

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"
רמת בית שמש, רמת חפציבה בית שמש, הקריה החרדית בית שמש, בית וגן, רוממה, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, רמת אשכול, גבעת שאול, קרית יובל, בני ברק, רכסים, קרית ספר, נתיבות, חיפה, רמות, אופקים, אשדוד, מעלה אדומים, אלעד, תל ציון, צפת, קרית הרצוג, פרדס כץ, נתניה, רמת אלחנן בני ברק, נוה יעקב מרכז, קטמונים, נהריה, עבריה, כרמיאל, דימונה, ירוחם, קרית אתא, קרית גת, עירת הכרמל, אשקלון, קרית יערים, בני ברק - מערב, מעלות, פתח תקוה.

סימנים:
שצ"ו - ת"ז

הלכות עירובין: דיני תחומין

גנזי הלכה

תשובות וחיידושים מכת"י רבותינו נ"ע

מהר"ר יעקב משה עייאש זלה"ה
ראשון לציון ואב"ד ירושלים

סדר העירוב כמנהג ירושלים שבין החומות

לפנינו תעודה חשובה המתארת בפירוט רב את סדר מנהג עשיית העירוב בירושלים העתיקה שבין החומות בשנות הת"ק. בתקופה זו, בה רוכז כל הישוב בירושלים בין חומות העיר העתיקה בלבד, היה די בקיום מצות עירוב באמצעות שיתוף כל מבואות העיר.

סדר שיתוף המבואות בירושלים העתיקה נעשה ע"י גדולי חו"ד קהל הספרדים בירושלים מראשית יסוד היישוב. סדר דומה נעשה גם בשאר ערי הקודש וכן בכל הערים שבתחום השלטון העותמאני. עדויות על מנהג סדר העירוב בירושלים הגיעו אלינו מכמה מקורות, אך בתעודה המתפרסמת כאן לראשונה נמצא תיאור מפורט ומלא של הסדר כולו מראשו עד סופו.

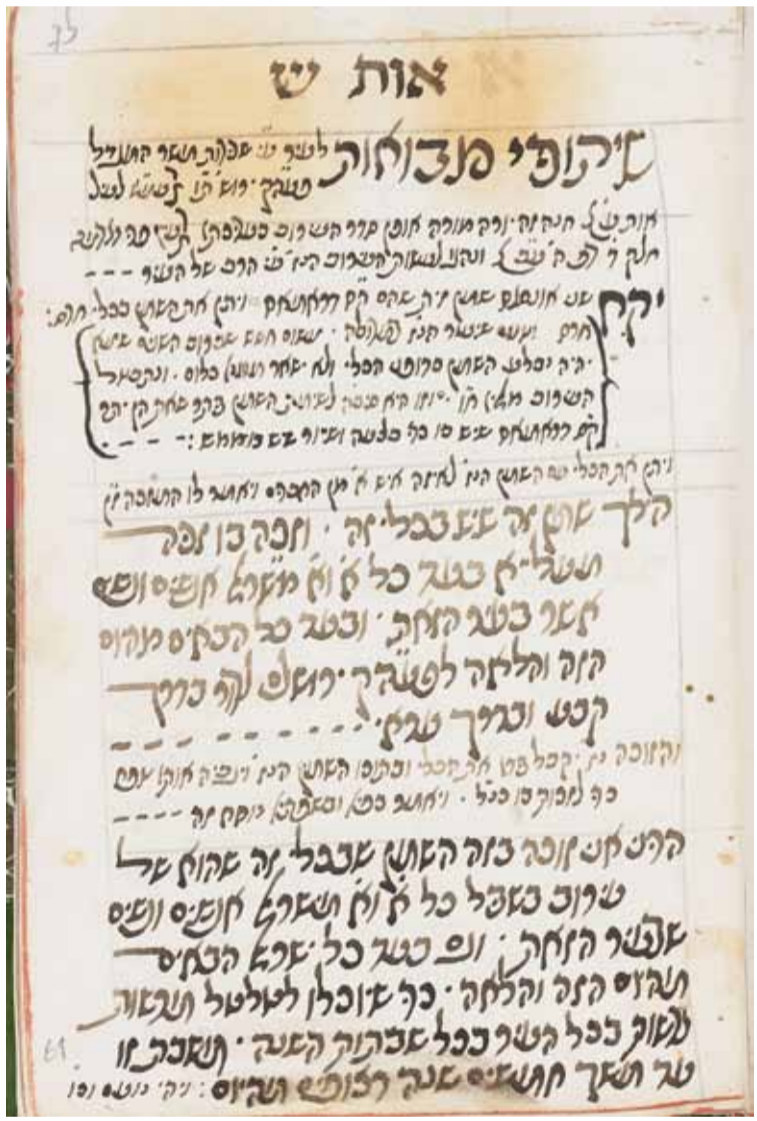
יסוד ההיתר נשען על הדין הנפסק (רמ"א סי' שצ"א סעיף א') כי שכירות המבואות מאת שר העיר מועיל להתיר לטלטל בעיר מוקפת חומה אף שדרים בה גויים. השכירות מאת שר העיר יש והיתה נעשית אחת למאה שנה ויש לחמישים שנה. במקרה ומת שר העיר או נתמנה אחר תחתיו, דנו הפוסקים אם צריך לחדש את השכירות או שמא ניתן לסמוך על הקניין שנעשה עם קודמו.

למשנה תוקף השכירות נהוג היה ש"פקיד הכוללות" נוטל את מפתחות כל שערי העיר מיד השוער, לאחר נעילת כל השערים עם רדת החשיכה, ולעכבם בידו כל אותו הלילה עד אור הבוקר. טעם נטילת המפתחות לקניין השכירות נידון כאן לפנינו לאחר סיום הסדר.

לאחר שכירות העיר היו מקיימים את מצות העירוב בכד שמן (הנשמר לזמן רב) שהיה מזכה החכם לכל בני העיר. בסדר שלפנינו באו כל הנוסחים שהיה נוהג המזכה לאומרם קודם ולאחר עשיית העירוב. נוסחים אלו יחודיים הם למנהג ירושלים ואינם ידועים ממקור אחר.

סדר העירוב עם נוסחי אמירותיו המתואר לפנינו תועד בידי הגאון ראשון לציון מהר"ר יעקב משה עייאש, שערך אותו בעצמו, סמוך לאחר בחירתו לראשון לציון ביום שישי כ"ה לחודש תמוז שנת תקס"ז. הנ"ל רשם את הסדר בספר מערכותיו כת"י שבאוסף בניהו (א 205).

ר' יעקב משה עייאש נולד באלג'יר לאביו הגאון הנודע מהר"ר יהודה עייאש. בשנת תקי"ח עלה יחד עם אביו לירושלים. לאחר פטירת אביו בשנת תקכ"א גדל ונתחנך על ברכי מהר"ר אברהם בן אשר. בשנת תקל"ט יצא בשליחות ירושלים לערי אלג'יר ומרוקו. משם הפליג לליוורנו, בה הדפיס בשנת תקמ"ג את ספרו של אביו מטה יהודה. עם סיום שליחותו התעכב באיטליה עוד כעשרים שנה, במהלכם שימש ברבנות בקהילות סיינה ופירארה. מתלמידיו באיטליה ידועים החכמים: ר' חננאל ניפי, ר' ישראל כרמי, ר' יהודה חי חזקיה מלאוידה. עם פטירת הגאון מהר"ר משה יוסף מרדכי מיוחס בשנת תקס"ו נבחר לכהן כרבה של ירושלים. בשנת תקע"ד אישר את יסוד

סדר העירוב כמנהג ירושלים בכ"י מהר"ר יעקב משה עייאש

1. ראה לדוגמה תיאור הסדר הנעשה בשנת תרל"ו ע"י ר' אליהו מני בחברון, בתוך: מעשה אליהו, ירושלים תשל"ח, סי' שי"ג. 2. "וכן נעשה מעשה פה שאלוניקי יע"א בזמן שמלך שולטן מוסטפה יר"ה וקנה העיר מחדש לזמן ק' שנים" (הרב המגיה בס' פרי האדמה ח"ד דף ה' ע"א). 3. ראה: אדמת קדש, קושטא תקכ"ב, א"ח, סי' ב, דף ב' ע"א-ע"ב; פרי האדמה, ח"ד, שאלוניקי תקי"ב, דף ה' ע"א, הלכות עירובין. 4. מחבר הספרים: בית יהודה (ליוורנו תקי"ז), לחם יהודה (שם תקי"ה), בני יהודה (שם תקי"ח), וזאת ליהודה

בגיליון:

מפתח ענינים מפורט בעמ' רכ"ה

- דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת
- עיון הלכה עמ' י"ז, שונה הלכות עמ' כ"ד
- היצא חוץ לתחום לצורך פיקוח נפש האם
- צריך להוריד את הבגדים שאינם מוכרחים
- הוראת הלכה עמ' מ"ו, תשובות ופסקים עמ' מ"ח, נתיבי המנהגים עמ' נ"ב, ביני עמודי עמ' קנ"ה
- אדם השובת חוץ לעירו האם רשאים
- לטלטל חפציו יותר מוד' אמות
- הוראת הלכה עמ' מ"ז, המנהג וטעמו עמ' נ"ב
- האם מותר להוציא אוכל ביד"ט
- מחוץ לתחום לצורך אוכל נפש
- הוראת הלכה עמ' מ"ו, נתיבי המנהגים עמ' נ"ב
- האם מותר לכתחילה למדוד אלפים
- אמה לפי אלפים פסיעות בינוניות
- עיון הלכה עמ' י"ז, שיח הלכה עמ' ל"ט, שיח הלכה עמ' מ"א, הוראת הלכה עמ' מ"ו
- צירוף אורחות סוסים לעיר למדידת התחום
- עיון הלכה עמ' י"ח, הגהות הגר"ק עמ' כ"ב
- עבד של שני שותפין שעירבו
- שניהם ומצעו את התחום
- חקר הלכה עמ' כ"א
- כשהחזן לן בביהכ"נ אי נידון
- כבית דירה לכל דבר
- שיח הלכה עמ' מ"ג
- במה מודדין התחומין ומקום
- המדידה ומי הוא המודד
- שונה הלכות עמ' כ"ח
- מדידה במקום מישור כאשר יש הר כנגד העיר
- הגהות הגר"ק עמ' כ"ג, שיח הלכה עמ' ל"ז, הערות והארות עמ' ר"ט
- מחלוקת הראשונים בענין נתנהו בעיר
- אי בעינן שיהא מוקף מחיצות
- חקר הלכה עמ' כ"א
- יצא חוץ לתחום והוצרך לנקבו האם
- יכול לצאת חוץ לד' אמותיו
- הגהות הגר"ק עמ' כ"ד, הוראת הלכה עמ' מ"ז, האיר המורה עמ' מ"ח, נתיבי המנהגים עמ' נ"ב, עוד יוסף חי עמ' נ"ד, שאלות מרפסן עמ' ע"ט, אות כ', ביני עמודי עמ' קע"ו
- בענין ההליכה מבני ברק לתל אביב ולבית החולים איכילוב ולבית החולים תל השומר
- ביני עמודי עמ' קס"ז ועמ' קס"ח
- נוסח הנחת העירוב וברכתו
- ביני עמודי עמ' קע"ד
- עירובי תחומין לדבר מצוה
- נתיבי המנהגים עמ' נ"א

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

המרוחם	מהר"ר פריץ	הרה"ח ר' נחום יואל
אברהם בן אלטון הררי ז"ל	בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס	ברה"ח חיים יעקב ע"ה הלפרן
נלב"ע כ"ב טבת תשכ"ב	נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ז	נלב"ע ה' בכסלו תשמ"ז
זווי המרוחמת	זווי החשובה מרת יענטא	זווי החשובה מרת הדסה ע"ה
שרה עליזה טובה בת מו"ל הררי נ"ע	בת מוהר"ר אשר ע"ה	בת מוהר"ר אפרים ע"ה
נלב"ע ו' טבת תש"ן	נלב"ע י"א ניסן תשמ"ד	נלב"ע ט"ו אדר ב' תשמ"ח

אירגון "פקידי ואמרכלי ערי הקודש" שנוסד באמשרד. נפטר ביום כ"ו טבת תקע"ז. מחיבוריו שבאו בדפוס הם: **דרך חיים**, תפלות ואמירות שונות, ליוורנו תק"ו. **סדר תפלות להקפות שמחת תורה**, ויניציאה תקנ"ד. כמה מחיבוריו נשתמרו בכתב יד באוסף בניהו בירושלים: **חידושים על התורה** (ג 36); **סדר הגט ומזכרת הגיטין** (א 164); **מערכות בהלכה ע"ס א-ב** (א 205). מתוך זה האחרון מפרסמים אנו בכאן לראשונה כמה מערכות וזכרונות בנידי עירוב ושיתוף, ובהן תעודה זו המתוארת לעיל, באדיבותו טוב עינו של ידידנו הנכבד הר"ר חנן בניהו נר"ו. תשואות ח"ח לו, וזכות הרבים תעמוד לו ולכל ב"ב אכ"ר.

עירוב ליושבי חוץ לעיר בערי אדום בלאזאריטו, עיין שו"ת חיים שאל ח"ב סי' כ"ב, וכן לענין היושב בספינה וכו' יע"ש.

עירוב לעיר ע"י שכירות ממושל העיר וכו', עיין שו"ת דבר שמואל סי' קמ"ה וסי' ק"ן וסי' רנ"ז, והנמשך לערב בשמן, עיין שם סי' רנ"ז, ועיין בני חיי ח"א"ח סי' שפ"ז דף ט"ז, ועיין יד אהרן ח"א"ח סי' שפ"ב בהגב"י.

עירוב לעיר ע"י שכירות משר העיר וכו', עיין אדמת קדש ח"ב ח"א"ח סי' ב'. ולענין עה"ק ירוש' ת"ו, עיין פרי האדמה ח"ד דף ה' ע"א ומשם באריה, ועמ"ש לעיל בסמוך.

שיחופי מבואות לעיר ע"י שכירות משר המגדל פעה"ק ירוש' ת"ו (עמ"ש לעיל אות ע'), הנה זה יורה מורה אופן סדר העירוב בעריכתו (עיין פרי האדמה חלק ד' דף ה' ע"ב), ונהגו לעשות העירוב הנו"ע ע"י הרב של העיר.

יקח שני אונסאס שמן זית שהם ק"ס דראמאס ויתן את השמן בכלי חרס (וטעם שיעור הנו"ע במרובה, משום חשש שברוב השנים שמא יהיה נבלע השמן בדופני הכלי ולא ישאר ממנו כלום, ונתבטל העירוב מאלי ח"ו, וזו היא סיבה לשימת השמן ביתר שאת הן יתר ק"ס דראמאס שיש בו כדי בליעה ושירוי שיש בו ממש).

ויתן את הכלי עם השמן הנו"ע לאיזה איש א' מן החברים, ויאמר לו המזכה ז"ף:

הילך שמן זה שיש בכלי זה, וזכה בו זכיה מעלייא בעד כל א' וא' מישראל אנשים ונשים אשר בעיר הזאת, ובעד כל הבאים מהיום הזה והלאה לפעה"ק ירושלם לדור בדרך קבע ובדרך עראי.

והזוכה [ה]נו"ע יקבל בידו את הכלי ובתוכו השמן הנו"ע, ויגביה אותו טפח כדי לזכות בו כנ"ל, ויאמר בפיו ובשפתיו נוסח זה:

הריני אני זוכה בזה השמן שבכלי זה שהוא של עירוב בשביל כל א' וא' מישראל אנשים ונשים שבעיר הזאת, וגם בעד כל ישראל הבאים מהיום הזה והלאה, כדי שיוכלו לטלטל מרשות לרשות בכל העיר בכל שבתות השנה, משבת זו עד משך חמשים שנה רצופים מהיום. ויהי נועם וכו'.

ואחרי סמוך יחזור המזכה ויקח את הכלי עם השמן שבתוכו, וכה יאמר:

בדין עירובא יהא שרי לנא לטלטולי ולאפוקי ולעייולי מחצירות למבואות וממבואות לחצירות, ומהבתים להם ומהם לבתים, בכל שבתות השנה, משבת זו עד משך חמשים שנים רצופים, לנו ולכל ישראל אנשים ונשים הדרים והנמצאים בעיר הזאת, ולכל ישראל הבאים במדינה זו, בין בדרך קבע ובין בדרך עראי, כולם שוים בעירוב זה, מהיום עד משך חמשים שנה רצופים בעזה"ת. ועירוב זה הרי הוא עשוי לכל המדינה הזאת חוץ ממקום המקדש ומעט יותר קרוב אליו.

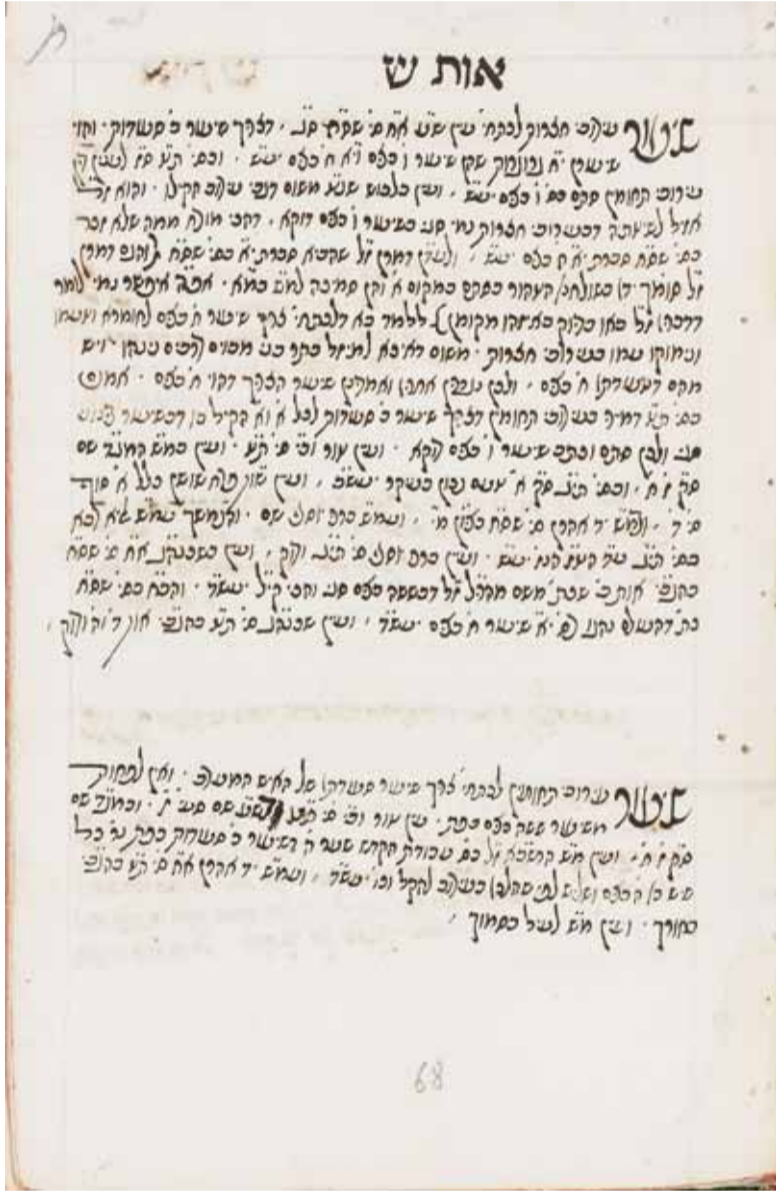
ואח"כ יאמר:

יה"ר מלפני אבינו שבשמים, שזוכה לשמור ולעשות ולקיים את כל המצות והחקים הכתובים בתורתנו הקדושה לרבות מצות דרבנן תמיד כל הימים, אנהנו וזרעינו וז"ל, ונחיייה ונירש טובה וברכה לחיי העה"ב, ונזכה לראות ירושלם בבנינה ועל מכונה, ונהיה שקטים ושננים לעסוק בתורת ה' תורה תמימה לשמה לעשות נ"ר⁸ ליוצרנו

בכל לבבינו ובכל נפשינו ובכל מאודנו אכ"ר נס"י. ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וכו'. יהי לרצון אמרי פי וכו'.

והיה היום הזה לזכרון רון ירון שעשינו עירוב שתוף הנו"ע ביום ששי כ"ה לח' תמוז דהאי שתא התק"ס ושבע ליצירה פעה"ק ירושלם ת"ו, בעשיית שכירות העיר משר המגדל ע"י פקיד כוללות עה"ק ירוש' ת"ו כראוי למשך חמשים שנים כנז"ל, ונלקחו המפתחות של כל שערי העיר מיד השוער אחר שסגר כל השערים והביאו אותם לביתו כלילה, ומסיבת שהעיר היה בה מעט בלבול מבית ומחוץ, זו היא סיבה שלא יכולתי לעכבם בידי כל הלילה עד אור הבוקר כנהוג, כי אם דוקא ג' שעות בקירוב, ואחרי סמוך לקח אותם משרת הקק"י, והחזירם ליד השוער כדי לפתוח בהם בבוקר דלתות שערי ירוש' תובב"א.

וענין לקיחת המפתחות והבאתם לידינו כנז"ל, הגם שלא בא זכרוננו בס' פרי האדמה הנו"ע, אפ"ה הוזקקנו לעשות משפט כתוב, יען כי כן למדנו מפי השמועה כי כן עשו הרבנים הקדמונים הקדושים אשר בארץ המה זלה"ה אשר שמענו

ונדעם דבעשותם העירוב הנו"ע בזמניהם להביא את כל מפתחות השערים ליד הרב ומעכבם בידו כל הלילה עד אור בוקר שאז היו מחזירים אותם ליד שוער העיר. [ועיין בס' אדמת קדש ח"ב בח"א"ח סי' ב' כי שם רמז בענין לקיחת המפתחות].

והנה בעת"ה בפעם הזאת לא עלתה בידינו עיכוב המפתחות ברשותנו תחת ידינו כי אם דוקא הג' שעות בקירוב כנז"ל בעבור הסיבה הנו"ע, ולפקד"י וגם הסכימו עמי רבני עה"ק הי"ו כי דינו בזה שיעור הזמן המעט הוא כאשר השיגה ידינו לפי הזמן, יען שעיקר טעם לקיחת המפתחות הנו"ע עד היסוד בא דהוי משום הכירה בחזקה דמינכרא בחזקת שכירות העיר כדי להחיר בה הטלטול ע"י השכירות הנו"ע עם העירוב, והוי כדין השוכר חצר מחברו דצריך לעשות בו חזקה כדי לזכות בו כמבואר בש"ע ח"מ סי' קצ"ב¹¹ יע"ש, והגם דק"ל דמסירת המפתח לא מהנייא אלא לענין דהוי כאומר לו לך חזק וקני,

דמכל מקום צריך שיחזיק חזקה כדנה דהיינו נעל גדר ופרץ, ומסירת המפתח מהנייא ליה שאין צריך שיחזיק בפני השוכר וכמ"ש בסמ"ע שם ס"ק ג' יע"ש.

ובנז"ל איפשר לומר דהחזרת המפתחות ליד השוער כדי לפתוח בהם, שליחות דידן קא עביד לפתוח את הדלתות, דפתיחתן הוייא חזקה מעלייא וכמ"ש מרן ז"ל שם בב"י והובאו דבריו בסמ"ע שם ס"ק ה' יע"ש. ומכיון דנחתינן ואמרינן דהשוער הנו"ע שליחות דידן קא עביד, ה"ה נמי כשיחזור ויסגור דלתי העיר בשליחות דידן קא עביד, והנייא חזקה זו דנעל ופתח אליבא דכ"ע וכמבואר שם בש"ע ובסמ"ע ס"ק ה' יע"ש.

והגם דק"ל בישראל השוכר מן הגוי קונה בכסף לחוד כמ"ש מור"ם ז"ל בהגה בס"י קצ"ד ס"א משם מרן בב"י סי' קצ"ב, ועיין בסמ"ע סי' קצ"ד ס"ק ה' בנ"ט¹² לשבח דבשכירות כסף לחוד קני הישראל, וא"כ הכא בנז"ל דשיראל שוכר מן העכו"ם בנתינת דמי השכירות הוה סגי. ואיפשר לע"ד לתת טעם בנז"ל בלקיחת המפתחות וכו', דתקון רבנן האי מילתא משום היכרא לפרסומי מילתא ולרווחא דמילתא נהוג הכי אפי' שאין אנו צריכין לכך, ודוק לפי שעה עד עת מצוא איזה טעם נכון לדבר הזה במובאיו ומוצאיו בעה"ת.

ולענין ברכת העירוב, הן אמת דלכאורה בעינן לברוכי עליה כמ"ש הטור א"ח סי' שס"ו ובש"ע שם סעי' י"ד לענין עירובי חצרות, וכן בעירוב שיחופי מבואות כמבואר בש"ע א"ח סי' שצ"ה¹³ יע"ש, ומכל מקום תמנע היתה לנו מלברך על עירוב העיר הנו"ע, יען כי לא ראינו בס' אדמת קדש הנו"ע ובס' פרי האדמה הנו"ע ובספרי האחרונים שהזכירו ענין זה השיתוף וסדר עשייתו, הלא המה בספרת'ם לא זכרו את ידם למשוך בקסת'ם דבעי ברוכי בכלל, ובפרט מורינו הרב פרי האדמה זלה"ה דנחית לסדרא האי עירובא ולא זכר שיר את הברכה כלל ועיקר. ונראה דטעמיהו דרבנן הוי משום ספק ברכות להקל¹⁴, וק"ל¹⁵ דברכות אינן מעכבות, ובנז"ל יש צד ספק שאין צריך מעיקרא לעירוב השתוף הנו"ע מכיון דעין רואה בס' אדמת קדש ח"ב סי' ב' שכתב דהשכירו את העיר משר המגדל משי התצ"ז והלאה יע"ש, ובס' פרי האדמה ח"ד דף ה' ע"ב כתב דבש"ע¹⁶.

שיעור עירובי חצרות לכתח"י, עיין ש"ע א"ח סי' שס"ח ס"ג, דצריך שיעור ב' סעודות, והוי שיעורן י"ח גרוגרות שהן שיעור ו' בצים וי"א¹⁷ ח' בצים יע"ש, ובס"י ת"ט ס"ז לענין דין עירובי תחומין סתם כס' ו' בצים יע"ש, ועיין בלבוש¹⁸ שני"ט¹⁹ משום דגבי עירוב הקילו, והוא ז"ל אזיל לשיטתיה דבעירובי חצרות נמי סגי בשיעור ו' בצים דוקא, דהכי מוכח ממה שלא זכר בס"י שס"ח²⁰ סברת י"א ח' בצים יע"ש. ולעד"ן דמרן ז"ל שהביא סברת י"א בס"י שס"ח [והגם דמרן ז"ל סומך ידו בשולחנו הטהור בסתם במקום א' והן סמיכה למ"ש במ"א²¹, אפ"ה איפשר נמי לומר דדבריו ז"ל באו בדיק באיזהו מקומן] ללמד בא דלכתח"י צריך שיעור ח' בצים לחומרא, וטעמו ונימוקו עמו בעירובי חצרות, משום דאיכא למיזל בתר בני מבוי דרבים נינהו, ויש מהם דסעודתו ח' בצים, ולכן נגררין אחרינו ואמדינן שיעור הצריך דהוי ח' בצים, אמנם בס"י ת"ט דמייירי בעירובי תחומין דצריך שיעור ב' סעודות לכל א' וא', הקיל בו דבשיעור בינוני סגי, ולכן סתם וכתב שיעור ו' בצים דוקא. ועיין טור ובי"ט סי' ת"ט, ועיין במ"ש המג"ד²² שם ס"ק ז' ח' ובס"י ת"יג ס"ק א' טעם נכון בעיקר יע"ש²³, ועיין שו"ת פרח שושן כלל א' סוף סי' ד', ובמ"ש יד אהרן סי' שס"ח בציו"ן מ"י, ועמ"ש ברכי יוסף שם, והנמשך עמ"ש אליא רבא בס"י ת"יג ע"ד ה"ט²⁴ הנו"ע יע"ש, ועיין ברכי יוסף סי' ת"יג דוק, ועיין בשכנה"ג א"ח סי' שס"ח בהגב"י אות ב' שכת' משם מהר"ל ז"ל דבששה בצים סגי והכי קי"ל יע"ש²⁵. והב"ח בס"י שס"ח כת' דהעולם נהגו כס' י"א שיעור ח' בצים יע"ש²⁶. ועיין שכנה"ג סי' ת"ט בהגב"י אות ד' וה' דוק.

שיעור עירובי תחומין, לכתח"י צריך שיעור סעודתו של האיש המערב, ואין לפחות משיעור ששה בצים בפת, עיין טור ובי"ט סי' ת"ט ובש"ע שם סעי' ז', ובמג"ד שם ס"ק ז' ח'. ועיין מ"ש הרשב"א ז"ל בס' עבודת הקדש שער ה' דשיעור ב' סעודות בפת נר' כל שיש בו ה' בצים ושליש לפי שהלכו בעירוב להקל וכו' יע"ש²⁷. ועמ"ש יד אהרן א"ח סי' ת"ט בהגב"י באורך, ועיין מ"ש לעיל בסמוך.

[8] (זולצבאך תקל"ו), מטה יהודה (ליוורנו תקמ"ג), שבט יהודה (שם תקמ"ג), קול יהודה (שם תקנ"ג). | 5 | על תולדותיו ראה: חכמיהם של ארבע ערי הקודש-ב, ירושלים תשס"ב, עמ' 253-231. | 6 | -זה נוסחו. | 7 | -זורע ורעינו. | 8 | -נחת רוח. | 9 | -אמן כן יהי רצון נצח סלה ועד. | 10 | -ולפי קוצר דעת. | 11 | סעיף י"ג, וע"ש סי' קצ"ה סעיף ט'. | 12 | -בנותן טעם. | 13 | סעיף א'. | 14 | -ש"ע א"ח סי' קע"ד סעיף ד'. | 15 | עיין שו"ע א"ח סי' שס"י סעיף ט"ו. | 16 | לא הושלם בכתה"י. ועיין פרי האדמה שם. | 17 | -יש אומרים. | 18 | שם סעיף ז'. | 19 | -שנותן טעם. | 20 | סעיף ג'. | 21 | -במקום אחר. | 22 | -ט"ו.

סימן א'

כמהין ופטרויות לענין עירוב ולענין כסף מעשר (לסי' שפ"ו)

בעירובין דף כ"ז אהא דתנן בכל מערבין וכו' חוץ מן המים ומן המלח והכל נקח בכסף מעשר חוץ וכו', אמרין בגמ' אמר ר"י אין למידין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר חוץ, ובסוף הסוגיא אמרין אמר רבינא ואי תימא ר"נ אף אנן נמי תניא בכל מערבין וכו' חוץ מן המים והמלח, ותו ליכא והא איכא כמיהין ופטרויות, אלא ש"מ אין למידין מן הכללות וכו', עכ"ד הגמ'.

והנה רש"י מפרש הגמ' לגבי עירובין, דמלבד מים ומלח גם אין מערבין בכמהין ופטרויות, אך הגר"א ז"ל מפרש דקאי אסיפא דהכל נקח בכסף מעשר חוץ ממים ומלח, דמלבד מים ומלח גם כמהין ופטרויות אין נקחין בכסף מעשר, והוכיח כן מתוך דמפורש שם שכתבין ופטרויות אין נקחין בכסף מעשר, וע"כ גורס ג"כ בהעתקת המשנה אף אנן נמי תנינא בכל מערבין שצריך להוסיף וכו' דקאי אסיפא דמתני', ולד' הגר"א באמת מערבין ומשתתפין בכ"פ, וכמוש"כ באמת בבאיור הגר"א בא"ח סימן שפ"ז.

והנה לד' רש"י מבו' שאין מערבין בכ"פ, ולא נתברר דעתו לענין אם נקח בכ"מ. והרצ"ש הי"ו העיר דה"ל אפ"ל דכונת הגמ' בין ארישא ובין אסיפא, והוכחת הגמ' להוכיח דאין למידין מן הכללות בין מכללא דרישא דהיינו עירוב ובין מכללא דסיפא, דבתרווייהו השמיט התנא כ"פ, ובתרווייהו הוה מצי למיתני חוץ מכ"פ, דבאמת גם לא מערבין בהן וגם אין נקחין בכסף מעשר.

ובזה יתיישב קושיית התורת חיים שהקשה דהרי כבר בתחילת הגמ' העתיקו למימרא דר' יוחנן על מתני' דבכל מערבין וכו', וא"כ מאי קאמרינן שוב בסוף הסוגיא אף אנן נמי תנינא, הרי ע"ז כבר הבאנו ד' ר' יוחנן.

אך לפי הנ"ל א"ש, דאפ"ל דבתחילת הסוגיא מייתי לה ארישא, והמכוון כלפי הא דעירוב דאין מערבין בכ"פ, ואח"כ מייתי לזה הוכחה מסיפא דמיירי בכסף מעשר, וכשם שבסיפא אף שכתוב כלל יש יוצא מן הכלל וכדאמרינן בת"כ וכדמייתי הגר"א, א"כ יש להוכיח מזה דגם ברישא לגבי עירוב נמי יש יוצא מן הכלל, וא"כ נמצא ששניהם אמת.

ועי' רש"י מה שהעיר מירושלמי דמשמע שזה מחלוקת תנאים אם כ"פ נקח בכסף מעשר, וכתב דהת"כ הוא נגד הירושלמי עיי"ש, ורנ"ק היו העיר דהגר"א בסוף פ"א דמעשר אינו גורס ולד פרי בדברי ר"ע, והיינו שר"ע אינו מרבה כ"פ דבעי וולד וולדות הארץ דווקא, ולא סגי ליה בוולד פרי, ודלא כגירסת הרש"ש בירושלמי, וא"כ להגרי"א לשיטתו לק"מ שהגיה ד' הירושלמי עפ"י הת"כ, וגם פי' ד' הבבלי עד"ז, וק"ל.

סימן ב'

האם שיעור עירוב ושיעור מתנ"ע שוין או לא (לסי' שפ"ו)

בתוס' בדף כ"ט כתבו ז"ל, דהא פשיטא דאין ללמוד זה מזה, מדלא אמר כל שיעורי עירוב כשיעורי מתנ"ע, צ"ע דמ"מ כשלא ידעי' איך לקבוע השיעור למה לא נלמוד מהתם, דהרי בפשטות שניהם שווים דתרווייהו שיעור שתי סעודות, וגם אם יש דברים שדינם שונה מ"מ כשלא ידעינן להדיא חילוק נלמד זמ"ז.

ואולם לפי מש"כ בחי' הריטב"א דמסברא היינו אומרים דמעריבין ברביעית אחת, א"כ א"ש, דאחרי שמסברא שיעורו ברביעית א"כ אין ללמוד ממתנ"ע ששיעורו בחצי לוג דהיינו ב' רביעיות לאפוקי מסברתינו, אם לא דאיתמר כן להדיא, אחרי שסו"ס יש דברים שהם חלוקים זה מזה, וע"כ בהכרח דרב דיבר להדיא ע"ז וכמוש"כ תוס'.

וריי"א הי"ו העיר דגם מלישנא דגמ' משמע דמסברא א"צ ב' רביעיות, דהרי אמרו בגמ' ודבעינן כולי האי וכו', ומוכח מזה דזה ח"י להצריך ב' רביעיות, ומסברא סגי בפחות מזה וכמוש"כ ריטב"א.

סימן ג'

קונטרס בענין סעודה הראויה מבעו"י (לסי' שפ"ו) ענף א' | אי סגי בראוי להשאל מבעו"י

בדברי הגרעק"א לסומכוס אי סגי בראוי להשאל מבעו"י

א. בעירובין ריש פרק בכל מערבין איתא במתני' בדף כ"ו ע"ב מערבין לנזיר בין ולישראל בתרומה, סומכוס אומר בחולין. ומבו' בגמ' בדף ל' ע"ב דטעמא דסומכוס דס"ל דבעינן סעודה דחוי ליה, ולנזיר בין מיקרי חוי ליה הואיל ואי בעי מיתשיל עליה, אבל לכהן בתרומה שאסור להשאל ע"ז בביה"ש לא מיקרי סעודה דחוי ליה [ועיי"ש בתוס' טעם החילוק בין שאילה על נזירות לשאלה על תרומה עיי"ש].

והקשה הגרעק"א בדרו"ח דהנה בדף ל' ע"א איתא דב"ש ס"ל שאין מערבין לנזיר בין, ואמרו להם ב"ה לב"ש אי אתם מודים שמערבין ביוה"כ משום דחוי לקטנים, ה"נ נערב לנזיר בין משום דחוי לכו"ע, ואמרו להם ב"ש דשאני התם שראוי מבעו"י לכו"ע, ולפי"ז צ"ע לסומכוס דס"ל דע"ז דחוי להשאל מיקרי ראוי, א"כ אף שא"א להשאל בשבת על התרומה מ"מ מבעו"י חוי ליה, דהא מבעו"י היה ראוי לישאל, ועי"ז יחשב שהיה ראוי מבעו"י אף לדידיה גופיה.

והוסיף שם הגרעק"א דבשלמא לב"ש י"ל דפליגי על סברת חזי ליה ע"י שאלה, ובעי חזי ליה מבעו"י בלי שאלה, אך לפי סומכוס דחזיא ע"י שאלה מיקרי חזי ליה א"כ ליחשב ע"ז ג"כ חזי לדידיה גופיה מבעו"י ע"י שאלה, וכו' שם הגרעק"א דדוחק לומר דבעינן חזי ליה מבעו"י שלא ע"י שאלה, ורק היכא דחוי ליה בשבת גופא ע"י שאלה מהני חזי ליה ע"י שאלה.

והנה מש"כ הגרעק"א דדוחק לומר דבעינן חזי מבעו"י ממש, ובוודאי סגי במה שחזי ע"י שאלה, הנה כונתו רק דהוא דחוק בסברא דמ"ט לגבי חזי מבעו"י בעינן שיהא ראוי שלא ע"י שאלה, אך מ"מ פשטא דמילתא דזהו באמת טעמו של סומכוס, וכן מפו' בד' הגרעק"א בדרו"ח בדף ל' ע"ב דזהו שיטת סומכוס עיי"ש.

אכן מ"מ כ"ז רק לגבי היכא דבשבת גופיה לא חזיא כלל אפי' ע"י שאלה, אך היכא דבשבת חזי ע"י שאלה א"צ שמבעו"י היא ראוי ממש שלא ע"י שאלה, וסגי במה שהיה ראוי להשאל מבעו"י, וזה מוכח מהא דמעריבין לנזיר בין גם אליבא דסומכוס, אף שגם מבעו"י לא היה ראוי רק ע"י שאלה, דכשגם בשבת ראוי ע"י שאלה סגי במה שהיה ראוי מבעו"י ע"י שאלה.

ביאור גדר ההלכה דבעינן ראוי מבעו"י,

ובסברת מחלוקת ב"ש ובי"ה וסומכוס בזה

ב. ואולי אפ"ל בבאיור הסבר החילוק הנ"ל בין ראוי בשבת ע"י שאלה דסגי ליה בראוי מבעו"י ע"י שאלה, ללא חזי בשבת כלל דבעינן חזי מבעו"י בפועל, דהנה לכאורה צ"ע בעצם הדין דראוי מבעו"י דלמה לא סגי לן מאי דראוי בעת קניית העירוב, וצ"ל דחז"ל תיקנו כן כיון דלענין העירוב הוא מקום קביעות סעודתו, ע"כ בעינן דיהא ככל סעודות שבת המוכנות מבעו"י, וע"כ מאי דאינו נאכל חי לא מהני, ובחי' הריטב"א (בדף ל') כתב דהיינו משום דא"א לתקוני בשבת, ומשמע מדבריו דבאפשר לתקוני בשבת אין בזה גירעון, דכיון דמותר לתקנו בשבת אין כאן חיסרון בהכנתו דנחשב מוכן כבר, והוי כאילו צריך רק להסיר קליפתו דאין זה גרעון בהכשרו לאכילה.

והנה בעצם הדין דבעת קניית העירוב ממש מועיל אפילו מאי דחזי לאחרני אין פלוגתא, דהרי אפי' לב"ש מהני כדחזינו מדמעריבין ביוה"כ"פ, וכל המחלוקת רק בגדר חזי מבעו"י, דבזה ס"ל לב"ש דבעינן ראוי לדידיה גופיה בפועל, ולא סגי מה דחזי ע"י שאלה או דחזי לאחרני, והיינו דע"כ צריך שתהיה כאן הכנה גמורה לדידיה גופיה מבעו"י, ואח"כ לא איכפ"ל שבשבת עצמה ראוי רק לאחרני.

ועי"ז פליגי ב"ה וס"ל דכיון דבשבת סגי מאי דחזי לאחרני, א"כ זהו ג"כ כל דין ההכנה מבעו"י להכינו להיות ראוי לאחרני מבעו"י, וע"כ מהני לערב לישראל בתרומה.

וסומכוס סבר דדין ההכנה מבעו"י תלוי בדיני שבת, שאם בשבת עצמה לא חזי לדידיה אפי' ע"י שאלה בעינן שתהא הכנה גמורה מבעו"י כדס"ל לב"ש, אך אם בשבת עצמה תהא חזי ע"י שאלה סגי שיהא מוכן לזה מבעו"י, דבכה"ג חשיבא הכנה כיון דהתיקון שחסר אפשר לעשותו בשבת, וע"כ חשיבא מוכן כבר, ואינו אלא כמחוסר קילוף המותר בשבת.

ונמצא דבזה שוין סומכוס וב"ש דבעינן הכנה דחוי לדידיה גופיה, ודלא כב"ה דסגי להו בהכנה ע"י דחוי לאחרני, אלא דלב"ש לעולם

בעינן הכנה הראויה לדידיה גופיה בפועל מבעו"י, ולסומכוס הדבר תלוי דלנזיר בין דתיקונו אפשר לעשותו בביה"ש הוי כנגמר הכנתו לדידיה גופיה, שכבר מוכן לדידיה לאכילה בשבת, שהרי היא אפשר לו לאכול בשבת אם יישאל, ומשא"כ לישראל בתרומה שאם לא נשאל מבעו"י לא יוכל להשאל בשבת, וא"כ לא חשיב מוכן לדידיה בשבת שהרי לא נעשה מבעו"י מה שצריך לעשות כדי שיוכל לאכול בשבת והוי כמחוסר בישול, דאף שראוי להשאל מבעו"י אך הרי בשבת אסור, וע"י שראוי להשאל מבעו"י לא יוכל לאכול בשבת, וא"כ הרי לא תקנו מבעו"י בתיקון הנצרך ליעשות מבעו"י כדי לאכול בשבת, וע"כ לא חשיבא מוכן לדידיה מבעו"י, ובהכנה לאחרני לא סגי לסומכוס וכו"ל.

בענין ראוי לתקנו בשבת אי מיקרי ראוי מבעו"י

ג. ויעוי' בגאון יעקב בריש פרקין שכתב לדרייק דרש"י ותוס' לא ס"ל כהריטב"א אלא דבעינן ראוי ממש, ולא סגי בראוי לתקנו בשבת, ואפילו במותר לתקן בשבת לא מהני כיון שעדיין לא תקנו, ובשעת קניית העירוב הוא מחוסר תיקון. ולכאוי אין הכרח מרש"י ותוס' דס"ל כן, דשפיר אפשר לומר דבמחוסר תיקון שאפשר לעשותו בשבת הוי כלא חסר תיקון.

וגם מהנ"ל מוכח כן, זולת אם נאמר דשאני בהנ"ל דעכ"פ יש מי שראוי לו ממש מבעו"י בלי שום תיקון, ומשא"כ בגוונא דהריטב"א דאינו נאכל בלי תיקון לאף א' [אך לכאוי אין לחלק כן].

כהן שעירובו בבית הקברות

ד. והנה עי' רש"י במתני' דר"פ דף כ"ז ע"א בד"ה שאף שכ' יכנס שם מבעו"י בעגלות, ועי' ברש"ש שכ' לבאר מדוע לא בעינן דיהא חזי גם בביה"ש לכך, ועיי"ש מש"כ לתרץ דווקא אם אינה ראויה כך כמות שהיא, וראויה רק מחמת דאי בעי הוה עביד תקנה, בעינן שיוכל לעשותה בביה"ש, אבל היכא דראויה ליה בלא דאי מבעו"י ולאחרני חזי בשבת עצמה שפיר דמי, עכ"ד. ודבריו תמוהים, דמש"כ דמה שבביה"ק מיקרי ראוי בלא דהא א"י להכנס לשם, אלא שאי בעי הוה עביד שידה להכנס עיי"ז, ואמאי מיקרי ראוי בלא דאי.

ואולי אפ"ל עפ"י הנ"ל סברת הרש"ש דיש חילוק בין חיסרון בגוף הדבר לחיסרון חיצוני, כגון שמונח בביה"ק והדבר מצד עצמו מוכן, דנוכל לומר דאימתי אמרינן דע"י דאי בעי הוה עביד לא מיקרי ראוי מבעו"י אם א"י לעשות כן בשבת, רק כשהחסרון בעצם הדבר כתרומה, דע"ז מיקרי שגוף הדבר עדיין אינו מתוקן ואינו מוכן לשבת מבעו"י, כיון שלא עשה בגוף הדבר מבעו"י מה שצריך לעשות בכדי שיוכל לאכול בשבת, אבל כשהחסרון חיצוני מחמת דבר אחר, כגון מחמת המקום שנמצא שם, שפיר הוה כמוכן ומתוקן מצד עצמו, וע"כ סגי במה שמבעו"י עכ"פ היה יכול להגיע לשם דאי בעי עביד שידה וכו', דאף שבשבת לא יוכל לעשות כן מ"מ מיקרי כבר מוכן לשבת דהרי מצד עצמו מוכן.

ואולם זה א"ש לפרש"י דמפרש דהוא במק"א ועירובן במקו"א תלוי בפלוגתא סומכוס ורבנן בענין אי סגי במאי דאי בעי עביד, וכדמבואר בדבריו בסוגיית הגמ' שם, וע"כ אפ"ל דסגי ע"י דראוי מבעו"י, אבל לתוס' דס"ל שזה נידון אחר ולכו"ע בעינן שיהא הוא עם עירובו, ולא סגי במאי דחזי לאחרני, וא"כ א"י מהלכות הכנה אלא מעיקר תנאי עשיית עירוב שיהא עם עירובו במקו"א, וא"כ לכאוי בעינן שיהא כן בשעת קניית העירוב דהיינו בביה"ש ממש, וצ"ע אמאי סגי במה דאי בעי נכנס מבעו"י.

ואולם כונתם רק דכו"ע מודו בזה דבזה לא הוי ראוי מבעו"י אם לא חזי לו עצמו ורק לאחרני חזי, אבל כשחזי לו מבעו"י שוב מועיל אף שבביה"ש חזי לאחרני בלבד, וכדהסבר הנ"ל דאין זה חיסרון בעצם הדבר, ולעולם גם לדבריהם הוא מהלכות הכנה ושיהא סעודה הראויה לו.

ענף ב' | מהו הזמן שצריך שיהא ראוי

לאכילה בער"ש ובעריוהכ"פ

תירוץ האחרונים על קושיית הגרעק"א

הנ"ל ענף א' בדעת סומכוס

א. בעיקר קושיית הגרעק"א אמאי לא סגי לסומכוס במה שראוי להשאל מבעו"י, עי' חצי יהונתן ובית מאיר שכתבו לתרץ עפ"י ד' ריטב"א שמבואר בדבריו דהזמן שצריך שיהא ראוי לאכילה הוא בתחילת בין השמשות, וכיון דמבו' בגמ' בדף ל' ע"ב דסומכוס ס"ל דגורו על שבות בביה"ש, א"כ בזמן דבעינן שיהא ראוי לאכילה כבר א"י להשאל, וע"כ א"א לערב לישראל בתרומה, עכ"ד.

ואם שגינו בכ"ז אתנו תלין משוגתינו, וח"ו תללות הטעות בהגאון זצ"ל.

יישר כח מרובה להעורך היקר ברוך הכשרונות הרה"ג רבי בן ציון גרינהויז שליט"א על שעשה ימים ולילות בטירחא מרובה להעמיד דברי הגאון זצ"ל על מתכונתם.

1. הערת המערכת: ישנם הרבה חידושים המבוארים בלשונו הזהב והקצר של הגאון זצ"ל, והשתדלנו לציין את זה במקומו. כמו"כ השתדלנו שלא יהיו שינויים המשנים את התוכן, וכל ההוספות שנכתבו להקל על המעיין להבנת הדברים נכתבו בהערות בתחתית העמוד, ואצ"ל שכל החלוקה לסימנים וסי"ק והכתורות הם מהעורך.

האם הזמן שצריך שיהא ראוי זהו הזמן דקניית העירוב או קודם לכן

ב. והנה בפשטות משמע שיש ב' ענינים: א. רגע קניית העירוב. ב. רגע קודם קניית העירוב שאז צריך להיות ראוי לאכילה, ועי' בדף ל"ו דמכו' כן וכדלהלן, ועפ"י נסכו ד' הגרעק"א ז"ל דס"ל דרגע קודם קניית העירוב הוא עדין קודם בין השמשות, שרגע קניית העירוב הוא בביה"ש, ורגע קודם לכן אז צריך שיהא ראוי לאכילה ואז עדיין ראוי להשאל, ומשו"ה קשיא ליה להגרעק"א דנוכל לערב לישראל בתרומה מחמת דרגע קודם קניית העירוב שאז היה צריך להיות ראוי לאכילה הוא ראוי עדיין להשאל.

וכנראה שכונת החצי יהונתן להוכיח מד' ריטב"א כנגד פשטות זו, ולחדש שהזמן דבעינן שיהא ראוי לאכילה זהו גופא הזמן של קניית העירוב, וזהו שהוכיח שם מד' ריטב"א שהזמן דבעינן שיהא ראוי הוא בתחילת ביה"ש שהוא זמן קניית העירוב למ"ד סוף היום קונה, ועי"ש שמבאר לפי"ז ד' ריטב"א שכו' דשאני זמן קניית העירוב בערוהכ"פ מער"ש, שהרי בערוהכ"פ הזמן שצריך שיהא ראוי הוא ברגע אחרון של היתר אכילה, והיינו דאם זמן דבעינן שיהא ראוי הוא מוקדם יותר מכל ער"ש דסגי שיהא ראוי בתחילת ביה"ש, א"כ בהכרח שגם זמן קניית העירוב בערוהכ"פ מוקדם יותר, ולפי שתרווייהו ברגע א', ומכח זה יישב קו הגרעק"א וכו"ל.

אולם יעוי' בדף ל"ו ע"ב משמע לכא' דלא כדבריו אלא שזה ב' ענינים נפרדים, דזמן שראוי מבעו"י היינו רגע קודם זמן קניית העירוב, וגם פשטות ד' הגמ' בד' ב"ש ובי"ב משמע שבזמן קניית העירוב אינו ראוי לו, והיינו דאמרו ב"ה לב"ש, ועי"ז ת" דאה"נ דאז אינו ראוי, אך מ"מ היה ראוי רגע קודם, וסגי במה דראויה מבעו"י, וא"כ גדר ראויה מבעו"י היינו לפני זמן חלות העירוב.

גדר סוף היום או תחילת יום לגבי עירוב

ג. והנה בגדר פירוש המכוון סוף היום קונה עירוב, צריך לבאר אם הכונה רגע האחרון של היום הברור או לרגע אחרון לפני תחילת יום הבא, והיינו רגע אחד של ביה"ש, וכן יל"ע בפירוש מ"ד תחלת היום, אם הכונה רגע ראשון של יום הברור דהיינו אחרי צה"כ, או רגע ראשון של יום שהוא בביה"ש.

וברש"י בדף ל"ו מבואר דסוף היום היינו רגע ראשון של ביה"ש, ותח"ה היינו רגע אחרון של ביה"ש, וא"כ תרווייהו בביה"ש, והיינו רגע אחרון של היום הקודם שבתוך ביה"ש, או רגע ראשון של היום הבא שבתוך ביה"ש, וכן בריטב"א בדף ל' ע"ב בתחילת דבריו מבואר דסוף היום הוא בביה"ש, ועי"כ נתקשה דביה"ש של יוהכ"פ אסור כבר לאכול.

ולכא' הטעם שפי" כן משום דא"א לפרש דסוה"י היינו רגע ראשון של ביה"ש, דמאי שייטיה דהך שעתא דאטו זמן קניית העירוב הוא בער"ש מבעו"י, ועי"כ ההכרח לבאר דהיינו רגע א' של ביה"ש שזהו זמן לקנות עירוב לשב"ק.

וא"כ לפי"ז בודאי דחוק לומר שכונת ריטב"א שהרגע שצריך שיהא ראוי בשביל להחשב ראוי מבעו"י זהו רגע קניית העירוב, ובערב יוהכ"פ חל עירוב עוד לפני זמן התוספת, דהרי תקשי הך קושיא גופא דמאי שייטיה דקודם זמן התוספת לקניית עירוב, וכשם שהוכרחו לא מה"ט לפרש זמן קניית עירוב למ"ד סוף היום בביה"ש דמקודם לא מסתבר שנקנה עירוב, כך לא מסתבר לומר שזמן קניית העירוב הוא קודם זמן התוספת. ואין שום סיבה שבערב יוהכ"פ יהא זמן קניית העירוב לפני התחלת האיסור, ובשבת בזמן התחלת האיסור, דמאי שנא זה מזה.

ועי"כ צריך לומר דגם הריטב"א ס"ל דיש ב' זמנים נפרדים, דדין ראויה מבעו"י הוא כלפי הרגע שקודם זמן קניית העירוב, אלא דהוה קשיא ליה דגם אי ב"ש סוברים סוף היום קונה עירוב, ורגע קודם דהיינו רגע אחרון שלפני ביה"ש הוא הזמן דבעינן שיהא ראוי מבעו"י, הרי באותה שעה אין יכול לאכול שהרי יש דין תוספת שלא לאכול רגע לפני ביה"ש, ועי"כ תי' דביה"כ"פ זמן קניית העירוב הוא ברגע התוספת, וממילא רגע לפני התוספת שאז עדיין מותר לאכול הוא הזמן דבעינן שתהא ראויה לאכילה.

זמן קניית העירוב בער"ש ובערב יוהכ"פ (שיטת הריטב"א ע"פ חצי יהונתן)

ד. ועי' בלשון הריטב"א שכתב וערב יוהכ"פ קונה עירוב סמוך לתוספת יוהכ"פ, ומזה משמע לכא' כהחצי יהונתן שרגע קניית העירוב הוא לפני התוספת, והיינו שבזמן שבעינן שיהא ראוי לאכילה אז הוא גם זמן קניית העירוב, אך יתכן דהמכוון רק להדיגיש שהקנין אינו במעבר מיום ללילה כבכל ער"ש, אלא במעבר מזמן היתר לזמן איסור שהוא בתחילת זמן התוספת יוהכ"פ, והיינו שרגע הראשון של התוספת הוא זמן הקנין, ורגע לפני זה הוא הזמן דבעינן שיהא ראוי לאכילה.

ומ"מ לפי דרך זה יוצא שזמן קניית עירוב ביוהכ"פ שונה מבכל שבת, ועי"ש בחצי יהונתן שמבאר הטעם משום דבזמן התוספת כבר

חל איסור מלאכה ואיסור תחומין, והוא זמן הראוי לקנות בו עירוב דכבר שייך זמן זה לקניית עירוב.

ולפי דבריו מקשה בחצי יהונתן על הרמב"ם שהזכיר דין תוספת רק ביוהכ"פ ולא בשבת, וביאר הרב המגיד דלשיטתו דין תוספת הוא רק לגבי עינוי ולא לגבי מלאכה, וא"כ שעדיין לא חל איסור מלאכה א"כ גם אינו זמן לקניית העירוב, דזמן קניית העירוב הוא לכא' ברגע התחלת איסור מלאכה [לפמשנ"ת, או רגע א' קודם לפי החצי יהונתן], אך אם האיסור מלאכה הוא רק מהתחלת ביה"ש א"כ רגע אחרון של היתר אכילה קודם לכן דזה קודם התוספת, וזמן איסור מלאכה הוא אחר התוספת, עי"ש בדבריו.

ובאמת צ"ע, דבב"י סי' רס"א משמע דמאן דס"ל דין תוספת לענין מלאכה הוא גם לענין שבת, וא"כ מה מחלק הריטב"א בין יוהכ"פ לשבת, שהרי כשם שביוהכ"פ זמן קניית העירוב הוא ברגע התוספת מחמת שאז תחילת איסור מלאכה, ה"נ נימא כן בשבת, וא"כ צ"ע אמאי תמה החצי יהונתן רק על הרמב"ם ולא על החולקים, וס"ל שדין תוספת גם למלאכה, דגם עליהם קשה.

וריש"ב הי"ו רצה לומר דאם נתרץ קושיית הב"י שם על הטור שלא העתיק דין תוספת רק ביוהכ"פ ולא בשבת, ונימא דס"ל דביה"כ"פ דין תוספת אפי' למלאכה ולכל מילי ולא בשבת, ודלא כב"י שם, א"כ נוכל לתרץ ד' ריטב"א לפי דרכו של החצי יהונתן דבער"ש קניית העירוב בתחילת ביה"ש, דקודם ליכא איסור מלאכה, וביה"כ"פ זמנו בזמן התוספת שאז מתחיל האיסור מלאכה.

שיטת הבית מאיר בביאור ד' ריטב"א בטעם החילוק בין ער"ש לערוהכ"פ

ה. ובחידושי בית מאיר ג"כ מתרץ עפ"י ד' ריטב"א, אך עי"ש שכ' לבאר ד' ריטב"א לגבי ערוהכ"פ באופ"א, דלא משום שהאיסור מלאכה מתחיל מזמן התוספת, אלא שיש תקנה מיוחדת בערוהכ"פ שהעירוב יחול בזמן התוספת מחמת שא"א שיהא סעודה הראויה בזמן קניית העירוב או ברגע הסמוך לה, כיון שמזמן התוספת כבר אסור לאכול, ועי"כ הקדימו את זמן קניית העירוב, ולפי דבריו א"ש גם לפי הרמב"ם שאיסור מלאכה רק מביה"ש, וכן בכל ער"ש, אך מ"מ בערוהכ"פ הקדימו את זמן קניית העירוב מחמת האיסור אכילה שבזמן התוספת יוהכ"פ.

ועי"ש בבית מאיר שכתב עוד דרך לתרץ קושיית הגרעק"א לפי החולקים על הרמב"ם, וס"ל דבכל שבת יש דין תוספת לאיסור מלאכה, דכיון דשעת קניית העירוב הוא בתחילת ביה"ש, וזמן איסור מלאכה הוא בזמן התוספת, א"כ נמצא שברגע שקודם ביה"ש שזהו הזמן דבעינן שיהא ראוי לאכילה כבר נאסר במלאכה, ומחדש שם שלמ"ד שגזרו על שבות ביה"ש גם בזמן התוספת גזרו, וא"כ כבר נאסר להשאל ברגע שלפני ביה"ש, וא"כ בזמן שצריך להיות ראוי לאכילה כבר אינו ראוי להשאל, וזה רק בשבת, דביה"כ"פ זמן קניית העירוב הוא ברגע התוספת, כי הזמן שראוי לאכילה הוא רגע לפני התוספת כמ"ש הריטב"א, וזהו ע"ד הנ"ל שביוהכ"פ שלכו"ע אין ראוי ברגע שלפני ביה"ש הקילו חז"ל דסגי שיהא ראוי רגע לפני התוספת, ומשא"כ בשבת שלכו"ע ראוי לאכילה ברגע שלפני ביה"ש תקנו חז"ל דבעינן שיהא ראוי באותה שעה, והבא לערב בתרומה הרי הוא מערב בדבר שאינו ראוי באותה שעה דאז א"י להשאל.

והנה לב' הדרכים מיושב קו הגרעק"א, ולדרך א' הזמן שצריך שיהא ראוי הוא בתחילת ביה"ש ואז אין ראוי להשאל, ולדרך ב' הזמן שצריך שיהא ראוי הוא בזמן התוספת, וס"ל לדרך זו שאז אין ראוי להשאל, ועיקר החילוק בין ב' הדרכים הוא מאימתי נאסר במלאכה, אם מזמן ביה"ש או מזמן התוספת, והיינו דתלוי בפלו' הרמב"ם והחולקים עליו שבב"י סי' רס"א, ולד' הרמב"ם בהכרח כדרך א'. ועוד שאני בין ב' הדרכים אם הזמן דבעינן שיהא ראוי הוא ברגע קניית העירוב, וכן הוא לדרך א', ומשא"כ לדרך ב' הזמן דבעינן שיהא ראוי הוא ברגע שקודם זמן קניית העירוב, וא"כ הרמב"ם דס"ל כדרך א' ס"ל דזה באותה שעה.

ולב' הדרכים ביוהכ"פ זה תקנה מיוחדת, ולדרך א' התקנה להקדים זמן קניית העירוב לרגע לפני התוספת, ולדרך ב' הוא תקנה להקדים לזמן התוספת כדי שהזמן שיהא ראוי יהא רגע לפני התוספת, ועכ"פ לב' הדרכים ביוהכ"פ הזמן שיהא ראוי הוא רגע לפני התוספת.

להב"מ נמצא שיודה סומכוס שאפשר לערב בתרומה בערוהכ"פ

ו. והעיר רנ"ק הי"ו דא"כ לד' הב"מ [וכן להחצי יהונתן] נמצא דביה"כ"פ הזמן דבעינן שיהא ראוי הוא לפני התוספת שאז עדיין מותר במלאכה, א"כ נוכל לערב לישראל בתרומה דהא נמצא שבזמן דבעינן שיהא ראוי לאכילה ראוי או להשאל, ואם התי' על כל ער"ש שבזמן שצריך שיהא ראוי לאכילה אינו ראוי להשאל, א"כ זה לא שייך לגבי ערוהכ"פ, וזה חידוש לומר שיודה סומכוס בערב יוהכ"פ.

אם הנידון מתי צריך להיות ראוי בזמן קניית העירוב או לפני תלוי בנידון סוף היום קונה עירוב או תחילת היום

ז. ויל"ע אם אפשר לומר שהנידון הנ"ל אימתי צריך להיות ראוי לאכילה אם בזמן חלות העירוב או לפניו, תלוי בנידון האם סוף היום קונה עירוב או תחילתו, והיינו דלמ"ד סוף היום אין דין מיוחד של ראוי מבעו"י, והכל א' הוא שסוף היום אז בעינן שיהא ראוי, ואז הוא זמן קניית העירוב, אך למ"ד תח"ה"י קונה עירוב בעינן לחידוש דמ"מ צריך להיות ראוי בסוף היום, והיינו מבעו"י דהיינו בסוף היום, ולכו"ע באותה שעה צריך שיהא ראוי, ולא נח' אלא אם גם נקנה אז העירוב או שקניית העירוב הוא לאחמ"כ בתח"ה"י.

דהנה חזינו בדף ל"ו שרבא הו"י ס"ל דאין כלל ענין שיהא ראוי מבעו"י, ומחמת זה הוכיח ממתני' דאין מערבין בלגין של טבוי' שסוף היום קונה עירוב ואז עדיין לא נטהר, ודחי אב"י דאף דתחילת היום קונה עירוב מ"מ בעינן ראוי מבעו"י, והיינו בסוף היום, ועי' מהר"ם שם שמפרש כן, ולפ"ז משמע דאי הוה ס"ל סוה"י קונה עירוב לא היה צריך לחדש דבעינן ראוי מבעו"י.

אך באמת ד"ז מוכן רק אם נימא דסוה"י הכונה סוה"י ברור דהיינו לפני ביה"ש, וא"כ א"צ להוסיף עוד חידוש דין של ראוי מבעו"י שהרי היינו הך, וכמו"כ מוכן היטב שאם תח"ה"י הוא תח"ה"י ברור דהיינו אחרי ביה"ש י"ל דעכ"פ בעינן ראוי מבעו"י בביה"ש עכ"פ, אך אם סוה"י היינו בראשית ביה"ש הרי אכתי שייך לומר דבעינן ראוי מבעו"י קודם ביה"ש, דעכ"פ בסוף היום ברור יהא ראוי, וכמו"כ מאידך אי תח"ה"י היינו רגע אחרונה של ביה"ש יקשה קצת למה צריך שברגע שלפני זה יהא ראוי, דמ"ש רגע זה דסוף ביה"ש מרגע שלפניו דהרי שניהם הוו ביה"ש, ואף דע"ז י"ל דמ"מ יש ענין שיהא ראוי רגע לפני קניית העירוב, אך עכ"פ שייך גם לומר דבעינן שיהא ראוי ברגע שקודם בניית העירוב אף למ"ד סוף היום קונה עירוב וכו"ל, וא"כ לכא' דברינו הנ"ל תלולת זב"ז שייך רק אם נפרש דסוה"י היינו סוה"י ברור.

ועי' בבית מאיר שכ' בחידושי בדף ל"ו ששיטת התוס' דס"ל דתחילת היום קונה עירוב היינו רגע אחרון של ביה"ש, וסוה"י קונה היינו סוה"י ברור דהיינו רגע אחרון של ער"ש, אך עי' מש"כ לעיל דברש"י וריטב"א מכו' דסוף היום היינו תחילת ביה"ש [ולפ"ד תו' שייך תלולת נידון הנ"ל בפלו' דסוה"י או תח"ה"י, ומשא"כ לד' רש"י וריטב"א אין מקום לזה וכו"ל].

בירור שיטת תוס' בגדר תח"ה"י קונה עירוב אם בסוף ביה"ש או בתחילת יום ברור

ח. ויעוי' בתוס' בדף ל' ע"ב שהקשו לפי מאי דס"ד דכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו בו רבנן, ושע"כ אפשר לערב בטבל דאפשר לתקנו ביה"ש, אך מ"מ הא תחילת היום קונה עירוב, ולכא' אז כבר א"א לעשר, ותירצו דאפשר לעשר עד שיהא לילה ברור וניכר, עכת"ד.

ודבריהם צ"ע, דאם ס"ל דתח"ה"י היינו רגע אחרון של ביה"ש א"כ פשיטא שבאותה שעה אפשר לתקן ולעשר, דכל ביה"ש רשאי לעשר, ואם ס"ל דתח"ה"י היינו תחילת היום ברור א"כ מאי תירצו, שהרי באותה שעה א"י לעשר. ועיין בחי' מהר"ם מש"כ בזה. ודחוק מאוד לומר שחידושו שגם ברגע הברור הראשון עדיין רשאי לעשר כיון שסוכ"ס אינו ניכר כ"כ, שזה בודאי חידוש עצום שלא מסתברא לאומרו.

וכפי הנראה שמפני דחוק זה ביאר הבית מאיר דס"ל שרגע אחרון של בין השמשות קונה עירוב, אך לא ידעתי אם כונתו שזה גופא השתנה בין ההו"א למסקנא, שבקושייתם ס"ל דרגע ראשון של יום ברור קונה, ועי"ז תירצו שרגע אחרון של ביה"ש קונה, ואולי מבאר באופ"א ולא נתברר ל"ז.

בכל רגע של ביה"ש אפשר לדון בו תח"ה"י או סוף היום

ט. והנה יש לעיין דהרי מהני בנאבד עירוב ביה"ש, וכן בהניח עירוב ביה"ש [וכמפורש בסוגיא בדף ל"ו ובשו"ע סי' שצ"ג ועוד], וצ"ע איך מהני למ"ד עירוב קונה בתחילת היום כשנאבד עירוב באמצע ביה"ש, וכן להיפך איך קנה עירוב כשהניח ביה"ש למ"ד סוף היום קונה עירוב.

ואולי אפ"ל דהפולוגנא בזה היא בעצם היסוד אי שבת צריכה לקנות לעצמה או שע"ש צריכה להכין את הקניה, וביה"ש הוי ספק כולו יום או כולו לילה או מקצתו יום ומקצתו לילה, וזה שייך על כל רגע ורגע מביה"ש, וממילא גם כאשר העירוב היה רק במקצת הראשון או מקצת האחרון של ביה"ש יש לנו באותה שעה לכד לדון שאולי אותה שעה היא סוף היום או תחילת היום, ומספיקא מהני עירוב.

ולפי"ז יל"פ ד' תוס' הנ"ל, דהתוס' הקשו שלמ"ד שתח"ה"י קונה עירוב א"כ הטעם שמקילים לומר שנקנה עירוב הוא בהכרח משום דאנו מקילים לומר שבאותו רגע הוא כבר תחילת היום, וא"כ לפי צד זה הרי היה אסור לעשר באותה שעה, ואיך אפשר להקל ולסמוך על העירוב מחמת שדנים אותו כתח"ה"י כשכל העירוב הוא רק בגלל שרשאי לעשר ביה"ש, ועל הצד שהוא תח"ה"י הרי גם היה אסור לעשר ואין העירוב ראוי לאכילה, והו"ל תרתי דסתרי אהדרי.

והקשה החזו"א סי ט"ז וסי ק"ט סק"ח דהתינה למ"ד דסגי לערב בחלק מביה"ש, א"כ ה"נ הרי בתחילת ביה"ש אין איסור שבות לרבי, אך לד' תוס' בשבת דף ל"ד שצריך שיהא העירוב קיים כל ביה"ש, ומשום דלדידהו ספק עירוב לא מהני, דבעינן שיהא בזמן שודאי מועיל לעירוב, א"כ תקשי דהרי שמא קניית העירוב הוא רק בתחילת הלילה וודאי שאז כבר נאסר שבות, וא"י לטלטלו ולהביאו למקום שבתיתו.

ובסי' ק"ט סק"ח כתב לחדש דבאמת גם לתוס' העירוב נקנה ברגע ראשון של ביה"ש, אלא שיש תנאי שלא יאבד עד סוף ביה"ש (וצ"ע בזה בדף ל"ו), וברגע ראשון של ביה"ש שרינו שבות לרבי.

ויל"ע בדבריו, דלכא"ו יש רגעים שרוב צדדים שלהם לאיסור, ויש רגעים שרוב צדדים שלהם להיתר, ואמאי לא נחלק בזה לילך בתר רוב ויעיל העירוב ברגעים שיש בהם רוב להיתר דווקא, ואולי אפ"ל שחז"ל לא חילקו בין הרגעים בתוך ביה"ש, והצריכו מצד א' שיהא העירוב קיים בכל ביה"ש, ומאידך לענין נמצא בריחוק וצריך שבות להביאו הקילו אפילו שהיה כן בכל רגעי ביה"ש.

לפי דברינו הנ"ל בטעם שא"א לערב לסומכוס יוצא להיפך ממש

יח. אך באמת לפי מה שכתבנו לעיל סק"א א"כ הסברא היא להיפך, ועכ"פ בד' הרמב"ם י"ל כן, דלגבי הספק במציאות אם עכשיו הוא יום או לילה אזלינן להקל, וסגי לן בהנחת העירוב ברגע א' מביה"ש, ואפי' אם רוב צדדים להחמיר שכבר לילה ולמ"ד סוף היום ק"ע, או להיפך שעדיין יום ולמ"ד תח"ה"י ק"ע, אבל כשהנידון בספיקא דדינא דהיינו מה דינו של הככר שמניח לעירוב, בזה אדרבה החמירו חז"ל שלא לעשות עירוב רק בככר הראוי בודאי בלי צדדי איסור, ולכן א"א לערב בתרומה לפי סומכוס וכנ"ל.

ביאור ד' תוס' דף ל"ו בסוגיא דככר זה היום קודש ולמחר חול או להיפך

יט. ובד' התוס' בדף ל"ו ד"ה מאי שנא הקשו במאי דהקשה רבא לר"נ מ"ש דאמר ככר זה היום חול ולמחר קודש אין מערבין עליו, ומ"ש דככר זה היום קודש ולמחר חול מערבין אין מערבין עליו, והקשו התוס' דאמאי לא תי' רבא דהחילוק הוא משום דסוף היום קונה עירוב, ובסוה"י בציור ראשון כבר קודש ובציור שני כבר חול, ותיירצו דרבא ס"ל דתח"ה"י קונה עירוב, עכ"ד.

[ועי' בחי' הרשב"א והריטב"א ובמהרש"א וקרני ראם והגהות הגרי"ב שם על המהרש"א מש"כ בזה, ועי' מש"כ בגליון הקרני ראם בביאור האבעיא עפ"י ד' הריטב"א].

וביאר דבריהם דהנה בתחילה סבר רבא דבסוף ביה"ש כבר משתנה דין הככר מקודש לחול או להיפך, ור"נ תירץ לו שאינו משתנה עד שיהא ודאי לילה, והתוס' הוקשה להם דאי ס"ל סוף היום ק"ע, א"כ זמן קניית העירוב הוא לפני הזמן שמשנתה, ותיירצו דתח"ה"י קונה, ואז לפי ס"ד דרבא כבר משתנה דין הככר, והיינו שתח"ה"י הוא הרגע הראשון שכלפי שמיא גליא שהוא כבר תחילת הלילה, ואז כבר נשתנה דינו של הככר, ור"נ תירץ שלא נחית לאיסור הככר עד שיגיע הרגע שהוא ודאי לילה אצלנו, אבל ברגע שודאי לילה כלפי שמיא שאז זמן קניית העירוב עדיין לא נשתנה דינו של הככר. [ועי' בבית מאיר שהבאנו לעיל סק"ז מש"כ בד' התוס' אלן].

אלא דאכתי תיקשי דמ"מ אי כל ביה"ש יום, א"כ רגע קניית העירוב הוא ברגע שהיו כבר לדידן ודאי לילה, וא"כ צ"ע בהיום חול ולמחר קודש אמאי קני, ועי' אפ"ל בדרך הנ"ל סק"ט דרוב צדדים דקמן להיתר שהעירוב כבר נקנה מקודם שאז עדיין לא נתקדש, ועי' אזלינן בזה לקולא.

ביאור ד' תוס' דף ל"ו ע"ב שמחלקים בין ככר ללגין של תרומה

כ. ועפ"י א"ש גם ד' תוס' בדף ל"ו ע"ב שכתבו לחלק בין ככר הנ"ל לבין לגין של תרומה שעשאו תרומה לכשתחשך, שכתבו תוס' דבלגין של תרומה חייל קודם שמתקדש הככר, לפי שברגע שיצא מתורת טבויי דעתו שיחול עליו תרומה, עיי"ש בתוס', ולכאז צ"ב דהא שניהם תלויים בראשית הלילה, ומ"ש זה מזה.

אך לפי הנ"ל א"ש דככר לא תלוי ברגע אשר קמי שמיא גליא, אלא ברגע שיוצא הספק מלב חז"ל או אפי' מלב בנ"א לפי החזו"א, אך בלגין תולה חלות התרומה ברגע שכלפי שמיא גליא שנטהר, דדין טהרתו מתורת טבויי תלוי ברגע שכלפי שמיא גליא שנעשה לילה, וא"כ למ"ד תח"ה"י קונה נמצא שכשהעירוב צריך לחול כבר נידון כתרומה.

ולפי דבריו א"ש גם הא דדף ל' ע"ב שלסומכוס דס"ל כרבנן אסור להשאל גם אי ס"ל סוף היום קונה עירוב, ואפי' אם סוה"י היינו רגע אחרון של יום ברור דגם אז כבר נאסר שבות וא"א כבר להשאל, ובוה מתיישבת קושיית הגרעק"א ז"ל, ומשום דאי סוה"י הוא תחילת ביה"ש, ורגע של סוה"י ממש הוא הזמן שצריך להיות סעודה הראויה, א"כ פשיטא דכבר אסור להשאל וכבר אינו ראוי, ואפי' אם נימא שזה רגע אחרון של יום ברור, מ"מ גם אז אסור להשאל לפ"ד החזו"א בד' רבנן.

אך אם נימא דהרגע שבעינן שיהא ראוי הוא רגע קודם הזמן שקונה עירוב, והיינו רגע לפני סוף היום, ונימא ג"כ דסוף היום הכונה סוף היום ברור, א"כ שוב תקשי קו' הגרעק"א דמסתבר דעד כדי כך אין איסור שבות, זולת אם נימא שרגע הקניה קצר מאוד, וזמן האיסור בכדי שלא נטעה הוא רגע ארוך יותר הכולל בתוכו גם את הרגע שלפני רגע קניית העירוב, וממילא נמצא שבזמן שצריך להיות ראוי כבר אסור להשאל (אך באמת צ"ע דאי סוה"י הכונה סוף היום ברור, אין שייך כלל לומר דהזמן שצריך שיהא ראוי הוא רגע מוקדם וכמוש"כ לעיל להעיר ע"ז).

בד' החזו"א תי' ב' מבו' כדברינו לעיל דבכל רגע של ביה"ש יש לדון בו ספק סוה"י או תח"ה"י

יד. ועיי"ש בחזו"א שכתב תי' ב' על קושייתו במשנה דף ל"ב, משום דאי ביה"ש הוא יום א"כ קניית העירוב הוא אח"כ וכבר אסור במלאכה, ומזה מבו' דלמ"ד סוף היום קונה עירוב מ"מ מהו סוף היום תלוי בספיקא דביה"ש, ובכל רגע ורגע של ביה"ש יש להסתפק אם זה סוף היום או שמא כבר תח"ה"י, ואי קמי שמיא גליא דאח"כ נעשה לילה הוי אח"כ קניית העירוב (והחזו"א נקט ציור על הצד שביה"ש הוי כולו יום, ואפ"ל כ"י"ב גם צד שמקצתו יום ומקצתו לילה וכמוש"כ לעיל סק"ט).

ביאור נוסף בד' תו' ל' ע"ב עפ"י ד' ריטב"א לגבי שבות ברגע אחרון של ביה"ש לפי רבי

טו. ובהא דהתוס' בדף ל' ע"ב הנזכר לעיל סק"ח, ועיי"ש מש"כ לתמוה על דבריהם, רצה רש"י הי"ו לומר דכונתם בקו' דתח"ה"י הוא סוף ביה"ש (וכפי ה"ב"מ בכונתם), ובכ"ז הוי קשיא להו דאי נחשב רגע זה לתח"ה"י א"כ גם לענין גזירת שבות ג"כ נימא דהוי כתח"ה"י, ועי"ז תירצו דמ"מ הא לדידן הוי ביה"ש, ואף דלדידן נמי אהני לקנות עירוב היינו משום שביה"ש קונה לן עירוב, אך סוכ"ס הוה ביה"ש ושרינן ביה שבות.

וראיתי בחי' הריטב"א שמשמע דשק"ט כעין זה (והוא סיוע לפי זה בתוס'), דעיי"ש שמביא שלרבנן אסור גם בראשית ביה"ש, ולרבי אסור גם סוף ביה"ש, ומסיים שבוה ניחא דלא מוקמינן דסומכוס כרבי, ונימא דסובר דתח"ה"י קונה עירוב וכבר נאסר אז לרבי, ושי"מ דלרבי עדיין מותר שבות אפי' בזמן שכבר נידון כתח"ה"י, ומזה מוכח שאפי' כל ביה"ש מתיר רבי, ומבו' מד' הריטב"א שהיה לו צד שלרבי בסוף ביה"ש אסור וזהו הזמן דתח"ה"י, ומכח הוכחה הנ"ל מסיק דכל ביה"ש מותר שבות לרבי. והנה דבריו הם כעין מה דשק"ט התוס', ומבואר כפי זה שבאמת יש כאן נידון על רגע מסוים של סוף ביה"ש דס"ד לאסרו אליבא דרבי, וקמ"ל שרגע זה מותר, והוא הרגע הנידון כתח"ה"י.

[ועי' בבית מאיר שהקשה על מאי דנקט הריטב"א דאף אי ס"ל לדסומכוס דסוף היום קונה עירוב, בכ"ז מובן האיסור לפי מה שמבואר בגמ' דס"ל כרבנן דאוסרים שבות ביה"ש משום דזה בראשית בין השמשות, ותמה ה"ב"מ דמאי אף אי ס"ל לסומכוס סוה"י ק"ע דקאמר הריטב"א, והרי בהכרח ס"ל דסוה"י קונה עירוב דאל"כ איך יועיל עירוב ביה"כ"ש, דהא לדידיה לא חזיא בתחילת היום, עיי"ש בדבריו, ובאמת תמיהתו חזקה יותר על סוף ד' הריטב"א, דהיינו דבריו הנ"ל שדן אמאי לא מתרצו דלסומכוס תח"ה"י קו"ע, דאיך היה אפשר לתרץ כן והרי בהכרח סובר דסוה"י ק"ע].

מחלוקת הראשונים אי בעינן שיהא העירוב קיים כל ביה"ש

טז. והנה לפו"ר מש"כ לעיל סק"ט דבכל רגע ורגע אנו דנים בו סוה"י או תח"ה"י ולקולא לכל מ"ד כדאית ליה, הנה לפו"ר זה רק להרמב"ם פ"ו מעירובין דס"ל דמהני להניח עירוב בביה"ש, ולא לרשב"א בשבת דף ל"ד דס"ל דלא מהני להניח עירוב ביה"ש, אך באמת זה אינו דהרשב"א לא אסר אלא משום דלית ליה חזקה, וגם הרשב"א עצמו מודה בהניח בתחילת ביה"ש ונאכל באמצע ביה"ש שעירובו עירוב, וא"כ מוכח דאזלינן בתר רגע האמיתי של תח"ה"י או סוה"י, וכל רגע של ביה"ש הוא בספק זה.

ונר' דאפילו לדעת הרשב"א בעל התוס' שבתוס' שבת דף ל"ד דס"ל דגם בנאכל באמצע ביה"ש לא מהני עירוב, מ"מ גם טעמא דידיה אינו אלא משום חיסרון חזקה, ולא משום דנימא דלא הוה ברגע הברור של ראשית היום, ואי"ז סותר לדברינו.

ביאור חידוש החזו"א בד' תוס' שבת ל"ד דרגע א' של ביה"ש ק"ע וצריך להיות קיים עד סוף ביה"ש

יז. בתוס' עירובין דף ל"ד ע"א כתבו דאליבא דרבי דשבות שרי, סגי להוליד העירוב עד מקום קרוב למקום שבינתו כשיעור מהלך ביה"ש, ואפי' שיצטרכו לעבור על שבות בטלטלו למקום שבתיתו, עיי"ש.

וצ"ל דס"ל בקושייתם דגם לדידן שמקילים בביה"ש אפי' אם כלפי שמיא גליא שכבר לילה, מ"מ אם יש רגע אחד שנידון בגדר תחילת הלילה אסור אז לעשר גם לרבי, ועי"ז יתכן שתירצו דכיון דרוב הספיקות הם על זמן בה"ש שהצד שהיו כבר לילה הוא אצלנו בגדר ספק שמותר שבות, ע"כ לא חיישי להאי צד [שמא זהו הרגע שהוא בגדר תחילת לילה], אך קשה להכניס זאת בכונתם.

עפ"י א"ש ד' הגמ' אליבא דסומכוס בדף ל' ע"ב

י. והנה אי נימא שסוה"י הוי רגע א' לפני ביה"ש יקשה דאיך נוקט בסוגיא שיש איסור אליבא דסומכוס, הרי אז מותר להשאל, אך לפי הנ"ל א"ש, דהמכוון שיש הרבה צדדי ספק כנ"ל, ולפי רוב צדדי הספק כבר הוי ביה"ש שאסור להפריש לרבנן דס"ל שאין להפריש ביה"ש, ומ"מ לגבי עירוב מקילים לדונו כרגע שלפני ביה"ש, שאף שזמן הקניה הוא ברגע של סוף היום, אך הרי אנו מקילים לגבי עירוב לחשוב רגע א' של ביה"ש שהוא עדיין סוף היום, ולגבי שבות מחמירים לפי רבנן [וכן להיפך אליבא דרבי למ"ד תח"ה"י קונה שמקילים שהוא רגע ראשון של הלילה לגבי עירוב, ומקילים לפי רבי שהוא עדיין ביה"ש לענין איסורי שבות וכנ"ל].

עירוב הקיים רק חלק מביה"ש

יא. ולפי הנ"ל נמצא דבאמת במניח עירוב בחלק מביה"ש כגון מניח באמצע ביה"ש או נאכל באמצע ביה"ש, מה שאנו מתירים העירוב לכ"ע הוא מכח ספיקא דיש לתלות שרגע זה הוא בגדר סוה"י להך מ"ד, אך שרגע זה הוא בגדר תח"ה"י לאידך מ"ד, ואע"ג שיש גם צד אחר מ"מ אפשר להקל מספיקא. ואע"ג דאנו מקילים כשהיה העירוב קיים רק רגע ראשון של ביה"ש או רק רגע אחרון, שאז לכא"ו רוב צדדי הספק הוא לחומרא, דרגע אחרון של ביה"ש רוב צדדים דהוא כבר לא בגדר סוף היום, ואיך מהני למ"ד סוה"י קונה, וכן להיפך ברגע ראשון שרוב צדדים שעדיין אינו בגדר תח"ה"י, ולמ"ד תח"ה"י קונה לא יכול עדיין לקנות העירוב, צ"ל דודאי לגבי הנידון במציאות סמכינן גם כשהי' העירוב רק רגע א', שרגע זה הוא בגדר ביה"ש שיש בו כל הצדדים, דסוכ"ס אנתנו מסופקים בו והוא נידון אצלנו כביה"ש לכל דבר, וכל דברי תוס' הם רק לגבי עיקר התקנה שאפשר לערב בתרומה, ובעיקר התקנה ודאי שצריך להיות קיים כל ביה"ש וצריך להיות ראוי כל ביה"ש, ועי"ז קשה כיון שבוודאי כשאנו דנים על כל ביה"ש נחשב שברור לנו שמתוכו יש רגע א' שרוב צדדים להחמיר, וא"כ בודאי שלכתחילה א"א להתייחס אליו כראוי כל ביה"ש אם בכללי הספיקות נחשב שבודאי יש רגע א' מתוך הביה"ש שהוא אסור בשאלה, אך כ"ז רק כלפי עיקר התקנה ושנוכל לערב בו לכתחילה, דלכתחילה צריך להיות ראוי כל ביה"ש וא"א לדונו כראוי כל ביה"ש, אך באופן פרטי בדיעבד שארע שהעירוב היה קיים רק רגע א' של ביה"ש, בוודאי שלמעשה אנו מקילים בכל רגע של ביה"ש, ולא איכפ"ל מה שהעירוב היה קיים רק מיעוט רגעים.

ובקיצור, לא איכפת לן גם כשיש רק מיעוט רגעים, ורק איכפת לן כשצריך לסיים רגע מסוים שהוא המיעוט בין הספיקות, ומאידך גם לא מתחשבים במה שעפ"י ספק של רגע א' מסוים לא יועיל הקני'.

דרך נוספת בביאור הפלוגתא בין סוה"י לתח"ה"י

יב. וצ"ע דאולי אפ"ל עוד דרך, והוא דלמ"ד תח"ה"י קונה עירוב כונתו לרגע הברור היוצא אצלנו מכל הספיקות, ולמ"ד סוה"י קונה עירוב המכוון על רגע שכלפי שמיא גליא שהוא סוף היום, אף שאצלנו הוא בגדר ספק, וכן לומר איפכא דסוף היום הכונה לרגע הברור אצלנו שהוא סוף היום, ותח"ה"י הכונה לרגע שכלפי שמיא גליא שהוא תחילת היום, אף שאצלנו הוא ספק, והיינו שלכא"ו לא מוכרח לפרש שניהם לרגע ברור או שניהם לרגע מסופק, דאפשר שא' מהם הכונה רגע ברור והמ"ד השני כונתו לרגע מסופק.

ולפי אופן א' אי נפרש בתחילת היום דהוא סוף ביה"ש שברגע אחרון מתחיל היום, יצא דלצד שבאמת רגע אחרון הוא סוף היום לא יהא פלוגתא ביניהם, דכל הפלוגתא רק מחמת שאנחנו לא יודעים אם זה כבר תחילת הלילה. וכן לאופן הב' סוף היום הוא רגע ראשון של ביה"ש, יצא דאי האמת כצד שרגע זה כלפי שמיא גליא דהוא לילה, יצא שבוה אין פלוגתא ביניהם. וצ"ע אי יהא בזה איזה נפק"מ.

ביאור נוסף בדברי התוס' לע"ב, ותירוץ על קושיית הגרעק"א לפי המתבאר מדברי החזו"א, וחיידוש לדינא מאימתי נאסר שבות לרבנן

יג. ובחזו"א סי ט"ז הקשה על ד' המשנה בדף ל"ב דאם הניח עירובו על אילן, דלרבנן דס"ל דלא התיירו שבות ביה"ש אי עירובו עירוב, דהא למ"ד סוה"י קונה עירוב רשאי ליטלו, ותיירץ שגם בסוה"י אסור ליטלו כיון שקשה לכיון רגע אחרון, והוסיף שזה כעין מש"כ תו' דף ל' ע"ב אליבא דרבי דמתיר שבות בביה"ש ולמ"ד תח"ה"י קונה עירוב, עכ"תו'.

והיינו שהחזו"א מפרש סוף היום הברור, וע"כ קשיא ליה דאז עדיין שרי לכ"ע ליטול מן האילן, ומתירוצו משמע דמפרש ד' התוס' בדף ל' ע"ב כפשוטם שמותר לרבי עד סוף ביה"ש, ואפי' ברגע המוגדר כתח"ה"י נמי שרי, ועי"ז מפרש דלרבנן אסור אפי' ברגע של סוה"י ברור.

3. א.ה. עי' בהמשך שרבינו ז"ל מבאר כונתו יותר עיי"ש, ומ"מ לו"ד י"ל שחידשו דכיון דלדידן הוא ספק ע"ש, אלא כלפי שמיא גליא שזה לילה, מ"מ רבנן לא אסרו שבות בזמן כזה. ונרויח בזה גם מה שנתקשה רבינו להלן עיי"ש. ועי' היטב בזה. ועי' עוד להלן סק"א וסי' י"ז, י"ח.

ענף ג' | הערות בסוגיא דעירוב לאכילה בד' הרא"ש שהוכיח דלא קיי"ל כסומכוס דס"ל שאינ מערבין לישראל בתרומה מהא דקיי"ל כר"ה דמערבין בככר שנשבע שלא יאכלנו

א. עי' ברא"ש פרק בכל מערבין סימן ב' שהוכיח דלא קיי"ל כסומכוס שסובר שא"א לערב בתרומה לישראל, מהא דר"ה דס"ל דאפשר לערב בככר שנשבע שלא יהנה מזה, וחזוין דאף דלדידיה לא חזי ורק לאחרני חזי אפשר לערב בזה, וה"נ אפשר לערב לישראל בתרומה דאף דלדידיה לא חזי מ"מ לאחרני חזי.

ועי' גאון יעקב ותוס' רעק"א על המשניות שהקשו דהא גם לסומכוס אפשר לערב בככר שנשבע שלא ייהנה כיון שאפשר בשאלה, ודמי למה שמודה סומכוס דשרי לערב לנוזר בין, עי' בסוגיא בדף ל' ע"ב.

ובתוספת שבת כ' לתרץ דמיירי שיש לו ככר אחר, ולא חזי צורך שבת להשאל על ככר זה, ודמי לתרומה שא"י להשאל ע"ז בשבת, וא"כ לסומכוס א"א לערב בזה, ובהכרח דלא קיי"ל כסומכוס.

אולם תי' זה א"ש לפי דיוק מהרש"א וגאון יעקב בתוס' דף ל' ע"ב ד"ה אלא, דא"א לערב לסומכוס אלא בדבר שהוא צורך שבת אף לולי מה שרוצה לערב ע"ז, אבל לפי מש"כ בגאון"ל לצורך חלות העירוב נמי מיקרי צורך שבת ומיקרי אפשר בשאלה (ואולי כונת הגאון"ל לומר שגם תוס' ס"ל הכי, ולא דווקא נקטו יין בשבת), א"כ א"א לתרץ כן.

ועיי"ש בתו"ש שדחה תי' זה דא"כ מוכח שהרא"ש פוסק כרבנן, דהרי אם ס"ל כרבי מה איכפ"ל שאסור להשאל בשבת, דהא בב"ה"ש אפשר להשאל ע"ז דלא גזרו על שבות ביה"ש, והרי הטור ס"ל כרבי כמו"ש בס"י שמ"ד דלא גזרו על שבות ביה"ש.

ולכאורה אפשר לומר דר"ה מיירי גם בעירובי חצירות ושיתופי מבואות שהם לא חשובים כצורך מצוה, ובזה לא שרינן שבות ביה"ש, וא"כ תקשי אמאי שרי ר"ה לערב בככר שנשבע שלא יאכלנו, וליכא לתרוצי משום דאפשר בשאלה דהא אסור להשאל בב"ה"ש לצורך ע"ח ושת"מ, ובהכרח דמשום דר"ה לא ס"ל כסומכוס, וא"ש הוכחת הרא"ש לפסוק דלא כסומכוס, וזה א"ש אפי' לרבי וכמב' שם בטור שפוסק כרבי דשרינן שבות ביה"ש אבל רק לצו"מ.

אכן א"א לומר תי' זה, דברא"ש בתחילת הסימן כשמבאר ד' ר"ה מפרש דקאי בעירובי תחומין, וע"כ מבאר מ"ט אפשר לערב אפי' כשנשבע שלא, והנה בע"ת הוה צו"מ ומותר לערב בדבר האסור בהנאה דנחשב מצות שלא ליהנות ניתנו ולא חשיבא הנאה, וא"כ מוכח שמעמיד בע"ת דווקא וא"כ א"א לתרץ כנ"ל.

גם א"א לומר כן, שהרי בב"ה"ל ס"י רס"א מבואר דגם ע"ח הוא כצורך מצוה לענין להתיר עבורו שבות [ועי' בס"י שצ"ד], וש"ר שכן מתבאר מסוגיא דף ע"ח ע"ב דאע"ג דע"ח לא הוא צו"מ לענין הא דמצות לא ליהנות נתנו, מ"מ מתבאר שם דשייך בזה דינא דרבי להתיר עבורו שבות בב"ה"ש, ואם דברי רבי לא נאמרו רק לצו"מ כמב' בד' הטור, א"כ בהכרח דע"ח חשיבא צו"מ לגבי זה, וא"כ אפשר להשאל עבורו בב"ה"ש, וחזרה קושיא למקומה דמאי הוכחת רא"ש דלא קיי"ל כסומכוס, וצ"ע.

בטעם החילוק בין עירוב ביוהכ"פ לעירוב בטבל דרבנן להרשב"א דמתיר ספייה באיסור דרבנן

ב. עי' בגמ' ל' ע"ב דביוהכ"פ מיקרי חזי לקטנים, ועי' בחי' רשב"א שכתב דמה דשרי להאכיל לקטנים הוא משום שכיון שאינו אסור אלא מדבריהם אין בזה איסור ספייה, וברשב"א כתב דמכאן מוכח שאסור להאכיל טבל דרבנן לקטנים, דאל"כ אמאי אין מערבין בטבל דרבנן והרי יכול להאכילו לקטנים, וש"מ דביוהכ"פ רשאי להאכיל לקטנים מטעם אחר, אבל איסור דרבנן אסור להאכיל לקטנים.

וברשב"א שם העלה צד לחלק בין איסור גברא כיוה"כ דאפשר לערב כל שראוי לקטנים, לאיסור חפצא שא"א לערב על סמך מה שראוי לקטנים, והרישב"א דחה זאת דבגמ' מדמה איסור גברא דיוהכ"פ לאיסור חפצא דיוזר [ועי' עוד ברישב"א בסוגיא דככר דג"כ מב' דס"ל דיוזר לנוזר נחשב לאיסור חפצא], וא"כ שוין הם לענין אי מהני מה דחזי לקטנים, ובהכרח דלא כחילוק זה.

אך לכא' לרשב"א מוכרח לחלק כחילוק זה, דאל"כ תקשי עליה קו' ריטב"א אמאי אין מערבין בטבל, אך העיר הר"י. סירוטה ה"ו דהרי הגמ' מדמה להו זל"ז וכקו' הרישב"א, ומה יענה ע"ז הרשב"א.

והנה ראיתי בקה"י סי' ז' בתוך דבריו כשמביא ד' הרשב"א ביבמות בענין ספיית איסור דרבנן לקטן, שמוסיף שם במוסגר דבין לנוזר שרינן משום שמוותר לשאר אנשים, ויוהכ"פ לא הוי איסור חפצא, ומשא"כ טבל שזה איסור ואסור לכו"ע, וגם לקטן הוא חפצא דאיסורא אלא שמאכילין אותו דבר איסור, וא"כ א"ש דלענין האי גדול שמערבין עבורו בודאי ס"ל לגמ' לדמות איסור גברא לאיסור חפצא, דהרי סו"ס הוא אסור, ואם מערבין לו איסור גברא מחמת מיגו דחזי לאחרני, נוכל לערב לו גם באיסור חפצא ע"י מיגו זה, וכל מה שהרשב"א מחלק הוא לגבי המיגו גופא דבעינן שלאותו שהדבר מותר יהא לו היתר גמור, כגון בנוזר שלאחרים הוא היתר גמור, וכגון ביוהכ"פ שלקטנים הוא היתר גמור, דאין כאן לא גברא אסור ולא חפצא אסורה, ומשא"כ טבל שגם לקטנים הוא איסור חפצא לא חשיבא מיגו, דמיגו אמרינן רק אם זה היתר גמור לאחרני וכמוש"נ.

סימן ד'

בדיני שביחת חפצים שיש להם בעלים (לסי' שצ"ז)

בעלים שאינם בעיר והחפצים נמצאים בתחום העיר האם תחומם כמקומן או כתחום העיר

א. בתוס' בעירובין דף מ"ז ע"ב כתבו וזה לשונם: והכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להם אלפיים לכל רוח, פ"ה ואפילו הן של הפקר, משמע דלא מבעיא אם יש להם בעלים, וקשה דאי יש להם בעלים הרי הן כרגלי הבעלים, ואפילו אם נעמידם כגון שהבעלים בעיר אחרת והשתא לא הוי כרגלי הבעלים, ומ"מ בני שביחה הם יותר מן ההפקר ויש להן אלפיים אמה לכל רוח, מ"מ אין נר' להעמיד ביש להם בעלים דביש להם בעלים מה לי תוך התחום מה לי חוץ לתחום, ונראה דבשל הפקר איירי, והא דנקט תוך התחום לאשמועינן דאפ"ה לא קני שביחת העיר, עכ"ל התוס'. [ועיי"ש בהמשך שלבסוף חזרו בהם וס"ל דתוך יש להם אלפיים אמה סביב כל העיר ככל חפצי העיר, עיי"ש בסוף דבריהם].

הנה מבואר בדברי תוס' אלו דחפצי בעלים שבעליהם אינו בעיר אין קונים שביחה כרגלי הבעלים, ומאידך גם לרבנן דפליגי על ריב"ג לגבי חפצי הפקר, וס"ל דחפצי הפקר אין קונים שביחה מודו הכא דקונים שביחה, אך י"לע אם קונים שביחה במקומן או כתחום העיר.

ולכא' היה נר' בכונת התוס' דבדואי שאין קונים שביחה כתחום העיר אלא כמקומן, ומש"כ מה לי תוך התחום וכו' כונתם לפי מה דסלקא אדעתיהו שהכונה קנין שביחה במקומן, וע"ז כתבו דבחפצי הפקר יש חידוש ולומר שאף שהם בתוך התחום אין קונין לפי תחום העיר אלא לפי מקומן, ומשא"כ בחפצים שיש להם בעלים פשיטא דלא מהני כלום מה שהם בתוך תחום העיר, דהרי לא שייכי לתושבי העיר כלל אלא לבעלים שאינו בעיר, וא"כ פשיטא דקונים במקומן וליכא רבותא במה שהן בתוך תחום העיר.

ולפ"ז למסקנת התוס' דאין הכונה שקונים שביחה במקומן אלא שקונים שביחה כתחום העיר, אם הן בתחום העיר שוב אפשר לפרש דמיירי גם בחפצים שיש להם בעלים, וגם בדיוהו שאני בין תוך התחום דהוי כתחום העיר לחוץ לתחום שאינן כתחום העיר [ואולם אין בזה חידוש, אבל בכלי הפקר יש כבר חידוש לאפוקי דלא נאמר דבהיה גם בתוך התחום יש להם שביחה עצמית].

מחלוקת הריטב"א עם תוס' (לפי פי מהרש"א)

בענין הנ"ל בין כשהחפצים נמצאים תוך

התחום ובין אם נמצאים חוץ לתחום העיר

ב. אכן יעוי' במהרש"א דכ' להדיא דלהו"א לא ניחא לתוס' להעמיד ביש להן בעלים דאין בזה חידוש, ולמסקנא לא ניח"ל להעמיד ביש להם בעלים לפי שאין הדין נכון, לפי שרק בהפקר שביחתן כתחום העיר, אבל ביש להן בעלים פשיטא דלעולם תחומן כמקומן דלא שייכי לעיר כלל, וכשם שבס"ד כשפ"י דהכונה קונים שביחה במקומן כתבו דביש להם בעלים פשיטא שכן הוא, כך למסקנא שכי' שבהפקר שביחתן כתחום העיר לא נשתנה סברתם אלא לגבי חפצי הפקר ולא לגבי יש להן בעלים, דפשיטא להו שבוזה שביחתן כמקומן בלבד, ואפילו אם הם בתוך תחום העיר, עיי"ש היטב במהרש"א.

והנה לד' המהרש"א נמצא דחפצים שיש להם בעלים לעולם תחומן כמקומן, ולא איכפ"ל אם הם בתוך התחום או מחוצה לו, אך יעוי'

בריטב"א שכי' להיפך דחפצים שיש להם בעלים לעולם אין קונין אלא כתחום העיר, ואם אינן בתוך תחום העיר אין קונין שביחה כלל, דכל קנין שביחתם הוא מחמת שדעת בעליהם שיהיו כאנשי העיר, עיי"ש.

בד' הריטב"א מב' שיתכן שקונים רק אם הם בתוך התחום אך מ"מ רק כפי מקומן, וצ"ע בזה

ג. ויל"ע דהנה בריטב"א בתחילה הקשה דלמה לי בתוך התחום, והרי לקנות במקומן אפשר גם מחוץ לתחום, וקושייתו גם על נכסים שיש להם בעלים וגם על נכסי הפקר, ובתחילה תירץ דבנכסי בעלים רק אם הם בתוך התחום קונים שביחה, ואח"כ כתב להקשות על נכסי הפקר למה לי תוך התחום, ותירץ דלרבותא דאפילו תוך התחום אין קונים כתחום העיר, וכתב דהשתא דאיתת להכי י"ל דמשו"ה נקט תוך התחום לרבותא דהך מילתא דלא מהני להו תוך התחום להיות כתחום העיר, עיי"ש היטב.

ולפ"ז משמע מד' הריטב"א דבדואי ברייתא איירי בתרווייהו, ובתחילה פי' דתוך התחום קאתי משום נכסים שיש להם בעלים שרק בתוך התחום קונין שביחה, ולבסוף קאמר דלרבותא דנכסי הפקר קאתי ולומר שאין קונין כתחום העיר, ולכא' לפי סברתו זו משמע דבאמת גם בנכסים שיש להם בעלים דינם באלפיים כמקומן ולא כתחום העיר, דהרי משמע מלשונן דעל תרווייהו קאי, ושלפ"ז תוך התחום לאו משום נכסים שיש להם בעלים קתני, ולפ"ז לפי דרך זה שווה נכסים שיש להם בעלים לנכסי הפקר ששביחתם כמקומן, ושדאברה בנכסי הפקר יש בזה חידוש, אך בנכסים שיש להם בעלים פשיטא שהתחום לא ישנה את דינו ולעולם דינו באלפיים לפי מקומן בלבד, ולפ"ז נמצא שבדרך זה ס"ל לריטב"א כמהרש"א.

אך זה צ"ע, דהרי בדבריו בתחילה מב' שנכסים שיש להם בעלים כל שביחתם רק תוך התחום משום שדעת הבעלים שיהא כאנשי העיר, ולכא' לפ"ז בעינן שיהא תחומן כתחום העיר, ובאמת שבריטב"א משמע שרק אח"כ כאשר הביא שיטת תוס' יצא לפרש דהכונה אלפים סביב העיר, אך עד שהביא דרך תוס' פירש דהכונה אלפים לפי מקומן, ומשמע שאפי' מתחילה כשפי' דתוך התחום כלפי נכסים שיש להם בעלים הוא דקתני דרך או קונים שביחה, ג"כ מפרש דמ"מ קניינן אלפים סביב מקומן ולא כתחום כל העיר, וא"כ נמצא שלפי דרך זה יש ב' חידושים במש"כ תוך התחום, א' דרך תוך התחום קונים ולא חוצה לו, ב' שגם תוך התחום קונים לפי מקומן ולא כתחום העיר, וזה צ"כ דאם טעם שביחתן משום שדעת בעלים שיהא כבני העיר אין שביחתם רק במקומן ולא כתחום העיר, ואולי סברתו דדעתו שיהא לו שביחה כבני העיר, אך אין דעתו שיהא תחומן כתחום בני העיר, וצ"ע.

ובמהמשך ד' הריטב"א כשהביא שיטת תוס' דאין הכונה לקנות כמקומן אלא כתחום העיר, כתב להדיא דבנכסי הפקר בלחוד קאי, ומב' מזה להדיא דדעתו דנכסים שיש להם בעלים קונים כמקומן ולא כתחום העיר, וזה צ"ע וכנ"ל.

ד' הרשב"א כריטב"א

ד. ויעוי' בחי' הרשב"א דג"כ משמע דבנכסים שיש להם בעלים קונים שביחה רק במקומן, שכתב שם בסוף דבריו ג"כ דבתוס' אוקמוהו בהפקר, ועי"ז מפרשים שהוא כתחום העיר, ועיי"ש מש"כ לפלפל אם אפשר לפרש שהכונה כתחום העיר, ומשמע דעד השתא לא הוי ס"ל לפרש שתחומם כתחום העיר, ומשמע שגם השתא רק בנכסי הפקר איכא לאוקמה ולא בנכסים שיש להם בעלים, ומוכח דס"ל דנכסים שיש להם בעלים [להחולקים על הראב"ד] שביחתם כמקומן, ועיי"ש שגם הוא כתב בתחילה כד' ריטב"א דכל קניין שביחתם רק תוך התחום משום שדעתו שיקנו עם אנשי אותה העיר [וצ"ע בדבריו כאשר נכתב לעיל לתמוה על ד' ריטב"א].

יל"ע מה ד' הריטב"א כשהפירות בתחום עיר אחרת

ה. ויל"ע לפי הריטב"א אי רק אם הם בתוך תחום העיר שדרך הבעלים לגור בו אף שאינם בשבת זו בעיר, או שה"ה כשהם תוך תחום עיר אחרת ג"כ נימא שדעתו של בעלים שיקנו שביחה.

ואי נימא שרק כשהם בתחום עירו ולא בתחום עיר אחרת יתיישב קושיית הראב"ד המובא ברשב"א בסוגיין מההיא דביצה דף ל"ט ע"ב לגבי מפקיד שהפקיד פירות בעיר אחרת, דמשמע שאין קונים שביחה כמקומן, ד"ל דשאני התם שהם בתחום עיר אחרת ולא בתחום עירו'.

4. א.ה. כל מש"כ בסוגריים הוא מלשון רבינו וצ"ל אך לא הבנתי כונתו, דהרי קודם כתב שבחפצי הפקר יש יותר סברא ליתן להם תחום העיר מחפצי בעלים, וא"כ איכא הוא ממש, וצ"ע.

6. א.ה. בד' הרשב"א יש רק את הדרך הראשון בריטב"א ואח"כ את הדרך של התוס', ומפורש בדבריו בדרך א' דקאי אתרווייהו ותוך התחום משום נכסים שיש להם בעלים, דאין קונים רק אם הם בתוך תחום, ועכ"פ משמע להדיא דלפי דרך זה קונים במקומן דומיא דנכסי הפקר שלפי דרך זה אין חילוק בין תוך תחום לחוץ לתחום דלעולם קניינן רק במקומן, ואין בד' הרשב"א מקום לדון מה שכתבתי קודם לדון בדעת הריטב"א, וממילא תשאר תמיהת רבינו ז"ל אף לפי מסקנתו.

7. א.ה. דשם משמע לכא' דתחומן כתחום הבעלים, ומשמע דכשאינם בתחום עירו נגררים בתריה [דלכא' ליכא דין תחתיו לחפצים ואכמ"ל]. וא"כ לכא' ה"ה כשאינם בשום תחום כלל, ועי' מש"כ לעיל בד' הריטב"א בזה וצ"ע. שו"ר מש"כ רבינו הלן ס"ק ו' לדון דדינם שלא להזיזם מד"א שלהן עיי"ש. ועי' עוד ס"ק ח'.

4. א.ה. כל מש"כ בסוגריים הוא מלשון רבינו וצ"ל אך לא הבנתי כונתו, דהרי קודם כתב שבחפצי הפקר יש יותר סברא ליתן להם תחום העיר מחפצי בעלים, וא"כ איכא הוא ממש, וצ"ע.

5. א.ה. הנה אם נפרש כונת ריטב"א גם בדרך ב' דנכסי בעלים קונים שביחה מטעם דעת בעלים שיהיו כתחום העיר, ורק כשהם תוך התחום ולא כשהם חוצה לו, א"כ צ"ע דאמאי חזר הריטב"א וכתב דהרבותא רק לגבי נכסי הפקר, דלכא' לפי דבריו י"ל דקתני תוך התחום מב' טעמים, א. לומר דנכסים שיש להם בעלים קונים רק תוך התחום. ב. לחדש שאפי' נכסי הפקר קונים כמקומן ולא כתחום העיר, דלכא' ד' הריטב"א דנכסים שיש להם בעלים קונים רק תוך התחום ומ"מ כמקומן, אבל חוץ לתחום אין קונים כלל, ובהכרח צ"ל דהשתא קהדר ביה הריטב"א מהך טעמא וס"ל דנכסים שיש להם בעלים קונים בכ"מ לפי מקומן, ומ"מ שפיר דייק רבינו וצ"ל מלשון הריטב"א שגם לפי דרך א' היה דינם להיות שביחתם כמקומן, וע"ז שפיר קמתמה רבינו. ומ"מ במה

באמת מביא את זה כראייה לדבריו בינא דאדם המהלך, ואולי באמת הרשב"א עצמו חולק על זה.

ואם נימא כן נמצא דרך לרבוך דריב"נ דינא הכי, אבל לריב"נ שחפצי הפקר קונים שבייתה במקומן ה"נ המעינות הנובעין יקנו שבייתה במקומן [אליבא דהרשב"א] כאדם המהלך שקונה שבייתה במקומו דרך הילוכו.¹¹

אך פשוטן של דברים ברשב"א בעבוה"ק דאיהו נמי פוסק לדינא דבמעיינות הנובעים הרי הם כרגלי כל אדם במשך כל הי"ט, דהיינו שמי שרוצה מהלך עם זה כרצונו, והיינו כיסוד הראב"ד שלא קונה כלל שבייתה, דכיון דניידי יש כאן חסרון בעיקר היכולת לקנות שבייתה, וס"ל דיש חילוק בין אדם לנכסים [ומטעם אחר], וצ"ע.¹²

יש לדון איזה מים נמצא בבעלותו בביה"ש

י. ובעיקר הקושיא הנ"ל יל"ע דלכא"ו לא שייך לדון משום בעלות, ומשום דהרי לא אותם מים שמילא אח"כ היו אצלו ביה"ש והם התחלפו, ואולי תלוי בברירה שהוברר שמה שממלא לבסוף הם היו שלו וברשותו בביה"ש, אך לכא"ו מים שהם עכשיו בביה"ש ברשותו הם דידיה, ואע"ג דעומד לצאת לא מגרע ביכולת לקנות שבייתה, לולי סברת החור"ב שהם עכשיו במצב המנגד את בעלותו וע"כ א"י לגוררם אתו, וע"י היטב בכ"ז.

בשיטת רש"י והטור לגבי בור של עיר

יא. הנה שיטת רש"י והטור דבור של אותה העיר הרי הם כתחום העיר, ואפי"ן אם אחד מאנשי העיר הזאת עירב לצד אחר א"י להוליך לתחום אחר, והאחרונים ז"ל תמיהו עליהם [ובמק"א נתי' שיטתם¹³], ובשעה"מ פ"ה מהלכות יו"ט כתב לבאר דהוא משום ביטול ברוב דלכולם יש חלק במים אלו ואזלינן בתר רובא, והמיעוט שתחומם שונה בטלים אל המרובין.

ויל"ע לדבריו איך הדין אם רובם עירבו אם ישתנה הדין, ואולי אה"נ. והרנ"ק הי"ו העיר דאיך יהא אם יש ק' אנשים, ול' עירבו למערב ול' עירבו למזרח ומ' נשארו בעיר, דכנגד כל שבייתה איכא רוב, ואולי יהא דינו חמר גמל, וכמו"כ בעירבו נ' ונ' נשארו בעיר לכא"ו יהא חמר גמל, וצ"ע בזה.

סימן ה'

קונטרס בעניני תחומין בגשמים ובנכסי הפקר

(לסימן שצ"ז)

ענף א' | שיטות הראשונים

קושיית הגאון"י על תוס' בטעם החילוק

בין ירדו ביו"ט לירדו מעריו"ט

א. בעירובין דף מ"ה ע"ב איתא דגשמים שירדו מעריו"ט יש להם אלפים לכל רוח, וכשירדו ביו"ט הרי הם כרגלי כל אדם, ובפ"י הא דירדו מעריו"ט יש להם אלפים לכל רוח ס"ד וכן נשאר במסקנא דהפ"י שקונין שבייתה במקומם, וכמ"ד חפצי הפקר קונין שבייתה במקומן, אך רב ספרא מפרש שהכונה כרגלי אנשי אותה העיר שדעתיהו עליהו, עיי"ש בגמ'.

ובפ"י הא דקתני דגשמים שירדו ביו"ט הרי הן כרגלי כל אדם נחלקו בזה רש"י ותוס', דרש"י מפרש שכיון שלא קנו שבייתה ביה"ש הרי הן כרגלי כל אדם שאין קונין שבייתה באמצע שבת, ואם מלאן אחד ונתנן לחבירו יכול חבירו להוליכו למקום שיכול לילך, והתוס' חולקים וס"ל דכרגלי הממלא הראשון שזוכה בהם, וגם אם יתנם לחבירו הרי הם כרגלי הזוכה הראשון, ועד"ז נחלקו גם להלן בדרך מ"ו לגבי המבואר דמעיינות הנובעים הרי הם כרגלי כל אדם וכמוש"כ התוס' להדיא.

והקשה הגאון יעקב על ש"י התוס' דא"כ לרב ספרא מה החילוק בין ירדו ביו"ט לירדו מעריו"ט, דאף בירדו מעריו"ט שדינם כרגלי אנשי אותה העיר לכא"ו בודאי הכונה כרגלי מי מאנשי העיר שימלא ראשון

שכשאינם נגדרים אחריו תו אין להם שבייתה עצמית מה"ת, ונעשו כנכסי הפקר לרבנן דאין להם שבייתה כלל.¹⁴

ביאור דינא דפירות שבעליהם בעיר

אחרת לא יזום ממקומם

ת. בחו"ב שם תמה על המב"ב בשו"ע סוף סי' שצ"ז דס"ל דפירות של בעלים שהפירות נמצאים בעיר אחת והבעלים בעיר אחרת חוץ לתחום לא יזום ממקומן, דלכא"ו אמאי לא נימא שכל העיר שהפירות שבתו שם הרי הוא להם כד"א, דאף אם תחומן כתחום הבעלים ונמצא שיצאו חוץ לתחומן ואין להם אלא ד"א, מ"מ נימא שכל העיר להם כד"א.

וצ"ע דאולי אה"נ דכונת השו"ע שדינו כד"ן בעלים שיצא מתחומו, ותלוי בין עיר מוקפת מחיצות שכולה כד"א לאינה מוקפת שאינה כד"א, ואף דביצא לדעת אפי"ן במוקפת אינה כד"א, מ"מ פירות לכא"ו לא חשיבי כלדעת [וע"י סי' ת"ה בסופו]¹⁵.

קושיית החור"ב על מעיינות הנובעין שיש להם בעלים

ט. בחו"ב שם ס"ק י"ד שהקשה על דינא דאיתא בביצה דף ל"ט דמעיינות הנובעין אין קונים שבייתה אפי"ן אם הם שייכים לאדם יחיד, דלכא"ו כיון שחפצים שיש להם בעלים, ותירץ דשאני מעיינות הנובעין שאין הבעלים שליט עליהם למנוע את הליכתם, ובהליכתם יוצאים הם מבעלותו, משו"ה אינם נגדרים אחר תחומן, דהא דניידי נוגד לבעלותם, עכתו"ד.¹⁶

ולכאורה צ"ע על דבריו, דיעו"י ברש"י בביצה דף ל"ט שפי' מעיינות הנובעין שאין יוצאין מגומות נביעתן לילך הלאה, וא"כ בזה לכא"ו ליכא ניגוד לבעלותו, אך י"ל דבאמת גם מעין הנובע אף שאין ממשיך דרכו ע"ג האדמה כנהרות, אך יש גידין בקרקע שהמים חוזרים אליהם, ושפיר נחשב שמהלכין ויוצאין משליטתו.

ומ"מ עיקר תירוצו צ"ע, דאם היינו טעמא דמידי דניידי לא קנו שבייתה, א"כ לריב"נ שחפצי הפקר קונין שבייתה ליקנו שבייתה, ועכ"פ להרשב"א דס"ל שאדם מהלך קונה שבייתה, וה"נ מים מהלכים ליקנו שבייתה, דהרי לא שייכי לבעלים דהופקעו משליטתו ושבייתתו, וממילא ליהויה כהפקר, ואמאי הפקר המהלך שאני מאדם המהלך.¹⁷

ואולם אם נימא דכליו שבעיר אחרת אין קונים שבייתה כלל, ה"נ י"ל דהכא מצד א' הוי כליו, ומצד שני אינם נקנים בשבייתתו, וממילא אין להם כלל שבייתה. אך באמת זה אינו, דבאמת אין כזה צד, דגם מאן דס"ל שכליו שבעיר אחרת לא יזום ממקומו אי"ז משום שמופקע משבייתה, אלא דנגרר אחריו ונמצא חוץ לתחום ונידון ככלי שיצא מתחום בעליו, וכאן שאין לו התייחסות לתחום בעליו יקנה כנכסי הפקר, ואם שם קונה כמקומן כ"ש דהכא יקנה כמקומן.

ובאמת שלדברי החור"ב א"ש דברי הרשב"א דס"ל שאדם שאני מחפצים, שאדם מהלך קונה שבייתה וחפצים דניידי לא קונה שבייתה, והטעם שבאדם לא שייך שהליכתו מנגדת את בעלותו, דהליכתו הוא בחירתו ותחומו נוגע לו בעצמו, ואין כאן סתירה לכח שבייתתו, ומשא"כ חפצים שע"י דניידי נפקעים משליטתו ועי"ז אינם בכלל תחומו.

אלא שאין מוכרח לומר כד' הרשב"א, דבאמת י"ל דבעצם היותו מידי דניידי זה סתירה לקניין שבייתה, ומשו"ה גם חפצי הפקר דניידי לא קונים שבייתה לריב"נ, וכל סברת החור"ב אינה אלא כלפי אמאי אין מתבטל אל האדם, שלכא"ו להתבטל ולהגרר אחרי האדם מה איכפ"ל במה דניידי, וע"ז צריך לומר מצד שמתנגד לבעלות, ולפי"ז לעולם חפצי הפקר ואדם דניידי בלא"ה אין קונין שבייתה.¹⁸

אכן באמת הנה בהא דמעיינות הנובעין נתי' תוס' לעומת הראב"ד, דלתוס' הרי הם כרגלי הממלא, ולראב"ד אינם קונים שבייתה כלל ואינם כרגלי הממלא, וי"ל דהראב"ד לשיטתו דס"ל דאדם מהלך לא קונה שבייתה ומשו"ה גם חפצי הפקר דמהלכים אינם קונים שבייתה, אך לרשב"א י"ל דס"ל כתוס' שבאמת קונים שבייתה, ולא אהני לן מה דניידי אלא שלא היו בכלל שבייתת הבעלים, ועומדים להתברר להיות כרגלי הממלא שעומדים לו שהוא ימלא אותן ויכנסו לשיטתו ונגדרים אחריו. וכל ד' הרשב"א בטעם מעיינות הנובעים של יחיד דמשום דניידי לא קונים כלל שבייתה, י"ל שזה מד' הראב"ד, והראב"ד

ביאור בד' הריטב"א ע"ט ע"ב לפי

ביאור החזו"א ועפ"י הנ"ל

ו. כתב הריטב"א בדרך ע"ט ע"ב שאין איסור דאורייתא לעמוד בתוך התחום ולהביא פירות מחוץ לתחום לתוך התחום, ועיי"ש שכי' לתמוה על ד' רש"י דמשמע דס"ל שאסור מה"ת, עיי"ש.

ובחזו"א סי' קי"ב ס"ק י"ב כתב דהריטב"א מפרש בנוטל פירות שלו שהיו מחוץ לתחום ומביאן לתחומן, ולא במביא לתחומן פירות של בני עיר השניה שפירותיהן היו בתחומן, שנמצא מוציא פירותיהן מתחומן לתחומן.

ולכא"ו מבי' דס"ל כד' תו' מ"ז ע"ב שנכסים שיש להם בעלים שנמצאים מחוץ לתחום קונין תחום כמקומן, וא"כ אין שום איסור להביא לתוך תחומן שהם עדיין בתחומן, אבל אי נימא שאין להם אלא ד"א ואסור להזיז ממקומן אי"כ אסור להביא לתחומן עכ"פ יותר מד' אמותיהן, דלא משמע דמיירי באין מזיזן ד"א ממקומן.¹⁹

שו"ר שמש"כ ליישב כונת ריטב"א לפ"ד התוס' הנ"ל, הנה לפי תי' א' דמחלק בין חפצים הנמצאים תוך התחום לנמצאים חוץ לתחום, אי"כ באינם תוך התחום אין להם אלפיים אלא ד"א וא"כ אין יביאם אלו, ונצטרך לדחוק כנ"ל דכונתו להביאם תוך ד"א, וצ"ע [וע"י עוד ס"ק ז' מה שיתבאר בזה].

ואולם אי נימא דגם כשהם בתחום עיר אחרת דעתו שיקנו שבייתה ויהיה תחומן כמקומן א"ש, דהרי כאן איירי שהם תוך תחום עיר אחרת, ובכה"ג דעתו שיקנו עם בני העיר, אך שיהא להם שבייתה עצמית וכנ"ל, וממילא יכול להביאן אצלו שהם עדיין תוך תחומן. [וע"י לעיל ס"ק ה' מש"כ בזה].

וכמו"כ אי נימא דלפי מסקנתו הדר בי' וס"ל דגם כשהם מחוץ לתחום של עיר יש להם אלפים כמקומן, ולפי דרך זה נימא דנקטו תוך התחום רק משום רבואת דנכסי הפקר שאין תחומן כתחום העיר, אי"כ איש ג"כ דממילא דין תחומן כמקומן. וי"ל שכ"ה גם לתי' ג' דסוגיא מ"ז ע"ב בהפקר שתחומן כתחום העיר, י"ל דבנכסים שיש להם בעלים לעולם תחומן כמקומן, וא"ש ד' ריטב"א הכא.

בד' החור"ב בסוגיא זו ובביאור מחלוקת רש"י והריטב"א

ז. ויעו"י בחו"ב סי' ה' ס"ק י"ג שכתב להקשות על רש"י דס"ל דעובר איסור תורה במכניס הפירות לתחומן, וכתב שם דאי מיירי בפירותיו שלו א"כ לשיטת תוס' לא שייך לאסור, וגם אי נימא דדינים שלא יזיזו ד"א מ"מ אפשר להכניסם תוך ד"א לתוך תחומן, וכתב דעד כמה שאפשר להכניסן לתוך התחום תוך ד' אמותיהן, א"כ תו מיקרי שהם כתוך תחום בעליהם, ושבייתתם כשבייתת בעליהן אחרי שד"א שלהן מובלעין בתחום הבעלים. דעכ"פ מדאו"מ מסתברא דנמשך ככה"ג אחרי הבעלים, ועוד העיר דבפשטות הגמ' לא משמע שהגזירה רק שמא יבוא להעביר יותר מד"א, אלא משמע שמיד כשיכניס לתחומו יעבור איסור, וזה לא יתכן ממ"נ, דהרי או שזה תוך ד"א שלהן או שיש להם תחום לעצמן, ומכח זה הכריח דסוגיא זו מיירי בתבן של הפקר, וכשי' תו' מ"ז ע"ב דקונים כתחום העיר שהם נמצאים, וממילא נמצא דכל התבן שבתחום עיר ב' אסור להוציאן משם ולהביאן לתחום עיר א' אפי' כמלא נימא, ומכח זה הכריח דס"ל לרש"י דהך סברא דנכסי הפקר קונין כתחום העיר שהם נמצאים בתחומה הוא דין דאו, דהא בסוגיא דהתם עסקינן באיסור דאו, יעו"י"ש בדבריו.

ויעו"י"ש עוד בחו"ב שכי' להסתפק בד' הריטב"א דס"ל שאי"ז מדאו"מ משום דס"ל דשבייתת חפצי הפקר אינן דאו, או שכל שבייתת כלים אינם דאו. אמנם למש"כ י"ל כמוש"כ בחזו"א דהריטב"א בתבן של הבעלים שנוטלן מתחום עיר אחרת ומביאן אצלו, ואה"נ דקשיא ליה על רש"י דקשיא ליה להחוי"ב [וכנ"ל באורך בס"ק ו'], ואולי אה"נ דרש"י מפרש בתבן של בני עיר האחרת.

ויעו"י"ש בחו"ב דלא ניח"ל לפרש בנוטל תבן של עיר אחרת, דתיפ"ל משום גזילה, ותמוה דאמאי לא פי' דמיירי בנתנו רשות ול"ז ולעולם מיירי בשל חבירו.

ויעו"י עוד שם בחו"ב ד"ה נ"ד שכתב דלרמב"ן דשבייתת כליו דאו, מ"מ אם אין חפץ שיהיו כתחומן או שהם חוץ לתחומן קונים מה"ת שבייתה עצמית לפי מקומן, אך לכא"ו בד' הריטב"א משמע שיתכן

11. א.ה. לכא"ו כל ד' החוי"ב רק לבאר מ"ט אינם בטלים לתחום האדם, אך בטעם שאין להם תחום עצמי הוא פשוט דאין להם שבייתה עצמית מחמת דניידי, אלא דס"ד דהחוי"ב דלהבטל לאדם אי"ז להשתייך למקום ואי"ז מנוחה במקום מסויים, וע"ז תי' דמצד שני צריכים להיות תחת שליטתו, וע"י להלן בד' רבינו שני"ג מבי' כך בדבריו, וכנראה שיעיקר מה דקשיא ליה הוא מכח ד' הרשב"א דאדם מהלך קונה שבייתה, וע"ז בא לבאר החילוק בין חפצים לאדם עפ"י ד' החוי"ב, וכדלקמן. ומשו"ה קשיא ליה דמ"מ יקנה שבייתה מצד חפצי הפקר, והיינו דהא גופא צ"ב אמאי חפצי הפקר דניידי שאני מאדם שע"ז א"א לבאר עפ"י ד' החוי"ב [ועפ"י"ז הוספתי להלן בסוגריים באותיות קטנות].

12. אך בד' הרשב"א לכא"ו צ"ל טעם החילוק בין אדם לחפצים כד' החוי"ב, ומ"מ צ"ע טעמא דנכסי הפקר, וכמו"כ במעיינות של אדם שהם ג"כ כהפקר לענין שבייתה וכנ"ל, וצ"ע. וע"י בהערה הקודמת מש"כ שם.

13. א.ה. לכא"ו סוגיא ערוכה היא בעירובין דף מ"ה ע"ב מ"ו ע"א דאליבא דריב"נ ליכא קנין שבייתה בעבים ובאוקיינוס ובמעיינות הנובעים, ובהכרח שגם בהפקר לא קונה שבייתה היכא דניידי, וצ"ע.

14. א.ה. יעו"י עוד בד' רבינו להלן סי' י"ב באורך מש"כ בסוגיא זו, ודבריו משלימין זה את זה כדרכה של תורה.

15. א.ה. ע"י סימן ה' ענף א' ס"ק ב'.

8. א.ה. לפי ד' רבינו מודה הריטב"א שאסור להביאן לביתו אם זה רחוק אלפיים מן מקום התבן, והכי אורחא דמילתא שתבן שמחוץ לתחום נגמר תחומן קצת לפני העיר. ואעפ"כ לא ניח"ל לריטב"א לומר דגזרו שמא יביאן לתוך העיר, דבלוקח לצורך בהמות הרועות בחוץ קמיירי, וע"י בזה.

9. א.ה. לא ביאר רבינו כה"צ איך משמע כן בריטב"א, ואולי כונתו לפי דרך א' בריטב"א שמשמע שאם אינן בתחום עיר אחרת אין קונין כלל שבייתה, אך לפי שאר דרכי הריטב"א וכנ"ל סק"ו אין לזה הכרח. ומ"מ עיקר ד' החוי"ב שגם כשהם בתחומן אם אין רוצה שיהיו כתחומן יכול להפקיעם ונדעתו הדבר תלוי לכא"ו מוכרחים, וכמב"ו שם בחוי"ב ההכרח לזה, וכל ד' רבינו רק כלפי חידושו ליתן דין שבייתה עצמית לכלים מה"ת, וק"ל.

10. א.ה. ע"י שם היטב בחו"ב, ולכא"ו כונתו לתמוה דהא בעיר ששבת כולה כד"א אף באין מוקפת מחיצות, וא"כ אמאי לא יהא הכא בכל גונו כד"א דהא הפירות שבתו כאן מתחילת שבת. וע"ז כתב שאין לפירות מעלת שבתו בעיר זו כיון שבאותה שעה נגררו אחרי הבעלים, וחייל דינם להיות כתחום הבעלים והם כמחוץ לתחום. ובאמת יל"ע בזה, דהא דאשכחן מעלת שבת באויר מחיצות גם למחיצות שאינן בתחומן, ע"י ת"ה לגבי ספינה, עיי"ש ס"ז, ויש לפלפל בזה, ואכמ"ל. ועכ"פ גם לדי' החוי"ב אם הם בעיר מוקפת מחיצות ודאי כולה כד"א [וע"י סי' ת"א]. ורק כשהם בעיר שאין מוקפת מחיצות ובעינן להתיר מכח עיר ששבת ע"ז הוא דחידש דלא אמרינן הכי בכללים, ונפק"מ ממילא לענין טלטול ביו"ט, וק"ל.

שיהא כרגליו אף אם עירב לצד אחר, וכמו בחבית של שותפין, וא"כ מה החילוק בין ירדו ביו"ט למערב יו"ט.

[ויעו"ש בהמשך שמפרש שק"ו זו היא קו' הגמ' בהמשך שהק' בירדו ביו"ט לקנו שביתה באוקיינוס, ומפרש הגאון דבשלמא אי בהפקר לא קני שביתה א"כ י"ל שלא נקנה רק בירדו מעריו"ט ונקנו לאנשי העיר ולא בירדו ביו"ט, אך אי חפצי הפקר קונים שביתה ליקנו באוקיינוס, והוסיף הגאון וכתב דבאמת גם אי חפצי הפקר לא קונים שביתה תקשי דמ"מ הרי לפי תוס' הם כרגלי הזוכה, וכן הוא גם בירדו מעריו"ט שכרגלי אנשי העיר היינו כרגלי הממלא, וא"כ מ"ש זה מזה, אך באמת קשה להעמיס כן בלשון הגמ', דלשון הגמ' לקני שביתה באוקיינוס זה וודאי קו' רק על מ"ד חפצי הפקר קונים שביתה].

גדר ההלכה דסמוכים לעיר דעת אנשי העיר ע"ז לפי שיטת רש"י

ב. ואולי אפ"ל דע"י דעת אנשי אותה העיר אין להם זכייה גמורה, דאכתי הוה הפקר לענין שאחר יכול לזכות, ורק שע"י דעתם פתיכא ביה דעת בעלים דהיינו אנשים המעותדים לזכות בהם, וע"ז אין נקנה למי שימלא שאינו בעלים גמור, אלא שע"ז מודים רבנן לריב"נ שקונה שביתה במקום שאינו כחפץ הפקר ממש שכבר יש בנ"א שדעתם ע"ז ועומדים לזכות בזה.

ולפ"ז י"ל שכשם שחפצי הפקר לריב"נ אין קונים שביתה כרגלי הזוכה באמצע שבת, דאז גריעא כח קניין שביתה ולא נתחדש רק באדם וכמ"ש הרשב"א והריטב"א, כמו"כ בגשמים הללו ע"י מעלתם שסמוכים לעיר ודעת אנשי העיר עליהם לא נעשו רק כחפצי הפקר לריב"נ, וע"כ אינם כרגלי הזוכה.

והעיר הרנ"ק ה"ו דא"כ נימא דקנו רק שביתת מקומם כחפצי הפקר לריב"נ, אלא שבאמת מ"מ יקנו כשביתת העיר שהרי חפצי הפקר שבתחום העיר שביתתם כשביתת העיר וכדלקמן בתוס' דף מ"ז ע"ב [וזהו שאמרו בגמ' דלרב ספרא שביתתם כשביתת העיר ולא אלפיים אמה ממקומן].

וע"י הערתו אפשר ליישב שיטת רש"י ד"ה כרגלי אותה העיר שס"ל דשביתתם כשביתת העיר, ואפי' הממלא עירב לצד אחר א"י להוליד לשם [וכד' הטור סי' שצ"ז, עיי"ש בב"י], והראשונים ז"ל הקשו עליו דמ"ש מכור השותפין דמבו' בגמ' בביצה דף ל"ח דאמרינן בזה ברירה להולידו כרגלי הממלא הראשון שהוברר שנקנה שביתתו, אך לפי הנ"ל א"ש דכאן א"י כשותפים ממש אלא שקנו שביתתם מכח עצמם ונקבע תחומן כתחום העיר.

ובזה אפשר לבאר גדר ענין קנין שביתתם, דה"י מקום לחקור אם כל בני העיר עירבו חלק לכאן וחלק לכאן [ואף א' לא נשאר בתחום העיר], מה יהי דין המים כיון דאין א' שתחומו כתחום העיר, ואולי היה צ"ל דר' רש"י לא נאמר רק כשרובם לא עירבו ואולינן בתר רובא, וע"י לעיל סימן ד'. אך לפי הנ"ל אין נפק"מ בכל זה, דבלא"ה אינו תלוי בעירוב אנשי העיר, דאנשי העיר נותנים רק מעלה שע"י שיש אנשים שמעותדים לזכות ודעתם על זה כבר א"י כחפצי הפקר, וממילא יש להם כח עצמי לקנות שביתה כתחום העיר.

ולפ"ז יתכן דאע"ג דאם למשל כל אנשי העיר עזבו את העיר בשבת זו, דמ"מ חפציהם קונים תחומי העיר לפי דעת תוס' מ"ז ע"ב [אך יעו"י בח"י הרשב"א שם בשם הראב"ד ולא ס"ל הכי, ושם הנידון כשהפירות במק"א, אך מסתמא ה"ה כשהבעלים במק"א והפירות במקומן]. אך מ"מ בגשמים אם בני העיר לא היו שם בע"ש בעת ירידתם ואין דעתם לזכות בהם בשבת, חזרו להיות כשאר חפצי הפקר שאין קונים שביתה לרבנן, שהרי כבר אין דעת בעלים פתוכה בהם, אך באמת שד"ז נכון גם לפי הפשטות שהכונה שכולם שותפין במים הללו, דמ"מ כשאין עומדין להשתמש בזה אין מי שיזכה בזה ואינן כבעלים על זה כלל.

והעיר רש"י ה"ו דאכתי לא א"ש מאי דדן רש"י כן גם לגבי בור של עיר, דזה לכאן אינו כגשמים אלא בור השיד ממש לכולם ובשותפות ממש, וא"כ אמאי לא נאמר בזה ברירה שיהא כרגלי הזוכה הראשון שמאנשי העיר, אך עכ"פ במה שנחלקו רש"י עם הראשונים לגבי גשמים שירדו מעריו"ט אפשר לבאר כמשי"כ.

ואת עצם היסוד שדעת אנשי העיר לא הוה שותפות ממש מצאתי שכתב כן בקרן אורה, ואפ"ל בסברת הדבר כמוש"כ דע"י דעתם הוה כגדר חפצי הפקר לריב"נ, גם אליבא דרבנן.

קו' הגאון על ד' המג"א סי' שצ"ז

ג. ויעו"ש בגאון שהק' על המג"א סי' שצ"ז שבי' שגשמים שירדים ביו"ט סמוך לעיר וכ"ש בעיר הרי הם כרגלי אנשי העיר, ותמה עליו הגאון דהרי רב ספרא קאמר להדיא דכל סברת דעת אנשי העיר ע"ז לא נאמר רק בירדו מעריו"ט, דא"כ מה החילוק בין ירדו מעריו"ט לירדו ביו"ט.

וקושיא זו לא נתייבשה בדברינו, דלדברינו כל הך מעלה הוא רק לגבי לקנות מצד עצמו בביה"ש, אך לגבי לקנות באמצע שבת במקומו לא מהני, ודומיא דמש"כ הרשב"א והריטב"א דבאמצע שבת ליכא קניין שביתה במקומו רק לאדם בר דעת ולא לכלים או גשמים

של הפקר ואפי' לריב"נ, וה"נ לרבנן בגשמים שדעת בני העיר ע"ז, ופשוט שבוז רק כשיזכה הזוכה יהא כרגליו, ולא משנה מי הזוכה אם מאנשי העיר או מעיר אחרת, דכח דעת אנשי העיר לא אהני רק מעריו"ט, וצדקו דברי הגאון בתמיהתו על המג"א, וצ"ע. [ועיקר ד' המג"א יתבאר באורך בענף ב'].

מחלוקת רש"י וריטב"א בגדר דין דעת אנשי העיר ובור של עיר

ד. והנה אע"פ שכתבנו ליישב ד' רש"י לפי דרך הנ"ל, אבל באמת כל הנ"ל לא הוצרכנו לומר רק בשביל ליישב קושיא הגאון על תוס' והריטב"א, אך אליבא דרש"י לק"מ דבלא"ה א"ש החילוק בין ירדו מעריו"ט שהם כרגלי העיר לירדו ביו"ט שהם כרגלי כל אדם, שכל א' מוליכו לפי תחומו שאין קונה שביתה באמצע שבת כלל, ומאידיך בריטב"א גופא מפורש שגדר בור של אותה העיר היינו כשותפות ותלוי בברירה, ובד' רש"י לא היה כל הכרח לזה, ומדוע יפרש רש"י בור של עיר כגדר הנ"ל, ומאידיך הריטב"א דס"ל בבור של עיר שזה שותפות א"כ לכאן לא נוכל לפרש לפי דבריו החילוק בין גשמים שירדו מעריו"ט לירדו ביו"ט כדרך הנ"ל, דכיון דא"י הפקר אלא שותפות, ובזכו בשותפות באמצע יו"ט דינו ג"כ כרגלי השותפין, וא"כ מ"ש ירדו ביו"ט מירדו עריו"ט.

אך מ"מ יתכן לומר דרש"י ס"ל הכי לפי האמת אף בלי הכרח הקו' הנ"ל. ומאידיך בד' הריטב"א נמי י"ל שא"י שותפות גמורה, דהרי מסתברא שבדיני ממונות יכול אחר לזכות בהם גם אם אינו מאנשי אותה העיר, אלא שס"ל דכיון דעכ"פ עפ"י דעת אנשי העיר נתאפשר קניין שביתתם בדין הוא דליהו כרגלם, כי לגבי זה הוה כבר כדבר שותפות שלהם ששייך בזה ענין ברירה, ונפק"מ שא"י שביתה מכח בעלותם אלא שדעתם מחשבת חפצי הפקר כאלו שיקנו שביתה כרגלי הממלא, וממילא י"ל שא"כ אין קונה רק בירדו מעריו"ט ולא בירדו ביו"ט, דסוכ"ס א"י שותפות ממש אלא כחפצי הפקר דמודו בהו רבנן לריב"נ, ושייך לומר כתירוף הנ"ל דביו"ט גופא לא קונה שביתה כדס"ל לריב"נ בחפצי הפקר, וממילא יהיו כרגלי הזוכה אפילו אם אינו מאנשי העיר, ורק בירדו מעריו"ט אהני להו דעת אנשי העיר שיקנו שביתה במקומם כרגלי הממלא שמאנשי העיר, שמחמתיהו החושבו לקבל כח קניית שביתה, ולאפוקי רגלי א' מאנשי עיר אחרת שימלא שלא יהיה כרגליו, ודומיא דמחלקים רשב"א כן אליבא דריב"נ לגבי הפקר, וה"נ בהנך חפצי הפקר דמודו בהו רבנן לריב"נ וכנ"ל.

כשא' מאנשי עיר אחרת מילא מבור של העיר

ה. אמנם מה שיל"ע בזה הוא במש"כ הריטב"א שם דאם בא א' מאנשי עיר אחרת למלא לא יזוז ממקומו, והרי לכאן כיון שלפי הריטב"א תלוי בברירה א"כ נימא דהכא הוברר שלא זכה בזה אף א' מאנשי העיר ונימא שא"י שביתתם, ובשלמא אילו היה שותפות גמורה לא יתכן שתהא שביתתו שלא כא' מן השותפין, אך אחרי שא"י שותפות אלא דאחשבינהו אנשי העיר לקבל שביתה מצד עצמן, א"כ שורת הדין ששביתתם במקומם או עכ"פ כהעיר, ונהי נמי דכשזכה א' מאנשי העיר אמרינן דהוברר שעמד לדידיה ושביתת המים כרגליו, אך כשלא מילא א' מאנשי העיר אלא א' מעיר אחרת נימא ברירה שלא עמד לא' מהמערבין לצד אחר, וחזר להיות כעיקר דינו דסגי לן שיקנה שביתתו במקומו.

ואולם זאת לא קשה דנימא שהוברר שלא עמד כלל לזכיית אנשי העיר, וליהדר וליהוי חפצי הפקר דלא קני שביתה כלל לרבנן, דזה אינו דמ"מ כבר הוחשבו ע"י דהיה שייך בהם זכיה לאנשים הסמוכים להם, וכבר קיבלו כל המים כח קנין שביתה במקומם או כמו העיר עכ"פ, ורק קושיא הנ"ל קשה דע"י ברירה נימא ששביתת מים הללו כשביתת תחומי העיר¹⁶.

וצ"ל דכיון דסוכ"ס כל כח השביתה הוא ע"י אנשי העיר תלוי רק בהם, וכמו שכשא' עירב לכאן וא' לכאן א"א לאחר לברר דרק השותפין יכולים לברר, ה"נ רק בכח אנשי היכולת לברר ד"ו, וממילא אחר שימלא לא יזוז ממקומו דלא הוברר עדיין דין שביתתם.

וחזינון כע"ז בד' ר"ת דס"ל דאם המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו נקרא התחום כתחום הזוכה כיון דהזוכה באה מחמת כח מינו דאי בעי זכי לנפשיה, אף שבעצם לא הגיע לרשותו דסוכ"ס כח הזוכה הוא מחמתו סגי בזה שיהא כשביתתו, וה"נ כאן כיון דכל מעלת המים מחמת דאי בעו אנשי העיר למלא מים לעצמם, ממילא גריר בתרם ותלוי בכל א' מהם כאילו היו שותפין ממש, אף שאינן בעלים ממש ואינו אלא כהפקר חשוב וכנ"ל.

מחלוקת הראב"ד והריטב"א בענין גשמים שירדו ביו"ט

ו. ויעו"י בח"י הריטב"א שכתב דהראב"ד ס"ל לגבי גשמים שירדו ביו"ט וכן לגבי מעיינות הנובעין דלא קנו שביתה ביה"ש, ס"ל כרש"י דכרגלי כל אדם כפשוטו, ולגבי בור של העיר ס"ל כריטב"א דעומד להתברר כבור של שותפין, וי"ל דבבור של עיר מפרש שותפות ממש, ולהכי קשיא ליה בגשמים מ"ש ירדו מעריו"ט לירדו ביו"ט, ומכח זה הכריח דבגשמים בירדו מעריו"ט נעשו שותפין לרב ספרא, וכרגלי הממלא שמאנשי העיר, ובירדו ביו"ט לא קונים שביתה כלל כיון שלא היו

ראויים לקנות שביתה בביה"ש, וע"כ אינם כרגלי הממלא אלא כרגלי כל אדם, כאשר כתב שם שאין קונים שביתה באמצע שבת אחרי שבביה"ש לא היו ראויין לקנות שביתה.

והנה ד' הראב"ד דבהפקר לא שייך ברירה, ולפ"ז כשמפרש דבירדו מעריו"ט לרב ספרא עומד להתברר כבור של עיר, בהכרח מפרש שנעשה כשותפות ממש, וא"י לפרש כדפירשנו לעיל שזה הפקר חשוב, דלדידיה בהפקר ליכא ברירה ושפיר קשיא ליה מ"ש ירדו ביו"ט מבערב יו"ט, והכריח מכח זה דבירדו ביו"ט לא קונה שביתה כלל [וג' דרגות דבבר להראב"ד, דשותפות עומד לברירה, והפקר קונה שביתה ואינו מתברר ודינו כרגלי מי שזוכה בו עכשיו, וגשמים אין קונים שביתה כלל באמצע שבת].

אבל בד' הריטב"א צ"ל כמוש"כ דבירדו מעריו"ט נעשה כעין שותפות אף שזה הפקר שרק בני העיר יכולים לברר, ובירדו ביו"ט יכול כל אדם אפי' שלא מאנשי העיר לזכות, ויהא שביתתם כרגליו וכמוש"כ. [ויעו"י עוד להלן סק"ט מה שיתבאר עוד בזה].

מחלוקת הראב"ד והריטב"א בענין ברירה בנכסי הפקר

ז. דעת הראב"ד [הנוכח לעיל סק"ו] דבהפקר לא שייך ברירה, ולשיטתו כל מה דהוי כרגלי הממלא זה רק כל זמן שהמים ברשותו, אבל כיון שמסרן לאדם אחר יכול הזוכה להולידן לפי תחומו [וע"י מש"כ לעיל סק"ו דלראב"ד יש ג' דרגות, דבור של שותפין עומד לברירה ונידון כרגלי הזוכה הראשון, ומעיינות הנובעין וגשמים שירדו ביו"ט כרגלי כל אדם אפילו בזמן שזה שייך לאדם א', ובהפקר נידון כל פעם לפי מי שהוא בעלים עכשיו], ושיטתו צריכה ביאור הן במש"כ שדינו משתנה לפי הזוכה, והן במש"כ שבמעיינות לעולם כרגלי כל אדם אפי' בזמן שהוא שייך לאדם א', וצ"ב.

ולכאן ביאור שיטתו דבאמצע שבת ליכא זכייה לקנות שביתה ואפילו זכה בזה אדם, דכל שזכיייתו באמצע שבת לא מתחדש קנין שביתה באמצע שבת, והיינו טעמא דבמעיינות הנובעין לא חל דין קנין שביתה באמצע שבת, ורק דבהפקר איכא גזירה דלא ליחלף בחפציו. וע"כ כל אימת שהם ברשותו קבעו חז"ל דינם כדיון חפצו, וממילא כשהם אצל אחר דינם כדיון חפצו של הזוכה, כיון שלא ה"י כאן זכיית שביתה ממש ואינו אלא משום גזירה, אך כל הגזירה לא גזרו רק דבבר שהיה ראוי לקניית שביתה בביה"ש דזה מיחלף בשאר חפצים שקנו שביתה ביה"ש, אבל דבבר שהיה נייד ביה"ש במעין או בעבים או באוקיינוס, ולא היה ראוי ללל לקניית שביתה בביה"ש, לא מיחלף בשאר חפצים ולא גזרו בזה כלל, וממילא אפילו בזמן שהם אצל הזוכה הראשון נמי מותר לכל א' להולידו.

ולא עוד אפי' דבר שהיה בבעלות אדם פרטי אלא היה נייד בביה"ש נמי דינא הכי דמיקרי לא היה ראוי לקנות שביתה בביה"ש, ואין קונה באמצע שבת, וגם ליכא בזה גזירה ומשום דלא מיחלף, וע"כ רשאי כל אדם להולידו, והיינו דינא דמעיינין של יחיד דכרגלי כל אדם כיון דנייד בביה"ש, וצ"ל דלא גזרו מידי דנייד אטו מידי דלא נייד דהרי איהו גופיה מידע ידע, וממילא גם של הפקר דנייד לא גזרו דלא יהא חמור ממדידי דידיה דנייד.

ובשיטת רש"י והריטב"א צ"ל דודאי שורת הדין דלא שייך ברירה ממש בחפצי הפקר אלא שחז"ל תקנו ליתן לחפץ את שביתת הממלא, ואולם כיון דלחפץ לא שייך קניית שביתה באמצע שבת [וכמוש"כ הראשונים ז"ל בטעם דאפי' לריב"נ שחפצי הפקר קונים שביתה מ"מ בירדו ביו"ט אין קונים שביתה וכנ"ל ס"ק ב], ורק מכח מה דנטפל לבעלי חז"ל עליו דין תחום בעליו, וכיון דבעליו זכה בשביתה דידיה ביה"ש החשיבו חז"ל שכאילו החפץ מעותד לו מביה"ש, ושייך להטפל לשביתה שהוא קנה ביה"ש.

ומ"מ לא תקנו חז"ל ד"ו רק אי שייך ברירה לחומרא, דהיינו שבשותפין נימא שהוברר שהוא עמד לממלא הזה ונקנה מלכתחילה בביה"ש שבביתו ע"י, שייך לומר שגם גדר התקנה בהפקר יהא על דרך זה, אך אם לא היה בשותפין דין ברירה לחומרא לא היו חז"ל מתקנים כלל שיהא לו שביתת בעליו, דגדר התקנה צריכה להיות כעין דין אחר שמצאנו כיו"ב, וממילא אי אמרינן ברירה לחומרא חזינון ששייך ענין הוכחה למפרע, וע"כ שייך לתקן שייחשב כאילו שגם כאן כן הוא.

ועפ"ז אפשר לבאר מה טעם לריב"נ לא אמרינן ברירה, דאע"ג דס"ל לריב"נ דחפצי הפקר קונים שביתה במקומו, אך מ"מ נימא ברירה שהוברר שעמד לזכיית הממלא וליקני שביתה כתחום הממלא, אך להנ"ל א"ש דבאמת לא שייך לומר בהפקר ברירה כלל וכדס"ל לראב"ד, אלא דלרבנן גזרו משום דמיחלף שיהא כחפצין של הזוכה ועשאוהו כעמד להתברר, אך לריב"נ שיש לו שביתה עצמית בוודאי לא נאמר שכאילו הוברר לשנות דינו האמיתי שהוא שביתתו העצמית.

ביאור הסוגיא בביצה לגבי בור של

עו"ב אי הפקירא אי כשותפות

ח. ובזה א"ש סוגיא דביצה דף ל"ט דאמרינן אי בירא בשותפות כולם קאי יש ברירה וכרגלי מי שנתמלאו לו, ואי בירא הפקר הוה כממלא ראשון עיי"ש, והקשה ריש"ב ה"ו דלפ"י רש"י דבהפקר נמי שייך

¹⁶ א.ה. אשכחן כעין זה בביה"ל סי' שצ"ז לגבי שור של רועה עיי"ש, ולכאן מה דבבור של עיר כתב שם ס"ק ל"ד דאם ממלא א' מאנשי עיר אחרת לא יזוז ממקומו הוא משום שזה שותפות ממש, אך לד' רבינו ז"ל צ"ע כאשר הק' רבינו ז"ל דלדבריו אין כאן שותפות ממש.

וכע"ז איתא בתו"ש לתרץ תחילת ד' המג"א שם שכתבו דבריו ביו"ט סמוכים לעיר הרי הם כרגלי אנשי העיר, וכבר הזכרנו לעיל סק"ג דבריו צ"ע, דבגמ' מפורש שרק בירדו מעריו"ט דינא הכי, ותו' התו"ש דנפק"מ לגשמים שהיו בעבים סמוך לעיר בביה"ש וקנו שבייתה כאנשי העיר לפי שדעתם עלייהו, ואח"כ כתב התו"ש לתמוה על המג"א שכתב הטעם דלא קנו בעבים משום דנייד, ותמה עליו התו"ש דתיפול' משום דהוי הפקר, וד' התו"ש צ"ע דלפי דבריו מיירי המג"א בנתקשרו בעבים סמוך לעיר, ובכה"ג אינן כהפקר דדעת אנשי העיר עלייהו, וכמוש"כ מחצה"ש וכנ"ל, וא"כ מאי קשיא ליה לתו"ש.

ועד"ז צ"ע במחצה"ש שלפי דרכו למה היה לו להגיה על תחילת ד' המג"א ולפרש שריש דבריו מיירי בירדו מעריו"ט, דהרי יכול לפרש בירדו ביו"ט והרי הם כרגלי אנשי העיר, לפי שהיו סמוכים לעיר בביה"ש ודעת אנשי העיר עלייהו, ואולי אפ"ל דעל ריש ד' המג"א לא היה ניח"ל לפרש שהמג"א כתב כאן דין חדש שאינו נזכר בגמ', ורק סוף דבריו שהזכיר טעם הנוכח בגמ' כשלדידן לא נצרך ניח"ל לתרץ שהזכירה משום דנפק"מ נמי לדידן בהיו סמוכים לעיר ביה"ש¹⁹.

אך צריך לברר במאי דנקטו מחצה"ש ותו"ש בנתקשרו מעריו"ט דיקנה שבייתה מחמת דעת אנשי העיר, דצ"ל שכונתם כשהיו העבים כנגד תחומי העיר, דאל"כ לא שייך לומר שדעת אנשי העיר יועיל. אך צ"ע מה הרוויחו בזה, דמאי קאמר המג"א דלא קנו בעבים כיון דנייד, הרי גם אילו היו קונים בעבים היה דינם כתחום העיר, וגם השתא דלא קנו בעבים מ"מ בירידתם קונים שבייתה כתחום העיר, וא"כ מאי אהני לן טעמא דנייד.

ואולי כונתו לאלו שהיו בעבים מחוץ לעיר דאינהו עמדו לאנשי העיר והיתה דעת אנשי העיר עליהם וחשיבי, ומה דלא קנו שבייתה במקומן הוא משום דנייד, אך לכא' ע"ז י"ל עוד טעם משום דהיו למעלה מ"י, וקיי"ל דאין קונין שבייתה למעלה מ"י, ואולי הוצרך המג"א לטעמא דנייד להנך שהיו באוקיינוס למטה מ"י בביה"ש ושלא בתחום העיר, אך עדיין תקשי דתיפול' דאז הוי הפקר, דעל מים שבאוקיינוס לא שייך לומר שדעת אנשי העיר עליהם, וא"כ למאי נצרך טעמא דנייד, ועי' במחצה"ש שנתקשה בזה, ואולי נימא דכיון דלהיו בעבים נצטרך טעמא דהיו למעלה מ"י, ולהיו באוקיינוס נצטרך לטעמא דהפקר, וע"כ נקט טעמא דנייד שייך לתרווייהו.

ועכ"פ צ"ע, דבשלמא בגמ' אפ"ל שנתקשרו והם רחוקים מהתחום, ורק ע"י טביעת עין יודעים שהמה הם, ובוהו ידעינן שלא היו באוקיינוס, וע"ז מקשינן דליקנו שבייתה בעבים, וממילא שבייתתם מחוץ לתחום העיר, אך המג"א דאיירי בהיו בתוך תחום העיר או בעיר גופא א"כ ממ"נ, אם היו בעיר וס"ל דבעיר לא שייך טעם דלמעלה מ"י כיון דכמאן דמליא דמי, והרי הם כמי שהם בעיר גופא, וא"כ מאי נפק"מ אם קונים שבייתה בביה"ש בעודם בעבים או אח"כ בירידתם, דבין כך ובין כך הרי הם כאנשי העיר, ואם היו בתחום העיר תיפול' משום דהיו למעלה מ"י, ואולי גם הכא נימא כנ"ל דנקט טעם משותף לתרווייהו דהיינו בין להיו ביה"ש מעל העיר ובין להיו מעל תחום העיר ביה"ש²⁰.

והעירני ר"ל הי"ו דלפ"ד הרמב"ן בחידושיו בדף מ"א מבו' דהנמצא בתוך תחום העיר גם אם נמצא למעלה מ"י שבייתתו כתחום העיר, וא"כ לדבריו גם כשהעבים מחוץ לעיר אין שום נפק"מ במה דנייד, דגם בלא"ה שבייתתם כשבייתת אנשי העיר, ולמאי נפק"מ אם קנו שבייתה בעודם בעבים או בירידתם דבכל גוויי דינא שווה.

ויעוי' בתו"ש מה שיישב ד' המג"א בסוף דבריו במה שהוצרך לטעמא דנייד, ולא סגי ליה בטעמא דהפקר, דהנה ד' המג"א מקורם ביש"ש, ויל"פ עפ"י ד' המהרש"ל עצמו בחכמת שלמה הנ"ל סק"ז דגם הפקר קונה שבייתה, ולהכי בעינן לטעמא דנייד [ועי' מש"כ לעיל סק"ז בזה, ועי' עוד להלן סקט"ו באריכות].

אם יש שבייתה לגובה אלפיים

יב. ובעיקר ד' הגמ' שהוצרכו לטעמא דנייד היה אפשר לפרש דמיירי בהנך שהיו בעבים הסמוכין לעיר ודעת בני העיר עליהם, אך מ"מ אין קונין שבייתה כתחום העיר לפי שהיו גבוהין אלפיים אמה מקרקע העיר, ולהצד דיש תחומין למעלה מ"י, ואי נימא דשייך מדת אלפיים לגובה, וכבר כ' הפמ"ג כזאת בסי' רצ"ה, אך התח"ס ח"ו ס"י צ"ח השיג על ד' הפמ"ג וס"ל דאין מדידת תחומין לגובה עיי"ש.

ומ"מ אין בכך ליישב ד' המג"א הנ"ל, דלדידן דקיי"ל אין תחומין למעלה מ"י אין נפק"מ בכ"ז.

כרבנן דחפצי הפקר אין קונים שבייתה, ומשום דלדברי מהרש"ל יש להם לגשמים לקנות שבייתה באוקיינוס גם לרבנן, דהרי לדבריו מודו רבנן דחפצי הפקר קונין שבייתה.

אך צ"ע דמ"מ במאי איירי, דאי בלא נתכוין לזכות בהם מה כל השקו"ט בגמ' אי ברייתא כריב"נ או כרבנן, דהרי בלא נתכוין לזכות שוו תרווייהו, ואי בנתכוין לזכות בהם א"כ כשזכה בהם אלימא שבייתת האדם הזוכה משבייתת המים לרבנן, וא"כ לק"מ על רבנן דליקני שבייתה באוקיינוס דמ"מ כשזכה הזוכה מוליכס כשבייתתו.

ורנ"ק הי"ו רצ"ל דברייתא איירי בכל גוונא, והיינו כרגלי כל אדם דקתני, דאם אף א' לא זוכה הוי כרגלי כל אדם שכל מי שרוצה מוליכו כרצונו, ואם זכה בה אדם הוי כרגלי הראשון שזכה, ולעיל בתחילת הסוגיא הקשו מגוונא דנתכוון לזכות דמוכח דברייתא כריב"נ דחפצי הפקר, דא"כ אמאי בירדו בעריו"ט אינן כרגלי המוליד, ותימצו דאתי כרבנן ומשום הכי בירדו ביו"ט כרגלי הזוכה, ובירדו בעריו"ט שאני שזכו בהן בני העיר, והשתא מקשינן לכ"ע על ירדו ביו"ט מגוונא דלא נתכוין לזכות דאיך מוליד, והרי קנו שבייתה באוקיינוס, והיינו דבירדו ביו"ט תקשי גם לריב"נ בכל גוונא, וגם לרבנן עכ"פ בגוונא דלא נתכוין לזכות בהם, ופי' זה דחוק בפשט הסוגיא [דאע"פ שבוודאי לריב"נ הקו' בכל גוונא, אך לומר דאליבא דרבנן הנידון בלא נתכוין ולעיל בנתכוין דחוק].

ומ"מ עפ"י זה א"ש מאי דהתנא נקט כרגלי כל אדם, ולא נקט כרגלי הממלא [שמוה משמע לכא' כרש"י והראב"ד דאינו כרגלי הממלא הראשון, ותקשי על תוס' שפי' דכרגלי הממלא הראשון], ובבור של עולי בבל נקטינן לישנא דכרגלי הממלא, ומשום דבגשמים אינו כשותפות ושייך שאדם לא יזכה ואז נידון כרגלי כל אדם, וע"כ נקט התנא לישנא דמשמע לתרי אנפי, ורק בבור של עולי בבל שהם עומדים בשותפות וקנו שבייתה ביה"ש לא שייך לומר שלא יזכה דבעינן שיתברר בחלקו של מי מים אלו, וע"כ נקט התנא כרגלי הממלא, דרק ממלא שמתכוין לברר חלקו מוליכס כתחומנו, ואי לא"ה עומד ברשות כולם וא"י להוליכס.

אלא דזה א"ש רק למ"ד דבור של עולי בבל הוא בגדר שותפות, אך למ"ד שהוא בגדר הפקר לא יתיישב עדיין מ"ש בור של עולי בבל דנקט ביה לישנא דכרגלי הממלא, מגשמים ומעיינות הנובעין דנקט לישנא דכרגלי כל אדם, זולת אם נדחוק דברייתא דעו"ב איירי באמת רק כשאדם זכה בהן, וברייתא דגשמים ומעיינות איירי בכל גוונא²¹.

וריש"ב הי"ו העיר בכונת מהרש"ל דדברי הפקר העוללים לזכיית אדם ככל כלי הפקר דיבשה י"ל שאין להם שבייתה במקומם, וממילא גם בלי כונת זכיה אפשר להוליכס כרגלי המוליד, ובאוקיינוס דאפילו אם יזכה בהן אדם נמי דינא הכי [לפי הסי' דאפשר לקנות שבייתה באוקיינוס]²², וצ"ע דמ"מ לפי"ז באבנים ועפר וכדו' שאין עומדין לזכיית אדם, אי"כ לולא דין מוקצה שבהם האם נימא שיקנו שבייתה במקומם, וכ"ת דסגי במה שהיה אדם יכול לשלוט בהם, וכי אוקיינוס אינו כדבר שהאדם יכול לשלוט בו, והרי יכול לשלוט בהם ע"י נסיעה בספינה לקחת מהם, וכ"ת משום דאין להם סוף הרי גם כל דברי הפקר שבעולם אין להם סוף.

ד' המג"א סי' שצ"ז ותמיהות האחרונים ז"ל בדבריו

יא. כתב המג"א סי' שצ"ז ס"ק י"ג וז"ל, גשמים שירדו ביו"ט סמוכים לעיר הרי הם כתחום אנשי העיר, וכ"ש אם ירדו לתוך העיר עצמה דלא קנו שבייתה באוקיינוס או בעבים דנייד, עכ"ל. ומקורו מישי"ש עיי"ש. והם הם ד' המג"א הנ"ל ענף א' סק"ג.

ובמה שכתב דטעמא דגשמים שירדו ביו"ט לא קנו שבייתה באוקיינוס משום דבאוקיינוס נייד, הקשה הגאון יעקב בסוגיין [וכבר הקשו כן התוספת שבת והמחצה"ש שם] דתיפול' משום חפצי הפקר, דבגמ' לא הוזקקו לומר טעם זה רק לריב"נ שחפצי הפקר קונין שבייתה, ולפי מאי דמסקינן טעמא דברייתא כריב"נ, אך לרבנן א"צ לזה דגם בלא"ה א"ש דלא קנו שבייתה ביה"ש כיון שהיו הפקר.

ובמחצה"ש תי' דנפק"מ לנתקשרו בעבים מעריו"ט והיו סמוכים לעיר, דסלקא דעתין דנימא דמהני בזה דעת אנשי העיר והיא שבייתתם כאנשי העיר כבירדו מעריו"ט, ולזה תי' המג"א דלא קנו שבייתה מחמת דנייד, וממילא לא מהני בזה דעת אנשי העיר.

ברירה א"כ גם אם הבור נחשב הפקר נימא דנתברר שעמד למי שנתמלאו, וליהיו כרגליו כמו אילו הבור עומד בשותפותם.

אך לפי הנ"ל א"ש, דכיון שאין זה שורת הדין ורק מכח תקנה שתיקנו שיהא כחפציו משום דמיחלף בחפציו, ע"כ לא שייך לומר כן רק לגבי הממלא הראשון ולא לגבי מי שנתמלאו לו.

אכן באמת א"צ לזה, דהרי רש"י מפרש שם הטעם משום דמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, וא"כ מאי שייטיה דחבירו לכאן כלא, ורק דאי עומד בשותפות מלכתחילה א"כ א"צ שחבירו יזכה בזה עכשיו שהרי כבר היה שלו תחילה דהוא א' מן השותפים, ובכונתו למלאות לחבירו הוברר שמים אלו הם מחלקו שעומדים לשימוש, ומשא"כ אם זה הפקר וצריך זכיה לא זכה חבירו ולא שייך להעמידו בתחומנו.

ב' מחלוקות הראב"ד והריטב"א לשיטתייהו קמיפליגי

ט. והנה כבר כתבתי [לעיל סק"ו] דהראב"ד לשיטתו שאין ברירה בהפקר מוכרח לפרש הא דירדו גשמים מעריו"ט וכן הא דבור של עיר בשותפות ממש, לפי שרק בזה שייך ברירה, וכרגלי אנשי אותה העיר הכונה כדין שותפין שאנשי העיר הם שותפין ועומד להתברר לא מהם, ולפי שיטתו נר' שבידו ביו"ט לא היה ניחא לו לפרש שדינו כנכסי הפקר שאין להם ברירה, והם כרגלי מי שבעלים עכשיו, דלפי שיטתו שזה שותפות ממש, ואף אם נאמר שאי"ז שותפות בדיני ממונות מ"מ לגבי עירוב מכח שותפות אחינן עלה [ולא כהפקר חשוב וכנ"ל אליבא דהריטב"א בס"ק ד'], א"כ היה צריך להיות שיחול גם באמצע שבת, דאף שבנכסי הפקר נתבאר שלא קונה שבייתה באמצע שבת וכנ"ל שם וסק"ב, אבל בדבר התלוי בדעת האדם שייך לקנות שבייתה באמצע שבת, וה"נ מידי דחשוב כשותפות ממש נחשב כדבר התלוי בדעתם ה' צריך להיות שיקנה שבייתה באמצע שבת, וא"כ ליהוי כאנשי העיר כבירדו מעריו"ט ויהא תלוי בברירה, ומדוע מבואר בברייתא דכרגלי כל אדם, ובהכרח מכח זה כיסודו של הראב"ד שכשלא היה בר קניין שבייתה בביה"ש אינו קונה שבייתה באמצע שבת וכנ"ל סק"ו.

אכן באמת אי"ז מוכרח, דאכתי היה אפ"ל דלענין שבת עצמה סו"ס כיון שאי"ז שלו ממש והוה כקניית שבייתה בחפצי הפקר דלא מועיל בזה שבייתה באמצע שבת, דאף שגדר שבייתתו כשותפות ועומד לברירה, אך כיון שאי"ז ממש בעלות י"ל שלא חייל שבייתה באמצע שבת וכמ"ש הרשב"א, וא"ש החילוק בין ירדו מעריו"ט לירדו ביו"ט גם בלי חידושו של הראב"ד, אך הראב"ד ס"ל כנ"ל.

ולהריטב"א א"ש בפשטות החילוק בין ירדו ביו"ט לירדו מעריו"ט, שהרי לדידיה לעולם אי"ז שותפות ממש אלא הפקר חשוב הנידון כברירה של שותפות שעומד להתברר בין אנשי העיר, ומשום דלדידיה דשייכא ברירה גם בהפקר, א"כ כשם ששייך ברירה בהפקר כ"ש דשייך ברירה במידי דהפקר, ששבייתתו חשובה מחמת דעת אנשי העיר שיתברר בין אנשי העיר. וכיון שסוכ"ס אי"ז אלא הפקר והוה שבייתה עצמית של החפץ, א"כ באמצע שבת לא חייל שבייתה עצמית כתחום אנשי העיר כיון שאי"ז בעלות ממש, וע"כ לא חיילא שבייתה עד שיוכה הזוכה ויתברר חלקו ויקנה שבייתה מכח הזוכה, וממילא מהני גם אם יבוא אחד מאנשי עיר אחרת ויזכה בזה ויקנה שבייתה מכוחו וכדין הפקר וכנ"ל.

וצריך להבהיר דגם לריטב"א אין ברירה בחפצי הפקר, ורק דהוי כעין תקנה [וכמוש"כ לעיל סק"ו], אלא שבגשמים הסמוכים לעיר כיון דמהני לברר לכל א' וא', ולא ניתן אפשרות לאנשים מעיר אחרת לברר [וכנ"ל סק"ה], הוי כעין ברירה גמורה, והטעם כיון דכל כח השבייתה העצמית של המים נגרם על ידם [וכמוש"כ שם באורך].

ענף ב' | בד' המהרש"ל והמג"א

ושאר אחרונים בסוגיא זו

חידוש המהרש"ל דגם לרבנן יש

שבייתה כל דהו בנכסי הפקר

י. יעוי' במהרש"ל [בחכמת שלמה בסוגיין] שחידש שגם לרבנן חפצי הפקר קונין שבייתה אלא שלא אלים כוחן נגד שבייתת הבעלים, ולפי דבריו אדם שלקחן ולא נתכוין לזכות בהם לא יוכל להוציאן מתחום מקום שבייתתן בביה"ש.

ויעוי"ש במהרש"ל במש"כ לבאר קושיית הגמ' דהגשמים יקנו שבייתה באוקיינוס, דקו' זו אינה רק אליבא דריב"נ ואליבא דמאי דפירשו הברייתא כוותיה, אלא גם אליבא דמאי דפי' רב ספרא ברייתא

17. א.ה. לכא' לד' מהרש"ל יש ליישב דלמסקנא גשמים לא קנו שבייתה לא באוקיינוס ולא בעבים, וכן מעיינות, ולהכי אם לא זוכה הרי זה ככל אדם שכל א' מוליכו לפי תחומו אם לא זוכה אחד, אך בהפקר אם לא זכה אדם אי"א להוליכין רק לפי תחום מקום המים ביה"ש, וע"כ אי"א לומר כרגלי כל אדם דממ"נ דינא או כמקום המים או כרגלי זוכה ראשון, ודו"ק.

18. א.ה. לא הבנתי איך אפשר לומר כן בכונת מהרש"ל, דא"כ היכן נאמרו ד' מהרש"ל שקונים שבייתה במקומן, ואם זוכה בהן אדם הרי הם כרגליו דאלים כוחו מכוחן, ושנא המכוון כך דשייך קנין שבייתה להפקר ואלים כח שבייתת האדם, וממילא בעומד לזכיה מלכתחילה מתגבר כח האדם על כח שבייתתו, ובאין עומד לזכיה קונים שבייתתו, וכונת רבינו ליישב ע"י"ז מה שנתקשה לעיל לפי"ד מהרש"ל אמאי בתחילת הסוגיא אמרו דלרבנן תקשי מירדו מעריו"ט, והיינו דס"ל דלרבנן אינו כמקומן, והשתא מקשינן גם על רבנן בירדו ביו"ט שיהא כמקומן, ועי' מש"כ רבינו לעיל ע"ז, והשתא קאמר דבירדו בעריו"ט עמדו לזכיה אדם, וע"כ הקשו שלא יקנו שבייתה במקומן, אך השתא מקשינן מירדו ביו"ט שהיו בביה"ש באוקיינוס, ובכה"ג לא עמדו לזכיה אדם, וא"כ יש להם לקנות שבייתה במקומן, ודו"ק.

ויעוי"ש בחת"ס שהוכיח מסוגיין דף מ"ה ע"ב בתו' ד"ה לימא דלא שייך קנין שביתה בריקע, ופי' בזה טעמא דלא הקשו בגמ' דל' יהושע יקנו שביתה בכיפה ע"ש, ומוכח דלא מחשיבים אלפיים לגובה עיי"ש. אך לכא' צ"ע בראיתו, דהרי אפ"ל דבכיפה אינה מקום לשבות, ומשא"כ בעבים אם הם גבוהים אלפיים אמה אולי יקנו שביתה לאסור להורידם למטה, וכ"ת דאמאי לא הק' בגמ' אליבא דר' יהושע דליקנו שביתה בעבים, כבר תי' הרשב"א דלר"י כיון שמעולם לא היו המים למטה אין להם קנין שביתה עד שירדו למטה, ואפי' למ"ד יש תחומין למעלה מי' מ"מ רק דברים ששייכים למטה כגון שכבר היו למטה קונים שביתה למעלה, ועכ"פ לעיקר יסודו של הפמ"ג אין הוכחה מד' תוס' כנגדן.

דרך א' ביישוב שיטת המג"א

יג. והנה בעיקר קושיית האחרונים ע"ד המג"א הנ"ל במש"כ בתחילת דבריו דגשמים שירדו ביו"ט סמוכים לעיר או בתוך העיר הו' כרגלי אנשי העיר, ותמוה דהא בגמ' מוכח דאינם כרגליהם [וכאשר תמהו התו"ש ומחצה"ש ורעק"א וגאוו"י וכנ"ל], והנה לכאורה אולי אפשר לומר דדווקא בתירוץ של רב ספרא דסברין דברייתא סברה דחפצי הפקר אין קונין שביתה, והוצרך ר"ס לבאר דע"י דעת אנשי העיר נעשה הפקר חשוב שרבנן מודים לריב"ג [וכמוש"כ בענף א' סק"ב], ובזה אמרינן דבאמצע שבת לא מהני לקנות שביתה עצמית כשם שלא מהני לריב"ג בהפקר וכמש"כ הרשב"א והריטב"א [וכנ"ל שם], ומשום דע"י דעתם לא נעשה ממש כשביתה מדעת אדם כיון דסוכ"ס אינו שלהם ממש, וזה רק דעת שנותן לו חשיבות ומהני רק לירדו מעריי"ט [ואף שזהו הפקר אך מ"מ כיון שחשיבותו וכן שביתתו משום דעתם, ולולא כן לא היה קונה שביתה, ע"כ גם לא אמרינן ברירה רק לאנשי העיר שהם גרמו שביתתו, ולא אם ימלא א' מאנשי עיר אחרת, וכנ"ל שם סק"ה וסק"ט].

אכן כ"ז לפי ההו"א שאוקמינן לברייתא כרבנן, אך למסקנא דמוקמינן לברייתא כריב"ג דס"ל דחפצי הפקר קונין שביתה, והנה חפצי הפקר לריב"ג יש להם כח שביתה עצמית במקומן, ואף שכשיש בעלים אין החפץ קונה במקומו אלא נגרר אחר הבעלים, אך מ"מ דעת אנשי העיר היא דיעה קלישתא כיון שאינם בעלים ממש, ואין בכחם להפקיע שביתה החפץ ממקומו כפי דינו העצמי, דכיון דס"ל לריב"ג שכל חפץ מצד עצמו הוא בר שביתה א"כ בעינן כח בעלות גמורה להפקיע שביתתו.

ולפי"ז י"ל דבירדו בשבת דס"ל דבזה לא חייל שביתה שמכח החפץ באמצע שבת כיון שאין לחפץ דעת, ובאמצע שבת לא חל שביתה בלי דעת וכמ"ש הריטב"א, דשפיר יועיל דעת אנשי העיר גם באמצע שבת, ואע"ג דלעיל כ' דעתם אינה דעת חשובה להועיל לקנות באמצע שבת [וכנ"ל ענף א' סק"ט] כיון שאינם בעלים גמורים, י"ל דכ"ז רק לרב ספרא דלדידיה הוכרחנו לומר כן, דאל"כ מה בין ירדו ביו"ט לירדו מעריי"ט אחרי שגם בעריי"ט כל שביתתו מחמת דעתם, וס"ל בהכרח דגדר דעתם אינה אלא סיבה ליתן חשיבות להפקר וליתן לו כח שביתה עצמית, ולא כשביתה שמכח דעתם ממש, אך אחר שאנו מעמידים הברייתא כריב"ג י"ל דלעולם דעת אנשי העיר חשובה כשביתה מדעת וחיילא נמי באמצע שבת ויו"ט, ומה דלא מהני מעריי"ט להיות כאנשי העיר זהו משום דדעתם אין בה כח לילך כנגד דינו העצמי של החפץ לריב"ג, אך אחרי שבשבת לא חל דינו העצמי של החפץ יחול שביתה מכח דעת אנשי העיר.

ונפק"מ דממילא בירדו בער"ש שביתתם במקומם, ובירדו בשבת עומד בשותפות אנשי העיר ועומד לברירת אנשי העיר, וי"ל עוד דלריב"ג אם היו בתחום העיר מעריי"ט אהני דעת אנשי העיר לאשוויי כתושב העיר שתחומו כתחום העיר גם אם שבת מחוץ לעיר, וזה רק סיבה להסב את דין שביתת החפץ מצד עצמו, ולא לילך נגד כח שביתתו שדין שביתתו היא כתושב העיר, וממילא לא יהא שייך ברירה שאי"ז שביתה מכח בני העיר אלא מכוחו בעצמו שהוא נעשה ע"י דעתם תושב העיר, אבל בשבת שאי"ז שביתה מצד עצמו אהני

דעת אנשי העיר ליתן לו שביתה מכח דעתם וכמותם, וממילא עומד להתברר בין אנשי העיר שיהא כרגלי מי שיזכה בהם שיתברר שעמדו לחלקו.²¹

ולפי"ז אילו היינו פוסקים כריב"ג נמצא שהיו ד' המג"א מדוקדקים שרק בירדו ביו"ט הרי הם כרגלי אנשי העיר ותלוי בברירה, דבירדו מעריי"ט דינם או כמקומם או כתחום העיר אך לא תלוי בברירה, אך אנן פסקינן כרבנן ולא כריב"ג, ואליבא דרבנן לכא' אין לנו אלא ד' רב ספרא שדעת אנשי העיר לא מהני לאשוויי שביתה מכחם באמצע שבת, ולכא' י"ל דגם אם כדברינו הנ"ל זה רק לריב"ג שהחפץ בר שביתה, ע"כ אם לא קנה בביה"ש מצד עצמו אהני דעתם לאקנויי שביתה באמצע שבת, משא"כ לרבנן שאינו בר שביתה לא מהני דעתם רק לעשותו כהפקר חשוב ולא ליתן לו שביתה מכחם.

אכן באמת י"ל דאחרי ד' רב יוסף בביאור הברייתא הדרין לומר דגם לרבנן אהני דעת אנשי העיר ליתן שביתה מכח דעתם ואפילו באמצע שבת, ואדרבה דלרבנן גם בירדו מער"ש חייל שביתה מכח אנשי העיר, דכיון דלרבנן אין לחפץ דין שביתה עצמי א"כ י"ל דלדידהו אהני דעתם לאשוויי מכוחו גם מער"ש, שהרי אין מנגד כנגדו כח שביתת החפץ, ואחרי ד' רב יוסף חזרנו בנו לומר אליבא דכו"ע שדעת אנשי העיר חשובה לאשוויי שביתה מכחם ודלא כרב ספרא, ולפי"ז לרבנן אין חילוק בין ירדו מעריי"ט לירדו ביו"ט דברייתא כריב"ג, ולפי"ז ד' המג"א דקאי להלכה דקיי"ל כרבנן נפק"מ גם לירדו מעריי"ט, ונקט החידוש לירדו ביו"ט.

דרך ב' ליישב ד' המג"א עפ"י ד' המהרש"ל

יד. ואולי אפ"ל עוד עפ"י ד' המהרש"ל [הנ"ל סק"י] דגם לרבנן יש שביתה לחפץ, רק דמתבטל לשביתת הבעלים [וכבר נתבאר לעיל דלכא' אם לא נתכוין לזכות אסור להוליכו חוץ לתחומו של החפץ], וא"כ אולי אפ"ל דכ"ז רק אחר דנקטינן דלריב"ג יש שביתה גמורה בחפצי הפקר, ממילא מסתברא דגם לרבנן איכא עכ"פ דיעה קלישתא, אך לר"ס דרצה לומר שגם לריב"ג אין שביתה בנכסי הפקר, ואיהו בעי למימר דליכא למ"ד דס"ל הכי וכמפ"ו בגמ', אי"כ י"ל דלדידיה אפי' שביתה קלישתא נמי ליכא בנכסי הפקר, ולכן הו"י ס"ל לרב ספרא דבירדו מער"ש מהני דעתם, וכיון דלולי דעתם לא היה לו שום שביתה ממילא הו' כרגלי אנשי העיר וממילא תלוי בברירה ביניהם, ובירדו בשבת נידון כחפץ בלי דעת שאין קונה שביתה באמצע שבת, דלזה לא מהני דעתם וכנ"ל שאין דעתם חשובה ליתן לו שביתה מכחם, אבל למסקנת רב יוסף דלריב"ג קני החפץ שביתה מצד עצמו, וממילא אמרינן דגם לרבנן קני עכ"פ שביתה קלישתא, א"כ י"ל דלרבנן לא מהני דעתם מער"ש לגבי ירדו מער"ש רק לתת לחפץ שביתת העיר, דהיינו לאשוויי כתושב העיר ולא יהא תלוי בברירה דידהו, דהא אי"ז שלהם ממש אלא שבכחם להסב את דין שביתת החפץ שמצד עצמו להיות כתחום העיר, ובירדו בשבת שבזה אין לחפץ שביתה מצד עצמו וכנ"ל כיון שאין לו דעת, א"כ אהני דעתם ליתן לו שביתה מכחם באמצע שבת ועומד לברירה.

ועיקר החילוק בין ר"ס לר"י, דלר"ס שלא היה החפץ בר שביתה כלל אין דעת אנשי העיר חשובה ליתן לו שביתה מכחם באמצע שבת, אך לר"י שס"ל דיש לחפץ כח שביתה, ואפי' שלרבנן זה שביתה קלושה, מ"מ כיון שסוכ"ס החפץ בר שביתה ממילא יותר בנקל לו לקבל שביתה מכח דעת אנשי העיר שאינם צריכים לחדש לו כח שביתה, אלא להסב לו דין שביתה שהיא שביתתו מכחם.

וממילא א"ש ד' המג"א דבירדו מעריי"ט כתחום העיר ואין תלוי בברירה, ובירדו ביו"ט קונה שביתה מכח אנשי העיר ועומד לברירה בין אנשי העיר, והרי ד' המג"א מקורם ביש"ש, וא"ש ליישב ד' המהרש"ל לפי שיטתו. וא"ש מה דנקט המג"א ירדו ביו"ט, דדווקא ביו"ט עומד להתברר בין אנשי העיר.²²

טו. ולפי הנ"ל יתכן ליישב גם קושיא הב' ע"ד המג"א שמדוע כ' בגש"מ הטעם דנייד, ולא כ' הטעם בגלל הפקר, וע"י מש"כ לעיל סק"י י"א

בשם המחצה"ש דאיירי שהיו בעבים שנתקשרו מעריי"ט והיו סמוכים לעיר בביה"ש שכבר היה דעת אנשי העיר עליהם, ולעיל הקשתי ע"ז דמאי נפק"מ אם קנו בביה"ש או עכשיו, דממ"נ שביתתם כשביתת העיר כיון שהיו בתחום העיר ביה"ש, אך לפי הנ"ל ניחא דאילו קנו ביה"ש היה שביתתם כשביתת העיר ואינו תלוי בברירה דקונה מכוחם העצמי, ודעת בני העיר לא מהני רק לאשוויי כאחד מתושבי העיר, אך תחומו כתחום העיר מצד עצמו, ואם ימלא א' מתושבי העיר שיעיר לצד אחר לא יוכל להוליכם כתחומו, ומשא"כ אם אמרינן דלא קנו בביתה ביה"ש כיון דניידי ושביתתם באמצע שבת שפיר עומד לברי"ה, דבאמצע שבת כל שביתתם רק מכח אנשי העיר ודעתם, וממילא עומד לברירה וכנ"ל.

וכבר כתבתי בסוף ס"ק י"א דהתו"ש כ' ליישב ד' המג"א עפ"י המהרש"ל, אך כבר כ' לתמוה דמ"מ א"כ כשיבא הזוכה ויזכה יתבטל כל דין השביתה של החפץ עצמו ביה"ש, וא"כ לפי"ז גם א"א לתרץ ככל מש"כ כאן לתרץ בד' המג"א, דמה איכפ"ל מדיני השביתה של המים מצד עצמן בביה"ש, דמ"מ א"כ מתבטל לרשות הזוכה.

ומ"מ עדיין יש לנו לילך בדרך זה, ונאמר דראשית יצא לנו דד' הגמ' דדעת אנשי העיר לא מהני באמצע שבת לא נאמרו רק לרב ספרא ולא לרב יוסף, ומשום דד' הגמ' הם לולי חייושו של המהרש"ל דיש לחפץ שביתה עצמית, וד' המהרש"ל הם רק לאחר ד' רב יוסף, ושנית נוכל לומר שגם מה שמב' בגמ' דגם לרב יוסף לא קנה שביתה באמצע שבת והרי הם כרגלי כל אדם ולא תלוי בברירה בין אנשי העיר, וזה רק משום דעסקינן בזכייה המבטלת כח השביתה העצמית של ביה"ש, אך כל דבריו רק היכא דליכא דין דעת אנשי העיר דהיינו כשהם מחוץ לתחום, דלרבנן לעולם הם כרגלי כל אדם, ולריב"ג תלוי מתי ירדו, ולריב"ג גם כשהם מחוץ לתחום בעינן לטעמא דנייד, דאל"כ הוה קונה שביתה באוקיינוס, ולרבנן חוץ לתחום שהם הפקר גמור שבודאי זכיית הזוכה מבטלת כח שביתתם העצמי א"צ לטעמא דנייד, דגם אם היו קונים שביתה באוקיינוס היתה שביתתם מתבטלת בזכיית הזוכה.

אבל בנידון המג"א שיש דעת אנשי העיר שירדו בתחום העיר או בתוך העיר, א"כ י"ל דלרב יוסף שיש שביתה עצמית אהני דעת אנשי העיר ליתן לו שביתה כתחום העיר, ולא אהני ליה דעת אנשי העיר לבטל כח שביתתו העצמית, שאין דעת אנשי העיר חשובה דאי"ז אלא זכיה קלישתא, ואין בכחה לבטל שביתה העצמית של המים, וממילא אילו היו קונים שביתה באוקיינוס או בעבים חוץ לתחום לא היתה שביתתם מתבטלת ע"י דעת אנשי העיר, דממ"נ או שאין מבטל כלל או שרק מועיל לשנות שביתתו להיות כתחום העיר, אך לא להעמידו לברירה לפני התושבים כיון שאי"ז זכיה גמורה, ולהכי בעינן לטעמא דנייד דלפי"ז לא קנו שביתה בביה"ש כלל, והדר אהני כח דעת אנשי העיר ליתן להם שביתה מכח העיר באמצע שבת, ועי"ז עומד לברירה בין אנשי העיר.²³

במה שהוצרך המג"א לטעמא דנייד

ולא סגי ליה בטעמא דלמעלה מי'

טז. והנה יעוי' לעיל ס"ק י"א מש"כ לדין דלמה לן לטעמא דנייד, דתפ"ל משום למעלה מי', וע"י מש"כ שם לרדן דבנמצאים מעל העיר או אפי' תוך תחום העיר לפ"ד רמב"ן אפי' הם למעלה מי' קונים שביתה כתחום העיר, ולהנ"ל ממילא בעינן לסברא דנייד, דאל"כ היה דינם כתחום העיר ולא היו תלויים בברירה, אך באמת מ"מ כ"ז לגבי נתקשרו מעריי"ט והיו בתחום העיר ביה"ש, אך בנתקשרו מעריי"ט ובאו לתחום ביו"ט בלא"ה א"צ לטעמא דנייד, דתפ"ל משום למעלה מי'.

וע"י במחצה"ש במש"כ לתרץ ד' המג"א דאצטריך לנתקשרו מעריי"ט, וגם הוא נשאר בקושיא דכ"ז לגבי מדוע לא קנו שביתה בעבים, אך לגבי מדוע לא קנו באוקיינוס א"צ לטעם זה, דבזה פשיטא כיון שלא היו בתוך התחום כלל עיי"ש. וא"כ מדוע נקט המג"א טעמא

21. מעריי"ט לירדו ביו"ט, ויב' ד"ז לפמש"כ רבינו לעיל סק"ח דלגבי שותפות שייך ברירה גם בלי זכיה ממש, וע"כ גם בלא נתכוין לזכות שייך ברירה בשביתה שמכח אנשי העיר, ואף שאין שביתתם כבעלות גמורה, וכדחזינן שאין מבטל שביתת ההפקר, אך מ"מ גדרו כעין שותפות כמוש"כ רבינו בסק"ה בד' הריטב"א [ובסק"ז, ח', ט], ושייך בזה ברירה בלי זכיה ממש, ובירדו מעריי"ט אינו כשותפות לפי שאז יש לחפץ שביתה עצמית שלא נתבטלה ע"י דעת אנשי העיר, וממילא דינו או כמקומו או כתחום העיר ואינו תלוי לברירה.

22. ונמצא לפי"ז א) דבמחוץ לתחום: בירדו מעריי"ט ולא נתכוין הזוכה לזכות, לריב"ג קנו במקומן, וגם לרבנן, אך כשיבא הזוכה לזכות לריב"ג לא נתבטל דינו, ולרבנן יהא דינו כדין הזוכה. ב) ובירדו ביו"ט: אילו היה קונה באוקיינוס היה תלוי בהך פלוי, אך למסקנא שלא קונה באוקיינוס לכ"ע אין לו שום שביתה, ובלי כונה לזכות יכול כל א' להוליך ככלתו, ואם זכה בו אדם לכ"ע נידון כמותו [ולהראב"ד אם יתנם בכונת הקנאה לחבירו ישתנה תחומו כחבירו]. ג) ובתוך התחום: בלא כונת זכיה, בירדו מעריי"ט קנה כתחום העיר מכח עצמו ואין תלוי בברירה, ולרב ספרא נעשה כשל אנשי העיר, דלר"ס אהני דעתם לאשוויי הפקר כעין שותפות, ולר"י אהני דעתם להסב דינו העצמי ואין דעתם מבטלת את דינו העצמי כי אם להחשיבו כתושב העיר. ד) ובתוך התחום ובירדו ביו"ט: אילו היה קונה באוקיינוס ולא נתכוין לזכות, או שלא היתה השביתה עצמית מתבטלת ע"י אנשי העיר, או שעכ"פ היה נעשה כתחום העיר שאין בכחם לבטל דינו העצמי [וכ"ז לר"י שיש לו דין עצמי בביה"ש, אך לר"ס אדרבה לא היה נעשה כלום כיון שאין לו דין עצמי ביה"ש, ודעתם לא בא רק ליתן לו דין עצמי באמצע שבת שזה דבר שלא מועיל באמצע שבת, ומשא"כ לר"י שדינו העצמי הוא בביה"ש ודעתם בא להסב דינו], אך למסקנא דאמרינן דנייד ולא קנו שביתה ביה"ש א"כ אדרבה דעתם נותנת לו שביתה מכחם התלוי בברירה. ה) אך אם יתכוין הזוכה לזכות לרבנן לעולם יהא כמותו, ולריב"ג בירדו מער"ש י"ט לא יועיל זכייתו, ובירדו ביו"ט יועיל זכייתו.

21. א.ה. הנה בברייתא מב' דגשמים מעריי"ט כמקומן, ומפ"ו בגמ' דהיינו כמקומן ממש ולא כתחום העיר, גם מפ"ו בברייתא דבירדו ביו"ט כרגלי כל אדם ולא כרגלי אנשי העיר, וצ"ל שרבינו מפרש הברייתא לפי רב יוסף בגשמים שאין סמוכים לעיר, אך מ"מ לא מצאתי בגמ' לפי"ז דינו של גשמים שירדו סמוכים לעיר [דרק באוקיימתא דר"ס אשכחן לה אבל באוקיימתא דר"י לא מצאנו, ולא ידעתי מנלן שר"י חולק על ר"ס לגבי ירדו סמוך לעיר בגדרי דעתם, ומנלן דיהא תלוי בפלוי ריב"ג דרבנן, דאם נאמר דלר"י דעתם חשובה אולי גם לריב"ג דעתם חשובה נגד דינו העצמי, ואף דאולי ע"ז יש מקור מדין חפץ הפקר שבתוך תחום העיר שכל הראשונים דלריב"ג דינו כתחום העיר ולא לפי הזוכה, אך אולי ע"ז ליכא דעת אנשי העיר, ולא דמי לגשמים שידוע לכולם ועומדים למלא ביו"ט. וצ"ע].

22. א.ה. בוודאי כל רואה יתפלא דמה איכפ"ל משביתתם ביה"ש מצד עצמם אחרי שיתבטל כל דין שביתתם העצמית לכשיבאו לידי זוכה, אכן באמת רבינו ז"ל עצמו כבר העיר בזה, ע"י להלן. וע"י מש"כ בהערה הבאה על דברי רבינו להלן.

23. הנה לא ביאר לן רבינו אמאי לא יתבטל כל שביתתו של ביה"ש לכשיזכה הזוכה אחרי דלרבנן זכיית הזוכה מבטלת את שביתתם, ואולי כוונת רבינו דכל ד' המג"א נצרכים לגוונא דלא נתכוין הזוכה לזכות, שעל כה"ג הקשו בגמ' וכמו שהאר"ך רבינו לעיל ס"ק י"א, דבברייתא היה אפ"ל כרגלי כל אדם כשזכה הזוכה, אך בגמ' פי' דגם כשלא זכה לפי שלא נתכוין לזכות, וע"ז הוצרכו לטעמא דנייד, וע"ז קאמר המג"א דבאמת גם ככה"ג איכא דין מכח דעת אנשי העיר, ובהו גופא שאני ירדו מעריי"ט מירדו ביו"ט. וע"ז אנו צריכים לבאר מי"ט לא קנה שביתה באוקיינוס כיון שדעת אנשי העיר לא אלימא לבטל שביתה באוקיינוס, וע"ז צריכים לומר דכיון דנייד לא קנו שביתה באוקיינוס, אלא שצ"ל לפי"ז דגם בלא נתכוין לזכות שייך נידון ברירה, שלגבי זה מחלק המג"א בין ירדו

שביתה בעבים לגבי לכשירדו למטה, וס"ד שיקנו שביתה גמורה שיהא כמקום ירדתו, וכדקשו אליבא דריב"נ שיהא כמו בירדו מעריו"ט שדינם כמקומן לריב"נ, ולפי ס"ד זה פי' הרמב"ן שהכונה דס"ד שיקנו שביתה ביה"ש למעלה מי' כפי המקום שירדו שם, ולא הקשו שיקנו כשירדו למטה דלראב"ד ליכא קנין שביתה באמצע שבת וכנ"ל, אמנם אליבא דאמת דגשמים דנייד ביה"ש המה לאו בר שביתה כלל וגריעי מלמעלה מי', ולא שייך לומר שקנו בביה"ש כמקום שירדו אח"כ, אי"כ לא קנו כלל, דלראב"ד ליכא קנין באמצע שבת וכמוש"נ, וכ"ז כגירסא א' של הגראז"מ.

וכיון שכן נמצא כל ד' הרמב"ן לגבי גשמים רק לפי ס"ד דגמ' [דלא נראה לומר דגשמים ומעיינות ס"ל להך י"מ דלא כראב"ד, דא"כ נמצא שבגשמים חמור יותר מבור של הפקר, דבגשמים קנו ביה"ש שביתה גמורה לפי מקום ירדתם, ולא משמע הכי שהרי אדרבה בגשמים כתוב כרגלי כל אדם, ובור של הפקר כתוב כרגלי הממלא], ולפי הס"ד דגמ' באמת גשמים חמירי טפי מבור של הפקר, וכ"ז מכלל קו' הגמ' דבברייתא משמע דקיל טפי, וס"ד דצריך להיות חמור יותר²⁵. [ועי' להלן ס"ק כ"ג].

גם על גירסא א' ברמב"ן צ"ע ד' הרמב"ן

כא. אך עכ"פ צ"ע דמשמע דניחא ליה להגראז"מ צ"ל אי נימא כהגהה בדרך א', והיינו דכונת הרמב"ן דשביתה של ביה"ש לא מתבטלת, ושביתה של אמצע שבת מתבטלת, דלכא"ו גם לפי"ז צ"ע למה הוזקק לומר דאדם שהיה למעלה מי' בביה"ש כבר זכה ביה"ש במקום שירד לשם באמצע שבת, דמאי איכפ"ל לומר שקנה באמצע שבת בשביתה קלישתא, שהרי לגבי אדם אין מי שיבטל אח"כ את שביתתו דלא שייך ביה זכיה אחרת, ואמאי לא נוכל לומר לגבי שקנה באמצע שבת, ומהיכ"ת ששביתת האדם בכה"ג הוא שביתה אלימתא, וכ"ת שהוכרח לכך מחמת גשמים שירדו ביו"ט להס"ד דגמ' אליבא דריב"נ דאי לא קנו ביה"ש תבטל שביתתם כשיזכה בה אחר, הרי כן הוא באמת לראב"ד בבור של הפקר, ואליבא דראב"ד כונת הברייתא כרגלי כל אדם שאפשר לכל אדם לטלטל כרצונו גם אם לא זכה בה, ואמאי לא נימא דכונת קו' הגמ' מי"ט אין לו שביתה כלל דנימא שיהא לו שביתה קלישתא עכ"פ²⁶.

ובאמת שלכא"ו אדרבה עיקר החילוק בין אדם לחפצי הפקר א"ש יותר להראב"ד, דהרי להראב"ד י"ל דלעולם שביתת שניהם היא שביתת אמצע שבת, אלא דבאדם ליכא אחר שזוכה ובחפצים שייך שאחר יזכה, אך לא לפי הראב"ד צריך לדחוק שבחפצים לא היתה להם שביתה ביה"ש, וממילא הו"ל שביתת אמצע שבת, ובאדם הו"ל שביתה ביה"ש על המקום שירד אח"כ, וע"כ אף שלמעשה חל דינו באמצע שבת כשירד למטה מי"ט שביתת אמצע שבת שלו עדיפא שזכה בה ביה"ש, ומשא"כ לראב"ד א"צ להדחק בזה, ולמה לו להרמב"ן להדחק.

ביאור המשך ד' הרמב"ן באופ"א דלא

קאי על הראב"ד אלא ע"ד תוס'

כב. ומאחר שלפי ב' הדרכים ברמב"ן דבריו צ"ע, דהרי גם לדרך ב' דחוק מאוד סברת שלילת שביתה בביה"ש וכנ"ל, ע"כ יותר נר' דהמשך ד' הרמב"ן לא קאי אליבא דהראב"ד אלא אליבא דתוס' שהזכיר לעיל דס"ל שכל שלא היה בר שביתה בביה"ש חייל שפיר שביתה גמורה באמצע שבת, ודינו כרגלי הזוכה הראשון, או כמקום האדם כשירד למטה מי', ולא הביא ד' הי"מ רק לחזק ענין שביתה באמצע שבת דלדידהו ניחא הכל בפשטות וכנ"ל, אך בהמשך דבריו חזר לדי' התוס', רק דצ"ע מדוע כתב בהמשך דבריו שהקנייה מער"ש שהרי לפי דרך זה הקנייה בשבת, ואולי באמת ב' התיבות מע"ש הם ט"ס, או שצריך להגיה ולכתוב במקום זה דזכה בהו "בשבת", דהיינו שכשיבוא לשם בשבת יזכה בזה, וזה ודאי דוחק לומר שכונתו שלכשיבא לשם יזכה למפרע.

אולם מש"כ בהמשך [הועתק לעיל ס"ק י"ט] ואין למעלה מי' שהיה שם ביה"ש מפסיד ממנו השביתה שהיא ראויה לו וכו', משמע לכא"ו כעין ד' הגראז"מ צ"ל שיש כאן נידון של מצב שהוא שלילת שביתה שס"ד שיהא בכוחו לעכב על שביתה שאח"כ, וכדרך ב' דהגראז"מ [וכ"ש שלא משמע כדרך א', שלדרך א' אדרבה בביה"ש זוכה בעתיד, ומה שייך לידון שלא יפסיד ממנו את העתיד לבא אח"כ].

אך כנראה דהמכוון כאן הוא על עצם הנידון אם מה שלא קנה שביתה ביה"ש סיבה שלא יזכה באמצע שבת, שזה הנידון שהרמב"ם פתח שם בתחילת דבריו דהוה ס"ל שמי שלא קנה בער"ש אין יכול לזכות באמצע שבת, ולא משום שזהו שלילת שביתה המונעת קנין שביתה אח"כ, אלא שאין קניין שביתה רק בתחיה"י ולא באמצע, וזה בא הרמב"ן ז"ל הכא להפקיע מסבא זו ולומר שמה שלא קנה ביה"ש זה לא סיבה שמחמתו לא יקנה בשבת, אלא אכתי שייך לזכות באמצע שבת²⁷.

היה כאן שביתה בתחילת היום, ואולי צ"ל אינה מבטלת, והפי' דכיון שהי' להמים שביתה בתחילת היום אף שלא קנו שביתה משום דחפצי הפקר לא קנו שביתה, מ"מ לא מהני תו שביתה אחרת ולכן נגזרים בתר בעלים ביד מי שיהיו, אלא דלפי"ז לא הי' צריך לחדש אח"כ לפי דעתם דאדם שהוא למעלה מי' או גשמים לריב"נ קונים ביה"ש במקום שיגיעו אח"כ, דהא אפשר כמו שכתב קודם דקנו באמצע היום במקום שיגיעו כיון דלא היה שביתה אחרת ביה"ש, ולכן נראה כמוש"כ וצ"ע, עכ"ל הגראז"מ.

והנה הגראז"מ צ"ל היה לו ב' דרכים איך לגרוס ברמב"ן, דלדרך א' לא היה שביתה בתחיה"י וחל שביתה אח"כ, וזה שביתה המתבטלת ע"י הזוכה, וממילא כל זוכה מבטל שוב את השביתה של קודמו דשביתה דאמצע שבת גרועה, ולדרך ב' לא קנה כלל שביתה אפילו באמצע היום, אלא כשיגיעו לידו זוכה דינם כשביתתו.

והגראז"מ צ"ל דחה גירסא ב' משום המשך ד' הרמב"ן שכתב לגבי אדם שהיה למעלה מי' בביה"ש וז"ל, ולפי דעתם שכל אדם קונה שביתה בעולם וזוכה באלפים אמה וכו', הלכך במקום שהגיע בו למטה מי' משם מודדין לו אלפים אמה שזכה מער"ש, ואין למעלה מי' שהיה שם ביה"ש מפסיד ממנו שביתה שהיא ראויה לו ועתידה לבא אצלו בשבת, עכ"ל. וכן כתב שם בהמשך לגבי גשמים שירדו ביו"ט אליבא דריב"נ עיי"ש, ותמה הגראז"מ צ"ל דמדוע הוצרך הרמב"ן לומר שנחשב כאילו קנו שביתה ביה"ש במקום שירד באמצע שבת, ואמאי לא סגי ליה לומר שיקנו שביתה באמצע שבת כיון שלא היו בני קנייה מער"ש וכמוש"כ קודם, וס"ל להגראז"מ צ"ל דלפי גירסא א' א"ש דבאמת אין שביתה של אמצע שבת חשובה, ולהכי הוצרך לפרש שחיילא שביתה בביה"ש להאדם שהיה למעלה מי' לכו"ע, או בגשמים שירדו ביו"ט לריב"נ, ורק בבור הפקר לרבנן באמת ליכא שביתה חשובה דחפצי הפקר לא קנו שביתה, ושביתה שנעשה בידי האדם הזוכה באמצע שבת לא חשיבא וע"כ מתבטלת אח"כ, ומשא"כ לפי גירסא ב' באמת חיילא שביתה באמצע שבת אלא שאין לה כח לבטל שביתה דביה"ש, וכיון שכן התינה בבור הפקר שהיה כאן בביה"ש ולא קנה שביתה שג"ז לא מתבטל ע"י שביתה דאמצע שבת, אך כשהיה למעלה מי' ביה"ש שפיר תחול שביתה באמצע שבת, ומדוע הוכרח הרמב"ן לומר דחיילא שביתה בביה"ש במקום שירד אח"כ, ובהכרח כגירסא א'.

והנה לפו"ד כונת הרמב"ן במש"כ ולפי דעתם קאי על מש"כ לעיל בשם תוס', אך באמת התם כתב להדיא דחיילא שביתה באמצע שבת, וכאן כתב דחיילא בביה"ש על המקום שירד בשבת, ובהכרח דהכא קאי לפי ד' הי"מ דהיינו שיטת הראב"ד, ומשו"ה מכריח מזה הגראז"מ איך לגרוס בד' הרמב"ן בד' הי"מ [ואילו היינו מעמידים שדברי הרמב"ן אליבא דתוס' אין ללמוד מזה כלל להבנת ד' הרמב"ן בד' ראב"ד, ועי' מה שנת' להלן ס"ק כ"ב].

בדברי הגראז"מ שהמשך ד' הרמב"ן קשים לפי גירסא ב', ומה שיש לדון בזה ותמיהה בסברא על גירסא זו

כ. ואכתי צ"ע דגם לפי גירסא ב' של הגראז"מ ברמב"ן, יל"פ ד' הרמב"ן ולומר דלא חל שביתה באמצע שבת בכל גווני, וכנראה שהגראז"מ פי' לפי גירסא זו שרק באופן שהיו למטה מי' ולא קנו שביתה הוי כעין שביתה, ומשום דשלילת השביתה היא ג"כ מילתא, ורק זה מתנגד לשביתה של אמצע שבת, ומ"מ אינה מנגדת לגמרי, וע"כ בעוד שהם בידו של הזוכה נידון כתחומו אלא שמונעת חלות שביתה גמורה מכוחו של זוכה, וע"כ דינו של זוכה מתבטל כשכא אחר זוכה אחריו, ומשו"ה קשיא ליה דכשלא היה כלום בביה"ש שהיה למעלה מי' מה מעכב מלחול שביתה גמורה ומוחלטת באמצע שבת, ומשום דס"ל דרק בחפצי הפקר הראויים לבילה דהיינו לשביתה אילו היו של מי שהוא כעת עכשיו שהיה יכול לזכות בהם, בזה הוי חסרון מה שלא קנו שביתה, ושלילת השביתה דידהו מילתא, ומשא"כ למעלה מי' מקרי לאו בר שביתה כלל שבוז ליכא אפי' גדר שלילת השביתה, וממילא הקשה שיקנו שביתה באמצע שבת, אלא שזה עצמו דבר דחוק לפרש ד' הרמב"ן דשלילת שביתה מילתא, ושצריך להתנגד לזה, וא"א ע"י שביתה דאמצע היום להתנגד לזה.

ולפמש"כ דכונת הרמב"ן הוא אליבא דהראב"ד, ואתי למימר דלפי הראב"ד ליכא שביתה באמצע שבת כי אם שביתה קלישתא, הנה כן הוא אליבא דאמת דהרי כאשר לא היו בר שביתה ביה"ש כגון דנייד ביה"ש ס"ל לראב"ד דלא חל שביתה באמצע שבת, וחזינן דבאמת להראב"ד ליכא שביתה באמצע שבת, ואף כאשר אין שום דבר מנגד בביה"ש דליכא שלילת שביתה בביה"ש כנגדו כיון שלא היה אז בר שביתה כלל, ורק במידי דבר שביתה ביה"ש בזה חייל שביתה קלישתא באמצע שבת דהיינו בהפקר, וא"כ בודאי דלגבי אדם שהיה למעלה מי' בעינן למימר כדכתב הרמב"ן שחל שביתה ביה"ש כלפי לכשירד למטה, ומש"כ הרמב"ן לגבי גשמים מוכרח לפרש שכונתו לפי הס"ד דגמ' דעדיין לא ידעינן מסברא דנייד, וס"ד דגשמים קונים

דנייד רק כלפי אוקיינוס [עיי"ש בלשונו המועתק לעיל ס"ק י"א], וכ' המחצה"ש דהמג"א נקט לישנא דגמרא, וגמ' קאמרה משום דריב"נ, ולמג"א לא נצרכה אלא לעבים שנתקשרו מעריו"ט, ומ"מ נקט המג"א דבריו גם אוקיינוס כלישנא דהש"ס [וכבר כ' לעיל דלכא"ו תי' המחצה"ש צ"ע, דבנתקשרו בעבים איכא טעמא אחריןא דלמעלה מי', וא"כ ממ"נ א"צ לטעמא דנייד, אך לפ"ד הרמב"ן בעינן לטעמא דנייד לגבי עבים שהיו בתוך התחום וכנ"ל].

והיה אפי"ל דהמג"א נקט אוקיינוס משום דהא גופא מספק"ל אי נתקשרו מעריו"ט וקנו שביתה בעבים, או נתקשרו ביו"ט ולא קנו שביתה לפי שהיו באוקיינוס, ועי"ז תי' שאינו בגדר ספק כיון שגם אי היו בעבים לא קנו שביתה כיון דנייד. ולמש"נ כבר היה אפ"ל להיפך דבאוקיינוס לולי טעם נייד היה קונה שביתה במקומן, ודעת אנשי העיר לא מבטלת, ובעבים איכא קולא דלמעלה מי' לו"ד הרמב"ן, או בהיו בעבים מעריו"ט, וא"כ אדרבה טעמא דנייד צריך משום אוקיינוס, ונקט עבים אטו אוקיינוס.

ומחזורתא כהמחצה"ש דהמג"א כלל כולם בטעמא דנייד שהוא טעם המועיל לכל הספיקות.

סברא נוספת לבאר דגשמים שאני מהפקר

ז. ריש"ק הי"ו העיר לומר סברא דכל חפץ הפקר נשללה שביתתו בגלל שמצד עצמו דינו לקנות במקומו, אך כיון שעומד לזכות ולזוכה יש תחום אחר א"כ ממילא נשללה כל דין שביתתו, אבל בגשמים הסמוכים לעיר שאם יזכו מצד עצמם יחשב תחומם כתחום העיר, שפיר קונים שביתה מצד עצמם, שמה שעומד לזכיית אנשי העיר אינו שולל את דינם לקנות שביתה מצד עצמם כתחום העיר, וממילא א"צ זכיייה מכח אנשי העיר, וע"כ אינו עומד לברירה בין אנשי העיר.

אלא דלכא"ו הא גופא שתחומו כתחום העיר ולא כמקומו הוא מחמת דעת אנשי העיר, דאלי"כ היה קונה במקומו, וכבר שוב היה נסתר ע"י דעומד לזכיית אנשי העיר, ועי"ז היה נשלל כל כח זכיייתו, וא"כ שוב נמצא דכל דינו כתחום העיר הוא מחמת דעת אנשי העיר והם הגורמים זכיייתו, וא"כ יעמוד לברירתם.

אכן ע"י בריטב"א בשם הר"י בר שניאור דהסברא שחפצים שבתחום העיר נגזרים כתחום העיר אינו מחמת דעת אנשי העיר, אלא זה סברא מצד עצמו שהוא נצרך לעיר ושייך לעיר, וממילא דין שביתתם העצמי הוא כתחום העיר, ודעת אנשי העיר אין גורם שביתה אלא שגורם שלא יחא ניגוד ע"י מה שעומד לזכות, וממילא מתאפשר למים קנין שביתה עצמי שאינו תלוי בברירה²⁸.

ענף ג' | בירור שיטת הרמב"ן בסוגיא

ביאור ד' הרמב"ן בענין קנין שביתה לגשמים שירדו ביו"ט אליבא דריב"נ דנכסי הפקר קונין שביתה

יח. כתב הרמב"ן בדרך מג"ז וז"ל, וגבי גשמים שירדו ביו"ט שהן כרגלי כל אדם, ולא אמרינן יקנו שביתה במקום נפילתם לריב"נ ויהא להם אלפיים לכל רוח, התם נמי היינו טעמא דכיון שאין קנין שביתה להם אלא באמצע היום ברשות הזוכה בהם הם קונין אותה, ואין שעת נפילתן אוסרתן עלה זוכה בהם, אבל מ"מ שביתה יש להם ברשות הממלא וכו', עכ"ל.

ולכא"ו ד' הרמב"ן הם כעין ד' מהרש"ל הנ"ל ענף ב' לגבי נכסי הפקר לרבנן, וכעיי"ז מפרש הרמב"ן לגבי גשמים שירדו ביו"ט, ואפי' לריב"נ שיש שביתה מיד כשירדו אלא דשביתה דאמצע שבת לא אלים לאסור על הזוכה, ולפי"ז בלא נתכוין לזכות יהא אסור להוליך חוץ לאלפיים ממקום ירדתו, דרק בזכה בהם אלימא זכיייתו משביתתן במקום ירדתן באמצע שבת.

אכן אפ"ל בדבריו שכונתו שזה כעין ברירה, דאע"ג שכ' שיש שביתה באמצע שבת בירדו בשבת, ואע"ג דס"ל דביש שביתה לא שייך שיתברר אח"כ ע"י הזוכה, וכדס"ל לריב"נ דהרמב"ן קאי כאן בדעתו, וכמב' בדבריו המועתקים לעיל דאליבא הוא דקשיא ליה אמאי אין קונין שביתה באמצע שבת, אך שביתה באמצע שבת י"ל דס"ל שזהו שביתה העומדת להתברר לזוכה, ולכא"ו זה יותר ניחא לומר מאשר לומר שיש שביתה גרועה באמצע שבת [ועי' היטב בלשון הרמב"ן].

ד' הרמב"ן בדעת הראב"ד לגבי בור של הפקר, ובי גירסאות של הגראז"מ צ"ל והכרעתו ביניהם

יט. ויעוי"ש ברמב"ן שהביא ד' הראב"ד [הנ"ל ענף א' סק"ז] בשם יש מפרשים, וכתב בסוף וז"ל, וגם זה אפשר ונכון הוא לפי הענין שכתבנו, ונאמר דשביתה דאמצע היום מבטלת שביתה דתחלת היום, וכתב ע"י הגראז"מ צ"ל בהגהותיו וז"ל, צריך יישוב להעמיד הגירסא, דכמו שהוא א"א דהא לא הי' כאן שביתה דתחילת היום, ונראה דצ"ל לא אלימא, ושביתה שביד השני מבטלת שביתה הקודמת כיון שלא

24. א.ה. ולכא"ו לפי סברא זו שפיר בעינן לסברא דנייד בגשמים גם לדידן דהפקר לא קונה שביתה, אך דוקא בהיו בתחום העיר ביה"ש ולענין שיוכל להיות תלוי בברירה בין אנשי העיר, וזה כעין דרך הנ"ל סק"ג י"ד אך מסברא אחרית, וק"ל.

25. א.ה. ונמצא לפי"ז ג' דרוגות דהקל ביותר הוא מידי דנייד ביה"ש אליבא דאמת, ואח"כ בא דרגת הפקר ביה"ש שקונה שביתה קלישתא באמצע, ואח"כ בא דרגת למעלה מי' ביה"ש שקונה ביה"ש שביתה גמורה לפי מקום ירדתו.

26. א.ה. לכא"ו ד' הרמב"ן ברוורים שקו' הגמ' היתה שיהא כמקומם בעבים ויהא אסור למלא גשמים כלל, ואי נימא דקנה שביתה באמצע שבת שביתה המתבטלת ע"י הזוכה מאי קשיא לגמ', דהרי הממלא זוכה ומבטל שביתה דאמצע שבת ופשיטא אמאי שרי למלא בשבת, ובהכרח דקו' הגמ' היתה שיקנה שביתה בביה"ש בעבים ואז היה למעלה מי', ובהכרח צ"ל דקו' הגמ' שיקנו בביה"ש כמקום ירדתו, וברייתא מיירי בירדו חוץ מהתחום כמוש"כ סוף ענף ב', וא"ש דברי הרמב"ן.

27. א.ה. רבינו צ"ל מפרש ד' הרמב"ן בד' הראב"ד כגירסא א', אך מ"מ את המשך דבריו מפרש שלא כד' הגראז"מ, ובהמשך דבריו מגיה רבינו צ"ל בלשון הרמב"ן ב' הגהות, אי בס"ק זה, ועוד הגהה בס"ק כ"ב, עיי"ש.

והגרא"מ זצ"ל לפי גירסא ב' מפרש שהגידון לגבי אחר שכבר מוסכם ששייך זכיה באמצע שבת, ואחרי שמוסכם ששליטת שבתה בביתה"ש מעכבת את השבתה של אמצע שבת שלא תהא מוחלטת ותוכל להתבטל אח"כ, וע"ז בא הרמב"ן לומר דלמעלה מ"י, אינו בגדר שלילת שבתה המעכבת על שבתה דאמצע שבת, וכבר כ' לעיל שכל ענין שלילת שבתה הוא דחוק מאוד בסברא [והשאלה כאן היא יסודית אם יש כזה דבר שלילת שבתה המעכבת על שבתה דאמצע שבת, וממילא נצטרך לומר דבא לחלק בין הפקר שהוא שלילת שבתה ללמעלה מ"י שהוא העדר, או שהגידון על גריעותא דשבתה באמצע שבת בהעדר קנין שבתה בכניסת שבת, שבזה מסברא אין לחלק בין למעלה מ"י להפקר, ולדברינו הרמב"ן קאי על תוס' שבאמת לא מחלקים ביניהם].

ולכא"ו על כרחק שא"א להביא סיוע לד' הגרא"מ מלשון הרמב"ן הנ"ל, שהרי גם לד' הגרא"מ לגבי למעלה מ"י ליכא כלל שלילת שבתה, וא"כ כשהרמב"ן כאן מדבר על למעלה מ"י מה הגידון שיהא כאן דבר המפסיד את השבתה דאמצע שבת, וא"כ בעל כרחק אין כונתו על שלילת שבתה אלא על עצם השבתה דאמצע שבת בהעדר קנין שבתה בשבת, דזה שייך לדון גם לגבי למעלה מ"י וכנ"ל, והא גופא קאתי למימר דלא איכפ"ל שלא קנה שבתה בביה"ש, דלש"י התוס' דקאי אליביהו קונים שבתה באמצע שבת וכמוש"כ.

בד' הרמב"ן בסוף דבריו אפשר להגיה ולפרש דלא קאי על גשמים

כג. ובהמשך ד' הרמב"ן לאחר שדיבר על אדם למעלה מ"י שירד באמצע שבת כ' ז"ל, ואין למעלה מ"י שהיו שם [המים] ביה"ש מפסיד מהן שבתה העתידה לבא אצלם בשבת לפי שאין תחומין למעלה, ולפי מה שהוסיפו תיבת המים מבו' דמיירי על גשמים שירדו בשבת וי"ט, ולפי הס"ד שעוד לא ידענו מסברא דנייד וכנ"ל ס"ק כ' באריכות.

אבל באמת יתכן שלא נכניס תיבה זו ואדרבה שלפ"ז א"ש יותר, ונימא דהרמב"ן חוזר על דבריו לענין אדם שהי' ביה"ש למעלה מ"י דהיינו שממשיך ביאורו בענין זה שדן בו קודם, וכונתו לגבי אנשים שבאו בספינה וזוהו מש"כ שהיו שם, וכן מה שסיים לבא אצלם שדבר בלשון רבים, שע"ז הוא ממשיך שם לדון אח"כ בקטע שמיד אחרי זה ע"ש.

בד' המהרש"ל והמהרש"א והב"מ בענין קנין שבתה באמצע שבת

כד. והנה במהרש"ל דף מ"ה ע"ב הקשה מ"ש דאדם שבא בספינה מלמעלה מ"י ללמטה מ"י קנה שבתה בשבת, ומ"ש דגשמים שירדו ביו"ט לא קנו שבתה באמצע יו"ט אפילו לריב"ג, ותי' דבאמת גם בגשמים קנה שבתה באמצע יו"ט, אלא דהוה שבתה קלישתא דנפקע ע"י זכיות הזוכה עי"ש.

ובמהרש"א שם כ' שעד"ז תקשי מ"ש דישן לרבנן לא קנה שבתה באמצע שבת, ומ"ש דאדם שהגיע בספינה מלמעלה מ"י ללמטה מ"י קנה שבתה, ותי' דשאני אדם שהיה ניעור ונדעתו היה לבא לעיר קנה שבתה בעיר אפילו היה רחוק מאוד מן העיר כיון שאין מרחק תחומין מפריד בינו ובין העיר כיון דאין תחומין למעלה מ"י, ונחשב כאילו היה בתחום העיר בביה"ש שהעיר היא מקומו ותחומו כתחום העיר.

ובספר ב"מ הביא ד' הריטב"א שבדף מ"ה ע"א שהקשה מ"ש אדם ישן לרבנן מספינה שבאה באמצע שבת מלמעלה מ"י ללמטה מ"י, ותי' דבספינה כיון שהיתה בכניסת שבת במקום שאינו ראוי לקנין שבתה קיל טפי וקונה באמצע שבת, ולהלן בדף מ"ה ע"ב הקשה מ"ש גשמים שירדו ביו"ט לריב"ג מאדם שבא בספינה באמצע שבת, ולפי דרכו תמה דהרי גם בגשמים נימא שלא היו בר שבתה בביה"ש ומשו"ה יקנו באמצע שבת כבא בספינה שקונה מה"ט באמצע שבת, ותי' דאדם שהולך אחר דעתו קונה אפילו באמצע שבת.

וכתב הב"מ דהריטב"א לפי דרכו שתי' בתחילה דתלוי אי היה בר שבתה ביה"ש קשיא ליה אח"כ על גשמים, אך הב"מ עצמו מתרץ דשאני ישן וגשמים שאין להם דעת ביה"ש ע"כ אין קונים באמצע שבת, משא"כ באדם ניעור הנמצא למעלה מ"י שיש לו דעת לקנות במקום שירד עי"ש.

ולכא"ו כוונת הב"מ כוונת הרמב"ן לתרץ דנחשב שיש לו דעת ביה"ש לקנות במקום שתגיע שם הספינה, וחשיב שבביה"ש קנה שבתה במקום זה. וזה כדרך מהרש"א, ועי"ש במהרש"א שכתב שדעתו להגיע לעיר, אך באמת יתכן שסברתו גם כשדעתו להגיע למקום מסויים ביבשה שג"ז נזכר שם בד' המהרש"א, וברמב"ן ג"כ מובא ב' אופנים אלו עי"ש.

אלא שברמב"ן בהמשך כ' בשם תו' דמי שלא היה בר קנין שבתה בביה"ש קונה באמצע שבת, ומבואר שלמד בתוס' כד' המהרש"ל דהשבתה נעשית באמצע שבת ולא בביה"ש.

ור"י אוניגסברג הי"ו העירני דאולי כונת הב"מ דע"י דעתו ביה"ש קונה אח"כ בעת יציאתו ליבשה, ולא פליג על הריטב"א אלא במה שמבו' מדברי הריטב"א שכל כח הקני' נעשה באמצע שבת, וע"ז פליג וס"ל שמחמת דעתו ביה"ש קונה ברגע שיוכל לקנות, ואין כונתו שקונה ביה"ש כדרך הרמב"ן ממש [ולפ"ז אולי א"ש עם ד' הרמב"ן בד' תוס'].
ועי' היטב בל' הב"מ, ואפשר לפרש כד' הרי"א הנ"ל, ולפ"ז נרויח שלא תקשי קו' האבן העזר עי"ש²⁸.

סימן ו'

בענין קניית שבתה תחומין באמצע שבת לאדם או כלים שהיו למעלה מ"י בביה"ש (לסי' שצ"ז וסי' ת"ד)

יעו"ז בסוגיא בדף מ"ה, ולכא"ו מתבאר שאדם ישן אליבא דרבנן שלא קנה שבתה כשישן לכו"ע אין קונה שבתה תחומו באמצע שבת, וכן גשמים שירדו ביו"ט גם לריב"ג שס"ל שחפצי הפקר קונים שבתה, מ"מ אחרי שהם לא קנו ביה"ש דהוה אז בעבים או באוקיינוס ונייד, שוב אין קונים שבתה באמצע שבת לכשירדו למטה למנוע הולכה לאדם הזוכה בהם.

ומ"מ לגבי מי שהיה ביה"ש למעלה מ"י במקום שאין ראוי לקניית שבתה, בזה יש לדון אם לכשירד יקנה שבתה באמצע שבת או לא, ולכא"ו מצאנו בזה בד' רבותינו הראשונים ז"ל ד' דרכים, ג' מהם כ' הרמב"ן בדף מ"ג, והרביעי כ' הרשב"א וריטב"א בחידושיהם כאן וכמו שיתבאר²⁹.

א. דרך א' - כתב הרמב"ן שכשהוא למעלה מ"י אין נחשב הפסק בינו לבין העיר אפי' רחוק מאוד מן העיר, כיון שרשאי לילך לעיר ומועיל לקנות שבתה העיר, וכנ"ל דמיירי כשהוא בידיעתו שרוצה ללכת לשם³⁰.

ועד"ז אין להקשות כקושיית האבן העזר מהא דקיי"ל בס"י ת"ט דא"א לקנות שבתה במחשבה אלא אם קונה במקום מסויים, ומשום דלא מבעיא בנמצא סמוך לעיר עצמה, שהרי כל העיר כולה כד"א, וא"צ מקום מסויים בעיר בכדי לקנות שבתה בעיר, אלא אפי' כשרצה להיות רק בתחום העיר ולא בהעיר עצמה, מ"מ י"ל דכיון דאין הפסק מקום האסור בינו לבין מקום שבתתו שפיר נחשב כשבת שם וקונה שבתה. אך באמת זה אינו, דהרי אפילו באמר שקונה שבתה תוך אלפיים ולא סיים מקום לא קנה כלל, וצ"ל דבאופן זה הוא כאמר לשבת בעיר, וזהו המקום מסויים שכולו כד"א וכנ"ל, ואולי י"ל עוד דאף שבאמר תוך אלפיים לא הוא מקום מסויים, אך אם אמר שרוצה לזכות בתחום העיר נחשב כאילו שבת בעיר, שהרי רוצה שתחומו יהא כתחום העיר וע"כ הוי כשבת במקום מסויים, ונפק"מ לענין כשאפי' ברוח שאין מצויה דים א"י להגיע רק לתחום העיר ולא להעיר עצמה (ועי' בסוגיא בדף נ"א), דאעפ"כ יועיל לקנות שבתה ותחום כתחום העיר.

ולפי דרך זה מבו' ברמב"ן שאם יגיע למקום שאינו עיר, וכן בחפצים דלא שייך לומר כן³¹, לא יקנה שבתה באמצע שבת.

ב. דרך ב' - כתב שם הרמב"ן דהו"ל כחשב לקנות שבתה בעיר, ומהני כיון שנחשב כבר כהחזיק בדרך, וכחשב על אותו מקום שתגיע לשם הספינה ויצאו ממנה ליבשה, ומשמע מדבריו דאפי' לא כיון ליבשה מסוימת נמי מהני, וא"כ בזה לכא"ו תקשי קו' האבן העזר הנ"ל דבקונה במחשבה בעינין שיסיים מקום שבתה, ובפרט דמשמע ברמב"ן שלפ"ז יועיל גם אם לא יגיעו לתחום עיר כלל דלא שייך לומר כל הנ"ל, וזולת אם נימא דהכונה ליבשה ראשונה נמי חשיבא כמקום מסויים, ואולי תלוי בברייה. ולפ"ז בחפצים שבאו באמצע שבת מלמעלה מ"י ללמטה מ"י לא קנו.

ג. דרך ג' - כתב הרמב"ן שאדם קונה שבתה באמצע שבת, ועי"ש שכ' כן בשם תוס', וההסבר דרק מי שאפשר בו מקום או שאפשר שיהא תחתיו מקום איהו הוא דכשאין לו מקום קאי בדיון דשבו איש תחתיו, ולא בהא שלא היה בב' דינים אלו, והיינו דלרבנן אדם ישן קאי בדיון שבו איש תחתיו ואסור לו לצאת מד' אמותיו, והשוכת מדעת קאי בדיון אל יצאו איש ממקומו דהיינו אלפיים, וזה שלא היה לו בביה"ש אף א' מדינים אלו א"כ ברגע שבא לכלל קנין שבתה יתחדש בו דינא דאל יצא, ויקנה שבתה לזכות באלפיים אמה לכל צד, והרי זה כתחילת היום שלו, עי"ש ברמב"ן.

ועי"ש ברמב"ן מש"כ לגבי גשמים שירדו ביו"ט ז"ל, התם נמי היינו טעמא דכיון שאין קנין שבתה להם אלא באמצע היום ברשות הזוכה בהם הן קונים אותה, ואין שעת נפילתן אוסרתן על הזוכה בהם, אבל מ"מ שבתה יש להם ברשות הממלא, עכ"ל, ומשמע קצת דקנו מקום לענין שאם שום א' לא נתכוין לזכות בהם דיהא אסור לגלגלם

מחוץ לתחומן, ורק דכיון שזה רק קנין באמצע שבת אין בכוחו של קניין זה לאסור על הזוכה, ונכנס אח"כ לרשות הזוכה כשיזכה בהם ונעשה כשבתתו.

ועי"ש בהמשך ד' הרמב"ן שכ' לדמות זה לד' יש מפרשים דממילא מבזבז הפקר שנתן אח"כ לחבירו במתנה אין הראשון אוסר על השני, וכונתו לכא"ו לדמות דגם התם נחשב כשבתה של אמצע שבת שמתבטלת כשבאה לרשות הזוכה, ועי' מש"כ בזה בהגהות הגרא"ז מלצר זצ"ל, וצ"ע [ועי' מה שנתבאר באריכות בענף ג' של סימן ו' בענין זה].

ד. דרך ד' - עי' בחי' הרשב"א והריטב"א בדף מ"ה ע"א שכתבו דאדם שהיה במקום שאין ראוי לשבתה קונה כשיגיע למטה, ורק אם היה למטה וישן לא קנה שבתה, ולא ביארו טעמו של דבר, ואולי אפי"ל דכונתם כמוש"כ הרמב"ן דאדם שהיה למטה וישן זכה בדיון שבו איש תחתיו, משא"כ מי שהיה למעלה וכנ"ל בדרך ג' ברמב"ן.

ולגבי גשמים ביארו בדף מ"ה ע"ב שמי שאין לו דעת שאני ממי שיש לו דעת, וע"כ גשמים שירדו למטה לכו"ע אין קונים שבתה במקומם אלא כרגיל הזוכה בהם באמצע שבת, והיינו שבאמצע שבת אין קונים אלא מדעת, ומשו"ה אין קונים לעצמם שבתה באמצע שבת אלא הרי הם נגררים אחרי מי שזוכה בהם³².

ה. ור"י סירוטה הי"ו העיר בדברי רמב"ן בדרך א' שכתב בלשונו כשהיה רחוק בים אלף אמה הרי הוא כסמוך לעיר, עכ"ל, דצ"ב מה כונתו, והנה כבר נתבאר שלפי דרך זה כונתו שקונה שבתה בעיר, ומקבל אלפיים סביב העיר לכל צד, וא"כ ה"ה בהיה תוך אלפיים לעיר ואפי' יותר מאלף אמה, ואמאי נקט לשון כזה.

והנה בדרך הב' נקט הרמב"ן דמיירי שהיה באופן דכי רהיט מט' [למקום שפגעה שם אח"כ הספינה] ברוח שא"מ דים, ולכאורה גם בדרך ראשון בענין לזה, ואולי לכן נקט אלף אמה וה"ה עוד כיו"ב שיכול להגיע ע"י בביה"ש לעיר [לדרך א'].

שו"ר בחזו"א סי' פ' וסי' ק"י סק"ו שכ' לחדש דמכאן משמע דבקונה שבתה העיר [כדס"ל לרמב"ן בדרך א'], א"צ שיוכל להגיע לעיר ביה"ש, ולכאורה לפי הנ"ל מרמב"ן משמע שלא כדבריו.

אך אולי באמת אפי"ל דאדרבה דרמב"ן לא נקט לישנא דמצי רהיט רק לדרך ב' שלפ"ז אי"ז קנין שבתה בעיר, אלא ביבשה במקום שפגעה בו הספינה, ובזה בעינין שיוכל להגיע, אך לדרך א' באמת לא נקט להך לישנא דלדרך זה לא בעינין לכך [ולשון אלף אמה עדיין צ"ב].

סימן ז'

בענין טלטול בתוך התחום כשכלתה מדתו בחצי העיר (לסי' ת"ג) דברי תוס' דבתוך התחום אסור לטלטל באופן שאסור לו חוץ לתחום

א. בעירובין דף מ"ב ע"ב איתא היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר, ומותר לטלטל בכל העיר כולה, ובלבד שלא יעבור את התחום, במאי מטלטל, לאו ע"י זריקה, אמר ר"ה לא ע"י משיכה, ופי' רש"י ותוס' דכשטלטל כדרכו או זורק ממנו והלאה אסור שמא יצא אחר החפץ למחוץ לתחום, אבל כשמושך ומביא את החפץ אליו ליכא להך גזירה, ועי"ש בתוס' שכתבו דלפ"ז גם בתוך תחומו אין מטלטל כדרכו או בזריקה, ומטלטל דרך משיכה אלו.

וכתבו התוס' דאשכחן כיו"ב בריש פרק כל גגות דגג שנפרץ לגג אחר נעשה מקום האסור לגבי כלי בית ולא לגבי כלי גג, וכן ע"ז הדרך בב' חצירות, וחזינן דיש הלכה של פרוץ למקום האסור לו לגבי מן טלטול מסויים בלבד, וה"נ דכוותיה, עכתו"ד.

ומסברא יש לחלק בין הדברים לב' הצדדים, דמצד א' התם מחלקים בין הכלים, ובכל מין הגידון לכל דרכי הטלטול שלו, דכלי בית אסורים וכלי גג מותרים, וכאן אנו מחלקים באותם כלים גופייהו בין ב' צורות של טלטול, ומאידיך כאן בכך דרך טלטול אנו דנים על כל הכלים כולם שלגבי משיכה אליו ליכא גזירה כלל וליכא מקום האסור כלל, ולגבי טלטול ממנו והלאה שייכת הגזירה בכל דבר, וא"כ היה אפשר לחלק בא' מהן ולא בשני, והתוס' רק הביאוהו כדוגמא דאשכחן כע"ז, אך אין א' מכריח את השני.

שיטת רש"י לחלק בין חפצים שלו לחפצים של אחרים

ב. והעיר רנ"ק הי"ו דמלשון רש"י שפי' כשמפרש הגמ' שגרסו כתוס' דלא חפציו הוא עד דמייתי לה לגוואי, וכי מייתי ליה תו לא מפיק ליה, עכ"ל. משמע דאם הם חפציו באמת אסור למשוך אליו אפי' לפי דרכו, ולפ"ז הגידון כאן בב' סוגי כלים, דבחפצו באמת אסור אפי' במשיכה, וא"כ גם בתוך תחומו אסור לטלטל חפציו בכל גווי, ודמי ממש להא

30. א.ה. עי' היטב ברמב"ן שאין כונתו דהו"ל נחשב לשבות שם, אלא שנחשב כמי שנמצא כבר בעיר דכנמצא בתוך תחום העיר דמי, עי"ש היטב.

31. א.ה. ברמב"ן לכא"ו מפו' דסברא זו מהני נמי לחפצים עי"ש. והטעם עפ"י מש"כ לעיל בדעתו וצ"ע.

32. א.ה. עי' מש"כ ע"ז הב"מ המובא בסימן ה' ענף ג' בסופו, ועי"ש מש"כ ע"ז רבינו זצ"ל.

28. א.ה. בענין זה יעו"ז עוד בד' רבינו זצ"ל סימן ו' באורך, ושם הובא קושיית האבן העזר דאם ר"ל דהשבתה חלה בביה"ש ע"י שחושב לקנות במקום שתגיע הספינה, תקשי דבעינן לחשוב על מקום מסויים כמבו' בס"י ת"ט, וע"ז כ' רבינו זצ"ל לדרך הב' בב"מ לא קשה. ועי"ש ס"ו מש"כ רבינו בנוגע לקושיא זו עי"ש.

29. א.ה. עי' עוד בד' רבינו זצ"ל לעיל סימן ה' ענף ג' מש"כ בזה.

ויעו"ש בחי' הרמב"ן ש' להוכיח דבעינן יציאת ג' פרסאות באיסור, ויש מקום לפרש כונתו דבא לשלול שלא נימא דבכל יציאה חוץ לתחומו חייב אח"כ על כל ד"א שמהלך חוץ לתחומו, אלא שעיקר גדר חיובו על מה שמהלך ג' פרסאות, ועל כל ג' פרסאות הוא מחויב, וממילא כל שלא הלך ג' פרסאות לא עובר איסור עד שילך שוב ג' פרסאות [וכנראה שכן מפרש גם בחו"ב סי' ה']³⁵.

בענין הפלגה בספינה חוץ ל"ב מיל

ב. הנה הרמב"ן בדף מ"ג מחדש דבספינה גם אם הולך יותר מ"ב מיל אין עובר על איסור תחומין מה"ת כיון דלא הלך ברגליו, והילוך דספינה לא שמייה הילוך, ואין אני קורא בו אל יצא איש ממקומו, איהו מינח ניחח וספינה הוא דממטי ליה, עיי"ש.

ויש להעיר ע"ז דבתו"ב מ"ב דף ט' ע"ב ובשבת דף ה' ע"ב מבו' לכאו' דבכה"ת רכוב כמהלך, וכן בספינה ע"ג מים כמהלך, ורק לגבי קנינים שאני עיי"ש, ולפי"ז לכאו' לשיטתם צריכים לחלוק על ד' הרמב"ן לכאו' ולסבור דנחשב כהליכה מחוץ לתחום.

אך באמת עיי"ש בדבריהם דלגבי שבת בדמיון למשכן תליא מילתא, וא"כ לפי"ז א"ש ד' הרמב"ן דהוא ניחח וספינה מסגי' תותיה והוי חצר מהלכת, דאף שבגמ' בב"מ שם מסקינן איפכא דשפיר קני משום דמיא ממטי וספינה מינח ניחח, מ"מ שם הוי רק לענין קנינים, והכא סוכים לא דמי למשכן.

ומשו"ה אף שלגבי קנינים ושאר דיני התורה כתבו תוס' דהרוכב כמהלך דמי, ואילו כאן כ' הרמב"ן דהרוכב כנח, וצ"ל דסברתו דלגבי תחומין סוכים לא עשה מעשה יציאה חוץ למקומו דומיא דמשכן.

קנין שביתה בספינה אליבא דהרמב"ן

ג. ולפי"ז י"ל דלגבי לקנות שביתה מודה הרמב"ן שאין קונה שביתה בספינה דהרי הוא כמהלך ולא כנח, דרכוב כמהלך, ורק איסור יציאה מן התחום אין עליו כיון שאינו עושה מעשה יציאה באופן הדומה למה שהזכיר ע"ז מרע"ה במשכ"ן³⁶.

ויתכן עוד דאפי' אם נימא דהרמב"ן ס"ל שהוא ג"כ כנח, מ"מ לא מהני לקנות שביתה, דלקנות שביתה בעינן תרתי, גם שהוא ינוח וגם שהקרקע תחתיו תהא קבועה ונוחה, וכשחסר א' מהם אינו קונה שביתה, דאו שהוא מהלך או שהקרקע תחתיו מהלכת אינו קונה שביתה, ואע"ג דקרקע שתחת המים נח מ"מ שטח עליון שהוא המים והספינה לא נח [ועי' בשו"ת חת"ס ח"ו סי' צ"ח מש"כ בזה]³⁷.

רוכב על גבי חבירו

ד. והעיר הר"י סירוטה הי"ו איך הדין באדם הרוכב ע"ג כתפי חבירו, דלכאו' אי רכוב כמהלך אין זה שביתה להראב"ד דס"ל דמהלך אינו קונה שביתה.

אי תחומין דרבנן חשוב עירבו מה"ת

ה. הנה האחרונים ז"ל הקשו על הרמב"ם שסובר דתחומין דאו', דבגמ' דף ל"ז ע"ב מיייתי ברייתא דמבואר שם דלא אמרינן ברירה בעירוב תחומין, והקשו מאן האי תנא דלית ליה ברירה דרבנן, ומבואר דלא יכלו לצייר אופן של תחומין דאו', דאם שייך ציור כזה היה להם להעמיד בכה"ג, ולפרש דהך ברייתא בדאורייתא קאי, דהיינו באופן שתחומין דאו' ומשו"ה לית ליה ברירה.

ובספר תורת רפאל סי' נ"ו כתב ליישב דלא תקשי על הרמב"ם, דכיון דבהך ברייתא מייירי במערב, ממילא בהכרח דמייירי באופן שאיסורו מדרבנן [דהא באופן דאסור מה"ת משמע בטור סי' ת"ו דלא מהני עירוב], דהיינו בכרמלית דס"ל להרמב"ם בתשו' שזה רק מדרבנן, ואפי' י"ב מיל, עכתו"ד.

ודבריו צ"ע, דמ"מ הרי כבר כ' בספר הנ"ל בדיבור שלפני זה דתחומין בכרמלית נחשב עיקרו דאו', וא"כ הרי שוב תקשי קו' תוס' דלימא ר' יוסי דאגודת ירק דמחמיר באיסור דרבנן שעיקרו מה"ת ולית ליה ברירה בכה"ג, וה"נ נימא דלית ליה ברירה בתחומין בכרמלית שעיקרם דאו', ואף דר"י עצמו ס"ל דתחומין דרבנן ע"י בדף ל"ו, מ"מ הרי אפ"ל דהאי תנא ס"ל כו' יוסי בהלכות ברירה דלא אמרינן ברירה במידי דעיקרו דאו', ובהלכות תחומין ס"ל כו' יהודה דתחומין דאו'.

ובעיקר דבריו שם דתחומין בכרמלית מיקרי עיקרו דאו' טפי מאלפיים כלפי י"ב מיל, אמר ריש"ב הי"ו דאפשר להסביר דאלפיים לעומת י"ב מיל הוא תקנה בפניע, וכמ"ש ברשב"א בשם הראב"ד, אבל תחומין בכרמלית לעומת תחומין ברה"י הוא גדר וסייג לרה"י, וע"כ חשוב עיקרו מה"ת³⁸.

דגזרינן בחצר הילוך אטו טלטול כיון דשכיחי בה כלים וכמוש"כ [וצ"ל דהתוס' והתו"י פליגי אהדדי].

סימן ט'

כלתה מדתו על שפת תקרה (לסי' ת"ג)

בגמ' עירובין דף מ"ב ע"א נח' ר"נ אמר שמואל עם ר"ה בכלתה מדתו באמצע בקעה אם רשאי לטלטל ע"י זריקה אל חוץ לתחום, דלר"נ שרי ולר"ה אסור, ומשו"ה נאסר לדידיה אפי' בתוך התחום, ובגמ' שם בע"ב איתא דאמר ר"נ מודה לי הונא בכלתה מדתו על שפת תקרה שתקרה חובטת ולא גזרינן שמא ימשך, עיי"ש בגמ'.

והקשה בקרן אורה דלשי' תו' מ"ב ע"א דלר"נ נאסר לטלטל בידים בתוך התחום כיון שא"י לטלטל מחוץ לתחום, וא"כ גם לר"נ עצמו יש חיידוש בכלתה מדתו על שפת תקרה לענין טלטול בידים, ומכח זה חיידוש הקרן אורה דבאמת לטלטל ממש אסור גם בכה"ג בין לר"נ (לפי' תוס') ובין לר"ה, דרק לגבי זריקה שהחמיר בזה ר"ה משום גזירה שמא ימשך הוא דכה"ג קיל טפי דלא שייך גזירה בכה"ג מחמת הכירא דשפת תקרה, ומשא"כ איסור טלטול שאינו משום גזירה אלא מחמת שפרוץ למקום האסור לו, שייך גם בכלתה מדתו בשפת תקרה [ובאופן שאין לזה דין מחיצה מכח פי תקרה, ואכמ"ל].

והנה בד' התוס' שאסרו לטלטל בידים אליבא דר"נ, פי' האחרונים דאף שאין איסור בעצם הטלטול מחוץ לתחומו אלא שהאדם א"י להלך שם, וממילא א"י לטלטל וסגי בזה להחשיבו כפרוץ למקום האסור, אך החזו"א סי' ק"ט ס"ק ז' מפרש דהתוס' ס"ל דלר"נ יש איסור טלטול בידיו חוץ לתחום, והיינו שר"נ מודה לגזירה שמא ימשך למחוץ לתחום אם מוציא ידיו, ולא התיר רק זריקה בין הוצאת יד, ומשו"ה חשיבא חוץ לתחומו מקום האסור בטלטול בידים, ולהכי שפיר חשיבא פרוץ למקום האסור, עכתו"ד.

והנה לפי האחרונים ז"ל א"ש ד' הקרן אורה שגם בכלתה מדתו בשפת תקרה נחשב פרוץ למקום שא"י להלך ולטלטל בידים, אך לד' החזו"א שכל מה שנחשב פרוץ למקום האסור משום שיש איסור להוציא ידיו למחוץ לתחום מחמת גזירה, א"כ לכאו' בכלתה מדתו בשפת תקרה דליכא למגור שמא ימשך, א"כ שוב אין כאן פרוץ למקום האסור, וא"כ לישתרי טלטול בידים תוך תחומו בכה"ג, והדרא קו' הק"א לדוכתה.

ואולי נימא כדהעיר רנ"ק הי"ו דגזירה שמא ימשך שע"י הוצאת ידיו חמירא טפי, וגזרוהו אף בכלתה מדתו בשפת תקרה דהחשש קרוב יותר, ולא יועיל לזה הכירא דשפת תקרה.

והנה באמת בגמ' אמרינן תקרה חוטבת, ומשמע שאין כאן מחיצה ולא פתח, ולכאו' צ"ע מדוע נקטו כן בגמ' דהא האי דינא דרשאי לזרוק לחוץ היו יכולים להשמיע גם בכלתה מדתו בפתח, אך לפי הנ"ל י"ל דבכלתה מדתו בפתח יודה גם ר"נ להתיר להוציא ידיו לחוץ שזה היכר חשוב יותר שמהני גם להוצאת ידיו, ובלא"ה בכה"ג יכול לטלטל אפי' בידים ממש בתוך התחום לכו"ע, שהרי אם יש פתח בסוף מדתו אין התחום פרוץ למחוץ לתחום, ואין שום סיבה לאסור תוך התחום.

סימן י'

בעניני תחומין חוץ מ"ב מיל (לסי' ת"ד)

כמה אסור ללכת מה"ת למי שיצא חוץ ל"ב מיל

א. במנח"ח כתב שמי שיצא חוץ ל"ב מיל לוקה על פסיעה ראשונה שיצא מן התחום, ואח"כ כשיצא מד"א שלו עיי"ש, וכדבריו מבו' ברמב"ן דז"ל בדף מ"ג, ואם היוצא חוץ למקום שביתתו שלש פרסאות על כל פסיעה ופסיעה עובר מה"ת משום אל יצא איש ממקומו, אלו כיון שנעשית מצותן האיך ר"ג מתיר להן אלפים אמה, והלא עוברין מן התורה בכל יותר מד"א שהרי כבר הלכו ג' פרסאות חוץ למקום שביתה שלהן, ומכאן ואילך בחמש אמות אני קורא בהן אל יצא איש ממקומו, עכ"ל.

והנה אע"ג דכתב בתחילה עובר בכל פסיעה ופסיעה, אך כנר' שזה לאו דווקא שהרי תיכף אח"ז כתב בכל יותר מד"א וכו', ואח"כ כ' ומכאן ואילך בה' אמות וכו', וש"מ שעובר ביציאתו מד' אמותיו וכמוש"כ המנח"ח.

והעירני רנ"ק הי"ו שבגאון יעקב במתניתין דכל היוצאין להציל דף מ"ד ע"ב כתב שם כקו' הרמב"ן הנ"ל דאיך נותנין להם אלפים אמה אם יצאו חוץ ל"ב מיל, ות"י בדרך א' כרמב"ן דביצאו לדבר מצוה לא הפסידו הליכתן עיי"ש, ובדרך ב' ת"י שמה"ת לא עוברים עד שיצא עוד י"ב מיל עיי"ש.

דפרק כל גגות שמחלקים בין החפצים, אבל בתוס' משמע שאין חילוק בין הכלים אלא בין צורות הטלטול.

וגם לדבריו בד' רש"י הן אמנם דמדי להתם בחד צד שמחלקים בין כלים, אך מ"מ בכלים שאינם שלו אכתי מחלקים בין ב' דרכי טלטול דהיינו בין משיכה לזריקה, ואולי אפ"ל דכל כלי כשבא לידו נידון ככליו דיליה גם בלא נתכוין לזכות בהם, וא"כ נשאר החילוק בין כליו לכלים של אחרים דרק כלים של אחרים שרינן במשיכה דאו עדיין חשיבי ככלים של אחרים, משא"כ כשכבר באו לידיו שממילא נאסרו דנעשו כחפצים שלו.

ואולי באמת רש"י לא ניח"ל לחלק בכלי א' בין ב' צורות טלטול, ולהכי לא רצה רש"י לגרוס כגירסא זו.

שיטת רש"י עצמו בסוגיא זו

ג. והנה רש"י לא גרס כלל גירסא זו ורק פי' לפי היש ספרים, ולפי"ז אין רא"י דס"ל לחילוק זה, ולכאו' משמע דלדידיה למסקנא לא גזרינן כלל אפי' ע"י זריקה.

ובקרן אורה כתב דרש"י לשיטתו שנחלק עם תוס' לעיל מ"ב ע"א אליבא דר"נ שמתיר לזרוק למחוץ לתחום, וכתבו תוס' דבתוך התחום נמי אין רשאי אלא לזרוק ולא לטלטל כי אורחיה כיון שא"י לעשות כן חוץ לתחום, וברש"י שם משמע שבתוך התחום רשאי לטלטל כי אורחיה, ולא ס"ל דנחשב פרוץ למקום האסור לו לגבי טלטול כי אורחיה, ומשו"ה גם הכא לא ניח"ל לרש"י לחלק בין זריקה למשיכה ולחלק כן גם בתוך התחום כשי' תוס'.

אך באמת אינו מוכרח, דיש לחלק דהתם שאני שהסיבה שאין מטלטל כי אורחיה חוץ לתחום אינו איסור טלטול, אלא שאין יכול לטלטל בפועל שא"י לילך לשם ועי"ז לא נעשה פרוץ למקום האסור, ומשא"כ הכא דאולינן כמ"ד לזרוק לחוץ איכא איסורא מחמת גזירה, ושפיר י"ל דמיקרי פרוץ למקום האסור בזריקה, ואין הכרח מד' רש"י דהתם לחלוק על ד' תוס' כאן, וגם גירסא השניה שברש"י דגרסי כתוס' י"ל דס"ל לעיל בד' ר"נ כרש"י, וכ"כ בט"ז סי' ת"ג ובגאון יעקב כאן.

גדר משיכה

ד. ובעיקר כונת הגמ' דבמשיכה קיל טפי צ"ע לכאו' דהרי מטלטל לנוכח רוח ב', ואולי נחלק בין כשמטלטל בתוך מיעוט הסמוך ליציאה לעוד יש רוב מהתחום עד שם, אך רנ"ק הי"ו אמר דהעיקר תלוי אם מושך כלפי גופו או בלא מגופו, וכן נר' פשט הסוגיא.

סימן ח'

כלתה מדתו בחצי חצר (לסי' ת"ג)

בעירובין דף מ"ב ע"ב אמר רב הונא היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי חצר אין לו אלא חצי חצר, פשיטא, אימא יש לו חצי חצר, האי נמי פשיטא, מהו דתימא ניוחש דילמא אתי לטלטולי בכולה קמ"ל, עכ"ד הגמ'.

ועי' בפ"י רש"י ובמהרש"ל שמבו' שברש"י יש ב' דרכים, או לפרש הסוגיא לגבי היתר טלטול כלים בחצי חצר שתוך תחומה, או לגבי היתר ההילוך בחצי חצר שתוך תחומה, ויעו"י עוד בתוס' ישנים כאן ד"ה אמר ר"ה שהביאו ב' דרכים הללו, עיי"ש.

ובתוס' ד"ה וכלתה ביארו מסקנת הגמ' דאיכא רבותא להתירא בחצר, דהיה ס"ד דיש יותר מקום לגזור בחצר כיון דשכיחא ביה כלים עיי"ש, ויל"ע אם התוס' מפרשים הסוגיא לגבי טלטול, או שכונתם לגבי הילוך, וס"ד דנגזור הילוך במקום דשכיחי כלים שמא יבוא לטלטל כלים, דאף אי משום גזירת הילוך כבר נתבאר בגמ' מ"ב ע"א לגבי בקעה דלא חיישינן שימשך להלך חוץ לתחום, מ"מ ס"ד שמחמת הכלים נגזור על ההילוך ג"כ.

אלא שבתוס' ישנים דלהלן נראה שס"ל דאי פי' הסוגיא לגבי הילוך אין הכונה שס"ד לאסור להלך שמא יבוא לטלטל כלים, אלא פי' באופ"א דבחצר איכא טפי גזירה שמא ימשך לילך חוץ לתחום, ועיי"ש בתוס' שהק' על לישנא דמפרשי הילוך דמאי רבותא בחצר טפי מבבקעה, ואילו היה כונתם כמוש"כ לא היה קשיא מידי, ובהכרח שפירשו הסוגיא לגבי טלטול כאשר נר' שם בתו"י שס"ל פי' זה לעיקר.

אך העיר רנ"ק הי"ו דבאמת א"ש לפרש ד' תוס' אלו לפי הדרך שסוגיא זו קאי על הילוך, ושפירשו שגזורים הילוך אטו טלטול, דלפי"ז א"ש תחילת ד' תוס' שהקשו דחצר נמי פשיטא דמאי שנא ממערה דתנן להדיא דמי שכלתה מדתו בחצי מערה יש לו חצי מערה, וע"ז הוצרכו לתרץ דמערה לא שכיחי בה כלים משא"כ חצר דשכיחי בה כלים, ואילו מפרשים הסוגיא על הילוך א"ש דבהכי איירי מתנ"י דהתם במערה, אך אילו הפי' לגבי טלטול מאי קשיא להו כלל, דמאן לימא לן דבמערה שרי לטלטולי דהרי מתנ"י לא איירי בטלטול אלא בהילוך ומאי קשיא להו כלל, ובהכרח שפירשו הסוגיא על הילוך, ותירצו דס"ד

33. א.ה. לכאו' א"א לומר כן, דהרי ביצא באיסור עובר על כל ד"א וד"א, ועי' אבני נזר יו"ד סי' שס"ו אות י"ג, וצ"ע בזה.

34. א.ה. בעיקר הדבר אם קונה שביתה כשהוא בספינה לרמב"ן, עי' במש"כ רבינו סימן י"ב ענף ב' עיי"ש.

35. א.ה. ד' החת"ס ומה שיש לדון בדבריו מובא בסימן הנ"ל עיי"ש.

36. א.ה. לא הבנתי כל המו"מ דמדמהני עירוב להתיר לילך למעשה ש"מ שהנידון לגבי אלפיים ולא לגבי י"ב מיל, ואם הנידון באלפיים א"כ מייירי דרבנן שאין עיקרו מה"ת, ואין ספר תורת רפאל כעת תחי'.

סימן י"א

בד' הרשב"א בענין יציאה מתחום ביתו ללמעלה מי' (סי' ת"ד)

ביאור השעה"מ בד' הרשב"א שאוסר לצאת מביתו ללמעלה מי' רק לכתחילה

א. בב"י סי' ת"ד מייית תשו' הרשב"א שכתב דהיכא דשבת ביבשה אסור לו לצאת מתחום ביתו ע"י ספינה, אף שכל הפלגת הספינה תהא למעלה מי', ואף דקיי"ל אין תחומין למעלה מי' דהרי באמת רק מספיקא נקטינן להקל, ובכה"ג הא איכא חזקה דתחום ביתו, וכל שיש שם חזקה לא אזלינן בתחומין להקל, ובכה"ג ספיקו להחמיר, עכתו"ד עיי"ש.

ובשער המלך הלכות מקוואות כתב שכונתו שכיון שכבר קנה שבייתה בתחום ביתו אין לו להכנס לכתחילה לספק דרבנן, ולדבריו לכאוי' אם עבר והפליג בספינה למעלה מי' ואח"כ ירדה הספינה ללמטה מי' דיתכן דמקילינן ליה להלך את כולה, ולא ייחשב כיצא לדעת, דהרי מצד הדין נקטינן להקל דהו"ל ספיקא דרבנן, והוא רק דין לכתחילה לא להכניס עצמו לידי כך. ועוד נפק"מ דמי שהוציא אוויר מביתו להספינה והולכיהו בספינה למעלה מעשרה אל מחוץ לתחום, דיוכל להלך עם ספינתו כמה שירצה למעלה מעשרה, דהרי נקטינן להקל למעלה מי', ורק לכתחילה נאסר, והכא הוא בכלל דיעבד.

וזה חידוש גדול, דבפשטות לשון הרשב"א משמע שבקנה שבייתה בביתו שיש לו חזקת תחום ביתו לא נקטינן כלל להקל למעלה מי', ובפשטות אסור לו להלך עם ספינתו למעלה מי' אף שכבר הפליגה ספינתו לשם, דנקטינן להחמיר בספיקא דתחומין למעלה מי' למי ששבת בביתו בביה"ש.

בפשטות כונת הרשב"א דבמקום חזקה נקטינן להחמיר בבעיא דתחומין למעלה מי'

ב. וכמדומה שרגילים לפרש ד' הרשב"א דאיהו לשיטתיה קאזיל דס"ל שאין הולכים בספק דרבנן לקולא במקום חזקה, ומשא"כ הרמב"ם דס"ל בכ"מ שמקילים בספק דרבנן אפי' בלי חזקה, ע"כ מיקל גם הכא אף דיש לו חזקת תחום ביתו.

גדר ספק דרבנן נגד חזקה

ומדברי הרשב"א חזינן דענין סד"ר נגד חזקה אינו דוקא אם עיי"ז יצא שינוי למעשה בתורת דיני החזקה, דהרי הכא למ"ד אין תחומין למעלה מי' נשאר תחומו בכתחילה, אלא שרשאי לצאת למעלה מי' ולחזור לביתו ונשאר תחומו בכתחילה, ולא באנו לשנות כלל את החזקה, אלא שמ"מ כיון דלפי הצד שיש תחומין הרי הוא יוצא מתחומו, ואפי' חזרתו תחשב כהליכה מחוץ לתחום אל תוך התחום שהיא אסורה, ואף דלהך גבאר ייחשב מהלך ברשות רבנן שנתנו לו רשות להקל מספיקא (וכמוש"כ רעק"א במערכה ד' בדר"ח), מ"מ כלפי הצד שבאמת יש תחומין למעלה מי' יש כאן איסור יציאה והליכה מחוץ לתחום ומשו"ה מיקרי נגד חזקה, שחזקת תחום ביתו היא סיבה לומר שהוא באיסורי תחומין, ולשנות דינו להתיר לו הליכה שמחוץ לתחום מיקרי נגד חזקה.

ומדברי הרשב"א אלו סיוע למה שתמהתי על העונג יו"ט שכתב בסימן פ"א לבאר קושיית הגמ' בדף ל"ה ע"ב על ר"מ דאמאי מחמיר בספק עירוב טפי מספק מגע טומאה, ולכאוי' תמוה דשאני הכא דאיכא חזקה להחמיר דהיינו חזקת תחום ביתו, ות"י שם דר"מ לא ס"ל חזקת תחום ביתו כיון שעקר דעתו משם, ומשו"ה הוקשה לגמ' שהיה לו לר"מ להקל בספק עירוב דאיי"ז נגד חזקה כלל, ועיי"ש שייסד זאת עפ"י רש"י בדף נ"ב עיי"ש. ושוב מצאתי שכתב כן גם בקהלת יעקב לבעל המשכנות יעקב עיי"ש, ותמהתי על זה דנהי דהפסיד צד א' וכגון שמביתו למזרח, אך צד ב' של ביתו כגון מביתו למערב לכיוון עירובו נשאר לו שלא עקר דעתו ממנה, דהרי יוכל להלך בה עכ"פ מכח עירובו, ואף אם נקל לו לילך מעירובו לביתו בכל מה שהוא ממ"נ מותר, אך מ"מ הרי אם נקל לו לילך אחרי עירובו אי"כ בהכרח הקלנו לו גם בצד עירובו שמתרחק מביתו שהוא יציאה מתחום ביתו, דהרי אם האמת שהעירוב לא חל בודאי נשאר לו תחום ביתו שעכ"פ מצד ב' הני"ל לא עקר דעתו, ונחשב ההיתר לילך ולהתרחק מתחום ביתו כהיתר לצאת מתחום ביתו, ואפי' שנתיר לו לחזור לשם דהא אם אזלינן בתר עירובו להקל נתיר לו לשוב למקום זה שהוא ג"כ בכלל תחום עירובו, אך מ"מ היתר ההתרחקות ואפי' החזרה עד לכשישוב לתחום ביתו מיקרי קולא כנגד דין תחום ביתו, ושפיר חשיבא כנגד חזקה שאף שלא באנו להפסידו תחום ביתו, אך מ"מ באנו לקבוע דינים נגד דיני תחום ביתו, וד"ז ג"כ נחשב נגד חזקה כדמוכח מד'

הרשב"א הנ"ל, וא"כ הדרא קו' האחרונים ז"ל לדוכתה דטעמא דמחמיר בזה ר"מ פשוט, ומאי מקשו ע"ז בגמ', וצ"ע.

סימן י"ב

בסוגיא דמי שבא בספינה באמצע שבת אם רשאי לירד (לסי' ת"ד-ת"ה)

ענף א' | בענין ירידה מספינה ליבשה תוך ד"א

בד' הרמב"ן אם לפרש נידון הסוגיא לגבי לירד ליבשה או לגבי להכנס לעיר

א. יעו"י בחי' הרמב"ן בדף מ"ג במה שדן לגבי מי שהגיע בספינה שהיתה למעלה מי' אי רשאי לירד ממנה ולהכנס לעיר, דאיהו ס"ל דקיי"ל אין תחומין למעלה מי', וכל שביתתו היא במקום שפגע בו ביבשה, ואם הוא תוך תחום העיר נחשב שתחומו תחום העיר עיי"ש, ולאחמ"כ הביא דיש דס"ל דגם אם נימא אין תחומין למעלה מי', מ"מ לא יוכלו רק לרדת למקום שפגעו ביבשה ולהשאר בד"א שם ואי"י להכנס לעיר, ופ"י ד' הגמ' דאם ר"ג ור"ע ור"י היו תחילה מחוץ לתחום לא היו רשאים לירד למ"ד יש תחומין למעלה מי', ולמ"ד אין תחומין היו רשאים לירד להמכוון על ירידה ליבשה, אך לילך לעיר ממ"נ לא היו יכולים, עיי"ש בדבריו, והרמב"ן ז"ל השיג עליהם דלירד מן הספינה ליבשה אפשר גם למ"ד יש תחומין למעלה מי', עיי"ש.

אם יש ללמוד מד' הרמב"ן לדברי החזו"א

דלירד מהספינה שלמעלה מי' ליבשה תוך ד"א תלוי בפלוגתא דתחומין למעלה מי'

והנה ממש"כ בשם הי"מ לכאוי' מבו' כמוש"כ החזו"א סי' ק"ט ס"ק י"ח ללמוד מד' המ"ב סי' ת"ה ס"ק כ"ו ושעה"צ ס"ק כ"ט דלמ"ד אין תחומין למעלה מי' אפשר לירד מן הספינה ליבשה אפילו אם היבשה היא מרוחקת אלפיים ממקום שביתתו, דכשירד מלמעלה מי' ללמטה מי' אינו עובר איסור תחומין, עיי"ש.

אך באמת אין מזה הוכחה כלל, דהרי הרמב"ן דוחה דבריהם וס"ל דאף למ"ד יש תחומין למעלה מי' נמי שרי, וא"כ באמת י"ל דגם במש"כ בשם הי"א לא מיירי דווקא בירידה מלמעלה מי' ללמטה מי', דה"ה אם הספינה עומדת תוך י' סמוך ליבשה נמי היו מתירין לירד ליבשה, והמ"ב לא התיר אלא לירד מספינה בעת שהיא למעלה מי' מן המים, וכמפ"ו שם בדבריו שאם קעת הספינה למטה מי' אסור לירד ולצאת ממנה ליבשה, וא"כ ד' הרמב"ן אלו לא שייכי לד' המ"ב.

ובאמת שגם בלא"ה אין הוכחה מד' הרמב"ן למ"ב, דהרי הרמב"ן מיירי כשהיתה הספינה מתחילת השבת למעלה מי' ולא קנה שבייתה ביבשה, ומשו"ה שרי לירד למטה [ומה דס"ל שאין לילך יותר מד"א משום דס"ל שדינו של מי שהגיע מלמעלה מי' ללמטה מי' באמצע שבת דינו כישן לרבנן, והרמב"ן עצמו חולק ע"ז ואכמ"ל], ואין מזה הוכחה לדברי המ"ב דמיירי באופן שעקר מן היבשה והפליג בספינה למעלה מי' יותר מאלפים, והשתא בא לירד, שע"ז היה אפשר לומר שהעקירה שמתחילה והירידה לבסוף מצטרפין יחדיו להחשב יציאה למחוץ לתחום, וע"ז אין לנו מקור מד' הרמב"ן, אלא שהחזו"א למד מד' המ"ב להתיר ד"ז.

ביאור ד' הרמב"ן שמתיר לירד מספינה ליבשה דקאי אליבא דר"ע דהספינה אינה כד"א

ב. אכן באמת עצם הדבר צ"ע איך מתיר הרמב"ן לירד מספינה, דאפי' אם היה בסוף הספינה והיבשה היא תוך ד' אמותיו, מ"מ לכאוי' מאחר שכל הספינה היא לו כד"א אין לו חוץ מהספינה אפילו אמה אחת, וכ"כ בגאו"י להדיא שמי שהכניסוהו גוים לדיר וסוהר והניחוהו סמוך לפתח מבפנים אין רשאי לצאת, דהדיר וסוהר זהו ד' אמותיו, וא"כ איך מתיר רמב"ן לצאת מהספינה ואפי' למ"ד יש תחומין למעלה מי', או למ"ד אין תחומין וכשעמדה ספינה תוך י' ליבשה, וצ"ע.

אך יתכן ליישב דכיון דסוגיין איירי לר"ע ור"י דס"ל דדיר וסוהר לאו כד"א, וא"כ לדידהו יתכן שיהיה לו ד"א מקצתן בדיר ומקצתן בחוץ וכיו"ב בספינה [ועכ"פ אין מזה הוכחה למ"ב דאיירי אליבא דידן דהדיר והסוהר כולו כד"א, וכן הספינה כמבו' שם בדבריו].

אך באמת צ"ע, דלכאוי' משמע דהנידון שדנו שם אם היו תחילה בתוך התחום או מחוץ לתחום היה נפק"מ דאיהו דקאמר מסתכל הייתי וכו' לר"ג, ולדבריו לר"ג א"י לירד אלא אי"כ היו בתוך התחום, דלדבריו נידון דיר וסוהר וספינה כד"א, ואסור לירד אלא אי"כ אין תחומין למעלה מי', וא"כ א"ש ד' הגמ' כפי הי"מ שברמב"ן דתלוי בפלו' דיש תחומין

למעלה מי', דלמ"ד יש תחומין למעלה מי' א"ש מאי דבעי ר"ג שיהיו תוך התחום מתחילת שבת דאלי"כ א"י לירד, ולמ"ד אין תחומין לא א"ש דגם אם היו חוץ לתחום רשאי לירד, ומאי קשיא ליה לרמב"ן על שיטה זו.

וצ"ל דמאחר דר"ע ור"י שאלו את ר"ג אם מותרין לירד, ור"ג ענה להם מסתכל הייתי, ש"מ שדבריו נפק"מ גם לר"ע ור"י, וע"ז הוא דקשיא ליה לרמב"ן דלר"ע ור"י אין נפק"מ אם יש תחומין למעלה מי' או לא, דבכל גוונא רשאי לירד מן הספינה כל שירידתם תוך ד' אמותיהן [ויותר מזה בלא"ה לא שרי להי"מ אף אם אין תחומין למעלה מי' וכנ"ל].

הדבר תלוי בטעמא דר"ע ור"י שספינה אינה כד"א

ג. אכן באמת ת"י זה ניחא רק אי טעמא דר"ע ור"י בספינה דאינה כד"א משום דמחיצות להבריח מים עשויות, וכמי שאין כאן מחיצות כלל דמי, אך אי טעמא דר"ע ור"י משום גזירה דהילוך, הנה כ"ז רק לגבי מי שהספינה מהלכת ממקום למקום, והוה כהכניסוהו לדיר שלא שבת באויר מחיצותיה מער"ש כיון שהספינה זזה ממקום חנייתה בביה"ש, דנראה כמי שנמצא במקום שלא שבת בו, וע"ז אתו לטעות להלך גם חוצה לו, וגם במק"א שלא שבת בתוכה, ומשו"ה אסור לו להלך את כולה, אבל כ"ז לכאוי' רק להחמיר ולא להקל דהיינו לומר שאינה כד"א כלל עד שרשאי לירד ממנה ולקבוע ד' אמותיו חלקם מחוץ לספינה, דזה מהיכא תיתי אחרי שבעצם הספינה הוא רה"י וכולה כד"א, וא"כ לכאוי' אין לו ד' אמות מבחוץ.

ואולי צ"ל דכיון דסוכ"ס אינן כד' אמות עבורו, שוב ד' אמותיו לא תליין במחיצות הללו, ונידון כהכניסוהו לדיר וסוהר סמוך לפתח דלר"ע יכול לצאת תוך ד' אמותיו, דד' אמותיו לא שייכי למחיצות כלל, וכ"כ בגאו"י, וה"ג דכוותיה³⁷.

דחייה נוספת מ"ט אין ללמוד מד' הרמב"ן לד' החזו"א לגבי לירד מלמעלה מי' ללמטה מי'

ד. ומ"מ בעיקר מה שנתבאר בסק"ב לדחות ההוכחה מד' הרמב"ן לד' המ"ב, עפ"י מה שנת' דד' הרמב"ן קאי לר"ע ור"י, שו"ר דזה אינו דחייה, שהרי הרמב"ן הביא מנהג הרבה אנשים שמחמירין שלא לירד מן הספינה, והרמב"ן שם חיפש דרכים לבאר טעמם ונימוקם, והביא ד' הי"מ שמפרשים שרשאים לירד אך לא להכנס לעיר, והנה לד' הי"מ הללו דינא הכי גם לדידן דקיי"ל כר"ג, וא"כ מוכח דס"ל הכי גם לד' ר"ג.

והרמב"ן לא דחה דבריהם אלא כפי' ד' הגמ', והן אמנם שהוכיח מנגמ' שאפשר לפרשה אליבא דר"ע ור"י, אך כונתו לא היתה לדחות ולומר שלדבריהם אסור אפי' לירד למטה, אלא אדרבה שכונתו להוכיח דיש להם אלפיים ממקום פגיעתם ביבשה, וא"כ מוכח שהרמב"ן מודה לסברתם [ואולי אה"ג שלפי סברתם לא שרי רק בהגיעו מלמעלה מי', ויורדים מלמעלה ללמטה וכד' המ"ב]³⁸.

ענף ב' | בענין קנין שבייתה תוך כדי הילוך הספינה ד' הרמב"ן לגבי מעיינות הנובעין ולגבי אדם מהלך³⁹

א. יעו"י ברמב"ן בסוף דבריו שם שכתב דבמעיינות הנובעין שאין קנין שבייתה קונים אלפיים במקום שנחו שם, וסמוך מיד הביא ד' הראב"ד שאדם מהלך אין קונה שבייתה אלא א"כ עומד משום דנייד ליה, והו"ל [כן נראה להגיה בלשונו במקום והנ"ן כנהרות המושכין ואין לו אלא ד' אמות, וצ"ע דמצד א' משווה בין נהרות לאדם מהלך, אך מאידך במעיינות כתב שיש להם אלפיים, וכאן כתב שיש לו ד"א, וצ"ע מ"ש זה מזה.

ולפמש"כ הריטב"א בשם הראב"ד נמצא באמת דנהרות המושכין אין קנין כלל שבייתה ומוליכין כרצונו כיון שלא היו בר שבייתה ביה"ש, ולדבריו צ"ל דאדם שאני שאין לו אלא ד"א משום דאדם אם אין לו אלפיים הרי הוא נכלל בקרא דשבו איש תחתיו שאין לו אלא ד"א, ושאני מנהרות המושכין דבחפצים לא נאמרה הך הלכה ואם אין להם שבייתה.

והנה הרמב"ן לא העתיק ד' ראב"ד במעיינות, וצ"ע אם בגלל שלא ידע כלל מד' הראב"ד אלו או שידע ופליג עליו, ולא נכנס כאן לנקודה זאת, ואה"נ דגם סוף ד' הראב"ד שאין לו אלא ד"א זה רק לשיטתו, ולד' הרמב"ן דפליג עליו במעיינות יחלוק עליו גם לגבי אדם, וס"ל דבתרומיהו יש לו אלפיים לכל רוח, ולא הביא דבריו אלא לגבי חידוש הראב"ד שאין קנין שבייתה לאדם בזמן דנייד.

ביאור מה שנשאר הרמב"ן בצ"ע על ד' הראב"ד באדם מהלך

ב. ויעוי"ש ברמב"ן שסיים וצ"ע, ויל"ע אם צ"ע ידידה הוא בהא גופא דאיהו ס"ל להשוות אדם למעיינות לגמרי שיהא לו אלפיים לכל רוח,

37. א.ה. כונת רבינו זצ"ל עפ"י המב' בסוגיא בדף מ"ב ע"ב ובתו' שם דבדיר וסוהר פשיטא להו לר"ע דלא נחשב כד"א לפי שלא שבת באויר מחיצות, ובספינה היה להם לדון כד"א דהא שבת באויר מחיצותיה אלא דמ"מ פליגי משום דלהבריח מים עשויות, וכמו שכתבו התוס' עיי"ש, או משום גזירה כדקס"ד שם בגמ', וע"ז קשיא ליה דלהטעם דמשום גזירה נימא שזה סברא להחמיר ולא להקל [ומשא"כ לטעם דלא חשיבי מחיצות כלל לק"מ], וע"ז כתב דאחרי שא"י להלך נידון כדיר וסוהר שזבזה פשיטא לן דלאו כד"א וכנ"ל.

38. א.ה. בעיקר סוגיא זו ובחילוק שבין מעיינות נובעין לאדם מהלך, ע"י עוד משי"כ רבינו זצ"ל לעיל סימן ד' סק"ט.

39. א.ה. בעיקר סוגיא זו ובחילוק שבין מעיינות נובעין לאדם מהלך, ע"י עוד משי"כ רבינו זצ"ל לעיל סימן ד' סק"ט.

למעלה מי לא יהא בזה איסור דאוי, ונלמד מזה לדין לגבי למטה מי, דלרמב"ן זה סברא השייכת בין לגבי למעלה ובין לגבי למטה דא"י בגדר יציאה ממקומו כלל.

ובד' החת"ס אולי י"ל דלעולם אף שסברתו דווקא לגבי למעלה מי, מ"מ ס"ל שזה אפי' למ"ד יש תחומין למעלה מי, וס"ל דיש לחלק בין למעלה מי ללמטה מי לכו"ע, ומשום דס"ל דלענין זה אי הוי כמהלך או דאחרים ממטו ליה תלוי בין למעלה מי ללמטה מי, דלמטה כיון שהוא ברשות הקרקע הוי כעומד ע"ג קרקע וההילוך מתייחס אליו, וכשהוא למעלה מרשות הקרקע מתייחס ההילוך על הקרקע למים ולספינה ולא להאדם, שהרי באמת ד' החת"ס קאי ביושב ע"ג מקום רחב דע"ד דבזה לכו"ע יש תחומין למעלה מי, וא"כ אין סברתו מחמת שאין תחומין למעלה מי, אלא זהו סברא לעצמו כשיושב ע"ג דבר המוביל ומוליך אותו שאם הוא למעלה מי אין ההילוך מתייחס אליו, ולפי"ז י"ל דאין סתירה מד' הרמב"ן לחת"ס, דגם הרמב"ן לא קאמר לה אלא לגבי למעלה מי ולא לגבי למטה מי.

אך יעוי"ש בחת"ס שכי' דמחמת סברתו לא חשיבא כארעא סמיכתא, וא"כ מבי' שא"י סברא מצד עצמו כלפי למעלה מי כי אם סברא שלא יהא בו חומרת מקום דע"ד, וא"כ למ"ד יש תחומין למעלה מי שא"צ לסברת ארעא סמיכתא יודה החת"ס דחשיבא הילוך, ודלא כרמב"ן, אך מאידך צ"ע דלמה כי החת"ס שם דע"ז לא מיקרי יציאה ממקומו כיון שנייה, שהרי לא זה עיקר סברתו, דעיקר טעמו שא"י ארעא סמיכתא וחזרונו לכללא דאין תחומין למעלה מי, ואף אי מיקרי הילוך ויציאה לא איכפ"ל לדין דקיי"ל אין תחומין למעלה מי, וצ"ע.

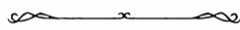
חילוק בין מהלך לגבי קניין ד"א מלגבי

קנין שביטה לגבי אלפיים

יא. ונחזור לשורש פלוגתת הרמב"ן והראב"ד לגבי ספינה, דלכאוי פלוגתתם דלרמב"ן אמרינן דאע"ג דאיהו ניח מ"מ כיון דהספינה מסגי' לא קונה שביטה, ולראב"ד אמרינן שגם הספינה ניחא ורק המים מהלכים וע"כ קונה שביטה. והנה הרמב"ן הוכיח כדבריו מהא דאמרינן בדף מ"ב בגמ' דליכא קניין שביטה ד"א בספינה כיון דהספינה נוטלתו כה"ז מתחילת ד' לסוף ד', ומוכח דמיקרי נייד ולא שייך קנין שביטה בעוד הספינה מהלכת.

ואולי י"ל דהראב"ד מחלק בין לקנות ד"א לבין לקנות שביטה לתחום אלפיים, וכעין מש"כ בספר ח"ו"ב הנ"ל דגם לרשב"א שאדם מהלך קונה שביטה, מ"מ אין קונה ד"א דרך הילוכו, וה"נ י"ל לראב"ד דבספינה אף דס"ל דקונה שביטה מ"מ אין קונה לענין ד"א.

ואפ"ל הסברא גדר תחתיו לא שייך במהלך, ולא שייך ביה דרשא דשבו איש תחתיו, ולזה צריך מקום חנייה, אך גדר מקומו לענין אל יצא איש ממקומו ס"ל לרשב"א דשייך אף במהלך כדכ' בח"ו"ב, ועד"ז מחלק הרשב"א לענין ספינה דע"י דממטי לספינה אי"ו בגדר תחתיו ומ"מ הוי בגדר מקומו.

סימן י"ג

בענין מי שהפליגה ספינתו בים (סי' ת"ה ס"ז)

שיטת הרשב"ם שצריך לשבות באויר ספינה מבעו"י

ואח"כ רשאי לצאת ממנה ולחזור ולהפליג

א. בתו' עירובין דף מ"ג ע"א וברא"ש פרק מי שהוציאוהו סי' ג' מובא שיטת הרשב"ם שהתיר להכנס לספינה בשבת, ויעוי' במהרש"א שגם לד' הרשב"ם צריך להכנס מבעו"י לספינה ולקנות שביטה בספינה, ורשאי אח"כ לצאת ולחזור לספינתו, וטעמו דבאמת לדעת הרשב"ם נידון כיצא לדעת כשמפליג בשבת, ובכ"ה"ג אין נותנים לו את כל הספינה להיות כד"א, ולהכי בעינן שיקנה שביטה באויר מחיצות הספינה ביה"ש, ובכ"ה"ג הו"ל כיצא וחזר לדעת למחיצות ששבת בהם בביה"ש, דשפיר נידון כד"א אף ביצא לדעת [כדכ' הרא"ש בשם מהר"ם, ונפסק בשו"ע סי' ת"ה ס"ח עיי"ש].

והנה עצם ההיתר להפליג בספינה אליבא דרשב"ם צריך לומר כמוש"כ בקהילות יעקב סי' ט"ז דס"ל לרשב"ם שכשאנו מהלך אלא אחרים מוליכים אותו לא נחשב עובר איסור תחומין, אלא שכ"ז לגבי עצם ההפליגה למחוץ לתחום, אך לגבי ההליכה בתוך הספינה הרי זה מעשה שלו, וע"ז אין שום היתר ומוכרחים לקולא דכולה כד"א, ולזה בעינן שביטה באויר מחיצות מבעו"י וכנ"ל.

ובגאון יעקב העיר דאמאי לא נימא דגם אם לא שבת שם בביה"ש לישתרי כיון שהמקום המוקף מחיצות היה מובלע בעירו ששבת בה, והיא כד"א וממילא תחשב כל הספינה כד"א, אך באמת ע"י גאון יעקב ריש פרקין שחקר אם ד' מהר"ם נאמר גם לגבי כשהחזירוהו למקום מוקף המובלע בעירו, כשהוא לא שבת במקום זה אלא בעירו, ואולי

הרמב"ן במש"כ לאחר שהביא ד' הראב"ד לגבי אדם מהלך וכתב וז"ל, ואינו נכון וצ"ע, והיינו דלראב"ד אדם לא קונה וספינה קונה, ואיהו גופיה ס"ל איפכא דספינה לא קונה ואדם קונה [ועי' להלן ס"ק ט' מה שיתבאר עוד סברא בזה].

והנה הרשב"א בחידושו כתב לגבי ספינה דאין קונים שביטה כשהיא נדה, ובעבוה"ק שער ה' אות כ"א כתב דאדם מהלך קונה שביטה, ובספר ח"ו"ב סוף סימן ה' כתב דהרשב"א בעבוה"ק חזר בו ממש"כ בחידושו, והביה"ל סי' ת"ד העתיק ד' הרשב"א בחידושו, אך לדינא כבר חזר בו הרשב"א, עיי"ש.

אכן באמת הדבר תלוי במש"כ, דאם אדם גרוע מספינה אי"כ כשפסק הרשב"א דאדם מהלך קנה נלמד מזה דכ"ש דבספינה מהלכת קונים שביטה, אך אי נימא דיש לחלק ולומר דאדם קונה וספינה לא קונה וכדריצנו לומר בד' הרמב"ן, אי"כ אין הוכחה שהרשב"א חזר בכו"כ.

בירור במאי פליגי הרמב"ן והראב"ד לדינא

ז. ובביה"ל סי' ת"ד דן לגבי ספינה ולא לגבי אדם מהלך, ולפי הנ"ל לכאוי להראב"ד קונה ואולי גם לרשב"א, אך לרמב"ן לא קונה, ובביה"ל שם משווה בין הראב"ד הרמב"ן והרשב"א דכולהו קיימי באותה דיעה עיי"ש.

ואולי כונת הרמב"ן דגם להראב"ד הן ספינה והן אדם לא קני בביה"ש בהילוכם, וכל מחלוקתו עם הראב"ד לענין כשנעצרה הספינה באמצע שבת אם יקנה באמצע שבת או לא, דלרמב"ן קונה ולראב"ד לא קונה ואין לו אלא ד"א, וע"ז הוא שכי' הרמב"ן ואינו נכון [ואין לומר דלפי העתקתו ס"ל דלהראב"ד גם במעיינות ד"א ותו לא, דזה א"א דלהדיא קתני כרגלי כל אדם, וע"י מש"כ לעיל בביאור ד' הראב"ד].

אך מ"מ משמעות הדברים דמתוכח עם הראב"ד לענין ספינה שנדה, ומוכיח מדברי הראב"ד גופיה דאם באדם הוא מודה שלא קנה, אי"כ גם בספינה יש לו לומר שקנה, ולא ס"ל כהראב"ד שמחלק בין אדם לספינה [וגם מתוכח עמו במה שפסק הראב"ד דאין לו אלא ד"א].

מ"ש ישן ביה"ש ממהלך ביה"ש לגבי

לקנות שביטה באמצע שבת

ח. ובעיקר מה שכי' דלרמב"ן גם במהלך יקנה לכשיעמוד אלפיים לכל רוח ודלא כראב"ד, הנה היה אפ"ל דמהלך גרוע מלמעלה מי שהרי הוא נמצא במקום הראוי לקנות שביטה וביכלתו לעצור ולקנות, וא"כ ליהוי כישן לרבנן שאין קונה לכשיעור משנתו, ואין לו אלא ד"א, ולא דמי ללמעלה מי שלא היה במקום הראוי לשביטה, וא"כ לגבי לקנות באמצע שבת אפשר לחלק בין ספינה שהיתה למעלה מי לאדם.

אך מ"מ נראה דהילוך שפיר דמי ללמעלה מי, ונר' עוד דגם ד"א לא זוכים תוך כדי הילוך, דהילוך לאו בר שביטה לא לקנין שביטה של אלפיים ולא לשביטה דשבו איש תחתיו, וכ"כ בספר ח"ו"ב שם דגם לרשב"א שמהלך קונה אלפיים לכל רוח לפי ביה"ש, מ"מ ביוצא חוץ לתחום אין קונה ד"א תוך כדי הילוך עיי"ש.

ביאור סברת מחלוקת הרמב"ן והראב"ד

ט. ולבאר יותר סברת הראב"ד דבספינה קונה שביטה אף כשמהלכת, ושאני ממים המהלכים ואדם המהלך, נראה די"ל דס"ל לראב"ד דרק הילוך עצמו מופקע מקנין שביטה, ומש"כ היושב בספינה שהיא מצד עצמה נחה אלא דמיא הוא דקממטי לה, ובאמת שהרמב"ן עצמו כתב לעיל סברא זו לבאר מ"ט המהלך בספינה אינו עובר על איסור תחומין דאורייתא, וכתב שם דכיון דאיהו מינח ניחא וספינה הוא דקממטא ליה, וע"כ לא קרינן ביה אל יצא איש ממקומו עיי"ש, וא"כ י"ל דהראב"ד ס"ל שזהו גם סברא לענין קנין שביטה שיקנה שביטה כיון דאיהו מינח ניחא, וס"ל שגם הספינה נחשבת כנחה לגבי זה.⁴²

בד' החת"ס לגבי קרון דיש חילוק במהלך

בין למעלה מי ללמטה מי

י. יעוי' בשו"ת חת"ס ח"ו סי' צ"ח שכי' להשיג על ד' הבי"י סי' רס"ו שבקרון של דע"ד הוי שביטה למעלה מי, והשיג עליו החת"ס דסברא זו שייכת רק באדם מהלך ע"ג קרקע שנח דהיינו במהלך ע"ג עמוד, דבזה י"ל שאפילו למעלה מי כקרקע דמי והמהלך עליו כמהלך ע"ג הקרקע, אבל כשהקרקע מהלכת והאדם ניחא אפי' שהקרקע דע"ד נמי לא קרינן ביה אל יצא ממקומו.

והנה לכאוי החת"ס כיון בזה לסברת הרמב"ן דבמהלכת לא מיקרי אל יצא איש ממקומו, אך באמת עיי"ש בחת"ס שכתב זאת רק כסברא כלפי למעלה מי ולא כלפי למטה מי, והיינו שכתב זאת רק לבאר שלא יהא בו חומרת מקום דע"ד וישאר בגדר למעלה מי, אך לו יצויר כן למטה מי ס"ל דמיקרי יציאה ממקומו, אך ברמב"ן מבי' שזה סברא גם כלפי למטה מי, שהרי הרמב"ן כתבו כסברא שגם למ"ד יש תחומין

אך בד' הראב"ד צ"ל כמוש"כ דבמעיינות אין להם שביטה, אבל אדם א"א להתירו דאם אין לו תחום נאמר בו מקרא דשבו איש תחתיו, ובמעיינות ליכא להך קרא דלא קאי על חפצים שאין בהם דין תחתיו ולא שייך בהם ד"א (וי"ל עוד דבהפקר שאינן חפצי אדם לא שייך תחתיו, וגם דחפצי הפקר אינו אלא מדרבנן כמוש"כ בתור"פ ובבית מאיר, ולא חידשו חז"ל איסור הזזה מד"א בהפקר), אך עכ"פ רמב"ן לכאוי לא ס"ל הכי, והיינו צ"ע דידיה דאיהו ס"ל שאין לחלק ביניהם.

ביאור נוסף בכונת הרמב"ן במה שנשאר בצ"ע

ג. ואולי אפ"ל עוד בביאור הצ"ע דהרמב"ן, דהרי הרמב"ן לשיטתו דס"ל דקונה ביה"ש במקום שיפגע בו אח"כ דס"ל דנחשב שיש דעת ליכות בשביטה אח"כ, וא"כ לדבריו במהלך בספינה לא דמי למעיינות הנובעין שאין להם דעת, ואין קנין שביטה בביה"ש כלפי אח"כ, אכן העירני רנ"ק הי"ו דזה אינו, דאם מהלך לא קנה שביטה אין אח"כ קנין שביטה, דבזמן הילוכו א"י לקנות שביטה כלל, אך גם אם כדבריו י"ל דזה סברת הראב"ד, אך הרמב"ן עצמו פליג וס"ל דיקנה או משום שבזמן הילוכו קונה במקום שיפגע או שיקנה אח"כ אלפיים לכל רוח באמצע שבת, כיון שלא היה יכול לקנות בביה"ש, וכאשר האריך שם לפני זה.

ג' שיטות בענין קניין שביטה למהלך

ד. ועכ"פ לפי"ז ד' הביה"ל בסימן ת"ד שכתב להשוות בין דעת הראב"ד לד' הרמב"ן לגבי מי שהלך בספינה והיה במצב של נייד בביה"ש אינו מדויק, דשוין לא קנה שביטה בביה"ש, אך מ"מ הרמב"ן יש לו אלפיים ממקום ירידתו ולראב"ד אין לו אלא ד"א.

והרשב"א בעבוה"ק שער ה' סימן כ"א פליג לגמרי וס"ל דקונה שביטה דרך הילוכו במקום שפגע תחילה למטה מי [ועי' מש"כ להלן].

האם הראב"ד מחלק בין אדם מהלך לספינה מהלכת

ה. והנה עכ"פ פשטם של דברים שהרמב"ן עצמו ס"ל דלא קנה ביה"ש אלא אח"כ כשנעצר מללכת, ואף שהראב"ד עצמו ס"ל שגם אח"כ אין לו אלפיים, צ"ל דלא הביאו הרמב"ן רק להוכיח להא דבביה"ש אין קונה שביטה כשהוא מהלך.

והנה לעיל מיניה ברמב"ן מיייתי ד' הראב"ד שהחמיר בבעיא דתחומין למעלה מי, וכ' הרמב"ן שם דנפק"מ מזה לספינה דיהא אסור לירד ממנה דהוא כבר חוץ לתחום, וכ' שזה טעם מה שראה שנוהגין להחמיר שלא לירד עיי"ש, והיינו לפי שקנו שביטה בעודם בספינה רחוק יותר מאלפיים ממקום שנעצרה הספינה באמצע שביטה, ולכאוי הרמב"ן בדבריו דהשתא נתכוין להשיג ע"ז דגם לו יהא כד' הראב"ד דיש תחומין למעלה מי, אך מ"מ אין קונים שביטה תוך כדי הילוך הספינה, וכדכ' הראב"ד עצמו לגבי אדם מהלך, וה"נ גבי ספינה מהלכת.

אלא שבאמת לכאוי אי"ז השגה על הראב"ד אלא על המנהג, שהרי בע"כ שלפי ד' הראב"ד דכשהספינה נדה אין קונה שביטה צריך לאוקמה הסוגיא דר"ג ור"ע וכו' שהיו בספינה שהספינה עמדה בביה"ש, וכדפי' הרשב"א בחידושו להדיא, וכשאמר הראב"ד דנקטינן להחמיר על כה"ג הוא דקאמר, דהא קאי על ד' הגמ', ובמאי דאירי בגמ' קאירי נמי איהו, אלא שהרמב"ן בא לפרש טעם המנהג עפ"י ד' הראב"ד, וע"ז יש לו להשיג שגם לד' הראב"ד אי"צ להחמיר.

ואולי הרמב"ן הבין דהראב"ד עצמו נמי ס"ל להחמיר אחרי שהראב"ד דן ע"ד הרי"ף בסוף פ"א דשבת, בטעם איסור להפליג בער"ש דאירי בכל ספינה ומשמע דמחמיר גם ביה"ש, וע"ז השיג עליו הרמב"ן דלפי שיטתו באדם מהלך לא היה לו להחמיר בספינה.

והנה לכאוי היה לו להרמב"ן להשיג כן על הרי"ף בסוף פ"א דשבת שהביא צד לפרש טעם איסור הפלגה בער"ש בספינה בזמן שגוששת למטה מי ומשום תחומין, דלכאוי מה איכפ"ל הרי אם תפליג קודם שבת תהא בהילוכה בכניסת שבת ולא תקנה שביטה, אלא דזה יל"פ משום גזירה שמא תעמוד בביה"ש ואח"כ ימשיך להפליג, ומ"מ לא ניחא לפרש כן רק בד' הרי"ף דמייירי במהלכת למטה מי, ואיכא למיחש טפי שמא תעצור, ומשא"כ לדברי הראב"ד דמייירי אף במהלכת למעלה מי דלא שכיח כ"כ שתעצור ותעמוד, ומשו"ה על הראב"ד קשיא ליה.

מצד הסברא מיגרע יותר אדם מהלך או ספינה מהלכת

ו. והיה אפ"ל שאדם מהלך גרוע מספינה, וע"כ הרמב"ן שמיקל בספינה כ"ש שמיקל באדם מהלך שלא קנה, ולהיפך הרשב"א שמחמיר באדם מהלך דקנה כ"ש שיחמיר בספינה שיקנה, והראב"ד מחלק דבספינה קונה ובאדם מהלך לא קונה.

אך באמת אפ"ל להיפך דספינה גרועה טפי כיון דהוי כאגוז ע"ג מים שלא היוני הנחתו ואינו כמנוח על הארץ כלל, ומשא"כ באדם מהלך דיתכן שחשוב כעומד לגבי זה ולא איכפ"ל מהילוכו, ואולי זהו כונת

40. א.ה. ע"י בהערות בית נתיבות של הגרש"מ יונגרמן זצ"ל על הרשב"א בעבוה"ק שהביא מד' הרשב"א גופיה בעבוה"ק שמפורש שגם בספינה ס"ל דקונה שביטה תוך כדי הילוך הספינה, ובהכרח שחזר בו בעבוה"ק, עיי"ש באורך.

41. א.ה. הכונה לדין דאין תחומין למעלה מי, אך לראב"ד עצמו שפוסק דיש תחומין למעלה מי אין טעם לחלק, וכונת רבינו לומר דאולי אף שכי' הרמב"ן בספינה דקונה באמצע שבת ויש לו אלפיים לכל רוח, מ"מ אולי יודה לראב"ד במהלך, אכן באמת הרי הרמב"ן כתב גם במעיינות הנובעין דיהא להן אלפיים לכל רוח לכשיעצור,

ואין לחלק בינם לאדם מהלך, ודו"ק היטב.

42. א.ה. לא נתברר לי כה"צ כונת רבינו, דלפ"י דפשטות לשונו נר' שבא לומר דלרמב"ן הספינה כמהלכת, ולראב"ד המים מהלכים והספינה נחה, וכ"כ להדיא להלן סק"י"א, אך באמת צ"ע שהרי הנידון אינו על הספינה אלא על הגברא, וגם לרמב"ן הרי הוא כנח, וא"כ הפלו"ה היא אם נחשב כנח לגבי קניין שביטה, דלרמב"ן צריך שינוח במקום קניין השביטה, ולראב"ד אי"צ שמונחתו יתייחס למקומו, דכל שאינו בגדר מהלך כבר קונה שביטה במקום שנמצא שם.

באמת מזה מוכח דלא התיר מהר"ם כה"ג דרשב"ם ס"ל כמהר"ם, ומ"מ מחמיר בכה"ג כדמוכח כאן דבעי שביתה בספינה מבעו"י.

ביאור השגת הרא"ש על הרשב"ם דלא חשיבא שביתה באויר מחיצות כיון דמהלכת

ב. והנה הרא"ש השיג על הרשב"ם דמה שייך קנין שביתה בספינה ממהלכת ומטלטלת, ודבריו צ"ב.

ונר' לבאר כונתו עפ"י ד' החזו"א סי' פ' על תו' דף מ"ב ע"ב ד"ה אבל, דהתוס' שם הקשו אידך קאמרינן בגמ' התם דבשבת באויר מחיצות כו"ע מודו וכד"א דמי, והלא בספינה פליגי, וכי החזו"א דלו"ד י"ל דספינה כיון שמהלכת ממקום למקום א"כ נחשב כנתבטל הרה"י שהיה בקרקע קודמת, ונעשה רה"י חדש כנגד קרקע שבמקום שני, שהרי אם יסיר המגדל נמצא ששביתו מתייחס כלפי קרקע ראשונה שהיתה שם הספינה בתחילה, והוא נמצא עכשיו שלא במקומו הראשון, עיי"ש בחזו"א. וי"ל שזו סברת הרא"ש דע"כ לא מיקרי אויר מחיצות ששבת שם.

ועי' בחזו"א שם בסוף דבריו שכתב, ומי"מ לענין להלך כל הספינה והועיל הדבר ששבת כאן מבעו"י במחיצות הספינה עיי"ש, וכונתו לכאוי ליישב סברת התוס' בקושייתם, דהתוס' מחלקים בין כשעודו בספינה לבין כשנתבטלו מחיצות הספינה, אך מי"מ בד' הרא"ש י"ל כן דס"ל כקו החזו"א, וס"ל שזה באמת התי' על קו' תוס' דלא מיקרי שבת באויר מחיצות לא לענין יצא שלא לדעת לר"ע דבעי שבת באויר מחיצות, ולא לענין יצא לדעת לר"י מהר"ם דבעי שבת באויר מחיצות, וע"כ לא מהני ליה שביתה באויר ספינה, וא"ש מה שהשיג על הרשב"ם.

מחלוקת אי בעינן שביתה באויר מחיצות ביצא לדעת בהיתר או באיסור

ג. ובתוס' שם כתבו בשם ר"י דמש"כ הרשב"ם שמי שנכנס לספינה בשבת אין לו אלא ד"א אין נר', דקיי"ל דאם נכנס לדיר וסוהר אפי' שלא שבת באויר מחיצות מבעו"י נידון כולו כד"א, וה"נ בספינה כן הוא, עיי"ש. ולכאוי היה נר' שכונת התוס' להשיג על הרשב"ם דלשיטתו דליכא איסור להפליג בספינה, א"כ לא איכפ"ל מה שיצא מהספינה מדעת וחזר אליה מדעת, דכיון שזה בהיתר א"צ שביתה באויר מחיצות להחשב כד"א [והרשב"ם פליגי וס"ל דכל לדעת אפי' בהיתר בעיא שביתה באויר מחיצות מבעו"י, שלא הקילו אליבא דרב דפסק כר"ג אלא באנוס]⁴³.

אכן יעו"י בב"ה"ל סי' ת"ה ד"ה הואיל ששבת בתוך דבריו שכתב להדיא דלר"י אפי' בנכנס באיסור אמרינן דכולה כד"א, ואפי' בלא שבת באויר המחיצות מבעו"י, ובאמת שכך משמע פשוט לשון התוס' דבכל גווני פשיטא ליה לר"י דשרי.

ובב"י סי' ת"ה מדייק מהרא"ש שמתיר אפי' ביצא מתחום באיסור לדעת ונכנס מדעת לדיר וסוהר דשרינן אפי' בלא שבת באויר מחיצות להלך את כולה, אך בספר חצי יהונתן הקשה דא"כ סתרי דברי הרא"ש אהדדי, דהא תמה על הרשב"ם דמאי אהני שביתה באויר מחיצות, ומשמע דבעינן שביתה באויר מחיצות, אך יש ליישב דהרא"ש נתכוון רק לתמוה עליהם דס"ל כרשב"ם, ומשו"ה נכנסים מבעו"י לספינה, דאי כדבריהם לא הועילו מאומה, ולדבריו א"צ לזה, ואולי זה גופא ספיקו של הב"י בד' הרא"ש, עיי"ש.

האיך יתכן מפליג באיסור כששבת באויר מחיצות מבעו"י (לשו"ע ולרמ"א)

ד. ובסי' ת"ה ס"ז כתב השו"ע דמי שהפליגה ספינתו בים מהלך את כולה, דכולה כד"א הואיל ושבת באויר מחיצות, והקשה המג"א דהרי ביצא וחזר בהיתר א"צ שישבות באויר מחיצות [ועיי"ש בב"ה"ל דרשב"ם מחמיר בזה וכנ"ל, אך לא חיישינן לשיטתו אחרי דר"י מיקל אפי' בנכנס באיסור עיי"ש], ותיירך דלפי השו"ע סי' רמ"ח אם שבתו באויר מחיצות ויצאו אין רשאים לחזור, וא"כ י"ל דהכא מיירי שיצאו מן הספינה וחזרו אליה דהו"ל כנכנס באיסור, ולהכי בעינן שבת באויר מחיצות.

וכתב הב"ה"ל דתי' זה לא א"ש רק לשי' השו"ע סי' רמ"ח דאוטר בכה"ג לחזור לספינה, אך לשי' הרמ"א שם שמתיר בכה"ג לחזור לספינה עדיין הקושיא במקומה עומדת אמאי בעינן שייחשב שבת באויר מחיצות, עכת"ו.

ויל"ע אי כשהניח עירוב של פת בספינה מבעו"י נחשב שבת באויר מחיצות, ואי נימא דמהני יל"פ כן לד' הרמ"א דלגבי שביתה באויר מחיצות נחשב שבתו בספינה, אך לגבי גזירת נראה כש"ע ע"פ המים פשיטא דלא מהני, וא"כ היה אסור להכנס לספינה מצד גזירת אין שטין, והו"ל נכנס באיסור, ולהכי בעינן לכת שביתה באויר המחיצות שע"י עירובו כדי שיוכל להלך בכל הספינה דליהו כד"א⁴⁴.

סימן י"ד

בענין יצא לדעת וחזר לדעת לעירו (לסי' ת"ה ס"ח)

ד' הרא"ש בשם מהר"ם ודיוק הב"מ

מרש"י דס"ל כמהר"ם

א. בשו"ע סי' ת"ה סעיף ח' איתא דאם יצא לדעת מעירו והחזירהו עכו"ם לעירו, ואפילו אם חזר בעצמו מדעת לעירו כל העיר כד"א כיון שחזר לעיר ששבת בה בביה"ש, עיי"ש היטב, ומקורו מד' הרא"ש ריש פרק מי שהוציא אוהו בשם מהר"ם, עיי"ש. וברמ"א כתב שכ"ז דוקא בעיר המוקפת מחיצות, אבל אם אינה מוקפת מחיצות אף שהיא כד"א לשבות בה אך אינה כד"א למי שחזר לתוכה.

ובספר בית מאיר כתב שעיקר דין השו"ע שני במחלוקת הרמב"ם ורש"י, דעיי"ש מה שמדייק מהרמב"ם דס"ל דכשם שביצא לדעת מעירו ונכנס מדעתו לעיר אחרת אפילו מוקפת מחיצות אין כל העיר כד"א, כך כשיצא מדעת וחזר מדעת לעירו נמי אין כל העיר כד"א ואין לו אלא ד"א. אבל מרש"י בדף מ"א לגבי פירות שהוציאום והחזירום למקומן שכתב שמה שאמרו בגמ' שפירות אנוסים הן, אין נפק"מ בשבת לענין טלטול כי אם לענין אכילה, ורק ביו"ט נפק"מ לטלטלם בכל העיר ואלפיים מחוצה לו, עיי"ש ד"ה פירות וז"ל, פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו ביו"ט לא הפסידו מקומן וכל העיר להן כד"א, ויש להן אלפיים לכל רוח אם יו"ט הוא, ואי שבת מותרים לאכילה במקום שחזרו, עכ"ל. ולכאוי צ"ע דנפק"מ בחזרו לעיר מעורבת דשרי לטלטל, ואם הן אנוסים מטלטלן בכל העיר, ואם לאו אין מטלטלן אלא ד"א, ומוכח שבחזרו לעירן בכל גוונא מטלטל כל העיר דכל העיר הוא כד"א גם למי שיצא וחזר לדעת, ולהכי גם ביו"ט עיקר הנפק"מ אינו לגבי הטלטול בתוך העיר אלא לגבי הטלטול אלפיים מחוץ לעיר, שבוה בודאי שאני אנוס ממזיד דבמזיד הפסיד תחומו, ואפי' לד' מהר"ם הנ"ל אין לו אלפים מחוץ לעיר, שלא חידש מהר"ם אלא שכל העיר היא לו כד"א, ובאנוס מהלך אלפיים מחוץ לעיר, וכיון שכל הנפק"מ בין מזיד לאנוס רק לגבי האלפיים שמחוץ לעיר שפיר כתב רש"י דאין שום נפק"מ במה שהפירות כאנוסין רק לגבי יו"ט ולא לגבי שבת, דבשבת בלא"ה א"א לטלטל מחוץ לעיר, ובתוך העיר אם היא מעורבת כד"א מטלטל אפי' במזיד, דרש"י ס"ל כד' מהר"ם.

תמיהת הב"מ מנליה לרמ"א דיש חילוק בין

מוקף מחיצות לאין מוקף מחיצות לגבי זה

ב. ויעו"י ש' עוד בבית מאיר שכתב לתמוה על הרמ"א שכתב דדינא דמהר"ם לא איירי רק בעיר המוקפת מחיצות, דמהיכי תיתי לומר כן דלא אשכחן חילוק זה אלא לגבי הכניסוהו לעיר אחרת שלא שבת שם בבין השמשות, אבל בחזר לעירו דמקילים אפילו במזיד כיון שזה אויר ששבת בה ביה"ש, א"כ הרי לגבי שובת ביה"ש אין הבדל בין עיר מוקפת לאינה מוקפת, דלעולם כולה כד"א, וה"נ נימא לגבי חזר לעירו דלעולם כד"א אפי' באין מוקפת, ע"כ תוכן קושייתו.

יישוב ד' הרמ"א שברש"י מוכרח החילוק

דאל"כ נמצא דרש"י סותר עצמו

והנה יעו"י ברש"י שם ד"ה אסורין שכתב בברייתא דס"ל דגם לגבי פירות יש חילוק בין מזיד לאנוס, דאם מזידין אסורין, ופי' רש"י ד"ה אסורין וז"ל, אסורין לזוז אותן מארבע אמותיהן וכו', ומבוי להדיא דבמזיד לא אמרינן שכל העיר כד"א, וזה דלא כמהר"ם, ואם נימא כהב"מ דרש"י ס"ל כמהר"ם נמצא שרש"י סותר את דבריו, וכבר תמה כן הגר"א ז"ל מלצר זצ"ל בהגהותיו על הרמב"ם (עיי"ש שהעיר כן מסברא בלי להביא ד' הבי"מ עיי"ש).

ואולי נימא דמכח זה מוכרח כהרמ"א דיש חילוק בין עיר מוקפת מחיצות לאינה מוק"מ, דדיוק הב"מ מרש"י לעיל הוא דעכ"פ במוקף מחיצות הוא כד"א, שהרי דיוקו הוא מדלא אשכח רש"י נפק"מ בשבת לטלטול, ובשבת בלא"ה לא משכחת נפק"מ לטלטול רק במוק"מ, דאי לא"ה הו"ל כרמלית ואסור בלא"ה לטלטל, אבל ד' רש"י כאן לאסור בטלטול יל"פ בעיר שאין מוקף מחיצות וביו"ט שאין איסור טלטול, ובאנוסין מטלטל בכל העיר ואף אלפיים חוצה לו, ובמזיד אין מטלטל חוץ לד' אמותיהן, ומוכח עכ"פ כד' הרמ"א דרק במוקף מחיצות מקילים לדון את כל העיר כד"א אף ביצא וחזר במזיד.

ויעו"י בספר חו"ב סי' ה' סק"ט שכ' דמרש"י מוכח דלא ס"ל כמהר"ם, והוכיח כן מד' רש"י ד"ה פירות המועתק לעיל, והיינו דמדכתב בלשונו "וכל העיר להן כד"א", משמע דאי לאו כאנוסין לא היה כל העיר להן כד"א, והנה זה אותו ד"ה שהב"מ דייק ממנו להיפך, ולכאוי ד' רש"י צ"ע דסותר עצמו מיניה וביה, אך לפי הנ"ל א"ש דבודאי יש אופן שאין כל העיר כד"א רק באנוס ולא במזיד, והיינו באין מוקף מחיצות, ומאידך בשבת אין נפק"מ דעכ"פ במוקף מחיצות כל העיר כד"א גם במזיד.

ביאור סברת הרמ"א עפ"י חילוק בגדר ההלכה

דכד"א בין עיר מוקפת לאינה מוקפת

ג. והסבר הדברים נראה דהא דעיר מוקפת מחיצות כולה כד"א הוא דין מדיני תחומין [ואפי' אי תחומין מה"ת הוי כן, דאל"כ למה לא חילקו חז"ל דבעיר גדולה יותר מי"ב מיל אסור להלך את כולה, ושעכ"פ

ייחשבו את העיר מכלל הי"ב מיל, וכנראה דילפי' כן ממחנה ישראל שלא היה מוקף מחיצה, והיה מותר להלך את כולו, ומדידת התחום התחיל מחוץ למחנה], ומשא"כ הא דמוקף מחיצה הוי כד"א הוא הלכה הנוגעת בכל דיני התורה שכל הרה"י נידון כמק"א, ולכן ביצא מעירו במזיד שדינו להפסיד את תחומו לכו"ע, ואפי' בחזר לתחומו ממילא גם בחזר לעירו הפסיד את הדין שכל העיר כד"א שזה מדיני תחומין שכל העיר כד"א, והתחום מחוץ לעיר וזה הפסיד את תחומו, ורק בחזר למקום המוקף מחיצות שהוא מצד עצמו בכל דיני התורה כמק"א יכול להלך את כולו.

ואדרבה שחידוש הוא שדין זה לא נאמר רק בחזר לעירו, וכן לרה"י כיו"ב ששבת בתוכה בביה"ש ולא בנכנס לרה"י אחר שלא שבת בתוכה בביה"ש, אף שזה מק"א בעצם לכל דיני התורה.

סימן ט"ו

בעניני מעשה שבת בתחומין ובהוצאה (סוף סי' ת"ה)

מלאכה שאין גוף הדבר משתנה עי"ז

א. הנה בב"ה"ל ריש סי' ש"ח הביא ד' החי' אדם שאם עברו על איסור הוצאה, והביא עי"ז חפץ שנמצא שנעשה בו מלאכה אך לא נשתנה גוף הדבר, אם בשוגג מותר אפילו לעצמו ואפילו בו ביום, ואם במזיד אסור אפי' לאחרים עד מוצ"ש, והוסיף שמכ"מ אם עברו איסור הוצאה דאורייתא יש להחמיר כמו במבשל לאסור אפילו בשוגג ואפי' לאחרים בו ביום וכו', עכת"ו.

והנה יעו"י בשו"ע בסי' ת"ה בדינא דפירות שהוציאום מחוץ לתחום דבשוגג מותר לאוכלם, ובמזיד אסור לו ולמי שהובא בשבילו, ולגבי אחרים איכא פלוגתא, ואם חזרו למקומן מותרים באכילה אפילו אם חזרו במזיד ואפי' למי שהובאו בשבילו, עיי"ש. ובב"ה"ל הביא קו' המג"א בשם הראשונים ז"ל דמי"ש ממבשל בשבת דאסור באכילה.

ועיי"ש בב"ה"ל שכתב שהמג"א מחלק בין איסור דאו' לאיסור דרבנן, וברמב"ן כתב דבחזרו למקומן שאני דאין כאן הנאה מן המעשה שבת, ולהכי שרינן אפילו במזיד אפי' לו עצמו בחזרו למקומן, וצ"ע שם עוד לד' הריטב"א, והריטב"א בריש פרק מי שהוציא אוהו מתרץ בשם רבינו יונה דכשלא נשתנה גוף הדבר לא נאסר כגון בהוצאה.

ולכאוי הח"א למד דבריו מדברי הריטב"א האלו, ומה שהח"א מחלק בין שוגג למזיד היינו משום דגם הכא בתחומין שלא נשתנה גוף הדבר חזינן דעכ"פ בזמן שהן מחוץ לתחום שיש כאן הנאה מן העבירה אסור במזיד, ועכ"פ לו עצמו לכו"ע, וע"כ ה"ה במלאכת הוצאה.

וכפי הנר' דהח"א ס"ל שאין לדחות ולומר דבעצם כשאין שינוי בגוף הדבר הכל שרי, ורק בתחומין איכא קנס מיוחד כשנמצא מחוץ לתחום, דלא מסתבר לומר כן דמהיכ"ת שבתחומין יקנסו יותר מבהוצאה, וע"כ פשיטא ליה דגם בהוצאה בכרמלית יחא קנס עכ"פ לגבי כשלא חזר ולמקומו לאסור במזיד עכ"פ לו עצמו [ולאחרים תלוי בכלל' שבסי' ת"ה הנ"ל].

מעשה שבת באיסור דרבנן

ב. ועי' ב"ה"ל ריש סי' ש"ח שכתב שלא מצאנו לאף א' מן הפוסקים שיתיר ליהנות כשנעשה במזיד איסור דרבנן עיי"ש, וצ"ע דלכאוי התוס' ריש פרק מי שהוציא אוהו שהביא המג"א סי' ת"ה שם ס"ל דבאיסור דרבנן לא אסרו אפי' בנעשה במזיד, דלהכי שריא לאכול כשחזרו למקומן אפי' במזיד.

וצ"ל דכונתו שהרי גם הכא בתחומין אף שזה איסור דרבנן, מי"מ כשלא חזרו למקומן אסרינן למי שהובאו בשבילו במזיד, וא"כ ש"מ דאף איסור דרבנן קיל טפי ולא נאמר בו דין מעשה שבת, מי"מ כל שלא חזרו למקומן איכא קנסא למזיד להעושה ולמי שעשו בשבילו [וי"א אף לאחרים], ומזה נלמד לכל איסור דרבנן.

שיטת תוס' לגבי עברו על איסור הוצאה דאו' או דרבנן

ג. ויעו"י ש' בתוס' מ"א ע"ב ד"ה לא הפסידו שבתחילת דבריהם הקשו על הא דחזרו למקומן, מ"ש מכל מי שהובא בשבילו מחוץ לתחום, ותי' דהכא שחזרו למקומן עדיף טפי יחזרו, והקי' מי"ש ממבשל בשבת, ותי' דשאני הכא דהוא אסור רק מדרבנן, ולפי הנ"ל צ"ל שגם קושייתם ותירוצם השני מיירי דוקא על חזרו למקומן, ולפי"ז נמצא שלגבי חזרו למקומן הוצרכו לחלק בין דאו' לדרבנן, ומוכח דלא ס"ל כסברת הריטב"א בשם רבינו יונה דכשלא נשתנה גוף הדבר ליכא לדין מעשה שבת, וגם לא ס"ל כרמב"ן שא"י בגדר הנאה, אלא ס"ל דאילו היה אסור מה"ת היינו אוסרים לאכול אפילו בחזרו למקומן, ומזה נלמד למה שחשש הח"א בעברו איסור דאורייתא של הוצאה שאפילו שלא נשתנה גוף הדבר יחא נידון כמבשל בשבת [ואפי' חזר למקומו], וצ"ע.

מטין, ור' יוסי בר חנינא אמר נראין, כלשון הזה אמר רבי יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן ר"מ ור"י הלכה כר"י וכו', עכ"ל הגמ'.
ועי' בפ"י רש"י, ובענ"ד פירשתי המכוון דר"י בר אידי אמר לר' ר' יוחנן דלקמן, וג' אמוראי שנחלקו אי הלכה אי מטין וכו' נחלקו גם בביאור מימרא זו דר"י בר אידי בשם ר' יוחנן.

אולם בגאון"י נר' דס"ל שנח' בזה רש"י ותוס', דלרש"י ר"י בר אידי אמר למימרא דלעיל דהיינו למימרא דר"י ור"ז, וממילא נחלקו בכונתו הנך ג' אמוראי, ולתו' ר"י בר אידי אמר למימרא דלהלן בשם ר' יוחנן עיי"ש.

ורנ"ק הי"ו אמר לפרש דכלשון הזה קאי על דלעיל, ורק על מאי דמסיק דהיינו שריב"א אמר כריב"ח, ואמר לפרש כן אליבא דהתוס'. וכדבריו משמע בתוס' שנקטו ר"י בר אידי ולא נקטו לר' יוחנן שהוא בעל המימרא, ובהכרח דס"ל לתו' דריב"א קאי אדלעיל, והיינו דריב"א ס"ל דכשאמרו הלכה כר"י מחבירו אין הכונה להורות כן אלא רק כנראין, ומשום דריב"א ס"ל כריב"ח דרק נראין אתמר. וכעין דבריו כ' בגאון"י אליבא דרש"י דקא' הגמ' [המוכח בתוס' כאן] קאי כמ"ד נראין עיי"ש.

ששיער מלכתחילה ללכת למקום שרחוק ממקומו כשיעור שיכלה הריח במקומו להכי חוזר למקומו.

ואולי השעה"צ ש"כ שסברת המחבר נובעת מהרא"ש מתכוין לרמז שהרמב"ם חולק, אלא שהמחבר פסק כדעת הרא"ש.

והר"ר י. סירוטה העיר דבעבוה"ק שער ה' ס"ב (אות ס"ט בהוצאת זכרון יעקב) איתא שמתרחק בגלל ביוש הרבים וחוזר לד"א, וא"כ משמע שהרשב"א ס"ל שיש חשיבות לד"א הראשונה, דהרי שם מתרחק בשיעור שלא יתבייש, ויתכן דזה הוא יותר משיעור של כילוי הריח, וא"א להחוק דמיירי ששיער שיכלה הריח במקומו הראשון כדחקנו ברמב"ם, ובכ"ז כתב שחוזר לד"א הראשונה [והיינו שברמב"ם י"פ שמתרחק מפני כבוד עצמו שלא יצטרך לשהות במקום שעושה צרכיו, אך ברשב"א מפו' שהנידון מפני ביוש הרבים, עיי"ש היטב].

הערה בלשון הגמ' עירובין דף מ"ו ע"ב⁴⁵

בגמ' עירובין מ"ו ע"ב רבי יעקב ורבי זריקא אמרו הלכה כר"ע מחבירו וכו', למאי הלכתא, רב אסי אמר הלכה, ור"ח בר אבא אמר

45. א.ה. אם כי אינו נוגע לד' השו"ע כלל, מ"מ מאחר ונמצא בין הכתבים הנ"ל שנכתבו ע"ס הדף בפרק מי שהוציא והונו להדפיסו כאן.

עיון הלכה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצ"ל"ה

שיעור האמה כשמודדין באמה בינונית לנגס

סימן שצ"ו. סעיף א'. מ"ב ס"ק ה'. ואלו ד"א וכו'. ר"ל בין כשמודדין לכל אדם באמה שלו ובין כשמודדין ד"א בינונית. **היינו** כהב"ח בסיומן ש"מ"ט שכתב כן, דלא כהב"י [שכתב שם דהיכא דמשערינן באמה בינונית ודאי דמצומצמות הוון].

מדידת ד' אמות לענין תחומין

מ"ב ס"ק ו'. מרווחות. ר"ל שיהיו מודדין אותו בריוח ולא בצמצום. **ובשעה"צ ס"ק ג'.** ועולה על ד' אמות עוד שני אצבעות, כ"כ הפוסקים לענין הנ"מ שיש בין שוחקות לעצבות שמבואר בעירובין דף ג' ע"ב, ואף דשם מסיק הגמ' דצריך לילך להחמיר אף לענין משך מבוי שהוא דרבנן, הכא שאני דהלימוד הוא ממה דכתיב בקרא שבו איש תחתיו, ושיעור תחתיו לר"י הוא מרווחות.

עיינ לעיל סימן ש"מ"ט מ"ב ס"ק ה' [שכתב דאף דלענין תחומין מודדין במרווחות, לענין טלטול ד"א ברה"ר יש להחמיר דוקא מצומצמות] - והיינו כיון שספק אי לפסוק כר' יהודה או כר' מאיר פסקינן בדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא, ואין לזה כבר שייכות להא דעירובין ג' ע"ב כיון דכאן יש פסוק מיוחד ויש רק ספק איך ללמוד ממנו, ע"כ הדרינן לכלילין לחלק בין דאורייתא או דרבנן.

ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת

מ"ב ס"ק ט'. לכל צד והוא באמצען כצ"ל. ור"ל ממקום שהוא עומד יש לו לכל צד ד' אמות, ונמצא דהוא שמנה על שמנה וכמו שכתבנו. ועיינ בא"ר שכתב דיש לסמוך על דעה זו למעשה.

עיינ סימן שצ"ז בשעה"צ ס"ק א' [שציינ למה שביאר כאן דהלכה כדעה שניה].

לסמוך על מדידת פסיעות לענין תחומין

סימן שצ"ז. סעיף ב'. בשו"ע. קדש עליו היום בבקעה ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות (בינוניות). **עיינ** לקמן סימן שצ"ט סעיף א' בה"ל ד"ה אין [דלא מציינו בגמרא לסמוך על פסיעות כי אם כששבת בבקעה ואינו יודע תחום שבת שא"א לו בענין אחר].

נפק"מ בדין דכליו אין להם אלא אלפים אמה שלו

סעיף ג'. מ"ב ס"ק ז'. ומיירי ביו"ט דלית ביה משום איסור הוצאה כ"א משום תחומין דבשבת הלא אסור להוציא חוץ לד"א. אי"נ מיירי במלבוש שלובש וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ד'.** ועוד משכחת לה למי שכלתה מדתו בחצי העיר המוקפת חומה דאז וכו'.

עיינ מחצית השקל ופמ"ג שכתבו עוד אופן בזה.

מדת תחומין שנותנים לבהמה שמסרוה בעליה לשני בעלים

סעיף ה'. מ"ב ס"ק י"ג. ומסתמת המחבר משמע דלא שני לן בין אם מסר לשני רועים מער"ש בין אם מסר להם בשבת, אבל רבים חולקים ע"ז וס"ל דבמסר להם בער"ש אין נפק"מ בין רועה אחד לכמה רועים ובכולן הרי הוא כרגלי הרועים, ואין מוליכין אותם אלא למקום ששני הרועים יכולים להלך. **אכן** אם

בשעה שמסרה להם לא בירר לאיזה מהם מסר שמירתו ולמחר בשבת בירר וכו' הרי הוא כרגלי הבעלים.

מה שכתב "אכן וכו'" זה שייך רק **בשיטת המחבר** שבנתן מערב שבת הרי הוא כרגלי הבעלים ולכן אפילו אם בירר בשבת לא מהני, אבל **לשיטת החולקים** שבנתן מערב שבת הרי הוא כרגלי שני הרועים בזה אין נפק"מ אם בירר בשבת או לא, דכיון שבערב שבת נתן לשניהם הרי הוא כרגלי שניהם - ועיינ בר"ן שכתב זאת כשמבאר שיטת הר"י"ף [-שזוהי שיטת המחבר] ולא בביאור שיטת החולקים. (ורמ"ש העיר שכן משמע ג"כ בקרבן נתנאל [-ביצה פרק חמישי סימן ד' אות ר']).

מסרה לשני רועים ובשבת בירר שמוסר שמירתו לאחד מהם

מ"ב ס"ק י"ג. אכן אם בשעה שמסרה להם לא בירר לאיזה מהם מסר שמירתו ולמחר בשבת בירר שמוסר שמירתו לאחד מהם, הרי הוא כרגלי הבעלים כיון שלא בירר מערב שבת.

ואם אמר למחר אמסור שמירה לאיזה שארצה - עיינ בהגהות חתם סופר מש"כ בזה ע"ד המג"א. [-דמה דלא שייך כאן ברירה הוא מפני שלא אמר כלום - שלא פירש מאתמול לאיזה שארצה, יעו"ש].

אם פסקינן כרב דאמר בשנים שלקחו בשותפות דבהמה אסורה

סעיף י'. בה"ל ד"ה הרי כל הבשר כרגלי שניהם. וכן דעת הריטב"א מובא בשיטה מקובצת פ' איזהו נשך דהיכי דמקשי רב כהנא ורב אסי לרב ושתיק אודיי אודי להם.

עיינ בעל המאור ומלחמות פ"ק דסוכה בסוגיא דדף ז' ע"א בענין ריש תור מש"כ בזה.

מילא מים מבור של הפקר לצורך הממלא

סעיף ט"ז. מ"ב ס"ק ל"ט. כרגלי הממלא. אף אחר שמסרם לידו. **ובשעה"צ ס"ק ל"ב.** וכ"כ ש"א בפירוש דברי המחבר ודלא כהב"ח.

עיינ ביאור הלכה בסו"ד.

ריבוע העיר למדידת התחומין

סימן שצ"ח. סעיף ג'. בשעת"ת. וכתב בנודע ביהודה מ"ת סימן נ"א לענין מדידת התחום לכתחילה יש לרבע לרבע העולם, אבל אם כבר ציין הרבוע שלא לריבוע העולם והסכימו בני העיר לזה שוב בני העיר לכל השבתות מחוייבים להשאר במדה זו וכו'.

עיינ חזו"א [ליקוטם סימן ק"י ס"ק כ"ג] שהשיג בזה.

מדידת תחומין מעיר העשויה כמין גאם

סעיף ד'. מ"ב ס"ק י"ג. ורואין את כל הרוחב וכו'. וה"נ לענין עשויה כמין גאם רואין כאילו מלאה בתים בריבוע ממזרח למערב ומצפון לדרום.

עיינ סעיף ו' בה"ל ד"ה ואם בסופו ובסעיף ח' ד"ה רפ"ג בסופו, ועיינ שעה"צ ס"ק י"ט.

מרחק שני ראשי העיר בעיר העשויה כגאם

למדוד אותה כאילו היא בריבוע

מ"ב ס"ק י"ג. וה"נ לענין עשויה כמין גאם רואין כאילו מלאה בתים בריבוע וכו', וגם בזה דוקא אם אין בין שני ראשי הגאם באלכסון מזוית לזוית רק פחות מארבע אלפים אמה.

עיינ חזו"א עירובין סימן ט"ז [או"ח מועד סימן פ' ד"ה שו"ע] שכתב דהשיעור הוא האלכסון של תחום ב' הקצוות.

מדידת תחומין בעיר העשויה כקשת שיש

בין שני ראשיה ד' אלפים אמה

בה"ל ד"ה וי"א מן המקום שנתקצר. ובפרט דדין זה גופא כשאין בין יתר לקשת יותר מאלפים שהובא ברמ"א להקל אינו דין ברור כלל עיינ בנה"ש וכו', וברשב"א וריטב"א בחידושיהם כתבו בהדיא דאין הלכה כהתוספות בזה.

עיינ לקמן מ"ב ס"ק ל"ה. ועיינ מהרש"א. ועיינ חזו"א עירובין סימן ט"ז [או"ח מועד סימן פ' ד"ה נ"ה ב'] שהשיג בזה.

בית דירה שנותנים אותו עיבור לעיר

סעיף ה'. מ"ב ס"ק י"ט. בית דירה. אע"פ שאין דרים בה. **עיינ** חזו"א נגעים סימן ט' ס"ק ח' [ד"ה ולמדנו] שכתב דסגי בבננה לדירה או בנתיחד פעם אחת לדירה.

בית שיש בו דירין הנמצא תוך עיבור של עיר

בה"ל ד"ה וכן נראה לי להקל. אולם מה שהעתיק הרמ"א את דעת הטור להקל בשנמצא בית בתוך השבעים אמה ושיריים שנותנין לו משם עוד שבעים אמה צ"ע בדבר.

עיינ חזו"א [סימן ק"י ס"ק י"ט ד"ה שצ"ח ס"ה] שהשיג בזה ומחלק בין בית שיש בו דירין ובין אין בו דירין (היינו מחיצות שאין בו תקרה). וע"ע שם ד"ה ויש לענין בית הכנסת מה שנסתפק [כשביהכ"נס תוך ע' אמה ויש לה דירה לחזן חוץ לע' אמה], ועיי"ש בס"ק כ"ח ד"ה והלכך דנראה דמחמיר.

נתינת קרפף לעיר אחר שנתנו לו עיבור

מחמת בית הסמוך לו תוך ע'

בה"ל באו"ד. דדעת הראב"ד והעתיקו הרשב"א וכו'. אבל כשיש עיבור לעיר מחמת בית שנמצא שם שוב אין נותנים קרפף, ומשלימין רק עד שבעים אמה ושיריים מחמת העיר ובודאי וכו', ובודאי יש לחוש לדבריהם עכ"פ באופן זה.

עיינ מ"ב ס"ק כ"ד ולקמן שעה"צ ס"ק כ"ט.

בית שבים המצטרף לעיר

סעיף ו'. מ"ב ס"ק ח'. הבנוי בים. שעשוי לפנות בו כלים שבספינה לכך נחשב בית דירה. **עיינ** חזו"א נגעים סימן ט' ס"ק ט' ד"ה בית שבים, דהיינו ביש שם בית דירה וגם צריך דוקא שעשוי לפנות כלי ספינה לתוכו, דאי לא"ה בטלה דעתו דאין דרך לקבוע שם דירה.

מדידת עיר העשויה כקשת כששני

ראשיה מרוחקין ד' אלפים אמה

מ"ב ס"ק ל"ה. והיינו דאם היה בין שני הצדדין ארבע אלפים אמה אין מודדין התחום אלא מעצם העיר.

עיינ לעיל סעיף ד' בה"ל ד"ה וי"א, ועיינ חזו"א.

עיר שיוצאים מכנגדו בצד א' בתים עד חוץ לאלפים אמה
מ"ב ס"ק ל"ה. וכ"ש אם בצד אחד יוצאין בתים עד חוץ לאלפים אם העיר ארוכה יותר מארבע אלפים אין מותרין המדה נגד הבית בצד השני. **ובשעה"צ ס"ק י"ט.** ולא בדקדוק כתבו, דכיון דהוא יוצא מצד אחד הרי הוא כעשויה כמין גאם דמודדין הארבעה אלפים שלה באלכסון כדמוכח לעיל בס"ד, וא"כ אף שאין רוחב העיר ד' אלפים באלכסונו יש הרבה יותר. **עיין** שם מ"ב ס"ק י"ג. ועיין חזו"א עירובין סימן ט"ז [או"ח מועד סימן פ'] השיג בזה דהשיעור באלכסון של תחום ב' הקצוות.

דין בית שאין בו ד' על ד' אלא בכדי לרבע
בה"ל ד"ה ארבע אמות על ד"א. עיין במ"א שכתב דאם אין בה רוחב ד"א אע"פ שארוכה כמה לא מקרי בית, ולא העתקתיו כי האחרונים השיגו עליו.

עיין חזו"א או"ח מועד סימן ק"י ס"ק כ"ח ד"ה כ' המ"א [שכתב דאין לזוז מדברי המ"א].

ועיין לעיל סימן שס"ו מ"ב ס"ק כ"ב ושעה"צ ס"ק י"ג [לענין בית שמניחים בו העירוב שצריך שיהיה בו דע"ד], וכנראה דשם חשב לדעת המ"א כיון שאפשר לעשות באופן שיוצא לכו"ע כמו שכתב שם בשעה"צ.

בית ד' על ד' לענין תחומין

בה"ל באו"ד. עיין במ"א שכתב דאם אין בה רוחב ד"א אע"פ שארוכה כמה לא מקרי בית, ולא העתקתיו כי האחרונים השיגו עליו דדבר זה תלוי בפלוגתא המובא ביו"ד סימן רפ"ו ס"ג ובש"ך שם לענין מזוזה.

עיין פני יהושע סוכה ח' ע"א ד"ה בגמרא דפשיטא ליה שלענין דהכא בעינן מרובע ממש.

אורוות סוסים לענין מדידת תחומין

בה"ל ד"ה והאוצרות. וה"ה אורוות סוסים שיש בהן בית דירה [גמרא].

עיין שו"ת חתם סופר [או"ח סימן צ"ה מש"כ בזה שהרמב"ם והשו"ע השמיטו הא דאורוות סוסים] - ועיין בחזו"א סימן ק"י ס"ק כ' ד"ה ובח"ס.

צירוף בית למערה לשיעור ד"א לענין מדידת תחומין

בה"ל ד"ה שיש בנין על פיה. בגמרא פריך ותיפול משום בנין, ומשני לא צריכא אלא להשלים, פ"י הבנין והמערה מצטרפין לד"א [רש"י], וכתבו התוס' והוא שיהא רוב הד"א מן הבנין, אי"כ קמשמע לן שמתחילין למדוד מסוף המערה, ואיירי שיש בבנין לבד ד"א.

עיין יד אפרים שנוטה לפרש דהמג"א מיקל בבי' הקולות, דאפילו ביש רוב ד' אמות בבנין מקילינן למדוד מסוף המערה.

מדידת תחומין מביהכנ"ס שיש לו חדר מיוחד לדירה

בה"ל באו"ד. וגם הלשון משמע קצת כן דנקט ביהכ"נ שיש בו בית דירה וכן באוצרות וכולהו, ומשמע דכל הבית הכנסת או האוצרות נמדדין ע"י הבית דירה שבתוכם.

עיין חזו"א מעשרות סימן ה' [ס"ק י'] ובאו"ח מועד סימן ק"י ס"ק י"ט ד"ה ויש (-ועיי"ש [ס"ק כ'] ד"ה בתים). ועיי"ש שם בס"ק כ"ח ד"ה במ"ב שחולק ע"ד הבה"ל כאן.

בחילוק שבין פגום לקשת

בה"ל ד"ה ואם היו שני בתים. אמנם דעת הרשב"א גופא והסכים עמו הריטב"א דפגום קיל מקשת, ואפילו החלל שבין שני שורות הבתים מחזיק יותר מד' אלפים ג"כ מודדין התחום מבית האחרון, וכן אם יוצא מצד אחד לעולם מודדין התחום של העיר מבית האחרון [והיינו אפילו כשהולך מצד השני שאין שם בתים], והוא כס"ד דהתוספות.

לפי הפירוש בתוס' לחלק בין פגומין לבין קשת, העיר רא"ל הי"ו דהגדר לחלק בזה הוא דפגומין אינו בית גמור לכן הוא ספל, אבל בית גמור הוא כקשת ולא נחלק בשיעור עובי הקשת. ויתכן לסייע יסוד חילוק זה ע"פ המתבאר בחזו"א [סימן ק"י ס"ק כ'] דגדודיות וכדו' מועילות רק לעיבור ולא להצטרף לשיעור עיר.

אך רנ"ק הי"ו הקשה מהא דאמרינן [בגמ' בדף נ"ה] בית כמין פגום, אך אפשר לומר דאדרבה המכוון רק כמין פגום והיינו שלא הוא בית גמור. אך העיר רנ"ק הי"ו מדברי רש"י במתני' דפגום הוא מגדלין בחומה. אך יתכן ע"פ מאי דבחידישנים וביאורים [נ"ה ע"ב] כתב להוכיח דגם בית הבנוי ע"ג עמודים של י' טפחים מתעבר מהא דמגדלין - ודלא כחזו"א [שכתב בס"ק כ"ח שאינו עושה עיר לפי שאין לו חצר, ואינו מתעבר עם העיר לפי שאינו עושה עיר למטה]. (ועיי"ש שבריש דבריו כתב לדון על מאי דכתב החזו"א לענין צירוף לעיר, ובזה כתב לדון על מש"כ החזו"א לענין עיבור) - וא"כ אם באמת נחלק

בזה בבנין שע"ג עמודים של י' טפחים בין צירוף לשיעור עיר לבין עיבור, את"ש לחלק כנ"ל.

מדידת תחומין מעיר שבתים בודדים יוצאים נגד אמצעה
בה"ל באו"ד. ודע דאם הבתים שיוצאין זה אחר זה הוא כנגד אמצע העיר גם דעת הראב"ד להקל בזה.
עיין חזו"א סימן ק"י ס"ק י"ג שהשיג בזה.

מרחק שבין הבתים היוצאים מכנגד העיר

כדי שיהא דינה לרבע אותה

בה"ל באו"ד. ומה שרצה היד אפרים לחדש בהמדידה בין אם מודדין באלכסון או בשוה, הוא נגד הרשב"א והריטב"א שכתבו בהדיא דהיכא שהוא פחות מד' אלפים באלכסון לענין גאם או צריך לרבע אותה אח"כ בשוה.

עיין בה"ל בדיבור הסמוך בסופו.

תיקון בשו"ע

סעיף ח'. בשו"ע. היו ג' כפרים משולשים אם יש בין האמצעי ובין כל אחד מהחיצונים אלפים אמה או פחות מכאן **(מלבד רוחב העיר האמצעי - טור)** ובין שנים החיצונים רפ"ג אמה פחות שלישי כדי וכו'.

עיין ביאור הגר"א דהג"ה זו מקומה אחר תיבת "שלישי" (וכן נדפס כבר בדפוס השו"ע).

במרחק שבין ב' החיצונים לאמצעי בג' כפרים

משולשים שתחשב כמדינה אחת

בה"ל ד"ה רפ"ג אמות פחות שלישי. אכן מלשון הרמב"ם דכלל שתהא ביניהם רפ"ג אמות משמע לכאורה דאין קפידא בזה, ורק שבין כולם לא תהיה יותר מהשיעור, ואז רואין האמצעית כאילו נתונה מכוון באמצע בין שניהם, וצ"ע.

עיין חזו"א סימן ק"י ס"ק ט"ו ד"ה ואם אתה, שהשיג ודעתו דודאי בעינן מכוון.

מדידת תחומין מעיר העשויה כמין גאם

בה"ל באו"ד. ודע דמש"כ שם לענין עיר העשויה כמין גאם שאין מרבעין אותה ורק מותחין החוט באלכסון כמין יתר של קשת, זה אינו דברשב"א בחידושו (הנדפס מחדש) וכן בריטב"א כתב להדיא דעושין לה ריבוע.

עיין בה"ל סוף דיבור הקודם.

מדידת התחומין מג' הכפרים כשהם משולשים

בה"ל ד"ה מחוץ לשלשתן. ולעני"ד יש לפרש דעת הרמב"ם דס"ל דאף להחיצונים מודדין התחום מן האמצע ולהלן אלפים אמה דהוי כולם כעיר אחת.

עיין חזו"א סימן ק"י ס"ק ט' ד"ה ס' שצ"ח שהשיג דאין חולק בזה וכו"ע ס"ל כרמב"ם.

צירוף החנויות שבסוף העיר לעיר

סעיף ט'. בשו"ע. עיר שיושבת על שפת הנחל שרוב העיתים הוא יבש.

עיין מחזה אליהו סימן פ"א לענין חנויות [שכיון שעומד לתשמיש כל בני העיר דמצטרף עם העיר. - ור"ל כן אף לפימש"כ הא"ר שאין להקל בספיקת המג"א - שנסתפק אם נחל דוקא, יעו"ש].

צירוף נחל הרחב משבעים אמה לעיר

בשו"ע. אם יש לפניו מצבה רוחב ד"א על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל נמצא הנחל בכלל העיר ומודדין לה אלפים אמה משפת הנחל השני.

עיין חזו"א [סימן ק"י ס"ק כ"ז] דדוקא עד שבעים אמה ושירים. ועיין מחזה אליהו סימן פ"א באות ח"י.

צירוף ביהכנ"ס שמחוץ לעיר למדידת התחום

סעיף י'. בשו"ע. יושבי צריפין וכו' ואם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים קבועים של אבן או של נסרים אלו עושים את כולם קבע ויש להם דין עיר, ומרבעים אותה ונותנים לה אלפים אמה לכל רוח.

עיין חזו"א סימן ק"י ס"ק כ' ד"ה בתים מה שנסתפק לענין צירוף בית הכנסת, ועיין שם בס"ק כ"ג ד"ה שצ"ח דבית חרב של ג' מחיצות בלי תקרה לא מצטרף לעיקר עיר, וע"ע שם בס"ק כ' ד"ה בתים וד"ה והא דמיבעי.

ועיין בד"ה בתים [שכתב] "מיהו לענין צירוף דבעינן שיהיו מצורפין תוך ע' אמה אפשר דאין ביהכנ"ס מצטרף, אלא בעינן הבתים יהיו מצורפין תוך ע' אמה [את"ל דחדר ד"א שדר בו החזן מחשיב גם ביהכ"נ לדירה לענין להתעבר עם העיר] לענין לעשות עיר" - היינו דלפי שיטת החזו"א דבעינן דוקא שהחזן דייר בבית הכנסת (עיין לעיל ד"ה ויש לעי") אין נפק"מ בזה דהרי בית הכנסת הוא נמצא תוך ע' אמה, והנפק"מ רק לדעת המ"ב דיועיל כשהבית דירה של חזן אחר ע' אמה לאשוויי

לבית הכנסת שבתוך ע' אמה כעשוי לדירה, בכ"ז זהו רק לענין עיבור, אבל כאן לענין צירוף לשיעור עיר בעינן דהבית דירה יהא תוך ע' אמה - ואולם באופן זה כבר אין חידוש ע"י הבית הכנסת דהרי יש בית דירה ממש תוך ע' ושירים, אבל לשיטת החזו"א גם בזה יש חידוש דהבית הכנסת עצמו ע"י שדר בתוכו ממש חשיב גם לאיצטרופי לשיעור עיר. ולפי"ז מש"כ לעיל [- ושאר השנויות נ"ה ב' דמתעברין עמה] "אפשר דעושין עיר וכו'" קאי ע"פ שיטתו דדר שם גרידא ויש ב' בתים, וע"ז כתב דאפשר דאלו מצטרפים להיות ביתו (ויתכן זאת גם למ"ב אי מהני לדיד"י גם כשדר שם גופא), וכאן חוקר רק אליבא דמ"ב (אך בזה פשיטא דאין להחשיב את הביה"כ ואת הבית דירה לב', והנידון רק אם יצרף את הבית דירה שחוץ לע' אמה - ולעיל כתב "אפשר דעושין עיר", וא"כ אם יש צד דלא עושין עיר מ"מ אולי עכ"פ יועיל לגבי כשיש בית אח"כ בתוך ע' אמה דיל"י שהוא יצרף, ואפילו אם בגוונא שלדעת המ"ב לא יועיל דהרי כאן דר בבית הכנסת עצמו. אך אפשר לומר איפכא דרק להמשנ"ב אפשר לחקור כיון שיש לו שייכות עם הבית דירה, אבל להחזו"א את"ל דהבית הכנסת עצמו אין מצטרף אין לו ודאי שום ענין לצרף בית אחר שישלים לו' בתים).

תחומין לעיר המוקפת

סעיף י"א. בשו"ע. עיר שהוקפה ואח"כ ישבה מודדין לה ממקום ישיבתה, ישבה ואח"כ הוקפה מודדין לה מחומתה.

עיין חזו"א סימן ק"י ס"ק כ' ד"ה ואמנם דדוקא בחומה משום דמגנא. - אך משמע דאפילו יש שם פירצה האוסרת לענין טלטול, דבאין פירצה והוי רשות היחיד אזי בכל גוונא מודדין מהמחיצה כמש"כ בס"ק כ"א ד"ה מיהו.

בית בנוי בחומת עיר שהוקפה ואח"כ ישבה

מ"ב ס"ק נ"ד. ממקום ישיבתה. פ"י לא ימדוד מהחומה אלא מן הבתים וכו' אם לא שיש בחומה בית דירה והיא בתוך ע' אמה ושירים לשיבת בתי העיר מצטרפת עמה. **ובשעה"צ ס"ק כ"ט.** ולדעת הרמ"א לעיל צריך ליתן לה עוד ע' אמה ושירים מבית דירה זו. הגר"ז. ולעיל בבה"ל ביארנו דנכון לנהוג כהרבה ראשונים דסברי שאחר שנתנו לה עיבור אחד אין נותנים שם עוד ע' אמה.

עיין חזו"א [סימן ק"י ס"ק י"ט ד"ה ובמ"ב] שהשיג בזה [שאין כאן עיבור לעיבור אלא עיבור לעיר].

שנים שזכו בחפץ של הפקר

סימן ת"א. סעיף א'. בה"ל ד"ה כרגלי הזוכה בהם תחילה. ואם זכו בהם שנים אחד עירב למזרח ואחד עירב למערב הרי הוא כרגלי שניהם, ואסור לזוז אותו ממקומו [תו"ש ומא"מ ושאר אחרונים דלא כט"ז].

עיין פרי מגדים מה שכתב בכונת הט"ז.

בדינא דחפצי נכרי קונים שביתה במקומן

בה"ל ד"ה קונין שביתה במקומן. וכ"כ התו"ש בדעתם, אלא שכתב דמהגהות אשר"י בשם או"י משמע דהרי הם כרגלי עכו"ם לגמרי, וא"כ אם העכו"ם במקום רחוק אסור לזוז הכלים ממקומן, וכמו בפירות ישראל אם הם מופקדים במקום אחר בסימן שצ"ז ס"ז, והעתיקו הפמ"ג.

ושם [במ"ז ס"ק א'] פוסק לאיסור (הערת רנ"ק הי"ו).

מחיצה למים המכונסים בין שני תחומין

סימן ת"ב. סעיף א'. מ"ב ס"ק ה'. ואפילו היא תלויה. דקל הוא שהקילו במים מפני שיש לזה צורך הרבה, ומ"מ צריך שיהיה עכ"פ קצה המחיצה שקוע טפח במים דבלא"ה אינה נראית כהפסק כלל וכמבואר לעיל בסימן [שע"ו] ס"א.

עיין דרישה [ס"ק ב'] ופרי מגדים מ"ז ס"ק ב'.

חריץ מים בין שני תחומין

בה"ל ד"ה חריץ. האי ענינא מיירי רק ביו"ט ולענין איסור תחומין, דאי בשבת בלאו איסור תחומין יש בו משום הוצאה [מא"מ], ועיין בפמ"ג.

במשבצות זהב ס"ק ב' [שכתב או בשבת וע"י היתר פסין].

מילוי ממים שמחוץ לשני תחומי העירות

בה"ל ד"ה מקצתו בתחום עיר זה. לכאורה נראה דדוקא באופן זה, אבל אם החריץ רחב הרבה ויש שטח גדול שאין שייך לא לתחום זה ולא לזה יהיה מותר למלאות כל אחד בתוך תחומו, ולא אמרינן בזה דעריבי מיא דאיליה וכו', וא"כ ה"נ כשהחריץ רחב הרבה שמפסיק באמצע שטח שמצדו אין שום איסור למלאות דהלא הוא חפצי הפקר, ואין לנו לחוש מה שמעבר השני יש מים ששייכים לאיזה עיר.

בריש דבריו נקט לענין מילוי בתוך תחומו - וצ"ע אם יהיו מותרים למלאות מהשטח שבינתים שאין שייך לא לזה ולא

עיין לעיל סימן שכ"ט סעיף ט' [בשו"ע דאיתא להאי דין דכל היוצאין להציל חוזרין בכלי זינים למקומם, ולא הזכיר שם מהא דאם היתה יד הנכרי תקיפה כמו שכתוב כאן בשו"ע].

מכתב למרן בעל החידושים וביאורים לצוק"ל

א. בדברי הרמב"ן בענין יצא חוץ לתחום למ"ד תחומין דאורייתא.

ב. בענין תבן העומדת בין שני תחומי שבת, ובדין דפירותיו וחפציו כמוהו.

ג. במיא דמינד ניידיא דמשו"ה לא נגרר בתר הבעלים שכתב הטעם דהוא משום שיוצאים משליטתו של הבעלים.

ד. בדברי הבה"ל סימן ת"ד ד"ה ממקום שפגע אם ספינה קונה שבייתה בשעה שמהלכת, ובמש"כ הרשב"א בעבוה"ק דאדם מהלך קונה שבייתה אם זה סותר למש"כ בחידושי דספינת ר"ג איירי דמינח ניחא כל ביה"ש, ובמש"כ הרמב"ן אינו נכון ע"ד הראב"ד דאדם מהלך אינו קונה שבייתה אא"כ עומד משום דנייד ל"י והו"ל כנהרות המושכין.

עיה"ק ירושלים תובב"א י' אדר א' תשל"ל לכבוד

מע"כ הרב הגאון הגדול כש"ת ר' חיים גריינמן שליט"א בלמדי קעת בעניני תחומין עיינתי בספרו היקר ואציע בזה כמה הערות.

א) בס' י"א [ה-] אות ה' ואילך - הדר"ג נקט בפשטות בכונת הרמב"ן גם לענין יצא באיסור דשוב אח"כ לא עובר מחדש עד שיצא אלפיים חדשים - ולפי"ז אין כלל ענין ד"א בדאורייתא - אולם לכאורה אפ"ל דכל דברי הרמב"ן רק לענין יצא שלא בדרך האסור, בזה יש לו עדיין אלפיים דהתורה הזהירה שלא יתרחק ממקומו באופן האסור, אבל ביצא באופן האסור שפיר אפ"ל דעובר בכל ד"א - דתחילת דברי הרמב"ן הרי איירי להדיא לענין דלא הוי בדרך האסור, שכי" מפני שהליכתו בספינה בים בין למעלה בין למטה ודאי מותרת היא וכו', ואין אני קורא בזה אל יצא וכו' כיון שלא הלך ג' פרסאות ברגליו, שהרי הלך הספינה אינו קרוי הלך כלל" וכו' - וכן הם שם המשך דבריו, אלא שלאח"כ בד"ה וגדולה מזו הביא ראייה ממאי דהתיר ר"ג גם בשהלכו העדים ג"פ וכ' "ואם היוצא חוץ למקום שבייתו שלש פרסאות על כל פסיעה ופסיעה הוא עובר מן התורה משום אל יצא וכו' שהרי כבר הלכו וכו', ומכאן ואילך בה' אמות אני קורא בהן אל יצא וכו'", ומסתמת דבריו אפ"ל דקאי על כל יוצא חוץ לתחום גם באיסור, וקעסיק להוכיח שבאמת אין חיוב על כל ד"א, אך אם נקשר דבריו אלו אל מש"כ קודם לכן יתכן דכונתו דהא ודאי דיוצא באיסור עובר על כל ד"א, וע"ז כי "ואם היוצא חוץ למקום שבייתו ג"פ על כל פסיעה ופסיעה וכו'", היינו אם היוצא גם בגונא דאיירינן בעדים שיצאו בהיתר ג"כ עובר על כל ד"א איך התיר להם ר"ג, וא"ש סיוס דבריו שכי" ויש"מ אין לוקין על התחומין דבר תורה אלא במהלך שלש פרסאות

באיסורי תחומין וכו' או במהלך אלפיים אמה **באיסורי תחומין** וכו', הא אלו הלך בהיתר כל היום אע"פ שיצא לו לכמה תחומין אינו חייב עד שילך וכו' וכ"ש היושב בספינה וכו'", חזינן דעיקר כונתו לחלק בין יצא בהיתר לבין יצא באיסור - ולפי"ז יצא דודאי נשאר בשבייתת ביתו דהרי ביצא באיסור אסור לזוז יותר מד"א, ורק ביצא בהיתר לאחר שנשלם כל מה שצריך ללכת עבור פיקו"ג אזי רמיא עליי איסור תחומין של אלפיים לכל רוח, וא"ש לענין מאי דדן בד"ה ברם, ולכן - ובעצם כן הם דברי כת"ר בד"ה ולכן, אלא שלפי הנ"ל יהא מוכח כן ממאי דביצא באיסור עובר על כל ד"א - ולפי הנ"ל שייך ענין ד"א בדאורייתא לענין יצא באיסור.

ב) שם אות י"ג. - לכאורה איירי שם באופן הפשוט דהתבן שייך לבני תחום האחר, אלא שאין כאן גול דלא מקפידים עליהם, ומאי דהריטב"א לא מפרש כרש"י כבר כתב בחזו"א סימן קי"ב ס"ק י"ב משום דס"ל דלא חיישינן שיטול תבן של חבירו אלא שיטול את שלו שנמצא בתחום חבירו, אבל בשיטת רש"י שפיר אפשר לומר שחיישינן באופן הנ"ל שאין מקפידין זה על זה, ומשמע מהחזו"א דלהריטב"א על עצם התבן אין איסור בהבאתו שאפשר לומר כבי האופנים שכתב כת"ר, או משום דקנו שם אלפים לכל רוח או משום דיכול להביאם תוך ד"א.

ועיון בחידושי הריטב"א דף מ"ז ע"ב שכתב חילוק בין תוך התחום או חוצה לו לענין כשהבעלים לא נמצא שם, וכתב "ואינן קונין שבייתה לעצמן אלא בשבתו בתוך התחום, **דדעת הבעלים מן הסתם שיקנו שבייתה עם בני העיר**, אבל חוץ לתחום העיר לא", ונסתפקתי אם כונתו לחלק בין תוך תחום עיר אפילו אינה העיר של הבעלים לבין חוץ לתחום כגון במדבר, או שכונתו דוקא תוך תחום עירו שדר בה דשם דעתו שלא ישתנה

יצא מתחומו ונתנוהו עכו"ם בדיר וסוהר

סעיף ו'. מ"ב ס"ק כ'. נתנוהו עכו"ם חוץ לתחום וכו' ר"ל שהוציאוהו מתוך התחום ונתנוהו שם. **ובשעה"צ ס"ק י"ח.** כ"מ בגמרא דאילו יצא לדעת אפילו אם אח"כ הוליכוהו בע"כ שם אין לו אלא ד"א. **עיין לקמן מ"ב ס"ק כ"ה.**

היקף לדירה בדיר וסוהר

מ"ב ס"ק כ"א. בדיר. גדר של בהמות שעושיין בשדות היום כאן והיום כאן כדי לזבלן בגללי הבהמות וסוהר נעשה לבהמות העיר וכו', ובאם שהיה יותר מב"ס בעינין שיהא מוקף לדירה כגון ששומר הבהמות דר שם. **ובשעה"צ ס"ק כ"א.** רבינו יהונתן בריש פ"ב והעתיקו הרעק"א.

עיין לעיל סימן שנ"ח סעיף א' בבה"ל [בשם רבינו יונתן דדיר מקרי מוקף לדירה מחמת שיש בו בית לרועה, ודלא כרש"י שפירש מחמת שנכנס ויוצא שם תמיד].

הביאוהו עכו"ם חוץ לתחום בספינה עד הנמל

מ"ב ס"ק כ"ב. ודע דה"ה אם הביאוהו עכו"ם בספינה ג"כ אינו מותר מעצמו לצאת מן הספינה אם היא עומדת למטה מי, אא"כ כשנכנסה הספינה בתוך היקף מחיצות העיר, וי"א אם העיר אינה מוקפת במחיצה מצד הנמל עומק מקום המים שבמקום הנמל נחשב למחיצה. **עיין חזו"א סימן ק"ט ס"ק ט"ו ד"ה כתב המ"ב.**

הביאוהו עכו"ם בספינה עד סמוך לעיר

מ"ב ס"ק כ"ב. וי"א דאפילו אם העיר אינה מוקפת במחיצה מצד הנמל עומק מקום המים שבמקום הנמל נחשב למחיצה, ועיין במג"א מ"ש בזה בשם מהרי"ל ונתבאר בבה"ל. **משמע** דכונתו דלפי מש"כ בסו"ד בבה"ל אזי לא ס"ל כמהרי"ל, ועיין בחזו"א סימן ק"ט ס"ק ט"ו ד"ה כתב במ"ב שכתב ליישב דברי מהרי"ל מכוונים עם הרמב"ן.

מי שנתנוהו עכו"ם בדיר וסוהר כשיצא מתחומו לדעת

מ"ב ס"ק כ"ה. אע"פ שהוא בתוך אחד מאלו. בין שנכנס מדעתו בין שהכניסוהו עכו"ם לשם כיון שעכ"פ יציאתו מתחום היה מדעת לא אמרינן בזה כולו כד' אמות. **עיין שעה"צ ס"ק י"ח.**

הוציאוהו עכו"ם מתחומו ונתנוהו בעיבורה של עיר אחרת

בה"ל ד"ה מוקפת חומה לדירה. ודע דמ"א הביא דעת ריא"ז דעבורה של עיר נמי נחשב כעיר. **עיין חזו"א שבת סימן כ"ב [-או"ח מועד סימן ק"ט] ס"ק ט"ו ד"ה כתב [שמפרש דעיבורה של עיר שמהני היינו בכגון עיר העשויה קקשת ונכנס בין הבתים, יעו"ש].**

בדעת הראשונים בנתנוהו עכו"ם בעיבורה של עיר

בה"ל באו"ד. מיהו מה שהביא המ"א בשם ריא"ז דאפילו בהכניסוהו לעיבורו של עיר נמי חשוב לו כל העיר כד"א, זו קולא יתירא דאף הרמב"ן מחמיר בזה. **עיין חזו"א סימן ק"ט ס"ק ט"ו ד"ה כתב במ"ב.**

מי שיצא מתחומו ונכנס לדיר וסוהר

בה"ל ד"ה אבל אם יצא חוץ לתחומו לדעת וכו'. ומ"מ למעשה בודאי יש להחמיר כדעת המחבר וכו' ובפרט שהרשב"א בעצמו כתב בעבוה"ק דיש לחוש לדברי המחמירין בזה. **עיין לקמן סעיף ח'** בה"ל ד"ה אם בסופו [דלענין אם החזירוהו לעיר בודאי אין להחמיר, דיש לסמוך בזה על המקילים בהוציאוהו בכל גוונא].

קנה שבייתה והוא עכשיו חוץ לתחום

למעלה מי אם מותר לירד

סעיף ז'. מ"ב ס"ק כ"ו. מיירי שבא בע"ש סמוך לחשיכה לנמל וכו' ובא רוח והפליג את הספינה חוץ לתחום במקום שהיו המים פחותים מעשרה טפחים מן הקרקע וכו' אפ"ה בספינה גופא מהלך את כולה. **עיין חזו"א סימן ק"ט ס"ק י"ח ד"ה ובמ"ב.**

ליכנס לתחום למקום צנוע כשהוצרך לנקיבו

סימן ת"ו. סעיף א'. מ"ב ס"ק ט'. דוקא לגדולים. אבל קטנים אין כבוד הבריות כ"כ דהא משתינים מים בפני רבים, וגם אין כ"כ טינוף בהם שיהיה צריך להתרחק דהא נבלעין במקומן, ויש להחמיר כסברא זו.

עיין פמ"ג א"א ס"ק ג' [שכתב ולכאורה הלכה כמיקל וגם דברבנן יעו"ש].

היוצאים להציל ומפחדים לשבות במקום שהצילו בו

סימן ת"ז. סעיף ב'. מ"ב ס"ק י'. ובכלי זינים. וזה מותר אף כשיד ישראל תקיפה דאם היה מקומם בתוך אלפים מותר לחזור בכלי זינים.

לזה, וכגון ע"י השלכת דלי של הפקר שלא עוברים בו בהוצאתו חוץ לתחום - ואולי שם כבר יש לחוש לתערובות. ואולם בציור שנקט קודם שיש הפסק כמה מילין, אזי לכאורה מותר גם מלאחר תחומן, אך אולי כיון שהוי רק רחב הרבה אזי לאחר תחומן כבר הוי כקרוב לתחום אחר שחיישינן לתערובות, דמש"כ במשנ"ב [ס"ק ב'] שכשמצד ב' הוי הפקר מותר זה רק לבני העיר, אבל אם א' בא לשם ע"י ששבת תוך תחום של גבול תחומם אשר בזה מסתמא ודאי לא שייך שהוא אוסר משום דעתו אפילו לדעת הפמ"ג שהו"ד לקמן שעה"צ ס"ק ד', אבל הוא יהא אוסר משום תערובות מים של העיר.

אך צ"ע מהו גבול השטח שבינתים, דבמפסיק רק קצת שטח כנראה שלא מתיר אפילו מתחומם (ועוד העיר רנ"ק הי"ו דאלא"ה כל האיסור רק במצומצם גבול של אלו עד אלו, דהרי בין שטח משותף אמרינן ברירה). וכן נפק"מ אי ברחב הרבה מאוד מותר גם בשטח ההפקר מאיזה גבול יהא מותר.

טלטול בבקעה ששבת בה כשהקיפוה גויים מחיצות

סימן ת"ג. סעיף א'. מ"ב ס"ק ו'. אף דלענין הילוך לא נחשב ההיקף כלל למחיצה מחמת שלא שבת באויר מחיצות, לענין איסור טלטול לא איכפת לן בזה כיון שיש מחיצות עכ"פ עכשיו. **ובשעה"צ ס"ק ג'.** ואף דאם נעשו המחיצות במזיד אין נחשבין מחיצות רק לחומרא, כאן שנעשו ע"י עכו"ם כמו שנעשו בשוגג דמיא [רבינו יהונתן].

עיין סימן שס"ב במשנ"ב ס"ק ח"י.

שבת בבקעה שהקיפוה גויים מחיצות

בשבת והוציאוהו גויים חוץ לאלפים

בה"ל ד"ה אלא אלפים. בחידושי רע"א הביא בשם הריטב"א שכתב בשם רבו דאף אם הוציאוהו עכו"ם ונתנוהו חוץ לאלפים אפ"ה אינו ראוי להלך בכולה, ולא דמי להוציאוהו ונתנוהו בדיר וסוהר דהתם וכו' אף שהוציאוהו חוץ לאלפים שלו לא ניתר בשביל זה כל אותו הרחב ואין לו אלא ד"א ע"י"ש.

עיין חזו"א סימן ק"ט ס"ק ז' [ד"ה כתב].

ספק ספיקא להחמיר בד"ס - בתחומין למי שבא בספינה

בשבת וספק אם היה למעלה מי בכניסת השבת

סימן ת"ד. מ"ב ס"ק י"ד. אזלינן לקולא. ותלינן דמשנכנס השבת עד שהגיע לנמל היה למעלה מעשרה משום דספיקא דרבנן לקולא. **ובשעה"צ ס"ק י'. אף דיש כאן ס"ס להחמיר** דשמא הוא למטה מעשרה ושמא יש תחומין למעלה מעשרה, ועיין בספר בית מאיר.

עיין לעיל סימן רמ"ח בחידושי הגרעק"א [ע"ד השו"ע שם ס"ב שכתב דבנהרות מותר להפליג אפילו בערב שבת "והוא שלא יהא ידוע לנו שאין בעמקם עשרה טפחים", כתב הגרעק"א מזה מוכח דספק ספיקא להחמיר מ"מ דברבנן לקולא] וכאן, ועיין בשער המלך [בפרק י' מהלכות מקואות כלל ה' שהוכיח כן מדברי הרה"מ בפכ"ז מהלכות שבת ה"ג יעו"ש] וחידושי בית מאיר ס"י ת"ד שג"כ כתב כהוכחת השעה"מ. - ועיין שו"ת נודע ביהודה מהדו"ת חיו"ד סימן ס"ד [ד"ה ושוב] ובפתחי תשובה יו"ד סימן ק"י בכללי ספק ספיקא בקצרה ס"ק ט"ז.

ועיין שו"ת חתם סופר ח"ו סימן צ"ח ד"ה וכו' ה"ה שכתב דכאן הוי רק כספק אחד. ועיין פמ"ג סימן ק"י וראש יוסף חולין דף י"א. ועיין שו"ת מהרי"ל דיסקין קונטרס אחרון אות קל"ב [שמביא ראייה דאסור מהא דסימן שצ"ג דעירב בין השמשות ונאכל בין השמשות דעירובו פסול]. ועיין בפמ"ג מ"ז סימן פ"ג ס"ק ו' ד"ה ומה. - ועיין חקרי לב חיו"ד ח"א סוף סימן ס"א - ועיין בפמ"ג שפ"ד באות כ"ו ד"ה והנה אי.

איסור תחומין בכרמלית

בה"ל ד"ה והואיל ואין בימים ונהרות וכו'. מ"מ קשה להולמה שהרי בש"ס איכא מ"ד דס"ל אלפים נמי ד"ת, ויליף לה ממגרשי העיר אלף למגרש ואלף לתחום, והתם בודאי לא הוי אלא כרמלית, דאלף השני שהיה שדה לבהמתו בודאי אינה רה"ר, ואפ"ה לרע"ק לוקין עליה ביצא לחוץ מן השיעור הזה, וא"כ כמו"כ לדידן דדוקא י"ב מיל מה"ת בודאי אפילו אם היו י"ב מיל כרמלית אעפ"כ איכא איסור דאל יצא.

עיין מהר"ם שייך על המצוות מצוה כ"ד אות א' שעמד בזה וכתב לחלק בין ר' עקיבא לרבנן, ועיין שם באות ד' שכתב לחלק לדידן בין כרמלית לבין ים, אך גם בים כתב להיכא דאזיל בספינה להקל.

תיקון בשעה"צ

סימן ת"ה. סעיף א'. שעה"צ ס"ק א'. וכבר העיר בזה הפמ"ג בסימן שצ"ז. **הפמ"ג בסימן שצ"ו במ"ז ס"ק א'.**

דין חפציו מכאשר הוא נמצא אתם, ואם נימא הכי יצא דבהא דף ע"ט לא יקנו שביתת עצמן דהא הם הוי תחום של מקום אחר, וא"כ יהא אפשר להביאם רק בנמצאים תוך ד"א, וכן יהא את"ש לענין מתני' דביצה ל"ט ע"ב אשר דנו בזה הרשב"א בשם הראב"ד והגרעק"א ואבהעו"ז, ולפי הנ"ל את"ש דשם איירי בעיר אחרת.

עוד יש לעיין דלכאורה לפי"ד הריטב"א הנ"ל משמע דהבעלים רוצה שיקנו שביתה עם בני העיר, א"כ כנראה דהמכוון שקונים שביתת העיר שיהא להם מן העיר אלפים לכל רוח, ואילו מדברי הריטב"א בהמשך דבריו משמע דהנידון שם שיהא להם ממקום אלפים לכל רוח, דהרי בתחילה מפרש דאיירי הן לענין חפצי בעלים והן בחפצי הפקר, ובחפצי הפקר מפרש דיש להם אלפים ממקומן, א"כ ה"ה בחפצי בעלים השנויים אתם יחד, ואח"כ כשחזר לפרש כמסקנת תוס' דבחפצי הפקר יש להם שביתת העיר כתב "ויש שפרשו וכו' בנכסי הפקר בלחוד וכו'", וכנראה משום דזה פשיטא ליה שבחפצי בעלים יש להם רק אלפים ממקומן. וצ"ע דלפי סברא הנ"ל הרי צריך לומר שיהא להם שביתת העיר (וכל הנ"ל יש לספק מדברי הרשב"א בחידושו שם). - ומש"כ כת"ר בד"ה שו"ע בסופו דלישנא דלא יזיזם ממקומם מבואר דלא אמרינן דכל העיר כד"א, תמוה דאמאי גרע מאילו יצא הוא חוץ לתחומו שלא לדעת דהו"ל כל העיר כד"א, ולישנא דלא יזוז ממקומו שפיר מתפרש כל מקום כדינו, וכשם דאפשר לטלטל תוך ד' אמות כך אפשר לטלטל כשהם תוך מחיצות או תוך עיר.

ומש"כ כת"ר בד"ה הגרע"א ז"ל ותמה על קושית הגרעק"א, יעוין בחידושי אבן העזר שהקשה בדרך זה כיון דמתני' דהתם אתיא כרבנן מדמוקי רישא בשל עולי בבל כרגלי הממלא כוותיהו, א"כ סיפא ג"כ כותיהו, וכיון שחזינן שאסור להביאם אליו חזינן דרשותו שולטת שם עליהו (והיינו דאם אינן כברשותו הי' צ"ל שרובנו יטלטלו לכל מקום שירצו כחפצי הפקר, ואם לדידהו נגררים אחר הבעלים ה"ה דלריב"ג כן), ויעו"ש דישב לחלק בזה בין דעת ריב"ג לדעת רבנן, עכ"פ אפשר לומר דזו ג"כ כונת הגרעק"א בקושיתו.

ג) שם אות י"ד מש"כ להסביר ענין מינד נייד, אשאל בזה א"כ לדעת הרשב"א דאדם מהלך קונה שביתה (ולכאורה עיקר הסברו שייך לשיטת הרשב"א, דאילו לדעת הרמב"ן הרי חזינן דדעתו דכל דבר הנד אינו קונה שביתה, אלא דאין זה מוכרח דשפיר אפ"ל דיש ב' דינים, א' דבעל השביתה כשההלך לא קונה, והב' דחפץ הנגרר בתרי' אינו קונה בעת שתנודתו בניגוד לבעלותו), אזי במעיינות הנובעים אליבא דריב"ג נימא דיקנו שביתה לעצמן, דתנודתן מתנגדת רק לגררתם אחר הבעלים, אבל אכתי נימא דיקנו שביתת עצמן, ובשלמא להרמב"ן אפ"ל דבזה לא מהני דלא גרע מאדם הנד שלא קונה שביתה, אבל להרשב"א קשיא, וזה רק לפי הסבר כת"ר, אבל אי הרשב"א מחלק בין אדם לחפצים שפיר אפ"ל דכל חפץ לא קונה שביתה בתנודתו, זולת דנימא דגם להרשב"א יש בחפצים ב' דינים, הן דבתנודתם לא קונים שביתת עצמן, והן דבעת שתנודתם בניגוד לבעלות אינם נגררים, אך צ"ע מנין לנו ב' הדינים, דבשלמא אליבא דהרמב"ן אפ"ל דמדין מינד נייד נלמד הדין של ניגוד הבעלות, ומדין ספינה נוטלתו למד לדין אדם מהלך, כדמשמע בחידושו שלמד משם לדין ספינה מהלכת ואח"כ כתב לדין אדם מהלך (-אך יעו"ש שכתב ללמוד גם מהא דמים באוקינוס מינד נייד), אבל הרשב"א דלא ס"ל לענין אדם מהלך מנין לנו ב' דינים בחפצים, ובעבודת הקודש מבואר דהסוברים דאדם

מהלך לא קונה שביתה למדו כן מדין מים מינד נייד, וחלק עליהם דאין דנין לאדם מן הנכסים. אלא שלפי הסבר כת"ר מובן מאוד מדוע לא דנים לאדם מנכסים, אך מאידך משמע דמחלק בין אדם לבין תנודת נכסים, ולא רק בעת שתנודתם בניגוד לבעלותו.

עוד זאת כת"ר הסביר משום דבהליכתם יוצאים מתחת בעלותו, והנה בביצה ל"ט ע"א פירש"י על מעיינות הנובעים "ואין יוצאין מגומות נביעותן לימשך הלאה", הרי דנשארים ברשותו דמשמע שכל הגומא ברשותו, זולת דנימא דעכ"פ חוזרים ונבלעים במקומם בגידי הקרקע. ואולי כונת כת"ר לא משום שיוצאים מרשותו אלא משום שלא יכול לשנות טבעם אשר מהלכים לאפוקי בהמה, ואשר לפי"ז את"ש ג"כ הנידון אם למילף מכאן גם לאדם דעיקר הדבר כאן הוא בגלל שאינם נחים... בנגרר אחר הבעלים לא חשיבא תנודתו רק...

ד) שם בד"ה בדין. מש"כ דבה"ל כתב **הראב"ד** והרמב"ן לא ס"ל כן, הנה שם איירי בבה"ל לענין ספינה, ומדברי הרמב"ן בחידושו משמע דהראב"ד ס"ל כן רק באדם ולא בספינה, ורק דכנראה דהרמב"ן משיג עליו מדוע מודה באדם ולא בספינה, ובבה"ל שם הזכיר מדברי הרשב"א והרמב"ן ולא מדברי הראב"ד, וכנראה דיש כאן ט"ס.

וכת"ר כתב להשיג ע"ד בה"ל דהרשב"א בעבוה"ק חזר בו מדבריו בחידושו. אולם זה לפי הנחת כת"ר דמאי דחלק על הסוברים דמהלך לא קונה שביתה הוא מכת הא דספינת ר"ג, א"כ ע"כ דחזר בו מחידושו דשם אוקים בגוונא שעמדה כל בין השמשות. אך אפשר לומר דחולק עליהם מסברא, ובפרט לפי הסבר כת"ר אפ"ל דמינד נייד הוי רק סברא לענין דלא נגרר אחריו, וגם לפי מש"כ לעיל דע"כ זה גם לענין דלא קונים שביתת עצמן, מ"מ ס"ל דזה רק בחפץ שהחפץ לא יכול להניח את עצמו, אבל אדם שיכול להניח את עצמו אין ללמוד דינו מדין נכסים, ולפי"ז שפיר יתכן דבספינה שא"א לעצרה בלב ימים מודה הרשב"א דלא קנה שביתה, ובפרט לפי מה שכתבו הראשונים דספינה ע"ג מים גרע ממים ע"ג מים, הגם דכאן הנידון על האדם שבה, ואפשר לומר כיון דאצלו הילוך כעמידה מ"מ שאני הילוך זה שלא יכול לעצור הילוכו. זולת דנימא דמש"כ הרשב"א שאין ללמוד אדם מנכסים הוא דבכל גוונא אין ללמוד דינו משם, אך הרי לכאורה צריך להסביר כנ"ל מדוע לא נלמוד דינו משם, א"כ אולי בגוונא הנ"ל שאני, ולפי"ז יתכן דכשגויים מוליכים אותו בע"כ ואין יכול לעצור הילוכו ג"כ לא קונה. ואם נכון הדבר הרי לענין מאי דדן כת"ר בד"ה לכאורה דמודה הרשב"א לענין ד"א דאין קונה מקומו בהילוך, והוכיח כן מהא דהחזירוהו דמהני אפילו בחזר לתחומו פסיעה אחת, אך לפי הנ"ל בגוונא דא מודה הרשב"א גם לענין קניית שביתה של אלפים דאינו קונה.

ולעצם דברי כת"ר שם אעיר דהרמב"ן הוכיח להא דספינה דלא קניא שביתה בהילוך מהא דאמרינן נוטלתו מתחילת ד' לסוף ד', הרי דיליף לדין קניית שביתת אלפים מדין קניית שביתת ד' אמות, ואע"ג דלפי הנראה מרמב"ן שהראב"ד ס"ל דאדם מהלך לא קונה שביתה ואילו ספינה קונה שביתה, א"כ לכאורה אם הרשב"א חולק במהלך כש"כ דחולק בספינה, ומוכח כדברי כת"ר דהרשב"א חזר בו. אולם אין זה מוכרח, דשפיר אפשר לומר דס"ל להרשב"א איפכא וכסברא הנ"ל, והראב"ד ס"ל דאדם המהלך כיון דהוא הולך ממש לא קונה משא"כ בספינה דהוא מינד ניח, אך הרמב"ן ס"ל דמצבו שבספינה אינו בדין מנוחה אלא בדין מהלך, וכמו שכתבו תוס' שבת ה'

ע"ב ד"ה אגוז דהעיקר דרכוב כמהלך, ורק דיש נידונים שיש בהם סברא מיוחדת. ובאמת הרמב"ן עצמו לעיל הזכיר הסברא של "איהו מינד ניח וספינה הוא דקא מסגיא, וחצר מהלכת הוא ולא אדם מהלך כלל" לענין שאין איסור ביציאתו בספינה מחוץ לתחום, ואילו כאן ס"ל דאין זה כנח, והיינו שלענין קניית שביתה אזלינן בתר עיקר הדין דרכוב כמהלך, משא"כ לענין איסור יציאה אמרינן דסוף סוף איהו מינד ניח ולא יצא באיסור מתחומו (וראיתי בשו"ת חת"ס ח"ו סימן צ"ח שכתב כעין סברת הרמב"ן לענין יצא חוץ לתחום, אלא שלא הבנתי היטב כונתו שם).

ועו"ש ברמב"ן שכתב "והראב"ד ז"ל מודה באדם מהלך שאינו קונה שביתה אלא א"כ עומד משום דנייד לי, וה"ל כנהרות המושכין ואין לו אלא ד"א, וזה אינו נכון וצ"ע", ולכאורה כונתו להשיג במש"כ "וזה אינו נכון" על מאי דהראב"ד לא מודה בספינה (אע"ג דדברי הראב"ד שהביא למעלה הם רק לענין פסק לחומרא בבעיא דתחומין, מ"מ מדדן הראב"ד בענין פירוש הרי"ף כברייתא דאין מפליגין משמע דלא מחלק בין ספינה שעמדה בין השמשות או מהלכת). אך אולי אפשר לומר דכונתו להשיג על הראב"ד דהדבר הפוך, דבאדם מהלך קונה שביתה ובספינה אינו קונה שביתה, ויהיו דברי הרשב"א מכוונים כדעת הרמב"ן, אלא דפשטות הדברים דאינו משיג על הא דאדם מהלך. אך יתכן דהשגתו היא על מאי דסובר הראב"ד דכיון דאינו קונה שביתה בעת הלוכו שוב לא קונה שביתה ואין לו אלא ד' אמות, ע"ז משיג וס"ל דכשעומד קונה שביתה כמו דס"ל כן בהא דשבת מלמעלה מ"י לתוך י' דקונה שביתה. - ולפי"ז ג' מחלוקות בדבר, להראב"ד מהלך אין לו אלא ד' אמות, להרמב"ן קונה שביתה בעת עומדו, ולהרשב"א קונה שביתה בעת הילוכו.

ועוד צ"ע במש"כ הרמב"ן בשם הראב"ד דה"ל כנהרות המושכין ואין לו אלא ד"א, והרי כנהרות המושכין ס"ל להראב"ד דאין עליהם שום דין איסור ומותרים בטלטול לכל מקום שירצה, ואי נימא ד"א שיהא מותר לגמרי ואם אין לו שביתה ע"כ יש לו רק דע"ד, דאדם שאין לו מקום הרי הוא בדין שבו איש תחתיו, א"כ למה לא נימא כן גם בחפצים כמעיינות המושכין, דאם דין חפצים כדין אדם לגבי דין איסור **יציאה ממקום** ה"נ ליהו כוותי' לגבי **ישיבה במקומם** (והיינו הוכחתם שם). אך כנראה דדין ד' אמות דחפצים הוא רק דין באדם וכן בחפציו משום דנגררים בתרי', אבל בחפצי הפקר לא שייך דין זה, ואולי משום דשבו איש תחתיו הוא כמשמעו (גם אי תחומין דרבנן מ"מ נפק"מ לענין האסמכתא) דהוא דין עליו עם חפציו, אבל אל יצא איש ממקומו כולל שלא יצא עם כליו (כמו שראיתי כמדומה בספר מהר"ם שיק על המצוות שכתב לפרש כן אם תחום כליו מה"ת), ולא דוקא כליו אלא שלא יצא עם כלים, והיינו דלכל חפץ יש לו דין מקום, אבל מעיינות המושכין דאין להם מקום אין להם גם דין ד' אמות כעין שפירש לענין הוצאה, והראב"ד משהו דין אדם לדין מעיינות רק לענין דלא קנה שביתה בעת הלוכו.

לענין מה שכתבתי באות ג'. שו"ר במשנ"ב סימן שצ"ז שעו"ש ס"ק כ"ב דהרשב"א מפרש בהא דמעיינות הנובעין דלא איירי כשמכונסין בגומות נביעותן אלא דהולכים לאטם, יעו"ש בעבוה"ק, ואם הסברא שייך רק לשיטת הרשב"א את"ש דלא קשה ממעיינות הנובעין.

ואחתום בזה בכבוד רב וביקרת הכבוד

שמחה בונם ולרנברג

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל
מראשי ישיבת "כוכב יעקב" נושעבין

והלכך יש להתיר [דהכא לא הוי מלאכה כלפי הישראל, שגדר איסור אמירה לעכו"ם כשהישראל עושה מלאכתו האסור לו ע"י עכו"ם והלכך אזלינן בתריה], או דנימא דכלפי הנכרי הרי הוא חוץ לתחום ידידיה [ואסור לישראל לומר לעכו"ם לעשות דבר שהוא מלאכה אף שזה מלאכה רק כלפי העכו"ם].

והנה בגוונא איפכא דכלפי הישראל הוי חוץ לתחום וכלפי הנכרי הוי תוך התחום [וכגון שאומר לנכרי מתושבי הכפר הרחוק להביאו למקום שהוא תוך תחום העיר, וכל משך הליכת הנכרי הוא תוך

לתחום הנכרי [וכגון שישראל עירב להביא חלב מכפר רחוק שמחוץ לתחום העיר, ושולח לשם נכרי מתושבי העיר להביא לו החלב משם, דכלפי הנכרי הוא הליכה למחוץ לתחום והבאת חפץ מחוץ לתחום אל תוך התחום, אך כלפי הישראל שעירב הוה הכל בתוך תחומן], דכלפי המשלח הוה היתר אך כלפי הנכרי הוי חוץ לתחום מהו.

והנה במקום מצוה ודאי יש להתיר דהוה שבות דשבות במקום מצוה [אך הנידון שלא במקום מצוה]. ושורש הספק ד"ל דדין אמירה לעכו"ם דחזינן אם כלפי הישראל הוי מלאכה או לא

ואם שגינו בכ"ז אתנו תלין משוגתינו, וח"ו לתלות הטעות בהגאון זצ"ל.
ישר כח מרובה להעורך היקר ברוך הכשרונות הרה"ג רבי בן ציון גרינהויז שליט"א על שעשה ימים ולילות בטירחא מרובה להעמיד דברי הגאון זצ"ל על מתכונתם.

1. הערת המערכת: ישנם הרבה חידושים המבוארים בלשונו הזהב והקצר של הגאון זצ"ל, והשתדלנו לציין את זה במקומו. כמו"כ השתדלנו שלא יהיו שינויים המשנים את התוכן, וכל ההוספות שנכתבו להקל על המעיין להבנת הדברים נכתבו בהערות בתחתית העמוד, ואצ"ל שכל החלוקה לסימנים וסי"ק והכתורות הם מהעורך.

חוקר הלכה

סימן א'

בענין אמירה לעכו"ם להביא מחוץ לתחום ספיקו של רעק"א באמירה לנכרי להביא חוץ לתחום הנכרי שהוא תוך תחום הישראל

א. בגליון הגרעק"א [שנדפס בשו"ע דפוס ויהנסבורג (וכן בהוצאת מכון ירושלים)] או"ח ס' שצ"ז דן אם חלב שבתחום הישראל אך לא בתחום דעכו"ם אם שרי לישראל לומר לנכרי להוציא מחוץ

תחום כפר הרחוק אך הוא הולך מחוץ לתחום העיר ונכנס לתחום העיר, אינן כשהוא עירב לצד א' ואומר לנכרי מתושבי העיר לילך למקום שהוא תוך תחום העיר אך אינו בתחום עירוב המשלח] י"ל דתליא נמי בסברות הך ספיקא.

אמירה לנכרי כשהנכרי בלא"ה חוץ לתחומו ומטלטל

מחוץ לתחום למחוץ לתחום תוך תחום הישראל
ב. וכן יש לדון בישראל ששבת בבקעה [שדינו שיש לו אלפים לכל רוח כמבוי בסי' שצ"ז ועוד] ויש נכרי במקום רחוק שבא לכאן חוץ לתחומו אם נימא דדמי לגוונא דהגרעק"א, או דנימא דבזה לב' הצדדים של הגרעק"א שרי, דלא אשכחן דינים דד"א בנכרי שיצא לחוץ מעירו [והנידון שאין אומר לנכרי לצאת מתחומו, לפי שהנכרי כבר יצא מהתחום, ולכאף לא נאמרה ההלכה שזוכה בד"א לגבי נכרי הנכרי הרי יכול לחזור לעיר, וא"כ לעולם נשאר שם תחומו ומקומו בעיר, וא"כ לגבי ידידה הליכה ממקום שנמצא חוץ לתחומו עד הישראל אין ע"ז שם יציאה לא מתחומו ולא מד' אמותיו שהוא כבר בלא"ה לא בתחומו, וא"כ א"י מלאכה לגבי הנכרי, וגם לא להישראל אם הוא תוך אלפיים של הישראל ששבת בבקעה].

אם יש ללמוד מדהתירו לישראל לומר לחבירו שמור

פירות שבתחומך ובדין אמירה בישראל
ג. והנה בהא דכתבנו בגוונא איפכא מגוונא דהגרעק"א, הנה ביהודי ליהודי ככה"ג [בודאי מותר] דהרי שרינן בשבת דף קנ"א לומר לישראל שמור [פירות] שבתחומך ויכול גם לטלטל עבורו. והנה נחלקו רבנן בתראי אם באמירה לישראל יש דין שבות, ונ"מ בכך חו"ל ביו"ט שני בא"י אם מותר לומר [לבן א"י לעשות עבורו מלאכה], הובא בשע"ת סי' תצ"ו ס"ק ב' עיי"ש.

והנה יש לדקדק מדברי קמאי שדנו במי שקיבל שבת אם מותר לומר למי שלא קיבל שבת [לעשות עבורו מלאכה], דדעת הרשב"א ודעת הר"ן [שבת פרק השואל לאיסור, מובא בב"י סי' רס"ג] להתיר רק מפאת דאם לא היה מקבל שבת היה מותר [ועי"ז דומה לאמירה על טלטול חוץ לתחום בדבר שאילו היה בורגנין היה מותר, ע"י ריש סי' שצ"ז], ולכאף משמע דגם בישראל איכא איסור אמירה.

וא"כ אם אמירה לנכרי אסירא ככה"ג א"כ לגם ישראל [היה לנו לאסור], ומדשרינן לישראל ש"מ דשרינן לנכרי, וא"כ תיקשי דנפשט ספיקו של הגרעק"א.

וע"כ יש לעי' דילמא אף אם נימא בגוונא איפכא דהגרעק"א להתירא, [מ"מ אולי עדיין] גם בגוונא קמייתא להתירא [ולא נאמר דבהכרח בגוונא דהגרעק"א לאיסורא, דבאמת יתכן דא"י הוכחה דאולינן בתר העושה לגמרי, דאולי בעינן לילך גם בתר המצווה, וכל שלמצווה אינו איסור לא שייך לדין אמירה ושפיר נסתפק הגרעק"א].

מד' רבינו יהונתן אם יש לפשוט בעובדא דרב נחמי'

ד. והנה ברבינו יהונתן בעירובין דף מ"ד ע"ב בעובדא דרב נחמי' בר' חניליא דיצא חוץ לתחום קאמרינן דעשה לו מחיצה, והקשו קמאי האיך באו אנשים לשם, וכ' רש"י דהיו שעירבו עירובי תחומין או דהיו תחומן, וברבינו יהונתן שם תירץ דיקראו לנכרים.

ותקשי דנפשט מזה ספיקו של הגרעק"א [דקחזינו דאף שהוא אסור רשאי לומר לנכרים אף שזה גם חוץ לתחומן, שהרי משמע שר"י בא להרויח שלא נצטרך להעמיד באנשים שזהו תחומן אלא בנכרים היוצאים חוץ לתחומן], וי"ל [דמי לגוונא] דשבות דשבות במקום מצווה דה"י בצער.

[ובעיקר ד' רבינו יהונתן] צ"ע דא"כ מ"ש לדעת או שלא לדעת [דמבוי שם בגמ' שאסור להאנשים לידע מזה שהם נעשים מחיצה], דבשלמא בישראל הו"ל שבות דהעושה [כשמעמיד עצמו להיות מחיצה וכמבוי בסי' שס"ב ועוד], אבל בנכרי הנידון על המאסף [שהרי הנכרים בלא"ה לא שייך לומר בהו איסור], וא"כ מ"ש ידעו אלא ידעו, וכ"ת דלדידיה [דהמאסף והאומר להם לנכרים לעמוד שם נמצא ד] הנכרי עושה איסור, הא הו"ל שבות דשבות במקום מצווה [וכנ"ל], וצ"ע.

סימן ב'

עבד של שני שותפין שעירבו שניהם ומצעו את התחום

א. איתא בתוספתא בעירובין פ"ו ה"ח דעבד של שני שותפין דיוצא בעירוב אדונו ועירבו שניהם ומיצעו את התחום אינו זז ממקומו, והיינו [דאף] דבעלמא אם נמצא תוך התחום יש לו את כל התחום, ואם מחוץ לתחום יש לו ד"א [כמבוי בסי' ת"ה], אבל הכא גרע טפי דנמצא בסוף תחום של שניהם ואסור לצאת חוץ לתחום והלכך לא יזוז ממקומו [דהרי בכל פסיעה הוא יוצא מחוץ לתחום, דבפוסע למזרח יוצא מחוץ תחום האדון שעירב למערב וכן להיפך].

ויש לעי' הרי התחום הוא אלפיים אמה מרובעות [כמבואר בסי' שצ"ח], וא"כ הרי נהי דאין יכול לצאת מתחום שניהם אבל יכול לילך לאורך [וא"כ אמאי לא יזוז ממקומו דע"כ לדרום ולצפון יכול להלך], ויש לומר [דמירין] דקדקדי הריבועים נכנסים זה בזה [כזה].

והנה איכא פלוגתת תנאי [בעירובין דף מ"ט ע"ב] אם האלפיים אמה מרובעות או עגולות, ולמ"ד עגולות אתי שפיר בפשטות דהמעגלים חפפו זה בזה, אבל קיי"ל דהיו מרובעות, ולכן צ"ל כדכתבנו.

אימתי עבד נגרר אחרי אדונו

ב. ודע דהא דיוצא בעירוב אדונו אף כשאינו יודע וא"י למחות [וכמפורש בשו"ע סי' ת"ד], וע"כ בנד"ד אע"פ שהעירוב הוא רק מגרע [ג"כ א"י למחות דהאדון מערב עליו בע"כ].

ודע דכ"ז בעירוב, אבל דין כרגלי הבעלים [דהיינו כשהאדון לא הניח עירוב עבורו אלא שהאדון הניח עירוב לעצמו ואמרינן דכליו נידונים כרגלי הבעלים] לא נאמר בעבד כנעני, כדהביא במנח"ח מצוה כ"ד [אות י"ב] בשם הרשב"א והריטב"א [דף פ"ב ע"ב].

סימן ג'

בענין שבתת המים בים

קושיית השואל בנו"ב על ד' הגמ' בעירובין בטעם היתר מי גשמים מצד ספק דרבנן

א. מקשינן בעירובין דף מ"ה ע"ב איך שותין מי גשמים בשבת וי"ט הא באו מחוץ לתחום, ומשני דתחומין דרבנן, ומקילים דדילמא מים אלו היו בעבים שנתקשרו מע"ש ועירוי"ט [ולא קנו שבתה למטה מ"י ביה"ש].

והקשו להנו"ב תנינא או"ח סי' מ"ו הא י"ב מילין דאורייתא [והרי יש ספק אם מים אלו באו מחוץ ל"ב מיל וא"כ ליתסר].

ת"י א' מצד ס"ס

ב. וי"ל דספק אם מוציא מתוך י"ב לחוץ ל"ב [והיינו שגם להצד שנתחלפו המים וא"י העבים שהיו בער"ש, מ"מ אולי גם הם היו תוך י"ב מיל בביה"ש], וספק אם התחלפו המים, והוה ס"ס לקולא.

[וגם ס"ס אף בנתקשרו ודאי בשבת דדילמא [הם עכשיו עדיין] בתוך י"ב מיל [והוא בא להוציאם עכשיו מתוך י"ב לחוץ ל"ב], ודילמא [הם כבר נמצאים עכשיו] לבתר י"ב מיל ואז אסור רק ב"ב מיל חדשים כמ"ש רמב"ן [דף מ"ג], ועי' חזו"א סי' פ' וסי' קי"ב שביאר השיטות].

ת"י הנו"ב וקושיית האחרונים על תירוצו

ג. ובנו"ב ת"י דלא קנו [מה"ת] שבתה במים [דליכא תחומין בימים ונהרות מה"ת [ועי' ביה"ל ריש סי' ת"ד], וא"כ מה"ת אינם אסורים וליכא ספק דא"י].

ובקו"מ הקשה על הנו"ב דהוה כעוקר משפת הים [דאדם וכלים לא קונים שבתה ע"ג המים, אך המים עצמן קונים שבתה ע"ג קרקעית הים שתחתיהם ויציאתם לחוץ י"ב מיל אסורה מה"ת וספיקו ספק דא"י].

ת"י א' ליישב ד' הנו"ב

ד. ולענ"ד אע"ג דמים ע"ג מים הוה הנחתם [כדאי בשבת דף ה' ע"ב], אבל העוקר מים ממים יהיה פטור [וכיון שהוא לא עקר את כל המים מהקרקע צריכים להתייחס למים העליונים בפנ"ע, ולא קנו שבתה ע"ג מים שתחתיהם ואין אסורים מה"ת].

ת"י ב' ליישב ד' הנו"ב ויחקור בגדר דין אין תחומין

בימים

ה. עוד נראה דהא בימים לא הוה תחומין דא"י משום דלא דמי לדגלי מדבר כדביאר הרמב"ם בתשובה [המובא בב"י סי' ת"ד באורן], וא"כ הכא קרקע הים הוה כרמלית [ולא דמי לדגלי מדבר ואין בהם איסור תחומין].

והיינו דיש לעיין להרמב"ם בה"י בכרמלית אם קנה שבתה לענין להוליכו ברה"ר [דנימא דאף שאין שם תחומין אך מ"מ קונה שם שבתה רק איסור הליכה אין שם, או דילמא דבמקום כזה דלא דמי לדגלי מדבר לא קונה שבתה וש"י לילך חוץ ל"ב מיל שלו אף שהליכתו ברה"ר], וי"ל דשרי להרמב"ם וא"כ א"ש [ד' הנו"ב דאין כאן ספק דא"י כלל].

סימן ד'

בסוגיא דנתנוהו בעיר או בדיר וסוהר

מחלוקת הראשונים בענין נתנוהו בעיר אי בעינן שיהא מוקף מחיצות

א. תנן הוציאה [מתחומנו ונתנוהו] בעיר או בדיר ובסוהר מהלך את כולו [עירובין דף מ"א ע"ב], וכתב רש"י [דמירין] בעיר המוקפת מחיצות, וכ"כ ר"י בתוס' [בעירובין דף מ"ז ע"ב], וכתבו שם דביותר מסאתיים אם אינו מוקף לדירה לא מהני [ואסור להלך את כולה], ורק בהיתה שם שבתתו מער"ש מהני אף בעיר שאין לה מחיצות [שיוכל להלך את כולה ואלפיים חוצה לה].

אך דעת הרמב"ן [בריש פרק מי שהוציאהו] דאף באינו מוקף מחיצות מהלך את כולה דומיא דמי ששבת שם בערב שבת. וקיי"ל בשו"ע או"ח סי' ת"ה כרש"י, וכתב שם המ"ב בביה"ל שבשעה"ד אפשר שיש לסמוך ע"ד הרמב"ן.

מי שנמצא בתוך מחיצות סמוך למחיצה אם יש לו ד"א

עם מה שמחוץ למחיצה

ב. והנה בפשוטו כשיש לו כל דינא דדיר וסוהר אף בהוציאהו או הניחו הנכרי סמוך למחיצה [של העיר] אסור לו לילך מערב למחיצה להשלים ד' אמות כיון דיש לו כל הדיר והסוהר [ועי"כ אף שד' אמותיו נשלמים חוץ למחיצה אסור לילך לשם, דאדם זה אין דינו בד"א אלא בהילוך כל הדיר והסוהר].

וכן חזינן במ"ב סי' ת"ה ס"ק כ"ב כשהספינה מגיעה לנמל דיכול לרדת [מן הספינה לנמל] רק בהיותו בתוך העיר [דהיינו כשהספינה נכנסה תוך היקף מחיצות העיר, וכגון שעשו צוה"פ וחלק מהספינה נכנס לפנים מן הצוה"פ, דעי"ז זכה לילך בכל העיר שנחשב שהכניסוהו לתוך העיר].

הערת הזכר דבר מד' הרמב"ן על דברי המ"ב

ובספר זכר דבר [למרן הגאון רבי דוב לגדו שליט"א] העיר דברמב"ן [דף מג.] כתב דיש לו ד"א מהספינה וממילא יכול להכנס לתוך העיר, ודן דאולי י"ל דהרמב"ן לא קאמר אלא בספינה בלא מחיצות.

הערה מדינא דמחיצת בנ"א

והנה אמרינן דבמחיצות בני אדם אם סמוכה ב' אמות לעיר יכול להכנס לעיר, עי' מ"ב סי' ת"ה סק"ט, וחזינן דאף כשנמצא במחיצות יש לו ד"א [וקשה על ד' המ"ב דהנמצא בספינה אין לו ד"א].

5. א.ה. צ"ע דלכא"ז זה ס"ס של שם אונס חד שהספק אם מים אלו היו תוך י"ב מיל ביה"ש או מחוץ ל"ב מיל, ומה לי אם היו כאן בעבים או במק"א או בנהר שתוך י"ב מיל דסוכ"ס הספק א' הוא, ועי'.

6. א.ה. לכא"ז כונת רבינו לספר קול מבשר ח"ב סי' כ"ח אות מ"א [כך ראיתי מצויין בנו"ב החדש של מכון ירושלים, ועיקר קושיא זו ראיתי שם גם בספר גינת בית עיי"ש].

7. ד' רבינו ז"ל נפלאו ממני, חדא דמנ"ל דעוקר מים מע"ג מים פטור, ועוד דלגבי שבתה שפיר אולינן בתר זה שבביה"ש היו כגוף אחד והיו מונחים על קרקעית הים, ומה בכך שאח"כ עוקר רק חלק, דמהיכ"ת נדונם בפנ"ע וישתנה דינם לענין תחומין מאם היה עוקר כל המים.

8. א.ה. ד' רבינו מיישבים רק להרמב"ם ולא לרמב"ן, וכנ"ר האחרונים פ"י כרמב"ן ועי' קשיא להו, יעוי' היטב בכ"ז בד' הביה"ל ריש סי' ת"ד דלהרמב"ם ים מצד עצמו אינו מקום תחומין, אך הרמב"ן מפרש משום שאין מהלך אלא מיא קממטי ליה, ולפי"ז לגבי המים גופא שע"ג הקרקע לכא"ז שייכא תחומין, ובאמת שלד' הרמב"ן י"ל שגם אדם וכלים יש להם שבתה, אלא שהילוכם אינו הילוך דמיא קממטו ליה, ועי' היטב בזה.

2. א.ה. ואם הוא נמצא חוץ לאלפיים של הישראל ונכנס לתחום הישראל לכא"ז מיקרי מלאכה כלפי הישראל, ותלוי בספיקו של הגרעק"א. ובעיקר ד' רבינו ז"ל צ"ע, דלכא"ז כל פסיעה של התרחקות מתחומו או של הליכה חוץ לתחום זה איסור, ואדרבה שלישראל הקילו תוך ד"א ולא לנכרי דלא נתנו לו ד"א, ומד' רבינו משמע שגדר האיסור היציאה מן התחום או מהד"א שזכה מחוץ לתחום. ועי' רמב"ן עירובין דף מ"ג, וצ"ע בזה.

3. א.ה. הנה באמת חזינן בד' הרשב"א והר"ן דאף דמותר לעושה אעפ"כ אסור לומר, ומה דהתירו לומר לטלטל חוץ לתחום הוא מסברא מיוחדת דאילו הוה ליה בורגנין, והיינו דבאמת אולינן בתר המצווה אלא דיש סברא שזה לא נחשב איסור גם כלפי המצווה כיון דאילו הוה ליה בורגנין הוה שרי, אך מ"מ כשזה גם מחוץ לתחום מצד העושה אסור ולא מהני הך סברא, ובהכרח דאולינן גם בתר העושה וגם בתר המצווה, ובעינן שלא יהא מלאכה אצל העושה, וגם למצווה יהא דבר שאפשר שיהא היתר, ועדיין יל"ע כשזה היתר גמור אצל המצווה ואיסור אצל העושה, ובישראל לא יצויר כה"ג רק בעכו"ם, וזהו ספיקו של הגרעק"א, ודו"ק.

4. כונת רבינו דצער גדול כזה ג"כ מתיריים מחמת שבות דשבות, ועי' סי' ש"ז, ואכמ"ל. אמנם בעיקר ד' רבינו לא הבנת' דהרי מוכרח לפרש כן, שהרי התם היה אסור גם מצד המצווה וגם מצד העושה, ובהכרח צ"ל כתיורצו.

וי"ל דכשמגיע סמוך לעיר מתפזרים האנשים וא"כ בטל המחיצות וממילא יש לו ד"א [ועי"ז נכנס לעיר ומהלך את כולה כשיצא בשוגג וכדו דבכה"ג יש הבלעת תחומין, עיי"ש סי' ת"ה ס"א ובמ"ב].

הניחוחו בעיר שאינה מוקפת סמוך לסופה אם יש לו ד"א שחלקם מחוץ לעיר

ג. והנה לרמב"ן דס"ל דגם בלא מוקף מחיצות יש לו את כל העיר, יש לעי' אם מותר לו לצאת מן העיר פחות מד"א, מי נימא דכשם דבאיכא מחיצות אין לו חוץ למחיצות ד"א [וכנ"ל שרמב"ן מודה לזה] ה"נ בעיר שאינה מוקפת מחיצות לרמב"ן, או [דכל חי המ"ב] דווקא במחיצות.

ואם נימא דלרמב"ן עיר דמי למחיצות יל"ע לדינא מהו, דכיון דחזינן דהמ"ב בביה"ל כ' ד"ל דבשעת הדחק נוכל לסמוך על הרמב"ן, א"כ אף שלא בשעה"ד דלא שרינן [בעיר שאינה מוקפת מחיצות להלך] אלא ד' אמות, מ"מ בנמצא בסוף העיר לא ילך [אל מחוץ לעיר אפי' תוך] ד"א לחוש לדעת רמב"ן מיהת.

ולכא"ו לא משכח"ל שהרי בעינן שיהא בתוך העיר ולא בעיבורה [כמוש"כ בביה"ל סי' ת"ה] גם להרמב"ן, ואם כבר נמצא

בעיר הא יש לו עיבור [וא"כ שרי לרמב"ן לילך עד סוף עיבורה של עיר], וא"כ כיון דחיישינן לתוס' האיך יגיע מהעיר לסוף העיבור, וא"כ לית לן הנידון [דממ"נ רשאי לילך ד"א שחלקם מחוץ לעיר, דלתו יש לו ד"א ולרמב"ן זה עדיין תוך עיבורה של עיר].

אך שפיר משכח"ל בהכניסוהו נכרים לעיר ואח"כ הוציאוהו לסוף העיבור, דלתוס' שרי ל"י לילך ד"א [אף שיוצא מעיבורה של עיר] ולרמב"ן יהא אסור [וא"כ יש לדון אי בעינן לחוש בזה לרמב"ן].

האיך הדין בנכנס לעיר במזיד אם יש לו ד"א שחלקם חוץ לעיר

ד. תו יל"ע בהא דאיתא בשו"ע סי' ת"ה דרק בנכנס בשוגג או בהכניסוהו נכרים שרינן לילך את כולה, אבל במזיד אין לו אלא ד"א, ולכא"ו בזה בודאי יכול לילך חוץ למחיצות ב' אמות כיון דאין לו את כולה, ובמ"ב [בביה"ל] איתא דהגר"א [ס"ל כהרשב"א וריטב"א] דגם במזיד יש לו את כולה [וא"כ לדבריו אין לו ד"א לצאת מן העיר], א"כ יש לחוש במזיד שלא לילך ב' אמות חוץ מהמחיצות לדעת הגר"א.

מי שכלתה מדתו באמצע עיר והוציאוהו חוץ לתחומו

בסוף העיר אם יש לו ד"א כנ"ל
ה. תו משכח"ל הנידון הנ"ל במש"כ בביה"ל סי' ת"ג בשם הריטב"א דדינא דמהלך את כולה לא איתא בכלה מדתו באמצע העיר [דהיינו דכשאלפיים שלו נגמרים באמצע עיר אין מהלך אלא עד סוף תחומו בלבד] והוציאוהו נכרים לחוץ לתחומו בתוך העיר, והנה להריטב"א יכול לילך גם מחוץ למחיצות [אם זה] בתוך ד' אמות כיון דאין לו דין מהלך את כולה.

וכ' במ"ב שם דבגאון יעקב כ' ד"ל דלא כהריטב"א ומהלך את כולה, א"כ יש לחוש לגאון יעקב דיש לו את כולה ואז לא יהא לו ד"א [לצאת חוץ לעיר].

הניחוחו נכרים תוך ד"א סמוך לעיר אי רשאי להכנס לעיר ולהלך את כולה

ו. והנה בהא דאמרין דבמזיד לא יהלך את כולה כתב במ"ב [ס"ק כ"ד] דלפ"ז דווקא כשזכר בתוך העיר או הדיר או הסהר, ואם נזכר לפני העיר ונכנס הו"ל נכנס במזיד ואין לו אלא ד' אמות. ויל"ע בנזכר חוץ לעיר תוך ד' אמות דהא יש לו ד' אמות וא"כ נכנס בהיתר ושוב יהא לו כל העיר, וי"ל דאה"נ וכונת המ"ב שנזכר לפני ד"א, וצ"ע.

פ. א.ה. הנה קי"ל בריש סי' ת"ה דביצא בשוגג והוא תוך ד"א לעיר אמרינן הבלעת תחומין ונכנס לעיר ומהלך את כולה, והכא הניחוחו באונס במקום כזה וא"כ נימא הבלעת תחומין, אך מאידך י"ל דהתם חוזר עי"ז לתחום ראשון, וכאן רוצה לקבל דין חדש שלא היה לו קודם, וי"ל דבמקום שהיה לו דין ד"א א"י מדעת לחדש לעצמו דין מהלך את כולה, וגם הבלעת תחומין לא שייך שלא היה זה תחומו מעולם, וק"ל.

אולם רהיטות לשון הריטב"א משמע כהמ"ב עי"ש. ועי' חזו"א שם דנדחק בריטב"א, אולם מהמשך לשון הריטב"א אינו סובל את הדוחק.	בור של בני העיר שכל א' מבני העיר ממלא ומוליך לפי מה שעירב סימן שצ"ח סעיף י"ד שעה"צ אות כ"ה: ריטב"א ורשב"א ור"ן וראב"ד - דלא כרש"י וטור.	הגהות והערות על סדר המשנ"ב מאת הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א מרא דאתרא הקריה החרדית בית שמש ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"
בית דירה שאין בה דע"ד אלא בכדי לרבע סימן שצ"ח סעיף ו' ביאור"ל ד"ה ארבע אמות על ד"א: ולא העתקתיו כי האחרונים השיגו עליו - עי' סי' שס"ג מ"ב סקכ"ד ושעה"צ אות י"ג, ועי' חזו"א סי' ק"י סקכ"ח ד"ה כ' המ"א.	מי שפירותיו מופקדים בעיר אחרת סימן שצ"ח סעיף י"ז משנ"ב ס"ק מ': והרי הוא לא הניח עירוב - ולא יזיז את הפירות ממקומו, עי' בה"ל סי' ת"א ד"ה קונ"ן.	סימן שצ"ו מדידת האמות לאדם כשהוא ננס שנותנים לו ד"א בינוניות של כל אדם
צירוף אורוות סוסים לעיר למדידת התחום סימן שצ"ח סעיף ו' ביאור"ל ד"ה והאוצרות: וה"ה אורוות סוסים שיש בהן בית דירה - עי' חזו"א סי' ק"י סקכ"ח ד"ה ובחתי"ס סי' צ"ה.	סימן שצ"ח בני העיר שבררו תחומן שלא לריבוע העולם אם מהני להם סימן שצ"ח סעיף ג' שעה"ד ד"ה [בשו"ע] כשהוא מרבעה כו': לענין מדידת התחום לכתחלה יש לרבע לרבע העולם, אבל אם כבר ציין הריבוע שלא לריבוע העולם והסכימו בני העיר וכו' - עי' חזו"א סי' ק"י סקכ"ג דחלוק ע"ז.	סימן שצ"ו סעיף א' משנ"ב ס"ק ה': ר"ל בין כשמודדין לכל אדם באמה שלו ובין כשמודדין ד"א בינוניות - דלא כב"י בסי' שמ"ט דבבינוניות נותנים מצומצמות.
מדידת התחום ממערה שיש על פיה בנין סימן שצ"ח סעיף ו' ביאור"ל ד"ה שיש בנין על פיה: וכתבו התוס' והוא שיהא רוב הד"א מן הבנין, א"נ קמשמע לן שמתחילין למדוד מסוף המערה ואיירי שיש בבנין לבד ד"א - עי' יד אפרים דנקט דאפשר להקל כב' הפירושים, ואפי' רוב ד"א בבנין אפשר להתחיל למדוד מסוף המערה.	מדידת הד' אלפים שבין ב' הראשים בעיר העשויה כגאם וכקשת סימן שצ"ח סעיף ד' משנ"ב ס"ק י"ג: דוקא אם אין בין שני ראשי הגאם באלכסון מזוית לזוית רק פחות מארבע אלפים אמה - עי' לקמן שעה"צ י"ט ומשכ"ש בגליון, ועי"ש בה"ל ד"ה ואם.	בטעם שמודדין האמות לענין תחומין במרווחות סימן שצ"ו סעיף א' שעה"צ אות ג': ואף דשם מסיק הגמרא דצריך לילך להחמיר אף לענין משך מבוי שהוא דרבנן הכא שאני - עי' לעיל סי' שמ"ט מ"ב סק"ה, ודו"ק.
מדידת התחום מבית הכנסת שיש בו בית דירה לחזונים סימן שצ"ח סעיף ו' ביאור"ל ד"ה שיש בנין על פיה: ומשמע דכל הבהכ"נ או האוצרות נמדדין ע"י הבית דירה שבתוכם - עי' חזו"א סי' ק"י סקכ"ח ד"ה במ"ב דכתב דבביה"כ"נ מיירי שהחזן בביה"כ"נ עצמה, ולא שיש לו דירה סמוך לו, ועי"ש חזו"א סק"ט ד"ה ויש.	עיר עשויה כקשת שבין שני ראשיה ד' אלפים וממקום שלא נתקצר עד גג הקשת יש אלפים סימן שצ"ח סעיף ד' ביאור"ל ד"ה וי"א מן המקום שנתקצר: עכ"פ במה שהמציא עוד הטור ללמוד מזה עוד קולא - עי' חזו"א סי' פ' ד"ה נ"ה ב' דחלוק עליו, וסיים דהמקיל כטור ומ"א לא הפסיד, עי"ש שמישב קושיטתו. ועי' סי' ק"י ס"ק י' וס"ק ט"ו דסתם כן כהטור.	מדידת הד' אמות שיש לו כשהוא חוץ לתחום סימן שצ"ו סעיף א' משנ"ב ס"ק ט': ועיין בא"ר שכתב דיש לסמוך על דעה זו למעשה - ועי' סי' ת"ה מ"ב סק"ב, ועי' סי' שצ"ז שעה"צ אות א', ועי' חזו"א סי' פ' ד"ה מ"ח א' דכתב דמהגמ' משמע כדעה א' [הגר"ח קניבסקין], וכתב דכן משמע מחזו"א סי' ק"י סקכ"ד דסתם כדעה א'.
בתים היוצאים מן העיר כנגד אמצעה סימן שצ"ח סעיף ו' ביאור"ל ד"ה ואם היו שני בתים וכו': ודע דאם הבתים שיוצאין זה אחר זה הוא כנגד אמצע העיר גם דעת הראב"ד להקל בזה - עי' חזו"א סי' פ' ד"ה שם במ"ב בבה"ל ובסי' ק"י סק"ג דכתב דאין כוונת הראב"ד סתם פגומים עי"ש. אולם באמת משמע מלשון הרשב"א שמביא את הראב"ד כהמ"ב.	בית תוך עיבור העיר המצטרף לעיר סימן שצ"ח סעיף ה' משנ"ב ס"ק י"ט: בית דירה אע"פ שאין דרין בה - וסגי שנבנו לדירה או נתיחדו לדירה (חזו"א נגעים ס"ט סק"ח).	סימן שצ"ו חוץ ל"ב מיל אם הוי דאורייתא סימן שצ"ו סעיף א' משנ"ב ס"ק א': והוא תקנת חכמים דמן התורה מותר להלך עד י"ב מיל כשיעור מחנה ישראל במדבר שהחזיקה י"ב מיל וביותר מזה אסור - ועי' לק' סי' ת"ד ס"א ומ"ב סק"ז ובה"ל ד"ה למאן וד"ה והואיל.
מדידת תחומין לעיר העשויה כקשת סימן שצ"ח סעיף ו' משנ"ב ס"ק ל"ה: דאם היה בין שני הצדדין ארבע אלפים אמה אין מודדין התחום אלא מעצם העיר - ולפי דעת החזו"א שמצוין לעיל בה"ל ד"ה וי"א, מודדין מאלפים מן ראש העיר, עי"ש.	אם נותנים עיבור לעיבור סימן שצ"ח סעיף ה' ביאור"ל ד"ה וכן נראה לי להקל: כשנמצא בית בתוך השבעים אמה ושיריים שנותנין לו משם עוד שבעים אמה צ"ע בדבר - עי' חזו"א סי' ק"י סק"ט ד"ה שצ"ח ס"ה דכתב דהטור מיירי ביש בו דיורין, וזה לכו"ע נותנין עיבור לזה למ"ד נותנין עיבור לעיר אחת, והראב"ד מיירי באין בו דיורין, ובהו גם הטור מודה דאע"פ שמתעבר עם העיר אין נותנין לו עוד עיבור. ועי' לק' שעה"צ סקכ"ט.	סימן שצ"ו סעיף ג' שעה"צ אות ד': וקמ"ל דאסורים להוליד הכלים של זה שכלתה מדתו בחצי העיר - ועי' מחה"ש ופמ"ג עוד אופן.
מדידת תחומין לעיר העשויה כקשת סימן שצ"ח סעיף ו' משנ"ב ס"ק ל"ה: דאם היה בין שני הצדדין ארבע אלפים אמה אין מודדין התחום אלא מעצם העיר - ולפי דעת החזו"א שמצוין לעיל בה"ל ד"ה וי"א, מודדין מאלפים מן ראש העיר, עי"ש.	אם נותנים עיבור לעיבור סימן שצ"ח סעיף ה' ביאור"ל ד"ה וכן נראה לי להקל: כשנמצא בית בתוך השבעים אמה ושיריים שנותנין לו משם עוד שבעים אמה צ"ע בדבר - עי' חזו"א סי' ק"י סק"ט ד"ה שצ"ח ס"ה דכתב דהטור מיירי ביש בו דיורין, וזה לכו"ע נותנין עיבור לזה למ"ד נותנין עיבור לעיר אחת, והראב"ד מיירי באין בו דיורין, ובהו גם הטור מודה דאע"פ שמתעבר עם העיר אין נותנין לו עוד עיבור. ועי' לק' שעה"צ סקכ"ט.	סימן שצ"ו סעיף ג' שעה"צ אות ד': וקמ"ל דאסורים להוליד הכלים של זה שכלתה מדתו בחצי העיר - ועי' מחה"ש ופמ"ג עוד אופן.
מדידת תחומין לעיר העשויה כקשת סימן שצ"ח סעיף ו' משנ"ב ס"ק ל"ה: דאם היה בין שני הצדדין ארבע אלפים אמה אין מודדין התחום אלא מעצם העיר - ולפי דעת החזו"א שמצוין לעיל בה"ל ד"ה וי"א, מודדין מאלפים מן ראש העיר, עי"ש.	אם נותנים עיבור לעיבור סימן שצ"ח סעיף ה' ביאור"ל ד"ה וכן נראה לי להקל: כשנמצא בית בתוך השבעים אמה ושיריים שנותנין לו משם עוד שבעים אמה צ"ע בדבר - עי' חזו"א סי' ק"י סק"ט ד"ה שצ"ח ס"ה דכתב דהטור מיירי ביש בו דיורין, וזה לכו"ע נותנין עיבור לזה למ"ד נותנין עיבור לעיר אחת, והראב"ד מיירי באין בו דיורין, ובהו גם הטור מודה דאע"פ שמתעבר עם העיר אין נותנין לו עוד עיבור. ועי' לק' שעה"צ סקכ"ט.	סימן שצ"ו סעיף ג' שעה"צ אות ד': וקמ"ל דאסורים להוליד הכלים של זה שכלתה מדתו בחצי העיר - ועי' מחה"ש ופמ"ג עוד אופן.
מדידת תחומין לעיר העשויה כקשת סימן שצ"ח סעיף ו' משנ"ב ס"ק ל"ה: דאם היה בין שני הצדדין ארבע אלפים אמה אין מודדין התחום אלא מעצם העיר - ולפי דעת החזו"א שמצוין לעיל בה"ל ד"ה וי"א, מודדין מאלפים מן ראש העיר, עי"ש.	אם נותנים עיבור לעיבור סימן שצ"ח סעיף ה' ביאור"ל ד"ה וכן נראה לי להקל: כשנמצא בית בתוך השבעים אמה ושיריים שנותנין לו משם עוד שבעים אמה צ"ע בדבר - עי' חזו"א סי' ק"י סק"ט ד"ה שצ"ח ס"ה דכתב דהטור מיירי ביש בו דיורין, וזה לכו"ע נותנין עיבור לזה למ"ד נותנין עיבור לעיר אחת, והראב"ד מיירי באין בו דיורין, ובהו גם הטור מודה דאע"פ שמתעבר עם העיר אין נותנין לו עוד עיבור. ועי' לק' שעה"צ סקכ"ט.	סימן שצ"ו סעיף ג' שעה"צ אות ד': וקמ"ל דאסורים להוליד הכלים של זה שכלתה מדתו בחצי העיר - ועי' מחה"ש ופמ"ג עוד אופן.
מדידת תחומין לעיר העשויה כקשת סימן שצ"ח סעיף ו' משנ"ב ס"ק ל"ה: דאם היה בין שני הצדדין ארבע אלפים אמה אין מודדין התחום אלא מעצם העיר - ולפי דעת החזו"א שמצוין לעיל בה"ל ד"ה וי"א, מודדין מאלפים מן ראש העיר, עי"ש.	אם נותנים עיבור לעיבור סימן שצ"ח סעיף ה' ביאור"ל ד"ה וכן נראה לי להקל: כשנמצא בית בתוך השבעים אמה ושיריים שנותנין לו משם עוד שבעים אמה צ"ע בדבר - עי' חזו"א סי' ק"י סק"ט ד"ה שצ"ח ס"ה דכתב דהטור מיירי ביש בו דיורין, וזה לכו"ע נותנין עיבור לזה למ"ד נותנין עיבור לעיר אחת, והראב"ד מיירי באין בו דיורין, ובהו גם הטור מודה דאע"פ שמתעבר עם העיר אין נותנין לו עוד עיבור. ועי' לק' שעה"צ סקכ"ט.	סימן שצ"ו סעיף ג' שעה"צ אות ד': וקמ"ל דאסורים להוליד הכלים של זה שכלתה מדתו בחצי העיר - ועי' מחה"ש ופמ"ג עוד אופן.
מדידת תחומין לעיר העשויה כקשת סימן שצ"ח סעיף ו' משנ"ב ס"ק ל"ה: דאם היה בין שני הצדדין ארבע אלפים אמה אין מודדין התחום אלא מעצם העיר - ולפי דעת החזו"א שמצוין לעיל בה"ל ד"ה וי"א, מודדין מאלפים מן ראש העיר, עי"ש.	אם נותנים עיבור לעיבור סימן שצ"ח סעיף ה' ביאור"ל ד"ה וכן נראה לי להקל: כשנמצא בית בתוך השבעים אמה ושיריים שנותנין לו משם עוד שבעים אמה צ"ע בדבר - עי' חזו"א סי' ק"י סק"ט ד"ה שצ"ח ס"ה דכתב דהטור מיירי ביש בו דיורין, וזה לכו"ע נותנין עיבור לזה למ"ד נותנין עיבור לעיר אחת, והראב"ד מיירי באין בו דיורין, ובהו גם הטור מודה דאע"פ שמתעבר עם העיר אין נותנין לו עוד עיבור. ועי' לק' שעה"צ סקכ"ט.	סימן שצ"ו סעיף ג' שעה"צ אות ד': וקמ"ל דאסורים להוליד הכלים של זה שכלתה מדתו בחצי העיר - ועי' מחה"ש ופמ"ג עוד אופן.

ואח"כ במהדורה ב' [בסוגריים מרובעים] כתב דהמדידה היא באלכסון, אבל כתב דרך אם אין התחומין מובלעין ע"י קו ישר. ודבריו קצת צ"ע דאיך זה יתכן, אבל עכ"פ משמע מיניה להדיא דחזינון אם התחומין מובלעין באיזה אופן שהוא. ועי' חזו"א סי' פ' ד"ה שו"ע סי' שצ"ח ס"ד דמשיג על המ"ב בזה. עכ"ת. וע"ע חזו"א סי' ק"ו סקט"ו ד"ה עיר העשויה.

תיקון לציון ההג"ה בשו"ע

סימן שצ"ח רמ"א סעיף ח': מלבד רוחב העיר האמצעי - הג"ה
זו שייך אחר מלת שלישי, כן הוא בשו"ע, וכן כתב הגר"א.

צירוף כפרים משולשים כשבין שנים החיצונים רפ"ג אמות פחות שלישי ובין א' לאמצעי יותר מקמ"א אמות

סימן שצ"ח סעיף ח' ביאורה"ל ד"ה רפ"ג אמות פחות שלישי
וכו': אין הכפר ההוא מצטרף ונמצא אין כאן רק שנים, ובשנים אין לנו כלל דין הזה שנימא רואין כאלו סמוכה אף שרחוקה אלפים - ר"ל לא יותר מאלפים.

צירוף ג' כפרים משולשים למדדה כאחת

סימן שצ"ח סעיף ח' ביאורה"ל ד"ה רפ"ג אמות פחות שלישי
וכו': ואז רואין האמצעית כאלו נתונה מכוון באמצע בין שניהם - וצ"ע שוב מצאתי בחתם סופר סי' ק"י סקט"ו ד"ה ואם אתה דכתב דודאי רק אם הוא באמצע כמש"כ בשם החת"ס.

ג' כפרים משולשים כשהאמצעית היא רחבה

סימן שצ"ח שו"ע סעיף ח': כשתראה אותו כאלו הוא ביניהם
קמ"א ושלישי הרי שלשתן כמדינה אחת - דעת התוס' בתירוץ ג' דדוקא אם האמצעית אינה גדולה מהאוויר שביניהם אמרינן רואין, וכן פסק החזו"א סי' ק"י סקט"ו סוף ד"ה ואם אתה. ועי' שם סק"ט סק"י"ב שדן בזה. וע"ע סקט"ו ד"ה הא.

שיעור תחום שיש לאמצעי מהג' הכפרים המשולשים

סימן שצ"ח סעיף ח' משנ"ב ס"ק מ"א: ומותר לשנים
החיצונים לילך מזה לזה אפילו רחוקים הרבה אחד מחבירו - עי' חזו"א סי' ק"י סקט"ו ד"ה שצ"ח ס"ח דכתב שמרבעין את שלשת העירות כאילו הי' עיר משולש. וכן כתב שם בסקט"ו ד"ה ג', ותמה על בה"ל ד"ה מחל שמסתפק אם נותנים גם מהאמצעי.

שיעור תחום שיש לשנים החיצונים מהג' כפרים המשולשים

סימן שצ"ח סעיף ח' ביאורה"ל ד"ה מחוץ לשלשתן: ולענ"ד
יש לפרש דעת הרמב"ם דס"ל דאף להחיצונים מודדין התחום מן האמצע - עי' מ"ב ס"ק מ"א מש"כ בגליון.

מדידת התחומין כשיש נחל שמשתמשים בו בסוף העיר

סימן שצ"ח שו"ע סעיף ט': כדי שיעמדו עליה וישתמשו
בנחל נמצא הנחל בכלל העיר - עי' חזו"א סי' ק"י סקט"ו דאין נותנין בנחל יותר מע' אמה. וכן איתא בירושלמי, ולפי"ז לדעת רמ"א בס"ה דלכל עיר נותנין קרפף אין נפקותא כל הסעיף הזה.

בתים שבסוף העיר המצטרפין לעיר למדידת התחום

סימן שצ"ח שו"ע סעיף י': ואם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים קבועים של אבן או של נסרים אלו עושים את כלם קבע ויש להם דין עיר - עי' חזו"א סי' ק"י סק"כ ד"ה בתים, מתי מצטרפין הבתים למחשב העיר.

נתינת עיבור לעיבור

סימן שצ"ח סעיף י"א שעה"צ אות כ"ט: ולעיל בה"ל - ד"ה
וכן.

נתינת עיבור לבית שבחומה שהוקפה ואח"כ ישבה

סימן שצ"ח סעיף י"א שעה"צ אות כ"ט: דסברי שאחר שנתנו
לה עיבור אחד אין נותנים שם עוד ע' אמה - והחזו"א פוסק דגם כאן נותנים עיבור, עי' גליון בה"ל ס"ה ד"ה וכן מש"כ שם.

סימן שצ"ט

בטעם שלא ימדוד תחום העיר אלא כנגד העיר אפילו יש שם הרים וגאיות

סימן שצ"ט סעיף ד' משנ"ב ס"ק ז': הטעם דלפעמים יש
כנגד העיר הרים וגאיות שיש לו לקדר או למדוד מדידה יפה וכדלקמיה - צ"ע דזה סותר למש"כ בסק"ח דמירי בהרים וגאיות דיכול להבליעו, ובע"כ צריך לומר כן דא"כ יהי' קשה מס"ו כמש"כ בסק"ח. אלא דבאמת לשון זה הוא מהרא"ש וצ"ע, ועי' מחה"ש ותו"ש.

מדידת התחום כשכנגד העיר הר זקוף

סימן שצ"ט סעיף ד' משנ"ב ס"ק י': וגם קשה לעשות שם
קידור - והבלעה ג"כ קשה, וכ"כ לק' סק"ב וכן בה"ל ד"ה אז.

מדידת תחום העיר כשלפניו הר ומישור

סימן שצ"ט סעיף ח' ביאורה"ל ד"ה באלכסון: ופשטא דלישנא
דמתניתין דאין מודדין אלא מן המומחה לפירוש הרי"ף וכן בר"ח שלפנינו ג"כ כן הוא דצריך למדוד מן מקום שוה וישר - כן למד הב"ח ברי"ף, אבל בב"י למד ברי"ף כמו התוס' והרא"ש. גם מה שכתב שהר"ח ג"כ פי' דרך ישרה, אע"פ שבאמת מלשון ר"ח משמע כן, אבל הרי התוס' פי' בר"ח כנגד העיר וצ"ע.

תיקון במ"ב

סימן שצ"ט סעיף י' משנ"ב ס"ק מ"ב: התכ"ח - הכ"ח.

סימן ת"א

חפצי עכו"ם כשהעכו"ם חוץ לתחום

סימן ת"א סעיף א' ביאורה"ל ד"ה קונין שביתה במקומן: כן
משמע לכאורה מלשון הרמב"ם והמחבר, וכ"כ התו"ש בדעתם, אלא כתב דמהגהת אשר"י בשם או"ז משמע דהרי הם כרגלי עכו"ם וכו', וכמו בפירות ישראל אם הם מופקדין במקום אחר (בסימן שצ"ז ס"ז) - עי' בפמ"ג מ"ז ד"ה וצ"ע דפשיט ליה דהוי כרגלי העכו"ם, וסיים ועי' בתו"ש.

סימן ת"ב

מלוי בני העיירות מים מחריץ שבין שני תחומי שבת כאשר אמצע החריץ הוא מחוץ לתחומי שניהם

סימן ת"ב סעיף א' ביאורה"ל ד"ה מקצתו בתחום עיר זה וכו':
לכאורה נראה דדוקא באופן זה, אבל אם החריץ רחבה הרבה ויש שטח גדול שאין שייך לא לתחום זה ולא לזה - צ"ע כמה שיעור השטח הזה, דאם הוא אפ"י קצת יותר מב' תחומי שבת א"כ כל ההיכי תמצוי יהי' אם יהי' בדיוק ד' אלפים אמה, דבפחות מכאן כתב במ"ב סק"ג דמותר (תשכ"ט).

לאו כלום הוא, דהמ"ב מירי דכל החריץ הוא בתוך תחומי שניהם, אבל אם החריץ נמשך גם למקום שאין עיר זו תוך התחום אסור, וזה שייך אפ"י יהא ג' אלפים והחריץ הוא יותר מאלף באמצע (תש"מ).

עשיית מחיצה בחריץ שבין שני תחומי שבת

סימן ת"ב סעיף א' ביאורה"ל ד"ה וצריך לעשות מחיצה וכו':
ומה שהשיג הא"ר על המ"א - הביאו הפמ"ג א"א א'.

עשיית מחיצה למלוי מים שבין שני תחומין שכתב הגה"א על מה קאי

סימן ת"ב סעיף א' ביאורה"ל ד"ה וצריך לעשות מחיצה וכו':
דאלו היה דבריו על מים הנובעין - עי' תו"ש דכבר השיג על הא"ר בזה.

מים שבין תחום עיר לתחום עכו"ם יחיד

סימן ת"ב סעיף א' שעה"צ אות ד': ומבואר שם במ"ז דדוקא
עיר, אבל עכו"ם יחיד אינו אוסר משום דעתו - והוא מהב"ח, עי"ש בב"ח.

בור שבין תחום העיר לבין תחום ישראל יחיד

סימן ת"ב סעיף א' שעה"צ אות ד': ולא נזכר בשום מקום
דאם הבור הוא סמוך לאיזה יחיד דישתנה דינו - ויש לעי' אם

נתינת המחיצה במים שבין שני תחומי שבת

סימן ת"ב סעיף א' משנ"ב ס"ק ה': דקל הוא שהקילו במים
מפני שיש לזה צורך הרבה, ומ"מ צריך שיהיה עכ"פ קצה המחיצה שקוע טפח במים - מ"ב סק"ח, עי' לשון ב"י דמשמע דאין צריך לייגע במים, ועי' דרישה שם. ועי' תו"ש ופמ"ג דכתבו כהמ"ב.

תיקון במ"ב

סימן ת"ב סעיף א' משנ"ב ס"ק ה': דבלא"ה אינה נראית
כהפסק כלל וכמבואר לעיל בסימן ס"א - שע"ו ס"א.

סימן ת"ג

הקיה מחיצות שעשו גוים בשבת אם מהני באופן כשהוא חוץ לתחום שקנה ער"ש

סימן ת"ג סעיף א' ביאורה"ל ד"ה אלא אלפים: אבל הכא דאין
ההיקף כולו חוץ לתחומו, ומעיקרא נאסר באותו מקום שהוא חוץ לתחומו מפני שלא היה לו בו אלא אלפים אף שהוציאוהו חוץ לאלפים שלו - עי' חזו"א סי' ק"ט סק"ג.

בדעת הט"ז באנסוהו גויים והניחוהו חוץ לאלפים

סימן ת"ג סעיף א' ביאורה"ל ד"ה אלא אלפים: שהט"ז כתב
דאם אנסוהו עכו"ם והוליקוהו שם ודאי מותר בטלטול וכו' - לכאורה אפשר לומר דגם הט"ז סובר כהריטב"א, ואע"פ שאין לו אלא ד"א, אבל לטלטל יכול יותר מד"א, וכן הבין החזו"א סי' ק"ט ס"ק ז' ד"ה כתב את דברי הט"ז, עי"ש היטב בדבריו.

טלטול בהיקף מחיצות שהקיפוהו גוים בשבת כאשר שבת בבקעה

סימן ת"ג סעיף א' משנ"ב ס"ק ט': ודע דרוב הפוסקים
חולקים על זה - עי' חזו"א סי' ק"ט סק"ז.

סימן ת"ד

ספק ספיקא להחמיר במלתא דרבנן

סימן ת"ד סעיף א' שעה"צ אות י': אף דיש כאן ס"ס להחמיר
דשמא הוא למטה מעשרה ושמא יש תחומין למעלה מעשרה, ועיין בספר בית מאיר - ועי' הגהות רעק"א לסי' רמ"ח דלמד מכאן דס"ס להחמיר דרבנן ג"כ לקולא, ועי' בס"י זה בב"מ דדן בזה.

סימן ת"ה

במי שיצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד"א מעמידת רגליו ולחץ

סימן ת"ה סעיף א' שעה"צ אות א': וכבר העיר בזה הפמ"ג
בסימן שצ"ז - שצ"ז במ"ז, וכן בס"י זה א"א א'.

בטעם שמי שיצא חוץ לתחום אין יכול לברר לו הד"א לצד פנים

סימן ת"ה סעיף א' שעה"צ אות ג': מ"א בשם המ"מ בטעם
הרמב"ם - עי' חזו"א סי' ק"ט ס"ק ה' ד"ה שם המפרש כוונת הרמב"ם משום דהוי יצא לדעת, ובאמת יש לו ד"א גם לצד פנים אם ירצה, אלא דלא אמרינן הבלעת תחומין ביצא במזיד, אבל יצא באונס ודאי יש לו כל התחום, וכן כתב שם סק"י"ב. ולפי"ז אין נפ"מ בין הרמב"ם לש"פ, אלא דכיון דהרמב"ם סובר דאין לו ד"א לכל צד רק לאיזה צד שיברר, הדין הוא דאם בירר לצד חוץ לא יהי' לו כל תחומו, כיון דאין כאן הבלעת התחומין [וע"ע לעיל סי' שצ"ז גליון מ"ב סק"ט דנראה דהחזו"א פוסק כהרמב"ם].

יצא לדבר מצוה חוץ לתחום עד ד' אמות ויותר מד"א

סימן ת"ה סעיף א' משנ"ב ס"ק ב': וכ"ש אם יצא לדבר מצוה
דמותר לו לחזור תוך תחומו ומשם לעיר כל שלא יצא מתוך התחום ארבע אמות - עי' לק' סי' ת"ז דלדבר מצוה שדוחה תחומין אפ"י יצא עד אלפים חוץ לתחומו דיכול לחזור, וצ"ע. ועי' חזו"א סי' פ' ד"ה מ"ה א'.

שיעור האלפים שמודדין הוא חוץ מד' אמותיו

סימן ת"ה סעיף ג' משנ"ב ס"ק ה': כדלעיל בסימן שצ"ז - שצ"ז ס"א.

מי שהחשיך לו חוץ לתחום באופן שתחומו מובלע

סימן ת"ה סעיף ג' שעה"צ אות ט': ואף דמדברי הרשב"א בחדושו ס"פ מי שהוציאוהו משמע דתולה זה בדין הבלעת תחומין נראה דט"ס הוא - עי' בהשגות הראב"ד פכ"ז מהלכות שבת הי"א דכתב דזה גם תלוי להבלעת תחומין [ועי' חזו"א סי' ק"ט סק"ו דגם דעת המ"מ כן], וא"כ אפשר דהרשב"א בחידושו אזיל בשיטת הראב"ד, ואין צורך להגיה ברשב"א.

מחיצות למי שיצא חוץ לתחום בשבת

סימן ת"ה סעיף ד' משנ"ב ס"ק י"א: שהרי אף אם הוא בתוך מחיצות גמורות אינו רשאי בכה"ג לילך יותר מד' אמות וכדלקמיה בס"ו - ועי"ש בה"ל ד"ה אבל.

דיר אם הוי מוקף לדירה

סימן ת"ה סעיף ו' משנ"ב ס"ק כ"א: ובאם שהיה יותר מב"ס בעינן שיהא מוקף לדירה כגון ששומר הבהמות דר שם - עי' בה"ל סי' שנ"ח ד"ה לדירה, ועי"ש בסוף דבריו דאין צריך שיהיה הרועה דר שם.

לצאת מהספינה כשהביאוהו גוים עד סמוך למחיצות העיר

סימן ת"ה סעיף ו' משנ"ב ס"ק כ"ב: וי"א דאפילו אם העיר אינה מוקפת במחיצה מצד הנמל עומק מקום המים שבמקום הנמל נחשב למחיצה - עי' חזו"א סי' ק"ט סקט"ו ד"ה כתב דמשיג עי"ש עי"ש.

נתנוהו נכרים תוך עיר שאינה מוקפת מחיצה

סימן ת"ה סעיף ו' ביאורה"ל ד"ה מוקפת חומה לדירה: וכן הוא ג"כ דעת הטור בסימן ת"א ור"י כמו שמוכא בבי" - עי' חזו"א סי' ק"ט סק"ט המכריח דגם דעת הרשב"א כן דלא כרמב"ן.

מי שהוציאוהו מתחומו ונתנוהו נכרים בעיבורה של עיר

סימן ת"ה סעיף ו' ביאורה"ל ד"ה מוקפת חומה לדירה: אבל לא בהכניסוהו לעיבורו - עי' חזו"א סי' ק"ט סקט"ו ד"ה כתב דזה דוקא בעיבור שחוץ לבתים, אבל אם יש ב' בתים מב' צדדים, העיבור שביניהם גם לדעת הרמב"ן מיקרי כעיר עצמה, ולפי"ז גם דעת המהרי"ל כדעת רמב"ן. ועי"ש חזו"א סק"ט דמשמע דצדד כדעת השו"ע דרק מוקף מחיצות.

היה חוץ לתחום ונכנס לדירה שלא לדעת אחר שהלך לדעת

סימן ת"ה סעיף ו' משנ"ב ס"ק כ"ד: לאפוקי בשנוכר קודם שנכנס ונכנס אין לו אלא ד"א דהרי נכנס לדעת - יש לעי' מה הדין אם יצא שלא לדעת ואח"כ הלך יותר מד"א לדעת ואח"כ נכנס לדירה שלא לדעת.

מי שנתנוהו נכרים חוץ לתחומו בדיר

סימן ת"ה שו"ע סעיף ו': ונזכר והוא בתוכו מהלך את כולו - אבל לצאת חוץ לדיר אסור אפי' הוא בתוך ד' אמותיו כגון שנתנוהו בסוף הדיר (חזו"א סי' ק"ט סק"ט).

מי שקנה שביתה והוא עכשיו חוץ לתחום למעלה מי' אם מותר לו לירד

סימן ת"ה סעיף ו' משנ"ב ס"ק כ"ו: ולפי המבואר לעיל בסימן ת"ד אסור לו לצאת מן הספינה דאין לו אלא ד"א, אפ"ה בספינה גופא מהלך את כולה - עי' חזו"א סי' ק"ט סק"ח ד"ה ובמ"ב דכתב דמדברי המ"ב משמע דאם הוא למעלה מי' מותר לרדת למטה, אפי' יהי' חוץ מתחומו [וכן משמע לעיל מי"ב סק"ב להדיא], ועי"ש בחזו"א.

ביאור דברי השו"ע שכתב דשבת באויר מחיצות אצל מי שנכנס לספינה בשבת

סימן ת"ה סעיף ז' ביאורה"ל ד"ה הואיל ושבת וכו': ובמג"א מיישב דברי השו"ע דשבת באויר מחיצות דוקא, ומיירי שהפליג

באיסור כגון שנכנס שם בע"ש וקנה שביתה ויצא - כן ביאר במחצית השקל את דברי המ"א, ועי' יד אפרים שם, ועי' חזו"א סי' ק"ט סק"ז דהבין במ"א כיד אפרים.

מי שהחזירוהו גוים לעירו ואינה מוקפת חומה

סימן ת"ה סעיף ח' ביאורה"ל ד"ה אם החזירוהו לעירו המוקפת וכו': וא"כ מסתברא דלא בעינן כאן היקף מחיצות סביבות העיר - עי' חזו"א סי' ק"ט סק"י דכתב דבעינן מוקף מחיצות כדעת רמ"א.

החזירוהו גוים לעירו המוקפת

סימן ת"ה סעיף ח' ביאורה"ל ד"ה אם החזירוהו לעירו המוקפת וכו': וכמו שכתבנו לעיל בבה"ל - ד"ה אבל.

סימן ת"ו

מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת והוצרך לנקביו

סימן ת"ו סעיף א' משנ"ב ס"ק ט': וגם אין כ"כ טיגוף בהם שיהיה צריך להתרחק דהא נבלעין במקומן ויש להחמיר - ובפמ"ג א"א ג' מקיל, עיי"ש.

סימן ת"ז

היוצאים להציל חוזרים בכלי זינם

סימן ת"ז סעיף ג' משנ"ב ס"ק י': וזה מותר אף כשיד ישראל תקיפה - וכן מוכח בשו"ע לעיל סי' שכ"ט ס"ט.

יישר כח מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א מכולל "אליבא דהלכתא" רוממה על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

שערי הלכות

הרה"ג יעקב חי בן שמעון שליט"א מרבני בית ההוראה - "אהבת שלום"

שונה הלכות

מרן הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א

ב י"א שדי"א אלו יש לו לרוח שבידו לו [ואפי' בירר בשבת ואפי' במחשבה ולא הלך בהן עדיין, חזו"א א"ח סי' פ' ד"ה מתני'] ויכול לילך בהן באלכסון שעולה עוד אמה וג' חומשין אבל במישור אסור יותר מד"א ואם בירר למקום א' אינו יכול לחזור ולברור במקום אחר וי"א דמותר להלך ד"א לכל צד ממקום שהוא עומד והוא באמצען דהיינו שמונה על שמונה מרובעין עם הזוויות שלהן וכתב בא"ר שיש לסמוך על דעה זו למעשה (ס"א וסק"ו ח' ט' ושה"צ) ובחזו"א כתב דבגמ' משמע כדעה ראשונה (אוי"ח סי' פ' ד"ה מ"ח א') ולענין טלטול נתבאר לעיל סי' שמ"ט דין ז' (סי"א).

ג ואם קדש עליו היום במקום מוקף לדירה כגון בעיר או שאר מקום שהוקף לדירה אפי' אין בו עתה דיוורין כגון שנחרבה מדיוור' אבל חומתה קיימת חשוב כולו כד' אמות אפי' אותו מקום גדול כאנטוכיא ומונה אלפים אמה מחוץ אותו המקום ואם אינו מוקף לדירה כגון ששבת בתל גבוה עשרה טפחים דהוי כמחיצה כנ"ל סי' שמ"ה דין ז' או בגומא עמוקה י"ט ורחבה ד"א או יותר או בקמה קצורה שהניח גבולי' מלקצור ושבלים גבוהים י"ט מקיפות אותה [והוא שקשר השבלים שלא תהא רוח מצוי' מנידה אותן דאל"ה אינו מחיצה כנ"ל סי' שס"ב דין א' וע"ש בשם החזו"א] בכל אלו אם הם עד בית סאתים חשיב כולו כד"א אבל אם הי' ההיקף יותר מסאתים אין לו אלא אלפים אמה לכל רוח ממקום ד"א שהוא עומד בה בעת שקידש היום (סי' וסק"א י"ב י"ג י"ד ט"ו ט"ז י"ז ושה"צ).

סימן שצ"ו. דין שביתה היחיד וכליו ומהלך אלפים אמה

א י"א דמן התורה אסור לילך יותר מי"ב מיל בשבת (ולענין יו"ט ע"ל סי' תקפ"ו שה"צ אות קכ"ב) אבל דעת הרבה פוסקים דגם חוץ ל"ב מיל אינו אסור מה"ת והשו"ע מצדד להלכה להחמיר

בצעה"י י"א טבת תש"ע
הנה ידידנו הרה"ח בן שמעון סידר כל מנהגי הספרדים והמקובלים על או"ח כי המ"ב לא דיבר בדרך כלל רק על מנהגי האשכנזים ויפה סידרם חיים קנייבסקי

הלכות תחומין

סימן שצ"ו. דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת

א כל אדם יש לו ד' אמות בכל מקום ואפי' יצא חוץ לתחום ומודדים לכל אדם באמה שלו כנ"ל סי' שמ"ט דין ב' ע"ש ואם הי' גופו בינוני וזרועו קצר נותנין לו ד"א בינוניות של כל אדם כנ"ל שם שכל אחת מהן ו' טפחים וד"א אלו בין כשמודדין באמה שלו ובין כשמודדין ד"א בינוניות מודדין אותן מרווחים דהיינו שמוסיפין עוד ב' אצבעות על הד' אמות (ס"א וסק"ג ד' ה' ו' ושה"צ).

שערי הלכות

סימן שצ"ז.

א עי' כה"ח סי' סק"א דעות הראשונים בזה. ועי' שעה"כ דרוש ענין תחום שבת דף ס"ג ע"ג.

ב ועי' בכה"ח לקמן בסי' ת"ד סק"ב.

סימן שצ"ז.

א עי' כה"ח סי' שמ"ט סק"א לדעת מרן דס"ל ד"א מצומצמות, וע"ש במאמר סק"א. ואמנם האחרונים שם החמירו אף שכאן הסכימו להקל, אך לדעת מרן ככ"ג מודדין בצמצום, וע"ש כה"ח כאן סק"ה.

ג יעו"ש במש"כ בשע"ה.

אלא כשיעור אלף אמה לכאן ואלף אמה לכאן מפני שכולן שותפין בו ואם עירב זה לסוף אלפים למזרח וזה לסוף אלפים למערב לא יזוהו ממקומו (ס"ח וסק"ב י"ט כ"ג).

ט שנים ששאלו מע"ש או מע"ט חלוק להיות ברשות שניהם זה לילך בו ערבית וזה לילך בו שחרית שאחרי"כ לא יולכוהו אלא למקום ששניהם יכולים לילך לכן אם עירב זה לסוף אלפים למזרח וזה לסוף אלפים למערב לא יזוהו ממקומו ואם א' שאל ליו"ט ראשון וא' ליו"ט שני יכול כל א' להוליך בזמן שאילתו עד מקום שעירב דשתי קדושות הן כדלקמן סי' תט"ז דין ד' רק שהראשון צריך להביאו קודם בין השמשות של יום שני בתוך תחומו של השני כדי שיהא מותר לו להוליכו עד מקום שרשאי (ס"ט וסק"ב כ"א כ"ב ושה"צ).

י שנים שלקחו חבית של יין בשותפות וחלקוהו ביו"ט חלקו של כל א' מהם כרגילי דכשחלקו אמרי' דלמפרע מע"ט הוברר כל חלק וקנה שבינת בעליו דבדרבנן אמרי' יש ברירה אבל אם לקחו בהמה בשותפות ושחטוהו ביו"ט אע"פ שלקח כל א' מנתו הרי כל הבשר כרגלי שניהם להחמיר כאלו לא חלקו שהרי בע"כ מעורב חלקו וחלק חברו שיונק כל א' מחלק חברו בזמן ביה"ש ולצורך גדול יש להקל גם בזה"י (ס"י וסק"ד כ"ה ובה"ל ד"ה הרי).

יא השואל כלי מחברו מע"ש או מע"ט אפי' לא משך הכלי אלא עד הלילה הרי הוא כרגלי השואל שכיון שהבטיחו להשאילו העמידו ברשותו בין השמשות ואם שאלו ממנו בשבת או ביו"ט אע"פ שדרכו לשאלו ממנו בכל שבת ויו"ט הרי הוא כרגלי המשאל (ס"יא וסק"ב כ"ו).

יב האשה ששאלה מחברתה תבלין או מים ומלח לקדרתה או לעיסתה ביו"ט הרי התבשיל והעיסה כרגלי שתיהן ואינה רשאה להוליך התבשיל והעיסה כ"א במקום ששתיהן יש להן רשות לילך כיון שנתערב בה דבר שקנה שבינתה אצל אחר (ס"ב וסק"ח כ"ט).

יג לקח מחברו ביו"ט גחלת לא יולכנה אלא כרגלי הנותן והואיל ויש בה ממש הרי היא כשאר הכלים אבל אם הדליק נר או עץ משלהבת חברו הרי הוא כרגלי זה שהדליק והואיל ששלהבת אין בה ממש לא חל עלי' שבינת בעליו (ס"ג וסק"ל ל"א).

יד המוסר בהמתו לרועה אפי' מסרה לו בשבת או ביו"ט הרי הוא כרגלי הרועה ואפי' הרועה גוי שגם חפצי גוי קונין שבינתה כדלקמן סי' ת"א דין ג' ואפי' יש כמה רועים בעיר כיון שמסר לא' מהן הרי הן כרגליו ודעת כמה פוסקים שאם יש ב' רועים בעיר ומסר לא' בשבת או ביו"ט הרי הוא כרגלי הבעלים אם לא שרגיל תמיד למסור לא' מהן או שאמר מע"ש לרועה שלמחר ימסור לו דאז הרי הוא כרגלי הרועה ההוא וכ"ז ברועה אבל המוסר בהמתו לבנו לרעותה דעת הרמב"ם דהרי הוא כרגלי האב"י ואפי' מסר לו בע"ש אפי' בני רועה קבוע ורגילין הכל למסור לו בהמותיו דאז הוא כרגלי הבן אפי' מסרה לו בשבת אבל דעת הרבה פוסקים שאפי' אינו רועה קבוע אם רגיל תמיד למסור לבנו לרעותה הרי היא כרגלי הבן אפי' מסרה לו בשבת (ס"ד ה' וסק"י י"ב ושה"צ).

טו ואם מסרה לשני רועים אם מסר להם בשבת או ביו"ט הרי הוא כרגלי הבעלים וי"א"י דה"ה אם מסר להם בע"ש אבל רבים חולקים ע"ז וס"ל שאם מסר להם מע"ש הרי הוא כרגלי הרועים ואין מוליכין אותן אלא למקום ששני הרועים יכולים לילך אך אם בשעה שמסר להם לא בירר לאיזה מהם מסר שמירתו ולמחר בשבת בירר שמסר שמירתו לא' מהם הרי הוא כרגלי הבעלים כיון שלא בירר מע"ש (ס"ה וסק"ג).

טז שור של פטם שמפטם שוורים למכור" הרי הוא כרגלי מי שלקחו לשחטו ביו"ט ואפי' הוא מעיר אחרת ובה לכאן ע"י עירוב מוליכו למקומו דדעת בעליו להקימו ברשות מי שיקחנו וכן אם שחטו בעליו ביו"ט ומכר בשרו כל א' מהלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא הולך אבל שור של רועה שמגדל בהמות ופעמים שמוכרו לשכניו ומכריו הרי הוא כרגלי אנשי אותה העיר אלפים לכל רוח ואפי' עירב הרועה הזה לצד אחר יכולין להוליכו אלפים לרוח האחר של העיר שמא תמול העמידו ברשותם לפי שרגילין ליקח ממנו [ואם עירב הלוקח מוליכו למקום שעירב] אבל לא כאנשי עיר אחרת שכיון שאינו מפוטם אין דרך לקנותו מעיר אחרת ולא ה"י דעתו עליהם לכן אם בא בן עיר אחרת לקנותו אין יכול להוליכו אלא עד אלפים אמה מעיר זו של הרועה וכ"ז אם הרועה מכרו אבל אם לא מכרו הרי הוא כרגלי הרועה וכ"ז ברועה שדרכו לפעמים למכור אבל אדם שאין דרכו למכור בהמות הרי הוא לעולם כרגלי המוכר כיון שבין השמשות היתה אצלו (ס"ו ז' וסק"ד ט"ו י"ז י"ח ובה"ל ד"ה אנשי ודי"ה שור).

יז נהרות המושכין אע"פ שאינן נובעין" ומעיינות הנובעין אע"פ שאין יוצאין ממקום נביעתן לימשך הלאה הרי הם כרגלי הממלא אפי' אינם הפקר כגון ששייכים לאיזה עיר או ליחיד דכיון דניידי לא קנו שבינתה אצל בעליהם והרי הם כרגלי הממלא אותם שאז נפסקו ממקום נביעותם או ממקום הילוכם וקנו שבינתה כשבינתו וכן אם היו באים מחוץ לתחום לתוך התחום ממלאים מהם בשבת ואצ"ל ביו"ט הואיל ולא קנו כלל שבינתה חוץ לתחום מפני דניידי (ס"ט"ו וסק"ל"ו ל"ז ל"ח).

יח אבל בור מים מכונסין ממי גשמים או שלגים אם הם של יחיד הרי הוא כרגלי בעליו ואם מילא מהם אחר אינו יכול להוליכן רק למקום שבעליו מוליכן ואם עירב בעליו למזרח אין יכול זה להוליכן לצד מערב אפי' פסיעה אחת ואם הם של אותה העיר הרי הם כרגלי אנשי אותה העיר ולכן כל א' מבני העיר שמיילא יכול להוליכו למקום שעירב וכן אם נתנן לאחד שאינו מבני העיר יכול להוליכו כרגלי הנותן אבל אם מילא איש אחר שלא מעיר זו אינו יכול להוליכו אלא ככל העיר שאם לא עירבו

בספקות דהו"ל ספיקא דאורייתא כדעה ראשונה אבל דעת הגר"א נוטה כהפוסקים דלעולם הוא דרבנן וכ"ז ברה"י אבל בימים ונהרות כיון שאינו מקום הילוך לרבים גם לדעה ראשונה אינו אלא מדרבנן וי"א דאף בכרמלית אינו מה"י ולפ"ז להסוברים דאין רה"י בזה"י אין עכשיו כלל תחומין מה"י ויש חולקין דגם בימים ונהרות הוא מה"י לדעה ראשונה לכן בכרמלית עכ"פ אין להקל מיהו כתב הרמב"ן שאם ה"י בספינה והספינה יצאה חוץ לתחום לכו"ע הוא דרבנן שהרי לא הלך ברגליו ג' פרסאות שהוא נח והספינה הולכת תחתיו, ולענין הוצאת כליו או בהמתו חוץ ל"ב מילי" י"א דזה לכו"ע דרבנן וי"א דלדעה ראשונה גם זה מה"י וכ"כ הרמב"ן (סק"א וסי' ת"ד וסק"ז ובה"ל ד"ה למאן וד"ה והואיל וע"ל סי' ת"ד דין א') ואם כבר יצא חוץ ל"ב מיל אין איסור מה"י לילך חוץ לדי' אמות לכו"ע וי"א דאפי' הולך אח"כ חוץ לתחום כיון שלא שבת שם אינו אלא מדרבנן אך אפשר דהיינו דווקא לחזור אבל להתרחק יותר ד' אמות אסור מה"י וצ"ע והרמב"ן כתב דאם אינו מהלך ברגליו רק הוציאוהו חוץ ל"ב מיל לכו"ע ד' אמות הוא דרבנן ויש לו תחום אחר מה"י אך אם ה"י בין השמשות בסוף תחומו אינו יוצא חוץ לתחומו מה"י לדעה ראשונה (חזו"א או"ח סי' פ' ד"ה מ"ב סי' ת"ד וסי' ק"ב וסק"ב).

ב וכ"ז מה"י אבל מדרבנן יש לכל אדם לילך רק אלפים אמה לכל רוח (וע"ל סי' שצ"ט דין ט') כמה הוא בזמניו) חוץ מארבע אמותיו [וע"ל סי' שצ"ו דין ב'] איך מודדין ארבע אמותיו] ואם שבת במקום מוקף מחיצות דכולו כד"א כנ"ל סי' שצ"ו דין ג' יש לו אלפים אמה סביב המקום ההוא (ס"א וסק"ב ג' ושה"צ).

ג קדש עליו היום בבקעה ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינוניות לכד הד' אמות שהם תחום שבת דכל פסיעה הוא אמה שחצי אמה מקום מצב הרגל וחצי אמה בין רגל לרגל (ס"ב וסק"ד ה') והיינו חוץ מאלכסונו אבל אם בורר הד' אמות שלו וקובע אלכסונו מהלך גם אלכסונו דהיינו עוד שמונה מאות אמה כדלקמן סי' שצ"ט דין ח' (חזו"א או"ח סי' ק"י וסק"ד וסי' ל"ט וסק"י ד"ה והנה) ומיירי שצריך ללכת לאיזה צורך שבת ומקרי מידה של מצוה דמותר כנ"ל סי' ש"ו דין ל' וכ"ז באדם בינוני אבל אם הוא אדם ננס שפסיעותיו קצרות ואין מחזיק כשיעור אמה יכול לילך יותר מאלפים וכן אם הוא ארוך שפסיעה בינונית שלו יותר מאמה צריך לשער בבינוני וכ' הרי"ם דגם בינוני לא ימדוד בצמצום שמא אינו מצמצם פסיעה בינונית אלא יפחות קצת וכ"ז לא התירו אלא כששבת בבקעה ואינו יודע תחום שבת שא"א לו בענין אחר אבל היושב בביתו צריך למדוד בחבלים כדלק' סי' שצ"ט דין א' אפי' אין בדעתו להלך כל האלפים (סק"ה ובה"ל ד"ה פסיעות ובר"ס שצ"ט בה"ל ד"ה אין) ובחזו"א כתב שגם היושב בביתו יכול למדוד ע"י פסיעות מיהו בכל גווי ראויה להניח קצת שמא לא צמצם כמשי"כ הר"מ (או"ח סי' ל"ט וסק"י ד"ה והנה וסי' ק"י וסק"ד).

ד כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת וביו"ט אלא אלפים אמה לכל רוח כך כליו ופירותיו ובהמתו וכל דבר השייך לו אין יכול שום אדם להוליכם חוץ לאלפים אמה של בעליהם ואפי' ה"י בתוך תחומו של המוליך דבמקום שאדם קונה שבינתו שם קונים כליו ובהמותיו דנגררים אחריו ואם עירבו בעליהן לרוח אחת אין שום אדם יכול להוליכם לרוח האחרת אפי' פסיעה אחת במקום שאין הבעלים יכולים לילך ואע"ג דבלא"ה אסור הוצאה בשבת נ"מ לענין יו"ט או לענין מלבוש שלובש האדם עליו שאין בזה איסור הוצאה רק איסור תחומין או לענין מי שכלתה מדתו בחצי העיר המוקפת חומה דאסור לו לילך יותר כדלקמן סי' ת"ח דין א' אסור להוליך ג"כ כליו אע"ג דהעיר מותרת בטלטול (ס"ג וסק"ו ז' ח' ושה"צ).

ה אם מותר למסור בהמה לגוי במקום שיש לחוש שיוציאנה חוץ לתחום ע"ל סי' ש"ה דין ל' שיש מחמירין והעולם נהגו היתר" אכן לצוותו שיוליכנו חוץ לתחום אסור (ס"ג וסק"ט וע"ל סי' ש"ה דין ל"ט וצע"ק).

ו מי שהיו לו פירות מופקדים בעיר אחרת רחוקה ממנו ועירבו בני אותה העיר לבא אצלו לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו והרי הוא לא הניח עירוב (ולא יזיז הפירות ממקומם כ"ה לקמן בסי' ת"א דין ג') ודוקא כשלא קבל הנפקד שמירה אלא השאלו הבית וא"ל הרי הבית לפניך או בשאר אופנים המבואר בחו"מ ריש סי' ר"צ שאין עליו חובת שמירה מן הדין אבל אם קבלן תחת רשותו ובאחריותו הרי הן כרגלי זה שהם מופקדים אצלו ולכן אם הם לא עירבו אסור לו להביאן אצלו ואפי' כשעירב (וי"א שאין תלוי בקבלת אחריות אלא אם המפקד יחיד להן מקום הם כרגלי המפקד" ואם לא הם כרגלי הנפקד וע"י בנשמת אדם" [ואם יש שם אפוטרופוס במקום הפירות מנהיג נכסיו של בעל הפירות הרי הן כרגלי האפוטרופוס וכ"ז כשהניח פירות בסתם ואח"כ נמלך ליטול מהם ביו"ט אבל אם ה"י הדבר עומד ליטול מהן ביו"ט הם ברשות בעליהן בכל אופן ואפי' לא ידע הנפקד שבדעת בעל הפקדון ליקחם מ"מ אם בעל הפירות חשב בעת קניית שבינתו להשתמש בהן למחר מותר להביאן דקנו שבינתו (ס"י וסק"מ מ"א מ"ב מ"ג ובה"ל ד"ה שפירותיו וד"ה כשייחד ושה"צ).

ז מי שזימן אצלו אורחים אפי' זימנן בעיו"ט לא יוליכו בידם מנות למקום שאין בעל הסעודה יכול לילך בו אפי' זיכה להם מערב יו"ט ע"י אחר במנות אלו (ס"י וסק"מ"ד).

ח כלים המיוחדים לאחד מהאחים שבבית שאין שאר האחים משתמשים בו אע"פ שיש להם חלק בו הרי הם כרגליו ושאין מיוחדים אין יכולים להוליכם אלא למקום שכולם יכולים לילך שם בשבת או ביו"ט ולכן אם א' עירב אלף אמה למזרח והשני אלף אמה למערב אין יכולים להוליך את הכלים

שערי הלכות

יג ואף דמין החמיר בזה כדעת הרי"ף והרמב"ם, מ"מ רוב הראשונים פליגי וכמ"ש בבית"ל, וכן הסכים הכה"ח סק"ל להקל במקום צורך גדול.
יד כן סתם בשו"ע וכשיטת הרי"ף והרמב"ם.
טו כן סתם בשו"ע בלא חולק, והנה"ש סק"א תמה עליו דהלא הרמב"ם יחידאה הוא, ועי' כה"ח סק"ח דיש אחרונים שפסקו כדעת מרן.
טז כן סתם בשו"ע כדעה זו, ועי' מאמ"ד סק"א.
יז דעת המאמ"ד סק"ב דדוקא שורים מפוטמים שלו, אבל שורים שאינם מפוטמים לא עדיף מרועה, ופליגי על העו"ש שתלה במחלוקת רש"י והרמב"ם.
יח הוא כשיטת רש"י, ובכ"י הביא רק שיטתו.

ח וע"ש דעת מרן והרמ"א לקולא.
ט דשם כתב נכון להחמיר.
י עי' ביה"ל דכן משמעות לשון השו"ע שהוא לשון הרמב"ם.
יא בהלכות יו"ט כלל ק"ה יעו"ש.
יב בגמ' ובפוסקים מוזכר שחרית ואח"כ ערבית ופירשו ערבית שקודם לו, ועי' מ"ב. ולא ידעתי למה לא פירשו כפשוטו ערבית לצד ערב, והיינו כי ינטו צללי ערב, והוא אחר חצות [ואולי אפשר לרמוז כן בדרך חידוד דלזה כתוב שחרית לבית הכנסת וערבית לבית המשתה, והיינו לקיים חציו לכם והיינו אחר חצות היום כמבואר ברמב"ם פ"ז מהלכות יו"ט הי"ט].

ג ובבית"ל לקמן בסי' ת"ד בדי"ה והואיל כתב דמסתמות השו"ע שלא הזכיר שאין איסור תחומין דאורייתא אלא בימים ונהרות, משמע דבכרמלית איתא, יעו"ש.
ד ובשו"ע בסי' ד' כתב דהוי מדרבנן וכנ"ל.
ה עי' שד"ח ח"ד בכללים מערכת ת' סי' ס' דר"ל דבכללים לכו"ע הוי מדרבנן, ורק גבי בהמתו דיש דין שבינת בהמתו נחלקו בזה, יעו"ש ב. אמנם ברמב"ן בעירובין מ"ג ע"א כתב להדיא דלמ"ד דאורייתא אף בכללים הוי מדאורייתא.
ו ושם בשע"ה.
ז ושם בשע"ה אות ב'.

מודדין לה האלפים (סי"א וסקנ"ה) ובחזו"א נוטה לומר דדווקא חומה שמגינה על העיר אבל מחיצה בעלמא סביב העיר אין מודדין העיבור חוץ למחיצה (או"ח סי' ק"י סק"כ וע"ש סקכ"א).

ד עיר שישבת על שפת הנחל שרוב העתים הוא יבש ומשתמשים בו שאינו מלא אלא בשעת הגשם אם אין לפניו איצטבא של רוחב ד"א על שפת הנחל כדי שיעמוד עליה וישתמשו בנחל אין מודדין אלא מקיר העיר והנחל נמדד בכלל התחום אבל אם יש לפניו איצטבא רוחב ד"א נמצא הנחל בכלל העיר ומודדין האלפים משפת הנחל השני שעי"ה האיצטבא משתמשים בנחל גם כשהיא מלאה אע"ג שאין ראוי לדירה כיון שהוא לפני העיר וראוין להשתמש בו כל בני העיר מעברין בו את העיר (ס"ט וסקמ"ה מ"ו מ"ז מח"ה) ובלבד שלא יהא בנחל יותר מע' אמה ושיריים (חזו"א או"ח סי' ק"י סקכ"ז) ודווקא בנחל אבל שאר מקום שמשתמשים בו בני העיר אין להקל למדוד משם (סקמ"ו וע"ה בחזו"א סי' ק"י סקכ"ז שכתב דלדידן דנותנין קרפף לעיר א"י אין כלל נ"מ בכל הדין הזה של נחל).

ה הבא למדוד אלפים אמה של תחום העיר [וכן אם שבת במקום מוקף מחיצות שהוא כד"א, חזו"א או"ח סי' ק"י סקכ"א] אם היתה העיר עגולה עושין לה זוויות ורואים אותה כאילו היא בתוך המרובע ומודדין חוץ מצלעות אותו מרובע (ע' אמה ושיריים ואח"כ) אלפים אמה לכל רוח שנמצא משתכר הזוויות (ס"ב) ואפי' היא עיר גדולה יותר מח' אלפים (חזו"א או"ח סי' ק"י סקכ"ו) וכשהוא מרבעה אינו יכול לעשות הרבוע כמו שירצה אלא מרבעה דוקא לפי רוחות העולם דרום כנגד דרום העולם וצפון כנגד צפון העולם וכן כל רוח יהא מכוון כנגד רוחות העולם (סי"ג וסק"ז וכ"פ בחזו"א או"ח סי' ק"י סקכ"ג).

ו וכ"ז בעיר עגולה אבל אם היתה העיר מרובעת ולא לרבע העולם שאין עומדת צפונה לצפון העולם ודרומה לדרום העולם אלא באלכסון אין מוסיפין עליה לרבעה ברבוע עולם אלא מניחין אותה כמות שהיא ומודדין לה אלפים אמה מכל רוחות (ס"א וסק"ב ד') ואפי' אם היתה מרובעת רק בצד א' מהצדדים מרבעים אותה לפי הרבוע שלה ואם צד הזה אין ממלא כל הרובע יש להסתפק וכן בכמה תמונות שקשה להכריע אם מרבעין אותה לרבע עולם או לרבע עצמה וגם לרבע עצמה יתכן באופנים שונים אין להתיר אלא מקום שמובלע בין ב' התחומין ואפשר דמרבעין באופן ששטחו פחות וכן מסתבר, ועיר שמוקפת מחיצות מסתבר שמרבעין את חומתה לפי המחיצות ולא לפי בנין הבתים (חזו"א או"ח סי' פ' ד"ה ג' ו"ד ב' וסי' ק"י סקכ"ג).

ז היתה העיר אריכא וקטינא שאין רחבה כארכה אין מוסיפין על רחבה להשוותה לארכה כיון שהיא מרובעת ואם היתה רחבה מצד א' וקצרה מצד אחר כשכא למדוד התחומין אצל מקום הקצר אין מודדין מהחומה אלא מוסיפין מתחלה על העיר עד שיהא שוה עם מקום הרחב ומשם ולהלן מודדין וכן אם היתה משולשת או שיש לה ששה זוויות או שמונה וכה"ג מרבעים אותה לרוחות העולם להשוות צד הקצר כפי אורך צד הארוך ומושכין החוט לרבעה כנגד המקומות היותר רחבין בה ומהמרובע ואילך מודדין (ס"א ב' ג' ד' וסק"ד ה' ו' ח') וכתב בחזו"א הא דמרבעין עיר שצדה א' ארוך וצדה א' קצר כזה \triangle הוא דווקא אם אין העיר יתירה בארכה מד' אלפים אבל אם היא יתירה מד' אלפים (או ד' אלפים בצמצום) אז אם יש מן הזווית (דהיינו מנקודת א') עד היתר שהוא האמצע שכנגדה (דהיינו נקודת ב') יותר מאלפים אין מרבעין אותה דלא עדיף מאילו היתה כזה \triangle שלא היו מרבעין אותה ככה"ג כדון עיר העשויה כקשת דלקמן דין ט' י' מיהו מרבעין אותה כמו שאפשר כדלקמן גבי עיר העשויה כקשת (או"ח סי' ק"י סקכ"ו) ואפשר דלמה שחזר בו אח"כ בעיר עגולה דאפי' יש יותר מח' אלפים כנ"ל דין ה' ה"ה כאן וכן מסתבר) ועיר שרחבה מצד א' וקצרה מצד שני כזה \triangle מרבעין אותה לרבע עולם ומוציאין קו מזווית א' לרבע עולם ומזווית ב' לרבע עולם ומושכין קו הקצר כנגד קו הארוך (שם וע"ל דין י"ד).

ח עיר שאין מתוקנת במחיצות כדון להיתר טלטול ויוצא ממנה קרפף [המוקף לדירה דהוי כרה"י אפי' הוא יותר מב"ס] מתוך העיר ונמשך חוץ לעיר אינו מצטרפין ומודדין התחום מהעיר ואם הקרפף מובלע בתחומה הוי כל הקרפף כד"א כדון עיר המובלעת בתחומה לקמן סי' ת"ח דין ב' אבל אם הקרפף יותר מאלפים אמה אין לו אלא תחומה כדון כלתה מדתו בחצי העיר ואם הקרפף נכנס לעיר אחרת ובצירוף העיר האחרת והקרפף יש יותר מאלפים אין מצטרפין והקרפף נחשב לד"א ואח"כ חוזר ומודד ואם אז העיר האחרת מובלעת בתחומה גם היא נחשבת כד"א וכ"ז כשאין העיר ששבת בה מתוקנת במחיצות כדון אבל אם מתוקנת כדון הו"ל היא והקרפף אחת (חזו"א או"ח סי' ק"י סקכ"א וע"ל סי' ת"ח דין ד').

ט עיר [אפי' אינה מוקפת מחיצות כדון להיתר טלטול, חזו"א סי' ק"י סקט"ו] העשויה כקשת דהיינו שבת' בנויין כחצי עיגול ובין שני ראשי המקום פנוי אם יש בין שני ראשי פחות מד' אלפים אמה שנמצא תחום ראשה של זו מובלע בתוך תחום ראשה האחר נעשית עיר אחת עי"ז ורואין כאילו

כלל מוליך אלפים לכל רוח ואם עירב א' מבני העיר למזרח אסור עליו שלא יוכל להוליכן לכל רוח אלא אלפים מהעיר למזרח ואם עירבו מקצתן למזרח ומקצתן למערב אינו רשאי לזוז מהעיר וחוצה לה אפי' פסיעה אחת ואם הבור של הפקר הרי הוא כרגלי הממלא דאמר' הוברר דבין השמשות ברשותו קיימי ואפי' נתנן הממלא לאחרים לאחור שמילאן ביי"ט לצרכו הרי הן כרגליו של הממלא (סי"ד וסקל"ב ל"ג ל"ד ל"ה ושה"צ).

י ואם מילא מים מבור של הפקר לצורך חברו י"א שהרי הם כרגלי הממלא אף אחר שמסרם לידו אבל רבים חולקים וס"ל דהרי הם כרגלי מי שנתמלאו לו ואפי' עודם ביד הממלא וכן עיקר ובפרט אם כבר הגיעו ליד מי שנתמלאו לו ואם הבור מים הי של שותפות ומילא לצורך שותפו לכו"ע כרגלי מי שנתמלאו לו (ס"ט וסקל"ט ובה"ל ד"ה לצורך).

כ גשמים שירדו ביי"ט הרי הן כרגלי הממלא ואם ירדו מעי"ט בתוך העיר או סמוכים לעיר בתוך התחום הרי הם כרגלי אנשי אותה העיר דדעתם עליהם וי"א דדווקא אם הוא כנוס הרבה בתוך תחומן אבל לא בסוף התחום (סקל"ח ושה"צ).

כא מים שלא קנו שביתה שנתנן בתוך חבית שקנתה שביתה לא יוליכם רק למקום שמוותר להוליך גם החבית ולא אמר' דהחבית בטלה לגבי המים (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ג). ודיני חפצי הפקר וחפצי גוי יתבאר בע"ה בס' ת"א.

סימן שצח. דין היאך מודדין אלפים אמה

א שבת בעיר אע"פ שאינה מוקפת מחיצות ואסור לטלטל בה מ"מ נחשבת כולה כד"א אפי' היא גדולה הרבה וגם נותנין חוצה לה קרפף דהיינו שנותנין ע' אמה ושיריים [דהיינו ד' טפחים] לעיר [וזה נקרא עיבורה של עיר] ואח"כ מתחילין למדוד אלפים אמה וכ"ז דווקא בעיר שהיא לפחות שלש חצרות של שני שני בתים בכל חצר (וע"ל דין י"ז) והבתים קרובים זה לזה בתוך ע' אמה ושיריים [היינו שמובלע משהו בתוך שיעור זה דדוקא בבית סמוך לעיר סגי בע' ושיריים בצמצום, חזו"א או"ח סי' ק"י סק"כ וע"ש בדעת התוס' ובסי' פ' ד"ה מ"ב סי' שצ"ח] אבל פחות מכאן אפי' הם בתים גדולים אינה עיר ואין מודדין לכל א' אלא מפתח ביתו כיון שאינה מוקפת מחיצות כדון רה"י (מבואר בס"ה ז' י' וסקכ"א ל"ח ובחזו"א או"ח סי' ק"י סק"ז י"ט כ"א) וכתב בחזו"א דגם בזמנינו שאין משתמשים בחצרות כמו בזמננו כנ"ל סי' ש"ג דין ס"ח מ"מ יש לנו דין עיר, וכל בית צריך להיות לפחות חדר א' של ד"א על ד"א אבל אם יש כמה חדרים ואין בא' מהן ד"א על ד"א אין זה בית ואם יש ב' חדרים פנימי וחיצון וכל א' ד"א נחשב לא' כיון שאין להפנימי חצר [וצ"ע] וכ"ש חדר ועלי' (וע"ל דין ל"ב), והחצר מסתבר שצריך שיהא ד"א על ח' אמות כדי שיהא לכל בית ד"א על ד"א בחצר אצל הפתח אבל אינו מוכרע (שם סק"ט).

ב יושבי צריפים שיושבים באהלים שעושין מהוצין וערכה ואין קבועין במקום א' אלא יושבים כאן זמן מה ואח"כ כשכלה המרעה הולכים למקום אחר אין מצטרפין יחד להיות עיר אלא מודדין האלפים לכל א' מפתח ביתו אח"כ קבועים במקום אחד ובכפ"ק מסתפק בכמה זמן נקרא קבוע' ואם יש להם היקף י' או חריץ י' סביב למחניהם [שישב ולבסוף הוקף כדלקמן] נחשב כל השטח כולו כד"א ואע"פ שאין קבועין ומודדין האלפים מסביב ההיקף ואפי' הוא גדול יותר מבית סאתים ומיהו מסתבר שאין נותנין להם ע' אמה ושיריים דלא חשיבי עיר, ואם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים קבועין של אבן או של נסרים [תוך ע' אמה ושיריים זה לזה, כן משמע בחזו"א סי' ק"י סק"כ ד"ה והא] אלו עושין את כולן קבע אפי' אין להם מחיצות סביבם ויש להם דין עיר ומרבעים אותה כדלקמן ונותנין לה אלפים אמה לכל רוח כשאר העיירות (סי' וסקמ"ט ג' נ"א נ"ב ושה"צ) ואפשר דדווקא באופן שהצריפים שמורים מגנבים דאל"ה לא מהני כדלקמן דין ל' גבי בורגנין (חזו"א או"ח סי' ק"י סקכ"ב).

ג עיר שהוקפה ואח"כ ישבה ואינה מיושבת כולה עד החומה לא ימדוד מהחומה שכיון שנעשית קודם ישיבתה אין החומה עושה כולה כד"א אלא מודד מהבתים ונותן ע' אמה ושיריים מסוף הבתים ואח"כ מתחיל למדוד התחום אם לא שיש בהחומה בית דירה והיא בתוך ע' אמה ושיריים לשיבת בתי העיר מצטרפת עמה ומודדין מהחומה מיהו אין ליתן עוד ע' אמה שאין נותנין עיבור לעיבור כדלקמן דין ט"ז (סי"א וסקג"ג נ"ד ושה"צ) ובחזו"א תמה ע"ז שכיון שהיא בית דירה הרי היא כעיר ממש ונותנין לה עיבור (או"ח סי' ק"י סק"ט וע"ל דין ט"ז) אבל אם העיר ישבה ואח"כ הוקפה אז מודדין לה מחומתה אפי' החומה רחוק הרבה מהבתים ונותנין חוץ לחומה ע' אמה ושיריים ואח"כ

שערי הלכות

כהרמב"ם אחר האי דינא דריבוע העולם יחד עם עיר העשויה כקשת או כאגס, ומשמע דבזה לא מרבעים בריבוע העולם, וצ"ב מ"ש ממשולש, ובאמת בטור כתב האי דינא קודם דינא דריבוע העולם, ואחר ריבוע העולם כתב דינא דגאם או קשת, וגם בזה צ"ע מ"ש גאם או קשת]. והחזו"א הגם דנקיט בכמה מקומות כדברי התוס' והרשב"א והמאירי דאם יש לו זווית אחת ישרה מרבעים כפי אותה זווית, ודלא כשיטת הרמב"ם, מ"מ בדין משולש כתב לרבע כריבוע העולם, ע"י בסי' פ' לדף נ"ד ובסי' ק"י סקכ"ג ד"ה ומיהו ובסקכ"ו ד"ה עיר וד"ה וכן.

ה ומבואר שם בשע"ה אות י"ד דלדעת מרן בלא"ה אין נותנין.

ו ולדעת מרן המבואר לקמן בשע"ה אות י"ד אין נותנין קרפף לעיר אחת.

ז היינו דכל האי דינא דמצטרף הנחל לעיר היינו דוקא תוך ע' אמה ושיריים, וע"כ לפסק הרמ"א אין נ"מ דבלא"ה נותנין קרפף, אבל לפסק מרן המבואר לקמן באות י"ד דאין נותנין קרפף, אם יש נחל עם איצטבא נותנין אותו לעיר ומתחילין למדוד אח"כ.

ח ע"י לקמן בדין ז'.

ט בשו"ע פסק כשיטת הרמב"ם דמבואר דרק במרובע בדין זווית מניחין אותה בריבוע שלה, וכדלקמן בדין הבא בדין עיר משולשת ושיש לה צלעות רבות, וע"ש בשע"ה.

י תיבות אלו להשוות צד הקצר כפי אורך צד הארוך כתב הרמ"ב בדין עיר משולשת, והמשך הלשון הוא על צלעות רבות, ותיבות הקודמות מרבעים אותה לרוחות העולם אינו מדברי הרמ"ב כאן, ולכאורה זה סותר דברי הרמ"ב דכתב להשוות צד הקצר כצד הארוך, מבואר שאינו לריבוע העולם אלא כצד הארוך. ובאמת יש להקשות בזה דברי הרמ"ב דלכאורה מדברי השו"ע שהעתיק לשון הרמב"ם מבואר דעיר עגולה או משולשת או צלעות רבות דמרבעים בכל אופנים אלו, כתב אח"כ דמרבעים לריבוע העולם, וכ"כ מביאור הנחלת צבי בשו"ע, וכ"כ הגר"ז, וזה דלא כדברי הרמ"ב כאן. [ואמנם בעיר רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד כתב בשו"ע

יט וכ"פ בשו"ע, וע"י ביה"ל ד"ה לצורך וכה"ח סקנ"ז [ובמש"כ בביה"ל שיש הרבה ראשונים דלא כפסק השו"ע, הנה מאידך יש עוד ראשונים כדעת השו"ע שלא הביאם המ"ב, והם הריטב"א בבי"מ דף י' ע"א, ושם בשטימ"ק בשם הראב"ד, וע"ש עוד בשיטה וכן ברמב"ן שם (וע"ע נה"ש סק"ד ומאמ"ר סק"ה), ודו"ק שם דהמפרש בסוגיא כשי' ר"ת בע"כ דס"ל להלכה כרגלי הממלא, וע"ש בתוס' דר"ג הוא דלא כהלכתא במגביה מציאה לחבירו, וגם בשיטת הר"ף והרמב"ם בב"י הביא דברי הר"ן דס"ל לדעתם דהוי כרגלי הממלא וכמ"ש בביה"ל].

סימן שצח.

א דעת מרן דמודדים מקצה העיר מיד, ונתבאר לקמן בשע"ה אות י"ד.

ב ובעו"ש וא"ר דקדקו מלשון השו"ע דאפילו קבעו לדור שם לעולם אין להם דין עיר, דהיינו החיסרון מצד עצם המבנה שהוא רעוע.

ג ובכה"ח סקס"ו כתב ע"ז דנראה דכל שאינם קבועים שם משום מרעה, אלא דאפילו כלה המרעה הם ממשכיכים לשבת שם, ואין נעתיקים משם רק ע"י סיבה מפני הפחד או משום שיבש הנחל וכדו', אם יהיו שלשים יום הוו קבועים.

ד ולדעת מרן בשו"ע בהא דלקמן דין ט"ז בלא"ה אין נותנים, וע"ש באות י"ד.

אלא תוך ע' לחומה ולא לבתים דודאי אין נותנין לו עוד קרפף¹⁰ (אוי"ח סי' פ' ד"ה מ"ב סי' שצ"ח וסי' ק"י סק"ט כ').

יז ודווקא בבית שיש בו ד' אמות על ד' אמות או יותר אבל פחות מכאן לא מהני ואם אין בה רוחב ד"א אבל היא ארוכה הרבה ויש בה לרבע דע"ד יש דעות בזה אם מהני (ס"ו ובה"ל ד"ה ארבע) ובחזו"א פסק דלא מהני (אוי"ח סי' ק"י סק"ח) וע"ל סי' שס"ו דין ט"ז כמה פרטים בזה.

יח ה"י בית קרוב לעיר בע' אמה ובית שני קרוב לבית הראשון בע' אמה ובית שלישי קרוב לשני בע' אמה וכן עד מהלך כמה ימים הרי הכל כעיר אחת שבת"י מפורזין וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון ורואין כאילו חוט מתוח מאותו הבית היוצא על פני כל העיר וממנו מודדין (ס"ו וסק"ג ולענין אם נותנין עוד קרפף דינו כנ"ל בדין ט"ז) וכן כל הבתים שבתוך המקום שמרבעין נחשבין בתוך העיר אע"ג שהם רחוקים מהעיר יותר מע' אמה (חזו"א או"ח סי' פ' ד"ה נ"ה א') ואם היו יוצאין הרבה בתים משני צדי העיר כנגד ראשי העיר עד רחוק יותר מאלפים מהעיר דינם כדין עיר העשויי קקשת שאם ה"י בין ב' הצדדין ארבע אלפים אמה אם רוצה לילך דרך הבתים [או סמוך להן בתוך ע' אמה או שיצאו כמה בתים סמוכין זה לזה והולך ביניהן, חזו"א סי' ק"י סק"ג] יכול לילך בכולן ולמדוד האלפים אמה מבית האחרון והלאה אבל אם הולך דרך החלל בין שורות הבתים מודד מעצם העיר אלפים אמה [ולפ"ד החזו"א בדין י' מתחילין למדוד מרחוק אלפים אמה מהעיר] וכ"ש אם בצד א' יוצאין בתים עד חוץ לאלפים אם העיר ארוכה עד שיש באלכסון הג"ם ד' אלפים אין מותרין המדה נגד הבית בצד השני כנ"ל דין י"ג [וע"ש בשם החזו"א דלפעמים שיעורו יותר] ויש מקילין דפגום היוצא מהעיר קיל מקשת דאפי' החלל שבין ב' שורות הבתים מחזיק יותר מד' אלפים ג"כ מודדין התחום מבית האחרון וכן אם הוא יוצא מצד א' לעולם מודדין התחום של העיר מבית האחרון אפי' כשהולך מצד השני שאין שם בתים ואפשר שיש לסמוך עליהם בשעת הדחק ואם הבתים שיוצאים זה אחר זה הוא כנגד אמצע העיר אפשר דלכו"ע יש להקל בזה (ס"ו וסק"ה ובה"ל ד"ה ואם ושה"צ) ובחזו"א תמה ע"ז שאין נ"מ בין אמצע העיר או מן הצד וכמו שאם יוצא מצד א' של העיר הו"ל כעשויי כמין ג"ם ואם יוצא מב' צדדין הו"ל כעשויי כמין ח' כך אם יוצא מאמצע העיר הו"ל כשתי עיירות שכל א' כמין ג"ם ואם היוצאין ארוכין והעיר רחבה עד שאין תחומי ב' הראשין מובלעין מודדין את הראשין לעצמן כדין עיר העשויי כג"ם (אוי"ח סי' פ' ד"ה במ"ב ובה"ל וסי' ק"י סק"ג ט"ו).

יט וכתב בחזו"א אם יוצאין בתים מצד ימין שכל הבתים מובלעין זה לזה תוך ע' אמה עד בתי העיר והיוצא נמשך אלף אמה והיוצא שמצד שמאל מופלג מהעיר יותר מקמ"א אמה ושליש ובתיו נמשכין אלפים אמה כזה¹¹ אין מרבעין את העיר אלא בסוף אלף ואין היוצא השמאלי נחשב מהעיר רק נחשבת כעיר בפ"ע וכולה כד"א מיהו השוכת בהיוצא השמאלי מהלך את כל העיר כד"א כיון שהוא מובלע תוך רבוע העיר (אוי"ח סי' פ' ד"ה שם שני) אבל בסי' ק"י סק"ט מסיק דנחשב הכל כעיר אחת כיון שהיוצא השמאלי מובלע תוך המקום שמרבעין ומותרין קו התחום למדוד מסוף היוצא השמאלי [וע"ש שאין זה ברור כ"כ וכ' מהדבר צריך הכרע וע"ל דין כ"א].

כ היו ב' עיירות שבכל א' יש לא פחות מג' חצרות של שני בתים אם יש ביניהם רק קמ"א אמה ושליש [דהיינו ב' פעמים ע' אמה וב' שלישים] חשובים שתייהן כעיר אחת ונותנין להם עיבור סביבם ונמצאת כל עיר מהלכת את כל העיר השני ועיבורה¹² ואי"כ מתחילין למדוד להן אלפים אמה אבל אם יש יותר מזה אין מצטרפים (ס"ו וסק"ו ל"ח וחזו"א סי' ק"י סק"ט כ') וכתב בחזו"א נראה שאין נותנין אלכסון של עיבור לב' עיירות לחשבן לעיר אחת (שם סק"ה) ואם יוצאין בתים שהם בית דירה תוך ע' אמה מהעיר הו"ל כעיר עצמה ונותנין מסוף הבתים אלו קמ"א אמה עד העיר השני לצרפה כנ"ל דין ט"ז (שם סק"ט).

כא וכן חומת העיר שנפרצה מב' רוחותי זו כנגד זו וחרבו הבתים שביניהם עד קמ"א אמה ושליש דינו כסתום ויכול לילך מקצה העיר ועד קצהו ומשם ולחוץ מודדין התחום אבל ביותר מזה נחשב כשתי עיירות נפרדות (ס"ו וסק"ז) וכתב בחזו"א מזה משמע שאם הפרצות זו שלא כנגד זו או שיש ישוב בחלל כנגד הפרצות אפי' יש בין המחיצות של העיר יותר מקמ"א ושליש חשיבי כעיר א' וצ"ע ולפ"ז ב' עיירות כמין ג"ם כזה¹³ מצטרפות להיות א' כיון שהפרצות זו שלא כנגד זו ודוקא אם האלכסון מנקודת א' לנקודת ג' ומנקודת ב' לנקודת ד' אינו ד' אלפים או שאין מן הזווית עד היתר יותר מב' אלפים ואז מצטרפין אף שיש הפסק מנקודת א' לנקודת ב' ומנקודת ג' לנקודת ד' יותר מד' אלפים ונעשין עיר א' אבל אם יש בית ד' אלפים ומהזווית עד היתר יותר מאלפים אין מצטרפין כדין עיר העשויי כג"ם לעיל דין י"ג (אוי"ח סי' ק"י סק"ט).

כב היו ג' כפרים משולשים כזה¹⁴ אם יש בין האמצעי ובין כל א' מהחיצונים אלפים אמה או פחות מכאן [ובחזו"א כתב שרואין כאילו חבל מתוח מחיצונה לחיצונה ואם אין מהאמצעית עד הקו הזה יותר מאלפים" אף שיש באלכסון מהחיצונה לאמצעית יותר מאלפים, או"ח סי' ק"י סק"ט] אז רואין כאילו ה"י האמצעי ביניהן ואז אם לא ישאר ריוח כ"א קמ"א אמה ושליש מצד א' שבין האמצע לחיצון וכן מצד השני נחשבין שלשתן כעיר א' [אפי' אם יש בין ב' החיצונים יותר מד' אלפים] ומודדין להן אלפים לכל רוח חוץ משלשתן ומותר להאמצעי לילך עד בין החיצונים ומשם ולהלך אלפים אמה [ומ"מ לא הפסיד לרוח השנית] וכן מותר לשנים החיצונים לילך מזה לזה אפי' רחוקים הרבה א' מחברו וגם משם ולחוץ דכעיר א' חשיבי ואפשר דאף להחיצונים מודדין התחום מהאמצעי ולהלך אלפים אמה דכולן כעיר א' משולשת [וכן פסק בחזו"א סי' ק"י סק"ט ט"ז דמרבועין שלשתן כעיר משולשת] ואם מצד א' פחות מקמ"א ומצד א' יותר אבל בסך הכל אין כ"א רפ"ג אמה ושליש צ"ע (ס"ו וסק"ט מ' מ"א מ"ב מ"ד ובה"ל ד"ה רפ"ג וד"ה מחוץ] ודעת החזו"א דזה לא מהני ואפי' אם בצד א' פחות הרבה מקמ"א ושליש ומצד שני משהו יותר מקמ"א ושליש לא מהני וכל א' מודדין לה תחומה לעצמה (אוי"ח סי' ק"י סק"ט) ואם האמצעית היתה גדולה יותר מהאוויר שבין החיצונות אז בכל גונו לא אמרי' רואין כאילו היא ביניהן¹⁵ מיהו אם האמצעית עשויי כמין ג"ם

יתר מתוח [דהיינו חבל הקשור בשני קצות הקשת¹⁶] וכל החלל הזה שבין הקשת והיתר כאילו מלא בתים ויכול לילך כל החלל הזה ואין עולה לו בחשבון אלפים ומודדין האלפים מקצות הקשת והלאה וכן לענין הרוחב יכול לילך מדרומו של הקשת לצפונה דרך חללו ונותנין לו אלפים אמה שלמים מצד הצפון והלאה דכל הקשת וחללו כד"א דמ"א (ס"ד וסק"י י"א י"ב י"ד וגם את הקשת למעלה מרבעין כדין עיר עגולה וכ"כ בחזו"א סק"ט) ומותרין היתר בשוה בין אם היא לרבע עולם ובין לאו דהוי כאילו יש לה רבוע בעצמה כנ"ל דין ו' (חזו"א או"ח סי' פ' ד"ה נ"ד ב').

י ואם יש בין שני ראשי ד' אלפים אמה אז אם אין בין היתר והקשת אלא אלפים אמה¹⁷ מודדין ג"כ הכל מן היתר דכיון דהיתר מובלע תוך התחום ויכולין להגיע אליו מהקשת רואין אותו כאילו מלא בתים ויכולין גם היושבין בגג הקשת למדוד מהיתר התחום שבת [ומ"מ מותרין ג"כ לילך מביתם ולמעלה אלפים אמה בכל ענין בין כשנותנין להם יתר ובין כשאין נותנין] אבל אם יש מהקשת עד היתר ג"כ יותר מאלפים אז אם רוצים בני גג הקשת לילך דרך הבתים שבקשת יכולין לילך עד קצה הקשת ומשם ואילך ימדדו להן אלפים אמה דכיון שהולכין בעיר חשיב כולה כד"א [וכן אם הולכין במבואות שבין הבתים או בשבעים אמה ושיריים שסמוך לבתים מב' הצדדים דכ"ז נחשב כהולכים בין הבתים כיון שנותנין קרפף לעיר, חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ט] אבל אם הולכין בני גג הקשת דרך החלל של הקשת עד היתר והלאה מודדין להם ממקום שנתקצר שם הקשת שאין בו ד' אלפים ושם מותרין יתר ומשם והלאה מודדין להם והטור מיקל עוד דלעולם מודדין אלפים מגג הקשת אפי' אם לא נתקצר שם מד' אלפים בין ראשי הקשת ומותרין שם יתר ואי"כ מתחילין למדוד התחום ואין להקל בזה (ס"ד וסק"ט ט"ז י"ז י"ח ובה"ל ד"ה וי"א ושה"צ) ובחזו"א פסק כהטור¹⁸ ולכן לעולם מודדין ממקום שנתקצר מד' אלפים או ממקום שלא נשאר בין אמצע הקשת והיתר אלפים אמה ומ"מ אין מחלקים את הקשת עצמה לב' תחומין דאל"ה אפשר לחלקה לחלקים רבים גדולים או קטנים כל א' כמו שירצה וזה אין מסתבר כלל ולכן ראשי הקשת אין מודדין אלא מביתם לכל הצדדין (אוי"ח סי' פ' ד"ה נ"ה ב' וסי' ק"י סק"י י"ג ט"ו י"ז וחזר ממשיכ בסי' פ' ד"ה נ"ה ב').

יא ה"י בין הראשים ד' אלפים או יותר ובנויין בתים באמצע היתר כזה¹⁹ אם יש בבתים אלו ג' חצרות וב' בתים בכל א' דדינם כעיר אז אם לא נשאר אויר יותר מקמ"א אמה ושליש מצד א' חשובין בתים אלו מהעיר ואם נתמעט הקו ע"ז ולא נשאר מהבנוי עד ראש השני ד' אלפים חשיב כאילו אין בין הראשין ד' אלפים אבל אם הבתים הבנויים רחוקים מהראשים מכאן ומכאן יותר מקמ"א ושליש לא הועילו כלום [אא"כ העיר שבאמצע מובלעת בתחום א' מהראשין שנחשבת כד"א וע"ז מובלעין ב' תחומי הראשין זה בזה דינו כאין בין הראשין ד' אלפים ומודדין מהיתר] מיהו אפשר דאמרי' כאן רואין אותן כאילו הן לפנים במקום שלא ישאר רק קמ"א אמה ושליש כדין ג' כפרים דלקמן דין כ"ב וצ"ע בזה (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"א ט"ו וע"ל דין כ"ג אם הבתים משוכין לצד מערב).

יב עיר העשויי כצורת ח' דינה כעיר העשויי קקשת (חזו"א שם סק"ב ט"ו).

יג עיר העשויי כמין ג"ם שהוא כמין רי"ש או כ"ף פשוטה דינה ג"כ כעיר העשויי קקשת דהיינו שאם יש בין שני ראשי הג"ם באלכסון מזווית לזווית רק פחות מד' אלפים אמה או שיש מזווית הג"ם עד היתר רק אלפים אמה מרבעין אותה [כמ"ם סתומה] דהיינו שרואין כאילו מלאה בתים ברבוע ממזרח למערב ומצפון לדרום [ואין מרבעין אותה לרבע עולם רק לרבע שלה כנ"ל דין ו', חזו"א או"ח סי' פ' ד"ה נ"ד ב'] ואם יש בין שני ראשי הג"ם ד' אלפים אמה וגם יותר מאלפים אמה מזווית הג"ם עד היתר ורוצים ללכת שלא דרך הבתים אז מרבעים במקום שמתקצר שאין שם ד' אלפים באלכסון [ולפ"ד הטור מרחיקים אלפים מהזווית ושם מרבעים אף אם שם כבר יש ד' אלפים בין ב' הראשים כנ"ל דין י'] [ס"ד וסק"ט י"ג ובחזו"א סי' ק"י סק"ט וסי' פ' ד"ה נ"ה ב'] וכתב בחזו"א לכאורה השיעור של ד' אלפים הוא כדי שיהיו התחומין מובלעין זה בזה כנ"ל דין ט' ואי"כ בעשויי כמין ג"ם אם ניתן תחום לבית שבראש זה ותחום לבית שבראש זה לפעמים יפגעו קרנות התחומין זה בזה אף אם יש ד' אלפים כפי רבוע התחומין שיהיו כרבעו הבית או לרבעו העולם דלפעמים נותנין אלכסון ואפשר דבאמת אין תלוי בד' אלפים רק העיקר תלוי בהבלעת התחומין (אוי"ח סי' פ' ד"ה שו"ע וד"ה שם בשו"ע צ"ע).

יד ואם הג"ם אינו עשוי על זווית ישרה כזה²⁰ אלא על זווית רחבה כזה²¹ מרבעין אותה לרבע עולם ואם היא על זווית קצרה כזה²² עושין לה יתר כדין עשויי קקשת (שם סי' ק"י סק"ב).

טו עיר עגולה ויוצא ממנה פגום כזה²³ דנין את היוצא כעיר העשויי קקשת ואין מרבעין אותה במקום היוצא אם יש בית ד' אלפים ואורך היוצא יותר מאלפים [וגרע ע"י הפגום מאילו היתה בלי הפגום שהיינו מרבעין אותה כנ"ל דין ה'] אבל אם הוא פחות מכאן מושכין את הקו עד סוף של היוצא ומרבעין אותה [וע"י לעיל דין ו' אין מרבעין אותן] ונותנין לה משם אלפים (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"א כ"ו וסי' פ' ד"ה נ"ד ב').

טז כל בית דירה אפי' של גוי ואע"פ שאין דרין בה שהוא יוצא מהעיר אם ה"י בינו ובין העיר ע' אמה ושני שלישים או פחות מזה ה"ז מצטרף לעיר ומותרין חוט על פני כל רוחב העיר כנגד בית דירה זו כדי שיהא התחום שוה בכל מקום ומשם ולהלך מודדין התחום מיהו בזה אין נותנין עוד ע' אמה ושיריים לעיר מסוף הבית הזה שאין נותנין עיבור לעיבור²⁴ (ס"ה וסק"ט כ' כ"ו ובה"ל ד"ה וכן) ובחזו"א פסק שאם הוא בית דירה אפי' משהו ממנו נכנס לתוך ע' אמה הו"ל כעיר ממש ונותנין לו עוד קרפף חוצה לו [ורק בבית שנהרס כגון מחיצות בלא תקרה בזה אמרו שאין נותנין עיבור לעיבור כדלקמן דין כ"ד ואפי' הוא נכנס תוך ע' אמה וכן אם יש בית דירה ויש בינה לעיר ע' אמה בצמצום אף שמצטרפת לעיר אפי' אין מובלע משהו מ"מ שוב אין נותנין לו עיבור] אך אם הבית חוץ לחומה אפשר דאפי' הוא תוך ע' אמה של הבתים החומה מפסקת ואין נותנין לו קרפף להבית וכ"ש אם אינו

שערי הלכות

יז ומבואר דדעת מרן אינו כן, אלא מודד מהאמצעי לחיצונות אלפים וכמ"ש במ"ב.

יח ע"י בספר בני ציון שהוכיח כן מכמה ראשונים.

יט בשו"ע לא הביא תנאי זה, ומבואר דס"ל דכ"כ רואין את האמצעי כאילו הוא ביניהם [ונראה דלא ס"ל כחד מתירוצי התוס' בדף נ"ז: בדי"ה התם דהיקל גם שנחשוב הכל כעיר אחת, דלא כתי קמא, וגם דאמרין

יד דעת מרן השו"ע דבלא בית אין נותנין עיבור לעיר אחת, ומודדין ישר מהבית האחרון, וכשיטת הר"ף והרמב"ם.

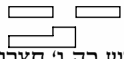
טו וכ"ז לא שייך לדעת מרן דאין נותנין קרפף לעיר אחת וכנ"ל.

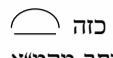
טז ולדעת מרן הנ"ל באות י"ד מודדין אלפים אמה מקצה העיר ולא אחר העיבור.

יב לדעת השו"ע דפסק כהר"ף והרמב"ם הנ"ל באות הקודמת אין מודדין מן היתר אף אם יש בין הקשת והיתר פחות מאלפים, ודינו כמ"ש כאן בהמשך ביותר מאלפים, וכ"כ במאמ"ר וכנ"ל באות הקודמת.

יג לדעת השו"ע ודאי דאין להקל כדברי הטור, דהחמיר אפילו בשאין בין הקשת ליתר אלפים וכנ"ל.

ורגלה כנגד האויר שבין החיצונות כזה אמרי רואין ברגל זו אע"ג שכל העיר גדולה יותר מהאויר, ואין דין רואין רק בעיר שיש בה ג' חצרות ובכל א' ב' בתים אבל בפחות מזה אפי' אם כשתטיל את הבתים בין החיצונות לא ישאר אויר יותר מע' אמה מ"מ לא אמרי רואין (חזו"א שם).

כג עיר העשויה קקשת או כח' ובין הראשין יותר מד' אלפים וכנגד היתר יש עיר אחרת כזה רואין אותה כאילו היא ביניהן אם אינה רחוקה יותר מאלפים ואז אם לא ישאר אויר יותר מקמ"א ושליש מכאן ומכאן [כדנין ג' כפרים הנ"ל] נחשבין הכל כעיר א' עגולה (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"א ט"ו).

כד בית של דע"ד שהי' בית דירה ונהרס אם נשאר רק ב' מחיצות בלא תקרה אע"פ שדרים ביניהם אין מתעבר עם העיר אבל אם נשאר ג' מחיצות בלא תקרה או ב' מחיצות עם תקרה [וי"א שצריך שיהא עליהן ג"כ מעזיבה] מתעבר עם העיר אפי' אין דרים שם ואם הוא תוך ע' אמה לעיר מתחילין למדוד מהבית הזה (ס"ו וסק"י כ"ט ל"א ל"ב ובה"ל ד"ה תקרה) ובוהו אין נותנין קרפף חוץ לבית זה לכוי"ע כיון שנהרס שאין נותנין עיבור לעיבור ואם הבית הזה בין ב' עירות ויש הפסק בין בית זה לעיר השנית יותר מע' אמה אין מצטרפין^כ כיון שיש יותר מקמ"א ושליש בין בתי הדירה של עיר זו לבתי הדירה של עיר האחרת (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ט) וכ"ז אם יש כבר עיר של ג' חצרות שבכל א' ב' בתים אבל לעשות עיר אין בתים כאלו שחרבו עושין עיר אע"פ שנשאר ג' מחיצות בלא תקרה או ב' מחיצות ותקרה ואפי' נשאר בתים וביניהן יותר מע' אמה אין בית חרב או צרפין שביניהן מצרפין לעשות עיר אבל אם נשארו בתים גמורים אע"פ שיצאו הדירים היו עיר ואפי' נחרבו קצת אם נשארו ג' מחיצות ותקרה (שם סק"ז כ') וכ"ז כשהיו בהם דירים מתחלה אבל אם לא היו בהם דירים מעולם לא מהני לא לענין לעשות עיר ולא לענין להתעבר עמה [ואם קבע דירתו של אכילה ולינה בג' מחיצות בלא תקרה צ"ע אם מהני וברש"י משמע דמהני להתעבר עם העיר] ואפשר שאם נעשו לדירה אע"פ שעדיין לא נכנסו לדור בו נחשבה עיר [ובחזו"א נגעים סי' ט' סק"ח כתב דמשמע דלענין להתעבר עם העיר סגי בנבנה לדירה] אבל אם אינן מוכנין לדירה לא מהני כלל ואין מתעבר עם העיר ולכן לא מהני אם יבנו בתים אפי' של ד"א כדי להאריך התחום כיון שאין עומדים לדירת בנ"א (שם סק"כ כ"ג).

כה חצר שהבית שבה תוך ע' אמה והחצר חוץ לעיבור העיר אין מודדין מהחצר אפי' כשיש כבר עיר [וכן אם החצר תוך ע' והבית שבה חוץ לע' אין מתעבר עם העיר] וכ"ש שאין עושין עיר ע"י שהחצרות תוך ע' אמה זה לזה [והבתים שבתוכן רחוקים] אפי' הוא רה"י גמור (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"כ).

כו ב' חדרים פנימי וחיצון ובפנימי משתמש בו לאכילה ולינה ובחיצון משתמש בו כשימוש חצר לבית מ"מ גם החיצון בכלל בית דירה ואפי' לענין ששה בתים לעשות עיר מודדין ע' אמה מהחיצון כיון שראוי לדירה וגם משמש להפנימי (שם ומ"מ נחשב לבית א' עם הפנימי למנין ו' בתים ע"י לעיל דין א').

כז בור ושיח אין מתעבר עם העיר (ס"ו) ואפשר שאפי' אם הן דע"ד ודרין שם לא חשיב דירה (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ח) וכן מערה אין מתעברת עם העיר (ס"ו וסק"ג) ואפי' דרים בתוכה לא מהני לעל גבה ונידון על גגה כקרקע פנוי (חזו"א שם) ואם יש בנין על פיה ויש בה בית דירה של דע"ד אז גם המערה מצטרפת ומודדין מסוף המערה ואפי' הי' כל הבנין חוץ לע' אמה כיון שהמערה תוך ע' הו"ל כולה כחדא וי"א שהמערה והבנין מצטרפין לד"א והוא שיהא רוב הד"א מהבנין (ס"ו וסק"ז ובה"ל ד"ה שיש) ויש להסתפק אם נותנין לה קרפף היכא שהדירה חוץ לע' אמה והמערה תוך ע' אמה (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ט).

כח בית הכנסת אם אין בו בית דירה אין מתעבר עם העיר אבל אם יש בו בית דירה של דע"ד לחזונים אפי' בחדר הסמוך לביהכ"נ [ונפתח לביהכ"נ. חזו"א סי' ק"י סק"ח ד"ה ואם יש שם] נמדד כל הביהכ"נ (ס"ו וסק"ז ובה"ל ד"ה שיש) ודעת החזו"א דדווקא אם השומר לן בבהכ"נ עצמו אבל אם יש לו חדר מיוחד אין ביהכ"נ נטפל לדירת השומר ואינו נמדד (או"ח סי' ק"י סק"ח ומעשרות סי' ה' סק"י) ויש להסתפק אם נותנין קרפף לביהכ"נ אפי' אם החזן לן בתוכה אי חשובה דירה ממש ע"י^כ (שם או"ח סי' ק"י סק"ט) וכן יש להסתפק אם ביהכ"נ מצטרף לענין לעשות עיר [כגון שאין הבתים מצורפים תוך ע' אמה אלא ע"י ביהכ"נ] אם אין החזן דר שם רק בחדר הסמוך לפי"ד המ"ב דע"ז כל הביהכ"נ מתעבר מיהו אם החזן לן בתוך ביהכ"נ גופא אפשר דמצטרף לעשות עיר [והוא ג"כ בחשבון הששה בתים] כיון שיש בו בית דירה וכן בכל הני דבסמוך דין כ"ט (שם סק"כ).

כט וכן הדין בבית תפלה של גוים אם אין בו בית דירה אין מתעבר אבל אם יש בו בית דירה של דע"ד לכהניהם מתעבר עם העיר וכן האוצרות של יין ושמן ותבואה אם אין בהם בית דירה אין מתעברין ואם יש בהן בית דירה של דע"ד לשומרים [שישנים שם ולא שיש לו חדר גדור לדירה פתוח לו, חזו"א סי' ק"י סק"ח והוא לשיטתו בדין כ"ח] מתעברת עמה [ומ"מ י"ל שאין נותנין לה קרפף אפי' השומר לן בה יום ולילה שאינה דירה גמורה, חזו"א שם בדי"ה שם והארוות ובד"ה הבי"ח וכ"ל דין כ"ה לענין ביהכ"נ] וכן שובך [ודר וסוהר, חזו"א סי' ק"י סק"כ] אין מתעברין וכן אורוות סוסים ואם יש בהם בית דירה מתעברים וכן הגשר אם יש בו בית דירה של דע"ד לשומר הגשר ליטול מהן מכס וכן הקבר אם יש בו בית דירה של דע"ד לשומר בית הקברות מתעברין ואם לאו אין מתעברין וכן הבית הבנוי בים [באי קטן שאין בו אלא בית זה, חזו"א נגעים סי' ט' סק"ט] שעשוי לפנות בו כלים שבספינה [ויש בו ג"כ בית דירה, חזו"א שם] ויש בו דע"ד ועומד תוך ע' אמה ושיריים

לעיר מתעבר עמה [אבל אם אין עשוי לפנות בו כלים שבספינה אף שקבע דירתו שם בטלה דעתו, חזו"א נגעים שם] ובית שבספינה אין מתעבר עם העיר. וכל הדברים שמתעברין עם העיר דינן כביהכ"נ לעיל דין כ"ח (ס"ו וסק"ז כ"ח ל' ובה"ל ד"ה והאוצרות וד"ה שיש וכן אם חדר פתוח להן תלוי במחלוקת המ"ב והחזו"א בדין כ"ח) וכל בתים אלו המתעברים עמה אם יוצאין מהעיר הרבה כאלו דינו כנ"ל דין י"ח (ס"ו).

ל בורגנין דהיינו סוכות שעושין שומרי גנות ושומרי העיר לשמור העיר והפירות אם הוא במקום דשכיחי גנבים או גשמים ששוטפין אותם אין נמדדין עם העיר אבל בלא"ה נמדדין עמה ואע"פ שאין בהן דע"ד וע"י שע"ת (סק"ג) וכתב בחזו"א דהיינו אם בנ"א אוכלין שם ואפשר שישנים שם (או"ח סי' ק"י סק"כ).

לא בית חרשת שמיוחד לעבודה ואין בו אכילה ולינה לא חשיב דירה לענין עיבור וכ"ש שאין עולין לחשבון ו' בתים לעשות עיר ואף אם אוכלין שם באקראי ואפי' קובעין שם סעודה אחת ביום באמצע עבודתן לא נקרא דירה דעיקר הבנין לא לכך נעשה והאכילה היא בע"כ שאין עורכין שלחן כדרך המסובין ואפי' יש שם חדר דע"ד למנהל ויושב שם שעות מספר ביום ואוכל שם עראי אינו דירה ואם יש שם חדר דע"ד לשומר שלן שם החדר הזה הוא דירה אבל כל בית החרשת אין נעשה דירה בשביל זה אפי' החדר פתוח לבית החרשת (ואפי' לפ"ד המ"ב בדין כ"ח) [ואפי' יש בבית החרשת דע"ד מלבד הספסלים והמכונות הקבועים ומחבורים לקרקע דאפשר דממעטין מדע"ד כנ"ל סי' שס"ו דין ט"ז] ולכן ב' עירות וביניהן יותר מקמ"א אמה ושליש כשמודדין מבית לבית אבל יש בית חרשת ביניהן אין מצטרפין (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ח).

לב עיר בנוי על עמודים גבוהים י"ט מהארץ אין תחת הבתים דין עיר^כ ואם יש בית למטה מודדין תחומו מביתו ולכן אם יש ביהכ"נ למטה ואין בו דירה לחזן ולמעלה בעלי יש בית דירה אפי' אם הוא תוך ע' אמה לעיר אין מתעבר עם העיר וכ"ש שעליות אין עושין עיר (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ט כ"ח).

סימן שצט. במה מודדין התחומין ומקום המדידה ומי הוא המודד

א אין מודדין תחום העיר אלא בחבל של פשתן ודוקא של חמשים אמה ולא פחות מפני שהוא נמתח ביותר ונמצא שיעור התחום יותר מאלפים ולא ארוך יותר מפני שאינו נמתח כראוי מפני כובדו ונמצא מקצר בשיעור התחומין (ס"א וסק"ב) וימתח החבל בכל כחו שאל"כ מכביד באמצע ואינו נמתח כראוי (ס"ג וסק"ו).

ב אם יש נהר לפניו לוסף ע"ה אמה אם הוא רחב רק כ"ה אמה יבליעו ביחד עם כ"ה אמה של היבשה בחבל של חמשים אמה ואם הוא רחב יותר מכ"ה אמה עד חמשים אמה או לאחר שמדד נ' אמה חוזר לאחוריו כ"ה אמה כדי שיהא החבל של נ' אמה שלם עד הנהר ואח"כ ימדוד בחבל זה משפת הנהר הזה עד אחורי עבר השני מן הנהר ואם הנהר רחב יותר מחמשים אמה ע"י בירושלמי בכיצד מעברין (ס"ב וסק"ג ד').

ג אם רוצים יכולים להניח החבל ע"ג קרקע ולמדוד אבל אם רוצים להגביהו מהקרקע קבעו חכמים שיתנו החבל כנגד לבו כדי שלא יתן א' כנגד ראשו או צוארו וא' כנגד מרגלותיו וכה"ג שא"כ החבל מתקצר והתחום מתמעט (ס"ג וסק"ה ובה"ל ד"ה ישים).

ד אם היו שם הרים וגאיות אז אם אין רחבין מחמשים אמה ויכול להבליעם בחבל של חמשים אמה לא ילך בצד העיר שהוא ישר למדוד שם ששם נוח יותר וחוזר כנגד העיר לפי מדה שמדד שם רק צריך למדוד כנגד העיר ההרים והגאיות כדלקמן מיהו אם כנגד העיר גופא יש מקום מישור בלא הרים וגאיות צריך למדוד במקום המישור בין שההר גדול או קטן ואם ההר או הגיא רחב מנ' אמה כנגד כל העיר כגון שהוא במזרח העיר וכל אורך מזרח אין יכול להבליעו אם יכול להבליעו בתוך אלפים של צד צפון ודרום ששם מתקצר ההר והגיא ילך שם ויבליעו ומודד והולך שם משפתו והלאה עד כנגד מקום שכלה שם רוחב ההר והגיא כנגד העיר וחוזר למדתו כנגד העיר ומשלים למדת תחומים כיון שהוא עדיין בתוך התחום של צד העיר אבל אם אינו יכול להבליעו בתוך אלפים של צד העיר שההר והגיא אין מתקצר מרחבו גם שם לא יתרחק יותר לצד העיר כדי להבליעו שלא יטעו הרואין אותו שעוסק שם במדידה לומר שמדת תחום של צדדי העיר מגיע עד שם אלא צריך למדוד את רוחב ההר והגיא כנגד העיר כדלקמן (ס"ד וס"ו וסק"ח ט' י"ד ט"ו כ"ד כ"ה כ"ז ובה"ל ד"ה ומתלקט).

ה וכיצד מודד את ההר אם ההר זקוף כ"כ שאם יורידו חוט המשקולת מראשו לא יתרחק מכנגדו למטה בשיפולו ד' אמות או בין אם הוא רחב חמשים אמה או יותר א"צ למדוד הירידה והעלי אלא אם יש מישור בראשו אין מודד אלא המישור שלמעלה בלבד ואם אין מישור בראשו אינו מודדו כלל שהקילו חכמים בזה מפני הטורח (ס"ד וסק"י ובה"ל ד"ה אז).

ו אבל אם החוט מתרחק מכנגדו ד' אמות יש בזה ג' חילוקים שאם ההר מתלקט י' מתוך ו"ה דהיינו שבהילוך ו' אמות או יותר של שיפוע עולה י' טפחים במשך הגובה אז מודד כל ההר כשאר קרקע חלקה ואם מתלקט י' מתוך ה"ב אז רואים אם אין משפתו אל שפתו אלא נ' אמה מבליעו בחבל של נ' אמה דהיינו שזוקף עץ גבוה בשפתו מזה ועץ אחר בשפתו מזה ומותח חבל מזה לזה ואם אינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה [שהוא יותר מנ' אמה] מודדו בחבל של ד' אמות דהיינו שאחד עומד ברגלי ההר למטה וא' למעלה ממנו ברחוק ד"א ונותן התחתון החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו [שע"ז מתמעט מדורנו של כל ד"א חצי קומת אדם] ואח"כ עולה התחתון למקום שעומד העליון

שערי הלכות

מדידה יפה, ומבואר לקמן באות הבאה]. והנה בשו"ע לא הזכיר חלוקה זו דמתלקט מתוך ו', וע"י ביה"ל דכ"כ הרשב"א, והמ"מ מצדד כן לדעת הרמב"ם, ואף דלא הזכיר בזה חלוקה זו מ"מ כתב לגבי כותל שאם אפשר להשתמש בו מודדו מדידה יפה, ונראה דה"ה להר, ולכאורה בשו"ע דלא הזכיר כלל אופן דמדידה יפה נראה דלא ס"ל. וע"י במאמ"ר סק"ח דמבואר בדבריו דלהרא"ש לא ס"ל האי סברא, דא"כ לא היה צ"ל דהוא כלי"ק יעו"ש, ולכאורה נראה דלומד כן גם בדעת השו"ע והרמ"א, יעו"ש בדבריו. ומאידך בשעה"צ אות ט"ו כתב דמתלקט י' מתוך ו' לכוי"ע מודדו מדידה יפה ע"ש, וצ"ע.

ב ואם הוא פחות מה' עד ד' ע"י בתוס' בעירובין דף נ"ח ע"ב ד"ה אבל דכתב להך לישנא דרבא דלא שנו אלא בהר המתלקט י' מתוך ד', אבל

כג ע"י מה שהקשה כאן הגר"ק בהערות שבסו"ס. וע"ע בספר בנין אריאל בעמ' צ"ז שהביא עוד קושיות ע"ה, ושם בעמ' רס"א בהערה א' כתב דלשיטה זו יצטרף בערים שלנו למדוד מפתח ביתו, ולא נהגו כן ולא הורו כן גדולי המורים.

סימן שצט.

א פירוש כל שהוא יותר מה' נקרא ו', וכ"ה להדיא בהריטב"א דהוא מקור דין זה [ואמנם ע"י ביה"ל שהביא דהמ"מ מצדד כן בדעת הרמב"ם דבמתלקט מתוך ו' מודדו כקרקע חלקה. ולדעתו אפשר דצריך לומר ו' דוקא, דהלא ס"ל להרמב"ם בפירוש המשניות דמי"ש אומדו במתלקט י' מתוך ד' היינו עד ה', וא"כ פשטות כל ה' מבליע ומקדר, ובו ממש מודדו

רואין אפילו אם העיר האמצעית יותר רחבה מן הרוח שבין החיצונות, וצ"ל דס"ל כמ"ש הרשב"א דמלי הכונה שעתיד להבנות. אמנם יש לדקדק בזה דבכ"י הזכיר תירוץ התוס' ולא דברי הרשב"א, ופסק בזה כהרמב"ם.

כ בשו"ע הזכיר מעזיבה, ובמ"ב הביא מהגר"א שהוא ט"ס דליתא בגמרא ובפוסקים. ובביה"ל הביא דבסמ"ג ובעבודת הקודש כתבו מעזיבה, והנה אפ"ל דמין היתה לו הגירסא כן ברמב"ם דכן גריס בדבריו האורחות חיים, וכ"ה בכמה כת"י ודפו"י כמ"ש בשנ"ס שברמב"ם פרנקל. שו"ר שכ"כ בבני ציון סק"ט.

כא ולדעת מרן הנ"ל בשע"ה אות י"ד בלא"ה אין נותנין.

כב ולדעת מרן הנ"ל בלא"ה אין נותנין.

ומהלך גם חוץ לעיר עד תשלום מדת אלפים ממקום שבתתו כדלקמן ריש סי' ת"ח (ס"א וסק"ג ד' ה).

ב אבל אם הי' דעתו ליכנס לעיר וישב בדרך לנוח וחשכה לו ולא ידע שהוא בתחום העיר ואח"כ מצא עצמו בתחומה אפי' נתכוין לקנות שביתה במקום הזה כיון שמתחלה הי' דעתו ליכנס לעיר ואילו הי' יודע שהעיר תוך תחומה הי' חפץ לקנות שביתה עם אנשי העיר קנה שביתה בעיר ונכנס לתוכו בשבת ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח ויש בזה ג"כ חומרא שמפסיד מצד זה במקום שישב שאין לו משם שיעור אלפים כיון שנחשב כא' מבני העיר וכ"ז אם רוצה עכשיו לילך לעיר דלטובתו הקילו עליו אבל אם רוצה לישאר במקומו שקנה שביתה הרשות בידו ואם אמר בפיו בפירוש שביתתי במקומי אז אפי' רוצה ליכנס לעיר לא מהני' דכיון שהוציא בפיו בפירוש בין השמשות עקר שביתתו מאנשי העיר ואין לו אלא אלפים אמה ממקום שבתתו (ס"א וסק"א ב' ו' וע"ל סי' ת"ט דין כ"א).

סימן תא. מי שישן בדרך וחשכה לו קונה אלפים אמה לכל רוח

א מי שישן בדרך וחשכה לו קנה שביתה במקומו ויש לו אלפים אמה לכל רוח אף שלא נתכוין לקנות לו שביתה הואיל ואם הי' נעור הי' קונה ישן נמי קונה (ס"א וסק"א).

ב חפצי הפקר אינם קונים שביתה במקומו והם כרגלי הזוכה בהם תחלה שיכול להוליכן למקום שילך הוא אף שהוא חוץ לאלפים למקום הנחת הכלים מתחלה ואם זכו בו שנים א' עירב למזרח וא' עירב למערב הרי הוא כרגלי שניהם ואסור להזיזו ממקומו (ס"א וסק"ג ובה"ל ד"ה כרגלי).

ג חפצי הגוי קונים שביתה במקום הנחת בין השמשות ומשם יש להן אלפים אמה לכל רוח ולא יותר ואף ששביתת הגוי עצמו הי' במקום אחר רחוק משם ו"א דקונים שביתה הגוי ואם הגוי במקום רחוק אסור להזיז הכלים ממקומו כמו בפירות ישראל שהיו מופקדין ביד אחר בסי' שצ"ז דין ו' (ס"א וסק"ד ובה"ל ד"ה קונים).

ד ואם הוציאן הגוי חוץ לתחומן והביאן לעיר יכולין לטלטל בכולה אף שאין להן אלא ד"א דכל העיר כד"א ובלבד שתהא מוקפת מחיצות לדירה שבנו בתים תחלה לדירה ואח"כ הקיפו בחומה סביב אבל אם הי' ההיקף מקודם אין לטלטל שם אלא כד"א א"כ לא הי' שם יותר מבית סאתים שבזה אף אם הוקף תחלה מותר לטלטל וסתם עיירות מוקפות לדירה שבונים בתים תחלה ואח"כ מקיפין אותם אבל סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה דדרך לעשות תחלה המבצר ואח"כ מתיישבים בתוכו אנשים לדור וערים הפרזים שלנו [שהבתים הרי הן כמחיצות] כיון שתקנו המבואות כדין בצויה נחשבת כולה מוקפת לדירה: שהרי בונים הבתים תחלה ואח"כ עושין הצויה שמתקן הפרצות וחצר לעולם חשוב כד"א (ס"א וסק"ו ז' ח' ושה"צ).

ה ולכן יש לזהר בישראל ששאל כלי מהגוי בשבת או ביו"ט או שהשאל כליו או מלבוש לגוי מע"ש או מעיו"ט והוליכן לביתו שהוא חוץ לתחום והחזירן בשבת או ביו"ט שלא לטלטלן [אפי' דרך מלבוש] מחוץ לד"א אם אין העיר מוקף מחיצה שהרי הכלים קנו שביתה אצל הגוי כיון שהשאלין לו מע"ש ויש פוסקים דאפי' בעיר שאין מוקפת מחיצות כולה כד"א ואפשר שבשעת הדחק יש לסמוך להקל כמו שיתבאר בסי' ת"ה דין ה' בעזה"י (ס"א וסק"ט י' ובה"ל ד"ה ובלבד).

סימן תב. דין חריץ מים בין שני תחומין

א חריץ של מים שהוא בין שני תחומין שבת מקצתו בתחום עיר זה ומקצתו בתחום עיר אחרת אם הוא מים מושכין או מעינות הנובעים אין קונים שביתה כלל משום דניידי והרי הן כרגלי הממלא ואפי' הן של יחיד אינם כרגלי אלא כרגלי הממלא כנ"ל סי' שצ"ז דין י"ז (ס"א וסק"א ז' ושה"צ).

ב אבל אם הם מים מכונסים שתי העיירות אסורות למלאות ממנו אפי' ביו"ט שאין בו איסור הוצאה [ועי' פמ"ג] ואפי' בתוך תחומים אף שכל א' ממלא מהצד שבתוך תחומו ואפי' אין מוליכן לביתו אסור שהמים שבתוך התחום קונים שביתה העיר דכיון שהם סמוכים לעיר דעת אנשי העיר עליהם והם מתערבים אלו עם אלו והוי כמים שיצאו מחוץ לתחום ואפי' אם עיר האחרת היא של גוים [אבל גוי יחידי אין אוסר ואפי' ישראל יחידי צ"ע אם אוסר שהרי המים הפקר ולא מצוינו דמהני דעתן עליהן רק גבי עיר ולא גבי יחיד] וצריך לעשות מחיצה [ואפי' של קנים מהני] בסוף אלפים אמה שהוא סוף שני התחומין להפסיקן ואפי' היא תלוי' שאינה מגעת לקרקע החריץ מהני שהקילו

והעליון עולה ד"א ומודדין כבתחלה וכן יעשה עד שימדוד כולו ואם הוא משופע יותר שבהילוך ד"א עולה י"ט אז הקילו בו ולא הטריחוהו להבליעו בחבל של ג' אמה ע"י קורות אלא אם אין בו אלא ג' אמה ישער אותו כמה יש בו לפי אומדן הדעת ואם יש בו יותר מנ' אמה מודדו בחבל על ד' אמות כנ"ל וכמה פוסקים ס"ל דאף אם יש בו יותר מנ' אמה סגי במדידה ע"י אומדן הדעת לבד' כיון שמתלקט עשרה מתוך ד"א וכן מצדד הגר"א להקל (ס"ד וסק"א ט"ז י"ז ובה"ל ד"ה ומתלקט וד"ה ואם).

ז וכיצד מודד את הגיא אם אין חוט המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ד"א אז אם יכול להבליעו בחבל של ג' אמה מבליעו ואם לאו אינו מודד כלל השיפוע של ירידה ועלי' אלא המישור של מטה ואפי' אם עמוק יותר מאלפים אמה אבל אם חוט המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ד"א שאין הגיא יורד בזקיפה כ"כ אז אם אין עמוק יותר מאלפים רואים אם יכול להבליעו בחבל של ג' אמה מבליעו [אפי' מתלקט בעומק השיפוע י"ט גובה מתוך משך ד"א לא הקילו כאן למדוד באומדן כמו בהר לפי שאין טורח להבליע בגיא] ואם לאו מודדו בחבל של ד"א כנ"ל דין ו' ואם הוא עמוק יותר מאלפים אמה מודד הירידה והעלי' של כל השיפוע מדידה יפה כמו קרקע חלקה ואפי' אם יכול להבליעו בחבל של ג' אמה דכיון שהוא עמוק כ"כ הוא חשוב בפ"ע (ס"ה וסק"א י"ט כ' כ"א כ"ב).

ח כשמודד התחומין מודד ברובע דהיינו שמווד על פני כל אורך העיר למזרח אלפים אמה לחוץ וכן לצפון ואח"כ רואים כאילו היתה טבלא מרובעת בקרן של אלפים על אלפים כמדת התחום למלאותו ונמצא התחום בקרן אלפים ואלכסונו שהם אלפים ות"ת ולכן אם הולך באלכסון נגד העיר מותר לו לילך עד שיעור זה לבד מה שיש לו אלפים אמה נגד רוחב העיר מכל צדדיו נמצא אורך האלפים והזוויות הוא שייך לכל עיר ועיר בשוה בין גדולה בין קטנה אבל רוחב של האלפים תלוי לפי מדת העיר שאם היא גדולה ברחבה מתרחב התחום שכנגדה ואם היא קצרה התחום ג"כ קצר ברחבה (ס"י וסק"מ מ"א ובה"ל ד"ה כטבלא).

ט שיעור תחום שבת במדות של זמנינו הוא קילומטר א' עם 160 מטר' ובצירוף השבעים אמה ושייריים' שהם כמו 41 מטר הוא ק"מ א' עם 201 מטר ושיעור התחום שבת של העיר עם אלכסונו (ועם הע' אמה ואלכסונו) הוא ק"מ א' עם 680 מטר' ותחום שבת עם אלכסונו למי שקנה שביתה בדרך הוא ק"מ א' עם 624 מטר (שיעורין של תורה).

י אין סומכין אלא על מדידת אדם מומחה שהוא יודע מדת הקרקע ובקי בדיני המדידה' דאל"ה יכול לפעמים להקל או להחמיר שלא כדין (ס"ז וסק"ח ושה"צ).

יא אפי' עבד אפי' שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת דהיינו שמוחזקין לילך עד כאן ומסתמא הוקבע ע"י אדם שידוע אופני המדידה אבל קטן אין נאמן בעודו קטן אבל נאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים בשבת כשהיינו קטן וסומכין על עדותו דתחומין דרבנן ולפיכך האמינום (ס"א וסק"מ"ג מ"ד ובה"ל ד"ה עד).

יב היו לנו תחומי שבת מוחזקין שעד כאן הוא תחום שבת"א אבל אין ידוע לנו שהחזקה נעשה ע"פ מדידת מומחה [שאם הי' ע"פ מומחה דינו כדלקמן דין י"ג] ובא מומחה ומדד וריבה במקום א' ומיעט במקום א' שומעין לו בין במקום שמיעט ובין במקום שריבה ואם מדד ומצא מדתו במזרחית צפונית יתירה על שכנגדה במזרחית דרומית מותח בשוה כפי המקום שריבה בו דתלינן שבצד השני לא מתח החבל כל צרכו או שהיו שם הרים וגאיות וכיון שמצד השני שוה ק"ל דהולכין אחר המישור"י כנ"ל דין ד' (ס"ח וסק"ט ל' ל"א ל"ג ובה"ל ד"ה באלכסון).

יג אם ב' בני"א מדדו את התחום א' ריבה וא' מיעט אם א' אינו מומחה אין הולכין אחריו כלל אבל אם שניהם מומחים כיון דתחומין דרבנן שומעין למרבה ואמרי' דהשני טעה ואפי' אם הי' הרבה יותר מכדי מתיחת החבל ובלבד שלא ירבה יותר ממדת אלכסונו של עיר דהיינו לערך תק"פ אמה [וי"א תקפ"ה אמה] דתלינן שהשני מדד באלכסון מהקרן של עיר ולכך נתמעט התחום כשיעור האלכסון והוא מדד כהלכה כנ"ל דין ח' אבל אם עלה מדידתו יותר על זה אין הולכין אחר מדידת שניהם וצריך למדוד מחדש ולברר הדבר (ס"ט וסק"ל ל"ה ל"ו ל"ח ל"ט ושה"צ).

יד דין המונה אלפים פסיעות נתבאר בסי' שצ"ז דין ג' (בה"ל ד"ה אין).

סימן ת. מי שישב לו בדרך לנוח ולא ידע אם הוא בתחום אם לאו

א מי שהי' בא בדרך ולא הי' דעתו ליכנס לעיר וישב בדרך לנוח וחשכה לו ואח"כ מצא עצמו בתחום העיר אפי' לא נתכוין לקנות שביתה כאן [כגון שהי' ישן בין השמשות כדלק' סי' ת"א] אעפ"כ לא נחשב כבני העיר וקנה שביתה כאן ומודד מכאן תחומו ולכן אם כלים אלפים שלו ממקום שביתתו בחצי העיר אין מהלך בעיר יותר מחצי' ואם כלים בסוף העיר נחשב לו כל העיר כד"א

שערי הלכות

כמה אחרונים פסקו כשיטת רש"י וכמ"ש במ"ב כאן, ועי' מה שהקשה הגר"א בשיטת הרא"ש והביאו בביה"ל כאן, ועי' כה"ח.

סימן ת.

א כן הביא בב"י והרמ"א בהגהה, ואף דבשו"ע השמיטו, מ"מ כ"ד כמה ראשונים וכן הסכימו האחרונים, ועי' כה"ח סק"ה [וכתב הרחיד"א ביוסף אומץ סי' כ"ט דדינים מחודשים שלא הוזכרו בגמ' לפעמים השמיטם מהשו"ע אף שהוא מוסכם להלכה, ותחת שלש השמיטם, או שהוא רחוק המציאות או שהוא פשוט או שהוא כלול במה שכתב בשו"ע, ועי' בעניני השמטת מרן בשו"ע בשדי חמד ח"ו סי' י"ג אות ה'].

סימן תא.

א כ"ה מסתמות לשון הרמב"ם והשו"ע, ועי' תו"ש סק"ט וביה"ל כאן, ועי' בספר בני ציון בביאור שיטה זו.

ב עי' מאמ"ד סק"ב ולעיל בסי' שכ"פ במאמ"ד סק"ח שהוכיח בדעת מרן שאין עיר כד"א לענין פירות אלו שיצאו מתחומם. ועי' מש"כ בשע"ה, ולקמן בסי' ת"ה אות ז'.

ג אמנם בשו"ע הביא רק כדעה קמייא דהוא שיטת הרא"ש, וכן ס"ל להרמב"ם בפרט זה, וכמ"ש בביה"ל.

ד ולמדות עפ"י שיעור הרמב"ם הוא 920 מטר.

ה לדעת מרן לא נותנים קרפף לעיר אחת, כמבואר לעיל בסי' שצ"ח בשע"ה אות י"ד.

ו למדות עפ"י שיעור הרמב"ם וללא השבעים אמה וכנ"ל, המדה היא 1288.

ז פירש הרמב"ם בפירוש המשניות שיהא חכם בתשבורת ומהר במדת קרקע, דמהיר במלאכתו הוא החכם.

ח הוא פירוש הרמב"ם במשנה בדין זה, ועי' לקמן באות הבאה.

ט הוא פירש"י בדין זה. ושיטת הרא"ש במוות החוט של סימן התחום באלכסון מזה לזה, ובשו"ע הביא פירוש הרמב"ם וכנ"ל, ואין גילוי בדבריו בדין זה כרש"י או כהרא"ש, ועי' כה"ח סק"ט [ועי' נחלת צבי דביאר בהרמב"ם כהרא"ש, ועי' בפי"מ להרמב"ם, וצ"ע]. ואמנם לענין דינא

במתלקט י' מתוך ה' מודדו מדידה יפה, דמאי קורין ניחא תשמישתיה ומאי לא ניחא, יעו"ש דמבואר דבמתלקט פחות מה' עד ד' דינו כה', דאם דינו כד' למה לא ידע מאי ניחא תשמישתיה, הלא עד ה' מודדו מדידה יפה, ועד ד' מבליע או מקדר, ויותר מד' אומדו דלא ניחא תשמישתיה, ומבואר דה' הכונה עד ד' ואז מודדו מדידה יפה, ובד' עד לא ניחא תשמישתיה מבליע או מקדר, ולא נתבאר אימתי הוי לא ניחא תשמישתיה לתת דין אומד. והנה בפי"מ להרמב"ם כתב דאומד הוא עד ה' ולא עד בכלל, והוא דלא כדברי התוס', ואף שברמב"ם בחיבור לא הזכיר כן, אם נרצה להשוות להנ"ל באות הקודמת נצטרך לומר דמבליע או מקדר הוא רק בשיעור מצומצם במתלקט ה' בדיוק, דביותר מה' מצדד המ"מ ברמב"ם דמודדו כקרקע חלקה, ואפשר דס"ל להרמב"ם בדשם שד' הוא עד ה', ה"ה ה' הוא עד ו', ורק במתלקט י' מתוך ו' מודדו מדידה יפה. והנה בדעת מרן אין גילוי לזה, אלא דיש הרבה מן הדוחק לומר לדעתו ד' לא דוקא וה"ה כל פחות מה' הו"ל כד', דאי"כ יצא דהבלעה וקידור נאמר בשיעור מצומצם, א' נימא דס"ל דיתר על ה' מודדו כקרקע חלקה כנזכר כאן, וגם יצא דוחק דכשארמירין ד' הוא כ"ש בפחות מד' דאומדו, וכשארמירין ה' הוא דוקא ה' ולא פחות. ויותר נראה לומר שגם ה' הו"ל כפחות מה' עד ד', או כמ"ש לעיל לדעת הרמב"ם.

בזה אבל צריך שיהא עכ"פ קצה המחיצה שקוע טפח במים כדי שיהא נראה כהפסק (ס"א וסק"ב ג' ד' ובה"ל ד"ה אפילו וד"ה חריץ ושה"צ).

ג וכ"ז דווקא כשהחריץ הוא בסוף התחום של כל א' שנמצא חלק ממנו חוץ לתחומו של כל א' אבל אם החריץ עומד כולו במקום המשותף לשתי העיירות כגון שיש ביניהן רק ג' אלפים אמה והחריץ הוא באמצע שתיהן מותרין למלאות ממנו בלא שום מחיצה ולהוליך לעירן דאמרי' יש ברירה וכל א' לוקח מחלקו, ואם החריץ רחב הרבה ויש שטח גדול שאין שייך לא לתחום זה ולא לזה ג"כ מותר למלאות כל א' בתוך תחומו דכיון שהשטח שביניהם הוא חפצי הפקר שאין קונין שבתה אין לחוש מה שמעבר השני יש מים ששייכים לאיזה עיר ויש פוסקים שחולקים על עיקר הדין וס"ל דאפי' מים שבין ב' תחומי שבת מותר ואי' מחיצה להפסיקן וצ"ע להלכה* (סק"ב ג' ובה"ל ד"ה מקצתו וד"ה וצריך).

ד בור של תבן העומדת בין שני תחומין אלו מאכילין מכאן ואלו מאכילין מכאן דהרי כל א' נוטל מתחומו ואין חוששין שמא יקח א' מחלק חברו (ס"א וסק"ו).

סימן תג. דין בקעה שהקיפיה גוים

א שבת בבקעה [שהיא כרמלית ואסור לטלטל שם יותר מד"א] וקנה שם שבתה להיות לו ממקומו להלך אלפים אמה לכל רוח והקיפיה גוים בשבת מחיצה סביבה לדור בתוכה אינו הולך בה אלא אלפים אמה ממקום שקנה שבתה לכל רוח שאינה כולה כד"א כיון שלא שבת באויר המחיצות בין השמשות ויש לו אלפים אמה שלו אין מתירין לו להלך בכל המחיצה ואפי' אם אצל הבקעה ששבת יש בנין שמחיצותיו היו מבעו"י כיון שלא שבת בהן בתחלת כניסת היום והבנין ההוא הוא יותר מאלפים אמה אינו רשאי להלך בו אלא אלפים ממקום שקנה שבתה וכתב הריטב"א דאף אם הוציאוהו גוים ונתנוהו חוץ לאלפים אפי' אין רשאי להלך בכולה ואין לו אלא ד"א כיון שאין כל ההיקף חוץ לתחומו ומעיקרא נאסר באותו מקום שהוא חוץ לתחומו לא דמי למי שנתנוהו גוים במקום אחר מוקף מחיצות דמותר להלך כולו כדלקמן סי' ת"ה (ס"א וסק"א ב' ג' ד' ה' ובה"ל ד"ה אלא וד"ה כיון) ואם חזר לתחומו במזיד אין לו אלא ד"א אבל אם חזר בשוגג חזר לתחומו ואפי' חזרו ונפלו המחיצות יש לו אלפים [חזו"א או"ח סי' ק"ט סק"ג ע"ש] ובס' גאון יעקב מסתפק על דברי הריטב"א להלכה (בה"ל ד"ה אלא).

ב וכ"ז לענין להלך אבל לענין טלטול יכול לטלטל בכולה ע"י זריקה דכיון דהמחיצה נעשית בשבת ע"י גוי מהני לענין טלטול כנ"ל סי' שס"ב דין י"א [ואם לא הוקפה לדירה צריך שלא תהא יותר מבית סאתים] ויכול לזרוק אפי' חוץ לאלפים שהרי רה"י גמור הוא [ודוקא בחפצים של אדם אחר שמגיע תחומו להלן מהאלפים שלו או חפצים של הפקר דאל"ה הרי אסור להוליכם חוץ לתחומו דהכלים כרגלי הבעלים כנ"ל סי' שצ"ז דין ד'] אבל לטלטל כאורח"י שלא ע"י זריקה אסור אפי' תוך אלפים דכיון דא"א לו לטלטל חוץ לאלפים אלא ע"י זריקה הוי האלפים שלו נפרצה במלואה למקום האסור לו בטלטול כאורח"י זו דעת התוס' וכ"פ הרמ"א* אבל רוב הפוסקים חולקים ע"ז וכן הסכימו האחרונים דתוך אלפים מותר לטלטל כי אורח"י דלא מקרי פרוץ למקום האסור כיון דמותר הוא בעצם ורק מפני שא"א לו לילך לשם שהוא חוץ לאלפים אין לו עצה לטלטל שם אלא ע"י זריקה (ס"א וסק"ג ו' ז' ח' ט') ובחזו"א כתב נראה דדעת התוס' דמתוך אלפים לחוץ לאלפים אסור אפי' להושיט תוך ד' אמות גזרה שמא ימשך אחר חפצו ולכן אסור ג"כ בכולו יותר מד"א משום פרוץ במלואו והאחרונים לא פירשו כן לכן חלקו ע"ז וכן הדין בשבת בבקעה ולא הוקפה מחיצות אסור לו להושיט מתוך אלפים לחוץ לאלפים אפי' פחות מד"א והריטב"א כתב דביו"ט מותר אף להושיט מתוך אלפים לחוץ לאלפים וצ"ע [או"ח סי' ק"ט סק"ד ז' ואפשר דמרן לא בא אלא ליישב דעת התוס' והרמ"א אבל לדינא אפשר דמודה דק"י"ל כשאר הפוסקים].

סימן תד. דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים

א המהלך חוץ לתחום למעלה מי' טפחים כגון שהולך באויר ע"י שם או שקפץ ע"ג עמודים שגבוהים י"ט ואין בכל א' מהן ד"ט על ד"ט ה"ז ספק אם יש תחומין למעלה מי' או לא לכן חוץ לתחום דאלפים אמה עד י"ב מיל דלכו"ע מדרבנן ספקו להקל [ואפי' אם ספק אם הוא למעלה מי' יש להקל] אבל אם הלך מתוך י"ב מיל חוץ ל"ב מיל דלדעת כמה פוסקים הוא דאורייתא כנ"ל סי' שצ"ז דין א' יש להחמיר ואפי' בכרמלית אין להקל כנ"ל שם ע"ש ולענין הוצאת כליו או בהמתו יש להקל דהא י"א דבזה לכו"ע דרבנן כנ"ל שם ודעת הגר"א נוטה להפוסקים דלעולם הוי דרבנן גם באדם כנ"ל שם (ס"א וסק"ב ה' ז' י"ג ובה"ל ד"ה למאן).

ב אבל אם הלך ע"ג עמודים שיש בהם דע"ד חשוב כמהלך על הארץ ואפי' אם ה"י רק עמוד א' של ד"ט מקצתו בתוך תחומו ומקצתו חוץ לתחומו אסור לצאת מראש האחד לראש השני ואם ה"י מצד א' פחות מד"ט אף אם ה"י ארוך הרבה הרי הוא כהולך למעלה מי' ומי"א אם ה"י גשר ארוך כה"ג צ"ע דאפשר דזה נ"חא תשמישת' והוי כעמוד דע"ד (סק"ג ד' ושה"צ).

ג בעגלות ההולכים ע"י קיטור שנקרא אייז"ן בא"ן אין לישב עליהם בשבת וגם בע"ש אסור בכל ענין אם יודע שישע בשבת משום תחומין (בה"ל ד"ה ואין).

ד בימים ובנהרות שאיסור תחומין בהן אף חוץ ל"ב מיל מדרבנן לכו"ע בבא בספינה כנ"ל סי' שצ"ז דין א' אין תחומין למעלה מי' ולכן הבא בספינה מחוץ לאלפים אם נכנס לה בשבת כיון שה"י בין השמשות ביבשה וקנה שם שבתה אסור לירד מהספינה לנמל אבל אם ה"י בספינה מע"ש והגיע לנמל אפי' מחוץ ל"ב מיל אם משנכנס השבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה למעלה מי' מקרקע הים או הנהר עדיין לא קנה שבתה ולכן יורד בנמל ואינו נמנע [ואפי' אם ספק אם הוא למעלה מי' תלינן לקולא דמשנכנס השבת עד שהגיע לנמל ה"י למעלה מי' ואף שיש כאן ס"ס להחמיר* ועי' בית מאיר] ויש לו אלפים אמה ממקום שפגע בו למטה מי' ששם קנה שבתה, ואם הספינה רחוק מהנמל יורד דרך כבש ולעבור דרך מעבורת שקורין פרא"ם אם היא קשורה בספינה ובנמל לכו"ע מותר לירד ואם אינה קשורה יש מתירין ויש אוסרים מפני שנראה כשט כיון שלא שבת עליו מבעו"י אכן בשו"ע הגר"ז משמע דכשלא יצא מהספינה ליבשה מעת ששבת ביה"ש עד עכשיו מותר ומיקל באופן זה אפי' לצאת מספינה לספינה ע"ש (ס"א וסק"ח ט' י' י"א י"ג י"ד ושה"צ וע"ל סי' רמ"ח דין ד' אם רגליו למטה מי' וע"ש עוד דין ח' ט').

ה ואם הספינה היתה פעם א' למטה מעשרה אפי' בתוך השבת קנה שם שבתה ומודדין לו האלפים אמה משם אף שההליכה אח"כ היתה למעלה מעשרה ולכן אם מהמקום ההוא עד הנמל הוא יותר מאלפים שוב אינו רשאי לירד מהספינה לנמל דאין לו אלא ד"א דהיינו ממקום ישיבתו בספינה שחשובה כולה כד"א [ולכן כשמפליג בשבת בספינה העומדת למעלה מי"ט ע"מ לירד ממנה בשבת במקום אחר מעבר השני שהוא חוץ לאלפים אמה צריך לזיזוהו שמיד שקנה שם שבתה בספינה בבין השמשות כשהיא עומדת למעלה מי"ט לא יצא ליבשה שאם יצא ליבשה שעה א' קנה שם שבתה ושוב יה"י אסור לו לירד ממנה לנמל שהוא חוץ לאלפים ממקום שבתתו על הארץ כנ"ל סי' רמ"ח דין ט' ע"ש וכן אם הספינה היתה עומדת למטה מי"ט כשקנה שבתה הוי כעומדת על הארץ וקנה שבתה ביבשה] ודעת הרמב"ן והרשב"א שאם בדרך הליכתה פגעה במקום שהוא למטה מי' אין לחוש דכיון דניידא לא קנה שבתה כנ"ל סי' שצ"ז דין י"ז אבל שאר פוסקים סתמו בזה ואפשר דהטעם דזה לא נקרא ניידא דהספינה נחה רק המים הולכין תחת' וצ"ע למעשה* (סק"י י"ב ובה"ל ד"ה ממקום ושה"צ).

ו אם פגע בו במקום א' למטה מי"ט וקנה שם שבתה כנ"ל ואח"כ נתרחק שם יותר מאלפים דאין לו מן הדין רק ד"א כדין יצא חוץ לתחום דאפי' באונס אין לו רק ד"א מי"א אם צריך לצאת מהספינה מכח גשמים שיורדים עליו או שחמה זורחת עליו ואין לו מקום להסתר מהחמה או גשמים עד תוך העיר או שצריך לנקביו ולא מצא מקום צנוע לפנות שם עד תוך העיר [דאל"ה אסור לו ליכנס] וכ"ש אם דחפוהו גוים לתוך העיר [אבל לא יאמר לגוים שידחפוהו] אז אם העיר מוקפת מחיצות [כדין שלא יהא פרצה יתר מי' ואם הספינה עצמה סותמת הפרצה מהני כדין מחיצה הנעשה בשבת, חזו"א או"ח סי' ק"ט סק"ד] ה"ל כל העיר כד' אמותיו ומהלך את כולה כדלקמן סימן ת"ו ואם לא יצא חוץ לתחומו רק שכלתה מדתו בחצי העיר אינו רשאי לילך רק עד מקום שכלתה מדתו כדלקמן סי' ת"ח דין א' (ס"א וסק"טו ט"ז י"ז).

ז הבא ביו"ט מחוץ לתחום ממקום שפגע למטה מעשרה מי"א בשבת שלאחריו מותר ללכת אלפים ממקום שעומד וכן אם בא בשבת מותר ביו"ט שלאחריו דשבת ויו"ט שתי קדושות הן ומשום הכנה אין בו איסור כיון דלא עביד ולא מידי (סק"טו ושה"צ). ודין הרוכב בדרך וחשכה לו בע"ש ע"ל סי' רס"ו (ס"א).

סימן תה. דין היוצא חוץ לתחום

א מי שקדש עליו היום והוא חוץ לתחום העיר אפי' אמה א' לא יכנס להיות כבני העיר אלא מודד אלפים אמה לכל רוח מהמקום ההוא נמצא נכנס ג' אמות לתוך העיר ואפי' ה"י זה ע"י אונס אין קונה תחום העיר (ס"ג וסק"ה וכ"כ בחזו"א או"ח סי' ק"ט סק"יב).

ב מי שיצא בשבת חוץ לתחום במזיד אם לא יצא יותר מד"א* יכול לחזור עד ד"א לתוך תחומו ולא יותר כנ"ל סי' שצ"ז דין ב' שיש לו ד"א לכל רוח ואם יצא יותר מד"א יש לו ג"כ ד"א לכל רוח ואם יצא רק ברגלו א' כיון שרובו עדיין בפנים נקרא שעדיין לא יצא* (ס"א ב' וסק"ב ג') ודעת החזו"א שאם יצא עד ד"א יכול לברר ד"א למקום שירצה ומי"א אפי' בירר לצד תחומו אין חוזר לתחומו ואין לו אלא ד"א וכן אם יצא יותר מברר ד"א לכל רוח שירצה כנ"ל סי' שצ"ז דין ב' [או"ח סי' ק"ט סק"ה י"ב ולפי מה שנראה לעיל בסי' שצ"ז דין ב' שמצדד כדעה ראשונה] וכ"ז אם יצא במזיד אבל אם יצא באונס או מחמת טרדתו שכח ויצא אז כל שלא יצא מהתחום ד"א מותר לו לחזור ולכנס תוך העיר* והרי הוא כבני העיר [ולפ"ד החזו"א היינו אם יברור הד"א לצד העיר יוכל לחזור לתחומו הראשון. שם] וכ"ש אם יצא לדבר מצוה דמותר לו לחזור לתחומו ומשם לעיר כל שלא יצא מהתחום ד"א (סק"ב) ובחזו"א הקשה באיזה מצוה מיירי אם מצוה דלא דחי תחומין הרי יצא באיסור ולמה הקילו לו ואם מצוה דדחי תחומין הרי יש לו אלפים לכל רוח כדלק' סי' ת"ז [או"ח סי' פ' ד"ה מ"ה א' ומה שתירץ שם לא יתכן למה שפסק כאן דכל שוגג מותר].

שערי הלכות

סימן תד.

- א** ושם בשע"ה אות ג' דלדעת מרן יש להחמיר, וכמ"ש בביה"ל בסי' זה ד"ה והוא"ל.
- ב** עי' כה"ח סק"ט שהביא דעות האחרונים בזה.
- ג** עי' כה"ח סק"ו דכן מבואר דעת השו"ע לחומרא.

סימן תה.

א יעו"ש בשע"ה בדעת מרן דיש לו רק ד"א לרוח שבידו, וא"כ הכא שהלך לצד חוץ הוי כביירר לצד חוץ, ולכן יש לו ד"א מעמידת רגליו ולחוץ, ולצד פנים אין לו כלום. וכ"פ השו"ע כאן. וע"ע משי"כ כאן המחצית השקל.

סימן תב.

א ובשו"ע פסק שצריך מחיצה, ועי' נה"ש. ועי' בספר בני ציון מש"כ ליישב קושיית המג"א על שיטה זו.

סימן תג.

א וכ"ה פשטות לשון השו"ע וכן מוכח בבי" דהכי ס"ל להלכה, וכ"ה דעת הלבוש והב"ח, ומי"א רוב הראשונים והאחרונים חולקים, וכמ"ש כאן בהמשך. ומה שהקשו האחרונים דל"ש כאן נפרץ למקום האסור, עי' מה שמיישב בזה בהגהות על חידושי המאירי בדף מ"א ע"א הערה 114 כדברי החזו"א כאן, ולכאורה לדין יש להחמיר בזה.

ומיהו במי"א הביא שהרשב"א כתב ע"ד הרמב"ם (בפכ"ז מהלכות שבת ה"א) דמיירי כשביירר, אלא שהיה לו לפרש. וא"כ כ"ז שלא בירר יכול לברור לצד העיר, ועי' לקמן בשע"ה אות ג'.

ב ולדעת השו"ע שבאות הקודמת מיירי שרגלו אחת תוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום, ועי' מי"ב סק"ג.

ג אבל לדעת השו"ע הנ"ל בשע"ה אות א' אין כאן הבלעת תחומין, ולא יוכל לחזור למקומו הראשון. ואף שהכס"מ הקשה ע"ד הרמב"ם והתעלם מתי' המי"א ונשאר בצ"ע, מי"א בשו"ע כתב כלשון הרמב"ם, ואמנם אין גילוי בשו"ע לומר כדברי המ"מ ולא כהרשב"א, דשניהם הוא דלא כקושייתו בכס"מ. ועי' מחה"ש שכתב לדעת מרן כדברי הכס"מ, ועי' משי"כ בנה"ש בסי' שצ"ז בביאור לדעת הרמב"ם.

בחזו"א דלפ"ד דאם הוא למעלה מי' מותר לילך כולה אף באין לה מחיצות ה"ה דמותר לו לירד כיון שהוא עכשיו למעלה מי' אף שכשירד אין לו אלא ד"א וצ"ע בכ"ז (או"ח סי' ק"ט סק"ח).

ט פירות שהוציאם חוץ לתחום אם הוציאם בשוגג אסור לטלטלם חוץ לד"א אבל מותר לאכלם שם בין לאנשים אחרים שנמצאים שם במקום הפירות ובין להמוציא בעצמו אבל אם הוציאם במזיד אסור לאכלם אפי' מי שלא הוציאם שהחמירו בזה כיון שנעשה איסור ע"י ישראל אבל מותר לטלטלם בד' אמותיהן ואינם מוקצה [כיון שהיו מותרים ביה"ש ועוד שאם יחזירו יהיו מותרין כדלקמן] וכ"ז אם היו ע"פ השדה אבל אם הביאן בעיר המוקפת מחיצות אף שעשה איסור מ"מ מותר לטלטלן בכל העיר כולה בין שהוציא בשוגג בין במזיד, ואם החזירן לתחומן אפי' במזיד כל העיר להם כד"א וחוצה לה אלפים אמה כבתחלה ומותר להוליכן ביה"ש בכל העיר ובשבת אם העיר מעורבת מותר ואם אינה מעורבת ואסורה בטלטול חוץ לד"א מ"מ מותרין באכילה בד' אמותיהן ואפי' לאותו האיש עצמו שהחזירן במזיד לצרכו שהרי הפירות אנוסין (סי' וס"ק מ"ג מ"ה מ"ח נ' נ"א נ"ב ובה"ל ד"ה שהחזירם ושה"צ) וע"ל סי' שכ"ה מדין כ"ה ואילך.

סימן תו. מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת

א מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת שאין לו אלא ד"א והוצרך לנקבו לגדולים* ובמקומו אינו מקום צנוע יכול לצאת מהם מפני כבוד הבריות עד שימצא מקום צנוע לפנות שאין בני אדם מצויין שם וע"ל סי' ג' דאחורי הגדר חשיב מקום צנוע ובשדה עד שאין חברו יכול לראותו ויכול ללכת עד בית היהודים לפנות אף אם ימצא מקום צנוע מקודם סמוך לבתי גוים שמא הגוים יכוהו או יפחידוהו וכ"ז כשהוצרך לגדולים אבל לקטנים לא יתרחק שאין בזה כ"כ כבוד הבריות (סי' וס"ק ב' ט' ושה"צ וע"ל סי' ת"ד דין ו' דה"ה אם אין לו מקום להסתיר מפני חמה או גשמים מותר).

ב אף אם יכול לחפש מקום צנוע בשאר רוחות עצה טובה לו יותר לבקש מקום צנוע לצד מקום שיצא משם שאם לא ימצא מקום צנוע עד תחומו [או עד תוך ד' אמות שסמוך לתחומן] יכול ליכנס ולאחר שנכנס הוא כאילו לא יצא ויש לו אלפים אמה לכל רוח כיון שנכנס ברשות כנ"ל סי' ת"ה דין ו' ואם יכול למצוא בשאר רוחות מקום צנוע בקירוב ולצד תחומו צריך להתרחק יותר צ"ע אם מותר לו לברור לצד תחומו כדי שיהיה מותר לו ליכנס לתחומו וברא"ש משמע דמותר וצ"ע וכ"ז אם נכנס לתחום העיר ששבת בה אבל בשנכנס לתוך תחום עיר אחרת אין לו אלא ד"א וע"ל באו"ז (סי' וס"ק ג' ד' ה' ובה"ל ד"ה שאם וד"ה עד).

ג ואם מצא מקום צנוע קודם תחומו או שבמקומו ה"י מקום צנוע לא יתרחק יותר אלא יפנה שם ואח"כ יתרחק ממקום שנפנה משום כבוד הבריות עד שיכלה הריח ולא יותר [ואפי' לתוך ד' אמות הראשון שיצא משם לא יחזור] ושם יש לו ד"א ואם נתרחק מהריח ונכנס בתחומו הוא כאילו לא יצא (סי' וס"ק ז' ושה"צ).

ד וכ"ז ביצא שלא לדעת אבל אם יצא לדעת נהי שמותר לו גם בזה לצאת חוץ לד' אמותיו עד שימצא מקום צנוע וכן להתרחק ג"כ מהריח כנ"ל אבל אין לו אלא ד"א אפי' נכנס לתחומו אפי' נכנס לעירו ששבת בה דאז כולה כד"א כנ"ל סי' ת"ה דין ד' (סי' וס"ק ח').

סימן תז. מי הם שיכולין לילך חוץ לתחום

א מי שיצא חוץ לתחום ברשות כגון חכמה הבאה לילד או שאר ענין פקוח נפש שמותר לצאת בשבילו יש לו אלפים אמה לכל רוח באותו מקום שהגיע לו ואף לאחר שכבר עשה המצוה ההיא ואם היו מובלעים אלפים אלו בתוך תחומו שיצא משם רשאי לחזור לביתו ויש לו אלפים אמה סביב ביתו [ואם עוד צריך לצאת משם בשביל המצוה מותר לו לחזור לאותו המקום] וכן אם החזירוהו גוים לתחומו או שה"י צריך ליכנס לתחומו משום שהוצרך לנקבו הרי הוא ג"כ כאילו לא יצא. ואם הגיע לעיר אחרת אף אם אינה מוקפת מחיצות הרי הוא כאנשי העיר כאילו שבת שם ביה"ש ויש לו אלפים לכל רוח חוץ לעיר אבל אם לא הגיע לעיר רק האלפים שנתנו לו חכמים היו מובלעים בתוך העיר אין לו לילך בתוך העיר אלא עד תשלום אלפים שלו כדן כל מי שכלה תחומו באמצע העיר לקמן סי' ת"ח דין א' (סי' וס"ק א' ב' ג' ד' ושה"צ וע"ל סי' רמ"ח דין י"א י"ב בדין מי שיצא בע"ש לדבר מצוה).

ב ה"י יוצא ברשות והוא בדרך ואמרו לו כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות יש לו ממקומו שהגידו לו זה אלפים אמה לכל רוח ואם ה"י מקצת התחום שיצא ממנו ברשות מובלע בתוך אלפים אמה שיש לו ממקומו יכול לחזור למקומו אם רוצה ויש לו אלפים אמה סביב ביתו כבתחלה כאילו לא יצא מיהו אין חייב לחזור לתחומו* ויכול לילך באלפים שנתנו לו חכמים אם רוצה אך אם שב לתחומו שוב מפסיד האלפים החדשים שנתנו לו חכמים (סי' וס"ק ז' ושה"צ).

ג כל היוצאים להציל נפשות ישראל מיד גוים או מהנהר או מהמפולת יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו כנ"ל דין א' ויכולין לחזור בכלי זיין אף אם יד ישראל תקיפה שאם יסלקו הכלי זיין מהם יש לירא שמא ירדפו האויבים אחריהם* ואם היתה יד הגוים תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו [אף שהצילו מהם בפעם הזה] הרי אלו חוזרים בשבת למקומם אף שהוא יותר מאלפים ובכלי זיין (סי' וס"ק ט' י' ודין היוצאים למלחמה נתבאר בסי' שס"ו דין כ"ו בעזה"י) וע"ל סי' ש"ו דין ו' ז' ח' ט' מי יכול לילך חוץ לתחום.

שערי הלכות

סימן תו.

א כ"ה יש בתרא בשו"ע, וכ"פ האחרונים, וע"י כה"ח סקט"ז דאם רוצה להקיא הו"ל כגדולים, יע"ש מש"כ בזה.

ב והנ"מ כשנכנס לתחום, אבל אם נכנס לתוך העיר ממש, גם לתוך עיר אחרת הו"ל כד"א, וכמ"ש הבי"ב בסו"ד. וע"י לעיל בסי' ת"ה דין ד' אם צריך היקף מחיצות, וה"ה הכא.

ג דמ"ש הבלעת תחומין, דד"א הראשונות אין להם יתרון על הד"א אלא אחר שיצא משם.

סימן תז.

א וכ"מ מלשון השו"ע, וע"י כה"ח סק"ט.

ב ע"י כה"ח סק"ג.

מחיצות וכמ"ש כאן בהמשך דכתב דאפשר דיש לסמוך בשעה"ד. ואף דמרון החמיר בזה, מ"מ לענין תיקוני עירובין דהסכמת הרבה אחרונים להקל, אפשר דיש להקל גם לדידן, וע"י מאמ"ר שם.

ח מרון פסק כדעה דבעי מוקף מחיצות, וע"כ לדידן אין להקל בזה, בפרט שרוב הראשונים הכי ס"ל וכמבואר בביה"ל, וע"ש בשע"ה באות הקודמות.

ט יעו"ש בשע"ה דלדעת מרון דבעי שלא יצא מן הספינה אחר שקנה שבתה בער"ש אפילו שהיה שם כל בין השמשות, ומ"מ הנ"מ לענין היתר ההפלגה, אבל לענין להלך את כולה מהני ששבת בה מער"ש אף אם יצא מ"מ. כ"כ בביה"ל מדברי המג"א.

י ע"י בביה"ל שמצדד לומר בדעת מרון שאסור לאותו שהוציאן במזיד, יעו"ש מחלוקת בדעתו והסיק להקל דכ"כ כמה ראשונים ואחרונים, וע"י כה"ח סקני"ב דג"כ הסיק להקל.

ג מי שיצא חוץ לתחום באונס או בשוגג או לדבר מצוה מותר לעשות לו תקנה שיחזור לתחומו דהיינו שעושיין סביבו מחיצה של בני אדם [שעירבו לאותו רוח ויכולין לילך שם] ויכנס ביניהם עד סמוך לתחומו פחות מד"א ואז כיון שד' אמותיו כלים בתוך תחומו מותר לו ליכנס לתחומו ואפי' אם ה"י אורך המחיצות יותר מאלפים מותר לו להלך את כולה* ודוקא באופן שלא ידעו אותם שנעשית בהם המחיצה שלשם כך נעשו כמו שנתבאר כל הפרטים בסי' שס"ב דין י"ד ט"ו וכ"ז אם יצא שלא לדעת אבל אם יצא לדעת אסור שאפי' אם הוא בתוך מחיצות גמורות אינו רשאי ככה"ג לילך יותר מד"א כדלקמן דין ד' וכ"ש במחיצות של בנ"א (סי' וס"ק ז' ח' ט' י' י"א).

ד מי שיצא חוץ לתחומו במזיד אין לו אלא ד"א ואפי' נכנס או הכניסוהו גוים אח"כ למקום מוקף מחיצות שהוא רה"י גמור אין לו בתוכו אלא ד"א ואינו מהלך את כולו כיון שיצא לדעת ואם חזר לעירו ששבת בה מבעו"י אפי' במזיד מהלך את כולה [ואפי' אינה מוקפת מחיצות מסתבר דמהלך כולה] אבל אסור לו לצאת חוצה לה אפי' אמה אחת ואפי' החזירוהו גוים לתוכה באונס דכיון שמתחלה יצא לדעת הפסיד תחומו (סי' ח' וס"ק ב' כ"ה ל"ו ל"ז ל"ח מ"א ובה"ל ד"ה אם) ודעת החזו"א דדווקא אם החזירוהו בעיר המוקפת מחיצות כדן רה"י או שמבואותי מתוקנים בצו"ה אז מהלך את כולה אבל לא באינה מוקפת מחיצות* (או"ח סי' ק"ט סק"י וע"ש סק"ג מש"כ בד' רשב"א המובא בבה"ל ד"ה אבל).

ה מי שגג יצא חוץ לתחום שה"י טרוד בעניניו ומתוך כך לא נתן לבו על תחומו ויצא וכל כה"ג או שהוציאוהו גוים או שנטרפה דעתו ויצא ואח"כ נשתפה או שנאנס בשאר אונס אין לו אלא ד"א [וע"ל סי' שצ"ו כיצד מודדין הד"א] ואפי' נכנס אח"כ במזיד לתוך מקום מוקף מחיצות אבל אם נכנס ע"י האונס או השגגה או שנתנהו הגוים במקום מוקף מחיצות [ואפי' הקיפוהו הגוים מחיצה אח"כ ואפי' הוא יותר מאלפים, חזו"א סי' ק"ט סק"א] כגון בדיר או בסהר [שהוא גדר הנעשה לבהמות והוא פחות מבית סאתים ואם דר שם שומר הבהמות אפי' הוא יותר מבית סאתים] או במערה או בעיר אחרת מוקפת חומה לדירה או שיש בה תיקוני עירובין* מהלך את כולו [אבל לא חוץ למחיצות כלום ואפי' נתנהו בסוף המחיצות אין משלימין לו ד"א חוץ למחיצות, חזו"א או"ח סי' ק"ט סק"ז] ויש מקילין אפי' נתנהו בעיר שאין מוקפת מחיצות ורה"י עובר בתוכה יכול לילך כולה וגם בעיבורה של עיר דהיתר הילוך אין תלוי בטלטול ובשעת הדחק אפשר שיש לסמוך ע"ז להקל* אבל אם הכניסוהו לעיבורה של עיר אין להקל לחשוב כל העיר כד"א (סי' ו' וס"ק ט"ו ט"ז כ"י כ"א כ"ב כ"ג כ"ד ובה"ל ד"ה מוקפת) ובחזו"א כתב דהיינו בחוף לבתים או שבית א' בולט ובשביל בית זה מתעבר השטח עם העיר אבל אם היו ב' בתים זה כנגד זה וביניהם שטח זהו תוך העיר וכן עיר העשו"י כקשת והיתר מעבר עמה את השטח כנ"ל סי' שצ"ח דין ט' י' השטח הזה הוא בכלל העיר (או"ח סי' ק"ט סקט"ו וע"ש סק"ט דמשמע דמצדד לעיקר כדעה ראשונה דבעי מוקף מחיצות וכן מוכח מדבריו לעיל דין ד' וכ"ש כאן).

ו וכן אם הוציאוהו גוים או יצא בשוגג ואונס וחזר לתחומו במזיד אין לו אלא ד"א כיון שחזר במזיד אפי' חזר לעירו כנ"ל דין ד' אבל אם החזירוהו הגוים או חזר בשוגג לתחומו כאילו לא יצא והרי כל העיר כד"א כבתחלה וחוצה לה אלפים לכל רוח כיון שבתחלה לא יצא במזיד (סי' וס"ק ט"ז י"ז).

ז מי שקנה שבתה ביבשה ונכנס בשבת בספינה להפליג והפליגה הספינה ויצאה חוץ לתחום וה"י המקום שחוץ לתחום פחות מ"ט סמוך לקרקע אין לו אלא ד"א [וכתב בחזו"א דאפי' בספינה עצמה אין לו אלא ד"א (בשעה שהיא עומדת) כיון שנכנס באיסור, או"ח סי' ק"ט סק"ז] ואפי' החזירוהו לתחומו אין לו אלא ד"א כיון שיצא לדעת אבל אם נכנס בספינה סתם לישב בה [וע"י מג"א] ולא להפליג ובין כך הפליגה הספינה חוץ לתחום אז אם חזרה הספינה לנמל שהפליגה משם הרי הוא כאילו לא יצא ואם הביאוהו לעיר אחרת אסור לו לירד מהספינה אם היא עומדת למטה מי' אפי' נכנסה הספינה בתוך היקף מחיצות העיר וי"א שאפי' אם העיר אין מוקפת במחיצה מצד הנמל עומק מקום המים שבמקום הנמל נחשב למחיצה ואע"פ שלא הוקפה לדירה שהרי ג' מחיצות שסביב העיר הוקפו לדירה (סי' ו' וס"ק י"ח י"ט כ"ב ושה"צ) ובחזו"א כתב שאם העיר מתוקנת כדן שמטלטלין בה לכו"ע סגי בגידודי הים והמחלוקת בעיר שאין מתוקנת להיתר טלטול ואז אפי' מחיצה גמורה לצד הנמל לא מהני ולפ"ז למה שפסק לעיל דין ה' שצריך מוקפת חומה בודאי בעינן שתהא הספינה תוך העיר בענין שמותר לטלטל מהספינה לעיר (או"ח סי' ק"ט סק"ד ט"ו).

ח מי שבא בספינה בע"ש סמוך לחשכה לנמל מקום שהספינה גוששת למטה מי' וה"י בדעתו לצאת מהספינה וליכנס לעיר ונמצא שקנה שבתה ביבשה ובא רוח והפליג את הספינה חוץ לתחום במקום שהיו המים פחותים מ"ט מהקרקע אע"ג שאסור לו לצאת מהספינה שאין לו אלא ד"א מ"מ בספינה עצמה מהלך את כולה ואפי' כשהיא עומדת דכד"א דמיא כיון שמוקפת מחיצות כדן [וכן אם הביאתו הספינה לעיר מוקפת מחיצות או נתנהו גוים לספינה אחרת מהלך את כולה כנ"ל דין ה' ו] ואפי' נכנס שם בע"ש וקנה שבתה כדן ויצא ולמחר נכנס בספינה והפליג מהלך את כולה (וע"ל סי' רמ"ח דין ח') וכ"ז אם יש להספינה מחיצות כדן כמו שנתבאר בסי' שס"ב דין ה' ו' ז' אבל אם אין לה מחיצות כדן אפי' נפרצו בשבת וביה"ש היו קיימות אז אם היא מהלכת מהלך את כולה דכל שעה עומד בד"א אחרים אבל אם היא עומדת אין מהלך בה אלא ד"א ודוקא אם עומדת חוץ לתחום במקום שהוא נמוך למטה מ"ט אבל אם ה"י למעלה מ"ט מותר להלך כמה שירצה אפי' בלא מחיצות כלל וע"ל סי' רמ"ח מה נקרא למטה מי' (סי' וס"ק כ"ז כ"ח ל' ל"א ובה"ל ד"ה הואיל ושה"צ) וכתב

ד ע"י כה"ח סק"ט השיטות בזה.

ה כ"כ בספר בית מאיר כאן ודלא כהרמ"א, ובביה"ל כתב דאינו מוכרח, וע"י בהמשך.

ו וכמ"ש הרמ"א כאן, וכ"נ מדברי ה"ט"ז סק"ג ופמ"ג שם שמסכימים לדברי הרמ"א, וכ"כ במאמ"ר סק"ג. וע"י כה"ח סקמ"ז שצ"י לעוד אחרונים דסברי הכי, וע"י סברת המ"ב בביה"ל ד"ה אם. אבל בחזו"א כתב דכיון דתחומה הפסיד, ומכח רה"י אתינן עלה, בעי מחיצות, וע"י באות הקודמת בדברי המ"ב.

ז ע"י מאמ"ר סי' שכ"ה סק"ח שכתב לדעת מרון דלי"מ להחשיב את העיר כד"א ליצא חוץ לתחום אפי' היא מוקפת חומה לדירה, ולי"מ תיקוני עירובין, ועמש"כ לעיל בשע"ה בסי' ת"א אות ב'. ולענין מעשה אפשר דיש להקל בזה, דהא בלא"ה יש פוסקים שלא מצריכים כלל מוקף

שיח הלכה

חילופי מכתבים והערות על ספר "שונה הלכות" בין הגרש"ב ולדנברג זלה"ה ליבלחט"א מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

אציעה בזה לפני כת"ר את ההערות לסי' שצ"ח.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין א': שבת בעיר אע"פ שאינה מוקפת מחיצות ואסור לטלטל בה מ"מ נחשבת כולה כד"א אפי' היא גדולה הרבה וגם נותנין חוצה לה קרפף דהיינו שנותנין ע' אמה ושיריים [דהיינו ד' טפחים] לעיר [זה נקרא עיבורה של עיר] ואח"כ מתחילין למדוד אלפים אמה וכ"ז דווקא בעיר שהיא לפחות שלש חצרות של שני שני בתים בכל חצר [וע"ל דין י"ז] והבתים קרובים זה לזה בתוך ע' אמה ושיריים [היינו שמובלע משהו בתוך שיעור זה דווקא בבית סמוך לעיר סגי בע' ושיריים בצמצום, חזו"א אר"ח סי' ק"י סק"כ וע"ש בדעת התוס' ובסי' פ' ד"ה מ"ב סי' שצ"ח] אבל פחות מכאן אפי' הם בתים גדולים אינה עיר ואין מודדין לכל א' אלא מפתח ביתו כיון שאינה מוקפת מחיצות כדן רה"י (מבואר בס"ה ד' וסקכ"א ל"ח ובחזו"א אר"ח סי' ק"י סק"ז י"ט כ"א) וכתב בחזו"א דגם בזמנינו שאין משתמשין בחצרות כמו בזמננו כנ"ל סי' שס"ג דין ס"ח מ"מ יש לנו דין עיר, וכל בית צריך להיות לפחות חדר א' של ד"א על ד"א אבל אם יש כמה חדרים ואין בא' מהן ד"א על ד"א אין זה בית ואם יש ב' חדרים פנימי וחיצון וכל א' דע"ר נחשב לא' כיון שאין להפנימי חצר [וצ"ע] וכ"ש חדר ועלי' [וע"ל דין ל"ב], והחצר מסתבר שצריך שיהא ד"א על ח' אמות כדי שיהא לכל בית ד"א על ד"א בחצר אצל הפתח אבל אינו מוכרע (שם סק"ט).

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ט"ז: כל בית דירה אפי' של גוי ואע"פ שאין דרין בה שהוא יוצא מהעיר אם ה' בינו ובין העיר ע' אמה ושני שלשים או פחות מזה ה"ז מצטרף לעיר ומותחין חוט על פני כל רחב העיר כנגד בית דירה זו כדי שיהא התחום שיהא בכל מקום ומשם ולהלן מודדין התחום מיהו בזה אין נותנין עוד ע' אמה ושיריים לעיר מטוף הבית הזה שאין נותנין עיבור לעיבור (סי' וסק"ט כ' כ"ו ובה"ל ד"ה וכן) ובחזו"א פסק שאם הוא בית דירה אפי' משהו ממנו נכנס לתוך ע' אמה ה"ל כעיר ממש ונותנין לו עוד קרפף חוצה לו [ורק בבית שנהרס כגון מחיצות בלא תקרה בזה אמרו שאין נותנין עיבור לעיבור כדלקמן דין כ"ד ואפי' הוא נכנס תוך ע' אמה וכן אם יש בית דירה ויש בינה לעיר ע' אמה בצמצום אף שמצטרפת לעיר אפי' אין מובלע משהו מ"מ שוב אין נותנין לו עיבור] אך אם הבית חוץ לחומה אפשר דאפי' הוא תוך ע' אמה של הבתים החומה מפסקת ואין נותנין לו קרפף להבית וכ"ש אם אינו אלא תוך ע' לחומה ולא לבתים דודאי אין נותנין לו עוד קרפף (אר"ח סי' פ' ד"ה מ"ב סי' שצ"ח וסי' ק"י סק"ט כ').

עיבור שנותנים לעיר

(א) בדין א' - "וגם נותנין חוצה לה קרפף" - וכן בדין ט"ז - העיר רניק ה"ו דבבה"ל סי' ד"ה וכן כ' בלשון "ולמעשה הנוהג להקל וכו' **בדאי אין למחות בידו**" - אולם מובן שעכ"פ הפסק בזה הוא כרמ"א. - עוד העיר הנ"ל שבמוסגר שכ' "היינו שמובלע וכו'", חסר בסופו הציון של הסימן בחזו"א. (עוד העיר שציונים לס"ק ארוך כהא דסק"כ כ' ראוי לציין גם לדבור המתחיל).

תשובה: אחר שבחזו"א סקט"ו (וכמדומה בעוד מקומות) משמע דנקטינן כהרמ"א סתמתי ג"כ כן.

בשיעור לצירוף בתים לעיר ולצירוף לעיבור

(ב) במוסגר. - היינו שמובלע משהו בתוך שיעור זה, דווקא בבית סמוך לעיר סגי בע' ושיריים בצמצום. - הנה חילוק זה הוא של הריטב"א, אבל תוס' לא מחלקים, ולדידהו דין צירוף לו בתים ודין צירוף המשך לעיר חד הוא, ורק החקירה אי בתרווייהו בעי' שיהא תוך ע' אמה או בתרווייהו מועיל גם כשיש ע' אמה בצמצום. ובתחלה כ' החזו"א דאפשר דדעתם דבעינן מובלע קצת, ודכן הוא לשונם שם, אך בסוף הדיבור כ' "ואפשר דלשון התו' לאו דוקא", א"כ משמע דנוטה להקל - וג"כ לא שמענו בדבריו איך מכריע אי כתו' או כריטב"א - ורנ"ק ה"ו אמר דיש כאן פנים להכריע כריטב"א, דהרי לכל נידון יש ב' תומכים, בצירוף לו בתים הרי לריטב"א ודאי בעי' תוך ע' אמה, והרי יתכן דגם דעת תו' כן, ולצירוף לעיר הרי לריטב"א סגי בע' אמה בצמצום, ויתכן דגם דעת תו' כן. - אך עכ"פ בחזו"א לכאורה לא מוכח איך דעתו להלכה.

ובדין ט"ז כ' "ובחזו"א פסק שאם הוא בית דירה אפי' משהו ממנו נכנס לתוך ע' אמה וכו'." וכ' במוסגר "ולפי מה שביאר בסק"כ אפי' יש ביניהם ע' ושיריים בצמצום אפי' אין נכנס משהו כיון וכו'", גם כאן נקט כת"ר כדעתו להקל. ואמנם לזה יתכן דנוכל לומר כן בדעתו, כיון דמסיים בביאור דעת תוס' שהיא להקל, וא"כ ה"ו להקל לכ"ג. ועיקר ההערה לאה דדין א' שנקט דבצירוף לו בתים מחמיר, ולפני המוסגר דשם דין ט"ז כ' כת"ר דבעי' מובלע, וכיון שעיקר הדבר המובא שם בשם החזו"א לחלק בין בית דירה לבין גדודיות הוא בס"ק י"ט, כנראה דגם זה לקח כת"ר משם ורק ס"ל דבסק"כ כ' הדר בו. ועיינתי שם וראיתי רק שבאמצע דבריו שדן שם בענין חילוקו של הריטב"א אשר הבה"ל מביא בשמו לענין שאין נותנין עיבור לעיבור, וע"ז דן החזו"א עם דברי הריטב"א עצמו. וגם מש"כ שם "מובלע משהו" כ' זאת בנידון של צירוף להיות עיר, דהיינו צירוף של ו' בתים. ומש"כ בסמוך לריש הדבור (ד"ה שצ"ח) "ואין כאן מחלוקת וכו' **כל שאינו חוץ לעיבור**",

מלשון זה אין הוכחה ברורה דבעי' משהו מובלע, דשפיר כל שאינו מרוחק משהו הוי ג"כ בגדר שאינו חוץ לעיבור.

ושו"ר דאולי הוכחת כת"ר מדסיים בס"ק כ' בביאור דעת הריטב"א. ומש"כ בסופו בענין דעת תוס' הוא כדי ליישב לו המשנה שמשם הוכיח שנותנין קרפף שלם, ע"כ כ' דכ"ד תו' ג"כ הכי, אך מ"מ נראה דס"ל כריטב"א.

אך לכאורה אכתי יש כאן תמיה, דכת"ר מביא דהחילוק הוא בין צירוף להיות עיר דהיינו צירוף הו' בתים לאלהודי, ובין צירוף בית נוסף לעיר. והרי בריטב"א החילוק בין ב' עירות או עיר ובית לר"ת דבזה סגי גם בצמצום, ובין צירוף בית לעיר (אי לא כר"ת והרי לא ס"ל כותיה) דבזה בעי' תוך, וכן מתבאר בחזו"א ריש ס"ק כ' - וא"כ הרי דין צירוף לו בתים ודין צירוף להמשך עיר שוה. - אך הריטב"א כ' כן לרבנן אליבא דחייא בר רב - וכן הוי לר"ה אליבא דרבנן - אבל לר"מ שיש דין עיבור לעיר יתכן דסגי בע' אמה בצמצום, דעיקר החילוק בזה שכשיש לע' אמה שם עיבור שייך להמשך גם מה שדבוק לסיום העיבור, ורק כשצריך צירוף עצמי בעי' תוך ע' אמה, וא"כ לפי"ז להמחבר שפוסק כרבנן אי דין צירוף לו בתים ודין המשך עיר שוה, ולהרמ"א שפוסק כר"מ בצירוף לו בתים בעי' תוך - ולהמשך לעיר סגי בע' אמה בצמצום, וא"ש דברי כת"ר לפי פסק הרמ"א כפי שכ' כאן בדין א' כנ"ל.

ואכתי יש בזה נפ"מ לדינא, לדעת החזו"א דמחלק בין בית דירה לבין גדודיות, אי בבית דירה שנותנים גם אחריו עיבור, יהא אפשר לצרף עוד בית כשמופלג מן הבית הקודם ע' אמה בצמצום, אבל אם עיבורו גדודיות שאח"כ כבר אין דין עיבור עיר, אי כשרוצים להמשיך אפי' ע"י בית דירה אחר הנמשך הלאה בעי' שיהא בית דירה זה תוך ע' אמה לגדודית הקודמת. - ובקיצור במאי דאיתא בס"ו דאפשר להמשיך העיר בשיעור כמה ימים, אי כל עוד שלא ה' באמצע עיבור א' של גדודית, סגי בשכל בית קרוב לקודמו ע' אמה בצמצום, אבל אם כבר ה' עיבור א' של גדודית שוב צריך שכל הבאים אחריו יהא זה תוך ע' אמה של הקודם.

ושו"ר שמבואר כן בחזו"א סי' פ' בד"ה מ"ב סי' שצ"ח שכ' "וע"כ דברי הריטב"א דביש בית אין נותנין קרפף לר"מ, היינו ביש בין הבית לעיר קרפף שלם", והיינו שודאי לר"מ מצרפים בית לעיר גם כשיש ביניהם ע' אמה בצמצום, אלא שבאופן זה כבר נקרא שנתנו עיבור לעיר ושוב אין נותנים עיבור לעיבור. ויעו"ש שכ' ג"כ הת' של חוץ לחומה אשר כ' ג"כ בחזו"א סי' ק"י סק"י י"ט ד"ה שצ"ח בסופו, אלא שבסי' ק"י כ' גם לחילוק שבין גדודיות לבית, ושם בס"י פ' לא הוכיח לחילוק זה אלא לחילוק הנ"ל שאם כבר נתנו ע' אמה שלמים לא ניתן עיבור אחר הבית, אך מ"מ יתכן דאפשר להמשיך את העיר ע"י עוד בתים, ורק נצטרך שיהיו זה **בתוך** ע' אמה של זה כיון דכבר תם כח עיבור של העיר, וכעין מ"ש לעיל בהיתיה גדודית אחת באמצע. ולפי"ז יש גם נפ"מ בבית דירה כגון שהי' ע' אמה בצמצום, שוב אח"כ הוי רק דיני צירוף שאפשר רק **תוך** ע' אמה. - וכת"ר לא ציין **כאן** לדברי החזו"א דסי' פ', ובדין ט"ז כ' כת"ר לת' של חוץ לחומה, וציין גם להא דסי' פ', ולפלא שלא הביא כלל לת' הנ"ל שבסי' פ' אשר יש בו ג"כ נפ"מ פשוטה שאם ה' הבית אחר ע' אמה בצמצום אין נותנים ע' אמה אחר הבית (ובגוונא שאין עוד בית והנידון רק על הע' אמה גרידא).

ורנ"ק ה"ו העיר, שעוד אדרבה מדברי כת"ר יש משמעות איפכא, דכיון דבדין ט"ז מביא בשם החזו"א דבנכנס משהו לתוך ע' אמה נותנין לו קרפף, ובמוסגר מוסיף דלפי מש"כ בס"ק כ' אפי' יש ע' אמה בצמצום, משמע שקאי גם על מאי דמסיים כאן שנותנים קרפף, והרי אפי' לפי מש"כ בס"ק כ' הוא רק לענין בית זה גופא שהוא יתעבר, אבל אחריו כבר לא ניתן קרפף לפי המבואר בס"י ב'.

בית המצטרף לעיר החצר המצטרף לו ושיעורו

(ג) שם - "ואם יש ב' חדרים פנימי וחיצון וכו' כיון שאין להפנימי חצר וכ"ש בית ועלי' והחצר מסתבר שצריך וכו' אבל אינו מוכרע. מדברי כת"ר נראה שהא דפנימי וחיצון אין שייך למאי דאינו מוכרע אי בעי' ד"א לכל א' או דסגי בד"א לשניהם, והיינו דכאן הטעם שאין לו כלל חצר כמ"ש החזו"א "כיון שאין לפנימי חצר". - מ"מ צ"ע דאולי מאי דממשיך מיד וכתב [שם החזו"א] ולא מסתבר שתהא סגי חצר של ד"א לב' בתים וכו', קאי גם על מ"ש קודם, וא"כ מאי דסיים שאינו מוכרע כולל גם לדין פנימי וחיצון. אך בקל יש לדחות דהרי בנידון פנימי וחיצון לא דן כלל שיש רק פעם א' ד"א, וא"כ מאי שייכות ול"ז, וע"כ דדין פנימי משום דאין לו כלל חצר. אולם אי משום הא לא איריא, דהחזו"א כ' בתחילת דבריו "וצריך שיה' לבית **אצל הפתח** חצר ד"א על ד"א שמשמש לביתו", והיינו דס"ל דבעי' כאן דוקא כעין הא דבבא בתרא, וכמו שאח"כ דן אם להשוות לשם לגבי הא דלכל א' וא'. וא"כ הרי שוב אפי' שהחסרון בפנימי משום דהד"א של הפתח שייכת לשניהם, ולא יועיל מה שהחצר גדולה, דהעיקר קובע כאן הד"א שאצל הפתח, ורק דקשיא לישנא שכ' שאין לפנימי חצר. אך יעו"ן עוד המשך לשונו שכ' "וחצר שבעלי' ובבית דר אחר **ודאי** לא מקרי שיש לו חצר", מש"כ **ודאי** לכאורה מורה שבפנימי יש לו ספיקות במ"ש

קודם שאין לפנימי חצר, והיינו האי ספק דאולי סגי בד"א לשניהם, ולכן כתב בעלי' ודאי לא מהני. ויתכן ג"כ דמ"ש תחלה שאין לפנימי חצר נתכוין שאין לו כלל חצר, אך אח"כ במ"ש "ולא מסתבר וכו'" נתכוין לומר דאפ"ת דיש לו חצר, מ"מ הרי זה בגדר חצר א' לשניהם שלא מסתבר שלא מועיל, וע"ז סיים שאינו מוכרע, אשר לפי"ז יוצא שבד"א לב' פתחי ב' בתים יש ספק א', ובפנימי וחיצון יש ב' ספיקות, א' אם נקרא כאן שיש לפנימי חצר, ב' אי סגי בחצר א' לשניהם, ובעלי' ודאי לא מהני.

עכ"פ יש **כאן השמטה** לפרט שבעי' ד"א "אצל הפתח", וכת"ר כ' רק בלשון "שיהא ד"א על ח' אמות כדי שיהא וכו'", ולפי הנ"ל בעי' באופן שיש דע"ד אצל כל פתח. - והערה זו שייכת ג"כ לדברי כת"ר בסי' שס"ג דין כ' במוסגר שכ' שם לספקו של החזו"א כאן, ולכאורה כדאי להזכיר גם את הנ"ל דבעי' שיהא אצל הפתח. - והנה כת"ר נקט דספיקו של החזו"א הוא גם בהא דסי' שס"ג, וכן משמע דהרי כ' "ועי' סי' שס"ג סכ"ו ואינו מוכרע" - אך אולי אפ"ל דהנה באמת מדוע נימא כאן דסגי בד' אמות לשניהם - משום דיתכן דהעיקר כאן בעי' שיהא סך דירון של עיר, אלא צריך שיהיו ג"כ בצורת עיר שיש להם חצר, ובלי ד"א כלל לא מיקרי חצר, אך פרט זה שיהא ד"א לכל א' לא מעכב לענין שם עיר (וא"כ פרט של ד"א לפני הפתח יתכן דג"כ מעכב דבלי זה לא הוי צורת בית חצר), וא"כ אפ"ל דזה רק לענין תחומין דענין ההילוך הוא דבר פרטי של כל א' - הגם דע"י איגודם יחד גדל שטחם וממילא טבלות תחומיהם - מ"מ בעיקרו זה ענין פרטי של כל א' - אבל בשתופי מבואות הרי כל עצם הענין הוא מה שיש כאן ענין שתופי ביניהם והוא איסור הטלטול, ע"כ כשדנים לתקנם בתיקון מבוי צריך מבוי ממש בצורה שלימה שבכל חצר יש ב' בתים שלכל א' ד"א בחצר. וע"כ אולי מ"ש החזו"א ועי' סי' שס"ג סכ"ו מוסב בהמשך למ"ש קודם מגמ"ב ב"ב, וציין לע"י גם בסי' שס"ג אשר גם שם מסתבר דהוי כן, וסיים "ואינו מוכרע" רק לגבי נידון דידן בתחומין - וצ"ע - אך לפי הפשטות יותר, משמע דשוו נידונו עם נידון דסי' שס"ג כדברי כת"ר.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ב': יושבי צריפים שיושבים באהלים שעושים מהוצין וערבה ואין קבועין במקום א' אלא יושבים כאן זמן מה ואח"כ כשכלה המרעה הולכים למקום אחר אין מצטרפין יחד להיות עיר אלא מודדין האלפים לכל א' מפתח ביתו אפי' קבועים במקום אחד ובפמ"ג מסתפק בכמה זמן נקרא קבוע ואם יש להם היקף י' או חריץ י' סביב למחניהם [שישב ולבסוף הוקף כדלקמן] נחשב כל השטח כולו כד"א ואע"פ שאין קבועין ומודדין האלפים מסביב ההיקף ואפי' הוא גדול יותר מבית סאתים ומיהו מסתבר שאין נותנין להם ע' אמה ושיריים דלא חשיבי עיר, ואם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים קבועין של אבן או של נסרים [תוך ע' אמה ושיריים זה לזה, כן משמע בחזו"א סי' ק"י סק"כ ד"ה והא] אלו עושים את כולן קבע אפי' אין להם מחיצות סביבם ויש להם דין עיר ומרבעים אותה כדלקמן ונותנין לה אלפים אמה לכל רוח כשאר העיירות (סי' וסקמ"ט נ' ג"א ושה"צ) ואפשר דדווקא באופן שהצריפים שמורים מגנבים דאל"ה לא מהני כדלקמן דין ל' גבי בורגנין (חזו"א אר"ח סי' ק"י סק"כ ב').

היקף שאינו ראוי להיקף דירה אם חשיב להרחיב את העיר למנות תחומין ממנה

(ד) דין ב' "ואם יש להם היקף י' או חריץ י' וכו'" - המקור בב"י בשם שבלי הלקט, ויעו"ש שסיים "ואפילו מחיצה קלה של שתי או של ערב חשובה מחיצה וכו'", ואע"ג שאירי שם ביהודים היוצאים במחנה לצור על העיירות, מ"מ לכאורה דין זה לא הוי רק במחנה, ויתכן דאפי' יחיד ששבת בבקעה וגדר במחיצות לבוד ליותר מב"ס שמבואר בסי' ש"ס שאסור לטלטל, מ"מ אולי לענין תחומין שאני. אך שו"ר דז"א, דהרי בסי' שצ"ו מבואר דרק מקום המותר בטלטול הוי כולו כד"א, וא"כ לגבי נידונו בהא דשבה"ל אי איירי רק להקף יותר שלא יצטרך למנות מפתח אהלו ממש, אבל אכתי אינם במנין של עיר, א"כ לפי הנ"ל בעי' שיהא באופן המותר בטלטול או בפחות מסאתים או ביש ג' דהם שיריא, ואם יש להם ו' דירום באופן שהם כג' חצרות עם ב' בתים, א"כ א"צ למחיצה ולא להיתר טלטול. - אולם אכתי נפ"מ דדהוהו בשיעור עיר. אך הרי חומה משוי שמונים ממנה, ואיך יהא באופן הנ"ל שיהא מחיצת לבוד ובאופן האסור בטלטול, ולפי"ד כת"ר לקמן דין ג' שביאר בכונת החזו"א שרק חומה של **אגוני** מונים ממנה, אבל בשאר מחיצה מונים מהבתים, פשיטא דגם בגוונא הנ"ל כן, אך לפי מ"ש לקמן בעזהש"ת דיתכן דהחזו"א קאי רק על ענין עיבור ולא ענין מונים מהחומה (כהערת רנ"ק ה"ו), א"כ שוב נפ"מ איך יהא במחיצת לבוד, ודאולי יועיל אפי' באופן האסור בטלטול. - וכן נפ"מ ביש מחיצות של צוה"פ סביב העיר, וכגון חוטי העירוב אי מועיל גם לענין תחומין, וג"כ לפי"ד כת"ר אין נפ"מ בזה כיון דלא מגנאי, אך לפי הנ"ל יתכן נפ"מ בזה, ובזה עדיף מהא דלבוד כיון דכאן מותר בטלטול.

א' מהראשין שנחשבת כד"א וע"ז מובלעין ב' תחומי הראשין זה בזה דינו כאין בין הראשין ד' אלפים ומוודין מהיתר] מיהו אפשר דאמרין כאן רואין אותן כאילו הן לפנים במקום שלא ישאר רק קמ"א אמה ושליש כדין ג' כפרים דלקמן דין כ"ב וצ"ע בזה (חזו"א א"ח סי' ק"י סק"א ט"ז וע"ל דין כ"ג אם הבתים משוכין לצד מערב).

עיר עשויה כקשת שבין ראשיה יותר מד' אלפים ובנויים בתים באמצע קרוב לצד א' קמ"א אמה

(ט) בדין י"א - צוין לחזו"א ס"ק ט"ו, וצריך גם לציין לס"ק י"א, ויש כאן השמטה דהיינו מאי שסיים שם בס"ק י"א ד"ה עיר "ואם העיר שבאמצע מובלעת בתחום אחד מהראשון שנחשבת כד"א וכו' בזה דינו כאין וכו' ומוודין לו מן היתר". - ומה שנסתפק החזו"א בס"ק ט"ז "מיהו אפשר דאמרין כאן רואין אותן כאילו הן לפנים במקום שלא ישאר רק קמ"א ושליש" - ומשמע שהיינו כעין מש"כ בתחלה שסגי ע"י במה שלצד א' הוי פחות מקמ"א, ה"נ בהאי דרואין סגי אם ע"י ה"רואין" יהא קרוב רק לצד א' פחות מקמ"א, והעיר רנ"ק הי"ו מ"ש מהא דדין כ"ג אשר החזו"א כ' בס"ק י"א וט"ו דבע"י שעי"י הרואין יהא קרוב לב' הצדדין פחות מקמ"א. - והנה בהא דכשבלי רואין הוי פחות מקמ"א לצד א' פשוט מאי בצד א', דהרי ע"י הוי כ' עם הראש של צד א', וע"כ סגי בשיש כעת פחות מד"א מעיר זו עד ראש הב', אבל במשך לגמרי למערב ובע"י לדין רואין אזי אין לנו לחדש יותר מכל "רואין", דהיינו דוקא שיהא קרוב לכל צד פחות מקמ"א, אע"ג דכאן גם ע"י "רואין" של פחות מקמ"א לצד א' ג"כ ממילא יתאחד עם צד הב' כיון שישאר פחות מד"א, מ"מ דין רואין הוא ע"י ג', וע"כ בע"י שהאמצע קרוב לכל צד פחות מקמ"א. אך כל זה כשהפרט של פחות מד' אלפים הוא ג"כ בבחינת "רואין", ע"כ ל"רואין" בע"י רק קמ"א ולא מספר יותר גדול, אבל כשהעיר בין הראשין והפרט של פחות מד"א הוא כבר בהוה, וחסר רק מה שלצד ב' יהא פחות מקמ"א ע"כ סגי בזה גרידא, דלא יתאחד עם צד ב' הוי כבר כמאוחד בלי רואין - הגם דבלי ה"רואין" לא יועיל הקירבה של פחות מד"א לצד ב', מ"מ לא צריך לעשות כאן "רואין", והנידון הוא רק על צד הא', וע"כ סגי כשעי"י רואין יהא בהאי צד גרידא פחות מד"א.

תשובה: מה שהק' רנ"ק נ"י כמדומה שהטעם משום ששם עומד למלאות.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ט"ו: עיר עגולה ויוצא ממנה פגום כזה* דיין את היוצא כעיר העשויה כקשת ואין מרבעין אותה במקום היוצא אם יש בית ד' אלפים ואורך היוצא יותר מאלפים [וגרע ע"י הפגום מאילו היתה בלי הפגום שהיינו מרבעין אותה כנ"ל דין ה'] אבל אם הוא פחות מכאן מושכין את הקו עד סוף של היוצא ומרבעין אותה [וע"י לעיל דין ו' איך מרבעין אותה] ונותנין לה משם אלפים (חזו"א א"ח סי' ק"י סק"א כ"ו וסי' פ' ד"ה נ"ד ב').

ריבוע עיר עגולה כשפגום יוצא ממנה ואין ד' אלפים אמה בין הקצוות

(י) בדין ט"ו - "אבל אם הוא פחות מכאן מושכין את הקו עד סוף של היוצא ומרבעין אותו לפי רבוע של היוצא ולא לפי רבוע של עולם". - סיוע זה אינו בדברי החזו"א להדיא, כי שם רק כ' לענין שכשיש ד' אלפים ויוצא יותר מאלפים דאין מרבעין במקום היוצא, אולם כשהוא פחות מכאן לא כ' אופן הרבוע, והנה לעיל דין ו' כ' בשם החזו"א דכשיש רבוע רק בצד א' באם צד הזה אין ממלא כל הרוחב יש להסתפק וכו'", ומה שסיים דאפשר דמרבעין באופן ששטחו פחות, וכנראה קאי גם על אופן זה שרק מקצת הצד הוא בקו רבוע. - ולכאורה נידונו הוי רק כצד שמקצתו בקו רבוע.

תשובה: סמכתי על מש"כ בסי' פ' שאם פגום יוצא מרבעין לפי הפגום, אבל ד' כתי"ר נכונים ותקנתו.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ט"ז: כל בית דירה אפי' של גוי ואע"פ שאין דרין בה שהוא יוצא מהעיר אם הי' בינו ובין העיר ע' אמה ושני שלישים או פחות מזה ה"ו מצטרף לעיר ומותחין חוט על פני כל רוחב העיר כנגד בית דירה זו כד' שיהא התחום שיהא בכל מקום ומשם ולהלן מוודין התחום מיהו בזה אין נותנין עוד ע' אמה ושלישים לעיר מסוף הבית הזה שאין נותנין עיבור לעיבור (סי' וסק"ט כ' כ"ו ובה"ל ד"ה וכן) ובחזו"א פסק שאם הוא בית דירה אפי' משהו ממנו נכנס לתוך ע' אמה הו"ל כעיר ממש ונותנין לו עוד קרפף חוצה לו [ורק בבית שנהרס כגון מחיצות בלא תקרה בזה אמרו שאין נותנין עיבור לעיבור כדלקמן דין כ"ד ואפי' הוא נכנס תוך ע' אמה וכן אם יש בית דירה ויש בינה לעיר ע' אמה בצמצום אף שמצטרפת לעיר אפי' אין מובלע משהו מ"מ שוב אין נותנין לו עיבור] אך אם הבית חוץ לחומה אפשר דאפי' הוא תוך ע' אמה של הבתים החומה מפסקת ואין נותנין לו קרפף להבית וכ"ש אם אינו אלא תוך ע' לחומה ולא לבתים דדאי אין נותנין לו עוד קרפף (א"ח סי' פ' ד"ה מ"ב סי' שצ"ח וסי' ק"י סק"ט כ').

חומה ומחיצה להפסיק בין הבתים לשיעור עיר ולהעשות עיבור לעיר

(יא) בדין ט"ז בסופו - לענין חומה מפסקת. - הנה בחזו"א ס"ק כ' ד"ה והא מבואר דדין הצטרפות ל' בתים ודין נתינת קרפף אחר מה

גם כשחצר מוקף במחיצת אבנים מעולה שיש לה מעלת מגניא גם כשהיא סביב עיר, האם באופן זה יועיל גם לחצר דהוי בגדר מגניא על הבית, או דלמא דרק "חומה" שמהותה להגנה, ורק כשהיא במסיפס בעלמא אין זה בגדר "חומה" גם כשהיא סביב לעיר.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ד': עיר שישבת על שפת הנחל שרוב העתים הוא יבש ומשתמשים בו שאינו מלא אלא בשעת הגשם אם אין לפני איצטבא של רוחב ד"א על שפת הנחל כדי שיעמדו עלי' וישתמשו בנחל אין מוודין אלא מקיר העיר והנחל נמדד בכלל התחום אבל אם יש לפני איצטבא רוחב ד"א נמצא הנחל בכלל העיר ומוודין האלפים משפת הנחל השני שעי"י האיצטבא משתמשים בנחל גם כשהיא מלאה אע"ג שאין ראוי לדירה כיון שהוא לפני העיר ורואין להשתמש בו כל בני העיר מעברין בו את העיר (סי' וסקמ"ה מ"ו מ"ז מ"ח) ובלבד שלא יהא בנחל יותר מע' אמה ושלישים (חזו"א א"ח סי' ק"י סק"ז) ודוקא בנחל אבל שאר מקום משתמשים בו בני העיר אין להקל למדה משם (סקמ"ו וע"י בחזו"א סי' ק"י סק"ז) שכתב דלדין דנותנין קרפף לעיר א' אין כלל נ"מ בכל הדין הזה של נחל).

צירוף נחל לעיר

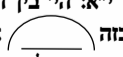
(ז) בדין ד' - בראשיתו יש ט"ס וצ"ל "שאינו מלא אלא בשעת הגשם". - ובמ"ש "ובלבד שלא יהא בנחל יותר מע' אמה ושלישים" - כך הוא לשון היר"ו שהביא החזו"א, וצ"ע אי הנחל רחב יותר מע' אמה אי נותנים עד ע' אמה או שלא נותנים כלום, כי לפי"ד החזו"א שם הי' אפ"ל שנותנים עכ"פ עד ע' אמה, אבל לפי לשון היר"ו לכאורה לא נותנים. - ועל מ"ש כת"ר בהשטמות "ולכאו' לפמ"ש החזו"א וכו' א"כ מאי נ"מ וכו' וע"כ דנותנין עיבור וכו'", העיר רנ"ק הי"ו דהרי החזו"א דן בכך וכו' להדיא דלדין דנותנין להקל אין נפ"מ בזה, והיינו דהמחבר כ' כן לשיטתו שס"ל כרבנן ויש נפ"מ בזה וכמ"ש כת"ר, אבל להרמ"א אין נפ"מ.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ז': היתה העיר אריכא וקטינא שאין רחבה כארכה אין מוסיפין על רחבה להשוותה לארכה כיון שהיא מרובעת ואם היתה רחבה מצד א' וקצרה מצד אחר כשכאב למדוד התחומין אצל מקום הקצר אין מוודין מהחומה אלא מוסיפין מתחלה על העיר עד שיהא שוה עם מקום הרחב ומשם ולהלן מוודין וכן אם היתה משולשת או שיש לה ששה זוויות או שמונה וכו"ג מרבעים אותה לרוחות העולם להשוות צד הקצר כפי אורך צד הארוך ומושכין החוט לרבעה כנגד המקומות היחידות רחבין בה ומהמרובע ואילך מוודין (סי' א' ב' ג' ד' וסק"א ד' ה' ו' ח') וכתב בחזו"א הא דמרבעין עיר שצדה א' ארוך וצדה א' קצר כזה* הוא דוקא אם אין העיר יתירה בארכה מד' אלפים אבל אם היא יתירה* מ' אלפים (או ד' אלפים בצמצום) אז אם יש מן הזווית (דהיינו מנקודת א') עד היתר שהוא האמצע שכנגדה (דהיינו נקודת ב') יותר מאלפים אין מרבעין אותה דלא עדיף מאילו היתה כזה** שלא היו מרבעין אותה ככה"ג כדין עיר העשויה כקשת דלקמן דין ט"ו י' מיהו מרבעין אותה כמו שאפשר כדלקמן גבי עיר העשויה כקשת (א"ח סי' ק"י סק"ז) ואפשר דלמה שחזר בו אח"כ בעיר עגולה דאפי' יש יותר מח' אלפים כנ"ל דין ה' ה"ה כאן וכן מסתבר) ועיר שרחבה מצד א' וקצרה מצד שני כזה*** מרבעין אותה לרבע עולם ומוציאין קו מזווית א' לרבע עולם ומזווית ב' לרבע עולם ומושכין קו הקצר כנגד קו הארוך (וע"ל דין י"ד).

עיר שמצד א' לשני יש יותר מד' אלפים וצדה א' רחב וצדה א' קצר

(ח) בדין ז' "אבל אם היא יתירה מד' אלפים אז אם יש מן הזווית (דהיינו מנקודת א') עד היתר שהוא האמצע שכנגדה (דהיינו נקודת ב') יותר מאלפים אין מרבעין אותה וכו'", וצ"ע כתי"ר כזה*: דהיינו שכת"ר מפרש שזויות הוא המקום של הקצר שרואים אותו כאילו נתרחב עד כנגד מקום הרחב, ו"יתר" מפרש כת"ר שהוא האמצע שכנגדה, ורנ"ק הי"ו העיר דיתכן דכונת החזו"א במה שקורא "זווית" הוא למקום כלות הצד הצר של העיר דהיינו כאן** ו"יתר" היינו הקו שמותחים ממקום רחב עד נגד מקום הצר, דהרי חז"ל כאילו בצד ב' ג"כ יש בליטה שעי"ז נעשה כמין קשת ע"י ב' הצדדים, ולכן בע"י שמצד זה לזה יהא פחות מד"א. או שמעצם העיר דהיינו מזווית החדודה של מקום הצר לא יהא אלפים עד מקום הקו הנמתח מראש זה עד נגד ראש זה, כזה***.

תשובה: לא נתברר לי פי' כתי"ר שהרי צריך שבב' ראשי יהא ד' אלפים ובאמצעיתיה אלפים ואז אין מצטרפין.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין י"א: הי' בין הראשים ד' אלפים או יותר ובנויים בתים באמצע היתר כזה אם יש בבתיים אלו ג' חצרות ושליש מצד א' חשובין בתים אלו מהעיר ואם נתמעט הקו ע"י ולא נשאר מהבנוי עד ראש השני ד' אלפים חשיב כאילו אין בין הראשין ד' אלפים אבל אם הבתים הבנויים רחוקים מהראשים מכאן ומכאן יותר מקמ"א ושליש לא הועילו כלום [א"כ העיר שבאמצע מובלעת בתחום

צירוף בית לעיר ע"י צריף או בית חרב שביניהם

(ה) שם. - "ואם יש שם שלש חצרות של וכו'", וכ' במוסגר "תוך ע' אמה ושירים זה לזה, כן משמע בחזו"א סי' ק"י סק"כ ד"ה והא". - וכנראה כונתו למ"ש שם בסוף הדיבור "והלכך אם יש ב' בתים וביניהן יותר מע' אמה וביניהן צריף או בית חרב, אין ב' הבתים מצטרפין שאין נותנין עיבור לבית וכו'", א"כ חז"ל שבעינין שיהיו הבתים יחד. - והי' אפשר להביא מקור לזה ג"כ מחזו"א ס"ק כ"ב בד"ה ומה, שכ' "נראה דהא דר"א דשלש חצרות קובעין היינו מדין בורגנין דעושין עיבור לעיר, וכיון דיש שיעור עיר הני מתעברין עמה, וכן פירש"י סוכה ג' ב' דבורגנין היינו צריפין", וא"כ כיון דהני ג' חצרות הם עיקר העיר פשיטא דבע"י שיהיו יחד ככל בתי עיר - ולפלא שכת"ר לא כ' להדיא להדין הנ"ל של ס"ק כ' ד"ה והא בסופו לא כאן ולא בדין כ"ד בדיני בית חרב, ובדין כ"ח בסופו יש ספק בשם החזו"א לענין בהכנס' אם מצרף להבית דירה שאצלו לשיעור ו' בתים כשהבית דירה חוץ לע' אמה, וא"כ הי' כדאי להדגיש להדיא בשם החזו"א דבבית חרב צריף ובורגנין לא. - ובדין ל' נכתב סתם לדין בורגנין ולא לפרטי דינים.

וגם לפי המבואר בחזו"א דמשהו צריף לבית חרב, יוצא שכשצריף ובורגנין נתעברו לעיר אין נותנין שוב עיבור. ומצד א' יש חידוש בצריף ובורגנין יותר מבית חרב כיון דדרים שם, אך מצד ב' החידוש יותר בבית חרב שהוא שבור מבית קבוע, מ"מ לכאורה לא סגי במש"כ בדין כ"ד לדברי החזו"א בגדויות, וביחוד כיון דהדברים נתפרשו כאן להדיא בחזו"א בהא דדין כ"ד לא סגי אפי' להא דבית חרב, ששם נזכר רק מאי דלא נותנים עוד עיבור, וכאן יש הפרט שלא מצרף לב' הבתים. אמנם הדבר מוזכר שם בהא דכשיש בין ב' עירות יותר מקמ"א ושליש והבית חרב זה ביניהם דאין מצטרפין, ומהו יש ללמוד לנידונו, אך כיון דכאן איתא לענין עיר א' גרידא בצירוף בתים כדאי להזכיר הן כאן והן בדין כ"ד, או לכתוב שם ולציין כאן לשם.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ג': עיר שהוקפה ואח"כ ישבה ואינה מיושבת כולה עד החומה לא ימדוד מהחומה שכיון שנעשית קודם שיביתה אין החומה עושה כולה כד"א אלא מודד מהבתים ונותן ע' אמה ושלישים מסוף הבתים ואח"כ מתחיל למדוד התחום אם לא שיש בהחומה בית דירה והיא בתוך ע' אמה ושלישים לשיבת בתי העיר מצטרפת עמה ומוודין מהחומה מיהו אין ליתן עוד ע' אמה שאין נותנין עיבור לעיבור כדלקמן דין ט"ז (סי' א' וסק"ג נ"ד ושה"צ) ובחזו"א תמה ע"ז שכיון שהיא בית דירה היא כעיר ממש ונותנין לה עיבור (א"ח סי' ק"י סק"ט וע"ל דין ט"ז) אבל אם העיר ישבה ואח"כ הוקפה או מוודין לה מחומתה אפי' החומה רחוק הרבה מהבתים ונותנין חוץ לחומה ע' אמה ושלישים ואח"כ מוודין לה האלפים (סי' א' וסק"ג) ובחזו"א נוטה לומר דדוקא חומה שמגינה על העיר אבל מחיצה בעלמא סביב העיר אין מוודין העיבור חוץ למחיצה (א"ח סי' ק"י סק"ב וע"ש סק"א).

חומה לעיר שמוודין תחום העיר ממנה

(ו) בדין ג' - "וכתב בחזו"א דדוקא חומה שמגינה על העיר, אבל מחיצה בעלמא סביב העיר אין מוודין העיבור והאלפים אלא מהבתים", וכ' במוסגר "דהיינו דוקא שאין העיר מותרת בטלטול, אבל אם מותרת בטלטול מוודין מהמחיצה כדמוכח לקמן דין ח" - הנה עצם דין חומה כ' בחזו"א בלשון "וקרב הבר", אך כת"ר נקט דנוקט כן לדינא. - ומאי דמשמע לכת"ר דהחזו"א דן בענין השטח שבין הבתים לחומה, הוא מדמשמע כן בריש ד"ה ואמנם "ולכאורה האויר שבין חומה לבתים דינו כחצר, ואי חצר אינו נמדד גם אויר החומה אינו נמדד מן העיר" - אך א"כ צ"ע אמאי קשיא להחזו"א מחומה, והרי אפ"ל דכל דין חומה באין בה פרצה המפסדת לענין טלטול, ולא נצטרך לחדש דמגניא שאני, ונצטרך לדחוק דבפשוטו משמע דחומה מועילה בכ"ג גם ביש פרצה המפסדת, וגם נצטרך לומר דגם כשיש פרצות המפסדות לענין טלטול מ"מ לא אבדה ממנה מעלת מגניא. - ורנ"ק הי"ו העיר דיתכן דהחזו"א מייירי בחומה שלמה שסביב העיר, ולענין היקף שבין חומה לבתים ע"ז אין דיון דלא גרע משבת בתל ונקע כמ"ש החזו"א לקמן ס"ק כ"א, וכל דיונו רק לענין נתינת קרפף חוץ לחומה, וכיון שבווא דחצר דאיירי בכל ס"ק זה הרי נפ"מ גם בחצר גדורה בדין רה"י (וכמ"ש כת"ר בדין כ"ה), וע"ז מקשה מחומה. ומ"ש "גם אויר החומה אינו נמדד מן העיר" היינו רק שאין לו דין עיר כדי שנוכל לתת קרפף חוץ לחומה, ומה ששטח זה עצמו ניתן, הוא משום דלא גרע משבת בתל ונקע.

ואם נפרש כן כבר אין לנו מקור בחזו"א דחומה מועילה גם כשהיא פרוצה, ויתכן דבזה אין לו כבר אפי' כל ההיקף עד החומה, ושפיר יתכן דבזה אבדה מעלת מגניא, ובזה יהיו ב' הערות ע"ד כת"ר דהכא, א. במ"ש בשם החזו"א נפ"מ בין חומה למחיצה לענין אי מונים מהבתים או לא, אזי לפי הנ"ל לא נזכר זה כאן. ב. מה שסיים לחלק בחומה בין היתר טלטול או לא, יהא החילוק באופן אחר, דביש היתר טלטול נותנין גם קרפף, ובאין היתר טלטול אולי לא נותנים אפי' עד החומה. אשר ממילא מ"ש בריש דבריו לחלק בין חומה למחיצה בעלמא, והיינו דאפי' בחומה שאין בה היתר טלטול עדיפא ממחיצה, אבל לפי הנ"ל שוה למחיצה דהיינו למחיצה שיש בה איסור טלטול, וכשיש בשניהם היתר טלטול אז עדיפא חומה לענין נתינת קרפף חוצה לה.

עוד יש להעיר שבחזו"א כ' "אבל מחיצה במסיפס בעלמא לא", וכת"ר כ' "אבל מחיצה בעלמא" ובדברי החזו"א מוגדר יותר הנפ"מ שבכאן. - אך צ"ע דאי הנפ"מ רק בטיב המחיצה שיכולה להגן, האם נאמר כן

והנה בחזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה והאורות והאצרות ביאר שהשומר דר שם ולא שיש לו חצר גדול לדירה, והוכיח כהוכחתו הנ"ל במעשרות סי' ה', ואע"ג דנקט רק אצרות משמע דה"ה לכל אינך, וכעין שכי' להדיא במעשרות סי' ה'. ושם בסי' ק"י ס"ק כ"ח בד"ה במ"ב סי' שצ"ח הזכיר לדבריו שבמעשרות סי' ה', וחלק על המ"ב לענין ביהכנ"ס. - ובחזו"א סי' ק"י ס"ק י"ט ד"ה ויש לעי', נסתפק לענין אי נותנים קרפף אחר ביהכנ"ס הן לדעת המ"ב והן לדעתו (כמבואר כאן בדין כ"ח), ובסי' ק"י ס"ק כ"ח הנ"ל בד"ה והאורות אחר שקבע לפרש שדר באוצר גופא סיים "ולפ"ז י"ל דלא חשיבא דירה קבועה, ונהי דמתעברת עם העיר מי"מ לא חשיבא עיר ממש, ואין נותנין קרפף לבית האצרות אפי' לר"מ וכו' וכמש"כ לעיל בשם הרשב"א והריטב"א - משמע דדוקא לפי מסקנתו שדר שם גופא לכן לא הוי דירה קבועה (ואגב, זה מסייע קצת להנ"ל דה"ה אפ"ל דלמ"ב דמהני בדר על ידו דאולי לא מהני בדר בו גופא כיון דלא הוי קבוע), אבל אילו היה הפירוש שדר על ידו היינו נותנים קרפף, ואילו לעיל בס"ק י"ט הרי חזי' איפכא שבתחלה נסתפק לדעת המ"ב, ואח"כ הוסיף שאפי' לפי פירושו יש להסתפק אם נותנים קרפף. אך אפ"ל שבס"ק י"ט כונתו לענין נתינת קרפף אחר ביהכנ"ס, ובוזה הספק יותר לפי"ד המ"ב, אבל מאי דמשמע בס"ק כ"ח שאילו ה"י מועיל בדר על ידו דפשיטא דנותנים קרפף, המכוון באופן שהבית דירה הוא הקיצוני, והוא בתוך ע' אמה לשאר בתים דפשיטא דנותנים קרפף, ולכן סיים דמ"מ לפי פירושו דיש כאן רק בית אצרות אי"כ יש רק הדירה שאינה קבועה, אזי לא ניתן קרפף.

ומ"מ לכאורה חזינן דאע"ג דבס"ק י"ט מסתפק אי נותנים קרפף, אבל כאן בס"ק כ"ח כבר פשיטא ל"י דאין נותנים קרפף עכ"פ בגוונא של שיטתו כשדר באוצר גופא, ולפי הנ"ל יוצא דכ"ש לגוונא של המ"ב (ומאי דמשמע כאילו דלגוונא של מ"ב נותנים כבר, יישבנו שהמכוון שנותנים רק בסמוך לב"ד ממש כדי שלא יסתור לדבריו שלעיל).

ואולם כתי"ר שיכל ידיו כאילו בית אצרות שאני, בדבין כ"ח כ' לספק אי נותנים קרפף בביהכנ"ס, ובדין כ"ט בדין אצרות כ' במוסגר "ומ"מ י"ל שאין נותנין לה קרפף וכו' שאינה דירה גמורה" - אך לעני"ד דבחזו"א מעשרות חזי' להדיא שכלל לדין בהכנ"ס עם דין אצרות, וכן כאן בס"ק כ"ח בד"ה והאורות כ' לרא' מנג'מ' כמ"ש במעשרות, ובסמוך בד"ה במ"ב סי' שצ"ח לענין בהכנ"ס שוב רמז לרא' זו שכי' במעשרות, וא"כ מסתבר שמי"ש לענין נתינת קרפף בבית אצרות דהוא ג"כ לענין ביהכנ"ס. וכת"ר סיים כאן בבית אצרות בטעם "שאינה דירה גמורה", שבוזה אפשר לפרש שזה רק לגוונא של חזו"א ולא לגוונא של המ"ב וכעין שמשמע בחזו"א, אך אם כנים דברינו הנ"ל הרי כ"ש דהוי כן לדעת המ"ב, והמשמעות לאפוקי דירה גמורה הוא רק בשהנידון למדוד מחצר ממש שע"י בית האצרות. - ויעינן בס"ק כ"ח ד"ה והלכך שכי' "ועוד אפי' ביהכנ"ס שיש לו דירה וכו' אין העירות מצטרפות למש"כ לעיל דכל אלו וכו' ואין נותנין קרפף מחומת ביהכנ"ס לר"מ", משמע להדיא דדעתו להחמיר - ולכאורה איירי בגונא דשיטתו, ולפי הנ"ל כ"ש דהוי כן בגוונא של המ"ב. - ובוזה העיר רנ"ק הי"ו דהכל ניחא, שפשיטא שבס"ק כ"ח חזר בו מספיקו, וא"כ כשנקט כן באצרות ה"ה לביהכנ"ס כדחזי' כאן בד"ה והלכך.

וגם כתי"ר בעצמו סותר קצת דבריו, דבסוף דין כ"ח כתב "וכן בכל הני דבסמוך דין כ"ט", משמע דקאי לכל מ"ש בדין כ"ח דה"ה לכל הני דדין כ"ט, וא"כ בכלל זה גם ספק של נתינת קרפף לבית האצרות, ואילו בדין כ"ט הוציא מן הכלל לבית אצרות. אך אפשר לפרש דבריו שקאי רק על סיום דדין כ"ח לענין הספק של צירוף לעשות עיר, כאשר באמת גם בחזו"א סי' ק"י ס"ק כ' ד"ה בתים נזכר כן בהא דעשיית עיר, דאפשר דכל השנויות בדין נ"ה ע"ב אפשר דעושי עיר כיון דיש בהן בית דירה. ואולם כתי"ר בסוף דין כ"ט כ' דכל הדברים שמתעברין עם העיר דינן כביהכנ"ס לעיל דין כ"ח, ושוב כלל בזה גם לאצרות בעוד שלפני כן הוציאם מן הכלל.

ואולם לכאורה צע"ג במה שהחזו"א בסי' ק"י ס"ק כ' ד"ה ויש לעי' מסתפק לענין אם נותנין קרפף לביהכנ"ס אפי' לפי שיטתו שדר שם גופא, ואילו בד"ה בתים נוטה דאפשר דהשנויות בדין נ"ה ע"ב עושין עיר, והיינו שהם עצמם מצטרפים לו בתים וכמ"ש לעיל באות כ"ב, והרי בס"ק כ' בד"ה והא דמבעי ל"י בירו' כ' להדיא דדין הצטרפות לעשיית עיר ודין נתינת קרפף אחריו תלויים זב"ז, ולמה כאן בדין ביהכנ"ס נוטה דמצטרף לו בתים, ואילו בדין נתינת קרפף מסתפק, וכן שם בד"ה והא דמבעי משמע דאפי' דין שיכול לצרף לבית ממש עם בתים אחרים ג"כ תלוי שרק מה שנותנים לו קרפף הוא יכול לצרף את ה' בתים, וע"כ כתב דצריך או בית שחבר שאין עושי עיר לא מצרפין בתים הרחוקים זמ"ז, והרי לבית חרב אין נותנים קרפף כמו שביאר לדעת הריטב"א, משמע דדין נתינת קרפף ודין אפשרות לצרף בתים אחרים ג"כ תלוי זב"ז, ואילו כאן נוטה לדעת המ"ב אין ביהכנ"ס יכול לצרף את הבית דירה עם בית אחר, ולעיל בד"ה ויש לעי' מסתפק לדעת המ"ב אי נותנים קרפף אחר ביהכנ"ס - ובפרט דיקשה אי נימא כנ"ל דבס"ק כ"ח חזר בו לסבור לחומרא בספק של נתינת קרפף, וא"כ לפי הנ"ל צריך להיות שגם לא מצטרף לו בתים לשיטתו בלן בביהכנ"ס גופא, ושגם לא יצרף לבית דירה שעל ידו עם שאר בתים לשיטת המ"ב. - ואולי יש באמת לנקוט שלפ"ד בס"ק כ"ח לא מצטרף לו בתים לשיטתו, ולא מצרף לבית דירה שעל ידו לדעת המ"ב כשם דחזי' שחזר בו מספיקו דשם לענין נתינת קרפף, אלא שהרי צ"ע שם גופא שדבריו כאילו סותרים זל"ז.

ופשיטא דתרווייהו הוו רק חד בית, ורק דיש כאן נידון כשביהכנ"ס תוך ע' אמה של אינך בתים, ובהבית דירה של החזן לאחר ע' אמה משאר בתים, בזה הנידון אי מועיל ביהכנ"ס שהבית דירה של חזן יוכל להצטרף לעיר, וזהו שסיים החזו"א "מיהו לענין צירוף וכו' אפשר דאין ביהכנ"ס מצטרף אלא בעינן הבתים יהיו מצורפין וכו' את"ל דחדר ד"א וכו' מחשיב גם ביהכנ"ס לדירה וכו'" - זאת אומרת שכונתו כאן שלשיטתו אשר הנפ"מ בנידון לצירוף הביכנ"ס עצמו אפשר דמהני, והאופן של המ"ב אשר נפ"מ לענין להועיל שלא יהא הפסק בזה אפשר דלא מהני. - וא"כ כדאי להדגיש את ביאור הנידונים. וכן כמו שבאופן של חזו"א כ' כת"ר אפשר, ה"ה באופן של המ"ב אפשר לכתוב "אפשר דאין ביהכנ"ס מצטרף וכו'", וכת"ר כ' דהוי ספק ולכאורה נוטה דלא מהני, כשם דבגוונא של שיטתו נוטה דאפשר דמהני. וכן בגוונא של שיטתו כדאי לכתוב אפשר דעושי עיר ולא רק דמצטרף.

תשובה: כמדומה שבל' החזו"א אין כאן הכרעה, דבס"ק כ"ח ד"ה והאורות לא כתב אלא דלפ"ז י"ל כ' והיינו צדדי הספק דלעיל, וכן שם בד"ה והלכך לא כתב אלא למש"כ לעיל כ' היינו לפי הצד הנ"ל, ובוזה אי"ש הכל.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין כ"ט: וכן הדין בבית תפלה של גוים אם אין בו בית דירה אין מתעבר אבל אם יש בו בית דירה של דע"ד לכהניהם מתעבר עם העיר וכן האצרות של י"ן ושמן ותבואה אם אין בהם בית דירה אין מתעברין ואם יש בהן בית דירה של דע"ד לשומרים [שישינים שם ולא שיש לו חדר גדול לדירה פתוח לו, חזו"א סי' ק"י סקכ"ח והוא לשיטתו בדין כ"ח] מתעברת עמה [ומ"מ י"ל שאין נותנין לה קרפף אפי' השומר לן בה יום ולילה שאינה דירה גמורה, חזו"א שם בד"ה שם והאורות ובד"ה הב"ח וכנ"ל דין כ"ה לענין ביהכנ"ס] וכן שובך [ודר וסוהר, חזו"א סי' ק"י סק"כ] אין מתעברין וכן אורות סוסים ואם יש בהם בית דירה מתעברים וכן הגשר אם יש בו בית דירה של דע"ד לשומר הגשר ליטול מהן מכס וכן הקבר אם יש בו בית דירה של דע"ד לשומר בית הקברות מתעברין ואם לאו אין מתעברין וכן הבית הבניינים [באי קטן שאין בו אלא בית זה, חזו"א נגעים סי' ט' סק"ט] שעושי לפנות בו כלים שבספינה [ויש בו ג"כ בית דירה, חזו"א שם] ויש בו דע"ד ועומד תוך ע' אמה ושיריים לעיר מתעבר עמה [אבל אם אין עושי לפנות בו כלים שבספינה אין שקבע דירתו שם בטלה דעתו, חזו"א נגעים שם] ובית שבספינה אין מתעבר עם העיר. וכל הדברים שמתעברין עם העיר דינן כביהכנ"ס לעיל דין כ"ח (ס"ו וסקכ"ז) כ"ח ל' ובה"ל ד"ה והאצרות וד"ה שיש וכן אם חדר פתוח להן תלוי במחלוקת המ"ב והחזו"א בדין כ"ח) וכל בתים אלו המתעברים עמה אם יוצאין מהעיר הרבה כאלו דינו כנ"ל דין י"ח (ס"ו).

בית דירה סמוך לבית הכנסת או לבית האצרות לענין קרפף ולעשות עיר

בג בדין כ"ח וכ"ט - הנה בעצם פלוגתת מ"ב וחזו"א לכאורה שוים כל האופנים, והיינו ביהכנ"ס, בית אצרות, בית תפלה של גוים, כדמשמע בבב"ל שהזכיר לביהכנ"ס ולבית אצרות וכתב ג"כ "ויכולהו", ולכאורה כולל גם לגשר וקבר, ובוזה צ"ע דבשלמא ביהכנ"ס ובית אצרות הוי כעין שמוש חיצון לפנימי, אבל גשר מאי מהני, ואולי שג"כ משתמש קצת שם. אך אכתי צ"ע בבית הקברות, ובשלמא אי הוי רק קבר א' אולי כיון שדר שם לצרכו משתמש גם על ידו, אבל "בית הקברות" (כלשינא דמ"ב סי' ק"י כ"ח) צ"ע.

והנה בחזו"א מעשרות סי' ה' ס"ק י' ג"כ כלל לנידון דביהכנ"ס ובית האצרות ביחד וחלק על המ"ב, וראיתו מנג'מ' מדלא אוקמינן גם בהגך גוויני ב"להשלים" - ולכאורה אפשר ליישב דעת המ"ב ששם לא הוי מצי למיפריך תיפוק ל"י משום בית דירה, משום דהוי מצינן למימר דאיירי בישן שם גופא, אבל אחר שבמערה הוכרחנו לאוקים בלהשלים, כבר אפשר ללמוד משם גם לאינך גוויני שמהני בדר על ידם ולענין להשלים, אלא שבחזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ח אחר שהזכיר לראי' שהביא במעשרות הוסיף ג"כ לחלק מהא דמערה, והיינו שלא נימא כנ"ל, אך בזה כבר אפ"ל שלהמ"ב לא ס"ל לחלק אלא דבתרווייהו הוי כעין פנימי וחיצון.

וחשבתי דה"י אפ"ל אליבא דהמ"ב דאולי רק בדר על ידי ביהכנ"ס, אבל בדר שם גופא בטלה דעתו, דהרי בחזו"א מעשרות שם במוסגר נחית לבאר דאע"ג דאסור לישן מ"מ לזה מותר, וסיים בדברי בה"ל שמפרש בחדר מיוחד, ומשמע קצת כאילו פירש שלדעת המ"ב לא יועיל בדר בביהכנ"ס עצמו, אך במ"ב לכאורה לא משמע כן אלא דמחדש דמועיל לענין להשלים כשדר ע"י ביהכנ"ס, וגם מחזו"א אין הכרח שמפרש כן בדעת המ"ב, ורק הזכיר שלדעת המ"ב מהני גם בחדר מיוחד מה שלד"ד לא ס"ל - ואפ"ל דהיינו משום כיון דחזי' שבגמ' לא הקשו בתחלה תפ"ל משום בית דירה, וע"כ צ"ל משום דהוי יכול לומר שדר שם גופא, וע"כ אע"ג דלפי המסקנא כבר אפשר לומר שגם בביהכנ"ס איירי בדר על ידו, מ"מ לא חזי' שחזרו מזה שמ"מ מהני גם בדר בביהכנ"ס עצמו. ובבב"ל משמע דמפרש להא דביהכנ"ס שיש בו בית דירה שהמכוון לגוונא שדר על ידו, מ"מ אפ"ל דהלשון נוטה לכך, אבל בכ"ז לא היו יכולים להקשות משום דהוי יכול לדחות שהמכוון שדר שם גופא, וע"כ אפי' לפי המסקנא שהדין אמת שיועיל גם ב"להשלים", ואשר משום כן כבר נפרש להמכוון של יש בו ב"ד שהדירה על ידו, מ"מ לא חזרונו מזה שמ"מ מועיל גם כשדר בו גופא, אשר כך משתמע ממה שלא הקשו בתחלה.

בנין על פיה ויש בה בית דירה של דע"ד או גם המערה מצטרפת ומודדין מסוף המערה ואפי' הי כל הבנין חוץ לע' אמה כיון שהמערה תוך ע' ה"ל כולה כחדא וי"א שהמערה והבנין מצטרפין לד"א והוא שיהא רוב הד"א מהבנין (ס"ו וסקכ"ז ובה"ל ד"ה שיש) ויש להסתפק אם נותנין לה קרפף היכא שהדירה חוץ לע' אמה והמערה תוך ע' אמה (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ט).

צירוף לעיר מערה שיש בנין על פיה

כא בדין כ"ז - "ואם יש בנין על פיה וכו' או גם המערה מצטרפת וכו'". - בחזו"א סי' ק"י כ"ח ד"ה במ"ב, משמע דס"ל דדוקא כשהמערה היא דירה גמורה אלא שגגה נידון בפ"ע, ולזה מועיל הבית שע"פ שתצטרף - וא"כ כדאי להדגיש תנאי זה. - אולם מסתבר דגם כאן סגי כשהמערה נבנתה לכך או נתיחדה לכך, וכנ"ל באות י"ז, ויתכן יותר דלא בעי' שהמערה משמשת בעצמה למקום פיתא ולינה, אלא סגי כשהיא משמשת לבית שע"פ כשמוש חצון לפנימי הנ"ל בדין כ"ג, וסגי אפי' בנתיחדה לכך אע"ג שגם הבנין עצמו עדיין לא דרו בו ורק נתיחד לכך. - ולכאורה זה רק לחזו"א שבזה דוחה לראי' המ"ב מזה דמערה לענין ביהכנ"ס, אבל להמ"ב שמביא ראי' א"כ משמע דאפי' בלא הוי המערה לדירה, אך זה אינו דהרי ע"כ צ"ל דגם בהא דביהכנ"ס המכוון שהביהכנ"ס הוי כעין הא דחיצון לפנימי, וס"ל לדמות ביהכנ"ס למערה, והחזו"א מחלק בכך, וא"כ להמ"ב פשיטא דין דחיצון לפנימי דנלמד מהא דמערה, אבל לחזו"א אין הוכחה משם דדלמא התם דהוי דירה גמורה, וע"כ מחדש בסברא לדין חיצון לפנימי. וכעת כבר אפ"ל דגם במערה סגי בכך, ורק דבהא דביהכנ"ס גרע דלא הוי כחיצון לפנימי.

ואולם גם להמ"ב צ"ל דדין דחיצון לפנימי יותר פשוט מדין מערה, והיינו לפי מ"ש החזו"א בהא דחיצון דמועיל גם צירוף לעשות עיר של ו' בתים, ואילו לענין ביהכנ"ס מסתפק בכך בס"ק כ' ד"ה בתים בסופו, והרי שם מסתפק בביהכנ"ס לדעת המ"ב, ולכאורה הספק הוא ג"כ במערה להמ"ב. - וה"י אפשר לומר דבהא דמסתפק בביהכנ"ס וה"ה במערה הוא רק כשיש ה' בתים ביחד ואח"כ מערה, ולאחר ע' אמה הבנין שעל פיה, אבל ביש ה' בתים ולאחרון יש מערה ואחרי' עוד בית בזה יצטרף כיון שבית שלה מצורף כבר, וכוחו הוא עד סוף המערה, אבל בהא דחיצון לפנימי המכוון חיצון של פנימי המצורף לה' בתים, אבל כשיש ה' בתים ואח"כ בית ה' בתחילה חיצון שלו לפנימי לאחר ע' אמה יהא בספק כמו בהא דמערה. - אך כ"ז אינו וכמ"ש לעיל באות י"ט, דבכל הס"ק משמע דלא שנא כשהבית תוך ע' או לאחר ע' נידון א' הוא בחדר, וא"כ בחיצון שפשיטא לחזו"א דאינו כחדר ג"כ משמע דזה לכל גוויני, וא"כ משמע נמי דהספק במערה ובביהכנ"ס הוא ג"כ בכ"ג, וא"כ ע"כ דחיצון לפנימי עדיף מהא דביהכנ"ס ומערה גם לדעת המ"ב. - וכן יש להעיר לדין כ"ו שמשמטא לדין חיצון ג"כ סגי בנבנה או נתיחד, ואפי' שגם הפנימי עדיין רק נבנה לכך או נתיחד לכך.

תשובה: כמדומה דמערה הראוי לדירה משמשת לעולם בסתמא לבית שעל גבה.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין כ"ח: בית הכנסת אם אין בו בית דירה אין מתעבר עם העיר אבל אם יש בו בית דירה של דע"ד לחזונים אפי' בחדר הסמוך לביהכנ"ס [פתוח לביהכנ"ס. חזו"א סי' ק"י סקכ"ח ד"ה ואם יש שם] נממד כל הביהכנ"ס (ס"ו וסקכ"ז ובה"ל ד"ה שיש) ודעת החזו"א דדוקא אם השומר לן בביהכנ"ס עצמו אבל אם יש לו חדר מיוחד אין ביהכנ"ס נטפל לדירת השומר ואינו נממד (א"ח סי' ק"י סקכ"ח ומעשרות סי' ה' סק"י) ויש להסתפק אם נותנין קרפף לביהכנ"ס אפי' אם החזן לן בתוכה אי חשובה דירה ממש ע"י (שם א"ח סי' ק"י סק"ט) וכן יש להסתפק אם ביהכנ"ס מצטרף לענין לעשות עיר [כגון שאין הבתים מצורפים תוך ע' אמה אלא ע"י ביהכנ"ס] אם אין החזן דר שם רק בחדר הסמוך לפ"ד המ"ב דע"י כל הביהכנ"ס מתעבר מיהו אם החזן לן בתוך ביהכנ"ס גופא אפשר דמצטרף לעשות עיר [הוא ג"כ בחשבון הששה בתים] כיון שיש בו בית דירה וכן בכל הני דבסמוך דין כ"ט (שם סק"כ).

צירוף בית הכנסת שיש בה דירה לחזונים לששה בתים להיות עיר

בב בדין כ"ח - בפלוגתת המ"ב וחזו"א. ואח"כ כ' ויש להסתפק וכו' וכן יש להסתפק אם ביהכנ"ס מצטרף לענין לעשות עיר אם אין החזן דר שם רק בחדר הסמוך לפ"ד המ"ב וכו', מיהו אם החזן לן בתוך ביהכנ"ס גופא אפשר דמצטרף לעשות עיר כיון שיש בו בית דירה וכן בכל הני דבסמוך דין כ"ט. - מפשטות דברי כתי"ר משמע כאילו הנידון כאן של לן בביהכנ"ס ושל לן בחדר הסמוך הוא נידון א' של צירוף לעשות עיר, ודרק לגוונא דמ"ב הוי ספק, ולגוונא דחזו"א אפשר דמצטרף.

ולעני"ד הנידונים כאן הם שני נידונים שונים, דלגוונא דחזו"א דהחזן דר בביהכנ"ס גופא הנידון הוא אם ביהכנ"ס מצטרף ממש להיות הוא הבית הששי אם עוד ה' בתים, ובוזה א"ש לשונו שכי' בד"ה בתים "ושארי השנויות נ"ה ב' דמתעברין עמה אפשר דעושי עיר כיון דיש בהן בית דירה", והיינו דהם עצמם מצטרפים להיות א' מן ה' בתים - וה"ה דיועיל כשיש שם ו' בהכנ"ס שחזן דר בתוכם - אבל בגוונא של המ"ב שהחזן דר בחדר שליד ביהכנ"ס אי"כ הא ודאי שהחדר של החזן הוי דירה גמורה שיכולה להמנות מהו בתים, ומאיך ודאי שלא נמנה להחדר לבית א' וגם לביהכנ"ס לחדר א' שיהא סגי אם עוד ד' בתים, דרק מהני שכוח הבית דירה של החזן מתפשט גם על ביהכנ"ס,

והערה זו שייכת לדינא לדברי כת"ר בדין כ"ח שהעתיק לספק של נתינת קרפף, ושם גופא העתיק ג"כ לדברי החזו"א שבלן בביהכ"נ עצמו אפשר דמצטרף לעיר. וכן מש"כ לדעת המ"ב לענין צירוף לעשיית עיר. (אלא שבוזה לפי שכי' דצ"ע א"ש דכאילו מסתפק הן בדין קרפף והן בדין צירוף לעשיית עיר, אך כבר כ' לעיל שבחזו"א כ' לא בלשון של צ"ע אלא בלשון שאפשר דאין ביהכ"נ מצטרף, וא"כ יקשה מדוע בזה נוטה דלא מצטרף ובדין נתינת קרפף מסתפק). וביחוד ששייכת הערה זו לפי"ד החזו"א בס"ק כ"ח, ואת דברי החזו"א שם בס"ק כ"ח ד"ה הילכך לענין ביהכ"נ לא הזכיר כת"ר בכלל.

בית האוצרות שיש בה בית דירה לשומרים

כד שם. בדין כ"ט - "ואם יש בהן בית דירה של דע"ד לשומרים שישנים שם אע"פ שאין לו חדר גמור לדירה". חושבני שיש כאן ט"ס וצ"ל חדר גמור לדירה דכן הוא לשון החזו"א, ועיקר כונתו שלא הוי חדר גמור והיינו חדר בפ"ע שזה כדעת המ"ב, אלא דישן במקום האוצר גופא, ואילו לפי לשון כת"ר משמע שהנידון רק על סוג איכות דירתו דשם. ובמ"ש כת"ר אח"כ במוסגר "ומ"מ י"ל שאין נותנין לה קרפף אפי' השומר לן בה יום ולילה שאינה דירה גמורה", יתכן שהאמת כן אפי' לן יום ולילה, אך לשון זה לא כתוב בחזו"א אלא כ' סתם שהשומר ישן שם. - ועוד דבסיומו לדין אי נתינת קרפף לא הזכיר כלל לענין ישן, אלא מ"מ פשוט דקאי על מ"ש קודם לזה שישן שם.

תשובה: לענין מש"כ יום ולילה, כמדומה דכת"ר שליט"א לא ראה דברי החזו"א שם ב"ה הב"ח.

בית שבים שמתעבר עמה

כה שם. - בדין בית שבים הזכיר כת"ר מ"ש בחזו"א נגיעים שבע"י שעשו לפנות כלים ולא סגי במה שקבע דירתו. - אולי כדאי להוסיף גם מ"ש שם החזו"א "ומשמע דיש שם בית דירה דבאוצר לכלים לחוד אף ביבשה אין מעברין עמה", ואע"ג דיתכן דפשוט כן בכונת שו"ע, אך חזינו דהחזו"א נחית לבאר זה, וא"כ כדאי להעתיק בשלמות דבע"י בזה ב' תנאים דיש שם ב"ד, ודעושי לפנות לתוכו כלים שבספינה.

תשובה: הנה גם בע"ח יש חילוק במקום פיתא לבד בין עירוב בא אצל ומוליכין עירובן כמבואר בס"י ש"ע, ואפשר דבתחומין מתחשבין יותר עם הלינה עי' סס"י ת"ח דין י"א (אף שכמוכן יש לחלק וגם בגמ' משהו לה קצת גבי בני בי רב וצ"ע בכ"ז).

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ל': בורגנין דהיינו סוכות שעושין שומרי גנות ושומרי העיר לשמור העיר והפירות אם הוא במקום דשכחי גנבים או גשמים ששוטפין אותם אין נמדדין עם העיר אבל בלא"ה נמדדין עמה ואע"פ שאין בהן דע"ד ועי' שעי"ת (סקל"ג) וכתב בחזו"א דהיינו אם בניא אוכלין שם ואפשר שישנים שם (א"ח"ח סי' ק"י סק"ב).

בית שיחודו לבית דירה

כו בדין ל' בסופו - "וכתב בחזו"א דהיינו אם בניא אוכלין שם ואפשר שישנים שם", והמכוון למ"ש בס"ק כ' ב"ה ובח"ס בסופו במוסגר. - והנה לכאורה צ"ע בגדר בית דירה אשר סגי בנבנה לכך או נתיחד לכך כמ"ש לעיל בשם חזו"א נגיעים, דלצורך מאי צריך שנתיחד אם לפיתא או אפי' לשינה גרידא או לשניהם יחד. - ובחזו"א מעשרות סי' ה' ס"ק ט' כ' דגדר בית הקובע לענין מעשר דהיינו בנין שנעשה לדור בו אדם, ונראה דלאכול בו חשיב דירה למאי דק"ל כרב עירובין ע"ג א' מקום פיתא" (אך צ"ע שם לע"י בס"ק י"א ושם הזכיר ענין בית אע"ג שאין זה מקום פיתא ולינה, ולא עיינתי איך נוקט בזה לדינא), ואח"כ כ' שם בס"ק ט' "ולענין עירוב של עיר לא בעינן שידור בו אדם עכשיו, אלא כל שנעשה מתחלה לדור וכו'", משמע דסגי ביחוד לכך שמהות הדירה היא לפיתא, וא"כ משמע דסגי ביחוד לפיתא גרידא, ויחוד לינה גרידא לא מהני.

ואולם בחזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ח לענין בית האוצרות כ' "שהשומר ישן שם" (וכת"ר העתיקו בדין כ"ט), ואולי בזה מהני גם ביחוד לשינה כעין הא דעירובין ע"ג ע"א לענין שומרים שאולי בתר מקום לינה דאנן שהדי דאי ממטו להו ריפתא התם ניחא להו, והתם לענין מקום מנין תחומם, וה"נ אמרי' לענין הגדרת מהות מקום בית דירה שאם היא מקום כזה של לינה ואשר ה"י ניחא שיה"י שם גם הקביעות של פיתא, הוי דירה אע"ג דכעת לא נקבע לאכול שם. ובחזו"א ס"ק כ"ח ד"ה נראה כ' ג"כ להביא לענין נידונו מגמ' הנ"ל דרף ע"ג, ודחה הרא"י זהו לענין נידונו, אבל לנידונו יתכן שפיר להשוות לשם, ויתכן שמשום כך כ' שם החזו"א לענין אוצרות שהשומר ישן שם. - ומ"ש בחזו"א ס"ק כ' ב"ה ובח"ס, הנה שם איירי לדחות את שיטת הח"ס שר"ל שמתעבר גם בלי בית דירה, ובתחלה כ' "ולעולם עירוב בעי דירה גמורה שבני אדם אוכלין בהן פתו וישנים שם", ובסו"ד כ' "אלא בורגנין שבני אדם אוכלין שם [ואפשר דישנין שם] שפיר מתעבר", וה"י אפ"ל שבתחלה סבר דבעי תרווייהו פיתא ולינה, ובסו"ד מסתפק אם בעי גם לינה, וא"כ זה יסתור למ"ש במעשרות דסגי בפיתא.

ואולי סגי רק במיוחד לפתא וכמ"ש בסו"ד דבורגנין אוכלין, ומה שהוסיף במוסגר דאפשר דישנין שם הוא רק להוסיף דאפשר דהמצאיות כן, וע"כ תגדל ביותר התימה על הח"ס שהשוה בורגנין לאוורות שבלי בית דירה, וגם מ"ש קודם שעירוב בעי דירה שאוכלין פתו וישנין שם, העיקר הוא אוכלין פתו, ורק נקט מה שבדרך כלל ג"כ ישנין כדי להפליג התימה על השוואת הח"ס. ובמ"ש כת"ר כאן

בסתם בדין בורגנין "אם בניא אוכלין שם ואפשר שישנים שם", לא מובן אם כונתו לומר דבעי שגם ישנים, או דכונתו לומר דאפשר דסגי במאי דישנים, וכעין שבדין כ"ט כ' לענין בית אוצרות שהשומר ישן שם - וכדאי לברר הדבר ביחוד לפי הנ"ל מחזו"א מעשרות סי' ה' ס"ק ט', וגם בבירור כונתו לעיל ס"ק כ' ד"ה ובח"ס. - ואולם במ"ש בדין ל"א לענין בית חרושת, מדברי החזו"א משמע דסגי במקום פיתא, ורק דלא סגי כשאוכלין שם ארעי, אלא שלא מוכח משם דביחוד למקום לינה לא מהני, אך מחזו"א מעשרות משמע דבעי דוקא מיוחד למקום פתא.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ל"א: בית חרשת שמיוחד לעבודה ואין בו אכילה ולינה לא חשיב דירה לענין עירוב וכ"ש שאין עולין לחשבון ו' בתים לעשות עיר ואף אם אוכלין שם באקראי ואפי' קובעין שם סעודה אחת ביום באמצע עבודתן לא נקרא דירה דעיקר הבנין לא לכך נעשה והאכילה היא בע"כ שאין עורכין שלחן כדרך המסובין ואפי' יש שם חדר דע"ד למנהל ויושב שם שעות מספר ביום ואוכל שם עראי אינו דירה ואם יש שם חדר דע"ד לשומר שלן שם החדר הזה הוא דירה אבל כל בית החרשת אין נעשה דירה בשביל זה אפי' החדר פתוח לבית החרשת (ואפי' לפ"ד המ"ב בדין כ"ח) [ואפי' יש בבית החרשת דע"ד מלבד הספסלים והמכונות הקבועים ומחזירים לקרקע דאפשר דממעטין מדע"ד כנ"ל סי' שס"ו דין ט"ז] ולכן ב' עיריות וביניהן יותר מקמ"א אמה ושלש כשמודדין מבית לבית אבל יש בית חרשת ביניהן אין מצטרפין (חזו"א א"ח"ח סי' ק"י סק"ח).

חדר בבית חרושת שיש בו בית דירה לשומר

כז בדין ל"א - "ואם יש שם חדר דע"ד לשומר שלן שם וכו' אבל כל בית החרשת אין נעשה דירה בשביל זה אפי' החדר פתוח לבית החרשת". - יתכן דאפשר להדגיש (אולי ב"הערות") דמשמע דזה אפי' לדעת המ"ב כיון דכ' החזו"א "אבל כל בית החרשת וכו' דלא עדיף מביהכ"נ למש"כ לעיל והכא גרע טפי דהתם משמש וכו' אבל הכא אין לשומר תשמיש בבית חרשת", משמע דמ"ש דהכא גרע טפי הוא לומר דבזה גם המ"ב מודה - ועכ"פ אפשר להעתיק טעם זה כדי שיהא משתמע שכאן גרע מביהכ"נ, ויהא מובן דלא מהני גם למ"ב.

ומדכ' בחזו"א "וכל זה אם יש לו פתח מביתו לבית חרשת, אבל אם אין לו כלל פתח מביתו לשם הוי כב' בתים נפרדים ואין מקום לדון בזה", משמע דכונתו דכל מה שכ' במ"ב לענין אם חדר מועיל לביהכ"נ וכו' היינו רק ביש פתח מהחדר ממש אל ביהכ"נ, וכת"ר העתיק רק דלא מהני בבית חרושת אפי' כשפתח פתוח, וכדאי עכ"פ להעתיק לשון הנ"ל כדי שיהא משתמע שאפי' בביהכ"נ לדעת המ"ב צריך פתח (ואולי אפשר לבאר כן בהדיא או בהערות) - ולפי"ז משתמע דמאי דמשמע דבבית חרושת לא מהני גם כפתח פתוח, היינו אפי' לדעת המ"ב כיון שכ' דכאן גרע טפי.

ארונות ומכונות אם ממעטים משיעור ד' אמות בבית

כח שם - במוסגר "ואפי' יש בבית החרשת דע"ד מלבד הספסלים וכו' דאפשר דממעטין מדע"ד כנ"ל סי' שס"ו דין ט"ז". - הנה בחזו"א כ' בלשון "עוד יש לעי' בבית חרשת שמכונותיה וכו' וקבועים שממעטים הבית מד' אמות", ולשון זה משתמע יותר כספק שקול מאשר לישנא דאפשר דמשמע כנטי שממעט. - והערה זו שייכת גם לסי' שס"ו דין ט"ז - וכן למס' מזוזה ביו"ד סי' רס"ו מזוזות ביתך ס"ק נ"ב שכ' כת"ר "עוד מצדד בחזון איש דספסלים וכו' אפשר דממעטים וכו'", כ' כת"ר שהחזו"א מצדד ולכאורה משמע שמסתפק. - ואעיר בזה שמצאתי בשו"ת מהרש"ם ח"ג ריש סי' רס"ג שנשאל לענין חיוב מזוזה אם תנור וכירים שבבית ממעטים מד"א, והשיב "הנה לא מצאתי הדבר מבואר, אבל לענין דמי להא דא"ח"ח סי' שני"ח ס"ד דבגינה וקרפף יותר מסאתים אם נטע בו אילנות וחפר בור מה שהוא לתשמיש הגינה אינו ממעט החלל, אבל דבר שאינו לצורך תשמישו ממעט החלל, וה"ג בני"ד", עכ"ל.

וצ"ע דלכאורה ענין ד"א הוא שיעור של נוחיות האדם להשתמשות, וא"כ אפי' דבר של צורך תשמישו סו"ס מגרע נוחיותו. ואולי מאי דהוי צורך תשמישו הוי כאילו משתמש גם שם ויש לו הנוחיות של ד"א, ומה שלמעשה סו"ס צומצם נוחיותו זה כמו באופן שלא מספיק לו גם הד"א לנוחיות, כי כאן יוצא שהוא צריך ליותר מד"א ומשתמש עכ"פ בד"א, וזה סגי לנידונו. ובד"א של בית האוצר יתכן יותר בפשטות לומר דהארונות הקבועים לאחסן הדברים בתוכם דהם ממש השיעור הדרוש לנוחיות, ואין כאן ענין צמצום שמוש האדם דהם יותר עשויים לאוצר, וזה משמשים בטוב גם עם הארונות קבועים. אך החזו"א כנראה לא ס"ל לסברא זו דהרי מכונות וספסלים של ביח"ר הם צורך תשמישם, אך אכתי אולי אפ"ל דבביח"ר האדם צריך להסתובב ולהשתמש וצומצם נוחיותו, אבל בבית אוצר אולי לא מגרע הארונות הקבועים.

צריפין הסמוכים לעיר

כט במ"ש החזו"א בס"ק כ"ב ד"ה ומה שהשמיט דבורגנין היינו צריפין וכבר הביא הר"ף וכו', הנה ראיתי בחזו"א מעשרות סי' ה' ס"ק ט' ד"ה ופעמים, שדן על מתנ"ג דפ"ג מ"ז דאיתא שם הצריפין והבורגנין, וכ' לבאר דלא זו אף זו קתני, ומבאר דצריפין גריעי מבורגנין, ומ"מ לנידונו יתכן במכ"ש דכיון דאין בורגנין בבבל אי"כ כ"ש דאין צריפין דהם גריעי מהם. ואולם מאי דגריעי כ' החזו"א דבצריפין הוי בית של

עניות, אבל בורגנין אורחיהו בכך בשעת אסיפת הפירות, אבל כאן יש סברא איפכא דכיון דחשש לגניבה איז הוא יותר בבורגנין שאינו ביתו ממש, אבל צריפין דהוא ביתם ממש אע"ג דהוא בית של עניות מ"מ אין חשש גניבה כיון דהם תמיד מצויים שם.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין י': ואם יש בין שני ראשי ד' אלפים אמה או אם אין בין היתר והקשת אלא אלפים אמה מודדין ג"כ הכל מן היתר דכיון דהיתר מובלע תוך התחום ויכולין להגיע אליו מהקשת רואין אותו כאילו מלא בתים ויכולין גם היושבין בגג הקשת למודד מהיתר התחום שבת [ומ"מ מותרין ג"כ לילך מביתם ולמעלה אלפים אמה בכל ענין בין כשנותנין להם יתר ובין כשאין נותנין] אבל אם יש מהקשת עד היתר ג"כ יותר מאלפים אז אם רוצים בני גג הקשת לילך דרך הבתים שבקשת יכולין לילך עד קצה הקשת ומשם ואילך ימדדו להן אלפים אמה דכיון שהולכין בעיר חשיב כולה כד"א [וכן אם הולכין במבואות שבין הבתים או בשבעים אמה וישריים שסמוך לבתים מב' הצדדים דכ"ז נחשב כהולכים בין הבתים כיון שנותנין קרפף לעיר, חזו"א א"ח"ח סי' ק"י סקט"ו] אבל אם הולכין בני גג הקשת דרך החלל של הקשת עד היתר והלאה מודדין להם ממקום שנתקצר שם הקשת שאין בו ד' אלפים ושם מותחין יתר ומשם והלאה מודדין להם והטור מיקל עוד דלעולם מודדין אלפים מגג הקשת אפי' אם לא נתקצר שם מד' אלפים בין ראשי הקשת ומותחין שם יתר ואח"כ מתחילין למדוד התחום ואין להקל בזה (ס"ד וסקט"ו ט"ז י"ז י"ח ובה"ל ד"ה וי"א ושה"צ) ובחזו"א פסק כהטור ולכן לעולם מודדין ממקום שנתקצר מד' אלפים או ממקום שלא נשאר בין אמצע הקשת והיתר אלפים אמה ומ"מ אין מחלקים את הקשת עצמה לב' תחומין דאל"ה אפשר לחלקה לחלקים רבים גדולים או קטנים כל א' כמו שירצה וזה אין מסתבר כלל ולכן ראשי הקשת אין מודדין אלא מנביתם לכל הצדדין (א"ח"ח סי' פ' ד"ה נ"ה ב' וסי' ק"י סק"י י"ג ט"ו י"ז וחזו"א ממש"כ בס"י פ' ד"ה נ"ה ב').

מדידה אחת לכל הקשת

גב. - לענין מ"ש בסוף דין י' "ומ"מ אין מחלקים את הקשת עצמה לב' תחומין דאל"ה אפשר לחלקה וכו', וזה אין מסתבר כלל ולכן ראשי הקשת אין מודדין אלא מביתם" וכו'. - העיר רנ"ק הי"ו דבסי' פ' ד"ה נ"ה ב' בתי' הב' כ' א"נ צריכין לברור להן תחומן או בחילוק העיר לארך או לרחב, אבל אין נותנין להן ב' תחומין. א"כ משמע שאם רוצים יכולים לחלק העיר לאורך (ורק דאולי כ"ז שלא החליטו לעשות כן הרי הם חולקים לרוחב) - אך לענין דנכון כסתימת כת"ר דמשמע דההכרח לחלק לרוחב, כיון דבסי' ק"י (שכ' לאחרונה) כ' בדרך הב' "ואפשר שאין חולקין העיר לב' תחומין, וכיון שמרבעין את העיר במקום שמתקצר ע"כ נידון הראש בפ"ע, וכן נראה שאם באנו וכו' וזה לא מסתבר כלל", משמע מסתימת דבריו שצריך לעשות כן לחלק במקום שמתקצר. והרי כן גם משמע מסתימת הפוסקים שהזכיר רק ענין הא דמתקצר, א"כ משמע דזו הכרעת חכמים דזה יותר מסתבר שהחלק הסמוך למרכז ממקום שמתקצר ופנימה הוי חלק אחיד יותר מאשר שאר עניני חלוקות העיר.

בינתים כבר נתוספו בעזה"ש"ת ההערות לסי' שצ"ט, והריני מציעם לפני כת"ר שליט"א.

שונה הלכות סי' שצ"ט דין ג': אם רוצים יכולים להניח החבל ע"ג קרקע ולמדוד אבל אם רוצים להגביהו מהקרקע קבעו חכמים שיתנו החבל כנגד לבו כדי שלא יתן א' כנגד ראשו או צוארו וא' כנגד מרגלותיו וכה"ג שא"כ החבל מתקצר והתחום מתמעט (ס"ג וסק"ה ובה"ל ד"ה ישים).

א בדין ג' "אם רוצים וכו' אבל אם רוצים וכו' קבעו חכמים" וכו'. ובהערות כ' כת"ר שכ' כן עפ"י, ודהבה"ל קיצר בזה. - אעיר דבמחצית השקל ס"ק ב' כ' מדנפשיה דלבו לאו דוקא "אלא ששניהם יתנוהו בשוה או שניהם נגד צואריהם או שניהם נגד רגליהם, אלא כיון שעכ"פ צריך קביעת מקום קבעו חז"ל קביעות שוה לכל בניא נגד לבו וכו" - משמע דס"ל דזה רק קביעות מקום, אבל יכולים ג"כ שיהא אצל שניהם נגד רגליהם. ואמנם לישנא דהריטב"א לא משמע כן, אלא שאם לא מודדים ע"ג קרקע ממש צריך שיהא נגד לבו, ואמנם אולי הבה"ל פ"י בכונתו כעין הא דס"ל למחצה"ש. ועכ"פ אולי כדאי יותר להעתיק כהבה"ל, ורק להעיר מה דאיתא בריטב"א.

תשובה: לענין בריטב"א אין מקום לפרש כמחצה"ש, ואחר שהבה"ל העתיק דברי הריטב"א ברור שכונתו ג"כ כן אלא שקיצר ביותר.

שונה הלכות סי' שצ"ט דין ד': אם היו שם הרים וגאיות אז אם אין רחבין מחמשים אמה ויכול להבליעם בחבל של חמשים אמה לא ילך בצד העיר שהוא ישר למדוד שם ששם נוח יותר ויחזור כנגד העיר לפי מדה שמדד שם רק צריך למדוד כנגד העיר ההרים והגאיות כדלקמן מיהו אם כנגד העיר גופא יש מקום מישור בלא הרים וגאיות צריך למדוד במקום המישור בין שההר גדול או קטן ואם ההר או הגיא רחב מג' אמה כנגד כל העיר כגון שהוא במזרח העיר וכל אורך מזרח אין יכול להבליעו אם יכול להבליעו בתוך אלפים של צד צפון ודרום ששם מתקצר ההר והגיא ילך שם ויבליעו ומודד והולך שם משפתו והלאה עד כנגד מקום שכלה שם רוחב ההר והגיא כנגד העיר וחזור למדתו כנגד העיר ומשלים למדת תחומים כיון שהוא עדיין בתוך התחום של צד העיר אבל אם אינו יכול להבליעו בתוך אלפים של צד העיר שההר והגיא אין מתקצר מרחבו

קנין שביטה לחפצי נכרי

א) בסי' ת"א בדין ג' כ' כת"ר את הפלוגתא בסתם. ולכאורה יש משמעות בסו"ד בה"ל דלא אזלי בתר העכו"ם עצמו מדסיים בדברי הב"מ וכ' "ודלא כהגאון יעקב", וצ"ע.

תשובה: לענ"ד אין כאן הכרעה.

שונה הלכות סי' ת"א דין ד': ואם הוציאן הגוי חוץ לתחומן והביאן לעיר יכולין לטלטל בכולה אף שאין להן אלא ד"א דכל העיר כד"א ובלבד שתהא מוקפת מחיצות לדירה שבנו בתים תחלה לדירה ואח"כ הקיפו בחומה סביב אבל אם הי' ההיקף מקודם אין לטלטל שם אלא בד"א א"כ לא הי' שם יותר מבית סאתים שבוה אף אם הוקף תחלה מותר לטלטל וסתם עיירות מוקפות לדירה שבונים בתים תחלה ואח"כ מקיפין אותם אבל סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה דרך לעשות תחלה המבצר ואח"כ מתיישבים בתוכו אנשים לדור וערים הפריים שלנו [שהבתים הרי הן כמחיצות] כיון שתקנו המבואות כדין בצורה נחשבת כולה מוקפת לדירה שהרי בונין הבתים תחלה ואח"כ עושין הצו"ה שמתקן הפרצות וחצר לעולם חשוב כד"א (ס"א וסק"ו ז' ח' ושה"צ).

ערים הפריים שתקנו המבואות בצוה"פ שנחשבת כמוקפת לדירה

ב) בדין ד' - כת"ר קיצר את דברי המ"ב, ובדברי המ"ב מתבאר דהבתים משמשים בזה לתרי אפני, הן שלהם יש את הדין של בית, והן שהם עצמם ההיקף, והא דהוי הוקף אח"כ הוא ע"י סתימת הפרצות אשר בין הבתים, וכמוכח דהיינו כשהם יתר מ"י (ואולי את זאת אפשר להזכיר בהערות).

שונה הלכות סי' ת"ב דין ג': וכ"ז דווקא כשהחריץ הוא בסוף התחום של כל א' שנמצא חלק ממנו חוץ לתחומו של כל א' אבל אם החריץ עומד כולו במקום המשותף לשתי העיירות כגון שיש ביניהן רק ג' אלפים אמה והחריץ הוא באמצע שתיהן מותרין למלות ממנו בלא שום מחיצה ולהוליד לעירן דאמרי' יש ברייה וכל א' לוקח מחלקו, ואם החריץ רחב הרבה ויש שטח גדול שאין שייך לא לתחום זה ולא לזה ג"כ מותר למלות כל א' בתוך תחומו דכיון שהשטח שביניהם הוא חפצי הפקר שאין קונין שביטה אין לחוש מה שמעבר השני יש מים ששייכים לאיזה עיר ויש פוסקים שחולקים על עיקר הדין וס"ל דאפי' מים שבין ב' תחומי שבת מותר וא"צ מחיצה להפסיקן וצ"ע להלכה (סק"ב ג' ובה"ל ד"ה מקצתו וד"ה וצריך).

מים שבין שתי עיירות ומכונסים מקצתו בתחום עיר זה ומקצתו בתחום עיר זה

ג) בס"י ת"ב - בדין ג' בסופו, כ' ויש פוסקים שחולקים על עיקר הדין וכ"ו. יתכן דיותר עדיף לכתוב זאת בסוף דין ב' שבוה יותר ניכר שכל עצם דין השו"ע תלוי בפלוגתא. ובדין ג' ישאר רק חידושו של הבה"ל שבאופן של שטח גדול מותר גם לדעת השו"ע.

שונה הלכות סי' ת"ג דין א': שבת בבקעה [שהיא כרמלית ואסור לטלטל שם יותר מד"א] וקנה שם שביטה להיות לו ממקומו להלך אלפים אמה לכל רוח והקיפיה גוים בשבת מחיצה סביבה לדור בתוכה אינו הולך בה אלא אלפים אמה ממקום שקנה שביטה לכל רוח שאינה כולה כד"א כיון שלא שבת באויר המחיצות בין השמשות ויש לו אלפים אמה שלו אין מתירין לו להלך בכל המחיצה ואפי' אם אצל הבקעה ששבת יש בנין שמחיצותיו היו מבער"י כיון שלא שבת בהן בתחלת כניסת היום והבנין ההוא הוא יותר מאלפים אמה אינו רשאי להלך בו אלא אלפים ממקום שקנה שביטה וכתב הריטב"א דאף אם הוציאוהו גוים ונתנהו חוץ לאלפים אפי"ה אין רשאי להלך בכולה ואין לו אלא ד"א כיון שאין כל ההיקף חוץ לתחומו ומעיקרא נאסר באותו מקום שהוא חוץ לתחומו לא דמי למי שנתנהו גוים במקום אחי' מוקף מחיצות דמותר להלך כולו כדלקמן סי' ת"ה (ס"א וסק"א ב' ג' ד' ובה"ל ד"ה אלא וד"ה כיון) ואם חזר לתחומו במזיד אין לו אלא ד"א אבל אם חזר בשוגג חזר לתחומו ואפי' חזרו ונפלו המחיצות יש לו אלפים (חזו"א או"ח סי' ק"ט סק"ג ע"ש) ובס' גאון יעקב מסתפק על דברי הריטב"א להלכה (בה"ל ד"ה אלא).

הוציאוהו גוים מתחומו ונתנהו בהיקף שנעשה על ידם בשבת

ד) בס"י ת"ג - דין א' וכתב הריטב"א דאף אם הוציאוהו גוים וכו' אפי"ה אין רשאי להלך בכולה" וכו'. כדאי לסיים שאין לו אלא ד"א כמי"ש כן בבה"ל בשם הריטב"א - ואפשר גם לציין לחזו"א סי' ק"ט ס"ק ז' ד"ה כתב שהביא לדברי הריטב"א שאין לו אלא ד"א. - ומ"ש "אבל אם חזר בשוגג וכ"ו" דין זה ליתא בחזו"א, אלא נלמד מדבריו במ"ש אילו היה הדין דרשאי לחזור - וכדאי להדגיש זאת (יעו"ש בחזו"א דכנראה יש ט"ס, ובמקום "זוכייתו בתחום שני תחלתו חומרא וכ"ו", צ"ל "זוכייתו בתחום ראשון תחלתו חומרא וכ"ו").

תשובה: מש"כ להגי' בדברי מרן זצ"ל לענ"ד אין צורך.

שו"ע שאינו הולך למקום מישור. ובה"ל הוסיף עוד דסגי במדידה של המישור וא"צ כלל למדוד את ההר, והיינו כעין מ"ש לקמן בה"ל ד"ה באלכסון שא"צ למדוד בב' המקומות ולמתוח חבל באלכסון. - ומשי"כ גם שם בד"ה באלכסון - זה כנראה גם לכת"ר לא קשיא דהרי שם הביא רק כדי להכריע כהגרי"א, ומובן שמאי דמביא כן ולא מסתפק במה שמביא לקמן, דכיון דכאן הוא עיקר דיני המדידות הזכיר זאת. - ולפי"ז כדאי לכתוב בדין ו' למ"ש המ"ב בשם הריטב"א, ויעוין עוד לקמן בעוה"ש"ת באות ח'.

תשובה: תי' כת"ר שליט"א אינו מתקבל על הדעת שהרי רואה מה שלפניו כשמתחיל למדוד, וכי ס"ד שההר מוכרח להתחיל מקצה העיר, או בהר שצמח באמצע המדידה.

שונה הלכות סי' שצ"ט דין ט': שיעור תחום שבת במדות של זמנינו הוא קילומטר א' עם 160 מטר ובצירוף השבעים אמה ושייכים שהם כמו 41 מטר הוא ק"מ א' עם 201 מטר ושיעור התחום שבת של העיר עם אלכסונו (ועם הע' אמה ואלכסונו) הוא ק"מ א' עם 680 מטר ותחום שבת עם אלכסונו למי שקנה שביטה בדרך הוא ק"מ א' עם 624 מטר (שיעורין של תורה).

שיעורי תחום שבת

ו) בדין ט' - "ותחום שבת עם אלכסונו למי שקנה שביטה בדרך הוא וכו", ובסוף מצוין ל"שיעורין של תורה". אצלי נמצא שיעורין של תורה משנת "בדרך תמים", ושם לא כתוב לפרט זה, הגם דנכון החשבון אבל משתמע שזה כתוב שם. - עוד אעיר דאולי כדאי גם להזכיר את הדי' אמות שיש לו חוץ מתחומו, ושיעורם בזה ב"מטרים" עם אלכסונו.

תשובה: העתקתי משיעורין של תורה הוצאה שני' ושם הלשון כמו שכתבתי.

שונה הלכות סי' שצ"ט דין י"ג: אם ב' בני"א מדדו את התחום א' ריבה וא' מיעט אם א' אינו מומחה אין הולכין אחריו כלל אבל אם שניהם מומחים כיון דתחומין דרבנן שומעין למרבה ואמרי' דהשני טעה ואפי' אם הי' הרבה יותר מכדי מתיחת החבל ובלבד שלא ירבה יותר ממדת אלכסונו של עיר דהיינו לערך תק"פ אמה [וי"א תקפ"ה אמה] דתלינן שהשני מדד באלכסון מהקרן של עיר ולכן נתמעט התחום כשיעור האלכסון והוא מדד כהלכה כני"ל דין ח' אבל אם עלה מדידתו יותר על זה אין הולכין אחר מדידת שניהם וצריך למדוד מחדש ולברר הדבר (ס"ט וסקל"ד ל"ה ל"ו ל"ח ל"ט ושה"צ).

ז) בדין י"ג - בציונים, צריך לציין גם למ"ב ס"ק ל"ד (כי מ"ש בתחילת דין זה דבאינו מומחה אין הולכין אחריו כלל, כתוב שם).

מדידה במקום מישור כשיש הר כנגדו

ח) עוד לענין מ"ש לעיל באות ה' - ונראה פשוט דאין סתירה מדברי המ"ב ס"ק ח' בשם הפרישה, למ"ש בס"ק י"ד בשם הריטב"א, דבס"ק ח' הרי איירי שרוצה ללכת לשלא כנגד העיר, אבל בס"ק י"ד גם ע"י העתקתו יהא עדיין נגד העיר ובעין דברי הגא"י, אלא שהגא"י איירי לענין לכתחלה, והריטב"א לענין אמצע המדידה לפי הנ"ל. - והי' אפ"ל להיפך, דדברי הפרישה הם לענין לכתחלה שלא ילך לעשות כל המדידה שלא כנגד העיר בגלל מאי דיהא לו באמצע הבלעה באופן שאינו נוח, אבל דברי הריטב"א שהם כבר בשעה שעומד אצל ההר אולי מותר להעתיק מחמת הטורח אפי' לשלא כנגד העיר. אבל לא משמע כן לפי"ד הפרישה, ויותר מסתבר כני"ל שדברי הריטב"א הם לענין שגם ההעתיקה היא כנגד העיר, והאופן של הפרישה איז גם בדיעבד לא יעתיק עצמו לשלא נגד העיר.

מדידה מן צד העיר כדי שלא יצטרך לקדר

ט) במ"ב ס"ק ז' "שיש לו לקדר", העיר רני"ק הי"ו שאין זה כהא דס"ו, וזה קשיא גם ע"ד הרא"ש. ובמחצת"ש ס"ק ג' כ' ליישב דכונת שו"ע כאן הוא לבעין הא דס"ו יעו"ש. וכן העיר הנ"ל דבתוס' איתא בדרך נ"ח ע"ב ד"ה אין "שיש לו להבליע או לקדר", ודמהרש"א כ' שאין זה מדוקדק, ודיותר נכון כמי"ש הרא"ש שיש לו לקדר או למדוד מדידה יפה. והעיר הנ"ל דכאן במ"ב ס"ק ז' העתיק כרא"ש, והיינו משום דקשה לכתוב כדברי תוס' משום הערת המהרש"א, ואילו בס"ק ח' כ' לדברי הפרישה אשר לפי"ז שוב א"ש גם דברי תוס' - ואולם הערת המהרש"א שייכת גם לפי"ד הפרישה דמתוס' משמע דעכ"פ ע"י ההבלעה יכול להיות שינוי במדידה, וקשיא ליה דמי"א אין כאן שום שינוי, אפי"ה שלא מתירים לו להעתיק עצמו משום טורח, מ"מ אין זה מחמת שעלול להיות שינוי, אלא אולי מחמת חשש לבלבול בחשבוננו. - והעיר רני"ק הי"ו שב"תוספות שבת" ס"ק ו' יש ישוב לקו' מהרש"א יעו"ש.

אציע בזה ההערות לסי' ת"א ת"ב ות"ג.

שונה הלכות סי' ת"א דין ג': חפצי הגוי קונין שביטה במקום הנחתן בין השמשות ומשם יש להן אלפים אמה לכל רוח ולא יותר ואף ששביטת הגוי עצמו הי' במקום אחר רחוק משם וי"א דקונין שביטת הגוי ואם הגוי במקום רחוק אסור להזיז הכלים ממקומן כמו בפירות ישראל שהיו מופקדין בידי אחר בסי' שצ"ז דין ו' (ס"א וסק"ד ובה"ל ד"ה קונין).

גם שם לא יתרוק יתור לצד העיר כדי להבליעו שלא יטעו הרואין אותו שעוסק שם במדידה לומר שמדת תחום של צדדי העיר מגיע עד שם אלא צריך למדוד את רוחב ההר והגי'א כנגד העיר כדלקמן (ס"ד וס"ו וסק"ח ט' י"ד ט"ו כ"ד כ"ה כ"ו כ"ז ובה"ל ד"ה ומתלקט).

ב) בדין ד' - בציונים כ' ס"ו, העיר רני"ק הי"ו דצ"ל ס"ד וס"ו.

שונה הלכות סי' שצ"ט דין ה': וכיצד מודד את ההר אם ההר זקוף כ"כ שאם יורידו חוט המשקולת מראשו לא יתרחק מכנגדו למטה בשפולו ד' אמות אז בין אם הוא רחב חמש אמה או יותר א"צ למדוד הירידה והעלי' אלא אם יש מישור בראשו אין מודד אלא המישור שלמעלה בלבד ואם אין מישור בראשו אינו מודדו כלל שהקילו חכמים בזה מפני הטורח (ס"ד וסק"י ובה"ל ד"ה אז).

כשכנגד העיר הר זקוף שבחוט יורד לא יתרחק מכנגדו ד' אמות אם ישתנה דינו כשהוא רחב פחות מנ' שמה

ג) בדין ה' - "ש'אם יורידו וכו' אז בין אם הוא רחב חמש אמה או יותר וכו'", וזה מדברי בה"ל ד"ה אז. - ואעיר בזה דבב"ח משמע שלא ככה"ל, אלא דכיון דבפחות מנ' יש דין אומד (והיינו במתלקט י' מתוך ד' שזה לא כ"כ קשה כמו בחוט יורד כנגדו) ע"כ גם בחוט יורד יש דין אומד - והיינו משום דלדין אומד אין יותר טורח במה שחוט יורד כנגדו, וכשם דלא משתנה דין הבלעה בגי'א גם כשחוט יורד, ה"נ לא משתנה דין אומד בהר כשחוט יורד. - ואולם יעו"ש בבי"ח בראשית דבריו משמע סתירה לדבריו אלו, כי מחלק בין דין חוט יורד לדין אומד, משמע דבחוט יורד אין דין הבלעה, ואולם דבריו דשם הם מן דברי הרא"ש, וברא"ש אין הכרח למשמעות זו יעו"ש. אך רנ"ק הי"ו העיר דמסו"ד הרא"ש במ"ש שיש ג' דינים בהר, משמע מסתימת דבריו דבחוט יורד בכ"ג מדלג ולא אומד. וכן העיר דכן משמע מדברי הגרי"א בבאיורו לשו"ע ובהגהותיו בש"ס דף נ"ח.

ויעוין ברמב"ם פכ"ח מה"ש הי"ד דג"כ משמע קצת הכי. - ולענין הסברה הנ"ל אפ"ל דרק באופן של הבלעת גי'א שהבלעה הוא עיקר הדין, וכשלוה אין טרחה לא מחילפים בדין דילוג, אבל בחוט יורד בהר דעיקר הדין שהוא הבלעה יש בו טרחה, ורק דיש לו תחליף ב"אומד" שלזה אין טרחה גם בחוט יורד, מ"מ כיון דיש גם תחליף של "דילוג" איז באופן זה של חוט יורד אשר עיקר הדין הוא בטורח תחליף דיילי הוא דילוג, ורק במתלקט י' מתוך ד' אז התחליף הוא אומד.

שונה הלכות סי' שצ"ט דין ו': אבל אם החוט מתרחק מכנגדו ד' אמות יש בזה ג' חילוקים שאם ההר מתלקט י' מתוך ו' דהיינו שבהילוך ו' אמות או יותר של שיפוע עולה י' טפחים במשך הגובה אז מודד כל ההר כשאר קרקע חלקה ואם מתלקט י' מתוך ה' אז רואים אם אין משפתו אל שפתו אלא נ' אמה מבליעו בחבל של נ' אמה דהיינו שווקף עץ גבוה בשפתו מזה ועץ אחר בשפתו מזה ומותח חבל מזה לזה ואם אינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה [שהוא יותר מנ' אמה] מודדו בחבל של ד' אמות דהיינו שאחד עומד ברגלי ההר למטה וא' למעלה ממנו ברחוק ד"א ונותן התחתון החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו [שע"י מתמעט מדרונו של כל ד"א חצי קומת אדם] ואח"כ עולה התחתון למקום שעומד העליון והעליון עולה ד"א ומודדין כבתחלה וכן יעשה עד שימדוד כולו ואם הוא משופע יותר שבהילוך ד"א עולה י"ט אז הקילו בו ולא הטיחיהו להבליעו בחבל של נ' אמה ע"י קורות אלא אם אין בו אלא נ' אמה ישער אותו כמה יש בו לפי אומד הדעת ואם יש בו יותר מנ' אמה מודדו בחבל על ד' אמות כני"ל וכמה פוסקים ס"ל דאף אם יש בו יותר מנ' אמה סגי במדידה ע"י אומד הדעת לבד כיון שמתלקט עשרה מתוך ד"א וכן מצדד הגרי"א להלק (ס"ד וסקי"א ט"ז י"ז ובה"ל ד"ה ומתלקט וד"ה ואם).

ד) דין ו' - כדאי לציין גם לשעה"צ ס"ק ט"ו כי גם שם חזי' דנוקט כהרשב"א שמתלקט י' מתוך ו' מודדו מדידה יפה.

שונה הלכות בהערות לסי' שצ"ט דין ד': מיהו אם כנגד העיר כו', מה שהביא המ"ב בסקי"ד בשם הריטב"א לכאו' הוא הוא מה שהביא בסקי"ט ובה"ל ד"ה ומתלקט בשם הגא"י בשם תוספתא (וגם הביאו בה"ל ד"ה באלכסון) ולא ידעתי למה כפלו ג"פ וצ"ע.

מדידה במקום מישור כאשר יש הר כנגד העיר

ה) לדין ד' ודין ו' - ב"הערות". לדין ד' כ' כת"ר דמה שהביא המ"ב בסקי"ד בשם הריטב"א לכאו' הוא מה שהביא בסקי"ט ובה"ל ד"ה ומתלקט בשם הגא"י בשם התוספתא, ותמה כת"ר למה כפלו ג"פ. - וע"כ השמיט כת"ר בדין ו' לדברי הריטב"א כיון שבדין ד' כבר כ' לדבר הגא"י בשם התוספתא. - אך לענ"ד שיש חידוש במ"ש בשם הריטב"א, דבמ"ש בשם הגא"י הוא לענין תחילת המדידה דאמרי' שכיון שיש גם נגד העיר גופא מקום מישור צריך למדוד שם, אבל לאחר שכבר התחיל למדוד ובאמצע מדידתו עומד אצל הר שיכול להבליעו ע"י עצים, אלא דיש לו עצה להעתיק עצמו מן ההר לצדו, הי' אמינא דזה לא יעשה כיון שסו"ס גם במקומו יכול להבליע, והוא כבר עומד באמצע מדידתו, ואולי ע"י ההעתיקה יתבלבל בחשבוננו, ע"כ קמ"ל בשם הריטב"א דגם זאת מותר לו לעשות. ובזה כבר לא תמוה בכפילות של ג"פ, ונשאר רק התימה במה שכפל ג"פ, וזה מצוי כמ"פ במ"ב שמביא דבר במ"ב וגם בבה"ל. - אולם כאן יתכן גם זאת לישב, דבמ"ב ס"ק ט' הזכיר רק שמועד במקום מישור ולא כגוונא של

שונה הלכות סי' ת"ג דין ב': וכ"ז לענין להלך אבל לענין טלטול יכול לטלטל בכולה ע"י זריקה דכיון דהמחיצה נעשית בשבת ע"י גוי מהני לענין טלטול כנ"ל סי' שס"ב דין י"א [ואם לא הוקפה לדירה צריך שלא תהא יותר מבית סאתים] ויכול לזרוק אפי' חוץ לאלפים שהרי רה"י גמור הוא [חוקא בחפצים של אדם אחר שמגיע תחומו להלך מהאלפים שלו או חפצים של הפקר דאל"ה הרי אסור להוליכם חוץ לתחומו דהכלים כרגלי הבעלים כנ"ל סי' שצ"ז דין ד'] אבל לטלטל כאורחי' שלא ע"י זריקה אסור אפי' תוך אלפים דכיון דא"א לו לטלטל חוץ לאלפים אלא ע"י זריקה הוי האלפים שלו נפרצה במלואה למקום האסור לו בטלטול כאורחי' זו דעת התוס' וכ"פ הרמ"א אבל רוב הפוסקים חולקים ע"ז וכן הסכימו האחרונים דתוך אלפים מותר לטלטל כי אורחי' דלא מקרי פרוץ למקום האסור כיון דמותר הוא בעצם ורק מפני שא"א לו לילך לשם שהוא חוץ לאלפים אין לו עצה לטלטל שם אלא ע"י זריקה (ס"א וסק"ג ו' ז' ח' ט') ובחזו"א כתב נראה דדעת התוס' דמתוך אלפים לחוץ לאלפים אסור אפי' להושיט תוך ד' אמות גזרה שמא ימשך אחר חפצו ולכן אסור ג"כ בכולו יותר מד"א משום פרוץ במלואו והאחרונים לא פירשו כן לכן חלקו ע"ז וכן הדין בשבת בבקעה ולא הוקפה מחיצות אסור לו להושיט מתוך אלפים לחוץ לאלפים אפי' פחות מד"א והריטב"א כתב דביו"ט מותר אף להושיט מתוך אלפים לחוץ לאלפים וצ"ע (אור"ח סי' ק"ט סק"ד ז' ואפשר דמרוץ לא בא אלא ליישב דעת התוס' והרמ"א אבל לדינא אפשר דמודה דק"ל כשאר הפוסקים).

טלטול והושה ביו"ט חוץ לאלפים כאשר שבת בבקעה והקיפוהו גוים היקף העובר על אלפים

ה' בדין ב' - "זו דעת התוס'". כדאי לכתוב שכן הוא ג"כ פסק הרמ"א. - ומ"ש בסו"ד "והריטב"א כתב דביו"ט מותר וצ"ע", והיינו מדברי החזו"א בס"ק ד' - נפלאיתי דהרי לענין טלטול תוך אלפים הסכים לזה החזו"א בפשיטות, ורק דן לענין זריקה לחוץ לאלפים כיון שיש חשש של שמא ימשך, אך זה שייך רק אליבא דרב הונא, אבל לדין דפסקי' דלא כוותיה הרי אפי' בשבת מותר לזרוק, - ואולי שייך לדון בזה לפי מש"כ החזו"א דלתוס' יש איסור בהושה חוץ לאלפים אפי' תוך ד"א משום שמא ימשך, ואשר לפי"ז אפשר לסבור כהרמ"א וא"כ שוב יש נפ"מ לענין יו"ט, וא"ש במה שכת"ר העתיק לדברי הריטב"א בסמוך למה שהביא בשם החזו"א ליישב דברי תוס', אך א"כ ראוי לבאר זאת כי בפשוטו דברי החזו"א במ"ש ע"ד ריטב"א לא שייכים לדינא, ורק דעפ"י ישונו לדברי תוס' שוב יש נפ"מ במ"ש ע"ד הריטב"א [וגם זה תלוי במ"ש לקמן אות ו' דיתכן דגם מ"ש החזו"א ע"ד תוס' לא הוי להלכה, א"כ אין שוב נפ"מ לענין יו"ט].

ולעצם דברי החזו"א במ"ש ע"ד הריטב"א, וכ' דבריטב"א כ' דביו"ט מותר לזרוק, כונתו לדברי הריטב"א בריש הסוגיא בד"ה באלפים אמה שכי' וע"כ הא בשבת מיירי דאלו ביו"ט וכו', וסיים "ודבר פשוט הוא שמוותר לזרוק ביו"ט". אך כנראה שאין הכרח שכונתו לזרוק חוץ לאלפים אלא לענין תוך אלפים, ואה"נ שמוותר גם לטלטל ורק דנקט כאן זריקה. - והנה יעוין דברי הריטב"א לקמן בע' ב' בד"ה אבל לטלטל אטו הלך כ' [ועוד דביום טוב מודה רב הונא שמוותר לטלטל בכל האלפים כדכתיב לעיל], משמע דחוץ לאלפים אסור. - וכן משמע שם בדברי רש"י אשר על דבריו קאי הריטב"א - וכ"כ בגאון יעקב דדברי הריטב"א הם רק לענין תוך אלפים, אבל חוץ לאלפים אסור לטלטל.

טלטול תוך אלפים כששבת בבקעה והקיפוהו גוים

ו' שם - "ובחזו"א כ' נראה דדעת התוס' וכ' והאחרונים לא פירשו כן לכן חלקו ע"ז וכו'". - מתקבל הרושם כאילו דעת החזו"א לפסוק כהרמ"א, ולכאורה כונתו רק ליישב דעת תו' ורמ"א מקושי האחרונים, אבל לדינא שפיר יתכן כרוב הראשונים כמש"כ בשעה"צ ס"ק ד'. וגם בחזו"א ס"ק ז' ד"ה ונראה במוסגר כשהזכיר לדעת רש"י כ' "לדעת רש"י וש"פ".

הריני בזה להמציא לכת"ר הערות על סי' שמ"ט שצ"ו ושצ"ז.

שונה הלכות סי' שמ"ט דין א': מותר אפי' לכתחלה לטלטל פחות מד"א ברה"ר וכל אדם יש לו ד"א ברה"ר שיכול לטלטל בהם ואם בירר [אפי' במחשבה, חזו"א אור"ח סי' פ' ד"ה מתני'] הדי"א לצד א' שוב אינו יכול לטלטל לצד השני כלום וימודד הדי"א בצמצום (ס"א וסק"ג ח' ט"ז ושה"צ אות ט"ז) וגם מקום גופו בכלל הדי"א (חזו"א אור"ח סי' ק"ב סק"א).

בדין דכל אדם יש לו ד' אמות ברה"ר

א. סי' שמ"ט דין א' - כ' בשם החזו"א דמועיל אפי' כשבייר במחשבה - וכ"כ בסי' שצ"ו דין ב'. - אעיר בזה שבפי' הר"י כ' בהדיא "אבל כיון שבייר אותם לצד מורח והחזיק לכת אמה אחת מאותן ארבע אמות שוב אין מניחין אותו וכו'".

ב. שם - במש"כ מחזו"א סי' ק"ב סק"א דהדי"א הם עם מקום גופו. - יעו"ש שדן בדברי רש"י והריטב"א (ועו"ש בהגהות כור לזהב על הריטב"א), ומשמע דהנידון כשהאדם עומד אי מקום מצב הרגלים בכלל הדי"א או לא (יעוין מ"ש בזה באור גדול על המשניות ריש פ"ד), וע"כ לא הבנתי רא"י החזו"א מהקו"ב בעוג מלך הבשן, דהרי שם הנידון כששוכב, וזה פשיטא דלא ניתן לו ד"א חוץ מכל מקום גופו כששוכב.

שונה הלכות סי' שמ"ט דין ב': ד"א אלו מודדין לו באמה שלו (ס"א) דהיינו שהקנה שהוא מראש אצבע האמצעי עד המרפק נחשב לה' טפחים ומוסיפין עוד שתות שלו שיהי' ו' טפחים (חזו"א אור"ח סי' ל"ט סקט"ו וע' בספר שיעורין של תורה) ולכן אם האיש ארוך ביותר מודדין לו הדי"א שלו שהם גדולים משאר בני"א ואפי' מעביר ד"א בבת אחת אין חייב ומותר עד שיעביר ד"א שלו (ס"א וסק"ג ושה"צ ונשאר בזה בצ"ע אבל בחזו"א אור"ח סי' ק"ב סק"א הסכים לזה וכ"כ בסי' ס"ב סק"ט סוף אות ד') ואם האיש הזה גופו בינוני כשאר כל אדם אבל אמתו קצרה משאר בני"א נותנים לו ד"א בינונית של כל אדם שכל א' מהן ששה טפחים אבל אם גם בגופו הי' ננס אין נותנין לו אלא ד"א שלו וע"י פמ"ג (ס"א וסק"ד ושה"צ) ובחזו"א מסופק במי שאמתו אין גדולה לפי מדת גופו אם נותנין לו כל הדי"א אמות של קודש או שנותנין לו ג' אמות כ"א מהם שליש גופו והאמה הרביעית לפי אורך אמתו אם אינה פחותה משל קודש ואם פחותה נותנין לו הרביעית של קודש ע"ש (אור"ח סי' ל"ט סקט"ו).

שיעור ד' אמות לננס ולגדול בגופו וננס באבריו

ג. בדין ב' - לענין ננס בגופו כ' כת"ר דהחזו"א מסופק בזה, ודכן מסתפק במי שגופו גדול משאר בני"א, אבל אמתו אין גדולה לפי מדת גופו - ולענין דהחזו"א פושט את ספיקותיו, דהרי בתחילת דבריו כ' לדבר פשוט דבננס בגופו נותנין לו אמה דידי', וכ' דכ"כ המ"ב לדינא. ורק דהחזו"א נחית לחקור את ב' צדדי הנידון, וכ' בתחלה "ונראה דהא דעוג וכו'", זהו צד א' לנטות מדעת המ"ב שבננס שהוא ננס באבריו יתנו לו אמה של קודש, וכן נפ"מ בגדול בגופו, שבאבריו פחותים משל קודש או כשל קודש נותנים לו כשל קודש, וביותר משל קודש נותנין לו כאבריו. - אך אח"כ סיים "ויש עוד לפרש דלעולם וכו'" הוא צד השני אשר בזה חוזר לסבור כהמ"ב ולקיים דעתו, ומחליט דתמיד חזי' לגופו כג' חלקים שהם ג"א, ונותנים לו עוד חלק א' שהוא כשליש גופו, וע"כ בננס בגופו ובאבריו ס"ל כהמ"ב, ובגדול בגופו וננס באבריו מסתפק עדיין אך יהא דינו לפי צד זה, וזהו שכי' "מיהו יש לע"י בעל קומה וננס באבריו וכו'", ומסתפק אם גם כאן יתנו לו האמה ד' בשטח של שליש גופו, אור"ד כיון דלא נצרך כ"כ סגי לפי מדת ידו, וסיים להכריע כן במ"ש "ונראה דלפי אבריו וכו'", ומדבריו האחרונים ג"כ חזי' שנוקט כצד הב', ע"כ חקר בדין גדול בגופו ומסיים בלשון הכרעה "ונראה דלפי אבריו", הגם דגם לפי צד הא' יצא דכשאבריו קטנים ממדת גופו וגדולים ממדת קודש נותנין לו כאבריו, מ"מ לפי מאי שנוקט הוצרך לחקור ולפשוט, אלא דע"כ משמע דבגדול בגופו וננס באבריו שהם פחותים משל קודש בזה יתנו לו כשל קודש כיון דהם פחות משל קודש דלא גרע מבינוני, וג"כ לא אמרי' כיון שמוסיפים נוסף לו כערך שליש גופו.

תשובה: לענין דאיני רואה כאן הכרעה ומש"כ בסו"ד ונראה כו' הוא לפי צד הב'.

שונה הלכות סי' שמ"ט דין ג-ד: אם לא בירר ד"א אפשר שחייב אם העביר ד"א של קודש [דהיינו שכל אמה ו' טפחים בינונים] אף שאינו ד"א שלו וצ"ע (חזו"א אור"ח סי' ק"ב סק"א).

יש להסתפק אם כל עומד ברה"ר באקראי נותנין לו ד"א שלו או דוקא אם קבע כאן [אפי' לא קבע מע"ש] מיהו לא נתברר כמה שיעור קבע (חזו"א שם).

חיוב במעביר ד"א כשלא בירר הדי"א אמות שלו

ד. בדין ג' וד' - תמוה במה שחילקם לב' דינים, וגם כ' בתחלה לדין המבואר בדין ג' לפני שכי' לדין ד', דבחזו"א נראה שחוקר מהו השיעור של קבע, ונוטה דאולי המבחר לזה אם בירר או לא, כלומר שסיום דבריו בענין בירר הם פתרון לחקירתו בגדר שיעור קבע. - ועוד יתכן דבלי בירר אולי פשיטא ליה שדין חיובו תלי בהעברת ד"א של קודש, כי הצד שני של מ"ש "אפשר דלא יהיבין ליה ד"א עד שיבררין" הוא דיתכן דגם בבירר עדין לא מועיל לזה עד שיקבע, ולכן כ' בתחלה ענין קביעות מע"ש ודחה לזה, ועכ"פ יתכן דבע"י בשבת שיקבע עצמו שם ולא סגי בבירור, אבל בלי בירור יתכן דודאי דחיובו הוא בד"א של קודש. - הגם דלישנא דהחזו"א "אפשר דלא יהיבין ליה ד"א עד שיבררין" משמע כאילו הצד שני דאולי גם לפני בירור כבר תלוי בד"א שלו, אך מדבריו הקודמים שחזי' שבע"י קבע ורק נסתפק בגדרו, הרי משמע שדן בזה דאולי הבירור הוא ג"כ סגי לדין קבע, אך לא שגם לפני בירור יש צד לזה. - וגם בסבאר י"ל כן דאיך נאמר דאין תלוי בדין קודש דאיזה שיעור תתן לו ואכתי לא בירר.

לפי"ז יש לאחד לדין ג' וד' יחד, ולכתוב בתחלה לספקו ואח"כ לנטייתו לתלות בבירור, ואם כנים הדברים הנ"ל אפשר לכתוב שלפני בירור תלוי בשל קודש.

ועיון מ"ש עוד בזה לקמן בעזה"ש"ת באות ו'.

תשובה: לענין דהם שתי ספקות ולא תליא כלל חדא בחברתה (אף שבחזו"א כתבם בס"ק אחד)

שונה הלכות סי' שמ"ט דין ה': הי' הולך עם החפץ והעבירו ד"א ברה"ר או שבייר ד"א במזרח ומושיט חפץ למערב מודדין ד"א של קודש (שם).

חיוב במעביר ד' אמות של קודש

ה. בדין ה' - כתב ב' ציורים שדינו בשיעור של קודש, הא' בעומד ברה"י ומעביר חפץ ברה"ר, והב' בבירר למזרח והושיט למערב. - הנה דין הב' מבואר להדיא שם בחזו"א - ודין הא' הוא נכון כיון שאין לו ברה"ר מקום דידיה, אך לכאורה בחזו"א לא נזכר כאן במסקנתו בד"ה שו"ר ברשב"א, כי מ"ש "ומשמע דלוקח חפץ מרה"ר ומעבירו ד"א משערינן בשל קודש אפי' בענק כיון דהאדם לא עמד במקומו", לענין דאין כונתו שעמד ברה"י ולקח חפץ ברה"ר והעבירו שם, ומנמק משום דהוא לא עמד שם אלא ברה"י, אלא לענין דכונתו באדם שמהלך ברה"ר אשר בזה אין לו ד"א של מקומו כיון דלא עמד במקומו (כמו דסיים לנמק בזה), ובדרך הילוכו לקח חפץ ומעבירו בזה משערינן בשל קודש. ואולי כלול בדבריו אלו ב' הציורים הן בעומד ברה"י והן במהלך ברה"ר, וא"כ יתכן להוסיף פרט זה של מהלך ברה"ר. - ומש"כ לעיל בריש ס"ק זה בד"ה מ"ח א' בסופו, מציור של עומד ברה"י שם המכוון לענין אחר, שדן שם על האיסור דרבנן של העברת קו הגבול של הדי"א, ע"ז סיים שכשעומד ברה"י הרי אין לו קו גבולי ברה"ר, ע"כ יכול לטלטל עד ה' וג' חומשין.

ועיו' בחזו"א כאן בד"ה שו"ר ברשב"א שכ' ציור שלישי של חיוב בד"א של קודש "בנוטל מתוך ד"א וזורק חוץ לד"א סגי בעבר החפץ ד"א של קודש". והיינו כיון שנטל מתוך אמצע הדי"א של מקומו ומציא לחוץ ממקום גבולו אזי החיוב בזה כשל קודש, כי רק בנוטל מתחלת ד"א שלו עד סוף ד"א שלו, הגם דכבר עבר ד"א של קודש, מ"מ כיון דהחפץ תוך מחנהו דהוא מקומו שנתנו לו אין זו הוצאה, אבל כשמוציא מחוץ לד"א שלו ורק שחלק מהעברה היתה בד"א שלו, בזה אזלי' בתר קודש. וצ"ע מדוע כ' החזו"א כן רק בגוונא של זריקה דשפיר נפ"מ גם בהושה, וזהו כעין ציורו שכ' בבירר למזרח והושיט למערב דגם במזרח גופא יש נפ"מ בגוונא הנ"ל. ואולי משום דלא שייך שיכול להושיט כ"כ ברחוק וע"כ נקט בגוונא של זורק, אך זה אינו דשייך כשיטה עצמו ע"י שמוזי' עצמו לקצה הדי"א, ובכ"ז לא נתבטל בירורו הקודם דלא היה דעתו לברר ד"א חדשים.

ועכ"פ כת"ר לא כ' כלל לציור זה גם בזריקה, וכ' כאן רק לב' ציורים ולא הזכיר לציור הג' בזריקה (וכאמור גם בציור הא' אולי נקט בזה ציור אחר ולא הציור של החזו"א, דיתכן דכונתו לענין מהלך).

ואולם בדין ו' סיים כת"ר "אבל מדאורייתא אין חייב בזה עד שיעביר ד"א של קודש", וכנראה כונתו באמת לאופן הנ"ל שנוטל מתוך אמצע הדי"א ומעביר לחוץ מהדי"א, שרק בנוטל מראש הדי"א ומניח בסוף הדי"א לא אזלי' בתר של קודש, אבל כאן בנטל מתוך אמצע הדי"א ומעביר לחוץ מהדי"א תלוי כשל קודש. וא"כ ראוי להדגיש שם פרט זה דהמכוון בנוטל מתוך אמצע הדי"א, ושם כ' במעביר וממילא מובן בזורק, אך כדאי להזכיר זורק שהזכירו החזו"א, ואילו במעביר לא הזכיר, אלא שנלמד כן מדבריו, ונלמד גם מדבריו בד"ה מ"ח א', אלא דשם אכתי לא איירי בזה שדוקא בנוטל מתוך ד"א, וכאן כ' כן בזורק.

תשובה: ההערה נכונה ותקנית.

עוד בענין חיוב במעביר ד"א כשלא בירר הדי"א שלו

ו. במש"כ באו"ד - חשבתי דאולי יתכן לומר איפכא דבירור הוא יותר אליים מקביעות, וא"כ יתכן דבבירור פשיטא לי' להחזו"א דיש לו ד"א דידי', וכל הספק רק בלא בירר כמ"ש כת"ר, והיינו דיתכן דיש גדר קבע בלי בירור אלא דאכתי יהא ספק באיזה צד יש לו הקולא, ואולי נפ"מ כשיברר אח"כ הוי כנתברר למפרע, וכיון שכבר קבע מקודם יש לו הקולא לצד זה שביירר אח"כ, וע"כ לא חייב בד"א של קודש, עכ"פ גם אי' נימא כן צריך להרכיב לדין ג' וד', ולהזכיר תחלה את הספק ולסיים שעכ"פ בבירר ודאי תלוי בדידי'.

בדין ד' אמות אצל ננס

ז. העיר רנ"ק הי"ו אך יהא הדין בננס בגופו שהעביר מריש ד"א דידי' עד לאחר סוף ד"א דידי', אך עדיין לא עבר ד"א של קודש. - ולכאורה להפמ"ג שהובא בשעה"צ שס"ל דבגדול בגופו בכ"ז חייב בהעברה בשל קודש ה"נ להיפך בננס, ולכאורה לדידיה כל ענין ד"א דידיה הוא רק מדרבנן לענין אפשרות טלטול בתוך שטח זה שאינו כמעביר פחות מד"א, וגם לענין שיהא לו קו גבולי שיהא אסור להוציא מקו זה (לפי המבואר בחזו"א). - ולהמ"ב שכנראה ס"ל דתלוי הכל בדידיה גם לענין העברה (דהרי אין הוכחה שס"ל לכל מילי כהחזו"א), א"כ יתכן דה"ה באופן הנ"ל חייב הננס בד"א דיליה. ולחזו"א אשר מבאר בענק שיש לו ב' דינים, דבשטח קביעות מקומו אין חיוב אפי' בכבר עבר ד"א של קודש, ורק בציורים הנ"ל שאין להם שייכות לקביעות מקומו שם החיוב בד"א של קודש, ולכאורה מתבאר בתו"ד שהקבלה של שבו איש תחתיו הוא שיש לו זכות מקום היא קולא בדין העברה של ההלכה של ד"א שהיא נאמרה בד"א של קודש, וע"ז באה הקבלה לתת לו מקום ובשטח זה אין חיובים, וא"כ אולי בננס שעפ"י דין העברה של הלכה החיוב בד"א של קודש, אולי לא מסתבר לומר שעליו באה הקבלה של דין מקום להחמיר בדין העברה, דבמטלטל כשעומד ברה"י או בדרך הילוך הרי ודאי לא מסתבר שבו יש יותר חומרא מבינוני וענק, דהרי אין לו כלל מקום ברה"ר, וא"כ לכאורה ודאי לא מסתבר שהחומרא רק כשקבע לו מקום שבוה יתחייב בשיעור יותר קטן, ויהא גרוע מבמטלטל דרך הילוך או שעומד ברה"י, וא"כ אולי דין ד"א דידיה בננס הוא רק מדרבנן שלא יוציא מקו הגבולי, וממילא לא יכול גם להוציא יותר מד"א דידי', דכשעקר מריש ד"א דילי' לא יוכל

שונה הלכות סי' שצ"ז דין ג': קדש עליו היום בבקעה ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינוניות לבד הד' אמות שהם תחום שבת דכל פסיעה הוא אמה שחצי אמה מקום מצב הרגל חצי אמה בין רגל לרגל (ס"ב וסק"ד ה') והיינו חוץ מאלכסונו אבל אם בורר הד' אמות שלו וקובע אלכסונו מהלך גם אלכסונו דהיינו עוד שמונה מאות אמה כדלקמן סי' שצ"ט דין ח' (חזו"א א"ח סי' ק"י סק"ד וסי' ל"ט סק"י ד"ה והנה) ומיירי שצריך ללכת לאיזה צורך שבת ומקרי מדידה של מצוה דמותר כ"ל סי' ש"ו דין ל' וכ"ז באדם בינוני אבל אם הוא אדם ננס שפסיעותיו קצרות ואין מחזיק כשיעור אמה יכול לילך יותר מאלפים וכן אם הוא ארוך שפסיעה בינונית שלו יותר מאמה צריך לשער בבינוני וכ' הר"מ דגם בינוני לא ימדוד בצמצום שמא אינו מצמצם פסיעה בינונית אלא יפחות קצת וכ"ז לא התירו אלא כששבת בבקעה ואינו יודע תחום שבת שא"א לו בענין אחר אבל היושב בביתו צריך למדוד בחבלים כדלק סי' שצ"ט דין א' א"כ אין בדעתו להלך כל האלפים (סק"ה ובה"ל ד"ה פסיעות ובר"ס שצ"ט בה"ל ד"ה אין) וחזו"א כתב שגם היושב בביתו יכול למדוד ע"י פסיעות מיהו בכל גונוי ראוי להניח קצת שמא לא צמצם כמש"כ הר"מ (א"ח סי' ל"ט סק"י ד"ה והנה וסי' ק"י סק"ד).

לסמוך על מדידת תחומין בפסיעות

טו. בדין ג' - בציון לחזו"א סי' ק"י סק"ד כדאי לציין גם לסי' ל"ט ס"ק י' ד"ה והנה. - ובענין מ"ש כאן מבה"ל בשם הכל בו ומדברי החזו"א, הגם דכבר דברתי עם כתי"ר בזה בכ"ז אציע הענין בפירוט בעוה"ש"ת, ומה שנוגע ל"שונה הלכות" - כפי שהבנתי מכת"ר דמפרש דהמ"ב ס"ל דלה"ל כל בו"ג גם כשהולך בשבת והוא בבקעה צריך להניח קצת שלא למדוד בצמצום, ומסביר בבה"ל סי' שצ"ט דמקורו של הכל בו הוא מדחזו"ן שיש בגמ' ענין מדידה של חבלים ולא הוזכר למדוד בפסיעות, ש"מ שאין זו מדידה מעולה ולא הניחו למדוד כן לכתחלה, ע"כ למד מזה הכל בו שראוי לנו להחמיר בזה גם במהלך בבקעה אע"ג דבגמ' לא החמירו עליו. - לדרך זו העיר רנ"ק הי"ו דמ"ט השמיט כתי"ר לסו"ד בה"ל שאם אין בדעתו למנות כל האלפים בשלימות יוכל לסמוך אף לכתחלה על מדידות פסיעות - ואולי כיון דס"ל לכת"ר שהן בשבת בבקעה והן במועד מע"ש צריך להניח מהאלפים, א"כ הרי בכלל זה שכבר נזכר לעיל שיפחות מהאלפים דמותר לו ג"כ לכתחלה למנות פחות מאלפים, אך מ"מ כדאי להזכיר זאת כיון שהבה"ל נחית להזכירו. - וכן גם לדרך זו לא הוזכר בבה"ל לחלק שיושב בביתו שאני מושבת בבקעה, וכת"ר כ' לחלק בזה ואח"כ כ' דהחזו"א לא מחלק, וכבר אמרתי לכת"ר שהחזו"א בסי' ל"ט רק דחה לדברי המ"ב (המנחת ברוך) במה שרצה לדחות ההוכחה לשיעור הגדול ע"י שמחלק בין מהלך בבקעה לבין יושב בביתו שבמהלך בבקעה הקילו בשיעור יותר גדול מהרגיל, ולזאת דחה החזו"א, אבל לענין להחמיר למדוד פחות מאלפים לא נזכר בבה"ל להחמיר ביושב בביתו. ועוד כיון שגם במהלך בבקעה מחמיר מה שייך להחמיר יותר ביושב בביתו. ולדברי כתי"ר הרי כל הילפותא של הכל בו הוא מכל יושב בביתו, א"כ הרי יוצא שאחר חומרת הכל בו שוים בזה שובת בבקעה עם שובת בביתו.

וג"כ כבר אמרתי לכת"ר שלענ"ד חשבתי שהמ"ב בבה"ל מבאר שהכל בו איירי רק למי שרוצה מע"ש להכין מדידת תחומי ע"י מדידת פסיעות לזה מצריך לצמצם, וא"ש פשוט לשונו שמשמע שכבר מדד, ורק דן אי ילך בכל שיעור מדידתו (אך כתי"ר אמר לדחות זאת דכונתו במשער שישלמו האלפים בצמצום), אבל בשובת בבקעה יתכן דלא מחמיר כלל יותר מהמבואר בגמ' [וכתי"ר סייע זאת ממה שהבה"ל העתיקו בסי' שצ"ט ולא בסי' שצ"ז], וראיתו ממאי דבגמ' לא הוזכר למדוד מע"ש בפסיעות, ובכ"ז סיים דברוזה למנות פחות מאלפים יכול למדוד כן. ואולם אי נפרש כן שפיר משמע מחזו"א שלא מחלק כן, אך אדרבה יוצא שמחמיר יותר שמפרש לדברי הכל בו גם לענין שבת כדמשמע בסי' ק"י ס"ק כ"ד [אבל מ"ש בקי השיעורים הוא לקולא שלא כסברת המנחת ברוך].

תשובה: מש"כ שלא הוזכר בבה"ל חילוק בין יושב בביתו תמוה הדרי זה יסודו שלא התירו אלא בא"א בענין אחר, ונ' שאם דעתו לילך כל האלפים לא התירו ביושב בביתו, אבל בשבת בבקעה התירו בזה, ומ"מ לא יצמצם כ"כ בדקדוק, חו חומרת הכל בו מסברא, ומ"מ זה נקרא שהולך כל האלפים.

שונה הלכות סי' שצ"ז דין ט': שנים ששאלו מע"ש או מע"ט חלוק להיות ברשות שניהם זה לילך בו ערבית זה לילך בו שחרית שאחריו לא יוליהוהו אלא למקום ששניהם יכולים לילך לכן אם עירב זה לסוף אלפים למזרח זה לסוף אלפים למערב לא יזוהו ממקומו ואם א' שאל ליר"ט ראשון וא' ליר"ט שני יכול כל א' להולך בזמן שאילתו עד מקום שעירב דשתי קדושות הן כדלקמן סי' תט"ז דין ד' רק שהראשון צריך להביא קודם בין השמשות של יום שני בתוך תחומי של השני כדי שיהא מותר לו להוליכו עד מקום שרשאי (ס"ט וסק"ב כ"א ושה"צ).

טז. בדין ט' 'ואם א' לזה ליר"ט ראשון' - כנראה ס"ס וצ"ל 'שאל'. - ובדין י"ד העיר רנ"ק הי"ו שצריך לציין גם לשעה"צ.

שונה הלכות סי' שצ"ז דין ט"ז: שור של פטם שמפטם שוורים למכור הרי הוא כרגלי מי שלקחו לשחטו ביר"ט ואפי' הוא מעיר אחרת ובה לכאן ע"י עירוב מוליכו למקומו דדעת בעליו להקימו ברשות מי שיקחנו וכן אם שחטו בעליו ביר"ט ומכר בשורו כל א' מהלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא הולך אבל שור של רועה

יב. שם. בדין ב' במ"ש שכתב הא"ר שיש לסמוך על דעה זו למעשה - כדאי לציין גם לסי' שצ"ז בשעה"צ ס"ק א' שגם שם כ' דהלכה כדעה שניה.

שונה הלכות בהערות לסי' שצ"ז דין ג': ורחבה ד"א, פירש"י בגמ' דה"ה פחות אלא דשם אין חידוש דמהלך כולה וכן בתל, מיהו נ"מ אם הוא ארוך הרבה ואין ברחבו ד"א ונראה דשיעורו בדי"ט כמו לענין טלטול. ופחות מזה כמאן דליתא כלל דמי.

שבת תוך היקף מחיצות ברוחב פחות מד' אמות

יג. שם. בהערות מ"ש ע"ד רש"י לכאורה כונת רש"י דבפחות מד"א הן באורך והן ברוחב אין נפ"מ, אבל כשרק בצד א' פחות יש באמת נפ"מ כדברי כתי"ר. ומה שסיים כתי"ר "ונראה דשיעורו בדי"ט" מאי נתכוין בזה. ורנ"ק הי"ו אמר שכונתו שבוה אין להמחיצות דין מחיצות - וא"כ יהיה לו ד"א סביב מקומו, ובתוך המחיצות יהא לו רק ד"א על פחות מד"ט, ואת היתר יוכל להשלים רק ע"י קפיצה לצד הב' של המחיצות.

תשובה: יפה כיון רנ"ק שיח"י.

שונה הלכות סי' שצ"ז דין א': י"א דמן התורה אסור לילך יותר מ"ב מיל בשבת (ולענין יר"ט ע"ל סי' תקפ"ז שה"צ אות קכ"ב) אבל דעת הרבה פוסקים דגם חוץ ל"ב מיל אינו אסור מה"ת והשר"ע מצד להלכה להחמיר בספקות דה"ל ספיקא דאורייתא כדעה ראשונה אבל דעת הגר"א נוטה כהפוסקים דלעולם הוא דרבנן וכ"ז ברה"ר אבל בימים ונהרות כיון שאינו מקום הילוך לרבים גם לדעה ראשונה אינו אלא מדרבנן וי"א דאף בכרמלית אינו מה"ת ולפ"ו להסוברים דאין רה"ר בזה"ו אין עכשיו כלל תחומין מה"ת ויש חולקין דגם בימים ונהרות הוא מה"ת לדעה ראשונה לכן בכרמלית עכ"פ אין להקל מיהו כתב הרמב"ן שאם הי' בספינה והספינה יצאה חוץ לתחום לכר"ע הוא דרבנן שהרי לא הלך ברגליו ג' פרסאות שהוא נח והספינה הולכת תחתיו, ולענין הוצאת כליו או בהמתו חוץ ל"ב מיל י"א דזה לכר"ע דרבנן וי"א דלדעה ראשונה גם זה מה"ת וכ"כ הרמב"ן (סק"א וסי' ת"ד ס"א וסק"ו ובה"ל ד"ה למאן ד"ה והואיל וע"ל סי' ת"ד דין א') ואם כבר יצא חוץ ל"ב מיל אין איסור מה"ת לילך חוץ לד' אמות לכר"ע וי"א דאפי' הולך אח"כ חוץ לתחום כיון שלא שבת שם אינו אלא מדרבנן אך אפשר דהיינו דווקא לחזור אבל להתרחק יותר ד' אמות אסור מה"ת וצ"ע והרמב"ן כתב דאם אינו מהלך ברגליו רק הוציאוהו חוץ ל"ב מיל לכר"ע ד' אמות הוא דרבנן ויש לו תחום אחר מה"ת אך אם הי' בין השמשות בסוף תחומי אינו יוצא חוץ לתחומי מה"ת לדעה ראשונה (חזו"א א"ח סי' פ' ד"ה מ"ב סי' ת"ד וסי' ק"יב סק"ב).

דינו של היוצא חוץ ל"ב מיל

יד. סי' שצ"ז דין א'. כ' כתי"ר 'ואם כבר יצא חוץ ל"ב מיל אין איסור מה"ת לילך חוץ לד' אמות, וי"א דאפי' הולך אח"כ חוץ לתחום וכו', אך אפשר דהיינו דווקא לחזור, אבל להתרחק יותר ד' אמות אסור מה"ת לד' התוס' וצ"ע". והוא מדברי החזו"א.

והנה בחזו"א שם משמע בתחילת דבריו שסובר מסברא שאפשר ללכת יותר מד"א אפי' לצד שמתרחק יותר ולא רק לצד מקומו, ואח"כ כ' דכן הוא בהדיא בתו"י יומא, וכ' דמשמע משמע יותר "דאפי' הולך חוץ לתחום כיון דלא שבת וכו'", והיינו דאפי' הולך י"ב מיל חדשים ג"כ אין איסור מה"ת, דהאיסור רק לצאת מה"ב מיל מהמקום ששבת בה"ש.

אך אח"כ כ' דיתכן דדברי תוס' איירי רק בחזור למקומו, וא"כ לענין להלך להלאה ולהתרחק יותר אין רא' משם אפי' לענין יותר מד"א, וכ"ש דלא מוכח לענין יותר מ"ב מיל. - וכתי"ר בתחילת דבריו סתם להתיר חוץ לד"א משמע אפי' לצד ההתרחקות ממקומו, ואח"כ מסיים "וי"א דאפי' וכו' אך אפשר וכו' אבל להתרחק יותר מד"א אסור מה"ת לד' התוס'", וא"כ מי הם הסוברים דמותר להלך יותר מד"א שהביא דעתם לפני שכ' "וי"א", ואם המכוון לסתימת דברי החזו"א בתחילת דבריו, א"כ לכאורה לא שייך לכתוב שיש ספק אליבא דתוס', דהרי אין מקום מיוחד להסתפק שהם מחמירים, דאדרבה הזכירו קולא, ורק הדיון למה נתכוונו, ורק אי כונתם לענין חזרה למקומו ע"ז כ' החזו"א דא"כ אין לנו הוכחה לענין התרחקות אפי' ליתר מד"א, אבל שפיר יתכן דמ"מ ק"ל כן מסברא דביתר מד"א עכ"פ אין איסור אפי' להתרחק. - ומה שהזכיר לענין להלך אח"כ "חוץ לתחום" דהיינו יותר מ"ב מיל בשם י"א, לכאורה הרי לא מצינו חולק, אך כיון שזה חידוש א"ש דנקט כן. - ואולי כונת כתי"ר מ"ש בסתם בריש דבריו שאין איסור יותר מד"א, לא נתכווין לענין צד ההתרחקות אלא כ' שיש היתר, ואח"כ סיים הפסק לענין צד ההתרחקות, אך לכאורה מריש דברי החזו"א משמע שס"ל מסברא להקל. וצ"ע.

עוד כ' כתי"ר "והרמב"ן כ' דאם אינו מהלך וכו'", הנה כבר הביא לעיל דעת הרמב"ן במ"ש "מיהו כתב הרמב"ן שאם היה בספינה וכו'", אלא דשם הוצרך להביאו בדיני ספינה, וכאן בגלל מ"ש החזו"א לענין קו הגבול.

תשובה: יפה כיון כתי"ר במש"כ ואולי כו'.

להמשיך יותר מקו שכנגדו בצד הב' דהרי יעבור לקו זה, וכן בנוטל תוך ד"א לא יוכל להעביר דרך קו זה, ואע"ג שבעומד ברה"י או במהלך יוכל לטלטל גם מדרבנן עד פחות מד"א של קודש, מ"מ באופן שקבע שאני דהוי כגזירה אטו מרה"י לרה"ר, אך בדאורייתא לא מסתבר לחלק דהרי שם אין ענין בקו הגבולי לחייב על טלטול כל שהוא, וא"כ למה יגרע בקבע ממהלך ועומד ברה"י. זולת דנימא דהקפידא שלא לטלטל יותר משיעור מקום, וכשאין לו מקום אזי השיעור של קודש, וכשקבע הרי נקבע בזה גם לחומרא ששיעור מקומו הוא קטן.

סיכום בדיני ד' אמות אצל איש ארוך

ח. וכעת אעיר בזה לענין סדר הדינים שבדינים ב' ג' ד' ה' ו' - הנה בדין ב' כלל ב' גידונים, הא' באיש ארוך ולענין חיוב בהעברה כתב לספק של שעה"צ עם הפשיטות של החזו"א - ואח"כ כ' להנידון הב' באדם בינוני ואמתו קצרה. - ודינים ג' ד' ה' ו' הם שייכים להנידון הא' של דין ב' דהיינו באדם ארוך שס"ל להחזו"א דבהעברה החיוב גם בדידי, ע"ז יש ספק של גדר קביעות והיינו דינים ג' ד', אלא שנידון א' של דין ב' איירי באופן שודאי יש לו דין קבע כגון בקבע קביעות גמורה עם בירר (אשר לפי ב' הצדדים הנ"ל באות ד' ו' בזה ודאי מהני, ובקבע מע"ש עם בירר הרי מבואר בחזו"א דמהני), ואופן ג' ד' איירי בספיקות, ודין ה' הוא דין פשוט לאידך צד מה שחייב בשל קודש, וגם סוף דין ו' איירי בזה - וא"כ אולי כדאי לרכז במקום א' לכל דיני ד' אמות בהעברה לענין איש ארוך בפירוט ג' פרטים הא' מה שודאי אולי בתר דידי, הב' מה שודאי אולי בתר קודש, הג' מה שמסתפק - ואח"כ לכתוב בדין מיוחד לדין של אדם בינוני ואמתו קצרה.

שונה הלכות סי' שמ"ט דין ו': אסור מדרבנן להוציא חפץ מתוך ד' אמותיו ואפי' החפץ מונח בסוף ד' אמותיו ואין מעבירו אלא משהו (וע"ל דין ט' וצ"ע) אבל מדאורייתא אין חייב בזה עד שיעביר ד"א של קודש (חזו"א שם).

הוצאת חפץ מגבול ד' אמותיו

ט. בדין ו' כ' "וע"ל דין ט' וצ"ע"ק, ולזה נתכוין בדין ט' במ"ש במוסגר, ולפ"ד החזו"א דין ו' אין נ"מ אם בתחלת ד' אמותיו או בסוף, ובהערות לדין ט' כ' כתי"ר ליישב דאפשר דגם דעת המ"ב כן, ורק צייר כן משום לשון הגמ' וכו', וממילא מיושב הצ"ע"ק שב' בדין ו' - ורנ"ק הי"ו העיר שגם לפי מ"ש בפנים שדעת החזו"א שלא כמ"ב מתקבל הרושם כאילו החזו"א מיקל יותר, והרי באמת מחמיר, דלדעת המ"ב (אי לא ס"ל כחזו"א) כשהחפץ בסוף ד"א יכול להעבירו הלאה, ולהחזו"א אסור בהעברת קו הגבול.

תשובה: איני רואה שום מקום להערת רנ"ק שיח"י.

שונה הלכות סי' שמ"ט דין ז': אין חייב עד שיעביר ד"א הן ואלכסונו שהם חמש אמות ושלושה חומשים ולא דוקא אם טלטל ואלכסונו העולם אלא אפי' טלטל לרובע העולם ממזרח למערב או מצפון לדרום אין חייב עד שיעביר שיעור האלכסון ומ"מ מדרבנן אסור להעביר יותר מד"א [וד"א מצומצמות משמע ברמב"ם דמותר וצ"ע] וכתב הגר"א שאם בירר לו ד"א לטלטל בהם מותר אף לכתחלה לטלטל באלכסונו של הד"א שעולה עד ה' אמות וג' חומשין ורק אם רוצה לטלטל במישור של הד"א או שלא יחד לו הד"א אזי אסור לכתחלה (ס"ב וסק"ו ז' ט' ובה"ל ד"ה שמד' ובחזו"א א"ח סי' ק"יב סק"א מבואר ג"כ כהגר"א וע"ש סי' ק"י סק"ד).

טלטול באלכסון לדעת הרמב"ם כשבירר לו ד' אמותיו

י. בדין ז' בציונים כ' "ובחזו"א א"ח סי' ק"יב סק"א מבואר ג"כ כהגר"א וע"ש סי' ק"ו סק"ד" - מ"ש סי' ק"ו ט"ס וצ"ל סי' ק"י. - והנה מתקבל הרושם כאילו עיקר המקור שפוסק כהגר"א הוא מסי' ק"יב, אלא שכ' גם לענין בסי' ק"י, ובאמת הוא איפכא שבסי' ק"י מבאר באורך לדעת הגר"א ונראה שס"ל כן, ואילו בסי' ק"יב דן לענין אחר בענין דברי המ"ב ופמ"ג, ורק באמצע השי"ט ציין לדברי הגר"א.

תשובה: בסי' ק"י מביא ד' הגר"א, אבל בסי' ק"יב שכ' ויש לד"א שבירר אלכסונו כו' וכ"ז מדרבנן כו' משמע שסתם כהגר"א.

שונה הלכות סי' שצ"ו דין ב': י"א שד"א אלו יש לו לרוח שבירר לו [ואפי' בירר בשבת ואפי' במחשבה ולא הלך בהן עדיין, חזו"א א"ח סי' פ' ד"ה מתני'] ויכול לילך בהן באלכסונו שעולה עוד אמה וג' חומשין אבל במישור אסור יותר מד"א ואם בירר למקום א' אינו יכול לחזור ולברור במקום אחר וי"א דמותר להלך ד"א לכל צד ממקום שהוא עומד והוא באמצען דהיינו שמונה על שמונה מרובעין עם הזווית שלהן וכתב בא"ר שיש לסמוך על דעה זו למעשה (ס"א וסק"ו ח' ט' ושה"צ) ובחזו"א כתב דבגמ' משמע כדעה ראשונה (א"ח סי' פ' ד"ה מ"ח א') ולענין טלטול נתבאר לעיל סי' שמ"ט דין ז' (סי"א).

בענין בירור הד"א שיש לאדם ומקומו

יא. בסי' שצ"ו לדין ב' בשם החזו"א כבר העירות לעיל באות א'. - ובדין ג' במוסגר יש ט"ס, ובמקום סי' שס"א צ"ל סי' שס"ב.

שמגדל בהמות ופעמים שמוכרו לשכניו ומכיריו הרי הוא כרגלי אנשי אותה העיר אלפים לכל רוח ואפי' עירב הרועה הזה לצד אחר יכולין להוליכו אלפים לרוח האחר של העיר שמאמתמול העמידו ברשותם לפי שרגילין ליקח ממנו [ואם עירב הלוקח מוליכו למקום שעירב] אבל לא כאנשי עיר אחרת שכיון שאינו מפותם אין דרך לקנותו מעיר אחרת ולא הי' דעתו עליהם לכן אם בא בן עיר אחרת לקנותו אין יכול להוליכו אלא עד אלפים אמה מעיר זו של הרועה וכ"ז אם הרועה מכרו אבל אם לא מכרו הרי הוא כרגלי הרועה וכ"ז ברועה שדרכו לפעמים למכור אבל אדם שאין דרכו למכור בהמות הרי הוא לעולם כרגלי המוכר כיון שבין השמשות היתה אצלו (ס"ז ו' וסק"י ט"ו ו"ז ו"ח ובה"ל ד"ה אנשי וד"ה שור).

שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר

ז. בדין ט"ז - הרי הוא כרגלי אנשי אותה העיר - צריך להוסיף שבעירב הלוקח מוליכו למקום שיכול לילך, וכמ"ש בבה"ל ס"ז ד"ה

אנשי - ושוב הראני רנ"ק ה"ו שכת"ר מעיר בהערות ללמוד דין זה מהא דלקמן דין י"ח. ולהאמור מבואר כן גם כאן בבה"ל.

שונה הלכות ס' שצ"ז דין י"ח: אבל בור מים מכונסין ממי גשמים או שלגים אם הם של יחיד הרי הוא כרגלי בעליו ואם מילא מהם אחר אינו יכול להוליכן רק למקום שבעליו מוליכן ואם עירב בעליו למזרח אין יכול זה להוליכן לצד מערב אפי' פסיעה אחת ואם הם של אותה העיר הרי הם כרגלי אנשי אותה העיר ולכן כל א' מבני העיר שמילא יכול להוליכו למקום שעירב וכן אם נתגן לאחד שאינו מבני העיר יכול להוליכו כרגלי הנותן אבל אם מילא איש אחר שלא מעיר זו אינו יכול להוליכו אלא ככל העיר שאם לא עירבו כלל מוליך אלפים לכל רוח ואם עירב א' מבני העיר למזרח אוסר עליו שלא יוכל להוליכן לכל רוח אלא אלפים מהעיר למזרח ואם עירבו מקצתן למזרח ומקצתן למערב אינו רשאי לזוז מהעיר וחוצה לה אפי' פסיעה אחת ואם הבור של הפקר הרי הוא כרגלי הממלא דאמרי הוברר דבין השמשות ברשותו קיימי ואפי' נתגן הממלא לאחרים

לאחר שמילאן ביר"ט לצרכו הרי הן כרגלי של הממלא (ס"ד וסק"ב ל"ג ל"ד ל"ה ושה"צ).

יח. בדין י"ח - ואם הם של אותה העיר הרי היא כרגלי אנשי וכו' - ט"ס וצ"ל הרי הם כרגלי וכו' - ובדין כ' "אם הוא כנוס" צ"ל "אם הם כנוסים".

תשובה: בסי' שצ"ח דין ז' מש"כ בשם החזו"א הוספתי אח"כ, ואפשר דלמה שחזר בו אח"כ בעיר עגולה דאפי' יש יותר מד' אלפים כנ"ל דין ה' ה"ה כאן וכן מסתבר.

יישר כח מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א מכולל "אליבא דהלכתא" רוממה על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

מכתב מרן הגאון רבי דוב לנדו שליט"א למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

בהיתר שהתירו לנמצא בספינה חוץ לתחומו מפני הגשמים והחמה

אחלה להודיעני ע"י מוכ"ז שליט"א פירוש דברי הרמ"א או"ח סימן ת"ד [וז"ל] מכח גשמים שיוורדים עליו או שהחמה זורחת עליו וכו' [עכ"ל], האי היתרא מאי ניהו והרי לא הותר לעבור אמדי דרבנן בגין צערא (אלא דומיא דינא דמפיס מורסא [כדאיתא בשבת דף ק"ז], ויל"ע בתו' שבת קל"ה א' ד"ה מפני, אך איסור מדרבנן בעלמא לא שרינן וכמבואר בסימן שכ"ח³, וגם אינו ענין לההיא דסימן שכ"ו ס"ז

[וז"ל השו"ע שם] אבל ההולך ברה"ר ומטר סוחף⁴ וכו'), ואולי כשיקרא לבריות (עכו"ם) שעומד במטר סוחף או מתמה בחמה זמן רב ידמה עליהם כאינו בר דעת ולא הוי כבוד הבריות בכך. אך כמדו' ל"ש כזאת.

מאד אודה אם ישיבני דברו הטוב דושתה"ר בכ"ר **דוב**.

תשובת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

האור זרוע (בהלכות ערב שבת סימן ו') הביא ע"ז ב' ראיות, א' ממצטער פטור מסוכה ואמרין בירושלמי מפנין מפני היתושין והשרב (רא"י זו צע"ג לכאו⁵), ורא"י ב' דכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן, וכנראה דס"ל דצער גדול לא גרע מכבוד הבריות⁶.

1. כל הסוגריים העגולות הם מד' רבותינו שליט"א, והסוגריים המרובעות מהעורכים.
2. לכאו' המכוון דהתם מבוי בתו' דאפי' לא יהא אלא צערא בעלמא מותר לעבור איסור דרבנן, ולמדוהו ממפיס מורסא עיי"ש, ומשמע מדבריהם שזה בנין אב לכל צערא שמותר לעבור איסור דרבנן. ודבריהם צ"ע, שלכאו' אי"ז כלל לכל איסורים דרבנן וכדלהלן. ולכאו' י"ל דאשכחן להדיא לגבי חליבה קולא דבמקום צערא לא גזרו רבנן איסור זה, והיינו שאיסור זה לא גזרוהו מלכתחילה במקום צערא כמבוי בסי' שכ"ח ס"ג לגבי גונח עיי"ש. ומזה נלמד לגונח דתוס', אלא שהתוס' לא הביאו את זה כמקור לדבריהם.
3. לכאו' המכוון לסי' שכ"ח ס"ז דיש שם נידון אי שרינן איסור דרבנן לחולה שאב"ס, אך בלא"ה דהיינו אם אינו בגדר חולה לכוי' אסור, ואפי' דכאיב ליה ואית ליה צערא [אך מעצם האיסור לעשות מעשי רפואה לכאו' אין הוכחה, דשאני התם שכל הגזירה גזרוהו להדיא במקום צערא]. שו"ר ל' הביה"ל סי' שכ"ח ס"כ"ח לגבי מפיס מורסא דלא שרינן משום צערא שבות כדרכו, ואפי' מפיס מורסא לא הותר רק ביד עיי"ש. וכן מבואר שם בהמשך בס"ל"ג לגבי גונח דטעם ההיתר משום דהוא כלאחר יד.
4. לכאו' הכונה דהתם אי"ז היתר מפני צערא, אלא שאינו בכלל הגזירה כלל, וכ"ה ל' המ"ב ס"ק כ"ג, ועיי"ש בט"ז שכתב כן להדיא עיי"ש. ועד"ז יעו"י בסי' שט"ז ס"ק ל"ז לגבי צידת פרעוש במקום צערא שכתב שם כהאי לישנא, אלא דצ"ע איך התירו שם איסור מוקצה דשרינן ליטלו בידו, עיי"ש בשו"ע.
5. מסתמא הכונה לתמוה דשאני סוכה שהוא קולא מדין תשבו כעין תדורו שאין דרך דירה בכך, והרי התם שרינן איסור דאו' של אכילה חוץ לסוכה שהוא ביטול עשה דאו', ובהכרח שא"ז קולא מפני צערא.
6. הנה תחילה צריך להדגיש שבוודאי המכוון על צער גדול בלבד וכמוש"כ להדיא, אך גם זה תמוה דאפי' בצערא יתירא לא הותר רק כלאח"י כמוש"כ בביה"ל סי' שכ"ח שם ובמ"ב שם ס"ק צ"ו וס"ק ק"ז, והנידון שם בצער גדול, וכן בסוף סי' ש"ל בס"ק ל"ב מפורש דבעינן שיהא כלאח"י, והכא בכניסתו לתחומו אינו כלאח"י, ובהכרח צ"ל דהוא כיוון על סוג צער כזה דסוג הצער של לעמוד רטוב בגשמים הוא מין צער של הרגשת בזיון, ודמי לכבוד הבריות ונלמד ממנו.

שיח הלכה

הערות וביאורים במ"ב וחזו"א מלוקטים מספר "שונה הלכות" וחילופי מכתבים בין הגר"צ גרינהויז שליט"א למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א¹

ד"ה למאן, ומובא בשו"ה שם דין א' [א.ה. ולזה נתכוון השו"ה במה שציין בסוגריים וע"ל סי' ת"ד דין א', ונתוסף עפ"י הערת אממ"ר שליט"א].

בענין ד"א למי שיצא חוץ ליי"ב מיל

ג. [א.ה. ההערות דלהלן ערוכים בלשוני] מש"כ ואם כבר יצא חוץ וכו' וי"א וכו' והרמב"ן כתב וכו', הנה מלשון השו"ה משמע שזה מוסכם לכוי' שדין ד"א למי שיצא חוץ לתחום הוא מדרבנן, ושי"א שיש גם קולא לצאת חוץ לתחום, ולהרמב"ן יש לו תחום אחר מה"ת, והיינו שדין ד"א לכוי' מדרבנן, אך אם מקבל מה"ת תחום חדש איכא פלו', דלתוס' (י"א קמייתא) לא מקבל מה"ת תחום חדש, ולרמב"ן מקבל תחום חדש מה"ת. אך באמת זה לא מדוייק, דהרמב"ן גופיה חולק על התוס' לגמרי וס"ל שגם כל פסיעה ופסיעה אסורה מה"ת, ועכ"פ חוץ לד"א, ואין היתר אלא ביצא לדבר מצוה בהיתר או הוציאוהו ברגליו כמפ"י בדבריו בעירובין דף מ"ג, וא"כ עיקר דין זה שנוי במחלוקת.

אלא מדרבנן אך אפשר דהיינו דווקא לחזור אבל להתרחק יותר ד' אמות אסור מה"ת וצ"ע והרמב"ן כתב דאם אינו מהלך ברגליו רק הוציאוהו חוץ ליי"ב מיל לכוי' ד' אמות הוא דרבנן ויש לו תחום אחר מה"ת אך אם הי' בין השמשות בסוף תחומו אינו יוצא חוץ לתחומו מה"ת לדעה ראשונה (חזו"א או"ח סי' פ' ד"ה מ"ב סי' ת"ד וסי' ק"ב סק"ב).

הערות בענייני תחומין מה"ת

ימים ונהרות

א. [א.ה. הערה זו ערוכה בלשוני] מש"כ מיהו כתב הרמב"ן, הנה הכונה שאף שד' רמב"ן שאף בימים ונהרות הוא מה"ת [וזהו הי"א הנזכר קודם], מ"מ במהלך בספינה מודה, ובזה ליכא למ"ד שזה דאו'.

לגבי כלים

ב. מש"כ לגבי כליו י"א דזה לכוי' מדרבנן וי"א שזה מה"ת, וכ"כ רמב"ן, צריך להוסיף ויש להקל בזה בספיקות שכן מפ"י בביה"ל סי' ת"ד

סימן שצ"ז

שונה הלכות ס' שצ"ז דין א': י"א דמן התורה אסור לילך יותר מ"ב מיל בשבת (ולענין י"ט ע"ל סי' תקפ"ו שה"צ אות קכ"ב) אבל דעת הרבה פוסקים דגם חוץ ליי"ב מיל אינו אסור מה"ת והשרע מצדד להלכה להחמיר בספקות דהו"ל ספיקא דאורייתא כדעה ראשונה אבל דעת הגר"א נוטה כהפוסקים דלעולם הוא דרבנן וכ"ז ברה"ר אבל בימים ונהרות כיון שאינו מקום הילוך לרבים גם לדעה ראשונה אינו אלא מדרבנן וי"א דאף בכרמלית אינו מה"ת ולפ"ז להסוברים דאין רה"ר בזה"ז אין עכשיו כלל תחומין מה"ת ויש חולקין דגם בימים ונהרות הוא מה"ת לדעה ראשונה לכן בכרמלית עכ"פ אין להקל מיהו כתב הרמב"ן שאם הי' בספינה והספינה יצאה חוץ לתחום לכוי' הוא דרבנן שהרי לא הלך ברגליו ג' פרסאות שהוא נח והספינה הולכת תחתיו, ולענין הוצאת כליו או בהמתו חוץ ליי"ב מיל י"א דזה לכוי' מדרבנן וי"א דלדעה ראשונה גם זה מה"ת וכ"כ הרמב"ן (סק"א וסי' ת"ד ס"א וסק"ו ובה"ל ד"ה למאן ד"ה והואיל וע"ל סי' ת"ד דין א') ואם כבר יצא חוץ ליי"ב מיל אין איסור מה"ת לילך חוץ לד' אמות לכוי' וי"א דאפי' הולך אח"כ חוץ לתחום כיון שלא שבת שם אינו

1. א.ה. כבר כתבנו בגליונות הקודמים ששאלות הגר"צ שליט"א מועתקים כלשונם, מלבד אותם הערות שהדגשנו שהוצרכנו לערכם בלשונו להבנת הדברים, וכמו"כ כל הסוגריים העגולות שבתוך ד' הגר"צ שליט"א הם הוספות העורך הנצרך להבנת הדברים, אבל הסוגריים המרובעות הם הוספות שהוסיף הגר"צ שליט"א בעצמו בכת"ו.

יצא חוץ לתחום י"ב מיל אי מה"ת יש לו תחום חדש

ד. גם מש"כ ו"א וכי שגר' דהא דד"א למי שכבר יצא חוץ לתחומו אינו אלא מדרבנן מוסכם הוא לכ"ע, וחיידוש התוס' דרשאי מה"ת גם לצאת חוץ לתחומו, הנה באמת ע"י חזו"א סי' פ' שגר' מדבריו שמש"כ על ד' תוס' שהם מוכרחים קאי גם על חיידושם שהוסיפו שרשאי לצאת חוץ לתחום, וא"כ אם תחילת ד' התו' העתקתם כדבר מוחלט ולא כתבתם ע"ז י"א, וכנר' עפ"י ד' חזו"א הללו, א"כ גם המשך דבריהם כן הוא. אלא שהאמת שדבריהם נכונים, שהרי ברמב"ן מפורש לדבריו בהוציאווהו דמקבל תחום חדש מה"ת, ואסור לו לצאת מה"ת מחוץ לתחום החדש, וא"כ באמת הוספה זו שהוסיפו התו' אינו מוסכם [ולפלא שהחזו"א בסי' פ"ה מתעלם מד' הרמב"ן וממה שהעתיקו בעצמו להלן סי' ק"ב סי"ק י"ב]. א.ה. על הערה זו ע"י בהמשך הערת העורך.]

כשהיה ביה"ש בסוף תחומו

ה. ומש"כ בסוף אך אם היה ביה"ש בסוף תחומו אינו יוצא חוץ לתחומו מה"ת לדיעה ראשונה, לא הבנתי ההוספה לדיעה ראשונה, דבדאי כ"ה גם לרמב"ן, ואדרבה ד' חזו"א הללו נמצאים בסי' ק"ב אליבא דהרמב"ן. ואולי היה לכם לומר אף לדיעה ראשונה, ובפרט שלדיעה הראשונה יש לחזו"א צד שגם בלא"ה אסור להתרחק, והרמב"ן מיקל בזה כדמשמע מדבריו שקיבל תחום חדש ע"כ בהוציאווהו ומצא את עצמו באותו מקום, ולא הלך ברגליו עד שם, וע"כ היה מקום לדון בנמצא בביה"ש בסוף תחומו אי מה"ת נקבע תחומו משם או לא, וע"ז כ' חזו"א דמודה הרמב"ן שאסור לו לצאת מתחומו, אך לדיעה ראשונה לא אצטרך, וד' השו"ה שהוסיף לדיעה ראשונה צ"ע.

א.ה. הנה באמת א"צ להאריך ולבאר הערות אאמ"ר שליט"א, שכבר מבוארים די צרכם בגוף ההערות, ואותן שהיו כתובים מאוד בקיצור כבר ערכתים בלשוני, ומ"מ ברצוני לסכם בזה את הדינים העולים מתוך ג' הערות אחרונות של אאמ"ר שליט"א ולהעיר מה שנלענ"ד להעיר בענין זה.

לדעת תוס', הנה בודאי שהתירו למי שיצא מ"ב מיל לחזור, ואפ"י לילך יותר מתחום המקום החדש, אך לגבי להתרחק נסתפק חזו"א מה דינו מה"ת אם ד"א או תחומו או שג"ז לית ליה מה"ת. ולד' הרמב"ן, ביצא באיסור אסור לו לילך חוץ לד"א, וביצא בהיתר או בהוציאווהו מקבל תחום חדש, ונמצא שהתוס' לכיוון חזרה ודאי מקילים בתרתי, ולכיוון להתרחק אולי מחמירים עוד יותר מהרמב"ן, ועכ"פ זהו ספיקו של החזו"א.

ותוכן הערות אאמ"ר שליט"א על השו"ה הם: א. במה שכתב דכבר מוחלט שד"א אפילו ליצא באיסור כבר אינו אלא דרבנן, והוא שנוי בפלוגתא. ב. במה שכ' לגבי היה בסוף תחומו ביה"ש שזה לדיעה ראשונה, והערה אמצעית היא על החזו"א שסתם בענין אי מקבל מה"ת תחום חדש או לא, וסתר עצמו בענין זה לכא"ו שבמק"א הכריע תוס', ובמק"א הביא ד' הרמב"ן, ולהלן יב' מה שיש לענ"ד עוד להעיר בזה על החזו"א.

והנה בחזו"א סי' פ' הביא ד' תו"י יומא ס"ו ע"א שכ' דגם למ"ד תחומין דא"ו, מ"מ דין ד"א הוא רק מדרבנן, ואפ"י לצאת מתחומו ג"כ אינו אלא דרבנן, והוסיף שדבריהם מוכרחים ממתנ" דיומא דהמשלח את השעיר חזר מן הצוק לסוכה אחרונה, עיי"ש. ובאמת ד' החזו"א צ"ע, חדא דיש לרדות דמתנ" דיומא ביומא ביצא בהיתר, ואין ללמוד מזה ליצא באיסור, שהרי הרמב"ן בעירובין דף מ"ג מחלק ביניהם [ובאמת בשו"ה העתיק ד' הרמב"ן רק לגבי הוציאווהו, והיה לו להעתיק גם לענין יצא בהיתר שנידון כהוציאווהו, אלא שבחזו"א סי' ק"ב סק"י"ב כבר העתיק רק חלק זה מד' הרמב"ן, והשו"ה העתיק את הרמב"ן כפי שהעתיקו החזו"א, ולא על השו"ה תלונות כי אם על מרן ז"ל, וצ"ע]. ועוד שמש"כ החזו"א שרשאי לצאת חוץ לתחום מקום עמידתו עכשיו לא ידעתי מנ"ל, דהרי גם למ"ד תחומין דא"ו אינו אלא ב"ב מיל, והתם לא חזר לאחוריו י"ב מיל שבין סוכה אחרונה לצוק לא היה י"ב מיל, ומה שהלך תחום דרבנן אינה הוכחה כלל, וצ"ע.

ועוד צ"ע דמאי מספק"ל למרן ז"ל לאסור להתרחק, דמה יענה על הוכחת הרמב"ן ממה שהקילו לילך אלפיים לכל רוח למי שיצא בהיתר, ואם התו' לא מחלקים בין יצא בהיתר ליצא באיסור בהכרח יפרשו כדבריהם בתו"י ביומא, שכיון שכבר יצא אין עליו עוד איסור, וא"כ בהכרח מיירי גם לגבי להתרחק, ואם יש להם מקום לחלק בין בהיתר לבאיסור א"כ מה הוכיחו כלל מהא דיומא דמיירי ביצא בהיתר [וסוף דבר ליצא בהיתר הדבר מוכרח דד"א אינו דא"ו, ויכולים לילך לכל רוח עכ"פ עד תחום מקום החדש, ועל יותר מזה אין הכרח, ועל יצא באיסור גם אין שום הכרח], וצ"ע.

שונה הלכות סי' שצ"ז דין ג': קדש עליו היום בבקעה ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינונית לבד הדי' אמות שהם תחום שבת דכל פסיעה הוא אמה שחצי אמה מקום מצב הרגל חוצי אמה בין רגל לרגל (ס"ב וסק"ד ה') והיינו חוץ מאלכסונו אבל אם בורר הדי' אמות שלו וקובע אלכסונו מהלך גם אלכסונו דהיינו עוד שמונה אמות אמה כדלקמן סי' שצ"ט דין ח' (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ד וסי' ל"ט סק"י ד"ה והנה) ומיירי שצריך ללכת לאיזה צורך שבת ומקרי מדידה של מצוה דמותר כנ"ל סי' ש"ו דין ו' וכ"ז באדם בינוני אבל אם הוא אדם ננס שפסיעותיו קצרות ואין מחזיק כשיעור אמה יכול לילך יותר מאלפים וכן אם הוא ארוך שפסיעה בינונית שלו יותר מאמה צריך לשער בבינוני וכו' הר"מ דגם בינוני לא ימדוד בצמצום שמא אינו מצמצם פסיעה בינונית אלא יפחות קצת וכ"ז לא התירו אלא כששבת בבקעה ואינו יודע תחום שבת שא"א לו בענין אחר

אבל היושב בביתו צריך למדוד בחבלים כדלק' סי' שצ"ט דין א' א"כ אין בדעתו להלך כל האלפים (סק"ה ובה"ל ד"ה פסיעות ובר"ס שצ"ט בה"ל ד"ה אין) ובחזו"א כתב שגם היושב בביתו יכול למדוד ע"י פסיעות מיהו בכל גונוי ראוי להניח קצת שמא לא צמצם כמש"כ הר"מ (או"ח סי' ל"ט סק"י ד"ה והנה וסי' ק"י סק"ד).

בענין הליכת אלפיים אמה בצמצום ע"י פסיעות

ש. מד' הביה"ל (סי' שצ"ט) נראה שהבין דבשבת בבקעה שהתירו לו (לסמוך על פסיעות), וכיון שהתירו לו מותר לצמצם, וביושב בביתו (שלא התירו לו לסמוך על פסיעות כי אם על חבלים) לא התירו לו לצמצם, אלא דאם אינו מצמצם מותר גם בזה (שיושב בביתו, דלא הצריכו חבלים אלא לבא לצמצם) כיון שאין כאן חשש טעות, וזה כדעת המנחת ברוך שהביא החזו"א סי' ל"ט ס"ק י', וזה דלא כמו שכתוב בשונה הלכות בד' הביה"ל, ומש"כ בשונה הלכות (לגבי יושב בביתו דאסור לו למדוד בפסיעות) אלא א"כ אין בדעתו להלך כל האלפיים, צ"ל "בשלימות", דהכונה שלא מצמצם ולא שהולך להדיא פחות מאלפיים.

אבל החזו"א חולק ופ"י דההיתר לסמוך על פסיעות הוא אפי' ליושב בביתו ומהלך אלפיים בצמצום, ואין כאן אלא עיצה טובה (שלא כדאי לצמצם דעלול לטעות, וכמש"כ בשונה הלכות בשמו).

ת. לענ"ד לא משמע מדברי הכלבו דמיירי ביושב בביתו דהא קאמר שמודד דרך הילוכו, ומשמע דקאי על הגמ', והמ"ב רק הביא ראי' דזו קולא, ולכן ראוי להזהר, אך מסיק לבסוף שאם לא ילך כל האלפיים אין לחוש שאין כאן רק ספק צמצום, ולא כמש"כ כב' להוסיף תיבת בשלימות דכונת המ"ב בשלימות היינו שלא ילך אלפיים ובכונה השמטתו.

א.ה. רבותינו שליט"א פירשו כוונתם באר היטב, והנני רק מסכם הדינים העולים במאי פליגי, דנידון א. אי למהלך בדרך יש היתר לצמצם, דלד' הגר"ח שליט"א אין היתר ולד' הגר"צ שליט"א יש היתר [ופלוגתתם תליא אי ד' הכלבו קאי על מהלך בדרך או על יושב בביתו, ותלוי בהבנת הוכחת הביה"ל מיושב בביתו וכמב' בדבריהם]. ב. ביושב בביתו אי שרי ליה לסמוך על מדידת פסיעות וילך אלפיים כל שאין מצמצם, או רק במתכוין לילך להדיא פחות מאלפיים, דלד' הגר"צ שליט"א שרי ולד' הגר"ח שליט"א אסור, וכ"ז פלוגתא אליבא דהמשנ"ב ולא אליבא דהחזו"א.]

סימן שצ"ח

שונה הלכות סי' שצ"ח דין א': שבת בעיר אע"פ שאינה מוקפת מחיצות ואסור לטלטל בה מ"מ נחשבת כולה כד"א אפי' היא גדולה הרבה וגם נותנין חוצה לה קרפף דהיינו שנותנין ע"י אמה ושייריים [דהיינו ד' טפחים] לעיר [זהו נקרא עיבורה של עיר] ואח"כ מתחילין למדוד אלפים אמה וכ"ז דוקא בעיר שהיא לפחות שלש חצרות של שני שני בתים בכל חצר [וע"ל דין י"ז] והבתים קרובים זה לזה בתוך ע"י אמה ושייריים [היינו שמובלע משהו בתוך שיעור זה דדוקא בבית סמוך לעיר סגי בע"י ושייריים בצמצום, חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ב וע"ש ברעת התוס' ובסי' פ' ד"ה מ"ב סי' שצ"ח] אבל פחות מכאן אפי' הם בתים גדולים אינה עיר ואין מודדין כלל א' אלא מפתח ביתו כיון שאינה מוקפת מחיצות כד"ר רה"י (מבואר בס"ה ז' וסק"ב"א ל"ח ובחזו"א או"ח סי' ק"י סק"ז י"ט כ"א) וכתב בחזו"א דגם בזמנינו שאין משתמשין בחצרות כמו בזמנם כנ"ל סי' שס"ג דין ס"ח מ"מ יש לנו דין עיר, וכל בית צריך להיות לפחות חדר א' של ד"א על ד"א אבל אם יש כמה חדרים ואין בא' מהן ד"א על ד"א אין זה בית ואם יש ב' חדרים פנימי וחיצון וכל א' דע"ד נחשב לא' כיון שאין להפנימי חצר [וצ"ע] וכ"ש חדר ועלי' [וע"ל דין ל"ב], והחצר מסתבר שצריך שהיא ד"א על ח' אמות כדי שיהא לכל בית ד"א על ד"א בחצר אצל הפתח אבל אינו מוכרע (שם סק"ט).

חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ט: וצירוף הבתים שיעורן בע' אמה וד"ט כמש"כ תו' נ"ז א' ד"ה ר"ה, וענין החצר צ"ע לדין שאין לנו שימוש חצר כדורות הראשונים וכבר כתבו אחרונים דמבואות דידן יש להן דין חצר ולא מבוי משום שאין לנו חצרות, ומ"מ נראה דיש לנו דין עיר, וצריך שיהי' לבית אצל הפתח חצר ד"א על ד"א שמשמש לביתו, והבית סגי בחדר אחד ד"א על ד"א, ואם יש כמה חדרים ואין באחד מהן ד"א על ד"א אין זה בית, ואם יש ב' חדרים שכל אחד דע"ד והם פנימי וחיצון נחשב לאחד כיון שאין לפנימי חצר, ולא מסתבר שתהא סגי חצר של ד"א לב' בתים וכדמשמע ב"ב י"א א' וע"י סי' שס"ג סכ"ו ואינו מוכרע.

בענין ב' בתים שהפנימי יוצא לחצר דרך החיצון

ש. בסוף דין א' הוספתם וצ"ע, ולא ידעתי למה.

ת. הרי החזו"א מסיים ע"ז ואינו מוכרע.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א ח"ל: ביאר לי שמש"כ החזו"א ולא מסתבר וכו' הולך גם ע"ז, כי יש לשניהם חצר אלא אין חצר המיוחד, וכן משמע מלשונו של החזו"א שהכניס אותו כאן.

א.ה. המעיין היטב בחזו"א המצורף יראה כמה דקדק בו מרן הגר"ח שליט"א, ותוכן הדברים דנידון ב' בתים זה לפנים מזה ונידון ב' בתים עם חצר שאין בה ד' אמות לכל א' שוים, וכאשר ביאר הגר"צ שליט"א שהנידון א' אם צריך שהחצר יהא כחצר לכל בית או דסגי בשם חצר לפני ב' הבתים יחדיו, וכך לי חצר גדולה שהפנימי משתמש דרך חיצון כחצר קטנה שמוכרחים להשתמש יחדיו באותה חצר, דכ"ז בכלל ספיקו של החזו"א אי בעינן חצר הראוי להיות כב' חצירות חצר לכל בית בפנ"ע או דאי' לזה].

אם נותנים קרפף לצריפין הסמוכים לג' בתים קבועים

ש. במש"כ ואם יש שם שלש בתים קבועים וכו', צ"ע אם נותנין או קרפף להצריפין, דלכא"ו הו"ו כקבועין ע"י הבתים, אמנם לפי החזו"א

שהוא כאן בסוף הדין דהוי מדין בורגנין תלוי בדין נתינת קרפף לבורגנין, וע"י בהערות שבסוף ספר שונה הלכות לדין ד'.

א.ה. ועי' בסעיף ה' בביה"ל בדין נתינת קרפף לבורגנין, וע"י מ"ב ס"ק כ"ד, ומ"מ בנידון דידן היה אפשר לפרש דעד"פא מבורגנין, אלא שיש לזה חשיבות של עיר ממש ולא רק כנספח לעיר וכקרפף שאין נותנין קרפף לקרפף, דהרי סוכ"ס דרין בה ממש והו"ו כעיר גדולה, אך לד' החזו"א לא עדיף מבורגנין שתוך ע' אמה לעיר.]

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ג': עיר שהוקפה ואח"כ ישבה ואינה מיושבת כולה עד החומה לא ימדוד מהחומה שכיון שנעשית קודם שיבנתה אין החומה עושה כולה כד"א אלא מודד מהבתים ונותן ע' אמה ושייריים מסוף הבתים ואח"כ מתחיל למדוד התחום אם לא שיש בהחומה בית דירה והיא בתוך ע' אמה ושייריים לשייבת בתי העיר מצטרפת עמה ומודדין מהחומה מיהו אין ליתן עוד ע' אמה שאין נותנין עיבור לעיבור כדלקמן דין ט"ז (סי"א וסק"ג נ"ד ושה"צ) ובחזו"א תמה ע"ז שכיון שהיא בית דירה הרי היא כעיר ממש ונותנין לה עיבור (או"ח סי' ק"י סק"ט וע"ל דין ט"ז) אבל אם העיר ישבה ואח"כ הוקפה או מודדין לה מחומתה אפי' החומה רחוק הרבה מהבתים ונותנין חוץ לחומה ע' אמה ושייריים ואח"כ מודדין לה האלפים (סי"א וסק"ג) ובחזו"א נוטה לומר דדוקא חומה שמגינה על העיר אבל מחיצה בעלמא סביב העיר אין מודדין העיבור חוץ למחיצה (או"ח סי' ק"י סק"ב וע"ש סק"ב"א).

שונה הלכות סי' ת"ח דין י': נתן את עירובו בשדה יש לו ד' אמות עם זוויתיהן כנ"ל סי' שצ"ט ואח"כ נותנין לו אלפים מרובעים נמצא שיכול לילך בטבלא מרובעת של ד' אלפים וד' אמות על ד' אלפים וד' אמות ואם נתן עירובו במקום מוקף מחיצות לדירה אפי' גדול ביותר [ואם אינה מוקף לדירה צריך שלא יהא יותר מבית סאתים כנ"ל סי' שצ"ז דין ג'] ואפי' נתן בעיר חרבה שהיו בה דירויין ונחרבו ומחיצות החומה נשארו או מערה הראוי לדירויין אפי' אין בה דירויין נחשב כולה כד"א ונותנין חוצה לה אלפים לכל רוח ומרבעין ג"כ הזוויות שהיא כטבלא מרובעת אבל אם אין המערה ראוי לדירה כגון שנפוצו מחיצות" או שנמוכה הרבה וכי"ב אינה נחשבת כד"א ומודדין האלפים ממקום הנחת העירוב (וע"ל סי' שצ"ח דין כ"ז לענין גגה) וכן אם נתן בעיר [או בעיבורה של עיר, חזו"א סי' ק"י סק"ז] אפי' אינה מתוקנת העיר שיהיו יכולין לטלטל בה נחשבת כולה [ועיבורה, חזו"א שם] כד"א ומרבעין אותה כמו שנתבאר בסי' שצ"ח ויש לו חוצה לה אלפים לכל רוח (סי"א ב' וסק"טו ט"ז י"ז כ"ג כ"ד כ"ה כ"ו ושה"צ חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ז) אפי' יש בה פרצות יותר מעשר אמות או שרה"ר עוברת בתוכה ואפי' עיר שאין לה חומה ויצאו דירויי אם נשארו הבתים דהיינו ג' מחיצות ותקרה נחשבת כולה כד"א והא דצריך חומה היינו לאויר שבין החומה לעיר דמודדין מחומתה (אם ישבה ולבסוף הוקפה כנ"ל סי' שצ"ח דין ג') ואפשר שאם החומה קיימת מהלך את כולה אפי' חרבו מחיצות הבתים (חזו"א או"ח סי' ק"י סק"ז וע"ל סי' שצ"ז דין ג').

בענין עיר מוקפת חומה שחרבו הבתים ונשארה חומתה קיימת

ש. בציונים בסופו ציינתם וע"ל סי' ת"ח דין י', נראה דאין עניינו לכאן דאיירי שם רק לענין מניח עירובו, דאילו לענין שבת פשיטא דכל מחיצות שעושים רה"י מספיקים [ואף דגם לענין שבת יש נפק"מ בין רה"י לעיר לגבי קרפף, מ"מ לא מיירי החזו"א בזה], ואין לנו ראייה שייחשב לעיר ממש, דלגבי מניח עירובו בעינן רק רה"י הראויה לדירה, והו"ו ספיקו של החזו"א אם זה נקרא ראויה לדירה כיון שחומתה קיימת, ואף דלכתחילה דן החזו"א על שניהם ביחד, מ"מ כאן קאי רק על גימח.

ת. הרי אמרנו דדוקא חומה אבל לא מחיצה בעלמא, אלמא דלא סגי בסתם רה"י וצ"ע (ומ"מ תקנתו).

חזור הגר"צ שליט"א וכתב: שוב עיינתי בזה וראיתי שבחזו"א ריש סק"ז משמע דס"ל דאין חילוק בין שובת למניח לדין דק"י"ל כר"א, וכ"כ בגאון" דף ס"א ע"א ד"ה אינה, והוסיף שאין ראי' מהשר"ע, וא"כ י"ל שגם מהמ"ב אין ראי', אלא כונת החזו"א בספיקו נראה אם נחשב מוקף לדירה [וע"י סי' שני"ח סוף דין י'], אי"נ אם נחשב עיר, ונפק"מ לגבי עיבורה, ואולי הא בהא תליא, ומ"מ משמעות החזו"א דקאי הכל על תחילת הס"ק, ויש לו דין עיר לגבי עיבורה, ומ"מ היות ואינו ברור לגמרי השארתי הדבר כמו שהוא.

א.ה. הנה בסי' שצ"ח דין ג' הנידון לגבי שובת בעיר המוקפת חומה שמודדין עיבור מן החומה ולחוץ ורק אח"כ מודדין אלפיים, ובסי' ת"ח דין י' הנידון בנתן עירובו בעיר המוקפת חומה שמודדין לו מן החומה ולחוץ. והנה לגבי שובת דהיינו נתינת עיבור לעיר, העתיק בשונה הלכות ד' מרן החזו"א דלא סגי בתורת רה"י בכדי למדוד עיבור מחוץ לרה"י, אלא רק בחומה המגינה על העיר מודדין עיבור מחוצה לה, ובסי' ת"ח לגבי נתינת עירוב העתיק ספק של החזו"א באופן שהעיר היתה מוקפת חומה וחרבו הבתים אי נתינת לו כל היקף החומה או לא. ובמהדורות הכת"י של השו"ה ציין שספק זה יהא גם לגבי נתינת עיבור מחוץ לחומה, ואאמ"ר הגר"צ שליט"א העיר שאינו מוכרח, ד"ל דזה ודאי שכשאין בתים א"י"ו עיר ואין לה עיבור, אלא שנשארו ע"ז תורת רה"י, ולהכי בנתן עירובו וה"ה בשובת שם מהלך את כולה, ומודדין מן החומה ולחוץ אך בלא עיבור, לזהו בעינן תורת עיר וליכא (ולשון אאמ"ר לחלק בין שובת למניח עירובו הוא לכא"ו שלא בדקדוק, דשובת ומניח שווים, אלא דבא לחלק בין נידון שם עיר ולנתינת עיבור, לנידון מדידה מן החומה ולאשוויי כולה כד"א מתורת רה"י ולא מתורת עיר, וע"י להלן).

ומה שנסתפק החזו"א הוא רק אי חשיבא רה"י המוקפת לדירה, ונפק"מ לאופן שתוך ההיקף יותר מב"ס דבעינן רה"י המוקף לדירה, וע"ז מספק"ל

אי הך חומה שהיה בה בתים שעששו חרבו חשיבא הוקף לדירה או לא, אך זה נפק"מ להיכא דסגי בתורת רה"י ולא לקביעת שם עיר.

ולכא"ו מרן הגר"ח שליט"א הסכים עמו, וזהו שכי שכבר אמרנו להכא בעינן חומה המגינה ולא סגי במחיצה, ומשא"כ התם סגי במחיצה, וא"כ מובן מזה שיש לחלק, ומ"מ מפני שאפשר לטעות חזר ומחק את הצינן לסי' ת"ח דין י' שלא יבואו לטעות.

ולא ירדתי לסוף ד' אאמ"ר שליט"א כמה שחזר בו, דודאי אין חילוק בין מניח עירובו לשובת, אך מ"מ יש חילוק בין מדידה מסוף הרה"י והליכה בכולה לדלה סגי בדין רה"י לנתינת עיבור דלזה בעינן שם עיר, ובחזו"א ריש סק"ז לא דן לגבי נתינת עיבור לעיר, והיכן מצא משמעות בחזו"א שספיקו גם לגבי שם עיר לענין נתינת עיבור חוץ לחומה זו, ומסברא אי"ז עיר אלא רה"י המוקף לדירה בלבד.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ז': היתה העיר אריכא וקטינא שאין רחבה כארכה אין מוסיפין על רחבה להשוותה לארכה כיון שהיא מרובעת ואם היתה רחבה מצד א' וקצרה מצד אחר כשכא למודד התחומין אצל מקום הקצר אין מודדין מהחומה אלא מוסיפין מתחלה על העיר עד שיהא שוה עם מקום הרחב ומשם ולהלן מודדין וכן אם היתה משולשת או שיש לה ששה זוויות או שמונה וכה"ג מרבעים אותה לרוחות העולם להשוות צד הקצר כפי אורך צד הארוך ומושכין החוט לרבעה כנגד המקומות היותר רחבין בה ומהמרובע ואילך מודדין (סי' א' ב' ג' ד' ו' ז' ח' ט' וכתב בחזו"א הא מרבעין עיר שצדה א' ארוך וצדה א' קצר כזה הוא דווקא אם אין העיר יתירה בארכה מד' אלפים אבל אם היא יתירה מד' אלפים (או ד' אלפים בצמצום) אז אם יש מן הזווית (דהיינו מנקודת א') עדי היתר שהוא האמצע שכנגדה (דהיינו נקודת ב') יותר מאלפים אין מרבעין אותה דלא עדיף מאילו היתה כזה שלא היו מרבעין אותה ככה"ג כיון עיר העשוי קקשת דלקמן דין י' מיהו מרבעין אותה כמו שאפשר כדלקמן גבי עיר העשוי קקשת (א"ח סי' ק"י סק"ו) ואפשר דלמה שחזר בו אח"כ בעיר עגולה דאפי' יש יותר מוח' אלפים כניל דין ה' ה"ה כאן וכן מסתבר) ועיר שרחבה מצד א' וקצרה מצד שני כזה מרבעין אותה לרבעו עולם ומוציאין קו מזוית א' לרבעו עולם ומזוית ב' לרבעו עולם ומושכין קו הקצר כנגד קו הארוך (שם וע"ל דין י"ד).

שונה הלכות סי' שצ"ח דין י"ד: ואם הג"ם אינו עשוי על זוית ישרה כזה אלא על זוית רחבה כזה מרבעין אותה לרבעו עולם ואם היא על זוית קצרה כזה עושין לה יתר כדון עשוי קקשת (שם סי' ק"י סק"ו).

אופן ריבוע עיר העשויה כמשולש

ש. מש"כ בשו"ה וכן אם היתה משולשת וכו' מרבעין לרוחות העולם וכו', צ"ע דלפי החזו"א המובא בדין הקודם (ח"ל שם ואפילו אם היתה מרובעת רק מצד א' מן הצדדים מרבעין אותה לפי ריבוע שלה) נראה שמרבעים משולשת לריבוע עצמי, דהא צד א' הוא קו ישר כלשון החזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ג (עיי"ש ד"ה מיהו ח"ל, דכל שיש צד אחד של העיר קו ישר מרבעין כפי צד זה ריבוע העיר), וכן נראה מד' החזו"א שם ס"ק כ"ו המובא בדין י"ד במש"כ שאם היא על זוית קצרה עושין להיתר (והיינו שמרבעין אותה לפי צד הישר שבה ולא לפי רוחות העולם), וק"ו אם הוא משולש.

ואמנם במשולש שהיא על זוית רחבה אין מרבעים אלא לריבוע העולם, דזהו הציור המובא בסוף דין ז', אבל אין זה סתם משולש (וכדמוכח) מדלא קרא ליה החזו"א משולש.

אמנם נר' שסמכתם על סתימת השו"ע ס"ג דמשמע דקאי על כל מש"כ בס"ב, והוא מלשון הרמב"ם (ומשמע מזה שמשולש הנזכר בס"ב מרבעין לפי רוחות העולם), וזה באמת קושיא גדולה על החזו"א, וצ"ע.

ת. משולש הרי כל צד סותם הריבוע שלה ולכן מודדין בריבוע העולם, וד' חזו"א בצד א' מרובע ושאר צדדים עגולים, ומדין י"ד אין ראי' כ"כ ד"ל שעושין להיתר היינו אם הוא לריבוע העולם, ואם לאו עושין לריבוע העולם.

חזו"ר הגר"צ שליט"א וכתב: נכון, אבל עדיין צ"ע מדין י"ד.

[א.ה. כונת הערת אאמ"ר שליט"א ברורה לכל מעיין בדבריו, ותי הגר"ח שליט"א דמשולש יש לו ג' קווים ישרים, ואין לנו היכולת להחליט אחרי מי לילך ולרבע, וממילא אזלינן בתר רוחות העולם, ודווקא בצד א' ישר ואיך אינן ישרים אזלינן בתר הך צד ומרבעין על פיה.

ומ"מ עדיין תמה אאמ"ר שליט"א מנידון יתר בזוית קצרה, שבחזו"א המובא בשונה הלכות דין י"ד ובכתי' ראיתי שלא ניח"ל בת' הגר"ח שליט"א על קושיא זו, דבדודאי פשטות לשון החזו"א דמרבע אותה לפי רוחותיה ולא לפי רוחות העולם, ומ"ש ממשולש, ושור' למרן שליט"א בשו"ה בסוף דין ז' שצ"ע בסוגריים לדין י"ד, ונראה שכונתו להעיר ולעורר דלכא"ו צ"ע משם, וצ"ע].

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ט': עיר [אפי' אינה מוקפת מחיצות כדון להיתר טלטול, חזו"א סי' ק"י סק"ו] העשוי קקשת דהיינו שבת' בנויין כחצי עיגול ובין שני ראשי המקום פנוי אם יש בין שני ראשי פחות מד' אלפים אמה שנמצא תחום ראשה של זו מובלע בתוך תחום ראשה האחר נעשית עיר אחת ע"י ורואין כאילו יתר מתוח [דהיינו חבל הקשור בשני קצות הקשת] וכל החלל הזה שבין הקשת והיתר כאילו מלא בתים ויכול לילך כל החלל הזה ואין עולה לו בחשבון אלפים ומודדין האלפים מקצות הקשת והלאה וכן לענין הרחוב יכול לילך מדרומו של הקשת לצפונה דרך חללו ונותנין לו אלפים אמה שלמים מצד הצפון והלאה דכל הקשת וחללו כד"א דמ"א (ס"ד וסק"י י"א י"ב י"ד וגם את הקשת למעלה מרבעין כדון

עיר עגולה וכ"ג בחזו"א סק"ט) ומותחין היתר בשהו בין אם היא לרבעו עולם ובין לאו דהוי כאילו יש לה רבעו בעצמה כניל דין ו' (חזו"א א"ח סי' פ' ד"ה ג' נ"ד ב').

עיר קקשת מרבעים את העיגול

ש. במש"כ בדין ט' צריך להוסיף מש"כ בחזו"א סי' ק"י סק"ט ד"ה נ"ז ב' שורה ג' ח"ל, והיינו שמרבעים כל העיר וכו', ונראה כונתו שמלבד מה שמושכים יתר בין הקצוות וזה חוט ישר, מלבד זאת מרבעים לצד העיגול, ומסתמא זה גם כונתו בריש ס"ק ט"ו ד"ה דינים שורה ב' מרבעים אותה וכו', עיי"ש.

[א.ה. מרן הגר"ח שליט"א הסכים לזה וקבעו בשו"ה בסוגריים, עיי"ש היטב, ונר' שבכה"ג מרבעים לפי היתר שזה נחשב כמו שיש לעיר צלע אחת ישרה, עיי"ש ס"ק כ"ג (ועי' שו"ה ס"ו וס"ז)].

שונה הלכות סי' שצ"ח דין י"ג: עיר העשוי כמין ג"ם שהוא כמין ר"ש או כ"ף פשוטה דינה ג"כ כעיר העשוי קקשת דהיינו שאם יש בין שני ראשי הג"ם באלכסון מזוית לזוית רק פחות מד' אלפים אמה או שיש מזוית הג"ם עד היתר רק אלפים אמה מרבעין אותה [כמ"ם סתומה] דהיינו שרואין כאילו מלאה בתים ברבעו ממזרח למערב ומצפון לדרום [ואין מרבעין אותה לרבעו עולם רק לרבעו שלה כניל דין ו', חזו"א א"ח סי' פ' ד"ה נ"ד ב'] ואם יש בין שני ראשי הג"ם ד' אלפים אמה וגם יותר מאלפים אמה מזוית הג"ם עד היתר ורועים ללכת שלא דרך הבתים אז מרבעים במקום שמתקצר שאין שם ד' אלפים באלכסון [ולפי"ד הטור מרחיקים אלפים מהזוית ושם מרבעים אף אם שם כבר יש ד' אלפים בין ב' הראשים כניל דין י'] (ס"ד וסק"ט י"ג ובחזו"א סי' ק"י סק"ט וסי' פ' ד"ה נ"ה ב') וכתב בחזו"א לכאורה השיעור של ד' אלפים הוא כדי שיהיו התחומין מובלעין זה בזה כניל דין ט' וא"כ בעשוי כמין ג"ם אם ניתן תחום לבית שבראש זה ותחום לבית שבראש זה לפעמים יפגעו קרנות התחומין זה בזה אף אם יש ד' אלפים כפי רבעו התחומין שיהיו כרבעו הבית או לרבעו העולם ולפעמים נותנין אלכסונו ואפשר דבאמת אין תלוי בד' אלפים רק העיקר תלוי בהבלעת התחומין (א"ח סי' פ' ד"ה שו"ע וד"ה שם בשה"צ וסי' ק"י סק"טו ע"ש).

בענין עיר העשויה כמין גאם

ש. מש"כ וכתב החזו"א וכו', בחזו"א סי' ק"י כתב חשבון אחר מבס"פ פ', ואולי זה נפק"מ לדינא וצריך להעתיקו.

ת. אני חושב שאין בזה סתירה, אלא שבסי' ק"י לא נכנס לפרטי חשבון האלכסון.

[א.ה. ד' החזו"א סי' פ' מועתקים בשו"ה, והגני מעתיק ד' החזו"א סי' ק"י ס"ק ט"ו ד"ה עיר, עיי"ש בסוגריים, ודו"ק].

ח"ל החזו"א: עיר העשוי כצורת ח' דינה כעיר עשוי קקשת, וכן העשוי כעין ג"ם, ובעשוי כעין ג"ם מודדין ד"א באלכסון בין ב' הראשין, ואם אין בין הראשין ד"א מרבעין אותה כמ"ם סתומה, ואם יש בין הראשין יותר מד"א אכתי מרבעין במקום שמתקצר [האי שיעורא דד"א בעשוי כעין ג"ם צ"ע, ולכאורה תחומי הראשין מובלעין אפי' יש באלכסון יותר מד"א, דיש לרבע התחום לפי הבית שבראש העיר, ואם אלכסון ד"א משך העיר ערך ב' אלפים שמונה מאות וששים אמה, ואם שורות העיר מזרח מערב ודרום צפון, והן עריבין במקצוע דרומית מזרחית, תחום הבית שבראש מערבית דרומית מגיע אלפים למזרח ואלפים לצפון, ותחום הבית שבראש מזרחית צפונית מגיע אלפים למערב ואלפים לדרום, ונמצאו התחומין מובלעין הרבה, ואפשר דד"א שהוכיר ריטב"א היינו דין ד"א, והעיקר תלוי בהבלעת התחום.

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ט"ו: עיר עגולה ויוצא ממנה פגום כזה' דנין את היוצא כעיר העשוי קקשת ואין מרבעין אותה במקום היוצא אם יש בית ד' אלפים ואורך היוצא יותר מאלפים [וגרע ע"י הפגום מאילו היתה בלי הפגום שהיינו מרבעין אותה כניל דין ה'] אבל אם הוא פחות מכאן מושכין את הקו עד סוף של היוצא ומרבעין אותה [ועי' לעיל דין ו' אין מרבעין אותה] ונותנין לה משם אלפים [חזו"א א"ח סי' ק"י סק"א כ"ו וסי' פ' ד"ה נ"ד ב']. חזו"א סי' ק"י סק"א: סי' שצ"ח ס"ב היתה עגולה כו', דין עיר באינה מוקפת מחיצות והיא כרמלית לענין טלטול, וה"ה בשבת במקום מוקף מחיצות דנחשב כד"א, ואם הוא עגול מרבעין אותו ואם יוצא ממקצו העמשך מוציאין את הקו עד סוף של היוצא ונותנין לו משם אלפים, וכן בעשוי כג"ם מרבעין אותו כמ"ם סתומה.

ריבוע עיר עגולה

א. ש. במש"כ אבל אם הוא פחות מכאן וכו', אף שדינכם אמת נסתפקתי מאוד אם זה כוונת החזו"א סי' ק"י ס"ק כ"א, ויותר נר' דלא קאי על עגול אלא הוא דין בפני"ע, והכונה לפגום הנוכח במשנה [וממה שאין "פסיק" אין ראי' כידוע (ולפי"ז מילים אלו מיידי גם בעיר מרובעת)].

ת. איני מסכים.

[א.ה. עי' בחזו"א המועתק, ובד' השו"ה, ובד' אאמ"ר, ותמצא ב' ביאורים בל' החזו"א, ומ"מ אין נפק"מ לדינא דשניהם נכונים לדינא].

ב. ש. בציונים ציינתם לסי' פ' ד"ה נ"ד ב', ולא ידעתי למה הכוונה.

ת. ציינתי לשם שאם יש צד א' מרובע מרבעין אותה לפי ריבוע שלה [וזהו שהכנסתי במרובע וע"ל דין ו' אין מרבעין אותה].

שונה הלכות סי' שצ"ח דין ט"ו: כל בית דירה אפי' של גוי ואע"פ שאין דרין בה שהוא יוצא מהעיר אם הי' בינו ובין העיר ע' אמה ושני שלישים או פחות מזה ה"ז מצטרף לעיר ומותחין חוט על פני כל רוחב העיר כנגד בית דירה זו כדי שיהא התחום שוה בכל מקום ומשם ולהלן מודדין התחום מיהו בזה אין נותנין עוד ע' אמה ושיריים לעיר מסוף הבית הזה שאין נותנין עיבור לעיבור (סי' וסק"י כ' כ"ו ובה"ל ד"ה וכן) ובחזו"א פסק שאם הוא בית דירה אפי' משהו ממנו נכנס לתוך ע' אמה הר"ל כעיר ממש ונותנין לו עוד קרפף חוצה לו [ורק בבית שנהרס כגון מחיצות בלא תקרה בזה אמרו שאין נותנין עיבור לעיבור כדלקמן דין כ"ד ואפי' הוא נכנס תוך ע' אמה וכן אם יש בית דירה ויש בינה לעיר ע' אמה בצמצום אף שמצטרפת לעיר אפי' אין מובלע משהו מ"מ שוב אין נותנין לו עיבור] אך אם הבית חוץ לחומה אפשר דאפי' הוא תוך ע' אמה של הבתים החומה מפסקת ואין נותנין לו קרפף להבית וכ"ש אם אינו אלא תוך ע' לחומה ולא לבתים דודאי אין נותנין לו עוד קרפף (א"ח סי' פ' ד"ה מ"ב סי' שצ"ח וסי' ק"י סק"ט כ').

למאי נפק"מ לדין דין מתיחת חוט מחוץ לבית שאין בינו לעיר ע' אמה

ש. לכא"ו לפי פסק ההלכה ע"פ הביה"ל ד"ה וכן (דלעולם מתחילין למדוד אלפיים מלאחר ע' אמה מהעיר וכניל בשו"ה דין א') אין מקום כלל לכל ס"ה בשו"ע (שמותחין חוט מחוץ לבית וכו'), דבין כך נותנים ע' בשביל הקרפף, ומאי נפק"מ אם יש בית דירה בתוך ע' אמה הללו, וכל הנפק"מ מדין בית דירה אינו רק לגבי ס"ו (בשו"ע) המובא בדין י"ח (לענין שאם יהא עוד בית תוך ע' אמה ממנו יצטרף גם הוא לעיר), וא"כ מש"כ בשונה הלכות כאן ומותחים חוט וכו' אינו נכון.

שו"ר דנפק"מ (היכא שהבית יוצא מחוץ לע' אמה ורק תחילתו תוך ע' אמה) שמודדין מסוף הבית אף שרק תחילתו תוך ע' אמה, ועי' תו' סוכה דף ג' (ואז מותחין וכו' כמבוי בשו"ע).

[א.ה. הוספתי בתוך הדברים בסוגריים עגולות כדי שיובן הענין תוך כדי לימוד ד' אאמ"ר שליט"א, וכבר חזר אאמ"ר שליט"א בעצמו וביאר ד' השונה הלכות, ואמנם השונה הלכות קיצר והעתיק ל' השו"ע, ולא כתב דלדין נפק"מ רק בציור שצ"י אאמ"ר שליט"א, כדרכו לקצר והענין מובן מאליו, ועי' הדפסת ד' אאמ"ר שליט"א יתבררו הדברים היטב בעזה"ש".]

שונה הלכות סי' שצ"ח דין כ"ו: ב' חדרים פנימי וחיצון ובפנימי משתמש בו לאכילה ולינה ובחיצון משתמש בו כשימוש חצר לבית מ"מ גם החיצון בכלל בית דירה ואפי' לענין ששה בתים לעשות עיר מודדין ע' אמה מהחיצון כיון שראוי לדירה וגם משמש להפנימי (שם ומ"מ נחשב לבית א' עם הפנימי למנין ו' בתים עי' לעיל דין א').

בענין בית שיש בו ב' חדרים אי נידון כבית א' או כב' בתים

ש. מש"כ בסוף בסוגריים ומ"מ (נחשב לבית א' עם הפנימי למנין ו' בתים עי' לעיל דין א') לא מצאתי שם, ומש"כ שם בסוף דין א' (מועתק במדור זה תחילת סימן זה) לא מדבר בציור כזה.

[א.ה. הנה בשו"ה כאן מחדש שב' חדרים נידונים כבית א', והנה לעיל מבוי כן בשם החזו"א אפי' לגבי ב' בעלי בתים בב' חדרים שאוכלים בכל א', אלא שהם זה לפנים מזה וא"א לצאת לחצר אלא דרך חיצון, ובאמת שם נשאר בזה בצ"ע עיי"ש (ועי' מש"כ שם לעיל), וכאן הנידון לב' חדרים של אדם א' שאוכלים רק בחזר א', ובשני משתמשים תשמישי חצר לצורך תשמישי הדירה שבחדר השני, שאי"ז כב' בתים, והנה לכא"ו בזה הוא מטעם אחר שאין כאן ב' דיורים אלא בית וחדר הנטפל לבית, ובאמת שבכה"ג לכא"ו גם אם יהא לכל חדר פתח לחצר נמי לא ייחשב אלא כבית א', וזהו הערת אאמ"ר שליט"א דלא שייכי לדין א', אלא שזהו חידושו של השו"ה מסברא בלי מקור, ומ"מ מילתא דמסתברא הוא, וגם אאמ"ר שליט"א לא חלק על דין [והרי הכא עד כמה שנידון בפנ"ע אינו בכלל בית דירה כלל, וכל שם דירה שלו רק מצד מה שנטפל, ובדודאי דלא חשוב להיות כבית נוסף לחשבון ה' בתים, וזה ברור], ולא העיר רק על המקור שצ"י השו"ה].

שונה הלכות סי' שצ"ח דין כ"ח: בית הכנסת אם אין בו בית דירה אין מתעבר עם העיר אבל אם יש בו בית דירה של דע"ז לחזנים אפי' בחדר הסמוך לביהכ"נ [ופתוח לביהכ"נ. חזו"א סי' ק"י סק"ח ד"ה ואם יש שם] נמדד כל הביהכ"נ (ס"ו וסק"ז ובה"ל ד"ה שיש) ודעת החזו"א דדווקא אם השומר לן בביהכ"נ עצמו אבל אם יש לו חדר מיוחד אין ביהכ"נ נטפל לדירת השומר ואינו נמדד (א"ח סי' ק"י סק"ח ומעשרות סי' ה' סק"י) ויש להסתפק אם נותנין קרפף לביהכ"נ אפי' אם החזן לן בתוכה אי חשובה דירה ממש עיי"ז (שם א"ח סי' ק"י סק"ט) וכן יש להסתפק אם ביהכ"נ מצטרף לענין לעשות עיר [כגון שאין הבתים מצורפים תוך ע' אמה אלא עי' ביהכ"נ] אם אין החזן דר שם רק בחדר הסמוך לפי"ד המ"ב דעיי"ז כל הביהכ"נ מתעבר מיהו אם החזן לן בתוך ביהכ"נ גופא אפשר דמצטרף לעשות עיר [והוא ג"כ בחשבון הששה בתים] כיון שיש בו בית דירה וכן בכל הני דבסמוך דין כ"ט (שם סק"כ).

א. בד' המ"ב שחדר של השומר גורר את כל הביהכ"נ להחשב בית דירה מ"מ בעינן שחדרו יהא פתוח לביהכ"נ

ש. מש"כ בסוגריים [ופתוח לביהכ"נ חזו"א] לא ציינתם המקור.

ת. אולי יצא מס"ק כ"ח ד"ה ואם יש שם חדר.

[א.ה. הנה הנידון אליבא דהמ"ב שעי" החדר שלן בו השומר נעשה כל הביהכ"נ לבית דירה, ועי" הוסיף השו"ה דכ"ז רק אם חדרו פתוח לביהכ"נ, דא"כ לא נגרור את ביהכ"נ אליו (אף שפתוח לחצר ביהכ"נ), ועי" ביאר לן מרן שליט"א דלמד כן מלשון החזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ח בסוף דבריו שכתב וז"ל, וכ"ז אם יש לו פתח מביתו לבית חרושת, אבל אם אין לו כלל פתח מביתו לשם היו כב' בתים נפרדים, ואין מקום לדון בזה, עכ"ל.

והנה ד' מרן ז"ל לא נאמרו לפי שיטתו דגם בפתוח אין הביהכ"נ נגרר אחרי חדר השומר כמב' שם בתחילת הקטע. ובהכרח כונתו שבאין פתוח לא היה החזו"א נצרך לדון בזה, שגם המ"ב היה מודה לו בזה, וזמה למד מרן שליט"א דבריו.

ולפלא שגם לאחר הערת אאמ"ר שליט"א לא תוקן בשו"ה להוסיף ציון זה, ואולי סמך על מה שציין בהמשך כשהביא ד' החזו"א עצמו לס"ק כ"ח, אך שם הציין לקטע אחר באותו ס"ק].

ב. כשהחזן לן בביהכ"נ אי נידון כבית דירה לכל דבר

ש. מש"כ שם בסופו מיהו אם החזן לן וכו' לא מצאתי בחזו"א, אלא שאולי יש לדייק כן ממה שספיקו הוא אליבא דהמ"ב.

ת. למדתי בד' החזו"א דרק בביהכ"נ לפ"ד המ"ב מספקא ליה, אבל בלן בו הוא בכלל מש"כ קודם, וכל שארי השנויות שם אפשר דעושין עיר [עכ"ל החזו"א], ולכאור גם מצרפן, והלשון קצת צ"ע.

[א.ה. הנני מעתיק ל' החזו"א סי' ק"י ס"ק כ' ד"ה בתים וז"ל, ושארי השנויות נ"ה ב' דמתעברין עמה אפשר דעושין עיר כיון דיש בהן בית דירה, מיהו לענין צירוף דבעינן שיהיו מצורפין תוך ע' אמה אפשר דאין ביהכ"נ מצטרף, אלא בעינן שהבתים יהיו מצורפין תוך ע' אמה [את"ל חדר דא' שדר בו החזן מחשיב גם ביהכ"נ לדירה לענין להתעבר עם העיר] לענין לעשות עיר, עכ"ל.

והנה מרן ז"ל פתח בכלל השנויות לענין שעושין עיר, והיינו שנחשבים מן הו' בתים, וסיים ומיהו לענין צירוף, ומשמע לפ"ד שעל אותן השנויות גופו מספק"ל לענין צירוף, אך בהמשך נר' שספיקו רק בביהכ"נ אליבא דהמ"ב דהוא בית דירה מחמת חדר החזן, דאולי לא חשיבא כולי האי לעשות עיר, עד שביהכ"נ יגרור צירוף בין בתים שיש ביניהם יותר מע' אמה אלא שבינם לביהכ"נ אין ע' אמה, דבדואי דמהני לענין מדידת אלפיים, אך לענין לאשוויי ו' בתים מצורפין לאשוויי עי"ז עיר מספק"ל, ולכאור לעצם חשבון הו' בתים אין מה לדון, דאף אם ביהכ"נ עצמה לא נמנית מ"מ חדר השמש נמנה, והנידון רק כשלולי ביהכ"נ יש יותר מע' אמה מחדר השמש לשאר הבתים. ולפי"ז לגבי שאר השנויות לא מספק"ל לחזו"א לא לחשבון הו' בתים ולא לענין צירוף הע' אמה.

ובאמת שהדבר פשוט מסברא, שאם נמנין לחשבון הו' בתים פשיטא דמצטרפים, וזהו שכי' מרן הגר"ק שליט"א דכל הנך השנויות עושין עיר ומצטרפים, וה"ה ביהכ"נ שהחזן לן בו גופא הוא בכלל כל השנויות שם לחזו"א, ולא נסתפק החזו"א רק בביהכ"נ להמ"ב, ועי"ז סיים שלשון החזו"א צ"ע, דא"כ לא היה לו לכתוב מיהו לענין צירוף אלו מיהו לענין ביהכ"נ וכו', ונשאר בצ"ע.

ויש להוסיף שאע"פ שנידון כבית אם לן בתוכה ממש מ"מ כ"ז רק לענין ו' בתים, אבל לגבי ליתן לו קרפף נסתפק החזו"א שם סק"ט, וכמב' בשו"ה ריש דין זה ולהלן דין כ"ט בסוגריים עיי"ש.

ובמש"כ דבשארי השנויות לא מספק"ל, צריך להוסיף דבאמת גם בשארי השנויות איכא תרי גווי, חדא שלנים בתוכה, ואידך שבית דירה פתוח אליו, וכמפ' בשו"ה להלן סוף דין כ"ט בסוגריים [שנתוסף עפ"י הערת אאמ"ר שליט"א שלא העתקתיו לפי שהוא מתוקן כבר], ולמודהו מד' החזו"א שם ד"ה והאורות עיי"ש, והביה"ל סי' ד"ה שיש, עיי"ש היטב, וא"כ ממילא שייך כל החילוקים הנ"ל לגבי כל הדברים, וא"כ אין חילוק בין ביהכ"נ כי אם בין מה דמהני למ"ב לבין מה דמהני גם לחזו"א, ודו"ק היטב].

סימן ת"ד

שונה הלכות סי' ת"ד דין ד': בימים ובנהרות שאיסור תחומין בהן אף חוץ ל"ב מיל מדרבנן לכ"ע בבא בספינה כנ"ל סי' שצ"ז דין א' אין תחומין למעלה מי' ולכן הבא בספינה מחוץ לאלפים אם נכנס לה בשבת כיון שהי' בין השמשות ביבשה וקנה שם שבייתה אסור לירד מהספינה לנמל אבל אם הי' בספינה מע"ש והגיע לנמל אפי' מחוץ ל"ב מיל אם משכנס השבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה למעלה מי' מקרקע הים או הנהר עדיין לא קנה שבייתה ולכן יורד בנמל ואינו נמנע [ואפי' אם ספק אם הוא למעלה מי' תלינן לקולא דמשכנס השבת עד שהגיע לנמל הי' למעלה מי' ואף שיש כאן ס"ס להחמיר ועי' בית מאיר] ויש לו אלפים אמה ממקום שפגע בו למטה מי' ששם קנה שבייתה, ואם הספינה רחוק מהנמל יורד דרך כבש ולעבור דרך מעבורת שקורין פרא"ם אם היא קשורה בספינה ובנמל לכ"ע מותר לירד ואם אינה קשורה יש מתירין ויש אוסרים מפני שנראה כשט כיון שלא שבת עליו מבער"י אכן בשו"ע הגר"ז משמע דכשלא יצא מהספינה ליבשה מעת ששבת ביה"ש עד עכשיו מותר ומיקל באופן זה אפי' לצאת מספינה לספינה ע"ש (ס"א וסק"ח ט' י' י"א י"ג י"ד ושה"צ וע"ל סי' רמ"ח דין ד' אם רגליו למטה מי' וע"ש עוד דין ח' ט').

בירור כוונת השונה הלכות

ש. מש"כ ויש לו אלפיים ממקום שפגע בו למטה מי' וכו', הנה זה לשון השו"ע (והכונה אם באמצע נסיעתו היתה הספינה במקום אחד למטה

מי' מן היבשה), אך לפי סידור השו"ה אין לו מקום כאן, שעדיין לא נכתב נידון פגע רק להלן דין ה'.

ת. הכונה על שפת הים במקום שפגע תחילה למטה מי'.

סימן ת"ה

שונה הלכות סי' שצ"ו דין ב': י"א שד"א אלו יש לו לרוח שבייר לו [ואפי' בירר בשבת ואפי' במחשבה ולא הלך בהן עדיין, חזו"א אר"ח סי' פ' ד"ה מתני'] ויכול לילך בהן באלכסון שעולה עוד אמה ו' חומשין אבל במישור אסור יותר מד"א ואם בירר למקום א' אינו יכול לחזור ולברור במקום אחר וי"א דמותר להלך ד"א לכל צד ממקום שהוא עומד והוא באמצען דהיינו שמונה על שמונה מרובעין עם הזווית שלהן וכתב בא"ר שיש לסמוך על דעה זו למעשה (ס"א וסק"ו ח' ט' ושה"צ) ובחזו"א כתב דבגמ' משמע כדעה ראשונה (אר"ח סי' פ' ד"ה מ"ח א') ולענין טלטול נתבאר לעיל סי' שמ"ט דין ז' (ס"א).

שונה הלכות סי' ת"ה דין ב': מי שיצא בשבת חוץ לתחום במזיד אם לא יצא יותר מד"א יכול לחזור עד ד"א לתוך תחומו ולא יותר כנ"ל סי' שצ"ו דין ב' שיש לו ד"א לכל רוח ואם יצא יותר מד"א יש לו ג"כ ד"א לכל רוח ואם יצא רק ברגלו א' כיון שרובו עדיין בפנים נקרא שעדיין לא יצא (ס"א ב' וסק"ב ג') ודעת החזו"א שאם יצא עד ד"א יכול לברור ד"א למקום שירצה ומ"מ אפי' בירר לצד תחומו אין חחר לתחומו ואין לו אלא ד"א וכן אם יצא יותר מברר ד"א לכל רוח שירצה כנ"ל סי' שצ"ו דין ב' (אר"ח סי' ק"ט סק"ה י"ב ולפי מה שנראה לעיל בסי' שצ"ו דין ב' שמצדד כדעה ראשונה) וכ"ז אם יצא במזיד אבל אם יצא באונס או מחמת טרדתו שכה ויצא אז כל שלא יצא מהתחום ד"א מותר לו לחזור ולכנסו תוך העיר והרי הוא כבני העיר [ולפ"ד החזו"א היינו אם יברור הד"א לצד העיר יוכל לחזור לתחומו הראשון. שם] וכ"ש אם יצא לדבר מצוה דמותר לו לחזור לתחומו ומשם לעיר כל שלא יצא מהתחום ד"א (סק"ב) ובחזו"א הקשה באיזה מצוה מיירי אם מצוה דלא דחי תחומין הרי יצא באיסור ולמה הקילו לו ואם מצוה דדחי תחומין הרי יש לו אלפים לכל רוח כדלק"ס ת"ו (אר"ח סי' פ' ד"ה מ"ה א' ומה שתירץ שם לא יתכן למה שפסק כאן דכל שוגג מותר).

שונה הלכות סי' ת"ט דין י': כל המניח עירובו במקום מוקף מחיצות חשבינן כולו כד"א כנ"ל סי' ת"ח דין י' ואם מניח במקום שאין מוקף מחיצות קונה לו מקום עירובו ד' אמות סביביו לכד האלפים שנותנין לו לכל רוח ובמ"מ כתב שנותנין לו ד"א לכל רוח או לאיזה רוח שירצה וצ"ע (ס"ה וסק"ז י"ח ושה"צ) ובחזו"א מצדד שנותנין לו לאיזה רוח שבייר [כמו בשו"ב בסי' שצ"ו דין ב'] ותמה על המ"מ שכתב שהוא באמצען (אר"ח סי' ק"ט סק"ח) וד"א אלו אין ריבוען לריבוע עולם דוקא אלא יכול לברור אלכסון לכל מקום שירצה והלכך יכול להתרחק מעירו לעולם אלפים ואלכסונן ויברור ד"א של שביבתו שיהיו אלכסונן לצד העיר ותחומו נגרר אחר ד"א שבייר ובאלכסונן הוא ג"כ אלכסון של תחומו והיי' לינתו בעיר תוך תחום עירובו (שם סי' ק"י סק"ז).

במחלוקת החזו"א והמ"ב אם יש לו ד"א לכל צד או רק לאותו צד שמברר לו

א. המסתעף מזה ליצא חוץ לתחום

א. ש. מש"כ וד' החזו"א וכו' ובהמשך לפ"ד החזו"א וכו', הנה המ"ב איירי לפ"ד הרמ"א בסי' שצ"ו דין ב', והחזו"א מפרש דעת השו"ע שם שהוא דעת הרמב"ם [ובאמת גם בד' השו"ע יש מחלוקת בין החזו"א למ"ב, אלא שלא הובא כאן פי' המ"ב בד' השו"ע], אלא דאולי (כונתכם משום) דהחזו"א סובר להלכה כהשו"ע, וכמוש"כ סי' שצ"ו דין ב' בשמו דכן משמע בגמ', עיי"ש בשו"ה הלכות (ועי' העתקתם בשו"ה כאן מחלוקת מ"ב וחזו"א שזה בעצם מחלוקת שו"ע ורמ"א מחלוקת מ"ב וחזו"א איך לפסוק, והעתקתם שו"ע כפי החזו"א שכך הוא פסק ההלכה לחזו"א לשיטתו). וכן מש"כ בת"י ת"ט דין י' בשם החזו"א הוא לדעת הרמב"ם, אבל לדעת הרמ"א גם במניח עירוב דינו כשוכות שבסי' שצ"ו (שיש לו ד"א לכל רוח, ותמיהת החזו"א על המ"מ הוא בדעת הרמב"ם), ובעיקר מאי דפשיטא להשו"ה שהחזו"א פוסק כהשו"ע איני יודע אם זה הכרעה למעשה.

[א.ה. תוכן הערה זו יש בה שלשה חלקים: א. דמש"כ כאן בשו"ה פלוגתא בין המ"ב לחזו"א בדין יצא חוץ לתחום תוך ד"א אם יש לו ד"א לכל רוח, או רק ד"א לאיזה רוח שירצה, הנה אי"ז מחלוקת המ"ב וחזו"א אלא מחלוקת שו"ע ורמ"א סי' שצ"ו, אלא שהמ"ב והחזו"א נחלקו איך לפסוק.

ב. ובעיקר מה דהשו"ה נוקט כדבר פשוט שהחזו"א פוסק כהשו"ע, תמה אאמ"ר מג"ל, דאף שהחזו"א סי' פ' העיר שבגמ' משמע כהרמב"ם [וכמו שכי' בשו"ה סי' שצ"ו בשמו], מ"מ הרי סי' פ' הוא הערות שלא בעיון כה"צ, ולא נתכוין שם לקבוע פסק הלכה למעשה נגד הכרעת רמ"א המפורשת, ודברי השו"ה צ"ע.

ג. אך בתוך הדברים העיר אאמ"ר שליט"א שגם אליבא דהרמב"ם והשו"ע איכא פלוגתא בין החזו"א למ"ב, אלא שהשו"ה לא העתיק בזה ד' המ"ב, וכדרכו שלא מעתיק ד' המ"ב בד' השו"ע כשלפי המ"ב הלכה כרמ"א, ואף דהכא להחזו"א הלכה כשו"ע מ"מ להחזו"א פי' אחר בד' השו"ע, וע"כ העתיק השו"ע רק לפי פי' החזו"א. והנידון במש"כ המ"מ דאף דלהר"מ בכל אופן יכול לברור ד"א לאיזה רוח שירצה הכא כמי שבייר כבר לכיוון הליכתו דמי, וכו"ה להדיא במ"ב, אך החזו"א חלק וס"ל דגם כאן יכול לברור לאיזה רוח שירצה].

ב. לענין ד"א לנותן עירובו אי ד"א או ד"א לכל רוח או ד"א לרוח שבורר לו

ב. ש. מש"כ בסי' ת"ט דין י' הנה בחזו"א סי' ק"ט ס"ק י"ח משמע דד"א של נותן עירוב הם בדיוק כמו שבות, וכיון דלרמ"א בסי' שצ"ו דין ב' יש לו ד"א לכל רוח [היינו ח' על ח' והוא באמצען] גם כאן כן, ויותר מפורש בחזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ד ד"ה הנותן, וזה דלא כמו שמשמע כאן במ"ב ס"ק י"ז ובשעה"צ ס"ק י"ח [וזה הושמט בשו"ה הלכות].

[א.ה. הנה עי' בשו"ה המועתק לעיל שהביא ד' המ"ב דבנותן עירובו יש לו רק ד"א, ושהמ"מ כותב שיש לו ד"א לכל רוח, ושהמ"ב נשאר בצ"ע בדבריו, ושהחזו"א ס"ל שיש לו ד"א לאיזה רוח שבורר, והנה החזו"א כפי שיטתו שפוסק כהרמב"ם, והמ"מ קאי גם בד' הרמב"ם, וזה ודאי צ"ע וכאשר ביאר אאמ"ר שליט"א בהערה הקודמת שתמיהת החזו"א על המ"מ היא אליבא דהרמב"ם.

אמנם באמת גם אליבא דהרמ"א יש כאן פלוגתא, דבמ"ב משמע שגם אליבא דהרמ"א וכדפסק איהו בכ"מ כהרמ"א נמי הכא לית ליה ד"א לכל רוח אלא ד"א לחוד, ומשמע במ"ב שתמיהתו על המ"מ היא גם אליבא דהרמ"א, ועי"ז העיר אאמ"ר שליט"א שאליבא דהרמ"א מודה החזו"א למ"מ, וס"ל דלרמ"א יש לו ד"א לכל רוח, ונמצא שבד' הרמ"א יש מחלוקת מ"ב וחזו"א אי נותן עירובו שאני משוכות ברגליו (ועי' היטב בד' החזו"א המצוינים בד' אאמ"ר שליט"א).

ואאמ"ר שליט"א הוסיף בסוגריים שזה הערה על השמטת השו"ה ד' החזו"א אליבא דהרמ"א, אך באמת אחרי שהחזו"א פוסק כהשו"ע ורק המ"ב פוסק כרמ"א, ע"כ לא העתיק ד' חזו"א אליבא דהרמ"א, כי אם ד' המ"ב אליבא דהרמ"א וד' החזו"א אליבא דהשו"ע, וק"ל].

ג. אימתי נאמר דין יצא לדבר מצוה והוא עדיין תוך ד"א חוזר לתחומו

[א.ה. הערה זו מצאתיה בכתבי אאמ"ר שליט"א בקיצור מאוד, והיא גם כתובה בקיצור גדול בסוגריים שבסוף השו"ה כאן סי' ת"ה דין ב', והנני כותבה כאן והיא ערוכה בלשוני עם קצת הוספות כמוש"כ להדיא].

עי' במ"ב סק"ב [ומקורו מן הגמ' כמוש"כ בשעה"צ] דביצא לדבר מצוה נידון כיצא באונס ועדיפא מינה, דבזה לכ"ע הבלעת תחומין מילתא היא, ואם הוא תוך ד"א מן תחומו יכול לחזור לתוך תחומו ולהלך כל תחומו [ועי' שו"ה דלחזו"א דווקא בבירר לו ד"א לכיוון העיר [א.ה. ולענ"ד צ"ע אליבא דהמ"מ בד' הרמב"ם והשו"ע שהעתיקו המ"ב וכנ"ל הערה א' דלעולם נחשב כמי שבייר לצד חוץ, דא"כ לא יצויר דין זה כלל, וצ"ע], והק' החזו"א סי' פ' במאי עסקינן, אי לדבר מצוה שרשאי לצאת חוץ לתחום הרי מקבל אלפיים לכל רוח, ואי במצווה שאסור לצאת לכאור נקרא מויד שעבר איסור, ותירץ דמיירי בטעה מחמת טירדא של מצוה, וקמ"ל שטעות מחמת טירדה של מצוה נידון כאונס אפי' למאן דמחמיר בשיגג לחוד דזה כאונס.

ובשו"ה כאן העיר ע"ז דא"כ לא היה לו למ"ב להעתיקו, שהוא בכלל מש"כ לפני זה או מחמת טירדתו וכו', ואין כאן קולא נוספת, ומשמע דהמ"ב לומד שיש קולא של לצו"מ, וחזרה תמיהת החזו"א למקומה.

ולר"ד החזו"א י"ל דיצא לד"מ שמותר לצאת מחמתה לא מקבל אלפיים לכל רוח רק ביצא חוץ לד"א, דכל שאפשר ליתן לו הבלעת תחומין עדיפא לן אליבא דכו"ע ליתן לו הבלעת תחומין, ולא לחדש לו אלפיים אמה חדשים, ועי' סי' ת"ו שאם מקבל אלפיים והאלפיים מובלעין תוך אלפיים שלו חוזר לביתו וחוזר לתחומו הראשון, וש"מ דהא עדיף טפי, וק"ל. ולכאור לפי הערת השו"ה מוכרח לתרץ כן אליבא דהמ"ב, ועי' * * *

שונה הלכות סי' ת"ה דין ח': מי שבא בספינה בע"ש סמוך לחשכה לנמל מקום שהספינה גוששת למטה מי' והי' בדעתו לצאת מהספינה וליכנס לעיר ונמצא שקנה שבייתה ביבשה ובא רוח והפליג את הספינה חוץ לתחום במקום שהיו המים פחותים מ"ט מהקרקע אע"ג שאסור לו לצאת מהספינה שאין לו אלא ד"א מ"מ בספינה עצמה מהלך את כולה ואפי' כשהיא עומדת דכד"א דמיא כיון שמוקפת מחיצות כד"ן [וכן אם הביאתו הספינה לעיר מוקפת מחיצות או נתנהו גוים לספינה אחרת מהלך את כולה כנ"ל דין ה'] ואפי' נכנס שם בע"ש וקנה שבייתה כד"ן ויצא ולמחר נכנס בספינה והפליג מהלך את כולה [וע"ל סי' רמ"ח דין ח'] וכ"ז אם יש להספינה מחיצות כד"ן כמו שנתבאר בסי' שס"ב דין ה' ר' ז' אבל אם אין לה מחיצות כד"ן אפי' נפרצו בשבת וביה"ש היו קיימות אז אם היא מהלכת מהלך את כולה דכל שעה עומד בד"א אחרים אבל אם היא עומדת אין מהלך בה אלא ד"א ודוקא אם עומדת חוץ לתחום במקום שהוא נמוך למטה מ"ט אבל אם הי' למעלה מ"ט מותר להלך כמה שירצה אפי' בלא מחיצות כלל וע"ל סי' רמ"ח מה נקרא למטה מי' (ס"ז וסק"ו כ"ז כ"ח ל' ל"א ובה"ל ד"ה הואיל ושה"צ) וכתב בחזו"א דלפ"ד דאם הוא למעלה מי' מותר לילך כולה אף באין לה מחיצות ה"ה דמותר לו לירד כיון שהוא עכשיו למעלה מי' אף שכשירד אין לו אלא ד"א וצ"ע בכ"ז (אר"ח סי' ק"ט סק"ח).

בענין מי שקנה שבייתה ונמצא בספינה בלי מחיצות מחוץ לתחום למעלה מי' [לענין לטייל בספינה ולענין לירד ממנה ללמטה מי']

ש. מש"כ וכתב בחזו"א ולפ"ד וכו' אין לזה שום מובן, דמה שייך זל"ז, וספיקא דאם ירד מובן שמביא עצמו חוץ לתחום, וכנראה שדייק החזו"א מהמ"ב דלמטה מי' קאי גם על לירד [אף שאי"ז מוכח דאפשר ללמדו על לילך בכלל הספינה וכמו בס"ק ל"ח, דבזה איירי כל הענין

כמבואר בשו"ע ובמקור הדברים במשנה וכו', ודין לילך בכל הספינה אם הוא למעלה מי שנזכר בחזו"א הוא פשיטא, והע"ש וב"מ העתיקו הגמ' שמבואר כן להדיא על גידון דידן ולא לחידוש, והמ"ב הביא הדין והמקור כדרכו [דאין לומר דספיקו אם מותר לצאת לכתחילה מתחום למעלה מי היכא דהיה למטה מקודם, שנחלקו בזה הרשב"א והריטב"א בסימן זה כמובא בב"י, ואינו מבואר להדיא בשו"ע ומ"ב כאן, דהא בסי' רמ"ח מבואר להדיא שמוותר, ומה שצריך שיקנה שבייתה בספינה הוא מטעמים אחרים, עיי"ש במ"ב, וכ"ה כאן בביה"ל ד"ה הואיל], והחזו"א לא כתבו אלא משום שנוגע למעשה.

[א.ה. ע"י בשו"ה שכתב דמדברי המ"ב שמתיר להלך בספינה שאין לה מחיצות, אם היא למעלה מי אף שהוא שבת למטה מי והספינה יצאה חוץ לתחומו, נפשט ספיקו של החזו"א לענין לירד ללמטה מי, דהיינו למי ששבת למטה מי, ורוח או ספינה בלי מחיצות הולכיהו למחוץ לתחומו למעלה מי, דרשאי לירד לשם אף ששם ימצא את עצמו למטה מי חוץ לתחומו.

ואמרו"ר שליט"א השיג ע"ז החזו"א לא נתכוין ללמוד מהא דרשאי להלך כשהספינה למעלה מי לענין ההיתר לירד, דאין שייכות בין זל"ז, דהרי במהלך למעלה מי נמצא כה"ז למעלה מי, ומשא"כ בירד ללמטה מי מכניס עצמו למקום שהוא למטה מי חוץ לתחום, והנה החזו"א ציין למ"ב ס"ק כ"ו (והעתיקתי לשונו להלן), ושם לא נזכר כלל דינא דמהלך למעלה מי גם בלי מחיצות, כי אם שכשיש מחיצות מהלך את כולה אפי' למטה מי, ובשעה"צ כ' דמוכח שהגמ' מיירי למטה מי, שהרי למעלה מי גם בלי מחיצות מהלך את כולה, וכבר כ' אמרו"ר שליט"א דלא משמע שהמ"ב התייחס לזה כחידוש, ועי' עוד להלן ס"ק ל"א דג"כ נ"י שזה אצלו דבר פשוט בלי לציין ע"ז שום מקור, ולרוב פשיטותו גם א"א ללמוד מזה לענין ההיתר לירד שאינו פשוט, וגם שזה אינו חידוש של המ"ב, והחזו"א לא היה מייחס ד"ז למ"ב כי זה בכלל הכלל שאין תחומין למעלה מי, וזה דבר פשוט [אם כי לענין לצאת מלמטה ללמעלה מי איכא פלוגתא ומובא בב"י, וכאשר ציין אמרו"ר שליט"א, אך

כבר הוכרע ד"ז להיתר, אך בענייננו י"ל דלכו"ע שרי אחרי שהוא כבר נמצא למעלה מי, ועי' היטב].

אלא שהשו"ה דייק כן מלשון החזו"א סי' ק"ט ס"ק י"ח, שאחרי שנסתפק אם מותר לירד כתב וז"ל, ובמ"ב סי' ת"ה ס"ק כ"ו מבואר דפסיקא ליה דמותר לירד, וכן מותר לטייל בספינה אף שנפחתו מחיצותיה, אע"ג דכבר קנה בה שבייתה כשהיתה למטה מי ועכשיו היא חוץ לתחום, כל שהיא עכשיו למעלה מי, עכ"ל.

ואמר מרן הגר"ח שליט"א לאאמרו"ר שליט"א בע"פ דמלשון החזו"א משמע דחלוי זה בזה, ולמד דין לירד מדין לטייל בספינה בלי מחיצות, עכ"ד.

ואמרו"ר שליט"א אמר ע"ז דלכא"ו לא שייכי לאהדדי וכמוש"נ, דלטייל למעלה מי זה הדין דאין תחומין למעלה מי, דלא קאי רק לגבי שאין קונה שבייתה שם, אלא שגם ההליכה למעלה מי למי שקנה כבר שבייתה אינו בכלל איסור תחומין, ואינו ענין לירד ללמטה מי שיווד להיות למטה מי חוץ לתחומו שזה בגדר הליכה אל חוץ לתחום.

ואמרו"ר שליט"א ביאר דברי החזו"א באופ"א, דבמ"ב שם כתב וז"ל ובא רוח והפליג את הספינה חוץ לתחום במקום שהיו המים פחותים מ"יט מן הקרקע, ולפי המ"ב לעיל אסור לו לצאת מן הספינה דאין לו אלא ד"א, אפ"ה בספינה גופא מהלך את כולה דכד"א דמ"א הואיל ומוקפת מחיצות, עכ"ל. ובשעה"צ שם ציין לגמ' שהעתיקוהו עו"ש וב"מ, והוסיף וכתב דלמעלה מי אין דין תחומין כלל, ואפילו נפחתו דפני הספינה שרי, עכ"ל. וביאר אמרו"ר שליט"א דהחזו"א הבין שמש"כ דמיירי למטה מי, דלמעלה מי אין דין תחומין כלל, קאי בין על ההליכה בלי מחיצות ובין על האיסור לירד הנזכר במ"ב, ומהו למד החזו"א דלמ"ב פשיטא להתיירא.

ואמנם אמרו"ר שליט"א העיר בעצמו דגם לפ"ד ד' החזו"א צע"ק, דאין מוכרח כלל לפרש כן ד' המ"ב, דל"ב דכל דבריו בשעה"צ כלפי ההליכה בספינה דבעינן מחיצות רק למטה מי ולא למעלה מי, אלא

שמזה שהכניס כאן גם ענין לירד משמע לכא"ו שגם לגבי לירד הוא דהקדים דכיון שזה למטה מי ע"כ אסור לירד, ומהו מוכח שאילו היה למעלה מי היה מותר לירד, ועי' היטב בלי המ"ב, ודו"ק.

אמנם ד' מרן שליט"א לפרש ד' החזו"א כפשוטו, דמגוף דינא דהמ"ב דרשאי להלך למד החזו"א להתיירא לירד, והוסיף שכן משמע מזה שהחזו"א הוסיף הא דרשאי להלך, ומשמע שראה זאת כחידוש של המ"ב ושהא בהא תליא, ובוודאי שפשוטות לשון החזו"א מורה כד' מרן הגר"ח שליט"א, אך בסברא הדברים צע"ג.

ואגב אורחא לא הבנתי מש"כ אמרו"ר שליט"א בתוך דבריו, וכ"כ בכתביו בשם מרן שליט"א, לדון אם ההיתר להלך למעלה מי הוא חידוש של העו"ש וב"מ או דבר פשוט, ובעניי הבנתי לכא"ו שהמ"ב הביא ד' העו"ש וב"מ כמקור שהקולא דלהלך בתוך מחיצות מיירי אף למטה מי, ולא הביא גידון דלהלך למעלה מי בשמם כי אם כדבר פשוט שזהו ההוכחה לדבריהם, דע"ז מוכרח גידון ההיתר במחיצות מיירי אף למטה מי, דלמעלה מי א"צ למחיצות, וע"כ לא זכיתי להבין ד' רבינו שליט"א שזה חידוש של העו"ש וב"מ, וצ"ע.

ולגוף הגידון דלהלך למעלה מי או לירד משם ללמטה מי מחוץ לתחום שבייתתו כשקנה שבייתה למטה מי, לכא"ו הדבר מפיו בריטב"א המובא בב"י סי' ת"ד וז"ל, וה"ה שאפי' קנה שבייתה ביה"ש או לאחמ"כ למטה מי, אם בא לצאת חוץ לתחומו וללכת בקפיצה כמו שירצה הרשות בידו, ואף הרשב"א שמחמיר שם לא החמיר אלא שלא לצאת מתחומו, דבמקום חזקת ביתו לא אולנין לקולא, והיינו שחוששים להסוכרים דיש תחומין למעלה מי, אך להמקילים מודה דרשאי. ועי' עוד ל' הטור שם שאסר לירד מן העמוד למחוץ לתחום משום שפסק דיש תחומין למעלה מי, ומשמע דלמאן דמיקל בזה שרי, ועיי"ש עוד בב"י בסוף הסימן שכל מי שאסר לירד בהכרח ס"ל דיש תחומין למעלה מי, וא"כ נפשט מכ"ז ספיקו של החזו"א, ועי"ן].

בירור הלכה

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א רו"כ "תורת רפאל" - אהבת שלום

חובת השבת א. במרה ב. בגר שמל ולא טבל שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו [פט"ו פכ"ה].

בבנין ציון סי' צ"א הקשה קושיא מחודשת, דהנה בשבת פז. אמרינן דעל השבת נצטוו ישראל במרה, והקשה על זה דהנה בליל ט"ו בניסן מלו ישראל מילת גרות לפני אכילת הפסח, ואילו טבילת גרות לא היתה עד שהיו בסני, ונמצא דבשעה שנצטוו ישראל על השבת לא נשלמה גרותם, כמבואר ביבמות מו. שאינו גר עד שימול ויטבול, וא"כ יקשה היאך נצטוו על השבת אחר דב"נ ששבת חייב מיתה, כדכתיב יום ולילה לא ישבותו, וצ"ע.

והנה כתב בחת"ס עה"ת [הובא בליקוטים שבת פז: (ד"ה וי"ל)] שעד שנתגיירו ישראל בסני עדיין היה להם דין ב"נ לענין זה דגוי ששבת חייב מיתה, והוסיף בזה דמה שאמרו במדרש [פע"ט פ"ו] דיעקב קבע תחומין, היינו לעשירים השובתים כל השבוע שקבע להם תחומין כדי שיצאו חוץ לתחום ולא יהו בכלל גוי ששבת, ובוה ביאר דעת מאן דס"ל בשבת פז: דלא איפקוד על התחומין במרה, והוא כדי שיוכלו לצאת חוץ לתחום ולא יהו בכלל גוי ששבת, ולדבריו נחא קושיית הבנין ציון לפי שבאמת יצאו חוץ לתחום ולא שבתו.

ובבנין ציון כתב ליישב דכיון שכבר נימולו ישראל בליל ט"ו ניסן, אזי נכנסו בזה לברית המילה וחשיבי בני ברית, וממילא נכנסו גם לברית השבת, ומהו למד להכריע הלכה למעשה בגר שבא להתגייר ומל לפני השבת ולא הספיק לטבול עד שקידש יום השבת שהרי הוא חייב לשמור את השבת, ואף שאינו חייב בכל המצוות משום שלא נשלמה הגרות, מ"מ חייב לשמור את השבת, כמו שנצטוו במרה על השבת לפני שטבול, יעו"ש.

וכ"כ באבני"ז יו"ד סי' שני"א סק"ד וז"ל, וסבור הייתי לחדש ולומר דאף דינו גר עד שימול ויטבול, מ"מ במצות שבת שבמרה נצטוו, וזה היה קודם טבילה שהיתה בשעת מתן תורה כדי לקבל הזאה, ועל השבת נצטוו במרה מקרא דכתיב שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו, והעלה דבראשונים מבואר שלא כדבריו, אך מדק הוזהר בפרשת בא באמת נראה כן, וסיים וז"ל, לדינא אם נאסר גר שמל ולא טבל במלאכת שבת צע"ג.

והנה איתא ביבמות מו: דאין מטבילין טבילת גרות בשבת משום תיקון מנא, ובקה"י שבת סי' נ"ו כתב דזה ודאי שאין שום איסור על המתגייר לטבול בשבת, דהלא כ"ז שלא טבל הרי עדיין לא נכנס לדת יהדות, וא"כ למה יהא הנכרי מוזהר במלאכות שבת, ולזה כתב בקה"י דודאי כל האיסור הוא רק על ב"י שאסור להם להטביל את הגר בשבת, כי ענין תיקון מנא של הגר מתייחס אל הבי"ד שהם גיירוהו, ועמד בזה גם בחלקת יואב ח"א אה"ע סי' ל"ז בהג"ה.

אכן יש להעיר דהדבר תלוי במה שיש לחקור אם ב"י מוזהרים בתיקון מנא זה שאינו על ידי מעשה, דהלא לא מצינו איסור תיקון מנא במחשבה, דהנה דעת הקצוה"ש סי' ק"ט בבדה"ש סק"ב דיש איסור לייחד כלי בשבת במחשבה מחמת לתא דתיקון כלי, אולם הגרש"ז אייערבאך צ"ל השיג עליו [הובא בשש"כ פ"כ אות קמ"ט] ואמר דלא מצינו איסור לייחד כלי במחשבה, ועמש"נ בארוכה בפרשת בשלה (פט"ו פכ"ג)].

גם יל"ע דתליא במה שכתבו האחרונים בגדר דין בי"ד של גרות, דדעת תוס' בסנהדרין סח: [ד"ה קטן] דיסוד דין גירות הוא מעשה בי"ד לאשוויי חלות הגירות על הגר, ואשר לפי"ז י"ל דאסור לבי"ד להטביל את הגר בשבת משום תיקון מנא, ברם לדעת התוס' בכתובות יא. [ד"ה מטבילין] דיסוד דין גירות הוא מעשה הגר בעצמו, ואך שצריך שיהא נעשה בפני בי"ד, ועי' ח"י הגרש"ש שער השליחות סי' כ"ה, וא"כ אין איסור על הבי"ד לגייר בשבת משום תיקון מנא.

ולכן נראה בישוב קושיית הקה"י, עפ"י מש"כ הבנין ציון סי' צ"א והאבני"ז יו"ד סי' שני"א דגוי שמל לשם יהדות מחויב לשמור שבת, דמעתה נחא מה דאין מטבילין את הגר בשבת, דהוא מחמת לתא דהגר עצמו, דכיון דמעשה הטבילה הוא אחר המילה, הרי שאסור לגר לחלל שבת בטבילה לשום גרות [עוד יש ליישב באופ"א עפ"י ד' הצ"פ מהדו"ת (ע' ל"ו מ"ג נ"ג) ובחומש ויקרא (ע' רכ"ד) שחידש דאחר שטבל הגר הרי"ז נעשה גר למפרע משעת המילה, ואכ"מ].

איסור תחומין א. במרה ב. בגר שמל ולא טבל

ובדובב משרים סי' ז' העיר על הבנין ציון מירושלמי עירובין [פ"ד ה"ה (כח:)] דמספק"ל בדין הגר שמל ובאמצע השבת טבל לשם גירות, אימתי קונה שבייתה לדיני תחומין, שהרי לא היה ראוי לקנות שבייתה בתחילת השבת יעו"ש, ולדעת האחרונים דגר שמל ולא טבל הרי הוא מחויב בשבת, א"כ כיון שכבר מל לפני השבת מיד נתחייב בשמירת השבת, וא"כ שפיר קנה שבייתה משקידש היום, ומדברי הירושלמי ראייה שלא כהאבני"ז, וצ"ע.

והנראה בזה, דהנה בשבת פז: נחלקו רבא ורבא"י אם נצטוו במרה על התחומין או שלא נצטוו על כך עד מתן תורה, וא"כ נראה דאף לדעת הבנין ציון והאבני"ז שגר שמל ולא טבל חייב בשמירת השבת, היינו דוקא בדיני השבת שנצטוו במרה, דמהתם למדנו דגר שמל ולא טבל חייב בשמירת השבת, אך כיון שלא נצטוו על איסור תחומין במרה, ליכא למילף בזה לגר שמל ולא טבל. אלא דאכתי צריך ביאור מה בין תחומין לבין שאר איסורי שבת.

ואשר יראה, דהנה בבנין ציון ביאר שיטתו דגר שמל ולא טבל חייב לשבות, משום דהוא בר ברית, כדאיתא בשבת קלו: דמברכין על מילת הגר כורת הברית, ומאחר שהוא בכלל ברית מילה ה"נ נכנס לברית השבת, והנראה דבאמת א"י"ח בשבת מדין מצוות התורה, כמו שפטור מכל המצוות, אלא דמחויב מדין ברית לשבות ביום השביעי, ולפי"ז אינו מוזהר אלא לשבות ממלאכות שזהו עיקר החלות כריתת ברית של שבת, וכדיבואר.

ויסוד להנך מילי מבואר בדברי הראשונים, דהנה בשבת סט. איתא דהיודע עיקר שבת ושכח כל הלי"ט מלאכות ועשה כולן הרי"ז חייב ל"ט חטאות דכיון שידוע עיקר שבת מלאכות א"כ מחלקות לחטאות, ופריך הש"ס דכיון ששכח כל הלי"ט מלאכות במה ידע ליה לשבת יעו"ש, והקשה הריטב"א למה לא משני דידע ליה לשבת במצות קידוש והבדלה, ותירץ דידיעת שבת היינו שידוע שבייתת המלאכות שהוא עיקר, עכ"ל.

וביאר דברי הריטב"א דלא חשיב ידיעת שבת אא"כ יודע לעיקר החפצא של יום השבת, דהיינו השבייתה ממלאכות, ואילו מצות קידוש והבדלה הינם מצוות גברא מה שמוטל עליו לעשות ביום זה, ואשר לכן מה דינך ליה למצות קידוש והבדלה לא חשיב ידיעת גוף יום השבת, ויעוין בעמודי אור סי' י"ד סק"ב שכיוון לדברי הריטב"א, ויעוין בדברי יחזקאל סי' ז', והדברים ברורים ומחזוריים.

אשר נראה ברור דחלות שם חילול שבת לא נתפס אלא במה שהוא סותר לעיקר הברית והאות של השבת, אשר זהו דוקא במי שעושה מלאכה בשבת, אך מה שהוזהרו בשאר דברים כגון שלא לדון דיני נפשות בשבת, הנה אין בזה חילול שבת, כי אין זה סותר לברית השבת, ואך שהוא איסור גברא שלא לדון בשבת [וביותר לפי טעמו של החינוך מצוה קי"ד], וכמו שמי שאינו מקדש על היין בשבת לא איקרי מחלל שבת [ואף חיוב מיתה לא נאמר אלא במחלל שבת, ככתוב 'מחלליה' מות יומת].

הלא מעתה נראה עפ"י מה שיבואר לקמן מדברי האחרונים דגדר איסור תחומין אינו מחמת לתא דמלאכה, אלא איסור בעלמא הוא, וכמו שאסור להניח תפילין בשבת [עי' שאג"א סי' מ"א], וממילא נחא לפי"ז מאן דס"ל כסוגיא שם דלא הוזהרו ישראל על איסור תחומין במרה, והוא לפי שבמרה לא נצטוו אלא על עיקר ברית השבת, פרט לתחומין שאינו שייך לברית השבת [ובתוס' שם (ד"ה אתחומין) כתבו דה"נ לא נצטוו על ההוצאה, אך עי' בפני יהושע שם].

ובפרשת כי תשא [פלי"א פ"יז] הארכתי בזה לענין הלאו שהוזהרו שלא לדון בשבת ולענוש עונש מיתה או מלקות, שאין זה חילול שבת, אלא איסור בפני עצמו, וכתבתי בזה ליישב קושיית האדר"ת בספרו חשבונות של מצוה מצוה קי"ד למה לא אמר הש"ס בשבת שם על מה דפריך [דידע ליה לשבת במאן] דידע לשבת בלאו זה שלא לדון בשבת, ולמש"נ לק"מ, דידיעת איסור זה לא חשיבא ידיעת השבת כיון שהעובר עליו אינו מחלל שבת.

והנה בחת"ס בפרשת יתרו הקשה, דהנה בלוחות שניות כתוב שמור את השבת לקדשו כאשר ציווך ה' אלהיך, ודרשו בסנהדרין נו: דהיינו כאשר צוך במרה, וקשה למה בלוחות ראשונות לא כתוב כאשר ציווך במרה.

אשר למש"נ הדבר מחוור כמין חומר, דהנה בחת"ס שם כתב דבלוחות ראשונות כתוב זכור את יום השבת, ואילו בלוחות שניות כתוב שמור את יום השבת, וזכור היינו בקידוש כמבואר בברכות כ: ושמור היינו שמירה ממלאכות שבת כמבואר בברכות שם, ע"כ. ומעתה למש"נ דבמרה ניתן רק מצות שמירת השבת ממלאכות, ולא זכירת יום השבת בקידוש, לכן רק בלוחות שניות דכתיב שמור כתוב כאשר ציווך במרה.

אשר לפי"ז נמצא מינה וביה שאין שום מקור שנצטוו ישראל על שמירת השבת במרה אלא לענין שמירה ממלאכות, שהרי כתוב שמור את יום השבת כאשר ציווך במרה, ושמור היינו שבייתה ממלאכות, וא"כ שוב א"ש כל מש"נ דלא נצטוו במרה אלא על עיקרה של השבת, והיינו שבייתת מלאכה, ולא בשאר מצוות או אוהרות שהוזהרו שלא לעשות ביום השבת.

עשה ול"ת דשביבת ר"ה [דגם איסור שבות דרבנן נידון כעשה דשבתון ול"ת דמלאכה], והנה כבר עמדו הראשונים דתיפול דאין עשה דוחה אלא אם בעידנא דעובר הלאו מקיים את העשה, ואילו כאן בעידנא דעובר האיסור אינו מקיים מצות תקיעת שופר, וכתב הר"ן דאה"נ הוי"מ למימר כן דאינו דוחה מה"ט.

אכן בשבלי הלקט כתב לחדש בשם ר"ת [הובא במ"א סי' תמ"ו] דמצוה דרבים דוחה ל"ת אף שאינו בעידנא, ומה"ט אילו היה איסור עשיית מלאכה רק איסור לאו היה זה נדחה מפני עשה דשופר, דשופר נחשב כמצוה דרבים, לפי שכל ישראל מצווים בתקיעת שופר ביום זה, ולכן הוצרך הש"ס לומר דאיסור מלאכה הוי עשה ול"ת, דמה"ט עשה דשופר אינו דוחה לאיסור מלאכה, ויעוין בטו"א בראש השנה שם.

והנה שיטת רבינו יונה [הובא ברשב"א וריטב"א יבמות ו:] דלא נאמר עשה דשבתון אלא בלי"ט מלאכות, אך בשאר איסורי שבת אין עשה דשבתון, ולכן כתבו שם דבמחמיר ליכא עשה דשבתון, ונפ"מ דעשה דוחה ל"ת דאיסור דמחמיר, והריטב"א הוסיף שם דלא נאמר העשה אלא בלי"ט מלאכות דחמירי, וכתב במנח"ח מצוה כ"ד סק"א דלדברי רבינו יונה אף בתחומין ליתא עשה דשבתון, כיון שאינו מלי"ט מלאכות.

הלא מעתה יש לתמוה לדעת רבינו יונה [דליכא עשה דשבתון בתחומין] למה אין מביאין שופר מחוץ לתחום, ולמה לא נימא דעשה דשופר דוחה ל"ת דתחומין [ואף דכתיב שבו איש תחתיו, הנה הך קרא לא בא לאזהרת עשה שלא לצאת חוץ לתחום, אלא עיקר קרא נדרש לענין מי שיצא חוץ לתחומו שאין לו אלא ד"א לכל רוח כדדריש בעירובין מח. ונב.], וכיון שאין עשה בתחומין למה עשה דשופר אינו דוחה הל"ת.

ואף לדעת החולקים על ר"ת וס"ל דבעינן בעידנא אף במצוה דרבים, מ"מ צ"ע דהנה כתב האבן העזר דרבא [בשבת קלב:]: פליג על דינא דבעידנא, וס"ל דעשה דוחה ל"ת אף שאינו בעידנא [ויעוין היטב בביצה ח: וצ"ע], באופן דבאמת צ"ע טובא לדעת רבא למה עשה דשופר אינו דוחה ל"ת דאיסור תחומין, הלא עשה דוחה ל"ת, ואם משום שאינו בעידנא הלא דעת רבא דאי"צ שיהא בעידנא, וראיתי שעמד בזה בברוך טעם מערכת עדול"ת פרק ב'.

והנה בריטב"א ברי"ה שם נקט דדעת רבא בשבת כד: דבמלאכת שבת ויו"ט אין עשה דשבתון, ולדבריו קשה לדעת רבא הא דתנן דעשה דשופר אינו דוחה מלאכה, למה לא נימא עדול"ת, והרי רבא פליג על דין בעידנא, ועי' תוס' שבת כה. [ד"ה ולא] שהוכיחו דדעת רבא דבשבת ויו"ט יש גם עשה דשבתון, ולדבריהם שוב יכונן דברי רבא לשיטתו דאינו דוחה ל"ת דמלאכה, אכן עדיין צ"ע למה אין דוחה ל"ת דתחומין שאין בו אלא לאו.

והנה בישועות יעקב סי' תקפ"ו עמד על השמטת הר"מ למשנה זו שאין מביאין את השופר מחוץ לתחום, וכתב לבאר דדעת הר"מ דאין עשה דשבתון לענין תחומין, ולכן אמרינן דעשה דשופר באמת דוחה ל"ת דתחומין [ואף שאינו בעידנא י"ל דשיטת הר"מ כשיטת ר"ת הג"ל דעשה דרבים דוחה אף שאינו בעידנא], והובא באחיעזר ח"ג סי' נ"ט סק"ג יעו"ש, אכן בודאי אכתי צריך ביאור הא דתנן במשנה להדיא דאינו דוחה, וצ"ע.

ובפשוטו יש ליישב השמטת הר"מ למש"כ המנח"ח שם דלמ"ד תחומין דאורייתא אין בה אלא ל"ת, אך למ"ד תחומין דרבנן ע"כ שגדר האיסור הוא מחמת איסור מלאכה, וע"כ דינו ככל מלאכה מדרבנן דנידון כעשה ול"ת, ועפ"י"ז כתב דמה דתנן דאין מעבירין על השופר את התחום קאי רק למ"ד תחומין דרבנן, עכ"ד, וא"כ לדעת הר"מ דס"ל דתחומין דאורייתא אמרינן עשה דוחה ל"ת, אכן עיקר דברי המנח"ח מחודשים.

[ובאבני"ז יו"ד סי' שס"ו סק"ג] כתב להיפוך מדברי המנח"ח, שהקשה למה תחומין חשיב ל"ת, הרי אין לו עיקר בדאורייתא, וכתב דע"כ המשנה דר"ה ס"ל כדעת ר"מ דתחומין דאורייתא, ויש בזה גם עשה וגם ל"ת, לדעת ר"מ עיקר קרא דשבו איש תחתיו קאי למצות שביטה, אכן בראשונים מבואר שלא כדבריו, שהרי הר"מ ל"ת שכ"א והחינוך מצוה כ"ד מנו ל"ת דתחומין, ועכ"ז לא מנו מצות העשה, ומשום דעיקר הך קרא קאי ליוצא חוץ לתחום].

אשר נראה בזה עפ"י מה שנתבאר שר"מ וחכמים נחלקו בגדר איסור תחומין, האם איסורו מחמת לתא דמלאכה, או שאין בזה אלא איסור בעלמא, ודעת ר"מ שיש בזה איסור מלאכה, וא"כ לדידה שפיר מתפרשת המשנה בר"ה שם דאין עשה דשופר דוחה עשה ול"ת דתחומין, וא"כ י"ל דסתם משנה ר"מ היא, אבל הר"מ עצמו פסק כדעת חכמים דליכא עשה לשביבת תחומין, משום דשבתון אמלאכות קאי, ותחומין איסורא בעלמא הוא, ועשה דשופר דוחה ל"ת דתחומין.

והנה לעיל נתפרש דדעת רבא בשבת פז: דאיסור תחומין אינו איסור מלאכה אלא איסור בעלמא, וא"כ רבא לשיטתו ע"כ לא פסק כהך משנה דר"ה שם, שהרי רבא גופיה ס"ל דעשה דוחה ל"ת אף שאינו בעידנא, ודעת רבא גופיה דתחומין אינו איסור מלאכה, וא"כ אין בו עשה דשבתון [לדעת רבינו יונה הג"ל], ומשנה דר"ה ע"כ קאי רק כדעת ר"מ, ולפ"י י"ל דהר"מ הכריע כרבא שפסק כדעת חכמים דלא ס"ל לדינא כהך משנה.

ומיושב בזה קושית הגרע"א בפסחים צג: על מה שכתבו בתוס' שם [ד"ה ר"י] דלמ"ד תחומין דאורייתא איסור לצאת חוץ לתחום מפני אכילת הפסח, והקשה הגרע"א דהלא משנה ערוכה בר"ה לב. דאין מעבירין שופר חוץ לתחום, ובפשוטו היינו אף למ"ד תחומין דרבנן, ומשום דהעמידו דבריהם כדון תורה, אכן למש"נ בדעת הר"מ הרי באמת לדעת חכמים מותר להעביר שופר חוץ לתחום, לפי שאין בו עשה דשבתון אף מדרבנן.

תחומין לענין א. שביבת בהמתו ב. מלאכת אוכל נפש ביו"ט
והנה כתב במ"א סי' ש"ה סק"ח דכיון דתחומין דרבנן אף ב"ב מיל, מותר למסור בהמה לרועה בשבת אף שמוציאו חוץ לתחום, ע"כ, ומבואר דלדעת הר"מ ד"ב מיל אסור מדאורייתא אסור ליתן לרועה, והעיר הגרע"א דבע"ז טו. דעת בן בתירא דמותר למכור סוס לנכרי, דאין לחוש לנסינוי ומחמיר אחר בהמתו, דסוס לרכיבה עומד ולא למשא, וממילא אין בזה מלאכה, וקשה דהלא הוא מוציא הבהמה חוץ לתחום, וליתסר משום שביבת בהמתו.

ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ב כתב וז"ל, האמת כי קושיא זו אינה צריכה לפנינו כל כך להמעיין שם בר"ן פ"ק דע"ז, דדוקא נקט מחמיר, ולא משום שביבת בהמתו, דלא הוה גורנין אלא משום מחמיר דהוי איסורא דגופיה, ולחד מ"ד [שבת קנג:] חייב חטאת עליו עכ"ד, והיינו דאף דעובר משום שביבת בהמתו, מ"מ לא החמירו לחוש שמה יארע כן, לפי שאינו חמור כ"כ כמו מחמיר דהוא איסור דידיה לחמיר אחריה, עכ"ד.

אכן יישוב זה אינו מכוון לדעת כל הראשונים, דהנה בפסחים סו: נחלקו רש"י ותוס' [ד"ה הנח] אם יש להקל במחמיר כלאחר יד משום דאינה אלא שבות דבהמתו, וכמבואר כן בדברי המהרש"א שם, דבפשוטו היה נראה דרש"י ותוס' נחלקו ביסוד איסור מחמיר, האם גוף האיסור הוא איסור דידיה לעשות מלאכה ע"י בהמתו, או שעיקר האיסור הוא ההשתתפות עם מלאכת הבהמה, ולצד זה במקום שמחמיר נידון כשבות דבהמתו.

[ובמקור"א הארכתי לבאר פלוגתת הראשונים אם איסור מחמיר נוהג רק במחמיר אחר בהמתו, או אף במחמיר אחר בהמת אחרים, והובא באפיקי ים ח"ב סי' ד' ענף ב', וכן במה שכתב במקור חיים לבעל הנתיחה"מ שהמחמיר אחר ב' בהמות פטור, כדון שנים שעשו שאין לזה שם מלאכה, ומשמע מזה שהאיסור הוא מה שגורם מלאכת בהמה, ויעוין באו"ש פ"כ שבת ה"א שהשיג עליו, ויעוין באפיקי ים שם, ובאגלי טל חורש סק"א כתב דברים מחודשים, ולכאורה נפ"מ לדינא בעומד בשבת בצד קו התאריך ומחמיר אחר בהמתו העומדת במקום שאינו שבת, ומסברא ודאי שרי, כמו לענין שביבת בהמתו דודאי שרי, וכן יש לחקור להיפוך במקום שאצל הבעלים אינו שבת וכלפי הבהמה הוי שבת, ואכ"מ].

ואשר ע"כ לשיטת רש"י דס"ל שם דמחמיר חשיב מלאכה דידיה, ע"כ צריכין אנו ליישובו השני של החת"ס על קושית השואל [למה מותר ליתן בע"ח לרועה לדעת הר"מ דתחומין ד"ב מיל אסור מדאורייתא], והוא דמדין שביבת בהמתו אינו מותר כלל לכל תצא בהמתו חוץ לתחום [דלא כדעת הלבוש הג"ל], משום דעיקר דינא דשביבת בהמתו הוא שתהא שובתת מכל מלאכה, אשר היינו דוקא מכל ל"ט מלאכות, אך איסור תחומין אינו מחמת לתא דמלאכה, אלא איסור בעלמא הוא.

והנה המהרש"א כתובות ז. על תוס' [ד"ה מתוך] הקשה להמבואר בתוס' דמותר להוציא מאכל לצורך אוכל נפש, למה לא התירו לצאת חוץ לתחום לצורך אוכל נפש, וכן הקשה הגרע"א בפסחים צג: והניח בצ"ע. ובקרני ראם שם כתב שבהוצאת המאכל הרי הוא מקרב המאכל אליו, וזה חשיב צורך אוכל נפש, אכן לקרב האדם אצל האוכל הוי מכשירי אוכל נפש, כדון המכבה את הנר מפני דבר אחר דחשיב מכשירי אוכל נפש, עכ"ד [ויעו"ש בפ"ג]. אכן כמדומה דעדיין יקשה בגוונא שהולך חוץ לתחום להביא סכין לתקן האוכל, ובוה יקשה מ"ש ממה שמותר להוציא סכין מרשות לרשות, וכן הקשה הגרע"א, וצ"ע.

ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קמ"ט [ד"ה מ"ש] כתב שאין זו קושיא כלל, דלא הותר לצורך אוכל נפש אלא איסור מלאכה, שהרי אמרה תורה כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש וגו', אכן איסור תחומין איסור בעלמא הוא ולא מחמת לתא דמלאכה, ואף לא היתה במשכן, והרי זה כאיסור חמץ בפסח וחדש לפני העומר, שלא הותרו הנך איסורים לצורך אוכל נפש [ועי"ש בנוגע לתוס' פסחים ה: (ד"ה לחלק)].

ובאבני נזר או"ח סי' קל"א סק"א הוסיף דהיתר מלאכת אוכל נפש ביו"ט, אין זה משום דשמחת יו"ט דוחה, שהרי אינו אוכל בעת המלאכה, ונמצא שאינו בעידנא, אלא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, והיינו סוף מחשבתו כמבואר בתוס' שבת קו. [ד"ה מה], וכשסוף מחשבתו לאכילת יו"ט נקראת מלאכת או"ט, אבל תחומין דלאו מלאכה הוא, לא תליא בדין מלאכת מחשבת, ונמצא דצורך האוכל נפש לא נעשה בעת המלאכה, ולכן לא הותר איסור תחומין לצורך או"ט.

ולמש"נ יש להוסיף, דכל המלאכות איסורן מחמת מה שעשייתן מחללת את השבת ויו"ט, ומשום שעיקר יום השבת ויו"ט הויין ימי שביטה, ועשיית מלאכה הויא חילול השבת ויו"ט, אשר זהו מה שנתחדש ביו"ט דמלאכת או"ט אינה סותרת לגוף היום, אדרבה יש בה קיום בהיתה מלאכה לצורך היום טוב, משא"כ תחומין דאינו בגדר חילול יו"ט, ורק שיש בזה מעשה איסור, וא"כ אין היתר במה שהוא נעשה לצורך או"ט.

והנה יש להאריך טובא בכל הנך מילי, ועי' טו"א חגיגה יז. מדברי הראשונים אם יש תחומין ביו"ט, ובדין מחמיר ושביבת בהמתו ביו"ט, ועי' באבי עזרי פכ"ז שבת ה"א, ויעוין בשאג"א סי' ע"ג בסופו דמחמיר הוי ממש מעשה דידיה, גם תלוי בזה מה שחקר באפיקי ים ח"ב סי' ד' ענף ב' [ע' י]. ועי' ביבמות ו. שנחלקו הראשונים אם המחמיר עובר בעשה דשבתון, וכן נחלקו האחרונים אם עשה דשבתון נוהג בתחומין יעוין לקמן, ויעוין באמרי בינה סי' ל"ד, ועי' תו"י שבת טט. אות ב' דידע ליה לשבת במחמיר, ויעוין בשבת קנג: דמחמיר חשיב חילול שבת לכר"ע, ואכ"מ.

בהשמטת הר"מ למשנה דאין מעבירין שופר חוץ לתחום
והנה תנן בר"ה לב: שאין מפקחין את הגל ואין מעבירין עליו את התחום להביא שופר, ובש"ס שם איתא הטעם דעשה דשופר אינו דוחה

ובזה מקום לפלפל בחקירת הפמ"ג בפתיחה להלכות שבת [ד"ה נסתפקתי] בדין המחמיר אחר בהמתו בשבת אם נעשה מומר לכל התורה, או דאין נעשה מומר אלא בחילול שבת שיש על זדונו כרת ושגגתו חטאת, וכתב דמהא דסנהדרין סו. משמע דלא חשיב חפצא של חילול שבת [ובמנחת סולת מצוה כ"ד (ד"ה ומה) תמה עליו, דבשבת קנג: דאיתא כההיא סוגיא דסנהדרין והוסיפו שם גם מחמיר, מוכרח דהוא חילול שבת], ובאחיעזר ח"ג סי' כ"ה [ד"ה ובאמת] כתב שספיקת הפמ"ג מוכרעת ביבמות ו. וברש"י [ד"ה וכ"ה] שם דהמחמיר בשבת נעשה מומר לכה"ת.

ולמש"נ דבמרה ניתן החפצא של השבת בלבד, ואיסור תחומין אליבא דידן לא ניתן במרה לפי שאינו חפצא של חילול שבת, מעתה י"ל דחקירת הפמ"ג תליא בפלוגתת הראשונים בשבת פז: האם הוזהרו ישראל על איסור מחמיר במרה, יעוין בחידושי הרמב"ן והריטב"א שם, והוא דאם מחמיר ניתן במרה הרי ע"כ דהוא מדיני החפצא של השבת, והמחמיר איקרי מחלל שבת, ועמש"נ בפרשת יתרו [פ"כ פט"ו] ושם [פ"כ פ"ח] בענין תחומין במרה [ובריטב"א בשבת שם נראה דלא נצטוו במרה על השבת אלא בעבירה שיש עליה כרת].

בגדר איסור תחומין אם הוא מחמת לתא דמלאכה

כתב הר"מ בפכ"ז שבת ה"א היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה, שנאמר אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, מקום זה הוא תחום העיר, ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה, אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל, וכך אמר להם משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה, ומד"ס שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפיים אמה, אבל חוץ לאלפיים אמה אסור, שאלפיים אמה הוא מגרש העיר.

ומקורו בסוטה כז: בו ביום דרש ר"ע ומדוחם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפיים באמה וכו' אלפיים אמה תחום השבת, ושם ל: איתא דס"ל תחומין דאורייתא, וחכמים ס"ל תחומין דרבנן, ובירושלמי עירובין [פ"ג ה"ד] איתא דהמחזור שבכולן י"ב מיל, והיינו דאף לדעת חכמים אסור לצאת חוץ לתחום י"ב מיל, דכתיב אל יצא איש ממקומו כנגד מחנה ישראל, וכן פסק הר"מ שם ובר"י"ף סוף פ"ק דעירובין.

והשיגו הראשונים [בעירובין יז: ובהשגות הרמב"ן ל"ת שכ"א] על הר"מ מכמה סוגיות ערוכות שנראה שם דשיטת תלמודין היא דלדעת חכמים איסור היוצא חוץ לתחום אינו אלא מדרבנן, דאיתא בשבת טט. ושם ע. ועוד דאם שגג בכל המלאכות והזיד בשבת חייב חטאת על כל מלאכה, ופריך דידע ליה לשבת במאי, ומשני דידע לה בתחומין ואליבא דר"ע, הרי מוכרח דלדעת חכמים ליכא איסור תחומין אף ב"ב מיל, וצ"ע.

עוד הקשו הראשונים דהנה תנן בסנהדרין סו. המחלל את השבת בדבר שחייבין על שגגתו חטאת ועל זדונו סקילה, ודייק שם ובשבת קנג: מכלל דאיכא מידי דאין חייבין על שגגתו חטאת ולא על זדונו סקילה, ומוקים לה בלאו דתחומין ואליבא דרבי עקיבא, או בלאו דהבערה אליבא דר' יוסי, הרי משמע מזה דאליבא דחכמים ליכא אלא איסור דרבנן, דא"כ למה לא מוקים לה בתחומין של י"ב מיל אליבא דכו"ע, וצ"ע.

ובדברי יחזקאל סי' ז' סק"כ כתב ליישב קושית הראשונים, בהקדם מה שיש לחקור ביסוד איסור יציאה חוץ לתחום, האם יסודו איסור עקירת מקום במה שיוצא חוץ מתחום שביבתו, והוא כענין האיסור של הוצאה שאסור להוציא חפץ ממקום זה אל מקום אחר, או דאין האיסור מה שהגברא עקר מתחומו אל חוצה לו, אלא שעצם מעשה ההליכה של י"ב מיל [או אלפיים אמה] הוא האיסור [והוא כעין איסור טירחא וביטול עונג שבת].

וכמה נפקותות לדינא העלה בזה, חדא אם מועיל עירוב לצאת חוץ לתחום, דאם יסודו שלא לצאת מתחום שביבתו מהני עירוב [וכ"כ הרמב"ן], ואם יסודו לכל ילך י"ב מיל לא מהני עירוב, עוד כתב דנפ"מ אם יצא חוץ לתחום וחזר, דאם יסודו האיסור שלא לצאת מתחום שביבתו א"כ כשחזר מותר לילך בתחומו, ואם האיסור על גוף ההליכה א"כ אף זה אסור, ויעו"ש שהקשה למה אין איסור חצי שיעור באיסור תחומין, ובפרשת יתרו [פ"כ פט"ו] הבאתי קושיא זו מהחוות יאיר והחת"ס.

והעלה בזה, דחלוקים בזה דין תחומין אלפיים אמה אליבא דר"ע דיסודו האיסור הוא מדין שביבת מקום, כלשון הכתוב אל יצא איש ממקומו, ומקום היינו אלפיים אמה כדיליף לה בסוטה כז:, וא"כ האיסור הוא עקירת המקום, והוא כעין מלאכה, אך לדין איסור תחומין ב"ב מיל הוא בעצם מעשה ההליכה עצמה [ומה דכתיב אל יצא איש ממקומו מתפרש רק שלא יצא ג' מיל כשיעור מקום מחנה ישראל, יעו"ש סקט"ז וסקי"ט].

אשר עפ"י תירץ קושית הראשונים, והוא דבשבת טט. שו"ט למצוא אופן שיועד את עיקר השבת בלא ידיעת ל"ט מלאכות, ועי"ז משני דוקא בתחומין אליבא דר"ע דחשיב כמלאכה, דידיעת שבת היינו באיסור מלאכה [וכבר נתבאר כן מהריטב"א], אך לדעת חכמים אין תחומין איסור מלאכה, וכן מיושב בזה הא דאיתא בשבת קנג: שלדעת ר"ע תחומין הוי חילול שבת בלא חטאת וסקילה, אך לדעת חכמים איסור תחומין לא איקרי חילול שבת, דאין חילול אלא במלאכה, וכע"ז בעמודי אור סי' י"ד סק"ד.

ומצאתי בשו"ת הבי"ח החדשות קו"א סי' ז' [ד"ה מ"ש] דלדעת חכמים דאיסור תחומין נלמד מדכתיב אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, א"כ רק בשבת נאסר תחומין ולא ביו"ט, והוא לפי שאיסור תחומין אינו מחמת מלאכה, אלא כאיסור שביבת בהמתו [שהעלה הרמ"א באו"ח סי' רמ"ו ס"ג דאינו נוהג ביו"ט, משום דאינו בגדר מלאכה, ויעו"ש במ"א סק"ב שהשי"ש פליג], משא"כ לדעת ר"ע הוי בכלל מלאכה, וכיון שהוא מלאכה אזי שבת ויו"ט שוין בזה.

חוראת הלכה

בגדר מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה [האם נפסלת אף באופן שזוה רק מעט, או רק אם זהו ג' טפחים למעלה או לצדדים]

שאלה: כתב השו"ע בסימן שצ"ו סעיף ב', בכל מקום שקדש עליו היום אם הוא מוקף לדירה אפילו אין בו עתה דיוורין חשוב כולו כארבע אמות, ואם אינו מוקף לדירה עד סאתים חשוב כולו כארבע אמות. ואפילו שבת בתל גבוה ובקמה קצורה ושבלים מקיפות אותה, חשיבי כארבע אמות עד סאתים, ע"כ. וכתב במ"ב ס"ק ט"ז והוא שקשר השבלים יחד בענין שאין רוח מצויה מנידה אותו, שכל מחיצה שרוח מניד אותה אינה מחיצה (סוכה כ"ה), ע"כ.

ויש לדון מהו הגדר דמחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה, אם הפירוש הוא אפילו אם "זוה" קצת, או רק באופן שעפה לגמרי עכ"פ מעל ג' טפחים. ולכאורה מלשון המ"ב שכתב: שרוח "מניד" אותה, משמע אפילו שזוה קצת כבר אינה מחיצה.

תשובה: הנה מלשון המ"ב כאן שכתב: שרוח "מניד" אותה, משמע לכאורה שאף אם המחיצה תפוסה למעלה ומלמטה אם היא זהה אינה נחשבת מחיצה, וכן הוא לשון המ"ב לעיל בסימן שס"ב ס"ק ז': דע"י המילוי מתחזק המחיצה שלא "תתנדנד" על ידי הרוח. וכן הוא לשון המ"ב בסימן תר"ל ס"ק מ"ח: דאם מנידה אותם אפילו אין בכח הרוח להפיל אותם לגמרי, רק שעל ידי הרוח הולך המחיצה ובא קיימא לך דשוב לא חשיבא מחיצה, עכ"ל.

אולם ראיתי להחזו"א א"ח סימן ע"ז ס"ק ו' שכתב דנראה דהיינו דוקא שהרוח מפזרת את הענפים באופן שבטילה המחיצה באותו זמן, ולכן פסול אף בשעה שהמחיצה שלימה, כיון דנחשב מחיצת עראי שאינה יכולה לעמוד ברוח.

והנה לשון הרמב"ם בפירוש המשנה בסוכה (דף כ"ד ע"ב) הוא: כדי שתתקיים ולא יגיענו הרוח. ולכא"פ משמע מזה דלא כהחזו"א שצריך שהמחיצה תיבטל באותו זמן. אך לענ"ד נראה דאדרבה מתחילת דברי הרמב"ם נראה כהחזו"א, שכתב שם: שיהו אותם האילנות בתכלית העובי והחזק כדי שלא תניעם הרוח ויטו לארצ'ן, עכ"ל, ומשמע דוקא משום שנוטים לארץ והיינו שהמחיצה מתבטלת.

וכן ראיתי להמב"ט בקריית ספר פרק ד' מהל' סוכה הלכה ה' שכתב: דכל מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה לאו שמה מחיצה, דבעינן מחיצות מניעות לתוך ג' לארץ ומכוונות לסכך וכו'. ומשמע דדוקא באופן זה הוא שאינה נחשבת מחיצה. ולפי"ז צ"ל שמש"כ הקריית ספר שם: והאי דפנות הואיל ונעין ונדון ע"י רוח מצויה דיבשה לאו הכי הו, ע"כ. כונתו ז"ל דוקא באופן שהמחיצה מתבטלת. וכך צריך לפרש בד' הרי"מ הנ"ל שפירש ולא יגיענו הרוח, היינו באופן שהמחיצה נפסלת. וכך צריך לפרש בד' השו"ע בסי' תר"ל סעיף י' שכתב: עד שלא תהא הרוח מצויה מנידה אותם, הכונה היא באופן שהמחיצה נפסלת. ונראה דאף בד' המ"ב שכתב, אפילו אין בכח הרוח להפיל אותם לגמרי, הכונה היא שלא תיפול לגמרי אלא רק בתוך י' טפחים או רחוק ג' טפחים, אבל לעולם גם המ"ב מודה להחזו"א שרק אם המחיצה מתבטלת אינה מחיצה. [ועי' חזו"א שכתב בסוף דבריו, והאחרונים ז"ל סתמו בזה ולא פירשו ענין זה, ע"כ. ומשמע דאף בל' המ"ב י"ל כהחזו"א].

אמנם ממש"כ המ"ב בסוף סימן שס"ג ס"ק ט"ו בשם מחצית השקל, לענין צורת הפתח, דהקנה שעל גבן קל מהקנים שבצדדים, דהקנים שבצדדים צריך ליהרר שלא ינידם הרוח כדון מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, אבל הקנה שעל גבן א"צ ליהרר אלא שלא ינטל על ידי הרוח, אבל אם יזוז לית לך בה [החזו"א הנ"ל שם חולק ע"י יעו"ש]. ולכאורה משמע מד' המ"ב דהקנים שבצדדים צריך ליהרר אף שלא יזוזו, ואף שהמחיצה לא תתבטל. אולם נראה דגם כאן יש לומר דכונת המ"ב היא שהקנים שבצדדים צריך ליהרר שלא יזוזו היינו באופן שתתבטל המחיצה, כגון שיתרחקו ג' טפחים או יפלו בתוך י' טפחים, ומשא"כ הקנה שעל גבן רק אם יפול לגמרי, ובאופן דנלענ"ד שלעולם כל שהמחיצה לא תתבטל, לא איכפת לו אם המחיצה זוה. ויש בזה נפק"מ גדולה לדינא במחיצה הנקראת כיום מחיצת ברונט, שהיא זוה ומתנפחת בתוך ג' טפחים. וש"י שכן כתב הפמ"ג בסימן שס"ב באשל אברהם ס"ק כ"ב וז"ל: ולא דמי לענפי האילן דהרוח מניד אותם ולית לבוד, או שיש ריח יותר מג' טפחים בין א' לחבירו וכו', עכ"ל. וכן כתב בסימן שס"ג באשל אברהם ס"ק ד': היינו דאי נשיב ויקא מבטל המחיצה, הא לאו הכי י"ל דכשר, עכ"ל. ושוב נדפס שו"ת אור לציון חלק ד' פרק כ"ה תשובה ו', ושם ג"כ כתב שיש להכשיר מחיצות ברונט אף אם הבד מתנדנד מעט ברוח, ובלבד שאינו מתנדנד ברוח מצויה יותר משלשה טפחים, ועיין שם עוד.

[אמנם יש להעיר קצת לפי"ז על מ"ש המ"ב בסימן תר"ל ס"ק מ"ח (בשם המג"א ועוד אחרונים) דאפילו המחיצה עומדת בבית שאין שם רוח כלל לא חשיבא מחיצה. ואם כל החיסרון הוא כיון שהמחיצה עומדת להתבטל, הרי כאן אין המחיצה עומדת להתבטל, ומשמע לכא"פ מזה דלפי"ד המ"ב הגדר הוא שהמחיצה היא "חלשה", והיינו שאינה עומדת ברוח הוא רק סימן, וא"כ לכא"פ אף אם המחיצה רק זהה יש לפסולה (ואכן החזו"א סי' נ"ב ס"ק י"ד דן בזה), וי"ל בזה. ועי' בס' עמק ברכה סוכה אות י"ט משי"כ בכל זה, והנלענ"ד כתבת].

מהו שיעור אלפים אמה במידות הנהוגות בזמנינו

שאלה: כתב השו"ע בסימן שצ"ז סעיף א': כל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח חוץ מארבע אמותיו או מהמקום ששבת בו. וצריך לדעת מהו השיעור אלפים אמה לפי המדות בימנו (מטר וקילומטר).

תשובה: הנה כבר נודע מה שנחלקו הפוסקים ז"ל בשיעור האמות בימנו, ולמעשה לדעת החזו"א האמה היא 57.6 ס"מ, ולדעת הגר"ח נאה ז"ל הוא 48 ס"מ, ולפי"ז לענין אלפים אמה להחזו"א שיעורו קילומטר מאה חמישים ושתיים מטר, ולהגר"ח נאה 960 מטר. וכבר כתב הגר"צ אבא שאול זצ"ל שמעיקר הדין הוא כהגר"ח נאה, וא"כ צריך להחמיר שלא ילך יותר מקילומטר. ואף להחזו"א יש לדון כיון שכאן הדבר נוגע להלך. [ואכן לשון החזו"א בקונטרס השיעורים אות ט"ו הוא: אבל במקום ששיעור רבותינו האחרונים הוא לקולא בדאורייתא, ראוי להיות מיראי הוראה ולהחמיר, ומשמע שלענין דרבנן אפשר אף להלך, וצ"ע].

האם אפשר לשער את האלפים אמה על פי דקות (בשעון)

שאלה: עוד יש לשאול האם אפשר לשער את האלפים אמה על פי דקות, רבע שעה או שליש שעה.

תשובה: הנה השו"ע כתב, כל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח וכו', וידוע ששיעור מיל הוא אלפים אמה, וכמש"כ השו"ע בסימן רס"א סעיף ב' ששיעור ג' רבעי מיל הוא מהלך אף וחמש מאות אמה. והנה כתב השו"ע בסימן תנ"ט סעיף ב' (לענין חמץ) ששיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה, ופירש במ"ב שם ס"ק ט"ו שהוא 18 דקות, ומתבאר לדעת מרן שיעור מיל הוא 18 דקות, ולפי"ז נראה שה"ה כאן שיעור תחום שבת הוא 18 דקות. [ועי"ש בבה"ל שיש אומרים ששיעור מיל הוא 22 דקות חצי]. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב פרק ו' בביאורים לתשובה ד' שאין לנו אלא דברי מרן ששיעור מיל הוא 18 דקות. וכן כתב ה"ה"ח כאן בסי' שצ"ז ס"ק ט' בשם השערי תשובה ששיעור תחום שבת הוא שיעור 18 דקות.

האם מותר לכתחילה למודד אלפים אמה לפי אלפים פסיעות בינוניות

שאלה: כתב השו"ע בסי' שצ"ז סעיף ב': קדש עליו היום ואינו יודע תחום שבת, מהלך אלפים פסיעות (בינוניות) שהם תחום שבת, ע"כ. ויש לעיין האם הוא היתר מלכתחילה, או רק בדיעבד שלא מדד את האלפים אמה.

תשובה: הנה בפשטות נראה שמותר אף לכתחילה לסמוך על זה שישער על פי הליכתו אלפים אמה פסיעות בינוניות. אך נראה דכיון שכתב במ"ב ס"ק ה' שמדובר שהולך לצורך מצוה ומותר למדוד מדידה של מצוה, לכן י"ל שרק בדיעבד מתיריים לו, אבל לכתחילה עדיף שימדוד מערב שבת את האלפים אמה. אך שוב ראיתי להביאור הלכה בסימן שצ"ט סעיף א' שכתב בשם הכל בו (שהובא בדרכי משה), דאין לסמוך לכתחילה על הפסיעות אא"כ אי אפשר בענין אחר. ומסיק הבה"ל דמ"מ נראה מד' הכלבו שאם אין בדעתו למנות כל אלפים בשלימות יכול לסמוך אף לכתחילה על הפסיעות, עכ"ד. ומ"מ נראה דבכל אופן עדיף למדוד מע"ש משום איסור מדידה, וכנ"ל. ונראה שלפי מה שנתבאר בתשובה הקודמת שאפשר לשער על פי הדקות, א"כ יוכל לסמוך אף לכתחילה על השעון, וזה עדיף מאשר ימדוד בהליכתו. אלא שכל זה אם הוא הולך במקום שיש עירוב, אבל אם הוא במקום שאין שם עירוב הרי אינו יכול לטלטל את השעון מצד איסור הוצאה, וכמש"כ בשו"ת אור לציון ח"ב (פרק כ"ג תשובה ב'), אולם ביום טוב שמותר הוצאה פשוט שיוכל לסמוך על השעון, כן נראה לענ"ד.

האם מותר להוציא אוכל ביו"ט מחוץ לתחום לצורך אוכל נפש

שאלה: כתב השו"ע בסי' שצ"ז סעיף ג': כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת וביום טוב אלא אלפים אמה לכל רוח, כך כליו ובהמתו אין יכול שום אדם להוליכם חוץ לאלפים אמה של בעליהם. ואם עירבו בעליהם לרוח אחת אין שום אדם יכול להוליכם לרוח האחרת אפילו פסיעה אחת במקום שאין הבעלים יכולים לילך, ע"כ. ויש לעיין האם מותר להוליך אוכל ביו"ט מחוץ לתחום שבביל לאכלו בו ביום, דלכאורה אינו חמור ממלאכה גמורה שהותרה שבביל אוכל נפש, או שיש לחלק בזה.

תשובה: הנה השו"ע כתב בסי' שצ"ז סעיף ו': שור של פטם כרגלי מי שלקחו לשחטו ביו"ט, וכן אם שחטו בעליו ביו"ט ומכר בשרו, כל אחד מהלוקחים מוליד מנתו למקום שהוא הולך. ונראה מזה שאף שמוציאים כדי לאכול ביו"ט אין להתיר תחומין משום אוכל נפש [וכן נראה מד' השו"ע בסעיף י' ועוד]. ובאמת יעוי' להמהרש"א בכתובות דף ז' ע"א שהקשה מדוע תחומין אסור לצורך אוכל נפש, וראיתי להקריני ראם שם שכתב דאין הכי נמי מותר לקרב את האוכל אל האדם, אבל לא לקרב את עצמו אל המאכל. אך לענ"ד מד' השו"ע הנ"ל הרי נראה שאף כשמוציא את האוכל אליו או עמו ה"ז אסור. וכן ראיתי להרב קהילות יעקב עמ"ס ביצה סימן כ' שהוכיח בעליל דלא שרינן תחומין ביו"ט משום אוכל נפש, ויעוי' שביאר בשם החת"ס (ס' קמ"ט) דאיסור תחומין אינו מלתא

חנמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום" בעריכת הרה"ג נדב פרץ שליט"א

דמלאכה, אלא הוא איסור בפ"ע, ועל כן לא הותר ביו"ט לצורך אוכ"נ, ועי"ש עוד שהאריך בזה.

אם יוצא חוץ לתחום לצורך פיקוח נפש האם צריך להוריד את הבגדים שאינם מוכרחים משום דין הכלים כרגלי הבעלים

שאלה: כתב השו"ע בסי' שצ"ז סעיף ט': שנים ששאלו חלוק זה לילך בו שחרית וזה לילך בו ערבית, לא יוליכו אלא למקום ששניהם יכולים לילך. ומקומו, ע"כ. ומתבאר מדברי השו"ע דאף כשהוא לבוש בגדיו חל ע"ז דין כרגלי הבעלים. ולפי"ז יש לדון אם נוסע בשבת או יו"ט לצורך פיקוח נפש מחוץ לתחום, דלכא"פ לא ילך עם חליפה וכובע וכן בגדים שאינם נחוצים, דהרי הבגדים קנו שביתה בעיר בכניסת שבת. [ובשלמה הבגדים המוכרחים י"ל דמותר משום כבוד הבריות, וגם בזה יל"ע דחוץ ל"ב מיל הרי היו דאו' להרי"ף והרמב"ם, עי' שו"ע סי' ת"ד סעיף א' ובמ"ב ס"ק ז']. ואם תמצו לומר שאכן יש לאסור בזה, האם יש עיצה להפקיר את בגדיו מע"ש, וחפצי הפקר הרי אינם קונים שביתה כמש"כ השו"ע בסימן ת"א.

תשובה: בפשטות נראה שמאחר ורואים שאף הלבוש שהוא לבוש בו אסור מצד תחומין, ולא אומרים שבטל לגופו (ועי' בקה"י עירובין סימן ט"ז מש"כ לבאר בזה), א"כ ה"ה כאן. ונראה שאין לומר סברא דכיון שהכלים כרגלי הבעלים, ולהבעלים מותר לילך יותר מאלפים אמה משום פיקוח נפש, ה"ה להכלים, שזה אינו מב' טעמים, א'. שהיתר פיקוח נפש אינו היתר בעצם אלא רק בגדר דחווה, וכמש"כ בבה"ח סימן שכ"ח ס"ק פ"ה שכ"ד רוב הפוסקים, א"כ מה שייך להתיר להכלים. ב'. עוד נראה דפשוט הוא שיש לדון דהכלים כרגלי הבעלים אינו מצד הבעלים (כמו שביתת בהמתו), אלא דהכלים קונים שביתה מכח הבעלים, וא"כ כיון שבבין השמשות קנו שביתה אלפים אמה, הרי אף כשהם שלהבעלים מותר לילך חוץ לאלפים אמה, לא נשתנה הקנין שביתה של הכלים.

וראיה לזה שהרי יש מ"ד בגמ' בעירובין מ"ה שחפצי הפקר קונים שביתה, ורואים שיש קנין שביתה על החפץ לא מדין הבעלים, ואף דקיימא לך בסימן ת"א שחפצי הפקר אינם קונים שביתה הוא משום שאינם בני דעת כדי לקנות שביתה, וכמו שפירש במ"ב שם ס"ק ב'.

וראיתי בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ט"ו שכתב ג"כ לדון בנידון הנ"ל שיוצא לצורך פיקוח, מה דין בגדיו, וצידד לומר סברא הנ"ל שכיון שלהבעלים מותר ה"ה הכלים, יעוי'ש. ולענ"ד אין נראה כן וכמש"כ.

ומיהו היכא שיצא כבר בכניסת השבת בזה י"ל דכיון דבבין השמשות הרי הוא בנסיעה לא קנה שביתה כדון מהלך, וכמש"כ הביאור הלכה סימן ת"ד ד"ה ממקום שפגע בו. וכן הכלים לא קנו שביתה כשהם מהלכים, וכמש"כ השו"ע בסימן שצ"ז סעיף ט"ו לענין נהרות המושכים.

ואף היכא שבזמן ביהש"מ אינו במצב נסיעה, אם עכ"פ יש כבר היתר דפקו"נ י"ל דהבעלים לא קנו שביתה, וממילא ה"ה הכלים, דיעוי' להתוס' ישנים ביומא דף ס"ז ע"א ד"ה בא וישב תחת סוכה האחרונה עד שתחשך לענין המשלח את השעיר לעזאזל, דמן התורה אין כאן איסור תחומין כיון שלא היה לו שביתה קבועה מעב"ש, יעו"ש.

ומ"מ לענין הבגדים המוכרחים לו נראה שיש כאן היתר דכבוד הבריות, אך ב"ב מיל למ"ד דאו' לכא"פ יש לאסור משום דהו"ל בקום ועשה. אולם לא משמענו להחמיר בזה, וגם אי"א להחמיר בזה. ויש לצרף את ד' הסוברים דכלים אינם דאו', עי' בביאור הלכה סי' ת"ד סעיף א' ד"ה למאן דאמר. ולכא"פ יש ג"כ עצה להפקיר את הבגדים מע"ש [בפני ג', עי' סי' רמ"ן], והרי חפצי הפקר אינם קונים שביתה וכמו שכתב השו"ע בסימן ת"א. וכן ראיתי בשו"ת אגרות משה (חלק ה' סימן כ"ו, ל'). אולם ראיתי לא' מפורסקי זמנינו שטען דלא יועיל להפקיר, והטעם דהרי מבואר בגמ' ובמ"ב סי' שצ"ז ס"ק ל"ח שגשמים היורדים הסמוכים לעיר הרי הם כרגלי אנשי אותה העיר כיון שדעתם עליהם, ורואים שא"צ בעלות ממונית לענין קנין שביתה אלא כל שדעתם עליהם קונים שביתה, וא"כ ה"ה כאן. ודפח"ח.

חלב הנמצא בדדי הבהמה בבין השמשות האם קונה שביתה והרי הוא כרגלי הבעלים

שאלה: כתב המ"ב בסי' שצ"ז ס"ק ל"ח: גשמים היורדים מעיו"ט סמוכים לעיר, וכל שכן כשירדו בעיר עצמה, הם כרגלי אנשי אותה העיר, והטעם משום דאנשי העיר סמכו דעתם עליהו, אבל כשירדו ביו"ט הרי הם כרגלי הממלא, ע"כ. ויש להסתפק חלב שנחלב ביו"ט (עי' סימן תק"ה לענין לחלוב ביו"ט) האם הוא כרגלי הבעלים של הבהמה, או שנאמר שהחלב כל זמן שהוא בהבהמה אינו קונה שביתה. ולכא"פ ה"ו דומה לגשמים שלא קנו שביתה בעננים, או שיש לחלק בזה שכאן הבהמה לפנינו, וכן שהחלב נחשב מופקד בהבהמה ונחשב כמו בעין, וצ"ע.

תשובה: בפשטות נלענ"ד שהחלב שנמצא בהבהמה קונה שביתה, ואינו דומה למי גשמים בעננים שהגם שלענין מוקצה לא חשיבי נולד כיון שהיו בעננים מע"ש, וכמבואר בעירובין מ"ו ובמ"ב סי' של"ח ס"ק ל' דגשם אינו נחשב מוקצה ונולד, אבל נחשב כמו דבר שלא בא לעולם. גם י"ל דכל זמן שהם בעננים הו"ל כמו חפצי הפקר שאינם קונים שביתה, אבל חלב שנמצא בגוף הבהמה הרי הוא בעולם. אולם ראיתי בחי' הגרע"א ז"ל ביצה דף ל"ז ע"ב שנסתפק בדין זה, יעו"ש"ה. אך באמת י"ל דהגרע"א מדבר כשהחלב לא היה אף בדדי הבהמה מעיו"ט, אבל אם החלב היה כבר

ולענין גדר זמן צאה"כ נראה שהוא י"ג דקות וחצי לאחר השקיעה דידן, וכמש"כ הפוסקים בסי' רס"א דנהגו כהגאונים, וכ"כ בשו"ת אול"צ בח"א יו"ד סי' י', ובחלק ב' בכמה מקומות (פט"ו ס"ד ועוד).

האם יש תחומין למעלה מעשרה בכרמלית וברה"ר דידן

שאלה: כתב השו"ע בסימן ת"ד שהמהלך מחוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים ה"ז ספק בגמרא אם יש תחומין למעלה מעשרה, ולכן יש להקל בתחומין דרבנן, אבל ב"י מיל כתב הרמ"א דלהר"ף והרמב"ם דהוי דאו"י יש להחמיר, וכתב במ"ב ס"ק ז' שכן נראה דעת השו"ע ד"י"ב מיל הוי דאו"י וכתב השו"ע שבימים ונהרות אין איסור תחומין דאו"י לפי שאינם דומים לדגלי מדבר. ועי' בביאור הלכה ד"ה הואיל ואין בימים ובנהרות, דלהרב המגיד אף בכרמלית לא הוי דאו"י, וכתבו הגרע"א והגר"ז דלפ"ז ה"ה לדידן דלית לן רה"ר, והבה"ל האריך לדחות דנראה להלכה דביבשה הוי דאו"י ויש להסתפק האם להלכה יש להקל בלמעלה מעשרה בצירוף הסבורים דאף י"ב מיל הוי דרבנן. וכן יש לדון האם לד' מרן יש רה"ר בזה"ז ושוב הוי דאו"י.

תשובה: הנה מד' הביאור הלכה נראה שלמעשה החמיר ב"י מיל ביבשה, ונראה הטעם שלא היקל כהרמב"ם בתשובה, משום שיש כאן ספק דאו"י אולי כמשמעות הרמב"ן שהביא הבה"ל שכל שהוא ביבשה ה"ז דאורייתא. אך לכא"ו יש כאן ס"ס להקל, היינו דלענין דאו"י אולי כהרמב"ם שאין תחומין דאו"י בכרמלית, ואולי אין תחומין למעלה מעשרה, ואולי י"ב מיל לאו דאו"י [ויש כאן ג' צדדים להקל], ולענין דרבנן ספק דרבנן להקל. [ומצינו ס"ס בזה, עי' ב"י יו"ד סימן פ"ג ובש"ך כללי ס"ס, והביאם הגרע"א בתשובה כ"ה].

ועי' להכה"ח ס"ק ט"ו שג"כ פסק להקל דאין תחומין דאו"י בכרמלית, ולפי ד' הכה"ח יש לדון לענין רה"ר האידנא. ולכא"ו לסתם מרן בסי' שמה"ש א"צ ס' ריבוא, א"כ יש להחמיר בדאו"י.

אך לכא"ו האול"צ בח"א סימן ל' בד' מרן דמרן עצמו נסתפק בד"ז אם יש האידנא רה"ר, יש להקל מכח ס"ס, ספק אם הוי רה"ר דאו"י, וספק אם אין תחומין למעלה מעשרה, וספק אם י"ב מיל דאו"י [ויש כאן ג' צדדים להקל].

מי שיצא חוץ לתחום י"ב מיל ונצרך לנקבו האם מותר לו לצאת מד' אמותיו

שאלה: כתב השו"ע בסימן ת"ו: מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת שאין לו אלא ארבע אמות והוצרך לנקבו, יכול לצאת מהם עד שימצא מקום צנוע לפנות וכו', ופירש במ"ב ס"ק ב' שההיתר הוא משום כבוד הבריות. ויש להסתפק אם יצא חוץ ל"ב מיל האם אף בזה יש להחמיר משום כבוד הבריות, אף שיש לחוש להסבורים ד"ב מיל הוי דאו"י (עי' סי' ת"ד), ובדאו"י לא מתירים משום כבוד הבריות (עי' סי' י"ג).

תשובה: הנה לכא"ו היה נראה דכל שיצא חוץ מ"ב מיל אסור לו להתרחק יותר מד' אמותיו אף אם הוצרך לנקבו, שהרי כתב המ"ב סי' ת"ד ס"ק ו' דמד' השו"ע נראה דפסק י"ב מיל הוי דאו"י כהר"ף והרמב"ם, והרי מבואר באו"ח סי' י"ג לענין לפשוט בגד שנקרעו ציציותיו דביום חול אין היתר דכבוד הבריות כיון דהוי איסור דאו"י בקום ועשה, עיי"ש במ"ב ס"ק ט"ו.

אולם נראה דלפ"ז הרמב"ן בעירובין י"ז ב' דאף להשיטות ד"ב מיל דאו"י, כל שכבר יצא חוץ לה"ב מיל אין איסור להתרחק יותר מד' אמות מדאו"י, הרי יש להקל בזה, וכ"ש לחזור לה"ב מיל שאינו מדאו"י. [ועי' חו"א סימן פ' ד"ה מ"ב סי' ת"ד וסי' קי"ב סק"ב, והובא בשו"ת הלכות סימן שצ"ז סעיף א'].

מהו השיעור של ד' אמות במי שיצא חוץ לתחום במידות הנהוגות בימינו

שאלה: יש להסתפק בדין יצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות, מהו השיעור ד' אמות במידות של היום, והאם יש חילוק בזה בין יצא חוץ לאלפים או חוץ ל"ב מיל.

תשובה: הנה כבר נודע מחלוקת הגרא"ח נאה ז"ל והחזו"א ז"ל בשיעור האמות בימינו, דלד' הגרא"ח נאה שיעור האמה הוא 48 ס"מ, ולהחזו"א הוא 57.6 ס"מ, ולפ"ז שיעור ד"א על ד"א להגרא"ח נאה הוא 1.92 על 1.92 מטר, ולהחזו"א הוא 2.32 על 2.32 מטר. וכבר כתב הגר"צ אבא שאול ז"ל במבואר לחלק ב' ענף א' אות ט' להוכיח דלד' מרן השיעורים הם כהגרא"ח נאה ז"ל, וא"כ יש להחמיר שלא לילך יותר משיעור הנ"ל. אולם לד' החזו"א יל"ע, דל' החזו"א בקונ' השיעורים הוא דבדאו"י ראוי להחמיר כשיעור הקטן, וא"כ בתחומין דרבנן יש להקל.

ומיהו חוץ ל"ב מיל דהוי דאו"י לכא"ו יש להחמיר בשיעור הקטן, אולם לכא"ו עדיין יש להקל מכח ס"ס, אולי י"ב מיל לאו דאו"י, ועוד דנתבאר לעיל מד' הרמב"ן דלאחר שיצא חוץ מ"ב מיל שוב אינו דאו"י.

עבר את שבת ביקורתם של חכמי ורבני בית ההוראה "אהבת שלום", הגאונים רבי מנשה שוע שליט"א, רבי דוד פנירי שליט"א ורבי יעקב שילוני שליט"א

דה"ה לעיירות המתקונות בצורת הפתח. ויש להסתפק האם מועיל צוה"פ דידן בעיירות, או צוה"פ לא מועיל לרה"ר, וכמש"כ במ"ב סי' שמה"ו וסי' שס"ד שבעל נפש יחמיר שלא לסמוך על צוה"פ בעיירות דידן. ונפק"מ למי שיצא בשבת לצורך פיקוח נפש לעיר אחרת המתקונת בצוה"פ, האם יכול לסמוך על העירוב לענין לילך בכל העיר.

תשובה: הנה לפ"מ שמתבאר בסימן ת"ה סעיף ו' כל שיצא מתחום עירו לעיר אחרת אף אם יצא באונס אין לו את כל העיר כד' אמות, אלא אם כן היא מוקפת לדירה. אלא שמבואר במ"ב ס"ק כ"ב דאם יש עירוב כדין היינו צורת הפתח ג"כ נחשב מוקפת לדירה, ולפ"ז נראה דמאחר ומבואר בסימן שס"ד דלד' השו"ע א"א לערב רה"ר בצוה"פ א"כ דלתות נעולות בלילה, ומבואר בסימן שמה"ו ד' מרן [בסתם] שגם האידנא אית לן רה"ר אף שאין ס' ריבוא, א"כ א"א לסמוך על העירוב ולהחשיבו כמוקפת לדירה.

אולם לפימש"כ בשו"ת אור לציון ח"א סימן ל' דלענין דרבנן יש לסמוך על הצוה"פ, א"כ לכא"ו מאחר ותחומין דרבנן כמבואר בסימן ת"ד, הרי אפשר לסמוך על העירוב. [ובמקום אחר הארכתי בח"י של האול"צ הנ"ל].

אולם היכא שיצא חוץ ל"ב מיל שבוה הרי הוי דאו"י וכמו שכתב במ"ב סי' ת"ד ס"ק ז' בד' מרן, א"כ שוב יש להחמיר. אך נלענ"ד הדמיקל אף בזה יש לו על מי לסמוך משום שיש בזה ד' צדדים להקל, א' שיש מחלוקת האם יש לנו רה"ר בזה"ז. ב' שיש מחלוקת האם י"ב מיל הוי דאו"י. ג' דיעוי' להרמב"ן בעירובין י"ז ב' שאף להשיטות דחוץ ל"ב מיל הוי דאו"י היינו שאסור לו לצאת מתוך י"ב מיל לחוץ מ"ב מיל, אבל אם כבר יצא מה"י"ב מיל שוב אין כאן איסור דאו"י, וכ"כ בשו"ת הלכות סימן שצ"ז סעיף א' בשם החזו"א, וא"כ כבר אין כאן גידון של דאו"י, גם בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' שס"ו אות י"ג בהערה הביא ד' הרמב"ן בעירובין מ"ג א' שכל שיצא מחוץ לה"ב מיל אינו עובר א"כ הולך שיעור י"ב מיל יעושה"ה, ובאופן שאין כאן גידון של דאו"י אלא אם ילך שוב י"ב מיל. ד' יעוי' להביאור הלכה (ד"ה מוקפת חומה לדירה) שהביא מכמה ראשונים דכל העיר כד' אמות אף שאינה מוקפת לדירה. [וכל שכן היכא שחזר לעירו, דבוה אף אם חזר לדעתו יש לסמוך על העירוב, דהגם שכתב הרמ"א בסימן ת"ה סעיף ח' שצריך שתהא העיר מוקפת לדירה, עי' בביאור הלכה שם שהבית מאיר מפקפק בזה].

אם יש הפסק בין הבתים יותר משבעים אמה, האם הצוה"פ שמסביב כל העיר מחברת את כל העיר לעיר אחת להחשיב כד' אמות

שאלה: עוד יש להסתפק בעיר שיש הפסק בין הבתים יותר משבעים אמה, אבל יש צוה"פ מסביב כל העיר, האם נחשבת כל העיר כד' אמות מכח צוה"פ.

תשובה: הנה בפשוטו מאחר ורואים שהצוה"פ מחשיבה היקף לדירה, ה"ה שמחשיבה היקף את כל העיר לעיר אחת. וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה חלק ב' סימן נ"ז. אמנם ראיתי להחזו"א בסי' ק"י ס"ק כ"ח שכתב שקרוב הדבר לומר שאינה נחשבת לעיר אחת. אולם בנידון דידן לענין תחומין אין נפק"מ, שהרי מ"מ מדין מקום המוקף חומה כל ששבת שם או שנתנוהו לתוכה הכל נחשב לו כד' אמות. [ומיהו לענין קריאת המגילה ד' האול"צ ח"ד פרק ג"ה תשובה ד' דלא מועיל צוה"פ לחברם לעיר אחת לענין דין מוקפים].

אולם נראה שמי שאינו סומך על העירוב של צוה"פ, בזה יש לדון דמכיון שמצד העיר עצמה אינה נחשבת עיר אחת אינו יכול לילך בכל העיר. [ועי' משנ"ת עוד בתשובה הקודמת בדין זה].

גדר בין השמשות לענין דין שבת בתוך המחיצות להחשיב כד' אמות, וכן לענין קנין שבתה של האדם והכלים [האם הוא מתחילת השקיעה או מצאת הכוכבים]

שאלה: כתב השו"ע בסימן ת"ג: שבת בבקעה והקיפיה אינם יהודים בשבת מחיצות לדירה, אינו הולך בה אלא אלפים אמה, שאינה כולה כארבע אמות כיון שלא שבת באויר המחיצות. ופירש במ"ב ס"ק ה' כיון שבבין השמשות לא היה מוקף מחיצות. ויש להסתפק בגדר בין השמשות האם תלוי מתחילת השקיעה דידן, או מצאת הכוכבים, וכן מהו גדר זמן צאת הכוכבים.

וכי"ב יש להסתפק בסימן שצ"ז לענין קנין שבתה של הכלים, ובסימן שצ"ו לענין קנין שבתה של האדם, האם תלוי בתחילת השקיעה או בצאת הכוכבים.

תשובה: הנה יש להסתפק אם בין השמשות היינו תחילת השקיעה שהוא עדיין ספק יום ספק לילה, או צאת הכוכבים שהוא ודאי לילה, וכידוע כל זה בסימן רס"א ועוד מקומות. ונלענ"ד דלכא"ו מאחר ותחומין דרבנן, ומבואר ג"כ בשו"ע סימן תט"ו סעיף ג' שאם נתן עירוב תחומין באמצע בין השמשות או שנאכל עירובו בבין השמשות, קנה עירוב, כיון דתחומין דרבנן הולכים להקל בספיקו, א"כ יש להקל גם כאן ולתלות שעוד לא הגיע שבת, ונחשב שבת באויר מחיצות, וכן לענין הכלים נאמר שכיון שבתחילת ביהש"מ היה הפקר לא קנה שבתה. ויש לצרף את ד' האול"צ בח"א [או"ח סי' כ' ויו"ד סי' י'] ובח"ב (פ"ט ס"ג) דנקטינן לעיקר הדין כר' יוסי דבין השמשות הוא רק לאחר שנגמר בין השמשות דר' יהודה, היינו ביהש"מ דידן.

מיהו היכא שלקח מאחד כלים בתוך ביהש"מ, בזה יש לדון אחרי מי נגררו הכלים, האם אחרי הבעלים הראשונים או אחרי הבעלים השניים, או שנלקח לקולא לכל צד, אך בזה הוי תרתי דסתרי. ויותר נראה שכמו שביהש"מ קנה עירוב, והיינו שהלקולא הוא לילך אחר רצונו לקנות עירוב, כך הוא כאן שמן הסתם רצון הבעלים שהכלים יגררו אחרי, ועדיין צ"ע.

בדדי הבהמה שפיר נחשב שהוא בעולם, וכמש"כ רש"י בשבת דף צ"ה ע"א שהחלב נחשב מופקד בדדי הבהמה, כנלענ"ד.

ובאמת שהמעין היטב בסוגיית הגמ' בעירובין מ"ו יראה דאף לענין גשמים בעננים מה שאינם קונים שבתה בביהש"מ הוא רק משום שהמים ניידים, אבל אילולא טעם זה הרי הם קונים שבתה למ"ד חפצי הפקר קונים שבתה, יעושה"ה.

ובאופן שנראה לדינא שכל שהחלב היה בדדי הבהמה פשוט הוא שקונים שבתה בביהש"מ.

אדם השוכן חוץ לעירו האם רשאים לטלטל חפציו יותר מד' אמות

שאלה: כתב השו"ע בסי' שצ"ז סעיף י"ז: מי שהיו לו פירות מופקדים בעיר אחרת רחוקה ממנו, ועירבו בני אותה העיר לבוא אצלו, לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו. במה דברים אמורים כשייחד להם קרן זוית, אבל אם לא ייחד להם הרי הם כרגלי זה שהם מופקדים אצלו, ע"כ. ומבואר מד' השו"ע שאם פירותיו מחוץ לאלפים אמה הרי הם כמוהו. ויש להסתפק האם הפירוש הוא שהרי הם כרגלי הבעלים, וממילא לא יזוהו ממקומם, או הפ"י שקנו עכ"פ אלפים אמה במקומם. ונפק"מ לדינא לאדם השוכן מחוץ לעירו האם רשאים לטלטל חפציו יותר מד' אמות או לא.

תשובה: הנה בפשוטו הלשון הרי הם כמוהו משמע שיש להם אלפים אמה ממקום הבעלים, ובאופן שממילא לא יזוהו ממקומם. וכן ראיתי להכה"ח בס"ק י"ד. וכ"כ הביאור הלכה בסימן ת"א ד"ה קונין שבתה במקומם. אולם ראיתי להתוס' בעירובין מ"ז ב' ד"ה והכלים שמתבאר מדבריהם ז"ל שיש להם אלפים אמה לכל רוח ממקומם. וכבר הקשו ע"ז הגרע"א והרש"ש שם מהמשנה בביצה דפירותיו כמוהו. אך י"ל להתוס' יפרשו כנ"ל שמקבלים דין אלפים אמה ממקומם. [והיינו דדין כרגלי הבעלים הוא לא דין דהבעלים, רק דין שהבעלים מקנים שבתה]. אך מד' הבה"ל והכה"ח מוכח דס"ל להלכה שלא יזוהו ממקומם. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי חלק ו' סימן מ"ו ס"ק ד'. [ועיי"ש בח"ט סימן ע"ט, וצ"ע].

ומיהו נלענ"ד דכיון שהפירות בתוך העיר הרי מבואר בסימן ת"ה סעיף ט' שפירות שהוציאם מחוץ לתחום והחזירם אפילו במזיד לא הפסידו את התחום משום דהוי כאנוסים, וא"כ ה"ה כאן כיון שהם בעיר הרי דינם כדין יצא באונס המבואר בסי' ת"ה סעיף ו', שאם יצא וחזר באונס לתוך עיר אחרת, כל העיר כד' אמותיו. [אכן מד' השבט הלוי שם מתבאר שאין לחלק בזה, וצ"ע].

[גם אפשר עוד דאם הבעלים אומרים בפירוש שאינם מקנים שבתה להכלים שפיר דמי, אך י"ל דבאופן זה אין להכלים אלא ד' אמות, ואכמ"ל]. ובכל אופן אם יפקיר את הכלים אין לחוש, דהרי קיימא לן בסימן ת"א שחפצי הפקר אינם קונים שבתה.

בית חרושת או בית הספר בתוך ע' אמה ושיריים האם מחבר את הערים לעיר אחת

שאלה: כתב השו"ע בסימן שצ"ח סעיף ה': כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר, אם היה בינו ובין העיר שבעים אמה ושני שלישים שהוא צלע בית אסתים המרובעות, או פחות מזה, הרי זה מצטרף לעיר ונחשב ממנה, וכשמודדין לה אלפים אמה לכל רוח, מודדין חוץ מבית דירה זה, ע"כ. ובסעיף ו' האריך השו"ע בגדרי בית דירה. וכתב במ"ב ס"ק י"ט שבת דירה מועיל ואע"פ שאין דרים בה. ובס"ק ל"ג כתב שבורגנין היינו סוכות שעושים שומרי גנות ושומרי העיר, אם אין מצויים גנבים וגשמים ששוטפים אותם הרי הן נמדדים עמה. ויש להסתפק לענין בית חרושת או בית הספר האם נחשב כבית דירה או לא.

תשובה: הנה השו"ע בסי' שצ"ח סעיף ו' כתב שהאצרות מצטרפים רק אם יש בהם בית דירה, ורואים שאף שחייב במזוזה מ"מ אינם מצטרפים, והיינו שצריך דירת אדם. ולפ"ז נראה פשוט דה"ה בית חרושת לא חשיב בית דירה. וכן ראיתי להחזו"א [או"ח סימן ק"י ס"ק כ' ד"ה נראה] שכתב שבת חרושת אינו מצטרף לדירה. ועיי"ש שהוסף דאף אם אוכלים שם אין זה נחשב לבית דירה, כיון שהאכילה לצורך העבודה. אולם בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' כ"ט כתב שאם אוכלים שם בקביעות פעם א' ביום ה"ז מצטרף. [ושוב ראיתי האול"צ (ח"ד פרק ג"ה תשובה א' בביאורים)] שבת האוצר או בית חרושת מצטרף לשבעים אמה (לענין קריאת המגילה) וכדין חיוב מזוזה, ולפום ריהטא צ"ע מהמתבאר כאן בשו"ע שצריך דוקא בית דירה].

מהו שיעור שבעים אמה ושני שלישים במידות הנהוגות בימינו

שאלה: כתב השו"ע בסי' שצ"ח סעיף ו': היה בית קרוב לעיר בשבעים אמה, ובית שני קרוב לבית הראשון בשבעים אמה, ובית שלישי קרוב לשני בשבעים אמה, וכן עד מהלך כמה ימים, הרי הכל כעיר אחת, וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון וכו', ע"כ. ויש לעיין מהו השיעור של שבעים אמה במידות של היום.

תשובה: הנה כבר נתבאר לעיל מד' האול"צ בכמה דוכתי דמעיקר הדין נוקטים כהגרא"ח נאה ז"ל ששיעור אמה הוא 48 ס"מ, ולפ"ז נראה ששבעים אמה ושני שלישים הם 33.94 מטר.

האם אפשר לסמוך על צורת הפתח (בימינו) לענין דין תחומין [להחשיב את כל העיר כד' אמות]

שאלה: כתב השו"ע בסימן ת"א שאם הוציא הגוי חפציו מחוץ לתחום, הבאים לעיר יכולים לטלטלם בכלה ובבלבד שתהא מוקפת לדירה. וכתב במ"ב ס"ק ז' שה"ה עיירות המתקונות בצורת הפתח. וכ"כ במ"ב סימן ת"ה ס"ק כ"ב לענין אם נתנוהו גוים מחוץ לתחום בתוך עיר המוקפת לדירה,

**הרה"ג נדב פרץ שליט"א
בעתמח"ס נדבת פרץ על הש"ס**

האיר המזרח

**רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"
הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א**

האם משערים בד' אמות מרווחות או מצומצמות

כתב השו"ע סי' שצ"ו: שבו איש תחתיו מכאן שכל אדם יש לו ד' אמות בכל מקום אפילו יצא חוץ לתחום, ומודדים לכל אדם באמה שלו. ואם היה ננס באבריו נותנים לו ד' אמות בינוניות של כל אדם שכל אחת מהן ו' טפחים. הגה, ואלו הד' אמות מודדין לו מרווחות וכו'. וכתב בשע"צ אות ג' שההפרש בין ארבע אמות מרווחות לארבע אמות מצומצמות הוא שתי אצבעות.

ועיין לעיל סימן שמ"ט סעיף א' במ"ב ס"ק ב' שכתב לענין שיעור ד' אמות ברה"ר שהד' אמות הם מצומצמות, וביאר המ"ב שם בס"ק ה' דדוקא לענין טלטול ד' אמות ברה"ר מחמירים שיהיו ד"א מצומצמות.

אולם יעו"י להכה"ח שם בס"ק א' שכתב דמד' השו"ע נראה שסובר כהרמב"ם דאף לענין תחומין משערים בד' אמות מצומצמות. וכ"כ כאן בס"ק ה' בשם התוס' שבת דהגם שהרמ"א לא כתב בלשון ויש אומרים, הוא משום שכן הוא דרך הרמ"א בהרבה מקומות כיון דמדברי השו"ע אין הכרע לכך, אבל לעולם לדי' השו"ע משערים בד"א מצומצמות.

שנים שלקחו בהמה בשותפות ושחטוה ביו"ט

האם הבשר כרגלי שניהם או כרגליו

סי' שצ"ז סעיף א': שנים שלקחו בהמה בשותפות ושחטוה ביום טוב, אעפ"י שלקח כל אחד מנתו, הרי כל הבשר כרגלי שניהם. אבל אם לקחו חבית של יין וחילקהו ביו"ט, חלקו של כל אחד מהם כרגליו, ע"כ. וכתב הביאור הלכה שדין זה הוא רק דעת הר"ף והרמב"ם, אבל שאר הראשונים חולקים על זה, וס"ל דאף בבהמה אומרים יש ברירה וכמו בחבית של יין, ועל כן יש להקל לצורך גדול. ועכ"פ לדי' מרן אין אומרים ברירה בבהמה, וכמו שפי' במ"ב ס"ק כ"ד כיון דביו"ט עצמו יונק מחלק חבריו.

ועי' להכה"ח בס"ק ל"ט שג"כ כתב להקל לצורך גדול. [ולכאן צריך עיון, דהרי קיבלנו הוראות מרן ואפילו במקום צורך גדול].

מילא מים מבור של הפקר לצורך חבריו כרגלי

הממלא, או כרגלי מי שנתמלאו

סי' שצ"ז סעיף ט"ז: מילא מים מבור של הפקר לצורך חבריו הרי הם כרגלי הממלא. וביאר במ"ב ס"ק ל"ט, אף שמסר לחבירו, דאף דקיימא

לן המגביה מציאה לחבירו קנה חבריו, היינו משום מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, וכיון דלא זכי אלא מכוחו הרי הוא כרגליו. ועי' בביאור הלכה שדין זה הוא שי' ר"ת הרא"ש והר"ן, אבל באמת רוב הראשונים חולקים ע"ז, יעו"ש שהאר"ק בזה. ומסיק דמסתבר לפסוק שלא כד' מרן השו"ע, יעו"ש.

ועי' להכה"ח ס"ק נ"ז שד"ק שדין זה בפלוגתא שנויה, ועל כן אם רוצה זה שנתמלאו לו המים להולכים חוץ לתחום מי שמילאם, יש ליהדר למלאות בידו כדי שלא ליכנס בפלוגתא. אך אם אי אפשר למלאות בידו והוא שעת הדחק שנוצר לו המים למקום שהולך, אז יש להקל ולסמוך על דעת הפוסקים דס"ל שהם כרגלי מי שנתמלאו לו, עכ"ד. [ונמצא דבמקום הדחק היקל הכה"ח נגד ד' מרן השו"ע. ולכאן הדברים צ"ע האיך היקל בשעת הדחק נגד ד' מרן. וכיו"ב הערתי לעיל].

בית רחב פחות מד"א וארוך הרבה האם נחשב בית

סי' שצ"ח סעיף ו': היה בית קרוב לעיר בשבעים אמה וכו' הרי הכל כעיר אחת כו', והוא שיהיה בית דירה זו ארבע אמות על ארבע אמות. וכתב הביאור הלכה דאם אין בה רוחב ד"א אבל ארוך הרבה, תלוי בפלוגתא המובאת ביו"ד סימן רפ"ו סעיף י"ג ובש"ך שם לענין מזוזה. ועי' להכה"ח ס"ק כ"ט שהוא פלוגתת הרא"ש והרמב"ם, דלהרא"ש לא מיקרי בית ולהרמב"ם מיקרי בית, וכן הוא דעת השו"ע בהל' מזוזה.

מדד ומצא כדי מדתו במזרחית צפונית יתירה

על שכנגדה במזרחית דרומית, האם מותח החוט

באלכסון או בשוה [ביאור דעת השו"ע]

סי' שצ"ט סעיף ח': היו לנו תחומי שבת מוחזקין ובה מומחה ומודד, ריבה בתחום מהם ומיעט בתחום, ושומעין לו אף בתחום שריבה. הגה, מדד ומצא כדי מדתו במזרחית צפונית יתירה על שכנגדה במזרחית דרומית, מותח החוט של סימן התחום מזה לזה באלכסון, וי"א בשוה כפי המקום שריבה, ע"כ. וכתב המ"ב בס"ק ל"ג דהגר"א פסק שמוודדים בשוה [וע"ע בביאור הלכה]. והשו"ע לא כתב בדין זה כלום. ועי' להכה"ח בס"ק ל"ט שהביא בשם העולת שבת שהשו"ע השמיט כל זה מפני שהוא מפרש האי מתניתין כמש"כ הרמב"ם, והוא מש"כ בפנים סעיף ח' לענין היו מוחזקין וכו'. ויש לתמוה על הרמ"א שלא כתב זה

בלשון י"א, כי לפי ד' הרמב"ם אין לנו ראייה ורמז לדין זה. אולם התוס' שבת כתב שאפשר שגם הרמב"ם ס"ל להאי דינא מסברא או כהרא"ש או כרש"י, ועל כן לא כתב הרמ"א על לשון השו"ע וי"א, משום שגם הוא מודה לזה או כמר או כמר, עכ"ד.

פירות שהוציאו חוץ לתחום אם הוציאים במזיד

האם מותרים למי שלא הוציאים

סי' ת"ה סעיף ט': פירות שהוציאו חוץ לתחום והחזירום אפילו במזיד לא הפסידו מקומם, שכל העיר להם כד"א וכו', ואפילו לאותו ישראל שהחזירם לצרכו במזיד, מאי טעמא אנוסים הם. וכל זמן שלא החזירו והם חוץ למקומם, אם הוציאים בשוגג מותר לאכלם ואסור לטלטלם חוץ לד"א, ואם הוציאים במזיד אסור לאכלם אפילו למי שלא הוציאים, ויש מתירים למי שלא הוציאים, ע"כ. וכתב במ"ב ס"ק נ"ב דלדינא קיימא לן כדעיה ראשונה, דאפילו למי שלא הוציאו בשבילו ג"כ אסור לאכול, דהיא דעת רוב הפוסקים.

ועי' להכה"ח בס"ק ס' שצ"י למש"כ בסימן י"ג ס"ק ז' [דכל מקום שסתם מרן וכתב אח"כ ויש אומרים דעתו לפסוק כהסתם וזולת בשעת הדחק יעו"ש, ואם כן גם הכא העיקר כהסתם דאסור אף למי שלא הוציאים].

יצא חוץ לתחום והוצרך לנקביו לקטנים

האם יכול לצאת חוץ לד' אמותיו

סי' ת"ו: מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת שאין לו אלא ד' אמות והוצרך לנקביו יכול לצאת מהם כו'. זה שאמרנו בהוצרך לנקביו יש אומרים אפילו לקטנים, ויש אומרים דוקא לגדולים, ע"כ. ופירש המ"ב ס"ק ט', אבל קטנים אין כבוד הבריות כל כך, דהא משתינים מים בפני רבים. וגם אין כל כך טינה בהם שיהיה צריך להתרחק, דהא נבלעין במקומן, ויש להחמיר כסברא זו, עכ"ד.

וכתב הכה"ח ס"ק ט"ו שכן הוא דעת השו"ע כמ"ש לעיל סימן י"ג ס"ק ז', דכל היכא שמביא השו"ע י"א וי"א דעתו לפסוק כלישנא בתרא.

תשובות ופסקים

הדברים שמותר לקחת לנוסע לבית חולים בשבת מחוץ לתחום

בשו"ע (סימן שצ"ז סעיף ג') איתא: כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת וביו"ט אלא אלפים אמה לכל רוח, כך כליו ובהמתו אין יכול שום אדם להולכים חוץ לאלפים אמה של בעליהם.

ובמשנה ברורה (ס"ק ז') כתב: והוא הדין פירותיו וכל דבר השייך לו, ומיירי ביו"ט דלית ליה משום איסור הוצאה כי אם משום איסור תחומין, דבשבת הלא אסור להוציא חוץ לד' אמות, אי נמי מיירי במלבוש שלובש האדם עליו דבזה ליכא משום הוצאה כי אם משום איסור תחומין דהמלבוש נגדר אחר בעליו.

ובמנחת שלמה (ח"א סימן ט"ו) כתב מרן זצוק"ל: בעיקר איסור תחומין בשבת ויו"ט יש להעיר, דהנה פשוט הדבר דאף שלענין הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים אמרינן דמלבושיו של אדם טפלים לגבי גופו, מכל מקום לענין איסור תחומין השואל בשבת בגד מחבירו ולבושו אסור ודאי לצאת בו מחוץ לתחום של רגלי הבעלים וכו'. וכיון שכן צ"ע לענין היוצאים בשיירה ביותר מג' ימים לפני השבת דמבואר בסימן רמ"ח סעיף ד' שישכולים אחר כך ללכת אפילו יותר מ"ב מיל, ומה טעם לא נזכר שחייב לצמצם בבגדיו ומלבושיו עד כמה שאפשר כיון שלהרי"ף והרמב"ם הרי עובר ממש באיסור תורה, וכן גם ביו"ט דליכא כלל איסור הוצאה ומשמע דרשאי להוליך עמו בהמתו וכליו, והוא פלאי, דהא צריכים להזהיר אותו שגם ביו"ט לא יצא במלבושיו כי אם באותם שהוא צריך להם משום פיקוח נפש לדעת הסוברים שגם ביו"ט נוהג איסור תחומין מן התורה. ומצינן נמי גבי הולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת דמבואר שמותר לילך אפילו כמה פרסאות, ונו"נ גדולי אחרונים מה דינו לענין תפילין, והמשנה ברורה בביאור הלכה סימן שד"מ סעיף א' ד"ה אפילו הכריע דחייב בהנחתן אפילו ביום שמקדש בו, עיין שם. והוא תמוה, דהא תיפוק ליה שגם בשאר הימים אינו מניח, שהרי אפילו מספק מסתבר שאסור להוליך עמו את התפילין חוץ לתחום כמו שופר של ראש השנה דתנן שאין מעבירין עליו את התחום, גם צריכים להזהיר אותו שלא ילבש כלל טלית של מצוה וכדומה כדי שלא יעבור תחומין של י"ב מיל דהוי מן התורה, כיון דכל מה שמוסיף ללבוש אפילו אם אינו נושא ממש בידיים כי אם דרך מלבוש חשיב על כל פנים

כמרבה בשיעורין דלדעת כמה פוסקים אסור מן התורה, וכן במ"ש בעירובין מ"א ע"ב ביצא חוץ לתחום ואין לו אלא ד' אמות, דאם הוצרך לנקביו הרי הוא יוצא משום גדול כבוד הבריות, ואמאי לא נזכר שחייב לצמצם במלבושיו בכל מאי דאפשר, גם במשלח את השעיר ביה"כ שהולך ג' פרסאות אף אם גם שם לא נזכר שחייב לצמצם בבגדיו שאין צריך להם הרבה ולילך גם בלי כיסוי על הראש, וכן קשה מעוד כמה מקומות בש"ס ושו"ע שסתמו ולא הזכירו כלל הא מלתא. ונלענ"ד דהואיל ודייקי רבנן ואמרי בלישנא דהבהמה והכלים כרגלי הבעלים, אפשר דאיסורן לעולם תלוי בבעלים, ולא אסור להוציאם כי אם במקום שגם הבעלים אינם יכולים לילך, אבל כל שהוא עצמו מותר משום פיקוח נפש או בדברנן משום כבוד הבריות גם ממונו נגדר אחריו ושרי, ואפילו הסוברים דפיקוח נפש רק דוחה שבת ולא הוי היתר גמור, אפילו הכי לענין תחומין אפשר דממונא רק בתר גופא גריר, ובכל מקום שהוא מותר לילך יהיה מאזיה טעם שהוא יכול שפיר להוליך איתו גם את רכושו, ולא מבעיא להלכה דחפצי הפקר אינם קונים שבייתה וכל קנינם הוי רק מחמת בעלים, אלא אפילו למ"ד שגם חפצי הפקר קונים שבייתה מכל מקום אם יש להם בעלים הם נגדרים רק אחריו ואין להפריד בין הדברים, ואם כנים אנו בזה אתי שפיר מה שלא נזכר כלל בפוסקים להזהיר את ההולכים חוץ לתחום מפני הסכנה שלא יקחו אתם את רכושם, כיון דלדברינו מותר שפיר להוציאם אפילו בידיים ולא רק דרך מלבוש, אולם כל זה דוקא בממונא דידיה [גם בזה צ"ע אם הותר אף לאחרים או רק לבעלים], אבל אם לובש בגד שאינו שלו שפיר נראה דאסור, כי מהיכ"ת נימא דפקע בכה"ג איסור תחומין גם מממונם של אחרים. וסעד לדברינו ממה שמסתפק הגאון יעקב בדף מ"ה ע"ב במי שהוציאוהו חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות, מה דינם של הכלים והחפצים שנשארו בביתו, אי גרידי בתר בעלים וגם הם לא יזונו ממקומם, או כיון שהם במקומם אמרינן דהואיל והותרה הותרה, הרי חזינן דמסתבר ליה שהממונן נגדר אחר הבעלים להחמיר שלא יזונו ממקומם והוא הדין נמי להקל, גם ראיתי שם בגאון יעקב בעמ' א' והוא מפורש גם ברמב"ן הג"ל דף י"ז לענין היוצאים ברשות חוץ לתחום כגון חכמה הבאה לילד או להציל נפשות דיש להם אלפים אמה לכל רוח, אע"פ שכבר הלכו יותר מג' פרסאות, והקשו דהא תפ"ל שהיוצא מתחומו עובר באיסור תורה על כל אמה [ראה] בעמו"א סימן י"ד ובבית אברהם מטשעכנעאו למס' עירובין ובמניח

**הרה"ג יוסף זונדל שוב שליט"א
רב ומו"צ בקרית ספר ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"**

במצוה כ"ד ובבנין שלמה סימן ט"ז] וכתבו דכל מה שהלך בהיתר לא חשיב כלל בגדר הליכה, ולכן יש לו אלפים אמה לכל רוח עיי"ש ובאור שמח פרק כ"ז משבת, ופשוט הדבר שאינו חייב כלל להחליף בגדיו, וגם להם יש אלפים לכל רוח כאילו לא הלכו כלל, ואם כן אפשר דהאי כללא אינו דוקא בבגדיו שהוא לבוש בהם אלא כל ממונו נגדר אחריו, ובכל מקום שהוא הולך גם רכושו הולך אתו, וצ"ע דבבר זה כי הוא נחוץ מאד הלכה למעשה.

ובשמירת שבת כהלכתה (פרק מ' סעיף ס"ה) נקט למעשה להקל בזה דכל היוצא חוץ לתחום בהיתר כל רכושו נגדר אחריו.

וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן ל"ז) כתב: ע"ד השאלה באחד שצריך ליסע חוץ לתחום בהיתר, כגון שנוסע עם אשתו שעומדת לילד וכיוצא בזה, האם יש לו היתר לנוסע בכל בגדיו שאינם מוכרחים, כגון ציצית, כובע חלוק וכיו"ב, או אין לו היתר, ולא שמענו מי שיקפיד בזה, וכבר שאל לכמה רבנים ות"ח, ולא היה הדבר ברור בידם, וטעם הספק, דכמו שיש איסור על האדם שיצא חוץ לתחום בשבת, כן כליו אסורים להוציא חוץ לתחום, דאפילו למשל ראובן עשה עירוב, מכל מקום אסור לצאת עם בגד שמעון שלא עשה עירוב, ולא אמרינן שבטל לגופו, עיין משנה ברורה (סימן שצ"ז ס"ק ז'), ואם כן יש לומר כמו כן אף שראובן מותר לצאת לצורך הצלה, מותר רק בבגדיו שצורך לו להצלה, ולא כל בגדיו, עכ"ת השאלה. הנה לכאורה כפי הנראה מדברי הש"ס (עירובין דף מ"ה ע"א) ודברי השו"ע (סימן ת"ז), דהיכא דהולך חוץ לתחום לצורך הצלה, דתחומו עמו, כמבואר שם במתני' ובשו"ע שם (סעיף ב') בהיה יוצא ברשות והוא הולך בדרך ואמרו לו כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות, יש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח עיי"ש, גם הבגדים בכלל, וראיה מדברי הר"ן שם, שכתב על מה דאיתא במתני' שם שכל היוצאין חוזרין למקומו, וכתב על זה הר"ן וז"ל ואפילו טובא וברישא יהיב שיעורא, ומשום דקשיא רישא אסיפא אוקימנא חזרוין בכלי זיגן למקומן, וי"א חיישינן להעברת ד' אמות ברשות הרבים ולא להכנסה, לפי שסכנת נפשות היה בדבר אם יניחום חוץ לתחום וכו', עכ"ל, ומדחשב איסורי הבערה והכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד, ולא חשב נמי איסורא דרמיא עליה דחפצא של הוצאה חוץ לתחום, דאף מקודם היה מותר מטעם סכנת נפשות כמו שהותר איסורי העברת ד' אמות והוצאה מרשות לרשות, אבל כאשר כבר נעשית המצוה חזר

חפץ מרשות לרשות על ידי "שם" פטור שאין זה דרך מלאכה, וכך כתב המשגיב בסימן שכ"ח ס"ק קמ"ג שהצד נחש על ידי לחש כדי שלא יזיק פטור ומותר משום שאין זה דרך מלאכה. ומצינו גם בעירובין דף מ"ה ע"א ששואלים באורים ותומים בשבת אף שאותיות מאירות שם. וכתבו המפרשים שההיתר הוא משום שאינו דרך מלאכה. ואם כן מדוע הציאה חוץ לתחום על ידי "שם" אסורה, ובהכרח שאיסור תחומין אינו בגדר "מלאכה". ואולי אין האיסור ב"מעשה הציאה" כי אם להמצא חוץ לתחום, וכמו שכתבה תורה "שבו איש תחתיו". ולפי זה נראה דלא שייך בזה ההיתר של "מרבח בשיעורים". עוד יש להעיר שה"מחנה ישראל" שהתיר לחייל להוציא עוד חפצים עם חפציו המוכרחים, כתב שגם לדעת הר"ן הסובר "מרבח בשיעורים חייב", ההוצאה לרשות הרבים בדרך כלל אסורה רק מדרבנן, מאחר ואין מהלכין שם ס' ריבוא. וכל זה שייך לגבי איסור הוצאה, אבל לענין תחומין שכתב הביאור הלכה סימן ת"ד ד"ה והואיל שנוהג גם במקומות שאין בהם ס' ריבוא, בזה לא התיר ה"מחנה ישראל". ולפי מה שכתבנו, שנהג המסיע חולה חוץ לתחום, חייב הוא להוציא את החפצים מהמכונת, ואין בזה היתר של "מרבח בשיעורים", נראה שאפילו אם הנהג אינו צריך את החפצים מחוץ לתחום, מכל מקום אין להקל להשאירם במכונת מדין "מלאכה שאינה צריכה לגופה", כיון שרק ב"מלאכות" נאמר שחייבים עליהם רק כשהם "צריכים לגופם", משום דבעינן "מלאכת מחשבת". משא"כ איסור תחומין שאינו בגדר "מלאכה", אין צריך שיהא צריך לגופו. וכן מצאנו ב"קובץ שיעורים" ביצה אות ע"ג שכתב: "והנה בתחומין נראה שלא בעינן מלאכת מחשבת, דאיסור תחומין הוא איסור בפני עצמו ואינו מטעם מלאכה, שהרי ביו"ט לא הותר איסור תחומין לצורך אוכל נפש. ויתכן שגם המוציא חפץ חוץ לתחום שלא כדרך הוצאה, יש בו איסור תורה, דלא עדיף מהיוצא על ידי "שם" ששמע מהרמ"א שיש בו איסור תורה".

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן כ"ו) כתב: בדבר מי שעובד בצבא בשעת שלום, והוא משומרי הגבול בסמוך להערביים, ונוסעים ברכב אינשי הצריכין ליסע בשביל שמירת הגבול, אם יכולין ליקח עמם ברכב אוכלין ומשקין לצורכם ששיטרכו ליסע בשבת, ואיזה ספרים ללמוד, והנסיעה היא ליותר מי"ב מיל שאסור מדאורייתא לצאת בשבת. הנה ספרים ודאי אסור, אף לא סידורים לתפילה, אף אלו שאין בהם שום כובד שבשבילם יתבער יותר דלק משום איסור הולכתם חוץ לתחום ממקום שקנו שבתה, וכ"ש ספרים שיש להם כובד שאיכא גם משום שמבעיר אש בדלק יותר. ובדבר אוכלין ומשקין כשהוא לזמן גדול ששיטרכו למוזנות בדרך, הנה איתא ב"ה דף כ"ב ע"א במתני' שבסוף פרק ראשון, במי שראה את החודש שבהיתה דרך רחוקה לוקחין בידם מוזנות, שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת ויוצאין לעדות החדוש. ואם כן גם כאן שמצד שמירת הגבול הוא בוודאי ענין פיקוח נפש, ורשאין לילך ברכב, אף שיש איסור הבערה ואיסור חוץ לתחום. שגם כן רשאין ליקח עמם מוזנות, אף שיהא ודאי כובד ויתבער על ידי זה יותר דלק, אף שיעשה על ידי זה מלאכת הבערה יותר מנסיעתם בעצמן. והוא אף שלכא חשש פיקוח נפש כשלא יהיה להם אוכלין לזמן הנסיעה. ואף שתמוה מאוד מתני' דר"ה, שרשאין ליקח מוזנות, מאחר שלכא שום חשש סכנה כשלא יאכלו וכו'. וצריך לומר שלא דוקא בארע שאדם הוא חולה ונפלה מפולת היו הדין דמחללין שבת אף בספק רחוק, כדאיתא במתני' יומא דף פ"ג שא"ר מתאי בן חרש שמי שנשכו כלב שוטה מאכילים אותו מחצר כבד שלו, שהיא רפואה מסופקת. ואף שהתם איתא בגמ' יומא דף פ"ד ע"א שרבנן פליגי עליה, מבואר דהוא משום דסברי דלית בזה רפואה באכילת החצר כבדא של כלב שוטה הנושך, אבל בעצם הדין מודים לו גם חכמים שמחללין את השבת אף בספק רחוק דתועיל. והשמיענו מתני' דר"ה דאף בראוין שמחוייבין לילך בשבת דרך רחוק יותר מומן סתם אכילתו, שהוא בהפסק שש או שבע שעות כגון לעדות החדוש, שגם כן רשאין ליקח מוזנות עימם. אף שברובא דרובא ליכא שום חשש סכנה כשלא יאכלו אפילו כל השבת, דהוא מעת לעת שלם, שייך לחוש כיון דהוא דרך סתם אכילתו שמא יזדמן שיסתכנו כשלא יאכלו בזמן שהורגלו לאכול, דהא יש לחוש גם לספק רחוק כזה. ורק לזמן קצר שהוא פחות מומן אכילה אין לחוש אף שיארע בולמוס מאיזה סיבה, כיון שהוא כבד כדרך טבעו והרגלו אין לחוש. על כל פנים לדינא באלו שנוסעים ברכב לשמירת הגבול רשאין ליקח אוכלין ומשקין עמם ברכב. אבל לא ספרים ושאר דברים. ואם הולכין ברכב רק לזמן קצר, היינו פחות מהפסק שבין אכילה לאכילה כשיאכלו עתה, יש להם לאכול כאן ולא ליקח עמם מוזנות.

ובסימן ל' כתב לגבי הפקרת ספרים כדי שלא יקנו שבתיה: יכול חייל לקנות ספרים בזול ולהפקירם מקודם שבת, ועל ידי זה אינם קונים שבתיה, כדאיתא בעירובין דף מ"ה ע"ב ובשו"ע או"ח סימן ת"א סעיף א', ואין איסור במה שמוציאים בשבת חוץ לתחום. ובשעה שמגביהם ללמוד יכוון שלא לזכות בהם. וכדי שלא יהיה ספק על כוונת החייל, יש לנהוג שגם אחר שבת לא יחזור לזכות בהם, אלא ישאירם הפקר לתשמיש כל החיילים שיבואו אחריו. וכדאי שיכתוב לשון כעין זה בתוך הספר, ספר זה הפקרתי כדי לאפשר תשמישו לכל יהודי בכל עת. והריני מבקש שכל מי שמגביהו או שלומד בו, יכוון שלא לזכות בו.

וכן בס' תורת היולדת (עמ' ל"ה) מובא שכתב הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א לגבי יציאה מחוץ לתחום כבגדים שאינם נחוצים: מסברא פשוטה נראה שאם נדחה אצלו איסור תחומין אין בכליו שלובש אף איסור ריבוי שיעורים שבטלים לגביה, דוגמא לזה בתוס' שבת דף צ' ע"א גבי קופת רוכלים שכולים בטלים לקופה ע"ש. וגם כאן כשנדחה לאדם איסור תחומין מפני פיקוח נפש לא אסרינן כליו שלובש שבטלים

וסתימת הפוסקים בזה היא עצמה ראייה שאין צריך לדקדק בזה, והיינו משום דכל שיוצא ברשות אינו בגדר יציאה ממקומו כלל. וראיתי להרב המגיד ז"ל (פרק כ"ז משבת הלכה ט"ז) שכתב בטעמא דהיוצא ברשות יש לו אלפים לכל רוח, "שכיון שהלכו ברשות הרי המקום שהגיעו לו כאילו קנה בו שבתה בין השמשות, ודבר ברור הוא". והובא באליה רבה (סימן ת"ז סעיף א'). והנה הדברים הללו עולין בקנה אחת עם מה שכתבנו לבאר סברת הרמב"ן ז"ל, דכל היכי שהוא הולך ברשות אינו בגדר אל יצא איש ממקומו, וכאילו יושב במקומו דמי, ובכל מקום שהוא מגיע ברשות הוא כאילו קנה שם שבתה בין השמשות, כי מקומו הולך עמו. ומבואר במשנה עירובין (דף מ"ד ע"ב) מי שיצא ברשות ואמר לו כבר נעשה מעשה, יש לו אלפים אמה לכל רוח. וכן הוא בשו"ע (סימן ת"ז סעיף ב'). ומבאר דלא רק במקום שצריך להציל עשאוהו כאילו קנה שבתה שם, אלא בכל דרך הילוכו ברשות נתנו לו אלפים אמה, דבכל מקום מדרך כף רגלו ברשות הוא כאילו קנה שבתה שם.

ומסיים שם: ותבנא לדינא, דהיוצא בשבת חוץ לתחום ברשות משום פיקוח נפש, אין עליו חיוב לדקדק שלא ילבוש אלא בגדים המוכרחים, דאע"ג דגם בשבת אסור להוציא כלים ממקום שקנו בו שבתה וכמבואר בשו"ע או"ח (סימן שצ"ז סעיף ג'), ועיין הרב המגיד (פרק י"ב משבת הלכה י"ז), מכל מקום מדלא הזהירו הפוסקים על זה מוכח דאין בזה שום קפידא, והטעם משום דהיכי שיוצא ברשות עשאוהו כאילו קנה שבתה במקום שהוא נמצא, וכסברת הרב המגיד (פרק כ"ז משבת הלכה ט"ז), וממילא גם בגדיו וכליו נגררין אחריו וקנו שבתה במקום בעליהם, או על דרך שביארנו סברת הרמב"ן ז"ל דכשיצא ברשות אין זה בגדר יציאה ממקומו כלל, וממילא אינו מוציא את בגדיו ממקום שבתתם כלל.

וכן בספר מנחת אשר (שמות עמ' ר"ג) כתב: והנה ידוע מה שכתבו גדולי דורנו לדון בדיון יולדת וחולה שיש בו סכנה דדוחה השבת, והותר להולכים חוץ לתחום לבית החולים כדי לפקח נפשם, אם הותר להם ליטול עמהם מחפציהם להולכים חוץ לתחום, ובאלו חפצים ינהג היתר זה. דהנה אף דהתירו לחלל את השבת כדי לפקח נפשו של חולה, מכל מקום אפשר דבגדיו שאין נצרכים לו בהכרח ואין לובשם אלא כדי לכבד את השבת אסור להוציאן. וכבר כתבו גדולי הזמן דכל הנצרך לצאת חוץ לתחום לסיבת פיקוח נפש הותר לו לצאת כדרכו בבגדיו שלבוש בהם, ואי"צ לפשוט מלבושיו משום איסור תחומין. ובטעמא דמילתא לכאורה צריך עיון, דהא להדיא פסק המשגיב (סימן שצ"ז ס"ק ז') דכלים שאמרו חכמים דרגליהם כרגלי הבעלים איירי אפילו בכלים שלבוש בהם, ואם כן למה פשיטא לן להיתר. ומצינו כמה דרכים בדברי הפוסקים בטעמא דמילתא. ועיי"ש שמביא דבריהם ומה שכתב לדון בהם.

ומסיים שם: ובעניי אמרתי כתלמיד הדין לפני רבותיו בקרקע לפרש שמועה זו בדרך אחר, דהנה התם בעירובין (דף מ"ד ע"ב) אמרו דכל היוצאין ברשות יש להן אלפיים אמה לכל רוח, ולכאורה מדאית ליה אלפיים אמה לכל רוח, בכל מקום שהולך, כיון שיציאתו ברשות נמצא שלא הוציא מעולם חוץ לתחום האסור בשבת, דכל שעה ושעה אית ליה אלפיים אמה, והתחום שלו מתרחב והולך, ובכל אשר יולך את בגדיו וכליו תחומו הוא וכרגליו הם, ולא הוציאן ממקומו, כנ"ל בזה. ואף שיש מקום לטעון דכיון דכל הלכה זו תקנה היא כמבואר ב"ה (דף כ"ג ע"ב), ואם כן אפשר דלא אמרו כן לגבי הכלים, מכל מקום נראה כיון דתיקנו לו אלפיים אמה בכל צד הוי"ל כאילו לא יצא חוץ לתחום, ודוק.

ומוהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שמעתי דהנוסע בשבת לבית חולים שהוא מחוץ לתחום מותר לו להליבש אפילו הרבה בגדים, וכן מותר לו לקחת מזוודה אחת עם הדברים שמוכרח לקחת לבית החולים ולהוסיף שם אף שאר חפצים שצריך, אף שאין בזה משום פיקוח נפש, דריבוי בשיעורים יש להתיר ככה"ג.

[ובתורת היולדת פרק י"ז ס"ק ד' כתב: כתב אחד מחכמי דורינו בספרו "נהג המסיע בשבת חולה לבית חולים אפילו חוץ לתחום מותר לו לקחת עמו אוכל גם בשביל עצמו". והביא מקור לכך מדברי המחנה ישראל פרק ל"א שכתב "חייל הנאלץ להוציא בשבת רובה לכרמלית מחמת פיקוח נפש, מותר לו להוציא באותו יד, עם הרובה, עוד חפץ הנחוץ לו מאוד", מאחר ולדעת הרשב"א מותר מהתורה להרבות בשיעורין. כלומר מלאכה הנעשית לצורך פיקוח נפש, מותר להוסיף על השיעור שלה. כך גם נהג המוציא חולה וחפציו חוץ לתחום, הרי המזון שמוציא לעצמו הוא רק "ריבוי בשיעורים" המותר בשעת הצורך גם מדרבנן. ולעני"ד אין לדמות, שאיסור הוצאה מרשות לרשות הוא מלי"ט מלאכות, ובמלאכה שייך לומר "מרבח בשיעורים מותר", מאחר והכל נעשה בפעולת מלאכה אחת. וכן המבשל לחולה והוסיף לבריא, מאחר ועשה מעשה אחד של הנחת הקדירה על האש, מותר. משא"כ הציאה חוץ לתחום, שהאיסור אינו מחמת שיש בה "מלאכה", אלא הוא איסור שאסרה תורה לצאת חוץ לתחום, וכמו שכתב החת"ס או"ח סימן קמ"ט שלפיכך אסור לצאת חוץ לתחום ביו"ט לצורך אוכל נפש, משום שרק מלאכת "אוכל נפש" הותר, אבל תחומין שאינם בגדר "מלאכה" לא הותרו לצורך אוכל נפש. וכן כתב הישועות יעקב (תקפ"ו ז'). וכן כתב המרדכי בקידושין אות תקס"ה שמתעם זה מותר למסור בהמה לרועה נכרי אף שמוליכה חוץ לתחום, דלא הוזהר אלא על שבתית בהמתו ממלאכה ולא מתחומין. וכן כתב המנחת חינוך רח"צ ט' וקהילות יעקב ביצה י"ז. לפי זה מסתבר שלא שייך ההיתר של "מרבח בשיעורים", כי הציאה לא נאסרה מזה מלאכה, כדי שנאמר בזה שהמלאכה אחת היא. עוד נראה להוכיח שאין איסור תחומין בגדר "מלאכה", שמצינו דאסור לצאת חוץ לתחום ע"י "שם". ומהרמ"א בסימן ת"ד משמע שהיוצא חוץ ל"ב מילין על ידי "שם" עבר על איסור תורה, והרי פשוט הוא שהמוציא

האיסור דחוץ לתחום למקומו, אלא ע"כ דזה בכלל היתר גופו, כנלענ"ד. ועיין עוד מה שכתב בחלק י' סימן ל"א אות א'.

וכן בשו"ת להורות נתן (ח"ד סימן ל"ו) כתב: ע"ד דבדק לך, במי שמוכרח בשבת לנסוע מחוץ לתחום בגלל פיקוח נפש, כגון שנוסע לבית חולים עם אשתו העומדת ללדת, אם מותר לו ללבוש בגדים שאין בהם הכרח כגון כובע, דהרי בגדיו קנו שבתה במקומו ואסור להוציאם חוץ לתחום וכמש"כ במשנה ברורה (סימן שצ"ז ס"ק ז') לתחום משום פיקוח נפש, אבל בגדיו יתכן דלא התירו להוציא אלא כפי הצורך, עכתי"ד. הנה הם ננקוט דאף כשיצא מחוץ לתחום ברשות מכל מקום אסור להוציא בגדיו, אם כן יש מקום לומר דאסור לו להוציא שום בגד ואף אלו הנצרכים לו לכבודו, דהרי דעת הרמב"ם (פרק כ"ז משבת הלכה א') דלצאת י"ב מיל חוץ לתחום אסור מן התורה ולוקה, והרי קיי"ל בסוגיא דברכות (דף י"ט ע"ב) דכבוד הבריות אינו דוחה לא תעשה שבתורה, והמוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק, וכדפסק הרמב"ם (פרק י' מכלאים הלכה כ"ט) ובשו"ע יו"ד (סימן ש"ג סעיף א'). וכיון דבהוצאת בגדיו ליכא משום פיקוח נפש, איך מותר לצאת בבגדיו שאינם אלא משום כבודו, והרי כבוד הבריות אינו דוחה לא תעשה שבתורה. ותינוח לדעת הרלב"ח (ח"א סימן כ"ח) המבואר במג"א (סימן ת"ד ס"ק א') דאף למ"ד דתחומין דאורייתא היינו דוקא לאדם עצמו, אבל להוציא כליו ובהמתו הרי רק דרבנן משום דקרא דאל יצא איש ממקומו על האדם קאי עיי"ש, וכן דעת הריטב"א עירובין (דף ע"ט ע"ב) וכמו שכתב במנחת חינוך (מצוה כ"ד) עיי"ש, אם כן שפיר יכול לצאת בבגדיו היכי שהוא יוצא ברשות, דהוצאת בגדים חוץ לתחום הרי רק איסור דרבנן, ובאיסור דרבנן אמרינן דגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה דרבנן, ואף בקום ועשה וכדמוכח בסוגיא דברכות (דף י"ט ע"ב), וכן פסק הרמב"ם (הלכות כלאים שם). אבל למאי דמשמע בשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן מ"א) דלמ"ד תחומין דאורייתא גם הוצאת כלים חוץ לתחום הרי דאורייתא, וכמובא במג"א שם, וכן מפורש ברמב"ן עירובין (דף מ"ג ע"א) דכשתמצא לומר תחומין דאורייתא לאדם אף לכלים תורה הן עיי"ש, וכן נראה דעת רש"י עירובין (דף ע"ט ע"ב) וכמו שכתב במנחת חינוך שם, אם כן תקשי דאף ביוצא ברשות איך רשאי לילך בבגדיו חוץ ל"ב מיל, דהרי אין צורך בבגדיו אלא משום כבוד הבריות, והרי כבוד הבריות אינו דוחה לא תעשה שבתורה. אולם יש לומר, למאי דנראה בתוס' ראש השנה (דף כ"ג ע"ב) ד"ה שיהו, דהא דאמרו דהיוצא ברשות יש לו אלפים אמה לכל רוח, היינו משום שהתירו סופן משום תחלתן עיי"ש, וכעין זה כתב רבינו יונה"ג עירובין (דף מ"ד ע"ב) שתקנו חכמים שיהיו לו אלפים אמה לכל רוח כדי שלא יהא מכשילין לעתיד לבוא, שאם לא היה להן אלא ד' אמות היה מכשילין עיי"ש. והנה טעם זה מועיל גם להתיר להוציא בגדיהם, דאי לאו שיהא מותר להם לצאת בבגדיהם נמצא שאתה מכשילין, דבדואי לא יצאו בלא בגדים, וכשם שהתירו ללכת אלפים אמה לכל רוח ואף שאין צורך בהליכה זו לשם הצלה, מכל מקום התירו דאם לא כן לא ילכו להציל, כמו כן התירו לצאת בבגדיהם ואף שאין צורך בבגדים להצלה, דאם לא כן נמצא אתה מכשילין ולא ילכו להציל. והנה לפי זה יתכן לומר, דלא התירו להוציא בגדים אלא כפי מה שצורך לכבודו, והם הבגדים שאם לא יתירו לו ימנעוהו לצאת להציל, אבל בגדים שאינם לעיכובא יש לומר דבאמת אסור להוציאם, דבהני לא שייך לומר דהתירו סופן משום תחלתן. והביאור בזה נראה, דכל מה שהוא הולך ברשות הרי בגדר מקומו, וכיון דאיכא מצוה עליו ללכת במקום זה כדי להציל נפשות או להעיד, אם כן כל מקום שהוא הולך מקומו קרינן ליה, הואיל דלפי דין תורה הוא חייב ומצווה להמצא במקום זה, אם כן זהו מקומו. ואף לדעת הרמב"ם (פרק ב' משבת הלכה א') דהא דפיקוח נפש דוחה שבת הרי רק בגדר הודחה ולא התורה עיי"ש, מכל מקום כיון שיש חיוב עליו להמצא במקום זה כדי להציל נפשות, הוה ליה מקומו, ורק אם יוצא משם שלש פרסאות עובר מן התורה על אל יצא איש ממקומו, דבכל מקום שהוא נמצא ברשות מקומו קרינן ליה. וסמוכין לזה יש להביא מהא דשבת (דף ל"א ע"ב) מכדי כל מלאכות ילפינן להו ממשכן, והתם סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא, א"ל שאני התם כיון דכתיב על פי ה' יחנו כסותר על מנת לבנות במקומו דמי, עיי"ש. ועיין שו"ת חת"ס (או"ח סימן ע"ב). ועיין מש"כ מאור החיים (ח"א סימן ט"ו) במאורות נתן שם. ומבואר דאף שהולך ממקום למקום, מכל מקום כיון שהליכתו הוא על פי ה' אין זו בגדר יציאה ממקום למקום, שהרי בכל מקום הליכתו הוא ברשותו של הקב"ה ואין זה בגדר שינוי ממקום למקום, וכיון שהוא ברשותו של הקב"ה אם כן מה לי הכא מה לי התם, הרי בכל מקום שיימצא הוא נמצא באותה הרשות. והכא נמי כשהולך חוץ לתחום להציל נפשות, שהליכתו הוא על פי ה' שהרי הוא מצווה לפקח על נפשות, אין זו בגדר יציאה ממקום כלל, וכל מקום הליכתו מקומו נקרא. והנה לדברי הרמב"ן ז"ל (עירובין דף מ"ג ע"א) נראה פשוט דהיכי דהולך ברשות ליכא איסור תחומין גם לגבי בגדיו וכליו, דכשם שאינו חשיב יציאה חוץ למקומו לגבי עצמו, כן אינו חשיב יציאה חוץ למקומו לגבי כליו, והרמב"ן ז"ל מדמה יוצא ברשות למי שהולך בספינה, שכתב עליו "ואין אני קורא בזה אל יצא ממקומו כיון שלא הלך ג' פרסאות ברגליו, שהרי הילוך הספינה אינו קרוי הילוך כלל, ותמה על עצמן הוא יושב ברשות היחיד שלו שהספינה רשות היחיד הוא גבוה י' ורחבה ד', ואתה חושש לו מהלך ג' פרסאות, איהי מינח נייח וספינה הוא דקא מסגינא ליה, וחצר מהלכת היא ולא אדם מהלך כלל", ומבואר דההולך בספינה אינו בגדר יציאה חוץ למקומו כלל, ובדאי דרשאי גם להולך בגדיו עמו כיון דאינו מוציאן חוץ למקומו כלל. וכמו כן שבהולך ברשות דהרמב"ן ז"ל שם מדמה ליה להספינה, ודאי דאין איסור בהולכת בגדיו. ומהאי טעמא לא הוזהרו הפוסקים על היוצא ברשות שלא ילבוש בגדים אלא כפי ההכרח,

לגביה. ובמשנ"ב שאוסר כלים שלבוש בהם היינו היכא שאין בו איסור תחומין כלל, ולבוש כלים של אחר שיש בו איסור תחומין, אבל כשנדהה לגביה האיסור הוא הדין לכליו.

ובתשובות והנהגות (ח"ה סוף סימן פ"ט) כתב לגבי נסיעה בשבת ליולדת: וכשבת החולים חוץ לתחום יפקיר הבעל את החפצים כדין קודם שבת בפני שלושה אנשים, ואז אין להם בעלים, וממילא אין להם תחום שבת, ומיהו לא יאה דעתו לזכות בהם בשבת כי אז שוב אסור להוציאם חוץ לתחום, רק יאה דעתו שאפילו כשנטלם בשבת ישאר הפקר ולא יזכה בו, ואז אין להם בעלים ומותר.

וכן כתב בס' תורת היולדת (פרק ב' סעיף ד') לגבי נסיעה של יולדת מחוץ לתחום: ונראה שאם יכולים להפקיר מערב שבת את החפצים שרוצים להוציא חוץ לתחום יש לעשות כך, שבוה לא יקנו החפצים שביניהם במקומם, ולא יהיה איסור להוציאם חוץ לתחום כמבואר בסימן ת"א סעיף א' שחפצי הפקר אינם קונים שביניהם. ואם צריך ליטול יין וחלות לקידוש יפקירו גם אותם. ולכתחילה יש להפקיר בפני שלשה, וכדיעבד די אם יפקידום בינם לבין עצמם, ויאמרו הרי החפצים הפקר, ואף אם נשתמש בהם לא נזכה בהם.

ובהערה ז' כתב: ואין להקשות כיצד יתכן שאדם יפקיר חפציו וישתמש בהם, ובכל זאת לא יזכה בהם. מצינו כזאת כמה פעמים, (א) במסכת שבת דף קל"א נאמר שהטעם שאין מכשירי מזוזה דוחין את השבת הוא משום שיכול להפקיר ביתו ויפטר ממוזה, אף שממשיך לגור בבית. ב) נקראה לו אחת מציעיותיו בשבת, מבואר בסימן י"ג משנ"ב ס"ק ט"ו שיפקיר את הטלית וימשיך להתפלל בטלית הפקר, הרי ששייך להשתמש בטלית הפקר מבלי לקנותו. ג) מי שהחשיך לו בדרך ויש לו משאות על גבי החמור יפקידו וימשיך לשאת משאותיו על החמור, ואין בהשתמשותו זכיה מההפקר, כמבואר בסימן רס"ו משנ"ב ס"ק ג'. ויתכן שאפילו הפקר לשבת בלבד יועיל לענין שהחפצים לא יקנו שביניהם, יעוין משנ"ב סימן רמ"ו ס"ק י"ח. וכשהצענו הדבר לפני מורינו הגאון ר' שמואל ואזנר (שליט"א) העיר שעל כרטיס לידה יש לפקק אם יועיל ההפקר, מאחר ואינו שווה לשום אדם רק ליולדת עצמה, וההפקר נראה כשקר. גם לדברי הגאון (שליט"א) קיימת עצה להדיק מערב שבת את הכרטיס למחברת ולהפקיר את המחברת.

ומבוא שם שהעיר הגאון רבי חיים פינחס שיינברג זצ"ל: מה שכתב שחפץ של הפקר אינו קונה שביניהם, נלע"ד דאינו משום חסרון בעלות, אלא דאינו מיוחד להשתמשותו, ולכן בעיר שמייוחד להשתמשות שלהם קונה שביניהם, אע"ג דלא זכו בו בדיני ממונות, ומשא"כ בציצית דתלויים בבעלות ולא רק להשתמשות, ואם כן הכא ביולדת המפקירה את חפציה ועדיין עומדים להשתמשות לה ודעתה עליהן, נלע"ד דקונים שביניהם, ולא מהני הא שמפקירה אותן.

וכתב שם להשיב: לכאורה אם העיקר תלוי בהשתמשות למה קיי"ל סימן שצ"ז ס"ק י"ז, המפקיד פירות בעיר אחרת, הרי הם כרגלי המפקיד, הרי אינם עומדים כלל להשתמשות המפקיד כיון שאינם ראויים לבוא לשם, אלמא דתלוי בבעלות ממש. ועוד מוכח בעירובין דף מ"ה דאם חפצי הפקר אין קונים שביניהם, אדם שישן קנה שביניהם, והרי פשיטא שאדם עומד להשתמשות עצמו, ובכל זאת לא קנה שביניהם משום דתלוי בבעלות, ומי שהוא הבעלים הוא קונה השביניהם, ולכן כשישן הוי כחפצי הפקר. וגם מדברי השעה"צ סימן ת"כ ס"ד דביחיד לא קנה שביניהם אף שעומד להשתמשותו, משמע דההשתמשות לא קובעת בתחומים, אולם יעוין משנ"ב סימן תצ"ו ס"ק כ"ו.

וממין הגר"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דמותר ליולדת ולמלוה היוצאים מחוץ לתחום לצאת בבגדים שאינם נחוצים, ואף מותר להם ללבוש לכתחילה בגדים מיותרים כדי לצאת בהם, וכן יכול המלוה

שנוסע בליל שבת וצריך טלית לתפילת שחרית להלביש את הטלית כיון שהוא מלבוש ולצאת בזה חוץ לתחום. ובביאור הדבר כתב בס' תורת היולדת עמ' ל"ד בשם מרן זצוק"ל על פי דברי הראב"ד בעירובין דף צ"ז, דנחלקו שם רבנן ור' יהודה בחבית שקנתה שביניהם והיו בה מים שלא קנו שביניהם, ודשיטת ר' יהודה היא דבטלה חבית לגבי המים, ומותר להוציאם חוץ לתחומה. וטעמם של חכמים האוסרים פירש הראב"ד שהוא משום שהחבית חשובה יותר מהמים. לפי זה אפשר לומר דזה הטעם שאין חיוב לפשוט את הבגדים המיותרים כיון שהבגד טפל לאדם. ועיוין בקובץ שיעורים ביצה אות ע"ב שתמה על דברי הראב"ד מהא דאמרינן בביצה דף ל"ז ע"ב שנים ששאלו חלוק בשותפות הרי הוא כרגלי שניהם, ואסור להוציא חוץ לתחום של שניהם, ומבואר מזה שהבגד לא נעשה טפל לאדם. ואמר מרן זצוק"ל דהראב"ד יפרש שאסור להוציא את החלוק בידו, אבל בדרך לבישה מותר. עוד אמר מרן זצוק"ל שאפשר שבגדים הנחוצים שדרך כל העולם ללבושם, בטלים הם לגוף, משא"כ החלוק שנאמר בביצה, מיירי בחלוק שאין דרך רוב בני אדם ללבוש תמיד, שאז אינו בטל לאדם, אבל בגדים נחוצים, בטלים הם לאדם ומותר לצאת בהם, ולא משום כבוד הבריות או מחמת התירו בסופם משום תחלתם, אלא שמעיקר הדין מותר, מפני שהם בטלים לגוף האדם, וצ"ע.

וכן בהלכות שבת בשבת (ח"ג עמ' תקי"ח) כתב: היוצא מחוץ לתחום לצורך פיקוח נפש כיוולדת והיוצא להציל, יכול לצאת עם בגדיו ומלבושיו כשהוא לבוש בהם.

ובהערה 62 כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל דהמלבושים אע"פ שקנו שביניהם בתוך התחום, כל שהותר לו לצאת מחוץ לתחום אף מלבושיו הטפלים לו הרי הם בכלל היתר זה. אבל שאר הכלים אינם בכלל היתר זה כיון שקנו שביניהם כרגלי הבעלים, משא"כ מלבושיו הטפלים לו כל שהותר לו לצאת אף הם בכלל היתר יצאה. ויש שהקשו על זה מדאסרו לצאת גם בדרך מלבוש עם כלים שקנו שביניהם כבעליהם חוץ לתחומם, וכמש"כ מ"א ומ"ב סימן שצ"ז ס"ק ז'. אך באמת שאני התם דלא שייך להטפלים ללבושם כיון שיש להם בעלים והם כרגלי בעליהם, אבל כאן שהבעלים עצמם מותר לו לצאת חוץ לתחומם לצורך פיקוח נפש שפיר מהני סברא זו דטפלים לבעליהם להוציאם חוץ לתחום, כיון שגם הבעלים מותר לו. וזה ברור. אבל בשאר כלים שאינם מלבושיו ואינם לצורך ההצלה לא הותר לסברתו להוציאן חוץ לתחומם, אע"פ שהגברא הותר לצאת להציל חוץ לתחומה מכל מקום זהו צורך ההצלה, ולזה התירו לו גם אלפיים אמה לכל רוח, אבל לא השתנה תחומה כדי לקבוע שגם תחום הכלים השתנה.

ובחלק ב' עמ' תקל"ב כתב: לא תקח עמה היולדת אלא מה שנצרך ללידה עצמה כגון המסמכים או חלוק ללידה ולאחריה, אם אינה רוצה להשתמש בעל בית החולים [אבל פשוט דמי שאפשר לו בלא זה כגון שיש חלוק בבית החולים, או מה שאפשר להביאן לאחר שבת, אסור לקחת, ולכן לא תקח עמה אלא בגדי הלידה ומה שנצרך לה מיד אחריה - הערה 12], וראוי שתפקיר מבעוד יום כל מה שנוטלת עבור הלידה מלבד מלבושיה שעליה כדי שלא יקנו שביניהם בתוך התחום.

ובהערה 13 כתב: שנינו בביצה דף ל"ז ע"א הבהמה והכלים כרגלי הבעלים, ובטוש"ע שצ"ז סעיף ב', וקיי"ל בעירובין דף מ"ו ע"א כריוב"נ דחפצי הפקר אינן קונים שביניהם ובטוש"ע סימן ת"א סעיף א', ולכן למעט במלאכת תחומין יפקירו כל מה שאפשר להפקיר, וקיי"ל דהפקר כדי להציל מאיסורין סגי מה"ת אף בהפקר בפני עצמו, ועל כל פנים בפני אדם אחר ואנשי ביתו וכמ"ש בשו"ע סימן רמ"ו סעיף ג' ובמ"ב שם ס"ק ל"ו, אבל בגדים שלבושה בהן הן בטלים לגופה.

ובהערה 12 כתב: אך אם יש גוי הוי ככל צרכי חולה אף שאין בו סכנה שמוותרין ע"י גוי, ובוה יכולים ליקח גם מה שלצורך אחר הלידה,

דעל כל פנים הוי צרכי חולה שנעשין על ידי גוי. אך בזה תפקיר כל מה שלוקח.

וכן בחוט שני (שבת ח"ד עמ' רמ"ה) כתב: יולדת או חולה שיש בו סכנה, שנוסעים בשבת לבית החולים לצורך פיקוח נפש, כל דבר שנצרך להם לפיקוח נפש כגון מסמכים, טופסי בדיקות וכיוצ"ב או מסמכים כדי להתקבל לבית החולים, טלפון נייד כשיש צורך בזה לפיקוח נפש, כל אלו מותר אף כשיש בהוצאה זו איסור דאורייתא כגון ברשות הרבים וכ"ש בכרמלית. ואם הם נוסעים בשבת מחוץ לתחום, או תוך התחום ואין במקום עירוב שאפשר לסמוך עליו, והנהגה הוי יהודי, מותר להם ליקח רק דברים שהם נצרכים לפיקוח נפש, ושאר דברים אף שנצרכים להם לשבת אם אין בהם צורך לפיקוח נפש אסור, ולכן אסור להם ליקח יין לקידוש, ספר ללמוד וכדו' או בגדים ליולדת לאחר הלידה [אלא תלכשם לפני נסיעתה]. ואם גוי עושה את ההוצאה והוא הנהגה המוציא מחוץ לתחום, כגון שמוציא את הדברים מן הבית למכונית, והוא נוהג במכונית, ומוציא את הדברים מן המכונית ומכניסם לתוך בית החולים, או נכנס עם המכונית לתוך מחיצות בית החולים, מותר להם ליקח כל הדברים שנצרכים להם לשבת אף שאין בהם צורך לפיקוח נפש, דהוי שבות דשבות במקום מצוה, והיוצאים מחוץ לתחום לצורך פיקוח נפש, מותר להם ללבוש בגדים דרך לבישה, אף שאין בגדים אלו מוכרחים להם, כגון ציצית או כובע וכדו', דכל שלבושו בדרך לבישה ככה"ג ליכא ביה משום איסור תחומין, ולא שמענו מעולם שהקפידו ללבוש רק מה שנצרך להם.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל איערבראך שליט"א דהנוסע בשבת לבית חולים שהוא מחוץ לתחום, מותר לו לקחת רק מה שנצרך לחולה בשבת לפיקוח נפש, ואין לסמוך על זה שיפקיר בערב שבת את כל התיק שרוצה לקחת כדי שלא יקנה שביניהם, דהוי הערמה. וכן מותר לו להלביש אפילו הרבה בגדים, ואין צריך לצמצם בגדיו ומלבושיו עד כמה שאפשר.

ובס' משנת הצלה לידידי הגר"י יעקב אייזנבך שליט"א (פרק י"ז סעיף כ"ח) כתב בשם הגאון רבי עזריאל איערבראך שליט"א דבנסיעה לבית חולים מחוץ לתחום עם תינוק מותר לקחת עגלה לתינוק, שהעגלה טפילה לתינוק.

ובס' תורת היולדת (עמ' מ"ג) מובא שכתב הגאון רבי חיים פינחס שיינברג זצ"ל: נראה לי ברור לאחר העיון, מש"כ מכבר שאין איסור תחומין אלא ככוונה להוציא מן התחום, ולא כשמוציא מלבושים בלי כוונה להוציא, ובכגון שמוציאם כדי להתפאר בהם במקום אחר, או כדי להיראות בפני הבריות בצורה מכובדת, ולכן אין צורך ליוצא להציל מחוץ לתחום, לפשוט מעליו את הבגדים המיותרים.

וכן בס' הליכות יצחק להגה"צ רבי יצחק ירוחם בורודיאנסקי שליט"א (עירובין סימן כ"ח אות ז) כתב: והנראה בזה דלעולם ליכא איסור תחומין בעבדיו של אדם, והטעם בזה דכמו שמותר להוציא את החי במיטה וכפי שפירשו המפרשים דמאחר שאין כוונתו אלא על האדם ולא על המטה נמצא דכלפי המטה אינו אלא כמתעסק בעלמא, וה"ה דאין כוונתו על בגדיו. ואם כן אף שאין היתר מצד "דרך מלבוש", ההיתר הוא מצד שמותר להוציא את הבגדים אגב הלושם כיון שאין כוונתו עליהם כלל, והא דאיתא בביצה דף ל"ז ע"ב שבחלוק יש איסור תחומין היינו דוקא התם דאיירי בשאלו חלוק ללכת לבית המשטה ולבית המדרש, וכנראה איירי בבגד של כבוד שיש ענין לאדם להוציא ולהתראות בו, ואם כן איכא כוונת הוצאה בבגד עצמו, ככה"ג ודאי יש לאסור, אבל אין ראיה משם לבגד רגיל. ולפי זה מיושבות כל הקושיות מהיוצא בשבת מחמת פיקוח נפש ומהמשלח את השעיר דבגדים שעליו שאני, ואם כן שוב אין יסוד לחדש שכליו מותרים אגב היתרא ידידי דומאי דבגדיו, דלמשנת"ה היתר הוא רק בבגדים שטפלים לו ואין לו כוונה בהם, אבל לא בכליו.

נתיבי המנהגים

איסור תחומין ביום טוב לצורך אוכל נפש

נפסק בשו"ע א"ח סימן תט"ז סעיף ה': "יום טוב נוהג בו עירובי תחומין אבל לא עירובי חצרות", וכתב המשנ"ב משום דאין איסור הוצאה ביום טוב. כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות עירובין הלכה ד' וז"ל: "כשם שאסור לצאת חוץ לתחום בשבת כך אסור לצאת ביו"ט, אבל ביו"ט מותר להוציא מרשות לרשות", וביתר ביאור כתב בערוך השלחן באו"ח סימן שצ"ז אות ד' להסביר וז"ל: "אעפ"י שעירובי חצירות ושיתופי מבואות לא שייך ביו"ט, אבל תחומין שווין בשבת ויו"ט, וטעמו של דבר נ"ל דגדר עירוב ושיתוף הוא משום הוצאה, וביו"ט אין איסור הוצאה, וגם לא רצו לגדור הטלטול ביו"ט שזהו מוכרח לאוכל נפש, אבל תחומין נראה דחכמים לא רצו שהאיש הישראלי ילך הרבה בשבת כבחול ויתעסק יותר בעונג שבת ובתורה, וזה הטעם שייך גם ביו"ט, ולכן בכל דיני תחומין שבת ויו"ט שווין". כעין זה מובא בס' החינוך מצוה כ"ד בגדר איסור תחומין, וז"ל: "משרשי מצוה זו שנוכר ונדע שהעולם מחודש ולא קדמון, כמו שכתוב בפירוש במצות שבת "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וינח ביום השביעי" (שמות כ' י"א), ע"כ לומר הדבר ראוי לנו שנונה במקום אחד, כלומר שלא נלך בדרך רחוק רק דרך טיול ועונג. (עיי' ברבינו בחיי בס' כד הקמח ערך "שבת" שהאר"ך בזה).

רה"ג אליקים דבורקס שליט"א מו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

לבניהם ולבני בניהם, כי מתוך השביתה מעסקי העולם יהיו פנויים לעסוק בזה, שאילו היו מותרין במלאכה ואפילו במלאכה קלה היה כל אחד ואחד פונה לעסקו, וכבוד הרגל ישכח מפי עוללים גם מפי הגדולים, ועוד יש תועלות רבות בשביתה שמתקבצין כל העם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לשמוע דברי תורה, וראשי העם ידריכום וילמדום דעת", אי"כ י"ל דהוצאה מלאכה קלה דאינו אלא מוציא מרשות היחיד לרה"ה, אבל ללכת עד אלפים אמה שהוא טורח גדול יתכן שישכח ע"כ הניסים, כמו"כ אין לו אפשרות לישב בביתו, ולכן לא התירו איסור תחומין ביו"ט, וכפי שמשמע מדברי הגמ' ביצה דכ"ה, ובדף ל"ט (שם) מובא מי שהיו פירותיו בעיר אחרת וכו' מי שזימן אצלו אורחים וכו'.

המהרש"א בכתובות ד"ז מקשה למה לא התירו תחומין ביו"ט מטעם מתוך כמו באיסור הוצאה שמותר להוציא אף דבר שאינו אוכל נפש מתוך שהותר לצורך או"ג, ולדעת רש"י בביצה י"ב אף שלא לצורך היום כלל, וא"כ גם באיסור תחומין נאמר כן, וכתב הפני"ש (שם) שתחומין הוי כמש"כ, ולא הותר בדבר שאפשר לעשותו מערב יו"ט, וכ"כ בקרני ראם (שם) דמקרב עצמו להאכלין לא הוי אלא כמשכירין. אולם המרחשת ח"א בסימן י"א כתב להעיר מדוע לא נחשב אוכל נפש גופא כמו בהוצאה דחשיב מלאכה באו"ג, הכ"נ יהיה חשוב תחומין מלאכה באוכל נפש. ועיון בגליון רעק"א א"ח סימן תקפ"ו על המג"א ס"ק כ"ד שהקשה ג"כ

הולך להציל בשכר

הבאנו לעיל שהיוצאין ברשות מחוץ לתחום נותנים להם אלפים אמה לכל רוח, וכתב בס' תיקון עירובין להסתפק בהולך להציל בשכר, ונמצא דאף אם לא יתירו לו אלפים אמה במקומו מ"מ ילך כדי שיבוא על שכרו, וא"כ אין להתיר מטעם התירו סופן משום תחילתו. ולכאורה ספק כעין זה מובא בביאור הלכה סימן תקכ"ו סעיף ו' לגבי הלוויית המת ביו"ט שני של גלויות, וז"ל: "ודע שיש להסתפק במקומות שהבית הקברות הוא רחוק מאד עד שאין שום אדם מלוה עד בית הקברות בשום פעם, רק יש אנשים מחברה קדישא שקבועים תמיד לשאת המת ובאים על שכרם, האם התירו להם לחזור, והאם שייך בהם טעמא כדי שלא תכשילם שהרי הם שכורים והולכים בשביל שכרם, ואם בשביל שיצטרכו האבלים לשלם ביותר בעבור זה צ"ע אם מתירין להם בשביל זה לחזור כמה מילין, מיהו ב' אלפים אמה בודאי יכולין לחזור, שהרי עכ"פ לא גרע מכל הא דאין ברשות שיש להם רשות להלך, אבל יותר מזה האם להתיר מפני הטעם שלא תהא מכשילן", ומשמע מדבריו דאלפים אמה היה פשוט להמשגיב שנותנין לו, ורק מסתפק אם יוכל לחזור גם למקומו יותר מאלפים אמה.

זמן מלחמה

הרמב"ם בפ"ב מהלכות שבת הלכה כ"ג כתב: "גוים שצרו על עיירות ישראל יוצאין עליהן בכלי זין ומחללין עליהן את השבת וכו', וכשיצילו את אחיהן מותר להם לחזור בכלי זין שלהם למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבא".

ובפרק כ"ו מהלכות שבת הי"ז כתב: "וכל היוצאין להציל נפשות ישראל מיד גוים או מן הנהר או מן המפולת, יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו, ואם היה יד הגוים תקיפה והם מפחדים לשבות במקום שהצילו בו, הרי אלו חוזרין למקומם ובכלי זינן". וכבר העיר הלח"מ בהלכות מלכים פ"ו הי"ג דמה שהתירו לחזור בכלי זינם למקומם הוא משום מעשה שהיה, אבל לא משום כדי לא להכשילן לעתיד לבא.

ובאמת יעוין בשו"ע הרב סימן שס"ט סעיף ט' שכתב: "כל היוצאים להציל חוזרים בכלי זינם למקומם אם מפחדים מפני הנכרים לשבות במקום שהצילו כמש"כ בסימן רנ"ז, והמקור לזה הם דברי הרמב"ם כמבואר בב"י (שם). וגם המחבר בא"ח סימן שכ"ט הביא דברי הרמב"ם, אבל די"ק להשמיט הטעם שכתב כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא, וכדברי הלח"מ להעיר שזה לא מטעם זהו (עי' בשו"ת ובחירת בחיים מהמהרש"ק סימן צ"ט, שו"ת מנחת שלמה סימן ח' שהשיג על מש"כ באגרות משה ח"ד סימן פ' להקל לרופא לחזור אף יותר מאלפים).

יצא במזיד ואח"כ נודמן לו צורך פיקוח נפש

כשאדם יוצא ברשות חכמים נותנים לו אלפים אמה לכל רוח, אולם יש לדון אם יצא במזיד מחוץ לתחום ואח"כ נודמן לו חולה שצריך לטפל בו, האם גם לו נותנים אלפים אמה ממקומו כדי יצא לצורך פיקוח נפש. בשו"ת אבני נור או"ח סימן ש"ח כתב שההיתר של יוצא לצורך פיקוח נפש דנותנים לו אלפים אמה, הוא משום שהתירו סופן משום תחילתו, וא"כ בזה שלא ידע תחילה מהפיקוח נפש ואעפ"כ הלך לא שייך טעם זה כלל, אולם בס' חידושים וביאורים (להגרי"ח גריינימן זצ"ל) כתב שמסתבר דכל מקום שהגיע אליו ברשות כאילו שבת בתוכו דנין אותו, ואין לנו ענין במה שקדם, ודלא כהאבני נור.

כל היוצאים חוזרין למקומן

מובא בגמ' עירובין מ"ד ע"ב "כל היוצאין להציל חוזרין למקומן". בס' תורת היולדת פכ"ח מסתפק האם התירו גם למי שיוצא להציל את עצמו, או כיון שכל טעם ההיתר הוא משום דילמא מימנע ולא אתי אין לחוש בזה רק למי שיצא לצורך אחרים, אבל לצורך עצמו ודאי לא ימנע. וכן מבואר בבה"ל סימן תקכ"ו ד"ה חוזרין דבאבלים דלא שייך למימר דילמא מימנע ולא אתי, ולא התירו להם לחזור ביו"ט שני מחוץ לתחום אף שלמלואם התירו.

והוכיח כן מדברי השו"ע סימן רמ"ח ס"ד שהיוצאין בשיריה לארץ ישראל אם יארע לו סכנה יכול ללכת חוץ לתחום מפני פיקוח נפש, ואם הניחוחו מחוץ לעיר ורוצה להכנס לעיר מותר, דכיון שיצא לדבר מצוה נתנו לו אלפיים אמה, ומבואר דגם היוצא לצורך עצמו נתנו לו אלפים אמה.

ולכן היולדת שהגיעה בשבת לבית החולים שמחוץ לתחום, ובדקה ונמצא שלא הגיע עת לידתה, מותר לה לצאת מד' אמותיה ויש לה אלפים אמה לכל רוח, ולא דווקא ביולדת דיוצאת להציל אחרים אלא אף בהפילה יש לה אלפיים אמה כיון שיצאה לצורך הצלת עצמה.

חזרת אנשי הצלה לביתם בשבת

דנו הפוסקים האם הרופא או נהג האמבולנס יכולים לחזור לביתם אחר פעולת הצלת נפש שעשו. בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן פ' התיר להם לחזור לביתם כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא ואפילו במלאכות דאורייתא, ולכן פסק באנשי הצלה שמוותרים לחזור לביתם ברכבם (באופן שאין להם נכרי שיעים), אף שעוברים בכך על איסור דאורייתא מפני שהתירו סופן משום תחילתו, אולם בשו"ת מנחת שלמה בח"א סימן ח' אות ב' חולק ע"ז דלא התירו לחזור למקומם אלא לענין היוצאין למלחמה שהתירו להם לחזור כלי זינם וכמבואר בעירובין מ"ה, אבל רופא הנקרא בשבת לחולה אינו יכול לעבור איסורי תורה בחזרתו, ואין לחשוש שמשום כך יתירש בפעם הבאה שיקראו לו, מפני שלא מצונו מי שיקל באיסור לא תעמוד על דם רעך. וכן כתב בשו"ת הר צבי או"ח ח"ב סימן י' ובשו"ת אבני שיש (שם) ח"א סימן ע'. בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן ט"ו ובחלק י"א סימן ל"ט כתב שכל האיסור לחזור לביתם היינו כאשר לא מסתבר שיש עוד חולה שיש בו סכנה שיצטרך לעזרתם, מפני שחולה שיש בו סכנה הוא חשש מיעוט ולא שכיה, אבל כאשר יש חשש מצוי שיארע חולה שיש בו סכנה, כגון בעיר גדולה וחברת הצלה שיועדים לחזור לביתו ע"י נכרי.

ע"י שמניח מזוזות במקום שנגמרו אלפים אמה, ומכוון לקנות מקום לשביתתו, ובוזו אנו רואים כאילו דר שם, ומשם מודדין לו תחומו אלפים אמה לכל רוח ממקום עירובו.

ועכ"ז לא התירו חכמים לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, וכן כתב רש"י בעירובין פ"ב ע"א במימרא דרב יוסף אין מערבין אלא לדבר מצוה, ופירש"י לא התירו חכמים לצאת חוץ לתחום ע"י עירוב אלא לדבר מצוה. וכתב התו"ט עירובין ריש פ"ח מדלא קאמר אין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, וקאמר אין מערבין, דמשמע **דיש איסור בשעת הנחת העירוב**. ולפ"ז יש איסור ברכה לבטלה שהרי מברכין על עירובי תחומין, אולם אם עירב שלא לדבר מצוה בדיעבד עירובו עירוב, וכ"כ הרמב"ם פל"ו מהלכות עירובין הלכה ו', והמ"מ (שם) כותב שכך משמע מדברי הרמב"ן, וכ"פ בשו"ע סימן תט"ו ס"א, וכן פסק בשו"ע הרב או"ח סימן רס"א והח"י אדם כלל ע"ז ס"ב. (עי' חידושי בית מאיר סימן ת"ח מש"כ בזה).

אולם הרשב"א בעבודת הקודש שער ה' סימן ט"ז חולק ע"ז, ופוסק דאפילו בדיעבד אין עירובו עירוב, וכ"כ בהלכות גדולות הלכות עירובין בפרק מי שהוציאוו. ובאור זרוע סימן קפ"ו מדייק מדברי רש"י שכתב ב"ה אלא לדבר מצוה. ו"ל התירו חכמים לצאת חוץ לתחום ע"י עירוב אלא לדבר מצוה", ומשמע מלשון "לא התירו" דאם עירב לדבר הרשות אף בדיעבד אינו עירוב. ולכאורה יש להעיר למה המחבר פוסק להתיר עירוב בדבר הרשות, הרי זה מחלוקת הראשונים והיה ראוי להחמיר.

ומה נחשב עירוב לדבר מצוה כגון להקדים פני רבו לפני חכם כדמשמע בעירובין ל"ו ע"ב, או לילך לסעודת מצוה, סעודת אירוסין, וסעודת קנין מה שנוהגין בזמנינו לעשות וכמש"כ המג"א סימן תמ"ד ס"ק ל', והיינו בשעת כתיבת תנאים. בסמ"ק מצוה רפ"ב כתב "כגון ללכת לברית מילה או לתפילה, ולאחר שעירב לדבר מצוה מותר ללכת שם כל היום אפילו לדבר הרשות" (עי' שו"ת מהרש"ג ח"ב סימן קי"ד ושו"ת קרן לדוד סימן קי"ב).

לאיזה צורך מצוה הותר לצאת מחוץ לתחום

מצוות שאסור לצאת בשבילם חוץ לתחום

אסור לצאת חוץ לתחום בלא עירוב אפילו בהולך לצורך מצוה, כמובא בגמ' ר"ה ל"ב ע"ב "שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום", ופירש"י "אין מעבירין עליו את התחום לילך חוץ לתחום לשמוע תקיעה", וברע"ב (שם) פירש לילך חוץ לתחום כדי להביא שופר או לילך לשמוע התקיעות. וכ"פ הטור באו"ח סימן תקפ"ו, וכתב הב"י דהיינו בין להביא שופר או לשמוע שופר. וכן מוה"ל אסור לצאת חוץ לתחום כדי למול כמובא בירושלמי ראש השנה פ"ב הלכה ג' על המשנה דחכמה הבאה לילד והבא להציל מן הדליקה ומן הגיס יש להם אלפים לכל רוח, "תני אף בא למול את הקטן כן (ר"ל דמוהל הבא למול מחוץ לתחום יש לו אלפים אמה לכל רוח), מתניתא דרבי אליעזר כורתין עצים לעשות פתחין ולעשות ברזל" (ור"ל דר"א לשיטתו דמכשירי מילה דוחין שבת), אולם ההלכה היא כמו ר"ע דאין מכשירי מילה דוחין שבת, והליכה למוהל חוץ לתחום בכלל מכשירי מילה ואינה דוחה את השבת. וכן פסק בשו"ת מהר"י אסאד או"ח סימן צ"א וצ"ב דאפילו מילה החמורה שדוחה את השבת החמורה במלאכה דאורייתא, נדחית מילה מפני איסור תחומין כמבואר בשבת קל"ו ע"א "ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת", וכן כתב בשו"ת בית יצחק או"ח סימן מ"ב ובשו"ת שערי דעה ח"ב סימן ל"ג. וה"ה דאין יוצאין חוץ לתחום להביא יין לצורך קידוש, כמבואר בשו"ת חתם סופר או"ח סימן קמ"ט, וכמו"כ אסור ללוות את המת מחוץ לתחום כמובא בהלכות יו"ט סימן תקכ"ו ס"ו דמותר ללוות המת ביו"ט ראשון רק תוך התחום דווקא.

מצוות שהותרו לצאת בשבילם חוץ לתחום

אבל מותר לצאת חוץ לתחום לצורך פדיון שבויים, וכן כתב הראב"ן הלכות עירובין וז"ל: לצאת חוץ לתחום משום דבר מצוה חלוק לשני ענינים, להקביל פני רבו או לשמוע דרשה של חכם אסור לצאת בלא עירוב, אבל לפדיון שבויים מותר. וכן מותר לילך להעיד על ראיית הלכנה כמובא בגמ' ר"ה כ"א ע"ב, או להציל נפשות או ס"ת מותר לצאת חוץ לתחום, וכ"כ רש"י בספרו הפרדס סימן ק"ח, וכן הותר לצאת לכל דבר שיש בו פיקוח נפש כמבואר בר"ה כ"א, וכן נפסק באו"ח סימן שכ"ט דעל כל אלו מחללין את השבת במלאכה דאורייתא.

מובא במשנה עירובין מ"ד ע"ב "מי שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה יש לו אלפים אמה לכל רוח", ופירש"י "כגון שיצא לצורך עדות החודש או להציל מן הגייס או מן הנהר או חכמה הבאה לילד", והיינו אף שבעלמא מי שיצא חוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות, מ"מ באלו שיצאו ברשות הקילו חכמים ליתן להם אלפים אמה לכל רוח. וכתבו התוס' (שם) שיסוד הקולא הוא ד"התירו סופן משום תחילתו", שאם לא יתירו להם להלך אלפים אמה לכל רוח, אלא יצטרכו לעמוד תוך ד' אמותיהם עד שתצא השבת, יש חשש שימנעו בפעם אחרת מלצאת ולהציל, והיינו התירו לעשות את סופן אף במקום שהיה צריך לאסור דברים אלו, שאילו היו חכמים אוסרים לעשותן לא היו בני אדם עושים את תחילתן שבהם יש צורך שיעשו. הגמ' בביצה "א ע"ב מציינת שלשה דברים שהתירו חכמים סופן משום תחילתו, עיי"ש. ולכן מובא בגמ' עירובין מ"ד ע"ב דמי שיצא חוץ לתחום ברשות חכמים לצורך להציל נפשות, ואמרו לו בדרך שכבר הצילו את האדם, יש לו רשות לילך אלפים אמה לכל רוח מן המקום שבו הוא עומד, אבל אין היתר לעבור איסורים דאורייתא כדי שיוכל לשוב לביתו, וכמו"כ לא הותרו שאר איסורים מדרבנן מלבד איסור תחומין. מדברי החתם סופר בתשובותיו חו"מ סימן קצ"ד משמע דיכול לחזור לביתו ע"י נכרי.

דתחומין יהא מותר מדין מותר, והניח בצ"ע. וכן ע"י בדרוש וחיודש רעק"א בפסחים צ"ג שהקשה למה לא מותר לילך חוץ לתחום לאכול הפסח דהוי צורך אוכל נפש, ואף דעצם ההליכה לא הוי אוכל נפש מ"מ לא גרע מהוצאת סכין לרה"ר לאכול בו. ומשמע מדבריו שבא להוציא מתירוץ הפנ"י והקרני ראם, דהרי הוצאת סכין ג"כ הוו מכשירין.

וכתב בקהילות יעקב עמ"ס ביצה סימן י"ז להעיר על דברי רעק"א דהרי מבואר בכמה מקומות בש"ס דלא התירו איסור תחומין ביו"ט אפילו לצורך אוכל נפש, אלא צ"ל דכוונת רעק"א דזה היה פשוט לו דמדרבנן לא התירו איסור תחומין בשביל או"ח, אלא דמש"כ התוס' בפסחים צ"ג ע"ב דהוא איסור דאורייתא דאינו יכול לבוא לירושלים מחוץ לתחום ביו"ט כדי לאכול הפסח, וע"ז הקשה דנתיר תחומין כדרך שמוותר מלאכה לצורך או"ח, והטעם שמדרבנן אסור אולי משום דאפשר לעשותו מעיו"ט בלי שום קלקול החמירו בו רבנן.

וכתב בס' עמק ברכה (פומרנצ'יק) דיני יו"ט אות ז' להסביר על איסור תחומין באוכל נפש ממש, ומטעם דלא נקרא או"ח עצמו אלא א"כ האוכל בתוך גבולו ומקומו של אדם, וזה נחשב רק כמכשירי אוכל נפש ולא כאוכל עצמו, ועפ"ז מתרץ קושית רעק"א דלמה לא נתיר תחומין לצורך או"ח, מתוך שהותרו תחומין לצורך או"ח נתיר גם שלא לצורך, ולפ"ז י"ל דגם באוכל נפש ממש לא הותר איסור תחומין.

והנה חבל נביאים נתבאו בסגנון אחד להסביר הענין, והם בשו"ת חתם סופר חלק או"ח סימן קמ"ט וסימן קנ"ב, מרחשת ח"א סימן י' ענף ב', שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ג סימן ד', שו"ת ישכיל עבדי ח"ד סימן כ"ח, ובשדי חמד הלכות יום טוב סימן א' אות כ"ב, והוא דשונה איסור תחומין משום דהאיסור שם אינו מטעם מלאכה, דאפילו אם לא תופס בידו אסור לו לצאת חוץ לתחום, ולומדים זאת מהפסוק "שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו" (שמות ט"ז), וכן מובא בגמ' עירובין י"ז ע"ב ונ"א ע"א, והוא דטעם האיסור אינו משום מלאכה אלא דרק הוא גזו"כ, ואין זה ענין למה שהותרה הוצאה ביו"ט דנלמד מפסוק "לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת", ומדייקת הגמ' בביצה י"ב בשבת אין ביו"ט לא, דמה שהתירה התורה שם הוא רק ענייני מלאכה שהם לצורך או"ח, והוא אמרו יעשה דהיינו דבר ששייך בו עשייה, וההוצאה עם הכלי מרשות לרשות מתייחסת ג"כ בשם מלאכה כידוע בגמ' שבת, משא"כ ענין היציאה לתחום אפילו בלי שום כלי אין כאן שום יחס של מלאכה, ורק מגוה"כ הוא שאסורה, וכיון שכן נמצא דאין שום גילוי לאיסור כזה להתירו משום או"ח, ולכך השאירוהו באיסורו כדין השבת.

הקובץ שיעורים בסוף ביצה אות ע"ג וכן בפסחים אות כ"ג ג"כ תירץ דתחומין לא הוי בכלל מלאכה, ורק מלאכות הותרו לצורך או"ח ולא סתם איסורים. אבל הקשה הקוב"ש דא"כ קשה לריב"א בפסחים ה' ע"ב בתד"ה לחלק דהבערה דהוי רק לאו בשבת אינה מלאכה, ואינה אסורה ביו"ט, א"כ גם תחומין לא יהא אסור ביו"ט מדאורייתא, וכתב דאפשר דאה"נ לריב"א תחומין הוי רק מדרבנן (עי' בדברי יחזקאל סימן ז' ס"ק כ"ו).

בשו"ת גורן דוד או"ח תשובה מ"ז מביא בשם ג"א לתרץ למה לא נתיר הבאה חוץ לתחום ביו"ט כמו שמוצאין מרשות לרשות, ד"ל עפ"ימש"כ הרב המגיד בפ"א מהלכות יו"ט דמלאכה שנעשה באוכלין ומשקין כגון שחיטה ובישול ואפי"ה דעיקרן באוכלין ומשקין זה ודאי נקרא מלאכת או"ח, אבל שאר מלאכות שאינן באוכל נפש כגון הכתיבה והאריגה והבנין אפילו עשאן לאכילה לוקה, וההוצאה אע"ג שנעשית בשאר דברים מ"מ נעשית ג"כ באוכלין ומשקין עצמם, ולכן הוה מלאכת נפש, ואומרים מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך. וזה החילוק בין תחומין להוצאה, דבשלמא בהוצאה דלא נגמרה מלאכתו אלא כשהוציא החפץ, ומכיון שישנו באוכלין ומשקין אע"ג שיש הוצאה בשאר דברים נחשב מלאכת או"ח, משא"כ תחומין דאין נגמרת בהחפץ, דאפילו לא הביא עמו שום חפץ כלל נגמר האיסור של תחומין, ולכן לא נקרא מלאכת או"ח, אלא הוא ככתיבה ואריגה כיון שהיא עומדת לעצמה בלא אוכל נפש. (עי' בפרי חדש או"ח סימן תצ"ה סק"ג, שו"ת עמודי אור סימן י"ד, שו"ת בית שערים או"ח סימן רנ"ט, שו"ת בצל החכמה ח"ד סימן צ"ה, והליכות יצחק עמ"ס עירובין להגר"י בורדיאנסקי שליט"א סימן ל' שהאריך בענין זה).

איסור תחומין ביו"ט שני

איסור תחומין נוהג ביו"ט, ואין חילוק בין יו"ט ראשון ליום טוב שני, וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות יו"ט הלכה כ"ב וז"ל: "יום טוב שני אעפ"י שהוא מדברי סופרים כל דבר שאסור בראשון אסור בשני, וכל המחלל יו"ט שני ואפילו של ראש השנה בין בדבר שהוא שבות בין במלאכה בין שיצא חוץ לתחום מכין אותו מכת מרדות, ואין ביניהן הפרש אלא לענין המת בלבד", ומשמע להדיא דאיסור תחומין נוהג אף ביו"ט שני, ואינו נדחה אפילו מפני מצוה (עי' במרדכי עירובין פרק ראשון סימן תפ"ד). אולם לענין מת הקילו דאם אין באותה העיר מקום קברות לישראל מוליקין אותו לעיר אחרת שיש בה בית הקברות אפילו חוץ לתחום, וכן מותר ללוות את המת ביו"ט שני אפילו חוץ לתחום כמבואר באו"ח סימן תקכ"ו סעיף ד', אבל לשאר דברים אפילו לצורך מצוה אסור לילך אף ביו"ט שני חוץ לתחום.

לגבי מצות מילה שיש בה כרת מצונו מחלוקת הפוסקים, יש שכתבו להקל למוהל לילך ביו"ט שני של גלויות כדי למול, וכן כתבו בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורא תליתאה חלק שני סימן ק"ב ובשו"ת אבני נזר או"ח סימן שצ"ג ובשו"ת אחיעזר ח"ג סימן נ"ט. אולם יש אחרונים שהורו להחמיר, וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן רע"א, שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סימן נ"ו, שו"ת מחנה אברהם ח"א סימן קכ"א, שו"ת צור יעקב או"ח סימן מ"א, ושו"ת בית יצחק (שמעלקיס) או"ח סימן מ"ב.

עירובי תחומין לדבר מצוה

אעפ"י שאסור לאדם להלך ממקום שביתתו רק אלפים אמה, התירו לו לערב עירובי תחומין והולך על ידו עד ארבעת אלפים אמה מביתו

שבכל יום יש להם הרבה קריאות מחולים שיש בהם סכנה, ודאי כיון שהוא דבר המצוי מותר לרופא או לרכב ההצלה לחזור לביתו ולמקומו כדי שיהיה מצוי לסייע לעוד חולה שיש בו סכנה (עי' שו"ת שבת הלוי ח"ח סימן פ"ז, שו"ת קנין תורה ח"ד סימן ל"ט, שו"ת דור רביעי ח"א סימן נ"א, קובץ תורני הלכה ורפואה ח"ד מאמרו של הגאון רבי פנחס שיינברג זצ"ל מעמוד קמ"ד). במקרה שאין חשש כזה קיים כגון שיש במקומו רופאים או אנשי הצלה נוספים, **רשאי לשוב לביתו ע"י נהג נכרי**.

בגדי המציל נפש חוץ לתחום בהיתר

אף שהאדם יכול להציל אדם שמצא מחוץ לתחום ונותנין לו אלפים אמה מהעיר, אולם אדם שנוסע עם אשתו העומדת לילד וכיו"ב מסתפק בשו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' ל"ז האם יש לו היתר לנסוע בכל בגדיו שאינם מוכרחים כגון כובע וחלוק, וטעם הספק דכמו שיש איסור על האדם שיצא חוץ לתחום בשבת, וכן כליו אסורים לצאת חוץ לתחום, דאפילו אם עשה ראובן עירוב מ"מ אסור לצאת עם בגד של שמעון שלא עשה עירוב, ולא אומרים שבטל לגופו (עי' משנ"ב סימן שצ"ז ס"ק ז), וא"כ י"ל כמו כן שראובן מותר לצאת לצורך הצלה, ומותר רק בבגדיו לצורך ולא כל בגדיו, וע"ז השיב דכפי הנראה מדברי הגמ' בעירובין מ"ה ע"א ובש"ע סימן ת"ז דאם הולך חוץ לתחום לצורך הצלה דתחומו עמו, כמבואר בגמ' עירובין מ"ה ובש"ע סימן ת"ז ס"ב בהיה יוצא בדרך והוא הולך בדרך ואמרו לו כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות יש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח, **ממילא גם הבגדים בכלל**, ורא"י מדברי הר"ן (שם), ע"ש דהבגדים הוא בכלל היתר דגופו, ואף בגדים שאינם מוכרחים לו.

כעין ספיקו של המנחת יצחק נסתפק מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן ט"ז האם כשהוא יוצא בהיתר מחוץ לתחום, אם צריך למעט במלבושין שלו או לא, ומציין שלא הזהירו הפוסקים למי שנצרך מחמת סכנה לצאת מחוץ לתחום שלא ילבש בגד שאינו הכרחי, ובסו"ד כתב "וצ"ע בדבר הזה כי הוא נחוץ מאד הלכה למעשה".

האם מותר לערב עירובין לצורך תחומין לצורך תפילה בציבור

כפי שמוכר בגמ' עירובין פ"ב ע"א אין מערבין אלא לדבר מצוה, וכפי שמפרט הרמ"א סימן תט"ו כגון שרוצה לילך לבית האבל או לבית המשתה של נישואין או להקביל פני חבריו, ועי"ש במג"א (שם) ס"ק ב' שכתב וז"ל: "במהרי"ל נסתפק אם מותר לערב כדי לילך למנין, ולפי משי"כ סימן צ' ס"ו ודאי שרי", ופירש במחצית השקל כוונתו וז"ל: "יר"ל דלחד דעה כדי להתפלל בעשרה צריך לילך לפניו ד' מילין ולאחריו מיל, א"כ מצוה גדולה היא, וכן ר"א שחרר עבדו להשלים עשרה" (כמובא בברכות מ"ז ע"ב).

וראוי להביא את הגידון במוהל שקראו לו למול תינוק ועדין לא התפלל בציבור, כגון שקראו לו בטרם עמדו להתחיל תפילת מוסף בביהכ"ס בשבת, האם יניח את התפילה בציבור לצורך המילה ואח"כ יתפלל מוסף ביחודות, או שישיים תחילתו תפילה בציבור ואח"כ ימול את התינוק, והיינו האם תפילה בציבור היא מצוה ממש והיא קודמת, אבל אם אינה אלא הנהגה בעלמא המילה קודמת, וכתב בשו"ת בית יהודה סימן מ"ה (הובא בגליון על הש"ע או"ח סימן צ') ובשו"ת פרי תבואה ח"ב סימן ס"ח שאין לבטל תפילה בציבור לצורך מצות מילה אף שהיא דאורייתא, והטעם שאין מעבירין על המצוות, ואף על מצוה קלה אין מעבירין כדי לקיים מצוה גדולה, דשיהי' מצוה לא משהי'ן. ולפי"ז יוצא שמצות תפילה בציבור אינה הנהגה בעלמא אלא מצוה לפחות היא מדרבנן, וכך מובא בפתחי תשובה יור"ד סימן רל"ט ס"ק י"ב בשם אשל אברהם שדן לענין הנשבע שלא ילך לבית הכנסת, והעלה שחלה שבועתו "שהתפילה בציבור מצוה דרבנן היא", ואין הוא נשבע על דבר שכתוב בתורה, וכ"כ בשו"ת יד אליהו למוהר"א מלובלין סימן ו' עיי"ש.

אולם כבר כתבו האחרונים להעיר על דברי המהרי"ל, איך נסתפק המהרי"ל אם מותר לערב כדי לילך למנין, ומי גרע ממצוה דבית אבל ובית המשתה. ויעי' במהרי"ל (מנהגי עירובי חצירות) שנשאל ע"ז, וז"ל: "אמר

לו הר"ר שיקא ולא יהא פחות מבית המשתה, א"ל הרב **להתפלל בעשרה אינה כל כך מצוה** דיכול לכוין תפילתו בביתו, **ולא אשכחן אשר הצריכו חכמים להתפלל ב"י**. אבל בית המשתה מצוה היא, והרא"י דבנישואין התירו חכמים שבתים וכו', ולביהכ"ס לא התירו שבות". ועי' בשו"ת חוות יאיר סימן קט"ו שדן לענין איזה שבות לצורך תפילה בציבור, וכתב וז"ל: "מ"מ הרי גם להתפלל בעשרה **אינו מצוה כולי האי**, ובמהרי"ל הלכות עירובין גבי אין מערבין דלהתפלל בעשרה קיל מליך לבית המשתה בנישואין, וחלילה לנו למעט במ"ע של ונקדשתי בתוך בני ישראל שהוא קדיש וקדושה וברכו בעשרה, עם כל זה **אינו מ"ע דרמיה עליה**, גם לא מבטל אם יעמוד חוצה וכו', ולכן אין ללמוד מהא דר"א שחרר עבדו, ואם לא שחררו היה בטל המצוה מכל הרבים ההם שהיו נאספין יחד".

והיוצא מדברי המהרי"ל והחוות יאיר דרך דבר הנחשב **לדבר מצוה גדולה** נכלל בהא דמערבין לדבר מצוה, וכן מבואר בפרישה סימן שצ"ה ס"ק א' (עי' שו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן קכ"א ושו"ת מקור חיים (סגלוביץ) סימן א'). בעצם ענין תפילה בציבור מובא בס' עמק ברכה (ברכות ק"ש) דתפילה בציבור אין זה חיוב מצוה ככל מצוה דרבנן, ורא"י לזה מדברי הגמרא ברכות ז' ע"ב "מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי וכו', א"ל טריחא לי מילתא", ומבואר דמה"ט לא התפלל בציבור, ואם נאמר דיש חיוב מצוה ככל המצוות המחויבות מה טענה היא זו "טריחא לי מילתא", הרי חיוב להשתדל לטרוח במצוות אפילו אם קשה לו הדבר, ומוכח מזה דתפילה בציבור מצד עצמה אינה מצוה, ולכן אין שום חיוב להתפלל עם הציבור, אלא כיון שאין תפילת היחיד נשמעת בכל עת אלא בציבור, לכן צריך האדם להשתדל להתפלל עם הציבור כדי שתקובל תפילתו, וכן משמע מלשון הרמב"ם בפ"ח מהלכות תפילה. וכ"כ בס' יריעות האהל על ספר אהל מועד ובס' כרך של רומי. אולם בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סימן כ"ז כתב דלהתפלל בעשרה הוא חיוב מצוה, ולא רק הידור ומעלה בעלמא, וכ"כ בח"ד סימן ס"ח.

גדול כבוד הבריות לגבי נצרך לנקביו

מובא בגמ' בעירובין מ"א ע"ב ששאלו את רבה לגבי אדם שהוציאוהו נכרים מחוץ לתחום והגניחוהו שם, שדינו הוא שאין לו אלא ארבע אמות, והוצרך לנקביו, האם רשאי הוא לצאת מתוך ארבע אמותיו כדי לעשות צרכיו, או שאינו רשאי להלך אלא יעשה צרכיו במקומו. ענה להם כמה גדול כבוד הבריות שדוחה אפילו את לא תעשה שבתורה, והיינו הלאו של "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", שנאמר לגבי כל מצוה מדברי חכמים ואף איסור תחומין מדרבנן, ומאחר שיש כאן חסרון בכבוד הבריות אם יוכרח לעשות צרכיו במקומו, לפיכך נדחה מפניו איסור תחומין שהוא מדברי חכמים, ורשאי הוא לצאת מחוץ לארבע אמותיו ולעשות צרכיו.

מצינו מחלוקת ראשונים האם דין זה מדובר גם כשלא הוציאוהו נכרים אלא שיצא מעצמו חוץ לתחום, יש שכתבו דרך מי שהוציאוהו נכרים יכול לצאת מחוץ לארבע אמותיו כאשר נצרך לנקביו, אבל אדם שיצא חוץ לתחום **מדעתו** אסור לו לצאת מארבע אמותיו, וכ"כ הר"ח ותוספות רבינו פרץ והמאירי (שם). ויש שכתבו שאף מי שיצא חוץ לתחום מדעתו, ברגע שנצרך לנקביו מותר לו לצאת מארבע אמותיו כיון שגדול כבוד הבריות, וכ"כ רבינו יהונתן (שם) והרשב"א בעבודת הקודש (בית נתיבות שער ה') והאור וזעזע ח"ב סימן קמ"א בשם הרשב"ם.

כמו כן מצינו מחלוקת ראשונים בביאור דברי הגמ' הנצרך לנקביו, דעת הר"ח והמאירי שהוצרך לנקביו גם לקטנים וגם לגדולים, אולם הרא"ש עירובין פ"ד ס"א מביא בשם רבי יהודה ברצלוני שיש להסתפק אם נצרך לקטנים היות וכל ההיתר הוא משום כבוד הבריות, ולגבי קטנים לא שייך ההיתר הזה כמבואר בכורות מ"ד ע"ב שמשתינים מים בפני רבים. בש"ע סימן ת"ו מביא את ב' השיטות, וכתב המשנ"ב (שם) סק"ט שיש להחמיר שדוק לגדולים מותר לצאת מארבע אמותיו ולא לקטנים.

לגבי ענין כבוד הבריות מצינו דינים ומנהגים שונים, האם אומרים גדול כבוד הבריות דווקא בישראל או גם בגוי. מדברי הרמב"ם משמע דאין

מדובר דווקא בכבוד ישראל אלא בכבוד הבריות הכללי הכולל גם גוים, וכלשונו הזהב של הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק כ"ד ה"ה: "ואל יהיה כבוד הבריות קל בעיניו, שהרי הוא דוחה את לא תעשה של דבריהם, וכש"כ כבוד בני אברהם יצחק ויעקב המחזיקין בתורת האמת", ומשמע מתחילת דבריו של הרמב"ם שכבוד הבריות בין שהוא מבני אברהם יצחק ויעקב ובין שאינו מבניהם. וכך כתב לפרש"ר יעקב עמדן בס' לחם שמים על מסכת אבות פ"א מ"ב "הוה מתלמידיו של אהרן אוהב את הבריות", לשון הבריות כולל גם את הגוים בכלל. בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן קע"ה כתב שכבוד הבריות הוא אף בכבודו של גוי, והטעם לזה על סמך הפסוק "כי בצלם אלוקים עשה את האדם", וזה שייך גם בגוי, אולם בשו"ת מכתם לדוד יור"ד ח"ב סימן מ"ו כתב שלא אמרו כן בכבודו של גוי, וכן מבואר בפרישה חו"מ סימן ב' אות ב' והט"ז (שם), ולפי השיטות שגם בגוי נאמר ענין של כבוד הבריות, כתב בשו"ת התעוררות תשובה הג"ל דמה שאמרו שבין הפרקים שואל מפני הכבוד, גוי גם נכבד בכלל זה.

הכלל של כבוד הבריות מדובר לאו דווקא שכבודו לא יהיה מזולזל בפני אחרים, אלא גם כבוד כלפי עצמו, ע"י בגמ' שבת פ"א ע"א שמוטר לטלטל אבנים ולהכניסן לבית הכסא לצורך קינוח. והגמ' מוסיפה שמוטר אף להעלותן לגג משום גדול כבוד הבריות, ומשמע שאף שאין שם אנשים אחרים אעפ"כ התירו משום כבודו בפני עצמו, וכן משמע בשו"ת בשמים ראש סימן ר"ב.

מוצאים אנו בשו"ת תרומת הדשן סימן רפ"ה בנין כהן שוכב על מטתו ופושט כל בגדיו כדרך העולם ומת אדם באותו בית, האם הכהן צריך לקפוץ ערום ממש ולרוץ חוץ מהבית כדי שלא ישאה בטומאה, או משום כבוד הבריות מותר לשהות בבית עד אשר ילבש חלק מהבגדים. ופוסק כי אותם שקוראים לכהן לקום לצאת יזהרו במחילה שלא יגידו לו מיד שיש מת בבית, אלא יקראו לו בסתם לקום ולצאת אליהם, וכשילבש יגידו לו משום כבוד הבריות, אעפ"כ שמניחים אותו שוהה בטומאה מותר הואיל והוא לא יודע הי' בכלל שוגג, וכך נפסק בשו"ע יור"ד סימן שע"ב ס"א.

בשו"ת תרומת הדשן דן בנין כבודו של בן של מומר איך מעלים אותו לתורה, ופסק שאין קוראים אותו בשם אביו אלא בשם אבי אביו, והסיבה לכך משום שאמרו בגמ' ב"מ נ"ט ע"א "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים", והרי אמרו חז"ל גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, וכן פסק בשו"ת מהר"ם מפדאווה סימן פ"ו, וכך נפסק ברמ"א או"ח בסימן קל"ט ס"ג.

חידוש גדול מוצאים אנו בשו"ת נודע ביהודה או"ח סימן ל"ה במקרה של אשה שזינתה תחת בעלה, האם הוא מחויב להודיע לבעל שלה שזינתה אשתו עמו, ומבאר דמשום כבוד הבריות רשאי אותו אחד להיות שותק בשב ואל תעשה ולא להודיע שעשה עבירה (עי' בכ"ז שו"ת האלף לך שלמה או"ח סימן ז', שו"ת רב פעלים ח"א אבן העזר סימן ב', שו"ת יכ"א ח"ב אבן העזר סימן ב' ובח"ח יור"ד סימן ל"ב, ושו"ת בנין אב ח"ב סימן נ"ה).

בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"א סימן ר"א דן בענין אדם שהלבינו שערו חצי זקנו בצד אחד, האם מותר לו לצבוע את השיער הלבן מפני שזה גורם לו צער ובזיון, ובסו"ד כתב שלצבוע השיער הוא רק איסור מדרבנן, ומשום גדול כבוד הבריות התירו לצבוע את השער.

אם יש לאדם מום בפניו שזה מאד מפריע לו, וגם מתבייש ללכת ברחובה של עיר במצב הזה, נראה דאף איש מותר ללסלל מום זה שעליו, דהרי אמרו בגמ' שבת נ' ע"ב "מגור אדם גלדי צואה וגלדי מכה שעל בשרו בשביל צערו", וכתבו התוס' שם דאם אין לו צער אחר אלא שמתבייש לילך בין בני אדם מותר דאין לך צער גדול מזה, וזה גם בגדר גדול כבוד הבריות. ומשום כך כתב מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה תנינא סימן פ"ו אות ג' שאין שום איסור בניתוח פלסטי לאיש בציור שלא עושה זאת רק למטרת יופי, כגון שחוטמו משונה משל כל אדם, ולכן מטעם זה מותר לצבוע שערות לבנות למי שהוא צעיר, וכן פסקו בשו"ת אבני צדק יור"ד סימן ע"ג ובשו"ת בית היוצר יור"ד סימן מ"ה (עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן פ"א ושו"ת שבת הלוי ח"ו סימן ק"מ).

הרה"ג אליהו נכס שליט"א נוצל "אליבא דהלכתא" קרית ספר

מדבר אני על לב נבונים, הנה התוס' עירובין מ"ז ע"ב הקשו לרש"י דמשמע מדבריו דגם ביש להם בעלים יש לכלים אלפים, דהא הכלים כרגלי הבעלים, וכתבו דהי אפשר להעמיד כשהבעלים בעיר אחרת לגמרי דאז אינם כרגלי הבעלים, ואף שדחו פירוש הג"ל לא בשביל דזה מוסכם ביניהם דבכה"ג גם כן כרגלי הבעלים, והרש"ש שם והחולקים על דין זה השיגו דזה נגד משנה מפורשת ופוסקים ביצה ל"ט ע"ב דגם כה"ג הוי כרגלי הבעלים, ובבית מאיר סי' ת"א סוד"ה אבל כ' דמשמע דהתוס' והריטב"א הג"ל דאפילו נכסי ישראל המונחים על פני השדה באוצר חוץ לתחומי אינם כרגלי הבעלים, אלא הם כנכסי הפקר לכל מר כדאית ל'י, וכ' דסתמת הפוסקים לא משמע כן, הנה נדחק הבי"מ לפרש כן בתוס' ורש"י כדי ליישב קושיא הג"ל דמ"ש ממשנתנו דביצה בהיו מופקדים בעיר אחרת דהם כרגלי הבעלים ממש ואין להם אלפים אמה, לזה מחלק בין מונחים בשדה ובין נפקדים בעיר, וזה ודאי רחוק דמ"ש זמ"ז כאשר הרגיש הבית מאיר עצמו. אבל חשבתי בהשקפה ראשונה ומצאתי אח"כ בחי' המאירי דיש כאן מחלוקת בהבנת הבהמה והפירות כרגלי הבעלים במשנתנו דביצה, וז"ל המאירי, ולמדנו שאעפ"כ שאינן עמו במקום אחד ממש ה"ה כרגלי, ושאין עמו בתחומי לא יזיז ממקומו וכמו שאמרו באחרון

חמנהג וטעמו

בענין הנוסע לשבת לעיר אחרת אם מותר לטלטל חפציו שנשארו

בשו"ת שבת הלוי ח"ו סימן מ"ו אות צ' כתב וז"ל: ואשר שאל בדין כלים כרגלי הבעלים באו"ח סי' שצ"ז, דיש לדון במקרה בישוב שלכם באחד הנוסע לשבת למקום מרוחק והניח חפציו, ולעתים נכנסים לדירתו ליקח דבר מה, וכ' דלכאורה כליו אסורים בטלטול דרגליו בעיר אחרת, הנה זה פשוט לאיסור וכמפורש סי' שצ"ז ס"ג. אלא דכב' דן עם יש דין ד' אמות לענין כלים, ואם כל העיר המוקפת חומה חשיבא כד"א - ולדידי פשוט דיש דין ד' אמות לענין כלים וכמו שיש דין ד"א לענין פירות לבד שאסור להוציאן, עיין עירובין מ"א ע"ב ובש"ע סי' ת"ה - ומה ששאל אם כל העיר המוקפת חומה או צוה"פ נחשבת בזה כד"א, הדבר פשוט דכיון דכלים כרגלי הבעלים שאסורים בני"ד גם הכלים גם בכל עיר מוקפת חומה כיון שהבעלים עקרו מאן, וליתר שאת אראה לו משי"כ בשער הציון סי' שצ"ז אות ד' בשם התו"ש דאם כלתה מדתו בחצי העיר אפילו מוקפת חומה שגם אחרים אסורים לטלטל כליו בחצי העיר השני, ומכ"ש כשליאת הבעלים כאן כלל. ומה שנסתפק כב' נ"י דכיון דאין אדם מקפיד שישתמשו בכליו דחשב הדבר כהשאלה (ר"ל מעי"ט), וכהאי דמוסר בהמתו לרועה כסי' שצ"ז

לאוקמי באופן שהפירות נמצאים בתוך תחמום דוקא, שאז אמנם הם כרגלי הבעלים, אבל אם הפירות מחוץ לתחום אינם כרגלי הבעלים, ואמנם הא"ר הזכיר נ"מ זאת, אלא שהמשנ"ב לא העתיק, ויש לדחות, שמא נקט מקרה יותר שכיח שהיא אפשרות להשתמש בפירות או בכלים, שהוא מקרה שהבעלים נמצאים עם הפירות והכלים, וע"כ נקט אופנים שהפירות נמצאים בתחילה שם בתוך תחום הבעלים, וגם שזהו המקרה שנקט השו"ע, והמקרה שהפירות נמצאים מחוץ לתחום לא איירי בהו השו"ע בסעיף זה כי אם בסעיף י"ז וכדלהלן. והנה מצאתי בחיי אדם שפסק להדיא כהתוס' הראב"ד וכגדולי הרבנים שבמאירי, כלומר שיש לפירות אלפים אמה ממקומם אם הם נמצאים מחוץ לתחום, וז"ל בכלל ע"ח באמצע דבריו: "ולפיכך נכרי שהביא כליו של ישראל שהיו מונחים חוץ לתחום, ואם כן ע"כ קנו שביניהם במקומם, שהרי אי אפשר ליתן להם שבינת בעליהם כיון שהוא חוץ לתחום, או שהביא כליו של נכרי בשדה ובמקום שאין מוקף מחיצות, אסור לטלטלן חוץ לד' אמות", עכ"ל. ולהדיא ס"ל שלכלים הנמצאים חוץ לתחום יש שביניהם במקומם, ולהיפך במקום בעליהם אסור לטלטלם, והוא כהראשונים הנ"ל. אמנם להלכתא נראה, שאין הלכה כמותו, אלא שיש להם תחום בעליהם אפי' שהם נמצאים מחוץ לתחום, הדנה בשו"ע [סימן שצ"ז סעיף י"ז] כתב וז"ל: מי שהיו לו פירות מופקדים בעיר אחרת רחוקה ממנו, ועירבו בני אותה העיר לבא אצלו, לא יביאו לו מפירותיו, שפירותיו כמוהו, ע"כ. ובפשוטו איתא להדיא שפירותיו כמוהו, והוא הרי תחומו בעיר האחרת, ובעיר זאת אסור לו לזוז ממקומו, כלומר אם יצא במזיד בשבת לעיר זאת הרי אסור לו לזוז ממקומו, אי"כ גם פירותיו כמוהו והיא אסור להזיזם ולהוציאם ממקומם. ובטור כתב שפירותיו הם "כרגלי הבעלים", וכ"כ הרמב"ם פ"ח מהלכות יו"ט הלכה י"ג שפירותיו "כמוהו", ובפשוטו פירותיו כמוהו ואסור להוציאם ממקומם. ובערוך השלחן [סימן שצ"ז סעיף ט"ו] כתב: "מי שהיו לו פירות מופקדין בעיר אחרת רחוקה ממנו ועירבו בני אותה העיר, באופן שמוותרים לבא אצלו, מ"מ לא יוליכו עמהם מפירותיו להביאם אצלו דכל דבר פקדון, הרי הוא ברשות בעליו, והן מונחין חוץ לתחום הבעלים ואסור להזיזם ממקומם, ע"כ. ודבריו ברור מללו שאסור להזיזם ממקומם וכהפירוש הראשון, שפירותיו כמוהו כרגלי הבעלים, וממילא אסור להזיזם ממקומם.

ואמנם איכא לדחוק הראיה מהרמב"ם, הטור והשו"ע, ולמימר שהכונה פירותיו "כמוהו" שהכונה ב"כמוהו" אילו הוא היה פה הרי היה לו אלפים אמה, אי"כ פירותיו כמוהו ויש להם אלפים אמה שלהם. ולאפוקי שאחרים שעירבו לא יוכלו לטלטלם לתחומם שלהם, אלא הפירות הם כאילו הם הבעלים, ואין עירוב של אחרים מהני להם, ויש להם אלפים אמה שלהם, ודוחק הוא ואינו כפשוטן של דברים, ע"כ נראה כהנ"ל]. ומצאתי בשבט הלוי [ח"ו סימן מ"ו אות ד'] שפסק לאסור וכנ"ל, ואמנם לא עמד בזה דאיכא פלוגתא בראשונים ובפוסקים, אבל להלכתא כתב כנ"ל וז"ל: ואשר שאל בדין כלים כרגלי הבעלים באו"ח סימן שצ"ז דיש לדון במקרה בישוב שלכם באחד הנוסע לשבת למקום מרוחק והניח חפציו, ולעתים נכנסים לדירתו ליקח דבר מה, וכ' דלכאורה כליו אסורים בטלטול דרגליו בעיר אחרת, הנה זה פשוט לאיסור וכמפורש סימן שצ"ז ס"ג [אמנם אין זה פשוט ששם איירי שכליו בתוך תחומו, והשאלה היתה שהכלים מחוץ לתחומו, שצ"ז יש פלוגתא בראשונים ובאחרונים], אלא דכ"ב דן אם יש דין ד' אמות לענין כלים, ואם כל העיר המוקפת חומה חשיבא כד"א לדידי, פשוט דיש דין ד' אמות לענין כלים, וכמו שיש דין ד"א לענין פירות לבד שאסור להוציאן, עיין עירובין [מ"א ע"ב] ובשו"ע [סימן ת"פ]. ומה ששאל אם כל העיר המוקפת חומה או צוה"פ נחשבת בזה כד"א, הדבר פשוט דכיון דכלים כרגלי הבעלים שאסורים בני"ד גם הכלים גם בכל עיר מוקפת חומה כיון שהבעלים עקרו מכאן, וליתר שאת אראה לו מש"כ בשער הציון סימן שצ"ז אות ב' בשם התוס' דאם כלתה מדתו בחצי העיר אפילו מוקפת חומה שבע אחרים אסורים לטלטל כליו בחצי השני, ומכ"ש ששליחת הבעלים כאן כלל, עכ"ד. והוסיף שם דהא דאין אדם מקפיד לא שחשב כהשאלה, יעויין שם, ורק אם גילה דעתו מפורש בע"ש שכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, בזה יש לצדד דחשיב כשואל, ואמנם החיי אדם פליג עליה גם בזה וחשיב כל הבית כד"א, וכתב בכלל ע"ב ואם הביא הנכרי למקום שמוקף היקף, כגון לעיר המוקפת מחיצות או לחצר או למבוי שמתוקן בעירוב כדיון או לבית, כל ההיקף נחשב להם כד' אמות ומותר לטלטלן בכל ההיקף, ע"כ. אבל מהמשנ"ב מוכח בשער הציון להיפך, וע"כ נראה בזה שאם אדם נוסע לעיר אחרת, ולא גילה דעתו מפורש בע"ש שכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, הרי אסור לטלטל כליו, ספריו, פירותיו יותר מד' אמות אפילו שנמצאים בבית, ודבר זה שכיח מאד, וה' יאיר עינינו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא וכו'. ונראה ראייה לאסור מהביאור הלכה [סימן ת"א] ד"ה כרגלי הזוכה, וז"ל: "וא"כ אם העכו"ם במקום רחוק אסור לזוז הכלים ממקומו, וכמו בפירות ישראל אם הם מופקדין במקום אחר [בסימן שצ"ז ס"ז], והעתיקו הסמ"ג, עכ"ל. ומוכח מפורש שאסור להזיזם ממקומם כרגלי הבעלים, ורק חפצי נכרי קונים שביניהם במקומם של החפצים. ונראה שראיה נכונה היא, וראיה זאת לא היתה בידי כאשר פרסמתי דברים אלו, ותעה שזכינו לה נראה שהכי הוא להלכה.

ועיין בגאון יעקב עירובין דף מ"ה ע"ב שנשאר בצ"ע בכעין זה, וז"ל: איבעיא לן מי שהוציאוהו חוץ לתחום חפציו שהן בביתו מהו, מי אמרינן הואיל וכרגלי בעליהן הן ובעליהן הרי מחוץ לתחום הוא ולא יזוז ממקומו, או דלמא כיון שהן במקומן שבת הואיל והותרה הותרה.

ועיין בספר אוצר פסקי עירובין שביאר שזה תלוי במחלוקת ראשונים ויש להחמיר, וז"ל: יש מי שסובר, שאם אדם נמצא מחוץ לעיר וכליו וחפציו נמצאים במקומו, והם עתה מחוץ לתחומו של האדם, הרי אסור להזיזם ממקומם. ויש מי שסובר שיש להם אלפים אמה בעיר שהם נמצאים. ונראה שיש מקום להחמיר בזה.

ובהערה שם ביאר וז"ל: מתניתין [ביצה ל"ט ב'] "מי שהיו פירותיו בעיר אחרת וערבו בני אותה העיר להביא אצלו מפירותיו, לא יביאו לו, ואם עירב הוא פירותיו כמוהו". ופירש רש"י ז"ל "לא יביאו מפירותיו הואיל והוא לא עירב לשם להכל כרגלי הבעלים". ובפשוטו הפירוש הוא שמאחר והוא מחוץ לתחום הפירות, הרי פירותיו יש להם תחום של הבעלים, שהוא בעיר אחרת, וממילא בעיר זאת שנמצאים הפירות הם מחוץ לתחומם ואסור להזיזם ממקומם. כמו אדם ששבת בעיר אחת, ויצא באמצע השבת לעיר אחרת שמחוץ לתחומו שאסור לו לזוז ממקומו, הכא נמי פירות אלו, ועל כן אסור לבני אותה העיר להביאם אצלו. איברא שבעירובין [מ"ז ב'] איתא: "הכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להם אלפים אמה לכל רוח", וביארו התוס' ד"ה "הכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להם אלפים אמה לכל רוח", פ"ה ואפילו הן של הפקר, משמע דלא מיבעיא אם יש להם בעלים. וקשה דאי יש להם בעלים הרי הן כרגלי הבעלים, ואפי' אם נעמידם כגון שהבעלים בעיר אחרת דהשתא לא הוי כרגלי הבעלים, ומ"מ בני שביניהם הם יותר מן ההפקר ויש להם אלפים אמה לכל רוח וכו', עכ"ל. והקשה הגרעק"א ז"ל וז"ל: "לא זכיתי להבין דמה בכך שהם בעיר אחרת, מ"מ פירותיהן כמוהם, ולא יזיזם ממקומם כיון שהם עתה חוץ מתחום הבעלים כדאיתא במתניתין דביצה [דף ל"ט ע"ב]. וה' יאיר עיני, עכ"ל. וכמו כן הקשה הרש"ש כקושיית הגרעק"א ז"ל: "צ"ע [דבביצה ס"ד ל"ט] במשנה ובפוסקים מבואר דכה"ג הוי ג"כ כרגלי הבעלים", עכ"ל. וי"ל ביאור אחר במשנה בביצה, ולפי ביאור זה מתורצת קושיית הגרעק"א והרש"ש, ומקור ביאור זה בראשונים ז"ל, הדיינו מי שהיו פירותיו בעיר אחרת ועירבו בני אותה העיר לא יביאו לו מפירותיו, והטעם משום שלפירות יש שביניהם במקומם, ויש להם אלפים אמה שלהם, והעירוב של בני אותה העיר לא מהני לפירות שלא שלהם, וע"כ לא יביאו לו מהפירות. אבל אם הוא עירב שאז פירותיו בתוך תחומו, כי אז יש להם תחום של הבעלים. ויצא שכאשר הפירות הם בתוך תחום הבעלים יש להם אלפים אמה כרגלי הבעלים ממש. אמנם כאשר הם מחוץ לתחומם, יש להם אלפים אמה שלהם מאותה העיר שהם מונחים בה. והטעם לזה שהרי לא יתכן לתת להם תחום הבעלים, כאשר הם כבר נמצאים מחוץ לתחום, וע"כ ניתן להם תחומם שלהם, וכן למדו התוס', ולק"מ קושיות הגרעק"א והרש"ש. ופירוש זה וכן הפירוש הראשון וכהגרעק"א ז"ל נמצא מפורש בראשונים ז"ל וכדלהלן: המאירי בעירובין [מ"ז ב'] ד"ה כלים שבאוצרות וכו', וגדולי המפרשים פירשוהו מחוץ לתחום, וביש להם בעלים. וזה שאמר ששבתו בתוך התחום, פירושו בתוך תחום הבעלים. ולמדנו שאעפ"י שאינן עמו במקום אחד ממש הרי הן כרגליו, ושאין עמו בתחומו לא יזיזם ממקומם, וכמו שאמרו באחרון של יום טוב, מי שהיו פירותיו בעיר אחרת ועירבו בני אותה העיר אצלו לא יביאו לו מפירותיו שאין קונין שביניהם כלל. אלא שגדולי הרבנים פירשו שם שקונים שביניהם במקומם, ויש להם אלפים אמה ממקומם, עכ"ל. והנה מפורש כתב שגדולי הרבנים פירשו שלפירות הנמצאים מחוץ לתחום, יש אלפים אמה ממקומם, והטעם שאסור להביא את הפירות אצלו הוא משום שהוא נמצא מחוץ לאלפים של הפירות, ואז כאשר הפירות הם בתוך תחום בעליהן, בודאי יש להם דין של בעליהם. כלומר אם הבעלים במקומם, ויש להם אלפים אמה שלהם, עירבו לצד מזרח, הרי יש להם ארבעת אלפים אמה לצד מזרח, ואילו לצד מערב אין להם כלום, והכא נמי הפירות לצד מזרח יהא מותר לטלטלם ארבעת אלפים אמה, ולצד מערב יהא אסור לטלטלם אפילו אמה אחת. ועיין בחידושי הרשב"א ולדברי התוס' ורש"י פירש כהפירוש השני [יעוין שם], עירובין [מ"ז ב'], ד"ה וכלים, והנה השו"ע [סימן שצ"ז, ג'] כתב: "כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת וביו"ט אלא אלפים אמה לכל רוח, כך כליו ובהמתו אין יכול שום אדם להוליכם חוץ לאלפים אמה של בעליהם, ואם עירבו בעליהם לרוח אחת אין שום אדם יכול להוליכם לרוח האחרת אפילו פסיעה אחת במקום שאין הבעלים יכולים לילך". ובמשנה ברורה [ס"ק ז'] כתב: "כליו, והוה"ד פירותיו וכל דבר השייך לו, ומיירי ביו"ט דלית ביה משום איסור הוצאה, כ"א משום תחומין דבשבת הלא אסור להוציא חוץ לד"א, אי"נ מיירי במלבוש שלובש האדם עליו דבזה ליכא משום הוצאה כ"א משום איסור תחומין, דהמלבוש נגדר אחר בעליו [מ"א]", עכ"ל. ובשער הציון ס"ק ד' כתב: "ועוד משכחת לה למי שכלתה מדתו בחצי העיר המוקפת חומה, דאז הוא אסור לילך יותר ואחרים מותרים לטלטל בכל העיר כיון שמוקפת חומה, וקמ"ל דאסורים להוליך הכלים של זה שכלתה מדתו בחצי העיר [תו"ש]", עכ"ל. ולכאורה תמוה אמאי לא הביא מקרה פשוט יותר, והוא שפירותיו נמצאים מחוץ לתחומם בעיר אחרת, ונמצאים בתוך בית, שאז אסור להוציאם ממקומם אם נימא שפירותיו כמוהו, אפילו בנידון כזה, ושמה מוכח מכאן שס"ל כהראב"ד ויש מרבותינו שבנידון כזה יש להם אלפים אמה גם לפירות, וכהתוס' עירובין, והוכרח

של ביצה, מי שהיו פירותיו בעיר אחרת ועירבו וכו' לא יביאו לו מפירותיו שאין קונין שביניהם כלל, אלא שגדולי הרבנים (רש"י) פירשו שם שקונים שביניהם במקומם ויש להם אלפים אמה ממקומם, ע"כ. והיינו דרש"י דעתו דדוקא לענין שלא יתבטלו הפירות למקום הנפקד ה"ה כרגלי הבעלים, דאין הפירות נמשכים אחרי אחרים שאינם בעליו, אבל מ"מ יש להם זכות שביניהם במקומם, וכס' רש"י ותוס' בעירובין שם, ודלא כבית מאיר. והנה אם ה' הדין בפשיטות כדעת הראב"ד שהביא הרשב"א שם דיש איסור להזיזם ממקומם כשבעלים במקום אחר חוץ לתחום הפירות, היתה שאלתכם שאלה גדולה, דמה שכתב כבודו דלא מובן מדוע בשבט הלוי ח"ו סי' מ"ו שסתמתי לאיסור לא הרגשתי מהאי עובדא דדיכרי דמברכתא בעירובין מ"ז ע"ב, ונפסק בשו"ע או"ח סי' ת"א, הרי דאע"ג דהבעלים חוץ לתחום מכ"מ כל העיר לגבי דיכרי ופירות כיו"ב כד' אמות, תמה אני שמדמה כב' דין הנ"ל לדין, דהתם איירי בגוי שאין לו שביניהם בעצמו ע"כ כ' הפוסקים דהפירות קונין שביניהם במקומם, וע"כ גם לענין כל העיר כד' אמות נחשבו הפירות כאלו יצאו באונס דמהני דיר וסוהר והה"ד עיר, אבל בישראל שיצא לדעת והניח חפציו י"ל דאסור להזיזם כמו יצא לדעת דלא מהני דיר וסוהר כמבואר סי' ת"ה ס"ו. איברא עדין יש לי לומר דיש מקום להתיר לטלטל החפצים מכח ס"ס, דהאי פסקא דאסור להזיזם לעני"ד אינו מבואר כלל לא בטור ולא בשו"ע, ונהי דגם להיפך אינו מבואר מכ"מ אפשר ואפשר לפרש האי פסקא דסי' שצ"ז ס"ז ברווח כשיטת רש"י ותוס' וכמש"כ המאירי, וגם המעיין ברשב"א יראה דלא דחה הבנת רש"י ותוס' בפשיטות, ויש לפנינו ספיקא דדינא דברבנן. וגם את"ל דקיי"ל בפשיטות דאסור להזיזם, מכ"מ גם דין זה דלענין עשה מדעת לא נחשב דיר וסוהר כד' אמות, גם אם נימא דנדמה הא דידן להתם, מכ"מ הא כ' בביאור הלכה סי' ת"ה ד"ה אבל דהאי דינא דיצא מדעת ספיקא דינא הוא, וא"כ גם בדהכא יש לצדד כן כאשר כתבתם ואיכא ס"ס דדינא לפנינו, וגם אם לא נכריע כן לכתחלה ממש מכ"מ אין אנחנו צריכים למחות באחרים, ד"ל דאיכא למסמך ברווח על הנ"ל, ובוזה נטיתי ממה שכ' בשבט הלוי שם, זה הנלענ"ד בזה ואין לי פנאי עוד לויכוחים.

ועיין בספר הערות וחדושים הלכות תחומין סי' י' אות ע"ה שכתב: מש"כ בתשובה שה"ל ח"ו סמ"ו באות ד' דאם אומר כל הרוצה ליטול יבוא ויטול דשרי, י"לע בזה מדין פטם דאפשר דלא תיקנו אלא במוכר בשר לצורך יו"ט, אבל במילי דעלמא דאין ידוע מיהו השואל ומהו החפץ שמשאילים לו לא מהני כלום ונשאר בשבינת הבעלים, אלא אי"כ הפקיר חפציו מערב יו"ט, ועיין במ"מ פ"ה מהלכות יו"ט הט"ו דכתב דתיקנו בשור של פטם וכן ברועה דהוא כרגלי כל אדם, דחכמים עשאוהו כנכסי הפקר וכבוד של עולי בבל מפני תקנת הפטם ותקנת המוכרין והלוקחים, ומבואר דאלמלא האי תקנה היה נשאר כרגלי הבעלים, וי"ל דכ"ו תיקנו שיוכלו לקנות בשר לצורך יו"ט, ואף אי נימא דבשאר מיני מזון נמי הדין כן, עדיין יש לחלק דבסתם כלים לא מהני מידי ונשאר בשבינת הבעלים, ועכ"פ לשואל לא דמי כלל כיון דאין ידוע למי משאיל ומה משאילו, ועוד ילי"ד דלא דמי כלל לפטם ורועה כיון דאין מוכר כליו כלל.

ועיין בצ"ח ביצה דף מ' ע"א שכתב שפירות הנמצאים חוץ לתחום בעליהם יש להם דין חפצי הפקר, וז"ל: תנו ואם עירב הוא וכו'. ויש לתמוה הרי פלוגתא דרב ושמואל הוא בנפקד ומפקיד, והיינו שקיבלו בתורת פקדון וממילא קיבל שמירתו וכדאמר רב אנא דאמרי וכו', אבל הכא הא קיבל נטירותא, וא"כ רב איירי בפקדון שממילא מקבל נטירותא, אבל משנתנו לא הזכירה פקדון רק מי שהיו פירותיו בעיר אחרת, ומיירי שלא בתורת פקדון קיבלם רק נתן לו רשות להכניסם שם ולא קיבל נטירותא, לכך קנו שבינת המפקיד, ואף דרב מה דקאמר הא קיבל נטירותא היינו שיהיה נוחא אף לרבי, אבל רב גופיה כיון שסובר כרבנן וא"כ גם בהכניסה לרשותו ג"כ מן הסתם קיבל עליו נטירותא והרי הוא כמו פקדון, מ"מ אף דרב סבר כרבנן אטו משה"ה לא יכול לאוקמי משנתנו כרב, ולא מצניו לרב שאמר הלכה כסתם משנה. ונראה עפ"י מ"ש התוס' ישנים ד"ה תנו שלא הקשה מרישא דאיכא למימר דלא עירבו הנפקדים. והנה לפום ריהטא תמוה דאי"כ דאיירי דלא עירבו הנפקדים וגם המפקיד לא עירב, אי"כ מאי קמ"ל משנתנו, דפשיטא דבלא שום עירוב אי אפשר להוליך חוץ לתחום. ונראה דשפיר היא משנה שצריכה, דיש דרך לומר כי היכי דנכסים שאין להם בעלים אינן קונין שביניהם, והטעם לפי שאין להם בעלים שיקנו שבינתו, ה"נ נכסי אדם המונחים רחוק ממנו חוץ לתחומם שאז אי אפשר לנכסים הללו שיקנו שבינת הבעלים, הרי הם לענין שביניהם נכסים שאין להם בעלים ואין קונין שביניהם כלל, ובנכסים שאין להם מר כדאית ליה, עיין בעירובין דף מ"ה ע"ב בתוספות דבור המתחיל ביו"ט וכו' ובדף מ"ו ע"א בתוס' ד"ה נהרות המושכין. ומעתה גם נכסיו הרחוקים מבעליהן ואינן יכולין לקנות שבינת בעליהן הם כזה, וא"כ אף שמי שהם אצלו לא עירב, מ"מ מי מאנשי העיר שעירב היה יכול להגביהם ולהוליכם אצל בעליהן, קמ"ל משנתנו שאלו נכסים כיון שהם ביד הנפקד הוא מחשב בעל הנכסים וקנו שבינת הנפקד, ולכך אינם יכולים שאר בני העיר להוליכם כיון שלא עירב הנפקד וכו', ומעתה שפיר הקשה מסיפא על רב. וליכא לדחויי דמשנתנו רבי היא ובלא קיבל נטירותא, דאי"כ אין כאן נפקד כלל, ושבינת המפקיד אי אפשר להם כשלא עירב המפקיד שיקנו שהמה חוץ לתחומם, והרי הם נכסים שאין להם בעלים ולא קנו שביניהם כלל ברישא ולמה לא יביאו לו, אלא ע"כ דמשנתנו איירי בפקדון וא"כ קשיא סיפא לרב.

עוד יוסף חי

יציאה חוץ לתחום משום כבוד הבריות

א. השולחן ערוך סימן ת"ו סעיף א' כתב, מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת, שאין לו אלא ארבע אמות, והוצרך לנקביו, יכול לצאת מהם עד שימצא מקום צנוע לפנות. ועצה טובה לו שיתקרב בצד תחומו, שאם לא ימצא מקום צנוע עד תחומו יכול ליכנס, ולאחר שנכנס הוא כאלו לא יצא כיון שנכנס ברשות. אבל אם מצא מקום צנוע קודם, לא יכנס אלא יפנה שם ויתרחק ממקום שנפנה עד שיכלה הריח, ושם יש לו ד' אמות. ואם נתרחק מהריח ונכנס בתחומו, כאילו לא יצא. ואם יצא לדעת, אין לו תקנה. זה שאמרנו בהוצרך לנקביו, יש אומרים אפילו לקטנים, ויש אומרים דוקא לגדולים.

ומקור דין זה בגמ' עירובין דף מ"א ע"ב דאיתא, בעו מיניה מרבה, הוצרך לנקביו מהו. אמר להם, גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, ופרש"י שגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, לאו דלא תסור (דברים י"ז) ותחומין נמי דרבנן ע"ש. והיינו שאיסור דרבנן נדחה מפני כבוד הבריות.

והקריית ספר הלכות שבת פרק כ"ז כתב, כל מי שאין לו לוח ממקומו אלא בתוך ארבע אמות מפני שהוא חוץ לשנים עשר מיל, אפילו נצרך לנקביו לא יזוז ממקומו, דמה שאמרנו גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, היינו מתחומין דרבנן הוא לאו דלא תסור, אבל בתחומין דאורייתא לא, ע"ש. אולם הרמב"ן עירובין דף י"ז כתב, שגם למד"א שתחומין אחר י"ב מיל דאורייתא, הני מילי כשיצא את מקום הי"ב מיל, אבל כשכבר הוא מחוץ לי"ב מיל אין איסור דאורייתא לצאת חוץ מד' אמותיו ע"ש.

ויש לעיין באדם שיצא חוץ לתחום י"ב מיל ואסור לו לצאת מד' אמותיו מדאורייתא, לקרית ספר כדאית ליה ולרמב"ן כדאית ליה, והוא חושב שהוא תוך י"ב מיל, ורוצה ללכת מחוץ לד' אמותיו כדי לעשות צרכיו כנפסק בשו"ע, האם צריכים להודיעו שהוא כבר חוץ לי"ב מיל ואין לו היתר לצאת משום כבוד הבריות, או שכיון שהוא יוצא שלא בידיעתו אין צריך להודיעו.

ב. והנראה בזה, דהנה בגמ' ברכות דף י"ט ע"ב איתא, א"ר יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק, מאי טעמא, אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה', כל מקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב. ופריך מדתניא גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, ומשני דמייירי בלאו דלא תסור דרבנן. והדר פריך מדתניא "ולאחותי" מה ת"ל, הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת וכו', אבל מטמא הוא למת מצוה. ומשני שב ואל תעשה שאני ע"ש.

והרא"ש בפ"ט דנדה הלכות כלאי בגדים סימן ו' הביא דברי הירושלמי פ"ט מכלאים סוף ה"א דתני, אין מודקדין לא במת ולא בכלאים בבית המדרש. ר' יוסי הוה יתיב ומתני והוה תמן מיתא, מאן דנפק לא א"ל כלום ומאן דיתב לא א"ל כלום. ר' אמי הוה יתיב ומתני, א"ל חד לחבריה את לבוש כלאים, א"ל ר' אמי שלוף מאניך והב ליה, וכתב הרא"ש דס"ל לר' אמי כאמורא דשרי. א"נ בכלאים דרבנן. א"נ דוקא המוצא כלאים בבגדו אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' וצריך לפושטו אפילו בשוק, אבל אם אדם רואה כלאים דאורייתא בבגדי חברו והלבוש כלאים אינו יודע, אין לומר לו בשוק עד שגיע לביתו, דמשום כבוד הבריות ישתוק ולא יפרישו משוגג, ע"כ. וכ"ה ברא"ש בפה"מ פ"ט דכלאים מ"ד, דאם חברו שוגג אין צריך לומר לו בשוק.

אבל הרמב"ם בפ"י מהלכות כלאים הכ"ט כתב, הרואה כלאים של תורה על חברו, קורעו מעליו אפילו בשוק, ואפילו הוא רבו שלמדו חכמה ע"ש. ומשמע דגם כשחברו שוגג קורעו מעליו אפילו בשוק. וכ"כ הטור ביו"ד סימן ש"ג בדעת הרמב"ם. וכתב ב"י שהרמב"ם גורס בגמ' המוצא כלאים פושטו וכו', ואינו גורס "בבגדו", ור"ל שמוצא כלאים על חברו. וכ"כ הרדב"ן בפ"י מהלכות כלאים הכ"ט, שגירסת הרמב"ם המוצא כלאים פושטו וכו'. והפוסקים האחרונים חולקים על הרמב"ם ע"ש.

ועיין בתרומת הדשן סימן רפ"ה שכתב, שכהן השוכב ערום באהל אחד עם המת ולא ידע שיש שם מת, אין להגיד לו, אלא יקראוהו סתם לצאת אליהם, ואחר שילבוש יגידו לו, דבכה"ג שרי משום כבוד הבריות וכמ"ש הרא"ש והטור גבי כלאים ע"ש. ובשו"ע יור"ד סימן ש"ג הביא לשון הרמב"ם להלכה, והרמ"א כתב ש"א שאם הלוש שוגג אין צורך לומר לו בשוק. וכ"פ הרמ"א יור"ד סימן ש"ג ע"ב ס"א כדברי תרומת הדשן הנ"ל. אולם הב"ח ביו"ד סימן ש"ג כתב דאין מחלוקת בין הרמב"ם להרא"ש, ולכו"ע אין צריך להפריש עובר עבירה בשוגג במקום דאיכא כבוד הבריות. והרמב"ם שכתב שצריך להפרישו מייירי בעובר עבירה במוזד. וכ"כ בתפארת שמואל בפרוש על הרא"ש בנדה שם. ודלא ככל האחרונים. ולפי זה יש לומר שגם בנידון דידן שהוא רוצה לעשות עבירה בקום ועשה בשוגג, הדבר תלוי בפלוגתת הרמב"ם והשו"ע כנגד הרא"ש והרמ"א, אם צריך להודיעו. [ועוד יש לרדן מצד מתעסק, ואכמ"ל].

ג. אולם יעויין בארצות החיים סי' י"ג ארץ יהודה סק"ב שכתב לחקור, ברואה את חברו לובש בשבת ציצית פסול ברשות הרבים, אם חייב להודיעו. וכתב לתלות דבר זה בפלוגתת הרמב"ם והרא"ש הנ"ל. ושוב דחה, דיש לומר דשאני התם דהא חברו הלבוש כלאים אינו עושה מעשה עתה רק ששוהה בכלאים, ושהיה לא חשוב מעשה, אך על מה

שהיה צריך לפשוט ואינו פושט חשבינן ליה השהיה כמעשה, ממילא כשאין חברו מגיד לו ואינו יודע מאומה אינו צריך לפשוט כיון שאינו יודע, וממילא לא הוה השהיה כמעשה. אבל ברואה חברו לובש ציצית פסול ברשות הרבים, דזה עושה מעשה בבלי דעת, ממילא צריך להגיד לו להפרישו מן האיסור שעושה במעשה, דבזה אין כבוד הבריות דוחה ע"ש.

וראיתי בשו"ת רב פעלים ח"א אה"ע סי' א' שנשאל, באיש אחד שנכשל באשת איש כמה פעמים, ואח"כ חזר בתשובה, ובה לשאל מחכם אחד סדר תיקון תשובה לעון זה, וסיפר לו הענין כמו שהוא שנכשל עם אשה פ' אשתו של פ'. ועתה נפל הספק בזה, אם זה הנואף חייב להגיד לבעל האשה שאשתו זינתה עמו, אולי יאמין לו ויפרוש ממנה ולא יבעול בעילות אסורות לפי תומו. וכן אם זה הנואף לא ירצה בשום אופן לעשות כך להגיד לבעל מחמת כמה סיבות, אם זה החכם שהודה לפניו מחויב להגיד לבעל, אולי יאמין ויפרוש. או דילמא כיון דדבר זה סופו לבא לידי ריב ומחלוקת, שאם יאמין ויפרוש מוכרח שיאמר הסיבה, ואז אשתו תכחיש בודאי, ואתו לידי קטטות ומריבות, ובפרט אם היא יש לה בנים ובנות מבעלה, ויש בזה פגם משפחה ומי יודע מה יולד מן המריבה הזאת, על כן צריך לראות אם יש צד היתר לסמוך עליו שלא לגלות, או לאו. והשיב וז"ל, ראיתי להגאון נוב"י מה"ק או"ח סי' ל"ה שנשאל שאלה כיוצא בזה, באחד שנכשל באשת איש ואח"כ חזר בתשובה, והנה הוא עתה חתן האשה ההיא, כי נשא בתה אח"כ, ונפשו לשאול הגיעה אם מחוייב להודיע לחמיו שיפרוש מאשתו הזונה, או שתיתקו יפה, כי המה אנשי השם ויש להם בנים חשובים בתורה ובמשפחה יקרה, ויש לחוש לפגם משפחה, ומשום כבוד הבריות רשאי בעל תשובה זה להיות בשב ואל תעשה, שלא להודיע לחמיו כלל. והשיב הגאון המחבר להרב השואל על זה, הדהבר פשוט דלא אמרינן גדול כבוד הבריות אלא בשב ואל תעשה, לא בקום עשה. ומה שכתבת שגם זה נגד בעל תשובה מקרי שב ואל תעשה שלא יקום ויודיע לבעל, ואף שהבעל עושה מעשה ובעל אשתו האסורה לו, מ"מ כיון שהבעל אינו יודע ממילא הוא שוגג ואינו עושה מעשה במזיד, הנה דבר זה הוא פלוגתא דרבוותא, ונחלקו בזה הרמב"ם והרא"ש בדין המוצא על חברו כלאים בשוק, ונידון הנזכר הוא ממש דוגמה זו שהבעל שעובר בקום עשה ובעל אשתו הטמאה הוא שוגג, וזה היודע מזונתה מקרי שב ואל תעשה שנמנע מלהודיע, וא"כ לדברי הרא"ש רשאי לשתוק משום כבוד המשפחה, ולדברי הרמב"ם חייב להודיע ולמנוע מן האיסור וכו', יע"ש. והנה לפ"ד הגאון נוב"י הנז' שבא לדמות נ"ד לדין הכלאים למילף הא מהא, הנה נ"ל בס"ד דיש לחלק, דהתם איירי ברואה מעשה האיסור בעיניו שרואה לובש כלאים, אבל הכא אין רואהו עושה איסור, דאינו בועל אשתו בפניו, דאולי אינו בועל את אשתו כלל מחמת סיבה אחרת שיש לו שאינו יכול לבעול. ומה גם דנידון הגאון הנז' הכי מוכח בהשערת השכל, דהא התם איירי שהבעל כבר הוא זקן ובא בימים, וכמפורש שם בד"ה ובזה. וגם עוד איכא ספק אחר, דאולי אם יגלה לו הדבר לא יאמין לו ולא יועיל, וכאשר נרגש בזה הגאון ז"ל בעצמו. וא"כ השתא יש בזה ספק ספיקא, אולי הבעל אינו בועל אשתו ולא אתי לבעול כלל מחמת איזה סיבה, ואת"ל בועל אולי אם יגלה לו הדבר לא יאמין ולא יפרוש כלל ע"ש.

ומבואר שהנוב"י נקט כדבר פשוט, שגם בגוונא שהנכשל עושה מעשה ממש, מכל מקום כיון שהוא שוגג אין צריך להודיעו לדעת הרא"ש. ודלא כארצות החיים. וגם הרב פעלים מסכים לזה, ורק ס"ל שבנידון זה גם הרמב"ם יודה לקולא, כיון שאינו רואה האיסור בעיניו ושמא אינו עושה איסור כלל. [ובאמת שדברי הר"פ בזה צ"ב, שספק זה שמא לא יבעול אותה כל ימיו, הוא צד רחוק מאוד, ולא חשיב להצטרף לספק].

ד. ונראה לבאר דברי הרא"ש בכמה אופנים, וכפי שהבינו בדעתו הנוב"י והר"פ הנ"ל, ובהקדם מה שהקשה בספר לימודי ה' לימוד י"ב על הרא"ש והתה"ד, דבגמ' בברכות שם מקשינן מדתניא גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, ומשני דמייירי בלאו דלא תסור דרבנן. ולדבריהם היה לגמ' ליישב דמייירי בשוגג, דעדיף טפי מלאפוקי ברייתא מפשטה ולאוקמה באיסורין דרבנן וצ"ע, ע"ש.

והנראה בזה, דהנה האחרונים כתבו בביאור מחלוקת הרמב"ם והרא"ש, דהרא"ש ס"ל דדוקא מוצא בבגדו של עצמו פושטו, משום שהוא עושה עבירה בקום ועשה. אבל המוצא על חברו כלאים אינו פושט ממנו אם הוא שוגג, משום דכשהלבוש שוגג עליה דידיה לא חל חובת הפשטה כל זמן שאינו יודע מהאיסור. ולגבי אחרים שמכירין הכלאים, אינו אלא איסור בשב ואל תעשה, מה שאינם מודיעים לו שזה כלאים ולא מפשיטין בגדו ממנו. והרמב"ם ס"ל דכיון דצאל חברו שלבוש הכלאים הוא עבירה בקום ועשה, מחוייב המוצא לפושטו ממנו. כ"כ הנוב"י מה"ק או"ח סימן ל"ה, והשאגת אריה סימן נ"ח, והישועות יעקב סימן י"ג, והביאם בפרי יצחק ח"א סימן כ"ו. ובקה"י ברכות סימן י' כתב בביאור דבריהם, דהרמב"ם ס"ל דהא דשאני עבירה דקו"ע משוא"ת, הוא משום דעבירה דקו"ע חמירה, ולכן כל שיש כאן עבירה חמורה דקו"ע לא נתנה בו התורה דין שתהא נדחה משום כבוד הבריות. והרא"ש ס"ל דעבירה וכה"ב שקולין הן, וכששניהם מתנגדים זה לזה דינא הוא שאין אחד דוחה את חברו וממילא נשאר בשוא"ת. ולפ"ז גם אם אחר עושה בקו"ע, מ"מ הלא הענינים שקולים הם, ורק הדעושה מעשה אסור לו לעשות

הרה"ג שלום טוויל שליט"א בעמח"ס "פסקי בן איש חי" ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

המעשה דקו"ע אף שיש בזה כה"ב, משום דראוי להיות בכי"ב שוא"ת כיון דשקולין הם. אבל אחרים שאינם עושים מעשה רק מניעת תוכחה, אצלם הוא איפכא שאינם רשאים לכזות חברו בקו"ע, כיון שהאיסור וכה"ב שקולין הם ע"ש.

ויש להוסיף לפי מש"כ התומים בסיומן כ"ח ס"ק י"ב והצל"ח בברכות דף כ' ע"א, דהרמב"ם השמיט האי דינא דכבוד הבריות דוחה איסור בשב ואל תעשה, משום דס"ל דלא קי"ל הכי ע"ש. ואם כן אפשר דלכו"ע אולינן בתר המפריש דחשיב שב ואל תעשה, ורק נחלקו אם איסור שב ואל תעשה נדחה מפני כבוד הבריות, דדעת הרא"ש שאין צריך להפריש עובר עבירה בשוגג כיון דחשיב שב ואל תעשה, ואיסור לאו בשב ואל תעשה נדחה מפני כבוד הבריות. ודעת הרמב"ם שצריך להפריש עובר עבירה שוגג אף דחשיב שב ואל תעשה, דאין איסור דאורייתא אף בשב ואל תעשה נדחה מפני כבוד הבריות.

ולפ"ז תתיישב שפיר קושית הלימודי ה', דהגמ' לא יכלה ליישב דמייירי בשוגג, כיון דעוד לא ידעה שאיסור דאורייתא בשב ואל תעשה נדחה מפני כבוד הבריות, דזה התחדש רק למסקנת הגמ'. וכל הדין שבשוגג אין צריך להודיעו בשוק, הוא משום דחשיב שוא"ת וכמבואר. ובאמת שלמסקנת הסוגיא אפשר לומר, דהא דתניא גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, מייירי בשוגג או בשב ואל תעשה.

ועוד יש ליישב עפמשי"כ בשו"ת כתב סופר חיו"ד סימן קס"ט ובפרי יצחק ח"א סימן כ"ו ובקה"י שם, דהרא"ש ס"ל דגם מה שאחרים עושים בקום ועשה, חשיב קו"ע ואינו נדחה משום כבוד הבריות. אלא דכיון שהקום ועשה של חברו הוא שוגג, נדחה משום כבוד הבריות, דאיסור בשוגג הוא איסור קל ע"ש. ואפשר לומר דהרא"ש למד דין זה מהא דאמרינן בגמ' דאיסור תורה בשוא"ת נדחה מפני כבוד הבריות, וא"כ ה"ה איסור קו"ע בשוגג. (ועי' בקה"י שם). וכל זמן שלא הוכרחה הגמ' לחדש שאיסור תורה בשוא"ת נדחה מפני כה"ב, לא הוה ידעינן נמי שאיסור שוגג בקו"ע נדחה מפני כה"ב.

ועוד נראה בביאור דברי הרא"ש, דהנה הא דמחוייב כל אדם מישראל להפריש חברו מאיסור, הוא מחמת שני חיובים, מצות הוכח תוכיח את עמיתך ודין ערבות דכל ישראל ערבינן זה לזה. ובספר בית ישי סימן י' כתב לבאר, דמצות הוכח תוכיח היא מצוה לטובת החוטא, וכמשי"כ בתורה לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך, משמע שהיא מצוה בין אדם לחברו. משא"כ דין ערבות הוא בין אדם למקום, שכל אדם מישראל ערב כלפי המקום עבור כל ישראל, ואין חובתו במצוה נשלמת במה שהוא לבדו קיים המצוה, וכדאמרינן בסוטה ל"ז ע"ב אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שלא נדחתו עליו וכו' ע"ש. ולפ"ז כתב לבאר משי"כ במשובב נתיבות סימן ג', דרשאי כל אדם להכות את חברו כדי להפרישו מאיסור לאו, אבל לא כדי לכופו לקיים מצות עשה ע"ש. והוא משום דבאיסור לאו איכא מצות תוכחה, ושרי לכל אדם להכות את החוטא דאין זה בכלל איסור חבלה כיון דלטובתו הוא עושה. משא"כ בביטול מצות עשה דליכא מצות תוכחה וכמשי"כ הגינת ורדים או"ח כלל ג' סימן ט"ו, והוא בא להכותו מצד דין ערבות, אינו רשאי להכותו דאטו מפני שחפץ להשלים מצות עצמו בכל חלקי המצוה יהא חובל בחברו ע"ש.

והעולה לפ"ז דהא דהותר להכות את חברו אינו אלא היכא דמוטל עליו לדאוג לחברו, אולם היכא דאין מוטל עליו לדאוג לחברו ורק רוצה להפרישו מדין חיוב ערבות שיש לו, אסור להכותו. ואף שעיי' יוצא גם טובה לחברו, מ"מ כל שלא מוטל עליו לדאוג לחברו אסור לו להכותו, דרק על ב"ד מוטל אחריותו חבירו.

והנה בשו"ת אבני נזר יור"ד ח"ב סימן תס"א כתב לחדש, דמצות הוכח תוכיח נאמרה רק לעובר עבירה במזיד, אבל לא לעובר עבירה בשוגג, דעובר עבירה בשוגג מוטל עליו להוכיחו רק מדין ערבות. ושכ"כ המ"א סימן תר"ח ובשו"ע הגר"ז שם ע"ש.

ולפ"ז נראה, דלא הותר לאפרושי מאיסורא במקום כבוד הבריות אלא בעובר עבירה במזיד, שאז מוטל עליו להוכיחו ולדאוג לטובתו מדין הוכח תוכיח את עמיתך, שכיון שדורש את טובת חברו ליכא איסור מבניש חברו [ועיין במנ"ח מצוה ר"מ]. משא"כ היכא שחברו שוגג שאין מוטל עליו לדרוש טובתו, וכל חיובו הוא מחמת דין ערבות דאיכא עליה, אינו רשאי לבניש, דאטו משום שחפץ להשלים מצות עצמו, יהא מבניש את חברו.

ולפ"ז יש ליישב נמי מה שהאריך בשאגת אריה סימן נ"ח לרחות דברי הרא"ש ע"פ דרכו שהבאנו לעיל דמחלוקת הרמב"ם והרא"ש היא, דדעת הרמב"ם דכיון דצאל הלוש הוי קו"ע מחוייבים להפרישו. ודעת הרא"ש דאולינן בתר המפריש, וכיון דלדידיה הוי שוא"ת א"צ להפרישו. וכתב השאגת אריה דהדבר תלוי בהא דאמרינן בשבועות דף ל' ע"ב, אמר רבה בר הונא האי צורבא מדרבנן דידע בסהדותא, וחילא ביה מילתא למיזל לבי דינא דזוטר מיניה, לא לזיל. אר"ש בדרי"א אף אגן נמי תנינא מצא שק או קופה וכו'. ה"מ בממונא, אבל באיסורא אין חכמה ואין תבונה לנגד ה', כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב, וחייב להעיד באיסור גם בפני ב"ד דזוטר מיניה. ובתוס' ד"ה אבל, הקשו דהא מבואר בברכות דכבוד הבריות דוחה איסור דאורייתא בשוא"ת, ואם כן ה"נ מה שיהא נמנע מלהעיד באיסורא הלא אינו אלא עבירה בשוא"ת, וראוי לפוטרו משום כבוד הבריות. ותיצו דדוקא גנאי גדול כההיא דפושט בגדי בשוק דוחה איסור בשוא"ת, אבל להעיד בפני ב"ד דזוטר ממנו אינו

דאסמכה אולפני עור לא תתן מכשול, גדול כבוד הבריות שדוחה לית שבתורה, וא"צ לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו ע"ש.

המורם מכל האמור, דישנן ד' שיטות בביאור דברי הרא"ש שאין צריך להפריש עובר עבירה בשוגג במקום דאיכא כבוד הבריות, א. משום דאזלינן בתר המפריש, ולדידיה הוי שב ואל תעשה דמבואר בגמ' דנדהה משום כה"ב. ב. כיון שהנכשל שוגג קיל איסוריה ונדהה משום כבוד הבריות. ג. כיון שהנכשל שוגג אין חיוב תוכחה. וכל החיוב להפרישו הוא רק משום ערבות, ואין רשות לביישו משום ערבות. ד. חיוב אפרושי מאיסורא אינו אלא מדרבנן, ונדהה משום כבוד הבריות.

ולפי מה שכתבנו לק"מ, דטעמו של הרא"ש דאין צריך להפרישו, הוא משום שהנכשל שוגג ואין לחבירו רשות לביישו ולצערו כיון שלא מוטל עליו לדרוש את טובתו, ואינו משום דחשיב שוא"ת. ובסוגיא בשבועות אפשר דמייירי במזיד, ולכן דנו התוס' שאין צריך להוכיחו רק מדין שב ואל תעשה. וכעין זה כתבו בשו"ת כתב סופר חיו"ד סימן קס"ט ובפרי יצחק ח"א סימן כ"ו, דהרא"ש מייירי בשוגג דוקא משום דקיל איסורא, ושאיני התם דהוי מזיד. ועיין בפרי"ט סימן נ"ג ד"ה מה שכתב.

והב"ח ביו"ד סימן ש"ג כתב בביאור דברי הרא"ש, דאם חבירו אינו יודע אין צריך לומר לו בשוק, כיון דאין חיוב אמירה זו אלא מדרבנן

גנאי גדול וכו'. ועי"ל דכשעושין איסור על ידו לא מיקרי שוא"ת, והכא כדפירש בקונטרס, כגון שבאה אשה לפני חכם להתייר לנישא, ותלמיד זה יודע שבעלה חי, שאם הוא יכבש את עדותו בשוא"ת, תעשה האשה ובעלה שתנשא לו איסור בקו"ע ע"ש. ומבואר בתוס' בתירוץ השני דכל דהנכשל יעשה איסור בקו"ע, אינו נדהה מפני כה"ב ודלא כרא"ש. וע"פ יסוד זה כתב להוכיח מדברי רש"י והרמב"ן דלא ס"ל כסברת הרא"ש, משום דמדבריהם מוכח דלא ס"ל כתירוץ הראשון בתוס' לחלק בין גנאי גדול לגנאי קטן, ובע"כ דס"ל כתירוץ השני שבתוס' ודלא כרא"ש, ע"ש באריכות.

לקט הלכה

הרה"ג צבי וייסבלום שליט"א נולד "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

ושו"ע דמהני "על פיו" - והניח הבה"ל בצ"ע למעשה, ואז אנו רואים כאילו קורה זו יורדת עד המים (מדין "פי תקרה") וחולקת בין הרשויות, וגם אין לחוש אז שמא ידלה משל חבירו, דשיערו חכמים שאין דלי מהלך (בתוך המים - לצדה האחר של המחיצה) יותר מד"ט, ואף שעכ"פ דולה מתחת הקורה והלא הוא רשות של שניהם - קל הוא שהקילו חכמים במים (סק"ח ט', ובה"ל ד"ה וכו').

ובבה"ל (שם) הביא עוד מדברי הרשב"א דה"ה **כשהמחיצה רחבה ד"ט** ג"כ מהני. [א.ה. ופירוש דבריו (שמעתי מה"ר יהודא לוי שליט"א וכו"ע"ז בשונה הלכות) דהיינו כשעושה מחיצה בתוך אוגן הבור מלמעלה (גבוהה י"ט - משפת הבור אל למטה ממנו) (ולשם כך), בזה אם רחבה ד"ט מועיל אף שאין טפח ממנה משוקע במים, דכשם דע"י מחיצת פ"ת ורוחב ד' מועיל, ה"ה מחיצה כה"ג כשגם רחבה ד' מועיל, דמדון פ"ת נלמד דכל שאין חשש שידלה משל חבירו - סגי במחיצה שאין מוגעת למים (דתרתי בעינן במחיצות אלו, הא' שיהא הרשויות מחולקות במחיצה, דאלה מעורבות ופרוצות ב' החצרות זו לזו, ובמים הקילו בזה במחיצה תלויה, ועוד בעינן (שם אחר שחילקנו הרשויות) שלא יהא הדלי נכנס לתוך הרשות השני ודולה משם (ולזה מהני טפח משוקע במים - או שיהא במחיצה רוחב ד', והא ודאי דאין כוונת הבה"ל דמחיצה זו מהני מדין פי תקרה, דהרשב"א מבאר דבריו להדיא אף דאין נחשב פ"ת].

בור שבשביל שבין ב' חצרות (ודין אין אדם אוסר על חבירו דרך אויר)

א. באר שבאמצע השביל שבין ב' חצרות: דהיינו שיש ב' חצרות ומכוי קטן כעין שביל ביניהם, ושייך לבני ב' החצרות, ובור בתוכו, ואין פתחים מהחצרות למכוי זה, אלא שניהם משתמשין בו ע"י שלשול הדלי מן החלון לדלות מן הבור, ויש בזה ב' אופנים:

- אם הבור רחוק מכתלי ב' החצרות ד"ט:** דאז צריך להשתמש בו ע"י "זריקה" שזורק הדלי למרחוק (ד"ט), לכו"ע מותר לדלות ממנו (וא"צ אפ"י לעשות זיוין כדי להתייר), "שאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר", וכיון שא"א להשתמש כאן אלא ע"י זריקה באויר מותרים אף שלא עירבו ביניהם.
- ובאופן שסמוך אצל שניהם תוך ד"ט:** בזה יש ב' דעות, לדעה א' (שו"ע והרמב"ם) ג"כ מותר דס"ל דכל שצריך להשתמש דרך החלון נקרא "דרך אויר", וכ"ש אם לאחד הוא תוך ד"ט ולשני הוא יותר מד"ט, דודאי אין השני המופלג יכול לאסור על הסמוך שתשמישו בנחת, ולדעה ב' (הרמ"א - מרש"י וע"ר) אין נחשב זה תשמישו דרך אויר כיון שמשתמש בו בנחת (ע"י שלשול), ואוסרים זע"ז אף שאין לה תשמיש במכוי אלא ע"י החלונות. וכ' המ"ב שהלכה כדעה זו שהיא דעת רה"פ [ובבה"ל הביא קושיא האחרונים מדין מרפסת המופלגת מן העמוד ד"ט, ואעפ"כ אוסרים על בני החצר, והלא תשמישם הוא דרך אויר, והביא דהרשב"א הקשה כן, ות"י דאירי כשהם שותפים בעמוד ומשתמשים בו (בני העליה) בחול דרך החצר, ולכן לא נקרא תשמישו דרך אויר, וע"ע בשע"צ סק"ט שתמה אמאי לא העתיק בשו"ע שיטת ר"י (המובאת בב"י) שהחמיר יותר (דאין מותר להשתמש בשביל זה שבין החצרות - אא"כ הבור חולקו לכל אורך השביל, דאל"ה אוסרים החצרות זע"ז אף שתשמישו רק דרך החלון, או באופן שממילא שניהם אוסרים שם כגון שהוא רה"ד או כרמלית (ולבור מותר לדלות כשחולתו עשרה ומשתמשים בו דרך למעלה מ"י שהוא מקו"פ)] (ס"ב ומ"ב ושע"צ ובה"ל ד"ה שאין).

ובאופן שיש לאותו שביל "פתחים" מן החצרות, בזה (להרמ"א) **אוסרים** להשתמש בו (כשלא עירבו) **אפילו דרך החלון**, דכיון שהוא של שניהם ואינם מעורבים אוסרים זע"ז, ואפ"י ע"י הוצאת זיוין לא יהני, ואין חילוק בין הבור סמוך או מופלג (ומש"כ המג"א לדעה א' מותר כשהוא סמוך (תוך ד"ט), תמהו האחרונים דלהרמב"ם (שהוא דעה א') מותר גם במופלג כשמשתמש דרך החלון - אף שיש לשביל פתחים לחצר, ורמ"א שאסר ס"ל כרש"י ורה"פ, וי"א עוד דהרמ"א ס"ל דגם הרמב"ם מודה דביש פתחים אסור בכל גווני) (סק"י ושע"צ סק"ט).

ב. שתי חצרות וביניהם ג' חורבות: ואין בחורבות דירין, ופרוצות החורבות זו לזו יותר מעשר אמות, והחצרות פתוחות לחורבות **בחלונות** (ולא בפתחים), ומשתמשים בחורבות ע"י זריקה מן החלון, ודינם כך: כל אחת מהחצרות מותרת להשתמש בחורבה שסמוכה אצלה ע"י זריקה, ואסורה בחורבה הסמוכה לחברתה. **והאמצעות מותרת לשניהם,**

יש תרתי לריעותא ולשני חדא לריעותא, דהרי כאן לחצר יש תרתי לריעותא זריקה ושלשול ולמרפסת רק חדא, ואסרינן אתרוהויהו).

ג. תל או עמוד השייכים לאחד מן הרשויות אף דתשמישם בקשה, והרשות האחרת (שאין שייך לה) תשמישה בנחת, נותנים אותו לבעליה (סק"ד ושע"צ סק"ב).

ד. תל או עמוד שאין ברחבם ד"ט הוי מקו"פ, ומותר לשניהם להשתמש בו בכלי בתייהם (בה"ל ס"ב ד"ה ויש).

ה. עמוד גבוה י"ט העומד בחצר ונמוך י"ט מהמרפסת (ושייך לשניהם), ועשו בני המרפסת "דקה" (מ-מבצה) רחבה ד"ט (ולמג"א - גבוה ד"ט), והוא כמו אצטבא הבולטת לפניו, אין המרפסת אוסרת על בני החצר (וכ"ש כשאין העמוד גבוה י"ט), דכיון שעשו "הפסק" לפני המרפסת, גלו דעתם שסלקו עצמם מן החצר (ס"ג מ"ב ושע"צ, ועי' בה"ל ד"ה היתה שהביא הב"י שמפקפק דלשי' הרמב"ם אין מקור לדין זה, ושבתית מאיר מיישבו קצת).

ו. זיזים הבולטים מן הכתלים דינם כעמוד, ואם רחבים ד"ט ושייכים לשניהם בשותפות, ועירבו בפ"ע, ולא עירבו זע"ז, אם גבוהים י"ט (היינו מעל גבם) מן הקרקע ונמוכים פחות מ"י מהמרפסת - נותנים לבני המרפסת וכו', **ואם יש בין החצר למרפסת גובה יותר מכ' טפחים זיזים שעד י"ט תחתונים** נותנים לבני החצר, **וזיזים שבתוך י"ט סמוך למרפסת** נותנים לבני העליה, **וזיזים שבין עשרה תחתונים עד תחילת עשרה העליונים** שניהם אוסרים בו, ואין משתמשים בהם אא"כ יערכו שתייהם יחד (ס"ד ומ"ב).

וכשהכותל גבוה פחות מכ' טפחים, והויז עומד באמצע שאין ממנו עשרה טפחים לקרקע - ולא לעליה שניהם אוסרים, כיון דהוי לשניהם בנחת (סקט"ו ושע"צ סק"ג).

ואם אין בזו רוחב דע"ד הוי מקו"פ, ושניהם יכולים להשתמש בו בכלי הבית (סק"ד).

בור שבין ב' חצרות (מסי' שע"ו)

א. בור שבין ב' חצרות: אם עירבו ביניהם שפיר דמי לדלות שניהם ואפ"י בכלים ששבתו בבית, וכן יכול להכניס המים אל הבית.

ואם לא עירבו ביניהם, או כשאין יכולים לערב, כגון שאין ביניהם פתח או חלון רחב דע"ד (שקצתו בתוך י"ט), אף שמחיצת הכותל עוברת ע"ג הבור וחולק אותו בין ב' החצרות (ע"ג קרקע) אין מועיל לחלקו בין הרשויות ולהתייר לדלות מהבור, דהוי כאילו כל א' ממלא מרשות חבירו, ואסור לדלות ממנו בכלים ששבתו בבית, וכן אם דלו ממנו מים בכלים ששבתו בחצר (דזה מותר בלא עירבו ואף דלא תיקנו - דכל החצרות רשות אחת הן), אסור להכניס מים אלו לבית, ואפילו אין במים עומק עשרה צריכה תיקון, ובלא"ה אסור דסו"ס הרי רשות שתייהם בה (ול"ד להא דסי' שנו"י סק"ב) (ס"א וסק"א-ג, וסק"ו ובה"ל ד"ה בור) [א.ה. ויל"ע במים שאין עמוקים עשרה מזה דסי' שני"ה ס"ד דלשו"ע לא מהני תיקון מחיצה, ובתוס"ש (סי' ה"ג) נראה דנטה לכא"י כהשו"ע, וצ"ת].

ב. ואם עשו לו מחיצת עשרה בתוך אוגן (חלל) הבור ע"מ לחלק ביניהם על ידה, מהני, וצריך שתהא אותה מחיצה נתונה חלקה בתוך המים וחלקה מחוץ להם, דהיינו **שעכ"פ יהי טפח ממנה משוקע בתוך המים**, דע"ז שוב אין הדלי נכנס להדיא לחלק חבירו, **וכן** אם נתונה כולה בתוך המים (ואפ"י מגעת עד הקרקע וגבוהה הרבה), מ"מ בעינן שיבלוט עכ"פ **טפח חוץ למים** שיהא היכר שהמחיצה מחלקת בין הרשויות שיהא כל א' דולה מרשותו, ואף שאין המחיצה מגעת לקרקע - קל הוא שהקילו חכמים במים" להתיר בהם במחיצה כזו (סק"ג-ח' - ועי' בה"ל ד"ה וצריך שהביא קושיא הפוסקים למה בגוונטרא לא הצריכו שיהא טפח ממנה משוקע במים, ובב"י ת"י וכ"ה ברשב"א דברשות של ב' אנשים חמיר טפי מה שהולך אצל חבירו, ול"ד לגוונטרא שששהולך לחוץ אינו הולך לרשות של אחר, ובאחרונים כ' תירוצים נוספים יעו"ש [א.ה. עי' שו"ע הגר"ז דמשמע דע"י שיקוע טפח אף דאכתי אזיל תחתיו לשל חבירו, מ"מ אין ניכר להדיא ומהני, ובל" המ"ב משמע לכא"י שהבין ככוונת הראשונים דע"י שטפח במים מונע את הליכת הדלי לצידו השני, ויל"ד. ודע עוד דברש"י וכמה ראשונים נקטו כהדעות דא"צ שתהא המחיצה משוקעת במים כלל, והובאו בב"י, אלא דלדינא נקטינן כשאר הפוסקים].

ג. קורה: אופן נוסף לתקן שיוכלו לדלות ממנו (בכלי בית וכו') אף שאין מעורבין, הוא ע"י שיתן (ע"מ להתיר לדלות) קורה **רחבה ד"ט** ע"פ הבור (וברשב"א ור"י) משמע דדוקא **בתוך** אוגן הבור מהני (ודלא כרמב"ם

בדיני מרפסת וחצר (מסי' שע"ה)

א. "מרפסת" הגבוהה עשרה טפחים או יותר מן החצר, ונכנסים דרכה לעליות הפתוחות לה, ועולים אליה מן החצר ע"י סולם, וכן בני העליות יורדים דרך סולם זה לחצר, ויוצאים דרך החצר לרה"י: **אם כל אחת עירבה לעצמה,** דהיינו בני החצר לחוד ובני העליות לחוד, אין אוסרים זע"ז, ד"סולם" תורת "פתח" עליו, ולכן יכולים לערב כל אחת לעצמה ואין חייבים לערב יחד. **ומותרים בני החצר להוציא אליה כלי הבית, ובני העליה מותרין להוציא מבתיהן למרפסת, אבל אוסרים** להוציא **כלי בתי החצר אל המרפסת,** ולא כלי העליות אל החצר, כיון שלא עירבו ביניהם יחד (ס"א וסק"א ב' ושע"צ).

ואם בני המרפסת (העליות) לא עירבו בינם לבין עצמם כלל שניהם אוסרים להוציא מבתים לחצרות, דכיון דבני המרפסת לא עירבו ואוסרים במקומן, אוסרים ע"י דריסת הרגל שיש להם בחצר גם על בני החצר (אף שהם עירבו לעצמם) ד"רגל האסור במקומה - אוסרת" (סק"ג).

ואם אין המרפסת גבוהה עשרה מן החצר, הרי היא כחצר וצריכין לערב יחד דוקא ובלא"ה אוסרים (דהוי כמו חצר שחציה עירבה לעצמה וחציה לעצמה, שאוסרים) (סק"א).

ב. תל או עמוד (הרחב ד"ט על ד"ט) **העומד בחצר, ושייך לשניהם** (גם לבני המרפסת), **ועירבו כל אחת בפ"ע:** אם לבני האחת הוא "תשמישו בנחת", ולשני "תשמישו בקשה", בזה נותנים אותו **לאותם שתשמישו בנחת,** ויכולים הם להניח עליו **מכלים ששבתו בביתם,** ואין בני האחרת יכולים לאסור עליהם (שהם אוסרים להניח בו מכלים ששבתו בביתם), **ואם לשניהם תשמישו ב"קל", או לשניהם ב"קשה,"** שייך העמוד לשניהם ואוסרים זע"ז, **ושניהם אוסרים** להניח שם כלי הבית, **מאחר שלא עירבו יחד** (ס"ב וסק"ה).

ונחשב תשמישו בנחת: כשא"צ "זריקה", היינו לאפוקי **כשגבוה מהרשות י"ט** דנחשב אז ע"י "זריקה", **וכן כשא"צ "שלשול"** דהיינו **כשאינו נמוך מהרשות הסמוכה לו י"ט,** רק הוא תוך גובה י"ט להרשות, **אבל כשצריך "זריקה" או שלשול להשתמש בו** הוי תשמישו בקשה, **ואם הוא מופלג ב"משך" ד"ט** דהיינו **שרחוק** מהרשות (לרוחב) ד"ט הוי ג"כ תשמישו בקשה (כגון שעומד בחצר במרחק ד"ט מכותל המרפסת אף שאין נמוך ממנה י"ט) (שם), **ולכן:**

- אם העמוד אין גבוה י"ט מהחצר וגם אין נמוך מהמרפסת י"ט:** שניהם אוסרים, ואוסרים זע"ז, מאחר **שלשניהם הוא בנחת** (ס"ב).
- אם העמוד "גבוה י"ט" מהחצר ונמוך פחות מ"י"ט מהמרפסת** (וסמוך לה תוך ד"ט במשך): נותנים אותו לבני המרפסת שלהם הוא בנחת ולחצר בקשה (ס"ב שו"ע ורמ"א).
- אם "אין" גבוה י"ט מהחצר, והוא נמוך י"ט מהמרפסת, או שמופלג מהמרפסת משך ד"ט** (אף שאין נמוך), נותנים אותו לבני החצר (בנחת), ואין המרפסת מותרת בו שלה הוא תשמישו בקשה (סק"ו, ז).
- אם "גבוה י"ט" מהחצר, ונמוך י"ט מהמרפסת** (וסמוך לה במשך), **או שרחוק ד"ט מהמרפסת ואין נמוך ממנה י"ט:** הוי **לשניהם בקשה, ואוסרים** זה על זה (סק"ח וסק"י).
- אם גבוה י"ט מהחצר, ונמוך י"ט מהמרפסת וגם מופלג ממנה (במשך) ד"ט, נחלקו הפוסקים:** י"א דכיון דלמרפסת איכא תרתי לריעותא דגם בשלשול וגם מופלגים, אי"כ נחשב לבני החצר יותר בנחת (כלפי המרפסת) דלהם יש רק קושי אחד, **ונותנים אותו לבני החצר, וי"א** דגם בזה נחשב "לשניהם בקשה" שאוסרים זע"ז (סק"א).

6. בור העומד בחצר (ומשותף לשניהם) ומוקף חוליא גבוהה י"ט, וסמוך למרפסת תוך ד"ט: בזה אף דלכא"י לבני החצר הוא בקשה ולבני המרפסת הוא בנחת (כשאין חולית הבור נמוכה ממנה י"ט), מ"מ כיון שצריכין לשלשל י"ט כדי למלאות מהמים שתוך הבור **הוי לשניהם בקשה, ואוסרים** לשלשל - או לזרוק **דלי ששבת בבית** - או בעליות כשלא עירבו יחד, **וכן אוסרים להכניס המים** לבתייהם (אף שדלאום בכלים ששבתו בחצר), **ואפילו אם המים מגיעים עד גובה החוליא** שסמוכה למרפסת, **מ"מ אסור גזירה שמא יחסרו המים בשבת** (ויהיו נמוכים מ"י"ט מהמרפסת) ויוסיפו להשתמש בהם כבתחילה, **אבל אם בור זה מלא בדבר שאינו ניטל בשבת** הוי כשאר עמוד ונותנים בכה"ג לבני המרפסת (סק"א ושע"צ, ועי' ש"ע סק"ט שהביא מזה ראי' לאוסרים, כשלאחד

הטעם: דמה שפרוצות זו לזו אין אוסר אותם, דכיון דאין בו תשמיש גמור בחול (דאין לה פתח אליו) אין הפרצה אוסרתו, ואף שחבירו משתמש בחול ע"י זריקה גם בחצר הסמוכה לשני, מ"מ אין זריקה כזו הרחוקה נחשבת כתשמיש לאסור עליו, ומה שאסור בסמוך לחבירו בשבת, הוא מפני ששייכת יותר לחבירו שיש לו בה תשמיש נוח ג"כ ע"י שלשול (ואצלו הוא בקשה), ואם יזרוק לשם יאסרנה עליו - ולכן נותנים אותה לאותה שאצלה בנחת, **והאמצעי** העומדת בשובה בין החצרות (ולאפוקי בעומדת כחצובה דלקמן) מותרת בשניהם, דכיון דרחוקה משניהם ולתרייהו אינה אלא ע"י זריקה, אין תשמיש דרך אויר אוסר וע"ז (ס"ג וסקט"ז כ').

ואם היו שלשתן סמוכות לבתים, דהיינו שהאמצעי אין עומדת ביניהם אלא בצידים כנגד השתים כשלשה ראשי קנקן [כזה*], כל אחד מותר **בחורבה שאצלו** (דלשניה הוא תשמיש בקשה ע"י זריקה והראשונה בנחת בשלשול), **והחורבה האמצעית** הפתוחה בחלונות לשניהם **אסורה** דרשות שניהם שולטת בה בשוה, **ומ"מ אינה אוסרת על ב' החורבות האחרות** אף שפרוצה גם הוא להם, דלא אחמור רבנן במקום שאין לו תשמיש גמור שיהיה אסור משום פרוץ (ס"ג וסקט"א כ"ב).

חורבות שאין בהם דיורים אבל שייכות לבעלים אחרים (מלבד לבני החצרות הסמוכות להם): **לדעת רש"י** (ועו"ר) אף שאין אוסרות זו על זו מאחר שאין בהם דיורים מ"מ אסור **לטלטל בתוכם** (כלים של בתים אחרים) כיון דהם של בעלים אחרים, ולפי"ז הי' אסור לזרוק לתוכן. **ודעת תוס'** (ועו"ר) דכל שאין בהם דיורים מלבד שאין אוסרות על חצרות הפרוצות להם **גם בתוכם** מותר לטלטל, ולא אכפת לן במה שיש להם בעלים אם אין דרים בו תעה, והשו"ע שסתם ולא חילק אפשר דכוונתו ג"כ משום דבכל גווני שרי וכדעה זו, וכן נקטו בלבוש והגר"ז (בה"ל ס"ג ד"ה וביניהם) [א.ה. ועי' סי' ש"ע שעה"צ סק"ז מה שהשוה לפלוגתא דהכא, ועי' לקט הלכה סי' הנ"ל (בתחילתו) בדיני בית שער סוף אות ו' בהערה שם, וצ"ח].

ג. בית הכסא שבין שני בתים שלא עירבו יחד: ומקום מושב ביה"כ מיוחד לכל אחד לבדו, ומקום החפירה שלמטה שהצואה נופלת שם משותף בין שניהם, כיון דרשות שניהם שולטת בו אסורים, דהוי מוציא מרשותו לרשות השותפין שלא עירבו בה, ואם מקום המושב שייך לשניהם מותרים (דהוי כמוציא מחצר לחצר) דשתיהם רשות של שניהם, **והדרך לתקנו** כמבואר בסי' שניה ע"י שיעשה דף או קנה סמוך לנקב שהצואה נופלת עליו ומשם מתגלגלת לרשות של שניהם, ד"כוחו" בכה"ג שרי כיון שאין נופל להדיא, **ובדיעבד** אם שכחו ולא עירבו (ולא הי' תיקון הנ"ל) מותר ליפנות גדול כבוד הבריות (ס"ד ומ"ב, וסי' שניה ס"ב וג', יעו"ש עוד) (ומש"כ במג"א בטעם דאסור משום דהוי ככלים ששבתו בבית, פי' בשעה"צ סק"ה דאיירי אמה שאסר בד"מ בבה"כ שבין ב' חצרות", אבל הכא דאיירי בין ב' בתים א"צ לזה, ויעו"ש עוד).

בדין לשפוך מים ממרפסת של עליה אל חצר שאינה מעורבת (מסי' שע"ז)

א. הקדמה: הנה מבואר בסי' שני"ז (לענין שפיכת מים בחצר כשממנה יוצאים הם לרה"ר - כרמלית וכיו"ב), דבחצר שיש בה ד"א על ד"א מרובעות (או ט"ז מרובעות בצורות אחרות - וכגון ח' על ב' וכיו"ב) אין אדם מקפיד על מים שבה, כיון שבגודל זה יכול ליבלע סאתים מים (שהוא שיעור שאמדו חז"ל שרגיל אדם להשתמש ולשפוך כן בכל יום), **אבל בפחות מזה** שהיא חצר קטנה אדם מקפיד עליה (בימות החמה) שלא לשפוך בה כדי שלא תתקלקל במים ותיעשה רפש וטיט, **ולכן אסרו לשפוך בתוכה מים** דחיישינן שמא יחוס עליה וישפוך ממנה להדיא לרה"ר, א"כ יעשה בה עוקה (גומא) המחזקת סאתים מים, דכיון שיכולים המים לבוא אל העוקה שוב אין חוששין (ואפי' אם שופך הרבה התירו - מאחר שעשה היצרן יזכור ולא ישפוך לרה"ר להדיא).

ולענין חצר שאינה מעורבת (שבין ב' חצרות): פעמים שאסרו לשפוך אף ששופך בחצרו, כשהמים יוצאים ונשפכים ממנה לחצר ההיא, דגורו שמא יוליך כלי (הבית) עם המים שבו אצל העוקה שבחצר, דומה קצת בפרטיו לדינים הנ"ל בסי' שני"ז, וכפי שיבואר בסי'.

ב. שתי עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר שביניהם, ובכל עליה יש כמה דיורין ומרפסת לפניו שיורדים דרכה אל החצר, **אם החצר קטנה** שאין בה לרבע ט"ז אמה (דע"ד וכיו"ב) והוא בזמן ימות החמה: **1. אם עירבו ב' החצרות יחד** ויש עוקה בחצר, אפי' אם העוקה בצידה השני, מותרים שניהם לשפוך בה מים בין למרפסת ובין לחצר, וכן יכולים להוליך הכלי ולשפוך ממש בעוקה, דהרי מעורבין יחד (סק"ג, ועי' שעה"צ סק"ב).

2. ואם לא עירבו החצרות ביניהם ועירבו כל א' בפ"ע, אם כל א' מהם עשתה עוקה סמוך לה: מותרת כ"א לשפוך (בעליה או) במרפסת שלה וממנה ישנתו וירדו לחצר, דאינה אלא "כוחו", ו"כוחו" בחצר שאין מעורבת לא גורו (אבל לא ישפכו לעוקה שבחצר להדיא) (ס"א והעולה מהמ"ב ושעה"צ).

3. ואם עירבו כל א' בפ"ע, והאחת עשתה עוקה סמוך לה והאחרת לא עשתה (והעוקה רחוקה ממנה), אותה שהעוקה סמוכה לה מותרת לשפוך במרפסת, אבל השניה הרחוקה (אף דעירבה לעצמה) אסורה, דחיישינן שמא יחוס שלא תטנף החצר בדרך הליכת המים אל העוקה, ויוליך הכלי (מכלי הבית) עם המים אל העוקה שבחצר זו האסורה עליו (כיון שלא עירבו יחד) (ס"א וסק"ו, ז' ושעה"צ, ובה"ל ד"ה ואחת, וד"ה והאחת).

[א.ה. מש"כ "העוקה רחוקה", דאם היא סמוכה לשניה ג"כ גם היא מותרת (כשעירבה בפ"ע), **והוה כבי"ש שנקט כהתוס'** הדחשש הוא רק

מפני טינוף החצר, אבל להרמב"ם בפיה"מ ובהלכותיו דחששו שאם נתיר לאחרת שלא עשתה לשפוך לגומא יבואו להוציא מבתיהם לחצר בלא עירוב, א"כ אין מועיל מה שהגומא סמוכה גם לה, דכל שלא תיקנה היא בעצמה חיישינן שיעטו להוציא, וכמדוד' דזה כוונת ופי' הבה"ל (ד"ה ואחת)].

4. ואם האחת עירבה בפ"ע והאחרת לא עירבה: אף **שלכל א' יש עוקה** סמוכה לה, **אותה שעירבה** מותרת לשפוך (במרפסת או בעליה דוקא - אבל לא לתוך העוקה עצמה, העומדת בחצר שאינה מעורבת), **ואותה שלא עירבה אסורה**, בין לשפוך לעוקה, ובין לשפוך במרפסת (דאסורה אצלם - שאינה מעורבת), **ואפי' לשפוך בתוך הבית** ומשם יוצא למרפסת **ג"כ אסור**, שמא יחוס על קלקול ביתו וישפוך מבית להדיא למרפסת זו שאינה מעורבת (ונמצא מוציא מבית לחצר בלא עירוב) (סק"ה).

5. ואם אין עוקה בחצר אסורים לשפוך בה או במרפסת ובבתים שיצאו לחצר ואפי' עירבו ביניהם, דהלא היא חצר קטנה ויוצא לרה"ר (א"כ מבונה החצר בטוב שאין יוצאין ממנה, או בימות הגשמים וכיו"ב המבוארים בסי' שני"ז) (סק"ו).

6. ואם העוקה רחוקה מן העליה: אף אותה שעירבה אין העוקה מועילה לה, דעדין יש לחוש שמא יחוס על החצר שלא תטנף, ויוריד הכלי לחצר להדיא והיא אינה מעורבת (סק"א, ועי' שעה"צ).

7. ואם אין מרפסת לפני העליה: אף שלא עירבו בני העליה, מותרים לשפוך בביתם היורד לחצר, כשיש עוקה סמוכה להם, דהרי אין עובר במקום שאינו מעורב (היינו במרפסת) (שעה"צ סק"ג).

ג. ואם החצר גדולה (דהיינו שיש בה דע"ד ויותר - או כדי לרבע ט"ז אמות): **אם עירבו כל א' בפ"ע אף שלא עירבו ביניהם**, מותרים להוציא מהעליה למרפסת ולשפוך שם אף ששותת ויורד לחצר, דכיון דגדולה הוא (ויכולים המים ליבלע בה), אין מקפיד בזה לחוש על קלקול וטינוף החצר על ידם, **ולכן בין לא עשו גומא כלל, ובין אם האחת עשתה גומא** והשניה לא (וכ"ש כשעשו שתיהם) **מותר, ולא חיישינן** שמא יוליך הכלי עם המים לחצר (שאינה מעורבת) לשפכן בגומא, **כ"כ האחרונים, ודלא כהט"ו** הסובר דאם עשתה האחת גומא גרע טפי דאף בגדולה יש לחוש שיליכו (בני השניה) המים לחצר לשפכן בגומא (והם דחו ראייתו) (רמ"א ס"א וסק"ט י' ובה"ל ד"ה ואין).

ואם לא עירבו בפ"ע אסורים לשפוך למרפסת ואפילו לבית - וכנ"ל (אות ב' מס' 4) שהרי היא אינה מעורבת (סק"ה).

ד. חצר קטנה בימות הגשמים: ג"כ מותרים לשפוך בה, כשעירבו כל א' בפ"ע, דאין אדם חושש אז על טינוף החצר, דבלא"ה מטונפת ועומדת (בה"ל ד"ה ואין).

חצרות הפתוחות זו לזו, ורגל המותרת או אסורה במקומה אם אוסרת (מסי' שע"ח)

א. שלש חצרות (זו לצד זו וכדו') הפתוחות זו לזו, ופתוחות ג"כ כל א' מהם לרה"ר או למבוי: [כזה*] (דע"י הפתח שביניהם אם רצו יכולים לערב יחד), **אם כל א' מהחצרות עירבה עם האמצעית, אבל לא עירבו החצרות יחד ביניהם:**

החצרות אסורות זו עם זו, ומותרות כל אחת מהם עם האמצעית, והאמצעית מותרת ג"כ עם כל א' מהם (ס"א וסק"א ב').

וכל זה היינו כשלא נתרבו החצרות יחד ע"י העירוב שבאמצעית: וכגון שנתנה האמצעית עירובה בזו ועירובה בזו, או אפי' כשנתנו החצרות עירובן באמצעית אלא שנתנוהו בה בב' בתים (או בבית א' ובשני כלים כשלא נתמלא עדין כלי הראשון) דאז אין העירוב מצרף החצרות יחד, **אבל אם נתנו ב' החצרות עירובן בבית א' באמצעית, ובכלי אחד (או בב' כלים כשנתמלא הראשון), דבזה העירוב מצרף להחצרות, כולן מותרות זו בזו (ס"א וסק"ג-ד).**

ובאופן שהחצרות אלו פתוחות זו לזו **אבל לא לרה"ר**, אלא יוצאים דרך החצונה, יבואר לקמן בדין רגל המותרת במקומה.

ב. (הקדמה) רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה, והאסורה במקומה אוסרת: דהיינו כשיש ב' חצרות זו לפניו מזו, והפנימית "דריסת רגליה" על החצונה, שכדי לצאת למבוי או לרה"ר צריכה לעבור דרך חצר החצונה ולא עירבו החצרות ביניהם, **הכלל בזה: דאם הפנימית אסורה במקומה** שלא עירבו בני הפנימית זה עם זה, ונמצא שאסורים להוציא מבתיהם לחצרים, **מכיון שדריסת רגלם עוברת על החצונה, אוסרים על בני החצונה ג"כ** מלהוציא בחצונה, אף שהם עירבו ביניהם.

אבל אם הפנימית מותרת במקומה: דהיינו שבני הפנימית עירבו ביניהם, או שדר שם יחידי שא"צ לערב, אף שלא עירבו הפנימים עם החצונים, אין דריסת רגליהם אוסרת על בני החצונה (כשהם מתקנים כגון שעירבו או שדר שם יחידי), ומותרים להוציא מבתיהם לחצרים (סק"א-ג' וסעיף ה'). **ובאופן שעירבו שניהם יחד** ושכח א' מבני החצרות ולא עירב, בזה יש חילוק בין אם השוכר הוא מהפנימית או מהחצונה ומטעם שיתבאר בס"ד, ונבאר בס"ד מפרטי הדינים:

ג. אם יחיד דר בפנימית ויחיד בחצונה: אף שלא עירבו ב' החצרות זו עם זו, אין היחיד שבפנימית אוסר על החצונה, מאחר שהוא מותר בשל עצמו, "ורגל המותרת במקומה" אינה אוסרת, **ובכלל יחיד** נחשב ג"כ כל שא"צ בני החצר לערב ביניהם, **אף שהם כמה בני אדם**, וכגון שאוכלים כולם על שולחן אחד, או בניים וכיו"ב המקבלים פרס מאביהן, או המשאיל דירותיו לאחרים ויש לו בהם כלים שאין ניטלים בשבת, וכל כיו"ב (ונתבאר בסי' ש"ע), כולם כיון שהם כיחיד וא"צ לערב ועו"ז אין אוסרים כשהם בפנימית על בני החצונה (ס"ד ומ"ב).

וכן אם יחיד דר בפנימית ושנים בחצונה, ועירבו השנים שבחצונה ועו"ז: ג"כ מותר, ולא גורינן שמא יבוא להתיר גם כשיש שנים בפנימית (ולא עירבו) (שיחשבו דמכו שיש בחצונה שנים כך גם בפנימית יש שנים - והרי לא עירבו) (סק"ח).

ד. ג' חצרות זו לפניו מזו, ויחיד בכל אחת: אף ששניהם (הפנימי והאמצעי) דורסים בחצונה, אין אוסרים אותה, מאחר שכל אחת מותרת במקומה (ס"ה).

ה. אם עירבו בני הפנימית לעצמם ובני החצונה לעצמם, ולא עירבו יחד: ג"כ מותרים כל אחת בשל עצמה, ואין דרוסת רגלם של הפנימית בחצונה אוסרת את החצונה, דרגל המותרת במקומה (הפנימיים ע"י שעירבו כדין) אינה אוסרת שלא במקומה. **וה"ה כשהם שלש חצרות** זו לפניו מזו ויוצאים דרך החצונה וכל אחת עירבה לעצמה, אין אוסרים את החצונה, ואף שהאמצעית אסורה בפנימית ופנימית באמצעית, מ"מ כיון שכל אחת בשל עצמה מותרת אינם אוסרות על החצונה (ע"פ ס"ה וסק"ב).

ו. ואם דרים שנים בפנימית ולא עירבו ביניהם, אף אם בחצונה דר יחיד, או רבים שעירבו ביניהם, **דריסת רגלם** של בני הפנימית **האסורה במקומם, אוסרת גם את בני החצר החצונה** מלהוציא בחצרים (ס"ה).

ז. בעירבה הפנימית והחצונה לא עירבה (או ששכח אחד מבני החצונה ולא נתן חלקו בעירוב ונמצא עירובם בטל): הפנימית מותרת והחצונה אסורה, דהרי אין דריסת הרגל של החצונה דרך הפנימית, שאם ירצו יכולים לסגור פתחם והחצונה לא תוכל לעכב בעדם (ס"ב וסק"ז י"א).

ואם החצונה עירבה, והפנימית לא עירבה, או ששכח אחד מן הפנימית ולא נתן בעירוב, שניהם אסורות, דכיון שהפנימית נאסרה ע"י שכחתו, היא חצר האסורה במקומה האוסרת (ס"ב ומ"ב).

ואם רוצה השוכח (מן הפנימית) לבטל רשותו להחיר הטלטול: צריך לבטל רשותו לבני הפנימית, **וגם לבטל רשות דריסת הרגל שיש לו בחצונה**, ולא סגי במה שביטל רשות להפנימית, דאף שהם מותרים שם מ"מ **המבטל עצמו** הרי **אסור** להוציא מביתו לחצר, וא"כ הוי שוב רגל האסורה במקומה ואסור על החצונה (עד שיבטל וכו') (סק"א ושעה"צ סק"ב) [א.ה. ועי' לקמן סי' שפ"א ס"ב וסק"ג דמ"מ מותר ליכנס ולצאת דרכם כשצריך, דעיקר "דריסת הרגל" היינו עם עשיית תשמיש, ולא המעבר בעלמא].

ח. בעירבו ב' החצרות יחד ונתנו עירובן בחצונה, ושכח א' בין מן הפנימית ובין מן החצונה ולא עירבו: **שתייהם אסורות** (עד שיבטל רשותו לבני ב' החצרות) **דאם השוכח מהחצונה,** החצונה אסורה שלא עירבה, והפנימית אסורה דכיון שעירבו יחד והעירוב בשניה ונמצאת הפנימית דרה בחצונה (האסורה) ע"י עירוב זה, ואין מועיל שיסתלקו מהם ויסגרו הדלת מאחר שהעירוב מונח אצל האחרת, וכשיסגרו ישארו בלא עירוב (ועירוב משום דירה, וליכא). **ואם השוכח מהפנימית,** החצונה ג"כ אסורה ע"י רגלם של הפנימית (האסורה במקומה) העוברת עליהם (ס"ג וסק"ד ט"ו).

ואם נתנו שניהם העירוב בפנימית: בזה יש חילוק, דאם **השוכח מן הפנימית, שניהם אסורים**, אף החצונה מאחר דהם כחצר אחת (ששכח אחד מהם), **א"כ יבטל רשותו לשתייהם**, דבביטול לפנימית לא סגי להם (לפנימים) - ואין יכולים לסגור פתחם ולהסתלק מן החצונה - וליחשב כחצר נפרדת שהעירוב בתוכה, דכיון שהעיוות בא מהם אין יכולים לבטל השליחות והעירוב של ב' החצרות יחד (סקט"ז ושעה"צ סק"ג).

אבל אם השוכח מבני החצונה, פנימית מותרת, דיכולה להסתלק ולנעול פתחה ולהשתמש בשלה (דהעירוב אצלם), ואף שנתעכבו שתייהן יחד (והורגלו בני החצונה ע"י זה להשתמש גם בפנימית) **מ"מ יכולה לחזור בה** ולומר לה "לתקוני שיתפתך ולא לעותי", דלא הי' בדעתו שיעוות אחד מבני חצרך ולא יתן חלק בעירוב (סק"ז).

ט. עוד פריטים בשוכח ב' חצרות זו לפניו מזו, מבוארים בסי' שפ"א (ס"ב).

חצרות ובתים ביניהם (מסי' שע"ט)

א. שתי חצרות ושלשה בתים ביניהם הפתוחים זה לזה, ופתוחים ב' החצונים לחצרות, [כזה*]: רוצים לעכב כולם יחד, אם נתנה האחת עירובה **בבית האמצעי** שבין ב'

חצר	בית	בית	בית	חצר
חצר	בית	בית	בית	חצר

אחד וכיו"ב), מועיל להם לערב כל הבתים והחצרות יחד, **ואף שאותם ג' בתים לא נתנו חלק בעירוב** ג"כ מהני, משום דכל בית **שאצל החצר** חשוב לו כ"בית שער" (אל האמצעי) כיון שמוליכין עירובן לאמצעי דרכו (ואף אם בימות החול אין להם רשות לעבור בבתים, אפ"ה כיון שהניחו עירובן באמצעי, ע"כ נתרצו ב' בתים החצונים לעבור דרך עליהם בשבת כשירצו לאכול העירוב), **ובית האמצעי פטור מליתן** כיון דהוא בית שמניחין בו העירוב (ס"א מ"ב ושעה"צ).

וי"א דאפי' אם נותנים עירובן בשאר בתים שבחצרות (ולא באותן ג' שבין החצרות) ג"כ אותם שלשה חשובים כ"בית שער" ופטורים מליתן פת, כיון שעוברים דרך עליהם להניח העירוב בחצר האחרת, **וה"ה** אם נותנים בא' מבתים **החצונים** שבין החצרות ג"כ שלשתן פטורים, דהשנים האחרים הם בית שער להוליך אליו, ובית זה שנתנו בו פטור כדון בית שהניחו בו העירוב (סק"ג ושעה"צ סק"ג).

ב. ואם יש ב' בתים בין החצרות, ונתנה חצר זו עירובה בבית **הסמוך אל האחרת**, וכן האחרת נתנה עירובה בבית (השני) הסמוך לחצר זו: **לא קנו העירוב כלל**, דכל א' הניח עירובו בבית שער של חצר האחרת (ס"ב).

בדין ביטול רשות (מסי' ש"פ)

א. ביטול רשות - הקדמה: מי שלא עירב עם בני החצר, אוסר על בני החצר מלהוציא מבתיהם לחצר, והתקנה לזה (אם ירצה) **שיבטל להם רשותו** שאומר "רשותי מבוטלת לכם", או "קנייה לכם", ועי"ז נחשב שמסתלק מרשותו ושוב אינו אוסר עליהם, ומועיל אפי' בהזיד ולא עירב עמהם, ואינו מענין קנין להצריך סודר וכדו' או להיות אסור לבטל משתחשך, אלא **סילוק בעלמא, ולכן א"צ סודר ומותר אף משתחשך, ואף דבתחילת שבת הי' אסור** מהני הביטול להתיר מכאן ואילך (ס"א מ"ב ובה"ל).

ותבאר בסימן זה כמה פרטי וחילוקי דינים בענין ה"ביטול", כגון בין אם מבטל **רשות חצרו** או **גם רשות ביתו**, ובין **מי ביטל - ולמי ביטל**, ואם מותר **המבטל** להוציא מרשותו - ומרשותם, ואותם שביטל להם - להוציא מרשותו, ובס"ד יתבאר.

ב. אם אינו רוצה לבטל רשותו אלא "להשכיר" להם: י"א דמועיל כמו ביטול, וי"א דאין שכירות מועילה בישראל, דלא תקנו שכירות אלא בגוי, והמג"א מצדד: **דבחול** לכו"ע יכול להשכיר דלא גרע מביטול, ובשבת אסור מדין מקח וממכר (**ואף דבגוי שוכרין אפי' בשבת**) [וכמבואר סי' שפ"ב ס"ה ברמ"א, וע"ש במ"ב], התם טעמא כיון דאין דירתו דירה, ורק משום גזרה שמא ילמד ממעשיו לא מקרי קנין, ומשא"כ בישראל). **ולענין הלכה:** בא"ר מצדד כהאוסרים, והאחרונים צדדו כהמג"א להתיר עכ"פ בחול, ובגרי"ז מסתפק אפי' לענין שבת (**ובדיעבד אם שכרו ממנו בשבת** צידד הפמ"ג דמועיל להמג"א) (ס"ג ומ"ב ושעה"צ) [א.ה.ה. ולא איירי משכירות גמורה דפשיטות דמועיל, רק כעין שכירות מגוי שדר שם, והשכירות רק לענין רשותו לעירוב].

ג. צריך שיבטל לכל אחד ואחד מבני החצר: שיאמר: רשותי מבוטלת לך ולך וכו', **ואם ביטל רק לאחד מהם** אין מועיל, **ואפי' לאותו שביטל אסור**, ואף דאותו אחד מעורב עם חבריו, מי"מ כשעירב מאתמול לא עירב עי"ד חלק זה, ומאחר שהאחרים אינם יכולים לטלטל בו, עירובו כמאן דליתא (אף לדירה), ד"עירוב" שמו שיהיו כולם מעורבים ומחבורים כל החלקים יחד. **וגם לא אמרינן** דכשמבטל לאחד מהם דעתו לבטל לכולם כדי שלא יאסור עליהם, ומה שאמר להאחד במקום כולם אמר לו (ס"א וסק"ד ושעה"צ סק"ה ובה"ל ד"ה צריך).

ואם ביטל רשותו לאותו אחד מבעו"י "קודם" שעירב (זה עם חבריו) מהני הביטול אף שביטל לו לבדו, כיון דבשעה שמערב אדעתא דהאי חלק נמי מערב, **ולחרא"ש משמע דאפי' אם ביטל אחד שעירב** אותו אחד מי"מ **כל שמבטל מבעו"י מהני**, כיון שבבב"ש שהוא שעת קניית העירוב הי' חלק זה שלו, חל גם עליו העירוב (בה"ל ד"ה צריך).

ואם ביטל (בשבת) בלשון "רשותי מבוטלת לכולכם": לא מהני, **והטעם** דל' "לכולכם" יכול להתפרש גם על "רובם" דרובו ככולו, ואולי לא נתכוין לכולם. **וי"א דלשון "לכולכם" מהני**, והיינו כשעומד נגד כולם ואומר כן, **וכן עיקר דלינא דמועיל** (סק"ה).

ואם מבטל בלשון רשותי מבוטלת "לכם": אם הם שנים (ועומדים נגדו) מהני, אבל ביותר משנים לכו"ע לא מהני "לכם" (דשפיר יכול להתפרש בזה לרובכם - ולא דמי ל"כולכם" דלה"א היינו כולם דוקא) (שעה"צ סק"ז).

ד. המבטל רשותו חצירו ולא ביטל רשותו ביתו, ובכלל זה כשמבטל "בסתם" (ולא פירש להדיא ביתו), **אם המבטל הוא יחיד** (שלא עירב): **מותרים** הוא והם להוציא מבתי האחרים לחצר (כיון שרשותו שבחצר ביטל להם, **ואף הוא מותר** בזה ואפי' קודם שהוציאו הם, שהוא כ"אורח" אצלם שאינו אוסר על בני החצר בהוצאתו), **אבל אסורים להוציא מ"ביתו"** לא הוא ולא האחרים (שהרי לא ביטל להם ביתו, ואין יכול ליחשב כאורח בו שלא ביטלו), **וי"א דצריך לנעול ביתו** (באופן זה) כדי שלא יבוא להוציא ממנו באיסור, ולא יפתחנו אלא כשרוצה לצאת ולבוא, וינעלנו מיד אחר צאתו ובואו. **ובמקום הדחק** יש לסמוך על המקילין שא"צ נעילת בית (ס"א וסק"ו-י"א, ושעה"צ, ובה"ל ד"ה וגם הוא).

ה. אם היחיד ביטל גם "רשותו ביתו": מותרים הם והוא להוציא גם מביתו לחצר, **ובלבד שיקדמו הם ויחזיקו ברשותו** (היינו להוציא מבתיהם לחצר קודם שהוציא הוא מביתו), **דאם יקדים הוא** ויוציא מביתו לחצר, או שיכניס מחצר לביתו קודם שהכניסו הם מהחצר לביתו, **הוי כחזור מביטולו, וממילא אסורים זע"ז**, אבל אחר שקדמו הם והחזיקו אין יכול לחזור מביטולו, והוא מותר ג"כ (מביתו) דנחשב כאורח גמור אצלם מאחר שלא שייר לעצמו שום רשות שלא ביטל (ס"ב ומ"ב, ועי"ז סי' שפ"א ס"א פרטי דיני חזור מביטולו) [א.ה.ה. ועי"ז שם דמביא ב' דעות לענין אם הכנסה (של המבטל) מחצר לביתו מותר, או שמא הוי כחזור מביטולו, והיינו כשביטל רשות חצרו - דכשיטל גם רשות ביתו הויא ההכנסה מחצר לבית השתמשות בביתו וודאי כחזור מהביטול (כ"ה במג"א והובא בבה"ט סי' שפ"א סק"א), ולכאורה זהו מה ששינה כאן במ"ב סק"ב דלגבי להוציא מביתו כ' קודם שיוציאו הם מבתיהם לחצר, **דההוצאה לחצר** היינו ההשתמשות בחצר, ומחזיקים הם בה כשמוציאים אליה אפי' מבתיהם. ולגבי הכנסה לביתו כ' קודם שיכניסו הם לביתו, דההכנסה היא הזכיה וההשתמשות בבית, וקאי ארשות "ביתו" שביטל, וזוהו לא סגי בהכנסה (של הזוכים) לבתיהם (כמו דמהני לענין החזקה **בחצר** ע"י ההכנסה לבתיהם, כמבואר בשו"ע סי' שפ"א ס"א ובה"ל שם ד"ה או), ובעינין שיכניסו מחצר לביתו דוקא, שיוזכר ברשות ביתו קודם שישתמש הוא (ובמה דנקט שאחר שהוציאו מבתיהם לחצר מותר הוא להוציא מביתו, ולכאורה הוא כהמג"א דהוצאה מהמקום אינה מהוה החזקה בו, דאל"ה נמצא דחזור ומחזיק בביתו קודם שהחזיקו הם), ועדיין יל"ע בזה הרבה, ובענינא דהכנסה המבואר בסמוך בסקט"ז, ובסי' דלקמן].

ו. כשאותם שלא עירבו הם רבים (שנים או יותר): יכולים ג"כ לבטל רשותם לאותם שעירבו, שיבטלו כל א' מהם רשותו לכל א' מבני החצר, אבל אין יכולים **המבטלים** להוציא לא מבתיהם לחצר וגם לא מבתי המערבים לחצר, **ולא דמי ליחיד שביטל** שמוותר להוציא מבתיהם (ואפי' קודם שהחזיקו הם), דיחיד נעשה אורח אצל הרבים, **אבל אין הרבים נעשים אורחים** לא אצל היחיד ולא אצל רבים (והיינו ככה"ג דהכא, שבאמת החצר והבתים שלהם והביטול רק להתיר הטלטול), **ואפי' אחר שהחזיקו בני החצר** ברשותם בבתיים וחצרות אסורים המבטלים להוציא (ועדיין נחשב הוצאתם כרוצים לחזור ולהחזיק ברשותם, ואסור) (ובבה"ל ציין לדעות אחרות בזה שמתירים כשהחזיקו), **ובדיעבד** אם עברו והוציאו אחר שהחזיקו בני החצר אין יכולים לאסור עליהם (וקודם שהחזיקו יתבאר בס"י שפ"א אם נאסרו האחרים או לאו) (ס"ד וסק"ח, כ', ושעה"צ סקט"ז, ובה"ל ד"ה שאין) (ועי' באות הבאה לענין "הכנסה", ושייך גם לכאן).

ז. רבים שעירבו שביטלו רשותם לאחד שלא עירב: הוא מותר להוציא מביתו לחצר, ואם בטלו רשות ביתם מותר הוא גם להוציא מבתיהם לחצר, **אבל הם אסורים** להוציא אפי' מביתו לחצר, דאין הרבים נעשים אורחין אצל היחיד (היינו ככה"ג שהדירות והחצר באמת שלהם) (וכנ"ל באות הקודמת), ולאפוקי כשהם אורחים ממש דגם רבים אצל היחיד יתכן), ואפי' קדם היחיד והוציא (החזיק) ג"כ אסורים וכו' (כנ"ל באות הקודמת) (שם).

ואם "הכניסו" (מאותם הרבים) מן החצר לבית: להמג"א אין נחשב זה כהשתמשות בחצר וכרוצים לזכות (ומותר), **וכא"ר הביא מהרבה פוסקים** הסוברים דהכנסה מהחצר ג"כ בכלל השתמשות בה, הנחשב כחוזרים ורוצים לזכות ברשות שבטלו, **ואסורה** (סקט"ז) [א.ה.ה. ולכא"ו הנדון שוה ג"כ לגבי הכנסת הזוכה שתחשב כ"החזיק" ברשות שממנה הכניס, וכן מבואר להדיא בחזו"ט סי' פ"ח סק"ו].

ח. שנים הדרים בחצר ולא עירבו ביניהם וביטל האחד לחבירו: המבטל אסור וחבירו מותר בשל עצמו, ואם ביטל גם רשות ביתו מותר גם מבית חבירו וכנ"ל, **דיחיד אצל היחיד ג"כ אין נעשה אורח, ויש חולקים** וסוברים דיחיד אצל היחיד **נעשה אורח, ובשעה"ד יש לסמוך עי"ז** (להתיר להמבטל ג"כ להוציא מבית חבירו לחצר וכו', וכנ"ל באות ד' וה').

ט. רבים הדרים בבית אחד, יש לדון אם נחשבים כ"יחיד" (הנעשה אורח אצל רבים) או כרבים, **ונחלקו בזה האחרונים, לד' התמוד משה:** נחשבים כ"רבים", **וכן יחיד** הדר בכמה בתים בחצר נחשב ג"כ כיחיד המותר להוציא וכו' כשביטל רשותו אצל הרבים. **ולד' שו"ע הגר"ז:** רבים הדרים בבית א' נחשבים כ"יחיד" **ונעשים "אורחים", והניח הבה"ל הדבר בצ"ע** (בה"ל ס"ד ד"ה וה"ה).

י. שלשה הדרים בחצר ולא עירבו ובטלו השנים אצל היחיד: מהני (להיחיד) ואפי' לא בטלו בבת אחת אלא בזה אחר זה, ונמצא שבשעה שבטל הראשון עדיין היו אסורים, מי"מ לאחר שביטל גם השני את רשותו מועיל ביטולו של הראשון למפרע (ודלא כהר"י יונתן דדוקא כשבטלו בבת אחת) (סקכ"ב ושעה"צ).

יא. לבטל ל"שנים" שלא עירבו: בין אם המבטל יחיד (השלישי הדר בחצר), ובין אם המבטלים רבים שעירבו, אין נחשב "ביטול" כלל, דהרי גם אחר הביטול אסורים השנים שאינם מעורבים. ואף דחזר הא' ובטל לחבירו אין מועיל זה לגבי החלק שזכה מהאחרים. **ואפי' אם בשעה שביטל** אמר לא' מאלו השנים: "אני מבטל לך ע"מ שתחזור ותבטל לחברך", ג"כ לא מהני אף שחזר הא' מהם ובטל לחבירו, ולא אמרינן דשריה "שליח" לכן, וכיון דבשעה שבטל לו לא אהני ליה לקנותו אין יכול לחזור ולהקנות רשות זו לחבירו, **ומצדד בפמ"ג דאפי' אמר לו כן בע"ש** ג"כ לא מהני (סקכ"ג ושעה"צ).

אכן אם המבטלים (הראשונים) חוזרים ומבטלים עתה בעצמם רשותם להשני **שפיר מהני** שעכשיו כל החלקים שלו, דהראשון (שביטלו לו) ביטל לו את חלקו עצמו, ואת חלק האחרים ביטלו הם אליו (סקכ"ד).

עוד מדיני ביטול רשות (מסי' שפ"א) המבטל רשותו ועבר והוציא

א. המבטל רשותו וחזר אח"כ "ועבר" והוציא (קודם שהחזיקו אותם שביטל להם) מביתו לחצר [זהו אסור לו אפי' ביחיד שביטל לרבים (דלגבי זה אין נעשה אורח), דאם ביטל רק רשות חצרו הרי אסור מביתו לחצר, ואפי' ביטל גם רשות ביתו (דיחיד מותר להוציא כיון דנעשה אורח אצל הרבים) מי"מ אינו מותר אלא אחר שהחזיקו הם (וכנ"ל בס"י שפ"א ס"א), אבל קודם שהחזיקו הוי כחזור מביטולו]: **אם הוצאה זו היתה בשוגג:** אינו אוסר על בני החצר, **אבל אם הוציא במזיד:** אוסר על בני החצר, דמחזיק שוב ברשות זו וכחזור מביטולו שביטל (ס"א ומ"ב, ושעה"צ סק"א).

ואם הוציא ב"ערב שבת": להדיא אפרים הוי ג"כ כחזרה מהביטול, ונאסרים בשבת, ובה"ל מפפק בזה דאף אם הביטול הי' מבעו"י מי"מ יתכן דלא הוי חזרה אלא כשמוציא בשבת, דמה שמוציא בע"ש אינו כחזור מהביטול דהלא לא הי' הביטול רק עבור השבת (ס"א ד"ה המבטל).

המבטל רשותו "והכניס" מהחצר לביתו: להמג"א: אין הכנסה זו מן החצר (בביטל רשות חצרו) מהוה כתשמיש חזרה מהביטול, ודוקא כשמוציא אליה הוי תשמיש בה המורה על חזרתו מביטולה, **והרבה פוסקים ס"ל:** דגם ע"י הכנסה מהחצר "לביתו" הוי כחזרה מהביטול, ואין חילוק בין הוצאה והכנסה כיון דמשתמש משם (בהוצאתו מהחצר) **לרשותו** לצרכו כבראשונה (ולא דמי להכנסה מן החצר לרשות אחרת (שאינה רשותו) שזה אכן אינו נחשב כתשמיש שלו בחצר, ורק כסילוק שמסתלק מרשותו) (סק"ג ושעה"צ סק"ג, וסי' שפ"א סקט"ז).

ואם חזר אח"כ ומבטל מחדש: מהני, ואם הוצאה זו היתה בפרהסיא יש דעות דהוי כ"מומר" ואין מועיל בו שוב ביטול, דבעינן שכירות דוקא כמו מגוי (ולדעות האחרות אין נחשב עדיין למומר בכך עד שיהא רגיל בזה ולא בחד זימנא) (סק"ג ושעה"צ סק"ב וסי' שפ"ה סק"ד).

ב. אם בני החצר "החזיקו" כבר ברשות שביטלו להם: בין שהוציאו מבתיהם לחצר, ובין אם הכניסו מחצר לבתיהם קודם שחזר הוא והוציא, **שוב אין יכול לחזור מביטולו**, דהוי כעין "חזקה" המועילה בקנינים, ואף שאין זה חזקה גמורה כשאר חזקות, הקילו בה חכמים דתהני (ס"א וסק"ד ד' ה') [א.ה.ה. והא דמהני ל"חזקה" גם ע"י הכנסה, אף דלענין "חזרה מהביטול" בעינן להמג"א הוצאה דוקא ולא סגי בהכנסה, עי' בשו"ע הגר"ז ס"א שביאר הדבר וז"ל: ואע"פ שהכנסה אינה נקראת חזקה לענין "חזרה" שאין זה חזר ומחזיק ברשותו כשמכניס ממנו חפציו לביתו, אעפ"כ נקראת "חזקה" לענין שלא יוכל לחזור בו, שכל שעשו דבר ברשותו שהיו אסורים לעשותו אם לא ביטלה להם, ה"ו "חזקה" ואינו אוסר עליהם כשחזרו בו (עכ"ל)].

חזקה זו דבני החצר: לרש"י יש להחמיר, ואינה מועלת אא"כ החזיקו **משחשיכה**, דמבעו"י לא מוכחא מילתא, שהרי יכולים להכניס ולהוציא גם בלא ביטול, **ולדעה ראשונה בשו"ע** והיא דעת הטור, **מהני** החזקה **אפי' החזיקו מבעו"י** אחר הביטול, ומצדד בבה"ל דאפשר דלשיטה זו מועיל חזקה ע"י השתמשות בחצר גופא אף כשלא הוציא או הכניס, וכמו בחזקות בעלמא (דהרי בחול אין משמעות יותר להוצאה והכנסה), וסיים: ומ"מ אינו מוכרח (סק"ה ו' ובה"ל ד"ה ולרש"י).

ג. יש ביטול רשות בחורבה: כשיש ב' בתים **וחורבה** ביניהם ולא עירבו יחד, **יכול האחד לבטל רשותו לחבירו**, ויהי' חבירו מותר בו (ולא אמרינן שלא הקילו חכמים בביטול רשות אלא ב"חצר" שלפני הבתים שבה הוא עיקר תשמישם, אלא בחורבה נמי התיירו) (ס"ג ומ"ב).

בביטול רשות בב' רשויות כגון מחצר לחצר ומבית לבית, ועוד

א. יש ביטול רשות מחצר לחצר: וכגון **שעירבו** ב' חצרות (שפתח ביניהם) **כל אחת לעצמה**, ולא עירבו יחד, **יכולים** בני חצר האחת **לבטל רשותם לשניה**, ותהי' היא מותרת להוציא ולהכניס כלי הבית של חצרו לחצר האחרת, והמבטלים אסורים לא להוציא ולהכניס מבתיהם לחצר (וכנ"ל בס"י ש"פ), **אבל** אם בני חצר האחרת לא עירבו ביניהם, אין יכולים בני חצר זו (אפי' הם עירבו) לבטל רשותם לבני חצר שלא עירבה, דהרי אין מבטלים לשנים שלא עירבו מאחר שאוסרים זה על זה (וכנ"ל) (ס"ב וסק"ז-ז'). **וה"ה** כששכח א' מבני ב' החצרות ולא עירב שיכול לבטל רשותו לכולם, וכולם מותרים מלבדו (היינו מביתו לחצר, וכשלא ביטל גם רשותו ביתו, אבל מבתיהם לחצר מותר היחיד דהוי כאורח אצל הרבים - וכנ"ל סי' שפ"א וסק"ז-ט) (סק"י).

ב. חצר פנימית וחיצונה, ועירבה החיצונה והפנימית לא עירבה: דאז אוסרת דריסת הרגל של פנימית (האסורה במקומה) על החיצונה, **יכולים בני הפנימית לבטל רשותם** לבני החיצונה (המעורבת), שלא ישתמשו בני הפנימית בחיצונה רק למעברם כשצריכים ליכנס ולצאת (דדריסת הרגל בלא תשמיש אינה אוסרת), **ותהיה החיצונה מותרת** (ס"ב וסק"א-ג').

ואם עירבו הפנימית וחיצונה יחד, ושכח א' מן הפנימית ולא עירב: בין אם העירוב מונח בפנימית ובין אם העירוב מונח בחיצונה ששתיים אסורים, ככה"ג **יכול השוכר לבטל רשותו לכל א' מבני ב' החצרות** ויהיו מותרים, **אבל לא מהני שיבטל רק לבני הפנימית** וינעלו הם הדלת למנוע מהחיצונה להשתמש שם, ולהיות הם עצמם מותרים, דכיון דנתערבו עי"ד להיות ב' החצרות יחד, והעיוות בא מהם, אין יכולים לומר לתקוני שתפתך ולא לעוותי. וכ"ש דאם העירוב בחיצונה לא יחזיק להו נעילת הדלת, כיון דאין העירוב אצלם (סק"ד-ט' ז').

וה"ה אם השוכח א' מבני החיצונה יכול לבטל רשותו לכל א' מבני ב' החצרות ויהיו כולם מותרים מלבדו, אלא דבזה אם העירוב מונח בפנימית, אפי' לא ביטל השוכר, יכולים בני הפנימית להסתלק עצמן מן החיצונה ע"י אחיזת הדלת, ויכולים לומר לתקוני שתפתך ולא לעוותי וכנ"ל בס"י שפ"ח (ס"ב בה"ל ד"ה ושכח).

ג. יש ביטול רשות מבית לבית: כגון ב' בתים ופתח ביניהם ולא עירבו זה עם זה, יכול אחד מהם לבטל רשותו לחבירו שיוכל להוציא ולהכניס מביתו לבית חבירו.

המבטל אסור להכניס מבית חבירו - לביתו, דאז חזר ומחזיק ברשות שביטל, **ואפי' אחר שזכה חבירו והחזיק בו** ג"כ אסור, דיחיד לגבי יחיד אין נעשה אורח, ולפ"ז אם היחיד ביטל לרבים מותר לו להכניס מביתם לביתו אחר שהרבים החזיקו בביתו כדן אורח (דלעיל סי' שפ"א ס"א). **ובה"ל הציע דרך אחרת בזה,** דלעולם אפי' **יחיד המבטל לרבים** יהי' **אסור** להכניס, דהכא מיירי שמכניס הכלים שהוציא מבית אחר הביטול (הוצאה זו מותרת - וכמו שנכתוב בס"ד בסמוך), וכשמוציא כלים מביתו וחזרו ומכניסם שוב לרשותו נראה טפי כמי שרוצה לחזור ולזכות בביתו שביטל, וזוהו אין אומרים דנחשב כאורח, **ולסברא זו יתכן דביחיד המבטל לרבים** דאסור להכניס, היינו דוקא כשהוציא תחילה מביתו קודם שהחזיקו הרבים, אבל אם הרבים קדמו והחזיקו יהי' מותר לו להוציא ולהכניס ג"כ אח"כ, וכן דעת העו"ש בשם בה"י (אבל ביחיד ליחיד, או ברבים ליחיד ורבים, אין היתר להכניס אפי' אחר שהחזיקו הזוכים, כיון דאינם נעשים אורחים, והוי חזרה מהביטול אם יכניסו) (סקכ"א ובה"ל ד"ה שאז). **ובה"ל ד"ה ואז** הביא דעות בזה, דהרמ"א חולק ביחיד לגבי יחיד שג"כ נחשב כאורח, ומותר להכניס אחר שהחזיקו הזוכים, עיו"ש.

אולם מותר המבטל "להוציא" מביתו ביתו חבירו, ואפי' המבטלים רבים, ואפי' קודם שהחזיק הוזכה ברשותו, ולא דמי למבטל רשות חצרו דאסור ל"הוציא" מביתו לחצר (ואפי' יחיד המבטל לרבים אסור עכ"פ קודם שהחזיקו הם), דנראה כחוזר מביטול ומחזיק בחלקו שבחצר, **דהכא שמוציא מהרשות שביטל** לרשות אחרת שאינו שלו, אין נחשב כמחזיק וזוכה בבית חבירו (שהכניס לשם - בהוצאה זו מביתו), דהרי לא היה לו בו חלק מעולם (וחברו לא ביטל לו), **ובביתו** שמוציא ממנו ג"כ אין נחשב בהוצאה זו כמחזיק בו, רק כמסתלק ממנו (ולא דמי נמי למבטל רשות חצרו - להחולקים על המג"א וסוברים דכשמכניס מחצר לביתו הוי ג"כ כחזרה מהחצר אף שמוציא ממנה, דשאני הכא שמוציא מרשות שביטל לרשות שאינו שלו כלל הוי הסתלקות, ומשא"כ מחצר לביתו שמשתמש משם לרשותו לצרכו כבראשונה) (ס"ד וסק"כ ושע"ה"צ סק"ג).

וכן אם יש לו חדר פתוח לביתו: דהיינו שהבית בן ב' חדרים או יותר, וביטל רשות ביתו, אסור להכניס מהחדר לבית ולא להוציא מבית לחדר דגם זה הוא כמחזיק ברשותו (וזהו דלא כה"א"ר שמסתפק במבית לחדר), **ובב"י** למד דהיינו דוקא כשביטל את רשות הבית ולא את רשות החדר, אבל אם ביטל את שניהם מותר מזה לזה, והאחרונים פליגי והעלו (וכן נקט המ"ב לדינא) **דאפי' ביטל רשות שתיהם** ומוציא מאחד לחבירו הוי **כחוזר ומחזיק** ברשותו (סק"ב ושע"ה"צ סק"ז י"ז) [א.ה.]. **ועי' חזו"א** שקיים את דברי הב"י דמיידי דוקא בלא ביטל רשות חדרו, דאם ביטל ג"כ רשות חדרו דגם אם יחשב כמבטל הביטול אכתי' ב' החדרים רשות אחת הם, ולא עבר על איסור בזה ההוצאה (חזו"א סי' צ"א סק"ג, יעו"ש עוד). ומה שנשתמשו פה ב' בית וחדר ולא כתבו בלשון בית של ב' חדרים ומוציא מחדר לחדר וכיו"ב, לכאן הוא נובע מסדר דברי הרא"ש פ"ו ס"ד במחלוקת רש"י ור"ת, שאחר שהביא שיטת ר"ת ומש"כ בזה להתיר עכ"פ כששייר חדר אחד, הביא דעת הר"ש כרש"י להתיר לבטל אפי' בבית בלא חדרים, ועי' הוסיף הטור וכן אם יש חדר פתוח וכו'].

ויש אומרים דאין לבטל מבית לבית, אא"כ ישאיר לעצמו חדר אחד שלא ביטל, **וטוב להחמיר לכתחילה כדעה זו, והוא דעת ר"ת, וטעמו:** דיש לחוש **שלא תשתכח תורת עירוב** מבתיים אלו הפתוחים זו לזה, שכולם בעליהם לאחד, וגם הם יהיו מותרים להוציא כ"א מביתו לבית חבירו (וכנ"ל), אבל כשמשייר חדר אחד שלא ביטל ואסור להוציא ממנו לבית, ואם הי' עירוב היה מותר והיה משתכח בעירוב, שוב אין לחוש שיבטלו הכל ותשתכח תורת עירוב (רמ"א ס"ד וסק"ג).

וכי' הרמ"א דבאופן זה ששייר חדר אחד שלא ביטל, **מותר המבטל להוציא** (היינו להכניס) **מבית חבירו לביתו** (בחלק המבטל), **ובמג"א** הקשה ע"ז דהא ע"כ לא איירי ביחיד שביטל לרבים (דאז הוא אורח ומותר להכניס), דאם הם רבים שעירבו לא שייך לומר בזה "תשתכח תורת עירוב", וע"כ הוא ביחיד ליחיד, וא"כ למה יהי מותר להכניס הרי אין לו תורת אורח. **ובפוסקים ישנו ב' דרכים,** ויש נפ"מ לדינא, **א. החמד משה** תירץ דאיירי ביחיד המבטל לבית אחד שיש בו דוורים הרבה, ולענין "עירוב" חשיבי כולם כאחד, דלא הוצרכו הם לערב ביניהם, ולענין "אורח" נחשבים כ"רבים" שהוא יחיד נגדם והוי כאורח כלפיהם, ואפי' קודם שהחזיקו מותר להכניס, ולדבריהם לא פליג הרמ"א על השו"ע, דהשו"ע מיידי ביחיד נגד יחיד, והרמ"א קאי באופן שנקרא יחיד נגד רבים (ונתחדש לפי"ז שבכה"ג דרבים בבית אחד, חשוב יחיד המבטל להם כאורח, ומאידך ביחיד לגבי יחיד אחר אה"נ דאין נחשב כאורח, ואסור אף אחר שהחזיק). **ב.** ובאה"ע"ו ובפרישה פירשו דהרמ"א ס"ל דיחיד נגד יחיד ג"כ **מקרי אורח, ופליג על השו"ע דסי' ש"פ** דלא נקרא אורח (ובשו"ע דסי' זה אין הכרח, דשפיר י"ל דנקרא אורח ואעפ"כ אסור להכניס ומטעם שזכרנו לעיל דכיון שהוציא וחזר והכניס אותו חפץ הוי טפי כמחזיק ברשות שביטל), וכן ד' הגר"א דהרמ"א חולק על השו"ע (וזהו דלא כהעולה מהחמד משה דלא פליגי) (ומאידך אין מקור לשיטתם לסברא זו דרבים שבבית אחד נקראים רבים נחשבים אכן ליחיד), ונפ"מ ברבים הדרים בבית אחד שביטלו רשותם לרבים (שבכמה בתים) דהוה כיחיד אצל הרבים הנחשב אורח (ודלא כהחמ"מ) (ס"ד וסק"ב ובה"ל ד"ה ואז, וסי' ש"פ ס"ד ד"ה שאין).

[א.ה. במש"כ בסק"ד בשם החמ"מ **דאפי' קודם שהחזיקו** מותר להכניס מביתם לביתו, ודימה למוציא מביתיהם לרשות חצרו שביטל דמותר אפי' קודם שהחזיקו (בבה"ל סי' ש"פ ס"ב ד"ה וגם הוא), וצ"ל אמאי לא דימוהו למבטל רשות ביתו שרוצה לחזור ולהכניס לביתו דמצריכין אפי' ביחיד הנחשב לאורח שיחזיקו הזוכים מקודם (בסי' ש"פ סק"ב), ולמה הכא אין נחשב ההכנסה מרשות חבירו לביתו כחוזר ומחזיק דהתם, והראוני שבבית מאיר סוף סימן שפ"א אף דמצדד כסברת החמ"מ, מ"מ פירש דין זה **אחר שהחזיקו** (ועיינתי בחמד משה ולא מצאתי דהוא אפי' קודם שהחזיקו), ויל"ד. ושמעתי מהר"נו שליט"א לחלק בין צורת תשמישי חצר דההכנסה ממנו הוא חלק מצורת ההשתמשות בו שמביא ממנו (דרכו) צרכי ביתו אל הבית (וזהו סברת החולקים על המג"א (בסי' ש"פ סק"ז במ"ב) דהכנסה הוי חזרה אפי' במכניס מחצר לבית חבירו), ובין השתמשות בבית שאין זה צורת השתמשות ההכנסה מבית חבירו לביתו, וכיון דהוא אורח המותר לא היה בזה כחוזר ומחזיק אפי' קודם שהחזיקו הם, וצ"ת].

עוד בדיני ביטול רשות

א. שני בתים ב' צידי רה"ר והקיפום גוים מחיצה בשבת: ונמצא עתה כעין חצר בין ב' הבתים (אלא שאינם מעורבין), אין יכולים לבטל האחד לחבירו, ואסורים להוציא מבתיהם לשם, **הטעם** דאין הביטול מועיל במקום שלא היו יכולים לערב, וכיון דבכניסת שבת היתה רה"ר ונאסר אז להם, נאסר לכל השבת ולא מהני ביטול (ס"ח ומ"ב).

ב. יורש שמורישו הדר בחצר (ולא עירב) מת בשבת, ובא היורש לדור שם: יכול לבטל רשותו, ואף דהיורש עצמו הרי **לא יכל לערב שם בע"ש** דעדין לא היתה דירתו שלו, **מ"מ מהני הביטול משום דיוורש כרעיה דאבא הוא.** **ואם לא בא היורש לדור שם** אינו אסור כלל, דדירה בלא בעלים אינה אסרת (ס"ו ומ"ב).

ג. מבטלין וחוזרים ומבטלים: כלומר שמבטלים בני חצר זו רשותם לבני חצר האחרת, או לאחד מבני חצר זו עד שיוציאו מה שירצו, ואח"כ יכולים לחזור הזוכים ולבטל לאותם שביטלו להם, ויוכלו גם הם להוציא מה שירצו (ואף ברבים וכדו' שגם אחרי שהחזיקו הזוכים אסור להם להוציא, מ"מ מהני שיבטלו להם חזרה) (סעיף ז' ומ"ב).

דירת גוי אימתית אוסרת (מסי' שפ"ב)

(הקדמה) דירת גוי בחצר: מעיקר הדין **אינה חשובה דירה כלל** (וכדירת בהמה בעלמא), **וחכמים גזרו שדירתו תאסור** על הישראל (כמו דירת ישראל אחר) **כדי שלא יהא רגיל לדור עמו ויבוא ללמוד ממעשיו** (דעי"י שמונע ממנו מלהוציא לחצר מחמת דירתו שבחצר לא ירצה לדור עמו ויתרחק ממנו).

ההתירו רק ע"י ש"ישכרו" ממנו את רשותו: אבל ביטול רשותו לא מהני, **הטעם** דרצו חכמים להרחיק דירת ישראל עמו, **ומאחר שהגוי לא ירצה להשכיר בנקל** יצטרך לימנע מלדור עמו, **וע"י השכירות** נחשב הגוי **כאורח** עמהן (ולא כבעה"ב האוסר). ובס"ד יתבאר איזו היא הדירה האוסרת, ודרכי ואופני השכירות מהגוי, ושאר הפרטים בזה.

א. ישראל יחיד הדר עם הגוים בחצר: מותר להוציא מביתו לחצר, וא"צ לשכור רשות מהגוי, דלא גזרו חכמים לאסור בזה, דהוי דבר שאינו שכיח שידור ישראל יחיד עם הגוי כיון דמתירא ממנו דחשוד אשפיכת דמים, **משא"כ כשדרים כמה ישראלים בחצר** בשני בתים או יותר דאינו מתירא ושכיח שידורו עמו, בזה גזרו חז"ל שיאסור עליהם עד שישכרו רשותו (ס"א וסק"א) [א.ה.]. ועי' שע"ה"צ סק"ט"ו דלא אזלינן בטר טעם זה בשלימות, דהרי מתיירין בכמה ישראלים בבית א' וכדו'].

ואיסור זה ודירת הגוי גורם שיהיו כמו שלא עירבו ביניהם, **דהיינו שאסורים להוציא ולהכניס מבתיים** לחצר (בין מבתי הגוים ובין מהישראלים), **אבל כלים ששבתו בחצר** מותרים לטלטל (כ"מ בגמ', וכן מבואר ברש"י ובפוסקים), **ודלא כמהרי"ל** הסובר דבמקום גוי עשו להחצר **ככרמלית** שאסור לטלטל בה יותר מד"א (בה"ל ס"א ד"ה א').

ב. כמה אנשים הדרים בבית אחד: אין הגוי אוסר עליהם, דאין נחשב "רבים" אלא כשדרים בב' בתים בענין שאוסרים זע"ו (קודם שיערבו), אבל בבית אחד שדרים בו כמה אנשים, אף דאוכלים כל א' בפ"ע, אין דירת הגוי מעכבת עליהם (וא"צ לשכור רשותו להתיר ההוצאה) (ס"א וסק"ב).

וכשדרים כמה בבית אחד ב' חדרים: מסתפק בפמ"ג אם נחשב ג"כ כבית א' לענין זה, **אכן במג"א מבואר** דב' חדרים הוו כב' בתים, כיון דצריכים לערב ואסורים זע"ו (כשאין משותפים בעניניהם וכדלהלן, וכ"מ בגר"א) (שע"ה"צ סק"ב) [א.ה.]. ועי' בסי' ש"ע ס"ג פרטי הדין בה' תבורות ששבתו בטרקלין].

ג. אנשי חצר הדרים (לנים) בכמה בתים ואוכלים על שולחן א' וכדו', בענין שא"צ לערב ביניהם (ונתבארו בסי' ש"ע): אין דירת הגוי אוסרת עליהם, דרק באופן שצריכים לערב ביניהם בזה תקנו שלא יועיל העירוב במקום גוי עד שישכחו ממנו (סק"ג ד').

אחים המקבלים פרס מאביהם (או תלמידים מרבהם וכיו"ב) **ואוכלים כל א' בפ"ע:** גם הם בכלל זה כיון דא"צ לערב ביניהם, **כן מבואר בב"י, ובמג"ש"א הקשה** מנ"ל הא, דבפוסקים לא נזכר רק באוכלים על שולחן א' דבזה נחשבים כבית א', והרא"י דהלא אם מוליקין עירוב לבית אחר צריך ככה"ג כל א' מהאחין ליתן חלק בעירוב, ובתשו' הרא"ש משמע קצת כה"ב, וצ"ע (שע"ה"צ סק"ג).

ד. ישראל שיש לו כמה בתים בחצר והשכירן לישראלים, ויש לו בהם תפיסת יד (שהשאיר שם כלים שאין ניטלים בשבת השייכים לו וכמבואר בסי' ש"ע), אף דעי' התפיסת יד א"צ לערב ביניהם, מ"מ אין נחשבים כיחיד אצל הגוי אלא כרבים, **ואסורים** עד שישכרו רשותו, **דהתפיסת יד לא עדיף מאם עירבו ביניהם, כ"ד הרמ"א. ובגר"א** (ועוד) **תמהו בזה** דהלא סו"ס א"צ לערב, וכללא הוא דכל שאין אוסרים א"צ לשכור, **ונשארו בצ"ע** (ובדמש"א רוצה ליישב הרמ"א מאחר דכשרוצים להניח עירובן בחצר אחרת צריכין כל א' מהם לערב, כמבואר ברמ"א סי' ש"ע ס"ב) (רמ"א סוס"א וסק"א ובה"ל ד"ה אע"פ) [א.ה.]. ועי' שע"ה"צ סק"ג, ודוק].

ה. כמה ישראלים שביטלו רשותם להאחד: אין מועיל ליחשב ע"י כן **כיחזירי**, להיות הוא עצמו מותר לטלטל והם אסורים, דא"כ ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי שהרי לא יצטרכו לשכור כלל, ויוכלו תמיד לבטל וישכח תורת עירוב, וגם לא יועיל שיערבו עירוב (כדי שלא תשכח - אף שאינו מועיל באמת), דיבואו לטעות שעירוב מועיל במקום גוי (ס"ב מ"ב ושע"ה"צ).

ו. ישראל שהשכיר או השאיל דירה בחצירו לגוי (ודר בעצמו באותה חצר): אין הגוי אוסר (לא עליו ולא על שאר הישראלים שבחצר), **דלא השאיל והשכיר** לו ביתו **כדי שיאסור עליו, וטעם נוסף:** דאין דרכו של ישראל להשאיל ולהשכיר דירה לגוי בחצר שדר בה, ולא גזרו בדבר שאינו שכיח. **ודעת הגר"א** דכל זה דוקא כשהתנה עם הגוי **שיוכל לסלקו** בכל שעה שירצה, **אבל אם אין יכול לסלקו - אוסר עליו.**

ובבה"ל סי' שפ"ד (ד"ה אינו) פלפל בדברי הגר"א, ומצדד בביאור השו"ע דכאן כפשוטו ובלא יכול לסלקו ג"כ, **ומטיק דמ"מ לדינא צ"ע** אם יש להקל באין יכול לסלק, דברמב"ם משמע דלא ס"ל האי דינא להתיר במשכיר לגוי, **ובשעה"צ כאן** (סק"ז) כ' יע"כ לדינא נר' **דצדקו דברי**

הגר"א וכו', וביכול לסלקו גם להרמב"ם יש להקל" (רמ"א ס"א וסק"ז, ושע"ה"צ, ובה"ל לקמן סי' שפ"ד ד"ה אינו).

ובאופן שאין ישראל המשכיר דר באותה חצר: רק השכירו חצרו לישראלים אחרים ולגוי, אפשר דבזה **אוסר הגוי** עליהם דלא שייך טעמים הנ"ל, וכ"כ החמ"מ וברכ"י, **ודלא כהח"י"א** המקיל גם בזה שאין אוסר עליהם דלא השכיר לו ע"ד זה (ודחאו הבה"ל דבל"א עיקר דינא צ"ע וכמ"ש וכו' יעו"ש) (בה"ל ס"א ד"ה אינו).

ז. ב' ישראלים הדרים בחצר עם הגוי, ויש פתחים וחלונות מבית ישראל זה לחבירו (שלא דרך החצר) ועירבו ביניהם (ע"י פתחים אלו), מותרים להוציא מבית לבית **דרכם, אבל אין נחשבים** ע"י עירוב זה **כבעה"ב אחד** הדר עם הגוי להיות מותרים להוציא גם דרך החצר, רק **אסורים להוציא דרך החצר** עד שישכרו ממנו (ס"ב וסק"ע-ע"ד).

ח. ספינה שיש בה ישראלים רבים: אם לכל א' (או לב' מהם) יש חדר מיוחד לאכילה, צריכים לערב ביניהם ולשכור מן הגוי בעל הספינה **(וכשיש עוד נוסעים גוים צריכים לשכור קודם שישכיר ויחלק המקומות** לכל אחד מהגוים הנוסעים - דאחר שחילק להם לא מהני שישכרו ממנו רשויות אלו, **אא"כ** יש לבעל הספינה **רשות להניח כליו** בכל מקום, דאז יכולים לשכור גם אח"כ), ויכולים להבליע שכירות זו בשכר הספינה שיפרשו לו בשעה ששוכרים מקומם ששוכרים ממנו ג"כ רשותו (רמ"א סי' מ"ב ובה"ל ד"ה להבליעו).

וכשאין המחיצות שבספינה בנויות ככתלים גמורים, אפשר דאין נחשבים מחיצות והוו כדרים בבית אחד (דאינם אלא לשעה לצניעות לאכול שם וכיו"ב) (בה"ל ס"ב ד"ה ויש).

ואפי' אין נוסעים בספינה יותר מל' יום ג"כ צריכים לערב ולשכור, ואף שבעל הספינה הגוי עמהם, דכשכולם אורחים בעינין לערב, ואין נטפלים לגוי בעל הספינה, **אבל אם בעל הספינה ישראל** נטפלים לו וחשובים כאורחים עד שלוששים יום וא"צ לערב כלל (בה"ל שם).

ישראלים וגוי בכמה חצרות

א. ב' חצרות זו לצד זו הפתוחות זו לזו ופתוחות (כל אחת) למבוי: אם בחצר **האחת גר הגוי** (בלא ישראל) **ובחצר האחרת דרים ב' ישראלים** או יותר ועירבו הישראל ביניהם, **מותרים** להוציא מבתיהם לחצר **וממנה לחצר הגוי** דרך פתח או חלון שבניהם, **וא"צ לשכור מן הגוי,** דלא הצריכו לשכור אלא בחצר אחת, או כשיש לגוי דריסת הרגל עליהם, אבל בב' חצרות **דאין להם שייכות אהדדי,** אף שמכניסים לפעמים דרך פתח או חלון **לית לן בה. ובט"ז כ' הטעם** דלא שייך בזה שמא ילמוד ממעשיו (אכן לא אזלינן בטר טעם זה בשלימות, וכדחזינן דמתיירין בכמה אנשים בבית אחד) (ועי' בסמוך ד' המרדכי) (ס"ג ומ"ב) [א.ה.]. עי' בטוב"י שהביא ד"ז גם בב' חצרות שבאחת מהם גר גוי וישראל יחיד, ובשניה כמה ישראלים].

להוציא מחצר לחצר דרך המבוי: **תלוי בזה,** דאם אין במבוי רק **חצר אחת** של ישראל **מותר,** ואם יש במבוי **ב' חצרות** של ישראל **אסור,** דכלפי המבוי (שצריכין להשתתף בו הישראלים) אוסרים זע"ו אם לא נשתתפו, ורשות הגוי אוסרת עד שישכרו ממנו (סק"ח) [א.ה.]. ועי' בסמוך ד' המרדכי ומסקנת בה"ל].

חצר של גוי המפסקת בין שני חצרות של ישראל (ויש להם פתחים אחרים למבוי ואין דריסת רגלו עליהם): אם הישראלים **עירבו** ביניהם, אף שחצר הגוי מפסקת ביניהם, מ"מ כיון דאינו אוסר עליהם (במקומם), דירתו שבתים כמי שאינה, **ומותרים זע"ו דרך חצר הגוי ע"י העירוב** (כ"י והעתיקו במג"א), **וכן יש לסמוך ולהקל** (אף דבמג"א כ' דאינו מוכרח) (בה"ל ס"ג סוד"ה ואין).

אכן דעת המרדכי להחמיר בחצר אחת של גוי וחצר אחת של ישראלים, וס"ל דאינו מותר להוציא מחצרו רק בב' תנאים: **1.** רק דרך חלון **למעלה מעשרה, או מע"ג הכותל** (ולא דרך חלון שלמטה מעשרה, וכ"ש דרך פתח דאסור), דבהנהו כיון **דלא ניחא תשמישיתיהו לא גזרו.**

2. וגם זה אין מותר אלא **כשכל חצר פתוחה למבוי אחר** ואינם אוסרים זע"ו במבוי, **אבל אם פתוחים למבוי זה,** ויש ב' חצרות של ישראל (דבמבוי אוסרים זע"ו עד שישכרו), **גם דרך הכותל מלמעלה אסור** (אף שאין מעביר במבוי כלל), **ומסיק בה"ל** דלענין חלון שלמטה מעשרה **או פתח** נקט בשו"ע כהרא"ש **שהתיר בזה** כיון שאין לגוי דריסת הרגל עליהם, **וכן יש לנהוג להתיר, אכן לענין תנאי זה שלא יהיו** (ב' חצרות של ישראלים) **פתוחים לאותו מבוי,** בזה לא נתפרש בשו"ע להיפך, ובגר"א משמע שלמד דהשו"ע גם בזה התיר, **ומ"מ לדינא נר' דיש להחמיר בכה"ג** (כשפתוחים לאותו מבוי בענין שאסורים דרך מבוי) **עכ"פ דרך חלון למטה מי' או דרך פתח** (מאחר דהב"ח והח"צ והא"ר חוששים להמרדכי אפי' בלמעלה מי') (בה"ל ס"ג ד"ה ואין).

ב. ב' חצרות זו לפניו מזו ודריסת רגלה של הפנימית על החיצונה: **1.** אם דרים בפנימית ישראל אחד וגוי ובחיצונה ישראל אחד, **2.** או שבפנימית ישראל אחד ובחיצונה ישראל גוי, **3.** ואפי' הגוי בפנימית וב' ישראלים (בב' בתים) בחיצונה, **אוסר הגוי עליהם,** דעי' דריסת רגלו (רגלם) שבחיצונה נחשב לענין זה כאילו כולם דרים בחיצונה, והוי כב' ישראלים וגוי שצריכים לשכור רשות ממנו, דגזרו שמא ילמוד ממעשיו (ס"ז ומ"ב ובה"ל ד"ה ושני).

ויש ב' נפ"מ בין ב' האופנים הראשונים (שדר הגוי עם ישראל באחת מהן ובשני' ישראל אחד), **ובין אופן השלישי** (שב' ישראל בחיצונה גוי בפנימית), **דחא** כשלא שכרו מ"מ יכול הפנימי לטלטל ולהוציא בחצרו, כיון דאין לחיצון דריסת רגל עליו הוה יחיד עם הגוי [או בלעדיו] דאין הגוי אוסר עליו, וחצר החיצונה אופן הג' אין שייך בה זה, **והשני** כששוכרים מן הגוי, באופן דב' ישראל בחיצונה **צריכים ג"כ לערב**

[א.ה. ועי' בב"י (ד"ה ומ"מ נראה שצריך לקנות וכו') בטעם דין זה דשול"ק דלא רצו להחמיר עליו כ"כ, ותקנתא דרבנן אכתי מקיימא בהכי, דזמנין שיקשה גם בעיני השכיר להשכיר או יקשה בעיני בעה"ב להשאל רשותו, ולא דייר ישראל בהדיה].

ב. כששכרו משכירו ולקטו ולזמן ידוע, וסילקו בעה"ב תוך הזמן מלהיות שכירו ולקטו: מותרים עד תום הזמן, וה"ה אם מת השכיר והלקיט לא נתבטל השכירות עד הזמן, דחשבינן השכירות כאילו שכרוהו מבעה"ב עצמו, אבל אם שכרו ממנו בסתם וסילקו בעה"ב או שמת, נתבטלה השכירות, כמו בבעה"ב עצמו (ואפי' להסוברים התם דבלא הזרת הדמים לא נתבטל, מ"מ אפשר דלענין שכירו ולקטו לא שייך זה רק כשהשכיר בתוקפו ולא כשסילקהו) (סי"ד ומ"ב - ושעה"צ יעו"ש).

ג. ליחשב כשכירו ולקטו ע"י "שאלה" שמשאל לו בעה"ב רשותו: אם בעה"ב (הגוי) משאל רשותו לאחד שיהא לו רשות להניח בו שום דבר, וקונה אותו המקום ע"י שהניח בו שום חפץ בערב שבת, נחשב אותו אחד שהשאלין לו שכירו ולקטו ויכולים לשכור ממנו. ואפי' אם אח"כ סילק משם הגוי להחפץ המונח מוהי להרבה פוסקים, כיון שכבר קנה המקום להניח בו [ובב"י מביא משמעות רש"י דבביתנת רשות מהני אף אם לא הניח בו, וכן נקט במ"ב סק"ד ושעה"צ סק"ה], ולפיכך אם אין בעה"ב רוצה להשכיר יוכלו לעשות בדרך זו שיתקרב אחד מבני החצר או אחר אליו עד שישאל לו רשותו שיוכל להניח שם דבר, ואח"כ ישכרו משואל זה, ובלא שכירות לא מהני (ואין דומה לחמשה הדרים בחצר שישאל אחד השוכר מהני לכולם - דלא התיירו רשות גוי ע"י שאלה רק בשכירות, והשאלה מהני רק למחשב כשכירו ולקטו). ואחר ששכרו ממנו ועירבו עמו כשהוא ישראל הדר בחצר זו, ולדעת הלוש צריך לערב עם ישראל זה (השכיר) אפי' אם אינו מבני החצר, אבל העיקר דא"צ לערב עמו א"כ הוא מבני חצר זו (סי"ב ומ"ב ושעה"צ).

ו"א ד"שאלה" (נטילת רשות) דינה כשכירות ומהני בגוי, ולכן (אם זה השואל הוא ישראל) א"צ לחזור ולשכור מהמקבל רשות, דהוי כישאל אחד השוכר ומועיל עבור כולם, וסגי בעירוב לבד, והיינו כשהוא מבני חצר זו. וברשב"א משמע דלדעה זו שנחשב כשוכר ע"י הנטילת רשות אפי' אינו דר בחצר בעי ליתן חלק בעירוב, דהחמירו בגוי דשכירו ולקטו אף שאינו אוכל ולן שם חשוב כבעה"ב (אבל אם הוא שכירו ולקטו של ישראל אין צריך ליתן בעירוב, דאינו כבעה"ב כל שאין מקום פיתא דיליה שם). ולדינא נכון לכתחילה לחוש לדעה הראשונה ד"שאלה" אינה מועילה במקום גוי, ובענין לשכור מהשואל רשות זו (סק"מ-מ"ב ושעה"צ).

ד. "שאלה" זו דנתינת רשות להניח שם חפץ (דמהני להחשיבו כשכירו ולקטו או כשוכר ממנו כניל באות הקודמת): לדעת הב"י הינה דוקא כשלא ייחד לו מקום מסוים דוקא שאותו משאל, אבל אם ייחד לו מקום שאין לו רשות אלא במקום זה ולא בשאר הבית, כיון שאינו כשלוחו בכל הבית לא מהני. ומ"מ אם לא מנעו בפירוש, אף שהרשהו להניח במקום פלוני, ס"ל להב"י דנחשב כדעתו להרשותו אף בשאר המקומות (דכיון שאפשר שלמחר יצטרך לזוית זו ויפנה החפץ לזוית אחרת, הוי כאילו השאלו כל הבית - ב"י ד"ה ומ"מ נראה).

ה. האחרונים נחלקו על הב"י והסכימו לדינא דהא ד"ייחד מקום" לא מהני, היינו דוקא כשאין לגוי הבעה"ב רשות להשתמש באותו מקום שייחד לו כלל, וגם אין לו רשות לסלקו, דאז לא הוי כשלוחו דאין לו שייכות עמו (וכאילו דרים בב' בתים), אבל אם הבעה"ב מותר להשתמש במקום זה המיוחד, או שיש לו רשות לסלק את ישראל, עדיין יש שייכות ביניהם והוי כשלוחו (ופלגי נמי אסברא זו דיש הבדל בין אם מנעו בפירוש לייחד לו מקום אבל לא מנעו בפירוש - דלדידהו גם בזה נחשב כלא נתן לו רשות) (סי"ג מ"ב ושעה"צ ובה"ל ד"ה אם יחד).

ו. באופן שהרשהו בכל הבית דאמר' דנחשב כשלוחו, היינו אף דבעה"ב מוחה שלא ישכיר, דחכמים עשאוהו כשלוחו (בה"ל סי"ג ד"ה כיון).

ה. חמשה שכירים ולקטים ישראל הדרים בבית הגוי בחדרים מיוחדים לכל א' בפ"ע: אף דנחשב כ"דירתם" לענין שיכולים להשכיר הרשות אפי' שלא מדעת הבעה"ב הגוי, מ"מ אין דירתם חשובה דירה לאסור זה על זה, דלא אמרו שהם כבעה"ב אלא להקל ולא להחמיר, דכיון שיש לבעה"ב רשות שם ויכול לסלקם משם אין נחשב דירה שיאסרו וע"ז, וה"ה שאין אסורים בדירתו זו על שאר בני החצר - וא"צ להשתתף בעירוב, וכן אם שכרו בני החצר מבעה"ב עצמו א"צ לשכור מהשול"ק (שכירו ולקטו) את רשותם (בין הם ישראל ובין גוים), ולא אמרינן דהו כב' גוים הדרים בדירה אחת שצריך לשכור מכל אחד, דדירת השול"ק אין נחשב כ"דירה" להחמיר, וה"ה אם שכרו מא' מהשול"ק נמי מהני וא"צ לשכור מכל א' מהם (סט"ז ומ"ב).

ו. באופן שמבשלים ואופים כל א' מהם בחדרו (ואין משתמשים באפי' ובישול בשל בעה"ב): "א דאוסרים זה על זה, ולדינא לא נקטינן רק כן כל דמצא לסלוקינהו אינם אוסרים וע"ז (שעה"צ סוס"ק נ"ה).

ו. באופן "ששכרו" ב' ישראלים דירה מהגוי או שאלו לזמן (וכל א' דר ומשתמש בפ"ע), אוסרים וע"ז, וגם צריך לשכור רשות מהגוי הדר בחצר, כיון דלא מצא לסלוקינהו (וזהו דלא כהמג"א שנתן הטעם דאין אוסרים וע"ז "דלא השאל להם ע"ד שיאסרו וע"ז", רק הכל תלוי אם יכול לסלק או לאו) (בה"ל סט"ז ד"ה אין, ושעה"צ סק"ה).

ו. שכירות מגובר המלך: מלך או שר העיר שיש להם רשות וזכות בבתי העיר להניח בהם חפציו או לסלק הידירים, יכולים לשכור ממנו הרשות של הגוים הדרים שם (ופרטי דין זה מבוארים בסי' שצ"א), ומותר לשכור ג"כ מגובר המלך הממונה על העיריות, ומועיל אף דנוטל השכר לעצמו, דמסתמא אין המלך מקפיד על כך (ומשמע דכששוכרים משכיר ולקטו של בעה"ב אין מועיל אא"כ נותן דמי השכירות לבעה"ב, אכן בא"ד מיקל

ו. מותר לשכור ממנו בשבת: כיון דאינה שכירות גמורה, ואינה אלא כביטול רשות וזכירה בעלמא או כמתנה להתיר הטלטול, ושוכר ממנו ע"י שיתן לו דבר מאכל או כלי המותר בטלטול, ואומר לו: "זה עבור שכר חצריך", אבל במעות אסור דא"א לטלטל. וי"א דאפי' אין נותן לו דבר עתה אלא מבטיחו שיתן אחר שבת מהני, וצ"ע בזה דבמה יקנה. ומ"מ העירוב שעשו קודם שבת מתבטל, דלא ה"י ראוי לחול בה"ש כיון שלא ה"י שכור אז רשות הגוי, וצריכים לבטל רשותם לגבי האחד (וכנ"ל באות הקודמת) (רמ"א ס"ה ומ"ב ושעה"צ).

ז. שכירות בסתם: מועילה אפי' לזמן מרובה כל זמן שלא חזר בו הגוי, דמאחר דלא פירשו זמן בשכירות חלה עד שיחזור בו, ואם רוצה לחזור בו יכול לחזור בו זמן "אחר" שבת הראשונה, דיכול הגוי לומר: "לא כוונתי אלא לשבת אחת", ובלבד שיחזיר הדמים, דאם אינו מחזיר יכול ישראל לומר: "נתתי לך דמי השכירות על דעת שיהי שכור לכמה שבתות", וממילא כשלא החזיר הדמים נמשכת עדיין השכירות, אכן הרבה חולקים וסוברים דאחר שבת ראשונה יכול הגוי לחזור אפי' לא החזיר הדמים, כל שלא פירשו שהשכירות לכמה שבתות (ס"ו ומ"ב).

ואם רוצה הגוי לחזור "קודם" שבת ראשונה: אפי' אם רוצה להחזיר הדמים אינו יכול, שהרי השכיר לישראל וקנה וחל עכ"פ לשבת זו, כי"כ הב"ח והא"ר, ואף דהמג"א סובר דבחזרת דמים יכול לחזור בו אפי' קודם שבת ראשונה, מ"מ הסומך על הב"ח והא"ר לא הפסיד (שעה"צ סק"ב).

ואם השכירו הגוי אח"כ לגוי אחר: כיון דהשכירות הראשונה היתה בסתם ולא פירש זמן, א"כ נתבטל שכירות (של העירוב) ששכרו ממנו, וצריכים לשכור מן השוכר השני (וכ"ש כשמכרו לגוי אחר). ואף דיש לפקפק דאולי להניל דצריך חזרת דמים כשהחזר בו, וא"כ כל שלא החזיר לא יחול שכירות שהשכיר לשני, מ"מ לדינא יש להחמיר דהלא הרבה אחרונים ס"ל דחזור אף דלא החזיר הדמים (סקכ"ח, ועי' סקכ"ט ושעה"צ סקכ"ח).

ואם מת הגוי המשכיר: מסתבר דצריכים לחזור ולשכור מן היורש (אף דלא ברירא וכנ"ל, דאולי צריך חזרת דמים), ואפי' אם היורש אומר שמתרצה במה שעשה אביו, מסתברא דלא מהני עד שישכרו ממנו (סוף ס"ק כ"ו, ושעה"צ).

ח. ואם שכרו ממנו לזמן ידוע: אין הגוי יכול לחזור בו תוך זמן זה (ודלא כהט"ו הסובר דאם מחזיר הדמים יכול לחזור בו), וכשכלה הזמן נתבטל השכירות, אפי' אם הגוי לא חזר בו, ואפי' אם אומר בפיו שמתרצה גם על להבא אין מועיל עד שישכרו ממנו שנית, וצריכים לחזור ולערב שנית, דכיון שנתבטל השכירות נתבטל העירוב, דאין עירוב מועיל במקום גוי, ואף דחזרו ושכרו ממנו אין העירוב חוזר וניערב שנית (סקכ"ג ושעה"צ סקכ"א ובה"ל ס"ו ד"ה כל, וסעיף ז' ומ"ב).

ואם חזר הגוי והשכיר דירתו לגוי אחר בתוך זמן זה: די בשכירות הראשון עד סוף הזמן, וה"ה אם מכר לאחר, דשכירות ליומא נמי ממכר הוא, ואין יכול למכור הזכות שנתן כבר לאחר. ויש מחמירין במכר שצריכים לחזור ולשכור מהקונה, ולכתחילה נכון בודאי להחמיר בזה (ס"ח מ"ב ושעה"צ).

ובמת הגוי תוך הזמן: אפי' אם היורש מוחה אין בטל השכירות עד תום הזמן (ודלא כהט"ו הסובר דצריכין לחזור ולשכור ממנו - וכשיטתו בתחילת אות זו) (סקכ"ו).

ט. שכירות בעל כרחו: אם שכרו ממנו בע"כ, דהיינו שמניחים לפניו המעות על השולחן, ואומרים לו "הרי לך שכירותך בעד רשותך שיהא לנו רשות לטלטל בחצרך לשנה כמו מלפנים", אף שהשכיר להם עד כה אם עתה אינו מתרצה אינו מועיל (אפי' להסוברים דעירוב בע"כ מועיל בבעה"ב הרגיל - דשאני ישראל שאפשר לכופו למצוה, וגם דעיקר תקנת השכירות הוא כדי שלא ידור עמו, ומשום דגוי אין מתרצה כי"כ להשכיר, ואם אפשר בע"כ מה הועיל חכמים בתקנתם), אכן אם נתנו המעות בידו וקיבלם אף דלא ה"י ברצונו מועיל, דתליהו וזבין וביניה זבניו (ס"י מ"ב ושעה"צ).

מאשתו או מאחד מבני ביתו, וכן משכירו ולקטו ושאר משרתיו: יכולים לשכור מהם רשותו הגוי בעה"ב, אף שהוא מוחה, דכיון דמעיקר הדין אין דירתו דירה הקילו בהם שיהיו כל אלו ג"כ כבעה"ב עצמו, וכיון שהם מתצרים סגי בהכי. וכתב הגר"א דלדעת המחמירין בסי' שס"ז דבאשתו אין יכול לשכור ממנה אם בעלה מוחה, ה"ה כאן דלא מהני כשמוחה בפירוש (סי"א, ופרטי שכירו ולקטו א"י לקמן).

י. חמשה הדרים בחצר עם הגוי: אחד שוכר ממנו ומהני שכירותו עבור כולם (כן מבואר ברמב"ם ועוד, וגם להגירסא "ע"י כולם" אפשר דמודים ג"כ דא"צ להיות שליח בשביל כולם רק דע"י שכירותו ניתרים כולם, ואף שלא עירבו מקודם ג"כ מהני, ואדרבה לכתחילה ישכרו קודם שיערבו וכנ"ל) (ס"ט מ"ב ושעה"צ ובה"ל ד"ה בשביל).

יא. שותפין בדירה: ישראל וגוי השותפין בדירה, או ב' גוים השותפין בדירה, אם צריך לשכור משניהם (או לשכור מהגוי ולערב עם ישראל בצירוף הראשון) יתבאר בס"ד דיני שכירו ולקטו.

עוד בשכירות מהגוי ודיני שכירו ולקטו של הגוי
א. שכירו ולקטו של גוי: שהם שכירו לעבודת כל ימות השנה ולקטו לימות החמה, אם יש להם רשות להשתמש בביתו או בחצרו של בעה"ב. הקילו חכמים שנחשבים ג"כ כבעה"ב שאפשר לשכור מהם רשות הגוי (ועי' לעיל דיני שכירות מהגוי אות ט לענין כשבעה"ב עצמו מוחה דג"כ מהני, ויעו"ש מהגר"א) (סי"א ובה"ל ד"ה או).

ושכירו של השכיר אם יש לשכיר רשות מבעה"ב לקחת שכיר אחר שיהי לו רשות להשתמש בכל הבית, נחשב גם השכיר השני לענין זה כשכירו ולקטו (ס"ק ל"ה).

ביניהם, אבל בזה וא' בזה, אף דלענין "שכירות" מהגוי מחמירין לאסור ברגל המותרת במקומה, מ"מ לענין עירוב הדין לכללא שרגל המותרת במקומה אינה אוסרת וא"צ לערב (סקנ"ח ושעה"צ סקנ"ט, וע"ע שעה"צ סק"א) [א.ה. ועי' עוד נפ"מ להלן בסוף אות זו].

יש מי שאסור אפי' בגוי בפנימית (בלא ישראל) וישראל יחיד בחיצונה: וטעמו דאף דיחיד במקום גוי לא אסור בחצר אחת, מ"מ הכא שהם ב' חצרות זו לפנים מזו, יבואו לטעות ולסבור שיש עוד ישראל עם הגוי, ויבואו להתיר בלי שכירות במקום הגוי, או מטעם דבב' חצרות שכיח שידור עמו יחיד דאינו חושש כ"כ לסכנה, כיון דאינו דר עמו ממש ורק דריסת רגלו עליו, ולהלכה לא נקטינן כן (סקנ"ט ושעה"צ סק"ט).

ודעת כמה ראשונים דבב' אופנים הראשונים מותר בלא שכירות מהגוי לדידן דקיי"ל דרגל המותרת במקומה אינה אוסרת [ובאופן דב' ישראלים בחיצונה וגוי בפנימית אוסר, דכלפי זה נאמר "דגוי הרי הוא כרבים" ליחשב "רגל האסורה במקומה" (דכיון דסו"ס צריכין לערב במקומם, יבואו לטעות ולומר דעירוב מועיל במקום גוי ולא יתלו ששכרו ג"כ, דאם איתא דאוגיר מפעא הוי פעי), וכ"ה במג"א]. ומ"מ לדינא נקטינן לחוש להרבה פוסקים שאסור ולא תלו בזה, וסוברים לגבי גוי אפי' כשמוותרת במקומה אוסרת, וכפסק השו"ע, וע"כ קשה להקל בזה (סי"ז ובה"ל ד"ה אוסר).

ג. חצר שדרים בה ישראל יחיד עם הגוי, ובית של ישראל אחר אצל ביתו של ישראל זה, ואין לו פתח לאותה חצר (אלא לחצר אחרת וכדו'), ויש "חלוק" בין שני הבתים של ישראל: אין יכול לערב עמו דרך החלוק שבניהם כדי להוציא כליו דרך בית שכנו לחצר זו, ואף דאין נחשב ע"י חלוק זה כ"ב ישראלים" במקום גוי לאסור ההוצאה לחצר (כל שאין לו לשני) פתח לחצר שמוציא דרכו), מ"מ גזרו מטעם אחר: דאם היא מותר לשני לטלטל לחצר זו ע"י עירוב זה יסמוך הישראל הדר עם הגוי ולא יחשוש מהגוי, שהרי עוד ישראל מצוי שם בחצר, ויבא ללמוד ממעשיו, ונמצא דע"י עירוב זה מסייע להיחיד הדר עם הגוי. וכל זה דרך "חלוק" שבניהם, אבל אם יש "פתח" ביניהם, מותר להוציא דרכו לבית הישראל (כשעירב עמו) וממנו לחצר (בלא שכירות), דכיון שהפתח ביניהם אפי' בלא העירוב אינו חושש לגור כאן יחיד, דהרי מצוי אצלו תדיר דרך פתחו, ולהכי לא גזרו שלא יהני עירובו. ויש מי שאסור אפי' כשפתח ביניהם, ויש להחמיר כדעה זו (סי"ט ומ"ב ושעה"צ).

והא דאין מועיל העירוב דרך החלוק (הפתח - לדעה השנייה), היינו להוציא לחצר דרך הבית, אבל מבית לבית מותר, דכל שאין מותר בחצר עדיין חושש הישראל הדר עם הגוי, וד' הריטב"א דאפי' מבית לבית ג"כ אסור בכ"ה, וצ"ע לדינא (בה"ל ס"ט ד"ה כד) [א.ה. וראיתי בחזו"א ס"י צ"ז סק"ז חלקל דאם עירבו רק בבתיים מותר, ואם עירבו גם על החצר אסור גם בבתיים, דלא בטלו חכמים לחצאין].

ואם שוכרים הרשות מן הגוי: מבואר ברשב"א דבאופן זה מהני ואפי' להוציא לחצר, אבל בתוס' ובריטב"א בחד תירוצא מבואר דהשתא שגזרו שלא לעשות סיוע ליחיד הדר עם הגוי אפי' ע"י שכירות אסור, אכן בס' גאון יעקב הסכים מסברא להתיר בשכירות (בה"ל ד"ה כד, בסופו).

בהיתר ד"שכירות" המקום מן הגוי

א. "שכירות מקום": גוי הדר עם ב' ישראלים בחצר אוסר עליהם מלהוציא ולהכניס מחצר לבתים, והתיירו חכמים בזה ע"י שישכור ממנו רשותו, וע"י השכירות נעשה הגוי כאילו הוא אורח עמהו, ומאחר שהגוי אינו רוצה להשכיר בנקל יתרחק הישראל מלדור עמו כדי שלא יאסור עליו הטלטול (סק"ה ובה"ל ס"א ד"ה ממנו).

ושכירות זו מהני אפי' בשכירות רעועה וא"צ שיהא שכירות גמורה, ומטעם זה א"צ לכתוב שום כתיבה על שכירות זו (סק"כ) (ועוד הרבה ויתבאר בס"ד).

כששוכר בסתם מועיל, וא"צ לפרש לו ששוכר כדי להתיר הטלטול (ס"ד).

ב. ושכירות זו א"צ שיה פרוטה, דלגבי גוי חשוב ממון גם בפחות משו"פ (ס"ה ומ"ב). ואם "משאל" לו מקום בביתו להניח בו דבריו וכדו', י"א דג"כ מהני, וי"א דלא מהני רק ליחשב אותו אחד כשכירו ולקטו, וצריכים לשכור ממנו (סי"ב), ויתר הפרטים יתבאר בס"ד לקמן דיני שכירו ולקטו).

ג. ביטול רשות: אינו מועיל בגוי, בין אם הגוי מבטל רשותו להם, ובין אם ביטלו הישראלים רשותם לגוי, ד"שכירות" דוקא בעינו, כדי שיתרחק הישראל מלדור עמו ולא ילמוד ממעשיו (ס"א וסק"ה ובה"ל ד"ה ואינו).

ד. "מתנה" שנתן הגוי רשותו במתנה ג"כ אין מועילה, ד"שכירות" דוקא, והיינו במתנה רעועה (כעין שכירות זו שאמרנו), אבל במתנה גמורה ככתיבה בערכאות פשוט דמועיל (וחכמים שלא הצריכו זה - מפני שהוא חומרא גדולה שודאי לא ירצה ליתן כן) (ס"א ובה"ל ד"ה ממנו).

ה. לכתחילה צריך להקדים השכירות מן הגוי קודם שיערבו: ואם ירצו לערב מקודם לא יברכו על העירוב, דיש לחשוש שמא הגוי לא ירצה להשכיר (וכדאמר' בגמ' דגוי לא מוגר), ומ"מ בדיעבד אם עירבו מקודם ואח"כ שכרו מהגוי - כל ששכרו קודם בה"ש (שהוא זמן חלות העירוב) מהני (דהלא עכ"פ משותפין הם בפת אחת (אבל אם השכירות היתה בשבת אחר בה"ש - בטל העירוב, ולא מהני עד שיבטלו הישראל רשותם לאחד מהם), והא דאיתא בסעיף ז' דבשכרו לזמן ונסתיים צריכים לחזור ולערב הוא משום דהוי כאילו התנו שהעירוב הוא רק עד זמן פלוני. ועיי'ל דבאמת כל שהפת קיימת מהני בדיעבד, והא דצריכים לחזור ולערב היינו לכתחילה שניחוחו עתה לשם עירוב, ויוכלו לברך כתיקון חז"ל (בה"ל ס"א ד"ה צריך).

אף בשכיר ולקט הנוטל לעצמו [וסובר כתי' הא' בבי" שאף שצריך ליתן השכירות למלך, מ"מ אין מעכב מה שאינו מעביר למלך, דמכיסו של מלך קא גזיל, וה"נ בשול"ק של בעה"ב] (סקמ"ז).

ואם שכרו מגובר המלך בסתם (ולא לזמן ידוע - דאז ודאי מהני עד סוף הזמן) **וסלקו המלך מלשרותו**: בטלה השכירות.

אבל אם סלקו רק מן הגזברות ועדין נוטל ממנו פרס: **לדעת הרמ"א** עדין נחשב שול"ק ויכול לשכור ממנו, וכ"ש דשכירות הראשון לא נתבטלה, וה"ה שיכול לשכור מכל א' מעבדי המלך הקטנים. **אכן ד' החי"א דרק משרי הפולצייא** (משטרה) שיש להם רשות על העיר יכול לשכור, אבל לא מהני אפי' מפקיד החיל אף דהם ג"כ עבדי המלך, כיון דאין להם רשות על העיר ללא שרי הפולצייא, ואין נחשבים שול"ק של המלך, וכ"ש שא"א לשכור מגובר זה שסלקוהו אף שעדין נוטל הפרס מן המלך. **אכן באופן ששכרו בסתם בעודו גזבר ואח"כ סלקוהו**: בזה י"ל דאף שסלקו המלך מ"מ אינו רוצה לבטל מעשים שעשה מכבר, והרא"י שעדין נותן לו פרס (רמ"א ס"ד וסקמ"ט ובה"ל ד"ה ועדיין).

העניצה לזה ליהור כנתחילה שלא לשכור "סתמא" משר העיר או משרתיו, ושכרו רק על זמן, ושעור הזמן: הסכימו הרבה אחרונים דיכול לשכור על זמן ארוך **ורב** (וכ' הפמ"ג (והגר"ז) דאפי' בשכרו עד עולם מהני, ונחשב תמיד תוך הזמן, ואפי' מת לא נתבטל השכירות), **ולכתחילה טוב שלא לשכור רק עד עשרים שנה** (סקמ"ח ושע"ה"צ סקמ"ח).

ז. ישראל וגוי השותפים בדירה: ישראל וגוי הדרים בבית אחד, **וכל א' מהם בחדר בפ"ע** ואין לו רשות להשתמש בשל חבירו כלל, צריך **לשכור מהגוי ולערב עם הישראל**, וא"א לשכור מן הישראל את חלק הגוי דהוי כייחד לו מקום הנ"ל, מאחר **דאין לו שום שייכות בשל חבירו** (סט"ו וסק"ג).

ואם יש רשות לשניהם להשתמש בכל הבית, או אפי' מחולקים בכל הבית אבל בחדר אחד הם משותפים, **לד' הרמ"א** יכול לשכור מכל א' מהם וסגי (ודומה לנותן רשות לדלעיל), **והרבה פוסקים חולקים** וסוברים דאפי' משתמשים ביחד בכל החדרים לא נקרא השותף הישראל כשול"ק, ולא מהני לשכור ממנו רשות הגוי, **דלא תקנו חכמים** דיהי' ידו כיד בעה"ב אלא בשול"ק דנגר אחריו, **אבל לא בשותפים** שכח כל א' שוה בבית ואין **האחד טפל לחבירו**.

ובב' גוים השותפין (יש מחלקים בין ישראל וגוי לב' גוים, והעיקר דאין לחלק, רק) **להרמ"א** ג"כ תלוי בין אם כל א' מהם אין לו רשות בשל חבירו דאז צריך לשכור משניהם, ובין אם יש רשות משותפת לשניהם דאז יכול לשכור מהאחד גם רשות חבירו. **ולהפוסקים החולקים** הנ"ל אין יכולים בכל גווי לשכור מהאחד רשות חבירו, דשאני שותף משול"ק, וכ' **בה"ה** דכל ז' כשהשכיר **מוצה** ורוצים לשכור מחבירו בע"כ, **אבל במשכיר בסתם שלא בדיעתו** מסתבר לומר דכיון דכח שניהם שוה מסתמא מתרצה במה שעושה חבירו, דשותפין לא קפדי אהדדי בדבר מועט כזה (דסגי ברשות לחפ"א), ובפרט אם יפול השכירות לכוס השותפין (רמ"א סט"ו וסקנ"א ושע"ה"צ סקנ"ב ובה"ל ד"ה אם יש).

ח. בית של גוי ושכור ישראל ממנו, והגוי דר עמו בבית בחדר מיוחד ואין לישראל רשות שם: אין שכירות הבית מועיל לשכירות העירוב, ואם יש לו רשות לישראל להשתמש בשל הגוי, לא גרע משול"ק ולא יצטרך לשכור רשותו (היינו מהגוי, אבל צריך לשכור מהישראל כדן שו"ל לדעה א' בס"י, ולדעה ב' דשם א"צ לשכור כלל) (רמ"א ס"א וסקט"ו) [א.ה. במה שסיים המ"ב: ועי' בסעיף ט"ו, **לכאז כוונתו** דהיינו להרמ"א שם דביש לו רשות להשתמש (ואפילו בחדר אחד) יחד עם הגוי מהני כשול"ק וכי, ולהפוסקים החולקים שם וסוברים דבשותפין גרע לענין זה משול"ק, וצריך לשכור מהגוי בעה"ב דוקא, ה"ה הכא דלא מהני במה שמותר להשתמש, וכן ראיתי להרשב"ו זללה"ה ויבדלחט"א הגרנה"ק שליט"א ובשונה הלכות שהבינו כן בפשיטות (ושמא י"ל דכוונתו דכשהוא רק בשכירות זה שותף גמור דמי טפי לשול"ק שמהני כשיש לו רשות)].

ט. גוי שהשכיר ביתו לחבירו הגוי: אם הגוי המשכיר נשאר לו שום תפיסה בבית, שיש לו רשות להניח שם שום כלים (ואפי' אם לא הניח שם) מהני וכדן שול"ק, ויכולים לשכור מהבעה"ב ג"כ אפי' אם השוכר מצוי בבית, וכן אפי' אין לו תפיסה שם אם יכול לסלקו להשוכר תוך זמנו ג"כ אפשר לשכור מבעה"ב, דגם זה הוי כשיו"ר (וכ"ש דמהני לשכור מהשוכר עצמו הדר שם), **וה"ה אם יש לאיש אחר תפיסה בבית זה** דמהני לשכור הימנו רשות הגוי, וגם בזה סגי ב"רשות" להניח אף שלא הניח עדין (סק"ח מ"ב ושע"ה"צ).

אבל אם אין לבעה"ב שיו"ר רשות, וגם לא זכות סילוק, אין מועיל **אפי"כ ישכרו מהשוכר עצמו** (ס"ח) [א.ה. אף דבסעיף י"ב אין מבואר להדיא במ"ב דזכות לשייר מהני אף דלא שייר, וקצת משמע בל' המ"ב שם דהניח בעיניו, מ"מ סתמות ל' השו"ע שם דסגי ברשות וכמבואר להדיא בב"י (והבאנו לעיל אות ג). (ואולי זה גופא כוונת המ"ב דההנחה בע"ש הוא רק לקנות השאלה, דהרי גם להב"י בעיניו עכ"פ שיעשה קנין על השאלה, וזהו שאמר דאפי' אם סילק הגוי משם החפץ מהני, דאחר שקנו רשות השימוש שוב א"צ השימוש בפועל, וצ"ח). וכ"ז הוא דלא כהאר"י (הובא כאן בשע"ה"צ סק"ה) דבעיניו הניח ממש (הכא והתם)].

גוי שנעדר מביתו, ואם חזר בשבת (מסי' שפ"ג)

א. גוי הדר עם ב' ישראלים בחצר אחת, והלך קודם שבת עם כל בני ביתו לעיר אחרת ואינו בביתו בשבת: אינו אוסר ועירבו ביניהם ומותרים. ובסי' שע"ז יש בזה **ב' דעות**, ד"א דוקא כשהלך למקום רחוק יותר ממהלך יום אחד, ויש אומרים דאפי' בתוך מהלך יום אחד נמי אינו אוסר (ס"א וסק"א-ג).

ב. ואם חזר הגוי בשבת: אפי' הלך תחילה למקום רחוק (יותר מיום אחד) בטל עירובו ונאסרים, ולא אמרינן בשבת הואיל והותרה הותרה, דכיון דבא בשבת אגלאי מילתא למפרע דלא ה"י העירוב עומד להתקיים כל השבת, ובה"ש ה"י עומד ליאסר אח"כ (וכ"ש להסוברים דבעינן שיהי' מתחילה רחוק מהלך יום, דבזה הוברר למפרע דבאמת בשעת בה"ש לא ה"י רחוק כך, ומתחילה ה"י העירוב בטעות). **ואפי' אם יחזור וישכרו ממנו** בשבת אין מועיל, דהעירוב נתבטל ואינו חוזר וניעור שוב (סק"ד ה', ועי' שה"צ שהאריך לחלק בין זה לנסתם הפתח בחול חוזר ונפתח בשבת).

אכן יכולים לשכור ממנו עתה בשבת: ואח"כ יחזור ויבטלו רשותם להאחד, ויהי' הוא מותר להוציא מביתו לחצר (ואין השכירות נחשבת כמקח, דאינה רק כהיכר להתיר הטלטול) (ס"ק ו' ז'). [א.ה. ולדעת הראב"ד באופן זה א"צ לחזור ולערב, דהעירוב חוזר וניעור כששכרו הימנו (ולדינא לא נקטינן כדבריו)].

ג. גוי הדר בחצר עם ב' ישראלים ולא שכרו ממנו בע"ש (ולכן לא עירבו ג"כ), **ומת הגוי בשבת**: יכולים עתה לבטל רשותם להאחד, ויהיה אותו אחד מותר להוציא מביתו לחצר, **וכן אם עירבו בע"ש** ולא ה"י הגוי בחצר **ואח"כ חזר** (שנאסרים), **ומת בו ביום**, אין העירוב חוזר וניעור, אלא יבטלו רשותם להאחד ויהי' מותר (ולא דמי לישראל ששכח ולא נתן חלק בעירוב ומת בשבת, דבני החצר מטלטלים ע"י עירובן (אף שבעודו חי היו אסורים), דהכא אין עירובן מועיל, דאפי' אם ה"י הגוי בבית מאתמול לא ה"י יכול לערב עמהם עד שישכרו ממנו). **וכן אם ה"י הגוי** כאן ולא רצה להשכיר עד שחשיכה, ואח"כ משחשיכה השכיר (או מת וכנ"ל), פשיטא דצריך ביטול ואפי' אם עירבו מקודם (וגם הראב"ד יודה בזה, דהלא אין עירובם דאז חל כלל - ודוקא כשהלך מביתו ס"ל דחוזר וניעור כיון דחל עכ"פ עד שחזר לביתו) (סק"ח ובה"ל ד"ה וכ"ש, ושע"ה"צ).

ואם שכרו מהגוי (בסתם - בלא זמן) ועירבו ביניהם ומת בשבת: אף שיש לו יורשים [ובאים לדור שם] לא נתבטל העירוב אף שלא שכרו עדין מן היורש, דכיון שהותר לתחילת שבת הותר לכל השבת (**ודלא כהט"ז** הסובר **דצריכים לשכור עתה** מן היורש ואז חוזר העירוב וניעור, וא"צ לביטול).

[א.ה. ובמה שהביא פי' הנה"ש בדברי השו"ע דאירי בעירבו מבעו"י ולא ה"י הגוי, וחזר בשבת ואח"כ מת בו ביום, כוונתו דהאחרונים (המג"א ועוד) נתקשו בל' השו"ע שכו' **וכל שכן** אם מת הגוי בשבת שיבטל האחד וכו', חדא דמשמע דאירי באופן שעירבו תחילה, ואעפ"כ לא סגי בהכי אף דמת אלא צריכים לבטל, וגם לשון "וכ"ש" צ"ח, דאי מיירי בגוי שהי' שם בכניסת שבת ואח"כ מת, אי"כ לכאז לא עירבו ביניהם שהרי אין מועיל להם כלום עד שישכרו, וגם למה הוא כל שכן (דיועיל הביטול), דהלא בחזר חל העירוב עכ"פ בכניסת שבת והוי מותרים (ואעפ"כ אשמעינן דבעינן ביטול אם חזר אף ששכרו ממנו), ומשא"כ בהא דמת דלא חל כלל תחילה, והמג"א ואחרים נדחקו לפרש בוכ"ש בכמה דרכים, **והנה"ש פי'** דקאי ארישא בהלך ועירבו ואח"כ חזר (ונתבטל) ושוב מת בו ביום, ובוזה שפיר דמי שעירבו כדן מבעו"י, וגם הוא כ"ש דיועיל הביטול, דאם במקום דבעי גם שכירות וגם ביטול מהני, כ"ש במת דא"צ שכירות כלל].

גוי אכסנאי אם אוסר (מסי' שפ"ד)

א. גוי הנכנס לשם אכסנאות לדירה השייכת לישראל: כל שלא נכנס ברשות אינו אוסר, אפי' הוא שם זמן מרובה (וכ"ש שנכנס אף שמיחה בו). **ואם יש להגוי חוב על הבית** ונכנס שלא ברשות **בעד חובו, מקרי נכנס ברשות** (וכדלהלן), ויש מקילין דגם בזה נחשב שלא ברשות שאין אוסר לעולם (סק"ב ג' ושע"ה"צ סק"א ג') [טעמם ע"פ הדעות בחו"מ ס' רל"ו דגוי שיו"ר בחובו ומכר וכנ"ל עליו לפדותו מהלוקח וכו', וגם אם אינו יכול - היינו מטעם "יאוש", אבל "ברשות" לא מקרי].

ב. ואם נכנס ברשות לשם אכסנאות: שהשאלו או השכירו חדר מיוחד להתאכסן בו, אם הוא רגיל הרבה פעמים לבא ולהתאכסן שם, ועי"ז חשוב כ"קבוע", אוסר מיד וצריך לשכור ממנו הרשות, ואם אינו רגיל חשוב מתחילה כאורח ואינו אוסר עד ל' יום (וכשכנס בחובו אינו אוסר עד ל' יום, אי"כ נכנס בקביעות דאוסר מיד) (ושאר הפרטים מבוארים בסי' שע"ע) (ס"א וסק"ג-ה).

ואם נתארח אצלו בעלמא בלא שאלה ושכירות בודאי אינו אוסר לעולם, מדיכול לסלקו בכל שעה (בה"ל ס"א ד"ה אינו אוסר).

ובהא דהשאל והשכיר אוסר (אחר ל' וכי"ב) **הקשו האחרונים מסי' שפ"ב** דאינו אוסר כשהשכיר דירה לגוי, דלא השאל והשכיר לאסור עליו, או משום דאינו שכיח שישכיר ישראל לגוי בחצר שדר בה, והביאו כמה תירוצים: **1. להגר"א** אה"נ דגם בסי' שפ"ב אינו מותר רק במצי לסלוקיה, והכא דאסור משום דאין יכול לסלקו (ובמ"ב שם סק"ז ובשע"ה"צ נוטה לדינא כן). **2. חמ"מ -** הכא מיירי שאין בעה"ב בביתו, ולא שייך טעמים הנ"ל (ובה"ל דהוא דברמב"ן מבואר דאירי כשבעה"ב בביתו). **3. ובשר"ע הגר"ז** פירש דהתם דהוי שכירות לעולם שייך טפי הסברא דלא השאלו ע"ד שיאסר זמן ארוך כ"כ, ומשא"כ הכא דהוא לזמן מועט לא קפיד בזה. **4. א"ר -** דהתם מקילינן בצירוף ב' טעמים הנ"ל דלא השאל לאסור עליו - ודלא שכיח זה, אבל הכא דליתא לטעם דלא שכיח דהרי מצוי שיתאכסנו גוים אצלו (בה"ל ד"ה אינו, יעו"ש, וע"ע בסי' שפ"ב בדיני דירת גוי אות ו').

ג. אנשי חיל המלך שנכנסו לדור בבתי היהודים, שהפקידים הממונים ע"י המלך לזה קובעים מקומות בעד אנשי החיל בבתי העיר, אף שנכנסו בחזקה שלא נתרצו הבעלים הוי **כנכנסו "ברשות"**, כשהפקיד עושה כן ע"פ "יינא דמלכותא" (ולא שינה בדבר מדין המלך) **ואוסרים** (אם שוהים שם ל' יום או מיד כשרגילים לבא) (ס"ב סק"ו וסק"ט).

ואם יש לבעה"ב שם "תפיסת יד", או אם יכול לסלקם אף שאין לו שם תפיסת יד, **אינם אוסרים** (סעיף ב' וסק"ח ובה"ל ד"ה אינם).

ונחשב "תפיסת יד" לזה: כשיש לו במקומות אלו כלים **שאסור לטלטלם**, דאז הוי כאורח, ואף דלענין "שכירו ולקטו" סגי ברשות בעלמא אפי' לכלים שמותר לטלטלם, **תירץ הא"ר** דהכא שאני כיון שהישראל הוא בעה"ב, ואין יכול בעה"ב ליחשב כשול"ק (ואין מועיל רק ע"י שיחשבו כ"אורחים" ולזה בעינן "אינם ניטלים"). **ובמג"א משמע** דמהני ברשות לשום כלי (אפי' הניטל), ויש לפרשו דהיינו כשנכנסו בחזקה שבוזה נוטה המג"א דלא נחשב נכנסו "ברשות" (אף שהוא ע"פ דינא דמלכותא), ומיקל עכ"פ כשיש לו רשות ואפי' לכלים הניטלים, אבל כשנכנסו בהסכמת הבעלים אולי בעינן כלים שאין ניטלים דוקא, **אכן למעשה** אפשר דיש להקל (אפי' נכנסו ברשותו) בכל כלים, דיש מהאחרונים שציידו להקל בכל גווי (בה"ל ד"ה כלים).

ואם אנשי החיל נכנסו בחזקה שלא ע"פ חוק המלך: הרי הם כשאר גוי דשלא ברשות אינו אוסר (סק"ו).

ואם שכרו מ"שר העיר: אם יש לו רשות להוציא לאנשי החיל מן הבתים, לכי"ע מותר (שע"ה"צ סק"ו).

ההמשכנתא יעקב פליג על דין השר"ע, וסובר ד"אנשי החיל" נשאר תמיד שם בעלים על הדירה (ושונה משואל ושוכר - ששם הרשות נחשב עליהם), **ובכל גווי אינם אוסרים** (סק"ו) [א.ה. מש"כ ס"י ק"יב הוא ט"ס וצ"ל קכ"ה].

מומר וצדוקי וכותי בעירוב (מסי' שפ"ה)

א. ישראל המומר לעבוד ע"ז ואפי' בצנעה, או שמומר **לחלל שבתות בפרהסיא** דהיינו בפני עשרה מישראל, או כשיודע שיתפרסם לעשרה מישראל, **דינו כגוי** שצריכים **לשכור** את רשותו שלא יאסור עליהם, ואין מועיל שיבטל להם רשותו. **אבל כשמחלל רק בצנעה**, או אפי' אם עושה בפני עשרה אנשים, מ"מ **אם מתבייש** לעשות כן **בפני אדם גדול** נחשב **בצנעה**, והרי הוא **כישאל שמועיל לבטל רשותו** (ס"ג ומ"ב).

וכשהי"ל "פעם אחת" בפרהסיא אין נחשב מומר, **עד שיהא רגיל בכך**, וי"א דבחד זימנא מקרי נמי "מומר" (סק"ד).

ונחשב מחלל שבת כמומר: אפי' באיסור **דרבנן** וכגון שמוציא מחצר למבוי (כלי הבית) בלא שיתוף, **ובה"ל נסתפק** אם גם באיסור **מוקצה** הוא כן, או שמא אין נעשה מומר על ידו דהוא רק טלטול בעלמא, ובתפא"י החמיר גם במוקצה, וצ"ע. (דוקא לענין שכירות הרשות נחשב כמומר ע"י איסורים דרבנן, אבל לענין שאר דברים (כשחיטה וכדו) יש מהאחרונים הסוברים דאינו חשוב כמומר על ידי חילול שבת באיסור דרבנן) (בה"ל ד"ה אפילו, וסק"ה).

דוקא כשמחלל במיזד בפריקת עול שאינו חושש ועושה כן לתיאבון אף שיודע שעושה איסור, אבל אם הוא "אומר מותר" שסבור שמותר לעשות כן, ומוטעה בדבר: מסתבר שאין נחשב מומר, **ואם עושה האיסור להכעיס**: אפי' בשאר איסורים, ואפי' שלא בפרהסיא **דינו כגוי** (סק"ד ובה"ל ד"ה א).
ב. צדוקי: הם הנוטים לאפיקורסות ואינם מאמינים בתושבע"פ: הרי הוא **כישאל שמועיל לבטל רשותו**, ומ"מ אין יכול לערב כיון שאינו מודה בעירוב, ואף דמסתמא הצדוקי מחלל שבת בפרהסיא עכ"פ באיסור דרבנן, **שאני צדוקי** דמוחק כן מאבותיו ומנהג אבותיו בידו (**וכתיבנוק שנשבה** הוא), **ודעת כמה פוסקים** דאם הוא מחלל שבת (בפרהסיא) אכן **דינו כגוי** ובעינן שכירות דוקא, **וכן צידד בשע"ה"צ** לאסור (והאריך לתמוה על השו"ע והאחרונים שנקטו דהוא כישאל, יעו"ש) (ס"א מ"ב ושע"ה"צ).

ודין **"קראים"** כדן הצדוקי (סק"א ושע"ה"צ סוסק"א).

ג. כותי: דינו כגוי ובעינן שכירות דוקא (ס"ב).

ד. ישראל שעירב עם בני החצר לשנה, ובתוך השנה המיר: בטל חלקו בעירוב **וצריך לשכור ממנו** על שבתות הבאים, **אבל אם המיר בתוך השבת** כיון שבתחילתה ה"י מותר אמר"י בזה כיון דהותר מקצת שבת הותר לכל אותה שבת (ס"ד וסק"ז ח').

וכל זה כשאין ביתו פתוח אלא לאותה חצר: אבל אם יש לו פתח אחר לשכונת הגוים, **אפי' הוא פתח קטן** (כחלון של דע"ד טפחים) שלא ה"י רגיל בו מתחילה, דוחין אותו אצל הפתח הפתוח לשכונת הגוים ואינו אוסר, **דכופין על מידת סדום** שלא יאסור עליהם, וגם דכיון שנתרגל עם הגוים מסתמא ניחא ליה טפי בההוא פתחא. (ודוקא כשפתח זה ה"י פתוח קודם שבת, אבל אם נפתח בשבת, שכבר היו הישראל אסורים מקודם, לא מהני עתה אף כשעירבו מע"ש, וצריכים לשכור רשות המומר ולבטל רשותם לאחד כמבואר בסי' שפ"ג) (ס"ד ומ"ב).

בדיני שיתופי מבואות (מסי' שפ"ו)

א. שתופי מבואות: אסרו חכמים לטלטל מן החצרות (המעורבות) את **כלי הבית** הנמצאים בהם (שהוציאם לחצר ע"י העירוב), **דהמבוי נחשב רשות משותפת (וכרבים) כנגד החצרות שבו**, שכל אחת מהן מיוחדת רק לבני אותה החצר, **וגורו אטו מוה"ר לרה"י** (והיפך), **והתירו להוציאם אליו ע"י שיעשו שיתוף** שגובים פת או מאכל אחר מכל חצר וחצר ונותנים אותו באחת מן החצרות, ואנו רואים כאילו פתוח כל המבוי לאותה חצר, דהשיתוף משתף כל החצרות ונעשים כאחת, **ואותה חצר** שנותנים בה השיתוף אין צריכה ליתן חלק בזה (וכמו לענין עירוב שבית שמניחים בו פטור מלייתן) (ס"א וסק"א ב', ובה"ל ד"ה מכל - ומש"כ "כלי בית" הוא מסי' שע"ב סק"א וכן לקמן סקנ"ד דבכלים ששבתו בחצר לא אסרו דכל החצרות רשות אחת הן).

קדושתו הראשונה, ועדיין קודש הוא עד שיהא ודאי לילה, וא"א לערב בו כשהוא קדוש (ס"ט וסקנ"ג א"ב ובה"ל ד"ה היום).

וכן הדין כשאומר כבר זה היום חול ולמחר "קונם" או להיפך (כדין "קודש"), והיינו **לדעה השניה שבשרע (הרא"ש והטור - דלד' הרמב"ם** כפי שהבינוהו השו"ע בדעה א' והרה"מ שלא גזרינן קונמות אטו הקדשות [ומתיר אפי' בקונם הנאתו" על וכו']], א"כ בקונם לא אסרינן כלל, ודוקא בקודש שייך דין זה) (ס"ט וסקנ"ג א"ב ושעה"צ סק"ג ובה"ל ד"ה ולמחר).

ובהא ד"היום חול ולמחר קודש" שלא חל ההקדש עדיין בבה"ש: כי השעה"צ דמשמעות הגמ' וכ"מ ברשב"א דהיינו שאינו כ"ספק קודש", רק דעת המקדיש שלא יחול ההקדש כל זמן שאינו "ודאי" לילה, אבל בזמן בה"ש שהוא ספק לילה לא יהי' קדוש, ולכן **מוותר לאכלו** בזמן בה"ש, **אכן לשון השרע** (והוא מהרמב"ם) שכי' "לא נתקדשה ודאי" משמע דלענין הקדש הוא **קדוש מספק ואסור לאכלו** אז, ורק לענין עירוב שהוא מדרבנן מוקמינן ליה אומנן הקדוש שהי' ברור חול או קודש (שעה"צ סקמ"ט).

פרטים במיני המאכל שמשתתפין בהן

א. מזון ב' סעודות: הוא השיעור שמועיל להשתתף בו אפי' אלף בני אדם (והוא י"ח גרוגרות - שהם ח' ביצים או ו' ביצים - להשיטות) (סקנ"ז) [ומסתברא דכשיש בכל המבוי פחות מ"ח בני אדם דתסגי בגרוגרת לכל א', וכמו בעירוב], **ובמשקין** סגי ג"כ במזון ב"ס אפי' לאף, ודלא כהראב"ד דבמשקין בעינן רביעית לכל אחד ואחד באנשים מרובים (בה"ל ס"ז ד"ה מלא הקב).

ב. בכל מיני מאכל משתתפין, ואפי' ד' וה' מיני מאכל מצטרפין לשיעור מזון ב' סעודות, **ושיעור** דמזון ב' סעודות היינו כשנאכל מין זה בפ"ע ואינו משמש ללפת את הפת, **אבל מינים שרגילים ללפת בהם** את הפת, **סגי** בשיעור **ללפת ממנו פת הנאכלת בב' סעודות**, וא"צ שיהא בו עצמו ב' סעודות (ס"ד וס"ו וסקל"א).

ג. מינים שאין משתתפין בהם: אין משתתפין במים לבדם, ולא במלח לבדו, דאין נחשבים 'מזון', אבל **אם עירבם יחד** משתתפין בהם (ושיעורם כדי ללפת פת של ב' סעודות). **ו"א שאין מערבין במים ומלח המעורבין יחד** אא"כ נתן לתוכם **שמן** (ואשמעינן דאף שבשמן זה עצמו אין שיעור כדי ללפת פת של ב' סעודות, מצטרף הוא להיות יחד עם המים והמלח שעמו כשיעור זה), **והעיקר לדינא כדעה דא"צ שמן**, שכן דעת רוב הראשונים (ובגאון"י מצדד דמהני גם במים ומלח כשהניח שניהם אף כשלא עירבם יחד, הואיל דיכול לערבן יחד, אבל בירדו הראשונים משמע דבעינן שיעורם דוקא) (ס"ה וסקנ"ז-כ"ט ושעה"צ סקכ"ח כ"ט).

כמהין ופטריות: אין משתתפין בהם ואפי' מבושלים, מפני שאין אדם רגיל לסמוך עליהם לא מחמת סעודה ולא מחמת לפתן, ואין באים אלא באקראי, **והגרי"א פליג** וסובר **דמשתתפין בהם כשהם מבושלין** (סקכ"ג).

דברים הקשים לאכילה שאינם ראויים כ"כ אין משתתפין בהם, וכגון חיטים ושעורים ועדשים כשהם חיים, וה"ה אורז ודוחן וקטניות וכיו"ב יבשים שאין ראויים לאכלן כן (**אבל בקליות** משתתפין) (וברמב"ם משמע דחיטין ושעורים חיים נמי משתתפין בהם, דבשיתוף הקלו, ויצא לו כן לפי גירסתו בתוספתא, ובשו"ע נראה דלא נקט כן, וצ"ע).

וכן גודגדניות שהוקשו לזרע (היינו שהוקשו הקלחים כעץ שכבר צמח בהם זרע וקשים לאכילה).

וכן עלי בצלים קטנים שלא גדלו עדיין אורך זרת, שכשהם קטנים כ"כ אז מזיק ארס שבהם לאדם, אבל אם גדלו יותר מזרת הרי הם **כבצלים** עצמם משתתפין בהם (ונחשבים לפתן), **וכן כפניות** שהם תמרים רעים שלא בשלו כל צרכן (ס"ה ומ"ב ובה"ל).

ד. ירק: אם הוא מבושל לגמרי משתתפין בו, וכן אם הוא חי לגמרי בירקות שנאכלים ג"כ חיים (ובכלל זה לַפֶּת דידן), **ושיעורו** יבואר בס"ד לקמן. **ואם הם בשיל ולא בשיל** אין משתתפין בו, שקשים הם לאכילה (סקכ"ו).

ה. תבלין: אין משתתפין בו: דלאו בני אכילה נינהו, ו"א דמשתתפין בו מפני שראוי לתבל בו את האוכל (ושיעורו לקמן), **ומ"מ יש לזהר** מלערב **בפלפלין**, אכן ד' החת"ס דפלפלין הם בכלל שאר תבלין (ס"ה וסקנ"ט, ל', ועי' בה"ל ד"ה ו"א שמעריבין). **ובשר צלי או מבושיל:** הוי לפתן, ושיעורו כדי ללפת בו מזון ב' סעודות (ואף דיש מקומות דאוכלין אותו בלא פת, בטלה דעתם אצל כל אדם).

ו. ובשר חי: לא הוי לפתן, וצריך שיהא ממנו מזון ב"ס בפ"ע, ובהה"ל הביא מהרשב"א וריטב"א שפירשו דהיינו חי המלוח הרבה, דע"י כן נתרךך ונעשה ראוי קצת לאכילה, **או דאיירי** בבשיל **קצת** ואין מבושל כ"צ (ונקרא ג"כ "חי") (סקל"ב-ל"ד ובה"ל ד"ה ובשר, ועי' שעה"צ סקל"א שדן לגבי המקומות שאוכלים הבשר צלי בלא פת, דאולי במקום ההוא בעינן שיעור ב"ס ממנו עצמו, יעו"ש) [א.ה. ובמש"כ בהה"ל דחי לגמרי אין משתתפין בו כלל, יל"ד בזה מהא דסי' ש"ח דבשר חי אינו מוקצה - דחזי לאומצא, והן אמת דהרשב"א מוכיז בשאלתו דאף שיש אנשים האוכלים כן, ומ"מ אין זה חשוב ראוי לאכילה לכולם, מ"מ מה שבהכריח כן בד' הרמב"ם וש"ע ססתמו כל' חי ולא פירשו דאיירי במלחי או במקצת מבושל צ"ת (אכן מציינו כן הכא בכמה דברים דבעינן שיהא יותר הדרך לאכול כן, וצ"ת)].

ז. חומץ: הוי לפתן, וכן **יין מבושל, אבל יין חי** אין נחשב לפתן, ובעינן ממנו עצמו שיעור ב' סעודות (יבאר בס"ד לקמן, יעו"ש פרטים נוספים בחומץ ויין מבושל) (ס"ו ומ"ב).

ח. פרטים בשיעורי מינים שונים להשתתף בהם:

1. ביצים: משתתפין בהם **בשני** ביצים, **ואפי' חיים**, שפעמים דסועדין בהן ע"פ הדחק (ס"ז וסקל"ח).

זו במבוי האחר סילקה עצמה מהרגילה, ושוב אינה אוסרת עליו (ס"ט וסקנ"ו).

ה. שיתוף שווה לעירוב חצרות לשיעורו ולכל פרטיו (חוץ מאותם הנזכרים לעיל אות ב' דיכולים בכל מיני מאכל, ושא"צ ליתן השיתוף ב"בית"), **וכגון הא דבעירוב** אשתו מערכת בשבילו, ושמעריבין שלא מדעתו כשהבית פתוח רק לחצר זו, ושקטן יכול לגבותו, ושיכול אחד לזכות לכולם, ושאים היו שותפין (במאכל) א"צ לערב, **כך דיני שיתוף** הדין כן (ס"ג).

ו. השותפים במאכל שא"צ לערב: אפי' ה"י משותף עם שכניו בב' מיני סחורה כגון לזה ביין ולזה בשמן, אם שניהם מונחים **בכלי אחד** (הסחורה של כל הג' שותפין) [היינו ששפך השמן ע"ג היין באותו כלי] א"צ להניח "שיתוף מבואות" שהרי משותפין כולם יחד, **אבל בב' כלים** אפי' שותף לזה ביין ולזה ביין אין מועיל עד שיהיו מונחים בכלי אחד, ואף דמציינו לפעמים דמהני בב' כלים כגון בנתמלא האחד וכדו', היינו כשהניחום לכוונת שיתוף, ומשא"כ הכא דמיירי שהונחו לשם סחורה בעלמא, בעינן בכלי אחד דוקא, **כן ד' הרמ"א בשם הטור**.

אכן דעת רה"פ דביין ושמן **שאין ראויים להתערב יחד** אין נחשב כשיתוף, ואפי' מעורבין בכלי אחד, **ודוקא במין אחד של משקין וכדו' מהני** שותפות כה"ג כגון ששותף לזה ביין ולזה ביין או לזה בשמן ולזה בשמן אף שלא עשו שיתוף, **כיון שמתערבים יחד, אבל במיני אוכלים** וכיו"ב אף שהוא **מין אחד** כגון לזה בפת ולזה בפת, כיון דלא מערבי יחד אין מועיל (בלא "שיתוף") עד שיהיו **שלושתן שותפים בככר אחד**. **ואף דבנתנו לשם שיתוף ודאי מועיל** אף שנתנו כל א' **מין אחד**, מ"מ בנשתתפו לסחורה צריך שיהיו מתערבים בהדדי (או שכולם שותפים ממש באותה סחורה) (ואפי' הטור דבלזה ביין ולזה בשמן מועיל היינו נמי דעכ"פ מתערבי, דנחשב כחיבורים כשמונחים באותו צלוחית כדמצינו לענין טומאה, ומשא"כ בב' ככרות דודאי הנוגע באחת לא טמא את השניה) (רמ"א ס"ג ומ"ב ושעה"צ, ובה"ל ד"ה לזה ביין).

ז. משתתפין במאכל (וה"ה לענין ערובי תחומין) אפי' באוכל שאינו ראוי לו, אם ראוי לשום אדם: כגון להשתתף **לניד ביי, או לישראל בתרומה** כיון שראוי לכהן, ודוקא בזמן שהיו כהנים טהורים, **אבל עכשיו** שאין לנו כהנים טהורים שכולנו טמאי מתים, וא"כ **אינה ראויה לשום אדם, אין משתתפין בתרומה, אכן בחלת חו"ל בזה"ו נראה דמשתתפין** כיון שראוי לכהן קטן או גדול שטבל לקריו (ואף דכ' הרמ"א סוס"י תנ"ז ד"א שאין מאכילין חלה בזה"ו לשון אדם דאין מחזיקין אותם בכהנים ודאים, מ"מ כ' שם המג"א שבע"פ [היינו החלה של המצות של פסח וכלשון הש"ך יו"ד סי' שכ"ב] נוהגים ליתנם לכהנים לאכול, וגם דהגרי"א תמה שם על ה"א הזה) (ס"ח וסקמ"ו מ"ז ושעה"צ).

ואם נוהג שלא לאכול "חדש" (היינו בחול שהוא בפלוגתא אי אסור), **אם נוהג כן מצד "חומרא"** מותר לערב ולהשתתף בו, **אבל אם נוהג בזה** מחמת דעות הפוסקים **שהוא אסור מן הדין** גם בחו"ל **אסור** לו לערב ולהשתתף בו (סקמ"ז).

ח. מי שנדר או נשבע שלא יאכל אוכל זה יכול להשתתף בו, וכן לערב בו (בפת), או לעשות בו עירובי תחומין, הואיל וחזי לאחריני, **ואפי' אמר שלא אהנה בו** יכול להשתתף בו, כיון דלא נתכוין להנאה כזה אלא ליהנות בדרך הנאתו, ו"א (והוא דעת הרא"ש והטור) **דשלא "יאכלנו" דוקא** הוא דמשתתפין בו, **אבל שלא אהנה ממנו אין משתתפין** לו בה, דהרי "נהנה" בתיקון זה דהעירוב והשיתוף (**יש מהאחרונים שפירשו כן גם בדעת הרמב"ם** שהיא דעה הא' הנזכרת בשו"ע, שגם הוא לא התיר אפי' בשבועה כשפירש **שלא "אהנה" ממנו** - ודלא כסתימת השו"ע [וכן מבואר ברה"מ], דהרמב"ם אפי' בל' נדר (וקונם) ואפי' בלא "אהנה" ג"כ התיר מאחר שראוי לאחרים).

ומ"מ בעירובי תחומין מותר אפי' כשאמר שבועה, "שלא אהנה", דאין מערבינן אלא לדבר מצוה, ומצוות לאו ליהנות ניתנו ולא חשוב הנאה (ס"ח וסקמ"ח, מ"ט, ושעה"צ).

ואם אמר "קונם" הנאתו או אכילתו עלי: **כ' הרמ"א דלכו"ע אין משתתף בה, והטעם** דכיון שאמר בל' "קונם" שהוא כל' "קרבן", ולכן אף כשאומר "אכילתו" יש לגזור שמא יבואו להתיר בהקדש גמור, ובהקדשות לכו"ע א"א להשתתף בהם (ואפי' ערובי תחומין אסור), כיון דאסורים לכל העולם (רמ"א ס"ח וסקנ"ג).

וכמה אחרונים פליגי בזה על הרמ"א, וסוברים דלהאסורים בל' קונם ה"ה בשאר נדר אסור, דכיון דהוא אסור "חפצא" דמי להקדש, **ולדעה הא' בשרע** (הרמב"ם ועו"ר) לא גזרינן בנדר אטו הקדש, ואפי' אמר "קונם" אכילתו עלי ג"כ משתתפין לו בה (וכשאמר קונם "הנאתו" עלי, להגרי"א ועוד הסוברים דלהרמב"ם כל בלשון הנאה אין משתתפין דחשיב הנאה, ה"ה הכא [ולדעת השו"ע והרה"מ הרמב"ם גם ב"קונם הנאתו" התיר להשתתף (כל שראוי לאחרים), דאין נחשב "עיקר הנאתו", וע"ע במג"א ובמחצ"ש]), ועכ"פ ודאי אינו **לכו"ע** כל' הרמ"א (ס"ח ובה"ל ד"ה ואם) [א.ה. ובאופנים ד"קונם" אין משתתפין בו - ה"ה דערובי תחומין נמי לא (דהלא דימו להקדש), וכ"ה בטור להדיא].

ט. אמר בערב שבת "כיכר זו היום חול ולמחר קודש": דהיינו שבע"ש ישאר חול ולא יתקדש עד שבת, **משתתפין** לו בה, דבבה"ש שהוא שעת קנין העירוב נחשב עדיין חולין, דמספק לא חלה עליו הקדושה עד שיהא ודאי לילה (ואף דבצאה"כ יתקדש ויאסר מ"מ מהני - וכמו בנאבד העירוב אחר בה"ש דהעירוב מועיל כיון שכבר חל), **אבל אם אמר "היום קודש ולמחר חול"** (י"א דהיינו **שיתחלל או על מעות שבביתו**, ובלא"ה לא תפקע הקדושה, וי"א דקדושת דמים פקעה בכדי **גם בלא מעות**), **אין משתתפין לו בה** (ולא מערבינן ע"ת), דכל זמן בה"ש מספיקא לא פקעה

ב. שיתוף זה מועיל בכל מיני מאכל (בשיעור ב' סעודות - או בראוי ללפת בו שיעור זה, ויבואר בס"ד להלן), **ושאני מעירוב שהוא דוקא בפת**, דעירוב הוא משום "דירה" לעשות דירתך אחת, ודירתו של אדם אינו נמשך אלא אחר פיתו, ומשא"כ בשתופי מבואות דאינו אלא לשתף **רשות החצרות** שבמבוי ולא רשות הבתים, וחצר אינה בית דירה, הלכך סגי בכל דבר מאכל (סק"ג).

ומטעם זה דשיתוף שונה מעירוב (דאינו משום דירה) יכולים ליתנו ג"כ במקום שאינו "בית" ובלבד שהוא משתמר, וכגון "באיור החצר" (דזהו נקרא משתמר) או בבית שאין בו ד"א על ד"א (דלא גרע מאיור החצר) [ודלא כע"ח דבעינן ליתנו דוקא בבית שיש בו דע"ד דחשיב דירה], **אבל לא באיור המבוי** דזהו נחשב כמקום שאינו משתמר, **ומ"מ יכולים אם ירצו ליתן השיתוף בתוך הבית** (ודלא כהתוס' שהצריכו ליתנו בחצר דוקא ולא בבית) (ס"ט וסקנ"ג-ו ובה"ל ד"ה וא"צ).

ג. שיתוף המבואות צריך שיהא מונח באחת החצרות שבמבוי זה, אבל לא במבוי אחר **שלא נשתתף** עם זה, דבעינן שיהיו מעורבין כולם יחד, ויהי' אפשר לטלטל השיתוף ממקום למקום במבוי זה (ס"ב וסקנ"ט).

ולפיכך אם יש כמה מבואות של ישראלים במקומות רחוקים זה מזה בתוך העיר, ויש ביניהם מקום האסור בטלטול, **כגון** שאינו מתוקן בלחי וקורה וכדו', או שדרים שם גוים ולא שכרו מהם הרשות (ואפי' אם העיר מוקפת חומה), אין מועיל להשתתף כולם ע"י שהשמש יגבה קמח יחד מכל המבואות של ישראל, שהרי א"א לטלטל להשיתוף ממקום למקום (מחמת מקומות האסורים שבינתיים), וא"כ אין השיתוף כאחד (ואם עשו שיתוף כזה אינו מועיל רק למבוי שהשיתוף מונח בתוכו), **אלא יערבו כל מקום לעצמו**.

ואם העיר מוקפת חומה והמקומות חלוקים זה מזה, ועירב (או שיתף) אחד מהם בפ"ע, והאחרים לא עירבו: אין אוסרים עליו אף שאין דלתו ננעלת, כיון שאין להם דריסת הרגל עליו, ואף אם יש להם רשות לעבור עליו - מ"מ כיון שיכולים לעבור דרך פתח האחר שלהם, והם לא עירבו עמו, **כופין אותן לעבור דרך פתחים האחרים כדי שלא יאסרו** עליו, דכופין על מידת סדום (ובבית מאיר סו"ס שצ"ב ביאר "דלעבור" לאו דוקא, דזה מותרים גם עתה, רק הכוונה "להשתמש" שם).

וכל זה איירי בתקנו המבואות "בלחי וקורה", דבזה אם יש להם דריסת הרגל עליו אוסרים (וכמבואר בס"י שצ"ב ס"ו דבעיר המוקפת חומה אין מבוי אחד יכול ליחלק ולערב בפ"ע כשאינו מתוקן אלא בלחי וקורה, דאין הלחי והקורה מסלק ומחלק המבוי מחבריו), וזה כשיש להם דריסת הרגל עליו, **אבל כשאין להם עליו דריסת הרגל מהני** אף שלא תקנוהו רק בלחי וקורה, **דאין עיר שלימה אפי' המוקפת חומה חשובה כמבוי אחד** (ומשא"כ **במבוי אחד** או רוצים ליחלק לחצאין ויש לפנימיית לחי והחיצונה ג"כ עשתה לחי; **אסורים ליחלק ואפי' אין להם דריסת הרגל וע"ז, אבל בעיר שלימה** אף שלא נתקן המבוי האחד שבה אלא בלחי וקורה, אם אין להם עליו דריסת הרגל מהני), **אבל אם מתוקן המבוי בדת ננעלת או בצוה"פ** (וה"ה בתקוני חצר כב' פסין משהו או בפס רחב ד"ט) בזה מהני **אף כשיש דריסת הרגל עליו** (ואפי' במבוי אחד). **(ובמ"ב הביא להמג"א שתמה על השרע** שכי' שאין עיר שלימה כמבוי אחד, ותמה מהא דקיי"ל בסי' שס"ג דעיר המוקפת חומה נחשבת כחצר של רבים שבעינן צוה"פ או ב' פסין, ולא סגי בלחי וקורה אף כשאין דריסת הרגל עליו, וצ"ע) (ס"ב ברמ"א ובמ"ב ושעה"צ וסי' שצ"ב ס"ו, וסי' שס"ג סעיף ל"א ושעה"צ שם ס"ק קט"ז). [א.ה. ויש לי בזה מבוכה גדולה, עי' לקמן סי' שצ"ב אות ה'].
ואם המבואות רחוקות זו מזו (ואין מפסיק ביניהם מקום האסור בטלטול), וגם הדלתות של כל אחת מהם ננעלות בלילה ע"פ חוק המלכות ואין להם רשות לפתחם, **כיון דהם רחוקים וגם ננעלות אין יכולים להשתתף המבואות יחד** אף שמותר הטלטול במקום שבנתים, **כן פ"י הבי"מ בכונת השו"ע** (ופקפק בזה), **ואם** מותרים לפתוח הנעילה **לכו"ע מהני** שיערבו (ישתתפו) כן יחד (סק"ט ושעה"צ סק"ט).

ואם המבואות רחוקות זו מזו (ואין מפסיק ביניהם מקום האסור בטלטול), וגם הדלתות של כל אחת מהם ננעלות בלילה ע"פ חוק המלכות ואין להם רשות לפתחם, **כיון דהם רחוקים וגם ננעלות אין יכולים להשתתף המבואות יחד** אף שמותר הטלטול במקום שבנתים, **כן פ"י הבי"מ בכונת השו"ע** (ופקפק בזה), **ואם** מותרים לפתוח הנעילה **לכו"ע מהני** שיערבו (ישתתפו) כן יחד (סק"ט ושעה"צ סק"ט).

ד. חצר הפתוח לב' מבואות (שיש לו פתחים מב' צידיו, ובכל צד יש מבוי אחר), **ושיתף עם כל אחד מהם** (בנפרד): מותרת החצר עם כל אחת מהמבואות, דהיינו להוציא כלי בית מהבתים דרך החצר אליהם, **אבל אסור** לטלטל כלים ששבתו בבית במבוי זה למבוי האחר דרך אותה חצר. **ואם שתי המבואות הניחו שיתופם בחצר זו בכלי אחד**, הוי כאילו נשתתפו ב' המבואות יחד ומותרים זו עם זו (ס"ט וסקנ"ג ונ"ד).

ואם לא נשתתפה החצר עם שום אחד מהמבואות: אם רגילה אותה חצר להשתמש **בשניהם**, אוסרת על שניהם, **ואם רגיל עם האחד** ועם השני אינו רגיל, אוסרת על שרגילה עמו ואינה אוסרת על שאינה רגילה, **אכן** אם מבוי זה שרגילה בו נשתתפו (בלא החצר) והשני לא נשתתפו כלל, בזה **דוחים את החצר** אל המבוי **שאינו רגילה** בו, ויסתלק מאותה שרגיל בו שלא יעבור (ישתמש) בו בשבת, **ויהא הרגיל מותר**, דכיון שחצר זו אינה מפסידה בסילוק זה שהרי לא נשתתפה עמהם, ויש ריוח לאחרים שעי"ז יהיו מותרים, כופין אותו על מידת סדום שתשתמש רק בשני שלא נשתתפו אף שאינה רגילה בו. **וכ"ש אם החצר רגילה בשתייהם** (ולא נשתתפה עם אחד מהם), והאחת שיתפו והשניה לא עשו שיתוף, שדוחים אותה אצל המבוי שלא עשו שיתוף, כדי שלא תאסור על אותם שיתפו (ס"ט וסקנ"ה-ו"ח) [א.ה. וסילוק זה שאמרנו שלא יעבור, עי' בבית מאיר סי' שצ"ב (המצוין במ"ב לעיל ס"ק י"א) שפירש דהיינו שלא ישתמש שם, אבל דריסת הרגל לבד אינה אוסרת, ועי' חזו"א סי' צ"ה סק"כ שפירש כע"ז].

ואם נשתתפה עם החצר ש"אינה רגילה עמה (ולא ישתתפה עם הרגילה), **הותר הרגיל לעצמו** (כשעשו שיתוף לעצמם), דע"י שנשתתפה

2. **רמונים:** שני רמונים.

3. **אפרסקים:** בחמשה (ובמבושלין לא נתבאר, ושיעורן כפי הדרך לאכלן בפ"ע - או ללפת בהם).

4. **אגוזים:** בעשרה.

5. **אתרוג:** אחד, וכל אלו רגילים לבוא בקינוח סעודה, ודי בשיעור זה לקינוח ב"ס מפני חשיבותם (ס"ז ומ"ב).

6. **ירק:** בליטרא, בין חי לגמי (כשדרכו כן) ובין מבושל (לגמרי). ובפמ"ג מצד דבחי בעינן שיעור ב' סעודות מהירק עצמו, ובמבושל "ללפת" בו ב' סעודות, ובשעה"צ תמה עליו דהלא מפורש שיעור ליטרא אתרוגיהו (ס"ז, וסק"ו, ושעה"צ סק"ו).

7. **פולים לחים (ולא יבשין שדרכם ליאכל חיים):** כמלא היד (שהוא שיעורו ללפת בהן פת) (ס"ז וסקמ"ב מ"ג ושעה"צ סקל"ח).

8. **תפוחי יער:** כמלוא הקב, לפי שאין נאכלין אלא ע"י הדחק, ולהרבה פוסקים שיעור זה הוא בכל התפוחים (סקמ"ד).

9. **תמרים וגורגרות:** כמלא הקב (סקמ"ד).

10. **שמן:** שיעורו רביעית, ובתוס' כתבו כדי לאכול [בהם] מזון ב' סעודות, ולא נתבאר אם זהו שיעורא דרביעית או שהוא שיעור אחר (ובריט"א כ' לגבי שמן שנתנו בתערובת מים ומלח דמירי שלא הי' בשמן רביעית, וגם לא כדי ללפת מזון ב"ס (ומשמע מדבריו דהם ב' שיעורים), ובשעה"צ תמה דהרכיב ב' שיעורים יחד) (סקמ"ד ושעה"צ סק"ח).

11. **דבילה:** שיעורה מנה (סקמ"ד).

12. **חומץ:** רביעית, והוא שיעורו לטבל בו ירק של מזון ב"ס הנאכל בלא פת (סקל"ה).

13. **יין חי (אינו נחשב לפת):** ב' רביעיות, שהם שיעור שתיית ב' סעודות ממנו בעצמו (סקל"ז).

14. **יין מבושל:** כדי ללפת בו פת של ב"ס, ו"א דסגי בכדי קינוח ב' סעודות (שהוא פחות משיעור דלפת), והעיקר דבעינן ללפת (סקל"ו).

15. **תבלין (לסוברים שמערבין בו) כחצי רביעית, ופלפלין (להחח"ס) הוא בכלל תבלין (סק"ל).**

16. **משקים:** הובא לעיל (סוף אות א').

בשיתוף במקום עירוב (מס' שפ"ז)

א. **שיתוף במקום עירוב:** מעיקר הדין אם נשתתפו כל בני החצרות במבוי (שהניחו שיתוף מבואות), **אי' עוד לערב** החצרות עם הבתים בפ"ע, שהרי מעורבין ומשותפין כבר ממילא ע"י שיתוף שבמבוי, ומי' תקנו חז"ל שאף שנשתתפו כבר **שצריכים לערב גם בחצרות, והטעם: כדי שלא ישכחו התינוקות תורת עירוב**, שהרי אין מכירים מה נעשה במבוי ויאמרו "אבותינו לא עירבו".

ואם הי' השיתוף של המבוי ב"פת" (ולא בשאר מינים - אף שלענין "שיתוף" מהני גם בהם) סומכים עליו, ואי' לערב כל חצר בפני עצמה עם הבתים שלה "ההתינוקות מכירים בפת" (ויודעים שנשתתפו), דמתוך שהפת הוא חיי האדם לפיכך מכירים בו כשנשתתפים בו, וזה מהני דוקא כשנשתתפו בפת באופן המועיל אף לעירוב חצרות, דהיינו שנתנו ככר "שלמה" (דוקא) "בבית" שבחצר וכו', דבלא"ה איך יועיל זה גם עבור עירוב כשאינו ראוי להיות עירוב (ומה שנוהגים ליתנו בבהכ"נ אף דאינו נחשב כבית וכדלעיל סי' שס"ו, היינו משום דסמכינן אדעה (אחרונה) דלקמן דמהני מדיון "מיגור") (ס"א וסק"א-ו, ועי' שה"צ סק"א שציינו דכל הנדון לענין הוצאת כלים ששבתו בבתים מן החצר למבוי וכמ"ש שם ע"ב).

ו"א דאפי' אם נשתתפו בפת (ובאופן הנ"ל) אין מועיל כשלא עירבו החצרות בפ"ע עם הבתים, ואין סומכים על השיתוף במקום עירוב אלא כשהחצרות עירבו כל א' בפ"ע עם הבתים, ואז מהני מה שנשתתפו החצרות יחד ב"מבוי" לענין זה שיהא מותר לטלטל (כלים ששבתו בבתים) מחצר לחצר גם דרך פתחים "שביניהם", אף שלא עירבו החצרות זו עם זו (דהיינו שמלבד מה שהותרו בהשיתוף להוציא כלי הבית מן החצר אל המבוי, מותרים ג"כ להוציאם לחצר האחרת, דכשם שהשיתוף חיברן שיהי' מותר לטלטל מהם למבוי כך הועיל למזה לזה) (ס"א וסק"ז ח' ושעה"צ סק"ג).

הב"ח ועוד אחרונים נחלקו על הש"ע שהזכיר דעת י"א זו (ויחסה לרש"י והרא"ש), וסוברים דכשנשתתפו בפת ליכא למ"ד לא מהני, ולכ"ע בזה מועיל שיתוף במקום עירוב (וכמ"ר בריט"א) (בה"ל ד"ה וי"א).

ו"א דסומכים על שיתוף במקום עירוב אפילו לא נשתתפו אלא ב"יין", ואף דלעירוב לחוד לא מהני ביין ושאר מינים דבעינן פת דוקא, הכא מיגור דמהני לענין השיתוף מהני נמי לענין העירוב (רמ"א וסק"ט) [א.ה. ודעה זו סוברת דלמסקנת הגמ' אין חוששים לדעה זו דשלא תשתכח תורת עירוב מן התינוקות, וכמבואר בב"י בתשו' מהר"ם מקור דין זה].

ומה שאנו נוהגים לכתחילה שלא לעשות רק שיתוף אחד בקמה, אף די"א דאין סומכים על שיתוף רק כשעירבו כל א' מהחצרות בפ"ע וכנ"ל (דעה הב' בשו"ע), ביאר הרמ"א דהא דהצריכו תרויהו היינו בזמן הגמ' שבני החצר לא נתנו לשיתוף ורק עירבו ביניהם בחצר, ואחד מבני החצר הי' נתון לשיתוף, ובהא בעינן תרתן, אבל האידנא שכל א' מבני החצר נתון לשיתוף היו כעירוב ושיתוף ביחד, ולכתחילה אי' לעשות יותר, ואם עושה גם עירוב לא יבדל עליו רק על השיתוף, והוי ברכה לבטלה, ובלבוש תמה על הרמ"א דמנ"ל דבזמן הגמ' לא נתן כל א' מבני החצר לשיתוף, ועוד דגם כשהאחד נתון היינו שמזכה זה עבור כולם והוי כאילו כולם נתנו, אלא עיקר הטעם שאין מניחים עירוב ג"כ, היינו

משום דסמכינן אדעה קמא דשיתוף בפת (באופן שכשר גם לעירוב) מהני במקום עירוב נמי, ויותר טוב לומר בפירוש בשעת הנחת העירוב שנתן זה גם עבור שיתוף, ובוה לכו"ע מהני (סק"א וי"ב) [א.ה. ועדין צריך לבאר איך נותנים אותו בבהכ"נ וכמו שהעיר בזה במ"ב לעיל, דהרמ"א בס"י שס"ו כ' דסומכינן בזה אדעה שלישית דהכא (ד' המהר"מ ב"ב)].

ב. **לסמוך על "עירוב" במקום שיתוף:** דהיינו שעירבו החצרות זו עם זו דרך פתחים שביניהם, ולא נשתתפו להדיא במבוי, מותרות החצרות להשתמש במבוי (בכלים ששבתו בבית והוציאם לחצר), דסומכים על "עירוב" במקום שיתוף (וזהו כדעת הטור, ובה"ל ציין דברמב"ם לא הזכיר מזה, ואפשר דגם הוא מודה וכדמצינו בב"י, אכן ד' הגאון"י דלהרמב"ם לא מהני עירוב במקום שיתוף) (ס"א ובה"ל ד"ה שסומכין).

ג. **כשעירבה כל חצר בפ"ע ואח"כ נשתתפו כולם במבוי** (ביין ושאר מינים), ושכח אחד מבני החצר ולא עירב עמם: כ' הרמב"ם דמהני, דהעירוב בחצרות שהצריכו הוא כדי שלא תשתכח וכו' והרי עירבו (וא"כ לא תשתכח, וסמכינן על השיתוף גם במקום העירוב, ומהני לזה השוכח).

ואם שכח אחד מבני המבוי ולא נשתתפו כולם במבוי (אף שעירב בחצר), אסורים במבוי, ומותרים בחצרן (והיינו - להרמב"ם דאוסר במבוי טפי מד"א כשעירבו החצרות בפ"ע) ולא נשתתפו וכדלקמן סי' שפ"ח, אסור לטלטל בו אפי' כלים ששבתו במבוי, ולשאר הפוסקים היינו דאסור להוציא מהחצר למבוי כלים ששבתו בבית) [א.ה. ואין שייך לנדון הגאון"י המובא באות ב', דהכא איירי כשעירבה כל א' בפ"ע].

נשתתפו במבוי ושכחו כולם לערב בחצרות, אם אין מקפידין על פרוסתן ליתן הא' לחבירו פת כששואל ממנו, הוו כשותפין בפת, וסומכים על השיתוף בשבת ראשונה בלבד, ואין מתירין להם דבר זה אלא מדוחק (עכ"ל הרמב"ם - בה"ל ד"ה צריכין) [א.ה. ועי' בהרב המגיד שם דמפרש דהיינו כשנשתתפו בשאר מינים (ויפרוסתן) לאו דוקא], דאל"ה גם שלא מדוחק סמכינן בפת לכתחילה אשיתוף במקום עירוב (וכדעה א' בשו"ע שהוא ד' הרמב"ם)].

לטלטל במבוי כשעירבו החצרות עם הבתים ולא נשתתפו (מס' שפ"ח)

א. **אם לא עירבו החצרות עם הבתים**, שפיר דמי להוציא מן החצר למבוי (כלי החצר) ולטלטל בכלו כשמתקוק בלחי וקורה וכיו"ב, דכל החצרות והמבואות רשות אחת הן (ס"א ומ"ב).

ב. **ואם עירבו החצרות עם הבתים (כל חצר בפ"ע) ולא נשתתפו במבוי:** לדעת הרמב"ם באופן זה אסורים לטלטל במבוי אפי' כלים ששבתו בתוכו - ביותר מד"א, דכיון דע"י העירוב מצוי כלי בית בחצר גזרו אטו שמא יוצאים אל המבוי, ולכן אסור הטלטול במבוי כולו, והיינו כשתקנו בלחי וקורה, אבל אם המבוי מתוקן בצוה"פ גם להרמב"ם מותר לטלטל בכלו (כלים ששבתו בו או בחצר). ולדעת הרבה ראשונים, וכן נקטינן לדינא, אין נאסר המבוי אף כשעירבו חצרות עם הבתים, ולא גזרינן שמא יוציא כלים ששבתו בבתים אל המבוי (ס"א ומ"ב).

גוי שיש לו חלון פתוח לבקעה (מס' שפ"ט)

א. **גוי הדר במבוי ויש לו חלון דע"ד או יותר (וכ"ש "פתח" גמור) אחורי ביתו פתוח לבקעה ולקרפף:** אינו אוסר על בני מבוי (ואי' לשכור את רשותו), ואפי' אם הוא מניח ומוציא גמלים וקרונות כל היום דרך פתחו הפתוח למבוי ג"כ אין נאסרים על ידו, דאמרי' דניחא ליה טפי באותו שפתוח לו לבדו מאחוריו שיש לו בו אויר, וחשיב פתחו אל המבוי כמו חצר שאינה רגילה" במבוי שאינה אוסרת אם לא נשתתפה עמם (ס"א ומ"ב).

ו"קרפף" שאמרנו היינו דומיא דבקעה שפתוח למקום אחר, דאם אין פתוח רק אל ביתו, אין מסתלק על ידו מן המבוי, דהרי אין יכול לצאת לשוק ולעשות צרכיו רק דרך המבוי (בה"ל ד"ה או).

והא שהגוי מסתלק ע"י קרפף הפתוח לו, היינו בקרפף הגדול "יותר מב"ס", דבוה כיון דנפיש אויריה ניחא ליה בו טפי, אבל כשהקרפף סאתים או פחות אפי' פתוח לו פתח גמור, לא ניחא ליה בקרפף, דקטן הוא, ואינו מסתלק מן המבוי, אא"כ הוא רגיל בו טפי במבוי. "ובבקעה" שהיא ב"ס בשו"ע כללו עם "קרפף", שבתרויהו לא ניחא ליה ולא מסתלק על ידו מן המבוי, ובה"ל העיר מל' הגמ' והרמב"ם שלא הזכירו "לבקעה", ומצד דאולי לענין בקעה שהיא פתוחה מכל צד ונפיש אויריה טפי, אפי' קטנה שאין בה רק בית סאתים ג"כ ניחא ליה טפי מן הפתח למבוי (סק"ד ובה"ל ד"ה והוא).

ב. **ישראל שיש לו פתח למבוי, ופתח מאחוריו לקרפף, ושכח ולא עירב:** אם הקרפף יותר מב"ס ולא הוקף לדירה, אוסר על בני המבוי, דכיון דאסור לטלטל בקרפף זה דהוי ככרמלית לא ניחא ליה ביה, ועדיף ליה פתחו למבוי ששם מותר לטלטל בכלו (כלים ששבתו בו או בחצרות) (סק"ה).

ואם הקרפף ב"ס או פחות ולא הוקף לדירה: כיון דמותר לטלטל בתוכו (אף שאסור להוציא אליו מהבית) ניחא ליה ביה טפי, ואף דלגבי גוי קטן הוא, לגבי ישראל נחשב גדול, דהא בשבת ליכא משאות יתרון וסגי בהכי, ונפיש אוירא ממבוי (סק"ה).

ואם הקרפף יותר מב"ס והוקף לדירה: כיון דראוי לטלטל בו ניחא ליה בו טפי מהמבוי ואינו אוסר, ו"א דאדרבה אם הוקף לדירה אוסר בין יותר מב"ס ובין בב"ס, ופחות דאין בו אויר כ"כ מחמת ההיקף ולא ניחא ליה בו, והעיקר כהמתירים (ס"א וסק"ו).

מבוי שצדו א' גוי וצידו השני ישראל (מס' ש"צ)

א. **מבוי שבו ב' חצרות, האחת של גוי והאחת של ישראל**, וחצר של ישראל אחר סמוכה לחצר זה הישראל, ופתחה לרה"ר ולא אל מבוי זה, חלול בין ב' החצרות של ישראל, אין יכולים לערב ביניהם ע"י החלול להתיר ע"י להוציא כליו מחצרו לחצר חבירו ומשם למבוי, ומטעם שנוכר לעיל (סי' שפ"ב סי"ט) דגזרו לאסור בזה כדי שלא ירגיל ע"י כך לחבירו שיסמוך על זה וידור יחידי עם הגוי וילמד ממעשיו ולא יחוש לסכנה שבדבר, מחמת שכנו המעורב עמו ומצוי גם הוא במבוי ע"י זה העירוב.

ואם יש פתח בין ב' החצרות מותר, דבלא העירוב ג"כ מצוי אצלו ע"י הפתח, ואין מסתפי הישראל לדור עם הגוי, ויש אוסרים אף בפתח ביניהם, ושאר הפרטים בדין זה נתבאר לעיל (בס"י שפ"ב סי"ט הנ"ל) (ס"א ומ"ב).

ב. **מבוי שבצידו א' חצר של גוי, ובצידו השני כמה חצרות של ישראל** הפתוחות למבוי, ופתחים או חלונות בין החצרות של ישראל מזו לזו, ועירבו ביניהם ע"י פתחים וחלונות: אף דמותרים כל החצרות של ישראל ע"י עירוב זה להוציא ולהכניס דרך אותם חלונות ופתחים, מ"מ אסורים להשתמש במבוי (להוציא כלי הבתים) דרך פתחיהם למבוי עד שישכרו מן הגוי, דאין העירוב מועיל להחשיבם כ"יחיד" אצל הגוי (ס"ב ומ"ב).

בדיני ביטול רשות, וגוי - במבואות (מס' שצ"א)

א. **רבים בני חצר "אחת" הרי הם לענין שיתוף מבואות כ"יחיד":** ולפיכך אם שכחה חצר אחת ולא נשתתפה במבוי (וגם לא עירבה עם שאר החצרות דרך פתחיהן ז"ל"ז - דאם עירבה כן הי' מועיל גם עבור שיתוף, דסומכינן על עירוב במקום שיתוף), יכולים בני אותה חצר כשעירבו עכ"פ בפ"ע יחד לבטל רשותם שבמבוי לשאר בני המבוי, והיו האחרים כולם מותרים להוציא מן החצרות למבוי (כלי הבתים). ובני אותה חצר אסורים כשביטלו רשות חצרים לבד, ואם ביטלו גם רשות ביתם: בשו"ע הגר"ז משמע דבוה מותרים גם הם להוציא למבוי, דכיון דעירבו הוו כ"יחיד" (הנחשב "אורח") לגבי שאר החצרות שבמבוי, ולהחמ"מ אסורים דמ"מ הם רבים (וסובר דגם רבים בבית אחד שא"צ לערב - אין נחשבים כאורח אצל בני החצר וכנ"ל בס"י ש"פ), ולהאהר"ז גם רבים יכולים ליחשב כאורח אצל רבים, וצ"ע למעשה (ס"א ובה"ל ד"ה שאם, וד"ה מבטלת).

וכן יכולים בני כל החצרות שבמבוי לבטל רשותם לבני חצר זו: אף דהם רבים מ"מ לגבי מבוי חשיבא חצר זו כ"יחיד (כשעירבו ביניהם), ומותרים אז בני חצר זו להוציא למבוי, אבל שאר כל החצרות (המבטלות) אסורים אפי' ביטלו לה רשות חצרים וביתם ג"כ, דרבים לגבי יחיד אין נעשים כאורחים (ואפי' אם נחשיב בני החצר כרבים, רבים לגבי רבים ג"כ אין נעשים כאורחים, ודלא כהפרישה דמשמע דבביטולו גם רשות ביתם מותר) (סק"ב ג').

ב. **מבוי שיש בו חצר "אחת" ובה כמה בתים של ישראל ושאר החצרות של גוים:** נחשבים בני אותה חצר של ישראלים (כשאין גוי דר בחצר זו) כ"יחיד" לגבי הגוים שבשאר חצרות, ואי' לשכור מהם רשות, ומותרים להוציא כלים מבתיהם אל המבוי (המתוקן בלחי וקורה וכיו"ב), ואין הגוי אוסר עד שיהי' ב' חצרות של ישראל במבוי, דאז הוו כרבים אצל הגוי שצריכים לשכור ממנו רשותו.

וכן בעיר המוקפת חומה (או מתוקנת בתיקון מבואות כדין), אם יש בה חצר אחת אפי' דרים בה הרבה ישראלים אין אוסרים הגוים עליהם ומותרים בכל העיר, ואם יש בעיר ב' חצרות של ישראל, אפי' כל אחת מהן במבוי אחר שבעיר, אוסר עליהם הגוי עד שישכרו ממנו. והוא שתהא העיר מוקפת חומה לדירה, דבלא"ה הוא כקרפף האסור (כשיש בעיר יותר מב"ס).

ג. **סתם עיירות** הם מוקפות לדירה, שהרגילות לבנות קודם הבתים ואח"כ מקיפים חומה סביבם. אבל סתם מבצרים שעשויים לישמר מפני האויב אינם מוקפים לדירה, שדרך להקיף תחילה בחומה ואח"כ בונים בתים לתוכו.

ד. **אורחים במבוי או בעיר:** כשיש חצר "אחת" של ישראלים בעיר, ועברו יהודים אחרים ונתאכסנו בחצר אחרת, אינם אוסרים עליהם, דאורח אינו אוסר, ואין נחשב כב' חצרות של ישראל ע"י אלו האורחים (וכל זה באופן שנחשבים כ"אורח", וכפי המבואר בס"י ש"ע דהיינו שלא נתארח שם ל' יום, ואינו רגיל לבא תמיד, דברגיל הוא כקביעות אפי' קודם ל' יום וכו', יעו"ש הפרטים).

ה. **האורחים עצמם מותרים** ג"כ לטלטל בכל העיר, וכ"ש בחצרים, ואין האורחים עצמם אוסרים זע"ז אף שהם כמה, דבטלים הם אצל בעה"ב הישראל הקבוע (בחצר אחרת ש)באותה העיר וחשובים כאורחיו. והיינו כשהעיר מוקפת חומה או מתוקנת, דאם אין מתוקנת אין נטפלים לבעה"ב שבחצר האחרת (האסורה בהם), וממילא הוו כאורחים הדרים זע"ז (בלא בעה"ב) האוסרים זע"ז מיד. ולדעת המג"א אף דאורחים של אסורים על בעה"ב, מ"מ בעה"ב אוסר על האורחים שלא להוציא מבתיהם להעיר, ואנן נקטינן כהשו"ע שגם הם מותרים (וכמ"ש בסוף סי' ש"ע) (ס"ב ומ"ב).

ישראל יחיד הדר בחצר עם הגוי, ובא ישראל אחר לאותה חצר להתארח: אין מצריך את בעה"ב לא לערב עמו, ולא לשכור רשות מהגוי, ומותרים שניהם לטלטל באותה חצר, כיון דהוא אורח בעלמא (סקכ"א).

ב' ישראלים הדרים בב' חצרות שבעיר ולא שכרו מן הגוים, ובאו אורחים לחצר אחרת שבעיר: אסורים האורחים זע"ז, דהוי כאורחים הדרים בפ"ע, ולא מהני להם ליטפל לבעה"ב הישראלים הדרים בעיר מאחר שהבעה"ב עצמם אסורים מפני שלא שכרו (שעה"צ סק"ט).

בדין אין מערבין אותה לחצאין

א. עיר שהיתה בתחילה קנין יחיד, אפי' נעשית עתה של רבים, אין מערבין אותה לחצאין, ואם נשתתפו כל יושביה חוץ ממבוי אחד וכדו' (שנשתתף בפ"ע או שלא נשתתף) **הרי זה אוסר על כולם, והטעם:** דכיון דמתחילה היתה קנין יחיד והורגלו עי"ז להיות ביחד הוה כחצר אחת (שבית אחד או כמה ממנה לא עירבו עם כולם) ואסרי אהדדי, **אלא יערבו כולה יחד בדוקא.**

ואם רצו להתחלק למבואות מבואות (או לחלק מבוי אחד מן העיר), אין מועיל לחלק ע"י שיעשו לחי או קורה בפתח כל מבוי (או מבוי זה הנחלק מהעיר), ואוסרים זה על זה, אבל אם יעשו בפתח כל מבוי (או במבוי הנחלק) פס ד"ט, או שני פסין של ב' משהוין, יכולים לחלק אלו מאלו ע"י תקונים אלו, וכן מועיל לחלק זה מזה ע"י "מצבה", שעושין בפתח המבוי כמין עמוד, להורות שמסולקים על ידו משאר המבואות, ושוב אין אוסר מבוי האחד על חברו (ס"ד וס"ו).

ומצבה: היינו איצטבא וכדו', ודי שתהא גבוהה ד"ט ורחבה ד"ט (ודלא כב"י שהצריך גובה י"ט), ובאר"י בשם עב"ה"ק כ' גובה ג"ט ורחוב ד"ט (סק"ב ושעה"צ סק"ב).

ואם פתח המבוי רחב מעשר אמות ורוצה לחלקו משאר המבואות [ולחשירו], בעינן צוה"פ דוקא, או שיעשה לו מחיצה גבוהה י"ט לפתח מבואו, וי"א דסגי בזה בדקה גובה ד"ט (ס"ו ושעה"צ סק"ז), ובה"ל ד"ה [א.ה.] יל"ע באיזה מחיצה קמיידי (כמה רחבה) ולא נתבאר, וביותר יש לתמוה איך מהני לפרצת למעלה מעשר לסתמה ע"י דקה גבוהה ד"ט, דלכא"פ אפי' להכשיר המבוי בעצמו לא סגי בכך, וצ"ת. והראוני שכבר דחה זה בחזו"א סי' צ"ה סק"ט, וכ' דלא מהני אלא במחיצה גבוהה י"ט הממטעת ורחוב מיותר מעשר, יעו"ש.]

ב. עיר (של יחיד וכו') שאינה מוקפת במחיצה ובדלתות וכו': כיון דלא היתה מתוקנת כדינה (היינו כשיש רה"ר בתוכה בדלתות ננעלות - וכשאין בה רה"ר גמורה ע"י צוה"פ) אי"צ לערבה כולה, ויכול אם ירצה להכשיר חציה ע"י מחיצות ולהניח השאר בלי תיקון כלל, ולערב אותו וחציה שהכשיר, דהא דהצריכו לערב כולה וכו' היינו כשמתוקנת במחיצותיה, ורק העירוב רוצה לחלק לב' חצאין, ומשא"כ בהא (ס"ה ומ"ב).

ג. לחצות העיר ולערבה בב' חצאין "לארכה": דהיינו שדרך עיריות להיות מפולש פתח שלהם לארכה, ורשות הרבים עוברת מפתח לפתח, ורוצה לחלק ולערב חצי העיר שמצד זה של רה"ר לחוד, וחצי העיר שמעבר השני של רה"ר לחוד: **אין רשאים,** ולא מהני לזה אפי' אם יניח צוה"פ לכל אורך הרחוב (וכ"ש דלא יהני מצבה או פס ד' וכי"ב), **דכיון** דבני ב' המבואות יוצאים ונכנסים מהמבוי אל הרה"ר, רה"ר זו מחברתן שכולם מעורבין בה, ואסרי אהדדי, **ואין מועיל לחלקן זו מזו (לאורך הרה"ר) אא"כ יעשה "מחיצה גמורה" המפרידה בין ב' צידי הרה"ר (ס"ו וסק"ל ובה"ל ד"ה ומערבין).**

ד. לחצות העיר (של יחיד) "לארכה": דהיינו שנותן חלק מאורך הרחוב עם המבואות שמב' צידיו לחוד, וחצי השני של הרחוב עם המבואות שמב' צידיו לחוד (כזה*), **ואלו יוצאים בשער זה ואלו יוצאים בשער זה: לדעת הב"י** אין מועיל, וכמו לענין לחצותה לארכה, אא"כ יעשה מחיצה גמורה בין ב' החלקים (דנקיט כהלישנא בגמ' דלרחבה נמי אין מערבין לחצאין, **ולדעת הרמ"א** נקיטין דיכול לערבה לחצאין לרחבה, דכיון דכל א' מהחצאין יוצא בשער אחר ואין להם דריסת הרגל זו על זו אין אוסרין זע"ז ומערבין לחצאין, **וסובר הרמ"א דאפי' לחי או קורה מהני** (כשאין הרחוב רחב אלא י' או פחות), **וביותר מעשר בעינן צוה"פ,** ובצד השער כבר יש תיקון דלתות וכדו' (דהרי אירינן בעיר המוקפת ומוכשרת וכו"ל). **ולדעת המג"א** אף דיכולים לערבה לרחבה לחצאין, **מ"מ כיון שחולק ב' אמצעי המקום** בעינן פס ד' או ב' פסין משהו דוקא (עד עשר), דהם כאילו מתחלקים חצר מחבירו (ס"ו מ"ב ושעה"צ ובה"ל ד"ה ז"ה).

ה. לחלק מבוי אחד (באמצעו) לחצאין: כתבו האחרונים דבזה אפי' מצבה לא יהני אחרי שהוא מקום דריסת הרבים, אא"כ יעשו מחיצה גבוהה י"ט, ואפי' אין חלל המבוי רחב יותר מעשר, ובשעה"צ הביא דעוד כ' המג"א דזהו דוקא כשרה"ר עוברת לתוכה, אבל כשאין עוברת לתוכה או מהני מצבה או פסין (סק"כ ושעה"צ סק"א) [א.ה.] יש כאן מבוכה גדולה, דלכא"פ כוונתו "דרה"ר עוברת לתוכה" אינה ברה"ר גמור כפשוטו, דלא שייך זה במבוי, ובפרט שאינו רחב י' ומ"מ לכא"פ גם אין כוונתו לסתם "דריסת הרבים" שהוזכר (ולאפוקי כשאין להם דריסת רגל שם - שיש להם פתח אחר לצאת דרכו), דלשון השעה"צ "ועוד כתב" וכו' לא מתפרש כ"כ שכוונתו למש"כ כבר במ"ב (והגרד והשיעור דרה"ר עוברת לתוכה דהכא לא נתבאר).

עוד יל"ד דלכא"פ קאי הכא כשיטת השו"ע שאין מערבין מבוי לחצאין אפי' לרחבו (וכמ"ש בה"ל בס"ו בארוכה) דעליה קאי המג"א בסק"ח, ויל"ע אם להרמ"א בס"ו שחולקין רה"ר לרחבה שייך ג"כ דין זה, דדוקא התם בס"ו דמיידי באין להם שם דריסת הרגל בחצרו זה התיר הרמ"א, אבל הכא כשיש דריסת הרגל אה"נ דאסור אא"כ יעשו מחיצה.

עוד יל"ד בסק"ג שסיים בו "אלא קאי אדלעיל ששייר במבוי גופא בית וחצר אחת", וע"ז מגיה הרמ"א שצריך שם באמצע המבוי במקום ששייר לעשות ב' פסין וכו', ולא סגי שם בלחי וקורה כיון דהורגלו שם ביחד באותו המבוי, והנה יל"ד בזה דבסק"כ כ' דלחלק באמצע המבוי בעינן מחיצה גמורה. ובתחילה ה"י נראה לתרץ דהרי מחלק חצר שלימה מן המבוי, ובהו אין נחשב שהוא "מקום דריסת הרבים", דדוקא באמצע מבוי איכא לחסרון זה, אכן בל' המ"ב ולא סגי וכו' כיון דהורגלו

ובדין זה יש כמה דרכים בפוסקים, ונקוה בס"ד לכתוב דרך המ"ב בזה, וה' יאיר עינ'.

ב. עיר שהיתה קנין יחיד: אפי' נעשית של רבים, ואפי' יש לה ב' פתחים ונכנסים בזו ויוצאים בזו, **משתתפים כולם שיתוף אחד לעיר כולה** (כשמתוקנת במחיצות) ומותרים לטלטל בכל העיר, וא"צ לשייר בה שיור (ושיתוף אחד בדוקא, וא"א לחלקן לכמה שיתופין (בלחי וקורה) אא"כ יעשו ע"י פס ד' וכו', וכפי שיבאר לקמן) (ס"א וסק"ב-ד').

ומה נחשב עיר של יחיד: שבנאה יחיד לעצמו (ואפי' השכירה אח"כ לרבים), או כשבנאה להושיב בה דיורים ושייר לעצמו הדרכים וסרסויות ופלטיות - **ובזה י"א דאפי' אם אח"כ מכרם לרבים** כל ששמו של הבעה"ב לא נשתקע ממנה עדיין היא כעיר של יחיד, **ויש חולקים** ואומרים דאם מכרם לרבים שוב אינה אלא כעיר של רבים (וצריכה שיור) (סק"א, וע"י שעה"צ סק"ב).

ג. עיר של רבים שיש לה רק פתח אחד: דינה ג"כ כעיר של יחיד שא"צ בה שיור, דכיון שסתומה מצידה האחד ואין לה אלא פתח אחד, אין דומה לרה"ר כלל ולא חיישינן שתשתכח תורת רה"ר, ודינה כחצר (סק"ה).

ד. עיר של רבים שיש לה פתח אחד, ועשו סולם בצד שכנגדו שממנו עולים ויורדים בו אל מחוץ לחומה, מערבין את כולה **וא"צ שיור, דאין הסולם שבחומה נחשב לפתח** לענין זה (להחמיר עליו), **ואפי' העמיד סולמות עד שהם יחד יותר מרחוב עשר אמות,** או אפי' **לכל רחוב** הכותל ג"כ אין נחשב על ידם כפתח (ויהיה ב' פתחים לעיר) וא"צ שיור (ס"ב וסק"ד-ט"ז).

ואם יש לה ב' פתחים ויש אשפה לפני אחד מהם, שסותם מקום הפתח ומונע הרבים מלעבור שם (ומסתברא דהיינו כשגבוהה י"ט), **כאילו אין שם אלא פתח אחד** (וא"צ שיור). **ודוקא אשפה של רבים,** שאינה עשויה לינטל, אבל אשפה של יחיד (העשויה לינטל) לא, **ואם פיניו את האשפה** חזר הפתח למקומו, וצריך שיור (ס"ב וסק"ז י"ח ושעה"צ סק"ט).

ה. "עיר של רבים" שיש לה ב' פתחים שהעם נכנסים בזה ויוצאים בזה, אפי' נעשית אח"כ של יחיד (שמכורה ליחיד - ומצדד בשעה"צ דאפי' להסוברים ביחיד שמכר לרבים הוי עיר של רבים אף שלא נשתקע שמו, הכא כשמכרו רבים ליחיד אפשר דכל שלא נשתקע שמו חשובה "של רבים", דחיישינן שמא תחזור להיות של רבים ואתי או לאקולי ג"כ), **אין מערבין את כולה יחד,** אלא צריך לשייר ולהניח מקום בעיר שאינו מעורב עם כולם, והטעם כדי שיהי היכר שידעו שהעירוב התיר להם לטלטל, ולא תשתכח תורת רה"ר, ומערבת כל העיר חוץ מאותו מקום ששיירו ואסורים לטלטל הם בו, ובני מקום ההוא מערבין לעצמם ואסורים בשאר העיר (וכשהוא יחיד א"צ עירוב רק שיתקן המבוי במחיצותיו (כדו' (ס"א וסק"ו-י)).

ושמשיירין א"א להבדילו בלחי וקורה, כיון דהעיר מוקפת ומתוקנת, ומחלק חלק ממבוי באמצעו וכבר הורגלו בתוכו, **וצריכים ע"י פס ד' או ב' פסין** משהו וכו', וכדלקמן (ס"ד) כשמחלקים בין מקום למקום (רמ"א ס"א וסק"ג).

וכ"ש שיכול לשייר ע"י שחלק העיר ויערב מבוי מבוי בפ"ע, דאין לך שיור גדול מזה, ובאופן זה אפשר לחלקם גם ע"י לחי וקורה שנותנם בסוף המבוי (כדי שלא יאסור על שאר המבואות שאינם מעורבים עמו), ועי"ז שוב אין נחשבים כפרוצים זה לזה, כיון דהוא עיר של רבים ולא הורגלו ביחד מעולם (סק"א-ג).

ושיעור השו"ע הנצרך: סגי בחצר אחת ובית אחד בתוכה (וא"צ מבוי שלם או יותר), ואפי' אותו בית הוא בית הבקר ובית התבן שאינם צריכים לערב (דהיינו כשאין אוכלים בהם), מ"מ יכולים לעשותם שיור ולערב את השאר, **ומועיל אף כשהחצר זו אינה פתוחה לעיר** אלא אחוריה לעיר ופניה לחוץ (מ"מ נחשב שיור - ולא אמרי' דבלא"ה אין לו שייכות עם העיר וא"כ לא יחשב כשיור) (ס"א וס"ג ומ"ב).

ובית אחד בלא חצר: י"א דג"כ מהני, ומה דאיתא בגמ' בית וחצר הוא לאו דוקא, **אכן בריטב"א** כ' להדיא **דבית אחד לא מהני** עד שיהא עם חצר, וכסתימת השו"ע (בה"ל ס"א ד"ה אפילו).

בתים של גוים: אם נחשבים שיור לענין זה - יש בזה דעות בין הפוסקים, וטוב להחמיר (סק"י).

ו. עיר של רבים שנתמעטה ועמדה על חמשים דיורים: א"צ שיור, דבזה בודאי נשתקע שם רבים ממנה (ועדיף על של רבים ונעשית של יחיד) (ס"ו ומ"ב) [א.ה.] אף דבל' המ"ב משמע דכשיש "חמישים" עדין צריכה שיעור, ורק ב"פחות" מחמישים א"צ שיור, מ"מ בל' הטור והר"י המובא בב"י מבואר דחמישים כלמטה וא"צ שיור, וגם בל' הפרישה (שהוא מקור המ"ב) משמע כן]. שיור במקור חיים (בכרך) שעמד בזה בתמיהה על לשון הלבוש שמחלק בין חמשים לפחות מחמישים.

ז. עיר של רבים שדלתותיה ננעלות בלילה: במג"א הביא ספיא **דמהריב"ל** שמצדד דאפשר דבכה"ג היא **כעיר של יחיד** (שא"צ שיור - וצריך לערב כולה יחד), וכמה אחרונים הכריעו דגם בדלתותיה ננעלות יש לה דין עיר של רבים וצריכה שיור וכו' (בה"ל ס"ד ד"ה לפיכך) [א.ה.] מהאחרונים שעמדו בזה ראיתי במאמר, והוכחתי מהסמ"ג וסמ"ק הנזכרים בב"י בראש הסימן דמבואר להדיא דעיר של רבים מיידי במתוקנת כדינה (ע"י דלתות ננעלות), אלא שיש שם קושי בלשון למענין, וע"י הגו"ע אות א' שהעתיקו לשון העצ"א אלמוגים שקאי בזה, יעו"ש].

ח. מה שאין נוהגים העולם ליהרר בעיר של רבים להניח בה שיור: כ' המג"א דאפשר דס"ל כרש"י דעיר של רבים היינו שדרים בה ס' רבוא (סק"ז).

שכירות משר העיר

א. כשיש שתי חצרות של ישראל בעיר: צריכים לשכור רשותם של הגוים (ולערב ביניהם), **ומצדד במ"ב** דב' חצרות אלו אפי' הם בשני מבואות אחרים שבועיר, דכיון דמוקפת חומה נחשבים כל המבואות כמבוי אחד ואוסרים הישראלים זע"ז (עד שיערבו), וממילא צריכים ג"כ לשכור רשותו, אא"כ אותם ב' המקומות חלוקים ביניהם בצוה"פ או בב' פסין (וכמבואר בס"י שפ"ו סק"ג ובס"י שצ"ב ס"ו) (סק"י).

ושכירות זו מן הגוים היינו מכל חצר וחצר של גוי, ואין מספיק במה שישכור מ"שר העיר: ואף אם הבתים שלו, מ"מ אם מסרם לבני העיר ע"מ שישלמו לו המס כנהוג, **ואין יכול לסלקן** כל זמן שמשלמים לו המס, וגם אין לו רשות להשתמש בבתיהם ואפי' בשעת מלחמה (רק ע"פ יועצי המדינה), אין נחשב כשכירו ולקוטו, ואפי' אם הוא ממונה ג"כ על משפטיהם - כיון שאין לו רשות לענין בתי העיר לסלקן, כל שידוע שלא שייר לעצמו זכות להניח כליו באותם בתים (אלא שע"פ רוב כשהבתים שלו דרכו לשייר לעצמו זכות להניח כליו) (סק"א ובה"ל ד"ה בדי"א).

ויש אומרים דהא דאינו יכול לשכור מ"שר העיר היינו לענין להוציא ולהכניס לרשות הגוי, **אבל להוציא מבתי ישראל אל המבוי** יכול לשכור ממנו, דמסתמא יש לו רשות להשר לשנות הדרך ולתת לבעה"ב דרך מצד אחר, וא"כ נחשב כבעלים על רחוב המבוי להשכירו, וכן נקטו רוב האחרונים לדינא (רמ"א ס"א וסק"ב-י"ב).

ואם יש להשר רשות מחוק המלכים להניח אנשיו וכליו בבתיים שלא מדעתם בשעת מלחמה וכדו' (וא"צ לשאול ע"פ יועצי המדינה), יכולים לשכור ממנו הרשות של הגוים להיות מותרים להוציא ולהכניס אפי' מבתי הגוים לרחוב העיר, דכיון דצרכי העיר נעשים על פיו או הממונה שלו הוה כל הבתים כשלו ורשאי להשכירם, וה"ה דיכול לשכור מעבדיו הקטנים של הממונה ע"י השר או המלך, שהרי הממונה יש לו רשות למנות משרתיו לקיים צווי המלך על ידם, ונחשבים כולם כשכירו ולקוטו (סק"טו-י"ח).

והא דמהני אפי' שלא בשעת מלחמה, היינו כשיש כח ביד השר לעורר מדנים ומלחמה עם שכניו בכל שעה שירצה, ואין בני המדינה מעבכים עליו, ולכן חשוב בכל שעה כאילו הבתים ברשותו, אבל כשאין לו כח לעורר מלחמה בעצמו, אין יכול להשכיר רק בשעת המלחמה דאז יש לו הרשות (בה"ל ס"א ד"ה שלא).

ואם אין רשות מחוקי המלכים להשר להושיב אנשיו בבתיים וכי"ב, ועושה כן ע"י הכרח (בכח וכפייה), **אינו מועיל** וא"א לשכור ממנו (בה"ל ד"ה שה"ר).

הא דיכולים לשכור מהממונה של מלך ומשרתיהם וכו', נ"ל דוקא מהממונים ע"ז כמו "פאליציא" (משטרה), שידוע שכל דבר המלכות נעשה על ידו, ולכן יכול לשכור גם ממשרתיהם כיון דיש להם רשות ליקח משרתים שעל ידיהם נתקיים כל צווי המלך, **אבל מאנשי חילותיו** אפי' הראש שלהם לא מהני במקום שהוא אין ממונה ע"ז (סק"ח) [א.ה.] וע"י ס"י שפ"ב ס"י"ד ובה"ל שם ד"ה ועדיין מה שדן בזה לענין פקידו החיל וכו', וע"ע בס"י שפ"ד ס"ב דמשמע שם דפעמים דיש רשות מהמלך לפקידו החיל על זה (ובכה"ג מסתמא יוכל לשכור גם מהם)].

בדיני ערובין לעיר (מסי שצ"ב)

א. הקדמה: איתא במשנה (ערובין נ"ט). עיר של יחיד ונעשית של רבים מערבין את כולה, **ושל רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה וכו', ומבואר** דחכמים תקנו שלא יערבו את כל העיר כולה, אף שמתוקנת במחיצותיה, רק הצריכו ששייר חלק ממנה שלא עירב עם כל העיר, **והטעם** דחששו חכמים שמא תשתכח תורת רה"ר ויבואו לטלטל בה גם אם תחזור ותעשה שוב רה"ר, ולזה מהני השיור שעי"ז שמנועים מלטלטל באותו חלק מהעיר (שלא נתערב עמהם), יכירו כולם וידעו שהעירוב הוא זה שהתיר הטלטול בעיר זו שרבים בוקעים בה, ולא ישתכח העירוב, ולא תורת רה"ר (ס"א וסק"י).

והא דהצריכו שיור היינו דוקא בעיר שהיתה מתחילתה של רבים (ויש לה ב' פתחים שנכנסים בזו ויוצאים מזו), ובהו אפי' נשתנית אח"כ ונעשית של יחיד צריכה שיור, **אבל בעיר של יחיד** (ואפי' נעשית אח"כ של רבים) לא גזרו בה ויערבה כולה (ויתבאר הפרטים בס"ד לקמן) (ס"א ומ"ב).

ולענין מה נחשב "עיר של יחיד" פ"י השו"ע דהוא "קנין יחיד", והיינו שבנאה יחיד לעצמו, **ובזה** אף דחזר והשכירה לרבים ("ונעשית של רבים") **א"צ שיור, וכן אם בנאה להושיב בה דיורים** אם שייר לעצמו הדרכים וסרסויות ופלטיות כדרך שהמלכים עושים, נחשב ג"כ "עיר של יחיד" (ואם אח"כ מכרה לרבים נחלקו בזה קמאי, ויבואר בס"ד לקמן). **וכן להיפך: עיר של רבים ונעשית של יחיד מתפרש לפי"ז** דהיינו שהרבים מכרוה ליחיד [ופ"י זה הוא ברמב"ם וכמה ראשונים, **ויש עוד פ"י בראשונים, וכגון לרש"י** עיר של יחיד - היינו שאין בה ס' רבוא, **ושל רבים** - שיש בה ס' רבוא, וע"י במג"א דאפשר דע"ז שמכו העולם שאין מדקדקים שלא לערב עיר של רבים כולה, ויש עוד שיטות, כר"ת שמפרש יחיד - שאין בה רחוב ט"ז אמה (או י"ג ושליש), ושל רבים שרחבים כן, ע"י ב"י בתחילת הסימן שהביא דבריהם].

נדון נוסף בס"י זה (בעיקר מסעיף ד' ואילך) **כשרוצים לחלוק מבוי אחד** או חלק ממנו - **משאר העיר, דפעמים דאין מועיל בזה תיקון דלחי או קורה** להפרידו ולסלק על ידיהם זה מזה, ובעינן פס ד' או ב' פסין משהו או "מצבה" לחלק בין מבוי זה לשאר העיר, וכן צוה"פ (וברחב יותר מעשר - בכל גווי בעינן צוה"פ דוקא, או שחילקנו או יסתמנו - בענין שלא יהא הפתח רחב מעשר), ופרטי הדינים אי"ה לקמן [א.ה.]

וכו' משמע ד"באמצע" היינו כפשוטו, וגם קשה לחלק דבס"ק כ"ד מיירי בעיר של יחיד ואסורין ליחלק, ובסק"ג אמרינן בעיר של רבים דאף דאמת הוא מ"מ הרי בתוך מבוי אחד איכא אכתי לחסרון ד"כבר הורגלו". וגם מה שרצו ליישב דדינא דסקק"ד הוא רק להשו"ע, ואה"נ להרמ"א מהני לחלוק מבוי לרחבו לחצאין, והכא בסק"ג הלא הוא לפרש דברי הרמ"א, גם זה א"א דאי' תסגי בלחי וקורה כמו ברמ"א בס"ו - ולמה הצריך פסין, אא"כ נימא דדוקא התם בדליכא דריסת הרגל סגי בלחי וקורה, אבל הכא אולי מיירי כשיש דריסת הרגל ולהכי הצריכו פסין (ונפשוט ספיקא קמא דאכן סק"ד הוא רק לדברי השו"ע, אבל הרמ"א מתיר גם בזה בפסין, וזה דוחק). וראיתי להרשב"ו זלה"ה במכתבו להגר"ח"ק (הובא במדור שיח הלכה בגליון ע"ו) שחילק דסק"ג איירי כשאין רה"ר עוברת לתוכה, ובוה מהני גם להשו"ע לחלוק לרחבה לחצאין, ובסקק"ד איירי בעוברת לתוכו (ולפי"ז השעה"צ בסקק"א הוא לפרש דברי במ"ב, וזה דוחק בלשונו וכנ"ל), וכן ראיתי בכה"ה שפי" כן. ויל"ע עוד בזה בס"י שפי" ס"ב במ"ב, ובס"י שפי"ג סל"א ובמ"ב, וסי' שפי"ד סוסק"ג, ולכא' יש בזה כמה סתירות כנראה למעיין ואכמ"ל, וה' יאיר עיני. עוד יל"ד בנדון דסקק"ד אם הוא במבוי שאינו מפולש או גם במפולש, ויש לזה שייכות לנדונים לדליל, וצ"ח].

ו. המזכה בשינוף לכל בני העיר: אם עירבו כולם עירוב אחד, אי"צ להודיעם, דזכות הוא להם, אבל כשעירבו לחצאין גילו שאין רצונם להיות משותפין ואינו זכות להם (ס"ח וסק"ד).

ז. דין מי ששכח ולא נשתתף עם בני העיר, או מי שהלך לשבות בעיר אחרת, או גוי שהיה עמהם בעיר, כולם כדון חצר ומבוי (ס"ח).

עירובי חצרות ביו"ט שחל בע"ש (מסי' שצ"ג)

א. אין מערבין עירובי חצרות (וכדו') ביו"ט שחל בע"ש לצורך השבת: מפני שנראה **כמתקן** ביו"ט לצורך מחר, ואין מועיל מה שהניח עירוב **תבשילין** בעיו"ט להתיר לעשות הע"ח מיו"ט לשבת, וכן כשחל יו"ט בשישי ושבת או בחמישי ושישי לא יניח בהם ע"ח, אלא יערב מערב יו"ט (ס"א וסק"א, ב', ח', ועיי' שעה"צ סק"ב).

ב. אם שכח ולא עירב עירובי חצרות מעיו"ט, וחל יום טוב בחמישי ושישי: **יערב ביו"ט ע"י תנאי "בלא ברכה", ויאמר:** אם היום (חמישי) חול - יהא זה עירוב (לצורך שבת), ואם היום קודש אין בדברי כלום, **ולמחר (ביום שישי) יאמר** (על אותה פת): אם היום קודש הרי ערבתי מאתמול, ואם היום חול יהא זה עירוב (וה"ה דיכול להניח פת אחרת ולומר עליה, אלא שצריך לשמור גם פת הראשון עד ליל שבת, שהרי ספק לנו על איזה מהם חל העירוב). **וכ' הפמ"ג לצדד** דכשמערב ביום ה' (יו"ט ראשון) על תנאי, יכול לכלול ג"כ באותו תנאי ולומר: אם היום חול אני מניח **בשביל מחר** ובשביל שבת, ויהני זה להתיר הוצאה (לחצר וכדו') שלא לצורך כלל ביום טוב שני (שישי) (ס"א וסק"ג-ו).

וכל זה בבי' יו"ט של גלויות, דמן התורה קדוש רק יום אחד, וחבירו קדוש רק מן הספק, **אבל בבי' יו"ט של ר"ה אין יכול** לערב בו עבור שבת ע"י תנאי זה, דנחשבים שניהם **כיומא אריכתא** וכקדושה אחת (ס"א וסק"ז).

ג. אם טעה ועירב ביו"ט לצורך שבת, מסתפק הפמ"ג אם מהני (סק"א).

ד. עוד פרטים בעירוב חצרות לצורך יו"ט, וביו"ט שחל בע"ש לענין תחומין וכדו', מבוארים בס"י תקכ"ח.

עירוב בבין השמשות

א. מותר לערב עירוב חצרות ושיתופי מבואות בבין השמשות: ובברכה, ולכתחילה לא יאחר לערב עד אז, ואפי' אם כבר קיבל עליו **תוספת שבת** רשאי לערב, **ויש אוסרים** כשקיבל עליו שבת אפי' הוא **קודם** בה"ש, וסוברים דכשמקבל בפירוש חמור יותר מבה"ש, וכן מצדד הגר"א לדינא (ס"ב ומ"ב וסי' רס"א וסק"א) **(ובאופן שהוא ספק לו אם הוא עדיין בה"ש**

או שכבר לילה, מסתפק בבה"ל סי' רס"א ס"א ד"ה עירובי חצרות אם מועיל אז לערב).

ב. עירוב השליח לשנים: **לאחד** הניח **מבעו"י** ונאכל העירוב בבה"ש, **ולשני** הניח **בבה"ש** (ולא נאכל עד הלילה), שניהם קנו העירוב, ואף שאותו אדם הוא שליח עבור שניהם, מ"מ כיון דעירובי חצרות הוא דרבנן, תלינן לקולא לכל אחד ואחד דספיקא דרבנן לקולא, ואינו כרתרי דסתרי (ס"ג ומ"ב).

ואם העירוב שהניח בבה"ש נאכל ג"כ בבה"ש: בזה לא מהני, דבאדם אחד גופא לא מקלינן לחלק זמן בה"ש ולומר דכשהניח הי' עדיין יום, וכשנאכל כבר הי' לילה. **אכן אם הניח בבה"ש דר' יהודה ונאכל בזמן בה"ש דר' יוסי** (שהוא מתחיל כשכלה בה"ש דר' יהודה), בזה ממ"נ חל, דלר' יהודה הלא כשנאכל הוא כבר לילה, ולר' יוסי הלא הונח מבעו"י (סקט"ז ובה"ל ס"ג ד"ה אבל).

ספק עירוב (מסי' שצ"ד)

א. ספק עירוב: כגון שהניח עירוב, וכשחזר בלילה או למחרת ראה שנאכל או נשרף, **ומסתפק** אם הי' זה **אחר תחילת בה"ש** (ואז מהני ודאי אפי' הי' רק רגע אחד אחר בה"ש וכבסי' הקודם), או שמא נשרף **קודם תחילת בה"ש** (מבעוד יום) **מותר**. וזהו כשהי' לו **חזקת כשרות**, דהיינו כשודאי הונח בתחילה וספק אם נשאר (ואז אמרינן דמוקמינן אחזקתיה שמשמא הי' בזמן בה"ש) (ס"א וסק"א ושעה"צ סק"א).

ב. וכשאין חזקת כשרות: וכגון שמסתפק **אם הונח** שם בתחילה כלל או לא, **אין מועיל**. **ובה"ל** הביא משמעות כמה ראשונים **דדוקא בעירוב תחומין** אין מועיל בלא חזקת כשרות, אבל **בעירובי** חצרות קולא, וכשר אף בספק אם הונח (ס"א ובה"ל ד"ה אבל - בסופו) (ואף דבבה"ש מהני אף דאין לו חזקת כשרות, ע"כ צ"ל דספק "לא הונח כלל" גרע טפי) (סק"ב).

ג. הניח לשיתופי מבואות בשר של "ספק טריפה" (וה"ה בע"ח פת ספק כשרה כגון ספק תרומה טמאה), **אינו עירוב** דהוי כספק אם הותר, וגם דבעינן סעודה הראויה מבעו"י (ולדעות המתירים בספק אם הונח בעירוב חצרות (הני"ל אות ב') ה"נ מהני) (סק"ב ובה"ל ד"ה אבל).

עירוב במקום שיכול לינטל בין השמשות

א. צריך שיהי' העירוב מונח במקום שיכול ליטלו משם בבין השמשות של ערב שבת: ואם מונח במקום שאין יכול להגיע אליו אז, העירוב לא מהני, **ולכן אם נפל עליו גל** קודם בה"ש ואין יכול ליטול העירוב מתחתיו רק ע"י מרא וחצינא (באופן שהוא איסור **דאורייתא** בשבת) **אסור**, דבה"ש לא יכל להגיע אליו, **ואם הוא רק איסור מדרבנן** כגון שנפל עליו מוקצה וכדו', ואין בו בשבת משום איסור תורה, **העירוב כשר**, דלא גזרו באיסור דרבנן בבה"ש, וממילא נחשב דהי' יכול ליטלו משם בה"ש.

וכן אם הי' נתון העירוב במגדל (של בנין, או אפי' במטלטל אם הוא גדול המחזיק מ' סאין שיש בסתירתו משום סתירת אהל מדאורייתא) **נעול ואבד המפתח** קודם בה"ש: **אם אי אפשר להוציאו** אלא אי"כ יעשה **מלאכה גמורה** מדא"ב בבה"ש, וכגון שצריך לסתור המגדל או הדלת כדי להוציאו, **אין העירוב מועיל**, ואם הוא רק מלאכה דרבנן, מותר וכנ"ל דבבה"ש לא גזרו (ס"ג ומ"ב). ועיי' בה"ל (ד"ה מלאכה) שהקשה למה נחשב סתירתו מלאכה גמורה הלא אינו "ע"מ לבנות", וא"כ הוא מקלקל ומדרבנן, ות"י דאפשר דכיון דסותר להוציא העירוב שבו הוי סותר ע"מ לתקן, או משום דבשבות הקרוב לדא"י שעושה סתירה גמורה גזרו בו ולא התירו.

ואם הי' המנעול קשור בחבל אין בו איסור דא"י בפסיקתו והוי עירוב (שעה"צ סק"ח) [א.ה. ועיי' ב"י שאוסר בשל בנין אפי' קשור בחבל, ובאחרונים העירו עליו מרש"י הנזכר בשעה"צ, ראה שער המלך והעתיקהוה בהג"ע לטור (שירת דבורה) אות ט].

ואם הי' העירוב מונח בבנין של "לבנים סדורות" זו ע"ג זו בלא טיט: להרמב"ם וכמה ראשונים אין בסתירתו משום איסור תורה, **והוי עירוב** (ומה שאסרו בגמ', הוא דלא כרבי דלא גזרו בה"ש משום שבות - ואנן קי"ל כרבי), **והטור והריטב"א** נקטו דאינו עירוב, וטעמם דהוי שבות הקרוב לדאורייתא שגזרו בכה"ג גם בבה"ש (בה"ל ס"ג ד"ה מלאכה).

ב. כשהניח המפתח במקום ידוע ואינו זוכר היכן הניחו: הוי עירוב, דמצוי הוא שיזכר (ואינו כ"אבד") (סק"ח).

ג. ואם מצא בשבת מפתח הנאבד: והוא במקום שיכול להביאו בלא ברכה דאורייתא, שאין שם "רה"ר" בין מקום שנמצא המפתח - למגדל, **הוי עירוב**, ואפי' מצאו בשדה שהיא כרמלית, הלא בה"ש לא גזרו משום שבות, **ולהטור** אסור במצאו בשבת בשדה, וביארו האחרונים טעמו דס"ל דאין עירוב חצרות אלא רשות (ולא מצוה כעירובי תחומין שאין מערבין אותו אלא לדבר מצוה), ולא הקילו בו משום שבות דבה"ש, **וחמה עליהם בשעה"צ** דא"כ הטור סותר עצמו דדוקא במרא וחצינא אסור, וסיים בשעה"צ דלדינא אין נפ"מ, מאחר **דנקיטין דלא כהטור** רק כרמב"ם ושו"ע שהתירו (ומ"מ ברה"ר אסור אף דגם שם יכול להעבירו פחות פחות מד"א שאין בו אלא שבות, שבות זה לא התירו במקום עירוב) (סק"א ושעה"צ סק"י ט).

פרטים נוספים בעירוב בין השמשות ובאכילת

העירוב

א. זמן הנחת העירוב: אף דגם בבה"ש יכול "לכתחילה" להניח, מ"מ זהו דוקא כשנתאחר עד אז, אבל לכתחילה בודאי מצוה להניחו קודם בה"ש (ס"ב ובה"ל ד"ה ויכול).

ב. אם נאכל העירוב בה"ש והונח קודם לו, נתבאר לעיל דחל העירוב, והיינו דיעבד, **אבל לכתחילה** יאכלנו רק כשודאי חשיכה, **וטוב לבצוע עליו בשחרית** דכיון דאתעביד ביה מצוה חדא (דעירוב) נעשה בו עוד מצוה אחרת דסעודת שבת, ואף דגם בערבית יוכל לאכול מ"מ בשחרית עדיף דפעמים מקדים לאכול בערבית קודם חשיכה. **זהו דוקא** במקום שנהגו **לערב כל ערב שבת**, **אבל עדיף טפי לערב על כל השנה בפעם אחת**, שמא ישכחו פעם אחת מלעבר, ואם אכלוהו בשבת זו יחזורו ויערבו שוב בשבת הבאה (ס"ב מ"ב ובה"ל).

מצוה לחזור אחר שיתופי מבואות, וברכת העירוב

(מסי' שצ"ה)

א. מצוה לחזור אחר שיתופי מבואות: שמא ישכחו ויבואו לידי איסור טלטול (ס"א וסק"א).

ב. מברך על השיתוף: אקב"ו על מצות **עירוב**, שעל שיתוף שייך ג"כ שם "עירוב", שמעורבים ומשותפין כל החצרות שבמבוי יחד (ס"א וסק"ב).

ואומר: בזה השיתוף יהי' מותר לכל בני המבוי להוציא ולהכניס מחצרות למבוי וכו' (ואיירינן הכא בשיתופי מבואות לחוד, וכגון שכבר עירבו בחצרות, ואח"כ תיקנו המבוי ובאין להשתתף בו, ובאופן שסומך על השיתוף שם במקום עירוב, יוסיף: "ומהם לבתים", והנוסח הנהוג מובא בס"י שפי"ג סק"ג) (ס"א וסק"ג).

ג. חזון הברכה בשעה שמקבץ אותו מבני המבוי, או בשעה שמזכה להם (ופרטים בזה מבוארים בס"י שפי"ג סק"פ-פ"ב, וכגון אם מברכין בתחילת הקיבוץ או גם אח"כ כשגמר הקיבוץ, ואם מברך גם אחר הזיכוי וכדו', יעו"ש).

ד. אם גבו לשם עירוב ושכחו לברך: הוי עירוב דהברכה אין מעכבת, ואפי' אם לא אמרו הנוסח של "בזה השיתוף" ג"כ אין מעכב כשגבו לשם כך (סק"ה).

שו"ת וסיכומי הלכות להלכה ולמעשה

מתוך המבחינים שנערכו בנו"ל "אליבא דהלכתא" תמידין כסדרן

(שם במ"ב). ו. בזה פירשו הפוסקים דלא מהני בירורו (ולכאורה לשו"ע מהני ול"ש ממסר בשבת) (שם במ"ב).

שאלה: כרגלי מי א. שור של פטם. ב. שור של רועה, שמכרו. ג. כנ"ל, כשלא מכרו. ד. כלים ששייך לכמה אחים. ה. שנים ששאלו חלוק, זה לילך בו שחרית של יו"ט ראשון זה לילך ערבית של יו"ט שני. ו. כנ"ל, זה לילך ערבית של יו"ט ראשון זה לילך שחרית של יו"ט ראשון.

תשובה: א. כרגלי מי שלקחו ביו"ט (סי' שצ"ז סעי' ו'). ב. אם הלוקחו ביו"ט הוא מבני העיר דין השור כרגליו, ואם הוא מבני עיר אחרת אין השור כרגליו, ומ"מ לא גרע משאר אנשי העיר ויש לו אלפיים אמה לכל רוח (שם סעי' ז' ובה"ל ד"ה אנשי, ועיי' להלן מ"ב ס"ק ל"ד). ג. כרגלי הרועה (שם בבה"ל, ולפלא על הא"ר שלא כ"כ). ד. אם הוא מיוחד לתשמיש אחד האחים ואין האחרים משתמשים בו הרי הוא כרגליו (ודלא כחולק), וכשאינו מיוחד לאחד ה"ה כרגלי כולם (שם סעי' ח' ומ"ב ס"ק י"ט ושעה"צ ט"ו). ה. כרגלי השואל באותו יו"ט (שם סעי' ט' ומ"ב ס"ק כ"ב, ועיי' שעה"צ י"ז). ו. כרגלי שניהם (שם).

תשובה: א. י"א דיש תחומין מדאורייתא ושיעורן י"ב מיל, והרבה חולקין דלית ליה שיעור רק מדרבנן ושיעורן אלפיים אמה (סי' שצ"ז סעי' א' ומ"ב ס"ק א'). ב. חוץ לדי' אמותיו או למקום מוקף מחיצות ששוכת בו (שם ומ"ב ס"ק ג').

שאלה: כרגלי מי הולכת הבהמה כשמסרה א. לבנו בשבת או בע"ש. ב. לרועה אחד בשבת כשאין עוד רועים בעיר. ג. כנ"ל, כשיש עוד רועים בעיר. ד. לשני רועים בשבת ומהו הכרעת המ"ב. ה. לשני רועים בע"ש. ו. כנ"ל, וכשבת בירר שמוסר שמירתו לאחד מהם.

תשובה: א. לשו"ע לעולם היא כרגלי האב, והרבה חולקין דאם מסר בע"ש היא כרגלי הבן ואף במסר בשבת אם רגיל למסור לו, ונראה דאף לשו"ע כל שבנו הוא רועה אף לשאר בני העיר שדינו כרועה (סי' שצ"ז סעי' ד' ומ"ב ס"ק י' ושעה"צ ה'). ב. כרגלי הרועה (שם סעי' ה'). ג. לשו"ע כרגלי הרועה, וי"ח דלא הוי כרגלי הרועה במסרו בשבת אא"כ רגיל תמיד למסור לרועה זה (שם ומ"ב ס"ק י"ב). ד. י"א דאף בזה כרגלי שניהם, ובוה הכריע המ"ב כדעת רוב הפוסקים דכרגלי הבעלים (שם מ"ב ס"ק י"ג ושעה"צ י"ד). ה. לשו"ע כרגלי הבעלים, ורבים חולקים דכרגלי הרועים

שינון הלכה

סימן שצ"ו

שאלה: יצא חוץ לתחום א. כמה אמות מותר לו להלך ומהו הכרעת המ"ב. ב. כמה אמות מותר לו לטלטל. ג. ובאיזה אמה מודדין לו. ד. והאם מותר לטלטל או להלך בשיעור אלכסון של הריבוע. ה. כנ"ל, כשמהלך במישור.

תשובה: א. לשו"ע ד' אמות לאותו רוח שבידר, ולרמ"א י"א דמותר לו לכל צד, והכרעת המ"ב דיש לסמוך להקל (סי' שצ"ו סעי' א' ומ"ב ס"ק ט'). ב. כו"ע מודו דאין לו אלא אותן שבידר (שם בהגה"ה ומ"ב ס"ק י'). ג. באמות מרווחות (שם בהגה"ה). ד. כל חד כדאית ליה מטלטל אף האלכסון (שם מ"ב ס"ק ו' ושעה"צ ד' ומ"ב ס"ק ח' ושעה"צ ז'). ה. בהילוך שייך לדעת הרמב"ם דמהני אלכסון רק בבידר רוח אחת, ואז לא יטלטל לאותו רוח כאילו הישר לרוח אחרת והמישור הוא אלכסונו, וכן בטלטול לצידן (שם שעה"צ ד').

סימן שצ"ז

שאלה: א. מהו שיעור תחום שבת מדאורייתא ומדרבנן. ב. ומהיכן מתחיל למודדו.

ומ"ב ס"ק ד' ובה"ל ד"ה קונין). ד. דינם כחפצי נכרי (שם בהגה"ה ומ"ב ס"ק ט').

סימן ת"ב

שאלה: האם מותר למלאות מים מחריץ מלא מים מכונסים שבין שני תחומי שבת א. שבין שתי עיירות של ישראל, ומה הדין כשעיר אחת של נכרי. ב. כנ"ל, ואינו מוליכו לביתו. ג. כנ"ל (אות א') והחריץ רחב הרבה, ויש שטח גדול שאין שייך לא לתחום זה ולא לזה. ד. שבין עיר אחת ובין נכרי יחיד. ה. שבין עיר אחת ובין ישראל יחיד. ו. ומה הדין כשבור של חבן עומדת בין שני תחומין.

תשובה: א. בשו"ע פסק דאסור למלאות (א"כ יעשו מחיצה כדלהלן), וה"ה בעיר של נכרי, ובה"ל הביא דהרבה ראשונים מתירים וע"כ צ"ע להלכה (סי' ת"ב סעי' א' ומ"ב ס"ק ד' ובה"ל ד"ה וצריך). ב. אף זה אסור (שם בה"ל ד"ה אפילו). ג. מסתבר דשרי כל אחד בתחומו (שם בה"ל ד"ה מקצתו). ד. לבני העיר שרי (שם שעה"צ ד'). ה. בפמ"ג מצדד לאסור אף לבני העיר, ובשעה"צ מפקפק בזה (שם בשעה"צ). ו. כל אחד נוטל מתחומו (שם בהגה"ה ומ"ב ס"ק ו').

שאלה: א. באיזה אופן הותר למלאות מים מחריץ מלא מים מכונסים שבין שני תחומי שבת שבין שתי עיירות של ישראל. ב. ומה הדין כשהמים מושכין.

תשובה: א. לשו"ע דאסור התירו ע"י מחיצה תלויה שטפח ממנה במים (סי' ת"ב סעי' א' ומ"ב ס"ק ה'). ב. לכונ"ע שרי למלאות בלא קנו שביטה כלל (שם).

סימן ת"ג

שאלה: שבת בבקעה והקיפה נכרים בשבת, מהו השיעור א. שיכול להלך בה. ב. כנ"ל, כשהוציאוהו נכרים והוציאוהו חוץ לאלפים. ג. שיכול לטלטל כאורחיה, ומהו הכרעת המ"ב. ד. שיכול לטלטל ע"י זריקה. ה. ומה הדין כששבת בבקעה ויש שם בנין שמחיצותיו היו מבע"י, והבנין הוא יותר מאלפים אמה.

תשובה: א. אינו מהלך אלא אלפיים אמה ממקום שבינתו בע"ש (סי' ת"ג סעי' א'). ב. בתו"ש ובט"ז מבואר דמהלך את כולה, ובריטב"א מבואר דאין לו אלא ד"א כשאר יוצא חוץ לתחום (שם בה"ל ד"ה אלא עיי"ש). ג. לרמ"א אין לטלטל חוץ לד"א, והסכמת האחרונים דשרי עד אלפיים אמה (שם ומ"ב ס"ק ח'). ד. יכול לזרוק אף חוץ לאלפיים אמה (והיינו בחפצים של הפקר שאין זוכה בהן או של אחרים שזריקה זו בתוך תחומם) (שם ומ"ב ס"ק ז'). ה. אין מהלך אלא עד אלפיים ממקום שבינתו (שם בה"ל ד"ה כיוון).

סימן ת"ד

שאלה: האם יש תחומין במהלך למעלה מעשרה א. ביבשה עד י"ב מיל (טור). ב. כנ"ל, חוץ ל"ב מיל. ג. בספינה, בימים ובנהרות. ד. בכרמלית, ומהו הכרעת המ"ב. ה. ברכבת. ו. בהוצאת בהמתו או כליו חוץ ל"ב מיל, ומהו הכרעת המ"ב.

תשובה: א. יש פוסקים דיש תחומין למעלה מעשרה אף במילתא דרבנן, וכ"פ הטור, ובשו"ע הכריע להקל (סי' ת"ד סעי' א'). ב. לסוברים ד"ב מיל אסור מדאורייתא אוליגן לחומר, וכ"מ דדעת השו"ע ורמ"א לדינא, והגר"א פסק דאף אחר י"ב מיל הוא מדרבנן (שם ובהגה"ה ומ"ב ס"ק ז'). ג. לרמב"ם בהא אף ביותר מ"ב מיל הוא מדרבנן, וברמב"ן מוכח דלא ס"ל סברא זו, ומ"מ יש להקל כפסק השו"ע (שם ובה"ל ד"ה והואיל). ד. י"א דלשו"ע ה"ה בכרמלית ליתא ל"ב מיל מדאורייתא, ובה"ל מפקפק בזה וכ' להחמיר בזה (שם). ה. אסור לעלות עליה אף מער"ש אם יודע שתצא חוץ לתחום (שם בה"ל ד"ה ואין). ו. מח' אם חוץ ל"ב מיל הוא מדאורייתא, והכרעת הבה"ל להקל (שם בה"ל ד"ה למאן).

שאלה: הבא בספינה בשבת והגיע לנמל, מהיכן מודדים לו אלפים אמה א. כשהספינה היתה לעולם למעלה מ"י. ב. ופגע באיזה מקום למטה מ"י, והיתה הספינה נחה שם. ג. כנ"ל, והספינה היתה מהלכת, ומה כתב המ"ב לדינא. ד. כשיש ספק אי היתה למטה מ"י או לא.

תשובה: א. יש לו אלפיים מהמקום שהגיע אליו תחילה למטה מ"י (סי' ת"ד סעי' א'). ב. מודדים האלפיים אמה ממקום זה (שם). ג. הרמב"ן והרשב"א כתבו דל"ח שקנה שביטה אף אם פגעה הספינה במקום למטה מ"י, ובה"ל כ' דלא משמע כן מסתימת הפוסקים, ומהגמ', וצ"ע למעשה (שם בה"ל ד"ה ממקום). ד. יש להקל (שם בהגה"ה).

שאלה: הבא בספינה בשבת ופגע במקום אחד למטה מ"ט וכבר נתרחק משם יותר מאלפים, כמה יכול להלך, א. כשיירד מהספינה באונס. ב. כשנכנס בתוך העיר באונס. ג. ומה הדין כשכלתה מדתו בחצי העיר. ד. ביי"ט שחל לאחר השבת.

ל"ח). ג. י"א דאין לה אלא מגבולותיה, ונקטינן דיש לה גם מהקו המחבר בין חברותיה ולחוץ וגם מגבולותיה לצד שכנגד הקו (שם סעי' ח' בהגה"ה ומ"ב ס"ק מ"ד). ד. מהקו המחבר בין החיצונית ולחוץ, ובה"ל מצדד לפרש ברמב"ם דאף יש להם מהאמצעית לצד שכנגדן ולחוץ, אלא שלא הזכירו זה המפרשים (שם מ"ב ס"ק מ"ב ובה"ל ד"ה מחוץ).

שאלה: יושבי צריפים, מהיכן מודדים להם אלפים אמה א. כשאין קבועין במקום אחד ואין להם היקף מחיצה י'. ב. כנ"ל, ויש להם היקף מחיצה י'. ג. כנ"ל (אות א') ויש שם ג' חצירות של שני שני בתים. ד. כשקבועין במקום אחד.

תשובה: א. כל אחד מפתח ביתו (סי' שצ"ח סעי' י' ומ"ב ס"ק ו'). ב. מודדין ממחיצתן, ואף ביותר מב"ס כשההיקף נעשה לדירין (שם ושעה"צ כ"ז). ג. חשובין כעיר אחת ומרבעין אותן ומודדים חוץ לריבוען (שם). ד. חשובין כעיר כל שיש שם ג' חצרות ובכל אחת ב' בתים אלו (שם מ"ב ס"ק מ"ט).

סימן שצ"ט

שאלה: א. באיזה חבל מודדין התחומין. ב. ומהו שיעור אורכה ומדוע. ג. והיכן שמים החבל בשעת מדידתו. ד. ומהו שיעור מתיחת החבל בשעת מדידתו.

תשובה: א. בשל פשתן (סי' שצ"ט סעי' א'). ב. ארכו חמישים אמה, לא יותר שאינו נמתח כראוי ולא פחות שנמתח ביותר (שם). ג. כל אחד כנגד לבו, ומ"מ יכולים למדוד גם על הארץ (שם סעי' ג' ובה"ל ד"ה ישים). ד. בכל כוחו (שם).

שאלה: עיר שיש הרים וגאיות כנגדה, האם צריך למדוד בדוקא כנגדה או שיכול למדוד בצד ההר שהוא מישור א. כשהגיא וההר אינו רחב כ"כ ויכול להבליעו בחבל של ג' אמה. ב. כשהגיא וההר רחב ואין יכול להבליעו בחבל של ג' אמה. ג. ומה הדין כשנגד העיר עצמו יש מקום מישור.

תשובה: א. לא ימדוד בצדה אלא יבליענו (סי' שצ"ט סעי' ד' ומ"ב ס"ק ח' וסעי' ו'). ב. הולך מצידה עד אלפיים אמה ומודד במישור, ויותר מאלפיים לא ילך אלא יקדר (שם סעי' ו' ומ"ב ס"ק כ"ה). ג. ימדוד שם בכ"ג (שם סעי' ד' מ"ב ס"ק ט').

שאלה: הר שהוא משופע שבהילוך ד' אמות עולה י' טפחים, האם מודדו באומד או בחבל א. כשאין בו יותר מג' אמה. ב. כשיש בו יותר מג' אמה.

תשובה: א. באומד (סי' שצ"ט סעי' ד'). ב. לשו"ע בחבל של ד' אמות, ויש חולקים, וכן מצדד הגר"א לדינא (שם ומ"ב ס"ק י"ז ובה"ל ד"ה ואם).

שאלה: היו תחומי העיר מוחזקין ובא מומחה ומדד וריבה בתחום מהם ומיעט בתחום האם שומעין לו א. כשאין ידוע לנו שהחוקה הראשונה נעשה ע"פ מדידת מומחה. ב. כשהחוקה הראשונה נעשה ע"פ מומחה, ומה הדין כשהרבה יותר ממדידת אלכסונה של עיר. ג. ומה הדין כשמדד ומצא מדתו במזרחית צפונית יתירה על שכנגדה במזרחית דרומית, ומהו הכרעת המ"ב.

תשובה: א. שומעים לו בין לרבות ובין למעט (סי' שצ"ט סעי' ח' ומ"ב ס"ק כ"ט). ב. שומעין לו לרבות ולא למעט, וכשריבה יותר ממדידת אלכסונה אין שומעין לו לרבות, ומסתברא דצריך למדוד מחדש ולברר הדבר (שם מ"ב ס"ק כ"ט וס"ק ל"ט). ג. י"א דמותחין חוט מזה לזה באלכסון ומשם מודדין, וי"א דמותחין חוט כנגד המקום שריבה בשווה ומשם מודדין, והכי נקטינן (שם בהגה"ה ומ"ב ס"ק ל"ג ובה"ל ד"ה באלכסון).

סימן ת'

שאלה: מי שבא בדרך ליכנס לעיר וישב בדרך לנוח ולא ידע שהוא בתחום העיר, האם קנה שביטה בעיר או במקומו א. כשהיה דעתו ליכנס לעיר ונתכוון לקנות שביטה במקומו. ב. כנ"ל, ואמר להדיא שביטתי במקומי. ג. כנ"ל (אות א'), ורוצה לישראל במקומו. ד. ולא היה דעתו ליכנס לעיר ולא נתכוון לקנות שביטה במקומו.

תשובה: א. קנה שביטה בעיר (סי' ת' סעי' א' ומ"ב ס"ק א' ושעה"צ א' ודלא כדרישה וב"ח). ב. קנה שביטה במקומו דלא כר' יהונתן (שם בהגה"ה, וע"י שעה"צ ג'). ג. קונה במקומו (שם מ"ב ס"ק ב'). ד. קנה שביטה במקומו (שם מ"ב ס"ק ד').

סימן ת"א

שאלה: האם קונין שביטה, והיכן הוא מקום שביטתו א. אדם ישן. ב. חפצי הפקר. ג. חפצי נכרי. ד. חפצי ישראל שהשאלן לנכרי.

תשובה: א. קנה שביטה במקומו (סי' ת"א סעי' א'). ב. אין קונים שביטה והם כרגלי הזוכה בהם תחילה (שם). ג. קונים שביטה, ומקום שביטתן במ"ב כ' דקונים במקום שמונחים בביה"ש, וע"י בה"ל דיש להסתפק שמה שביטתן במקום בעליהם הנכרי, ובגאון יעקב נקט דבאמת הן כרגלי הגוי, ובבית מאיר הכריע דאוליגן בתר המקום שמונחים בו בביה"ש (שם

שאלה: כרגלי מי א. שנים שלקחו בהמה בשותפות ושטחו ביי"ט, ומהו הכרעת המ"ב. ב. שנים שלקחו חבית של יין וחלקה ביי"ט. ג. השואל כלי מחבירו מעיי"ט ולקחו בליל יי"ט. ד. השואל כלי מחבירו ביי"ט ודרכו לשאלו ממנו בכל יי"ט.

תשובה: א. לשו"ע כרגלי שניהם, ובמ"ב הכריע דבמקום הצורך בודאי יש לסמוך על שאר הראשונים ולהקל דכל חלק הוא כרגלי מי שקבלו לחלקו (סי' שצ"ז סעי' י' ובה"ל ד"ה הכי). ב. כל חלק כרגלי מי שהגיע לחלקו ביי"ט (שם). ג. כרגלי השואל (שם סעי' י"א). ד. כרגלי המשאל (שם).

שאלה: כרגלי מי מים שמילא א. מבור של יחיד. ב. מבור של עיר, כשמילא אחד מבני העיר שעירב לרוח אחת (טור). ג. כנ"ל, כשמילא אחד שאינו מבני העיר. ד. מנהרות המושכים וממעיינות הנובעים (בי"ה). ה. מבור של שותפין לצורך שותפו. ו. מבור של הפקר, לצורך חבירו, ומהו הכרעת המ"ב. ז. כנ"ל, כשמילא לעצמו ונתנו לאחרים.

תשובה: א. כרגלי בעליו (סי' שצ"ז סעי' י"ד). ב. לטור הם כרגלי כל אנשי העיר בדוקא, ובשו"ע פסק דכל אחד מבני העיר שמילא הם כרגליו (שם). ג. הרי הם כרגלי כל העיר (שם מ"ב ס"ק ל"ד). ד. לרש"י אינם קונים שביטה וכל אחד מוליגן כרגליו, ובשו"ע פסק דהם כרגלי הממלא (שם סעי' ט"ו). ה. כרגלי מי שנתמלאו לו (שם סעי' ט"ז מ"ב ס"ק ל"ט). ו. ד' שיטות בזה, שיטת השו"ע דכרגלי הממלא, ושי' רש"י וסיעתו דכרגלי מי שנתמלאו לו, ושי' הרא"ה דכרגלי שניהם, ושי' הרי"א דכרגלי מי שנתמלאו לו אמנם רק לאחר שגיעו לידיו, והכרעת המ"ב דהעיקר כרגלי מי שנתמלאו לו ובפרט בהגיעו לידיו (שם ובה"ל ד"ה לצורך). ז. כרגלי הממלא (מבואר שם דלא נח' אלא בזוכה לחבירו).

שאלה: כרגלי מי, פירות שהיו מופקדים בעיר אחרת רחוקה מבעליהם א. כשייחד להם קרן זוית, ולא היה קבלת שמירה. ב. כנ"ל, והיה קבלת שמירה. ג. כשלא ייחד להם קרן זוית, ונמלך ליטול מהן ביי"ט. ד. כנ"ל, כשהיה עומד ליטול מהן ביי"ט ולא ידע הנפקד מכך.

תשובה: א. לכונ"ע כרגלי הבעלים (סי' שצ"ז סעי' י"ז). ב. המ"ב כתב דהכל תלוי בקבלת שמירה, וכשקיבל שמירתם ה"ה כרגלי השומר, אמנם בדעת הרמב"ם ביאר בחי"א דהכל תלוי ברשות מי הפירות, דאם יחד להן קרן זוית ה"ה ברשות בעל הפירות אף שקיבל שמירה, וע"כ הם ברשות הבעלים (ומ"מ מסקנת הנשמת אדם להלכה דהכל תלוי בשמירה) (שם מ"ב ס"ק מ"א מ"ב ובה"ל ד"ה כשייחד). ג. כרגלי השומר (שם ומ"ב ס"ק מ"ג). ד. כרגלי הבעלים (שם שעה"צ ל"ז).

סימן שצ"ח

שאלה: עיר העשויה קקשת מהיכן מודדים לה אלפים אמה א. כשיש בין שני ראשיה פחות מד' אלפים, ואין בין יתר לקשת ב' אלפים. ב. כנ"ל, ויש בין יתר לקשת ב"א. ג. כשיש בין שני ראשיה ד"א, ואין בין יתר לקשת ב"א, ומהו הכרעת המ"ב. ד. כנ"ל, ויש בין יתר לקשת ב"א, ומהו הכרעת המ"ב.

תשובה: א. מודדין מן היתר (סי' שצ"ח סעי' ד'). ב. מודדין מן היתר (שם והאחרונים פליגי בדעת השו"ע, ע"י הערות על הטור). ג. לשו"ע מן הקשת, וברמ"א י"א דמ"מ מותחין יתר בתוך הקשת במקום שמתקצר מד' אלפים, וכשהמיתר שנמתח בראש הקשת בתוך ב' אלפים לגג הקשת לשו"ע ה"ה דמודדין מהקשת, ולרמ"א י"א דמותחין המיתר בראש הקשת ומשם מודדין האלפיים אמה, והכרעת המ"ב דיש לסמוך על המיקל בעירוב. ודעת המ"א דהיינו ליושבים בראשי הקשת, אבל ליושבים בגג הקשת מודדים להן מביתם, והאחרונים הסכימו דלכולם מודדים מן היתר (שם ובה"ל ד"ה וי"א). ד. הטור מיקל דאף ככה"ג יכולין למתוח מיתר בתוך הקשת במקום האלפיים אמה מגג הקשת, וכן העתיק במ"א, והכרעת המ"ב דאין לסמוך להקל בזה (שם בה"ל).

שאלה: א. מהיכן מתחיל למדוד שיעור אלפים אמה בסוף העיר, ומהו הכרעת המ"ב. ב. כנ"ל, כשיש בית דירה קרוב לעיר תוך ע' אמה ושיריים, ומהו הכרעת המ"ב.

תשובה: א. לשו"ע ממקום שמסתיימת העיר, ולרמ"א לאחר שבעים אמה ושיריים ממקום זה, והכרעת המ"ב דהסומך להקל בוודאי אין למחות בידו (סי' שצ"ח סעי' ה' ובה"ל ד"ה וכן). ב. לרמ"א ה"ה דמודדין לאחר שבעים אמה ושיריים שימדדו מבית זה ואילך, ובהו הכרעת הבה"ל לחוש לחולקים (שם).

שאלה: מהיכן מודדים שיעור אלפים אמה א. בשתי עיירות זו סמוכה לזו קמ"א אמות ושליש. ב. כשביט אחד רחוק מהעיר יותר מע' אמה ושיריים, וכמה בתים וחצירות צריך כדי שיקרא שם עיר. ג. כשיש ג' כפרים משולשים ויש בין האמצעי ובין כל אחת מהחיצונים אלפים אמה, ובין שתי החיצונים רפ"ג אמות פחות שליש מלבד רוחב העיר האמצעי, לגבי העיר האמצעי מכל רוחותיה. ד. כנ"ל, לגבי החיצונות מכלל רוחותיהן.

תשובה: א. חשובות כעיר אחת ויכולין בני האחת לילך אלפיים מהשניה (סי' שצ"ח סעי' ז'). ב. אין בית זה מצטרף לעיר ומודדים לבני העיר מהעיר ולבני הבית מהבית, ושיעור עיר כל שיש לה ג' חצרות ולכל חצר ב' בתים וסמוכות החצרות זל"ו בשבעים אמה ושיריים (שם ומ"ב ס"ק

תשובה: א. יש לו ד"א (סי ת"ד סעי' א' בהגה"ה ומ"ב ס"ק ט"ו). ב. כל העיר כד' אמות (שם). ג. אין לו אלא עד חצי העיר (שם). ד. אף שירד מחוץ לעיר יש לו משם אלפיים אמה (שם במ"ב ושע"ה צ"ג).

סימן ת"ה

שאלה: מי שיצא חוץ לתחום אמה אחת האם יכול ליכנס - ומהו השיעור שיכול ליכנס לעיר א. כשיצא במזיד. ב. כשיצא באונס או בשוגג. ג. כשיצא לדבר מצוה. ד. כשגולגל אחת תוך התחום. ה. וכמה יכול ליכנס לעיר כשקידש עליו היום והוא חוץ לתחום העיר אמה אחת.

תשובה: א. לשו"ע אינו הולך לכיוון העיר כלל, ולרמ"א דיש לו ד"א לכל רוח ה"ה דיכול לילך לכיוון העיר עד ד' אמות (סי ת"ה סעי' א' ומ"ב ס"ק ב'). ב. לשו"ע ה"ה דאין לו אלא לכיוון הרחוק מהעיר ד"א, ולרמ"א ככה"ג יכול אף לחזור לעיר ע"י שמובלעין ד"א עם האלפיים של העיר, ודלא כא"ר שמחמיר בשוגג (שם, ועי' שע"ה צ"ה ו'ו). ג. כש"כ דיכול לחזור לעיר (שם ושע"ה צ"ז). ד. אזלינן בתר רוב גופו שבתוך התחום וש"י (שם סעי' ב' ומ"ב ס"ק ג'). ה. עד ג' אמות בתוך העיר (שם סעי' ג' ומ"ב ס"ק ה').

שאלה: מי שיצא חוץ לתחום מהו השיעור שיכול להלך א. כשיצא בשוגג. ב. כנ"ל, וחזר לתוך תחומו בשוגג. ג. כנ"ל, וחזר לתוך תחומו במזיד. ד. כנ"ל, וחזר לעירו המוקפת מחיצות. ה. כשיצא במזיד וחזר לתוך עירו המוקפת מחיצות במזיד.

תשובה: א. ד' אמות (סי ת"ה סעי' ה'). ב. כאילו לא יצא והרי כל העיר כד"א וחוצה לה אלפיים אמה (שם ומ"ב ס"ק ט"ו). ג. אין לו אלא ד' אמות (שם). ד. כל העיר כד' אמות וש"י בכלה, ובבית מאיר כ' דהרמב"ם לא ס"ל כן, ומ"מ כן יש להכריע (שם מ"ב ס"ק י"ז, וסעי' ח' ובה"ל ד"ה אם). ה. ה"ה דכל העיר כד' אמות (שם סעי' ח').

הדין כשהוצרך להתרחק עד שנכנס לתחומו, כשיצא שלא לדעת. ד. כנ"ל, כשיצא לדעת. ה. כנ"ל (אות ג') כשנכנס לתוך תחום עיר אחרת.

תשובה: א. עד שימצא מקום צנוע, ואח"כ יתרחק משם עד שיכלה הריח (סי ת"ז סעי' א'). ב. מח' אם מתרחק, והכרעת המ"ב דאין מתרחק (שם ומ"ב ס"ק ט'). ג. כאילו לא יצא ויש לו את עירו ותחומה אלפיים לכל רוח (שם). ד. מתרחק כנ"ל אות א', ומ"מ אין לו אלא ד"א (שם ומ"ב ס"ק ח'). ה. לא מהני ואין לו אלא ד"א (שם בה"ל ד"ה עד).

סימן ת"ז

שאלה: מי שיצא חוץ לתחום ברשות, עד היכן יכול להלך א. כשהגיע לעיר. ב. כשהגיע למקום שאין מובלע תוך תחומו. ג. כשהגיע למקום שמובלע תוך תחומו, ועדיין לא שב לתחומו. ד. כנ"ל, ושב לתחומו. ה. ומה הדין כשיצא להציל נפשות מיד הנכרים.

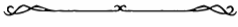
תשובה: א. מהלך את כולה וחוצה לה אלפיים אמה (סי ת"ז סעי' א' ומ"ב ס"ק ד'). ב. יש לו אלפיים אמה לכל רוח ממקומו שהגיע אליו (שם). ג. יכול לשוב לתחומו או לילך ממקום זה אלפיים לרוח אחרת, ודלא כא"ר שמחמיר עליו לשוב לתחומו (שם סעי' ב' ומ"ב ס"ק ז' ושע"ה צ"ד). ד. אין לו אלא תחומו הראשון (שם). ה. יש לו אלפיים אמה ממקום שהצילו, וכשיד הגויים תקיפה ומפחדים לשובות שם חוזרים למקומם (שם סעי' ג').

יישר כח מרובה להרה"ג אברהם צוקרמן שליט"א,

הרה"ג יהודה לוי שליט"א והרה"ג צבי וייסבלום

שליט"א מכולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש על

סיועם המרובה בעריכת מדור זה

שאלות בהלכות עירובין מהדברים המצויים והנוגעים למעשה הרה"ג משה אגלרד שליט"א - כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק

(סי' שמ"ה סעי' ב', מ"ב סק"ו). וא"כ באופן שאין התל רחב ד', הוי כמו עמוד שאינו רחב ד' שהוא מקום פטור כמ"ש השו"ע בסעיף י'.

שאלה: ר' נחמן עבר בדרכו לבהכנ"ס, וראה דף שבועי של ילדי תשב"ד מתגלגל על הריצפה. מיד הרים אותו ובדק אם יש בו דברי תורה, ואכן היה שם ציטוט של הגמ' שסיימו באותו שבוע. הניח את הדף על הגדר של החצר הסמוכה ונזר שלא יפול לתוך החצר, שלא יכנס לרה"י. אבל הבחין שיש לחשוש שהרוח תעוף שיפול שוב את הדף, לכן לקח אותו מהגדר, ותחב אותו בחור קטן שבגדר הפונה לרחוב והמשיך לדרכו. תוך כדי שהוא הולך החל להרהר האם עשה כדיון, אולי לא טוב שהכניס בחור של הגדר, ואולי היה עדיף להשאיר על הגדר. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: לא טוב שהניח על הגדר, ולא טוב שלקח מהגדר, כי על הגדר הוא רה"י, וכשלקח אותו כשעמד ברה"ר הוי הנחה במקום שעומד בו. אבל מה שאח"כ הניח בתוך החור, לא עבר עוד איסור, כיון שחורי רה"ר קטנים דינם כמקום פטור. כתב השו"ע, כתיב המקיפים רה"י על גביהם רה"י, אפילו אינם רחבים ד'. וביאר המשנ"ב הטעם דכיון שהם עושים את החלל שבתוכן רה"י ע"י ההיקף שלהן, ק"ו שהם עצמם יהיו רה"י. אבל לגבי חור שבכותל הפונה לרה"י, כתב השו"ע חורים שבכותלים כלפי רה"ר, אם הם גבוהים למעלה משלשה אינם כרה"ר, אלא נידונים לפי מידותיהם, וביאר המשנ"ב שאם אינם רחבים ד' טפחים הם מקום פטור. (סי' שמ"ה סעי' ג' ו"ג, מ"ב ס"ק ח', י"א, מ"ז).

שאלה: אמה שלחה את מושי להוריד לפח את הבקבוקים הריקים מסעודת השבת, הוא הגיע לפח שעמד ברחוב לפני הבנין, אבל הוא לא הגיע לזרוק אל תוכו. עבר שם ר' נחמיה ועזר לו לזרוק לתוך הפח, הבקבוקים מלאו את הפח, והבקבוקים האחרונים כבר היו מעל גובה הדפנות. בסוף מעשה החסד הוא תפס את עצמו, שהרי הוא מחמיר שלא לטלטל בשכונה זו, ובזריקה לתוך הפח הרי הוא מכניס מהרחוב לתוך הכלי. במוצאי שבת הוא בא למדוד את רוחב הפח [שחשש לאיסור מדידה בשבת], וראה שהפח מבפנים אין בו ד' על ד' טפחים, וא"כ הפח הוא מקום פטור. שמח ר' נחמיה, אך מהר מאוד נזכר שדעת הרבה ראשונים שמצרפים גם את הדפנות, וא"כ יש בסה"כ לפח ד' טפחים. אכן, מה הדין ומדוע. (פרט האם יש חילוק בין הבקבוקים הראשונים לאחרונים).

תשובה: במה שהכניס לתוך הפח, לא עבר איסור, אבל בבקבוקים העליונים יש איסור לשיטות שמצרפים את הדפנות. כתב המשנ"ב, עיין באחרנים שהסכימו דכל זה שמצרפים דפנות היינו לענין שיהא שם רה"י על עובי המחיצה ממלמלה [ג.ב.] וה"ה בחלל עצמו מעל גובה הדפנות.

שאלה: האם כל העיר נחשב כד"א שמהלך את כולו א. כשהביאווה נכרים מתוך התחום ונתנהו לעיר אחרת מוקף מחיצות (ב"י). ב. כנ"ל, כשאינו מוקף מחיצות ומהו הכרעת המ"ב, והאם יכול לילך לתוך עיבורה של עיר. ג. כנ"ל (אות א') ונתנהו לתוך עיבורה של עיר. ד. כנ"ל (אות א') ונכנס לדעת לעיר אחרת. ה. כשיצא מתוך התחום לדעת ונתנהו נכרים לעיר אחרת, ומהו הכרעת המ"ב.

תשובה: א. בבי" יש שפסקו דאין לו אלא ד"א, אבל לדינא כתב בשו"ע דכל "שמוקפת לדירה" מהלך את כולה (סי' ת"ה סעי' ו'). ב. י"א דאף בזה כל העיר כד"א ומהלך את כולה ועיבורה, ובשו"ע פסק דדוקא במקפת מחיצה מהני, וכ' בבה"ל דכן יש להחמיר, ומ"מ אפשר שבשעת הדחק יש לסמוך להקל (שם ובה"ל ד"ה מוקפת). ג. במ"א הביא בשם ריא"ז להקל אף בזה, וכ' בבה"ל דבזה בוודאי אין להקל, ויש לפרש כן אף בדברי ריא"ז (שם). ד. אין לו אלא ד"א, ויש מקילים דאף בזה כל ההיקף כד"א (שם סעי' ה' וסעי' ג' בה"ל ד"ה אבל). ה. כנ"ל והכרעת הבה"ל להחמיר (שם ומ"ב ס"ק כ"ה).

שאלה: האם מותר לאכול פירות שהוציאו חוץ לתחום א. כשהם חוץ למקומם כשהוציאום בשוגג. ב. כנ"ל, במזיד למי שהוציאם. ג. כנ"ל (אות ב') למי שהוציאם בשבילו. ד. כנ"ל (אות ב') לכר"ע, ומהו הכרעת המ"ב. ה. כשהחזירו למקומם במזיד למי שהחזירם, ומהו הכרעת המ"ב. ו. כנ"ל, למי שהחזירם בשבילו.

תשובה: א. שרי אף למוציאן, ודלא כמהרש"א דאסר למוציאן (סי' ת"ה סעי' ט' ומ"ב ס"ק מ"ח ושע"ה צ"ל ט'). ב. אסור (שם). ג. אסור (שם ומ"ב ס"ק נ"ב). ד. מח' והכרעת המ"ב לאסור (שם במ"ב). ה. מח' והכרעת הבה"ל להקל (שם בה"ל ד"ה שהחזירם). ו. שרי (שם).

סימן ת"ז

שאלה: מי שיצא חוץ לתחום והוצרך לנקביו א. לגדולים, עד היכן מותר לו לצאת מד' אמותיו. ב. כנ"ל, כשהוצרך לקטנים, ומהו הכרעת המ"ב. ג. ומה

וכתב בה"ל, ונראה פשוט שגם כל הרחוב והשוק יש עליו דין רה"ר אף שהוא מתרחב הרבה מכנגד הפילוש, דאפילו קרן זווית הסמוכה לרה"ר היה רה"ר, אי לאו דלא ניהא תשמישתא, וכ"ש בזה דכל עיקר קיבוץ הרבים הוא במקום שמתרחב. (סי' שמ"ה סעי' ז', בה"ל ד"ה אם).

שאלה: גברת לוי נזהרת מלטלטל את השרשרת ברחובות ראשיים בירושלים, מחשש שיש דעות שאסור לטלטל תכשיטים במקומות שהם רשות הרבים. שבת אחת שכחה להוריד את השרשרת, ויצאה לרחוב בר אילן. באמצע הדרך גילתה שהשרשרת על ידיה, ומיד עצרה והורידה וחיפשה מקום שמור להניחה. היא הבריקה רעיון מקורי, נזדמן לידה עמוד של קופת צדקה גבוה מטר, הבריקה רעיון בראשה והיא שילשלה לתוכו את השרשרת, והתכוונה שלאחר שבת תפנה לוועד הצדקה להגיד שזה לא תרומה, ויחזירו לה. כשחזרה לביתה סיפרה את המעשה בהתרגשות, אבל בעלה העיר לה שהקופה גבוהה י' והיא רשות היחיד, כי היא סגורה מכל הצדדים. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: הקופה אינה רה"י, כיון שאין בתוכה רוחב ד' על ד' טפחים [וכן אין בחלל גובה י' טפחים] והוי מקום פטור. אמנם בקופות רחבות שיש דעות שטפחים רק חסר בגובה החלל, הם כרמלית ואסור להכניס מדרבנן (אם הרחוב רה"י). כתב השו"ע, אפילו כלי, כגון תיבה או מגדל או כוורת, אם יש לרבע בו ארבעה על ארבעה והוא גבוה עשרה, הוי רה"י. וכתב המשנ"ב שכלי המחובר לקרקע מקרי כרמלית, אפילו הוא ברה"ר. וכתב בשע"ה צ"ד דבעינן שיהיה עכ"פ רחב ד', דאל"ה הוי מקום פטור, אפילו גבוה עשרה (סי' שמ"ה ס"ו, מ"ב ס"ק ט"ז, שע"ה צ"ד ס"ק י"ז).

שאלה: ראובן הלך בשבת אה"צ לטיל ע"ם בנו יעקב בן החמש מחוץ לעיר. יעקב אהב לטפס על התלוליות של החול, וקפץ מתל אחד לשני, עד שהגיע לתל תלול יותר וגבוה מטר, והחל לפחד. הוא קרא לאביו שיבוא להוריד אותו ויקח אותו על הידים. ראובן התקרב, ומיד צץ במוחו האם אין כאן בעיה של טלטול. הוא ניסה לאמוד את התל, ונראה שהוא משופע מאוד וגבוה מטר, והסתפק האם יש היתר לקחת את בנו על הידים [פחות מד' אמות] ולהורידו. אכן מה הדין ומדוע (פרט מה שיעור התל).

תשובה: אם יש על גביו ד' על ד' טפחים אסור, כי הוא תל המתלקט, ועל גביו רה"י, ולמטה כרמלית. אבל אם אין רוחב ד' מותר, כי מטלטל ממקום פטור לכרמלית. כתב השו"ע, איהו רשות היחיד, מקום המוקף מחיצות גבוהות עשרה טפחים, וכן תל גבוה עשרה ורחב ארבעה על ארבעה. הרמ"א הביא י"א שצריך ד' על ד' הן ולאכסונן, וביאר המשנ"ב דהיינו רוחב חמשה טפחים ושלושה חומשי טפח. אבל כתב שהלבוש השמיטו, וכ"כ הא"י, כי היא רק דעת יחידאה, וכל הראשונים חולקים ע"ז וסבורים שאם הוא ד' על ד' מרובע נחשב רה"י, וכן הגר"א דחה את הי"א מהלכה.

שינון הלכה

סימנים שמ"ה - ש"פ

שאלה: ר' מרדכי חושש לכשרות העירוב בשכונתו, ולכן הוא מוריד תמיד את השעון לפני שיצא לרחוב בשבת. לפני שבוע הוא שכח ונזכר בכך בעודו מהלך ברחוב כשחזר מתפילת ערבית, וחיפש היכן יוכל להוריד את השעון באופן שלא יגנב. לשמחתו הוא ראה במרחק מטר מולו חבית ישנה, ששמה, כנראה, את הלשנים לשים בה עתונים ישנים, חזק לתוכה את השעון. כשבא במוצאי שבת לקחתו, התעורר לחשוב שלא עשה נכון, כיון שהוא זרק את השעון לתוך רשות היחיד. מדד את החבית, גובהה היה מטר ועשרים ס"מ, והרחוב שלה מצד לצד היה ששה טפחים. בדרכו חזרה הרהר האם הוא חייב טחאת על מעשה זה, וניסה לשחזר האם יש בזה שיעור רשות היחיד לשני השיטות, כיון שרה"י צריכה שיעור בריבוע. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: יש בזה שיעור לכל השיטות, כי יש בו ד' על ד' מרובעים. וגם לשיטות שצריך הן ולאכסונן, שהם חמשה טפחים וג' חומשי טפח, היינו בעיגול בלבד ולא בריבוע. כתב השו"ע, איהו רה"י, מקום מוקף ויש בו ארבעה על ארבעה טפחים. והרמ"א כתב, ויש אומרים דבעינן באלו ארבעה על ארבעה הן ולאכסונן, וכתב המשנ"ב דהיינו ה' טפחים וג' חומשי טפח, וכתב בשער הציון דהיינו שיהיה חמשה טפחים וג' חומשי טפח, על חמשה טפחים וג' חומשי טפח, ובעיגול סגי. (סי' שמ"ה סעי' ב', מ"ב סק"ו, שע"ה צ"ד סק"ו, ועי' משנ"ב ס"ק ט"ו).

שאלה: ר' יונתן המתגורר בבני ברק הגיע לבורו פארק בניו יורק ארה"ב לשמחה משפחתית. בשבת בבוקר יצא עם הסידור כדרכו בעירו שיש עירוב. באמצע הדרך עבר דרך השוק המקומי, ושם פוגש אותו ר' יעקב מתושבי המקום, ושואל אותו בפליאה כיצד הוא מטלטל סידור בידיו. הסביר לו ר' יונתן שהוא לא מהמחמירים, והוא תמיד סומך על העירוב. אמר לו ר' יעקב, "אני לא מדבר על חומרא, כאן אין עירוב, כמו בהרבה מקומות בחו"ל." ר' יונתן לא ידע את הדינים כשאסור לטלטל, כי אף פעם לא פגש בדין הזה, והלך למקום צדדי שהחננויות עמוקות יותר במדרכה, והניח שם את הסידור במקום מוסתר. המשך ר' יעקב ללוותו ולהסביר לו את כל ענין הוצאה, עד שהגיע לחשבון הנפש כמה איסורים עבר בשוגג. דבר ראשון הוציא מהבית לרחוב הראשי כבורו פארק, שהוא רשות הרבים. וכן לטלטל את הסידור יותר מארבע אמות ברה"ר, אבל על מה שאח"כ לקח את הסידור בצד ליד החנות והניחו שם, לא ידע ר' יעקב לענות, האם זה צדי רשות הרבים, או המשך של רה"ר, אכן מה הדין ומדוע, ומה הנפק"מ.

תשובה: אם כל השוק מתרחב הרי זה חלק מהרה"ר, ויוצא שהעביר שוב ד' אמות ברה"ר. אבל אם זה מקום קטן יותר פנימי משאר הרחוב, הוי קרן זווית והוי כרמלית, ופטור אבל אסור מדרבנן. כתב השו"ע, איהו רשות הרבים, רחובות ושוקים הרחבים וכו' ומפולשים משער לשער.

אבל לענין החלל שבתוך המחיצות, לכו"ע לא נקרא רה"י כל זמן שאין בחללו עד ד' טפחים. (סי' שמ"ה מ"ב סק"ג).

שאלה: הילדים של משפחת כהן בנו בחצר מבנה קטן מקרשים, עם תקרה מדיקט דק. לחצר לא היו גדרות כהלכה, ולכן עשו ע"י ועד הבית צורות הפתח על השביל מפתח הבנין למבנה, כדי לטלטל לשם בשבת (ע"י ערוב הצרות). ביום שישי חזר חיים מהחידר ואמר שלמד דין חדש, ולפ"ז כיון שהמבנה שבנו הילדים בחצר הוא נמוך ואין בחללו גובה י' טפחים, אינו רה"י, וא"כ אסור לטלטל לשם בשבת. הלך מוישי וחפר מהר בור קטן באמצע במרחק חצי מטר מהדפנות, ברוחב ד' על ד' טפחים, ואמר להם עשיתי שיהא חלל בגובה י'. אבל דעתו של חיים לא נחה, האם מספיק חזר כזה קטן, ואם מועיל גם למקומות שאין חלל י', אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: אם החזר סמוך תוך ג' טפחים לרפנות, מועיל לעשות את החזר רה"י, וממילא השאר נידון כחורי רה"י. אבל במקרה זה שהחזר אינו סמוך לרפנות, צריך שיהיה בקירות י' טפחים מבחוץ כדי שיועיל להצטרף. כתב השו"ע, בית שאין בתוכו עשרה, וקיריו משלימו לעשרה, ויש בו ארבעה על ארבעה, תוכו כרמלית וכו'. ואם חקק בו ד' על ד', אפילו באמצע רחוק מן הכתלים נעשה כולו רה"י. וביאר המשנ"ב דשאני שבת מסוכה, שא"צ שהחקק יהיה סמוך לכתלים תוך ג"ט, כי בשבת עיקר הקפידא שיהא הרשות שבתוכה משתמרת ע"י המחיצות המקיפות אותה, וכיון שהכתלים מבחוץ גבוהים י', ובתוך הגומא יש גובה י', מקרי הגומא רה"י, וצדדי החקק כחורי רה"י. ומדברי הרא"ש משמע, שאם הכתלים לא גבוהים י' מבחוץ, לא הוי רה"י, אא"כ הגומא סמוכה תוך ג"ט לכותל, דאמרינן לבוד והוי כגבוהה י'. ובאליה רבה מסתפק בזה. (סי' שמ"ה סעי' ט"ו, מ"ב ס"ק ס"ג). ובשעה"צ (ס"ק ס"ו) כתב שלר"ן מצטרף הגובה שבחוץ עם החקק בכל גווניו. [ועכ"פ במבנה כזה שהתקרה אינה עבה (כאמור בשאלה, שעשויה מדיקט דק), אין גם י' מבחוץ].

שאלה: ר' ראובן התארח במעונת בביה"ח תל השומר, כדי להיות בשבת עם אביו המאושפז. כמה דקות לפני כניסת שבת הוא קיבל את המפתח, אבל הזהירו אותו שלא ישאר את החדר פתוח. אמר ר' ראובן לעצמו, הרי עכשיו למדנו בשר"ע שיש בעיה לטלטל מפתח לפתוח את הדלת, א"כ כיצד אוכל לנעול את החדר. הוא הלך לחפש אולי יש מקום להחביא את המפתח סמוך לדלת בתוך ד' אמות. בכניסה היה שביל מקורה באורך חצי מטר, ושם לא היה שום דרך להחביא אותו, אבל מחוץ לשביל היה חזר קטן בקיר. במחשבה מהירה חישוב ראובן האם מותר לעשות כך, הרי השביל פרוץ במלואו, והוא כרמלית, והרחוב ג"כ כרמלית, א"כ מותר לטלטל בכרמלית פחות מד' אמות. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור כי השביל המקורה דינו כרה"י מדין פי תקרה יורד וסותם, ומטלטל מהרחוב שהוא כרמלית לרה"י. כתב הרמ"א מותר ליקח מפתח מכרמלית לפתוח וכו', והוא שלא יהא ביניהם אסקופה שהיא רה"י, כגון שיש לה שתי מחיצות מן הצדדים שהן רחבים ארבעה (טפחים) ומשוקף עליה רחבה ארבעה, דאז הוי רה"י אע"פ שאינו גבוה עשרה. וביאר המשנ"ב שברוח השלישית אומרים פי תקרה יורד וסותם. וע"י בה"ל מדוע אומרים פי תקרה כשאין ג' מחיצות, וכתב בשם הגר"א שהדלת ג"כ מחיצה והיא המחיצה השלישית. (סי' שמ"ו סעי' ג', מ"ב ס"ק כ"ב, בה"ל ד"ה שתי).

שאלה: משפחת יעקובוביץ הגיעה לשבת חתן לישוב בדרום, וביררו לפני שבת אם יש עירוב. אמרו להם העוסקים שהעירוב טוב, אבל לא כמו עירוב שכונתי בבני ברק, ויותר מכך הם לא רצו לפרט. אמר האבא שבילית ברייה ניתן לילד בן הארבע לטלטל, כי אמנם מחויבים לחנכו, אבל כיון שיש עדות מוסמכת מהאחראי עצמו שהעירוב טוב, נסמוך עליו לגבי זה. הילד התחיל לדחוף את העגלה, וכל כמה מטרים נתקע בדבר אחר. גם כאן מצא האבא פתרון, שמותר לסייע לו אם לא מטלטלים ד' אמות. הגיעו לחצר של המשפחה, והיתה מדרגה בתחילת השביל שהיו חייבים לעזור לו. האבא הרים אותו מעט, ופתאום תהה בנפשו, אולי הוא מכניס לרה"י. בדק והנה החצר מוקפת משלש צדדים, אבל בחזית הגדר נמוכה מאוד (כחצי מטר), והסתפק האם החצר והרחוב כרמלית אחת, או שמא לחצר יש דין שונה. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: בבה"ל כאן כתב שמותר, דאע"פ שמקום מוקף בג' מחיצות הוא רה"י מן התורה, מדרבנן עשו אותו כמו שאר כרמלית. כתב השו"ע, מותר להוציא מקרפף יותר מבית סאתים, לכרמלית אחרת כגון בקעה העוברת לפניו, וביאר המשנ"ב שאע"פ שמהתורה מוציא מרה"י לכרמלית, אך כיון שמדרבנן עשו את הקרפף לכרמלית, השוו אותם שיהיה מותר לטלטל מול"ז, כדי שלא יאמרו שאם אסור לטלטל מול"ז סימן שהקרפף רה"י ויבואו לטלטל בתוכו. לפ"ז כתב בבה"ל שמשמע מותר (שבת דף טו). שה"ה להוציא מכרמלית למקום מוקף ג' מחיצות, אע"ג דמהתורה הוא רה"י גמורה, כיון שמדרבנן עשאוהו כרמלית. והביא שכ"כ הבית מאיר. (סי' שמ"ו סעי' ג' בה"ל ד"ה ומותר). ג.ב. אמנם יש סתירות במשנ"ב בדין זה, שכאן כתב שמותר, וכן במשנ"ב לקמן (סי' שס"א סק"ז), אבל בבה"ל (סי' שס"ה ס"ד ד"ה מפני) הסתפק. ואח"כ בה"ל (סי' שע"ד ס"ב ד"ה לכרמלית) צידד שאסור.

שאלה: ר' שלמה יצא בשבת מביתו וגילה שיש לו דבר בכיס, הרהר ר' שלמה תוך כדי הליכתו שהואיל ועדיין לא עצר בדרכו, לא יעצור אפילו לרגע, כיון שעיי"ז יוצא שעושה הנחה ונשלם האיסור, אלא יחפש מקום פטור להניח עליו. בתחילה חשב להניח על העמודים של המעקה ברחובות שבין המדרכה לכביש, אבל הוא דחה את האפשרות הזו כי הם היו גבוהה ה' טפחים, ומקום פטור צריך להיות גבוה י' טפחים, כמ"ש "אויר רה"ר למעלה מי". לכן נכנס לבנין שלו, ותוך כדי הליכה הניח על ידית של דלת ביתו, שהיא גבוהה למעלה מי ואינה רחבה ד' טפחים. לאחמ"כ כשהתיישב לסעודת השבת סיפר את הסיפור, ובני המשפחה החלו להתווכח האם שייך בעמודים דין אויר למעלה מי. ומה הדין במניח על ידית שבדלת בתוך הבית. אכן מה דין העמוד והידית, ומדוע.

תשובה: העמודים שברחוב הם מקום פטור כשגבוהים ג' טפחים גם בפחות מי', והידית שבבית היא רה"י, והוי הנחה אע"פ שאינה רחבה ד', משום שרה"י עולה עד לרקיע. כתב השו"ע, כל דבר שהוא ברה"י וכו' אם הוא גבוה משלשה ועד לשעה וכו' אינו רחב ארבע על ארבע, הוי מקום פטור. ולגבי הידית, כתב השו"ע אויר רה"י עולה עד לרקיע, וביאר המשנ"ב שאפילו נעץ קנה ברה"י גבוה מאה אמות ואין בו רוחב ד' טפחים, אם זרק מרה"ר ונח על גביו חייב (סי' שמ"ה סעי' ה' ו', מ"ב ס"ק י"ב).

שאלה: בדרשת שבת הגדול דיבר הרב על הדין שאם רואים לחם זרוק ברחוב, צריך להרימו, ובתוך הדברים הזכיר שבשבת צריך להזהר להניחו על עמוד שאינו רחב ד' טפחים [בסמוך בתוך ד' אמות] שדינו כמקום פטור. אחד האברכים הידועים שישב שם החל להתלחש בין שכניו לספסל, שהרב לא די"ק בדבריו וח"ו נתן מקום לטעות, שהרי עמוד תשעה דינו כרשות הרבים. השומעים חיפשו ללמד זכות על הרב, אולי זין זה רק ברחב ד' טפחים. ולבסוף מצאו שתי סיבות שהרב לא חשש לכך. אכן מה הן הסיבות, ומדוע.

תשובה: א. בעמוד תשעה שלא מכתפים עליו, אין דינו כרה"ר אלא כמקום פטור. ב. גם אם דינו כרה"ר, הרי מטלטל מרה"ר לרה"ר ואין שום איסור. כתב השו"ע, עמוד שהוא גבוה ט' טפחים מצומצמים ורבים מכתפים עליו, הוי רה"ר אפילו אינו רחב ארבעה. וכתב המשנ"ב שאם אין מכתפין עליו, אע"ג דראוי לכתף עליו לא הוי רה"ר, ואפילו רחב ארבעה. [כיון שבזמננו לא רגילים לכתף על העמודים, אין להם דין רה"ר אלא מקום פטור]. ובשער הציון הביא שהא"ר חשש לדעת הרמב"ם שגם באין מכתפין הוי רה"ר, ומספיק שראוי לכתף, אבל מהגר"א משמע דדוקא מכתפין, ובמאמ"ד מצדד שהרמב"ם סובר כראב"ד שרק אם מכתפין בפועל הוי רה"ר, ונראה שלכן המחבר השמיט שיטה זו. (סי' שמ"ה סעי' י', מ"ב ס"ק ל"ג, שעה"צ ס"ק ל"ו).

שאלה: ביום השבת מצא מוטי בן העשר ברחוב מכונית משחק יפה, שאמנם היו בה כמה פגמים ונראה שנוזקה ע"י הבעלים ולכן לא הוי אבידה. הוא לא רצה לוותר עליה, וידע שאם ישאיר אותה כך עד מוצאי שבת, הוא ילקח בידי אחרים שאינם שומרי תומ"צ. מוטי לא התאפק, הרים את המכונית רץ עשר מטר בלי לעצור, והחביא אותה על מסמר שהיה נעוץ בגדר הסמוכה לרה"י בגובה חצי מטר, עד אחרי שבת. כששמע אביו על המעשה, לקח אותו ודיבר עמו דקות ארוכות, שילמד להתגבר גם אם יפסיד מכונית, ובנוסף אמר לו שמשמירת שבת לא מפסידיים, אלא יריח במקום אחר. מוטי הבין והחל לבכות, ושאל את אביו מה חומרת האיסור שעבר, כשהרים את הצעצוע מרשות הרבים, והניח על מסמר המחובר לקיר שאינו רחב ד' טפחים. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: המסמר הוא אויר רשות הרבים בתוך י' לקרקע, והוי כמונח בארץ, וחייב משום מעביר ד' אמות ברה"ר. כתב השו"ע, רה"ר אינה תופסת אלא עד עשרה, אבל למעלה מעשרה הוי מקום פטור. וכתב המשנ"ב וע"כ הזורק ברה"ר דבילה שמינה ונדבק בכותל למטה מעשרה חייב (סי' שמ"ה סעי' י"ב, מ"ב ס"ק מ"ג).

שאלה: החצר של ר' נתן ברחוב חזון איש היתה גבוהה מהרחוב י' טפחים, וסמכו ע"ז שמדין גוד אסיק נחשב שיש מחיצות לחצר. במשך הזמן הגנן שתל שיחים וצמחים בקצה החצר, והם גדלו ובלטו לרחוב חצי מטר, ונעשו ענפים קשים שאפשר להושיב עליהם ילד. בשבת סוכות התארח אצלם ת"ח מובהק, ושאל אותם היכן המחיצה של החצר לכיוון הרחוב, אמרו לו יש גוד אסיק. שאל אותם הרי הוא מוסתר ע"י השיחים ולא רואים אותו. השיבו ר' נתן בעדינות שמבואר בגמ' שמחיצה לא צריכה היכר. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: יש חסרון בגוד אסיק שאם גג בולט ומכסה אותו, אינו מועיל לגדור את הגג, והגג נחשב פרוץ ודינו ככרמלית. וה"ה בחצר זו שהשיחים כגג המכסה על הגוד אסיק. כתב השו"ע, גג הבולט על מחיצות הבית, בענין שאין מחיצות הבית ניכרות לעומד על הגג, הוי כרמלית, ואפילו הוא גבוה הרבה. (סי' שמ"ה סעי' ט"ו). [ג.ב. ויש לעיין אם אפשר להתיר את החצר מדין חורי רה"י של הבית שבתוכה, שהרי כתב השו"ע לגבי גג, שאם חלון הבית פתוח אליו הוי כרה"י. ושמא יש להקל בין גג לחצר, וצ"ע].

שאלה: לר' יהודה נולד בשעט"מ בן ראשון, ההורים חיכו מאוד שיבוא לסעודת שבת, אך הוא חשש לאיסור טלטול. אביו בירר מי האחראי ומה

רמת הכשרות, וכשהגיע למסקנא שהעירוב מהודר, בשמחה רבה בא לבנו והודיע לו שהעירוב מהודר, אבל הדגיש לו שאם בכל זאת רוצה להחמיר ולא לטלטל, הוא מעריך אותו ומסכים לכך. אמר ר' יהודה לאביו, שאכן זה נכון שכשיש אחראי יר"ש אפשר לסמוך מן הדין, אבל הוא שמע שהעירוב הזה לא טוב לבני ספרד, ולכן הוא מחמיר. אכן, האם זה נכון שיש הבדל הלכתי אפילו כשבדקים את העירוב טוב, ומדוע.

תשובה: בסתם רחובות בזמננו שרחבים ט"ז אמה בני ספרד צריכים להחמיר, מפני שלדעת המשנ"ב הכרעת השו"ע כראשונים שיש רשות הרבים בזמן הזה, אף כשאין עוברים שישים ריבוא [ואי אפשר לערב רה"ר בצוה"פ אלא ע"י דלתות]. כתב השו"ע, איזהו רה"ר, רחובות ושוקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים וכו', וי"א שכל שאין שישים ריבוא עוברים בו בכל יום אינו רה"ר. וכתב המשנ"ב לענין הלכה, מדעת המחבר דכתב דעה זו רק בשם י"א, משמע דלהלכה לא ס"ל כן. [ולפ"ז לבני ספרד ההולכים אחר פסק המחבר, יש לאסור]. ובבה"ל הביא שדעת המג"א להוכיח מסימן ש"ג בדין תכשיטים שהשו"ע אינו סובר שהלכה כדעה זו, אבל בה"ל צידד כמו שדחו כמה וכמה אחרונים שלא כתב שם אלא ללימוד זכות, ואדרבה יש ראיות מכמה מקומות אחרים שפסק שיש רה"ר (סי' שמ"ה ס"ו, מ"ב ס"ק כ"ג, בה"ל ד"ה וי"א).

שאלה: בשבת בבוקר היה ר' יחזקן לוקח עמו מגבת לטבילת שחרית, ומחזיר אותה לביתו. בחודש האחרון בעקבות לימוד הלכות עירובין, התעורר שאסור לטלטל אותה. לכן החליט שיצא מביתו ולא יעצור ברחוב עד שיגיע למקום פטור, יעצור שם לרגע, ושוב יכניס משם למקוה. כשהמשיך הלאה בלימוד ההלכות שם לב שיש הרבה גזירות שמא יעצור במקום האסור, והסתפק האם גם בפתרון שעשה יש גזירה ואיסור מדרבנן, והחליט להזדרז בלימוד המשנ"ב יותר מההספק החדושי, כדי לדעת אם אין איסור בדבר. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אם הרחוב רה"ר יש איסור. ואם הוא כרמלית זה מחלוקת, והרמ"א נקט להחמיר. כתב השו"ע, לא יעמוד במקום פטור, ויקח חפץ מיד מי שעומד ברה"ר, ויתננו למי שעומד ברה"י או איפכא. [כי הוא מחליף דרך מקום פטור, וה"ה כשאיתו אדם לוקח והולך ברגלי מרה"ר למקום פטור, ומשם לרה"י]. ולהחליף דרך מקום פטור ברשויות דרבנן, יש אוסרים ויש מתירים. וביאר המשנ"ב דעת האוסרים, דאין לחלק בין רשויות דאורייתא לרשויות דרבנן לענין זה, ויש מתירים שדוקא ברשויות דאורייתא גזורים, משא"כ בדרבנן הוי גזירה לגזירה. והרמ"א ציין לסימן שע"ב סעיף ו', ששם נקט להחמיר (סי' שמ"ו סעי' א', מ"ב סק"ט י').

שאלה: ר' נח רצה לעשות עירוב מביתו לבית הכנסת שהיה מול ביתו מעבר לכביש, אך הוא חשש לאיסור של רשות הרבים. הרחוב שלו (רחוב מתתיהו) היה יחסית קטן, ורחבו היה חמש עשרה אמות בלבד, אבל משני צידי הוא היה פתוח לרחובות סואנים וגדולים שדינם כרה"ר גמורה. התישב ב"ח נח ועיין במשנ"ב והחל לדון למה זה דומה, דבר ראשון אין בו ט"ז אמה. מצד שני הרחוב הזה נמצא בין שני רה"ר ואנשים מקצרים דרכו מצד לצד, א"כ אולי הוא חלק מהרחובות הראשיים, והכל כרה"ר אחת. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: אם רחוב מתתיהו מפולש לאורך רה"ר, נעשה רה"ר ב"ג אמות ושליש, מפני שעוברים דרכו והוא כהמשך לרחובות שבצדדים. אבל אם מפולש לרחוב רה"ר, הכרעת המשנ"ב שאינו נעשה רה"ר. כתב השו"ע, מבואות הרחבים י"ג אמה ושליש, ושני ראשיהם מפולשים לרה"ר שהוא רחב ט"ז אמה, י"א שהם רה"ר. ובמשנ"ב כתב שלקמן בס"י שס"ד מבואר שמבוי המפולש בשני ראשיה לרה"ר אין דינו כרה"ר, י"ל דשם מיירי כשאין רחב אפילו י"ג אמה, או דמיירי כשהמבוי מפולש משני צדדין לרחוב רה"ר, דאין רבים בוקעין בו, דמי שרוצה לכנוס מרה"ר למבוי צריך לעקם דרכו. משא"כ כאן מיירי כשהמבוי הולך לאורך רה"ר, והולכין דרך מבוי זו להדיא לרה"ר האחר שכנגדו. ועיין בבה"ל שהקשה מהסעיף הקודם, והביא אחרונים שרצו לומר שגם במפולש לרחוב הוי רה"ר אפילו ב"ג אמות ושליש, וקצת סייעתא לדבריהם שהרא"ש והטור לא הזכירו תנאי שמפולש לאורך. אבל כיון שכתבו דין זה בשם ר"י, ובריטב"א מבואר בשם ר"י שדוקא כשהולך לאורך, וכ"כ המאירי והרשב"א בשם תוס', א"כ גם מסתמא הרא"ש סובר כן שאינו רה"ר אלא במפולש לאורך (סי' שמ"ה סעי' ט', מ"ב ס"ק כ"ה, בה"ל ד"ה י"ג).

שאלה: ר' נחמן יצא בשבת לטייל ולא שם לב שיש מטפחת בכיסו, כשהרגיש בדבר חשב לעצמו האם מותר לו להניח או להמשיך. הרהר וזכר שיש דין עקירה ממקום ד', וכיון שהחפץ היה בכיסו מערב שבת, נמצא שהוא לא עשה עקירה מעל מקום ד' טפחים, שהרי הכיס הוא קטן, וגם אם יעצור לא יעבור באיסור דאורייתא. כשחזר לביתו נגש לארון הספרים וחיפש אם יש מישהו שחולק על דין זה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אע"פ שהיה בכיסו מערב שבת, הוי עקירה [ובתנאי שהיה רגע שעצר מכניסת שבת]. כתב המשנ"ב דע דשם עקירה לאו דוקא כשעוקר החפץ מע"ג קרקע ממש, אלא אפילו אם היה החפץ מונח בבגדיו שלבש בהן מע"ש, ונטלו משם ופשט ידו לחוץ והניחו ברה"ר, ג"כ חייב, דמה שהיה מונח מתחילה בכיסו חשוב כמונח ע"ג קרקע, דבגדים שהוא לבוש בהן בטלים לגבי גופו, והנחת הגוף כהנחת חפץ דמיא. (סי' שמ"ו משנ"ב סק"ב).

שאלה: ר' שלום הלך להוריו לסעודת שבת, יחד עם בנו הקטן בין השנתיים, הדרך היתה ארוכה ובכל זאת הוא לא לקח את הילד בעגלה, מפני שלא היה עירוב כשר באותו מקום. בסוף הדרך הילד התעייף ולא רצה ללכת. ר' שלום הבטיח לו סוכרייה והלך עוד כבדת דרך, אח"כ סיפר לו סיפור והלך עוד מעט. ובפתח הבית כבר נשכב על הריצפה ולא רצה להיכנס. בלית ברירה לקח אותו ר' שלום על הידים, וכדי שלא לעבור באיסור, דרך על המדרגה שהיתה גבוהה שלשה טפחים והיא מקום פטור, והמשיך לתוך הבית. לאחר שנכנס התחיל להסתפק האם מה שעבר על מקום פטור עושה שלא יחשב הוצאה, או שיש איסור מדרבנן. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אם לא עצר על המדרגה לא נחשב שהניח במקום פטור, ועבר בהוצאה גמורה. ואם עצר נחשב הנחה במקום פטור, והאיסור רק משום גזירה דרבנן. כתב הש"ע, העומד ברה"י ומוציא או מכניס או מושיט חזק לרה"י דרך מקום פטור, או איפכא, חייב. וכתב המשנ"ב דלא איכפת לן במה שהעביר בינתיים דרך מקום פטור. אבל דוקא שלא עמד במקום פטור, אבל עמד שם מעט ואח"כ חזר והוציא לרשות האחר פטור, כיון שעשה הנחה במקום פטור. ואיסורא דרבנן איכא אף בזה, שמה יוציא להדיא לרה"י. (סי' שמ"ו סעי' א', מ"ב סק"ה).

שאלה: בשכונה בירושלים יצאו כמה ילדים לשחק בכדור, ראובן זרק לגובה ויהודה שעמד במרחק עשרה מטר תפס, אח"כ יהודה זרק לגובה וראה ששמעון הולך לתפוס, רץ במהירות ותפס אותו בעצמו. עבר שם אחד השכנים וראה אותם, ואמר להם איך אתם משחקים פה, הרי זה מחוץ לגבול העירוב. הילדים נבוכו והתנצלו שלא ידעו, וחזרו לביתם. בדרך התווכחו ביניהם האם עברו באיסור גמור של עקירה והנחה, ראובן טען שהוא לא עשה עקירה והנחה, אמר לו יהודה הרי אתה זרקת וידעת שאני ארוץ ואתפוס. ושמעון טען ומה עם מה שאתה זרקת וגם תפסת בעצמך. נכנסו לבהכ"ס ושאלו את הלומדים. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: ראובן לא עבר איסור שלם, כי ההנחה היתה מכח יהודה. ולגבי יהודה ספק. כתב המשנ"ב הורק ונעקר חבירו ממקומו וקבלו, שניהם פטורים. הראשון משום דלא אתעביד הנחה מכוון, שהשני חטפו באמצע הליכתו, והשני משום שלא עשה רק הנחה. ואם רץ הוא עצמו וקבלו, הרי זה ספק אם חייב, אף דעשה גם ההנחה בעצמו, אפשר שאין ההנחה גמורה עד שינוח במקום שהיה ראוי לנוח בשעת עקירה (סי' שמ"ז מ"ב סק"ח).

שאלה: מושי קיבל בחיידר משחק שמסתובב ברוח (שששבת), בשבת בבוקר קם מוקדם, והוציא את ידו עם המשחק מהחלון, כדי שהרוח תגשב בו ותסובב אותו. אחיו חיים כבר התחיל ללמוד עירובין, וטען שהוא מוציא את ידו והמשחק לרשות הרבים. אמר לו מושי מה פתאום, אין רשות הרבים למעלה מי. והציע שנלך ונשאל את אבא. אולם חיים עצר אותו, אל תכניס את היד, כי הוצאת באיסור ואסור לך להכניס, אלא תמתין ואני אלך לשאול את אבא. אכן מה הדין בהוצאת היד ובהחזרתה, ומדוע.

תשובה: להוציא את היד אין איסור מוציא לרה"י, ומ"מ מחלוקת אם מותר לכתחילה מחשש שיפול, ויש להחמיר. ולהחזיר מותר, כיון שזה למעלה מי. כתב הש"ע היה עומד ברה"י והוציא ידו מלאה פירות לרה"י בתוך עשרה, בשוגג מותר להחזירה וכו'. וכתב המשנ"ב שהש"ע כתב דוקא בתוך עשרה, משום שלמעלה מעשרה ברה"י הוא מקום פטור, ולכן אפילו אם הוציא במידו מותר להחזירה. ולענין להוציא כתב בבה"ל, שבתוס' כתבו שאפילו לכתחילה מותר להוציא למעלה מי, אבל הרשב"א דחה דבריהם ומסיק דלכתחילה אסור, דלמא אתי לאפוקי למטה מי. וכ"כ בשם רבו, וכ"כ המאירי בשם רש"י להחמיר. (סי' שמ"ח סעי' א', מ"ב סק"א, בה"ל ד"ה בתוך).

שאלה: ר' יהושע גר בחר"ל, ובכל שבת בדרכו לבית הכנסת היה עובר בשכונה של גויים. בשבת בבוקר מצא בדרכו טבעת זהב יקרה עם יהלום, והרי יש לחלות ברוב עכ"ם ואבידתן מותרת, אבל לא ידע איך יצניע אותה. הוא חיפש כה וכה ומצא שיש במרחק מדרו ובדוק של עשרים וארבע טפחים מקום מסתור, חריץ קטן בין הבלטות שבמדרכה. כדי להיות בטוח בשיעור הוא מודד עם ידיו, אך הוא היה אדם נמוך, ולפי גודל ידיו יצא שזה מחוץ לר"א, ולא ידע מה לעשות. הוא עמד מסופק, ולא רצה לעזוב את הטבעת היקרה, ניסה להיזכר שוב מה הדין, והחליט שעד ארבע אמות רגילות מותר לטלטל. כשהגיע לבהכ"ס לקח דבר ראשון משנ"ב לעיין האם עשה כדיו. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לאדם נמוך משערים לפי האמות שלו, והיה אסור לו לטלטל לפי אמות רגילות. כתב הש"ע שאדם שאמתו קטנה, נותנים לו ד' אמות בינוניות של כל אדם, שכל אחת מהם ששה טפחים, אבל ביאר המשנ"ב דהיינו באדם שגופו גדול, ורק ידיו קטנות, שאם ימדדו לו לפי הזרוע שלו, יהיו קצרות לפי צורך גופו, על כן נותנים לו בינוניות. אבל באופן שהאדם כולו נמוך, כתב בשעה"צ שמשמע שמשערים בכה"ג לפי האמה שלו, אע"פ שפחותים הם משאר בני אדם (סי' שמ"ט סעי' א', מ"ב סק"ד, שעה"צ סק"ד).

שאלה: הגבאי של בית הכנסת בישוב קטן בצפון שאין בו עירוב כלל, איחר להגיע לבית הכנסת בכניסת שבת, והגיע בזמן שכבר היה סמוך לשקיעת החמה, והנה הוא מגלה שאין בידו את צרור המפתחות, וא"כ

לא יוכלו לקרוא מחר בתורה. רץ מיד לביתו לקח את המפתחות והחל לצאת, אמרה לו אשתו הרי כבר שקעה חמה ואסור לטלטל. עמד הגבאי וחשב, מה אפשר לעשות, והחליט לצרף כמה קולות, הוא יטלטל פחות פחות מד' אמות, דהיינו שיעצור כל פחות מד' אמות, ויסמוך על השיטות שהרחובות הם כרמלית, וגם זה זמן בין השמשות, וא"כ בכל זה ביחד יש להתייר. וכך עשה. כשכא לבית הכנסת שאל את הרב האם עשה נכון. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: המשנ"ב הביא מחלוקת באופן שמטלטל פחות פחות מד"א בכרמלית בין השמשות, וכתב שאפשר להקל לצורך מצוה. אבל זה לגבי הטלטול בדרך, אבל ההכנסה לבית הכנסת אסורה גם בכרמלית ובבין השמשות. כתב הש"ע, אסור להוליך חפץ פחות פחות מד' אמות, אפילו בין השמשות ואפילו בכרמלית, וכתב המשנ"ב דאע"פ שהוא ספק דרבנן, כיון שהוא קרוב לבוא לידי דאורייתא גזרו בהם טפי. ואם הוא גם כרמלית וגם בין השמשות דהוי תרתי לטיבותא, דעת הט"ז והא"ר להקל בזה, אך לפי המבואר לעיל בסי' שמ"ב דלא התירו שבות בין השמשות כי אם לצורך מצוה או במקום הדחק, אפשר דהכא נמי אין להקל אלא בכגון זה. אבל לענין הכנסה מרשות לרשות, לא שייך ההיתר של פחות מד' אמות, כמ"ש המשנ"ב לגבי הולכה ע"י כמה בני אדם, וכתב שלא יפה עושים קהילות שנותנים ס"ת לבהכ"ס והולכים דרך הרחוב שהוא עכ"פ כרמלית, ע"י הושטה מאחד לחבירו בפחות מד"א, שעושים איסור במה שמוציאים מן הבית לרחוב. (סי' שמ"ט סעי' ה', מ"ב ס"ק י"ג ט"ו).

שאלה: בשכונה של ר' גמליאל היה עירוב מהחדר אבל הוא החליט שהוא יחמיר למחצה, שלא יעשה עקירה והנחה, אלא ילך בלי לעצור [כשיטות שבכה"ג אין איסור תורה ברה"י]. הלך עם העגלה ובנו הקטן לידו. באמצע הדרך הילד נעצר, ר' גמליאל קרא לו, רצה לתפוס אותו ולתת לו יד, והנה שם לב שעצר לרגע את העגלה. מיד המשיך להוליך אותה כשהוא מסתובב עם העגלה סביב הילד שהסכים לבוא איתו. ממקרה זה למד שלא כדאי לסמוך על פתרון כזה. אולם לאחמ"כ חשב אולי העצירה הזו לא נחשבת הנחה, כיון שלא נעמד לפוש, אלא בשביל שמשוה עיכב אותו, אי"כ הרי זה כמו "לכתף משאו" שאינה הנחה. שאל את חבירו מה הוא אומר על סברא זו, וגם הוא הסכים, אבל אמר שיתכן שיש בזה מחלוקת. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: נחשב הנחה, כי גם כשדבר עיכב אותו, כבר אינו בגדר לכתף משאו, וא"צ שיהיה רק ע"מ לפוש. כתב השער הציון, ולענ"ד נראה ברור דלכו"ע מן התורה מקרי עמידה, אפילו אם לא עמד לפוש בהדיא, ורק בשביל איזה סיבה שמנעו לילך, כיון שלא עמד לתקן דרך משאו, דרק אז חשוב כמהלך. ומה שאמר בגמ' עמד לפוש, הוא לאו דוקא, רק לאפוקי שלא עמד לתקן. וע"ש שהביא ב' ראיות מהגמרא. (סי' שמ"ט שעה"צ ס"ק י"ח).

שאלה: בשבת בבוקר הלך ר' נחום ברחובה של עיר לחפילת שחרית, הוא היה מצונן מאוד ופיו התמלא ליחה. הוא התאפק שלא להוציאה ברחוב שלא להמאיס את האנשים, כמ"ש בגמ' (חגיגה דף ה.) שהקב"ה מביא במשפט את הרק בפני חבירו ונמאס בה, לכן מיהר לצידו הרחוב ונכנס לחצר וירק בה [במקום שאין צמחים]. כשהגיע לבהכ"ס עלתה בליבו מחשבה שמה יש בכך איסור טלטול, שאל את חבירו, והוא הרגיע אותו שאין לחוש, הרי רוק אין לו חשיבות כלל, והוא מאוס ובטל. מכיון שר' נחום היה קשור לרב ביהכ"ס, וכל ספק היה שואל אותו, הביא את שאלתו לרב. אמר לו הרב שבש"ע מפורש שיש בזה דין טלטול, ומ"מ יש בזה כמה צדדים, ותלוי באיזה רחוב הלכת. אכן, מה הדין ומדוע. (פרט ג' מצבים).

תשובה: ברשות הרבים פסק הש"ע שאסור (והסתפק בה"ל אם מדאו או מדרבנן). ברחוב שהוא כרמלית [שאין בו ט"ז אמה], הכרעת הבה"ל להקל, אבל ברחובות שלנו ש"א שהם רה"י, אין להקל. זה בין על הטלטול ברחוב, ובין על ההכנסה לחצר. כתב הש"ע, ורקו שנתלש בפיו ומוכן לורקו, יש מי שאומר שלא ילך ד' אמות ברה"י עד שירוק, וכתב המשנ"ב דה"ה שלא ילך או מרשות לרשות. והטעם בכל זה, דכיון דלמשטייה קאי [שעומד להוציאו מפיו], משאוי הוא. ובביאור הלכה הסתפק אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, וכתב ששנפ"מ אם לגזור בכרמלית, והביא שבגמ' משמע שהוא דאורייתא, ושאסור גם בכרמלית, ומ"מ לדינא כיון שיש חולקים וסוברים שאף ברה"י מותר, יש לסמוך על שיטתם לענין כרמלית, וכן מצדד הגר"ז. ומ"מ נראה דאין להקל בזה, רק דבר שהוא לכוי"ע כרמלית כגון בקעה וקרפף, אבל לא ברה"י שלנו דלכמה פוסקים הוא דאורייתא, עכ"ד. (סי' שמ"ט סעי' ג', מ"ב ס"ק י"ד, בה"ל ד"ה ברה"י). [ג.ב. מבואר שגם בדין של גזירת דרבנן, החמיר בה"ל ברחוב שאין בו שישים ריבוא, ודו"ק].

שאלה: יענקי שיחק בכדור בהפסקה בחצר הת"ת, לפתע עף הכדור לרחוב, ועצר בסמוך לגדרות של הת"ת. מאחר ושער הת"ת היה נעול (מסיבה ביטחונית), הוא חיפש אפשרות להכניסו לחצר, ומצא פתרון. במרחק שלש מטר היה חור בגדר, הוא יעמוד בחצר יכניס ידיו דרך הגדר המרושתת וירם את הכדור ויעביד אותו מיד ליד עד לחור ויכניסו. עברו שם שני אברכים והחלו להתדיין ביניהם מה יהיה הדין בכה"ג בשבת כאשר המקום מחוץ לגדר הוי רה"י. האחד אמר זה נקרא לטלטל, כיון שהידיים נמצאות ברה"י. והשני אמר שטלטול דאורייתא זה לא, כיון שידיו נגררים אחר גופו, אבל זה אסור מדרבנן, כשהגיעו לכלול פנו יחד לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע. (כמובן השאלה היא מבלי להכניס מרה"ר לרה"י אלא עצם הטלטול בצורה כזו).

תשובה: חייב מן התורה באופן שהניח ברה"ר ליד החור, ואפילו לא הכניסו לחצר, דהוי טלטול ד' אמות ברה"י. ואם לא הניח האיסור מדרבנן, כדון עוקר ומטלטל ד' אמות בלי להניח, ואסור מדרבנן גם מהחשש שיביאם אליו. כתב הש"ע עומד אדם ברה"י ומוציא ידו לרה"ר ומטלטל שם חפצים שאינם צריכים לו במקום שהוא עומד, שנטולן מכאן ומניחם כאן, ובלבד שלא יעבירם ד' אמות. וכתב המשנ"ב שאם העביר חייב, אפילו אם הגביהו למעלה מ"י טפחים, כיון שלבסוף הניחו על הארץ. ובשעה"צ כתב שאפילו בכרמלית אסור. (סי' ש"נ סעי' א', מ"ב סק"ב, שעה"צ סק"ב).

שאלה: משפחת כהן הלכו בשבת קייצית לגינה הציבורית, בדרך לשם הילדים בקשו לשתות. והנה סמוך לכניסה לגינה, ברחוב הראשי שהוא רה"י, הכינה העירייה ברזיות מים לנוחיות הציבור, שהיא היתה כמין עמוד גבוה מטר ורחבו חצי מטר מרובע. הילדים הגדולים הרכינו את הראש, ושמו את היד תחת הברז ושתו. אבל הילדים הקטנים לא הגיעו לברזים, לכן הרימו אותם, ומחמת קוטנם הרכינו רוב גופם מעל הברזיה וכך שתו. כשחזרו הביתה סיפרו לאביהם איך הם שתו, אמר להם אבא, "עכשיו נלמד אתכם פרק בריני הוצאה, האם זה מותר". אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: הילדים הגדולים שרק הרכינו את הראש ושתו, עברו באיסור דרבנן, שמה יוציאו את המים אליהם לרה"י. והילדים הקטנים שראשם ורובם היה על הברזיה, לא עברו באיסור כלל, כיון שנחשב שעמדו ברה"י. כתב הש"ע לא יעמוד אדם ברה"י ויוציא ראשו לרה"י וישתה שם, או איפכא, אא"כ יכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה. דכיון שהוא צריך לאלו המים, חיישנן שמה יביאם אליו. (סי' ש"נ סעי' א').

שאלה: המוהל ר' שלמה הזומן לבוא בשבת למילה בקצה העיר במרחק שעה הליכה. בדרכו הרגיש צמאון גדול, וחיפש מים לשתות. באותה שבת ירדו גשמים, והגגות קילחו מים. הוא החליט לנסות אולי אפשר לשתות מהם, קירב ידו לקצה של גג נמוך הסמוך לרחוב, בדק שהמים נקיים ושתה מהם. כשהגיע למקום הברית מיד הציעו לו לשתות לאחר שהלך דרך ארוכה, והוא סיפר להם את הפתרון שעשה בדרכו. אמר לו אבי התינוק, הרי יש בכך איסור הוצאה. אמר לו המוהל שהוא לא לקח מהמים שעל הגג, אלא קירב את ידו לקבל מה שנפול מהגג, ואיך יתכן שנחשב כמוציא מהגג. אחד האברכים המומנים טען גם הוא לעומתו ואמר כי היד היא המשך של הגג, ואפילו עד ג' טפחים יש לבדו. אבל המוהל שוב חזר ואמר, שלא לקח מעל הגג, והמים יצאו כבר מהגג. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אם ידו סמוכה ממש לגג אסור, דנחשב כמוציא מהגג. אבל במרחק קטן אפילו פחות מג"ט מותר, ולא אומרים לבדו בכה"ג. כתב הש"ע, לא יעמוד אדם ברה"י ויחבר ידו למוחילה, שהוא צינור ארוך מונח לאורך הגג, [והציונר] בתוך ג' טפחים סמוך לגג, ולקבל המים ממנה, שכיון שהוא בתוך ג"ט לגג נחשב כגג ואסור. אבל מותר לקלוט מן האויר, אפילו ידו תוך ג"ט למוחילה, וביאר המשנ"ב דבמחבר ידו הוי כמוציא מן הגג לרה"י, אבל בקולט מותר דלא אמרינן לבדו בזה, וגם דלא הוי עקירה ממקום ד' על ד'. (סי' שני"א סעי' א', מ"ב סק"ג ה').

שאלה: משפחת ברקוביץ נסעו לנופש לישוב שיש בו ציבור שומר מצוות, וכאשר הגיעו למקום נזכרו לשאול על העירוב, ואמרו להם שהעירוב נהרס לפני שנה, ואין כסף לטפל בו. למשפחה היו ילדים קטנים, ולא היתה ברירה אלא להעסיקם בשבת בצהריום בתוך הבית. בנם, אברימי הקטן השתעמם בבית וחיפש תעסוקה, לקח חבל, וקשר לבובה [בקשר עניבה], וישלשל לרחוב לבין רגלי העוברים ושבים. עבר שם אדם ואמר לו שהבובה הגיעה לקרקע של הרחוב ולכן אסור לו להעלות אותה. אברימי החזיק בחבל, וצעק לאחיו שישאלו את אבא אם מותר לו להרים. שאל אבא את האחים הגדולים, "מה אתם אומרים". אחד אמר ש"אגודו בידו ומותר", השני אמר "זה לא נקרא הנחה", השלישי אמר "שהרחוב הוא לא רה"י". לבסוף סיכם אבא את דבריהם ואמר להם את הדין. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אם הבובה נוגעת בקרקע של רה"י, אסור להעלות אותה, ואם הרחוב הוא כרמלית [שאין בו ט"ז אמה], הרמ"א אסר, ויש מקילים. אך ברחובות שלנו [שרחבים ט"ז אמה רק שאין שישים ריבוא] יש להחמיר. כתב הש"ע, הקורא בספר על האיסקופה ונתגלגל ראש האחד מהספר מידו, ונשאר ראש השני בידו, וגללו אצלו וכו' משום בזיון כתבי הקודש, וכתב הרמ"א ודוקא כתבי הקודש, אבל בשאר דברים אסור, אפילו לא נפלו אלא לכרמלית, והטעם דגזרינן שמה יפול לגמרי על הארץ ויבוא להרימו. וכתב המשנ"ב שבכרמלית יש כמה אחרונים שמקילים, ומ"מ נראה דברשות הרבים שלנו אין להקל, דכמה פוסקין סוברין דגם אצלנו יש רשות הרבים דאורייתא. (סי' שני"ב סעי' א', מ"ב סק"י). [ודין דבר שהתגלגל מהגג המבואר בש"ע סעי' ב', שוה לדין אסקופה בענין זה, וההבדל רק כשנח על כותל משופע].

שאלה: ר' מרדכי שכר יחידת דיור קטנה בקומת קרקע. ובקושי מצא בה מקום להניח את כל חפציו. הוא ניצל כל פינה, ובין היתר הניח על המנוע של המזגן המותקן בחוץ בסמוך לחלון הפונה לרה"י. כשהגיע אליו אחיו לביקור, התעורר לדון האם בשבת מותר או אסור להניח עליו ולקחת ממנו, כיון שהמזגן ברה"י, וא"כ זה הוצאה מהבית שהוא רה"י לרה"י, והמזגן בתוך ר' טפחים מהקרקע, ולכן אנשי רה"י יכולים להניח עליו. ר' מרדכי

שאלה: בצינור של המים בחצר של משפחת לוי, אירע פיצוץ סמוך לשבת, והמים זרמו והתבזבזו, רץ האח הגדול וסגר את הברז הראשי, וכל זמן שהיו צריכים מים פתחו לכמה דקות ומלאו את הכלים בבית, ושוב סגרו. בשבת בצהריים הגיע לבקרים אחד הדוידים, ראה את החצר שופעת מים, ושמע את הסיפור שאירע. אמר להם הדוד שאסור לפתוח את הברז בחצר, כיון שהמים מרובים ונשפכים לרחוב הראשי שהוא רשות הרבים. האח הגדול התבונן ואמר שהוא לא מתכוון לכך שיצאו המים. והדוד ענה לו א"כ זה אינו מתכוין ופסיק רישא, וצריך להיות אסור. השניים החלו להתדיין והעלו כמה סברות, ולבסוף פנו לרב לשאול מה הדין, והרב אמר שיש בזה כמה פורטים. אכן, מה הדין ומדוע. (פרט שלש אפשרויות להחיר).

תשובה: אם יש בחצר ד' על ד' אמות, או שיש גומא שמחזקת סאתים, או בימות הגשמים, מותר. ואין איסור שהמים יוצאים לחוץ, אע"פ שזה פסיק רישא, כיון שאינו מקפיד עליהם ואין זה מלאכת מחשבת. כתב השו"ע, חצר שפחותה מארבע על ארבע אמות, שהיא סמוכה לרשות הרבים, אין שופכין לתוכה מים בשבת בימות החמה וכו', לכך צריך לעשות גומא, שתהא חללה מחזקת סאתים, וכיון שיעשה גומא יכול לשפוך כל מה שירצה. ואם יש בחצר ד' על ד', או בימות הגשמים בחצר כל שהוא, מותר לשפוך כל מה שירצה. וביאר המשנ"ב שדרך אדם להשתמש בסאתים מים ביום, ולכן בחצר ד' על ד' שאינם מטנפים את הקרקע, כיון שנבלעים במקומם, אין מקפיד עליהם שיצאו לחוץ, ואז אפילו אם יצאו אח"כ לחוץ לא היתה מחשבתו לכך, ובשבת בעיני מלאכת מחשבת. וזה הטעם בגומא ובימות הגשמים, שבכה"ג אינו מקפיד שיצאו (סי' שני"ז סעי' א', מ"ב סק"א).

שאלה: בשבוע האחרון חפרו עובדי חברת החשמל תעלה לאורך הרחוב. ברוחב ג' טפחים כדי להכניס כבלים חדשים. בערב שבת כיסו אותם עם רשת חזקה מברזל, כדי שאנשים יוכלו לעבור עליה ולא יפלו. באותה שבת יצא ר' מנחם וגילה בהיותו ברחוב הראשי שהוא רה"ר, שיש פנקס בכיסו. הוא זכר שצריך לא לעצור אלא להניח על מקום פטור, וחיפש איזה מקום פטור יש באמצע הרחוב, ולפתע הבחין שהתעלה הזו היא מקום פטור, שהרי אין בה רוחב ג' טפחים, והניח את הפנקס על הרשת. לאחר שהניח התחיל להסתפק אולי הרשת נחשבת כקרקע, שאל את חבירו מה הוא אומר, וחבירו ידע לצטט שלא אומרים לבוד לחומרא. היה שם אברך נוסף וטען שזה לא נכון, כי אין דין מקום פטור עולה עד לרקיע, ובגובה של רה"ר היו רה"ר. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: נחשב כרה"ר, והטעם מפני שראוי ללכת עליה. כתב הביאור הלכה לגבי בור שנמצא מחוץ לחצר, האם מותר לעמוד בחצר ולהוציא את הכלי ולשפוך לתוך הבור, וכתב שאם חלל הגומא מכוסה בנסרים, למעלה הוא רשות הרבים, דאטו אם יש סדק בכיסוי הגומא לשפוך המים, יתבטל ממקום זה למעלה שם רה"ר. ובשלמא לפירוש הרמב"ם שעושה כמין קובה מלמעלה, בודאי לא ניחא להילוך, אבל לפי משי"כ השו"ע שמכסה בנסרים [שנוח ללכת עליהם] וכו'. (סי' שני"ז סעי' א' בה"ל ד"ה ויפלו).

שאלה: ר' ראובן נסע לארה"ב בעקבות טיפול רפואי שהיה לו. הבית שהיוה לו אכסניה בין טיפול לטיפול שכן ליד הנהר. בני הבית עשו שיכנס לחצר כעין לשון מים בעומק י' טפחים, לאורך חצי מרחוב החצר, כעין בריכה, כדי שישבו ליהנות שם. בערב שבת התעורר ר' ראובן לבדוק האם בשבת יוכל לצאת לחצר עם חפצים. בדק את המחיצות, והנה כולן שלימות וטובות, חוץ מהפתח של לשון הנהר שנכנס, שהרחוב שלה היה שלש מטר. ר' ראובן הבחין שאין שם "עומד מרובה", כיון שהקיר שנשאר בצד הוא רק חצי מטר בלבד, והתקשר ליידו שבארץ שמתעסק בעירוב, כיצד צריך לתקן את הפירצה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מותר כיון שהפירצה פחות מ"א אמות, אפשר להחשיב את הקיר הנותר כדין פס של חצר שרחבו ד' טפחים, ומותר גם למלאות מהמים. כתב השו"ע חצר שנפרצה, ולשון ים עובר על הפירצה, אם אינו במלואו ואין בפירצה יותר מ"א אמות, מותר למלאות ממנו ולהכניס לבית. [והכוונה דכשאינו במלואה, יש היתר לפי שאר כללי פירצות, שאחד מהם הוא פס ד' טפחים לחצר]. (סי' שני"ז סעי' ב').

שאלה: בקמפוס של ישיבה בדרום, הרחיבו את הגדרות והקיפו שטח נוסף בקצה הישוב. בתוך השטח עברה תעלת ניקוח מי הגשמים של האזור, שהצדדים שלה עשויים מקירות בעומק מטר וחצי, והיא עברה מצד לצד והמשיכה הלאה, מיד בתחילת החורף היו גשמים מרובים, ובתעלה נוצר זרם גדול של מים שמילא את התעלה כמעט עד לגדותיה. אחד מבני הישיבה שלמד במסגרת מפעל הליכות עולם משנ"ב הלכות עירובין, עורר את מנהל הישיבה שלתעלה יש דין כרמלית, כדן נהר ואמת המים, וא"כ צריך לעשות תיקון לשבת כדי שיוכלו לטלטל במתחם. המנהל שיבח את העירונות, ופנה להתקשר לרב לשאול מה צריך לעשות. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מותר ללא תיקון, כיון שהתעלה עמוקה לפחות מטר אפשר לומר גוד אסיק מהדפנות שלה, והם עצמם המחיצה המבדילה בין הקמפוס לנהר. כתב המשנ"ב לגבי לשון ים שנכנסה לחצר, שאם הלשון עמוק עשרה, כגון שהמים שטפו קרקעית החצר, ונעשה גומא עמוקה י', דפני הגומא נחשב למחיצה בין המים ובין החצר, ומותר לטלטל בחצר,

סעי' ט"ז (סי' שני"ה סעי' א', מ"ב סק"ב). ועי' שעה"צ (סק"ג) דלגבי חלון צריך שיהיה סמוך בתוך ג' טפחים לגזוזטרא - והדלת היא תמיד סמוכה.

שאלה: בבית המלון הג"ל היתה עוד מרפסת מיוחדת שבאמצע היה חור כדי לראות דרכו את המים שבקרקעית, ואת הדגים ששטים שם. סביב לחור היה מעקה זכוכית יפה בגובה מטר וחצי. באו האורחים ושאלו האם מותר לזרוק שם אוכל לדגים לתוך הים. התפתח שם ויכוח, היו שטענו שאסור כיון שהמרפסת היא רה"ר והים הוא כרמלית, והיו אחרים שטענו שהים שתחת רה"ר הוא רה"ר, כיון שרה"ר יורדת עד לתהום. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: הים שתחת רה"ר הוא כרמלית, אבל המים שכנגד החור הם רה"ר, דרבנן הקילו להחשיב את המעקה שסביב לחור, כאילו יורד עד למים. כתב השו"ע, גזוזטרא שהיא למעלה מן המים וכו', אין ממלאים ממנו, אלא אם כן עשה לה מחיצה כל סביביו, או יעשה המחיצה סביב הנקב שדולים דרך שם וכו', בין אם יעשה למטה מחוברת לה, ובין אם נעשה על גבה, וכיון שעשה מחיצה מותרים גם לשפוך ממנה. וכתב המשנ"ב, דהיינו לשפוך דרך הנקב על הנהר והים, דכל שכנגדה עד למטה היו רה"ר, ואף שהמחיצה תלויה ואינה מגעת למים, קל הוא שהקילו במים, ואמרינן גוד אחית מחיצתא. ואע"פ שהשופכין ילכו חוץ למחיצת הגזוזטרא שרי, כיון שאין כונתו להוציאן לצדדין (סי' שני"ה סעי' א', מ"ב סק"א ו').

שאלה: לר' שלמה נולד תינוק בשעה"מ, והוא גר בנין אחד אחרי שמסתיים העירוב המהודר, ובין סוף גבול העירוב לביתו יש שביל ברוחב מטר שהוא כרמלית. חיפש ר' שלמה פתרון, ומצא רעיון מבריק, כיון שטלטול שלא בידו אלא ב"כוחו" ובכרמלית מותר, אם כן הוא יכול לעמוד במקום שמסתיים העירוב, ולדחוף את העגלה שתיוק לשביל, ובשביל ידחוף שוב לרה"ר. והרי זה לא טלטול בידיים, אלא רק כוחו. בא עם הרעיון לרב ביהכ"ס, ושאל אותו האם מותר לעשות כן. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור, משום שהדוחף ועף מכח דחיתו, אינו "כוחו", אלא מעשה גמור כמו זורק, ורק כשהדחיפה שלו הסתיימה ונפל למקום מסוים, ומעצמו מכח המורד ממשיך להתגלגל, זה "כוחו" שלא גזרו בכרמלית. כתב השו"ע, שהנמצא בספינה יכול לשפוך מי שופכים על דופני הספינה, והם יורדים לים. וכתב המשנ"ב שדוקא אם מניח על דפנות הספינה, אבל אם שופך קצת רחוק מן הדופן, היו זורק מרה"ר לכרמלית ממש. (סי' שני"ה סעי' א', מ"ב סק"י"ד).

שאלה: בשבת בבוקר אירע שבר בצינור הביוב שירד מקומה שניה, ונפל חתיכה מהצינור, ומי השופכין היו נשפכים לחצר שהיתה פרוצה ודינה ככרמלית. הבחור שלמה לומד כעת הלכות עירובין, ואמר לאביו שיש עכשיו בעיה להיפנות בבית, כיון שהצואה והמים נופלים ישר לכרמלית. אמר לו האב, בא ונלמד יחד ונראה אם הדין הזה שייך גם בביתנו. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מותר, כיון שהשופכין נופלים קודם לצינור, ורק מתגלגלים לביוב, היו "כוחו" בכרמלית ומותר. כתב השו"ע, בית הכסא שעל פני המים [שהם כרמלית], מותר רק ע"י שיעשה מחיצה תלויה וכו'. ואם עשה דף או קנה פחות משלשה שתיפול הצואה עליו קודם שתיפול למים, אינו צריך מחיצות, דהו"ל כוחו בכרמלית וש"י. וביאר המשנ"ב דמש"כ שהדף יהיה במרחק פחות משלשה, היינו שיהיה סמוך בתוך ג' טפחים נקב של ביה"כ, דהוי לבוד והוי חורי רה"ר, דהוא כרה"ר ונפול מרה"ר לרה"ר. ואע"ג שנפול אח"כ למטה שהוא כרמלית, כוחו בכרמלית לא גזרו (סי' שני"ה סעי' ב', מ"ב סק"ר"ד). [ג.ב. בדין הצינורות ביוב בזמננו, יש שכתבו שהם מקום פטור, כיון שאין אפשרות להשתמש בהם מרה"ר, אלא רק לזרוק לתוכן. ויש לדון מדברי המשנ"ב כאן. ועכ"פ גם אם הם מקום פטור שייך ההיתר הזה].

שאלה: בימות הגשמים בשנה הקודמת היה באחת הערים החרדיות זרם מים גדול שהתנקז מההרים, ופרץ ועבר בין השכונות של העיר. באחת החצרות היו גדרות מסורגים, והמים הציפו חלק גדול מהחצר, בגובה י' טפחים. המים נכנסו דרך הגדרות בצד זה, ויצאו בגדרות שבצד השני. באו השכנים ושאלו האם הם זכו שיתקיים בחצר שלהם הדין של אמת המים העוברת בחצר, שדינה ככרמלית. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: כיון שהגדרות המרושתות, שהחורים היו כסתומים מדין לבוד, ומקצתם בתוך המים וקצתם מעל, הרי הגדר מועילה להתיר הטלטול גם במקום המים. ובנוסף, לדעת המשנ"ב, יתכן שחז"ל לא גזרו במים שיפסיקו תוך יום או יומיים. כתב השו"ע אמת המים העוברת בחצר, עמוקה י' ורחבה ד', אין ממלאין ממנה בשבת, אא"כ עשו לה מחיצה גבוהה י' בכניסתה וביציאתה, ויהיה טפח ממנה משוקע במים. ואם היתה בתוך המים, צריך שיהיה טפח ממנה יוצא למעלה מן המים. וכתב השו"ע, שאפשר לעשות שני חלקי מחיצה שיש לבוד ביניהם, ולפ"ז כתב המשנ"ב דה"ה אם עשה מחיצה מקנים, ובין כל אחד ואחד פחות מג', שרי. ובבה"ל כתב שלאו דוקא אמה העוברת מעולם, אלא אפילו נפרץ שטף מים, ומ"מ אפשר שאם הוא משער שיתעכבו המים כך משך יום או יומיים, לא גזרו ע"ז שיהיה כרמלית, וצ"ע. (סי' שני"ז סעי' א', מ"ב סק"ח, בה"ל ד"ה אמת). [ג.ב. דעת החזו"א להחמיר גם בנפרץ לשעה אחת].

טען לעומתו, "הרי זה צמוד לחלון שלי וזה חלק מהדירה שלי". אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור לר' מרדכי להשתמש מביתו אפילו אם הוא סמוך לחלון בתוך ג' טפחים, וגם לבני רה"ר אסור להשתמש עליו, כיון שדינו ככרמלית. כתב המשנ"ב, משמע מסתימת השו"ע שאם היה זיז למטה מעשרה מרה"ר, אפילו אם היה חלון הבית פתוח בסמוך לו בתוך ג' טפחים, אפילו הכי אסור להשתמש על הזיז. והטעם, דכיון שהוא בתוך עשרה, נוח גם לבני רה"ר להשתמש על הזיז, ולא הוי בכלל חורי רה"ר, אלא בכלל כרמלית, ואסור להשתמש עליו, ליתן עליו, וליטול ממנו, בין מרה"ר ובין מתוך החלון. ובשעה"צ כתב שבפשוטות זה תלוי במחלוקת המג"א והאחרונים (בסי' שמי"ה), בחורי רה"ר הפתוחים לרה"ר למטה מי, אם דינם כרה"ר, אמנם באמת גם הסוכרים שם דהוי כרה"ר, הרבה מהם מסכימים כאן שאסור. (סי' שני"ג סק"ב סק"ח, שעה"צ סק"ז).

שאלה: העיריה חפרה בורות להרחבת התשתיות, והקיפה את הבור במחסומים שגובהם חצי מטר, כדי שהילדים לא יכנסו. בשבת שיחקו שם הילדים של הבנין הסמוך. ילד אחד טיפס ונכנס לתוך הבור, ומהמרפסת זרקו חבל אל הבור, והעלו הוריו דברים. אלא שאמא שלהם ראתה אותם, קראה להם ואמרה שהיא מסתפקת על מה לנוזף בהם, על הסכנה או על האיסור ששילשלו חבל דרך רה"ר. הילדים היו חכמים ואמרו שהם שילשלו את החבל מתוך החצר, שיפול לתוך הבור שעמקו י' טפחים, וזה מרה"ר לרה"ר ומותר. אמרה להם אמא, אני שמחה שחשבתם ע"ז, אבל הבור רחוק מהמרפסת שני מטרים, והחבל עובר מעל רה"ר, כשאבא יבוא נשאל אותו האם זה מותר. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור, כיון שהמחסומים לא גבוהים י', והחבל עובר ברה"ר, אסור. כתב השו"ע בור ברה"ר וחוליא סביבו, אם הוא רחוק ארבעה טפחים מרשות היחיד, אין ממלאים ממנו, אא"כ תהא החוליא גבוהה עשרה. וביאר המשנ"ב שרק אם החוליא גבוהה י' מותר, כי אז בהכרח הדלי ששואב בו הולך למעלה מ"י ששם הוא מקום פטור, אבל כשהחוליא אינה גבוהה אסור אפילו ששהור הוא רה"ר, כיון שהדלי עובר דרך אויר רה"ר, ואע"פ שאגודו בידו אסור. (סי' שני"ד סעי' א', מ"ב סק"ד ח').

שאלה: ר' יהודה חצה את הכביש הראשי עם בנו בן השנתיים, ומכיון שלרוב הפוסקים הוא רשות הרבים, התאמץ להוליך את בנו ברגליו. באמצע הכביש התיישב בנו ולא הסכים לקום, המכוניות של מחללי שבת רח"ל התקרבו ועצרו והחלו לצפור, וצעקו לו שיקח אותו על הידיים. היה שם יהודי טוב שהבין את הבעיה שלו, והציע שיעזור לו וכל אחד מהם יקח פחות מד' אמות, ויעביר לחבירו, וכך עשו. הנהיגם ראו שהם כביכול משתגעים וצפרו יותר חזק, ר' יהודה נלחץ ולקח בעצמו עד המדרכה, ועצר כל פחות מד' אמות. כשעלה למדרכה אמר לו היהודי אסור לך להילחץ מהם, תכריז בקול אני שומר שבת, והם ימתנו כמה שצריך. שאלו ר' יהודה מה ההבדל בין מה שעשינו יחד, לבין מה שעשיתי לבד, בשניהם זה פחות פחות מד' אמות, ואם מה שעשיתי אסור, גם לשנינו יחד אסור. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לעשות לבד פחות פחות מד' אמות, אסור שמא יוליד ד' אמות בבת אחת, אבל כשמוסר לחבירו מותר במקום מצוה [ואפשר דה"ה בשעת הדחק], ומ"מ כששנים מוסרים זה לזה כמה פעמים, כתב הבה"ל שאסור. כתב השו"ע, אסור להוליך חפץ פחות פחות מד' אמות. ומותר לו לאדם לעקור חפץ מרה"ר וליתנו לחבירו שאצלו בתוך ד' אמותיו, וחבירו לחבירו שאצלו, אע"פ שהחפץ הולך כמה מילין. ויש מי שאוסר. והרמ"א צ"ע, עיין לעיל סי' ש"א סמ"ב. והביא המשנ"ב דשם סתם המחבר כדעה הראשונה להקל, ומ"מ לדבר הרשות טוב לחוש לדעת האוסרים. ובביאור הלכה כתב דמלשון השו"ע וחבירו לחבירו, משמע דהוא דוקא ע"י הרבה בני אדם, שכל אחד מוליך פחות מד"א [פעם אחת]. ובפמ"ג משמע שאפילו ע"י שני בני אדם נמי שרי [שאחד מחזיר לחבירו], אבל אינו יודע מנין לו, שאפשר דכיון שאותו אדם מוליך כמה פעמים, הוא בכלל גזירת חז"ל שאסור להוליך פחות פחות מד"א. (סי' שמי"ט סעי' ג', ה', מ"ב סק"י"ג, בה"ל ד"ה וחבירו).

שאלה: ארגון קירוב נסעו לשבת לבית מלון שזה לא מכבר נשלמה בנייתו, שממוקם על שפת הים. באותם ימים עשו מרפסת קטנה חדשה מעל פני הים, ועדיין לא היה בה מעקה שלם, אלא קרשים שיש ביניהם רווחים גדולים יותר מג' טפחים [ואין להם דין מחיצה]. אחד האברכים שהיו איתם יצא למרפסת והבחין שאין לה מחיצות, ואמר לכולם שאסור לטלטל מהבנין למרפסת, כיון שאין לה מחיצות והיא פונה לים, שהיא כרמלית. אחד האנשים היה שם עם התינוק בין חודשיים בעגלה, והוא נבהל ושאל את האברך האם ישאר עם התינוק במרפסת עד מוצאי שבת. אמר לו כן, כיון שאסור להכניסו לרשות היחיד צריך להישאר כאן, רק אפשר שמישהו יחליף אותך בחלק מהזמן. אבי התינוק לא נרגע והפציר בו שיבדוק עם רב אולי יש איזה שיטה שמתירה להכניס, הרי זה שעת הדחק. אמר האברך שיעיין בדבר, ופנה לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מותר להוציא מהבנין למרפסת זו, למרות שאין לה מחיצות, כיון שהיא פתוחה לרה"ר, ונעשית חורי רה"ר. כתב השו"ע גזוזטרא (פירושו, דף או בנין בולט מתוך הבתים חוצה) שהיא למעלה מן המים, וחלון פתוח לה מן הבית, אין ממלאים ממנו [מהים לגזוזטרא]. וביאר המשנ"ב דהגזוזטרא נחשב רה"ר כיון שהחלון פתוח לו, כדלעיל סי' שמי"ה

אבל אסור למלאות ממנה, כיון שאין מחיצה במים (סי' שני"ו משנ"ב ס"ק ט"ז).

שאלה: ר' אברהם נסע עם משפחתו לשבת לישוב בדרום הארץ. בשבת בצהריים הסתובבו בשטח המושב והגיעו לרפת הגדולה, שהיתה מחוץ להיקף העירוב של הישוב. הילדים בקשו להאכיל את הפרות מהחציר שעמד בצד. הלכו וביקשו רשות מבעל הרפת שהיה שם, ואכן הוא הרשה להם. אמר ר' אברהם לבניו שבכל זאת לא יתנו להם, כיון שהרפת מחוץ לעירוב ואסור לטלטל בה. שאל בנו הגדול יעקב שהוא בדק את כל הרפת והיא מוקפת גדר גבוהה כהלכה, השיב לו אביו שגם במקום שיש גדרות צריך שיהיו דיורים, ואם אין דיורים והשטח גדול יותר מבית שיש בית בתוכו לרועה, וכתב הבה"ל, שמרשי" וריטב"א מבואר שא"צ שיהיה בית בתוכו. ועוד כתב לפרש שדירה לבהמות נחשבת דירה לענין מוקף לדירה. ואח"כ הביא שכ"כ הרשב"א והגוב"י, ומשמע בה"ל שצידד כשיטה זו. [ולפ"ז ברפת הנ"ל לרשי" ורשב"א מותר, ורק לרבינו יהונתן אסור] (סי' שני"ח ס"א בה"ל ד"ה לא).

תשובה: יש לצדד שרפת אינה אסורה, ותלוי במחלוקת ראשונים. כתב הבה"ל שבמשנה מבואר כמה דברים שהם מוקפים לדירה, כגון דיר וסרה ומוקצה וכו'. והבה"ל האריך מה הטעם שנחשב מוקף לדירה, והעלה שרשי" הטעם כיון שנכנס ויוצא שם תדיר לעיין על הזבל, ואגב לחלוב אותם ולגוז אותם, כמקום דירתו דמיה. וברבינו יהונתן כתב, שהטעם משום שיש בית בתוכו לרועה. וכתב הבה"ל, שמרשי" וריטב"א מבואר שא"צ שיהיה בית בתוכו. ועוד כתב לפרש שדירה לבהמות נחשבת דירה לענין מוקף לדירה. ואח"כ הביא שכ"כ הרשב"א והגוב"י, ומשמע בה"ל שצידד כשיטה זו. [ולפ"ז ברפת הנ"ל לרשי" ורשב"א מותר, ורק לרבינו יהונתן אסור] (סי' שני"ח ס"א בה"ל ד"ה לא).

שאלה: ר' נחמן שיפץ את דירתו, והקבלן הביא משאית חול ששפכה ערימת חול על הגדר של החצר. ביום חמישי הפועלים העלו את כל החול לדירה, ונשאר מעט שהיה קשה להם לאסוף. בליל שבת כשחזר מתפילת ערבית, הבחין ר' נחמן שנשאר חול, ועי' כך האדמה נהיתה גבוהה, ולא נשאר בגדר גובה י' טפחים, והסתפק אולי עכשיו אסור לטלטל בחצר. הוא חזר לבית הכנסת, אך הרב כבר הלך, ולכן שאל שני ת"ח שהיו שם. מיד החל ויכוח ביניהם, אחד אמר שמאחר שלא התכוונו שזה יהיה חלק מהקרקע, לכן אינו מבטל את הגדר. והשני אמר שבכל זאת לא התכוונו לקחת אותו משם, עד שינקו את השטח בסוף הבניה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לכאורה יש להקל, כיון שלא ביטלו אותו בפה. כתב הרמ"א שיכול לבטל דין מחיצה מכותל, ע"י שיניח עפר אצל הכותל משני הצדדים, עד שיתמעט הכותל מגובה עשרה וכו', ואף אם חוזר ולוקח משם אח"כ העפר, הואיל וביטלו שם שבת אחת. ויש חולקים, דעפר לא היה ביטול א"כ אין עתיד לפנותו לעולם. וכתב המשנ"ב, דביטול שבת אחת, היינו שביטלו בפיו. וכן למ"ד שאין עתיד לפנותו לעולם, כתב שצריך לבטלו בפירוש לעולם. ועיין באחרונים, שדעתם להורות כסברא קמא להקל. [במקרה דגן הקולא היא אם ננקוט כסברא אחרונה שברמ"א, שאין ביטול לתקופה קצרה. וצ"ע אם האחרונים הכריעו כסברא ראשונה, או רק הקלו מספק, ואז אפשר להקל גם כסברא שניה]. (סי' שני"ח סעי' ב', מי"ב ס"ק ל"ו ל"ח). [ג.ב. למעשה הוראת מרנן שליט"א לבעלי העירובים, להחמיר בערימת חול של קבלן, אפילו שעתיד לפנותה לאחר שבת אחת פוסלת].

שאלה: בסמוך לבית המלון ליד צפת היה שטח צמוד למלון של שלש סאים שהיה מוקף גדר שלא הוקף לדירה. לאחרונה קנתה הנהלת המלון את המקום ועשתה בו בריכת מים לרחצה בחצי מהשטח, ובחצי השני גינת משחקים הפתוחה למלון, והשתמשו בגדר הישנה שהיתה שם. בבין הזמנים הושכר המקום לקבוצת אברכים. אחד מהם שזה עתה למד הלכות עירובין, טען שהמקום לא הוקף לדירה, ואסור לטלטל בגינת המשחקים יותר מד' אמות. הוא פנה למנהל בית המלון שהפנה אותו לרב המשגיח כשרות של המקום, והלה השיב לו שעד כמה שהוא מבין כיון שהבריכה עמוקה י' טפחים היא נחשבת לעצמה, ויוצא שאין כאן יותר מבית סאתים יחד. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: הבריכה מצטרפת להיקף, כיון שהיא משמשת לאותו תשמיש. כתב השו"ע, קרפף יותר מסאתים שנטע בו אילנות, לא היה מיעוט אפילו יש בהן גובה י' ורחב ד', וה"ה לחופר בו בור. וביאר המשנ"ב דהיינו בור של מים, ואפילו עמוק י' ורחב ד', משום שהוא ג"כ מתשמיש הקרפף כמו אילנות (סי' שני"ח סעי' ד', מי"ב ס"ק מ"ד).

שאלה: בבית המלון הנ"ל היה עוד שטח שהיה בו קצת יותר מבית סאתים, בחציו דשא ועליו היו שולחנות וכסאות לאורחים להנאתם, וחציו היה חניה. שאל האב"ד הרי גם שטח זה היה מוקף לפני כן שלא לשם דירה. שוב התקשר המנהל למשגיח שאמר לו שכאן אין בעיה, כי יש שם הרבה מכוניות שאינם נוסעות בשבת, והם ממעטים מהשטח של בית סאתים. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: השטח אסור, כיון שכאשר ההיקף לא נעשה לשם דירה אסור גם אם כיום משתמשים בו, ומכוניות אינן ממעטות, כיון שהם דבר המיטלטל. כתב המשנ"ב, דבר שאינו צורך הקרפף, ממעטו משיעור

סאתים. אבל פשוט שדבר המיטלטל אינו ממעט לעולם. (סי' שני"ח ס"ק מ"ד).

שאלה: במושב בשרון היה לנחמן פרדס תפוחים גדול, מוקף בגדר גבוהה. יום אחד הוא החליט להחליף צד אחד של הגדרות שבין הפרדס לישוב, מכיון שהילדים היו מטפסים עליו. זמן בניית הגדר נמשך כמה שבועות, באותו זמן היו כמה פירצות בגדר. אחד התושבים פנה לאחראי על העירוב ואמר לו שנדמה יש בעיה, מאחר שהפרדס הוא לא מקום של דיורים, והוא כעת פתוח לעירוב. אמר לו האחראי שלפי ידיעתו אין לחוש, כיון שכתוב בשו"ע שאם נטע אילנות זה לא מבטל את ההיקף לדירה, כיון שאפשר לשבת תחתיהן. לעומתו טען האישי שזה לא כמה אילנות, אלא פרדס שלם. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: הפרדס הוא קרפף ואסור. כתב השו"ע, קרפף יותר מסאתים שהוקף לדירה נטע רובו אילנות, אפילו אינם נטועים שורות שורות אינם מבטלים היקף הדירה, וביאר המשנ"ב דעבידי אינשי לנטוע בחצרות כדי לישב בצילן. לעומת זאת כתב השו"ע בתחילת הסימן, כל היקף שלא הוקף לדירה, כגון גינות ופרדסים וכו', אסור חכמים לטלטל בתוכו יותר מארבע אמות וכו'. אלא החילוק הוא, שמש"כ שאילנות לא אסורים, היינו כשנטע אותם בתוך מקום שהוקף לדירה. משא"כ מקום שמתחילה הוא פרדס ממש, נחשב שאינו מוקף לדירה ואסור. (סי' שני"ח סעי' א' ט', מי"ב ס"ק ס"ה).

שאלה: יוסי למד משניות כלאים וביקש מאביו לזרוע בחצר כמה מיני זרעים, הוא הקיף בחצר הבית פינה קטנה בגדר גבוהה מטר, זרוע אותה. בשבת ישב עם שני אחיו הקטן והגדול בחלון הבית והסתכלו על הזרעים מלמעלה. לפתע נפל להו מכונית משחק לתוך המקום הזרוע. אחיו הקטן פחד שמישהו יקח אותה, ורץ להעלות אותה הביתה. עצר אותו אחיו הגדול של יוסי ואמר לו אסור להביא משם, כי זה קרפף של זרעים. אבל יוסי טען שמותר, משום שהשטח הזרוע הוא פחות מבית סאתים. יחד פנו לאביהם ושאלו האם מותר להביא את המכונית לבית או לחדר מדרגות. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לבית אסור, כיון שזה קרפף פחות מבית סאתים שאינו מוקף לדירה שאסור לטלטל ממנו לבית. ולחדר מדרגות מותר, כיון שחדר מדרגות הוא חצר, וחדר היא רשות אחת עם קרפף פחות מבית סאתים. כתב השו"ע, מי שיש לו גינה בחצרו, אם הוא רוב החצר, אפילו אין בה אלא בית סאתים [וה"ה פחות, משנ"ב], לא יטלטל ממנו ומן החצר לבית. וביאר המשנ"ב שבחצר בעצמו בודאי מותר לטלטל בכלול אפילו במקום הזרעים, דאף שזרעים מבטלים מחיצות של דירה, בזה שאין בה אלא סאתים לא בענין היקף לדירה. אבל לטלטל לבית אסור, וכן מן הבית לתוכה, אפילו בקרפף פחות מבית סאתים, ואפילו של אדם אחד. [וכאן זה דומה לזרוע רוב החצר, ולא למיעוט חצר, כיון שהמקום הזרוע מוקף בפני עצמו, ונחשב כחצר לעצמו שנודעה כולה]. (סי' שני"ח סעי' י', מי"ב ס"ק ע"ה ע"ו ע"ז).

שאלה: מוטי נסע עם הישיבה בבין הזמנים לקמפ שנערך בחדרי אירוח בקיבוץ דתי. מסביב היה שטח גדול שזורעים בו חציר, ובקצה שלו היה מחסן פתוח וגג מפח משופע [דומה לגגון של סוכה], שבו שמרו את מאכל הבהמות. ראש הישיבה הודיע לבחורים שהמחסן והרפת מחוץ לעירוב, ואסור לטלטל בהם. כשהגיעו למחסן רצה מוטי לקחת חציר ממקום למקום בתוך המחסן, כדי לשבת עליו, וחבירו יהודה עצר אותו בטענה שאין כאן עירוב, והשטח מסביב הוא שדה של זרעים. אמר לו מוטי, הרי פי תקרה יורד וסותם, ובקרפף אומרים פי תקרה גם בגג משופע [ובתוך המחסן אין בית סאתים]. יהודה אמר שאינו יודע מה הדינים של פי תקרה, אבל אי אפשר להחליט לבד. אכן, מה הדין בפי תקרה משופע מקרה זה. ומדוע.

תשובה: אסור לטלטל, כי אין אומרים פי תקרה בגג משופע, למרות שלענין לחלק את הקרפף אומרים פי תקרה בגג משופע. כתב השו"ע, קרפף בית שלשה סאין וקירה בו בית סאה, מותר אפילו אם הקירוי משופע. וכתב המשנ"ב דקמ"ל שגם בפי תקרה כוז שפיה באלכסון, יורד וסותם. ואע"ג דלקמן (סי' שס"א ס"ב) סתם המחבר דבפי תקרה בשיפוע לא אומרים פי תקרה יורד וסותם, חילקו האחרונים דשאני הכא דמן התורה הוא רה"י גמור לכו"ע, שהרי מוקף ארבע מחיצות, אלא שחכמים גזרו בקרפף יותר מבית סאתים ולהכי הקלו בפי תקרה בשיפוע, משא"כ התם דנפרץ מחיצה לא אמרין יורד וסותם א"כ פיה שוה. [וכיון שהמחסן מחוץ לעירוב, אין לו מחיצות, ולא אומרים בו פי תקרה בשיפוע]. (סי' שני"ח סעי' י"ב, מי"ב ס"ק צ"ב).

שאלה: משפחת כהן גרה בקצה העיר, והיא סגרה לעצמה בגדר שטח מן ההפקר מאחורי הבית. בשטח זה היתה מניחה דברים שלא היו צריכים להשתמש בטווח הקרוב. בשבת האחרונה באו אליהם כמה חברים של בנם הלומד עמם בחיידר, ובקשו שטח פנוי לשחק בכדור. הציעה להם אמא שירדו לשטח שאחורי הבית, שהרי הוא מוקף בגדר מכל רוחותיו. מכיון שלא היה לשטח הזה פתח מהבית אלא רק דרך השדות, והיה צריך לטלטל את הכדור, וזקו את הכדור מהחלון לתוך השטח ושחקו בו. פתאום שם לב האח הצעיר שאולי אסור לטלטל שם, כיון שהוא יותר מבית סאתים. אמר לו אחיו הגדול שזה רק במקום שיש זרעים, וכאן הרי

אין זרעים, והחברים טענו גם הם להחיר שהרי מניחים שם דברים. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: השטח אסור בטלטול, ודינו כקרפף כיון שאין לו פתח לבית, ומשמש לאוצר לזמן ארוך, ולא לדברים שימושיים תדיר. כתב השו"ע, רחבה שאחורי הבתים, יתירה על בית סאתים ולא הוקפה לדירה, אין מטלטלין בה אלא בארבע אמות. וביאר המשנ"ב, שדרכם היה להניח שטח מקום פנוי לפני הבתים ואחורי הבתים, ואותו שאחורי הבתים קרוי רחבה וכו', והחצר שלפני הבתים דרך לעשות שם כל תשמיש הבית, וע"כ אפילו אם יתר מסאתים מותר לטלטל בכלול, אבל רחבה שאין דרכן להשתמש שם כ"כ, ע"כ דינו כקרפף לענין יתר מבית סאתים. (סי' שני"ט סעי' א', מי"ב סק"א). וע"ע בה"ל שם וברי"ש סי' שני"ח, בביאור החילוק בין חצר לרחבה.

שאלה: לצורך שבת חתן שכרו משפחת ברקוביץ מתחם של תיכון דתי עם פנימיה, כשבאו ראו היקף רחב ידים, ושלושה בנינים בלבד היו במתחם. לפני שבת עברו על כל הגדרות, צד אחד היה קיר אבן, צד שני גדרות כעין סורגים, כלומר מקלות עומדים, ושני פסי רוחב לחמוך בהם. ובצד השלישי והרביעי התחילו הבעיות, היו הרבה פירצות, ופתחים ללא צורת הפתח. קראו מהר לר' יעקב אחיו של החתן, שהיה ת"ח, והוא עשה חשבון שיש שם עומד מרובה על הפרץ [שאינו בקרן זווית], והחיר לטלטל. בליל שבת התעורר בלבו של ר' יעקב ספק שמא יש כאן בעיה, הרי זה היקף של מחיצות גרועות, צד אחד של סורגים שהם שתי בלא ערב, ושני צדדים שהם רק עומד מרובה על הפרץ, וכיון שיש בית סאתים פנוי, אסור חכמים לטלטל, ולכן הודיע מיד שיעצרו מלטלטל עד שהוא יעיין בדבר, שעה ארוכה עיין בספרי הפוסקים עד שהורה מה שהורה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מותר משתי סיבות, א. סורגים עם שני פסי רוחב, נחשבים שתי עם ערב וכשרים. ב. בעומד מרובה, דעת רוב הפוסקים שאינן מחיצות גרועות. כתב השו"ע, יחיד ששבת בבקעה והקיף במחיצות גרועות, כגון שתי בלא ערב או ערב בלא שתי, מסאתים ואילך אסור לטלטל בכלול, ואם הם שיירא מותר וכו', אבל אם נשאר בית סאתים פנוי, אין מטלטלין בכל המוקף אלא בד' אמות. וכתב בשעה"צ, עיין בפמ"ג שמצד שבמחיצה של שתי ועשה קנה אחד למעלה לחבר הקנים, הוי מחיצה מעולה, ומותר אפילו יותר מבית סאתים. ולענין עומד מרובה, כתב במשנ"ב שבספר גאון יעקב הביא בשם הרשב"א והריטב"א, דה"ה בעומד מרובה על הפרץ מקרי מחיצה גרועה כמו בשתי בלא ערב, אבל שאר פוסקים לא הזכירו דבר זה, וכן בירושלמי לא משמע הכי, ע"ש. (סי' ש"ס סעי' א', מי"ב סק"ג, שעה"צ סק"ב).

שאלה: בשכונה בירושלים השוכנת למרגלות ההר, עשו עירוב מהודר, כיון שהצלע של ההר שימש כמחיצה גבוהה. לאחרונה הגיע ת"ח לבדוק את העירוב, והתלוצץ אליו הרבה אברכים. כשהגיע לצלע ההר, שהיה בנוי ממפלסים זה על זה, מדד את המפלס התחתון, והנה הוא רק תשע וחצי טפחים ואינו כשר. האחראי נבוך, ואמר שיש עוד מפלס מעליו, עלו למפלס השני וגם הוא נע במקומות שונים בין שמונה לתשע וחצי טפחים, אחד האברכים טיפס ועלה למפלס השלישי והרביעי, וכולם היו פחות מי' טפחים. אמר להם הת"ח, יש כאן גובה של שני קומות, אבל מחיצה י' טפחים אין כאן, ואין מחיצות לעירוב. לאחר שהלך, טענו האברכים שאולי אפשר להחשיב את הכל כמחיצה אחת. הם התקשרו אליו, והוא אמר שזה יתכן, והוא צריך שוב לבוא לבדוק. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אם הרווח בין מפלס למפלס הוא עד ג' או ד' טפחים מצטרף, וביותר מד' טפחים מחלוקת התורה"ד והגר"א. כתב הרמ"א ואם קשה עליו לפרוץ הכותל [לבטל היקף שלא לדירה] י"א שיכול להניח עפר אצל הכותל משני צדדים, עד שיתבטל הכותל מגובה י', ורוחב העפר רחב ד' [טפחים] וכו'. וביאר המשנ"ב דבפחות מד' אינו ראוי לעמוד עליו ולהעב"כ, ובביאור הלכה האריך שהגר"א חולק וסובר שמצטרף. וע"ש שהבה"ל דימה אותו לתל המתלקט (סי' שני"ח סעי' ב', מי"ב ס"ק ל"ב, בה"ל ד"ה ואם). וע"ע בה"ל (סי' שס"ב סעי' ב' ד"ה שעשה).

שאלה: מרדכי עקר לגור בישוב, כשנפגש עם הרב המקומי שאל אותו לגבי העירוב, והרב אמר לו שמותר לטלטל בכל הישוב, העירוב עשוי מגדרות המקיפות את כל הישוב ואין שום חשש. בשבת האחרונה הוא השכיר צימר שבחצרו למשפחה חרדית, והיא התענינה על העירוב. מרדכי הסביר שאין מה לחשוש כי יש גדר מסביב. ואז שאלו אותו, ומה עם שער הישוב, האם לא פותחים אותו לרכב חירום כגון אמבולנס. אמר להם פותחים אותו כל שבת לטיירת בטחון, וכל השער נפתח (שש מטר), אבל אני אבקש מחברי, שהוא שומר מצוות וגר ליד השער, שיסגור אותו מיד בשביל העירוב, אז רק רגע אחד זה יהיה פתוח. אמרו לו, איך נדע מתי הרגע הזה, ועוד שא"כ זו מחיצה הנעשית בשבת באיסור, ואנאם הסוגר לא יודע שאסור, אבל לנו אסור לטלטל בה גם אח"כ. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: מותר לטלטל, כיון שהוא עושה אותה בשוגג, שאינו יודע שאסור לסגור. [אבל צריך לומר לו שאסור]. כתב השו"ע, מחיצה שנעשית בשבת כשרה, והני מילי שנעשית בשוגג. וביאר המשנ"ב שלא ידע שהיום שבת, או שהיה שגגת מלאכה. ואם צוה ראובן לשמעון לעשות מחיצה כדי לטלטל בה, או שידע שמעון עושה בשבילו, והיה ניחא ליה שתיעשה כדי שיוכל לטלטל בה, משמע מלשון הרמב"ם דשוב אסור לראובן לטלטל בה, אף ששמעון עשאה בשוגג, דלדידיה חשיב

כמזיד (סי' שס"ב סעי' ג, מ"ב ס"ק י"ח). [ובאופן שנעשית במזיד, נחלקו השו"ע והאחרונים, אם היתה כשרה בכניסת שבת ואח"כ נפרץ ונסגר].

שאלה: ר' שלמה התארח בשכונה עממית, שהתושבים משתמשים הרבה בחצרות לאכילה ותשמישים, ורגילים להניח הרבה דברים על הגדרות. כשעבר בשבת עלה בליבו לדון יחד עם בנו הגדול האם זה מותר מן הדין. ר' שלמה אמר שבפעם זה כתלים גבוהים י' טפחים המקיפים את רה"י, והדין הוא שעל גביהם ג"כ רה"י. אבל בנו שאל שמבחוץ מצד הרחוב הגובה של הקיר רק ט' טפחים, ואי אפשר לומר שהם רה"י. וגם אנשים שעוברים ברחוב מניחים עליו דברים. אמרו לו אביו, שזה חורי רה"י, ואע"פ שהם פתוחים לרה"י יש כמה שיטות שדינם כרה"י. ושוב חזר בנו ואמר שבאמת הרי זה שייך לאנשי החצר, ולא יתכן שמה שהם נותנים רשות להניח יאסור עליהם. למרות זאת הם הסתפקו והחליטו שעל הצד היותר טוב הם ימסרו מודעה בפני שניים שבני רה"י לא ישתמשו בגדר. כשחזרו לביתם פנו לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין, ומדוע.

תשובה: אסור לבעלי החצרות וכל הנמצאים בתוכם להשתמש בגדרות החצרות, כיון שכלפי רה"י גבוה ט' טפחים ודרך בני רה"י להשתמש עליו ולא מועיל שאינו שייך להם, וגם לא די לומר בפה, אלא צריך סימן היכר כגון סולם. כתב השו"ע גג הסמוך לרה"י בתוך עשרה טפחים, ולמעלה מעשרה לחצר, הואיל ורבים משתמשים בו הרי זה כרה"י, ואסור לבעל הגג להשתמש בו מחצירו עד שיעשה לו סולם קבוע מחצרו. וביאר המשנ"ב שבזה גלי דעתו שמסלק את גגו מבני רשות הרבים, ואין שייך רק לו. (סי' שס"א סעי' א, מ"ב סק"א).

שאלה: ר' זבולון שהה בחו"ל לצורך שמחה משפחתית, ושכר חדר בבית מלון בקומת קרקע עם מרפסת הפונה לנהר. בערב שבת שם לב שלמרפסת המרובעת יש אמנם תיקרה, אבל יש רק שתי קירות, ואילו שתי הצדדים הנוספים ללא קיר או גדר. עמד וחשב מה יכול להחיר לטלטל למרפסת, והתחיל לדון אולי מדין פי תקרה. (התקרה היתה ישרה, ורחבה ד' טפחים). אבל דבר אחד הוא לא זכר, האם אפשר לומר גם בשני צדדים, עד שזכר שבת שנפרץ בקרן זזית לא אומרים פי תקרה. כל השבת נזהר שהוא ובני ביתו לא יציאו דבר לחוץ, וכשבא לארץ שאל את הרב האם הדין שפסק נכון להלכה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לכאורה הדין אינו נכון, כיון שזה לא נחשב קרן זזית לענין פי תקרה, ומועיל אף ב' רוחות. ורק באופן שגם התקרה מסתיימת באלכסון ולא בריבוע אז נחשב קרן זזית שלא אומרים פי תקרה. אמנם יש אוסרים מדין אחר, ש"א שבשתי רוחות לא אומרים היתר של פי תקרה. כתב השו"ע בית שנפרץ בקרן זזית, אפילו בפחות מעשר, ונפרץ גם הקירוי עד שנשאר באלכסון, אסור. וכתב הבה"ל שאם הקירוי לא נפרץ, אמרינן בה פי תקרה יורד וסותם. וכתב הרמ"א שאמרינן פי תקרה אפילו בשתי מחיצות, אם יש שתי מחיצות שלימות דבוקות זו בזו, אבל זו כנגד זו לא. ובביאור הלכה הביא שאינו לכוי"ע, דדעת הר"י והר"ח והרמב"ם שצריך שלש מחיצות שלימות, ואומרים פי תקרה רק ברביעית. אך הרמ"א העתיק דעת ר"ת משום שהרא"ש הטור כתבו כן, ואולי דעת הרמ"א רק להכניס דעה זו בתוך היש אומרים, אבל לא להחליט כדבריו. (סי' שס"א סעי' ב, בה"ל ד"ה עד, וד"ה ואמרינן). [ועי' במשנ"ב (סי' י"ג) שלמחבר לא היה מוכרע הדין בענין זה, ולכן סתם דבריו].

שאלה: בשבת התאחדות של כל בוגרי הישיבה ערכו את סעודת השבת ברחבה (שהיתה ברחב עשרים אמה) שבין הבנינים, ופרסו גג [מפח ישר] מבנין לבנין [ונסגרו את הצד האחורי במחסומים שיש בהם שיעור מחיצה]. בליל שבת כשישבו לשולחן, עורר אחד הבוגרים שאסור לטלטל יותר מד' אמות, כיון שיש לרחבה רק ג' מחיצות. הבוגרים חיפשו היתר לטלטל ברחבה, אולי יש במקרה איזה צורת הפתח או לחי. אחד מצא שיש פס ד' טפחים בצד, והשני אמר שיש פי תקרה יורד וסותם. אבל כמה דחו את דבריהם שזה מועיל רק עד י' אמות. ואז התעורר ויכוח בין היושבים, והביאו ראיה שלחי לא מועיל יותר מ"א אמות, א"כ ה"ה פס ופי תקרה, וכן עומד מרובה וכל הדברים שרק דין מחיצה להם. לעומתם אחרים טענו שיש לחלק ביניהם. אכן, מה דין פי תקרה ועומד מרובה ביותר מ"א, ומדוע.

תשובה: פי תקרה אמרינן גם ביותר מעשר אמות, ועומד מרובה לא אומרים. כתב השו"ע, בבית שנפרץ אמרינן פי תקרה אפילו ביותר מעשר, אבל לגבי עומד מרובה כתב ובלבד שלא יהא במקום אחד פרוץ יותר מעשר. (סי' שס"א סעי' ב, וסי' שס"ב סעי' ט).

שאלה: בערב שבת סוכות, החליטה משפחת לוי שלא לסמוך על העירוב הכללי, על מנת לטלטל מהבית לסוכה, אלא יעשו עירוב לחצר לבד. הזמינו את החבר מהכולל שלמד עכשיו מסכת עירובין, והחבר מצא שהעמודים של הגדרות קיימים, אבל הגדרות אינם. כל שני מטר יש עמוד ישר ויפה בגובה מטר וחצי, אבל הפרוץ מרובה על העומד. לקח חוט וקשר מסביב לחצר מעל ראשי העמודים, ואמר להם הנה יש לכם צורות הפתח מסביב, ונראה לי שמותר לטלטל. אך הזהיר אותם שהוא רק למד בעצמו, וצריך לשאול רב אם זה טוב, כי מכל הצדדים זה רק צוה"פ ולא מחיצות, הכור לו ש"א שצריך רוב מחיצות. המשפחה היתה טרודה, ובליל שבת נזכרו לחשוב על כך, מיד עצרו את ההכנות לסעודה, ורצו לשאול את הרב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מותר, כיון שזה מקום של דיורים, וגם כל צורת הפתח היא פחות מ"א אמות. כתב השו"ע אפילו נעץ ד' קונדיסין בארבע רוחות, ועשה צורת הפתח על גביהן מותר. והני מילי בחצר ומבוי שיש בהם דיורים, אבל בבקעה לא מהני כשכל הרוחות ע"י צוה"פ. ולהרמב"ם אין צוה"פ מועיל ליותר מ"א א"כ עומד מרובה על הפרוץ (סי' שס"ב סעי' י').

שאלה: בשכונה חדשה בירושלים עמדו להקים עירוב שכונתי מהודר, והתיעצו הרבה בתכנון העירוב, שיהיה כשר לכל הדעות. מג' צדדים הקיפו בגדרות ממש, ובצד הרביעי היה הרוב גדרות, אבל בכניסה שהיתה בצד הרביעי לשכונה היו כמה פתחים גדולים יותר מעשר אמות, שבהם תכננו לעשות צורות הפתח עם חוטים כנהוג. ר' יוחאי אחד מהאברכים הצעירים, טען שצריכים לעשות שיהיה כשר גם לספרדים, ושמע שיש חומרא לבני ספרד שלא עושים צורת הפתח יותר מ"א אמות. האברכים אמרו לו שאין ברידה, אי אפשר לעשות גדרות על הכביש. ר' יוחאי טען שיעשו שערים שנסגרים בשבת, כמו בשכונה פלוגית. האברכים אמרו לו שזה מאוד יקר, שיפנה לרב וישאל אותו מה דעתו, האם יש כזה דין, והאם הוא נוהג בשכונה שלהם. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: יש כזו חומרא [ולאו דוקא לבני ספרד], אבל בנידון דידן אין שייך דין זה כלל, כיון שיש עומד מרובה על הפרוץ. כתב השו"ע, אם עשה צורת הפתח אפילו לפירצה יתירה מעשר מותר וכו', ולהרמב"ם אין צורת הפתח מועיל לפירצה יותר מעשר, אלא אם כן עומד מרובה על הפרוץ. וכתב המשנ"ב, ונכון לחוש לדברי הרמב"ם, שגם דעת הסמ"ג והסמ"ק הוא כן (סי' שס"ב סעי' י, מ"ב ס"ק נ"ט).

שאלה: ר' גד הלך ברחוב הראשי עם בנו, וגילה שהמפתח של הבית נמצא בכיסו. מיד השליך אותו ממנו, ולא ידע את נפשו, כיצד יכנס לביתו, וכיצד ישאיר כאן את המפתח הרי יגנבו אותו. ראה אותו חבירו ר' יעקב, ולחש לר' גד שימשיך בדרכו וישאיר את בנו בן החמש, ור' יעקב יספר לבנו של ר' גד שאביו לא יכול להיכנס הביתה, וממילא הילד מעצמו יביא את המפתח. ולי הרי מותר לספר לו, כי הוא לא בן שלי. וכך עשה. בדרך ראה ר' גד את בנו ממרחק לוקח את המפתח, והסתתר כדי שבנו לא יראה אותו, ולא יראה שאביו אמר לו. עד שבנו הגיע לבנין, ואז הופיע ר' גד והודה לר' יעקב. בשולחן השבת סיפר ר' גד את המעשה, ובנו הגדול שאל אותו כמה שאלות, דבר ראשון סיפר ר' גד את המעשה, ובנו הגדול שאל אותו כמה רואה אותו, ואיך יתכן שילך ויסתתר כדי שיתנו לו לטלטל. וגם הרי הבן עושה את הדבר בשביל האבא, וגם לר' יעקב אסור לגרום כזה דבר. האם יש היתר בזה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור, משני טעמים, א. כשהבן יודע שהמפתח של אביו, צריך כל אדם למחות בו. ב. אביו מצווה לחנוכו שלא יטלטל. כתב הרמ"א, אם שכח דבר אחד ברשות הרבים, יותר עדיף להוליך שם תינוקות שיביאו הדבר בלא מחיצה, מלעשות מחיצה של בני אדם ושיביאנו גדול. וכתב המשנ"ב שמש"כ להוליך תינוקות, היינו כשאין תינוק יודע שחפץ זה הוא של אביו, ולהנאת עצמו הוא מתכוון בהבאתו אותו, שסבור שמצא חפץ ברה"י. אבל אם יודע שחפץ זה הוא של אביו, הרי הוא מתכוין מן הסתם בהבאתו בשביל אביו, וצריך כל אדם למחות בתנוק זה שלא יביאנו, וכל שכן שלא יוליכנו שמה כדי שיביאנו. וה"ה אם החפץ הוא של אדם אחר, והתינוק יודע ומכירו ויביאנו אליו. וכל זה באחרים, אבל אביו מצווה לחנוכו ולגוער בו ולהפרישו כשרואהו מחלל שבת אפילו להנאת עצמו, ואפילו באיסורי דברי סופרים, כמ"ש בסי' שמ"ג, וכל שכן שלא יוליכנו שמה כדי שיביאנו, אפילו אין החפץ שלו (סי' שס"ב סעי' ז, מ"ב ס"ק מ"ד).

שאלה: בעירוב העירוני עשו צורות הפתח לאורך השביל היורד מהשכונה שבראש ההר לשכונה שבמורד ההר, כדי שיהיה מותר לטלטל בין השכונות. ר' משה למד לאחרונה הלכות עירובין, והחליט שילך לראות את כשרות העירוב. הדבר הראשון שתפס את עיניו, שהחוטים עומדים בשיפוע ניכר מאוד. נראה היה לו שזה פסול, כיון שאין זה צורה של פתח, אבל הוא לא ידע להגדיר את הפסול. כשחזר לשכונה פגש את חבירו ר' יחנן, שאל אותו אם הוא יודע איך מוגדר הפסול הזה. אמר לו חבירו אדרבה אני חושב שאין בזה פסול, מה רע אם החוטים בשיפוע, אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: חוט המונח בשיפוע כשר, אבל בשיפוע גדול מסתפק רע"א. כתב השו"ע מהו צורת הפתח, קנה מכאן וקנה מכאן, וקנה על גביהן. וכתב המשנ"ב שאפילו אם קנה אחד גבוה מחבירו הרבה, והקנה העליון מונח בשיפוע, כשר. ובשער הציון כתב שכ"כ הפמ"ג, ובחידושי רע"א מסתפק אם מונח הרבה בשיפוע, ע"ש מש"כ בשם הרא"ם. (סי' שס"ב מ"ב ס"ק ס', שעה"צ ס"ק מ"ז).

שאלה: ישיבה חדשה נפתחה בישוב בדרום, והשתכנה בשלשה מבנים שהוצר שלהם פרוצה לגמרי. ביום שיש שמו לב שאינם יכולים לטלטל אפילו בין בניני הישיבה. כיון שהיו שם קרשים של סוכות חשבו הבחורים להשתמש בהם לעשותם עמודים מסביב לחצר, כדי לעשות צורת הפתח, אבל היתה להם בעיה לקשור את החוטים כיון שצריך שיהיו מעל הקרש ולא מן הצד. בדקו ומצאו קרשים עם חריצים עמוקים שנועדו לשלב קרש בקרש, וקשרו את החוט בתוך החריץ. וכן קרשים עם פין [דיבל עץ] ששימש לחבר אותם לסוכת חזו"א, וקשרו את החוט סביב לפין, שהוא

מעל העמוד. רבע שעה לפני כניסת שבת הגיע אחד הרמ"ם ואמר שיש בהם בעיה, שהרי עדיין זה מן הצד של הפין, וגם בחריץ הרי העמוד ממשיך, וזה מן הצד כלפי ההמשך של העמוד. כיון שגם הוא היה מסופק, מיהרו להתקשר לרב הבקי בהלכות אלו. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: בחוט שבחריץ יש להחמיר שפסול, והחוט שסביב לפין כשר. כתב המשנ"ב, ואם הקנה שלמעלה תחוב בין קנה לקנה, שנחקק בקנים כעין שעושים האומנים, והקנים עודפים למעלה על גב הקנה שמונח ביניהם, מסתפק הפמ"ג ומצדד בזה להחמיר, אבל אם אין הקנים עודפים למעלה, אלא שחקק רק מעט באמצעיתן להניח החבל בתוכו שיהא מונח בטוב ולא ישתלשל למטה, שפיר דמי דמקרי זה על גבו. וכן אם נועץ מסמר בראש הקנה וקושר בו החבל, שפיר דמי, דהא מונח מלמעלה נגד הקנה (סי' שס"ב מ"ב ס"ק ס"ד).

שאלה: בשבת האחרונה ירד שלג בירושלים, האחראי על העירוב השכונתי עבר שעה לפני שבת לבדוק את העירוב אם לא אירע לו נזק, והנה הכל שלם על מכונו, העמודים עומדים ישר [ללא לחיים] מלבד בעיה אחת, השלג יושב על החוטים ומכביד עליהם, והם שוקעים מעט באופן הניכר לעין. האחראי ידע שתמיד מקפידים למתוח את החוטים כדי שלא יתנדנדו ברוח, אבל במצב כזה הם לא יתנדנדו, מצד שני הסתפק אולי גם זה שהם שוקעים זו בעיה. הוא התקשר לחבירו שגם עוסק בעירוב, וחבירו אמר שדבר כזה תמיד יש בשלג, ובכל זאת אומרים השבוע שהעירוב כשר, בהכרח שלא חוששים לכך. האחראי החליט שלא יבנה על ראיות כאלו, ופנה לרב השכונה לברר את הדין. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: צריך להיזהר לתקנו, ואינו כשר לכתחילה. המשנ"ב הביא מחלוקת האחרונים כאשר החוט מתנדנד, וכתב שלמחמירים צריך למתוח את החוט של העירוב בחזקה שלא ינידו הרוח. וכתב בשער הציון, ועיין עוד במשכנות יעקב שכתב, שאם החבל שנותנים על גבי הקנים נכפף למטה בעיגול, יש להיזהר לתקנו. ועי' שהאר"ך בזה (סי' שס"ב שעה"צ ס"ק נ"ו).

שאלה: ר' יוסף לקח בשבת את בנו מוטי בן השנתיים לביקור אצל הוריו, והלך איתו ברגליו כיון שהרחוב הראשי לפני ביתו הוא רה"י לרוב הפוסקים. כשהתקרבו לחזור לביתם התעייף מוטי ולא רצה להמשיך, אנשים עברו וריחמו עליו, עד שאחד הפיליפינים שעבר שם שויהא אותו כמסייע לאחד משכניו, הציע שהוא ירים אותו על הידים ויקח אותו לבנין שלו. ר' יוסף עודד אותו אבל אמר לו, רק עד החצר (כיון שלחצר יש רק ג' מחיצות בלי לחי וקורה והיא כרמלית, והרי זה שבות דשבות לצורך מצוה, אבל הבית הוא רה"י דא"י). בעוד שהגוי מרים את הילד הסתפק ר' יוסף אולי חצר כזו היא לא כרמלית אלא רה"י, וא"כ זו אמירה באיסור דאורייתא, ואסורה גם לצורך מצוה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מחלוקת, ולרוב הפוסקים זו רשות היחיד [מדאורייתא להחמיר]. הביאור הלכה כותב שלגבי מקום שיש לו ג' מחיצות נחלקו הפוסקים, לדעת הרמב"ם לא מיקרי רה"י אלא ב' מחיצות, או עכ"פ בג' מחיצות שלימות ולחי בכולל רביעי. וכ"מ דעת הר"ח. אבל לדעת רוב הפוסקים בשלש מחיצות הוי רה"י וכו'. ויש קצת מהראשונים שעושים הכרעה, שאם המבוי או החצר פתוחים לרה"י, כיון דזמנין דדחקו רבים ועיילי לגבה אינם רה"י אלא כרמלית (סי' שס"ג סעי' א' בה"ל).

שאלה: ר' זלמן משפץ את דירתו, והבטיח לחבירו שמעון שידאג שההיקף של החצר לענין עירוב לא יפסל. ביום שיש חצי שעה לפני שבת עבר שמעון וראה שנפרצה כל הגדר המזרחית ונשאר בסה"כ שלשה טפחים מן הצד, פנה לר' זלמן, והוא אמר שיסדר את הענין. בשבת ראה שלא עשו שום דבר. אמר לו ר' זלמן שהקיר לא נפרץ במלואו [שהרי נשאר ג' טפחים] והוא פחות מ"א אמות, וא"כ זה פתח, ואין שום בעיה. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: כיון שנשאר רק ג' טפחים לא מועיל, אלא צריך פס ד' טפחים. כתב השו"ע חצר שנפרץ במלואו עד עשר אמות, נותר בפס ד' טפחים שיעמידנו מצד אחד וכו', וה"ה לנשתייר מהם כותל רביעי בנוי כשיעור ד' טפחים. וכתב המשנ"ב שמש"כ נפרץ במלואו אין הכוונה דוקא לגמרי, אלא אפילו אם נשתייר מהכותל ב' או ג' טפחים, כל שהעומד הוא מיעוט לגבי הפרוץ צריך תיקון (סי' שס"ג סעי' א, מ"ב סק"י).

שאלה: משפחת לוי נסעו לנופש ורצו לעשות עירוב לקראוונים שהם שכרו, לחצר היו גדרות אבל בפתח לא היה עומד מרובה, לכן לקח הבחור יעקב קנה סוף שגדל שם, ועשה ממנו לחי. עבר אחד הדוידים והעיר לו שזכור לו שלחי צריך רוחב טפח. וכאן פרוץ ויכות, הבחור יעקב טען שהוא זוכר שהאחראי על העירוב בשכונתם עשה לחיים ברחוב מקרשים של סוכה שהם ג"כ פחות מטפח. והדוד אמר שהוא זוכר שצריך טפח, ואולי כשעושים עירוב ברחוב יש דין אחר. אכן האם יש הבלדל, מה הדין ומדוע.

תשובה: בפתח החצר צריך פס ד' טפחים, ובסוף מבוי [אם דינו כמבוי] מועיל לחי משהו. כתב השו"ע, חצר שנפרץ במלואו, עד עשר אמות נותר בפס רחב ד' טפחים, שיעמידנו בצד אחד במקום הפרוץ. ואם ירצה לתקנו בשני צידי הפירצה די בשני פסין של שני משהויין. מבוי שיש לו ג' מחיצות, ופרוץ מצד רביעי, התירו בלחי שעביו ורחבו כל שהוא. וביאר המשנ"ב שבמבוי הקילו חכמים, והטעם דכל שהוא עשוי יותר לדירה ולתשמישי הצנע, צריך מחיצות יותר גמורות, ולפיכך החצרות שדרךן

של בעה"ב להשתמש בהן יותר בתשמישי הצנע ולאכול, צריכות מחיצות יותר גמורות מהמבואות (סי' שס"ג סעי' א' ב' מ"ב ס"ק י"ג).

שאלה: ביום שיש הגיע האחראי על העירוב וגילה שהרסו קטע ארוך מהעירוב, עקב עבודות בכביש. הלך האחראי וקשר חוט מעמוד התאורה אחד לחבירו, עד שהצליח לתקן את החלק הפרוץ ע"י צורות הפתח. שני אברכים שראו את מעשיו התוכחו ביניהם, אחד טען שזה פסול, כי עמוד התאורה שבו מתחילה צורת הפתח, רחוק מהקיר ג' טפחים, והשני טען שפחות מד' טפחים לא בקעי רבים, ואומרים עומד מרובה מהצורת הפתח עד הקיר. פנו לאחראי שהיה שם, והוא לא הבין מה הבעיה, הרי זה צורת הפתח, ובכל העיר הוא עושה צורת הפתח. הסבירו לו שיש כאן רוח קטן 30 ס"מ שאין בו צורת הפתח, והאחראי פנה לרב לשאול על כך. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: הרבה פוסקים מכשירים ע"י עומד מרובה, אבל יש חולקים, ולכתחילה יש לחוש להחמיר [וכשהרווח ד' טפחים, רק בשעת הדחק יש להקל]. כתב השו"ע צריך שלא יהא הלחי רחוק מן הכותל ג' טפחים. וכתב המשנ"ב שזה דין צריך לדקדק שיהא בתוך ג' טפחים לכותל, דצורת מהפוסקים שאין צריך לדקדק שיהא בתוך ג' טפחים לכותל, דצורת הפתח מחיצה גמורה היא. ויש פוסקים דסבירא להו דאין חילוק בין צורת הפתח ללחי בענין זה, ובשעת הדחק יש לסמוך להקל, ואם יש ד' טפחים לדעת הח"א צריך לחי, ולדידי צ"ע גם בזה כמי' בבה"ל [שאינו נחשב כמבוי שנפרץ מראשו, כיון שצוה"פ כמחיצה גמורה, ולא כלחי של מבוי]. ולכתחילה בודאי נכון לחוש להחמיר אף ברחוק שלשה טפחים מן הכותל (סי' שס"ג סעי' ו', מ"ב ס"ק כ"ג, בה"ל ד"ה צריך).

שאלה: בסוף רח' הרב כהנמן פרצו התושבים את הקיר שחסם את היציאה לרחוב הסמוך. אחד האברכים מהבנין הסמוך פנה ואמר להם שזה מקלקל את העירוב, האברכים שמתנגדים באותו בנין היו למדנים, ואמרו לו שהשאריות שנשארו מן הקיר יחשבו לחי. אולם אותו אברך טען שלחי צריך להיות ישר, וראש הקיר הזה שבור והאבנים בולטות בו. אמרו לו אז נעשה חוט מעל הקיר, ויהיה צורת הפתח ע"י שראשי הקיר הם מזוחות הפתח. ושוב אמר להם שלדעתו צריך שני לחיים שיהיו ישרים. בינתים התאספו אנשים סביבם, אלו אומרים צריך שיהיו ישרים, ואלו אומרים שלא צריך, אכן מה הדין בלחי ובצוה"פ, ומדוע.

תשובה: בלחי כשר, ובצורת הפתח יש פוסלים. כתב המשנ"ב לגבי לחי של מבוי, אבנים היוצאים מן הכותל ומובדלים זו מזו פחות מג' טפחים, הוי לחי ממש, והוא שיהא בין כולן גובה י' טפחים. ובשער הציון כתב, עיין בתוספת שבת שמצדד לומר שזה דוקא לענין לחי, אבל לא מהני לחיים כאלו לענין צוה"פ. וכתב במשנ"ב דלפי זה חיפופין בכותל עץ שקורין וענגליש וכדומה, שנעשים באופן זה, לא מהני לדעת התו"ש. וע"ש בשע"צ שהקשה וסיים, ויש ליישב. (סי' שס"ג מ"ב ס"ק כ"ה, שע"צ ס"ק י"ט).

שאלה: ר' משה היה מהמתמירים שלא מטלטלים בעירוב מחשש לתקלות, ורצה לעשות צורת הפתח בכניסה לבנין, אך השכנים אמרו שאם יוסיף שם קרש זה מכער את הבנין. ר' משה למד בשו"ע שאפשר לעשות לחי בעובי משהו, והמציא רעיון, לקח סיד וצבע פס בקיר [במקום שהיתה קורת בטון בתקרה, שנחשבת קנה עליון], והסיד שעביו משהו יחשב לחי. סיפר את הדבר לחבירו, והוא טען שזה לא מועיל כיון שאינו ניכר, ולחי צריך היכר. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אינו כשר, ולא מצד שאין היכר, שהרי לחי של צוה"פ הוא מדין מחיצה, אלא שעובי של צבע אינו נחשב בולט להחשב לחי. כתב הרמ"א ולכן עושים לחי מסיד מחוי בכותל. וכתב המשנ"ב, וה"ה לענין צורת הפתח דבעינן שיעשה לחיים מכאן ומכאן, שאם ירא שיפילם הרוח, מותר לעשותו ע"י סיד מחוי בכותל מכאן ומכאן, והקנה שלמעלה יהיה מכוון על גביהן. ומי'מ בעינין שיהיה בו ממשות קצת עכ"פ כחוט, אבל מראה סיד לבד או רושם בנתר, או שאר צבע, לא מהני. (סי' שס"ג סעי' ז', מ"ב ס"ק כ"ו).

שאלה: ביו"ט ראשון של פסח שחל בשבת בשנה זו, היה ר' אליהו בחו"ל בדירה שבבנין סמוך לדודו ר' יעקב, והיה צריך עירוב ביניהם, התבונן ומצא שבפתח השביל שביניהם [שדינו כמבוי] היה במקרה עמוד תומך הבולט מהקיר, ויכול להחשב לחי [ההשאר מוקף בקירות]. אבל דודו אמר שפעם התארח כאן ת"ח ואמר שהעמוד לא נעשה ללחי ואינו מועיל, והוא עשה ע"ז עוד לחי. ר' אליהו קיבל את דבריו והוסיף לחי. באמצע שבת נפל הלחי, אמר ר' אליהו שעכשיו צריך לבדוק מה באמת הדין, כי נראה לו שזה מועיל. אכן מה הדין ומדוע (פרט).

תשובה: מלכתחילה אם היה סומך על העמוד היה כשר, אפילו שהיה שם מאליו למטרה אחרת. אבל כיון שהחליט לא לסמוך ע"ז, לא מועיל לסמוך באמצע שבת. כתב השו"ע, אפילו לא עשאו לשם לחי אלא שנודמן שם מאליו, כשר, ובלבד שיסמכו עליו מערב שבת, אבל לא סמכו עליו מערב שבת, כגון שהיה שם לחי אחר ונפל בשבת ובאים עכשיו לסמוך ע"ז, לא. וביאר המשנ"ב דהו"ל כאומר ע"ז אני סומך ולא ע"ז, והו"ל כאילו אדחי מתורת לחי (סי' שס"ג סעי' י"א, מ"ב ס"ק ל"ח).

שאלה: שעה לפני שבת אירעה תאונה בכניסה לשכונה, והלחי שעמד תחת הגשר נהרס [בכביש שאינו רה"ר]. התושבים גילו עירנות לעירוב, והתקשרו מיד לאחראי שיבוא לתקן. עד שהאחראי הגיע כבר היה קרוב לצפצוף ולא היה יכול לתקן. הוא התבונן והחליט שהגשר יחשב קורה של פתח המבוי, זה יועיל בלי לחי, ואמנם המנהג לעשות צוה"פ, אבל בשעת הדחק יסמוך על עיקר הדין. כשנודע הדבר בבהכנ"ס בליל שבת, התחילו לדון בענין זה מצד כמה דברים, א. קורה העומדת מאליה פסולה, והגשר לא נעשה לשם קורה. לעומתם טענו שהרי האחראי סמך ע"ז מערב שבת. ב. הגשר גבוה יותר מעשרים אמה, וקורה למעלה מכ' אמה פסולה. לעומתם טענו שהרי הגשר גדול ורחב, ואינו דומה לקורה שבגמי שהיא רק טפח, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: למעשה לכאורה העירוב כשר, אבל מטעם פי תקרה יורד. כלומר יש לדון בנידון דידן כדלקמן: א. קורה העומדת מאליה פסולה אף אם סמכו עליה מערב שבת, כיון שחסר בהיכר. ב. כיון שהגשר רחב ד' טפחים [וכ"ש ז' טפחים] אפשר להתירו מדין אחר, שנחשב תקרה, ופי תקרה יורד וסותם מועיל אף למעלה מכ' [אפשר שמועיל גם כשנעשה מאליו]. כתב השו"ע, צריך שיניתנה כדי להתיר המבוי, אבל אם לא נעשית לשם כך, אפילו סמכו עליה מע"ש פסולה. וביאר המשנ"ב דשאני מלחי שהוא דין מחיצה, משא"כ קורה משום היכר, וכשלא הונחה לכך לא הוי היכר. ובפמ"ג מצדד שאפילו הקורה רחבה ד' טפחים לא מועיל. וציין לביאור הלכה כדלקמן. כתב השו"ע, אם היה בגובה החלל יותר מכ' אמה, אינו נותר בקורה. ובביאור הלכה כתב, שאם הקורה רחבה ד' טפחים ובריאה לקבל מעזיבה, מותרת ולא משום היכר, אלא דהוי תקרה ופי תקרה יורד וסותם אף למעלה מכ', כל שאין פתח המבוי יותר מעשר. ולפי"ז כתב שאפשר שבוזה אפילו עמד מאליו כשר, וצ"ע (סי' שס"ג סעי' ט"ו מ"ב ס"ק נ"ד, בה"ל ד"ה פסולה, סעי' כ"ו ובה"ל ד"ה אינו).

שאלה: ר' זבולון רצה לעשות עירוב לרחוב שלו, שהיתה לו רק כניסה אחת ברוחב ארבע מטר, אבל השכנים החילוניים לא נתנו לו לעשות שום לחי וחוט. יום אחד ראה שהחנות הסמוכה הולכת לשים שלט גדול מבנין לבנין עם מסגרת ברוחב טפח, בדיוק כשיעור קורה. רץ לפועלים ואמר להם שיכונו בעשיית השלט לשם קורה למבוי, והסביר להם שזה משהו שבביל שבת, ושמח שעכשיו יהיה לו עירוב. ר' זבולון ביקש שישמרו את השלט על כתלי המבוי, אמרו לו זה לא אפשרי לשים כ"כ גבוה, אלא או מבחוץ צמוד ממש לקיר, או בפנים בין שני הכתלים. הבין ר' זבולון שהפתרון לעירוב שלו התבטל, והלך לשאול את הרב האם יש אפשרות להתייר בצורות הנ"ל. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מחוץ למבוי פסול, ובתוך המבוי בין הכתלים כשר. כתב השו"ע, וצריך שיניתנה על כותלי המבוי, אבל אם נעץ שתי יתדות אצל המבוי בחוץ, אפילו בסמוך לו והניחם עליהם, פסול. וביאר המשנ"ב שאפילו אין הפסק בין הקורה לכותלי המבוי פסול, משום שאין נראית שבאה להכשיר את המבוי אלא כשהיא תוך חללו של מבוי, שאין דרך עשיית תקרה או קורה אלא ע"ג הכתלים ולא מבחוץ. אבל כתב בבה"ל, שאם מניחה בפנים, אפילו בחלל שלא על הכתלים שפיר דמי, והוכיח כן מהראשונים שקורה למעלה מכ' אמה ישפיל אותה. (סי' שס"ג סעי' י"ד, מ"ב ס"ק נ"ב, ובה"ל ד"ה על, ובסכ"ו בה"ל ד"ה אינו).

שאלה: ככולל למדו עירובין ובקשו מאברך שקיבל על עצמו להיות אחראי בשכונתו על העירוב להתלוות לסיור בעירוב. האחראי הסכים בשמחה, והאברכים באו ומדדו כל לחי וכל מחיצה אם יש בהם כשיעור. בלחי הרביעי כשמדד אחד האברכים את גובהו התברר שיש בו רק י' טפחים מצומצמים מאוד, טען האברך שהעירוב פסול, כי מספק צריך להחמיר שיהיה י' טפחים מרווחים, כמי"ש בגמ' לגבי כלאים. האחראי היה נבוך ואמר שאמנם הוא משתדל לעשות שכל הלחייה יהיו בגובה מטר שלם ברווח, אבל מעיקר הדין בודאי אפשר לסמוך על שיעור מצומצם, שהרי עירוב זה דרבנן וספק בדרבנן לקולא. האברכים המשיכו להתווכח על כשרות העירוב, עד שהגיע לבהכנ"ס ופנו לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: גם בדרבנן צריך שיעור י' טפחים מרווחים לחומרא, ולא אומרים בזה ספק דרבנן לקולא, כיון שזה ספק של חסרון ידיעה. כתב השו"ע, הא דמבוי נותר בלחי או קורה, דוקא כשאינו נמוך פחות מעשרה טפחים מרווחים. וכתב המשנ"ב דאזלינן לחומרא בכל מקום לענין זה, והוסיף בביאור הלכה שאע"פ שהוא מילתא דרבנן, והיה לנו ללכת בספיקו לקולא, מ"מ לא מקרי ספק דהוי מחמת חסרון ידיעה, אך אם הצטרף לזה עוד ספק, אפשר שיש להקל. [וכתב, ופלא שלא הזכירו האחרונים את דברי הרשב"א שסובר שלענין מבוי מודדים תמיד מצומצמות ע"ש]. (סי' שס"ג סעי' כ"ו, מ"ב ס"ק פ"ט, בה"ל ד"ה מרווחים).

שאלה: ר' שלמה נסע עם דודו לצפון לשבת נופש, ושהה בחצר צרה וארוכה שפתוחה לרה"ר, שהיו בה שני בתים בלבד. לפני שבת רצו להתיר לטלטל בחצר, אבל לא היו יכולים להעמיד שם צורת הפתח, ולכן עשה ר' שלמה רק לחי דק. אמר לו דודו הרי זה חצר ולא מבוי, שהרי אין בה שתי חצרות ובתים פתוחים לתוכה, ולא מועיל לחי. השיב ר' שלמה שכיון שארכה של החצר יותר על רחבה זה חצר שניתרת בלחי. אמר לו הדוד שזה לא יתכן, שא"כ למה יש תנאי של בתים וחצרות פתוחים לתוכה. הויכוח התארך בראיות שונות, ומיהרה לעיין במשנ"ב כדי לתקן לפני שבת. אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: למרות שמספיק התנאי שארכו יותר על רחבו, אבל במקרה זה שהחצר פתוחה לרה"ר לא מועיל לחי, אלא צריך גם את התנאי שבתים וחצרות פתוחים לתוכה. כתב הרמ"א שכל המבואות שלנו יש להם דין חצרות ולא מבוי, וביאר המשנ"ב כי אין בתים וחצרות פתוחים לתוכו. והוסיף בשער הציון שאע"פ שבחצר שארכו יותר מרחבו, ק"ל בסעיף כ"ז שניתרת בלחי וקורה אף שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכה, זהו דוקא בחצר שאינה קרובה לרה"ר, כי היא פתוחה למבוי, משא"כ בחצר שהוא קרוב לרה"ר או לכרמלית חמיר טפי. (סי' שס"ג סעי' כ"ו, מ"ב ס"ק ק"א, שע"צ ס"ק ע"א). וכן מבואר ברמ"א (סעיף כ"ז).

שאלה: בעירוב השכונתי עמל האחראי לתקן את העירוב, וקשר את החוט מסביב לעמוד תאורה והניח מתחתיו לחי. עבר שם ר' יעקב ושאל אותו איך אתה עושה צורת הפתח שהחוט קשור מן הצד, ואפילו שאתה יודע שיש לחי זה כשר, אבל אחרים ילמדו ממך לעשות צוה"פ מן הצד. אמר לו האחראי, שמי שכבר יודע מה זה עירוב, מבין שאם יש לחי אין בעיה לקשור מן הצד, וא"כ אין לך מה לחשוש. ובכל זאת ר' יעקב חשש לכך, ופנה לשאול את הרב, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: לכתחילה ידאג שלא לקשור בצורה מטעה, אבל אם אינו יכול אחרת מותר. כתב המשנ"ב, הא דמבואר בסי' שס"ב שאין לקשור מן הצד אלא למעלה, הכא שקושר החבל למעלה על הגג באיזה קנה, לא שייך להצריך לדקדק באופן הקשירה אם על גביו או מצידו, אלא כל שהקנים שלמטה [הלחיים] מכוונים תחת החבל כשרין. ובשע"צ כתב דמ"מ זהו רק היכא דאי אפשר בענין אחר, דאליה טוב למנוע מזה מפני הוראים. (סי' שס"ג מ"ב ס"ק ק"ב, שע"צ ס"ק פ"ו).

שאלה: בשכונה בדרום הקימו עירוב חדש, עם השקעה מרובה של התושבים, ולקראת סיום העבודות הביאו אברך מעיר אחרת שיבדוק את העירוב. וכשהגיעו קרוב לקצה הרחוב אמר האחראי לבודק שהרחוב בסוף סגור ואין מה לבדוק. בכל זאת הבודק המשיך וראה אנשים עוברים דרך מקום צר ברוחב 30 ס"מ [ואין עומד מרובה]. האחראי נבוך, והבודק אמר לו שים לב שאם לא בודקים ביסודיות אפשר לדלג על פירצות הפוסלות. אבל האחראי טען שנכון שהוא לא שם לב אליה, אבל פחות מד' טפחים זה לא ראוי למעבר זה לא נחשב פירצה. אמר לו הבודק תביא משנ"ב ונבדוק, אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מחלוקת, ולדעת השו"ע יש להחמיר ובדרכי משה מיקל, ומשמע שיש להחמיר. כתב השו"ע, מבוי שאין ברחבו ג' טפחים, א"צ שום תיקון שהוא כסתום, וי"א כל שאין בו ד' טפחים א"צ שום תיקון. וכתב המשנ"ב שבמחבר משמע שסובר שעיקר ההלכה כדעה ראשונה, שאפילו רחב ג' צריך תיקון, ועיין בדרכ"מ שחולק ודעתו שנוכל להקל בזה כדעה אחרונה, ע"ש. ולענ"ד נראה שאף אם נחמיר כדעה א', היינו דוקא היכא שמבפנים היה עכ"פ רחב [בחלל המבוי] ד', אלא שמתקצר בפתחו, והיכא שבכולו אינו רחב ד' טפחים בודאי יש להקל. (סי' שס"ג סעי' כ"ח, מ"ב ס"ק ק"ז).

שאלה: ר' נתן שהה באחד מישובי הצפון עם עשרה זוגות מצאצאי וילדיהם, לכל זוג היה דירה והם היו בחמשה בנינים שבכל בנין שתי דירות. בין הבנינים היה שביל שהיו צריכים לעשות לו עירוב לשבת. הלך אחד הצעירים וראה שיש סמוך לפתח תמרור, והתכוון שהעמוד של התמרור יהיה לחי למבוי הזה. בא אחיו ואמר, זה לא מבוי כי צריך שתי חצרות שבכל חצר שני בתים, וכאן כולם בנינים של אבינו ונחשבים משפחה אחת. האח הצעיר השיב לעומתו שזה לא משנה מי נמצא עכשיו, אלא שברוך כלל גרות פה משפחות נפרדות. ובכלל הרי אנו רק אוכלים יחד, אבל ישנים כל אחד במקומו, וככה"ג גם אב ובנו נחשבים שנים, והרי אנו כשנים נפרדים. יחד פנו אל אביהם לשאול את הדין, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: אינם נחשבים שנים, כי למרות שלא מתחשבים במה שיש משפחות בזמנים אחרים, אבל אב ובנו נחשבים שנים רק כאשר אוכלים בנפרד, אבל במקרה זה שכולם אוכלים בחדר אחד אינם כשנים, ואין דין מבוי. כתב השו"ע, אין מבוי נותר בלחי וקורה, עד שיהיו פתוחים לתוכו שני חצרות ולכל חצר שני בתים, ואפילו היה הבית האחד לאב, והשני לבן, אע"פ שהבן מקבל פרס משולחן אביו ואוכל בביתו, הרי הם נידונים כשנים. וכתב המשנ"ב לאפוקי אם דרך אכילתו בבית האב, אינם נחשבים שנים. (סי' שס"ג סעי' כ"ו, מ"ב ס"ק ק"ד).

שאלה: ר' גד למד משנ"ב עירובין ויצא לעבור על העירוב שבעירו, כדי לראות בחוש כיצד מתקיימים ההלכות, ואולי גם לדון בדברים חדשים. הסיור היה מעניין מאוד, והתעוררו לו כמה שאלות. באחד המקומות היה חוט קשור מסביב לעמוד חשמל [מן הצד], ולמטה היה לחי שמכשיר את צוה"פ. מסביב לעמוד גדל אילן גדול שעטף את העמוד ועשה כמין אהל מתחתיו. הסתפק ר' גד האם יש פה בעיה שהלחי בתוך אהל והחוט מעל האהל. או שמא העץ לא מקלקל, כי מי שעומד מרחוק ראה טוב את החוט ואת הלחי. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: העץ פוסל, מטעם שגג מפסיק [את הגוד אסיק] בין הלחי לחוט. כתב המשנ"ב אם יש גג שמפסיק בין גובה החבל להקנים שלמטה, לא הוי צורת הפתח בזה, כיון שהגג מפסיק בין החבל להקנים, ואין עושים צוה"פ בענין זה, אלא צריך שיפתח נקב גדול בגג למעלה נגד הקנים,

בענין שיהיו הקנים מכוונים תחת החבל בלי הפסק (סי' שס"ג מ"ב ס"ק ק"ב).

שאלה: האחראי העירוני בדק את העירוב בתוך כדי נסיעה, והסתכל שכל החוטם שלמים, במקום אחד יצא מהרכב והתקרב לצוה"פ, כיון שיש שם אתר בניה, ואז תמיד מצוי בעיות. והנה באמת הרחיבו את האתר ועמוד אחד של העירוב נמצא בתוך הגדרות של האתר. הסתפק אם יש בזה בעיה, והחליט שכיון שהגדרות מסתירים את העמוד זה פסול. קרא לפועל שישים לחי מתחת החוט מחוץ לגדרות, ועי"ז הצוה"פ היא רק מחוץ לאתר. השעה היתה מאוחרת קרוב לשבת, אבל לפועל לא היתה ברירה, אם העירוב פסול הוא יגיע בכל שעה. כשהגיע אמר לו הפועל שיש לו נסיון בכה"ג, שכיון שרואים את רוב העמוד למעלה, אין בעיה שלמטה הוא בתוך האתר. האחראי שבעצמו היה מסופק, קיבל את דבריו וחזר לביתו. בליל שבת סיפר לרב את הויכוח שהיה, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: העמוד שבתוך האתר פסול אפילו שניכר מלמעלה, כיון שהוא עומד בתוך רה"י אחרת. כתב המשנ"ב, אם מעמיד הקנים של צוה"פ בתוך הבית או בתוך גדר המוקף מד' רוחותיו, לאו כלום הוא, ואפילו אם רק קנה אחד העמיד שם ג"כ לא מהני (סי' שס"ג ס"ק ק"ג).

שאלה: בכניסה לחצר של ר' דן עשו צורת הפתח עם שני לחיים, סמוך לשבת נקיע החוט ולא הספיקו לתקנו, ולכן סמכו על שני הלחיים מדין פסים לחצר. בשבת בבוקר הגיע חברו לביתו והעיר לו על כשרות העירוב, שנראה שהלחיים אינן זה כנגד זה, אלא אחד יותר פנימה לתוך השביל, והם באלכסון של השביל, ר' דן אמר לו שפשוט שזה לא בעיה, כי ההפרש של האלכסון פחות מד' אמות. לעומתו טען חברו שרק בצורת הפתח צריך שיהיה בתוך ד' אמות, אבל בשני לחיים גם הפרש קטן פוסל. אכן מה הדין בצוה"פ ובשני לחיים, ומדוע.

תשובה: בצורת הפתח כשר אף אלכסון יותר מד' אמות, ובשני לחיים פסול אף באלכסון קטן פחות מד' אמות. כתב השו"ע, מבוי שצידו אחד ארוך ואחד קצר, אפילו אין צד הארוך עורך על הקצר ד' אמות, אינו מניח הקורה באלכסון וכו'. וכתב המשנ"ב שלגבי לחי של מבוי שמספיק לחי אחד, הלחי בצד הקצר מועיל, אבל בחצר שצריך שני פסים או במבואות שלנו שדינם כחצר אפילו עד מקום הקצר אסור, כי לא נוכל לצרף אליו את הלחי האחר שאינו עומד כנגדו, ועי"כ צריך ליהרר במקום שמעמיד שני לחיים, שיעמידם בשהו זה נגד זה, ולא באלכסון. ובבה"ל כתב שגם אם נחמיר באלכסון קטן, היינו דוקא אם נראה לעין, ולא צריך מדידה. ובצוה"פ כתב הרשב"א דמהני אפילו באלכסון יותר מד' אמות, דהוא מחיצה גמורה (סי' שס"ג סעי' כ"ט, מ"ב ס"ק קכ"ה, בה"ל ד"ה שצדו).

שאלה: בשכונה ותיקה בירושלים היה ר' קלמן, אדם מבוגר, שהסתובב כל יום שישו לחקן את העירוב. לאחרונה באו אברכים צעירים, הסתכלו על מעשיו, וראו במקום אחד גדר רשת שכל שבוע ילדים עולים ומכופפים אותה, והוא מוחת ומתקן אותה, ובמקום אחר לחי מחובר עם מסמר, שאם מישו ברחוב נתקע בו עם רגלו, הוא יפול. האברכים פנו אליו והציעו עזרה, אבל הוא סירב. שאלו אותו בעדינות, האם אפשר לסמוך עירוב על דברים שיתכן שיפסלו בעתיד, ואולי אף באמצע שבת. אמר להם יש חזקה. האברכים לא התווכחו שאין חזקה בדבר שמצוי שנפסל, ומ"מ הלכו לחפש האם יש מקור דומה בהלכות עירובין שלא לסמוך על דבר שיכול להיפסל. אכן, מהו המקור מסימן זה, והאם יש לחלק.

תשובה: מצינו שלא לסמוך על אשפה של יחיד, כיון שלפעמים מפנים אותה. כתב השו"ע, מבוי שצידו אחד כלה לים וצידו אחד כלה לאשפה של רבים, א"צ כלום, שאשפה של רבים אינה עשויה להתפנות. וכתב המשנ"ב, אבל אשפה דיחיד, אע"ג דהשתא גבוה י' טפחים, למחר ינקנה ויחסר גבהותה, ואם נתייר עתה לטלטל יטלטל גם אח"כ כשיחסר גבהותה. (סי' שס"ג סעי' כ"ט, מ"ב ס"ק ק"ט). אמנם יש מקום לומר שבגמ' מדובר שאין אחראי לבדוק ולתקן, ויסמכו על האשפה בלי לפקח עליה, משא"כ כשיש אחראי שבודק ומתקן כל שבוע. אבל כיון שבמקרה זה יתכן שיפסל באמצע שבת, וזה הוא לא מתקן, הרי לכא' זה דומה לאשפה שאין לסמוך עליה, ועיין.

שאלה: ברחוב של ר' חיים עשו עירוב עי"י לחי בפנינת הכניסה לרחוב, והרבה פעמים הוא נשבר מחמת העוברים ושבים. ר' חיים הציע להכניס את הלחי שני מטר פנימה, ואז הוא לא יפול כי"כ הרבה, ועבר זמן רב והדבר לא נעשה. הלך ר' חיים והוסיף לחי נוסף בפנים בלי לסלק את החיצוני, וגם הניח פת של עירוב בשביל כל מי שיצטרף. בא אליו אחד מאברכי השכונה ואמר לו שהוא החמיר ולא הועיל כלום, כי אם יש לחי בפתח אי אפשר לעשות לחי יותר בפנים, אלא צריך פס ד' טפחים. ר' חיים לקח את הדברים ברצינות, ופנה לעיין האם הוא הועיל או לא. אכן, מה הדין ומדוע (פרט).

תשובה: אם בין הלחי החיצוני לפנימי אין עוד בית, אפשר לעשות לחי, ואם יש עוד בית, צריך שיוכה את הפת לכולם, ולכן ר' חיים שזיכה לכולם ודאי הועיל. כתב השו"ע העמיד לחי באמצע המבוי, אם יש חצר מהלחי ולחוץ ועשו גם החיצונים לחי לראש המבוי, אוסרים אלו על אלו עד שיערבו יחד. וביאר המשנ"ב טעם הדבר, כיון שדרך המבואות לאחר שתקנו בלחי שמשתתפים יחד, וכיון שהורגלו לערב אסורים להיחלק לחצאין שכל אחד יניח שיתוף בפנ"ע, אלא אוסרים אלו על אלו כמו מבוי

ששכח אחד מן החצרות ולא נשתתף בו. (סי' שס"ג סעי' ל"א, מ"ב ס"ק קכ"ז). נב. ובאמת גם בלא"ה ר' חיים הועיל, דממה נפשך, בזמן שהלחי החיצוני כשר הרי גם הוא מוכן לסמוך עליו, ובזמן שאינו כשר הרי זה כמו שהחיצונים לא עשו לחי, שאז מותר לעשות לחי באמצע, כמ"ש השו"ע שם.

שאלה: ר' שמואל עורר את חבריו לעשות עירוב שכונתי לרחבה שבין הבתים שמשמשת לחניית מכוניות השכנים, ולא לסמוך על העירוב העירוני שיש בו הרבה קולות. קרא לאחיו ר' מרדכי שלומד בכולל עירובין יתיר משנה, שידריך אותו מה צריך לעשות. בפתח החנייה היו שני פתחים, פתח ג' אמות, אח"כ קיר שסוגר ג"כ ג' אמות, ושוב פתח ח' אמות למכוניות. אמר ר' מרדכי שהפתח הקטן הרי יש עומד כפרוץ ומותר, ובפתח הגדול אפשר לעשות לחי [כיון שזה מבוי שאינו מפולש]. למחרת סיפר לחבריו כמה פשוט לעשות את העירוב, אמרו לו חבריו מה אתה סומך על אברך שלומד בכולל, תביא מישוה שעושה עירובים כי יש הרבה פרטים שאינם מפורשים. למשל תמיד אומרים "עומד מרובה", ואיך הוא מתיר כאן פרוץ כעומד, בפרט שיש כאן שני פתחים. וגם מי אמר לו שהלחי צריך להיות בפתח של המכוניות, אולי צריך דוקא בפתח של האנשים. אכן, מה הדין ומדוע (פרט).

תשובה: למעשה אינו כשר, ויש לדון בכך כדלקמן: א. פרוץ כעומד מותר, אבל במקרה זה שפרוץ משני צדדי העומד, צריך עומד מרובה. ב. מקום הלחי הוא בפתח הגדול, אבל אם רוב הנכנסים עוברים בפתח הקטן, לשון השו"ע שיעשה צוה"פ לקטן ולחי בגדול. ובמשנ"ב כתב שצ"ל שצוה"פ בגדול ולחי בקטן. כתב השו"ע, במבוי רחב כ' אמה שירחיק שתי אמות מהכותל ויעשה פס רחב ג' אמות, וביאר המשנ"ב שאע"פ שבעלמא קי"ל פרוץ כעומד מותר (סי' שס"ב ט"ו), שאני הכא שהוא פרוץ גם מצד השני, ובכגון זה אם הם שוים אמרינן אתי איראי דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה. וכתב השו"ע שצריך ליהרר דלא לשבוק פתחא רבא ועייל בוזא, שאם עשה כן [שאנשים עוברים בקטן] בטל תיקון המבוי אא"כ עשה צוה"פ לזוטא. ובמשנ"ב הביא שרע"א תמה הרי נתבטל שם פתח מהגדול, ומה מועיל שעושה צוה"פ לקטן. והנכון כמ"ש בתפארת שמואל שט"ס הוא, וצ"ל צוה"פ לרבא [לגדול], דהשתא לא יתבטל ממנו שם פתח אף אם ילכו בו. (סי' שס"ג סעי' ל"ה, מ"ב ס"ק ק"נ).

שאלה: בשכונה חרדית במרכז הארץ התארגנו הרבה אברכים להוסיף ולשפר את העירוב בעשיית שערים בשתי הכניסות לשכונה, כמבואר בשו"ע שאין מערבים רשות הרבים אלא בדלתות. ר' מרדכי שהתמנה לטפל בענין התייעץ איזה שערים לעשות, האם צריך שערים חזקים שאפשר לנעול אותם כל לילה, או מספיק משהו פשוט יותר. חבריו שלמד עירובין אמר לו שצריך לנעול אותם כל לילה, ואם לא כן נשאר אסור, וחייבים שערים חזקים. אבל כמה אברכים ששמעו על התכנית התערבו שהם ראו בכניסה לירושלים שעשו שער בשביל העירוב, ואף פעם לא נועלים אותו. מכיון שמדובר בכספי האברכים, פנה ר' מרדכי לרבנים שיכריעו מה מחויבים לעשות. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לפי הכרעת השו"ע והמשנ"ב צריך שיהיו ננעלות בלילה, ואם לא ננעלות המטלטל חייב חטאת [לשיטות שהרחובות רה"ד]. כתב השו"ע רשות הרבים עצמה אינה ניתרת אלא בדלתות, והוא שננעלות בלילה. ויש אומרים אע"פ שאין ננעלות אבל צריך שיהיו ראיות לינעל וכו'. וכתב המשנ"ב שמוזה שהעתיק המחבר דעה הראשונה בסתמא, ודעה השניה בשם יש אומרים, משמע שדעתו כדעה הראשונה. ובשער הציון כתב, עיין בדרכי משה [שסובר שמספיק ראיות להינעל], וכאן לא הגיה אדברי המחבר, משמע דחזר מזה וסובר שצריך שיהיו ננעלות. ובביאור הלכה כתב שאם לא היו ננעלות, וכל שכן בצוה"פ לבד, חייב חטאת לדעה זו, דאתו רבים ומבטלי מחיצתא (שו"ע סי' שס"ד סעי' א', מ"ב סק"ח, שעה"צ סק"ט, בה"ל ד"ה והוא).

שאלה: ר' יעקב ור' יהודה גרים בשני בנינים בחצר אחת, ובאמצע החצר בין הבנינים עובר שביל קטן, שהרבה תושבים משתמשים בו למעבר מרחוב א' לרחוב ב' שהם שני רה"ד. האברכים רצו לערב ביניהם על מנת שהילדים המשחקים במקום יוכלו לטלטל בשבת מזה לזה, ועשו שני "פסים" בתוך השביל בכניסה וביציאה. בשבת בא השכן וטען שזה לא מועיל, כיון שהשביל מפולש, וצריך צורת הפתח מכאן, ולחי או קורה מכאן. לעומתו טענו האברכים שהם לא עשו לחי אלא פסים, וזה מועיל גם במפולש. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אם השביל שבחצר מוגדר כמבוי, צודק השכן שצריך צוה"פ מצד אחד. אבל אם השביל מוגדר כחלק מהחצר, אפשר לעשות פסים משני הצדדים. כתב השו"ע, מבוי המפולש בשני ראשיו לרה"ד, או צד אחד לרה"ד וצדו השני לכרמלית, הגה, או שני ראשיו פתוחין לכרמלית, צריך צורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן. וביאר המשנ"ב, שע"י הצוה"פ נעשה כסתום במחיצה מהצד ההוא, והרי הוא כמבוי סתום משלשה צדדים, וסגי בצד השני בלחי או קורה. וכתב הרמ"א דכל זה כשיש לו נתיבים של דין מבוי (כמבואר בסי' שס"ג סכ"ו), אבל אם אינו רק כחצר, צריך תיקון חצר משני צדדיו. וביאר המשנ"ב שבכה"ג אפילו רבים נכנסים דרך אותו החצר לרה"ד, א"צ אלא תיקון חצר משני צדדים, דהיינו מכל צד שני פסים, או פס רחב ד' טפחים (שו"ע סי' שס"ד סעי' א', מ"ב ס"ק ב' ד').

שאלה: ר' נתן הגיע לשכונה בירושלים, ובירר אצל האחראי על העירוב האם העירוב כשר גם לספרדים, שצריכים להחמיר שיש רשות הרבים בזמן הזה. אמר לו האחראי שהוא לא טוב גם לאשכנזים, כי גם הם צריכים להחמיר בזה. שאל ר' נתן א"כ למה אתה עושה עירוב. השיב האחראי שכיון שלמעשה אנשים מטלטלים, הוא לא מוחה בהם, ודואג להצילם לפחות לשיטות המתירות שאין רה"ד בזה"ה. ר' נתן ראה בשבת אברכים מטלטלים, ועל כן החליט שאם כולם מטלטלים בודאי שמוותר לטלטל, וכנראה שהאחראי לא יודע נכון. האחראי פגש אותו מטלטל, ושאלו אם אני לא נאמן לומר שצריך להחמיר, איך אני נאמן לומר שיש עירוב כלל. ר' נתן נבוכ והבין שאי אפשר סתם לתפוס קולא מכאן ומכאן. והחליט לברר את הדין, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: האחראי אמר נכון שאין למחות ביד המקילים, אבל לשואלים צריך לומר את הכרעת המשנ"ב שבעל נפש יחמיר לעצמו, כי יש בזה גררא דחיוב חטאת. כתב המשנ"ב, והנה מדברי השו"ע מוכח שאין מערבין אלא בדלתות, ובעיירות שלנו שמנהג העולם לתקן עי"י צוה"פ וכו', על כרחך סומכים על הי"א דרה"ד לא הוי אא"כ שישים ריבוא בוקעים בו וזה אין מצוי. אמנם באמת הרבה ראשונים חולקים על הי"א הנ"ל, כמ"ש בסי' שמ"ה, ועל כן אף דאין למחות לאחרים הנוהגים להקל שכן נהגו מעולם ע"פ דעת הפוסקים המקילים בזה, מ"מ כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לטלטל. ועיין בביאור הלכה שהביא צד שסמכו בצירוף שיטת הרמב"ם שהפסול של צוה"פ בכה"ג הוא מדרבנן, ומ"מ סיים שבעל נפש יחמיר לעצמו, כי הרבה חולקים על הרמב"ם ועל הי"א דשישים ריבוא, ויש בזה גררא דחיוב חטאת, וכ"כ בספר בית מאיר ע"ש (סי' שס"ד סעי' ב', מ"ב סק"ח, בה"ל ד"ה ואחר).

שאלה: ר' יהושע האחראי על העירוב, עבר ביום שישו על הגדרות שברחוב בסוף השכונה המשמשות לעירוב, וגילה שהילדים החלו לעבור מעל הגדר וכופפו אותה לגמרי, עד שגם אנשים החלו להשתמש בזה למעבר. הוא התחבט האם זה פוסל, כיון שבדרך כלל אומרים עומד מרובה על הפרוץ, אבל שמה שאנשים עוברים, זה כמו מחיצה תלויה שהגדים עוברים תחתיה ופוסלים אותה. מצד שני זה לא רה"ד ואין על זה את הכלל "אתו רבים ומבטלי מחיצתא". אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: יש להחמיר שהפירצה אוסרת, כדן פירצת מבוי שהרבים בוקעים בה. כתב השו"ע, נפרץ מצידו שלא כלפי ראשו, שיעורו בי [אמות] אפילו לא נשתייר מן הכותל ביסוד כלום, והוא שלא בקעי בה רבים, אבל בקעי בה רבים אפילו לא נפרץ רק ד"ט צריך לתקנו שם. וכתב המשנ"ב שהמג"א מסתפק כיון שלענין חצר מבואר בסעי' ג' שאין חסרון שבקעי רבים, והרי הרמ"א כתב (בסי' שס"ג סכ"ו) שהרחובות שלנו הם כחצרות, א"כ גם לענין זה יהיה דין חצר, אבל סיים דיש להחמיר. ועיין בספר בית מאיר שהאר"ך בזה, וסיים שמדינא נוהגים כל אלו הדינים במבואות שלנו. (סי' שס"ה סעי' ב', מ"ב סק"י).

שאלה: ר' משה עשה עירוב לחצר שלו, וזכה פת ואמר לבני ביתו שאפשר לטלטל בחצר. השכן שלו שמע על כך ושאל אותו הרי יש לחצר שלנו שתי פירצות, אחד לרחוב שבמזרח ואחד לרחוב שבמערב, והן זה כנגד זה, א"כ הן פירצות מפולשות ולא מועיל שהעומד מרובה, והן פוסלות את ההיקף. אמר לו ר' משה שאינו צודק, כי אם יש עומד מרובה זה כשר גם אם זה כנגד זה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: בחצר הדין שגם פירצות מפולשות אינן אוסרות [כשיש עומד מרובה]. ושונה ממבוי המפולש שצריך תיקון. כתב השו"ע, מבוי שנפרץ במלואו לחצר, ונפרץ החצר מצד השני לרה"ד וכו', החצר מותר אפילו נפרץ נגד פירצת המבוי, ואפילו בקעי בה רבים, ובלבד שלא יהא יותר מעשר [כדיני עומד מרובה]. וביאר המשנ"ב שאף דלגבי מבוי חשבינן ליה כמפולש לרה"ד, מ"מ לענין חצר לא מחמירנן בזה, וכן לא משגיחין בבקעי רבים (סי' שס"ה סעי' ג', מ"ב ס"ק ט"ז י"ז).

שאלה: גברת כהן הלכה עם הילדים לטייל בשבת קודש אחה"צ, וכשיצאה שאלה ובדקה עד היכן העירוב המהודר שחוצה את הגינה. כשהגיעה ליגנה ראתה שנשאר רק ספסל אחד פנוי, אלא שאותו ספסל היה חצוי מעבר לחוט של העירוב. הגברת מצאה הזדמנות ללמד את הילדים איך נזהרים לא לטלטל מחוץ לעירוב המהודר, הם ישבו דוקא שם עד מקום החוט, ונזהרו שלא להוציא את הממתקים והכדור מחוץ לחצי הספסל. לאחר מכן הסתפקה הגברת האם היתה צריכה להסתלק משם שמה היא תיכשל ותוציא מחוץ לעירוב, או שמה כיון שהיא יודעת ונזהרת אינה צריכה לחשוש, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: בצורות הפתח שלנו שהחוט גבוה הרבה, יש להימנע מלטלטל תחת מקום הצוה"פ. כתב השו"ע, אע"פ שמוותר להשתמש תחת הקורה, לא ישב אדם בראש המבוי וחפץ בידו, שמה יתגלגל החפץ מידו לרה"ד ויביאנו אליו, כיון שאין היכר בינו לרה"ד. וכתב המשנ"ב שאפשר כשיש צוה"פ מותר, דמקרי היכרא, ומיהו בצוה"פ שלנו שגבוה מאוד בודאי אסור, דלית היכרא, ואפילו אם המבוי סמוך לכרמלית שזה רק דרבנן אסור, דשכיחא לאיתשולי (סי' שס"ה סעי' ה', מ"ב ס"ק כ"ט). [נב. אמנם יתכן שבגינה היתה צוה"פ נמוכה, ולא התבאר מהו השיעור. ועוד י"ל שכיון שכשנזהרה ממילא ישבה מעט לפנים מהצוה"פ, וי"א שהאסור נאמר רק תחת הצוה"פ].

שאלה: בשכונה בדרום עשו היקף עירוב שכונתי, אבל בעשיית השכירות התעוררה בעיה מאחר שמומרו אחד לא הסכים בשום אופן להשכיר רשותו, ושום פתרון לא הועיל. בליט ברירה חילקו את העירוב לשניים, ובקטע שבו היה המומר נזהרו שלא לטלטל שום חפץ שהיה בבית בתחילת השבת. בתפילת שחרית של שבת קודש נכנס אברך לביהכ"ס וביקש להודיע לציבור שלא יטלטלו, כי אירעה שריפה בליל שבת, והחוט שמפריד בין החלקים נקרע. הגבאי עצר אותו ואמר שהוא למד שעירוב שחל בתחילת שבת מועיל לכל השבת. לעומתו טען האברך שאם נקרע החוט זה אומר שאין מחיצות, וע"ז לא אומרים שבת שהותרה הותרה. החל ויכוח בין המתפללים, ופנו לרב שיכריע ביניהם. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: במקרה זה אומרים הואיל והותרה הותרה, כיון שרק המחיצות המבדילות מהמומר נפרצו, ועדיין יש את ההיקף הגדול שמקיף אותם. כתב השו"ע, מכיו שניטלו קורותיו או לחייו בשבת, אע"פ שהותר למקצת שבת אסור משם ואילך, בין פתוח לרה"ר ובין פתוח לכרמלית, ויש מי שאומר דהני מילי בעיר שאינה מוקפת חומה, אבל בעיר מוקפת חומה מותר. וביאר המשנ"ב שכשיש חומה כל העיר היא רה"י גמור, ותיקון המבוי הוא רק לסלק דיורי הנכרי מעליהם, ולכן אף כשנסתר התיקון הוי כמו חצרות שלא עירבו ונפל כותל המפסיק ביניהם, דאמרינן שבת הואיל והותרה הותרה, משום שמחיצות החיצונות קיימות. (סי' שס"ה סעי' ז', מ"ב ס"ק ל"ג).

שאלה: בליל שבת פרשת ויחי הודיעו בבית הכנסת, שבעקבות השלג הכבד נקרעו שני חוטים בעירוב לפני כניסת שבת, ולא עלה בידי האחראים לתקנם, על כן אסור להוציא (ולטלטל) מהבתים כלל. המתפללים פנו לבתיהם להודיע לבני הבית שימנעו מלהוציא שום חפץ. כשהודיע ר' נחום לבני הבית שאלו אותו האם נאסר גם לטלטל משכן לשכן בתוך הבנין. הוא הרהר ואמר הרי בכניסה לבנין יש דלת וקירות, והיא רשות היחיד גמורה, אי"כ אין בעיה לטלטל. שאל אותו בנו, שמדברי הגבאי שהכריז שלא להוציא מהבתים, משמע שגם מהדירות לא להוציא. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור לטלטל בין השכנים ברוב הבנינים, והטעם משום שאין בהם פת משותפת שהונחה לעירוב חצרות, כיון שהרחוב האסור בטלטול מפסיק בין הבתים, לפת שהניח האחראי, ולא חל עירוב חצרות בין השכנים. כתב השו"ע מכיו שנסתתפו בו, ונשברה הקורה, אותה חצר שהעירוב מונח בו וחצרות הפתוחות לו מותרות, אבל חצרות שאין פתוחות לאותה חצר אסורות. וביאר המשנ"ב כי אין להם פת עירוב אצלם, ואין להם אפשרות להביאו דרך המבוי כיון שנשברה הקורה. וכתב שצריך להזהיר במקומות שיש שם לחי או קורה או צוה"פ, ונשבר התיקון באותו מבוי של ביהכ"ס שמונח שם העירוב, אם נשבר בחול, שלא יטלטלו שוב בכל המבואות, אפילו יש להם תיקון בפנ"ע וכו'. (סי' שס"ה סעי' ח', מ"ב ס"ק ל"ט מ').

שאלה: ר' שלמה שכח בשבת זו להניח פת לעירוב בבנין כהרגלו, והיה צריך להעביר אוכל באותו הבנין לדירת הוריו הזקנים הסמוכה לדירתו. אמר ר' שלמה לאשתו שאין שום פתרון, אלא לקרוא לגוי שיטלטל כפי שהותר לצורך מאכל זקן. לפני יציאת מצא פתרון אחר, הרי חלון המטבח סמוך לחדר שינה של הוריו, ואפשר למסור מזה לזה בלי להוציא לחדר מדרגות, האם זה מותר לכתחילה, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור להוציא מבית לבית, אפילו שאינו מוציא לחצר של שניהם. כתב השו"ע חצר שהרבה בתים פתוחים לתוכה אסור חכמים לטלטל מבתיהם לחצר, עד שיערבו. וכתב המשנ"ב דה"ה מבית לבית בתוך החצר או בתוך המבוי, ובשעה"צ כתב שזה פשוט, שאפילו הן סמוכים ממש זה לזה ורק פתח ביניהם אסור. ועיין בבה"ל לקמן (סי' ש"ע ס"ג ד"ה או) שהסכמו שהעיקר כשיטה זו, דגם מבית לבית בלחוד אסור. (סי' שס"ו סעי' א', מ"ב ס"ק"ב, שעה"צ ס"ק"א ב').

שאלה: הרב יונתן מחשובי האברכים הינו בעל תשובה, שמשפחתו המורחבת עדיין לא זכתה לכך. המשפחה עשתה שמחה משפחתית ושכרה לעצמה את כל בית הארחה שהוא עצמו מוקף בגדר גבוהה עם שער. מקום הסעודה היה בחצר הפתוחה, ונתנו לר' יונתן חדר פרטי שיביא לו את האוכל שלו ויאכל שם. לאחר הסעודה שלו, יצא עם התינוק לחצר לשבת עם משפחתו, ולפתע תפס את עצמו שלא עשה עירוב עם פת, והרי יש כאן שני מקומות של ישראלים, הוא אוכל בחדר, והם בחצר [ההי רק מקום האכילה קובע]. בתום ארוחתם הוא לא ידע אם מותר לו להכניס את התינוק לחדרו, והמתין בחוץ עד שמישהו מעצמו הכניס את התינוק לחדר, והמתין לשחרית שיוכל לשאול את הרב שבישוב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אינו צריך לערב כיון שאלו שאוכלים בחצר אינם אוסרים. כתב הרמ"א, בתים שבספינה צריכים עירוב, וביאר המשנ"ב שלא גרע מיושבי האהלים שצריכים עירובי חצרות. ועיין במג"א וא"ר שדוקא כשיש בה איזה בתים השייכים לישראלים, אבל אם אין בספינה רק בית אחד, ושאר האנשים שוכנים בספינה עצמה [על הסיפון], אי"צ עירוב כלל, ומותר להוציא מן הבית לספינה. ועיין בבה"ל שהאריך בזה, והסיק כן להלכה. (סי' שס"ו סעי' ב', מ"ב ס"ק"ג).

שאלה: בשבת ערב ל"ג בעומר יש הרבה אורחים במיור, וחלקם שוכנים באהלים מבד המצויים כיום. שני משפחות ובהם עשרה נפשות, הקימו את האהלים [שיש בהם ד' על ד' אמות] מחוץ למושב, וגיילו שהם מחוץ לעירוב הכללי, ואינם יכולים לטלטל כלל, אפילו מאהל אחד למשנהו. הזדרזו וקשרו חוטים ולחיים והקיפו את שני האהלים יחד. כשהתחילו סעודת שבת עורר אחד מהם ששכחו לזכות פת ביניהם, ושוב אסורים לטלטל מזה לזה. אמר לו חבירו הרי אין לנו בעלות על המקום, זה גם לא בית אלא אהל ואינו אוסר. בתוך הסעודה הלכו שניהם לבית הכנסת לבדוק את הדין במשנ"ב, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: בשו"ע כתב שאהלים צריכים עירוב, אבל הבה"ל האריך שרק אהל קבוע צריך עירוב, אבל אהל עראי לא. כתב השו"ע, יושבי אהלים או סוכות או מחנה שהקיפוהו מחיצה, אין מטלטלין מאהל לאהל עד שיערבו כולם, אבל שיירה שהקיפוה מחיצה אי"צ לערב. ובה"ל הביא שבמ"מ משמע שהחילוק שבמחנה חונים ימים רבים ולכן אוסרים, ושיירה רק ליום אחד מפני השבת. והבה"ל האריך שאפילו חונים לכמה ימים נחשב דירה עראית ואינם אוסרים בסוכות ואהלים [אמנם צריך היקף מחיצות ביניהם, שלא יהא כרמלית]. (שו"ע סי' שס"ו ס"ב, בה"ל ד"ה אבל).

שאלה: בשכונה חרדית בטבריה עשו עירוב חצרות לחצר של בית הרב בלבד, והרב הניח את פת העירוב בביתו. כעבור חצי שנה עשו שיפוצים בבית הרב, והוציאו את הרהיטים שבמטבח למרפסת הפונה לחצר. בשבת בבוקר כשהרב ישב ולמד בביהכ"ס עד לתפילת שחרית, עוררה הרבנית שאלה הלכתית ושאלה את בנה הגדול, מאחר ופת העירוב נמצאת עכשיו במרפסת הפתוחה לחצר, האם זה מועיל לעירוב, אמר לה בנה שהמרפסת היא חלק מהבית, שהרי דרכה יש כניסה לבית, וגם בקיץ אוכלים שם לעיתים קרובות. הרבנית בכל זאת חששה ואמרה לו שישאל את אבא בביהכ"ז האם זה מועיל. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: עירוב חצרות שמונח במרפסת אינו מועיל. כתב השו"ע ואין מניחים אותו בחצר, אלא בבית שראוי לדירה, לאפוקי בית שער אכסדרה ומרפסת. וביאר המשנ"ב שמרפסת הוא מקום גבוה בחצר ובו מדרגות שעולים בהם לעליות, וזה המקום גבוה מוקף בבנין ודרים בו (סי' שס"ו סעי' ג', מ"ב ס"ק כ"ב). [ג.ב. אם העירוב שעשה הרב מונח גם לשם שיתוף, אפשר להניחו בחצר לשיטת הרמ"א].

שאלה: בבית הרב שמעון היו מניחים פת לעירוב, ועמד שם כל השנה. לאחר פטירת הרב ביקש אחד הגבירים להעביר את הפת לביתו, כדי שיזכה בזכות זו, ואף הציע תשלום על כך. הגבאי של הקהילה היה בעד הענין, כדי שיכנס סכום הגון לקופת הקהילה, אבל כמה אברכים טענו שיש זכות למשפחתו של הרב להמשיך במצוה זו. לעומתם טען הגבאי שהמצוה ניתנה לרב, וכעת הרב נפטר ואפשר להעביר אותה. הויכוח התפתח יותר, ובני הקהילה החליטו לפנות לת"ח שיכריע בדבר, האם לטובת הקהילה ניתן להעביר את הפת לאחר פטירת הרב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אין להעביר את הפת, ולא משום חזקה, אלא מפני החשד. כתב השו"ע, ואם רגילים תמיד להניחו בבית ידוע, אין להם לשנותו וליתנו בבית אחר. ובמשנ"ב הוסיף ואפילו מת הבעה"ב, ואפילו השני נותן מעות לבני החצר להניח בביתו, ואפילו הוא ת"ח והראשון ע"ה. והטעם מפני דרכי שלום והיינו חשד, לרש"י החשש שהנכנסים לאותו בית ולא יראו שם את העירוב, יחשדו את בני החצר שמטלטלים בלי עירוב. [הוסיף בשעה"צ שעי"ז יבואו לידי מחלוקת], ולתוס' יחשדו את בעה"ב שגונב פת מן העירוב, ולכך הוציאו ממנו ונתנו בבית אחר, ומתוך כך יבואו לידי מחלוקת (שו"ע סי' שס"ו ס"ג, מ"ב ס"ק כ"ו, שעה"צ ס"ק י"ח).

שאלה: ר' מרדכי עשה עירוב חצרות פרטי בבנין, וכשביקש מאחד השכנים שיגביה את הפת ויקנה לשאר הדיירים שאל אותו השכן היכן אתה מניח את הפת, אמר לו שמניח אותה במטבח שרחבו היה מטר וחצי. התפלא השכן שהרי אין בו ד' אמות. אמר ר' מרדכי שאמנם רוחב החדר פחות מד' אמות, אבל האורך שלו משלים את הרוחב, ובסה"כ יש שטח של ט"ז אמות מרובעים, ובלא"ה הרי הבית שלו זה כל הדירה, ויש בה הרבה יותר מד' על ד' אמות. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לכתחילה יניח בחדר אחד שגם רחבו וגם ארכו ד' אמות, מפני שהדין של חדר צר וארוך הוא מחלוקת, ובדין של חדר קטן בדירה גדולה הסתפק הבה"ל. כתב השו"ע, וצריך שיהא בו ד"א על ד"א. ובמשנ"ב כתב, שאם הוא רחב יותר מד', אלא שהוא קצר בארכו, ויש בו לרבע ד' על ד', יש דיעות בין הפוסקים, ולפיכך מן הנכון להניח לכתחילה בבית אחר יותר גדול. ובה"ל הביא שהתו"ש כתב שאפשר להניח בחדר קטן בתוך חדר גדול, דאמרינן סלק את ההיקף הקטן כמי שאינו. אבל הבה"ל צידד שלא אומרים כמי שאינו, דסוף סוף אין ראוי לדור בחדר קטן, וסיים שצ"ע למעשה. (סי' שס"ו סעי' ד', מ"ב ס"ק כ"ב, בה"ל ד"ה ד"א).

שאלה: אחרי שנולד לר' אפרים תינוק קטן, הוא התחיל לעשות עירוב לחומרא בבנין שלו. נשאר לו שני קופסאות מצות שבכל אחת נשארו רק כמה מצות, וביחוד היה בהם שיעור, הוא זיכה אותם לשכנים ע"י שכנו, והניח אותם בחדר ד' אמות על ד' אמות. באותה שבת בא אביו לבקר, ואפרים ליבן איתו את ההלכות של העירוב. לפתע אביו עורר שהעירוב מונח בתוך שני כלים, ואינו מועיל. ר' אפרים ענה לו בכבוד הראוי, שלכאורה הרי הטעם הוא משום איבה, שמא השכנים חילקו עצמם זה

מזה, וכאן אני נתתי את הכל ולא שייך החשש שהשכנים יריבו ע"ז. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מסברא היה ראוי שיועיל, אבל מסתימת הפוסקים משמע שאינו מועיל, משום לא פלוג, וצ"ע. כתב השו"ע, צריך ליתן כל העירוב בכלי אחד, ואם חלקו ונתנו בשני כלים אינו עירוב. וביאר המשנ"ב שהרי עירוב שמו, ואם מניחו בשני כלים נראים מחולקים זה מזה. ונראה לכאורה שדוקא אם כל אחד נותן חלק בעירוב, אבל אם אחד מזכה בעד כולם יכול ליתנו בשני כלים, אכן מדלא הזכירו הפוסקים דבר זה, משמע דס"ל דלא פלוג רבנן במילתייהו, וצ"ע. (סי' שס"ו סעי' ד', מ"ב ס"ק ל"א).

שאלה: בשבת חוה"מ פסח הניח ר' יוחנן עירוב ממצות יד במשקל 400 גרם [כפי השיעור לכתחילה], כדי שיועיל גם למחמירים שלא לאכול מצות מכונה בשביעי של פסח. פתח ר' יוחנן את חבילת המצות כדי לאכול מהן, והנה הוא רואה שמרוב הטלטולים שהיו בזיכוי המצות ובהנחתן, נשברו כמעט כל המצות. לר' יוחנן לא היו חוטרים מצות, אבל הצטער שהעירוב לא היה כשר, שהרי הוא למד בגמרא שאין מערבים בפרוסה. בצר לו פנה לחבירו ושאלו האם יש מכשיידם בדיעבד. וחבירו השיב שהוא היה מערב תקופה ארוכה בלחם פרוס המונח במקפיא, ולא חשב על הבעיה הזו. יחד פנו בזריזות לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: כיון שבמקרים אלו האחד זיכה משלו, מותר לערב בפרוסה, כי לא שייך החשש לאיבה. כתב השו"ע אין מערבין בפרוסה אפילו היא גדולה הרבה. ואם אחד מזכה לכולם, יכול לערב בפרוסה. וביאר המשנ"ב שהטעם שאין מערבים בפרוסה, משום איבה, שמא יבואו לידי מחלוקת שיאמר אני נותן שלימה ואתה נותן פרוסה. ואפילו אם ירצו, חיישינן שיחזור הדבר לקלוקלו. אבל במזכה משלו לכולם, לא שייך כלל משום איבה. [אבל אילו היה גובה מכולם, היה פסול למרות שבסה"כ יש את כל המצה והלחם השלמים, כמבואר בשו"ע שם שצריך לחברם בקיסם]. (סי' שס"ו סעי' ו', מ"ב ס"ק ל"ז מ"ו).

שאלה: ר' נח זיכה לעירוב חצרות את שתי החלות של השבת. מיד לאחר הדלקת הנרות דפק השכן וסיפר שהיה אמור ללכת לאכול בשמחה משפחתית, אבל הוא קיבל כאב ראש נורא ומוכרח להישאר בבית, ושאל אם יש לו לתת חלה או לחמניה. אמר ר' נח שיש לו רק שתי חלות מצומצמות, אבל ודאי לשכן ממול יש ברווח ותוכל לקבל ממנו. כעבור חצי שעה הוא תפס שזוהו אינו שריב לתת מהחלות של העירוב, הוא פסל את העירוב. הוא רץ עם החלה לשכן ואמר לו קח חתיכה, זה שלך. השכן אמר שכבר קיבל מהשכנים שתי לחמניות ואינו צריך עוד. התחבט ר' נח האם העירוב שלו חל, כיון שהקפיד לא לתת מהם, או שמא כיון שזה היה לאחר קבלת שבת, זה כבר לא פוסל אחרי שהעירוב חל. ופנה לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: מכיון שהקפיד לא חל העירוב, ואף אחרי קבלת שבת כל זמן בין השמשות אסור שיקפיד, כיון שעירוב צריך שיהיו שותפות נוחה בפת ללא הקפדה. כתב השו"ע, צריך שלא יקפיד שום אחד מהם על עירובו אם יאכלנו חבירו, ואם מקפיד אינו עירוב. לכן צריך ליהרר שלא לערב בדבר שתיקן לצורך השבת. וביאר המשנ"ב דעירוב שמו, שיהיו מעורבין ומרוצין בו שלא ימחה אחד בחבירו, ויהיה שותפות נוחה ועריבה. וה"ה כשאחד מזכה לכולם. ואמנם אם פועל בעצמו בפירוש שאם ירצה אחד מבני העיר ששייכים להעירוב לאכול ממנו, שלא יקפיד עליו, מסתברא דמותר לערב בו. ובביאור הלכה כתב דהיינו דוקא אם בא לבקש בערב שבת או בזמן שחל קניית העירוב דהיינו בין השמשות בטל העירוב, אבל אם השכן בא בשבת ולא רצה ליתן לא בטל, כיון שכבר חל. (סי' שס"ו סעי' ה', מ"ב ס"ק ל"ד ל"ה ל"ו, בה"ל ד"ה ואם). [ג.ב. יש לדון אילו היה רץ לפני סוף בין השמשות, האם יחזור ויחול העירוב, או שמא כיון שהקפיד בטל הזיכוי, וצריך לזכות או להניח מחדש].

שאלה: ר' חיים היה רגיש לאכילת דגן, ולכן דרכו היה לאכול מאפה ממזינים אחרים. בשבת האחרונה הוא התארח בבית הארחה ורצה לעשות עירוב, אולם לא היה לו פת ממש לערב איתה, אלא רק פת מאורז, ופת מקמח תירס. הסתפק ר' חיים האם כיון שאצלו זה כל מאכלו, הוא יכול לערב עליה עירוב חצרות. השעה היתה קרובה לשבת, והוא מיהר להתקשר לבנו שהיה ת"ח, שיפסוק לו את ההלכה, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: בפת מאורז ותיירס הוא יכול לערב. כתב השו"ע, מערבין בפת אורז ועדשים, אבל לא בפת דוחן. וביאר המשנ"ב, שפת אורז ועדשים דרך העולם לאפותו ולאכלו, משא"כ בדוחן. ובה"ל כתב שה"ה בפת טאטאקי [כוסמת שאינה מחמשת מיני דגן] ובפת טערקעס"י וויץ [שהיא פת תירס]. (סי' שס"ו סעי' ח', מ"ב ס"ק מ"ז, בה"ל ד"ה בפת).

שאלה: באחת הישיבות בירושלים היו שני בנינים, מוקפים בגדר כשרה לעירוב, והיו שם שני חדרי אוכל נפרדים. אחד הבחורים שנבחן על הלכות עירובין התעורר לשאול שאסור בכל זאת לטלטל, משום שצריך לזכות גם פת, כיון שיש כאן שני מקומות אכילה [וראש הישיבה לא נמצא בשבת במתחם]. פנה לאחד האברכים והוא השיב לו שבאמת צריך עירוב, אבל הפת שבמטבח הרי מיועדת לכולם, ואפשר לקחת ממנה כבר מלפני שבת, אי"כ ממילא היא פת העירוב. לעומתו טען הבחור שהחלות ניתנות מחשבונו הפרטי של נדיב אלמוני, והוא לא זיכה לבחורים. אכן, מה הדין ומדוע.

למד את הלכות עירובין והחל לעשות חשבון אם זה מספיק, אם כנגד כל משפחה צריך כגורגרת, אם כן אין בלחמניה ששה גורגרת, אבל הוא הסתפק, דאפשר שהדוד ובנו ואשתו שאוכלים משלו אינם צריכים עירוב, או שמא כיון שאוכלים בבית שלהם צריכים גם הם חלק בעירוב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: הבן ואשתו לא צריכים עירוב, כיון שמקבלים פרס מאביו, אבל הדוד צריך חלק בעירוב, כיון שהיתר זה נאמר רק בן או אשה או עבד, ולא במפרנס את חבירו. כתב השו"ע האחים שאוכלים בבית אביהם וישנים בבתיהם אינם אוסרים, ואם נותן להם פרס ואוכלים בבתיהם אוסרים. והני מילי כשנותנים בני שאר החצר עירובן במקום אחר, אבל אם היו שאר בני החצר נותנים העירוב באחד מבתים אלו וכו', אינם צריכים לערב. וכתב המשנ"ב, דהיינו שמניחים הפת אצל האב או אצל האחים, האב מחברן ומצרפן. ודוקא באלו [בנים, נשים ועבדים], אבל באדם דעלמא המקבל פרס מחבירו, אינו מועיל כלל (סי' ש"ע סעי' ה', מ"ב ס"ק מ"ו מ"ז נ').

שאלה: לר' יהושע המתגורר בבנין דו קומתי, הוא גר בקומה השניה ועוד שכן אחד בקומה מתחת, נולד בן למז"ט והוא מתארח לשבועיים אצל חמיו הגר ברחוב המקביל, עד שהיולדת תחזור לכוחותיה. לבל שבת בתוך כדי סעודה, הוא תפס שיתכן ששכנו יטלטל באיסור, כי הפת של העירוב בינו לבין שכנו (כאמור, היחיד בבנין) מונחת בביתו, ואינה מועילה, משום שאי אפשר להביא לשם מפתח לפתוח את הדירה, כיון שאין עירוב ברחובות. הוא פנה לחמיו וביקש רשות ללכת באמצע הסעודה, להודיע לשכנו שלא יטלטל. אבל כאן התעורר ויכוח, גיסו אמר שאינו צריך ללכת, כיון שהשכן נשאר לבד בבנין, ואין מי שיאסור עליו. ור' יהושע טען שכיון שהוא נמצא באותה עיר במרחק של רחוב אחד, הוא אוסר. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: ר' יהושע אינו אוסר, כיון שיהודי שהסיה דעתו מלבוא לגור בדירתו בשבת, אינו אוסר. כתב השו"ע, אחד מבני חצר שהניח ביתו והלך ושבת בחצר אחרת, אפילו היתה סמוכה לחצרו, אם הסיח מליבו ואין דעתו לחזור לביתו בשבת הרי זה אינו אוסר עליהם. וביאר המשנ"ב הטעם, דדירה בלא בעלים לא שמה דירה, ואינה אוסרת בחצר, אף שלא נתנה חלק בעירוב. (סי' שע"א סעי' א', מ"ב סק"א).

שאלה: ר' נחמן יחד עם שלושת שכניו לבנין, קנו חבילת מצות והניחו אותה לעירוב בביתו של ר' נחמן. כעבור שנה בערב שבת, בדק ר' נחמן את המצות, והנה הם התלעו ולא ראויים לאכילה. לא היה לו פנאי לבקש מהם כסף וללכת לצרכניה לקנות מצות, אלא קנה חלה במאפיה הסמוכה, מתוך מחשבה שהם יתרוצו לשלם לו עליה, זיכה לכולם והניח אותה לעירוב. זמן קצר לפני הדלקת נרות שבת, החל להסתפק שמא היה צריך להודיע להם ולשאול אותם, כיון שכלה מין הראשון והוא הניח מין אחר, הרי זה עירוב חדש. מכיון שעדיין לא שקעה חמה והיה מספיק להודיעם, הוא מיהר למצוא את הדין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אינו צריך להודיע, לפי הכרעת השו"ע שהמזכה משלו אינו צריך להודיע. ועוד משום שהם גרים בבנין ובחצר אחת, וכל הדין להודיע הוא בבית הפתוח לשתי חצרות. כתב השו"ע, עירבו ואח"כ נתקלקל העירוב, ובא אחד מבני החצר לחזור ולתקנו וכו'. ואם בא לערב ממין אחר, אם כלה הראשון צריך להודיע להם אם מערב משלהם. ואם משלו, אין צריך להודיעם כלל. וכתב הבה"ל שהשו"ע העתיק לשון הטור, וכ"ד רש"י ורבינו יהונתן, אבל דעת הר"ח והרמב"ם אינו כן, אלא בבית הפתוח לב' חצרות צריך להודיע בכל גווניו, וכ"מ בעבוה"ק להרשב"א. ומ"מ לדינא אין לזוז מדברי השו"ע, מאחר שהרבה פוסקים מקילים אפילו במערב משלהם, לדין שיכול לערב עם שתי החצרות, ועכ"פ במערב משלו מותר. ועוד כתב המשנ"ב, שדוקא בבית הפתוח לשתי חצרות, דלא ידעינן בהי ניחא ליה, אבל בפתוח לחצר אחד זכות הוא לו וא"צ דעתו. (סי' שס"ח סעי' א', מ"ב סק"ד, בה"ל ד"ה ואם).

שאלה: ר' אליהו זיכה את מהחלות של שבת לשכנים, והניח אותה לעירוב. בשבת בבוקר רצה לבצוע עליה, וחיפש ולא מצא. התברר שהילדים הקטנים היו רעבים לפני כניסת שבת, ואמא חילקה להם את החלה הזו לפני הדלקת הנרות, ונשאר ממנה רק שיעור כביצה אחת (כשתי גורגרות). ר' אליהו הורה לבני ביתו שלא יטלטלו לחדר מדרגות, בא בנו הגדול ושאל הרי שיעיר עירוב כשר, וכיון שהניחו אותו לשם עירוב, והיה ראוי לברך עליו [אם לא משום שגם אחרים עושים], א"כ חל עליו שם עירוב, ואפילו נשאר כלשהו כשר. אביו התפעל מידיעותיו, אך בכל זאת לא מיהר לקבל דבריו, ופנה לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: העירוב לא חל, כיון שצריך שיהיה קיים בבין השמשות. כתב השו"ע נתמעט משיעורו אחר שנכנס שבת ראשונה ונשתיר בו אפילו כל שהוא, כשר אף לשאר שבתות. וכתב המשנ"ב, דאילו נתמעט קודם שקידש עליו היום, הו"ל כתחילת עירוב, אף שכבר הניחו לשם עירוב (סי' שס"ח סעי' ד', מ"ב סק"ד).

שאלה: הרב מרדכי התמנה לרב של אחת העיירות בצפון, ודאג וטרח הרבה לעשות עירוב לעיר. לקראת השבת הראשונה שהיה ניתן כבר לומר שיש עירוב כשר, לפחות מעיקר הדין, הכינה אשת הרב חלה מיוחדת ויפה. אולם הרב עורר שאלה, האם טוב לעשות כל שבת עירוב חדש עם החלות, ובכך לזכות כל שבוע במצוה. או שמא יש לחוש שמא ישכח

ניטלים בשבת מחמת כובדן או מחמת איסור, אין הדרים בהם אוסרים עליו וכו'. ואם אין הבתים שלו, לא קנייות ולא שכורות, אע"פ שיש לו בהם דברים שאסור לטלטלם, אוסרים זע"ז. וביאר המשנ"ב, שדוקא בבעה"ב אמרינן דבוה נעשה כאורח, אבל אם הם שכנים בחצר וכל אחד יש לו בית בפני עצמו, ואחד יש לו רשות בבית חבירו להניח שם חפציו, והניח שם, לא נעשה הוא כבעה"ב עליו, והשכנגדו כאורח אצלו. (סי' ש"ע סעי' א', מ"ב ס"ק י"ב).

שאלה: בשבת הגדול שחל בערב פסח, רבים התקשו לאכול חמץ בבית נקי לפסח. בני משפחת לוי הלכו לאכול באולם השמחות, בקשו מהמנהל שיעשה להם מחיצות גבוהות מסביב לשולחן, כדי שלא לשבת יחד עם משפחות אחרות, ואכן המנהל פרס וילונות מהתקרה ועד הריצפה. כשהסבו לסעודה, שאל בנם הגדול שאסור להם לטלטל באולם מחוץ למחיצות, שהרי האולם כעת מחולק, והוא כמו שני בתים, שצריכים עירוב ביניהם [כשאינם סומכים על ההיקף של העירוב הכללי, ובאופן שאינם פטורים מצד אורחים]. תמנה שאר האחים שלא שייך לומר שהאולם הוא שני בתים, "תשאל כל ילד והוא יאמר לך שזה בית אחד". אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: האולם כבית אחד, וא"צ עירוב כשמדובר על שטח האולם לעצמו בלבד, כיון שמחיצות ארעיות אינן מחלקות לענין זה, ובפרט ביולונות שנעשו לצניעות. כתב השו"ע, חמש חבורות ששבתו בטרקלין אחד, וחילקוהו במחיצות וכו', אם המחיצות מגיעות לתקרה בתוך ג' טפחים, והיו כל חדר בפניו, אפילו הן של יריעות, אם בני החצר נותנים העירוב באחד משאר בתי החצר צריך וכו', אבל אם נתן העירוב בזה הטרקלין [ג.ב. והיה כשמדובר רק שיהיה עירוב לתוך הטרקלין], א"צ ליתן עירוב כלל, שכולם דרים בבית זה. עוד כתב הרמ"א, וכן אם הרבה בעה"ב אוכלים בחדר אחד כל אחד על שולחנו, אע"פ שכל אחד ישן בחדר בפני עצמו, עירוב אחד לכולם, הואיל ואין מחיצה מפסקת בין מקום אכילתו, הוי כחמשה ששבתו בטרקלין וכו', ואע"פ שפורסין לפעמים וילון לפניהם לצניעות לא מקרי מחיצה, הואיל ולא הוי שם בקביעות. וכתב המשנ"ב, שאם היריעות מתגונדות ברוח בלא"ה אינם מחיצה כלל. (סי' ש"ע סעי' ג', מ"ב ס"ק כ"ג).

שאלה: בבית החולים בתל אביב היתה תפוסה מלאה, והאחיות הוסיפו מיטות בפרחודרים [עם וילון קטן שאין לו דין מחיצה]. באותו בית חולים היתה בעיה לטלטל, כיון שלא עשו שכירות להתיר את רשותם של גוים ומומרים המאושפזים שם [או שנמצאים יותר מל' יום, אם באופנים נוספים שמחוייבים בכך], ולכן נהגו בו כמקום שלא עירבו, שלא להוציא מהחדרים שאוכלים בהם המאושפזים, אבל בפרחודרים ובמפרסות מותר לטלטל ספרים וכסאות [חפצים ששבתו בהם]. בטרם נכנסה שבת הבחין ר' יעקב שהוסיפו עוד מיטה בפרחודר שכנגד חדרו, וא"כ כיון שיש מיטות בפרחודר [שהמאושפזים אוכלים בהם] הרי הפרחודר עצמו נהיה כחדר שאוכלים בו, ושוב אסור לטלטל ממנו למרפסת ולבהכ"ס. לא היה לו פנאי לעיין בהלכה, והוא ניגש לחדרו להתקשר לידיו הבקי בעירובין. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: הפרחודרים אינם כבית אף שיש בהם מיטות ומאושפזים, ואינם אוסרים, כיון שהפרחודר הוא כבית שער לחדרים. כתב השו"ע עשרה בתים זה לפניו מזה, וכולם עוברים מזה לזה, ויוצאים דרך החיצון לחצר, שנים הפנימיים לבד צריכים ליתן בעירוב, והשאר פטורים, שחשובים כולם כבית שער. וביאר המשנ"ב שאינם חשובים דירה, כיון שרבים עוברים עליו. ולפ"ז בבית שיש בו שני חדרים, ומוטכרים לשני בני אדם, ובבית שלפני החדרים דר בו בעה"ב בעצמו, ועוברים דרך עליו, הם בעצמם חייבים ליתן בעירוב, ובעה"ב בעצמו פטור, שהוא כבית שער להם (סי' ש"ע סעי' ז', מ"ב ס"ק נ"ב).

שאלה: שתי ישיבות בדרום שכרו יחד בנין לפנימיה של הבחורים, שמיועד רק לשינה, שאר חדרי השיעורים וחדרי האוכל היו לכל אחד בבנין נפרד [שאינו מוקף יחד עם הפנימיה]. בשבת הראשונה עוררו הבחורים בעיה שצריך לעשות עירוב בין החדרים, שהרי הם שייכים לשתי ישיבות. לעומתם טענו אחרים שגם בקומה שכולם מיישיבה אחת, צריך לערב, מפני שלכל ארבעה בחורים יש חדר נפרד ואישי. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לא צריכים לערב אף בין שתי הישיבות, כיון שרק מקום האכילה אוסר. כתב השו"ע מי שאוכל במקום אחד, וישן במקום אחר, מקום אכילתו הוא העיקר, ושם הוא אוסר. [ואע"פ שהביאור הלכה כתב בתלמידים שאוכלים בבית בעלי בתים ולנים בבית רבם, אזלינן בתר מקום לינה, מטעם דאנן סודי שאילו היו מביאים להם לאכול במקום לינתם, הוי ניחא להו טפי, מ"מ דין זה אינו שייך באופן הנ"ל, שנוח לבחורים לאכול בחדר האוכל של הישיבה בבנין הסמוך לביהמ"ד, שהוא בית רבם]. (סי' ש"ע סעי' ה', בה"ל ד"ה וישן).

שאלה: בבנין של ר' יוחנן יש ששה דירות, באחת מהן גר דודו ר' יעקב, שהוא סיעודי ור' יוחנן מפרנסו ומביא לו את כל הסעודות. בדירה נוספת גר בנו הנשוי של ר' יוחנן, שנשאר לגור שם בשנה הראשונה לנישואיו, על מנת לסייע לאביו. אשתו היתה אופה ומבשלת שם, וממילא קיבלה גם היא את הארוחות מביתו של ר' יוחנן. ובשלושת הדירות הנוספות, היו שלשה דיירים אחרים. בשביל להעביר בשבת את המאכלים לבית דודו, היה רגיל ר' יוחנן לעשות עירוב חצרות עם לחמניה אחת. בשבוע האחרון

תשובה: הפת שבמטבח מועילה לעירוב, באופן שניתן לבחורים לאכול ממנה בבין השמשות של כניסת שבת, אע"פ שלא זיכו אותה לבחורים. כתב השו"ע, בני חבורה שהיו מסובין לאכול וקידש עליהם היום, הפת שעל השולחן סומכים עליה משום עירוב. וכתב המשנ"ב דאפילו אותו הפת לא היה מתחילה של כולם כ"א של בעה"ב לבד שזימנן לסעוד משלו ולא הקנה להם אותו פת בפירוש, אפ"ה כיון שזימנן לאכול עמו, ויכולים לאכול לדעתו, הרי הוא כאילו נשתתפו בו עמו, ויש להם בו זכות, ע"כ אם הוא קיים עד לאחר ביה"ש סומכים עליה משום עירוב (סי' שס"ו סעי' י"א, מ"ב ס"ק ע"ב).

שאלה: ר' יהודה נסע לשבת בירושלים, וביקר בכמה בתי כנסיות, היו באותו רחוב שתי ביהכ"ס של שתי קהילות וכל אחת הניחה עירוב בביהכ"ס. תמה ר' יהודה, הרי הוא למד שאם הניחו את העירוב בשני בתים אינו מועיל. פנה לאחד הת"ח שהיו שם, והוא השיב שהרי זה כמו כל אדם שעושה עירוב פרטי בבנין אע"פ שיש עירוב של העיר, ה"ה כשמונת פת בבי' בתי כנסת. ר' יהודה התלבט, מה באמת החילוק בין שני בתים, לשני בתי כנסת, ולבית בתוך עיר, האם מדובר שמניחים עירוב בצורה אחרת. אכן, מה החילוק והדין ומדוע.

תשובה: כשמחלק את הפת לבי' בתים, פסול משום שאין פת אחת שמאגדת את כולם. ובעושה עירוב בית בתוך עיר, כשר באופן שכל פת מזכים עבור כולם. ולכן לגבי שני בתי כנסת, אם כל אחד מזכה לכולם צריך להועיל, ואם לא מזכה לכולם אינו מועיל. כתב השו"ע, צריך ליתן כל העירוב בכלי וכו' והוא שיהיו שני הכלים בבית אחד. וכתב המשנ"ב על כן כשמניחים בבהכ"ס בעד כל העיר, יש ליהרר שלא להניחו רק בבהכ"ס אחת, ויבחרו לזה הבהכ"ס היותר גדולה שבעיר. ולגבי אדם שעושה עירוב בבית כתב בה"ל שיתן לאחר לזכות בעד כל העיר, דאם ירצה באמת לחלוק עצמו מן העיר, יש מקום לומר שיאסרו אלו על אלו. (סי' שס"ו סעי' ד' מ"ב ס"ק ל"ג, בה"ל ס"ד ד"ה מברך).

שאלה: הסבא של משפחת כהן היה זקוק לקחת פיליפיני שסייע לו, למגורים עבורו הוא הסכים (תמורת תוספת תשלום) וקיבל את המחסן הקטן שבפינה האחורית שבחצר, שבו איחסנו את קרשי הסוכה. המחסן היה בנוי קירות מקרשים, וגגון פח, באופן שאדם בזמניו לא יגור שם. אבל הגוי הסתדר שם, העמיד כיריים חשמליות, מיטה וכמה חפצים. כעבור חודש עבר שם ביום שיש האחראי על העירוב, והבחין בגוי שיוצא משם, הוא עלה למשפחת כהן וגער בהם למה לא הודיעו לו על כך, הרי דירת גוי אוסרת את העירוב. השיב לו אחד הבנים, שזו לא דירה, זה רק מחסן, והוא ממש קטן שבקושי נכנסת שם המיטה, א"כ לא צריך לדאוג לכך. הצדק עם מי, אכן, מה הדין ומדוע. (פרט שני נידונים).

תשובה: אם אין במחסן ד' על ד' אמות אין הגוי אוסר, אבל אם יש בו ד' על ד' אמות, אע"פ שהוא משמש גם כמחסן, הרי הוא אוסר. כתב השו"ע, הדר בבית התבן ובבית העצים בבית הבקר ובבית האוצרות, אוסר. וכתב המשנ"ב דחשובים דירה אף כשעשויים מקנים וכיוצא בזה. עוד כתב המשנ"ב, בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, אינו אוסר דלא חשיבא דירה (סי' ש"ע ס"א, מ"ב סק"ד ה').

שאלה: בבית ההארכה של ר' אנשיל בברוקלין, היו מתארחים הרבה משולחים, לשבוע שבועיים בלבד, משום כך הוא לא היה צריך עירוב, כיון שהאורחים אינם אוסרים. פעם אחת הגיע אדם שהיה צריך לשהות תקופה ארוכה, ע"מ לקבל טיפול רפואי בביה"ח באזור. והוא נתן לו חדר ששישה בו כל התקופה, ואף יוכל לאכול לבדו בחדרו. כאן החל ר' אנשיל לחשוש אולי החולה הזה כבר לא אורה, ויצטרך לעשות עירוב בתוך ביתו. הוא העלה את השאלה בפני ר' זלמן ידידו, ור' זלמן אמר בודאות, לא יתכן שבתוך הבית שלך תצטרך עירוב, הרי אין לו שום בעלות, והוא לא משלם לך. אולם ר' אנשיל אמר לו שלפני כמה שנים הוא למד עירובין בדף היומי, והמגיד שיעור אמר לו שההיתר בביתו בגלל שהאורחים נמצאים פחות מחודש, והבין מדבריו שביותר מחודש יש בעיה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: צריך עירוב, כיון שאורח שנמצא יותר מל' יום אוסר אפילו שאין לו בעלות. אמנם יש לדון, מאחר שנחשב שיכול לסלקו מתי שירצה גם באמצע החודש, הוי כאורח גם ביותר מל' יום. כתב השו"ע, המתארח בחצר וכו' לשלושים יום או פחות, אינו אוסר, והוא והם מותרים. וכתב המשנ"ב, שיותר משלושים אפילו אם היה רק שאלה לבר, תו מקרי קבע דיצא מכלל אורח ואוסר. אבל בביאור הלכה לעיל האריך לצדד שאם מצי לסלוקי בכל שעה, נחשב כאורח גם כשנמצא זמן ארוך, ע"ש. (סי' ש"ע סעי' ח', מ"ב ס"ק נ"ה, בה"ל ס"ג ד"ה אינם אוסרים).

שאלה: ר' מרדכי שכר יחידת דיוור קטנה על הגג, וכיון שהיא היתה מרוהטת, ביקש מהמשכיר להניח בביתו את מכונית הכביסה החדשה באריותה שקיבל לחתונה. כשהתקרבה שבת, הלך ר' מרדכי למשכיר שזיכה בעירוב, שאלו המשכיר האם הוא מטלטל, אמר לו שצריך להוציא את המכונית ולהחביאו ליד הדלת. "אם כן", אמר המשכיר, "אינך צריך עירוב, שהרי רק שנינו גרים בקומה זו, ויש לך תפיסת יד אצלי, המכונית שהנחת בבית". אכן, האם באופן זה מועיל תפיסת יד, ומדוע.

תשובה: אינו מועיל, כיון שזה פתרון רק כשלבעה"ב יש תפיסת יד בבית השוכר, ולא להיפך. כתב השו"ע, בעה"ב שיש לו הרבה בתים בחצר והשאלין או השכירין לאחרים, ויש לו בכל אחד מהם דברים שאינם

שבת אחת לערב, ועדיף לעשות עירוב עם מצות [שנשארו להם אחרי הפסח] לכל השנה. הרבנית אמרה שהיא יכולה לשאת באחריות, שהיא היא בלא"ה אופה כל שבוע, ותהיה מורגלת לאפות לעירוב ולא תשכח. אבל הרב השיב שיש עוד דינים בהנחת העירוב חוץ מלאפות את החלה, וצריך לבדוק מה עדיף ע"פ ההלכה, ופנה לעיין בספרי הפוסקים. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לרמ"א עדיף שיעשה לכל השנה, שמא ישכח פעם אחת. והאחרונים כתבו שעדיף לעשות כל שבת מחדש, שמא תתעפש הפת במשך השנה. כתב הרמ"א ולכן נהגו לעשות העירוב חלת מצה, שאינה ממהרת להתעפש וגם יכול לשומרה בפסח, וזה טוב יותר מלערב כל שבת ושבת, שלא ישכחו מלערב. מיהו אם רוצים לערב כל ערב שבת ולאכול העירוב של שבת, הרשות בידם. וכתב המשנ"ב, שהאחרונים כתבו דיותר טוב לערב כל ערב שבת, כי רוב פעמים המצה של עירוב מתקלקלת ומתעפשת מאורך הזמן, וגם מצוי ליפול בו תולעים [שנקראים מילבין] מאורך הזמן, ואינה ראויה לאכילה, והרי היא כמו שכלתה לגמרי. והרצה לעשות על צד היותר טוב יערב משלו בכל ע"ש, ויזכהו לכל הקהל ע"י אחר, וזכהו אין חשש אם יתקלקל העירוב שבכהכניס, ולא יברך על שלו וכי' (סי' שס"ח סעי' ה', מ"ב ס"ק כ"א). [ג.ב. יתכן מאחר והוא משמש כרב המקום ואין מלבדו עירוב בביהכ"נ, עדיף שיעשה כרמ"א].

שאלה: בבהכ"ס של קהילה באירופה, עבר הגבאי לפני פסח לאסוף מכל מתפלל שיתן חלק בעירוב. ר' דן לא היה באותו זמן בבהכ"ס, ושלא כסף ביד חבירו ר' זבולון שיוכה גם לו חלק בעירוב. כשבר' זבולון גבאי, כבר היה לאחר שקנו את הפת ולא היה צריך עוד כסף, ולכן הגבאי נתן לר' זבולון שיוכה לו חלק בעירוב ללא תשלום. אדם אחר שעמד לידם בבהכ"ס וראה את מעשיהם, העיר להם שכתוב בהלכה שמי שאומר קנה לי עירוב, אי אפשר לזכות לו בחינם, שמא לא ניחא ליה לקבל בתורת מתנה, ור"א הקנין שעשה זבולון לא הועיל. הגבאי טען לעומתו שזבולון הוא שליח ויכול לעשות בערביו ר' דן אך שירצה. אבל הוא חזר וטען שאם ר' דן נתן כסף הוא התכוון לקנות בקנין, ולא יעזור לזכות לו בחינם. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: יכול לזכות במתנה, כיון שנתן מעות לזבולון שהוא אינו נחתום, ובהכרח שעשאו שליח לכל הקנינים. כתב השו"ע, הנותן מעות לנחתום וכו' אינו עירוב [כשמוכה שלא ע"י הכסף], ואם נתן מעה לבעה"ב ואמר לו זכה לי בעירוב, קנה עירוב. וביאר המשנ"ב, שמדובר שמוכה לו בעה"ב עם אחרים במתנה, והטעם דמהני הכא, לפי שאין דרך בעה"ב למכור משלו, ולדעת שיקנה לו במעותיו אמר לו, וכאילו אמר לו "ערב ליי" שעשאו שליח דמיא, ולכן אפילו אם לקח ממכרו וזיכה לו עם כל אנשי החצר ג"כ מהני. (סי' שס"ט סעי' א', מ"ב סק"ח).

שאלה: גברת לוי מקפידה שלא לטלטל בשבת, אע"פ שיש עירוב שכונתי בשכונתה, כיון שבעלה אמר שחוששים לשיטות שיש רה"ד בזה"ז גם כשאין שישים ריבוא, ואז לא מועיל עירוב ללא דלתות. שבוע אחד היא תכננה ללכת עם התינוק בשבת אחה"צ לשכנה אחרת בבנין, ולשם כך היתה צריכה לעשות עירוב פרטי לבנין בפני"ע. מאחר ובעלה התעכב באותו ערב שבת לחזור לביתו עקב ביקור חולים, החליטה שתעשה עירוב לבד, כיון שהיא בת של רב וראתה בבית אביה כיצד עושים עירוב חצרות. לקחה חלה אחת ונתנה לשכנתה שתוכה עבור כולם, והניחה אותו לשם עירוב. בשבת סיפרה לבעלה, והוא אמר לה שבדיעבד אינו מקפיד על מה שכבר עשתה, אולם יתכן חל הקנין, כי אינה יכולה לתת את החלק שכולם היו צריכים לתת לעירוב שלא מדעת בעלה. אמרה לו האשה, הרי ניחא לאדם שיעשו מצוה בממונו, ור"א אפשר על סמך זה לתת גם את החלק שלהם בעירוב, כיון שזה מועיל לנו. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אינה יכולה לתת משל בעלה חלקם של אחרים, ורק את החלק שלו יכולה לתת שלא מדעתו. כתב השו"ע אשתו של אדם, מערבת לו שלא מדעתו וכו', דמסתמא ניחא ליה, אבל אינה יכולה לזכות משלו לאחרים שלא בדיעתו. כתב המשנ"ב, פירוש שאין הבעל יודע מזה (סי' שס"ז סעי' א', מ"ב סק"ח). [ג.ב. בזמנינו יתכן שהאשה כאפטרופוס, שיש לה סמכות לתת שיעור כזה לאחרים לפי רצונה, ולפי"כ יכולה לערב, וצ"ע].

שאלה: כשהתארח ר' מאיר אצל סבו סיפר לו הסבא מה שהיה בימי ילדותו. באחד הסיפורים אמר שהיו גרים בחו"ל במקום שאין שום עירוב [כרגיל בחו"ל], והיו עושים עירוב פרטי בבנין בין ארבעת השכנים. לחם לא היה כי"כ זול ומצוי כמו היום, וכל אחד היה נותן בילקע קטן פחות מכביצה [כגרוגרת], ואני הייתי אוסף מכולם לפני שבת. פעם אחת היה שכן שהודיע שזה קשה לו והוא לא נותן יותר. שאר השכנים כעטו, מה פתאום שלא יהיה עירוב, ואף אחד לא צריך לתת בשבילו, ואמרו לי שאלך לרפוק בשעה שהוא לא נמצא, ואבקש מהילדים שיביאו לי בילקע, וכן עשיתי במשך חודש, עד שזה נודע לו והוא אמר להם שלא יתנו. ר' מאיר היה מרותק, ובסוף הסיפור שאל האם מותר לעשות כך הרי האבא הוא הבעלים, וכיצד מותר לקחת ללא רשותו. השיב לו הסבא, שכנראה היה מותר מכיון שהוא אוסר על אחרים את העירוב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור, כי באופן שידוע שהוא גילה דעתו שלא רוצה, בני ביתו אינם יכולים לתת שלא מדיעתו, ורק ניתן לכפותו בבית דין לתת. כתב השו"ע, ואם אין הבעל והאשה בעיר, יכולים בני הבית לערב שלא בידיעתו, אם אין הבית פתוח אלא לחצר אחד. וכתב המשנ"ב, ואם ידעו ממנו שאינו רוצה, אע"פ שלא מוחה בהם בפירוש, אין יכולים לערב.

וסיים השו"ע, אבל כופין אותו בבית דין לערב עמהם, או בית דין יורדים לנכסיו. וכתב המשנ"ב, ר"ל שאע"פ שהן בעצמן אין יכולים לעשות דינא לנפשיהו, ב"ד היו כופין אותו שיערב עמהן, כדי שלא יאסר עליהן (סי' שס"ז סעי' א', מ"ב סק"ח וט"ו).

שאלה: ר' יהודה מגיד שיעור בערב לבעלי בתים שעובדים כל היום לפרנסתם. ביום שישי האחרון לצלל אחד מהמשתתפים חצי שעה לפני שבת, שהוא נסע לבית מלון בישוב רחוק, והקפיד שיהיה במקום שכל השהים במלון הם שומרי מצוות, אבל הוא רוצה לעשות עירוב חצרות, כי הבין שהנהגת המלון סומכת על העירוב הכללי, שהוא כמו כמובן מופקפק מאוד, אך מה שחסר לו שאינו יודע כמה פת צריך לעירוב. שאל המג"ש האם כולם אוכלים יחד, השיב לו תלמידו שהמלצרים מביאים את האוכל לכל חדר, ומדובר בשלושים חדרים לפחות. אמר לו המג"ש אם כן השיעור י"ח גרוגרות. שוב הוא שאל, אני לא יודע אם פעם ראיתי איך נראית גרוגרת, האם תוכל לשער לי כמה זה בק"ג או לפחות בביצים, שאני יודע איזה גודל הם. אכן, מה השיעור לפי ביצים.

תשובה: השיעור לכתחילה כשמונה ביצים, ובדיעבד כששה ביצים. וא"צ להחמיר כשיטה של תשעה ביצים. כתב המשנ"ב, ולכתחילה נכון לנהוג כשיטה ששמונה ביצים, ובדיעבד די כששה ביצים, ובשער הציון הביא כן בשם כמה אחרונים, וכתב שאמנם בביאור הגר"א כתב שיש ט"ס בדברי ה"א בשו"ע, מ"מ טוב לנהוג כגירסתנו ב"א, שהב"ח הביא שלתוס' י"ח גרוגרות הם תשעה ביצים, אלא שלענין עירוב יש להקל בשמונה ביצים, וכן משמע בחיי אדם (סי' שס"ח סעי' ג', מ"ב סק"ח י"ב, שעה"צ ס"ק י"א).

שאלה: לר' יוסף היה בית הארחה קטן בישוב בצפון, והיו בו עשרים חדרים, בשבת של חודש אב כל החדרים היו מלאים במשפחות חרדיות, וכל משפחה בירדה על נושאי כשרות שונים, אחת על המקררים, ואחת על מוני המים, ואחת על תאורת חדרים במקום חשמל. וגם היו כמה ששאלו על העירוב בתוך בית הארחה [שאין לסמוך על העירוב הכללי]. ר' יוסף אמר להם שבנוגע לעירוב אין שום צורך בעירוב, כיון שכולם אורחים. השואלים סמכו על דבריו, ר' יוסף נסע לפני שבת לביתו שבמרחק מה, והיה מגיע רק כדי לשרת את האורחים בסעודות. בשבת בבהכ"ס אחרי התפילה שוחחו המתארחים ביניהם, כל אחד על מה שלא בירר, והתעורר ויכוח בנושא העירוב, שאם ר' יוסף אינו אוכל איתם, אין בנמצא בבית הארחה דיירי קבוע מהם, ומאחר והם הדיירים שיש, ממילא הם צריכים לערב. אחרים טענו שארזח לשבת אחת הוא עראי ממש, ולא אוסר בכל אופן. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: בניד"ד האורחים היו צריכים לערב ביניהם. כתב הרמ"א, ודוקא בדאיכא בעה"ב אחד קבוע, דאז האורחים בטלים לגביה, אבל אורחים ביחד אוסרים זע"ו מיד. וכתב המשנ"ב דהיינו אפילו אם שבתו רק שבת אחת, דכיון דליכא כאן קבוע שיהיו נטפלים לגביה הוה כשאר בעה"ב. (סי' ש"ע סעי' ח', מ"ב סק"ח ו"ט וס"א).

שאלה: ר' איתמר בן למשפחה מתחזקת, השתתף בשבת האחרונה בשמחה משפחתית של הדודים. הם שכרו בית הארחה לכל המשפחות, ומכיון שהיו שם משפחות יותר חזקות, וחלקם עדיין לא זכו לכך, סיכמו שכל משפחה תביא אוכל משלה, ויאכלו ביחד באולם. בשעה שישבו בשבת שאל ר' איתמר את אביו, האם אנו צריכים עירוב, שהרי כל משפחה יש לה שולחן נפרד ואוכל נפרד, ואף אחת לא אוכלת משל חברתה, וגם ישנים בחדרים נפרדים, הרי זה כמו כמה בעלי בתים נפרדים. אביו לא ידע מה להשיבו, ושלא אותו לשאול את הרב מה ההלכה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אינם צריכים עירוב, למרות שחלוקים בשולחנות ובמזון, כיון שאוכלים בחדר אחד. כתב השו"ע אנשי חצר שהיו כולם אוכלים על שולחן אחד, אע"פ שכל אחד יש לו בית בפני עצמו, אינם צריכים עירוב, מפני שהם כאנשי בית אחד. והוסיף הרמ"א וכן אם הרבה בעה"ב אוכלים בחדר אחד, כל אחד על שולחנו, אע"פ שכל אחד ישן בחדר בפני עצמו, עירוב אחד לכולם [כשמערבים עם מקום אחר, וביניהם לבד נחשבים כאחד שא"צ עירוב], הואיל ואין מחיצה מפסקת בין מקום אכילתו, הוי כחמשה ששבתו בטרקלין אחד. והוסיף המשנ"ב שאפילו שכל אחד אוכל משלו גם כן הדין שהם כאחד, הואיל שהם בבית אחד (סי' ש"ע סעי' ד', מ"ב סק"ח ל"ו ול"ט).

שאלה: לסבא ר' ישראל היה עוזר פיליפיני, שבשבילו חילקו את הדירה, ועשו לו חדר נפרד. אחד השכנים סיפר על כך לאחראי על העירוב, והוא הגיע מיד לעשות שכירות מהם, כדי שהגוי לא יאסור. אמר לו ר' ישראל שהגוי לא אוסר, שהרי יש לי באותו חדר כמה ספרים ובגדים, וזה נחשב תפיסת יד. אמר לו האחראי שהוא לא רוצה להיכנס לשאלות, יש ברין תפיסת יד הרבה פרטים, ולכן הוא משתדל לעשות שכירות, בכל מקרה שהגוי גר לבד. ר' ישראל הסכים, אבל ביקש ממנו שיחזור אליו עם תשובה, האם הוא צודק, אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: ספרים ובגדים אינם נחשבים תפיסת יד, אלא צריך חפץ מוקצה, או כבד שאינו ניטל מחמת כובדו. כתב השו"ע, בעה"ב שיש לו הרבה בתים בחצר, והשאלין או השכירן לאחרים, ויש לו בכל אחד מהם דברים שאינם ניטלים בשבת מחמת כבדו, או מחמת איסור, שהם דברים

שאסור לטלטלם אפילו לצורך מקומו, אין הדרים בהם אוסרים עליו, לפי שנעשו כולם כאורחים אצלו. וביאר המשנ"ב, שאם היה מותר לטלטלן לצורך גופן או מקומו, אפשר שיצטרך בעה"ב להשתמש בהם בשבת, או להוציאם מביתו מחמת איזה סיבה, ולא יסאר לו שם תפיסת יד. והטעם בכלים שאינם ניטלים מחמת כובדו, אף שאינם נעשים מוקצה מחמת זה, מ"מ כיון שיש טורח לפנותו, אין דרך ליטלן בשבת. (סי' ש"ע סעי' ב', מ"ב סק"ח ט"ו). [ג.ב. אמנם יש היתר מצד שהסבא יחשב שכירו ולקיטו של הגוי, לפי"ד השו"ע ס"י שפ"ב ס"ח, ומ"מ בשביל זה צריך לכתחילה לשכור ממנו כמ"ש המשנ"ב ס"ק מ"א].

שאלה: ר' נח התאשפו בביה"ח ביום חמישי, והוצרך להישאר למעקב למשך שבוע. הוא פנה למשגיח הכשרות בבי"ח וביקש לעשות עירוב מהודר בקומה זו, ולשם כך ביקש שידבר עם המנהל שישכיר לו את רשות הגנים והמזמרים שבמחלקה, כדי שלא לסמוך על השכירות מהממשלה כידוע. המשגיח אמר לו שבלא"ה אין כאן צורך בעירוב כי מנהל המחלקה הוא אמנם גוי, אבל הוא היחיד הקבוע שנמצא כל השבתות, וכל המחלקה שלו, וכולם כביכול אורחים שלו. ר' נח לא הסכים לדבריו, והוא טען שאדרבה אם הגוי בעה"ב הוא אוסר על היהודים. מ"מ המשגיח אמר שאינו יודע הלכות עירובין, ואם רוצה שישאל את הרב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: צריך עירוב כיון שאין אורחים היהודים טפלים לגוי, וא"כ היהודים צריכים לערב, ובעה"ב הגוי אוסר לערב עד שישכרו ממנו. כתב הרמ"א שאם כולם אורחים, אוסרים זה על זה, וכתב המשנ"ב שאם הוא במקום עכו"ם צריכים גם לשכור רשותו. ובשער הציון האריך שלא אומרים שיהיו נטפלים לעכו"ם הדר בחצר ויחשבו כאורחים, כמו דאמרינן שנטפלים לבעה"ב ישראל הקבוע, אך אם הם מתאכסנים בפונדק של העכו"ם נחלקו האחרונים, היד אפרים כתב דבזה ודאי נטפלים, ובפמ"ג כתב שגם ככה"ג אוסרים זע"ו. (סי' ש"ע סעי' ח', מ"ב סק"ח ס', שעה"צ ס"ק ל"ו).

שאלה: ר' נחום התאשפו בער"ש בביה"ח שבעיר. במצב שהיה, נראה שישיהו שם כמה ימים. אך בשבת בבוקר הודיע לו הרופא שהוא משותר, ור' נחום שמח והלך לביתו. בדרך הוא פגש את ידו ר' יעקב האחראי על העירוב השכונתי, וסיפר לו על כך שהוא חשב שלא יהיה בשכונה, וכעת זכה לחזור לביתו. אמר לו ר' יעקב, אי"כ הרי אתה פוסל את העירוב, כי בכניסת שבת לא היה צריך לערב איתך, וכעת אתה מחייב את דירתך בעירוב. שאל ר' נחום הרי יש דין שבת הואיל והותרה הותרה, כיון שהותרה בכניסת שבת. השיב ר' יעקב, שכיון שמדובר בביה"ח שבתוך העיר ואתה יכול לחזור, אי"כ בשעה שאתה חוזר צריך לערב. החליטו שניהם לפנות לבהכ"נ הקרוב ולעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: השו"ע פוסק שאינו אוסר הואיל והותרה, ומ"מ יש חולקים, ויש להחמיר אם לא בשעת הדחק. כתב השו"ע, ישראל בן חצר זו שהלך לשבות בחצר אחרת, ואין דעתו לחזור בשבת, ואח"כ נמלך בשבת חזור, אינו אוסר. וביאר המשנ"ב, דכיון שבעת שהלך לא היה דעתו לחזור בשבת, אי"כ כבר הסיח דירתו מליבו, והו"ל שבת שהותרה ושוב לא תיאסר. אבל בביאור הלכה ציין שאף שבב"י הביא דעות המחמירים, אך הוא נטה להקל, ובדברי הגר"א משמע שדעתו לפסוק כמחמירים, וע"כ יש להחמיר אם לא בשעת הדחק. (סי' ש"ע"א סעי' ב', מ"ב סק"ח, בה"ל ד"ה ואח"כ).

שאלה: ילדי משפחת כהן היו גרים בקומת גג, והיו רגילים לשחק עם שכניהם באותה קומה, בשבת אחה"צ היו מטפסים על הקיר שמבדיל בין המרפסת שלהם למרפסת של השכנים, יחד עם משחק שהביאו מהבית, ועם צעצועים שהיה מקומם בארון שבמרפסת. לאחרונה למד האח הגדול הלכות עירובין, וכשראה אותם מעבירים עצר אותם בטענה, שכיון שבבנין גר גם שכן מחלל שבת ואי אפשר לעשות עירוב, אסור להעביר את החפצים ממרפסת למרפסת כיון שהם לא מעורבים יחד. לעומתו טען האח הצעיר שבמרפסת לא צריך עירוב, כי זה לא בית. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: תלוי איזה חפץ מעבירים, חפצים ששבתו מכניסת שבת במרפסת מותר, וחפצים שהיו בבית אסור. כתב השו"ע גגין וחצרות וקרפיפות, הם רשות אחת לכלים ששבתו בתוכן, שמוותר לטלטלם מזה לזה אפילו הם של בעלים הרבה ולא עירבו יחד. וביאר המשנ"ב דכל אלו אין תשמישן מיוחד ותדיר, לפיכך אין בהם חילוק רשויות ומותר לטלטל מאחד לחבירו בלי עירוב חצרות, ולא הצריכו חכמים עירוב חצרות אלא משום שיהיה מותר להוציא כלי הבית ששבתו בבית מבעוד יום. (סי' ש"ע"ב סעי' א', מ"ב סק"ג).

שאלה: ר' נחום גר בשכונה בירושלים, שיש לה עירוב מצוין, ומ"מ, לעצמו הוא חושש שמא יש איזה מחלל שבת שלא יודעים עליו. בליל שבת הם חזרו מאוחר מאירות, ואשתו הביאה את העגלה לפתח הבנין, וביקשה שלפחות בתוך הבנין הוא יעזור לה לשאת את התינוקות. אמר לה ר' נחום שאינו יכול להכניסם לבית, כיון שחושש שאין עירוב, אבל בתוך קומת הכניסה הוא יכול לסייע לה. בעודו מחזיק את התינוק החל להסתפק אם זה מותר, כיון שהתינוק והבבוק שלו שבתו בבית ואסור לטלטלם בחצר שאינה מעורבת. הוא התנצל והחזיר את התינוק לעגלה, ופנה לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

מבית למחיצה דהו"ל כחצירו, אם ישתמש גם השני יהיה רשות שניהם שולטות בו, וממילא יאסר הראשון, וע"כ אי אפשר ששניהם ישתמשו. ונותנים הרשות לזה שתשמישו נוח ביותר, מפני שהכותל אצלו נמוך. ובספר אבן העזר בשם הרשב"א מקיל לשני להשתמש בו בכלים ששבתו בחצר. (סי' שע"ב סעי' ו, מ"ב ס"ק נ"ב).

שאלה: ר' אברהם ניכש את החצר במוצאי שמיטה, ועשה ערימה גדולה מאוד של זרדים יבשים [שאינם עומדים לבהמה], בפנינת החצר האחורית, שהגיעה לגובה חצי מטר משני צידי הגדר. בשבת ישב שם שכינו אברך ת"ח ואמר לו שדבר כזה מבטל מהגדר דין מחיצה, כיון שלא נשאר מעל הערימה גובה י' טפחים. לר' אברהם ג"כ היו ידיעות טובות בהלכה, ומיד ידע להשיב שאמנם הוא לא עתיד לפנות את הערימה, אבל הוא לא אמר שהוא מבטל את התבן לקרקע, השניים התווכחו האם צריך לבטל או שלא צריך לבטל, עד שפנו לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: כיון שהם יבשים ולא ראויים לבהמה א"צ לבטל בפה. כתב השו"ע חר"ץ שבין שתי חצרות וכו' אין יכולים לערב יחד אפילו מלא תבן וקש, כל זמן שלא ביטלו [כיון שנחשב מחיצה]. וכתב המשנ"ב שאם היה תבן וקש סרוח, שאין ראוי למאכל בהמה, דינו ככפר, ואפילו סתמא נמי מבטל (סי' שע"ב סעי' ט"ו, מ"ב ס"ק ק"ב).

שאלה: בשכונתו של ר' דוד היה עירוב, אלא שהוא החמיר ועשה עירוב בבנין שלו, והשתמש לעירוב בחבילת מצות שנשארו לו מפסח, וכמה שכנים סמכו עליו. בשבת האחרונה הוא נסע מדירתו, וכיון שאם אי אפשר להיכנס לדירתו לא יחול העירוב [כדין אבד המפתח], לכן רצה להעביר את המצות לשכן שגר מולו, אלא שלא מצא אותו באותו זמן, ונתן אותם לשכן בבנין הסמוך שבו אין עירוב. לאחר שבת פגש את ר' דוד שכן מהבנין שלו ששמע מה עשה עם העירוב של שבת, וגער בו למה לא הודיע על כך, הרי אנשים סומכים עליך, ואתה מסרת ביד מי שאינו שייך לעירוב. אמר לו ר' דוד שכיין שכל החצר מוקפת בגדרות והיא רה"י, אי"כ למרות שהעירוב הוא רק לבנין שלנו, בכל זאת אפשר להניח בכל בית שבתוך ההיקף. דעתו של השכן לא נחה, ופנה לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: העירוב בבנין הסמוך אינו מועיל, כי מונח במקום שאסור לטלטל לשם, ואי אפשר להביא מהפת לביתם. כתב השו"ע, שתי חצרות שרוצות לערב יחד, יולכנו אחד מבני החצר ויתננו באחד מבתי החצר השניה, והוא שעירבו בני החצר השניה לעצמה. וכתב בשער הציון שאם לא עירבו החצר השניה והניחו שם את העירוב של הראשונה, אף בחצר של בני הראשונה אסורים לטלטל, כי עירובן מונח בחצר אחרת שאסורה להן. (סי' שע"ב סעי' ג, שעה"צ ס"ק י"ד).

שאלה: בישוב בדרום עשו עירוב חדש, ובצד המערבי הסתמכו על תעלת ניקוז שהיתה באורך קילומטר וחצי, עמוקה י' ורחבה ד' טפחים, והיא משמשת מחיצה לישוב. לאחר זמן התארח אברך ובדק את העירוב, והנה הוא רואה שאחד התושבים היה צריך לצאת בקביעות עם הטרקטור לשדות, והניח על התעלה לוח ברזל ברוחב 6 מטר, כדי שיהיה לו כעין גשר. האברך מיד פנה לאחראי על העירוב ואמר לו שהברזל מבטל את דין המחיצה של החרץ, והעירוב כולו פסול. השיב לו האחראי שגם הוא מבין בהלכה, ומאחר שזה מעט ביחס לאורך התעלה, ועוד אפשר להרים את הברזל, א"כ התעלה למטה נשארת כהלכתה והעירוב לא נפסל. האברך היה בטוח בדבריו, והלך להביא משנ"ב להראות לו את הדין. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: האברך צודק, שכיון שהברזל הונח הוא מבטל את התעלה, וכיון שרחבו יותר מ"א אמות לא אומרים בדין זה עומד מרובה. כתב השו"ע נתן עליו [על החרץ] נסר כמין גשר, משפת החרץ אל שפתו, אם הוא רחב ד' [טפחים] חשוב כפתח ומערבים אחד, ואם רצו מערבים שנים. וכתב המשנ"ב, ודע שאם הוא יותר מ"א אמות חשוב כפירצה וכו', וע"כ אם נתן נסר אחד לאורך החרץ ביותר מ"א אמות, חשוב כפירצה ביותר מ"א אמות וכו'. (סי' שע"ב סעי' י"ז, מ"ב ס"ק קכ"ח).

שאלה: משפחת לוי נסעה לשבות במושב בחיק הטבע, וכדי שיוכלו לטלטל בחצר עשו להם גדרות מכל מיני מציאות וגרוטאות, ובין הפתרונות לקחו את כל קוביות התבן וסידרו אותם לאורך החצר שיהיה גובה מטר. בשבת היו צריכים לתת תבן לפרות שברפת, ולא היה דבר חוץ מהקוביות המשמשות לגדר. הבנים התחילו לדון כיצד יאכילו את הפרות, הציץ האח הגדול שיביאו את הפרות לקוביות, ובטח הם לא יאכלו קוביה שלימה, אלא תמיד תישאר המחיצה קיימת. אחרים טענו שאפשר גם לקחת בידיים חצי קוביה ולתת, שהרי זה מאכל בהמה. יחד הם פנו לאביהם שיורה להם מה לעשות. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור לקחת בידיים ואסור להביא את הפרות, מחשש שבכל זאת תתמעט המחיצה ולא ישימו לב, וי"א משום שהקוביות מוקצה. כתב השו"ע, גדיש של תבן שבין שתי חצרות גבוה י' טפחים וכו', אסור לשום אחד מהן ליתן מהתבן לתוך קופתו בשבת להאכילה לבהמתו, ואפילו להעמידה שם כדי שתאכל אסור. אבל יכול לעמוד בפניה כדי שלא יהיה לה דרך לנטות אלא לשם. וכתב המשנ"ב שהטעם דחיישין דילמא שקיל טובא וממעט ליה מי טפחים וקאתי לטלטל בחצר. וי"א דהטעם הוא משום דהאי תבן מוקצה הוא מאתמול למחיצה זו, ואסור לטלטלו. (סי' שע"ב סעי' י"ט, מ"ב ס"ק קל"ז).

לו ולא להוריד ממנו, ואם אינו רחב ארבעה מותר. וכתב הרמ"א ובלבד שלא יחליפו. וכתב המשנ"ב, שאם רחב ארבעה טפחים הוא מקום חשוב ואינו בטל לחצרות, לפיכך אסור להעלות ולהוריד ממנו לבתים. ואם אינו רחב ד' הוא מקום פטור, ומותר להעלות מן הבתים עליו, ולהוריד ממנו לבתים. אבל להעלות מן הבתים לכותל ולחזור ולהורידם לחצר בשני, יש חשש שמא יבוא להוציא להדיא מן הבתים לחצר השני בלי הנחה בינתיים. ובסי' שמ"ו סוף ס"א הביא השו"ע שתי דעות בחשש זה, ומלשון הרמ"א כאן נראה שחשש להחמיר. (סי' שע"ב סעי' ו, מ"ב ס"ק מ"ח מ"ט).

שאלה: ר' יצחק עשה שמחה משפחתית, והניח חלק מהמאכלים אצל השכנים, ומכיון שבבנין היו גם גוים ומומרים עשו עירוב דרך המרפסת. שעה לפני שבת העיר אחד המתארחים שאי אפשר לערב כיון שיש ביניהם מעקה י' טפחים, והוא הציץ פתרון לקשור כסא משני הצדדים של המעקה, הכסא גבוה ה' טפחים וממנו עד סוף המעקה ה' טפחים, והם כסולם שמאפשר לעבור ואפשר לערב. ר' יצחק הודה לו והצדיק את טענתו, אבל בקשר לפתרון הוא טען שזה לא דומה לסולם שיש בו כמה שליבות, משא"כ הכסא גבוה ה' טפחים מהקרקע. אחרי ויכוח קצר ביניהם הם פתחו משנ"ב, וכל אחד חיפש ראייה לדבריו. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: הכסא אינו כסולם כיון שאינו מגיע לראש הכותל, ואינו מועיל להחשב פתח, ובשעת הדחק יש להקל כשיטות שנחשב פתח. כתב השו"ע, בנה איצטבא למטה אצל הכותל למעטו מגובה י', אם יש בה אורך ד' במשך הכותל ובלוטת ד' וכו', אינו חשוב כפתח לערב יחד, עד שיגיע לראש הכותל. ובביאור הלכה הביא שהב"י תמה על הטור ובכל זאת כתב בשו"ע כמו הטור, והאבן העזר תמה על השו"ע, ורוב הפוסקים סתמו להקל שאפשר גם לערב יחד ע"ז, ולכן בשעת הדחק יש לסמוך להקל (סי' שע"ב סעי' ט, בה"ל ד"ה אבל).

שאלה: במקרה הנ"ל הלך השכן והעמיד שתי "רפסודות" [משטח עץ של סחורות] משני צידי הקיר, וקשר אותם שישמשו כסולם. בשבת כשבאו להעביר את הדברים ראו שהרפסודות לא מגיעות עד ראש הקיר, אלא הן נמוכות בעשרים ס"מ. אמר להם ר' יצחק שפחות מג' טפחים זה לבד. לעומתו טענו האחרים שלא שייך בזה דין של לבד, כיון שהסולם מיועד לשמש ככשב למעבר, ולכן אם אינו מגיע לראש הכותל אינו טוב למעבר. ובין הצדדים התעורר ויכוח טוער, בליט ברירה הניחו את הדברים, ופנו לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: "הרפסודות" כשרות ואומרים לבד בדין סולם. כתב השו"ע אם אין הכותל גבוה אלא י', וזוקף סולם גבוה ז' ומשהו במשך ד', מתירו בין להשתמש עליו בין לערב יחד, כיון שלא נשאר ג' עד ראש הכותל. וביאר המשנ"ב דאמרינן לבד (סי' שע"ב סעי' ח, מ"ב ס"ק ע"א).

שאלה: ר' יוחנן ומשפחתו המורחבת נסעו לשבת התאחדות, ושכרו שלשה מבנים. המשכיר אמר שהכל נמצא בתוך היקף אחד של גדרות מעולות. כשהגיעו ראו שמדובר בשני מתחמים סמוכים, והיו צריכים לתקן עשרה תיקונים בגדרות מסביב. לאחר מכן נגשו לערב ביניהם, מדדו את גובה הגדר ומצאו שהיא גבוהה י' טפחים, אבל בסוף היה מטר שהגדר נמוכה מעט כשני ס"מ פחות מ"א טפחים. ואז התעורר ויכוח, היו שטענו שאי אפשר לערב, כי סוף סוף אי אפשר לעבור מאחד לשני. ואחרים טענו שלמרות שאי אפשר לעבור, מ"מ אין לגדר דין מחיצה ואינה מחלקת. לעומתם היו שטענו שיש עומד מרובה ואי אפשר לערב. המשפחות החליטו שזה הזמן לעסוק בסוגיא, והתיישבו כולם ללמוד את ההלכה. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: יכולים לערב יחד, כיון שאין לגדר דין מחיצה. ודין עומד מרובה אינו מונע מלערב, כיון שהוא כפתח. כתב השו"ע נפרץ הכותל עד י' אמות הרי הוא כפתח, ויכולים לערב יחד. ואם נפרץ יותר מעשר אמות, נחשב כחצר אחת, וצריכים לערב יחד. וכתב המשנ"ב שהוא הדין אם כל המחיצה גבוהה י' טפחים אלא שיש בתוכה מקום רחב יותר מעשר אמות שאין בגובהה עשרה טפחים, הרי הוא כפירצה גמורה, וצריכים לערב יחד, דוקא [לפ"ז כשהמקום הנמוך פחות מ"א אמות לפחות מותרים לערב יחד, אע"פ שהגדר גבוהה מעט פחות מ"א טפחים] (סי' שע"ב ס"ו, מ"ב ס"ק ס').

שאלה: בשכונה בירושלים הבתים בנויים על צלע ההר, והחצר של ר' יונתן בבנין מספר 10 נמוכה בחצי מטר מהחצר של בנין מספר 12. ביניהם היתה גדר בגובה מטר, שלחצר של בנין 12 הגדר היתה רק חצי מטר. בשבת בצהריים יצא ר' יונתן לחצר, הרים את הספר שהיה מונח על הכסא מיום חמישי, והניחו על הגדר, כשרצה לחזור לביתו הסתפק האם מותר לקחת את הספר מהגדר [כשלא עירבו] כיון שהגדר רחבה ד' טפחים, והיא כחצר המשותפת לשניהם. ולבסוף הכריע שכיון שהספר שבת בחצר, הרי כלי חצר מותר להעבירם לחצר אחרת. הוא הניח את הספר על הגדר, ופנה לביתו לעיין אצל עשה כדיון. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: לדעת השו"ע אסור לו להחזיר מהכותל לביתו, כיון שראש הכותל נוח לשימוש יותר לחבירו, שאצלו הוא בתוך י' טפחים ולכן הוא משתייך לחצר חבירו, ואם ר' יונתן ישתמש בו יאסור על חבירו. ויש חולקים. כתב השו"ע, אם היה הכותל גבוה לאחת מהחצרות י', ולשניה אינו גבוה י', כגון שקרקעו של אחד גבוה משל חבירו, מי שאינו גבוה לו י' מותר להשתמש בו אף בכלים ששבתו בבית, והשני אסור להשתמש בו אף בכלים ששבתו בחצר. וביאר המשנ"ב דהואיל שחבירו מותר לטלטל

תשובה: מחלוקת ראשונים האם אסור לטלטל כלי ששבת בבית יותר מד' אמות, בתוך אותה חצר שאינה מעורבת אפילו בלי להוציא למקום אחר. כתב הביאור הלכה, ולענין אם מותר לטלטל כלים ששבתו בבית, בתוך חצר עצמה שאינה מעורבת, שעבר והוציאן לשם מן הבית, או שהוציאן דרך מלבוש. יש לדון בזה, מי נימא דלא אסרו אלא המוציא מרשות אחד לחבירתה, או אפשר שעשאוהו כעין רשות הרבים [וכרמלית] ואסור לטלטל אף בחצר זו גופא יותר מד' אמות. אח"כ מצאתי מחלוקת בזה בין הפוסקים, שהאבן העזר החליט לאיסור, וכן מבואר להדיא ברשב"א בעבודת הקודש, וכו"מ ברמב"ם. אבל ברש"י מבואר שמותר לטלטלם בתוך כל אותה חצר, וכן דעת התוס'. וכן מצאתי בספר בית מאיר שכתב שתלוי במחלוקת הנ"ל. (סי' שע"ב ס"א, בה"ל ד"ה שמא).

שאלה: בשבת בבוקר לפני סיום התפילה יצא ר' שלמה לצרכיו, והוריד את טליתו. כשיצא ראה שסיימו את התפילה, ולכן פנה עם הטלית בידי, לחצר הסמוכה שיש בה ביכ"ס שמתפללים יותר מאוחר כדי להשלים את הקדישים שהחסיר. ראה אותו ר' משה שידוע שהוא מחמיר שלא לטלטל בעירוב השכונתי, והעיר לו שהוא מטלטל מחצר לחצר טלית ששבתה בבית בכניסת שבת. ענה ר' שלמה שבטלית אין איסור, שהרי לא הוצאתי אותה מהבית בדרך טלטל, אלא דרך מלבוש, והבגד טפל לאדם. וכיון שהיא עכשיו בחצר יש לה דין של טלטול בחצר, שמותר מחצר לחצר. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אסור לטלטלה מחצר לחצר כיון שקנתה שבייתה בבית, אע"פ שהוציאה מהבית בדרך מלבוש. כתב המשנ"ב, אם הוציא מבית לחצר שלא עירבו בה, והוציאן שם דרך היתר, כגון דרך מלבוש ופשטן שם, ג"כ אסור לחזור ולהוציא משם לחצר אחרת (סי' שע"ב מ"ב ס"ק ט"ו).

שאלה: ר' אברהם ישעיה ור' יעקב ישראל הם בני דודים שגרים בבנינים סמוכים, וגם לומדים באותו כולל בחברותא. כשלמדו מסכת עירובין, התברר להם כמה בעיות יכולות להיות בעירובין, ולכן כל אחד עשה עירוב בבנין שלו. בעקבות שמחה משפחתית הם עשו מעבר בין שני הבנינים שלהם, ור' יעקב זיכה את העירוב שלו לר' אברהם. כשישבו יחד בשבת, סיפר ר' יעקב כיצד זיכה, ומיד קפץ ר' אברהם והודיע שאסור לטלטל, כי הוא עירב רק איתו ולא עם כל השכנים. ר' יעקב טען לעומתו שהוא התכוין שיהיה עירוב לכולם, אלא שהוא זיכה רק לאברהם. השמחה נעשתה למרקחה, וכל אחד אמר את דעתו. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: ר' יעקב צודק, מטעם שאחרי שר' אברהם עושה עירוב בבנין שלו, הוא שליח של כולם לערב, וע"י שר' אברהם זכה נעשו כל שכניו מעורבים. כתב השו"ע, שתי חצרות שרוצות לערב יחד, להתייר אף כלים ששבתו בבתיים, א"צ עירוב אחר, אלא וכו' אם ירצה יוליך שם אפילו פת משלו וכולם מותרים. וכתב הרמ"א, והוא שעירבו בני חצירו עמו תחילה, וביאר המשנ"ב דעל ידי האחד נתעברו בני חצר זו יחד, וע"י הבאת הפת מחצר שאצלה נעשו מעורבין יחד וכו'. ובפרישה כתב שצריך להניח שתי העירובים ביחד (סי' שע"ב סעי' ג, מ"ב ס"ק כ"ו).

שאלה: ר' שמעון ור' ראובן הם שני גיסים שנסעו עם משפחותיהם מבני ברק לשבת לישוב בצפון, ושכרו שם שני "צימרים" צמודים זה לזה. כשהגיעו למקום גילו שיש רק פלטה חשמלית אחת, עד שמצאו פתרון משפחה אחת תניח את האוכל אצל השניה ובשבת יעביירו. אך גם כאן נתקלו בבעיה, איתן יעביירו את האוכל, הרי על העירוב אינם סומכים, והחצר אינה מוקפת. עד שמצאו שיש ביניהם חלון עם סורגים, ויעביירו את האוכל לכלים קטנים ויעביירו דרכו. הם עשו עירוב כדי לטלטל מזה לזה [כיון שאורחים ללא בעה"ב צריכים עירוב], והיו דרוכים איתן הפתרונות יצליחו טוב. בליל שבת כשחזרו מבית הכנסת אמר ר' שמעון שהוא חוזר בו מהפתרון, משום שאי אפשר לעשות עירוב, כי בחלון יש סורגים וזה כמו לבד וכסתום. טען לעומתו ר' ראובן שזה לא שייך לדיני מחיצות, אלא צריך שיהיה אפשר להעביר דברים, והנה אפשר. מיד פנו לעיין במשנ"ב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: אי אפשר לערב כיון שצריך חלל ד' על ד' טפחים פתוח ללא סורגים. כתב הרמ"א בענין שיהא רחבו ד' על ד', ואם עשו סריגה לפני החלון, בטל ליה מתורת חלון. וביאר המשנ"ב שצריך שיהא החלל ד"ט במקום אחד, ואין הנקבים מצטרפים לזה (סי' שע"ב ס"ה, מ"ב ס"ק ל"ט). [על כן, נראה שיאכלו כולם ביחד באותו דירה, ושלוש על ישראל].

שאלה: השכנה של משפחת לוי מהחצר הסמוכה היתה מביאה להם מידי שבת ממטעמי השבת שהכינה, והיתה מוציאה מביתה ומעבידה להם מעל הגדר הגבוהה. אבי המשפחה שלאחרונה התחזק בלימוד הלכות עירובין אמר לבני משפחתו שלא יקחו מידה, כיון שאסור לסמוך על העירוב של הישוב שהוא אינו מפקוח כהלכה. בשבת בבוקר, השכנה ראתה שלא לוקחים מידה, והניחה להם על גדר האבנים שמפרידה בין החצרות. הסתפקה גברת לוי האם מהגדר מותר לה לקחת, או שמא זה עדיין נחשב שלוקחת מהחצר של השכנה. אכן, מה הדין ומדוע. (פרט מה רוחב הגדר).

תשובה: אסור לה לקחת מהגדר, בין אם רחבה ד' טפחים שאסור מדינא, ואף אם אינה רחבה ד' נראה ברמ"א שבאופן שמעבירים ע"י מאחד לשני, יש להחמיר. כתב השו"ע, היה בין שתי חצרות כותל גבוה י' טפחים וכו', והיו בראשו פירות ששבתו בבית, אם הכותל רחב ארבעה אסור להעלות

שאלה: בין החצרות של ר' יהודה ור' זבולון היה שער עם מנעול, והיו פותחים אותו ועוברים דרכו לבהכניס שבחצר הסמוכה, וכדי לטלטל בשבת עשו עירוב בין החצרות. בשבת שעברה באמצע השבת נשבר המפתח בתוך המנעול, באופן שאין אפשרות לתקן אלא לשבור. אלה שרצו להיכנס דרך החצר לבהכניס קפצו על הגדר, ובהכניס דנו איזה הלכות נזהגות בעקבות כך. ר' אשר עורר שאסור להם לטלטל, כי יש מחיצה שמפסיקה את העירוב איתם, ולפ"ז טען שגם בשבת שעברה עברו איסור אלו שטלטלו לבהכניס אחה"צ, וק"ו בשבת זו. לעומתו טענו אחרים שכיון שהעירוב נעשה בהיתר בשביל כל שבתות השנה, הוא לא מתבטל בכך, אף שאי אפשר לפתוח את השער. הם פנו יחד לרב לברר את ההלכה, אכן מה הדין ומדוע.

תשובה: בשבת הראשונה היו מותרים, כיון שהותר בתחילת שבת. ובשבת השנייה אסורים, כיון שדנים לפי תחילת אותה שבת ולא חל העירוב. כתב הש"ע, עירוב דרך חלון או פתח שביניהם, ונסתם בשבת, מותרים להשתמש דרך גובה הכותל וחורויו וכו', ולהרמב"ם אין מותר לטלטל אלא כל אחת לעצמה, אבל מזו לזו לא. וכתב המשנ"ב, שלהלכה העיקר כסבא הראשונה [שמותר לאותה שבת], והטעם שלא נתבטל העירוב לאותה שבת, כיון שהותר בתחילת שבת הותר לכל השבת. וכתב הש"ע אפילו עירב לשנה ונסתם הפתח בחול ונפתח בשבת, חוזר העירוב להיותו. וכתב בשער הציון דלשבת אחרת בודאי אסור העירוב [שדוקא כשנפתח חוזר היתר, אבל כל זמן שהוא סגור לא חל העירוב] (סי' שע"ד סעי' א', מ"ב סק"ג ד', שעה"צ סק"א).

שאלה: החצר של ר' נפתלי היה מוקפת בגדר גבוהה והיו שלשה בנינים, וכדי להפריד את החלק של הבנין השלישי שיש בו חילונים וגם משום שהיתה שם פירצה שקשה לתקנה, הוא עשה צוה"פ נמוכה בחצר המעומדים של הגדר. באמצע שבת ילדים משכו בחוט הנמוך והוא נקרע. ר' נפתלי שראה את הדבר הודרו להודיע למשפחות שהעירוב נקרע ואסור לטלטל, עד שעצר אותו אחד השכנים ואמר לו שהוא זוכר שיש דין שאם נפרץ הכותל בשבת אומרים הואיל והותרה. ר' נפתלי הודה ואמר שהוא לא למד את ההלכות, אבל אם אין עירוב לא מטלטלים. אכן, מה הדין ומדוע (פרט).

תשובה: אילו הבעיה בחלק השלישי היתה רק משום שיש חילוני, בשבת זו מותר לטלטל, אבל אם יש שם גם פירצה במחיצות, נאסר לטלטל כשהעירוב נפרץ. כתב הש"ע היה כותל בין שתי חצרות ועירבה כל אחת לעצמה ונפרץ הכותל בשבת, מותרים לטלטל כל השבת כל אחד בחצרו אפילו כלי הבית, אבל חצר שנפרצה בשבת לרה"ר או לכרמלית אסור. וביאר המשנ"ב, שדוקא באופן שנפרץ לחצר שהיא רה"ר כמוהו, וההבדל רק שזה של יחיד זה וזה של אחר, אמרינן הואיל והותרה, אבל

באופן שהפירצה היא למקום שאינו רה"ר, לא אמרינן ביה הואיל והותרה הותרה (סי' שע"ד סעי' ב', מ"ב סק"ט).

שאלה: ר' יעקב התארח בשבת בעיר העתיקה בירושלים, וכיון שיש הרבה גוים הוא הורה לבני משפחתו שאסור לטלטל. אך היתה להם בעיה עם המפתח, ור' יעקב מצא להם מקום בכניסה שיחביאו אותו כל פעם שיצאו מהבית. הכניסה היתה ע"י שביל שבתחילת הכניסה רחב שני מטר, ואח"כ נהיה ברוחב מטר ובסופו הדירה. ר' יעקב אמר שחייבים לעשות צורת הפתח ברוח רביעית, ובלי שיעשה כן אסור לו לטלטל, כיון שהשביל פרוץ במלאו לרחוב. בכל זאת הוא חיפש אולי יש היתר, והתקשר למורה הוראה הבקי בנושא העירוב. הוא השיב לו שיש חילוק בדין, כיון שבהתחלה השביל רחב ואח"כ צר. וכשכא לומר לבני ביתו לא זכר מה היה החילוק, אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: בחלק הצר מותר לטלטל, ובחלק הרחב אסור, משום שהחלק המתרחב יכול להחשב "פס" להתיר את החלק הצר, מדין נראה מבחוץ. אבל החלק הרחב החיצוני פרוץ בכניסה במלאו. כתב הש"ע, חצר קטנה שנפרצה קודם שבת במילואה לגדולה, ואין בפירצה יותר מי' אמות, גדולה מותרת וכו' וקטנה אסורה וכו', והיינו כשנכנסים כותלי קטנה לגדולה וכו', דאל"כ היתה קטנה ניתרת ע"י נראה מבחוץ ושוה מבפנים. וביאר המשנ"ב שמבחוץ מתוך הגדולה, נראין לה שיורי כותל מכאן ומכאן, והיינו מה שהגדולה עודפת על הקטנה. [משא"כ כלפי החלק הרחב הרי הוא פרוץ לגמרי בצד הרביעי ואין לו היתר זה]. (סי' שע"ד סעי' ג', מ"ב סק"ט).

שאלה: בעיר קרית ספר הבנויה על ההר, היה לר' יעקב מרפסות על צלע ההר, ומעליה היו כמה מפלסים כעין מדרגות גבוהות, שלא שימשו ליידי כלשהו, אלא כשטח ציבורי. ר' יעקב ניצל אותו והיה משתמש בו למחסן לשים שם דברים שאינם לשימוש יום יומי, כיון שהשטח היה גבוה כשני מטר מהמרפסת. שכינו ר' יצחק מהבנין הסמוך למד ממנו והשתמש ג"כ בשימוש יותר תדיר, כיון שהוא היה בקומה יותר גבוהה והיה סמוך לו בגובה מטר ועשרה ס"מ. לאחר חודש בא ר' יצחק בשבת לקחת משהו, ולפתע הוא שם לב שבצעם אסור לו לטלטל משם בלי עירוב [אחרי שנוהר מלטלטל בעירוב שברחובות]. הוא נמנע ולא לקח, ובא לשלוחן שבת והירצה את השאלה בפני ילדיו, אחד הילדים טען שכיון שאנו משתמשים בקלות יותר מהשכן ר' יעקב, הרי זה כמו חדר שלנו. לעומתו טען ילד אחר שהגובה י' טפחים הוא מחיצה, זה כמו חצר אחרת שמיעודת גם לר' יעקב. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: כיון שלשניהם המקום גבוה י' טפחים מהמרפסת, נחשב שווה לשניהם ואסורים זה על זה, למרות שלר' יצחק יותר קל באופן יחסי מלר' יעקב. כתב הש"ע, אם לא עירבו יחד, ויש בחצר תל או עמוד שהוא משותף בין שניהם, אם הם גבוהים מקרקעית החצר י' טפחים, ובתוך

עשרה למרפסת [החצר השניה העליונה], והם בתוך ד' טפחים [במרחק] למרפסת, בני מרפסת מותרים, לפי שתשמישו להם בנחת מלבני חצר. וכתב המשנ"ב, שאילו היה מרוחק עשרה גם מהמרפסת, היה לשניהם תשמישו קשה, ויד שניהם שוים בו לאסור זה על זה. (סי' שע"ה סעי' ב', מ"ב סק"ח).

שאלה: ר' נחמן נסע לנופש ושהה בקומת קרקע, ומתחת החלון שלו שנמצא מטר מעל גובה החצר, היה מנוע של מזגן של השכן בחדר הסמוך שהחצר היתה המרפסת שלו. ר' נחמן נהנה מהמזגן והניח עליו חפצים גדולים, שנזח להניחים למרות שהמזגן היה נמוך מהחלון כמעט חצי מטר. בשבת בא לקחת משם דבר, והוא שם לב שהוא בעצם מכניס מהחצר לבית. הוא שאל את דודו שהיה באותו זמן בחדרו, האם נראה לו שיש בעיה להוציא לשם בשבת. והוא אמר בפשטות שאין איסור, כיון שזה קרוב לחלון שלנו ואנו התחלנו כבר להניח שם. ר' נחמן המשיך להסתפק, אולי זה נקרא שמשמש בחצר, זה לא שייך לבית. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: כיון שהמזגן בתוך י' טפחים לחצר ובתוך י' לחלון, הרי הם אסורים זה על זה. כתב הש"ע, זיזים היוצאים מהכתלים, כל שהוא למטה מ"י טפחים, הרי זה נחשב מהחצר ובני החצר משתמשים בו, וכל שהוא בתוך י' טפחים העליונים הסמוכים לעליה, אנשי עליה משתמשים בו. וכתב המשנ"ב, שאם המרחק בין החצר לעליה פחות מעשרים טפחים, והזיז עומד באמצע, ואין ממנו עשרה טפחים לא לזה ולא לזה, שניהם אסורים בו, ואין משתמשים בהם בכלים ששבתו בבתיים, אא"כ עירבו. (סי' שע"ה סעי' ד', מ"ב סק"ט ו"ו).

שאלה: ר' מיכאל נסע עם ארגון קירוב רחוקים למלון מיוחד, שיש מרפסות שיוצאות לאגם מים מלאכותי, ולמרפסת יש מעקה דליל של שני פסי ברזל ואין לו דין מחיצה. בשבת הילדים שיחקו ומלאו מים מהאגם ע"י דלי עם חבל שהיה קשור למעקה, ושפכו שוב מהמרפסת לתוך האגם. ר' מיכאל התלבט האם להעיר לילדיו ולחנכם שהאגם פתוח לשאר המרפסות וצריך עירוב כדי למלאות ממנו, כמו שכתוב לגבי בור שבין שתי חצרות. מצד שני אולי למלאות רק למרפסת יהיה מותר, כיון שהיא בכיכול חלק מהחצר שאינה מעורבת, והם הרי לא מכניסים לבית. אכן, מה הדין ומדוע.

תשובה: המרפסת איננה חלק מהחצר שאינה מעורבת [בחלק מהמק"ר] כיון שהיא פרטית ופתוחה לבית הפרטי. אבל בכל זאת מותר, כיון שמטלטלים מים ששבתו בחצר, למרפסת שדינה כחצר. כתב הרמ"א לגבי הממלא מבור שבין ב' חצרות, שדוקא אם בא למלאות בכלים של בית, אבל בכלים של חצר לא בעינן שום תיקון, דהא חצרות רשות אחת הן. וכתב המשנ"ב שעכ"פ אסור להכניס המים לבית, דהא לא עירבו החצרות יחד (סי' שע"ו סעי' א', מ"ב סק"י).

מרפסן איגרי | מדור שאלות

[א]

בענין חצר או עמוד שלבעה"ב תשמישי בקשה ולשכינו תשמישו בנחת

כתב מרן החו"א ז"ל בסי' ק"ב ס"ק י"א דמקום שנמצא בבעלות אדם א' והוא משתמש בו בשלשול, ויש לו שכן שמשתמש שם תשמישי דירתו בנחת, חשיבא שהשכן דר שם ואין בעה"ב אוסר עליו, ואדרבה השכן אוסר על בעה"ב. אך צ"ע, דיעו"ס סי' שע"ה בב"י ומובא במ"ב שם ס"ק ד', דבעמוד ששייך לא אף שלבעה"ב תשמישו בקשה ולאידך בקל, אזלא בתר בעה"ב וחשיבא כחצירו לחוד ואין השני אוסר עליו, וזה דלא כד' החו"א וצ"ע [ולפלא שבשונה הלכות סי' שע"ה העתיק ד' המ"ב ובסי' שע"ו ד' החו"א, ולא העיר שחלוקים המה].

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ב]

בענין חצר שישראלים ונכרי דרים שם אם נעשה ככרמלית או לא

בביה"ל ריש סי' שפ"ב כתב להוכיח כנגד ד' מהרי"ל דס"ל דחצר שיש בה ב' ישראלים ועכו"ם א' נעשה ככרמלית, וכי ע"ז הביה"ל דבס"כ בהגהה מפורש שלא כדבריו, עיי"ש. וצ"ע מה ראה בד' הרמ"א שם, דאף שכי' שם הרמ"א דנכרי אין אוסר בספינה אם אין לישראלים בתים מיוחדים, לכאו' הטעם פשוט דבכה"ג הו"ל כל הישראלים כיחיד אצל נכרי, ולא נאמרה בזה תקנת חז"ל כלל [דהרי מהרי"ל לא חולק על דין רבים שהם כיחיד שאין נכרי אוסר עליהם], ומה מצא רבינו המ"ב בד' הרמ"א שם לענין מקום שנאמר תקנת חז"ל מה גדר תקנתם, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ג]

בענין ישראל דשאל דוכתא מעכו"ם אי סגי שיערב

בב"י סי' שפ"ב סי"ב מייתי משו"ת הרשב"א דס"ל כהרמב"ם דישאל דשאל דוכתא צריך להשכיח, ולא סגי ליה ליתן עירובו, וצ"ע דבסי' שפ"ד

מייתי הב"י מהרשב"א שכתב להדיא דאו מערב או משכיר וכד' רש"י, וצ"ע ג'.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ד]

בענין עכו"ם שעומד לשהות לי יום

ז"ל רבינו המ"ב סי' שפ"ד סק"ט: אבל אם אין לו תפסי" אוסר אם שהה יותר מל' יום, עכ"ל. וצ"ע אמאי כתב אם שהה ל' יום, הא מכו' בסי' שע" סקני"ה בדינא דישאל אורח דכל שעומד לשהות ל' יום אוסר מיד אף שעדיין לא שהה ל' יום [ועיי"ש בשעה"צ שלמד ד"ז מתוספתא דמיירי לגבי עכו"ם, ושי"מ דעכו"ם וישראל שווין לגבי זה], וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ה]

בד' הרשב"א לגבי ישראל שהשכיר ביתו לעכו"ם

בביה"ל סי' שפ"ד האריך לתמוה מה טעם הצריך הרשב"א המובא בשו"ע שם תפסי" לישראל אצל עכו"ם, והלא איהו גופיה קאמר בעבוה"ק המובא ברמ"א ומ"ב ריש סי' שפ"ב דאמרינן לא השכיר ע"ד שיאסור עליו, ועיי"ש בכל דבריו, ובתנ"ד כ' שאין לומר דמיירי שהבעלים לא נמצא כאן, דברשב"א במיוחדות סי' ר"כ מפנ' דמיירי שהישראלים היו בבתיהם באותה חצר עיי"ש, ונוראות נפלאתי על רבינו הגדול ז"ל, דעיי"ש ברשב"א בתשו' במיוחדות סי' ר"כ שפתח תשובתו דאפשר להתיר מחמת הסברא דלא השאל ע"ד שיאסור עליו, ואח"כ כתב ומ"מ יש היתר יותר מרווח מצד תפסי", ומפורש שאה"נ היה יכול להתיר מהנ"ל דריש סי' שפ"ב, אלא שבמקום תפסי" א"צ לזה, וזה היתר יותר מרווח עיי"ש, וא"כ מאי קשיא ליה, וצ"ע ג'.

ועוד צ"ע דאין ס"ד לפרש ד' רשב"א באין ישראל בביתו, דא"כ תפסי" מאי מהני, דלכאו' מעלת תפסי" דווקא כשבעה"ב דר עמהם (ועי' חו"א סי' צ' סק"ל"ח), וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש ודורשות עיון ותשובה

[ו]

עיר של רבים שעמדה על חמישים דיורים

בשלחן ערוך (סי' שצ"ב ס"ז) כתב, עיר של רבים ונתמעטה ועמדה על חמישים דיורים אינה צריכה שיעיר, ומבואר בהדיא שכשנשאיר בה חמישים בצמצום כבר אינה צריכה שיעיר, וכן הוא בגמרא ושאר פוסקים. ולפי זה קשה לשון המשנה ברורה שכתב על זה בזה"ל: והא דאיתא לעיל דאפילו נעשית של יחיד צריכה שיעיר היינו דוקא כשנשאיר בה על כל פנים חמישים דיורין, אבל פחות מזה בודאי כבר נשתקע שם רבים ממנה (פרישה), עכ"ל. ומבואר בדבריו שכשנשאיר חמישים בצמצום אכתי צריכה שיעיר, וצ"ע. (ומה שציין לפרישה, אין כוונתו לפרט זה, ואדרבה שם כתב בהדיא שאין צריכה שיעיר כדאיתא בגמרא ופוסקים).

יוסף משדיאן - רמת בית שמש

[ז]

כנ"ל בד' המשנ"ב בעיר של חמישים

כי' השו"ע בסי' שצ"ב ס"ז עיר של רבים ונתמעטה ועמדה על חמישים דיורים אינה צריכה שיעיר, וכ' המשנ"ב והא דאיתא לעיל דאפילו נעשית של יחיד צריכה שיעיר דוקא כשנשאיר בה עכ"פ חמישים דיורין, אבל בפחות מזה וכו'. וקשה דהו"ל דביותר מחמישים צריכה שיעיר, אבל בחמישים גופא אין צריכה שיעיר, וכך משמעות בפרישה, וצ"ע.

תנאל יעקובוביץ - צפת

[ח]

בענין שיעור בית וחצר

בביה"ל ריש סי' שצ"ב כי' בדעת הש"ע דס"ל כהריטב"א שצריך לשייר בית וחצר, ויל"ע דכל פעם שמשיעיר בית הרי מוכרח לשייר חלק מהרחוב שלפניו שחולקו ע"י תיקוני חצר וכמוש"כ הרמ"א והמ"ב סק"י, ג, וא"כ מדוע צריך לשייר גם חצר. עוד יל"ע דלהלן ס"ג איתא שאפשר לשייר בית

שליט"א דכ"ז דוקא כשהם יבואו מעצמם ואז יתבייש מחמתן, אבל אם הוא יקרא להם אינו בגדר גדול כבוד הבריות ואסור, ודפח"ח.

דוד מנשה - רמת שלמה

[כא]

מיעוט בהליכה חוץ לתחום כשהותרה מפני כבוד הבריות

בסי' ת"ז בביה"ל כ' דברא"ש משמע שמי שיצא חוץ לתחום ונצרך לנקביו ויש לו ב' מקומות להיכן לילך, ואחת מרוחקת יותר מחבירתה אך היא בתוך תחומו שאם ילך לשם יוכל לחזור לעירו, רשאי לילך בה אף שצריך לילך יותר בשביל להגיע אליה, ונשאר בצ"ע עיי"ש.

והדבר תמוה מאוד, דהרי מבי' ברמב"ן בדף מ"ג דבהליכה מחוץ לתחום עובר איסור בכל ד"א עיי"ש, וא"כ אטו אם יש לו ב' אפשרויות להצלה מבזיוו וכו', אחד לעבור ק' עבירות ואידך לעבור ק"א עבירות, וכי אינו מחוייב לילך בדרך שהיא רק ק' עבירות, דהיינו שהיא קצרה בד"א מחבירתה, ומהיכ"ת להתיר לו לילך בדרך הארוכה יותר בגלל שרוצה להגיע לתחומו, דמה מתייר לו את הליכת הד"א הנוספות, וצ"ע ג.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[כב]

יצא לרשות יש לו אלפיים ממקומו (סי' ת"ז ס"א)

א. יש לדון ביצא לצורך מצוה אי שרי לטול כליו שאינם נחוצים למצוה, אי אמרי' דנתחדש לו עכשיו התחום שנתנו לו חכמים גם בשביל כליו, או שמה שהותר הותר ומה שלא אסור.

וראיתי למרן הגרש"ז במנח"ש ח"א סי' ט"ו שרצה להקל בזה דכליו של אדם גוררים אחריו שתחומו היכן שתחום בעליהם [ול"ד למבואר בריש סי' שצ"ז דכלים של אחר והוא לובשם דינם כתחום בעליהם, דהתם יש להם תחום בעליהם שנגררים אחריו ולא אחר הלוּבש, אבל כאן הרי השתנה תחום בעליהם]. ולבסוף הניח בצ"ע למעשה. ובשו"ת משנה הלכות חלק י"ג סי' ס"ד תלה לאסור ע"ש.

ב. והנה נסתפקנו בכלל האם כשנתנו לו תחום במקומו הפשט הוא שנעקר מתחום הראשון, או שיש לו שני תחומין. ונפק"מ האם כליו שהיו בתחום הראשון נשאר להם תחומם, ומותר לטלטלם אלפיים מהעיר הראשונה, או אזלי' בהו תתר הבעלים כמבואר בסי' שצ"ז סי"ז. וכל הנידון הוא לפי מה שצייד מרן הגרש"ז דיש לכליו הדין שלו כיון שהם נגררים אחריו. ופשט.

ורצינו להביא ראייה ממש"כ המ"ב בסי' ת"ז בשעה"צ סק"א בשם האי"ד דאם יצא להציל ואח"כ החזירוהו עכו"ם בע"כ יש לו אלפיים מהעיר הראשונה כבתחילה, ומוכח מזה שיש לו ב' תחומין, דא"כ הרי כשנקבע לו התחום הראשון כבר נסתלק מהתחום השני, ומוכח דשרי לטלטל כליו בעיר הראשונה ואלפיים סביבה. [וכן מוכח למעייף מסעיה ב' דאמרי' הבלעת תחומין מילתא היא, כן הוכיח די"נ הגר"א פנחסוב שליט"א]. ודחה הגאון רבי אהרן ד"ן דלא מוכח מידי, דלעולם י"ל שתמיד יש לו רק תחום א', והתחום הזה נקבע לפי מקומו, אם נמצא בעיר שהלך אליה אז תחומו שם, ואם החזירוהו באונס הוא כיצא באונס וחזר באונס דחזר לתחומו, אבל לומר שיש לו ב' תחומין זה לא אמרינו, וצ"ע למעשה.

ג. ובעצם היתר חז"ל לילך אלפיים ממקום שהגיע אליו לכאז"צ ב, שאם יצא שיעור י"ב מיל למ"ד דהוי דאי' מ"ט התירוהו לילך עתה אפילו לטול סביב העיר, הרי אין בזה שום צורך, וביאר הגר"א פנחסוב דחז"ל חששו שאם ימנעוהו מעט שוב לא יבא, והוי בכלל פיקו"ן.

והקשיתי ע"ז דבשלמא בפיקו"ן היתר הוא דא"כ לא יבא שוב לעת"ל, וזה בעצם פיקו"ן על להבא, אבל היוצא לעדות החדש הרי מה שהותר בתורה הוא רק להעיד על חודש זה וע"ז לחלל שבת, ומנ"ל הותר לחלל שבת גם משום לעת"ל, דבשלמא בפיקו"ן אם לא יחלל יעבור איסור דלא הציל הנפש, אבל בעדות החדש אם לא יעיד רק יפסידו מצות קידוש החדש, ונהי שהתורה התירה לחלל בשביל זה מנ"ל דאפי' בשביל שלא ימנע שרי לחלל, ואי נימא שגם זה בכלל החילול, יצא א"כ דאפי' אם א' מסופק אי שרי ליה לחלל יהיה מותר לחלל שבת כדי לילך לומר לו שיעיד, דשניהם דומין, וצ"ע.

דוד מנשה - רמת שלמה

[כג]

מקום דע"ד למעלה מי' לגבי כרמלית ולגבי תחומין

יל"ע אי הא דמקום דע"ד למעלה מי' נידון כלמטה כמבוי במ"ב, תלוי בפלו' אי איכא דין כרמלית על זיון רחבין דע"ד הגבוהין יותר מי"ט, ע"י סוף סי' שמ"ה, וסתימת הפוסקים משמע דלא תלוי זה בזה, וצ"ע מ"ש זה מזה.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[כד]

אי מודדין י"ט מרגלי האדם או מתחתית הספינה או הקרון

במ"ב סי' רמ"ח הביא פלוגתא אי מודדים הי"ט מרגלי היושב עד קרקע שתחת המים או מתחת הספינה עד המים, וכ' שבשעה"ד יש לסמוך להקל. ויל"ע שבסי' רס"ו סק"י כתב כדבר פשוט שברכיבה ע"ג סוס או קרון אף שהוא גבוה י"ט יש בה איסור תחומין, וע"כ היקל לירד ולילך ברגליו כשצריך דבזה עובר רק איסור א', ומשא"כ ברכיבה שעובר שני איסורים, ודלא כב"י שם, ועיי"ש במג"א, ולכאז"מ מ"ש ספינה ומ"ש קרון.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[טו]

בענין שיעור ד"א ליוצא חוץ לתחומו

במ"ב סי' ת"ה כתב בד' הר"מ והשו"ע שהיוצא חוץ לתחום נחשב שכבר בירר לו ד"א כנגד פניו לפי כיוון הליכתו, ואסור לו לחזור לאחוריו, ויל"ע לפי"ז אמאי ביצא לדבר מצוה מקרי שיש כאן הבלעת תחומין, והלא ד' אמותיו אינן מובלעין בתוך תחומו כלל כיון שהם לפניו דווקא ולא לאחוריו, וצ"ע [ובשונה הלכות כתב אליבא דהחזו"א דמיירי בבירר לו ד"א לצד תחומו, אך זה לפי החזו"א ולא לפי המ"ב עיי"ש בדבריו, ואליבא דהמ"ב צ"ע].

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[טז]

בטעם הדין שמי שחמה זורחת עליו ונכנס לעיר שכל העיר כד' אמות

ברמ"א סי' ת"ד הביא בשם האו"ז והובא גם בהגהות אשרי, שמי שחמה זורחת עליו או שצריך לנקביו וצריך מכח זה להכנס לעיר, כל העיר כד' אמות. הנה היתר לצאת כשחמה זורחת או גשמים כתב שם באו"ז שהוא כמו שמצינו בסוכה שהמצטער פטור מן הסוכה, וצ"ע דהתם זה פטור תשבו כעין תדורו, וגם הותר אפילו שעובר איסור דאורייתא שאינו בסוכה דפטרותו תורה, ואם כאן ודאי לא נתיר איסור דאורייתא כשחמה זורחת עליו, ועוד דאיסור דרבנן כשמצטער גם לא מצינו שהותר לאדם, ורק משום כבוד הבריות הותר.

ואולי צ"ל דשם בסוכה רואים שמקום לא נקבע במקום שהוא מצטער, וה"ה שבו איש תחתיו שנהפך למקומו ולא מתקיים כשמצטער שם. [ויל"ע ברעב האם שרי גם בזה, ואולי לפמ"ש"כ אין היתר דלא המקום גורם לו הרעב].

יעקב שפיגל - נווה יעקב

[יז]

בד' הרמב"ם בדמיון תחומין למעביר ד"א

בב"י סי' ת"ד מייית תשו' הרמב"ם שאין תחומין י"ב מיל בכרמלית, דלא יהא חמור ממעביר ד"א עיי"ש, ויל"ע דא"כ אמאי ברה"ר נחמיר בלמעלה מי', דהא לגבי מעביר כה"ג שרינו, ולא יהא הליכה חוץ לתחום חמור ממעביר, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[יח]

באיזה אופן אסור להפליג בספינה בשבת [כששבת בה מער"ש]

בסי' ת"ה ס"ז האריך בביה"ל לדון איך משכח"ל הפליג באיסור כששבת באויר מחיצות [ועיי"ש מה שתלאו בפלוגתת השו"ע והרמ"א סי' רמ"ח], ויל"ע דלכאז"ל באופן שיודע בודאי שבמשך דרך הספינה לאחר אלפיים יהא מקום שהספינה תפליג למטה מי', אסור לו להפליג לכו"ע, וכמפ"י בשו"ע ורמ"א סי' רמ"ח, והרי הכא עסקינו שהספינה מהלכת למטה מי', וא"כ י"ל דמיירי שידע בודאי שיארע כן, ובכה"ג משכח"ל שהפליג באיסור [וכ"ש אם כל דרכה מהלכת למטה מי'], ואמאי לא פי' הביה"ל כן, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[יט]

ספינה שאין חללה י' וקרעיתה השוקעת במים מצטרפת לי"ט

בסי' ת"ה ס"ז ברמ"א ובמ"ב שם מבוי דספינה שחללה פחות מי"ט ועובי קרקעיתה מצטרף לשיעור י"ט, נידון כגידוד ה' ומחיצה ה' והו"ל רה"י וכולה כד"א, ויל"ע דלכאז"ל קרקעיתה משוקעת במים, ובהלכות כרמלית משפת מיא משחינו, וא"כ אין חלל הספינה מובדל מהכרמלית דהיינו מן המים ב"ט, ובכה"ג לכאז"ל אינו כרה"י ולא ליהוי כד"א [דאף שכלפי הקרקע שתחת המים מוגבהת י"ט, אך מ"מ למעשה חשיבא ככרמלית ולא כרה"י ואינה כד"א], וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[כ]

יצא חוץ לתחום והוצרך לנקביו

מבואר בשו"ע סי' ת"ז דאם יצא חוץ לתחום והוצרך לנקביו שרי לילך עד שימצא מקום מוצנע, ועיצה טובה לו שילך לכיוון תחומו. ויש להעיר כאן בכמה דינים:

א. לכאז"ל כ"ז דוקא ביצא חוץ לאלפיים אמה, אבל אם יצא יותר מ"ב מיל למ"ד דהוי דאו' אין היתר זה [ואפי' הוציאוהו באונס] כיון דהיתירא משום כבוד הבריות דדוחה ל"ת דדבריהם, ואינו דוחה דין דאו' כמבואר בברכות י"ט ע"ב.

ב. לענין המבואר בסוף הסעיף דנחלקו הראשונים אם דוקא בצריך לגדולים או אפי' לקטנים שרי, ופסק המ"ב להחמיר דדוקא לגדולים, לכאז"ל בהצטרף לזה ספק בתחומין כגון אם יצא רק שיעור הגרח"נ ולא שיעור חזו"א הוי ס"ס בדרבנן ושרי, וצ"ע.

ג. לכאז"ל יש פתרון להכניס אדם לתחומו אפי' בלא מחיצות אנשים, והיינו כגון שמדי יבואו אנשים למקום שבו עומד ויראוהו מרחוק, ולא יוכל לפנות בפניהם ויוכל לעיר לצורך זה. ומיהו העיר הרב אריה וינפלד

הבקר, וצ"ע מאי בית וחצר שייך לגבי בית הבקר, דבית הבקר עצמו אין לו חשיבות יותר מחצר, וא"כ ש"מ דא"צ בית וחצר, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ט]

חילוק מבוי ע"י מציבה

בסי' שצ"ב ס"ד מבוי דמהני ליתן מציבה בפתח מבוי אפי' בעיר של יחיד, וכן אפי' באמצע מבוי בעיר של רבים, עיי' סק"ג, ועיי' מ"ב סק"כ"ב ושעה"צ שהוא רחב ד' טפחים ואינו גבוה י"ט, עיי"ש. ויל"ע דהתינת דאהני מציבה לחלוק השתמשותם בכדי שיוכלו לחלוק עירובם, אך גם כשעושים ב' עירובים יש הלכה שמקום הפרוץ למקום האסור לו נאסר, וא"כ הכא דליכא מחיצה מבלתי כי אם היכר לחילוק התשמישין והעירוב, מה יגדור כנגד הפירצה למקום האסור לו [ואין לומר שעשו ל"ק ומציבה, דברחב יותר מי' אמות מאי איכא למימר, ואי עבדי צוה"פ א"צ מציבה, ואטו ב' חצירות שנפרצו בין זה לזה ביותר מי' אמות יועיל מציבה], וצ"ע ג.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[י]

ספק עירוב בלי חזקת כשרות

בשו"ע סי' שצ"ד כ' דבע"ח בעינן חזקת כשרות, ויל"ע דלפמ"ש"כ במ"ב סי' תט"ו ס"ב כל מניח עירוב באמצע ביה"ש מיקרי שאין לו חזקת כשרות, וע"כ יש מחמירים בזה בע"ח עיי"ש, וא"כ אחרי שבע"ח כו"ע מודו דכשר א"כ ש"מ דא"צ חזקת כשרות [ומה שפסול בספק הונח משום דספק הונח חמור יותר, עיי' מ"ב כאן], וא"כ ל' השו"ע דבעינן חזקת כשרות צ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[יא]

סתירה בכלים

במ"ב סי' שצ"ד סק"ז כתב דאם מונח עירובו בכלי מחזיק מ"ס דסתירתו אסורה מה"ת אינה עירוב, ומשמע דבמונח בכלי קטן שצריך סתירה להוציא העירוב הוי עירוב, דסתירתו אינה אסורה אלא מדרבנן, וצ"ע, דבסי' ש"ד סי' א' בשו"ע ומ"ב נקטינו דאיסור סתירת כלי שאינה מוסתקי אסורה מה"ת עיי"ש, וא"כ לא יהא עירוב, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[יב]

בענין בור של הפקר

במ"ב סי' שצ"ז ס"ק ל"ה כתב וז"ל: דכל מידי דהפקירא מאן דמגבה ליה קני ליה, ואמרינו הוברר הדבר למפרע ביה"ש דלהאי גברא חזי וברשותיה קיימא, ע"ל. מבוי מדבריו דבהפקר לא חל שביתה משעה שזוכים, אלא למפרע כרגלי הוזכה אח"כ. וצ"ע דלהלן בסט"ז הביא ד' הרי"א"ז דהממלא לחבירו אף אי כרגלי מי שנתמלאו לו, מ"מ כל שלא נתן לו והלה לא זכה מוליכו להיכן שירצה, ומבוי דאף שיודע מי עומד לזכות אינו נידון כמי שכבר עומד בשביתתו וכרגלי מי שעומד לזכות, ובהכרח שא"י למפרע אלא מכאן ולהבא, וצ"ע.

וכי"ב צ"ע במש"כ לעיל ס"ק ט"ז ושעה"צ סקט"ו דשור של טבח נידון כהפקר, וכל אבר שנתחלק כרגלי מי שלקחו, וכ' דבזה איש דלא תקשי מבהמה של ב' שותפין דלא אמרינו בזה ברירה כיון דינקי מהדדי כמבוי בסי', ולכאז"ל אי בהפקר נמי חייל שביתה למפרע א"כ הדר הו"ל כבהמה של ב' שותפין, ובהכרח דאי כהפקר אינו כהוברר למפרע, וכל דין השביתה מתחיל רק אח"כ, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[יג]

חילוק בין שור של רועה לבור של עיר

הנה שור של רועה דינו כרגלי אנשי אותה העיר, ואם א' עירב לצד אחר אזלינו בתריה כמבוי בסי' שצ"ז ס"ז וביה"ל שם, וכן הוא דין בור של עיר כמבוי בסי' ומ"ב ס"ק ל"ד עיי"ש, ויל"ע מ"ט חלוקים הם לגבי בא א' מאנשי עיר אחרת, דלגבי שור של רועה מבוי בביה"ל ס"ו דיולכנה לפי תחום העיר, ולגבי מי הבור הנ"ל כ' במ"ב ס"ק ל"ד דא"י להוליכה אלא למקום שכל בני העיר יכולים להוליך, דהיינו גם אותן שעירבו לצד אחר עיי"ש היטב, דמ"ש זה מזה, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[יד]

שור של רועה קודם שמכרו הרועה

כתב הביה"ל בסי' שצ"ז ס"ז דאע"פ ששור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר, מ"מ לענין הרועה גופא אם לא מכר פשוט דהרי הוא כרגליו, ומשמע אפי' אין תחומו כתחום אנשי העיר כגון שהרועה עירב. וצ"ע דהרי שמא יקנו ממנו עוד מעט ואגלאי מילתא שהיה כרגלי הלוקח, והאיך רשאי הרועה להוליכו לפי תחומו [ודוחק לומר דמיירי כשנתברר שאינו עומד יותר למכירה ביו"ט ונתברר שזה שלו, דלשוננו משמע דהרועה מוליכו מתחילת היו"ט לפי תחומן], וצ"ע. ובאמת שגם לפי אנשי העיר צ"ע איך רשאי להוליך, דשמא א' מאנשי העיר שעירב לצד אחר עומד ליקח ממנו דאז דינו כתחום אדם זה כמבוי בביה"ל בהמשך, ואיך יכול להוליך הרועה בתחילת היו"ט את השור כלל, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[כה]

מי שיצא לחוץ לייב מיל מה דינו מה"ת

בחזו"א סי' פ' בסופו הביא ד' תוי"י יומא ס"ו ע"א דמי שיצא חוץ לתחום י"ב מיל רשאי לחזור לתחומו, ואפי' להלך יותר משיעור תחום, וכ' שדבריהם מוכרחים מהא דהמשלח שעיר לעזאזל חזר לסוכה אחרונה יותר מאלפים אמה, עיי"ש. ודבריו צ"ע, דמה הכרח שבזה והלא אפשר לאוקמי דווקא ביצא לדבר מצוה, עי' רמב"ן דף מ"ג ועוד שפשיטא שלגבי הדאו' ד"א ואלפיים שווים, אך אין מקור שיוכל לילך משם י"ב מיל, וברמב"ן הנ"ל מפיו לאיסור אפי' ביצא לדבר מצוה, ואין מקור מד' התוס' נגד זה, וד' מרן ז"ל צ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

מרפסן איגרי | מדור תשובות

[כו]

בענין תחומין דאורייתא

עוין בתוי"ט פ"ח דשבת משנה ב' דהוכיח דע"כ איכא מ"ד דתחומין דאו', דבמשנה נתן מילדין את האשה וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את השבת, ופרכי' בגמ' ומחללין לאתווי מאי, ואי נימא דתחומין דרבנן מאי פריך, הא אכתי לא שמעי' דמחללין באיסור דאו', אלא ע"כ דשפיר שמעי' מרישא דקורין לה חכמה דאפי' באיסור דאו' מחללין, ע"ש.

וקצ"ב דא"כ מ"ט לא השיבה הגמ' דאתי לאיתווי תחומין ד"ב מיל, דמרישא דתני קורין לה חכמה הו"א דהיינו רק מהאלפיים אמה, ותני סיפא לגלויי רישא דאפי' י"ב מיל שרי. ודוחק לומר דמשמע לגמ' דמייירי בכל תחומין.

[ג]

בענין זיכוי למי שיתווסף אח"כ

במ"ב סי' סס"ז סקנ"ד כתב ח"ל: ורק הם זוכין בשעה שיתווספו, עכ"ל. ומבר שאין אנו אומרים שזוכים עכשיו אלא שמועיל להם לכשיבואו לגור, אלא שזוכים כשיבואו לגור בעיר, ונמצא שעושים עבורם עכשיו מעשה הגבהה ויעיל להם לכשיבואו לגור, וזה תמוה דהא בהגבהה ומשיכה א"א לעשות הגבהה שיעיל לאחר ל', דכלתה קניינו בינתיים, ורק בכסף ושטר מהני קניין שיעיל לאחר ל', וא"כ הכא ליכא קנין לאחר ל', ובמה יזכו לכשיבואו לגור בעיר, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: צ"ל מעכשיו ולאחר ל'.

העירוני דיל"פ שהוא ע"ד מעכשיו ולאחר ל' דמהני גם במשיכה, וד' הר"ן בכתובות שאף א"צ שתהיה הפרה באגם, אך ל' תו' בעינן שתהא באגם, ולפי"ז לא מהני כשכעת הוא ברשות המזכה, וע"י.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

עיין בחו"מ (בס"ק קצ"ה סע' ה') דכשאמר "מעכשיו" מהני אפי' ללאחר ל' יום, והרמ"א שם העלה דכשאמר בסתם (ולא פ"י שקנה "מעכשיו ולאחר ל' יום") ג"כ מהני, דכיוון דלחינם לא היו מגביהים עבור מי שיתווסף, חשיב כהגביהו באופן המועיל וכאמר "מעכשיו" דמי.

אליהו פרץ - בני ברק

[ד]

לבוד לחומרא

סי' ש"ע סעיף ג': אם המחיצות מגיעות לתקרה בתוך ג"ט דהוי כל חדר בפ"ע, ובמשנ"ב ס"ק כ"ב דהוי לבוד. וצ"ע מכאן על הסוכרים דל"א לבוד לחומרא. וצ"ע הגדר בזה אימתי הוא "מציאות" של לבוד, ואימתי הוא רק "דין" שבזה אומרים דלקולא לא הוי לבוד.

דוד מנשה - רמת שלמה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כל מחיצות ע"י לבוד הוא להחמיר שחייב היצא ממנו לרה"ו.

[ה]

בענין משכיר שיש לו זכות להניח חפצים בבית השוכר

בביה"ל סימן שפ"ד ד"ה כלים הק' דאמאי מבואר שם בשו"ע סי' שפ"ד ס"ב דבעינן שיהא לבעלים הישראל תפיס"י בבית שדר בו הנכרי, וע"י כלים שאסור לטלטלם דווקא, והרי בסי' שפ"ב סי"ח בעכ"ר שמשכיר בית לנכרי שוכרין מהמשכיר אפילו יש לו רק זכות להניח שם כלים, ואף שכעת אין לו שם כלים כלל, ות"י ח"ל: דהתם שאני דהוי כשכירו ולקטנו, משא"כ הכא דהוא בעה"ב, ולשווייה לעכ"ר כאורח בעינן דווקא שיהיו שם כלים אסורים לטלטל, עכ"ל. ודבריו ז"ל צ"ע, דהא בסי' שפ"ב סי"ח גמי מייירי במשכיר שהוא בעה"ב, ואם נידון כשכירו שאפשר לשכור ממנו לכאור כ"ש כשהישראל הוא עצמו המשכיר והבעה"ב, שהרי הוא כישראל שכירו ולקטנו [דמי להא דסי' שפ"ב ס"ב], ועכ"פ תרווייהו מייירי בבעה"ב שהוא המשכיר ששייר לעצמו זכות, וצ"ע מ"ש זמ"ו, וצ"ע.

ובאמת שדינא דסי' שפ"ב סי"ח תמוה מאוד, דאמאי מהני לשכור מהמשכיר הנכרי שיש לו זכות בבית השוכר הנכרי, ומ"ש ממה שהכריע המ"ב לעיל ס"ו וסקנ"א בשם האחרונים ז"ל דכשדרים בבית א' ב' עכ"ר ששניהם משתמשים בכל הבית בשווה, צריך לשכור מכל א' בפני"ע, וה"ג משכיר ששייר זכות לעצמו ולא מכח שוכר קאתי הר"ל כב' שותפים [ואין לומר דמשכיר עדיף משותף, דהא בביה"ל סי' שפ"ד הנ"ל מבר דלא עדיף וכנ"ל], וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: שכירו ולקטנו הוא דווקא כשיש לו רשות מבעה"ב בכל דירתו והוי כשכיר של בעה"ב, משא"כ בב' עכ"ר שדרים בבית א', כ"א בשלו הוא נכנס, ואינו משום שהוא שכיר של השני, וזה הטעם דסי'

וכן מוכח להדיא שהבין הרשב"א, שהק' כקושיא זו [כדציין הרעק"א שם], וכ' דאי מקורין לה חכמה הא תחומין דרבנן, ואיהו גופיה צידד מעט כן בעירונין ל"ו ע"א [ומיהו יעו"י בחידושיו לביצה פ"ד דמסיק דהוי דרבנן לתלמוד דידן].

דוד מנשה - רמת שלמה

ייש"כ להרה"ג יהודה לוי שליט"א
מכולל אליבא דהלכתא רמב"ש על
סיועו המרובה בעריכת מדור זההערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש
דורשות עיון ותשובה

שפ"ד דהתם נכנסו בחזקה והבעה"ב אינו שכיר שלו צריך דוקא שהשאר כלים שאפשר לטלטל דאו נשאר בעה"ב במקום זה.

נתעוררתי לפרש שאה"נ שבודאי השוכר אוסר על בעה"ב, שאין בעה"ב כשוכר משוכר שלו אלא שיש לבעה"ב כח להשכיר את רשות השוכר, דאם שול"ק עשאוהו כשלוהו להשכיר את רשות בעה"ב, כ"ש שבעה"ב שהשוכר נחשב כדר אצלו בכוחו להשכיר את רשות השוכר שלו, והוא כעין ק"ו משכירו ולקטנו, וכ"ז לגבי להשכיר ולא לגבי שאם הבעלים ישראל לא יוכל השוכר לאסור עליו, וע"ז מייירי בביה"ל סי' שפ"ד [והארכתי בזה בעוה"ז בגליון זה במדור ביני עמודי עיי"ש].

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

א. כשהמשכיר השכיר את הבית, כבר לא חשיב ששלו הוא, אלא אם יש לו תפיסת יד חשיב שכירו ולקטנו.

על שאלה א' - בסי' שפ"ב סע' י"ח המשכיר יותר אינו בעה"ב, ויוכל להחשב לכל היותר כשכירו ולקטנו, משא"כ בסי' שפ"ד סע' ב' דהתם הישראל עדיין בעה"ב ממש.

על שאלה ב' - בסי' שפ"ב סע' י"ח המשכיר אינו בעה"ב, וכששייר לעצמו זכות יוכל לשכור ממנו, דכשכירו ולקטנו הוא, משא"כ בסע' ט"ו השותפים שניהם כבעה"ב, ע"כ לא יוכל לשכור מא' מהם בלבד, דהשני ג"כ בעה"ב.

ב. ואולי יש לחלק עוד, דכשיש לו תפיסת יד ויש לו רשות להניח בבית ולא במקום מסויים, לא חשיב בעה"ב, משא"כ כשיש לו תפיסת יד במקום מסויים, דהשוכר לא יוכל להניח שם כלום, דאז חשיב כשותפים (ושניהם כבעה"ב).

אליהו פרץ - בני ברק

[ו]

בענין חילוק מבואות זמ"ז ע"י צוה"פ
או לו"ק בעיר המוקפת חומה

במ"ב סי' שפ"ו כתב דדעת רמ"א דאפשר לחלק בין ב' מבואות ע"י לוי"ק אם אין להם דריסת רגל זמ"ז, ואם יש להם דריסת רגל זמ"ז וע"י מתחלקים ע"י צוה"פ [עיי"ש ס"ק י', י"א], ובס"ק י"ג הקשה בשם המג"א דהרי בעיר המוקפת חומה א"א להתחלק זמ"ז אפי' כשאין דריסת רגל זמ"ז אלא ע"י צוה"פ, והביא כן ממג"א סי' שס"ג שהעתיקו שם במ"ב סי' שס"ג ס"ק קל"א, עכת"ר.

ואמנם ד' רבינו ז"ל צ"ע, דהא להלן סי' שצ"ב ס"ו לכאור מפורש שאפשר לחלק בין מבוי למבוי ע"י צוה"פ, ואפילו לפי השו"ע ובעיר של רבים אפי' ע"י לוי"ק, וא"כ צדקו ד' הרמ"א לדינא, ואדרבה ד' המג"א סי' שס"ג צ"ע [ובאמת שבמג"א סי' שס"ג לא כתוב שיעויל צוה"פ, ובמקור הדברים ברי"ש משמע דגם צוה"פ לא מהני, ומובא בבי"י סי' שס"ג, ופליג לכאור על דינא דסי' שצ"ב (עי' היטב בבי"י סי' שס"ג וסי' שצ"ב), וכ' שם הבי"י דלא קיי"ל כוחתיה, וא"כ לדין לדינא צדקו ד' הרמ"א, וד' המג"א צ"ע].

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ע"י שעה"צ ט"ו דודאי אפשר לחלק כל מבוי ע"י צוה"פ או שני פסין, אבל לחלק את העיר מהמבואות א"א.

אחר שעיינתי שוב בסוגיא זו ראיתי דהנה בסי' שצ"ב מבר דבעיר של רבים אפשר לחלק מבואות ע"י לו"ק בפתחי מבואות, ובעיר של יחיד א"א לחלק ע"י לו"ק בפתחי מבואות, ולשו"ע תליא בקנין יחיד או רבים, וכשי' הרמב"ם ועוד, ולמג"א תליא ביש' ס' רבוא בעיר או לא. והנה לפי"ז יל"פ ד' המג"א סי' שס"ג וסי' שפ"ו לשיטתו דבזמנינו סתם עיר נידון כשל יחיד, ואם מוקפת חומה א"א לחלק ע"י לו"ק, ואמנם ריב"ש דמיייתי המג"א נתכוון שגם לא נוכל לחלק בצוה"פ וכמבוי בבי"י סי' שס"ג עיי"ש, אך המג"א העתיקו לענין לו"ק וכדמוכח מדבריו בסי' שפ"ו וכדפירשו המ"ב שם. אך מ"מ עדיין קשיא לי, דבסי' שצ"ב נר' במ"ב שלא ס"ל כמג"א אלא כהשו"ע שם, ועיי"ש בשעה"צ סק"ו, וא"כ איך מעתיק בסי' שס"ג ד' המג"א ובסי' שפ"ו תמה על הרמ"א [והרי הרמ"א לכאור ס"ל כשו"ע סי' שצ"ב מדלא השיג עליו, וא"כ ערים שלנו כעיר של רבים דאפשר לחלקם בלו"ק], וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

לכשנעייץ היטב בד' המ"ב סי' שס"ג נר' דרק באין למבוי אלא פתח א' הוא דהחמיר שלא יועיל לחלק בתיקוני חצר, שבב"י נזכר שכשיש דריסת רגל לא מהני, והמ"ב הוסיף כגון שאין להם אלא פתח א', ומאידך בסי' שפ"ו מפורש בס"ק י"א דמיירי ביש להם פתח אחר, ואעפ"כ אסר המ"א ביש להם דריסת רגל זע"ז, וע"ז שפיר תמה המנ"א וכדביאר בשעה"צ, ואין שום סתירה, ודו"ק.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

רה"ג יוסף משה שליט"א
נולד "אלינא דהלכתא" בני ברק מרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

שמותר בשבות דשבות לצורך מצוה, וכדומה³, והם הנקראים "תחום שבת", כלומר אלפיים אמה הוא תחום שבת מדרבנן, וי"ב מיל הוא תחום שבת מדאורייתא, ואסור לצאת מהם בשבת.

והשיעורים במידות זמנינו, כבר נתבאר בהקדמה להלכות רשויות שישנם כמה שיעורים, השיעור הגדול הוא שאגודל 2.5 ס"מ, וטפח 10 ס"מ, ואמה 60 ס"מ, ולדעת החזון איש אגודל 2.4 ס"מ, וטפח 9.6 ס"מ, ואמה 57.6 ס"מ, ולדעת הגרא"ח נאה אגודל 2 ס"מ, וטפח 8 ס"מ, ואמה 48 ס"מ. ולפי השיעור הקטן שנתברר לאחרונה אגודל כ-1.9 ס"מ, וטפח 7.6 ס"מ, ואמה 45.6 ס"מ. ולמעשה נכון להחמיר כשתי השיטות⁴, וכן יש ללכת לחומרא במידת שוחק או עצב⁵. וראה בהערה פירוט הדברים למעשה בדברים הנוגעים לתחומיף.

שיעור התחום האמור נמדד ממקום שביתתו של האדם, בזמן בין השמשות של כניסת השבת⁷, והיינו: אם הוא שבת בשדה יש לו ארבע אמות במקומו סביב לכל רוח, ומזה יכול ללכת אלפיים

בין לחומרא הוא כ-59.8 ס"מ, ואולי יש להחמיר עד 58.4 ס"מ, ועל יותר מזה אין מקום להחמיר (זולת מקוה שמחמירים גם ביותר מ-60 ס"מ).
5. גם זה נתבאר בפתיחה להל' עירובין שם, ונתבאר דמאחר ונסתפקו אם כל השיעורים שוחק או בעצב יש ללכת לחומרא (וכמשי"כ בעירובין ג), ואמנם במנח"ח (מצוה כ"ד סק"ג) כתב שבתחום אלפיים אזלין להקל, דדוקא אלפיים אמה שוחקות אסור לילך יותר, אבל בעצבות מותר, דתחומין דרבנן וספיקא לקולא, אבל י"ב מיל ודאי לחומרא [וע"ע שם לענין הנחת העירוב], וע"ע שם לענין ד"א של אדם. והנה שם בסופו (סקט"ו) כתב שכל האמות של התחומין עצבות או שוחקות הכל לחומרא, ולא חילק בזה, וצ"ע. וע"ע גם בדבריו במצוה שכ"ה, ואכן לפי"ד הפו' שהבאנו שם משמע שאף בדרבנן לחומרא, וכן במאירי בעירובין ג), ועיין בזה עוד באחרונים בסי' שס"ג, בתו"ש סק"נ ובחי' רע"א שם ופמ"ג במש"ז סק"ד, וביה"ל סכ"ו, ומש"ש.

וע"ע בדבריו בסימן שס"ו לענין עצם השיעורים שהבאנו לעיל מהחזו"א והגרא"ח נאה אם הם שיעורים לפי מדת שוחק או לפי מדת עצב, שנסתפקו בזה הגאונים הנז' עצמם, ראה בשש"ת (שיעורי המצוות הערה א'), וכן בשיע"ת (ע' ר"ג), ובדרבנן אפשר להקל. והערונו שם בסי' שס"ו שיש לעשות ס"ס מעיקר השיטות, וגם מספק אם הוא שוחק או עצב.

6. שיעור אלפיים אמה לחומרא 912 מטר (כפי השיעור הקטן), או 960 (כהגרא"ח נאה), ולחזו"א 1152. ואמנם בשונה"ל (סי' שצ"ט ס"ט) כתב 1160 (וכ"ה בשש"ת אות י"ב) ע"פ החזו"א שאמה הוא 58 ס"מ, אולם העירוני שבשש"ת (בהערה א') כתב השיעור 58 פחות שלישי, וכ"כ בספר מידות וש"ת (פ"ה ס"ט הערה 67), ובספר קרית אריאל מובא שהחזו"א עצמו היה מורה ליחידים בשיעור הקטן, ולרבים בשיעור של 57 ס"מ לאמה.

וככל זה יש להכפיל ב"ב מיל, ושם בודאי יש להחמיר באיסור דאו', ונפ"מ בכל זה להאמור לעיל, ושיעור ע' אמה ושיריים לשיעור הקטן 32.2 מטר, ולגרא"ח 33.9, ולחזו"א 40.7, ועיין מה שכתבנו ברי"ש שני"ח בדין קרפף בית סאתיים [ובמדת האלכסון של כל השיעורים הנ"ל (שיבואר להלן בסימנים הבאים שלפעמים הקילו לשער באלכסון), יש להוסיף שיעור 2/5 (0.4)].

והנה הבאנו לעיל כמה שיעורים במדידת "אמה", ורבים החמירו כתרניהו, אך לפמשנ"ת שם ובשיעורי אורך תפסו טפי כשיעור הגדול, אי"כ אפשר להקל בזה בשעת הדחק לשער שיעור אלפיים אמה כשיעור 58-60 ס"מ לאמה, ובפרט בתחומין דרבנן, וכן ראיתי להגרשז"א בהליכ"ש (פסח פ"ט עמוד רי"ד בהערה) שחייילים הזקוקים לילך חוץ לתחום, הורה שלענין י"ב מיל שלהרבה שיטות איסורו מן התורה יש לחוש לחומרא ששיעור אמה הוא 48 ס"מ (נמצא שיעור י"ב מיל 11,520), ולענין אלפיים אמה שהוא מדרבנן אפשר להקל ולחשב השיעור לפי 58 ס"מ (ונמצא שיעור אלפיים אמה 1,160 מטר), ע"כ. וזה למרות ששיטתו היתה להלכה כהגרא"ח נאה, וכמשי"כ שם [אמנם לעצמו החמיר בקידוש ומצה, וע"ע שם]. גם ראיתי שם בעמוד רי"ג שכבר נודע להגרשז"א הענין שנמצא השיעור פחות משיעור הגרא"ח נאה בשיעור הדרה"ם, והמריץ לפרסם הדברים, אך הוא לא החליט מפני שאינו מתמצא בזה, והבאנו שכמה גדולים בדורינו חששו לזה למעשה, ולכה"פ בתורת ספק.

7. בעירובין (לו. עו.) ובשבת (לד.) מבואר שזמן השביתה הוא מיד בתחילת יום השבת (וכ"ה בסי' שצ"ו ס"ב ובסי' ת"ה ועוד בכ"מ), אך מפני שמהשקיעה עד צאת הכוכבים (הנקרא בין השמשות, עיין לעיל בהל' שבת סי' רס"א) הוא ספק, יש להחמיר שלא ללכת אלפיים אמה מכל המקומות שהיה בבין השמשות [ואמנם בהנחת העירוב מקילים מספק כמשנ"ת בסימן תט"ו וט"ז, אולם כאן שבכל צד איכא ספק יש להחמיר, וכמשי"כ המפ"ן].

כתבו להעיר רק על המ"ב, וכתבו לחלק בין מבוי א' לב' מבואות, אך בשעה"צ מפר דאפי' במבוי א' מהני, וא"כ סתרי דבריו אהדידי.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

חשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: גם במ"ב סעי"ב כתב דאפי' במבוי א', ונראה דכאן מיירי דרק חלק א' רוצין לערב, והתם מיירי דכ"א רוצה לערב בפ"ע דר"ק.

מקור הלכה

הקדמה להלכות תחומין

תחום שבת והלכותיו

הקדמה א'

בדיני תחום שבת

אסור לצאת בשבת וביום טוב חוץ לתחום ממקום ששבת בו, ואפילו פסיעה אחת. ואם עבר ויצא את התחום, אסור לו ללכת ממקומו אלא רק בתוך ארבע אמות¹.

ישנם שני שיעורים לאיסור יציאה מן התחום: א. מיל, דהיינו אלפיים אמה. ב. י"ב מיל. והדין הוא: שאלפיים אמה איסורו מדרבנן, אבל י"ב מיל נחלקו הראשונים אם איסורו מן התורה או מדרבנן, ולמעשה יש להחמיר בזה שאסור מן התורה². ונפקא מינה בזה לענין ספיקות, או לענין אמירה לגוי

1. בעירובין (נא.) ילפינן מקרא דתניא שבו איש תחתיו אלו ארבע אמות, אל יצא איש ממקומו אלו אלפיים אמה וכו', ע"כ. ולמדנו מזה ב' דינים, א. שלא לצאת חוץ לתחום אלפיים אמה. ב. שאם יצא חוץ לתחום לא יזוז יותר מארבע אמות.

ובשני הדינים אין איסור של חצי שיעור, כלומר שיכול ללכת עד אלפיים וכן לטלטל פחות מד"א. ובפשטות משום דבלא"ה אינו חצי שיעור אלא כחצי מלאכה. ע"י בפמ"ג בפתיחה, ובאו"א כתבו בחוות יאיר סימן ט"ז ובדברי יחזקאל ס"ז ג' בהערה ובשו"ת בית שערין סי' קל"ט. וע"ע בשד"ח.

ובדין יצא מן התחום שאסור ללכת ארבע אמות, ישנם כו"כ פרטים, בין בשוגג למזיד, ובין קרוב לתחום או רחוק, ואם חזר לתחום, ומבואר הכל בעוה"י בסימן ת"ה, עיין שם. וביוצא להציל מפני פיקוח נפש יש אופנים המותרים יותר, וכמשנ"ת בסימן ת"ז.

2. בתלמודא דילן (שם) איתא איסור תחומין בשיעור אלפיים אמה, אבל בירושלמי (פ"ג סוף הלכה ד' ובפ"ה ה"ד) הובא דין תחום שבת שהוא י"ב מיל (והיינו ג' פרסאות, וכל פרסה ד' מילין), ואמרו שאין לך מחזור אלא זה שהוא אסור מן התורה, ואלפיים אמה הוא תוספת מדרבנן, עיי"ש. אמנם בתלמודא דילן לא הוזכר ולא מידי משיעור י"ב מיל, ושיעור אלפיים עצמו הוא מח' ר"ע וחכמים, דלר"ע הוא מדאו', ולרבנן הוא אסמכתא בעלמא, ונקטינן כרבים, וכ"כ כל הפו'. [והגם שיש מהראשונים שסוברים שתחומין דאורייתא גם אלפיים אמה, וכמבואר בשאלות (רי"ס מ"ח) והבה"ג בהל' עירובין (רי"ס י') שמלקים למי שהולך יותר מן התחום (וכמ"ש ר"ח בעירובין ז:), וכן דעת רבינו אפרים לחוש לר"ע, וה"ד ברמב"ן ומאירי בעירובין (שם). אך שיטה זו לא הובאה בפו' כלל, וזה מוסכם בכל הפו'].

ונחלקו בזה הראשונים לדינא, גבי י"ב מיל אם הוא מדאורייתא, שדעת הרמב"ם (פכ"ז משבת ה"א) דהוא מדאו', ובמ"מ שם כתב שכ"ה הסכמת הגאונים, וכן הוא דעת הרמב"ד (הובא בחי' הרמב"ן והרשב"א עירובין ז:), וכן כתבו הרבה ראשונים בדעת הר"יף שהביא דברי הירושלמי הנ"ל (הר"ה והרשב"א ועוד הרבה ראשונים בעירובין שם, והעיתים וריב"ש ועוד, ודלא כהרמב"ן ורי"ו שנקטו ברי"ף דהוי דרבנן, דזו כשיטה יחידאה בדעתו). וכן הוא דעת הרמב"ם וסמ"ג ועוד רבים מהראשונים (ועליהם יש להוסיף דברי השאלות ובה"ג ור"א הנ"ל), ומאידך דעת הרמב"ן גופיה והר"ה וכן התוס' ור"א ועוד הרבה ראשונים בסופ"ק דעירובין סוברים שהוא מדרבנן, והאריכו בדברי כל הראשונים בדרך תמים בסי' שצ"ז, וכן בנתיבות הבית על עבוה"ק להרשב"א ריש ש"ה ועוד רבים.

ולדינא, הנה לדין קשה להכריע במחלוקת ראשונים רבתי זו, אבל יש לרדן מה הכרעת רבותינו בעלי השו"ע, והנה בב"י (בסימן שצ"ז ס"א) ע"ד הטור שאלפיים אמה הם מדרבנן, כתב דמיהו חוץ ליי"ב מיל כתב הר"יף דבירושלמי קאמר דהוי דאו', וכ"כ הרמב"ם, וכתב המ"מ שכן הסכמת הגאונים, וכתב בב"י אבל הרא"ש ומרדכי כתבו שלגמרא דידן אינו אלא מדרבנן, וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א כמש"כ המ"מ, ע"כ. והנה מלשנו שכתב "אבל" אפשר לחשוב שתופס כדעת המקילים, וכבר מצאנו בכ"מ שלשון "אבל" מורה שיש לתפוס את הדעה השניה, עיין בב"י סי' של"ח, וכן מבואר בב"י בהרבה מקומות בדעת הראשונים, וכן כתבנו בכ"מ ככללי ההוראה, אלא שמצאנו פעמים יוצאים מן הכלל, וכאן נראה נמי שזה אינו להלכתא, שהרי בודאי שיש לתפוס כשיטה ראשונה והיא שיטת הר"יף והרמב"ם, שהבי"ו סומך על דעתם כמו שכתב בהקדמתו, וכידוע, וכפי הנראה בב"י שכן הבין ברי"ף דהוי דאו', ובהצטרף הרמב"ם ודאי שיפסוק כן, ועכ"פ הנה כי כן מבואר בשו"ע (סימן ת"ד) שכתב בלשונו גבי תחומין למעלה מעשרה דהוי ספק, וי"מה שיהיה בדרבנן יהיה ספיקו להקל", ומשמע שאם הוא דאו' ספיקו להחמיר, ועל כרחך שהוא ב"ב מיל שאז הוא דאו' וספיקו להחמיר, וכ"כ המשנ"ב (סק"ה) לבאר בכוננתו, וכך

למד המשנ"ב (סק"ז) שדעת השו"ע דהוי דאו', וכ"מ ברמ"א (שם) דבכה"ג אזלינן לחומרא [ומה שכתב למי"ד תחומין י"ב מיל דאו', ומשמע לכא"י שאין זה ברור, וע"ע במשנ"ב סק"ז].

ומאחר וכן דעת רבים מהראשונים, וכן פסקו השו"ע והרמ"א, הכי הלכתא [ויש להוסיף ע"ז לרווחא דמילתא שיטת השאלות ובה"ג כמובא בספר העיתים], ואמנם המשנ"ב (סוסק"ז) הביא דעת הגר"א שנוטה לומר דלעולם הוא מדרבנן, ע"כ. והנה רבינו הגר"א הביא את ראיות הראשונים שתחומין דרבנן, וכתב ע"ז שאינם כלום, אבל יש לו ראייה גדולה לזה שאסור מדרבנן, ממש"כ בגמ' (עירובין מה:): שגשמים שירדו ביי"ט הרי הן כרגלי כל אדם, ואמאי ליקני שביתה באוקינוס, ותירצו אב"א הוי ספק דדבריהם וספק דדבריהם לקולא, ואם איתא דיי"ב מיל מדאו', הו"ל ספק דאורייתא ולחומרא ולא ספק דרבנן, ע"כ. אולם ראייה זו אינה מוכרחת, והיא ג"כ תלויה בכמה הנחות שהיו ברורות לרבינו הגר"א, ולקושטא אינם ברורות כלל, וכמו שהעיר בקרית אריאל פ"א הערה ה', א. שכלים הם ג"כ מדאו' [ולהלן בסימן ת"ד בהקדמה הבאנו פלוגתא בזה]. ב. שגם ביי"ט תחומין מן התורה [ודלא כהפרי"ח וט"א שהביא שם הערה י"ד]. ג. שמי שיצא חוץ לתחום אסור מה"ת לצאת חוץ לד"א. ד. שמי שיצא חוץ לתחום ללא איסור ג"כ אסור לצאת מד"א מה"ת. ובכולם איכא פלוגתא רבתי בראשונים ואחרונים, ובאו"א העירוני דאעיקרא מים אלו המתהוים מן האוקיינוס לא קונים שביתה, כדרך שמבואר בשו"ע שאין בימים ונהרות איסור תחומין לכו"ע, וא"ו דמי"מ גם בהם שייך הטעם שאין תחומין, ויל"ב. וע"ע להגאון ערך השולחן בסי' ת"ד שכתב שהעיקר כדעת הגאונים והראשונים דתחומין י"ב מיל הוא מדאו'.

סוף דבר שאין לזוז מפסק השו"ע והרמ"א שתחומין י"ב מיל אסורים מדאורייתא [וע"ע להלן בהקדמה לסימן ת"ד הפרטים בזה].

3. בדין ספק מוזכר בשו"ע (סימן ת"ד) דוגמא גבי תחומין למעלה מעשרה, ובדין אמירה לגוי מבואר להלן בסוף ההקדמה. וישנם עוד נפ"מ כגון הנפ"מ שהזכרנו בהל' שבת בכ"מ אם הם דאו' או דרבנן, עיין בהקדמה למלאכת צד וקושר, וכן בסימן של"ד לענין כפרה ועוד טובא.

4. כבר הזכרנו עיקרי השיטות לעיל בריש הלכות עירובין בפתיחה לסימן שמ"ה ועוד, ושם נתבאר שאף שבירושלמי' נהגו רבים כשיעור הגרא"ח נאה, כידוע, אולם ה"מ בעיקר בשיעורי נפח, אבל בשיעורי אורך יש להחמיר כפי השיעור הגדול, וכאשר מבואר גם בדברי גדולי הספרדים כהגר"ח פלאגי והוב"צ ובא"ח ואר"ח סתהון ועוד, וכן כתב באול"צ שכן המנהג להחמיר, ועיין מה שכתבנו שם לרדן בזה עוד [ועתה ראיתי עוד בכתבי קהילות יעקב החדשים (עמ"ס פסחים, מועד סי' קכ"א) שכתב בתוקף נגד האומרים שמנהג ירושלים וחכמי הספרדים כהגרא"ח נאה, אחר שבספר בריכות המים הובא בעיקרי הדי"ט ה'ל' מקאוות וכן בספר ארץ חיים סתהון מפורש שמשערין 60 ס"מ ויותר לאמה, עיי"ש ב. איברא שכיום המנהג ידוע כהגרא"ח נאה וכמו שהבאנו שם, ושכ"ה באול"צ ויב"א, מ"מ אינו נראה שכך היה מנהג הקדום, ואצ"ל שלא להקל בדאו', ואף בדרבנן ראוי לחוש, וע"ע בספר גבול בנימין סימן י"ט, ולענ"ד לדין יש להחמיר כב' השיעורים, ובשעה"ד אפשר להקל ורק במילי דרבנן]. ולכן יש להחמיר בזה, ובפרט שבמקום ציבורי מצויים כל הדעות, ויש לעשות ולחשב באופן השווה לכל נפש, ולא למיספ' ליה מידי דלא סבייא ליה, וע"ע שם. [אמנם בשעה"ד יש לרדן בנפרד לפי הענין].

ומלבד ב' השיטות העיקריות הידועות כשיעור חזו"א או כשיעור הגרא"ח נאה, כבר כתבנו שכיום נודע ששיעור הגרא"ח נאה אינו מדויק במדת הדרהם, וכפי האמת הוא קצת פחות, ובהשוואת מדת הנפח למדת אורך (כמבואר בפסחים קט). יוצא שיעור קטן יותר, והוא כ-1.9 ס"מ לאגודל, והטפח הוא 7.6 ס"מ ואמה 45.6 ס"מ. וכמה גדולים בדורינו חששו לזה (וראה עוד להלן בהערה 7), וישנה עוד שיטה של רבינו האגר"מ (הארו"ח ח"א סי' קל"ו וחי"ד ח"ג סי' ס"ו) ששיעור אמה בין לקולא

אמה. ואם הוא שבת בעיר נחשב כל העיר כמקומו, ויכול ללכת את כולה וממנה עוד אלפיים אמה סביב העיר. וכן אם שבת בכל מקום המוקף מחיצות, נחשב כל ההיקף כמו ארבע אמות.⁸

על פי התורה יש כללים מה נחשבת "עיר" אחת, ואינו תלוי במה שנקרא אצל בני אדם, אלא הכל תלוי לפי רצף הבתים והשכונות, והיינו: שאם יש בין בית לבית פחות משבעים אמה וארבעה טפחים, מצטרפים להיות עיר. ואם יש שני גושי בתים שבכל אחד מהם יש שלש חצירות וששה בתים, אם אין ביניהם קמ"א אמה ושתי טפחים, מצטרפים שני הגושים להחשב עיר אחת. ולאידך גיסא, אם יש שכונות המרוחקות זו מזו נחשבות כשני ערים, אף אם הם נקראים עיר אחת בלשון בני אדם, אלא אם כן הם מוקפות יחד במחיצות כד"ך.

ונמצא, שעשוי להיות כמה ערים כמו בני ברק רמת גן גבעתיים ותל אביב שהם נחשבים עיר אחת לעניני תחומין. ועשוי להיות כמה שכונות בעיר אחת שהם נחשבים כמו ערים נפרדות כמו שמצוי בשכונות בירושלים, ועוד ערים בארץ ישראל, ובפרט בחוף לארץ שיש שטחים גדולים, מצוי מאד שכל בית נחשב בפני עצמו, ודינו כמו השוכת בשדה.

וישנם כמה דרכים ואופנים לחשב את הקשר בין המקומות והערים, בדינים מיוחדים שהורנו חז"ל בהלכות תחומין, כגון ריבוע העיר, עיבור העיר, עיר העשויה כקשת וכדומה, ובעז"ה יבוארו הפרטים להלן.⁹ ובכל שיעורי שבת שיבוארו להלן יש לחשב אותם מרובעין עם הזוית שלהם.¹⁰

ודע, שכאשר כלו האלפיים אמה שמותר לאדם ללכת בשבת, אסור לו להמשיך ללכת אפילו הוא בתוך עיר או מקום המוקף מחיצות.¹¹

יש לעורר, שגם באופנים שאין איסור תחומין, יש להזהר שלא לטלטל בידיו או בבגדיו שום חפץ, משום איסור הוצאה מרשות לרשות מדאורייתא או מדרבנן, וכל הנידון של תחום שבת הוא כאשר הולך ברגליו לבד.¹²

וכן בנטיעה במטוס או בספינה, מלבד החשב באיסור תחומין על כל פנים כשעוברים י"ב מיל, עוד יש בו חששות איסור אחרים.¹³

הקדמה ב'

בדיני עירוב תחומין

הרוצה ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה לצד אחד, יכול לעשות זאת על ידי תקנת "עירוב תחומין", והיינו שהוא קובע את מקומו בשבת במקום שמניח בו את העירוב, ובוה נחשב שמקומו במקום העירוב, ומותר לו ללכת משם אלפיים אמה לכל רוח, אך הוא מפסיד את האפשרות ללכת אלפיים אמה ברוח השני שכנגד העירוב.¹⁴

ואי אפשר להניח את העירוב רחוק יותר מאלפיים אמה לעיר, שהרי באופן זה לא יוכל לצאת מן העיר למקום עירובו, ואין העירוב מועיל.¹⁵ אלא יש להניח את העירוב עד המקום שבו כלים אלפיים אמה מקצה העיר וכך יוכל ללכת לשם בשבת, ומשם עוד אלפיים אמה, ונמצא שיכול ללכת מעירו כארבעת אלפים אמה, וכאשר מניח עירוב בתוך עיר נחשבת כל העיר כארבע אמות, ויכול ללכת בכל העיר ועוד אלפיים אמה מחוץ לאותה עיר.¹⁶

ישנם שני אפשרויות לעשיית העירוב: א. עירוב ברגליו, והיינו שהולך ושוהה בזמן בין השמשות במקום שבו הוא רוצה לקנות שביתה, ואם ירצה יוכל לחזור לביתו, אבל מקום שביתתו ותחומו נמדד מהמקום ששהה בו בבין השמשות. ב. עירוב בפת או מאכלים,¹⁷ והיינו שמניח במקום שרוצה לקנות בו שביתה פת או מיני מאכל בשיעור מוזן שתי סעודות לכל אדם ואדם בנפרד, גם אם הם

משפחה אחת.¹⁸ ויש אופן נוסף שמותר ללא בדרך, לומר שביתתי במקום פלוני שהוא מכירו, ומשם יש לו עוד אלפיים.¹⁹

פרטי הדינים של העירוב בפת דומים לעירוב בחצרות ושיטופי מבואות. והיינו: סוגי המאכל והשיעורים, כמו בשיתוף מבואות [שנתבאר בסימן שפ"ו], ושיהיו ראויים לאכילה [כמו שנתבאר בסימן שפ"ח], וכן שיהיה האוכל במקום שאין צריך לעבור איסור תורה בשביל להגיע אליו [כמו שנתבאר שם ובסימן שס"ו ובסימן שצ"ד], וכן צריך לוודא שהאוכל קיים וראוי לאכילה בכל כניסת שבת שרוצים לסמוך על זה [ונתבאר בסימן שס"ו ובסימן שצ"ג], וכן שצריך שיהיה העירוב של הרוצה לקנות שביתה. ויש אפשרות שחבירו יניח עירוב בשבילו, וכגון שיתקשר בערב שבת אל חבירו הגר שם ויבקש ממנו שיניח עירוב בשבילו, ובלבד שיזכה לו את העירוב על ידי אחר [וככל הפרטים שנתבאר בסימן שס"ו אופן הזיכוי ופרטיו], ודיני הברכה על העירוב וכן נוסח העירוב, אם עושה לעצמו או לאחרים יבוארו בסימן תט"ו, ועיין בהערה.²¹

וישנם דברים שונים בסדר עירוב תחומין מאשר עירוב חצירות: א. שצריך שיעור מאכל לכל אדם בנפרד, ואפילו כולם משפחה אחת או בני בית אחד.²² ב. המניח עירוב עבור אדם אחר, או לכמה בני אדם, צריך להודיע לכל אחד שמזכה לו, וקודם כניסת שבת.²³ ג. הנוסח של העירוב מעכב, בשונה מעירוב חצירות.²⁴

ודע, שאין מערבין עירובי תחומין אלא למי שרוצה לצאת לצורך מצוה, ויש פרטים מה נחשב צורך מצוה,²⁵ ובדיעבד מועיל העירוב גם כשרוצה לצאת שלא לדבר מצוה.²⁶

ודע עוד, שבכל אופן שמניח עירוב תחומין, מן הראוי להתנות שהעירוב יחול רק אם יהיה צורך ללכת בשבת, ואם לא יהיה צורך לא יחול, וכך לא יהיה לו הפסד מעשיית העירוב.²⁷

הקדמה ג'

הערות מעשיות

צריך זהירות רבה ביציאה מחוץ לעיר, ככל הלכות שבת, ובפרט בהלכות עירובין, ובפרט בעירובי תחומין שיש בו חוסר ידיעה.²⁸ והאיסור חמור הוא, שאפילו במקום מצוה אסור לצאת מחוץ לתחום, כגון לצאת כדי למול תינוק ביום השמיני, וכיוצא.²⁹ זולת מפני סכנה,³⁰ או כבוד הבריות.³¹

וגם המציאות אינה ידועה לרבים, ומחמת זה עשויים לבא לידי מכשול, ונזכיר דוגמאות:

א. היוצאים לטיול חוץ לעיר, וזה מצוי ביותר במקומות נופש, צריכים לדעת שבהליכה בנחת פחות מעשרים דקות יתכן שיצאו חוץ לתחום, ובהליכה מהירה עשויים לצאת חוץ לתחום גם בעשר דקות.³²

ב. הגרים במושבים וישובים למיניהם, מצוי שיש מרחקים גדולים בין הבתים באופן שאינם מצטרפים, והדבר מצוי ביותר בחוף לארץ. ויתכן שבהליכה לבית קרובו, או אפילו לבית הכנסת הוא עובר את התחום אלפיים אמה. ולכן, צריך למדוד מביתו אלפיים אמה לכל רוח, או שיניח עירוב.³³

ג. מצוי שכונות בערים הגדולות שמחמת ריחוקם מן העיר אינם נחשבים מכלל העיר, ואסור להם ללכת בכל העיר אם הם רחוקים אלפיים אמה מהשכונה, עד שיניח עירוב.³⁴

אדם שיצא מחוץ לתחום בשוגג, וחבירו פוגש אותו, צריך להודיעו שיצא מחוץ לתחום, אף על פי שבכך יצטרך לשהות כל השבת באותו מקום בלא יכולת לצאת מארבע אמותיו. במה דברים אמורים, שלא ידע שדבר זה אסור, אבל אם ידע שזה אסור, אלא שחשב שעדיין הוא בתוך התחום, וטעה, או שרצה ללכת למקום אחד וטעה והלך למקום אחר, וכדומה, אין צריך להודיעו, ורק אחר שיחזור לתחום יודיע לו שלא ישנה עוד בטעותו.³⁵

סי' ת"ט, והוא דבר מצוי, ויש להזהר בו. ועיין בסימן של"א שביארנו

איזה דברים אפשר להקל לצורך מילה, והיינו באמירה לגוי, אבל ע"י ישראל אסור בשום אופן.

30. עיין סימן ש"ו ס"ט, ועי' בס"כ ש"כ"ח כל דיני חולה ופרטיו, אבל בחולה שאיב"ס בד"כ אסור, עמש"ש, ועוד בעניני הצלה מעניני סכנה, יעוין להלן סימן ת"ו [ובכלל סכנה הוא גם סכנה רוחנית שיש חשש שיצא לשמד, וכמש"כ בסו"ס ש"ו, עיין בדברינו שם].

31. עיין בסימן ת"ו ומש"ש.

32. ע"י בסימן שצ"ו ס"ב מבואר שהילוך אלפיים פסיעות בינוניות הם תחום שבת, ובשע"ת (שם, וה"ד כה"ח אות ט') בשם חוט השני (לאביו של החוזה יאיר) כתב ששיעורו י"ח דקות, ועיין בדברינו שם מש"כ בזה, וזה בהליכה בנחת, אבל בהליכה מהירה הוא פחות [וכיום דרך בני אדם ללכת הליכה מהירה, ויש להזהר בזה].

33. וכבר העיר בזה בספר גבול בנימין אודות השכונות והבתים באר"ב ועוד, וכן מצוי במקומות נופש וכדומה.

34. וכל הפרטים בזה בס"כ שצ"ח.

35. הנה באופן הראשון שיועד ששבת אך לא ידע שהדבר אסור, או ששכח ששבת, ה"ז שוגג וצריך להפרישו מאיסור, ואע"פ שנחלקו האחרונים אם שוגג דרבנן צריך כפרה, מ"מ לכתחילה בודאי אסור, ובפרט בשבת שמצאנו ששוגג דרבנן צריך כפרה, וכמש"כ הרמ"א סו"ס של"ד, ועיין בדברינו שם בהקדמה לסימן של"ד [עיין בדברינו להלן בסימן ת"ה בהקדמה לסעיף י"ד, ודון לנידו"ד].

אבל באופן שהוא יודע שאסור, אלא שטעה בחושבו שעדיין לא יצא חוץ לתחום [וכן הוא המציאות אצל רבים שיודעים מאיסור תחומין, אלא שזה בידיעה בעלמא בלא הרגשת המציאות, וחושבים שלצאת חוץ לתחום זה ביציאה למרחקים, ואין יודעים שבהליכה של כרבע שעה עשויים לצאת מן התחום], לכא"ו הרי זה כמו מתעסק שחושב שמתעסק בהיתר ונמצא איסור, ובאופן שהוא מתעסק הרי יש להקל שא"צ להודיעו באופן שאח"כ הוא לא יוכל לצאת ממקומו, וכמו שהבאנו לעיל (בסו"ס שס"ה) לענין נקרע העירוב שא"צ להודיע שנקרע העירוב כיון שהוא מתעסק בהיתר, ובפרט כשיש לו צורך בטלטול, וה"ה כאן.

[ואמנם זה ברור שיש לנו להתרעע על כל הלכה והלכה לדעת המעשה אשר יעשו, וכה סיפר הגרא"ל שטינמן שליט"א שח"א שאל את החזו"א למה הוא מתרעע על הקלוקלים שיש בעירוב ולא לסמוך ע"י, שהרי

24. נתבאר הכל בסוף הלכות עירובין תחומין סימן תט"ו ס"ד.

25. עיין בסימן תט"ו ס"א, ושם הובאו דוגמאות ופרטים בדבר מהו צורך מצוה.

26. מבואר שם שבדיעבד מהני. ועי' שם במקום הדחק, ובעירוב ברגל קיל טפי.

27. עיין בסימן ת"ג, ושם נתבאר.

28. ידוע שיש חוסר ידיעה בענינים אלה, והגר"י איבשיץ ביערות דבש (בדרוש לחדש אלול) כאשר התרעע על לימוד הלכות שבת ופרטיהן (והובא כע"ז בהקדמת המשנ"ב לה"ל שבת), כתב ורבו כמו רבו האיטורים בעו"ה בשבת, ובפרט בתחומים כי מלבד שארכה מדת התחום, הרי יש דינים רבים בעירובי תחומין וכו', עי"ש. וכן בקיצור השל"ה (בעניני עירוב) האריך הרבה בענין המכשלה שהולכים חוץ לתחום, עיין שם, וראוי לראות כל לשונו שם, וכן הזהירו עוד אחרונים.

ובעוד בזה סיפר לי אחד יר"ש, שאמו היתה חולה ומוגבלת והציעו לו באגודת חסד שיקחו אותם על ידי נהג גוי ברכב כל שבת, מביתם שבעיר לבית החולים שחוץ לעיר, והוא סירב ו"החמיר על עצמו" שלא ליסע ברכב שנהוג על ידי גוי, אלא טרח במסירות נפש ממש והסיע את אימו בכסא גלגלים דרך ארוכה כל שבת, ע"כ. והנה אם היה לומד את ההלכות היה יודע שמותר ליסע ע"י גוי לצורך חולה שאין בו סכנה, ואדרבה במעשה שהוא עשה גרם לכמה עבירות, כגון איסור שבת חמור של הוצאה מרשות לרשות (עיין בס"י ש"א משנ"ת לגבי הוצאה בכסא גלגלים), וגם מצד איסור תחומין הרי הוא הוציא את אימו והעגלה חוץ לתחום. (ואמנם לגבינו אין נפ"מ, כי גם אם הגוי מוציא אסור, מ"מ לגבי אחרים הרי הוא עבר איסור תחומין, ואם היה עושה זאת ע"י גוי ה"ז מותר, כדן שבות דשבות לצורך מצוה או צורך גדול). ונוסף על זה שציער את אימו צער נורא של טלטול הדרך לאשה חולה, וגם ציער עצמו בחינם וכו', ועל זה אחז"ל ולא עם הארץ חסיד (אבות פ"ב), ובוה נזכרתי באותו מעשה שהביאו במס' שמחות (פ"ד הלכה ל"ד) ובד"א זוטא (פ"ח ה"ח) אמר ר' עקיבא זו היתה תחלת זכותו לפני חכמים, השכמתי ומצאתי הרוג אחד, והייתי מטפל בו בג' תחומי שבת וכו', ומכאן למדו שחייב אדם לשמש ת"ח, וכמש"כ שם ובירושלמי ועוד, ראה בנחלת יעקב שם, ואין להאריך.

29. בריה (לב): שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום (וכ"ה בטור ובפ"ו בסימן תקפ"ו), ועוד כהנה בפ"ו בכ"ד. וה"ה לצורך מילה (עיין א"ח

8. עיין בסימן שצ"ו שביארנו כל הפרטים בזה.

9. עיין בסימן שצ"ח ס"ו והלאה כל הפרטים. [ויש אופן נוסף של חיבור הבתים על ידי מחיצות, ויבואר להלן סימן שצ"ח אם זה רק במחיצות המגנינות על העיר או גם בצורת הפתח].

10. עיין בסימן שצ"ח כל הפרטים בזה.

11. כמו שכתבנו בסימן שצ"ו וסימן שצ"ו סוף הלכה ב'.

12. עיין בסימן ת"ח ס"א, דין כלתה מידתו בחצי העיר וכו' (א"כ כל העיר מובלעת בתוך מידת התחום), וזה ג"כ דבר שהטעות מצויה בו.

13. הערה נחוזה שלא לטעות ולקשר בין איסור הוצאה לבין תחומין, כי איסור הוצאה הוא במה שמטלטל, ואיסור תחומין הוא בהילוך ברגליו, ואף אם אינו מטלטל כלום אסור ללכת חוץ לתחום. ולאידך גיסא גם כשאין איסור תחומין אסור לטלטל להוציא שום דבר, שהוא איסור דאו' מרה"י לרה"י, או מדרבנן בכרמלית, וכדומה.

14. כן הערנו להלן בסימן ת"ד בדיני תחומין למעלה מעשרה בספינה ומטוס, ולכן יש לשקול גם משאר דיני שבת.

15. עיין בסימן ת"ח ס"א הפרטים בזה.

16. עיין בסימן ת"ח ומש"ש.

17. עיין בסימן ת"ח ס"א-ב.

18. עיין בסימן ת"ט ס"ז. וכפי המבואר שם שעיקר עירוב הוא ברגליו, והקילו לערב בפת. ועי' בס"י ת"ח ס"א. ושם בהקדמה נתבאר הדברים.

19. עיין בס"י ת"ט ס"ז הפרטים בזה.

20. עיין בס"י ת"ט ס"א והלאה. ואופן זה הוא רק ללא בדרך וכדו' שהקילו עליו, ולא ליושב בביתו וכדו'.

21. יש להעיר, שמצוי היום בהרבה מקומות שהנחת העירוב אינה בחיוב ודאי (מפני כמה סיבות בחישוב העיר וריבוע העיר וכו'), אלא מפני הספק, או לצאת ידי כל השיטות ולכו"ע, ובכל כה"ג אין לברך על העירוב שסב"ל. זאת ועוד שנתבאר להלן שראוי להניח עירוב בתנאי שאם ירצה למחר יחול העירוב, וכך לא יפסיד בודאי את שיעור האלפיים שמכנגד העירוב, ובאופן זה גם כן אינו יכול לברך [אבל המניח עירוב בודאי, אף שלא ברור לו שיצטרך ללכת, יכול לברך, שמ"מ קנה העירוב]. וכבר הערנו זה בס"י תט"ו ס"ד בענין הברכה ונוסח העירוב. ומ"מ יש להזהר לומר הנוסח.

22. עיין בסימן ת"ג ס"א, הפרטים בזה.

23. עיין סימן ת"ד, כל הפרטים.

א. כל אדם יש לו ארבע אמות שנחשבים מקומו, ומוודים לכל אדם לפי אמותיו שלו, הגדול לפי גודלו והקטן לפי קוטנו, ובינוני לפי אמה בינונית שלו, וכפי הפרטים שנתבאר בסמ"ט שם⁴². ומוודים אותם באמות מרווחות ולא בצמצום, עיין בהערה⁴³.

ומקום עמידת רגליו, יש אומרים שהוא בכלל הארבע אמות, ויש אומרים שאינו בכלל, ומוודים את הארבע אמות מאחר רגליו⁴⁴.

ב. ארבע אמות אלו נחלקו בהם הפוסקים⁴⁵:

לדעת השו"ע - אין לו אלא ארבע אמות לצד אחד, כפי שיבחר לך⁴⁶, ולאחר שבחר בצד אחד אינו יכול לחזור בו לצד השני⁴⁷.

לדעת הרמ"א - יש לו ארבע אמות לכל סביבותיו, ונמצא שיש לו שמונה אמות על שמונה אמות, והאחרונים נחלקו בזה להלכה⁴⁸.

היינו שעבר אמה ורק אחריה הניח את רגליו, ואז מותר לו את האמה שבין רגליו לגבול ועוד ג' אמות, ומה שנקטו לפירוש זה אמה אחת ולא ביציאה כל שהוא נצטרך לדחוק לד"ד].

וכבר נחלקו בזה הראשונים בהדיא, שבריתבי"א (מה. מח.) מבואר שנותנין לו ד' אמות והוא מן המנין, עיי"ש. ומבואר שזה כולל המקום שעומד. וע"ע בתו"ש אות ב', ושכן יש לפרש דברי הטור עיי"ש, ואינו מוכרח שם באורך. אבל המאירי (מד): כתב שרוב הגאונים הורו כסברת רש"י להקל. ובחזו"א (סימן ק"ב סוסק"א) כתב להוכיח מהגמרא לחומרא, ושכ"כ הריטב"א בהדיא. ומלשון רש"י אינו ראייה עיי"ש, אך כאמור שהא"ו הוכיח כן (והחזו"א הזכיר את הד"מ בשם הא"ו, ולא נתברר על איזה רש"י כתב כן). וע"ע בתו"ש שם, ומאידך הא"ו הוכיח כן מהרמב"ם, והמאירי העיד שכ"ד רוב הגאונים, ואכמ"ל. וע"ע בספר בני ציון ליכטמן, ומשמע לכאורה שיש להקל בזה מאחר וברמב"ם אינו מפורש, ורוב הראשונים מקילים, ובמילי דרבנן כמו בתחומין יש להקל, ואינו מוכרח.

45. עיין בעירובין (מד). מחלוקת בין ארבע אמות, ובגמרא (מח.) אמרו נפ"מ בין ר"י לת"ק ח' על ח', ונחלקו בזה הראשונים לדינא, א. שיש אומרים ח' אמות והוא באמצען, כהר"ה (יג.) וה"ד הרא"ש סי"א, וכן הרשב"א (מח. ובעבוה"ק), וה"ד במ"מ פ"ב משבת הט"ו. ב. ויש אומרים שיברור לו ד"א לצד אחד, וכהראב"ד בהשגות על הרמב"ם (פכ"ז משבת ה"א ובפ"ו מעירובין ה"א). ובמ"מ כתב שכה"ד הרמב"ם גם כן, וכ"כ הרא"ש שם בדעת הר"ף. ג. ויש אומרים שיש לו ד' אמות והוא באמצען, ולא לצד אחר, וכמ"ש הטור בדעת הר"ף הנ"ל (וברא"ש הנ"ל לא מפורש בזה). וע"ע בב"ח ובדרישה, אך בט"ז ובגמרא כתבו שהוא ט"ס, ומש"כ והוא באמצען קאי על ההמשך לדעת הר"ה (וע"ע בקרבן נתנאל שם אות ג'), ומיהו גם הרמ"א העתיק כן בהגהה, ובדברי צבי העיר עוד דא"כ הוי כפל לשון בדברי הר"ה, וה"ד בהגה"ו, ועמ"ש. ומ"מ קשה לומר שהוא ט"ס, כאמור. ושוב העירוני שגם בספר הפרנס והאגור כתבו בלשון זו, ואמנם הלבוש אכן כתב כן לקמיה, אולם הרי לנו כו"כ ראשונים והרמ"א שלא כתבו כן. ד. עיין במאירי (מה). חידוש לברור ח' אמות לצד אחד, וע"ע שם, ואכמ"ל.

46. דעת השו"ע מבוארת בב"י שיש לו ד' אמות לצד אחד, וכמ"ש בכה"ח כאן (אות ח' ובאות ט'), וכן מוכרח בפשטות מדברי השו"ע בסימן שמ"ט ס"ד, ודוק. וכן מבואר גם בשו"ע להלן (סימן ת"ה סי"א) שנקט כדברי הרמב"ם (בפכ"ז מהל' שבת ה"א) שהשבייתה של היוצא חוץ לתחום הוא ממנו והלאה, ולא כל ארבע אמות סביבו, ודלא כהטור שלא כתב כן וכשיטתו כאן (ועיין משנ"ב שם ובשעה"צ שם). וע"ע בהערה שאחרי הבאה מה שביארנו עוד להלכה [וביריה של הד' אמות עיין במשנ"ב סק"ו, ולהלן בהערה הבאה].

47. עירובין (מה). וכ"ה במשנ"ב (סק"ח). וע"ע בראב"ד ומ"מ פכ"ז משבת ה"ח, ויש להוסיף ב' פרטים:

א. האם זה רק כשכירר במעשה (על ידי שהלך ד' אמות לצד אחד) או אפילו במחשבה, נחלקו הראשונים, שבר"ה (יב.) כתב שצריך מעשה, וע"ע שם. ובמאירי (מה). גם באמירה. ובחזו"א (סי' פ' לך מה). כתב שמשמע בגמ' גם במחשבה. וע"ע גם בראב"ד ומ"מ פכ"ז משבת ה"א, שמבואר שם בפשטות שגם במחשבה הוא קונה שביתה, וכן נראה מהב"י והפ"ו [וצ"ע בזה עמ"ש בדרך תמים בס"י שצ"ט סקל"ב].

ב. האם יכול לברור ב' אמות לכל צד, עיין באו"ז סי' קנ"ב ב' דעות, אולם ברש"י (מח.) ומאירי (מה). מבואר דשפיר דמי, ואכמ"ל.

48. הרמ"א הביא ב' דעות אחרות בזה, בתחילה סתם שמודדים ד"א "והוא באמצען", ושוב כתב ו"א שמותר ד"א לכל צד, ע"כ. והנה הדעה הראשונה שכתב בסתם היא דחוייה אצל ציבור, וכמו שהבאנו לעיל, וכבר כתבנו שמחמת כן כתבו כמה אחרונים שהוא ט"ס, וצ"ל והוא באמצען לקמיה על השיטה השניה, שהביא הרמ"א בשם י"א. ואמנם ז"א פשוט, וכמו שהבאנו מכמה גדולים שכתבו כן בפשיטות, ומ"מ המשנ"ב (סק"ז) נקט כן (לחומר הענין), ונשאר לנו הדעה השניה. ועל כן כתבנו בפנים שכ"ה לדעת הרמ"א, הגם שלפי שאר המפרשים הרי שאין הלכה כה"א, שהרי סתם ו"א הלכה כסתם, מ"מ לפ"מ שנקט המשנ"ב שהוא ט"ס הרי שדעת הרמ"א כה"א. וכן נראה מוכרח לומר כן, שלדעת הרמ"א יש לתפוס יותר כה"א, שלא זו בלבד שדעה זו אינה מוסכמת כלל, עוד בה שבדרכי משה כתב שיש לפסוק כמו המקילים בד' אמות, ואם איתא הרי שחזר בו בהגה, ועל כרחך כאמור שלדעת הרמ"א יש לתפוס כה"א [אך שנשאר דוחק בכך שצריכים לומר שהוא ט"ס בכמה מקומות, ולא מסתבר לומר כן].

עוד יש לדעת, שגם בכלים יש איסור תחומין, ואסור להולכים חוץ לאלפיים אמה של שביתתם או של בעליהם, והיינו אפילו באופנים שאין איסור הוצאה, כגון ביום טוב, או במלבוש שהאדם לובש⁴⁹. ומצוי שאדם נסע מביתו בשבת ויום טוב, והשכנים רוצים לקחת ברשותו איזה חפץ, ויש אופנים שאסור⁵⁰.

עוד יש לדעת שאיסור תחומין אסור גם ביום טוב, בשונה מאיסור הוצאה, והעולם טועים בזה⁵¹. וגם ביום טוב שני אסור⁵². אבל בחול המועד מותר⁵³.

ודע, שכל מה שאסור ליהודי אסור לומר לגוי, זולת באופנים מסוימים שנתבאר בהלכות שבת בסמ"ט ש"ז דיני אמירה לגוי⁵⁴, וראה בהקדמה לסימן ת"ד.

סימן שצ"ו דיני ארבע אמות שיש לאדם בשבת

אסור לצאת מחוץ לתחום אלפיים אמה מלבד הארבע אמות שיש לכל אדם, וכפי שיבוארו הפרטים להלן. וכן מי שיצא מחוץ לתחום אסור לו לזוז ממקומו אלא בתוך ד' אמות. ולפנינו יבוארו דיני הארבע אמות.

מוטב שיהיה שוגגין ולא מזידין, והחזו"א סטר לו במקום לענות לו, ע"כ. וכיוצ"ב אמר הגריש"א צ"ל שאין זו שאלה למה הוא מתריע על מצלמות האבטחה בשבת וכי, וכהנה. אכן שאני דבר כללי, וכתורה יעשה, ופשוט. אולם באופן שאדם פרטי נקלע לדבר שבשבילו הוא מתעסק, פשוט שאין להודיעו ולאסורו ולצערו דבר שהתורה התירה].

36. עיין בסימן שצ"ז כל הפרטים בדין כלים, ובב"י שם כתב שהנפ"מ ביו"ט, וע"ע מה שהבאנו שם גבי מלבוש.

37. עיין בדברינו בס"י שצ"ז מש"כ בזה, אלא אם כן השכן נתן רשות לשכניו, עיין בשבט הלוי ח"ו סי' מ"ו ובש"ש פ"ז סל"ט, וכבר נתבאר בס"י שצ"ז.

38. מבואר בגמ' בכ"מ (ביצה טו, כה ובעירובין מז): ועוד (ולפנינו בסימן שצ"ז), וכ"כ השו"ע (ס"ס תט"ז) שיו"ט נוהג בו עירובי תחומין, ע"כ. ובעו"ה הרבה טועים בזה.

והנה נחלקו הפו"א אם ביו"ט איסורו מן התורה כמו שבת, שרש"י ותוס' בחגיגה (ז'): מבואר שהוא מן התורה, וכ"כ התשב"ץ (ח"ב סי' ר"ב) דהוי מדאורייתא, וע"ע בערך השולחן, ה"ד בכה"ח (סימן ת"ד אות י"ד) שכ"מ מהגמרא, עיין שם. ונחלקו האחרונים בזה בדעת הרמב"ם (פ"ח מעירובין ה"י), שהגרע"א בהגהותיו (בסימן תק"ו על המג"א סק"ד) כתב דהוי מדאו', וע"ע שם מש"כ בזה, וזה דלא כהשואל ומשיב (ח"ג סי' צ"ט) שכתב לדעת הרמב"ם דהוי מדרבנן, ועיין בספר עבודת עבודה על עבוה"ק להרשב"א (שער ה', א). [וגם אם הוא אוכל נפש, אסור להוציא חוץ לתחום, עיין במהרש"א בכתובות (ז). ובקריני ראם ובפנ"י וחת"ס סי' ק"ט, ועוד באחרונים טובא]. וא"צ לומר שביה"כ אסור.

39. בפסחים (נב). רב נתן וכו', וכן מבואר להלן בסימן תצ"ז, ובסימן תצ"ו, ובסימן תקכ"ו.

40. אורחות חיים (בהל' חוה"מ ס"ד) ועוד, וכ"כ בשו"ת צ"א (ח"ח סע"ט אות ד') מפשטות דברי רש"י בחגיגה (ז'): ודלא כהנמנ"ח (מצוה שכ"ג אות ב'), וע"י משנ"ת בענין איסור הוצאה בחוה"מ, ודון לנידוד.

41. אמנם בדרך כלל אין בזה נפ"מ, שהרי איסור תחומין זה גם אם האדם עובר את התחום ללא שום מעשה מצידו, וכגון ספינה וכדומה המוליכה אותו, וה"ה גוי.

42. בשו"ע כאן (סימן שצ"ו ס"א) לענין תחומין, וכן לעיל (בסימן שמ"ט ס"א) הובא דין ד' אמות של אדם, והדינים שוים, ונלמדו בגמרא דעירובין (מח.). כדתניא שבו איש תחתיו, כתחתיו, וכמה גופו של אדם שלש אמות ועוד אמה לפשוט ידיו ורגליו, עיי"ש. ובאור הדברים שגובחו של אדם ג' אמות, ועוד אמה שמתווספת כאשר האדם פושט ידיו ורגליו, והיינו כשאדם ישן ידיו עולות קצת למעלה בכפיפה, ועדיין זה חסר קצת מאמה, ומצטרף לזה מה שפושט את רגליו, וכפי שביאר התור"י שם שכשאדם עומד גופו מכביד על הפרקים, אבל כששוכב פרקיו מתפשטים יותר, עיי"ש. ובצירוף זה שמתפשט קצת ברגליו ועוד קצת בידיו כדרך שאדם ישן הרי זה כשיעור אמה, ושיעור האמה בעלמא זה כשיעור מהמרפק עד האצבע הגדולה הנקראת אמה, וכמ"ש הגר"ז בס"י שמ"ט, וכן הבאנו בכ"מ. אולם כעת ראינו שבק"ה עירובין ס"ט פליג [ואגב, יש לדקדק מזה אודות המחלוקת בשיעור האמה, אם הוא בשיעור הגדול או בשיעור הקטן (כפי שהבאנו בהקדמה את השיעורים בזה), שהרי אמרו שגופו של אדם שלש אמות, ולכא"ו אם כהשיעור הקטן, הרי אין זה גובה של בני אדם כלל, אכן זה תלוי גם במחלוקת המפרשים אם הכוונה שמוודים עם הראש או בלא הראש, כי הנה בכה"ח כאן (אות א') הביא מהפרישה בשם רבינו יהונתן שמוודים בלא הראש, עיי"ש. אולם כבר נחלקו בזה ראשונים, שאמנם בתוס' בב"ב (ק:), אבל הרשב"ם והרמב"ן (בב"ב שם) סוברים שזה עם הראש, וכבר עמדו בזה החזו"א בקונטרס השיעורים סל"ט סק"י וש"א]. [וככל זה בתחומין אלפיים אמה כך ב"ב מיל].

ועוד מבואר שם בגמ' שמוודין לפי כל אדם באמה שלו, דא"כ עוג מלך הבשן מה תהא עליו, ומה שלא פסיקא מילתא משום שיש ננס באיבריו, וכפי העולה שכל אדם מוודין לו באמה שלו אם גדול אמה גדולה, אם בינוני בינוני, ואם קטן ננס לפי קוטנו. ואם היה גדול אבל ננס באיבריו, ע"ז אמרו שם ונפסק בשי"ע שנותנין לו אמה בינונית. ונת' כ"ז בס"י שמ"ט.

43. נחלקו בזה המפרשים בביאור הגמרא (שם) שנחלקו ר"מ ור"י אם משערים במרווחות או במצומצמות, שרש"י מפרש שר"י מצומצמות ולר"מ מרווחות, אבל הר"ף ורא"ש כתבו איפכא, ועפ"ז כתב הטור (בסימן שמ"ט וכאן) מרווחות, והב"י שם כתב שהרמב"ם לא כתב הדין בזה, אך אפשר שהוא מפרש מצומצמות, ומ"מ כיון שמבואר בריש

עירובין שעצב ושחוק לחומרא משחינו, ה"ה כאן, ע"כ. והנה השו"ע בב' המקומות לא כתב הדין בזה, וי"ל שבכוונה השמיט דברי הטור, משום שסובר שלא במרווחות מוודין אלא בצמצום וכדפירש הרמב"ם. וכ"כ בדעתו בתו"ש (אות ג'), וה"ה בכה"ח (אות ה').

אולם הרמ"א כאן כתב שיש לשער באמות מרווחות, וכן בסימן שמ"ט (שם) ציין לכאן, וביאר שם המשנ"ב שכונתו להקל גם שם במרווחות, עיי"ש. ואעפ"כ לדינא כתב שם המשנ"ב שבהעברה ד"א ברה"ר יש להחמיר (כמש"כ המג"א, ה"ד במשנ"ב סק"ב). אבל לענין תחומין אפשר להקל, עיין שם בשם הא"ר, וכן הביאו בכה"ח (שם אות ז').

ומעתה לכאורה י"ל כן גם בדעת השו"ע שאף אם בטלול ד"א החמיר, מ"מ כאן בתחומין יסיים להקל, וכחילוקו של הא"ר, ומנא ליה להתיריש להחמיר. וגם הכה"ח קשה למה כתב כאן להחמיר גם כן, ולא נטה לחילוק שכתב בס"י שמת, וי"ל משום שבב"י כאן ציין לסימן שמ"ט, ומשמע שכל הדינים שכתב בסימן שמ"ט ה"ה כאן, ולפ"ז דברי הכה"ח בשם התו"ש ברורים גם כאן בדעת השו"ע לחומרא [וע"ע בכה"ח בסימן שמ"ט (אות א') בשם האחרונים מש"כ בזה, וע"ע בכה"ח כאן בסמוך באות ו' שהעתיק דברי הגר"ז שיש לסמוך להקל בד"א אלו שהם לענין תחומין מד"ס].

אלא שמ"מ הוא חילוק מסתבר כמש"כ הא"ר, והוכיח כן גם ממה שהרמ"א והלבוש לא כתבו בסימן שמ"ט כמו שכתבו כאן שהם מרווחות, וזאת ועוד יש להוסיף שגם הרמ"א לא כתב בלשון י"א, משמע שהוא מוסכם לכו"ע. והנה על השאלה השניה יש להוסיף שהתו"ש שם עמד ע"ז וכתב שאינו מוכרח, כי כן דרך הרמ"א בדבר שאינו מפורש בשו"ע להיפך, שאינו כותב בלשון י"א אלא כדבר מוסכם, ועל השאלה השניה יש להוסיף שאף שצוין בהגה בסימן שמ"ט לכאן, וכפי שביאר המשנ"ב, שכונתו לומר שמותר גם במרווחים, אולם כבר ידוע שהוספות אלה בשו"ע במוסגר אינן מהרמ"א, וכמש"כ הרבה מן הפו", וכן המשנ"ב בביה"ל בכ"מ. וגם ראייה לכך מזה גופא שלא כתב כן במפורש, הגם ששם הוא קודם לכאן, ולמה שביקיה עד לכאן ולהסתפק ברמזיה בלבד, ובפרט שסוגיא בדוכתיה היא שם, אלא ודאי ששם לא ראה הרמ"א להקל בזה ולכן השמיטו, אבל כאן שפיר ראה להקל [עכ"פ בתחומין דרבנן, ואף ב"ב מיל עמדו הפו"א היציאה מד"א הוא דאו', עיין היטב ברמב"ן עירובין מ"ג, ואכמ"ל]. ודוק.

ומכל מקום כיון שבדעת השו"ע אינו מוכרח (ומה שהשמיט אינו בהכרח דלא ס"ל אלא שראה פקפוק בזה, ומצאנו כהנה בשו"ע שהשמיט דברים השנויים בספק או דחוז בהו תיוהא), ואף בב"י אינו מפורש כן, שהרי הר"ף והרא"ש מתירים, ורק ברמב"ם כתב הב"י בדרך "אפשר" להחמיר (ובמרכזה"מ ובהעמק שאלה סי' מ"ח ט' נקטו ברמב"ם להקל אף בטלול), ובנידוד"י שיש סברא לחלק והוא מילתא דרבנן ולו יהיה אלא ספק אזלינן לקולא [וכן הכה"ח כאן אחר שהביא באות ה' דברי התו"ש, הביא באות ו' דברי הגר"ז להקל בדברי סופרים, איברא שמצאנו בתו"ש שבספק אם מרווחים או מצומצמים אזלינן לחומרא אפילו בד"ס, כיון דהוי ספק מחסרון ידיעה, וכמש"כ בתו"ש ה"ד בביה"ל סי' שס"ג סכו"ד ד"ה מרווחים, ועיין בדברינו בפתחה לדיני רשויות בענין זה מאי טעמא אזלינן לחומרא בשחוק ועצב, עיין שם. ועכ"פ אף להתו"ש נראה שכאן דהוא פלוגתא בין הפו"א בעצם הדין יש להקל טפי, וכאמור שכ"כ האחרונים], ומפני כל זה נראה דשפיר יש להקל אף לנוהגים כהשו"ע, ועפ"ז כתבנו להקל בזה.

וההבדל בין מצומצם למרווח, הוא שיעור חצי אצבע לאמה, ובסך הכל לארבע אמות ההפרש הוא שני אצבעות, כדרך שכתבו הפו"א את החילוק שבין עצבות לשחוקות המבואר בעירובין (ג), והבאנוהו בפתחה להל' רשויות (בר"ס שמ"ה), ועיין בשעה"צ כאן (אות ג').

44. בדרכי משה (אות א') כתב וז"ל: כתב האו"ז (ח"ב סי' קנ"ב) ומשמע מפרש"י שיש למדוד הד' אמות מלבד המקום שעומד עליו, אבל הרמב"ם (פכ"ז משבת ה"א) לא כתב כן, ע"כ. וה"ד בכה"ח (סוף אות ב'), אולם מש"כ בדעת הרמב"ם לכאורה אינו מובן ההכרח לזה, שמה שכתב שמונין מקום שעומד בו וכו', י"ל דהכוונה לאחר המקום שעומד בו. וכן בשו"ע (ר"ס ת"ה) ארבע אמות ממקום עמידת רגליו אינו מוכרח, וי"ל.

[ועיין במפרשים שם בדף נב. ובסי' ת"ה ביצא חוץ לתחום אמה אחת שיכול לחזור ג' אמות (לסוברים שיש לו ד"א גם לאחור), ויש לבאר דלסוברים שמקום עמידת רגליו בכלל יתפרש כפשוטו שיצא אמה אחת, היינו שיצא כולו מחוץ לגבול התחום ועשה פסיעה ועוד פסיעה כדרך ההולכים, ואז נעשה אמה אחת של מקום עמידת רגליו, כי כל רגל חצי אמה, וע"ז אמרו שיש לו את האמה שעומד עליה ועוד ג' אמות. אבל לסוברים שעמידת רגליו אינה בכלל הד"א, א"כ יתפרש שיצא אמה אחת,

ודע, שכל שיעורי שבת הם מרובעים עם הזוית שלהם, ולכן, אמות אלו הוא הולך באלכסון הוא משתכר עוד שני חומשים⁴⁹.

ג. מקום המוקף במחיצות נחשב כולו כמו ארבע אמות, ומקצה המחיצה מונים את שיעור תחום שבת⁵⁰. ואין משנה היכן מקום עמידת האדם בתוך ההיקף⁵¹.

גם מקום גדול כמו עיר גדולה מאד נחשבת כולה כארבע אמות, ואף אם אין דרים שם כעת, ודווקא אם הוא מוקף מחיצות לשם דירה, אבל אם הוקף מחיצות שלא לשם דירה עד שיעור של בית סאתיים, נחשב הכל כארבע אמות, אבל ביותר מבית סאתיים אין משערים אלא לפי ארבע אמות של האדם⁵² [ובסימן שני"ח נתבאר הדינים של מוקף לדירה, ושיעורי בית סאתיים]⁵³. ואפילו אם שבת שם אין נחשב לו הכל כארבע אמות, אלא אם כן הוא מקום קטן מבית סאתיים או שהוא מוקף לדירה⁵⁴.

ודע, שמקום המוקף אינו נחשב כארבע אמות, אלא אם כן הוא מוקף מחיצות כדין, ככל דיני מחיצה שנתבאר בסימן שס"ב, ושאינו בו פרצות האוסרות⁵⁵. אבל עירוב חצירות או שיתוף, אין צריך. ד. כל האמור הוא בבית בודד, או שאדם שבת בדרך, אבל השוכת בעיר מודדים אלפיים אמה מן הבית האחרון של העיר. ואם יש היקף חומה או מחיצה כל שהיא שמקיפה את בתי העיר, אפשר להוסיף ולמדוד את האלפיים אמה מן המחיצה ולא רק מבתי העיר⁵⁶.

והוא הדין אם העיר מוקפת במחיצות של צורת הפתח, אפשר למדוד אלפיים אמה מקצה צורת הפתח⁵⁷, אלא שכל זה בתנאי שהמחיצות מתוקנות כראוי, ועל פי המציאות ראוי שלא לסמוך על זה⁵⁸, ופעמים שגם במחיצות מתוקנות אין לסמוך עליהם למדוד אלפיים אמה מהם, מחשש שאינם

מתירים טלטול⁵⁹, ולהלן בסימנים הבאים יבאר שמידת התחום היא מעיבור העיר וריבוע העיר, ולא רק מקצה גבול מחיצת העיר.

ה. שבת במקום המוקף מחיצות, ונפלו המחיצות בשבת, אין לו אלפיים אמה מהמקום שהיו המחיצות בתחילה, אלא מארבע אמותיה⁶⁰.

ו. אדם שטעה ויצא מן התחום, ושוב נודע לו שאסור, וכעת אסור לו לצאת חוץ לארבע אמותיו, או חוץ לאותו מקום המוקף שנמצא בו, ישנה עיצה לאסוף הרבה בני אדם שיקיפוהו באופן שתהיה מחיצה על ידם, ובלא לדעת שהם עומדים לשם מחיצה, וכך יוכל ללכת עימם עד ביתו⁶¹. אך יש להזהר בכל דיני מחיצה של בני אדם שנתבאר בסימן שס"ב.

ז. בתוך העיר אין שייך איסור תחומין, ואפילו ברשות הרבים בתוך העיר⁶².

סימן שצ"ז

איסור יציאה חוץ לתחום לאדם ולכליו

א. כל אדם יש לו אלפיים אמה לכל רוח חוץ מארבע אמותיו או מהמקום ששבת בו, כאשר נתבאר בהלכות קודמות⁶³. ואסור ללכת יותר מאלפיים אמה זולת לצורך פיקוח נפש⁶⁴.

ב. אלפיים אמה שאמרו היא בריבוע, והיינו שמועד אלפיים אמה לכל רוח למזרח ולצפון למערב ולדרום, ואחר כך רואים הכל כאילו הוא מרובע, ונמצא משתכר את הזוויות, וכשילך באלכסון יהיה רשאי ללכת אלפיים ושמונה מאות אמה⁶⁵.

וכיוון הריבוע נמדד לפי כיוון מקום שביתתו, דהיינו שאם הוא שוכת בשדה כיוון יושר הריבוע נקבע כנגד פניו⁶⁶. ועיין בהערה כמה פרטים⁶⁷.

יוכל להכנס, וכמשנת לעיל שמותר להכנס ממקום המוקף למקום אחר המוקף כשאינו הפסק ביניהם]. וכאשר עשו לו מחיצה יכולים להחזירו למקום שהוא תוך אלפיים לעיר שיצא ממנה, וכך יוכל לחזור משם לביתו (ודי להכניס לתחום שיצא ממנו, כיון שהיה שלא לדעת), או לקחתו לבית שנמצא באותו ישוב (באופן שאי אפשר להחזירו לביתו מאחר שיצא מרחק גדול מביתו).

פשוט. 62.

ומזה תמוה לי דברי המשגיב לעיל (בסימן שמי"ט סק"א), שנגרש בדברי השו"ע שכתב שמותר להוליך חפץ אפילו כמה מילין ברשות הרבים ובלבד שלא יוציאנו חוץ לתחום שלו, והיה קשה למשגיב שאם יש בזה איסור תחומין, איך היא אפשר להוליכו מאה מילין, ולזה נדחק לתרץ דמיידי בחפצי הפקר שאין להם בעלים, וא"ל דלא דווקא הוא וכו', עיי' שם, וצ"ע נימא בפשטות כגון שרשות הרבים מהלכת בתוך העיר, וצ"ע.

63. שו"ע ר"ס שצ"ז, ונתבאר לעיל בהקדמה שאיסור זה הוא מדרבנן, אבל אם הוא י"ב מיל הי"ז בחשש איסור דא"ל. והני מילי באדם, אבל בכלים י"א דקיל טפי ואינו מדא"ל וכמש"כ כ"ח אות ב'.

64. פשוט ככל דוכתא. וכתבנו זאת אגב דברי הכה"ח (אות ג') שמותר לילך חוץ לתחום אם העלילו עליו וכו', ע"כ. ויש לבאר שכאשר הוא פיקוח נפש מותר גם ב"ב מיל ולא רק באלפיים אמה, ול"ד בנידו"ד [א"כ הוא דבר שאינו ברור שלפעמים יש לצרף דהוי מילתא דרבנן, ועיין ס"י ש"כח ס"ז ובמה שכתבנו שם].

ומה שכתב עוד בשם המהר"ל שאם יצא מפני פיקוח נפש, אין צריך כפרה, עיי"ש, כבר הארכנו בזה ברי"ס ש"כח לענין חילול שבת עבור פיקוח נפש, וע"ע גם ברי"ס שלי"ד, והערנו שם על דברי המשגיב גבי דליקה, ובדברי האחרונים, וסו"ד מסקינן שא"צ כפרה כלל.

65. עיין עירובין (מט), ובגמ' (נא). ילפינן מקרא, וכ"ה בשו"ע להלן (סי' שצ"ט ס"ז), וע"ע בד"מ שם סק"ב, וכ"מ במשגיב לעיל (סי' שצ"ז סק"ו), ומאחר שאלכסון של אלפיים אמה הוא מוסף שני חומשים, הרי שיש לו 2800 אמה, אבל כשהולך לצדדים אין לו היתר אלא אלפיים (כפי הטבלא של ריבוע התחום). וזה דלא כשיטת ר"ת (בתוס' ד"ה כזה) שסובר שלכל צד נותנין לו אלפיים ושמונה מאות אמה, עיי"ש. אלא רק בזווית מותר לילך כך, אבל המהלך בצדדים שלפניו ואחריה לפי פני הריבוע אינו אלא אלפיים (או יותר, כפי שיתרחק לצדדים), וכ"כ החזו"א (סי' ק"י סק"ד) דאין הלכה כר"ת, וכן פשוט בכל הפו', בסי' שצ"ט ס"י ועוד, ועיין שם בדרך תמים סק"ב.

ואמנם בח"א (כלל ע"ו ס"ב) כתב דאפשר שיש לסמוך להקל, וצ"ע. וכן בספר זכ"מ (סק"ח ס"א) היקל בשעה"ד (ולצורך מצוה להתללל במנין וכו'), וע"ע בערוה"ש (שם סט"ו), אולם למעשה אין להקל בשו"א נגד דברי השו"ע והפוס', וכן העיר בשו"ת בית שלמה (סנ"ז) ע"ד הח"א דליתא [ורק בתור צירוף נוסף אפשר להקל, וכדרך שכתב באחיעזר (ח"ג סנ"ט)] והיינו כשיש ספק נוסף, ואמנם מצאנו בחזו"א סימן ק"י סוסק"ד שלא צירף את ר"ת אפילו לסניף, וכבר הערנו בזה להלן בס"ב בהערה, וכתבנו דאפשר דהו"ל כספק מחסרון ידיעה בספק הראשון שם, וממילא אין מזה ראייה, ודו"ק. ותלוי לפי הענין].

66. רשב"א בעבוה"ק (ש"ה ס"ב) ובח"א (שם), וכיוצ"ב במשגיב שם. 67. לא נתבאר מהו כיוון שביתתו. ולעיל לגבי ד' אמות של אדם נתבאר ע"פ השו"ע שיכול לברר לו ד' אמותיו לאיזה צד, ועוד נתבאר שם איך מבררים, אם צריך מעשה או באמירה ומחשבה סגי, ונחלקו בזה הראשונים, וכמש"ש. ונראה שכך הדין כאן לגבי אלפיים אמה.

והנה אם הוא שוכת במקומו, הרי זה תלוי כפי שיברר לו, אבל כשכוחו ללכת הרי ששבתו הוא כפי שהולך לפניו, ואם הוא בא ללכת באופן מסוים, אבל הוא רוצה שתהיה לו שבתה בצורה מסוימת, כדי שאז ירוח את האלכסון לצד מסוים, לכא"ל יכול להתנות על מקום שביתתו ד' אמות, שזה אינו קשור לאלפיים, ואז יוכל מזה ללכת עוד אלפיים אמה, וירוח ממילא את האלכסון, ובמגיד משנה (פ"כ) משבת ה"א מבואר שקונה שביתה כפי הדרך שהולך ורוצה ללכת, אך אינו ראה ביוצא לכיוון מסוים כדי לקנות שביתה בעוד אמה אחת, אם יכול לומר שלא קונה בכיוון הליכתו, אלא כדי שיכול לחזור ד"א, ועיין בקרן

וכן צריך שלא יהיו בה פרצות האוסרות, וכמו שכתב בכה"ח (אות י"ג) בשם התו"ש שאם נפרצה בשבת לרה"ר או לכרמלית אינה חשובה כד' אמות, ע"כ. וכפי דברי הרשב"א בעבוה"ק הנ"ל, הרי שהדינים שוים, שכדי להחשיב הכל כד' אמות צריך שיהיה מותר בטלטול, ודו"ק. [אמנם עירוב חצירות ושיתופי מבואות, אין צריך בנידון דידן, כמש"כ הפמ"ג ס"י ת"ה משי"ז סק"ג וע"א, דמ"מ הוא ר"ה בעצמותו, ועיין בחזו"א (סי' ק"ט סק"ד) שיכול גם לצאת ממקום המוקף וסמוך זל"ז, כל שאין רה"ר או כרמלית מפסיקה ביניהם], וע"ע להלן בסי' ת"ג ות"ה.

56. עפ"ה"א בהלכה קודמת שמקום מוקף הרי הוא כד"א. ויבואר להלן בסימן שצ"ח והלאה דין עיר.

57. דו"מ מחיצה לכל דבר, עיין בדברינו בסו"ס שס"ב בדיני צוה"פ. וכל הדינים הם כמו שנתבאר שם. ולהלן בסימנים הבאים יבואר עוד. וראה בדברינו סו"ס שצ"ח.

58. נראה שאין ראוי לסמוך ע"ז, שהרי הבאנו לעיל מהתו"ש אות ב' והבית שלמה סנ"ח שמדמין בנידון דידן שאינו מותר אלא כשמוותר הטלטול, והרי ידוע שרבים אינם סומכים על העירוב של העיר לפי המבואר בשו"ע (סימן שמ"ה ס"ז) בסתם שרחוב ט"ז אמה הרי הוא כרה"ר ונמצא מבטל את העירוב, ואף שנהגו לתקן להקל על המון העם, אין זה פשוט, עיין בדברינו שם ובסו"ס שס"ב לפני הפרקים של דיני צורת הפתח ובסימן שס"ד. ומלבד כ"ז הרי ידוע כמה עיקולי ופשוטי שיש בעירוב העירוני, הן בתקנות הצורת הפתח שמועדים להתקלקל חרשים לבקרים ושאר בעיות, והלום ראיתי בספר תחום העיר שהובא בראשו מכתב ח"א שקיבל הוראות מהחזו"א במדידת העירוב תחומין, ושם מובא שהורה לו החזו"א שלא לסמוך על חוטי צורת הפתח (וכנראה מחמת הקלקולים המצויים, שכידוע החזו"א חשש לזה מאד, כמש"כ בספר אמונה ובטחון ועוד).

59. הנה במחיצות גמורות כמו שמצוי בישובים שיש גדר ביטחון וכדו', הרי שמצד קלקול המחיצה אין חשש כ"כ, ובפרט שנבדקה היטב ע"י העוסקים בזה, אך עדיין נשאר החשש כאלה שכתבנו בהערה הקודמת, ככל עירוב עירוני, אלא שבישובים מצוי שגם נסגר הרה"ר, וגם אפשר לסדר בנגל דלתות ולתקן את רה"ר כדין כמבואר בסימן שס"ד.

וישנה עוד חששא גדולה, והוא מה שמצוי מקומות זרעים או קוצים וכדומה שהם אוסרים את כל היקף המחיצות, וככל הפרטים שנתבאר בסימן שנ"ח, ושם הבאנו דברי הפו' שאם פעם אחת אירע כן, אזי אף א"כ שהוציאו את הקוצים והצמחים נאסר המקום, וצריך לפרוץ ולגדור מחדש, וכמש"כ בביה"ל שם, וה"נ יש לחוש בנידו"ד, וחשש זה מצוי טפי במחיצות הטובות הללו מאשר בצורת הפתח, שהרי בצורת הפתח מצויים קלקולים לרוב, וממילא כשנפסל ושוב נתקן מחדש, הרי נעשה התיקון לאותו מקום שנפסל מחמת הקוצים והזרעים, בשונה ממחיצות גמורות שלא מצוי כ"כ שנפסל באורך עשר אמות ושוב מתקנים אותן, ונמצא שהמקום הוא בפסולו.

ואמנם ישנם ב' קולות בזה, א. לסמוך על הדבר שמואל שהביא בביה"ל בסי' שנ"ח שאם המקום מוקף מחיצות, אינו נפסל בזרעים וקרפפות שבתוכו, ואמנם כתבנו שם שלמעשה יש להחמיר, מ"מ יש מקילים, ובביה"ל סמך ע"ז בשעת הדחק [ושם כתבנו שאין נראה לחלק בין מחיצה רגילה לבין צורת הפתח, וממילא גם בצוה"פ הדין כן]. ב. בעצם הדבר לתלות עירוב תחומין בדין היתר טלטול לעירוב חצירות, אינו מוסכם, שבנפש חיה סל"ו סבירא ליה שבעירוב תחומין אינו גורע, ועדיין יש למדוד מן המחיצה. אך ז"א ברור, וכמשנת לעיל.

60. תו"ש כאן (סק"ו), דבמחיצות ל"א כיון שהותרה הותרה (וכה"ג בסי' ת"ה ס"ז). ולפי"ז אין לו ד"א, ובפשטות דנים את הד"א סביבו כפי שהם בעת שנקרע החוט. וע"ע בספר תחומי שבת פ"ג סכ"ה שהעיר ע"ז מריטב"א (מב), דאפשר שאין מקום שביתתו משתנה, ויל"ב. עיי"ש. והיינו שאפשר לומר סברא שלאחר שהיה מוקף ונעשה הכל כד"א, הרי זהו מקום שביתתו כד"א, אולם לעני"ד אינו נראה, דאף שהחשיבוהו כד' אמות, אין זה ד' אמות, אלא כ-ד"א, כלומר מחמת המחיצות, וברגע שנפלו נפל הגורם שיחשב כד"א, ודו"ק. [וע"ע שם לענין מקום המוקף מחיצות כגדל ההיקף בשבת ד"ל שאינו מהלך כולו כד"א].

61. עיין בעירובין (מג), וכ"פ בשו"ע סי' ת"ה סעיף ד' [ואם יש מקום מוקף יכול להכנס ממנו למקום אחר, הרי שמיד שיתקרב לפתח ביתו

ונמצא מחלוקת בין השו"ע לבין הרמ"א (בין אם זו דעה אחת ברמ"א או שתי דעות), ולדינא אנו קיי"ל כהוראת השו"ע, הגם שבשו"ע אינו מפורש רק במשמעות הדברים, מ"מ בב"י פסק כן, וגם בשו"ע משמע כן. והאחרונים נחלקו בזה, שהא"ר (אות ד') כתב שהלכה כה"א שברמ"א, שכן הוא דעת כמה ראשונים, וה"ד במשגיב (סק"ט) וכן להלן סימן שצ"ז בשעה"צ (סוף אות א'), וע"ע גם במשגיב (בסימן ת"ה ס"א) שמבואר שיש לו ד"א לכל צד. וכ"ה בכה"ח כאן (אות ל') ושכ"פ הגר"ז והח"א, עיי"ש. אולם בחזו"א (סימן פ' לדרך מח.) מבואר שאין להקל ביותר מדי אמות (וע"ע בחזו"א סי' ק"ט סוסק"ח ובשונוה"ל סי' ת"ה ס"ב). ולדינא, הנה כאמור שגם השו"ע פסק כן שיש לו לברר ד"א ותו לא, והאחרונים פסקו כפי שכתבנו בפנים לדעת ההמ"א.

ודין זה הוא בין לדין היוצא חוץ לתחום המבואר כאן בסימן שצ"ו, ובין לדין איסור יציאה חוץ לתחום המבואר בר"ס שצ"ז (שדיניהם שוים כאחד), וממילא השיטות שנתבאר כאן הם גם לענין יציאה חוץ לתחום (וכפי שביאר בשעה"צ ר"ס שצ"ז), וכן בסימן ת"ה ס"א.

49. בשעה"צ כאן (אות ז') כתב שידוע שכל שיעורי שבת הוא מרובעין עם הזויות שלהם, וכ"ה בכה"ח כאן (אות ז') וכמש"כ בסי' שמ"ט ס"ב [וכ"ה בהג"א סימן י"ג מא"י], וזה קאי לבי' השיטות הנזכרות לעיל, ונמצא שלמ"ד שנותנים לו ארבע אמות הרי שיש לו בזוית חמש אמות ושלשה חומשי אמה, ולמ"ד שהוא ח' אמות ה"ז כפול.

50. עיין עירובין (טו). שבת בתל וכו', ולקמיה (נ: סא), וכ"פ בשו"ע ס"ב, וע"ע להלן בסי' ת"ה בדברי האחרונים.

51. תוס' (ס: ועוד). וכן פשוט בפו'. ועיין בנתי"ש (פמ"א הערה כ"ח) שבהיקף פחות מד"א משלימים לו, ולא מסתבר שיפסיד.

52. שו"ע כאן ס"ב, וע"ע להלן (סימן ת"א) שכל העיר המוקפת חומה כד' אמות, ובלבד שתהא מוקפת לדירה שבונים בתים תחילה וא"כ מקיפים אותם, וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה, ע"כ (וע"ע בביה"ל בסימן ת"ה ס"ו ד"ה ובלבד, והזכירו בסי' ת"א שם, אך אנו קיי"ל כהשו"ע), וציינו הרמ"א בסי' שני"ח ס"א, וע"ע כה"ח ס"י ת"א אות י', ו"ג.

יש לבאר, שכל הנידון אם הוא מוקף מחיצות ואם מוקף לדירה, זה רק כשאנו עיר, אבל כשזה עיר ושבת שם הרי יכול ללכת מקצה העיר אלפיים אמה לכל רוח, ורק בשבת חוץ לעיר לא יוכל להכנס בכל העיר אלא עד שכלתה מידתו, או ע"י עירוב, וכפי שיבוארו הפרטים להלן. אמנם אם זו עיר חריבה שאינה מיושבת ואין לה מחיצות משמע דלא מהני להחשב כד"א, עיין במשגיב סק"י"ב וערוה"ש ס"ג (וכ"ה בתו"ש סי' שצ"ח סק"א). אמנם החזו"א (סי' ק"י סק"ו) פליג, וע"ע להלן בסי' ת"ה ס"ב מש"כ בזה, ודו"ק.

53. עיין שם כל הפרטים, וכאשר לא הוקף לדירה יש עיצה לפרוץ עשר אמות ולחזור לתקן לשם דירה. וכה"ג כתב בכה"ח (סימן ת"א שם אות י"ב). ובצורת הפתח ה"ז כמחיצה וכמש"כ המשגיב (שם סק"ו), והרי מצוי הדבר שנקרע החוט וכיוצא, וכשמתקנים בפרצה עשר שפיר דמי. [ויש פרטים שלכא"ו שונים בתחומין, ועמש"ש]. ומצאנו ברשב"א בעבוה"ק (ש"ה ס"ו) שתלה זכ"ו, שכתב שביותר מבית סאתיים הואיל ואין יכול לטלטל מתוכו אלא בד"א וכו', עיי"ש. וכ"מ בשו"ת בית שלמה (סימן נ"ח) שאם יש בתוך ההיקף מקום זרוע אוסר את כל ההיקף עיי"ש (ודלא כמ"ש הנפש חיה סל"ו). ועיין בבית שלמה שם שדן בגינה הגדורה אם מונים ממנה את התחום, וכתב שבכ"מ מבואר שרק אם מועיל להתיר טלטול מועיל לעבר (וע"ע שם מדברי הריב"ש והד"מ), ומסיק שאם בכל הגינה יש יותר מבית סאתיים ורובו זרוע, ה"ז אוסר בטלטול, וה"ה לעיבור אינו נחשב [והרי הטעם בטלטול שבורעונים לא דיירי אינשי, וא"כ ה"ז כאינו מוקף, וכל שאינו מוקף לא מתעבר], והביא שם עוד ראיות, אבל באין בו ב"ס בגינה מתעברת עימה (וה"ד בקצרה בכה"ח בסימן שצ"ח אות מ"ד).

54. עיין בב"י שהביא פלוגתא בזה, שבטור משמע שאפילו שבת שם אם אינו מוקף לדירה אינו נחשב כד"א, וכתב שברמב"ם משמע שבשבת בו ה"ז כד"א, עיי"ש. אולם בשו"ע ס"ב נטק כהטור.

55. עיין שו"ע (ס"ב) שאפילו מחיצה מאליה כשרה, ובמשגיב ביאר דהיינו שעומד ברוח, וזה ככל הפרטים שכתבנו בסי' שס"ב בעניני מחיצות שתהיה מחיצה טובה שעומדת ברוח מצויה ושאר הפרטים.

ודע, שקשה במציאות לדקדק ולשער את מידת האלכסון⁶⁸.

ג. מן האמור יוצא, שאדם שהיה נוסע בדרך וראה ששבת נכנסת ועצר בצד הכביש, או שאירע שהיה הולך בדרך ונמצא שהיתה שבתיתו בדרך, ורוצה קעת להכנס לעיר או לאיזה בית בעיר, והוא רחוק אלפיים אמה מהמקום ששבת בו בכניסת שבת, אסור לו ללכת יותר מאלפיים אמה כנגד דרך הילוכו, אבל יכול ללכת לפי האלכסון ונמצא מרויח עוד שמונה מאות אמה⁶⁹. ולשם כך יכול להתנות שהוא מטה את כיוון שבתיתו, כדי שירויח את האלכסון⁷⁰. ואם גם זה אינו מספיק, אזי אם הוא מכיר מקום בהמשך הדרך שהוא מכוון לשבתיתו יהיה נוטה כדי שירויח את האלכסון, ובהוא מרויח את שתי זוויות האלכסון⁷¹. אך כאמור שצריך מומחיות גדולה בכיוון האלכסון וחשבון התוספת, וזה אינו מצוי אלא אם כן הוא יודע היכן מקום שבתיתו בסמוך לעיר⁷².

ד. אדם שרוצה ללכת, ואינו יודע היכן הוא אלפיים אמה של תחום שבת, ישנה אפשרות לשער אלפיים פסיעות בינוניות, ואם הוא אדם גבוה או נמוך צריך לשער לפי פסיעות של אדם בינוני⁷³. וגם באדם בינוני יש לשער לפי הליכה בנחת דרך טיול, באופן שאינו מרחיב את פסיעותיו⁷⁴.

ויש להוסיף כמה פרטים:

א. גם בזה יכול להוסיף מידת האלכסון עוד שמונה מאות אמה, אם אכן זה אלכסון לפי מידת פניו⁷⁵.

ב. יש לשער אלפיים פסיעות לפי הליכה ישרה, אבל אם הוא מסתובב עם עיקולי הדרך אינו בחשבון, ויכול להוסיף⁷⁶. ואם הוא עולה הרים ויורד גאות, אין מנכין לו לפי חשבון אלא עד אלפיים אמה⁷⁷.

ג. מן הראוי לדקדק שלא לבא לידי חשש איסור, וכן שלא לצמצם בשיעור זה⁷⁸.

ד. מדידה זו אינה מותרת בשבת ויום טוב, אלא לצורך מצוה בלבד⁷⁹.

ה. יש אומרים שאפשר למדוד אלפיים אמה על ידי חישוב הזמן, שבהליכה של שמונה עשרה דקות, הרי זה תחום אלפיים אמה⁸⁰. אך יש להזהר ולדקדק שיהיה בהליכה בנחת וכפי מידת אדם בינוני⁸¹. וכן יש להזהר בשבת שלא לטלטל שעון כדי לדעת את זמן ההליכה, ורק ביום טוב מותר, או אם יחשב בדעתו את הזמן⁸², ולמעשה קשה לסמוך על זה⁸³.

אורה בדף מח: ד"ה ר"י. [ועיין בהלכה הבאה דוגמא].

וכאשר יש לו ספק מהו המקום שראוי לו לבחור, וכגון שהכביש מתעקם ומתפתל, צ"ע אם יוכל להתנות שמה שטוב לו להוסיף כפי ההלכה זה מה שיהיה, כלומר שהוא קונה שבתיתו כפי הצורה שבה האלכסון יהיה כנגד המקום שרוצה לילך בו, וכיצא בזה, דשמה בכה"ג לא חשיב "שבתית", אף שגם ישן קנה עירוב. ומסתבר שמועיל להתנות כן [וכן במקום שיש בעלי חסד שעושים עירוב לכלל הציבור (כמו שמצוי בבני ברק, עזר מציון), ויכולו לומר שהשבתית הזו שבמקום הפת תהיה לכל אחד כפי הנצרך לו ללכת בהיתר, וכונרך].

68. כן העיר בספר קרית אריאל סופ"ח ע' ר"ג בהערה שצריך מומחיות לכוון האלכסון, ולכוון הליכתו, ובפרט בשבת שאסור לטלטל מצפן וכדומה. ועוד צריך מומחיות לעשות חשבון ע"פ חכמת ההנדסה והתשבורת איזה אורך מותר ללכת לפי זווית הליכתו, והיינו זווית הליכתו הכללית, שהרי בדרך הילוכו בדרכים אינו מצוי שתהיה לו דרך ישרה כקו, וצריך לכוון לפי מקום שבתיתו, והרי הוא אינו יודע מראש היכן נמצא גבול התחום, וע"ע שצ"ע היכן ניתן לכוון כ"ו אצל השו"ת בבקעה בשבת.

69. עפ"ה"א בהלכה קודמת. ולפנינו נזכיר כמה דוגמאות שיוכל להרויח יותר, וכולם נכונים לדינא.

70. כנ"ל, והיינו שמתנה על מקום שבתיתו, וממילא אלפיים אמה יהיו ג"כ באלכסון, וירויח עוד שמונה מאות אמה.

71. כדרך שמבואר בעירובין (מט). וש"ע סי' ת"ט ס"יא. אך בדרך לא תמיד מצוי שיעור, וגם יש בזה כמה פרטים כמבואר בסו"מ ת"ט, וכגון שיהיה יכול להגיע קודם הלילה. [אמנם אם זה כדי להגיע קודם צאת הכוכבים, שנחלקו בזה הפו, הרי שאם נקטינן לקולא ודאי שיש זמן שיוכל ללכת, ילך קצת במהירות, שהרי הילוך מיל י"ח דקות, וכיום הוא פחות].

72. על פי האמור לעיל, וכאן הוא עושה זאת גם באותו מקום שקונה בו שבתיתו ע"י סיום מקום המסוים, ונמצא שיוכל ללכת 5600 אמה.

73. אבל כשהוא מוסתר בבתיים ובערות, או שהיא דרך עקלתון, קשה לאמוד את זה.

74. עיין עירובין (מב), וכ"פ בשו"ע (ס"ב) שיוכל להלך אלפיים פסיעות בינוניות. והיינו לפי פסיעות בינוניות של אדם בינוני, שהרי תחום שבת הוא דבר קבוע לכל אדם, וכמשי"כ בתו"ש. ולכן הגדול ישער בפחות והקטן ישער ביותר. והעיקר שיהיה כפי אדם בינוני (וכן העירו בביה"ל ד"ה פסיעות וכה"ח אות ח). אמנם יש לדקדק דבכה"ג שהוא גדול או קטן, א"כ שוב נפל הסימן הזה בבירא, ובשלמא אדם בינוני יוכל לשער בעצמו, אבל אדם גדול או קטן מהיכן ידע כמה הוא הילוך בינוני, ומהפ"י מבואר שגם הם יוכלו לשער כפי הילוך אדם בינוני, וצ"ל שיאמוד בדעתו כמה הוא הילוך של בינוני, וכמו שהבינוני עצמו צריך לאמוד היטב את צורת הליכתו, וכמו שנתבאר בהערה הבאה, ודו"ק, ומי שאינו יודע לאמוד יוכל לשער לפי אדם בינוני אחר אם נמצא עימו.

75. ומ"מ למעשה נ"ל שקשה לאמוד כן בזמנינו שאין יודעים כ"כ מהו אדם בינוני וכיצד צורת הליכתו, דזה מילתא דלא רמיא עליה דאיניש בזה"ז, שנתמעטו הלבבות ונתבלבלו הדעות וילך הלוח וחסור, ובעוד שבזמן קדום השתמשו במדידות פשוטות במראה עיניים ובמדידת רגליים (לתחומין) וידים (בשיעורי תורה), הרי כיום היום הכל סומכין על כלי מדידה ומחשבים למיניהם. וגם יש שעונים בשונה מוזמן קדום שהיו משתמשים בזה טפי. וכבר הערנו בזה להלן באות ג' ובהערה. ואמנם בספר קר"א סופ"ח כתב להתייר בצמצום, וזה בעקבות חידושו בגדר הפסיעות, שזה סוג שיעור חדש שנתנו חז"ל, ועפ"ז כתב שם כ"כ נפ"מ. ויש להוסיף עוד שבביה"ל (ר"ס שצ"ט) מבואר שהיתר זה אינו אלא לשוכת בבקעה ואינו ידוע תחום שבת, ולא כדי למדוד כן בעיר, עי"ש. אך כ"ו לכתחילה, אבל אם אירע צורך, כגון שנזכר בשבת והרי א"א למדוד בחבליים, אפשר להקל בפסיעות, עיין בדברינו שם, ודו"ק.

75. עיין בספר קרית אריאל (סופ"ח ע' ר"ג) שהעיר שבפ"ו מבואר שהשיעור הוא חצי אמה למקום מצב הרגל, ועוד חצי אמה בין רגל לרגל. ואילו במציאות בפסיעות המצויות כיום המרחק בין הרגליים גדול יותר, ורק בהליכה בנחת דרך טיול הוא מכוון בשיעור כזה. ולכן יש להזהר שלא להרחיב פסיעותיו, וביותר יש להזהר במרחב פתוח ובממהר ליעוד. [וע"ע להלן באות ג' ובהערה שם, ועפ"ז אשכנא רווחא קצת].

76. א"ר (סק"ד) ושכ"מ בב"י. וכ"כ החזו"א (סלי"ט סוסק"ד), וסק"י (סוסק"ד) שאלפיים פסיעות הוא חוץ מאלכסונו, ואם בירר ד"א אמות שלו וקובע אלכסונו מהלך עוד, ואלפיים שאמרו היינו צלעות התחום.

77. בערוה"ש (ס"ג) כתב שההילוך הוא בקו ישר, ומה שהדרך מתעקם

אינו בחשבון, ויש לפעמים שבהילוך כפי הדרך הוא יותר מתחום שבת, ובקו ישר אינו כן, ע"כ. וה"ד בנתי"ש פ"ג הערה ס"ד. ומאידך בספר קר"א ע' ר"ד כתב שההולך בדרך עקלתון משמע מסתימת לשון הגמ' והפ"ו שאינו מודד אלא אלפיים פסיעות בלא להוסיף כנגד מה שלא הלך ביושר, ושכ"מ במנחת ברוך סי' ע"ה, ע"כ. אולם צ"ב בסברא, ושם מבואר שכתב לחדש שפסיעות אלו אינם סימן בעלמא, אלא דין חדש שקבעו חז"ל למדוד כן, ועיין שם באריכות. אולם לענ"ד הוא יסוד מחודש, ופשוטות הפ"ו שאינו אלא סימן למדידה, איברא שע"פ המציאות אין זה מצוי לשער באומד לפי אלפיים פסיעות בעקלתון, ובלא"ה כבר כתבנו להלן שקשה לסמוך ע"ז.

78. נתי"ש שם שאע"פ שבחבלים יש דיני הבלעה וקידור, בהליכה לא מצאנו [ואעפ"כ בדין הקודם כתב שיש לשער לפי חשבון].

79. איתא בתשב"ץ (קטן סי' פ', והובא בכל בו סל"ד), והובא בד"מ (סימן שצ"ט סק"ב) שאדם שמווד אלפיים אמה לתחום שבת יכול למדוד לפי הליכה, אבל לא יסמוך ע"ז באלפיים מצומצמות, וכתב ע"ז רבינו פרץ (שם בהגה) דמיהו לדעת ר"ת שמפרש שיש לו לאדם אלפיים אמה ועוד שמונה מאות אין לחוש, ע"כ. והנה הרמ"א לא הביא ד"ו בהגה, וגם המשנ"ב והפ"ו כאן לא הביאו ד"ו, וי"ל דנקטו מסתימת הפ"ו דלא סבירא להו כן, אולם הא הוי מילתא בטעמא [ועיין לעיל בס"ס שמ"ו מה שכתבנו גבי חידושו של הגהמ"ר בדין האיסופה, וכן הערנו בסימן שס"ג סכ"ו בדברי הרמ"א גבי תיקון מבואות בזה"ז].

אך בביתור הלכה (ר"ס שצ"ט) הביא דברי הד"מ, וסייעו ממשעות הגמרא שלא סמכו ע"ז במדידת תחומין, עי"ש. ואמנם יש לדחות דשאני מדידה לציבור, דע"ז אמרו אין מודדין אלא מן המומחה (עירובין נח), ועיין בראשונים שם. אבל באופן פרטי שפיר דמי, דעל דעת כן ניתנה תורה שישערו גם באומד (וכמשי"כ הפ"ו בכ"מ, עיין בשו"ת משנה הלכות). ועיין במאירי (שם) שנראה דסובר כחילוק זה, ודו"ק. אולם ז"א מוכרח, ואין להאריך. והנה בכל המדידות בזמן הגמרא היו מודדים אותם בצמצום בלא חשש כלל, וכגון במדידת המודדים את התחום, עד כדי שדנו בגמ' (עירובין נב). אם יצא אמה אחת חוץ לתחום, וכן אם רגל אחת בחוץ ואחת בפנים (והובא להלכה בסימן ת"ה בשו"ע, ואין זה כשיטת ר' ירמיה בעלמא לדרוש וקבל שכו), וכן בעירובין (סופ"ד) מחלוקת ר"ש ורבנן אם ממצין את המידות או לא, עיין שם, ואנן קי"ל כהרמב"ם שהוא בדוקא כרבנן וכמשי"כ בב"י (ר"ס ת"ח), וכה"ד הרמב"ם והרא"ש שם. ועדיין י"ל שכ"ז היה בזמן קדום שהיו בעלי לב רחב כפתחו של אולם (עיין עירובין נג), משא"כ בזמנינו, ובפרט שלא הורגלו בזה.

גם בחזו"א (שם) הביא להלכה דברי מהר"ם, והוסיף דמה שכתב הר"פ בהגהתו אנו לא קי"ל כר"ת, עכ"ד. אמנם גם ע"ז יש להעיר דאף אמנם שלא קי"ל כר"ת, מ"מ נוכל לצרפו לספק נוסף להקל, שהרי כל האמור שלא לצמצם הוא מספק, וכעת הוי ס"ס להקל, וכיצ"ב מבואר בדרך תמים כאן (סק"ד) שאף דלא קי"ל כר"ת, מ"מ הרמ"א הביא כ"ו כדי לומר דשוב אין לנו לחוש לטעות, עי"ש. אולם נראה דאין זה פשוט לצרפו לספק, שהרי ספק זה שמא לא חישוב יפה, הוא ספק מחסרון ידיעה (כעין מש"כ ב"י"ד ר"ס צ"ח), אלא שהדברים בזה מנגיעין למה שהבאנו בכ"מ מחלוקת האחרונים אם אמרינן ס"ס לקולא כשאחד מן הספיקות הוא מחסרון ידיעה, שרבים מתירים בזה (וכמשי"כ המשאת בנימין סי' נ', והגם שהש"ך בסי' נ"ה סק"ד פליג, אולם מאידך בשו"ת טוטו"ד מה"ת סי' רל"ז הוכיח כן מירושלמי, וכן הסכימו גם הבית שלמה ב"י"ד סי' קס"ב והמהרש"ם ועוד באחרונים, ה"ד ביב"א ח"ח י"ד סי' ג' וסו"ד, אך כאמור שיש חולקים ג"כ), וה"ג ל"ש [ונראה שמחלוקת זו דומה למחלוקת הפ"ו ב"ס שאפשר לברר אם צריך לברור, עיין בש"ך ב"י"ד ח"ח ה"ס"ס סי' ק"י אות ל"ה שהביא מח' בזה, וכי יש להחמיר היכא דאפשר ואין הפסד, ודעת הרבה אחרונים שאם רק ספק אחד אפשר לברר ולא השני א"צ לברר כלל, וכמבואר בנו"ב י"ד סי' מ"ג נ"ז וחווה דעת שם סק"ל"ה, ורע"א בתשו' וכן המהרש"ל כמובא בפתי"ש שם סק"ל"ה, אמנם שם מצאנו להבית שלמה י"ד ח"ב סוסי"ז להחמיר בזה עפ"י הרמב"ם במלחמות, וע"ע גם במהרש"ם ח"א, וע"ע בנחלת צבי שם]. ויתירה מזו יש להוכיח שמצרפים אותו לקולא עכ"פ בעירובין, ממש"כ בב"י (סימן ת"ד) ועו"א שגם בתחומין למעלה מעשרה דהוי ספק לקולא, ואף בספק אם רגלי למטה מעשרה לקולא, אף שהוא ספק מחסרון ידיעה, ועמש"ש. ודו"ק. וזאת ועוד נראה דאין זה ככל ס"ס בעלמא, אלא לרווחא דמילתא, ושפיר יש לצרף זה להקל, ובפרט דעצם הדין אינו מוסכם, ככל הפ"ו שסתמו בזה, ומאחר ור"ת ס"ל כן שפיר יש לצרפו לסניף, וכמו שהבאנו לעיל בסעיף א' בהערה מהאחיעזר.

ומכל מקום לכאורה ראוי לחוש לזה לצמצם, כדי שלא יבא לידי חשש

איסור, וכדברי המהר"ם הנ"ל שפסקו כמותו המשנ"ב בביה"ל והחזו"א הנ"ל, ורק אם אין בדעתו למנות כל האלפיים בשלימות יוכל לסמוך ע"ז לכתחילה (וכמשי"כ בביה"ל שם). אולם ז"א, ששם המדובר על מדידת התחומין הכללית שלמדו אותה מפסוקים בעירובין (נח), וכמו שכתב הביה"ל במפורש שבשבת בבקעה ואינו יודע תחום שבת התירו. ואף שזה מדוחק מפני שאי אפשר לו בענין אחר, מ"מ אחר שהתירו הוא היתר גמור בלא פקפוק, ומ"מ יש מקום לחוש לזה בזמנינו שנראה שקשה מאד לסמוך ע"ז, דמי יודע כמה הוא שיעור של פסיעה בינונית, ובאופן האמור לעיל שלא ירחיב פסיעותיו, וכיום אין רגילין בהליכה בנחת.

ועל כל פנים כל זה אינו מדינא, והמיקל לשער בצמצום בודאי יש לו ע"מ לסמוך, כסתימת הפ"ו, וכפי שכתבנו ג"כ לצרף שיטת ר"ת לסניף (וגם החזו"א בסי' ק"י כתב בלשון ראוי ליהדר, וע"ע בסי' ל"ט סק"י, ובספר קר"א סופ"ח כתב בפשיטות כן, וזאת בעקבות מש"כ לחדש שם בגדר הפסיעות, כמו שהבאנו לעיל). ולכן המיקל יש לו ע"מ לסמוך.

80. ריטב"א בעירובין והביאו התו"ש, והביאוהו המשנ"ב סק"ה וכה"ח אות ז', וטעמו משום דהוי מדידה שנאסרה בשבת וכמשי"כ בסימן ש"ו ס"ז, וכן הבאנו שם. ואמנם הבאנו שם בדברי הפ"ו בענין לשער שיעור שישם, דהתייר הפמ"ג כשהוא באומד ומראה עיניו, ויש מתירים בכל אופן, עיין שם. וי"ל שכאן חמיר טפי, ראשית יש לבאר שעצם זה שהולך ה"ז כמו מעשה, ואינו נחשב באומד גרידא, ואף שהליכתו היא לצורכו, וכך ממילא הוא מודד, מ"מ הם באין כאחד, ונחשב כמעשה מדידה. ושנית הכא חמיר טפי שהוא קודם מעשה בשונה מאיסור שנפל להיתר, שכבר נעשה מעשה ולא נשאר לנו אלא לדון על היתר.

ומלבד כל זה הנה לפי האמור לעיל בהערה הקודמת, הרי שאין זה לכתחילה וכמו שכתב הביה"ל (ר"ס שצ"ט) שאינו לכתחילה, עי"ש. וכן אשכחן בכ"מ שבמקום מצוה ה"ז כמו שעת הדחק וצורך גדול ומקילינן טפי, וכ"כ במאירי (נז): בהדיא שלא אמרוהו אלא בשעה"ד, כגון שיש לו לילך לדבר מצוה ולא היה לו פנאי מער"ש למדוד בכוח וכו'.

81. רבינו בעל החוות יאיר בשו"ת חוט השני (סימן צ"ז) כתב שאותם המשערים והולכים שיעור שעה תיפח רוחם, וכן שיעור שני שלישי שעה הוא צ"ע, אלא רק חשבון של י"ח מינוטין כמשי"כ התרוה"ד, וה"ד בהל' מליחה [נ"ב. כ"ה ב"י"ד סי' ס"ט, וכן מצאנו גם לעיל בסימן רס"א ועוד בכ"מ], וה"ד בשע"ת כאן (סק"א). ויש לציין שיש אומרים שיעור מיל הוא י"ב ומחצה דקות או כ"ד דקות, וכמו שהביא המשנ"ב בהל' פסח (סימן תנ"ט סק"ו), וכתב שם שיש להקל בהפסד מרובה אפילו לענין חמץ, וכן במליחה וכו', אבל בחזו"א (ר"ס ק"ג) הביאו, וכתב שלפ"ד הגר"א אינו כן, ואין לזוז מפסק השו"ע שהוא י"ח מיל, ורק במליחה וכו', עי"ש. ואנן קי"ל כדעת השו"ע, וכמשי"כ לעיל בסי' רס"א, ולכן אין להקל ביותר מח"י דקות, וזה מלבד ששיעור זה אינו אלא באומדן דעת ואינו פשוט (עיין בהערה שבסוף ההלכה), והינו להקל בזה, וכעין מה שכתבנו לעיל בהלכה הקודמת שלא לצמצם, ודו"ק.

82. זה ברור ששיעור זה שנתנו י"ח דקות להילוך מיל, הוא לפי הילוך אדם בינוני (ולפי יום בינוני שהיום והלילה שוין, ולא דקות ומנינות), וממילא שוב נכנסנו למה שכתבנו בהלכה הקודמת, שצריך שיהיה אדם בינוני, ובהילוך בינוני בלא להרחיב הפסיעות ועמש"ש, ורק אז הוא ח"י מיל, וכל הרווח בזה שא"צ לספור אלפיים פסיעות אלא לבדוק לפי הזמן, אבל צורת ההליכה היא בנחת ובאדם בינוני.

83. עיין בדברינו בהל' הוצאה (סימן ש"א) שאסור לטלטל שעון ביד או בכיס, עי"ש. אבל כשהוא ענוד על היד נחלקו הפ"ו, ובתכשיט קיל טפי, ועמש"ש. ותלוי בזה. ומעתה אם אסור לטלטל שעון א"כ מה הריחו בזה, והיאך ידע כמה זמן עבר, ולא יהיה בזה נפ"מ, אלא: א. ביום טוב. ב. או בשבת למקילים לענוד שעון. ג. הבא מן הדרך ונכנס לעיר ומסתכל בשעוני הבתים, וכיצא. ד. אינן כשיודע לאמוד בדעתו היטב, אך ז"א מצוי בזמנינו שלא רגילים בזה [רק בזמננו היו יודעים זאת וכמו שרואים כר"כ שיעורים שהיו מודדים בזמן, וזה למרות שלא מצויים שעונים כמו בזמנינו, והיינו שהיתה להם מומחיות בזה]. ועוד אפשר ע"י שיתן את דעתו בכל שניה שעוברת ולסופרם.

ויש לציין, שאע"פ שבהלכה הקודמת נתבאר שלא למדוד בשיעור הפסיעות אלא לצורך מצוה, הכא שאני כיון שאינו אלא באומד גרידא, ועיין בדברינו בסימן ש"ו ס"ז בענין שיעור מידת שישים במאכל כנגד האיסור, ודון לנידוד.

84. כן היה נראה לכא"ו מסתימת הפ"ו שהשמיטו עיצה זו, כהמשנ"ב וכדו', אך יש לדחות שזה משום שאינו מצוי לשער מחמת הקושי בדבר, ובכה"ח (אות ט') העתיק דברי השע"ת הנ"ל, ומ"מ במציאות הוא קשה, שהרי נת' שזה רק בהילוך בינוני ובאדם בינוני וכו', וזה עצמו קשה מאד,

כלים וחפצים בתחומין

ד. כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת וביום טוב חוץ לתחום, כך כליו ובהמתו וכל חפץ שלו אסור לשום אדם להוליכם חוץ לתחום⁸⁵. והתחום שלהם הוא כפי מקום שבייתת בעליהם, ולכן מן הסתם יש להם אלפיים אמה לכל רוח, ואם בעליהם הניח עירוב למזרח והפסיד את המערב, אסור להוליכם למערב⁸⁶. [חפצים ללא בעלים יבוארו להלן].

ואמנם בלאו הכי יש איסור הוצאה מרשות לרשות, אך יש כמה אופנים שאין בהם איסור הוצאה: **א.** ביום טוב⁸⁷. **ב.** במלבוש⁸⁸. **ג.** בהולכת בהמה⁸⁹. **ד.** במי שכלתה מידתו בחצי העיר המוקפת חומה⁹⁰. וכאמור שאפילו באופנים אלה אסור לאחריים להוציא חוץ לתחום של הבעלים. **ז.** אסור ליהודי לומר לגוי להוציא כלים וחפצים חוץ לתחום של בעליהם, בין אם זה כלי שלו ובין אם זה כלי של חברו⁹¹. והרי זה ככל איסורי אמירה לגוי⁹², ולכן בהמתו שיצאה חוץ לתחום, מותר לגוי להכניסה במקום הפסד⁹³.

ויתירה מזו, גוי שהביא מחוץ לתחום עבור יהודי, אסור לאותו יהודי ליהנות מזה באותה שבת⁹⁴. **ח.** כל איסור הוצאת הכלים והבהמה חוץ לתחום, הוא רק כשמוציאים בידיים. אבל אם הם יוצאים באיזה אופן, אינו חייב למנוע מזה⁹⁵. ולכן, בהמה שיוצאת חוץ לתחום, יכול להניחה. ולא זו בלבד, אלא מותר לו לגרום לה שתצא או שתחזור לתחום על ידי שקורא לה והיא באה⁹⁶. ויש מתירים לרדוף אחריה ולהכניסה לתחום⁹⁷.

ומותר למוסרה לרועה גוי, אף אם יש חשש שהוא יוציאנה חוץ לתחום⁹⁸. אבל אין לומר לו שיוציאנה⁹⁹.

ודין שליחת מכתבים בדואר על ידי גוי שמוליכם בשבת נתבאר בסימן רמ"ז¹⁰⁰.

ט. מותר לפתוח את הברז של המים¹⁰¹, וכן מותר לשפוך את השופכין, אף שהם יוצאים חוץ לתחום¹⁰².

י. חפצים שיצאו חוץ לתחום, אסור לטלטלם יותר מארבע אמות. ואם הם מונחים במקום המוקף מחיצות כל המקום נחשב כארבע אמות, ומותר.

ואם יצאו חוץ לתחום ושוב חזרו למקומן, חזרו להיתרן במקום הראשון¹⁰³.

יא. כלים ששבתו בכניסת שבת חוץ לתחום הבעלים, אסור להזיזם יותר מארבע אמות¹⁰⁴. ואם הם במקום המוקף מחיצות נחשב אותו מקום כארבע אמות, ואפילו עיר גדולה המוקפת במחיצות, ואפילו בצורת הפתח העשויים כתיקנן, נחשב הכל כארבע אמות, ומותר לטלטל בכל אותה העיר. ואף אם לא עשו עירוב חצירות ושיתוף מבואות מותר¹⁰⁵.

ומן האמור יש ללמוד, שמי שנסע מעירו ליום טוב, ושכנו וקרובו רוצה להשתמש בחפץ שלו, ולהוציאו מביתו לחוץ, אזי: אם המקום כולו מוקף מחיצות מותר לטלטל בתוכו, אבל אם אינו מוקף מחיצות אסור להוציאו מן הבית ורק בבית מותר, וכן כשרוצה להשתמש בעגלה שלו ביום טוב ומוציאה מן החצר לרחוב וכדומה, וכן בחור ישיבה שהלך בשבת לבית הוריו בעיר אחרת והניח את חפציו בישיבה, אסור לחברו להוציאן חוץ מהיקף המחיצות, כגון ביום טוב, או אפילו בשבת כשרוצה לקחת בגד שלו כמו עניבה וחגורה¹⁰⁶.

יב. גם מלבוש ותכשיט שאין בהם איסור הוצאה מחמת שהם טפלים לאדם, אסור להוציאם מחוץ לתחום של בעליהם¹⁰⁷. ולכן, אדם שיוצא חוץ לתחום על ידי עירוב, יזהר שלא יצא בשום דבר של חברו, ואפילו בבגד או עניבה של חברו¹⁰⁸.

כלים ובהמות לאיזה תחום שייכים

הקדמה א'

יג. כלים או בהמה וכל חפץ שהוא, מן הסתם הם נגררים אחר בעליהם, וכפי התחום של בעליהם כך התחום שלהם. ויש אופנים שהם נגררים אחר אחרים, וכמו שיבואר:

א. אם מסר את החפץ לאחד שיהיה ברשותו, הרי זה כרגלי אותו אדם¹⁰⁹.

ב. אם הוברר בזמן השביתה דהיינו בכניסת השבת למי הוא ימסור למחר, ואין צריך שיהיה בירור לאדם מסויים¹¹⁰.

ג. חפץ השייך לכמה אנשים, אבל הוא מיוחד לאחד מהם, הרי זה נחשב ברשותו של אותו אחד¹¹¹.

ד. שואל חפץ הרי זה כמו של השואל, ואפילו אם לקחו בשבת וביום טוב, אם שאל ממנו קודם לכך¹¹².

ה. הפקידו אצלו חפץ, הרי זה כמו שלו, ובתנאי שלא ייחד מקום מסוים לפיקדון¹¹³.

ו. זיכו לו חפץ הרי זה שלו לכל דבר¹¹⁴. וכן הקונה חפץ בערב יום טוב, הרי זה כרגלי הקונה, אפילו שלקחו רק ביום טוב¹¹⁵.

ושורש כל הדינים שיהיה החפץ שייך או מיוחד לאותו אדם מערב שבת, ואז הוא קונה שביתה כאותו אדם¹¹⁶.

הקדמה ב'

יד. עוד פרטים בהשתייכות החפץ לפי איזה תחום, או שבכלל אינו קונה שביתה:

104. בדין זה נחלקו הראשונים אם בשבת חוץ לביתו החפץ כרגלי הבעלים, או שהוא קונה שביתה במקומו, ומותר אלפיים אמה ממקומו, עיין בראשונים בעירובין (מז:). וברשב"א בעבוה"ק (ש"ב כ"א), וכ"פ בביה"ל בסימן ת"א ד"ה קונין.

105. עיין ברשב"א והראשונים שם, וע"ע בבית מאיר סי' ת"א, וא"ה יבואר במקומו.

[ומה שכתבנו ואפילו שלא עשו עירוב, נפ"מ זו תהיה שייכת רק ביום טוב ומותר טלטול בלא עירוב או בשבת כשהחפץ שבת בחצר, עיין סי' שע"ב].

106. כל אלו דוגמאות מעשיות ומצויות, וכל הנפ"מ להוציא ממקום המוקף למקום שאינו מוקף [אבל בתוך המקום המוקף שהיה בתחילה, כולו כד' אמות, ואע"פ שכלתה מידתו אסור ללכת אפילו בתוך המוקף, אולם זה דווקא באדם ולא בכלים שאנוסים הם].

ומקום המוקף מחיצות המחובר עם מקום אחר שמוקף מחיצות מותר שהכל נחשב אחד, וכדמוכח בעירובין פ"ד בכ"מ ובמפרשים, שגם מחיצה הנכנסת במחיצה אחרת הכל כאחד, וע"ע בחזו"א סי' ק"ט סק"ד שמותר כל שאין הפסק של רשות אחרת האוסרת, וכדומה ש"א שגם מקום פטור לא יהיה מפסיק, וכ"מ בספר זכר דוד סי"ח בביאור הענין של נהרות שבאו חוץ לתחום דאמרו משום שלא קנו שביתה, וביאר דנפ"מ בכה"ג.

107. עיין בביצה (לז), ועיין עוד בעירובין (צז). לדעת חכמים וביאור החזו"א סי' ק"ב סק"ג. וכן כתבו הפ"י כאן, וכמו שהבאנו לעיל במלבוש, שהוא אופן ההיתר בהוצאה בשבת, וע"ע בקובץ שיעורים בביצה (אות ע) מש"כ בדברי הגמרא שם, ושם רצה לבאר החילוק בין תחומין להוצאה שהוצאה תלוי במשא, משא"כ בתחומין שאף הגברא בגפו אסור ללכת, אך העיר מהמבואר בגמרא שהפטור הוא דהוי טפל, וה"נ נימא כן, וע"ע שם. ועיין בחזו"א שם, וכן בשו"ת מנחת שלמה ח"א סט"ו מש"כ בזה.

108. ועיין במנחת שלמה שם שכל הקפידיא בבגד של חברו, ובה אין היתר לאחר להוציאם, אבל היוצא להציל מפני פיקוח נפש וכדו', מותר לו לצאת בבגדו ואפילו חוץ ל"ב מיל, וא"צ לצמצם בזה, וכ"כ במנחת יצחק ח"ט סל"ז וחי' רס"א. וע"ע בספר הלכות שב"ש בסוף ח"ג שכן דעת הגרי"ש, וביאר דאע"פ שאסור לצאת בבגדים שקנו שביתה, היינו דווקא ביש להם בעלים אחרים, אולם היוצא משום פיקוח נפש אינו צריך לצמצם בבגדו, כי בודאי הם טפלים לו, וכמו שלו מותר לצאת גם בבגדו.

109. כגון מסר את בהמתו לרועה, להלן סעיף ה' (ועמש"ש אם צריך קבלת אחריות), וע"ע בשו"ע ובמשנ"ב סעיף ד' במסר לבנו.

110. כגון חפץ העשוי למכירה, שרק למחר יתברר מי יקנהו, ה"ז כרגלי הקונה, ובלבד שהם קונים שרגלים לקנות אצלו, עיין בשו"ע סי' ז' גבי שור למכירה, ומבואר שם שא"צ שיהיה בירור מיוחד מי יקנה.

111. כגון ששייך לכמה אחים אבל אחד משתמש במיוחד, עי' סעיף ח'.

112. עיין סעיף י"א.

113. עיין סעיף י"ז.

114. עיין סעיף י"ח.

115. עיין בביצה (לז), וכל הדינים כאן מבוארים בגמ' דביצה.

116. כן מבואר בכל הדינים, שיהיה מערב שבת שהוא זמן השביתה [שחל בכניסת שבת בבין השמשות], שייך או מיוחד לזה שרוצה להוליכו, והיינו ע"י קנין או ע"י ברירה שיוברר למחר, או קולא מיוחדת כגון שור של

90. שעה"צ (אות ד') מהת"ש.

91. ככל איסור אמירה לגוי, שכל דבר שאסור לישראל לעשותו אסור לומר לגוי, ולכן אין חילוק של מי הכלי. ועיקר הדין בזה מבואר בפ"י בסו"ס ש"ה, עיין שם במשנ"ב וכה"ח, וכאן במשנ"ב (סק"ט) נקטו בפשיטות שאסור.

92. ובאלפיים אמה שהוא תחום דרבנן, ה"ז שבות, ויש אופנים שמותר לומר לגוי, כדן שבות דשבות המבואר בס"י ש"ז ס"ה, ובתחום י"ב מיל חמיר טפי.

93. עיין משנ"ב בסימן ש"ו סק"ז ובשעה"צ שם אות ט'.

94. עיין בסימן שכ"ח ס"ח, ושם כתבנו כל הפרטים.

ועיין עוד בסימן רמ"ו ס"ב, ובט"ז והגר"ז ס"ה ובקו"א שם, ובתו"ש ומחה"ש שם, ואכמ"ל.

95. עיין רש"י שבת (נג:). ד"ה שהיה, ולא מבטיא בכלים דקיי"ל שאין איסור שביתת כלים (עיין משנ"ת בר"ס רמ"ו), אלא אף בהמתו שאדם מצווה בשביתתה (כמש"ש ובכ"מ) זה דווקא בהוצאה שהיא מלאכה, או גם בתחומין כשמוציאה בידיים, אבל מאליה אין איסור, שאין זה גדר מלאכה אלא איסור בעלמא, ואין בו משום שביתת בהמתו, וכ"כ הפ"י בסו"ס ש"ה.

ונחלקו הפ"י אם היתר זה הוא רק באלפיים אמה דרבנן, או גם ב"ב מיל שהוא חשש דא", דברמ"א (בס"י ש"ה סכ"ג), מוכח שרק דרבנן, אבל המג"א (שם סק"ח) כתב שבהגמ"ר מבואר שגם בדא", וכן מבואר ע"פ הגדר שכתבנו לעיל, וממילא לא שנוא, דאכתי אינו מלאכה אלא איסור בעלמא על הגברא. אמנם כמה אחרונים אסרו בזה, וכמש"כ ה"ה"ח שם, ובמשנ"ב כתב להקל במסר לו קודם שבת.

96. כמבואר שם ובשו"ע סימן ש"ו ס"ב, וכ"כ הפ"י בסו"ס ש"ה.

97. עיין בתוס' (קג). ד"ה כגון לאיסור, וכ"כ הא"ר, וה"ד בכה"ח בס"י ש"ו, אולם המג"א סק"ב סתם בזה (וכן המשנ"ב), ובחי' רע"א ביאר שפיר דמותר אף לרדוף אחריה.

98. עיין ברמ"א סימן ש"ה סכ"ג ובמג"א שם. וע"ע בגר"ז סימן רמ"ו ס"ה ובקו"א שם. ומבואר שנחלקו בזה הפ"י, ומ"מ מעיקר הדין יש להקל. ועיין במשנ"ב ובשעה"צ סו"ס ש"ה שמבואר שמן הדין מקילים עכ"פ בספק, ורק בידוע שיוציאנה אפשר שאסור, עיין שעה"צ שם סוה"ס, ובגר"ז הנ"ל.

99. כנזכר בהלכה הקודמת, וכ"כ המשנ"ב שם וכאן. [וע"ע במשנ"ב שדן לענין ליתן לו את הבהמה למכרה].

100. עיין שם שמותר, כל שאינו מצווה לגוי להוליך בשבת, והגוי יכול להוליך גם בחול [אבל דואר אקספרס עבור יהודי בלבד אסור].

נ"ב. וע"ע להלן בסימן ת"ז דאשה הצריכה ללדת או חולה והנהג גוי מותר לו להוציא חפציהם חוץ לתחום, כדן שבות דשבות שמבואר בס"י ש"ז.

101. עיין להלן מים כרגלי אנשי העיר וכו'.

102. עיין בדברינו סו"ס ש"ז בענין הוצאה דהוי גרמא וכו', וכאן בתחומין הדבר מותר טפי, לפיה"א לעיל שאין זו מלאכה אלא איסור על הגברא, ובגרמא אין איסור כלל.

103. הכל מבואר להלן סו"ס ת"ה, ועיין שם שבעיקר דין טלטול אין חילוק בין שוגג למייד, וע"ע שם כמה פרטים, והבאנו ד"ז אגב נידונינו להוציאם חוץ לתחום.

וכמו שכתבנו בהערה הקודמת, וכל שכן כשצריך בנוסף על זה לאמוד את הזמן, ואינו שייך במציאות, אלא באופנים הנ"ל בהערה הקודמת.

85. בביצה (לז). איתא הבהמה והכלים כרגלי הבעלים, עיין שם ובפרש"י, וכ"פ השו"ע כאן (ס"ג), וכולל כל חפץ שהוא ופירות (עיין כה"ח אות י"ד), וכן בהמות וכו"ל (ועיין להלן שור של פטם ושל רועה). ועבדים אינם בכלל זה כבהמות, כה"ח (אות י"ג), וכבר מבואר ברשב"א וריטב"א עירובין (בב), ועוד יבוארו להלן פרטים [ואם הוא חפץ של שניים ה"ז כרגלי שניהם, וכן בנכסי מילוג כתב כה"ח (אות ט"ו) שלפעמים הוא כמו של שניהם].

ובפשטות משמע דין הכלים כדן הבעלים, הן לגבי תחומין דרבנן של אלפיים אמה, והן לגבי תחומין דאורייתא של י"ב מיל, וכ"כ הרמב"ן בעירובין (מג:). בודאי כשתמצי לומר תחומין דא"ל, אף לכלים תורה הם, ע"כ. והגר"א מלצר בהגהותיו תמה דמנא לן, הרי בקרא איתא אל יצא איש, ובאמת שברשב"א בעירובין (צז:). ס"ל שבכלים אינו דא", שרק בגופיה נא' אל יצא וכו', ע"כ. ונראה שהרמב"ן יסבור שכלים הקונים שביתה במקום בעליהם נתחדש שהם כמותו, ואף שאינם עליו כמלבוש והוצאה, מ"מ חפציו של האדם כמותו, ויבואר טפי לפמ"ש"כ הרבה אחרונים בגדר איסור תחומין שהוא נובע מאיסור הוצאה מרשות לרשות, וכמו שהבאנו בהקדמה.

וכמחלוקת הראשונים כך מצאנו שנחלקו האחרונים, וכמו שהביא בכנה"ג (בסימן שצ"ו בהגה"ט אות א') שמהרל"ה בס"י כ"ח ס"ל שדווקא לאדם עצמו הוי דא", אבל לכליו ובהמתו הוא מדרבנן, אבל מתשו מהר"ם אלשקר סי' מ"א נראה שחולק, וה"ד בכה"ח (שם אות ב'), וכבר הביאו המג"א להלן (ר"ס ת"ד), ואמנם עישועות יעקב (שם סק"ב) כתב שלא נחלקו אלא בבהמתו שאדם מצווה על שביתתה, אבל בכלים אינו כן ולכו"ע הוא מדרבנן, אולם ברמב"ן הנ"ל מבואר שגם בכלים הוי דא", וכ"כ עו"א.

ולדינא, הנה יש בזה חששא דא", אך כיון ש"ב מיל גופא הוא מח' אם הוא דא"ו או דרבנן י"ל שנוכל להקל בזה, דהוי ס"ס בדא", שמא ב"ב מיל אינו מדא", ושמא בכלים אינו דא", ובודאי דחזי להקל בספק נוסף, וכמו שכתב בביה"ל (ר"ס ת"ד) ד"ה למאן שיש להקל בזה בלמעלה מעשרה, כיון שכל י"ב מיל ולמטה מעשרה אף באדם להרבה פ"ו אינו אלא מדרבנן.

86. שו"ע ס"ג. ובכלל זה השו"ת מחוץ לארץ וכלתה מידתו באמצע העיר, אסור להוליך את הכלים יותר מהמותר לבעליה [אמנם ביצא חוץ לתחום והפסיד את תחומו אין הכלים נאסרין, וכן אם יצאו וחזרו מותרין כמו מי שהיה אנוס, עיין ברשב"א (מז:). וריטב"א ומאירי (מא:)].

87. ב"י, וכ"כ האחרונים כאן. וגם להלן בס"י ת"א, עיין במשנ"ב וכה"ח. וכן חלק מהסעפים שיבוארו להלן חלקם גם בשבת וגם ביו"ט, וחלקם רק ביו"ט, וכמש"כ משנ"ב להלן (סוסק"ב). ואכן כל עיקרי הדינים הללו של תחומין בכלים הובאו במסכת ביצה לענין יו"ט, בשונה מתחום אדם שנזכר בעירובין.

88. ב"ח וט"ז ועו"א, ה"ד בכה"ח אות י' ואות י"ב, וכן להלן בס"י ת"א אות י"ט ועו"א. [ועיין בס"י ש"א שביארנו מה נחשב דרך מלבוש].

89. אחרונים שם. ועיין בסימן ש"ה כמה פרטים בדיני הוצאה בבהמה ובדין תחומין, וע"ע בס"י ש"ח דין מוקצה בבהמה, ולדודתה מותר לצרכה.

מבני המקום קנה הרי זה כרגליו, אבל אם אדם מעיר אחרת קנה אינו נעשה כרגליו¹³⁴. אבל יכול להוליך עד אלפיים אמה¹³⁵. ועיין בהערה¹³⁶.

י"ז. חנות גדולה שדרך לבא אליה מעיר אחרת, הרי הכל כרגלי הלוקח, וגם חנות קטנה אם הם מוכרים דברים שאינם מצויים בכל מקום, הרי הם כרגלי הלוקח¹³⁷.

י"ח. דווקא באדם שדרכו לפעמים למכור, וקנו ממנו הרי זה כרגלי הקונה, אבל אדם שאין דרכו למכור וקנו ממנו בשבת ויום טוב, הרי זה כרגלי המוכר¹³⁸.

וגמ"ח שמשאילים תרופות או חפצים, הדין הוא ככל האמור במכירה, שאם דרך לבא מעיר אחרת, הרי זה כרגלי הלוקח. ובתרופות וכדומה מצוי שבאים גם מעיר אחרת¹³⁹.

חפץ של שותפים

י"ט. שותפים בחפץ מסוים, הרי זה כרגלי שניהם, ואסור להוליכו אלא למקום ששניהם יכולים לילך¹⁴⁰.

ואם החפץ מיוחד לשימוש של אחד מהם, וכגון כמה אחים שירשו חפץ ואחד מהם משתמש בו ברשותם, הרי זה כרגלי אותו האחד¹⁴¹. ואם ההורים בחיים, הרי זה כרגלי ההורים ולא כרגלי בניהם¹⁴².

כ. היו שותפים באיזה דבר וחילקו אותו ביניהם בשבת או ביום טוב, יש ברירה, וכל חלק הוא כרגלי מי שקיבלו¹⁴³.

במה דברים אמורים במאכל או משקה וכדומה, אבל בהמה שהיתה חיה ונשחטה ביום טוב אין ברירה, ואסורים לטלטל את הבשר אלא במקום שכולם יכולים ללכת, ויש מתירים במקום צורך¹⁴⁴.

שואל

כ"א. השואל חפץ מחבירו, הדבר תלוי:

שאל מערב יום טוב, הרי הוא כרגלי השואל¹⁴⁵. ואפילו החזירו ביום טוב¹⁴⁶. אמנם אם סיכם עימו שיחזיר לו ביום טוב, הרי זה כרגלי שניהם¹⁴⁷.

השואל ביום טוב, הדבר תלוי: אם מערב יום טוב אמר לו שישאלנו, הרי הוא כרגלי השואל, אבל אם לא סיכמו ביניהם בערב יום טוב, הרי הוא כרגלי המשאל¹⁴⁸. ואפילו אם רגיל לשאול ממנו תמיד¹⁴⁹.

ודע, שאם שניים שאלו חפץ הרי זה כרגלי שניהם¹⁵⁰.

[א] שייך לשותפים, או שזה ברשות שני בני אדם או יותר, הרי זה כרגלי כולם, ואסור להוליך את החפץ אלא למקום שמותר לכולם להוליכו¹¹¹. ואפילו כשיש תרופות של מינים שונים השייכים לאנשים שונים, הרי זה כרגלי כולם¹¹⁸.

[ב]. גוי שיש אצלו חפץ, הרי זה קונה שביתה¹¹⁹.

[ג]. הפקר אינו קונה שביתה, כל זמן שלא זכה בהם אדם¹²⁰.

[ד]. דבר שהוא נד ולא נח כמו מים, אינו קונה שביתה, כל זמן שלא נחזי¹²¹.

[ה]. דבר שאין בו ממש אינו קונה שביתה¹²².

בהמה שנמסרה לאחרים¹²³

ט"ז. אדם שיש לו בהמה ומסרה לרועה, אם מסרה לרועה מערב יום טוב, הרי היא כרגלי הרועה¹²⁴, אבל אם מסרה ביום טוב, נחלקו בזה הפוסקים, והדבר תלוי אם מסר לרועה אחד או לשני רועים, וכמו שיבואר:

[א]. מסר לרועה אחד: לדעת השו"ע - אפילו אם מסרה ביום טוב, הרי היא כרגלי הרועה¹²⁵, ואפילו כשיש כמה רועים בעיר¹²⁶. ולדעת כמה אחרונים - אם יש כמה רועים בעיר ומסר לרועה אחד ביום טוב, הרי זה כרגלי הבעלים¹²⁷, אלא אם כן הוא רגיל למסור לו או שהתנה בערב יו"ט שיהיה כרגלי מי שימסור לה¹²⁸.

[ב]. מסר לשני רועים: לדעת השו"ע - הרי זה כרגלי הבעלים, ואפילו מסר לפני יום טוב¹²⁹. ולדעת האחרונים - אם מסר בערב יום טוב הרי זה כרגלי הרועים, ואם מסר ביום טוב הרי זה כרגלי הבעלים¹³⁰, ויש אומרים שגם השו"ע סובר כן¹³¹.

[ג]. מסרה לבנו: לדעת השו"ע - הרי הוא כרגלי האב, ואפילו מסר בערב שבת, אלא אם כן כולם נותנים לבן כמו רועה. ולדעת האחרונים - הרי זה כרגלי הבן, ואפילו מסר לו בשבת¹³².

דבר העומד למכירה¹³³ והשאלה

ט"ח. דבר העומד למכירה, אם יש רגילות שגם מעיר אחרת באים לקנותו, הרי הוא כרגלי הקונה, ואפילו כאשר הקונה מעיר אחרת. אבל אם אין רגילות שקונים אותו אלא בני המקום, אזי אם אדם

פטם לדעת הרשב"א, או כהפקר שלא קונה שביתה כלל, וכמש"כ כמה ראשונים גבי מוכר.

117. מבואר בביצה בכ"מ ובפוסקים בסעיף ה'ו', ט', י', ועוד.

118. עיין סעיף י"א.

119. עיין להלן סימן ת"א (ונזכר בקצרה במשנ"ב כאן סק"א).

120. עיין סעיף י"ד.

121. עיין סעיף ט"ו.

122. עיין סעיף י"ג בשלהבת.

123. עיין בביצה (לז). המוסר בהמתו לבנו או לרועה, הרי אלו כרגלי הבעלים. ובגמ' (שם בע"ב) חילקו בין רועה אחד לשניים, והראשונים נחלקו אם מסר ביו"ט או בעיר"ט, עיין בפרש"י שם ובר"ף והחונים עליו בעה"מ הרמב"ן הראב"ד הר"ן ושאר [ומה שנכתוב להלן שו"ע ואחרונים הוא לענין פסק ההלכה, אבל שורשם נעוץ בראשונים].

124. מוסכם בגמ' ושו"ע ס"ה, ועיין בנשמי"א (סוף כלל ק"ה) שמסתמת הפו משמע שא"צ שהרועה יקבל עליו אחריות, וצ"ע.

125. שו"ע שם.

126. כ"מ מסתימת השו"ע כהרמב"ם, דיש ברירה, וכ"כ משנ"ב סק"ב.

127. משנ"ב שם.

128. משנ"ב שם ושו"ע י"ג, ועיין גם ברשב"א בעבוה"ק.

129. כ"מ מסתימת השו"ע, וכ"כ המשנ"ב סק"ג.

130. משנ"ב שם.

131. דבב"י מייית כן פ"ה הר"ן בר"ף, וכ"כ האחרונים, ה"ד בכה"ח אות כ"ד.

132. עיין שו"ע ס"ד ובמשנ"ב שם.

133. יש להקדים שכל דברינו כאן הוא מצד הלכות תחומין, אבל עצם ה"קנין" בשבת וביום טוב, אסור (עי' סי' של"ט), ואינו מותר אלא לדברים מסוימים, וכמו שנתבאר בסימן ש"ו, עיין שם, וע"ע בסי' שכ"ג כמה פרטים בקנינים בשבת ויום טוב.

134. עיין בביצה (לח). שור של פטם כרגלי כל אדם, ושור של רועה כרגלי העיר, ובפרש"י שם, וכ"כ בשו"ע ס"ו וס"ז, שבשור מיוחד של פטם שיש לו שם, ובאים לקנותו מחוץ לעיר, ה"ז כרגלי כל אדם הלוקח, אבל שור רגיל של רועה ה"ז כרגלי אותה העיר [וה"ה בבשר של פטם, ומבואר דלא רק בהמה שלימה שבני אדם טורחים לבא לקנותה, אלא גם חתיכת בשר בעלמא, ג"כ היה דרך לטרוח ולבא לשם].

ובטעם הדבר פרש"י שם דהמוכר אוקמיה ברשותיה דלוקח, וכבר עמדו בזה הראשונים (על הר"ף כא). שהרי הלוקח עצמו לא ידע מזה, והרי זה כלוקח ביו"ט עצמו שהוא כרגלי הבעלים, [א]. הרמב"ן במלחמות והר"ן כתבו שהוא כמוצאי מרשותו, והוי כהפקר שאינו קונה שביתה, וכה"ג ביאר הרמב"ם (פ"ה מיו"ט ה"טו) וכמו שדקדק בדבריו בשעה"צ (אות ט"ו). [ב]. הרשב"א (לח. ובעבוה"ק) כתב שאינו מדינא, אלא שהקילו חכמים משום תקנת השבת והלוקחים לשמחת יו"ט. [ג]. בעה"מ והראב"ד שם והמאירי כתבו דהוי כמו ברירה, עיין שם. והמשנ"ב בסעיף ו' כתב גם את הענין שתלוי אם עומד ברשותו או לא, וגם דהוי כהפקר. ויש לדון בזה כמה נפ"מ:

[א]. אם זה נאמר בכל חפץ העומד למכירה או רק בבשר וכדומה לשמחת יום טוב, שלפי טעם א' וג' י"ל שזה בכל חפץ, אבל להרשב"א י"ל שהוא רק בבשר, או עכ"פ גם במידי דאכילה ושתיה, אבל בכלים וכדו' לצורך יו"ט אין להתיר. אולם נראה שדברי הרשב"א הם לרווחא דמילתא, והעיקר כדברי המפ', וכן נקטו הפו' דכיון שעשוי לכך אוקים ברשותיה, ומשמע שזה תלוי באדם ולא דווקא בתקנת חז"ל. ואמנם

בשו"ת לבושי מרדכי תנינא סי' קל"א ובבית יצחק ס"א צידדו שזה רק בפטם, אך כאמור דמשאר פו' ל"מ כן.

[ב]. אם המוכר הוא גוי או מומר אפשר שאין הדין כן, לדעת הרשב"א, ואף לשאר טעמים הרי הגוי אינו מתכוון לכולם, ואינם מעמידים הדבר ברשות הלוקח ואין זה בדעתם, אולם הרי גם פטם בעלמא עם הארץ אינו מתכוון לכולם ואעפ"כ ה"ז כאילו אוקי ברשותיה, ואף שהוא גוי גם כן ה"ז כאילו מעמיד החפץ לרשות הקונים, ופשוט. ועיין בחי' רע"א כאן (בהשמטות, ובחי' לביצה לז. ובשו"ת מאמר מרדכי ח"א ס"ח). אך כבר כתב בספר המכתם (לח). דיש להקל בזה מכל שכן, עיין שם.

[ג]. אם לבסוף לא מכר ה"ז תלוי בטעמים הנ"ל, שאם מצד דהוי כהפקר הרי נשאר בהפקרותו, אך אפשר שז"א לגמרי כהפקר אלא לצורך הלוקח, וכן יש לדון לשאר הטעמים.

135. ביה"ל (ד"ה אנשי).

ויש להעיר שאם אנשי העיר חלקם עירובו למזרח וחלקם למערב, לכא' אסור לו להזיז את הדבר ממקומו כלל (זולת במקום המוקף מחיצות), וכדרך שכתבו להלן (בסעיף י"ד) במשנ"ב (סקל"ד) שכן לוקח מים של העיר, שהוא כאנשי אותה העיר, וא"כ לכאורה ה"ה בנידו"ד במכירה שיהיה כאנשי העיר, וקשה הדבר מדוע הביה"ל כאן סתם דבריו שיש לו אלפיים אמה [ובפטר שלעיל מיניה כתב לדון באופן שהיה מצב שאחד מאנשי העיר כבר עירב, ובדוחק י"ל שלצדדן קתנ], ואפשר דהיינו הך וקצר, ויותר י"ל דשאני התם במים שהוא משום ששייך לכל העיר, ולכן כל שאינו מבני העיר נשאר הדבר כמו שהיה, שהם כמו מים של שותפין, ולכן אסור להוליך אלא למקום שכולם יכולים להוליך, משא"כ במכירה אין אנשי העיר שותפין בבשר אלא מחמת שהרועה מעמיד ברשות הלוקח מעיר"ט, אבל כאשר לא העמיד ברשותם, וכגון שלא לקחו, ודאי שלא נאסר [ואמנם לכא' היה צ"ל כרגלי הרועה, שהרי לא חשב להעמיד ברשותו ונשאר כרגלי, ול"צ אלפיים אמה, ונפ"מ שאם הרועה עירב אסור, וצ"ע].

136. עיין בחי' רע"א בביצה לז. ובהשמטות כאן שאם הוא דבר שאם לא יקנה הלוקח לא יוכל המוכר להביאו אליו (כגון שהלוקח רוצה לקחתו ע"י עירוב) אין זה כרגלי הקונה, שאין דעת בעה"ב שיפסד הוא בזה, עיי"ש. וע"ע בשו"ת בית יצחק סי' נ"א, ובמהרש"ם בדע"ת כאן סי"ז.

137. הנה חנות גדולה מצוי שבאים לשם גם מחוץ לעיר, כיון שהמחירים זולים יותר מאחר קטנה הם מתעסקים בכמויות גדולות ויכולים להזיז מחזירים, ואף חנות קטנה אם מוכרים דברים מיוחדים כל החנות ג"כ כרגלי הלוקח, כיון שהדרך שמי שנכנס קונה גם דברים אחרים.

138. ביה"ל (ד"ה שור), ופשוט.

139. כידוע. ואמנם תרופות כמו אקמול וכדו' לא מצוי, שהרי ישנו כמעט בכל בית, אבל אנטיביוטיקה וכדורים למניעה וכדו' מצוי בגמ"ח ועבידי אינשי שהולכים לשם.

140. שו"ע סעיף ח' באחים, וכן בסעיף ט' בשאלו חלוק וכו', ולכן אם זה עירב לכאן וזה לכאן אסור להזיז, וע"ע גם בביה"ל ר"ס ת"א.

141. שו"ע ס"ח, אע"פ שיש לכולם חלק בזה, דמ"מ העמידוהו ברשותו.

142. שבדווקא נקטו "אחיך", והיינו כפי שביארנו בירושה, אבל כשהורים חיים ה"ז כרגלי שניהם, עיין מאירי ביצה לז.

143. מבואר מדברי השו"ע בסעיף י' גבי חלוקת חבית של יין, וע"ע בסעיף י"ד.

144. נחלקו בזה הראשונים, ובשו"ע שם פסק שבבהמה לא מהני ברירה ואסורים משום שכל חלק יונק זה מזה, משא"כ חבית יין ושאר מאכלים דוממים, ע"כ. ויש להוסיף ביאור: א]. לכא' קשה מאי שנא כאן דאסרינו

ביונקים זה מזה, ואילו לעיל (בסעיף ו') התירו בשור של פטם, אולם כבר ביארנו שם בסעיף ו' מדברי הראשונים שתיצרו בכמה אופנים מה הטעם שהתירו בשור של פטם, וה"ד בשעה"צ אות ט"ו. [ב]. גם בחבית של יין ושאר מאכלים קשה, הרי א"א לצמצם, ועיין בתו"ש סק"י ובפמ"ג במש"צ סק"ב, והעולה ליישוב הענין, א'. שדרך לוותר זה לזה, ונמצא שמה שמגיע לחלקו של כל אחד אף שהוא יותר ה"ז ג"כ בכלל הברירה ושלו (תו"ש). ב'. שהמיעוט בטל ברוב (פמ"ג), ואין חשש של דבר שיש לו מתירין, דהוי בטל מעיקרא בתערובת.

ומאידך בביה"ל (ד"ה הרי) כתב שהשו"ע פסק כהר"ף והרמב"ם, אבל הרבה ראשונים פליגי על פסק זה, וכמו שהביא שם, ולכן כתב שיש להקל במקום צורך גדול [כ"כ בתח"ד, ובסו"ד לא כתב צורך גדול], גם בכה"ח (סוף אות ט"ל) כתב שנראה שבמקום צורך גדול יש להקל, עיי"ש, ונמשך אחר דברי הביה"ל הנוכח, הגם שלא הזכירו. אך הוא תימה דהא ידוע שבני ספרד קיבלו הוראות השו"ע, ורק כאשר השו"ע מביא י"א כתב הכה"ח (בסימן י"ג ועוד בדוכתי טובא) שבאופן כזה יש להקל בשעה"ד, אבל כאן שהשו"ע הביא דין זה ללא חולק מהיכא תיתי להקל, ולכא' תלוי בטעם ההיתר בשעה"ד כשהשו"ע מביא י"א, שנחלקו הפו' אם כוונתו לפסק לגמרי כהסתם, או שחושש ל"א לחומרא או לקולא בשעה"ד, אולם בפשטות מאן דס"ל לחוש ל"א ס"ל שאין העיקר כהסתם, אלא פירושו שהשו"ע גופיה חשש ל"א ולכך הביאם, אבל כשלא הביאם קשה להקל. שו"ר שהיו גדולים שהקילו גם בכה"ג נגד השו"ע במילתא דרבנן, כהזבחי צדק (בסי' ק"ג סקל"א) ע"ד השו"ע שם ס"ז בקדירה הבלועה מבב"ח שהרתוחו בה מים קודם שעבר הלילה, שהיקל במקום הפסד מרובה, והביאו הכה"ח שם אות נ"א. ואמנם בשו"ת ר"פ ח"ב ס"ז השיג על הזב"צ, אבל בסימן ת"ח בהערה כתבנו סמך להקל, ושכ"כ כמה פו', ועיין שם ביאור הדברים. וכן ראתי בכיצ"ב ביבי"א ח"י עמוד של"ד שהביא סמך לזה, ושכ"כ השו"ג והחק"ל ועוד, עיי"ש. וע"ע בדברינו להלן סט"ז שגם שם הכה"ח נטה מפסק השו"ע בסתם (ושם הערנו ע"ז). וכן מצאנו עוד בכה"ח להלן סי' שצ"ח ס"ד שהיקל נגד השו"ע, וכן בעוד דינים להלן (והזכרנו גם בהקדמה שבר"ס שס"ו בענין הלכה כדברי המיקל). והנה הגם שכל המקומות הללו הם בעירובי תחומין, מ"מ מצאנו עוד מקום שהיקל הכה"ח בהלכות מחיצות ברשות שבת בסימן שמה"ה סט"ז ועוד מקומות שציינתי שם, אלא ששם י"ל כמש"כ השעה"צ בסימן שמה"ה ס"ח שגם השו"ע ס"ל כן.

ועכ"פ צריך בכל דבר לשקול אם אכן הפו' מקילים אחר שאנו באים להקל נגד מרן השו"ע שרוח הקודש הופיעה עליו, כמו שכתבו גדולי הדורות, ומעין זה מצאנו שנחלקו אחרונים אם אמרין שאילו היה השו"ע רואה איזה ראשונים היה חוזר בו, ולדידהו י"ל דכ"ש כאן שלא אמרין כן, אבל לסוברים שאומרים כן יש מקום לכך. והנה בנידו"ד אכן נמצאו עוד ראשונים הסוברים כפסק השו"ע וכהרמב"ן, ה"ד בחי' הרשב"א בביצה (לז). והרשב"א עצמו כתב לחוש להחמיר (אמנם בתורת חומרא, וה"ד במ"מ והובא בב"י). ומאירי שם ועוד ראשונים שה"ד בנתיבות הבית על הרשב"א בעבוה"ק ש"ה.

145. ביצה (לז). ושו"ע (סעיף י"א).

146. עירובין (מז): ורמ"א (סו"ס ת"א).

147. ערוה"ש כאן (ס"ה) שאם סיכם עימו בעיר"ט שיחזיר לו ה"ז כרגלי שניהם, דנעשין כמו שותפין, בסעיף ט'.

148. שו"ע ס"א ואחרונים.

149. כ"מ בגמ' שם ומאירי ושטמ"ק.

150. שו"ע ס"ט. וע"ע שם שתלוי אם שאלו ליום אחד או לשני ימים.

כ"ב. אדם שנסע מביתו לשבת ויום טוב לעיר אחרת שהיא חוץ לתחום, ונותן לרשות לשכניו או קרוביו לקחת איזה חפץ שהם רוצים מהבית, אם השאיל להם חפץ מסוים מערב שבת מותר לקחתו בשבת כרגלי השואל, אבל אם לא השאיל דבר מסוים אסור לשכנים או הקרובים להוציאו חוץ למקומו¹⁵¹, ורק במקומות המוקפים מחיצות מותר¹⁵².

כ"ג. כלים של גוי אינם קונים שבתה כפי בעליהם הגוי, אבל הם קונים שבתה לפי המקום שהם נמצאים שם¹⁵³.

והמשאיל כלי לגוי לפני שבת, והיה הגוי חוץ לתחום, והחזירם בשבת, אסור לטלטלם חוץ מארבע אמות, אלא אם כן העיר מוקפת מחיצה, שהרי קנו שבתה אצל הגוי¹⁵⁴.

פקדון

כ"ד. המפקיד את חפציו בערב יום טוב אצל שומר, אם השומר יחד לו מקום, החפצים נשארים ברשות המפקיד, ואם לא ייחד לו מקום, החפצים כרגלי השומר הנפקד. וביארו האחרונים, שהדבר תלוי אם השומר קיבל עליו אחריות כל שהיא, שאז הוא כרגליו, או שלא קיבל עליו אחריות¹⁵⁵, ועיין בהערה¹⁵⁶.

כ"ה. היה בדעת המפקיד ליטול את חפציו באמצע יום טוב, בכל אופן הרי זה כרגלי המפקיד¹⁵⁷, ואף אם הנפקד לא יודע מזה¹⁵⁸. וכן להיפך אם דעת הנפקד להחזיר ושיהיה ברשות המפקיד, הרי זה כרגלי המפקיד, ואף שהמפקיד לא יודע מזה¹⁵⁹.

תערובת של שני בעלים

כ"ו. המכין תבשיל או עיסה ביום טוב, ושאל מחבירו חומר מסוים, כגון מים, מלח, תבלין וכדומה, אזי: אם הוא חומר הנותן טעם במאכל, אינו בטל, והמאכל הוא כרגלי שתייהם. ואם אינו נותן טעם [דהיינו שבטל בשישים, ואינו דבר חריף ומלוח וכדומה שמורגש טעמם], נחלקו בזה הראשונים, יש אומרים שהוא כרגלי שתייהם, ויש אומרים שהוא בטל וכרגלי בעל המאכל¹⁶⁰.

במה דברים אמורים בתערובת חומרים מין בשאינו מינו, אבל מין במינו אינו בטל כלל, והרי הוא כרגלי שתייהם¹⁶¹.

ודע, שכל זה בשאלה שנותן לו חבירו לגמרי, אבל מאכל שהכינו אותו משני חומרים של שני בני אדם בשותפות ושניהם עשויים ליהנות מזה, הרי הוא כרגלי שניהם בכל אופן¹⁶².

כ"ז. אדם שרוצה לבקר חולה ביום טוב, ולשם כך הוא מניח עירוב תחומין כדי שיוכל לילך מעירו לבית החולים [כמו ממקומות בגוש דן לחל השומר, בלינסון וכיוצא], ורוצה לקחת עימו עוגה וכדומה עבור החולה או עבור השוהים שם, יזהר שלא לקחת עימו שום דבר מאחרים שלא עירבו, כגון שקית או צלחת¹⁶³.

כ"ח. יש דברים שאינם קונים שבתה כלל, ויבוארו דיניהם להלן:

א. דברים של הפקר¹⁶⁴.

ב. חפצים שנדיים תמיד, כמו מעין נובע¹⁶⁵.

ג. דבר שאין בו ממש כמו שלהבת¹⁶⁶.

כ"ט. אדם שזכה בחפץ של הפקר, נעשה החפץ כרגליו של הזוכה¹⁶⁷. וגם אם חזר ונתנם לאחרים, אסור להם להוליך את החפץ אלא עד למקום שהזוכה הראשון יכול לילך שם¹⁶⁸.

וגם חפצי הפקר הנמצאים בעיר או סמוכים לעיר, אינם קונים שבתה, כיון שאין דעתם על זה¹⁶⁹.

ל. המגביה חפץ של הפקר עבור חבירו, לדעת השו"ע הרי זה כרגלי המגביה, ולדעת המשנה ברורה הרי זה כרגלי חבירו שזכה עבורו, ובפרט אחר שכבר הגיע לידי חבירו¹⁷⁰. ואף לדעת השו"ע יש עיצה שיאמר המגביה שאינו זוכה בזה כלל, ורק יתן לחבירו שחבירו יזכה בזה בעצמו אחר שיביאנו לו¹⁷¹.

ל"א. יולדת שצריכה ליסע לבית חולים הנמצא חוץ לתחום, אסור לה לקחת עימה בגדים וחפצים ושום דבר שאינה צריכה בשביל הלידה עצמה¹⁷². וגם אם היא תפקיר את החפצים מערב יום טוב, אין לעשות כן¹⁷³.

זה גורם, ועיין במשנ"ב בסי' ש"ח ס"ט סקע"ג ובשעה"צ שם ובדברינו שם], אין זה ברור שהוא כרגלי שתייהם, ונחלקו בזה התירושים בתוס' (לט.) ד"ה משום אם בתחומין אסור כל דבר אף מין בשא"מ, וא"נ דהוי כמין אחד, והר"ן תירץ דביכול לאוכלו מיד לא בטל אף בשא"מ, עיי"ש. ונמצא שלתירוץ א' של התוס' והר"ן אסור בכל אופן, אבל לתירוץ שני אם אינו נותן טעם, הוא בטל לגמרי ושרי.

ובדברי האחרונים לא הכריעו במח' הנ"ל, דבמג"א וגר"ז הביאו תירוץ שני, והא"ר הביא גם תירוץ הר"ן, וע"ע בשעה"צ (אות כ"א) שהזכיר בקצרה השיטות ולא הוכרע, ולכא"ו משמע דמידי דרבנן כדכא לקולא.

161. משום דהוי דשיל"מ. וכל הנידון הנ"ל בשאינו מינו.

162. פשוט בגמ' שם.

163. פשוט, ועצם לקחת העוגה לחולה השווה שם נחשב מצוה.

164. עירובין (מה). מח' וקיי"ל לקולא, וכן מבואר בשו"ע כאן בסי' שצ"ז (סי"ד-ט"ז), ולהלן (בסימן ת"א), שאינם קונים שבתה והרי הם כרגלי הזוכה בהם תחילה שיכול להוליכן למקום שילך הוא, עיי"ש. ואם לא זכה בהם שום אדם יכולים להוליכן לכל מקום, ועיין להלן.

165. עירובין (מו). תניא נהרות וכו', וכן בביצה (לט.), ובשו"ע כאן (סט"ו), ומבואר בגמ' שם שאפילו אינם הפקר אלא של יחיד, הדין כן. וכ"כ המשנ"ב כאן (סקל"ו), וע"ע להלן בענין "מקורות מים" בגדר מים נייד.

166. ביצה (לט.). שחלוק גחלת משלהבת, וכ"פ שו"ע סי"ג. ולכן הלוקח נר שלו ומדליק אש משלהבת חבירו, יכול להוליך אותה למקומו, אע"פ שבשביל חבירו הוא חוץ לתחום.

167. עירובין (מה); ובמפ"י. ובביצה (לט.) גבי מים. (וכ"ה בשו"ע כאן סי"ד, ולהלן סי' ת"א). ואף שבעלמא אין קונים שבתה באמצע שבת, מ"מ כאן י"ל דהפקר הוי כמו ששייך לכ"ו"ע, ומאחר ועשוי לזכות בזה איזה אדם, ה"ז כמו שהוברר שזה שלו, וכדרך שמצאנו לעיל בחפץ העומד למכירה וכדו', וכיוצ"ב ברש"י בביצה (לט.). שהוברר שזה שלו וברשותיה קיימי, וכ"כ האחרונים כאן. [וע"ע בזה ברשב"א וריטב"א בעירובין מה. ובגאו"י שם, וע"ע ברמב"ן בעירובין מ"ג באו"א, ואכמ"ל].

וה"ה אם זכו בו שניים הרי הוא כרגלי שניהם, וככל חפץ של שותפין, וכל שאסור לשניהם אסור לכל אדם, ואם אחד עירב למזוה אחד למערב, אסור להזיזו ממקומו, וכמש"כ בביה"ל (ר"ס ת"א), וכתב דלא כט"ז, וע"ע בכה"ח שם (אות ד') משם האחרונים, ואפשר שאף הט"ז ס"ל כן, ואכמ"ל. ודע, שהפקר מותר לקנותו בשבת ויו"ט, וכמו שנתבאר בסימן ש"ו.

ומכל זה יש נ"פ במוצא חפץ שאין בו סימן וכדומה, שהרי הוא שלו, והרי החפץ כרגלי המוצא. ואם זה חפץ שמן הדין שלו, ואעפ"כ רוצה להחזיר, לכאורה נעשה הדבר כרגלי המוצא. ואף אם יחזיר אסור לבעלים להוליך יותר מרגלי המוצא. אמנם בעיקר הדברים י"ל שכל זה תלוי גם בזמן ההגבהה.

168. שא"י שנתן שבתה באמצע שבת, וכאן גם מערב שבת הוא שלו, וכמשנ"ת דיש ברירה, וכ"פ המשנ"ב (סקל"ה), וכ"כ גם הכה"ח להלן (בסימן ת"א אות ה') בשם האחרונים, וזה מבואר יוצא מדברי הגמ' דלהלן בהלכה הבאה, ופשוט.

169. עיין במשנ"ב (סקל"ח) ובשעה"צ שם, ודו"ק. ותלוי אם סמכו ע"ז או לא.

170. בביצה (לט.) מילא ונתן לחבירו מח' ר"נ ור"ש, ואמרו שהמחלוקת היא תלויה אם המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, ונחלקו רש"י ותוס' (שם) בביאור המנ"ש של ר"ש ור"נ, עיין שם. והעולה מזה שלהלכה אחרי דקיי"ל שהמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, ממילא לפי הסבר רש"י יהיה הדין כרגלי מי שנתמלא לו, ולר"ת כרגלי הממלא, והר"ף והרמב"ם השמיטו דין זה לגמרי, ונחלקו הר"ן והמ"מ ועוד מפ' בכונותם.

ולדינא, בשו"ע (סט"ו) פסק שהוא כרגלי הממלא כדעת כמה ראשונים, וכפי שביאר המשנ"ב משום שתחילה זכה המגביה ואח"כ המקבל, אבל המשנ"ב בביה"ל (ד"ה לצורך) הביא הרבה ראשונים דפליגי, ושגם

הרמב"ם ור"ף נראים כן כדברי המ"מ ודלא כהר"ן, ושכן העירו הא"ר והנה"ש, אלא שהם דיברו במקרה שכבר שבא לידי המקבל, אבל בראשונים מוכח שאפילו כשהוא בידי המגביה ה"ז כרגלי אותו אחד שמגביה בשבילו, ולכן כתב הביה"ל שיש לפסוק כן דלא כהשו"ע, ובפרט אם כבר הגיע לידיו של המקבל, ע"כ. ועפ"י כתבנו בפנים. אולם כאמור שהשו"ע אינו סובר כן.

והנה לדידן דאולינן בתריה דהשו"ע יש לחוש שזה כרגלי מי שהגביה תחילה, ואין דעתו דעת יחיד וכמו שכתבו האחרונים הנ"ל, דאשכחן כוותיה בכמה ראשונים וכמש"כ בנתיבות הבית על הרשב"א, עיין שם. אמנם ראיתי בכה"ח (אות נ"ז) שהביא דברי האחרונים בביאור שיטת השו"ע כנ"ל, וכתב ומיהו הב"ח וכו', וסייעו הא"ר מדברי הראשונים, וסיים הכה"ח שהדבר שנוי בפלוגתא, ולכן אם רוצה המקבל להוליך בעצמו ימלא הוא בעצמו שלא ליכנס בפלוגתא, ואם א"א והוא שעת הדחק שצריך להוליך את המים יש להקל ולסמוך על הפו' דסוברים שהם כרגלי מי שנתמלא לו, ע"כ. ומבואר שנטוה להקל נגד השו"ע, וכנראה שהוא ע"פ מה שראה בפו' שהרבה ראשונים לא ס"ל כן, ובפרט בביה"ל, דאל"כ קשה וכי אין עוד הרבה מקומות שהאחרונים מגלים לנו ראשונים שהם לא כהשו"ע, ואעפ"כ אין זזים מדברי השו"ע, וכה"ג הבאנו לעיל (בסעיף י') שכבר שם נטה קו ובהסתמך על הביה"ל, וגם שם העירו בזה. וצרף לכאן, דהיינו הך. אמנם להלן בסי' ת"ח בהערה כתבנו סמך בזה להקל בשעת הדחק נגד השו"ע במילתא דרבנן, כשיש פנים לדבר.

171. שכל הקפידא מחמת שהוא זוכה תחילה ושוב נותן המקבל, אבל אם לא יזכה בעצמו שפיר דמי. ובפשטות יוכל גם להגביה בשבילו בכוננה שלא לזכות בזה, וכמעשה איצטבא בעלמא. ובכה"ח (אות נ"ז) כתב עיצה שיאמר לחבירו שימלא בעצמו, וכפיה"א הרי יכול לעשות כן בעצמו ולהתנות שלא לזכות בזה כלל.

ונמצא כמה דרגות, א. זוכה לחבירו, ה"ז מח' שר"ע וביה"ל הנ"ל. ב. זוכה לעצמו ושוב לחבירו, ה"ז כרגלי הממלא, כה"ח אות נ"ח, וכ"מ במשנ"ב לעיל. ג. המתכוון שלא זוכה לעצמו כלל, אלא רק לסייע לחבירו, שפיר דמי כעיצה שכתבנו.

172. דאסור להוציא כלים חוץ לתחום, מלבד האדם עצמו, וממילא היא שצריכה לצאת משום פיקוח נפש שפיר, אבל כלים אסור, ועיין בדברינו בהל' יולדת בשבת בסימן ש"ל כ"כ פרטים [והוא הדין בחולה, וכמו שביארנו בסימן שכ"ח].

ויש לבאר, שכל הנידון הוא ביום טוב, אבל בשבת בלאו הכי אסור משום איסור הוצאה מרשות לרשות, ולא יעזור הפקר ולא מידי. אמנם מצד איסור הוצאה יש פתרון באופן שהרכב יש בו חלל עשרה ברוחב ארבעה שבאופן זה הרי הוא רשות היחיד בפני עצמו, וממילא אם הוא חונה בתוך היקף מחיצות הבנין או החצר (ויש עירוב בחצר) והחפצים בתוכו, א"כ כשהוא נוסע כל הזמן הרי הוא ברשות היחיד, וכאשר יכנס הרכב לתחום בית החולים בתוך תחום הגדר המוקף כד"ן (ויש עירוב חצירות בשכירות כמו שעושים בא"י בכמה מקומות), יוכל להוציא את החפץ, שהרי תמיד הוא נמצא ברשות היחיד. [אמנם הבא להחמיר באיסור הוצאה בזה, עשוי לבא לאיסורי דא"י חמורים יותר, שהרי לחסוך ביציאה הוא מקרב את רכבו לפנים החצר, ואף אם עושה זאת מערב שבת, הרי ביום שבת שיצטרך לסייע אינו זקוק לזה, וכל שאפשר למעט בחילול שבת ובפרט ביולדת שהוא טבעי וכמש"כ בסי' ש"ל חייב לעשות כן, ונמצא שעלול להוסיף הרבה איסורי הבערה שברכב]. אבל מצד איסור תחומין לא יועיל כלום, עיין בסימן ת"ד, ועוד יבואר להלן.

173. עיין בספר תורת היולדת פ"ב שרצה ליעיץ כן, והעיר ע"ז הגר"פ שיינברג זצ"ל שמה שחפץ של הפקר אינו קונה שבתה, אינו משום חסרון בעלות, אלא משום שאינו מיוחד להשתמשותו, ולכן בעיר שמיוחד להשתמשות שלהם קונה שבתה [נ"ב]. היינו כמש"כ הפו' בסעיף י"ד-ט"ו גבי מים, עיי"ש. וכן מוכח לכא"ו גם מש"כ השו"ע ס"ח שאע"פ שהבגד

151. דכיון שלא סיים איזה דבר לא העמידו ברשותו, כ"מ בגמ' (לו). וכן בפו' הנ"ל שרק בסיכמו ביניהם, אבל רשות כללית מסתבר שאסור, וממילא נשאר החפץ ברשות בעליו, ואסור להוציאו ממקום שבינתו, וכיון שהבעלים מחוץ לתחום אסור, כדמשמע בשו"ע כאן סי"ז, וע"ע בבית מאיר בסימן ת"א, ואכמ"ל.

152. עיי' סו"ט ת"ה, ונתבאר לעיל בסעיף ג'. והנ"פ בכל זה הוא בשבת כאשר הוא לובש איזה בגד של שכן, או ביום טוב שמותר בהוצאה.

153. עיין להלן (סימן ת"א) שחפצי הגוי אף שמן הדין לא היו צריכים לקנות שבתה, גזרו חז"ל אטו חפצי ישראל, ומ"מ ביארו המשנ"ב בביה"ל שם ד"ה קונים ובה"ח שם אות ז' שאין הם קונים שבתה כפי בעליהם הגוי אלא כפי המקום שנמצאים בו.

154. בהגה (שם), והנ"פ"מ בזה כגון במלבוש (שהרי בשאר חפצים יש איסור הוצאה), או ביום טוב, וכמש"כ האחרונים כמשנ"ב וכה"ח שם [וע"ע בכה"ח שם אות י"ט שכל זה כשידוע שהוציא חוץ לתחום, אבל בספק אין לחוש. אכן זה תלוי לפי הענין אם הגוי הוא דר במקומו או לא]. ויש לבאר עוד בכל זה שאם הכלים היו בתוך היקף מחיצות מותר לטלטלן, ולא דמי לאדם שכלתה מידתו בחצי העיר שאינו יכול לילך יותר, דשאני כלים שהם כאנוסים, ועיין בביה"ל סי' ת"ג ד"ה אלא.

155. בביצה (מ). המפקיד פירות אצל חבירו מח' רב ושמואל, והלכה כרב. והקשו עליו מהמשנה (לט): ותירצו שתלוי אם ייחד לו קרן זוית, ע"כ. ונחלקו הראשונים בביאור הענין, א. דעת תור"ד שא"צ קבלת שמירה בפועל, אלא הכל תלוי אם ייחד לו מקום או לא, וכ"ה פשוטו לשון הרמב"ם (פ"ה מיי"ט ה"ג), ואחריו בשו"ע כאן (סי"ז), וכמו שביארו הנשמ"א (כלל ק"ה, א') ובביה"ל ד"ה ושייחד [וע"ע בספר נתיבות הבית על הרשב"א בעבוה"ק שהביא עוד ראשונים דסברי הכי]. ב. דעת רש"י ורוב הראשונים שהדבר תלוי בקבלת שמירה, וכשייחד קרן זוית אינו מקבל עליו שמירה (וה"ד בביה"ל ד"ה כשייחד, וכ"פ במשנ"ב).

והנה כאמור שהשו"ע נקט שהדבר תלוי אם ייחד לו קרן זוית, ומשמע שאינו תלוי בקבלת שמירה. אולם המשנ"ב כתב שתלוי בקבלת שמירה וכפי שביאר בביה"ל, אלא שראיתי בכה"ח כאן (אות ס"ב) שהביא מהמג"א ועו"א שביארו כן את דברי השו"ע שתלוי בקבלת שמירה, עיי"ש. וכן בסמוך (אות ס"ג) הביא כן מהעו"ש, ולא חש להא דאינו לפום שיטת השו"ע. ונראה משום דס"ל שאין הכרח בדעת השו"ע, ולכן אפשר לסמוך בזה על פירושו של רוב הראשונים יותר מסתימת הרמב"ם ודעימיה.

156. על פי האמור שתלוי בקבלת שמירה יש לבאר:

א. המפקיד אצל חבירו בסתם, ה"ז מקבל עליו אחריות מן הסתם, משא"כ כשייחד לו קרן זוית אינו מקבל עליו אחריות, כמבואר מדברי המג"א ועו"א, ועיין בזה בחושן משפט סי' ר"צ-רצ"א, וכן בסי' שצ"ח ס"ה ובנו"כ [ועיין בשעה"צ אות ל"ד ובכה"ח אות ס"ב לענין האומר הנה ביתי לפניך], ואכמ"ל.

ב. אין משנה איזה אחריות הוא מקבל עליו, אם אחריות כשומר חינום או כשאר שומרים (כה"ח אות ס"ג מפמ"ג), וה"ה בקבלת אחריות נזיקין (עיין כה"ח שם), ומבואר כ"ז בביצה (מ).

157. משנ"ב סקמ"ג, וה"ד בכה"ח אות ס"ג.

158. שעה"צ סקל"ז.

159. ספר תחומי שבת פ"י הני"ד ע"פ ביצה (מ) והרשב"א שם.

160. בביצה (לו). האשה ששאלה מחבירתה תבלין מים ומלח לעיסתה ה"ז כרגלי שתייה, וביארו בגמ' (לח). שאינו בטל בעיסה, רבא אמר (לח): משום דעבידא לטעמא, ורב ששת אמר (לט). דהוי דבר שיש לו מתירין, והנה בשו"ע (סי"ב) הביא כן להלכה.

אבל כל זה כשמורגש טעמם של החומרים, אבל אם אין בהם בנותן טעם, כגון שאר חומרים, ויש פי שישים נגדם או אפילו אם הוא דבר מלוח או חריף, אבל הוא מועט כ"כ שבטל בעיסה [שאילו אינו בטל ה"ז כנידון יידן שהוא כרגלי שתייהם, ועיין במחז"ש על המג"א סק"ט שאפילו בזה

ואם המים הגיעו בכניסת שבת לצינור של צריכת הבנין, ה"ז כרגלי דיירי הבנין. ואם הגיע לצינור של הדירה הפרטית הרי זה כרגלי אותו אדם¹⁸⁶.

ל"ז. מן האמור יוצא, שאדם תושב בני ברק שהכין מאכל או עוגה ביום טוב לצורך חולה שבבית חולים, ויש תושב רמת גן שרוצה לקחת העוגה לחולה על ידי עירוב תחומין, אין להוליך את המאכל או העוגה מפני המים שמעורבים בה, שהם כרגלי מי שלא עירב¹⁸⁷. אבל אם תושב בני ברק נותן לאחר שהוא תושב בני ברק שעשה עירוב תחומין, מותר, ובתנאי שלא מילא בתחילה לעצמו¹⁸⁸ [אלא שהעירו דאפשר שהמאגר שלוקחים ממנו מים תמיד נחשב נייד ואינו קונה שביתה כלל]¹⁸⁹.

ל"ז. גשמים אינם מוקצה¹⁹⁰. ואם ירדו ביום טוב הרי הם כרגלי הממלא, ואם ירדו מערב יום טוב, אזי אם הם ירדו סמוך לעיר וכל שכן בתוך העיר, הרי הם כרגלי אנשי אותה העיר¹⁹¹.

ל"ח. אורחים העתידים לבא ביום טוב, ובעל הבית רוצה ליתן להם מביתו אוכל או שתיה או שאר חפצים כדי שיקחו לביתם על ידי עירוב תחומין שהם עושין, יכול לזכות להם את החפצים מערב יום טוב על ידי אחר, ואז נעשים החפצים כרגליהם¹⁹².

ובלא זיכוי נשאר החפץ ברשותו והרי הוא כרגליו, ואפילו אם הזמינם מבעוד יום¹⁹³, ועיין בהערה.

ל"ט. כשמתארח ביום טוב אצל קרוביו או חביריו, לרגל שמחה וכיוצא, והוא הולך לשם על ידי עירוב תחומין, יזהר בחזרתו שלא לקחת עימו שום דבר מבעל הבית¹⁹⁴.

סימן שצ"ח

מהיכן מודדים אלפיים אמה

א. מדידת אלפיים אמה של תחום העיר, פעמים שאין מתחילים את המדידה מקצה העיר, אלא בתוספות מסוימות, כגון: א. על ידי ריבוע העיר. ב. ועוד הוספות, וכמו שיתבאר¹⁹⁵.

ל"ב. חיילים ואנשי ביטחון הצריכים ליסע בשבת ויום טוב משום פיקוח נפש, מותרים לקחת עימם אוכל ושתייה¹⁷⁴, אבל לא דברים אחרים. וגם ספרים להתפלל וללמוד אסור¹⁷⁶.

אמנם יש מייעצים לקחת ספרים ע"י שיפקירם בערב שבת ועל ידי זה אינם קונים שביתה, ואין בהם איסור הוצאה חוץ לתחום, ובשעה שמגביהם ללמוד לא יכוון לזכות בהם. ויש אומרים שאין מועילה עיצה זו כלל, ואין לקחת עימו שום חפץ גם על ידי הפקר¹⁷⁶.

ל"ג. חפץ שהיה בבעלות איזה אדם, והפקירו בשבת עצמה, או מת, אין זה מועיל כדי שאדם אחר יזכה בזה ויהיה מותר לו להוליך את החפץ, אלא החפץ קונה שביתה כפי שהיה בכניסת שבת¹⁷⁷.

מקורות מים

ל"ד. הממלא מים מבור או מאגר מים, הדבר תלוי למי הוא שייד:

א. שייד לכל תושבי העיר - אם הממלא הוא אחד מבני העיר, הרי זה כרגלי הממלא¹⁷⁸. ואם אחד מילא לחבירו מבני העיר, הרי זה כרגלי מי שנתמלאו בשבילו, אבל אם מילא לאחד שאינו מבני העיר, אסור להוליכם אלא למקום שכל בני העיר יכולים לילך שם¹⁷⁹. אך אם מילא לעצמו ושוב נתן לחבירו, הרי זה כרגלי הממלא¹⁸⁰.

ב. פרטי של יחיד - הרי זה כרגלי בעליו¹⁸¹.

ג. של הפקר - כרגלי הממלא, ונתבאר לעיל¹⁸².

כל האמור במים עומדים במאגר וכדו', אבל מים הנמשכין כמו נהרות או נובעין כמו מעיינות, הרי הם כרגלי הממלא, ואפילו אם שייכים ליחידים, כיון שהם נדים ואינם קונים שביתה¹⁸³.

ל"ה. מאגרי מים המצויים כיום בתוך כל עיר ועיר בנפרד, הרי הם כרגלי אותה העיר [ואין זה תלוי בגוש בתים, אלא כפי כל עירייה לעצמה], וככל הדינים הנוכחים לעיל¹⁸⁴. ועיין בהערה אם מים במאגרים נדים, ואפשר איפוא שאינם קונים שביתה כלל¹⁸⁵.

186. שברגע שהגיע למונה הצריכה המשותפת של הבנין, ה"ז שייד לכל בני הבנין, וכן כשהגיע לצינור הצריכה הפרטית של דירה, ה"ז של בעל הדירה.

187. שהרי תושב רמת גן אינו כאנשי אותה העיר לענין זה, כמשנת' לעיל.

188. כמשנת' לעיל שבמילוי לאנשי העיר מותר כמי שנתמלא לו, ואף שכאן הוא לצורך החולה, מימי יכול לומר שהוא ממלא על דעת הלווקח שעשה עירוב, וצ"ע.

189. כנ"ל, וצריך לברר המציאות והגידון האמור.

190. כן העיר בכה"ח כאן (אות נ"ו). וע"ע בדברינו בהל' שבת סוף סימן ש"י. וע"ע לעיל (בסימן שני"א) מה שכתבנו בענין איסור מי גשמים [אך זה בשבת שיש איסור הוצאה].

191. משנ"ב סקל"ח. וע"ע בשע"צ (אות ל"א) מה הם סמוכים, וע"ע כה"ח אות נ"ה.

192. שו"ע סי"ח [ודין זיכוי, עיין במקצת הפרטים שנתבאר לעיל בסימן שס"ו].

ובעיקר הדברים, כבר הקשו הראשונים דמ"ט צריך לזכות להם בקנין, מאי שנא משואל שסגי באמירה מעי"ט. והרשב"א הביא ש"א שאכן גם כאן א"צ קנין, וסגי במיחד את המנות, אבל הרשב"א גופיה כתב שצריך זיכוי, ושאינו התם שדעת המשאיל והשואל לכך, משאי"כ כאן שרק דעת בעה"ב כן, אבל השואל לא יודע מזה ולא סמכא דעתיה, שאין יודעים איזה מנה מיוחד להם, וכמו"כ הביאו האחרונים בשם הר"ן כמובא בכה"ח (אות ס"ה), ובתו"י שם משמע שאפילו אם יודעים על מהני ואפילו ביחוד מנות, עי"ש. ונמצא ג' שיטות, ש"א שא"צ קנין כלל, וי"א שצריך קנין, וגם ביחוד סגי (משמעות הרשב"א, ע"י בהערה הבאה), וי"א שגם יחוד לא מהני.

ולהפקיר ביו"ט לא מועיל כלל, אבל להפקיר בערב יו"ט י"א שאפשר לעשות כן, ויכולו כולם לזכות, וי"א שאינו מועיל כלל, וכן נראה עיקר, וכמו שכתבנו בענין הזוכה מן "ההפקר", עיין שם, ולכן אין שום עיצה, אלא כמו שכתבו הפ"י כאן לזכות לו מערב שבת.

193. משנ"ב (סקמ"ד). אמנם בכה"ח שם כתב עפ"י הראשונים הנ"ל שאם הזמינם מעי"ט וגם בירר לכל אחד חלקו קנו כמו שואל, וכתב ומיהו מדברי התוס' שם משמע שגם אם הזמינם מעי"ט ובירר לכל אחד חלקו מעי"ט, לא קנו משום דלא סמכא דעתיהו, ולדינא כתב שבעת הצורך אפשר שיש להקל, והוסף שאם ידעו המנה שביירר להם מבעו"י אפשר שגם להתוס' קנו, ע"כ. והנה לכא' אין לעשות ס"ס לחומרא, וגם אין לחוש להתוס' מאחר דאיכא גם דעת הי"א שא"צ קנין, ונמצא שרק הרשב"א שיטה ממוצעת, שצריך קנין או יחוד סגי.

ויש להוסיף עוד שאם היו מסובים מערב שבת בסעודה, הרי זה ממש כמו שלהם ועדיף משאלו, וממילא מותר להם לקחת המאכלים לביתם ע"י עירובים, וזה כפי שמצאנו לעיל (בסימן שס"ו סי"א) בבני חבורה שזימנם לסעודה סומכים על המאכל שעל השולחן לעירוב, ואף שבעירוב א"צ בעלות ממונית, וכמש"ש בכ"מ, מ"מ גם כאן א"צ בעלות ממונית (וע"ע מה שציינתי כמה מקורות בזה), ועוד נתבאר בתשו' שהבאנו שם בהערה שדווקא מסובים בפועל ה"ז כשהם, ולא בהזמנה בעלמא.

194. דוגמא מצויה עפיה"א, ורק אלפיים אמה כתחום בעל הבית מותר.

195. ונוכרי בקצרה הוספות שמוסיפין בתחום שבת: א. ראשית יש ד' אמות שיש לכל אדם [וכן כל הבית שנמצא בו כד' אמות]. ב. וכן מקום מוקף מחיצות [היינו ה.]. ג. עיבור העיר שמוודים ממנו אף שבוטל מן העיר. ד. ריבוע העיר [לפי ריבוע העולם]. ה. ומזה מונים את שיעור אלפיים אמה. ו. ויש גם אלכסון של האלפיים. ז. ויש עיר שהיא כמין קשת או גאם. ח. ויש חיבור של שני ערים כאחד. ט. ומחוץ לעיר י"א שנותנים עוד שבעים אמה ושייריים, ויש חולקים [בזה נחלקו שו"ע ורמ"א להלן סי"ה].

181. שו"ע סי"ד.

182. שו"ע סט"ז. וככל הפרטים שנתבאר לעיל בענין חפץ של הפקר, ובממלא לחבירו ה"ז מח' שו"ע ואחרונים, וכמש"ש.

183. שו"ע סט"ז [ועיין בהלכה הבאה מהו גדר דנייד, כאשר הם נשארים במקומן].

184. שכיום לכל עירייה יש חברה מיוחדת לאספקת מים נפרדת, וממילא כל עיר נחשבת בפני עצמה, וכפי שביארנו שכאן שונה שם עיר מכל שם "עיר" לענין תחומין, שלענין תחומין תלוי בגוש בתים, וכמו שכתבנו בהקדמה להל' תחומין, אבל כאן תלוי במציאות למי הוא שייד, וממילא כל עירייה ה"ז כנפרד, ב"ב לבד ר"ג לבד ת"א לבד, ועיין בהלכה הבאה.

185. הנה בערים הגדולות בודאי שכל הזמן המים נדים מחמת שלוקחים מהם מים בכל עת (ומזרימים להם), וגם במקומות קטנים כמדומה שכל הזמן יש פעילות של חשמל ומסננות וכדומה. ולכא' לא שנא ממים נובעים, שאפילו כאשר כל הזמן המים בתוך הבור ולא יוצאים לחוץ אין קונה שביתה (וכמש"כ בגמ' ובפרש"י, ועיין פמ"ג בא"א סק"ג). אלא שאף שרש"י מפרש כן (בביצה ט). שמעיינות הנובעים היינו באותו מקום, ואין נמשכין הלאה ממקום נביעתן, אולם בח"י הרשב"א שם בשם הראב"ד וכן בפסקי הרי"ד ובהג"א מבואר שגם כאשר הוא נובע אם הוא מכוונס בבור ה"ז קונה שביתה (ומש"כ מעיינות הנובעין יתפרש שהם יוצאין להלאה, אלא שהם במדה מועטת מנהרות). אמנם בב"י ואחרונים (כאן ובסו"ס ת"ב) העתיקו את פרש"י, ולשיטתו מ"מ הכא נמי יחשב כמו דנייד.

אך יש לומר שזה דווקא בנביעה גדולה ביחס למים שבבור, ולא בנביעה מועטת, אלא שלא מצאנו שחילקו בין נביעה גדולה שמשנה את הילוך המים לבין נביעה קטנה, ואדרבה הרי בגמרא בעירובין (מו). מבואר שגם באוקיינוס הוי נייד [ואף שרק נכנס לחוכה ולא יוצא], והרי זה ודאי מועט מאד ביחס לכל הים הגדול, וכך נאמר גם כאן לגבי זרימת המים ביחס למאגר, וכל שכן דהוי וחילה הניכרת בעלמא.

ובאשר לתנודות שיש מחמת החשמל והמסננות, נראה שאינו נחשב, שהנה בכל בריכת מים הרי רואים שהמים זזים ויש גלים תמיד, ומסתבר שלא דווקא מלמעלה ע"י הרוח, אלא גם למטה יש תנודות, ועוד דמים טבען שמתערבים כמבואר בכ"ד, עיין להלן סי' ת"ב, וכן יש דגים וכדו', ואעפ"כ לכי"ע אינו נחשב תנודה, והענין בזה היה אפשר לומר משום שהמים נשארים במקומן, ויותר י"ל שדווקא נהרות שהמים שהיו כאן לא היו כאן בעתיד אלא ימשכו, זה נחשב נייד, משאי"כ מאגר זה שאמנם הם נדים, אבל הם באותו מקום, ובמים הנובעים הטעם הוא, לא מבעיא לכל הראשונים הנ"ל דמיירי שיוצאים לחוץ, אלא לפרש"י י"ל דכיון שהם מים חדשים שלא היו כאן כלל, וה"ז משפיע על כל המים, משאי"כ אותם המים עצמם שמתהפכים בקרבם ל"ח נייד, וצ"ע. ומ"מ י"ל דנחשב נייד מהטעם הנ"ל שתמיד מוציאים מהם מים, וכיון שבין השמשות כולו ספק הרי שתמיד יש לתלות שלא קנה שביתה.

ומלבד כל זה יש לדון עוד אם המים במאגר הם שייכים לאדם פרטי (חברה פרטית) שקונה את המים ומוכרת אותם לתושבי העיר, והרי זה כרגלי הבעלים, אולם לעיל נתבאר שבדברים העשויים למכירה ה"ז כרגלי הקונים, עיין שם. וה"נ בנידו"ד ה"ז כרגליהם [וכלים שיצאו וחזרו בכל אופן מותרים, כיון שהם אנוסים, וכמש"כ להלן סי' ת"ה ת"ו], ואם הם אינם של בעלים מסוימים (כגון של עירייה שאינה גוף מסויים), לכא' הוי כהפקר, ועכ"פ לא גרע ממים הסמוכים לעיר שדעת בני העיר עליהם, וגם אם המים רחוקים, הרי העיקר הוא שהבעלים אוקים ברשותיה. ויש להוסיף שאף שהגרע"א בחי' כאן שבפסם גוי אינו קונה לאחרים, ושביתת הדברים הם במקום שהיו בו בביה"ש"מ, אולם בספר המכתם (בביצה לח). איתא דבגוי כל שכן דמהני להחשב ברשות הלווקח, וכמו שהבאנו לעיל, וה"נ לי"ש.

שייד לכל האחים, אם הוא מיוחד לאחד מהם הרי זה כרגליו, אולם יש לדחות דשאני התם דהוי כמו שמשאיל לו בסעיף ט' שזה כרגלי השואל. עוד יש להזכיר כן בפשטות ממה שחפשו להלן בסו"ס שצ"ז עיצה שהאורחים יוכלו להוליך איתם את המנות ע"י זיכוי, עי"ש. ולכא' אפשר לעשות בפשטות ע"י הפקר. וכך יועיל טפי שלא יצטרך לרשום על כל מנה של מי היא, אלא כל מי שיזכה בשבת באיזה מנה שהיא יוכל להוליכה, ומשמע דלא מהני]. וכך גם ביולדת המפקירה את חפציה והם עומדים לשימושה, הרי הם כרגליה, והם קונים שביתה, ע"כ. וע"ע בהלכה הבאה בשם האג"מ שנראה שסובר להקל בזה, וצ"ע.

ואם היא נוסעת ע"י גוי, מותר לה לקחת עימה גם חפצים שאין בהם צורך הלידה ופיקוח נפש, ובתנאי שיהיה בהם צורך גדול או צורך מצוה שאו מותר, כדון שבות דשבות (וככל הפרטים שנת' בס"י שו"ס ס"ה), וע"ע בדברינו בס"י ש"ל ה"ב.

174. משום פיקוח נפש, וכדרך שמצינו (בר"ה כב). ביצאין לעדות החדוש, וע"ע באג"מ ח"ה (סימן כ"ו), וכתב שאם הולכים ברכב לזמן קצר, דהיינו פחות מהפסק שבין אכילה לאכילה כשיאכלו כעת, יש להם לאכול כאן ולא ליקח עימם מזונות. אבל בפחות מותר, שמה יצטרכו לזה וכו'.

175. ועיין באג"מ שם שאפילו דברים שאין בהם שום כובד שגורם שהרכב שרוף יותר דלק וגו, ג"כ אסור משום שביתה, וכ"ש ספרים שעושים כובד, ע"כ. ועיין בדברינו בס"י רמ"ח בענין זה.

176. אג"מ שם (סימן ל'), וע"ע שם שהוסף [וכנראה שהוא לרווחא דמילתא] שכדי שלא יהיה ספק בכוננת החייל, יש לנהוג שגם אחר שבת לא יחזור לזכות בהם, אלא ישאירם הפקר לתשמיש כל החיילים שיבואו אחריו, וכדאי שיכתוב בתוך הספר "ספר זה הפקרתי כדי לאפשר שימוש בו לכל יהודי בכל עת, והריני מבקש שכל מי שמגביהו או שלומד בו יכוון שלא לזכות בו", ע"כ. ולכא' צ"ב מאי האי כל הסייגים הללו שלא יהיה חשש שאינו הפקר, ואפשר שבדווקא כתב כן, דהנה כתבנו לעיל להזכיר שלא מועיל מה שהוא הפקר בבעלות ממונית, כל שעדיין הוא מיוחד לשימוש, וכדמכח מכ"ד, ולכן הוצרך להדגיש את כל זה. אולם ז"א נראה שנתכוון לזה, ועוד דגם כך אכתי הוא מיוחד לו עכ"פ לאותו שבת, וכל הדגשות האג"מ הוא לענין שלא יהיה לו איזה זכות בזה בטעות ובלא שימת לב. ועל כל פנים הנה לפיה"א לעיל י"ל שאכן לא יועיל גם בהפקר, אא"כ בפועל יאמר שמי מחביריו שירצה ישתמש בזה, וכי אינו מיוחד לו אפילו בשבת.

177. שכיון שהיה כרגלי בעליו, וקנה שביתה אגב הבעלים שוב אינו פוקע, אע"פ שבעליו נפקע ממנו, ולכן גם מכירה ומתנה לאחר נשאר באיסורו, וה"ה בהפקר, ולכן לא נתנו עיצה כזו לעשות כן בשבת אלא מערב שבת כגון בסו"ס שצ"ב לזכות לאורחים וכדומה.

ולפי"ז ה"ה במת באמצע שבת נשאר הדבר כמו שקנה שביתה בכניסת שבת, ועיין בתו"ש (סק"ג) שאם היה הבעלים של החפץ רחוק, ונודע שהיה גוסס ג' ימים, ה"ז בחזקת מת, וכליו קנו שביתה אצל יורשיו וכו', עי"ש. אבל במת בשבת עצמה אסור.

ודע שעצם הדבר להפקיר בשבת אינו ברור, אא"כ לדבר מצוה, וכמו שביארנו בהל' שבת סימן ש"ו.

178. בביצה (לט). בור של העיר כרגלי אותה העיר, וכ"פ בשו"ע (סי"ד). אמנם אם אחד מן העיר מילא ה"ז כרגליו, וכמש"כ המשנ"ב (סקל"ד) עפ"ד הרשב"א ושאר בעירובין (מה). דבכה"ג יש ברירה [אבל אדם מעיר אחרת אינו יכול להוליך אלא כרגלי אנשי אותה העיר כולם].

179. שאם ממלא לצורך חבירו מבני העיר ה"ז כשותף שממלא לצורך שותפו, משנ"ב סקל"ט, אבל לבני עיר אחרת אסור, שהרי זה כרגלי העיר, ואין להוליכם אלא להיכן שכל בני העיר יכולים להוליך לשם.

180. כיון שתחילה קנה מזה לעצמו ואח"כ נתן לחבירו, וה"ז כרגלי הממלא, ומשנ"ב סוסקל"ה.

דיני ריבוע העיר

ב. עיר מרובעת, שיש לה ארבע צלעות שוות, מודדין אלפיים אמה מקצה העיר לכל רוח, ואף אם אינו מרובע לפי ריבוע העולם, וכן עיר בצורת מלבן משערים אלפיים אמה ממנה כמות שהיא¹⁹⁶.
ג. עיר עגולה או משולש או שיש בה כמה צלעות, וכיוצא בזה שאין לה ארבע צלעות שוות, עושים לה ריבוע, ומשערים אלפיים אמה מן הריבוע¹⁹⁷, וכן אם היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד שני¹⁹⁸. ועיין בהערה כמה פרטים¹⁹⁹.

ודע, שגם אם הזויות יוצאות הרבה כגון בעיר גדולה, בכל אופן מרבעים אותה²⁰⁰.
ד. הריבוע חייב להיות לפי ריבוע העולם, באופן שצד צפון של הריבוע שווה לצד צפון של העולם, וכן צד דרום והלאה²⁰¹. ואם חישבו את הריבוע שלא לפי ריבוע העולם, יש להחמיר שאינו נחשב כלל, ואף אם הסכימו כולם לכך²⁰².

ה. עיר העשויה כמו קשת [ראש הקשת] ← גג הקשת →, יש בה כמה פרטים היאך מודדים משני צדדי הקשת, וכן עיר העשויה כמין גאם

עיר העשויה כמין קשת, אם בין ראשי הקשת יש פחות מארבעת אלפים אמה, מודדין לה מן היתר, משום שרואין כאילו כל החלל שבין היתר לקשת מלא בתים²⁰³. וגם אם יש בין הקשת ליתר יותר מאלפיים אמה, רואים הכל כאילו הוא מלא בתים²⁰⁴.

אבל אם יש בין שני ראשי הקשת ארבעת אלפים אמה, נחלקו הפוסקים:

א. לשיטת השו"ע אין מודדין אלא מן הקשת, ואפילו אם אין אלפיים אמה מן הקשת עד היתר, אין רואים אותו כאילו מלא בתים²⁰⁵.

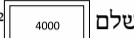
ב. לשיטת הרמ"א יש להקל בשני דברים גם אם יש בין ראשי הקשת ארבעת אלפים א. שמודדים בקשת מקום שאין בו ארבעת אלפים אמה, ושם שמים את קו היתר. ב. שאם אין יותר מאלפיים מן הקשת עד היתר, אנו רואים את הכל כאילו מלא²⁰⁶.

ג. גם כאשר יש ארבעת אלפים בין ראשי הקשת ויש יותר מאלפיים אמה עד היתר, נחלקו הפוסקים האם בכל זאת מרבעים בקשת ועושים יתר עד אלפיים אמה, ומשם מתחיל התחום²⁰⁷.

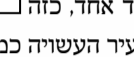
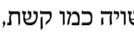
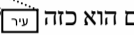
ובאופן שאין מודדין מן היתר להחשיב את הכל כאילו הוא מלא בתים, יש לחשב אלפיים אמה לכל אחד מביתו, ויש אומרים שכל צלע בפני עצמה מרבעים אותה²⁰⁸.

ודע, שלדברי הכל ובכל אופן נחשבת כל הקשת כעיר אחת, ומותר לאדם ללכת מראש הקשת האחת דרך הקשת עד הראש השני, ומשם ימדדו לו אלפיים אמה²⁰⁹.

ו. כל האמור הוא היאך לרבע בראש הקשת, אבל גג הקשת מרבעים אותה בכל אופן, ואפילו שאורך היתר יותר מארבעת אלפים אמה²¹⁰, ואין מרבעין לריבוע העולם אלא כפי היתר²¹¹.

ז. עיר העשויה כקשת רחבה, שבחללה יש יותר מארבעת אלפים אמה, אבל היא מתקצרת בראשיה עד שאין בין ראשיה ארבעת אלפים אמה, כזה , יש להחמיר בה ככל עיר שיש בין קצוותיה ארבעת אלפים אמה. וכן עיר העשויה בעיגול שלם או בריבוע שלם .

ח. עיר העשויה כמין גאם, הדין בה כאמור לעיל, שאם אין בין ראשיה ארבעת אלפים אמה, רואים אותה כאילו היא מלאה בתים, וככל הדינים בעיר העשויה כמין קשת²¹². ולאחר מכן, חוזרים ומרבעים שוב ונותנים לה עוד גאם כנגדה, ובכך נעשית עיר מרובעת²¹³.

ט. בתים היוצאים מן העיר, אם הם יוצאים מצד אחד, כזה דינה כעיר העשויה כמין גאם, ואם הבתים יוצאים משני הצדדים, כזה דינה כעיר העשויה כמו קשת, וכן הדין אם הוא כזה .

י. עיר מרובעת שהיו בתים בולטים מן הריבוע, מרבעים אותה על ידי מתיחת קו כנגד הבית הבולט לכל האורך, ומשם ואילך מודדים את התחום²¹⁴, ועיין בהערה²¹⁵. ולהלן יבוארו עוד דיני בתים המצטרפים לעיר, באיזה מרחק ואופן מצטרפים.

יא. עיר שיש לה חומה, מרבעין את העיר לפי חומתה²¹⁶. והוא הדין אם היא מוקפת במחיצות של צורת הפתח המתוקנת כדין²¹⁷. ויש אומרים שגם ביחיד ששבת במקום מוקף מחיצות מרבעין את המקום וממנו מודדים התחום²¹⁸.

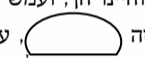
יב. אחר שמרבעים את העיר, ככל האמור, מוסיפים ומרבעים את התחום של אלפיים אמה, כלומר שעושים את התחום כמו טבלא מרובעת, ובכך הוא נשכר את הזויות, שכאשר הוא הולך באלכסון כנגד קרנות העיר הרי הוא יכול לילך אלפיים ושמונה מאות אמה²¹⁹. אבל כנגד העיר ולצדדים אינו יכול לילך אלא בתוך הטבלא²²⁰.

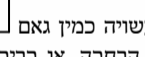
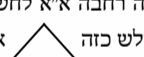
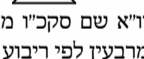
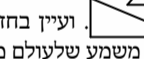
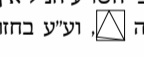
196. שו"ע ס"א הואיל ויש לה ארבע זויות שוות.

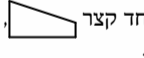
197. שו"ע ס"ב.

198. שו"ע ס"ד.

199. הנה יש בכאן כמה פרטים שלא נתבררה ההלכה בהם, ונזכיר בקצרה:

בעיגול, הדבר ברור שעושים ריבוע סביבו . ואם יש לה צלע אחת ישרה, כמו חצי עיגול מרבעין לפי הצלע, וכמו שיבואר להלן לענין עיר העשויה כקשת שמודדין לה מן היתר, והיינו הך, ועמשי"ש. ואם הצלע נכנסת פנימה ואינה כנגד כל העיר כזה עיין בחזו"א סי' ק"י סק"ג ובסק"ו שנסתפק בזה, דאפשר שמרבעין לריבוע העולם. וע"ע בספר קרית אריאל ע' ק"ח ובספר מחנה ישראל פ"א ס"ה מש"כ בזה.

במשולש, יש לדון באשר מצאנו להלן בעיר העשויה כמין גאם שנחלקו הראשונים (נה). אם מרבעין כנגד הצלע הרחבה, או בריבוע כנגדו כמין גאם. וכן נקטינו וכמשי"כ בביה"ל להלן (ס"ח) סוד"ה רפג, דלא כהח"ס. אולם כשהזויות אינה רחבה א"א לחשב כן, ויש להסתפק במשולש כזה או כזה וכן מה הדין בכזה . ועיין בחזו"א שם סק"ו מש"כ בזה. ובפשטות לשון השו"ע ס"ג משמע שלעולם מרבעין לפי ריבוע העולם (וצ"ע בלשון המש"ב סק"ה שמשוים את הריבוע להשוות צד הקצר כפי הצד הארוך, עיי"ש, דלכאוי לפי השו"ע הנ"ל אין נפ"מ בכל זה אלא לפי ריבוע העולם, וצ"ע). והיינו כזה וע"ע בחזו"א שם ובסק"ו. וכן בקרי"א ומחנ"י הנ"ל.

בצד אחד ארוך ואחד קצר ועיין בחזו"א שם ובספרים קרית אריאל ומחנה ישראל.

200. כן משמע מסתימת הופ' שאין חילוק עד כמה לרבע, אלא בכל אופן, ואפילו אם צלעות המרובה יתרחקו יותר מח' אלפים אמה ויותר, וכ"מ בראשונים (אמנם ע"י ברא"ש פ"ה ס"ב). וכן מסיק בחזו"א שם. וע"ע בשוה"ל ס"ז.

201. שו"ע ס"ג.

202. הנה נחלקו בזה הראשונים, שרבינו יהונתן (טז). כתב שנותנין לו עיצה לרבע בריבוע העולם וכו', וכיון שרוצה לרבע טוב לרבע לריבוע העולם, ע"כ [ויש בזה כמה ביאורים בטעם העיצה, אם כדי שלא יבואו לטעות וכו', אמנם בחזו"א סי' ק"י סק"ג פירש העיצה באו"א לפי שיטתו, והוא דוחק]. וה"ד בפרשה (אות א, וכו"ה ככה"ח אות ז), אולם בתוס' (נא). מבואר שהוא חייב לעשות כן, וכ"מ ברש"י (נו). וע"ע בזה במאירי והביאר בנתיבות הבית על הרשב"א ע' תר"ג מש"כ בזה, וכן בבני ציון ליכטמן כאן אות ג' מדברי הראשונים.

והנה בנוב"ת (סימן נ"א) הקשה דמה שייך בזה לכתחילה ודיעבד, ופירש שהקפידא היא שלא ימדוד כל אחד מבני העיר לפי ריבוע אחר, אלא צריך הסכמה, ולכך אנו נותנים להם עיצה לריבוע העולם, ואם הסכימו כולם לריבוע מסוים אינם יכולים לשנות בלא הסכמת כולם, ע"כ. וה"ד בשע"ת ובה"ח שם. [וע"ע גם במרכבת המשנה פכ"ז משבת ה"ב מעין זה]. אולם החזו"א (סי' ק"ו סק"ג) תמה על ר"יה מה הכריחו לפרש שזה רק עיצה, ומהגמי ל"מ כן, [וע"ע שם בד"ה אמנם, וסיים שהוא פי' יחידאי]. ועפ"ז כתב שדברי הגו"ב הנ"ל אינם להלכה וישתקע הדבר, והוסיף (בד"ה לדינא) שכן פסק המש"ב בס"ג שאין מרבעין אלא לריבוע העולם (והשמיט דברי השע"ת).

ולכן, לדינא קשה מאד להקל זולת לפי ריבוע העולם, אמנם בשע"ד לכאורה יש מקום להקל כדברי הגו"ב, מאחר שכדבריו משמע במקצת ראשונים, וכאמור. [ואף להגו"ב יל"ע בבני העיר כאלה שלא איכפת

להם כלום, אם יכול היחיד לקבוע את ריבוע העיר, או שצריך בדווקא הסכמתם, וכן מסתבר. ובפרט שאל"כ הרי הוא חב להם, אף אם אין זה איכפת להם, וכן לא יעשה].

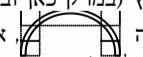
203. בעירובין (נה). היתה עשויה כמין קשת רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות. ובגמ' אמרו שתלוי אם יש בין שני ראשיה ד' אלפים אמה. וכ"פ שו"ע ס"ד. וע"ע בסוגיה זו בספר קרית אריאל וגבול בנימין.

204. כ"מ מסתימת השו"ע, והוא עפ"מש"כ הבי"י בבדק הבית, ועיין כה"ח (אות ז"ד).

205. עיין בהערה הבאה.

206. בהגה שם פסק להקל בבי' אופנים אלה וכדברי התוס' ורא"ש ועוד ראשונים. אולם השו"ע סתם בזה שהכל תלוי אם ד' אלפים או לא, וכדברי הרמב"ם פכ"ח משבת ה"ח שסתם בזה. (וכ"כ כמה אחרונים, הרי"ף והרמ"ב שסתמו בזה, וכמובא בביה"ל ד"ה וי"א). וכן הרשב"א והריטב"א והר"ן כתבו בהדיא שלא להקל בזה. וכן בספר בית מאיר כתב להחמיר. וע"ע בביה"ל הנ"ל שהאריך בזה, ומסיק דלמעשה אפשר לסמוך להקל כהרמ"א, משום הדלכה כדברי המיקל בעירוב, וכ"פ החזו"א (בסי' פ' בחי' לשם). אולם לדין בודאי שיש להחמיר כהשו"ע שסתם לאיסור (ולכן כתב הרמ"א וי"א). וכן מבואר ככה"ח (אות ט"ו ובאות כ'). ואמנם ככה"ח (אות כ') כתב שמפני הפלוגתא אין להקל כי אם בשעת הדחק, ע"כ. וקשה הרי בכל דוכתא ס"ל שאין להקל נגד מרן במקום שלא הביא דעה חולקת, ובפשטות י"ל שכאן כיון שאינו מפורש בשו"ע שחולק לכך יש לסמוך על דברי הרמ"א [וזה חידוש בכללי ההוראה, דמיהו כבר אשכחן פלוגתא בכיוצ"ב, אך רבים לא ס"ל כן, ואפילו בעלמא כשמרן השו"ע לא דיבר בזה כלום, שהרי כן כתב בהקדמת הבי"י היאך לפסוק, וכ"ש שגם הוא סתם בזה]. וא"נ י"ל כדרך שמצאנו לעיל בסי' שצ"ו בבי' מקומות שהכה"ח היקל כדברי הפו' שהביא בביה"ל נגד השו"ע, והערנו ע"ז שם. ולדינא, לדין אין להקל בזה, ובפרט שגם הבית מאיר ועוד גדולים כתבו כן, ודו"ק.

207. בד"ה זה יש לדון אם לדעת הרמ"א מותר או לא [אבל לשו"ע פשיטא שאסור], שהטור כתב להקל עוד שגם כאשר יש יותר מאלפיים בין היתר לקשת, וראשי הקשת רחבים ד"א, מ"מ מרבעים עד אלפיים, ובביה"ל (ד"ה וי"א) שאין להפליג להקל כ"כ, ומהאי טעמא הרמ"א והלבוש השמיטו דברי הטור בזה, עיי"ש. אולם החזו"א (שם, ובסי' ק"י סק"ז) כתב ליישב דברי הטור, ושכן הלכה, וגם הרמ"א נתכוון לזה, והוא כלול בדבריו, והיינו שעושים יתר של אלפיים אמה [ויל"ע היכן לעשות היתר, האם דווקא באמצע או גם בצדדים כגון בעיקר העיר].

208. באופן שיש יותר מארבעת אלפים אמה (כל אחד כדינו לשו"ע ולרמ"א). יש לדון מהיכן מודדין את תחום אלפיים אמה, ובבי"י הביא מספר העיתים שמודדים לכל אחד מפתח ביתו, וכ"מ ברש"י (וה"ד ככה"ח אות ט"ו), והיינו רש"י בדף נה. ד"ה באות ובדף סא. ד"ה עיר, עיי"ש. אולם בספר העיתים לפנינו מבואר שעושים מקום לכל רוח, ויותר מבואר בחי' הרשב"א ובעבוה"ק שכל חלק הוא עיר בפני עצמה, וכ"כ היעב"ץ (במו"ק כאן ובהגהותיו בעירובין נה), ונמצא שיש כמה ריבועים כזה אמנם החזו"א (סי' ק"י סק"ו) וסק"ז פליג, וע"ע בשוה"ל ס"י, שאין דנים אלא מפתח ביתו.

209. משנ"ב (סוסקט"ו) מדברי הראשונים והאחרונים (וחזר ע"ז בשע"ה צ' להלן אות י"ז). והוא פשוט שהכל עיר אחת, ומכל צד שיצא מודדין לו אלפיים אמה. וכל הקפידיא הנז' הוא כשרוצה ללכת מצד לצד בחלל הקשת שיש בו יותר מאלפיים, ובה מותר אפילו בעיר גדולה הרבה. ולענין הליכה סביב בין הבתים, עיין ביה"ל ס"ה ד"ה וכן בחזו"א סי' ק"י סקט"ו.

210. רשב"א ושאר"י בעירובין (נה), כזה

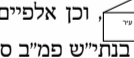
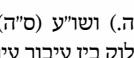
211. רשב"א ושאר"י שם. אולם העירו בס' תחומי שבת פ"ה שכל זה כשרואים הכל כאילו מלא, אבל אם אין רואים הכל כמלא [כגון לשו"ע שיש ד"א אמה, ולרמ"א גם כשאין אלפיים מן הקשת] יתכן שמרבעים לריבוע העולם.

212. הנה כל הנידון הנ"ל בחצי עיגול קשת בעלמא, אבל באופן שהוא סוגר וחופף עד שבראשיה אין ד"א, י"ל שבה ג"כ רואים אותה מלאה. ועיין בשו"ת עמודי אור (ס"ד אות ה') מדגלי מדבר, אולם בשו"ת בית יצחק (סימן מ"ב אות י"ג) כתב שאין ראה מדגלי מדבר, והביא מדברי הפנים יפות והזכרון יוסף שאסור ללכת בעיר העשויה בעיגול סביב, עיי"ש. וכ"ה בחזו"א (סימן ק"י סק"א, ט"ו), וע"ע בשו"ת מחזה אליהו סי' פ"ב אות כ'. וע"ע בנתיבות שבת (פמ"ב סכ"ב) שכתב ששע"ר העשויה כטבעת, ובחללה יש ארבעת אלפים אמה, מרבעין אותה גם מבפנים וגם מבחוץ, וכל שהוא לפנים מהריבוע הפנימי אינו מהלך שם אלא עד אלפיים, ובהערות כתב שלא מצא ע"ז בהדיא, אבל נראה דדמי לעיר העשויה כקשת, עיי"ש [ולכאורה גם לאוסרים בזה י"ל שעד קו היתר יהיה כאילו הוא מלא], וכתב הנתי"ש שכ"ז דווקא כשאין מחיצות לדירה, אבל אם יש מחיצות פשוט שהכל כעיר אחת.

213. שו"ע ס"ד, וע"י משנ"ב סקט"ו. וע"ע בשע"ה צ' (אות ה'), וזה ככל דברי הרמ"א בס"ד, אבל לשו"ע כבר נתבאר שהכל תלוי בד' אלפיים.

214. כ"ה בראשונים בעירובין (נה), וכ"כ בביה"ל להלן (ס"ח סוד"ה רפ"ג) דלא כהח"ס שמודדים עד יתר הנמתח בשני קצותיה, וע"ע בנתי"ש סעיף כ"ב.

עיין בחזו"א (סי' פ' ובסי' ק"י סק"ו) גבי עיר העשויה כמין גאם שיש ג' אופנים, 1. בזוית ישרה . 2. בזוית כהה . 3. בזוית חדה . ובאופן 1 אנו מרבעים לריבוע המקום, וכנ"ל, ובאופן 2 מרבעים לריבוע העולם, ובאופן 3 עושים לה יתר כדין עיר העשויה כקשת.

215. ברמ"א (ס"ו) הביא דין יציאת בתים משני הצדדים, וכפי שביאר הגמג'א (סק"ט) דכוונתו לדברי הרא"ש, ומיירי שהרבה בתים יוצאים מכאן ומכאן, וכתב עוד דכל שכן ביוצאים מצד אחד וכו', ועיין במשנ"ב ובשע"ה צ', ודו"ק. ופרטי הדינים בזה הם כדלעיל, וכפי השיטות לשו"ע ולרמ"א. ומדידת הד' אלפים הוא מראש הבתים לקצה העיר השני באלכסון כזה . וכן אלפיים נמדד מקצה העיר לקו האלכסון, כזה . ועיין בנתי"ש פמ"ב סכ"ד בהערה.

216. עירובין (נה), ושו"ע (ס"ה). וע"ע לעיל בהקדמה לסימן זה משם החזו"א שאין חילוק בין עיבור עיר לעיבור בית [ולהלן יבואר שם הפרטים בסעיף ה' אם נותנים שבעים אמה ושיריים מלבד אלפיים אמה].

217. נחלקו הראשונים באופן שהפגום נמשך הרבה יותר מאלפיים אמה, ובפרט כאשר העיר ארוכה, וכיעוץ בראשונים בדף נה. וע"ע בביה"ל ס"ו ד"ה ואם שכתב שאפשר שיש להקל בשע"ה ד, וע"ע בחזו"א סי' ק"י מש"כ בזה. ומפשטות השו"ע בס"ו נראה שמצטרף, וכמו שכתב שאפילו מהלך כמה ימים (והוא כהרמב"ם פכ"ח ה"ב-ג), וגם יש לזה סמך מדברי הראשונים, ולפי"ז יש להקל בנידו"ד, ובפרט בתחומין דרבנן.

218. חזו"א סי' ק"מ סק"ג.

219. דצוה"פ כמחיצה בכ"ד. ועיין להלן בסוף סימן שצ"ח מה שכתבנו בד"ה צוה"פ המקיפה את העיר, ודו"ק. ומ"מ זה רק במתוקן כדין, ולא כאותם המצויים הנתונים למשיסה במפגעי הטבע וכו', והכל לפי הענין.

220. כ"כ החזו"א (סי' ק"י סקמ"א). אולם בגאו"י (נו). כתב שלא מצאנו כן אלא בעיר דווקא.

221. עיין עירובין (מט). מח' רחב"א ורבנן, ובגמ' (נו), וכ"פ השו"ע בסימן שצ"ט ס"י, ולא דווקא טבלא "מרובעת", שארכה כרחבה, שהרי לפעמים אורכה יותר מרחבה, אלא הכוונה שלא יהיה בעיגול וכיוצא, וכמו שביאר בביה"ל בסי' שצ"ט ס"י ד"ה כטבלא.

חיבור ערים על ידי ריבועיהם

י"ג. עיר שמרבעים אותה והריבוע נפגש בבית אחר או בעיר אחרת, או אפילו בריבוע של עיר אחרת, יש אומרים שהם נחשבים כולם כמו עיר אחת, ולכן השוּבֵת בעיר זו כאילו שבת בעיר השניה, ויכול ללכת מעיר אחת לעיר אחרת²²³. ויש מחמירים בזה שאין חיבור על ידי הריבועים²²⁴.

ולכל הדעות אין להקל לחזור ולרבע את שני הערים יחד ליתן להם תחום אחד גדול, ולכן היוצא מתחום עיר אחת אינו יכול ללכת לתחום עיר אחרת²²⁵.

י"ד. העיר תל אביב, יש באמצעה כביש גדול הנקרא "נתיבי אילון", שהוא רחב יותר מ-קמ"א אמה, לכל אורך הדרך, והרי הוא חוצה את העיר לשתיים. [ואף שבתחילה היה מיושב, מכל מקום כיום הרי זה כעיר שחברו הבתים ביניהם קמ"א אמה, שזה נחשב הפסק כמבואר בסעיף ז]. אולם לפי הסוברים שעל ידי ריבוע נפגשים שני החלקים, הרי הם כעיר אחת, ובפרט שהוא על ידי קשת²²⁶, מותר ללכת מצד לצד לכל העיר ועד אלפיים חוצה לה, וכן מותר מבני ברק לכל תל אביב עד אלפיים חוצה לה²²⁷. אלא שכאמור לעיל יש אוסרים בכל זה מפני שאין הריבועים מחברים²²⁸, ולכן מן הראוי לתחילה להניח עירוב תחומין כשרוצה ללכת מצד לצד ולעבור תחום של אלפיים אמה [ויש בעלי חסד שמניחים תחומין לכל מאן דבעי]²²⁹.

תוספת שבעים אמה על תחום אלפיים

ט"ו. מדידת תחום שבת הוא אלפיים אמה מקצה העיר או מקצה הבית, ויש מוסיפים עוד שבעים אמה ושיריים (שני שלישי אמה), וכמה שיטות בדבר²³⁰:

[א.] לדעת השו"ע, אין מוסיפין כלום, ומודדים רק אלפיים אמה²³¹.

[ב.] לדעת הרמ"א מוסיפין שבעים אמה ושיריים ולאחר מכן אלפיים אמה²³².

[ג.] לדעת המשנה ברורה רק לעיר יש מקום להקל ליתן שבעים אמה ושיריים, אבל מהבית הבולט מן העיר אין להוסיף עליו שבעים אמה ושיריים²³³. וגם בעיר עיקר הדין הוא כדעת השו"ע שאין מודדין אלא אלפיים²³⁴.

ודע, שאף לדעת הרמ"א אין שום היתר אלא בעיר דווקא, ולא בכל מקום המוקף לדירה²³⁵.

דיני עיר

ט"ז. עיר שיש בתים הקרובים אליה, נחשב שהעיר נמשכת עד הבתים, ומשם מונים אלפיים אמה לכל העיר, וכן שני עיירות קרובות זו לזו נחשבת עיר אחת. אמנם יש חילוק בין צירוף בית לבין צירוף עיר לעיר אחרת, בגודל המרחק שביניהם, וכמו שיבואר להלן הפרטים בזה.

ומתחילה צריך לבאר מה נחשב "עיר" ומה נחשב "בית", כיון שיש בזה כמה נפ"מ²³⁶.

י"ז. "עיר" נחשבת רק בתנאים הבאים:

[א.] שיהיה באותו מקום לפחות שלש חצירות, שבכל חצר יש שני בתים קבועים²³⁷. ועיין בהערה²³⁸. והבית והחצר צריך שיהיה בכל אחד מהם ארבע אמות על ארבע אמות²³⁹.

[ב.] שבין הבתים לא יהיה מרחק של שבעים אמה ושיריים, אמנם אם יש חומה המקיפה את כל הבתים הרי הם מצטרפין להחשב עיר²⁴⁰.

ואם אין תנאים אלו, הרי שכל בית נחשב בפני עצמו, וכל בית צריך למדוד מפתחו אלפיים אמה²⁴¹. **י"ח.** יש להזהר מאד בישובים ומושבים למיניהם שהבתים בהם מפוזרים, ויש מרחק שבעים אמה בין אחד לשני, שכפי האמור אסור לכל אדם ללכת מפתח ביתו יותר מאלפיים אמה [והוא עשוי להיות כרבע שעה בהליכה רגילה], וכן מצוי הדבר בחוץ לארץ במקומות שיש שטח רחב ידיים לפני הבתים²⁴².

אמנם אם תהיה מחיצה מתוקנת כראוי, הרי כל המקום כארבע אמות, ומודדין אלפיים אמה מקצה ההיקף²⁴³. ואם אין מחיצות מתוקנות ועשו עירוב תחומין כדי ללכת יותר מאלפיים אמה עד ארבעת אלפים אמה²⁴⁴.

י"ט. בנין שיש בו כמה כניסות או כמה קומות, עשוי להיות כמו עיר בפני עצמה, והדין בזה תלוי בכל מקרה לגופו²⁴⁵.

כ. "בית" נחשב רק בתנאים הבאים:

[א.] שיהיה בו לפחות ארבע אמות על ארבע אמות²⁴⁶ ומחיצות עשרה טפחים²⁴⁷.

וכמש"כ בשו"ע ס"ו ויבואר להלן, וה"ה בחצר כמש"כ החזו"א סי' ק"י סק"ט, כחצר השותפין בב"ב (יא.), וע"ע שם שכתב החזו"א שמסתבר שצריך לכל בית ד' אמות בחצר, ואינו מוכרע, וע"ע להלן בענין תנאי בית. **240.** ד"ז שיהיו שבעים אמה ושיריים מבואר בפ"י, כדון עיבורה של עיר, המבואר בכ"מ בס"י זה, אא"כ מוקפים כולם במחיצות, וכמש"כ הבית שלמה והנפש חיה, עיין בבתי"ש פמ"ב סוף הערה ל"ו, ושם דעת החזו"א ועוד לעיל בבתי"ש הערה י'.

241. גם זה מבואר בפ"י בסוף הסימן ועוד בכ"מ.

242. הערנו בכל זה בהקדמה להלכות תחומין, והכנסנו כאן מפני שכאן מקומו, ואף צריך להזהיר בדבר זה המצוי.

243. פשוט ומבואר בראשונים בעירובין (ז), ובפ"י בסימן זה ובכ"מ.

244. כמו שיבואר להלן סי' ת"ח והלאה.

ויש עוד אפשרות להניח בורגנין כדי לחבר בין הבתים, ולהלן נתבאר שז"א פשוט דמהני, עיין בהלכות הבאות.

245. הנה יש לדון בבנינים מרוחקים זה מזה, האם מכל מקום יש להחשיב את הבנין עצמו כמו עיר, שהרי יתכן יש בו שלשה בתים ושלשה חצירות, והיינו כגון: א.] בבנין שיש לו שלש כניסות ובכל כניסה יש שתי דירות. ב.] בבנין שיש בו כמה קומות, ובכל קומה יש שטח המיועד לשימוש דיירי הקומה כמו שמצוי.

ויש לבאר, שתחילה יש לבדוק שאכן יש בכל שטח של כניסה או קומה יש ארבע אמות על ארבע אמות, ואלי"כ אין זה נחשב חצר, וכמשנ"ל לעיל (ועיין בהלכה הבאה באופן שיש בו דע"ד בכדי לרבע), ולפי דברי החזו"א (בסי' ק"י סק"ט) שהבאנו לעיל צריך לכל בית חצר של ד"א. עוד יש לבאר, שהרי בחזו"א (שם) מבואר ששני בתים זה לפנים מזה אינם כב' בתים כיון שהפנימי אינו פתוח לחצר, ובב' קומות הרי חצר אחת עולה על החצר השניה, אולם בחצירות לא אמרו שיהיה לכל אחד חצר פרטית, ועיין לעיל בהל' עירובי חצירות (בסימן שע"ה ועוד) דסולם תורת פתח ותורת מחיצה, וע"ע לעיל סי' שע"ה דין חצר לפנים מחצר, ואפשר אפוא דזה נחשב חצר לכל אחד בענין זה [ועיין בחזו"א שם שכתב שלא יתכן שביט של שש קומות שבכל קומה יש חדר שתהא עיר, ואין זה ג' חצירות שאמרו חכמים, עיי"ש. (וגם מצד שחצר שלנו אינו כזמן הגמ' כמש"כ החזו"א בכ"מ, אך כאן ל"ח לזה). אולם אם יש בכל קומה שתי דירות שפיר יש לומר דנחשב עיר]. וצ"ע. וש"י שעמדו בדין זה בספר תחום שבת ומדידתו ס"ה ד' בהערה ועוד מחברים שכתבו כמה אופנים ופרטים בענין זה.

246. כמו שכתבנו לעיל, וכ"פ השו"ע בס"ו, ויש להוסיף כמה פרטים:

[א.] אם היה ארוך וצר ויש בו כדי לרבע ארבע על ארבע, בפשטות ה"ז שני במחלוקת הפוסקים ביו"ד (סימן רפ"ו ס"ג) גבי מוזהא אם חייב במוזהא או לא [ועיין בתת"ס סי' צ"ה שגדר דירה כאן כדון מוזהא, עיי"ש. ואף להחולקים, וכדלהלן באות ג' בהערה, מ"מ בנידוד"ד הוא תלוי אם הוא בגדר דירה, ולכ"ע הוא כמוזהא, ודו"ק], שדעת הרמב"ם שחייב במוזהא וכ"פ השו"ע שם, אבל הרא"ש ס"ל שפטור מוזהא, וכ"ה בש"ך שם שיש לחשוש לדבריו, ונמצא שלדברי השו"ע ה"ז נחשב בית, ולהאחרונים אינו נחשב בית, ובמג"א (סק"ו) כתב שאינו נחשב בית, וכ"כ בא"י (אות ו), וע"ע גם בחזו"א (סימן ק"ו סק"ח) שהסכים לזה, שכן גם ה"ט"ז (בסי' תרל"ד סק"ב) הכריע כן בראיות מכריעות, עיי"ש. אולם בבית"ל (ד"ה ארבע) הביא שהאחרונים השיגו ע"ד המג"א שהוא תלוי בדין מוזהא, וכאמור שבחזו"א כתב שהלכה כדברי המג"א, וע"ע בכה"ח כאן (אות כ"ט) שהדבר שנוי במחלוקת, דלרמב"ם ושו"ע מקרי בית ויש חולקים, וצ"ע לדלעיל בסימן שס"ו בכה"ח (אות ל') בשם האחרונים, שמהר"ל"ח כתב שמניחין בו עירוב, ובכנה"ג העיר ע"ז שלדברי הרא"ש שחולק על הרמב"ם ה"ה כאן. ובא"י כתב שיש להקל בזה כיון שעירוב דרבנן, עיי"ש, ובתו"ש

קקשת, ונת' לעיל שהגריש"א החמיר בכל זה.

228. וכמו שהבאנו מדברי כמה גדולים, וכן היה נהוג להחמיר בכיוצ"ב. ובשעה"ד כשנזכר בשבת יש מקום לסמוך על המקילים.

229. ויש כמה פרטים בזה היאך וכמה אפשר לסמוך על העירוב שמניחים עבור אחרים, ויבואר להלן בהל' עירובי תחומין סימן ת"ג-ת"ד.

230. עיין בעירובין (ז), וכן נחלקו בזה הראשונים.

231. שו"ע ס"ה לא הזכיר דין שבעים אמה ושיריים אלא לחבר בין הנ"ל לעיר אחת, וזה עפ"מ"כ בב"י כשיטת הר"י"ף והרמב"ם [ובבית"ל ד"ה וכן הוסיף שכן הוא בסמ"ג וריטב"א ורע"ב, וע"ע שם שכן דעת הגר"א], וכן כתב בדעתו בכה"ח (אות כ"ו), ולכן כתב הרמ"א בלשון וי"א, וכ"ה לדין הגם שבכה"ח אות כ"ז הביא דברי האחרונים דפליגי, ורמז להם גם בסוף אות כ"ו, וכן באות ע"ג (וע"ע באות כ"ח אות מ"ז), ופשטות ה"ז כדרך שהיקל נגד השו"ע בעוד מקומות בסימן זה וסימן הקודם, ולא קיי"ל כן, וע"ע כה"ח אות כ"ט, וכתב שאף אם מקילים אין להוסיף קולא אחרת בגדרי בית המצטרף לדירה.

232. בהגה שם, שכן נראה עיקר (וכ"כ עו"א, ה"ד בכה"ח אות כ"ז).

233. עיין בבית"ל (ד"ה וכן) שכתב לחלק בזה ולא להקל כולי האי, וכ"ה במשנ"ב להלן (סקכ"ד), וכן העיר בכה"ח (אות כ"ז) ע"פ הראשונים שהביא בבית"ל, אמנם בחזו"א סי' ק"י סק"ט ס"ל דלא פליגי, והיינו הך, וע"ע שם, ואכמ"ל.

234. כן מבואר בלשון הבית"ל שם שהנוהג להקל בודאי אין למחות בידו, ובפרט וכו', ע"כ. וכן בשעה"צ (אות י') מבואר שאינו ראוי לתחילה, ומ"מ חזר המשנ"ב וצ"ע לרמ"א כמבואר בסקנ"ד נ"ה, אבל בשעה"צ שם (אות כ"ט) אחר שהביא כן מהגר"ו כתב שבבית"ל ביאר שנכון לנהוג כהרבה ראשונים הסוברים שאחר שנתנו לה עיבור אחד אין נותנים עוד שבעים אמה.

235. שדווקא בעיר עם כל תנאיה אמרו כן, וכמש"כ בשעה"צ (סוף אות כ"ז), והיינו שיהיו ג' חצירות וב' בתים בכל אחד וקרובים ז"ל"ז תוך שבעים אמה, ושיהיו בתי קבע, וד' אמות וכו'.

236. עיין בשו"ע וברמ"א ס"ז ובמשנ"ב שם החילוק בין עיר לבית, ויש בזה כמה נפ"מ, כגון א.] אם מצטרפין שתי עיירות לאחד, עד קמ"א אמה. ב.] וכן אם מודדים את התחום מקצה העיר או שמודדים מפתח הבית של כל אחד. ג.] אם מרבעים לריבוע עולם דווקא כמו בעיר (עיין לעיל ס"ג) או לפי האדם השוֹבֵת (עיין לעיל סי' שצ"ו). ד.] בבתים משולשים אין מצטרפין כמו בשלשה כפרים להלן סעיף ח'. ה.] בהיקף מחיצות עיין בגאוו" (ז), אולם בחזו"א סי' ק"י סקמ"א כתב דהם שוים.

237. עירובין (נה: וש"ע (ס"ה), וכה"ג במשנ"ב (סקל"ח) מרע"א לענין עיבור.

238. הנה מבואר שגם אם יש בתים הרבה, אם אין להם חצירות אינו נחשב עיר, וכ"כ החזו"א סי' ק"י סק"ט, ובחוב"ב (שם) דן להקל במקום שאין רגילין לעשות חצירות, וצ"ע. ועיין עוד להמהרש"ם בדע"ת ס"ו שבעיר גדולה אפשר דשרי בלא חצירות [ובגדר עיר גדולה, לכאן אפשר שהוא בחמישים דיירים (כסי' שצ"ב), אך זה כשכולם קרובים ז"ל"ז, ובספר נתיבות שבת ע' תק"ב סוף הערה ד' כתב שכפר שאין בו חצירות יש לסמוך על דברי מהרש"ם שאם הם מיושבים מאה אנשים בשטח של מאה אמה חשובים כעיר לענין תחומין]. והם חידושים ע"ד הגמרא שסתמא בזה, אך הם למדו זאת לפי טעמא דמילתא.

ומכל מקום גם לפי הפשטות שצריך חצירות, א"צ לזה כל גדרי חצר, כדרך שכתבנו בסי' שס"ג סכ"ו ועוד ע"פ החזו"א שחצירות שלנו שאין עושין בהם תשמישי הצנע גרע, דהכא שאני וכמש"כ החזו"א גופיה שם סק"ט.

239. בית אינו אלא בדי"א על די"א כדחזינן בסוכה (ג). ובכ"ד, וה"נ בנידוד"ד

222. כדעת השו"ע, ודלא כדעת ר"ת, וע"ע בדבריו בסימן שצ"ז בהלכה שניה שביארנו בהערה השיטות בזה, שאין להקל כר"ת כלל [אבל בתוך הטבלא יכול לילך, והיינו שאם הולך מן הקרן באלכסון מכוון כנגד הווית יש לו 800 אמה, אבל ככל שיתקרב לכנגד העיר ה"ז הולך ופוחת].

223. דבר זה הוא נידון גדול ומעשי ביותר ונוגע לכר"כ שכונות בירושלים ועוד מקומות, וכבר עמדו בזה בספר קרית אריאל ומחנה ישראל ועוד מחברים, ומהם שהתירו בספרם וחזרו בהם לאחר מכן, ולכאורה היה נראה שהם נחשבים כעיר אחת ממש, שהרי הריבוע הוא בכלל עיבור העיר, וטבטור כאן ובהגה הביאו דעת הסוברים שנותנים קרפף מהריבוע, וכן בדין המבואר (בסימן ת) שאם היה בתחום העיר יש אופנים שאינו נחשב שבת בעיר, ואעפ"כ לגבי הנמצא בריבוע העיר לא אמרו כן, דהוי כעיר אחת. עוד ראיתי שהעירו מהבית"ל בסי' ת"ה ס"ו בשם המהר"ל שהגיע מחוץ לתחום ונכנס לחלל הקשת ה"ז כנכנס לעיר ממש, ע"כ. וא"כ לגבי עשוי קקשת י"ל כן, וע"ע בספר תחומי שבת במילואים שהביאו כמה ראיות לזה שריבוע העיר כעיר ממש ומועיל לצרף עירות, וכ"מ מדברי הריטב"א והמאירי בעירובין (ז), שדנו לפי רבנן על נתינת קרפף אחר ריבוע בעיר שיש לה פגום או עיר עגולה, ומשמע שהריבוע מצרף, ויל"ד.

ובדברי הפ"ו דנו על כמה אופנים בריבוע, והיינו ריבוע העיר כמין

גאם ובריבוע העיר כמין קקשת , ובעיר עגולה . ובחזו"א (בסימן ק"י סק"א) דן בעיר שיש לה פגומין ואחר הטבלא פוגע בעיר אחרת, והתם קיל טפי דהם זה כנגד זה גם בלא הריבוע, ואח"כ דן בזה שלא כנגד זה ומקצת הבתים המובלעים של מחצית זה כעיבור של מחצית חבירתה וכו', וסיים שהדבר צריך הכרע, עיין שם במוסגר, ועוד בחזו"א לעיל בסקי"א, עיין שם, ובחזו"א לעיל (בסימן פ' ב"ה נ"ה א') מבואר שמתחברים אהדדי, עיי"ש. והנה הרבה הבינו שהחזו"א חזר בו ונסתפק בסי' ק"י, ובס' תחומי שבת שם פירשו שהספק הוא אם חוזרים ומרבעים אותם שוב כאחד, וע"ז נסתפק, ומ"מ בעשוי כמין קקשת קיל טפי (וע"ע בשוה"ל ס"ט, כ"א, שנראה שהבין כן). ולעצם הדין הביאו שכ"כ בשו"ת מחזה אברהם ח"א סי' ע' ומנח"י ח"ח סי' ל"ג ומחזה אליהו ח"א סי' ע"ד-ע"ז ונתיבות שבת פמ"ב בהערה ט"ז פ"א, וע"ע חוב"ב סק"ו, והביאו שכ"כ בשם הגר"י קמניצקי והגר"מ פיינשטיין, ויש לברר כשיטתאפשר.

224. הנה בפשטות מדברי החזו"א (סימן ק"י, שהיא משנה אחרונה) משמע שאינו מוכרע להקל לחבר ב' עיירות ע"י פגישת עיבור דריבוע, וכן הורה הגריש"א כמבואר בספר מחנה ישראל [אמנם הוסיף בשם הגר"ק שהמיקל בקשת שההבלעה מצרפת יש לו ע"מ לסמוך], וכ"כ בעל הקרית אריאל בקובץ בית אהרן וישראל תשס"ה [וע"ע שם עוד מאמרים בזה, ויל"ב], וראיתי גם בספר גבול בנימין (סימן ה') שכתב עפ"ד הראשונים והאחרונים שהשוּבֵת בריבוע, לא מהני להחשיבו מכלל העיר, וה"ה בנידוד"ד, והביא עוד הוכחות לזה, וגם הביא מן החדש מספר בירורי המדות (משנת תקס"ז לתלמיד הנו"ב, שסמכו עליו גדולי הדור בבירור התחומין, כמש"כ בהקדמה שם), שכתב (בסקנ"ו) שאין הריבוע נחשב מכלל העיר, עיי"ש, ושכן משמע מדברי הנצי"ב במשיב דבר (ח"ד סי' נ"ח), והלבושי מרדכי (תנינא תליתאה יו"ד ס"ל"ב) וכן עמא דבר (וע"ע מש"כ לדון בדברי המחזה אברהם והמנח"י).

225. עיין חזו"א סי' ק"י סק"ט"ז ובהערה שלפני הקודמת, וסתימת הפ"ו שלא מרבעים שוב כלל.

226. שאף מי שמפקק בדין הנ"ל, הרי שבקשת קיל טפי, וכמש"כ בחזו"א סי' ק"י סק"א, וע"ע בספר מחנה ישראל חיבורי שכונות ירושלים פ"א הערה כ"ד.

227. זה כולל גם חלקים נוספים המחברים לתל אביב, ונחשבים כולם כעיר אחת ועוד אלפיים מטופה, ויש לברר את התחומין והדין הוא

ב]. שיהיה עשוי לדירת קבע ולא לזמן מועט דרך עראי. אמנם אם כבר המקום נחשב עיר מפני בתי קבע אחרים, נעשו אף הבתים הללו כחלק מן העיר, אם אין ביניהם מרחק שבעים אמה²⁴⁸.

ג]. שיהיה עשוי לדירה, והיינו מקום שעשוי לאכילה, אבל אם אין אוכלים בו אינו נחשב בית דירה²⁴⁹, ולהלן יבואו דוגמאות לכך.

ד]. בית שנחרב, אם נשארו שלשה מחיצות בלבד, או אפילו שתי מחיצות עם התקרה והטיט שבה, הרי זה נחשב בית דירה²⁵⁰. ובית שאין דרים בו, אם היו דרים בו בעבר, או שהוא עשוי כדי שיהיו דרים בו בעתיד, הרי זה בית דירה, אף על פי שכעת אין דרים בו²⁵¹. ודירות שהם בתהליך בניה, אם נעשו המחיצות ותקרה, הרי זה בית דירה²⁵².

ה]. דירת גוי נחשבת דירה²⁵³, אבל דירת בהמה אינה נחשבת דירה²⁵⁴.

כ"א. בית שעשו אותו סמוך לעיר, כדי להגדיל את מידת התחום, אבל אינו עשוי לדור שם כלל, יש מתירים לסמוך על זה²⁵⁵. ועיין בהערה²⁵⁶.

כ"ב. דירה שאינה במפלס אחד עם שטח הקרקע של העיר, אבל היא עשויה ומתוקנת כראוי לשם דירה, הרי היא מתעברת עם העיר²⁵⁷.

א]. דירה הבנויה תחת הקרקע, ואפשר שגם אם הוא עשוי ל"מקלט" מתעבר עם העיר²⁵⁸.

הזכרנו דירת גוי שגם היא נחשבת דירה, והדיון כן גם שם שנחשב דירה, ופשוט].

254. בגמ' (שם) הובא דין אורוות שמתעברים עם העיר, ובתנאי שיש בהם בית דירה, ע"כ. וכ"ה בר"ף ורא"ש (שם) וטור כאן, אבל בשו"ע כאן ס"ו לא הביאו, וכן הרמב"ם (פכ"ח משבת ה"ג) השמיטו. ובביה"ל (ד"ה והאוצרות) הוסיף זאת בפשטות, ובטעם הדבר שהשמיטו השו"ע כתב נבוב"ט סמ"ז שיש לדון אם מוקף לבהמה הוי מוקף לדירה, עיי"ש ובהגהה מבהמ"ח, והזכרנוהו בר"ס שני"ח בכללים א' בהערה, ובחתי"ס (סימן צ"ה) ג"כ העיר בזה, ד"ל שדירת בהמה הוי דירה כמו שמצאנו בדיר וסוהר דהוי מוקף לדירה, עיי"ש (וה"ד המהרש"ם בדעת"ס ת"ה ס"ו), ובדברינו בס"י שני"ח שם, ושם כתבנו לחלק בין דיר וסוהר שעשוי לשימוש האדם בגיה וחליבה, ולכן נחשב מוקף לדירה, משא"כ אורוות סוסים, וה"ל גם כאן, ובעיקר ד' החתי"ס עמ"ש עליו בחזו"א ס"י ק"י סק"כ ד"ה ובח"ס.

והנה אמנם השו"ע השמיט ד"ז, אולם לכאן אין זה ברור שכן דעתו, דלמא מסיבה אחרת השמיט, ובר"ף ורא"ש וטור כתבוהו בהדיא, וגם הביה"ל הזכיר בפשיטות תוספת זו ולא חש להא דהשו"ע השמיטו. ובחזו"א שם ג"כ כתב שצריך להוסיף אוריות, עיי"ש. אי"כ נראה שאין להקל בלא בית דירה, שדירת בהמה ל"ח דירה. ואמנם לגבי דיר וסוהר י"ל שנחשב דירה כיון שעשוי לשימוש האדם תדיר (וכמו שמצאנו שנחל מתעבר עם העיר להלן ס"ט). והחזו"א אמנם לא ס"ל כן שאף שהוא מוקף לדירה בדיון קרפף יותר בי"ס, מ"מ כאן אינו כן, אולם להנ"ל י"ל כן. וע"ע בשו"ת שיבת ציון (סימן ח') מה שנסתפק בזה, וכי מספק עדיף שתהיה דירה לשומר.

255. בדגמ"ר על המג"א (סק"ח) כתב שבורגנין שהם פחותין מדע"ד אמות שנעשו כדי להגדיל מידת התחום שיוכלו ללכת בשבת, כיון שלא נעשו לדור בהם, ולא דמי לדירת שומר, ע"כ (וה"ד בשעת). ומשמע שאם יש בו דע"ד שפיר דמי, אבל החזו"א (סימן ק"י סק"כ"ג) העיר עליו שאף אם יהיו בו דע"ד לא מהני כיון שלא נעשה לדור, עיי"ש. אמנם לפיה"א בהערה שלפני הקודמת שדעת המאירי והריב"ש שבכל אופן הו"ל שם דירה, וכ"מ מסתמות הרמב"ם ושו"ע, אי"כ יש סמך להקל בזה, ובספר נתי"ש הערה ל"ב הביא משו"ת בית יצחק (סי' מ"ט) והמנחת פיתים שעמדו בדברי הדגמ"ר (אך לא הזכיר את החזו"א), וכתב שמבואר בדבריהם שאם יש בהם דע"ד מהני אפילו אם נעשו רק להתיר אפילו לד' הדגמ"ר.

256. יש להוסיף עוד, א. שאעפ"י שאין באותו בית חשמל ומים נמי, וכמשנת' בהערה שלפני הקודמת, וכאן אם הסמך הוא ע"פ המאירי והריב"ש אין נפ"מ בזה כלל. ב. שאע"פ שהשלטנות עשויים לפנות מבנים שלא חוקיים, מ"מ מן הסתם אפשר לסמוך ע"ז למשנת' להלן בסעיף י', עיי"ש שם.

257. הנה בעירובין (נה): איתא שמערה אינה מתעברת עם העיר, והתני ר"ח שמתעברת עם העיר, היינו כשיש בנין על פיה, והנפ"מ להשלים, ועיין בפרש"י ובכ" פירושי תוס'. ויש כמה נפ"מ בהם. ולדינא בשו"ע ס"ו פסק ד"ז שמערה עצמה אינה מתעברת עם העיר אי"כ יש לה בנין על פיה, וע"ע בביה"ל.

ובטעם הדבר שמערה אינה מצטרפת, מבואר בחזו"א (סימן ק"ו סק"ח) שזה משום שהקרקע שעל גבה פנויה מדיורים, וצריך שיהיה עיר על פני הקרקע, ועפ"י כתב החזו"א שמערה אינה מתעברת עם העיר אפילו אם דרין בתוכה והיא דירה גמורה, דאין המערה קונה אור על גגה, וה"ז כמו קרקע פנוי, עיי"ש. ועוד הוסיף אח"כ (בד"ה נראה דעיר) שעיר בנויה על עמודים גבוהין י"ט מן הארץ אין תחת העיר דין עיר, כמו מערה. וע"ע (בד"ה ולפ"ז) שכתב עוד שבהכנס' למטה ואין בו דירה רק בעליה, לא מתעבר עם העיר, ע"כ. אולם בפ"י הריב"ב"ן וכן במאירי מבואר בטעם פסול המערה שזה משום שלא נעשה בה תיקון לדירה, ואין עליה בנין שיוורה להיותו דירה, עיי"ש שם. ומבואר דלא כחזו"א, וכ"ש לפ"ד ריה"ו (זו). שהקפידא במערה הוא שאין לה כי אם שתי מחיצות אע"פ שהיא מקורה וכו', עיי"ש, וה"ד בספר תחומי שבת פ"ז. ואמנם מר"ה אין לחוש שזה נגד סתימת כל הפו', ועוד יל"ד בזה, אבל מהראשונים הנ"ל משמע כן, ולפ"ז אם אכן תהיה דירה ה"ז מתעבר עם העיר, ובחור"ב (ס"ו סק"ט) הקשה על החזו"א מהתוס' בעירובין (נב): שמי"ש פגום מתעבר עם העיר, היינו בעשוי כמין שוכן, ובספר העיתים ביאר דהיינו כמו בית על עמודים, הרי שזה מתעבר עם העיר.

ולמעשה, הנה מלבד דברי הראשונים הנ"ל, שמבואר לשיטתם שאף אם אינו במפלס אחד שפיר דמי, כל שהוא עשוי לדירה. עוד בה החזו"א גופיה להלן (בסימן קנ"ו בהשטמות לסי' שצ"ח ד"ה ונגעים) כתב בפשיטות שלענין עיבור בית שעל גבי קורות ודאי חשיב בית עיי"ש. וע"ע בחור"ב (נה): ובשבת הלוי (ח"ו סימן מ"ח). ושמעתי מהעוסקים בענין שלמעשה אין חוששים לזה כלל, וכל שעשוי לדירה אף שהוא על עמודים מתעבר עם העיר, וה"ה מתחת לקרקע.

258. דהרי זה עשוי כתיקון דירה ממש, וכנ"ל. אלא שבמקלט יש חיסרון

לקולא, ואחרון בשו"ע הנ"ל, אולם הב"ח (ס"ב) העיר שהר"ף והרא"ש לא הביאו כן, וי"ל דס"ל לחומרא, ולי"א כלל זה של הלכה כמיקל בבעיא דלא אפשר, עיי"ש. ויש לבאר זאת דהוי כעין ספק חכמה (עיי' בהקדמה לסימן שמי"ה בענין שיעורי תורה בשוחק ועצב), אי"נ דהוי כמח' אמוראים ש"י"א דל"א הלכה כמיקל (עיי' בדברינו בהקדמה לסי' שס"ו, אולם הבאנו מהרא"ש שם דלא ס"ל כן, וע"ע שם). ובעיקר שאין אילן להיתלות עליו, וש"ד גם בשו"ת בית שלמה (סימן נ"ח) שבתיקו אפשר שיש להחמיר, וע"ע שם שבדבר שהראשונים נסתפקו בו הולכים לחומרא. ועיין בהערה הבאה שהמדובר הוא שהיה בעבר דירה, שהרי כעת אינו ראוי לדירה, ואם גם בעבר לא היה ראוי אינו נחשב בית.

251. במשנ"ב (סקכ"ט וסקל"א) דקדק שכל האמור בבית שנחרב היינו שהיה מתחילה בית דירה ונהרס, והיינו שא"כ הרי לא נעשה מעולם לשם דירה שהרי אין דרים בו באופן כזה [ובגר"ז ס"ח במסוגר כתב דמייירי שדרים בין המחיצות הללו או שנשארו מבית גמור, ע"כ. ומבואר שאם אכן יגורו בו באופן כזה יועיל, ואפשר שהמשנ"ב יחלוק גם ע"ז, כיון שאין בו דירה ראוי, והרי הוא כדר על פני השדה, ואינו מוכרח דמ"מ הוא ראוי, וגם יעקב אבינו שם אבנים כמרוב סביב לראשו, והיינו שזה מועיל להגנה, ומה שהמשנ"ב לא כתב דוגמא כזו שמתחילה נבנה לשם כך, אורחא דמילתא נקט שאין דרך לגור באופן כזה]. וע"ע בערוה"ש (ס"ז), ובחזו"א (סימן ק"י סק"כ"ג) ביאר הדברים עוד שלא הקלו בעיבור העיר יותר מהעיר עצמה שצריך שיהיה עשוי לעיר (והעיר ע"ד הדגמ"ר דל"מ כן).

ומבואר מ"מ שצריך שיהיה ראוי לדירה, ואם הוא ראוי לדירה אע"פ שאין דרים בו עתה, כיון שהיו דרים בו בעבר סגי [כנ"ל], וגם אם לא נבנה לשם דירה אם בפועל דרים בו ה"ז נחשב בית דירה [כן מוכח מכמה דוגמאות שהובאו בשו"ע ס"ו, ובנתי"ש פמ"ב ס"ו], ואם נבנה כדי שבעתיד יגורו בו ה"ז דירה אע"פ שכעת אין דרים בו, וכמש"כ החזו"א [בס"י ק"י סק"כ].

וש"ד בספר תחומי שבת פ"ד הערה ס"ט שהביאו בעיקר הדין שנראה שהוא מחלוקת ראשונים, אם בית שנבנה מתחילה שלא לדור בו מתעבר עם העיר, או לא כאשר אינו ראוי לדירה, כגון שהוא בלא תקרה, שאמנם ברשב"א וטור י"ל כן, וכן יל"ד מלשון הראשונים שהמדובר בחורבות בתים (זה כשלעצמו אינו מוכרח), אבל בשו"ת הריב"ש (סי' ר"א) ומאירי (בדף נ"ב) מבואר שאף אם לא נעשה כלל לשם דירה, ה"ז נחשב דירה מעצם הדבר שהוא ראוי לכך, ודקדקו שכ"מ מסתימת לשון הרמב"ם והשו"ע, ע"כ. ולעיל בסעיף כ"א כתבו עוד שבת שלא נבנה לשם דירה, אף שהוא ראוי לדירה כתבו הראב"ה ס"ו ת"ג ורוקח ס"ו קפ"ד שאינו מתעבר עם העיר, וע"ע שם מדברי שא"ר, ע"כ. והנה אמנם כמה מגדולי הראשונים שאוסרים. אולם לכאן היה אפשר לסמוך להקל, ובפרט שכ"מ מסתימת הרמב"ם והשו"ע שלא הזכירו שזה חורבות, אלא נקטו שתי מחיצות וכו', ובדוחק לומר שסמך עמש"כ בב"י דמשמע שקאי ע"ד הטור בבית שחרב, ונראה למעשה דיש להחמיר.

ויש לדקדק בזה עוד בדברי האחרונים, דהנה במשנ"ב (סקכ"ט ל"א) מבואר שבת שהיה דירה מתחילה ונהרס, אם נשארו בו מחיצות וכנ"ל ה"ז נחשב בית דירה, אבל בלא שהיה עשוי לדירה מתחילה אינו נחשב, עיי"ש. ומשמע שבת המתוקן כראוי א"צ שיהיה בית דירה, אולם יל"פ שהכונה ראוי לדירה. ולעיל במשנ"ב (סק"ט) כתב בשם "אחרונים" שבית דירה מצטרף אע"פ שאין דרין בה, ע"כ. ולכאורה הכונה שא"צ דירה כלל. [ובזה מובן, שאם לעולם צריך שיהיה עשוי לדירה אי"כ מה נתחדש גבי בית שנהרס, והו"ל למשנ"ב להשמיע זאת לגבי כל בית דירה, וק"ו לבית שנהרס], אלא שבמקור דברי האחרונים שכתב המשנ"ב איתא אע"פ שאין דרים בה "עתה" (עיי' מג"א סק"ה ותו"ש סק"ה וגר"ז ס"ו וס"ח ועוד, ה"ד בב"ח אות כ"ב), וצ"ע, שהמשנ"ב השמיט מילה זו, דמשמע שאע"פ שאין גרים כלל מצטרף, ואפשר איפוא שהבין שרק בחורבות שלא ראיות צריך שיהיה בו פעם דירה, וא"נ בבית כנסת וכדומה שהם מקומות המופקעים לגמרי מדירה ועשויים למטרה אחרת, לכן צריך בית דירה בפועל ולא מועיל מה שהוא כצורת דירה, אבל בית גמור י"ל שמועיל, וכשיטה זו מבואר בשעת"א כאן בשם הדגמ"ר, ועיין בהלכה הבאה בהערה מש"כ בזה.

252. נראה שבכלל זה כל הדירות החדשות שנבנו ועדיין הם כשלדים העשויים לדור בהם הרי הם נחשבים בית דירה, ואע"פ שכמות שהם כעת אין דרך בני אדם לדור בהם בלא חיבור למים ולחשמל, ולכא"י יש לומר איפוא שזה לא נחשב עשוי לדירה, שהרי כמות שהוא כעת אינו נחשב עשוי לדירה. אולם י"ל דהחיבור למים וחשמל אינו מוגדר אלא כתוספת על הדירה, וא"כ גם כמות שהם נחשב שעשויים לדירה, כנלענ"ד. וכ"ש שיש לצרף דברי המאירי והריב"ש הנ"ל בהערה הקודמת, וכמש"ש ודו"ק.

253. עיין בר"פ הדר אי דירת גוי שמה דירה, אבל כאן ה"ז נחשבת דירה כמש"כ בגמ' (נה). ובשו"ע ס"ו בבית עבודת אלילים שיש בו דירה לכהניהם [ואגב, הנה בר"ס שני"ח בכללי הדינים של מוקף לדירה לא

העיר עליו דהיא קולא דאית לידי חומרא וכו', עיי"ש שם. אולם יל"ד, חדא דמצאנו שבדבר שיש קולא וחומרא מחשבין לפי הרגילות יותר אם זה קולא יותר או חומרא, וכבר הערנו בזה שם, ועמש"ש. ועוד דמ"מ לנוהגים כהשו"ע שפיר יש להקל דמקרי בית, שהרי פסק שחייב במזוזה, וכידוע שקיבלנו הוראותיו, ואף שלענין ברכה חיישינן ואין מברכים עד שיהיה דע"ד מרובעים, זה משום סב"ל, דחיישינן להו טובא, כידוע, אולם מן הדין לכאורה יש לתפוס כן גם כאן. ומ"מ למעשה כתבנו שם שראוי לצאת מן הספק, ולכן גם לדין לכתחילה יש להחמיר להניח העירוב בבית שיש בו דע"ד, אבל כאן שאין ברירה אחרת, הרי שלבני ספרד המיקל כהשו"ע י"ל ע"מ לסמוך. (והשיעורים במידות זמנינו נתבארו בסימן שס"ו בענין זה).

ב]. עיין בחזו"א (סימן ק"י סק"ט) ד"ה וצירוף שכתב שגני בבית בחדר אחד שיש בו דע"ד, ואם יש כמה חדרים ואין באחד מהם דע"ד אין זה בית, אע"פ שבכללות יש שטח כזה, [אמנם מצאנו בעירובי חצירות סימן שס"ו ס"ג שנחלקו בכיז"ב התו"ש והביה"ל שם בחדר קטן שבתוך חדר גדול אם אומרים סלק למחיצות הפנימיות וכו', וכאן גרע טפי שגם החיצון קטן, ואף על פי שאם נאמר סלק את המחיצות של אחד הרי יצטרפו שתיהם ויהיה שיעור, הרי זה פנים חדשות באו לכאן, וכאילו בתחילה לא היה דירה, וכעת עשה דירה, כמו בחקק בגדיש ממש, וזה ודאי לא מועיל, ודו"ק]. וע"ע שם שצריך לכל בית חצר.

247. פשוט בכל דוכתא, עיי' בסימן שמי"ה ס"ו, וכ"כ בנידו"ד הגר"ז (ה"ד כה"ח אות ל"ו) לענין מחיצות שנשארו מבית, עיי"ש. וה"ה אם יש עליהם תקרה נמי הדין כן, דבלא"ה ל"ח בית דירה, ודו"ק.

248. ככל מה שביארנו בסעיף י' בדיון יושבי צריפין, וע"ע שם כל הפרטים.

249. עיי' בעירובין (נה): הדוגמאות לבית שמוודין ממנו, הגשר והקבר וכו' והבורגנין שבשדות, והנה ישנם כמה סוגי דירות ויש לדון בהם (וכמו שיבואר בהלכות הבאות). ובגדר הדבר מצאנו בשו"ת חתי"ס (סימן צ"ה) כתב בתחילה ללמוד מדין בורגנין שכל מקום שמוקף לדירה ומותר בו הטלטול (כמשנ"ת בס"י שני"ח) מצטרף להתעבר עם העיר, ולמסקנה כתב שהוא תלוי בחיוב מזוזה, שכל דבר שמשמש את האדם ונכנס ויוצא בו חייב. אולם החזו"א (סימן ק"י תק"ב) חלק ע"ד החתי"ס בעיקר דבריו (וכ"מ גם בביה"ל ד"ה והאוצרות), וכתב שלעולם צריך דירה גמורה בשביל עיבור, והיינו שבני אדם אוכלין בהם פיתן וישנים שם, ע"כ. ואמנם לא ברור בדבריו אם יש קפידא בלינה, שאמנם כתב כן שם וכן לעיל בד"ה מהא וכן לעיל שם בד"ה והנה בכמה מקומות, וכן עוד בחזו"א להלן סק"כ"ח ובכמה מקומות (וכן בדיון קרפף בר"ס שס"ב כתב החזו"א בס"י פ"ט סק"י שצריך לזה בקביעות). ומאידך (בסוד"ה ובח"ס, בתוך כדי דיבור) כתב שבורגנין שבני אדם אוכלים שם [ואפשר שישנים שם] שפיר מתעבר, ע"כ. ומשמע שישנים שם לא בריא, וגם הניחו בסוגריים. [ואין נראה שכוונתו לומר שאפשר שישנים היינו שיהיה מקום שאילו היו יכולים לישון בו, וכעין מש"כ בעירובין עג. בההוא בני רב דאכלי בבאנא].

וצ"ע, שהרי בורגנין נראה עראי טפי, ודוחק לומר שאדרבה מפני שזהו עראי זהו דרכו וא"צ לינה, ויתירה מזו בחזו"א (ס"ו סק"י) בהשטמות לסי' שצ"ח) כתב שגדר בית נראה דלאכול בו חשיב דירה (ושבו בד"ה ופעמים הזכיר אכילה ולינה, אך אפשר דל"ד הוא), וצ"ע. וכנראה דלא פסיקא ליה מילתא, וא"נ דמדמה זה לסוגיא דעירובין (עג). מהיכן משחין בתחומין ממקום פיתא או לינה, ומבואר שם שתלוי לפי מה שנח לו יותר (וכ"ה בר"ח וריטב"א שם), ואינו מוכרח, דיש לומר דלהחשב בית אינו כן, ועכ"פ בעירובי חצירות אמרינן (בס"י ש"ע) שמקום פיתא גורם [ועיין ערוה"ש ס"י"ד שהזכיר שביהמ"ד הוי דירה מפני שאוכלים וישנים שם, ואינו מוכרח בדווקא]. ומריהט דברי הפו' נראה שסגי במקום פיתא, ועפ"י דנו במקומות עבודה וכדו' שאוכלים בהם איזה ארוחות, ועיין להלן בדוגמאות, ודו"ק. [וע"ע באבנ"ו ס"י ש"ב שתלוי במה ש"ראוי" לכך, עיי"ש. ובפשטות היינו הך. וע"ע בעירובין עג]. ועיין.

ועפ"י כתבנו בפנים שתלוי באכילה [וכ"ש אם הוא דירה ראוי, שלפ"ד החתי"ס ה"ז גדר דירה בעצמה כמו דחייב במזוזה], אך עדיין יש לדון שצריך אכילה קבועה, ולא דרך עראי, וכגון פועלים שאוכלים בעבודתם, שבחזו"א (סק"ח) ד"ה נראה כתב שגם כשאוכלין באקראי כגון שנאנסו ולא הלכו למקום סעודתן לא מקרי דירה בשביל זה, ואם קובעין שם סעודה אחת ביום באמצע העבודה נסתפק בזה, וכתב שמסתבר דכיון שעיקר הבנין למלאכה, והאכילה בעל כרחם ל"ח [אמנם מבואר מדבריו שאם אכן יש שם מקום מסודר ושולחן ערוך לאכילה כדרך האוכלים, ה"ז דירה], אבל בשבת הלוי (ח"א ס"י ג"ט) כתב בקצרה שגם זה נחשב דירה, וכן הוא בספר מחנה ישראל ס"ז ס"ג בשם הגריש"א, ויש להקל, שאף החזו"א לא בריא ליה, ועוד שיש לצרף דעת החתי"ס הנ"ל שתלוי כמו מזוזה [ויש לציי' שבחזו"א בנגעים (סי' ט' סק"ט) מבואר שתלוי עוד בכך שיהיה מקום הראוי לדירה ולא נימא בטלה דעתו, עיי"ש. ויל"ע בזה"ו שאין שומר במקומות נידחים, ואילו יהיה שם שומר אפשר דלא מהני, שבמצאות ז"א שכיח].

250. עיי' עירובין (נב): (נה): ובשו"ע (ס"ו), ובגמרא (שם נה): היא בעיא דלא איפשטא, וברמב"ם (פכ"ח ה"ג) פסק להקל, וכנראה דספק עירובין

ב. דירה הבנויה על עמודים²⁵⁹.

כ"ג. כל בית שעשוי לדירה מתעבר עם העיר, ונזכיר דוגמאות:

א. בית הכנסת אין אוכלים בו, ולכן אינו נחשב דירה, אלא אם כן יהיה בו דירה לשמש²⁶⁰. ובית המדרש שאוכלים בו, הרי זה דירה²⁶¹.

ב. מחסן ואוצרות, אם יש בו דירה לשומר²⁶².

ג. בית קברות שיש בו בית דירה לשומר²⁶³.

ד. גשרים ומעברים שיש בהם דירה לשומר²⁶⁴.

ה. נמל שיש בו דירה להכנסת הסחורות²⁶⁵. אבל בית שבתוך הספינה אף שעומדת בסמוך לעיר אינה מצטרפת להתעבר עם העיר²⁶⁶.

ו. אורוות סוסים, שיש בהם דירה לשומר או לפועל²⁶⁷. [והוא הדין חניון רכבים בזמנינו].

ז. בית תפילה לגויים, אם יש בו בית דירה לשומר הרי זה מתעבר עם העיר²⁶⁸.

כ"ד. עוד דוגמאות מצויות של בתים הראויים להתעבר עם העיר:

א. מפעלים, משרדים, חנויות וכדומה אינם מתעברים עם העיר, אלא אם כן קובעים שם סעודה אחת לפחות²⁶⁹.

ב. בית מלון ובית חולים, מתעברים עם העיר²⁷⁰.

ג. מסעדות, ואולמות שמחות, מתעברים עם העיר²⁷¹.

ד. בית ספר מתעבר עם העיר אם אוכלים בו, וכן גני ילדים, וכל שכן מעון ילדים²⁷².

ועוד דוגמאות יש ללמוד מאותם דוגמאות שהבאנו בסימן שנ"ח בהלכה ב' ו-א²⁷³.

כ"ה. מקום שאינו עשוי לדירה כגון בית כנסת או מפעל וכדומה, והיה בו חדר אחד העשוי לדירה, נחשב כל המקום כולו כאילו עשוי לדירה, ומודדים ממנו את התחום. ויש חולקים ואומרים שאין מודדין אלא מן הבית דירה²⁷⁴.

כ"ו. חצר שבת פתוח לה, מתעברת עם העיר, ומודדים את התחום מקצה החצר²⁷⁵.

כפרים ובתים משולשים

כ"ז. שלשה כפרים משולשים , ויש מרחק ביניהם, פעמים שאנו רואים כאילו האמצעי נכנס בין השניים החיצונים ומתחברים כולם להיות עיר אחת, ובתנאים הבאים:

א. שאין בין החיצוניים לאמצעי יותר מאלפיים אמה²⁷⁶. [אבל בין השניים החיצוניים יכול להיות אפילו מרחק גדול]²⁷⁷.

ב. שלאחר שאנו נראה את האמצעי ביניהם לא יהיה רפ"ג אמות ריוח²⁷⁸, כלומר קמ"א אמות לכל צד ממנו²⁷⁹.

ג. יש אומרים שצריך שהעיר האמצעית לא תהיה יותר מהריוח שבין השניים החיצונים, ואין הלכה כן²⁸⁰.

ובתשלוש התנאים הנ"ל נחשבים כולם כעיר אחת, ומרבעין אותה כדין עיר העשויה כמשולש שנתבאר לעיל. ואם כן מותר לילך מכפר לכפר ומשם והלאה עוד אלפיים אמה, ככל עיר אחרת, והאמצעי מותר לו לילך גם מהכפרים האחרים וגם ממקומו אלפיים אמה²⁸¹.

כ"ח. שלשה בתים משולשים ויש ביניהם יותר משבעים אמה ושיריים, יש להסתפק אם אומרים בזה רואים כאילו הבית האמצעי בין החיצונים. וראוי להחמיר, שלא אומרים כן אלא בערים²⁸².

שימושי עיר

כ"ט. עיר שיושבת על שפת נחל שברוב הזמן הוא יבש, ומשתמשים בו, אם יש איצטבא רוחב ארבע אמות על שפת הנחל כדי להשתמש בנחל, נחשב הנחל בכלל העיר, ומודדין אלפיים אמה משפת הנחל השניה והלאה²⁸³.

ובשאר שימושים של העיר, נחלקו הפוסקים אם גם הם נחשבים חלק מן העיר כאשר הם סביב כל העיר או רק בנחל הדין כן, ונכון להחמיר²⁸⁴.

וכביש בין עירוני אינו נחשב חלק מן העיר אלא חוץ לעיר²⁸⁵. וכן חנות²⁸⁶.

השואל לומר כן להקל, והסכים עימו הבי"ש בסברא, וכתב עוד ראה לזה, ומ"מ לדינא סיים שכיון שהוא דבר שאינו מבואר בפ"ו רצונו שייסכים לזה עוד רב מובהק בהוראה, ע"כ. והחז"א סימן ק"י סקט"ו ד"ה נראה כתב להחמיר [וע"ע גם בחז"א שם בסמוך סקט"ז שאין נותנים הפגום בפרצה], וכן על פי הטעם בעיר שאינו שייך בבית, וע"ע בנתי"ש הערה י שכתב בקצרה שמשאר אחרונים נראה להחמיר.

283. נ"ב. מן הראוי להכניס את הדינים הבאים לעיל אחר סעיף ו, ולא שינינו מסדר הש"ע.

ע"י עירובין (סא). עיר היושבת על שפת הנחל, אם יש לפני דקה וכו', ונחלקו הראשונים בביאור הענין, א. ה"ח והר"ף פירשו שכאשר יש דקה משתמשים בני העיר בנחל, והרי הוא בכלל העיר, וכה"ד הרמב"ם פכ"ח משבת ה"ט, וכמו שביאר בב"י, וכה"ד הסמ"ג. ב. רש"י שם פירש שהנידון הוא אם בכלל נחשבת עיר מאחר ואינה ישוב קבוע ככל עיר בעלמא, שהרי הם חוששים תמיד מפני הנחל, שמא יעלה על גדותיו וישטוף את העיר (וה"ו כיושבי צרפי"ן דלהלן ס"י), וכן החזיק הרשב"א בשיטה זו [וע"ע משה"ק שם על הר"ף דמאי שנא מבית שאינו עשוי לדירה, והריטב"א תירץ, והביא תירוץ המשגיב סקמ"ה, וע"ע בהערה הבאה]. וכ"כ עוד ראשונים, ה"ד בשעה"צ אות כ"ה.

ובש"ע ס"ט פסק כדעת הר"ף והרמב"ם שבאופן כזה נחשב הנחל מכלל העיר, וע"ע בשעה"צ שם מש"כ בזה לא לסמוך ע"י, ואמנם בחז"א (סי' ק"י סקט"ז) כתב שהוא מדין קרפף העיר, ואין מוסיפין על העיר אלא שבעים אמה ושיריים [ועפ"י העיר שאין נפ"מ בדין זה, שהרי לרמ"א לעיל (ס"ה) בכל אופן נותנים לעיר שבעים אמה ושיריים, ע"כ. ואכן יל"ד הרמ"א כאן לא העיר כלום על פסק הש"ע שפסק כר"ף ורמב"ם נגד הרא"ש ועוד, שלכא"י היה מן דרכו של הרמ"א לפסוק כמותם, אולם ז"א, וכמש"כ השעה"צ, ועו"ל]. ובאמת בירושלמי (פ"ה ה"א) כתב כן, וכמש"כ החז"א שם, אולם מדברי כל הראשונים והפ"ו מוכח דלא ס"ל (וע"י במאירי, ו"ל). וי"ל מפני שבתלמודא דידן לא הובא כן.

ובעצם הענין שהנחו מצטרף הוא מפני השימוש שבו, והשימוש הוא לפי פשוט הש"ע בעודו יבש וכו', ומבואר שהשימוש בעודו יבש, ושרוב הזמנים הוא כן, וזה כדברי הר"ף. אולם ברמב"ם לא כתב כן, ומשמע שהשימוש בעודו מלא, ואף לדברי הש"ע מבואר מדברי האחרונים שהשימוש הוא גם כשהיא מלאה (וכמבואר בלבוש ותו"ש, ה"ד בכה"ח אות ס"ג, וכ"כ בפשיטות במשגיב סקמ"ו), ונראה דעל כורחינו שהשימוש הוא המים, שזה שימוש חשוב (ומה"ט ראינו בחז"א שם שכתב דאין ללמוד משימוש נחל לשאר שימושים, מפני שנחל הוא חשוב וכו'), וע"ע בס"י שנ"ח מים שנכנסו לחצר וכו', ואף למ"ד שמשתמש בזמן היושב מ"מ העיקר הוא השימוש בזמן שמלא, או שכעת שהוא יבש משתמשים להכינו למים, ועכ"פ המים הם העיקר ולכן צריך את האיצטבא, וי"ל. וע"י להנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ד סי' נ"ח) שהמעלה בנחל שנוח לעמוד במקום הנחר ומש ולחוץ כלים וכו', וע"ע בספר גבול בנימין (סט"ו ענף ג') ובהערה שם הביא גם מתרוה"ד (סימן קמ"ב) והובא בב"י באה"ע (סימן קכ"ח) גבי כתיבת נהר שחוץ לעיר, שאין בכלל זה מה שמשתמשים בו לצורך כרמים וכו', וגם אם אגב זה שותים ממנו וכו', וע"ע שם.

284. ע"י מג"א שנסתפק, ובא"ר כתב שלא להקל כולי האי, וה"ד במשגיב ובכה"ח. והוספנו לבאר שאף את"ל שיש מקום להקל זה רק כאשר הוא לפני כל העיר, שאל"כ לא עדיף משאר דברים שאין מתעברין לפי שאינם בית דירה, וכמו שהעיר הריטב"א הנ"ל (וה"ד במשגיב ובכה"ח), ותירץ דשאני נחל שהולך לפני כל העיר.

285. זו דוגמא מצויה לשימוש ההולך לפני כל העיר (כנ"ל בהערה הקודמת), אולם נראה יותר דאין זה נחשב שימוש. וי"ל שזה תלוי בב"י הפירושים הנ"ל במעלת הנחל האם הוא דווקא כשהוא מלא או גם

272. שהילדים אוכלים שם ארוחה קבועה בבוקר, וה"ז נחשב דירה כמשנ"ת לעיל. וכ"ש מעון שגם ישנים שם, ואף שזה ילדים קטנים, הרי שגם דירת קטן שמה דירה.

273. אמנם יש פרטים שדנו בהם הפ"ו אם יש ללמוד תחומין וקרפף זה מזה, ומ"מ בפשטות מצד שמקום הראוי לאכילה קובע א"כ ה"נ ל"ש, ודון מינה לנידוד"ד. וע"ע בכה"ח אות מ"ג-מ"ד.

274. בביאור הלכה (סוד"ה שיש) כתב שכמו שאמרנו בבנין על מערה שהוא עשוי להשלים, כך נראה לומר לכאורה בכל שאר דברים, וכתב עוד שכ"מ קצת הלשון שנקט ביהכ"ס שיש בו דירה וכו', ומשמע שכל בית הכנסת נמדר ע"י הדירה שבתוכם, ע"כ. וכ"מ בשו"ת משיבת נפש למהרא"ל צונץ (בח"ב ס"ו). אולם החז"א (בסימן קנ"ו בהשטות לס"י שצ"ח ובסימן ק"י סק"ח) כתב שבגמ' ל"מ כן, אלא שלן בבהכ"ס קאמר (ולא בבית דירה שבתוך בית הכנסת), ואין לנו מקום לומר כן, ומערה שאני שהיא דירה גמורה וכו', עיי"ש. וכ"מ בגר"ז (ס"ח). אך הראיה שכתב אינה מוכרחת, ובפשטות לשון הש"ע נראה כהביה"ל, וכבר נפתח ד"ז בראשונים, שבמאירי (נג), מבואר כהביה"ל, אבל מהראב"י בס"י תקכ"ח ובס"י תקצ"א משמע כהחז"א, וכבר העירו בזה במחנה ישראל ס"ז אות ז' ועוד מחברים, וע"ע בכה"ח אות מ"ג-מ"ד.

275. ע"י בירושלמי בעירובין (פ"ה ה"א) בעי רב הושעיא, אור חצר מהו שימוד עמה, וע"ע שם, ונחלקו בפירושו קרבן העדה והפני משה, וכן החת"ם בס"י צ"ה וחז"א סי' ק"י סק"כ, והנפ"מ בזה אי חצר המוקפת ג' רוחות מתעברת או דהוי בעיא דלא איפשטא (והחז"א כתב דלצד זה משמע טפי שלא מתעבר), וע"י בספר מתנה ישראל ותחומי שבת ועוד שהרחיבו בזה, והנה החז"א שם כתב שאין מודדין אלא מן הבית [זולת אם החצר מקורה שאז בודאי מודדין מן החצר], אולם מדברי הראשונים והאחרונים מבואר שמודדים מן החצר בכל אופן, וכמבואר ברשב"א בעבוה"ק ש"ה ס"ו ובריב"ש ס"י ר"א, וכ"מ מהביה"ל שם ועוד הרבה והארכו המחברים [ומלבד זה אף אם לא תאמר כן, אכתי יש לפרש שנשאר בזה בבעיא דלא אפשטא], ואכמ"ל. וע"ע בכה"ח אות מ"ג-מ"ד מדברי האחרונים.

276. נ"ב. מן הראוי היה לשנות ולהכניס סעיף ח' לעיל בדיני ריבוע העיר, ואח"כ פרטים האחרים, ולא שינינו מסדר הש"ע.

בעירובין (נז). כמה היא וכו', ובראשונים שם, שבאופן זה יכולים לילך לשם גם בלא עירוב, וכ"פ הש"ע ס"ח.

277. משגיב (סקמ"ב) ממג"א, ופשוט.

278. שו"ע שם. [ורפ"ג היינו פחות שלישי, וקמ"א היינו ועוד שלישי].

279. הנה הש"ע כתב שלא יהיה רפ"ג אמה. ובביה"ל (ד"ה רפ"ג) נסתפק אם הוא בדווקא קמ"א לכאן וקמ"א לכאן, או גם ר' לכאן ופ"ג לכאן וכיוצא ג"כ שרי, ודקדק מלשון הגמ' והרמב"ם לכאן ולכאן, ושוב הביא מהחת"ם (סימן צ"ד) שיהיה מכוון בשווה (והביאו גם הכה"ח כאן). ולדינא בודאי יש להחמיר שכן משמעות כמה ראשונים, וכמש"כ בספר בני ציון ליכטמן ונתיבות הבית על הרשב"א, וכן בדין שהרי אפילו עיר ממש שרוקה זו מזו קמ"א אין מצרפין אותם, וכנ"ל, כל שכן כאן שהוא כך רואין, וכמש"כ החז"א סי' ק"י סקט"ו.

280. ע"י בתוס' (שם) ב' תירוצים בביאור הגמ', ובטור כאן פסק כן לחומרא שלא תהא האמצעית גדולה מהאור שביניהם, והביא ד"ז בערוה"ש ס"ט, וכן בכה"ח אות נ"ח. אולם הש"ע השמיט זה וכן המשגיב, ונראה דלא ס"ל, ובודאי דספק בעירובין לקולא.

281. מאירי בעירובין שם, וכ"כ החז"א סי' ק"י סקט"ו, וכן פשוט הש"ע שנעשו כעיר אחת. וברמ"א הביא י"א לחומרא, וע"י משגיב ואחרונים. ולדינא הסכימו להתיר כהש"ע ומודדים לאמצעי אלפיים מחוץ לשניים החיצוניים, ואעפ"כ לא הפסיד לרוח השנית.

282. ע"י בגא"י (נז) שנסתפק בזה, ובבית שלמה (סימן נ"ח) רצה הרב

מצד שאינו עשוי לדור בו. ולעיל הבאנו בתנאי בית דצריך שיהיה ראוי לדירה בפועל בעתיד או בעבר. וע"ע שם בהלכה שאח"ז לענין בורגנין. אמנם הבאנו שם סמך למתירים אע"פ שאין דירה בפועל. ועו"ל שמקלט עשוי לדירה לעיתות בצרה ל"ע, וי"ל. **259.** נתבאר בהערה שלפני הקודמת.

260. עירובין (נה): וש"ע (ס"ו). ולכאורה י"ל דה"ה אם יהיה בו דירה לאורחים. וע"י להלן בענין מסעדה וכדו', וא"כ קשה אמאי לא כתבו כן, שהרי מצאנו (בפסחים קא), שהיה דירה לאורחים, וי"ל דאה"נ שגם זה נחשב דירה, וכתבו באופן כללי אגב שאר דברים שיש בהם דירה, וע"ע באבנ"ז סימן ש"ב [וע"י להלן כאשר יש דירה אם מודדים ממנה או מכל בית הכנסת].

261. ערוה"ש (ס"ד). וע"ע ביו"ד סי' רפ"ו ס"י לענין מזוזה, ומשנ"ת לעיל בכללי דיני בית אורג, ובדברינו בס"י שני"ח בדוגמאות למוקף לדירה.

262. גמ' וש"ע שם. ואף אם עשויים להשתמש בזה תדיר, מ"מ אינו מתעבר כל שלא אוכלים שם.

263. שם.

264. ובאחרונים דנו לגבי גשר שראשיו קרובים תוך שבעים אמה לעיר זו ותוך שבעים אמה לעיר זו, ויש בה בית [כגון גשר שבין ויליאמסבורג למנהטן שבניו יורק], ע"י בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' כ"ד ושבה"ל ח"ד ס"מ, ובספר נתיבות שבת פמ"ב הערה ל"ג, ע"י שם.

265. שם. ומדברי המשגיב משמע שבאופן זה אי"צ שיהיה בית דירה לשומרים ולפועלים, אלא מעצם שעשוי לשימושי האדם, וזה ג"כ נחשב בית דירה. וצ"ע, דמאי שנא מאוצרות ומחסנים הנ"ל שאף ביבשה ל"ח דירה, וכ"ש בים דלא יחשב דירה, אא"כ יאכלו בהם לכל הפחות, שוב ראיתי בחז"א בנגעים (ס"ט סק"ט) דפשיטא ליה שגם שם היה בית דירה, ע"י שם. אך צ"ע שלא הזכיר כן בגמ' וש"ע. ואכן גם האבני נור (סימן ש"ב) כתב בפשטות שמדובר שאין בזה דירה כלל [אלא שמש"כ שאם יש דירה הוא פשיטא, לענ"ד י"ל, א'. דקעת השמיעונו זאת גופא עם שאר דברים. ב'. כדברי החז"א, דבענין מקום שדרין לזור בו, ואל"כ בטלה דעתו, ולזה קמ"ל שכאשר מפנים לשם דברים אם ידורו בו ה"ז מועיל לדירה], והדרא קושיה מאי שנא מכל אוצרות, וצ"ע.

266. שם. ולהלן בסעיף י' ביארנו דין זה עם שאר דינים בדיני בית קבע ובית עראי.

267. בגמ' שם. וראה מה שביארנו בזה במה שהשמיטו הש"ע ובדברי הפ"ו לעיל בכללים בתנאי "בית" אות ה' בהערה שם. וכתבנו שלדינא אין להקל אא"כ יש בית דירה לשומר או פועל וכדו'.

268. שם ובש"ע שם. וראה עוד בכללים בתנאי בית שם.

269. ע"י בדברינו לעיל בכללים בתנאי "בית" אות ג' בהערה, שהעיקר שיהיה מקום אכילה וא"צ לינה, אלא שלענין אכילה גם כן יש לומר שזה כך דאכילה קבועה, והחז"א דן באכילה במפעלים שאינה נחשבת אכילה, אולם כפי ששמעתי שכיום יש חדר מיוחד לאכילת הפועלים, וכמו"כ דעת האחרונים שכל קביעת סעודה נחשב מקום אכילה וה"ו בית דירה, וכיום כמדומה שהמצאיות היא בכל המקומות שיש קביעות סעודה בזמן מסוים, ואין זה כמו בזמן קדום שלא היו מבטלים אפילו רגע מן העבודה, עד כדי שפטרנו אותם מקצת מצוות וכמש"כ בגמ' בברכות ועוד בכ"ד, ודו"ק.

270. ע"י בדברינו בסימן שנ"ח בדוגמאות למוקף לדירה מה שכתבנו גבי בית חולים, וה"ה כאן. וכ"ש בית מלון שנחשב דירה גמורה לכל דבר.

271. ע"י בדברינו שם. וכאן אין צירוף של מקורה שכתבנו שם. אך יש מקום לצרף שיטת החת"ם בראוי למזוזה, ובלא"ה הנה כיום בדי"כ אוכלים שם גם הפועלים וכו'. [ובלא"ה יש לדון כיון שמתחלפים אף שהוא קבוע לאכילה].

בית קבע ובית עראי

ל. בית שאינו קבוע, כגון אהלים וצריפים שעשויים להיות פעם במקום זה ופעם במקום אחר²⁸⁷, ואינם נשארים במקום אחד שלושים יום²⁸⁸, אינם נחשבים בית כדי שיצטרפו והיה לאותו מקום חשיבות עיר²⁸⁹, ולכן כל אחד מודד מפתח אהלו וצריפו אלפיים אמה²⁹⁰.

אבל אם הם קבועים באותו מקום שלושים יום, הרי הם ככל בית, שכאשר יש שלשה חצירות ובכל חצר שני בתים כאלה, הרי זה נחשב עיר ומודדן אלפיים אמה מקצה העיר²⁹¹.

וכאשר יש שם בתים קבועים שלושים יום, נחשבים אף האהלים הללו לקבועים, ונעשה הכל כעיר אחת, ומודדן מהבית האחרון או האוהל האחרון אלפיים אמה²⁹².

ל"א. ספינה שבנמל סמוך לעיר אינה מתעברת עם העיר כלל, ואפילו אם יש בה בתי דירה²⁹³, וכן בית על רכב²⁹⁴. אולם אם עשוי להיות שם בקביעות, הרי זה מתעבר עם העיר, ומודדים ממנו אלפיים אמה²⁹⁵.

ל"ב. סוכה בחג הסוכות, אף שאינה עשויה להיות שם בקביעות מתעברת עם העיר, ומונים ממנה אלפיים אמה²⁹⁶.

ל"ג. בית הנמצא במקום מסוכן, ועשויים הייריים שבו לעקור ממקומם למקום אחר, אין זה נחשב בית²⁹⁷. ובית שנבנה נגד החוק, והשלטונות עתידים לפנותו, נראה שנחשב בית²⁹⁸.

מדידת התחום ממחיצת העיר

ל"ד. עיר שמוקפת חומה או מחיצה כל שהיא, מונים את תחום שבת אלפיים אמה מן המחיצה²⁹⁹, ואפילו אם המחיצה רחוקה מבתי העיר³⁰⁰.

וכל זה דווקא כשהיתה מיושבת ואפילו בבית אחד ורק אחר כך הוקפה במחיצה, אבל אם הוקפה ואחר כך נתישבה, אין מודדן את התחום מן המחיצה אלא מן הבתים³⁰¹. ואם הוקפה על דעת לישבה בעתיד, אפשר שאין מודדן אלא מן הבתים³⁰².

סימן שצ"ט

מדידת התחום ואופניו

אופן המדידה

א. נתבאר לעיל שהאדם קונה שביתה באיזה מקום וממנו מודדים אלפיים אמה לכל רוח, ועד שם מותר לו ללכת בשבת ויום טוב³⁰³. וכן נתבאר שבכל מקום שמודדים אלפיים אמה, נעשית המדידה בריבוע לפי ריבוע העולם, ושוב מרבעים כמו טבלא מרובעת³⁰⁴.

ובזמנים קדומים היו מודדים בחבל של פשתן, של חמישים אמה, שמחזיקים בו שני אנשים כל אחד כנגד ליבו ומותחים אותו בכל כוחם³⁰⁵. אמנם כיום אין מודדן בצורה כזו, אלא בעזרת צילומים מפות ומדידות ממוחשבות שונות, ומכל מקום יש בדינים דלהלן נפקא מינה גם במדידות כיום³⁰⁶.

כל האמור הוא כשמודד לכתחילה מערב שבת כדי לציין את התחומים, אבל בשבת עצמה כשאינו יודע את מידת התחום, יכול למדוד ברגליו על ידי אלפיים פסיעות בינוניות³⁰⁷.

דעת לישב, והבאנו שנחלקו בזה הפי' וראוי להחמיר. עיין שם. ואמנם מצאנו פרטים ששונה בהם תחומין מדין הוצאה לקרפף, ויל"ב.

303. ויש שביתה שהיא בדרך שיש לו רק ד' אמות, ויש שביתה בעיר או במקום המוקף מחיצות שכולו נחשב כמו ארבע אמות.

304. עיין בסימן שצ"ח ס"ב והלאה, וכן בסימן שצ"ט ס"י שהבאנו בסי' שצ"ח, ובכך נשכר את הזויות.

305. עיין בעירובין (נח). וכ"פ בשו"ע ס"א-ג', וע"ע שם כמה פרטים, ואכמ"ל. רק נציין בקצרה, א. גבי חבל של פשתן, עיין מאירי דה"ה שלשלאות של ברזל (וכמש"כ בגמ' אין לך יפה וכו'), אך מפשטות הפי' ל"מ כן, וכפי שסתמו בגמ' וילפי מקרא (הגם שהוא אסמכתא, וכמש"כ הפמ"ג ה"ד בכה"ח אות ב'), וע"ע בגר"ו. ב. גבי חבל של חמישים אמה, לכאורה ה"ה שמותר בחבל ארוך מאה אמה, אבל המדידה היא לפי חמישים אמה שמסומנים בחבל (כמו שנתנו), ואין חשש שיכביד, והרי אדרבה החלק הנוותר משתלשל על הרצפה, אולם מריהטת הגמ' ל"מ כן, אלא שיש לדקוק שהרי במדידה הם צריכים להחזיק, וא"כ בהחזקת היד נמצא שיש פחות מחמישים אמה משום החלק שמתלפף על היד, וי"ל שמחזיקו בשני ידיו שאצבעותיו מלופפים, עד שקצה החבל מגיע לקצה היד ומדביקו אל ליבו, אכן בגמרא סופ"ד דעירובין (נב): אמרו מפני טועי המידות, ופרש"י בלישנא בתרא שבדווקא נקט ט"ו משום שאמרו שצריך למדוד בחבל של חמישים אמה, וכל חבל וחבל מתמעט שני אחיות שזה תופס מכאן וזה תופס מכאן, והאחיות טפח וחצי אצבע, וזה נחסר מן המדה, עיי"ש. אולם טעם זה אינו מוסכם, א. שזהו רק לדעת ר"ש במשנה שם ולא לרבנן, ואע"פ שהרשב"א בעבוה"ק (ש"ה פ"ג) כתב שיש לתלות שמיעטו ט"ו אמות בדעת ר"ש, אולם הרמב"ם (פכ"ז משבת ה"א) פסק

כת"ק (וכ"כ הרמב"ן במלחמות טו. מדפי הרי"ף, והרא"ש בסופ"ד), וכתב הב"י (ר"ס ת"ה) דהכי נקטינן. ב. שזהו רק ללישנא בתרא ברש"ל, וכתב ע"ז ולא שמעתי, ומכל מקום אפשר שבפרט זה גופא לא נחלקו, וא"כ אף דלא קיי"ל כדן זה וכטעם זה מ"מ הדבר מוסכם שמתמעט ע"י אחיות היד, ועכ"פ לר"ש מבואר שלא לוקחים חבל גדול, ומטעם זה נתמעט לו שיעורו, וכך י"ל לרבנן, שדווקא חבל של חמישים לקחו, ומ"מ נראה כדאמרן שמדדו עד סוף החבל שהצמידוהו לליבם, ור"ש שחשש מפני טועי המדה, הוא מפני שסבר שהמודדן מודדן כדרכם בלא שמצמידים את הקצה ללב, אלא מסובכים את הכף יד כפי שמצוי שהופכים את הכף יד כדי שתהא אחיזה טובה, ואז נחסר טפח. ג. גבי הנחתו כנגד ליבו, עיין בבב"ה"ל וכה"ח שהביאו מהריטב"א שה"ה שיכול למדוד בהנחת החבל על גבי קרקע, עיי"ש. אולם גם בזה מסתימת שא"ר ל"מ כן, ובמאירי כתב טעם אחר לזה שצריך דווקא כנגד ליבו, וש"ר בדברי הרב המו"ל חידושי הריטב"א שהעיר בזה מדברי כמה ראשונים, עיין שם, אמנם בבני ציון כאן הרגיש בזה ואעפ"כ הלכה כריטב"א דאין מי שחולק בהדיא, אולם פשטות הראשונים דלא כן, ויל"ב. ועכ"פ לכתחילה ודאי שאין לעשות כן אלא כנגד ליבו דווקא. ד. גבי מתיחה ככל כוחם, משמע שלא יעזרו לו אחרים במתיחה, אלא רק שני בני אדם (ולכן אמרו לקחת חבל של חמישים לא פחות ולא יותר, שלא ימתח הרבה ולא ירפה הרבה).

ואף שבכל דברים אלו אין זה שווה שימדדו כראוי, שהרי יתכן שאחד חזק ואחד חלש, זה שמן זה רוח, זה גבוה זה גוף, וא"כ גם במתיחה וגם בהנחה כנגד ליבו וכדו' לא יהיה שווה מ"מ לא חששו לזה, אמנם מכל מקום יש לומר שאין לקחת פעם אדם כזה ופעם אדם כזה, שהרי נמצא שהמדידה משתנה, ומסתבר שבמדידה אחת יש קפיאה שלא תשתנה, אולם ז"א מוכרח שהרי גם באדם אחד עשוי להשתנות ברוב הזמן [וכן לא מצאנו שצריך למדוד בלא הפסק אלפיים, אלא יכול לנוח בנתיים וכיוצא, אף שפעם כוחו במתניו ופעם כשל כוחו]. ועיין במשנה (נח): שאם ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר, אולינן בתר המרובה, ופרש"י שתולים שלא מתח כל צורכו, וצריך למוותחו בכל כוחו, ע"כ. והנה זה בודאי עשוי להיות שמתעייף כאמור, ואין ראייה לנידו"ד.

306. ויבואר להלן הנפ"מ לענין מדידת ההרים והגאות.

307. נתבאר לעיל בסימן שצ"ט ס"ב, וכפי שביאר הבי"ה"ל כאן שרק בצמצום אין למדוד כן, אבל כשאינו מודד כל האלפיים מותר גם להלך בו, וע"ע בדבריו שם.

בין אהל קבע לאהל עראי, מ"מ בסוכה אף בשבע ימים יש לחוש דהוי קביעות, דהוקבע למצותו, וה"נ י"ל בנידו"ד.

297. כ"ה בעירובין (סא). עיר שיושבת על שפת הנחל, וכדפרש"י. וכ"כ הרשב"א ורא"ש. ואף שיש מפרשים באו"א, וכמותם פסק השו"ע להלן (ס"ט), מ"מ י"ל שהדין דין אמת, וכמש"כ בערוה"ש (סכ"א), עיי"ש. ושורש הדבר דומה לדין דירת עראי דלעיל ס"י גבי צריפין. אלא שמקרה זה אינו מצוי.

298. דבר זה מצוי הוא, ונראה שכיון שבשביל הייריים הוא קבוע, ועוד שחושבים שלא יפנום, ואף אם יפנו אותם אין זה מידי, ובפרט כיום שיש התראות יותר משלושים יום ולפעמים שנים.

299. בעירובין (כו). עיר חדשה מודדן לה משיבתה וישנה מחומותיה, ואיזו היא חדשה וכו', וכ"ה ברמב"ם פכ"ח משבת, ובשו"ע ס"ס שצ"ח. ומה שכתבנו שזה כולל כל סוגי מחיצה ולא דווקא "חומה", הוא עפ"ד כמה אחרונים שמבואר בדבריהם שגם היקף של צורת הפתח מודדן ממנו את תחום אלפיים אמה, וכיעוין בשו"ת נפש חיה (סימן ל"ז), ויש לדחות, ויותר מבואר בענינו בדעת' למהר"ש (ס"א), וע"ע בכה"ח (אות ע"ד) שאפילו תקנו את המבואות בצוה"פ חשיב מוקף לדירה, וכמש"כ מג"א סי' ת"א, ע"כ. וכ"כ הגרש"א במנח"ש ח"ב סי' נ"ו. ובאמת שכן מבואר בב"י כאן גבי יושבי צריפין (בס"י) שמודדן להם מן המחיצה המקפת אותם, שהביא משבלי הלקט (סימן צ"א) שאם מוקף באיזו מחיצה שהיא מודדים ממנה אלפיים, ואפילו במחיצה קלה של שתי או של ערב חשובה מחיצה, אך שלא יהא בין קנה לחבירו או בין חבל לחבירו ג' טפחים, ולא תהא שם פרצה יותר על " אמות ולא יהא פרוץ מרובה על העומד, ע"כ. והם דברים מוסכמים.

ומאידך החזו"א (סימן ק"י סק"כ) כתב שקרוב הדבר לומר שאין זה אלא בחומה המגינה על העיר שבוה נחשבת חלק מן העיר, והכל מצטרף להחשב עיר, שא"כ במחיצה רעועה של פסיפס וכדו', ע"כ (וה"ד בשו"ת ס"ג, עיי"ש), אך שאר פו' לא כתבו כן שאין זה תלוי אלא בהיקף, ורק לענין פורים בעיר המוקפת חומה י"ל כן, עיין בשו"ת מנח"י ח"ח סי' ס"ב גבי שכנת רמות, וש"א, והגרש"א במנחת שלמה (ח"ב סי' נ"ה) כתב ללמוד מדברי המג"א והמשנ"ב וש"א (בסימן ת"א) שבהיקף לדירה מועיל גם בצוה"פ, ה"ה שזה מועיל לחבר את כל הבתים שבתוכה לעיר אחת, אפילו שרחוקים קמ"א אמה, שהרי התוס' בעירובין (נז. ד"ה ר"ה) כתבו שמוקף לדירה נחשב כל שבתוכה וחלק מן העיר, עיי"ש. אמנם יש לחלק, ואכמ"ל.

אכן אף להחזו"א יש לפרש שלא אמר כן אלא במקום שאין החומה מועילה לגדור את כל המקום כדן, ועדיין שם כרמלית עליה, וכגון שיש בה פרצות, ולכן אינה נחשבת מכלל העיר, אבל אם המקום מוקף בצוה"פ מושלמת ומתוקנת כדן, ובכך נעשה כל המקום כרשות היחיד, וכד' אמות הוא, הרי ודאי שמונים מקצה המחיצה את תחום שבת, וכן העירו לנכון כמה ת"ח, ובפרט זה הרי משמע שאף לסוברים שמועיל בצורת הפתח, הוא דווקא כאשר הוא מועיל לטלטל בשבת, ונמצא שבפועל אין נפ"מ. ויוצא לסיכום: שאם צורת הפתח מקיפה את כל העיר, ועושה אותו כרשות היחיד, לכולי עלמא מונים ממנו את תחום שבת אלפיים אמה, וכן כל מחיצה שהיא, אבל כאשר יש פרצות במחיצה אפשר שלא מודדן מן המחיצה א"כ היא מחיצה חזקה המגינה על העיר. [אמנם ראה לעיל בסימן שצ"ו שביארנו שצ"פ המציאות אין ראוי להשתמש במחיצות של צורת הפתח].

300. משנ"ב (סקנ"ה).

301. גמ' שם, וש"ע ס"א. שאם הוקפה לדירה מונים ממנה, והוקפה לדירה היינו אפילו כשהיה בה בית אחד, דשבו ה"ז דירה (וע"ע בבהגר"א). ובמשנ"ב (סקנ"ד) הוסיף דה"ה אם היתה דירה בחומה עצמה, שאז היא נחשבת כולה כדירה ומצטרפת לבתי העיר (אם היא קרובה לבתים האחרים בשבעים אמה ושיריים), ובכל אופן צריך שיהיה לבסוף מלבד החומה ג' חצירות ובכל חצר שני בתים כדי שיחשב עיר, ורק אז אפשר למדוד ממנה אלפיים כדן עיר.

302. עיין בריש ספר קרית אריאל מאמר הגר"ש אורבך שליט"א בענין זה, וכעת אמ"א. ובפשטות הדין בזה כמו בדין קרפף בית סאתיים שלא מוקף לדירה שכתבנו (בר"ם שני"ח ככללים אות ג') לדון בזה בהקף על

כשהוא יבש, שאם זה גם כשיבש שפיר י"ל שגם כביש בטל, אולם נראה ששימוש הנחל עדיף מכביש שהוא רק מעשה הילוך בעלמא, וכל שכן לפמשנ"ת שהשימוש בנחל העיקרי הוא מים, ונוסף עכ"ז שהאחרונים כתבו שלא להקל להוסיף דוגמאות חוץ מנחל (וע"ע בחזו"א שם), ודו"ק. ובכלל כל זה לא יתכן לדון להקל בכביש שאינו עובר בכל העיר, אחר שבגמרא מבואר שגנש אינו מתעבר, וע"ע בספר גבול בנימין (סט"ז ענף ג) שאין לדמות כביש לנחל.

286. עיין בשו"ת בחזו"א אליהו (סימן פ"א) אודות חנות בגדים שמתעברת עם העיר, כמו נחל, עיי"ש. אולם בספר גבול בנימין שם העיר עליו עפ"ה"א.

287. בעירובין (נה). יושבי צריפין וכו', וכן פסק בשו"ע (סעיף י') דהינו שיושבים באהלים שעושים מהוצין וערבה ואין להם דין עיר, ע"כ. והיה אפשר להבין שהדבר תלוי בסוג המבנה, שכאשר הוא עשוי מחומר חלש, ה"ז דרך עראי, וכ"מ בלבוש וא"ר, אולם בדברי השבלי הלקט (שהביא הבי"י) מבואר שהוא תלוי בזמן, אם הוא עשוי להיות קבוע, או שהוא דרך עראי פעם כאן ופעם כאן (וה"ד המג"א סקט"ו ומשנ"ב וכה"ח), וצ"ל דמש"כ שעשוי מהוצין וערבה, אורחא דמילתא נקט, שמן הסתם אין דרך בני אדם לעשות מבנה חזק לדירת עראי, ועיין ברשב"א בעבוה"ק (ש"ה ס"ו) שהזכיר תרתייהו שהבתים העשויין מן ההוצין וערבה וכיוצ"ב עראי הן וחוננין כאן מעט וכו', ע"כ. ומבואר בהדיא שהעיקר תלוי בזמן הקביעות, וסוג המבנה הוא סימן בעלמא.

288. בפמ"ג נסתפק מהו זמן הקביעות, האם למשך קיץ אחד או שלושים יום, ע"כ (ובמשנ"ב סוסקמ"ט הוכירו בקצרה), ובכה"ח (אות ס"ו) הביאו, ובסוף דבריו כתב בפשיטות שהוא תלוי בשלושים יום, עיי"ש. ואכן בכ"מ חזינו ששלושים יום היו קביעות, כמו שמצאנו בהל' שבת (סימן ש"ג) שקביעות הרי הוא בשלושים יום, וכן להלן (בסימן תכ"ט) ובי"ד (סימן רנ"ו) גבי חיוב צדקה שנחשב קבוע מבני העיר בשלושים יום, וכן בי"ד (סימן רפ"ו סכ"ב) גבי מוזהו שעד שלושים פטור שאינו נחשב דירה (כ"כ הש"ך שם, והוא ע"פ התוס' במנחות מ"ד. אולם בשו"ת רע"א סימן ס"ו חלק ע"ז, וע"ע בנחת צבי שם), ועוד כה"ג.

ויש להוסיף עוד שאם הוא עשוי להיות ליותר משלושים יום, אז כבר מהיום הראשון הרי נחשב קבוע ונחשב עיר, ואף על פי שבמוזהו כתבו כמה אחרונים שפטור כל שלושים יום אפילו אם רוצה לדור כמה שנים (עיין בנח"צ ופתי"ש שם), אולם כאן ודאי שנחשב מיד בתחילת ההתיישבות, ופשט.

289. היינו אפילו מלאו כל התנאים שיש ג' חצירות ובי' בתים בכל חצר, ויש בכל אחד ארבע אמות וכו'.

290. שו"ע. ועיין בשעה"צ אות כ"ו ובב"ה"ל ד"ה ולפיכך.

291. והיינו בתשלום כל תנאי "בית" שנתבאר לעיל, וכן שיהיו הבתים קרובים זה לזה תוך שבעים אמה ושיריים.

292. גמ' וש"ע שם שבאופן זה נעשו כולם קבועים, והיינו כאשר הם קרובים לבתי הקבע שבעים אמה ושיריים, ואל"כ אין הם יכולים להיות טפלים להם ולהחשב עיר (אפילו אם יהיו הרבה כאלה במקום אחד), וכ"כ החזו"א סי' ק"י סק"ב ד"ה ווא, ובסק"ב ד"ה ומה, עיין שם, ודו"ק.

293. בעירובין (נה): ופרש"י דלא קביעא, ופעמים שהולכת חוץ לשבעים אמה, ע"כ.

294. דהיינו הך.

295. כגון שהעמידו ספינה בנמל בקביעות לשימוש מקומי (כמו מש"כ בסעיף ו' בית שבנו ביום), או בית על רכב, או לפעמים שעושים מהרכב עצמו בית, ה"ז קביעות, ומה איכפת לן ממה זה בא, כנלענ"ד.

296. עיין בערוך לנו (סוכה ג.) שכתב שיש להסתפק בסוכה אם היא כמו בורגנין לעשות עיבור בין שני עיירות, או שמה כיון שבשאר שבתות לא מועיל גם בשבת שבחג לא מועיל, ע"כ. וספיקו הוא משום שאין בה דע"ד, אבל חזי למילתיה, עיי"ש. ובשפ"א (שם) כתב בשם הריטב"א דבורגנין מהני אף שאין בהם דע"ד כיון דחזי למילתיה, וכ"מ ברש"י, ולפי"ז בסוכה דסגי בראשו ורובו ה"ז חזי למילתיה, ועוד דאמרנין מיגו שנחשב דירה לסוכה וכו' כמש"כ לקמיה (ז), עיי"ש. ושכן גם מצד קביעות נראה שאין להקפיד בזה, כיון שמצותה קובעתה, וכה"ג מצאנו בדברי הפו' (הבאנום בדיני אוהל בשבת בר"ם שט"ו) שאף שיש חילוק

מדידה כנגד העיר

ב. אין למדוד לכתחילה אלא כנגד העיר, ואפילו כשיש הרים וגאיות כנגדה אין לילך ולמדוד בצדדים במקום המישור ולחזור וליישר את הקו כנגדה, אלא יש למדוד כנגדה דווקא, ומשם ימתח קו על כל האורך.³⁰⁸

ויש כמה דרגות בזה, ונכתוב את סדר העדיפויות:

א. [מדידה כנגד העיר במקום המישור ה"ז הטוב ביותר, ולא במקום הרים וגאיות, אף על פי שהוא גם כן כנגדה].³⁰⁹

ב. [מדידה כנגד העיר במקום הרים וגאיות, עדיף מאשר למדוד בצדדים אף על פי שיש שם מישור].³¹⁰

ג. אם אי אפשר למדוד כנגד העיר, כגון שיש הר רחב יותר מחמישים אמה שאי אפשר להבליע יכול למדוד בצדדים שלא כנגד העיר, ובלבד שהוא תוך תחום אלפיים של העיר.³¹¹ ואם גם זה אי אפשר מקדר כנגד העיר.³¹²

מדידה בהרים וגאיות

ג. קרקע משופעת (כמו הר או גיא), פעמים שמודדים אותה כאילו היא ישרה, ולפעמים מבליעים אותה במדידה של חמישים אמה, או הקידור בחבל של ארבע אמות.³¹³ והדבר תלוי לפי אופן זקיפתו, וכמו שיבואר:

א. [מתלקט עשרה טפחים מתוך שש אמות או יותר, הרי זה כמו קרקע ישרה].³¹⁴ [אמנם אם יש מישור כנגד העיר, מודד במישור ונשכר את מקום ההר או הגיא].³¹⁵

ב. [מתלקט עשרה מתוך חמש אמות, אם אין בו חמישים אמה מבליעו במדידה, ואם הוא יותר מחמישים אמה בקידור].³¹⁶ [אמנם אם אפשר למדוד מן הצד, יש לעשות כן].³¹⁷

ג. [מתלקט עשרה מתוך פחות מחמש אמות ויותר מארבע אמות, יש אומרים שדינו באומד, כמו שיבואר באות הבאה, ויש אומרים בהבלעה].³¹⁸

ד. [מתלקט עשרה מתוך ארבע אמות, אזי עד חמישים אמה מודדו לפי אומד הדעת, וביותר מחמישים אמה בקידור].³¹⁹ וכל זה בהר, אבל בגיא אם אפשר צריך להבליע.³²⁰

כל האמור באותיות ב'ד' הוא כאשר השיפוע ארבע אמות, אבל בשיפוע קצר בפחות מארבע אמות אין מודדים את השיפוע כלל, אלא רק את המישור שבראשו.³²¹ וכל זה בהר, אבל בגיא אם אפשר להבליע צריך לעשות כן.³²²

ד. כיום שמודדים במפות וכיוצא, המדידה היא בדרך כלל בקו אוירי בלא התחשבות בשיפועי הקרקע, ולכן יש לנכות מעט משיעור אלפיים אמה. ובדרך כלל כשמנכה 6% שזה 120 אמה יוצא מידי ספק.³²³

נאמנות המודדים והמדידה

ה. אין סומכין אלא על מדידת אדם מומחה שהוא יודע מדת הקרקע, וגם שהוא בקי בדיני המדידה.³²⁴ והמדידה היא כמו שנתבאר לעיל, שבתחילה מרבעים את העיר לפי ריבוע העולם, ושוב עושים את התחומין כמו טבלא מרובעת של אלפיים אמה לכל רוח, ושוב ממלאים את הקרנות.³²⁵ ובזה הוא נשכר את הזויות. אבל לא ימדוד מאמצע הקרן אלפיים ושוב ימתח קו לצד השני, משום שבזה הוא מפסיד מתחום אלפיים אמה.³²⁶

ו. היו מוחזקים בתחום שבת עד היכן הוא, ובא מומחה ומדד מחדש, ונמצא שהתחום השתנה, הרי הוא נאמן בין להחמיר ובין להקל.³²⁷

ז. מדדו שניים את תחום שבת, ואחד ריבה ואחד מיעט, אם האחד מהם מומחה, שומעים למומחה, ואם שניהם מומחים, הולכים להקל כפי הריבוי, ובלבד שלא ריבה יותר מהפרש שיעור האלכסון כ-850 אמה.³²⁸ ואם טעה ביותר מזה צריכים למדוד מחדש.³²⁹

ח. מדד שני מקומות כנגד העיר ברוח אחת, ונמצא במקום אחד יותר מהמקום השני, לדעת הרמ"א - יש להחמיר ולמתוח קו באלכסון מהקצר לארוך.³³⁰ ולדברי האחרונים - יש למתוח קו בשווה כפי המקום שריבה, וכן עיקר.³³¹

י. הנאמנים להעיד עד היכן הוא תחום שבת:

א. כל אדם מישראל, בין איש ובין אשה, ואפילו עבד ושפחה.³³²

ב. קטן אינו נאמן להעיד בקטנותו, אבל כשגדל יכול להעיד על מה שראה בקטנותו.³³³

ג. גוי אינו נאמן, אלא אם כן מסיח לפי תומו.³³⁴ ומומר דינו כנכרי. ופרטי דיני מומר נתבאר לעיל בסיומן שפ"ה.³³⁵

סימנים ת"ת"א

בדיני שביתה

א. כבר נתבאר שלכל אדם יש אלפיים אמה לכל רוח, מן המקום ששבת שם בבין השמשות.³³⁶

ומהו מקום שביתתו, ארבע אמות שיש לכל אדם במקום שהוא נמצא שם. ואם הוא ב"עיר", מודדין מקצה העיר, ואפילו שאין לה מחיצות. וגם אם אינו בעיר אם המקום מוקף מחיצות נחשב הכל

ובכה"ח (אות ל"ד) הביא דברי הקולא, ולא הזכיר שאינו לדעת השו"ע, וגם המשנ"ב ושאר פו' שתמו לאיסור.

325. ריבוע העיר נתבאר בסימן שצ"ח כזה , ואח"כ טבלא לתחומין כמש"כ כאן בסי' שצ"ט ס"י, כזה , ואחר כך ממלאים את הקרנות [וכיוצא בזה עיין ברמ"א להלן סי' ת"ח לענין שביתה בשדה או במקום מוקף מחיצות], וטבלא מרובעת היינו לאפוקי בעיגול וכדו', וכמו שביאר בבית"ל רד"ה כטבלא.

326. שו"ע ס"י. והדברים מבוארים. והמספרים שנתנו שם הפו' אינם מדויקים, ועיין כה"ח (אות נ"ד נ"ח), ומ"מ העיקר ברור.

327. עיין עירובין (נח): וכדפירש הרמב"ם (פכ"ח משבת הי"ז) וכ"פ השו"ע ס"ח, ולכאורה קשה, שהרי להלן בסי' מבואר שאם יש סתירה בין המדידות שומעין למרבה, ולמה כאן שומעין גם למעט. ומצאנו כמה ביאורים: א. [במשנ"ב (סקכ"ט) כתב שהדבר פשוט שמדובר שאין ידוע לנו שחוקה ראשונה נעשית ע"פ מומחה, ע"כ. וכ"כ בכה"ח. ב. בערוה"ש ס"י כתב שאין תולים בטעות, אלא אנו אומרים שנשתנה המציאות מגאי להר וכדו' [ובגר"ז ס"א כתב שתולים שהראשון לא מתח כל צורכו, ע"כ. וי"ל שזה ג"כ מתאים למשנ"ב, והוא בכלל מדידה שלא ע"פ מומחה, והיינו שמי שאינו מומחה טועה במדידתו, ויש כמה דוגמאות לטעות, וזה אחד מהם, וע"ע גם בלבוש הי"ד בכה"ח אות מ"ה].

ונפ"מ בזה אם ידוע לנו שגם הראשון היה מומחה, שלפירוש א' אין שומעין לו למעט אלא לרבות (וכ"ה במשנ"ב סקכ"ט, ל"ד), ולפירוש ב' שומעין גם למעט. ולכאורה י"ל לפירוש א' שהרי סתם אדם המודד הוא בקי, ח"א, ולא דמי להלך מצויין אצל שחיטה מומחין וכו', הגם שמאידך גם אין לתלות אותם שעברו על הדין שלא מודדין אלא מן המומחה, ועוד יש לומר שגם כשאחד מומחה יותר מן השני שומעין למומחה יותר, אך זה קצת קשה לברר, מאחר ובכל דבר יש מעלות וחסרונות לזה ולזה, ואפשר שזה כדרך שמצאנו ברפא מומחה הסותר רופא אחר כמבואר בס' תרי"ח, וה"נ ע"ז, ורק בשינוי מהות.

328. הכל מבואר בעירובין (נח. נט.) ושו"ע (ס"ט), וכדברי המשנ"ב. ואף להערוה"ש לא קאמר אלא כשיש הפרש זמן שתליגן שנשתנה, וכנ"ל בהערה הקודמת, ומשא"כ במדידה אחת, ושומעין למרבה, ומה דלא אמרינן למדוד מחדש, ואפשר לברורי, בפשטות הוא משום דהוי טירחא יתירה, וכ"כ הריטב"א (שם), וכה"ג מצאנו בכ"מ, ואוליגן דרובנן לקולא.

329. משנ"ב סוסקל"ט וכה"ח אות נ"א מרי"ה.

330. הגה בסעיף ח', וכדעת התוס' ורא"ש. ואמנם הביא דעת הי"א אך סתם כדעה זו, וכ"ה בא"ר וגר"ז להלכה.

331. הגה בשם י"א, וכדעת רש"י ורשב"א. וכן פסקו הגר"א ומשנ"ב סקל"ג ובבית"ל ד"ה ובאלכסון, ובכה"ח, וכן החו"א ס"י ק"י סק"ד.

332. עירובין (נח. נט.) ושו"ע ס"ט שצ"ט. וביארו התוס' (שם) שדווקא דרבנן נאמנת, אבל בדא"ר אינה נאמנת אלא כשבידה לכך (עיין גיטין ב:), וכן בתוס' פסחים (ד:).

333. שו"ע שם וכתובות (כח:).

334. הנה גוי לא נאמן בכל דוכתא (ולכך אמרו עבד ושפחה דווקא), ומ"מ ה"ז ככל מילי דרבנן שנאמן במסל"ת כמבואר בכ"מ, והלא"ה אינו נאמן.

335. נדה (נו.) ובגמ' (נו.) לאתויי תחומין. וכ"כ אחרונים.

336. נתבאר בסי' שצ"ז. וזמן השביתה הוא בבין השמשות, וככל המבואר

ציינו את התחומין בלא חשש ובלא ספיקות עד כדי שאמרו עירובין (נב.) שאם יצא אפילו אמה אחת לא יכנס וכו', ועוד שם דנו בהיתה רגלו אחת חוץ לתחום ואחת תוך התחום עיי"ש, והובא גם בהלכה (בסימן ת"ה ס"א-ב), והרי שהחשיבו מדידה זו כודאי, בלא שום ספק. [שעל דעת כן ניתנה תורה לישראל כדברי החו"א בכמה מקומות, וכך גם כאן, וכן בכל שיעורי תורה שלא היו מודדים במדידות מחושבות ומסוימות, כמו באומה וטפח ואצבע שמדדו בעצמן כמידת בינוני, וכן בשאר שיעורי תורה, וכמש"כ בהרבה אחרונים, משא"כ כיום שהתחילו לסמוך על המכונות החשמליות והמחשבים, ובכך בטלה מחשבת המדידה והנסיון שבה, אך מעלה יש לנו בזה מפני טועי האומד, ובפרט לעיתות כאלו שרבו הגלויות ותקפו הצרות ונתמעטו הלככות (כלשון הראשונים, עיין בטור וכו"י י"ד סו"ס קפ"ג), ומשמאי זימנו לנו כלים כדי שיעורו לנו במדידות וכיוצא, ולפום גמלא שיחנא], והענין בזה ביותר הוא מפני הקושי המעשי מכמה אנפי, וגם בעצם המדידה י"ל שמפני שיש שיטות שונות לא עושים כן.

ומה שכתבנו שיש אומרים לנכות מעט מהמדידה במפות, כן העירו בספר קרית אריאל פ"ח ע' קצ"ט [והוסיף שלפמ"ש לעיל במדידת פסיעות שלא לצמצם עיין ביה"ל רה"ס, יש לנכות עוד 1% שזה 20 אמה נוספים על 120 אמה הנו', ואינו מוכרח], וכן בספר תחום שבת ומדידתו ס"י [והוסיף דכיון שניכויים אלו הם מחמת ספק, ויש מקרים שבהם קיצור התחום הוא קולא אין לעשות כן, וא"כ מן הראוי לסמן התחום בב' מקומות], וכן בספר תחומי שבת פ"ז, ועוד הובא שם שכיום יש מפות ממוחשבות שניתן לראות את המדידה על פני הקרקע, ומן הסתם אפשר לסמוך על זה [אלא ששמעתי שנתברר שגם זה אינו מדויק ועשוי להשתנות ב-1%].

אמנם בעיקר הדבר שיש לנכות כנ"ל, לכאוי יש להעיר דמאידך יש לצרף שיטת הרמ"א בסעיף ה' שנותנין לעיר עוד שבעים אמה ושיירים (וכ"פ החו"א), והגם שז"א לפי השו"ע (וגם הביה"ל פקפק בזה), מ"מ אפשר לצרף לס"ס, ועכ"פ בודאי שא"צ 6% [וכן מצאנו בכה"ח שצירף שיטה זו לסניף, עיין במה שציינתי בדין הרמ"א הנ"ל בהערה לדברי ה"ה"ח, עיי"ש. וע"ע גם לעיל בסימן שצ"ז ס"ב צירוף שיטת ר"ת לס"ס]. ואמנם יש לדחות שאין זה ס"ס מעליא, שהרי הספק הראשון הוא ספק מחסרון ידיעה, ואינו נחשב ספק (כמבואר בפו' ביו"ד ר"ס צ"ה ובסי' ק"צ בדברינו שם), אולם יש לומר לפי"ד המשאת בנימין (ה"ד בש"ך יו"ד סי' נ"ה) שמועיל לצרפו לס"ס, והסכימו לזה הבית שלמה ומהרש"ך ומהרש"ם ועוד (הבאנום לעיל בסי' שצ"ז ס"ב בהערה), ובפרט במילי דרבנן כדכחא, ובפרט בעירובין שמצאנו להלן (סימן ת"ד) בב"י ואחרונים שאפילו בסי' להחמיר אנו מקילים, ואפילו שאחד הספיקות הוא מספק ידיעה אם רגליו למטה מעשרה או לא, ודו"ק. אולם אעיקרא דמילתא יש לדחות, דכל זה היה טוב בספק בעלמא ואוליגן לקולא, אבל כאן הלא חז"ל אמרו לנו איך למדוד, ואנו מקילים על עצמינו לעשות במדידה אחרת, זה ודאי שאין לנו לצרף שום קולא אלא לעשות כדברי חז"ל, ואדרבה כל מהות תקנת חז"ל הוא למדוד בדקדוק ככל האפשר, ולכן ברור ופשוט שאין להקל בא"א עד שיהיה מדויק, ולכן צריך לנכות כנ"ל.

324. שו"ע ס"ז ומשנ"ב. ועיין באו"ח מספינקא כאן אות א' שהביא שאמנם מלשון הרמב"ם ושו"ע משמע שאף בדיעבד לא מהני מדידת הדיוט (וכמש"כ אין סומכין אלא וכו'), מ"מ המיקל כהמתירים לא הפסיד, ע"כ.

308. עיין בעירובין (נח): אין מודדין אלא מומחה, ובפרש"י, אבל הר"ח כתב אלא "מן" המומחה, והיינו מקום ישר, עיין בתוס' ושא"ר. וע"ע ברי"ף. ובב"י (בסעיף ד' ובסעיף ז') מבואר שהר"ף והר"ח שוים. אולם בגאוי מפרש באופן אחר (וע"ע בהערה הבאה).

בספר נתי"ש (פמ"ג הערה ס"ד) הביא י"א שצריך למדוד שתי מדידות מדידה אחת בכל קרן, והיא שיטת הרמב"ד הובא בראשונים (נח), והעיר דמהר"ח ל"מ כן, ואמנם ברש"י (נו): ד"ה מפני מדוקדק כהראב"ד, והעירוני לזה, אולם מסתימת כל הפו' ל"מ כן, ואמנם מצאנו במשנה (נח): ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר, ומשמע לכאוי שצריך ב' מקומות, אולם ז"א מוכרח, ומ"מ אפ"ל דסמכו על זה לשמוע שצריך ב' מדידות, אולם סתימת הפו' מוכח שא"צ אלא מדידה אחת, ועוד היה אפשר לדקדק שצריך להחסיר בזה כאשר נאמר שזה הפשט בתוס' (נט.) ד"ה למקום וברא"ש (פ"ה ס"ח) ועוד, וכדביאר הגאון יעקב (נח): ככוונתם, והשתא הלא הרמ"א להלן (ס"ט) פסק כהתוס' ורא"ש בזה (וע"ע בדמשק אליעזר סק"ו), אך ז"א מוכרח כ"כ, והעיקר שדי במדידה אחת ומותח קו.

309. משנ"ב סק"ט ע"פ תוספתא, ויל"ד בדברי הבי" (בס"ד ובס"ז) שהביא מח' הראשונים בפירוש אין מודדין אלא מומחה, וכמש"כ המ"מ, שהעיקר כפי הפירוש שזה למדידה, עיי"ש. ומשמע שחולק על הפירוש השני שיהיה לכתחילה ביושר, וצ"ע שהרי מן הדין שניהם אמת, ורק בפירוש הוא המחלוקת.

310. שו"ע הנ"ל ס"ד.

311. שו"ע ס"ו, וכביאור המשנ"ב לעיל מיניה סק"ח.

312. משנ"ב סקכ"ז.

313. עיין בכ"ז בעירובין (נח): ובראשונים, ובשו"ע (ס"ד-ה) ובאחרונים, ובדברי המפרשים מהו הבלעה ומהו קידור.

314. הרשב"א בעבוה"ק הי"ד בא"ר, וכן י"ל ברמב"ם וכמש"כ המ"מ והובא בבית"ל ד"ה ומתלקט, ואמנם השו"ע סתם בזה מ"מ י"ל כן, שבודאי יש שיעור לזה. [ומה שכתבנו "או יותר", צ"ע ע"ד כמה, שהרי שיפוע מועט אינו כלום, ואף אם יהיה בצד מישור יותר, דהא א"א לרה"ר להתלקט במלקט וריהטני].

315. ביה"ל שם.

316. שו"ע.

317. משנ"ב סקט"ו, כדרך שנתבאר בהלכה הקודמת, וכך י"ל כשאר האופנים.

318. בפרט זה נחלקו הראשונים, שברמב"ם בפיהמ"ש (פ"ה מ"ד) וברע"ב משמע שבפחות מה' דינו באומד כמו ד', וכן דקדק בגאוי"י (נח): אולם ברשב"א בעבוה"ק (ש"ה ס"יא) מבואר שבפחות מה' בהבלעה, וכ"ה במאירי (שם), וכ"ה הגר"ז ס"ז.

319. שו"ע ס"ד. ועיין משנ"ב וביה"ל ש"א שבכל אופן מודדים באומד ולא בקידור.

320. שו"ע ס"ה ומשנ"ב סק"ט.

321. שו"ע ס"ה.

322. שו"ע ס"ה ומשנ"ב סקכ"ב. וע"ע בשו"ע ומשנ"ב שם.

323. הנה כיום אין מודדין בחבל ובכל האופנים לדעיל, ויש לבאר שאין זה מפני חשש שיטעו במידה, שהרי גם בזמן קדום היה אפשר לטעות, דאטו כולם מדדו ומתחו בכל כוחם וכו', הלא כאיש נגבורתו וכדעתו, ואעפ"כ

כארבע אמות, ומודדים מקצה המחיצה, אבל אם הוא שבת בדרך אין לו אלא ארבע אמות, ומשם יכול ללכת אלפיים אמה לכל רוח³³⁷. ולהלן יבואר דין השבת בדרך והוא סמוך לעיר בתוך התחום, ודין כוונה בשביתה.

ודע, שקניית שביתה של האדם, יש אומרים שהוא רק בזמן שהוא עומד ולא בזמן שהוא מהלך, ויש אומרים שהוא קונה שביתה גם כשהוא מהלך³³⁸.

ב. הבא בדרך, והיה בבין השמשות בתחום העיר אלפיים אמה, הרי הוא קונה שביתה בעיר, ויכול להלך את כולה כארבע אמות וחוצה לה אלפיים אמה לכל רוח³³⁹.

וכל זה הוא בשני תנאים: א. שהיה בא בדרך כדי להכנס לעיר. ב. שלא אמר בפה ששביתתו במקומו³⁴⁰. אבל אם לא היה בדעתו להכנס לעיר, או אפילו שהיה בדעתו להכנס לעיר, אבל אמר בפיו ששביתתו במקומו, הרי זה קונה שביתה במקומו, ויש לו ממקומו אלפיים אמה לכל רוח. ואם נכנס לעיר וכלתה מידת האלפיים באמצע העיר, אסור לו להמשיך ללכת³⁴¹.

ג. השווה בבית מחוץ לעיר, אינו קנה שביתה בעיר אפילו שהוא בתחום העיר, ודעתו היתה ללכת אל העיר. וגם אם היה בחוץ בתוך עיר אחת, אפשר שאינו קונה שביתה בעיר אחרת אפילו שבדעתו לילך לאותה עיר, שלא אמרו אלא "הבא בדרך", וכנזכר³⁴².

ולכן, השווה בבית החולים בכניסת שבת לצורכו או לצורך שמירה על חולה ורוצה לחזור לעירו, אסור לו לחזור ולהיות כבני העיר, אלא עד מקום שכלתה מידת אלפיים אמה. ואפילו שהיה בתהליכים של שחרור מבית החולים והכנות לקראת היציאה. - ועיין סימן ת"י.

ד. אין צריך כוונה לקנות שביתה, ולכן גם מי שהיה ישן בדרך בבין השמשות, הרי הוא קונה שביתה, ויש לו ממקומו אלפיים אמה לכל רוח³⁴³.

מי שהיה בתחום העיר, ולא ידע שהוא בתחום וחשב לקנות שביתה במקומו, ושוב נודע לו בשבת שהוא היה בתוך התחום, יכול להכנס בכל העיר וחוצה לה אלפיים אמה, ובלבד שלא אמר בפיו "שביתתי במקומי"³⁴⁴, והרי זו שביתה בטעות.

עוד פרטים בדיני תחומין

סימן ת"ב

א. אגם מים וכדומה הנמצא בין שתי עיירות, מקצתו בתחום עיר זו ומקצתו בתחום עיר זו³⁴⁵, ורוצים בני העיירות למלא מים ביום טוב, ישנם ג' אופנים:

א. אם האגם מובלע כולו בשתי התחומין של שתיים, מותר לשתיהן למלא ולשתמש³⁴⁶.

ב. אם האגם מקצתו בתוך התחום ומקצתו חוץ לתחום של עיר זו, וכן בעיר זו הוא מקצת בתוך התחום ומקצת חוץ לתחום, ואין בין העיירות יותר מאלפיים אמה, אסור לשתיהן, אלא אם יעשו מחיצה כל שהיא על פני כל המים להפסיק מזה לזה³⁴⁷.

ג. אם האגם מקצתו בתוך התחום ומקצתו חוץ לתחום וכן בעיר השניה, אבל יש בין העיירות שטח גדול שאינו שייך לתחום עיר זו ולא לעיר זו, מותר³⁴⁸.

ודע, שכל זה דווקא באגם עומד, אבל אם הם מים נדים כמו נהרות, אינם קונים שביתה כלל, ומותר לכל³⁴⁹. ובחפצים דוממים שאינם מתערבים, מותר לכל אחד ליטול מחלקו³⁵⁰.

סימן ת"ג

א. שבת בדרך והקיפוהו גויים בשבת במחיצות לדירה, אסור לו ללכת בכל שטח היקף המחיצות, אלא רק אלפיים אמה כפי תחומו. ולטלטל מותר לו בתוך אלפיים אמה. ויש אוסרים לטלטל כדרכו אפילו בתוך אלפיים אמה, ורק לזרוק מותר ואפילו חוץ לאלפיים³⁵¹.

ב. עיר שהתרחבה בשבת על ידי שגויים בנו בתים, נחלקו הפוסקים אם מותר³⁵².

סימן ת"ד

הקדמה

איסור דאורייתא ואיסור דרבנן בתחומין

א. איסור תחומין, אם הוא יוצא חוץ לאלפיים אמה, איסורו מדרבנן. ואם הוא יוצא חוץ ל"ב מיל, נחלקו בזה הפוסקים, ולהלכה יש להחמיר שאיסורו מן התורה³⁵³. ויש בזה כמה פרטים, וכמו שיבואר.

א. היוצא חוץ לתחום עובר איסור מן התורה בכל פעם שמתרחק עוד ארבע אמות, וי"א שעובר מן התורה רק אם מתרחק עוד י"ב מיל, וי"א שאפילו במתרחק י"ב מיל אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן³⁵⁴. וכן אסור לחזור למקום שביתתו שיצא משם בתחלה³⁵⁵.

ב. בתחום של י"ב מיל שאסור מן התורה, נחלקו הראשונים והפוסקים האם גם בכלים ובהמה אסור מן התורה או שאיסורו רק מדרבנן. ולמעשה יש להקל בזה כשהוא למעלה מעשרה³⁵⁶.

ג. עוד נחלקו הראשונים, האם בימים ונהרות גם כן יש איסור תחומין מן התורה כשעוברים י"ב מיל, או שאין איסורו אלא מדרבנן. ולהלכה אינו אסור אלא מדרבנן³⁵⁷.

ד. עוד נחלקו הפוסקים, האם איסור תחומין מן התורה של י"ב מיל הוא רק ברשות הרבים דאורייתא, או גם בכרמלית, וראוי להחמיר בזה גם בכרמלית³⁵⁸. וכל שכן ברשות הרבים בזמניו שלדעת רבים היא אסורה מן התורה³⁵⁹.

ה. ונפקא מינה בכל זה במקרים של ספיקות, וכן לענין אופנים מסוימים שמותר בהם איסור דרבנן במקום חולי וכדומה³⁶⁰.

ב. איסור תחומין אינו דווקא על ידי מעשה האדם היוצא מן התחום, אלא גם אם הוא גורם לעצמו בכל צורה שהיא לצאת מן התחום אסור, כגון שנכנס בספינה, והספינה מוליכה אותו מעצמה חוץ לתחום³⁶¹, וכן אם גוי מוציא חוץ לתחום, לא הועיל בזה כלום, והרי זה כמו שיצא בעצמו³⁶².

להחמיר, ולא נימא דאכתי הוי ספק דרבנן. והלום ראיתי להדברי יחזקאל

ס"ז, ובספר עבודת עבודה על עבוה"ק להרשב"א שהוכיחו כן מעוד ראשונים, ולכן סתמנו להלכה שעובר ביציאה מ"ב מיל איסור דאו' בד' אמות.

355. כן פשטות הפו' שאסור לו לזוז מד"א, ומשמע שבין קדימה ובין אחורה. אולם יל"ד בזה מהגמ' (זו) ובדברי התוס' ישנים שם. וע"ע בחזו"א (ס"ס פ' ד"ה מה ס"י ת"ד), ויל"ב. ועיין בספר תחומי שבת במילואים ענין ב' ד"ל שלדינא לכ"ע אסור לחזור, ואכמ"ל.

356. בכנה"ג (בסימן שצ"ו) והובא במג"א כאן (סק"א) הביא בזה פלוגתא, דמהרלב"ח (סי' כ"ח) סובר שאינו אלא מדרבנן, ומהר"ם אלשקר (סימן מ"א) נראה שחולק ע"ז (וה"ד בכה"ח כאן אות ט"ב ובסי' שצ"ז אות ב'), וכבר נחלקו בזה ראשונים, דהרמב"ן (מג). כתב שגם בכלים הוא דאו'. וברשב"א (צו): כתב שאין בהם איסור דאו'. ובביה"ל (סימן ת"ד) ד"ה למאן הביא מח' האחרונים הנ"ל ודברי הרמב"ן הנ"ל. ויש עוד אחרונים הסוברים כמהר"ם אלשקר וכמש"כ הקרי"א פ"א מהגר"א והגרע"א, אך כאמור שהדבר שנוי במח' ראשונים. ולדינא כתב הביה"ל הנ"ל שיש להקל בזה בלמעלה מעשרה, משום שגם למטה מעשרה י"א שאינו אלא מדרבנן.

357. ברמב"ן (שם) כתב שגם בים שהוא כרמלית הוי דאו', אולם בתשו' הרמב"ם (בלאו סי' ש"ח-ש"ט) מבואר דינו מדאו', וכ"ה בב"י סי' ת"ד. וכ"פ השו"ע שם [והמו"ק פקפק ע"ז, וע"ע בביה"ל ד"ה והואיל. והעיקר כד' השו"ע].

358. עיין בתשו' הרמב"ם (הנ"ל) שמבואר להקל בכל כרמלית כמו בנהר, והביאו הב"י הנ"ל שם "לפי שהם כרמלית" וכו'. (והעירוני גם ממאירי לו. והריב"ש סי' י"ח). וכן ברדב"ז בתשו' ח"ד סי' פ"ז וזרע אמת ח"ג סי' ל"ד והגר"ז ורע"א כאן. ובביה"ל (הנ"ל) כתב להחמיר בזה, והיינו להקל בים ונהר, ושכ"מ מסתימת השו"ע שלא היקל אלא בים ונהר. אמנם יש לציין שבכה"ח (סימן ת"ד אות ט"ו) הביא דברי הגר"ז באופן שאין בו איסור טלטול מן התורה, כ"ש שמותר להלך בכלו מה"ת. [שם כתב שזה בכל תנאי רה"ר דאו' שנתבאר בסימן שמה"ה], וכנראה שלא חששו לסתימת השו"ע, וה"ה בכרמלית, וצ"ע.

359. עיין בחי' רע"א ועו"א שהעירו דלסוברים שאין רה"ר בזה"ל, הרי שאין תחומין דאו' (והפמ"ג בנועם מגדים בסדר התפילה העיר בזה על הרמב"ם). אולם מלבד שכאמור אף בכרמלית אינו מוסכם, עוד בה שרבים הסוברים שכל רחוב שיש בו ט"ז אמה הוא רה"ר דאו', וכמו שסתם השו"ע בסימן שמה"ה ס"ז. ונוסף עכ"ז ד"ל שכאן לכ"ע א"צ תנאי של ששים ריבוא, וכמש"כ בשו"ת מהר"ם שיק (סי' קכ"ב) ובשו"ת בית יצחק (סימן מ"ב אות י"ב), ועוד יש להאריך בזה, ואכמ"ל.

360. עיין להלן בסימן ת"ה בהקדמה לסעיף ד-ה' מה שכתבנו לדון בזה, ויש עוד נפ"מ בין דאו' לדרבנן, וכמו שצינתי בהקדמה להלכות עירובי תחומין ר"ס שצ"ו. [ולענין אמירה לגוי אין נפ"מ, עיין בהלכה הבאה].

361. עיין בתוס' (מג). ד"ה הלכה שהביאו משם רשב"ם שמותר ליכנס בספינה מבט"ו אפילו שהספינה הולכת חוץ לתחום, כיון דממילא אולא, ועוד פסק שגם בשבת מותר, ע"כ. ומבאר דאם היהודי אינו נעשה בעצמו

(סוסק"ט). וכן מבואר כאן בסי' ת"א.

344. כמ"ש בסימן ת'.

נ"ב. פרטי דינים נוספים שבסימן ת"א, הבאנום במקומם, כגון א. דיני כלים, בסימן שצ"ז, ושם דברי הרמ"א בגוי ששאל כלים החזיר, וחפצי הפקר. ב. דין היקף לדירה ומבצרים וכו' בסימן שצ"ו.

345. עירובין (מו): וש"ע סי' ת"ב. אבל אם אין עיר בצד השני אין חשש כלל. שה"ח חלק של הפקר. ורק בגלל שזה אצל בני העיר בצד השני ודעתו ע"ז יש להם חלק בכך, ויש לאסור כמבואר באות ב'. וע"ע במשנ"ב (סק"ד) שאפילו בעיר של גוי. וע"ע בשעה"צ (שם, וכה"ח אות ב' ז') שביחיד אין הדין כן.

346. משנ"ב (סק"ג) בשם המאמר"ד ופמ"ג (וכ"ה בכה"ח אות ג'), והטעם משום שבאופן זה יש ברירה, וה"ז כדרך שנתבאר לעיל בסימן שצ"ז.

347. שו"ע, משום שהם מתערבים ויש חלק לשתיהן ואסור (וכנ"ל בהערה שלפני הקודמת), ולכן צריך מחיצה כל שהיא ואפילו תלויה (עיין לעיל סי' שנה"ה). ובלבד שיהיה טפח ממנה משוקע במים או בולט מן המים (אחרונים). וצריך שיהיה לכל האורך, שאל"כ הרי הם כמתערבים מן הצדדים.

348. ביה"ל ד"ה מקצתו (והבין כן בדקדוק השו"ע). והוא מסברא ולא ביאר טעמו. ונראה שהטעם הוא דכמו שמחיצה נראית מפסקת, אף שבאמת מתערב, כך זה שהוא שטח שאינו קשור להם הרי הוא כהפסקה.

349. גמ' שם. ונתבאר לעיל בסי' שצ"ו בדיני מקורות מים.

350. בהגה.

351. עיין עירובין (מב.), ונחלקו בזה רש"י ותוס'. וכמואב בב"י דעת רש"י, ואח"כ כתב אבל התוס' והג"א וכו'. והרמ"א בהגה כתב כהתוס'. ולכא"ו כן משמע מרהיט לשון הב"י. [אמנם במק"א כתבנו שאף שלשון כוז משמע טפי שנוקט כדעה אחרונה שהביא בב"י, כדמוכח מכ"ה, מ"מ מצאנו יוצאים מן הכלל]. ובשו"ע לא כתב ד"ו בהדיא, אבל הזכיר כפרש"י, שמותר חוץ לאלפיים. ועיין בחזו"א (סימן ק"ט סק"ז), ודון לנידו"ד. והנה המשנ"ב הביא דברי הראשונים שכולם נקטו דלא כהתוס' והג"א. וע"ע גם בבני ציון כאן דברים חשובים, ולכן סתמנו להקל.

352. עיין באבן העזר סי' רס"ג ס"ז, ומאידך בב"ח וט"ז שם סק"ג, עיין שם. ועד"ז י"ל בעיר שהקיפו אותה מחיצות בשבת, וממילא נתרחבה העיר, ודו"ק.

353. נתבאר בעזה"י בהקדמה להלכות תחומין לפני סימן שצ"ו, וההלכה בזה ע"פ הב"י בסי' שצ"ו והשו"ע והרמ"א כאן בסי' ת"ד. ודע, ששיעור תחום י"ב מיל, הוא לכל רוח י"ב מיל, כמו בתחום של אלפיים אמה (רמב"ן ז:).

354. דעה ראשונה מבוארת בפשטות ברמב"ן (מג). שמכאן ואילך בחמש אמות וכו', עי"ש. [אמנם יש שם ברמב"ן כמה לשונות, מ"מ כך נראה לדעתו]. וספר הבתים (הוצאה י"ז ס"ב). ובגאו"י שם הביא ב' צדדים בזה אם כדעה ראשונה או שניה שהבאנו, וכן בקר"א שם. ובמאירי בביה"ב כדעה שלישית. (וע"ע בחזו"א סי' פ' ד"ה מ"ב סי' ת"ד, ובקה"י עמ"ס עירובין סט"ז אות ב'). ומפשטות הפו' נראה להוכיח שאסור לצאת י"ב מיל מדאו', ולכן גם בסי' ת"ד מבואר שאחר י"ב מיל אסור לו דספיקו

בסימן שצ"ו בשיתוף, וה"ד כאן.

337. מבואר בסי' שצ"ח, ובהרחבת ותוספת דברים בסימן ת"ט. ושם מבואר שבמקום פיתא עיקר, וכשיש לו ב' בתים תלוי במקומו. ועוד פרטים וקשור למשנת"ב בסי' ש"ע גבי ערובי חצירות. ומכל מקום עיקרי הדברים ברורים, שיש לכל אחד ד' אמות, וזה בדרך, אבל בעיר כל העיר כד"א, וכן בהיקף מחיצות הכל נחשב כד"א.

338. בדבר זה נחלקו ראשונים, שהרמב"ן (מג). הביא מהראב"ד שאינו קונה שביתה אלא ביושב או עומד ולא במהלך, וכ"ה בריטב"א (מו). משמו. ונראה שמסכים לזה, וכ"כ המאירי (מו): והשיטמ"ק בביצה (לט). בשם רבו. ומאידך ברשב"א בעבוה"ק (ש"ה אות קע"ג) הביא ש"י"א שאדם ג"כ אינו קונה שביתה בנייד, וחלק ע"ז שבין עומד ובין מהלך קונה גופו שביתה. ע"כ. וכ"מ ברמב"ן הנ"ל אחר שהביא את הראב"ד, כתב שאינו נכון וצ"ע. וצ"ע בכוחו. וע"ע בר"ן שם שגם ספינה קונה שביתה במהלך. וסברת החולקים וסוברים שצריך לשתת הוא משום שאדם זה מדעתו וכלשעצמו קונה שביתה [ובסברות אלו יש לבאר מה שמצאנו (להלן סי' ת"ד) שבספינה קונה שביתה]. ואמנם הראשונים שם דיברו על ספינה, אולם בפשטות כך הדין גם באדם המהלך, וכ"מ בשיטמ"ק (שם). ועיין גם בדברי יחזקאל ס"ז אות ה', וע"ע בקה"י שבת ס"ו ובבית נתיבות שם, ואכמ"ל. וע"ע ברמב"ן ושאר (מג). גבי ספינה הנוסעת, ובביה"ל (סימן ת"ד ס"א) ד"ה ממקום דן בזה בספינה, וכתב דסתומת הפו' וכ"מ בש"ס דקונה אף במהלכת, וצ"ע, עי"ש. וע"ע בצ"ח ח"א סכ"א בע"ז. ולדינא קשה להכריע בין הראשונים בזה, ומסתבר דספיקא לקולא, אלא שריהטת השו"ע והפו' משמע לאסור, וצ"ע. [אבל בפועל אסור לו להמשיך ללכת, ובפרט באדם שלא מצאנו במפורש להיתר, וצ"ע].

339. שו"ע סימן ת'. ואם היה סמוך לתחום אינו קונה שביתה אפילו אם היו ארבע אמותיו מובלעות בתחום העיר, כדלהלן בסי' ת"ה ובמשנ"ב סק"ד-ה' ושאר פו'.

340. פרט א' הובא בשו"ע, ופרט ב' הובא ברמ"א. ואע"פ שהשו"ע לא הזכיר פרט זה, אולם הוא נראה מוסכם, וכמו שהביא בב"י בשם המ"מ בפשטות. וע"ע בשעה"צ (אות ג') שהביא שכ"כ הראשונים, ודלא כר' יהונתן שהיקל אף באמר בפיו, וכ"ה בכה"ח אות ה'.

341. ככל היוצא מתחומי.

342. כ"מ שלא אמרו כן אלא הבא בדרך ולא בכל שדעתו לכן, וכדרך שמצאנו להלן (ס"ס ת"ט) גבי הבא בדרך ואומר שביתתי במקום פלוני, דלא אומרים כן אלא להבא בדרך עי"ש. [וא"ת אמאי לא הדגישו כן הפו' גם כאן שזה רק לבא בדרך, וי"ל שזה ק"ו מהתם שאפילו שאמר שביתתי במקום פלוני לא מהני, כ"ש שלא אמר כלום]. והענין דבאופן שהוא בבית הרי יכול להיות שם, ושייך ששביתתו במקומו, ולא מהני, אא"כ יעשה עירוב תחומין כדון, ואפילו שאין לו פת במקום הראשון, מ"מ זה ראוי לכן, ואין הפת קובעת, שהרי הבא בדרך הוא עם פיתו, אלא כל שיש לו מקום לשהות ואינו יגע בדרך לא היתירו. ואפשר שלא דווקא בבית אלא גם בעיר מסודרת הרי יכול להיות שם, אך מאידך הוא ג"כ בדרך, והוא עי"ף ויגע ואפשר דמותר.

343. עיין תוס' (מט): ד"ה ואמר וב"י בסימן ת"ט ובמשנ"ב שם

ובימים ובנהרות יש להקל גם כשיצא חוץ לייב מיל, כיון שאינו אסור אלא מדרבנן³⁶⁶. וכן בשאר ספיקות שנתבאר בהקדמה³⁶⁷.

ודע, שאפילו בספק אם הוא למעלה מן עשרה או בתוך עשרה, יש להקל בתחומין דרבנן³⁷⁰. וה' ספינה המפליגה בים או בנהר, אם יש עשרה טפחים בין קרקעית הים והנהר לבין תחתית הספינה, הרי זה כמהלך למעלה מעשרה, ואין בזה איסור תחומין כלל, אפילו בייב מיל³⁷¹. אבל אם הספינה שקועה במים ואין עשרה טפחים בין קרקעית הים לספינה, לדעת השולחן ערוך נחשב שהיה בתוך עשרה, ואסור משום תחומין, ולדעת המשנה ברורה אפשר להקל במקום צורך³⁷². אך גם לדעת המתירים אם רגליו בתוך עשרה, יש בזה איסור תחומין³⁷³.

בכה"ח כאן, וזה תלוי גם במשניות בסי' שסי' סכ"ט לענין מחיצות נהר שקפא, עיין שם.

366. שו"ע סי' ת"ד. ועיין בבי"ב שהביא מחלוקת הרשב"א והריטב"א באופן ששבת בין השמשות למטה אי מותר לו לכתחילה לצאת, או כיון שהיתה לו חוקה אסור, עיין שם. ויש לדון בזה ג"כ מדברי הפו' בדין עשיית ספק דרבנן לכתחילה, וכן ס"ס לכתחילה, כיעוין ובחבי צדק ובכה"ח ב"י"ד סימן ק"י וש"א. אולם מלבד שרבים מתירים עכ"פ באין עיקרו מן התורה כמש"כ בחסל"א תאומים ועוד (ובתחומין י"א דעיקרו דאו, ויש חולקים), מ"מ כאן מוכח בהדיא בגמרא ופ"ו להתיר.

367. כ"מ בשו"ע שם, ונת' בהקדמה. ועיין בהקדמה שגם בייב מיל אחר שיצא יש אופנים שאינו דאו, ולפי"ז גם כאן איכא נפי"מ להקל.

368. שו"ע שם. ועיין בהלכה הבאה.

369. עיין בהקדמה לענין כלים ובהמה שיש להקל בזה למעלה מעשרה. **370.** כן כתב הרמב"ם בתשו' הנ"ל, והובא במ"מ (פכ"ז ה"ג) ובבי"ב כאן העתיקו. וכ"פ הרמ"א כאן. וכן מבואר מדברי השו"ע (בסימן רמ"ח ס"ב) "והוא שלא יהא ידוע לנו שאין בעומקם עשרה טפחים", ורק אם ידוע שיש פחות אסור [והנפ"מ בזה כגון ביבשה תוך י"ב מיל, או אפילו בייב מיל כשזה בימים ונהרות, דהוי דרבנן, או אפילו בכרמלית למר כדאית ליה].

וכבר עמדו בזה גדולי האחרונים אי ספק ספיקא לחומרא בדרבנן לקולא או לא, ומכאן מוכח שסי' אפילו לחומרא בדרבנן לקולא וכמש"כ הרמב"ם בתשו' הנ"ל, וכן דעת השו"ע וכ"פ הרמ"א כאן. והנה בשעה"צ (אות י') הביא בזה הערת הבית מאיר שהרי זה ס"ס לחומרא, וגם הוא מתהפך, ובבול"מ (פ"ב מבכורות ה"א) כתב שבסי' לחומרא אפ"ר שאף ברא"מ לחומרא, דהוי כודאי ולא ספק (וע"ע במל"מ פ"ח מאבות הטומאות, עיין שם), אולם באמת שזה פלוגתא רבתי באחרונים, ורבים מגדולי הפו' הוכיחו מנידון דידן גופא שסי' לחומרא בדרבנן להקל. וכיעוין בשער המלך (מקואות כלל ה'), והסכים לזה השו"מ (ח"א סי' כ"ט), וכן הוכיחו מזה הגרע"א בח"י על השו"ע (סימן רמ"ח) ובבית שלמה סי' ס"ד, ועוד.

ובערך השולחן כאן הביא דברי השעה"מ הנ"ל דמוכח שסי' לחומרא בדרבנן להקל, ודלא כהפני משה (ח"א סי' ע"ה) והפ"ח ב"י"ד (סי' ס"ט), וכתב דיש לדחות דשאני תחומין שהקילו בו דאינו שווה בכל. (וה"ד בכה"ח אות ט"ו). ובהגה"ו על הטור כאן (אות ח') כתבו דבהכרח שאין ראיה מכאן דהא כמו"כ הוא ספק מחסרון ידיעה, ואעפ"כ אזלינן לקולא, אלא ודאי שבעירובין מקילים טפי, וכמו שמתירים בספק דשיל"מ, ע"כ. והנה זה כשלעצמו לעני' אינו ראיה, דהא אשכחן שמצדדים ספק מחסרון ידיעה לס"ס, וכמו שהבאנו לעיל בסימן שצ"ח משם המשאת בנימין, וכן פסקו המהרש"ך ומהרש"ם ובית שלמה ועוד. והנה הוסיפו עוד באו"מ ממשיכ' בשו"ת חת"ס (ח"ו סי' צ"ח) לדחות דברי השעה"מ דשם ספק חד הוא, אך בשו"ת לחם שלמה סי' ע"ב כתב לבאר עפ"מ בבית יצחק סי"ד דשם ספק חד ענינו הוא דיש מיעוט המצוי ובגללו לא אזלינן בתר רוב צדדים, וזה שייך רק בקולא ולא בחומרא, וע"ע שם. ועוד עמדו בראיה זו בספר בני ציון כאן, וע"ע גם בספר יוסף דעת על עניני רוב וחוקה, וכפיה"א נראה שאין להביא מזה ראיה להקל בכל התורה.

ומצאנו עוד אחרונים שעמדו בזה, ויש שתלו נידון זה במח' הראשונים אי ספק דאו מה"ת לחומרא או מדרבנן, וכיעוין בפני יהושע כתובות ט. ובפמ"ג בפתחה להל' ברכות, וכ"כ בשו"ת תורת חסד מלובלין סי' דהרמב"ם לשיטתו שסד"א מה"ת לקולא, ולכן היקל כאן, וממילא נכנסנו בזה לפלוגתא רבתי אי בעלמא הלכה כהרמב"ם או לא, אך כ"ז אינו מוכרח, ולדינא יעוין עוד בשו"ת ר"פ ח"א י"ד ס"ס כ"ח שכתב בשם הפו' שסי' בדרבנן לחומרא כדברי הפ"ח והפני משה וכו' והזרע אמת, ושכן סוגיא דעלמא, ובשו"ת יב"א ח"י י"ד סנ"ח העיר עליו מדברי הפו' החולקים, אולם כפי שנתבאר לעיל הראיה מתחומין אינה מוכרחת כ"כ, ואיכא שהדחיות אינן חזקות כ"כ, הן מש"כ הערוה"ש לחלק בזה דאינו שווה בכל, ולענ"ד קשה בזה לחלק בזה מדעתנו, כדרך שמצאנו בשם ביבמות וכ"ד שא"כ בכל דבר נוכל למצוא קולא וחומרא, וכן מש"כ להוכיח דעירובין שאני, הנה כשלעצמו יתכן לומר כן, אך הראיה מספק חכמה, כבר הערנו שהיא גופא תלויה במח' בצירוף ספק מחסרון ידיעה לס"ס, ואף בזה כתבו באחרונים להקל, אך מ"מ יש לדחות בשאר אופנים, וע"ע ביוסף טוהר הל' טהרה שעמדנו בזה ותפסנו שראוי להחמיר בזה. ועוד בענין ס"ס מחסרון ידיעה, אי אזלינן לקולא בעירובין, יעוין בספר גבול בנימין סי"ח, והביא מהפמ"ג ובית שלמה להחמיר, ושכ"מ בשו"ע סי' שנ"ח וסי' שס"ו, ועיי"ש. ויל"ב ובתחומין. וגם בעצם הכלל של הלכה כדברי המיקל שכתב שם, ראה בדברינו בהקדמה להלכות עירובין ר"ס שס"ו.

371. שו"ע כאן, ונת' לעיל.

372. עיין בתוס' שבת (ק): ד"ה גמירי וביראים (ס"ס ער"ד), והביאו דבריהם הב"ח ומג"א (בסימן רמ"ח) ועו"א, ודנו שם אי פליגי או לא, ולשון השו"ע (בסימן רמ"ח ס"ב) משמע שצריך שיהיה עשרה מתחתית

וכל שכן אם הוא מפעיל את הדבר שמוציאו, הרי זה איסור תחומין³⁶³. ג'. ביציאה חוץ לתחום, ישנם הרבה דברים שנחלקו בהם הראשונים דלא הוכרע דינם, ופעמים שאפשר לצרף להקל בשעת הדחק, אך כל זה בתנאי שהשו"ע לא אסר למרות כל הצירופים, ויש להזהר בזה³⁶⁴, ועיין בהערה.

תחומין למעלה מעשרה טפחים

ד'. היוצא חוץ לתחום בגובה למעלה מעשרה טפחים³⁶⁵, הרי הוא ספק אם אסור או מותר. ולכן ביציאה חוץ לאלפיים אמה עד י"ב מיל, יש להקל, כיון שספק דרבנן לקולא³⁶⁶. אבל ביציאה חוץ לייב מיל אסור, כיון שספק דאורייתא לחומרא³⁶⁷.

שאינו דבר שהשו"ע גופיה ראהו ואסרו (וכדרך שהערנו ביוסף טוהר בפתחה סימן א' בענין עשיית ס"ס), וכתבנו זאת כאן בהקדמה לדינים הבאים, ובפרט במה שמצוי בטיסה במטוס או הפלגה בספינה, שהם למעלה מעשרה (שאינו אלא ספק בגמרא), ואפילו ברכב כל שהוא יש כמה צדדים לדון בהם מצד איסור תחומין.

כגון: א. ש"ב מיל עצמו, אינו מוסכם שהוא מדאו' (וכמה ראשונים והגרי"א פסקו להקל). ב. ש"ב מיל מעל כרמלית, דעת הרבה ראשונים שאינו דאו', כמו מעל ים (וכנ"ל בהקדמה). ג. שאם אינו יוצא בעצמו אלא הוא מובל ע"י אחרים, אינו אסור בתחומין עכ"פ מדאו' (וכנ"ל בהלכה הקודמת). ד. יש צירוף נוסף באופן שהיה נד שהרבה ראשונים סוברים שאינו קונה שביטה (וכביה"ל ס"ס ת"ד, והובא לעיל ברי"ס ת"ן). ה. וע"ע ברמב"ן (מג), שמכלל הדברים יש חילוק בין אם היה בהיקף מחיצות רה"י. ו. עוד יש לצרף דעת האומרים שלאחר שיצא י"ב מיל, אינו עובר איסור דאו' אלא ביוצא י"ב מיל נוספים וכדו', וכמו שהבאנו בהקדמה לעיל.

אלא שכל הצירופים אלו לא יועילו לנו כאשר השו"ע אסר, ואילו לא אסרם ביחד, אלא כל פרט בפני עצמו היה אפשר לצרף לס"ס, אולם מפשטות השו"ע והפו' בסימן ת"ד נראה טפי שאסרו למרות כל הצירופים הללו, שהרי נקטו בספינה היוצאת לייב מיל הוי דרבנן הא ביבשה אסור מן התורה, ואפילו שזה כרמלית, ואפילו שהאדם מובל על ידי דבר אחר, ואפילו שזה רשות בפני עצמה, וגם משמע שאפילו בנייד כל הזמן ג"כ קונה שביטה.

אמנם אין כל הפרטים מפורשים, ובפרט בנייד, והרי אף הראשונים הסוברים שלא קונה שביטה יצטרכו לדחוק בגמרא שלא נייד בביה"ש"מ וכו', מ"מ סתימת השו"ע משמע שקונה (וע"ע בביה"ל שם מש"כ בזה). ובשעה"ד יש מקום לצרף להקל לפי הענין, אולם שורת הדין ע"פ השו"ע נראה להחמיר בכל זה.

365. בעירובין (מג). בעי ר"ח יש תחומין למעלה מעשרה או לא, בעומד גבוה עשרה ורחב ארבעה לא תיבעי לך, דארעא סמיכתא היא, וכל הספק הוא באופנים הבאים: א. בעומד גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה, ויש בו כדי לרבע, לא מהני (משנ"ב סק"ד). ב. בהולך בקפיצת הדרך, ופרש"י דהיינו ע"י שם (והערוך פי' ע"י קמיע), ובעיקר דברי רש"י ילי"ד דהא אין ראוי להשתמש בשם (עיין בספר חסידים סימן ר"ה, וע"ע בשו"ת מן השמים סי' ט וכן בספרי המקובלים), ויל"ל שאם זה לצורך מצוה שפיר דמי [וכן יש לפרש כוונת השו"ת מן השמים עיין שם], שאינו נחשב שעושה מן השם קרדום לחפור בו, אלא לצורכי שמים, וש"ד ביעב"ץ שהעיר על רש"י מכ"ד שלא היו משתמשים בשמות אפילו להציל את נפשם, עיין שם. אמנם מה שהביא ראיה מישיעה (ביבמות מט): שאמר שם ונבלע בארו ואעפ"כ לא הועיל לו, דאמרו חז"ל דאשתמש בתגא חלף, ע"כ. ולענ"ד היא ראיה להיפך, שיותר לעשות כן כמו שעשה ישעיה, ומה שמ"מ לא הועיל לו, זה משום שגזירה היתה מלפניו, אולם ח"ו לחשוך את הנביא ישעיה שעשה משהו שלא כרצון ה', ואין תלות את מיתתו בזה, אלא בגלל הגזירה שהיתה בלא"ה, ודו"ק, ועוד יש לציין למעשה המובא בשה"ג (ח, טז) והובא בכ"ז יהודע בפסחים (נו). על המהר"ח שרצו להורגו אם לא יפתח את מי גיחון שסתם חזקיהו המלך, ועשה קפיצת הדרך לדמשק, ובה אליו הארז"ל והוכיחו על שלא פתח את המעיין, והשיבו שלא רצה להשתמש בשמות הקודש, וא"ל שאילו לא נשתמש בזה לקפיצת הדרך החרשתי וכו', עיי"ש, הרי מהארז"ל דשפיר אפשר להשתמש בשם לצורכו, ואמנם י"ל דשם היה בזה קירוב הגאולה, הגם שהמהר"ח לא ידע, ומ"מ מה שהשתמש בזה להנצל בקפיצת הדרך הוא באמת קשה, ומוכח נמי דלא כהיעב"ץ, וכן מוכח מזה גופא שהגמרא הזכירה דוגמא זו (אמנם אשכחן שמביאים דוגמאות לא מצויות, כדי להתלמד לדברים אחרים, וכגון גמלא פרחא במס' מכות, וכיום לומדים מזה למטוס ורכב). ויש להוסיף עוד דמהשו"ע שהשמיט דוגמא זו, אינה ראיה לאיסור שהרי הגמרא הזכירה זאת, ובספר דרך תמים (סק"א) כתב שהשו"ע השמיט, מפני שאין ראוי להשתמש בזה אלא בקדושה וטהרה, ולמצוה רבה כמבואר בט"ז (י"ד סי' קע"ט סק"ח), ואינו נמצא בדורות שלנו, וא"ו מפני שאינו שכיח. ועכ"פ במקום צורך גדול או מצוה רבה מותר למי שראוי לכך, ולא שכיח האידנא. אמנם מצאנו באה"ע"ז (סימן ד' ס"ד) שתולים שמא בא ע"י שם (וכמש"כ הח"מ והב"ש שם משם הבה"ג), ועמש"ש.

ויש לדון עוד בכמה דברים, א. גשר ארוך, בשעה"צ (אות ג') נסתפק דאפשר שזה כמו ניחא תשמישתיה והוי כעמוד רחב ארבעה, ע"כ וצ"ב, שהרי מ"מ הוא צר ולא ראוי לשימוש, ונראה משום שסתם גשר יש בו מעקה שלא יפלו בני אדם, ולכן נסתפק שמא זה נחשב ניחא תשמישתיה. ב. הר זקוף, עיין בערוה"ש (ס"ה) דאפשר שאם הוא זקוף הרבה עד שקשה לעלות עליו הרי בכלל למעלה מעשרה וכו', וצ"ע. ע"כ. ובפשטות נראה דכל שרחב ארבעה ה"ז כארעא סמיכתא, ולא איכפ"ל איך מגיעים אליו, וכ"ש סתם הרים וגבעות. ג. עיין להלן בדין ים ונהר, והנה בשו"ת רע"א (תנינא ס"ב) בענין הליכה על נהר שקפאו מימיו, עיי"ש (וה"ד

אינו עובר באיסור תחומין (אך חשש מדרבנן לשמא ירד וכו'). וסו"ד כתבו התוס' שר"י אסר אפילו אם נכנס בו מער"ש, אך לא מפורש מצד תחומין. (וע"ע ברא"ש שם ס"ג, ובחתם סופר חו"מ סי' קצ"ד). ובסה"ת (סימן רכ"ד) חלק על רשב"ם בהדיא שגם בזה נחשב שיצא חוץ לתחום, ומצאנו ברמב"ן (מג). שאין איסור בספינה ההולכת והאדם נמצא בה, כיון שהוא יושב במקומו ברה"י, והחצר היא המתהלכת עי"ש, וזה כשיטת הרשב"ם, ויתירה מזו מוכח לדעתו שאפילו אם האדם עצמו מוליך את הספינה, אעפ"כ אין בזה תחומין, וכן במאירי (שם), ובאו"ז (סימן קמ"ו) הביא דברי הרשב"ם, ולעיל (בסו"ס ס"ג) כתב האו"ז לפרש כן בכוונת הר"ח, עיין שם [אך כתב שאסור משום מראית העין], וע"ע גם בספר העיתים (סל"ז), והרי לנו כמה גדולים דס"ל הכי, ומאיך בסה"ת הנ"ל פליג. ובקהילות יעקב (סימן ט"ז) כתב שגם מהרמב"ם בתשו' (שהובא בב"י סימן ת"ד) מוכח כן, שרק בגלל שים אינו דומה לדגלי מדבר פטור, הלא"ה אסור מה"ת הגם שהספינה מוליכתו, וכ"ה בריב"ש סימן י"ח [וזה דלא כמהר"ק (שורש מ"ה) שכתב שמדאו' אין חולק על רשב"ם], וכן משמע מדברי הרשב"א והריטב"א ועוד בסוגיה דתחומין למעשה מעשרה, דמשמע שאם היה למטה מעשרה היה בזה דין תחומין, אע"פ שהספינה הולכת מעצמה, וע"ע שם בריטב"א שהזכיר שכן דעת הרמב"ן, ויל"ל דהיינו מדרבנן וכהאו"ז הנ"ל, והעירונו לזה. ועיין בקה"י שם שביאר יסוד מחלוקתם של הראשונים אם הוא גדר של איסור מלאכה או שהוא חסרון שביטה ומניחה במקומו (וע"ע שם ד"ה ובעיקר מח' האחרונים אם תחומין הוא לתא דמלאכה או איסורא בעלמא), אמנם ילי"ד ממש"כ בביצה (ונת' לעיל בסי' שצ"ז) שיש תחומין בכלים, אף שהם לא עושים כלום, ויל"ב. ועוד ילי"ד בכל זה מדין אמירה לגוי או ע"י שם, כמבואר בהערה הבאה, ומבואר שבכל אופן אסור, ועיין בחת"ס (ח"א סי' קמ"ט), ודו"ק.

לדינא נראה שיש איסור גם כשהספינה מוליכה אותו, שהרי השו"ע (בסימן ת"ד) פסק כהרמב"ם שאין בימים ונהרות איסור תחומין דאו' מפני שאינו כדגלי מדבר, ומשמע דהלא"ה היה איסור תחומין, וכן מבואר בשו"ע בהל' שבת (סימן רמ"ח ס"ב) שבמקום שיש מקרקע הספינה לנהר פחות מ"ט, אסור לצאת משום תחומין, עיין שם, וכן שאר פו' [וכאמור שאף לשא"ר אסור עכ"פ מדרבנן, ואנו קאמרין שאף מדאו' אסור], ומבואר שאפילו במקום המוקף מחיצות יש איסור תחומין.

ובשעת הצורך כתב החת"ס (שם) שיש לעיין בזה, ונראה שיש מקום להקל בשעה"ד גדול, ובפרט בהגלות הרבה ראשונים דסברי הכי וכנ"ל, ועכ"פ יש לצרף לסניף שיש טוה.

362. דלא גרע מנכנס בספינה (וכ"ש שאמר לו). וזה גופא הנידון ברשב"ם ותוס' הנ"ל. [וכן יש לדון בזה ממש"כ ברש"י בביאור דין תחומין למעלה מעשרה בקפיצה שהוא ע"י שם, שלכא"ז זו אמירה בלבד, ואעפ"כ אסור כמו יציאה גמורה חוץ לתחום, ויל"ב. אמנם גם אם הגוי מוליך אותו מאליו יש לאסור].

ולכן גם אם הגוי ישאנו על כתיפו ויקחנו ה"ז אסור משום תחומין, ולפי זה אין לדון בדיני אמירה לגוי המבוארים בסימן ש"ו, וכגון ששבות דשבות במקום מצוה או צורך מותר, וכאן גם אם יש לו צורך גדול ומצוה ללכת חוץ לתחום, אין מועיל שיאמר לגוי שיקחנו, אע"פ שהוא שבות דאמירה בשבות של תחומין דרבנן, כיון שהאדם היהודי עצמו יוצא [אמנם אם יהיה זה בשינוי י"ל שזה מיקל מהאיסור דאו' של י"ב מיל, אך זה תלוי בגדר הנ"ל אם תחומין הוא גדר מלאכה הוא שהוא מצד חיוב לשבות, ושוב אין נפ"מ אם זה בשינוי, ומסתבר לאסור בכל אופן].

ויש לדון עוד בכל זה מש"כ הפו' (בסימן ת"ד, הובא במשנ"ב וכה"ח) לגבי הבא בספינה חוץ לתחום באיסור, שא"ל לו לצאת אי"כ ידחפוהו הגויים, והרי אסור לו ביציאה, ואף אם הגויים דוחפים אותו הוא איסור, ועיין בכה"ח (אות ל"ג), שאכן מההר"ל אסר, אך האחרונים כתבו שיש מקומות שהקילו בעצמם, ורק בליט ברייה. ועוד ילי"ד שגם אם גוי דוחף אותו אסור לו ללכת, כדרך שדוחפים את המהלך, שהרי הוא יוצא ע"י עצמו, אלא צריך לעשות עצמו כמו בול עץ וקרקע עולם, ואז לפחות הוא לא משתתף באיסור היציאה.

ודין אמירה לגוי בתחומין שיצא חוץ לתחום, אסור ככל איסורי אמירה לגוי כמבואר בסימן שמי"ו.

363. יש לדון לשיטת רשב"ם ודעימיה, שאם הוליכו אותו ואינו מעשה פטור, האם גם כשהוא מפעיל את הדבר המוליכו פטור, ומצאנו שנחלקו בזה האחרונים לענין רכיבה על בהמה, שבמג"א (סימן רמ"ו סק"ב) וא"ד (סימן רס"ו סק"ח) מבואר שגם באופן זה אין איסור תחומין דאו', כיון שאינו יוצא בעצמו, אבל הנת"ח על המג"א תמה עליו, וכן מבואר ברדב"ז ח"ג סי' תק"מ ומהרלב"ח סוסכ"ח שדווקא ביושב בקרון ולא עושה שום מעשה פטור, אבל ברוכב על בהמה שהיא הולכת מחמתו ה"ז איסור דאו', עיי"ש. ולפי"ז נראה דה"ה ברכב וכדי הנוסע מדעתו שאסור משום תחומין [אבל יש נפ"מ ברכב ובמטוס וספינה וכדי שמופעלים ע"י אדם אחר, דמ"מ היושב בהם ואינו פועל כלום אינו עובר מדאו'].

364. הנה קיי"ל דעושים ס"ס נגד מרן השו"ע, אך צריך זהירות והתבוננות

ויש עוד פרטים בספינה, בדין השביתה, ובדין היציאה ממנה³⁷⁴. [והילוך בספינה עצמה נתבאר בסימן ת"ה].

ודע, שבהפלגה בספינה יתכן ויהיו איסורים אחרים מלבד איסור תחומין, וכמו שנתבאר בהלכות שבת סימן רמ"ח³⁷⁵.

ו. הרוכב על בהמה ויושב למעלה מעשרה, יש אומרים שנחשב כמו מהלך למעלה מעשרה ואין בו איסור תחומין מדרבנן, ויש אומרים שרכוב כמהלך, ויש בזה איסור תחומין כמו מהלך ברגליו³⁷⁶.

ואם רגליו תלויות למטה מעשרה, יש בזה איסור תחומין כמו למטה מעשרה³⁷⁷.

ודע, שמלבד איסור תחומין, יש איסור רכיבה על בהמה, כמו שנתבאר בהל' שבת סימן ש"ה של"ו שלי"ט, והנפ"מ בנידון זה במי שבא בדרך וצריך להמשיך בדרכו משום פיקוח נפש³⁷⁸.

ז. הטס במטוס, הרי הוא כיוצא חוץ לתחום למעלה מעשרה. ואם הוא נוסע מעל היבשה עד י"ב מיל, או אפילו ביותר מ"ב מיל מעל הים, אין איסור תחומין³⁷⁹. אך למעשה אין מציאות להתיר טיסה בשבת בשום אופן, ואפילו אם מתחיל לטוס לפני שבת³⁸⁰.

ח. הנמצא בזמן בין השמשות למעלה מעשרה, אינו קונה שביתה, כיון שהוא במקום שאינו ראוי לקנות שביתה, ולכן כשירד למטה מעשרה קונה שם שביתה מיד, ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח³⁸¹. ויש אומרים שאם הוא בעיר יש לו את כל העיר³⁸². וכל זה כשלא עבר י"ב מיל, אבל ביצא י"ב מיל, יש להחמיר שקונה שביתה³⁸³.

ולכן, המפליג בספינה בבין השמשות אינו קונה שביתה, וכשירד מהספינה באמצע שבת יש לו משם אלפיים אמה, וכן הדין בטס במטוס בבין השמשות, כאשר לא עבר י"ב מיל מעל יבשה³⁸⁴.

ט. אירע שנתאחר הטיסה, ובבין השמשות היו באמצע טיסה באויר, הדין הוא שבעת הנחיתה אסור להם לצאת מן המטוס, וגם אם עבר ויצא מן המטוס, אסור לו לזוז יותר מארבע אמות, אלא אם כן המקום מוקף מחיצות, וגם יש שם בית דירה לאכילה שבכך הוא מקום המוקף לדירה³⁸⁵, ויש

מתירים לצאת מהמטוס גם כשאין מחיצות³⁸⁶. וכבר הזהירו שלא לצאת לדרך בערב שבת, מחשש שיבואו לידי מכשול³⁸⁷.

י. וביצא י"ב מיל לצורך פיקוח נפש, בין לצורך אחרים ובין לעצמו, יש לו עוד אלפיים אמה ממקום שבו נסתיימה מטרת ההצלה, ואפילו בעבר תחום י"ב מיל³⁸⁸.

יא. נסיעה ברכב מכל סוג שהוא, אפילו שהוא מעל עשרה אסור בשבת³⁸⁹.

יב. בכלל האיסור לאדם שלא לצאת חוץ לתחום, כך אסור להוציא את חפציו חוץ לתחום, ולכן חולה או יולדת הנוסעת לבית החולים לא יקחו עימם חפצים שאינם נצרכים, וכמו שביארנו בסימן שכ"ח ובסימן ש"ל³⁹⁰, אלא אם כן הנסיעה היא על ידי גוי, ויש להם צורך גדול בחפצים אלו או צורך מצוה³⁹¹.

יג. אופניים אסור לנסוע בהם, בין בשבת ובין ביום טוב. ואפילו בתוך התחום ונסיעה קצרה³⁹², ונתבארו הפטרים בזה בהל' שבת בסימן רמ"ח הלכה ז' בעיר שיש בה עירוב כדן.

סימן ת"ה

יציאה חוץ לתחום

א. אסור לצאת חוץ לתחום אפילו אמה אחת, ואפילו כל שהוא³⁹³. והיינו באופן שיצא כל גופו, אבל אם רוב גופו בפנים מותר להושיט את ידו ולהוציא את רגלו³⁹⁴.

ודע, שכיום בלאו הכי אין מדקדקין בשיעור התחום, ויש ללמוד מדינים אלה למקומות אחרים³⁹⁵.

ב. מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת, אסור לו להכנס בחזרה לתחום להיות כבני העיר, ואפילו אם יצא באונס, ואין לו אלא ארבע אמות ממקום עמידת רגליו³⁹⁶.

ואם ארבע אמותיו מובלעים בתחום הראשון שלו, יש אומרים שהדבר תלוי, אם יצא במזיד אסור לו להכנס להיות כבני העיר, אבל אם יצא באונס או בשוגג יכול לחזור תחומו, ויחזור להיות כבני

שכשהגיע לתחום בשבת נמדד משם כאנשי העיר, וכ"ה ברשב"א בעבוה"ק ס"ד ס"ח, אבל הריטב"א שם ומאירי ס"ל דלא מהני.

383. דהא הוא ספק אם יש תחומין למעלה, וקיי"ל סימן ת"ד שבי"ב מיל דא"ו לחומרא.

384. ועיין בהלכה הבאה.

385. הנה כפי האמור לעיל שאפילו אם לא קנה שביתה, מ"מ הרי עבר י"ב מיל, ומן הסתם עבר י"ב מיל מעל יבשה, ואסור וכנ"ל. ואף אם לא עבר י"ב מיל, או כגון שעבר מעל ים (או כרמלית לדעת המתירים, ולא קיי"ל כן), הרי המטוס בנחיתתו יורד על מסלול ונוסע עוד כברת דרך ארוכה עד שעוצר, ונמצא שעבר את התחום אלפיים ואין לו אלא במקומו ד"א, וממילא אסור לו לצאת מן המטוס, וכדרך שכתבו הפ"י כאן בס"י ת"ד שלא לצאת מן הספינה [אא"כ ידחפו אותו, ואז אסור לו ללכת בעצמו עוד ארבע אמות], ולכא"ו היה אפשר להתיר לצאת במציאות כיום, משום שאם הוא לא יצא ממאלו הרי אנשי הביטחון שנמצאים בשדה התעופה יוציאו אותו בכח, והיו כבוד הבריות שמתבוזה בכך, אולם מדברי הפ"י (עיין בכה"ח) שיש עיצה שיעמוד בפתח הספינה וידחפו אותו משמע, שאין זה כבוד הבריות להתיר לצאת מעצמו, אך יש לדחות דיכל להשאיר בספינה.

אבל אם המקום מוקף מחיצות מותר כאשר הם מחיצות לדירה, וצריך לברר אם יש שם דירה לשומר וכו' [ושמעת"י שיש גדר מיוחד ליציאת הנוסעים, וגדר נוסף לדירות ומסעדות, אולם אם יש חיבור ביניהם או היקף, ה"ז נחשב הכל כמקוף לדירה], או אם יש שרולל יציאה באופן שיורד למקום המוקף מחיצות לדירה, ואז מותר.

386. עיין בשו"ת צ"א ח"א סכ"א, ולפ"ו לא זכיתי לעיין בכל דבריו היקרים מוקצר הזמן, ומ"מ עיין לעיל בהלכה ג' הצדדים שאפשר להקל בהם.

387. עיין בהל' שבת סימן רמ"ט ומש"ש. ובד"כ אין את ההיתרים המבוארים בסימן רמ"ח ביצא לפני שבת.

388. כן מפורש ברמב"ן עירובין (מג), וכמו שביארנו להלן בסימן ת"ז בהלכה ב' בהערה ראשונה, וע"ע שם בסימן ת"ז הפרטים.

389. מלבד האיסורים הכרוכים בזה, ולא מבעיא כשנהגו ע"י יהודי, אלא גם אם הנהג גוי אסור שיעשה שום תזוזה עבור היהודי, עוד יש בזה איסור תחומין, כמבואר בפ"ו בס"י רס"ו ועוד, ואין זה כעומד על עמודים, כיון שברכב ניחא תשמישתיה, ויש בו דע"ד טפחים, ובדאי אסור מלבד מה שרגליו נוגעות בארץ שהבאנו בהלכה שלפני הקודמת. וכן עמדנו בנידו"ד האחרונים, עיין בביה"ל (ד"ה ואין) וכן בכה"ח (אות ה') הביא רבים מרבותנו הפ"י שיש בזה איסור תחומין, עיין שם. והוסיף עוד (באות ו') שאפילו בתוך התחום אסור, ואפילו שהגויים נוסעים בה, עיין שם. והרחבנו בזה עוד בטעמי האיסור בסימן רמ"ח.

390. עיין שם איזה חפצים מותר, ואסור לברור דברים שאינם נצרכים מדברים הנצרכים, ולפעמים יש מוקצה, עיין שם, ושמעת"י שהעירו שאין להתיר לתלות את החפצים בתוך הרכב בגובה סמוך לתקרה (כשהיא גבוהה עשרה מקרקעית הרכב), משום שבית כמאן דמליא, והכל נחשב כאחד.

391. עיין להלן סי' ת"ז שהזכרנו הלכה זו דבנהג גוי, חזרנו לדיני שבות דשבות המבוארים בס"י ש"ז, וככל הפרטים שם, וה"נ אם יש לה צורך גדול בבגדיה וכדו', או לצורך מצוה לקחת יין לקידוש וכדו', שפיר דמי. [שהאיסור בתחומין הוא על המוציא הישראל ואף שאינו כליו, וכנ"ל בס"י שצ"ז, אבל ע"י גוי אינו אלא איסור אמירה לגוי שבות].

392. הנה בשו"ת ר"פ (ח"א סי' כ"ה) כתב להתיר בעיר שיש בה עירוב כדן (שאל"כ אסור משום הוצאה), ואפילו לטויל, וכ"ש למצוה וכו', וה"ד בכה"ח כאן (אות ח'), וכתב ע"ז אמנם יש מקצת אחרונים שאוסרים א'. מחשש שיצאו חוץ לתחום, ובקל יכולים לבא ליד טעות. ב'. שמא יתקלקל איזה דבר ויבא לתקנו ויעבור על איסור מתקן מנא.

הספינה, וכ"פ המג"א ועו"א, ה"ד בכה"ח שם (אות י"ב), וסיים שהגר"ז כתב שאפשר להקל במקום צורך, ע"כ. [ועיין עוד בכה"ח כאן (באות כ"ג), ודו"ק]. וכ"פ המשנ"ב (שם סק"ד) כהגר"ז. [ובגר"ז מבואר דעכ"פ אין להקל בשו"א כשהגיע תוך ג' טפחים].

ובכלל זה אם הספינה היתה למטה מעשרה, והאדם יושב בגובה של הספינה באופן שמטו"ר רגליו עד קרקעית הים יש יותר מעשרה.

373. משנ"ב בסימן רמ"ח שם.

374. עיין להלן ברמ"א ומשנ"ב וכה"ח ובאחרונים לענין שביתה בספינה, שאם שבת באיזה מקום (וכגון שהיתה הספינה באיזה מקום פחות מעשרה), קונה שביתה שם. ואם הוא מתרחק אלפיים אמה יש לו ד"א כיוצא חוץ לתחום. ואם נכנס למקום מוקף מחיצות, מותר לו הכל כדן יוצא ונכנס שלא לדעת. ובכלתה מידתו בעיר אין לו אלא עד מקום שכלתה מידתו ואפילו בחצי העיר [ומ"מ אין לאסור מיום אחד לחבירו], וכאשר יש לו אונס וצריך ליכנס, נכנס כל העיר וד"א כנכנס באונס (כגון מפני גשמים או צריך לנקביו), ואם דוחפים אותו הגויים לעיר נחשב לו כל העיר (עיין משנ"ב סקט"ז וכה"ח אות ל"ג), וע"ע בכה"ח כו"כ פרטים.

ולענין לצאת מן הספינה, כתב השו"ע שאם משכנס השבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה למעלה מעשרה יורד ואינו נמוע, ויש לו אלפיים אמה ממקום שירד, וכתבו האחרונים שאם הספינה רחוקה מהנמל יכול לרדת ע"י כבש, וכן יכול לירד ע"י מעבורת, עיין משנ"ב סק"א וכה"ח אות י"ט כ"א, והזכרנו דין זה בסימן רמ"ח, ומן הדין יש להקל. ובכה"ח כאן הרחיב בפרטי הדברים בסדר היציאה מהספינה, עיין שם כל הפרטים, וע"ע בשו"ת צ"ץ אליעזר ח"ט סי"ט כ"כ פרטים חשובים בספינה, וכן האריך בזה בספרו שביתת הים, עיין שם דברים נפלאים.

375. עיין שם כל הפרטים שבוה"ז אין שום היתר, אא"כ העובדים בספינה ורב החובל גויים, וגם רוב הנוסעים גויים, וככל התנאים שהזכרנו שם.

376. עיין בב"י (בסימן רס"ו) בשם תרוה"ד (ח"ב סי' ס"א), דמבואר שהוא כלמעלה מעשרה, אבל המג"א ועוד אחרונים חולקים דכיון שרכוב כמהלך ה"ו כלמעלה מעשרה, ובאהעו"ז (סימן רמ"ו) כתב שאף שאם שהוא כמהלך, אבל לא נא' שהוא כמהלך תוך עשרה, אך הרבה הסכימו לדברי המג"א וכמש"כ (סימן רס"ו אות י"ט) מדברי הרדב"ז ועוד, וכ"פ הגר"ז, וכתב ה"ה ש"כ"מ בראשונים ואחרונים (וכ"ה בריב"ש סי"ח וביצה ל"ה), והזכרנו כ"ו בקצרה בסימן רס"ו בהלכה י"ב, עיין שם. והלום נתעוררתי גם מגמ"מ בחגיגה (טו). שאחר שיעור תחומין בעקבי הסוס (שו"ר שכ"כ המרדכי בהגמ"ר פ"ק דעירובין), אך י"ל שרגליו היו למטה מעשרה. ובשיטת המשנ"ב עיין בסימן רס"ו סק"י ובדבריו בסימן רמ"ח סק"י, ומשמע שיש מקום להקל, ולמעשה יש להחמיר שיש בזה ג"כ איסור תחומין.

377. במג"א (סימן רס"ו סק"ז) ואהעו"ז (הנ"ל) מבואר שאם רגליו יורדות למטה אינו נחשב למעלה מעשרה [אך צ"ע בשיטת הב"י עיין במחה"ש ופמ"ג שם]. וכבר נחלקו בזה הפ"י לגבי ספינה, כמבואר בב"ח ומג"א בסימן רמ"ח ושי"א, ובמשנ"ב בסימן רמ"ח סק"ד גבי ספינה כתב להחמיר, וה"ה כאן, וכן הבית מאיר בסימן רס"ח ס"ל כן לדינא, וכ"כ האחרונים בכה"ח סי' רס"ו שם.

378. כמבואר בסימן רס"ו ובדבריו שם בהלכה י"ב לענין הקל הקל תחילה, ועיין בכה"ח כאן (אות ט"ז) בענין רכיבה על בהמה או קרן.

379. ככל המבואר בסעיפים ראשונים, וע"ע בהלכות הבאות.

380. כן הערנו בסימן רמ"ח, הן מצד איסור תחומין של כניסה ויציאה (ועיין בהלכות הבאות), והן איסור טלטול, ובידוק בטחוני ושאר ענינים, ופשוט. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' ק"ו כמה חששות שיש בטיסה במטוס אפילו ע"י גויים, עיין שם.

381. כן מבואר ברמב"ן ושא"ר בעירובין (מג), וע"ע במ"מ ובכ"מ (פ"ו משבת הג"ג) בדעת הרמב"ם, וכ"כ האחרונים, וע"ע בצ"א ח"ט סי"ט כ"כ.

382. נחלקו בזה הראשונים ולתירוץ ראשון ברמב"ן (שם) מבואר

ג'. שמא יתקלקל ויצטרך לנושא ביד ועובר איסור הוצאה [נ"ב. יל"ד דאם משום הוצאה הרי גם בנסיעה יש איסור הוצאה, ומפורש בר"פ שלא התיר אלא בעיר מעורבת, ועיין בדברינו בהל' שבת סימן ש"א בענין הוצאה על ידי כסא גלגלים ודו"ק, ואפשר דחשש גם שמא יוליכו למקום שאין עירוב מפני קושי הדבר], וסיים ה"ה שם שהמנהג בארץ הצבי לאיסור בין בשבת ויו"ט ואפילו במקום שיש עירוב, עיי"ש. וכבר הארכנו בזה בסימן רמ"ח בסוף הלכה ו', ונת' שאסור לפרוץ גדר, ושם נתבאר איזה סוגי אופנים וגלגלים מותרים בשבת ואיזה אסורים, והיעב"א.

393. במשנה עירובין (נב): מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס, ואר"ח שאם היתה רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס, וכ"פ בשו"ע (ס"א-ב'), ושם הנידון הוא שלא יכנס, אולם ה"ה לענין שלא יצא, דהיינו הך. והנה נקטו אמה אחת, אולם בודאי שאף אם יצא כולו אפילו כמלא נימא אסור. [וכ"ה להלן סימן ת"ח ס"א אלפיים חסר אמה, וה"ה כמלא נימא (אמנם עיין שם במשנ"ב סק"ט מש"כ בזה), וכל כיוצ"ב. ומה שנקטו "אמה", כיון שתחום שבת הוא אלפיים אמה, ולכך אמרו תחום השבת אחד אמה, או יותר אחד], ולכאורה אפשר לפרש שיצא אמה אחת, היינו שיצא כל שהוא והוא עומד שם, ומה שאמרו אמה אחת, הוא עפ"מ"ש בסוכה (ז): שגברא באמתא יתיב (וע"ע עירובין עו.), הגם שהעומד תופס פחות מקום מהיושב, א"נ דכיון שכל רגל היא חצי אמה, א"כ בהילוכו צעד אחר צעד הרי יצא אמה אחת כדי שיהיה כולו בחוץ, ומ"מ הכוונה שיצא כולו, ולכן ביארנו בסמוך שאפילו אם יצא כל שהוא באופן שכולו בחוץ, ורובו ככולו.

394. עיין בעירובין (שם) שמקום שרובו שם הוא נזדקר, וברש"י שם דבתר רובו שדינן ליה, עיין שם, וכן כתבו האחרונים (כמובא במשנ"ב וכה"ח), וכ"ה ברשב"א בעבוה"ק, ודלא כמאירי בבית הבחירה שסובר שכל שלא יצא רגלו השניה אפילו רוב גופו בחוץ יכנס (ופירוש זה יתבאר כג"ה הרי"ח שם), דמשאר מפ' ל"מ כן, ומ"מ כתב בתו"ש (סק"ב) שאף לדידן אם רגלו אחת בפנים יכנס, כיון שכרוב פעמים רובו בפנים ולא פלוג, ולכן מותר גם אם שתי ידיו וראשו היו בחוץ, עיין שם. אולם בדרך תמים (סק"ב) כתב שלא אומרים בזה לא פלוג, ונחשב שיצא לחוץ ואסור לחזור [וע"ע שם בדרך תמים מה שדן בזה עוד].

395. הנה כיום אין מודדין בצמצום לא בפסיעות (עיין בדברינו בסימן שצ"ז ס"ב בהערה), ולא בחבלים (עיין בדברינו לעיל ר"ס שצ"ט), וגם במדידה במפות, כבר כתבנו שם (בסימן שצ"ט) שאין מודדין בצמצום, ועמש"ש, וממילא אין נפ"מ בדקדוק זה, אך תורה היא, דרוש וקבל שכו, וגם יש ללמוד מזה לדברים אחרים, ככל התורה כולה.

396. שו"ע ס"א. ואפילו אם יצא באונס אסור לו לחזור, וכמש"כ להלן ס"ה, ופשוט.

והנה לעיל בהקדמה לסימן ת' הבאנו מחלוקת ראשונים אם קונה שביתה בעודו מהלך, ומ"מ אף את"ל כדברי המקילים, מ"מ אין להקל להמשיך וללכת אלא חייב לעמוד, וממילא קנה שביתה מיד.

ועיין בסימן שצ"ז שהבאנו מחלוקת הפוסקים כיצד נותנים לאדם ארבע אמות, שלדעת השו"ע היינו שנותנים לו רק לצד אחד כפי שבחר, ולרמ"א יש לו ד"א לכל סביבותיו (ועיין במשנ"ב ושעה"צ סק"א שביאר דברי השו"ע לפי"ז דלשו"ע אינו אלא רבותא שאפילו דבר מועט אסור, אך זה דוחק, שהרי אין לחלק בין רב למעט), וממילא אם יצא אמה אחת לשו"ע אין לו היתר לחזור כלל, ולרמ"א מותר לחזור עוד ג' אמות, ובסמוך יבואר הדין בהבלעת תחומין לפי ב' שיטות אלו.

ואגב יל"ד דהמשנ"ב להלן בסעיף ה' (סקט"ו) כתב לציין לדלעיל בס"י שצ"ז ששם מבואר איך מחשבין הארבע אמות [וק"ק שלא הזכיר זאת כבר בתחילה בסעיף א' והלאה], והיינו אם הוא לריבוע העולם, ושיש לו אלכסון, ואם מקום רגליו נמדד עם הד"א (ומלשון השו"ע כאן אין הכרח), ועמש"ש.

ח. יצא חוץ לתחום וחזר לעירו (המוקפת מחיצות) ששבת בה בתחילה, בין בשוגג ובין במזיד, מותר לו ללכת בכל העיר. אבל תחום של אלפיים אמה חוץ לעיר אסור לו אם היה במזיד, ורק אם יצא בשוגג וגם חזר בשוגג מותר לו גם בתחום העיר⁴⁰⁹.

ט. יצא באונס או שוגג, וחזר באונס או בשוגג לעיר אחרת, או שיצא למקום אחר, אם הוא מוקף מחיצות מתוקנות כדין לדירה, מותר לו ללכת בכל⁴¹⁰, אבל אם יציאתו מן התחום היתה במזיד אסור לו ללכת יותר אלא ארבע אמות, ואפילו שחזר לשם באונס⁴¹¹. ולעולם אינו מותר אלא אם כן היתה יציאתו באונס וכניסתו להיקף באונס.

י. יצא חוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות, ואם הוצרך לנקביו יכול להתרחק מפני כבוד הבריות, וכאשר הוא נכנס לתחום העיר, אזי: אם יציאתו היתה שלא לדעת וכעת הוא נכנס לתחומו שהיה לו בתחילה, הרי הוא חוזר להיות כאנשי העיר, אבל אם מתחילה יצא לדעת אף שעששו הוא נכנס על כרחו והרי זה כמו שלא לדעת, אינו נעשה כבני העיר אלא אם כן יכנס לעיר עצמה ששבת בה ואז כולה כארבע אמות, אבל הפסיד את תחומו⁴¹².

י"א. המפליג בספינה חוץ לתחום ורוצה ללכת בכל הספינה יותר מארבע אמות:

[א. אם יש לספינה מחיצות, מותר ללכת את כולה, ובמה דברים אמורים כשהפליג בהיתר, אבל אם הפליג באיסור, אזי אם שבת באויר מחיצות הספינה מבעוד מותר ללכת את כולה, אבל אם לא שבת באויר המחיצות אסור לו יותר מארבע אמות [ודווקא כשהיא עומדת אסור, אבל כשהיא מהלכת מותר].

[ב. אם אין לספינה מחיצות, אסור ללכת בכולה אלא בארבע אמות, ודווקא כשהיא עומדת, אבל בעודה מהלכת מותר. והוא הדין אם היו לה מחיצות ונפלו באמצע שבת, אסור לו ללכת בכולה כשהיא עומדת⁴¹³.

כלים וחפצים שיצאו

י"ב. כלים ופירות וכל חפץ שהוא, אם יצא חוץ לתחומו אסור להזיזו חוץ לארבע אמות, ואם החזירם לתחומם הרי הם כאילו לא הוציאו ומותרים בכל העיר ובכל תחום העיר, ואפילו כשהחזירם במזיד מותרים כיון שהם כאנוסים⁴¹⁴. וכן אם הכניסם למקום המוקף מחיצות מותר בכל המקום כמו ארבע אמות⁴¹⁵.

י"ג. כלים ומאכלים ושאר חפצים שיצאו חוץ לתחום בשוגג, מותרים בהנאה ובאכילה ואפילו למוציא, אבל במזיד אסור בהנאה לכל העולם, ואם חזרו למקומן מותר אפילו אם הוציאו במזיד, ואפילו המוציא עצמו מותר⁴¹⁶.

ודע, שכל זה ביהודי שהוציא, אבל בגוי ישנם דינים אחרים ופרטים רבים המבוארים בסימן שכ"ה ועוד מקומות.

י"ד. מן האמור יש ללמוד אודות יולדת הנוסעת בשבת לבית החולים ויוצאת מחוץ לתחום והיו עמה חפצים, אף שמותר ליהנות מהם אם הוציאו בהיתר או בשוגג, מכל מקום אסור לטלטל אותם, כיון שיצאו חוץ לתחום, אבל יכולים ללכת עם הבגדים שעליהם⁴¹⁷.

ט"ו. ילדים קטנים שהוריהם הוציאו מחוץ לתחום, אסור להזיזם מארבע אמותיהם, וכן יש להזהיר את הקטנים על כך אם הם בעלי הבנה, אלא שמן הסתם יש בזה כבוד הבריות, ולפעמים גם חשש פיקוח נפש או חוליה⁴¹⁸. וכאשר הילד קטן צריך לחזור לעיר, מותר גם לגדול לחזור עימו⁴¹⁹.

העיר שיש להם אלפיים אמה מהעיר לכל רוח, ויזהר שלא לצאת שוב מאלפיים אמה, וכן כתבו האחרונים. ויש אומרים שאסור לו להכנס בכל אופן, וכן נראה דעת השולחן ערוך³⁹⁷.

ג. השובת חוץ לתחום, אפילו אמה אחת, אסור לו להכנס להיות כבני העיר בשום אופן, אף על פי שארבע אמותיו מובלעים בתחום³⁹⁸. ואין לו אלא אלפיים אמה לכל רוח ממקום ששבת שם.

ד. אסור לצאת מתחום העיר, אפילו אם סוף התחום כלה במקום המוקף מחיצות³⁹⁹. ואם עבר ויצא והוא עומד במקום הזה המוקף מחיצות, אסור לו להכנס לתחום ולהיות כבני העיר. ויש מתירים אם יצא בשוגג או באונס, ובשעת הדחק אפשר להקל⁴⁰⁰.

דיני מי שיצא חוץ לתחום וחוזר חזרה

הקדמה

ה. אדם שיצא חוץ לתחום, וחזר חזרה לעיר, יש אופנים שמותר לו הכל כבני העיר, שיכולים לילך בכל העיר וחוצה לה אלפיים אמה לכל רוח, ויש אופנים שאסור. והדבר תלוי אם יציאתו היתה לדעת או לא.

ויש כמה דוגמאות מצויות⁴⁰¹: א. באדם שהלך עם אשתו היולדת לבית החולים, והוצרך לחזור לביתו לטפל בילדיו הקטנים שנשארו לבדם, והרי זה נחשב שיציאתו היתה באונס וחזרתו באונס. ב. אדם שהלך לבית החולים בהוראת רופא, וחזר חזרה בחושבו שמותר לחזור, הרי זה יצא באונס וחזר בשוגג. ג. ויש אופנים שאדם יצא לבית החולים, ומפני דאגתו וגעגועיו למשפחתו חזר, והרי זה יצא באונס וחזר במזיד, כי אף שהיה לו צורך ושעת הדחק, מכל מקום הרי זה אסור ומזיד הוא. ד. ויש אופנים שאדם טעה ויצא חוץ לגבול התחום, כמו שביארנו בהקדמה להלכות תחומין, והיה עליו להשאר במקומו, ובשאל נפש או בהוראת היתר לעצמו חזר, והרי זה יציאה במזיד וחזרה במזיד, ואם הוא צריך לחזור לילדיו הקטנים שאין מי שישמור עליהם, הרי זה יצא במזיד וחזר באונס, וכן כל כיוצא בזה.

ודע, שרוב הציבור אינם יודעים הלכות תחומין כלל, ומן הסתם אינו מזיד אלא שגגה, ודינם כדין מי שיצא שלא לדעת וחזר שלא לדעת, ויתבאר הפרטים בזה בהלכות הבאות⁴⁰². ויש בזה עוד פרטים התלוים לפי הענין⁴⁰³.

ודע עוד, שאדם שיצא חוץ לתחום בטעות, וחבירו יודע מזה, פעמים שצריך להודיעו, אף על פי שאותו אדם יצטרך להשאר במקומו בלא יכולת לזוז מארבע אמותיו, ופעמים שאין צריך להודיעו, וכמו שנתבאר בסוף ההקדמה להלכות תחומין בתחילת סימן שצ"ו⁴⁰⁴, עיי' שם.

ו. יצא חוץ לתחום באונס או בשוגג, אסור לו לצאת מארבע אמות, אבל יש עיצה, לעשות מחיצה של בני אדם מסביבו [וככל הפרטים שנתבאר בסימן שס"ב דיני מחיצות של בני אדם]⁴⁰⁵. וכך ילכו עימו עד שיכנס חזרה לתחום⁴⁰⁶. ואז יהיה כבני העיר ומותר לו הכל כאילו לא יצא. אבל אם יצא במזיד אין לו שום היתר⁴⁰⁷.

ז. יצא חוץ לתחום באונס או בשוגג, וחזר חזרה לתחום שהיה בו, אם חזרתו היתה באונס או בשוגג, הרי הוא כבני העיר ומותר לו הכל כאילו לא יצא, אבל אם חזר במזיד אין לו אלא ארבע אמות⁴⁰⁸.

397. הנה בד"ה "הבלעת תחומין" נחלקו התנאים בעירובין (נב). לפי פירוש הראשונים שם, והאחרונים נקטו כהראשונים שמפרשים כן, ומאחר וקיי"ל כרבנן הבלעת תחומין מילתא ממילא שהדבר תלוי אם זה במזיד או באונס וכו', ונקטו כפרש"י והר"ה, וכן נקט המשנ"ב והיא דעה ראשונה שהבאנו, אבל הרמב"ם (פכ"ז משבת הי"א) מפרש באו"א, וכפי שביאר המ"מ יוצא שעצם זה שהלך כלפי חוץ הוא כבורר לו שבתתו כלפי חוץ, וא"כ א"א לו להכנס כלל, וק"ק שלא עורר בזה הכה"ח לדינא, אבל הביא (באות ג') דברי הרמב"ם והמ"מ, ושוב העיר שהרמ"א רס"י שצ"ו הביא ב' דעות בזה, ושכ"כ האחרונים והמשנ"ב, וכן להלן (באות י') חזר על הדברים בנידונו, כיעו"ש. אך בפשטות לדעת השו"ע אסור, ולדידיה אין חילוק בין שוגג למזיד (וע"ע בקרן אורה עירובין מח: ובספר דברי יחזקאל), שהרי המ"מ מפרש לדעת השו"ע שכפי שהולך זה הברירה שלו, וא"כ אף שיצא באונס או בשוגג, הרי מ"מ הרי הוא בדעה ללכת קדימה, וה"ז הברירה שלו, ואסור לו לחזור כלל, שו"ר שהב"ח (בסימן שצ"ו) והחזו"א (סימן ק"ט סק"ה) כתבו בשטת הרמב"ם שכל דבריו הוא במזיד ולא באונס או שוגג, וע"ע בחזו"א שם, ועפ"ז כתבנו שנראה דעת השו"ע שאסור בכל אופן שהרי השמיטו בשו"ע, ובב"י העתיק רק דברי המ"מ, וע"ע גם בפמ"ג בא"א סק"א.

398. שו"ע ס"ו. ושעה"צ (אות ט') הוסיף דבכה"ג לא מהני מידי מה שמובלעים ד"א בתחום.

399. ועיי' להלן סעיף ו' אם הכל כד"א.

400. נחלקו בזה הר"ן והריטב"א בשם רבו הרא"ה בעירובין (מב), וכן נחלקו בזה האחרונים ה"ד בביה"ל לעיל (בסימן ת"ג) ד"ה אלא אלפיים. והנה גם הביה"ל לא הכריע בהדיא, ונראה שבשעה"צ עכ"פ בודאי אפשר לסמוך על המקילים.

401. הוספנו כל זה, א'. כדי לתרגם דברי הגמרא והשו"ע שכתבו דוגמאות בהוציאוהו גויים או רוח רעה וכיוצא, והם דברים לא שכיחים [אמנם אירע כעין זה ששטורים עצרו יהודי בשבת קודש, ולא רצה לעלות לרכב, עד שהעלו אותו לרכב לתחנת המטרה, וה"ז כיצא שלא לדעת], ולכן כתבנו דוגמאות מצויות [ולהלן לא כתבנו דוגמאות מפני זה]. ב'. הם דוגמאות מעשיות שנשאלנו בהם וכדומה להם, ועיי' בדברינו בהל' שבת סימן שכ"ח שכ"ט, ובדיני יולדת סימן ש"ל, ודון לנידו"ד מה נחשב אונס. והנה כתבנו דוגמא שצריך לחזור בשביל הילדים שנשארו לבדם, ויש בזה ב' אופנים: א. חשש פיקוח נפש, שאסור להשאיר ילדים בבית לבדם, כאשר מצוי חומרים למיניהם ומכשירים למיניהם וחולן או דלת פתוחה וכדומה [ולכתחילה היה עליו לסדר הכל לפני שבת או אם יש שהות מספקת גם בשבת], ובה מותר אפילו יצא י"ב מיל. ב. יש מצב שאינו פיקוח נפש, אבל הוא צורך גדול, כדי לדאוג למאכלם של הילדים ושינתם. ובשו"ע (סימן שכ"ח ס"ז) זה מוגדר כחולי שאיב"ס, שיש דברים שמותר מחמתם לעבור על איסור דרבנן, וכמו שביארנו שם,

וכיון שתחומין דרבנן עד י"ב מיל, ה"ז מותר לו כפי התנאים שכתבנו שם (ועיי' חזו"א בסימן פ' ל"ד מ"ה ע"א). ויש להוסיף הערה חשובה, דמאחר ויש נפ"מ בין איסור דאו' לדרבנן, יש לומר שכאן בחזרתו לעירו קל הדבר, אפילו שעבר י"ב מיל, לפמשנ"ת בהקדמה לסי' ת"ד ד"א שלחזור לעירו ששבת בה, אינו איסור דאו', אך לדינא נראה שגם בזה אסור מדאו' וכמש"ש, וא"כ ב"ב מיל יהיה אסור לחזור בשו"א, וזולת לצורך פיקוח נפש וכנכר, ויש להאריך בשאר פרטים בדוגמאות שכתבנו בפנים, ותן לחכם וכו'. [ויש עוד אופן של יציאה לצורך מצוה, ועיי' בחזו"א ס"פ ל"ד מה].

402. ידוע, ולכן אף שאסור לעשות כן, ויש למחות ולהזהיר אותם על כך שלא יעשו זאת (אם בודאי ישמעו לנו), מ"מ לאחר מעשה אם חזרו לעיר מותרים, כי לכל העם בשגגה.

403. הנה יש בדבר זה הרבה פרטים, וקעין מה שהבאנו בהל' שבת (רי"ס ש"יח) לענין המבשל בשבת בשוגג יאכל ובמזיד לא יאכל, ונזכיר דוגמאות, א. יש שאינם יודעים כלל מענין תחומין, וה"ז שוגג גמור וכנ"ל. ב. יש שיודעים מאיסור תחומין, אבל אינם יודעים להמחיש את הדברים למעשה, וחושבים שזה לא נוגע להם בהליכה מועטת כשעה חדא, אלא להולכי דרכים ומסעות, והרי הם ג"כ בכלל שוגגים. ג. יש שיודע שיש דברים בגו, והוא מרגיש שיש איהו ספק, ואעפ"כ מתעצל או מתבייש לשאול, ה"ז בחשש מזיד, כדין האומר מותר, עיי' בדברינו שם, ודון לנידו"ד, ושם הובא דין השואל לאלו שאינם יודעים בהלכה, וכיוצא.

404. עיי' שם אם זה שוגג כאופנים הנ"ל (בהערה הקודמת), או מתעסק (כגון שחושב שהוא עדיין בתחום האלפיים או שבא ללכת למקום זה והלך למקום אחר).

405. עיי' שם בסימן שס"ב כל הפרטים [ומחיצה שנעשתה באיסור (כאשר היא להתיר) אינה מועילה כלום, ורק בהיתר הרי היא מועילה להתיר, כמו כאן שעשו מחיצות שלא לדעת ההולכים].

ובאופן זה כתבו האחרונים שמותר אפילו אם אורך המחיצות יותר מאלפיים אמה, עיי' מג"א (ועיי' בחי' רע"א ע"ז) ומשנ"ב וכה"ח [ויל"ד דהא מ"מ אינו מוקף לדירה והוי יותר מבי"ס, ועיי' בסי' ת"ג, והתם הוא מוקף לדירה, אולם כאן אינו כן, ובפמ"ג בא"א כתב דהוי כמקוף לדירה, וצ"ע. ואולי הקילו בזה וכמש"כ במחזה"ש שם, אך לא מצאנו כהנה אלא במקום פיתא, וצ"ע].

406. ובמשנ"ב וכה"ח הוסיפו שלפי דברי האחרונים שהביאו בסעיף א' מותר אפילו אם הד"א סמוכים לתחום, ועיי' מה שהעירו שם, וה"ה כאן.

407. הכל בשו"ע ס"ד ואחרונים. וע"פ המבואר להלן ס"ה.

408. שו"ע ס"ה. [וע"ע בהגהה דה"ה כיצא בזה בספניה]. והנידון כאן הוא שחזר ל"תחום", אבל אם חזר ל"עירו" ממש והיא מוקפת מחיצות מותר אפילו במזיד ורק בעירו, וכדלהלן ס"ח ויבא בסמוך.

409. שו"ע (ס"ח). והרמ"א הוסיף דמיירי בעיר מוקפת מחיצות. וע"ע

בביה"ל (ד"ה אם החזירוהו) משם הבית מאיר שמפקק ע"ד הרמ"א, עיי"ש. ואפשר שגם השו"ע ס"ל כן שא"צ מוקף מחיצות. אולם י"ל שלדעת השו"ע אה"נ שא"צ מוקף מחיצות אלא די שהגיע לעירו, ולכן לא הזכיר זאת (ובשונה מסעיף ו' ששם השו"ע הדגיש שמדובר בעיר המוקפת מחיצות, ואילו כאן לא כתב כן). ואין בזה הכרע. ובכה"ח (אות מ"ו) הביא מהפמ"ג דמ"מ א"צ עירוב, עיי"ש. ולהאמור אפשר דלשו"ע אפילו מחיצות א"צ.

410. שו"ע ס"ו. ועיי' בביה"ל (ד"ה מוקפת) שיש מתירים גם בלא מחיצות ואפילו בעיבור העיר, ובביה"ל כתב שאפשר שבשעה"ד מותר, אבל לא בעיבורה, והחזו"א (סי' ק"ט סק"ד) כתב שבעיבור של בית ופגום בולט שפיר דמי, ורק ע' אמה ושיריים אין ליתן לו, ויל"ב.

ומה שכתבנו במקום המוקף מחיצות כדין, הוא ככל דיני מחיצה שבסימן שס"ב, וגם בצורת הפתח, הבאנו במקומו מהפ"ו שכתבו להתיר (עיי' ט"ז ומג"א ומשנ"ב בסי' ת"א), ועוד צריך שיהיה מוקף לדירה [ועיי' בשו"ע דוגמא של דיר וסוהר ובמשנ"ב, ובכה"ח הוסיף דברי יגו"ב גבי מקום שיש בו חיות, והזכירו הדברים בסי' שני"ח], וכן צריך שלא יהיה בה רה"ר האוסרת את כל המקום כפי הפרטים שנתבאר בסימן שס"ד [וע"ע בחזו"א (סימן ק"ט סק"ד) שמותר גם ממחיצה למחיצה, כל שאין הפסק רה"ר או כרמלית, ועמשנ"ת בזה בסי' שצ"ו].

411. שו"ע ס"ו. וע"ע בביה"ל ד"ה אבל שאף שיש מקילים, למעשה אסור.

412. עיי' להלן בסימן ת"ו כל הפרטים, ומפני שכאן מקומם הזכירו ד"ז בקצרה, ושם הרחבנו בפרטי הדין.

413. עיי' בשו"ע והגהה ס"ז, ויש כמה ביאורים בדברי השו"ע, עיי' משנ"ב וביה"ל וכה"ח, וכתבנו עיקרי הדברים. וע"ע שם בסוגי המחיצות וחוקקין להשלים וחזרי רה"י וכו'.

414. עירובין (מא): ושו"ע סעיף ט' כיון שאינם בני דעה.

415. משנ"ב ס"ק נ'.

416. עיי' שו"ע סעיף ט' ובמשנ"ב ואחרונים.

417. עיי' להלן בסימן ת"ז בדין היוצא להציל מה שכתבנו בענין הבגדים שעליהם, וע"ע בהערה שם.

418. אירע שטעו והלכו בטויל עם ילדים ויצאו חוץ לתחום אסור להזיזם כלל, וגם אם הם הולכים וחוזרים מעצמם מוטל האב לחנכו ולהזהירו (אם הוא בר הבנה, מגיל 3), אבל לאחרים אין חיוב לחנכם (כמשנ"ת כל זה בסימן שמ"ג), אלא שבד"כ יש בדברים אלו חששות פיקוח נפש, או חשש חולי, ובודאי מותר, וגם כבוד הבריות שכיח טובא בילדים שצריכים טיפול בכמה ענינים [וגם בילדים יש דין כבוד הבריות], ונראה שאף מן הסתם מותר להחזירם, אלא אם כן זה זמן מועט עד שבת שיש לתלות שלא יצטרכו לכלום, ואין בדבר שום חשש פיקוח נפש או חולי, ימתינו.

419. מפני שצריך השגחת אדם מבוגר, וכל הדרכים בחזקת סכנה וכ"ש לקטנים, ולכן מותר לגדול ללכת עימו, אך לא ילכו שניים כיון שדי באחד.

ואם החזירות לעיר ששבת בה או למקום המוקף מחיצות לדירה, מותרים ללכת כל העיר, כיון שהם אנוסים⁴²⁰.

סימן ת"ו

יצא חוץ לתחום ויש לו צורך לצאת ממקומו

א. יצא חוץ לתחום בין בשוגג ובין במזיד אסור לו לצאת חוץ מארבע אמותיו, אבל יש אופנים שהתירו לו חז"ל לצאת משום כבוד הבריות, כגון שהוצרך לנקביו, ואינו מוצא מקום צנוע, או שהמקום שהוא נמצא בו מטונף, וכן במקום צער ופחד, וכדומה⁴²¹. ומותר לו לצאת עד שיסתלק

420. שהגדול הוציאם והם אנוסים, כמו הוציאוהו ליסטים, ואף אם הלכו מעצמם, מ"מ אינם בני דעה, ולכאוי הוי כפירות, עיין עירובין מא: ובפרש"י.

421. בעירובין (מא:): הוצרך לנקביו מהו, א"ל גדול כבוד הבריות וכו' (ודין היתר כבוד הבריות מצאנו בכ"מ כגון בטלטול גרף של רעי בסימן ש"ח ובסי' רע"ט, וכן בסימן ש"ב ועוד), וכמבואר בברכות (ט), ובב"מ (ל) והתעלמת פעמים וכו' זקן ואינה לפי כבודו, ואכמ"ל. וכ"פ השו"ע כאן (סימן ת"ו), שיש להתיר להתרחק הן מי שצריך לנקביו וצריך ליפנות במקום צנוע, והן לאחר שנפנה יכול להתרחק שלא ישהה במקום מטונף, עיי"ש. וישנם דוגמאות בגמרא ובראשונים, והפוסקים הוסיפו ע"ז, וכדלהלן, ונוסיף להרחיב הדברים למעשה כפי המציאות שאדם הולך בדרך עם כליו וסליו, וכפי המציאות המצויה כיום.

א. הצריך לנקביו, מותר לו לצאת עד שימצא מקום צנוע ליפנות בו (שו"ע), והיינו שיהיה במקום שאין בני אדם מצויים או שאין יכולים לראותו, כגון אחורי הגדר, או בשדה במקום רחוק שאי אפשר לראותו (משנ"ב וכה"ח עפ"מ"כ בסימן ג'). ויש להוסיף ולבאר שנראה דכל שיש לו צורך ליפנות מותר, ואין צריך שיהיה במצב שלא יכול להתאפק ולהעמיד עצמו וכדו' (כאותם דרוגות המבוארים בסי' צ"ב), ואף אם קרוב להיות מוצאי שבת, לא הגבילו חז"ל, ודי בכך שהוא צריך ליפנות שזה ג"כ בכלל כבוד הבריות, ותלוי לפי הענין [ויל"ע ביו"ד שיצטרך במשך השבת לנקביו אם מותר לו גם בזמן רב קודם לכן להכנס, שהרי יודע שלבסוף יצטרך].

ב. גם אם מצא מקום צנוע בסמוך לבתי גויים, מותר לו להמשיך לחפש מקום עד בית היהודים (ראב"ן מא:), ופירשו האחרונים דהיינו שחושש שמא יכוהו או יפחידוהו (משנ"ב וכה"ח), וזה בכלל צער שיבואר להלן (אות ט"ו) דמותר, ולענין אפשר לפרש זאת ג"כ משום לתא דצניעות, וכ"מ בפמ"ג (בא"א סק"א) דאצל הגויים עשוי לבא לידי קלון, ולע"ג הרבה יגיעת בשר, וגם הוא כמו צער, ועיין בשו"ע בהל' ציצית (סימן כ"ה) שיש ענין גדול לילך מביתו מעוטף בציצית ותפילין לכהכנסים (ע"פ זוה"ק), ואעפ"כ כתבו המשנ"ב שם (סק"ח) וכה"ח (אות ט"ו) שאם עובר ברחוב הגויים וחושש שילעונו עליו, יניח בחצר בית הכנסת (וזה למרות מש"כ בסימן א' שלא יבוש מפני המלעגים וכו'), וכה"ג בנעילת הסנדל בסי' תקנ"ד, ועוד. ואולי זה עשוי לגרום לאיבה ושיחיו בו וישבי שער שבתם וקיימתם.

ג. מקום מטונף, כגון מקום שנפנה בו יכול להתרחק ממנו עד שיכלה הריח (שו"ע), וכל שהות במקום מטונף הוי משום כבוד הבריות (וכדחזינו בסימן ש"ח ורע"ט גבי גרף של רעי), ויש לבאר שכאשר במקומו יכול ליפנות והוא מקום צנוע, יש לומר שאסור לו להתרחק על סמך זה שאחר כך יצטרך להתרחק ממקום שכלה הריח, אלא יפנה במקומו ואח"כ יתרחק (וכ"מ בשו"ע שהיתר היציאה ממקומו הוא כדי שיהיה לו מקום צנוע, ורק אח"כ מתרחק, אבל לא הוזכר היתר יציאה בשביל הריח שיהיה אח"כ), והנה הוא אם יודע בודאי כמה יצטרך להרחיק יש מקום לומר שיכול מעתה להרחיק, ואח"כ יחזור למקומו, אבל בספק בודאי שאסור לו להתרחק שמא לא יהיה ריח וכיוצא, אולם גם אם יודע בודאי קשה להתיר, שהרי באופן זה הוא יוצא ב' פעמים, אחד ליפנות ושני לחזור, אבל כאן שאפשר לו ליפנות במקומו יעשה כן במקומו, ואח"כ יתרחק, ונמצא שיצא רק פעם אחת, וכ"כ בפשיטות בשעה"צ (אות א'), אולם יל"ד מברבי רבינו יהונתן (יא) ועוד דמשמע שהתירו לחזור למקומו, אפילו כשלדעתם היתר היציאה הוא שלא לטנף מקומו, ומשמע שזה קולא מיוחדת, אבל להשו"ע אינו מוכרח [ועיין בביה"ל ד"ה שאם שדייק מהרא"ש דמשמע שמותר לו להרחיק יותר כאשר הוא נצרך לצאת בלאו הכי, עיין שם ובהערה ראשונה בהלכה הבאה, ומשמע שכאשר יש היתר מותר להרחיבו הואיל והותרה, וה"י י"ל כאן, אף שהוא בשני פעמים, ואינו מוכרח].

ד. אם הוא עצמו מטונף, יכול להתרחק עד שימצא אפשרות לנקות עצמו, ואף לכתחילה יכול ללכת עד שימצא שם מקום לכך (עיין בסימן ש"ב שיש בזה כבוד הבריות), ובדרך כלל הרי האדם צריך לקנח עצמו ואין לו נייר בדרך וכן יוכל להכנס לעיר, ואם יש לו כלים ובגדים לא מצאנו שהצרכי את האדם לקנח בהם ולקלקל את בגדו (עיין בסי' ש"ב), ועוד דהוי ביטול כלי מהיכנו (שהוא איסור בפ"ע כמשנ"ת בהל' שבת), וכן אם צריך לקרוע נייר אסור [אמנם נת' בסי' ש"ב ובסי' ש"מ שיש להקל בשינוי, אולם כאן אפשר דאעפ"כ התירו לו חז"ל לצאת חוץ לתחום, כדי שיהגה לכתחילה בלא שום חשש איסור]. ועוד יש לבאר, שהרי כשהוא הולך לחפש מקום צנוע אינו יכול לטלטל עימו נייר, שהרי אסור משום הוצאה בכרמלית, וכשהיה באותו מקום הרי יהיה צריך לקנח עצמו, ויש לדון מה עדיף, האם שילך מלכתחילה לעיר ששם יש נייר לקנח בלא שיצטרך לטלטל, או שיקח עימו נייר ויטלטל עימו מעט עד כדי שימצא מקום צנוע, ושוב לא יצטרך לעבור הרבה איסור תחום שבת בכל ד' אמות, ומסתברא לענ"ד שיכול לילך לעיר ולא יטלטל עימו את הנייר שלא הותר לעשות איסור כדי לחסוך בתחום שבת, ומפני שחז"ל הקילו במקום צורך וגם זה הוי צורך ומותר [אמנם אם יכול לטלטל את הנייר

פחות פחות מד"א בכרמלית אפשר שזה עדיף מלצאת הרבה בתחום, שהרי הביה"ל (ס"ס שמ"ט) הביא שיש מתירים פחות פחות מד"א בכרמלית, אולם כבר נתבאר שם שהעיקר כדברי השו"ע (שם) שאסור, ושוב חזרו הדברים כמו שכתבנו שבכל אופן עדיף יציאה].

ה. אם ידיו מטונפות מותר לו לצאת לחפש אפשרות לקנחם (דהיינו הך, וע"ע גם ספר העיתים ס"ט מ"ש גאון), ואף שאפשר לנקות במידי דמוקי, הרי הרבה פעמים אינו מתנקה כראוי ויש בו ריח רע, ועוד שעפר ועצים וכדומה אסורים בעצמם משום מוקצה [אמנם אם יש לו אפשרות לנקות במוקצה או לצאת חוץ לתחום, יש לדון מה עדיף, והרי מוקצה אין עיקרו מן התורה, ואילו תחום שבת יש אומרים שעיקרו מן התורה, עיין בהקדמה להל' תחומין ור"ס ת"ה, ומאיך מצאנו בכ"מ שהחמירו במוקצה וגזרו בספיקו, ואילו בתחומין הקילו טפי, ובפרט שבעירובין הקילו טפי מאיסור דרבנן, וכדחזינו עוד בסי' ת"ד בב"י ובהגה שאפילו ספק ספיקא לחומרא בדרבנן אזלינן לקולא, ואפילו שאחד הספיקות הוא מחסרון חכמה וכמש"ש, ולכאוי יש לדמות זאת למה שדנו הפו' בסי' ש"א אם מוקצה חמור מטלטול בכרמלית או שכרמלית חמור טפי, עיין במשנ"ב וביה"ל שם ובדברינו שם, וגם כאן דומה לזה, ומסתברא לענ"ד שיש להקל יותר בתחומין דחזינו שהקילו בהם בעלמא, וכ"ש אם יש לו צורך כדי שיוכל להכנס לעיר, דחזינו שהקילו לו טובא, וא"כ יוכל לילך לעיר לחפש מים לנקות עצמו], אבל בשביל דין נטילת ידים (המבואר בסימן ד'), אין להקל, ואפילו לערוה"ש (ס"ב) שהיקל לדבר מצוה, כאן גרע טפי, וסגי ליה במידי דמוקי בבגדיו וכליו.

ו. כל האמור בצריך לנקביו גדולים ומותר, אבל אם צריך לקטנים אסור לו לצאת ממקומו (עיין ברא"ש פ"ד ס"א ובשו"ע ב' דעות, וידוע שהלכה כ"י"א בתרא, וכ"פ במשנ"ב, וע"ע בשעה"צ אות ה'), והנה בטעם החילוק בין גדולים לקטנים, הוא משום שגדולים יש בושה משא"כ לקטנים, וכמש"כ בבכורות (מד). שמשתינין בפני רבים, וכן מצד הטינוף אין בזה בזיון כיון שהם נבלעים במקומו, ע"כ. והנה טעם ראשון אינו מצוי כיום, שמקפידים מאד שלא להשתין בפני רבים, ודבר זה הוא תלוי לפי האדם אם מתבייש או לא (וכ"מ בלשון הרא"ש), ולכן נראה שמפני שהוא מתבייש בזה מותר כיום גם לקטנים כאשר זה בפני רבים, ותלוי לפי הענין.

ז. הצריך להקיא, מותר לצאת מד' אמותיו (עיין כה"ח אות ט"ז), והיינו שאף אם אין בושה בעצם ההקאה, ואדרבה בני אדם מרחמים עליו, מ"מ יש בזה בזיון לשהות באותו מקום, כמו גרף של רעי, אלא שמפני זה יש לנו לומר שאסור לו לצאת כלל, אלא יקיא במקומו, ולאחר ההקאה יתרחק משם (וכדרך שנתבאר לעיל אות ג'), ורק אם יש עוד אנשים מותר לצאת מלכתחילה שלא ימאסו בזה (ועיין שם מה שכתבנו בזה), ובכה"ח (שם) כתב שלמעשה יש להתיר לילך לבתי היהודים, משום שהבא לידי הקאה נפשו מטורפת עליו, ושמא יצטרך איזה דבר להשיב נפשו (ועיין באות הבאה).

ח. חולה אפילו שאין בו סכנה, מותר לו לצאת ממקומו ולהכנס לעיר כדי לקבל טיפול רפואי או לנוח כראוי לחולה. כן נראה ללמוד מדברי הכה"ח (סוה"ס) גבי הצריך להקיא שמותר להכנס לעיר מפני שדעתו מטורפת וצריך להשיב נפשו, ע"כ. ובפשטות אין זה פיקוח נפש, אלא לכל היותר חולי שאין בו סכנה, כמו שרואים בני אדם מקיאים וחוזרים מיד לתפקידם, ואעפ"כ ייקל, ויש לבאר זאת לפמשנ"ת (בסימן שכ"ח ס"ז) שמותר לעשות שבות בשינוי לחולה שאיב"ס, ואם א"א בשינוי נתבאר שם שהרבה מתירים גם ללא שינוי, אך צ"ע ממש"כ בסימן ש"ו ס"ט שאסור לצאת חוץ לתחום אלא במקום פיקוח, ושמו יש להקל יותר כשכבר יצא חוץ לתחום, ודוחק. אי"נ דלחולה שאיב"ס ל"ח צורך, וצ"ע. וכל שכן שאין להקל בזה לצורך מיוחד בעלמא, אך עיין באותיות הבאות שמצאנו מתירים כל צער, ובודאי דה"ה בזה.

ט. במקום צער ופחד, מותר לו לצאת ממקומו, כגון שירא להשאר לבדו באותו מקום (כה"ח אות ו' ואת י"ג), ומשמע שאין בזה חשש סכנה, רק צער ופחד ואעפ"כ מותר, וכן יש ללמוד מהמבואר באות הבאה, וע"ע גם לעיל באות ב' שהתירו לצאת כשחושש שהגויים יכוהו או יפחידוהו, עיי"ש. וכנראה שמזה חפר אוכל הכה"ח הנ"ל, שבכל צער ופחד מותר, אע"פ שאינו חשש סכנה, והוא הדין אם הוא הולך עם ילדיו הקטנים, והוא נצרך לנקביו שיכול להכנס עם ילדיו הקטנים ולא ישאירם לבד (ובלא"ה הוא חשש פיקוח נפש שישארו לבד, ואפילו בפחד לבד, עיין ביומא פד).

יש לדון אם מותר לחזור לעירו מפני הפחד של בני ביתו ומשפחתו שמפחדים ומצטערים לדעת היכן הוא נמצא ומה שלומו, ונראה שאם אכן החשש חשש ברור מותר לחזור, דלא שנא פחד שלו או פחד של אחרים, כי דומיא דהיתר של כבוד הבריות, שמותר לו להקל במה שהתירו חכמים מפני כבוד הבריות, בין לעצמו ובין בשביל אחרים, כגון לסלק גרף של רעי בשביל אחרים, וה"ה בזה [וכל שכן אם יש חשש שמפני פחדם הם יתקשרו למשטרה, ויעשו חיפושים אחריו בחילול שבת, שכבר עמדו בזה הפו' אם שרי לחלל שבת באיסור דרבנן כדי למנוע מחילול שבת שעושים לצורך הצלה, שהרי המצילים עושים מלאכתם בהיתר, אף שהוא בטעות, ואילו למנוע אותם ע"י חילול שבת אסור, וכן הבאנו בסי'

ממנו הצער, ויותר מזה אסור. ובאותו מקום שהגיע לשם מותר לו ארבע אמות⁴²². והרבה פעמים מותר לו להכנס לעיר⁴²³.

כל האמור הוא ביציאה חוץ לתחום אלפיים אמה, אבל בתחום י"ב מיל יש אסורים אפילו במקום צורך, ויש מתירים אף בזה⁴²⁴.

ב. יצא חוץ לתחום ויש לו היתר לצאת מארבע אמותיו, באופנים הנזכרים לעיל, עיצה טובה היא לו שיתקרב לצד תחומו, ואז פעמים שמותר לו להכנס בכל העיר⁴²⁵. והיינו: כאשר יציאתו היתה שלא

שכ"ח בהערה בשם הגרי"א לענין התקשרות לנהג אמבולנס שלא יבא להציל כשכבר נתרפא החולה וכדו', אבל יש אומרים להתיר בזה באיסור דרבנן, ויל"ב].

ג. ירדו גשמים או שהחמה זורחת עליו, מותר לצאת ממקומו, עד שימצא מקום מסתור מזרם וממטר והן נסתר מחמתו, כדרך שמצאנו ברמ"א לעיל (סימן ת"ד) ביציאה מספינה (ומקורו באו"ז שכתב שהוא משום צער, והוי ככבוד הבריות), וה"ה כאן, וכמש"כ הכה"ח (אות ב) בשם הגר"ו. [וזה דלא כהגהות הבית מאיר שם שתלה זה במח' הפו' כאן בסוה"ס גבי קטנים, דהפ"ו לא דימו זל"ז].

א. לצורך מצוה, כגון שרוצה להתפלל, או לברך ברכת המזון והוא במקום מטונף, אין להתיר. הנה בערוה"ש כאן (סוה"ס) כתב שאולי כשצריך להתפלל או לברך ברכת המזון [נ"ב. נראה שכתב כן בדווקא ברכת המזון דאוי ולא ברכה אחרונה אחרת שהיא דרבנן (ומה שכתב תפילה ידוע שנחלקו הראשונים אם כל התפילות דאוי או די באחת, ועכ"פ יתפרש בגונוי שהוא מדאוי, אי"נ זו ואצ"ל זו קתני), וכל שכן ברכה ראשונה, דלא ליכול ולא ליברך], שאין ביכולת ד' אמות של מי רגליים [נ"ב. עיין בסימן פ"ב מח' בשו"ע והרמ"א והאחרונים בזה באיזו דרנה אסור כשנבלעו המי רגליים בקרקע], יכול למצוא מקום צנוע, ע"כ. אולם מלבד שאף הערוה"ש כתב בלשון ספק, הנה מדברי כל הפו' נראה שאסור, דהא יציאה מחוץ לד' אמותיו ה"ז כיציאה חוץ לתחום, וקיי"ל שאסור לצאת חוץ לתחום אפילו לצורך מצוה כמבואר ברה"ה (לב). אפילו למצות שופר, וכ"ה בפו' בסו"ס שלי"ט וסי' תקפ"ו וסי' תרי"ג ועוד טובא בתשו' הפו', ואף אמנם שמצאנו שהתירו במקום כבוד הבריות וכו"ל, שאני התם שחסה התורה על כבודו של אדם, אבל במקום מצוה העמידו דבריהם.

יש להוסיף עוד דהיתר זה שהתירו חז"ל משום כבוד הבריות, משמע בשו"ע (סוה"ס) שמותר אפילו אם יצא במזיד (וכ"ה במשנ"ב סק"ח וכה"ח אות י"ד), ולא קנסו בדברים הנוגעים לגוף האדם, כמו שמצאנו בהל' שבת (בסימן שכ"ח) שגם מי שפשע ובה לידי חולי מותר לעשות לו כל מה שהתירו חז"ל, איברא דמצאנו בקצת דברים שאסרו עליו כשנהג במזיד, עיין בסימן ש"ב בלא הכין אבנים, מ"מ הכל לפי ראות חז"ל בתוקף הצורך והענין.

422. שו"ע. ועיין בכה"ח (אות י"א) דלא כהנהר שלום. וע"ע בהלכה הבאה בתחילתה ובהערה שם מש"כ בזה.

423. כתבנו זה להודיע שע"פ המציאות בהרבה מקרים מותר להכנס לעיר, וזה כמו שביארנו לעיל שאם צריך לנקביו יכול ליכנס שם כדי שיהיה לו נייר לקנח בו את עצמו, או מפני פחד וצער וכו'.

424. הנה י"ב מיל הוא איסור דאורייתא, בשונה מתחום אלפיים אמה שהוא מדרבנן, וכמו שנתבאר בהקדמה להל' תחומין ובהקדמה לסימן ת"ה, ויש לדון אם גם ב"ב מיל יש את ההיתר להתרחק משום כבוד הבריות.

ובשו"ע כאן לא חילק בין תחום אלפיים לתחום י"ב מיל, ומשמע שאף ב"ב נמי דינא הכי, אך יש לדחות שהוא דיבר מן הסתם בתחום אלפיים ולא ב"ב מיל, וראיה מדלעיל (סימן ת"ד) גבי תחומין למעלה שמותר, וסתם השו"ע שמותר אע"פ שזה רק באלפיים ולא ב"ב מיל, וכמו שהעיר הרמ"א שם. אך נוכל להזכיר עכ"פ מהרמ"א שלא העיר כאן שזה רק באלפיים.

אכן אם באמת בכל יציאה עובר איסור דאורייתא לא נוכל להתיר משום כבוד הבריות, שהרי ע"ז אמרו בברכות (ט). אין חכמה ואין תבונה ואין עיצה נגד ה', ורק במייל דרבנן התירו, והמבי"ט בקרית ספר (פכ"ז משבת) כבר העיר בזה שלדעת הרמב"ם ש"ב מיל הוי איסור דאוי, אי"כ אין היתר כלל לצאת אפילו משום כבוד הבריות.

אלא שאף אם י"ב מיל הוא דאוי, מ"מ מצאנו מחלוקת ראשונים האם בכל יציאה ארבע אמות ממקומו הוי איסור דאוי, וכמו שהבאנו בהקדמה לסימן ת"ה, או רק ביציאה נוספת של י"ב מיל, וי"א שאפילו ביציאה של י"ב מיל אינו דאוי, וא"כ לפי שיטתם ביציאה מארבע אמותיו אינו דאוי, וממילא בודאי שמותר עכ"פ משום כבוד הבריות, ואף אם אנו מחמירים שגם ביצא מ"ב מיל אסור מן התורה לצאת מד"א, מ"מ מידי ספק לא יצאנו, ומשום כבוד הבריות י"ל דשרי, ואפשר איפוא שתלוי במח' הרמב"ם והרשב"א ודעימיהו אם ספק דאוי מה"ת לחומרא או מדרבנן, ולפמשי"כ רבים שאינו אלא מדרבנן, שוב אפשר שמפני כבוד הבריות מותר, אולם י"ל דבספק דאוי אסור.

ולמעשה לכאורה יש להקל במציאות, שמלבד הנ"ל הרי דעת רבים שבכרמלית אין איסור תחומין אלא ברה"ה דאוי (וכמשנ"ת בהקדמה לסימן ת"ה ע"פ תשו' הרמב"ם ועוד), וכיום מחוץ לעיר כמעט לא ימצא רה"ה דאוי, וכ"ש לסוברים שזה רק באינה מוקפת חומה, ואם היא מוקפת חומה צריך שיהיה מפולש ומכוון, וכמשנ"ת בסימן שמ"ה ס"ז, עיין שם, וד"ק. ובפרט אם הוא חוזר לכיוון שבינתו (וכך ראוי כמש"כ השו"ע עיצה טובה וכו'), שבוה בודאי יש להקל טפי שאינו דאוי, וכמשנ"ת בהקדמה, וד"ק. אלא שכל זה לא יועיל לנו אם אנו רואים שהשו"ע אסר למרות כל הצירופים [וכדרך שכתבנו בסימן ת"ד בהלכה ג', ועיין עוד

ידי האלפיים אמה שנתנו לו, אין לו ללכת את כל העיר אלא עד סוף אלפיים מהמקום שנתנו לו חכמים⁴³⁹.

ד. היו אלפיים אמה שנתנו לו חכמים מובלעים בתוך התחום אלפיים אמה של העיר ששבת בה שממנה יצא להציל, יכול להכנס לתחומו הראשון וחזר להיות כבני עירי⁴⁴⁰, אך אינו חייב בכך ויכול ללכת אלפיים אמה גם לצד השני ולכל רוח⁴⁴¹. ובאופן זה שחזר לתחומו הפסיד את תחום האלפיים שנתנו לו חכמים⁴⁴².

וכאשר לא יצא חוץ לתחומו, אין לו אלפיים חדשות כלל, אלא יש לו את תחומו ועירו כבתחילה⁴⁴³. ה. היוצא להציל, אסור לקחת עימו שום חפץ מיותר שאינו נצרך לצורך ההצלה, אבל יכול ללכת עם בגדיו⁴⁴⁴, ולקחת עימו מזונות מותר לו לפי הצורך⁴⁴⁵. ואם הוא נוסע עם נהג גוי, מותר לו לקחת עימו כל החפצים הנצרכים לו צורך גדול או צורך מצוה כדון שבות דשבות⁴⁴⁶.

וככל הפרטים הללו במי שיוצא להציל, כך הדין ביולדת או בחולה שיוצא חוץ לתחום, שהדבר תלוי אם הנהגה יהודי או גוי.

ו. היוצא להציל מפני האויבים, אם יד האויבים תקיפה, ומפחד להשאיר לשבות במקום ההצלה, מותר לו לחזור למקומו, אבל אם אין יד האויבים תקיפה יש לו רק אלפיים אמה ממקום ההצלה⁴⁴⁷.

בין כך ובין כך מותר לו לחזור עם כלי הזיין שלו, ואין לו להניחם במקום ההצלה, ואפילו שמטלטלם באיסור הוצאה מדאורייתא⁴⁴⁸.

ז. אנשי הצלה, שיש חשש שאם לא נתיר להם לחזור למקומם, הרי הם ימנעו ולו במקצת מהצלת בני אדם, יש להתיר להם לחזור בכל אופן, ויש בזה כמה פרטים, ונתבאר בעזרת ה' בהלכות שבת בסוף סימן שכ"ט.

לדעת ונכנס לתחום העיר ששבת בה בערב שבת, הרי הוא חוזר להיות כאנשי העיר⁴²⁶. אבל בתחום עיר אחרת שלא שבת בה אסור לו להכנס⁴²⁷. ואם נכנס לתוך העיר המוקפת מחיצות לדירה מותר⁴²⁸.

ואם יציאתו היתה במזיד, או שהיתה בשוגג וכעת הוא נכנס שלא כדין, אסור לו להכנס להיות כאנשי העיר, ואף אם נכנס אין לו אלא ארבע אמות, ורק באופן שנכנס לתוך העיר ששבת בה, אז מותרת לו כל העיר כארבע אמות, אבל הפסיד את תחום העיר⁴²⁹.

סימן ת"ז

יציאה מהתחום וחזרה לצורך פיקוח נפש והצלה

א. מותר לצאת חוץ לתחום לצורך פיקוח נפש, משום שפיקוח נפש דוחה את כל התורה והיא מצוה וחובה גמורה. וישנם דוגמאות רבות של מקרים כאלה, כגון: לצורך חולה, יולדת, דליקה, או מחשש אויבים, מלחמה וכדומה. ונתבאר פרטיהן בהלכות שבת סימנים שכ"ח-ש"ל⁴³⁰. וכן מותר לצאת חוץ לתחום כדי להציל יהודי משמד, ונתבאר הדינים בסוף סימן ש"ו⁴³¹. אבל לצורך מצוה כל שהיא אסור⁴³². [ומפני כבוד הבריות התייר גם כן לצאת חוץ לתחום, כמו שנתבאר בסימן הקודם]⁴³³.

ב. מי שיצא חוץ לתחום⁴³⁴ ברשות, כגון לצורך פיקוח נפש⁴³⁵, התייר לו ללכת אלפיים אמה לכל רוח, מאותו מקום שהגיע לשם, והיינו מאותו מקום שבו הסתיימה המטרה שלו להצלה⁴³⁶.

וגם אם היה בדרך להציל ובאמצע הדרך אמרו לו שכבר אין צריכים לו כלל, מאותו מקום הוא יכול ללכת אלפיים אמה לכל רוח⁴³⁷.

ג. אם בדרך להצלה הגיע לאיזו עיר, הרי הוא כאנשי העיר ומותר לו בכל העיר ועוד אלפיים אמה לכל רוח⁴³⁸, ואפילו אם אינה מוקפת מחיצות. אולם אם הוא הגיע לעיר רק לאחר ההצלה על

מנחת יצחק ח"ט סימן ל"ז וחי" סימן ל"א אות א'. ועיין בזה עוד בספר תורת היולדת פ"ב עמודים ל"א-ל"ו, עיין שם וכפי שהבאנו שם הביאור פשוט, שאף שאסור לאדם להוציא חפץ של חבירו ואפילו כשהוא לובש אותו, הוא משום שיש לו בעלים אחרים. אולם כשהוא בעל הבגד בעצמו בודאי שהם טפלים אליו, ולמקום שמותר לו ללכת (בין אם הוא הותרה או דחוייה, עיין ר"ס שכ"ח מש"כ בזה), כך מותר לו ללכת בבגדיו. [ועיין בסימן שצ"ז אם אפשר לו לקחת עימו חפצים שהוא מפקיד, וממילא חפצי הפקר לא קונים שביתה, עיין שם].

יש לדון אם ההיתר ביוצא להציל הוא רק בבגדיו המצומצמים, או שיכול להוסיף עוד בגדים [ונפ"מ ביוצא לבית שבת עם אשתו היולדת לבית החולים, ורוצה לקחת עימו את הטלית לתפלה בשבת, ולכאורה יש לו עיצה שיתעטף בזה, אבל לקחת את הטלית בכיסו ודאי אסור ככל חפץ]. ולא שמענו חילוק בזה. וכל כי הא ה"ל לפי להשמיענו, שגם בבגדיו צריך לצמצם. וטעם הדבר שמותר הוא כמו שנתבאר לעיל שהם טפלים אליו, והרי הם כמוהו.

והנה גם הנוסע ע"י רכב הצלה וכדו' שנהגו יהודי יש להוציא את כל החפצים שלא להכשיל את בעל הרכב, אולם ברכב גוי יש להקל לקחת כל דבר שיש לו בו צורך, כיון שהוא אינו מוציא, והאדם אינו מוזהר על כליו שלא יוציאום, ורק המוציא עובר איסור, ובגוי הרי מותר כדון שבות דשבות, וכן הבאנו בס"ד בהל' שבת סימן ש"ל הלכה ב', וכ"ה בחוט שני ח"ד פצ"א סק"א, ועוד. [וכל זה הוא מלבד מה שהבאנו בסימן ת"ד הלכה ב' מהרבה ראשונים שאין איסור תחומין במי שהוא מובל ע"י אחרים, הגם דלא קי"ל כן, ומ"מ לגבי כליו בודאי הוא כן].

445. עיין באגר"מ ח"ה סכ"ו שמותר לו רק כפי דרך אכילתו, כגון שרגיל לאכול כל שש שעות והדרך אורכת שש שעות, מותר, שמא יסתכן שלא יהיה לו אוכל בדרך, והבאנו הדברים בס"ד ת"ד, וע"ע במנחת"ש ח"א ס"ח מש"כ בזה.

446. עיין בהערה שלפני הקודמת. ודיני שבות דשבות נתבארו בס"ד ש"ז, עיין שם כל הפרטים, וה"ה כאן.

447. גמרא בעירובין (מד): ובשו"ע (סו"ס ת"ז), ובפשטות ההיתר הוא עד י"ב מיל ותו לא, שאז הוא בחשש דאון, אלא אם כן הוא פיקוח נפש להשאיר שם (וכדפרש"י שם ועוד), שאז בודאי מותר, אבל מפני פחד (כדפירש הרמב"ם וכ"ה במשנ"ב) לא. וכשיש לו מקום בטוח בודאי אסור לו יותר מן האלפיים שנתנו לו חכמים.

448. שו"ע ומשנ"ב ושאר פו', ומשום שיש לחשוש שמא יפכו האויבים הנרדפים ויחזרו להיות מן הרודפים ח"ו.

(מג.) כתב להדיא דמותר [וזה למרות ששיטתו של הרמב"ן שם שלאחר י"ב מיל עובר איסור דאון בכל ד"א, וכמו שהבאנו בהקדמה לסימן ת"ד, ודוק]. וכן סתימת הדברים בגמרא שמותר אף שמשכחת לה שיוצאים חוץ לג' פרסאות, והיינו כמש"כ הרמב"ן דהליכת היתר אינה בחשבון י"ב מיל, והוי רק איסור דרבנן, וכ"ה גם בגאון"י שם (מד). עיין שם, ואמנם הוא חידוש גדול, ויל"ע מהיכא תיתי לחלק בדאון בין הליכה כזו לכזו, דמשמע מדבריהם שביציאה בהיתר ה"ו כמו שלא יצא כלל, וי"ל. וע"ע בהגה"ה הגרא"ז מלצר שם. (וכ"כ בפשיטות המשנ"ב בס"ד רמ"ח סק"א, ודלא כהמנח"ח מצוה כ"ד). וזה מלבד כל הצדדים שהבאנו בר"ס ת"ד ש"א שאין איסור דאון אלא ביצא עוד י"ב מיל וכו', ודוק]. [וכל זה ביצא חוץ לתחום, אבל בלא יצא חוץ לתחומו, אין לו אלפיים חדשות, וכמו שיבואר להלן אלא נשאר בתחומין].

435. בשו"ע (סימן ת"ז) הובא דוגמא כגון מיילדת הבאה לילד (ס"א). וכן היוצאים להציל נפשות ישראל מיד גויים או נהר או מפולת (ס"ב). ונראה דה"ה ביוצא להציל מן השמד (המבואר בס"ד ש"ו) שהוא כמו פיקוח נפש. 436. עיין שו"ע. וביארנו שההיתר של אלפיים נמדד מסוף המוקם כלומר שאם הוצרך להמשיך וללנות את החולה, נמדד לו מסוף המקום שבו מסר אותו למי שיטפל בו, או בכל אופן שמבחינתו הוא סיים את תפקיד ההצלה, מאותו מקום נמדד האלפיים, וכיוצ"ב בהערה הבאה, וכן כל כיוצ"ב. וע"ע שעה"צ אות א'.

437. שו"ע ס"ב. וכפי שביארנו מאותו מקום שבו קיבל הידיעה, יש לו אלפיים [ובעצם הפרטים של היוצא להציל מספק, או בטעות, נתבאר הכל בסימן שכ"ח סט"ו שמצוה גדולה עשו, והם בכלל ההיתר הנ"ל]. 438. שו"ע ס"א.

439. שעה"צ אות ג'.

440. עירובין (מד). ושו"ע ס"ב. וכן בס"א במשנ"ב וכה"ח אות ב'.

441. שעה"צ סק"ד.

442. משנ"ב סק"ז.

443. גמ' שם ופו'.

444. הנה הכלים אסורים ג"כ בתחומין וכנ"ל בס"ד שצ"ז, וא"כ אף אם הותר לו משום פיקוח נפש לא הותר לו לקחת כליו (וכבר הערנו כן בס"ד שכ"ח גבי חולה ובס"ד ש"ל ביולדת). אולם בבגדיו יש להתיר, הגם שבעלמא יש איסור הוצאה גם בבגדים, ואין היתר של טפל לאדם, וכמשנ"ב בס"ד שצ"ז, מ"מ בנידון מותר, וכמו שביארנו בשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן ט"ו, שבגדו נגדר אחריו, ומשום שכליו של האדם כרגליו, וכיון שהאדם שינה את שביתתו גם כליו נשתנו, עיי"ש. ומ"מ בכליו שנשארו בבית לא אמר כן [אבל בבגד של חבירו כתב שם שאסור שיאנו נגדר אחריו]. וכן בשו"ת

בהרחבה בהערה שם], והרי נראה מהשו"ע (בסימן ת"ד) שיציאה חוץ לי"ב מיל הוי דאון בכל אופן ואפילו בכרמלית, אך אפשר שמשום כבוד הבריות יש להקל טפי, ועיין.

425. עיין שו"ע שיכול לעשות כן, אך לא יועיל לו אלא עד מקום שיסתלק ממנו הבעיה, וכנזכר בהלכה הקודמת.

והנה המקרה הרגיל המדובר הוא שהאדם מסתכל כה וכה ואינו רואה מקום צנוע, והרי הוא הולך לחפש מקום, ולזה אמרו שיחפש עד שימצא מקום, אבל אם הוא רואה או יודע שאפשר למצוא מקום צנוע בקרבת מקום אך הוא מכנגד למקום שביתתו, יש להסתפק האם מותר לו ללכת לכיוון העיר לחפש שם מקום, וכך אפשר שלא ימצא מקום עד שיכנס לעיר, או שאסור מפני שהוא מרבה ביציאה באיסור. ובביה"ל (ד"ה שאם) נסתפק בזה, וכתב שמהרא"ש משמע שמותר, וצ"ע, ע"כ. (ועיין בשעה"צ אות א' ואינו ראייה לכאן, ולעיל בהלכה הקודמת בהערה ראשונה עמדתו בזה כשצריך לצאת האם מותר לו להרחיב את היציאה, עיין שם. וכאן קיל טפי כיון שהוא ביציאה אחת). ויסוד הספק אם נאמר הואיל ואשתרי אשתרי, או שאסור לו להרבות בהילוך, שהרי אם מצא מקום צנוע אסור מיד.

426. שו"ע.

427. ב"י וה"ד בביה"ל ד"ה עד תחומי, ובכה"ח אות ט', וע"ע באות י"א.

428. עיין לעיל סימן ת"ה ס"ו, ועמש"ש.

429. שו"ע ומשנ"ב וכנ"ל בסימן ת"ה, והכל מבואר שם.

430. וראה בסוף סימן שכ"ט שהזכרנו בקצה דוגמאות למקרים של פיקוח נפש, ומצוין שם המקור לכל דבר היכן הוא מבואר בס"ד. [ובגודל החיוב להצלת נפשות נתבאר בהקדמה לסימן שכ"ח ולסימן שכ"ט, עיין שם].

431. וע"ע בסימן שכ"ח ס"י לענין להצילו מעבירה, ומש"ש.

432. כן הבאנו בהקדמה להל' תחומין בר"ס שצ"ו כדמוכח בכ"ד שאפילו במקום מצוה דאון אסור (ורק לעדות החודש מבואר בר"ה כג. שהיה מותר). אמנם בביה"ש מותר כשהוא עד י"ב מיל, וכפי הפרטים שנתבאר בס"ד בסימן שמו"ב.

433. אך יש חילוק בין הדברים: א. שמפני כבוד הבריות הותר לו לצאת, אך אסור לו לחזור, משא"כ ההולך להציל שמותר לו לחזור עד אלפיים, וכדלהלן. ב. שמפני כבוד הבריות י"א שאסור ביותר מ"ב מיל, וכנ"ל בסימן הקודם, משא"כ ביוצא להציל, וכדלהלן.

434. בשו"ע ופו' לא חילקו בין תחום אלפיים אמה עד י"ב מיל, לבין אם עבר י"ב מיל, ולכאן בעבר י"ב מיל אסור לו יותר מפני שהוא בחשש דאון, וכמשנ"ב בהקדמה להל' תחומין ובהקדמה לסי' ת"ד. אולם ברמב"ן

מיני עמודי

הרב נדב פרץ
רמת בית שמש

סימן א'

בענין עיר העשויה קקשת

א. כתב השו"ע סימן שצ"ח סעיף ד': היתה עשויה כמין גם או קקשת, אם יש בין שני ראשיה פחות מארבע אלפים אמה מודדין לה מן היתר, ורואין את כל הרחב שבין היתר והקשת כאילו הוא מלא בתים, ואם היו בין שני ראשיה ארבע אלפים אין מודדין לה אלא מן הקשת. הגה, ויש אומרים מן המקום שנתקצר שם הקשת שאין בו ארבע אלפים אמה. וכל זה שיש בין הקשר והיתר יותר מאלפים, אבל אם אין ביניהם אלפים מודדין בכל ענין מן היתר, וכן נראה להקל, ע"כ. וע"י במ"ב ס"ק

תאמרים שונים שנתלכנו מיני עמודי דכוללי "אליבא דהלכתא"

אחת. או דילמא כל רוח נחשבת כעיר בפני עצמה, ורק ע"י הבלעת תחומין נחשב הכל כעיר אחת.

וראיתו ל' הרשב"א ז"ל בחידושו שכתב בזה"ל: דרואין אותה לעיר כמאן דמפסקא באמצע הקשת והוא לה כב' עיריות וכו'. וכ"ה ל' הרשב"א בעבודת הקודש, הובא במ"מ (פכ"ח משבת ה"ח) ובב"י סי' שצ"ח.

ב. והנה כתבו הרשב"א והריטב"א דאף כשמודדין מן הקשת היינו לענין לילך בתוך היתר, שאין היתר נחשב עיר, ונמדד בחשבון אלפים אמה, אבל לעולם כל מי שדר בקשת בצד צפון יכול לילך לצד דרומו של הקשת וחוצה לו אלפים אמה. וכ"כ בח"י המאירי. [ובחי' הריטב"א כתב שאף רש"י שפ"י שמודדין לכל א' מפתח ביתו, מודה לזה, ובחי' הרשב"א כתב שמד' רש"י בדס"א א' אין נראה כן].

אולם המ"מ והב"י שם הביאו מס' העתים שהרי הם כיושבי צריפין, וכתב הב"י שכ"ו מד' רש"י, והיינו שלשיטת ס' העתים עיר העשויה קקשת אין עליה שם עיר כלל. ולכאן צ"ב בהסברא מדוע איפוא לא

חשיב עיר, דנהי שנוכל לומר שהם ג' עיירות כיון שהם ג' רוחות, אבל מדוע כל רוח לא תיחשב עיר אחת, דמי גרע מאשר היא רוח אחת בלבד. ודוחק לומר כיון שאין דרך לעשות עיר כזו אי"ז עיר כלל, ואפשר דבאמת דוקא בקשת הוא דס"ל הכי, והטעם י"ל דכיון שאין לה זווית הרי אין הגדרה היכן נגמר כל רוח, ולכן שוב אין כאן עיר כלל. [ועי' סברא דומה לו בקה"י שבת דף ק"א לענין שיפוע אהל].

ג. והנה יעוי' להמג"א כי סימן שצ"ח שכתב בשם המאירי דאף כשיש בין שני ראשיה יותר מד' אלפים, ובין היתר להקשת יותר מאלפים, מ"מ יכול לילך דרך הבתים ומשם לילך אלפים אמה, וכ"כ במ"ב והביא שכי"כ הריטב"א, יעו"ש.

ובאמת שכן מוכח מד' הגמרא הנ"ל דאי בעי קאתי דרך בתים, ופי' רש"י שיבא לאחד משני הראשין ומשם לראשו האחר, הרי מפורש לן שאף שיש יותר מאלפים בין יתר להקשת ואינו יכול לילך דרך היתר, מ"מ יכול לילך דרך הבתים ומשם ילך לראשו האחר, ושור'י שכן הוכיח המג"א שם, ולכא"ו מזה מוכח כמש"כ הרשב"א דודאי העיר עצמה נחשבת עיר אחת, ורק היתר אינו נחשב עיר, ותיקשי מכאן על ס' העתים שסובר שהם יושבי צריפין, דאי"כ האידן ילך את כל הבתים.

ובאמת דאף לד' הרשב"א צ"ע, דמאחר ונתבאר בד' הרשב"א שכל צלע הוא עיר בפ"ע, אי"כ איך ילך מצלע לצלע דהו"ל עיר אחרת, אך הנכון בזה כמו שמתבאר ג"כ בגאון יעקב דאמנם בגדר ההלכה הוא כל צלע כעיר אחת, אבל הרי מבואר בדף נ"ז ע"א דין קרפף שמחבר בין ב' עיירות ליחשב כעיר אחת, ונמצא איפוא שמאחר ועכ"פ ג' הצדדים סמוכים זה לזה שפיר נחשבים כעיר אחת, הגם שמעיקרם הוא ג' עיירות. אבל לס' העתים תיקשי וכנ"ל דהא אין כאן עיר כלל.

ד. וראיתי בגאון יעקב שכתב ליישב דעכ"פ הבתים מובלעים זה עם זה, וכל בית כד"א ויכול לילך דרך חמש מאות בתים, יעו"ש. ולפום ריהטא צ"ב, דמה שייך דין הבלעה, דהא לא אמרינן כל בית כד"א אלא בבית ששבת שם, ושוב מה שייך הבלעה היכא דכלתה מדתו, דהרי מבואר בדף מ"ב ע"ב דכלתה מדתו באמצע הבית אין לו אלא חצי בית, והרי דלא אמרינן כל הבית כד"א, ואכן כאן כל הבתים בתוך ד"א, אבל לכא"ו מהיכן אשכחן הך דינא דהבלעה, וצ"ע. ואיך שיהיה עכ"פ אי"ז כמו שפי' רש"י שבה משם לראשו אחר, וצ"ע על הסוכרים בד' רש"י דס"ל כס' העתים דהוה כיושבי צריפין. גם צ"ב בעיקר הסברא, דאם אכן לא מצי לילך לראשו האחר מה יועיל מה שיכול לילך דרך בתים בתוך העיר, דסו"ס לא מצי לילך מצד לצד. סוף דבר צל"ע טובא לדעת ס' העתים דהוה כיושבי צריפין, איך יפרש ד' הגמ' דאי בעי אתי הדר בתים. [וראיתי בכתבים הנמצאים תחת ידי שכתבתי בדרך אפשר די"ל דבהא גופא פליגי אמוראי אי אמרי' עד אלפים או אף יותר מאלפים, היינו דפליגי אי אמרינן דמצי לילך דרך בתים, והיינו דפליגי אם הוה כיושבי צריפין או כעיר אחת, אך אי"ז נראה לאמיתה של תורה, רק בדרך פלפול].

ה. והנה יל"ע היכא דאין בין שני ראשיה ד' אלפים ויש יותר מאלפים אמה דפליגי בזה אמוראי בע"ב, דלהך מ"ד דלא הוה כעיר אחת, דנמצא לפי"ז דאם רוצה לילך מראש לראש אינו יכול, אבל אם ילך דרך בתים יכול לילך מראש א' אלפים אמה, ואח"כ ילך דרך בתים לראש השני ומשם ילך אלפים אמה, ואי"כ יל"ע בגדר האיסור, דמאחר והכל נחשב מקומו אי"כ מדוע שלא ילך מראש לראש את כל הפחות מד' אלפים אמה, ומכח קו' זו נ"ל להוכיח דלא כהצד שכתב הדברי יחזקאל דגדר אלפים אמה הוא דחשיב הכל מקומו, דאי"כ מאחר והחלטת שה"ז מקומו מאי נפ"מ אם הולך מראש א' או מראש השני, אלא ודאי הגדר הוא דבאמת מקומו הוא רק המקום שהוא שובת שם היינו ביתו או כל העיר, ורק נא' דעד אלפים אמה יכול לצאת, ועל כן תלוי מאיזה צד יוצא, דאם יצא מראש הא' לראשו השני חשיב יציאה ממקומו, ומשא"כ אם יצא מראשו השני.

ועם כל זה צ"ב דלכא"ו מאחר וכל הד' אלפים שייכים למקומו מאיזה צד שיהיה, מדוע הוה גדר יציאה, ואם נפ' דעצם ההילוך המרובה הוא האיסור אי"ש, אך צד זה צ"ב שהרי מותר לילך בתוך עירו, ומדוע מחוץ לעירו דוקא נאסר ההילוך המרובה, ועוד דחז"י דמחוץ לאלפים אמה אסור אף ד' אמות, ואף שאין בזה הילוך מרובה, וצ"ע עוד בזה.

ו. והנה ש"י התוס' (בע"א בד"ה פחות) דלמ"ד דאף יותר מאלפים אמה חשיב כעיר אחת משום דאי בעי הדר אתי דרך בתים, ומשום דסגי במובלעים מצד אחד היינו שאין בין ב' ראשיה ד' אלפים, ה"ה היכא דיש בין ב' ראשיה ד' אלפים אם אין בין יתר להקשת אלפים אמה חשיב כעיר אחת, "דהא מצי אתי דרך היתר מראש האחד לראש האחר", עכ"ד. [וכ"פ הרמ"א בסי' שצ"ח, ועי' בבה"ל בשם הגאון"י שמסתימת הרי"ף והר"מ נראה דלא ס"ל הכי, וכ"כ בהדיא בחי' הרי"ן, ובבה"ל כתב שכן סובר הריטב"א, ובחזו"א פקפק בזה, וקיצרתי בזה]. ולכא"ו ד' התוס' צ"ב טובא האידן מצי לילך מראש הא' לראשו האחר, דהא הוה יותר מד' אלפים, ואם כונת התוס' דמצי לילך מראש הא' לראשו האחר ותו לא (וכס' הגאון"י הנ"ל), אי"כ אף כשיש יותר מאלפים נמי. וראיתי שכבר נתחבטו בזה בס' בית מאיר, ושפת אמת ועוד. ואפשר לרחוק דמצי לילך מהקשת לאחד מהצדדים באלכסון, ומשם לצידו השני וחזור חלילה, וזה דוחק. ומד' הרי"ן בחידושויו נ"ל שהבין דסגי בהא דמצי לילך מהקשת למקום הריק שבין ב' ראשי הקשת. ונראה דמה"ט גופא פליג על התוס', וס"ל דלא מהני מה דמצי לילך למקום הריק, אי נמי דמחלק בין ההבלעה שבין ב' הראשים, לבין ההבלעה שמהקשת להיתר, יעו"ש.

ז. ועכ"פ נל"ע ד' דמוכח מד' התוס' דס"ל כס' העתים דהוה כיושבי צריפין, דאת"ל דהוה הכל כעיר אחת, אי"כ מאחר והצד של הקשת יש לו אלפים לכל משך העיר שלו הרי יכול אף לילך בין ב' ראשי הקשת, כיון שנמצא בתוך האלפים שלו, אלא ודאי דס"ל להתוס' דהוה כיושבי צריפין, ונמצא שכל בית נמדד רק האלפים של צד ביתו. ודוק.

סימן ב'

בענין דין קרפף לעיר אחת ולב' עיירות [והמסתעף]

א. כתב השו"ע בסימן שצ"ח סעיף ה': כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר, אם היה בינו ובין העיר שבעים אמה ושני שלישים, שהוא צלע בית סאתים המרובעות או פחות מזה הרי זה מצטרף לעיר ונחשב ממנה, וכשמודדין לה אלפים אמה לכל רוח מודדין חוץ מבית דירה זו. הגה, ויש אומרים שאין מתחילין למדוד מיד מן הבית, אלא מותחין חוט על פני רוחב העיר נגד הבית ומרחיקין משם שבעים אמה ושירים ומתחילין, וכן בכל מקום שמודדין, ע"כ. ועי' בביאור הלכה שד' השו"ע היא ד' הרמב"ם, וד' הרמ"א הוא כד' מהר"ם מרוטנבורג, אולם מה שהקיל הרמ"א ליתן קרפף אף לבית שבתוך ע' אמה ושירים וכד' הטור, כתב הבה"ל דנראה להחמיר אחרי שהראב"ד והרשב"א מחמירים בדבר, עכ"ו.

והנה עיקר גדר קרפף לעיר יש לעיין אם הוא דין בפ"ע בתחומין, או אף בעלמא בגדר עיר, ואמתי' לברר גדר זה מתוך סוגיית הש"ס בדף נ"ז ע"א, וכן לבאר ש"י הראב"ד בגדר קרפף, הנה ז"ל הגמ' בדף נ"ז ע"א: משנה. נותנין קרפף לעיר דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות, אם יש לזו שבעים אמה ושירים וזו שבעים אמה ושירים עושה את קרפף את שתייהן להיות אחד וכו'. ובגמ' מנא הני מילי, אמר רבא, דאמר קרא (במדבר ל"ה) מקיר העיר וחוצה, אמרה תורה תן חוצה ואחר כך מדוד. וחכמים אומרים לא אמרו וכו'. איתמר רב הונא אמר נותנין קרפף לזו וקרפף לזו, חייא בר רב אמר קרפף אחד לשתייהן וכו'.

וכתבו התוס' בד"ה רב הונא, בשם ר"י, דדוקא בשתי עיירות נותנין קרפף לזו וקרפף לזו לרבנן, דכמו שלר"מ עיר דוקא דהא קרא קדריש, הוא הדין לרבנן דב' עיירות דוקא, אבל עיר ובית אין נותנין להם שני קרפיפות אלא דוקא אם הוא בתוך שבעים אמה ושירים לעיר מתעברת לעיר, וכן אם יש בית אחר תוך ע' אמות ושירים לאותו בית של עיר אחת וכו'. ונראה דאפילו בית ובית בלא עיר נותנים להם קרפף אחת לשתייהן, דאי לא תימא הכי עיר שאין לה חומה במה יתחברו כאחת אם לא על ידי שמובלעים יחד תוך ע' אמה ושירים, דאין סברא להצריך שיגעו זה לזה. ולפי"ז לרבי חייא בר רב דאמר קרפף אחד לשניהם, הא דקאמרי רבנן ב' עיירות לאו דוקא, דהוא הדין בית ובית, אלא אגב דנקט רבי מאיר עיר אחת נקטי רבנן ב' עיירות. והא דתניא ריש סוכה וכו', ע"כ. אכן ש"י ר"ת הובא בתוס' בסוכה בדף ג' ע"ב, ובהרא"ש והרשב"א והריטב"א בסוגיין, דאף בעיר ובית נותנין קרפף לכל אחד, יעו"ש היטב. וצ"ב באמת בדעת ר"ת ז"ל דהא עיר בעינן.

ומאידך אף בד' התוס' צ"ב, דאם ס"ל דוקא עיר בעינן אי"כ מדוע קרפף א' נותנין, וצ"ל דזה כמו בית ובית שמתחברים ע"י קרפף אחד, אלא דזה גופא צ"ב מדוע קרפף א' נותנין אף לבית ובית.

והנה לחייא בר רב דנותנין קרפף אחד לשתייהן, כתבו התוס' דלפי"ז הא דנקטי רבנן ב' עיירות לאו דוקא הוא דה"ה בית ובית, אלא אגב דנקט ר"מ עיר אחת נקטי רבנן ב' עיירות, ולפי"ז נראה דשוב ליכא ראיה נגד ר"ת מהא דקאמרי רבנן ב' עיירות דעיר ובית לא, דהא י"ל דאגב דנקט ר"מ עיר נקטי רבנן ב' עיירות. וכ"כ הרא"ש בהדיא בד' ר"ת. אכן בחי' הריטב"א והר"ן והמאירי כתבו דאף לחייא בר רב איכא נפ"מ, דבין ב' עיירות אי"כ שיהיו מובלעות בתוך הע' אמה ושירים, אבל בין בית לבית צריך שיהא הבית מובלע בתוך הע' אמה ושירים. [ועי' בגאון יעקב שכתב דמד' הרמב"ם נראה שאף בין בית לבית אי"כ שיהא מובלע, ומאידך עי' בס' ערוך לנר על מס' סוכה שם שר"ל בד' רש"י שאף בין ב' עיירות צריך שיהא מובלע, יעו"ש, ולענ"ד ל"מ הכי מל' המשנה]. ולכא"ו צ"ב מדוע מחלקינן בזה, דבין ב' עיירות אי"כ שיהא מובלע, ובין בית לבית צריך שיהא מובלע. [וכן בין בית לעיר צריך שיהא מובלע להעיר, אבל לש"י ר"ת נראה פשוט דהוה כב' עיירות דאי"כ שיהא מובלע, דהא ר"ת ס"ל דבית ועיר כב' עיירות דמין].

ב. ואשר נראה בזה בעה"י בביאור כל הענין, דהנה בעיקר דין קרפף מבואר בגמ' דילפי' לה מקרא דמקיר העיר וחוצה תן חוצה ואח"כ מדוד, אך כ"ז לר"מ דס"ל דנותנין קרפף אף לעיר אחת, אבל לרבנן דס"ל דנותנין קרפף רק לב' עיירות לכא"ו לא ס"ל להך דרשה, וצ"ב אי"כ מנ"ל דין קרפף לב' עיירות, וכבר עמדו בזה הרשב"א והריטב"א. והריטב"א כתב דיש דס"ל דמסברא הוא, אך הביא דבירושלמי מבואר דאף חכמים דרשו כן מכח הך קרא גופא דמקיר העיר וחוצה, ודרשי הכי מקיר העיר, לעיר אחת שמודדים מהקיר עצמו, וחוצה לב' עיירות. וכ"מ בחי' הרי"ן ותלמיד הרשב"א, יעו"ש. ומבואר לן דיש ב' אופנים לבאר בד' רבנן, דנותנין קרפף לב' עיירות אם מסברא הוא או מקרא. ונראה דיסוד הסברא מתבאר בע"ב דאמרו צריכותא בד' ר"מ דאי הוה אשמעינן בב' עיירות הו"א דוקא ב' עיירות משום דדחיקא תשמישתייהו, אבל עיר אחת דלא דחיקא תשמישתייהו אימא לא, וזהו יסוד הסברא לרבנן דנותנין קרפף לב' עיירות משום דב' עיירות דחיקא תשמישתייהו, וצריך ליתן קרפף לכל עיר.

והשתא נראה לבאר דבזה הוא דפליגי ר"ת והראשונים, דלהראשונים עיקר דין קרפף שבין ב' עיירות מקרא הוא דילפינן, ועל כן בעינן דוקא עיר, אבל לר"ת דין קרפף שבין ב' עיירות מסברא הוא, ועל כן אי"כ דוקא תורת עיר אלא אף עיר ובית, ורק לר"מ בעינן עיר דרי"מ יליף לה מקרא דמקיר העיר וחוצה הרי דנא' בזה תורת עיר. ובאמת דהרשב"א והריטב"א כשחלקו על ר"ת הוסיפו הך סברא דלהירו' דדרשינן ליה מקרא אף לרבנן, הרי כתיב עיר דוקא.

ואשר לפי"ז מתיישב היטב הא דבין בית לבית מודדים עכ"פ קרפף א' לשתייהן, דהך דינא דבין בית לבית אינו מכח פסוק אלא מסברא הוא וכמש"כ התוס', דאי לא תימא הכי במה יתחברו, ואשר לכן אי"כ דין עיר להך קרפף, וזהו ג"כ יסוד החילוק שבין בית לעיר צריך מובלע, ומשא"כ בין ב' עיירות, כיון דבין בית לעיר אין דין קרפף מכח הקרא, אלא הוא

מכח סברא דבהך שיעור מתחבר לעיר, אבל בין ב' עיירות התם הוה דין שיעור מכח קרא ועל כן אי"כ מובלע.

ג. ונראה לבאר הדברים בתוספת ביאור בעה"י, דחלוק יסוד הדין דקרפף שבין ב' עיירות לרבנן או קרפף לעיר אחת אליבא דר"מ, לבין דין קרפף בית לעיר, דדין קרפף שבין ב' עיירות יסוד דינו אינו דין חיבור אלא הוא דין שנותנים קרפף לעיר, לר"מ אף לעיר נותנים קרפף, ולרבנן רק בב' עיירות והיינו דבב' עיירות נתחדש דלכל עיר יש תורת קרפף בפ"ע, אבל בית לעיר אינו משום תורת קרפף לעיר אלא יסוד דינו הוא דין חיבור, ולכן חלוקים הם בדיניהם, דבין בית לעיר צריך שיהא מובלע דוקא, דרק באופן זה נא' דמתחבר להעיר, אבל בב' עיירות נא' תורת קרפף לעיר, ועל כן אי"כ שיהא מובלע. ואף לחייא בר רב דסובר דב' עיירות קרפף א' לשתייהן מ"מ אינו דין חיבור אלא הוה דין קרפף, רק דס"ל דקרפף א' לשתייהן, דבב' עיירות נא' תורת קרפף על כל עיר, וקרפף א' עולה לכאן ולכאן, ועל כן אי"כ שיהא מובלע, וכמש"כ הריטב"א שאף לחייא בר רב יש נפ"מ בין עיר ובית לב' עיירות לענין מובלע. [ואפשר דהתוס' שכתבו דלחייא בר רב לאו דוקא אמרו עיר, ס"ל דלחייא בר רב הוה רק דין חיבור כמו בין בית לעיר].

ולפי"ז י"ל דבהא גופא פליג ר"ת, וס"ל דיסוד הך דינא דנותנין קרפף לכל עיר אינו מדין קרפף כמו לר"מ, אלא עיקרו הוא דין חיבור, מסברא דלא ניחא תשמישתייהו, דלכן כל שאין בנייהם קמ"א ושליש נחשבים כחד, ועל כן אי"כ דוקא ב' עיירות, אלא אף עיר ובית, ומשא"כ לר"מ הוה דין קרפף לעיר ועל כן בעינן דוקא עיר.

ד. מיהו לאחר העיון שו"ר דעיקר ד"ר ר"ת צ"ע, דהא בבית ובית מודה ר"ת דאין נותנין קרפף לכל בית וכמש"כ הריטב"א בהדיא בד' ר"ת [ודוק ותמצא בכל הראשונים שלא הביאו ד' ר"ת על בית ובית], והרי דמודה ר"ת דבעינן תורת עיר בשביל דין ב' קרפיפות, ואי"כ מדוע בעיר ובית אומרים דין ב' קרפיפות, דהרי מצד הבית ליכא דין שיעור קרפף בפ"ע. וכן צ"ב דאף לפום הסברא דלא ניחא תשמישתייהו, דהרי חז"י דבין בית ובית לא אומרים קרפף לכל בית, ועל כרחך היינו טעמא משום דכל הסברא דלא ניחא תשמישתייהו הוא רק על עיירות שהם צריכים מקום ריק, ואם כן מדוע אומרים בין עיר לבית שיעור קרפף לכל אחד, דהא הבית אינו צריך קרפף.

ובאמת שאף מד' התוס' נראה שלא הקשו על ר"ת מכח דבעי' עיר, אלא הך דכמו דלר"מ עיר דוקא והיינו משום דקרא קדריש, ה"ה לרבנן, והיינו מצד הלשון, דמשמע דרבנן דומיא דר"מ, ולעולם אף אם מסברא אתינן עלה לא שייך הסברא דלא ניחא תשמישתייהו בין עיר לבית.

ואשר מוכרח לבאר בד' ר"ת דס"ל דכל מה דבעינן דין עיר הוא רק כדי לחבר לעיר, והיינו שבין בית לבית שאין עיר כלל בזה לא נא' שיעור קרפף לכל א', אבל בין עיר לבית כיון שיש כאן עיר שוב נותנים שיעור קרפף לכל א'. ולפי"ז י"ל דלעולם אף לר"ת ילפי' לה מקרא, אלא דגדר הקרא הוא שלחבר לעיר נותנין שיעור קרפף לכל א'. וזה יתבאר יותר אם נפ' כמש"כ דלר"ת דין שיעור קרפף לכל א' אינו מדין קרפף לכל עיר, אלא מדין חיבור זה לזה, ובזה גופא פליגי ר"ת והראשונים.

ואי יש לדחוק דר"ת ס"ל דמצד הסברא דלא ניחא תשמישתייהו סגי לן שיש עיר אחת, דאז שוב נותנין אף להבית שיעור קרפף, ואכתי צ"ב היטב בסברא זו.

ה. והנה בעיקר דינא דקרפף א' לר"מ או ב' קרפיפות לרבנן, יש לעיין אם זהו דין בכל התורה כולה דהקרפף יש עליו חלות דין ושם עיר, או דהוה דין בפ"ע בהל' מדידה [ולמ"ד תחומין דרבנן י"ל דקרא דמקיר העיר מדוד הוה אסמכתא, אי"ל ל"ב מיל דא' איצטריך, אי"נ דקרא לענין מנרשי הלויים כתיב למדוד מהקרפף את המגרש]. ולכא"ו איכא ראיה מהא דהביאו הרי"ף והרא"ש בסוגיין הך דאיתא בנדרים נ"ו דהגונד מן העיר אסור בעיבורה של עיר, וילפי' לה מקרא ביהושע גבי יריחו דקרי להעיבור בשם עיר, וחז"י דהוה דין בכל התורה כולה. אך באמת י"ל להיפך דמזה דצריך קרא בפ"ע גבי נדרים, ש"מ דבלאו האי קרא לא הוה ידעי' דאסור בעיבורה של עיר, ואכן י"ל דלרבנן איצטריך, דאף לרבנן דס"ל הכא דאין נותנין קרפף לעיר אחת מ"מ בנדרים אסור, וכבר עמד בזה ה"ב"י בסי' שצ"ח והמגיד משנה בחד תירווצא דנדרים שאני דהלך אחר לשון בנ"א, ולכן אסור בעיבורה. [ועי' בשו"ע יו"ד סי' ר"כ ובגליון הגרע"א שם].

ועי' בחזו"א או"ח סי' קנ"ג לענין עיבור דבית לעיר דתוך ע' אמה ושירים חשיב כמוקף חומה לענין מקרא מגילה, וחז"י דהוה דין ככה"ת כולה דחשיב כעיר, אכן י"ל לפימש"נ לעיל דדין חיבור בית לבית אי"ז מדין קרפף דב' עיירות, אלא הוא מסברא וכמש"כ התוס', דאלי"כ אין יתחברו הבתים זה לזה להיות כעיר אחת, ואכן עי' בהרשב"א ובב"י הנ"ל בחד תירווצא שכתבו לבאר הך דנדרים דמייירי על בית שבתוך עיבורה של עיר. [ויל"ע ל"ל קרא בנדרים דהא מסברא הוא, ואפ"ל דהו"א להיפך דכיון דנדרים הלך אחר לשון בנ"א, לכן אולי לא קוראים להעיבור עיר, ולזה צריך קרא דאכן קוראים להעיבור עיר].

ו. והנה יעוי' להרמ"א בסי' שצ"ח שפסק כהרא"ש ודעימיה דאף לעיר א' נותנין קרפף, והוסיף עוד דאם יש בית בתוך ע' אמה ושירים לעיר נותנין עוד קרפף מהבית, ומקורו מהטור, והביאור הלכה שם כתב שלמעשה אין להקל בזה אחרי דלהשו"ע אין נותנין קרפף לעיר א', ועוד דכתבו הריטב"א והרשב"א בשם הראב"ד דאין נותנין קרפף לעיבור, עכ"ד. ועי' בחזו"א סי' ק"י שכתב ליישב ב' הדעות דאין פלוגתא בזה אלא איכא תרי גוונני בית, א'. בית שדרים בו בפועל. ב'. חורבה כמו גדודיות המבואר במשנה ר"פ כיצד מעברין ובדנ"ה ב', דהראב"ד דיבר בבית שאין דרים בו, ובזה אינו עיקר העיר, והטור והרמ"א דיברו בבית שדרים בו דבזה הוה כעיר ממש ומודדים קרפף מהבית, עכ"ד. וכבר העירו דמד' הטור שם נראה שמדבר על חורבה, אלא דעצם ד' החזו"א צ"ב דלכא"ו דין בית הסמוך לעיר הכל הוה דין א', בין בית שדרים בו ובין בית שאין דרים בו, ואי"כ מדוע מפלגינן בזה, ומד' החזו"א נראה דבית שדרים בו הוה מסברא דהוה עצם העיר, ובית שאין דרים בו הוה חידוש

חפצי האינדיאני יהודי קונין שבייתה במקומן אעפ"י שבעליהן לאו בני שבייתה נינהו, גזירה חפצי אינדיאני יהודי אטו חפצי ישראל וכו', ע"כ. ועי' בביאור הלכה ד"ה קונין שבייתה במקומן, שהביא ספק התוס' שבת אם חפצי גוים קונין שבייתה ממקום הכלים או ממקום הבעלים. עוד יעוי' להשו"ע בסוף סימן שצ"ז סעיף י"ז שאם היו לו פירות מחוץ לתחומו פירותיו כמוהו, וכתב הביאור הלכה בסי' ת"א דהיינו דלא יזווח ממקומן. אולם מד' התוס' בעירובין דף מ"ב ב' מתבאר שיש להפירות אלפים אמה לכל רוח. וכבר עמדו בזה הגרע"א ואבן העזר ועוד אחרונים.

עוד דנו האחרונים (עי' שו"ת מנחת שלמה ועוד) אם יוצא מחוץ לתחומו לצורך פיקוח נפש אם הבגדים שהוא לבוש בהם אף הם כרגילי או לא, ואם מועיל להפקירם. והנה כל זה תלוי בעיקר גדר הדין והכלים כרגילי הבעלים, וגדר חפצי הפקר אינם קונים שבייתה, אשר מקורו בדרך מ"ה א', וז"ל המשנה שם: מי שישן בדרך ולא ידע שחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח, דברי רבי יוחנן בן נורי, וחכמים אומרים אין לו אלא ארבע אמות. ופי' רש"י, הואיל וישן היה לא נתכוון לקנות שבייתה. ובגמ' בע"ב, בעי רבא מאי קסבר רבי יוחנן בן נורי, מסבר קא סבר חפצי הפקר קונין שבייתה, ובדין הוא דליפלוג בכלים, והא דקא מיפלגי באדם להודיעך כחן דרבנן דאע"ג דאיכא למימר הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה, קמ"ל דלא. או דילמא קסבר רבי יוחנן בן נורי בעלמא חפצי הפקר אין קונין שבייתה, והכא היינו טעמא הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה. ופי' רש"י, חפצי הפקר, כלים שאין להם בעלים וחשיכה להן במקום אחד, אע"ג שלא נתכוון להן אדם להקנותן שבייתה, ע"כ. ופשיט הגמ' דלריב"ג אף חפצי הפקר קונין שבייתה. ולקמן מ"ו א' מסיק הגמ' דהלכה כריב"ג להקל, היינו דוקא באדם ישן דקונה שבייתה ולא בחפצים הפקר, ואף דפשיט הגמ' כאן דלריב"ג חפצי הפקר קונין שבייתה, ופי' רש"י והתוס' והרא"ש ושאר ראשונים, דהגם דלריב"ג עצמו אף חפצי הפקר קונין שבייתה, מ"מ להלכה מחלקים בזה, ומשום דשאני אדם הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה. ומתבאר דהך סברא דהואיל וניעור קנה ישן נמי קנה היא סברא אמיתית.

ולכא"ז צ"ב בעיקר הך סברא דהואיל וניעור קנה ישן נמי קנה, דאם אכן צריך דעת כדי לקנות שבייתה, ולכן חפצי הפקר אין קונין שבייתה, אי"כ מדוע ישן קונה שבייתה, דהא סו"ס אין לו דעת. והיה אפ"ל בזה בתרי אפ"י, הא' דבאמת בעיקר חסרון דעת לענין קניית שבייתה י"ל שאינו דין בפועל דבעינן כונה להקנין שבייתה, דאי"ז כדון קניית ממון דבעינן שבייתה, אלא יסוד הדין הוא בהגברא דבעינן שיהא "בר דעת", אבל א"צ כונה בפועל [ולכא"ז ראייה לזה מהמשנה דלעיל דמי שישב בדרך וראה שהוא סמוך לעיר יכנס אליבא דר' יהודה, ואלמא דאף שבפועל לא כיון לקנות בעיר מ"מ כיון דניח"ל בעיר קונה, אך י"ל דהתם חשיב אנו סהדי דרוצה לקנות, והוי כמו בממונות דאם יש אומדנא ברורה חשיב כפירש, עי' ריש אלו מציאות בסוגיא דיאוש שלא מועת].

ולפי"ז י"ל כך, דהגמ' מסופק האם ריב"ג סובר דאי"ז תורת בר דעת כדי שיחול בו קנין שבייתה, וממילא אף חפצי הפקר שאין בהם דעת קונים שבייתה. או דגם לריב"ג בעי' תורת בר דעת, אלא דסובר ריב"ג דישן חשיב בר דעת, דהגם דהשתא לית ליה דעת מ"מ חשיב בר דעת בכללות דהרי אם יתעורר ויחשב בר דעת. ולפי' זה מה שאמרו הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה אינו "סיבה וטעם" על הדין, אלא הוא "סימן" דחשיב בר קנין שבייתה, דהרי אם ניעור קונה, והיינו דחשיב בר דעת, וא"כ אף בישרן קונה.

אכן י"ל באופן אחר, דלעולם יסוד הדין דדעת לענין קנין שבייתה אינו דין בהגברא בלחוד אלא הוא דין דבפועל צריך כונה, ולכן חפצי הפקר אינם קונים שבייתה, כיון שאין כאן דעת בפועל על השבייתה. והא דישן קנה משום דכיון דניעור קנה ישן נמי קנה, הוא גופא הסיבה וטעם הדין, דהיינו דחשיב כאילו יש אומדנא שמכין לזכות וסגי בזה [וכנ"ל דהיכא דאיכא אומדנא ברורה סגי הגם שאין דעת בפועל]. וראיתי שבבית מאיר סימן ת"א כתב הך סברא דהוי אומדנא דניחא ליה. וכן ראיתי להאור שמח בפ"ז מהל' עירובין שנגע בהאי סברא. ומאידך ראיתי בס' דברי יחזקאל סימן ז' [לענין מי שרצה לקנות תחת האילן ולא קנה אם קנה במקום רגליו, האם שייך שיקנה בלא דעת] שכתב דיש לבאר דהא דישן קנה אינו משום דחשיב כאומדנא דמכין לזכות, אלא הטעם הוא דאי"ז דעת לקנות, דהעיקר הוא שיהא בר קנין שבייתה ומשא"כ בחפצי הפקר, והיינו ע"ד מש"כ בפ"י הראשון.

והנה ראיתי ל' המאירי במשנה שפי' בהך דישן קונה שבייתה, דאינו "הפקר" ממש, וצ"ב לכא"ז מאי שייאטיה להפקר ממש, דהרי פשוט דישן אין בו תורת הפקר כלל, ומתחילה עלתה במחשבה לבאר, דהמאירי סובר דהחסרון דחפצי הפקר אינם קונים שבייתה אינו מצד חסרון דעת אלא מצד חסרון "בעלים", והיינו דנא' דין דלענין קנין שבייתה בעינן תורת בעלים. וזהו דכתב המאירי דישן אינו הפקר ממש, היינו דבישרן ליכא חסרון דבעלים, דשפיר הוא בעלים על גופו אף כשהוא ישן. אך האמת יורה דרכו דאין נ"ל לבאר כן, חדא דמכל ד' קמאי ז"ל נראה דאין חסרון דבעלים אלא רק מצד חסרון דעת, וכמש"כ הרא"ש בדרך מ"ו לבאר החסרון דחפצי הפקר אין קונים שבייתה. זאת ועוד דל' המאירי הוא שאינו "הפקר ממש", ואם איתא דהמאירי בא לבאר שישן אין חסרון בעלים, הרי ישן אינו הפקר "כללי", ומהו זה שכתב המאירי דאינו הפקר "ממש".

ועל כן נ"ל לבאר דלעולם החסרון דהפקר הוא מצד דעת, ובהמאירי לבאר דבישרן הגם שבפועל אין לו דעת מ"מ יש בו דעת בכללות, ולכן הוא דלא חשיב הפקר ממש, היינו דמצד חסרון דעת אין כאן חסרון כיון שיש בו דעת בכללות, אף שאין בו דעת בפרטות כעת. ויצא לנו הדין דשטוה אינו קונה שבייתה הגם שהוא בשם "אדם", אבל אין בו תורת "בר דעת". ועי'.

והנה לרבנן דחפצי הפקר אין קונין שבייתה, ונתבאר דהוא משום דאין כאן דעת לקנות שבייתה, יל"ע מדוע כשיש להם בעלים הרי הם כרגילי הבעלים, דסו"ס אין להם דעת, ובפשוטו צ"ל דהגדר הוא שאין להם כח לקנות" שבייתה, אבל כשהם שייכים לבעלים הרי "ממילא" יש להם

משתי רוחותיה אילך ואילך, מאי לאו דאיכא תקרה, לא דליכא תקרה, ע"כ.

הנה נחלקו הראשונים האידך לפסוק בהך ספיקא דב' מחיצות שאין עליהם תקרה, דהרי"ף והרא"ש השמיטו בעיא זו, והרשב"א והריטב"א והר"ן הביאו ד' הראב"ד שפסק להחמיר, אולם הרמב"ם ז"ל בפכ"ח מהל' שבת ה"ח פסק לקולא.

והנה טעמא דהר"מ מובן בפשוטו, דמאחר ותחומין דרבנן הרי ספיקא לקולא, וכן ביאר הרב המגיד בדעת הר"מ, וכ"כ הרשב"א בביאור טעם המקילים, והוסיף דקי' בעירוב דהל' כד' המיקל.

וצ"ב מהו טעמיה דהראב"ד להחמיר בזה. והיה אפ"ל עפ"י ס' הקרבן נתנאל שביאר כאן באות י' דלכן השמיטו הר"ף והרא"ש בעיא זו דס"ל להחמיר בדבר, וטעמא דלא אמרינן הל' כד' המיקל אלא בפלוגתא ולא בספק.

אך לעני"ד ד' הק"נ אם כי יש לפרשם בטעמם אך צ"ע טובא בזה, דהנה הך סברא כתב ג"כ הב"ח בסי' ת"ד לענין ספק הגמ' בדמ"ג ע"א אם יש תחומין למעלה מעשרה, דפסקו הרא"ש והטור לחומרא, וביאר הב"ח דלא אומרים בזה הל' כד' המיקל בעירוב, כיון דאין כאן פלוגתא אלא ספק. עכ"ד. והנה לכא"ז צ"ב דהא בעלמא בכל ספק דרבנן מקילים אף באיבעיא דלא איפשיטא, ואכן הגה"מ מחמירים בתיקו דאיסורא דרבנן, עי' בפסחים דף ד' בספק המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק או לא, דהרמב"ם מיקל והגה"מ החמיר, והובא בחיי אדם סי' ה', אבל להלכה הרי קיי"ל לקולא. וכן פסק הרא"ש גופיה בפסחים סימן ב', והובא כ"ז בב"י סי' תל"ז. ובשלמא מצד הכלל המיוחד דהל' כד' המיקל בעירוב דהוא אף ביחיד נגד רבים כמבואר בדמ"ו א', בזה י"ל דהוי כלל רק בפלוגתא דאף בדא' מקילים למ"ד תחומין דא', עי' בתו' שם ובתו' דס"א ב' ובפורת יוסף שם, ובמקו"א הארכתו ככ"ז. ולכן נראה לענ"ד וכמו שביארתי לעיל בדמ"ג א' דהרא"ש לשיטתו בס"פ הדר בסיון כ"ג דספק עירובי תחומין לחומרא, יעו"ש לענין עירוב בין השמשות שסובר כר"ח דרק בעירובי חצרות מקילין, והטעם משום דעירובי תחומין חמירי וכל' התו' בדע"ו ע"א, וכן ביאר האבנ"מ בתשו' משום דיש להם סמך מן המקרא.

מיהו י"ל דדברינו משלימים ביחד עם ד' הקרבן נתנאל, היינו דאכתי מדוע לא נקל מצד הכלל דהל' כד' המיקל בעירוב, ועו"ז צריכין למשי"כ הב"ח והק"נ דזה נא' רק בפלוגתא ולא בספק. [ולפמש"נ דתחומין חמירי צ"ל דהכלל כד' המיקל בעירוב אינו משום הרצון "להקל", דהרי אף בדא' מקילים, אך מל' הרשב"א שכתב וקי' בעירוב דהל' כד' המיקל משמע שהרצון היה להקל, וי"ל].

מיהו לענין תחומין למעלה מעשרה פסק הר"ף בשבת י"ט לקולא כדמשמע התם, וכ"פ הר"מ, ולשיטתו ג"כ הכא להקל בב' מחיצות שיש עליהם תקרה, והרא"ש לשיטתו דפסק לחומרא אף בתחומין למעלה מעשרה. וכך י"ל אף בד' הראב"ד דפסק לחומרא, והיינו משום דמחמיר בספק תחומין, וכן הביאו הרשב"א והריטב"א בדמ"ג ע"א בשם הראב"ד להחמיר בתחומין למעלה מעשרה.

איברא דאכתי ד' הרשב"א צ"לע, דהרשב"א פסק בדמ"ג ע"א להקל בתחומין למעלה מעשרה [חוץ מהיכא שהיה ביהש"מ בתחום ביתו דאז יש לו חזקת תחום ביתו, והובא במגיד ובי"י סי' ת"ד], ואילו הכא בעבודת הקודש כתב להחמיר כד' הראב"ד. [ומש"כ בשו"ת חת"ס (סי' צ"ה) דד' הרשב"א להקל בספק זה, לא ידעתי לפרשו].

ועל כן הנראה בזה כמש"כ בחי' המאירי בהדיא בדעת הרשב"א, דפשוט ל' הברייתא הוא דנפש שנפרצה מב' רוחותיה היינו אף שיש עליה תקרה, ורק לדיחויא הוא דדחי דאין תקרה ולא סמכין אשינויא, [ומצינו כה"ג בדוכתי טובא דלא סמכין אשינויא, עי' לקמן בסוף הפרק דף ס"א ע"ב לענין מחלו' רב יהודה ושמואל במניח עירובי בעיר חריבה, יעו"ש בראשונים]. ולק' יבואר עוד בזה, ויל"ע בדעת המאירי.

והנה נתבאר לעיל דד' הר"מ להקל בהך ספיקא, ופי' הרשב"א והמגיד משום דאולינן בספיקא דרבנן להקל. אך הוקשה לי דלכא"ז הרי משכח"ל לענין דא', דהרי הר"מ שם התחיל בתחילת הפרק דין בורגנין הוא אף מהלך כמה ימים, ולהר"מ הרי י"ב מיל הוי דא', וא"כ משכח"ל ב' מחיצות בלא תקרה במהלך י"ב מיל, ועם כל זה הקיל הר"מ, דהר"מ קאי שם בסתמא אף באופן זה. ודחוק לומר שבזה מודה הר"מ דאין מתעברין, דהו"ל להר"מ לבאר ד"ז בהדיא.

ושו"ד שהעיר בזה במראה הפנים על הירושלמי, ועל כן ביאר בזה באופן אחר, דהר"מ פסק לקולא בתורת ודאי והוא משום דד' הירושלמי (והובא בהרשב"א) נראה דס"ל להקל דאמר שם דב' מחיצות בלא קירוי מתעבר עמה, וידוע שכשיש ספק בבבלי ובירי' איפשיטא אזיל הר"מ כהירי. וכן פי' בעל מגדל עוז.

ובמגדל עוז כתב שם עוד דאף מה דדחי הגמ' דמייירי באין תקרה הוא קושטא דמילתא יעו"ש, אך לעני"ד צ"ע דמנ"ל לומר כן ולהקל, ואדרבה ונהפוך הוא בד' המאירי מתבאר דתירוץ הגמ' הוא דיחוי בעלמא. ודע דבד' המאירי צ"לע, דפסק להחמיר כהרשב"א, ואילו אח"כ העתיק ד' הירו' דמתעבר עמה. אך בלא"ה נראה דיש ט"ס בל' המאירי שם בהעתקתו את ד' הירו'. [ובאמת דמש"כ הוא מס' בית הבחירה, ואילו בחי' המאירי הניפס מחדש בהוצאת מוסד הרב קוק עם הערות מהגרש"ז בריודא ז"ל כתב דמד' הירו' נראה דלא כהראב"ד שהחמיר יעו"ש].

סימן ד'

בענין חפצי הפקר אם קונים שבייתה, ובדין אדם ישן אם קונה שבייתה [ויבואר בו יסוד דינא דהכלים כרגלי הבעלים, והמסתעף]

כתב השו"ע בסיון ת"א: מי שישן בדרך וחשכה לו קנה שבייתה במקומו ויש לו אלפים אמה לכל רוח. ודוקא באדם, משום דהואיל ואם היה ניעור היה קונה ישן נמי קונה. אבל חפצי הפקר אינם קונים שבייתה, והם כרגלי הזוכה בהם תחילה שיכול להוליכין למקום שילך הוא. אבל

דין דעיבור, ועל כן אין נותנין קרפף לעיבור. וזה צ"ע דלכא"ז כל עיקר הך דינא דבית הסמוך לעיר אינו חידוש דין הנלמד מקרא, אלא סברא הוא דחשיב הכל כעיר א', וצ"ע. [ואולי ילפי' לה מנדרים, אם נפ' דהתם מיירי בבית הסמוך לעיר].

ז. ולענ"ד היה נראה ליישב ד' הרמ"א דשפיר פסק להקל דמודדים קרפף מבית הסמוך לעיר, דנראה דהראב"ד לשיטתו אזיל בעיקר דין קרפף, דהנה מצינו עוד ב' דינים שחידש הראב"ד בדין קרפף, א'. יעו"י להמאירי שהביא בשם הראב"ד דאין נותנים קרפף לעיר עגולה, אלא לעיר מרובעת, והיינו טעמא דהגם דעיר עגולה מרובעים אותה וכמבואר בר"פ כיצד מעברין, אבל אין אומרים כאילו היא מרובעת ומשם תמודד את הקרפף, ומד' החידושים וביאורים נראה שהבין ד' המאירי דנותנים קרפף לעיר עגולה רק שאין מודדים קרפף מהריבוע, ובאופן שהתחומין לא יהו שוים לכל העיר, דמהצדדים יגמר האלפים אמה פחות מאשר לאמצע העיר, וכתב דמד' הטוש"ע נראה דלא ס"ל כהמאירי, והובא במ"ב מהדו' דרשו [ועי' עוד בס' ישועת דוד להגר"ד פוברסקי וצ"ל או"ח]. אך באמת לענ"ד המעיין היטב בד' המאירי יראה דס"ל דאין נותנין כלל קרפף לעיר עגולה, דבאמת לא מצינו שיהיו תחומין שאינם שוים, והא דלא אומרים שתמודד תחומין ואח"כ תרבע, משום שסדר הדברים צ"ל מקודם לרבע ואח"כ למדוד תחומין, ודין קרפף לא נא' על הריבוע רק על עצם העיר, ובאופן דאחרי דמבואר בטור והרמ"א דאם יש בית הסמוך לעיר מודדים מהבית קרפף הרי מוכח דנותנים קרפף להריבוע, שהרי אם בית יוצא מחוץ לעיר ממילא אין העיר שוה רק מכח ריבוע. והרי דמוכח דלא ס"ל כהראב"ד. ונראה דיסוד שי' הראב"ד הוא דדין קרפף תלי במציאות העיר לא בדיני העיר, ודין ריבוע אינו עצם מציאות העיר אלא חלות דין ריבוע, ועל כן אין נותנים קרפף לעיר, דענין הקרפף הוא דכך הוה תשמישו של העיר [וכמו בקרפף שבין ב' עיירות דהוי מצד סברא דניחא תשמישתייהו]. ב'. עוד אשכחן שי' הראב"ד בדנ"ג ב' בדין ג' כפרים המשולשין כמין סגול שרואין את האמצעי כאילו הוא בין החיצונים, ונחשב הכל כעיר אחת, דרש"י והתוס' והר"מ פירשו שנותנים קרפף בין החיצון להאמצעי קמ"א ושיש, דנחשב כאילו הוא באמת ביניהם, אבל הרשב"א והריטב"א הסכימו לפי' הראב"ד דלא אומרים כולי' האי שנחשב כאילו ביניהם עד שנמדוד קמ"א ושלש בין החיצון להאמצעי, אלא רק קרפף אחד בין החיצון להאמצעי, וכ"כ הראב"ד בהשגות [וצ"ע דמד' הרשב"א בעבודת הקודש נראה שפסק דלא כהראב"ד]. ונראה דיסוד שי' הראב"ד בזה היא לשיטתו דדין קרפף תלוי במציאות עיר, וכיון שבמציאות אין עיר באמצע א"א ליתן דין קרפף.

ואשר לפי"ז י"ל דמאחר ולהלכה קיי"ל בדין ג' כפרים המשולשין דלא כהראב"ד, אלא נותנים ב' קרפיפות בין החיצון להאמצעי, הרי דמוכח דאף שבמציאות אין כאן עיר מ"מ כיון שנחשב "כאילו" יש כאן עיר שוב נותנים דין קרפף, וכן מוכח מדין שנותנין קרפף לריבוע, הרי דאף לענין בית הסמוך לעיר נותנין קרפף מהבית, דכיון שנחשב כאילו העיר עד מקום הבית, שוב נותנים קרפף משם. [מיהו יל"ע קצת, דמד' המאירי נראה שלענין קרפף לריבוע וקרפף לעיבור הסכים כהראב"ד שאין נותנים, ולענין ג' כפרים המשולשים נראה שהיקל כרש"י והר"מ, ואפשר דג' כפרים המשולשים קיל טפי דנחשב יותר כאילו הוא במציאות באמצע].

והא דלהראב"ד נותנין עכ"פ קרפף א' בין החיצון להאמצעי, צ"ל כש"ג לעיל דזה הוי מדין חיבור כמו בית לבית, ולא מדין קרפף [ולפי"ז צריך שיהא מובלע].

ת. ודע דלענין עיר שיושבת על שפת הנחל בדרך ס"א ע"א שמבואר דאם עשו דקה ד' מודדים משפת הנחל, וביארו הר"ף והרמב"ם דהנחל נחשבת חלק מהעיר, וביאר הריטב"א דאף שאין זה בית שדרים בו מ"מ מצטרף לעיר כיון דהוי חלק משימוש העיר, וכן נפסק בשו"ע סי' שצ"ח, ובמג"א נסתפק אם כל מקום שמשמש את העיר נידון כעיר, והובא במ"ב, והחזו"א סי' ק"י כתב דלמאי דפסק הרמ"א דנותנין קרפף אף לעיר אחת הרי אין צריך להך דינא דעיר שיושבת על שפת הנחל, דהא בלא"ה נותנין קרפף לעיר, דהרי הך נחל הוי בתוך ע' אמה ושירים וכמבואר בירי' (והובא במלחמות), עכ"ד.

אך לענ"ד נראה בפשטות דהמ"ב ס"ל דשפיר איכא נפ"מ אף להרמ"א, והוא דכיון דהנחל נחשב חלק מהעיר שוב מודדים קרפף מסוף הנחל, וצ"ע מאי ס"ל להחזו"א.

אך הנראה פשוט דהחזו"א והמ"ב נחלקו בגדר הך דינא דנחל, להחזו"א הוי כדיון עיבור של בית שאין דרים בו אלא כמו חורבה, דבזה לדי' החזו"א אין נותנין קרפף מאותו בית, כיון שאינו ממש בית א"יז העיר עצמה רק טפל לעיר, וה"ל נחל, אבל המ"ב ס"ל להיפך דהך נחל עדיף מבורגנין, דכיון שמשמש את עצם העיר הוי כהעיר ממש ומודדים קרפף מהנחל, אף דד' המ"ב דאין מודדים קרפף מבית מהבורגנין. ודוק.

סימן ג'

בספיקא דהגמ' בשתי מחיצות ויש עליהם תקרה אם מתעבר עם העיר

שו"ע סי' שצ"ח סעיף ו': היה בית קרוב לעיר בשבעים אמה וכו' ושתי מחיצות שיש עליהם תקרה וכו' כל אלו מצטרפין עמה. והנה בגמ' בדרך נ"ה ע"ב מסופק בדין זה בשתי מחיצות שאין בהם תקרה, והרשב"א והריטב"א והר"ן הביאו ד' הראב"ד להחמיר, אולם השו"ע פסק כהרמב"ם להקל בדבר. וכדי לעמוד על הבנת הענין אביא בזה ד' הגמ', וז"ל בדרך נ"ה ע"ב: מאי גדודיות, אמר רב יהודה שלש מחיצות שאין עליהן תקרה. איבעיא להו שתי מחיצות ויש עליהן תקרה מהו, ת"ש אלו שמתעברין עמה נפש שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות וכו' והבורגנין שבתוכה, והבית שבים הרי אלו מתעברין עמה, ואלו שאין מתעברין עמה נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך כו', קתני מיהת נפש שנפרצה

שביתה, והיינו לא בתורת שהם קונים אלא שהם "נגררים", דמקומם הוא היכן שנמצא הבעלים.

וביאור הדברים, החסרון בדעת הוא שאין לו כח לעשות את מעשה הקנין שביתה, אבל שייך שיחול עליו תורת שביתה, וכעין קניינים שקטן אינו יכול לקנות אבל יכול לירש, דהיינו שאין חסרון שיהא לקטן בעלות, אלא החסרון הוא שא"א שיעשה את הקנין, וה"ה כאן אין חסרון שהחפץ יאה לו תורת מקום ודין שביתה, רק שאינו יכול לעשות את השביתה, ואילו כשיש לו בעלים הרי ממילא יש לו תורת שביתה. ודוק.

אכן נלע"ד לדייק מל' רש"י דא"י משום דממילא קני, דהנה ל' רש"י הוא, חפצי הפקר, כלים שאין להם בעלים וחשיכה להן במקום אחד, אע"ג שלא נתכוין אדם להם אדם להקנותן שביתה, ע"כ. ומדויק מל' רש"י שכתב שלא נתכוין אדם להם "להקנותן" שביתה, דאכן אף כשיש להם בעלים אין הפ' שנקנה להם השביתה ממילא, אלא שהאדם נתכוין "להקנותן" שביתה. והיינו שהאדם עצמו שקונה שביתה אומרים שכמו כן מקנה להחפצים שביתה, וכל החסרון דהפקר הוא שאין לו דעת לקנות, אבל אם הבעלים מקנה להם ליכא חסרון בזה, וכענין שמצינו בקניינים דעת אחרת מקנה אותו.

והנה התוס' לקמן בדף מ"ז ע"ב ד"ה והכלים כתבו בדעת רש"י דאף כלים שיש להם בעלים שמכחח לה שלא יהו כרגלי הבעלים אלא אלפים אמה לכל רוח, כגון שהבעלים בעיר אחרת. [ומ"מ הם בני שביתה הם יותר מן ההפקר, ל' התו' שם]. והקשו הגר"א ז"ל והרש"ש ואבן העזר מהמשנה בביצה ל"ט ב' דאם הבעלים בעיר אחרת פירותיו כמוהו, ופי' רש"י דהוי כרגלי הבעלים, ומשמע שלא יזוהו ממקומם, ולא אמרינן אלפים לכל רוח. ות"י באבן העזר שכל ד' התוס' הם לרבי יוחנן בן גוריון דחפצי הפקר קונים שביתה, אבל לרבנן שאין חפצי הפקר קונים שביתה הרי לא מצינו קנין שביתה לחפצים בלא הבעלים, ועל כן אף שיש בעלים לא שייך שיהא להם אלפים לכל רוח, עכ"ד.

ולכא"ו ביאור הדברים הם כהצד דכל דין כרגלי הבעלים מדין גרייה, ולא שיש להם קנין מצד עצמם, והיינו דוקא לרבנן דחפצי הפקר אין קונים שביתה, דהביאור הוא דאין קנין שביתה לחפצים, ואף כשיש להם בעלים כל דין הקנין הוא משום שנגררים אחרי הבעלים, וא"כ לא שייך איפוא שיהא להם קנין בפ"ע דאלפים לכל רוח, אבל לריב"ג דחפצי הפקר קונים שביתה, וחז"י דשייך קנין להחפץ, שפיר אף כשיש בעלים כיון דאינם בתוך תחום החפץ קונים קנין בפ"ע דאלפים לכל רוח. ומש"כ התוס' דמ"מ יותר בני שביתה הם מן ההפקר, אף דקנינים הוא מכח עצמם וכדין חפצי הפקר דקונים שביתה, מ"מ עדיפי מהפקר, כיון שיש להם בעלים. ודחוק, גם העירו בזה מד' תוס' הרא"ש ז"ל שכתב בהדיא דאף לרבנן דחפצי הפקר אין קונים שביתה, מ"מ חפצים אלו שיש להם בעלים אלא שהבעלים בעיר אחרת יש להם אלפים לכל רוח, כיון דיש להם בעלים. וחז"י מזה סברא אחרת דכיון שיש להם בעלים בעצם החפצא מהני לקנות שביתה אף שלא כרגלי הבעלים. והיינו דמהני כרגלי הבעלים לענין שיחול בהם קנין שביתה, אף שאין זה כתחום הבעלים אלא כתחום עצמם, וצ"ב הסברא בזה.

אך הנראה לומר בזה עפ"י יסוד הנ"ל דהגדר הוא דהבעלים "מקנה" להם שביתה, ועל כן מאחר והבעלים בעיר אחרת אז אי"ל לו להקנות שביתה כרגלי דהרי מחוץ לתחום הכלים, לכן מקנה להם תחום בפ"ע. ונראה שד"ו נלמד מל' הרשב"א כאן שביאר כהתוס' דיש להם אלפים אמה לכל רוח, אלא שלהתו' הוקשה דא"כ מאי חידושא קתני בברייתא החפצים שבתוך התחום, והרשב"א ביאר דגם לפי פ"י זה איש דסדי"א כיון דסמוכים לעיר מקנה להם שביתה כרגלי העיר יעו"ש, ומבואר מזה כש"ג דמדמי הקנאת הבעלים אתינן עלה.

ועכ"פ לפי"ד התוס' דיש להם אלפים אמה לכל רוח, ונתבאר מד' תו' הרא"ש דהוי אף לרבנן, צ"ל שיפרשו בכונת המשנה בכיצה דהרי הם כמוהו היינו שנקנה להם אלפים אמה כמו הבעלים, אבל לעולם מודדים ממקום החפץ, אכן ל' רש"י בביצה הוא כרגלי הבעלים, וכ"מ בבה"ל סי' ת"א דלא יזוהו ממקומם.

והרשב"א לא אחר דמייתי ד' התו', מייתי ל' הרשב"ד שכתב בהדיא דלא יזוהו ממקומם, ומייתי להמשנה בביצה. והמאירי ג"כ הביא פלוגתא זו, וכתב בשם גדולי הרבנים שדמיון דיש להם אלפים אמה לכל רוח [וצ"ע מל' רש"י בביצה הנ"ל שפי' דהוי כרגלי הבעלים].

והנה בפשוטו להסוברים דלא יזוהו ממקומם הביאור הוא דס"ל דלעולם הכלים קונים שביתה כרגלי הבעלים, וממילא דלא יזוהו ממקומם, שהרי הם מחוץ לתחום.

אך נ"ל בעה"י לבאר דלא כך, דהנה בעיקר סברת התוס' דלא ס"ל דיקנו כרגלי הבעלים לענין שלא יזוהו ממקומם, נראה דסברתם היא דהכלי לא עדיף מהבעלים עצמו, דהדין הוא שאם עירובו מחוץ לתחום לא קנה עירובו כדתנן בדף ל"ה א'. וחז"י דלא שייך קנין כשמעיקרא הוא מחוץ לתחום, ולכן ה"ה בכלים אי"א שיחול בהם תורת קנין שביתה כשהם מחוץ לאותו תחום, ולכן יש להם אלפים אמה לכל רוח. ונראה דאף הרשב"ד מודה לזה, אלא דס"ל דמה"ט גופא לא קנו שביתה וממילא דלא יזוהו ממקומם. וד"ו למדתי מל' המאירי שפי' להך שיטה דלא יזוהו ממקומם, בזה"ל: שאין קונים שביתה כלל, ע"כ. ולפי זה אם יביא את הפירות לתחום הבעלים י"ל דלא יזוהו ממקומם, כיון דאין להם קנין שביתה, אך י"ל דיחול בהם קנין באמצע שבת, כיון שלא היה שייך בהם קנין בבין השמשות, וכמבואר בראשונים בדף מ"ה ב' לענין אם היה למעלה מעשרה בביהש"מ דקונה שביתה כשירד למטה מ"י. ודוק.

איברא דילי"ע בעיקר מש"נ דלא קנו שביתה כלל, דלכא"ו א"כ יוכל לילך עם הכלים כמו שירצה, דהא מבואר בתו' בדמ"ה ב' דבכלים אם אינם קונים שביתה אין הדין דאין להם אלא ד"א אלא יוכל לילך כמה שירצה, דלכן לרבנן דחפצי הפקר אינם קונים שביתה יוכל לילך עמהם כמה שירצה.

אך הנראה לבאר בזה בעה"י, דבאמת בעיקר הטעם דבחפצים אם אינם קונים שביתה יוכל לילך כמה שירצה צ"ב הטעם לחלק בין חפצים

לאדם, דגבי אדם מבואר דאם לא קנה (כמו ישן לרבנן) אין לו אלא ד"א, וביאר בזה הרשב"א דשאני כלים שאינם לדעתם יעו"ש, והיה מקום לבאר כונת הרשב"א דבכלים שנגררים אחרי הבעלים, לכן אף אם היה בהם דין ד' אמות מ"מ כשחוזר וזוכה בהם באמצע שבת הרי הם כרגלי הבעלים. ומשא"כ באדם שאין בו דין גרייה, הרי קבוע דינו בביהש"מ וא"ל לו להשתנות. [ולפי"ז גם היה מיושב קושייתנו, דלכן בהגן חפצים שאין בהם קנין שביתה יש בהם דין ד"א כיון שלא שייך בהם דין גרייה, אחרי שהם מחוץ לתחום הבעלים]. אך נראה להוכיח ב' ראיות דא"י הביאור, חדא ממש"כ הריטב"א והרשב"א דעת הרשב"ד דמים הנובעים כיון שהיו נובעים בביהש"מ ולא היה שייך בהם קנין שביתה, שוב אין קונים באמצע שבת ויכולים לילך כמה שירצו, וחז"י דאף דלא שייך בהם קנין שביתה מ"מ אין בהם דין ד' אמות. ועוד ראה ממש"כ התוס' בעירובין צ"ז ב' והובא בד' הרשב"א והריטב"א כאן לבאר הך דחבית שמולכה כמה שירצה משום דלא נתכונו לזכות בחבית, וקשה דא"כ יש כאן מים שאין בהם תורת כרגלי הבעלים, ואמאי יוכל לילך כמה שירצה, אלא ודאי חז"י דבחפצים אף שאין בהם קנין שביתה מ"מ אין בהם דין ד' אמות.

ואשר נראה לבאר בזה דטעם החילוק הוא, דכיון דחפצים עומדים להיות להם בעלים לכן לא נקבע דינם בדין ד"א, וזהו ביאור ד' הרשב"א דאדם לדעתו הוא ולכן נקבע דינו, ומשא"כ חפצים שאינם לדעתם, ולכן אף שלא זכו בחפצים מ"מ כיון שעומד לזכיה לא קונה ד"א. ואשר לפי"ז נראה דכל זה הוא רק בהיכא שאין לו בעלים, אבל אם יש לו בעלים אלא שלא קנה שביתה וכגון באופן הנ"ל שהבעלים בעיר אחרת, שוב אין לו אלא ד"א, כיון שאינו עומד לזכיה אחרת.

והנה דנו פוסקי זמנינו היכא שנוסע לפיקוח נפש אם צריך להפקיד על הכלים שלא ילך עמהם כיון דהם כרגלי הבעלים, ודנו אף לענין הנגדים שעל האדם אחרי דמבואר בביצה דאף על בגדי איכא דין תחומין. ובמנחת שלמה רצה לומר סברא דכיון דהכלים נגררים אחרי הבעלים לכן נגרר אף בדין זה, דכיון שאצל הבעלים יש היתר דפקו"ג ה"ה לגבי הכלים. והנה כל עיקר סברא זו בנויה רק אם נפ' דיסוד דין כרגלי הבעלים הוא מדין גרייה, אבל עכ"ז אינו מובן, דפשוט שהדין גרייה הוא ביחס לקנין שביתה, וכיון דהאדם יש לו רק אלפים אמה, הרי דאף על הכלי איכא דין אלפים אמה, ודין היתר פקו"ג אינו נוגע לעצם קנין שביתה. [ואכן אם היינו מבארים דדין כרגלי הבעלים אינו קנין שביתה אלא דהאיסור הוא מדין תחום הבעלים או י"ל הכי, אך הא ליחא דהא חז"י דהכל תלוי בביהש"מ. ועי' בדברי יחזקאל שר"ל צד כזה דהוי מדין תחום הבעלים, אך מבואר שם דהוא רק באופן שלא קנה בביהש"מ שביתה]. ואכן היכא דכבר בביהש"מ היה בהיתר דפקו"ג יש לדון דאז לא חל דין כרגלי הבעלים, כיון שהיה היתר להבעלים יותר מאלפים אמה. אך כמובן ד"י"ל דסו"ס אי"ז "קנין שביתה", ועוד דלמש"נ לעיל כל שהחפץ שייך להבעלים שוב אם לא קנה שביתה, דין הוא דאין לו אלא ד"א.

והנה בס' תורת היולדת (להגרי"י זילברשטיין שליט"א) הביא מהגר"ח קנייבסקי שליט"א עצה להפקיד חפציו, והגר"ח פ' שיינברג צ"ל טען דבמה דמי, ולאו תועיל, כיון דדין כרגלי הבעלים בשואל חלוק ושור של מה דבמציאות משתמש בו, כמו דחז"י בביצה בשואל חלוק ושור של פטם וכו'. ובאמת זוהי טענה אלימתא, דהא חזינון בסוגיין דמ"ה ב' גבי גשמים הסמוכים לעיר דקונים שביתה אף לרבנן, דחפצי הפקר אינם קונים שביתה, ומשום שדעתם עליהם, והרי פשוט שאין להם שייכות בדין ממון על הגשמים, וע"כ משום שדעתם עליהם קונים שביתה, וא"כ ה"נ אף כשמפקיד את החפצים אין לך דעתם עלייהו גדול מזה.

אלא דהיה מקום לדון עפ"י הנ"ל דהיסוד דכרגלי הבעלים הוא משום שהבעלים "מקנה" להם שביתה, א"כ י"ל דיכיון שלא להקנות להם שביתה, אך מאידך י"ל לפימש"נ דכל שהחפץ יש לו בעלים שוב אם לא מקנה להם שביתה אין לו אלא ד"א, ודוק.

והנה בעיקר נדון הנ"ל היכא שהבעלים בעיר אחרת, אם הפירות יש להם אלפים אמה לכל רוח כהתוס' או לא יזוהו ממקומם כהראב"ד. וכ"ה ל' הבה"ל בסי' ת"א. ואיתי בשבט הלוי ח"ט שכתב דאם הם בתוך עיר המוקפת מחיצות יש לדון להקל דכל העיר כד"א, דאף דמבואר בסי' ת"ח דלא אומרים כל העיר כד"א ביצא במזיד, והכא הו"ל כמזיד, מ"מ יש לצרף כאן את הסוברים דאף ביצא במזיד כל העיר כד"א. עכ"ד.

אך לפי"ד לעני"ד א"צ לכ"ז, דפשוט הוא עפ"י הראשונים דיש ע"ז דין שוגג, דהרי מבואר בריש מי שהוציאוהו דפירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו לא הפסידו מקומן דכאנוסים הם, ומבואר במ"ב שם דאף כשלא חזרו אם הם בתוך עיר הוי כד"א, דגם ע"ז מועיל טעם דאנוסים, ודלא כהט"ז, וכ"נ מד' הרשב"א לקמן לענין מברכתא דהוי כד"א, דאף שהוציאים הבעלים מדעת מ"מ הפירות אנוסים יעו"ש, וא"כ ה"ה הכא. ופשוט. [האמנם דיש לדון בראיית הרשב"א דמנ"ל ללמוד לעלמא כשהוציאים הבעלים ישראל דשאני גוי דאין לו איסור].

ובעיקר חקירה הנ"ל בגדר דין כרגלי הבעלים אם הוא מדין גרייה או דהוי קנין עצמי, עי' בח"י הגרא"ל מאלין ז"ל בב"מ שחקר בזה. וכן דיבר בזה בס' דברי יחזקאל. והנה ש"י הראב"ד ז"ל דכל שקנה שביתה באמצע יו"ט כמו גשמים, אם חזר וזכה אחר בו הרי הוא כרגלי השני, ודלא כהתוס' דהוי רק כרגלי הראשון, והובא ש"י זו בהרשב"א וריטב"א והרמב"ן בדף מ"ג [והרשב"א חולק על הראב"ד, ומבואר שם טעם ברירה דברבנן, אך אפשר שא"י עיקר טעמו, אלא דלא ס"ל גרייה שישתנה דינו, דהרי בגשמים שירדו לא שייך טעם ברירה, ומיושב קו' הגאון"י]. ולכא"ו ביאור הדברים הם דדין כרגלי הבעלים הוא מדין גרייה וא"י קנין בעצם, ולכן משתנה דינו. אך צ"ע דא"כ אף בביהש"מ נימא דישתנה דינו באמצע בשבת. וצ"ל לכא"ו דהוי תרי דיני, היינו דאם קנה בביהש"מ בזה הוי קנין בעצם, ומשא"כ כשקנה באמצע שבת א"י קנין בעצם אלא רק דין גרייה, רק דילי"ע מדוע לא יאה קנין בעצם דומיא דאדם שירד למטה מ"י, ואי נימא כהמהרש"א בדמ"ה ב' דטעמא דאדם קונה בלמטה מ"י הוא רק משום שדעתו היה לכנוס לעיר א"ש, דלעולם אין קנין באמצע שבת,

ורק בחפצים מדין גרייה הוא. עי"ל דלעולם אף בביהש"מ אינו אלא מדין גרייה, ומ"מ כיון שהוקבע דינם בביהש"מ לא פקע.

ובהרמב"ן שם מבואר עוד דעיקר היסוד דקונה באמצע שבת הוא משום דביהש"מ חל דין אלפים אמה באופן כללי, ואח"כ באמצע שבת חל קנין פרטי איזה אלפים אמה. והדברים מחודשים.

והנה הרשב"א והריטב"א הביאו ש"י הראב"ד דכל מעיינות הנובעים כיון דהו נייד בביהש"מ שוב אינם קונים באמצע שבת, ומהלך כמה שירצה, ולכא"ו צ"ב דמאחר ושייך שקנה באמצע שבת, מאי איכפת לן אם הו נייד בביהש"מ, וי"ל עפ"י הרמב"ן הנ"ל דהא דקונה באמצע שבת הוא משום שכבר בביהש"מ חל דין אלפים אמה, ולכן היכא דהו נייד דלא הוה שייך חלות דין אלפים אמה, שוב אין בהם קנין כלל.

ודע דלולא ד' הראשונים הנ"ל היה אפ"ל בהא דבחפצים אין בהם דין ד"א, משום דדין ד"א נלמד מקרא דשבו איש תחתיו, דהרי מבואר בהרמב"ן דאם היה מהלך בביהש"מ כל זמן שלא עמד הולך כמה שירצה, ודלא כהראב"ד [כך נ"ל בכונת הרמב"ן, אכן בקה"י שבת סי' ו' ביאר בכונת הרמב"ן דמהלך קנה שביתה, וכמו שאכן מבואר בהרשב"א בעבודת הקודש], ומשום דכל היסוד דאם בביהש"מ לא קנה שביתה (כמו בישרן לרבנן) תו לא קני הוא משום דכבר חל דין ד"א מדין שבו איש תחתיו, והכא דהיה מהלך הרי חל חל בו דין שבו איש תחתיו, ולפי"ז י"ל דבכלים ליכא כלל חלות דין שבו איש תחתיו, וזהו דין דנאמר רק באיש דוקא, ועל כן אין בהם דין ד"א. ודוק.

ועתה נבאר קצת בעה"י לענין חפצי גוי אשר נוגע קצת בנידון הנ"ל בגדר חפצי הפקר וכרגלי הבעלים, הנה מבואר בגמ' דמ"ז ב' פלוגתא דשמואל ורבי יוחנן אם חפצי גוי קונים שביתה מדרבנן גזירה אטו חפצי ישראל או לא. ולהלכה פסקו הר"ף והרא"ש והרמב"ם ז"ל דהלכה כרבי יוחנן דחפצי גוי קונים שביתה, גזירה בעלים דנכרי אטו בעלים דישאל. וכתב הרשב"א ז"ל שכן פסקו כל הפוסקים, אלא הרשב"א האריך בזה מדוע לא נאמר הלכה כד' המיקל בעירוב. ומביא כמה טעמים בזה, א' ד' הרשב"א דבפלוגתא דאמוראי לא אמרינן הל' כד' המיקל בעירוב. ולכא"ו צ"ב הטעם בזה, דהא הכלל דהל' כד' המיקל בעירוב בפשוטו הוא כדי "להקל", וא"כ נפ"מ בפלוגתא דתנאי או דאמוראי, אך הברור והפשוט בזה, דהנה יעו"י להתוס' בדף מ"ז א' דאף למ"ד תחומין דאו' הל' כד' המיקל, וחז"י מזה דא"י מטעם "להקל" אלא הוי "כלל", והיינו דחז"ל בדקו הפלוגתות ומצאו שהלכה כמו המיקל, אבל לא מטעם שרצו להקל, וכבר חקר בזה בס' קובץ שיעורים בב"ב לענין הכלל דרי"מ ור"י וכו', אם הוי הכלל בהגברא או בהדין היינו שבדקו ומצאו כך, ואכן י"ל דבסוף הדברים הוי ראה על הגברא, אבל עכ"פ לא הסתמכו על הגברא, ואשר על כן בפלוגתא דאמוראי לא שייך הל' כד' המיקל, דלא בדקו במחלוקתם. וכן ביאר הרשב"א דאולי אין הל' בזה כהמיקל דלא ידעו מדבריו. ויל"פ עוד דאף אם הוי הכלל בהגברא היינו "להקל", מ"מ הרי חז"י דהיכא דאיתמר להחמיר מחמירנו, וא"כ י"ל דרק כשבדקו וראו שאפשר להקל מקילים, דאלי"כ אולי הוי יוצא מן הכלל, ולכן באופן זה שלא בדקו הדרין לכללא דשמואל ר"י הל' כר"י. [ועי' תוס' סוף כיצד מעברין שכתבו הל' כד' המיקל בעירוב, ותחומין דרבנן].

ובזה נראה אף לענין המיקל באבל דדמו להל' כד' המיקל בעירוב, עי' תו' מ"ז א', דבפלוגתא דאמוראי לא מקילינן לאותם ראשונים, ונראה דאף להסוברים דמקילים אף בפלוגתא דאמוראי היינו שגם בזה י"ל דבדקו ומצאו, אבל לא במחלו' הפוסקים. וכ"כ בחזו"א, ומ"מ כל שהמחלו' שקולה שפיר יש להקל אף במחלו' הפוסקים, דבזה א"צ להכלל דכד' המיקל בעירוב, אלא הוי ככל מחלו' ב"ד"ס הלך אחר המיקל, דהוי אף במחלו' הפוסקים [וכמש"כ הרשב"א שם לענין מחלו' אמוראי]. ומיושב ל' הרמ"א בסי' שס"ו שכתב הל' כד' המיקל בעירוב על הר"ף והר"מ. ויש להעיר לפי"ד בד' הברכ"י סי' שני"ח. ובמקום אחר כתבתי עוד בזה.

וכדברינו אלה יש לבאר מש"כ באול"צ שביעית על הכלל דכתב מרן הב"י לפסוק כשנים מעמודי הוראה, דכל שלא גילה מרן דעתו בשולחן הטהור הדרי' לפסוק כהר"מ, ולכא"ו הרי הך כלל דהב"י הוי כלל בהגברא לפסוק כר"ף ורא"ש או כרבים, וא"כ הוי כגילה דעתו. אך למש"נ י"ל דמ"מ כיון דחז"י דיש יוצא מהכלל, לכן שוב אין כאן כלל בהגברא, רק זה סיבה לפסקי מרן הב"י, ולכן כל זמן שלא כתב הפסק, הדרי' לכללא לפסוק כהר"מ. ודוק.

עוד כתב הרשב"א שאם היינו אומרים ר"י וריב"ל הל' כר"י ניחא שלכן הולכים להחמיר, דהרי ריב"ל הוא שאמר הל' כד' המיקל, וריב"ל רבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן, וא"כ בהא גופא הל' כר"י.

אך לפי"ד לא זכיתי להבין היטב עומק ד' הרשב"א ז"ל, דהרי בעלמא קי"ל הל' כד' המיקל בעירוב, וא"כ כיון דקי"ל כהך כללא שוב מאי איכפת לן א' ר' יוחנן חולק לענין חפצי נכרי קונים שביתה, דהרי ריב"ל הוא כלל בעלמא דכד' המיקל, וכבר קי"ל כותיה.

ולכא"ו מוכרח גם לת"י זה כש"נ דהכלל דכד' המיקל בעירוב אינו סיבה אלא סימנא, ונמצא דהוי פסק הלכה בפ"ע על כל דין ודין, ועל כן נהי דקי"ל כד' המיקל בשאר ההלכות, אבל בהל' דחפצי הפקר חשיב כפסק הלכה בפ"ע שע"ז נחלק ר' יוחנן, והל' כר"י. ודוק.

עוד ת"י הרשב"א דלא קי"ל כד' המיקל במקום דאיכא כללא אחרינא כמו שמואל ור"י, ושאני כנגד רבים דאינו כללא אלא מדין אחרי רבים להטות, אלא שפקפק בזה, יעו"ש. ולמדנו מד' הרשב"א אלו דאף כשאין המחלו' פנים נגד פנים הוי דאו' מדין אחרי רבים. וכתבתי ד"ז לפי שראיתי שיש שביארו בהא דסומכין על יחיד בשעת הרחק דהוא אף בדאו', ומשום דאין רובא דאו' כשאנו פנים אל פנים, ומלבד דזה נגד הרשב"א אלו, עוד אינו מובן דהא גם אם אינו מדין אחרי רבים להטות, אבל הא מיהת הוי כללא מדאו' דהרי מקילים כרבים אף בדאו', וא"כ מדוע לסמך על יחיד בשעת הרחק.

והארכתי בכ"ז משום הלכתי גבירתי דשמעינן מינה. ועתה שוב אשוב לעיקר דינא דחפצי גוי, הנה יעו"י במ"ב סי' ת"א ובבה"ל דמייתי לפלוגתא

דבתרא ז"ל (גאון) ובית מאיר ועוד) האם חפצי גוי קונים שביטה כרגיל הגוי או כחפץ, יעושה". וצריך להבין עיקר הסברות בזה.

ולכאן יש סברא לכאן ולכאן, דמחד מאחר ועיקר הגזירה היא אטו חפצי ישראל, איכ כמו בחפצי ישראל הולכים אחר רגלי הבעלים ה"ה בחפצי גוי, ואם אתה אומר לילך כרגלי החפץ הרי אין דבר כזה בחפצי ישראל, ומאידך י"ל דכיון דגוי אינו בר קנין שביטה א"כ איך שייך לילך בתר רגלי הגוי, דהרי הגוי עצמו אין לו קנין שביטה.

ועל כן נראה לבאר בזה, ד"ל דאמנם עיקר הגזירה היה אטו חפצי ישראל, מ"מ כיון שא"א לומר כרגלי הגוי שהרי הגוי אין לו תחום, לכן גזרו כרגלי החפץ, ובהכי סגי שלא יבואו לטעות בחפצי ישראל. אלא ד"ל דכל זה דוקא אם מצינו דין תחומין דהחפץ גופא, אבל אם לא מצינו דין תחומין דהחפץ גופא אלא רק כרגלי הבעלים אז א"א לגזור גדר כרגלי החפץ, שאין דבר כזה בחפצי ישראל, דהרי חפצי הפקר אינם קונים שביטה, ושוב ד"ז תלוי במחלו קמאי הנ"ל האם כשהבעלים מחוץ לתחום דין החפץ באלפים אמה או שלא יזוז ממקומו, דאם חזי שיש לו אלפים אמה הרי חזינון שיש תחום להחפץ, ושפיר בחפצי גוי גזרו חז"ל שיהא לו אלפים אמה, דחז"ל הקנו לו את השביטה. ואף שלכאן לא שייך בזה גדר הפקר ב"ד הפקר כיון דאי"ז קנין ממון, מ"מ תיקנו חז"ל דין שביטה על החפץ. אבל אם ליכא דין תחומין בפ"ע על החפץ, ולכן לא יזוז ממקומו, ה"ה הכא לא שייך דין אלפים אמה בפ"ע על החפץ. [אם לא דינמא דלעולם שייך דין תחומין על החפץ, רק דס"ל דאף כשהבעלים מחוץ לתחום נגזר אחרי הבעלים].

והיה מקום לבאר לפי"ז פי' חדש בהא דגזרו חפצי נכרי אטו חפצי ישראל, דאי"ז גזירה בעלמא, אלא דאנשים יבואו לטעות שאף שאין להנכרי שביטה, מ"מ כיון שסו"ס יש בעלים להחפץ דן הוא שיקנה החפץ שביטה בפ"ע, וכמו לענין כשהבעלים בעיר אחרת. האמנם דבגמ' מבואר סברא להיפך דאף לריב"ז דחפצי הפקר קונים שביטה, י"ל דחפצי גוי אין קונים שביטה, מ"מ אפשר שאנשים יטעו בזה.

ודע דזה אין לומר דבאמת גם הגוי יש לו קנין שביטה, ורק שלמעשה אין נוהגים בו דיני תחומין, ולכן שייך שיחול בהחפץ דין תחומין. דד"א, דהרי בגמ' מבואר דאף לריב"ז דחפצי הפקר קונים שביטה, מ"מ חפצי גוי י"ל דאין קונים שביטה, כיון דהגוי לאו בר קנין שביטה הוא, ומבואר שאין חלות תחומין בגוי. [וכן בירר שהובא בהרמב"ן דמ"ג דנו בדין גוי שנתגייר בשבת לענין תחומין].

ודע דיש לי הערה גדולה בעיקר איסור תחומין דכלים, דמבואר בשבת נ"ג ב' וכו"ה בשו"ע סוף סימן ש"ה דאין איסור שבהמתו תלך מחוץ לתחום רק שהוא לא יביאנה, ולכן מותר שגוי יוליכנה מחוץ לתחום, יעו"ש. ולכאן הרי לענין האדם שיוצא בספינה נחלקו בזה קמאי ז"ל אם יש בו איסור דחוץ לתחום, עי' תו' ורמב"ן עירובין מ"ג א', והיינו האם האיסור תלי במעשה יציאה או בתוצאה, וכמו שביאר שם הקה"ק, וא"כ מדוע בכלים ליכא אותו גדר שהכלים שלו לא יצאו. וחשבתי לחדש מכח קו' זו, דחז"ל דכלים שאני בגדר איסורו, וגזרו שלא יעשה מעשה הוצאה בהכלים. רק דזה צ"ע לחולץ בין כלים לאדם, ואפשר לבאר דחז"ל אסמכו תחומין לקרא דאל יצא איש ממקומו [ולהר"מ י"ב מילין דאין], ומפירשין הקרא לענין האדם גופא, וכן לענין שהאדם לא יצא עם כליו, ונמצא דלגבי הכלים לא נאמר שהם לא יצאו, אלא שהגברא לא יצא עם הכלים, והרי דלענין הכלים תלי רק במעשה הוצאה דהגברא. ודוק.

אך שו"ר קעת ד"ל דלעולם אין הפרש בין כלים לאדם בגדר איסורו, אלא דהנה יש ב' דוגמאות, א'. בגמ' בשבת שם שמונת לקרא לבהמתו שתבא לתוך התחום. ב'. בשו"ע סו"ס ש"ה שהגוי לוקח את הבהמה מחוץ לתחום. וי"ל דבהגמ' בשבת הרי לא מיירי שיוצאת מחוץ לתחום אלא להיפך שבאה לתוך התחום, וי"ל דבזה אין איסור מצד "היציאה" שהרי זה להיפך שהיא נכנסת לתוך התחום, וכל איסורו הוא עצם ההילוך, וכבר נתבאר בזה לעיל ד"ל דכל שהוא מחוץ לתחום אין כאן איסור בהיציאה אלא מעשה הילוך, ושפיר לא נאסר אם קורא לה ולא עושה מעשה. ובד' השו"ע הנ"ל דהגוי לוקח את הבהמה מחוץ לתחום, בזה י"ל דגם אם האיסור הוא ההוצאה מ"מ א"י"ז כמו שביטת בהמתו שמוטל עליו שלא תעשה לתוכה, אלא האיסור הוא דוקא אם על ידו נעשית התוצאה. ובשלמא בספינה הרי ע"ז שישב בהספינה נגרמה התוצאה, אם כי תלוי אף במעשה הגוי שהוליד את הספינה, לא כן היכא שהגוי לקח את הבהמה מחוץ לתחום אין זה קשור להישראל כלל. אך לפי"ז אם יאמר לגוי להוליכה שוב זה קשור להישראל, ואילו מד' המ"ב שם אין נראה כן, שכתב בשם הפמ"ג דאם יאמר להגוי גם י"ל דאסור, ומשמע שם דהוא רק מדין אמירה לגוי, וצ"ע עוד בזה.

סימן ה'

בפולוגתא דרב הונא ורב נחמן בשבת בבקעה והקיפה נכרים מחיצה אם מטלטל בכולה ע"י זריקה או רק בד' אמות

כתב השו"ע בסימן ת"ג: שבת בבקעה והקיפה אינם יהודים בשבת מחיצות לדירה אינו הולך בה אלא אלפים אמה, שאינה כולה כארבע אמות, כיון שלא שבת באויר המחיצות. ומטלטל בכולה על ידי זריקה, שיכול לזרוק אפילו חוץ לאלפים שהרי רה"י גמור הוא, כיון שהוקף לדירה. וכתב הרמ"א, אבל לטלטל ממש חוץ לארבע אמות אסור אפילו תוך אלפים, ע"כ.

ועי' במ"ב ס"ק ט' שרוב הפוסקים חולקים ע"י הרמ"א וס"ל דלא חשיב נפרץ למקום האסור, כיון שאף חוץ לאלפים אינו מקום האסור בעצם אלא רק מפני שאי אפשר לו לילך לשם. והנה מקור ד' הרמ"א הם מד' התוס', אולם מד' רש"י מתבאר דפליגי ע"ז. וכמשי"כ בשער הציון אות ד'. ועי' בית מאיר שדן להתיר אף לענין הכלים ששבתו עמו בבקעה שהם אסורים בטלטול בעצם.

וע"ע בס' גאון יעקב שהביא ד' הריטב"א שאף להתוס' אין דין נפרץ ביו"ט, וכדי לעמוד על שורש הדין בזה, ואשר יש בזה נפק"מ טובא לדינא, אמרתי להביא בזה ד' הגמ' בדף מ"ב א', וז"ל הגמ' שם: ואיר נחמן אמר שמואל שבת בבקעה והקיפה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה, ומטלטל בכולה על ידי זריקה. ורב הונא אמר מהלך אלפים אמה ומטלטל ד' אמות. וניטלטל בכולה על ידי זריקה, שמא ימשך אחר חפצו. באלפים מיהת ליטלטל כי אורחיה, משום דהוי כמחיצה שנפרצה במילואה למקום האסור לה כו. ופי' רש"י, ומטלטל בכולה. אפילו חוץ לאלפים שאין לו רשות להלך מותר לטלטל על ידי זריקה, כלומר מותר לזרוק שם, דקיימא לן מחיצה העשויה בשבת שמה מחיצה, וממילא שמעינן דבתוך אלפים מטלטל כדרכו דהא מחיצות ניהו, ע"כ. אכן התוס' כתבו, נראה לר"י דאף תוך אלפים מטלטל על ידי זריקה, אבל כי אורחיה אינו מטלטל אלא ארבע אמות, דלענין טלטול כי אורחיה נפרצה למקום האסור לה, ע"כ.

והנה מקודם שנבאר בע"ה יסוד מחלו' רש"י והתוס' האם מותר לטלטל כי אורחיה בתוך אלפים, נבאר בפשט הגמ', הנה הק' המהרש"א לשי' התוס' דאף לר"י אמר שמואל אסור לטלטל כי אורחיה בתוך אלפים מדין נפרץ, אם כן מדוע מקשה הגמ' באלפים מיהת ליטלטל כי אורחיה דוקא אליבא דרב הונא, דהא גם שמואל אסר לה בטלטול כי אורחיה, וכן הקשה לביאור הגר"א ז"ל בס"י ת"ג, וצ"ל בפשטות [וכמו שתירצו גם כן נימוקי הגר"ב, והרש"ש, והחזו"א בסימן ק"ט] דמש"כ התוס' דאף לר"י אסור בטלטול כי אורחיה אינו מצד הכרח מעצם לשון הגמ', אלא רק מכח הדין דנפרץ למקום האסור לו, כיון דהך דינא דנפרץ למקום האסור לו הוא דין מוסכם בכל עירובין, ואם כן מקודם דחידש הגמ' דינא דנפרץ לא הוה מקשי על ר"י וליטלטל כי אורחיה, דהא שפיר י"ל דלר"י מותר לטלטל כי אורחיה בתוך אלפים, ורק לבתר דחידש הגמ' דטעמיה דרב הונא דאסר בטלטול תוך אלפים הוא משום דין נפרץ, שוב אף לרב נחמן דינא הכי, ופשוט.

ועתה נבא לבאר עיקר מחלו' רש"י והתוס', הנה התוס' טענו טענה אלימתא דיש כאן דין נפרץ למקום האסור לו. וצ"ב בשי' רש"י. ועי' להרמ"א בסימן ת"ג שפסק דהתוס' דיש כאן דין נפרץ, ואסור בטלטול כי אורחיה. ועי' להב"ח שכתב דמסתומתא טור והרא"ש שלא כתבו בדין זה, נראה דסובר להתחבר. אכן הגר"א כתב להיפך דמסתומתא הרי"ף והרא"ש נראה דס"ל להקל וכרש"י, וכ"כ בחי' הריטב"א דמותר לטלטל בתוך אלפים כי אורחיה. וכ"כ רבינו יחזקאל ובחי' המאירי. ועי' להמהרש"א שביאר בטעמיה דרש"י דס"ל דכיון דלר"י אף חוץ לאלפים אין איסור בטלטול ע"י זריקה, לכן בתוך אלפים אין בזה דין נפרץ, דדין נפרץ הוא רק למקום האסור לו לגמרי, ולכאן זהו סברא בפ"ע בדין נפרץ דבעינן מקום האסור לגמרי. [וצ"ב בגדר זה. גם עצם טעמא דדין נפרץ צ"ע אם הוא מטעם גזירה או דין בפ"ע, דמל' הריטב"א בע"ב נראה דהוא מטעם גזירה, ומאידך נראה מל' הגמ' שם והר"ן דאינו מטעם גזירה, דזה הוי גזירה לגזירה, ולק' יבואר עוד בזה, ולכאן לסברת מהרש"א משמע דלאו מטעם גזירה אתינן עלה].

ובאמת יעוי' בתוס' רבינו פרץ שהרגיש בזה דלכאן אין כאן נפרץ אם אינו אסור לגמרי, והביא ב' ראיות דלא כן, מהא דאמרו בע"ב דעי' משיכה מותר, ועם כל זה יש דין נפרץ. וכן מהא דאמרו בפרק ב' דחשיב מקום האסור לגבי כלים ששבתו בתוך הבית, אע"ג דלא הוי מקום האסור לגמרי לגבי כלים ששבתו בחצר. ולענ"ד י"ל לפי"ד מהרש"א דשאני הנך גוונא דעכ"פ אסור בטלטול לגמרי ואף ע"י זריקה, לענין כלים ששבתו בבית, ומשא"כ הכא דמותר בטלטול ע"י זריקה.

איברא דעצם ד' התוס' שכתבו כאן דין נפרץ לכאן תמוה טובא, דהא אין האיסור מחוץ לאלפים מצד טלטול כלל, אלא רק איסור בההילוך, וממילא הוא דאי אפשר לטלטל כדרכו, אבל אי"ז איסור טלטול. ובאמת שכן כתבו בתוס' רבינו פרץ ובתוס' הרא"ש ז"ל ליישב ד' רש"י. וכ"כ הט"ז והגר"א. והיה נראה לכאן דדעת התוס' דיסוד איסורא דנפרץ אינו מהל' רשויות היינו מלתא דהוצאה, אלא יסודו הוא שכל שנאסר מחוץ לאותו מקום נאסר אף למקום הפרוץ, וביאור הדבר לכאן הוא אם נפ' דטעמא דנפרץ הוא מצד גזירה שיטלטל במקום השני, ואשר לכן לא איכפת לן מאיזה טעם ודין אסור במקום השני, דסוף סוף מאחר ואסור לטלטל מחוץ לאלפים מצד תחומין, הרי יש לגזור שאם תתיר לו לטלטל בתוך אלפים יבא לטלטל מחוץ לאלפים ויעבור על איסור תחומין, ונמצא לפי"ז דדין נפרץ דהכא הוא מהל' תחומין. והא דלא אסרו אף עצם ההילוך צ"ל דזה לא גזרו, דאי"כ לא ילך לעולם בתוך אלפים דילמא ילך מחוץ לאלפים, ועל כרחק שלא רצו לגזור בזה, ורק כשתלוי בטלטול הוא דגזרו. אכן החזו"א (סי' ק"ט) מכח קו' האחרונים כתב לחדש דלהתוס' אף לרב נחמן אסור לזרוק מתוך אלפים לחוץ לאלפים, דבזה אף לר"י גזרינן שמא ימשך, ולכן הוא דכתבו התוס' שיש כאן דין נפרץ, כיון דאף לר"י איכא איסור טלטול, אך הדברים מחודשים מאד.

והנה נלע"ד דמד' רש"י ז"ל יש לדייק דלא ס"ל כסברת תוס' רבינו פרץ והרא"ש הנ"ל, דרש"י ז"ל פירש בד' הגמ' דאיכא דין נפרץ לרב הונא, וזו"ל ב"ה באלפים מיהת, ומשני כיון דחוץ לאלפים אסור לטלטל אפילו בזריקה משום שמא ימשך אחר חפצו, וכל שכן כי אורחיה דהא אין יכול להלך שם, ולטלטל מיתסר נמי באלפים וכו', ע"כ. והשתא אם ס"ל לרש"י דכל שאין נאסר הטלטול בעצמותו אלא רק משום איסור הילוך אין בזה דין נפרץ, א"כ מהו שכתב "וכל שכן כי אורחיה דהא אין יכול להלך" שם ולטלטל, דהא איסור הילוך אינו עושה דין נפרץ כלל, אלא ודאי דאף לרש"י איסור הילוך קעביד דין נפרץ, וכל סברת רש"י הוא רק כס' מהרש"א דכיון שלא נאסר הטלטול באופן מוחלט, היינו דמותר ע"י זריקה, לכן הוא דליכא דין נפרץ, ושפיר כתב רש"י דהיכא דנאסר לגמרי היינו לרב הונא, שוב איכא דין נפרץ אף מצד ההילוך. ודוק. [ואפשר דלכן הוצרך המהרש"א לפירושן].

והנה כתב הריטב"א ז"ל דהך דינא דרב הונא דאינו מטלטל אלא בד' אמות הוא דוקא בשבת ולא ביו"ט. ולכאן צריך ביאור בטעמא, דהא

איסור תחומין נוהג אף ביום טוב, וא"כ שוב נימא דיאסר בתוך אלפים, ואשר נראה לכאן בזה דהריטב"א סובר דיסוד דין נפרץ אינו הלכה בהל' תחומין ומלתא דתחומין, אלא הוא מהל' הוצאה, והיינו דהוי כרמלית, ואשר לכן לא שייך כלל הך איסורא ביו"ט, דביו"ט ליכא איסור הוצאה. ויעוי' לרש"י בע"ב שפי' דהסוגיא מיירי אף ביו"ט, וכבר חלקו ע"ז הריטב"א ותוס' רבינו פרץ שם, אך לקמן יתבאר ד"ל דרש"י דיבר דוקא מחוץ לאלפים אמה, שבוה אין איסורו מדין נפרץ.

והנה יעוי' בחזו"א (סי' ק"ט סק"ג) שכתב דמל' הריטב"א נראה דאף מחוץ לאלפים שרי ביו"ט, ואף דמחוץ לאלפים הרי איסורו אינו מדין נפרץ אלא מטעם גזירת שמא ימשך, ולזה ביאר החזו"א דהריטב"א סובר דגדר הך איסורא דשמא ימשך הגם דהטעם הוא שמא ימשך והיינו מלתא דתחומין, מ"מ גדר איסורו הוא דעשאוהו ככרמלית, ועל כן לא שייך הך איסורא ביו"ט, עכ"ד. אולם הגאון יעקב כתב דאף דהריטב"א מחוץ לאלפים אסור אף ביו"ט.

והנה יל"ע לפי"ד החזו"א בהבנת הריטב"א, דהנה כתב הריטב"א דמחוץ לאלפים אסור אף בתוך ד', והיינו משום דחוץ לאלפים אין זה מדין נפרץ, אלא מטעם שמא ימשך, ומשא"כ תוך אלפים אסור רק בד', וכ"מ בס' גאון יעקב. ולכאן לפי"ד החזו"א דאף חוץ לאלפים הוא גדר כרמלית, א"כ ראוי שיאסר רק יותר מד'.

ושמא י"ל דכונת הריטב"א היא לאסור מאלפים לחוץ לאלפים, דמאחר וחוץ לאלפים הוי גדר כרמלית נמצא שיש כאן ב' רשויות, אבל לעולם מחוץ לאלפים אין איסור בתוך ד'. [אך ל' הריטב"א ל"מ כן]. ואם אמת נכון הדבר, דאף מחוץ לאלפים אין איסור בתוך ד', הרי יש ליישב לי' רש"י בד"ה ומטלטל בארבע אמות שכתב בזה"ל: דלא שני לן בין טלטול כי אורחיה לטלטול דזריקה אלא במקום שמוותר לטלטל ואסור להלך כגון מתוך התחום לחוץ התחום וכו', ולי' רש"י צ"ב, דהא לרב הונא אסור לטלטל, ובפשטו צ"ל דכונת רש"י לולא הך איסורא דשמא ימשך. אך להנ"ל י"ל דכונת רש"י היא בתוך ד', היינו שכל האיסור לטלטל מחוץ לאלפים הוא רק יותר מד', אך לפי"ז אי"ז כהריטב"א, דלהריטב"א עכ"פ מתוך התחום לחוץ לתחום אסור בתוך ד', ואילו לרש"י אין איסור אף באופן זה.

אכן נלע"ד דמד' הריטב"א לקמן בע"ב משמע דלא כהחזו"א, דיעו"ש שהקי' בזה דפי' רש"י דלרבי יהושע גזרו לטלטל אטו הילוך, ולר"ג לא גזרו לטלטל אטו הילוך, דהיינו ביו"ט שמוותר בטלטול ואסור בהילוך, אבל בשבת לא משכחת לה, דאם ליכא מחיצות הרי אסור אף לטלטול, ואם איכא מחיצות שרי אף הילוך. והק' הריטב"א דמאחר ולעיל בפולוגתא דרב הונא ור"י מיירי דוקא בשבת, א"כ משמע דה"ה הכא בסוגיא מיירי בשבת. ומשמע מד' הריטב"א דשפיר שייך להעמיד הסוגיא ביו"ט, ורק לרב הונא לא שייך להעמיד ביו"ט, והיינו דאי משום דחוץ לאלפים אסור אף ביו"ט, ורק לענין נפרץ הוא דלא שייך ביו"ט, ודוק.

והנה בעיקר מש"נ בריש דברינו לענין טלטול כי אורחיה בתוך אלפים דס"ל לרש"י והריטב"א ועוד ראשונים דאין דין נפרץ, הנה בפשטות כל זה לענין איסור הילוך, אבל לענין איסור תחומין דכלים, היינו דהרי מיירי הכא בסוגיין דהכלים אין להם תחום הבעלים וכמשי"כ המג"א, דאלי"כ תיפול"ל דאסור חוץ לאלפים מצד תחום הבעלים, אלא מיירי בכלי הפקר וכל כיו"ב, ולפי"ז היכא דהכלים של הבעלים יאסר אף בתוך אלפים מדין נפרץ, ואף לרש"י, דכל ס' רש"י היא דכיון דמחוץ לאלפים מותר בטלטול ע"י זריקה לכן אין דין נפרץ, כס' מהרש"א, אבל הכא הרי אסור לגמרי, וכן לס' הראשונים הנ"ל דחוץ לאלפים אי"ז איסור טלטול אלא איסור הילוך, הכא הרי תחומין דכלים הוי איסור טלטול, אולם ראיתי בספר בית מאיר שכתב ד"ל דלרש"י אף בזה אין דין נפרץ, כיון דאיסור תחומין אינו מדין הוצאה אלא מדין תחומין, ולמדנו מד' הבית מאיר פי' חדש בד' רש"י דאף כשאסור בטלטול, אם אין איסורו מצד הוצאה אלא מצד תחומין ליכא בזה דין נפרץ.

אך יל"ע דלפי"ז לכאן אף לרב הונא לא יחא דין נפרץ, דהא כל איסורו מחוץ לאלפים הוא רק מצד שמא ימשך דאי"ז מלתא דהוצאה כלל. ולכאן נראה דהבית מאיר קאזיל בשי' החזו"א דאף מחוץ לאלפים הוי מלתא דהוצאה ולכן מותר ביו"ט, ושפיר שייך ע"ז דין נפרץ. ודוק.

סימן ו'

בענין ספיקא דהש"ס אם יש תחומין למעלה מעשרה

כתב השו"ע סימן ת"ד: המהלך חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים, כגון שקפץ על גבי עמודים שגבוהים עשרה, ואין בכל אחד מהם ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה או לאו, ומה שהיה בדברנו יהיה ספיקו להקל. הגה, מיהו אם היה הולך בדרך זו או על ידי קפיצת שם מתוך י"ב מיל חוץ ל"ב מיל אזלינן לחומר למי"ד תחומין ד"ב מיל הוי דאורייתא, ע"כ. והואיל ואין בימים ובנהרות איסור תחומין דאורייתא לדברי הכל לפי שאינם דומים לדגלי מדבר, מי שבא בספינה בשבת והגיע לנמל, אם משכנסו השבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה למעלה מעשרה מקרקע הים או הנהר יורד ואינו נמנע, ויש לו אלפים אמה ממקום שפגע בו למטה מעשרה. הגה, והנה ספק אם הוא למעלה מעשרה או לא אזלינן לקולא וכו', ע"כ. ומבואר בד' השו"ע דמאחר ואין תחומין למעלה מעשרה, לכן אף לא קנה שביטה במקום שהוא למעלה מעשרה. גם מתבאר דכיון דלא קנה שביטה למעלה מעשרה, לכן קונה שביטה אף באמצע שבת במקום שהוא למעלה מעשרה. עוד יעוי' להביאור הלכה שם ד"ה והואיל אין בימים ובנהרות וכו' שהביא סברת הרמב"ן דבספינה אין תחומין כלל מדאיו כיון שאינו עושה מעשה כלל (ודלא כהרמב"ם ושו"ע). וכדי לבאר עיקר הדין דתחומין למעלה מעשרה, ועיקר גדר איסור דתחומין [וכן גדר קנין שביטה באמצע שבת והמסתעף], אמרתי להביא בזה סוגיית הש"ס בדף מ"ג עמוד א', וז"ל הגמ': בעי רב חנניא, יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה. עמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה לא תיבעי לך דארעא סמיכתא היא, כי תיבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואינו

רחב ארבעה, אי נמי דקאזיל בקפיצה, לישנא אחרינא בספינה, מאי. אמר רבי הושעיא ת"ש מעשה שבאו מפלנדריסין והפליגה ספינתם בים וכו', אי אמרת בשלמא יש תחומין משום הכי רצו, אלא אי אמרת אין תחומין אמאי רצו, כדאמר רבא במהלכת ברקק, הכא נמי במהלכת ברקק, תא שמע פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשיכה כו', אי אמרת בשלמא יש תחומין שפיר, אלא אי אמרת אין תחומין כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי, אמר רבא במהלכת ברקק כו', תא שמע הריני נזיר ביום שבו דוד בא מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים, ואסור לשתות יין בימות החול כו', בחד בשבא לישתרי, ליפשוט מינה דאין תחומין, דאי יש תחומין בחד בשבא לישתרי דלא אתא אליהו בשבת. האי תנא ספוקי מספקא ליה אי יש תחומין או אין תחומין כו', עכ"ל הגמרא. ופי' רש"י, יש תחומין, איסור תחומין למעלה מעשרה כדמפרש ואיל. בעמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה, ונכנס ראשו אחד לתוך התחום לא תביעי לך דאיסור תחומין נוהג בו, ולא יעלה על ראשו שבתוך התחום ויצא לראשו אחר, דהא חזי להילוך, והילוך מעליא הוא. ואין רחב ד', דלא ניחא תשמישתיה בקפיצה, בשם מי הוי הילוך אי לא. סתם ספינה למעלה מעשרה מהלכת ואינה נחה, ודמי לקפיצה באויר ואפי"ה אסור, ע"כ.

א. הנה מלשון רש"י ז"ל משמע דמבאר דעיקר טעם הספק אם יש תחומין למעלה מעשרה הוא משום "דלאו הילוך" הוא. ולכא"ז צ"ב מאי איכפת לן אם הוי הילוך או לא, הרי סו"ס הוא יוצא מחוץ לתחום. והיה נראה לכא"ז דרש"י איל כשי"ר שב"ם ז"ל שהביאו התוס' והרא"ש ז"ל שמותר לישב בספינה אפילו בשבת ע"מ שיוציאו אותו מחוץ לתחום, כיון דלאו מידי עביד, וכן כתב הרמב"ן ז"ל בחידושי הובא בבה"ל סי' ת"ד. וביאר הקה"י בסיומן ט"ז דרשב"ם ז"ל סובר שגדר איסור תחומין אינו התוצאה מה שהוא נעתק ממקומו, אלא הוא "מעשה" היציאה והוי מעין מלאכה, ועל כן כיון דלא קעביד מעשה אין בזה איסור. ויעו"ש שהביא דמד' ספר התרומה נראה דפליגי וס"ל דאף בספינה איכא איסור תחומין, יעו"ש. ובאמת שכ"מ בחי' הריטב"א ז"ל בסוגיין שאין לחלק בזה בין ספינה למהלך ברגליו, דסו"ס הוא יוצא מחוץ לתחומו, יעו"ש היטב. וכן נראה מד' הרי"ף בשבת י"ט שהביא דיש מפרשים בטעמא דאין מפליגיין בספינה פחות מג' ימים קודם לשתת דהוא מצד איסור תחומין, ומיירי בגוששת למטה מי, והרי דאיכא איסור תחומין אף בספינה. ואף הרי"ף שחלק על דעה זו, דמשום תחומין מה לי קודם ג' ימים מה לי בתוך ג' ימים, ועל כן ביאר הטעם משום עונג שבת יעו"ש, היינו שלכן מדובר דוקא בגוששת, וכן מבואר בתשו' הרמב"ם הובא במ"מ וסכ"מ פכ"ז מהל' שבת ובמ"מ פ"ל.

ועכ"פ אתה הראת לדעת שלדעת רשב"ם איסור תחומין תליא במעשה, ואשר לפי"ז אתיין היטב ד' רש"י, דזהו יסוד הטעם דאין תחומין למעלה מעשרה, משום שאין כאן הילוך, והיינו דאף שבתוצאה הוא מחוץ לתחום, אבל רחמנא אסר דוקא ע"י מעשה יציאה, ולמעלה מעשרה לא הוי "מעשה" יציאה [ולכא"ז זה דומה לשינוי במלאכה].

ב. אלא דלכא"ז א"א לבאר כך בכונת רש"י ז"ל, הדנה כל הראשונים (הרשב"א, הרמב"ן, הריטב"א, חי' הרי"ן, תוס' רבינו פרץ, ועוד) הוכיחו מד' הגמ' דאמרה דאין תחומין למעלה מעשרה כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי, דביאר ד' הגמ' ד' דכיון דאין תחומין למעלה מעשרה לכן אף לא קנה שבתה למעלה מעשרה, וממילא כשיויר למטה מעשרה יש לו אלפים אמה ממקום שירד. והוכיחו מזה ששייך לקנות שבתה באמצע שבת, כל שלא היו ראויים לקנות שבתה בבין השמשות. והמבואר מדבריהם ז"ל מכח קו' הגמ' כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי, דכמו דאין תחומין למעלה מעשרה הוא הדין דאף אין קנין שבתה למעלה מעשרה. ולכא"ז כל זה מובן אם נפרש דהחסרון בלמעלה מעשרה הוא בהתורות "מקום", דאין ע"י שם "מקום", ורחמנא אמר אל יצא איש "ממקומו", שלא יהא "במקום" אחר, ולכן כמו דאין איסור תחומין למעלה מעשרה ומשום שלמעלה מעשרה אין זה מקום, הוא הדין דאין קנין שבתה למעלה מעשרה, כיון שאין זה מקום, ולענין קנין שבתה בעינן תורת "מקום". [ונמצא דהוי זה "סימן" שכמו שלמעלה מעשרה אין בו איסור תחומין, ה"ה שאין בו קנין שבתה]. אבל את"ל דהחסרון דלמעלה מעשרה הוא שאין כאן הילוך, והיינו כמש"נ דבעינן מעשה יציאה, אם כל זה לא שייך לענין איסור תחומין, אבל מאי שייאטיה לדין קנין שבתה.

ג. והיה אפ"ל דאין ה"נ לפי"ד רש"י שפיר מועיל לקנות שבתה אף למעלה מעשרה, ודלא כהראשונים הנ"ל. אלא דא"כ ישאר קו' הראשונים מעצם ד' הגמ' דמקשה וכי לא היינו בתוך התחום מאי הוי, ומאי קו', דהא שפיר קנו שבתה למעלה מי, ושוב אינם רשאים לילך בכל התחום. ולכן י"ל דרש"י סבור דאף שכל החסרון דלמעלה מי הוא רק משום דלא הוי הילוך, מ"מ אף לא קני שבתה. והטעם י"ל בזה דכללא הוא שכל מקום שאין בו איסור תחומין אף אין בו קנין שבתה, ולא בתורת "סימן" אלא בתורת "סיבה". והיינו טעמא ד"ל דיסוד ענין קנין שבתה אינו חלות קנין בעצם, רק ביסודו הוא חלות דין היתר דאלפים אמה, וכיון שבאותו מקום ליכא איסור תחומין אז ליכא אף לתורת קנין שבתה [אך כמובן שהוא ביאור מחודש, ולק' ביאור עוד נפ"מ בהבנה זו].

ד. מיהו י"ל עוד דלעולם שייך קנין שבתה אף למעלה מעשרה, וביאור ד' הגמ' כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי, י"ל דהנה בעיקר הא דמתבאר מהגמ' דשייך קנין שבתה באמצע שבת כבר עמדו בזה הראשונים בביאור הדברים, והתוס' לקמן מ"ה ב' ביארו דכיון שהיה למעלה מעשרה בביהש"מ לכן קונה באמצע שבת, ונאמרו בזה ב' הבנות, א'. הבנת המהרש"א שם דכיון שהיה דעתם ליכנס לעיר וכמש"כ התוס' ב"ב מ"ג, לכן קנו שבתה כבר בביהש"מ בעיר, ואף שהיו מחוץ לאלפים מ"מ כיון דאין תחומין למעלה מעשרה לכן חשיב כאילו הם בתוך אלפים. והובא בחי' רע"א ז"ל, וכתב דלפי"ז הוי דוקא אם היה דעתו ליכנס לעיר בביהש"מ, אבל אם לא היה דעתו ליכנס לעיר בביהש"מ לא מהני, וכתב דהפוסקים סתמו בזה (עי' רמ"א בסי'

ת"ד שסתם דכל שפגעה הספינה בלמטה מעשרה קנה אלפים לכל (רוח). וסברא זו הובאה אף בחי' הרמב"ן ז"ל בדף מ"ג ע"א. ב'. אכן מד' הראשונים משמע סברא אחרת, דכל שלא היה שייך קנין שבתה בביהש"מ קונה באמצע שבת. וסברא זו הובאה ג"כ בחי' הרמב"ן בשם התוס' [ושם נראה ד"ל דאף קנין זה הוא חל בביהש"מ, דבביהש"מ חל קנין אלפים "בכח" שיתברר באמצע שבת, עיי"ש בכל עומק הדברים]. והשתא נראה דלביאור שהקנין שבתה חל בביהש"מ מצד שהיה דעתם לכונוס לעיר, י"ל דאף אם שייך קנין שבתה למעלה מעשרה מ"מ קנה שבתה בעיר, וביאור הדברים דלכא"ז יש להבין בבא"ד המהרש"א הא"ך קונה שבתה בביהש"מ בתוך העיר, דהרי הוא מחוץ לאלפים, והרי לא שייך בעלמא שיקנה שבתה בתוך העיר אם הוא מחוץ לאלפים מהעיר. וצ"ל דכיון דאין תחומין למעלה מעשרה ליכא חסרון בזה. וי"ל הטעם בזה ב"ב אנפי, א'. דכיון דאין תחומין למעלה מעשרה פי' הוא שאין זה בכלל מקום, וממילא לא חשיב שהוא מחוץ לאלפים, והיינו שא"צ שיהא "בתוך" אלפים אלא העיקר הוא שלא יהיה מחוץ לאלפים, וכיון שלמעלה מעשרה אין זה מקום ליכא חסרון. אך י"ל ביאור אחר בזה, דבאמת הא דבעינן שיהא בתוך אלפים אי"ז דין בעצם דבעי' תוך אלפים, אלא הוא רק משום שאם יקנה כשהוא מחוץ לאלפים הרי לא יוכל לילך משם מצד איסור תחומין, וה"נ גופא סיבה להפקיע את הקנין שבתה. (ועי' כה"ג במשנה ל"ה א' לענין נגלגל עירובו מחוץ לתחום ובת"ס שם). ואשר על כן כל זה הוא דוקא אם הוא למטה מעשרה בביהש"מ, אבל אם הוא למעלה מעשרה בביהש"מ הרי מותר לו לילך משם, ושפיר קנה שבתה אף מחוץ לאלפים. ולפי"ז שוב י"ל בד' רש"י דלעולם קנה שבתה אף למעלה מעשרה, אבל כיון שדעתו לקנות שבתה בעיר, ואף רשאי לכונוס לעיר כיון דאין תחומין למעלה מעשרה, שפיר קנה שבתה בעיר. ודוק.

ה. ועי"ל דרש"י יפרש בכונת הגמ' כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי, דל' המשנה מהו לירד נראה דלא קאי רק לענין לילך אלפים אמה אלא אף על עצם הירידה, דאינם רשאים לירד, ועל זה הוא דמקשה הגמ' מאי הוי היינו דעכ"פ רשאים לירד, כיון דבעצם הירידה עדיין הוי למעלה מעשרה.

ו. אלא דבאמת יש להסתפק בזה אם אין תחומין למעלה מעשרה אם יצא דרך עמוד גבוה עשרה ואינו רחב ד' והוא מחוץ לאלפים, אם רשאי לירד, ד"ל דעצם הירידה הוי למטה מעשרה. וכן היה נראה מתוך הסברא. ושוב מצאתי שכ"כ הרדב"ז בח"ד סי' פ"ז. וש"ר בחזו"א סימן ק"ט שנסתפק בזה וכתב דמד' המ"ב סי' ת"ה נראה דס"ל דמותר לירד, ולענ"ד אי ידעתי ההכרח מד' המ"ב יעו"ש, ולכא"ז מסברא נ"ל דאסור לירד, דעצם הירידה היא למטה מי, דאף דנתבאר בד' רש"י שעצם ההילוך הוא האיסור וא"כ י"ל דכשיצא הוא למעלה מעשרה, אבל לכא"ז עצם הירידה מהלמעלה מעשרה להלמטה מעשרה הו"ל יציאה, אם לא דנימא דבעי' שיהא גם מקודם היציאה למטה מי. או דנימא דאחרי שהוא כבר מחוץ לתחום אין כאן איסור בעצם היציאה, כיון שכבר יצא, וכל האיסור הוא שלא לילך יותר מד"א, ועל כן מותר לו לירד. [ובעצם סברא זו דאחרי שכבר יצא מחוץ לתחום אין איסור אלא שלא לילך יותר מד"א, יבואר א"י"ה לקמן]. ונ"ל דמל' הטור סי' ת"ד משמע דמותר לירד, שכתב דכיון דיש תחומין למעלה מעשרה אסור לו לילך על העמוד ולירד, יעו"ש. והשתא אף אם אין תחומין למעלה מעשרה מ"מ אסור לירד, אלא ודאי משמע מזה דאם אין תחומין למעלה מעשרה מותר אף לירד. ודוק, ועי' רש"ל בחכמת שלמה לק' מ"ה ב' שדן אם אין תחומין למעלה מעשרה והוא למטה מעשרה, אם מותר לו לעלות מעשרה לחזור לתחומו. ולכא"ז באופן זה ודאי שרי דהא אינו יוצא מתחומו אלא חוזר לתחומו, ואף אינו ד' אמות.

ז. אך האמת יורה דרכו, דנראה דעיקר מש"כ בד' רש"י דהחסרון דלמעלה מי' הוא שאין זה מעשה הילוך, אינו מוכרע כלל, ד"ל דלעולם החסרון הוא מצד עצם המקום, אלא דמבאר רש"י שאין החסרון מצד שכל למעלה מי' הוא רשות אחרת ולא חשוב מקום מצד עצם גבהו, אלא דרחמנא תלי במקום הילוך, דכיון שאינו הילוך לכן אינו "מקום הילוך", ושוב הוי זה חסרון במקום, ואשר לכן אף קני שבתה. וכ"מ ל' המ"ב בסי' ת"ד.

ח. והנה במש"נ ב' דרכים אם הקנין שבתה כשיויר למטה מי' חל כבר בביהש"מ או רק באמצע שבת, י"ל עפ"י, דהנה יעו"י להמאירי שכתב לענין היכא דירד למטה מי' בתוך תחום העיר, דדעת גדולי הדור [נראה דהוא הרשב"א], שאין לו אלא אלפים אמה ממקום שפגע למטה מי, וכדון כלתה מדתו בעיר [וכ"כ המג"א ובמ"ב סי' ת"ז], אך המאירי פקפק בזה דיש לו את כל העיר כד"א, שהרי עכשיו הוא נחשב כאילו שבת שם, יעו"ש. וי"ל דהמאירי והרשב"א נחלקו בסברות הנ"ל. להמאירי הביאור הוא שנחשב שקנה כבר בא בביהש"מ, וא"כ הו"ל כשבת באויר מחיצות מבעו"י שיש לו כל העיר כד"א [דא"צ דוקא "שבת" שהרי אף מניח עירובו בעיר יש לו כל העיר כד"א, וכמבואר לקמן בדף ס', והיינו דסגי "בקנין" שבתה]. אבל להרשב"א הביאור הוא שחל הקנין שבתה באמצע שבת, ונמצא שלא היה קנין שבתה מבעו"י, והו"ל כדון שבת בבקעה בדף מ"ב א' דאין לו כל המקום כד"א כיון שיש לו אלפים אמה.

ט. ובאמת דהיה אפ"ל עוד [ואולי זהו טעם המאירי], דאף אם הביאור הוא שחל הקנין שבתה באמצע שבת מ"מ יש לו כל העיר כד"א. והביאור בזה עפ"י שנתבאר בריש מי שהוציאוהו דיל"פ ביסוד הדין דשבת באויר מחיצות מבעו"י דאין הענין דבעי' "מבעוד יום", אלא הענין הוא דבעינן "קנין" שבתה, ומשא"כ באמצע שבת שאין כאן "קנין" על אותו המקום, ואשר לפי"ז הכא שבא לו בתורת קנין שוב הוי כד"א. גם יל"פ בטעם המאירי, דכמו שקונה באמצע שבת ונחשב כאילו תחילת שבת, ה"נ לענין כד"א חשיב כתחילת שבת דכך הוא עיקר דינו. והנה לענין יצא ברשות לדבר מצוה דיש לו אלפים אמה לכל רוח כמבואר לקמן מ"ד ב', ומבואר ברי"ה כ"ג דיצא לקידוש החדש הרי הוא

כאנשי העיר, וכתב הרמב"ם ז"ל בפכ"ז מהל' שבת הט"ז דיש לו כל העיר כד"א ואלפים אמה לכל רוח, וביאר המ"מ משום דנחשב כאילו שבת מבעו"י, וכ"פ ה"שוע"י בסיומן ת"ז סעיף א' ובמ"ב שם. ולכא"ז ביאורו הוא דכשחז"ל נתנו לו אלפים אמה אי"ז היתר הילוך בעלמא, אלא שנחשב כאילו קנה שבתה עכשיו, היינו שהקנו לו שבתה מחדש [וכ"מ לכא"ז בסוגיא דמ"ד ב', מהא דאיכא תורת הבלעת תחומין, הרי דהוי גדר תחום ממש בתורת מקום, וי"ל], ועל כן שוב הו"ל כשבת מבעו"י. ולכא"ז צ"ע מהא דלענין למטה מעשרה נפסק במ"ב דאין לו כל העיר כד"א.

ואפשר לחלק בין נכנס לתחום העיר לבין נכנס לתוך העיר. אך לא מסתבר לחלק בהכי, דבשלמא ביצא לקידוש החדש לא תלי בדעתו אלא קונה ממקום שהוא נמצא, אבל בלמטה מעשרה יכול עכשיו לקנות שבתה בתוך העיר. ואולי מיירי שבאמת לא כיון לקנות בתוך העיר [ודלא כהמהרש"א והגרע"א הנ"ל]. ולכא"ז באופן זה לא הוה פליגי המאירי. גם אפשר לדחוק דביצא לקידוש החדש אין הטעם משום דקנה שבתה עכשיו כקנה מבעו"י, אלא דרבנן אקילו ליתן לו כל העיר כאילו קנה מבעו"י כדי שלא יפסיד. ובאמת ראיתי להגאון יעקב בדמ"ד ב' על המשנה שכתב מדמפשיה שיצא ברשות ונכנס לתוך העיר, יש לו את כל העיר כד"א ואלפים לכל רוח, וביאר משום דהשתא קנה שבתה, יעו"ש. והיינו כסברא הנ"ל דמטעם קנין אתנין עלה. ויל"ע מדוע לא הביא ד' הר"מ המפורשים הנ"ל דיש לו את כל העיר כד"א. ואפשר דהו"א דד' הר"מ נאמרו רק לענין יצא לקידוש החדש ועשה את המצוה, לא היכא דאמרו לו כבר נעשה מעשה, וכדחזינו דחילקם הרמב"ם והשו"ע לב' הלכות. וכן הם ב' משניות ברי"ה ובעירובין, והרגיש בזה הגאון". וזה מובן יותר אם נפ' דהוי קולא בפ"ע ביצא לדבר מצוה. ודוק בכל זה.

י. והנה במש"נ לעיל דלדעת הרשב"ם יסוד איסור חוץ לתחום הוא מעשה יציאה, ולדעת הריטב"א ועוד האיסור הוא התוצאה שיצא מחוץ לתחום וכמש"כ בקה"י. ולכא"ז יש להקשות לשיטה זו שא"צ דוקא מעשה יציאה, דא"כ מהו יסוד ההיתר דאין תחומין למעלה מעשרה, אף את"ל דהחסרון הוא משום שלמעלה מעשרה אינו "מקום", דמ"מ הרי כעת אינו נמצא במקומו הקודם. ואשר צריך לבאר בזה לכא"ז, דאין דין חיוכי שיהא "במקומו", אלא יש דין "שלילי" שלא יהא "מחוץ למקומו", וכל דין זה הוא דוקא אם נמצא "במקום" שאינו מקומו, ומאחר ולמעלה מעשרה אין זה מקום הרי שאינו מחוץ למקומו, דלא נאסר להיות במקום כזה. [והך דינא דשבו איש תחתיו אשר הוא דין חיוכי, לכא"ז צ"ל שזה נאמר על מי שאין לו תחום שדינו רק ד' אמות].

יא. והנה לכא"ז אית לי קושיא רבתא לשי' הסוברים דא"צ דוקא מעשה יציאה אלא אף דממילא קאזלא חשיב איסור, דא"כ בהא דמבואר לעיל מ"ב ב' בפלוגתא דר"ג ור"י אם מותר להלך את כל הספינה כד' אמות, ואמרו אליבא דרבה דבמהלכת דכו"ע לא פליגי, כיון שספינה נוטלתו מתחילת ד' לסוף ד', עי' ג' פירושים בד' רש"י והראשונים, והשתא לכא"ז צ"ע ג' למה לי כלל טעם בפ"ע להתיר במהלכת [ולר' זירא פליגי אף במהלכת], דהרי הספינה בלאו הכי מהלכת, ונמצא איפוא שהוא בכל ענין יוצא מחוץ לתחום, וא"כ מה מוסיף או מגרע אם הולך בכל הספינה, הרי כבר נעשה איסור [באונס], והגע עשן אם מאכילים אותו בשר חזיר בעל כרחו והוא מסייע להם באופן שבלא"ה החזיר נכנס לפיו ולמעיו, יש בזה איסור. [חוץ מהסברא דכיון שיש לו רצון אזי שוב לא חשיב אונס, עי' בס' קובץ הערות ר"פ הבא על יבמתו, אבל לא משמע שזהו היסוד כאן בגמ']. ובשלמא לדעת רשב"ם ניחא, דבאמת כל זמן שאינו הולך לא קעביד שום איסורא ואפילו באונס, כיון שאינו עושה מעשה יציאה, ושפיר חשיב איסור בעצם ההילוך, דבזה הו"ל מעשה יציאה, אבל אם נימא דהאיסור נעשה ממילא אי"כ מדוע שיאסר להלך.

ואשר נראה מוכרח לבאר ולחדש בזה, דהנה בפשוטו כל אדם שיצא מחוץ לתחום דאין לו אלא ד"א, ביאורו הוא שכל שמוסיף לילך הוי עוד יציאה מחוץ לתחום היינו שמתרחק מתחומו, ורק שנתחדש דכל ד"א כמקומו חשיב, אולם נראה להוכיח דלא כן, דהנה לשי' ר"ע דאלפים אמה דא"ו לשי' הרמב"ם בפכ"ז מהל' שבת ד"י"ב מיל דא"ו, מבואר בהרמב"ן בחידושי דף מ"ג שהוא דוקא את כל האלפים אמה או ה"י"ב מיל באיסור, לא היכא שהולך לדבר מצוה או מים שבאו מעצמם דרך האוקיינוס, והובא בס' אביעזרי ובס' קה"י סי' ט"ז יעו"ש, ולפי"ז כל שכבר יצא חוץ לאלפים אמה י"ל דלא חשיב עובר בכל פסיעה ופסיעה, כיון שהאיסור הוא עצם האלפים אמה, וכן דן בזה בחזו"א ד"ל דהיכא שכבר יצא מחוץ לאלפים אמה תו אינו עובר מדא"ו בכל פסיעה ופסיעה, ונראה דלפי"ז הא דאין לו אלא ד"א אי"ז משום דכעת יוצא מחוץ לתחום, דבאמת היציאה כבר נעשתה, או משום דחסר לן "אלפים אמה", אלא הוא איסור חדש דשבו איש תחתיו, היינו שכל אדם שאין לו תחום אינו רשאי לילך אלא ד"א. [ובאמת ראיתי שיש שכתבו דאם ילך עוד אלפים אמה יעבור שוב איסור דא"ו. וכן נראה מד' הרמב"ן שם יעו"ש. ולענ"ד זה תלוי בהבנה הנ"ל אם היסוד הוא משום דבעינן "אלפים אמה", דאז אם הולך עוד אלפים אמה עובר שוב איסור, או היסוד הוא שכבר יצא מחוץ לתחום ואז תו ליכא נפ"מ לאיסור].

ואשר לפי"ז נראה לחדש עוד, דחלוק איסור יציאה מחוץ לתחום, מדינא דשבו איש תחתיו, דאיסור יציאה מחוץ לתחום הוא התוצאה מה שנמצא מחוץ לתחום, ולכן אף דממילא קאזלא ס"ל להני ראשונים דהוי איסור, אבל איסורא דשבו איש תחתיו הוא איסור על עצם ההליכה שמחוץ לד' אמות, ואשר לפי"ז מתיישב היטב קו' הנ"ל, דלכן הכא בספינה שכבר יצא מחוץ לתחום, שוב ליכא אלא איסור דעצם ההילוך, ועל כן אי לאו טעמא דנוטלתו מתחילת ד' ומניחתו לסוף ד' הוה אסור להלך. ודוק היטב בכ"ז.

יב. ועתה נבא לבאר קצת בעה"י לענין הלכה בעיקר דינא דתחומין למעלה מעשרה, הנה נאמרו בזה ד' שיטות שהם ג', א'. שי' הרא"ש ז"ל. ב'. שי' הרמב"ם ז"ל. ג'. שי' הרשב"א. ד'. שי' הרמב"ן. ונבארם בקצרה עם טעמיהם עפ"י קמאי ובתראי ז"ל.

באונס או מחמת טירדתו שכן ויצא הסכימו האחרונים שכל שלא יצא מן התחום ארבע אמות מותר לחזור ולכנס לתוך העיר, דבאופן זה אומרים שכיון שיש לו רשות לחזור לתוך תחומו נחשב לו כאילו לא יצא מהתחום, והרי הוא כבני העיר, וכל שכן אם יצא לדבר מצוה. ובשער הציון אות ה' הביא שכ"מ מד' רש"י לחלק בין שוגג למזיד, וכ"ד הר"ה לדינא. ועי' להשו"ע בס"מ ת"ז סעיף ב' שאם יצא לדבר מצוה יש לו אלפים אמה ממקומו לכל רוח. ואם היה מקצת התחום שיצא ממנו ברשות מובלע בתוך האלפים אמה ה"ז חוזר למקומו וכאילו לא יצא, וכתב במ"ב ס"ק ז' דמשמע מל' השו"ע שאם חזר לתחומו שוב הפסיד את האלפים החדשים. ועיי"ש בשעה"צ אות ח'.

וכדי לבאר עיקר דינא דהבלעת תחומין לדבר הרשות ולדבר מצוה אשר מתבאר בדף מ"ג ע"ב ובדף מ"ה ע"א ובדף נ"ב ע"ב, אמרתי לברר הדברים בעה"י מתוך סוגיות הש"ס. והנה ז"ל הגמ' בדף מ"ג ע"ב: נחמיה בריה דרב חנילאי משכתייה שמעתייה ונפק חוץ לתחום, אמר ליה רב חסדא לרב נחמן נחמיה תלמידיך שריו בצער, אמר לו עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס. יתיב רב נחמן בר יצחק אחוריה דרבא ויתיב רבא קמיה דרב נחמן, א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא מאי קא מיבעיא ליה לרב חסדא, אילימא בדמלו גברי עסקינן וקא מבעיא ליה הלכתא כרבן גמליאל או אין הלכה כרבן גמליאל, או דילמא בדלא מלו גברי עסקינן וקא מיבעיא ליה הלכה כרבי אליעזר או אין הלכה כרבי אליעזר. פשיטא בדלא מלו גברי עסקינן, דאי ס"ד בדמלו גברי עסקינן מאי תבעי ליה, האמר רב הלכה כרבן גמליאל בדיד וסוהר וספינה, אלא ודאי בדלא מלו גברי עסקינן, ודר' אליעזר קמיבעיא ליה, דיקא נמי דקאמר ליה יכנס, מאי יכנס לאו בלא מחיצה, ע"כ.

והנה ה"ד סוגיא דהבלעת תחומין מתבארת יותר לקמן בע"ב ובדמ"ה א', דשם פליגי רבה ורב שימי בביאור הא דתנן מי שיצא ברשות ואמר לו כבר נעשה מעשה יש לו אלפים אמה לכל רוח, ואם היה בתוך התחום כאילו לא יצא. לרבה מדובר כשהוא בתוך אלפים של ביתו, והחידוש שלא נאמר שנעקר מתחומו ויש לו אלפים אמה חדשות, ולרב שימי מדובר שיצא חוץ לאלפים שלו, אלא שהם מובלעות בתוך האלפים שלו, והחידוש הוא שהרי הוא כאילו לא יצא מתחומו ומשום דהבלעת תחומין מילתא היא, ומסיק הגמ' כרב שימי, מהא דאמר רבי אליעזר לקמן בדף נ"ב ב' מי שיצא חוץ לתחום שתי אמות יכנס, וטעמא דר"א דס"ל ד' אמות הוא באמצען ונמצא מובלעות בתוך תחומו, ועד כאן לא נחלקו ר"א ורבנן אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מודו, ע"כ.

ובבא"ד רב שימי פי' רש"י בלישנא קמא דכשחזר לתוך האלפים שלו הרי הוא כבתחילה ואינו יכול לצאת מהם, והחידוש הוא רק שחזר לתחומו ודלא כרבה. ובפי' השני פי' דלרב שימי יש לו ח' אלף אמה, אך רש"י פי' דהלשון הראשון הגון, וכן פי' שאר המפרשים. והנה כתב רש"י (שם) דרבה לית ליה דנהרדעי דאמרי בדף מ"א ב' דמי שיצא חוץ לתחומו שלא לדעת דאין לו אלא ד' אמות, אם הוצרך לנקבו יכנס לתחומו וכיון דעל על. אולם התוס' חלקו ע"ד רש"י וכתבו דאף רבה אית ליה דנהרדעי, דשאני הך דנהרדעי דאין לו ד' אמות ובוהו לכ"ע כיון דעל על, דאי לאו הכי תיקשי לנהרדעי ממתני' דשתי אמות לא יכנס, עכ"ד. וכחילוק התוס' כתבו הריטב"א והרשב"א שם והרמב"ן במלחמות בדף נ"ב ב'. אכן בל' הריטב"א מתבאר בנוסח אחר קצת. דכיון שאין לו שיעור לתוך המחיצה וכן בהוצרך לנקבו לכן כיון דעל על, ויותר מפורש הוא כן בהתוס' ר"ד, ויבאר לפנינו.

והנה בעצם ד' התוס' דיש לחלק בין אם יש לו ד' אמות או לא, לפי"ז צ"ל שמדובר דוקא שהבנ"א הלכו משם, דאל"כ הרי הוא עדיין בתוך דין ד' אמות, דהמחיצה הו"ל כד' אמות. וכ"ה ל' התוס' שכתבו "כשתסלק" מחיצה דגברי. וכן הוא בהדיא בתוס' רבינו פרץ. אכן מד' הריטב"א והתוס' ר"ד נראה שמדובר אף כשהבנ"א שם, ומטעם דהמחיצה לא נחשבת כדן ד' אמות אלא היתר בעלמא כמו בהוצרך לנקבו, וצ"ב בביאור הדברים דנהי דאין לו שיעור, אבל הכל הוא על היסוד שנחשב כד' אמות, ובתוס' רבינו פרץ לאחר כל האריכות כתב בתי' השני דהיתר מחיצה אינו מדין תחומין, וכן היתר דנצרך לנקבו, יעו"ש. וצ"ב בדבריו ז"ל, דבשלמא בהוצרך לנקבו באמת הוי זה היתר דכבוד הבריות ועל כן אומרים שהופקע מדין ד' אמות, אבל בהיתר מחיצה לכא"ו זהו היתר דד' אמות, ואילולא דין ד' אמות אף לא היה דין מחיצה.

והנה נראה דהריטב"א לשיטתו שמעמיד סוגיין בלא נסתלקו הבנ"א, דיעו"ש לעיל מינה שכתב להצד דבדלא מלו גברי עסקינן דעדיפא מדר"א הוא, דהא הכא הוא בתוך מחיצות בנ"א, ומ"מ שרי לו לצאת מהמחיצות, יעו"ש, והיינו דהריטב"א מוקים לה לסוגיין כשהבנ"א שם, ועם כל זה הותר לו לצאת מהד' אמות.

אלא שד' הריטב"א צ"ב האיד מותר לו לצאת מהמחיצה, דהרי כל המחיצה הו"ל כד' אמות ואיד' יצא מהד' אמות. ובס' גאון יעקב ג"כ עמד בזה ע"ד הריטב"א, וכתב די"ל דמדובר כשהבנ"א הסתלקו משם, יעו"ש. [והיינו כש"ב בד' התוס']

והיה אפ"ל בבא"ד הריטב"א דסובר דכל המחיצה כד"א אין פי' כד' אמות אלא כמשהו, והיינו דלא נחשב כלל שיעור מקום [ולכא"ו כ"ה לשי' רבינו יהונתן והמאירי בדף ס' דאם כלתה מדתו באמצע העיר אין העיר נחשבת לו אלא כמשהו, אך לא קי"ל הכי, עי' בפוסקים בס"י ת"ח, ושם נתבאר]. ולפי"ז אף מוכן ד' הריטב"א דלכן בדמלו גברי לא חשיב המחיצה דין ד"א, כיון דהוי משהו אי"ז נחשב היתר ד"א אלא נחשב

מהכלל דעלמא דספק דרבנן לקולא. וגם צ"ע דמחד מקילים בתחומין טפי, ומאידיך נתבאר לעיל להתוס' דמחמרי' בתחומין טפי. ובחתי"ס ח"מ ליקוטין סי' צ"ח [יעו"ש שהאר"ך בכל סוגיא זו דתחומין למעלה מעשרה] כתב דחשיב ס"ס משם א'. וצ"ב דהא הוי ספק א' בדין וספק א' במציאות, ומדוע חשיב משם א', ולכא"ו בהרבה דוכתי שמעינן להך ס"ס, וצ"ע. ולענ"ד י"ל בדרך אפשר דאם נפ' דגדר ספד"ר לקולא, ואף בספיאקא דינא ענינו הוא שלא אסרו בספק, הרי די"ל דחשוב כאילו נפסק ואין תחומים למעלה מעשרה, ושוב אין כאן ס"ס, ודוק.

ג. שי' הרשב"א ז"ל דאכן יש להקל בספק תחומין למעלה מעשרה, אבל כל זה אם בביהש"מ היה למעלה מעשרה, אבל אם בביהש"מ היה למטה מעשרה אז לא מקילינן למעלה מעשרה כיון דאיכא חזקה תחום ביתו, והביאו הריטב"א ובב"י סי' ת"ד ובמגיד משנה. ויל"ע מ"ט שאר הראשונים לא ס"ל הך חזקה. והנראה בזה בכמה אנפי, א'. דידוע דנחלקו הרשב"א והרמב"ם אם הולכים להקל בספק דרבנן אף כנגד חזקה אסור, דהרשב"א פסק להחמיר, והרמב"ם פסק להקל לענין ספק טומאה דרבנן וטבל בספק מקוה כשר, עי' עירובין ל"ה ב' דנחלקו בזה ר' יוסי ור"מ, והשו"ע בהל' מקואות פסק להקל, והש"ך פסק להחמיר, וכ"ה בש"ך יו"ד סי' ק"י. וא"כ הרשב"א לשיטתו דספק דרבנן במקום חזקה אסור הולכים להחמיר, והשו"ע לשיטתו הולכים להקל. אלא דמהא דאף ש"פ ס"ל להקל הכא בתחומין למעלה מעשרה, ומשמע דאף אם בעלמא מחמרי' כנגד חזקה הכא יש להקל. ואפשר לדחוק גם בזה דספק תחומין לקולא טפי וכד' הכ"מ הנ"ל. עו"ל דבאמת כבר נודע מש"כ המ"מ בפ"ד מהל' טומאת מות דלא אומרים חזקה בספיאקא דינא כיון שחזקה אינה פוסקת את הדין, והאר"ך בזה בשו"ת הגרע"א סי' ל"ז, וא"כ הכא שפיר לא נחמיר מצד החזקה. ומד' הרשב"א הנ"ל מוכח דס"ל דמוקמי' אחזקה אף בספיאקא דינא.

ושו"ר להחת"ס שעמד בזה יעו"ש, עו"ל דבאמת לא שייך כאן כלל חזקה, ואדרבה ד' הרשב"א צ"ע מאד, דהרי אין כאן ספק אם נשתנה תחום ביתו, אלא אם נאסר כלל למעלה מעשרה. ושו"ר שכבר עמד הישועות יעקב בהך סברא, יעו"ש. ויש לבאר הדברים בכמה סגנונות, א'. עפ"מ שביארו הגר"ט והק"ה בב"מ דף ו' לענין ספק בכור דלא שייך חזקה שהבכור אינו קדוש במעי אמו, כיון דידוד ענין חזקה הוא שמוקדם שגולף הספק היה עומד להיות לעולם אם לא ישתנה, ואילו בבכור מעיקרא היה רק עד שיצא ממעי אמו, וה"נ אם מעיקרא התחום ביתו הוא על למטה מ"י. ב'. עו"ל עפ"מ שכתב בקצוה"ח סי' פ"ח לענין יד עבד כיד רבו דבספק לא חשיב העבד מוחזק בעצמו, כיון דהוי ספק על החזקה גופא יעו"ש, וה"נ הכא הוי ספק על החזקה גופא אם יש תחום ביתו אף על למעלה מ"י. ודוק.

ד. שי' הרמב"ן ז"ל דיש להקל בתחומין למעלה מ"י מטעם ספק דרבנן לקולא, אלא דס"ל להקל אף ב"ב מיל, כיון דס"ל דאף י"ב מיל הוי דרבנן.

והנה ל' הר"מ והשו"ע בס"י ת"ד הוא להקל בכל דבר שיארע הספק בדבריהם, ומדויק מזה דב"ב מיל יש להחמיר. וכ"כ הרמ"א, ובמ"ב שם כך פי' בד' השו"ע. ויל"ע מ"ט לא נימא ס"ס לקולא, דילמא אין תחומין למעלה מעשרה, ודילמא י"ב מיל דרבנן, ואם נימא דכל שהב' ספיקות הם ספיאקא דינא הוי משם א', עי' בש"ש שא"ל לענין ס"ס כממון, א"ש. אך הלהכה נראה דחשיב ס"ס כמבואר באחרונים בהרבה דוכתי טובא. ואין לומר דלא חשיב ס"ס כיון דמ"מ מדרבנן אסור, ז"א דכבר כתב הגרע"א בתשובה כ"ה לענין נשים ספק בירכו בהמ"ז דאיכא ס"ס לענין דאו', וספק לענין דרבנן, והביא כן מהב"י בס"י פ"ג לענין ציר דגים טמאים ספק אם נתערב בטוהרים, וכ"מ בש"ך כללי ס"ס. [ובזה דנתי במקום אחר לענין ספק בירך ברכת התורה, עי' מ"ב סימן מ"ז, וספק מלאכה בחוה"מ, עי' בה"ל סי' תק"ל, דיש לדון להקל].

ואפשר לומר דהשו"ע פסק בתורת ודאי ד"ב מיל דאו', ולכן לא הוי ס"ס. [וכה"ג ביאר הפמ"ג לענין ספק נשפך דמחמיר השו"ע במין בשאינו מינו, עי' יו"ד סי' צ"ח דלא הוי ס"ס, כיון שהשו"ע פסק בתורת ודאי טכע"ק דאו', והובא באול"צ ח"ב במבוא].

הערה ע"ד הביאור הלכה סי' ת"ד ד"ה ממקום שפגע בענין אי מהלך קנה שביתה

מ"ב ב' בהא דאמרו במהלכת לא פליגי משום שספינה נוטלתו מתחילת ד' לטוף ד', הנה נאמרו בזה כמה פירושים, עי' רש"י וריטב"א, ולחד פירושא מתבאר דכיון דמהלכת לא שייך קנין ד"א. ולפי"ז שמעינן דמהלכת לא קנה שביתה, וכ"מ בהרשב"א בדף מ"ג א'. אכן בהה"ל בס"י ת"ד כתב סברא דספינה מינח גניחא, ומיא הוא דמטו לה. ובאמת בהך דהכא דספינה נוטלתו הרי נאמרו כמה פירושים. וגם מצאתי בחי' הריטב"א שביאר דלר' זירא דפליגי אף במהלכת, צ"ל דרבי יהושע ס"ל הך סברא דספינה מינח גניחא [רק דצ"ב דלכא"ו לענין שביתה ס"ס אין לו מקום קבוע]. גם בחי' הר"ן נראה דאף הך סברא דספינה נוטלתו הוא סברא להקל באונס. ולפי"ז מיושב הא דמשמע בתוס' מ"ג א' דביצא לדעת אין להיתר אף במהלכת, אשר עמד בזה הגר"א בס"י ת"ה].

והנה לענין אדם מהלך כתב הרשב"א בעבודת הקודש דיש מי שאומר שלא קנה, והרשב"א חולק, וגם הרמב"ן הבין דלהראב"ד לא קנה ואין לו אלא ד"א, והרמב"ן חולק. וביאר הקה"י בשבת סימן ו' טעם הרמב"ן דמהלך שבידו לעצור גרע. אך לענ"ד י"ל דהרמב"ן לא בא לחלוק דמהלך לא קנה, אלא בא לחלוק דיש לו אלפים לכל רוח ממקום שעמד, ודומיא דלמעלה מעשרה.

סימן ז'

בענין הבלעת תחומין [בדבר הרשות ובדבר מצוה]

כתב השו"ע סימן ת"ה סעיף א': מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס להיות כבני העיר, ואין לו אלא ארבע אמות מעמידת רגליו ולחוץ. וכתב במ"ב ס"ק ב', שכל זה אם יצא במזיד, אבל אם יצא

א'. שי' הרא"ש דקיי"ל בהך ספיאקא דתחומין למעלה מעשרה, לחומרא. וכ"פ הטור סימן ת"ד. וכבר הק' עליו רבינו ירוחם ז"ל מדוע להחמיר בספק דרבנן. [והרי"ף בסוגיין מסתם סתומי לה, ובפ"ק דשבת י"ט א' מייתי דיש דס"ל להקל]. והנה הבי"ח יישב ד' הרא"ש, דלא אמרו הל' כד' המיקל בעירוב אלא במחלוקת לא בספק, והובא בקרבן נתנאל, אך הדברים צ"ע דנהי דמצד ההל' המיוחדת דכד' המיקל ליכא בזה, אבל אכתי איכא מטעם ספק דרבנן להקל, וככולי סוגיא דד"ה דספק עירוב כשר. [מיהו זה נכון דאיכא גם כללא דכד' המיקל בעירוב אשר לאו מטעם ספק דרבנן הוא, דלכן מקילים אף כנגד רובא, ולגבי כלל זה י"ל דהוא דוקא בפלוגתא דתנאי, או בפלוגתא דאמוראי, לא במחלו' הפוסקים, אבל במחלו' שקולה שפיר י"ל לקולא אף במחלו' הפוסקים, מטעם ספק דרבנן לקולא, כמו בכל ד"ס הלך אחר המיקל. ומיושב בזה ד' הרמ"א בס"י שס"ו שכתב על פלוגתת הרמב"ם והרא"ש דהל' כד' המיקל בעירוב, ומאידיך החזו"א כתב דלא אומרים הל' כד' המיקל במחלו' הפוסקים, ובמקו"א הארכתי טובא בזה, ונפ"מ אף למחלו' באבילות. ועי' ברכ"י ביו"ד סי' שצ"ז, ואכמ"ל].

ולכן י"ל עפ"י מה דנחלקו הראשונים אם עירב ביהש"מ עירוב עירוב, לרש"י בשבת ל"ד א' הוי עירוב, ולהתוס' אינו עירוב, דלא אמרו ספק עירוב כשר אלא כשיש חזקה. וכן נחלקו בזה בשו"ע או"ח סימן תט"ו. ומבואר שי' רש"י דספק דרבנן לקולא אף בתחומין, ואילו שי' התוס' דספק תחומין לחומרא אם לא כשיש חזקה, ומעתה א"ש שי' הרא"ש דספק תחומין לחומרא, כיון דלא מקילים בתחומין בספיאקא. [ואפשר שגם הבי"ח כיון לזה, רק שדיבר אודות הכלל דהל' כד' המיקל בעירוב אשר זה לאו מטעם ספק הוא וכנ"ל].

מיהו יל"ע קצת, דהשו"ע בס"י ת"ד פסק בפשיטות להקל דאין תחומין למעלה מעשרה, ואילו לענין ביהש"מ הביא מחלו' בזה בס"י תט"ו [אם כי סתם להקל ויש להחמיר]. אלא שבאמת יל"ע מ"ט לא מקילי' בביהש"מ מטעם ספק דרבנן לקולא אף בדליכא חזקה כשרות. וראיתי בס' קה"י שביאר בזה ב' דרכים, א'. עפ"מ שדנו התוס' בד"ה ב' דאיכא חזקה תחום ביתו, ולכן לא מקילים בספק נגד חזקה להפוסקים כר' יוסי יעו"ש, וכן כתב הרשב"א בסוגיין דאיכא חזקה תחום ביתו. ב'. דא"י לומר ספד"ר לקולא כיון שיכול להקל לב' הצדדים, יעו"ש. ולפי"ז י"ל דלכן הוא דמחמירי' בביהש"מ, ומשא"כ הכא דהוי ספק רק לצד א' ואף חזקה לא שייך בזה, וכמשי' לקמן א"ה, ולפי"ז שוב יקשו ד' הרא"ש ז"ל מ"ט החמיר. וי"ל דבאמת התוס' בשבת ל"ד א' ביארו טעם אחר להחמיר בביהש"מ, דע"ת חמירי דיש להם סמך מן המקרא, וכ"ה בל' התוס' עירובין ע"ו א' (וכ"מ בשו"ת אבני מילואים), וא"ש ד' הרא"ש שהחמיר בספק דתחומין למעלה מעשרה, ודוק.

ב. שי' הרמב"ם ז"ל להקל דאין תחומין למעלה מעשרה, משום דספק ד"ס להקל. אלא שסובר דב"ב מיל הוי ספק דאו' דילפי' תחומין ד"ב ממיל ממחנה ישראל דהיה י"ב פרסאות, ומקורו מהיר"ו והובא בהרי"ף ספ"ק דעירובין. ומ"מ בימים ונהרות אף י"ב מיל לא הוי דאו' כיון שאינו דומה למחנה ישראל, ולא יתכן שמעביר ד"א בכרמלית פטור, וביצא מחוץ לתחום ככרמלית אסור. וכ"ז מבואר בהר"מ פכ"ז ובתשו' הרמב"ם, הובא במ"מ כס"מ סי' ת"ד. והנה הרמב"ן ז"ל במלחמות ספ"ק דעירובין ובחידושי' כאן האריך לחלוק דלהבבלי אף י"ב מיל לא הוי דאו', וכתב דאף הרי"ף אינו מוכרע שבהא לפסוק כהירושלמי. והק' האיד לומדים ממחנה ישראל, דהא מחנה ישראל היה כד' אמות, אם לא שתדחוק דשיעור י"ב מיל ילפי', עכ"ד. ובאמת הק' אלימתא דהרי מחנה ישראל היה כד"א, ואיך תלמד שיעור ממחנה ישראל. והיה אפ"ל דמחנה ישראל לא הוי כד"א עפ"י שי' רבינו אפרים שהובא בראב"ה דאף שובת בעיר לא חשיבא כד"א אם אינה מוקפת מחיצות, ומתנה ישראל הרי היה עליו דין רה"ר כמבואר בשבת דף ו' ודף צ"ח דין רה"ר נלמד מדגלי מדבר. איברא דשי' רבינו אפרים צ"ע מאד מהמבואר בריש כיצד מעברין דמחנה ישראל היה עליו דין ד' אמות, יעו"ש.

והנה הק' הגר"א ז"ל בס"י ת"ד אי נימא דאף תחומין דכלים הוי דאו' (עי' במג"א פלוגתא בזה), א"כ מדוע מקילים בדמ"ה ב' בספק על המי גשמים אם שבתו בע"ש באוקיינוס או לא מטעם ספק דבריהם להקל, דהא הוי ספק דאו' ד"ב מיל. אך הרמב"ן עצמו עמד בזה בחידושי', וביאר דבעי' י"ב מיל באיסור, וכאן באו מהאוקיינוס מעצמם. [והובא בס' קה"י ובאביעזרי. ונראה שלא הוי ד' הרמב"ן אלו לפני הגר"א, שהם נדפסו אח"כ, ומיושב תמיהת האביעזרי]. ועוד היה אפ"ל דעיקר הקו' דכיון דבים לא הוי דאו', ה"ה אם הקנין שביתה היה באוקיינוס שוב לא הוי דאו', וכמו לענין תחומין למעלה מעשרה שאף אין קנין שביתה למעלה מעשרה. ושו"ר שכ"כ בנודע ביהודה.

אך האמת יורה דרכו דלא דמי, לפמ"ש לעיל דדוקא למעלה מ"י הוא דלא קנה, כיון דלא חשיב "מקום", ומשא"כ הכא הוי רק פטור בהאיסור. ודוק.

ובעיקר ד' הר"מ דבים אינו דאו', הנה מתבאר מד' הרי"מ שם תרי טעמי דלא הוי דאו', א'. שאינו דומה לדגלי מדבר, ב'. שאם מעביר ד"א בכרמלית פטור ק"ו בתחומין. וטעם השני צ"ב טובא מאי שייאטיה דתחומין להעברת ד"א, ובקה"י סייע מזה דתחומין הוא מענין מלאכה, ומ"מ צ"ב דסו"ס תחומין אי"ז מצד מלאכת הוצאה. ובקה"י שם כתב דלפי"ד החת"ס מיושב שביאר דהכל הוא מטעם דגלי מדבר. אך לכא"ו מד' הרי"מ נראה דב' טעמים הם. ויל"ע להר"מ מדוע עמוד למעלה מעשרה הוי דאו', דהא במעביר ד"א למעלה מעשרה פטור. ולהטעם דלא דמי למחנה ישראל י"ל שהכל תלוי בקרקע, וצ"ע עוד.

והנה כתב הר"מ בתשובה שם דלמעלה מעשרה בים יש להקל, ואף בספק אם הם גבוהים עשרה, והנה הרע"ק"א בגליון ושעה"מ בפ"י מהל' מקואות הוכיחו מזה דס"ס בדרבנן נמי אזלינן לקולא. ובבית מאיר ג"כ הרגיש בזה, וצייין לו השער הציון בס"י ת"ד, והב"מ צידד לתרץ דבתחומין מקילינן טפי, וכמשי"כ התוס' בדמ"ה ב' לענין ספק תחומין גבי גשמים דאף דהוי דבר שיש לו מתירין הקילו, יעו"ש. אך מל' הר"מ נראה דהוא

כהאדם גופא דאי"ז היתר ד"א אלא הוי כאילו לא זז. ואפשר שזהו ג"כ באו"ד תוס' רבינו פרץ דאי"ז היתר תחומין.

אלא דלפי"ז יצא הדין דכל הוציאוהו נכרים לדיר וסתר ורשאי לצאת מהדיר וסתר תוך ד"א, וזה דלא כהתוס' בדרך ס' ע"ב שכתבו בהדיא בהוציאוהו נכרים לדיר וסתר אינו רשאי לצאת תוך ד"א מהדיר וסתר.

ועי"ל בבאו"ד הריטב"א דבאמת הרי לר"א ורבי יהושע הוציאוהו לדיר וסתר אין לו אלא ד"א, כיון דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י, ונמצא לר"א ור"י אין הדיר וסתר נחשב לו לד"א, וא"כ לדידהו יצא קולא שאם הוא בסוף הדיר וסתר רשאי לצאת ד"א (וכ"כ בחזו"א), ולפי"ז י"ל דכיון דחזי' דאף ר"ג לא התיר אלא בנאנס וכמבואר בד' רש"י דמ"ב ב', חזי' דאי"ז מחיצה דעלמא, ולכן רק לקולא הוא לא חומרא, ועל כן אומרים שאם הוא בסוף הדיר וסתר שפיר אין מחמירים לדון המחיצה כד"א, וחשבינן כאילו אין כאן מחיצה ורשאי לצאת תוך ד"א.

אך אין נראה לומר כן, חדא דבפשוטו אף דלא מקילים אלא בנאנס אין הפי' שאי"ז מחיצה בעצם לענין ד"א, אלא להיפוך, דבאמת הו"ל מחיצה כד"א, ורק דרבנן אחמור במיזד שלא יחשב לו כד"א כיון שלא שבת באויר מחיצות מבעו"י, וא"כ כד מקילינן בנאנס דהוי כד"א דין הוא שיהא לגמרי כד"א, ואף לא יהא רשאי לצאת תוך ד"א, ואף אם תתקש דמי' לא נחמיר עליו שלא לצאת תוך ד"א, עדיין אין נראה לומר כן, דבשלמא אם מעיקרא נתנוהו בסוף דיר וסתר י"ל דבזה לא צריכים להשתמש בדין דיר וסתר, אבל איך נקל עליו תרתי דסתרי שילך כל הדיר וסתר על סמך דחשיב כד"א, ואח"כ יצא משם תוך ד"א על סמך דלא חשיב כד"א, והבן.

אך עי"ל בבאו"ד הריטב"א, דבעלמא שפיר קאזיל ומודי הריטב"א נתנוהו בדיר וסתר אינו רשאי לצאת תוך ד"א, ורק הכא דהוי מובלע, בזה אומרים שמכח דין הבלעה לא חשבי' להמחיצה. ודוק בהאי סברא. [ולפי"ז אפשר דלהלכה קי"ל כד' הריטב"א, ודוק].

והנה יש רש"י בסוגיא דהבלעת תחומין צריכא רבא ועיונא טובא, ואציבא כמה מקושייתו. האחד, הנה רש"י פי' דרבה לית ליה דנהרדעי, ומתבאר דלרש"י לית ליה סברת התוס' דהיכא דאין לו דין ד"א אומרים כיון דעל על, וקשה טובא דאיך איך יתרץ קו' התוס' מדוע בדמלו גברי איכא הבלעת תחומין אף לרבנן, דכמו דבהוצרך לנקביו לא אומרים כיון דעל על ה"נ בדמלו גברי. [ומה שפי' בס' גאון יעקב ד"ל דמלו גברי היינו שהגיע לתוך העיר גופא, רש"י פי' בהדיא דמלו גברי לתוך התחום]. וכן עמד בזה בס' גאון. ואין לתרץ דהסוגיא דהכא קאי כרב שימי, הא ליתא, דהא לרב שימי אומרים הבלעת תחומין כד"א והיינו אף בדלא מטו גברי, ואילו בסוגיין הרי באו לחלק בין ר"א לרבנן, וצ"ע.

הב', ע"ק, דהנה רש"י פי' בדנ"ב ב' על המשנה דר"א אומר מי שיצא חוץ לתחום ב' אמות יכנס, דמיידי ביצא במזיד. ולכא' המבואר מוד' רש"י דכל פלוגתא דר"א ורבנן בדין הבלעת תחומין הוא רק ביצא במזיד ולא ביצא בשוגג (וכן פי' הגר"א בס' ת"ה, וכה"ש בשעה"צ שם), ולכא' תימה טובא דבסוגיין הרי מדובר ביצא בשוגג, ועם כל זה קאמר דלרבנן דוקא בדמלו גברי. וכבר עמד בזה בחזו"א סי' פ', וכתב דבאמת גם רש"י מודה דאף ביצא בשוגג פליגי רבנן, ורש"י נקט דיצא במזיד לרבותא דר"א דאפי"ו שרי, יעו"ש. אלא דמלבד דלענ"ד סתימת ל' רש"י צ"ע לפי"ו, עוד דבריו ז"ל נגד שאר המפרשים וכנ"ל. [והחזו"א בעצמו בריש הסימן כתב שההערות האלו שבסימן פ' נכתבו בעיון שלא כל הצורך בשאר הפוסקים. ועל כן נ"ל דהגם דד' מרן ז"ל נאמנים עלינו, אבל כאן נראה מד' שאר הפוסקים דלא ס"ל הכי, ובאמת דהחזו"א עצמו בסימן ק"ט ס"ק א' כתב בד' רש"י דנקט דדוקא יצא במזיד, משום דביצא בשוגג מודו רבנן, יעו"ש]. ואכן כד' ה"ר יהונתן ז"ל מפורש דאף ביצא בשוגג לרבנן לא יכנס. וכ"כ מוד' התוס' שכתבו דאי לא תימא כחילוקם בין יש לו דין ד"א לאין לו דין ד"א, תיקשי מתני' לנהרדעי דאמרי כיון דעל על, והשתא מאי קו', דהא י"ל דנהרדעי שפיר ס"ל כמתני', אלא דמתני' מיידי ביצא במזיד, ואילו נהרדעי הרי מיידי באונס הוציאוהו נכרים והוצרך לנקביו, אלא ודאי ס"ל להתוס' דאף ביצא בשוגג פליגי רבנן, ולרש"י שפיר י"ל דאילו לשיטתו דבשוגג אף לרבנן כיון דעל על, וכן קשיא לנהרדעי ממתני', וכך כתב בס' גאון יעקב. [והיה מקום לומר עוד דיצא לנקביו חשיב דבר מצוה, אך אי"ז מספיק לכא', דנהי דכשחזר לנקביו הוי לדבר מצוה, אבל כשיצא הרי הוציאוהו נכרים, ולא חשיב לדבר מצוה]. אכן כבר פי' הריטב"א ותוס' רבינו פרץ ד"ל דהא דאמרו בגמ' דלדבר מצוה מודו לאו דוקא לדבר מצוה, אלא אף יצא בשוגג דינא הכי. וי"ל דזהו מקור ד' רש"י דביצא בשוגג מודו רבנן דיכנס, היינו מכח ד' הגמ' דבדבר מצוה מודו רבנן וכרב שימי.

והא דבסוגיין קאמר דלרבנן דוקא בדמלו גברי וכמו שהק' החזו"א, בפשוטו היה אפ"ל דהסוגיא כאן קאי השתא כרבה דלא ס"ל הבלעת תחומין ואפילו דבר מצוה, וא"כ ק"ו ביצא בשוגג, אבל למסקנת הגמ' בע"ב כרב שימי דאיכא הבלעת תחומין דבר מצוה, ה"ה בשוגג. אכן ראיתי בחי' הריטב"א והר"ן שפי' [באופן אחר] דאף בסוגיין י"ל דמה דאמר הגמ' דלר"א אפי' בדלא מלו גברי אינו דוקא לר"א אלא אף לרבנן, י"ל דכאן יודו דהבלעת תחומין מילתא כיון דלא יצא במזיד, יעו"ש. [והיה אפ"ל דבהך דנחמיה דמשכיה שמעתתא חשיב כמו יצא לדבר מצוה, כיון דהוי טרוד בתורה]. אלא דצ"ע מנ"ל לרש"י ודעימיה לדמות יצא בשוגג ליצא לדבר מצוה, דילמא דוקא ביצא לדבר מצוה הוא דהקילו דהבלעת תחומין מילתא ולא ביצא בשוגג, דהא חזו"ן דיצא לדבר מצוה קיל טפי, וכדחזו"ן דיש לו אלפים לכל רוח. וי"ל בזה. ואכן הבעל המאור בדרך נ"ב ב' כתב דקי"ל כר"א ביצא בשוגג דהבלעת תחומין מילתא מכח סוגיין דאמרו לו יכנס, יעו"ש. והיינו דלעולם לרבנן גופייהו אין דין הבלעת תחומין אף ביצא בשוגג, ורק דלהלכה קי"ל להקל ביצא בשוגג. ועי"ש במלחמות. [ועי' במג"א סימן ת"ה והגר"א שם שביארו בשי' הרמב"ם דהבלעת תחומין מילתא ביצא בשוגג, וכ"כ החזו"א בדעת הרמב"ם. אכן המגיד משנה בפ"ג ביאר בשי' הר"מ דס"ל הבלעת תחומין כר"א לגמרי. ועי' עוד בגליון הגרע"א ז"ל].

הג', עוד צ"ב בד' רש"י לקמן מ"ה א', דהנה רש"י הק' לקמן על המפרשים דלרב שימי דהבלעת תחומין מילתא יכול לילך ח' אלפים אמה, ולרבה חזר לתחומו, אבל לכוי'ע הבלעת תחומין מילתא, דאי"כ מאי מקשי הגמ' מר"א דסובר הבלעת תחומין, דהא אף לרבה אומרים הבלעת תחומין, וכל המחלו דרב שימי ורבה היא רק אם יש לו ח' אלפים או לא, וא"כ לא קשיא מר"א ורבנן דיצא ב' אמות יכנס, דהתם הרי חזר לתחומו כבתחילה וזה לכוי'ע מילתא היא. ותירץ רש"י ז"ל דבהך דר"א אינם מובלעות בתוך התחום אלא דבוקות, ועם כל זה שמעינן דהבלעה מילתא, וש"מ דהבלעה דבר גדול הוא, ומזה ראייה לרב שימי שיכול לילך ח' אלפים, עכ"ד. ולכא' ד' רש"י באו סתומים מאי שייאטיה זה לזה, היינו הקולא דסגי בדבוקים לשי' רב שימי דיש לו ח' אלפים, דלכא' הם ב' דברים נפרדים. ושור' שכן הק' בס' דברי יחזקאל סימן ט'.

ובעצם ד' רש"י דהבלעה הוה אף בדבוקים, עי' למהרש"א שהעיר דמד' רש"י בכל הסוגיא גבי שבת במערה חזי' דבעי' דוקא מובלעים, וצ"ל דלמאי דקי"ל דרבנן בלישנא קמא דרש"י בעי' דוקא מובלעות, עכ"ד. ולכא' בפשוטו י"ל דללישנא קמא דרש"י שפיר דין הבלעה הוא דוקא במובלעות, בין לר"א ובין לרבנן. ועי' בהראשונים שכבר הק' ע"ד רש"י אלו, דהרי דין הבלעה הוא דוקא במובלעות לא בדבוקות. וכן סובר התוס' שבת בסימן ת"ז לדניא.

הד', עוד אבאי בזה קו' תלמידי הרשב"א ז"ל שהקשה על מה שחילקו התוס' והראשונים דהיכא שאין לו דין ד' אמות בזה לכוי'ע אומרים כיון דעל על, והיינו דנהרדעי, והיינו הך דמלו גברי, וכמשי"נ כל זה לעיל. והק' תלמידי הרשב"א ז"ל, דאם כן מאי קפשיט הגמ' דהבלעת תחומין מילתא מהך דר"א דשתיים יכנס, דשאני בהך דר"א שאין לו עוד דין ד"א, ומזה הוכיח כשי' רש"י, עכ"ד. ולכא' קו' הרשב"א צ"ב מדוע נחשב שאין לו דין ד"א, דהרי הוא יצא מחוץ לתחום, ובפשוטו צריך לבאר בכונתם ז"ל, דכיון שלא יצא ד' אמות לכן מכח דין הבלעה נאמר שלא ניתן לו עוד דין ד"א, אלא הרי הוא כאילו בתוך התחום. וזהו ביאור קו' ז"ל, דאם איתא דהבלעת תחומין מילתא לכוי'ע היכא שאין לו דין ד"א, דין הוא שק"ו שלא ניתן לו דין ד"א היכא דעוד לא יצא לגמרי מחוץ לתחום. ובבאו"ד התוס' והראשונים י"ל בפשוטו, דכיון שכל מה שאתה אומר שנחשב כאילו לא יצא הרי הוא רק מכח דין הבלעה, וכל ההבלעה הוא רק מכח שנתת לו ד"א, הרי נחשב שיש לו דין ד"א. וצ"ב לכא' בכונת הרשב"א. ואולי ס"ל דאחרי שאומרים הבלעה מכח דין ד"א שוב נפקיע ממנו ד"א, ואינו ברור, ועכ"פ נ"ל לבאר בדעת התוס' באופן אחר כדי ליישב מקו' הרשב"א.

ואשר נ"ל בעה"י בביאור כל הענין, דהנה בעיקר האי דצריכינן לדניא דהבלעה, לכא' צ"ב, דהרי כל דין דיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ד"א אינו מטעם קנס, דהתיבנן ביצא לרעת דבזה הוי שפיר מטעם קנסא, ולכן אף כשחזר לתחומו אין לו אלא ד"א, וכמבואר כ"ז לעיל בר"פ, אבל ביצא שלא לדעת רק כשהוא מחוץ לתחום אין לו אלא ד"א, אבל כשחזר לתחומו יש לו את כל תחומו ככראשונה, והי"ט דבאמת גם כשיצא מחוץ לתחומו לא נפקע תחומו, ורק שבפועל אסור לו לזוז ד"א, ולכן כשחזר לתחומו חזר לראשונה, וא"כ צ"ב למה ל' דינא דהבלעה, דהא כשפשוטו אחרי שחזר שוב אין סיבה שלא יאזיל את תחומו. ואשר צ"ל בפשוטו, דכיון שחז"ל כבר קבעו על דין ד' אמות לכן לא נפקע אף אם חזר חוץ לתחומו. ולכן אילולא דין הבלעה היה מפסיד את תחומו, ורק ע"י דין הבלעה הוא שנתחדש דכיון שהדין ד"א או האלפים החדשות מובלעות בתוך התחום הקודם או שוב חזר לתחומו דהו"ל כחד תחום, או דהו"ל כאילו לא יצא. וכ"ה ל' הרמב"ם. [וכבר היה מקום בראש לחדש באופן אחר קצת, דמעיקר הדין כשיצא חוץ לתחום פקע ליה תחומו, דאין חלות תחום כשהוא מחוץ לתחום, ורק רבנן חידשו שאם יצא וחזר שלא לדעת חזר לדין תחום מחדש].

ועכ"פ זה מוכח דדין הבלעה הוא חלות דין בפ"ע דהבלעה, ולכן אף כשיצא במזיד לרבי אליעזר לא הפסיד את תחומו, והטעם דכיון שהדי"א מובלעים בתחומו הראשון חשיב כאילו לא יצא. וכן מוכח לפי' בתרא דרש"י דלרב שימי יש לו ח' אלפים, והרי שיש כאן חלות תחום גדול, ועי"כ משום דנא' כאן חלות דין הבלעה.

אך הנראה בעה"י ד"ל דלפי' קמא דרש"י באמת יסוד שי' רב שימי דהבלעה מילתא אינו מצד דין הבלעה כד"ן הבלעה דרבי אליעזר, אלא הוא באמת מטעם עיקר הסברא שכתבתי לעיל דכיון שיצא וחזר שלא לדעת הרי מעיקר דינו חזר לתחומו, ולא ס"ל את הסברא דכיון דחל דין ד"א תו לא פקע. ומעתה יתבאר לפי"ז עיקר ד' השי"ס דלדבר מצוה מודו רבנן, דאין זה מצד היתר בפ"ע דהבלעה [דבאמת מנ"ל לחדש דין הבלעה לרבנן], אלא דהוא משום דלדבר מצוה אין סיבה לקנסו, וממילא כיון דעל על. והא דמדמי הגמ' לדין הבלעה דר"א היינו דאם חזו"ן דלר"א מועיל הבלעה שאף כשיצא במזיד נחשב כאילו לא יצא, ולא אומרים שנעקר מתחומו, כיון שחל עליו דין חדש דד' אמות, ודאי דלרבנן נאמר שאם חזר לתחומו יחזור לדינו הראשון, ולא נאמר שישאר בדינו החדש. ומעתה הרי מוכרח שי' רש"י דאף ביצא בשוגג איכא דין הבלעה, כיון דלאו מדין הבלעה אתינן עלה, אלא כל שאין לו דין יצא לדעת, הרי חזר לדינו הקודם.

ועפי"ז י"ל הקו' הא' והב' שהקשיתי לעיל מהא דנחמיה דמבואר בגמ' דלר"א בדלא מלו גברי ולרבנן דוקא בדמלו גברי, דלרש"י הדין נותן דאף בדלא מלו גברי כיון דיצא בשוגג, ומאיך אף בדמלו גברי לא יועיל מאחר ורש"י לא ס"ל כחילוק התוס' וכנ"ל. אך להנ"ל י"ל דכל יסוד שי' רש"י דביצא בשוגג הבלעה מילתא, הרי נתבאר דאי"ז מצד חלות דין הבלעה דר"א אלא מצד כיון דעל על, והנה נתבאר דלהריטב"א הא דלא מלו גברי מיידי אף כשהבנ"א שם, והא דיכול לצאת מהבנ"א הוא מכח דין הבלעה, והיינו שגם זה נכלל בהיתר הבלעה שנחשב כאילו הדי"א בתוך התחום, דמכח דין הבלעה חשבי' כאילו אין מחיצות ורק דין ד"א. והרי כ"ז רק לר"א שיש לו דין הבלעה ולא לרבנן, דלרבנן אי"ז מדין הבלעה כלל, אלא מדין כיון דעל על, ומאחר ואינו יכול לצאת מהבנ"א הרי אין כאן כיון דעל

על. אבל בדמלו גברי שפיר יש כאן דין הבלעה משום הך דנהרדעי ורב שימי דכל שיצא בשוגג אמרינן כיון דעל על, וא"ש היטב בעה"י.

ועתה נבא לבאר ד' רש"י שביאר דאם מהני דבוקות ה"ה דאמרינן הבלעה כרב שימי דיש לו ח' אלפים, דנראה לבאר דלפי' בתרא דרש"י דכל מחלו' רב שימי ורבה הוא לענין ח' אלפים, אבל לחזור לתחומו לכוי'ע רשאי, היינו מאותה סברא הנ"ל דכיון דעל על אי"ז מדין הבלעה, אלא שבזה חלוק פי' הב' מפי' קמא, דלפי' הב' אף רבה מודה להך סברא דכיון דעל על, וכל פלוגתייהו דרבה ורב שימי הוא לענין ח' אלפים, ובאמת לפי' בתרא נתחדש כאן דין הבלעה בפ"ע, והנה כל הך סברא דכיון דעל על הרי לא שייך אלא במובלעות דאז אמרינן כיון דעל על, אבל בדבוקות הרי לא שייך כלל לומר כיון דעל על שהרי הוא לא נכנס עדיין, ואם חזי' דאף בדבוקות אמרינן הבלעה שמעי' שיש כאן דין הבלעה, ואשר זהו דקאמר רש"י דאם חזי' דאף בדבוקות אומרים הבלעה בוחאי הוי כרב שימי ולא כרבה, דהרי כל מה דמודה רבה הוא משום כיון דעל על, וזה לא שייך בדבוקות, ואם חזי' דאף בדבוקות אומרים דין הבלעה הרי ש"מ דנא' דין הבלעה, ושפיר קם דינא כרב שימי דיש לו ח' אלפים אמה. ושור' עיקר דברים אלו בס' דברי יחזקאל. ובעה"י שמצאתי דעיקר דברים אלו מבוארים בחידושי הר"ן ז"ל.

אלא דילי'ע אם זו כונת רש"י, דלכא' אם כמשי"כ היה לו לרש"י לבאר הכרח אחר, דמהא דמתיר ר"א אף ביצא במזיד ש"מ דנא' כאן דין הבלעה, דדין כיון דעל על לא יועיל ביצא במזיד, דמה מועיל דעל דהרי איכא קנסא. וי"ל דרש"י חד מינייהו נקט. ועי"ל בזה.

ועתה נבא לבאר קו' הד', הנה נראה דעיקר סברת התוס' דיש לחלק בין אם יש לו דין ד"א או לא לאו מדין הבלעה הוא, דדין הבלעה ליכא אליבא דרבה, אלא היסוד הוא ע"ד מש"נ דכיון דעל על, רק דלרבה לא אמרינן כיון דעל על היכא שיש עליו חלות דין ד"א, אבל היכא דאין עליו דין ד"א הרי שוב חזר לדין תחומו מצד עיקר דינו, וא"כ אי"ש קו' תלמידי הרשב"א, דלכן כל שיצא במזיד הרי לא שייך כיון דעל על, ואם מתיר ר"א ליכנס ש"מ דנא' כאן דין הבלעה, וביותר דכל עיקר קו' הרשב"א נתבאר דהוא שמכח דין הבלעה נאמר שיפקע מיניה דין ד"א, ורק מכח דין הבלעה הוא, ולא מטעם כיון דעל על, דמטעם כיון דעל על הרי עדיין יש בו חלות דין ד"א, ומאחר ונתבאר דכל באו"ד התוס' לאו מדין הבלעה הוא הרי דאי"ש קו' הרשב"א ז"ל, ודוק.

ואסיים בעוד פרט בעיקר דין הבלעה, הנה ראיתי בקה"י סי' ט"ז דמיייתי לקו' האור שמח בשי' הרמב"ן בדרך מג"ג שביאר דאף לר"ע דאמר תחומין דאו' מודה דיצא ברשות לקידוש החודש יש לו אלפים לכל רוח, דכיון שיצא בהיתר אין בו דאו', דהאיסור דאו' הוא דוקא אם הלך אלפים באיסור ודוגמת מעביר ד"א ברה"ו, וכמו כן לשי' היור' הרמב"ם די"ב מיל דאו', והק' הא"ש מדין הבלעה מילתא, דנמצא הולך ד' אלפים אמה ממקום שהוא שם עד לעירו. והקה"י כתב דאינו מבין קו' ז"ל, דמאחר והבלעה מילתא ה"ז כמו שמהלך בעירו דאף שהיא גדולה לא הוי איסור, עכ"ד. והיינו דשפיר י"ל דהבלעה מילתא הוי זה סברא דאו' דחשיב הכל תחום אחד.

אלא דד' הקה"י לכא' לפלא, דמאחר וכל ההבלעה חלה מכח האלפים החדשות שמובלעות בהישנות, והרי בהחדשות עצמם אין זה מה"ית כלום, וכמו שטען הרמב"ן, וכל ההיתר הוא משום שאינו הולך אלפים באיסור, וא"כ שפיר הק' האו"ש דמה"ת אין כאן שום הבלעה, ונמצא הולך יותר מאלפים אמה, כן נראה בדעת האו"ש.

אך הנראה בדעת הקה"י דאמנם האלפים החדשות אין בהם תורת תחום מה"ית, אבל אי"א לצרף את האלפים הישנות לאיסור, כיון דאותם אלפים הרי הם מקומו שקנה ביה"ש, ונמצא הולך במקומו. אלא דפשוט שדבר זה תלוי בחקירת הדברי יחזקאל בגדר דין אלפים אמה אם הוא שיעור בהציאה, היינו דמקומו הוא רק ד"א, רק שנאמר דאסור לצאת אלפים אמה מאותם ד"א, או שהגדר הוא שכל האלפים אמה נחשב מקומו, דהקה"י הבין שכל האלפים אמה הו"ל מקומו, וא"כ אין אותם אלפים מצטרפים לאיסור, אבל האו"ש הבין דמקומו הוא רק ד"א, והאלפים הוי שיעור בהציאה, וא"כ שפיר מצטרפים לאיסור, ונמצא שהלך יותר מאלפים אמה.

ומ"מ נראה בישוב קו' האו"ש, דמד' האו"ש נראה דפשיטא ליה ז"ל דאף אם חזר לתחומו קעבר איסור דאו' [כל שעבר י"ב מיל להרי"מ או אלפים אמה אליבא דר"ע], אך י"ל דלא כן, דבאמת יסוד הלאו הוא שלא לצאת מחוץ לתחומו היינו להתרחק מתחומו, ואם חזר לצד תחומו הרי אין כאן יציאה. ואשר לפי"ז אי"ש קו' האו"ש, ולכן יכול לחזור לצד תחומו אף יותר מאלפים, כיון דמדאו' אין כאן יציאה מחוץ לתחומו.

וכבר צידד בזה בחזו"א שכל שחזר לצד תחומו אין כאן דאו'. [וכ"כ במג"ח במצוה כ"ד עפ"י התוס' ישנים ביומא]. ולכא' כ"ז מיתלא תלי במה דיש לחקור ביסוד איסור תחומין אם הוא עצם ההילוך או היציאה מחוץ לתחום, דאם האיסור הוא היציאה אז כשחזר לצד תחומו אין כאן איסור, אבל אם הוא עצם ההילוך הרי הוא הולך שלא בתחומו. ולכא' מהא דסובר הרמב"ן דאין איסור דאו' אלא כשהולך כל האלפים אמה באיסור, מוכח דעצם ההילוך הוא האיסור. אך מד' הרמב"ן שמדמה לה למעביר ד"א ברה"ו, משמע דלעולם האיסור הוא היציאה, רק שיש תנאי בהאיסור שיהא האיסור מתחילתו ועד סופו.

ונראה ראייה גדולה דהאיסור הוא עצם ההילוך, מהא דמבואר בדמ"ד ב' דאם שבת במערה שהיא ד' אלפים אינו מהלך על גגה וחוצה לה אי"כ הגג פחות מד' אלפים, דאז יש דין הבלעת תחומין, אבל אם גגה ד' אלפים אינו יכול לילך אלפים לכל צד וגם על גגה אלא רק דרך המערה, יעו"ש ובפ"י רש"י. ולכא' אם האיסור הוא היציאה מחוץ לתחום, ורק שעד אלפים הוי התחום, אי"כ מאי נפ"מ אם הולך דרך גגה או דרך המערה, סו"ס גדר התחום בהפצצא אינו משתנה, אלא ודאי מוכח דעצם מעשה ההילוך הוא האיסור, ועל כן מיתלא תלי אם הלך אלפים לכל צד או לא, דאם הלך דרך גגה חשיב שהלך יותר מד' אלפים כיון שהגג אינו נחשב

ובאמת דמד' הרמב"ן נראה דביצא לדעת אף שיצא בהיתר לא אומרים כל העיר כד"א, שכתב לענין יצא לקידוש החודש, דחשיב יצא לדעת ולא אומרים בו כל העיר כד"א, וכבר העיר החזו"א בסי' ק"ט דהא יצא בהיתר, וראיתי שכן הק' בתוס' הרא"ש בדף מ"ז ב' [וכן מתבאר בהרא"ש ז"ל פרק מי שהוציא אוהו סימן י']. ונראה דהרמב"ן ס"ל דיצא לדעת לא אומרים כל העיר כד"א, לאו מטעם קנסא אתינן עלה אלא דין הוא דכל שיצא לדעת לא הקילו עליו, ועל כן אף שיצא בהיתר סו"ס יצא לדעת, ומ"מ ק"ק בסברא דכיון שיצא ברשות חכמים ולמצות קידוש החודש, מדוע שלא יקלו עליו. [ועי' בדומה לזה בבבאור הלכה (סי' ת"ה ס"ז) לענין יצא לדעת בהיתר לספינה אם חשיב יצא לדעת או לא לענין אם כל הספינה כד"א. ועי' עוד בתוס' דף מ"ג א' ובהגהות אשר"י שם ובב"י ובגאון יעקב לענין ספינה, שמתבאר נידון הנ"ל דאף יצא לדעת בהיתר נחשב יצא לדעת. ובתוס' רבינו פרץ מצאתי שמבאר בטעמא דרשב"ם שהחמיר בספינה שלא להלך אלא ד' אמות משום שפסק כשמואל. ובמ"ב פסק שכל שיצא לדבר מצוה חשיב יצא שלא לדעת, ואפשר דדבר מצוה קיל טפי מיצא לדבר הרשות בהיתר].

ד. ועכ"פ נשוב למה שהערנו דלכא' אם יצא לדעת יש לו כל העיר כד"א, דין הוא שאף בשבת בבקעה כל ההיקף כד"א. ואשר נלע"ד בזה ד"ל יסוד חדש בעיקר הדין דשבת באויר מחיצות מבעו"י, ועכ"פ ברעת התוס' ודעימיהו [וברעת רש"י יותר נראה דטובר כהפשטות דהוא קולא בלא שבת באויר מחיצות מבעו"י], דאין הענין כאן מצד קולא וחומרא וגריעותא בפ"ע דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י. ונקדים מחלוקת הראשונים לקמן בדף ס' ע"ב באדם שלן בעירו ונתן עירובו מחוץ לעיר, האם אומרים בזה כל העיר כד"א, דרש"י סובר להקל בזה, והתוס' שם הביאו שיש חולקים ע"ז. ולהלכה נחלקו בזה השו"ע והרמ"א בסימן ת"ח, להשו"ע אין לו כל העיר כד"א, ולהרמ"א כל העיר כד"א. ובפשוטו נראה דפליגי ביסוד הדין דשבת באויר מחיצות מבעו"י, האם ענינו הוא עצם מציאות השביתה באויר מחיצות דאן נחשב כל העיר כד"א, ועל כן אין נפ"מ אם נתן עירובו מחוץ לעיר או לא דסו"ס הוא שבת בעיר, או שענינו הוא הקנין שביתה, היינו שהרי כל ענין עירוב ותחום הוא שיש לו את מקומו ד"א ומשם נמדד אלפים אמה, וכיון שגדר מקומו ד"א היה בביה"ש והא הקנין שביתה, ואשר אף לענין כל העיר כד"א אין זה דין שהעיר נבחרת בהפצת שלה יש עליה שם ד' אמות, אלא הוא דין בהתורת מקומו שבזה נחשב כד' אמות, ואשר לכן הוא דבעינן שיקנה שביתה בעיר מבעו"י דאן חל על כל העיר שם מקומו, ומשאי"כ אם לא קנה שביתה אף שהיה שם בעיר אין כאן דין כל העיר כד"א, ודוק.

ואשר לפי"ז נראה לבאר דזהו עיקר החסרון דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י, היינו דכיון שבביה"ש קנה ד"א במקום אחר אי אפשר שבעת יקנה מקום אחר, וי"ל ב' טעמים בזה, א' שאי אפשר שיקנה באמצע שבת מקום חדש, ב' שכיון שכבר יש לו מקום אחר והוא הד' אמות שקנה בביה"ש אי אפשר שיהא לו עוד מקום. ונפ"מ בב' טעמים אלו לבאר הא דהוציא אוהו נכרים יש לו את כל העיר, דאם היסוד הוא שאי אפשר לקנות אפ"ש צ"ל דהקילו חכמים שיקנה באמצע שבת, אבל אם היסוד הוא דאי שבת שיהא לו ב' מקומות [ואז לכא' קשה לבאר שהקילו שיקנה ב' מקומות], י"ל חידוש דכשיצא מחוץ לתחום לו את המקום הראשון, דכך הוא גדר הדין שכשיצא מחוץ לתחום פקע מקומו ושוב יש לו מקום חדש. [ואפשר שכ"ז הוא בשביל שהקילו עליו, או שכך הוא עצם הדין, ובפשוטו היה מקום לומר דבאמת בהוציא אוהו נכרים לא פקע מקומו ותחומו, ורק ביצא לדעת י"ל דגדר הקנס הוא שהפקיעו לו את מקומו ותחומו, ועוד יבואר בזה לקמן].

ולפי ביאור זה י"ל דזהו יסוד החילוק בין שבת בבקעה להוציא אוהו נכרים, דבהוציא אוהו נכרים כיון שאין לו אלא ד"א היינו דפקע מקומו הראשון, הרי אפשר ליתן לו כעת מקום חדש, אבל בשבת בבקעה שהוא במקומו אי אפשר ליתן לו עוד מקום, דאין לו ב' מקומות. ובאמת של' המאירי והתוס' ר"י הוא לחלק בין אם יש לו אלפים אמה או לא, ולא נחתו לחלק אם הקילו עליו כשנאנס או לא, יעו"ש. וי"ל ביאור הדברים כנ"ל. ושור' בס' שיערי דרכים להגר"מ גולדשטיין שליט"א שג"כ עמד על עיקר סברא זו שאין לו ב' מקומות, אלא שביאר דרש"י שסובר לקמן דאף בנתן עירובו מחוץ לעיר, אם לן בעיר יש לו את כל העיר כד"א, ש"מ שסובר שיש לאדם ב' מקומות, ובהו גופא פליג הדעה השניה וס"ל דאף בלן בעיר לא אומרים כל העיר כד"א משום שאין לאדם ב' מקומות [ולעיל נתבאר טעם אחר משום דבעינן קנין שביתה, והקנין שביתה הוא מחוץ לעיר. אכן לקמן יבואר דשייך קנין שביתה רק לענין הדין דכל העיר כד' אמות. ולפי"ז י"ל דבאמת אף לרש"י לא שייך קנין שביתה בב' מקומות, והא דבלן בעיר כל העיר כד"א היינו שקנה ב' סוגי קנין. א' קנין שביתה בעיר לענין כל העיר כד"א. ב' קנין שביתה במקום העירוב לענין תחומין, ומשאי"כ הכא בשבת בבקעה שהקנין שביתה התייחס אף לענין הדין ד' אמות, ודוק].

והנה לפמש"כ דיסוד הדין דכל העיר כד"א הוא רק משום דחל כאן תורת מקומו, צ"ל הא דכל הוציא אוהו נכרים יש לו ד"א במקומו לרבי יהושע, ואף דאין לו את כל העיר כד"א, משום דדין ד' אמות אינו רק מדין "מקומו", אלא דד' אמות אין זה בכלל האיסור דנחשב כהאדם גופא, ומשאי"כ דין כל העיר כד' אמות דהוי מדין "מקומו", ודוק.

ה. והנה מתבאר במשנה דאף בספינה לרבי יהושע ור"ע אין לו אלא ד' אמות, דרצו להחמיר על עצמן, ואכן מד' רבינו יהונתן והרע"ב נראה דמעיקר דינא מודו דשרי כיון דחשיב שבת באויר מחיצות מבעו"י, אבל כבר הק' הגרע"א ז"ל וצאי יהונתן מסוגיית הגמ' בדף מ"ג א' דמוכח דר"י ור"ע פליגי אף בספינה. [ולענ"ד י"ל דאף רבינו יהונתן לא כיון לומר שלהלכה ר"י ור"ע התירו בספינה, אלא כונתו שאף שהיה הדין נתן להתיר מ"מ למעשה אסרו]. אלא דהא גופא טעמא בעי מדוע לא חשיב שבת באויר מחיצות מבעו"י, דהרי היה באויר מחיצות הספינה. ובאמת דלדעת שמואל בדמ"ב ב' הלכה כר"ג בספינה, ומפרש רבה

לומר דאף ר"ג לא היקל אלא בנאנס, אבל למאי דלא ס"ד לפרש טעמא דר"י ור"ע משום דלא שבת אלא משום גזירה, משמע דלא ס"ד כלל הך סברא דלא שבת, וא"כ משמע דאין לחלק בין נאנס או לא, ולזה פ"י רש"י דלא אתי כר"ג, ובפ"י השני חידש דגם לס"ד ידעינן דלא מהני לא שבת אלא בנאנס. ודוק, שור' להשפת אמת שכתב כש"נ.

אכן המהרש"ל פ"י בד' רש"י באופן אחר, דהוק' לרש"י קו' התו' בע"ב דאיך ס"ד דר"ג אתי כר"ג, דהא שמואל פסיק לקמן הלכה כר"ג רק בספינה, ולזה פ"י רש"י דר"ג לא ס"ל כלל כר"ג, עכ"ד.

ובבאר ד' המהרש"ל נראה דלמאי דס"ד דטעמא דר"ע הוא מצד גזירה, הרי אי אפשר לומר דרב נחמן דפסק כר"ע בדיר וסוהר הוא מטעם גזירה, דהא ר"ג לא ס"ל גזירה טלטול אטו הילוך, ועל כרחק דר"ג ס"ל טעם חדש והוא משום דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י, וכמו שפ"י רש"י דלכן מחמיר ר"ג בבקעה, ומתוך בזה קו' התוס', ונמצא איפוא דרש"י מוכרח לחילוק זה דר"ג לא ס"ל כרבן גמליאל, דאם רש"י יפרש דר"ג מודה בשבת בבקעה משום דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י ולא נאנס, אבל לעולם ס"ל כרבן גמליאל, הרי תיקשי דהא לשמואל אין הלכה כר"ג בדיר וסוהר, ובשלמא למסקנת הגמ' דטעמא דר"ע הוא משום דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י שפיר י"ל דאמנם שמואל לשיטתו דבעינן שבת אף בנאנס, אבל קושטא הוא דאף לדין דקיי"ל כר"ג, בעינן שבת היכא דלא נאנס, אבל לס"ד דהגמ' דטעמא דר"ע הוא משום גזירה הרי אי"א לפרש דשמואל לשיטתו דפסק כר"ע, דהא טעמא דר"ע הוא משום גזירה ור"ג לא ס"ל גזירה. ואין לומר דהיכא דלא נאנס ויש לו כבר אלפים אמה בזה לכר"ע צריך שבת, זה אינו, דאכתי תיקשי הא דפסק שמואל דאף בנאנס אין הלכה כר"ג בדיר וסוהר, ועל כרחק צ"ל דשמואל פסק כרבי עקיבא ולא מטעמיה, אלא משום שצריך שבת באויר מחיצות מבעו"י, והיינו כמו שביאר הרש"ש דזה נלמד מדין כלתה מדתו במערה דאין לו אלא חצי מערה. וזהו שכתב רש"י דאע"ג דלא ס"ל כר"ג בדין זה דלא בעינן שבת, מ"מ ס"ל כר"ג דליכא גזירה. ועיקר כונת רש"י היא להורות דר"ג ס"ל כר"ג רק דלא גזרינן, אבל לא ס"ל כר"ג בדין שבת, ועיקר מקורו אינו מהך דשבת בבקעה, אלא מהך דהלכה כר"ג בספינה ולא בדיר וסוהר. והאפרכתי בכ"ז כדי לבאר ד' המהרש"ל. ולענ"ד נ"ל לשי' כמש"כ לעיל מהשתא לבאר.

ב. ועתה נבא לתב' בעה"י בעיקר הגדר דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י יום מהו יסוד הענין בזה. הנה בפשטות הנראה מלשון רש"י ז"ל דעיקר דין העיר כד"א הוא בשבת באויר מחיצות מבעו"י, ורק שהקילו על מי שהוציא אוהו מחוץ לתחום, דכיון שאין לו אלא ד' אמות לכן נתנו לו את כל העיר, ומאחר וזוהי רק בגדר קולא, אשר על כן לא מקילים אלא במי שאין לו אלא ד"א (אם לא ניתן לו את כל העיר), אבל במי שיש לו אלפים אמה כמו כאן בשבת בבקעה, אין מקילים לו את כל ההיקף. ויש מקום להסתפק אם הפירוש הוא שמצד עצם דין ד"א לא חשיב כד"א ורק קולא מדרבנן הוא, או להיפך שמצד עצם דין ד"א אין הפרש בין שבת מבעו"י או לא, ורק חומרא דרבנן הוא שבלא שבת מבעו"י לא יחשב כד"א, ועל כן במי שהוציא אוהו שאין לו אלא ד"א לא העמידו דבריהם. ונפ"מ ב' בהוציא אוהו חוץ ל"ב מיל לשי' הר"ף והר"מ דיי"ב מיל היו דאן, ויל"ע.

ג. איבאר דיל"ע לביאור זה דהקילו למי שהוציא אוהו, דהנה דעת התוס' בדף כ"ט א' בת"י השני דאף ביצא במזיד לעיר אחרת כל העיר כד"א, וכן דעת הרשב"א בריש פירקין, וקשה דאם הוי רק קולא למי שהוציא אוהו אם כן מדוע הקילו ביצא לדעתו, ואכן יש מהראשונים דס"ל דכל הך דינא דרבן גמליאל הוא דוקא בהוציא אוהו ולא ביצא לדעת, וכמו שפסק כן הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ז. ועיי"ש במגיד משנה שהדיוק הוא מלשון המשנה דנקט דוקא הוציא אוהו, וכן סובר הרמב"ן ז"ל והובא בחי' הר"ן ז"ל, וכן נראה מד' הרא"ש בשם רבינו מאיר שכתב דיצא וחזר לדעת לעירו כל העיר כד"א, ואלמא דיצא לדעת לעיר אחרת לא אומרים כל העיר כד"א, ולכא' התייח לשי' הראשונים דביצא לדעת לא אומרים כל העיר כד"א, והיינו דכיון שלא שבת מבעו"י לא הקילו אלא ביצא שלא לדעת, וכן נראה מלשון רש"י בע"ב בפ"י השני דרב נחמן אתי אף כרבן גמליאל, דשאני הך דר"ג משום דנאנס, ומשמע הא יצא לדעת לא, אלא לשי' התוס' ודעימיהו דאף ביצא לדעת אומרים כל העיר כד"א קשה טובא דמאחר וחזי' דלא הקילו בשבת בבקעה, מדוע איפוא הקילו ביצא לדעתו. ולכא' נוכל לומר דאין ה"נ דהתוס' לשיטתייהו שכתבו דרב נחמן אתי כרבי יהושע, אך אכתי תיקשי מד' הרשב"א והריטב"א שהסכימו לפ"י רש"י דרב נחמן אתי אף כרבן גמליאל, ועם כל זה סובר הרשב"א במשנה דאף ביצא לדעת כל העיר כד"א, וכן סובר המאירי.

ובפשטות יש לומר דאינו מוכרח דתלוי הא בהא, והיינו ד"ל דאמנם הוי בגדר קולא אבל אין זה תלוי דוקא אם היה אנוס או מויד, אלא הגדר הוא שכל שאין לו אלא ד"א הקילו עליו כל העיר כד"א, ואשר על כן אף שיצא לדעת מ"מ כיון דהשתא עכ"פ אין לו אלא ד"א הקילו עליו כל העיר כד"א, ומשאי"כ בשבת בבקעה דהשתא נמי יש לו אלפים אמה.

ואפשר עוד דאף להר"מ והרמב"ן דס"ל דיצא לדעת אין לו כל העיר כד"א, אין זה מטעם דלא הקילו עליו כד"א אלא משום "קנס", וס"ל דכמו שביצא וחזר לדעת אין לו תחומו והיינו בפשטות מצד קנס, ה"ג קנסו אותו לענין דין כל העיר כד"א. אך לביאור זה הדין נתן דאף בחזר לעירו ששבת בה לא נאמר כל העיר כד"א, כיון שיש כאן תורת קנס, ואילו הרא"ש כתב בשם רבינו מאיר דיש לו כל העיר כד"א (וכ"פ הטור ושור"ע). אכן יעו"י להביאור הלכה בסעיף ח' דהבית מאיר מדייק מל' הר"מ דביצא לדעת אף בחזר לעירו אין לו כל העיר כד"א, ואפשר שבוה גופא נחלקו רבינו מאיר והר"מ, דלרבינו מאיר היסוד הוא דביצא לדעת לא הקילו במחיצות שלא שבת, ועל כן בחזר לעירו דשבת בהם מבעו"י הרי א"צ תורת קולא ושפיר כל העיר כד"א, אבל להר"מ יסוד הדין דיצא לדעת אין לו כל העיר כד"א הוא מתורת קנס, ועל כן אף בחזר לעירו ששבת מבעו"י איכא קנס, ודוק. [ולקמן יבואר בעה"י עוד ביאור בפולגות רבינו מאיר והר"מ].

כד"א שהרי לא שבת שם, אבל אם הלך דרך המערה לא חשיב שהלך יותר מד' אלפים כיון דהמערה נחשבת כד' אמות. ודוק.

סימן ח'

בענין מי שהוציא אוהו נכרים אין לו אלא ד' אמות, הולכי אוהו לעיר אחרת דיר וסוהר לר"ג וראב"ע מהלך את כולה, ולר"י ורע"ק אין לו אלא ד' אמות [והמסתעף]

כתב השו"ע בסימן ת"ה סעיף ו': נתנוהו עובד כוכבים חוץ לתחום בדיר או בסוהר ומערה או בעיר אחרת מוקפת חומה לדירה, או שנאנס בשאר אונס או ששגג ויצא חוץ לתחום ונכנס לאחד מאלו ונזכר והוא בתוכו, מהלך את כולה, אבל אם יצא חוץ לתחום לדעת אפ"י שהוא בתוך אחד מאלו, אין לו אלא ארבע אמות, ע"כ. ובביאור הלכה ד"ה אבל אם יצא חוץ לתחום לדעת הביא ד' התוס' ועוד דאף ביצא לדעת כל העיר כד' אמות, ובסעיף ח' כתב השו"ע שאם החזירוהו לעירו כל העיר כד' אמות אף ביצא לדעת. וכתב הרמ"א דבעינן עיר מוקפת מחיצות, אבל הבית מאיר מגמגם בזה, והביאו הבה"ל שם.

עוד יעו"י להביאור הלכה ד"ה הואיל ושבת, מחלוקת בין הראשונים אם נכנס בהיתר חשיב לדעת או לא. ובסימן ת"ג כתב השו"ע שבת בבקעה והקיפה אינם יהודים בשבת מחיצות לדירה, אינו הולך בה אלא אלפים אמה, שאינה כולה כארבע אמות, כיון שלא שבת באויר המחיצות, ועיי"ש בבבאור הלכה בשם הריטב"א דאף אם הוציא אוהו עכו"ם ונתנוהו חוץ לאלפים, אינו רשאי להלך בכולה כיון שמעיקרא נאסר באותו מקום. ובהיות שעיקרי דינים אלו מתבארים מתוך סוגיות הש"ס בריש פרק מי שהוציא אוהו, אמרתי לסדר בזה ד' הגמ' והראשונים ז"ל, ולבאר יסוד הגדרים בזה בעה"י. וזה החלי בעזר צור גואלי.

א. גרסינן דף מ"א ע"ב. משנה. מי שהוציא אוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ד' אמות. החזירוהו כאילו לא יצא. הולכי אוהו לעיר אחרת, נתנוהו בדיר או בסוהר, רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה אומרים מהלך את כולה, רבי יהושע ורבי עקיבא אומרים לו אין לו אלא ד' אמות וכו'. ובגמרא בדף מ"ב ע"א, ואמר רב נחמן אמר שמואל שבת בבקעה והקיפה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה ומטלטל בכולה על ידי זריקה וכו'. ופ"י רש"י, מהלך בה אלפים, דלא מהני ליה הנך מחיצות להיותה לו כד' אמות, דכי אמרינן כל הבית כולו כד' אמות היכא דשבת באויר מחיצות מבעו"י, אבל הכא דבשעת שביתה לא הוו מחיצות לא, ואפילו לרבן גמליאל דאמר בהוציא אוהו נכרים ונתנוהו בדיר או בסוהר דאע"ג דלא שבת באויר מחיצות נעשית לו כד' אמות ומהלך את כולה, התם הוא דמי שהוציא אוהו נכרים אין לו אלא ארבע אמות הקילו חכמים אצלו להיות לו היקף מחיצות כארבע אמות אלא אם כן שבת באויר, ותדע דהא רב הונא וחייה בר רב תלמידו דרב גינאה, ואמר רב הלכה כרבן גמליאל בדיר וסוהר והכא אסרי כשמואל, ובמתני' נמי הכי תנן לקמן בפרק כיצד מעברין (דף ס"א א'), ומודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה אפילו סוף מדתו כלה במערה אינה לו כארבע אמות, ואילו הוציא אוהו נכרים ונתנוהו בה מהלך את כולה והא דברי הכל, עכ"ל. והתוס' כתבו, ונכרים שהקיפוה מחיצות. בירושלמי מוקי לה כרבי יהושע, ומיהו הקונטרס פירש דאתיא נמי כרבן גמליאל דאמר נתנוהו בדיר או בסוהר מהלך את כולה, ואע"ג דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י, דלא הקילו חכמים אלא התם דאין לו אלא ארבע אמות, אבל הכא דיש לו אלפים לא הקילו, ע"כ.

ועי' להרשב"א והריטב"א שכתבו להיפך מד' התוס', דבירושלמי מתבאר כרש"י, והיינו מאי דאמר שם בעינן מימר מה פליגי כר' יהושע ור' עקיבא ברם כר"ג וכראב"ע לא פליגי, ואפילו כר"ג וראב"ע פליגי, קל הוא מי שקנה לו שבתה ממי שלא קנה לו שביתה. וכנראה שהתוס' והריטב"א נחלקו איך לפרש כונת הירושלמי, דהתוס' יפרשו דכונת הירושלמי היא בלשון שאלה שהרי קל הוא מי שקנה לו שביתה ממי שלא קנה לו שביתה, ואם כן דין הוא ששבת בבקעה לר"ג יהלך את כולה, ומה דקאמר הירושלמי ופ"י כר"ג וראב"ע פליגי היינו גם כן בלשון שאלה דכי אפשר שאפילו כר"ג וראב"ע פליגי, הא ודאי שלא, שהרי קל הוא מי שקנה לו שביתה ממי שלא קנה שביתה.

ועי' להריטב"א שכתב שרש"י לקמן חזר בו, והיינו ד' רש"י בע"ב בד"ה לא גזרינן שכתב להצד דאמרו שם דטעמא דר"י ור"ע הוא משום גזירה דיר וסוהר אטו בקעה ור"ג לא גזר, וה"ה דלא גזר טלטול אטו הילוך כרב הונא לענין שבת בבקעה, וע"ז כתב רש"י דאע"ג דשבת בבקעה והקיפוהו נכרים לא ס"ל לר"ג כותיה, דהא לר"ג אף שלא שבת באויר מחיצות שרי, בהא מיהא כר"ג קיימי דלא גזרינן שמא ימשך, ע"כ. והרי מבואר מזה דסובר רש"י דר"ג אתי כרבי יהושע, אך בתירוץ השני כתב רש"י, אי נמי בשבת בבקעה נמי ס"ל כותיה דהא דשרו ליה הכא משום דנאנס, ע"כ. וזה פירושו בע"א דשאני הך דר"ג שאין לו אלפים אמה הקילו עליו. וצ"ע, דרש"י חזר בו בלא לפרש בעמוד א' מזה כלום. וגם צ"ע מדוע חזר בו. וצ"ע. ולענ"ד היה נראה דרש"י לא חזר בו, שהרי רואים שבפ"י השני פירש דר"ג אתי אף כר"ג, ולכן י"ל דרש"י רצה לבאר כן לרוחא דמילתא דאף א"ת דר"ג לא אתי כר"ג, מ"מ בפרט זה דלא גזר טלטול אטו הילוך אתי כר"ג, ודוק, ונ"ל עוד דהריטב"א אפשר שלא היתה לו הגירסא בד' רש"י, אי נמי וכו', דאלי"כ מדוע כתב שרש"י חזר בו, הרי עכ"פ רש"י פירש ב' פירושים, ולכן מסתבר שלא היתה לו ג"י זו כמו ספרים דידן. ובאופן דלגי' דילן שפיר י"ל דרש"י לא חזר בו אלא פ"י לרוחא דמילתא, וכנ"ל [וכן נראה מד' הריטב"א בע"ב יעו"ש].

איבאר דנלענ"ד דלעולם רש"י לא חזר בו כלל (ואף א"צ למש"כ דרש"י פ"י כן לרוחא דמילתא), אלא שרש"י הוצרך לפ"י בע"ב, משום דהוקשה לו, דבשלמא למסקנת הגמ' בע"ב דטעמא דר"י ור"ע הוא משום דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י הרי שפיר חזי' הך סברא דלא שבת, ונוכל

משום דשבת באויר מחיצות מבעוד יום. וכבר עמדו רבנן שבתוס' שם מ"ט דר"י ור"ע בספינה דהא שבת באויר מחיצות מבעוד יום, ותיירצו להבריח מים עשויות (הגרי"א ז"ל ביאר דהיינו אף בתוך התחום לא חשיב כד' אמות). ובחי' הרשב"א והריטב"א ז"ל תי' עוד דספינה מינד ניידי, והוי על דעת לצאת מחוץ לתחום, יעושי"ה.

ולעני' י"ל עוד בזה עפ"מ שנת' לעיל דיסוד הדין דשבת באויר מחיצות מבעוד יום אינו מעשה שבת גרידא אלא קנין שבתה, ואשר לפ"ז בספינה אמנם במציאות שבת במחיצות הספינה, אבל הקנין שבתה לא מתייחס אל עצם הספינה אלא על אויר העולם, דהרי חזי דנחשב יצא חוץ לתחום. ושור' שכי' בס' גאון יעקב [ואכן י"ל דנהי דלענין דין תחומין הקנין שבתה מתייחס אל אויר העולם, אבל לענין דין ד"א הקנין שבתה מתייחס אל עצם מציאות הספינה]. ויל"ע לו יצויר שהאדמה גופא תזוז למקום אחר אם בזה חשיב שבת באויר מחיצות מבעוד יום, היינו אם הקנין שבתה מתייחס אל "קרקע" עולם, והרי הקרקע גופא הלכה למקום אחר, או שמתייחס אל "אויר העולם", והרי זה אויר אחר. ויש בזה אף נפ"מ לענין אלפים אמה אם נמדוד לו אלפים אמה מאותה קרקע, או שהפסיד תחומו [והשו"ע בסעיף ז' כתב דספינה חשיב שבת באויר מחיצות מבעוד יום, ועי' עוד בה"ר"ן שבת י"ט]. ועי' בהרא"ש בפירקין סימן ג' לענין ספינה דמתבאר דלא מהני לקנות שבתה בספינה ע"י לחם אלא רק אם ישבות שם בגופו, והיינו כנ"ל דבספינה לא חשיב קנין שבתה רק מדין שבת ממש, ודוק. והנה בגאון יעקב כתב לדון דבספינה שהיתה כולה בתחום חשיב כמו שבת באויר מחיצות, אך להנ"ל י"ל דכיון שהספינה הלכה מחוץ לתחום נמצא דפקע הקנין שבתה דקרקע עולם, ומצד עצם הספינה הרי לא שבת שם במציאות. וכס' הרא"ש הנ"ל דלא שייך "קנין" שבתה בספינה, כיון שיצאה מחוץ לתחום.

ו. והנה נתבאר לעיל שיטת רבינו מאיר ז"ל דאף ביצא לדעת, אם חזר לעירו ששבת בה יש לו את כל העיר כד' אמות. וכ"פ בטור ושור' סעיף ח', וכתב הרמ"א והוא שהעיר מוקפת מחיצות. והקשה הבית מאיר והובא בביאור הלכה שם, מדוע בעינין שבתה העיר מוקפת מחיצות, דבשלמא בהוציאיהו לעיר שלא שבת בזה בזה בעינין מוקפת מחיצות, וכשי' רש"י בריש פירקין, וכ"כ התוס' בדף מ"ז ע"ב, וכ"פ השו"ע לעיל (וגם בזה יש חולקים כהדביא הבה"ל שם בשם הרמב"ן), אבל בשבת בעיר הרי א"צ מוקף מחיצות וכמ"כ הרמב"ן והר"ן, ואם כן ממה נפשך אם אותה העיר נחשב כעיר ששבת בה אף שיצא לדעת דין הוא דלא ליבעי אף היקף מחיצות, ואם פקע מינה דין ששבת בה אף מחיצות לא יועילו.

ואשר נראה בזה בעה"י בתרי אפני, דהנה הרא"ש ז"ל הביא דקדוק רבינו מאיר מהא דמקשה הגמ' על שמואל דאמר יצא לדעת פשיטא, ואמאי לא משני דקמ"ל דאף בחזר לעירו אין לו אלא ד' אמות. ואין לדחות ולומר דהא נמי שמעינן ממנתי' דכיון דהפסיד תחומו חשיבין ליה כאילו לא שבת, זה אינו שהרי בספינה מודה שמואל דהלכה כר"ג דמהלך את כולה הואיל ושבת באויר מחיצותיה, ואעפ"כ אין לו חוצה אלפים אמה לכל רוח, ונהי דיש לחלק בין ספינה ובין יצא לדעת וחזר לעיר, מ"מ לא הו"ל לאקשווי מאי קמ"ל דהא מדיוקא דמנתי' לא שמעינן לה, עכ"ל.

ולכאז"צ ב"מ מאי קדומי הרא"ש ז"ל הך דיצא לדעת וחזר לעירו לדין שבת בספינה, דהרי שבת בספינה לא יצא משם, ומשא"כ ביצא לדעת שיש סברא דחשבינן ליה כאילו לא שבת, והיינו דחז"ל הרי הפקיעו לו את השביתה של עירו, דהא חזינן דהפסיד תחומו, ואכן הרא"ש סיים "דייש לחלק בין ספינה ובין יצא לדעת". וצ"ב בביאור ד' הרא"ש ז"ל.

הנראה בזה דבאמת איכא תרי דיני שבתה, א' דין שבתה לענין דין אלפים אמה, היינו שקונה שבתה במקומו ד' אמות ומשם מודדים אלפים אמה. ב' דין שבתה לענין שבת באויר מחיצות מבעוד יום שהכל נחשב כד' אמות. ואשר זהו גופא ביאור דברי רבינו מאיר ז"ל, דנהי דלענין קנין שבתה לענין תחומין דאלפים אמה הפסיד את השביתה שלו משום שיצא לדעת, אבל לענין דין שבתה דהכל נחשב כד' אמות בזה שפיר נשאר עליו שם ששבת באויר מחיצות מבעוד יום.

ואפשר לשא' עוד עפ"מ שנת' לעיל דאפשר דהך דינא ששבת באויר מחיצות מבעוד יום לא בעינן "קנין" שבתה, אלא סגי "במציאות" ששבת, וזה שפיר איכא אף ביצא לדעת, דחכמים לא הפקיעו את מציאות השביתה. וזהו איפוא ביאור ד' הרא"ש דאין לדחות ולומר דכיון שיצא לדעת כאילו לא שבת, והיינו דנפקע לו הקנין שבתה ושוב לא חשיב שבת באויר מחיצות מבעוד יום, דזה אינו, דהא ספינה חשיב שבת באויר מחיצות מבעוד יום, והיינו דספינה הרי לא חשיב קנין שבתה לענין תחומין, דהא חזינן דאם הספינה יצאה חוץ לתחום אין לו אלפים אמה לכל רוח מחוץ להספינה, והיינו משום דלענין תחומין מודדים מאויר העולם, ומ"מ יש לו כל הספינה כד' אמות, ואלמא דדין קנין שבתה לענין ד' אמות לא תלי בדין קנין שבתה לענין תחומין, דלענין כל הספינה כד' אמות לא תלי באויר העולם. ולפי"ז אף ביצא לדעת נהי דנפקע לו קנין שבתה לענין תחומין, אכתי' לא נפקע קנין שבתה לענין כל העיר כד' אמות. ואח"כ המשך הרא"ש ונהי דיש לחלק בין ספינה ובין יצא לדעת, היינו שנכלל לומר דיצא לדעת גרע דהפקיעו לו את הקנין שבתה לגמרי, אף לענין כל העיר כד' אמות (אולי מצד קנסא).

ולפימ"ש"כ לעיל דדין שבת באויר מחיצות מבעוד יום י"ל דלא תלי בקנין כלל, הרי דע"ז הוא דשקיל וטרי הרא"ש דכמו בספינה נחשב כל הספינה כד' אמות, והיינו משום דלא תלי בקנין כלל אלא במציאות שבתה, ה"ה ביצא לדעת, ואח"כ המשך הרא"ש, ונהי דיש לחלק בין ספינה ליצא לדעת, היינו דנימא דיצא לדעת יקנסו אותו אף לענין הדין דכל העיר כד' אמות ואף ששבת שם. [ובכלל לעני' י"ל דבכל יצא לדעת י"ל דלא הפקיעו לו את הקנין שבתה אלא את התחום דאלפים אמה].

ועתה נבא ליישב קו' הבית מאיר שהק' מדוע כתב הרמ"א שבחזר לעירו צריך מוקפת מחיצות מבעוד יום, דהא שבת שם, אך לפימ"שנת' אתי שפיר היטב דיש ע"ז דין ששבת רק לענין דין כל העיר כד' אמות

ולא לענין דין תחומין, ואשר על כן י"ל דכל הך דינא דשבת בעירו א"צ מוקפת מחיצות זהו דין מדיני תחומין דבזה נתחדש דא"צ מחיצות, אבל היכא דלא אתינן עלה מדין שבתה דתחומין אלא דין שבתה לענין כל העיר כד' אמות בעי' מחיצות. ונראה שזהו כונת החזו"א בס"י ק"ט ס"ק ז', עיי"ש היטב.

ובפרט לפימ"שנת' ד"ל דהיסוד הוא דא"צ "קנין" שבתה אלא "מציאות" שבתה, ולכן י"ל דדוקא בקנין שבתה בזה א"צ מחיצות, אבל הכא דלא אתינן עלה מדין קנין שבתה, דזה כבר פקע כשיצא לדעת, אלא מדין מציאות שבתה, בעינין דוקא מחיצות.

ולפי"ז נראה דאף לענין שי' רש"י לקמן בדף ס' דנתן עירובו מחוץ לעיר ולן בעירו כל העיר כד' אמות, בעינין דוקא מחיצות, כיון דלאו מדין קנין שבתה אתינן עלה. ועכ"פ כיון דאין זה קנין שבתה לענין תחומין, רק לענין דין כל העיר כד' אמות, בעינין דוקא מחיצות.

שור' בשו"ת פרשת מרדכי להגר"מ בנעט זצ"ל סימן י"ח שג"כ עמד בהך סברא ליישב ד' הרמ"א שכתב שם לתרץ, דהא דחזר לעירו יש לו את כל העיר כד' אמות הוא משום דלא גרע מלן בה דמהני כרש"י, וכפסק הרמ"א בס"י ת"ח, ועל כן בעינין דוקא מחיצות, וכתב דלפי"ז בכל לן בה בעינין דוקא מחיצות, אך הוא ז"ל לא ניח"ל בזה, ונראה שם דלהלכה ס"ל דאף בלן בה א"צ מחיצות יעושי"ה. ומ"מ נלע"ז כמ"ש"כ דבכל עיר שלן בה בעינין מחיצות.

איבאר דהפרשת מרדכי ביאר ד' הרמ"א עפ"י הך דינא דלן בה חשיב כל העיר כד"א, ולפי"ז יצא דהשו"ע בס"י ת"ח דלא ס"ל הך דינא דלן בה [והיינו דלא ס"ל דסגי במציאות ששבת בה אלא בעינין קנין שבתה], ועם כל זה ס"ל דחזר לעירו יש לו כל העיר כד"א, בעל כרחך דס"ל דחזר לעירו מהני מדין קנין שבתה ושוב א"צ אף מחיצות, ודלא כהרמ"א, אך לפימ"ש"כ לעיל י"ל דאף להשו"ע דבעינין קנין שבתה מ"מ מהני רק לענין דין כל העיר כד"א ולא לענין דין תחומין, ולכן אכתי' בעינין מחיצות [והא דכל לן בה לא מהני מדין קנין מסויים לענין כל העיר כד"א, צ"ל כמ"ש"כ לעיל דכיון שחל קנין במקום עירובו א"א שיקנה מקום אחר שאין קונה ב' מקומות]. ועי' בבית מאיר בסיומן ת"ח שכתב בקצרה לחלק בין הך דרבינו מאיר דשבת בה להך דלן בה, יעושי"ה, ואפשר כונתו כנ"ל. ומש"נ דיסוד הדין דלן בה הוא מצד המציאות דשבת א' דיש קנין לענין ד' אמות. הנה השער הציון בס"י ת"ח נסתפק אולי בעינין דוקא "לן" בה, אך בתוס' רבינו פרץ בדמ"ב ב' כתב דא"צ דוקא לן בה, יעושי"ה היטב.

ז. והנה מבואר לקמן בדף ס' דהיכא דכלתה מדתו מחוץ לעיר אז כל העיר כד' אמות, ומודד מחוץ לעיר המשך האלפים אמה (וכתב במ"ב סימן ת"ח דהוא הדין בכלתה מדתו בקצה העיר ממש). ולכאז"ז זוהי קולא בהל' תחומין, שכיון שהעיר היא בתוך התחום נחשב לו כד' אמות. אך נראה לבאר בעה"י באופן אחר, והוא עפ"י היסוד הנ"ל דשבת בה היינו הקנין שבתה, שבוה נחשב "מקומו", וכל שהוא מקומו ה"ז כד' אמות, ואשר לפי"ז י"ל לפי הצד שכתב בספר דברי יחזקאל סימן ז' דגדר הדין דאלפים אמה הוא שכל האלפים נחשבים בשם "מקומו", וכיון שכל העיר בתוך האלפים הרי בהכרח כל העיר בגדר "מקומו", ושוב הדר דינא דכל העיר כד' אמות. ודוק.

ח. והנה בהך דינא דאמר ר"ג אמר שמואל שבת בבקעה והקיפוהו נכרים מחיצה בשבת אינו מהלך אלא אלפים אמה, והטעם ביאור הראשונים כיון דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום וכמ"ש"נ כל זה לעיל, והנה יעו"י להריטב"א שכתב בשם הרא"ה ז"ל דבאופן זה אף אם אח"כ הוציאיהו נכרים מחוץ לאלפים אמה אין לו אלא ד' אמות כיון שנאסר במקום המחיצות, והובא בהגרע"א, ועי' בה"ל סי' ת"ג, וכ"כ בחי' המאירי [וכ"מ בתוס' הרא"ש לקמן מ"ד א' דאף אם יצא חוץ לאלפים אין לו אלא ד"א, אך י"ל דמיידי ביצא במזיד]. מיהו מד' תוס' הרא"ש שם נראה דיכול לילך עכ"פ במקום המחיצות שמחוץ לאלפים, והיינו משום שהם לא נפסלו, ורק כשחזר להיקף הראשון אין לו אלא ד' אמות. [שוב ראיתי דא"א לבאר דתוס' הרא"ש מדבר ביצא במזיד, דהרי הרא"ש שם בא לבאר מדוע כשחזר למקום היקף הראשון אין לו אלא ד' אמות, ואם מדובר ביצא במזיד, הרי הטעם פשוט, וי"ל אלא שצ"ב טובא מהו ביאור הדברים, דמאחר והוציאיהו שוב מדוע גרע מהוציאיהו לדידן וסוהר דיש לו את כל הדין וסוהר. ובאמת בחי' הר"ן ז"ל פליגי ע"ד הרא"ה וסובר דמותר בכל המחיצות. ובפשוטו צ"ל דסברת הרא"ה ז"ל היא משום "שנאסר", דכיון שנאסר באותם המחיצות מקודם שהוציאיהו תו לא פקע, אך מ"מ צ"ע מנ"ל הך מילתא דכבר נאסר.

והיה נלע"ז לבאר קצת סברת הרא"ה עפ"מ שנת' לעיל ביסוד הענין דשבת בבקעה דאין לו את כל המחיצות כד' אמות, כיון דיסוד הדין דכל העיר כד"א הוא מדין "מקומו", ולא שייך קנין מקומו אם יש לו כבר מקום אחר. ולכן י"ל דדוקא כשהוציאיהו מחוץ לעירו אז אומרים שעכשיו יש לו מקום חדש, אבל כשגם מעיקרא היה במקום המוקף מחיצות ועם כל זה אמרנו שאין לו את כל המקום כד"א, והיינו שהיתה כאן הפקעה על עצם הדין מחיצות דלא חשיבי מקומו, לכן גם אחר שהוציאיהו מחוץ לאלפים כיון שהוא עדיין באותו מקום א"א לחשוב כד"א. ואכתי' צ"ב.

ט. והנה ש"י הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ז מהל' שבת דאף בהוציאיהו נכרים לבקעה והקיפוהו מחיצות אין לו אלא אלפים אמה, וד' הר"מ קשים טובא להבין, א' מה טעם הוא זה דאין לו כל העיר כד"א דהא אנוס הוא, והגם ד"ל דכאן גרע כיון דנעשו המחיצות בשבת וכדכתב המ"מ שם, מ"מ הא גופא צ"ב מאי טעם הוא זה דנעשו המחיצות בשבת. והראב"ד ז"ל באמת פליגי ע"ד הר"מ וסובר דיש לו כל המחיצות, עיי"ש. ובפשוטו מקור ד' הר"מ הוא מהך דינא דשבת בבקעה דאין לו אלא אלפים אמה, ולא ניח"ל לבאר כרש"י כיון דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום, אלא הטעם הוא משום דלא נעשו המחיצות מע"ש. [ועי' רש"ש מש"כ ע"ד רש"י, ולכאז"ז ד' רש"י מוכחי מהך דינא דכלה מדתו במערה דאין לו אלא חצי מערה, והרי התם היו המחיצות מע"ש, ועי' בגאון יעקב], וצ"ל לפימ"שנת' לעיל דיסוד הדין דבעי' שבת באויר מחיצות מבעוד יום משום שכבר קנה את מקומו הראשון, ולכן סובר הר"מ שכל

זה שייך כשהמקום החדש סותר למקום הראשון, היינו בכלה מדתו במערה, שאם תאמר כל המערה כד"א לא תוכל לומר המקום הראשון, דאין לו ב' מקומות, אבל בשבת בבקעה שפיר נוכל לומר כיון שהכל הוא בתוך מקומו הראשון הרי הכל יכלל בכלל מקומו הראשון, ולכן הוצרך הר"מ לטעם חדש, דנעשו המחיצות בשבת, ודוק.

ועוד צ"ב בד' הר"מ דאם אכן צריך מחיצות מע"ש שוב אף אין לו אלפים, ובס' דברי יחזקאל סימן ט' טרח לבאר ד' הר"מ ביסוד חדש, יעו"ש היטב.

ואשר יראה לעני' בזה בדרך אפשר, דגם הר"מ אויל עם היסוד שנתבאר דבעינין קנין מקום מע"ש, והוה יסוד הגרעיותא דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום, כיון דמוכרח לקנין מקום מע"ש, אלא דסובר הר"מ דכל הוציאיהו נכרים בשבת שיש לו כל העיר כד"א אין הטעם דכעת נקנה לו מקום חדש, אלא דנחשב שהקנו לו מע"ש, והוה כעין ברירה דהובר שקנה מע"ש את אותו דיר וסוהר, ועפ"ז מיושב היטב סברת הר"מ דהיכא שלא היו המחיצות מע"ש הרי לא שייך לומר כאילו נקנה לו אותו מקום מע"ש, שהרי לא היו עדיין מחיצות, אבל לענין אלפים אמה יש לו כל מקום האלפים, והביאור בזה י"ל דלענין אלפים שפיר י"ל דכאילו יש לו את האלפים מע"ש, דכל פעם אלפים אמה אינו נמצא במקום מוקף מחיצות, אלא שכשאדם קונה שבתה קונה לו את כל האלפים, ולכן גם כאן אומרים שמע"ש כאילו קונה את האלפים האלו. [אך ביאור זה יתכן רק להצד שבדברי יחזקאל שכל גדר אלפים אמה הוא שכל האלפים נחשב מקומו, ויבואר בזה לקמן]. רק שצ"ב מדוע לא תאמר בכל הוציאיהו נכרים לבקעה אף בלא מחיצות, דנחשב כאילו שבת שם מע"ש ויש לו אלפים לכל רוח, וי"ל בזה. ועכ"פ לפי כל זה נראה פשוט שאין נפ"מ אם הקיפוהו מחיצה מקודם שהוציאיהו נכרים או אח"כ, אלא כל שהקיפוהו מחיצה בשבת אינו מהלך אלא אלפים אמה.

י. ונסיים בד' הריטב"א, הנה לקמן איתא לרב הונא בריה דרב נתן טעמא דר"י ור"ע דבדיר וסוהר אין לו אלא ד"א משום גזירה דיר וסוהר אטו בקעה (וכבר נתבאר בזה לעיל בראש דברינו). והר"מ בפי' המשנה מייתי להך טעמא, והביאו הרשב"א שם בסוגיא. ובביאור הך גזירה ביאר רש"י שנוהרים אטו בקעה שלא היה שם מחיצות כלל. ולעני' י"ל דכונת הגמ' היא לבקעה דר"ג אמר שמואל דהקיפוהו נכרים מחיצה דלא מהני משום דלא שבת מע"ש. [ורש"י לא ניח"ל בפי' זה, דאילו לשיטתו דלהך ס"ד דהוא מטעם גזירה, לית ליה לר"ג הך דשבת בבקעה].

והנה הריטב"א ביאר דלא כרש"י דגזרו אטו בקעה דעלמא, אלא דגזרו אטו בקעה שמחוץ לדיר וסוהר, דהאדם עלול לטעות שכיון שנתנו לו דיר וסוהר הרי הוא כאילו שבת שם מע"ש, ויש לו משם אלפים אמה, וד' הריטב"א צ"ב מדוע שהאדם יחשוב כך, וגם צ"ב דהריטב"א בתחילת דבריו כ' לבאר שזהו עפ"י מה שכתב דכלה מדתו באמצע המערה אין לו אלא חצי מערה, וכן הוא מפורש בחי' הר"ן ז"ל, שמשום שכלה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר, וכאן יש לו את כל הדיר, לכן עלול לטעות ולומר שיכול אף לילך מחוץ לעיר. וצ"ב מאי שייאטיה זה לזה. [ולכאז"ז יל"פ עפ"מ ש"כ לעיל בשי' הר"מ, דנחשב כאילו שבת בהמחיצות מע"ש, ולכן עלול לחשוב שיהא לו משם אלפים אמה, וכ"ז רק לפי"מ שביאר דכלה במערה אין לו אלא חצי מערה, והיינו דגדר כל העיר כד"א הוא מדין קנין מקום, ולכן מובן שנחשב שקנה המקום מע"ש].

ונלעני' לבאר ד' הריטב"א עפ"י היסוד הנ"ל, דיסוד הדין דכל העיר כד"א אינו ד"א ממש אלא מדין "קנין" מקום דנחשב שזהו מקומו, ולכן כלה מדתו במערה אין זו אלא חצי מערה, דא"א ב' מקומות וככל הנ"ל. ולפי"ז עלול לטעות ולומר שמאחר וחז"ל נתנו לו מקום חדש, הרי שוב ימדדו לו אלפים אמה משם, וקמ"ל דלא כן.

ובביאור הדברים י"ל דתלוי בחקירת הדברי יחזקאל הנ"ל אם אלפים אמה הוא שיעור באיסור אל יצא, דאז י"ל כנ"ל דכיון שיש לו מקום חדש שוב יוכל לצאת אלפים אמה משם, או הגדר הוא דאלפים אמה נחשב כאילו הכל מקומו, ולכן זה תלוי רק לפי המקום שקנה מע"ש, ודוק.

סימן ט'

בענין מחיצות להבריח מים עשויות [ויבואר בו יסוד הדין דכל מקום מוקף מחיצה כד' אמות]

ורבי זירא מאי טעמא לא אמר כרבה, אמר לך מחיצות להבריח מים עשויות, ורבה מ"ט לא אמר כר' זירא, במהלכת כו"ע לא פליגי, כי פליגי כשעמדה, ע"כ.

וצריך להבין מהו עומק הסברא דמחיצות להבריח מים עשויות, דהא סו"ס יש כאן מחיצות, ומה איכפת לן מה הם מטרת המחיצות. וראיתי בתוס' רבינו פרץ שמבאר דהחסרון הוא מצד שאינו דירה, ולכן אם הספינה יתירה מבית סאתים אין מטלטלין בה אלא בד' אמות. ונראה פשוט דודאי הכא מייירי אף בספינה פחות מבית סאתים, אלא כונת רבינו פרץ לבאר דספינה לא הוי דירה, ולכן לענין הילוך את כולה אליבא דר' זירא לא חשיבא כד' אמות, אבל לענין טלטול בזה עד בית סאתים א"צ מוקף לדירה. ויותר מבית סאתים דבעי' מוקף לדירה, הוא הדין ספינה אין מטלטלין בה אלא בד' אמות.

והנה עצם סברת רבינו פרץ דלהבריח מים עשויות לכן לא חשיבא דירה, כבר אשכחן הכי לקמן בדף צ' דאמר שמואל דספינה אין מטלטלין בה אלא בד' אמות, ומשום דלהבריח מים עשויות, וכבר עמדו בזה התוס' כאן בדף מ"ג א' דלרבה דפליגי אדר' זירא וס"ל דאף לשמואל שרי בעמדה ולא אומרים להבריח מים עשויות, אף דלקמן בדף צ' סובר שמואל דספינה אין מטלטלין אלא בד' אמות ומשום דלהבריח מים עשויות, שאני התם דמייירי בספינה יתירה מבית סאתים ומטעם דלא חשיבא מוקף לדירה, והמתבאר מד' התוס' עיקר הך סברא דלהבריח מים עשויות לא חשיבא לדירה, אלא דמתבאר מד' התוס' דאף לענין הילוך מהלך את כולה, ואילו בד' רבינו פרץ מתבאר אליבא דר' זירא דאף פחות מבית סאתים איכא חסרון במה דלא הוי לדירה. אלא שהדברים צ"ב מדוע איכא חסרון דדירה בפחות מבית סאתים לענין הילוך, דבשלמא ביותר מבית

מקומות. דבזה מעשה הדיור הוא הקובע חלות דין כד' אמות. והרי חזי בסוגיין שמחלקים לענין הדין כד"א בין תוכו לבין על גבו. והנה משמע קצת מד' הראב"ד דכ"ז הוא חילוק במערה, אבל בבית ממש אף כשאין בו דיורין ושבת בתוכו מהני לענין על גגו ליחשב כד"א. וצ"ב לכאור' דהא הו"ב מקומות רק כאשר כל חלות דינו הוא מצד עצם המחיצות תרי גוונ' כד"א, או מחיצות או רה"י, ועל כן י"ל דאף לענין שבת אימתי דאז אומרים שיש כאן ב' מקומות, אבל בבית דהוי על גביו תורת רה"י, הרי דמצד התורה רה"י חשוב הכל רשות אחד, והמעשה שבייתה מתייחס אל כל הרה"י, דהרה"י עולה עד לרקיע, ודוק. [ועי' לקמן בדף ס"א א' במשנה לענין מניח עירובו במערה שאין בה דיורין דקל תוכה מעל גבה, ובע"ב שם, ודוק].

הרב יוסף משדי
כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק

בגדרי השכירות בעירוב

סיכום הנושאים שנידונו ונבחנו לפי הגדרים שנתבאר: ענף א. גרדי השכירות אם הוא מתורת ביטול וסילוק (כדעת הרמב"ם), או שהוא כשכירות רגילה (ביאור בדעת התוס' והראשונים). ובדין שכירות בפחות משהו פרוטה, ושכירות בשבת, לעומת שכירות דעלמא שהיא מדיני חושן משפט.

ענף ב. עוד בגדר שכירות, ובביאור דברי הרמב"ם בזה ובדעת שאר הראשונים.

ענף ג. עוד בגדר השכירות, ובביאור הסוגיא (בדף סו.) אם שוכר כמערכ או כמבטל רשות.

ענף ד. בדין שכירות בעל כורחו, ובביאור שיטת הרא"ש.

ענף ה. בדין שכירות מישראל, במחלוקת הראשונים, ובביאור ההלכה ע"פ גרדי שכירות הנ"ל.

ענף ו. בדין שכירות ממומר בפחות משהו פרוטה ובהנ"ל, ועוד הערה בדין תקנת השכירות.

ענף א

בגדר השכירות בעירובין לשיטת התוס' ולשיטת הרמב"ם (ובדין שכירות בפחות משהו בגוי ובדין שכירות בשבת)

הנה נתחדש בתקנת העירוב ג' דברים: עירוב, כתקנה הקדומה. ואמרו חז"ל דגם ביטול מועיל. והוסיפו במשנתנו במס' עירובין (רי"פ הדר) שפעמים דגם ביטול לא מועיל וצריך שכירות, והיינו בגוי או מי שאינו מודה בעירוב (שזה כולל כותי, כמש"כ המפרשים ע"פ המבואר בעירובין לא): שאינו מועיל בו עירוב ולא ביטול אלא שכירות. וכפי שביארו זאת בגמרא דלהלן (סב.) שדירת עכו"ם אינה דירה, והטריחוהו לשכור ממנו כדי שלא ילמד ממעשיו (עי' רש"י ד"ה אלא), והביאו בגמ' דאמרו רבנן אין עירוב וביטול רשות מועיל במקום עכו"ם עד שישכיר ועכו"ם לא מוגר (למ"ד שכירות בריאה משום דחושש שיבואו להחזיק ברשותו, ולמ"ד שכירות רעועה היינו משום כשפים. ואמנם למסקנא אפשר דלכו"ע הוא מחשש כשפים, ועי' בחי' הרש"ש. וע"ע ברא"ש כאן ובב"ח סי' שפ"ב, ונת' במקומו).

ובגדר השכירות הנה בפשטות היה נראה מגמרתנו דהיינו ככל שכירות שבדיני חושן משפט שעי"נ נתינת מעות ה"ז מושכר לו (אמנם עם קולות מיוחדות כמבואר בגמ' דף סו.). ומה שנחלקו בגמ' (דף סב.) אם צריך שכירות בריאה או שכירות רעועה, היינו דאיכא למ"ד שמשפיק שכירות רעועה בכה"ג, ומ"מ ה"ז ככל שכירות, וכפי שביאר המאירי בחידושו (ד"ה אלא) שפסק הדברים בדין שכירות שצריך שכירות רעועה וכו', דענין שכירות היא קלושה מאד ודי בכך אפילו בפחות משו"פ וא"צ שטר וכו', אלא בשכירות כל דהו סגי, ע"כ. וכן נראה לכאור' לפי פשוט דמועיל כשאר שכירות, ומ"מ א"צ בזה את כל דיני שכירות דאפשר שאע"פ שבעלמא צריך שו"פ, מ"מ לענין היתר הוצאה בחצירות די בפחות משו"פ, וכן כל כה"ג. ועיין בלשון המאירי, ויבואר להלן.

ואכן יש לדקדק אי הוי קולא בהלכות עירוב שיועיל גם בפחות משו"פ, או שהוא דין בכל מקום שמועיל בפחות משו"פ כששוכרים מן הגוי. וכפי פשטות הגמ' נראה לכאור' דכיון שהוא ממון אצל הגוי שפיר הוי קנין מעליא, והוי פחות משו"פ אצלו כמו שו"פ בישראל. ולכן הקשו דמי איכא למאן דאמר שפחות משו"פ לא מהני. ומשמע לפ"ז שהוא דין כללי בכ"מ שיועיל שכירות בפחות משו"פ. אולם באמת אין זה הכרח, דעיקר מה שתמהו בגמרא מי איכא למאן דאמר אינו מעצם הדבר הפשוט שפחות משו"פ חשוב ממון, אלא עיקר התמיהה היא ממאי דשלח ר' יצחק ב"ר יעקב משמיה דר"י הווי יודעין וכו', והיינו שמוכח שהקילו בעירוב (דווקא) בפחות משו"פ, והוא כשלעצמו ביאר שפיר הטעם שהקילו בעירוב בפחות משו"פ והיינו למרות שבעלמא אינו מועיל בפחות משו"פ, דהיינו משום דעכ"פ מצאנו דיש לזה שם ממון לגבי גזילה בגוי. ומטעם זה יש יסוד ובסיס למה שהקילו חז"ל בעירוב, דאי לאו הכי לא היו מתקנים כן, מאחר דלא היה נחשב ממון, ואי אפשר שיועיל בלא כלום (דכל פחות מחשיבות ממון לא חשיב כלום), אבל בלא עירוב לא היה מועיל כלל.

ועכ"פ מהגמ' דילן אין הכרח אם מהני בפחות משו"פ גם בכל התורה. ועוד ראיתי להנצי"ב בשו"ת משיב דבר (סימן ר"ז) שכתב שחלילה הוא לחשוב שבגמ' מיירי לגבי כל קנין שכירות מן הדין כיעו"ש, ודקדק בלשון הגמ' שר"י אמר הווי יודעין ששוכרין מן העכו"ם. ואם המדובר היה לגבי כל שכירות בעלמא, הכי מבעי ליה למימר הווי יודעין ששכירות מן העכו"ם וכו'. ועוד דקדק דאם איתא הכי למה נקט דווקא שכירות, הול"ל קונין דכך הדין בכל קנין. אלא ודאי דאינו מהני רק בעירוב ע"כ, והביאור

כד"א. [וצ"ל לפ"ז דהא דבתל בעי מוקף לדירה א"י משום חסרון קירוב המחיצות וכמש"כ לעיל, דהא תל אין בו תורת מחיצות, אלא הוא משום חסרון בגודל המקום, דמקום גדול כזה אינו נחשב בגדר רה"י, ועיין]. והמתבאר לפי זה דלדעת הרמב"ן איכא ג' אופנים לחשוב דין כל המקום כד' אמות, א' שם עיר ואפילו בלא מחיצות. ב' שם מחיצות [ואפילו בלא דיורין]. ג' שם רה"י [ועל כן צריך דירה כדי שיחשב רה"י]. ודוק בכל זה. והנה מבואר לקמן בדף מ"ד ע"ב לענין שבת במערה, שבתוכה ארבעת אלפים אמה ועל גגה פחות מארבעת אלפים אמה, דמהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה מדין הבלעת תחומין, והוכיחו הרשב"א והריטב"א שם דאלמא דג המערה מצד עצמו לא חשיב כד"א, ולכן אם על גגה ארבעת אלפים אמה אינו מהלך על גגה, אך הביאו בשם הראב"ד ז"ל שסובר דג המערה הוי כד' אמות לענין הילוך, אף שלענין טלטול חשיב כרה"י, יעו"ש. והנה אם כי ד' הראב"ד ז"ל צ"ב איך יפרש ד' הגמ', אבל בעצם סברתו ז"ל צ"ב מדוע יחשב כד"א לענין הילוך אחרי דלא חשיב מקום המוקף מחיצות.

והנראה לכאור' בביאור ד' הראב"ד ז"ל, דהנה הטעם דג המערה לא חשיב רה"י י"ל בזה ב' טעמי, א' דאין כאן מחיצות הניכרות, ולא אמרי' גוד אסיק כשאניס ניכרות, וכך מבואר בהרשב"א שם. ב' עו"ל דאף אם נאמר שאין חסרון דמחיצות הניכרות לענין גוד אסיק, וכ"מ שי' התוס' בדף פ"ט א' דכל החסרון בגג הבולט הוא רק משום הגג עצמו שדינו ככרמלית, אבל על הגג הוי רה"י, אבל הוא במערה איכא חסרון אחר והוא דרביס דרסי' ע"ב המחיצות, ואתו רביס ומבטלי מחיצתא. ונראה דהראב"ד ז"ל מבאר דבאמת החסרון הכא במערה הוא רק משום דרביס מבטלי מחיצתא, ומבאר הראב"ד דהחסרון דרביס מבטלי מחיצתא אינו מצד עצם המחיצות דחשוב הפקעה בגוף המחיצות, אלא הוי הפקעה בהתורת רשות היחיד, ונתבאר בזה לעיל כ"ב א', ואשר על כן הכא לענין דין כל המקום כד' אמות שפיר חשוב כד"א, דזה תליא בשם מחיצות בלבד והאיכא. ובפרט זה סובר דלא כהרמב"ן, דלפמ"שג' להרמב"ן לא אומרים גוד אסיק בתל כיון שאינם ניכרות, ואילו להראב"ד אומרים גוד אסיק וסגי במחיצות בלחוד.

אלא דלכאור' צע"ג האיך אפ"ל דלהראב"ד ז"ל אומרים גוד אסיק אף במחיצות שאינם ניכרות, והך דדף פ"ט הוי דוקא על הגג הבולט, דהרי בפשוטו אם אומרים גוד אסיק אף במחיצות שאינם ניכרות אז אף גג הבולט לא יאסור על כל הגג, דהרי נחשב שיש כאן גוד אסיק. ובפשוטו ס"ל להגג ראשונים דדין רה"י עולה עד לרקיע א"צ לתורת גוד אסיק, ולכן כל הנה הוי רה"י [וכן נתבאר בזה בנדבת פרץ הוצאה הנ"ל], וא"כ שוב תיקשי לד' הראב"ד ז"ל דס"ל דאף דהוי רה"ר מ"מ אומרים גוד אסיק אף שאינם ניכרות.

ואולי י"ל בב' אנפי, א' דמדאור' אומרים גוד אסיק אף במחיצות שאינם ניכרות, ורק רבנן הוא דאחמור, ועל כן לענין מדידה אוקמה אדא' כיון שזה תלוי בתורת מחיצות בלחוד וא"צ דין רה"י, ורק בדין רשויות הוא דאחמור. ב' עו"ל דלעולם אומרים גו"א אף במחיצות שאינם ניכרות, והך דדף פ"ט הוי רק אסור מצד הגג הבולט, ואף דיש כאן גו"א, מ"מ בעינן דין "יחזיק" על מקום שנפרץ למקום האסור לו.

ושור' בחי' הריטב"א והרשב"א ז"ל לקמן בדף צ' ע"א שג"כ כתבו דמן התורה אף מחיצות שאינם ניכרות הוי רה"י, ורק מדרבנן הוא. [וכ"כ החיי אדם בנשמת אדם]. מיהו י"ל דלכאור' במערה איכא עוד חסרון, והוא עפ"ימ' דאיתא בדפ"ט ב' לענין גינן דאם דורסים על הגגין הו"ל מחיצה הנדרסת, ולא אמרינן בזה גוד אסיק, ואפשר דהוא ג"כ חסרון היכר ומדרבנן, ועיין.

מיהו י"ל עוד דלכאור' הך מערה הוי לא הוקפה לדירה, דיותר מבית סאתים לא חשיבא כד"א, כמו לענין תל. וצ"ל דמדובר במערה שהוקפה לדירה. אך זה צ"ע, וזאת דהמאירי כתב בשם הראב"ד שמדובר במערה שאין בה דיורין, וכמש"כ לעיל דהמאירי כתב בשם הראב"ד דלירה ומ"מ אין בה דיורין]. ועוד צ"ע דעל גג המערה ודאי לא הוקפה לדירה, דהא כתב הראב"ד דהוי רה"ר והיינו שנעשה להילוך. ואם נימא דלהראב"ד א"צ מוקף לדירה א"ש, ויבואר לקמן.

והא דתל שלא הוקף לדירה לא אומרים שיחשב כד"א, לפ"ד הראב"ד מצד עצם המחיצות, צ"ל דלהראב"ד החסרון דאינו מוקף לדירה אינו מצד תורת רשות היחיד כמש"כ בדעת הרמב"ן, אלא הוא חסרון בעצם השם מחיצות דלא חשיב מחיצות הגודרות לענין דיחשב כד' אמות, וכמש"כ לעיל דלא חשיב מחיצות לגבי פנים, ואין שייכות בין המחיצות כדי שיתקרב זה לזה. ודוק.

או ד"ל דהראב"ד ז"ל מחלק בין תל למערה, דבמערה לא חשיב ניכרות בפנים המערה ולכן אומרים בזה גוד אסיק, אבל בתל שאינם ניכרות כלל בזה אינו מדין גוד אסיק, ורק מדין רה"י הוא, ולכן בעי' תורת רה"י, אך מסברא י"ל להיפך, דתל ניכרות לכל, ומשא"כ בבית שאינם ניכרות בחוץ.

והנה מה שהקשו הראשונים ז"ל איך יפרש הראב"ד ז"ל את דברי הגמרא, ראיתי בחי' המאירי ז"ל שביאר בשם הראב"ד, שמדובר במערה שאין בה דיורין, שבזה צריך דוקא שבת בתוכה ולא סגי בהניח עירובו בתוכה, ולכן אף בשבת בתוכה לא מועיל לענין על גגה, עכ"ד. והנה עצם החילוק בין הניח בתוכה לשבת בתוכה במקום שאין בו דיורין, יש דעה כזו בגמ' לקמן בדף ס' לענין עיר שאין בה דיורין, ויש ראשונים שפסקו כן להלכה, עי' ביאור הלכה סימן ת"ח, והראב"ד אפשר דאזיל באותה שיטה, אלא שמחדש הראב"ד דלכן אף בשבת לא מהני לענין על גגה. וביאור הדברים יראה, דכיון דבעינן שבת בתוכה ולא סגי בהניח, הרי דלא סגי "בקנין" שבייתה אלא בעינן אף "מציאיות" שבייתה, ועל כן לא מועיל על גגה, דדוקא אם הוה סגי "בקנין" שבייתה היינו במערה שיש בה דיורין אז הקנין נתפס אף על גגה, דאין הקנין דוקא על תוך המערה אלא על קרקע עולם עד לרקיע, אבל מאחר ובעינן נעשה שבייתה, הרי ש"ל דזה חל רק על מציאיות המקום שבו שובת שהוא בתוכו ולא על גגה, דלענין זה הווי ב'

סאתים מבואר בתוס' לקמן מ"ז ב' דכל שלא הוקף לדירה כמו דאיכא חסרון לענין טלטול ה"ה לענין הילוך, ומקורו מדר' ט"ו א' ודף נ' ע"ב דשבת בתל יותר מבית סאתים אינו מהלך את כולו, אבל בפחות מבית סאתים מדוע שלא יהא בו דין דכולו כד' אמות. עוד יש להבין, דהנה אף לר' יורא דאמר מחיצות להבריח מים עשויות אין זה אלא אליבא דר"א, אבל אליבא דר"ע הוי כד"א, וכמש"כ המהרש"ל ושאר מפרשים, והיינו דכל החסרון דלהבריח מים עשויות הוא דלא חשיב שבת מבעו"י, ולכן לרבי עקיבא דא"צ שבת מבעו"י ליכא חסרון זה, וצ"ב מאי שייאטיה זה לזה. [ובדוחק י"ל דכיון דר"א מחמיר דצריך שבת מבעו"י, ה"ה שמחמיר דמחיצות להבריח מים עשויות, וכמובן שזה דוחק].

ואשר יראה בביאור כל הענין, דהנה בעיקר היסוד דכל מקום מוקף מחיצה הוי כד' אמות י"ל בגדר הדין, ואפשר לבאר דכיון שיש מחיצות לכן אומרים שהמחיצות גודרים כל חלק שבאותו מקום, דהמחיצות מתייחסות אל כל המקום ונחשב איפוא כאילו יש מחיצות הגודרות בכל מקום, וממילא הוי כאילו הכל מלא מחיצות, כך י"ל גדר הענין, ועפ"ז אפשר להבין הענין, דהנה ביסוד הדין דיותר מבית סאתים בעי' מוקף לדירה אם אמנם הוא רק מדרבנן שלמדוהו מחצר המשכן (לקמן ס"ז), מ"מ הא מוכח דכל שהמקום יותר גדול צריך מוקף לדירה, ונראה בביאור הענין, דהנה מבואר בפוסקים דאין דין שיהיו המחיצות קרובות זו לזו לענין דין רה"י, אכן בבה"ל סי' שמה"ה מיייתי לד' הרמב"ן שצריך שיהא האדם שבאמצע המחיצות רואה את המחיצות שמכל צד, וחז"י דאכן צריך קשר בין המחיצות, וי"ל דלכן כל שהוא במרחק גדול של יותר מבית סאתים אחו"ל שרק ע"י הדיור שיש באותו מקום אז הוא שמתחברים המחיצות להדדי. והמתבאר לפ"ז שדיוור מחבר מחיצות, אלא שכל שהוא בית סאתים ולמטה כיון שאין מרחק גדול בין המחיצות לא הצריכו את הדיור, אך לענין כל המקום כד' אמות שבזה גדרו הוא כאילו נתקרב ממש המחיצות להדדי, בעינן דיוור אף בפחות מבית סאתים, עכ"פ לר' יורא בדעת רבי אליעזר.

וי"ל דלכן דוקא לר' אליעזר הוא דאיכא הך חסרון, דבד' רבי אליעזר שהצריך שבת מבעו"י חזי יסוד זה, והיינו דלפמ"ש"כ הרי אית לן פ"י חדש בטעם אף דבעינן שבת מבעו"י, שענינו הוא כדי להחשיב לגביו את המקום כד"א שזה נעשה ע"י "הדיוור" שלו, ולכן אף צריך מוקף לדירה. ודוק.

והנה שי' הרמב"ן במשנה דכל עיר נחשבת כד"א אף בלא מחיצות (ודלא כרש"י במשנה והתוס' בדמ"ב ב'), ונראה דהוא ג"כ על אותו יסוד דדיוור ג"כ משוי ליה כד"א, רק דלהרמב"ן איכא ב' אופנים לחשוב ד"א, או מצד עצם המחיצות ואף כשאינו מוקף לדירה, או מצד הדיור שזה נעשה בשם עיר, שגדרו הוא מקום דיורין. ודוק.

והנה לקמן בדף ס' ע"ב מובאר שי' ה"ר יהונתן ז"ל דכל העיר כד"א הוא משהו, היינו לענין מובלעת בתוך תחומי דאין העיר מן ההשבוך, ועי' בפוסקים בס"י ת"ח דלא קי"ל הכי. ולכאור' שי' ה"ר יהונתן ז"ל צ"ב מדוע שהעיר לא תיחשב ככל, אך לביאור הנ"ל דהמקום כמלא מחיצות הרי אתי שפיר דנחשב כאילו אין כאן מקום, ודוק. [מיהו מד' המאירי שם נראה דיש הפרש בין כלתה מדתו בסוף העיר ממש שבזה העיר כד' אמות, לבין כלתה מדתו לחיי עירי שבזה אינה נחשבת לכלום, יעו"ש,ה, ולפי ביאור הנ"ל הדין מוחץ דלעולם לא תיחשב לו לכלום. ולכן נראה ביאור אחר [עכ"פ בד' המאירי], דאיכא תרי דיני בכלתה מדתו, א' משום שאחרי שיש לו אלפים אמה שוב הו"ל "מקומו", וה"ז גופא נחשב שבת בעיר, ובוה שפיר העיר נחשבת כד"א, דכך הוא מעצם דינא דעיר, ב' משום דין הבלעה כעין הבלעת תחומין מילתא, וזה רק כשיצא מחוץ לעיר, ולכן בזה הגדר הוא שמתוך שמוודדים לו מחוץ לעיר, אין העיר נחשבת כלל, ודוק].

מיהו בעיקר מש"נ מד' רבינו פרץ דהחסרון דלהבריח מים עשויות הוא משום דלא הוי דירה, עי' להרמב"ן על המשנה שכתב בהדיא לא כך, יעו"ש דמיייתי לד' התוס' דכל מקום יותר מב"ס שלא הוקף לדירה אין מהלך את כולו ודומיא דשבת בתל, והרמב"ן חלק דלא נאמר דין מוקף לדירה אלענין טלטול, והך דספניה דלהבריח מים עשויות אין זה מצד שאינו דירה אלא רק משום דלהבריח מים עשויות, יעו"ש.ה, וצ"ב לד' הרמב"ן מוהו הגריעותא דלהבריח מים עשויות.

והנראה בזה דגם הרמב"ן מודה להיסוד דגדר הדין דנחשב כד"א הוא דהמחיצות מתקרבים זל"י, רק דס"ל דלענין זה א"צ תורת דירה, אבל כל זה דוקא כשהמחיצות באים לתוכו דאז יש קשר בין מחיצה לחבירתה, אבל בספניה שהמחיצות נעשו להבריח מים, הרי הם רק בשביל החוץ שלא יבואו מים, ונמצא להיפוך שכל מחיצה מתרחקת מחבירתה, ודוק בהאי סברא.

והנה לכאור' שי' הרמב"ן ז"ל צ"ע טובא, האיך יפרש הך דשובת בתל דיותר מבית סאתים אין מהלך אלא ד"א, דלהרמב"ן הא א"צ מוקף לדירה, והרמב"ן עצמו מיייתי לה שם להך דשבת בתל. וכן הקשה בהגהות הגרא"ז מלצר זצ"ל.

והנראה בזה בעה"י, דהרמב"ן ז"ל לטעמו אזיל, דהנה הרשב"א בשבת צ"ט מיייתי לד' הרמב"ן ז"ל דבתל לא אמרינן רה"י עולה עד לרקיע, וביאר בחי' הגר"ח ז"ל הל' סוכה דהרמב"ן סובר ב' דברים, א' דדין אויר רה"י עולה עד לרקיע הוא רק מדין גוד אסיק, ב' דכל עיקר תורת רה"י דתל אינו מדין גוד אסיק, כיון דלא הווי מחיצות הניכרות, וכמו דאמר' בסוכה דף ד' ע"ב לענין עושה סוכה על תל, וכל מה דהוי רה"י הוא מצד עצם התל, היינו מצד עצם מקומו. וכ"כ בחי' המאירי בסוכה שם [ואכן רש"י פ"י בשבת דף ו' וכן לענין שבת בתל ובעוד דוכתי דאף בתל ועמוד אומרים גוד אסיק, וכתבתי עוד בזה בנדבת פרץ על שבת - הוצאת]. ואשר לפ"ז א"ש, דבאמת איכא תרי גוונ' לחשוב כל המקום כרה"י, א' מצד דין מחיצות, ב' מצד דין רה"י, ועל כן היכא דאיכא מחיצות בזה א"צ מוקף לדירה, דעצם המחיצות משווין ליה כד"א, אבל בתל דלעולם ליכא בהו תורת מחיצות ורק דין רה"י עליו, והדין רה"י הוא דמשוי ליה כד"א, שפיר כל דאינו מוקף לדירה דאין בו דין רה"י (מדרבנן) אינו נחשב

בגמ' כדאמרן. וע"ע להלן שהבאנו שכן מוכח בדברי הרמב"ם שהוא דין מיוחד לגבי עירוב.

[ומה שבכלל ראו חז"ל להקל בזה, הנה למאי דיבואר לקמן גדר השכירות אינו אלא מדין סילוק וביטול רשות הוא פשיטא, דמאחר שנחשב ממון לא איכפת לן מהו נחשב כלפי ישראל, דהלא מ"מ הוא נחשב ממון כלפי הגוי, והגוי מוכן לבטל את רשותו בשביל חשיבות ממון זו, והעיקר שקיבל משהו חשוב, אבל לפי מה דאנו חושבים כעת שזו שכירות רגילה תיקשי מה ראו על ככה להקל משאר שכירות שבעולם. וי"ל דהם אמרו להחמיר בדירת גוי (אע"פ שאינה דירה מן התורה), והם הקילו בכל דהוא, ולא דמי לשאר שכירות בעלמא שיש בזה צורך להשוותו קנין בדני התורה ככל דיני חושן משפט. ואפשר לבאר עוד לפמ"ש הגאון (בסוגיין), דהקשה בעיקר התקנה שתקנו חז"ל דאפוכי מטרתא למה לי, הלא יותר היה לנו לגזור ולתקן שלא ידורו עם הנכרי כלל (זה ודאי דלא עבדינן תקנתא לעברייני, דלאו בהני עסקינן). ותירץ דחז"ל לא רצו לגזור כן, משום דלפעמים האדם דחיקא ליה שעתא ועושה כן בעל כורחו, ומ"מ הקשו עליו חז"ל כדי שאם תהיה לו אפשרות לצאת יצא. (ואם בכל זאת הוא נשאר ה"ו בעל כורחו שדחיקא ליה שעתא, וא"א לגזור עליו ככה"ג שאינו יכול לעמוד בגזירה זו). ויש לציין ללשון המאירי (ריש פירקין) שכתב דאע"פ שהטריחוהו מ"מ עשו חכמים נחת רוח וכו'. ויש לפרש כנ"ל. (וע"ע להלן שלצד זה יתפרש ששכירות בפחות משו"פ הוא דין כללי).

וד"א נזכיר משה"ק עוד הגאון בדברי הגמ' דלא שכיח שיגור עם העכו"ם, דהלא גם איסורא איכא לגור עם הגוי, וכמ"ש ב"ע" (רפ"ב) שלא יתיחד עמהן מפני שחשודין על שפירות דמים, ובכלל עברייני הוא נקרא. וכתב הגאון דש"מ דלא אסרו רבנן יחד עם עכו"ם אלא בבית אחד, אבל בחצר אחת לא אסרו, ורק אינו שכיח שגרים עימו, משום דמ"מ יראים ממנו. ע"כ. וי"ל דכמו"כ יש לשאול בפשטות דאם זה איסור לא היה לנו לעשות תקנה, שהרי לא בעברייני עסקינן. (וגם זה יתורץ בדברי הגאון). וראיתי להא"ו (ה"ד בהג"א כאן סימן א') שכתב דישאל שגר עם הנכרי בעל ביתו בבית אחד אע"פ שנותן לו שכר דירה צריך לשכור ממנו בכל שבת, כדי להטריח את ישראל וכדי שיצא משם וכו', וזו עדיין יקשה כדאמרן דהלא בלא"ה אסור לגור עימו, ותקנתא לעברייני לא עבדינן. וי"ל בפשיטות דאח"כ דלא עבדינן תקנתא לעברייני, אולם מ"מ לאחר שיש תקנה כזו הוצרכנו לומר זאת גם לגבי אותו העברייני שגר עם הגוי שאנו חפצים שימנע מלגור עימו, ועדין ק"ק הלא היה לנו לומר לו בפשטות שאסור לו לגור עימו. ויש ליישב דמירי בהיכי תמציי שהגוי מפחד שלא לעשות לו כלום, כגון בבית שרואים מבחוץ את הנעשה מבפנים, או באדם חשוב וכו', ובכה"ג שאין לחוש על שפירות דמים. (ובהכי מירי ההג"א). ולהו עשו תקנה כדי שימנע וילך משם.

ועי"ל ע"פ מאי דחזינן בעירובין (דף מו.) דהלכה כדברי המיקל בעירוב (וכבר כתב בחזו"א בליקוטים סימן ד' סק"י שאין הטעם משום דבדרבנן הלך אחר המיקל, אלא כך קבעו חז"ל כלל מיוחד בעירוב להקל וכו'). וכתב מהר"ש אבהו בשו"ת דבר שמואל (סימן קמ"ה ק"ג) דאפשר שטעמיהו משום דזימנן נפק מיניה חורבא ולזול עמי כר"ס בהוצאה דאורייתא מפני קצת דוחק המקום והשעה, ומשום שראתה חכמתם שאם יחמירו בדבר זה הוא חומרא דמיייתי לידי קולא מאד עמקו מחשבות חז"ל במצוה קלה של תיקון סופרים בעירוב וכו', למען ייטב להם לנושאם בהיתר ולא באיסור, עת"ד. וה"ה בנידוד דמאחר שעשו חומרא והכלילו אותה בהלכות עירובין, הוצרכו להקל מאידך, וזוהו יתיישבו לנו כמה דינים שראינו בהם שחז"ל הקילו בשכירות, ודו"ק].

ובאמת ברמב"ם (פ"ב מהל' עירובין ה"ב) מבואר שדין זה דשוכרים מן הגוי בפחות משו"פ הוא דין מיוחד בעירוב, שהרי כתב שהשכירות בעירוב הוא כביטול רשות וכו', והווי היכר בעלמא. וכתב ולפיכך שוכרין אפילו בפחות משו"פ, ע"כ. ומשמע דבעלמא אינו כן. וכן ראיתי באור דהו"ס (שם) שכתב דמן הגמ' משמע דמהני שכירות בכל מקום כיון שהו"ס חפץ בגיה (ג.ב.) וכבר ביארנו דמהגמ' אין הכרח, דשפיר י"ל שהוא דין מיוחד בעירוב, וכמ"ש (א.ב) אבל מהרמב"ם מוכח שזה דין מיוחד רק בעירוב. וביאר הא"ש לכלל מילי בעינן שו"פ, וכמ"ש בקידושין (דף ח.) מכסף מקנתו וכו', דבקנינים אזלינן בתר מקנה ובתר קונה, וכיון שישראל קונה א"א בפחות משו"פ, אבל כאן שלישאל היה סגי בביטול, שפיר דמי, ע"ש. וכן ראיתי בדברי יחזקאל (סו"ס מ"ב) שדקדק כן מדברי הרמב"ם שבקנין בעלמא לא מועיל בפחות משו"פ כיון שאינו כסף לגבי הנותן. (וע"ע שם מה שהוכיח כן מדברי הירושלמי, וע"ע גם באו"ש הג"ל משי"כ בדברי הירושלמי). והביא שם מהאבני מילואים (סו"ס ל"א) שכתב דמהני בכל מקום ליתן פחות משו"פ בגוי, וצ"ע כראיה לגמרתיו בעירובין. ותמה עליו הדברי דהלא מהרמב"ם הג"ל מוכח איפכא, וכן ראיתי באמרי בינה בקו הקנינים (סימן ד') שתמה עליו מהרמב"ם.

וכבר נחלקו בזה האחרונים טובא, דבחי' הרש"ש (בסוגיין) ביאר בדברי הגמ' דכיון דהוי ממון לגביה ודאי דנקנה בו רשות לישראל, ואע"ג דלגבי הקונה אינו נחשב לממון. וכתב הרש"ש דנראה דה"ה בשאר קניות דישאל מעכו"ם די בפחות משו"פ, וכתב דבזה יש לפשוט ספיקו של המל"מ (פ"ב מהל' אישות ה"א) במקדש אשה בדבר שלאשה נחשב שו"פ ולא לדידיה, ע"כ. (וכה"ג כתב המנח"ח מצוה של"ז אות א' ד"ה ועיין). אולם כפי האמור לעיל אין מזה שום הכרח, דדוקא בעירובין אמרינן כן ולא בשאר קנינים, וכמו שהבאנו לעיל מדברי המשיב דבר, ודקדק כן בלשון הגמ' גופא. וביותר מפורש הבאנו מד' הרמב"ם שמבואר כן. ועיין גם בורע אברהם (סימן י"ח אות ז') דשאני שכירות של עירובין דהוי רק כביטול רשות, אבל במקום שצריך לקנות ממנו לא קנה (וכב"ב דף נד:). וכן העלה בדברי מלכיאל ח"ג סימן פ"ה, והסכים בזה לדברי המשיב דבר הג"ל. (וע"ע באחיעזר ח"ג סי' ס"ו אות ג').

ולכל אותם שיטות האחרונים שלמדו בפשט הגמ' דמהני שכירות מהגוי בפחות משו"פ בכל התורה מוכח דלא הבינו כהרמב"ם דשכירות

בעירובין מדין ביטול, דא"כ מה המקום לדמות, הלא לגבי ביטול הדבר מוכן ופשוט דמהני בפחות משו"פ, שהרי בכל דהוא הוא מסלק עצמו כיון שמ"מ קיבל שווי ממוני, ושפיר הוא מבטל בהכי, אבל לגבי שכירות דעלמא י"ל שאינו מועיל. ולכא"ו נראה דהם הבינו דלא כהרמב"ם ששכירות זו היא ככל שכירות שבעולם, ולכן דימו הדברים זל"ז שפיר. אולם ז"א מוכרח כלל, דאף אם יסברו והבינו ששכירות בעירובין מדין ביטול, מ"מ ס"ל שאין זה קשור עם מה שאפשר בפחות משו"פ (ודלא כהרמב"ם בפרט זה שמקשר ביניהם), אלא שאזלינן בתר המקבל ושפיר הוי שווי בשבילו ונקנה בהכי.

ובלא"ה הרי הרמב"ם הכריח כשיטתו ששכירות זו היא כביטול רשות, שהרי חזינן ששוכרין מן הגוי אפילו בשבת (כמ"ש בגמרא דף טו.), ואילו היה זה כשכירות גמורה הרי היה אסור לשכור בשבת. אמנם יש לדקדק מדברי התוס' (דף טו.) ד"ה יפה (השני) שכתבו הטעם דלא דמי למקח וממכר ליאסר בשבת, דלא הוי אלא כמתנה בעלמא, שאין עושינן אלא להתיר טלטול, ע"כ. ומשמע דאיכא טעמא אחרתא במה ששוכרין בשבת דלעולם הוי שכירות גמורה, אולם מ"מ כיון דהוי כמתנה מותר בשבת. וא"ת דכיון שהוא שכירות גמורה אכתי קשה איך התירו בשבת, אולם לזה הוסיפו תוס' שכתבו כיון שאינו אלא כדי להתיר טלטול, ויש לבאר את הדברים, ובהקדם י"ל להבין עוד הלא באמת אינו מתנה ומה הדמיון לכך, ותוס' כתבו כ"כ הדמיון דהוי כמתנה. ועוד יש להבין במה שהיא שכירות רעועה המועילה אף בלא ששם שם ספסלים וקתידראות. ואפשר לבאר בכונת התוס' שיסוד דבריהם כדברי הרמב"ם, דהנה החילוק בין מקח וממכר בעלמא למתנה, שבמקח וממכר הכל נעשה ע"פ המתחייב שנותן לו דמים ומקבל את החפץ, משא"כ במתנה שנותן לו מרצונו בלא חיוב מן הצד השני. ועד"ז יש לדמות שכירות בעירובין שהוא כדי להתיר הטלטול, ואינו שכירות גמורה. ולא דמו למקח וממכר דכולו ע"פ דין גמור, וחש"כ תוס' שהוא כמתנה, אע"פ שאינו מתנה, והיינו לענין שאין בו קנין גמור בהתחייבות שתייהם, שהרי אינו עושה אלא להתיר טלטול. [ואפשר לבאר עוד ע"פ טעם האיסור במקח וממכר כפי שהובא ברש"י ותוס' בביצה (לו.) דמפרשים בפירוש א' שאסור משום ממצאו חפצך וכו'. א"נ גזירה שמא יכתוב בטר מכירה, עיי"ש. וע"פ ב' טעמים אלו מבואר אלא דלא חיישינן כ"כ במתנה לחששות אלו, שאינו כעושה חפציו, וכן אינו בחול כ"כ לכתוב שטר מעירה, וממילא ה"ה בנדוד"ש שהוא רק כדי להתיר דלא חיישינן כ"כ להני חששות].

וע"פ המבואר יוצא שסברת תוס' הוא כעין סברת הרמב"ם, שכיון שאינה שכירות גמורה אלא כביטול רשות ולהיכרא לכך לא אסרו זאת חז"ל. וזהו כונת תוס' ביסוד הדברים, ודו"ק. שוב מצאתי הלום בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סימן פ"ה) שהקשה על תוס' דהא אף אם הוי כמתנה, הלא מ"מ קשה דהא אסור ליתן מתנה בשבת, וכמ"ש הבי" (סימן תקנ"ז), וכן בשטמ"ק (בכתובות ז.) בשם כמה ראשונים. והוסיף דאף אם נאמר שדעת תוס' להתיר [ויבואר לפמ"שנ"ת לעיל ע"פ טעם האיסור המבואר בתוס' דביצה לו.], אכתי צ"ב מה הוסיפו התוס' דכיון שאינו אלא להתיר טלטול, ואין לו מוכן, ולכן ביאר דכוונת תוס' שאינה מתנה גמורה אלא רק להתיר, והוי כהערמה הולדת, וצ"ע דה"מ שכן מבואר בט"ז, ואין היכר בעלמא. ומשמע דנקט כן בדת התוס', ודו"ק. [ובעיקר השאלה הג"ל על התוס' דאף מתנה אסור בשבת, יצ"ע להנצי"ב במשיב דבר (הג"ל) שכתב שטעם הרמב"ם וטעם התוס' צריכי, וביאר דטעם הרמב"ם לא יועיל בשבת עצמה אם השכיר בשו"פ, שהרי סוף סוף הוי שכירות מעליא. ואע"ג דלא בעינן מן הדין אלא להיכר, וע"כ צריך לטעם התוס' דהוי כמתנה, ומ"מ טעם זה לא יועיל לקנין בפחות משו"פ, לכן צריך לדברי הרמב"ם, ע"כ. ולפ"ר לא הבנתי, הלא הרמב"ם הוכיח את דבריו דהוי היכר ממה דחזינן ששוכרין בשבת, וממילא הוציא מזה גם שאפשר בפחות משו"פ, ולא שזה עיקר הוכחתו לדבריו (וי"ל דשקולים הם ומתרייהו אפשר ללמוד כן, וכה"ג מצאנו להרשב"א בעבוה"ק ש"ד סעיף ק"ז). וגם בעיקר דבריו שכתב דטעם הרמב"ם לא יועיל באופן שנותן שו"פ כיון דהוי שכירות מעליא, לעני"ד ז"א מוכרח, דכיון שמהות השכירות הוא שכירות רעועה, והסתפקו חז"ל במה שהוא כביטול רשות וכהיכר, א"כ גם בשכירות של שו"פ נמי התועלת הוא כביטול רשות שבוהו, ואין הדבר תלוי בסכום הממון שנותן, אלא הוא גדר שקבעו חז"ל בשכירות העירוב. ואה"נ שאם הוא יכוון בנתינת השו"פ שהוא שוכר וכל שאר דיני שכירות, וככל דיני חושן משפט, אה"נ שיהיה אסור ככל מקח וממכר. ולזה לכא"ו גם לא יעזרו דברי התוס', אבל כאן שהשכירות היא רק לענין היתר טלטול א"כ לעולם הוא כביטול רשות וכהיכר בעלמא. וע"ע להלן משי"כ בענין שכירות ממומר בשו"פ (וד"א בעיקר דברי הנצי"ב שם אות ג' שיש חילוק בין מוכר למתנה, שמכר האיסור גם על המוכר וגם על הקונה, ובמתנה האיסור על הנותן ולא המקבל, וביאר משום שהמקבל זוכה מן ההפקר, עיין בדברי מלכיאל הג"ל שצ"ע לדברי הראשונים והפ"ו שהדין בהיפך, שבמתנה האיסור על הקונה דווקא)].

אמנם אחרי הכל יש מקום לבאר שפיר בשיטת התוס' דלא כהרמב"ם, דלעולם הוי שכירות רגילה וכדךר א' שחשבנו, ומכל מקום אפשר לעשות בשבת, וכדךר שכתב הד"מ (בסוד"ה הנה) בביאור דברי הח"י (סימן תמ"ד) שאם שכח למכור חמצו מותר למכרו בער"פ שחל בשבת. וביאר דהא רב חסדא ס"ל (בדף סב.) דשכירות בריאה בעינן, ואעפ"כ ס"ל (בדף ז.) דשוכרין גם בשבת, וחזינן שאף שצריך לעשות קנין גמור מ"מ כיון שאינו אלא להתיר טלטול הוי היכר בעלמא ושרי בשבת [וע"ע שם ש"כ"מ בירושלמי דבעי שכירות בשו"פ, דאלמא דבעינן שכירות בריאה, ואעפ"כ שוכרים בשבת. ע"כ. וי"ל דמה שהוכיח דצריך שכירות בריאה מזה דבעינן שו"פ, בגמ' מבואר דהמח' ביניהם היא בהא דמורהקי ואבורגני, אולם י"ל שפיר דכ"ז אמרו לאחר שהביאו מאי דשלח ר"י דשוכרין בפחות משו"פ, אבל בשו"פ ודאי הוי בריאה]. ולפ"ו יש לבאר כן את התוס' דהוי שכירות רגילה. ומה שדימו זאת למתנה אינו עיקר, אלא דמיון בעלמא, ועיקר המתיר בשבת הוא מה שהוסיפו דאינו אלא להתיר טלטול. וע"ע שם בדי"ה ובימי, ודו"ק. (ולכל הביאורים הג"ל

זה ודאי שאינו שכירות כדני חו"מ, אלא שמ"מ היא כמעשה של שכירות רגילה, וע"ע להלן).

[ונזכיר זאת דמשמעות כמה מהראשונים כן הוא דהוי שכירות ממש, וכיעוין ברא"ש ר"פ הדר לענין שכירות לכמה שבתות שכתב שאינו להיכר בלבד אלא שכירות ממש וכו', עיי"ש. אולם עיין להלן בענינא דשכירות בעל כורחו מש"כ לדייק באו"א, ודו"ק. וכן הראב"ד בתמים דעים (סימן א') כתב בפשטות שצריך כל תנאי שכירות, ואף שיש לדחוק בזה דאינו אלא לצורת ההיכר, ולעולם יסודו ביטול רשות, אולם כאמור כך מוכח גם מסתימת הראשונים שלא חידשו כן כהרמב"ם, ומשמע דהוי שכירות גמורה, ועמ"ש"כ להלן בסוף ענף ג', ודו"ק].

ענף ב

עוד בגדר השכירות

וכאמור בגדר השכירות בעירוב, מבואר ברמב"ם דאינו ככל שכירות בעלמא, וז"ל (פ"ב ה"ב): שוכרין מן הגוי אפילו בשבת, שהשכירות כביטול רשות היא [נ"ב]. וזוהו דהוי ביטול י"ל עוד ברמב"ם, שבפרק ב' (הלכה ה') כתב שצריך לשכור ממנו ויעשה הגוי כאורח עמהן, וכה"ג ממש כתב הרמב"ם (בה"א) לגבי ביטול רשות שהרי הוא כאורח אצלם, ומשמע דהוי ממש כביטול, ויש לפרש דהיינו לגבי התוצאה שהוא כאורח]. והוסיף הרמב"ם עוד שאינה שכירות ודאית אלא היכר בלבד, עכ"ל. והנה יש לדקדק בלשון הרמב"ם קורא לזה כביטול, היכר, שאינה שכירות ודאית. וצ"ב. ויש לבאר דבאמת הוי שכירות מדין ביטול, ואינה שכירות רגילה ככל שאר קנינים, וחש"כ שאינה שכירות ודאית, ויש לפרש שהרי צריך שיהיה שכירות כצורת שכירות, שהרי אף אם הוא מדין ביטול הרי אינם מפרשים בפה שהוא מדין ביטול, אלא שם שכירות עלה, ומ"מ אינה כשאר שכירות ודאית שקונה מדין שכירות, והיינו דיסוד ביטול רשות הוא להסתלק מרשותו ונותנו לחבירו. וה"נ בשכירות הוי מעין זה, אלא שבשכירות אתי לזה ע"י צורת קנין. (ולכן הקפידו שיהיה בו שווי ממוני, וכמו שאמרו דבגוי גם פחות משו"פ חשיב וכו'). ומ"מ לענין התועלת בעירוב די לנו בביטול וסילוק שכלול בזה. וה"ו כעין הלשון "שכירות רעועה" שאמרו בגמ' דף סב. (ולפמ"ש לעיל לדקדק בלשון הרמב"ם דהוי כאורח, י"ל דלכך נקט דהוי כביטול, והיינו לענין התוצאה דהוי כאורח).

ובעצם מה שהוצרך הרמב"ם לומר שאינה שכירות רגילה אלא מדין ביטול, הוא כמו שהוכיח שם מהא דשוכרין אפילו בשבת. וכמו"כ חזינן שזו שכירות רעועה, וע"כ שאינה שכירות גמורה, וכמבואר כ"ז בגמרא (דף טו.). ובסברא י"ל דס"ל דלא באו לחדש תקנה חדשה במה שהטריחוהו בדירת גוי והצריכו שכירות ושאר דברים חיצונים, אלא ס"ל דזה המשך לתקנה הקודמת, שאמנם יש תקנה שמועיל ביטול, וע"ז הוסיפו חז"ל דבגוי צריך ביטול מעלייתא, שהוא נעשה ע"י דירת שכירות. ועיין בלשון רש"י בעירובין (סח:): ד"ה הרי הוא כנכרי, שכתב בזה"ל: "דאינו יכול לבטל בלא שכירות", ע"כ. ומבואר בהדיא דס"ל דאף שכירות הרי הוא כביטול, ולא דהוי ביטול מעלייתא. ואתי שפיר כדאמרן ששכירות הוא המשך לתקנת ביטול שתקנו מקודם, ושפיר כתב רש"י שא"א לבטל בלא שכירות, ועיין.

ומה שכתב הרמב"ם בלשוננו דאינה שכירות ודאית "אלא היכר בעלמא", יש לפרש כדאמרן דכיון שכל מטרת חז"ל בשכירות הוא כדי להועיל יותר בסילוק הגוי ובביטול רשותו, א"כ יצא אפוא שאין זו שכירות בשביל שכירת המקום ככל שכירות שהוא, אלא זו שכירות בשביל הביטול, ונמצא שאינו אלא כהיכר שיהיה מועיל הביטול יותר. (ואף אם זה מדין ביטול הרי א"צ לפרש לגוי כלום, אלא די במעשה השכירות ותו לא, וכמ"ש הטור ושו"ע בסימן שפ"ד ס"ב. והיינו משום דממילא יש בזה גם כביטול הרשות, שהרי הוא מהות אחת של סילוק, ועכ"פ היה הו"א לחשוב שצריך לפרש לו משום דמ"מ אינה שכירות רגילה כדני חו"מ, וכמ"ש הרמב"ם הג"ל, ולזה קמ"ל דאעפ"כ א"צ לפרש, ודו"ק).

ולמשנ"ת להלן בענין שכירות מישראל (בד"ה ועיין) דמשמע בראשונים דשכירות גרע מביטול, מוכח אפוא דאינה שכירות רגילה ויתירה מזו דאף גרע מביטול, וא"כ י"ל דמה שהוסיף הרמב"ם דהוי כהיכר, הוא אדרבה לומר שגרע טפי מביטול בעלמא. אולם ז"א הכרח, ואדרבה הרי הרמב"ם כשמגדיר את תוצאת השכירות ואת תוצאת הביטול הרי הוא מגדיר אותם כאחד, דמשמע דשויים הם. ועיין באגודה (דף טו.), וה"ד בא"ר (סימן שי"פ סק"ו), בהא דשוכרין אפילו בשבת, ודלא דמי למקח וממכר בשבת, אך מבטל רשותו עבור השכר, ע"כ. ומוכח כדברי הרמב"ם דשכירות זו הויא כביטול, ואמנם גם לשאר צדדים מיושב מה שאפשר בשבת, דכל כה"ג שאינו קנין גמור אלא צורת קנין לא נאסר, אלא כשפועל חלות קנין ולא בשאר אופנים, ומ"מ כפי שנקט מבואר דהוי כביטול.

ועיין עוד להרשב"א בעבוה"ק (ש"ד סק"ז) שכתב בזה"ל: שוכרין מן הגוי אפילו בפחות משו"פ, ושוכרין ממנו שכירות זה אפילו בשבת, שאין שכירות זה כשכירות גמורה אלא שכירות גרועה, שהרי שוכרין אף בפחות משו"פ, ע"כ. ואפשר דכוונתו כדךר שכתב הרמב"ם. אולם ז"א מוכרח, שהרי הם ה"ד הגמ' (בדף סב.) דשכירות רעועה בעינן. ומ"מ חזינן מזה דאינה שכירות גמורה. וע"ע בחי' המאירי (ד"ה אלא) [וע"ע בחידושי המאירי (ד"ה אר"ג) שכתב בלשוננו דמאחר שהשכירו ממנו מקום מיד הוא מסולק, וע"ע למאירי שכתב דשוכר הוי לעני"ז כביטול רשות של ישראל שמותר אפילו בשבת, ע"כ. ומבואר דנקט כסברת הרמב"ם, וכבר הבאנו לעיל ש"כ"מ ברש"י].

וא"ת מנא להו להני קמאי דהא דשוכרין בפחות משו"פ הוא משום דאינה שכירות גמורה, הלא בגמרא מבואר דהא דמהני שכירות בפחות משו"פ הוא סברא ברורה לכו"ע (הן למ"ד שכירות בריאה והן למ"ד שכירות רעועה), ומשום דבגוי פחות משו"פ נחשב ממון ומהני. [ודךר אגב יש לבאר דמאחר שמבואר בגמ' דפחות משו"פ כש"פ (דהא נחשב

וצ"ב למה א"א ללמוד זה מזה, ובפשטות אפשר לבאר דשאני שכירות שכל עיקר מטרת חז"ל היא כדי שיקשה עליו ולא ידור שם, וכמש"כ בגמ' (דף סב.), ואם יועיל בעל כורחו הא נתבטל טעם התקנה, וכיצ"ב כתב בשעה"צ (סימן שפ"ב סקל"ד). ואע"פ שכתבנו להלן (ד"ה אבל) שנראה מד' הרא"ש דלא נחית לסברא זו (ויבאר מטעם מה שכתבנו שם לעיל מיניה בדבור הקודם), אולם ז"א ושפיר אפ"ל כן, דמ"מ הוא סברא גדולה שלא יועיל מה"ט, ודו"ק.

ובפשטות יש לומר באופן אחר ביסוד התקנה, דשאני עירוב שהוא מועיל מעצם זה שכולם מעורבים בפת, ועצם זה שיש לו כאן פת הרי דעתו על אותו מקום ומהני גם בעל כורחו, משא"כ בשכירות שהוא מעשה קנין, וכל מעשה קנין שצריך לחול צריך הסכמת קונה ומקנה, דאלי"כ אינו מקנה כלל, והכי נמי לא שניא, ולהלן יבואר עוד בגדר השכירות בעני"ז.

אמנם לכא"ז כ"ז איתא רק למ"ד דעירוב משום דירה וכמבואר לעיל (דף מט.), וכיון שדעתו של אדם על פיתו היא כאלו הוא דר שם, ואפילו אם הוא בעל כורחו. אולם למ"ד עירוב משום קנין שבזה נמצא רשותו משועבדת לרשותו, וכן פרש"י שם, הלא הכי נמי צריך הסכמה, ואם זה בעל כורחו הלא אינו מועיל. אכן קיי"ל להלכה כמאן דאמר עירוב משום דירה, וכיעויין ברמב"ם פ"א מהל' עירובין ובשו"ע סימן שס"ו ס"ג.

ועוד י"ל שאם העיקר במה שיש פת באתו מקום, א"כ למה צריך דעת אשתו עכ"פ, כמבואר ברא"ש בפ' חלון סימן ט' שדעת אשתו ודאי צריך, אבל בעל כורחה פשיטא דלא מהני. אולם כבר ביאר בקרבן נתנאל (שם אות נ') דבלא נתינת הפת ע"י אשתו או אחד מבני ביתו היא כפת גזולה ואין עירוב בפת גזולה (היינו דאמנם די בעל כורחו, אולם צריך שיהא לאותה הפת שם פת עירוב ולא פת גזולה). ואה"כ כשאשתו או אחד מבני הבית נותנין פת אח"כ יש לבני חצר רשות לערב בעל כורחו (וכ"כ הט"ו בס"י שס"ז סק"א). וע"ע מש"כ שם, ומבואר דלעולם הוי בגדר בעל כורחו. ומ"מ צריך שיהיה שם פת עירוב, ודו"ק.

[ומהאי טעמא כתבו האחרונים (ה"ד במשנ"ב ס"ס שס"ז) ליישב מה שהקשה המג"א שם על הרא"ש שכתב שאם המערב חוזר בו בטל העירוב, והקשה הרא"ש והרי קיי"ל אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף נכנסין לביתו ונוטלין בע"כ. והקשה המג"א הלא הרא"ש עצמו כתב דעכ"פ דעת אשתו מיהא בעיא, דאין עירוב בע"כ, ותיצו האחרונים דכל מה שצריך דעת אשתו הוא כדי שיהיה לפת שם פת של עירוב, אבל לאחר שכבר יש פת והוא בא לבטלו שפיר הקשה הרא"ש דא"צ כלום. וכאמור שכן מבואר בקרבן נתנאל, ודו"ק].

והנה ביארנו לעיל דבשכירות לא שייך בעל כורחו משום דהוי כמו קנין, וקנין לא מהני בעל כורחו דכל כה"ג ליכא חלות קנין. גם אם נאמר כדרך שביארנו לעיל ששכירות משום ביטול, מ"מ מיושב שפיר דמ"מ ביטול בפשטות הוא חלות סילוק, ואמנם אינו כקנין, אולם חלות קלושה של הסתלקות מיהא איכא, וכיעויין בחי' הר"ן (דף סט): בהא דשנים שבטלו להם אנשי חצר שאינם מבטלין ר"ל, דכוחתא קלישתא כי האי וכו'. ומבואר דהוי חלות קלושה כנ"ל. אולם יש לדחות דלעולם אינו זכות כלל אלא חידוש של תקנת חכמים, והם שנתנו לו את הזכות הזו, וקמ"ל שאינו אפשר להעבירו הלאה, ולא מחמת החלות שבזה [ובראשונים מבואר בגדר ביטול שהוא כעקירת דירתו, וכאלו נתן להם את רשותו והרי הוא כאורח לגבם, וכיעויין ברש"י ר"פ הדר דף סט: ובכ"ז. וכן בחי' הרמב"ן שם. וכן הרמב"ם פ"ב מהל' עירובין ה"א, אולם עדיין אינו מבואר כיצד הוא פועל, ונראה דאפילו את"ל דאינו חלות כלל, מ"מ אין שייך לעשות ביטול בעל כורחו, שהרי כל שהוא בעל כורחו לא חשיב ביטול (וע"ע להלן מש"כ), ודווקא בעירוב יש סברא לומר דכיון שהפת כאן הרי הוא משותף עימו, אבל שכירות אפילו מדין ביטול לא שייך לומר כן].

ובדעת הרא"ש בגדר השכירות יש לדון, דהנה הרא"ש בר"פ הדר (שם) הביא מהר"מ שא"צ לשכור מהנכרי כל ע"ש, אלא השכירות מהני להרבה שבתות, וע"ע שם בכל המשך לשונו לענינו. ולכאורה יש לדקדק למה סלקא אדעתין שלא יועיל שכירות אחת לזמן מרובה, הלא הוי שכירות מעלייתא. ומוכח לכא"ז דס"ל שאינה שכירות רגילה, ולכן הו"א שצריך לשכור בכל ער"ש. אולם זה כשלעצמו אינה ראייה כלל, דהא כאן יש טעם מיוחד, והו"א שלא יועיל שכירות לזמן רב, שהרי מטרת השכירות כדי שיקשה עליו ויצא, וכמבואר בגמ' (דף סב.). ובאמת בהגהות אשרי שם הביא מהאו"ז שלא תועיל שכירות לזמן, אלא צריך שכירות בכל ער"ש מה"ט (וכפשט לשון רש"י), ושפיר קמ"ל הרא"ש לאפוקי מזה דמהני גם לזמן רב. (ומה דלא חייש לכך הוא משום שגם ככה"ג יש קושי, ועוד שכבר ביארנו שתקנת חז"ל היא בכללות הדברים. ואע"פ שישנם דברים שלפעמים אינם תואמים את הסיבה שבגללה תקנו חז"ל את התקנה, מ"מ לא פלוג רבנן, ולא נתנו דברייהם לשיעוריים, וכמו שהוכחנו במקומו בענין שכירות עם גויים כשא"א שהגוי יצא וכו').

אבל מהמשך דברי הרא"ש יש להוכיח דההו"א שלא יועיל השכירות לזמן רב, הוא מעיקר הדין שאינו חל ליותר משבת אחת, שהרי הרא"ש הוכיח דינו מהא דשוכר הרי הוא כמערב, ואם נימא כפרש"י שעיקר התקנה כדי שיקשה עליו, וצריך להקפיד על כך, ולכן יש הו"א שלא יועיל לזמן מרובה, מה יועיל לנו שנלמד ממערב, הלא כאן יש ענין מיוחד שרצו חז"ל להטריחו שיקשה עליו וכו'. וכן ראיתי בספר אפיקי מים סימן ל"ה שהעיר כן, והוכיח מזה שהרא"ש ס"ל שאין שכירות זו כשכירות בעלמא, אלא הוא דבר המתחדש בכל שבת ושבת. ולכן הו"א שכמו"כ צריך לעשות את עיקר השכירות בכל ער"ש, שהמעשה שעשה בשבת קודמת אינו מועיל עדין וצריך מעשה חדש, וקמ"ל הרא"ש דילפינן שכירות מעירוב שמועיל עשייתו לזמן רב, ומ"מ הרי הוא מתחדש בכל ער"ש, והביא שכן כתב להדיא החכם צבי (סימן ו') בדעת הרא"ש דהרי זה מתחדש כל ער"ש, והוסיף שם החכ"צ לבאר בזה מש"כ השו"ע (בסימן שפ"ב ס"ח) שאם בתוך הזמן השכיר הוגי דירתו לאחר די בשכירות

הקודמת של עירוב או ביטול, ומעתה בפשטות כל מהות השכירות אינה תקנה בעלמא, אלא יסודה הוא כדין ביטול.

אולם גם אם נאמר שאינו אלא דמיון בעלמא, גם כן אפשר לבאר כנ"ל שאמנם שכירות היא תקנה חדשה שתקנו חז"ל, אולם זו תקנה מאוחרת לתקנות עירוב וביטול, וכשכאבו חז"ל לדון בשכירות שתקנו מחדש, רצו לדמותה לתקנות הידועות, אף אם לא להכלילם בתקנה הקודמת ממש במהות התקנה, מ"מ בכל אותם פרטים ה"ז דומה וז"ז, ולכן דנו אם כמבטל או כמערב. וכן מוכרח מרהיט הגמ' שאינו אלא דמיון בעלמא לדינים, שהרי לאחר שאמרו שהוא כביטול ושוכרים בשבת, שוב שאלו דהא"ר יוחנן שוכר כמערב, ודנו לגבי איזה דין הוא נאמר, ומבואר אפוא שכל זה אינו אלא דמיון לגבי הדינים ולא במהות הדבר. ועל כרחק יש לבאר כנ"ל דאף שזה לא במהות הדבר, מ"מ חז"ל רצו לקרב דיני שכירות לדיני עירוב או ביטול שהם התקנות הקדומות.

וגם ברמב"ם הוא מוכרח לומר כן, שהרי הרמב"ם (פ"ב הי"ב) כתב שוכרין מן הגוי אפילו בשבת, שהשכירות כביטול רשות היא וכו', לפיכך שוכרין מן הגוי אפילו בפחות משו"פ, ואשתו של הגוי משכרת וכו' [נ"ב]. נראה לענ"ד דשפיר כתב הרמב"ם כל זה בהלכה אחת, והיינו שאשתו של אדם וכו', והוסיף דהוא הדין שכירו ולקטיו משכירין שלא מדעתו, משום דבגמ' (דף סו.) מבואר ששכירו ולקטיו וכו' הוא בכלל הקולות שהקילו חז"ל בשכירות כיעו"ש (ואמנם דין זה שאשתו של אדם וכו' מבואר בגמ' בפ' חלון (דף פ.). אולם מ"מ הוא דומה להא דשכירו ולקטיו, ושפיר הביאם כאחת). וכן מה שהוסיף שאם שאל מהגוי מקום הרי זה משכיר שלא מדעתו, הכי נמי הוא נלמד מדין השכירו ולקטיו, וכמבואר לעיל מיניה (דף סד.). וה"ה מה שמסיים בחמשה שכירין ולקטין שאם השכיר אחד מהן דיו, ה"ז כמבואר שם, ובדף סו. והכל מענין אחר, ודו"ק]. ומעתה תקשי על הרמב"ם דאמנם מה שכתב לפני"כ ששוכרין מן הגוי גם בשבת שהשכירות היא כביטול רשות, אתי שפיר כפשט הגמ' בדף סה: סו., ואתי שפיר גם אם נאמר שאנו למדין מאן חידוש במהות השכירות שהיא כביטול ולא דמיון בעלמא. אולם אם כן תיקשי על המשך דבריו שכתב דלפיכך שוכרין מן הגוי בפחות משוה פרוטה, והלא ברין זה אמרו בגמ' דשוכר כמערב, ודימוהו למערב, ואיך הרמב"ם מקשר את הדברים עם מה שכתב לפני"כ שזה כביטול. ועל כרחק שכל מה שאמרו בגמ' כמערב או כמבטל אינו אלא דמיון בעלמא, אבל במהות הדבר אינו כן, אלא יש לומר שהיא תקנה מחודשת שתקנו שכירות. ולפי הרמב"ם כל עיקר התקנה הוא כביטול, ודבריו יבואו אחרי דברי הגמ' שדימוהו למבטל או למערב, אבל גם כשאמרו שזה כמערב לגבי איזה דינים מ"מ הוא דומה למערב מצד שהוא כביטול, ולכן דומה באיזה פרט למערב. ודו"ק.

ואפשר לומר עוד דבאמת כל תחלת הגמ' בדף סה: ששוכרין בשבת כמבטל הוא בדווקא, וכמהות הענין שדומה לביטול. אבל המשך הגמ' דהוי כמערב אה"נ שזה אינו אלא לדמיון, ואת"ש. [ורק קצת קשה לי לשון רש"י (ריש עמוד א') שדן בדין שכירות אי אקשינהו למערב או למבטל, משמע דהוי כהיקש דרבנן שדימוהו לעירוב או לביטול, ומשמע שזה במהות הדבר, אולם ז"א מוכרח דמ"מ הקישו זאת לאותם דינים מיוחדים שבזה וכוה].

והנה הערנו לעיל בענף א' מכמה ראשונים דמוכח בפשטות דהוי כשכירות רגילה ודלא כהרמב"ם, והוספנו דכך נראה לדעת התוס' ושאר מפרשים שסתמו בדבריהם, וכפי משמעות הגמ' בדף סה: לפי פשוטו דהוי ביטול, יש לדחות כל הנ"ל דהא אינה סתימת דברים, דאדרבה מפורש בגמ' דהוי כביטול, וכי לכן שוכרין בשבת, אולם כבר נתבאר שהוא כדמיון בעלמא לאותם דינים, ודו"ק.

שוב ראיתי בחזו"א (סימן פ"ד סק"ז) שכתב שאין זו חלות שכירות ממש, שהרי ישראלים ונכרים השובתים בבקעה של אחרים ושל הפקר, ג"כ אוסר עליהם הגוי, וצריך לשכור ממנו את רשותו, אע"פ שאין כאן בעלים ולא משכיר, וה"ט משום שבודאי תקנת חכמים היא לעשות מעשה שכירות, עיין שם, ומבואר שאין זו שכירות ממש ככל שכירות חו"מ, אבל צריך שתהיה צורת שכירות, וכיצ"ב כתבנו לעיל, ועפ"י"ז מבואר גם שאר עניינים של שכירות בשבת וכו'.

וע"ע ברא"ש (פרק ו' סימן א') שהביא דברי הר"מ שאין צריך לשכור ממנו בכל ער"ש, דהא קיי"ל שוכר כמערב דמי, וא"כ כמו עירוב מהני לכמה שנים כ"ז שהוא קיים, כך שכירות, ואדרבה לקולא ילפינן מעירוב ולא חומרא, וק"ו בדבר שהוא חומרא, עיי"ש. וכן מצאנו בעוד ראשונים, ומשמע דהוי לימוד גמור ששכירות כמבטל, וי"ל כאמור דאמנם אינו במהות העירוב, אולם מ"מ חז"ל רצו לקרב ולדמות זאת בדינים לדיני עירוב או ביטול, וזה ברור דהא בכל גווניו אינו דומה לעירוב במהותו, אלא עכ"פ לביטול ורק בדינים דימוהו.

ולפי מה שכתבו בתוס' רבינו פרץ (דף סו.) וכן בתוס' הרא"ש שם דשכירות מהני רק בגוי דדירתו לא שמה דירה, ומהני שכירות להפקיע, ואילו בישראל שדירתו דירה לא מהני, משמע לכא"ז דשכירות הוא פחותה מביטול, שהרי ביטול מועיל גם בישראל. ואפשר ללמוד אפוא שזו תקנה חדשה ומיוחדת (ולא כשכירות מדין חו"מ, אא"כ עכ"פ בצורת שכירות בעלמא, אולם מ"מ אינו פועל חלות כלל), וממילא י"ל שלא רצו לחדש דין של שכירות עם תנאים חדשים, אלא רצו להכלילו בתקנה הקודמת של עירוב או ביטול, וזה הנידון בגמ' אם כמערב או כמבטל.

ענף ד

שכירות בעל כורחו

עיין ברא"ש (פ"ו ס"א) דאע"פ שלמדנו דיני שכירות מעירוב לקולא, מ"מ נכרי שהיה רגיל להשכיר ועתה אינו רוצה להשכיר, לענין שכירות בעל כורחו לא שייך למילף שכירות מעירוב. ולכן אע"פ שבעירוב אמרינן לקמן (דף פ.) שאחד מבני מבוי שיהיה רגל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף, באין בני מבוי ונוטלין עירוב מביתו בעל כורחו, מ"מ בשכירות מנכרי אינו כן [וכ"פ השו"ע סימן שפ"ב סעיף י'].]

(ממון), א"כ למה אמרו בגמ' דאיכא חשש דכשפים, והלא זה כמו כל שכירות דעלמא. ויעויין ברבינו יהונתן כאן במשנה ר"פ הדר שכתב שהחשש לכשפים הוא במה שהגוי יאמר אני רוצה ליתן לו את חלקי שבחצר במתנה, ועם כל זה אינו רוצה לטלטל בו עד שישכיר לו בפחות משו"פ, בודאי לכשפים הוא מתכוון וכו', ע"כ. ומשמע קצת דהחשש של משו"פ הוי כשו"פ בישראל, והעיקר שזה סכום מועט מאד, וע"ז הגוי חושש שנראה לו כדבר מוזר. ולפי"ז יש לומר שמה שאמרו בגמ' דאיכא חשש כשפים, למ"ד שכירות רעועה, אפשר דלמסקנא ה"ה אף למ"ד שכירות בריאה בעיני דמ"מ חיישינן לכשפים].

ויש לבאר דתרווייהו צריכי, גם טעמו של הרמב"ם (וכמבואר בדף סו.), וגם מה שאמרו בגמ' דחשיב ממון, והיינו שהרי כבר הבאנו לעיל בענף הקודם דכתבו האחרונים דבעלמא אין מועיל לשכור מגוי בפחות משו"פ כיון שאינו נחשב ממון אצל שניהם, וכמש"כ בקידושין (ח.) מכסף מקנתו וכו', וע"ז בא הרמב"ם לתרץ דהלא קשה מהו שאמרו בגמ' דכיון דאצל גוי נחשב ממון גם בפחות משו"פ לכן מהני לשכור בפחות משו"פ, והלא מ"מ אינו שו"פ אצל הנותן, ולזה כתב דכיון שהיא שכירות מדין ביטול ואינה שכירות גמורה לכן די גם בפחות משו"פ. ומה שהוצרכה הגמ' לומר דחשיב ממון אצל הגוי, היינו דאלי"ה לא היה מועיל אף אם זו שכירות רעועה, דהא מ"מ אינו נחשב כסף והרי זה כמאן דליתא, ולכן אמרו דיש לזה חשיבות ממון כלפי הגוי ושפיר דמי בכדי שיבטל רשותו בכך. והדברים נפלאים ובוריים.

ומעתה יוצא שאינם ב' טעמים אלא טעם אחד הוי, והרי זה דלא כמו שראיתי להתו"ט במשנתנו שהביא דברי ר' יהונתן בשם הגמ', וכתב שברמב"ם יש טעם אחר וכו'. וכפי האמור ז"א ב' טעמים, וודאי הרמב"ם לא אמר טעם אחר מהמוכר בגמ', ודו"ק. אמנם אפשר לומר כוונתו דס"ל דמדחזינן בפ"י הרע"ב ור' יהונתן ושאר ראשונים שלא הזכירו כלל דכברי הרמב"ם שהוא מדין ביטול וכו', ודי להם במה שאמרו בגמ' שכן נחשב ממון אצל בן נח, א"כ מוכח אפוא דאפשר לפרש דהויא שכירות גמורה ככל עניני שכירות, ודלא כהרמב"ם. (וע"ז כתב שם ב' טעמים, והיינו דלרמב"ם על כרחינו להוסיף את זה שהוא מדין ביטול, ולשא"ר אתי כפשוטו משום דחשיב ממון). ויבואר אפוא ככל מה שביארנו בענף הקודם, דאיכא למ"ד דבכל שכירות מועיל בפחות משו"פ, ולא רק בעירובין, והא דמהני לשכור בשבת הוא כד' התוס' בדף סו. וכביאר שו"ת דב"מ דאף לצד דהוי שכירות גמורה נמי שרי כיון שאינו אלא להתייר וכו'. (חוה"י כונת התו"ט דהו"ו ב' טעמים, והיינו דלהרמב"ם עיקר הטעם הוא משום שאינה שכירות גמורה, ואילו לשא"ר אתי כפשוטו מטעם שנחשב ממון גם בפחות משו"פ). ודו"ק היטב.

וצריך להבהיר שבכל הנידון שדיברנו בו דצריך שכירות גמורה, נראה שאינו ממש כשכירות מדיני חושן משפט (והדברים ברורים ונלמדים מכמה דינים שמצאנו בשכירות בעירובין שאינם כדיני חו"מ, כגון שכירות משכירו ולקטיו וכו'). וכל הנידון הוא רק להגדיר את סוג השכירות שבעירובין, אם הוא בדרגה כחוי"מ או בדרגה נמוכה כתקנה בעלמא, או עכ"פ שיהיה בו מהות ביטול [וכן יש לבאר בזה המחלוקת של האמוראים (בדף סב.) אם שכירות בריאה בעינין או גם שכירות רעועה, וכן גם למ"ד דעירוב משום קנין בעירובין (דף מט.) ודאי שאינו קנין גמור, וע"י בראשונים שם]. וכל האמור דהוי שכירות גמורה לדעת הראשונים, מ"מ ה"ז רק בצורת הקנין שנעשה בעירובין שדימוהו והקפידו בו כהלכות חושן משפט, אבל ודאי שאינו שכירות גמורה של חו"מ לכל דבר, וע"ע להלן בענף הבא.

ענף ג

עוד בגדר השכירות, ובביאור הסוגיא בדף סו.

והנה בגמ' (דף סה:) נסתפקו אם אפשר להשכיר בשבת, וביארו הספק אם שוכר כמערב דמי, דמה מערב במעוד יום אף שוכר במעוד יום, או דילמא שוכר כמבטל רשות דמי, מה מבטל רשות ואפילו בשבת, אף שוכר ואפילו בשבת. ומסקינן דיפה עשו ששכרו כיון דשוכר כמבטל. ויל"ע בספק הגמ' אם זה דמיון בעלמא לדינים האמורים בעירוב ובביטול, או שזה דמיון למהות הדבר, שכמו שבעירוב וביטול מהותו היא שמועיל בכל דהוא, כך יועיל השכירות, וממילא הדינים שוים זבי"ז. ובפשטות אם זה דמיון בעלמא ה"ז קשה דלאיזה צורך אמר כן, ולמה לא אמרו כפשוטו אם מועיל או לא.

ומאידך גיסא אם נאמר שהדימוי הוא למהות הדבר גם כן קשה לי, דבשלמא לדמות את השכירות לביטול יש סברא בזה, שע"י נתינת הכסף לגוי הרי הגוי כמבטל את רשותו ליהודי, וממילא אף בשבת מועיל, אבל איזה סברא יש לדמות זאת לעירוב. ואפשר לומר שמאחר שנותנים לגוי כסף הרי אנו נעשים כשותפים בדירתו. [וכע"ז כתבנו להלן בענינא דשכירו ולקטיו]. ונמצא דהוי כעין עירוב שכולם משתתפים באותו מקום, ולכן דימו את זה לעירוב אף ע"פ שאינו ממש באותו צורת שיתוף, מ"מ שיתוף כל דהוא מתיר. ואפשר לבאר זאת לפמ"ש בגמ' (דף מט.) שנחלקו אם עירוב משום קנין, או עירוב משום דירה. ולמ"ד משום קנין את"ש כפשוטו שע"י השכירות נעשו כולם שותפים באותו מקום, ודמי זל"ז. אבל למ"ד משום דירה הוי בפת הרי אינו דומה, אולם כאמור אפשר דאף למ"ד משום דירה אינו שיהיה ממש כדירה, אלא שותפות מיהא בעינן.

ואי"ת למה בכלל הוצרכו לדמות את הענין לביטול או לעירוב, ולמה לא נאמר כפשוטו שהספק אם מועיל או לא, ואם הקילו בזה שיעשה בשבת או לא. וי"ל שתקנת חז"ל לעשות שכירות, אע"פ שהיא כדי שיקשה על הישראל לשכור מהגוי ויצא (וכנ"ל דף סב.). מ"מ אינה תקנה מחודשת, שא"כ הלא יכלו לפעול בדרכים אחרות כדי להקשות, ולמה כללו זאת בדיני עירובין. וא"כ י"ל אפוא שחז"ל לא באו להמציא תקנה חדשה, אלא באו להכליל זאת בדיני עירובין, והיינו שיהיה מעין התקנה

הראשון, דכ"ז דווקא בהשכיר, אבל אם מכר או מת יתבטל השכירות הראשון שאינה מתחדשת, וע"ע שם.

ומעתה שמבואר ברא"ש שאינה שכירות רגילה, א"כ צ"ב למה באמת לא נלמד שכירות מעירוב ויעיל בעל כורחו. וכבר הזכרנו לעיל מדברי השעה"צ, ועוד מצאנו לבאר זאת בכמה דרכים, ונמנה את הדרכים בישוב הדברים. ואף אם לא כולם יועיל לדעת שאר הראשונים (ומה גם שאף שכירות כשאר קנינים), מ"מ יועיל לדעת שאר הראשונים (ומה גם שאף בדעת הרא"ש אפשר לומר כן, דאף אם הקנין מתחדש בכל ער"ש, מ"מ יש מקום לומר שהיא שכירות רגילה המתחדשת כתקנת חכמים, ויל"ב).
א. במשנ"ב (סימן שפ"ב סק"א) עמד ע"ז דהא לגבי עירוב איכא מאן דאמר דעירוב אם רגיל לערב ואינו רוצה עכשיו באין ונוטלין ממנו בעל כורחו, ותירץ דהכא שאני שאין מדמין עכו"ם לישראל לענין כפיה על דבר מצוה, ע"כ, ויש לבאר דמצאנו (בסו"ס שס"ז) ב' דברים, חדא שאם הוא רגיל ונכנסים לתוך ביתו ונוטלים ממנו בעל כורחו, שנית שאם אינו רגיל א"א ליטול ממנו בעל כורחו, אבל ב"ד כופין אותו לערב עמהם, או יורדין לנכסיו (וד"ז הוא לכ"ע כמשי"כ המשנ"ב שם). וכאן בשכירות הנידון הוא לא רק בב"ד, אלא גם בכפיה על ידי בני החצר ששימו לו מעות על שולחנו וילכו, דמ"מ הוא סוג של כפיה שאינו שייך בגוי [ואין המדובר כאן כשהוא אומר לבסוף רוצה אני, שאם כן ודאי שמועיל בכל גווני].

ב. בשעה"צ (שם אות ל"ד) הביא בשם האחרונים ליישב באו"א, דלא שייך לעשות את השכירות בעל כורחו, דכל עיקר תקנת השכירות היה כדי שלא ידור עימו, ועי"ז יקשה בעיניו ויצא (וכמשי"כ בגמ'), ואם אפשר בעל כורחו מה הועילו חכמים בתקנתו, ע"כ. וכיוצ"ב כתבנו לעיל (וא"ת למה לא כתב המשנ"ב תירוץ זה שהוא פשוט כ"כ, ושמה עפמשנ"ת לעיל בד"ה וברעת במוסגר, שכל תקנות חז"ל כך הם, אולם ז"א כלל, דכבר ראינו כיוצ"ב בגמרא (דף סג: סד). דכאשר מתבטלת כל עיקר התקנה ודאי אין סברא שיועיל, ובודאי לא מהני, וזש"כ לעיל בדיבור הראשון עיי"ש דהכא סברא גדולה שלא יועיל).

ג. כפי שנתבאר לעיל אפשר ליישב זאת בפשיטות לפי מהות הדין בשכירות ועירוב, דעירוב מהני בעל כורחו משום שעכ"פ יש כאן פת שמשפתת ומאחדת אותם בבית זה, ומשא"כ בשכירות שהיא פעולת חלות כשאר קנינים, ולכן כמו שאין חל שום קנין בעל כורחו כך אי"א להשכיר בעל כורחו, ואפילו אם נאמר שאינה קנין גמור כשאר שכירות דעלמא עדיין נראה שאינו שייך בעל כורחו, חדא דאפשר שמ"מ הצריכו חז"ל שיהיה צורת שכירות, ואע"פ שאינה שכירות גמורה. ולכן כיון ששכירות בעלמא לא מועילה בלא שווי ממוני, כך אינה מועלת בלא הסכמה ורצון, שכל שלא הסכים המשכיר להשכיר ה"ו כאילו לא שר אותו כלל, ודו"ק.

ועוד יש לבאר עפ"י לפמשנ"ת לעיל דמוכח מדברי הרמב"ם שגדר השכירות בזה הוא מדין ביטול, וכפי שביארנו לעיל דנראה שגם ביטול הוא חלות קלושה של הסתלקות מהמקום, א"כ הכי נמי לא שייך שיהיה החלות בעל כורחו, דכל כה"ג לא סילק נפשיה. וכבר כתבנו שאפילו אם אינה בגדר חלות מ"מ א"א בכל כורחו.

והמשנ"ב שביאר באו"א, וכן האחרונים שהביא בשעה"צ דלא ביארו ככל דברינו, אפשר דס"ל בגדר השכירות באו"א דאינה אלא מעשה שכירות בעלמא, או אפילו אם הוא כביטול מ"מ אינו פועל חלות. ואפילו את"ל דפועל חלות, ובעלמא א"א לעשות בעל כורחו, מ"מ כאן יועיל בעל כורחו, דהשוו חז"ל את שכירות למערב לקולא (כמבואר בגמ' בדף סו.), ולכן כתבו טעמים אחרים שלא שייך בזה כפיה, ודו"ק.

הערה בהלכה ע"פ הנ"ל: ונסתפקתי אודות המבואר בשו"ע (סימן ש"פ ס"ג) שיש מחלוקת אם מועיל שכירות בישראל כמו ביטול, או שאינו מועיל (ועי' במשנ"ב מש"כ בזה לדינא), ולאותם דיעות ששכירות מועילה בישראל, יש להסתפק אם מועיל לשכור ממנו בעל כורחו.

ונראה שהדבר תלוי בטעמים הנ"ל, שלטעם הראשון שאין כופין על המצות בגוי א"כ אדרבה בישראל שייך כפיה, ושפיר נלמד מעירוב שכופין, וא"כ יועיל שכירות בעל כורחו. וכן לטעם השני שהביא בשעה"צ שתקנת חז"ל כדי שיקשה עליו ויצא אינו שייך בישראל, וא"כ נראה דלהני טעמים שפיר אפשר לשכור מהישראל בעל כורחו, ולא מסתבר לומר דמאחר שבגוי לא שייך בע"כ גם בישראל לא יועיל, דז"א נהירא.

אבל לטעם הג' שהבאנו והמסתעף שהוא מפני שלא שייך קנין וחלות בעל כורחו, א"כ מטעם זה גם בישראל לא יועיל בעל כורחו. [וכבר ביארנו במקומו בענין שכירות מישראל, שנראה איפוא שגדר השכירות בישראל כגדר השכירות בגוי, שאילו היה זה שכירות גמורה כדיון חושן משפט נראה שלכ"ע היה מועיל השכירות, ולא היו נחלקים בזה, ואפשר לומר שלמ"ד דמהני הוא מועיל כדיון חו"מ, משא"כ לחולקים, ועכ"פ לסוברים דהוי כשכירות גמורה ק"ו הוא שלא יועיל שכירות בעל כורחו, ודו"ק].

ומספק לספק יצאנו לענין שכירו ולקטו של גוי, שמבואר בגמרא (דף סו.) שאפשר לשכור משכירו ולקטו של גוי, וכ"פ השו"ע בסיומן שפ"ב. ויש לעיין איפוא א"צ השכיר ולקטו של הגוי הוא ישראל אם אפשר לשכור ממנו בעל כורחו (ובעיקר דין שכ"ל של גוי מבואר במקומו במח' רש"י והראב"ד שהביאו הראשונים בדף סד.). ואמנם אם רגיל להשתתף עמהם הלא אפשר לקחת ממנו עירוב בעל כורחו, דמאחר שנותן עירובו בד"כ (עיין שו"ע סימן שפ"ב ס"ב) אפשר לקחת ממנו בעל כורחו (כמבואר בסו"ס שס"ז). אולם בגווני שלא עושים כן מאיזה טעם שהוא, וכן בכל גווני שלא רוצה לערב, יש לעיין אם יועיל שכירות, ומשמעות כל הפוסקים דאע"פ שא"צ את דעתו של בעל הבית, מ"מ צריך את דעתו של השכיר והלקט, אולם עדיין י"ל שכ"ז בגוי אבל בישראל אולי יועיל גם בעל כורחו.

ובפשטות נראה גם בזה שתלוי בטעמים הנ"ל, דלטעם ראשון ושני שהזכרנו לעיל אה"נ שיועיל כיון שהוא יהודי, אבל לטעם השלישי לא יועיל, אלא שיש מקום לחשוב שאף לטעם ראשון ושני לא יועיל שהרי

אותו שכיר ולקטו בא מכח הגוי, ונימא שהוא במקומו עומד (והארכנו במקומו בגדר שכ"ל בזה). וכע"ז מצאנו בכמה דברים, כגון בזה דמבואר בשו"ע (סימן שפ"ב ס"ד) שאם סלקו הגוי מהיות שכירו ולקטו אפ"ה מותר. אולם נראה שכ"ז לאחר שכבר נעשה, אבל מתחילה הלא ודאי שאנו דנים אותו לפי מה שהוא, וכל שהוא יהודי לכאן יועיל לפי הטעמים הנ"ל, ואילו לדברינו לא יועיל בעל כורחו בשום אופן.

וכפי האמור דאע"פ שלפי טעם המשנ"ב יוצא לכאן שאם שכר משכירו ולקטו היהודי של הגוי דמהני, מ"מ משמעות הפו אינו כן, וצ"ע. ודע, שכל הנידון הנ"ל הוא בגווני שהניח לו את המעות על השולחן, ולכן לא מהני כיון שזה בעל כורחו, וכמשי"כ המשנ"ב סימן שפ"ב סק"א, אבל אם הגוי אמר לבסוף רוצה אני, או אפילו אם לקח את דמי השכירות בידו היו ליה ברצון, וכמשי"כ השעה"צ אות ל"ב, דהא תלוהו וזבין כיון דקיבל דמי וזבינה זבני כידוע.

ענף ה

שכירות מישראל

ברא"ש (פ"ו סימן י"ג) הביא דברי המהר"ם מרוטנבורג שפסק להלכה דצדוקי הרי הוא כנכרי וכו', וכתב דאע"ג דהלכה כדברי המיקל בעירובין, הא לא חשיב קולא אי אמר צדוקי אין כנכרי, דאיכא קולא וחומרא, דאי כנכרי הוא אין מבטל רשות אבל שוכרין ממנו, ואי לא כנכרי הוא מבטל רשות ואין שוכרין ממנו, עכ"ל. וכתב הרא"ש ואין דבריו נראים וכו', ומה דכתב דאיכא כאן קולא וחומרא דאי לאו כנכרי אין שוכרין ממנו, דבריו אינם מובנים, דודאי קולא הוא דאינו כנכרי ומבטל רשותו בדיבור וא"צ שכירות. ומשי"כ דאם אינו כנכרי אין שוכרין ממנו הא ליחא, דישארל שלא רצה לבטל אלא לשכור שוכרין ממנו, ע"כ. ומבואר דפליגי אי מהני שכירות בישראל. [וכגון שלא רצה לבטל אלא רק בשכירות].

וברמב"ם (פ"ב מהל' עירובין ה"ז) כתב שבישראל מומר אין מערבין עימו ואינו מבטל רשות אלא שוכרין ממנו כגוי, אבל אם היה מן המינים וכו' אין מערבין עימו וכו', ו"אין שוכרין ממנו לפי שאינו כגוי", אבל מבטל הוא רשותו לישראל הכשר וזהו תקנתו, ע"כ. ומוכח איפוא שכל שדינו כישארל אין שוכרין ממנו, וכתב הכס"מ שם שדעת הרמב"ם כדעת המהר"ם הנ"ל, ודלא כהרא"ש, ועי' להלן שיש מקום לחלק בין הרמב"ם למהר"ם בכמה פרטים בדין שכירות בישראל.

[ועי' בכס"מ שם שכתב שגם מרש"י ר"פ הדר (בדף סא:) ד"ה עד שלא יוציא מוכח כן, שהרי כתב דאי אגירו מיניה וכו', ומשמע ליה דכל שאינו ככותי אין שוכרין ממנו. וכ"כ בב"י (סימן ש"פ). ועי' בדרישה שם שהעיר ע"ז דנמא ליה לפרש כן, דיש לפרש דכותי מוכרחים לשכור, ואם רוצים לשכור רשאי, ויש ליישב. ומ"מ יש להעיר דמהו כשלעצמו ל"ק על מה שנתבאר לעיל שדעת רש"י כדעת הרמב"ם שגדר השכירות הוא מדין ביטול, וכאן מוכח ברש"י דלא מהני שכירות, וכמו שיבאר דיש סברא דלא תקנו שכירות בישראל (ועפמש"כ ה"ט"ז בסיומן ש"פ), ועיין להלן. ועי' במלואים לחידושי המאירי הנד"מ ע' כ"ח.

ועוד נראה לדקדק בשיטת רש"י ממש"כ לעיל מיניה (בד"ה מעשה) דכיון שישארל הוא יוכל לבטל רשותו כגוי, שום שכירות, ע"כ. ולפי פשוטו נראה דכוונת רש"י דאע"פ ששכירות מהני בודא, מ"מ זו טריחא מיוחדת ותקנה שנתקנה להועיל בעירוב, וכאן די לנו בביטול וא"צ לטריחא זו, ולעולם אם ירצה לעשות שכירות שפיר דמי. (ודלא כהכס"מ הנ"ל, אלא דאינו מוכרח כ"ה). ואם נרצה לדקדק עוד ברש"י שכתב בלא "שום" שכירות, נוכל לבאר עוד לפי מאי דיבואר להלן דאיכא שכירות בתקנה מיוחדת שתקנו בעירובין, ויש עוד סוג שכירות מדיני חושן משפט ככל שכירות שבעולם. וא"כ אפשר לפרש דאף אם שכירות דעירובין לא מהני, אולם שכירות מדיני חו"מ או בשו"פ אה"נ דמהני, וקמ"ל דא"צ לזה כלל. ובפשטות ממש"כ בלא שום שכירות נראה דקאי על שכירות בכל גווני דא"צ לזה, ואם ירצה יועיל.

ועיין עוד ברש"י (דף סו.) ד"ה אף שוכר אפילו שכירו ולקטו, שכתב שפיר שכירו ולקטו של נכרי "אם נכרי הוא" משכיר רשות אדוניו, ע"כ. והיה אפשר לפרש שרש"י הדגיש את נכרי הוא, משום שאם הוא ישראל לא מועיל שכירות. אולם ז"א, אלא שכוונת רש"י שאם הוא היה ישראל לא היה צריך שכירות אלא היה די בעירוב, וכדלעיל מיניה (שם) דמה מערב אפילו שכירו ולקטו שפרש"י שאם שכיר ולקטו של הנכרי הוא ישראל נותן עירובו ודיו. ועי' בב"י (סימן שפ"ב) שהביא דברי רש"י הללו דבכה"ג די בעירוב, וכתב דטעמא דמסתבר הוא, דהוי כשכר מן הגוי וה"ה בשאלה, ושוב ה"ז ממש כמו אחד ששכר שדי בכך וא"צ כולם לשכור (כמבואר שם בגמ' וכ"ה בשו"ע שם ס"ט). ועי' בשו"ע סימן שפ"ב ס"ב שהביא דעה זו].

והנה תמהו האחרונים על שיטת המהר"ם דלמה לא יועיל שכירות בישראל, וכיעוין בנו"כ (בסימן ש"פ). זוהי הרי תמיהת הרא"ש גופיה [ולא מבעיא בשכירות ככל דיני חושן משפט דהוי קנין מעליא, אלא אפילו בשכירות הנעשית בעירובין הלא בודאי לא גרע מביטול, וכדחזינן שזו דרגה גבוהה, שמועילה אף בגוי, למרות שמבואר בגמ' שנתקן משום טריחא, דמ"מ באופן זה מהני למרות שזו מתקנת חז"ל כדי להטריחו וכו' וכמ"ש בגמ', ויל"ב].

ועיין בתוס' ר"פ ובתוס' רא"ש (בדף סו.) שנקטו ששכירות הגוי אינו יכול להפקיע אלא דירת הגוי שהיא גרועה, שהרי דירת גוי לא שמה דירה, אבל דירת הישראל אין שכירות יכול להפקיע משום דשמה דירה, ולכאן מוכח איפא דשכירות היא תקנה בעלמא וחידוש דין, דבעלמא לא היה צריך להועיל, ובאו חז"ל ואמרו שיועיל לסלק את הגוי מדירתו כיון שלא חשיבא כ"כ. ולכן בישראל אינו מהני וה"ו גרוע יותר מביטול, שהרי ביטול מועיל בישראל, ואילו שכירות אינו מועיל בישראל דלא חשיבא לאפקועי, ועל כרחך ששכירות זו אינה ככל שכירות בעלמא, ואף גרע טובא (שאילו היה חושב על הביטול שבזה אה"נ שהיה מועיל, אבל מאחר שהם דנים ע"פ השכירות שבזה והוא אינו כחוי"מ גרע טפי, וכסברא זו כתבו המאמ"ד ועו"א).

ויש לפרש איפוא דזו תקנה מחודשת של שכירות ולא שמועיל כשכירות ממש, ואף לא כביטול אלא שהצריכו חז"ל שיהיה עכ"פ צורת שכירות, ומ"מ זו תקנה מיוחדת בש"ע, ולפי"ז את"ש סברת המהר"ם שלא מועיל השכירות בישראל, אולם הרא"ש לא ניח"ל בזה, שאדרבה נראה דשכירות שיש בה גם ביטול, וגם עם צורת קנין ודאי צריך להיות מועיל יותר מביטול. [ועיין בחו"א סימן פ"ב סק"ו, ומשמע דנוקט ששכירות הוי כביטול בשכר].

ונראה שיש לדון ולברר בזה בג' סוגי שכירות, א' שכירות בפחות משו"פ (ועיין לעיל ענף א' ב' באריכות אם זה חידוש מיוחד בעירובין, ואילו בשאר שכירות שבעולם אינו מועיל כלל בפחות משו"פ). ב' שכירות בשו"פ, מהלכות עירובין (וכסברת הרמב"ם ששכירות בזה הוא מדין ביטול). ג' שכירות בשו"פ מהלכות ממונות (ככל דיני שכירות שבחו"מ). ולהלן יבואר באיזה אופן נחלקו.

ואפשר איפוא לבאר דכל מה שכתבו הראשונים שא"א לעשות שכירות בישראל היינו בפחות משו"פ, אבל בשווה פרוטה אה"נ דאפשר לעשות שכירות, ובה לא פליגי, וכע"ז ראייתו בקרבן נתנאל (שם אות כ') שכתב שלדעתו מעולם לא עלה על דעת המהר"ם שאין שכירות מועיל בישראל, דהא לא גרע מביטול רשות דמהני. ומה שאמר הר"מ דלא מהני היינו בשכירות רעועה בפחות משו"פ, אבל בשו"פ שפיר דמי. ועוד כתב דכיון דשכירות מעליא בעינן א"כ גם אין שוכרין בשבת, וציין למג"א, ע"כ. ובדבריו נראה ב' ביאורים ככוונת המהר"ם שלא מועיל שכירות, א' דהיינו לגבי פחות משו"פ. ב' לענין שכירות בשבת, מה שציין להמג"א הוא בסיומן ש"פ (סק"ו), ושם מבואר כביאור ב' של הק"נ, ועי' להלן בסמוך.

ויש להוסיף ביאור בדברי המג"א הנ"ל, דהנה כתב המג"א דלולי דמסתפי היה אומר דאף הר"מ מודה דבחול שרי דלמה יגרע מביטול, ורק בשבת אסור דהוי כמקח וממכר, דבשלמא גבי עכו"ם אין דירתו דירה ואינו אלא אסור משום גזירה לא מקרי קנין, אבל בישראל אסור לקנות. ע"כ. ויש לבאר זה בב' דרכים, א' דחלוק גדר השכירות בישראל מגדר השכירות בגוי, דבגוי אינו אלא תקנת חכמים ולא חשיב כמקח וממכר, אבל בישראל צריך שכירות גמורה שהרי דירתו דירה, וזה הסיבה לחלק ביניהם לגבי שבת אי ועי', דבישראל הוי שכירות גמורה כפי דיני שכירות שבחו"מ, משא"כ בגוי שאינו אלא שכירות מתקנת חכמים בעלמא. ב' ואפשר לבאר באו"א, דלעולם לכ"ע הוא אותו גדר שכירות, אלא דמכיון שבגוי אינו אלא להתיר אינו אסור, דעצם זה שהוא רק להתיר אינו אסור, וזה כסברא שהביא בשו"ת דב"מ שהזכרנו לעיל בענף א' בביאור ד' התוס', ודו"ק.

[ויש להוסיף עוד, דהנה כאמור הקרבן נתנאל העלה ב' ביאורים ככוונת המהר"ם, ומה שציין שכן מצא במג"א הנ"ל, היינו לגבי התירוץ השני שיש חילוק בזה לגבי שבת, אולם באמת אפשר לומר דהא בהא תליא, דמה שהוא שכירות בפחות משו"פ ה"ז מוכח דאינה שכירות גמורה, וממילא אמרינן גם לגבי קנין בשבת דשרי ככה"ג. משא"כ בישראל דאינו אלא בשו"פ, וממילא הוי שכירות גמורה, ולכן אסור גם בשבת (ולעיל בהבאנו מהרמב"ם והרשב"א דעבדו"ק דמבואר כן דתליא זב"ז). ונמצא דב' הביאורים שבק"נ בצרכים זל"ו, ועל כ"ז קאי דברי המג"א].

אולם יש לברר אם ישושים אלו יועיל עלו בדעת הרמב"ם, שהרי הרמב"ם כתב שאין שוכרין ממנו לפי שאינו כגוי, אבל מבטל הוא רשותו וכו' [וזהו תקנתו, ע"כ]. ואם איתא שכל מה שאין שוכרין היינו בפחות משו"פ או בשבת, הלא יש לו תקנה אחרת ג"כ לשכור בשו"פ ובחול, ומהו שיהו תקנתו, ומשמע דשום אופן אחר אין לו. וי"ל בדוחק קצת, דמש"כ זהו תקנתו היינו בהלכות עירובין, והיינו שבמה שנתחדש בהלכות עירובין שיש שכירות מיוחדת של פחות משו"פ זה אין לו, אבל אה"נ ששכירות בשו"פ ודאי יועיל ככל שכירות בדיני חו"מ, וזה פשיטא כשלעצמו וככל קנין שבעולם שמועיל, ובודאי גם כאן יועיל. (ועי' להלן לענין שכירות שו"פ בהלכות עירובין). ומשי"כ הרמב"ם זהו תקנתו, היינו לעניני מה שנתחדש בעירובין.

אלא שעדיין יש להקשות על ביאור זה, דהניחא לפרש כן בדעת המהר"ם מרוטנבורג שרק כתב בדרך אגב שיש קולא וחומרא בזה וכו', ולא בא לחדש איהו דין, ובהו שפיר יש לומר שהחומרא בישראל הוא לענין שכירות בפחות משו"פ או שכירות בשבת, אבל בדעת הרמב"ם הנ"ל שבא לחדש דין וכתב שבישראל לא מהני שכירות, הלא אם נפרש דכוונתו לומר שלא יועיל בפחות משו"פ יקשה דמה החידוש בזה [שהרי כל מה שאמרו בגמ' שמועיל פחות משו"פ בגוי, הוא כמו שהוסיפו בגמ' ראה שהרי בן נח נהרג על פחות משו"פ, ומבואר איפוא שזה חידוש מיוחד בבן נח, אבל בישראל שפחות משו"פ לא נחשב ממון, מהיכא תיתי שיועיל בשכירות פחות משו"פ. ואם זו כוונת הרמב"ם לומר צ"ב מה נתחדש בזה].

ואפשר לומר בפשטות דאינו חידוש דין אלא תוצאה מהגדרתו אם הוא כישארל או כגוי, וממילא פירט הרמב"ם דאין דינו כגוי (ועי' להלן בענף הבא בדין פחות משו"פ במומר ותלוי במבואר שם). ויותר יש לומר דכיון דאינה שכירות רגילה אלא שכירות מדין ביטול, וכמו שכתב הרמב"ם לעיל מיניה (בהלכה י"ב), שפיר היתה הו"א שיועיל שכירות זו, שכיון שמהות השכירות הוא להסתלק מרשותו ולבטל רשותו, א"כ בכל מידי שמסתלק מהני, ואף אמנם דהוא פחות משו"פ דלא חשיב ממון בישראל, אולם מ"מ מאחר שיש לו חשיבות בעולם, ואינו כמאן דליחא (וראה מה שגלגלי גוי הוא נחשב ממון), א"כ אע"פ שא"א לעשות בו קנינים, אולם לגבי ביטול וסילוק רשות שתלוי בליבו של המבטל, שפיר י"ל שכיון שהסכים בפחות משו"פ מהני לבטל, והויא שכירות מדין ביטול. (וכל מה שאמרו בגמ' דבן נח נהרג על פחות משו"פ וכו', היינו לדינא, אבל בהו"א שפיר י"ל שיועיל גם בישראל, ועי' להלן בדין מומר). ועדיין י"לע בזה דהרי חזינן בכל דוכתא דפחות משו"פ לא מהני כלל. אכן מצאנו בט"ז (סימן שפ"ב סק"ו) שהקשה דאמאי לא מהני שכירות בישראל בפחות משו"פ, הלא הוא הסכים לכך, ולא גרע מביטול רשות.

דלא יועיל בישראל בפחות משו"פ כיון שאינו נחשב ממון כלל. ואף שמומר הוא כישראל מ"מ לדידיה לא חשיב ממון בפחות משו"פ בכל הקנינים, וה"ה בזה. אבל למ"ד ששכירות היא מדין ביטול רשות, אי"כ שפיר י"ל דיועיל גם בפחות משו"פ דבכל אפשר להסתלק מרשותו. והרי לשון הרמב"ם היא דהוי "היכר", וא"כ גם בזה הוי היכר, וכאמור דזה אינו מחוור כ"כ, דאף אם זו שכירות שהיא כביטול רשות, הלא מ"מ צריך שיהיה לזה חשיבות ממון, וכל כה"ג שהיא פחות משו"פ בישראל לא חשיב ממון, וא"כ ה"ז צורת שכירות בעלמא בלא כסף.

ואמנם היה אפשר לומר דיועיל, שהרי כנ"ל לעיל גם בגוי הוא חידוש, שמועיל בו בשו"פ אע"פ שהשוכר הוא ישראל, וה"נ נימא לגבי ישראל ויועיל בו בשו"פ, והיינו מטעם דמ"מ הוא נחשב ממון בעולם למאן דהוא, והיינו לגוי, ואחרי דחזינו שאינו כמאן דליתא אלא נחשב איזה שויות ממון בעולם, אי"כ יש מקום לחשוב כן דאף בישראל יועיל, דכיון שיש לזה איזה חשיבות, שפיר הישראל מבטל רשות בהכי, ודו"ק. אולם עדיין יש לפקפק בזה, חדא דמאחר שאינו נחשב ממון לדידיה לא מסתבר כ"כ שבגלל שיש לו שום שויות ממון בעולם שיהיה מועיל גם אצלו, שהרי לדידיה אינו נחשב ממון, והרי בכל התורה פחות משו"פ אינו נחשב, ולגבי ישראל ה"ז כמאן דליתא וכעצים ואבנים. (והרי אף אם יאמר לדידי זה חשוב ממון הרי לא יועיל). ועוד קשה לי לומר כן, שהרי אף אם הוא שכירות מדין ביטול, הלא אין צריך לפרש פה כלום, אלא יעשו בנייהם קנין שכירות ותו לא, וא"כ כיון שהוא נעשה בצורת קנין שכירות רגילה שפיר נראה דלא מהני, שמ"מ צריך שיהיה ככל שכירות דעלמא. (וע"ע בשו"ת תמים דעים להראב"ד (בסימן ע"ו) שצריך כל תנאי השכירות, עיי"ש), ודו"ק.

[ויש לציין ב' הוספות הקשורות להנ"ל, א'. דבאשר למש"כ שא"צ לפרש שהוא עושה שכירות כדי להתיר איסור הוצאה וכו', ה"ז מבואר בטור ושו"ע (סימן שפ"ב ס"ד) בהדיא, וע"ע בב"י וב"ב"ח ושי"א שם (ומה דסלקא אדעתין לומר כן, י"ל דכיון דעיקר המתיר הוא משום דשכירות מטעם ביטול, וכמש"כ הרמב"ם, שפיר הו"א שצריך לפרש, שהרי עיקר התקנה היא כלולה בהלכות עירובין, וכמו שהארכנו לעיל, וקמ"ל דא"צ לפרש אלא עצם מעשה השכירות מהני לכך). ב'. ובעיקר מש"כ לזון במומר אם מהני שו"פ, היה מקום לדון דאע"פ שהוא כישראל במהותו, מ"מ כיון שדיניו כגוי ה"ז גם לגבי מידותיו, שהרי כתב רש"י (דף סך) ד"ה בן נח, דמה דמהני בגוי הוא דאינו מוחל וכו', וה"נ י"ל במומר (ויש לדון בזה מהתוס' ר"פ הדר גבי כותי בשפכ"ד). אולם ז"א, דהלא גם בכל ישראל אם יבא ויאמר לדידי חשוב ממון לא יועיל, וכל אחד אם יקפיד ע"ז לא נחשב, וה"נ י"ל כן].

ומצאתי שכבר דנו בזה הפוסקים, דבתו"ש (סימן שפ"ה סק"ד) דן בזה אי הוי כגוי גם לענ"ה ומהני בפחות משו"פ, או הוי כישראל במהותו ולא מהני. וצידד שמסתימת הפוסקים נראה שלא חילקו דבר ועשאוהו לכל מיילי כגוי. וכן מצאתי במפורש בספר הקובץ על הרמב"ם (בפ"ב מהל' עירובין ה"ט"ז) שכתב דמ"מ לא יועיל בפחות משו"פ, וכן צידד גם בצפנת פענח (והובא בס' הליקוטין שברמב"ם פרנקל), וכיעוין שם.

ומאידך בחזו"א (סימן י"ח סקט"ו) הסתפק בדבר, ועיין עוד בגאון יעקב (עירובין טו). שכתב דלא מהני. וכן נלענ"ה ככל האמור לעיל דבסברא נראה דלא מהני כיון שמ"מ במהותו ישראל הוא, וכיון שמ"מ צריך צורת שכירות ושויות ממון, אי"כ בישראל דלא נחשב ממון אצלו לא מהני בפחות משו"פ. וכאמור דזה נראה בין לדעת הראשונים ובין לשיטת הרמב"ם, ודו"ק. [ונוסף על כך נראה שהאי דינא תלוי במחלוקת האחרונים שדנו אם מה שגורו על הכותים הוא גם לקולא, שבישראל יחיד שרי, או רק לחומרא הדין כן. וצידדנו ע"פ הראשונים דאינו אלא לחומרא, וא"כ ה"ה בזה שצריך שו"פ בדווקא. ובאשר לדברי התוס' בעירובין (ר"פ הדר) כבר ישבנו זאת שפיר], ולכן יש לשכור מן המומר בשווה פרוטה דווקא.

הערה בדיון תקנת שכירות בגוי: הנה הקשינו לעיל דכיון שמבואר בגמ' דעירובין (ר"פ הדר) שעיקר מה שחז"ל הקשו על היהודי שלא יועיל ביטול אלא שכירות הוא כדי שלא ירצה היהודי לגור עם הגוי, אי"כ מה ראו לעשות כן דוקא בעירובין, ולכאן היה אפשר להקשות עליו בדברים אחרים (ועיין לעיל בענף א' מש"כ בזה), ונראה לבאר בכמה אופנים: א'. בפשטות י"ל שהנה יש מצבים שבהם היהודי לא יוכל לצאת מדירתו מאיזה סיבות שהם, ואע"פ שהוא סובל מחמת הגזירה שלא לטלטל מכל מקום ימשיך לגור שם (וכעין מה שכתבנו בענף א' במוסגר), ורצו חז"ל שמ"מ יהיה לו סימן לנגד עיניו תמיד שלא ילמד ממעשי הגוי (זה בכלל הגזירה של חז"ל להרחיקו ממנו שלא ילמד ממעשיו), וזה ע"י שיבין בדעתו שחז"ל לא רצו שיתערב עם הגוי, שעירוב פירושו חיבור יחד, ובזה חז"ל הדגישו את הפירוד מהגוי שבדבר שבו ניכרת האחדות רצו שיוירגש הפירוד, ולכן עירוב אינו מועיל, וגם ביטול אינו מועיל מאי טעמא כיון שהוא סניף ממצות עירוב, ורצו להדגיש הפירוד במצוה זו, ועוד שגם ביטול הוא סילוק רשות לישראל, ומ"מ הוא ממשיך לדור שם כאורח שלו, ומזה חז"ל רצו למנוע.

ב'. ועוד יש לבאר שחז"ל רצו להקשות עליו דוקא בשבת שהוא זמן מנוחה, ואז הוא זמן שיכולים להכשל באיסור טפי (כעין מ"ש בירושלמי המובא בפ' בסי' תק"ל במשנ"ב שם ובכ"ח שם אות ב'), ולכן הקפידו שיהיה היכר דוקא בזמן זה. וא"נ י"ל שדוקא בשבת שהוא זמן מנוחה מצוי שיוצא לחצירו ונפגש עם הגוי, ולכן גזרו חז"ל בזה שיהיה היכר לדבר.

ועפ"ז נראה ליישב דברי המהר"ל בתשו" (סי' קנ"ו) שכתב שבמקום שיש עכו"ם עשו חכמים לחצר ככרמלית שאסור לטלטל ביותר מד"א (וה"ד בחי' רע"א ס" שפ"ב, ובמג"א ס" שס"ג סק"ו). ויעוין בב"ה"ל (ר"ס שפ"ב) שתמה ע"ז דמנא ליה הא, הרי לא אסרו אלא להוציא מבתיהם וכו'. ולהנ"ל יש מקום לבאר דכיון שעיקר קפידת חז"ל הוא שלא ילמד ממעשיו, וזה מצוי בעיקר בחוץ, אי"כ היה צריך לאסור בעיקר את החצר כולו ולהשוותו ככרמלית, וזה יבואר ע"פ ב' הטעמים הנ"ל

יש נפ"מ דלמג"א אסור, אבל לפי הק"נ אפשר שיהיה מותר גם בשבת כיון שאינה שכירות גמורה, וכסברות שהבאנו לעיל.

ולמעשה כאמור השו"ע פסק לדינא שאין מועיל לעשות שכירות אפילו בשו"פ, ואפילו בחול (דלא כהמג"א, וע"י במשנ"ב שנוטה קצת כהמג"א), אבל בשעת הדחק יש להקל בזה שמועיל שכירות בישראל (וכן כתב בכה"ח, ויבואר היטב לפמשת"ת במקומו שכל מקום שיש ב' דיעות בשו"ע אין ההכרעה מוחלטת, ויש להתחשב בסברת שאר הפוסקים, וכיון שבמשנ"ב הביא שהרבה מקילים יש לסמוך להקל בשעה"ד). ומכל מקום אין להקל אפילו בשעת הדחק אלא בשו"פ, ודווקא בחול (כפי המפורש עכ"פ באחרונים), אבל בשבת אסור. [ויש לציין דלפמשת"ת בדברינו לעיל אפשר שכל דברי השו"ע אמורים בשכירות מדין ביטול (או עכ"פ כשאר האפשרויות שכתבנו בגדר השכירות, או שצריך צורת שכירות בעלמא אע"פ שאינו כחול"מ), אבל בשכירות שהיא ככל דיני שכירות בחושן משפט, ה"ז מועיל אף שלא בשעת הדחק. ומה שלא נזכר בפוסקים הוא משום דפשיטא, ומ"מ בפוסקים לא נזכר דין זה].

הערה: ונוסיף בזאת עוד הערה הקשורה למה שביארנו ששכירות בישראל היא שכירות גמורה מדין חושן משפט, ואילו שכירות בגוי אינו אלא כביטול, הדנה להלן בעירובין (סד). אמרו בשכירו ולקטו של גוי נתון עירובו ודיו, והקשה הרשב"א דהא לא מקום פיתא ולא מקום לינא איכא. ותייך חדא דשאני ביתו של גוי דל"ח דירה וחז"ל החמירו בו, והם הקילו שיחשב כאילו דר שם. ועוד כתב בשם הראב"ד דבאמת אין מועיל העירוב אלא צריך שכירות. והארכתי במקומו לדון בביאור המחלוקת אי הוי כבעלים או לא. והנה יש להעיר להראב"ד דמועיל שכירות הרי דעת כמה ראשונים דלא מהני שכירות בישראל (עי' כס"מ שם ה"ט"ז), וביארנו שם דאפילו אם השכוליק כבעלים, מ"מ אינו אלא לענין השכירות, וכיון שפועל בשביל הגוי מהני השכירות, ובהגהות לרשב"א שם ביאר דמה דמהני הוא לסלק את העכו"ם, וכפי שנתבאר דאינו אלא מתורת סילוק וביטול, ואה"נ דבשאר ישראל הוא דלא מהני כיון דשם צריך שכירות גמורה, ודו"ק. [ויש להאריך עוד טובא בדיון שכירו ולקטו, עפמשת"ת לעיל בגדר השכירות, דחז"ל הפכו דירת השכוליק לדירה ומהני לפועל בשביל הגוי, ואפשר שאף מצד גדר חו"מ מהני בעירוב].

ענף ו

שכירות במומר בפחות משו"פ

מצאנו במומר שדינו כגוי, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ב מהל' עירובין ה"ט"ז) שישראל שמחלל שבת בפרהסיא או שהוא עובד ע"ז הרי הוא כגוי לכל דבריו, ואין מערבינ עימו ואינו מבטל רשות אלא שוכרין ממנו כגוי, ע"כ. (וע"ע בשו"ע סימן שפ"ה ס"ג שישראל מומר לע"ז או לחלל שבת אפילו באיסור דרבנן הרי הוא כגוי, וביאר המשנ"ב סק"ה דהיינו שצריך שכירות דווקא). ויש לעיין אם כה"ג אפשר לשכור ממנו גם בפחות משו"פ כגוי. והנה מצאנו בתוס' (ר"פ הדר) שהקשו לדעת רבא"י שגזרו רק בב' ישראל הגרים עם גוי משום דכיון שהעכו"ם חשודים על שפכות דמים אחד בלא"ה לא יגור שם, ולכן לא גזרו אלא על שנים, ולכא"י בכותי היה לנו לאסור אפילו באחד שהרי הם אינם חשודים על שפכות דמים, ואפילו למ"ד כותים גירי אריות, ותיירצו שיעיקר התקנה היתה משום גוי שמא ילמד ממעשיו, ולא משום צדוקי וכותי (עיין בתוס' רבינו פרץ ביאור הדברים), ואגב שאסרו בעכו"ם אסרו נמי בכותי, וכיון שלא נאסר אלא ע"י עכו"ם לא החמיר בהן יותר מבעכו"ם, ע"כ. ומבואר דאע"פ שמצד הסברא היה לנו לאסור גם באחד, מ"מ כיון שהוא רק באגב לא החמירו, ועפ"ז היה מקום לחשוב גם לגבי פחות משו"פ דאע"פ שמסברא נראה שלא יועיל בישראל, מ"מ מאחר שלא נאסר אלא אגב גוי לא נחמיר בו יותר מגוי, ואה"נ שיועיל בו גם בפחות משו"פ. [נהרי הגידון של תוס' בגוי הוא הדין בכותי צדוקי כמפורש בדבריהם, וה"ה בנידונינו לגבי מומר דהיינו הן].

ואפשר לחלק דלא דמי לנידון התוס' דשאני דין פחות משו"פ שהוא תוצאה ממילא לתקנת חז"ל, והוא ענין גזירי משע"י שיתקיים השכירות. ובשלמא בנידון התוס' שהוא עיקר גזירת חז"ל, שפיר אמרינן שגזרו בשנים ולא באחד, וכמו"כ ביהודי לא גזרו ביותר מזה, משא"כ בנידונינו לגבי שו"פ שהגזירה כבר חלה, ואופן התשלומים הוא תוצאה ממילא, וכל אחד לפי ענינו, והיינו כפי מה שחשוב אצלו ממון, דבישראל הוא בשו"פ ובגוי הוא בפחות משו"פ, ואין שייך כ"כ לומר בזה דלא אסרו ביהודי יותר מגוי, ודו"ק.

[ובעיקר דברי התוס' הנ"ל (וכ"כ הרשב"א ועוד), יעוין בגאון יעקב שהקשה דאמנם צדוקי וכותי נאסר אגב גוי, אולם מ"מ דירתם דירה ואוסר מעיקר הדין, וא"כ ה"ז עדיף מגוי שאין דירתו דירה, ולכן ביאר את הסוגיא במהלך אחר. (וכע"ז כתב במרומי שדה שם). ועיין בחזו"א סימן כ"ג סק"י"א מש"כ בדברי התוס', ויותר מבואר בתוס' ר"פ שחז"ל החמירו ועשאוהו כגוי לכל דבר, עיי"ש. ועכ"פ גם ל"ד התוס' יש לחלק כאמור].

היה מקום לחשוב עוד, הדנה גם בגוי מה שהוא מועיל בפחות משו"פ אינו דבר פשוט, וכמו שהבאנו לעיל בענף א' מדברי האחרונים שבכל שכירות שבעולם באמת לא יועיל בפחות משו"פ, ואע"פ שאצל הגוי הוא נחשב ממון, משום דבעינן שאצל הקונה ג"כ יהיה שווה ממון, ומ"מ מהני כאן כיון שאינו אלא כביטול רשות וכו' וכד' הרמב"ם, וא"כ הכי נמי בישראל מומר י"ל שנקל בו שיועיל בפחות משו"פ. אולם ז"א דומה ול"ז, דשאני בגוי שנחשב עכ"פ כממון, ושפיר מבטל רשותו בהכי, משא"כ בישראל דכל פחות משו"פ לא חשיב ממון, ואינו מבטל רשותו בהכי (וכבר ביארנו לעיל דטעמו של הרמב"ם דמהני בפחות משו"פ בגוי משום דהוי ביטול רשות, אינו נוגד לטעם הגמ' דבן נח נהרג ע"ז וחשיב ממון, ולתרוייהו צריכי).

ויש להוסיף ולבאר דהיה מקום לתלות דין זה בחקירה הנזכרת לעיל בענף א', אם שכירות זו בעירובין היא שכירות מיוחדת כביטול רשות וכדעת הרמב"ם ודעימיה, או שהיא שכירות רגילה כשאר שכירות וכסתמת שאר הראשונים, והיינו דלמ"ד שהיא שכירות רגילה הא ודאי

ותירץ דלא מהני משום דהוא בא עימו בתורת שכירות, ובאמת אין כאן שכירות וגרע טפי. [דדמי להא דנותן מעות לנחתום (בסימן שס"ט), והיינו דה"ז כמו חופר בור בנכסי הגר ולא נתכוון לקנות, וכמו"כ האריכו המפ' בקנין המועיל ושאינו מועיל]. הרי שגם בפחות משו"פ יש סברא כזאת שמאחר שהסכים יועיל.

ואכתי יש לדקדק מעצם סתימת הרמב"ם שאין שכירות מועילה בו, וכתב דאין לו תקנה אלא כביטול. ומסתמת הדברים מוכח משום שכירות בעולם לא מהניא. (אא"כ נאמר כדלהלן בדיבור הסמוך דהיינו ממה שנתחדש בהל' עירובין). וי"ל דהרמב"ם דקדק שלא מועיל שכירות "לפי שאינו כגוי", והיינו שרמזו לנו שמה שאינו מועיל היינו באותם דברים שנתחדשו בגוי, והיינו לענין פחות משו"פ וכו', אבל שכירות רגילה אה"נ דמועיל, וחזינו קעת מכל האמור דלכו"ע בפחות משו"פ לא מועיל, ובשו"פ לכו"ע מועיל.

ואחרי כל האמור נראה ליישב את הדברים טפי, שהרי כתבנו לעיל דיש שכירות שהיא מדין ביטול (והוא המבואר ברמב"ם לעיל ה"ב), ויש שכירות רגילה מדין חושן משפט, וא"כ יש לבאר איפוא דכל דברי הרמב"ם ששכירות לא מועילה כוונתו לאותה שכירות הנזכרת לעיל מדין ביטול, והיינו שכל עיקר דבריו על אותם דברים שנתחדשו בהל' עירובין. אבל עירוב מדין חושן משפט, ודאי לא היתה סברא שלא יועיל, דמאי שנא מכל קנין שבעולם. ואם נאמר כדרך הקודמת שכתבנו שגם בשכירות מדין ביטול יועיל כשזה בשו"פ, ה"ז דחוק דמ"מ למה לא כתב כן הרמב"ם שיש תקנה בשכירות בשו"פ. (ומה שכתבנו לעיל שרמזו זאת במש"כ כגוי וכו', ה"ז דחוק קצת). ודו"ק.

אלא שלדרך זו יקשה קצת בסברא עכ"פ, דבפשטות הסברא נראית דשו"פ יועיל גם מדין ביטול, שהרי חזינו בגוי ששכירות מועילה אע"פ שביטול אינו מועיל, הרי דעדיף שכירות יותר מביטול בעלמא (למרות שזה תקנה מיוחדת שלא רצו שיעשו עירוב וביטול כמבואר בגמ'). ובאמת בקרבן נתנאל הנ"ל מבואר בהדיא דשכירות דשו"פ מהני גם בשכירות מדין ביטול, ולפי הדרך הקודמת ניהא הסברא בזה (אלא שהקשינו מלשונות הרמב"ם וסתמתו, וי"ל כנ"ל). אולם באמת מצאנו בט"ז (סימן ש"פ סק"ב) שכתב סברא לכך שלא יועיל שום שכירות, שמאחר שבפחות משו"פ לא מועיל אזי ביטול לגמרי את השכירות בישראל, עיי"ש. ויש לעיין בסברתו, וי"ל. ואכמ"ל.

נמצא מכל האמור ב' דרכים בביאור שיטת הרמב"ם דלא מהני שכירות בישראל, א' דאינו מועיל בפחות משו"פ, אבל בשו"פ מועיל, ואפילו בשו"פ מדין ביטול (ומש"כ זהו תקנתו היינו לענין שנתחדש בגוי בפחות משו"פ וכו'). ב' שאפילו בשו"פ מדין ביטול לא מועיל, אבל שכירות מדין חושן משפט אה"נ שמועיל.

וכפי האמור יש צדדים לכאן ולכאן בסברא ובדיקא אם עירוב בשו"פ מועיל כשזה שכירות מדין ביטול, ומ"מ בשכירות מדין חושן משפט ג"ל שלא יאמר אדם בעולם שלא יועיל, שהרי זה קנין גמור, ואין סברא שלא יועיל. ואף סברת ה"ט"ז הנ"ל לא שייכת כ"כ, שהרי שכירות מדין חו"מ מועיל לעולם בישראל, וגם כאן יועיל עכ"פ מדין הקנין שבו. ואפשר איפוא דאף הכס"מ שהבין בדעת הראשונים דפליגי (ולדעתו אף בשו"פ לא מועיל, דהא בודאי בהכי מיירי, וכך הבין הכס"מ את המחלוקת, דאילו בפחות משו"פ הרי ודאי שלא מועיל בישראל (עי' להלן). וכן נראה מתמיהת הרא"ש דהבין בדעת המהר"ם שאף בשו"פ לא מהני), היינו דווקא בדיון שכירות שנתחדש בעירובין בשו"פ, אבל בשכירות רגילה מדין חושן משפט ודאי שמועיל [ועיין בקרן אורה (עירובין מט.) מש"כ בדעת התוס' דלא מהני קנין ולא שכירות, וי"ל בדבריו].

ואפשר דלפי מש"כ ה"ט"ז הנ"ל דבטלו השכירות לגמרי, אזי גם שכירות מדין חו"מ לא יועיל, וזה דוחק לענ"ה. והגם הלום מצאתי להישועות יעקב (בסימן ש"פ ריש סק"ה) שכתב טעם דלא מהני שכירות לדעת הרבה פוסקים, הוא כיון שאינה שכירות גמורה אלא להפקיע מאיסור שבת לא חשיב שכירות, ואף דלא גרע מאמירה אמרינן שמא אין דעתו לקנות אלא בשכירות, וזה לא מהני וכהא דקיי"ל מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין לא קנה דשמא לא גמר להקנותו וכו', וה"ה בזה, עיי"ש. ומשמע לכא"י דלא מהני שום שכירות. אולם י"ל דאדרבה כאשר הוא מפרש שהוא שוכר בשו"פ מדין חושן משפט, י"ל דודאי יועיל.

[ויש לציין שהנה בא"ר סימן שפ"ב כתב שמועיל להבטיח לתת שכר לאחר שבת, ומועיל כאילו שכרו ממנו. ובשעה"צ שם (אות י"ב) תמה על זה איך נקנה בלא ליתן כלום. ולכאורה לפי האמור שאינה שכירות גמורה מדין חושן משפט, שהרי לא עושים שום כתיבה וכו', יש לומר דאה"נ שמועיל גם בהבטחה. אולם באמת קושיית השעה"צ קשה מכל מקום, שעכ"פ הצריכו חז"ל דוגמת קנין].

ולדינא הנה בשו"ע (סימן ש"פ ס"ג) הביא ב' דיעות אם הישראל יכול להשכיר, י"א שמועיל כמו ביטול, וי"א שאינו מועיל, ע"כ. וכפי הידוע בכללים המסורים בדינו (עיין ביד מלאכי ושד"ח בכללי הפו', וכן בפוסקים ביו"ד סי' רמ"ב) קיי"ל דהלכה כבתרא, ונמצא שדעת השו"ע להחמיר בזה, ומ"מ כתבו כמה פו' דממה שהביא דעת המקילים ג"כ משמע דס"ל להקל בזה בשעת הדחק, וממילא לדעת השו"ע אי אפשר לעשות שכירות. ולפי מה שהבין הב"י בדעת הראשונים כפשוטו, יוצא איפוא שגם בשו"פ אינו מועיל, וזה מוכרח, שהרי בפחות משו"פ ודאי אינו מועיל לכו"ע, ועל כרחק שנחלקו בשו"פ, וס"ל לשו"ע שאינו מועיל. ובמשנ"ב שם הביא דעת המג"א שכתב שכל המחלוקת בשבת, אבל בחול לכו"ע אפשר לעשות שכירות. (והביא שם שהאחרונים דנו בזה). וכפי האמור לעיל ישנו ישוב נוסף של הקרבן נתנאל שכל המחלוקת בפחות משו"פ, אבל בשו"פ ודאי מועיל, ונראה שהמשנ"ב שם הביא ישוב זה משום מה שהערנו לעיל דהא פשיטא דבפחות משו"פ לא מהני, ובדאי הנידון הוא על שו"פ. ונפ"מ בין דברי הק"נ (בתירוצו הראשון) לדברי המג"א, הוא לגבי שכירות בשבת בשו"פ, דאילו בפחות משו"פ ודאי לכו"ע אינו מועיל דאינו נחשב ממון בישראל, ונראה דשו"פ בשבת

[ומ"מ לדינא לא קיי"ל כן, וכמש"כ הביה"ל שם שאין לנו אלא מה שאסרו חז"ל בפירושו].

ועד"ה יש לבאר הנהגה ערוכין סוד גדול יש בו, ורבנו הארי"ל הקפיד לעשותו בכל ערב שבת (כמו שהבאנו בסו"ס ושצ"ה), ועוד כתב בשע"כ (ע"ב ע"ד) ללמוד עירובין בליל שבת, ומהר"ח במחברת הקודש (כ"ב ע"ד) כתב ללמוד ד' פרקים וכו', עיי"ש, וממילא בודאי יש להזהר שלא יתערב זר בתוכם כענין הכנסת גוי בביהכ"נ וסוכה כמ"ש בספח"ק, ואין להאריך.

הרב בן ציון גרינהויז

הקריה החרדית בית שמש

סימן א'

בענין ב' חצירות שעירבו ושכח א' מהם ולא עירב (סי' שע"ח-סי' שפ"א)

א. יעו"ב בסי' שע"ח ס"ג בנידון בני חצירות זה לפנים מזה שעירבו יחד שא' שכח ולא עירב, דאם השוכח הוא א' מבני החצר שהעירוב שם שניהם אסורים, דממ"נ בני חצר שהעירוב שם אינם מעורבים, וגם חצר השניה אין עירובם עירוב שהרי היא מונחת בחצר שאינה מעורבת, ואם השוכח הוא מבני החצר שאין העירוב אצלם הם בוודאי אסורים שהרי אינם מעורבים, ובני החצר שהעירוב שם יכולים להסתלק ולהתערב יחדיו. ובתנאי שלא תהא לחצר האסורה דריסת רגל עליהם, ולפיכך בעירוב בפנימית ושכח א' מהחצונו פנימית מותרת, וכן בב' חצירות זה לצד זה שיש פתח ביניהם, ומלבד זה יש לכל אחד בפני"ע פתח לרה"ר, נמי דינא הכי, ורק בעירוב בחיצונו ושכח א' מפנימית שניהם אסורים [וגם בזה אם יש סולם בין פנימית לחיצונו נח' הטושי"ע לעומת הב"מ והחזו"א, ע"י סי' שע"ה, ויל"ע בעשו פנימית מציבה עיי"ש בסוף סי' שע"ה, ואכמ"ל].

ב. ולענין ביטול יעו"ב בסי' שפ"א ס"ב ומ"ב, הנה אם השוכח מבטל לכולם שפיר מהני עירוב לשניהם, ואם השוכח מבטל לחצירו הנה זה פשוט שאם אין העירוב אצלם הרי הם אסורים, שאינם יכולים לערב עם חצר אחרת כשא' מהם לא עירב ולא ביטל לבני חצר הב', והטעם פשוט שכשכאבים לערב יחדיו ע"י הנחת עירוב בחצר ב', מוכרחים להתיר לבני חצר ב' את חצר א', וכשא' לא עירב ולא ביטל עם חצר ב' הרי בני חצר ב' אסורים בחצר א', וממילא לא חייל עירוב לבני חצר א', ולא אמרינן שאחרי שכל בני חצר א' זכו בזכות השוכח שביטל להם, ביכולתם לערב עם בני חצר ב' ולהתיר החצר שלהם לבני חצר ב', דהו"ל כמבטל רק לא' מבני חצר דלא סגי ליה לערב עם שאר בני החצר, ולא אמרינן שרשות המבטל כמי שאינו וכבר זכה בו הזוכה, וכי שיערב את ביתו ורשות המבטל שזכה בה עם חבירו [ול"ע א' טעמא משום שלגבי השני כמי שלא נתבטל, או שאין כח לזוכה לערב את הרשות שזכה מחמת הביטול ואכמ"ל, וע"י להלן שיבואר בזה טעם אחר לגמרי עיי"ש].

ואם השוכח א' מבני החצר השניה שאין עירובם אצלם, הנה עד"ז ג"כ הם אינם יכולים לערב בלי שהמבטל יבטל לבני החצר שהעירוב שם ג"כ מהי"ט גופא שאין יכולת לערב ב' חצירות יחדיו מבלי שהשוכח יבטל לכולם, וכיון שכן ממילא הם אסורים שהרי לערב בפני"ע ג"כ אין יכולים אחרי שאין עירובם אצלם, ולערב עם בני חצר א' אין יכולים אחרי שהמבטל לא ביטל להם. ולגבי בני החצר שהעירוב אצלם קיי"ל שיכולים להסתלק מן העירוב ולערב בפני"ע ולהתיר רק את חצירם, אלא שכבר תמהו התוס' ומובא במ"ב דמ"ש מכששכח אחד מבני החצר שהעירוב שם דא"י לבטל לבני חצירו, ועי"ז יסתלקו ויערבו בפני"ע, ועיי"ש שכ' לתרץ דתלוי בין היכא דהעיוות בא מבני החצר שהעירוב שם א"י להסתלק, וכשהעיוות בא מנותני העירוב מחצר הב' יכולים להסתלק ולערב בפני"ע.

ג. והנה יל"ע מהו הנידון דהסתלקות בני החצר שהעירוב אצלם מבני חצר הב', האם יסודו לסלק את בני החצר הב' מהם שממילא לא ייחשבו כדרים בחצר א', ולא יצטרכו לערב עמהם ולא לבטל להם, ועי"ז הוא שנאמר חילוק הני"ל דמהיכא בא העיוות, או שהנידון לגבי להסתלק בני חצר א' מלהשתמש בחצר ב', ולפ"י הנידון כדרך א', וזהו ג"כ הסברא דתלוי ממי בא העיוות דאין בכח בני חצר א' לסלק את בני חצר ב' אלא א"כ העיוות בא מבני חצר ב' ולא כשכא מבני חצר א', אך במ"ב סי' שע"ח וסי' שפ"א מפורש שהנידון כדרך ב' שבני חצר א' שהעירוב אצלם מסתלקים מחצר ב' שלא ישתמשו שם ויסגרו דלתם מלצאת, ועי"ז יכולים לערב בפני"ע, ועי"ז נאמר חילוק הני"ל. ולכא"ז צ"ב דלגבי הסלקותם מחצר ב' שהם לא ישתמשו בחצר ב', מה איכפ"ל ממי בא העיוות.

וביותר יל"ע, שהרי באמת לא ישתמשו בחצר ב' שהרי אסורים להשתמש, וא"כ הרי הם כמסולקים ועומדים משם, ואמאי לא יוכלו לערב בפני"ע. ובשלמא אילו היה הנידון לסלק את בני חצר ב' מחצר מלהשתמש בחצר א', י"ל שאינם יכולים אחרי שכבר נתנו פתח בחצר א', וא"י לסלקם אלא כשהעיוות בא מחצר ב', אך לגבי שבני חצר א' יסלקו עצמם מלהשתמש בחצר ב' הרי באמת המה מסולקים ועומדים, ואמאי לא יוכלו לערב בפני"ע.

והנה קיי"ל בסי' שע"ח לגבי ג' חצירות זה לצד זה שהחיצונות נתנו עירובם בפנימית בב' בתים שהחיצונות אין מעורבין, ואף שקבעו מקום פיתן בחצר הפנימית א"צ לערב זע"ז ואין אסורים על הפנימית, והנה התם בני הפנימית מותרים בלי לסלק את בני החיצונות, ולמדנו מזה דמה שאמרו בגמ' עירובין מ"ח ע"ב דלא אמרו דירוקין להחמיר אלא להקל שהדירה שע"י הקביעות מקום פיתא ע"י פת העירוב, והיתר שימוש אינו דירה האוסרת ואינו דירה המחוייבת להתערב, וא"כ לכא"ז צ"ע דהכא

מה בכך שבני חצר ב' נתנו עירובן בחצר א', מ"מ אין בכחם לאסור עי"ז על בני חצר א', וגם באופן שא"א לסלקם וגם באופן שבני חצר א' אין מסתלקים מהם נמי לא יאסרו עליהם, דלא אמרו דירוקין להחמיר אלא להקל, וא"כ אמאי הכא אין בני חצר א' יכולים לערב בפני"ע.

אך באמת תשובתו בצדו, דכבר כ' דבמ"ב מפורש שאין הנידון שבני חצר ב' אסורים, אלא שבני חצר א' גופא א"י לערב בלי לערב עם כל בני חצר ב', או בלי לבטל לכל בני חצר ב' מצד דיני עירוב של בני חצר א' גופא, וכדמוכח ממש"כ שהנידון לא לסלק את בני חצר ב' אלא לענין שבני חצר א' יסלקו עצמן, וביאור הדברים דבאמת בני חצר ב' אין אסורים על בני חצר א' ע"י נתינת פתם, וגם שבגוונא ששכח א' מן הפנימית הרי אדרבה הם עירבו, ורק בן חצר א' שכח ולא עירב ולא ביטל להם והוא האוסר, וע"כ עיקר הנידון שבני חצר א' ע"י התערבותם עם בני חצר ב' החשיבו לב' החצירות כחצר אחת, והצריכו לעצמם להתערב עם בני חצר ב' ועי"ז הצריכו לעצמם לבטל גם לבני חצר ב', וכמוש"נ שמדיני הביטול לבטל לכל המתערבים, וכיון שעירבו עמהם הזקיקו עצמם לבטל לבני חצר ב' ג"כ.

ומעתה כשבאנו לרדן על הסתלקות, הרי שגדר הדברים שבני חצר א' רוצים לבטל התערבותם ולסלק עצמם מחצר ב', ועי"ז אמרינן שאין יכולים לסלק עצמם כשהעיוות מהם שכבר נתערבו, וא"י לסלק עצמם רק באופן שהם לא רוצים את בני חצר ב' שהם גורמים להם עויות.

וזהו טעם החילוק בין הכא לג' חצירות, דהתם בני הפנימית עירבו עם כולם, ואם א' מהם שכח ביטל לכולם, אלא שבני החיצונות לא עירבו זע"ז, והם לא הזקיקו עצמם לערב זע"ז וגם אין אסורים זע"ז, שרק אותן שעירבו עם חצר מסוימת הזקיקו עצמם לערב עם כל בני אותה חצר, ושאם א' יבטל יצטרך לבטל לכל בני אותה חצר.

ד. אלא שבאמת טעמא בעיא, דלכא"ז אפשר לחזור בו ולבטל את העירוב, ועי' סוף סי' שס"ח ברמ"א, ובפרט בין ב' חצירות, וא"כ אמאי אין הפנימית יכולה להסתלק מן החיצונו ע"י שתחזור בה מן העירוב ותבטל העירוב ויישאר רק עירוב שלהם. ואין לומר דמירי שהם זקוקים לפת של בני חצר ב', דיש כאן יותר מ"ח אנשים בחצר, ויש י"ח רגורות רק בצירוף בני חצר ב', דא"כ באמת א"י להסתלק מהם גם כשהעיוות בא מבני חצר ב', ובהכרח דמירי שא"צ לפיתן, וא"כ אמאי א"י להסתלק.

ולכא"ז צ"ל דהכא אין הנידון בביטול כל העירוב, שהרי חזינן דלעולם כשא' לא עירב העירוב נשאר ותלוי ועומד אם המבטל יבטל או לא, וה"נ מירי שלא נתכוונו לבטל לגמרי את עירובן, אלא רצונם שיישאר תלוי ועומד שלהה יוכל לבטל באמצע שבת אם ירצה לב' החצירות, והיינו שהעירוב קיים אלא שאינו מתיר אחרי שיש כאן א' ששכח ולא עירב, אלא שרצונם להסתלק בשימושם שיוכל העירוב להועיל במקצת לחצר א' לחוד, ועי"ז אנו אמורים דתלוי ממי בא העיוות, והיינו דאחר שיש כאן עירוב וברצונם שלא יצטרכו לערב עם כל בני חצר ב', או שלא יצטרכו לבטל לכולם ע"י שישמשו רק בחצר א' וקיימו רק חלק מהעירוב, ועי"ז תלוי ממי בא העיוות.

ולפי"ז לכא"ז ה"ה כשלא ידעו מכלום מער"ש ונודע להם בשבת, נמי יכולים לסלק עצמן מן החיצונו, ולהשתמש רק במקצת מן העירוב הנוגע לחצירם כשהעיוות בא מן החיצונו, ועי' היטב בזה. ומאידך שאף שסילקו עצמן יתכן וישנו את זה באמצע שבת, ע"י שיבטלו לבני חצר ב' ג"כ באמצע שבת.

שוב התבוננתי דיל"פ בפשטות ממש שאין הנידון לחלק ההשתמשות בעירוב, אלא לחזור בהם בנודע להם באמצע שבת שבעוות בא מהם א"י לחזור בהם ולבטל העירוב, ובעיוות בא מחצר ב' אומרים ע"ד כן לא עירבו וכאלו חזרו בהם מער"ש, ולפי"ז לא יועיל להם לשוב ולבטל לחצר ב' שכבר חזרו מהעירוב חזרו בהם בער"ש דמי, ודו"ק. ועי' חזו"א סי' פ"ה ס"ק ד-ה, עיי"ש היטב.

ה. ואשר נר' עוד מבו' מכו"ז דיסוד הדין דביטול הוא כעין עירוב, ומה"ט כשם שכשמערבין צריכים כל בני החצר לערב, כך כשמבטלים צריכים לבטל לכל בני החצר, שזהו צורת התערבות ע"י שמתבטל ונטפל לבני החצר, וכשם שאם עירבו עם בני חצר ב' מוכרחין לערב עם כל בני חצר ב', כך כשמערבין עמהם מוכרחין לבטל לכל בני חצר ב'.

[ויסוד הדבר כבר נת' במק"א דביטול דומה לעירוב, וע"כ א"א לבטל כשאין ביניהם פתח, וע"כ בעינן שהיה אפשר לערב או לבטל ביה"ש, ואכמ"ל].

סימן ב'

שכירות רעועה מישראל (לסי' שפ"פ-שפ"ב)

א. ברא"ש פרק הדר סימן י"ג נחלק עם מהר"ם א' מהני שכירות בישראל, והעתיקם בשו"ע סי' שפ"ג ס"ג, ובמ"ב שם כ' שהאחרו חתרו למצוא טעם לסברת מהר"ם דמחמיר דמ"ט לא יועיל שכירות בישראל, ויל"ע אי מירי בשכירות בריאה או בשכירות רעועה, והנה נחלקו רש"י לעומת הרבה ראשונים בפ"י שכירות רעועה, דרש"י מפרש להכונה לזכות בזכות הנחת חפץ א', ובר"ח וערוך ותוס' ועוד פי' דהיינו שכירות בלי כתיבה ומסירה ובלו ערכאות, ואדרבה שבר"מ משמע שבכל שכירות שוכר כל זכות דירת העכו"ם עד שהעכו"ם כאורח אצל הישראל, והנה נחזי אנן דאם הפי' כהראשונים ז"ל בוודאי ששכירות עדיפא מביטול, שהרי זה אותו דבר ממש ועדיפא מינה, ואדרבה שקולא הוא בישראל שא"צ לשכור, ובעכו"ם החמירו להצריך ליתן כסף, וא"כ פשיטא דיש לנו לתמוה מה"ת שלא יועיל בישראל, אך אם נפרש שכירות רעועה כרש"י א"כ אין שום מקום תמיהה, דהרי באמת הוא דבר פלא דמה יועיל זכות הנחת חפץ אחרי שהבעלים דר שם בפתו שזהו עיקר שם דירה, והלא הך שכירות גרעה מתפס"י ואינה כלום ומה"ת יועיל, ולכא"ז בשלמא בעכו"ם י"ל דיועיל כאשר ביאר מרן ז"ל בחזו"א סי' פ"ב סק"א דאחרי שאין דירתו אוסרת מצד עצמה, אלא שזה תקנת חז"ל בכדי שהישראל יצטרך לשכור והעכו"ם

יפחד וכו', ועי"ז לבסוף יעזוב הישראל את החצר, ובוה לחוד סגי להו לחז"ל ולא הצריכו יותר דלא איכפ"ל ממה שהעכו"ם נשאר לדור דהא אין דירתו אוסרת, אך שיועיל ד"ז להתיר דירת הישראל מה"ת, דהרי סוכ"ס נשאר הבעלים בדירתו, ודירתו אינה מעורבת ואוסרת, וכ"ש כששכרו ממנו לאחר עשיית העירוב בשבת דאין כאן שום כח שיתיר את דירתו, ומה"ת להתיר ד"ז, ובהכרח שכל האחרונים שתמוהו וחתרו למצוא טעם לזה פי' דמירי בשכירות כל רשות זכות דירת הבעלים דומיא דביטול, ובלא"ה לא הוי דידהו להתיר ד"ז, וכנ"ר דפשיטא להו דלא נתכוין הרא"ש להתיר ד"ז מעולם. [וכן מבואר להדיא בד' ה"טז והתו"ש שתמיהתם שגם אם אין מועיל בתורת שכירות יועיל בתורת ביטול, והיינו שהרי עשו כאן את אותו תוכן שעושים בביטול, אלא שהוסיפו ועשו ע"ז מעש"ק, ועי"ז תמוה דאטו עי"ז מגרע גרע, ואמאי לא נימא שגם אם המעש"ק לא חל מ"מ נשאר כבלי מעש"ק, ומפורש דמירי בשכירות כל הרשות].

ויל"פ דהאחרונים ז"ל אולי בפ"י רוב ראשונים וכדפירשו ג"כ בטושי"ע, דשכירות רעועה הכונה לשכור בלי כתיבה וכו', ועכ"פ סתם שכירות היינו שכירות כל זכות העכו"ם עד שהעכו"ם נעשה כאורח וכלשון הרמב"ם, ועי"ז שפיר תמוה דמה"ת לא יועיל בישראל, וזה פשוט דשכירות בכסף עדיף מביטול, וא"כ שפיר יש להם לתמוה דאם בישראל מהני ביטול אמאי לא יועיל נתינת כסף, ואמאי גרע בהכי. ובאמת נר' דכל האחרונים שמוכח מדבריהם דס"ל דלמחמירין אסור אפי' שכירות כל הרשות, בהכרח שפי' עי"ז הנידון ולא על שכירות גרועה, ויעו"ב היטב בט"ז סי' שפ"ב סק"ב וסי' שפ"ב סק"ד דמפ"י דבבריו דמירי בשכירות שלולי הכסף היה מועיל בתורת ביטול, ולמחמירין כיון שנתן כסף מגרע גרע, עיי"ש. וכ"ה להדיא בתו"ש שם ג"כ.

אלא שעדיין יש לתמוה, דאף אליבא דהרמב"ם ושאר רבותינו הראשונים ז"ל דבשכירות שוכרים את כל הזכות כביטול, אך הרי בביטול קיי"ל שאסור להשתמש קודם שיחזיק הזוכה, וגם אח"כ א"א להשתמש אלא אם הוא יכול להחשב כאורח דהיינו יחיד אצל רבים, וא"כ יש כאן באמת ביטול דירת המבטל להזוכה שא"י להשתמש אלא בגדרי אורח, ומשא"כ בעכו"ם שממשך להשתמש גם קודם החזקת הישראל וגם כשהם רבים, אא"כ באמת זה לכא"ז גרוע יותר מביטול, ולכא"ז א"כ יש סברא גדולה לומר שלא יועיל רק בעכו"ם, שאחרי שקיימו תקחז"ל שבה דירתו להיות כדירת בהמה ולא איכפ"ל וכמוש"כ החזו"א הני"ל, אך בישראל שדירתו חשובה לא יועיל עד שנהפוך אותו לאורח ממש, דהיינו או שנוכל להגדירו כאורח כיחיד אצל רבים או שלא ישתמש כלל, דא"כ עדיין אסור, דלא יהא אלא שואל ששאל חדר דבהשתמשות בעה"ב בחדרו בלי פת, והשואל אוכל פתו לעצמו ואין בעה"ב יכול לסלקו שהשואל אסור, ומה"ת שיועיל שכירות כזאת שאינה מחייבת כלל שום שינוי בהתנהגותו, וא"א ללמוד מעכו"ם שלא איכפ"ל מדירתו ובקיום תקנת חז"ל סגי, וא"כ מה להם לרבנן ז"ל לתמוה.

[והנה לכא"ז בביטול אף שאינו הפקר וזכויות בחו"מ, כי אם התייחסות האדם לרשותו וכדיבאר רמב"ן ריש פסחים, מ"מ צריך להתנהג בשבת כפי ביטולו שלא יהא כדיבור בעלמא, אלא שהאדם יתייחס לזה כך והיא לזה ביטוי בהתנהגותו, ולכא"ז פשוט שצריך לאפשר לשני להשתמש (ומ"מ מסתברא דבגוונא שנידון כאורח אין חבירו רשאי למנעו, שלא ע"ד כן ביטל זכותו וצ"ע), ועי' מג"א סי' שפ"ב סק"ד וערוך השלחן.

ולכא"ז זו כוונת המג"א בסי' שפ"ב שכ' דבישראל בעינן שכירות חשובה יותר שהיא קניין, וע"כ אסור בשבת, והיינו שהמג"א מפרש שגם המקילים לא הקילו רק בשכירות בריאה וחשובה, ואף שא"צ כתיבה ומסירה, אך ע"י שו"פ ובאופן שעושה קנין גמור שבעל כרחו של המשתמש א"י להשתמש אלא ע"י קבלת רשות מהשוכר, ובעל כרחו נעשה כאורח, ובכ"ה"ג לכונ"ע אין מאפשרים לו לדור ע"ד שיאסור, ומתבטל להיות כאורח שאין אסור שזו כל כוונתו בשכירות להצטרך להיות כאורח, ואולי אה"נ דבכ"ה"ג נכלל בשכירות זו שלא להשתמש קודם שיחזיק הישראל, ויותר נר' דכיון שעושה מעשה קניין גמור כבר אין המשכיר יכול לחזור בו, ואפי' הם רבים הרי הם בעל כרחם כאורחים, ואפי' קודם שהחזיק הלה שהרי זה כבר לאחר נתינת כסף [ובאמת שכן מבואר שם דבבריו שג"כ מתמה מ"ט גרע מביטול, וכמוש"כ לעיל אליבא דה"ט"ז]. ויעו"ב עוד בק"נ סי' כ' סק"ג שגר' מדבריו ג"כ שכל תמיהה הרא"ש משום שהבין דהכא הוה שכירות גמורה, ועי"ז כ' הק"נ שגם מהר"ם לא בא להחמיר בכ"ה"ג אלא שמהר"ם החמיר בשכירות רעועה, ומכ"י מדבריהם דבשכירות רעועה לא היה הרא"ש מתמה על מהר"ם, וליכא מאן דשרי ד"ז, ועיי"ש בק"נ שפי' ד' המ"א כדברינו עיי"ש.

ונמצא שגם למ"א וגם לט"ז ליכא מאן דשרי שכירות רעועה בישראל, ומ"מ פליגי בד' המחמירים, דלט"ז המחמירים קאתו להחמיר אפי' כשעושה דרגא של ביטול דע"י נתינת כסף גרע, ולמג"א וק"נ שרי לכונ"ע, ורק בשבת אסור לכונ"ע, עיי"ש היטב.

אלא שבאמת לו"ד המג"א והק"נ י"ל דמהר"ם מפרש כהרמב"ם, וכלשונו של הרמב"ם שמורה ששכירות זה רק כעין מעשה קניין על הביטול, ואעפ"כ מיקל הרא"ש דס"ל דבמקום מעש"ק מהני אף לרבים אצל יחיד קודם שהחזיקו, ואף שאי"ז קניין גמור דהמעשה קניין הוא היכר חשוב, אך המג"א והק"נ פשיטא להו שאין צד להקל בזה.

ומ"מ להקל לשכור רק זכות הנחת חפץ א' בזה ליכא מאן דשרי, ועי"ז בוודאי שלא היו האחרונים צריכים לחתור טעם לאסור ד"ז בישראל, דזה פשיטא דגרע מביטול, ובהכרח דפשיטא להו להאחרונים דלאו בהכי עסקינן, וכנ"ר שפי' שכירות רעועה כד' רוב הראשונים, ועי"ז הוא דשקו"ט דזה עדיפא מביטול וכנ"ל.

אלא שיל"ע דהרי לדינא מבו' בבי"ב ומ"ב בסי' שפ"ב ס"ב דבעכו"ם סגי בשכירות מקום הנחת חפץ א', ועי' עוד בביה"ל סי' ט"ו, וי"ל דבעלמא אי"ז פי' שכירות, ואף שאם עושין כן סגי אך לא זה סתם דין שכירות ולא עי"ז דנו כאן, ואה"נ שד"ז אין צד להתיר בישראל וכמוש"נ.

השכיר, אך עכ"פ השו"ע והח"א (ומ"ב ושאר אחרונים) ס"ל דגזבר ושול"ק המה גדר אחד ממש].

ומה"ט מבו"ב בס"ד דמהני השכרתו גם לאחר שכבר אינו שול"ק, ובחזו"א לפי דרכו תמה ע"ז דאיך משכיר יותר ממה שיש לו, אך אחרי שרבותינו ז"ל פי' שעשאוהו כשלוהו בע"כ של בעלים להשכיר רשות הבעלים, לא איכפ"ל מה שאח"כ הפסיק להיות שול"ק דכבר עשה בליחותו, ובתר בעלים אולינו. ולכא"ו לפי"ז במיתת בעלים פירי איכפ"ל, וד' החזו"א סי' פ"ב ס"ק ל"ד לכא"ו לפי דרכו, אך לשו"ע ומ"ב תבטל השכירות בשכרו סתם [ובשכרו משר העיר שהוא שול"ק ואח"כ באו נכרים חדשים, הנה אם באו לבתים שכבר היו הרי זה כמו שכבר שכרו מאותן הבעלים שכירות לזמן, שאף כשהשכירו לאחר לא בטל שכירות, אך צ"ע דבמכרו יש מחמירין וא"כ ה"נ צטרך להחמיר, והרי בזמן שכרו לא היו בעלים שנאמר שהשכירו זכותם בשליחותם, וכ"ש כלפי דירות חדשות לגמרי שאיך נאמר שהשכירו בשליחותם, וצ"ע איך מהני השכירות, וצ"ע].

ולכא"ו בזה תלוי נמי פלו' העצ"א עם החזו"א סי' פ"ב סק"ט לענין שול"ק ישראל, דלחזו"א לשיטתו בעי שו"פ כיון ששוכר מן הישראל, ולעצ"א דס"ל כהשו"ע א"צ שו"פ שהרי אנו שוכרים מהבעלים העכו"ם ואין השול"ק אלא שליח, וכדכ"ר הא"ר שהכסף שייך לבעלים וכמוש"נ.

ג. והנה לכא"ו היה נר' לפי"ז בביאור המחלוקת שבין רש"י והר"מ הגזבר בסי' שפ"ב ס"י"ב אי מאן דשאל דוכתיה חשיבא כשכירות או כשול"ק, דפליגי בעיקר תקנת שכירות, דהנה ש"י רש"י דכל שכירות סגי בזכות הנחת חפץ א' והיינו שכירות רעועה [והיינו לכא"ו שישכור את כל הרשות לצורך הנחת חפץ א', ועי' להלן], ובר"מ לא נזכר ד"ז ומפרש שכירות רעועה באופ"א, וי"ל דלהר"מ בעינן שישכיר את כל הרשות, וכאשר כתב שיע"י השכירות נעשה העכו"ם כאורח דומיא דביטול, ולרש"י יל"פ דהך ישראל דזכה בזכות הנחת חפץ כמי ששכר דמי, אך להר"מ לא סגי בזה, ומ"מ מהני בתורת שול"ק, דבאמת להאמור אפשר לומר דיש בכח השול"ק להשכיר אף יותר ממה שיש לו, וע"כ ע"י זכות הנחת חפץ א' נעשה כשלוהו להשכיר כל רשות העכו"ם, וע"כ להר"מ מהני להחשב כשול"ק אף דלא מהני בתורת שכירות, וק"ל [וכמדו' שכך באמת כתב בספר עצי אלמוגים עיי"ש].

אמנם בבי"י ומ"ב מפו' דבאמת אילו היה שכור זכות הנחת חפץ ע"י נתינת דמים לכ"ע מהני בתורת שכירות, ולא נח' אלא כשעשאו בדרך שאלה [ועי' בבי"י בשם רשב"א דס"ל כהח"א, ובסי' שפ"ד מביא הבי"י רשב"א דס"ל כרש"י, ולו"ד הבי"י י"ל דהתם בסי' שפ"ד ביכול להכניס כמה חפצים שירצה וזה שפיר נחשב לשכירות, ומשא"כ הכא דשכר זכות הנחת חפץ א' בלבד], ושורש פלוגתתם דמצד טעם התקנה בעינן שיהא בדמים שיע"י חייש העכו"ם לכשפים, ורש"י מתיר דסוכ"ס מצד גדר התקנה כבר נעשה כאן לקיחת זכות ממנו [ובאמת צ"ע דלפמ"ש החזו"א סי' פ"ב סק"א ועוד בבי"י סברת רש"י בשכירות רעועה, שיסודו לפי שאחר שקיים תקנת חז"ל הקילו גביה להחשיב העכו"ם כבהמה, ולא משום שהעכו"ם נעשה כאורח (כמוש"כ הר"מ לפי דרכו), וא"כ לכא"ו עד כמה שלא שכר כל רשות העכו"ם וגם לא עשה מעשה שיפחד העכו"ם מכשפים, אמאי יפקיעו חז"ל גזירתם, וצ"ע].

ועי' בבי"י שכ' דהך זכות הנחת חפץ א' בעינן שיעשה ע"י קנין דומיא דשכירות, ונר' שכל דבריו רק בד' רש"י, אך להר"מ שנעשה כשול"ק א"צ שיהא לו קנין, דגם אורח וכל מי שיש לו רשות להניח חפצים כבר נידון כשול"ק ועשאוהו כשלוהו [ואליבא דרש"י דבעינן קנין נר' שלא צדקו ד' בעל חכמת הלב, דכשנותן לעכו"ם מפתח ומבקש שישמור לו נחשב כשכירות, דלא קנה ישראל זכות הנחה בביתו, אלא שביקש מהעכו"ם שישמור והעכו"ם משתמש בביתו לצורך קיום השמירה, ולא הקנה זכות להעכו"ם, וזה שימוש של העכו"ם, ואנו בעינן זכות שימוש להישאר, ופשוט שלעולם בשומרים אין לישראל קנין ברשות השומר, דזה שימוש של השומר להשתמש בביתו לצורך שמירה על חפצי חבירו, ולהרמב"ם בעינן שהך ישראל שהכניס מפתח ישכיר, אך יתכן שאפי' כשול"ק אינו שהאין משתמש כלל בבית העכו"ם, ועי' היטב].

שו"ר שהמ"ב העתיק לד' הבי"י גם אליבא דהרמב"ם, והיינו ששול"ק ג"כ צריך שיהא לו קנין, וצ"ע. וכבר תבאר דבע"כ ב"ש שיש לו זכות הנחת חפץ אצל שוכר לכ"ע לאו כשכירות, ואין מועיל אלא להחשב כשול"ק להשכיר רשות השוכר, וכמוש"נ לעיל סק"א דבשביל להחשב שכירות בעינן קנין ברשות העכו"ם מכת העכו"ם.

להאמור נר' דבמה שדנו לגבי בעה"ב שיש לו ילדים מחללי שבת, והאב עזב את ביתו ובשבת זו דרים בבית ילדיו, דאף שלכא"ו האב כבעה"ב שיש לו תפסי"י בבית שדרים בו המחללי שבת, ולפ"ד דינו כמשכיר שהשכיר לעכו"ם, ולפ"ד היה נר' דלרש"י סגי במה שהאב נתן עירובו אף שאינו בעיר, דומיא דמש"כ המ"ב סקמ"ב, אך להאמור זה אינו דבעה"ב לכ"ע אינו כשכור ורק יכול להשכיר, וא"כ צריכים לשכור מן האב עצמו וכ"ש להרמב"ם, וק"ל.

ד. ועכ"פ למדנו מד' הבי"י והמ"ב דבהלכות שכירות סגי בשכירות זכות הנחת חפץ לכ"ע, וכן מפו' בביה"ב בסט"ו, ועיי"ש לגבי ב' שותפין שאפשר לסמוך לשכור מא' מהן דזכות כזו מסתמא לא קפיד חבירו, ויכול א' להשכיר בשליחות חבירו, עיי"ש [וזה ודאי ע"ד שליחות דווקא, ופשוט].

ומ"מ אשכחן פלוגתא רבתי בין הבי"י להב"ח ושאר אחרונים שהמ"ב פסק כוותיהו בסעיף י"ג, דלכ"י בעינן לשכור את כל הרשות לצורך הנחת חפץ א', ולהאחרונים ז"ל סגי בשכירות מקום מסוים לצורך כך כל שבעה"ב יכול לסלקו ממקום למקום, או שגם בעה"ב משתמש שם שעדיין ייחשב כשכירות מגורי בעה"ב ולא כסילוק בעה"ב מפניה זו.

ובאמת שלפ"ד היה נר' דכל פלוגתא זו רק בהלכות שול"ק, והיינו דלהר"מ שהוא מדין שול"ק י"ל דתסגי בזה להחשב כשול"ק וכשלוהו בכל הבית, דסוכ"ס הוא דר ברשותו ודירתו של הבעלים ושייך גביה, אך שזה ייחשב כשכירות לכא"ו צ"ע דלא שכר כל רשות הבעלים, ובפרט

לגבי שימוש קודם שהחזיק שלהקל בזה ס"ל דזה להקל יותר מביטול, ועי' מש"כ לעיל].

וכנראה שהמחמירים הנ"ל פירשו ד' החזו"א דלא מהני מתורת שכירות אלא מתורת ביטול, אך לענ"ד אי"ז כונת החזו"א, אלא דודאי מועיל מתורת שכירות שעשו מעש"ק על הביטול, ולא בא לומר אלא שלא יועיל שכירות הגרועה מביטול כשכירות זכות הנחת חפץ א' או ע"י שול"ק, או כשהמשכיר ממשיך להשתמש בלי גזרי אורח, אך כל שמגיע לאותו דרגא ע"י מעש"ק לא איכפ"ל [ועי' מש"כ לעיל לגבי שימוש קודם החזיק או רבים אצל יחיד, שאולי ג"ז אינו בגדר פחות מדרגת ביטול, דזה קולא מחמת שעשו ע"ז מעש"ק, והחזו"א חולק ע"ז, אך קולת א' שוכר לכולן לכ"ע זה קולא התלויה במעש"ק ולא באיכות השכירות], ודו"ק היטב.

ולדברינו מה שנתנו כמה מחברים עיצה לשכור ע"י הנחת מפתח וכדו', הנה בישראל לא מהני כי אם במחלל שבת בפרהסיא, ולא בחשש תינוק שנשבה או מחלל שבת בצנעא או אינו מודה בד' חז"ל [ובגוף דין תינוק שנשבה הנה בשו"ע סי' שפ"ה ס"א מפורש לכא"ו דאותן שנידונים כאנוסים מחמת שנתגדלו על ברכי אבותיהם שפרשו וכו', שהם כישראל לענין ביטול, מ"מ א"א לערב עמהן, ולפי"ז לגבי שכירות לכא"ו הם כישראל. ופלא על רבינו החזו"א סי' פ"ז שמחזיק בד' הבי"י, ומיישב דבריו מכל השגות המ"ב, ואעפ"כ פשיטא ליה שאפשר לערב עמהן, ודבריו ז"ל צע"ג, ועכ"פ לד' הבי"י ולפי הכרעת החזו"א שעכ"פ לחומרא בעינן למיחש שרבים בומנינו דינם כבני הצדוקים, א"כ א"א לערב עמהם, ולגבי שכירות דינם כישראל שא"א לשכור משול"ק, ולהנ"ל גם בעינן לשכור כל רשותם וכמוש"נ].

סימן ג'

בענין זכות הנחת חפץ בבית העכו"ם או בחצירו והמסתעף (לסי' שפ"ב)

א. הנה לגבי ישראל שיש לו זכות להניח חפץ בבית העכו"ם, איתא בסי' שפ"ב ס"י"ב פלוגתא אי מהני בתורת שכירות, וסגי במה שיערב עם בני החצר, או דלא מהני אלא להחשב כשכירו ולקטו שביכלתו להשכיר לבני החצר.

ולגבי בעלים ישראל שהשכיר לעכו"ם והשאיר לעצמו זכות להניח חפץ בבית העכו"ם, מבו"ב בסי' שפ"ד דלא מהני אלא א"כ יש לו תפסי"י בפועל בבית העכו"ם, ועיי"ש בביה"ל דכיון דזכות זו אינה זכות מכת העכו"ם אלא שיורי הבעלות מגרע גרע, דבוודאי א"י להחשב כשכירות ממש מן העכו"ם, וע"כ לא סגי ליה לערב עם בני החצר עד שישכרו מהעכו"ם או שיהא לישראל תפסי"י אצל העכו"ם, ויל"ע אם עכ"פ יוכל בעלים זה להשכיר לבני החצר, ולא נתפרש שם ד"ל להדיא.

ובסי' שפ"ב ס"י"ח איתא שבעלים עכו"ם שיש לו זכות להניח חפץ אצל השוכר העכו"ם שוכרין ממנו, ומבו"ב דלענין שיוכל להשכיר א"צ שיהא לו זכות מכת זכות הנכרי שדר בבית, אלא דסגי בכל זכות הנחת חפץ שם, ולכא"ו ה"ה לבעלים ישראל, דאף דהכא לכ"ע א"י לערב מ"מ לכ"ע יכול להשכיר, דאף דהכא פשוט דהכא יודו כ"ע ששיר זה עצמו אינו בגדר שכירות [וד' המג"א סי' שפ"ד צ"ע], דגרע מהא דסי' שפ"ב ס"י"ב שבא מכת הנכרי, אך מ"מ סגי בזה לענין שיוכל להשכיר.

אלא שלכא"ו צ"ע, דהא גם לגבי שיהא לו כח להשכיר כבר הכריעו האחרונים ז"ל המובאים במ"ב ס"ק נ"א דשותפים שאין להם זכות זה מכת זה, אף שמשתמשים בשווה בכל הבית אין לא' כח להשכיר רשות חבירו כיון דלא אתי מכוחו, ואין לו זכות ברשות חבירו, וא"כ אמאי יכול הך משכיר להשכיר זכות השוכר [וכבר תמה כן מרן החזו"א, וחידיש חידוש עצום דנחשב כאילו ביטל המשכיר שכירות השוכר ושכרו ממנו, ועפ"י"ז כ' דבעלים ישראל לא מהני, אך כבר העירו שברשב"א וריטב"א משמע דמדי לשכירו ולקטו ושמהני בבעלים ישראל].

ומה שנו' לומר בזה בעזוה"ש עפ"י מה שיבו' להלן דגדר השכירות משכירו ולקטו אינו משכיר משכיר וכו', אלא שבכוחו להשכיר זכות העכו"ם, וכלשון השו"ע ס"י"ג והמ"ב שם בביה"ל שעשאוהו כשלוהו של העכו"ם וכדלהלן, ומעתה ס"ל להנך רבנותא דאם מי שיש לו זכות שימוש מכת ששאל מהעכו"ם יכול להשכיר, שעשאוהו כשלוהו להשכיר רשות העכו"ם, כ"ש שהבעה"ב שנסאר לו איזה זכות ברשות השוכר שיעשוהו כשליח להשכיר רשות השוכר, דאף שאינו בא מכת השוכר אך פשיטא שיש לו זכות וכה ברשות השוכר, שהשוכר בא מכוחו, ואף נשאר לו זכות ממש המוכיח שהשוכר בא מכוחו, ממילא מסתברא שעשאוהו חז"ל כשלוהו של השוכר להשכיר רשות השוכר, ונמצא שרק שותף אין לו כח להשכיר רשות השוכר, ודו"ק.

ואמנם מרן החזו"א ז"ל דלא ניחא ליה בזה, לשיטתו קאי דס"ל בסי' פ"ב סק"ט דגדר שכירות משכירו ולקטו משמשכיר זכותו לבני החצר, וא"כ לא שייך לומר כן במשכיר שזכותו אינה מכוחו של שוכר, ולא יועיל לבני החצר מה ששכרו ממנו, ולהכי הוכרח לפרש באופ"א, אך בד' הרשב"א והריטב"א שפיר י"ל כמוש"נ.

ב. ובעיקר הדבר שנת' דגדר השכירות משול"ק הוא שהשול"ק משכירים רשות הבעלים, ולא רק שמשכירים זכותם, הנה הדבר מפו' בל' השו"ע והביה"ל וכנ"ל. ומה"ט מבו"ב עוד בסט"ו דגזבר המלך צריך ליתן הכסף למלך, ובא"ר כ' שה"ה ששכירו ולקטו צריכים ליתן הכסף לבעלים [ובחזו"א כ' בסי' פ"ב סק"ט וס"ק ל"ד-ל"ה] דגזבר הוא מדין שליחות ואינו ענין לשול"ק, אך השו"ע דימה זל"ו, ועי' במ"ב וביה"ל שכתב דגזבר אינו מועיל אלא אם יש לו זכות השתמשות בחצר העכו"ם דומיא דשול"ק, ומבו"ב שדין א' להם, ובאמת שלד' החזו"א יש ליישב ד' הרמ"א שם לגבי מי שירד מתפקידו ומקבל פרס, דלהחשב כשליח המלך מהני אף שאין לו זכות, דלהיות שול"ק ולהשכיר זכותו בעינן שיהא לו זכות, אך להיות שליח המלך א"צ שיהא לו זכות, כי אם שייחשב עבד מעבדי המלך שיש לו שייכות למלך, ונחשב כשלוהו לגבי זה כאילו שהמלך

האומנם שרבינו החזו"א סי' פ"ב סקט"ו הבין שהרא"ש מיקל בשכירות זאת ג"כ, אך כבר הוכיחו דלדינא פוסק להחמיר, ועי' שונה הלכות סי' ש"פ, הלכך לדינא אין לנו מי שמתיר ד"ז. ובוודאי שהמפרשים שמהר"ם מחמיר אפי' בשכירות בריאה בוודאי ס"ל שהמקילים לא הקילו יותר, וכן כל החותרים למצוא טעם למחמירים פי' שהנידון בשכירות כל זכות העכו"ם כבביטול וכפ' ד' המ"ב, וא"כ כשהיקל המ"ב לא היקל אלא בכה"ג ולא יותר, אלא דיתכן שהמ"ב מיקל בשכירות רעועה דהר"מ, וכדנר' שפוסק לעיקר דמהני אפילו בשבת וכסברא הנ"ל, אך מ"מ בוודאי בעינן שכירות כל זכותו ולא רק זכות הנחת חפץ א' כבעכו"ם, דע"ז לדעתו ליכא מאן דשרי לה בישראל.

ומכלל דברינו נדחה מש"כ בספר ע"ה להוכיח מד' המ"ב סי' שפ"ב סקכ"א דתוכן השכירות בעכו"ם וישראל שווין, וכל החילוק רק אם בפרוטה או בפחות מפרוטה, ד"ל שהכוונה ע"ד סתם שכירות מעכו"ם ולא כלפי זכות הנחת חפץ ברחוב. ועיינתי בנוסח השטר שכירות שבספר הנ"ל, וראיתי שלא הזכיר שם קבלת זכות הנחת חפץ, ואדרבה שנו' שכוונתו לשכור כל הזכות לצורך היתר טלטול, וכלשון הפוסקים בטעם ההיתר לשכור בשבת שאינו אלא להתיר הטלטול, וי"ל שזהו הכרעת המ"ב [ודלא כהמג"א והק"נ הנ"ל], וק"ל. אך באמת נר' דכיון שלחברת העלעקטרי אין זכות רק בהנחת חפץ א' א"י להשכיר יותר מזה, ולא נעשים כשלוהו להשכיר כל הרשות, וא"כ לעולם הו"ל שכירות רעועה וגרועה.

ב. ומהגר"נ הכהן קופשיץ שליט"א שמעתי טענה חזקה מאוד לכא"ו, דהנה הרי מהר"ם ז"ל דן שם לגבי הפלוגתא אי צדוקי כעכו"ם או כישראל, וכ' דא"א להקל בזה דאיכא קולא וחומרא בכל צד, והרא"ש אתי לפלוגי עליה וס"ל דבהצד שהוא ישראל ליכא חומרא, דשכירות מהני אף בישראל, וא"כ לכא"ו מוכרח דמהני בישראל כל תורת שכירות שבעכו"ם, ולכא"ו יש להוכיח דשווה לגמרי, דאם צריך באיזה צד שכירות חמורה יותר כבר יש צד חומרא בעכו"ם.

אכן באמת בוודאי שיש צד חומרא בישראל מלבד צד חומרא הנ"ל בשכירות זכות הנחת חפץ א' ובשכירות בשבת, ואיכות השכירות למג"א וק"נ, דהא בעינן שו"פ בישראל, ועוד שאם יש מלבד הצדוקי רק עוד ישראל אחד הרי שאם נידון כישראל אוסר, ואם כעכו"ם אין אוסר, ועוד שבעכו"ם מהני לשכור משול"ק בע"כ, ובישראל בוודאי לא מהני כמפ"י במ"ב סי' שפ"ב סקל"ד שזה קולא רק בעכו"ם שדירתו כבהמה, ובישראל א"א לערב מממונו בע"כ אפי' ע"י ב"ב לכמה מרבוותא, ובראשם הרא"ש והטור, וכ"ש ע"י שול"ק, ומה"ת שיוכלו לשכור בע"כ.

ובעל כרחק צריכים אנו לדברי הגאון האמיתי מוהר"א גניחובסקי זצ"ל (נדפס בסוף ספר חי' רבינו יהונתן ובחקר הלכה שבגליון אליבא דהלכתא גליון ע"ו) דכללא דאין אומרים דס"ר לקולא כשיש בכל צד חומרא וקולא, לא נאמרה אלא כשהחומרא אינו תולדת הקולא, אך כשהם תולדה זה מזה לא איכפ"ל, והכא שורש הנידון אם דירתו כבהמה או לא שקולות דעכו"ם הם תולדה ממה שהוא כבהמה, וחומרות שישאר תולדה ממה שאינו כבהמה, וכוחו לבטל רשות הוא שנידון כישראל ודירתו דירה, וחומרות הנובעות מזה המה ממילא ולא איכפ"ל בזה מידי, וכל טענת מהר"ם אינה אלא מצד שמהר"ם הוסיף חומרא שאינה תולדה, והיינו שגם שכירות בריאה לא מהני וכמ"ש הט"ו והתו"ש ועוד, ובזה חשיבא תרתי דסתרי, אך חומרות דמכת זה שדירתו דירה לא איכפ"ל לא למהר"ם ולא לרא"ש, וכיון שהרא"ש פליג על חומרת מהר"ם תו לא איכפ"ל מה ששכירותו חמורה יותר משל עכו"ם, וא"כ נדחה הוכחת הגאון שליט"א, ודו"ק.

ובאמת שראיתי להגאון זצ"ל שם שכ' דמהר"ם איירי בשכירות רעועה, ואעפ"כ חשבה לתרתי לריעותא והוקשה לו ע"י כמה תמיהות, ולא הבנתי אמאי לא פי' דהמחלוקת בדו' שכירות בריאה כדפי' הט"ו ועוד הרבה אחרונים, ובהכי לא תקשי ליה מידי, וק"ל.

ג. ועתה אבוא לסדר כמה נפק"מ בין שכירות מעכו"ם לשכירות מישראל: א. שכירות זכות הנחת חפץ א', דבעכו"ם מהני ובישראל לא מהני. ב. שכירות משול"ק בע"כ, בעכו"ם מהני ובישראל לא מהני. ג. שכירות בשבת פלוגתא בין המ"א והק"נ, לעומת המ"ב שר' שמכריעו להקל. ד. ומ"מ נר' דבתרתייהו חפץ א' הנותם קודם שהחזיק, ואף רבים אצל יחיד. ושו"ר שמרן ז"ל כ' דבזה נמי שאני בין עכו"ם לישראל, אך באמת לא כתבו אלא אליבא דמהר"ם דמחמיר ולא אליבא דהרא"ש, ולדינא לא נתברר דעתו, ומה דאשכחן דס"ל דלא מהני משול"ק י"ל שגם לרא"ש לא מהני, דזה חידוש נוסף וקולא מיוחדת מחמת שדירת עכו"ם כבהמה ואינה הכרח לגבי זה, דשפיר י"ל דאף דזה לא מהני מ"מ עשיית מעש"ק על הביטול יועיל מתורת שכירות כהבנת הרמב"ם בגדרי שכירות, וסגי בזה להתיר להשתמש, ולא נר' כחזרה שלא שייך לחזור בו אחרי שעשו מעש"ק, ובמקום היכר שע"י מעש"ק ליכא לחששות חזרה. ואין מזה הוכחה לנידון שכירות ע"י שול"ק בע"כ, וצ"ע לדינא בד' החזו"א. [ועי' שונה הלכות שג"כ לא נר' שפי' ההחזו"א הכריע לגמרי עיי"ש]. ה. ומ"מ הוצ' דרשו ראייתו שכ' לדון עוד נפק"מ אי סגי במה שא' שוכר מכולן, או דבעינן שכל א' יבטל, והנה נר' שזה אינה קולא בשכירות כלל, דהרי הסברא דא' שוכר לכולן דומה לזה דה' שגבו וא' מוליק עירוב לכולם, ובגמ' דימו להדיא ביניהם [ונר' שא"י"ז מכת שליחות וכו"ה, דמעכו"ם לא מהני וכו"ה וכמש"כ תו' ב"מ ע"א: עיי"ש, אלא זה סברא בעירוב שהם מאוחדים, וסגי שא' שוכר בשם כולם], אלא דביטול כיון שא"י ע"י מעשה מצד הזוכה אלא מצד המבטל הרי הוא מצטמצם לפי דיבור המבטל, וע"כ הוא מועיל רק למי שביטל המבטל, ואי יועיל שכירות מישראל שזה ע"י מעשה נתינת כסף מצד הזוכה פשיטא שיועיל לכולם [ובפרט שמישראל מהני גם וכו"ה וא"צ לחידוש הנ"ל], אלא שלמאן דס"ל שאפי' שכירות לא מהני פשיטא דלא מהני, אך אי מהני שכירות רק דבעינן שכירות בריאה כדרגת ביטול, א"כ בוודאי שיועיל השכירות לכולם, דמה שא' שוכר לכולן אי"ז ששכירות פחותה מדרגת ביטול [ולא קאמר החזו"א רק

באופן שא"י להשתמש רק שם אלא שבעה"ב גם משתמש שם. ובכ"י האריך להחמיר בזה כשדביר בד' רש"י שזה כשכירות, אך סתימת לשונו בשו"ע מורה שמחמיר גם אליבא דהר"מ, ולהיפך במ"ב משמע שמיקל גם לרש"י. ודווקא לומר שסמך על מש"כ דלכתחילה חוששים לר"מ, דמ"מ היה לו לומר דלא יוכלו להקל ככה"ג בייחד מקום, ומבו לכאוי דס"ל דסגי בזה לתורת שכירות, אף שלא שר כל רשות העכו"ם, והוא באמת חי' גדול, ובהכרח הביאור בזה כמו ש"כ בחזו"א סי' פ"ב סק"א דכיון שעשה מעשה לשכור ולהפחיד העכו"ם כבר נתבטלה תקנת חז"ל ושבדירת עכו"ם להחשב כבהמה [וכבר כ' במק"א שאין שום צד שד"ז יועיל בישראל, ואכמ"ל].

ועוד במ"ב סי"א שכ' דבעינן שיהא לשכיר כח בכל הבית, ובשכיר של השכיר בעינן שיהא לשכיר כח לשכור שכיר בכל הבית, וצ"ל שדבריו שם בד' השו"ע, וכאשר גם בביה"ל בס"ג נר' שדבריו שם אליבא דהב"י, דרק אליביה יש לדון אי סתמא כמוענו מלהשתמש בכל הבית או לא, דלאחרונים אין בכ"ז נפק"מ, וכן לשונו שם להלן דנעשה שלוחו בכל הבית הוא אליבא דהב"י, וזה ברור.

ה. ועדיין יל"ע אי הך זכות הנחת חפץ במקום מסויים צריכה להיות בבית או דסגי בחדר, ואי מהני מחדר לחדר, והנה בכ"י מפו' לכאוי בסי' שפ"ב סי"ב דבעינן שיהא זכות בבית ובחצר, ויעוי"ש עוד דמבו דבעינן שיהא זכות בכל החצר ובכל הבית, אכן במ"ב בביה"ל מפו' דסגי בזכות בחצר, ע"י בס"א, ובחזו"א הדברים מפורשים בכ"מ דסגי בזכות בחצר, ויעוי"ש דבריו לגבי שוכר שמשמש בחצר יתר ממה שמשכיר מחוייב לאפשר לו שנידון כשכירות [ופשוט שזה רק לפי דרכו שא"צ קנין], ולכאוי זה גם מפו' ברמ"א שהיה ס"ד דכל שוכר בית מעכו"ם כשוכר רשותו לעירוב, ולפו"ר לא היה הו"א שכשוכר זכות בביתו, אלא שס"ד שזכות השימוש בחצר ייחשב שכירות זכות העכו"ם לענין טלטול, וש"מ דסגי בשכירות זכות בחצר, וכן מפו' עוד בחזו"א סי' פ"ב סק"ט ועוד דוכתי טובא.

ובחזו"א נר' מבו עוד דזכות מחדר לחדר נמי מהני, לפי שכ' שבזכות באותו חדר שהעכו"ם דר סגי, אפי' אם העכו"ם יחד לו מקום שאין העכו"ם משתמש שם וא"י לסלקו משם, דסוכ"ס דר עם העכו"ם, ורק בייחד לו חדר בפנ"ע בעינן שישתמש שם משכיר, ומבו' דגם ככה"ג עכ"פ במשתמש שם משכיר מהני לגבי שאר החדרים, לרש"י לערב ולהר"מ להשכירם, ולד' הפוסקים לכאוי בשכר בדמים וכן לחזו"א בשאלה בקנין כה"ג ייחשב שכירות דסגי בזה. ומ"מ לכאוי נר' זכות בחצר לא מהני להתיי את הבית, שהרי ין מפו' לכאוי בסי' שצ"א דשכירות זכות החצר לא מהני להתיי את הבית, עיי"ש היטב.

וראיתי בספר חכמת הלב שכ' לתמוה ע"ז, דהנה ש"י הרמ"א דב' שותפין הוו כשול"ק זב"י. ע"י בסט"ו, ואפשר לשכור מא', ואם א' מהן ישראל סגי לערב אותו, ואטו נימא הכי גם בב' בעה"ב בב' בתים שבחצר א' דהוו כשול"ק זב"י בזכות שבחצר ותסגי בשכירות מא', וכמו"כ תסגי בעירוב עם הישראל השותף עם הנכרי בחצר, הרי זה ודאי אינו [ובשלמא לחולקים על הרמ"א י"ל ששותפין לאו כשול"ק, אך לרמ"א הוו כשול"ק], ובהכרח דלא סגי בשול"ק שבחצר או משום שבכוחו להשכיר רק בחצר ולא סגי בזה, או שכשאינו שול"ק בבית א"י להשכיר אפי' את החצר, אך אין בכח קושיא להפיל ד' רבותינו המפורשים, וגם אי"ז קושיא כלל דפשיטא דגם הרמ"א מודה דב' שותפין שכל א' דר לעצמו ומשתמש בזכותו לאו כשול"ק זב"י, וכל דבריו רק בדרין יחדיו ממש בבית א' שדירתן העיקרית משותפת ממש דהוו כשול"ק זב"י, אך כשעיקר דירתם חלוקה וגם אין להם כח זה ע"ז ולא זמ"ז פשיטא שאינן כשול"ק [וכשם שלגבי עירוב בין ש' חלוקה בין ב' אופנים הללו אי בעינן עירוב, והיינו אי חשיבי כב' רשויות או כרשות אחת, וק"ל], אך כ"ז לגבי שותפין, אך בשכירו ולקיסו דאחי מכל העכו"ם דיש לו זכות ברשות העכו"ם שפיר י"ל דסגי בזכות בחצר אחרי דמפו' בסי' שצ"א דסגי לשכור את החצר לחוד, וכיון שכן גם סגי לשכור זכות הנחת חפץ בחצר, ולא מבעיא לרש"י שזהו עיקר שכירות וסגי ד"ז בחצר, אך גם להרמב"ם סגי בזה להחשב שול"ק, ולא מבעיא לחזו"א שמשכיר זכותו דסגי בזה אחרי דסגי לשכור זכות בחצר, והרי יכול לעשות כן, אלא אפי' למ"ב סגי בזה להעשות שלוחו להשכיר מקום בחצר, ותו ייחשב השוכר ממנו כשכר מקום בחצר, וסגי בזה לענין שכירות וכנ"ל.

ו. ומה שצ"ע בזה הוא שיטת רבינו הב"י דס"ל דבעינן לשכור כל החצר וכל הבית, ולכאוי בשלמא מה שהצריך שכירות כל החצר ניהא, אך אמאי בעינן גם זכות שכירות כל הבית, ומאי שנא מסי' שצ"א שכ' הב"י בשם הריב"ש דסגי לשכור המבוי או המבוי וחצר בלי הבית, ועכ"פ המבואות וחצירות יתרו אף שהבית יישאר באיסורו.

וראיתי בספר ע"ח שכ' ליישב דשאני התם דמיידי בשר העיר שזה שכירות מכל שהוא כבעלים וכמשכיר, אך להג"ל סק"א גם משכיר אינו עדיף משול"ק, והדרא קושיא לדוכתה.

ולכאוי צ"ל דהב"י מחלק בין סתם שכירות שהיא בוודאי השכרת כל רשות העכו"ם להעשות העכו"ם בכל השתמשותו כאורח, ובוה סגי לשכור מבוי לחוד או חצר לחוד דומיא דביטול, וכאשר הריב"ש ז"ל מדמהו לביטול, עיי"ש בב"י סי' שצ"א, ומשאי"כ בשוכר רק זכות הנחת חפץ א' לא סגי במה ששכר רק בחצר, ובעינן שישכור את כל הבית לצורך זה שהרי העכו"ם עדיין דר ואינו כאורח, וע"כ בעינן לשכור זכות בכל זכות.

ומ"מ רבותינו האחרונים פליגי עליה וס"ל דאפי' ככה"ג סגי, ולא רק להיות כשול"ק אלא דסגי לשכור זכות הנחת חפץ במקום מסויים בחצר להתיר חצר, ובחודר שבבית להתיר כל הבית, ובחודר מדריגות סגי בזכות בקומה אחת להתיר כל הקומות שהם החדרים שבחצר, ודומיא דחדרים שבבית, וכאשר הורו רבנן קשישיא הגריש"א וצ"ל ויבלח"ט הגר"נ שליט"א להתיר לשכור מחברת תאגיד המים או מחברת העלעלקטרי [ומ"מ לבי" לא מהני א' להשכיר כל הרשות, ויל"ע אי האחרונים ס"ל

דיכול להשכיר כל הרשות, או דמודו שא"י להשכיר יותר אלא דס"ל שא"צ להשכיר יותר וכנ"ל, וע"י היטב].

סימן ד'

בענייני סילוק רשויות זה מזה לצורך עירוב או שיתוף

הנה ראיתי מבוכה גדולה במאי דאשכחן לפעמים שהצריכו לסלק דריסת רגל או תשמיש בפועל בשביל שלא יאסר זע"ז, ולפעמים לא הצריכו ד"ז, וכבר ראיתי מדמין מילתא למילתא, ואני תפלה להשי"ת שאזכה לברר ולסדר הדברים דבר דבור על אופניו.

א. הנה ב' חצירות פנימי וחיצון יכולים כל א' לערב לבדו, ורשאים לדרוס זה ע"ז ולהוציא מזה לזה חצר דרך הילוכם זולת כלי בית, ואין אוסרים זע"ז, ואם הפנימית לא עירבה אוסרת על החיצונה אלא א"כ תבטל רשותה בחיצונה לבני חיצונה, וככה"ג יכולה לעבור מבלי להשתמש וכמבו' בסי' שפ"א סי"ב ומ"ב סק"ג, והיינו שצריכה לסלק השתמשותה בפועל ואפי' בכלי חצר, דבלא"ה עדיין אוסרת [וד' הנו"ב שכן הדין גם בפנימית שעירבה אע"פ שרגלה מותרת, וכבר השיגו עליו האחרונים ז"ל, וע"י חזו"א סי' צ"ה סק"ז ואכמ"ל].

ובאמת שבכל מבטל רשות קיי"ל דאם א"א לדון כאורח עליו לסלק השתמשותו בהוצאה מביתו לחצר, וכן במבטל ביתו צריך לסלק שימוש הכנסה לביתו זולת בוגונא דיחיד אצל רבים שנעשה כאורח ואז יכול להשתמש, ובב' חצירות צ"ל משום דחשיבי כרבים לגבי עירובי חצירות ואין נעשים אורחים וע"כ נאסר להם להשתמש, דהשימוש הוא סתירה לביטול, דהביטול פירושו סילוק זכות ההשתמשות בפועל [וע"י בהגר"ז סי' שפ"ו לגבי חצר שביטלה למבוי שדינה כיחיד לגבי המבוי ונעשית אורח עיי"ש, ומובא בביה"ל שם].

ב. ובסוף סי' שפ"ו לגבי חצר שלא נשתתפה במבוי ופתוחה למבוי אחר שלא עירבה, מבו' במ"ב דמסקלן אותה לשם מכח דין כופין על מדת סדום שלא תעבור, ומשמע דחמור יותר מפנימית וחיצונה דיכולה לעבור, ובאמת בפנימית וחיצונה כה"ג אין אוסרת כלל וכמוש"נ במק"א דרק כשמוכרת לעבור דרך חיצונה חשיבא חיצונה כחצירה, אך כאן במבוי סגי במה שרגילה במבוי זה לאסור אף שיש לה דרך אחר, והיינו שחיצונה אינה חצר של פנימית רק מכח מה שמוכרת לעבור ודרכה להשתמש ע"ז, אך המבוי נחשב למבוי של החצר לא מחמת שמוכרת לעבור דרכו ולא מחמת שמשתמשת, אלא שהמבוי שייך לזה כמו לשאר בני החצירות של המבוי, וממילא נצרך סילוק כל זכותה מהמבוי [ושו"ר כיסוד דברינו בשו"ע של הגר"ז וצ"ל בסי' שפ"ו ס"ט עיי"ש].

והנה בגונא דסוף סי' שפ"ו הסילוק נעשה בע"כ מכח דין כפיה על המצוות, אך לכאוי מזה נלמד גם לגדרי סילוק מרצון ע"י ביטול שבריש סי' שצ"א, דלא יחא שייך לבטל אלא אם יסלקו עצמן מלעבור במבוי, דזהו זכותן במבוי ומכח זה אוסרים, וקצת פלא על הפוסקים בריש סי' שצ"א שסתמו בזה, וצ"ע.

והנה בגונא דמסתלק ע"י ביטול ד' הגר"ז דחצר אחת כיחיד, ומשתמשין כאורח במבוי לאחר שהחזיקו בני מבוי, אך מ"מ בגונא שהוצרכו לכפותו להסתלק נראה שאסור אפי' יחיד, כדמשמע בסי' שפ"ו להדיא דמיידי אפי' בחצר אחת, ועיי"ש בהגר"ז שג"כ סובר שמסקלן אותו בפועל, וצ"ל דאחרי שלא ביטל הרי הוא מחזיק עצמו כבעלים, ואם משתמש כמשתמש בתורת בעלים ולא בתורת אורח וא"א לאשוויי כאורח, וממילא מוכרחים לסלקו בפועל ולעקור דירתו [וע"י להלן מה שית' בד' החזו"א].

ומ"מ מבו' בסי' שפ"ו דברגיל עם א' אין אוסר על השני, בוודאי רשא לעבור במבוי שני ולהוציא משם כלי חצר, דלא גרע ממי שאינו בן מבוי כלל דנחשב שאין לו זכות במבוי, וממילא הוא כאורח, ורק מי שיש לו זכות צריך שישתלק בפועל להוכיח סילוק זכותו, משא"כ מי שאין לו כלל זכות, וק"ל.

ויל"ע ברגיל עם א' ושיתף עם השני דאינו אוסר, דמשמע שגם בזה א"צ להסתלק בפועל דסגי במה ששיתף עם השני ועשה עצמו כבן מבוי שני, אף שרגיל בחול במבוי זה ונעשה כמי ששינה שייכותו בשבת זו ע"י השיתוף גופא, ועדיין צ"ב.

ויל"ע לדרך הגר"ז והמ"ב אי יעבור וישתמש בשבת אם אוסר, או שאחר שסלקנו אותו ושללנו זכותו אין בכוחו לאסור, ומסתברא שיאסור שהרי לא ביטל זכותו, ואגלאי מילתא שלא נעקרה דירתו, ודמי לעכו"ם שחזר בשבת ע"י סי' שע"א דאנו צריכים לעקור דירתו לגמרי, וע"י.

ואמנם ד' החזו"א ז"ל סי' צ"ה סק"ב שאין הכפיה רק לבטל זכותו ולאשוויי כאורח [ולכאוי לדבריו בוודאי הנידון רק בחצר אחת, וס"ל כהגר"ז שבני חצר חשיבי כיחיד ונעשים כאורחים, וע"י], והיינו דהחזו"א ס"ל שאפשר ליעשות כאורח מכח כפיה, ולא איכפ"ל מה שהוא מחזיק עצמו כבעלים, וסגי במה שאנחנו מתייחסים אליו כאורח וכמי שאין לו זכות, והוא חידוש.

ג. ובסי' שפ"ט במי שיש לו דלת לבקעה, יעוי"ש החילוקים בין עכו"ם לישראל, מפורש לכאוי שאף אם הוא יוצא ונכנס במבוי מ"מ אין אוסר, דנחשב כמי שאין שייך למבוי, וכמי שעיקר דירתו שייך לקבעה, וכאילו שהפתח למבוי הוא פתח טפל ובדיעבד, וממילא אינו נחשב כא' מבוי המבוי. שו"ר שבאמת בא"ר נוטה לומר דבעינן שכלים קטנים ישתמש באמת בפתח הקטן, להוכיח שזה עדיף לו, ומה שיכול עושה דרך פתח זה, אך מ"מ גם לדבריו יכול להשתמש בפתח הגדול דרך המבוי, דסוכ"ס מיקרי שזה בדיעבד ואינו נחשב כאחד מבני המבוי [וע"י מ"ב מהדו' דרשו סי' שפ"ט מספר 3].

ועפ"ז יל"ע בהא דסוף סי' שפ"ה במומר שיש לו פתח לרחוב העכו"ם, ועיי"ש במ"ב שהזכיר ב' סברות, חדא דבפתח למבוי של עכו"ם ניהא ליה, ועוד דכופין אותו על מדת סדום דומיא דסי' שפ"ו, ולכאוי ב' הטעמים, חלוקים ביסודם ובדיניהם, דטעמא דכפיה לכאוי בעיא סילוק בפועל, וטעמא דבההיא ניהא ליה לא בעיא סילוק בפועל דדמי לסי' שפ"ט,

והגר"ז וצ"ל כבר תמה דלכאוי טעמא דכפיה לא שייך במי שהמיר אם אין ידיו תקיפה על העכו"ם והמומרים, ושמא אה"נ דלהכי הוסיף טעם הב' דבההיא ניהא ליה, וצ"ע.

[והנה דין ביטול בוודאי נאמר הן לגבי בין ב' חצירות והן לגבי בין חצר למבוי, ע"י סי' שפ"א וסי' שצ"א, אך יל"ע דין סילוק בית מן החצר דומיא דסילוק חצר מן המבוי ע"י כפיה, או ע"י אין רגיל, או ע"י דהתם ניה"ל טפי, ויעוי"ש בחזו"א סי' פ"ו סק"ט שמבו' מדבריו שלא נאמר כלום מכ"ז לגבי בית בין ב' חצירות או בית שיש לה פתח חוץ לחצר, דמחצר א"א לסלקי שהוא מקום תשמיש ולא רק מקום מעבר. והנה באמת לגבי הסברא דניה"ל טפי או דרגילה טפי דבריו ברורים, אך לגבי כפיה צ"ע מנ"ל, דסוכ"ס כופין על מדת סדום. ואולי אי"ז מדת סדום, דצריך המקום לשימוש בכלי חצר אף שא"י להוציא מן הבית, משא"כ מבוי שכל שימוש דרך הליכתו, וכל שיכול לילך מצד אחר ולהשתמש שם תשמיש של הילוך מסלקין ליה, וק"ל.

ולגבי עכו"ם לא נאמר דין ביטול, וע"י חזו"א שגם לא שייך כופין על מדת סדום, ושאינו בזה ממומר, אך סברת אין בהכי ניה"ל טפי שייך גם בעכו"ם, ע"י סי' שפ"ט, ויעוי"ש בחזו"א שם שכתב שגם סברת רגיל שייך גם בעכו"ם].

ד. והנה בסי' שס"ג מבו' דלהתחלק באמצע מבוי א"א בלו"ק רק בצוה"פ, וג"ז רק ביש להם ב' פתחים, עיי"ש בב"י ומ"ב, ולחזו"א כשאין להם אלא פתח א' תלוי אם הפנימיים שיתפו ביניהם או לא, ובהא דביש להם ב' פתחים יכולים להתחלק ע"י צוה"פ יל"ע אם צריכים גם להסתלק זה מזה או לא [ולד' החזו"א גם באין להם אלא פתח א' ושניהם עירבו א"צ להסתלק זה מזה, ורק בלא עירבו הפנימיים צריכים להסתלק, ולכאוי ע"י ביטול דוקא, וע"י להלן, וביש להם ב' פתחים גם כשא' מהם לא עירב א"צ להסתלק בפועל [ע"י סי' צ"ה סק"ז], וכמוש"כ שם שכל סוגיית רגל האסורה לא נתחדשה כלל כשיש להם פתח אחר, וא"כ מה"ת ליחסר, וע"י סי' פ"ו סקט"ז].

ועד"ז יל"ע עוד, דיעוי"ש בסי' שצ"ב לגבי לחלק מבוי באמצעו דלשו"ע ואפשר בשל רבים ע"י תיקוני חצר, ולרמ"א ומג"א גם בשל יחיד, וצ"ל דמיידי עכ"פ ביש להם פתח אחר וכמבו' בסי' שס"ג, ויל"ע גם צריכים להסתלק זה מזה או דלא איכפ"ל לפי שהם נעשים כב' מבואות, ובמ"ב סי' שפ"ו סי"ב בשעת"צ מפו' דאף אי יש להם דריסת רגל זע"ז יכולים להסתלק זה מזה, עיי"ש היטב, וכן האריך בזה הגר"ז סי' שצ"ב סעיף ה' עיי"ש היטב, ומצויין שם בהגהה מד' מג"א אלו [ודלא כחכמי דרשו בסי' שצ"ב מספר 11], והיינו שרק במוכרחים לעבור זע"ז חידשו בסי' שס"ג דא"א להתחלק בלי הסתלקות וכנ"ל [והחזו"א מיקל בזה וכנ"ל], אך באין מוכרחים אף שרגילים זע"ז יכולים להסתלק זה מזה, דנעשו כב' מבואות וב' חצירות זה לפנים מזה כששניהם מותרים.

אמנם באופן שא"י להתחלק, כבעיר של יחיד לשו"ע באמצעו של מבוי או ברה"ר למג"א שם, או ע"י לוי"ק באמצעו של מבוי גם בעיר של רבים, או ע"י צוה"פ באמצע מבוי שאין לו אלא פתח אחד, יל"ע אם יועיל הסתלקות, ויתכן שבזה אפי' לא יעזור הסתלקות כיון שבעצם הם מבוי א', אלא בעינן ביטול זכות וסילוק בפועל, אך בלי ביטול לא יועיל. ולכאוי הוכחה לזה דהרי באופנים הנ"ל גם מציבה לא מהני, וש"מ דסילוק לא מהני [אך מזה אין להוכיח ללוי"ק באמצע מבוי של רבים, דהתם מהני צוה"פ או מציבה, אך מ"מ נר' דהסתלקות לא יתיר לתקן בלו"ק, והטעם פשוט וכן מבו' בהגר"ז סי' שס"ג סעיף ל"ח דזה סברא בפנ"ע שול"ק לא נתחדש לחלוק מבוי שניים כי אם לגדור רוח ד' של מבוי ע"י שעושה שם פתח, וכיון שכן ג"ז מבוי א' אף שבני המבוי חלוקים בתשמישם, ורק צוה"פ או תיקוני חצר מהני, או מציבה מהני, וע"י מה שיתבאר להלן בד' הרמ"א בזה].

שוב התבוננתי דבהנך דמציבה לא מהני מסתברא דאפילו ביטול לא, דזה הלכה מיוחדת כיון שהורגלו לערב כחד, ובשלמא אם יסתלקו לגמרי מהמבוי מהני ביטול, אך לבטל חצי מבוי ע"י שחילקוהו בתיקוני חצר, בהנך דלא מהני בהו חילוק של תיקוני חצר כאמצע מבוי בעיר של יחיד לשו"ע או אמצע רה"ר למג"א, לא מהני דהורגלו לערב יחד, לא זו בלבד אלא דאפילו בפתחי מבואות של עיר של יחיד דמהני בהו מציבה, מ"מ בלא מציבה לא יועיל לוי"ק, ואפילו אם יסתלק זה מזה, שכן מוכח במג"א סי' שפ"ו דסילוק לא יועיל, דיעוי"ש שנו' מדבריו דגם אם מעולם לא הורגלו לדרוס זע"ז לא יועיל, וכן ע"י ביטול לא יועיל דבמקום שהורגלו לערב יחד לא מהני ביטול [ועוד דהתם נידון כאמצע מבוי שלא יועיל לוי"ק אפי' ע"י סילוק מטעם הנ"ל], ורק כשמבטל כל זכותו במבוי מהני ביטול, ואע"ג דמציבה מהני התם צ"ל שזהו משום דבעינן היכר מיוחד, אך בלא"ה אין יכולים להתחלק בעיר של יחיד. [באמצע מבוי ממש גם מציבה לא מהני, דרק בעיר של רבים מהני מציבה באמצע מבוי]. שו"ר למזן ז"ל בחזו"א סי' צ"ה סק"ז שכתב דשפיר מהני ביטול, וצ"ע.

והנה במש"כ דביש להם ב' פתחים מתחלקים אפי' יש דריסת רגל זע"ז, התבוננתי דהנה ל' ב"י סי' שס"ג דאפשר להתחלק כיון שיכולים לצאת כל א' מצד אחר, אך בפמ"ג שם משמע דבעינן שחיצונים לא ידרשו על פנימיים, וא"כ משמע דלא סגי במה שיכולים לצאת מפתח אחר דבעינן שלא ידרשו בפועל זע"ז, אך מדהוסיפי המ"ב דהכונה שיהא ב' פתחים ולא פתח א' שהוא דבר שלא נזכר בבית יוסף, והוסיפו המ"ב לפרש, מוכח שמפרש כדברינו דדוקא כשאין להם אלא פתח א' לא מהני צוה"פ, הא לא"ה לא איכפ"ל שדורסין זע"ז, והדברים מוכרחים מכח מש"כ בעצמו בשם המג"א בסי' שפ"ו וכמוש"נ.

ויעוי"ש היטב בלשון המ"ב סי' שפ"ו שכ' דכופין אותן שלא לעבור זע"ז כיון שיש להם פתח אחר, ומבו' שבסי' שפ"ו הנידון ביש להן פתח אחר, וע"ז כ' המג"א דלא איכפ"ל מדריסת רגל זע"ז, ולא דמי לדבריו בסי' שס"ג וכמוש"נ [ובדרשו סי' שפ"ו מס' 8 נתקשו בזה, ועיי"ש מש"כ בזה, אך האמת יורה דרכו שלא דייקו היטב בד' רבינו הגדול ז"ל].

ובאופן שיכולים להתחלק דשרינן אפי' ביש דריסת רגל אפילו אם א' מהן לא עירבו, לכאוי י"ל דלכו"ע שרי דכו"ע יודו לסברת החזו"א דגדר

כשרות, אי"כ בהכרח שבע"ח א"צ חזקת כשרות, ואפי' למחמירין בספק טריפה וכמושי"כ בסי' ת"ט סק"ה, דזה חמור יותר דנחשב כאינו ראוי מחמת ספק, וספק הונח גרע טפי מכולהו וכמפ"ש במ"ב להדיא במקומות הנ"ל, ואי"כ ל' השו"ע צ"ע.

ואולי באמת הביאור ע"ד הנ"ל דבע"ת שאנו צריכים באמת לשנות ביתו צריך שיוכל לאכול בפועל, ולא סגי במה שיש צד שיוכל לאכול כשבפועל אי"כ לאכול ואי"כ לביתו להשתנות, אך בע"ח שעיקרו ליצור אפשרות דירה משותפת סגי במה שיש לו אפשרות דירה על הצד שזה ראוי, וממילא יש כאן ספק עירוב הרשויות וסגי בהכי, ועכ"פ זה ד' המחלקים בזה בין ע"ח לע"ת.

ויל"ע בסוף סי' שפ"ז באומר היום חול ולמחר קודש, דבשעה"צ שם מייתי פלוגתא אי הטעם להתיר משום דבאמת יכול לאכול בביה"ש דלא נתקדש עד שיהא דאי לילה, או שבאמת אסור לאכול ואעפ"כ עירובו עירוב, דלגבי עירוב אמרינן שראוי לאכול, ולכא"ו ד"ו תלוי בניהון ספק טריפה, והנה לכא"ו השו"ע מחמיר בספק טריפה כמושי"כ במ"ב וביה"ל סי' שצ"ד, ומאידך בסי' שפ"ז מיקל בהיום חול ולמחר קודש, עיי"ש היטב בלשון השעה"צ שכתב דמלשון השו"ע משמע דס"ל דבאמת אסור לאכול ביה"ש, ומ"מ עירובו כשר עיי"ש.

והיה אפשר לומר דשאני הכא דאיכא חזקה דהיינו חזקת חולין, אף שלמעשה אין מתירים לאכול דאי"ז חזקה גמורה, הדספק הוא בזמן שאין לו חזקה ולא בחפצא, אך מ"מ לגבי עירוב מיקרי עירוב עם חזקת כשרות, אך מ"מ לפי סברא הנ"ל צ"ע דסוכ"ס לא היה ראוי לאכילה, ואולי אה"נ דלא מהני רק בע"ח ולא בע"ת, ובע"ח יש כלל של עירוב להצד שראוי באכילה, ובמקום חזקה כו"ע מודו, אך בע"ת אה"נ לא יועיל דלמעשה אי"כ לאכול, וצ"ע בזה.

ד. והנה בע"ת אשכחן בסי' ת"ט שאפשר להניח העירוב שלא במקום שביתתו ובלבד שיהא רשאי ליקחו [עכ"פ בלי איסור מה"ת], ויזכר להספיק להביאו תוך זמן ביה"ש למקום שביתתו, אך בע"ח לא אשכחן קולא כזאת דבעינן להניחו בתוך הבית דירה, ולא סגי במה שמונח במקום שיוכל להביאו להבית דירה, יעו"י סי' שס"ו, וצ"ב מאי שנא, וצ"ל דבע"ת הוא הופכו לביתו וצריך שיהא יכול לדור ולאכול שם, אך בע"ח אינו נהפך לביתו אלא שהוא משתמש שם תשמיש דירה במה שיש לו שם פת, ועי"כ צריך להשתמש בפועל ע"י הנחת הפת.

חילוק בין ע"ח לשיתוף

ה. ודאתאן להכי ברצוני לכתוב כאן גם הערה לחלק בין ע"ח לשיתוף, דהנה בפש"י גר ע"ח הוא שכולם יש להם דירה בבית שהעירוב שם וכמב"י בפוסקים סי' שס"ו, ויעו"י בט"ז שם שמבאר הטעם דבעינן שהבית שהעירוב בו יהא בתוך היקף מחיצות, דאל"כ אין כל הבתים והחצירות משמשים לבית שבו העירוב שא"א לטלטל מהם לבית שהעירוב שם, אך לגבי שיתוף כ' במ"ב סי' שפ"ו סק"ט דלא מהני משום שא"א להביא השיתוף מחצר שבחוץ לביתו, וצריך ביאור מש"כ שיסודו ההיתר ע"י שיביאנו לביתו.

וגר' דחלוקים הם ביסודם, שבע"ח יסודו שיש לכולם דירה בבית וכולם מבטלים רשותם לשמש את צרכי בית זה, ואי"כ צריך היתר לטלטל מבתים לשם, אך בשיתוף באמת אין דרים בחצר אלא שחצר משמש את הדירה, וכשיש חצר אחת המשמשת כל הבתים נשתתפו כל החצירות, שכל החצירות צריכות לאותה חצר לשמש את בתים שלה, ועי"כ צריך שיוכלו לטלטל את השיתוף מן החצר אל החצירות ובתים האחרים, ודו"ק.

ובאמת שמה"ט צ"ע קצת דא"כ א"צ שיקבעו דירה באותה חצר כלל [ובאמת שמה"ט היה מועיל אפי' להניח במבוי שאין מקום דירה, וכל מה שא"א להניח במבוי הוא רק משום שאין משתמר, ואי משתמר מתיר הב"ח בסי' שפ"ו עיי"ש], ואי"כ איך למדו הפוסקים בסי' שס"ו מדין בעה"ב השותף עם שכניו ביין או שמן שנאמר בגמ' ע"א לגבי שיתוף לדין שותף עם שכניו בפת לענין ע"ח, שהרי יש לחלק דשיתוף שא"צ שיסודו אלא שצרכי דירתם מונח שם, אי"כ ה"נ צרכי דירתם מונח שם, אך בשיתוף אולי בעינן שייחשבו כאילו קבעו לאכול באותו בית ולדורשם, ועכ"פ שייחשבו עצמן כדרים שם, ועי"ז לא מהני שותפות בפת בלי קביעות מקום פיתא, או עכ"פ התאחדות לשם דירה שכולל אפשרות לדור יחד בלי להקפיד זע"ז, ואי"כ איך למדו זה מזה, וצ"ע.

סימן ו'

עיר העשויה כמין קשת או כמין גא"ם (סי' שצ"ז ס"ד)

א. הנה בעיר העשויה קשת או כמין גא"ם נחשב כמין קשת או כמין גא"ם, ומב"י במ"ב דאם יש אלכסון של ד' אלפים [ולחזו"א סי' פ' אלכסון של ב' ריבועים שכל א' אלפיים מרובעות כזה*] או מרבעין כל הגא"ם כמ"ם סתומה, והנה דין הריבוע לעשותה כמ"ם סתומה הוא מההלכה של ריבוע העיר שצריכים לרבעה, והוא בריבוע עצמי כמושי"כ במק"א, ולכא"ו מה נוסף בהאלכסון של גא"ם, ובשביל מה נצרך ד"ו אחרי שבין כה ירבעו את העיר ליישנה ולעשותה מרובעת, ומ"ט בלעדיה א"א לרבע את העיר.

וביותר יל"ע דהרי לכא"ו לגבי ריבוע העיר לא נתחדש כלל דבעינן שיוכלו להגיע בשבת לקצה הריבוע לולי הריבוע, והיינו דדין יתר ד' אלפים יסודן לכא"ו שיוכלו להגיע בשבת מן העיר לכל היתר, ושתחום צד א' יפגש עם תחום צד ב' [ולחזו"א היינו שריבוע האלפיים מרובעות של צד א' יפגש עם צד ב' ואפי' באלכסון כנ"ל], ונמצא שכל היתר הוא בתוך תחום שבת של צד זה או צד זה, אך בריבוע העיר אין כזו הלכה, ואילו היתה הלכה כזאת היה מוכרח שלא יהא נמשך בקו יותר מאלפיים, ולהדיא מב"ב הנ"ל לגבי כמין גא"ם שעושיין אותה כמ"ם סתומה, אף שלקצה הריבוע אי"א להגיע בשבת לולי דין הריבוע שהוא מחוץ לתחום שבת מכל צד, ובהכרח שבהלכות ריבוע העיר אין כזו הלכה, דזהו דין בפני"ע שהעיר נידון כמרובעת ומשם מתחיל התחום שבת.

עירובו, עיי"ש במ"ב סקמ"ט, ולכא"ו היה צריך להסתעף מזה נפק"מ לענין דבר שצריך שבות כדי לאכול דשרינן שבות לצו"מ, ואי"כ בע"ח ליתסר ורק ע"ת שרי, ומ"מ בשו"ע מב"י דגם בע"ח שרינן, עי' סי' שצ"ד, ויל"ע מאי שנא נידון הנהא מנידון היתר שבות בביה"ש [ובאמת שגם בהנאה יל"ע, דהרי ע"ת מערבין אפי' לצורך לראות פני חבירו וכו', ואטו מותר לעבור על איסוה"נ לצורך כך דפשיטא דמיקרי הנהא, וצ"ל שהנידון רק לגבי הנאת עשיית עירוב ויצירת ההיתר שזה בגדר מצוה, אך עצם ההליכה שפיר מיקרי הנהא, ועי"ז].

וצ"ל דיש לחלק בין ההנאה מההיתר שנוצר ע"י העירוב, שבתחומין ההיתר הוא המצוה כדי שיוכל לילך לדבר מצוה, ובע"ח אי"ז המצוה הטהטול שעיי"ז אינו מצוה, אך מעשה הנחת העירוב והכשירו מיקרי מצוה גם בע"ח להציל אנשים המטלטלים לצורך רשות מן העבירה, וכמו שמבכרים ע"ז, ועי"כ מותר לעשות שבות לצורך שהעירוב יהא כשר, אך כשגדר מן הפת הרי נהנה מההיתר שנוצר ע"ז [ובעיקר הדבר דשרינן עירוב שצריך שבות לאכול, ואדרבה הנה אכילתו אינה מצוה רק שהוא פוסל עירובו אם אוכל מיד בתחילת בין השמשות, ורק היתר אכילתו הוא צורך מצוה, וצ"ל שלגבי מצוה כאילו אין כאן איסור לאכול, והיינו שבמקום מצוה לא גזרו רבנן ביה"ש].

אי חשיבא קנין או כביטול רשות

ב. חילוק נוסף אשכחן דע"ת מיקרי כעשיית קנין, דהוא בגדר מקני ביתא, משא"כ ע"ח שהוא רק בגדר ביטול רשות, ונפק"מ לענין להתנות בב' יו"ט של גלויות דע"ח שרי וע"ת אסור, עי' סי' שצ"ג וסי' תט"ז וסי' תקכ"ח, עיי"ש. והטעם כמושי"כ דע"ת חמור טפי דנחשב מקני ביתא ולא רק ביטול רשות, וכמושי"כ הב"י סי' שצ"ג בשם הרא"ש.

ולכא"ו היה נראה שזה גם הטעם לחלק ביניהם לענין בין השמשות, אך ברש"י שבת דף ל"ד ובפוסקים סי' רס"א וסי' תט"ו כתבו בזה טעם אחר, דע"י שיש לה סמך מן המקרא חמירא טפי, אך גר' דבאמת היינו הך, דהרי אין מקור מן המקרא לעצם העירוב כי אם להאיסור, והיינו שתקין איסור חמור הוא תקין חשוב יותר. והנה גם מה שאמרו דע"ת חשיבא מקני ביתא אין הכונה שנאסר מצד קניא, שהרי ע"ת א"צ קניין וא"צ להיות בעלים על המקום, ועוד מה בכך שזה קניין עדיין נתייר מכח מ"מ"כ כע"ח ומה טעם להחמיר, ובהכרח הכוונה שכיון שזה איסור חמור ממילא תקינו חשוב יותר, וגם הדרך לתקנו הוא בקביעת ביתו שייחשב כדר שם ממש, ומשא"כ בע"ח שאי"צ לקבוע שזה ביתו.

וביאר הדברים עפ"י מש"כ להקשות בהערות לשונה הלכות [וחזר ע"ז בספרו שיח השדה] דמ"ט בע"ת אי"א לקנות שביתה בב' מקומות, ובע"ח אפשר לקבוע מקום פיתא בב' מקומות וכדחזינו בבית שבין ב' חצירות, ועוד דמ"ט אין הע"ח סתירה להע"ת שהרי קבע מקום פיתא במק"א מהמקום שקנה שביתה.

ובודאי התי' על כך שבע"ת בעינן שבאמת זה ייחשב ביתו וכמושי"כ הפוסקים בסי' ת"ח, ועוד שבע"ת גדרו שאילו היה כאן בית היה מעדיף לעבור לגמרי לדור כאן זה ביתו העיקרי, אך בע"ח א"צ להחשיבו שזה ביתו העיקרי אלא שיש לו שם ג"כ מקום פיתא ויש לו יכולת לדור גם שם, והנה באמת ברמב"ם מב"י שא"צ להטפיל כל הבתים והחצר לבית שבו הע"ח, אלא שאנו אומרים שכשם שידינו שווה במקום זה כך בכ"מ, ואי"כ בוודאי סגי במה שיש מקום שיד כולם שווה שיש להם שם יכולת לדור ביחד, אך גם להטור סי' שס"ו שמבאר שהכל נטפל לבית זה, צ"ל שהכונה שהמקומות הפרטיים בטלים להמקום המאוחד, וי"ל עוד שבאמת אין הכונה שנטפלים שהם משמשים זה את זה, אלא שעל ידי התאחדותם לדור יחד בבית א' ממילא נותנים רשות ול"ז בכל הבתים לצורך דירה זו עכ"פ, ועי"ז נטפלים, והיינו ביטול רשות שהזכיר ברא"ש, וכונתו שא"צ לעשות שינוי בקביעת ביתו כי אם להוסיף יכולת לדור ביחד ולבטל עי"ז כל הבתים זל"ז.

וכיון שכן א"ש דע"ת באמת יש כאן יצירה חשובה של שינוי מקום ביתו, והיינו מקני ביתא דקאמרינן דהיינו מלשון יצירה שמייצר בית חדש ומשנה מקום ביתו, וממילא משנה את כל התחום, דכיון שאיסורו חמור כיון שיש לו סמך מן המקרא הצריכו שינוי חשוב שישתנה באמת תחומו, משא"כ בע"ח שאיסורו קיל התירוהו בלי לשנות את ביתו ממש, וכיון שיש כאן יצירה חשובה שהוא לא רק מעשה מתיר אלא הוא שינוי הבית והתחום, ע"כ הוה שבות חמור יותר שלא הותר ביה"ש, ולא הותר להתנות ע"ז בב' יו"ט של גלויות. ועי' סי' תט"ז [ולמעשה בדיעבד מהני בתרווייהו, עי' סי' תט"ו בשו"ע וסי' תט"ז בביה"ל].

ספק עירוב בלי חזקת כשרות

ג. ואשכחן חילוק נוסף לענין ספק עירוב, יעו"י בריש סי' שצ"ד בביה"ל לגבי ספק תרומה וספק טריפה דבע"ת מחמירין, עי' סי' ת"ט, ובע"ח יש מקילים, והיינו שבספיקו יש חומרא יותר, ובאמת כמו"כ אשכחן פלוגתא לגבי ספיקא דביה"ש או בלי חזקת כשרות, דבסימן תט"ו סעיפים ב', ג' (ועיי"ש במ"ב) איכא פלו' בתחומין אי מהני, ובע"ח פשיטא לן בסי' שצ"ג דמהני, ונמצא שהחמירו בספיקו יותר, ולכא"ו בזה הביאור ג"כ דכיון שאיסורו חמור יותר צריך בירור או עכ"פ חזקת כשרות להתירו דהרי זה שינוי תחומו, והוא כעין נגד אתחוק דבא לשנות את תחומו, משא"כ בע"ח שרק בא לעשות מעשה מתיר.

אך באמת לא בירא לן ד"ו, דהנה אי איכא חזקת כשרות כגון הונח בתחילת ביה"ש ואח"כ נאכל בכל גוונא מהני דהיינו גם בע"ת, וכמפ"י בסי' תט"ו, וספק הונח גם בע"ח לא מהני כמפ"י בסי' שצ"ד, וספק טריפה בתחומין לכו"ע לא מהני, ובע"ח פלו', ומפ"י בשעה"צ סי' ת"ט סק"ח דזה גרע מליכא חזקת כשרות, ואדרבה שמשמע במ"ב דאיכא מ"ד דבע"ת א"צ חזקת כשרות, וכמו"כ בע"ח א"צ חזקת כשרות, ולא נחלקו אלא בדין ספק טריפה שאינו ראוי לאכילה מחמת ספק אי כאינו ראוי או כראוי, ובע"ת החמירו לדונו כאין ראוי, ובע"ח נידון כספק ראוי וספק עירוב [ובאמת לשון השו"ע סי' שצ"ד דאפי' בע"ח בעינן חזקת כשרות, אך למש"כ המ"ב סי' תט"ו דבמניח עירוב באמצע ביה"ש מיקרי ליכא חזקת

רגל האסורה לא נתחדש רק במוכרחין לעבור, ולא באית להו פיתחא אחרינא, וק"ל, [ומתחילה חשבתי ליישב כן סתירת ד' הרמ"א סי' שפ"ו לדבריו סי' שצ"ב (וכדלהלן), דשאני בסי' שפ"ו שמקצתם לא עירבו והו"ל רגל האסורה, ועי"כ הצריך שלא ידרסו זע"ז, משא"כ בסי' שצ"ב, אך האחרונים ז"ל לא פ"י כן ואין לזה מקור, ועיקר פ"י ד' הרמ"א כמו שית' להלן בעזה"ש"י].

ובסי' שצ"ב סי' ברמ"א [ומג"א בדעתו מובא שם במ"ב סק"א] אי"כ אפי' לגבי י"ב מבואות המערבין כל א' בפני"ע שמוכרחים להסתלק זה מזה, דאל"כ ליהוי כמבוי א' ואי"כ להחלק בלוי"ק והיינו דמייירי בגוונא דמבוי א' אי"כ להתחלק וב' מבואות תלוי אם יש להם דריסת רגל זע"ז או לא, דאם יש להם דריסת רגל נידונים כמבוי א', ואם לאו כב' מבואות, וכבר הקשה המג"א דהדבר צ"ע דבמאי עסקינן, אי בצוה"פ הרי אפשר גם באמצע מבוי ואפי' יש דריסת רגל זע"ז [ולמ"א אפי' בשל יחיד, וכ"ש לד' הרמ"א סי' שצ"ב סי' דמיקל יותר וכדלהלן], ואי בלוי"ק הא אי"א באמצע מבוי אפי' אם יסתלקו זה מזה, ועוד דבעיר של יחיד לא מהני אפי' בפתחי מבואות שאין להם דריסת רגל זע"ז כמפ"י בסי' שצ"ב.

ולכא"ו י"ל בב' דרכים, או בעיר של רבים ובלוי"ק שאפשר בפתחי מבואות ולא באמצע, וס"ל לרמ"א דבעיר מוקפת חומה אם יש דריסת רגל זע"ז נידון באמצע שבוי שא"א בלוי"ק אפי' בשל רבים [וס"ל לרמ"א דעיר מוקפת חומה ג"כ יתכן שתחשב כעיר של רבים אם לא היתה קניין יחיד, ודלא כמג"א שס"ל כרש"י דכה"ג נידון כשל יחיד עד שיהא בה ס' רבוא, ואכמ"ל], ולכן צריכים המבואות להסתלק זה מזה בפועל, ולפ"י משי"כ לעיל דא"צ להסתלק זה מזה היינו רק בהנך המתחלקים ע"י תיקוני חצר, ולא במתחלקים ע"י לוי"ק [והמג"א לא ניח"ל בזה, דלשיטתו עיר מוקפת חומה שאין בה ס' רבוא נידון כשל יחיד, שגם בפתחי מבואות לא מהני לוי"ק אף באין דריסת רגל זע"ז].

ואם כי דרך זו יתכן כשלעצמו, ואולי גם השו"ע יסבור כן [אך אין לנו מקור לזה וצ"ע], אך מ"מ בד' הרמ"א נר' יותר באופ"א, דהרי ד' הרמ"א סי' שצ"ב סי' דאפי' עיר של יחיד מהני לוי"ק באמצע מבוי לרחבו, וכבר תמה עליו המג"א שם מהא דסי' שס"ג, וכתבתי במק"א דכנר' הרמ"א סי' דדינא דסי' שס"ג דוקא בלא נסתלקו זה מזה, ודינא דסי' שצ"ב מייירי במסתלקין זה מזה בפועל, והם הם דבריו בסי' שפ"ו דמייירי בלוי"ק ובעיר של יחיד, וס"ל דבתחי מבואות וכן באמצע מבוי תלוי בדריסת רגל בפועל, שאם דורסין זע"ז אין מתחלקים בלוי"ק, ואם מסתלקין זה מזה בפועל מתחלקים ע"י לוי"ק [וכבר כ' מזה בגליון הקודם במדור ביני עמודי סימן ב' ענף ג' עיי"ש].

והנה ברמ"א גופיה יש סתירה בין סי' שצ"ב סי' א"ס"ו, דבס"ו משמע דאפי' בשל רבים לא מהני לוי"ק באמצע מבוי, ועיי"ש מ"ב סק"ג, ובס"ו משמע דאפי' בשל יחיד מהני באמצע מבוי, אך לדברינו בא הכתוב השלישי בסי' שפ"ו והכריע ביניהם, דלרמ"א אין חילוק בין אמצע מבוי לפתח מבוי אלא בין מקום שדורסין זע"ז לאין דורסין זע"ז, ובאמת בסי' שצ"ב סק"א נדחק המ"ב בד' הרמ"א דלפ"י משמע דקאי בפתחי מבואות, ומפרש דקאי ארישא עיי"ש, אך לדברינו לק"מ דלהרמ"א הכל א' וכמושי"כ.

ויצא לנו מזה דלד' הרמ"א יש אופן שתלוי בהסתלקות בפועל זה מזה, והוא לענין תיקון בלוי"ק בין לאמצע ובין לפתח המבוי, אך מ"מ לדינא שהמ"ב לא ס"ל כוותיה אין לזה מקום כלל, דבלוי"ק תלוי בין אמצע מבוי לפתח מבוי ולא בדריסת רגל, ובעיר של יחיד לא מהני בשום מקום ואפי' אם יסתלקו זה מזה, ובתיקוני חצר אפשר בכ"מ אפי' בלי הסתלקות זולת כשאין להם אלא פתח א' או בעיר של יחיד לשו"ע, או ברה"י בעיר של יחיד למג"א.

ה. ולכא"ו יש מקום נוסף שיצטרכו סילוק בפועל, והוא באופן שמתחלקים ע"י מציבה כבעיר של רבים באמצע מבוי, או בפתחי מבואות אפי' בעיר של יחיד לכו"ע, עי' סי' שצ"ב, דלכא"ו כל ענייני של מציבה הוכחה והיכר על ההסתלקות, וכן בסי' שע"ה בסילוק מרפסת מעמוד, ועי' בהגר"ז סוף סי' שפ"ו לענין סילוק חצר מן המבוי דמהני ע"י מציבה טפי מצוה"פ ודלת, ולכא"ו כ"ז דווקא במסתלק בפועל. וכן משמע בלשון הגר"ז שם סוף סי' שפ"ו דהנידון במסתלקות, אך יעו"י ש"ש שכי' לגבי חצר המסתלקת מן המבוי דאף שבעלמא בעינן שתסתלק גם מלעבור וכנ"ל סק"ב, אך ע"י מציבה סגי בהסתלקות מלהשתמש אף שעוברת, עיי"ש היטב [ובהא דסי' שע"ה בלא"ה הנידון על שימוש ולא על מעבר, דהנידון בסילוק מרפסת מעמוד שבחצר, ודמי להנ"ל סק"א]. ויל"ע לד' הגר"ז איך הדין במציבה לחלק בין מבואות, כגון בעיר של יחיד בפתחי מבואות או בעיר של רבים באמצע [וכשיש ב' פתחים], והנה מקור ד' הגר"ז מבואר שם על הגליון מד' תו' עירובין נ"ט ע"ב ד"ה דפנימית בסוף דבריהם, ושם הנידון להדיא לגבי בין פתחי מבואות בעיר של יחיד, ומב"י דע"י מציבה סגי בסילוק השתמשות בלי סילוק מעבר, וכ"כ הגר"ז להדיא בסי' שצ"ב סי' עיי"ש, וד"ז באמת חידוש גדול, דהשתא לא אשכחנו סברא זאת רק לגבי חילוק בין מחצר או חצר מחצר, ולגבי מבוי ממבוי או שלא הוצרכנו כלל להסתלקות או שהוצרכנו להסתלקות גמורה ואליבא דרמ"א [או אליבא דחזו"א באין להם אלא פתח א' ופנימיים לא עירוב], אך סילוק מבוי ממבוי ע"י שימוש בלי מעבר ע"י מציבה הוא חידוש, וצ"ב.

סימן ה'

בחילוקים שבין עירוב חצירות לעירוב

תחומין אי חשיבא מצוה

הנה אשכחן כמה חילוקים בין עירובי חצירות לעירובי תחומין, ואמרת'י לנפשי לסדר אותם מילתא בטעמא בעזה"ש"י

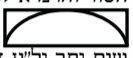
א. ע"ח מערבין שלא לד"מ, משא"כ ע"ת דאין מערבין אלא לד"מ, ומזה נסתעף נפק"מ למי שמודר הנהא דבע"ח לא מהני עירובו [וכמפ"י במ"ב סוף סי' שפ"ו שבאסר להדיא הנהא זו ליכא מאן דשרי, והמקילים ג"כ לא הקילו אלא לפי שס"ל שאין הנהא זו בכלל כונתו], ובע"ת מהני

וכבר הכריע מרן החזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ו דבעיר עגולה שמרבעין כריבוע העולם, או ארוכה מצד א' וקצרה מצד אחר שמרבעין בריבוע עצמי, לא איכפ"ל מאורך העיר ואורך הריבוע אפי' הרבה יותר מד' אלפים, ואפי' היתר של הריבוע מרוחק אלפיים מן העיר ג"כ ירבעו אותה. וצ"ל שעד כאן לא החמיר הרמ"א סוף ס"ו להצריך ד' אלפים רק בפגום יוצא שנידון כגא"ם או קקשת, וכמב' ברא"ש [וכ"ה בביה"ל שם שבפגום יוצא שממצע העיר שאינו כמין גא"ם לא מחמירינן עיי"ש], אך בעיקר הדין ריבוע גרידא ליכא להך כללא.

וכיון שכן חזרנו להך תמיהה דלמה בגא"ם ויתר איכפ"ל בהך כללא, וביותר דאמאי לגבי גא"ם הוא תנאי אם לקיים הדין ריבוע או לא אחריי שבלא"ה לאחר שנמשך יתר נקיים דין ריבוע שאינו תלוי ביתר שבתוך תחום שבת וכנ"ל, וא"כ למה זה תלוי במה שאפשר למתוח יתר באלכסון שכולו תוך תחום שבת, וצ"ב.

ב. והנה בעיר העשויה קקשת שיתר שלה פחות מד' אלפים, הדבר ברור שאחרי שמתחין יתר מרבעין את גב הקשת לפי היתר, וכמב' להדיא בחזו"א סי' ק"י סק"ט וריש סקט"ו. [ועי' שיח הלכה בכתבי אמו"ר שליט"א מש"כ בזה]. אבל אם היתר שלה הוא יותר מד' אלפים הנה להשו"ע אין להיתר כלל, אלא כדמשמע מרש"י וספר העתים וכמובא בב"י שמודיין כלל א' מפתח ביתו, והיינו דאף עיר אחת מי"מ תחום שלה מתעגל, ותלוי מפתח מקום יצא מן העיר וממקום שיוצא מודד אלפיים, וד' הטור והרמ"א שיש לה יתר במקום שמתקצר, וראשון הבולטים ומתרחקין זה מזה נידונים בפנ"ע כעיר בפנ"ע [ועי' להלן].

ויל"ע איך הדין לגבי גב הקשת ומשם ולחוץ אי מרבעין כשאין יתר ד' אלפים, ולכא' ההולכים דרך הקשת אפי' דרים בראש הקשת ויוצאין מגב הקשת ודאי נותנים להם אלפיים מגב הקשת ואילך, אך יל"ע אם גם מרבעים את גב הקשת לפי היתר או לפי ריבועו של עולם. והנה לד' הטור והרמ"א לכא' ירבעו לפי היתר הפנימי במקום שמתקצר שם כזה אכן יעוי' מש"כ להלן ס"ק ד' בזה, אך להשו"ע שאין שום יתר יל"ע אי ירבעו את גב הקשת או לא, ולכא' מוכרח שאין לה שום ריבוע דא"כ הרי יכנס בהריבוע של עולם חלל הקשת ואפי' יותר מזה, ואם מב' שאין מודדין אלא מפתח ביתו א"כ ש"מ שאין לה שום דין ריבוע, וא"כ ה"ה כלפי' גב הקשת נמי לא מרבעין.

ומעתה למדנו שקשת שיש להיתר יותר מד"א נפקא לגמרי מדיני ריבוע, וכן בגא"ם שיש לה יתר יותר מד"א באלכסון נפקא לגמרי מתורת ריבוע, והם הם הדברים שנת' לעיל סק"א לגבי כמין גא"ם, והיינו שא"י סברא רק שלא למשוך את היתר, אלא זה סיבה לבטל ממנו לגמרי תורת ריבוע [ובפגום יוצא נחלקו אי כגא"ם, וכן ב' פגומין אי קקשת, דכשאי"א למתוח יתר בטל דין ריבוע לגמרי, או שאינו כמותם והרי הוא בפרשת ריבוע העיר, וממילא לא איכפ"ל למתוח יתר יותר מד' אלפים כדן ריבוע העיר דלא איכפ"ל בזה וכנ"ל].

ג. וכבר ביארו הראשונים בטעמא דחמירא קשת מפגום [ולדינא עכ"פ מרחבה מצד א' או מאופנים שא"א לדונם כגא"ם דבזה מרבעין אף באיכא יתר ארוכה יותר מד"א, משום שגא"ם וקשת זהו עיקר בצורה חשובה, והיינו שכשם שכשיש ריבוע לעיר לא אזלינן בתר ריבוע העולם דיש לה ריבוע עצמי, כך קשת ויתר זהו צורה עצמית חשובה שאין לה דין ריבוע [ושמא י"ל עוד שאנו דנים אותה כעיר ארוכה וכאלו היא ישרה כולה, וממילא אין לה שום דין ריבוע, ועי"ן].

ולפ"י כשבאנו למתוח יתר בין זוויזיה בהכרח הביאור לפי שעי"ז כמי שאין לה צורת קשת או גא"ם כל שכאלו היא מלאה בתים, וא"י בתורת ריבוע אלא שזה סברא בפנ"ע שכשיש קשר בין זוויזיה הרי זה כמי שאין חלל בינתים, והדר הו"ל צורת העיר שלא קקשת וגא"ם כלל אלא כמשולש או כחצי כדור, וממילא חזר דינה להתרבע [וכמו"כ לא שייך ממילא לומר שכמתיישרת וכארוכה שהרי היא כחצי כדור או כמשולש מלא לגמרי].

ד. והנה לד' השו"ע בעינן יתר ד"א בין ראש לראש, ואי לא"ה כבר כמי שאינה מלאה, והרמ"א פליג וס"ל דאפשר לעשות יתר מבפנים במקום שמתקצר ויש שם פחות מד"א, וצריך להבין במאי פליגי. וי"ל ע"ד הנ"ל שעכ"פ כל שם הפחות מרוחקים מנוחתים קיבל חשיבות צורת קשת, וצורה זו הופכת את כל הקשת בחשיבות צורה זו, וגדר הדין דיתר ד"א או פחות שכמי שהוא מלא, וכמי שא"י קקשת כלל ואין לו חשיבות צורת קשת, אך כל שבחלקו בהכרח מנותק כבר חל חשיבות צורת קשת על כולו. [ושמא ד' השו"ע מתבאר כמוש"כ לעיל במוסגר שגדר קשת וגא"ם שכיון שאין שייכות בין ראש לראש הרי כמי שאינם בצד א' ואינם כצלע אחת, אלא כמי שכל א' צלע אחר, והיינו כאילו שהעיר מתיישר ונעשה לעיר אחת ארוכה, וכיון שכן כל שקצה הראשים מרוחקים גורם לומר כן על כל ב' הצלעות].

אבל סברת הרמ"א שמקורו מד' הטור נר' שעי"ן שבמקום שנתקצר יש שייכות בין הקצוות, הרי זה סברא שאותו המקום כמאן דמליא דמי, ונעשה כעיר עבה עד למקום זה, ומשם נמשכים ב' פגומים שהם נידונים קקשת.

הנה באמת ד' הרמ"א סוף ס"ו דגם עיר גדולה מרובעת שיש לה ב' פגומים יוצאים נידונים קקשת, ובהכרח שלדבריו כל שיש חשיבות צורת קשת ליכא בזה דין ריבוע, ואולי באמת השו"ע פליג עליה וס"ל דרק אם כל צורת העיר עשויה קקשת יש לזה חשיבות קשת, אך כשרק פגומין שלה קקשת אין לזה חשיבות קשת כלל, וה"נ אם נאמר שכמאן דמליא עד המקום שנתקצר ליתר שאינו יותר מד"א יתבטל לגמרי דין קקשת, ובהכרח דלא אמרינן כמאן דמליא וממילא כל העיר בחשיבות צורת קשת.

אלא שהיא גופא טעמא בעיא מ"ט אנו דנים כולה בחשיבות קשת, ואין ממלאין חלקה ודנים הנשאר כפגומים בעלמא. וי"ל בבי' דרכים, או דבאמת כיון שמקצתה קקשת נותנת חשיבות לכולה קקשת, זה סיבה לבטל דין כמאן דמליא, אך אולי י"ל דלשו"ע לא אמרינן כלל כמאן דמליא רק ביתר של חצי עיגול שהוא ג"כ פחות מד"א, אך יתר שאינו כחצי עיגול

לאו כמאן דמליא כלל, וצ"ע אם יש מקור לסברא זו, ונפק"מ כשאין כאן חצי עיגול כלל אי נימא דנחשב כמאן דמליא, ומסברא אין נר' לחלק בזה והעיקר כדרך הקודמת.

ובאמת מספק"ל אליבא דהרמ"א בב' פגומים שיש ביניהם יותר מד"א [וגם יתר דידהו רחוק יותר מאלפיים מהעיר וכדלקמן], אי עיי"ז יגרום שלא יחול כלל דין ריבוע גם בצדדים אחרים של העיר שיהול על כל העיר שם קשת או רק כלפי צלע זה לחוד, וכן יל"ע לפ"י בהך קשת שראשו יותר מד"א, ובאמצע מתקצר ועושינן שם יתר ונעשה כמלא, ומ"מ על החלק החיצון חשיבא קשת, ומעתה יל"ע איך הדין בגב הקשת כה"ג אי נרבע או שמעיר זו פקע תורת ריבוע, ומה שאנו ממלאים עד מקום שהיתר פחות מד"א אינו מתורת ריבוע אלא מכח מה דכמאן דמליא דמי, שהוא דבר הנאמר גם בקשת, אך לעולם עיר זו אינה בתורת ריבוע כלל [ודלא כמוש"כ לעיל]. שו"ר ל' החזו"א סי' ק' ס"ק ט"ו דמשמע שמרבעין מהמקום שנתקצר היתר, עיי"ש היטב, וצ"ע.

ה. ודאתאן להכא אכתוב כאן מה שאני תמה טובא במש"כ תו' עירובין נ"ז ע"ב, ומובא בב"י, בתירוצם הראשון על קושייתם מ"ש קשת שהיתר שלה יותר מד"א משלשה כפרים משולשים, ות"י דלגבי כפר האמצעי באמת לא אמרינן כמאן דמלי כדי שלא יפסיד לצד אחוריו, ורק לאמצעים שבלא"ה אי"י לילך לפי תחום אחורי כפר האמצעי אמרינן כמאן דמלי, וכי שלפ"י גם בקשת שהיתר יותר מד"א נימא כמאן דמלי לגבי היושבים בראשי הקשת ולא לגבי היושבים בגוו הקשת, והעתיקם המג"א, אך המ"ב לא פסק כן עיי"ש. ולא ירדתי לסוף דעתם, דהרי בקשת היושבים בראשי הקשת לולי דין כמאן דמלי ראשים לילך מגב הקשת ולחוץ, וכמפ'ו בב"י בשם הרשב"א ובמג"א ועוד שאם הולכים דרך הבתים מודדים אלפים ממקום שיוצא ולחוץ דכולה כד"א, וא"כ איך נאמר כמאן דמליא לגבי היושבים בראשי הקשת, והו"ל לדידהו כתרתי דסתר, ואיך יוכלו גם לילך מגב הקשת ולחוץ וגם לדון כמאן דמלי, ומ"ש מכפר האמצעי דלא עבדינן לגביה תרתי דסתר. ולמש"כ מהרש"א ועוד אחרונים כונת תוס' שבקשת באמת לא אמרינן כלל סברא דכפרים משולשין, ואתינן רק מכח טעם אחר וכמוש"כ בדף נ"ה, וכן הוא פסק הלכה למ"ב, אך לד' המג"א צ"ע.

ו. והדרנא לפלו' השו"ע והרמ"א, דהנה לעיל נת' מחלוקתם לגבי אם מתקצר באמצע לפחות מד"א, אך איכא עוד פלו' היכא היתר יותר מד"א אך הוא תוך אלפיים, דהשו"ע ס"ל כהרמב"ם דפסק כרבה בר רב הונא דלא מהני מידי, והרמ"א פסק דמהני ועבדינן יתר. והנה באמת ד' השו"ע ברורה, ובפרט למש"נ דבעצם דין יתר אינו מדין ריבוע דהרי בקשת לא מרבעים, אלא הוא סברא דכמאן דמלי שב' ראשי הקשת קשורים זה בזה ע"י שתחומן נפגשים זה בזה, ועיי"ן נעשים כצלע אחת ובטל מהם תורת קשת ונעשה כצלע ישרה, אך לכא' אם ב' ראשי הקשת מרוחקים ואין להם שייכות מה בכך שהיתר הוא סמוך לאלפיים של גב הקשת, אך מ"מ אחרי שב' הראשים מנותקים אי"כ חייל ע"ז שם קשת, דמה מפיקע מב' הראשים הללו תורת קשת, ולעולם אין אנו דנים שכל שטח האלפיים כמאן דמליא, וכל מה שאנו דנים כמאן דמליא משום שב' הראשים תחומם נפגש ומתאחדים, אך כאן ב' הראשים אין מתאחדים. ומה שאמר שמתאחדין ע"י שיכולין לילך דרך בתים לגב הקשת ומשם ליתר, הנה דרך בתים אפשר לילך בכל גוונא מראש לראש, אך הנידון שתחום של זה יהא שייך בזה, וזה אינו. ואין לומר שהכונה שאנו אומרים שתחום הראשים נפגש עם תחום הגב ועיי"ז מתאחדים, דהא לא מהני כשראשי הקשת יותר מאלפיים, ולא אמרינן דתסגי באלכסון של ד' אלפים לכאן ולכאן שיפגשו תחומי הראשים עם תחום הגב, ומב' שיש כאן סברא חדשה שאם אפשר להגיע אל כל היתר דרך בתים נחשב היתר כמאן דמליא, ואף דבעלמא בעינן לדון ריבוע הכא שהיתר מובלע ואפשר להגיע אליו מכל חלקי הקשת דרך בתים שבגב הקשת מתבטל היתר להיות חלק מהעיר, והנה זה באמת סברא אחרת לגמרי מסברת יתר ד' אלפים, דיתר ד' אלפים יסודו שהתחומין נפגשים ועיי"ז ב' הראשים מאוחדים ונחשבים לצלע אחת ובטל ממנה כל צורת קשת, אך כאן אנו צריכים לדון תחילה את היתר כמובלע וכחלק מן העיר וכמאן דמליא דמי, וממילא נחשב כצלע ישר, והיינו שרק אחרי שכמאן דמליא מתאחדים ראשי הקשת להיות לאחד, ועיי"ן פליג השו"ע וס"ל דלא אמרינן אלא כשתחילה יש איחוד בין הראשים, ואדרבה שזה הגורם לומר כמאן דמליא שנעשה כצלע א' שיש לו חור העומד להתמלאות, וק"ל.

ועוי' בביה"ל שכתב דכל חי' הרמ"א דגם ביתר יותר מד"א עבדינן יתר בפנים במקום שנתקצר, לא נאמר אלא לגבי מקום שנתקצר מד"א ולא לגבי מקום שמשם ואילך כבר אינו יותר מאלפיים, ופליג על הטור דמיקל בזה, ולד' החזו"א אין לחלק ביניהם, ולפ"י יפלא מה הסברא לחלק ביניהם [ועי' בביה"ל שכ' שיש לחלק בפשיטות, ולא גילה לן טעמו ופשיטותו].

הנה להאמור לעיל היה נר' לתמוה עוד בזה, דהנה להאמור לכא' ב' המחלוקת בין שו"ע לרמ"א א' הם, שהנידון אם תחילה אנו מאחדים הראשים וממילא כמאן דמליא, אך כל שהראשים נפרדים לפי שקצותיהם נפרדים או שביניהם יותר מד"א חל תורת קשת שמעכב גם מלומר כמאן דמליא, דלשו"ע בעינן שתחילה נחשיב הראשים כא' עד שאין כאן חשיבות תורת קשת שכמי שאינו קשת, ואז אמרינן כמאן דמליא, אך בלא"ה אדרבה תורת קשת שחייל כאן מעכב מלומר כמאן דמליא, ולרמ"א הוא בהיפך שתורת קשת מתבטל ע"י כמאן דמליא, דכמאן דמליא הוא הגורם לומר שאין כאן קשת שהרי הוא מלא ואינו קשת, ועי"כ כל תוך אלפיים כמאן דמליא וממילא הם מאוחדים, וכן אותו חלק שכמאן דמליא כמי שאין שם קשת, אלא מן היתר ולחוץ הוא שיש צורת קשת.

ואשר לפ"י צ"ע, דאם יש סברא שיתר שהוא תוך אלפיים ומכל חלקי הקשת יכולים לבוא אליו דרך בתים והוא מובלע כמאן דמליא, ממילא באותו מקום מלא והקשת היא רק בחלק שממנו ולחוץ, ואמאי לא נימא יתר עד המקום שהוא אלפיים, וצ"ע.

וכפי הנר' שרבינו המ"ב מפרש באופ"א לגמרי גדר הדין דקשת תוך אלפים אפי' יש יתר יותר מד"א, והוא ע"ד שנו' ברא"ש ובטור לגבי פגום יוצא תוך שיעור עיבור לא נחשב לגא"ם או קשת, ולא מספק"ל לרא"ש בזה, והרמ"א מיקל אפי' תוך אלפיים, ולשיטתו שגם קשת וגא"ם תוך אלפיים לא איכפ"ל מיתר יותר מד"א, ונר' דמפרשי דכשראשי הקשת הם בתוך תחום העיר הם בטלים להעיר ואינם נחשבים לצלעות בפנ"ע, וממילא כמאן דמליא, ולפ"י באמת אין תחילתו בכמאן דמליא אלא תחילתו במה שהראשים בטלים לעיר ונחשבים לבליטות מצלע העיר, ודינם למתוח קו ביניהם לרבע וליישר את הצלע, ועד כדי כך שאין עושים את העיר למלאה צלעות אלא לבליטות שמתחין קו ביניהם ומתיישרים, ויתכן לפ"י שיסודו באמת מדין ריבוע העיר, וי"ל דמשו"ה כל שיוצאים יותר מאלפיים כבר יש חשיבות לכל הראש ועיי"ן חשיבא כולה כקשת, ולא עבדינן לה ריבוע, ויתר לית לה בלא"ה וכמוש"ן.

וראיה לדבר דהא מב' בדבריהם שאמרו סברא זאת גם לגבי כמין גא"ם שיתר שלו יותר מד"א אך הוא תוך אלפיים, ויצויר בעיר ארוכה מאוד שיוצא צלע פחות מאלפיים מצד א', ומוזית לווית יש אלכסון יותר מד"א, ובהו לא שייך לומר שכמובלע, וא"כ מה בכך שאפשר להגיע ליתר מכל צד, ובהכרח שזה סברא מצד עצמו שהצלע בטל תוך אלפיים לעיר [וזה פשוט דלא סגי מה שיש פחות מד"א לאמצע האורך כזה] דבכה"ג לא פקע מינה שם גא"ם ועדיין יצאה מכלל ריבוע, אלא שמ"מ לרמ"א אולי בכה"ג נעשה יתר קצר, ומשם ואילך נידון בדיני גא"ם בלי ריבוע].

אך מ"מ עדיין צ"ע, דבגמ' אמרו הטעם כיון שהולכים ליתר דרך בתים, חזו לכא' סברא אחרת מזו, אלא כסברא שנת' לעיל, ומצד סברא זו לכא' אין מקום לחלק כחילוק המ"ב, וצ"ע.

ז. והנה שמעתי מהגאון בעל קרית אריאל שליט"א לחלק בין יתר פחות מד"א ליתר יותר מד"א תוך אלפיים לענין כשעיר אחרת נכנס לתוך היתר, דמוכח בחזו"א שמתחברים הערים, דכ"ז רק ביתר פחות מד"א שהעיר נמשכת עד שם וכמאן דמליא וכמתחברים הערים, משא"כ ביתר תוך אלפיים [ואמר בזה נפק"מ לב"ב שבקצה של ר"ג נכנסים ב' בנינים לתוך קשת של תל אביב שהוא יתר יותר מד"א תוך אלפיים] שאינם מתחברים, ולהנ"ל ד"ו אי"כ למי"ב דמי ריבוע ומתייחדת קו להשוות צלעות, משא"כ אם נפרש שהוא סברא מצד עצמו כיון שמובלע ואפשר להגיע אליו נחשב כמאן דמליא, א"כ שפיר יועיל לחבר ערים ג"כ, ואין סברא לחלק בין היתרים, ודו"ק.

שו"ר בחזו"א סי' ק"י ס"ק ט"ז דכתב שם להדיא דגא"ם שהיתר שלו תוך אלפיים שווה להיכא היתר פחות מד"א, ולכא' החזו"א לשיטתו דמשוה ביניהם וכנ"ל, אלא דלא ברירא לי א' כונת החזו"א שם כשעיר ב' נכנס תוך היתר או תוך ריבוע המ"ם סתומה שנעשה לאחר עשיית היתר וכנ"ל, ובמק"א יבו' בעד"ה.

ח. וכי' לדרך האחרונים ז"ל וכפשוטו ד' תו' דף נ"ה דאלפיים הוא סברא בפנ"ע, ולא מצד שכאלו גב הקשת יוצא ממקומו ומובלע בין הקשתות דלא אמרינן הכי מב' טעמים, חדא שהגב גדול מבין הראשים, ואיך דלא יהא תרתי דסתר לענין הליכה מגב הקשת ולאחוריו לחוץ שהם ב' תירוצי תו' נ"ז ע"ב, וממ"נ בקשת לא נאמר דין זה וכמוש"כ במהרש"א, וכאשר כ' האחרונים לפסוק בזה דלא כמג"א, ע"י היטב במ"ב סוף ס"ד, ודו"ק.

ט. ועפ"י סברא הנ"ל דבמובלע יש סברא לעצמו לדונם כמאן דמובלע, יש מקום להבין סברת הבית יצחק (מובא במ"ב מהדו' דרשו מספר 20, ואין הספר תח"י לעינינו) דעיר מרובעת שבאמצעה חלל ריק מוקף בתים מכל צד, כשאין עליה תורת רה"י מחמת פירצות יותר מ"א אמות שנחשבת כמאן דמליא, שאין לך מובלע גדול מזה וממילא כמאן דמליא [ושמעתי שזה נפק"מ בעיר לונדון], וצ"ע למעשה.

סימן ז'

בעניני הדברים המתעברים עם העיר (ובענין חצירות וקרפיפות לגבי זה)

א. ד' רבינו המ"ב כמפורש בדבריו בביה"ל סי' שצ"ח ס"ו דכל הנך השנויות בדף נ"ה ע"ב ונזכרים בסי' שצ"ח ס"ו, מיירי שיש כאן בית דירה הפתוח לאותן מקומות לשומר המקום, ועיי"ן כל המקום מצטרף, והתחום מתחיל רק לאחמ"כ, וכמו"כ המקום מצרף בין העיר לבית דירה אף כשהבית דירה מחוץ לע"א אמה, והביה"כ"נ או הגשר תוך ע' אמה, ועיי"ש היטב שעיקר חייליה דהמ"ב מלישנא דקתני דיש בו בית דירה ולא קתני שדרים בו.

ומרן החזו"א ז"ל בהשמטות לסי' שצ"ח שנדפס בסי' קנ"ו וכן בסי' ק"י ס"ק י"ט וס"ק כ"ח ס"ל דעיקר החידוש כאן בלן ודר בבית שבו קבר או בביה"כ"נ וכדו', וקמ"ל דאף שא"י דירה חשובה מ"מ מיקרי דירה להצטרף לעיר.

והחזו"א הקשה מהא דלא מהני הך בית דירה לחייב את הביה"כ"נ במזוזה, אך לכא' לקי"מ דודאי אין הכונה שביה"כ"נ נהפך למקום דירה, אלא שהוא כעין הרחבת כח הקרפף שהרי כל חשיבותו של קרפף שבו משתמשים בני העיר ועיי"ן הוא סוף העיר, ועד"ז אמרינן דביה"כ"נ עם בית דירה של השומר וכן בשאר דברים, דכיון שהם מחוברים להבית דירה ושייכי ז"ל"ז שהרי הבית דירה נמצא לצרכם ממילא חשיבי כהמשך הבית [ועדיפי מקרפף שאין לזה שיעור ע' אמה אלא שיעורו כדי צרכו] לענין להצטרף לעיר שייחשב על ידו כאילו שהבית נכנס לקרפף העיר, דכאלו הוא גבול הבית אף שאינו גבול דירתו [ועי' עוד להלן]. והנה בטור אי' בית קברות שיש בו בית דירה, וזה א"א להתפרש שדר בבית קברות, ועיי"ש שזה מלבד בית שבונין על הקבר עיי"ש, וזה מוכרח להתפרש ע"ד הנ"ל. ובאמת בשאר פוסקים לא העתיקו הלשון בית הקברות, ובמ"ב סי' שצ"ח ס"ק כ"ח כתב שיש בהם בית דירה לשומר הגשר או בית הקברות, הנה רק כתב על איזה שומר מדובר כאן, אך לעולם יתכן שרק אותו בית הבנוי על הקבר ששומר הביה"ק דר שם הוא נידון כבית דירה ולא כל בית

הקברות, אך מ"מ מגשר שיש בו בית דירה לכאן מבו שגם הגשר עצמו מצטרף מחמת הבית דירה לפי המש"ב.

אכן נר' ברור שאם יתנו לא' לדור בחדר שליד הביהכ"נ אף שפתוח לביהכ"נ אך אינו שומר ביהכ"נ, ואין שייכות בין דירתו לביהכ"נ שאין שום סיבה לצרף ומודרין מהבית דירה לחוד, וכן לא יועיל להקיף איזה שטח שאין עומד לתשמיש לבית בשביל לגרום צירוף, דרך בהנך דהכא דשייכי לאהדדי הוא דגורם צירוף.

ב. והנה מרן החזו"א סי' ק"י ס"ק כ' הביא ד' הירושלמי דמספק"ל בחצר, ועיי"ש שהרשב"א לא כתב איך קיי"ל, ובבעיא אחריתי כ' דקיי"ל להחמיר, ומשמע דנקטינן להחמיר דאין מצרפין החצר לעיר, ואין החצר מהני לצרף הבית לעיר כשאין הבית תוך ע' אמה. ולפ"ד חשבתי שכ"ז לשיטתו שביהכ"נ אין נגרר אחרי הבית דירה, אך לביה"ל דהכל נגרר אחרי הבית דירה ודאי שיגרר, דאטו ביה"ק שנגרר אחרי בית השומר עדיפי מינה.

אכן נר' דזה אינו, דלד' המ"ב שהנידון בביהכ"נ ואוצרות שמתבטלים לבית דירה א"כ אמאי מספק"ל בחצר, שהרי החצר עדיפא דמשמש את הבית יותר מהנך, ואי בהנך מצטרפי כ"ש דחצר יצטרף, ובהכרח צ"ל דהנך עדיפי שהבית דירה בא לצורכם, דהיינו לצורך הביהכ"נ והאוצרות וכו', שזה שהם זוקקים בית דירה מחשיבתן [והיה אפשר לפרש דדווקא בהנך שהם בית הראוי לדירה וחל עליהם שם בית, אך יותר נר' דאף כשאין בית דומיא דביה"ק שבטור, וגשר שבמ"ב, וארוות סוסים שאם יש בית דירה לשומר מצטרף כולו, שאינו ראוין לדירה, אך כיון שזוקקין בית דירה חשיבי למשוך גבול הבית דירה ולצרף בין הבית דירה לעיר, ובודאי שכשהמ"ב דייק הלשון שכתוב כשיש בו בית דירה דבית דירה גורר את כולו, כונתו גם לגבי הגשר שגם בזה כתוב כזה לשון (וכן בית הקברות שנוכר בטור אע"פ שלא נזכר במ"ב וכנ"ל סק"א).

מטעמא דמילתא שבעצם הבית דירה נטפל להם, והם מצד שני מקבלים חשיבות של גשר שדרים בו, שהבית נטפל לגשר ונחשב חלק מהגשר, והגשר נחשב לגשר שדרים בו, שהכל דבר א' אחרי שהבית משמש את הגשר ונחשב חלק מן הגשר, וממילא כשהגשר או ביהכ"נ תוך ע' אמה נחשב שיש בית דירה תוך ע', אך הבית אינו משמש את החצר ואינו בגדר חצר שיש לו בית, אלא בית שיש לו חצר, ואחרי שהבית אינו מצורף אין החצר לבד מצרף, והיינו שהבית שבגשר אינו נמדד לבד כלל שאינו מקום לעצמו, משא"כ הבית שבחצר נמדד לבד והחצר אין לו כח צירוף.

וכ"ז אפי' בחצר שמשמשין בו, וחצירות דין כ"ש דגרעי טפי, וי"ל שהירושלמי לא נסתפק בזה כלל ופשוט דלא מהני, וכ"ש אם יגדרו שטח ריק סמוך לפתח הבית כדי לצרף לעיר או למשוך גבול העיר להרחיק התחלת התחום דלא יועיל כלל.

ג. וכבר כתב מרן החזו"א שם וכן בס"ק כ"ח דזה ברור דגדר הוקף לדירה דהכא חמור מלגבי דין קרפף יותר מב"ס, והיינו דהכא בעינן בדיר וסוהר בית דירה, אף דבסי' שנ"ח מיקרי הוקף לדירה, וכן קרפף שפתח ולבסוף הוקף לא מיקרי בית דירה. ועיי"ש עוד שביהכ"נ מיקרי הוקף לדירה לדיני רה"י ולא לדיני תחום העיר, ולכאן הטעם פשוט דהתם עיקרו לאשוויי רשות היחיד לגדור לצורך האדם על ידי שיהיו מחיצות לצורכי דירה או תשמישיה ולא יהיו כמחיצות לאויר, אך בעיר הוא מקום דירת האדם עצמו דמקום תשמישי הבתים אינו עצם העיר אלא עיבור העיר, והוא מוגבל עד ע' אמה דיותר אינו נחשב מהעיר, וי"א שאף בפחות מזה נמי לא נחשב כחלק מהעיר [זולת נחל שבסי' שצ"ח ס"ח, ועיי' להלן]. ובוזה לא מהני כל מה שמשמש את האדם כי אם מקום מגוריו.

ומה"ט לא יועילו החצירות לצירוף שאינם מקום מגוריו, ועכ"פ זהו ספיקו של הירושלמי, ובחצירות דידן י"ל שאינן אלא כקרפפות שפתח ולבסוף הוקף וליכא בזה שום ספק, ושאינו הנך דלעיל דלחזו"א מיייר שדר בתוכן ממש, ולמ"ב דחיייל שם דירתו על כל המקום וכנ"ל.

זהו ברור ודאי וזה דהכא חמור טפי מוסכם גם למ"ב, דהוא ג"כ מחמיר בארוות, ודלא כחת"ס שמקיל בזה וכמפ"י בביה"ל סי' להדיא, עיי"ש.

ועיי' בחזו"א שהביא שהחת"ס ס"ל דהכא קיל מענין מוקף לדירה שבכ"מ מדמהני הכא בורגנין, אך באמת חומרנו זהו קולתו דהכא עיקרו לאו במטרת היקף המחיצה תליא כי אם במציאות הדירה ובדירת בני"א דייקא, ומשא"כ התם בחשיבות כח המחיצה, ומחיצת בורגנין לאו לצורך דירה אף שיש בה דירה, אך לגבי תחום במציאות הדירה תליא ולא בתכלית המחיצה, והרי בית שע"ג קבר לא נעשה לצורך דירת האדם, וכן ע"ז הדרך ביהכ"נ לחזו"א, אלא דבמציאות הדירה תליא, והתם תליא בחשיבות המחיצה לגדור לצורך תשמיש או דירת אדם או בע"ח שעניינו ליצור רשות היחיד שהנמצא בפנים יהא מוקף במחיצה המועלת לי תשמישו, וק"ל [ומ"מ גם בתחום בעינן שיהא ראוי לדירה, וע"כ בעינן ד"א על ד"א, ובבבל ליכא בורגנין שאינו ראוי לדירה מחמת גנבי וכו'].

[ודאתאן להכא צריך לעורר דבורגנין מהני אף שאין לנין בהן, דבבורגנין לא היו לנים ורק בשומריה היו לנים, ושומריה חשיבא דירה גם בדין יותר מב"ס, והכא בתחומין דסגי בבורגנין א"צ שילונג שם בלילה, וכ"ה להדיא בחזו"א שם סוף ס"ק כ' [צ"ע מה שהוסיף בסוגריים ואפשר דישנים שם, ועיי']], וזה דלא כחכמי דרשו מס' 40 שטעו בזה, ומ"מ היו אוכלים שם, ואף שאוכלים שלא בטובתם ואי"ז סיבת ההיקף מ"מ למעשה אוכלים שם, ומה דשאני ממש"כ החזו"א ס"ק כ"ח לגבי בית חרושת, עיי"ש היטב שגם צורת האכילה היתה בדרך עראי, משא"כ בבורגנין י"ל שצורת האכילה בדרך קבע שהרי מה יש לו לעשות חוץ מלאכול, ושלא בטובתו אוכל שם אבל בדרך קבע, משא"כ בבית חרושת שאין השלחן ערוך כלשון החזו"א, ונפק"מ שבבית חרושת או בית ספר שיאכלו דרך קבע דינו כבורגנין ובהא לא מיייר החזו"א כלל, ובספר קרית אריאל כ' שעיקר כונת החזו"א כי אי"ז עיקר סיבת הבנין, אך זה אינו דגם ביהכ"נ שהשמש אוכל בתוכו לחזו"א אי"ז עיקר סיבת הבנין, ואע"פ"כ מיקרי בית דירה כיון שדר בפועל, ובהכרח צ"ל כמוש"כ, ונפק"מ

טובא למעשה בבתי חרושת ובתי ספר בזה"ז שצורת האכילה בדרך קבע ומיקרי בית דירה, ולמ"ב הם הופכים את כל הבנין לבית דירה, ודוק].

ד. ועלה בידינו שד' החזו"א שספיקא דהירושלמי לגבי חצר לא איפשיטא ואזלינן בה לחומרא, וכבר נת' שאין שום מקור מד' המ"ב להיפך, דהנך שבסעיף ו' שמצטרפין מחמת בית דירה שבתוכם עדיפי טפי, והנה זה ודאי שסתם רה"י אע"פ שהוא כד"א מ"מ לא סגי בזה לענין להחשב כחלק מן העיר בכדי לקבל א"כ שבעים אמה ושייריים, דזה הלכה מיוחדת שנתחדשה בעיר, וכן הוא בשעה"צ סי' שצ"ח ס"ק כ"ז על מ"ב סקנ"א, ואפי' הנך השנויין בס"ו קיי"ל דאין מקבלים שבעים אמה ושייריים אע"פ שהאריכו את גבול העיר, מ"מ אין נותנים לעיר ע' אמה אחריהם אלא שהם עולים מכלל הע' אמה, וכמו שפסק בביה"ל [ודלא כרמ"א עיי"ש], ומעתה א"צ לומר דאם ימצא קרפף המוקף לדירה שדינו כרה"י או שאין מוקף לדירה ופחות מב"ס בקצה העיר לא ניתן לו ע' אמה במחוץ, והרי כבר נת' דלגבי העיר לא סגי בדיון מוקף לדירה הנצרך לתורת רה"י. ונר' עוד שאף הסוכרים שחצר מצטרף ומצרף שממשיך את העיר, היינו דווקא חצר שמשמשין בו ונטפל לבית, אך לא קרפף שהוקף ולבסוף פתח, וכ"ש דלא נוכל לצרף קרפפות שנידונים כרה"י מפני שפתוחים למבואות גדורים הפתוחים לבית, ואף שבגדרי רה"י חשיבי כמוקף לדירה וכרה"י אך זה רק סברא בחשיבות המחיצות ורחב, אך פשוט שאינו נחשב לחלק מהבית ולהמשיך את העיר עיי"ז, דגם לדידהו בעינן חצר שיש בו בית דירה ולא קרפפות גרידא, גם אי חשיבי כרה"י. אכן להחת"ס שמביא החזו"א דס"ל דכל הנחשב מוקף לדירה להחשב רה"י שפיר יצטרפו גם הנך, אך בנפש חיה שמביא החזו"א אין לזה מקור, וכן מד' השע"ת סי' שצ"ח ליכא מקור לזה [ואגב אורחא נאמר שבנו"ב שם לא נזכר שמודדין מן החצר כי אם בד' השואל שם, אך בשע"ת הוא מפורש], וכ"ש שאין שום מקור לד"ז במ"ב, אלא אם נרצה לחלוק על מש"כ לעיל ולומר דס"ל דחצר מצטרף, מ"מ לגבי קרפף אין שום מקור במ"ב שיצטרף, שהרי לגבי ארוות ס"ל למ"ב דלא כחת"ס וס"ל דתחומין חמירי מדין הוקף לדירה לצורך רה"י.

ולכשנענין בדבר נר' שהדבר מוכרח מאוד, עד שמאוד קשה לקבל ד' החת"ס ולגבי קרפף, דאי בחצר מספק"ל לירושלמי א"כ קרפף מהיכא תיתי, ולכאן בזה אפי' לא מספק"ל לירושלמי, ואם באמת ס"ל דתחומין חמירי וכדפסקו המ"ב חזו"א לגבי ארוות ודיר וסוהר, א"כ מה"ת שקרפף מהני, ולכאן זה לבד מכריח לדחוק ד' הרשב"א והריב"ש הנזכרים בחזו"א כאשר נדחק שם החזו"א בכונתם, עיי"ש בדבריו.

ובספר קרית אריאל כתב להוכיח מד' הגמ' לגבי עיר מוקפת חומה שנפרצה בצד א' יותר מקמ"א אמה שהיא כעיר העשויה כקשת, ותמה אמאי לא נחשיב את כל העיר כחצר גדולה המוקפת ג' מחיצות, ובהכרח או דחצר של ג' מחיצות לא סגי, או דא"א לדון את כל העיר כחצר שאינו מקום המשתמר ואינו כחצר של הבתים, וזה דלא כדמשמע בריב"ש דמצרף קרפף מוקף ג' מחיצות לעיר, ובהכרח לכאן לפרש ד' הריב"ש כדפירשו החזו"א [ותמיהני על הג' הנ"ל שלא הרגיש בזה].

ה. ומעתה נר' פשוט שעיר המוקפת בזה"פ וכדו' אף שבודאי כולה כד"א ומודרין אלפים מחוץ למחיצות, אך מ"מ אין בכחה של מחיצה זו למשוך את העיר ולהרחיב את גבולה להוסיף לה ע' אמה, וכן לגבי חיבור ערים בעינן למדוד מן הבתים או לכה"פ החצירות, אך לא מבבול הצוה"פ המקיף את העיר שזה אינו אלא רה"י בעלמא שאינו משמש לכלום, ואין משתמשין בו שום תשמישי דירה ואינו בגדר חצר של הבתים כי אם רה"י בעלמא, ואין שום סברא לומר שזה ימשוך ויארץ את גבול העיר, ואף שהיא כד"א מ"מ אי"ז מתורת בית וחצר ועיר אף מתורת רה"י, ורה"י בעלמא אינו מאריך את גבול העיר כלל וכמוש"ו.

אמנם בתשובת מרן הגאון בעל דרכי שמואל שליט"א הנדפס בראש ספר קרית אריאל ר"ל שצוה"פ המקיף את כל העיר נידון כחומה שהרי נועד לשמש את כל העיר, וס"ל דמש"כ החזו"א דחומה מייירי במגניה על העיר אין הכוונה רק במגניה, אלא ה"ה כל שנועד לשמש את העיר כתשמיש חשוב זה המסייע להלך ולטלטל בשבת, ועדיפא מחצר דכחומה דמי, עכתי"ד.

והנה מרן החזו"א כבר נתקשה מאי עדיפותא דחומה מחצר, ומתחילה פ"י מצד שהוא משמש את העיר ודמי לנחל, אך שוב חזר בו וכו' דאין לפרש כן דא"כ לא היה לול להועיל יותר מע' אמה, ולפמש"כ שם דנחל לא מהני רק עד ע' אמה, וגם שאין מקבלין עוד ע' אמה חוצה לו דהוא מכלל הע' אמה, ובחומה חזינן דיהיבנן ע' אמה מחוץ לחומה, ומכאן זה פ"י דשאני חומה שמגניה על העיר, ולפיכך תוך החומה חשיב עיקר העיר, עיי"ש. והנה דבריו ברור מללו דלמסקנתו אינו מכח דמשמשין בו אלא מחשיבות מיוחדת של הגנה, ופשוט שצוה"פ המקיף את העיר לא קרב לזה כלל. ולא עוד אלא שגרי' שאחרי שחזר מרן ז"ל ופי' טעמא דחומה מצד הגנה, י"ל דמצד תשמיש אין לנו אלא דומיא דנחל שמשמשין תשמישין החשובים בנחל עצמו, ולא שהוא גורם תשמיש ברחובות, וא"כ חזרנו לכללא דצוה"פ לא מהני מידי להאריך את גבול העיר מתורת שם עיר ולגרום עיי"ז לצירוף בין הערים.

[ומ"מ פשוט ששני ערים המוקפים יחדיו בצוה"פ הרי הן כד"א, ואף אי חשיבי כבי' ערים מ"מ הרי הם כד"א מתורת רה"י ולא מתורת עיר, דזה שני מיני חשיבות כד"א בלי שייכות כלל וכנ"ל, ונפק"מ טובא מזה (מלבד נידון צירוף לעיר אחרת וגבול ע' אמה) לגבי אם רה"ד עובר בצוה"פ זו, דאי מתורת עיר כבר מצאנו פלו' בריש סי' ת"ה בדיון עיר שרה"ד עוברת בתוכה אי כד"א, ואכמ"ל. אך כ"ז כשבאנו לדון מתורת עיר, אך עד כמה שבאנו לדון מתורת רה"י פשיטא שכל שעובר רה"ד והצוה"פ מתבטל (בין למ"ב דס"ל דאתו רבים ומבטלי מחיצות ובין לחזו"א שעכ"פ צוה"פ מתבטל עיי"ז) א"כ אין כאן רה"י כלל, ונשאר בו ערים נפרדות בלי שום צירוף. ונר' שאף אם היינו מפרשים טעמא דצוה"פ משום שמשמש את העיר ודמי לחומה או לנחל, הנה מסתברא שאם עפ"י דין אין מועיל אף שאנשים חושבים שמועיל ועיי"ז מטלטלים לא חשיבא

שימוש כזה, וכשם שחזינן שלנחל יש הלכה של אצטבא ד' אמות, ונר' פשוט שגם אם ישתמשו בפחות אי"ז שימוש חשוב כיון שהוא לא ראוי כ"כ לשימוש, ועד"ז אשכחן בעמוד פחות מטי' שגם אם יכתפו עליו לא מהני, ועוד דוכתא טובא, וכ"ש הכא שאם הצוה"פ לא מועיל מצד הדין גם אם יעשוהו לצורך שימוש ואנשים סומכים ע"ז כמי שאינו משמש כלל דמי. (ועיי' בספר קרית אריאל בערות לתשובת מרן הגאון שליט"א מש"כ בשמו (בסוף ההערות) לחדש שגם כה"ג מהני לצרף ערים עיי"ש, והדברים מחודשים מאוד וצעי"ג מטעם שנתבאר, ואכמ"ל), וד"ז ברור לכאן].

ו. כתב מרן החזו"א בס"י ק"י ס"ק כ"א דעיר שאינה מוקפת מחיצות שמובלע בה קרפף הנמשך אל מחוץ לעיר יותר מע' אמה נחשבים כשני מיני ד"א, ולענין מי שכלתה מדתו לאחר הקרפף באמצע העיר הרי הקרפף כד"א, ואין עולה לו למדתו יותר מד"א, והעיר עולה לו למדתו, ולא אמרינן שהקרפף והעיר כד"א אחד וכמי שכלתה מדתו באמצע שנמדוד גם את הקרפף למדתו, דלא שייכי אהדדי וכל א' נידון לעצמו, ועיי"ש בכל דבריו.

ובספר שבות יצחק תמה ע"ז מד' הרמב"ן בעירובין מ"א ע"ב שמי שהכניסוהו לקרפף כזה שמובלע בעיר, מהלך את כל הקרפף ואת כל העיר שכולו כד"א, ולד' החזו"א היה לנו לדנונו כבי' מיני ד"א ויאסר להכנס לעיר. אך באמת לקי"מ, דהרי כיו"ב מבו' בסי' ת"ה לגבי ספינה שנכנסה מקצתה לעיר שרשאי לירד ממנה ולהכנס לעיר כיון שכבר נכנס לתוך העיר שהיא כד"א, ואף שצמלכתחילה היה בד"א אחר אך כיון שמהלך את כולה בהיתר ומוצא את עצמו כד"א שהוא כד"א, שוב מהלך את המקום השני אף שהם ב' מיני ד"א נפרדים, וגם החזו"א מודה לזה, וכל ד' החזו"א אינן אלא שהם ב' מיני ד"א שאין שם עיר נמשך עד סוף הקרפף, ויש כאן ב' מיני ד"א, ונפק"מ לענין דינא דמי שכלתה מדתו האמור בס"י ת"ח, ונפק"מ לענין צירוף ערים וכנ"ל, וכ"ז פשוט וברור.

אלא שלשון הרמב"ן מורה קצת שכונתו שהעיר והקרפף יחדיו כד"א אחת הן, עיי"ש היטב בלשונו, הרי הם כבית ונעשין לו הני והעיר כולה כד"א. וזה נר' כפשטיות לשון הרשב"א והריב"ש, אך בעל כרחינו מוכרחים אנו לדחוק בכונתו כמוש"ו, וגדולה מזו דחק מרן ז"ל בד' הרשב"א והריב"ש, וכבר נת' ההכרח לכך.

ענף ב'

ואחרי שהודיענו השי"ת פלו' רבותינו המ"ב והחזו"א בביאור כל הנך השנויים בסעיף ו' שמצטרפין עם העיר, אם הנידון לצרף את כל המקום מחמת חצר בית דירה שבתוכו או רק את החדר שבו דירת השומר [אף אם החדר גדול מאוד ועיקרו לדברים אחרים ודירת השומר שם בעקבות מלאכתו, אך עכ"פ מחמת זה דר בצורת קביעות וכמוש"ו], נבא לעיין עוד לענין מאי מהני הנך מילי לפי שיש בדבר סתירות בספר חזו"א, וד' יעזרני לסדרם ולבררם דבר דבור על אופניו [ותחילתו נתעוררתי בעת עיוני במומ"ם שבין אממ"ר שליט"א למרן הגר"ח"ק שליט"א בעת חיבור הספר שונה הלכות].

א. בס"י ק"י ס"ק י"ט כתב מרן ז"ל דלענין נתינת קרפף לבית המצורף לעיר מחמת שסמוך תוך ע' אמה, דבבית דירה גמור בודאי נותנין אחריו ע' אמה, ובקרפף אין נותנין קרפף נוסף, ובסוף דבריו כ' להסתפק בדיון הנך השנויות הכא בס"ו אי נותנין להן קרפף נוסף, וכ' דספיקו בין להמ"ב ובגוונא דיליה דהיינו ביהכ"נ שפתוח לו בית דירה, ובין לנפשיה ובגוונא דיליה בביהכ"נ שהשמש דר בתוכו, דהא סוכ"ס אי"ז עיקר ייעוד הביהכ"נ, וגם השמש דרשם שלא בטובתו, וע"כ י"ל שאינו בית ממש אלא כקרפף המצטרף, ואין נותנין קרפף ולא הכריע את ספיקו.

ולהלן ס"ק כ"ח נקט כדבר פשוט דאינו כבית ממש, ואין נותנין לו קרפף נוסף דהו"ל כקרפף לקרפף, והגר"ח"ק שליט"א ס"ל דדבריו שם הם להצד דבס"ק י"ט, אך אינו ע"ד הכרעה, אך הגר"ח"ק קושץ' הבין דהכא הכריע ספיקו דלא מהני להחשב בית ממש להיות כעיר [מובא במ"ב מהד"ד דרשו כאן].

ב. ובס"ק כ' דן לגבי עשיית עיר בתחילה, וכ' דאפשר דכל הנך השנויות נ"ה ע"ב [זולת בית שנהרס וכו'] עושיין עיר כיון דסוכ"ס יש בהן דירה, ובהמשך כתב דמ"מ לגבי ביהכ"נ שרק פתוח אליו בית דירה, ואליבא דהמ"ב מספק"ל אי מהני לאשוויי עיר, והיינו כשיש יותר מע' אמה בין לבית דירה שפתוח לביהכ"נ, אלא שהביהכ"נ תחילתו תוך ע' אמה לבית השני, וכבר ביאר אממ"ר שליט"א והסכים עמו מרן הגר"ח"ק שליט"א (נדפס בשיח הלכה סי' שצ"ח) דכונת החזו"א לחלק בין האופנים דמהני למ"ב מהאופנים דמהני לנפשיה, דבאופנים דמהני למ"ב כיון שאינו בית ממש אינו מצטרף להיות לעיר, ואף אינו מצרף את הבית דירה שבתוכו אל הבית האחר, ובאופן דמהני לנפשיה הרי הוא עצמו חשוב בית דירה להצטרף לעיר.

ואמנם ד' מרן ז"ל צע"ג, דלדבריו שהוא כקרפף שאין נותנין לו קרפף אחר א"כ ש"מ שאינו בית, ואיך יצטרף להיות מהשש בתים, ובאמת שלו"ד מרן ז"ל היה נר' להיפך ממש, דלד' המ"ב הרי שחדר השמש הוא בית ממש, וביהכ"נ לא נצרך אלא לצרף בין חדר זה לשאר הבתים, ולכאן י"ל דאחרי שהפסקת שיעור קרפף מצרף בתים, הוא הדין שביהכ"נ הזה כקרפף אם הוא יותר מע' אמה, ומצרף הבית דירה שבתוכו לבית אחר, ולדבריו ז"ל הרי הבית דירה הזה שהוא ביהכ"נ שהשמש דר בו וכיו"ב אינו בית חשוב, ואינו ראוי להחשב מהו' בתים שאינו ראוי להחשב יותר מקרפף.

וכפי הנר' צ"ל בד' מרן ז"ל שאין כונתו להחשיבו כא' מן ה' בתים, אלא לדנונו כקרפף לצרף בין הבתים ביותר מע' אמה, וע"ז כ' דביהכ"נ ידידה שדרים בו ודאי מצרף בין הבתים, אבל ביהכ"נ של המ"ב י"ל שאינו כקרפף ממש לצרף בתים לאשוויי עיר, ורק מהני להתבטל לעיר קיים שהוא כבר עיר בלא"ה, ועיי' היטב במתקן לשונו ועדיין צ"ע.

ג. לגבי נחל כתב בחזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ז דמה שמצטרף לעיר מחמת שמשמטין בו הוא מתורת קרפף והוא קרפף המועיל גם לרבנן, ומרן ז"ל חי' שדוקא עד ע' אמה דומיא דקרפף לר"מ, והנה ד"ו י"לפי' בד' השו"ע דחידש לדינא דנחל לפי שיטתו דקיי"ל כחכמים, אך לדבריו לרמ"א ומ"ב אין בזה שום חידוש, ובמ"ב לא משמע כן, ושמן י"ל דאחרי שהוא מקום תשמיש חשוב מהני אף ביותר מע' אמה [ומ"מ אין ללמוד מזה לחומה המשמש את העיר, ובני העיר אין צריכים להשתמש עד החומה, והתם טעמא אחרינא הוא וכנ"ל ענף א']. ונר"ה שהמ"ב לשיטתו שביה"כ שאין דרין בו כיון שיש לו חשיבות שיש בו בית דירה מרחיב גבול קרפף העיר, ואפי' לרבנן לגבי בין ב' עירות, וה"נ יתכן בנחל שיהא חשוב, וק"ל. אלא שלפ"ד אי למ"ב נחל יותר מע' מצטרף מחמת שמשמטין בו, נלמד מזה גם לחצר שיצרף אף ביותר מע' אמה, אך באמת פשוט דנחל שאני שחשוב מאוד שהוא מקום תשמיש חשוב לכל בני העיר, וכאשר כבר הזכיר שם מרן ז"ל בתוך דבריו.

סימן ח'

בגדרי ד' אמות וכולה כד"א לתחומין

ענף א' | בענין ד' אמות לשובת ולמערכ וליוצא חוץ לתחום

א. הנה בפרק מי שהוציאוהו דף מ"ח ע"א מב' דיש ג' שיטות בין התנאים מאי יחביניו למי שדינו לישב תחתיו, כגון ליוצא חוץ לתחום, או למי שלא קנה לחומה מאיזה טעם כגון ישן לרבנן [וה"ה למי שבא בדרך ואמר לקנות במקום חוץ מאלפיים למ"ד דאין לו אלא ד"א, ע"י סי' ת"ט], דלח"ק יש לו ד' לכל צד דהיינו ח' על ח', ולר"י יש לו ד' אמות לאיזה רוח שירצה, וכשבייר פעם אחת שוב א"י לחזור בו, ולר"א ד' על ד' והוא באמצע, וע"י ב"י ריש סי' שצ"ו דנחלקו הראשונים ז"ל, דר"י ור"מ פסקו כר"י, ורז"ה ורשב"א פסקו כת"י, ולדינא הוא פלוגתא שו"ע ורמ"א סי' שצ"ו כמו שכ' שם במ"ב ושע"ה צ"ע ע"י.

[והנה בד' רבינו הטור נר' לכא' שפסק כר"א, דכשהעתיק ד' הר"ף כ' והוא באמצע, וגם בסי' ת"ה כתב שיש לו ד' אמותיו וא"י להכנס להיות כבני העיר, ומשמע שיכול לחזור לאחוריו תוך ד' אמותיו, והיינו לכא' כר"א דהוא באמצע, אך אין מוכרח ד"ל דכונתו שיוכל לברור לעצמו לאיזה רוח שירצה].

וביוצא חוץ לתחום לפ"ד שורת הדין למאי דקיי"ל הבלעת תחומין במקום שיצא בהיתר בסי' ת"ז [והתם הנידון לגבי היתר גמור, והבלעת אלפיים חדשות באלפים ישנות, אך ע"י בגמ' מ"ה ע"א דה"ה דקיי"ל דין הבלעת תחומין בכל פעם שהוא לדבר מזה, וע"י ב"ד מ"ד לגבי יצא באונס], דלרבנן יצויר דין זה ביוצא באונס אפילו יצא קרוב לד' אמות שעדיין יש לו משהו בפנים מהד' אמות שלאחוריו. ולר"א יצויר דין זה כשיצא קצת פחות מב' אמות, שעדיין נשאר לו משהו מב' אמותיו שלאחוריו, ולר"י לכא' גם כשיצא קרוב לד' אם יבחר בד' אמות שלאחוריו, דהא רשאי לברור לאיזה רוח שירצה, וכן באמת ד' הראב"ד והרשב"א כמוש"כ בפכ"ז מהלכות שבת. אכן ד' הרמב"ם כפי מה שביאר המ"מ דלר"י לא יצויר כלל דין הבלעת תחומין ביצא באונס [כי אם ביוצא לד"מ, ובאופן שאלפיים חדשות מובלעים באלפיים ישנות כבסי' ת"ז], דלעולם נחשב שבייר לו ד"א לצד חוץ ולא נשאר לו לאחוריו כלום מובלע בעיר, וכד' השו"ע סי' ת"ה ס"א וס"ב ע"י. והיינו דווקא לר"י דתלוי בביררה, וזה נחשב שכבר בירר לו לצד חוץ, ע"י.

ואמנם מרן החזו"א ז"ל סי' ק"ט ס"ק ה' וס"ק י"ב לא ניח"ל לפרש כן בד' הר"מ, וס"ד דהר"מ מיירי ביצא לדעת, וכב"ה לית לן הבלעת תחומין, ואה"נ ש"ל אמות יש לו ויבחר, ובאונס וכו' תלוי איזה יבחר, ואי חכם הוא יבחר לצד תחומו כדי שיוכל לחזור לתחומו ע"י, דהבלעת תחומין במקום אונס מילתא היא [ועיקר קושייתו מסוגיא מ"ד דלמ"מ אינה כהלכה].

והנה עד השתא איירינן בדין ד"א שהוא דינא דתחתיו, והוא נפק"מ גם בשיעור ד' אמות לטלטול, יעו"י סי' שמ"ט, אלא שבזה נקטינן דרך ד' ולא ח' כמפ' בגמ'. וע"י רמ"א סי' שצ"ו. אך עדיין יש לדון אם הוא באמצע או לאיזה רוח שירצה, ובר"מ פ"י"ב משבת מפ' דתלוי בבחירתו. וע"י מ"ב סי' שמ"ט. וגם המ"מ שם למד מדבריו אלו דפסק כר"י ולא כר"א ע"י, ולכא' הכי נקטינן כמב' שם במ"ב בסי' שמ"ט ובחזו"א סי' פ' ע"י.

ב. ולגבי קניית שבייתה ברגליו או ע"י עירוב, או ע"י שמכיר מקום וקונה בו שבייתה בדיבור כשבא בדרך [ע"י סי' ת"ט], יל"ע אם גם בזה פליגי או לא, והנה בסוף סי' ת"ח העתיק הרמ"א ד' ר"י שהמניח ע"ת יש לו ד"א ואלפיים לכל צד, ומשמע שרק ד"א ולא ח' אמות, ולגבי הנחת ע"ת מבואר בשו"ע בסי' ת"ט ס"ה בדינא דנתגלגל חוץ לתחום דבדי"א תליא מילתא, והנה ד' השו"ע פשיטא שאין כונתו מכח ד"א לכל צד, אלא שיתכן והעירוב נמצא בסוף הד"א, והיינו שאין העירוב בעירוב ד"א. וצ"ל שהכונה כר"י שבחר לו לאיזה צד, וסתמא דמילתא בעירוב שנתגלגל שדעתו שיהיה ד' אמותיו בין העירוב למקום עמידת רגליו כדי שיוכל להגיע לשם, אך להרמ"א היה אפשר לפרש מצד שיש לו ד"א לכל צד, אך במ"ב משמע להדיא דגם לרמ"א אין לו אלא ד"א, יעו"י ש"ק י"ז. ולא משמע שזה רק לשו"ע, וביותר דבשע"ה צ"ע מייתי ד' המ"מ שמשפ"קל אי ד"א לכל צד או לאיזה רוח שירצה, וצ"ע, ומשמע דלא ס"ל דהכא תלוי בפלו' שו"ע ורמ"א, ובהכרח דס"ל דקנין ד"א ע"י ע"ת שאני.

ובאמת יעו"י במ"מ פ"ו מעירובין ה"א שהראב"ד ס"ל דבע"ת לר"י ג"כ ד"א לאיזה רוח שירצה, ולהר"מ בע"ת לכו"ע ב' אמות לכל צד, דהיינו שבע"ת לכו"ע העירוב באמצע [ולא מצאתי במ"מ כלשון המ"ב ד"א לכל צד, ואולי ט"ס הוא בשע"ה צ"ע], ולמדנו דלהר"מ שאני, וכאן מב' לכא' שגם לרמ"א שאני לפי שיטתו, אך לא ס"ל כהרמב"ם דב' לכל צד,

אלא דהכא לכו"ע ד"א ולא ח' על ח', וצ"ע מנ"ל הא להרמב"ם ומנ"ל הא לרמ"א.

ובחזו"א סי' פ' כ' דמהא דמכיר אילו וכו' הנזכר בסי' ת"ט ס"א מוכח דד"א ולא דע"ד, דהא התם מב' שרק ד"א, ועי"ש בגוונא דאילן שאין תחתיו אלא ז' אמות וכו', ומב' לכא' שהנידון רק בדע"ד ולא יותר. אך אי נימא דלרמ"א יש חילוק ביניהם, א"כ ליכא שום הוכחה מזה לזה, וכפי הנה' דמרן ז"ל לא ניח"ל לחלק ביניהם [וע"י בהמשך].

שו"ר שכד' הרמ"א מב' בתו' רא"ש בעירובין דף ס' ע"ב, אך ד' תו' ובעה"מ ורשב"א שם דגם מניח עירוב דינו בח' על ח', ולפלא על רמ"א שלא רצה להקל כמותם לגבי מניח ע"ת ומכיר מקום באילן שהוא כמניח ע"ת, מדשתיק להשו"ע ומלשונו סי' ת"ט, ובפרט שלכא' ראה להנך רבנותא ולא לתו' רא"ש, וצ"ע.

ואמנם כ"ו במכיר מקום או מניח ע"ת, אך בשבת ברגליו מפ' בשע"ה צ"ע שצ"ו סק"א דיש לו ח"א לכל צד אליבא דרמ"א, עי"ש. [וע"י בתו' רא"ש שם שלא מחלק ביניהם]. ולד' המ"ב צ"ע מנ"ל שחלוקים ביניהם, דילמא שוין ע"ת לשבייתה ברגליו, וכדס"ל לתוס' ותו' רא"ש כל א' כדאית ליה, וצ"ע.

שו"ר בכתבי אאמ"ר הגה"צ שליט"א (נדפס בשיח הלכה שבגליון אליבא דהלכתא לסי' ת"ה) שצ"י לד' החזו"א סי' ק"ט ס"ק י"ח שתמה על המ"מ בד' הר"מ דבמניח ע"ת דינו ב' לכל צד, ובאמת שזה לא נפסק בלא"ה לדינא כדמוכח בשו"ע סי' ת"ט לגבי נתגלגל, ועוד צ"י לד' החזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ד דפשיטא ליה דפלו' שו"ע ורמ"א סי' שצ"ו קאי גם למניח ע"ת, ודלא כמ"ב סי' ת"ט ס"ק י"ז הנ"ל [והחזו"א לשיטתו שלמד זה מזה, וכו"ה בדבריו סי' ק"ט שם בתמיהתו על המ"מ]. ובשו"ה העתיק ד' המ"ב ושע"ה צ"ע, ושד' החזו"א ד"א לאיזה רוח שירצה, והיינו כפי פסק החזו"א כד' השו"ע וכדכ' בשו"ה סי' שצ"ו, ולא העתיק ד' החזו"א אליבא דרמ"א [וכאשר ביארתי בעו"ה דרך השו"ה בהערותי לכתבי אאמ"ר בשיח הלכה, ושכחתי לציין שם שבשו"ה תיקן והוסיף לציין ד' החזו"א כאשר העיר אאמ"ר שליט"א].

ג. שו"ע סי' ת"ה ס"ג מי שקידש עליו היום והוא חוץ לתחום, הנה דינו כדיון שובת ברגליו, וד' אמותיו בזה כד' השע"ה צ"ע ריש סי' שצ"ו דתלוי בפלו' השו"ע ורמ"א סי' שצ"ו, ובהא לכא' לא שייך לומר שכבר בירר לו רוח דלא מיירי במהלך כולו. [אלא למ"מ הכא לא שייך דין הבלעת תחומין אפי' באונס, וכמב' בשע"ה צ"ע ס"ט, עי"ש].

ענף ב' | בענין עיר או מקום מוקף מחיצות אימתיות

נחשבים כד"א

א. השובת בעיר קיי"ל שכולה כד"א גם אם אינה מוקפת מחיצות, כמב' בסי' שצ"ח וסי' שצ"ט ס"י, ולגבי המניח עירוב בעיר לכא' הכרעת שע"ה צ"ע סי' ת"ח ס"ק י"ג דג"כ נחשבת כולה כד"א, וכד' החזו"א סי' ק"י ס"ק ז', וכד' הב"מ והח"א ודלא כד' הגאון [אם כי בשו"ע לא נזכר ד"ז בשום מקום, דבשו"ע נזכר רק דהמניח ברה"י כולה כד"א, ע"י רמ"א סי' ת"ח ס"א ושו"ע שם סכ"ב, אך מ"מ זו הכרעת רבותינו ז"ל]. וכמו"כ השובת במקום מוקף מחיצות ג"כ כולה כד"א, ע"י רמ"א סי' שצ"ט ס"י, וכו"ה לגבי מניח עירוב במקום שהוא כרה"י כמב' בסי' ת"ח ס"ב ע"י.

ולגבי הרוצה לקנות שבייתה ע"י שמכיר מקום, הנה לגבי עיר אשכחן שהנמצא בתחום העיר ודעתו להכנס לעיר, אף אם לא נתכוין לקנות שבייתה שם משום שלא ידע שהוא תוך תחום העיר, כבר נעשה כבני העיר וכל העיר עבורו כד"א [ואפי' אם א"י להגיע לעיר עד ביה"ש כמוש"כ החזו"א סי' פ'], ותחומו אלפיים סביב העיר כשאר בני העיר, יעו"י כ"ו בסי' ת'.

ויל"ע בחושב לקנות שבייתה ברה"י שמכירו, והוא בא בדרך, ויכול להגיע לשם עד ביה"ש [ואי מיירי בבית שעומד לדור בו ממש נסתפק החזו"א שיהא שוה לעיר, ע"י בדבריו סי' ק"י ס"ק ו' עי"ש], אי נימא דכל המקום נחשב לו כד"א, ולכא' כיון דנחשב ששבת שם לכא' כולה כד"א.

ב. ובאופן ששבת במק"א והוציאוהו מתחומו והכניסוהו למקום אחר שמחוץ לתחומו, אשכחן פלו' אי רק במקום מוקף מחיצות דינו כד"א או גם בעיר נמין כד"א, ויעו"י בסי' ת"ה ס"ו ובביה"ל שם דעיקר הדין שאינו כד"א אלא במוקף מחיצות, ומ"מ בשע"ה ד' אפשר להקל. [ועי"ש שהנפק"מ רק להוציאוהו באונס מתחומו והכניסוהו באונס למקום זה, דאלי"כ אלא שיצא לדעת או שנכנס לדעת לא נחשב כד"א, ועי"ש בביה"ל שיש בזה פלו', וע"י עוד להלן ס"ז דאיכא פלו' לגבי בהיתר מדעת וכו' עי"ש, ומ"מ הכי נקטינן]. ולכא' הסברא לומר דבזה רק במוקף מחיצות מהני ולא בעיר, ראיתי בכתבי הגר"ש ולדנברג וצ"ל דבאמת עיר אינה כד"א, אלא שזהו סברא שזהו מקומו ולא מיקרי יציאה ממקומו, אך ביצא חוץ לתחומו שאין דינו במקום כי אם לישב תחתיו, דהיינו דאי ס"ל להנך רבנותא דרך רה"י נידון כד"א וחשיבא כולה תחתיו, ולא עיר שאינה כד"א ורק שם מקומו עלה, וזה לא שייך לגבי עיר גברא שאינו מקומו, וק"ל.

ודע שבביה"ל בתו"ד הזכיר דעה דאפי' אי בעינן רה"י לא איכפ"ל שרה"י עובר בתוכה, ומ"מ נר' שלא פסקו רבינו ז"ל דהוא שיטת יחיד, דבכ"מ נקטינן דגדר רה"י לענין זה הוא רה"י המותר בטלטול מדרבנן, וכדחזינו מדין מוקף שלא לדירה יותר מב"ס, ומדין פרוץ למקום האסור בסי' ת"ג, ואכמ"ל [ויש מזה נפק"מ לחיבור ב' ערים ע"י צוה"פ כשבאמצע רה"י או מקום זרוע יותר מב"ס וכדו', שכמו שלא נתחברו דמין].

ובכה"ג לכו"ע כיון שהוא רק הרחבת גדר תחתיו ולא הרחבת גדר מקומו, ע"כ לא מהני למחוץ לעיר, ולהשו"ע ודעמיה לא מהני למחוץ להיקף המחיצות, ולרמב"ן לא מהני למחוץ לעירורה של עיר, ע"י בביה"ל. ומ"מ גם לרמב"ן לא מהני בזה להיות תוך תחום העיר ואפי' לא תוך עיבור העיר, וגרע מהשובת תוך תחום העיר שבס"ת, ומשום דהכא גם לרמב"ן א"ז כמקומו, שאין אנו אומרים שנעשה לא מבני העיר, אלא שכל העיר כמק"א להחשב בכלל תחתיו, ולזה צריך שיכנס לעיר

שייחשב העיר תחתיו, ומשא"כ לגבי לקנות שבייתה דבעינן שייחשב שהעיר הוא מקומו בזה תליא במה שנעשה לא מבני העיר, וע"י היותו בתחום העיר נעשה לא מבני העיר, אך זה שהוא הגיע לכאן באמצע שבת ומקומו במק"א לא שייך לגביה שייעשה לא מבני העיר, כי אם שייחשב העיר כולה בכלל תחתיו, ולזה צריך להכנס לעיר [ולא פליגי הנך רבנותא רק אי עיר ג"כ בגדר תחתיו או רק רה"י וכנ"ל].

ג. והנה היוצא מדעת קיי"ל דהפסיד תחומו גם אם יחזירוהו, וכ"ש אם יחזור לשם, וכן להשו"ע, וכן עיקר ההלכה אין דינו כד"א אפי' בכנס למקום מוקף מחיצות, ומ"מ חידש מהר"ם ונפסק בשו"ע סי' ת"ה ס"ח, וכנר"ה כ"כ ס"ל גם בסי' דאם חזר למקום ששבת שם שפיר אמרינן דכולו כד"א, ויל"ע בטעמא דמילתא דהא לכא' אין טעם לומר שבלדעת אינו כד"א אלא משום קנסא, ובפרט למש"כ המ"ב ביצא לדעת והכניסוהו לרה"י באונס, וא"כ מהיכ"ת שבחזר למקום שיצא משם לא יהא בכלל הקנס, ובפרט שלגבי דין תחומו שפיר אמרינן דהפסיד תחומו וא"י לילך אלפיים סביב העיר והרה"י כבתחלה, וא"כ מהיכ"ת שלא נקנסו אותו לגבי חזר למקום שהיה שם לגבי דינא דכד"א.

ולכא' נר' לומר בזה, דהנה יש לחקור בדין אלפיים אם יסודו ששיעור יציאה ממקומו הוא אלפיים, או שעד סוף אלפיים זהו מקומו, וע"י היטב ל' הטור סי' שצ"ו וסי' שצ"ז, אך מ"מ דינא דכל העיר או הרה"י כד"א, וודאי היינו שכ"ז מכלל מקומו ויכול לילך אלפיים חוצה לה, ומ"מ נר' דבדאי יש עיקר מקומו ויש קולא להרחבת מקומו, וכמו"כ יש עיקר דין תחתיו ויש הרחבת גדר תחתיו שכל הרה"י תחתיו, וקולות הללו אף שהם קולות דא"י ליכא להמוזד, אך מ"מ כשם שיש לו ד"א שזהו תחתיו כפשוטו, כך ג"כ יש לו גדר מקומו שהוא מקומו באמת, ולפ"ז השובת בעיר אין שבייתו מתייחס לבית מסוים אלא לעיר, דהעיר כולה מק"א, ושבייתו מתייחס לעיר שהוא בן העיר והעיר היא מקומו. וגדר ההלכה דחזר למקומו היינו שבכה"ג אינו מדין תחתיו אלא שחזר למקומו, דגם להמוזד נשאר גדר מקומו במקומו הראשון, אלא שאין לו קולת הרחבת מקומו והרחבת תחתיו, ומשו"ה כל שחזר לעירו מהלך את כל עירו.

ואי נימא הכי לכא' א"צ שיהא מוקף מחיצות, דהא גם עיר שאינה מוקפת מחיצות יכולה להחשב מקומו וכמוש"כ לעיל ס"ק א', וה"נ להך יצא לדעת וחזר לדעת למקומו הראשון דהיינו לעירו, ובשו"ע באמת לא נזכר דבעינן מוקף מחיצות, אך הרמ"א הצריך שיהא מוקף מחיצות, ובביה"ל ס"ח מייתי פלו' בזה דהב"מ מיקל בזה דלא כרמ"א [ובשו"ה הלכות סובר דהמ"ב נקט להקל כהב"מ, אך כבר השיגו בעל בינת שמחה, ואכמ"ל], ומרן החזו"א השיג על הב"מ דאחרי שאין לו אלפיים א"כ בעינן מוקף מחיצות, ע"י סי' ק"ט ס"ק י", אך להאמור לכא' ד' הב"מ מובנים [ומ"מ מסתברא לכא' דה"ה בשבת ברה"י חזר לשם, וכו"ה להדיא בשו"ע בס"ז לגבי ספינה דבוודאי כל רה"י ראוי להחשב שכולה הרי היא מקומו, והיינו דמב' שם בס"ז דגם לגבי היוצא באיסור אם שבת ביה"ש בספינה הוה הספינה כולה כד"א, ונפק"מ לכשתנוח הספינה למטה מ"י].

אכן לכא' איכא למשדי בה נרגא, דהנה לפ"ז מי ששבת באויר מחיצות אך אותן מחיצות זזו ממקומן ואינן בתחומן, והיינו גוונא דספינה שבשו"ע ס"ז שהספינה היתה בביה"ש סמוך ליבשה וקנה שם שבייתה, ואח"כ הפליגה ספינתו, ולכא' ככה"ג קשה לומר שהספינה היא מקומו דהרי מקומו הוא העיר או הד"א במקום שהיתה שם הספינה בביה"ש שזה תחומו, ובהכרח שהוא דין בפנ"ע משום שחזר לרה"י ששבת באויר מחיצות, וא"כ מעתה צריך לומר דבעינן דוקא מחיצות וכד' הרמ"א החזו"א, ובהכרח י"ל שגם מה שהעיר היא מקומו זהו קולא שאינה ניתנת ליוצא מדעת, ובעינן להך דין מחודש דמחיצות ששבת בהן, ודו"ק.

אלא דהנה באמת בעיקר דינא דס"ז דחשבינן לספינה כאויר מחיצות ששבת בה מבעו"י, הנה כן ד' הרשב"ם וכמב' בתו' דף מ"ג וברא"ש שם, אך הרא"ש השיג ע"ז דלא חשיבא כאויר מחיצות ששבת שם כיון שנוסעת והולכת. ולפ"ד ד' הרא"ש צ"ע, דהרי זהו פלו' בגמ' אי ספינה חשיבא כמחיצות ששבת בהן או לא מצד מה שלהבריה מים עשויין, ולכא' נקטינן להקל, ועכ"פ גם אם דעתו להכריע בזה להחמיר היה לו לומר טעמא דגמ' כיון דעשויה להבריה מים, ומ"ט בחר לו טעם חדש מצד מה שנוסעת, ובהכרח דס"ל דגמ' איירי לפי דינא דהכניסוהו לרה"י למ"ד שאין כולה כד"א, ומודה שאם הכניסוהו למחיצות ששבת בהן הו"ל כד"א, והיינו משום שבכה"ג חשיבא כל הרה"י תחתיו כיון שנמצא בהרה"י מתחילת שבת, אך הכא דעסקינן בגוונא שיצא לדעת שהנידון מצד מה שחזר למקומו, בזה ס"ל להרא"ש שאין הספינה מקומו כיון שמקומו במקום שבייתו. וכנר"ה שהרא"ש מחלק בין סברת שבת באויר מחיצות שמודים בו ר"י ור"ע, לנידון חזר למקום שבייתו דמהר"ם, ונפק"מ ביניהם לספינה שהפליגה בשבת, ולהאמור י"ל דנפק"מ ביניהם גם לענין עיר שאין מוקפת מחיצות וכנ"ל [ועו"י עוד בתו' מ"ב ע"ב ובחזו"א סי' פ' מש"כ בזה, ובמש"כ בחידושי הגר"ש ולדנברג וצ"ל בגליון אליבא דהלכתא לסי' ת"ה עי"ש].

אלא דכיון שכן דאנן נקטינן בזה כרשב"ם להקל וכמב' בס"ז וביה"ל שם, א"כ ש"מ דגדר שבת באויר מחיצות דמהר"ם כגדר שבת באויר מחיצות דמודים בו ר"ע ור"י, וצ"ל שהוא סברא בהלכות תחתיו ולא בהלכות מקומו, והיינו שכיון שכבר שבת במחיצות הללו ע"כ ממילא מיקרי כולה תחתיו לכו"ע, וככה"ג יחבינן גם למוזד, ומשו"ה גם בעינן להחמיר דיהא תלוי בדין רה"י דווקא וככהרעת הרמ"א והמ"ב והחזו"א וכנ"ל, ודו"ק היטב.

והנה מב' בבי" דבהניח עירוב לא מהני להחשב אויר מחיצות ששבת שם, אע"פ שלכא' נקטינן דגם מקום שהעירוב שם נחשב כד"א, ואילו גדר הדברים שחזר למקומו באמת אין סברא לחלק, דהא עיר שהניח שם עירוב זהו מקומו, אך אם גדר הדברים באופ"א וכנ"ל יש מקום לחלק בזה, ועדיין צ"ע.

ד. והנה מב' בסי' ת"ג דהשובת בבקעה וזכה כד"א ואלפיים מרובעות סביב, ואח"כ הקיפו אותו במחיצות, אין אומרים כולה כד"א אלא שאר

אחרות שמצינו בתורה שמתבארים בהם גברי הערים, ובעיקר גדרים אלו מתבארים בהל' תחומין, ויש לדון מה הם הגדרים השייכים אף לענין מגילה.

וראשית יש לדון בעיקר ההגדרה של העיר, מהו השיעור שמצרף את כל בתי העיר להחשב כעיר אחת, והנה בעיר המוקפת חומה אין בזה ספק שחומת העיר מצרפת את כל בתי העיר להחשב כעיר אחת, אך יש לדון בעיר פרוזית דאין לה היקף חומה במה יצטרפו כל בתי העיר להחשב עיר אחת. ומצינו בתוס' דהוי פשיטא להו שדין זה יסודו מצד הצירוף של קרפף, דמצינו במתני' (עירובין נז.) דלשיטת חכמים שתי עיירות שסמוכות זו לזו, ואין ביניהם שיעור קרפף, הם מצטרפות להחשב כעיר אחת, ולשיטת רב הונא נותנין לכל עיר קרפף אחד, ואם יש בין שתי העיירות שיעור ב' קרפפות הם מצטרפות להחשב עיר אחת, וכתבו התוס' (ד"ה רב הונא) שדין זה הוא רק בשתי עיירות, אך בעיר ובית לא מהני בשיעור ב' קרפפות, דאין נותנין קרפף לבית, ורק אם סמוכים בשיעור קרפף אחד הם מצטרפים, והוסיפו 'נראה דאפי' בית ובית בלא עיר נותנים להם קרפף אחת לשתיהן, דאי לא תימא הכי עיר שאין לה חומה במה יתחברו כאחת אם לא ע"י שמובלעים יחד תוך ע' מאמה קירובם בשיעור של קרפף, דכל בתי העיר צריק שיהיו סמוכים זה לזה בפחות משיעור קרפף וע"י כן הם נידונים כעיר אחת, וכן מבואר שם ברא"ש (ס"ג).

אמנם יש לדון בזה בשיטת הרמב"ם שלא הזכיר דין צירוף קרפף אלא רק לגבי שתי עיירות, אך לגבי עיר אחת לא נתבאר בדבריו כלל השיעור לצרף את בתי העיר כשאינה מוקפת חומה, דבפרק כ"ז (ה"ב) כתב 'נמצאת למד שמוטר לאדם בשבת להלך את כל העיר כולה אפילו היתה כנונה, בין שהיתה מוקפת חומה בין שלא היתה מוקפת חומה, ולא הזכיר כיצד מגדירים עיר שאינה מוקפת חומה, ולאחר מכן בפכ"ח (ה"א-ב) 'כל בית דירה שהוא יוצא מן המדינה, אם היה בינו ובין המדינה שבעים אמה ושני שלישי אמה שהוא צלע בית סאתים המרובעת או פחות מזה, הרי זה מצטרף למדינה ונחשב ממנה, וכשמודדין לה אלפים אמה לכל רוח מודדין חוץ מבית דירה זה. היה בית זה קרוב למדינה שבעים אמה, ובית שני קרוב לבית ראשון שבעים אמה, ובית שלישי קרוב לשני שבעים אמה, וכן עד מהלך כמה ימים, הרי הכל כמדינה אחת, וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון, ומבואר דלגבי צירוף בתים חוץ לעיר בעינין שיעור קרפף, ומשמע שהגדרת העיר עצמה אינה תלויה בשיעור קרפף. וכן יש להעיר בדברי הרמב"ם לענין ערי הלויים דיש בהם שאינם מוקפות חומה, ומודדים חוץ להם שיעור מגרש ותחום, לא ביאר את ההגדרה של העיר כיצד מצטרפים בתיה להחשב עיר אחת.

וראיתי בגאון יעקב שהעיר בזה, ונראה דיש מקום לבאר דלשיטת הרמב"ם אין השיעור תלוי בצירוף של קרפפות, דמצינו ברש"י במגילה (ב:) שכתב 'פרזים - עיר שאין לה חומה, ומתוך כך ישיבתה נפוץ ופרוז, ומרוחקין משכונה לשכונה, ומבואר דשם זה של פרוז ענינו מחמת ריחוק השכונות של עיר זה מזה, ומשמע שאע"פ שאין בתיה קרובים וסמוכים זו לזו כולה נידונית כעיר אחת, ויש לדון מהו השיעור בזה, וצ"ע. ואפשר לדון שדבר זה תלוי בדעת בני אדם, והיינו דכל שקורים לכל אותה המקום כעיר אחת, ומתנהגים בו כעיר אחת דמשותפים יחד בעניניהם, ממילא הוא נידון כעיר אחת, אך אם נהגים בו מנהג שתי עיירות הוא נידון כשתי עיירות. אמנם שוב ראיתי שאין מקום לדון כך, דמצינו מימרא דרב הונא (נה.) דאתמר 'אמר רב הונא חומת העיר שנפרצה במאה וארבעים ואחת ושליש, ובגמ' מקשי מ"ט הוצרך לומר מימרא זו, והרי כבר לימדנו דאליבא דחכמים שתי עיירות מצטרפות בשיעור זה, ומ"ט אצטריך תרי מימרא על חדא מילתא, ומשני 'צריכא דאי אשמעינן הכא משום דהוה ליה צד היתר מעיקרא, אבל התם אימא לא, ואי אשמעינן התם משום דדחיקא תשמישתייהו, אבל הכא דלא דחיקא תשמישתייהו אימא לא צריכא, ומפורש דאפי' בכה"ג דמעיקרא הוי בתורת עיר אחת, ומתנהגים יחד כבני עיר אחת, מ"מ באופן שנפרצה חומת העיר וחרבו הבתים שבין שתי חלקי העיר, ועתה הם מרוחקים זה לזה ביותר משיעור שתי קרפפות, הם מתחלקים זה מזה ונדונים כשתי עיירות, הרי מפורש בזה דין זה דאף צירוף עיר פרוזית הוא כפי שביארו התוס' דהוי בשיעור קרפף.

ובפשוטו אף לענין קריאת המגילה יש לתלות את גברי העיר בדין זה של צירוף של קרפף, דרק אם בתי העיר אינם מרוחקים זה מזה בשיעור קרפף הם נידונים כעיר אחת, אך הבתים שמרוחקים זה מזה יותר משיעור זה אינם נידונים כחלק מהעיר.

הרחבת תחום העיר ע"י עיבור של

חרבות בתים מועיל מדאורייתא

ויש לדון לענין דין עיבור וצירוף בתים שמחברים שתי עיירות, שמצינו לענין תחומין שאפילו בורגנין ובתים שוממים נחשבים עם העיר ועיבורה, ומצרפים כמה ערים, האם הא מלתא מהני אף לענין צירוף החרך לחיוב קריאת המגילה. ונראה דבפשוטו כפי שנתבאר לעיל אין טעם לחלק בזה, מאחר שעיקר דין צירוף העיר הוא מדין עיבור, אי"כ מסתברא שאף דין עיבור העיר ע"י בורגנין ובתים שוממים המבואר גבי תחומין מהני אף לענין קריאת המגילה.

ויש להוסיף ולבאר בזה, מצינו במתני' דתנן בה בחדא מחתא דין צירוף בית גמור, עם צירוף שברי בתים, דאמרין כיצד מעברין את הערים, בית נכנס בית יוצא פגום נכנס פגום יוצא, היו שם גדודיות גבוהות "פפחים, וחוינן דתני יחד דין צירוף בתים עם דין צירוף גדודיות, שהם שברי בתים, ומשמע שגדרם שוים, ותרווייהו מהנו מעיקר הדין, וכן משמע ברמב"ם (פכ"ח בהל' שבת) דכתב 'כל בית דירה שהוא יוצא מן המדינה, אם היה בינו ובין המדינה שבעים אמה ושני שלישי אמה שהוא צלע בית סאתים המרובעת או פחות מזה הרי זה מצטרף למדינה ונחשב ממנה וכו', היה בית זה קרוב למדינה שבעים אמה, ובית שני קרוב

והנה אם נפרש שגדר אלפיים אינו רק שיעור הילוך שאינו בגדר יציאה ממקומו, א"כ הדבר פשוט, אך אפילו אם נימא שזהו הרחבת מקומו כיון דעדיין שייך למקומו, מ"מ לגבי זה לא מרחיבים את מקומו ע"י העיר שתחילתה תוך אלפיים, דהעיר הזאת אינה מקומו, ואף שכל העיר כמק"א הרי א"יז מק"א ממש אלא שהוא ג"כ גדר של הרחבת מקומו, וכדהוכחתי לעיל משמעותא דמדיד, וכולי האי לא עבדינן להרחיב את הרחבת מקומו ע"י שהעיר תחילתו בהאלפיים שישודו ג"כ הרחבת מקומו [ועד"ז נמי כלפי רה"י וכמוש"ג דג"ז רק הרחבת גדר מקומו ותחתיו], ובוודאי שאילו היה נחשב מק"א ממש לא היה מקום לחלק, אך כאמור לעיל א"יז מק"א ממש אלא גדר של הרחבת מקומו דשייך ונכלל בכלל מקומו, וממילא תרתי לא עבדינן [ועד"ז הסתפקתי במק"א לגבי מגילה בדין מקום שהוא כד"א, שתחילתו מחובר למקום שהוא ג"כ נידון רק כסמוך, דאולי הו"ל כסמוך לסמוך, וצ"לע בזה ואכמ"ל].

והנה לפי"ז אם נבא לדון במעלת עיר המובלעת, הנה זה ודאי שאילו גדר דין אלפיים שהוא לא בכלל מקומו אלא שא"יז עדיין בגדר יציאה ממקומו, א"כ לכא"ו אם למדנו שעיר שאינו בתוכה אינה מקומו, ולא אהני מה שאפשר לדנו כמק"א אחרי שא"יז מק"א במציאות, וכבר יצא ממקומו בהכרח, א"כ צ"ל דבמובלעת אמרינן שכל הילוכה אינה תוספת התרחקות, דלענין זה אפשר לדונה שהיא כמק"א, דכל הילוכה אינו תוספת התרחקות ממקומו, וממילא מתרחק תחומו להלן שעדיין לא ייחשב יציאה ממקומו עד שימשיך לילך. אך באמת שהדבר קשה להאמר דא"כ גם בכלתה מדתו באמצע נאמר שעדיין אין כאן התרחקות ויציאה ממקומו, שהילוך כל העיר כהילוך ד"א, ובהכרח דבמובלעת הוא סברא בפני"ע שבסיבת היותה תוך תחומו שייכא טפי לעירו, ונר' בביאור הדבר לפמ"ש"ג דבאמת כל האלפיים נטפלים ונכללים ומרחיבים את מקומו, וגם עיר השייכת אליו מרחבת את מקומו, ובוזה אמרינן שעיר שהיא מובלעת תוך מקומו מרחבת את מקומו, והיינו שיש כאן ב' דברים שכל א' לעצמו סיבה וכח להרחיב את מקומו, האלפיים אמה ועיר, וכשעיר היא בתוך אלפיים נטפלת ושייכת למקומו ומרחבת את מקומו מתורת עיר שבה, וממילא יכול אח"כ להשלים האלפיים להרחיב את מקומו עוד. אך מכיון שא"יז מקומו ממש שאינו שם, הרי גדרו כגדר האלפיים שאין מקבלים אלפיים יציאה ממקומו עד שימשיך לילך. אך באמת שהדבר קשה להאמר דא"כ ותו לא מיד.

ויסוד הדברים דבאמת אית לן ג' דרגות בהרחבת מקומו ע"י תורת עיר או ע"י תורת רה"י, [א] הרחבת מקום שהוא נמצא בו או שבת שם, ובוזה אהני גם ליתן אלפיים סביב כולו. [ב] הרחבת מקום הנטפל ומרחיב את מקומו, ובוזה לא מהני ליתן אלפיים סביבו. [ג] ואם אינו מובלע אין בכוחו כלל להרחיב את הנטפל למקומו, דבעינן שיהא הוא כולו נטפל אליו, דבאמת עירו נטפל אליו ומרחיב את מקומו בהיותו שם, וכן המובלע בהבלעתו נטפל למקומו, וע"י העיר שבו מרחיב את מקומו, אך כשאינו מובלע אינו נטפל למקומו, וא"כ ליתן להעיר מצד העיר שבו תורת מקומו או נטפל למקומו כלל [והרי א"יז מק"א ממש במציאות וכנ"ל].

ועכ"פ אי נימא הכי א"ש היטב פסק הרמ"א, דאחרי שחל על העיר שם מקומו ממילא הוא כד"א מצד העיר שבו, וע"כ אף החלקים הבולטים לצדדים כבר שייכים ונכללים בכלל מקומו, דהעיר היא נטפלת לעירו, ואף שאינו עירו ממש אך מ"מ נטפל לעירו ומרחיב את מקומו כמו שהאלפיים מרחיבין את מקומו, וממילא כל שהוא מן העיר נכלל במקומו [וכיון שהוא מצד תורת מקומו שייכא גם לעיר ולא רק לרה"י, דרק לדין תחתיו בעינן רה"י וכנ"ל], וחשיבותו שייכא עם העיר להטפל לעירו או למקום שבינתו נקבע בהבלעתו לאורך כנגד מקום שבינתו, דהבלעה זו היא הקובעת לחשיבות מובלע, אך אחר שחל ע"י שם מובלע וכבר קיבל חשיבות זו, תו העיר שבו על כל הנכלל בשם זה נטפל למקומו, וע"כ כולה כד"א [וכפי הנר' מרן החזו"א דפסק כאידך גיסא דרי"ז מפרש שזה רק כד"א בשיעור הילוך, דמה שהוא כמק"א מורה שאין כאן התרחקות יותר מד"א, אך זה צ"ע וכנ"ל, וצ"ע].

ז. ודאתאן להכא אולי נוכל להבין עוד פשר ד' רש"י ותו' שחידשו דעיר שלן בה אף אם כלתה מדתו באמצעה הרי כולה כד"א, ונר' לפי דברינו דבאמת למדנו דאף עיר שאינו בתוכה יתכן שתהא נטפלת למקום שבינתו, ותרחיב את תורת מקומו לכל מה שהוא בכלל שם העיר, כי מצד העיר נחשב עיר שהיא מקומו, וזהו גדר דינא דמובלע, ומעתה ס"ל לרבנו ז"ל דעיר שלן בה שהיא מקומו הטבעי אף אם קנה שבינתה במק"א, אך מ"מ כל שאפשר לצרפו וליתן לו שייכות ולהטפלו למקומו עדיפא לן עיר כזה מעיר שמעלתה בהיותה מובלעת בתחומו, ואחרי שנת' דגדר דינא דמובלעת דע"י הבלעתה חשובה להטפל למקומו, כ"ש שעיר כזאת שיש בה חשיבות עירו מצד מגוריו ולנתו, שכל שיכולה להטפל למקומו ע"י שמקצתה תוך אלפיים של מקומו שתחשב כולה כד"א, ותרחיב את מקומו עכ"פ בדרגת מה שנעשה ע"י שמובלעת, ודו"ק היטב.

הרב משה ששון
ישיבת "אהבת שלום" ירושלים

בענין עשיית עיבור לעיר ע"י בתים וחצירות
ובענין צירוף עיר לקריאת המגילה

צירוף עיר שאין לה חומה ע"י עיבור כל הבתים זל"ז

הנה מצינו דתקנת חכמים של קריאת המגילה תלו אותה בחילוקי הערים, דערים מוקפות חומה מצוותם בט"ו, ושאינם מוקפות מצוותם ב"ד, ויש לדון טובא בגדרי הערים מה הם גדרי הדינים שבהם תלוי צירוף העיר שיהיה דינה כעיר אחת, ובהל' מגילה לא נתפרשו הגדרים בזה, והתבאר רק דין צירוף מקום אחר מפני שהוא סמוך ונראה, אך לא נתבאר מהי ההגדרה של העיר עצמה, ובפשוטו יש ללומדם מהלכות

כדינו, ומאיך מב' בס"י ת"ה ס"ד דמי שיצא חוץ לתחום שזכה בד"א ואח"כ הקיפוהו מחיצות, אמרינן כולה כד"א, ולפ"ר צ"ב מ"ש זה מזה. ויעוי' בביה"ל סי' ת"ג שכ' לבאר בזה הדין כד"א הקילו גביה, ולא הקילו היכא שיש לו אלפיים, ומ"מ יעוי"ש דאף בהוציאוהו למחוץ לאלפים שלו שדינו בד"א לא נימא כולה כד"א, וצ"ב בטעמא דמילתא. ולכא"ו נר' לומר בזה דהנה זה ודאי שחוינן שיש גדר שהוא מקומו ותחתיו, ותחתיו בעצם, ויש גדר שהוא קולא להרחיב את גבול מקומו ותחתיו, וכמו שנת' לעיל להוכיח מהא דיצא לדעת, ורה"י הוא ג"כ גדר קולא להרחיב גבול מקומו או תחתיו, ונר' לפי"ז דמי שהוא במקום שבינתו אין דינו בתחתיו אלא במקומו, ומקומו לא משתנה באמצע שבת ע"י היקף מחיצות, אך מי שהוא חוץ לתחום שדינו בתחתיו הרי זה יכול להשתנות באמצע שבת ע"י היקף מחיצות, והטעם פשוט דלעולם תחתיו משתנה באמצע שבת ע"י שיצא חוץ לתחום, משא"כ גדר מקומו שהוא נקבע בביה"ש, ומש"ה יוצא חוץ לתחום שדינו בתחתיו מתרחב גבול תחתיו ע"י היקף מחיצות, ומשא"כ בזה שהוא במקום שבינתו כבתחילה ע"כ הוא נידון בגדרי מקומו, ואינו משתנה ע"י היקף מחיצות.

ואף גם זה שיצא חוץ למקומו תוך אותו היקף, מ"מ כיון שמקומו אינו מתרחב לא מסתברא לן להרחיב גבול תחתיו יותר ממקומו, ובפרט שמקומו נשאר כבתחילה, ולא יתכן שיהא גבול תחתיו יותר ממקומו, ומש"ה לא עבדינן ליה כולה כד"א, וכאמור לעיל שזהו קולא להרחיב גבול תחתיו שאינו תחתיו במציאות, ולא מסתבר להחשיב כל הרה"י כתחתיו כשמקומו בפנים והוא לא כולל כל רה"י, דזה כתרתי דסתי, וע"כ לא חשיבא כולה כתחתיו, ודו"ק.

ה. ויל"ע האיך הדין במי שנמצא מחוץ לתחום בביה"ש, ובאופן שאין קונה ותחום לפי מקומו, וכגון שאינו בעירו ולא בביתו, אך נמצא בעיר או ברה"י ומתכוין לקנות שבינתה במק"א באופן שאין מועיל, ולמ"ד דלא קנה במקומו, ע"י סי' ת"ט ס"א, אי בכה"ג נימא כולה כד"א. ולכא"ו לגבי מוקף מחיצות ודאי כולה כד"א, דלא גרע מהכניסוהו לשם או נכנס בהיתר, וגם בגלל ששבת באויר מחיצות, אך הנפק"מ בנמצא בעיר ולא היה דעתו ללון בה כלל ולא לקנות בה שבינתה, ויל"ע אי כה"ג יעילי מה ששובת בה ביה"ש שתהא כולה כד"א או לא.

והנה לגבי פירות לשי"ע סוף סי' שצ"ז דנגררים אחרי הבעלים אפי' אם נמצאים בעיר אחת, מב' לכא"ו דאין כל העיר כד"א, ולכא"ו בהכרח משום דמייירי בליכא מחיצות, ולא אמרינן דכולה כד"א אלא למי ששובת בה ונעשה כבני העיר, שהעיר מקומו ותחומו כתחום העיר, אך במי שתחומו ומקומו במק"א, והכא דינו לפי תחתיו, לא אמרינן כד"א רק במוקף מחיצות ולא בעיר שאין מוקף מחיצות, ואפי' נמצא כאן ביה"ש [ולכא"ו אם נלמד מפירות לאדם יהא מוכח כרמ"א ודלא כב"מ, אם באמת שאני התם שחור למקומו, ומדין מקומו אתינן עלה וכנ"ל].

שור' להגאון בעל ח"ב וצ"ל בעירובין ס"ה ס"ק י"ג בסופו דהרגיש בזה, וכ' לחדש דלפירות לא מהני סברא דאויר מחיצות ששבת שם ורק לאדם, ואף דדין כל הרה"י כד"א איכא נמי לפירות כמפ' בשו"ע סי' ת"א וברמ"א שם [ובודאי דינא דהשו"ע סוף סי' שצ"ז דוקא בעיר שאין מוקפת מחיצות, ונפק"מ ליי"ט שא"ו בו איסור טלטול ולא בעיר מוקפת מחיצות, וזה ברור, וכ"כ הגאון בעל זכר דבר שליט"א], ולפ"ר הנה גדר מקומו לא שייך בהנך פירות כיון שא"יז מקומו, דמקומו במקום הבעלים, אך הרחבת גבול תחתיו שייך בהו, וממילא לענין שבת באויר מחיצות תלוי אם זהו סברא בהרחבת גבול תחתיו או מצד גדר מקומו אתינן עלה, ואולי הוא תלוי בפלו הרה"ש והרשב"ם הנ"ל, וצ"ע לדינא.

ו. ואשכחן עוד מקום שהוא כד"א, והיינו דינא דעיר המובלעת תוך תחומה שהוא כד"א לענין מדידת התחום, ובעוה"ש"י עוד ית' בס"י ת"ח דעיקר דינו נקבע רק ע"י מה שמובלע תוך תחומה כנגד מקום שבינתו, ולא לפי הבלעתו ברחבו בקרנות האלפיים דזה לא מעלה ולא מוריד, ולא בהכי תליא מילתא וכמבואר בביאור הלכה עיי"ש, וד' רבינו יחונתן והרבה אחרונים אחרי דלא מאריכים את מדידת התחום לכיוון צדי העיר לצדי מקום שבינתו, כי אם להלן כנגד פני מקום שבינתו, ומ"מ הביא ר"י צד וכן הסכמת רמ"א והאחרונים דיכול להלך כל העיר ואפי' מה שמעבר לריבוע תחומה, ומחמת הדין שכולה כד"א [ואם כי ר"י עצמו נסתפק בזה מ"מ הכי נקטינן], והיינו שאחרי שנחשב כד"א להארכת מדידת התחום חשבינן ליה כד"א גם לגבי הילוך בכולו, אף במה שאינו נוגע להארכת מדידתו, וכהתרחבות לצדדים אף מה שיותר מן הטבלא של ד' אלפים, וד"א שלו לצדדין.

[ובעיקר הדין אף שכך הכרעת הרמ"א והמ"ב, ראיתי שבחזו"א סי' ק"י ס"ק י"ד חושש לאידך גיסא דרי"ז להחמיר, עיי"ש].

ויל"ע בביאור המחלוקת בדינא דמובלעת אי כד"א לגמרי להיתר אף מה שנמשך לצדדין יותר מרוחב תחומה, או שהוא כד"א רק לענין להאריך תחומה כנגד מקום שבינתו [והלא כפי מה שנת' עפ"י ד' הביה"ל והחזו"א וכדמוכח מד' ר"י, הרי שלב' הצדדים אין ההבלעה תלויה ברוחב העיר לרוחב התחום, דלא איכפ"ל אם מובלע שם או להיפך שבוטל שם, שהכל נקבע רק אי מובלע לארכו או לא, ובפרט להסוכרים (וזה כדעת המ"ב והחזו"א דלא כהרמ"א) שאין מוסיפין לו כלום לצד רוחב העיר, וכל המחלוקת רק בגדר הדין דנחשב כד"א למאי אהני לן, וד"ז צ"ב מה הם צדדי הנידון בזה], וצ"ב.

והנה קיי"ל דכלתה מדתו באמצע עיר בזה לא אמרינן דכולה כד"א וכמב' בס"י ת"ח, וכן בכלתה מדתו באמצע רה"י נמי לא אמרינן כולה כד"א וכמוש"כ בביה"ל סי' ת"ג, והדברים מפורשים בגמ' להדיא בדף מ"ב ע"ב ובדף ס"א, עיי"ש היטב. ולכא"ו ביאור הדברים לפי מה שנת' דגדר כולה כד"א יתכן בא' מן השנים, או שכ"ז מקומו או שכ"ו בכלל תחתיו, אך עיר או רה"י שאינה מקום שבינתו וגם הוא לא נמצא בתוכו הרי א"יז גדר תחתיו, וממילא אין זה כד"א, דממ"נ אין טעם לומר שהוא כד"א [ואף ביצא מתחומה והמשיך לתוך העיר נראה דהוא כעין מש"נ לעיל לגבי שבת בבקעה, דאחרי שבתורת מקומו מסתיים מקומו עד סוף תחומה וכדלהלן, שוב א"א לדון את כל העיר כתחתיו].

לביט ראשון בשבעים אמה, ובית שלישי קרוב לשני בשבעים אמה וכן עד מהלך כמה ימים, הרי הכל כמדינה אחת וכו', וכן בית הכנסת וכו', ושלש מחיצות שאין עליהן תקרה ויש בהן ארבע אמות על ארבע אמות והבורגנין והבית הבנוי בים, ושתי מחיצות שיש עליהן תקרה ומערה שיש בנין על פיה ויש בה בית דירה, כל אלו מצטרפין עמה אם היו בתוך שבעים אמה ושירים, ומבואר דאיידי לענין צירוף למדינה מהלך כמה ימים, דלשיטתו היו דין תורה תחומין של ג' פרסאות, ושנה יחד עם זה דין ג' וב' מחיצות דמהנו, ומבואר דהנך נמי הוו עיבור מדין תורה, וממילא מסתברא שכך הוא צורת העיר, וממילא מהני אף לענין מגילה.

ובאמת ענין זה מפורש בגמ' דחברות בתים מהנו אף ביותר מג' פרסאות, וכדאמרין בפרק שני (כא.) 'אמר ליה רב חסדא למרי בריה דרב הונא בריה דרב ירמיה בר אבא אמרי אתיתו מברנש לבי כנישתא דדניאל דהוה תלתא פרסי בשבתא, אמאי סמכיתו אבורגנין, הא אמר אבוה דאבוה משמיה דרב אין בורגנין בבבל, נפק ואחוי ליה הנהו מתותא דמבלען בשבעים אמה ושירים, ועי"ש ברש"י דמתותא היינו בתים חריבים.

אולם יש מקום לחדש ולחלק שצירוף בתים חריבים מהני רק לענין תחומין ולא לענין מגילה, ובפשוטו ענין זה יש בו חימה מ"ט בתים חריבים ושוממים ששנים רבים אין דר בהם אדם מועילים לצרף ולהגדיר את העיר, ואפשר להבין שזהו דין בעיר עצמה, שכך צורתם, מאחר שיש בה בתים שראים לדירה, הרי כל שטח זה שקיימים בו בתים אלו אפשר להגדירו כחלק מהעיר, כיון שאף בו אפשר לדרו. אכן אפשר להבין שיש בזה חילוק בין דין תחומין שהוא נקבע לפי העיר עצמה, משא"כ דינים אחרים יש מקום לדון שהם תלויים בבירת העיר, והיינו מחמת הדיוור המשותף של בני העיר, ודבר זה שייך רק בבתי שדרים בהם עתה בני אדם, אך בתים שוממים שאין דרים בהם אין לדון בהם שיחשבו כחלק מהעיר, מפני שלא שייך לצרף את דיוריהם, ולגבי מגילה יתכן שהדבר תלוי בדיוור העיר שבוה מצטרפים ומתאחדים יחד להחשב ככרך אחד שיש להם דין קריאה אחד, ודלמא דין צירופם הוא רק ע"י בתים שיש בהם דיורים, אכן בפשוטו אין נראה לחלק בזה.

ראיות שרק בתים שעומדים לדירת אדם מתעברים

והנה יש לדון בדין זה דחזונו דג' מחיצות של בתים שנחרבו ואין דרים בהם כלל, דמצטרפים עם העיר, ובפשוטו שמענין מינה שדין צירוף בתים אינו בדווקא בבתי שיש בהם דירה, אלא אפילו בתים שאין בהם דירה כלל מצטרפים, וא"כ יש לדון אף בבתי שנבנו שלא ע"ד לדרו בהם שיצטרפו.

אכן נראה ברור דשאני ההיא דגדודיות דאיידי בבתי שבתחלה נבנו לצורך דירה ודרו בהם בני אדם, ולכך אף לאחר שנחרבו לא פקע מהם שם בית כיון דחזו לדירה, אך בתים שמעיקרא לא נעשו לדירה אינם מצטרפים כלל, ואין עליהם שם בית. ובפשוטו הדבר מפורש במה דתני בגמ' 'ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן, ובית עבודת כוכבים שיש בה בית דירה לכומרים, והאורוות והאוצרות שבשדות ויש בהן בית דירה והבורגנין שבתוכה והבית שבים, הרי אלו מתעברין עמה. ואלו שאין מתעברין עמה, נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך, והגשר והקבר שאין להן בית דירה, ובית הכנסת שאין לה בית דירה לחזן, ובית עבודת כוכבים שאין לה בית דירה לכומרים, והאורוות והאוצרות שבשדות שאין להן בית דירה, וחזונו דבכל הנך דלא קיימי לדירה אינם מצטרפים, ואע"פ דחזו לדירה, ושמענין מינה דרק בית דירה והיינו שיש בו דיורים הוא מצטרף.

אולם יש מקום לדון ולחלק דשאני התם דביה"כ' ואוצרות דקיימי למידי אחרינא, לכך לא מהני להו מאי דחזו לדירה, כיון דעומדים לתשמיש אחר לא חשיבי כבית דירה, אך היכא דלא קיימו לתשמיש אחרינא, בסתמא נמי אית להו שם בית דירה מחמת דחזו לדירה, אולם לא מסתברא לפלוגי בהכי, והפשטות דטעם דין זה משום דבעינן בית שמשמש ועומד בפועל לדירה, ובלא"ה לא חשיב בית דירה ואינו מצטרף, וכ"נ מהגאון יעקב שכתב 'כללא דמילתא גבי עיבור בעינן בית העשוי לבית דירה לדרו בו, והיה ד"א על ד"א, ואע"ג דאיחר ולא דיירה בה, והוא דאשתייר בו ג' מחיצות ואפי' בלא תקרה וכו', ואם אינה עשוי לדרו אפילו בני גמור כבית הכנסת או בית ע"ז לא מיעבר'.

והדבר מפורש בעבודת הקודש לרשב"א (ש"ד סי' ו') דכתב 'דברים אלו שאמרנו בשאין מקיר העיר וחוצה בתים או קרפפות מוקפין לדירה או שאר בנינין אלא קרקע פנוי. היה חוצה לה בנין בין מיושב בין חרב, אם היה בנין המוקף לדירה כעירות וכפרים שנחרבו ונשאר שם מחיצות קיימות מן הבתים, כל שהן תוך שבעים אמה ושירים, ואפילו היו הרבה זה תוך שבעים אמה ושירים לזה, נעשה הכל כאחד והולכין את כולן ואפילו שלוש פרסאות וחוצה לה אלפיים אמה. לא היה עשוי לדירה או שעשוי לדירת עראי, אין עושין אותו עיבור לעיר, ומפורש דרק בית שעשוי לדירה מצטרף עם העיר.

וכ"נ מבואר במשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק כ"ט) דכתב לענין ג' מחיצות 'ושלש מחיצות וכו' - שהיה שם בית דירה מתחלה ונהרס, ומבואר דבעינן דמעיקרא היה בהם בית דירה, והיינו שדרו בהם, ועוד כתב 'שתי מחיצות וכו' - איירי ג"כ שהיה בית דירה מתחלה ונהרס'.

ויש ללמוד דין זה מהגמ' דמקשי סתירה בין הברייתות האם מערה נעשית עיבור לעיר, ומשני דבאמת המערה מצד עצמה אינה מצטרפת, ומאי דתני דנעשית עיבור היינו דווקא בדאיכא בנין בפיה, ולכאורה הטעם שאינה מצטרפת כיון שאינה עשויה לדירה, ובעינן דווקא בית שעשוי לדירה.

וכן נראה מדברי רש"י והתוס' גבי נפש של הקברות, דפירשו דלא בעינן בהנך שיהיה בהם בית דירה לשומר, כיון דבסתמא עבידי להכי, וחזונו דרק משום דעבידי לדירת השומר מצטרפי, אך בלא"ה לא מצטרפי, אכן חזונו הכא דלא בעינן דירה בפועל אפילו מתחילה, אלא

סגי במה שבנין זה בסתמא עומד לדיורים, והלכך הוא מצטרף אף קודם שדרים בו.

נידון בדברי הפוסקים בענין זה

וראיתי מובא משו"ת בית יצחק שהוכיח לגבי בורגנין דמהני אף בגוונא דמעיקרא לא נעשו ע"ד דירה, אלא רק בכדי להרחיב את תחומי העיר, דכן משמע מלשון התוס' (נז): דקאמרו 'דנקט ב' עיריות משום דאו רגילות לעשות בורגנין ללכת מזו לזו כשרחוקין יותר מד' אלפים שאין יכולין לבא ע"י עירוב, ובפשוטו משמע שכל עשיית הבורגנין היא לצורך זה כדי שיוכלו לילך. אולם יש לדחות ולדחוק בלשונם, דמש"כ דרגילות לעשות בורגנין ללכת, אין הכוונה שכל מציאות הבורגנין היא רק לצורך זה, אלא עושין בורגנין לשומרי השדות כדי שיוכלו לסמוך עליהם ללכת, וזה היה דבר פשוט לתוס' דאיידי בבורגנין דשומרי השדות דרים בהם, ולא הוצרכו לפרשו, כיון דבלא"ה אין עליהם שם בורגנין.

ומצינו בדגול מרבבה (סי' שצ"ח) שכתב 'דבורגנין א"צ להיות ד' אמות על ד"א כמ"ש בסוכה דף ג', וע"ש ברש"י דמשמע דבורגנין כיון שהוא רק ללינת לילה ולאדם אחד ועשוי לדירת עראי א"צ ד"א, ומ"מ צריך שיהיה עשוי באמת לצורך שדות או פירות, וכן מוכח בסוכה דהא דבית דשאין בו ד"א, דאם איתא דמהני בסתם קשה דהא בית אף דלא חזי למלתיה להוי כבורגנין, ולכן מי שרוצה לעשות צריפין בכל ע' אמה להרחיב התחום, ואתון צריפים עושים רק בשביל כן ולא לשמור שדות או פירות, לאו כלום, וזה פשוט מאד בעיני, וחזונו מדבריו דלענין בורגנין מוכרח שיעשו לצורך שומרי שדות, ובלא"ה אין עליהם שם בורגנין. אכן יש מקום לדקדק מדבריו שזהו דין דווקא בבורגנין, אך אם עושה בית דהיינו דאית ביה ד' על ד' לא בעינן שידורו בהם, וסגי כשעושה אותם רק לצורך הרחבת התחום. אולם נראה שאין בזה הכרח, ד"ל דהד"מ איירי בדבר שהיה מצוי בזמנו, ולכך בא להורות בזה את ההלכה דבעינן עשוי לשומרי פירות, אכן אף לענין בית יתכן שכך הדין דבעינן שידורו בו, ואם מעיקרא נבנה רק לצורך הרחבת התחום לא מהני מידי, כיון דלית ביה בית דירה.

עכ"פ חזונו מפשטא דסוגיא דאין מתעבר עם העיר בית סתם, אלא דווקא בית שיש בו בית דירה, והיינו שעשוי למגורים, ולכן בית הכנסת שאין בו בית דירה אין מצטרפים, וכפי שהבאנו כן מפורש ברשב"א בעה"ק דבעינן שיהיה עשוי לדירה, וכן מבואר בגמ' ובמשנ"ב, דרק בית שעשוי לדירה ממש מתעבר עם העיר, ולפי"ז מוכרחים אנו לידחק בלשון התוס' דלעיל דמה שהיו רגילים לעשות בורגנין לצורך צירוף עיריות, היינו דוקא בגוונא דקיימי למילתייהו.

הגדרת דירת עראי שאינה מצטרפת

אכן יש לדון בגדר ההיריה הנצרכת בזה, והנה בגמ' (נז): אתמר 'אמר רב הונא יושבי צריפין אין מוודין להן אלא מפתח בתיהן, ופירש רש"י 'צריפין - דירה של הוצין וערבה, ואינו קבע, הלכך אפילו יש הרבה במקום אחד כשיעור מהלך מאה אמה אין חשובין עיר להיות כארבע אמות', ומשמע שהחסרון בהם מצד הצורה של הבנין עצמו, שסוג בנין שכזה אין בו קבע, ודירות שאינם קבועות אינם נחשבות כעיר, וכן ריהטא לישנא דהשו"ע דכתב 'ושבי צריפים, דהיינו שישבם באהלים שעושין מהוצין וערבה, אין להם דין עיר, ולפיכך אין מוודין להם אלפים אמה אלא מפתח בתיהם', ומבואר שהחסרון בהנך מצד צורת הבנין שאין בו קביעות, וכדפירש רש"י. אמנם המג"א דקדק מלשון השבלי הלקט שהביא הב"י בדין זה שביאר שהחסרון ביושבי צריפין שבפועל אינם דרים בקביעות, אלא נודדים ממקום למקום, ולפי"ז העלה דאם דעתם לקבוע במקום זה, אע"פ שדרים בצריפים ואוהלים חשיבי קבע, ויש להם דין עיר.

עכ"פ חזונו מהאי סוגיא דהגדר של בית המועיל לצירוף העיר, היינו דווקא היכא דאית ביה דירה עראי, ורק יש לדון האם איירי בגוונא דהחסרון מצד הבנין או מצד הדיורים, אכן בגמ' מבואר שדין זה הוא דווקא היכא שכל העיר עשויה באופן זה, אך אם יש בעיר ג' חצירות עם ב' בתים קבועים, ממילא נקבעו אף הצריפין, ולפי"ז לענין דין צירוף לעיר שמענין מינה דאפילו דירת עראי מצטרפת.

אכן מצינו אף לענין בורגנין דבעינן קבע, והיכא דהו עראי לא מצטרפי, וכדאמרין בפרק שני דלא מהני בורגנין היכא דשכיחי גבני ובידקי דמיא, שאין הבורגנין מתקיימים, וחזונו דאף לענין בורגנין בעינן קביעות, והיכא דהו עראי לא מהנו, ויש לדון מה החילוק בין דינים לדין צריפין, דאף היכא דהו עראי מצטרפים לעיר שיש בה דירת קבע.

ויש מקום לחלק דבורגנין לאו היינו צריפין, דצריפין היינו היכא דהו בית בעצם, דאית בהו דע"ז, אך בורגנין גריעי טפי דלית ביה דע"ז, ולכך בעינן בהו דירת קבע.

אכן ברשב"א בעבודת הקודש מפורש שדין זה הוא בכל בית, דכתב 'לא היה עשוי לדירה או שעשוי לדירת עראי אין עושין אותו עיבור לעיר, לפיכך הבורגנין שעושין שומרי גינות ופרדסים ושומרי העיר חוץ לעיר אין נמדדין עם העיר מפני שהן עראי מפני הגנבים ומפני מי הגשמים ששוטפין אותן, ומבואר דבכל בית שמצטרף לעיר בעינן שיהיה עשוי לדירת קבע ולא לדירת עראי, וא"כ צ"ב מ"ש מצריפין דאע"ג דהו עראי מצטרפין.

ובעינן למימר דאיכא תרי גווני עראי, דצריפין עשוי לשם דירה לזמן מסוים, שדרים שם חודש או שנים, ולאחר מכן הולכים למקום אחר, ולכך יש חשיבות בדירה זו, ומצטרפין לדירת קבע, אך היכא דשכיחי בידקא דמיא ליכא קביעות כלל, כיון דבכל יום ויום איכא למיחש להכי, ואין זמן מסוים שנעשית בו קביעות, ולהכי אינם מצטרפים.

והנה עיקר דין זה של עראי המבואר גבי בורגנין זהו באופן שמצד עצמם לא חזו לקביעות, אכן נראה דמסתברא דכן הדין אף היכא דמצד עצמם ראוים לקביעות אלא שמצד דירת האדם אינו עומד לקביעות, כיון שגדר הדבר שדירת עראי לא חשיבא דירה כלל, וכיון שנתבאר דבעינן שיהיו עשויים לשם דירה, א"כ מסתברא מלתא דהיכא דעושין לשם דירת

עראי, חשיב דלא עושין לשם דירה ולא מהני מידי, והכ"נ דייקא לישנא דהרשב"א דכתב 'לא היה עשוי לדירה או שעשוי לדירת עראי אין עושין אותו עיבור לעיר', ומשמע שחסרון זה של דירת עראי הוא מפני שאינו עומד לדירת קבע, והוי כאינו מוקף לדירה. ולפי"ז נפקא דבאופן שיש בורגנין ע"ד שידורו בהם מעט הרי זה בכלל הוקף לשם דירת עראי, שכפי שיבאר הרשב"א אינם בכלל דירה, ואינם מצטרפים ליעשות עיבור לעיר.

נידון האם ריבוע העיר וקשת מועילים לצרף עיריות

ויש לדון במה שמצינו לענין תחומין דמרבעים את העיר, וכן בעיר העשויה כקשת שמוודים לה מהיתר, האם דין זה מועיל לצרף שתי עיריות לחברם זה לזה, והנה שנינו בברייתא 'תנו רבנן כיצד מעברין את העיר, ארוכה כמות שהיא, עגולה עושין לה זווית, מרובעת אין עושין לה זווית, היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחר רואין אותה כאילו היא שוה, היה בית אחד יוצא כמין פגום או שני בתים יוצאין כמין שני פגומין, רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהן ומווד ממנו ולהלן אלפים אמה, היתה עשויה כמין קשת או כמין גאם רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות, ומווד ממנו ולהלן אלפים אמה, ומבואר דכל האופנים הראשונים דאיידי בברייתא לענין ריבוע העיר, מפקין בלישנא דעושין לה זווית, ואילו בדין האחרון לענין עיר העשויה כקשת או כגם אמרין דרואים כאילו כל השטח שבינתים מלא בתים וחצירות.

ויש לבאר דבאמת יש חילוק יסודי בין שני דינים אלו, דהדין הראשון המבואר בברייתא הוא דין ריבוע שמרבעים את העיר, והיינו דאין נידון על העיר עגולה מהם גבוליה, אלא שיש דין בפנ"ע למדוד את תחומיה ע"י ריבוע, ואילו בדין האחרון הנידון הוא על הגדרת העיר עצמה האם להחשיב את כל חלקי הקשת כעיר אחת, ולכך בעינן למימר דרואים את כל החלק שבינתים כאילו הוא מלא בתים, וע"י כך אנו דנים את כל חלקי העיר כעיר אחת, ומצינן למדוד לכל בני העיר מהיתר, וכפי שיבאר רש"י 'פחות מארבעת אלפים שתחום ראשה זה נבלע בתוך תחום ראשה האחר, נעשית עיר אחת, ומוודין לה מן היתר ורואין כאילו היא מלאה בתים, ואם יותר אין מצרפין אותה להיות אחת, ומוודין לה מן הקשת לכל אחד מפתח ביתו, ומבואר שהנידון בעיר העשויה כקשת בהגדרת העיר האם נידונית כעיר אחת, והתחדש בזה לדון את כולה כעיר אחת.

אכן הדין של ריבוע העיר נראה שאין בזה נידון בהגדרת העיר עצמה, אלא הוי דין בפנ"ע במדידת התחומין שיש דין למדוד את העיר כאילו היא מרובעת, דהכי ילפינן בגמ' (מט.) דמצינו בערי הלויים דכתיב פאות, דילפינן זווית לערים למדוד אותם כאילו הם מרובעות, ואמרין דאף לענין שבת הדין כן, ויליף לה מדכתיב זה יהיה לכם מגרשי הערים, ותני רב חנניה אומר כזה יהו כל שובתי שבת, והיינו שיש דין אף לשובתי שבת ליתן פיאות, ואמרין שדין זה נוהג אף לענין שיעור רה"י, ושיעור ד' אמות במעביר ברה"ד ילפינן לה פיאות, ומשמע מכך שאין זה דין בהגדרת העיר, אלא זהו דין בפנ"ע ליתן פיאות לשובתי שבת, ואף באופנים שאין בהם נידון כלל על גבולי הערים, ויתכן א"כ שכל השטח הנוסף ע"י ריבוע העיר אינו מכלל העיר שיהיה לו שם עיר.

ונפ"מ בכל זה לצרף שתי הערים ע"י קשת וריבוע, דלפי מש"נ יש לצדד דלענין קשת יש מקום לצרפם, כיון שאנו דנים של השטח שבינתים הוא מכלל העיר ונחשב כאילו מלא בתים, וממילא ששטח זה יועיל לצרף עיר אחת הנמצאת בו, ובאמת מצינו כעין דין זה לענין ג' כפרים משולשין דאמרין רואין, ובגמ' מדמי להו לדין קשת, ע"י ברשב"א בעה"ק שביאר דהטעם דג' כפרים משולשים שמצטרפים משום שהדרך למלאות ביניהם בתים, אמנם לענין ריבוע מסתברא מלתא דלא יועיל לחבר שתי עיריות שהריבוע שלהם סמוך זה לזה, כיון שאינו מגדר העיר. שו"ר בחזו"א (סי' ק"ו סקט"ז) שדין בזה, וצידד דאף לענין ריבוע העיר באופן שהם מתערבים יחד, מתחברים שתי העיריות להחשב עיר אחת. ובפשוטו אף לענין קריאת המגילה שאנו דנים על גבולי הערים יש לדון דתלוי בזה, דלענין קשת מסתברא מלתא דשתי המקומות יצטרפו להחשב עיר אחת, וכן לדעת החזו"א בשתי עיריות שריבועם מערבים.

דברי הפוסקים האם צוה"פ מצרפת העיר כחומה

והנה מצינו בדור האחרון שדנו רבים מהפוסקים לענין צירוף עיר לקריאת המגילה ע"י עירוב של צורת הפתח, האם ההיקף של צורת הפתח מהני להחשב כחומה לצרף את כל בתי העיר להחשב כעיר אחת, ואף כשהם מרוחקים זה מזה יותר משיעור קרפף, והגרש"א הוכיח שאף היקף של צורת הפתח מהני להחשב כחומה להגדיר את העיר כעיר אחת, דכתב (מהדו"ת סי' נ"ט) 'מבואר בשו"ע או"ח בסוף סי' שצ"ח לענין תחומין בשבת דכל שישבה ואח"כ הוקפה מוודין מן החומה, ועיין במג"א סי' ת"א דצוה"פ ג"כ חשיב לענין זה כישב ולבסוף הוקף, ומעתה כמו שלענין תחומין חשבינן להו כעיר אחת ומוודין מהצוה"פ, ה"נ לענין מגילה'.

וביאר ראייתו דבס"י ת"א מבואר שכלים שיצאו חוץ לתחומם והובאו לעיר, אם העיר יש לה היקף שהוא לדירה כולה נחשבת כד' אמות, ואפשר לטלטל בכלה את הכלי, אך אם אינה מוקפת לדירה אינה נידונית כד"א ואסור לטלטל בה את הכלי, וכתב השו"ע 'וסתם עיריות מוקפות לדירה, שבונים בתים תחלה ואח"כ מקיפים אותם, אבל סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה'. והוסיף המג"א על דין זה, 'ויושבי פרזים שתקנו המבואות כדינן בצ"ה חשיבי מוקף לדירה, שהרי בונין בתים בתחלה ואח"כ עושין צ"ה, ומבואר שתיקון המבואות ע"י צורת הפתח מצרף את כל העיר להחשב כד"א, ובפשטות יש ללמוד מכך אף לענין מגילה שצ"ע צורת הפתח כל העיר מצטרפת להיות אחת.

אמנם צ"ע בראיה זו, דעיקר דין זה ששטח גדול מוגדר כד' אמות, מצינו דיש בזה ב' אופנים, דמצינו בגמ' לענין שטח שאינו עיר ויש בו היקף גדול, דאם אינו מוקף לשם דירה מועיל היקפו עד ב"ס להחשב כד"א, ולכך אמרו שאם שבת בתל עד ב"ס חשיב כד"א, ומאיך גיסא מצינו דין עיר שנחשבת כד"א, ודין זה הוא אף כשאינה מוקפת מחיצות,

ידי דמיבלען כל אחת ואחת בתוך שבעים אמה ושירים של חברתה, דאין סברא להצריך שיגיע זו לזו, וכתב החזו"א 'ואי חצר מצרפן לא בעינן בתים נוגעין אלא חצרות נוגעין, ואין זו תמיה כל כך', ומשמע בחזו"א שהבין כוונת התוס' דדחיקא מילתא לאוקמי לצירוף עיר דווקא בכה"ג, אמנם לשון התוס' היא דאין סברא להצריך דבר זה, והיינו מצד החסרון בזה מצד האוקימתא להעמיד הדין באופן זה דווקא, אלא מצד הסברא דלא מסתברא שיש דין שיגעו זה בזה, והיינו דמסתברא דצורת העיר היא אף בשאינם מחוברים ממש, ושפיר מצינן למימר דהוי מסתברא להו לתוס' דאין צורת העיר תלויה במה שחצרותיה נוגעים זה בזה, ואדרבא את"ל דאין החצירות מחברים את הבתים היה להם לתוס' להוכיח יותר, דאורחא דמלתא דהחצירות מקיפים את הבתים, וא"כ אי נימא דבעינן נוגעים, הרי באופן פשוט אין הבתים נוגעים, שהחצירות מפקינים, אלא משמע שהנידון בתוס' הוא על חיבור החצירות.

והחזו"א הביא את הראיה שנתבאר לעיל מדברי הרשב"א שכתב בפירוש דקרפיות המוקפים לדירה מצטרפים, וכתב 'ולא נתפרש מוקפות לדירה דקאמר אי כוונתו ז"ל לקרפף המוקף לדירה המוזכר בגמרא כ"ד א' דהיינו ישב ולבסוף הוקף, או מוקף לדירה המוזכר ביר' תמן הוקף לבית דירה והיינו לפיתא ולינה [וקרי לה התם לחצר, לא הוקף לדירה], וכוונתו ז"ל למאי דמבאר בגמ' כ"ה ב' לפי קמא דרש"י דמחיצות בלא תקרה שמייחדין לפיתא ולינה בקביעות חשיב דירה למחשב הקרפף שבסביביו למוקף לדירה [וכמו שצדדנו לעיל כן], וכן נראה דאי כוונתו קרפף שיש בתוכו בית הלא זהו בכלל בית שהזכיר, ואינו אלא פרטים של בית מהיכן הוא מודד, ובהמשך לשונו נראה דמזכיר ענינים מיוחדים בתים קרפיות ושאר בנינין כוונתו נפש וגשר ואוצרות ואינן דהזכרו נ"ה ב', וכמו שהולך ומפרש'.

ראיות דקרפף המוקף לדירה מצטרף לעיר

אולם יש לתמוה על דחיית הראיה מהרשב"א, דהוה תימה לומר דמש"כ מוקף לדירה אין כוונתו לסתמות מוקף לדירה דאיירי ביה הש"ס בכל דוכתא במקום שפתח ולבסוף הוקף, ונתכוין למש"כ רש"י דמצינו דשייך קביעות דירה במקום שאין בו תקרה, דמ"מ הא לא קרי ליה התם קרפף המוקף לדירה, וזה פלא לומר דהרשב"א סתם הדברים ולא פירש דאיירי באופן מסוים ומיוחד זה שלא מצינו דוגמתו מפורש בש"ס, וכמו כן התם לדרכו של רש"י דחינן דלא חשיב האי מלתא כהיקף לדירה, כיון דהוי דירת עראי, ולא מצינו מוקף דשייך דירה בכה"ג, וכמו כן הרשב"א שם בסוגיא לא הביא את פירושו של רש"י, אלא פירש באופ"א.

וביותר הדבר מוכרח בשיטת הרשב"א דלא איירי בהכי, אלא בסתם קרפף שמקיף בית והוקף ולבסוף פתח, דלעיל מינה כתב 'שבת בתל גבוה עשרה והוא מארבע אמות עד בית סאתיים, וכן בנקע עמוק עשרה או בקרפף שאינן יתרים על בית סאתיים, הרי הן לו כארבע אמות וכו', היו יתרים מבית סאתיים הואיל ואין יכול לטלטל בתוכן אלא בארבע אמות אין מקומו אלא ארבע אמות כאילו שבת בבקעה. קרפף שהוקף לדירה אף על פי שיתר מבית סאתיים הרי הוא כחצר ומטלטלין בכלו, ולפיכך מהלך את כולו וחוצה לו אלפיים אמה, ודין זה פשוט דלא איירי בקרפף שדרים בו ממש, דהרי זהו עיקר דין קרפף המוקף לדירה שאמר בגמ' ששיעורו בב"ס, דבהכי חשיב כד' אמות, ואיירי בקרפף שפתחו לו בית דירה, וא"כ דבר הלמד מענינו דבהמשך דבריו איירי בהאי קרפף, ולא איירי בדבר אחר שלא הוזכר בש"ס.

ומצינו אף בריב"ש (סי' ר"א) שכתב 'ומ"מ לכולי עלמא היכא שיש חוצה לעיר בתים, או קרפיות שהוקפו לדירה, או שאר בנינים, והם בתוך שבעים אמה ושירים, וכן אחר תוך שבעים אמה לאלו, והולכין את כלן אפי' כמה פרסאות, וחוצה להן אלפיים אמה, ומבואר אף בדבריו דקרפף המוקף לדירה מצטרף לעיר, והחזו"א נדחק אף בביאור כוונתו דכוונתו לדברי הרשב"א, ומש"כ מוקף לדירה, אפשר לפרש שדרים בו ממש, אמנם זה תימה לפרש כן כוונתו, דלא איירי בסתם מוקף לדירה דאיירי ביה הש"ס בכל דוכתא, ומבואר אף בדבריו דקרפף המוקף לדירה שפתח ולבסוף הוקף, הרי הוא מצטרף לעיר.

והחזו"א הביא עוד סיוע לשיטתו, דאין החצר מצטרפת למדידת העיר, דמצינו באור זרוע (עירובין סי' קס"ב) שכתב 'וכבר היו בני אדם שהיו הולכים בשבת מהלך פרסה ויותר במשעול הכרמים, והיו אומרים כי הכרמים וגדריהם כאילו הוא מן העיר (מן), וכ"ש אם היו מוצאים כפרים קרובים זה לזה שאין ביניהם תחום שבת, אפי' אם היה מכפר הראשון לכפר האחרון מהלך כמה פרסאות נוהגים בו היתר, וראייתן הבלעת תחומין מילתא היא, וגער בהם רבינו שמואל בר נטרונאי מבר"ן מכח ההיא דפריש"י לעיל דסלקא שמעתתא דאפילו בתים הראוים כגון בית הכנסת וכיוצא בהם אין מתעברין עם העיר א"כ דרים בהם, וכתב החזו"א דסתמת הדברים משמע דאיירי אף באופן שהיו בתים בכרמים, דאם לא כן היה לו להזכיר ולחלק דבר שאם יש בתים בכרמים הם מצטרפים, וכדין חצר, אלא משמע דבכל גוונא אינם מצטרפים.

אמנם יש לתמוה על ראייה זו, דבפשוטו איכא למימר דאורחא דמלתא הוי דלא היו בכרמים בתים, ולא הוצרך הא"ז לפרש ענין זה, ואה"נ דאם היו בכרמים בתים, והכרמים היו נידונים כחצירות להם, הם היו מצטרפים, וכן משמע בהמשך דבריו דסתמא דמלתא ליכא בכרמים בתים, דכתב 'ואפי' אם ימצא אדם סוכות עשויות לשומרי כרמים או שאר פירות וכיוצא בהם, וכל אחד לחבירו בתוך ע' אמה ושירים, אומר רבי שבט זצ"ל שאין לסמוך עליהם כדמשמע בעושיין פסין שבטלו תורת בורגנין. משמע שלא היה מצוי בכרמים אלא רק סוכות שומרים, שהם אינם מצטרפים כיון שבטלו בורגנין, אך משמע שלא היה מצוי בתים ממש. ואין להוכיח ממה שדן שסוכות השומרים עצמם יהיו סמוכים, דיתכן דאתי למימר רבותא דאפילו הסוכות עצמם סמוכים אינם מצטרפים, וכן יש לדון שאין דין חצר אלא רק לבית, אך לסוכות שומרים היקפם אינו נחשב כחצר.

לדירה, הרי שטח זה עצמו מועיל לצרף את כל בתי העיר, ואינו מצד הצוה"פ עצמה, אלא משום דחשבינן שאין חלל פנוי בין בית לבית, דכל השטחים הפנוים שבין הבתים הם נחשבים כהיקף לדירה, ואינם שטחים פנוים אלא חשיבי כחצירות, וממילא כל העיר מתחברת ע"י כן, כיון שאין שטח שיפריד בין בתיה, ובפשוטו זהו סברא פשוטה ומוכרת מצד עצמה, ובכל מה שדנו גדולי הפוסקים וחלקו דצוה"פ אינה מועילה לצרף את העיר בדבריהם מבואר דלא נחתי להך סברא, אלא דנו מצד הסברא הראשונה דצוה"פ תחשב כחומה, ואת סברא זו דחו, דלא מצינו מקור לחידוש זה, אך לא דנו על הסברא שבארנו דיש לה יסוד איתן, שמאחר שיש עירוב של צוה"פ, ממילא נחשב שאין שטח פנוי בין הבתים, דכל שטחי העיר נחשבים כחצירות של הבתים דמוקפים לדירה, וכולה היא עיר אחת בלא הפסק ביניהם.

ועיקר הדבר משמע בגמ' דהחצירות של הבתים הרי הם מעיקר העיר, דהרי גדרה של עיר הוא ג' חצירות עם ב' בתים, והיינו דאם יש בעיר בתים רבים ואין להם חצירות, אין למקום זה תורת עיר, וכיון שמעיקר צורת העיר שיהיה לה חצירות, א"כ מסתברא מילתא שאין לדון את החצירות של העיר כמקום פנוי וריק המפריד בין הבתים, אלא הם מצטרפים את הבתים להגדיר את העיר כאחת, וא"כ מסתברא דה"ה בשטח שפתח ולבסוף הוקף שיש לו דין של קרפף המוקף לדירה, דהוא שווה לחצר. ועוד יש לצדד כן, דהרי עיקר השיעור שבעים אמה ושירים דיהבינן בין הבתים לצרפם, היינו דאם יש בין הבתים שיעור זה הרי הם מצטרפים, וטעם הדבר משום דיהבינן להו שטח שמוגדר כקרפף של דירה, וע"י כן אנו דנים שהם מחוברים, וא"כ הדבר ק"ו, דהרי בכה"ג אינו קרפף שהוקף לדירה, אלא דמ"מ ראוי לבית להשתמש בשטח זה כקרפף ולכן הוא מצרפם, וכ"ש דהיכא דבאמת מצד גרדי הדין יש לשטח זה דין קרפף שהוא מוקף לדירה שהוא מצרפם.

והדבר מבואר בדברי הרשב"א בעבודת הקודש, דכתב לבאר את דין מדידת אלפים של תחום העיר, שמודדים לה מקצה העיר, וכתב 'דברים אלו שאמרנו בשאין מקיר העיר וחוצה בתים או קרפיות מוקפין לדירה או שאר בנינין אלא קרקע פנוי. היה חוצה לה בנין בין מיושב בין חרב, אם היה בנין שהוקף לדירה כעירות וכפרים שנחרבו ונשארו שם מחיצות קיימות מן הבתים, כל שהן תוך שבעים אמה ושירים ואפילו היו הרבה זה תוך שבעים אמה ושירים לזה, נעשה הכל כאחד והולכין את כולן ואפילו שלוש פרסאות וחוצה לה אלפיים אמה, ומפורש שאם יש קרפף המוקף לדירה הוא מועיל להחשב כעבור לעיר, ולדון שהעיר נמשכת עד מקומו, וק"ו שיעיל לחבר בתי העיר זה לזה.

שיטת החזו"א דחצר אינה מצרפת הבתים

אמנם בחזון איש (סי' ק"י סק"כ) דן בזה, והאריך לברר ולהוכיח דאין החצירות של הבתים מועילים לחברם זה לזה, וצריך שלא יהיה בין בית לבית שיעור קרפף, ויסוד דבריו ע"פ הירושלמי שאמר 'בעי רב הושעיה אית חצר מהו שיעור עמה, נישמעיה מן הדא בית שנפרץ מרוח אחד נמדד עמה, משתי רוחות אין נמדד עמה. ר' אבין בשם רב יהודה כשניטלה קורתו, אבל אם לא ניטלה קורתו נמדד עמהם. אם כשניטלה קורתו לא כאויר חצר הוא, תמן הוקף לבית דירה, ברם הכא לא הוקף לדירה, ומבואר שהסתפקו באויר חצר האם הוא נמדד עם העיר, ולא נפשטא בעיא זו, ומצינו אף ברשב"א בחידושיו שהביא בעיא זו ולא פירש היכי נקטינן, ויש להסתפק אי אולינן לקולא או לחומרא, ויש לדון דניול לקולא, דמצינו דבעירובין אולינן לקולא, אך מאידך גיסא יש ללמוד מדברי הרמב"ם הרי"ף והרא"ש שלא פירשו דין זה של החצר, דנקטי האי בעיא לחומרא, דאי הוי סברי דמצטרף היה להם לפרש דין זה שדנו בו בירושלמי.

והוסיף לבאר טעם דין זה, שמצינו שדין הוקף לדירה המועיל לענין טלטול אינו מועיל לענין תחומין, שהרי דיר וסוהר אמרו בפ"ב דחשיב כמוקף לדירה, ונקטינן להלכה דלא בעינן שיהיה בו דירת שומר, ואילו לענין תחומין אמרינן דאורות אינן מצטרפים אם אין בהם דירת אדם, וכן לענין ביה"כ' לענין טלטול חשבינן ליה כמוקף לדירה, ומ"מ אין מתעבר, ורק לענין חצר הסתפקו בירושלמי דיש לדון שתהא נטפלת לבית, ובפוסקים שהשמיטוהו מבואר דנקטי לה לחומרא.

אמנם נראה דיש לדון בדבריו, דמה דהוי פשיטא ליה דבהכי איירי הירושלמי, יש להעיר, דהרי בירושלמי לא מביעיא ליה בחצר אלא באויר חצר, ומשמע דלא איירי בחצר העשויה כתיקנה, ומצינו בפני משה שביאר את הירושלמי כדרכו של החזו"א דאיירי בחצר, אמנם בקרבן העדה פירש את הבעיא לענין חצר שנפרצה מרוח אחת, ולכן מביעיא האם היא מצטרפת כבית שאם נפרץ מרוח אחת מצטרף, אך לענין חצר שגדורה כראוי פשיטא שמצטרפת כיון דחשיב כסתום, והחזו"א דחה את פירושו וכתב שהוא תמוה, ולא ביאר את תמיהתו, והביא אף מהחתי"ס שפירש את הירושלמי כן, אלא שכתב דאיירי שנפרצה מב' רוחותיה, ודחה את פירושו, דכתב 'ולא משמע כן כלל, דלא יתכן למימר אויר חצר מהו שתהא נמדד עמה, ולכין על נפרצה מב' רוחות דוקא, ולא להזכירו, אמנם יש להעיר על תמיהתו, דאדרבא מדקאמר אויר חצר, ולא קאמר חצר, משמע דלא איירי בחצר גמורה, ובהכרח דיש בה חסרון במחיצותיה, ושפיר מצינן למימר דאיירי שנפרצה מרוח אחת או משתי רוחותיה.

ומה שהוכיח מדברי הפוסקים שנקטו בעיא זו לחומרא מדלא הביאו את הבעיא שמבוארת בירושלמי, אינו מבואר ההכרח בכך, דהרי מ"מ אי הוי נקטי שדין זה ראוי להביאו היה להם לכתוב הדין שאין החצר מצטרפת, ויש לצדד שסמכו על מה שפירשו דין קרפף שנותנים לעיר, דכיון שקרפף ראוי להצטרף לעיר ה"ה חצר, ובכל אופן אי"א להביא הכרח מסתימת דבריהם לענין זה.

והחזו"א הוסיף לצדד כשיטתו ממה שמצינו בתוס' בסוכה ובעירובין שהוכיחו שנותנין קרפף לבית אחד, ולא דווקא לעיר, דכתבו דאי לאו הכי 'עיר שאין לה חומה במה יתחברו הבתים ליחשב אחת אם לא על

שיש לה דין ד"א לשובת בתוכה שמהלך את כולה כד"א, וכפי שפירשו התוס' (מו: ד"ה דכולה), ונפ"מ בדינים אלו לענין ריבוע ועיבור ושאר דינים התלויים בעיר, שזהו רק במקום שיש לו תורת עיר, אך במקום שמוקף לדירה ואין בתוכו עיר, אע"פ שכולו נידון כד"א, מ"מ פשוט שאם אין בו עיר אין לו דין עיר.

ומעתה יש להבין דמש"כ המג"א דעיר שתיקנו את מבואותיה בצוה"פ דחשיבא כד"א כיון דמוקף לדירה, דלא איירי כלל מצד דין עיר, אלא כפי הדין הראשון שמצינו דכל שטח המוקף לדירה אע"פ שיש בו יותר מב"ס הוא נידון כד"א, אך אין ללמוד מכך שההגדרה של צירוף העיר תלויה בצורת הפתח, והרי דברי המג"א בסי' ת"א לא איירי בגדרי עיר, דהרי בדין עיר לא בעינן צירוף של מחיצות, דהשוות בה מהלך את כולה ואע"פ שאין לה מחיצות, אלא איירי בדין כלים שבאו מחוץ לעיר, דאין להם היתר מצד שכל העיר נידונית כד"א, אלא רק במקום המוקף מחיצות לדירה אפשר לטלטלם, וא"כ אינו מצד דין העיר, אלא מצד היקף המחיצות, ובהו איירי המג"א דלענין היקף המחיצות להחשיב את חללם כד"א מהני אף ע"י צוה"פ, ואין מכאן מקור לגדרי העיר שצוה"פ מהני להגדיר את העיר המוקפת כאחת. וצ"ע בראיתו. ובאמת מצינו כמה מגדולי הפוסקים בדור האחרון שמנגד סברו שאין מועיל צירוף צורת הפתח להחשב כחומה לצרף את כל העיר להחשב כאחת, אם בתיה מרוחקים זה מזה, דבעינן דווקא חומה.

נידון האם כביש מפסיק את העיבור

ויש לדון באופן שיש שכונות שההפסק ביניהם הוא רק בכביש, ומחמת שטח הכביש תו ליכא שיעור עיבור בין הבתים, ויש לדון בזה האם יש מעלה לכביש, שהוא מצטרף לעיר אע"פ שיש בו רוחב יותר משיעור עיבור, ומצינו בגמ' (סא.) סוגיא גבי נחל שסמוך לעיר שצריך לעשות לו דקה, ונחלקו הראשונים בדין זה, שדעת רש"י דע"י הדקה יש חשיבות לצירוף הבתים של העיר, כיון שהם ראויים להשתמש, ואין בהם חשש מצד הנחל, אמנם לשיטת הרמב"ם ועוד פוסקים יוצא מסוגיא זו חידוש גדול, שהנחל שעומד מחוץ לעיר, הרי הוא מצטרף לשטח העיר, ואין מודדים לה את תחומה, אלא רק משפת הנחל, וכן פסק השו"ע (סי' שצ"ח ס"ט), ולפי"ז יש לדון בכביש דיתכן שהוא דומה לנחל, וממילא הוא לא יפסיק.

אמנם מצינו בזה כבר במג"א שעורר להסתפק בענין נידון זה, דכתב דצ"ע האם יש ללמוד מדין נחל, דאף שאר תשמישי העיר יצטרפו למדוד את התחום מעבר לשטחם, ולא הרגיע בזה, אמנם מצינו בא"ר שכתב שכיון שעיקר דין זה של נחל הוא שנוי במחלוקת הראשונים, א"כ הבו דלא לוספי עלה, ואין להקל בשאר תשמישי העיר, וכן פסק המשנ"ב שם, ולפי"ז בפשוטו מוכרע דין זה של כביש שאינו מצטרף למדידת תחומי העיר.

ועוד יש להוסיף ולצדד כן, שהרי דבר זה היה מצוי אף בזמנם, שהיו להם דרכים שהיו ט"ז אמה, וא"כ יש להעיר שהיה להם לפוסקים להזכיר ולפרש חידוש זה שדרך המפסקת ג"כ מצטרפת לעבר את הבתים, ובפשוטו משמע מכך דהוי פשיטא להו שצריך לעבר את הבתים עצמם, ושאר הדרכים מפסיקים.

ונראה עוד לדון בזה, דאף את"ל דכביש דמי לנחל ממש, והרי הוא מצטרף לעיר, מ"מ יש לחלק בזה, דעיר בריטב"א שדן בטעם שהנחל מצטרף לתחום העיר, דכתב וא"ת ואפילו עשו שם דקה היאך חושבין אותו מכלל העיר, שהרי אין מעברין את העיר אלא בית דירה או מקום [הראוי] לבית דירה והנחל אינו ראוי לדירה, וי"ל דהתם הוא כשבאין לעבר את העיר מפני מקום מסוים שחוצה לו, אבל הנחל הזה שהוא לפני כל העיר וראויין להשתמש בו כל בני העיר, אף על פי שאינו ראוי לדירה מעברין בו את העיר, ומבואר שכיון שהנחל הולך על פני כל העיר הרי הוא ראוי לשימוש של כל העיר ונידון כחלק ממנה.

ולפי"ז נראה דאם נדון לצרף כביש שאינו מפסיק בין הבתים, זהו רק ככבישים פנימים שהם צורך של העיר עצמה, ולכן יש מקום לדון אותם כחלק מהעיר, אך אם יש שכונה הרחוקה מהעיר, ואנו דנים לצרף אותה מחמת עיבור הבתים בלא שטח הכביש, בזה יש לדון ולחלק, דאם כביש זה הוא נצרך ומשמש את בני העיר עצמה, א"כ אפשר שהוא דומה לנחל, דכיון שאותו כביש נצרך לשימוש העיר עצמה הוא נידון כחלק ממנה, אך אם עיקר ייעודו של הכביש הוא לצורך חיבור השכונה המרוחקת עם העיר, בזה לא מסתברא כלל לדנו כחלק מהעיר, כיון שלעיר עצמה אין צורך בכביש זה, ואינו מתשמישי העיר, וממילא ראוי שהוא יפסיק כיון שאין בו בית דירה.

טעם חדש לסמוך על העירוב מפני שהשטחים הפנוים

מצרפים הבתים שהרי הוקפו לדירה

אכן נראה דיש לדון בענין זה דהיקף צוה"פ של עירוב העיר יועיל להחשב את כל העיר כאחת, מטעם אחר שיש לו יסוד איתן, ולא מצד הטעם שדנו בו כל גדולי הפוסקים מצד הצוה"פ שיש לדון האם נחשבת חומה שע"י ההיקף שמקיפה את כל העיר תגדיר את כל העיר כאחת, דהרי בדברי המג"א הנ"ל מבואר דהטעם שצורת הפתח מועילה בתיקון המבואות, משום שאנו דנים את כל המבואות כמוקפים לדירה, ולכן הם נחשבים כד"א ואע"פ שיש בהם יותר מב"ס, והמג"א הכריח כן דאותם מקומות נחשבים כמוקפים לדירה, דאל"כ לא היה מועיל עירוב, דבכל שטח שאינו מוקף לדירה, אם הוא יותר מב"ס אסור לטלטל בו, ובאר הטעם דחשיבי כמוקפים לדירה, משום שמבואר בסי' שני' דשטח שפתח לו פתח ואח"כ הקיפו, נחשב כל אותו השטח כמוקף לדירה, ולכן כשתיקנו את העיר בצוה"פ לאחר בניינה חשיב כמוקף לדירה, שהרי בתחלה פתחו את פתחי העיר למבואות ואח"כ הקיפום, ולכן מועיל היקף צוה"פ להחשב כמוקף לדירה.

ומעתה נראה דיש בזה סברא בפני"ע לצרף את כל בתי העיר, דכיון דע"י תיקון העיר בצוה"פ אנו חושבים את השטח שבתוך ההיקף כמוקף

דברי האחרונים דקרפף המוקף לדירה מצטרף לעיר

שו"ר בשו"ת בית שלמה (או"ח סי' נ"ח) שעמד בזה, ויישב את הסתירה בין דברי הריב"ש לאו"ז, דהא"ז איירי באופן דלא חשיב מוקף לדירה, הוקף ולבסוף פתח, הריב"ש איירי באופן דהכרמים חשיבי מוקפים לדירה, והיינו שפתח בתחלה את הפתח של הבתים, ואח"כ הקיפו, ולכך הם מצטרפים, וע"ש בכל התשובה דנקיט בפשיטות שדין עיבור העיר שווה לדין טלטול, בכל גוונא דחשיב כמוקף לדירה לענין טלטול, ממילא חשיב כמוקף לדירה לענין עיבור להצטרף לעיר. וכן ראיתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' כ"ד) שעמד בזה, וכתב ליישב הסתירה מהא"ז לריב"ש על הדרך שכתבנו, דאין מבואר באו"ז דאיירי באופן שהיו פתוחים לו בתים, ולכך לא חשיב מוקף לדירה, ואינו מצטרף עם העיר, והריב"ש איירי במוקף לדירה, והעלה כך לדינא דבכל גוונא דפתח ולבסוף הוקף דחשיב מוקף לדירה, ממילא מצטרף ונעשה עיבור לעיר.

והחזו"א סיים ולדינא נראה דאין להקל בזה כסתירת הר"מ וטושו"ע, אכן כאמור אין הדבר מוכרע מסתמת דבריהם, דאדרבא איכא למימר לאידך גיסא, דהוי פשיטא להו דהם מצטרפים, וכפי שנתבאר לעיל, דמאחר דעיקר הגדר של העיר תלוי בחצירות, ובלא חצירות לא חשיב עיר, א"כ אדרבא פשטות הדברים שהם מצטרפים לעיר, ויתכן שלכן לא הוצרכו לפרש דין זה.

והחזו"א דן בזה עוד בדברי הריב"ש שמבואר בדבריו דגנות ופרדסים שסמוכים לעיר, אם יש להם ג' מחיצות הרי הם מצטרפים לעיר, ומבואר מכך דשיטתו היא כנ"ל דחצירות וקרפפות מצטרפים לעיר, והחזו"א דחה ראיה זו, דאיירי בעיבור לעיר ולא בצירוף בתים, אמנם צ"ב טעם החילוק בזה, והוסף דמ"מ אף לענין עיבור לא מסתברא שיצטרף ע"פ מה שביאר, ודחה דאפשר היה פיתא ולינה של השומרים תוך הפרדסים, או דכיון דהם בתוך ע' אמה של העיר הם נעשים קרפף לעיר, וצ"ע להעמיד סתמות דברי הריב"ש דווקא ככה"ג.

והחזו"א הוסיף להביא אף מהחזו"א ומהנפש חיה שנקטו כן לדינא דהחצירות מצטרפים לחבר את הבתים, וראיתי שאף בנו"ב מבואר כן שמודדין מהחצר ולא מהבית, דבשו"ת נו"ב (מהדו"ת סי' נ"ב) הביא שנשאל בהאי לישנא וע"ד אשר שאל בהל' תחומין שיש חצר ובו בית דירה אחד, והוא סמוך לכפר תוך קמ"א אמה ושליש, אם למדוד תחום הכפר וכן החצר והלאה כד"ן ב' עיריות המבואר בסימן שצ"ח ס"ד, ועיי"ש שדקדק דין בכל דברי השואל לפי לשונו, ולבסוף הסיק דאין נותנין שתי קרפפות לבית אחד עם חצר, אלא בעינן ג' חצירות שיש להם ב' בתים, אכן הנו"ב לא דן והשיג כלל על לשון השואל שכתב דמודדין מהחצר, ומבואר דכל השגתו היא רק על מה שנקט השואל דסגי בבית אחד, וכן ראיתי בשערי תשובה שהבין כך מהנו"ב, דכתב בס"י שצ"ח (אות ז') כתב בנ"ב מ"ת סי' נ"ב כפר שיש בתוך קמ"א ושליש חצר ובית ל"מ ואפי' ב' חצירות, עד שיהיו ג' חצירות של ב' בתים ואז מודדים הכפר מן החצירות והלאה, ומבואר דהבין בדברי הנו"ב דהיכא דאיכא שיעור חצירות כד"ן המדידה אינה מהבתים אלא מהחצירות.

וכן דעת הביאור הלכה (סי' שצ"ח סעיף ו') דכתב לענין צירוף מערה שע"פ הבנין, והריב"ש א"ה הוסיף עוד דאפילו הבנין היה עומד חוץ להשבעים אמה ושיריים והמערה בתוך השיעור הזה, ג"כ מהני כאלו היה הבית ומערה דבר אחד. והנה אף דבגמרא לא נזכר ענין השלמה אלא לגבי בנין שע"ג מערה, לכאורה נראה לומר דה"ה באינך, ובפרט לפירוש התוס' וריב"א דהיינו לחשוב כל המערה במדידת השבעים אמה ושיריים מסתבר לומר דה"ה באינך דמ"ש, וגם הלשון משמע קצת כן דנקט' ביהכ"נ שיש בו בית דירה וכן באוצרות וכולהו, ומשמע דכל הבוכ"נ או האוצרות נמדדין ע"י הבית דירה שבתוכם, ומבואר שהוכיח מהגמ' דכל הנך שאמרו בגמ' שמצטרפים כאשר יש בהם בית דירה, משמע מלישנא דגמ' דהם עצמם מצטרפים מחמת הבית דירה שבתוכה, והיינו שנטפלים לו, ומבואר דהוכיח מהגמ' דכל היקף שמקיף דירה מצטרף לעיר.

והחזו"א במק"א (סי' קנ"ו לסי' שצ"ח) דן בזה, שכתב לדין במה שאמרו דביהכ"נ שיש בו דירה לחזן מצטרף, האם איירי שיש לו חדר מיוחד לדירה, ואע"פ כן כל הבהכ"נ מצטרף, או דאיירי שדר בביהכ"נ עצמו, ודווקא ככה"ג כולו מצטרף, וכתב 'דלא פריך התם אלא במערה תיפוק ל' משום בית ומשני להשלים, אבל בכל הני דקתני יש בהן בית דירה לא פריך, ומוכח דהאי יש בהן בית דירה דקתני היינו שדר בביהכ"נ, ועיי"ש בהמשך דבריו שהביא את דברי המשנ"ב. ונראה דיש ליישב את תמיהתו על דרכו של הביאור הלכה, דהא הוי פשיטא ליה לשי"ס דבמה שאמרו לגבי בהכ"נ והאוצרות שיש בהם בית דירה שמצטרפים, דהחידוש בזה שהם עצמם מצטרפים, ולכך לא פריך בכל הנך מאי קמ"ל, דבכל חד מהנך אתי ביה חידוש דחשיב כחצר לדירה שיש בתוכו, ולכך הוי מצטרף, אך במערה דקאמר תנא דמצטרפת ומוקי לה שיש בנין על פיה, סבר המקשה דהכונה שהבנין עצמו מצטרף, ולכך מקשה מאי קמ"ל, ומשני דהמערה מצטרפת להשלים, אכן בכל הנך הוי פשיטא להו דאיירי ככה"ג.

וכן נראה דמבואר בחידושי הרמב"ן בפרק רביעי דפירש לישנא דמתני' דאם נתנוהו בדיר וסוהר מהלך את כולה, 'אלא הכי קאמר הוליכוהו לעיר אחרת והיה בה באותה העיר דיר וסוהר יוצאין ממנה ונכנסין לתוכה מהלך כל העיר שהרי בתוך מחיצות הוא עם העיר, ורבותא קמ"ל לא מיבעיא נתנוהו בתוך העיר ממש דעיר כולה נעשית לו כד"א, אלא אפי' לדיר וסוהר שהיו מובלעין בתוכה כיון שמוקפין מחיצות הם ואירי שתשמישו לדירה הם הרי הם כבית, ונעשין לו הני והעיר כולה כד"א, ומפורש דאירי זה של דיר וסוהר חשיב כתשמיש דירה, והוא מתחבר לעיר ונעשים יחד כד' אמות, ומשמע מכך דכל קרפף המוקף לדירה דינו להצטרף לעיר ונחשב כחלק ממנה, וה"ה שהוא מחבר את הבתים להחשב כשטח אחד.

מסקנת הדברים

העולה ממה שנתבאר דבפשוטו נראה מסברא דכיון שהחצירות הם מעיקר צורת העיר, הרי הם מצרפים את הבתים להחשב כסמוכים זה לזה, ולהיותם כעיר אחת, וכן הוא פשטא דלישנא דהרשב"א הריב"ש והרמב"ן, דקרפף המוקף לדירה מצטרף לעיר ונחשב כחלק מכלל העיר, וממילא מחבר את בתי העיר, וכן היא דעת החת"ס והנפש חיה ושו"ת בית שלמה, וכן הבאנו מדברי הנודע ביהודה והשערי תשובה שנקטו כן, וכן דעת הביאור הלכה, דכל אלו שמנו בברייתא שמצטרפים כאשר יש בהם בית דירה, דאף השטח שמקיפם מצטרף להשלים, ובפשוטו היינו מדין חצר, וכן דעת המנחת יצחק דכל מקום שפתח ולבסוף הוקף דחשיב מוקף לדירה ומצטרף לעיר.

אמנם דעת החזו"א דאין החצר והקרפף מצטרפים לעיר, ונקט דבהכי מספקא ליה לירושלמי, וכיון שהפוסקים לא הביאוהו משמע שנקטו דין זה לחומרא [אכן בק"ע והחת"ס פירשו את הירושלמי דאיירי בחצר שנפרצה], וכן הביא ראיה לשיטתו מהא"ז שכתב שאין הכרמים מצטרפים, ולא הזכיר דאם יש בהם בית דירה הם מצטרפים, ונדחק בדברי הרשב"א והריב"ש דאיירו בקרפף שהוקף לדירה לדור בתוכו ממש בפיתא ולינא, וסייע לשיטתו מדברי התוס' שכתבו דבהכרח לא בעינן שיהיו נוגעים, דלא מסתברא להצריך דבר זה, ונקט החזו"א דאם צריך שהחצירות יהיו נוגעים אין בזה תימה, ובתוכו דאיירו לגבי הבתים [אמנם לעיל דאדרבא יש מקום לדון בתוס' איפכא].

ועכ"פ לדעת האחרונים שנקטו חזרו וקרפף שהוקף לדירה מצטרפים ומצרפים את בתי העיר, א"כ מתבאר דבאופן שנעשה עירוב המקיף את העיר, אי"כ כל השטחים הפנוים שבינתים יש להם דין של קרפף המוקף לדירה, דחשיב כפתח ולבסוף הוקף וכמבואר במג"א, דא"כ הם אוסרים את כל העיר, ומעתה נפקא לדינא דאף לענין מגילה יש לדון את כל העיר כעיר אחת, ואי"צ לומר שצוה"פ המקיפה את העיר יש לה דין חומה להגדיר את גבולי העיר, אלא דממילא לאחר היקף העיר נחשב שאין שטחים פנוים המפסיקים בין בתי העיר, אלא כולם סמוכים זה לזה, והשטחים הפנוים יש להם דין של קרפף המוקף לדירה.

ראיות דהיקף שטחים שאינם עומדים לתשמיש הדירות

אינו נחשב היקף לדירה

אולם באמת נראה דיש להעיר בעיקר הדין דהיקף העירוב יועיל על שטחים אלו, דהרי עיקר הטעם דחשבינן להו כמוקפים לדירה, היינו משום דהוי פתח ולבסוף הוקף, דבתחלה היו הבתים פתוחים לשטחים אלו, וא"כ ההיקף שנעשה אח"כ נחשב שנעשה לצורך תשמיש הבתים, ולכך חשיב כמוקף לדירה, אמנם יש לדון דכ"ז מהני רק בשטחים שבאמת משמשים את הדירות, וכגון דרכים וכבישים שהם תשמיש הבתים, ומסתברא דכאשר הבתים פתוחים להם, הרי ההיקף נעשה לצורך תשמיש הבתים, וחשיב כמוקף לדירה, אמנם שטחים פנוים הקיימים בין השכונות ואינם מיועדות כלל לתשמיש והילוך אנשי העיר, לא מסתברא דהיקפם יחשב כהיקף לדירה, כיון שההיקף לא נעשה בכדי ששטחים אלו ישמשו את דירת אנשי העיר.

ויש להוכיח ענין זה, דמצינו בפרק שני (כד.) דאתמר 'אמר רב כהנא רחבה שאחורי הבתים אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות, ואמר רב נתנן אמ פתח לו פתח מותר לטלטל בכלו פתח מתירו, ולא אמרן אלא שפתח ולבסוף הוקף, אבל הוקף ולבסוף פתח לא. פתח ולבסוף הוקף פשיטא, לא צריכא דאית ביה בי דרי, מהו דתימא אדעתא דבי דרי עבדיה קא משמע לן, ומבואר דאע"פ דבאופן זה פתח ולבסוף הוקף, הוי ס"ד דאינו נחשב כמוקף לדירה, וביאר רש"י 'לא צריכא דאית ביה בי דרי - גורן אחר הבית קודם היקף הרחבה. מהו דתימא אדעתא דבי דרי פתחיה - ולא אדעתא להקיף שם רחבה. היינו דכיון דיש שם גורן, יש מקום לדון שפתיחת הפתח לא נעשית לצורך היקף הרחבה, אלא רק לצורך הגורן, ופתח ולבסוף הוקף מהני רק באופן שפתיחת הפתח לאותו מקום נעשית לצורך הקפתו, קמ"ל דאע"פ כן מהני, ובפשוטו משמע דקמ"ל דבאמת פתיחת הפתח הוי אף לצורך הרחבה, אך אם באמת הפתח לא נעשה לצורך היקף הרחבה, היקף הרחבה אינו נחשב כהיקף לדירה.

וכן עי' במשנ"ב (סי' שני"ט סק"ד) שביאר כן את החידוש בדין זה, דכתב 'אין אומרים שבשביל הגורן נפתח פתח בכותל הבית ואין כאן פתח לרחבה, אלא סתמא נפתח לרחבה והרי היא מוקף לדירה, ומבואר דהקמ"ל דבסתמא נפתח אף לצורך הרחבה, ולכך מועיל ההיקף להחשב כהיקף לדירה, אך בלא"ה לא חשיב כמוקף לדירה, ואע"פ שפתיחת הפתח נעשית קודם היקף, ומבואר מכך שדין הוקף לדירה הוא רק באופן שפתיחת הפתח היתה לצורך שימוש הדירה בשטח זה, ולפי"ז בשטחים פנוים שאין בני אדם משתמשים בהם כלל, א"כ ברור שפתיחת פתחי בתי העיר לא נעשית לצורך השימוש באותם מקומות, ואין היקפם יועיל להחשב כהיקף לדירה.

ועיי"ש בסוגיא בריב"א שפירש את הגמ' באופ"א מרש"י, דכתב 'מהו דתימא דכשחזר והוקף לצורך בי דארי הוא, ולא שתהא פתוחה לחצר לתשמישו, ואין הקיפה היקף דירה ואף על פי שהפתח קודם להיקף, קמ"ל דכיון שהפתח קודם להיקף לא סגיא שלא יהא היקף גם לצורך תשמישו של בית, והו"ל היקף לדירה ושרי, ומבואר שהנידון הוא על התכלית של ההיקף, האם נעשה אף לצורך שימוש הבית ברחבה, והביאור במסקנה דנקטינן דמסתמא ההיקף נעשה אף לצורך שימוש הבית ברחבה, והיינו דלשיטת רש"י הנידון הוא על פתיחת הפתח, ולריב"א הנידון הוא על הגדרת ההיקף, אמנם אף לדרכו בפשוטו כאשר נעשה היקף של העירוב סביב כל השטחים, אין המטרה בזה ששטחים אלו ישמשו את העיר, ואף אם מתקני העירוב יתנו דעתם לכך נראה שאין בזה כלום, דהרי באמת דעת אנשי העיר אינה כך, ואין ראוי להחשיב היקף זה כהיקף לתשמיש הבתים וכהיקף לדירה.

וכן משמע מדברי רש"י בסוגיא של שביל של כרמים (כד:), דאתמר התם דהוי רחבה שלא הוקף לדירה, והיתה סמוכה לעיר, וכן לשביל של

כרמים, ורצו אנשי העיר לעשות את הרחבה כמוקפת לדירה כדי שיוכלו להשתמש בה, וביאר רש"י ענין זה וז"ל, היכי נייעביד - להתיר את כולם, שהיו רוצין מעכשיו להשתמש בהם בני העיר ולהיותה מוקפת לדירה, ושוב לא תהיו כרמלית, ותהא היא בכלל מותרת, ואמרינן לעיל הוקף ולבסוף פתח לא מהני, וגדר של אבנים היתה רחבה זו מוקפת, וקשה להם לפרוץ פירצה יותר מעשר ולגדרה לדירה אדעתא דלישתמשו בה בני מבוי ושביל מהשתא, וליהוי כפתח ולבסוף הוקף כדשמואל. נייעביד ליה מחיצה - של קנים. אגודא דנהרא - כלומר להוי שביל כמוסף על הרחבה, דניהוי רחבה ושביל חד, וניהוי הך מחיצה דעבדינן בשביל אדעתא דדירה דלישתמשו מהשתא בני שביל ברחבה כאילו עבדינן לה ברחבה גופה לדירה, דהוי פתח ולבסוף הוקף, ומבואר ברש"י בכל דבריו דעיקר הגדר של היקף לדירה תלוי במה שבאמת נעשה ההיקף לצורך שימוש הדירות באותו שטח, ואי"ז מועיל בסתמא להקיף שטח שפתוחים לו פתחי הבתים להחשיבו כמוקף לדירה.

שו"ר בשו"ת מנחת יצחק שדן בזה, דנשאל שמחיצות הגשרים בארה"ב אע"פ שיש בהם בית דירה, מ"מ מחיצתן לא נעשית לצורך תשמיש בתים אלו, וממילא לא חשיב מוקף לדירה, והשיב ע"ז 'הנה מסתימת דברי הפוסקים (בסי' ש"ח) דכתב שם הטור ואם הוקף לדירה אפילו יש בו מאה מילין שרי, וכו' נקרא מוקף לדירה זה שבנה בו בית דירה או שפתח לו פתח מביתו וכו' אלא יפרוץ בה פרצה ביותר מי וכו' ויחזור ויגדר הפרצה וכו' עיין שם, וכיוצא בזה כתב שם בש"ע, שמ דאף דבדודא לא נעשה ההיקף של כמאה מילין בשביל בית דירה א', מ"מ מקרי מוקף לדירה. ויש לדון בראיה זו, דמאי פסקא דמאה מילין לא נעשה לצורך תשמיש הדירה, ובפשוטו הדבר מבואר בהמשך דברי הטור בס"י הבא דין זה, וכפי שהוכחנו לעיל, דהטור ביאר דין הרחבה, וכתב 'ולא אמרינן דהך פתח הוי פתוח לשם הגורן ולא בשביל הרחבה, ואין כאן פתח לרחבה אלא חשיבי ליה שפיר פתח לרחבה, ומבואר דרק מפני דחשיב האי פתח לרחבה מהני, ומשמע שהטעם בזה שהפתח נעשה לצורך להשתמש ברחבה, וא"כ לא מהני.

וכן יש להעיר מדברי הרמב"ם שכתב (פ"טו הל' ה') 'מקום שהוקף שלא לשם דירה אם פרץ בו פרצה יתר על עשר אמות בגובה עשרה טפחים וגדר בה לשם דירה עד עשר מותר לטלטל בכלו, ואפילו פרץ אמה וגדרה לשם דירה ופרץ אמה וגדרה לשם דירה עד שהשלמה ליתר מעשר מותר לטלטל בכלו אף על פי שיש בו כמה מילין, ומבואר בדבריו שצריך להקיף לשם דירה, והרמב"ם כתב דמהני אפילו כמה מילין, ומשמע דאף בשטח גדול זה שייך היקף לדירה, וממילא מצינן לאוקמי אף את דברי הטור כך.

אכן עיי"ש במנח"י שצידד להקל רק ע"פ מה שהוסיף לדון דכיון דנעשה ההיקף לצורך תשמיש אנשי העיר חשיב כמוקף לדירה, ועיי"ש שדן והוכיח כן, ולבסוף הסיק 'משמע מזה דאם משתמש שם בקביעות הוי מוקף לדירה כנ"ל, אבל דבר זה תלוי במציאות הענינים, וכשבנינו בספרים ראיתי בת' אגרות משה (או"ח סי' קל"ט ענף ג') שכתב שם בהגשרים שהולכים ממאנהעטן לברוקלין שנעשו לתשמיש העיר שיש שם איצטבאות לישב שם ומקומות לטיול, עיין שם, אבל צ"ע אם כל זה נחשב לדירה, ושם בתחילת הסימן במחיצה שנבנה משטח המים עד הקרקע, כתב דמביאים שם גם ילדים לישנם שם שזהו עניני דירה ממש, ולכן הוא מוקף לדירה ממש וכו', עיין שם. ולא ידעתי אם גם באלו הגשרים כן הוא, וגם הסברא דזה הוי כדירה ממש צ"ע, ואולי י"ל כן עפ"י דמנח"פ הנ"ל וצ"ע. ומבואר דלא הוי ברייא ליה להקל להחשב כמוקף לדירה אף היכא דבני העיר גיגלים להשתמש שם, ועכ"פ משמע דהא מיהא פשיטא דשטחים שאין דרך בני העיר להשתמש בהם כלל, לא יתכן להחשיבם מוקפים לדירה, ואע"פ שפתחו להם פתח קודם ההיקף. ומעתה יש לדון דהיקף צוה"פ הנעשה סביבות העיר ומקיף אף שטחים פנוים שאין הדרך להשתמש בהם כלל, לא יועיל להחשיב את שטחים אלו כמוקפים לדירה, והדר הו"ל כקרפף שלא הוקף לדירה, ונפל בפיתא ההיתר שהארכנו לייסד לעיל, דמפני ששטחים אלו חשיבי מוקפים לדירה הרי הם מצרפים את כל בתי העיר. אמנם באמת אם כנים הדברים, א"כ שוב א"א לסמוך על העירוב כלל אף לענין טלטול, שהרי כל השטח שתוך העירוב פרוץ לשטחים אלו שיש להם דין כרמלית, דהרי קרפף יותר מבי"ם שלא הוקף לדירה אית ליה דין כרמלית, ויש לאסור לטלטל בכל שטח העירוב, אמנם יש מקומות שנעשה עירוב המקיף אף שטחים פנוים שאין משתמשים בהם, ואע"פ שיש פקפוקים רבים בעירובים העירוניים, עיקר הפקפוקים הם מצד רה"ר, ומצד גדרי צוה"פ, אמנם כמדומה לא חששו לחשש הנ"ל, ועכ"פ אם יש לסמוך על עירוב זה ולא לחוש ששטחים אלו יש להם דין קרפף שלא הוקף לדירה, אלא דנים אותם כקרפף המוקף לדירה, א"כ אפשר לסמוך ע"ז לענין קריאת המגילה ששטחים אלו יצרפו את כל בתי העיר, ויחשב שאין שטחים המפסיקים בין שכונות העיר, וכולה תחשב כעיר אחת, ע"פ דעת רבים מהפוסקים דקרפף המוקף לעיר מצטרף לעיר, אך לדעת החזו"א אין זה מועיל.

הרב מנוח פרגו
כולל "אליבא דהלכתא" אופקים

גדרי איסור תחומין

א. טעם האיסור

יל"ע מאיזה טעם אסרה התורה, או חז"ל, לאדם לצאת מתחומו. ויתכן שיש לחלק בזה בין תחומין דאורייתא לתחומין דרבנן כמו שיתבאר:

א. בקה"י ערובין סימן ט"ז סוף אות א' כתב בצד אחד, דתחומין לאו משום לתא דמלאכה אסרה תורה אלא משום דמצוה להיות במקום שביתתו כדכתיב שבו איש תחתיו אל יצא, שזהו מכלל עונג שבת או

והרמב"ן בדף מ"ג ע"ב כתב שהליכה בספינה בים בין למעלה בין למטה ודאי מותרת היא, ולא אסרו אלא ליכנס שם פחות מג' ימים סמוך לשבת, ולדבר מצוה מותר אפי' בע"ש, ואין אני קורא בזה אל יצא איש ממקומו כיון שלא הלך ג' פרסאות ברגליו, שהרי הילוך הספינה אינה קרוי הילוך כלל. ותמה על עצמן הוא יושב ברה"י שלו, שהספינה רה"י הוא גבוהה י' ורחבה ד', ואתה חושש לו משום מהלך ג' פרסאות, איהו מינה ניח וספינה הוא דקא מסגיא וחסר מהלכת הוא ולא אדם מהלך כלל [ואף שהרמב"ן מדבר על תחומין דאורייתא, וכמו שכתב אח"כ שבתחומין דאורייתא רק חייב בהולך כל הג' פרסאות ברגליו, מ"מ מסתימת דבריו בקטע זה משמע שכאן מדבר גם על תחומין דרבנן. שו"ר בחי' המאירי בדף מ"ג ע"ב ד"ה ועיקר, שג"כ כתב שבהילוך הספינה אין איסור תחומין דאורייתא הואיל ואינו מהלך ברגליו, אבל כתב להדיא שמדברי סופרים אסור, וע"ע היטב באמרי בינה שבת סימן ל"ד].

ולכא' משמע ברמב"ן שלא רק התיר היציאה בספינה מפני שאין כאן מעשה כלל, אלא אפי' אם יהיה מעשה כגון שניגה הספינה אין כאן איסור מצד תחומין, שיציאה בספינה לא נקראת יציאה אלא דוקא יציאה ברגליו. ולשיטתו יל"ע האם ברוכב ע"ג בהמה יש איסור תחומין, וע"י היטב בהגהות מרדכי סוף פ"ק דערוכין. שו"ר במג"א סימן רמ"ו ס"ק י"ב, ואלה רבא סימן רס"ו אות ח', שנקטו שגם לרשב"ם אין איסור תחומין ברוכב על בהמה. ובנתיב חיים סימן רמ"ו ושו"ת הרדב"ז ח"ג סימן תתקע"ג כתבו שלרשב"ם אסור בכה"ג, וכמו שהדגיש הרדב"ז שהרי הוא עושה מעשה. ויל"ע האם המג"א והא"ר למדו שרשב"ם סובר כמו הרמב"ן שצריך הליכה ברגליו, או שלמדו שלא נחשב שהרוכב עושה מעשה הליכה אלא רק הבהמה, וע"י דברי יחזקאל סימן ז' אות כ"ה.

ומה שהזכיר הרמב"ן שהספינה רה"י נ"ר שהוא רק לרבותא, וכן כתב האג"מ א"ח ח"ה סימן כ"ח אות א' שלמעשה לרמב"ן מותר אפי' כשאינו רה"י (שו"ר בדברי יחזקאל סימן ז' סוף אות כ"ג ותחילת אות כ"ד שהסתפק בזה). והרבותא בספינה רה"י נ"ר שהוא מפני שאדם שנמצא ברשות בפנ"ע עיקר היחס שלו לרשות עצמה ולא למה שבחוץ, וממילא כלל לא מוגדר כיוצא מהתחום אלא הוא נשאר במקומו ומקומו יוצא.

היוצא מהדברים, שמשמע שלרשב"ם באמת אין איסור תחומין אלא כאשר נעשה ע"י מעשה שלו, ולא כשנעשה ממילא אע"פ שהוא לרצונו, וברמב"ן מבו' יותר שצריך דוקא מעשה ברגליו, ואם לא כן לא מוגדר מעשה יציאה. וי"ל שהרמב"ן לשיטתו לפי מה שנבאר לקמן שבפשוטות לרמב"ן עיקר איסור תחומין מחמת הטירחא כשיטת החינוך, וממילא אין טירחא אלא בהולך ברגליו.

והריטב"א בדף מ"ג ע"ב כתב לענין לצאת חוץ לתחום ע"י קרון שאסור, ואף דממילא אולא או שהגוי מוליכו אין בכך כלום, דספינה נמי מנפשה אולא ואפ"ה קא מתסר למ"ד יש תחומין למעלה מ"ל, והרשב"ם היה מתיר לילך בקרון בשבת כיון שהגוי בעצמו מוליכו חוץ לתחום ואיהו לאו מידי קא עביד, ואינו נכון. וכן כתב הגהות מרדכי סוף פ"ק.

וכן הביא הקה"י מספר התרומה סימן רכ"ד, שחלק על מה שכתב הרשב"ם שלב"ה שנותנים כלי לכובס בע"ש ה"ה שמותר ליכנס לספינה, דהתם המלאכה העכו"ם עושה אותה, אבל בספינה הישראל עצמו מהלך עושה איסור שהולך חוץ לתחום, ודו"ק.

ותוס' הביאו דעת ר"י לחלק בין ספינה לקרון, שלקרון אסור ליכנס אפי' מע"ש כיון שאפשר לו לירד, משא"כ בספינה מותר ליכנס מע"ש, ואפי' אם נודמן לו יבשה שיוכל לירד בו בשבת לא פלוג רבנן. ובפשוטות היה נ"ר שר"י סובר כרשב"ם שאין איסור מחמת עצם היציאה חוץ לתחום, אלא שבקרון כיון שיוכל לירד חשש שירד ויצא חוץ לד"א כעין מה שחשש רשב"ם עצמו. אלא שא"כ לכא' יוצא שנחלקו האם גם בכנסו בע"ש חששו לזה כמו שהדגיש המהרש"א, ולא משמע כן בדברי התוס'. והמעיל שמואל (נדפס באספת זקנים על מסכת עירובין) הוכיח מזה שנחלקו ר"י ורשב"ם בעצם יסוד הדברים, דלרשב"ם אין איסור כלל בנסיעתו בקרון אפי' אם יכנס בו בשבת, אלא שאם ירד אין לו אלא ד"א, ולר"י איכא איסורא בנסיעתו אפי' אם יכנס בו בע"ש דהוי כהולך חוץ לתחום כיון שאפשר לו לירד. וכע"ז כתב הקה"י שמשמע שלפי ר"י איכא איסור תחומין אפי' במובל ממילא מעיקר הדין, זולת בספינה היכא דהקילו חכמים.

ולפ"ז יש לבאר החילוק בין אפשר לירד לא"א לירד, שבעצם מעיקר הדין אסור בכל גונו, אבל כשא"א לירד והוא רק כעין מכנס עצמו לאונס הקילו (וע"י א"ו סימן קמ"ו שלמד כע"ז אף לדעת רשב"ם). וי"ל עוד וכמו שנר' בלשון המעיל שמואל, שגם לר"י אם היציאה לא מתייחסת אליו כלל אין איסור תחומין, אבל בקרון עצם זה שהוא יכול לרדת ולא יורד מחשיב כאילו הוא עושה את היציאה חוץ לתחום (ע"י קה"י נזיר סימן ה' שמעשה שעושים בגופו של אדם לרצונו נחשב מעשה שלו, ויסוד זה רמז הקה"י כאן בקצירה, וע"י היטב בחי' ר' חיים וגליונות חזו"א בהלכות יסודי התורה). ולי היה נ"ר לבאר דעת ר"י ע"פ מה שהבאתי לעיל בדעת רשב"ם לחלק בין עצם האיסור של תחומין לבין רצון התורה, וא"כ י"ל שמודה ר"י לרשב"ם שאין איסור של אל יצא איש ממקומו בהולך בספינה, אבל סובר שגם בהליכה בספינה נחשב מבטל רצון התורה, ולכן אם הוא כבר במצב שלא שייך לרדת ולא עובר ממש אין איסור, משא"כ כשיכול לרדת ומרצונו נשאר בקרון הרי הוא עובר להדיא על רצון התורה.

ולמעשה הבי"ב בסימן רס"ו העתיק להלכה את דברי הריטב"א שיש איסור תחומין גם בהליכה בקרון, ואילו המג"א בסימן רמ"ו ס"ק י"ב ואלה רבא סימן רס"ו אות ח' הביאו דברי רשב"ם שאין איסור תחומין כשהאדם עצמו לא עושה מעשה (וע"י א"ר שם שלכא' יש סתירה במג"א, וע"ע מג"א סימן ש"ה ס"ק י').

וע"ע שו"ת מהר"ק שורש מ"ה שרצה לומר שלענין תחומין דאורייתא כו"ע מודים לרשב"ם שאין איסור כשלא עושה מעשה בעצמו, ומסתמא למד כן מלשון הפסו"א יצא.

ע"ב מבו' שנחשב לאו שיש בו מעשה, וכן ברמב"ם פ"א מחמץ ומצה ה"ג), ועוד שלדעת החינוך מצוה רמ"א כל לאו שאפשר לעבור עליו בלא מעשה גם אם עבר ע"י מעשה לא לוקה, וא"כ גם לצד שיש איסור להיות מוציא חוץ לתחום ושייך לעבור איסור זה במעשה, מ"מ כיון ששייך לעבור בלא מעשה למה ילקה. ויש לפלפל בכל זה [ועוד יתכן שהסוגיא בערובין היא באמת למ"ד שלוקין על לאו שאין בו מעשה, ע"י תוס' שם ד"ה אל. ועוד יש לציין שלפי המהר"ק שנביא לקמן שלכו"ע תחומין דאורייתא הוא רק כשיוצא ע"י מעשה, ממילא ניחא שהוא לאו שיש בו מעשה].

ועכשיו נביא מה שיש לד"ק מדברי הראשונים: תוס' בדף מ"ג ע"א בשם הרשב"ם, וכן הרמב"ן שם בע"ב, התירו לצאת חוץ לתחום ע"י ספינה מכיון שלא נחשב יציאה, אמנם הגדירו את ההיתר במילים אחרות, ויל"ע אם נתכוונו ממש לדבר אחר.

לשון התוס' בד"ה הלכה, פסק רשב"ם דמותר ליכנס בספינה מבעוד יום בע"ש אפי' שהספינה הולכת חוץ לתחום בשבת, דספינה ממילא אזלא ואיהו לא מידי עביד, והא דתניא סוף פ"ק דשבת אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים [קודם שבת], אתיא כב"ש דלא שרו לעשות מלאכה בע"ש אלא בכדי שיעשו מבעו"י, אבל לב"ה דשרו עם השמש אע"פ שהמלאכה נעשית בשבת שרי ליכנס. ועוד פסק רשב"ם שאפי' בשבת שרי ליכנס שרי דלא מידי קא עביד. ועוד רצה רשב"ם להתיר ליכנס לקרון בשבת ונכרי מוליכו חוץ לתחום, וחזר בו משום שמא יפגעו בו ליסטים או שמא ישכח וירד, ואין לו אלא ד"א [ואו יש חשש שמא ישכח ויצא מד"א כמו שכתבו תוס' רבינו פרץ והריטב"א. ולכא' אם יש לקרון מחיצות ממילא הקרון הוא הד"א שלו, ואסור לו לצאת ממנה כלל, אבל באמת יש ראשונים שסוברים שמי שנמצא חוץ לתחום במקום המוקף מחיצות יש לו עוד ד"א חוץ למחיצות, ע"י ריטב"א ריש דף מ"ד ע"א ודברי יחזקאל סימן ט' מאות ט"ז].

ומבו' בדברי הרשב"ם שמותר לאדם לצאת חוץ לתחום כאשר לא עושה מעשה, וכן נקטו להדיא בדעתו המהר"ק בשורש מ"ה והמג"א בסימן רמ"ו ס"ק י"ב.

ובאו"ז הלכות ערובין סימן קמ"ו משמע לפום ריהטא שלמד שלרשב"ם היתר מעין מכניס עצמו לאונס, אבל לכא' א"א לומר כן שהרי התיר אפי' ליכנס בקרון אע"פ שיכול לירד, וגם בלשון האו"ז עצמו לא מבו' ממש מכניס עצמו לאונס, שזה לשונו: וא"ת למה התירו חכמים להפליג בספינה בים הלא נמצא מביא עצמו לידי אונס ולצאת חוץ לתחום, ולא דמי למי שהוציאוהו עכו"ם, איכא לתרוצי דלא אחמור רבנן כל כך בספינה, דהכא ליכא טירחא כמו בהולך ברגליו ביבשה, דהתם אין אדם רשאי שיביא את עצמו שיוציאוהו עכו"ם דהא איכא טירחא יתירתא, אבל המהלך בספינה הולכת והוא נח שאינו זז ממקומו ומותר להשתמש בה כמו שישתמש בביתו, ועוד שהואיל ונעקרה הספינה ממקומה הוא נ"ר כאילו אינו יכול לעכבה, והספינה ביד רב החובל המנהיגה שהוא עכו"ם בידו הוא להעמידה ולהוליקה, עכ"ל. ונר' שדעת האו"ז שגם לרשב"ם אין צריך דוקא פעולה של האדם, אבל מ"מ צריך שיהיה לו שם "הולך", ואם אחרים נושאים אותו כיון שגם עליו ניכר טירחת הדרך הרי הוא מוגדר כחלק מההליכה אף שלא עושה מעשה, משא"כ כאשר מוליכים אותו בספינה בשבת הספינה הוא לא מרגיש כלל את ההליכה, וגם הולכת הספינה עושה העכו"ם המנהיגה, ואין מעשיו מתייחסים אליו ישירות שלא עושה מעשה בגופו, ועדיף מגוי שנושא ישראל חוץ לתחום.

ומ"מ במג"א הנ"ל מוכח שלרשב"ם צריך דוקא הליכת האדם עצמו ברגליו שנקט שאפי' ברוכב ע"ג בהמה אין איסור תחומין לדעתו. וכן הקה"י סימן ט"ו, ואבנ"ז סימן ש"ז אות י', וחזון יחזקאל פ"ד מביצה ה"ו, למדו שלרשב"ם אין איסור תחומין בלי מעשה של הגברא.

ויל"ע מה היה סברת רשב"ם בתחילה שרק התיר ליכנס לספינה מע"ש ולא בשבת עצמה, והרי בין כך ובין כך לא עובר על איסור תחומין כלל כיון שהולך ממילא, ואולי י"ל שסבר רשב"ם שאע"פ שלא עובר על ציווי התורה אל יצא איש ממקומו, מ"מ הוא מבטל את ענין ורצון התורה שאדם יהיה במקומו בשבת או שלא ילך אנה ואנה, ולכן אף שאין בזה איסור גמור (ובאמת גם בתחילה לא כתו' שרשב"ם "אסור" ליכנס בשבת, אלא שרק התיר ליכנס בע"ש, ודו"ק), מ"מ אין ליכנס לכתחילה בשבת באופן שעוקר רצון התורה, אבל ליכנס מע"ש ואז בשבת הוא רק נמנע מלרדת אין בזה שום חשש.

ונר' שלפ"ז אפשר לפרש כונת האו"ז הנ"ל שג"כ למד ככל האחרונים, שלרשב"ם אין איסור כשלא עושה את המעשה יציאה, אלא שהוקשה לו איך מותר לאדם להכניס את עצמו לאונס לבטל את רצון התורה, ותי' שאה"נ אם ניח עצמו ביבשה שישאורו גוים חוץ לתחום יש כאן ביטול רצון התורה מכיון שיש כאן טירחא והוא כהולך אנה ואנה, אבל בספינה אין כאן אפי' ביטול רצון התורה מהטעמים שביארנו, והוה באמת מסקנת רשב"ם שהתיר ליכנס לספינה גם בשבת עצמה.

ומה שכתב רשב"ם שהברייתא שאוסרת להפליג בספינה אפי' מע"ש היינו בל"ש, כתב ספר התרומה סימן רכ"ד שהיינו ממה שאסרו ב"ש למסור כלים לכובסת עכו"ם לפני שבת, ובאו"ז כתב שהיינו ממה שאסרו ב"ש לשרות דיו סממנים וכרשינין א"כ יש בכדי שישורו מבעו"י. אבל תימה שהרי למסקנת רשב"ם מותר ליכנס לספינה אפי' בשבת עצמה, וא"כ מה זה קשור למחלו' ב"ש וב"ה, הרי ב"ש רק אסרו לעשות מע"ש דבר שאסור לעשותו בשבת עצמו. וכן הק' הרא"ש, וע"י קרבן נתנאל מה שביאר בזה [ואולי לפי מה שהעלנו י"ל שב"ש מחמירים שלא לעשות פעולות שיגורמו שתיקרו רצון התורה אח"כ ממילא, אבל לכא' אין זה סברת ב"ש, ע"י בגמ' שם].

ועוד יש להעיר בדברי רשב"ם איך התיר ליכנס לקרון שמונה ע"י גוי (ולכא' גם הספינה מונהגת ע"י גוים), והרי אפי' אם הישראל לא עושה איסור מכיון שהוא לא הולך, אבל הרי הגוי מוליכו חוץ לתחום במעשה גמור, ולמה לא יאסר משום אמירה לכנרי או הנאה ממלאכת נכרי, ובעו"ה יתבאר במקו"א.

מכלל כבוד שבת או מכלל מנוחת השבת, ועכ"פ האיסור לצאת חוץ לתחום יסודו מכח רצון התורה שיהא במקום שביתתו.

ב. בקה"י שם, וכן בדברי יחזקאל סימן ז' אות כ', כתבו בצד אחד שאיסור תחומין הוא כעין מלאכה, ולשון הקה"י שכמו שאסרה תורה מלאכת הוצאה מרשות לרשות, ה"נ אסרה תורה מלאכת הוצאת עצמו חוץ לתחום של שביתתו. ולשון הדברי יחזקאל שולדך זה תחומין הוא מדין עקירת מקום או ריחוק מקום, והוא מסוג מלאכה כעין הוצאה והעברה. ולכא' לדרך זה איסור תחומין מורכב ממעשה ותוצאה שאסור לעשות מעשה שמביאו למצב שונה, וכמו שאר מלאכות שבת שהם על דרך זה, והנה באמת כבר נחלקו הראשונים האם תחומין יש לו גדר של מלאכה או לא (ע"י מלחמות ביצה דף י"ג ע"ב מדפי הרי"ף ומרדכי קדושין סימן תקס"ה), אבל לא מוכרח שנחלקו בגדר האיסור אלא האם למעשה משוים את פרטי דיניו לדיני שאר מלאכות, או שהוא איסור שעומד בפנ"ע שהרי לא נלמד ממלאכות המשכן, וע"י עמודי אור סימן י"ד אות ג', וע"ע היטב בצפנת פענח פכ"ז משבת.

ג. בחינוך מצוה כ"ד ביאר שרשי מצות תחומין שכיון שכתוב וינח ביום השביעי על כן לזכור הדבר ראוי לנו שנגנון במקום אחד, כלומר שלא נלך בדרך רחוק רק דרך טיול ועונג, ובהליכת שנים עשר מילין אין בו טורח רב, ומבו' בדבריו שהאיסור מצד הטירחא, וכן מבו' במזודת דוד לרדב"ז מצוה צ"א שצוה שלא יצאו איש ממקומו ביום זה כדי שיהיה נח ושקט מתבודד בעבודת יוצר הכל ולא ילך אנה ואנה. וכן בערוך השלחן סימן שצ"ז סעי' ד' כתב נר' דחכמים לא רצו שהאיש הישראלי ילך הרבה בשבת כבחול, ויתעסק יותר בעונג שבת ובתורה.

ונר' קצת סמך שהילוך אלפיים אמה (שזהו שיעור תחומין דרבנן וי"א גם דאורייתא) הוא טירחא מרובה, שהרי חכמים פטרו מי שבא בדרך מלחזור אחר מים לנט"י או תפילה בציבור כשצריך לזה הילוך מיל. ושו"ר בשו"ת בנין עולם או"ח סימן ג', מובא בכף החיים סימן צ' ס"ק ק"ז, ששיעור מיל לחזור אחרי מנין היינו חוץ מהעיר, שיש להשוות מיל הנאמר בכל מקום לשיעור מיל הנאמר לענין תחומין שהוא חוץ מהעיר, ודו"ק.

ד. בדברי יחזקאל סימן ז' אות כ' העלה בצד אחד שאיסור תחומין ההילוך עצמו האיסור ואינו מסוג מלאכה, אלא דהוא מדין עונג שבת כמו דינא דאל יפסע פסיעה גסה בשבת. ולכא' דבריו דומים לדברי החינוך, אלא שלא משמע ממנו שהטירחא הוא האיסור אלא כעין עובדן דחול, שלא יהיה הילוך של שבת כהילוך של חול.

רבינו יהונתן סוף פרק רביעי מערובין כתב צריך שתמנע בעבור כבוד שבת שלא תלך אנה ואנה אלא עמוד במקומך. ויל"ע האם כונתו על דרך הקה"י לא להיות חוץ למקומו, או על דרך החינוך והדברי יחזקאל לא לעשות הליכה מרובה (וע"ע היטב בדבריו שיתכן שלא מדבר על עצם האיסור לצאת חוץ לתחום, אלא על מי שכבר יצא מתחומו שלא יצא מד"א).

והריטב"א בדף פ"ב ע"א ג"כ הזכיר כבוד שבת, ואף שלא מתייחס לעצם תקנת תחומין אלא מסביב למה לא התירו לערב אלא לדבר מצוה, מ"מ מבו' מדבריו שיש ביציאה חוץ לתחום (אפי' ע"י עירוב) חסרון בכבוד שבת.

ב. איסור במעשה או בתוצאה (בגברא או בחפצא)

יש לחקור איזה פעולה נאסרה בתחומין, ולכא' יתכן לומר שלשה אופנים: א. בפשוטות י"ל שאסור לעשות את המעשה יציאה חוץ לתחום. ב. י"ל שהאיסור הוא בעצם היותו חוץ לתחומו, שהתורה מחייבת שיהיה דוקא בתחומו ולא תוצא לו, והיינו שכל האיסור הוא בתוצאה, והיציאה היא רק היכי תימצי בעלמא להיות חוץ לתחום. ג. י"ל שלעולם אין האיסור בתוצאה לחוד שהוא נמצא חוץ לתחומו, ואף לא במעשה יציאה שלו, אלא במה שנעשה בו מעשה יציאה, והיינו שהוא איסור בחפצא שלא יעשה בו יציאה אף אם הוא אינו זה שפועל את היציאה. ולשון זה שתחומין הוא איסור חפצא שאסור שהחפצא יהיה מוצא חוץ לתחום, כתבו החזון יחזקאל פ"ד מביצה ה"ו והגרח"פ שייברג במכתב בתורת היולדת סוף פרק ב'.

ובקה"י הנ"ל העלה את שלשת הצדדים האלו, ורצה לומר שתלוי בטעם איסור תחומין, שאם הוא כעין איסור מלאכה ממילא האיסור הוא רק כאשר הוא עושה את המעשה יציאה, משא"כ אם האיסור מחמת שרצון התורה שהאדם יהיה תוך תחומו מסתבר שאסור לו להיות בחוץ, או לכל הפחות אסור לו שישתנה מקומו, גם מבלי שהוא עושה את המעשה יציאה. ומ"מ זה לא מוכרח, שלעולם יתכן שענין ורצון התורה היתה שאדם יהיה במקומו, ובכל זאת בפועל רק אסרה את המעשה יציאה (וכפשוטות לשון הפסו"א יצא), שע"ז בדרך כלל תתקיים ענין התורה. (ולפי החינוך שאיסור תחומין מחמת הטירחא לכא' אין מקום לאסור אפי' הולך בעצמו את כל התחום, ויתבאר לקמן).

ושמעתי להק' על הצד שאסור להמצא חוץ לתחום גם בלי שנעשה מעשה יציאה כלל, ממה שמותר לצאת חוץ לתחום דרך למעלה מ"י אף שבסוף נמצא שהוא חוץ לתחומו (ומה שרגלים ללמוד בחזו"א סוף סימן ק"ט לוף מ"ג שיש לו צד שבאמת אסור לו לירד אח"כ לתוך עשרה, ושכן סובר הרדב"ז בשו"ת ח"ד סימן פ"ו, הוא מחודש מאד ושמעתי לבאר דבריהם באופן אחר). וצ"ל שכיון שהותר לו לעלות מתוך י' ללמעלה מ"י חוץ לתחום שכבר התנתק בזה קצת מתחומו (אלא שלא היה ניתוק גמור ולכן לא נאסר), ממילא עכשיו כבר אין איסור לצאת ממצב זה ללמטה מ"י, שלא מתוסף בזה ניתוק גמור מהמצב של למעלה מ"י, ודו"ק.

עוד יש להעיר שבדף י"ז ע"ב מבו' שלמ"ד תחומין דאורייתא היו לוקים על איסור תחומין לולי שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, ולכא' אם האיסור הוא במה שהוא חוץ לתחום אי"כ י"א שנחשב לאו שאין בו מעשה כשכל המעשה הוא רק היכי תימצי (ע"י תורת זרעים ריש פ"ח מכלאים שתלה מחלו' בירושלמי האם נחשב ככה"ג לאו שיש בו מעשה, ובירושלמי פ"ג משיבועית ה"ו מובא ברמב"ן מכות דף ט"ו

והקה"י סוף סימן ט"ז ד"ה ולכאור, העלה נפק"מ בין אם איסור תחומין הוא איסור על המעשה, או איסור בתוצאה או בחפצא, שאם הוא איסור במעשה לכאור ראוי שיהיה פטור טפל. וכע"ז כתבו החזון יחזקאל פ"ד מביצה ה"ו והגר"ח שיינברג במכתב בתורת היולדת סוף פרק ב', וע"ש בגר"ח שהעלה שנקמ"מ גם לענין שינוי [וע"ע בקה"י שהעלה סברות נחרות לחלק בין טפל לתחומין לטפל במלאכות שבת, וע"י גם בקוב"ש ביצה אות ע"ג].

ג. להוציא אדם אחר חוץ לתחומין

יל"ע האם כל האיסור לצאת מהתחום מוטל על כל אחד כלפי עצמו, אבל מי שיוציא את חבריו חוץ לתחומין לא עובר אלא על לפנ"ע או מסייע שעוזר לחבירו לעבור על איסור תחומין, או שיש איסור גמור של תחומין להוציא כל אדם מתחומו כמו שאסור להוציא חפץ ממקומו (וענין איסור תחום כלים יתבאר בפנ"ע לקמן).

והיה נ"ר שלפי הצד שהעלנו שעיקר איסור תחומין בתוצאה, שאסור לאדם להיות חוץ לתחומין והמעשה הוא רק היכי תימצי, א"כ לא שייך לומר שאחרים עוברים איסור שהרי למעשה הם לא חוץ לתחום, אלא הרי הם כמו שתחבו מאכלות אסורות לתוך בית הבלעיה של אחרים. ולכאור גם הוא איסור חפצא לא להיות מוצא חוץ לתחום נ"ר שהוא איסור על האדם עצמו, אבל באמת לצד זה יש מקום לדון שכיון שהוא דין בחפצא של האדם (דהיינו באדם בתורת חפצא) יתכן שכולם מזהירים לקיים את דין החפצא, וכע"ז שנעלה לקמן לענין תחום כלים. ושור"י יסוד זה בשערי ישר שער ג' פרק כ"ה ד"ה ונלע"ד באמת, שאיסור חפצא, כגון חפץ שנאסר בנדר על אדם אחד, אסור לכל אדם לבטל את דין החפצא ולהאכילו לו, וע"ש שכתב שמ"מ לא עובר על הלאו או עשה עצמם.

ולפי הרמב"ן שרק מי שיוציא ברגליו עובר על איסור תחומין ולא בספינה, שאז אין אני קורא אל יצא איש ממקומו, א"כ לכאור גם במוציא חבריו לא שייך לקרות אל יצא איש ממקומו.

ולרשב"ם שעיקר האיסור במעשה, יש להסתפק האם היינו מעשה יציאה שלו דוקא, או כל מעשה שמוציא אדם חוץ לתחום גם אם מוציא אחרים. (ולעיל העלתי שאפי"ן אם מוציא את עצמו באופן שהוא לא "יוציא" אלא "מוציא" יתכן שלא יאסר לרשב"ם, ובמקו"א רציתי להוכיח ממה שמב"ב ברשב"ם שאין איסור אמירה לנכרי להוציא חוץ לתחום שאין איסור על הוצאת אחרים חוץ לתחומם, וד"ק). ולכאור אם נאמר שאין איסור על הוצאת אחרים, ולרשב"ם הרי אין איסור על אדם שיוציאו אחרים, א"כ יצא שיתחיל לבקש מאחרים שיוציאו אותו חוץ לתחום, וזה מסתבר. אבל לפי מה שנתבאר לעיל ע"פ האו"י, ככה"ג שאחרים נושאים אותו ביבשה עובר הנישא על רצון התורה של יציאה ממקומו, וד"ק. שור"י בשש"כ במבוא דרך א' הערה קצ"ד שלפי רשב"ם מי שיושב במקומו ואחר מוציא אותו האיסור הוא על המוציא.

ויתכן שגם אם אינו בכלל פשטות הצורה של אל יצא איש ממקומו, מ"מ אסור להוציא את חבריו כשאר חפציו, שהוא ממש נחשב כמוציא כלי, ובפרט אם דורשים אל יוציא איש ממקומו כדלקמן.

ובמנ"ח מצוה כ"ד אות י"א כתב שחש"ו לא מצוין במצות תחומין, אבל גדול מצווה ומב"ב להוציאם מתחומם משום לא תאכילום, דאסור לספות להם איסור. ומב"ב מדבריו שבאמת אין כאן חפצא של איסור מצד הגדול, אלא שהוא גורם שהחש"ו עוברים איסור, והיינו שיש אצלם חפצא דאיסורא מחמת התוצאה.

ובאב"ז סימן ש"ז אות י' כתב שאסור להוציא אחרים חוץ לתחומם, שמכיון שסובר רשב"ם שמותר לאדם לצאת בלי מעשה מוכח שהאיסור במעשה, וממילא ה"ה במוציא אחרים. אבל יש להעיר שלעיל הבאנו שבפשטות לא פוסקים כרשב"ם, ועוד שגם לרשב"ם יש מקום לומר שמותר כנ"ל (ובאב"ז) שם אות ט' דימה תחומין לאיסור הוצאה שאסור להוציא אחרים, אבל לכאור ע"כ אי"א לדמותם לגמרי, שהרי מדין הוצאה אין איסור על אדם ללכת מרשות לרשות, והיינו שבשבת האיסור במה שהוא מוגדר מוציא, ואילו בתחומין במה שהוא מוגדר יוציא).

ד. תחום כלים

הנה כשם שאסור לאדם לצאת חוץ לתחומין בשבת, כן אסור להוציא את חפציו חוץ לתחומם, ובמג"א סימן ת"ד הביא מחלו"ה האם לשיטתו שתחומין דאורייתא גם תחום הכלים נאמר מדאורייתא (ובע"ז במקו"א יתבאר פרטי דיני תחום כלים).

יש להעיר שחלק מהטעמים שהבאנו לעיל באיסור תחומין לא שייכים בכלים, והיינו שבשלמא אם איסור תחומין הוא מעין מלאכה שמוציא עצמו חוץ למקומו. י"ל כן אף בכלים, אבל אם האיסור מחמת טירחא הרי הוצאת כליו חוץ לתחומין כאשר הוא נשאר בתחומין בעיקרו שייך רק כאשר אחרים מטלטלים את הכלים בתוך תחומם, וא"כ איזה טירחא יש בזה. וכן אם אסור תחומין הוא מחמת כבוד ועונג שבת שיהיה במקומו, או כעין עוברין דחול, לכאור אין זה שייך בכליו.

ועוד יש להעיר שלעיל הבאנו שבפשטות נחלקו הראשונים האם איסור תחומין הוא איסור על המעשה יציאה או איסור על התוצאה של הימצאות חוץ לתחום, ועוד העלנו שאם האיסור על התוצאה ממילא אין איסור להוציא אחרים חוץ לתחומם מכיון שאין התוצאה קיימת אצלו. וכאן לענין כלים מב"ב שאסור לאחרים להוציא כלים חוץ לתחומם, ולא שאסור לבעלים שחפציהם יהיו חוץ לתחום [ושור"י שכן הדגיש הבנין שלמה בתחילת סימן ט"ז להרי"א]. ע"י שבת דף קנ"א ע"א, ונפסק בשו"ע סימן ש"ו סעי' ב', שאם בהמתו יצאה חוץ לתחום קורא לה והיא באה, ובמשנ"ב סימן ש"ה ס"ק ע"ז כתב שלא צריך למנוע הבהמה חוץ לתחום, ורק להוציא בידים אסור [ויתכן שיש לדייק גם מעצם זה שמותר לאדם לשבות רחוק מכליו שע"ז נמצא שהם חוץ למקומם, אבל אולי באופן כזה מכיון שיש לכלים עצמם ד"א שלהם מתחילת שבת אי"כ זהו מקומם, ויש לפלפל בזה], וצ"ע למה איסור תחומין בכלים שונה מאיסור תחומין באדם.

ונ"ר ליישב כל זה בהקדם ביאור מקור תחום כלים, שלכאור בפסו" כתו"ל אל יצא איש ממקומו, ומהיכי תיתי לאסור ממונו (וכבר העירו בזה הרשב"א דף צ"ו ע"ב והגר"א מלצר בהגהות הרמב"ן דף מ"ג ע"ב, וע"ע אב"ז סימן ש"ז אות ט'). וי"ל בשני אופנים:

א. יתכן שדורשים כאילו כתו"ל אל יוציא איש ממקומו, וכמו שדורשים בערוכין דף י"ז ע"ב אם לומדים מפסו" זה איסור הוצאה מרה"י לרה"י.

ב. יתכן שלעולם הפסו" נשאר בכתיבתו אל יצא, אלא שבכלל לשון אל יצא כלולים גם האדם וגם נכסיו לפי מה שרגילים לומר שממונו של אדם ג"כ נחשב נחלק ממנו, ע"י פ"י הגר"א לאסור פרק ג' פסו" י"ג ונתיבות עולם למהר"ל נתיב התשובה פ"ה [וע"ע היטב בח"י ר' חיים טעלו" סוף ב"ב ד"ה משום, לענין שיעבוד נכסיו ולענין מה שהנודד מאדם אסור גם בנכסיו, אלא שהוא כתב רק ש"בעלותו" על נכסיו נחשב כחלק מגופו ולא הנכסים עצמם, וד"ק]. והיינו שכאשר מדברים על האדם לא מדברים עליו בלבד, אלא על האדם עם כל הנלווה אליו שזה כולל גם את רכושו [ואף לר' יוחנן בן גוריון שסובר שכלי הפקר קונים שביטה אע"פ שאין להם בעלים להיות נלוים אליו, י"ל שהיינו מכיון שכלי הפקר נחשב ששייכים לכלל ישראל, ויש לפלפל בזה].

ואם תחומי כלים נלמד מאל יוציא שהוא באמת משמעות אחרת בפסו" מאשר יציאת אדם, אולי היה אפשר לומר שאה"נ איסור תחומין בכלים הוא הגדרה אחרת של איסור ולא קשור לאיסור תחומין באדם, וזוהו יתיישבו שתי הקו"ה שהקשינו, אבל באמת דוחק גדול לומר שתחומי כלים הוא גדר אחר לגמרי.

ולכן נ"ר יותר שאיסור תחומין של כלים מתילדת מהאיסור תחומין של הבעלים (וכמו שמודגש מאד לדרך השני שהעלנו בדרשת אל יצא, אבל למעשה י"ל כן גם לדרך הראשונה), והיינו שמכיון שהתורה קבעה מקום לאדם, מאיזה סיבה שתהיה, ממילא הוקבע מקום זה גם לו וגם לכליו מכיון שהם נלוים אליו, ואפי"ן אם לא שייך אצלם את סיבת האיסור. וזוהו יתיישב הקו"ה הראשונה שהקשינו שטעמי האיסור שנאמרו על תחומי אדם לא שייכים בתחומי כלים.

ועל הקו"ה השניה, למה בתחום אדם יש צד שכל האיסור על המציאות שהאדם חוץ לתחום ולא על המעשה יציאה, ואילו בכלים אדרבה אין איסור על מה שכליו חוץ למקומם, וכל האיסור על המעשה הוצאה של הבעלים או של אחרים, נ"ר לישב שבאמת שורש האיסור בין באדם ובין בכלים הוא אחד שיש כאן דין בחפצא שלא יהיה חוץ למקומו (וע"י חזון יחזקאל פ"ד מביצה ה"ו ומכתב הגר"ח שיינברג בתורת היולדת סוף פרק ב' שהדגישו שגם בכלים איסור תחומין הוא בחפצא ולא במעשה), אלא שבאדם שהוא בר ציווי שייך לומר שעיקר האיסור מתייחס אליו עצמו שלא יהיה חוץ לתחומו, ואילו בכלים שהם לא בני ציווי ע"ז צורת קיום החפצא הוא ע"י שלא מוציאים אותו חוץ לתחום ועושים מעשה לסתור את דין החפצא שלו.

ה. האם בתחומין דאורייתא צריך

ללכת את כל השיעור (באיסור)

כתב הרמב"ן בדה"מ ע"ב דג' פרסאות בהילוך של תורה כד' אמות של העברה ברה"י, כל שמעביר מתחילת ד' לסוף ד' חייב, וכל שמהלך ג' פרסאות באיסור לוקה. ובשלא הלך ואין ביציאתו חוץ לתחום איסור, אין בהילוכו משום חיוב תורה עד שהיהלך משם י"ב מיל, ורבנן הוא דגזור שלא לצאת אפי"ן אמה אמת. וגדולה מזה אמרו, בראשונה לא היו זזין משם כל היום כולו, התקין ר"ג הזקן שיהו מהלכין אלפיים אמה לכל רוח, והרי העדים הללו הלכו ג' פרסאות עד מקום הועד, ואם היוציא חוץ למקום שביטתו ג' פרסאות על כל פסיעה ופסיעה הוא עובר מן התורה משום אל יצא איש ממקומו, היאך ר"ג מתיר להם אלפים אמה, והלא עוברין הם מן התורה בכל יותר מדי' אמות, שהרי כבר הלכו ג' פרסאות חוץ למקום שביטתה שלהם, ומכאן ואילך אני קורא בהן אל יצא איש ממקומו, וש"מ אין לוקין על התחומין דבר תורה אלא במהלך ג' פרסאות או אלפיים אמה באיסור תחומין, הא אילו הלך בהיתר כל היום אע"פ שיצא לו לכמה תחומין אינו חייב עד שילך מאותו מקום כשיעור תחומי שבת.

ולכאור מב"ב ברמב"ן שני ח"י לענין תחומין דאורייתא: האחת, שהיוציא חוץ לתחומין זוכה בתחום חדש של אלפים אמה או ג' פרסאות, ואין לו איסור לצאת מד' אמות. ושנית, שאין איסור מדאורייתא אלא בעושה את כל היציאה בהליכת איסור, לאפוקי הולך בספינה שלא מוגדר הליכה, או הולך לפיקו"ה ועדות החודש שלא מוגדר הליכת איסור. ומשמע שאם יגיע קרוב לסוף התחום בלי הליכת איסור יהיה מותר לו לצאת חוץ לתחום [ואז לכאור יזכה בתחום חדש ורק יעבור איסור אם יצא את כולה]. ויל"ע אם יכול לחזור לתחומו הראשון וללכת שיעור שלם לכיוון השני או שכבר אבד תחומו הראשון].

והאחרונים האריכו לדון ולבאר את דברי הרמב"ן, ע"י או"ש ואבי עזרי ריש פכ"ז משבת, אב"ז סימן ש"ו, דברי יחזקאל סימן ז' אות ט"ו, וחזו"א סימן קי"ב ס"ק י"ב, ואף אני אכתוב את הנלע"ד בביאור דבריו.

אפשר לבאר סברת הרמב"ן שסובר כחניוך שהבאנו לעיל, שטעם איסור תחומין מפני הטירחא שבו, וממילא יש טירחא רק אם הולך את כל התחום. ומה שמותר לו ללכת את כל העיר, וכן יכול ללכת קרוב לסוף התחום בצד זה ואז לחזור ולהגיע קרוב לסוף התחום בצד השני, ואילו להמשיך עוד קצת בצד אחד ולצאת אסור, צ"ל שרק אסור טירחא הניכרת שרואים שהוא הלך הרבה ממקומו, או שרק אסור טירחא שהביאה לתוצאה של התרחקות. אמנם נ"ר שהחניוך עצמו לא מוכרח לסבור כרמב"ן, שהרי כבר הבאנו שגם ערוך השלחן כתב טעם איסור תחומין מפני טירחא אף שמדבר על תחומין דרבנן שודאי עובר גם בלי שילך כולו, אלא ע"כ צ"ל שחז"ל או התורה אסרו את היציאה חוץ לתחום מכיון שברוך כלל הוא מגיע ע"י טירחא, אבל ממילא כבר נקבע איסור גמור אפי"ן במקום שכבר היה קרוב לסוף התחום ולא טרח. ומ"מ בדעת

הרמב"ן עצמו יש להסביר כנ"ל שכיון שהוא מחמת הטירחא צריך שילך את כולו.

אבל יותר נ"ר לבאר ענין תחומין לפי הרמב"ן ממש כגדר העברת ד"א שדימה אליו, והיינו שיצא לבאר במקום אחר (מכח הסתירות האם בהעברת ד"א החיוב הוא על המעשה העברה של כל משך הד"א או על היציאה ממקומו שבסוף הד"א), שבמלאכת העברת ד"א עיקר ענין ומטרת המלאכה הוא בשינוי החפץ ממקום למקום, ומ"מ המעשה המחייב הוא כל מעשה ההעברה עצמה שהיא המביאה לתכלית זו (והסברנו שכיון שלא ניכר כ"כ שינוי הרשויות בין תוך ד"א לחוצה להם, לכן רק חייבה התורה כאשר עשה ע"י מעשה חשוב של העברה גדולה). וא"כ י"ל שאיסור תחומין (מדאורייתא) הוא ממש על דרך זה, שמטרת התורה היתה שהאדם לא יצא ממקומו, ומ"מ המעשה שנאסר הוא המעשה הליכה שהולך את כל הדרך מתוך תחומו לחוצה לו.

ולפי הדרך השניה אפשר לומר שגם לרמב"ן מי שכבר בתחילת שבת היה קרוב לסוף התחום ורק הלך משם לחוץ בשבת, עבר על תחומין דאורייתא אף שלא הלך את כל הדרך מתחילת מקום השביטה עד סופה (וכן כתבו הדברי יחזקאל וחזו"א הנ"ל, אבל לא ביארו הדבר בדרכינו), ש"כ שעיקר הדין הוא שאותה הליכה שמביאה אותו חוץ לתחום צריך לעשות בהליכת איסור, וממילא אם נמצא בעיר בתחילת שבת והלך חלק מהדרך בספינה או לפיקו"ה לא עשה את כל ההליכה בהליכת איסור, אבל אם מעיקרא היה בסוף תחומו ממילא את כל ההליכה הנצרכת עשה באיסור.

ומה ששמעו ברמב"ן שאם הלך לצורך פיקו"ה או עדות החודש עד קרוב לסוף התחום אין איסור דאורייתא להמשיך לצאת, מכיון שתחילת ההליכה לא היתה באיסור, רגילים לתמוה מ"ש ממי שהלך לתומו עד קרוב לסוף התחום ושוב נמלך לצאת שודאי אסור לו אף שלא הלך הכל בכונת איסור.

ונ"ר שהנה לרמב"ן המעשה איסור ביציאה חוץ לתחום הוא כל ההליכה מתחילה ועד סוף, וכמו במעביר ד"א כפי שדימה הרמב"ן עצמו. וגם במעביר ד"א יש לדון במי שהוצרך להעביר שתי אמות ברה"י לצורך פיקו"ה, האם מותר לו להמשיך ולהעביר עוד שתי אמות (כלי הנחה בינתים) כדין כל טלטול פחות מדי"א ברה"י שמוותרת.

והיינו שאע"פ שמי שהעביר שתי אמות או הלך חצי מהתחום שלא על דעת להמשיך, ודאי יש לו איסור גמור להמשיך אחר"כ את החצי השני, זהו מפני שלבסוף מתברר שגם החצי הראשון היה חלק ממעשה איסור, אלא שהיה שוגג שלא התכוין לעשותו כחלק ממלאכה, משא"כ כשהחצי הראשון היה לצורך פיקו"ה שהוא היתר ומתיר גמור, אי"א אחר"כ שתחול עליו שם של מעשה איסור. ונ"ר ששייך לומר כן גם אם שבת רק בחויה אצל פיקו"ה ולא הותרה, וכך צ"ל שהרי לענין עדות החודש הוא ודאי רק דחיה.

והצד לחלוק ולומר שאסור להמשיך ולהעביר היינו שאע"פ שהעשייה שלצורך פיקו"ה הוא היתר גמור, זהו רק כאשר מתייחסים לאותו חצי שיעור בפנ"ע, אבל עשיית אותו חצי שיעור בתורת חלק ממעשה שלם לעולם לא הותר, וממילא לענין זה אף אותו חלק שעשה לצורך פיקו"ה הוא חלק ממעשה איסור.

ויש נפק"מ בנידון זה גם לענין חצי שיעור דעלמא לר"ל שחצי שיעור מותר מהתורה, שאם אכל חצי שיעור בשביל פיקו"ה האם מותר לו לאכול עוד חצי שיעור בתוך כדי אכילת פרס, שאם עשה לפיקו"ה לא נחשב חלק ממעשה איסור אין כאן אלא חצי שיעור ומותר מדאורייתא, ואם המעשה בכללותו נקרא מעשה איסור א"כ אף לר"ל אסור.

וגם לדין דק"ל כר' יוחנן שחצי שיעור אסור מהתורה, מ"מ נפק"מ אם כשאכל את החצי שיעור לצורך פיקו"ה כבר היה דעתו לאכול עוד חצי שיעור, וא"כ אין להחשיבו שוגג על אכילת החצי שיעור הראשון מחמת שלא התכוין או לעשותו בתורת חלק ממעשה איסור שלם, האם יהיה חייב מלקות וכדו"ל על המעשה, או שכל איסורו הוא רק בחצי השני ואינו אלא חצי שיעור.

ולכאור נחלקו האחרונים בדין זה כמו שיתבאר:

והביאור הלכה בסיומן תר"ח ד"ה ואם אמדוהו, הביא מהבנין ציון (אמנם הבנין ציון עצמו לא מדבר על מקרה זה ולשון הפתחי תשובה הטעהו) שחולה שמספיק לו לאכול ביוה"כ פחות מכשיעור והוא יאכל כשיעור חייב כרת, ובפשטות מב"ב שגם החלק של אכילה שלצורך פיקו"ה מצטרף להחשיבו שיעור שלם של איסור. אמנם יש לומדים ששם יש סברות מסוימות לחיבו, ע"י שו"ת כתב סופר סימן ל"א, ושו"ת בנין שלמה סימן מ"א.

ואילו במעשה חושב על שער המלך פ"ו מאיסו"ב אות ש"ו, דן שגוי שהיה צריך לאכול את הבשר שבאבר מן החי לפיקו"ה, והוא אכל את כל האבר עם העצמות וגידין, לא חייב על אבר מן החי מכיון שאכילת הבשר שהוא לצורך פיקו"ה לא מצטרף להחשיבו כאוכל אבר שלם באיסור, וכן דייק המי יהודה (מובא בליקוטי הערות על שו"ת חת"ס יו"ד סימן ע' אות כ"ז) מדברי החת"ס.

ויש להעיר כאן בעוד נקודה, שבאו"ש הזכיר תוך דבריו שגם לפי הרמב"ן שצריך ללכת את כל השיעור באיסור, מ"מ אם לוקים על הלאו של תחומין מועיל התראה לפני הפסיעה האחרונה, ולכאור זה תימה שנמצא שהתראה היא באמצע המעשה עבירה.

ובקה"י סימן ט"ז אות ב' כתב שהרמב"ן לשיטתו במכות דף ט"ו שלמ"ד שלא הניתק לעשה רק עובר עליו אם ביטל העשה, ההתראה היא בשעת ביטול העשה, דהיינו שגמר המעשה נותן לכל המעשה למפרע שם של 'עובר על לית' ולכן שייך להתרות אז, וא"כ ה"ה בפסיעה האחרונה של יציאה חוץ לתחום.

ולכאור יצא מזה ח"י גדול, שמי שאוכל כזית איסור וכדו"ל לא צריך להתרות בו בתחילת האכילה אלא גם באמצעה כל שלא גמר השיעור. ובאמת כן כתב הפנים יפות בפרשת שלח, וכן הביא החלקת יואב יו"ד סימן ט' ד"ה דע (הראשון) בשם המנ"ח מצוה ג' (אבל לא מצאתיו

שבתוך התחום א"כ העיקר תלוי בחלק שבפנים האם הוא רחב ד' או לא, ואילו אם ההיתר מכיון שלא יוצא ל"מקום" שמחוץ לתחום א"כ העיקר תלוי האם החלק שבחוץ רחב ד'. ולפי משמעות רש"י שההיתר מכיון שלמעלה מ"י אינו הילוך, נר' שבין אם המקום שבפנים אינו רחב ד' ובין אם המקום שבחוץ, שייך כאן היתר של למעלה מ"י, שהילוך מורכב משני החלקים שעוקר רגליו מבפנים ומניחו בחוץ, ויש לפלפל בזה.

ונר' נפק"מ בין הטעמים גם לענין זריקה, שהגאון יעקב בריש דף מ"ה ע"ב למד שזריקת חפץ חוץ לתחום נחשב תחומין למעלה מ"י, ולכא"ו מה שנעקר מידו למעלה מ"י מסתמא נחשב כנעקר מלמטה מ"י כמו לענין הוצאה (ויש לדון בזה), ומסתמא גם נח לבסוף למטה מ"י, אלא שאת היציאה עצמה מהתחום עשה למעלה מ"י. וכן פ"י רבינו חננאל בן שמואל (מובא בקובץ שיטות קמאי) כתב בשם ר' ניסים לבאר מה שכתו בגמ' תחומין למעלה מ"י בקפיצה, שהיינו כנון אדם גבור שיכול לקפוץ למעלה מ"י ויצא חוץ לתחום בקפיצה, וש"י שגם הערוך ערך חפץ הביא פ"י זה, וכן פ"י בפסקי ריא"ז, וכאן בצירורים אלו היתה יציאה מהמקום שתוך התחום והגיע למקום שחוץ לתחום, אלא שעבר דרך למעלה מ"י, וא"כ נר' שרק לרש"י אפשר להתיר מכיון שלא היה כאן הליכה תוך י'.

ונר' שנפק"מ גם למה שכתב המג"א בסיומן רס"ו ס"ק ז' שהרוכב ע"ג בהמה למעלה מ"י ורגליו תלויות תוך י' נחשב תחומן תוך י'. ולכא"ו אם ההיתר למעלה מ"י הוא משום שאין הליכה למעלה מ"י, מסתבר שכאן מקום הליכתו היא במקום שישב שהרי הולך ונשען ע"י הישיבה וא"כ הוא למעלה מ"י, משא"כ אם דנים האם יצא מתוך מקום התחום או למקום שחוץ לתחום י"ל שכל שרגליו תוך המקום ממילא הוא עדיין נחשב תוך המקום [ויל"ע לענין הוצאה במניח על אדם היושב בכה"ג, האם נאמר למעלה מ"י להחשיבו כהנחה תוך י' או לא].

ג. היוצא חוץ לתחום למעלה מ"י האם מותר לירד

פשוט הגמ' והראשונים נר' שאם מותר לצאת חוץ לתחום למעלה מ"י, ממילא אחרי שכנגיע חוץ לתחום מותר לו שוב לרדת לתוך י'. אמנם רגילים לומר שהחזו"א מסופק בזה, וכן מביאים מתשובות הרדב"ז שאוסר, אבל שמעתי מידידי ר' אברהם הלר שאין זה כונתם כמו שיתבאר. בחזו"א סימן ק"ט ס"ק י"ח כתב י"ע בספינה שהלכה ברקק והוא השתא חוץ לתחום והיא עכשיו למעלה מ"י, אי מותר ליה לירד מן הספינה, ואם ירד ודאי אין לו אלא ד"א, דכל שהיה פעם אחת למטה מ"י קנה שבייתה, וכשנמצא עכשיו למטה חוץ מאלפים של מקום הראשון דינו כיצא חוץ לתחום ואין לו אלא ד"א. ואם משתייכה ועד שירד היה למעלה מ"י, יורד וקונה עכשיו אלפים לכל רוח, אבל אם קנה פעם אחת שבייתה והוא עכשיו חוץ לתחום והסכנה למעלה מ"י, יש להסתפק אם מותר לירד. ובמשנ"ב סימן ת"ה ס"ק כ"ו מבו' דפסיקא ליה דמותר לירד, וכן מותר ליה לטייל בספינה אף שנפחתו מחיצותיה אע"ג דכבר קנה בה שבייתה כשהיתה למטה מ"י ועכשיו היא חוץ לתחום, כל שהיא עכשיו למעלה מ"י, עכ"ל החזו"א.

והנה בפשטות משמע שהחזו"א מסופק האם מותר לרדת מהספינה מכיון שע"ז הוא נכנס לתוך י"ט של חוץ לתחום. אבל א"כ ק"ל למה דן דוקא על ספינה, ולא בכל יציאה חוץ לתחום למעלה מ"י כגון ע"י עמודים. ועו"ק מה שהשוה דין זה לדין של טייל בספינה עצמה למעלה מ"י כשנפחתו מחיצותיה, ובשונה הלכות סימן ת"ה סעי' ח' כתב שהחזו"א דייק דעת המשנ"ב שמתוך לירד למטה ממה שהתיר לטייל כשנפחתו מחיצותיה, שהרי המשנ"ב לא הזכיר שם כלל מענין ירידה, ותימה מה ענין זה לזה. ולכן נר' כמו שביאר ידידי שספיקת החזו"א דוקא בספינה, שכיון שקנה שבייתה בספינה ומתייחס אליה במקומו, לכן היה צד לחזו"א שגם כשהוא נמצא בה עכשיו למעלה מ"י מ"מ זהו מקומו ואסור לו לצאת ממנה. והבין החזו"א שאם היינו אומרים שכבר נקבע לו תורת מקום כלפי הספינה, גם כשהיא למעלה מ"י היה ראוי שאם נפחתו מחיצותיה יהיה אסור לצאת מדי"א, שאף שהוא למעלה מ"י מ"מ הוא בתוך ספינה שיש לה כבר חשיבות מקום לענין תחומין, ועדיין צ"ב בפרט זה (ונר' לדמות קצת לדברי המהרש"ל והמהרש"א ברש"י דף מ"ג ע"א, ובעז"ה יתבאר במקו"א), ומכיון שהמשנ"ב התיר ללכת בכולו הוכיח החזו"א שלדעתו ג"כ מותר לירד.

ובשו"ת הרדב"ז ח"ג סימן אלף י"ח (תקצ"ב), וח"ד סימן אלף קנ"ח (פ"ו), הזכיר בתוך דבריו שהמגיע בספינה למעלה מ"י אסור לו לירד בשבת. אבל באמת פשוט למעיין בכל דבריו שאין הנידון על ירידה מלמעלה מ"י לתוך י', אלא על ירידה מהספינה לתוך העיר, והיינו לרדת וללכת תחום שלם מן הנגל, או לכל הפחות לצאת חוץ לד"א. ויש לציין שבשו"ת מהר"ם אלשקאר סימן ק"ח ג"כ כתב כעין לשון הרדב"ז ע"ש, וג"כ יתפרש כנ"ל.

עוד ראיתי מי שרצה לדייק מדברי המהרש"ל בדף מ"ה ע"ב שיתכן שאף אם מותר לצאת חוץ לתחום למעלה מ"י אסור אח"כ לירד לתוך י', וגם זה נר' שאינו ראוי, שהנה המהרש"ל שם כתב על מה שמבו' בתוס' שמים שקנה שבייתה למעלה מ"י בתחילת שבת ושוב יצא חוץ לתחום דרך למעלה מ"י אין להם אלא ד"א, שלפ"י מוכרחים לומר לענין אליהו [שדנה הגמ' בדף מ"ג האם יכול לבוא דרך למעלה מ"י] שאם יבא לארץ לא יכול לילך חוץ מדי"א, וצ"ע אם שרי לחזור לעקבו דרך אויר למקומו הראשון, עכ"ל, והבינו בכונתו שמסופק לחזור ולירד לתוך מקומו הראשון. אבל באמת מדברי המהרש"ל עצמו משמע שמותר לו לירד לארץ חוץ לתחומו ורק מסופק אם יוכל לחזור, וא"כ צריך לבאר ספיקתו באופן אחר. ואולי י"ל שמסופק שאע"פ שמתוך לצאת חוץ לתחום דרך למעלה מ"י, מ"מ יתכן שיהיה אסור לצאת מהד"א שיש ליוצא חוץ לתחום אפי' דרך למעלה מ"י, שד"א אלו חמורים יותר מתחום גמור, ולכא"ו כך יוצא לפי מה שהגדיר הדברי יחזקאל בסיומן ט' אות י"ב שאיסור יציאה מהתחום הוא על היציאה, ואילו בדי"א הוא איסור לבטל את השבו איש תחתיו, ע"ש. ועי' בזה. ויותר נר' ממה שמשמע שרק מסתפק האם יכול

[זהו תלוי במה שהערתי לעיל האם רה"י צריך להיות ראוי לעמידת אדם, ודו"ק].

אמנם לכא"ו מצאנו להיפך, שהמקום הילוך הים הוא על שפת הים ולא בקרקעיתו, כמו שהוכיח הג"ר גרשון כהן (בשיעורי לב יצחק ח"ב עמוד רי"ז) ממה שר"ג מדד את התחום בים ע"י שפופרת, ולא חשש שאולי בקרקעית הים יש עליות וירידות שמשנות את המדידה, וע"כ הקובע הוא רק שפת הים.

וצ"ל שבאמת א"א להגדיר את המקום הילוך בקרקעית הים ממש שהרי לא שייך ללכת שם, ומאידך גם על שפת הים אין הילוך גמור אלא רק הילוך ע"י ספינות, וצ"ע בהגדרת הדברים.

אבל בירושלמי פ"ה מערובין ה"ג משמע שבאמת נאמר דין קדירה בנהר, שכתו שם, היה ממנו לנחל שבעים וחמש אמה [דהיינו שממילא לא יוכל למדוד עד שם בחבלים של חמישים אמה שגייע לאמצע הנהר], תרין אמורין, חד אמר מודד בחבל של חמשים אמה וחזור לאחוריו עשרים וחמש אמה, וחורנה אמר מודד בחבל של חמשים אמה והשאר מודד בחבל של ד"א. היה הנחל צר מלמעלה ורחב מלמטן, עד נ' אמה את רואה אותו כאילו מלא עפר וצורות, ואם לאו את רואה אותו כי מתרפס ועולה מתרפס ויורד, ועי' פני משה שהיינו שמשער העומק כאילו מטרפס ועולה בו מטרפס ויורד בו ומודדו. ובטור וש"ע סימן שצ"ט סעי' ב' העתיקו דין הראשון של הירושלמי בנהר שנמצא בסוף ע"ה אמה, וכתב המשנ"ב בס"ק ד' שאחרי שמדד עד הנהר, שוב ימדוד מעבר אחד של הנהר לעבר השני בחבל של נ' אמה, ואם הוא רחב יותר מנ' אמה ע"י ירושלמי בכיצד מעברין, והיינו הדין השני של מטרפס ועולה, ומבו' שנקט למעשה שבמקום שלא שייך להבליעו צריך לעשות קידור. אבל בדרך תמים על הש"ע שם ס"ק ו' תמה מה שייך קידור בנהר כיון שהוא מלא מים, וגם לומר שיאמרו כאילו הוא מקדר לא מסתבר כלל דלמה יחשבו במדידת האלפים אמה המדורן שבנהר תחת המים, הלא אין רגלי אנשים הולכים שם כלל על הארץ, להליכתם שם היא על פני המים. ולכן כתב שהוא היה מפרש כונת הירושלמי לנחל בלי מים והיינו גיא, אלא שבטלה דעתו לטור וש"ע שפירשו על נהר מלא מים, ועי"ש מה שרצה לדחוק שגם לדעתם מודדים רק לפי פני המים. ועי' בנחל איתן לגר"ח"ק פ"ה ס"ק י' שפשוט לו שאין מודדים לעגלה ערופה בקרקעית הנהר דמאי כנאון דמלא דמי, ועי"ש היטב. ובערוך השלחן תמה למה הטור והש"ע השמיטו את המשך הירושלמי, ולא הזכירו כלל אופן מדידת הנהר כשהיא בתוך התחום. וצ"ע בכל זה.

ובספר תחום שבת ומדידתה (במילואים סימן ו' אות ג') ביאר מה שמדד ר"ג ע"י שפופרת שהוא מדין הבלעה, שאע"פ שבעלמא אין מבליעה אלא בחבל של חמישים אמה, היינו מכיון שלא שייך למדוד באופן אחר, אבל בים שעיקר צורת המדידה ע"י שפופרת שפיר יכול להבליע את כל התחום, ע"ש ודו"ק.

ובעיקר הקו"מ"ש תחומין מרשויות שבת, שכאן מודדים מקרקעית הים וכאן משפת הים, ע"ע שו"ת בית יצחק או"ח סימן מ"ט אות ו' וזכרון יוסף על או"ח סימן ר"י מה שכתבו בזה.

ג. בפשטות היה נר' שהדין שהתחומין נקבעים לפי הקרקע ולא לפי קו אוירי (חוץ ממקומות מסוימים שהקילו בקידור והבלעה), הוא ג"כ מחמת שתחומין תלויים במקום הילוך ולא רק במקום גרידא. אבל באמת גם ערי הלויים ועגלה ערופה מודדים לפי הקרקע, ובשלמא עגלה ערופה י"ל שתוליים בעיר שיותר קרוב בהילוך, אבל מגרש ערי הלויים למה יהיה תלוי במקום הילוך, אלא משמע שכל מדידת מקום הוא לפי הקרקע, ועי' היטב בדברי יחזקאל סימן ז' אות ג' [ובמקו"א דנתי האם העברת ד"א ברה"ר וד"ט שיעור רשות נמדד לפי הקרקע, ודו"ק].

ב. הטעם שאין תחומין למעלה מ"י

ידוע מה שתמה בשו"ת חת"ס ח"ו סימן צ"ה וז"ל: צריך אני לעשות לי רב, במאי מספקא ליה לתלות תחומין בלמעלה מ"י, ומה ענין תחומין לרה"ר וכרמלית שאינם תופסים למעלה מ"י, ואי משום שאין הילוך באויר א"כ למעלה מ"י ג"כ דליכא לכבוד נמי מיבעיא.

ולכא"ו לפי דברי הלבוש שהבאנו שלמעלה מ"י אינו מקום, צ"ל שכל איסור תחומין הוא לצאת מחוץ למקום התחום, או להגיע למקום שמחוץ לתחום, אבל כאן שהוא למעלה מ"י ולא נמצא במקום אין עליו איסור.

וגם לצד שלמעלה מ"י חסר במקום הילוך וכלשון המשנ"ב שהבאנו י"ל שהאיסור לצאת מהמקום הילוך או להגיע למקום הילוך שמחוץ לתחום, ולכן למעלה מ"י שאינו מקום הילוך אין איסור, ואפי' אם איסור תחומין אינו על המעשה הליכה אלא על עצם מה שייצא חוץ לתחום, מ"מ י"ל שתלוי ביציאה מהמקום הילוך של העיר שהוא המקום הנטפל ומשתייך לעיר.

ורש"י הסביר את ספיקת הגמ', מי הוא הילוך או לא. ונר' שלפי דבריו צריך לישב קו' החת"ס, מה בין הילוך למעלה מג' להילוך למעלה מ"י, שכאשר הולך בתוך מקום הילוך ממילא יש להליכה שלו שם הילוך, משא"כ למעלה מ"י שהוא מקום נפרד וממילא אינו מקום הילוך שוב א"א להגדירו הילוך. ונר' שדרך זו מתאימה רק לדעת רשב"ם, שאיסור תחומין הוא איסור על המעשה הליכה ולא על עצם מה שהוא חוץ לתחום, ואולי מטעם זה לא העתיק המשנ"ב לשון זה של רש"י מכיון שבפשטות לא קי"ל כרשב"ם.

ולפי הלבוש והמשנ"ב שההיתר בתחומין למעלה מ"י מכיון שאינו מקום או מקום הילוך, י"ע האם ההיתר מכיון שעלה למעלה מ"י בתוך התחום וכבר התנתק קצת מהתחום ושוב אין לו איסור לצאת, או שההיתר מכיון שהגיע חוץ לתחום למעלה מ"י וא"כ לא יצא למקום שמחוץ לתחום.

והג"ר גרשון כהן (בשיעורי לב יצחק ח"ב מעמוד רי"ג) חקר בזה, והעלה נפק"מ בעמוד גבוה י' שנמשך מתוך התחום אל מחוץ לתחום ובחלקו רחב ד' וחלקו אינו רחב ד', שאם ההיתר מכיון שלא יוצא מה"מקום"

במנ"ח), אבל כל האחרונים תמזו ע"ז, ע"י אמרי בינה בשר בחלב סימן ב' ד"ה ויש לעיין, וכלי חמדה פרשת פנחס אות ב' ס"ק ב', וחלקת יואב שם, ומכתב החזו"א שנדפס בספר זכרון וזאת ליהודה עמוד תנ"ו.

ונר' לומר שהנה בחי' ר' שמעון כתובות סימן ל"ט ג"כ פשיטא ליה שלא שייך התראה באמצע המעשה, וביאר כונת הרמב"ן במכות שמועיל התראה בשעת ביטול העשה, שזהו מפני שביטול העשה אינו חצי מהעבירה וכאילו חצי מהעבירה היא לעבור על הלאו וחציה לבטל את העשה, אלא ביטול העשה הוא מה שמחשיב את כל העבירה לעבירה (ולולי הביטול אין כאן אפי' איסור חצי שיעור אלא אינה עבירה כלל), אבל מצד שני הוא לא תנאי בעלמא אלא ביטול העשה עצמו הוא ג"כ חלק מגוף העבירה, ולכן שייך להתרות עליו. וכע"ז כתב הקו"ש בח"ב סימן י' אות ט"ז (אבל מה שכתב בקו"ש שם נפק"מ להנחה בהוצאה, עי' חזו"א בקובץ ענינים עמוד ר"ז שתמה ע"ז).

וא"כ גם בהליכה חוץ לתחום לפי מה שהעלנו בדרך השניה, שאינו איסור של הליכה מרובה של י"ב מיל גרידא אלא הוא איסור על מעשה הליכה שנמציאה אותו לחוץ לתחום, א"כ נמצא שהפסיעה האחרונה היא שהופכת את כל המעשה למעשה עבירה, שלולי פסיעה זו כל ההליכה אינה הליכה של יציאה לחוץ לתחום, ויש לדמות פסיעה זו לביטול העשה של לאו הניתק לעשה ששפיר שייך להתרות עליו.

תחומין למעלה מ"י

א. גדר המקום שלמעלה מ"י

לפני שנבאר את הטעם שלא נהגו תחומין למעלה מ"י, צריך לבאר את ההבדל של המקום עצמו בין למעלה מ"י ללמטה מ"י. ומצאנו בזה שני דרכים:

א. לשון הלבוש ריש סימן ת"ד, כבר כתבנו שאין נקרא רה"ר אלא למטה מ"י טפחים, ולמעלה מ"י הוא רשות אחר ונקרא מקום פטור, ומבו' בדבריו שהשוה למעלה מ"י לענין תחומין ללמעלה מ"י לענין רשויות, וכן מבו' בגאון יעקב ריש דף מ"ה ע"ב שכתב שברה"י ודאי יש תחומין למעלה מ"י מכיון שרה"י עולה עד לרקיע וכמאן דמליא דמאי, וכל ספיקת הגמ' רק ברה"ר או בכרמלית. וש"י לשון רבינו חננאל בן שמואל בערובין דף מ"ג ע"א (מובא בקובץ שיטות קמאי) שג"כ ביאר ספיקת הגמ' בדרך זה, דהואיל ואין בעמודים רוחב ד' לא הוי רה"י ולא רה"ר אלא מקום פטור, דכל למעלה מ"י מקום פטור הוא, מהו שיהלך עליהן ויצא חוץ לתחום.

ולא נר' שכונתם שתחומין רק נוהג ברשויות שבת, אלא הענין הוא שתחומין שייך רק במקום, וברה"ר וכרמלית האויר משתייך למקום רק עד י"ט, וכלשון רש"י בסוכה ריש דף ה' ע"א שלמעלה מעשרה מיפסקא רשותא, ואילו ברה"י כל האויר עד לרקיע הוא בכלל המקום. (אמנם ע"י אבני' או"ח סימן רצ"ה ס"ק ח' האם למסקנת הסוגיא בסוכה ענין י"ט הוא משום מיפסקא רשותא, וע"ע נשמת אדם כלל ג' ס"ק ג' האם ברה"י למעלה מ"י מיפסקא רשותא).

ויש לדמות ענין זה למה שמצאנו בדף ל"ג ע"ב, שלפי ר' יהודה שצריך להניח את העירוב על גבי מקום ארבעה, אם נעץ קורה ברה"ר והניח עירובו עליה, גבוה עשרה צריך שיהא בראשה ארבעה, אין גבוהה עשרה אין צריך שיהא בראשה ארבעה. ופי' רש"י גבוהה עשרה דמידלייא מרה"ר, צריך שיהא ברוחבה ארבעה שיהא שם מקום חשוב, אינה גבוהה עשרה אין צריך שיהא רוחבה ד' דאפי' פחות מד' עירובו עירוב, דכל למטה מעשרה כמאן דמנחא אארעא היא. והיינו שכל מה שתוך י' לקרקע הוא במקומו של הקרקע, אבל מה שלמעלה מ"י צריך שיחשב מקום מצד עצמו. ובאמת בגאון יעקב שם בע"א ד"ה הרא"ה מבו' שברה"י גם למעלה מ"י א"צ הנחה ע"ג מקום ד'. אבל העירו מלשון הרשב"א שם בע"ב ד"ה ואם לאו דכל שהוא למעלה מ"י מקום בפנ"ע הוא ואע"פ שהוא ברה"י, ולפיכך צריך שיהא בראשה ד' שיהא מקום חשוב להנחת העירוב.

ב. ברש"י דף מ"ג ע"א מסביר שהנידון בתחומין למעלה מ"י הוא דוקא בעמוד דלא רחב ד' דלא ניחא תשמישתיה. והנה עצם הדבר שעמוד רחב ד' נוח לשימוש מבו' גם בתוס' בדף ע"ז ע"ב ד"ה אם, שארבעה על ארבעה ראוי לעמוד ולהתעכב עליו, אבל מ"מ לא מצאנו שרש"י יזכיר ענין זה, שמקום ד' ראוי לשימוש, בשאר מקומות שדיברו על רשות רחב ד', ומשמע שיש כאן דין מיוחד במקום נוח ולא רק מקום בעלמא [ובמקו"א דנתי האם יש בכלל תנאי שרה"י יהיה ראוי לשימוש ובפרט לשימוש של עמידת אדם].

ונר' שדברי רש"י מתפרשים כמו שכתב המשנ"ב ריש סימן ת"ד, דכל למעלה מעשרה אינו מקום הילוך, דעיקר מקום הילוך על הארץ היא, או עכ"פ בתוך י' דחשיב נמי כהילוך על הארץ, ולכא"ו כונתו שתוך י"ט לקרקע הוא עדין מושויך לקרקע, ולכן נחשב מקום הילוך מחמת הקרקע, אבל למעלה מ"י אם אינו מקום הילוך מצד עצמו ממילא אינו מקום הילוך כלל.

ויש לציין כמה נפק"מ מזה שבתחומין דנים על מקום הילוך ולא רק על מקום בעלמא:

א. בשעה"צ סימן ת"ד ס"ק ג' הסתפק בגשר ארוך שאינו רחב ד', דאפשר דזה ניחא תשמישתיה והוי כעמוד דע"ד. ועי' כע"ז בהגהות ר' חיים צאנזר על המג"א סימן רס"ו ס"ק ז', שהרוכב על בהמה גם אם אינה רחבה ד' מ"מ אסור כיון דניחא תשמישתיה.

ב. לענין תחומין בים פשוט בגמ' שמוודים את ה"ט מקרקעית הים, והקשו האחרונים מ"ש מלענין רשויות שנחלקו האמוראים בשבת דף ק' ע"ב האם כרמלית מארעא משחינן או משפת מיא משחינן, וקי"ל שמוודים משפת המים.

ותירצו הגאון יעקב בדף מ"ג ע"א והאבני' סימן נ"ד ס"ק ו', שתחומין שתלוי בהילוך לא מודדים משפת המים שלא ראוי להילוך [וצ"ל שלא התייחסו לענין זה בהילוך שע"י ספינה אע"פ שזהו עיקר צורת ההילוך במים, וצ"ע], משא"כ ברה"י שתלוי בשימוש יכול להשתמש ע"ג המים

לחזור למקומו הראשון, ולא אם יכול בכלל לצאת מהד"א למקום אחר, שכונתו להסתפק אם יחזור למקומו הראשון האם יחזור ויזכה בכל תחומו, או שגם שם לא יהיה לו אלא ד"א כמו היוצא לדעת וחוזר [ומה דפשיטא ליה למהרש"ל שאליהו כבר קנה שביתה, והיינו שהיה למטה מי מכניסת שבת, העירו היד דוד והגנו יוסף מנא ליה].

ובעיקר סברת הדבר, האם היוצא מחוץ לתחום למעלה מי יכול שוב לרדת לתוך י, הנה לפי מה שדייקנו בשיטת רש"י שההיתר בתחומין למעלה מי הוא מפני שלא נחשב הילוך, א"כ מכיון שכבר יצא שלא בדרך הילוך לכאן אין סיבה שיהיה אסור לרדת, ואם ההיתר מכיון שאחרי שעלה מעל י כבר ניתק מתחומו ולא נחשב שיצא ממקומו, שבין כך כבר לא היה קשור למקומו, ג"כ אין סיבה לאסור לרדת. אבל לצד שהעלנו שההיתר מכיון שלא הגיע ל"מקום" מחוץ לתחום, שלמעלה מי אינו מקום לענין תחומין, היה מקום גדול לומר שאסור לו לרדת מכיון שעכשיו הוא מגיע למקום שמחוץ לתחום, אבל מ"מ אינו מוכרח ושפיר י"ל שכיון שכבר הגיע חוץ לתחום מבלי להגיע למקום, הוא בין כך מנותק מתחומו ושבו אין לו איסור לרדת לתוך י.

ד. יציאה למעלה מי בספינה עגלה ורוכב על בהמה

הילוך בספינה מבו' בגמ' שאם הוא י"ט מעל קרקעית הים נחשב תחומין למעלה מי. ולכאן תימה מ"ש ספינה מעמוד רחב ד' שמבו' בגמ' שלא נחשב כלמעלה מי מכיון שניחא תשמישתיה.

ולשון רש"י, סתם ספינה למעלה מי מהלכת "ואינה נחה" ודמי לקפיצה באויר, וצ"ב מה כונתו.

א. י"ל שכיון שלא הולך ברגליו על הספינה אלא הולך עם הספינה, לא מתייחסים שהספינה היא הקרקע שלו, אלא קרקעית הים היא הקרקע כלפיו וכלפי הספינה, וכיון שהוא גבוה ממנה י"ט הוי תחומין למעלה מי.

וכן נר' בכונת שו"ע הרב סימן ת"ה סעי' ז' בסוגריים שכתב, שלא אמרו אין תחומין למעלה מי [בספינה] אלא בהילוך הספינה על פני המים, שהוא דומה לקפיצה באויר ואינו נקרא הילוך, אבל הילוך האדם בתוך הספינה הילוך הוא כמו המהלך בארץ. ועפ"י כתב ספינה שאין לה מחיצות, אם היתה פעם אחת מכניסת שבת למטה מי, אסור לטלטל בה יותר מד"א כשהיא עומדת, אף אם עכשיו היא למעלה מי (דלא כמה שהבאנו לעיל מהמשנ"ב סימן ת"ה ס"ק כ"ו), והיינו שכיון שניחא תשמישתיה ובאופן זה מתייחסים לספינה כארעא סמיכתא, ממילא נחשב כתחומין למטה מי.

אבל לכאן א"א לומר כן, שהרי הגמ' רצתה להוכיח שיש תחומין למעלה מי ממה שר' יהושע ור"ע לא זוז מד"א, והיינו כשעמדה כמו שפי' רש"י, וא"כ מבו' שגם בכה"ג יש היתר של תחומין למעלה מי.

ב. י"ל שכונת רש"י שמכיון שאין הספינה מונחת על הקרקע אלא מרחפת מעליה, א"א להחשיבה כארעא סמיכתא. וכן נר' בכונת שו"ע הרב בסימן ת"ד סוף סעי' א' שכתב ספינה ההולכת למעלה מי"ט מקרקעית המים דומה לקפיצה באויר, כיון שאינה נחה בהליכתה על הארץ כמו שנח אדם ההולך ברגליו, וצ"ע שמקורו מדברי רש"י.

ג. י"ל שכונת רש"י שמכיון שהספינה לא נחה במקום אחד אלא תמיד הולכת א"א להגדירה כקרקע, שאינה קבועה במקום אחד. וגם בזמן שהספינה עומדת, מ"מ עדין מתנועעת קצת, ע"י גיטין ריש דף ח' ע"א ספינה עשויה לברוח, וכתב רש"י שהיא מהלכת כל שעה. ונר' שלדרך זה נתכוין החת"ס שביא בסמוך.

ולענין יציאה חוץ לתחום בעגלה כתב הריטב"א בדרך מ"ג ע"ב שאם הוא רחב [ארבעה] אע"פ שהוא גבוה י' או יותר, [אסור] דארעא סמיכתא היא וכדאמרינן גבי עמוד, והבואו דבריו בב"י סימן רס"ו.

אבל בשו"ת חת"ס ח"ו סימן צ"ח כתב בפסק בזה משני טעמים, האחת - מה שהוכיח בסוף דבריו שלא נחשב בכה"ג ניהא תשמישתיה, שבעגלה המתגלגלת והאדם יושב עליו, אפי' ברוחב ד' אין ניהא תשמישתיה ואינו יכול לעמוד ולא לילך כי אם יושב כאסור שם. ושנית - שכתב להסתפק שאע"פ שעמוד נחשב כארעא סמיכתא מ"מ כאן שהקרון הולך והאדם מינח נייח, והאי ארעא סמיכתא לא קביעא אלא מתגלגל והולך, אין זה כקרקע עולם, דקרקע קביע ואדם הולך, והכא האי ארעא סמיכתא הולך והאדם נייח, ואינו בכלל לא יצא איש ממקומו שאין האיש יוצא, ומ"מ למטה מי הו"ל כעומד על הקרקע ממש והקרקע קביע. וכתב שזהו גם הסיבה שהילוך בספינה נחשב כתחומין למעלה מי, ולכאן כונתו לדרך השלישית שהעלנו בדת רש"י.

וברוכב ע"ג בהמה למעלה מי כתב הב"י בסימן רס"ו שיש בו קולא של תחומין למעלה מי. אבל במג"א שם ס"ק ז' כתב שברוכב יש תחומין גם למעלה מי, ולכאן מוכיח בתוך דבריו שתי סברות, האחת - שרכיבה ניהא תשמישתיה, וא"כ מה לי למעלה מי או למטה מי [ולענ"ד יש לדון בזה שאפי' אם ספינה וקרון שייך לדון אותם כארעא סמיכתא, י"ל שבע"ח לא יכול ליחשב כקרקע, וע"י בזה]. ושנית - שרכוב כמהלך דמי. ובשו"ת חת"ס הנ"ל ואכן העוזר סימן רמ"ו הקשו על המג"א, שגם אם רכוב כמהלך הרי הוא מהלך למעלה מי"ט. וראיתי בשם הגר"פ שיינברג שביאר כונת המג"א שכיון שרכוב כמהלך ממילא נחשב הבהמה כרגל שלו, וא"כ נמצא שהוא מהלך על הקרקע למטה מי.

ושו"ר בשו"ת הרדב"ז ח"ג סימן תתקע"ג שג"כ כתב שהרוכב על בהמה למעלה מי"ט אין זה טעם להיתר, דעד כאן לא איבעיא לן אלא בעמוד י' שרגלי המהלך הם למעלה מי, אבל בזמן שרגלי המוליכין הם בתוך י' בהא לא איבעיא לן, דפשיטא דבתוך עשרה הוא מהלך. וכן כתב לענין ספינה שאם הספינה תוך י' אפי' אם האדם נמצא בתוך הספינה למעלה מי נחשב כתחומין תוך י'.

המג"א בסימן רמ"ח ס"ק ז' ג"כ החמיר בספינה שנמצאת תוך י' והאדם יושב בה למעלה מי (אמנם הביא שיש מקילים בזה, וע"י גם במשנ"ב שם ס"ק י"ד), אבל כתב טעם האיסור כיון שהספינה רחבה ד',

ובמשנ"ב הוסיף בשמו שכיון שניחא להילוך כעומד למטה דמ"א, וצ"ב, וע"י מחצית השקל ועדין צ"ע.

תחומין בספינה ובמהלך

במשנה ערובין דף מ"א ע"ב מצאנו שני מחלוקות בין ר"ג ור"ב ע"ל ר' יהושע ור"ע: האחת - בהוציאה נכרים והוליכוהו לעיר אחרת ונתנוהו בדיר או בסהר, שר"ג ור"ב ע"ב אומרים מהלך את כולה, ור"י ור"ע אומרים אין לו אלא ד"א. והשניה - לענין ספינה, כמו שמוכא שם מעשה שבאו מפלנדרסין והפליגה ספינתם בים, ר"ג ור"ב ע"ב הלכו את כולה, ור"י ור"ע לא זוז מד"א.

ובגמ' בדרך מ"ב ע"ב מבו' שהמחלו לענין דיר וסהר, היינו שלר"ג ור"ב ע"ב כל הבית כולו כד"א דמי, ואילו לר"י ור"ע מכיון שלא שבת באויר מחיצות מבעו"י לא אומרים שכולו כד"א.

וסברת ר"ג ור"ב ע"ב להתיר בספינה, רבה אמר הואיל ושבת באויר מחיצות מבעו"י [ולכאן לשיטתם בדיר וסהר לא צ"ל ששבת מבעו"י, וע"י ביאור הלכה סימן ת"ה סעי' ז], ולר' זירא הואיל וספינה נוטלתו מתחילת ד' ומניחתו בסוף ד' [וייתבאר בסמוך]. ומסקנת הגמ' שגם רבה מודה לסברת ר"ז, שבזמן שהספינה מהלכת אפשר להתיר אפי' בלי מחיצות, אלא שנחלקו האם בזמן שעומדת אפשר להתיר גם משום המחיצות, או שמחיצות ספינה להבריח מים עשויות ולא מועילות [לענין זה - ע"י תוס' ריש דף צ' ע"ב, וע"ע ח"י הר"ן שבת דף ק"א ע"א].

ובב"י סברת ר' זירא כתב רש"י שלשה דרכים: א. שמשיצא זה חוץ לתחום לא נקט ליה ד"א, דספינה כל שעה היא מהלכת בכל קפיצה וקפיצה יותר מד"א, נמצא שאין לו תורת ד"א כלל שלא עמד פסיעה אחת תוך ד"א, הלכך לא קנו לו ד"א [ולכאן כונתו שמהלך לא קונה ד"א, ויתבאר יותר לקמן]. ב. שמדובר כגון שהספינה הולכת למורה והוא מהלך בתוכה למערב, שהספינה מחזירתו כל שעה לתוך ד' אמותיו. אמנם הק' רש"י שבמשנה משמע שמותר לו ללכת לכל צד, ולא רק לכיוון שכנגד הילוך הספינה. ג. שכשעוקר את רגלו קודם שנייחנה הספינה מוציאתו מד"א שלו ונכנס לתוך ד"א אחרת על כרחו, והוי כמו שהוציאוהו נכרים חוץ מד"א ונתנו לתוך ד"א אחרת שנותנים לו ד"א וכן לעולם, ורש"י סיים שהעיקר כפי' האחרון.

א. מקום השביתה בספינה

השובת בספינה יל"ע האם מקום השביתה שלו מוגדר בתוך הספינה, וא"כ גם אם הספינה הולכת לא יצא ממקום שביתתו אלא הלך עם מקום השביתה, או שמקום השביתה היא בקרקע עולם שמתחת לספינה. וכע"ז יל"ע בשו"ת בתוך מחיצות בנ"א ושאר מחיצות המטלטלות, האם מקום השביתה שלו היינו המקום שבין המחיצות, ואם יטלטלו המחיצות ממקומם אף המקום שביתה שלו מיטלטל ממקומו, או שהמקום שביתה הוא באותו קרקע עולם שהיו המחיצות בתחילה [ואם יטלטלו המחיצות במקומם אלא שיתרחבו או יתקטנו, וכן אם לא יצאו למקום אחר אלא יתבטלו לגמרי, האם נמדוד ממקום המחיצות שבתחילה או לפי צורת הרשות עכשיו, תלוי האם אומרים בכה"ג הואיל והותרה הותרה, ע"י ריטב"א והגהות אשר"י בסוגיא על נפחתו דופני ספינה וביאור הלכה סימן ת"ה סעי' ז' ואכן העוזר סימן רס"ג].

ומצד אחד יש יותר מקום לומר שבספינה יחשב מקום שביתתו בספינה מאשר במחיצות בנ"א, שהרי הספינה יש לו קרקע בפני"ע שהולך איתו, משא"כ במחיצות בנ"א שהקרקע נשאר במקומו. ומאידך יש מקום לומר שבמחיצות בנ"א יותר מסתבר לומר שמקום שביתתו ילך עמו מכיון שאין קרקע נוספת תחת מקום המחיצות שנאמר ששביתתו נקבעה שם ולא בין המחיצות, משא"כ בספינה שיש קרקע עולם תחת הספינה.

והנה מבו' בסוף דף מ"ג ע"ב שהיוצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד"א, אם מקיפים אותו במחיצות בנ"א מותר לו ללכת אותם אף שיוצא מהד"א שהיו לו חוץ לתחום. ומאידך מבו' בראשונים שאסור לצאת בספינה מחוץ לתחום, א"כ נאמר כסברת רש"י שאין איסור תחומין כשלא עושה מעשה יציאה. [אמנם ברמב"ן בדרך מ"ג ע"ב הזכיר סברא שביוצא בספינה הלא יהיה איסור תחומין בלשון זה, תמה על עצמן הוא יושב ברה"י שלו, שהספינה רה"י הוא גבוה י' ורחב ד', ואתה חושש לו משום מהלך ג' פרסאות. אמנם סיים, איהו מינח נייח וספינה הוא דקא מסגי, וחצר מהלכת הוא ולא אדם מהלך כלל. ולא ברור אם מה שכתב בתחילה הוא סברא בפני"ע או לא, ע"י דברי יחזקאל סימן ז' סוף אות כ"ג ותחילת אות כ"ד, ואג"מ או"ח ח"ה סימן כ"ח אות א'. וצ"ע האם כונת הרמב"ן דוקא כששבת בה מבעו"י].

ויתכן שאין החילוק בין מחיצות בנ"א שאין להם קרקעית לבין מחיצות ספינה שיש לה קרקעית, אלא שחלוק תורת המקום שביתה ותחום של כניסת שבת מהד"א שיש למי שיוצא חוץ לתחום. ויש לבאר חילוק זה בשני אופנים: ראשית - י"ל שהתחום של כניסת שבת הוא תחום קבוע שקיים לכל השבת, וממילא לא משתנה ע"י שהולך בתוך המחיצות, משא"כ הד"א שיש למי שיוצא חוץ לתחום הוא מעיקרו מקום עראי, שהרי לא שבת שם מכניסת שבת, ולכן משתנה לפי שינוי והילוך המחיצות [וכן מה שהבאתי לעיל שהמפרשים נחלקו אם שייך שהמקום שביתה יתרחב או יתקצר בשבת, פשוט שלענין ד"א של יוצא חוץ לתחום הוא ישתנה לפי שינוי המחיצות, שהרי לא שייך שם הואיל והותרה הותרה]. ושנית - י"ל שהד"א שיש ליוצא חוץ לתחום, מכיון שהוא רק ד"א וכולו הולך איתו אין כאן יציאה חוץ לתחום, משא"כ בשביתה של ע"ש, שחוץ ממקום השביתה עצמו זוכה גם באלפים אמה מסביב, א"כ אע"פ שיוצא עם מקום השביתה מ"מ יוצא מתוך מקום האלפים, וזה עצמו מחשיבו יוצא ממקומו. אמנם מהלך זה ניתן לומר רק אם הגדר של תחום אלפים היינו שכל שיעור זה הוא בכלל מקומו, וממילא נחשב יוצא מחלק ממקומו. אבל אם רק מקום השביתה היא מקומו, והאלפים הוא שיעור ריחוק, א"כ כאן שהולך עם המקום שביתה אין כאן ריחוק כלל.

וע"פ הדרך השניה שהעלנו היה מקום לחלק בין שובת בספינה שאינו במקום ישוב לבין שובת בספינה שבתוך עיר, שכאשר שובת בספינה שבתוך עיר נמצא שכל העיר היא המקום שביתה שלו, וא"כ יוצא מחלק המקום שביתה, משא"כ אם אין שם מקום ישוב וכל שביתתו מתייחסת רק לספינה, ממילא כשיוצא בספינה ולוקח את כל המקום שביתה איתו, אין כאן יציאה ממקומו כלל אם האלפים אינם בכלל המקום, ודו"ק.

ועוד יש לציין בענין זה, האם השביתה מתייחסת למקום שבתוך המחיצות או לקרקע עולם שבאותו מקום, שמבו' לעיל בדרך ל"ד ע"א ובתוס' שם שהשובת במגדל, כל זמן שהמגדל קיים נחשב שביתתו דוקא במגדל ולא תחתיה, ולכן אם העירוב מתחתיו נחשב הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר, אבל אם ניטל המגדל או שיצא ד"א ממקומו הראשון [ויל"ע הרבה בשיעור זה], שוב נחשב שביתתו בקרקעית שהיה המגדל בתחילה. ושו"ר שגם בחזו"א (סימן פ' לדרך מ"ב ע"ב) דימה את הספינה שהלכה ממקום שביתתה למגדל שהוציאו ממקומו. אבל אולי יש לחלק ששם מדובר בזמן קניית השביתה שעדין לא הוקבע מקומו שם, וע"י בזה.

[וע"ע שבת דף ג' ע"א עקירת גופו כעקירת חפץ, ודף ה' ע"ב אגוז בכלי וכלי צף ע"ג מים, שיש לומדים שנידון הגמ' הוא האם מקומו של החפץ הוא האדם והכלי, או שמקומו הוא הקרקע והמים שתחתיהם, ודו"ק].

והנה לרבה שמחשיב מחיצות הספינה מחיצות, מבו' בלשונו שהם מחיצות ששבת בהם מבעו"י, ולכאן מבו' מזה שמקום השביתה שלו הוא תוך הספינה. אבל נר' לומר שגם אם עיקר מקומו הוא בקרקע (ולכן אסור לצאת מהאלפים של מקום עמידת הספינה בכניסת שבת), מ"מ יש לו שייכות גם למחיצות הספינה מכאן מה ששבת בהם מבעו"י. וע"י הי"טב בב"י סימן רמ"ח ומג"א שם ס"ק י"א, שמשמע מדבריהם שגם במקום שקונה שביתה ותחום ביבשה, מ"מ יש לו מעלה במה ששבת בספינה בביה"ש שע"ז "הוי ליה כביתו".

ולר' זירא מכיון שלא מחשיב את מחיצות הספינה, אין לספינה חשיבות של מקום שביתה בפני"ע, וממילא לא רק שאין לו היתר לילך בכלל הספינה מכאן שביתתו, אלא גם הד"א שיש לו נקבעים בקרקע שתחת הספינה ולא בספינה עצמה, כמו שמבו' לפי כל שלשת הפירושים של רש"י (אמנם לקמן נביא מהממארי' שלפ"י הראשון של רש"י אם היה קנין ד"א בספינה הוא היה נקבע בספינה עצמה, וע"י"ש מה שכתבנו ע"ז). והיינו שאע"פ שמורה ר' זירא שהספינה היא רה"י מכאן המחיצות (כמו שכתבו תוס' ריש דף צ' ע"ב, שמה שהמחיצות להבריח מים עשויות הוא רק סברא שלא יחשב כל המקום כד"א. ואולי הטעם לזה מכיון שכל ענין המחיצות כאן הם להגן כלפי חוץ ולא לאגוד את הרשות שבפנים). מ"מ אין הד"א נקבעים בתוך הספינה אלא עיקר מקומו הוא בד"א שבקרקע עולם שבחוץ.

ב. ביאור מחלוקת התנאים בספינה [רוב הדברים

שבאות זה שמעתי מידידי ר' מרדכי עטיה]

בפשטות בין לרבה ובין לר' זירא המחלוקת בספינה אף קשורה למחלוקת בדיר וסהר, שלענין דיר וסהר נחלקו מכיון שלא שבת באויר מחיצות מבעו"י, ואילו לענין ספינה, לרבה נחלקו האם יש למחיצות תורת מחיצות מכיון שנעשו להבריח מים כמו שמשמע בתוד"ה אבל ולר' זירא נחלקו האם בכה"ג נחשב יוצא חוץ לד"א מכל הטעמים שכתב רש"י.

אבל הרש"ש בדרך מ"ג ע"א כתב שלפי רבה מחלוקתם בספינה שייכא למחלוקתם בדיר וסהר, ורק לר' זירא הוא מחלו חדשה בסברות אחרות. ולכאן צ"ל לשיטתו שלרבה מחלו התנאים תלויה בשו"ש אחד, האם צריך מחיצות מעולות כדי להתיר לו ללכת בכל ההיקף. וממילא לר"ג ור"ב ע"ב שלא צריך מחיצות מעולות, א"כ לא צריך לשבות במחיצות מבעו"י וגם אין חסרון במה שעשויות להבריח מים, ואילו לר' יהושע ור"ע צריך לשבות במחיצות מבעו"י כדי שיהיה לו זיקה אלימה למחיצות, וגם צריך שהמחיצות לא יהיו עשויות להבריח מים שזה מוריד ממעלת המחיצות.

אמנם בתוס' נר' לדייק שבין לרבה ובין לר' זירא המחלו בספינה תלויה במחלו' בדיר וסהר, שהנה הגמ' שאלה ר' זירא מ"ט לא אמר כרבה ורבה מ"ט לא אמר כר' זירא, ותוס' כתבו ואת"מ מאי קבעי, מההוא טעמא דלית להו לר' יהושע ור"ע, מאותן סברות לית להו לדידהו דהדדי, וי"ל דלר"י ור"ע ניהא דאית להו בכל מקום שהוא חוץ לתחום דאין לו אלא ד"א ולא מפלגי בין דיר וסהר וספינה, אבל רבה ור"ז דמפלגי בין דיר וסהר וספינה בעי שפיר מר אמאי לא אמר כמר שמתעם זה יש לחלק ביניהם, עכ"ל. ומבו' בדבריהם שמה שר"ע ור"י חלקו על ר"ג ור"ב ע"ב בספינה הוא מפני שהם חולקים גם בדיר וסהר, וצריך לבאר מה ענין זה לזה.

ונראה לומר לפי מה שרגילים לבאר את המחלוקת בדיר וסהר, שעיקר מחלוקתם היא האם גדר הד"א שנתנו למי שיצא חוץ לתחום הוא בתורת "מקום", שאע"פ שיצא מעיקר מקומו מ"מ נתנו לו מקום חדש מחוץ לתחום, או שאין לו כלל מקום חוץ לתחום אלא אסור לו לזוז, ופחות מד"א לא נקרא שהוא זז (וכמו שמצאנו שיעור זה לענין הליכה בקומה זקופה ובגילוי הראש בקדושים דף ל"א ע"א, וכן לענין הליכה בלא תורה ותפילין במגילה דף כ"ח ע"א ויומא דף פ"ו ע"א), ולכן לר"ג ור"ב ע"ב במקום מוקף מחיצות מכיון שכולו מקום אחד יש לו את כל המקום, ואילו לר"י ור"ע שהוא רק שיעור לזוז בתוך היקף מחיצות אין לו יותר מד"א.

וממילא מוכן שר"י ור"ע חלקו על סברת רבה, שאע"פ שמחיצות הספינה הם מחיצות חשובות ששבת בהם, מ"מ עכשיו שהוא חוץ לתחום ואין לו תורת מקום אלא רק היתר לזוז תוך ד"א אין לו את כל ההיקף. וכן חלקו על סברת ר"ז, שהרי כל הטעמים שהעלה רש"י להתיר לפי ר"ז זה מפני שדנים שקונה ד"א בקרקע ולא בספינה עצמה, וזה מסתבר אם דנים על תורת מקום שעיקר המקום הוא בקרקע עולם כפי

שביתתו חמורה ונקנה לו תחום גם בנייד. ועצם הדבר שבביתת אדם נקבע יותר בקלות מבו גם בתוס' דף מ"ה ע"ב ד"ה ולהודיעך, ויל"ע בטעם הדבר. שו"ר בפרישה סימן ת"ב ס"ק א' שכתב שטעם נהרות המושכין שאין דעת בעליהן עליהם ואין מקפידין עליהם, ואולי לפי"ז יתבאר דברי הריטב"א. ומ"מ לדרך זה גם אדם שהולך בספינה יקנה שבייתה, דלא כמה שכתב הרשב"א בחי' דף מ"ה ע"ב.

ג. בביאור הלכה הנ"ל סימן כתב לבאר דעת השו"ע שהמהלך בספינה קונה שבייתה אע"פ שנהרות המושכין לא קונים, והולך בספינה שאני, דספינה מינה ניחא ומיא דקא מסגי תותה, וכמו שמבוי בב"מ דף ט' ע"ב לענין חצר מהלכת. וכבר כתב הריטב"א סברא זו בדף מ"ב ע"ב, שלפי' הראשון של רש"י בדעת ר' זירא שאין למהלך בספינה תורת ד"א מכיון שהספינה תמיד מוציאתו מתוך ד"א, ביאר הריטב"א שר"ע ור"י חולקים מכיון דספינה מינה ניחא ומיא הוא דממטי לה. אמנם בריטב"א מוזכר סברא זו לדעת ר"ע ור"י שזוכה בד"א בתוך הספינה, ובאמת כלפי תוך הספינה לא נייד, ואילו במשנ"ב כתב סברא זו גם בדברי השו"ע שהוא קונה שבייתה בקרקע עולם אע"פ שהוא נייד ממנו, כיון שמ"מ לא מוגדר במצב של נייד אלא במצב של קביעות. ויש לציין שהרמב"ן הביא שנהרות המושכין לא קונים שבייתה וכתב שש"ש ספינה, ומבוי שלמד סברא הפוכה מהביאור הלכה, שבספינה הוא יותר נחשב נייד. ומסתמא מקורו מהגמ' שבת דף ה' ע"ב מ"ג מ"ג מ"ג היינו הנחתו, אנו ע"ג מ"ג מ"ג לא היינו הנחתו, ועי' תוס' בשבת ובב"מ מה שכתבו בחילו' שבין הסוגיות, ודו"ק. [ועי' לקמן מה שהעלנו בביאור מחלו' הריטב"א והביאור הלכה עם הרמב"ן]. והנה הביאור הלכה שם בתחילה דייק מהשו"ע שהמהלך בספינה קונה שבייתה, והביא שאח"כ מצא ברמב"ן וברשב"א שלא קנה שבייתה, וסיים שמכל הפוסקים שסתמו בזה, וכן מלשון הש"ס דקאמר במהלכת ברקק, משמע דאפי' דרך הולכה קנה שבייתה, וצ"ע למעשה. ולכאן תימה למה הביאור הלכה לא הזכיר כלל מדברי רש"י, והרי נידון זה הוא ממש המחלו' שבין פירושי רש"י כמו שנתבאר.

ושמעתי ליישב שהביאור הלכה חילק בין קנין ד"א שעליו דיבר רש"י, לבין קנין תחום אלפיים שעליו מדבר השו"ע, והיינו שמצד אחד י"ל שקנין ד"א עדיף, ומצד שני י"ל שקנין אלפיים עדיף, ולכן לא הוכיח כלל. ובאמת מצאנו בדברי יחזקאל בסימן ט' ס"ק ז' שהעלה לחלק שגם אם אדם מהלך קונה אלפיים י"ל שלא יקנה ד"א, מכיון שד"א נלמדו משבו איש תחתיו וכאן לא יושב בקביעות, משא"כ אל יצא איש ממקומו י"ל שיש גם במהלך.

והיה אפשר לומר סברא הפוכה לפי הצד שהעלנו לעיל שהדין ד"א למי שיצא חוץ ממקומו אינו שזכה במקום חדש אלא שנאסר עליו לזוז, וכל שהוא תוך ד"א לא נקרא שהוא זו, אבל ללכת יותר מד"א אסור לו אף שלא זכה בשום מקום.

שו"ר בספר זכרון יהודה לקדשו עמוד תתפ"ב, שמו"ר הג"ר אביעזר פילץ ביאר מה שהישן בדרך קנה ד"א כדן היוצא חוץ לתחום, אף שלא קנה מקום שבייתה של אלפים אמה, משום דשבייתה הוא מגדר בית ועיר דאז יש לו אלפים אמה, ולזה בעי קביעות ואינה חלה בלא מחשבה, משא"כ לשם מקום שיש ליוצא חוץ לתחומו לא בעי קביעות, וקונה מקומו ממילא. ולפי"ז יש להבין בפשטות שיתכן שמהלך לא יקנה אלפים של מקום שבייתה מכיון שאינו קבוע. ומ"מ יקנה ד"א חוץ לתחום. ובחי' המאירי במשנה דף מ' ע"ב ד"ה מעשה, כתב לחלק בין ד"א לאלפים, וביאר דברי ר' זירא שהתיר לצאת חוץ לד"א בספינה הואיל וספינה נוטלתו מתחילת ד' לסוף ד', דהיינו דהואיל והספינה מתנדנדת כשרוצה לקנות שבייתה בים נכח מקומו, נהי דמהניא ליה שבייתה לענין תחומין, כלומר לקנות משם אלפים אמה, אע"פ שמהלכת בשעת שבייתה וק"ל דאין קנין שבייתה אלא בעומדת, מיירי דבאותה שעה מהלכת ברקק וגוששת בקרקע או ברקק, והואיל והיא גוששת מהניא ליה שבייתה אע"פ שמהלכת הואיל ומהלכת ברקק וחשבינן לה כעומד, אבל לענין קניית ד"א במקום הספינה בשעת קניית שבייתה לא מהניא ליה מידי, שהרי לא קנה נפח ראשו איר ד"א במקום מיוחד, דהואיל ומתנדנדת נהי דאיהו לא נייד בתוך הספינה מ"מ אינו קונה ד"א באויר מיוחד, ולפיכך מותר להלך בכל הספינה, עכ"ל.

ולא נתבאר כ"כ בדבריו מהו החילוק שבין ד"א לאלפים, ועי' במגיה שלמד שכיון שלא מתעכב זמן ממושך תוך ד"א ממילא לא קונה ד"א, משא"כ האלפים. ולפי"ז יש להטעם לשון רש"י, שכתב בפ"י הראשון כדעת ר' זירא, שהיא מהלכת בכל קפיצה וקפיצה "יותר מד"א", ודו"ק. [ועי' במגיה שדייק לשון המאירי שאין כאן "אויר" מיוחד, ולא כתב "מקום" מיוחד, שבאמת אם היה קונה ד"א היה קונה בספינה ולא בקרקע עולם, ולכן היה מקום מיוחד אלא שהאויר לא היה מיוחד, וזה דלא כמה שהעלנו לעיל בפשטות כל המהלכים של רש"י לר' זירא המקום שלו הוא הקרקע, אלא כמהרש"א שלמדנו בדבריו שלמהלך הראשון של רש"י אם היה קונה מקום שבייתה זה היה נקבע בספינה, ודו"ק].

והנה בטעם הדבר שנייד לא קונה שבייתה, לשון הרמב"ן הנ"ל הוא שאין אני קורא בו אל יצא איש ממקומו ולא שבו איש תחתיו, שאין לו לזה לא מקום ולא שבייתה כל זמן שמהלכת. ובפשטות הכונה שהוא לא קבוע במקום ולכן לא מוגדר מקומו.

אמנם לפי"ז היה צריך להיות שאם יש בעלים לנהרות המושכין שפיר יקנו מקום מכיון שלא באים לקנות את מקומם אלא את מקום הבעלים, ובכל הראשונים שראיתי כולם הדגישו שמדובר בנהרות שיש להם בעלים, וכן סתם המשנ"ב בפשטות בסימן שצ"ז ס"ק ל"ז, ורק בסידור היעב"ץ (שער המזוה) [ערב שבוועות] דרך המהלך שביל ב' אות י"ז) מצאתי שכתב שאם יש להם בעלים קונים שבייתה, אבל י"ל שגם חפץ שיש לו בעלים צריך שהוא יקנה את מקום הבעלים, דהיינו את אותם אלפים שהוא בתוכו ושמחזילים ממקום הבעלים, וכיון שהוא לא קבוע במקום לכן לא יכול לקנות את מקום הבעלים, עי' מכתבי תורה סימן קפ"ט.

ולא קביעה ולכן אין לה יחס של מקום, ואחרי שעמדה פעם אחת ממילא באותה שעה נתנו לה יחס של מקום ונקבעו הד"א תוך הספינה, ואחרי שכבר נקבעו הד"א בספינה שוב לא פוקעת קביעה זו גם בזמן שהיא מהלכת. ויל"ע לפי"ז אם עמדה הספינה פעם אחת ונקבעו הד"א שלו בספינה, ויצא מד"א אלו בשוגג או במיזד ששכשו זוכה בד"א חדשות, האם ד"א אלו יקבעו בספינה או בקרקע.

ד. קנין שבייתה במהלך

לפום ריהטא שלשת הביאורים של רש"י בדעת ר"ז נחלקו האם אדם מהלך קונה שבייתה, שבפי' הראשון שכתב שמיצא חוץ לתחום לא נקנו לו ד"א דספינה כל שעה היא מהלכת בכל קפיצה וקפיצה יותר מד"א, ונמצא שאין לו תורת ד"א כלל שלא עמד פסיעה אחת בתוך ד"א ולא קנו לו ד"א, מבוי שכיון שהוא מהלך לא קנה שבייתה (אלא שק' מה שהדגיש שקופצת ד"א דוקא, ולכאן צ"ל שהוא לאו דוקא, וצ"ע), ואילו לשני הפירושים האחרים מבוי שאע"פ שהוא מהלך שפיר קונה שבייתה, אלא ששביתתו בקרקע עולם ולא בספינה, ולכן מותר ללכת מהטעמים שביאר.

ובאמת ברמב"ן בסוף דף מ"ג מבוי שלמד כפי' הראשון של רש"י, ומפורש בדבריו שהטעם מכיון שמהלך לא קנה שבייתה, שכתב דספינה מהלכת אין בה תחומין כדאמרין לקמן (מ"ו ע"א) גבי שבייתת אוקיאנוס, מיא באוקיאנוס נמי מינד נייד, לומר שלא קנו מים שבייתה באוקיאנוס, וכ"ש ספינה המלכת בהם דניידא ולא קניא שבייתה, וכדאמרין נמי לענין מהלכת את כולה, במהלכת כו"ע לא פליגי [היינו דברי ר' זירא] דכיון דספינה נוטלתו מתחילת ד"א ומניחתו בסוף ד"א לא העמידהו בד"א שלו. ועיקר דינו של הרמב"ן וטעמו כתב גם הרשב"א בסוף דף מ"ג ע"א, דספינה מינד נייד, ואמרין לקמן דמים בעבים לא קנו שבייתה משום דנייד, וכדנתיא נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הם כרגלי הממלא.

ומצאנו עוד בראב"ד, מובא בעבוה"ק לרשב"א שער ה' פרק כ"א (אות קע"ג במהדורת הר' יונגרון) ורשב"א דף מ"ה ע"ב וריטב"א דף מ"ו ע"א (וכן ברמב"ן הנ"ל אלא ששם הוא בשינוי לשון קצת כדלקמן), שלמד שגם אדם שמהלך לא קנה שבייתה, וכן כתב המאירי במשנה הראשונה בדף מ"ה ע"א ובסוף דף מ"ט ע"ב והשיטמ"ק בביצה סוף דף ל"ט ע"א.

אבל הרשב"א עצמו בעבוה"ק אחרי שהביא דעת הראב"ד שדן מנהרות המושכין אפי' לגופו של אדם שלא יקנה שבייתה אם היה מהלך בין השמשות, סיים שאין נ"ל כי כן שאין דנים לאדם מן הנכסים, ובין עומד ובין מהלך קונה גופו שבייתה.

וכן הרמב"ן הנ"ל בסוף דף מ"ג הביא שהראב"ד ז"ל מודה [והקוה"י גרס מורה, ויתבאר בסמוך] באדם מהלך שאינו קונה שבייתה אפי' עומד משום דנייד ליה, והו"ל כנהרות המושכין ואין לו אלא ד"א, וזה אינו נכון וצ"ע, ולכאן כונת הרמב"ן לחלוק ולומר שגם אדם מהלך קונה שבייתה, וכך למד הקוה"י בכונתו.

[אמנם יתכן לבאר דברי הרמב"ן בשני דרכים אחרות, האחת - ששמעתי שהרמב"ן הבין בכונת הראב"ד שכיון שמהלך לא קנה תחום גמור של אלפיים אמה, אבל מ"מ זוכה בד"א, ככל אחד שיוצא חוץ לתחומו, או שלא קנה תחום מפני שלא היה לו דעת וכדו', והרמב"ן בא לחלוק עליו ולומר שגם ד"א לא קונה ואין לו תחום כלל. אבל לכאן מכיון שהראב"ד למד דינו מנהרות המושכין ע"כ אין לו תחום כלל ולא שיש לו רק ד"א, אא"כ נחלק בין אדם לכלים, עי' היטב בתוס' דף מ"ה ע"ב ד"ה להודיעך, ודו"ק, ושנית - בדברי יחזקאל סימן ז' אות ה' למד שמחלו' הרמב"ן והראב"ד, שלראב"ד אע"פ שלא קנה שבייתה כשהוא מהלך מ"מ כשעמד אח"כ אין לו אלא ד"א, ואילו הרמב"ן חולק וסובר שכיון שבכניסת שבת לא קנה שבייתה, ממילא כשנעמד בשבת קונה אלפיים אמה שלימות ממקום עמידתו, וכמו שהעלה הרמב"ן שם לעיל במי שלא קנה שבייתה בביה"ש. ולפי שני מהלכים אלו ניחא הגירסא שלפנינו, שהראב"ד "מודה", דהיינו שהוא מודה לחלק ממה שהעלה הרמב"ן בספינה מהלכת].

ובשו"ע סימן ת"ד כתו' מי שבא בספינה בשבת והגיע לנמל, אם משכנס שבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה למעלה מי מקרקע הים או הנהר, יורד ואינו נמוע, ויש לו אלפיים אמה ממקום שפגע בו למטה מי. ובביאור הלכה ד"א ממקום שפגע כתב שלכאן מוסתם משמע דאפי' רק דרך הלוכה פגעה במקום שהוא למטה מי, ג"כ קנה שבייתה באותו מקום, והיינו שגם המהלך בספינה קונה שבייתה.

וצריך לבאר לשיטת אלו שהבאנו, שיש אופנים שמהלך קונה שבייתה, מ"ש מנהרות המושכין שכיון דנייד לא קנו שבייתה. ומצאנו בזה כמה דרכים:

א. בקה"י שבת סימן ו' אות ז' ביאר בדעת הרמב"ן (לפי מה שהוא הבין בכונתו שהמהלך בספינה לא קונה שבייתה, ואילו מהלך ברגליו קונה שבייתה כנ"ל), שנהרות המושכין כח אחר מנייד ליה, וממילא חסר בקביעות שלהם ולא קונים שבייתה, וכן בספינה כח אחר נייד לספינה, משא"כ אדם מהלך בכל פסיעה הוא מחדש כח חדש, ולולי שימשיך ללכת היה נשאר שם בקביעות, ולכן שפיר נחשב מקומו. וכע"ז דייק הדברי יחזקאל בסימן ז' אות ה' מרבינו יונתן, שכתב שהטעם שמים בעבים ונהרות המושכין לא קונים שבייתה הוא משום דלא חשיב אצלם מקום שבייתה דבע"כ נעקרים ממקומם, שלכאן משמע מזה שאדם מהלך שלא נעקר בע"כ שפיר קונה שבייתה גם במהלך. ועי"ש בדברי יחזקאל שרצה לומר שזהו ג"כ כונת הרשב"א בעבוה"ק לחלק בין אדם לנכסים, שנכסים בע"כ נעקרים משא"כ באדם. ויל"ע האם כונת הדברי יחזקאל שלפי"ז גם אדם שנמצא בספינה יקנה שבייתה, כיון שמרצונו נכנס לספינה או שיכול לצאת מהספינה, או שאדם בספינה באמת לא יקנה שבייתה כמו נהרות המושכין, וכמו שיוצא לקה"י.

ב. בפשטות לשון הרשב"א בעבוה"ק שאין דנים לאדם מן הנכסים, משמע שלא מחלק בין הצורה של נייד אלא בין אדם לנכסים, שאדם

שהעלנו לעיל, אבל אם הוא רק היתר לזוז הרי המקום שהוא זו הוא בתוך הספינה, וא"כ מסתבר לקבוע את הד"א בתוך הספינה.

ובריטב"א כתב שלפי ר' זירא סברת ר"י ור"ע שאוסרים מכיון שספינה מינה ניחא ומיא הוא דקא ממטי ליה, ולכאן כונתו שממילא שייך לראות את הספינה עצמה כמקום ולקבוע את הד"א בספינה ולא בקרקע עולם. ויל"ע האם הוא חולק על מה שהסברנו וסובר שיש מחלו' פרטית בספינה האם ראו לקבוע את הד"א בקרקע או בספינה, או שגם לדבריו המחלו' היא מכיון שנחלקו האם הד"א הם בתורת מקום או בתורת אפשרות לזוז, אלא שבא לבאר איך שייך לומר שלר"י ור"ע יקבעו הד"א בספינה, ועי' בזה.

ומ"מ לפי מה שנתבאר יש לפרש מה שכתב רש"י בפ"י האחרון בדעת ר' זירא, דהוי כמי שהוציאוהו נכרים חוץ לד"א ונתנוהו לתוך ד"א שנותנין לו ד"א, ולכאן ק' למה הדגיש רש"י הוציאוהו נכרים, והרי כל יצא חוץ לתחום זוכה בד"א. אבל להנ"ל ניחא מאד, שהרי כתב רש"י בד"ה אטו הילוך דבקעה, שרק מי שיצא חוץ לתחום באונס נותנים לו את כל ההיקף של דיר וסוהר, והיינו שרק ככה"ג הקילו שיהיה לו תורת מקום חוץ לתחום. וממילא רק מפני שבספינה הוא דומה להוציאוהו נכרים ראו לקבוע את הד"א שלו בקרקע עולם ולא בספינה.

אבל לכאן ק' על דרכינו, שהרי בסוגיא הקודמת שסיימה הגמ' שהטעם של ר"י ור"ע שאסור ללכת בכל הדיר וסוהר, דכי אמרינן כל הבית כולה כד"א הנ"מ היכא דשבת באויר מחיצות מבעו"י, הקשו תוס' שהרי ספינה דשבת היכא מחיצות מבעו"י ומוכח לקמן דפליגי, ותירצו דקסבר מחיצות להבריה מים עשויות, ולהנ"ל אין סברת ר"י ור"ע בגלל שמחיצות הספינה לא נחשבים מחיצות, אלא בגלל שאין תורת מקום למי שיצא חוץ לתחום.

ונר' שכל מה שכתבו תוס' שלא נחשב מחיצות היינו לר"ז, אבל לרבה גם ר"י ור"ע סוברים שמחיצות הספינה הם מחיצות גמורות, אלא שאוסרים מכיון שסוברים שלא נאמר תורת מקום מחוץ לתחום כנ"ל. וכן מבוי בריטב"א שג"כ כתב בסוגיא הקודמת, על מה שכתו' שמודים ר"י ור"ע היכא דשבת באויר מחיצות מבעו"י, שמ"מ חולקים בספינה מטעם שלהבריה מים עשויות כתוס', אלא שהדגיש דבהאי דיחויא סבירא לן כדאמרין לקמן אליבא דר"י דמחיצות ספינה כיון דלהבריה מים עשויות לא חשיבי מחיצות, ומשמע מדבריו שרק האי שינויא סוברת כן, ושזה רק על דרכו של ר' זירא. וכן מוכח בריטב"א ד"ה רבה אמר, שביאר שלרבה, ר"ע ור"י סברי דכיון שנכנס שם על דעת שתהלך הספינה ותוציאנו מתחומנו וגם דספינה ניידא, מכיון דנפקא מתחומנו בטל דינא דמעיקרא והוי כאילו לא שבת שם, ולא פי' כמו שכתב בסוגיא הקודמת. ולכאן הסברא שכתב בסוגיא שלנו הוא ביאור למה מתייחסים למקום שבייתתו בקרקע ולא בספינה (והיינו מכיון שהספינה מעולם לא עמדה להיות קבועה בתוך התחום ולכן לא נידונת כמקום בפנ"ע), וממילא לפי ר"י ור"ע מכיון שהוא חוץ למקום שבייתתו לא זוכה במקום חדש, ואילו לר"ג וראב"ע יכול לזכות במקום חדש מחוץ לתחום [ולפי' סברת הריטב"א לכאן השובת במגדל ואח"כ ניטל המגדל חוץ לתחום, לא יתבטל תורת המקום שיש לו במגדל אף לר"י ור"ע מכיון שלא עמד לצאת חוץ לתחום, ודו"ק].

ומה שתוס' הריטב"א הבינו בפשיטות שהסוגיא הקודמת סוברת כר"ז, אולי הוא מפני הלשון שמשמע שבכל מקום ששבת באויר מחיצות מבעו"י מותר אף לר"י ור"ע, ואילו לרבה יש היכי תימצא ששבת במחיצות גמורות מבעו"י, דהיינו מחיצות הספינה, ומ"מ אסור לצאת מד"א.

ג. עמדה הספינה

בגמ' כתו' שכשעמדה הספינה לא שייך להתיר מכח סברת ר"ז, ונחלקו המפרשים האם הכונה רק לזמן שהספינה עומדת, או שכיון שעמדה הספינה פעם אחת שוב נאסר לזוז מד"א גם כשהספינה מהלכת. בריטב"א כתב לשון שאסור להלך בה בעודה עומדת, וכן הוא לשון השו"ע סימן ת"ה סעי' ז', אם היא מהלכת מהלך את כולה, ואם היא עומדת אינו מהלך בה אלא ד"א, ומבוי שכל האיסור רק בזמן שעומדת.

אבל רש"י כתב, כי פליגי בשעמדה ובשעת עמידתה קנו להו ד' אמותיהן (וללישני בתראי על שעת עמידה נחלקו), עכ"ל. והמהרש"ל כתב שהסוגריים הם טעות, אלא לכל הלישנאות של רש"י מכיון שעמדה הספינה פעם אחת שוב אסור לצאת מד"א גם בשעה שהולכת. והמהרש"א חלק עליו וכתב שצריך לגרום כמו שכתו' בסוגריים, שבאמת ללישנא קמא של רש"י אם עמדה פעם אחת שוב נאסר גם כשהמהלכת אח"כ, אבל לשתי הלישנאות האחרות של רש"י האיסור הוא רק בזמן שעומדת.

וסברת המהרש"א ברורה, שלפי שתי הלישנאות האחרונות של רש"י שההיתר של ר"ז הוא מפני שכיון שהולך בכיוון הפוך מהילוך הספינה תמיד מחזירתו לתוך ד"א, או שבכל פסיעה הספינה בין כך מוציאתו לד"א חדשות, ממילא מבוי שהיחס הוא קנין ד"א הוא כלפי הקרקע עולם, וא"כ בזמן שהספינה עומדת אם הוא ימשיך ללכת יצא מהד"א של הקרקע, משא"כ כשהספינה הולכת שוב חזר להיתרו בד"א החדשים שיצא להם. וללישנא הראשונה, שלא קנה שבייתה מפני שהוא תמיד קופץ מד"א לד"א, לא מבוי ברש"י אם היה קונה ד"א האם היה קונה בקרקע או בספינה, ויתכן לומר שקונה בספינה וממילא כשהספינה עמדה פעם אחת קנה ד"א בתוכה, ושוב אסור לו לצאת מהם אפי' כשהספינה מהלכת. אלא שבפשטות היה נר' שגם ללישנא קמא המקום שבייתה הוא בקרקע עולם ולא בספינה, דאל"כ מה החסרון בזה שהספינה מהלכת ביחס לקרקע עולם והרי מ"מ האדם אינו מהלך ביחס לספינה ולמה לא יקנה ד"א בספינה, אבל מ"מ אינו מוכרח, וי"ל שעצם מה שהספינה הוא מהלך ולא קבוע זה סיבה שלא לקנות שבייתה בתוכו.

ובדעת המהרש"ל שגם ללשונות האחרונות של רש"י אם עמדה פעם אחת אסור לו לצאת מד"א אפי' בזמן שמהלכת, צ"ל שסובר שכל מה שקבעו את הד"א בקרקע עולם ולא בספינה הוא מפני שהספינה ניידא

אבל במכתבי תורה שם העיר עוד מדברי המאירי בסוף דף מ"ט ע"ב שמבו ממנו שאדם מהלך לא יכול לקנות שבייתה גם במקום אחר, והרי בין כך לא בא לקנות את מקומו, וא"כ מה לי שלא קבוע במקומו. וגם כאן נר' ש"ל שהרי לא קונה דוקא את אותם ד"א שהם מקום שבייתו אלא את כל התחום (כפי שביארו האחרונים שכל התחום הוא בכלל מקומו, עי' או"ש פכ"ו משבת ה"א וחזו"א סימן ק"ד ס"ק י"ב, ועי' דברי יחזקאל סימן ז' אות ג' שחקר בזה), וממילא גם מי שקונה שבייתה במקום אחר מ"מ צריך שיהיה קבוע בתוך התחום של מקום שבייתו.

ומ"מ מתוך דברים אלו היה נר' לחדש צד אחר שנייד לא קונה שבייתה מפני עצם זה שלא קבוע, ולא דוקא מפני שלא קבוע במקום שבייתה, אלא שמי שהוא במצב של נייד מופקע מתורת שבייתה.

ויל"ע האם נוכל לתלות את המחלו' שהבאנו לעיל בין הריטב"א והביאור הלכה לרמב"ן, האם המהלך בספינה הוא יותר נייד מאשר נהרות המושכין או פחות נייד, בשני צדדים אלו האם נייד הוא חסרון בקשר שלו למקום, או שהוא חסרון בכל תורת השבייתה שלו, ודו"ק היטב.

[ויש לציין עוד מקומות שמצאנו נידון האם אדם מהלך יש לו תורת מקום של ד"א, עי' שיטמ"ק ב"מ ט' ע"ב שנחלקו הרא"ש והראב"ד בקנין ד"א לאדם מהלך, וב"י יו"ד ש"ל מנודה מהלך האם מותר להיות בד' אמותיו, וברכות כ"ד ע"ב וכ"ה ע"א ורשב"א שם ורש"ש תענית כ' ע"ב וקריית ספר פ"ג מק"ש לענין אמירת ק"ש במקום שאינו נקי].

חצי שיעור וחצי יציאה בתחומין

מצאנו כמה אופנים שיש לדון בהם האם עוברים על חצי שיעור מאיסור תחומין, וכמו שיתבאר.

א. ידוע הקו' למה אין איסור להלך פחות מאלפים אמה משום חצי שיעור, ונאמרו בזה שני דרכים עיקריים:

החות יאיר בסימן ט"ו ד"ה ואם תאמר, וחת"ס שבת דף ע"ד ע"א, ודברי יחזקאל סימן ז' אות ג' בהגה"ה, תירצו שלא נאסר חצי שיעור בדבר ששיעורו מפורש בתורה, אלא שלשון החות יאיר סי' ק' שהזכיר בתוך דבריו שכיון שהתירה התורה להדיא לא מצינו שחז"ל יאסרוהו משום חצי שיעור, ודימה לדברי ה"ט"ז המפורסמים שחז"ל לא יכולים לאסור מה שמפורש בתורה להקל, והרי ק"ל שאיסור ח"ש דאורייתא, וכן תמחו דברי יחזקאל שם ומהר"ח שבת דף ע"ד ע"א, ועי' שד"ח מערכת ח' כלל ג' מה שכתב בזה. ועצם היסוד שדבר ששיעורו מפורש בתורה אין בו איסור ח"ש מצאנו גם בחלקת יואב יו"ד סימן ט', עי"ש שהרחיב בזה, אבל יל"ע מה הסברא בזה. ונר' שכיון שהשיעור מפורש בתורה, אי"כ גם השיעור הוא חלק מהגדרת האיסור, וממילא בלי שיעור חסר כל מהות המלאכה, משא"כ שיעור הנלמד מהלל"מ אינו בכלל עצם הגדרת המלאכה אלא רק שיעור בחומרת הדבר, שעד כמה שלא היה כשיעור אין כאן מעשה חמור וחשוב כ"כ שראוי לאסור אותו או לחייב עליו. ומ"מ לתי' זה צ"ל שגם אם תחומין דרבנן, מ"מ כיון שהסמיכו אותם על הפסו' נחשב ששיעורו מפורש בתורה, או שמ"מ יש בו את הענין של דבר ששיעורו מפורש בתורה שלפי הנ"ל היינו שהשיעור הוא חלק מעיקר גדר האיסור.

ובדברי יחזקאל שם כתב עוד שאם נאמר שהאלפים אמה הם כולם בכלל מקומו, ולא שמקומו הוא רק המקום שבייתה עצמה והאלפים הם שיעור רחוק ממקומו, ממילא ל"מ, שאין כאן כלל יציאה ממקומו עד שלא יצא מכל האלפים, ולא שייך כאן חצי שיעור. ובעמודי אור סימן י"ד אות י"ט ג"כ ביאר שלא שייך כאן חצי שיעור, שכל זמן שלא יצא מהתחום אין כאן תחילת איסור, אלא שלא תלה בזה שכל האלפים הם בכלל מקומו, אלא שהאיסור על היציאה ולא על ההליכה, והיינו שאפי' אם אלפים הוא שיעור ריחוק מ"מ אין האיסור במה שהולך את כל שיעור הריחוק אלא במה שיוצא למקום רחוק, ועד כמה שלא יצא מכל האלפים עדין לא יצא למקום רחוק.

[והנה לפי הרמב"ן בערובין דף מ"ג שמבו' בדבריו שבתחומין דאורייתא האיסור הוא על המעשה הילוך, לכאז"ל לומר כדרכם של הדברי יחזקאל ועמודי אור שאין כאן חצי שיעור שלא תחילת את המלאכה, אלא הוא ממש חצי שיעור דעלמא. אבל באמת לפי מה שביארתי במקו"א את דברי הרמב"ן, שהאיסור הוא בעשיית מעשה הילוך שמביאה לתוצאה שהוא רחוק ממקומו, י"ל שכיון שלא הגיע למצב של ריחוק אין בהילוך זה משום חצי שיעור. ובענין מלאכת מעביר ד"א ביארתי כע"ז את דברי הפרמ"ג שהמעביר פחות מד"א נחשב חצי מלאכה, דהיינו שהיה כאן חצי מהמעשה אבל לא הביאה כלל לתוצאה הנדרשת].

ב. בערובין דף נ"ב ע"ב א"ר חנינא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום, ללישנא אחת לא יכנס דכתיב אם תשיב משבת רגלך, רגלך כתיב, וללישנא שניה יכנס דכתיב אם תשיב משבת רגלך, רגלך קרינן, וכן ק"ל. וללישנא שלא יכנס לכאז"ל מבו' שהוצאת רגל לחדו כבר נחשבת יציאה גמורה מהתחום, אבל ללישנא שיכנס יל"ע האם מותר לתחילה להוציא רגלו, או שיש כאן איסור של מקצת יציאה מהתחום. ובעמודי אור הני"ל סימן י"ד אות י"ט כתב, שאם יש לדון חצי שיעור בתחומין הוא בכזה"ג שהוציא מקצת גופו ולא כולו ולא רובו. ולקמן נביא מדברי המהר"ל דיסקין.

ומ"מ מבו' שאם רובו חוץ לתחום מוגדר יציאה חוץ לתחום לכ"ע, וכמו שכתו' בגמ' לצד שהוציא רגלו יכנס שלמקום שרובו הוא נזק, ופי' רש"י שבת רובו שדינן ליה, וכיון דלא הו"א אלא רגלו אחת חוץ לתחום עדין רובו תוך התחום, הילכך יכנס. ועי' תוס' שבת ודרך תמים בסימן ת"ה סעי' ב' שנחלקו אם רוב גוף יצא עם אותו רגל, האם נאסר ליכנס לכ"ע, או שלא פלוג כיון שברך כלל ברגל אחת אין רוב הגוף. אבל מ"מ אם הוציא רגל אחת לגמרי וגם חלק מרגלי השניה, מסתבר שודאי יאסר. ויל"ע מ"ש תחומין שדינים את האדם לפי רובו, ממלאכת הוצאה שכל זמן שלא הוציא את כל החפץ אלא עדין אגוד לרשות הראשון לא נחשב

הוצאה. ונר' לומר לפי מה שהביא בחי' הגר"ז זכחים דף כ"ו ע"א בשם הגר"ח, שלענין מעשה ביאה לבית המנוגע שייך רובו ככולו, אבל לא על שהייתו ומציאותו בבית המנוגע שנלמד מכל אשר בבית שאינו ענין של מעשה (ואף שבחי' הגר"ח בטומאת צרעת לא מבו' חלק זה, כך צ"ל ליישב הערת החזו"א בגליונות שם), וממילא מלאכת הוצאה שעיקרה בתוצאה שהחפץ יהיה בחוץ (כמו שכתב בחי' ר' שמעון ב"מ סימן ח' אות ג' שבשבת עיקר הענין הוא תכלית הענין שיצא איזה תיקון ע"י מעשיו), ממילא לא שייך רובו ככולו על המציאות שהוא חוץ לתחום, משא"כ בתחומין י"ל שעיקרו במעשה היציאה חוץ לתחום (וחקרנו בזה במקו"א), וממילא שפיר שייך רובו ככולו. [ובעיקר יסוד הגר"ח שלא נאמר רובו ככולו על מציאות שאינו מעשה, העירו מהר"ס שמספיק שרובו עבות ועוד מקומות. ונר' לחלק בין הגדרת עצם שם החפץ שבזה שפיר אומרים רובו ככולו, משא"כ בהגדרת מצב החפץ איפה הוא נמצא לא אומרים רובו ככולו. מיהו עיקר סברת הגר"ח צ"ב].

ואם רק מוציא ידו חוץ לתחום, ברש"י ריש דף מ"ה ע"ב מוכח שאין איסור, וכן מבו' בחזו"א סימן ק"ט סק"ז. אבל יש לחלק בין יד לרגל, מכיון שהרגל מונחת חוץ לתחום, ואילו את היד רק מוציא לאויר שחוץ לתחום. ולכאז"ל מוכרחים לחלק כן, שמסתבר שגם ללישנא שאסור להוציא רגל מסתמא אין איסור להוציא יד. ולפי"ז כל הנידון על רגל הוא רק לאחר שהניחו חוץ לתחום, ולא כשהוא עדיין באויר, אמנם כשהגמ' אומרת למקום שרובו הוא נזק ע"כ גם החלק מגופו שלא מונח מצטרף ע"ב. [ויש לדון במי שיוצא חוץ לתחום למעלה מ"י אבל מושיט ידו לתוך י', האם נחשב תחומין למעלה מ"י. וכן דנתי במקו"א בדברי האחרונים במי שיושב למעלה מ"י ורגליו תלויות למטה לתוך י', אבל לא מונחת שם על שום דבר, ודו"ק].

ג. הקה"י ערובין סוף סימן ט"ז כתב שלא מצאנו בתחומין דין שיעור, ולכאז"ל אפי' פרי פחות מכגורגרת יש בו איסור תחומין גמור, וצ"ע.

ומ"מ נר' לי שלכל הפחות בכלי או פרי שלם מתייחסים לכל הכלי כדבר אחד. ויל"ע אם הוצאת מקצת כלי יחשב כמוציא רגלו חוץ לתחום שתלו' בשתי הלישנאות הנ"ל. ואם מוציא רוב הכלי מסתבר שיחשב הוצאה חוץ לתחום אפי' לתו"ש שהמוציא רגלו ורובו יכנס, אלא שיש לדון האם תלוי ברוב המקום שהכלי מונח או ברוב הכלי בכללותו.

ובשו"ת מהר"ל דיסקין פסקים סימן ז' הסתפק, האם מותר להוציא חפצים חוץ לתחומם בידו, דהיינו שהחפץ יצא לגמרי חוץ לתחום, אבל עדין אגוד לתחום ע"י היד, וכתב שלכאז"ל דומה לרגלו אחד תוך התחום [ודו"ק שמשמע ממנו שבכזה"ג מותר לתחילתו]. אבל סיים שיש לדחות. ונר' שזה תלוי בטעם הפטור של אגוד יד במלאכת הוצאה, שאם הוא רק מפני שידיו של אדם ברשות אחרת הם מקום פטור (עי' חזו"א סימן ס"ב ס"ק ח' וסימן ק"ה ס"ק י"ב), אין זה שייך בתחומין, אבל אם הוא כאילו שהחפץ והיד נהיו דבר אחד, שפיר י"ל כן גם לענין תחומין. ועוד יש להעיר שגם אם יהיה כאן פטור של אגוד יד יתכן שיהיה אסור מדרבנן, כמו שאסרו הוצאה מרה"י ורה"י גם כשיש אגוד. והיה נראה לדון במקרה של המהר"ל דיסקין מסיבה אחרת, שאפי' אם מוגדר שכל הכלי הוא חוץ לתחום, מ"מ הוא רק באויר שחוץ לתחום, אבל הוא לא מונח חוץ לתחום אלא דומה לאדם שיכול להוציא ידו חוץ לתחום אף אם לא יכול להוציא רגלו, ובאמת יתכן להגדיר באופן זה את הפטור של אגוד יד שחסר בהנחה, אלא שבמהר"ל דיסקין לא נר' כן, ויתכן שכאן גרע מהוצאת ידו מכיון שכל החפץ הוא חוץ לתחום.

עוד יש לדון בהוצאת חפצים מהתחום, בחפץ של שתי שותפין שכל אחד יש לו תחום אחר והוציאו חוץ לתחומו של אחד מהם, האם נחשב שיעור שלם של איסור תחומין או רק חצי שיעור.

אמירה לנכרי בתחומין

א. טעם איסור אמירה לנכרי

הנה אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות מלאכה בשבת, ובב"מ דף צ' ע"א מסתפקת הגמ' האם גם בשאר איסורים נאסר אמירה לנכרי, ועי' ב"י חו"מ סימן של"ח שנחלקו הראשונים מה ההלכה, ורוב הראשונים נקטו שאסור, וכן נפסק בשו"ע שם.

ובטעם איסור האמירה מצאנו כמה דרכים בראשונים:

א. ברמב"ם פ"ו משבת ה"א כתב אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת, אע"פ שאינו מצווה על השבת, ואע"פ שאמר לו מקודם השבת, ואע"פ שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, ודבר זה אסור מדברי סופרים שלא תהיה שבת קלה בעיניהו ויבואו לעשות בעצמן. ובאז"ל הלכות שבת סימן פ"ה הסתפק האם אסור לומר לגוי בע"ש לעשות מלאכה בשבת, דמידי הוא טעמא [שאסרו אמירה לגוי] אלא כדי שלא יביא עצמו לידי שיעשה, ובע"ש לא שייך למיגור.

ובקה"י שבת סימן י"ד ד"ה ונלענ"ד כתב שהרמב"ם לא בא לבאר את גדר האיסור אלא רק את טעם האיסור, אבל הגדר הוא כאחד מהדרכים שנביא לקמן. וכן מבו' בשו"ע הרב סימן רמ"ג סעי' א' שפתח שאסור חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת, שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות ישראל, ומדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא, וסיים שעיקר האיסור אמירה לנכרי בין בשבת בין ביו"ט אינו אלא מדבריהם כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבואו לעשות בעצמם. (ועי' פרמ"ג במשב"ז סימן ש"ז ס"ק א' שאמירה לנכרי שבות מדרבנן אטו יעשה מעצמו ונראה כשלוחו, ויל"ע אם כונתו לשני פירושים או לדבר אחד). אבל באמרי בינה שבת סימן י"ב למד שלפי הרמב"ם כל גדר האיסור הוא רק שמה יעשה בעצמו, ועי"ש שכתב כמה נפק"מ בזה.

ב. רש"י בע"ז דף ט"ו ע"א ד"ה כיון דזבניה כתב שמה שאסור לישראל לומר לגוי עשה לי כך זהו משום ממוצא חפצין ודבר דבר, דבור אסור. ויש לציין שלפי"ז האיסור הוא על הדיבור עצמו, וכמו שכתב החות יאיר בסימן נ"ג שאפי' אם אמר לגוי לעשות והגוי לא עשה מ"מ עבר על דובר דבר. וכן כתב בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ה סימן צ"ג אות ב'

(שו"ר בשו"ת בצל החכמה ח"ו סימן ס"ה אות ה' שכתב שכן הוא גם לסברת הרמב"ם).

אמנם הק' בחוות יאיר שם שאם יש ודבר דבר על אמירה לנכרי, למה הוצרכו חז"ל לגזירה מיוחדת של אמירה לנכרי שבות, ועי"ש מה שחי' מכת קו' זה. ורגילים לתרץ שיש נפק"מ במקומות שלא שייך ודבר דבר כדלקמן, וכע"ז כתב התוס' שבת ריש סימן רמ"ג. אבל נר' לומר עוד שלולי שחז"ל היו אוסרים מלאכת הגוי לצורך ישראל, לא היה כלל איסור לדבר על מלאכתו שאינה מלאכת איסור אלא מלאכת היתר, וכן נר' באומר לחבירו לעשות מלאכה כשאצלו תוספת שבת ואצל חבירו חול (ועי' שו"ע הרב סימן רס"ג בקו"א ס"ק ח'), ורק אחרי שאסרו חכמים את מלאכתו נחשב מדבר על מלאכת איסור.

ובאור לציין סימן כ"ג למד שגם אמירה לכהמה אסורה משום ודבר דבר כמו אמירה לנכרי, ועי' מלכים אמינן פרק א' הערה י"א מה שהתכתב עמו בזה. ולדרכינו היה נר' שכיון שמלאכת הבהמה אינה מלאכה האסורה, ממילא אין באמירה לכהמה לעשות מלאכה משום ודבר דבר.

ג. רש"י בע"ז דף כ"ב ע"א (ד"ה לא יאמר, וד"ה מותר, וד"ה אסור) ושבת דף קנ"ג ע"א (ד"ה מאי טעמא) כתב שאסור ליתן לגוי לעשות מלאכה בשבילו מפני שהוא שלוחו, וכן כתב בהגהות מיימוני פ"ו משבת אות ב' אסור ליתן לנכרי מעות בע"ש שיאמר לו למחר ביום השוק כי יש שליחות לנכרי לחומרא, וכע"ז כתב הראב"ה סימן שצ"א ד"ה ועוד מדרך, דטעמא שאסור לומר לגוי שנר' כשלוחו, ואע"פ שאין שליחות לגוי ואמרינן נמי אין שליח לדבר עבירה מיהו מדרבנן אסור. וכן כתב רע"א בשו"ע סימן ש"ז על המג"א ס"ק כ"ט, דאמירה לנכרי דאסרו חז"ל דמי לשליחות, ואף שאין שליחות לנכרי מ"מ כיון שישראל כה"ג יש בו שליחות אסרו חז"ל.

והנה האחרונים הקשו למה צריך גזירה מיוחדת של אמירה לנכרי שבות, תיפול"ש שאם אומר לגוי לחלל שבת יש שליחות אף שבעלמא אין שליחות לגוי, וזאת משני טעמים: האחת - כמו שמק' בשו"ת פני"י יו"ד סימן ג', שדעת רש"י ועוד ראשונים בב"מ דף ע"א ע"ב שיש שליחות לעכו"ם לחומרא מדרבנן, וא"כ מטעם זה ראוי לאסור אמירה לנכרי. ושנית - כמו שמק' הנתיבות בסימן שמ"ח ס"ק ד', לפי מה שמבו' בתוס' שבועות דף ג' ועל, שגדול שאומר לקטן או לגוי להקיף ראשו של ישראל אחר יש בזה שליחות, אי"כ מטעם זה יאסר אמירה לנכרי מדאורייתא (ועצם דברי התוס' שבכזה"ג יש שליחות לגוי וקטן יכולים להתבאר בכמה אופנים, עי' היטב בנתיבות סימן קפ"ב ס"ק א', ועוד יתבאר לקמן).

וידוע תירוצו של הבית מאיר באבה"ע סימן ה' סעי' י"ד (ועי"ש שבא ליישב קו' הפנ"י אבל ממילא תתישב גם קו' הנתיבות), שעיקר מצות שבת הוא מצוה שבגופו שנא' למען ינוח, ואם שלח שליח לעשות מלאכה הרי הוא עדיין נח, ואין בזה עבירה כלל אף אם מעשה השליח יתייחס אליו (ועי' קה"י שבת סימן נ"ה והר צבי או"ח ח"א סימן קמ"ה האם הנימוק"י חולק על יסוד זה). וכבר העיר החת"ס בתשובות או"ח סימן פ"ד וחז"מ סימן קפ"ה, שעדיין לא יתיישב בזה מה שמסתפקת הגמ' בב"מ האם יש אמירה לנכרי בשאר איסורים, והרי בשאר איסורים ודא' צריך ליאסר משום שליחות, ועי"ש שרצה לומר שלכן רש"י העמיד ספיקת הגמ' באומר לגוי חסום פתי ודוש בה דישה שלך, ולא של הישראל, וממילא לא שייך שליחות, וי"ל שגם תוס' בשבועות יעמידו כן את הגמ', אבל לכאז"ל זה דוחק.

ובנתיבות ת"י קושייתו (וממילא גם קו' הפנ"י) ששייך איסור בעושה עבירה ע"י שליח רק כאשר למעשה יש כאן מציאות של עבירה, וכגון כהן שאמר לישראל קודש לי אשה גרושה שע"י השליחות נתקדשה הגרושה לכהן, וכן באקפי' לי גדול שנעשה ישראל מוקף על ידו, אבל באומר לעכו"ם בשל לי בשבת שהעכו"ם מותר לבשל בשבת ולא נעשה עבירה כלל אין איסור, והיינו שמעשה חילול של גוי אינו מעשה חילול, וא"כ לא שייך לומר שנעשה מציאות של עבירה ע"י הישראל [ויש כאן יסוד מיוחד שהתורה לא אסרה מעשה ביטול בעלמא בשבת אלא רק מעשה ביטול שיש בה חילול, וממילא ביטול של גוי חסר בה כל מהות העבירה של חילול שבת. וכע"ז שמעתי ממו"ר ר' אביעזר פילץ לבאר את השיטות ששבת הותרה אצל פיקו"ג, אף שאר עבירות רק דחיות אצל פיקו"ג, שבשבת שכתו' מחלליה מות יומת כאשר לא עושה בצורה של חילול אין כאן עבירה כלל]. אמנם גם על תי' זה ק' תינח איסור שבת, אבל שאר איסורים כגון חסימה וסירוס שמסתפקת בהם הגמ' בב"מ למה לא יאסרו מדין שליחות.

ולכן נר' שצריך לישב קו' הפנ"י כמו שתי' האו"ש פ"ה ממלוה ולוה ה"ד, שרק לענין מומן ומשא ומתן וקנינים נאמר שיש שליחות לגוי לחומרא, ולא בעניני מצוה ודת, כגון לחסום ע"י גוי או לעשות מלאכה בשבת או להקיף ע"י גוי. וביאור החילוק נר' לי שמה שאמרו שם שלחומרא יש שליחות לגוי היינו מכיון שגם בהנהגת העולם מתייחסים לעשיה שעושה שליח שלו בממונות כאילו עשה הוא, ששלוחו נחשב כבא מכוחו שיכול לפעול בשבילו, אבל לא מצאנו חוץ מדיני התורה מושג של יחס המעשה בעלמא, שפעולות יבישות שעושה בציווי המשלח יחשבו כאילו עשה אותם המשלח, ולכן הוצרכו לגזירה מיוחדת של אמירה לנכרי. ועי' בחת"ס שבת דף ק"נ ע"א שכתב שאין בכלל כלל שיש שליחות לנכרי לחומרא בכל מקום, אלא כונת הגמ' בב"מ דף ע"א שלענין רבית החמירו לאסור גם כשעושה ע"י גוי.

ובישוב קו' הנתיבות על התוס' בשבועות, נר' כמו שכתב ר' אלחנן בקוה"ע סימן ח' אות ח' וקוב"ש ב"מ אות ח', לחלק בין עבירות שעיקרם במועשה כגון מלאכות שבת שבזה צריך שליחות של ישראל גדול, לבין עבירות שעיקרם בתוצאה שבזה מספיק מה שהוקף על ידו, ואפי' ע"י קטן וגוי. אמנם עדיין צריך להוסיף תוספת ביאור, שהרי גם על תי' זה יש להקי' התינה מלאכות שבת עיקרם במועשה ולכן אין שליחות לגוי, אבל ספיקת הגמ' בב"מ על חסימת פרה וסירוס פרה לכאז"ל שם הם

דאוסר משום שלא יהנה ממלאכת יו"ט, וגם לפי תוס' דאוסר משום שלא יאמר ליכא למיחש שיחטא ויעשה מצוה בעבירה. אמנם לפי המהלך האחרון שהעלו בדעת רש"י שאסור ליהנות ממעשה הגוי מכיון שעיי"ז הוא נר' כשלוחו, אין לחלק בין הנאה דעלמא לבין עשיית מצוה שמ"מ למעשה הוא משתמש במלאכת הגוי.

עוד יש לציין מה שכתב המרדכי בסוכה סימן תשמ"ז, שגוי שקצץ ערבה בשבת לצורך ישראל או שעשה שופר ביו"ט אפשר לצאת בו, ולא אמרינן מצוה הבאה בעבירה היא, וכמו שמב' שהדס שענביו מרובות מעליו ומיעטן ביו"ט כשר, ולא פוסלים משום מצוה הבאה בעבירה. ונר' שכל הצד להחשיב מעשה גוי בשבת עבור ישראל למעשה עבירה, זהו לדעת רש"י ועל הדרכים שנתבאר שנתחשב שלוחו או שיש כאן ביטול של לא יעשה.

ובענין זה של הנאה ממלאכת גוי בשבת יש להעיר שבמג"א סימן שכ"ה ס"ק כ"ב כתב שחש"ו שעשו מלאכה לצורך עצמם מותר לגדול ליהנות ממנו, ואם עשו לצורך ישראל אסור ליהנות ממנו. וק' שברמ"א בסימן רע"ו סעי' א' מב' שמותר ליהנות ממדורה שהדליק גוי לצורך קטן בשבת רק בגלל שזה מעשה היתר, שקטן הוא כחולה שאין בו סכנה שמותר לומר לגוי להדליק בשבילו, ומשמע שבדבר שאסור לומר לגוי לעשות בשבילו קטן אסור ליהנות ממנו, ואיך יתכן שאם הקטן ישראל עצמו יעשה מלאכה זו מותר ליהנות ממנו, ואם גוי עשה אותו מלאכה בשבילו אסור ליהנות ממנו.

וצ"ל שלפי תוס' שהאיסור ליהנות ממלאכת גוי שמא יאמר לו לעשות, גם כאן יש חשש שמא ישראל גדול יאמר לגוי לעשות לצורך הקטן.

ולרש"י שהאיסור מחמת שנהנה ממלאכת שבת, צ"ל שמעשה קטן לא נחשב כ"כ מעשה עבירה של שבת מכיון שעושה בלי דעת, משא"כ גוי (בר דעת) שעושה בשבילו הקטן נחשב מעשה שבת גמור [וגוי קטן שעושה בשבילו ישראל י"ל שאצל גוי גם קטן נחשב בר דעת כמו שהבאתי לעיל מהחתי"ס שבת דף קל"ט ע"א, אבל יל"ע בגי שוטה וחרש מה דינם].

ג. אמירה לנכרי להוציא מתחומו

תוס' בעירובין דף מ"ג ע"א ד"ה הלכה, הביאו דעת רשב"ם שהתיר לצאת חוץ לתחום בספינה וכן בקרון שמונה ע"י גוים, מכיון שהוא לא עושה כלום אלא ממילא יוצא חוץ לתחומו, ובמקו"א הארכתו בביאור שיטתו. אבל יש להעיר בקרון שמונה ע"י גוים, וכן הספינה שמסתמא מונהגת ע"י גוים ולא הולכת מעצמה, למה לא יאסר מחמת אמירה לנכרי והנאה ממעשיו שמוציאו חוץ לתחום, והרי הגוי מוציאו ע"י מעשה. ובשלמא שאר המלאכות שהגוי עושה בהנהגת הספינה, כבר כתבו הראשונים שעושה פעולה אחת לצורך כולם, וממילא מכיון שהרוב גוים הרי זה מותר, אבל לענין היציאה חוץ לתחום יש כאן תוספת הוצאה בכל אדם שנמצא בספינה [שור' בשו"ת מהרלב"ח סימן כ"ח שעמד בזה, עיי"ש היטב, ויתכן שכונתו בסוף דבריו כעין מה שיישבנו בסמוך].

ואולי יש להוכיח מכאן מה שדייקתי במקו"א מלשון המנ"ח, שאין איסור להוציא אדם אחר חוץ לתחום (אא"כ היוצא עובר איסור שאז המוציא עובר על לפנ"ע). וגם לצד שהבאנו לאסור מפני שיש דין בחפצא [של האדם] שלא יהיה מוצא חוץ לתחומו, וכל ישראל צריכים לשמור את דיני החפצא, כעין יסודו של ר' שמעון בשערי יושר שער ג' פרק כ"ה ד"ה ונלע"ד, הרי ר' שמעון עצמו כתב שאין על איסור זה לא לא ולא עשה, והיינו לכא' שהוא רק רצון התורה, וא"כ י"ל שעל איסור ממין זה אין איסור אמירה לנכרי והנאה ממעשיו.

ואם נאמר כמו שמשמע במג"א סימן רמ"ו ס"ק י"ב, שלדעת רשב"ם לא רק שצריך מעשה כדי לעבור על איסור תחומין, אלא צריך מעשה יציאה ברגליו, ממילא זה לא שייך כלל בעכו"ם שמנהיג את הספינה שלא מוציא את השואל ברגליו, אמנם בנתיב חיים שם לכא' חולק על המג"א בענין זה, ועי' היטב בדברי יחוקאל סימן ז' אות כ"ה, ועוד יתכן שגם למג"א מספיק מעשה אלא שסובר שבנידון שלו לא נחשב מעשה כמו שיתבאר לקמן.

אמנם עדיין יל"ע מכיון שהישראל לבוש בבגדים והגוי מוציאו עם לבושו למה לא יאסר משום הוצאת המלבושים, וכליו של אדם ודאי יש איסור להוציאם חוץ לתחומם גם ע"י אחרים (ואם על תחום אדם רק חייבים ביציאה ברגליו, יל"ע האם תחום כלים רק נאסר במוציאם אדם שהולך ברגליו), ויש ליישב בכמה אופנים:

א. י"ל שבגדיו של האדם טפילים לו, וכך באמת סובר הגרי"ש (מובא בתורת היולדת עמוד ל"ה) שמותר ללבוש בגד חבירו ולצאת עמו חוץ מתחום הבגד, מכיון שהבגד טפל לאדם הלובושו, אמנם המג"א והמשנ"ב בסימן שצ"ז סעי' ג' אוסרים. אבל יתכן שכאן כו"ע מודים ששייך דין טפל, לפי מה ששמעתי לחדש שיתכן שדין טפל אינו טפילות בחפצא שנטפל ומתבטלת עצם החפצא לגבי החפץ הגדול, אלא טפילות במעשה שהמעשה מתייחסת לעיקר ולא לטפל, ועפ"י ביארו מה שהמוציא אדם מלבוש לרה"ר פטור על הבגדים מדין טפל כמדו' בגמ' שבת דף קמ"ב ע"א וברש"י שם, ואילו אדם עצמו שיוצא מלבוש לרה"ר כתבו הלובוש בסימן ש"א סעי' ז' וקורית ספר ריש פי"ט משבת שפטור משום שאינו דרך משו (ויתכן שכתבו טעם זה להתיר אף לכתחילה אם טפל אינו מתיר לכתחילה, וכתבתי מזה במקו"א), והיינו שהמוציא אדם שנחשב נושא גם את האדם וגם את הבגדים י"ל שהבגדים טפילים, משא"כ באדם עצמו שיוצא עם מלבושו הוא לא נושא את עצמו אלא רק את בגדיו, ולכן אין דין טפל על הבגדים, שכל המעשה הוצאה מתייחסת רק אליהם [ויתכן שיש לומר לפי"ז את דברי התוס' בחולין דף ע"א ע"ב ד"ה למאי, עיי"ש היטב]. ולפי"ז יש לחלק כאן, שכאשר האדם נשאר בתוך תחומו ומוציא בגדיו חוץ לתחומם, כל המעשה הוצאה חוץ לתחום מתייחסת רק לבגדים ולהן אין פטור טפל, משא"כ כאשר האדם והבגדים שעליו שניהם יוצאים חוץ לתחומם, י"ל ששייך שפיר פטור טפל, ויש לפלפל בזה.

ב. טעם איסור הנאה ממלאכת נכרי

רש"י בביצה דף כ"ד ע"ב ד"ה ולערב כתב שהטעם שאסור ליהנות ממלאכה שעשה גוי לישראל ביו"ט [וכן בשבת] הוא כדי שלא יהנה ממלאכת יו"ט. ותוס' שם ובערובין דף ל"ט ע"ב ד"ה אי חלקו על רש"י, וכתבו שטעם האיסור הוא כדי שלא יבוא לומר לגוי לעשות מלאכה בשבילו, ולמעשה נחלקו בזה השו"ע והרמ"א בסימן תקט"ו סעי' א' כמב' במשנ"ב שם ס"ק ז' וט' (ולפי הרמב"ם שטעם איסור האמירה לגוי הוא כדי שלא יבוא לעשות בעצמו, היה אפשר לומר שזהו גם הטעם שאסור ליהנות ממלאכתו, וכן כתב האמרי בינה שבת תחילת סימן י"ב, עיי"ש היטב, אבל בפ"ו ה"ח כתב הרמב"ם כטעם התוס').

והנה לכא' כונת רש"י שכאשר גוי עושה מלאכה בשבת ויו"ט יש כאן מלאכת איסור, ולכן אסור ליהנות ממלאכה זו. וזהו ח"י גדול להגדיר מלאכת גוי מלאכת איסור, שבפשטות הוא היתר גמור וכמו שישארל יעשה מלאכה ביום חול, וכע"ז העלנו לעיל ש"ל שאמירה לגוי לחלל שבת אין בו כלל איסור ודבר דבר מכיון שהוא היתר גמור [ועי' אתון דאורייתא תחילת כלל י' ובית מאיר אבה"ע סימן ה' סעי' י"ד מה שדנו בדברי הגמ' ברכות דף נ"ב ע"ב שגר שהדליק גוי בשבת אפי' לצורך עצמו נחשב נר שלא שבת ממלאכת עבירה].

ותוס' הקשו על רש"י שתי קו', שתוס' בביצה הקשו למה ישראל עצמו שעשה מלאכה בשבת בשוגג מותר ליהנות ממנו, ואילו גוי שעשה מלאכה אסור ליהנות ממלאכתו. ויש להוסיף שהרי רש"י עצמו בחולין דף ט"ו ע"א הסביר את מחלו' ר' מאיר ור' יהודה האם מותר ליהנות ממלאכה שעשה ישראל בשוגג, שהיינו שנחלקו האם מלאכה בשוגג נחשבת מלאכת עבירה, ואיך יתכן שמלאכת גוי תיחשב יותר עבירה ממלאכת ישראל בשוגג. ותוס' בערובין העירו על רש"י (עיי"ש במהרש"א שהסביר כן את כונתם) למה כשגוי עושה מלאכה לעצמו מותר לישראל ליהנות ממנו, והרי גם אז הוא נהנה ממלאכת שבת ויו"ט. וביותר יש להקשות לענין תחומין, שהקילו חכמים ורק אסרו בהנאה לאותו ישראל שהגוי עשה בשבילו, ואם דנים מצד האיסור ליהנות ממלאכת שבת ויו"ט מ"ש אותו ישראל משאר ישראל שלא נעשה בשבילם.

ולכן נר' שגם לרש"י רק מלאכה שעשה גוי לצורך ישראל נחשבת מלאכת עבירה. ויש לבאר ענין זה בשלשה דרכים, ועפ"י יתישבו קו' תוס':

א. לפי מה שהבאנו להגדיר את איסור האמירה לגוי, שהוא מפני איסור שלא יעשה לישראל מלאכה, ממילא י"ל בפשיטות שגם מלאכה שגוי עושה לישראל הוא חפצא דעבירה, ואפשר לאסור להשתמש בו משום שנהנה ממלאכת עבירה, ושפיר מובן שאיסור זה מוטל יותר על אותו שהגוי עשה בשבילו, שהרי אצלו הוא שהתבטל הלא יעשה. ויתכן שאפשר לומר לפי"ז גם את חומרת מלאכת הגוי יתיר ממלאכת הישראל עצמו בשוגג, שבישראל עצמו שהעבירה שלו מופני מעשיו ממילא בשוגג שלא עשה בדעת גמורה לחלל אין את כל חומרת העבירה, אבל במלאכת גוי שמעולם לא נאסר מפני המעשה שלו אלא מפני המציאות שנעשה בשבילו מלאכה זה קיים בכל אופן.

ב. גם לפי הפשטות בדעת רש"י שאיסור אמירה לנכרי הוא משום שנחשב עיי"ז לשלוחו, כבר ביארתי לעיל שגם כשהגוי עושה מעצמו לצורך ישראל צריך למחות בו מכיון שגר' כשלוחו, וממילא י"ל שמתעם זה נחשב מעשה עבירה, שמעשה הגוי הוא כעין מעשה בשליחות הישראל, וא"כ הוא מעשה עבירה של הישראל. ולפי"ז מובן למה יש יותר צד לאסור לאותו ישראל שעשה בשבילו, מכיון שנחשב כעין מעשה עבירה שלו. ומה שמלאכת גוי אסורה יותר ממלאכת ישראל בשוגג, י"ל שאם הגוי עושה במזיד מכיון שהוא נחשב שלוחו של ישראל ראוי להחשיבו מעשה שבת במזיד, וממילא לא שייך לחלק בין שוגג למזיד מכיון שבנוגע לגוי עצמו שמעשיו היתר גמור אין משמעות לשוגג או מזיד, ולכן אסור בכל אופן.

ג. בדרך מחודדת היא אפשר לומר שאין כונת רש"י לאיסור בעלמא שלא ליהנות ממלאכת הגוי מכיון שהוא מלאכת איסור, אלא עיקר האיסור שאם יהנה ממלאכתו יראה יותר שהגוי היה שלוחו, והוא גומר ומאלים את החשש של מיחזי כשלוחו. ולפי"ז צריך לדחוק בלשון רש"י שלא יהנה ממלאכת יו"ט, היינו כדי שלא יהיה נר' עיי"ז שהגוי שלוחו. ולפי"ז לא שייך איסור כלל במלאכת ישראל מכיון שאיסורא דעבד עבד, אלא רק במלאכת גוי שההנאה משלימה את האיסור (וממילא למהלך זה לא יהיה דין להמתין במעשה שבת של ישראל בכדי שיעשו, דלא כמה שכתב הר"ן בחולין דף ד' ע"א בדעת רש"י, ובאמת השו"ע אף שבסימן תקט"ו מב' שפסק כדרכו של רש"י, מ"מ בסימן שי"ח סובר שבישראל אין צריך להמתין בכדי שיעשו, וע"ש במג"א). ומה שבשאר מלאכות (חוץ מתחומין) אסור גם לשאר ישראל שלא נעשה בשבילם ליהנות ממלאכת הגוי, צ"ל שהחמירו להתייחס שכיון שהגוי עשה בשביל ישראל וישראל נהנה, נחשב שבכללות היה כאן שליחות בשביל ישראל אף שאינו אותו אדם.

שור' בלבוש ריש סימן רע"ו שכתב נכרי שהדליק נר בשביל ישראל אסור לכל להשתמש לאורו אפי' מי שלא הודלק בשבילו, מפני שגר' שנעשה הגוי שלוחו של ישראל במלאכה דאורייתא בשבת. ולכא' משמע בלבוש כדרך השניה או השלישית שהעלנו בדעת רש"י, ודו"ק.

במרדכי ערובין סימן תקי"ד כתב נכרי שהביא לולב ואתרוג לישראל חוץ לתחום מותר לצאת בו, דלא מצינו שאסרו חכמים הבא מחוץ לתחום אלא או אכילה או הנאה, ומצות לאו ליהנות ניתנו, וכאן לא שייך למיגור שמא יאמר לנכרי להביא לו כדי לצאת בו דלא שכיחא שעשה אדם מצוה בעבירה. הילכך אפי' למ"ד מצות ליהנות ניתנו שרי, ודברי המרדכי הובאו בשו"ע סימן תקפ"ו סעי' כ"ב, ובביאור הגר"א שם מב' ששני הטעמים של המרדכי הם טעמים להתיר לרש"י ולתוס', ואף שבמרדכי עצמו לא נר' שנתכוין לזה כמב' במה שסיים שמתיר אף למ"ד שמצות ליהנות ניתנו, דמותר לתקוע משום שמצות לאו ליהנות ניתנו לפי רש"י

עבירות שעיקרם בתוצאה, ולמה לא יהיה שליחות לגוי. ונר' לומר שגם בעבירות שעיקרם בתוצאה יש לחלק, שיש מקומות שחיובו על שהוא עשה את התוצאה, וממילא עדין יש דין עשייה שדורשת שליחות גמורה, ויש מקומות שחייב על מה שדאג או אפי' רק גרם לתוצאה אע"פ שאינו עשייה גמורה שלו, ובכה"ג מועיל גם שליחות של גוי וקטן. ומה שהבינו תוס' שבהקפה חייב אף אם הוא לא עושה ממש את התוצאה בידים, אולי הוא ממה שדרשו חז"ל שגם הניקף חייב כאשר מסייע בהקפה, אף שהוא לא פועל את ההקפה עצמה. [וחילוק זה בין דבר שצריך שהוא יעשה לבין דבר שרק צריך שידאג לקיומו ויכול לעשות אפי' ע"י גרמא, מצאנו גם לענין מצות, עי' קוה"ע סימן ע"ו אות י"ח וקו"ש פסחים אות כ"ט וביצה אות כ"ה ואחיעזר ח"ב סימן מ"ח אות ב', וע"ע היטב במחנ"א שלוחין סימן י"א ומשנ"ב סימן רס"ג ס"ק כ"א ודו"ק]. ועדיין יל"ע היטב בענין זה, האם הכונה שלא צריך שליחות כלל אלא כיון שנגרם ע"י אמירתו מהני, או שצריך שליחות אלא שאינו שליחות גמורה, ועי' היטב בכל דברי ר' אלחנן שציינו ובהר צבי יו"ד סימן ט'.

ובסתירת דברי רש"י האם איסור האמירה לגוי הוא משום ודבר דבר או משום שליחות, ידוע ליישב שתרווייהו איתנהו. וכתבו האחרונים שנפק"מ שמשום ודבר דבר אסור לומר לו בשבת אפי' לעשות במוצ"ש, ומשום שליחות אסור לומר לו אפי' מע"ש שיעשה בשבת, עי' קה"י שבת סימן נ"ה ואבנ"ו או"ח סימן מ"ג אות ו', ועי' כעיי"ז בקו"ש ביצה אות מ"ט (שכתב כן מעצמו מבלי להתייחס לדברי רש"י). ובשו"ע הרב סימן רס"ג בקו"א ס"ק ח' נקט עוד יותר, שאפי' בלי לומר לו כלל, מכיון שעושה בשביל הישראל נחשב שלוחו. ומה שרש"י בע"ז דף ט"ו הזכיר דוקא ודבר דבר, אף שלכא' אינו עיקר האיסור, עי' מה שביארו בזה הקה"י שם והתוס' שבת סימן רמ"ג בתחילת ההקדמה למלאכת עכו"ם.

אמנם בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ה סימן צ"ג אות ב' מב' שלמד שלפי רש"י כל ענין אמירה לנכרי הוא רק משום ודבר דבר. ולפי"ז צ"ל שמה שאסור לומר לגוי בע"ש לעשות מלאכה בשבת, היינו שגם בכה"ג עובר על ודבר דבר שלא נשמר מעניני דיבור הפוגעים בקדושת השבת, או שהוא מהטעם שיבואר בסמוך שגם כשגוי עושה מלאכה מעצמו לצורך הישראל צריך למחות בו.

והנה אם איסור אמירה לנכרי הוא מפני שליחות, יל"ע האם מותר לומר לגוי קטן לעשות בשבילו, שהרי חש"ו אינם בתורת שליחות, אבל י"ל שאחרי שהחמירו להחשיב את הגוי כשלוחו אף שאין שליחות לגוי, הוא הדין בחש"ו. ובשו"ת חת"ס ח"ו סימן כ"ד ד"ה מ"מ ק"ו, יישב את קו' הפנ"י למה הוצרכו לאסור אמירה לנכרי תיפ"ל מדין שליחות, שנפק"מ לגוי קטן שאין שליחות ומ"מ אסור. ובע"ז חת"ס שבת סוף דף קל"ט ע"א שכתב ש"ל שלא שייך קטן כלל ביו"ט מה שחידשו שכשם ע"א שיעורין לגוי, ה"ה שלא נאמר בו שיעור גדלות, ויש לציין שהתפא"י בכלכלת השבת סוף דיני אמירה לעכו"ם כתב שבכל מקום שמתירים אמירה לעכו"ם עדיף לומר לעכו"ם קטן מכיון שהוא פחות מיחלף בישראל.

ד. המכילתא דורשת את הפסו' (שמות י"ב ט"ז) כל מלאכה לא יעשה בהם, שלא יעשה הנכרי מלאכתך, והובא ברש"י שם. וכבר האריכו לדון האם הוא דרשה דאורייתא (עיי"ש ברמב"ן ודעת זקנים וב"י סוף סימן רמ"ד בשם הסמ"ג, ומשנ"ב סימן רמ"ג ס"ק ה' ושעה"צ ס"ק ז'), אבל מ"מ למד הקה"י בשבת סימן י"ד שגם אם הוא אסמכתא י"ל שזהו גדר הדין, שאסור שמלאכת ישראל תיעשה ע"י גוי גם בלי ענין שליחות.

ובקה"י שם משמע שנקט שכל הדין שאם גוי עושה מעצמו מלאכה לצורך ישראל צריך למחות בו, הוא רק לצד זה שאיסור מלאכת גוי משום לא יעשה. והנה דין זה שצריך למחות בגוי הביאו המשנ"ב בסימן רמ"ג סוף ס"ק ה' בשם הגהות מיימוני (פ"ו משבת אות ג') וחיי אדם (לכא' כונתו למשמעות לשונו בתחילת כלל ג' שנביא בסמוך) ולבוש (לא מציאתיו, ובסימן רע"ו סעי' ד' משמע ממנו להיפך, ועי"ש בא"ר אות ט"ז). ודברי החיי אדם באמת מתאימים לפי הקה"י שכתב אסור חכמים להניח לנכרי לעשות מלאכת ישראל בשבת, וסמכו זה על הפסו' כל מלאכה לא יעשה בהם, אבל בדעת הגהות מיימוני לכא' צ"ע לפי"ז, שהוא עצמו סובר שטעם אמירה לנכרי שאסורה היא משום שליחות. וכבר הבאנו משו"ע הרב שסובר ששייך טעם שליחות אפי' כשלא אמר לו, וע"ע היטב בקה"י סימן נ"ה אות ב' שג"כ העלה כן (אמנם עיי"ש היטב שמשמע שלפי"ז באמת אין כונת רש"י לשליחות, אלא ללא יעשה שאסור שהיה אדם עובד בעדו), ולכא' י"ל שגר' כשלוחו או שיש חשש שיבוא לעשותו שליח, וכן צ"ל אם אמירה לנכרי רק נאסר משום ודבר דבר כדעת מהר"ש ענגיל שהבאנו לעיל (אבל בשו"ע הרב רצה להוכיח שגוי שעושה מלאכה לישראל זהו גוף האיסור, ולא רק משום שמא יאמר לו, עיי"ש). שור' במג"א סימן רע"ו ס"ק ד' שכתב שגוי שעושה מלאכה לישראל בחפץ של ישראל חייב למחות בו, דאל"כ כיון שראה ושתק אדעתא דישראל קעביד, והביאו המשנ"ב בסיק"י"א בקצרה, וכתב שאם הגוי עושה מלאכה בע"כ, חייב לגרוש מביטו מפני חילול ה' שחידשו שעושה הגוי בשליחותו. ויש לציין שבמלכים אמניך פרק א' סוף ס"ק ו' הסתפק בישראל שרואה גוי שעושה מלאכה לצורך ישראל אחר, האם מחויב למחות בו, ויש לפלפל בזה לפי הצדדים שהבאנו בחיוב מחאה.

ולענין אמירה לנכרי בתחומין יש מקום לדון לפי הטעם של ודבר דבר, שהרי ישראל עצמו מותר לו לומר שיצא מחוץ לתחום במוצ"ש מכיון שיכול ללכת ע"י בורגנים, כמב' בסימן שי"ז סעי' ח'. אמנם יל"ע האם היתר זה שייך לענין דיבור על הליכה חוץ לתחום בשבת עצמה, עיי' שו"ע הרב סימן רס"ג בקו"א ס"ק ח'. וסברת הבית מאיר שלא שייך שליחות על מלאכות שבת מכיון שעיקר שביית שבת הוא ענין של מנוחה שמתקיים גם כששולח שליח לעבוד, שייכת ביתר שאת בתחומין לפי החינוך מצוה כ"ד ועוד שלומדים שאיסור תחומין הוא בעיקרו מחמת הטירחא. ולדעת הרמב"ן בפרשת אמור שיש איסור דאורייתא לטרוח הרבה בשבת, צ"ע אם שייך בזה איסור אמירה לנכרי.

ב. י"ל לפי מה שכתב במנחת שלמה סימן ט"ו שהיוצא חוץ לתחום בשביל פיקו"ג יכול להוציא גם את חפציו, שדין החפצים תלויים בדין הבעלים, וכל מקום שהבעלים יכולים ללכת גם בגדיו יכולים ללכת, וא"כ גם כאן מכיון שהולך בהיתר ומקבל ד"א חדשים אף בגדיו הולכים עמו בהיתר ונמצאים עמו במקומו החדש, אמנם יש לחלק, ועי' בזה היטב.

ג. י"ל שהגוי לא מתכוין כלל להוציא את בגדי ישראל אלא רק את ישראל עצמו, וא"כ הוצאת הבגדים נחשב רק דבר שאינו מתכוין בפסיק רישיה שכתב המשנ"ב בסימן רנ"ג ס"ק צ"ט שמותר באמירה לנכרי.

ונפק"מ בין טעמים אלו במה שאין איסור על שהגוי מוציא מלבושי ישראל, לענין אם יש לישראל חפץ בכיסו (ועי' היטב בזכרון יוסף או"ח מסימן ר'), או שלקח איתו עוד חפצים לקרון או לספינה, ודו"ק.

יש להעיר כאן עוד, למה אין לאסור מחמת שהגוי מוליך את ישראל ד"א ברה"ר או בכרמלית, ויש כאן מלאכת מעביד ד"א (דרבנן מכיון שחי נושא את עצמו, ואם יש לו עוד חפצים איתו, וכמו שמסתבר שכן הוא בנטיעה בספינה יש כאן העברה דאורייתא). וזה ק' בעצם דין הגמ' בשבת דף י"ט על נטיעה בספינה, שהראשונים דנו שאין איסור במלאכות שעושה הגוי מכיון שרוב הספינה גויים, אבל כאן יש הוצאה נוספת ומיוחדת על ישראל, ולמה לא נאסור משום אמירה לנכרי או הנאה ממלאכת הגוי.

והיה נר' שמכיון שמסתמא הספינה או הקרון הם גבוהים י' ורחבים ד' שיש להם דין רה"י, ממילא לא מוגדר כלל שהגוי מטלטל את מה שבתוך הרשות [לענין הוצאה], אלא רק את הרשות עצמו, ואת הרשות הוא בין כך מטלטל לצורך הגויים.

אבל באמת נחלקו האחרונים בדין זה של מטלטל רשות שיש בתוכו חפצים האם נחשב הוצאה על החפצים, שבים יששכר מובא ברב פעלים ח"א סימן כ"ה ד"ה דע, ובהר צבי או"ח ח"א סימן קע"א ד"ה והנה בני"ד, פשוט להם שכשם שמדאורייתא פטור על הוצאת הרשות, כך פטור על החפצים שבתוכו [ויל"ע האם מ"מ אחרי שאסרו חכמים להוציא רשות יש איסור דרבנן נוסף בכל חפץ שבתוכו. וכן המעביד רשות ולא זורק, שלפי המחצית השקל בסימן רס"ו סוף ס"ק ז' אין פטור על הוצאת רשות, האם חייב גם על החפצים שבתוכו, או שכל המעשה הוצאה מתייחסת רק לרשות]. וכן בשש"כ פרק מ' (סעי' ס"ה והערה קל"ה בישן, וסעי' ע"ז והערה קס"א בחדש) מבי' שאין בזה איסור כלל, וכן משמע בתורת היולדת, שבכל מקום שהזכיר את החששות שבחפצים במכונת לא הזכיר חשש הוצאה בשעת הנטיעה. אבל בחת"ס שבת דף ג' ע"ב ד"ה מהו (השני) ותוס' שבת סימן רס"ו סוף ס"ק י', מובא במחצית השקל שם סוף ס"ק ז' ובשו"ת רב פעלים בעצמו שם, למדו שכל הפטור כל הוצאת רשות הוא רק על הרשות עצמו, אבל על החפצים שבתוכו חייב, וכן מבי' גם בשבט הלוי ח"ג סימן צ"ב, עי"ש היטב. וכן נקט המחזה אליהו בסימן ל"ו סוף ענף ג' [ויש להוסיף כאן הערה מעשית, שגם למתירים להוציא חפצים תוך רשות, יתכן שלא יהיה קולא זו במכונת, עי' ארחות שבת פרק ב' סוף הערה קפ"ו שברוב המכונות הפרטיות הוא מאד גבולי האם יש לו שיעור רה"י].

וידידי ר' אברהם הלר רצה לבאר מה שלא חששו בנטיעה בספינה או בקרון להוצאת רשות או הוצאה חוץ לתחום ע"י הגוי, הוא מכיון שהגוי בין כך מוליך את הספינה או הקרון, ואע"פ שלא שייך כאן נר' לאחד נר' למאה שהרי יש כאן תוספת מלאכה בשביל ישראל, מ"מ מכיון שהגוי עושה את הכל בפעולה אחת של הולכה אין איסור במעשה גוי בכה"ג. אמנם במשנ"ב סימן רנ"ג ס"ק צ"ט שדן על הנחת תבשיל ע"ג תנור שהגוי הולך להדליק בשביל חימום, מבי' שאין היתר בכה"ג. וש"ר שהאחרונים דנו על ריבוי שיעורים בגוי שעושה מלאכת עצמו או מלאכת היתר, עי' או"ש פ"ח משבת ד"ה אולם שמשמע שרוצה להתיר, ובמנחת יצחק ח"ה סימן ל"ו ומחזה אליהו סימן ל"ו וארחות שבת ח"ג בירור הלכה סימן י' האריכו בזה.

עוד ממתני ליישב מה שאין כאן איסור מצד מעשה הגוי, שבאמת לא נחשב הולכת הספינה והקרון מעשה גמור של הגוי, שהספינה עיקרה הולכת ע"י הרוח והמים, והאדם רק מכיון אותה שלא תלך אנה ואנה [ועי' בדבר אברהם ח"ב סימן כ"א אות ט' בהגה"ה ודו"ק], וכן בקרון הבהמה מוליכה את הקרון והאדם רק גורם לה ללכת. וש"ר שהבית מאיר בסימן רס"ו ג"כ פשיטא ליה שבקרון לא נחשב שהגוי עצמו מוליך הקרון אלא רק מחמר, ועי"ש שדן למה לפי רש"ם אין כאן איסור של אמירה לנכרי להיות מחמר בטלטול הקרון. ולפי"ז יש להבין מה שכתב המהרש"א על דברי תוס' בערובין, שאין איסור אמירה לנכרי מכיון שהספינה ממילא אזלא, ולפטול תימה אטו מדובר בספינה שהולכת מעצמה חוץ לתחום, אבל להג"ל היינו שהגוי לא עושה את המעשה הולכה (ויל"ע היטב על איזה קו של אמירה לנכרי בא המהרש"א לישב). ולפי"ז יתכן שמה שכתב המג"א בסימן רס"ו ס"ק י"ב, ש'לרש"ם אין איסור לצאת חוץ לתחום ברכיבה על בהמה, אינו משום שסובר רש"ם שצריך הליכה ברגלי דוקא, אלא שכל המעשה הליכה כשהוא רוכב ע"ג הבהמה לא נחשב מעשה הליכה שלו.

ולדרך זו יש להטעים מה שכתבו תוס' בערובין בהמשך דבריהם שריצב"א אסר ליכנס בספינה בשבת שמא ינהיגה, והוי כמוליכה ארבע אמות בכרמלית, ומשמע שאינו העברה גמורה אלא רק "כמוליך", ולהג"ל היינו מכיון שגם אם ינהיג את הספינה אינו ממש מעשה טלטול שלו. והיה אפשר לבאר כונת תוס' שהוא לא העברת ד"א ממש מכיון שהספינה טפילה לאדם, ויש לפלפל האם שייך להגדיר הספינה כטפל, עי' מג"א סימן רס"ו ס"ק ז' שההולך בעגלה העגלה טפילה לו, ועי' שו"ת חלקת יעקב ח"א סימן ס"ו האם עגלת תינוק נחשבת טפילה לתינוק, ומנחת יצחק ח"ב סימן ק"ד האם עגלת נכה טפילה לו. ועי' שירת הים סימן י"ד אות ז' שהעיר על דברי תוס' למה יש בעיא בהולכת הספינה ד"א, והרי היא טפילה לאדם. שוב נתעוררתי שיש לבאר דברי תוס' שהוא

לא ממש מעביד בפשיטות, מכיון שהספינה מסתמא רה"י כמו שהזכרנו לעיל, וא"כ פטור עליו כמו על הוצאת כוורת, ועי' שירת הים שם מה שהאריך בזה. ובשו"ת חת"ס ח"ו סימן צ"ו כתב שמה שלא החליטו תוס' בודאי שיש כאן טלטול ד"א, הוא מפני שיתכן שהספינה היא למעלה מ"מ"ט מקרקעית הים, ולכאף תימה שהרי קי"ל שלענין רשויות משפת מיא משחינן, ואולי כונתו שחוס' לא רצו לבאר את הברייתא בשבת דף י"ט מטעם זה, מכיון שלא יתישב למ"ד מארעא משחינן.

ד. אמירה לנכרי לצאת חוץ לתחום

בשו"ע סימן ש"ו סעי' ט' כתב אסור לומר לגוי שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו להספידו, ובמשנ"ב ס"ק מ' כתב דדוקא לומר לו לעשות אחר השבת מותר משום דהוי צורכי מצוה, אבל לא שיעשה או ילך בשבת, וכן אפי' אמר לו מע"ש לעשות בשבת אסור אף שהוא לצורך כלה או מת. ומקור דינים אלו במרדכי ור"ן.

ובספר מהר"ל הלכות שבת סימן ב' כתב, אמר מהר"י סגל מותר לומר לגוי בשבת שילך למקום פלוני, אך אין ליתן לו כתב בשבת או ביו"ט להולכה חוץ לתחום. ובשיירי כנה"ג הסיק שכונת מהר"ל דבלא כתב מותר לומר לו שילך למקום פלוני ואפי' חוץ לתחום, דלא כמרדכי, אבל סיים שעדין ק' מ"ש בלא כתב מכשנתן לו כתב.

אבל לכאף דברי המהר"ל מובנים היטב ודברי השו"ע צ"ע, שהרי מבי' בעירובין דף מ"ז ע"ב ונפסק בשו"ע סימן ח"א, שמדינא חפצי גוי אינם קונים שביטה כלל, ואין איסור להוציאם חוץ לתחומם, ועוד מבי' בגמ' צ"ד שאפי' לר' יוחנן בן גוריון שחפצי הפקר קונים שביטה, מ"מ חפצי גוי לא קונים שביטה מכיון שיש להם בעלים, ופי' רש"י שממילא חפציהן כמותן ובעליהן לית להו שביטה, דלאו בני שביטה ניהו, וא"כ היה נר' שגם כשגזרו על חפצי נכרים מ"מ לא גזרו על הנכרים עצמם, וכן משמע בבית מאיר סימן ת"א ד"ה אבל (שהעתיק לשון הריטב"א) וביאור הלכה שם ד"ה קונין, ונמצא שהישראל עצמו יכול לזרוק את הגוי חוץ לתחום, וא"כ איזה איסור יש לומר לו לצאת חוץ לתחום כשלא לוקח איתו חפץ שקנה שביטה.

ואולי י"ל שהאיסור מחמת בגדי הגוי שקנו שביטה, ואסור לישראל להוציאם חוץ לתחום מחמת הגזירה, וממילא אסור לומר לו לצאת חוץ לתחום שמסתמא יצא במלבושיו. אמנם לעיל הבאנו דעת הגריש"א שמותר להוציא בגדים חוץ לתחום דרך מלבוש מכיון שהם טפלים לאדם הלושם. ועוד יל"ע האם מוגדר שהגוי מוציא מלבושיו לצורך הישראל או לצורך עצמו, עי' משנ"ב סימן רע"ו ס"ק כ"ז שגוי שהולך בשליחות ישראל והדליק את הנר להאיר לו, לא נקרא לצורך ישראל אף שעיקר הליכתם הוא בשבילו, כיון שאין גופו נהנה מהנר בעת ההדלקה.

וכן הביא מהט"ז שאותו נר שמדלקת השפחה כדי להדיח כלי אכילה שאכלו, לא מיקרי לצורך ישראל כיון שאין גוף הישראל נהנה ממנו, אלא כלים שלו מודחים והיא חייבת להדיחם, לצרכה היא מדלקת. אמנם גם אם נקרא שעיקר הוצאת הבגדים הם לצורך הגוי, אולי כאן שהגוי כבר לבוש הישראל אומר לו לצאת חוץ לתחום, הרי זה כאילו אמר לו לצאת במלבושיו.

ועוד היה נר' לי לומר, וש"ר שכן כתב בארחות שבת ח"ג בירור הלכה סימן י"ט אות י"ג, שכאשר גזרו אמירה לנכרי דנו את הגוי כאילו נטפל לישראל, וכאילו שכל דיני ישראל קיימים גם בגוי. ובפרט י"ל כן לפי הנתיבות בסימן שמ"ח, שמעשה גוי כלל לא נחשבת מעשה חילול שבת מעיקר הדין, וא"כ כשאסרו מדרבנן משום שליחות ע"כ דנו שמדרבנן מעשה הגוי הנטפל לישראל הוא גם מעשה איסור.

שו"ר בקרית אריאל דרך א' הערה ו' שמתקשה בקו זו, איך יתכן שיהיה אסור לומר לגוי לצאת חוץ לתחום, ואילו הישראל עצמו יכול להוציא הגוי חוץ לתחום. ויישב בשני אופנים: האחת, שנחלקו על מה שהבאתי לעיל, ונאמר שבאמת מדרבנן גזרו שביטה על הגוי כשם שגזרו על כליו, והישראל ג"כ לא יוכל להוציא מתחומו. ושנית, לפי הרמב"ם שהבאנו לעיל, שטעם איסור אמירה לנכרי שלא יבוא לישראל לעשות המלאכה בעצמו, ממילא י"ל שאם אומר לגוי לצאת חוץ לתחום יש חשש שגם הישראל יעשה מעשה זה לצאת חוץ לתחום.

ובקרית אריאל שם כתב נפק"מ בין צדדים אלו, באומר לגוי לצאת חוץ לתחום י"ב מיל (למ"ד שתחום י"ב מיל דאורייתא), האם נחשב שבות דשבות או שבות אחד, שאם האיסור לומר לגוי הוא מחשש שמא הישראל יבוא לעשות מעשה זה, הרי אם הישראל יעבור זה יהיה איסור דאורייתא, וא"כ אין כאן אלא שבות אחד, ואילו אם האיסור מחמת שהגוי קנה שביטה מדרבנן [וכן לדרכינו מפני בגדי הגוי] א"כ אין כאן אלא שבות דשבות שאומר לגוי לעבור על איסור דרבנן, ואם האיסור מחמת שהגוי נטפל לישראל המשלחו, ולכן תחומו נחשב כתחום הישראל המשלחו, יש לפלפל טובא האם נחשב שאומר לגוי לעבור על איסור דאורייתא או על איסור דרבנן. והנה בקרית אריאל תלה שנחלקו הבית מאיר סימן תקפ"ו סעי' כ"ב ושעה"צ סימן תרנ"ה ס"ק ג' האם אמירה זו נחשבת שבות דשבות או שבות אחד, אבל לפי"ז ק' שלפי דרכו יצא שע"כ הבית מאיר סובר שהגוי קנה שביטה מדרבנן, ולא נר' כן בבית מאיר סימן ת"א כמו שהעירו לעיל. ולפי דרכינו י"ל שלבית מאיר אסור מפני שנטפל לישראל, ולעולם נחשב שבות דשבות. שו"ר ברע"א בהגהות לשו"ע סימן ש"ו סעי' ט', שמבי' מדבריו שאמירה לנכרי לצאת חוץ ל"ב מיל נחשב רק שבות אחד, וגם זה לא מתאים לדרכו של הקרית אריאל שהרי לרע"א אמירה לנכרי הוא משום שליחות, ולדרכינו י"ל שרע"א סובר שכיון שנטפל לישראל נחשב רק שבות אחד, דלא כבית מאיר.

והנה רע"א בגליון השו"ע סימן שצ"ז סעי' ג' בסופו, הסתפק האם ישראל שעשה עירוב כדי שיוכל ללכת ד' אלפים אמה מהעיר יכול לשלוח גוי ללכת לשם למכור חלבו, שאע"פ שהחלב כרגיל המוכר שעירב והליכת חלב היתר, מ"מ הנכרי הולך מחוץ לתחום בשביל ישראל והוי אמירה לנכרי שבות, אף דהליכה זו היתר לישראל המשלחו ולגביו ליכא בהליכה זו איסור, מ"מ לגבי הנכרי מקרי מלאכה שהולך

חוץ לתחום, או דנימא דכל דישאר עצמו מותר לעשות דבר זה מותר נמי אמירה לנכרי לעשות זה, וסיים שלפי שעה אין הכרעה, והאמרי בינה שבת סימן י"ב ד"ה אולם זאת נקט שמותר. והקרית אריאל שם ומלכים אמנין פרק א' הערה י"ט בתחילתו, תלו נידון זה האם האיסור לומר לגוי לצאת חוץ לתחום הוא מחשש שיבוא הישראל לעשות כן או משום שליחות, ועי' במלכים אמנין שדחה בכמה אופנים. ולכאף נפק"מ גם להיפך כשהישראל עירב לצד אחד האם יכול לשלוח את הגוי לצד שכנגד, שהוא תוך תחום הגוי וחוץ לתחום הישראל. [ובדרך אנכי יש לציין שהבית מאיר סימן ת"א ד"ה אבל כתב שלא שייך שגוי יעשה עירוב לעצמו, דהא לאו בני עירובי ניהו, וכן כתב בחת"ס עה"ת פרשת מסעי עה"פ מקיר העיר. ומה שכתב החת"ס שם שגוי שיצא חוץ לתחום בשבת יצא מכלל גוי ששבת שחייב מיתה, הוא חי' גדול שהרי אין לגוי תחום כלל (לכל הפחות מדאורייתא כדמוכח בסוגיא הנ"ל בערובין), וא"כ היה נר' שאין לו כלל שם של יוצא חוץ לתחום. וצ"ל שכיון שאם ישראל היה עושה כן היה נחשב מחלל שבת, ממילא גם גוי שיעשה כן לא נחשב גוי ששבת, אבל יל"ע אם שייך לומר כן לפי מה שהעלה שם ששיעור התחום לישראל ולגוי הוא שונה, עי"ש וצ"ע].

שוב ראיתי שבשו"ע הרב סימן רס"ג קו"א סוף ס"ק ח' מבי' (לענין הנאה ממעשה גוי) כעין הדוגמא השניה שהזכרנו, בגוי שמוציא תוך תחומו אבל חוץ לתחום הישראל, שכתב שמה שמצאנו לגבי פירותיו שבעיר אחרת שהם כרגיל מי שהופקדו אצלו, ומותר להביאן לו שיאכלם ביו"ט [אם אותו שמופקדין אצלו עירב ובעה"ב לא עירב], משמע שמותר לומר לו להביאם לו, אבל עי"י נכרי ודאי אסור בכה"ג, דהא אם הביא מחוץ לתחום אפי' היה בבין השמשות אמה אחת חוץ לתחום אסור למי שהובא בשבילו גזירה שמא יאמר לו, אע"פ שאם היה ישראל היה מותר לו להביאם עד סוף תחומו שהוא סמוך לעיר, וא"כ אין איסור אלא מה שהביא הנכרי מסמוך לעיר לתוכה, ובשביל זה אין לאסור כלל בדיעבד כמ"ש בסימן שכה"ה עי"ש במג"א [ס"ק כ"א] (וגם לכתחילה היה יכול לילך חוץ לעיר עד תוך תחום הפירות, ולומר לנכרי להביאם לו לשם, ומשמעות הגמ' והפוסקים דאפי' בדיעבד לא משכחת היתר למי שהובא בשבילו), אלא ודאי דמה שהנכרי מביא מחוץ לתחום העיר לתוך תחומו יש בזה איסור כשעושה בשביל ישראל, אע"ג דלישראל הוי שרי כה"ג, עכ"ל.

אבל יש לתמוה שברשב"א שבת דף קנ"א ע"א (שבדבריו עוסק שו"ע הרב שם) לכאף מבי' שכל שהגוי נשאר בתחומו לא שייך איסור גם כשעושה לישראל שבתחום אחר, וז"ל: א"ר יהודה אמר שמואל מותר אדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני פירות שבתחומי, כלומר אע"פ שהוא אינו יכול לילך שם, דכיון שהוא מותר לישראל חברו לשמן אין באמירתו כלום. וכתבו בתוס' דמהא שמעינן דישאר שקבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חברו לעשות לו מלאכה, פי' הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה, ודוקא לישראל חברו מותר. ואע"פ שהוא אינו יכול לעשות, אבל לגוי אסור לומר לו שמור לי פירות שחוץ לתחום, דכל דבר שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה. ומסתברא באומר לו לגוי לך ושמור לי פירותי שבמקום פלוני דוקא, אבל אם הגוי כבר באותו תחום כ"ש שמותר לומר לגוי, דלא אמרו כל שאינו עושה אינו אומר לגוי להחמיר עליו יותר מישראל, עכ"ל. ומבי' שדעת הרשב"א שיכול לומר לגוי ללכת תוך תחומו לצורך הישראל [ועי' היטב בשו"ת זרע אברהם או"ח סימן ט' ד"ה הגם שלמד שהתוס' שהביא הרשב"א חולקים עי"ז, אבל המנחת יצחק ח"ז סימן ל"ד ד"ה אמנם בספר למד שהרשב"א מתכוין לפרש דברי התוס'].

ובענין זה יש לציין מה שדנו האחרונים בישראל וגוי שנמצאים בשני מקומות שאצל האחד הוא שבת ואצל השני הוא חול, האם יש איסור אמירה לנכרי. והנה כשאצל הישראל הוא חול ואצל הגוי הוא שבת ראיתי שכל האחרונים מקילים בזה, עי' שו"ת חלקת יעקב ח"ג סימן ק"ו, ושו"ת בצל החכמה ח"ג סימן קכ"ה, ואור לציון סימן י"ד, וש"ש"כ פרק ל"א (סעי' כ"ו בישן, וכ"ז בחדש), אבל כאשר אצל הישראל הוא שבת ואצל הגוי הוא חול שו"ת בצל החכמה הנ"ל החמיר, וכן הביא מהאר"ץ צבי סימן מ"ד ד"ה ויש (ובאר"ץ צבי דן שאולי יהיה אסור לומר גם לישראל שאצלו הוא חול מעין איסור אמירה לנכרי), ואילו במנחת יצחק הנ"ל בסוף הסימן היקל [ועי"ע בבצל החכמה שם שלומר לו בשבת עצמו יש יותר מקום להחמיר משום דובר דבר].

ה. הערות בענין אמירה לנכרי להוציא בהמת ישראל

חוץ לתחום

א. הפרמ"ג בא"א סוף סימן ש"ה הסתפק האם מותר לומר להדיא לגוי שיוציא בהמת ישראל חוץ לתחום לרעות, והובא במשנ"ב ס"ק ע"ט, אלא שהסיק שנוון להחמיר, ובסימן שצ"ז ס"ק ט' סתם שאסור, אבל בסימן ש"ו ס"ק ז' היקל במקום פסידא.

וצ"ע מהיכי תיתי להתיר אמירה לנכרי בכה"ג, ובשלמא בסימן ש"ה שמדובר ברועה שמוציא בהמות, י"ל שמדובר בריבוי שיעורים שלא מוציא בהמת ישראל לחוד אלא ביחד עם שאר הבהמות שמפקדות אצלו, או שלא עושה מעשה להוציא בהמת הישראל בידים (עי' לעיל ענף ג' שדנתי בסברות אלו), אבל בסימן ש"ו הנידון לומר לגוי להכניס בידים בהמת ישראל שעומדת חוץ לתחום. ולשון הפרמ"ג בסימן ש"ו א"א ס"ק ד' הבהמה והכלים כרגיל בעלים ואסור לישראל אחר להוליכן, הא ממילא ואף עי"י עכ"ם אין מזהיר עליה.

ועוד יש לתמוה שהרי מפורש בשו"ע סימן ש"ו סעי' ט' שאסור לומר לגוי לצאת חוץ לתחום אפי' אם לא מוציא איתו שום דבר כמו שהבאנו לעיל, וא"כ כ"ש כאן שהוא מוציא חפצים של ישראל שקנו שביטה. ועוד מפורש שגוי שהביא חפץ מחוץ לתחום לצורך ישראל אסור ליהנות ממנו, ולפי תוס' הטעם הוא שמא יאמר לגוי להביאו כמו שהבאנו לעיל. שו"ר בשו"ת מהרלב"ח סימן כ"ח שמשמע שמתייחס למי שהתיר לומר לגוי להוציא כלים של ישראל חוץ לתחום, וחלק עליו וכתב

ידו, מ"מ מדברי התוס' ודאי תימא איך לא זכר שר דשיטת התוס' דלא כהרא"ש, וכן האבן העזר דנקט בפשיטות צדוקי אוסר ביחיד, לכאורה אינו כשיטת התוס'.

[ד] ומוכח מינייה דנקטו הגרעק"א והאבן העזר דמש"כ תוספות דביחיד לא אסרו בצדוקי, היינו דלא תיקנו ביה רבנן את תקנת שכיירות' דתיקנו בכנרי, אך מ"מ ביטול בעינין ביה להתיך את דירוי דלא גרע מישראל, וראיה לדבר איכא לאתווי מלשון הגמ' לקמן (ס"ח): לגירסת התוס' רבנו פרץ, וכן הביא גירסה זו הריטב"א והאור זרוע "רבן גמליאל אומר צדוקי וביתוסי אינן אוסרין", ואפ"ה ס"ל לרבן גמליאל דבעינין נמי שיבטל רשותו, הרי לן דאע"ג דקאמר 'אינן אוסרין' פירשו דלא בעינין תקנת שכיירות, אך מ"מ ביטול רשות בעינין (ועיין לקמן (אות ח') דברמב"ם לכאורה משמע דס"ל דלא בעינין אף ביטול גבי ישראל מומר ודלא כהגרעק"א, וצ"ב).

[ה] אולם אחר כל זאת אכתי לא ימלט מן התימא דברי הגרעק"א דכתב (שם) בסו"ד, דאף דמומר הדר עם ישראל יחיד אוסר עליו מ"מ מצי המומר לבטל רשותו, והביא כן האבן העזר וכתב "דהוא סברא נכונה", ולכאורה צ"ב הרי הוא מוכרח בדברי התוס' שלא החמירו בצדוקי להצריך ביחיד להשכיר ממנו, ונתבאר לעיל דע"כ דס"ל לרעק"א ההינן רק דלא בעי שכיירות אך ביטול ודאי בעי, וא"כ מוכח בתוס' דסבירא להו דמהני ביה ביטול.

[ו] עוד יש לעיין בסוגיין, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ב הט"ז) וז"ל 'ישראל שהוא מחלל שבת בפרהסיא או שהוא עובד עבודה זרה הרי הוא כגוי לכל דבריו, ואין מערבין עמו ואינו מבטל רשות, אלא שוכרין ממנו כגוי, אבל אם היה מן המינים שאין עובדין עבודה זרה ואין מחללין שבת כגון צדוקין וביתוסין וכל הכופרים בתורה שבעל פה, כללו של דבר כל מי שאינו מודה במצות עירוב אין מערבין עמו לפי שאינו מודה בעירוב, ואין שוכרין ממנו לפי שאינו כגוי, אבל מבטל הוא רשותו לישראל הכשר וזו היא תקנתו, וכן אם היה ישראל אחד כשר וזה הצדוקי בחצר הרי זה אוסר עליו עד שיבטל לו רשותו', עכ"ל. וכתב שם המגיד משנה דהכי מפורש בריש פרק הדר דמי שאינו מודה בעירוב הרי דינו בזה ככנרי.

וילעי' דנמצא דמתניתין כללה בחדא מחתא שני דינים דלא שייכי אהדדי "הדר עם העכו"ם בחצר או עם מי שאינו מודה בעירוב הרי זה אוסר לדברי", והנה גבי כנרי תיקנו חכמים שיצטרך שכיירות ועכו"ם לא מוגר, וטעמא דתקנה זו 'כדי שלא ילמד מעשיו', אולם צדוקי (אליבא דרבן גמליאל דקיי"ל כותיה) אינו ככנרי אלא דאינו מודה בעירוב, א"כ ביטול מהני ביה ולא שכיירות, וא"כ היאך כללה מתניתין בחדא מחתא. והנה לולי דברי המגיד משנה איכא למימר דהא דתני 'מי שאינו מודה בעירוב' היינו כות', והיינו משום דעשאוהו ככנרי, והרמב"ם איירי בצדוקי, ומקורו ויסודו מדברי רבן גמליאל דהיתרו ע"י ביטול, אך לדברי המגיד משנה דכתב מי שאינו מודה בעירוב הרי דינו בזה ככנרי, קאי נמי על צדוקי, א"כ תקשי צדוקי דבעי ביטול אינו בכלל גזירת שכיירות דתיקנו לכנרי, ולא שייך גביה כלל.

[ז] והנראה בביאור הדברים, ותחילה יש להקדים הא דפליגי הראשונים ביסוד דין תקנת עירובי חצירות, דהנה כתב הרמב"ם (פ"א ה"ד) "ומפני מה תיקן שלמה דבר זה [עירובי חצירות ושיתופי מבואות (וכמבואר בגמ' כ"א:)], כדי שלא יטעו העם ויאמרו כשם שמתיר להוציא מן החצרות לרחובות המדינה ושוקיה ולהכניס מהם לחצרות, כך מתיר להוציא מן המדינה לשדה ולהכניס מן השדה למדינה, ויחשבו שהשוקים והרחובות הואיל והן רשות לכל הרי הן כשדות וכמדברות [דהוי רה"ד לרמב"ם (פ"ד משבת ה"א)], ויאמרו שהחצרות בלבד הן רשות היחיד וידמו שאין ההוצאה מלאכה ושמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים, לפיכך תיקן שכל רשות היחיד שתחלק בדיריין ויאחו כל אחד בה רשות לעצמו, וישאר ממנה מקום ברשות כולן ויד כולן שיהו בו כגון חצר לבתים, שנחשוב אותו מקום שיד כולם שיהו בו כאילו הוא רשות לרבים, ונחשוב כל מקום ומקום שאחו כל אחד מן השכנים וחלקו לעצמו שהוא בלבד רה"י, ויהיה אסור להוציא מרשות שחלק לעצמו לרשות שיד כולם שיהו בו, כמו שאין מוציאין מרה"י לרה"י, אלא ישמש כל אחד ברשות שחלק לעצמו עד שיערבו כולן אע"פ שהכל רשות היחיד", עכ"ל. הרי דס"ל לרמב"ם דעיקר התקנה לאחשובי לרשות המשותפת כרשות של רבים, ועירובי חצירות היתה לבטל בזה את שם 'רבים', וכלשון הרמב"ם "ולא יהיו כרבים אלא כיחיד", וממילא הוי רשות אחת משותפת שבו יד כולן שיהו.

וכתב בביאור הלכה (סי' ש"ע סעי' ג' בד"ה או) דיש מהאחרונים שצידדו בדעת הרמב"ם דלהוציא כלים מבית לבית של שני בני"א שרי, כיון דכל עיקר הגזירה היתה מבית לחצר דלא ליתיה לאחלופי מה"י לרה"י, ובאמת דהכי מבואר בספר הבתים [שערי עירובין (ש"ד סעי' ט"ט)], הובא בספר קובץ שיטות קמאי (פ"ט), דלשיטת הרמב"ם שרי מבית לבית, אלא שהביא שם את שיטת הרשב"א בעבודת הקודש (ש"ג ס"ט) דאסור מבית לבית, וכתב עלה בספר הבתים דאין לכך ראייה מבוארת, אולם הביא שם הביאור הלכה מהתו"ט (ברי"ש פרק חלון) דהקשה דהא אשכחן בכמה דוכתי דאף מבית לבית איכא איסורא, דבגמ' לעיל (ע"ג): איתא "חלון שבין ב' בתים אפילו למעלה מעשרה נמי אם רצו לערב מערבין", הרי לן דבעינין עירוב בין ב' בתים ואל"ה אסור לטלטל בניהם, וכן מבואר בריש פירקין גבי פלוגתת ר"מ ורבנן דפליגי אי אמרינן כשם שדיריין חלוקין למטה כך דיריין חלוקין למעלה או לאו, אך כו"ע מודו דדיריין חלוקין הן למטה, ולפיכך כתב שם בתוס' יו"ט דאף להרמב"ם בטר תקנת שלמה תיקנו חכמים לאסור אף מבית לבית, אולם יש לעיין לדברי התוס' יו"ט מ"ט לא מיייתי הרמב"ם להאי תקנתא, ובפרט צ"ב מה ראו על ככה לתקן שני תקנות דבר, ולא סגי מתחילה לאסור כל הוצאה מרשות לרשות כשם שתיקנו כן בסוף.

ובספר אבני"ז (סי' ש"א) כתב לבאר את שיטת הרמב"ם דלעולם מודה הרמב"ם דגדר האיסור היה מתחילה דאסור להעביר מרשות לרשות (וכשיטת רש"י דלהלן), אלא דאתא הרמב"ם לאשמועינן דאף מבית

הרב מרדכי עטיה

כולל "אליבא דהלכתא" ברכפלד

קונטרס בענין עירובי חצירות

סימן א'

בענין כותי צדוקי ומומר בביטול רשות

[א] תני במתניתין (ס"א): 'הדר עם העכו"ם בחצר או עם מי שאינו מודה בעירוב הרי זה אוסר עליו, ראב"י אמר לעולם אינו אוסר עד שיהיו שני ישראלים אוסרים זה על זה, אמר ר"ג מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים' וכו', ובגמ' איתא לקמן (ס"ח): "צדוקי מאן דכר שמיה, חסורי מחסרה והכי קתני צדוקי הרי הוא כגוי, ורבן גמליאל אומר אינו כגוי", ע"כ.

והנה פליגי הראשונים גבי הלכתא צדוקי, דבעה"מ כתב דהרי הוא כגוי דאין לו תקנה אלא בשכיירות, דקיי"ל כסתם מתניתין, וכע"ז מבואר במהרי"ם שהובא ברא"ש (סי' י"ג) והמרדכי (סי' תקט"ז) צדוקי הרי הוא כגוי, אלא דטעמייהו משום דקיי"ל דכל דמחלל שבת בפרהסיא אף באיסור דרבנן הרי הוא כגוי ואינו מבטל רשות.

ושיטת הרא"ש (שם) ותוס' (ס"ט). דהלכתא כר"ג צדוקי אינו כגוי דאינם מחללים שבת בפני הפרשים דמתיריין הם מהם, ומ"מ לא מצי לערב דאינו מודה בעירוב, וכ"כ הרמב"ם (פ"ב הט"ז) והביאו הטור והשו"ע (סי' שפ"ה סעי' א') עיי"ש, והיינו משום דאינם מודים בתורה שבע"פ א"כ ע"כ דאינם מודים בעירוב.

אולם שיטת הריטב"א הר"ן והרשב"א צדוקי חשיב מודה בעירוב, ודבריהם צ"ב חדא דהיאך למחשביניהו למודה בעירוב הא אינם מאמינים כלל בתורה שבע"פ, וא"כ פשיטא שאינם מודים בעירוב, וצ"ב במאי פליגי הני ראשונים.

ועוד צ"ב דאי נימא דמודים בעירוב אמאי באותו צדוקי שהיה כמבוי של ר"ג לא זיכו לו עירובם, ותו לא היו נאסרים אף אי היה מוציא מרשותו לחצר, ומשמע דעירוב לא היה מועיל בו, והכי משמע נמי מדברי הרשב"א בעבוה"ק (ש"ד פ"ג ה"ג) דכתב "צדוקי הרי הוא כישראל ונתן רשות ומבטל רשות", הרי דלא כתב דמערבין עמו, וצ"ב.

[ב] והנה בשו"ת הגרעק"א [ח"ז החדשות סי' ז', ונדפס בחי' (ס"ט)] כתב להסתפק בישראל מומר דינו כעכו"ם דלא מצי לבטל רשותו, אי עשוהו כעכו"ם אף לענין שאינו אוסר ביחיד, או דלמא רק להחמיר דיינינן ליה כעכו"ם, אך כיון דסו"ס ישראל הוא הרי דירתו שמה דירה, וכתב הגרעק"א להוכיח מדברי הרא"ש (סי' י"ג) דכתב צדוקי אינו כגוי ומצי לבטל רשותו דקיי"ל בעירובין הלכה כדברי המיקל, ואי נימא דלמ"ד צדוקי הרי הוא כגוי אינו אוסר ביחיד כעכו"ם, א"כ יש קולא אי נימא דצדוקי הרי הוא כגוי, ומדנקט הרא"ש צדוקי אינו כגוי דהוי לקולא, ע"כ דס"ל דאף אי הוי אמרינן דהרי הוא כגוי היה אוסר ביחיד, דהא דעשאוהו כעכו"ם היינו לחומרא ולא לקולא, וכן הוכיח בשו"ת יד אליהו (סי' י"ב) [הובא בקרבן נתנאל (אות מ'), ובקרבן נתנאל כתב למדחי דאפשר דכוונת הרא"ש דלעולם אי הוי כגוי אף ביחיד אינו אוסר, אולם מאי דמצי לבטל רשותו אי לא דיינינן ליה כעכו"ם, שהוא דבר רגיל ומצוי, מכריע הוא, וכדבריו משמע בלשון הרא"ש שם דדחה את דברי הר"מ דכתב וז"ל "ומה שכתב דאיכא כאן קולא וחומרא וכו' דבריו אינם מובנים, דהאי קולא הוא דאינו ככנרי ומבטל רשותו בדיבור וכו', ומה שכתב דאם אינו ככנרי דמבטל רשות ואין שוכרין ממנו הא ליתא, דישראל שלא רצה לבטל אלא לשכור שוכרין ממנו", עכ"ל. ולכא"ו הוי ליה לרא"ש למימר בפשיטות דאף ישראל מצי להשכיר רשותו, וממילא הוי קולא למימר דאינו כגוי וליתא לדברי הר"מ, ולמאי בעי להקדים דמאי דמצי לבטל רשותו הוי קולא, אלא בהאי מילתא לא פליג הר"מ, אלא ע"כ דאתא לאשמועינן דהאי קולא אלימתא מכולהו].

[ג] אולם בחזו"א (סי' פ"ו סק"א) ובשו"ת משנה שכיר (סי' ט"ט) הוכיחו מהתוס' בסוגיין בד"ה ר' אליעזר בן יעקב, דלמ"ד צדוקי הרי הוא ככנרי א"כ אף ביחיד אינו אוסר, דכתבו התוס' בסו"ד דאע"ג דכותים וצדוקים אינן חשודים אשפיכות דמים, וא"כ שכיחי דדיירי ישראל עמהם, אעפ"כ לא גזרו בהם לראב"י היכא דדר ישראל יחיד עמם, כיון דעיקר התקנה היתה בעכו"ם, ואגב שאסרו בעכו"ם אסרו נמי בכותי, וכיון שלא נאסר אלא ע"י עכו"ם לא החמיר בהן יותר, עכ"ל. הרי דנקטו דבישראל יחיד הדר עם הצדוקי, אע"פ צדוקי ישראל הוא מעיקר הדין אלא מותרין עליה למחשביה כעכו"ם, מ"מ גבי עירובי חצירות אף לקולא דיינינן ליה הכי (ובגדר הדבר מבואר ביד אליהו שהביאו הקרבן נתנאל דהוא משום 'דהם אמרו והם אמרו, והיינו דאף אמנם דמעיקר הדין ישראל ניהו, מ"מ בעירובי חצירות הקילו טפי ודיינינן ליה לגמרי ככנרי, אולם בלשון החזו"א (שם) מבואר דגדר הדבר הוא דמעיקרא דדינא דעירובי חצירות לא תיקנו בהו כלל למחשביניהו לדירתם דירה, ועיין), וממילא לא בעי אפילו ביטול רשות, וכן נקטו בחי' האבן העזר (ס"ח): הביאו הגרעק"א (שם), ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' ט"ח).

וכן הוכיחו הני אחרונים מדברי התוס' לקמן (ס"ב). בסו"ד אמר רבן גמליאל, בסו"ד דכתבו דהאידינא אין נפק"מ אי הלכה כראב"י דכותי כעכו"ם, דאף לר"ג דכותי אינו כעכו"ם ומצי לבטל רשותו, מ"מ בטר דעשאוהו רב אמי ורב אסי כעכו"ם גמורין (חולין ו'). תו אינן יכולים לבטל. והנה אי נימא דצדוקי אוסר בישראל יחיד אף למ"ד דהרי הוא ככנרי, א"כ אכתי איכא נפק"מ בין ראב"י דאמר דכותי ביחיד אינו אוסר, לר"ג דאף בטר דעשאוהו ככנרים גמורים, מ"מ הרי ביחיד אוסרים הן לר"ג, אלא ע"כ אי נקטינן דהרי הן ככנרים אף לקולא נקטינן הכי.

והנה אף אמנם דקרבן נתנאל (שם) הביא מהרבנו ירוחם (ח"א נתיב י"ב חלק ט"ז) צדוקי שדר עם ישראל יחיד אינו צריך לבטל רשותו, והוא סותר למש"כ הגרעק"א להוכיח מהרא"ש, אפשר דלא היה תחת

שהוצאת הכלי ע"י גוי במאמר הישראל בודאי אסור וא"א להכחישו, והובאו דבריו בקצרה בכנה"ג וכף החיים סוף סימן ש"ה.

ב. הפוסקים האריכו לדרון האם ישראל יכול למסור בהמתו לרועה גוי בשבת או לפני שבת כשיש חשש שיוציאו חוץ לתחום, ויש בזה שני נידונים, האחת שמצד שביתת הבהמה עצמה שיתכן שלכל הפחות בתחומין דאורייתא אדם מצווה על שביתת בהמתו, ושנית מצד אמירה לנכרי, ע"י ב"י ודרכי משה סוף סימן ש"ה, ושו"ת מהר"ם אלשאקר סימנים מ"א ומ"ב, מובא בקצרה במג"א, ושו"ע הרב סימן רמ"ו בקו"א ס"ק ב' וסוף סימן ש"ה, ומאמר מרדכי סוף סימן ש"ה, ואכמ"ל.

אבל יש להעיר בענין אמירה לנכרי כאן שלכא"ו משמע ששייך לרעות את הבהמות תוך תחום העיר, אלא שדרך הרועים להוציאם חוץ לתחום, וא"כ ק' שהרי כל דבר שאפשר לעשות בהיתר יכול לומר לגוי גם אם יודע שהגוי יעשה באיסור, כמ"ש במשנ"ב סימן רע"ו ס"ק ל"א.

ג. הגמ' בשבת דף נ"ג ע"ב ודף קנ"א ע"א הביאה ברייתא, היתה [בהמתו] עומדת חוץ לתחום קורא לה והיא באה, ונפסק בסימן ש"ו סעי' ב', והיינו שאין אדם מצווה על שביתת בהמתו מאיסור תחומין, ורק נאסר לו להוציאה מתחומה ע"י מעשה, ע"י רש"י ומשנ"ב.

והנה לעיל הבאנו דעת האור לציון בסימן כ"ד שאמירה לבהמה אסורה בשבת כמו אמירה לנכרי משום ודבר דבר. ובמלכים אמניך פרק א' הערה י"א, בתוך מכתב שכתב לאור לציון בענין זה, הק' מדין זה שמותר לקרוא לבהמה שעומדת חוץ לתחום שתחזור לתוך התחום, וכתב שאולי אין זה הנאה לישראל אלא מניעת הפסד. ולא הבנתי למה זה סיבה להתיך איסור אמירה, ובתשובת האור לציון המובאת שם לא התייחס כלל לקו' שהק' מדין זה, ואולי היה אפשר ליישב בדוחק שבהמה שיצאת חוץ לתחום ועכשיו אין לה אלא ד"א, ודאי לא תישאר במקומה עד מוצ"ש אלא סופה לצאת, וא"כ אינו מחדש אצלה את הרצון לצאת חוץ לד"א אלא רק מושך אותה לכיוון זה יותר מכיוון אחר, וצ"ע.

ומ"מ נר' לי קצת סמך ליסוד האור לציון ממה שכתב השו"ע דין זה, לקרוא לבהמה שיצאת חוץ לתחום, דוקא בסימן ש"ו שענינו באיזה דברים מותר לדבר בשבת, ולא בסימן ש"ה העוסק בשאר דיני בהמה, או בסימן שצ"ז העוסק בתחום בהמה וכלים.

ובעיקר דין קריאת הבהמה כתבו תוס' בשבת דף נ"ג ע"ב שלא התירו אלא קריאה, אבל לילך מעבר לבהמה ולרודפה לעיר לא, וכן העתיק האליה רבא להלכה.

אבל בהגהות ראמ"ה כתב דחילוק התוס' קלוש ואין לו מובן כלל. וכן בהגהות רע"א בשו"ע העיר מהיכי תיתי להמציא איסור, ולכן רצה לומר שכל דברי התוס' הם רק להו"א של הגמ' שגורים שמא יבוא לעשות איסור, ולכן גם ברודף אחריה היו גזורים שמא יביאנה בידי, ובאמת בפסקי תוס' שם וברא"ש פכ"ג סימן ז' (ששם הביא דין קורא לה והיא באה) לא הביאו איסור זה של תוס'.

ובדברות משה חלק שני סימן מ"ג הערה ט' למד שאין כונת תוס' מחמת גזירה בעלמא להו"א, אלא החילוק שבין רודף לקורא שברדיפתו הוא כמביאה בעצמו מאחר שברדיפתו היא מוכרחת מצד היראה, ומ"מ סיים שודאי מדאורייתא לא שייך להחשיב זה כמביאה דהוא רק כגורם, עיי"ש.

אבל לכא"ו דברי התוס' מבוארים בירושלמי פ"ח מכלאים ה"ב, ומבוי שאסור מדינא, שז"ל הירושלמי: המנהיג בקול בכלאים לוקה, ותני כן הנהיגה המשיכה קרא לה ובאת אחריו נתחייב בה שלשם כשואל. והתני שמואל היתה עומדת חוץ לתחום וקרא לה ובאת אחריו פטור, תמן לדעתה היא מהלכת, ברם הכא על כרחא היא מהלכת. ובבבאור הגר"א פ"י, תמן לדעתה היא מהלכת, שהרי אינו יכול לילך אצלה שהיא עומדת חוץ לתחום שלו, ואם לא היתה הולכת אליו מה הוא עושה, ברם הכא שהוא הולך אחריה וצועק על כרחא היא מהלכת, ומשו"ה הוי הקריאת קול מעשה. ויוצא מדברי הירושלמי שאם הולך אחריה וצועק נחשב מעשה גמור.

ובאגלי טל מלאכת חורש ס"ק י"ב האריך בדברי הירושלמי, ובאותיות י"א י"ב וי"ג הסיק שבעצם גם במוליקה בקולו על כרחא לא נחשב ממש מעשה גמור שלו, ולכן נחשב רק מחמר ולא חייב חטאת וסקילה, אבל כל זה לענין מלאכות שבת שאינם איסור חפצא רק איסור גברא שהוא לא יעשה מלאכה, וכל האיסור הוא מה שהוא עושה ע"כ צריך מעשיו, משא"כ בכלאים האיסור הוא על הכלאים שלא ינהיג בהם, ע"כ אסור אפי' במעשה כל שהוא דידיה ואפי' בקול לבד, וכן משיכה והגבהה שצורך הקנין שתהיה הבהמה נמשכת או מוגבהת ע"כ סגי במעשה כל שהוא קדידיה כמו קול וכדו', וממילא גם בתחומין שהאיסור חל על הבהמה שלא להוציאה חוץ מתחומה אין צריך מעשיו ממש, ואע"פ שאין איסור מחמר בתחומין מ"מ אם ע"י קולו היא מוכרחת ללכת אסור [וע"ע צפנת פענח ריש פ"ט מכלאים מה שכתב בדברי הירושלמי].

ועפ"י"ז יש לדרון במה שהבאתי לעיל, שגוי שמוציא ישראל חוץ לתחום בקרון, או היוצא חוץ לתחום כשרוכב על בהמה, לא נחשב יוצא חוץ לתחום ע"י מעשה, מכיון שעיקרו ע"י הבהמה, ולהנ"ל בתחומין דבר זה נחשב מעשה. אבל אולי יש לחלק בין הוצאת הבהמה עצמה, שגם אם מוציאה במעשה כל שהוא נחשב מעשה לענין תחומין, לבין הוצאת האדם ע"י הבהמה, שעדיין לא נחשב כ"כ מעשה הוצאה של האדם, וע"י בזה.

לחצר המשותפת אסור, אף דהתם לא חשיב כולי האי כמוציא מרשות לרשות, כיון דאית ליה בעלות בחצר חשיב כמוציא חפץ ואגודו בידו, ואף כלי ששבת בחצר לישתרי להכניסו לבית יהיו כמי שהיה מתחילה אגודו בידו, וכמו בכרמלית ואגודו בידו דאף איסור שבות לכתב, לכך כתב הרמב"ם דמי"מ תיקן שלמה לאחשו"ב לרשות המשותפת כרה"ר, וא"כ אף לחצר אסור להוציא. וכע"ז כתב בפמ"ג (משב"ז ריש סי' סט"ו) דאף הרמב"ם מודה דאסור להוציא מבית לבית, אלא דמבית לחצר לא שייכא האי תקנתא כיון דיש ברירה בדרבנן, וא"כ נמצא מוציא הוא מרשותו לרשות עצמו, לפיכך הוצרך לתקן דחשבינן לרשות המשותפת כרה"ר, ומ"מ נמצא דבין לביאורו של האבנ"ז ובין לביאורו של הפמ"ג הו"ב תקנתו בדבר, וצ"ב מ"ט השמיט הרמב"ם תקנת שלמה הראשונה, ובמרכבת המשנה (שם) כתב בדעת הרמב"ם דאמת לא היו ב' תקנות בדבר, אלא חד תקנתא היא, אלא דאף בית חברו חשיב מרשות המשותפת היא, ולפיכך אף מבית לבית אסור, וכע"ז מבואר בעמק שאלה (ש' מ"ט סק"ג) דרשות חברו חשיבא ככרמלית, ומכל הני דרכים מבואר דאף להרמב"ם אסור להוציא חפצים מבית לבית, וכדהוכיח התו"ט מכמה דוכתי, וכן נקט הביאור הלכה, וצ"ב טובא מש"כ בספר הבתים דלא מצא ראיה מבוארת לאסור, ונקט בדעת הרמב"ם דשרי.

ובביאור הלכה הביא (שם) דספר שושנים לדוד (להר"ד פרדו בעל החסדי דוד על התוספתא) פלג על התו"ט ושרי להוציא מבית לבית, ובתוך דבריו כתב לחלק דכל הני דוכתי דמבואר דאסור להוציא מבית לבית איירי בכה"ג דאיכא אף חצר השותפת לשניהם דבכה"ג אסור אף מבית לבית, ואפשר דטעמא דמילתא דבסתמא רשות חברו לא הוי כרשות המשותפת, אלא אגב דאחשיבוהו רבנן לחצר של שניהם כרה"ר אסרינן נמי לבית חברו דהוי כרשות המשותפת.

אולם ברשב"א בעבוה"ק (ש"ג סעי' ט') מבואר בדבריו דעיקר תקנת עירובי חצירות היתה שלא יוציא איניש דבר מרשותו לרשות חברו, וז"ל הרשב"א: "הבתים אע"פ שתשמישן אחד, אסור לטלטל מביתו של זה לביתו של זה עד שיערבו, ולא עוד אלא אפי' מביתו לביתו המשותפת בינו לבין חברו, מבית לחצר המשותפת לו עם חברו אסור עד שיערבו", עכ"ל. הרי דסבירא ליה שיעקר הגזירה היתה מבית לבית, ומבואר עוד מדקדוק לשונו דכתב ו'לא עוד אלא אפילו מביתו לבית המשותפת בינו ובין חברו דאסור ו'אם היתה הו' תוספת חידוש בתקנה, ולכאורה הוא היפך משיטת הרמב"ם, וכבר עמד בזה בביאור"ל (סי' ש"ע סעי' א'), עיי"ש.

וכן מבואר ברש"י בכמה דוכתי דעיקר יסוד תקנת שלמה היתה לאסור להוציא מרשותו לרשות חברו, ומשו"ה אסור נמי להוציא מביתו לחצר המשותפת משום דרשות חברו מושל בה [עיי"ן רש"י (י"ב): בד"ה חצירות, כ"א]; בד"ה שלמה, (ס"ב), בד"ה שמה דירה, (צ"ג): בד"ה רוב, ובשבת (י"ד): בד"ה עירובין, (ו'). בד"ה לא עירובין, וכן דייק בדבריו באבנ"ז (סי' ש"א סק"א) עיי"ש, ולפי"ז פשיטא דמבית לבית אסור, ובביאור הלכה (שם) דייק נמי מרש"י (י"ו), בד"ה ומלערב, דדוקא במחנה היוצאת למלחמה הותרו להעביר מרשותו לרשות חברו בלא עירובי חצירות.

ולפי דבריהם נמצא דעיקר התקנה לאסור להוציא מרשות לרשות, דכל חילוק רשויות אסרי רבנן להוציא ולהכניס (והוסיפו עוד לאסור אף להוציא מביתו לחצר המשותפת שיש לו בה חלק), ובעירובי חצירות תיקנו חכמים לאשוויי לכל הרשויות כרשות אחת, ולא מצד צירוף הבעלים 'הרבים' (וכמשנ"ת ברמב"ם), אלא דהוי תקנה מצד החפצא של הרשויות, דע"י העירוב לא חשיבי כשני רשויות אלא 'רשות אחת'.

[ח] ומעתה נבוא לבאר גדר יסוד תקנת 'ביטול רשות', דלכאורה גדר האי תקנתא מתלי תלי בפלוגתת הראשונים הני, דהנה לפמשינ"ת בדעת הרמב"ם דענין תיקון עירובי חצירות הוא למיחשב לרבים כחיד, דתו לא דמי למוציא מרה"ר לה"ר, א"כ המבטל רשותו אינו שייך כלל לדין עירוב, אלא דתיקנו חכמים דהיכא דאינו יכול למיעבד עירובי חצירות וכגון בכותי, או בתוך השבת דלא מצי לערב, דמכל מקום יכול להסתלק ולא יחשב בעלים בחלקו.

ולפי"ז נמצא דהא דכלל התנא במתניתין עכו"ם בהדי מי שאינו מודה בעירוב (ונתבאר לעיל דס"ל למגיד משנה דאף צדוקי בכלל זה), אע"ג דחלוקים בדינם, דמעכו"ם בעי שכירות ומצדוקי בעי ביטול, דמי"מ תרוייהו 'אוסרין' דהיינו דאינם מצטרפים ע"י עירוב, דהו גברא דלא חזי לצירוף, וא"כ איש הא דאקשינן לעיל (אות ה'), ודו"ק.

עוד נמצא לפי"ז דהא דקאמר רב"י 'לעולם אינו אוסר עד שיהיו שני ישראלים אוסרין זה לזה', ע"כ דלא בעינן לא שכירות ולא ביטול, דהלא לפמשינ"ת לדעת הרמב"ם הא דתני במתניתין 'אוסרין' היינו דהוי גברא דבעי תיקון היתר כדי להוציא ולהכניס מהבתים לחצר, והאי גברא לא חזי לאיצטרופי לעירוב, וצריכים אנו לתקנות חכמים להיתר ע"י שכירות או ע"י ביטול, וא"כ הא דקאמר רב"י 'אינו אוסר' ע"כ הוונתו דלא בעינן כאן לשום תקנת היתר לא של שכירות ולא של ביטול, ובאמת בלשון הרמב"ם משמע דמומר דדינו כנכרי אף ביטול לא בעינן ביה [ודלא כהגרעק"א היד אליהו והאבה"א], ומדכתב רק בסוף ההלכה גבי צדוקי כיון שאינו כנכרי אוסר ביחיד (ואפשר דס"ל לרע"א דכוונת הרמב"ם דה"ה גבי מומר, וצ"ע), אך גבי מומר סתם 'הרי הוא כגוי לכל דבריו', ומשמע דביחיד אף ביטול לא צריך, ונראה דמדברי רב"י מקורו ויסודו, ואע"ג דלא פסקינן כראב"י אלא כרי"ג דצדוקי אינו כנכרי, אך מי"מ חזינן מדברי רב"י דכל מי שהוא כנכרי 'אינו אוסר', והיינו דלא בעינן אף ביטול, ולכך גבי מומר דהוי כנכרי אף לקולא דיינינן ליה הכי.

[ט] אולם לפמשינ"ת בשיטת רש"י והרשב"א דענין יסוד תקנת עירובי חצירות הוא דלא ליחשבו רשויות חלוקות דע"י העירוב חשיב רשות אחת, א"כ 'ביטול רשות' נמי בכלל האי תקנתא דע"י הביטול נמי מצרף הוא רשותו לרשות שאר בני החצר, וא"כ הא דתני במתניתין 'אוסרין' היינו ע"כ דאינו בתורת עירוב וביטול ובעינן 'שכירות', ונראה דהכי ס"ל לגרעק"א וכמשנ"ת לעיל (אות ד) דצדוקי אע"ג דדינו כנכרי לראב"י,

מי"מ ביחיד בעינן שיבטל רשותו [וכדעת היד אליהו והאבן העזר], ואע"ג דאמר רב"י לעולם אינו אוסר' עד שיהיו שני ישראלים אוסרין זה על זה, אע"ג דבעינן ביטול מי"מ לא מקרי אוסר, דכל שיש לו תקנה ע"י עירוב או ע"י ביטול אינו אוסר קרינן ביה, ורק היכא דבעינן 'שכירות' קרינן ליה אוסר.

[י] ומעתה יש לבאר עוד הא דאתינן לעיל (אות א') הא דפליגי הראשונים אי צדוקים חשיבי מודים בעירוב או לא, דהנה לדעת הרמב"ם דענין עירובי חצירות הוא כדי שיהיו כולן ביחיד ולא יהיו כרשות הרבים, א"כ צדוקים אינו מודים בזה, דבדאורייתא לא כתיבא איסור אלא 'אל יצא איש ממקומו, דבשינוי מקום תליא מילתא ולא ברבים ויחיד.

משא"כ לשיטת הרשב"א דענין עירובי חצירות הוא כדי שלא יהיו הרשויות חלוקות, וא"כ י"ל דאמנם אינו מודים בדברי חז"ל דתיקנו 'עירוב חצירות', אך מי"מ כיון דמודים הן באיסור הוצאה מרשות לרשות שפיר שייך למיקרי בהו מודים בעירוב, כיון דמודים הן ביסוד התקנה דאסור להוציא ולהכניס מרשותו לרשות חברו [ואף דכתב הרשב"א דדעת רש"י דאינו מודים בעירוב, י"ל דרש"י ס"ל דכיון דסו"ס אינו מודים בתקנת 'עירובי חצירות' קרינן להו אינו מודים בעירוב].

ובזאת ארוחנא נמי לישובי הא דאקשינן עוד לעיל (אות א') לדעת הרשב"א דצדוקי מודה בעירוב חשבינן ליה, א"כ אמאי לא מהני ביה עירוב (וכדמשמע במתניתין), ולפמשינ"ת א"ש דאף אמנם מודה הוא באיסור הוצאה מרשות לרשות, והוא גופא גדר האיסור מדרבנן בחצירות דאסור להוציא ולהכניס בכל רשויות חלוקות, לפיכך מהני ביה ביטול דאי"ז מצוה אלא תיקון בעלמא, משא"כ 'עירוב' עצמו דהוא מצוה מדרבנן בהא ודאי אינו מודה ואינו בתורת מצוות, ולא מהני ביה.

[יא] ובזאת יש לבאר עוד הא דפליגי האחרונים גבי מומר לחלל שבת באיסור דרבנן בפרהסיא אי חשיב מומר לכל התורה כולה, דברפ"ח (קו"א י"ד סי' ב') כתב דפשיטא דאינו כעכו"ם, ודווקא לענין עירובי חצירות חשיב כעכו"ם, ובבית מאיר (או"ח סי' שפ"ה) פליג וס"ל דהוי כעכו"ם לכל דבריו, ועיין בהגהות הגרעק"א (י"ד סי' ב') דכתב דהא מילתא פליגי בה הרמב"ם והר"ן, דהרמב"ם ס"ל דהוי מומר והר"ן ס"ל דלא הוי מומר, עיי"ש.

ונראה דאולי הראשונים לשיטתם, דהרמב"ם דס"ל גדר התקנה היה דנכרי נמי הוי גברא דבעי תיקון, ומאידיך הוי גברא דלא חזי לאיצטרופי לעירוב, ובתר הכי תיקנו לכל חד היתר דיליה דבנכרי שוכרין ובצדוקי מבטל, וא"כ לא ישבו חכמים על מדין לתקן על מומר בפנ"ע, וא"כ מדחזינן דגבי עירובי חצירות אף במחלל שבת באיסור דרבנן חשבינן כמומר ע"כ דאף בשאר מילי חשיב מומר, משא"כ הר"ן ס"ל כהרשב"א כמש"כ בריש פירקין דצדוקי מודה בעירוב קרינן ביה, וא"כ לפמשינ"ת בשיטתם נמצא דתיקנו חכמים בנכרי דאוסר, והיינו דכיון דלא שייך ביה ביטול ועירוב תיקנו ביה שכירות, וא"כ שפיר י"ל דמחלל שבת אף באיסורי דרבנן תיקנו ביה נמי גבי עירובי חצירות שיהא בכלל האי תקנתא, משא"כ להרמב"ם לא היתה תקנה בעצם השכירות אלא רק דהוי גברא דלא חזי לאיצטרופי ע"י עירוב, ומדחזינן דאף מחלל שבת מדרבנן עשאוהו כנכרי ע"כ דכך דינו אף בשאר מילי.

[יב] ועתה נשוב לדברי הגרעק"א דכתב בשם האבן העזר דישארל יחידי הדר עם מומר אע"ג דכגוי חשיב סגי ליה בביטול, וכתב עליה הגרעק"א "דהיא סברא נכונה", ואקשינן לעיל (אות ה') דלכאורה הוא מוכרח בדברי התוס' גבי צדוקי וכותי, דלראב"י דחשיבי כנכרי ולא מהני בהו ביטול אלא שכירות, אפ"ה בישארל יחיד מהני בהו ביטול, הרי דאף דיינינן להו כנכרי מי"מ בישארל יחיד מהני בהו ביטול.

ונראה דיש לחלק בין ישראל מומר לבין צדוקי וכותי, והיינו דצדוקים וכותים שהן כמות שלמות שאינן הולכין בדרך התורה ואינם שומעין לחז"ל, תיקנו חכמים כדי שיבדלו ישראל מהם שיהיו שוכרין מהן כנכרי, ומאידיך לא החמירו בהו יותר מבנכרי, וכשם דביחיד לא תיקנו בנכרי ה"ה בצדוקי וכותי, משא"כ גבי ישראל מומר לא היתה תקנה מיוחדת גבי עירובי חצירות לדונו כעכו"ם, אלא הוא מחמת דמחמירינן עליה בכל מילי לדונו כעכו"ם, אולם לקולא לא דיינינן ליה בשאר מילי כעכו"ם, דאי קידש אשה מקודשת היא, ולפיכך היה מקום לבעל דין לומר דמחמירינן ביה לדונו כעכו"ם ולהצריך לשכור ממנו בכל מקום שהוא אוסר, וא"כ אף ביחיד הרי הוא אוסר כישראל וצריך לשכור ממנו, לפיכך אייתי הגרעק"א לדברי האבן העזר דלא מחמירינן עליה שני חומרות הסותרות זו את זו, וכתב עליה 'והיא סברא נכונה', ודו"ק.

סימן ב'

בענין שכירות וביטול רשות

א] איתא בגמ' (ס"ב), אלא דכו"ע דירת עכו"ם לא שמה דירה, והכא בגזירה שמא ילמד ממעשיו קא מפלגי וכו', ואמרו רבנן אין עירוב מועיל במקום עכו"ם, ואין ביטול רשות מועיל במקום עכו"ם עד שישכיר ועכו"ם לא מוגר, מי"ט אילימא משום דסבר דלמא אתי לאחזוקי ברשותו, הניחא למי"ד שכירות בריאה בעינן, אלא למי"ד שכירות רעועה בעינן מאי איכא למימר וכו', אפ"ה חייש עכו"ם לכשפים ולא מוגר.

ופרש"י בד"ה אלא וז"ל: "אלא משום גזרה שמא ילמד ישראל מעשיו של העכו"ם הטריחוהו, והפסידוהו חכמים לישראל הדר עמו כדי שיקשה בעיניו ליתן שכר שבת ושבת ויצא משם", עכ"ל. ודברי רש"י צ"ב, דהא בגמ' מבואר דטעמא דתיקנו חכמים שכירות בעכו"ם, משום ד'עכו"ם לא מוגר' אי משום דחייש דלמא אתי לאחזוקי ברשותו או דחייש לכשפים.

והנה באור רוע (סי' קס"ח, הובא בהגהות אשר"י סי' א') הוכיח מדברי רש"י דבעינן לשכור מהעכו"ם כל שבת ושבת [וכי"כ בספר האגודה בשם הרבנו ברוך, וכן הריקאנטי (סי' ק"ז)], וביאר דטעמא משום דאי נימא דסגי לשכור בפעם אחת להרבה שבתות א"כ אכתי מה הואילו חכמים בתקנתם, ולפי"ז י"ל דרש"י לא אתא לאשמועינן טעמא אחריא מהא דמבואר בגמ' אלא למימר דאף אי משכח ישראל עכו"ם דלא חייש לכשפים, מי"מ הטריחוהו לשכור ממנו כל שבת ושבת.

אולם ברא"ש (שם) פליג וס"ל דאם הגוי אינו חוזר בו לא בעינן לחזור ולשכור בכל שבת, אלא דכשהעכו"ם חוזר בו בעינן לחזור ולשכור ממנו כשיתרצה, וכתב הקר"א דזה גופא בכלל כוונת הגמ' דגוי לא מוגר דכיון דחייש לכשפים חוזר בו הגוי מהשכירות לאחר השבת ולכן בעינן לשכור ממנו שנית, וכע"ז כתבו הב"ח (סי' שפ"ב סי' אות ג') סד"ה וכל זמן והרש"ש לבאר דברי רש"י דאתא דלמימר דאף אי אשכח גוי דמשכיר רשותו מי"מ לא ישכיר רשותו לזמן ארוך, וממילא יצטרך לחזור ולשכור ממנו רשותו כל שבת (וע"ע בערוך השולחן (סי' שפ"ב סעי' ג') דכתב לבאר בדעת רש"י עפ"י מש"כ הרבנו יונתן (י"ט. מדפי הרי"ף) בד"ה הרי דטעמא דאיתא בגמ' היינו משום דהגוי אומר בליבו אני רוצה לתת לו חלקי במתנה, ועם כל זה אינו מטלטל בו עד שהשכיר לו בפחות משו"פ, והלא פחות משו"פ כמתנה חשיבא, וא"כ בודאי לכשפים הוא רוצה להשכיר, ולפי"ז כתב הערוה"ש דאם ישכיר הישראל מהגוי בשו"פ בודאי יתרצה הגוי להשכיר, אלא דיחזור כל שבוע כדי להרוויח עוד ממנו וממילא יקשה בעיני ישראל, וע"ע בגאו"י בד"ה והא ובמשכנ"י (סי' קכ"ה).

ויש לעיין במאי תליא שורש פלוגתת הני ראשונים, וכן יש קצת להעיר דהריטב"א והרשב"א דדרכם לאתויי לדברי רש"י ולבאר ולברר מקחו הכא סתמו ולא ביארו לן דבריו, אף דנראים כנסתרים בדברי הגמרא, וצ"ב.

ב] והנה כתב הרא"ש בשם המהר"ם (פסקי עירובין סי' קנ"ו) דשכירות לא מהני אלא בעכו"ם, אך בישארל לא מהני שכירות, וכן מבואר בתוס' רבנו פרץ (סי'ו). בד"ה אף דשכירות מהני דוקא בעכו"ם כיון שאין דירתו דירה, משא"כ בישארל דירתו דירה אין שכירות רעועה מועילה בו, וע"ע בב"י (סי' ש"פ סי"ג) בד"ה ואם אינו רוצה לבטל דייקן כן בדברי רש"י [ועיי"ש בדרישה (סק"ג) ובאר"י (סק"ו)], אולם הרא"ש פליג וס"ל דודאי אף מישראל מצי להשכיר רשותו, ובשו"ע (סי' ש"פ סעי' ג') אייתי לפלוגתת הראשונים.

והנה במשנ"ב (שם) דהאחרונים חתרו למצוא טעם אמאי לא יועיל שכירות בישארל, ובאמת מצינו בזה כמה דרכים באחרונים כדלהלן: א.] במג"א (סק"ו) כתב דבאמת לכ"ע מצי לשכור רשות ישראל, וכל כוונת המהר"ם הוא דבשבת אסור לשכור שכירות בישארל, ודין דדירתו דירה הוי כמקוח וממכר דאסור בשבת [ועיי"ן בשעה"צ (סי' שפ"ב סק"א) שהביא מהגר"ז דנסתפק אי ישראל מצי להשכיר בשבת]. ב.] בקרבן נתנאל (אות כ') כתב נמי דלכו"ע מהני שכירות בישארל, וכל כוונת המהר"ם דבפחות משו"פ לא מהני בישארל [ובחזו"א (סי' פ"ב סק"ט"ו) הקשה ע"ז דאמאי לא יועיל בישארל בפחות משו"פ דלא גרע מביטול, ויש ליישב עפמשי"כ ה"ט"ו (סי' שפ"ו סק"ו) דכיון דבא עמו בתורת שכירות, ושכירות אין כאן גרע טפ"ן. ג.] ובחזו"א (שם) כתב דכוונת המהר"ם דשכירות דומיא דשכירות מגוי [וכמש"כ שם דסגי לשכור הימנו אף חלק מרשותו] לא מהני בישארל, אך שכירות מדין ביטול ודאי מהני אף בישארל, ולהכי מהני אף בפחות משו"פ [ועיי"ש עוד נפק"מ בין שכירות מעכו"ם לשכירות מישראל]. ד.] והנה לפי הני דרכים דלעיל נמצא דאף לשיטת המהר"ם איכא גווי דמהני שכירות בישארל, אולם בתוספת שבת (סי' שפ"ב סק"ט) והגרעק"א (ס"ט), ובתשובות החדשות סי' ז' בד"ה לזה) כתבו דביטול חכמים תורת שכירות בישארל (ועיי"ן בב"י והאר"י ובעצי אלמוגים (סי' ש"פ סק"ו) דייקו ברמב"ם (סוף פ"ב מהלכות עירובין) דלא מהני שכירות בישארל בשום גווי), וטעמא כדי שיראה העכו"ם דמישראל אין שוכרין וממנו שוכרין ויאמר כשפים הן (ולכאורה אינו מתיישב כ"כ שישים הגוי ליבו לדבר שאין שוכרין מישראל, דהא בלא הכי אינו מצוי ששוכרין מהישראל, דהא אפשר ע"י עירוב או ביטול, וא"כ בלא הכי רואה הגוי שאין היתרו כהיתר הישראל, ולמאי בעינן להוסיף עוד דשכירות לא תועיל בישראל. ה.) ובש"ת דברי מלכיאל (ח"ו סי' ע"ג) כתב דטעמא דלא מהני שכירות בישארל משום דדירתו דירה, ואנן סהדי דאין כוונתו להשכיר ממנו רשותו לגמרי. ו.] ובט"ז (ק"ב) כתב טעמא אחריא דביטול חכמים תורת שכירות בישארל חז"ל: "כיון שבשכירות שוכרין אפילו בפחות משו"פ, ומשו"ה דוקא בעכו"ם דאשכחן דבן נח נהרג על פחות משו"פ, משא"כ בישארל דפחות משו"פ לאו כלום הוא, ע"כ ביטלו השכירות לגמרי בישארל", עכ"ל.

ויש להתבונן בלשון ה"ט"ו דכתב 'כיון דבשכירות שוכרין פחות משו"פ, ומשו"ה דוקא בעכו"ם שמצינו דב"נ נהרג, ומשמע בלשון דבעינן שיש דין שהשכירות תועיל אף בפחות משו"פ, 'ומשום הכי רק בגוי 'שמצינו דמהני בו פחות משו"פ מהני ביה נמי שכירות, משא"כ בישארל דלא מהני ביה פחות משו"פ לא מהני ביה נמי שכירות כלל, וצ"ע.

ג] עוד מבואר בסוגיין דשוכרין מהגוי בפחות משו"פ משום דחשיב אצלו ממון (ומשו"ה נהרג על כשגול את חברו בפחות משו"פ), וכתבו הרש"ש והאבני מילואים (סי' ל"א סק"ד) ובמנ"ח (מ' של"ו אות א') להוכיח מסוגיין לכל הקנינים דקונה הישראל מהגוי דמהני אף בפחות משו"פ, אע"ג דהוי ממון רק אצל המקנה ולא אצל הקונה, וא"כ ה"ה לשאר מקח וממכר דמהני דבדבר דחשיב ממון אצל המקנה ואינו ממון אצל הקונה, נמצא דלדברי הני אחרונים הא הלכתא דשכירות דעירובי חצירות הוי המתיר מחמת 'הקנין', ולא מחמת הסילוק.

אולם בח"י הרי"ם (סי' ק"צ סק"ה) ובאר שמח (פ"ב ה"י"ב) ובאמרי בינה (קונטרס הקנינים סוסי"ד) ובדברי יחזקאל (סי' מ"ב סק"ט) ובשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' ס"ז סק"ג) ובשו"ת משיב דבר (ח"א סי' כ"ז) כתבו דליכא ראייה מסוגיין דהכא סגי בסילוק רשות, הלכך סגי במאי דהוי ממון אצל הגוי, ואדרבא מבואר בלשון הרמב"ם דכתב בזה"ל 'דאינה שכירות ודאית אלא היכר בלבד, לפיכך שוכרין מן הגוי בפחות משהו פרוטה', שמע מינה דדוקא הכא הוא דמהני, הא בעלמא לא מהני מאי דהוי חשיב ממון אצל המקנה, ויש לעיין במאי תליא שורש פלוגתת הני אחרונים.

ד] וכע"ז יש לעמוד בדברי החק יעקב (או"ח סי' תמ"ד סק"ח) דכתב דשרי למכור חמץ בשבת כיון שאינו עושה אלא להניצל מאיסור חמץ, והוכיח כן ממש"כ תוס' (ס"ו). בד"ה יפה דמותו לשכור רשות העכו"ם

רשותן, משא"כ להרשב"א והריטב"א הרי דלגבי דידהו חשיב כמוציא מרה"י לרשות המשותפת [ועיין בחי' הבית מאיר דעמד בזה]. ולפמשנת"ל דאזלי הני ראשונים לשיטתם, דרש"י דס"ל כמשנת"ל בתוס' רבנו פרץ דגדר איסור בית בחצר הוא מחמת עצם הרשות דתחת האדם [ולכך בנכרי שוויה רבנו לדירת העכו"ם דירה], הלכך ביטול רשות יסוד ענינו הוא להסתלק מהרשות עצמה, דיש כח להביטול להפקיע את הרשות ממנו ולהחשיבה כאילו זוכים בה שאר בני המבוי או החצר, וא"כ נעשה הכל רשות היחיד שלו, וא"כ כל החסרון ברבים הוא מחמת דנראה דחוזרים מביטולם.

משא"כ הרשב"א והריטב"א סבירא להו כמשנת"ל בשיטת התוס' דגדר איסור בית בחצר הוא מחמת ה'דיורין' [ולכך אין דירת הנכרי חשיב כל כך, וכמשנת"ל], הלכך הביטול נמי ענינו הוא להסתלק רק מהדיורין, דהיינו מלהשתמש בתורת בעלים [והכי מבואר נמי בדברי הרמב"ן ריש פסחים וכתב שם דביטול חמץ אין ענינו הפקר, והוסיף דאף ביטול עבודה זרה דנכרי מבטל שלו ושל חבירו, דע"כ אינו ענין של הפקר, דאינו יכול להפקיר את של חבירו, ובתור הכי כתב "וכן נמי ביטול רשות שהזכיר לענין עירוב, אינו מפקיר ביתו ויהו בו אחרים, אלא שהוא עוקר דעתו מלדור עם השותפין ביזמו כדי שיהיו הם כמי שדרים לבדם", הרי דאיהו נמי סבירא ליה דאין הביטול פועל בעצם הבית אלא בדיורין, אך עצם הרשות לא פקע מיניה], וביחיד המבטל לרבים שפיר חשיב דמפסיק לדור בתורת בעלים וחשיב תשמישו בתורת אורח, ולכך שרי להוציא ולהכניס בתר דהחזיקו הן, משא"כ ברבים המבטלים כיון דרבים לגבי חד לא הוי אורח, אי"כ לא יתן לפרש את תשמישם בתורת אורח, אי"כ בביטולם ע"כ דמסתלקי לגמרי מלהוציא ולהכניס, דאי מפקי ועיילי מאני הרי דנמצא מוציאין הן מרה"י לרשות המשותפת, דאף שביטלו רשותן לא מהני אלא להסתלק מהדיורין, אך עצם הרשות אכתי חשיבא שלהן.

י"א] ומעתה נבוא לבאר הא דאתינן לעיל (אות ב') דפליגי הראשונים אי מהני שכירות בישראל, ונראה דאף האי הלכתא במשנת"ל תליא דלשיטת הרבנו פרץ ורש"י דרבנן שוויה לדירת העכו"ם דירה [ואף לפמשי"ט התוס' רבנו פרץ דלא חשיבא כדירת ישראל, מ"מ שם דירה אית ליה], כיון דסגי במאי דהוי הרשות תחתיו כבעלים, ולכך ביטול רשות נמי הוי ענינו מאי דמבטל את עצם הרשות וכאילו זכו בה אנשי החצר, לכך פשיטא דמהני שכירות אף בישראל, והכי סבירא להו נמי לאחרונים דטרחו לחתור ולמצוא טעם בשיטת המהר"מ אמאי לא תועיל שכירות בישראל, אולם אי נימא כמשנת"ל בשיטת התוס' דסיבת איסור הבית בחצר מחמת ה'דיורין' הוא, ולכך גבי נכרי לא חשיב דירת הנכרי כל כך' כיון דאין הדיורין חשובין, וביטול רשות נמי ענינו הוא ביטול התשמישים [ולא את עצם הרשות], אי"כ יש לבאר דבישראל לא מהני כלל שכירות [וכדדייקו בב"י הא"ר ועצי אלמוגים (סי' ש"פ סק"ז) מדברי הרמב"ם (סופ"ב) דשכירות לא מהני בישראל כלל], והיינו טעמא דבשכירות ודאי משכיר הוא את עצם הרשות, ובוה מסתברא דליכא גמירות דעת כולי האי, דבשלמא מסכים הוא לוותר על התשמישים בתורת בעלים, ולהשתמש בתורת אורח, אך לשכור את עצם הרשות אינו חפץ, הלכך גבי נכרי דמעיקר דינא דעירובי שכירות לא חשיב כלל כבעלים ממילא שייך שיוכה בישראל ע"י שכירות, משא"כ בישראל דדירתו דירה, והשכירות אינה שכירות אמיתית שאינו זוכה בגוף הרשות גרע טפי [זוהי כהטעם דכתב הדברי מלכיאלי דאיתנין לעיל (אות ב'), ודו"ק], וא"ש טעם המהר"מ.

י"ב] וניחא נמי לשון ה"ט"ז דאתינן לעיל (אות ב') דכתב "כיון שבשכירות שוכרין אפילו בפחות משווה פרוטה", דחכמים בעו לגלות ולברר לן שאין כאן שכירות אמיתית בגוף המקום ורק שכירות על הדיורין, ולכך הדגישו דמהני השכירות בפחות משווה פרוטה, ובעלמא לא מהני ככה"ג, וזה האות ישנו רק בגוי דבעלמא לא מהני ביה והכא מהני (דמצינו דב"ן נהרג בפחות משווה פרוטה), משא"כ בישראל דאף כאן לא שייך שיועיל בפחות משווה פרוטה, אי"כ ליכא גילוי וביורר דשכירות דהכא אינו קנין גמור, הלכך ביטול בישראל את השכירות לגמרי.

י"ג] ולפמשנת"ל נחא נמי הא דאקשינן לעיל (אות א') גבי הא דפליגי הראשונים אי בעינן לשכור מהנכרי כל שבת, דהאור זרוע דייק מרש"י דבעינן לשכור כל שבת, וברא"ש פליג וס"ל דרק אי הדר ביה הנכרי בעינן לחזור ולשכור, ואקשינן דבחי' הרשב"א והריטב"א דדרכייהו לעמוד ולברר דברי רש"י מה ראו על ככה לסתום כאן דבריהם. ולהנ"ל נמצא דהרשב"א והריטב"א לשיטתם אזלי, דאינהו סבירא להו דענין הביטול הוא על הדיורין בלבד, ולא על עצם הרשות הלכך הוא פשיטא דמהני רק לאותו השבת [וכמבואר בלשון הרמב"ן דאתינן לעיל (אות י') בהערה ע"י"ש], משא"כ הרא"ש והאור זרוע ס"ל כרש"י לקמן (ס"ט): גבי חמשה גבי חד לא הוי אורח, דהביטול הוי על עצם הרשות, לכך בפשיטות חלה היא לאו דווקא לאותו שבת, לכך הוצרכו לפרש דבריו לא האור זרוע דצריך לחזור ולשכור כל שבת, או כהרא"ש דהנכרי מצי למתהדר ביה ונככה"ג צריך לחזור ולשכור ממנו.

י"ד] ועתה נבוא לבאר הא דאתינן לעיל (אות ד') את דברי החק יעקב דילף משכירות דעירובי חצירות בנכרי דשרי למעבד מקח בשבת כדי להנצל מאיסור, ואתינן (שם) חדא הא דהקשה בפמ"ג דהא שאני שכירות דעירובי חצירות שאינו להיכר בלבד כלשון הרמב"ם, וביותר קשה מהגמ' לקמן (ע"א). דמשמע דאף ב"ה אי הוה ס"ל דביטול רשות הוי כאקנויני רשותא היה אסור אף דהוי להינצל מאיסור, וא"כ ע"כ הא דשרי שכירות בשבת משום דאין המתיר מחמת הקנין הוא, אלא דהוי הכי תמצי לסלקו מרשותו, וא"כ מנא לן דאף שאר מקח שרי כדי להינצל מאיסור.

ותכן לומר דהא דסבירא ליה לחק יעקב דשרי למעבד מקח להינצל מאיסור, היינו דווקא ככה"ג דאין המקח עיקר חפצו של האדם, וכגון גבי מכירת חמץ דאין רצונו של האדם בעצם הקנין אלא במאי דלא ליהוי

בד"ה ראב"י וז"ל "דשויה רבנן לדירת עכו"ם דירה", וע"ע ברשב"א לקמן (ס"ד). בד"ה אלא, ע"י"ש.

אולם אכתי יש לעיין דאי נימא דתקנת חכמים הוי דאף דדירת הגוי לאו שמה דירה, מכל מקום אוסרת היא עד שישכיר [וכמשנת"ל בשיטת התוס']. אי"כ תקשי דבשלמא להוציא מבתי ישראל שפיר אסור, אך מאי טעמא אסור להוציא אף מבית הגוי, אלא ע"כ דמדרבנן חשבינן לדירתו דירה.

ועוד דאשכחנא דהתוס' נמי סבירא ליה דדירת הנכרי חשיבא קצת, דהנה כתבו לקמן (ע"ב). בד"ה ומודין דהא דשכירו ולקיטו מערב בע"כ של הנכרי הוא "משום דדירת הנכרי לא חשיב כל כך", וכן כתב ברא"ש (פ"ו סי' ט"ז) ע"י"ש, ויש לעיין בגדר זה דלא חשיב דירה כל כך.

ח] והנראה בביאור הדברים, דהנה בכל דירה דדיירי אינשי איכא תרי מילי, חדא עצם הרשות דתחת בעלותו, ואיכא את עצם הדיורין ברשות, אולם הא דדירתו של אדם אוסרת אין זה תלוי כלל בבעלותו הממונית בביתו, וכמשי"כ החזו"א (סי' קי"ד) וז"ל: "מה שאמר כתי"ר שאין אדם אוסר על בני החצר אלא אי"כ יש לו קנין ממון, אין זה כלום דהעיקר בדירה תליא, כל ששוכנת בפיתהא ולינא אוסר, וכדתנן (י"ז) בד' דברים שפטרו במחנה, אף שהמחנה חונים בהפקר ובשל חבוריהם, וכ"ה להדיא ברש"י (ע'). בד"ה הוה ומית. ובגמ' (כ'), חצר שראשה נכנסת לבין הפסין, ומבעיא ליה אי תשמיש בין הפסין חשיב כדירה כמבואר בריטב"א (שם), אע"ג דבין הפסין אין למשתמשין חלק וקנין", עכ"ל. וע"ע בחזו"א (סי' פ"ז סק"ז, וסי' פ"ד סק"ז) משי"כ בזה.

אולם אכתי יש להסתפק דאף דלא בעינן שיהא המקום קנין ממון של האדם כדי שיאסור, אכתי יש לומר דעצם הרשות שעומדת הוא עתה תחתיו ונוהג בה כבעליו [וכדאשכחנא דשייך תורת זכיה ובעלות בדין איסור, בלא דין ממון, עיין ריטב"א פסחים (ו'), וע"ע בקוב"ש (סי' י"ד אות ד ז)], וזהו סיבת איסורו, או דלמא עצם הדיורין דהיינו התשמישין אינהו הוו סיבת האיסור.

ולפ"ז יש לבאר בהאי הלכתא דאמרו רבנן דדירת הגוי אוסרת עד שישכיר, דאמנם ודאי תיקנו חכמים דחשבינן לדירתו דירה [דאי הוי רק איסור שיאסור על בתיהם עד שישכור, אי"כ לא הוי אסרינן אלא לאפוקי מאני מבתי ישראל אך לא מבית הגוי, וא"ש הא דאקשינן לעיל (אות ז)], מ"מ אי נימא דסיבת איסור דירה בחצר הוא מחמת ה'דיורין', אי"כ י"ל דגדר התקנה בנכרי היה דסגי במאי דהויא הדירה תחתיו, אף דלא חשיבי דיוריו 'דיורין', לפיכך כתבו התוס' "דדירת הנכרי לא חשיב כל כך", דאף דלית ביה חשיבות של 'דיורין' מ"מ עומד המקום תחתיו, וכבעליו דמי, הלכך חשבינן ליה כדירה שאינה גמורה, וא"ש דס"ד דתהני ביה ביטול או עירוב בנכרי, ואתו רבנן ואמרו אין עירוב וביטול מועיל במקום נכרי, הא לאו הכי הוה אמינא דכיון דס"ס לא שייכא ביה תורת 'דיורין' אכתי ליכא חשיבות ב'דירה', הלכך תסגי בביטול או עירוב, ואף שאינו בתורת עירוב או ביטול מ"מ קיים הוא תקנת חכמים, ותו פקע מיניה איסוריה, וא"ש שיטת התוס'.

אולם התוס' רבנו פרץ נראה דס"ל דסיבת האיסור בבית בחצר הוא מחמת בעלותו שיש לו ברשותו, ואף דלא בעינן קנין ממון מ"מ מאי דהוי הרשות תחתיו כבעלים חלוקים הוא, אי"כ גבי נכרי הא דתיקנו חכמים דחשבינן לדירה דירה היינו דמהני אף מאי דהוי תחת רשות הנכרי לחלוק רשות לעצמו, וממילא לאסור על בני החצר, אי"כ מדרבנן חשבינן ליה כדירה, וכלשון רש"י "דשויה רבנן לדירת העכו"ם דירה", ואף דהתוס' רבנו פרץ כתב נמי לקמן (ע"ב). "דלא חשיבא דירת העכו"ם כדירת הישראל", דהיינו דאין הרשות דתחתיו חשיבא כרשות ישראל, אך עד כמה דתיקנו חכמים דחשבינן ליה כדירה פשיטא הוא דכל כמה דאינו בתורת עירוב או ביטול היאך פקע מיניה שם דירה.

ט] ומעתה נבוא לבאר הא דכתבו הרש"י והאבנ"מ והמנ"ח להוכיח מסוגיין דקנין דאינו שווה פרוטה אצל הקונה אלא אצל המקנה חייל, מדחזינן בסוגיין דמהני שכירות מנכרי בפחות משווה פרוטה, כיון שאצל הנכרי חשיב ממון, ואתינן לעיל (אות ג') דהקשו האחרונים דהכא שאני דהוא מחמת סילוק רשותו [וכדמוכח בלשון הרמב"ם דמשום דהשכירות להיכר בלבד מהני אף בפחות משווה פרוטה, ומבואר דאל"ה לא מהני מאי דחשיב ממון אצל המקנה].

ולפמשנת"ל יש לומר דשורש פלוגתייהו בדלעיל תליא, דהני אחרונים דכתבו להוכיח מסוגיין לשאר קנינים דסגי בממון דחשיב אצל המקנה, סבירא להו כמשנת"ל בתוס' רבנו פרץ דמדרבנן חשבינן לרשות דתחתיו 'דירה', הלכך בעינן לשכירות כדיון, ואף דהקילו רבנן בהאי שכירות דלא בעינן שכירות גמורה דלא חשיבא כדירת ישראל, מ"מ צריכין לקנין להתיר את דירת הנכרי [ומה שהקשו מדברי הרמב"ם והרשב"א לדברי הרש"י והאבנ"מ, צ"ל דהרמב"ם והרשב"א כשיטת התוס' סבירא ליה וכדלהלן, אולם אכתי יש להעיר דהאבנ"מ העמיד דבריו אף בשיטת הרמב"ם], משא"כ הני אחרונים דפליגי וסבירא להו דשאני שכירות דעירובי חצירות דמשום סילוק רשות נגעו בה, ס"ל כמשנת"ל בשיטת התוס' דאמרו רבנו דסגי במאי דהוי הרשות תחתיו לאסור, אך כיון דסוף סוף לא חשיבי דיוריו של הנכרי 'דיורין' לא חשיב דירה כ"כ, דהיינו דאין האיסור מחמת הדיורין אלא מחמת המקום, הלכך תיקנו חכמים שיהא כמסלק עצמו מאותה רשות, וממילא תו לא אסרי רבנן רשותו, וא"כ אינו ענין לשאר קנינים דעלמא.

י] ובזאת ארווחנא נמי עוד לבאר הא דפליגי הראשונים גבי ביטול רשות לקמן (ס"ט): באנשי חצר ששכח אחד ולא עירב והם ביטלו לו רשותו, הוא מותר והן אסורין, ומפרש טעמא בגמ' טעמא דחמשה לגבי חד לא הוי אורח, ופרש"י דהו"ל משקל רשותא כיון דלא חשיבי אורחין, אבל בחי' הרשב"א כתב דלהם אסור ואפילו לאחר שהחזיק הוא בחצר, דלא כמוציאין מרשותו של יחיד לחצירו של יחיד הן, אלא כמוציאין מרשותו של אותו יחיד לרשות המשותפת להן [וכ"כ בעבוה"ק ש"ד פ"ז ה"ב, ובחי' הריטב"א], ומבואר דלרש"י כאשר משתמשים הן הרי נוטלין

בשבת, ולא הוי כמקח וממכר לפי שאין עושין אלא להתיר טלטול, עכ"ד. ומבואר בדבריו נמי דס"ל דהמתיר דשכירות בעירובי חצירות הוי מחמת ה'קנין', ואף בדבריו איכא לעיוני דהא שכירות דעירובי חצירות אינו אלא 'שכירות גרועה' [כלשון הרשב"א], ואינה אלא להיכר בלבד' [כלשון הרמב"ם], ולפיכך שרינן ליה למיעבד בשבת, אך מכיר חמץ אפשר דלא מהני מאי דהוי להינצל מאיסור, וכבר הקשה כן בפמ"ג (שם).

וביותר יש להקשות בדבריו וכדקשה בבית מאיר (אבה"ע סי' קל"ו) דהנה פליגי לקמן (ע"א). ב"ש ובי"ה אי שרי לבטל רשות בשבת, דב"ש אומרים דאסור דהוי כמיקני רשותא בשבת, ובי"ה סברי דביטול אסלוקי רשותא בשבת הוא ושרי, ומשמע דאף ב"ה אי הוי סברי דהוי מיקני רשותא היה אסור לבטל רשות בשבת, אע"ג דהוי כדי להינצל מאיסור, ומוכח מיניה דהא דשרי לשכור רשות בשבת [וכמבואר לקמן (ס"ה)]: אי"ו מחמת דהוי קנין להינצל מאיסור, אלא דשכירות הוי רק היכר בלבד, דהיינו דהוי הכי תמצי לסלק את הגוי מרשותו, ולא דהמתיר הוא הקנין.

ה] ואף לאידך גיסא יש להקשות דאי נימא דהמתיר בשכירות דעירובי חצירות הוא ה'סילוק רשות' ולא ה'קנין', אי"כ צ"ב אמאי לא מצי הגוי למיהדר ביה לאחר השכירות, ואף אמנם דבש"ת חכם צבי (סי' ו') כתב דבאמת מצי הגוי למיהדר ביה מהאי טעמא, מ"מ עיין משנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק כ"ג) דאי קבע זמן לשכירות לא מצי הגוי למיהדר ביה, וצ"ע שם בשעה"צ דהכי הוא סתימת הפוסקים בה"ח והא"ר הבית מאיר ועצי אלמוגים, ואף דה"ט"ז (סק"ח) ס"ל דאף אי הוי שכירות לזמן קבוע לא מצי למיהדר ביה אי החזיר דמי השכירות, מ"מ כל זמן דלא הדר דמי לא מצי למיהדר, ואי הוי המתיר רק מחמת הסילוק רשות, אי"כ אף אי לא החזיר דמי השכירות נמי ליתסר. וע"ע בתוספת שבת (סק"א) דאיתיי למש"כ הבי" דברש"י מדוייק דאי החזיר את דמי השכירות למיהדר ביה, וכתב דטעמא דמצי למיהדר אי החזיר את דמי השכירות אע"ג דשכירות כמכר, היינו משום דתיקנו חכמים כדי שיטרח הישראל, ומבואר נמי דמעיקר הדין לא הוי מצי הגוי לחזור בו מהשכירות, וע"כ דהמתיר הוא מחמת הקנין, ולא מחמת הסתלקותו מרשותו, וצ"ב.

ו] ובעיקר דברי הרמב"ם הנ"ל דכתב "שכירות זו אינה ודאית אלא להיכר בלבד, ולפיכך שוכרין בפחות משווה פרוטה", יש להעיר וכדקשה באור שמח דהנה בגמ' מבואר דהא דמהני שכירות בפחות משו"פ הוא אף למ"ד שכירות בריאה, וא"כ אמאי תלה הרמב"ם האי הלכתא בטעמא דהוי להיכר בלבד, דמשמע דהוי שכירות רעועה, וכן יש להקשות בדברי הרשב"א בעבוה"ק (שער רבעי פ"ג) דכתב וז"ל: "שוכרין מן הגוי אפי' פחות משו"פ ושוכרין ממנו שכירות זו אפי' בשבת, שאין שכירות זו שכירות גמורה אלא שכירות גרועה, שהרי שוכרין אף בפחות משווה פרוטה", עכ"ל, וצ"ב כנ"ל דהא בגמ' מבואר דאף אי בעינן שכירות בריאה סגי בפחות משו"פ, ואת"ל דמש"כ הרמב"ם 'היכר בלבד', והרשב"א 'שכירות גרועה', היינו אף למ"ד שכירות בריאה, דמ"מ חשיבא שכירות דעירובי חצירות גרועה ביחס לשאר שכירות, אי"כ נמצא דעיקר דינא דקיי"ל שכירות רעועה דלא בעינן מוהרקי ואברגני השמיט הרמב"ם [ועיין בב"י דכתב דהרמב"ם פסק (בפ"ב) דסגי בשכירות רעועה].

ומיהו זאת יש ליישב דכיון דביאר לן הרמב"ם דשכירות דעירובי חצירות הוי להיכר בלבד, ואף למ"ד שכירות בריאה בעינן, מ"מ ביחס לשכירות דעלמא הוי היכר בלבד [ובפרט אי אמרינן דענין השכירות הוא סילוק רשות], אי"כ אי הוה בעינן מוהרקי ואברגני הוי ליה להרמב"ם לפרושי כן להדיא, ומודסתם לן הרי דגילה לן דלא בעינן מוהרקי ואברגני, וכ"כ בדברי מלכיאלי (ח"ג סי' פ"ה), ועיין לקמן (אות ט"ז) מש"כ ליישב באו"א.

ז] עוד יש להקדים לחקור ולברר בגדר דירת הגוי דתיקנו חכמים דירתו אוסרת מאי קאמרי רבנן [וכבר עמד בזה בגאו"ו], אי תיקנו חכמים דנחשיביה לרשותו דשמה דירה, או דלמא דאף דדירתו כדירת בהמה הוי, מ"מ אמרו חכמים דדירתו אוסרת עד שישכיר ממנו רשותו (ולכאורה הכי מוכח מדברי המהר"ל (בתשובה קנ"ו) [הביאו דבריו המג"א (סי' שס"ג סק"כ) והגרע"ק (סי' שפ"ב סק"א)] דחצר שיש גוי הדר עמהם עשו חכמים לחצר ככרמלית, אולם כבר דייק בביאור הלכה (סי' שפ"ב סעי' א' בד"ה אז) מרש"י דבחצר עצמה ודאי שרי לטלטל, וכן מבואר להדיא בפיה"מ לרמב"ם), ולפום ריהטא היה נראה דהוא תלוי בפלוגתת הראשונים בביאור הא דאיתא בסוגיין 'ואמרו רבנן אין עירוב מועיל במקום נכרי, ואין ביטול מועיל במקום נכרי עד שישכיר', דבתוס' בד"ה ועכו"ם מבואר דכוונת הגמ' דרבנן דתיקנו שכירות מהגוי אמרו נמי דאין הגוי יכול לערב רשותו ואינו יכול לבטל רשותו, אולם בתוס' רבנו פרץ בד"ה אמור מבואר ד'אמרו רבנן' אין זה מתקנת חכמים, אלא דכיון דאין הגוי בתורת עירוב וביטול כיון שאינו מודה בעירוב וכן לאו בר מצות הוא, וכן ביטול לא שייך ביה כיון שהגוי רגיל לחזור בו, וממילא אתו רבנן למימר דמהניא תקנתם דעל כרחם יצטרכו לשכור ממנו רשותו.

וביאר פלוגתייהו יש לומר דהתוס' סבירא להו דגדר תקנת חכמים הוא דאמרו חכמים דאף דדירת הגוי כדיר של בהמה הוי מכל מקום אוסרת היא, ואין רשותו מותרת אלא ע"י שכירות, וכשישכור רשותו ממילא בטל ליה האי דינא דאמרו חכמים דדירת הגוי אוסרת ותו הוי כדיר של בהמה, הלכך ס"ד דתהני ביה אף ביטול או עירוב אף דלא שייכי ביה, דאי"ו אלא לקיים דין חכמים, וממילא הדר דינא דדירת הגוי כדיר של בהמה, משא"כ התוס' רבנו פרץ סבירא ליה דגדר תקנת חכמים דחשבינן לדירת הגוי שמה דירה (ואף דבתוס' רבנו פרץ לקמן (ס"ו).) כתב דהא דמהני שכירות רעועה בגוי משום שאין דירתו דירה, י"ל דכוונתו דכיון דמעיקר הדין לאו שמהי דירה, ורק מדרבנן חשבינן ליה דירה הקילו ביה (רבנן), ומעתה בעינן בה היתר גמור, וא"כ כל כמה דאינו שייך בדין עירוב וביטול פשיטא דלא תהני ביה, ובאמת הכי מבואר ברש"י בסוגיין (ס"ב).

ברשותו חמץ, ובשכירות רשות י"ל דס"ל כמשי"כ החזו"א דלבתר דמקיים דין תקנת חכמים ושכר רשותו מהנכרי ממילא פקע מיניה שם דירה, כגון דא ס"ל לחק יעקב דאי עביד ליה כדי להניצל מאיסור לא אסרינן עליה, משא"כ גבי ביטול רשות אי חשבינן ליה כאקנויי רשותא הוי אסור כיון דבביטול רשות עצם הביטול הוא המתיר, לא שרינן ביה כולי האי אף דהוי כדי להניצל מהאיסור.

וא"כ ניחא נמי לטון הרמב"ם דכתב דהא דשכירות שרי בשבת משום דהוי היכר בעלמא, דאי לא דהוי היכר בלבד, אלא שכירות המתירה מחמת הקנין שבה, היה נמצא דעצם השכירות היא המתירה ולא רק דפקע מיניה ממילא שם דירה, א"כ היה אסור לעשות כן בשבת.

ט"ו] ואי אתינן להכי אמינא עוד דלמ"ד שכירות בריאה באמת עצם הקנין מתיר, והיה אסור למעבד הכי בשבת, ורק למ"ד שכירות רעועה בעינן שרינן למעבד לשכור מהנכרי בשבת, וא"כ איכא למימר דמשי"כ הב"י דהרמב"ם פסק דשכירות רעועה בעינן דייק לה ממש"כ הרמב"ם דשוכרין בשבת, וכן נראה דכוונת הגר"א (סי' שפ"ב סעי' ד'), ודו"ק.

סימן ג'

בענין ביטול רשות במבוי ובחצר

(בסוגיית לחמן בר ריסתק)

א] איתא בגמ' (ס"ג): "ההוא מבואה דהוה דייר בה לחמן בר ריסתק, אמרו ליה אוגר לן רשותך, לא אוגר לה, אזלו אמרו לאביי, אמר להו זילו בטילו רשותיכו לגבי חד, הוה ליה יחיד במקום נכרי, ויחיד במקום נכרי לא אסר", ע"כ.

ופרש"י בד"ה בטילו, דאהני הביטול למבטלים לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו, וכלים ששבתו בבית היחיד שביטלו רשותן אצלו [ועיין בהגהת ראמ"ה דכוונת רש"י דאהני ביטול רק לגבי היחיד, ורק הוא לבדו יכול לטלטל בתוך המבוי, וכתב לפ"ז ליישב את קושיית תוס', אולם ברש"י מוכח דאף לגבי שאר בני המבוי אהני הביטול, מדכתב בד"ה דמכרינן "שאנו מטלטלין בתוכו", וכן בד"ה אכרותא לדרדקי "שיראו אתון מטלטלין", עכ"ל. ומוכח דאף לגבי בני המבוי מהני הביטול, וע"כ דמשי"כ רש"י בתחילת דבריו "דאדהני ליה מיהא לטלטל בכל המבוי" לא דווקא הוא, אלא אף לגביהם מהני הביטול, וצ"ע.]

ובתוס' הקשו וז"ל: "דמסתמא הני דשמעתין היו מערבין חצירות עם הבתים, ורשות המבוי לבדו היו מבטלין, דאי לא היו מערבין א"כ היו מפסידים כל החצירות שלא היו יכולין להוציא להן מן הבתים, וטוב להם שיהיו מותרין בחצירות ואסור כולם במבוי ממה שיהיו כולן אסורין בחצירות ובמבוי בשביל האחד שהיה מותר, וכיון שהיו מערבין בחצירות א"כ לא יתכן מה שפירש בקונטרס דאהני ביטול זה לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו וכלים ששבתו בבית היחיד, דהא כיון דעירבו חצירות עם הבתים אין מטלטלין בו אלא בארבע", עכ"ל.

ודברי התוס' צריכים ביאור וכדלקוחה הגרעק"א (גליון הש"ס) וז"ל: "לא ידעתי למה הוצרכו לאריכות זו, ולמה לא הקשו בחזקה דממה נפשך אם לא עירבו בלאו ביטול היה מותר כלים ששבתו במבוי, ובעירבו גם ביטול לא מהני, וצ"ע ג', עכ"ל. ובמהרש"א הקשה דהא בפרש"י מוכח שהיו מערבין, דכתב רש"י דאהני ביטול לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו, ואי בלא עירבו הא לא אהני האי ביטול כלל, דבלאו האי ביטול נמי שרי לטלטל כלים ששבתו בתוך המבוי.

והמהרש"א כתב ליישב קושייתו, דהתוס' קושטא קאמרי דכיון דלשיטת התוס' שמעתין אולא כריז"ח, וליכא למימר דאהני האי ביטול אלא לבית היחיד, וא"כ מצינו למימר דאיירי בין עירבו ובין לא עירבו, ואהא קאמרי תוס' דליכא לאוקמי אלא בעירבו, דאל"כ היו מפסידין כל החצירות, עכ"ל. וכתב הרש"י דלפ"ד המהרש"א מיושבת נמי קושיית הגרעק"א, והנה מלבד שהוא צ"ע דלכאורה כוונת הגרעק"א להקשות על צורת קושיית תוס' דאינם צריכים לכל האריכות אלא הוה להו להקשות בדרך ממה נפשך, וביותר צ"ע מלשון התוס' דכתבו "וכיון שהיו מערבין א"כ לא יתכן מה שפירש בקונטרס", משמע דקושייתם הוה רק לבתר דהוכיחו דמיידי דעירבו.

והנראה בישוב קושיית הגרעק"א כמשי"כ בחי' הבית מאיר ובהגהות ראמ"ה לבאר עפ"י מש"כ הריטב"א לבאר ברש"י דמיידי דביטול ליחיד הן רשותן במבוי והן רשותן בחצרותיהן, והוה להו כמי שלא עירבו חצירות עם הבתים, והם מותרים בכל המבוי להכניס ולהוציא אליו כלים ששבתו בחצר [והקשה ע"ז הריטב"א דא"כ היה הפסדס יותר משכרם כשביטלו עירובם שבחצר, ותירץ דאיכא למימר שיותר הוה צריכים תשמיש שבמבוי מתשמיש שבחצר], וא"כ י"ל דזו כוונת תוס' דמסתמא לא היו מבטלין אף רשותן שבחצרותיהם, וע"כ כך חשיבי כאילו לא עירבו דא"כ היו מפסידין כל החצירות, והיאך אפשר דניחא להו טפי בהיתר המבוי ואיסור חצירות מהיתר חצירות עם בתים ואיסור מבוי, וע"ע בשפת אמת דכתב מדנפשיה לבאר כן בדברי התוס'.

אולם יש להעיר דהלא ברש"י שלפנינו איתא להדיא דביטול רשותן שבמבוי, ואף תוס' והתורא"ש והתור"ם שהביאו לפרש"י וביארו דבריו באריכות לא הזכירו כלל בדבריהם דאיירי דביטול אף רשות חצרותיהן, והלא כל השגתם על דבריו קאי על זה, והיאך השמיטו מדבריהם עיקר זה, וצ"ב.

ב] והנה שיטת התוס' דהביטול מהני לגבי היחיד שיוכל להוציא מביתו ומבתי האחרים (שעירבו עמו) למבוי (והנה בעיקר מש"כ התוס' דמהני הביטול ליחיד שיוכל להוציא מביתו ומבתיהן למבוי, עיין בחזו"א (סי' פ"א סק"ה) דהקשה היאך היחיד מוציא מהחצר שהיא רשות של בעלי החצירות שעירבו, למבוי דשייך אף לחצירו של לחמן בר ריסתק [וס"ל לחזו"א דאיירי שהיו עוד ישראלים גרים בחצרו של לחמן בר ריסתק, והם הא לא יכולין לערב (דאל"ה שרי ליה לאפוקי מהחצר למבוי דאין הביטול מועיל לחומרא, אלא לקולא בלבד דחשבינן לדירת הנכרי כדיר של בהמה, אף אכתי חשבינן ליה כמוציא מרשות המשותפת בחצרות

לרשות המשותפת במבוי, ועיין בספר שלום יהודה (סי' ס"ח) דבאמת כתב לבאר בתוס' דבהכי איירי, וכדמשמע לשון הגמ' "ההוא מבואה" דהוי דייר בה לחמן בר ריסתק, ולפ"ז ביאר מש"כ תוס' דאף שאר בני המבוי מותרים מעיקר הדין להוציא למבוי אי לא דנראה כחזורים מביטולם), וכן ס"ל לחזו"א דאיירי דאותו שביטלו לו רשותן במבוי לא היה גר בחצרו של לחמן בר ריסתק (דא"כ נמצא מוציא מחצר דיחיד למבוי דיחיד), ולפיכך הקשה היאך שרי ליה להוציא מביתו למבוי, ותירץ (שם) "כיון דהבית והמבוי רשות של אחד לא חשיב כלים ששבתו בבית לענין לאסור מחצר למבוי, והוה ליה ככלים ששבתו בחצר דמותר להוציא למבוי לרבי שמעון", וביאור דבריו דגדר האיסור להוציא כלים ששבתו בבית מחצר לחצר שלא עירבה עמהן הוא אינו מחמת דלגבי כלים ששבתו בבית חשיבי שני החצירות כשני רשויות, אלא דאסור להוציא כלים לרשות החלוקה מהרשות שבה שבתו הכלים, הלכך לגבי היחיד דביטלו לו רשותן במבוי, לא חשיבי המבוי והחצר המעורבת רשויות חלוקות, להכי שרי ליה להוציא מהבית למבוי, אלא דהקשה דא"כ אכתי היאך כתבו תוס' דשרי ליה להוציא אף כלי בתיהן למבוי, והרי הוא כמוציא מרשות לרשות, והניח בצ"ע [ומ"מ אפ"ל דרש"י הכי ס"ל ולפיכך כתב דהיחיד שרי להוציא רק מביתו], אולם למשי"כ בשלום יהודה הנ"ל ניחא שפיר, ודו"ק.

והוסיפו תוס' וז"ל: "ומ"מ יחיד במקום נכרי לא חשיב ע"י עירוב, שאם לא כן לא היה צריך לעולם לשכור", ודבריהם צריכים ביאור דמאי ס"ד דע"י עירוב נחשביה כיחיד במקום נכרי, והלא כיון דעירוב מילתא דשכיחא פשוט דאין בדין עירוב להועיל להכי, דאל"ה תהדר קושיית הגמ' והא קדיירי.

ועוד צ"ב דתוס' הקשו בהמשך דבריהם "ואם תאמר כיון שכל החצירות נעשות אחת וכו' כשיבטלו מבוי לאחד למה יהיו אסורים, וכי אם שנים דרים בבית אחד ובטלו בני החצר רשותן לאחד מהשנים, וכי לו לבדו יהיה מותר להוציא מן הבית לחצר", עכ"ל. ולכאורה קשה מאי קשיא להו, הא כבר כתבו דלא שייך למשרי להו בהכי דא"כ מה הועילו חכמים בתקנתם, דלעולם לא יצטרך לשכור מהנכרי, ובביאור דברי התוס' אשכחנא כמה אנפי בדברי רובותינו וכדלהלן.

ג] במהרש"א כתב לבאר וז"ל: "נראה ע"י עירוב ודאי דליכא לפירושי דא"ג דחשיב יחיד במקום נכרי הא קדיירי כדאמר תלמודא, אלא דר"ל דע"י עירוב וביטול דמילתא דלא שכיח הוא, ואהא קאמרי דע"י עירוב שעם הביטול לא חשיב כיחיד". ועיין בחי' הבית מאיר דהקשה דהיאך נאמר דכוונת תוס' בקושייתם דע"י עירוב וביטול יותרו כולם, והרי תוס' כתבו מיד "ואין לומר כיון דע"י ביטול משתרי לא היה צריך לשכור עוד, כי ודאי יצטרכו שהביטול אינו מתיר אלא ליחיד", ומשמע דעד כאן לא איירי התוס' בביטול אלא בעירוב לחוד (ובחי' הבית מאיר (שם) כתב לבאר דכוונת התוס' להקשות בדברי אבי דקאמר שע"י שיבטלו רשותם חשיבי כיחיד במקום נכרי, והלא ע"י העירוב כבר חשיבי כיחיד במקום נכרי, ואת"ל דמ"מ ע"י העירוב שכיח דקא דיירי, א"כ הוה ליה לאבאי למימר דע"י הביטול ליהוה לא שכיח). ובקרבן נתנאל (אות ק) הקשה ע"ד המהרש"א נמצא דהעיקר חסר מן הספר, דהתוס' והרא"ש הזכירו בדבריהם רק את העירוב, וע"ע בחזו"א (סי' פ"א סק"ג) דכתב דלדברי המהרש"א אין מובן, ובקרבן נתנאל (שם) כתב לבאר דתוס' בקושייתם אמנם איירי דעשו עירוב לחוד, ומ"מ אין להקשות דא"כ הא קדיירי, דכיון שהחצירות פתוחות זו לזו ונעשות כאחת ע"י העירוב הוה מילתא דלא שכיח ולא גזרו בה רבנן, וע"ז תירצו התוס' דכיון דכולם מישתרי ע"כ א"כ בטלה תורת שכירות מההוא מבוי, אבל ביטול מהני כיון דאין כולם מותרים בו, ועיין בחזו"א (סי' פ"א סק"ג) דכתב דדברי הקרבן נתנאל אין להם מקום.

ובביאור קושיית תוס' השניה כתב המהרש"א "שקושיית התוס' אינה במקום נכרי דאיירי ביה הכא, דא"כ לא תקשי מידי כמ"ש לעיל דא"כ לעולם אי"צ לשכור, אבל עיקר קושייתם שלא במקום נכרי כיון שנעשית א ע"י עירוב למה יהיו הם אסורים", ובקרבן נתנאל (שם) דדברי המהרש"א תמוהים מאוד, דאם החצירות פתוחים באמת הוה מותרים אפילו בלא ביטול דק"ש סומכין על העירוב במקום נכרי, ואין לומר דכוונת תוס' אליבא דר"מ דאין סומכין על עירוב במקום שיתוף, חזא דא"כ הו"ל לתוס' לפרש כן להדיא, ועוד דתוס' בסוף דבריהם כתבו דרבא ודאי לא ידע דמיידי בחצירות פתוחות זו לזו ועירבו בניהן, דא"כ לא שייך ביה בטלת תורת שיתוף, דהא קי"ל סומכין על עירוב במקום שיתוף, וא"כ דוחק לומר דתוס' בתחילת דבריהם הקשו למ"ד אין סומכין על עירוב במקום שיתוף, ואת דברי רבא ביארו למ"ד סומכין על עירוב במקום שיתוף.

ד] ובחי' האבן העזר ובקרבן אורה כתבו לבאר בדברי התוס' דכוונתם בקושייה הראשונה דע"י עירוב חשיב כאחד ממש וכדרים בבית אחד, וזוהו גם אם שכיח דדיירי ראוי להתיר דחשיבי בני בית אחד, ולא דמי לביטול שאינם נעשים בו בני בית, ורק מסתלקים מכח הבעלות שלהם, וגבי ביטול הוה דקאמרה הגמ' 'הא קדיירי' דהא סוף סוף חלוקים הן בביתיהן, וכן מבואר בתוס' רבנו פרץ דכתב בזה"ל "וא"כ כיון דהם פתוחות זו לזו ועירבו יחד, א"כ ביטול למה לי, הא עירוב משוי ליה כחד והו"ל יחיד במקום גוי", עכ"ל. וע"ז תירצו התוס' דא"כ בטלת תורת שכירות ומה הועילו חכמים בתקנתם.

[ולפ"ז י"ל דכוונת התוס' בקושייתם השניה דנימא דיועיל ביטול לכולם, והיינו דאף אמנם דעירוב לא מהני לאחשובי כחד במקום נכרי, מ"מ כיון דמעיקר הדין מהני לאחשובי כחד במקום נכרי א"כ אמאי לא יועיל הביטול לגבי חד כדי להתיר לכולם, וא"ת מה הועילו חכמים בתקנתם, י"ל דכיון דהכא איכא תרתי למעלותא דהעירוב משויי להו כחד, והביטול עביד ליה כמילתא דלא שכיחא, ולא גזרו בה רבנן להצריכו שכירות].

ה] נמצא לפ"ז דלשיטת האבן העזר והקרן אורה דשאני עירוב מביטול דלית ביה את החסרון דקא דיירי, כיון דמהני העירוב לאשוויי

כבית אחד, ואילו מדברי המהרש"א נמצא דאף בעירוב איכא לחסרון דקא דיירי, ויש לעיין במאי תלי שורש פלוגתייהו.

ו] עוד איכא לעיוני טובא בסוגיין, דהנה כתב הרא"ש (סי' א) וז"ל: "ויראה לי דאפילו יש כמה בתים של ישראלים פתוחין לחצר אחת מותרים בכל העיר, כמו ששני ישראלים בבית אחד איקרי יחיד במקום נכרי לגבי החצר, ה"נ כמה בתים פתוחים לחצר אחת מיקרו יחיד במקום נכרי לגבי המבואות וכו', ראיא מדהמן בר ריסתק דהוי דייר בההוא מבואה ומקרי יחיד במקום נכרי ע"י ביטול שביטלו רשותם לבני חצר אחרת, אע"פ שסתם חצר יש לה שני בתים", עכ"ל. ודברי הרא"ש צ"ב, דמנא ליה דאיירי בסוגיין בכה"ג שביטלו כל בני המבוי רשותם לבני חצר אחת, ולא מיירי דביטלו רשותם לאדם אחד [ועי"ש בקרבן נתנאל (אות ל) וצ"ב בכוונתו, וע"ע בחזו"א (שם סק"ד) מש"כ בזה], וביותר צ"ע דדברי הרא"ש דלכא"ו סתר משנתו, דהא בסוגיין כתב להדיא דאיירי בכה"ג שביטלו כל בני המבוי רשותם שבמבוי לאחד מבני המבוי, וכבר עמד בזה בחזו"א (סק"ד) והניח בצ"ע.

ז] והנה קודם שנבוא לבאר שמעתא דידן יש להקדים תחילה תלתא פלוגתא דרבוותא בתלתא דוכתא, ואחר נבוא לביאור שמעתא דידן.

פלוגתא קמא גבי הא דאיתא לקמן (ע"א): דפליגי רבי מאיר ורבנן אי סומכין על עירוב במקום שיתוף, דרבנן סברי דכיון דעירבו חצירות דרך הפתחים תו לא בעינן שיתוף הדכל ענין אחד הוא, ורבי מאיר ס"ל דאין סומכין על עירוב במקום שיתוף, ובביאור דברי רבי מאיר פליגי הראשונים, דעיין בריטב"א (ע"א): בד"ה חד אמר וברשב"א (ע"ב). בד"ה אמר רב יהודה שכתבו דטעמא דר"מ דאף דמשורת הדין דעירוב עולה במקום שיתוף, אלא דר"מ חשש שמא ישתכח תורת שיתוף בלא עירוב (וכן מבואר ברש"י שעל הרי"ף).

אולם בתוס' רבנו פרץ (ע"א): ובחי' הר"ן (שם) כתבו דמעיקר הדין לא מהני לר"מ העירוב למבוי, כיון שהמבוי לא נשתתף, וכן ביאר בהרחבה בתור"ד (ע"ד). "דשימוש הבתים והחצירות שוה הוא שתדיר מוציאין כלי הבתים בחצר משום דחצר היא משתמרת, והלכך בטילה היא החצר לא בטיל לגבי חצירות, ולכן אינו יתיר בעירוב החצירות עד שישתתפו גם במבוי", עכ"ל. הרי לן דפליגי בחצירות והבתים, דלהיטב"א והרשב"א המבוי מצד עצמו בטל הוא לחצירות והבתים ונטפל אליהם, וכשם שהן מעורבין אף אף המבוי נכלל עמהן, אולם לתוס' רבנו פרץ הר"ן והתור"ד אין המבוי בטל ונטפל הוא לחצירות והבתים אלא עומד הוא לעצמו, ולכן אינו נכלל בעירוב החצירות [ולדבריהם צריך לומר דהא דרבנן סברי דסומכין על עירוב במקום שיתוף טעמיהו משום מיגו דמהני לחצר מהני נמי למבוי, דכיון דסו"ס שייכים הם זה לזה מהני בהו מיגו, וכעין דכתב רש"י לקמן גבי שיתוף ביין דמהני משום מיגו אף לחצירות].

ח] פלוגתא שניה מצינו לגבי מקום הנחת השיתוף, דרש"י לקמן (ע"ג): בד"ה מסובין בחצר כתב דמותר להניח השיתוף בחצר וכ"ש בבית, וכן מבואר בריטב"א וברשב"א (ע"א): אולם שיטת התוס' (ע"א). בד"ה בפת דשיתוף לא מהני אא"כ הניחו בחצר, דקרובים תשמישם זה לזה. ולכאורה אף פלוגתא זו לשיטתייהו אזלי, דרש"י הריטב"א והרשב"א סבירא להו דהמבוי נטפל הוא לבתים והחצירות, הלכך ראוי הוא שיהא מקום הנחת השיתוף בבתים, משא"כ התוספות אזלי כמשנ"ת שיטת התוס' רבנו פרץ דהמבוי עומד לעצמו ואינו נטפל לבתים, הלכך ראוי הוא שתהא מקום הנחת השיתוף בחצירות דקרובים תשמישם למבוי.

ט] פלוגתא שלישית אשכחנא בדברי הראשונים, דהנה כתב רש"י לקמן (צ"א). דלרבנן אסור לטלטל אף כלים ששבתו בחצר מחצר לקרפף אפילו של אדם אחד, דכיון דתשמישם חלוקין זה מזה הוה כשני רשויות, וכע"ז כתב לעיל (כ"ג): דכלים ששבתו בבית אף לרבי שמעון אסור להוציאן מחצר לקרפף, דשני רשויות הן אף דהוה חד גבא [ועיין רש"י בשבת (ק"ל): בד"ה קרפפיות, דמותר לטלטל ב' אמות בחצר וב' אמות בקרפף, ולכאורה סתר משנתו, וכבר עמדו בזה האחרונים [ברש"ש (שם), המב"ט (חי"ב סי' מ"ח), מקור חיים, חוות יאיר, ישועות יעקב (סי' שמ"ו), בית מאיר (סי' שע"ב), עצי אלמוגים (שם סק"ג וסק"ד), מאמר מרדכי (שם), ותוספת שבת (סק"ג) עי"ש], ובביאור הלכה (סי' שע"ב סעי' א') בד"ה אג גבאי דכן סבירא ליה לתוס' הרשב"א והרא"ש, אולם שיטת הריטב"א בשם רבו הרא"ה דלרבי שמעון מותר לטלטל בהחצר לקרפף של חד גבא, והיינו משום דלרבי שמעון אינם רשויות חלוקות דהא כלים ששבתו בחצר לר"ש שרי לטלטלם לקרפף, הלכך אף לגבי כלים ששבתו בבית אינם נידונים כרשויות חלוקות, וכן נקט הריטב"א כעיקר, ובביאור הלכה (שם) הביא דכן הוא דעת הרמב"ם והסמ"ג.

ולכאורה שורש פלוגתייהו הוא בגדר הא דאסרי רבנן לטלטל כלים ששבתו בבית בין שני רשויות [דחשיב כמוסוף להוציאם מהבית, וכמשי"כ בגאוי (פ"ט). והגרעק"א בשבת (ק"ל)], דלרש"י תוס' והרשב"א אינו תלוי דוקא ב'שינוי בעלים', אלא אף ב'שינוי דירוק' נמי אסרי רבנן, הלכך אף מחצר לקרפף דחד גבא נמי חשיב שינוי 'במקום הדירוק' משקפדיים עליו, משא"כ להריטב"א הרא"ה הרמב"ם והסמ"ג חילוק רשויות תלוי הוא 'בחילוק בעלים', וכל דהוי חדד גבא ליכא איסורא דלא חשיב כמוסוף ומרחיקו ממקום ביתו [וע"ע לעיל (סי' י"ח אות ח') מש"כ בזה].

י] אחר כל זאת נבוא לבאר שמעתא דידן דלחמן בר ריסתק, ויישוב שיטת רש"י, דהנה גירסת רש"י לפנינו היא דאמר אביי שיבטל רשותם במבוי בלבד, וגם התוס' נראה דגרסו הכי ברש"י, והנה נתבאר לעיל דרש"י ס"ל דגדר תקנת חכמים בעירובי חצירות הוא דאסרו לטלטל מרשות לרשות אף דאיכא רק 'שינוי דירוק', וא"כ ביטול רשות דמהני בתיקון החצירות ע"כ דגדר הביטול רשות אינו רק כלפי הבעלות אלא אף כלפי ה'דירוק', ועוד נתבאר דס"ל לרש"י דהמבוי נטפל הוא לבתים מצד עצמו (דכן מבואר ברש"י על הרי"ף), וא"כ נמצא דכיון שעשו בתחילה עירוב הרי דאף המבוי נגדר ונכלל הוא בהאי תיקון, והיינו

שיערב עם חבריו הישראלים העומדים בשאר בתי החצר ודי לנו בזה, ואין אנו צריכים לשכור מן הנכרי רשות חצירו דכאלו שכר כל בתי החצר חשבינן ליה, והנכרי מסולק משם, עכ"ל. הרי דלגבי דינא דשאל מנייה דוכתא ביאר לן דע"י עצם השאלת המקום דינינן ליה כבעלים, וממילא מסולק הגוי משם והותר חלקו, והעירוב הוא לחלקו של הישראל, והרי בגמ' מבואר דהאי הלכתא דשאל מנייה דוכתא מהלכתא דשול"ק ילפינן לה, וא"כ ה"נ י"ל דשול"ק חשבינן ליה כבעלים, וכל מאי דבעי למיהב עירוב הוא כדי להתיר את חלקו [והכי נמי מוכח ממש"כ השו"ע (סי' שפ"ב סעי' י"א) דשוכרין מהשול"ק ומאשתו של הנכרי ואפילו בע"כ של הנכרי, ואף דהב"ח שם פליג, מ"מ כבר כתב בשעה"צ (ס"ק ל"ז) דהאחרונים נקטו כדעת השו"ע, וא"כ לכאורה מוכח דלאו מדין שליחות אתינן עליה, אולם עיין בב"ה"ל בד"ה כיון דכתב דעשאוהו כשלוהו בע"כ, וצ"ע בגדר הדברים].

ולפ"י"ז י"ל בשיטת הראב"ד דגדר שול"ק הוי כשליח בעלמא (ועיין לקמן אות ה' מה שהבאנו דברי הראשונים בשיטת הראב"ד), הלכך היכא דהוי הבעלים גוי לא מצי השול"ק לתת עירוב, דכל דאיהו לא מצי למיעבד לא מצי לאשוויי שליח.

ד] אולם לכאורה אין הדברים מתיישבים כדבעי, חדא דהנה כתב רש"י להלן (ס"ו.) בד"ה אף שוכר וז"ל: "אפילו שכירו ולקטו דנכרי, אם נכרי הוא משכיר רשות אדוניו", עכ"ל. ומבואר דשול"ק חשבינן ליה כשליח להתיר רשות אדוניו, ולא דממילא מסולק הוא, וצריך רק להתיר את רשות עצמו, ולפ"י"ז תקשי טובא היאך שייך למהוי שליח של הגוי ולתת העירוב, הא אדוניו הגוי גופא לא מצי למיהב עירוב.

ה] וכן יש לעיין בדברי הטור דכתב: "וזה תקנתם שאחד מבני החצר יתקרב אליו עד שישאל לו שום מקום ברשותו ליתן בו שום דבר, ונמצא זה כאילו הוא שכירו ולקטו ודר עמו בביתו, ונותן עירובו בשבילו ודיו, ודוקא בכ"ג דמיחזי כשלוהו, אבל אם יחד הכותי מקום בבית לשכירו ולקטו להשתמש בו אינו יכול ליתן עירוב בשבילו, שאינו כשלוהו של בעה"ב שאין לו אלא מקום המיוחד לו", עכ"ל. הרי דאף דס"ל לטור כשיטת רש"י דשול"ק ישראל נותן עירוב עבור אדוניו הגוי, ואעפ"כ ס"ל דגדר רש"י דשול"ק הוא דהוי כשלוהו, וצ"ב כנ"ל.

ו] עוד יש להתבונן בדברי הרשב"א דכתב להקשות וז"ל: "תמיה לי היאך נותן זה עירוב והלא אינו דר שם, ולא מקום פיתא איכא ולא מקום לינה איכא, וי"ל דלגבי ביתו של נכרי הקילו, כיון דמדינא מידי לא צריך דדירת נכרי לא שמה דירה אלא משום גזירה, לאחר שהחמירו הקילו דאפילו שכירו ולקטו שאין לו שם לא מקום לינה ולא מקום פיתא יתא כבעה"ב דעלמא דישאל הדר שם", עכ"ל. ודייק מנייה החזו"א (סי' פ"ב ס"ק כ"ח) דאין לומר דיסוד הלכתא דשול"ק כמש"כ הבי"י בדין שאל מנייה דוכתא דשאלה כשכירות, וה"נ מאי דהוי שכיר אצל אדוניו חשיב כשכירות מקום, דא"כ מאי דיהיב השול"ק עירוב אינו להתיר חלקו של אדוניו הנכרי, א"כ ע"כ דכוונת הרשב"א בקושיתו דאמאי 'החמירו' להצריך את הישראל השול"ק לתת עירוב, והלא אין לו שם מקום פיתא, וא"כ מאי מתרץ הרשב"א דחכמים 'הקילו' למחשביה כבעלים, וע"כ דס"ל לרשב"א דהעירוב הוא המתיר את חלקו של הנכרי, ואף דאין זו קושיה על דברי הבי"י דכבר איתנין לעיל (אות ג') דאשכחנא דרבנו יהונתן תנא דמסייע הוא לדברי הבי"י, אך מ"מ צ"ב בשיטת הרשב"א מהו יסוד הלכתא דשול"ק.

ז] עוד יש לעיין במשנת' בשיטת הראב"ד דשול"ק חשיב כשלוהו של אדוניו, ואף אמנם דמצינו דכן ביאר המאירי לקמן (ע'). בשיטת הראב"ד דחכמים הקילו למיחשב השול"ק כשלוהו של בעה"ב, והוי ידו כידו להתיר רשות אדוניו [ולפ"י"ז הא דבעי אביי מרב יוסף חמשה שול"ק מהו, אין לפרש כפרש"י דמבעיא ליה אי אמרינן כי היכי דאחשבינהו כדר להקל, ה"נ אמרינן להחמיר, דהא אף להקל לא אמרינן דחשיב כדר בבית הנכרי, וכ"כ להדיא המאירי וז"ל "וצריך שנדע שלא נשאלה שאלה זו שיאסרו שאר השכירים מצד עצמן, שאין אוסר אלא חילוק מקום וכו', ולא נשאלה שאלה זו אלא אם יש להם רשות להשכיר זה בלא זה וכו', ואע"פ שיעקר שאלה זו בשכירים של גוי לענין שכירות מקום, ודכותיה בשכירים של ישראל לענין תניתן עירוב", עכ"ל]. ומבואר בדברי המאירי דקולא הוא מדבריהם לדון את השול"ק כשלוהו של בעה"ב להתיר את רשות אדוניו.

אולם בדברי הרשב"א מבואר דנקט בדעת הראב"ד דדינא דשול"ק לאו משום לתת דשליחות נגעו בה, דהנה הרשב"א נקט עיקר כדעת הראב"ד, ואפ"ה כתב דהא דבעי אביי מרב יוסף גבי חמשה שול"ק היינו דמבעיא ליה אי אמרינן דכי היכי דחשבינן ליה כדר בבית הגוי להקל, ה"נ אמרינן דחשיב כדר התם להחמיר וכפרש"י [ואי נימא כמש"כ המאירי בדעת הראב"ד א"כ אף להקל לא אמרו דחשיב כדיר שם], וע"כ דס"ל דאף להראב"ד חשבינן ליה לשול"ק כדיר בבית הנכרי ובעלים. ומבואר בלשון הר"ן דאיתיה לשיטת הראב"ד, וכתב דחשבינן ליה כבעלים. ואיכא לעיוני לשיטת המאירי מה ראו חכמים על ככה לאחשובי ליה לשול"ק כשלוהו של אדוניו, אף דבכ"ה"ת קי"ל אין שליחות לעכ"ם, ובשיטת הרשב"א יש לעיין דאי חשבינן ליה לשול"ק כאילו דירי התם וכבעלים, א"כ אמאי פליג הראב"ד וס"ל דלא מצי השול"ק דנכרי לתת עירוב, וכשיטת רש"י.

ח] ועוד צריך ביאר בדברי המאירי דאיתיה לשיטת הראב"ד דשול"ק מהני מדין שלוחו, והוסיף המאירי דאף יכול לבטל, ולכאורה האי מילתא ודאי צריכה תלמוד, דאי כל יסוד דינו של השול"ק הוא משום דינא דשליחות א"כ היאך מצי השליח לבטל, והלא בנכרי כלל לא נתחדשה האי הלכתא דביטול, א"כ שלוחו היכי מצי לבטל.

ט] עוד איכא לעיוני בהאי הלכתא דשול"ק, דהנה כתב בהגהות אשר"י (סי' ט') ודוקא כשהאדון אין רוצה להשכיר, אבל אם האדון חפץ להשכיר אין שוכר אלא מהאדון ולא מהשכירו ולקטו, וכן כתבו בשו"ת מהר"ל (סי' ר"כ), ובאור זרוע בשם ר"ש בר נטרוניא, והראב"יה (סי' ת"ד), והרוקח (סי' קנ"ה) [ועיין באלה רבה (סק"י) דמספקא ליה בדעת הני

בביטול יש להסתפק אי שרי ליה להוציא מביתו למכור, אי חשיב משקל רשותא וסתירה גמורה לביטול, כיון שהביטול קובע 'בעלות' ליחיד, או דלמא דא"י" משקל רשותא דהא הביטול מהני נמי להחשיב את תשמישי המכור נטפלים ומשתייכים לחצר, ובחצר ליכא חילוק דיריין], ודו"ק.

סימן ד'

בענין שאל מנייה דוכתא ובדין שכירו ולקטו

א] איתא בגמ' (ס"ד). "אלא אמר רבא לזיל חד מינייהו ליקרב ליה ולשאל מנייה דוכתא ולינח ביה מידי, דהוי ליה כשכירו ולקטו, ואמר רב יהודה אמר שמואל אפילו שכירו ולקטו נותן עירובו ודיו", ולקמן (ס"ו.) איתא משמיה דרבי יוחנן "ומה מערב אפילו שכירו ולקטו, אף שוכר אפילו שכירו ולקטו", ע"כ.

ב] והנה בעיקר הלכתא דשאל מנייה דוכתא פרש"י בד"ה ליקרב וז"ל: וישאל לו מקום בחצרו לאתנוחי ביה מידי, וכתב בבי"י (סי' שפ"ב סעי' י"ב) וז"ל: "נראה מדבריו אע"פ שלא הניח שום דבר מאחר דבידו להניח הוה ליה כשול"ק, וכן נראה מדברי הרמב"ם וכו', ואע"פ שרבנו ירוחם (נ"יב ח"ו צ"א). כתב וישים כלי או שום דבר, לישנא דתלמודא נקט דאמר ולינח ביה ולא דוקא", עכ"ל. וחזונו מנייה דנקט הבי"י לדבר פשוט דלא בעינן שנייה חפץ באותו משום דשאל מנייה, עד שהוצרך לדחוק את לשון הרבנו ירוחם ולמימר דלאו דוקא נקט, אולם עיין באלה רבה (סק"ג) דפליג עליה לאידך גיסא וכתב וז"ל: "בעיני רחוק לילך חוץ מפשטיה דש"ס (ס"ד). דקאמר 'ולינח בה מידי' ושכ"כ רבנו ירוחם, ומה שדקדק מרש"י והרמב"ם לאו ראייה דמסתמא מניח בה כיון ששואל לזה, וכ"כ הראב"ן (דף ע"ח) דדוקא מניח בעינן, וכ"כ ספר התניא, עכ"ל, וע"ע בלשון הר"ף הרא"ש הרי"ח וספר העינים דהכי משמע בדבריהם, וע"ע בנשמת אדם (כלל ע"ה סק"ה) דכתב על דברי הבי"י וז"ל, צ"ע כיון דלישניה דתלמודא הכי משמע למה נוציא דברי הש"ס מפשטיה, ובאמת צ"ע על רש"י, ואפשר דגרס בגמ' 'לשאל דוכתא לינח ביה מידי, ולא ולינח', עכ"ל. הרי דלהני אחרונים פשיטא להו לאידך גיסא דבעינן דינח מידי בהאי דוכתא דשאל מנייה, וצריך לעיין ולברר שורש פלוגתייהו במאי תליא.

ג] והנה בדברי שמואל רבא ורבי יוחנן בדינא דשול"ק אשכחנא פלוגתא בראשונים, דשיטת רש"י דהא דאמר שמואל דשול"ק נותן עירוב איירי בשכירו ולקטו ישראל ובעליו גוי, והא דאמר רי"ח דשוכרין משול"ק איירי בשול"ק גוי ובעליו גוי, אולם שיטת הראב"ד (הובא ברשב"א הריטב"א ה"רן והמאירי) דשמואל דאמר דשול"ק נותן עירוב היינו בשול"ק ישראל ובעליו נמי ישראל, אבל בשול"ק של גוי אפי" אי הוי השול"ק ישראל לא מצי למיהב עירוב, אלא שוכרין הימנו רשות אדוניו [והא דמייני בסוגיין מימרא דשמואל הוא לדמיון בעלמא דמהני מעשה של השול"ק], ויש לעיין בשורש פלוגתייהו דרש"י והראב"ד במאי תליא.

ובעיקר דברי רש"י קשה דבשלמא הא דמהני לשכור מהשול"ק הוי דבר דמהני מעיקר הדין להתיר רשותו של הנכרי, אך צ"ב היאך מהני עירובו של השול"ק להתיר את רשות הנכרי, לא שייכא ביה כלל תקנת עירוב, וכל דאיהו לא מצי עבידי לא מצי משי שליח, ומה יתן לך ומה יוסיף לך עירובו של השול"ק.

ובקהלות יעקב (סי' י"ט) כתב תחילה לבאר בשיטת רש"י דגדר דינו דשול"ק דמהני למיהב עירוב אף אי אדוניו גוי ואינו בתורת עירוב, מ"מ חשבינן ליה לשול"ק כבעלים, וכדאשכחן לגבי השאלת מקום, דע"י עצם השאלת המקום מסלקין ליה לגוי וכמש"כ הבי"י (סי' שפ"ב) לגבי השאלת מקום דמהני משום 'דשאלה כשכירות' [ואגב אורחא יש להעיר בעיקר דברי הבי"י דכתב דהאי הלכתא דשאל מנייה דוכתא יסודו מדין שכירות, הקשה בחזו"א (סי' פ"ב ס"ק כ"ח) דלכאורה בסוגיין מוכח דשאלה אינה מועילה מדין שכירות, דהלא בגמ' מדמינן ליה להלכתא דשול"ק, ואי נימא דשול"ק נמי מהני משום שכירות, א"כ מאי בעי אביי מרב יוסף חמשה שול"ק מהו, אי אמרינן כי היכי דחשבינן ליה דדירי התם להקל, ה"נ חשבינן ליה כדיר התם להחמיר, והלא אף להקל לא חשבינן ליה כדיר התם, אלא עצם מאי דהוי שול"ק חשיב כשכירות מקום מהנכרי.

ובקה"י (שם אות ג') הוסיף להקשות בדברי הבי"י דיסוד הלכתא דשאל מנייה דוכתא הוא מהלכות שכירות, דלכאורה זה אינו ניתן לפרשו גבי שול"ק, דהא בשכירות בעינן שיהא אחד מבני החצר שוכר מהנכרי ע"י כולן [וטעמא משום דשכירות כביטול רשות וכמש"כ הרמב"ם (פ"יב הי"ב)], וכמו בביטול בעינן שיבטל לבני החצר, ה"נ בעינן שישכיר רשותו לבני החצר], וכן גבי הלכתא דשאל מנייה דוכתא מבואר בלשון הגמ' שיהא אחד מבני החצר שואל מהנכרי מקום דקאמר "לזיל חד מינייהו ליקרב ליה ולשאל מנייה דוכתא", ואילו בדינא דשול"ק לא אשכחן בשום דוכתא דבעינן שיהא לשכירו בית באותו חצר, ומוכח דדינא דשול"ק לאו משום הלכתא דשכירות הוא, וצ"ע בדברי הבי"י דהא בגמ' מדמינן להו, וא"כ מוכח דאף דינא דשאל מנייה דוכתא לאו מחמת דשאלה כשכירות.

ובשיטת הבית יוסף י"ל דהני תרי קושיין מתורצות חדא בחברתה, דהאי שול"ק ע"כ מחמת היותו שכיר אצל אדוניו חשבינן ליה כדיר התם [ולכך מהני האי רשותו דשול"ק כשכירות אע"ג דהוי בן חצר אחרת], וכיון דדינינן ליה כדירי התם שפיר מבעיא ליה לאביי דלמא אף להחמיר חשבינן ליה כדירי התם, וכע"י"ז כתב בחזו"א (שם).

ובקהלות יעקב (שם אות ד') כתב ליישב באו"א דלעולם י"ל דינא דשאל מנייה דוכתא והלכתא דשול"ק לאו מחד ביקתא נינהו, דשאל מנייה דוכתא מחמת הלכתא דשכירות וכמש"כ הבי"י, והלכתא דשול"ק משום דחשיב כבעלים ומצי למיעבד תקנתא ברשותו, והא דמדמי להו בגמ' היינו לגבי הא מילתא דבתרווייהו מהני זכות במקצת הרשות כדי להתיר את הרשות כולה, ודו"ק.

וכשיטת רש"י אשכחן בדברי הרבנו יהונתן וז"ל: "וכיון דהשתא דייר ישראל בחצר הנכרי חשבינן ליה כאילו שכר הבית של הנכרי, וצריך

משום דאף 'הדיריין' נטפלים ומשתייכים הן לבית שבו יד כולם שוה בו ע"י העירוב (וכמש"כ רש"י (מ"ט), ועיין מש"כ בזה באבן האזל (פ"ג מהלכות עירובין הכ"ה)), וא"כ אי עתה מבטלין הן רשות דיריהן לאותו יחיד בעל הבית, נמצא דהוי הביטול סותר הוא את העירוב, וממילא חשיב דהעירוב כמאן דליתא, ולפיכך הותר לשאר בני המכור לטלטל במכור כדין לא עירבו חצירות עם הבתים, וא"כ א"ש מש"כ רש"י שרק אותו יחיד יוכל לטלטל כלים ששבתו בבית היחיד, והאחרים אסורים כיון שנתבטל העירוב.

י"א] אולם תוס' שהקשו על דברי רש"י דמסתמא היו מערבין עם הבתים, ורשות המכור לבדו היו מבטלין, אזלו לשיטתם דנתבאר לעיל (אות ח') דס"ל דאין המכור נטפל ונגרר בתר הבתים ולפיכך לא יניחו את השיתוף בבית [ונתבאר נמי לעיל (אות ז') דמהאי טעמא ס"ל להתוס' רבנו פרץ (מבעלי התוס') דלר"מ לא מהני עירוב במקום שיתוף מעיקר הדין].

ולפיכך שפיר הקשו תוס' דהא אין הביטול סותר הוא את העירוב, דהא אין העירוב מועיל הוא למכור אפילו לרבנן אלא משום מיגו דמהני לחצר מהני נמי למכור, וא"כ מסתברא דהיינו דווקא היכא דמוכונים עליו שיעלה להם אף למכור, אך מצד עצמו אין המכור בטל הוא לבתים, וא"כ א"ש הא דאקשינן לעיל (אות א') מ"ט לא הדגישו התוס' בדבריהם דלרש"י ביטול אף את החצירות, והיינו משום דלרש"י אף אי ביטול רק את המכור חשיב חזרה מכל העירוב חצירות (עכ"פ אליבא דרבנן), וכמשנ"ת.

י"ב] והריטב"א דכתב בדעת רש"י דאיירי שביטלו אף את החצירות (ורק ע"י כך חשיב כחזרה מהעירוב), אזיל נמי לטעמיה דנתבאר לעיל (אות ט') דאיהו ס"ל דגדר הא דאסרי רבנן לטלטל כלים ששבתו בבית בין שני רשויות הוא תלוי בחילוק בעלים, וכל דהוי דחד גברא לא חשיב כמרחיקו ממקום ביתו, ולפיכך שרי לטלטלו אף מחצר לקרפף אי הוי דחד גברא, וא"כ נמצא דאף הביטול מתייחס הוא כלפי הבעלות, ולא לגבי הדיריין.

ולפ"י"ז נמצא דאין ביטול רשות המכור סותר לעירוב, וטעמא דמילתא דאף דנתבאר דהריטב"א ס"ל דהמכור נטפל הוא לגבי הבתים ולפיכך סומכין על עירוב במקום שיתוף אפילו לר"מ מעיקר הדין, וכמשנ"ת לעיל (אות ז') דהמכור נטפל הוא לגבי הבתים [וע"ע לעיל (אות ח') דמהאי טעמא ס"ל נמי לריטב"א דמהני להניח את השיתוף באחד הבתים], מ"מ לא נשתנית הבעלות במכור ע"י העירוב אלא בעלות כולם שוה כדקיימא מעיקרא, אלא דהעירוב קובע שכולן עיקר דירתן הוא בבית בו מונח העירוב, ולפיכך אין הביטול סותר לעירוב, דהעירוב קובע הוא את מקום דירת בני המכור בבית בו מונח העירוב, והביטול מתייחס הוא לגבי הבעלות של בני המכור במכור [דיתכן הדבר שתהא הבעלות במכור של אותו יחיד שביטלו לו, ומ"מ תהא עיקר דירתן בבית שמונח העירוב], ולפיכך הוצרך הריטב"א לפרש שביטול גם את החצירות דבכה"ג הוי הביטול סתירה לעירוב, דהעירוב מורה שהכל טפל לבית העירוב, דלכולם יש דירה באותו הבית, ואילו הביטול מורה שכל דירי החצר שייכים לאותו יחיד.

י"ג] והרשב"א דאזיל בשיטת רש"י בכל הני פלוגתות דאיתנין לעיל (אותיות ז-ט), ונמצא דס"ל לרשב"א דהמכור טפל הוא לשימוש הבתים [ולפיכך ס"ל מעיקר הדין דלכו"ע מועיל העירוב לשותף המכור, ומהאי טעמא ס"ל דאפשר להניח את השיתוף בבתים], וכן ס"ל לרשב"א דאסור לטלטל מהחצר לקרפף אפילו שוה חד גברא אף לר"ש, וחזונו מנייה דאסור רשויות תיקנו חכמים על חילוק 'הדיריין' אף בלא חילוק הבעלות, ונתבאר לעיל לפ"י"ז דגם ביטול המכור לבדו הוי סתירה לעירוב החצירות, וא"כ א"ש דהרשב"א אייתי לדברי רש"י ופירשם דמסתמא הכא עירבו חצירות עם הבתים, ולא הקשה כלל דמה יועיל הביטול להתיר, אלא דהקשה רק דהא קי"ל דלא גזרו כלל לאסור את הטלטול במכור אף כשעירבו, והיינו משום דלשיטת הרשב"א ורש"י באמת מהני הביטול לסתור את העירוב דמייחד את המכור לתשמישי היחיד שביטלו לו, וממילא בטל העירוב, וכמשנ"ת.

י"ד] ומעתה נשוב לבאר וליישב את דברי הרא"ש דאיתנין לעיל (אות ו'), דהנה שיטת הרא"ש (פ' עושין פסין) כרש"י דאף לר"ש אסור לטלטל מחצר לקרפף דחד גברא, והיינו דאסור רשויות דאסור חכמים הוא אף בחילוק דיריין בלבד בלא 'חילוק בעלות', ואשכחן נמי דאיכא אסור בחילוק בעלות בלבד, והוא מהא דאיתא לקמן (ע"ו): דכותל שבין שני חצירות שאינו רחב ד' דאמר רב איר שתי רשויות שולטות בו לא יזו בו אפילו מלא נימא, ופירש הריטב"א דכל פורתא ופורתא הו"ל כמי שמוציא מחצר לחצר, וכ"כ רבינו יהונתן, וחזונו מנייה דאיכא אסור מצד חילוק הבעלים לחודא, וא"כ צריך לומר דאף הלכתא דביטול רשות בעינן דתיהו כלפי הני תרי מילי, דהיינו שלא יהיו 'חילוק דיריין', אלא יהיו הדיריין בטלים ושייכים לאותו היחיד, ועוד שתהא הרשות משתייכת לבעלותו של אותו יחיד.

ומאיידך ס"ל לרא"ש כשיטת התוס' לקמן שהמכור אינו נטפל לבתים אלא לתשמישי החצירות, וא"כ נמצא דלא שייך לבטל את המכור שישתייך לאחד הבתים, אלא רק להחשיבו שיהיה משתייך לתשמישי החצר, ולפ"י"ז יש ליישב מש"כ הרא"ש (סי' א') להוכיח מסוגיין דאף חצר שדירין בה כמה ישראלים חשיבי כחיד במקום נכרי כמו ששני ישראלים דרים בבית אחד, ואקשינן לעיל (אות ו') דהא איהו גופיה בסוגיין (סי' ד') מוקי דבסוגיין איירי שביטלו לאדם אחד, ולא לחצר אחת, ולמשנ"ת דבעינן שיהא הביטול מתייחס לתרי מילי, חדא גבי הדיריין, וגם לגבי הבעלות, א"כ י"ל דהרא"ש התם איירי גבי הביטול המתייחס כלפי הדיריין, ובהא ודאי הביטול מועיל רק להחשיבו שיהיה משתייך לתשמישי החצר, ואע"ג דבחצר הוו כמה ישראלים משתמשים בה, וע"כ דטעמא דכיון שהגידון כלפי בני החצר א"כ דינינן להו לכל הישראלים הדרין בה כיחיד במקום נכרי, דבבצר תשמישים שווה הוא כדירים בבית אחד דמו, ושפיר הוכיח הרא"ש דבצר לגבי מכו חשיבא כיחיד, משא"כ מש"כ הרא"ש בסוגיין (סי' ד') דאיירי שביטלו לגבי יחיד, היינו משום דכלפי הא דבעינן שיהא הביטול מתייחס אף כלפי הבעלות הרי דבעינן שלא תהא חילוק בעלות [אולם גבי הבית הנוסף הנמצא בחצר שלא זכה

ראשונים אי הוי רק לכתחילה דבעינן לשכור מהאדון תחילה, או דהוי אף בדיעבד דאי שכרו מהשול"ק ולא ביקשו תחילה מהאדון דלא מהני להתיר רשות הנכרי, עיי"ש], ובבית יוסף (סי' שפ"ב סעי' י"ב) אייתי לדברי הגהות אשר"י, וכתב עליה דמקורו מעובדא דהמן בר ריסתק דבתחילה אמרו ליה אוגר לן רשותך, ורק לבתר דלא בעי להשכיר להו אמרינן דלשאל מיניה דוכתא והוי כשכירו ולקיטו, אולם הבית יוסף גופיה פליג עליה וסבירא ליה דשרי לשכור משול"ק אף לכתחילה, וכתב דהכי משמע בדברי הרמב"ם והרשב"א, ועיי"ש בב"ח דפליג על דברי הב"י וס"ל דאף הרמב"ם והרשב"א מודו דלכתחילה בעינן לשכור מהאדון עצמו [ומסתברא דפליגי נמי לגבי שאל מיניה דוכתא], ויש לעיין במאי תליא שורש פלוגתייהו.

[י] עוד יש להתבונן בלשון הגמ' לקמן (ס"ו). דאמר רבי יוחנן "שוכר כמערכ, מה מערב אפילו שול"ק (בשול"ק ישראל) אף שוכר אפילו שול"ק (בשול"ק נכרי)", ומשמע הדלכתא דשול"ק נותן עירוב פשוט הוא טפי מהא דשוכרין מהשול"ק, ולכאורה איפכא מסתברא דבשלמא כשוכרין מהשול"ק אין כאן אלא מעשה שכירות במקום הבעלים, אבל בשול"ק ישראל שנותן עירוב לא שייך לומר שהוא במקום אדוניו דהא בעליה אינו בתורת עירוב, וע"כ צריך לחדש שהגוי כמסולק דמי, וא"כ דין עירוב מחודש הוא טפי, והיאך תלי תניא בדלא תניא, וצ"ב.

[יא] והנראה בביאור הדברים דאף אמנם דשיטת הבית יוסף (וכ"ה) פשוט לשון הרבנו יונה (הגהות) בביאור האי דינא דשאל מיניה דוכתא ודשול"ק דיסודם משום תקנתא דשכירות, דעצם השאלת המקום או מאי דאית ליה זכות בבית אדוניו חשיב כשכירות, וממילא מסולק הוא הנכרי, והא דבעינן עירוב הוא כדי להתיר חלקו של ישראל, וכמשנת. אולם רש"י הרשב"א והטור נראה דרוח אחרת היתה עמהם בביאור האי הלכתא, והיינו דסבירא להו דהאי הלכתא דשאל מיניה דוכתא וכן שול"ק (דמדמינן להו בסוגין אהדרי) יסודם הוא דהעירוב הוא המתיר חלקו של הנכרי, ואע"פ דאין לו לנכרי שייכות כלל להאי תקנתא דעירוב, מ"מ הכא דאית ליה לישראל חלק ונחלה בדירת הנכרי, ופתיך ברשות הנכרי רשות ישראל מצי שפיר לפעול בה ישראל היתר עירוב [ולא דמי לשותף, דהתם כל חד קאי ברשות מחמת עצמו, משא"כ הכא אית ליה לישראל חלק בתוך רשות הנכרי, עיין תוס' (ס"ו) בד"ה מערב], וכן ביאר בקהלות יעקב (שם).

ויש בנותן טעם להוסיף בדבר, דהא דירת הנכרי לא שמה דירה אלא כדיר של בהמה דמיה, הלכך כאשר נתמוגז דיר של ישראל ברשות הנכרי חשיב חלק ישראל עיקר, וממילא מצי איהו למיהב עירוב ולהתיר את הרשות כולה, דבטיל ליה חלקו של הנכרי כלפי חלקו של ישראל, דאיהו עיקר הדירה [והא דמצינו דינא דשול"ק אף בשול"ק נכרי עיין לקמן].

[יב] ומעתה מבוארים הם דברי הרשב"א דאיייתנן לעיל (אות ו) דמקשה האיך נותן השול"ק עירוב הא לית שם מקום פיתא ולינה, ותירץ דחכמים הקילו לדונו לשול"ק כאילו דר התם, ושם דירה' אית ליה, וממילא שפיר מצי להתיר דירה זו ע"י העירוב.

[יג] ובזאת יש לבאר הא דאתינן לעיל (אות ד) דמבואר ברש"י השול"ק ע"י מאי דשוכרין ממנו מתירין את רשות אדוניו, ומשמע דהוי כשליח של אדוניו, וכן הא דאתינן לעיל (אות ה') דכתב להדיא דשול"ק מחזי כשלוחו, ואקשינן התם דא"כ האיך מצי השליח להתיר רשות משלו, הא כל דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, ולפמשנ"ת י"ל דמעולם לא עלתה על ליבם של חכמים לאשוויי ליה לשול"ק שליח ממש של אדוניו, אלא דכיון דעשאוהו כדירי התם ומצי למיעבד תקנתא דעירוב עבור הרשות כולה קרינן ליה כשלוחו של אדוניו [וא"ש נמי דברי הביאור' דאיייתנן לעיל (סוף אות ג') דעשאוהו כשליח בע"כ, ואף דלא מצינו שליח בע"כ של המשלח שאני הכא דאין יסוד ההיתר מדין שליחות הכללית, אלא דחשיב כבעלים דדייר התם וכו'].

[יד] ומעתה נראה אף בשיטת הראב"ד דלא פליגי הראשונים בדבריו, ואף המאירי דכתב לקמן (ע'). דשול"ק מהני מדין שליחות, לאו להלכתא דשליחות דעלמא נתכוון, אלא כמשנ"ת בדברי הטור דכיון דחשבינן ליה כדירי התם וכבעלים, מצי למיעבד תקנתא בהאי רשות כולה, וכשליח דמי, ואין להקשות הא דאקשינן לעיל (אות ז') מה ראו חכמים על ככה לעשותו שליח אף דבכה"ת אין שליחות לעכו"ם, דהכא לאו מדין שליחות דעלמא נגעו בה, והלכך שפיר כתב המאירי התם דמצי אף למיעבד תקנתא דביטול, אע"ג דבנכרי לא נתחדשה האי הלכתא דביטול, מ"מ הכא דשול"ק כבעלים חשיב, ואיהו עיקרו של רשות זו מצי למיעבד היתר לרשות כולה, וא"ש הא דאקשינן לעיל (אות ח').

[טו] אולם אחר כל זאת אכתי לא נתבאר לן הלכתא דשול"ק אלא היכא דהוי השול"ק ישראל דחשיבא דירתו, וממילא הוי איהו עיקר הדירה ומצי למיעבד תקנתא בכל הדירה כולה, אולם היכא דהוי שול"ק עכו"ם אכתי צ"ב היכי מצי למיעבד תקנתא לאדוניו ולהתיר הרשות כולה.

וצריך לומר דכיון דדירת הנכרי לא שמה דירה אלא דתיקנו חכמים שתהא דירתו אוסרת, והקילו חכמים נמי דכיון דבדירתו איכא שול"ק דרשותו מתמוגזת היא עם רשות אדוניה, והשול"ק חפץ לעשות על חלקו שכירות, הלכך אמרו חכמים דסגי בהאי שכירות להתיר את הרשות כולה.

ובזאת ארוחנא ליישב הא דאקשינן לעיל (אות י') הא דמבואר בגמ' לקמן (ס"ו). דדינא דשול"ק נותן עירוב הוא פשוט, ואילו דינא דשוכרין מהשול"ק חידוש יש בו, ולכאורה איפכא מסתברא דתקנתא דעירוב לא שייך כלל גבי נכרי, ואילו שכירות שייכא ביה ואיכא למימר דשליחות אדוניו קעביד, ולפמשנ"ת א"ש דהיכא דהוי השול"ק ישראל הוי איהו עיקר הדירה, דדירי ישראל שמה דירה' לכך מסתברא טפי דמצי למיעבד תקנתא לכל הרשות, משא"כ היכא דהוי השול"ק נכרי אלא דהקילו חכמים למיחשביה נמי כדירי התם, ואף דלא עדיף מאדוניו הנכרי מ"מ מצי למיעבד תקנתא לכל הרשות, לכך הוי חידוש טפי.

[טז] ולפמשנ"ת עד השתא נמצא דשיטת הבית יוסף [והרבנו יונה] דהמתיר בשול"ק ובשאל מיניה דוכתא הוא עצם השאלת המקום, או עצם מאי דאית ליה לשול"ק זכות תשמיש ברשות אדוניו, אולם שיטת רש"י הרשב"א והטור דיסוד המתיר הוא מחמת העירוב הנעשה ע"י השול"ק דאיהו נמי חשיב כבעלים.

ובזאת יש לבאר הא דאיייתנן לעיל (אות ט') מאי דפליגי הפוסקים אי האי הלכתא דשול"ק לא נתחדשה אלא היכא כשהאדון לא בעי להשכיר רשותו, או אף לכתחילה מצינן לשכור מהשול"ק, דבראשונים משמע דהוי רק היכא דלא בעי האדון להשכיר רשותו, וכן נקט הב"ח, ואילו הבית יוסף ס"ל דודאי לכתחילה מצינן לשכור מהשול"ק [וכתב דהכי משמע ברשב"א והרמב"ם], ונראה דפלוגתייהו תליא במשנ"ת, דאי יסוד היתרו דשול"ק ושאל מיניה דוכתא הוא מחמת דשאלה כשכירות, וכן עצם מאי דהוי שכירו דהנכרי זה המתיר את רשות הנכרי, א"כ מסתברא דהוי דינא דלכתחילה כדין שכירות דמהני לכתחילה (אולם עיי"ש בעצי אלמוגים דביאר שם טעמא אחרנא), ונמצא דהבית יוסף אויל לשיטתו, אולם הני דפליגי וסבירא להו דרך בכה"ג דלא בעי האדון להשכיר רשותו מצי לשכור מהשול"ק, אינהו סבירא להו דיסוד ההיתר הוא מחמת דחשבינן ליה לשול"ק כאילו איהו דייר התם וכבעלים חשיב, הלכך שפיר אמרינן דהאי קולא כל כמה דלא צריך איניש למיסמך עליה דהאי קולא לא ליסמך.

[יז] ובזאת נבוא לבאר הא דאיייתנן לעיל (אות ב') דפליגי הפוסקים אי בעינן למינח מידי בהאי דוכתא דשאל מיניה, או דלמא סגי בהאי דמצי למינח ביה מידי, דהבית יוסף נקיט דסגי במאי דהוי מצי למינח ביה מידי, דאיהו ס"ל דיסוד ההיתר מחמת דשאלה כשכירות, הלכך כל כמה דאית זכות למינח ביה מידי הוי דכבר השכיר מיניה רשותיה, ופקע איסורו של הנכרי, משא"כ האליה רבה והנשמת אדם דנקטו דבעינן שנינח בו חפץ היינו משום דסבירא להו דיסוד ההיתר דשאל מיניה דוכתא הוא כמשנ"ת בשול"ק (דהא מדמינן להו בגמ'), דאחר ד'פתיך' ביה רשות ישראל בדירת הנכרי מצי למיעבד תקנתא ככוליה רשותיה, הלכך בעינן שתהא לישראל 'דירורין' ברשותו של הנכרי, הלכך בעינן דינח ביה מידי, ובכך חשיב כדר ברשות הנכרי, וממילא מצי למיעבד ביה תקנתא, ודו"ק.

סימן ה'

בענין חוזר וניעור בעירוב

[א] איתא בגמ' (ס"ה): "רבי חנינא בר יוסף ורבי חייה בר אבא ורב אסי איקלעו להווא פונדק דאתא נכרי מרי דפונדק בשבתא, אמרו מהו למיגר מיניה וכו', אתו שיללו ליה לרבי יוחנן, אמר להן יפה עשיתם ששכרתם וכו', תהי בה רבי אליעזר, אמר רבי זירא מאי תהייא דרבי אליעזר, אמר רב ששת גברא רבה כרבי זירא לא ידע מאי תהייא דרבי אליעזר, קא קשיא ליה דשמואל רביה דאמר שמואל כל מקום וכו', מאי לאו לאתויי נכרי, ואי דאתא מאתמול לוגר מאתמול, אלא לאו דאתא בשבתא וקתני אוסרין ואין מערבין ואין מבטלין שמע מינה", ע"כ.

וכתבו התוס' בד"ה דאתא אוסרין ואין מערבין ע"כ איירי שהוצרכו לאחר השכירות אף לבטל רשותן לאחר דאחד דשמעטא, ומיירי אף שעירבו מתחילה מ"מ לא מישתרו הכא ע"י שכירות כולה, אלא בעינן נמי שיבטלו רשותן לאחד מהן, דלאחר שבא הנכרי בטל העירוב לגמרי [כלשון התוס' לקמן (ס"ו): בד"ה אלא]. וכ"כ שאר הראשונים.

אולם הראשונים הביאו את שיטת הראב"ד דס"ל דהכא איירי שלא עירבו מבעוד יום, ולכך הוצרכו לשכור מהנכרי ואח"כ לבטל רשותן לאחד מהן, אך אי היו מערבין מבעוד יום א"כ לבתר שהיו שוכרין מן מהנכרי היה העירוב חוזר וניעור, וצ"ב במאי תלי שורש פלוגתא הני ראשונים.

[ב] והנה כתב השו"ע (סי' שפ"ג) וז"ל: "אינו יהודי הדר עם שני ישראלים, ואין האינו יהודי בביתו אינו אוסר ועירבו ויהיו מותרים, בא האינו יהודי בשבת אוסר והעירוב בטל, ומיהו יכולים לשכור ממנו בשבת ואח"כ יבטל האסר לחברו ויהיה היחיד מותר, וכ"ש אם מת העכו"ם בשבת שיבטל אחד לחבירו ויהיה היחיד מותר", עכ"ל. והקשה שם המג"א (סק"א) דהא טעמא דלא אמרינן דלבתר דישכרו מהנכרי שיהא העירוב חוזר וניעור [וכדאיתא בשבת (ק"א): גבי ספינות קשורות שעירבו דמטלטלין מזו לזו, ואם נפסקו נאסרו, ואי חזרו ונתקשרו חזרו להיתרן הראשון], כתבו הראשונים משום דלא היה העירוב סופו להתקיים כל השבת, והרי כתב הרא"ש (סופ"ק) דבספינות אף אם נפסקו בחול ובער"ש לא היה העירוב עומד להתקיים כלל, ואעפ"כ אי חזרו ונקשרו בשבת חזרו להיתרן.

וכע"ז הקשה (שם) במש"כ השו"ע "וכל שכן אם מת העכו"ם שיבטל אחד לחבירו ויהיה היחיד מותר", והא ממש דמי להיכא דנסתם החלון שבין שני חצירות בחול וחזר ונפתח בשבת, דכתבו התוס' לעיל (י"ו). דאמרינן דחוזר ההיתר למקומו, וכן פסק בשו"ע (סי' שע"ד), אע"פ שלא היה העירוב בער"ש עומד להתקיים ולהתיר באותו שבת [יש להעיר קצת מה ראה המג"א לאתויי לדברי הרא"ש בספינות שנתקשרו בשבת גבי ששכרו מהנכרי בשבת, ואת דברי השו"ע בנפתח החלון בשבת גבי מת הנכרי בשבת, ואולי היה מקום לחלק בין היתר דא"ש ע"י מעשה אדם לבין שנעשה בידי שמים, וצ"ע].

וכע"ז הקשה המג"א (סי' שפ"ב סק"ז) אהא דכתב השו"ע שם וז"ל: "אם שכרו מהאינו יהודי לזמן ידוע, לכשיכלה הזמן צריך לחזור ולשכור שנית, וצריך לחזור ולערב, דאין העירוב הראשון חוזר וניעור", עכ"ל. והקשה המג"א וז"ל: "צריך עיון מאי שנא מנסתם הפתח בחול ונפתח בשבת (סימן שע"ד), ואפשר דסברות חלוקות הן" [ובביאור הלכה (ריש סי' שפ"ב) כתב ליישב דכיון ששכרו לזמן ידוע חשיב כאילו התנו שהעירוב נמי יתא עד אותו הזמן, ולכך לאחר שיכלה הזמן צריך לחזור ולערב, והביא שכן כתב בעצי אלמוגים, אולם נראה דהמג"א ס"ל דמכתב השו"ע דאין העירוב הראשון חוזר וניעור' משמע דאי חזרו

ושכרו קודם שכלה זמן השכירות לא היה העירוב הראשון בטל, וא"כ ע"כ דלא חשיב העירוב מוגבל בזמן, ומ"מ אכתי י"ל דחשיב העירוב מוגבל לכל זמן שהיתר השכירות קיים, ועד כמה שממשך היתרו אף העירוב לא בטיל, ועיין]. ועיין בבית מאיר דכתב נמי כדברי המג"א דהאי הלכתא דחוזר וניעור הוא מחלוקת בראשונים, עיי"ש.

אולם דבר זה אינו מתיישב וכדהקשה בשעה"צ (סי' שפ"ג סק"ה) דבאור זרוע הביא להני תרי הלכתא בשם הר"י בר שמואל (עיין בפ"ק סי' קכ"א, ופרק הדר סי' קס"ח), וכן יש להקשות דברא"ש נמי הביא להני תרי הלכתא [ובאמת שיש להעיר שלא הקשה בשעה"צ שהוא נסתר בדברי הרא"ש], וצ"ע.

[ג] ובשבילי דוד (סי' שפ"ב סק"ז ובסי' שפ"ג) כתב ליישב את קושיות המג"א דשאני חסרון מחמת דירורין כגון גוי שאינו ראוי לעירוב בזה אמרינן דאינו חוזר וניעור, משא"כ נסתם הפתח הוא רק בגדר פומא דכאיב ליה, ובכה"ג אמרינן חוזר וניעור, עכ"ל.

[ד] והנראה בביאור דברי השבילי דוד, ותחילה יש להקדים ולבאר פלוגתת התוס' והראב"ד בסוגין דאתינן לעיל (אות א') דפליגי בגדר הא דאמרו רבנן דהגוי אוסר על הדר עמו, אי גדר האיסור הוא דשוויהו רבנן לדירת הגוי דירה [וכמש"כ רש"י לעיל (ס"ב). בד"ה רב"י], וא"כ אף שהישראלים יערבו אכתי לא יאה העירוב 'מתיר' כיון דדירת הגוי אוסרת עליהם, או דלמא אמרי רבנן דאף דאין דירתו דירה מ"מ במקום הנכרי לא מהני עירוב במקום נכרי, וחשיב כליאת כלל למעשה עירוב, דהראב"ד ס"ל דגדר תקנת חכמים דהגוי אוסר הוא דשוויהו רבנן לדירתו דירה, הלכך היכא שעירבו כל הישראלים הוי דומיא דשכח אחד מבני החצר ולא עירב דמבטל רשותו והן מותרים, ה"נ ישכרו ממנו רשותו והן מותרים דחוזר ההיתר למקומו, משא"כ בתוס' לעיל (ס"ב). בד"ה ועכו"ם. מבואר דס"ד דבגוי מהני עירוב או ביטול, וע"כ דרבנן לא שוויהו לדירתו דירה, דא"כ היאך יועיל עירוב או ביטול והוא אינו בתורת עירוב וביטול, אלא ע"כ דאמרי רבנן דכל זמן שלא שכרו מהגוי רשותו הוא אוסר עליהם, ומבטל הוא את עצם 'מעשה העירוב', אע"ג דאין דירתו דירה [וע"ע מש"כ לעיל (סי' ב' אות ז-ח) בס"ד], הלכך ס"ל לתוס' דבאתא נכרי בשבתא הרי בטל לגמרי העירוב, ולכך לא שייך תו להיות חוזר וניעור.

[ה] ונראה עוד להוסיף דאף פלוגתא זו בפלוגתא אחריתי תליא, ואולי הני ראשונים לשיטתם בעיקר תקנת עירובי חצירות, אי גדר איסור חצירות דתיקנו חכמים הוי משום 'חילוק בעלות' [וכבר נתבאר לעיל (סי' י"ח אות ח') דאין הכוונה לבעלות ממון וכדהוכיח החו"מ דאף בלא בליכא בעלות ממון איכא איסורי רשויות], ומ"מ איכא למימר דמאי דהוי הרשות תחתיו ונוהג בה כבעליו [וכדמצינו זכיה ובעלות בלא דין ממון, עיין ריטב"א פסחים (ו'): וע"ע בקוב"ש (סי' י"ד אות ד' ז)], וזוהי סיבת איסורו, או משום דאיכא 'חילוק דירורין' דהיינו התשמישין אינהו הוו סיבת האיסור.

דרש"י והראב"ד סבירא להו לקמן דדירה בלא בעלים, וכגון חורבה אף שאינה אוסרת על שאר בני החצר מ"מ אסורה היא מצד עצמה להכניס בה כלים [עיין לקמן (ע"ד). רש"י בד"ה ה"נ, ולקמן (פ"ה). בד"ה וג' חורבות בניניהם, וכמש"כ תוס' בד"ה שני. והרשב"א וברטב"א (שם) הביאו בשם הראב"ד, וע"ע לקמן (פ"ח). גבי גול בשבת דכתב הרבנו פרוץ דרש"י שם אויל לשיטתו הנ"ל], אולם שיטת התוס' לקמן (פ"ה). בד"ה שני, והרשב"א (פ"ה): בד"ה שלש חורבות, והריטב"א (פ"ה). בד"ה בלא, דכל רשות שאינה אוסרת אינה אסורה.

ומסתברא דרש"י והראב"ד סבירא להו דיסוד תקנת עירובי חצירות נקבע מחמת 'חילוק בעלות' דאיכא ברשות המשותפת [ואף דלא בעינן בעלות ממון, מ"מ כל דהוי רשות העומדת לשימוש חשבינן לה כבעלות], הלכך ביתו של אדם אף היכא דלא דייר בה מ"מ היתר יסוד הדין עירובי חצירות מחמת חילוק בעלות הוא, א"כ אין לך מקום שתחת האדם כביתו ואף דלא דייר בה השתא (ובאמת שאין בכוחו לאסור בחצר, דהאיסור בחצר מתיילד מחמת דאיכא תשמישין בפועל המצרפין את החצר לתשמישי הבית), מ"מ איכא שם בעליו על הבית לאוסרו מצד עצמו.

משא"כ התוס' הרשב"א והריטב"א סבירא להו דיסוד דין עירובי חצירות נקבע מחמת 'חילוק דירורין', וכיון דכל האיסור מתיילד מחמת 'דירורין' הלכך כל כמה דליכא דירורין בבית ואינה אוסרת בחצר, ממילא אף היא מצד עצמה ליכא טעמא שתהא אסורה.

[ו] ומעתה יש לומר דרש"י והראב"ד דסבירא להו דיסוד תקנת עירובי חצירות מחמת 'חילוק בעלות' הוא, הלכך דאתו רבנן למיתקן איסור בדירת הגוי מסתברא דשוויהו רבנן לדירתו דירה [וכמש"כ רש"י לעיל (ס"ב)]. דהא אשכחן בכה"ת בעלות לעכו"ם, א"כ היכא דאתא נכרי בשבת אין בכך טעמא לבטל את עצם 'מעשה העירוב', אלא דהשתא איכא דירה בלא עירוב, ולבתר דישכרו מהנכרי חוזר העירוב וניעור, משא"כ התוס' ושאר הראשונים דס"ל דיסוד תקנת עירובי חצירות מחמת 'חילוק דירורין' הוא, א"כ גבי גוי דאמרו חכמים דדירת עכו"ם כדירי של בהמה, דליכא חשיבות כלל בדירוריו, א"כ אף דתיקנו חכמים שיהא הגוי אוסר לא מסתברא דשוויהו רבנן לדירת בהמה דירה, אלא ע"כ דאמרו חכמים דאף דאין דירת הגוי 'דירה', מ"מ הרי הוא 'אוסר', דהיינו דמבטל הוא את עצם 'מעשה העירוב' לגמרי, הלכך היכא דאתא נכרי בשבת ובטל מעשה העירוב, א"כ אף לבתר דישכרו ממנו רשותו לא יאה העירוב חוזר וניעור לאחר שפקע ובטל לגמרי.

[ז] ובזאת יתבאר דברי השבילי דוד דכתב ליישב את קושיית המג"א דשאני גוי שאינו ראוי לעירוב דאינו חוזר וניעור, והיינו כנ"ל דהא דאמרו רבנן בגוי דאוסר היינו דמבטל הוא את 'מעשה העירוב', הלכך כל דאתא בשבת בטל לגמרי העירוב, דהשו"ע פסק כהתוס' ולא שייך ביה שיהא חוזר וניעור, וכן בעיקר תקנת עירובי חצירות נראה דס"ל לשו"ע כהתוס', דהנה לגבי הא דפליגי הראשונים בדירה בלא בלא בעלים אי אסורה אף שאינה אוסרת [עיין בשעה"צ (סי' שע"א סק"א)

וא"כ לא עדיף מהיכא דביטל בפירוש לכל אחד ואחד, וכבר עמדו בזה האחרונים, ועיין בחזו"א (סי' פ"ה ס"ק כ"א) דכתב דבכה"ג מהני ביטול מחצר לחצר משום דאינו צריך לבטל בפירוש לבני החצר האחרת, ואכתי צ"ב.

ובתוספות ובנו פרץ כתב בתחילה תוס' דלא חשיב ביטול מחצר לחצר כיון דמאלהון משתרו, ובתר הכי כתב בשם ר"ת מקינון דהכא מעיקר הדין לא חשיב כלל 'ביטול רשות מחצר לחצר', כיון דע"י העירוב חשיבי כדרים בחצר אחת, ורק הוי גזירה בעלמא אטו מחצר לחצר ממש, ולכן אליבא דרבי אליעזר דאינו צריך לבטל בפירוש ליכא למיזר ככל, דאין ניכר שמבטל לחצר אחרת, עכ"ד, אולם בתוס' משמע דהגידון בסוגיין הוא מעיקר הדין, ואכתי צ"ב כנ"ל, וכן יל"ע במאי תלי שורש פלוגתיהו דהני ראשונים.

ז] והנה בשו"ת באר יצחק (סי' י"ז) הביא לדברי שו"ת הגרעק"א (קמא סי' ל"ד) דדן התם גבי נפסק העירוב בשבת האיך שרי לדריס בחצר בית הכנסת לטלטל בחצר, הא איכא רגל האסורה דדרסי התם וא"א למונעם, וכן גבי אנשי העיר דעבדי עירוב ואיכא כפר הסמוך דלא עירב עמהן, ואתו בשבת לביהכ"נ וא"כ נמצא דאיכא דריסת רגל האסורה [וכתב הגרעק"א (שם) דרגל האסורה אינה אסורת אלא בכה"ג דהוי שני חצירות זו לפנים מזו דעיקר דריסתם דרך החצר החיצונה והם דבוקים בה, אך אי הוה רק עובריים דרך עליהם אינן אסורים, עיי"ש].

וכתב הבאר יצחק (שם) דהנה מבואר בתוס' ובריטב"א בסוגיין דהיכא דנתנו עירובין בחיצונה ושכח אחד מהפנימית ולא עירב דיכולין כל בני הפנימית לבטל לו רשותו, וממילא יהיה הוא רגל המותרת במקומה ולא יאסור על בני החיצונה, והם אינן אסורין על בני החיצונה שהרי עשו עירוב עמהן, ומבואר דאף דביטלו רשותו מהני העירוב להתיר 'דריסת הרגל בלבד, ואף דרש"י פליג וסבירא ליה דאי יבטלו רשותו בטל העירוב לגמרי, היינו משום דאירינן הכא אליבא דשמואל דאיהו ס"ל דעירוב משום קנין, ובקנינים ק"ל (ח"מ סי' ר"ג סעי' י') דבטל מקצתו בטל כולו, דהוי כקני את וחומר [וע"ע בב"ב (קמ"ג).] ובתוס' בד"ה רב נחמן, ודו"ק]. אך אפשר דשפיר איכא למיעבד עירוב מתחילה על דריסת הרגל בלבד, וא"כ היינו טעמא דמהני העירוב לכל הבאים לבהכ"נ דמהני עירוב על דריסת הרגל, עכ"ד הבאר יצחק.

ח] והנה לולי דברי הבאר יצחק היה נראה דאדרבא בסוגיין מוכחא דלא שייך למיעבד עירוב על דריסת הרגל [וכשיטת שו"ת חינוך בית יהודה (סי' י') הביאו הגרעק"א (בסי' שע"ח) עיי"ש], דהנה אקשינן לעיל (אות ד') אמאי בנתנו עירובין בחיצונה ושכח אחד מבני הפנימית ולא עירב לא מצי לבטל דריסת רגלו לבני החיצונה, משום דאין ביטול רשות מחצר לחצר, ואקשינן אמאי חשיב 'מחצר לחצר' והלא רוצה לבטל דריסת רגלו בחצר החיצונה לבני החצר החיצונה.

והנה אי נימא דלא מהני עירוב על דריסת הרגל, אי"כ יש ליישב בפשיטות דכיון דתקנת ביטול רשות במקום עירוב היא עומדת, וכדאמר שמואל היכא דאסורין ומערבין מבטלין, והיינו דלא נתחדשה הלכתא דביטול אלא במקום דשייכא תקנת עירוב [ועיין בגמ' לקמן (ע'): בסוגיית יורש דמבעיא אי חשיב ביטול במקום עירוב, וכן מבואר בכמה דוכתיין דאי ביטול הרשות יגרום שתשתכח תורת עירוב לא מהני הביטול], ולפיכך לא מהני שיבטל בן הפנימית דריסת רגלו לבני החיצונה כיון דכל דאית ליה בחיצונה הוא דריסת הרגל, ועירוב לא שייך אלא היכא דאיכא דיריין, אך על דריסת הרגל בלבד לא שייכא תורת עירוב, הלכך נמי ביטול רשות לא שייכא רק על דריסת הרגל, ואי בעי לבטל אף את הדיריין שבפנימית בזה שפיר חשבינן ליה 'מחצר לחצר', ואדרבא איכא למימר דאף הריטב"א והתוס' מודים דלא שייכא עירוב על דריסת הרגל, ורק היכא דעשו עירוב מתחילה על הדיריין אמרינן דהותרה אף דריסת רגלם, אך מתחילה לעשות עירוב על דריסת הרגל בלבד לכ"ע לא שייכא.

ט] והנראה בביאור הדברים, ותחילה יש להקדים הא דפליגי הראשונים גבי ביטול רשות לקמן (ס"ט): באנשי חצר ששכח אחד ולא עירב והם ביטלו לו רשותו, הוא מותר והן אסורין, ומפרש טעמא בגמ' טעל דחמשה לגבי חד לא הוי אורח, אבל בחי' הרשב"א כתב דלהם אסור ואפילו לאחר שהחזיק הוא בחצר, דלא כמוציאין מרשותו של יחיד לחצירו של יחיד הן, אלא כמוציאין מרשותו של אותו יחיד לרשות המשותפת להן [וכ"כ בעבוה"ק ש"ד פ"ז ה"ב, ובחי' הריטב"א], ומבואר דלרש"י כאשר משתמשים הן הרי נוטלין רשותו, משא"כ להרשב"א והריטב"א הרי דלגבי דידיהו חשיב כמוציא מרה"י לרשות המשותפת [ועיין בחי' הבית מאיר דעמד בהן].

ונתבאר לעיל (סי' י"ח אות י') דרש"י ס"ל דגדר איסור בית בחצר הוא מחמת עצם הרשות דתחת האדם, הלכך ביטול רשות יסוד ענינו הוא להסתלק מהרשות עצמה, דיש כח להביטול להפקיע את הרשות ממנו [ועיין בעצי אלמוגים (סי' שפ"א סק"ב) דכתב דביטול הוא מהלכות הפקדן], ולהחשיבה כאילו זוכים בה שאר בני החצר, וא"כ נעשה הכל רשות היחיד שלו, וא"כ כל החסרון ברבים הוא מחמת דנראה דחוזרים מבטולם.

משא"כ הרשב"א והריטב"א סבירא להו דגדר איסור בית בחצר הוא מחמת 'הדיריין', הלכך הביטול נמי ענינו הוא להסתלק רק מה'דיריין' [הכי מבואר נמי בדברי הרמב"ן ריש פסחים דכתב שם דביטול חמץ אין ענינו הפקדן, והוסיף דאף ביטול עבודה זרה דנכרי מבטל שלו ושל חבירו, דע"כ אינו ענין של הפקדן, דאינו יכול להפקיד את של חבירו, ובתר הכי כתב "וכן נמי ביטול רשות שהזכירו לענין עירוב, אינו מפקיר ביתו וזיכו בו אחרים, אלא שהוא עוקר דעתו מלדור עם השותפין בימיו כדי שיהיו הם כמי שדרים לבדם", עכ"ל. הרי דאיהו נמי סבירא ליה דאין הביטול פועל בעצם הבית אלא בדיריין, ועיין לקמן (אות י"ד) דנתבאר שם דעת הריטב"א בגדר הביטול דהוא משום לתא דמחילה], דהיינו מלהשתמש בתורת בעלים, וביחיד המבטל לרבים שפיר חשיב דמפסיק לדור בתורת

הלכך אף אי פסק ההיתר מחמת שנטתם החלון או שנפסקו הספינות, מ"מ לבתר דחזרו ונתקשרו חוזר ההיתר למקומו, שהרי מתחילה היה כבר מונח ההיתר לכל השבת, משא"כ היכא דמתחילה לא היה עשוי העירוב להתקיים לכל השבת א"כ מתחילה לא היה מונח שזו שביתתו לכל השבת, אלא כל זמן דלא פסק העירוב, אך לבתר דבטל העירוב תו לא מצי לחזור להיתרו, דהא מתחילה לא היה מונח בו היתר לשעה זו.

והראב"ד סבירא ליה דבשעת עשיית העירוב לא בעינן שיהא ראוי לעמוד ולהתקיים העירוב כל השבת, אלא כל דחייל היתר העירוב שעה אחת ובאותה שעה דיינינן ליה שזו מקום שביתתו לאותה שבת, ממילא חשבינן ליה שזו מקום דירתו לכל השבת, 'דאין אדם משנה מקום דירתו באמצע שבת', ולפיכך אף דבתר דאתא הנכרי בשבת ושכרו ממנו חזר היתר העירוב למקומו.

סימן ו'

בעינן ביטול רשות מחצר לחצר

א] איתא בגמ' (ס"ו): "גופא אמר שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר ואין ביטול רשות בחורבה, ורבי יוחנן אמר יש ביטול רשות מחצר לחצר ויש ביטול רשות בחורבה וכו', אמר אביי הא דאמר שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר, לא אמרן אלא בשתי חצירות ופתח אחד בניניהן, אבל שתי חצירות זו לפנים מזו מתוך שאסורין זה על זה מבטלין, רבא אמר אפילו שתי חצירות זו לפנים מזו פעמים מבטלין ופעמים אין מבטלין", ע"כ.

הנה מבואר בסוגיין דשיטת רבי יוחנן בדין 'ביטול רשות', דכל היכא דשייכא עירובי חצירות איכא נמי להלכתא דביטול רשות, ואביי סבירא ליה אליבא דשמואל דלא נתחדשה הלכה זו דביטול רשות אלא היכא דהוה הרשויות אף אסורות זו על זו, וכדאמר שמואל להדיא לעיל (ס"ו). "כל שאסורין ומערבין, מבטלין", ורבא סבר אליבא דשמואל דאף היכא דאסורין ומערבין אין מבטלין, מלבד היכא דנתנו עירובין בפנימית ושכח אחד מהחיצונה ולא עירב דבכה"ג מבטלי בני החיצונה לבני הפנימית, ואית לן לברר ולבאר גדר פלוגתיהו וטעמיהו.

ב] והנה יש להתבונן בעיקר דברי רבא אליבא דשמואל דאין ביטול רשות מחצר לחצר אף היכא דאסורין ומערבין, והלא שמואל להדיא אמר "כל שאסורין ומערבין, מבטלין", ומנא ליה לרבא לאוקמי לדברי שמואל אליבא דרבי עקיבא דבשכח אחד מהחיצונה לא סגי באחדא לרשא ובעינן נמי ביטול, ובודאי פשיטא דשמואל לא דייקא דוקא בכה"ג, וכבר עמדו בזה הראשונים. ועיין בריטב"א דכתב וז"ל: "וניל משום דמשכח רבא לשמואל דאמר דאפילו בחורבה שהיו בני חצר אחת אין מבטלין, ואע"פ שאסורין ומערבין, משמע ליה דליכא מידי דלימא שמואל מבטלין מחצר לחצר, וזלתי בזה אליבא דרבי עקיבא דאיכא טעמא דאחדא דשא ומשמשא", עכ"ל. ואכתי הדבר צריך תלמוד מאי שייכא 'חורבה' להכא, הא התם בלא"ה שאני דאע"ג דהוי חצר אחת לא מהני בה ביטול, והיאך ילפינן מינה לשתי חצירות זו לפנים מזו דאסורין ומערבין שלא יועיל בהו ביטול.

ג] והנה בטעמא דהני הלכתא דאמר שמואל 'אין ביטול רשות מחצר לחצר', ואין ביטול רשות בחורבה, פרש"י הטעם דאין ביטול רשות בחורבה "דלא שרו רבנן ביטול רשות אלא בחצר שלפני הבית דאקילו בה רבנן דהוי עיקר תשמישתייהו התם", אולם לגבי ביטול רשות מחצר לחצר סתם לן רש"י ולא פירש טעמא דהאי הלכתא, ולכאורה צריך לומר דטעמא נמי בהא משום דאין עיקר תשמיש בני חצר זו בחצר האחרת, וכ"כ להדיא הריטב"א וז"ל: "פירוש ס"ל דלא תקון רבנן ביטול אלא בחצר דשכיחי בה דיריין, דאקילו רבנן התם משום דהוי עיקר תשמישתייהו התם ולהיות להם הרווחה לצורך תשמישי שבת", עכ"ל, ויש לעיין אמאי רש"י לא פירש לן כן להדיא.

ד] וביותר איכא לאקשויי בדברי רבא בנתנו עירובין בחיצונה ושכח אחד מבני הפנימית ולא עירב, דלא מצי לבטל זכות דריסת רגלו לבני החיצונה, משום דאין מבטלין רשות מחצר לחצר, וצ"ב אמאי חשיב 'מחצר לחצר' והלא רוצה הוא לבטל דריסת רגלו שבחצר החיצונה לבני החיצונה, ובפרט קשה לדברי הריטב"א דכתב דטעמא דאין ביטול רשות מחצר לחצר משום דאין 'עיקר תשמישתייהו' בחצר האחרת, ואין זה לצורך 'תשמישי שבת', והלא בכה"ג שבני הפנימית מבטלין רשות דריסת רגלם בחצר החיצונה לבני החיצונה הוי לצורך 'עיקר תשמיש' של בני החיצונה, ולצורך 'תשמישי שבת' של בני החיצונה, ועיין לקמן (אות ח').

ה] עוד יש להעיר בדברי התוס' לקמן (ע"ג): בד"ה אלא, דהקשו לרבא אליבא דשמואל איך מועיל ביטול במבוי, הא אין ביטול רשות מחצר לחצר ואפילו בשני חצירות זו לפנים מזו, ותירצו דהמבוי חדא תשמישתא לתרויהו, עיי"ש. וצ"ב מאי סלקא דעתיהו מעיקרא לאקשויי ממבוי, הא התם דמי ממש לבני חצר אחת, ואין לומר דס"ד לדמויי לחורבה שאינו עיקר תשמישתייהו, דא"כ אמאי העמידו קושייתם רק אליבא דרבא.

ו] עוד ראוי להתבונן בסוגיין, דהנה איתא בגמ' דאמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרבא וכי שכח אחד מן הפנימית ולא עירב אמאי שתייהן אסורות, לבטיל בר פנימית לבני פנימית ותיתי חיצונה ותשתרי בהדייהו, ומשני כמאן כרבי אליעזר דאמר אינו צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד, כי קאמינא לרבנן דאמרי צריך לבטל לכל אחד ואחד, והנה דברי הגמ' צריכים תלמוד טובא מאי שייכא דינא דרבי אליעזר דסבירא המבטל בעין יפה מבטל, ולכן אינו צריך לבטל לכל אחד ואחד, אלא כשביטל לחד מיניהו אמרינן דבטיל לכולהו, וא"כ היכא דלא מהני ביטול לכולהו משום דאין ביטול רשות מחצר לחצר, ומה יתן לך ומה יוסיף לך אי נימא דהמבטל בעין יפה מבטל, וחשיב כאילו ביטל לכולהו, הא מ"מ אין ביטול מחצר לחצר, ובתוס' בד"ה כמאן כתבו דלרבי אליעזר לא חשיב ביטול מחצר לחצר כיון דמאלהון משתרו בני חיצונה, ואכתי צ"ב דהא טעמא משום דהמבטל בעין יפה מבטל,

שלא הכריע בדבר], אולם משמע בשו"ע (סי' ש"ע סעי' ח') דס"ל נמי כהתוס' ושאר הראשונים דכשם שאינה אסורת ה"נ אינה אסורה, ולפמשנ"ת הוא מטעמא דגדר תקנת עירובי חצירות הוא דאסור 'חילוק דיריין', וכל כמה דלא דייר ליכא איסור, וממילא נמי הא דאמרו חכמים דגוי אסור היינו דתיקנו חכמים שיהא הגוי מבטל את עיקר מעשה העירוב וכמשנ"ת, ולכן לא שייך שיהא חוזר וניעור.

ח] אולם אחר כל זאת אכתי אין דברי השבילי דוד מתיישבים שפיר בלשון הראשונים דכתבו בסוגיין דהא דלא אמרינן הכא דחוזר וניעור ולא דמי לספינות, משום דהכא משעת עשייתו לא עשוי להתקיים, משא"כ התם לא היו הספינות עשויות להיפסק, ומבואר דאינו ענין דוקא בגוי דווקא, אלא כל שלא היה עומד להתקיים מתחילה אינו חוזר וניעור, ואף בספינות אי היו עומדות להיפסק ונפסקו בשבת ואח"כ חזרו ונתקשרו בשבת לא היו חוזרות להיתרן הראשון, וע"כ דאינו מטעם דדירת הגוי חמירא דמבטלת היא את העירוב.

ועוד יש להעיר דלמשנ"ת נמצא בדעת הראב"ד דהעכ"ם אינו מבטל את 'מעשה העירוב', אלא רק את המתיר של העירוב דהוי כישראל ששכח ולא עירב דאסור על שאר בני החצר מחמת דירתו שלא עירבה עמהם, ואם צדקו דברינו היה ראוי דאף היכא דהיה הגוי בער"ש בביתו ורק בשבת שכרו ממנו היה הדין דחייל היתר העירוב כבישראל, ואף אמנם דהכי מבואר בדברי האבוע"ז, אולם בביאור הלכה (סי' שפ"ג סעי' א') הביא מהבית מאיר דבכה"ג לא אמרינן דהעירוב חוזר וניעור אף לשיטת הראב"ד, וכן מבואר בגא"ו (ס"ו). בד"ה אמר, עיי"ש, וע"כ דפירשו טעם דבריו באו"א, וא"כ אכתי תקשי כנ"ל במאי תלי שורש פלוגתיהו, וכן בעיקר הטעם מה לי אם היה עומד להתקיים או לאו לגבי האי הלכתא דחוזר וניעור, וצ"ב.

ט] והנה מצינו דרך נוספת בישוב קושיות המג"א וכמש"כ האחרונים שהביא בשעה"צ (שם) דגבי ספינות מתחילה כשעירבו הספינות היו מקושרות בטוב ואינם עומדות להיפסק באותה שבת, וכן בשני חצירות שעירבו אין הפתח עומד להיסתם, וכיון שהיה העירוב עומד להתקיים אמרינן דחייל העירוב, ואם נפסקו וחזרו ונתקשרו חזר העירוב להיתרו, משא"כ הכא שמתחילה כשנעשה העירוב אין סופו להתקיים, עכ"ד. ואף דבדבריהם צ"ב מה לי מה שהיה עומד בשעת עשיית העירוב להתקיים לגבי האי הלכתא דחוזר וניעור.

והא דמיאנו המג"א והבית מאיר בדברי הני אחרונים נראה דפליגי בהגדרת הלכתא דעירוב, דהמג"א ס"ל דהוי חלות דין בעלמא דיינינן ליה כשותפים בכל הבתים, ולכן רק בשבת חשבינן להו כשותפין, והתיחסות זו שייכא דוקא בשבת אך לא בחול, ולפיכך צריך לדון בכל ער"ש שבה מתחדש היתר עירובי חצירות אי חשיב עומד העירוב להתקיים, ולא סגי שעת עשיית העירוב, משא"כ הני אחרונים ס"ל דהלכתא דעירוב היא קביעה במציאות, והרי היא עומדת וקיימת אף בימי החול, ולפיכך ס"ל דסגי אי בשעת עשיית העירוב היה ראוי ועומד לעמוד לכל אותו משך הזמן, ואף אם בער"ש נפסקו הספינות א"ו סותר את מציאות העירוב, דהוי כאדם שבאמצע שבת נשבר מנעול ביתו ואינו יכול להיכנס לביתו דודאי לא בטל שם דירה מביתו.

יש להוסיף עוד בזה, דנראה דאולי לשיטתם בדוכתא אחרוני, דהנה כתב המג"א (סי' שס"ה ס"ק ט"ו) אהא דכתב בשו"ע (שם סעי' ח') דמבוי שנשתתפו בו החצירות ונשברה קורת המבוי, אותו חצר שהעירוב מונח בה והחצירות הפתוחות לאותה חצר מותרין, אך שאר החצירות אסורות משום דליתא עירוביהו גבייהו, ולא מצי לאתויי לעירוב דרך המבוי, דהא נשברה הקורה, וכתב המג"א דהיינו דוקא שנשברה הקורה בחול, אך אם נשברה בשבת שרי דכיון שהותר למקצת השבת הותר לכל השבת, אולם כתב בבית מאיר (שם) דהט"ז (בס" שצ"ד) פליג על המג"א וס"ל דאף אמנם דסגי שיהא העירוב קיים בביה"ש בלבד, מ"מ אם נמצא העירוב במקום שאי אפשר להביאו אין להקל בזה, דטעם העירוב הוא שעל ידו חשבינן כאילו כל החצירות שייכים לאותו הבית, וזה צריך להתקיים כל השבת, וכתב הבית מאיר דלפי"ז גם בנשברה הקורה אסור דתו לא שייכי החצירות לבית בו מונח העירוב [אולם הבית מאיר גופיה נקיט כהמג"א דנשברה הקורה לא גרע מנאכל העירוב], וביאור פלוגתיהו נראה דאולי לשיטתם, דהמג"א והבית מאיר ס"ל דגדר העירוב הוא התיחסות דינית דחשיב כדירה אחת, ודמי לשאר דיני עירוב דקביעי בביה"ש ותו לא אכפת לן אי נשנתנו, ה"נ כבר נקבע דדירתם במקום העירוב ותו לא משתנה דין העירוב, משא"כ הט"ז ס"ל (כמשנ"ת בשיטות האחרונים הנ"ל) דגדר העירוב הוא קביעה במציאות דדירתם היא במקום העירוב, הלכך לא סגי במאי דהוי בביה"ש בלבד, אלא צריך שיהא עומד כך לכל השבת [ומיהו בדעת המשנ"ב מבואר בסוגיין דס"ל כהני אחרונים דס"ל דמהני העירוב מחמת העירוב שבת הקודמת, ונתבאר משום דהעירוב הוא קביעה מציאותית, ואעפ"כ ס"ל כהמג"א לגבי נשברה הקורה, וצ"ל דס"ל דאף לגבי קביעה מציאותית שייך למימר כיון דהותרה הותרה, ודו"ק].

י] והנראה בביאור הדברים דהנה מבואר בסוגיין דאין מערבין בשבת, אך לא מבואר מאי טעמא אין מערבין בשבת, ועיין בעצי אלמוגים (סי' שס"ו סק"ה) דכתב דטעמא משום דענין העירוב הוא משום דירה (ואף למ"ד עירוב משום קנין [לעיל מ"ט]). היינו דבעינן שיקנה מקום דירה), והיינו שאנו רואין אותו כאילו הוא דר שם, שדעתו של אדם להמשך אחר פיתו, ואין אדם משנה דירתו לעוקרה באמצע השבת, עכ"ד. ולפי"ז נמצא דבשעה דחייל העירוב חזינן שהוא מקום דירתו לכל השבת דאין אדם משנה דירתו לכל השבת, ומשום הכי חשיב דכל ששביתתו בשבת מונחת היא בשעת עשיית העירוב וחייל בה היתר 'עירובי חצירות'.

ומעתה מתבארים שפיר דברי הראשונים הנ"ל (אות א') דדינא דחוזר וניעור מתלי תלי הוא אי בשעת עשיית העירוב היה עומד להתקיים לכל השבת או לאו, והיינו משום דאי היה עומד להתקיים לכל השבת אי"כ בשעת עשיית העירוב היה מונח היתר 'עירובי חצירות' לכל השבת,

בעלים וחשיב תשמישו בתורת אורח, ולכך שרי להוציא ולהכניס בתר הדחוקיו הן, משא"כ ברבים המבטלים כיון דרבים לגבי חד לא הוי אורח, א"כ לא יתן לפרש את תשמישם בתורת אורח, א"כ בביתול ע"כ דמסתלקי לגמרי מלהוציא ולהכניס, דאי מפקי ועיילי מאני הרי דנמצא מוציאין הן מרה"י לרשות המשותפת, דאף שביטולו רשותו לא מהני אלא להסתלק מהדירין, אך עצם הרשות אכתי חשיבא שלהן. והכי מפורש להדיא בדברי הפסקי ר"ד ז"ל: חמשה לגבי חד לא הוי אורחים ולא מסלקי לגמרי מן החצר, ועכשיו שמוציאין מביתו לחצר נמצא שהן מטלטלין מרשות לרשות, דנהי דמועיל ביטול להסתלק מן החצר כדי שלא יאסרו על זה שלא עירב עמהן, אבל אינן מסתלקין לגמרי שיהא כל החצר של זה והן יהיו כאכסנאין, והיה מותרין לטלטל מביתו של זה לחצר, אבל האחד הוא מסתלק סילוק גמור, עכ"ל. ומבואר בדבריו נמי דכיון דרבים לא שייך לאחשבינהו כאורחים ע"כ דסילוקם אינו גמור, וע"כ כני"ל דכל מאי מסתלקים הן ע"י ביטולם הוא רק מ'הדירין, אך עד כמה דהדרי ומשתמשי הרי מתפרש תשמישיהן כדירי קבע, וכמשנ"ת.

י והנה כתב החזו"א (סי' פ"ז סק"ה) לבאר טעמא דאין ביטול רשות מחצר לחצר בתרי אנפי ז"ל: "דטעמא דאין ביטול רשות מחצר לחצר דאי אפשר למיחשביה כל הדירה שלו וחבירו שכן אצלו, כיון שאין לו תפיסת יד בהאי חצר, או דלא תיקנו ביטול מחצר לחצר, עכ"ל.

ונראה דהני תרי אנפי מתלי תלו בשיטות הראשונים הנ"ל, והיינו דרש"י דס"ל דהביטול הוא מעצם הבעלות על הרשות א"כ א"ש טעמא קמא דכתב החזו"א דלא שייך שחבירו יזכה בחצרו כיון שאין לו תפיסת יד שם, וכן י"ל לגבי דריסת הרגל, דבשלמא היכא דאיכא שותפות ממש בדירין א"כ שפיר שייך להסתלק מרשותו, וחבירו ממילא קא זכי ביה, שהרי נשאר הוא לבדו ברשותו, משא"כ כשיש לפנימית רק דריסת רגל בחצר החיצונה הרי אין דריסת הרגל ממעטת היא מעצם הבעלות של בני החיצונה, הגע בעצמך אם יהיו עוד בני חצר שיוסיפו עוד לקבל זכות דריסת הרגל על בני החיצונה, וכי זה ימנע מבעלותם של בני החיצונה, והרי אי"ז שותפות ממש אלא זכות בעלמא, ואי בעו לזכות זכות זו לבני החיצונה צריך להקנות להן בקנין סודר, או שאר קנינים, אבל בסילוק בעלמא אין כאן זכיה מצד בני החיצונה [ואע"ג דבמחילה גמורה לא בעינן קנין, היינו משום שמתסלק לגמרי, משא"כ הכא יהוי סילוק רק לשבת, ונשאר בבעלותו לשאר הימים, א"כ בעינן הוראת בעלות על הזכיה לגבי שבת], והיינו כמש"כ החזו"א בטעמא קמא "דאי אפשר למיחשביה כל הדירה שלו וחבירו שכן אצלו, כיון שאין לו תפיסת יד בהאי חצר, ודוק. אולם לשיטת הרשב"א והריטב"א גדר הביטול הוא שמבטל את הדירין דלא ליהו בתורת קבע, א"כ אף מחצר לחצר היה שייך למיקבע מהו צורת תשמישו, והא דלא מהני ביטול מחצר לחצר ע"כ צ"ל כמש"כ החזו"א בטעמו השני "דלא תיקנו ביטול רשות מחצר לחצר", והיינו משום דביטול לא נתחדש אלא במקום עירוב דהוא לצורך העמדת העירוב, הלכך לא חדו לן רבנן האי הלכתא מחצר לחצר, ורבא דס"ל דלא שייך ביטול על דריסת הרגל בלבד, היינו משום דס"ל דבעינן שיהא שותפים בתשמיש דירה חשוב ויהיו אוסרין זה על זה, דבהכי חשיבי אגודים בחדא תשמישטא, אך דריסת הרגל גרידא דאינו חשוב כיון דלא שייכא ביה עירוב, ה"נ לא שייך למיעבד ביטול על דריסת הרגל בלבד, ודוק.

יא ולפמשנ"ת אשכחנא להיפך מדברי הבאר יצחק בדין עירוב לדריסת הרגל, דלשיטת הריטב"א דנקיט הבאר יצחק דשייך למיעבד עירוב על דריסת הרגל בלחוד, לפמשנ"ת נמצא דאדרבא דכל מאי דאין ביטול רשות מחצר לחצר הוא מהאי טעמא דלא שייך למיעבד עירוב על דריסת הרגל בלבד, וצ"ל דמש"כ דאף אי יבטלו בני הפנימית ליחיד שבחצרום שלא עירב אכתי עומד העירוב על מכונן, היינו משום דבתחילה דחיייל העירוב נעשה הוא אף לגבי הדירין, ואף בשיטת רש"י דנקיט הבאר יצחק דס"ל דלא מהני עירוב על דריסת הרגל, י"ל דשפיר שייך למיעבד עירוב על דריסת הרגל, וכל מש"כ רש"י דבטיל העירוב לגמרי של בני הפנימית ע"י ביטולם, היינו משום דכל זכות דריסת רגלם הוא מחמת בעלותם בחצר הפנימית, וכל כמה דביטול את בעלותם בחצר הפנימית חל על זכות דריסת רגלם בחיצונה, אך בעלמא גבי בני הכפרים שיש להם זכות גמורה בדריסת הרגל לבוא בליהכ"ו, ואיתני למיעבד עירוב על דריסת הרגל בלחוד, שפיר איכא לערובי.

יב ומעתה נבוא לבאר הא דפליגי ריו"ח ושמואל אי יש ביטול רשות מחצר לחצר, והיינו דלכו"ע לא נתחדשה הלכתא דביטול אלא במקום עירוב, בין לשיטת רש"י דהגידון הוא מחמת חסרון כח זכיה של מי שמבטלים עבורו דבעינן שיהא בן אותה חצר שיוכל לזכות בחלק חבירו, ובין לשיטת הרשב"א והריטב"א דהגידון בביטול רשות מחצר לחצר הוא משום דלא נתחדשה הלכתא דביטול אלא במאי דשייך עירוב, וגבי דריסת הרגל דלא שייכא בעירוב, ה"ה ביטול רשות לא שייך לגבי דריסת הרגל, וא"כ צריך לומר דריו"ח ס"ל דכל כמה דאית להו אפשרות לערב יחד חשבינן להו לענין עירובי הצירות 'כחצר אחת' שהם שותפין בה, ולכך מצי שפיר לבטל זה לזה, ושמואל ס"ל (אליבא דאביי) דכל כמה דלא אסרי אהדידי אכתי לאו חצר אחת הן.

והא דפליגי רבא ואביי אליבא דשמואל אי סגי באוסרין ומערבין כדי שיוכלו לבטל מחצר לחצר, או דלמא אף ככה"ג דאוסרין ומערבין אכתי אינם מבטלין [מלבד היכא דנתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מהחיצונה ולא עירב דבכה"ג מבטלי בני החיצונה לבני הפנימית], נראה דשורש פלוגתיהו דאביי ס"ל דהחסרון בביטול רשות מחצר לחצר משום דחלוקים הן בתשמישם חשיבי כשני רשויות, אך כל כמה דהרשויות מצד עצמן אוסרות אחת על חברתה ושייך בהו עירוב בזה חשבינן להו כחצר אחת, משא"כ רבא ס"ל מדקאמר שמואל דאף בחורבה אין ביטול רשות אע"ג דמצד המקום שותפים הן ביחד, ע"כ דהך 'אוסרין' דקאמר שמואל היינו רק ע"י דירין של בן חצר' שהוא דירין חשובין

(להריטב"א), א"נ משום דבעינן בעלות משותפת שיוכל חבירו לזכות ברשותו (לרש"י), דהחסרון הוא מצד הגברא דבעינן דיתחשב בן חצר אחת' עם מי שמבטל לו, הלכך אף אי אוסרין ויכולין לערב זו עם זו אכתי לא חשיב משום דריסת הרגל 'בני חצר אחת'.

יג ומעתה יש ליישב הא דאקשינן לעיל (אות ה') בדברי תוס' לקמן (ע"ג): דהקשו אליבא דרבא איתר בני מבוי מצו לבטל רשותן לאחד מהן, הא אין ביטול רשות מחצר לחצר, והלא גבי מבוי הוו ממש כבני חצר אחת [ואין לומר דקשיא להו דדמי לחורבה, דא"כ אמאי העמידו קושיטם אליבא דרבא דווקא, והלא אף אליבא דאביי קשיא], ולפמשנ"ת י"ל דהתוס' אזלי לשיטתם דנתבאר לעיל (אות ט') דסבירא להו כהריטב"א דסיבת האיסור בחצירות הוא מחמת 'חילוק הדירין', הלכך אליבא דרבא הא בעינן דיתחשבי בן חצר' דייקא, והיינו ע"י דאית להו דירין חשובין חשיבי 'בני חצר אחת', ובכונן אלו תיקנו חכמים תורת ביטול, וא"כ במבוי שמועטין תשמישיו נימא נמי דאין ביטול רשות מחצר לחצר [משא"כ לאביי דכל דאוסרין זה על זה חשבינן להו 'בני חצר אחת' ניחא], ותירצו תוס' דמ"מ חשיב תשמיש המבוי טפי מדריסת רגל גרידא ומחורבה, הלכך דשוו תשמישייהו שפיר מצו לבטל זה לזה.

יד והנה אקשינן לעיל (אות ו') מ"ט אליבא דרבי אליעזר מהני ביטול אף לבני החיצונה, הא כל מאי דס"ל לר"א דהמבטל בעין יפה מבטל וכמאן דביטל לכל אחד ואחד, וא"כ אהני לענין שיוכל לבטל מחצר לחצר, ואתינן התם דבתוס' מבואר דכיון דמאליהן משתרו לא חשיב מחצר לחצר, ואילו בתוס' רבנו פרץ אייתי מר"ת מקינן דהכא לכיון שעירבו לא שייכא כלל הלכתא דביטול רשות מחצר לחצר, אלא דמשום גזירה אתינן עלה, וכיון שכן אליבא דר"א דאינו צריך לבטל בפירוש ליכא למיגזר כלל.

ולפמשנ"ת נראה דהדבר תלוי בפלוגתת הראשונים דאייתנין לעיל (אות י'), דלשיטת רש"י דהביטול הוא לגבי 'הבעלות' א"כ איכא למימר בפשיטות דהכא כיון שהניחו עירובן בני החיצונה בפנימית לית להו בעלות ממש בפנימית [ואע"ג דשמואל ס"ל דעירוב משום קנין, וא"כ נמצא דע"י העירוב חשיב דאית להו בעלות באותה רשות שהונח העירוב, מ"מ הא כבר כתבו הרשב"א והריטב"א דמאי דמפרש רבא לאו אליבא דשמואל הוא, אלא אליבא דנפשיה, ודוק], אלא רק שותפות בדיריהן של בני הפנימית, הלכך לגבי הא דמילתא לא בעינן ביטול בפני עצמם, אלא סגי במה שהן כלולין בביטול לבני הפנימית, שגם בני החיצונה שותפים הן בדיריהן של בני הפנימית וזוכים הן בה ממילא, זוהי כוונת החזו"א (סי' פ"ה ס"ק כ"א) דכתב דבכה"ג מהני ביטול מחצר לחצר משום דאינו צריך לבטל בפירוש לבני החצר האחרת, ורק אליבא דרבנן דאמרי בעין רעה הוא מבטל, א"כ נמצא דלא מונח בדבריו ביטול למי שלא פירש, א"כ בני החיצונה שלא ביטל להן לא יזכו ברשותו.

משא"כ ר"ת מקינן נראה דס"ל כמשנ"ת בשיטת הריטב"א והרשב"א דהביטול הוא לענין הגדרת 'הדירין', ומוכן שיהיו דירי קבע שייכים לאותן שמבטל להן, א"כ אין לחלק בין דירין של בני הפנימית שהן מכה בעלות, לבין דיריהן של בני החיצונה דהן מחמת העירוב, דסו"ס יש להן שם דירין, וא"כ אליבייהו תקשי לר"א אמאי לא חשיב ביטול רשות מחצר לחצר, ולפ"י ע"כ צריך לומר כמש"כ הרבנו פרץ בשם ר"ת מקינן דהכא כיון דאיכא עירוב לא חשיב כלל ביטול רשות מחצר לחצר, ומחמת גזירה בעלמא הוא דאתינן עלה שמאי יבואו לבטל בשאר דוכתי מחצר לחצר, ולר"א דאינו מבטל בפירוש לבני החצר החיצונה ליכא למיגזר.

אולם הריטב"א והרשב"א עצמם לא הקשו כלל האי קושיה, ולא נזקקו לתירוץ הר"ת מקינן, נראה משום דאזלי לשיטתם, דהנה איתא בגמ' לקמן (ע"א) דאמרי ב"ה דמותר לבטל בשבת משום דאסתלוקי הוא, עיי"ש, וכתב שם הריטב"א דש"מ דמחילה בשבת שריא [וכתב לדון שם שמא הוא לצורך מצוה], ומ"מ מבואר דס"ל דגדר הביטול הוא משום לתא דמחילה, והיינו שמסכים לזוכה לדור ברשותו, וא"כ י"ל דבשלמא היכא דאית להו לזוכים בעלות בחצר צריך שכל אחד יזכה בפני עצמו בחלק של המבטל, וכמש"כ רש"י לעיל (כ"ו): דלא מהני העירוב שעשו בער"ש להתיר את החלק שזוכין בו בשבת, משא"כ היכא דכל זכותן ודיריהן של בני החיצונה בא ע"י העירוב שוב מצו לזכות בחלק המבטל ע"י העירוב גופא שהוא מחברן, ורק אליבא דרבנן דאמרי דקפיד איניש דלא לבטל לאלו שלא ביטל להן בפירוש.

ור"ת מקינן דהקשה כן סבירא ליה דגדר עצם הביטול הוא עקירת דעת מהדירין [וכדאתינן לעיל (אות ט') בהגהה] משמיה דהרמב"ן, והוא עד כמה שיהיו הדירין של אחרים וממילא ליתחשב איהו כאורח לגבייהו, וא"כ הכא בני החיצונה דלית להו דירין ממש שם ממילא לא שייך לבטל להו, ודוק.

קונטרס בענין עירובי תחומין

סימן א'

בדין יצא חוץ לתחומו ובגדר איסור תחומין

א תני במתני' (מ"א): "מי שהוציאוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ד' אמות, והליכוהו לעיר אחרת נתנוהו בדיר וסוהר, ר"ג ור"א בן עזריה אומרים מהלך את כולה, רבי יהושע ור"ע אומרים אין לו אלא ד' אמות", ע"כ.

שיטות הראשונים בסוגיין

ב ופרש"י הוליקוהו לעיר אחרת והרי היא מוקפת מחיצות, וכ"כ התוס' לקמן (מ"ז): והוסיפו דבעינן נמי שיהא מוקף לדירה, כדאמרין בשמעתא דלחי' העומד מאליו לעיל (ט"ו). דשבת בתל, והוא מדיא

ועד בית סאתים, מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה, הא ביותר מבית סאתים לא הוי כד"א כיון שלא הוקף לדירה אפילו בשבת באויר מחיצות, ובתוס' ב"ה (כ"ג): הוכיחו כן מהא דבאו לעדות החודש ולהציל דתני התם במשנה דמתחילה לא זוו ממקומם, ומאי גרע מדיר וסוהר דחשיבנן ליה לכולו כד' אמות, וע"כ דשאני ירושלים דלא חשיב רה"י.

אולם אשכחן פלוגתא בין רש"י לתוס' היכא דיצא לדעת ונכנס לעיר המוקפת מחיצות, אי אית ליה את כולה, דרש"י לקמן (מ"ב): בד"ה אטו הילוך כתב דבאונס הוא דחשיבנן לכל העיר כארבע אמות, אולם בתוס' לעיל (כ"ט). בד"ה והושיבו מבואר דאף היכא דיצא במזיד אית ליה את כל העיר, וכ"ה שיטת הריטב"א דכתב במתני' נמי דבעינן מחיצות, ותיחוי נמי מוקף לדירה [אולם עיין לקמן (בדף צ').] דכתב הריטב"א דבספינה אף דחשיב לשמואל דאינה מוקפת לדירה, מ"מ מהני לגבי הלך את כולה, וצ"ל דשאני ספינה דשבת באויר מחיצותיה, וביאור החילוק יתבאר לקמן (סימן י"א) בעז"ה], וס"ל נמי דאף ביצא לדעת ובא במקום המוקף מחיצות דמהלך את כולה, וכן הוכיח הריטב"א לקמן (מ"ב). מלשון הגמ' גבי קופץ מספינה לספינה, ז"ל שם: "ושמעין מינה דכל שנכנס בדיר וסוהר ומקום המוקף מחיצות אין הפרש בין שנכנס לדעת או שלא לדעת שיהא כולה כד' אמות", עכ"ל, והיינו כשיטת התוס', וצ"ב במאי פליגי.

[ובעיקר ראיית הריטב"א צ"ב, דהא התם מאי דשרי רב זירא בקופץ מספינה לספינה הוא מדין ד"א, ולא מדין היתר מחיצות, ומה ראה איכא לגבי דבין של היתר מחיצות יתר מד"א, וכבר כתב הרמב"ן שם במלחמות דביצא לדעת לא עשאום לדיר וסוהר כד"א, ובמהלכת מותר גם בזה מטעמא דרב זירא דמשו"ה אפילו מדעת מהלך את כולה, וצ"ל דראיית הריטב"א מדעת רבה דפליג התם ארב זירא וס"ל דטעמא דהקילו בספינה הואיל ושבת באויר מחיצותיה, ולכך בקפץ מספינה לספינה אין לו אלא ארבע אמות, ומשמע דרק משום דלא שבת באויר מחיצות הוא דלית ליה אלא ארבע אמות, אך אליבא דר"ג דשרי אף היכא דלא שבת באויר מחיצות, א"כ אף בקפץ מספינה לספינה שרי, ועיין לקמן סימן י"א מש"כ בעז"ה].

ג אולם הרמב"ן פליג עלייהו וס"ל דכל עיר אפילו אינה מוקפת מחיצות ורה"ר גמורה עוברת בתוכה הרי היא כד"א בין לשובת בתוכה ובין לנתנוהו נכרים בתוכה, ואייתי ראייה מהא דאמר שמואל דבדיר וסוהר הלכה כר"ע ובספינה הלכה כר"ג, וביאר רבה דטעמא משום ששבת באויר מחיצות, והלא שמואל סבירא ליה לקמן (צ'). דמחיצות הספינה לא הוי הוקף לדירה, ולכך אין מטלטלין בה אלא בד"א, אלא ע"כ דלענין מהלך בתוכה לא בעינן היקף לדירה אלא מחיצות בעלמא, ורבה הא ס"ל דמחיצות הספינה חשיבי מחיצות [ודלא כרב זירא דס"ל דלא חשיבי מחיצות דלהבריה את המים עשויות], וכתב הרמב"ן דבעיר אפילו שווקים שלה עשאוהו איר שתשמישו לדירה, דבתים לדירה עשוין וכולה מתא כמאן דמליא, ועיבורה נמי בתרה גריר וכאויר העשוי לדירתן של בני העיר היא, ומש"כ התוס' לאתויי ראייה מהא דבאו לעדות החודש ולהציל דמתחילה היו אומרים אל יזווחו ממקומם, שאני התם שיצאו מדעת.

והנה דברי הרמב"ן צריכים ביאור טובא, חדא כדהקשה בהגהות הגרא"ז במש"כ הרמב"ן "דבעיר אפילו שווקים שלה עשאוהו איר שתשמישו לדירה, דבתים לדירה עשוין וכולה מתא כמאן דמליא, ועיבורה נמי בתרה גריר וכאויר העשוי לדירתן של בני העיר היא", משמע דמודה הרמב"ן דבעינן שתהא מוקפת לדירה, וא"כ הדר תקשי לדבריו משמואל היאך מהני ליה מחיצות בספינה, הא איהו ס"ל דספינה אינה מוקפת לדירה, וכדהקשה לשיטת התוספות.

עוד הקשה שם בהגהות הגרא"ז דעכ"פ לא חילק הרמב"ן מספינה להא דשובת בתל דבעינן התם אף לשובת שם שיהא מוקף לדירה, ואילו בספינה מהני לשמואל אע"ג דלא חשיב מוקף לדירה, ומהלך בה אפילו יותר מבית סאתים, וצ"ב מאי שנא.

עוד יש לעיין בשיטת הרמב"ן דכתב לדחות מש"כ תוס' לאתויי ראייה מהא דאיתא ב"ה (כ"ג): דמתחילה היו אומרים דאלו שבאו בשבת לעדות החודש וכן שבאו להציל שלא יזווח ממקומם, וכתב עליה הרמב"ן דשאני התם שיצאו מדעת, ולכאורה צ"ב מאי גרע ממעשה דנחמיה בריה דרב חניליא (מ"ג): דיצא בשוגג דמשכתייה שמעתתא והקילו לעשות לו מחיצות, הרי לן דאף בכה"ג אמרינן דכל תוך המחיצות הוי כד"א, וכן כתבו הרמב"ם (פ"ז משבת ה"ב) והשו"ע (סי' ת"ה סעיף ו'), והיאך יתכן להחמיר ביצא לעדות החודש שהוא אנוס עפ"י הדיבור ומותר באמת, טפי ממי ששגג ויצא בבלי דעת.

עוד יש לעיין בדברי הרמב"ן, דהנה לקמן (מ"ג) מבעיא ליה לגמ' אי יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה, וכתבו הראשונים דהנפק"מ היא היכא דשבת בבין השמשות למעלה מעשרה והתרחק משם וירד, דאי אין תחומין למעלה מעשרה יש לו עתה אלפים אמה לכל רוח, אבל אי מתחילה שבת בבין השמשות למטה מעשרה ואח"כ יצא מתחומו דרך קפיצה למעלה מעשרה ואח"כ ירד למטה מעשרה, בהא לא יזווח ממקומו כיון שכבר קנה שבתה למטה מעשרה, אבל הרמב"ן כתב דאין לו אלא ד"א או כל העיר לרבן גמליאל, וצ"ב לשיטת הרמב"ן מאי אולמיה מהיכא דיצא ברשות דכתב הרמב"ן דכיון דיצא לדעת אין לו אלא ד"א, וא"כ ה"נ אף דשרי ליה לצאת למעלה מעשרה כיון דעתה נמצא שהוא חוץ לתחומו נימא נמי דאין לו אלא ד"א.

ד שיטה נוספת מצינו בדברי הרא"ש בשם הרבנו מאיר דהיכא חזר לדעת לעירו אף אי חזר במזיד יש לו את העיר כיון ששבת בה, וכתב בבאיור הלכה (ס" ת"ה סעי' ו' בד"ה אבל) דרבנו מאיר ס"ל דביצא לדעת לעיר אחרת אין לו אלא ארבע אמות [כהרמב"ן], ובהכי חידש לן רבנו מאיר דהיכא דחזר לעירו כיון ששבת בה אית ליה את כולה, וכתב שם הרמ"א (שם) דדינא דרבנו מאיר היינו דווקא היכא דהעיר מוקפת חומה [ומסתימת הראשונים שלא הזכירו האי חילוקא בין חזר

ארבע אמות דבכה"ג הקילו לו חכמים להיות היקף מחיצות כארבע אמות, אבל הקונה שביתה שיש לו אלפים אמה לא הקילו לו חכמים להיות לו היקף מחיצות כארבע אמות, ובריטב"א כתב משמיה דרש"י באופן שונה, דרבן גמליאל לא קאמר אלא בכה"ג שנעקרה שביתתו הראשונה, ולפיכך הקילו עליו לתת לו שביתה כבאן שיהא כל ההיקף כארבע אמות, אבל כששביתתו הראשונה קיימת אין לו אלא תחומי שקנה בתחילה, עכ"ד. ומדברי הריטב"א משמע דאין זה סתם קולא למי שאין לו אלא ארבע אמות, אלא דכל שיש לו את שביתתו הראשונה לא שייך לאחשובי ליה את כל ההיקף כולו כארבע אמות, וצ"ב בהגדרת הדברים.

ואין לומר דכוונת הריטב"א היא דכל שבטל ממנו דינו הראשון ואתנין למיתן הלכתא חדתא דאית ליה ארבע אמות חדשות, אמרינן נמי שיהא כל ההיקף כארבע אמות, אך כל זמן דאית ליה את שביתתו הראשון בדינא קמא קאי לא מן הדין הוא לרון את ההיקף כולו כמקומו, דאי נימא הכי לכאורה זוהי סברת התוס' לקמן (מ"ד:). דפליגי ארש"י שם, דכתב רש"י שם דרבה דלית ליה הבלעת תחומין פליג אנהרדעי דאמרי גבי הנצרך לנקביו דכיון דעל על, וכתבו התוס' דלא שייכי אהרדי, דרבה איירי היכא דיצא חוץ לתחומי וקנה לו תחום אחר לא הותר ליעקר תחומם שקנה, משא"כ גבי מי שהוצרך לנקביו, כיון שצריך ליתן לו ד' אמות חדשות יכול לחזור ולקנות תחומי הראשון, ועיי"ש בריטב"א דאף איהו פליג ארש"י אך לא מטעמייהו, ואי נימא כנ"ל תקשי דהא אף איהו מודה לסברתם, ואכתי צ"ב בהגדרת הדברים.

והנה בתור"ד שם (מהדו' תליתאה) כתב וז"ל: "שבת בבקעה וכו' ואי דקשיא לי במה"ק דמי"ש הא מהליכוהו לעיר אחרת, תשובה התם אין לו אלפים אמה אלא ארבע אמות, וכל דבר שהוא מוקף מחיצות הוא כד' אמות, ואע"ג דלא שבת שם מבעוד יום, אבל זה שיש אלפים אמה אין לו דין ארבע אמות", עכ"ל [ואף דכתב התור"ד לקמן דס"ל דאף בכל שובת אית ליה ד"א מלבד האלפים אמה, מ"מ אף הגי' ד"א נכללים הם בכלל 'מקומו', משא"כ במי שהוציאוהו חוץ לתחומי, דאית ליה ד"א גרידא מדין 'תחתיו', בהא הוא דיהבינן ליה בדיר וסוהר להלך את כולה הוא משום דחשבינן ליה לכל ההיקף כד"א, אך כל היכא דזכה במקום במוגבל במידה תו לא מצי להוסיף מקום על מקומו, ודו"ק], וביאור דבריו נראה לפמשנ"ת דהיכא דנמצא במקומו ששבת בו מבעוד יום, דחשיב חד דוכתא מצד עצמו, וממילא חשיב 'מקומו' ע"י שביתתו שם, אי"כ לא שייך להוסיף מקום על 'מקומו' דהא כבר נקבע גבולות 'מקומו' היכן הם, משא"כ אי נעקר הוא מ'מקומו' ותו לית ליה אלא דינא ד'תחתיו', ונתבאר לעיל (אות ח) בשיטת רש"י תוס' הריטב"א דהמחיצות מהני לאחשובי ליה שכל ההיקף כ'תחתיו', דהיינו דכיון דנידון הוא כרשות היחיד, והוי כביתו של האדם דנקרא הוא תחתיו, ה"נ הוי ליה כל ההיקף מחיצות כ'תחתיו', כגון דא הוא דאמרינן דכל דאית ליה דינא ד'תחתיו' דהיינו דין ארבע אמות והקיפוהו מחיצות אית לן למיתן ליה כל ההיקף כולו, והן הן דברי הריטב"א דכתב דדוקא היכא דעקר את שביתתו הראשונה אית ליה את כל ההיקף, דבכה"ג אית ליה דינא ד'תחתיו', וממילא אמרינן דיהבינן ליה את כל ההיקף כד"א, משא"כ היכא דלא עקר את שביתתו הראשונה ואכתי קאי בהלכתא דמקומו, לא שייך למייהב ליה את כל ההיקף לאחר דהוגדר מקומו הראשון, ודו"ק.

סימן ב'

בדין פירות שיצאו חוץ לתחום, והמסתעף בגדר איסור מעשה שבת

ענף א' - ביאור השו"ט בסוגיין בשיטות הראשונים

א' איתא בגמ' (מ"א:): "אמר רב פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומו, מ"ט אנוסין נינהו, איתבייה רב יוסף בר שמעיה לרב פפא רב נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין, בשוגג אין במזיד לא, תנאי היא דלתא פירות שיצאו וכו' מכלל דת"ק סבר במזיד נמי שרי שמע מינה" ע"כ.

ב' ומבואר בגמ' דפליגי ת"ק ור"ב ור"ג בתרתי, דביצאו הפירות חוץ למקומן לת"ק בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו, ולר"ב ור"ג אף בשוגג לא יאכלו, ופליגי נמי בחזרו למקומן דלת"ק אף במזיד יאכלו, ולר"ב ור"ג בשוגג יאכלו ובמזיד לא יאכלו, ולהלכה פסקו בתוס' (מ"ב.) בד"ה מכלל וברא"ש (סי' ב') דקיי"ל כרב פפא הלכך בחזרו למקומן אף במזיד יאכלו, וכיון דפסקינן הלכה כת"ק בחזרו למקומן במזיד כ"ש דבשוגג אף שלא חזרו למקומן דשרי לאוכלן [דחזינן בלשון הגמ' דקיל טפי עיי"ש], והכי נקט בשו"ע (סימן ת"ה סעי' ט'), אולם ברשב"א כתב דכיון דטעמא דרב פפא משום דאנוסין נינהו, אי"כ שמעינן מיניה דדוקא חזרו למקומן קאמר, דומיא דאדם דאמרינן הוציאוהו והחזירוהו הרי הוא כאילו לא יצא, אבל חוץ למקומן אסורין כאדם שאין לו אלא ארבע אמות, והיינו דס"ל בהא כראב"י, וכן נקט להלכה, וצ"ב במאי תליא שורש פלוגתייהו.

ג' והנה בעיקר צורתא דשמעתא דידן איכא לעיוני ולברורי דמאי מקשה הגמ' בתחילה אדברי רב פפא מהא דתני 'לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין', דהא רב פפא לאו באיסור הנאה ממעשה שבת מיירי, אלא באיסור תחומין, וקאמר דהיכא דחזרו הפירות למקומן כיון דאנוסין נינהו אית להו את תחומן הראשון, אך לעולם אפשר דמדין 'מעשה שבת' אסור לאוכלן, וכן קשה במאי תלי דברי רב פפא בפלוגתת ת"ק ור"ב ור"ג, דלכאורה הוי תרי הלכתא דלא תלו הא בהא, דאפשר דאף אי לא הפסידו את מקומן מ"מ אסור לאוכלן, וכן לאידך גיסא אפשר דאף אי ליכא דין מעשה שבת בכה"ג [מכל הני טעמי דכתבו הראשונים וכמבואר לקמן בעז"ה], מ"מ אפשר דלית להו תחומן דכיון דהוציאים במזיד לית להו אלא ארבע אמות, וכבר עמד דבר זה בחי' הר"ן.

מוקפת מחיצות הוי מדינא ד'תחתיו', וא"כ מה לי יצא לדעת ומה לי יצא באונס, ואף דרש"י לקמן (מ"ב:) ס"ל דהיכא דיצא במזיד לית ליה את העיר, איכא למימר דס"ל דהא דמהנו המחיצות לאחשובי כ'תחתיו' הוי קולא, ולהכי במזיד לא מקלינן ליה.

ט' והרמב"ן נמי אזיל לשיטתו דס"ל דיסוד הלכתא דתחומין הוא דומיא דשאר מלאכות, דכשם שאסרה התורה מלאכת הוצאה ה"נ אסרה התורה על האדם שלא יוציא עצמו חוץ למקום שביתתו, ונתבאר לעיל נמי דס"ל דהאי הלכתא דתחומין חייל הוא ב'גברא', דע"י שקובע מקום לשביתתו מוגדר האדם כ'שובת'.

ולפיכך ס"ל לרמב"ן דכל היכא שקבע מקום שביתתו ואיהו לא הוציא עצמו ממקומו אי"כ אכתי חשיב איהו שובת, ומה אכפת לן שאינו במקומו הראשון, הא המקום הוי רק היכי תמצי להגדיר את ה'גברא' כשובת, ואיהו אכתי לא הוציא את עצמו ממקומו, הלכך אכתי בדין הראשון הוא קאי, דהיינו בהלכתא ד'אל יצא איש ממקומו', וכל היכא שהוא נמצא הוא 'מקומו', לכך ס"ל לרמב"ן דלא בעינן שתהא העיר מוקפת מחיצות, אלא כל שהיא מקום דיוורין חשיבא כולה כמקום אחד, ומדין 'מקומו' הוא דאית ליה את כולה, וזהו שכתב הרמב"ן 'וכאור העשו' לדירתן של העיר היא', דאיהו לא ס"ל דבעינן שתהא מוקפת לדירה [ליצור רה"י] אלא דבעינן דליתחשיב מקום שענינו אחד ובכך חשיב מקום אחד, וממילא קרינן ביה 'מקומו', וספיקה נמי חשיבא כמקום אחד ע"י מחיצותיה אע"ג שאינם מוקפת לדירה דעצם ענינה אחד הוא, ושפיר קרינן בה 'מקומו', ודו"ק.

ובזאת יש לבאר נמי הא דס"ל לרמב"ן דכל היכא דיצא לדעת אין אלא ארבע אמות, ואף היכא דיצא ברשות כגון לעדות החדוש, ואקשינן לעיל דלכאורה לא גרע מהיכא דיצא באיסור בשוגג דאמרינן לקמן (מ"ג:): גבי נחמיה בריה דרב חנילאי דמשכתייה שמעתתא דהקילו לעשות לו מחיצות, ולפמשנ"ת אי"ש דס"ל לרמב"ן דכל היכא דהוציא עצמו ממקומו אף אי שרי ליה למיעבד הכי מ"מ הפסיד הוא את 'מקומו', ומעתה לית ליה אלא ארבע אמות מדין 'תחתיו', משא"כ היכא דנפיק בשוגג כגון משכתייה שמעתתא הוי כמתעסק דומיא דאונס דלא חשיב שהוא הוציא עצמו ממקומו, בזה שפיר אית לן למימר דלא פקע מיניה דינא ד'אל יצא איש ממקומו'.

ולפ"ז אי"ש נמי הא דאקשינן לעיל בשיטת הרמב"ן דכתב לקמן (מ"ג.) גבי אי יש תחומין למעלה מעשרה דהיכא דשבת למטה מעשרה, ואח"כ נפיק ע"י קפיצה למעלה מעשרה, ואח"כ ירד למטה מעשרה דאין לו אלא ארבע אמות או כל העיר לרבן גמליאל, ואקשינן לעיל דמאי אולמיה מהיכא דיצא ברשות דס"ל לרמב"ן דאין לו אלא ארבע אמות, ולפמשנ"ת ניחא דשאני התם דאי אין תחומין למעלה מעשרה אי"כ אף דעתה נמצא שלא במקום שביתתו הראשון, מ"מ כיון דאיהו לא הוציא את עצמו הא לא פקע מיניה דינא ד'אל יצא איש ממקומו', וממילא היכא דקאי אית ליה את מקומו, וכמשנ"ת.

י' ועתה נבוא לבאר בשיטת רבנו מאיר דהיכא דחזר לעיר ששבת בה אף אי חזר לדעת אית ליה את כל העיר, והובא לעיל (אות ד') דשיטת הרמ"א בדעת רבנו מאיר דבעינן שתהא העיר שחזר אליה מוקפת מחיצות, ואילו הבית מאיר ס"ל בדעת רבנו מאיר דאף איהא דאניה מוקפת מחיצות אית ליה את כל העיר כולה דהא טעמיה דרבנו מאיר משום ששבת בה, ואקשינן לעיל דלכאורה דברי הבית מאיר מוכרחים, דכיון דטעמא דרבנו מאיר משום ששבת בה, וצ"ב שיטת הרמ"א בדעת רבנו מאיר.

והנראה לפמשנ"ת לעיל (אות ח) בשיטת רש"י תוס' דאיכא תרי הלכתא בהא דחשיבא כל העיר כארבע אמות, חדא מדין 'מקומו' דהיכא דשבת בעיר דחשיב האדם שובת בכל העיר, דכולה מתא 'מקומו' היא, ואיכא הלכתא אחריתי דהיכא דלא שבת בה ואין לו אלא דינא ד'תחתיו', מ"מ היכא דמוקפת מחיצות דהויא רה"י חשיבא כולה חד דוכתא והרי היא 'תחתיו'.

ומעתה יש לומר בדעת הרמ"א דנקט בשיטת רבנו מאיר דבעינן מחיצות היכא דחזר לעירו דס"ל דאמנם היכא דיצא לדעת מעירו והלך לעיר אחרת לא מהני ליה האי הלכתא ד'תחתיו' למיחשביה כולה מתא כארבע אמות, דהאי הלכתא לא מהני ליה אלא היכא דהוי איהו 'בן העיר' דבכגון דא הוא דחשיבא כל העיר 'תחתיו', ולכך רק היכא דשבת בעיר מתחילה הוא דמהני ליה המחיצות, דאף אי חזר לדעת אית ליה מדינא ד'תחתיו' את כל העיר דשפיר קרינן ביה דאיהו 'בן העיר', והרי עירו 'תחתיו' [וכע"ז] מצינו בלשון התוס' רבנו פרץ לקמן (מ"ד.) בד"ה בדלא מלו, דהקשה גבי נחמיה מה מהני מחיצות למייהו כאנשי עירו, הא לרבנן היכא שיצא מתחומי וארבע אמותיו בתוך תחומי אמרינן דהבלעת תחומין לאו מילתא היא, ואינו יכול ליכנס לתחומי הראשון, וא"כ מ"ש הכא, ותירץ דהיכא דקאי בדין ארבע אמות לא ניתן לו דין חדש ליהות כבני עיר, אבל היכא דלא נכנס בתוך התחום בהיתר דארבע אמות, אלא נכנס בהיתר מחיצות ונתבטל ממנו תורת ארבע אמות, כיון שמצא תחומי ע"י היתר אחר טוב הוא יותר ליתן לו דין 'בני העיר' שהיה לו בבין השמשות מליתן לו דין חדש של ארבע אמות, עכ"ד, הרי לן נמי דאיכא מעליותא לחזר להיות 'בן העיר' ששבת בה בבין השמשות], ודו"ק.

עוד י"ל באו"א בדעת הרמ"א דס"ל דהיכא דיצא לדעת והלך לעיר אחרת, אף אי הוי מוקפת מחיצות הא דלית ליה אלא ארבע אמות היינו משום דמקומו הראשון ששבת בו בבין השמשות אכתי לא פקע לגמרי, הלכך לא מצי למשווי ליה דוכתא חדתא, משא"כ היכא דחזר לעיר ששבת בה, דתו אינו מתנגד למקומו הראשון, אלא אדרבא שב הוא למקומו, בזה שפיר מצי למשווי ליה דינא ד'מקומו'.

יא' ובעיקר האי מילתא דאמרינן לעיל דחלוקין הן דין 'מקומו' מדין 'תחתיו', חזינן נמי הכי לקמן (מ"ב.) גבי דינא דשבת בבקעה והקיפוהו נכרים, דמהלך אלפים אמה כשיעור תחומי, ולית ליה את כל ההיקף מחיצות, ופרש"י שם דמיירי אף אליבא דרבן גמליאל, דלא אמר רבן גמליאל דמהלך את כולה אלא במי שהוציאוהו נכרים דאין לו אלא

לעירו להלך לעיר אחרת משמע דלא סבירא להו הכי, וכ"כ בהגהות הגרא"ז לקמן].

ובבית מאיר פליג וס"ל דלשיטת רבנו מאיר כיון דחזר לשביתתו הראשונה אי"כ לא בעי מחיצות, דהלא היכא דשבת בעיר ודאי לא בעי מחיצות [וכשיטת כל הראשונים מלבד שיטת רבנו אפרים הובא באור זרוע (הלכות ער"ש סי' ו'), והוא שיטה יחידאה], ולכאורה דבריו מוכרחים דאי נימא דאינו חוזר לשביתתו הראשונה אי"כ אמאי חשיבא ליה כל העיר כד"א אף אי הויא מוקפת מחיצות, הא דעת הרא"ש ביצא לדעת דאין לו כל העיר כד"א, וצ"ב.

בגדר איסור תחומין

ה' והנה בקה"י (סי' ט"ז) הביא הא דפליגי הראשונים לקמן (מ"ג.) אי שרי לאדם להכנס לספינה בשבת שהולכת חוץ לתחום, דהרשב"ם והרמב"ן [וכ"כ בספר העינים לר"י אלברצלוני (סי' ל"ז)] סבירא להו דשרי כיון דספינה ממילא אולא ואיהו לאו מידי עביד, ואיסור תחומין ליכא אלא כשהולך ברגליו ולא שהוא מובל ע"י אחרים, ובספר התרומה הביא ממורו דחולק וס"ל דאף בכה"ג אסור דחשיב דהוא הולך חוץ לתחום, וכן נראה דס"ל לרמב"ם בתשובה (הובא בב"י סי' רמ"ח). וביאר (שם) דהרשב"ם והרמב"ן ס"ל דגדר איסור תחומין הוא דומיא דמלאכת הוצאה, דכשם שאסרה התורה הוצאה מרשות לרשות ה"נ אסרה התורה מלאכת הוצאת עצמו חוץ לתחום שביתתו, ולפיכך ס"ל דכל דאיהו לא עביד מעשה הוצאה ליכא כלל איסור תחומין, משא"כ רבו של ספר התרומה והרמב"ם ס"ל דגדר איסור תחומין הוא דרצון התורה שיהא האדם במקום שביתתו כדכתיב "שבו איש תחתיו", וזהו מכלל עונג שבת או כבוד שבת או מכלל מנוחת השבת [ובאמת בלשון רבנו יהונתן בסוף פירוקן מבואר דהוא מכבוד שבת' דז"ל: "דכתיב 'אם תשיב משבת רגלך', בששני רגלך מחוץ לתחום צריך שתמנע בעבור כבוד שבת שלא תלך אנה ואנה אלא עמוד במקומך", עכ"ל. וע"ע בחינוך (מ' כ"ד) דמבואר דבריו דהוא משום 'מנוחת השבת' דכתב וז"ל: "משרשי מצוה זו וכו' על כן הדבר ראוי לנו שנונח במקום אחד, כלומר שלא נלך בדרך רחוק רק דרך טיול ועונג, ובהליכת י"ב מיל אין בו טורח רב", עכ"ל], ועכ"פ האיסור לצאת חוץ לתחום יסודו מחמת רצון התורה שיהא במקום שביתתו, ולפ"ז פשוט דאף היכא דהוא מובל ע"י אחרים מוצינו וממילא נפיק ממקום שביתתו ביטל הוא מצותו ד"שבו איש תחתיו", ואפי' את"ל דציאה מחוץ לתחום אזהרת איסור הוא ולא בגדר מבטל מצוה, עכ"פ מוחרר הוא שלא ישתנה מושבו ממקום שביתתו, עיי"ש.

ועיין מש"כ באבי עזרי (מהדו"ת פכ"ז מהלכות שבת ה"א) בדעת הרמב"ן לקמן (מ"ג.) גבי היכא דתחילת ציאתו היתה בהיתר ליכא איסור דאורייתא על מה שילך למקום אחר, וכתב שם האב"י עזרי דחזינן מדברי הרמב"ן דיסוד איסור תחומין הוא כאיסור מלאכה, ולכך היכא דהליכתי היתה בהיתר אין איסור ללכת למקום אחר, אלא דנתקשה שם אי"כ מאי שייכא הלכתא דתחומין גבי כלים, והניח בצ"ע.

ו' ונראה להוסיף ולבאר דלשיטת הרשב"ם והרמב"ן דגדר איסור תחומין הוא דחייל ב'גברא' דבעינן שיהא הוא שובת, וכשם דאיכא שביתה ע"י ביטול מלאכה, ה"נ בעינן שיהא הוא שובת במקומו, וע"י שקונה הוא שביתה במקומו קרינן ביה שהוא 'שובת', דהמקום הוא ההיכי תמצי להגדירו כגברא השובת, וה"נ י"ל בדין שביתת הכלים דכשם שהגברא בעינן שיהא שובת, ה"נ חדי לן רחמנא שיהיו חפציו שובתים במקומם כשם דאיכא במלאכות איסור מלאכה בכליו של האדם, ה"ה אסור שיהיו הכלים יוצאים ממקומם, דכל שמוציאם ממקומם הרי קעביד בהו מלאכה כמלאכת הוצאה, משא"כ לרבו של ספר התרומה והרמב"ם הוי איסור תחומין הלכתא אחריתי משאר המלאכות, דרצון התורה שיהא הוא נמצא במקום שביתתו.

ז' עוד יש להקדים דהנה בהלכתא דתחומין מבואר בגמ' לקמן (נ"א.) דאיכא תרי הלכתא, חדא דהיכא דאדם שובת איכא דין ד'מקומו', והיכא דנפיק ממקומו אית ליה דינא ד'תחתיו', והנה בהגדרת המקום דליתחשיב מקומו של האדם מסתברא שהוא על ידי דחשיב המקום כולו מוגדר כמקום אחד, וכגון עיר אף כשאינה מוקפת מחיצות הרי היא מקום אחד מצד עצמה, הלכך כל ששובת שם נידון כולו כ'מקומו', אך להלכתא ד'תחתיו' דבעינן דליתחשיב שהאדם נמצא באותו מקום לא הוי אלא בארבעה אמותיו, שהוא שיעור מקום בו נידון שהאדם מונח בו והרי הוא תחת האדם [ולקמן יתבאר דלרש"י תוס' הריטב"א מהני נמי היכא דאיכא מחיצות].

ביאור שיטות הראשונים בסוגיין

ח' ומעתה נבוא לבאר הא דפליגי הראשונים בסוגיין, דשיטת רש"י תוס' דבעינן שתהא העיר שהולכיהו הנכרים מוקפת מחיצות, והיינו דאינהו אזלי בשיטת רבו של ספר התרומה והרמב"ם דיסוד דין תחומין הוא דרצון התורה הוא שיהא האדם נמצא במקום שביתתו, ולכך היכא דהוציאוהו נכרים שלא מדעתו הרי דמ"מ נמצא שאינו במקום שביתתו, וא"כ מעתה חייל עליה דינא ד'תחתיו', וכיון שכן בעינן שיהא המקום מוקף מחיצות, דבהכי איכא למימר דחשיבא העיר 'תחתיו', והיינו דע"י המחיצות הוי רה"י, וכשם שביתו של האדם חשיב תחתיו, ה"נ העיר דהוי רה"י נמי איכא למימר דהוי 'תחתיו', ובאמת הרמב"ם דאזיל נמי בשיטה זו כתב (בפכ"ז מהלכות שבת ה"ב) בזה"ל: "ואם נתנוהו 'ברשות היחיד' כגון שנתנוהו נכרים בדיר וסוהר וכו' יש לו להלך את כולה", עכ"ל, ונראה דכוונת הרמב"ם כמשנ"ת דע"י דחשיבא רשות היחיד אית ליה דינא ד'תחתיו', וא"כ נמצא לפ"ז דאיכא תרי הלכתא בהא דחשיבא כל העיר כארבע אמות, חדא משום 'מקומו' והיינו דהיכא דשבת בעיר מוגדרת כולה כמקומו, ונמצא הוא שובת בכלוה, ועוד היכא דמוקפת העיר מחיצות אף דלא שבת בתוכה כיון דנעשית רה"י חשיבא כולה כ'תחתיו'.

ולפ"ז מבואר נמי הא דס"ל לתוס' לעיל (כ"ט.) והריטב"א בסוגיין דאף היכא דיצא במזיד אית ליה את כל העיר, והיינו משום דהיכא דהעיר

שיטת הר"ן

ד] וכתב הר"ן וז"ל: "לפ"כ נ"ל דהכי דייקנן דמדקאמר ת"ק שלא במקומו במזיד לא יאכלו, ואפ"ה קאמר במקומו נמי יאכלו, אלמא ס"ל דאיסורא דהוצאת פירות וחזרתן לא חשיבא ולא מידי דמשום הכי קאמר יאכלו, וכיון דלא חשיבא למיסר אכילתן מצינן למימר דרב פפא ס"ל כת"ק לגמרי בין בשוגג שלא במקומו בין במזיד במקומו דבתרתייהו יאכלו, מיהו שוגג שלא במקומו אין להם אלא ארבע אמות, ובהא מיתרצא לי מאי דמקשו הכא לרבנן דאמרי במקומו אפילו מזיד יאכלו, מ"ש מן המבשל בשבת דבמזיד לא יאכל אפילו לרבי מאיר דמיקל, והוצרכו לידחק דשאני התם דאיתעבדא ביה מלאכה דאורייתא אבל הכא ביום טוב דוקא, אבל בשבת ודאי אסורין אם העבירן ארבע אמות ברה"ד, ואיני צריך לכך אלא היינו טעמא משום דפירות שחזרו למקומו לא מינכרא בהו מילתא דאיסורא כלל, הלכך אפילו בשבת נמי יאכלו", עכ"ל.

ונראה כוונתו דהא דאסרי רבנן איסור הנאה ממעשה שבת לא אמרו אלא היכא דמינכרא איסורא, וכגון המבשל דמינכרא איסורא בדבר שהרי מבושל הוא לפניך, ככגון דא הוא דאסרוהו רבנן, וכן בתחומין היכא דמחמת איסור תחומין לית ליה אלא ארבע אמות הרי דמינכרא איסורא בדבר, ככה"ג הוא דאסרוהו רבנן בהנאתו, ולכך מקשה הגמ' מדחזינן דלעולם אסורין עד שיחזרו למקומו שוגגין, ע"כ צ"ל דהפסידו את מקומו ולית להו אלא ארבע אמות, דאל"ה לא מינכרא איסורא ולא הוה קאסרי רבנן בהכי, וא"כ פלוגתת ת"ק ורבא"י ור"נ תלי שפיר בדברי רב פפא אי דיינינן לפירות כאנוסין וא"כ לא הפסידו את מקומו וממילא לא מינכרא איסורא, ובהכי לא אסרו רבנן הנאה מיניה, או דלא חשיבי אנוסין ולית להו אלא ארבע אמות, וא"כ יאסרו בהנאה דהא מינכרא בהו איסורייהו, ומ"מ נמצא לפי"ד הר"ן דאף אמנם דרב פפא לא איירי כלל באיסור מעשה שבת, מ"מ הקשתה הגמ' לדבריו נמצא דלא מינכרא איסורא, ומדברי רבא"י ור"נ חזינן דע"כ לית להו להני פירות אלא ארבע אמות דאל"ה לא הוה אסרי להו בהנאה, והאי דסברי דאסרי הפירות בהנאה לאו מחמת איסור תחומין בעצם הוא, אלא דהוא סימן לדבר דמינכרא איסורא דהיינו דלית להו אלא ארבע אמות, וממילא אסרינן להו בהנאה מדין מעשה שבת, ודו"ק.

שיטת תוספות והריטב"א

ה] והנה בעיקר קושיין מאי תלי הגמ' לדברי רב פפא בפלוגתת ת"ק ורב נחמיה, איכא למימר דבאמת אין כוונת הגמ' למימר דתלו הא בהא, אלא דכוונת הגמ' להקשות דמדברי רב פפא דאמר "לא הפסידו את מקומו" משמע מכלל דבריו נמי דשרו לאכילה, ועל זאת מקשה הגמ' מדברי רב נחמיה דאסרי להו באיסור מדין 'מעשה שבת', ועל דא קאמרה הגמרא כתנאי אי איכא איסור מעשה שבת ככה"ג או לאו, ונראה לבאר זאת בשיטת התוס' והריטב"א, דהנה כתבו התוס' והריטב"א דאף דפסקינן דהלכתא כרב פפא בחזרו הפירות למקומו, מ"מ ביצאו הפירות חוץ למקומו אפי' בשוגג איכא למימר דהדרין לכללין דמשנת רבא"י קב ונקי ואפילו בברייתא, וא"כ הלכתא כרבא"י דאסור [אלא דכתבו דכיון דחזינן בגמ' דשוגג שלא במקומו קיל טפי ממזיד במקומו, א"כ אי הלכתא כת"ק במזיד במקומו ק"ו דפסקינן כותיה בשוגג שלא במקומו], וחזינן דס"ל לתוס' והריטב"א דמדברי רב פפא ליכא הכרח היאך דינם של הפירות היכא דיצאו חוץ לתחומן, והיינו כנ"ל דבאמת דין התחומין לא תלי כלל בהיתר אכילתן, אלא דמשמע מדברי רב פפא דהיכא דחזרו הפירות למקומו שרו אף באכילה, אך ליכא גילוי דעת היאך יסבור רב פפא בנמצאים הפירות חוץ למקומו אי שרו באכילה אי לאו.

שיטת רש"י והרשב"א

ו] אולם בדברי רש"י משמע דרב פפא דאמר דלא הפסידו הפירות מקומו מ"ט אנוסין נינהו, אתא לאשמועינן נמי טעמא דמותרין באכילה, דז"ל רש"י: "פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו, ביו"ט לא הפסידו מקומו וכו', ואי שבת מותרין לאכילה במקום שחזרו", עכ"ל, והאי מילתא טעמא רבה בעיא דמאי שייכא האי דאנוסין הפירות לאיסור הנאה ממעשה שבת, וכי המאכל שנתבשל בשבת נימא דשרי לאוכלו משום דאנוס הוא, והלא ודאי דנים במעשה שבת מצד מעשה האדם, והוא הלא מזיד הוא, וצ"ב.

וכזאת יש לעיין בשיטת הרשב"א דאיתנין לעיל (אות ב') דכתב דמדתלי רב פפא טעמא משום דאנוסין נינהו, שמעינן מיניה דאי לא חזרו הפירות למקומו אסורין באכילה וכרבא"י, וכבר הקשה עליו בחי' הר"ן דמנא ליה הא מילתא, דבשלמא דלרב פפא בחוץ למקומו לית להו אלא ארבע אמות, מ"מ מנא לן דלא יאכלו, דלמא כת"ק סבר אף בהא דבשוגג לעולם מותרין אע"פ שאסור להוציאן מארבע אמות, וע"כ מוכח מיניה דס"ל לרשב"א דהיתר האכילה נובע הוא בעצם מדין התחומין, וכל שלא הפסידו מקומו מחמת דאנוסין נינהו הרי שמתרין באכילה, וכל שהפסידו מקומו ולית להו אלא ארבע אמות אסורין הם באכילה, וצ"ב כנ"ל.

ז] והנראה בשיטת רש"י והרשב"א, דהנה אייתנין לעיל (אות ה') מש"כ בקה"י (סי' ט"ז) לבאר בודעת רבו של ספר התרומה דגדר איסור תחומין הוא דרצתה התורה שיהא האדם במקום שביתתו [והוא מכלל כבוד שבת או עונג שבת או מנוחת השבת], ולכך ס"ל דאסור לצאת בספינה בשבת משום איסור תחומין שהולך חוץ לתחום אע"ג דאיהו לא עביד מידי [ודלא כהרמב"ן והרשב"ם דס"ל דגדר האיסור הוא כשאר מלאכות, ה"נ אסור לו לאדם 'להוציא' את עצמו חוץ לתחומו, וכל דאיהו לא הוציא את עצמו אלא ממילא נפיק ליכא איסורא], ונתבאר לעיל דרש"י נמי סבר הכי עיי"ש, וא"כ י"ל דה"נ אזיל לשיטתו, ולהכי סבר דכיון דעיקר רצון התורה שיהא האדם ותשמישיו שובתים במקומם דייקא, אלא דהיכא דנפיק ממקומו אמרינן דאית ליה דינא ד"שבו איש תחתיו" דהיכא דקאי תחתיו ישב ותו לא, אך לית ליה 'מקום' כלל, וכל דלית 'מקום' דיינינן ליה כמי שאינו, דרצתה התורה שיהא מקומו וקיומן

במקום ששבתו בבין השמשות, הלכך ס"ל לרש"י והרשב"א דמהאי טעמא אית לן למיסר להני פירות שהפסידו מקומם, דאי אכיל להו הרי שמשמש בהו ומביאם לתכליתם חוץ למקומם, והרי רצון התורה שיהא מקומו היכא דשבתו בבין השמשות, ואי אכיל להו עתה חוץ למקומו הרי מקיימן חוץ לתחומן, ועבר על מאי דאמר רחמנא. ולפי"ז א"ש הא דכתב הרשב"א דמדברי רב פפא נמצא דהיכא דקיימי הפירות חוץ למקומו דכיון דלית להו אלא ארבע אמות א"כ ע"כ נמי דאסורין באכילה, והיינו כרבא"י.

שיטת הרמב"ן

ח] ובדברי הרמב"ן מצינו דרך נוספת בביאור דברי הגמ', דהנה כתב הרמב"ן בד"ה והא דמייתי וז"ל: "ופירושו הענין שהפירות שיצאו חוץ לתחום שבת וחזרו יאכלו דלא מתהני באיסור שבת כלל, ולא הפסידו את מקומו ואפילו במזיד דאנוסין נינהו, החזירן למקום אחר במזיד כיון שע"י איסור שבת באו לכאן אסורין הם אבל בשוגג מותרין, סבר לה כמאן דאמר במבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל וכו', ואתא רב נחמיה למימר אפילו במקומו בשוגג לא הפסידו את מקומו במזיד לא יאכלו בתחומן הראשון אלא בארבע אמות שלהן, ואידי דקאמרי בדלא במקומו לא יאכלו לגמרי קאמרי, במקומו 'יאכלו' לומר שלא הפסידו מקומו, ואידי דאמר תנא קמא יאכלו אמר רב נחמיה במזיד לא, דנאכלין דקתני נאכלין לגמרי בהיתרן הראשון, ושאנין נאכלין אסורין לגמרי בכל מקום, וכן הא דקתני לעולם אסורין עד שיחזרו למקומו שוגגין, דכיון דאיכא מזיד דשלא במקומו דאסורין לגמרי, אע"ג דאיכא מזיד במקומו שאין בהם איסור אלא חוץ לארבע אמות קאמר הכי", עכ"ל.

ומבואר בדברי הרמב"ן דהא דקאמר ת"ק 'יאכלו' היינו שיש את כל תחומן הראשון כבתחלה, והא דאמר רב נחמיה לא יאכלו' היינו פשיטא שאין כוונתו דלא יאכלו כלל, שהרי כיון שחזרו למקומו אינו נהנה ממעשה שבת, וע"כ דכוונתו דלא יאכלו בתחומן הראשון אלא שאין להם אלא ארבע אמות, והיינו דתלמי הגמ' להאי פלוגתא בדברי רב פפא דאיהו אמר דכל שחזרו למקומו לא הפסידו מקומו הראשון, ודו"ק.

ענף ב' - בגדר איסור 'מעשה שבת'

א] הנה מבואר בסוגיין דדעת ת"ק היכא דחזרו הפירות למקומו שרו באכילה, אע"ג דחזרו באיסור, והקשו בתוס' בד"ה לא דמ"ש מהמבשל בשבת דבמזיד לא יאכל, דאסור חכמים ליהנות ממעשה שבת, ומצינו בישוב קושיא זו כמה אנפי בדברי הראשונים וכדלהלן.

שיטת תוספות והרשב"א

ב] דהנה בתוס' תירצו דאיסור דרבנן שאני, דלא החמירו בו רבנן שלא יהנה ממעשהו, וכ"כ הרשב"א והריטב"א בתירוצו הראשון, והוסיף הריטב"א דלפי"ז צ"ל דאיירי דוקא ביו"ט דליכא איסור הוצאה.

ועיין במג"א (סי' ת"ה סק"ד) שהקשה בדבריהם מהא דאשכחן אף באיסור דרבנן דאיכא איסור הנאה ממעשה שבת, דאיתא בגיטין (נ"ד.) דהמטביל כלים בשבת לא ישתמש בהם בשבת, וכן המעשר פירות בשבת דלא יאכלו בשבת, ועיי"ש שנדחק לאוקמי דהתם איירי דאין לו פירות אחרים אלא הם הלכך חשיבא הנאה אי יאכלם, משא"כ הכא איירי דאית ליה פירות אחרין, ובהכי הוא דשרו הכא דלא חשיבא הנאה ממעשה שבת דבלאו הכי אית ליה פירות, וכבר כתב בשו"ע הגר"ז (שם סעי' ט') דלא משמע כהמג"א.

וע"כ צ"ל כמש"כ האליה רבה, ותחילה יש להקדים ולהקשות בדברי התוס' מיניה וביה דאי באיסור דרבנן לא אסרו רבנן הנאה ממעשה שבת, א"כ אמאי בלא חזרו הפירות למקומו במזיד לכו"ע אסור, הא לא הוי אלא איסור דרבנן, אלא ע"כ צ"ל דכל מאי דכתבו התוס' דבאיסור דרבנן לא אסרו 'מעשה שבת' הוא בצירוף מש"כ בתחילת דבריהם דשאני הכא דחזרו הפירות למקומו (אף דבתחילת דבריהם איירי לגבי דין הבא מחוץ לתחום דהוי איסור מדין שמא יאמר לנכרי כמש"כ תוס' בביצה (כ"ד:), מ"מ כוונת דבריהם דאף לאחר מש"כ לחלק בין היכא דבאו הפירות מחוץ לתחום לבין היכא דחזרו למקומו, מ"מ אכתי תקשי מדין מעשה שבת דאסור אף היכא דלא אהנו מעשיו, וכגון במבשל פירות חיינ שהיו ראויין לאכילה אעפ"כ כיון שבשולם נאסרו באכילה, אי"כ ה"נ יאסרו הפירות אע"פ שחזרו למקומו, וע"ז כתבו דבאיסור דרבנן כהאי לא אסרו רבנן, וכן מבואר בשו"ע הגר"ז ובחמד משה).

שיטת הרמב"ן

ג] שיטה נוספת אשכחנא בדברי הרמב"ן בסוגיין דכתב בד"ה וזו, וז"ל: "וזה שאמרו בגמרא אמר רב פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפי' במזיד לא הפסידו את מקומם, וכן השמועה כולה פירשה רש"י ז"ל ביום טוב, ונ"ל שהם מתפרשין אפי' בשבת וכו', ואת' בשבת למה לי חוץ לתחום אפי' בתוך התחום אסור למיכל, שהוציאן מרה"י לרה"י או שהעבירן ד"א ברה"י אסורן ככלי היוצא חוץ לתחום, זו אינה שאלה דודאי מעשה שבת אסורין הם בשבת או מדברי תורה או מדברי סופרים שלא יהנה במעשה שבת כגון מבשל ומעשר וכיוצא בהן, אבל מי שהיו לו פירות בביתו והוציאן לרה"י והחזירן לבית למה יאסרו, וכי באיסורי שבת באו לידו והלא בביתו היו עמו ואינו נהנה במעשה שבת כלל, אבל ודאי לאכלן ברה"י כיון שבאיסור שבת באו לידו אסור", עכ"ל. ואח"כ כתב בד"ה וראה, וז"ל: "וראיה לזה הפירוש מה שאמר רב פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומו, מ"ט אנוסין נינהו, לא הוצרך ללמד אלא בהיתר שלהם מפני אונסן, אבל בהיתר אכילתן משום מעשה שבת ויו"ט לא פירש כלום, אלמא כל במקומו הראשון אין בו משום מעשה שבת וכדפרישית וכו', י"ל מעשה שבת הנאתן אסורה, וזה אינו נהנה מהן, ובין תוך התחום בין מחוץ לתחום אין בהם משום מלאכת שבת כיון שלמקומו חזרו", עכ"ל. ומבואר מדברי הרמב"ן דאף דבאיסור תחומין דהוי מדרבנן שייכא

איסור הנאה ממעשה שבת, ואע"ג דלא נעשה תיקון בגוף הפירות, מ"מ כל שחזרו הפירות למקומו לא חשיב דאיכא הנאה ממעשה שבת. ובעיקר דברי הרמב"ן העיר בהגהות הגרא"ז דכיון דיצא תחילה חוץ לתחום, ואח"כ חזר באיסור, דקעבר עתה שוב על איסור תחומין, וא"כ נהנה הוא מאיסור שבת, והניח בצ"ע, והנה נראה דפשיטא אף לדברי הרמב"ן אי נפיל בשבת ביתו וחזרו ובנאוהו בשבת דאסור ליהנות ממנו אע"פ שבנאוהו כצורת תבניתו כבתחילה, דמ"מ פנים חדשות באו לכאן, ואין לך הנאה ממעשה שבת גדול מזה [וכן יש לומר היכא דנכתם בגדו וכבסו בשבת דמה דנכתם חשיב כנשבר וכמבואר בחזו"א (ב"ק סי' י"ג סק"ב) דחשיב כמזיק, ולא רק כגרמא להוצאות הכיבוס בעלמא, וה"נ חשיב הנאה ממעשה שבת, וע"ע בשו"ת רב פעלים (ח"ג סי' ט"ז)], וכל דברי הרמב"ן לא איירי אלא גבי שינוי מקום דכל כמה דחזר למקומו הראשון דאין כאן עתה שום התחדשות הדבר, אלא האדם הוא דקעבר בו איסור, בזאת הוא דס"ל דלא נאסר מדין מעשה שבת.

שיטת הר"ן

ד] והנה מדברי הר"ן דאיתנין לעיל (ענף א' אות ד') נמצינו למדים אופן נוסף בביאור האי ענינא דהכא לא שייכא דינא דאיסור מעשה שבת, דכתב שם "ובהא מיתרצא לי מאי דמקשו הכא לרבנן דאמרי במקומו אפילו במזיד יאכלו, מ"ש מן המבשל בשבת וכו', ואיני צריך לכך אלא היינו טעמא משום דפירות שחזרו למקומו לא מינכרא בהו מילתא דאיסורא כלל, הלכך אפילו בשבת נמי יאכלו", עכ"ל. ונראה דכוונת הר"ן דהלכתא דמעשה שבת לא נאמרה אלא היכא דאיכא רושם מהמעשה שבת, וכגון במבשל הרי שהמאכל מבשל לפניך, וכן באיסור תחומין אילו היה דינו שאין לו אלא ארבע אמות הרי שאיסור ניכר בזה גופא שאין לו אלא ארבע אמות, ורק מחמת דאמרינן דכיון דחזרו הפירות למקומו לא הפסידו את מקומו, הלכך לא מינכרא בהו מילתא דאיסורא, ולא שייכא בהו דינא דמעשה שבת.

שיטת רבינו יונה

ה] עוד מצינו שיטה ברבותינו הראשונים בדבר זה, דהנה בריטב"א הביא מרבינו יונה דבסוגיין לא שייכא איסור 'מעשה שבת' וז"ל: "דלא אסרו במעשה שבת אלא דבר שיש בו מעשה דהיינו שנעשה שום תיקון בגופו שזה נקרא מעשה, והיינו דנקטינן בכל דוכתא 'מעשה שבת', וטעמא דמסתבר הוא", עכ"ל.

והנה יש לעיין בשיטת רבינו יונה דלפי"ד תקשי טובא א"כ מ"ט שלא במקומו במזיד אסור באכילה לכו"ע, הא לא נעשה שום תיקון בגוף הפירות, ולא שייכא ביה דינא ד'מעשה שבת'.

ו] עוד יש לעיין בסוגיין, דהנה הקשו התוס' בד"ה לא הפסידו את מקומו אמאי בהוציא פירות והחזירן במזיד לא הפסידו את מקומו, והא הבא מחוץ לתחום אסור למי שנשתלח לו, ותירצו דהכא כיון דמתחילה היה הפירות בתחום זה לא אסרינן עליה, וצ"ב מאי קשיא להו מעיקרא כלל, דהנה כתבו התוס' בביצה (כ"ד:): דטעמא דאסור בהבא לישראל הוא מחמת שמא יאמר לנכרי לעשות, וא"כ ודאי דגזירה זו לא שייכא בישראל, וא"כ מאי קס"ד דנאסרינהו הכא בישראל שהוציא פירות חוץ לתחום והחזירם במזיד, הא לא שייכא הכא גזירה זו.

עוד יש לעיין בדברי התוס' במש"כ תוס' בד"ה במזיד לא יאכלו, דכתבו דמשמע דאסור אף לאחרים אע"ג דהבא לישראל זה מותר לישראל אחר, הכא כיון שנעשה האיסור ע"י ישראל החמירו, וכע"ז כתב הריטב"א. ולכאורה צ"ב מאי טעמא בישראל החמירו, דהנה כבר כתבו הני ראשונים דהכא ליכא דינא דמעשה שבת (או משום דהוי איסור דרבנן או מחמת דלא נעשה תיקון בגוף הפירות), ואי משום גזירה 'שמא יאמר' הא לא שייכא גזירה זו בישראל, וא"כ מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם להחמיר בו בישראל טפי מנכרי.

ביאור שמעתתא דידן

ז] והנראה בביאור הדברים, ותחילה יש להקדים הא דאיתא בביצה (כ"ד:): "אמר רב פפא הלכתא נכרי שהביא דורון לישראל ביו"ט אם יש מאותו המין במחובר אסור, ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו, ואם אין מאותו המין במחובר תוך התחום מותר, חוץ לתחום אסור, והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר", ופרש"י שם דיסוד האיסור ממלאכת הנכרי לישראל הוא כדי שלא יהנה ממלאכת יו"ט, והא דשרי בהבא חוץ לתחום לישראל אחר משום דאיסור תחומין דרבנן הקילו בו רבנן [ודיינו אם נאסור על מי שהובא בשבילו, אי"נ דליכא למגור אלא בשביל מי שנשלח בשבילו, אך לאחר ליכא למיחש שמא ישלח למי שאינו מכירו (עיי"ש במהרש"ל דמחק הטעם השני מהספרים, והמהרש"א גריס ליה)], וכתבו שם תוס' בד"ה ולערב וז"ל: "והקשה הרי"י לפרש"י דפירש דלכך בעינן כדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת יו"ט, א"כ המבשל בשבת בשוגג אמאי יאכל הא נהנה ממלאכת שבת, אלא ודאי אין זה הטעם, אלא הטעם שמא יאמר לנכרי לך ולקט", עכ"ל.

ח] ובביאור שיטת רש"י כתבו הרשב"א (שם) והריטב"א לעיל (ל"ט:): דבמה שנעשה המלאכה ע"י הנכרי לישראל איכא למיגור משום דאית לזולתי במילתא ולומר לו עשה, לפיכך גזרו שלא יהנה ממנה עד כדי שלא יעשו בחול, משא"כ בישראל המבשל בשבת בשוגג דליכא למיחש שמא יעשה במזיד לא גזרו בו, עכת"ד. ודבריהם צ"ב דאי"כ הוי ממש דברי התוס', ובתוס' משמע דאתו לאפלוגי עליה דרש"י, ועוד תקשי דלפי"ד הרשב"א והריטב"א בשיטת רש"י אי"כ יאסרו הפירות אף ביו"ט שני, דאל"ה אכתי איכא למיחש שמא יאמר לנכרי עשה כדי שיוכל עכ"פ לאוכלם במוצאי יו"ט ראשון, והתם כתב רש"י דלמוצאי יו"ט ראשון שרו באכילה.

וצריך לומר דכוונת דברי הרשב"א והריטב"א בביאור שיטת רש"י דאע"פ דסיבת האיסור הוא מחמת שמא יאמר לנכרי עשה, מ"מ גדר האיסור עשאוהו רבנן שלא יהנה ממלאכת יו"ט, ולכך לא תקשי מהמבשל בשבת בשוגג דשרי לר"מ משום דהתם לא שייכא סיבת האיסור דליכא

היא מודה לסברת רבה, ודו"ק], אלא הכא בספינה יותר מבית סאתיים היא וכדפרש"י ז"ל דבעינן מחיצות לשם דירה, וסבר שמואל דכיון דלהבריח מים עשויות אין תשמישו חשוב להיות היקפו היקף לשם דירה, והוא לא כקרפף יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה, הא לאו הכי (פי' דלא היו יותר מבית סאתיים) ודאי מחיצות שמם אליבא דכו"ע להתיר לטלטל בכולה כשאינה יתירה מבית סאתיים, ולהתיר ליוצא חוץ לתחום להלך בכולה ואפילו יתירה על בית סאתיים, ובלבד שלא יטלטל בה אלא ארבע אמות, עכ"ל.

הרי דס"ל לריטב"א דבספינה אע"ג דהוי יותר מבית סאתיים ולא הוי מוקף לדירה מ"מ מהלך את כולה, ולכאורה צ"ע דהא הריטב"א איהו ס"ל בריש פרקין דלר"ג הא דמהלך את כולה היינו דוקא במוקף לדירה, וא"כ מ"ש ספינה דמהלך את כולה אף שאינה מוקפת לדירה.

וע"כ דס"ל לריטב"א דטעמא דרבה ורבי זירא לאו בדשמואל בלחוד קאמרי לה, אלא הסבר בשיטת רבן גמליאל אמאי שרי בספינה, ובאמת הריטב"א כתב דאליבא דרבי זירא היכא דהספינה עומדת אף לרבן גמליאל אין לו אלא ד"א, והיינו משום דספינה גרע מדיר וסוהר דאינה מוקפת לדירה, וכל מאי דסבר ר"ג דמהלך את כולה לרבי זירא הוא רק משום 'הואיל וספינה נוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע', הא לאו הכי אין לו אלא ארבע אמות [והכי נקט בגאון יעקב, ובאבן העזר דייק לה אף בלשון רש"י דמחיצות ספינה דלהבריח מים עשויות לא חשיבי מידי, והשיג על המהרש"ל], וכן מבואר להדיא בלשון הריטב"א בדעת רבי זירא דכתב ח"ל: "רבי זירא אמר הואיל וספינה נוטלתו מתחילת ד' ומנחתו בסוף ד' פירושו הראשונים ז"ל דר' זירא סבר דכי קתני ר"ג שמהלך את כל הספינה היינו" וכו', עכ"ל, הרי דס"ל דטעמא דרבי זירא בדרבן גמליאל קאמר לה [ויש בנותן טעם להוסיף, דהנה בריש"י דאתא לבאר טעמא דרבי זירא לא טרח לפרושי לן מ"ט דר"ע דפליג על סברא זו, ואילו הריטב"א דאתי לפרושי רש"י טרח וביאר לן לפי כל פירושו מאי קסבר ר"ע, ולפמשנ"ת הוא בדקדוק, דרש"י י"ל דס"ל כהתוס', וא"כ טעמא דרבי זירא לאו ברבן גמליאל הוא אלא בדשמואל, וא"כ אף דטעמא בעי מ"ט פליג ר"ע על סברא זו, מ"מ לאו בהכי פליגי ר"ג ור"ע, משא"כ להריטב"א זוהי גופא פלוגתת ר"ג ור"ע להכי טרח לבאר לן מאי קסבר בר פלוגתיה דסברא זו, ודו"ק].

וכן בטעמא דרבה ד'הואיל ושבט באויר מחיצות', בפשטות היה נראה דהוי מעלה בכח המחיצות דבכה"ג דשבט באויר המחיצות לא חשיב קולא כולי האי, ואמרינן דכל ההיקף נידון כד"א [וכן נראה דס"ל לתוס' וכדלהלן (אות ה)], אולם הריטב"א כתב ח"ל: "פירוש דכיון דקנה שביטה בספינה זו, ובאותה שעה דכו"ע כולה כד"א דמיא כדון השביטה בתוך העיר, אף עכשיו לבסוף לא נפקא מדינה ונידונת כאן בסופה כד"א, ומיהו ר"ע ור"י סברי דכיון דכנס שם על דעת שתהלך הספינה ותוציאנו מתחומה, וגם דספינה ניידא מכיון דנפקא מתחומה בטל דינא דמעיקרא וכאילו לא שבת שם", עכ"ל. הרי דביאר לן דמאי דמהלך את כולה אינו משום כח המחיצות אלא מחמת עצם שביטתו דחשיב כשבת בעיר, ולא בעינן למחיצות אלא כדי להגדיר את מקום שביטתו [דאל"ה מחיצות הספינה הוי כשבת בתל, והתם סוף מחיצות לא מהנו ליה, דהתם לא מקום ישוב כולל, משא"כ ספינה עדיף דהוי מקום ישוב בני"א טפי, ומנהי ביה מחיצות להגדיר את מקום שביטתו], והיינו לשיטתו דהני מחיצות לא חשיבי מוקף לדירה, ואיירי הכא יותר מבית סאתיים, וע"כ דהא דסבר ר"ג מהלך את כולה הוא רק מחמת שביטתו הראשונה.

ד' ואיכא לעיוני ולברורי לדברי הריטב"א דאי"כ נמצא דרבן גמליאל ורבי עקיבא פליגי בתרי פלוגתות דלא שייכי אהדדי כלל, דפליגי גבי דיר וסוהר המוקף מחיצות אי אית ליה את כל היקף המחיצות כד"א, או דלית ליה אלא ד"א, ופליגי עוד גבי ספינה דמחיצותיה כמאן דליתניהו, לרבה אי אמרינן לסברת 'הואיל ושבט באויר מחיצות' או לא, ולרבי זירא אי אמרינן לסברת 'הואיל ונטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע', או לא, ואילו תנא דמתניתין כרך להו בהדדי, ואייתי למעשה דספינה אחר דתני פלוגתיהו גבי דיר וסוהר, ואי הוי פלוגתא אחריתא הוי ליה תחילה למתני פלוגתיהו גבי ספינה ובתר הכי למתני להאי מעשה, וצ"ע.

ה' עוד יש לעיין אף לשיטת התוס', דהנה כתבו בד"ה ורבי זירא מ"ט לא אמר כרבה וז"ל: "וא"ת מאי קבעי מההוא טעמא דלית להו לרבי יהושע ורבי עקיבא מאותן סברות לית להו לדידהו דהדדי, וי"ל דלרבי יהושע ורבי עקיבא ניחא דאית להו בכל מקום שהוא חוץ לתחום דאין לו אלא ארבע אמות, ולא מפלגי בין דיר וסוהר וספינה, אבל רבה ורבי זירא דמפלגי בין דיר וסוהר וספינה בעי שפיר מר אמאי לא אמר כמר שמטעם זה יש לחלק ביניהם", עכ"ל. והנה בעיקר דבריהם מבואר נמי כמשנ"ל בשיטת התוס' דר"ע ור"ג פליגי לשיטתם בין בדיר וסוהר ובין בספינה, דבתרויהו איירי ביוצא מחוץ לתחום להיקף מחיצות העשויות לדירה דמהנו לאחשובי לכל ההיקף כארבע אמות, אולם אכתי דבריהם צ"ב דמבואר בדבריהם דאליבא דר"ע ור"י ניחא, וא"ש הא דלא סברי את סברת רבה ורבי זירא, והנה בשלמא בסברת רבה י"ל דלתוס' [שבט באויר מחיצות' הוי מעלה בכח המחיצות דמהנו לאשוויי לכל ההיקף כד"א, וא"כ י"ל דר"ע לשיטתו אזיל דלא שייך כלל למיעבד קולא לדאם היוצא חוץ לתחום דאית ליה דינא ד'תחתיו' לדון את כל ההיקף כד"א ו'תחתיו', אך טעמא דרבי זירא דהוי סברא דבין ארבע אמות' צ"ב טובא מאי שייכא היא לפלוגתת ר"ע ור"ג, דאף לר"ע תקשי מ"ט לא אמר כרבי זירא, ומאי מקום יש להקשות על רבה טפי ממאי דיש להקשות מ"ט פליג רבי יהושע ורבי עקיבא על סברת רבי זירא, ומבואר בתוס' דמאותו טעם דפליג ר"ע ארבן גמליאל גבי דיר וסוהר, פליג נמי אסברתיהו דרבה ורבי זירא בספינה, וצ"ע טובא.

ו' וכן איכא לעיוני בין לשיטת התוס' ובין לשיטת הריטב"א דנמצא לפי"ד דרבי זירא דס"ל דמחיצות ספינה להבריח מים עשויות, הוי טעמא דאף בפחות מבית סאתיים לא מהנו מחיצותיה של הספינה, וצ"ב טובא אמאי גרע מדיון תל ונקע דאיתא לעיל (ט"ו). דכל שהוא

שאסרו בכדי שיעשו, אבל מה שאסרו ביו"ט עצמו אינו דוקא מפני זה, אלא אף היכא דלא שייך למיחש שמא יאמר לגוי לך לקוט לי וכו' כמו בישראל אחר נמי אסרו בכל שני הימים, דבדבר הנעשה בו איסור דאורייתא לא רצו לחלק בין ישראל זה לישראל אחר כלל, עכ"ל. הא לן דחילק בגדר האיסור בין בכדי שיעשו ובין מה שאסרו ביו"ט עצמו. **י"ג**] ומעתה נבוא לבאר את דברי התוס' בסוגיין דכתבו לאקשוויי היאך אמר רב פפא דהנהו פירות לא הפסידו את מקומן, הא הבא מחוץ לתחום אסור למי שנשתלח לו, ואקשינן לעיל (אות ו') הא התם הוי מחמת שמא יאמר לנכרי לך ולקט, וא"כ הך גזירה לא שייכא בישראל, ולפמשנ"ת ניחא שפיר דכיון דעסקינן באיסור ביו"ט עצמו הרי דגדר איסורו הוא בעצם שלא יהנה ממלאכת יו"ט, בהא שפיר איכא למימר כמש"כ הרשב"א דכיון דמלאכת ישראל חמיר טפי א"כ ק"ו דאי עביד ישראל איסור בשבת דאסור שיהנה ממלאכת איסור, וכל מאי דשייך לחלק ביניהם הוא רק בהלכתא ד'בכדי שיעשו'.

ובזאת נמי ניחא מש"כ תוס' בד"ה במזיד לא יאכל, דאע"ג דנכרי שהביא דורון לישראל זה מותר לישראל אחר, הכא שנעשה ע"י ישראל החמירו, וכע"ז כתב הריטב"א, ואקשינן לעיל (אות ו') מה מקום יש לחומרא זו, דהא משום מעשה שבת ליכא (או משום דהוי איסור דרבנן, אי"כ כרבינו יונה משום שלא נעשה תיקון בגוף הפירות), ומשום 'שמא יאמר' הא לא שייכא בישראל כלל, ולפמשנ"ת ניחא דהאי איסורא דבתוך השבת לאו גזירה שמא יאמר בלחוד הוא, אלא אסרוהו רבנן בעצם כ'מלאכת שבת', לכך שפיר איכא סברא להחמיר טפי במלאכת ישראל למיסר אף לאחריו.

י"ד] ובזאת ארוחנא נמי ליישב את שיטת רבינו יונה דס"ל דלא נאמרה הלכתא ד'מעשה שבת' אלא היכא דנעשה תיקון בגוף הדבר, ולכך באיסור תחומין לא שייכא כלל האי הלכתא, ואקשינן לעיל (אות ה') אי"כ לפי"ד רבינו יונה אמאי בהוציא את הפירות במזיד ועתה אינם במקומן אסרינן להו לפירות, הא לא שייכא ביה דינא ד'מעשה שבת', ולפמשנ"ת י"ל דכל מש"כ הראשונים לבאר אמאי לא שייכא בסוגיין דינא ד'מעשה שבת' היינו רק לגבי עיקר הדין איסור מעשה שבת דהוא דין בחפצא, אבל לגבי הדין דחידשו לן רבנן בנכרי דהוי הלכתא בגברא אלא יהנה מכל מלאכה אף הנעשית ע"י נכרי לית בה איסור מלאכה, מ"מ כיון שנעשית בשבת אסרו לו לאדם שיהנה ממלאכה זו, והאי איסורא שייך שפיר אף במלאכת ישראל, והיינו טעמא דאסרו היכא דהוציא במזיד והפירות שלא במקומן.

סימן ג'

בענין ספינה ובגדר דינא דארבע אמות

א] איתא בגמ' (מ"ב): "אמר רב הלכתא כר"ג בדיר וסוהר וספינה, ושמואל אמר הלכתא כר"ג בספינה אבל בדיר וסוהר לא, דכו"ע מיהת הלכה כר"ג בספינה, מ"ט אמר רבה הואיל ושבט באויר מחיצות, ורבי זירא אמר הואיל וספינה נוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע וכו', ור' זירא מ"ט לא אמר כרבה, אמר לך מחיצות להבריח מים עשויות, ורבה מ"ט לא אמר כרבי זירא, במהלכת כו"ע לא פליגי, כי פליגי בשעמדה", ע"כ.

ב] והנה ממשמעות לשון הגמ' משמע דהנהו טעמי דפירשו רבה ורבי זירא לא הוו אלא לפרש מ"ט פסקינן כר"ג בספינה אף אי לא נקטינן כוותיה בדיר וסוהר, אך ר"ג גופיה דסבר דאף בדיר וסוהר מהלך את כולה לא בעי להנהו טעמי, דאל"ה איבעי להו לרבה ורבי זירא לפרש דבריהם בבאור דברי ר"ג במתניתין, וא"כ נמצא דאף לרבי זירא הא דבעי לאוקמי דאיירי במהלכת היינו למאן דפליג על ר"ג בדיר וסוהר, אך ר"ג גופיה אף בעומדת ס"ל דמהלך את כולה דלא גרע מדיר וסוהר, וכן מבואר בדברי המהרש"ל המהרש"א והמהר"ם, אולם נראה דדבר זה שנוי הוא בפלוגתא בראשונים, וכדלהלן.

דהנה הקשו בתוס' בד"ה כי פליגי דבסוגיין מבואר דרבה ס"ל דטעמא דפסק שמואל הלכה כר"ג בספינה הוא משום 'הואיל שבת באויר מחיצות', ורב זירא דפליג עליה משום דמחיצות ספינה להבריח מים עשויות, ומשמע דרבה סבר דלא אמרינן מחיצות ספינה להבריח מים עשויות, אלא מחיצות גמורות הם, אולם זה אינו דהא שמואל איהו גופיה סבר לקמן (צ'). דמחיצות ספינה להבריח מים עשויות ולכך אינה מוקפת לדירה, ואסור לטלטל בכולה היכא דהויא יותר מבית סאתיים.

ותירצו בתוס' ח"ל: "דהתם ביתרות מבית סאתיים, ומטעם להבריח מים עשויות לא חשיבא כמוקפות לדירה, והכא בפחות מבית סאתיים דלא בעינן מוקפת לדירה, אי נמי הדר ביה כדאמרינן התם", עכ"ל. ומבואר מדבריהם דמחיצות ספינה דהכא אית להו מעלה דמוקפת לדירה דהא איירי בפחות מבית סאתיים, וא"כ לר"ג מהלך את כל הספינה מכח המחיצות דלא גרע מדיר וסוהר, וא"כ רבה ורבי זירא לאו ברבן גמליאל אתו לפרש טעמא, אלא בדשמואל דפסקי כר"ע בדיר וסוהר, ואעפ"כ ס"ל דבספינה מהלך את כולה, אך ר"ג גופיה לא בעי להני טעמי. **ג**] אולם בריטב"א לקמן (צ'). כתב דאע"ג דמחיצות ספינה לא חשיבי מוקפות לדירה לענין טלטול, מ"מ לגבי הילוך מהלך את כולה אף ביותר מבית סאתיים, דז"ל: "ספינה רב וכו' ושמואל וכו' פירוש לאו למימרא דלהבריח מים עשויות ולא חשיבי מחיצות כלל ולאסור אפילו בספינה דבית סאתיים, דהא ליתא דא"כ תקשי דשמואל אדשמואל דהא איהו דפסק בפרק מי שהוציא והוה הלכה כר"ג בספינה דכולה כד"א דמיא ומהלך את כולה, ולאפוקי מדברי זירא דאמר התם מחיצות להבריח מים עשויות ולא חשיבי מחיצות כלל, והיוצא מחוץ לתחום אינו מהלך שם אלא ד"א [ומשמע דלרבי זירא אף בפחות מבית סאתיים לא מהנו מחיצותיה של הספינה, ולכא"ו צ"ע מנא ליה להריטב"א דלמא לא איירי רב זירא אלא ביותר מבית סאתיים, ובהא הוא דקאמר רבי זירא דלא מהנו מחיצותיה אף להלך בכולה (ועיין לקמן אות ו'), ולפמשנ"ת י"ל דלהריטב"א דהמחיצות הוו רק להגדיר את מקום שביטתו, א"כ ע"כ הוצרך לומר דלרבי זירא לא חשיבי כלל מחיצות, דאל"ה אף איהו

למיחש שמא יאמר, ומ"מ במוצאי יו"ט ראשון שרי ליה משום שעשאוהו רבנן ד'גדר האיסור' הוא שלא יהנה ממלאכת יו"ט, וא"כ ממה נפשך אינו נהנה ממלאכת יו"ט, וא"כ נמצא דלרש"י האיסור הנאה ממלאכת הנכרי יסודו מחמת שמא יאמר לנכרי עשה, אך גדר האסור הוא 'שלא יהנה ממלאכת יום טוב', אך לשיטת תוס' נראה דס"ל דאף גדר האיסור הוא שמא יאמר לנכרי עשה, ולפיכך ס"ל דאף למוצאי יו"ט ראשון אסור.

ט] אלא דיש להקשות ממש"כ תוס' בשבת (קכ"ב). בד"ה ואם, דנכרי העושה לצורך ישראל אי שרית ליה אתי למימר לנכרי לעשות בשבילו, ולא דמי להא דאמרינן התם (קכ"א). נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, דכי אמרינן דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד הני מילי בכיבו וכו"ב שאין הישראל נהנה במעשה הנכרי, אבל היכא דגוף הישראל נהנה במעשה של נכרי לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, והואיל והנכרי מתכוין להנאתו, עכת"ד. ומבואר בדבריהם דאף דיסוד האיסור הוא מחמת שלא יאמר לנכרי עשה, מ"מ מבואר דס"ל דגדר האיסור 'שלא יהנה ממלאכת שבת', ולפיכך היכא דלא נהנה מעצם המלאכה ככיבו לא אסרינן ליה אע"פ דשייכא ביה שפיר יסוד וסיבת האיסור, ולכאורה סתרו דבריהם למשנ"ת בדבריהם בביצה (כ"ד): דאף גדר האיסור הוא שמא יאמר לנכרי עשה, וצ"ע.

י'] עוד יש לעיין בהאי ענינא, דהנה כתב הרשב"א בשבת (קנ"א). בד"ה עשו לו ארון דפליגי הראשונים אי מלאכה שנעשית ע"י נכרי לצורך ישראל זה אי שרי לישראל אחר, והביא דשיטת הראב"ד דשרי לישראל אחר, ואייתי ראייה לדבריו מהמבשל בשבת דבשוגג יאכל ובמזיד לא יאכל, והוא ניהו דלא יאכל, הא לאחר יאכל, וכיון שכן לא עדיף חיוב חטאת שנעשה ע"י עכו"ם בשביל ישראל, מחיוב חטאת שנעשה במזיד ע"י ישראל, עכ"ד. ומבואר דס"ל לרשב"א דלא יתכן להחמיר במלאכת הנכרי טפי מבישראל, וכל שבישראל שרי ק"ו דנכרי שרי.

ולכאורה יש לעיין, דהנה כתב השו"ע (סי' ש"ח סעי' א') דהמבשל בשבת אפי' במזיד מותר לאחרים במוצאי שבת, ועיי"ש בב"י דכתב דהכי נקטו רוב הראשונים, ואעפ"כ גבי מלאכת עכו"ם כתב השו"ע (סי' שכ"ה סעי' ו') דאי עביד מלאכה לצורך ישראל אסור עד בכדי שיעשו למוצאי שבת, הרי לן דחמירא מלאכה הנעשית ע"י עכו"ם מנעשית ע"י ישראל.

י"א] והנראה מוכרח מכל זאת דתלת הלכתא נאמרו בה בהלכתא ד'מעשה שבת', דאיכא דינא ד'מעשה שבת' הנאמר במלאכת ישראל דאסרינן ליה ל'חפצא' דלא יהנה בו ישראל, כיון דאיתעביד באיסורא, ואיכא נמי איסורא במלאכת נכרי אע"ג דליכא איסור במלאכתו, והיינו דאסרו רבנן לגברא' שלא יהנה מכל מלאכה הנעשית בשבת [ובעיקר החילוק בין דינא דמעשה שבת דישאל למלאכת הנכרי, עיין מש"כ בנשמת אדם (כלל ט' סק"ט) בשם הרמב"ם (פ"ו הכ"ג והכ"ד)] דחילק נמי להני תרי הלכתא, וצ"ל נמי כמשנ"ת דעיקר דינא דמעשה שבת היינו היכא דנעשית המלאכה באיסור ממש והוי דינא ב'חפצא', והיכא דנעשית מלאכה ע"י נכרי דבהא אף דליכא איסורא, מ"מ אסרו רבנן על ה'גברא' שלא יהנה ממלאכה הנעשית בשבת].

ובהאי דינא דמלאכת הנכרי תרי הלכתא נאמרו בה דלא תלו זה בזה, חדא דאיכא הלכתא דאסור שיהנה ממלאכתו בשבת, וגדר איסורו הוא מחמת עצם קדושת השבת דאסרו רבנן כל הנעשה בה אף ע"י נכרי, אולם איכא הלכתא אחריתי והוא 'בכדי שיעשו', והיינו אף למוצאי שבת אסרינן ליה, והוא מחמת שמא יאמר לנכרי עשה הלכך אסרינן ליה שלא יהנו מעשיו, אלא דפליגי רש"י ותוס' בגדר איסור זה, דרש"י ס"ל דגדר איסור זה הוא שלא יהנה ממלאכת יו"ט, ותוס' ס"ל דאף גדר האיסור הוא שמא יאמר (ונפק"מ אי שרי למוצאי יו"ט ראשון או רק למוצאי יו"ט שני, וכו"ל), אך ודאי פשיטא דלכו"ע גדר האיסור בשבת גופיה דהוא מחמת עצם קדושת השבת הוא שלא יהנה ממלאכת השבת.

וא"ש מש"כ תוס' בשבת (קכ"ב). דהיכא דלא נהנה ממלאכת הנכרי ככיבו לא אסרינן ליה דלא חשיב שנהנה הישראל, הלכך אמרינן דאדעתא דנפשיה קא עביד, אע"פ דשייכא ביה שפיר חששא דשמא יאמר לנכרי עשה, היינו משום דהתם איירי בתוך השבת, דבהא אף לתוס' גדר איסורו הוא 'שלא יהנה ממלאכת השבת', והא לא חשיב נהנה ממלאכתו, הלכך לא אסרינן ליה.

ובזאת ניחא מש"כ הרשב"א בשם הראב"ד דלא שייכא שתהא חמירא עשיית מלאכה ע"י הנכרי ותאסר אף לאחרים טפי מעשיית מלאכה ע"י ישראל דשרי לאחרים, ואקשינן לעיל (אות י') דהא חזינן דגבי בכדי שיעשו החמירו רבנן טפי במלאכת הנכרי יותר ממלאכת ישראל, ולפמשנ"ת ניחא שפיר דכל מש"כ הרשב"א דלא שייכא להחמיר טפי במלאכת העכו"ם ממלאכת הישראל היינו גבי האיסור הנאה בשבת עצמה, דגדר האיסור הוא שלא יהנה ממלאכת השבת, הלכך ודאי דחמירא מלאכת הישראל טפי ממלאכת הנכרי, לכך כתב הרשב"א דמדחזינן דבמלאכת הישראל שרי לאחר, ה"נ בנכרי אין להחמיר טפי ולאסור לישראל אחר, ורק בדינא ד'בכדי שיעשו' דס"ל כהתוס' דגדר האיסור נמי רק גזירה שמא יאמר, הלכך בהא דלא שייכא כלל בישראל הלכך לא אסרו ביה בכדי שיעשו.

ואם לחשך אדם אי"כ תקשי לשיטת רש"י דס"ל דאף הלכתא דבכדי שיעשו יסודו מחמת שמא יאמר, אך גדר איסורו הוא 'שלא יהנה ממלאכת יום טוב', אי"כ נימא ק"ו דבישראל נמי יאסר בכדי שיעשו, תאמר לו דבאמת הכי היא שיטת רש"י בחולין (ט"ו). בד"ה ר' יהודה דאף בישראל בעינן נמי בכדי שיעשו, ודו"ק.

י"ב] ועיקר האי חילוקא חזינן ליה בדברי הב"ח (סי' תקט"ו) אות א' בד"ה פסק) דכתב בשם המהרש"ל בתשובותיו (סי' ל"ט) דאף דפסקינן להלכה כהתוס' דאי עביד נכרי מלאכה לישראל אסור אף ביו"ט שני, וכן נקטינן להלכה דאין לחלק בין ישראל שנעשה בשבילו לבין ישראל אחר, ודלא כהרשב"א בשם הראב"ד דאייתנין לעיל (אות י'), מ"מ ביו"ט שני לישראל אחר שרי, דבישראל אחר ליכא למיחש שמא יאמר לנכרי לך לקוט, והב"ח פליג עליה וכתב שם ח"ל: "פשוט הוא דהא דאסרו מטעם שמא יאמר לגוי לך לקוט לי וכו' אינו אלא לתת טעם על מה

פחות מבית סאתיים לא בעינין שיהא הוקף לדירה, ומהלך את כולה אע"ג שלא נעשו המחיצות ע"י אדם כלה.

ז עוד יש לעיין דהנה בטעמא דרבי זירא כתב רש"י ג' פירושים, חדא דכיון דנוטלתו ומנחתו כל שעה חוץ לארבע אמותיו לית ליה תורת ארבע אמות [אגב אורחא יש להעיר דמוכח בדברי רש"י כמש"כ במג"ח (מצוה כ"ד) דדינא ד'שבו איש תחתיו' הוא דומיא ד'אל יצא איש ממקומו, דהו' שיעור באיסור, אסור לו לאדם שיצא מ'ד' אמותיו] והתם איירי אף לגבי דר"א נמי אסרי מדאורייתא כביצא מתחומו], ודלא כמש"כ בדברי יחזקאל (סי' ז' סק"ד) דלולי דינא ד'שבו איש תחתיו' כל שהיה יוצא חוץ למקומו היה אסור לו להלך אף בפחות מ'ד"א, ואתא קרא ד'שבו איש תחתיו' ושרי ליה להלך ב'ד' אמותיו, נמצא דהאי דינא ד'שבו איש תחתיו' הוא שיעור בהיתר הילוך, והנה מדברי רש"י הנ"ל מבואר דכל היכא דלא זכה במקומו וב'ד"א ממילא שרי ליה להלך את כל הספינה, וע"כ דדינא דתחתיו' הוא שיעור באיסור, וכהמנ"ח, ודו"ק], א"נ דאיירי באופן דמהלך הוא כנגד הצד ממנו באה הספינה, וא"כ נמצא דלא נפיק מארבע אמותיו, ועוד פרש"י דכיון דהספינה נוטלתו ומנחתו חוץ לארבע אמותיו הוא ליה כמי שהוציאהו נכרים, דאית ליה ארבע אמות נוספות, ויש לעיין בדקדוק לשון רש"י אמאי הוצרך בפירושו השלישי להוסיף דהו' כמי שהוציאהו נכרים, הא כל דנפיק חוץ למקומו אפילו במזיד אית ליה ארבע אמות נוספות מדו' 'תחתיו', וא"כ בספינה אף אי נחשיב ליה כיוצא מדעת נמי הוא דינו דמהלך את כולה, וצ"ע.

ח עוד יש לעיין בסוגיין בדברי הריטב"א בד"ה מאי בנייהו, דכתב דלייק מסוגיין דכל שנכנס לעיר מוקפת מחיצות אע"ג דיצא מתחומו לדעת מהלך את כולה, וז"ל: 'מאי בנייהו איכא בנייהו שנפחתו דופני ספינה וכו' א"נ בקופץ מספינה לספינה וכו', ולישנא דקופץ משמע שקפץ מדעת, ושמעין מיניה דכל שנכנס בדיר וסוהר ומקום שמוקף מחיצות אין הפרש בין הפרש שנכנס לדעת או שלא לדעת לענין שיהא כולה כד"א וכדפרישית במתניתין', עכ"ל.

ודברי הריטב"א צ"ב, דהא דאמרינן דקופץ מספינה לספינה מהלך את כולה היינו אליבא דרבי זירא דאיהו ס"ל 'הואיל ונוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע, וביאר לן רש"י האי טעמא בתלת אנפי, חדא דכיון דנוטלתו כל שעה ומנחתו יותר מארבע אמות נמצא דלית ליה תורת ארבע אמות, א"נ דאיירי באופן שהוא מהלך לצד ממנו באה הספינה ונמצא שאינו יוצא מארבע אמותיו, א"נ דחשיב כמי שהוציאהו נכרים חוץ לארבע אמותיו שנותרים לו ארבע אמות נוספות, איכא אינו ענין כלל לדין היתר היקף מחיצות, אלא הוא מהלכות 'ארבע אמות', ומאי דמות ראייה איכא מהכא לדין היתר היקף מחיצות דהקילו בו רבנן למידן כל ההיקף כמקומו, הא אפשר דכל שיצא לדעת לא הקילו בו רבנן, וכדס"ל לרמב"ן בריש פרקין, ובאמת ברמב"ן במלחמות כתב 'דביצא לדעת לא עשאום לדיר וסוהר כד"א, ובמהלכת מותר גם בזה מטעם דרבי זירא דמשו"ה אפילו מדעת מהלך את כולה', עיי"ש.

ואפ"ל דכוונת הריטב"א לאתויי ראייה מהגמ' דמשמע דאליבא דרבה הא דלא מהני בקופץ מספינה לספינה משום דלא שבת באויר מחיצות, וא"כ אליבא דרבנן גמליאל שרי אף בזה משום המחיצות כבדיר וסוהר, אע"ג דיצא לדעת, ואכתי איכא לדון אי הו' ראייה ברורה, וצ"ע.

ביאור שמעתתא דידין

ט והנראה בביאור הדברים, ותחילה יש להקדים מש"כ הרמב"ם (פכ"ז משבת הל"ד) דישן יש לו אלפיים אמה לכל רוח, וכתב ע"ז המ"מ וז"ל: 'וכתב הרשב"א ז"ל שאלפיים אמה אלו נמדדין חוץ לארבע אמות שלו, ויש לו ארבע אמות לכל רוח, וכתב עליה הרב המגיד דאין סברא זו מוכחת, ועיין באור שמח (פ"ז מעירובין הל"ו) ובדברי יחזקאל (סי' ח' אות ז') דכתבו לבאר דבריו דכוונתו לחלוק על הרשב"א וס"ל דישן לריב"נ דקונה שביטה היינו רק אלפיים אמה לכל רוח, אך לא יהיה לו אף ארבע אמות, דאף דאיתא לקמן (נ"ב), הרי אמרו שבת יש לו ארבע אמות, ופרש"י דיש לו ארבע אמות מלבד אלפיים אמה לכל רוח, מ"מ סובר הרב המגיד דלמיקני ארבע אמות בעינן דעת, ולכך בישן לא קני להו, עיי"ש בדבריהם.

ואכתי טעמא בעי דנמצא דפליגי רבנן ורבי יוחנן בן גוריון בסברות הפוכות, דהא לרבנן אע"ג דלית ליה אלפיים אמה, מ"מ ארבע אמות אית ליה, ואילו רבי יוחנן בן גוריון אלפיים אמה ליה וארבע אמות לית ליה, וצ"ב. והנה בעיקר הלכתא ד'ארבע אמות' דאית ליה למאן דנפיק מתחומיה, דילפינן לה לקמן (נ"א), מקרא ד'שבו איש תחתיו', יש לחקור בגדר האי דינא אי הו' בתורת קנין שביטה, וכמקומו דמי, או דלמא הו' רק 'היתר הילוך', דבפחות מהכי לא מצי קאי, דזוהי צורת שימוש של האדם העומד על מקומו, וכטעמיה דרבי מאיר ורבי יהודה לקמן (מ"ח). ואפשר להוסיף עוד דכיון שכן כל הארבע אמות חשיבי 'תחתיו' של האדם, וכל דהו' פחות מארבע אמות א"י"ז מוגדר ככל 'הילוך', וכעין דמצינו אף לגבי דין טלטול ברה"ר דכתב במשנ"ב (סי' שמו"ט) דשרי לאדם גדול בגופו להעביר טפי מ'ד"א ברה"ר משום שהתורה התירה לכל אדם ליטול חפץ מרגלותיו ולהניח תחת מראשותיו, הרי לן דילפינן מדו' ארבע אמות ד'תחתיו' דכל דהו' פחות מארבע אמות לא חשיב הילוך, דעד ארבע אמות התירה התורה לאדם ליטול מכאן ולהניח באיך גיסא, דחשיב כולו דוכתא חדא ד'תחתיו', דבהכי קאי איניש ותשמישיו [ובזאת יש לבאר הא דאיתא לעיל (מ"א): בעו מיניה מרבה הוצרך לנקביו מהו, א"ל גדול כבוד הבריות שדוחה לית שבתורה, ופרש"י דהיינו לאו דלא תסור, ותחומין נמי דרבנן, אולם כפי ר"ח ובא"י] (הלכות עירובין סי' קמ"א) בשם הרשב"ם פירשו דכבוד הבריות שדוחה לית שבתורה היינו זקן ואינה לפי כבודו, וצ"ע דהא בברכות (י"ט): דחי להאי ילפותא ואמרינן דממונא שאני, ועוד צ"ע מש"כ האו"י (הלכות שבת סי' ו') מרבנו אפרים דכשם שיוצא חוץ לתחומו לצורך נקביו, ה"נ אי ירדו גשמים או זרחה עליו חמה, ק"ו מסוכה דהו' איסור דאורייתא, וצ"ע דמאי

שייכא, דהא התם הו' גדר בחיוב המצוה דסוכה דבעינן תשבו כעין תדורו, ולא אשכחן בשאר מצוות דרבנן פטור של מצטער, וביותר צ"ב דהא איתא לקמן (מ"ג): גבי נחמיה בריה דרב חנילאי דמשכתייה שמעתא, וא"ל רב חסדא לר"נ 'נחמיה תלמידך שרוי בצער', הרי לן דאף במקום צער איכא לאיסור תחומין דרבנן, ועוד צ"ב התם דאמרי נהרדעי התם 'אי פקח הוא עייל לתחומיה וכיון דעל על, דשיטת כל הראשונים התם דדוקא אי הוציאהו נכרים ובתר הכי הוצרך לנקביו הוא דאמרינן כיון דעל על, אך אי יצא לדעת לא עדיף מהחזירוהו נכרים, דאין לו אלא ד"א, אולם האו"י (בהלכות עירובין שם) כתב דאף אי יצא לדעת ועתה הוצרך לנקביו אמרינן כיון דעל על, ולפמשנ"ת י"ל דכיון דהני ד"א מקומו של האדם הן, בעינן שיהיו ראויים לשימוש של האדם, וכיון שהוצרך לנקביו ועתה אינו ראוי לו, וממילא יהיבנן ליה דוכתא חדתא, ולכך עדיף מיצא לדעת והחזירוהו נכרים דסו"ס נפיק עתה ממקומו, משא"כ בהוצרך לנקביו בטל שם מקומו דלא חזי לשימוש של האדם, ולכך יהיבנן ליה מקום אחר, וא"ש מאי דמדמי ליה האו"י לסוכה דה"נ בעינן שיהא ראוי לדירה, וזה יש ללמוד מהשבת אבידה דהקפידה התורה על כבוד האדם, ולא דמי למעשה דנחמיה דהתם לא בא לו לנחמיה הצער מצד עצם המקום ודמי למצטער שלא מחמת הסוכה, ורק כאשר הד"א אינם ראויים מצד עצמם יהיבנן ליה דוכתא חדתא, ודו"ק], [ועיין בירושלמי (עירובין פ"ד ה"א) דאיתא התם "רבי יהודה בן פזי בעי ארבע אמות תחום הן או אינן תחום הן", ומבואר (שם) בפני משה ובקרבת העדה דאיבעיא להו כנ"ל, עיי"ש].

ונראה בזאת לבאר את דברי הרב המגיד דמש"כ דד"א בעינן דעת וישן לא קני להון, היינו ד"א מדין 'מקומו' דקני ליה בתורת שביטה, אך ד"א דהו' 'היתר הילוך' ודאי לא בעינן דעת, ולרבנן דס"ל דלית אלפיים אמה מ"מ ארבע אמות ד'היתר הילוך' אית אף בלא דעת, משא"כ לרבי יוחנן בן גוריון דס"ל דאלפיים אמה אית ליה א"כ 'היתר הילוך' לא בעי, דהא סגי ליה כבר באלפיים דאית ליה, לכך כתב הרה"מ דלרבי יוחנן בן גוריון אפשר דלית ליה אלא אלפיים אמה.

י ונעמתיא יש לומר דבהכי תליא שורש ויסוד פלוגתת רבנן גמליאל ורבאב"ע עם רבי יהושע ורבי עקיבא, אליבא דרבי זירא, דרבנן גמליאל ס"ל דד"א דאית ליה למאן דנפיק מתחומיה היינו בתורת קנין מקום שביטה ותחומו הן [ונראה דאף למ"ד דהו' ד"א מדין 'קנין מקום שביטה', היינו דוקא למאן דנפיק מתחומיה, אך השובת בבקעה דאית ד"א מלבד האלפיים אמה, הני ד"א גדרם הוא דחשיב שהאדם נמצא הוא בכל הני ד"א, ולפ"י"ז מבואר מש"כ התורא"ש (סי': ובמאירי (מ"ט): דהא דאמרו דס"ל לחכמים דד"א היינו ח' אמות על ח' אמות היינו במי שלא קנה שביטה כלל, אבל בשבות ונותן עירובו לכוח"ע אין אלא ארבע אמות, דזה נמדד לעולם לפי מקומו של האדם], ורבי עקיבא ס"ל דגדר הלכתא דד"א למאן דנפיק מתחומיה היינו 'היתר הילוך', דתחום מקום שביטתו לא שייכא למיקני אלא בכניסת השבת, שאז נקבע מקומו של האדם (או כבה"ג שלא קנה שביטה בכניסת השבת, כגון שלא היה בתוך עשרה אי א"י תחומין למעלה מעשרה, דבזה זוכה כשנכנס למטה מעשרה בד"א ואלפיים חוצה להם), אך בתוך הילוך שבת אי אית ליה מקום בכניסת השבת לא שייך שיזכה במקום נוסף, אלא דיהיבנן ליה 'היתר הילוך' ד"א, כדי שיהא לו מקום הראוי לעמוד בו.

ולפיכך פליגי גבי נתנוהו בדיר וסוהר אי מהלך את כולה או לאו, דר"ג ס"ל דד"א הן בגדר 'מקום תחומו', להכי ס"ל דשייך שיזכה בכל היקף המחיצות שנכנס בהן, והואיל וחל כאן שם 'מקום תחומו', א"כ חייל הוא על כל המקום כולו דהו' מקום אחד, אבל ר"ע דאית ליה דד"א אינם אלא 'היתר הילוך', א"כ לא יהיבנן ליה אלא כדי הילוך דהיינו ארבע אמות בלבד.

ופליגי נמי גבי ספינה, דלר"ע דס"ל דהו' היתר הילוך א"כ מודדים את הד"א לפי קרקע הספינה, ולהכי לית ליה אלא ד"א, ולר"ג דהו' ד"א מדין 'מקום תחומו' הלכך י"ל דהגדרת מקומו נמדדת לפי קרקע עולם, ולפיכך איכא למימר דספינה 'הואיל ונוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע', דלפי קמא ברש"י דספינה אין לה תורת ארבע אמות, והיינו משום דבעינן קביעות של ד"א מסוימות וליכא, וכל דלא שייכא ביה קביעות מקום לא נכלל בהאי קרא ד'שבו איש תחתיו', ולפיכך מהלך הוא את כולה, משא"כ לר"ע דס"ל דהני ארבע אמות הו' היתר הילוך אי"כ מסתברא דזה תליא לפי מצב עמידתו בספינה דהא הו' היתר בפעולת האדם, ולא חלות דין בעצם המקום. ולפי מציעא ברש"י שהספינה מחזירתו כל הזמן לתוך ארבע אמותיו, מסתברא נמי דשייך אי מודדים לפי קרקעית הים או לפי הספינה, דאי אית להו 'תורת מקום' אי"כ מתלי תלי הוא בקרקע העולם, דבו מוגדר מקומו של האדם, אך אי הו' 'היתר הילוך' א"כ מסתברא דהו' תלוי במקום ישיבתו בספינה. וכן לפי בתרא ברש"י דדמי למי שהוציאהו נכרים חוץ לתחומו, דאית ליה ארבע אמות אחרות, משום שהספינה מכניסתו לארבע אמות אחרות, ואף זאת שייכא רק אי אמרינן דמודדים מקום הד"א לפי הקרקע עולם, ודו"ק.

יא ולפי"ז יש לבאר מש"כ תוס' בד"ה ורבי זירא, דלרבי יהושע ורבי עקיבא ניחא, ולא קשיא להו מ"ט לא אמרינן 'הואיל ושבת באויר מחיצות', וכן מ"ט לא אמרינן 'הואיל ונוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע', דאינהו אית להו בכל מקום שהוא חוץ לתחום דאין לו אלא ארבע אמות, ולא מפליגי בין דיר וסוהר וספינה, עכ"ד. והיינו דס"ל דבין דיר וסוהר ובין ספינה הכל הו' פלוגתא חדא, ואקשינן לעיל (אות ה') דהא טעמא ד'הואיל ונוטלתו ומנחתו לסוף ארבע' הו' סברא בדיון ארבע אמות, מאי שייכא לפלוגתייהו דר"ג ור"ע גבי דיר וסוהר דפליגי אי יהיבנן ליה את כל ההיקף מחיצות, ולפמשנ"ת ניחא דבאמת שורש ויסוד שניהם חד הוא בגדר ארבע אמות אי הו' מדין תורת מקום או דלמא הו' היתר הילוך בעלמא, וכמשנ"ת.

יב והא דאקשינן לעיל (אות ו') לדרבי התוס' דאיירי הכא בספינה בפחות מבית סאתיים, מאי שנא הכא דלרבי זירא גרע מחיצות הספינה

טפי מתל ונקע, דאיתא לעיל (ט"ו), דאע"ג דלא נעשו כלל בידי אדם מהנה בפחות מבית סאתיים ומטלטל בכלן.

נראה דס"ל לתוס' כמש"כ החו"א (סי' ס"ז סק"ה) דגדר מחיצות רה"י הם להגדיר את המקום ולהבדילו מסביבותיו, וא"כ י"ל דזה שייך במחיצות הקבועות במקום אחד בקרקע עולם, דהם המבדילים את עצם המקום משאר סביבותיו, אבל מחיצות הספינה גרעי טובא דלא שייכי בהו לומר דמבדילות הם את מקום הספינה משאר סביבותיה, דהא תורת 'מקום' נקבע הוא לפי קרקע עולם, וספינה אינה קובעת מקום לעצמה בקרקע עולם, ולא שייך בהו אלא גדר מחיצה כדנטק הגר"ח (נתבאר לעיל שיטתו סי' ו' אות י"ד עיי"ש) דהמחיצות מהנו לאשוי שם רה"י, והכא כיון דאינם עשויות לדירה לא מהנו כלל, משא"כ בתל ונקע אע"ג דלא נעשו כלל ע"י אדם ולא לשם דירה, מ"מ מהני הני מחיצות להגדיר את עצם המקום, ולגבי זה מהני הני מחיצות אע"פ שאינם עשויות לדירה עד בית סאתיים.

יג אולם בדברי הריטב"א אכתי יש לעיין, דכתב בדעת רבי זירא דטעמא דרבי עקיבא ורבי יהושע משום דקסברי 'ספינה מינח ניחא ומיא הוא דקא ממטו לה', ולכאורה לפ"י"ד נראה דהו' פלוגתא אחריתא מדיר וסוהר, דפליגי גבי ספינה אי חשיבא כמהלכת ואמרינן 'הואיל ונוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע', או דחשיבא כעומדת במקומה ואית בה דינא דד"א, וא"כ לדבריו הדרא קושיה לדוכתא.

ואפ"ל דאף האי סברא ד'ספינה מינח ניחא ומיא הוא דקא ממטו לה' בהאי פלוגתא דד"א תליא, דלר"ג דד"א הו' בגדר מקום א"כ ודאי מודדים לפי קרקע העולם, ואמרינן 'הואיל ונוטלתו ומנחתו בסוף ארבע', ואף לר"ע דהו' ד"א בגדר 'היתר הילוך' אכתי איכא למימר דאי חשבינן ליה לספינה כמהלכת א"כ יש להקל שהזכות הילוך יקבע לפי הספינה, דהילוך הספינה כהילוך דידיה חשיב דרכוב כמהלך דמי, וא"כ כל רגע וזכה הוא בארבע אמות אחרות, לכך כתב הריטב"א דר"ע ס"ל דהספינה מינח ניחא ומיא הוא דקא ממטו לה, הלכך זכות הילוכו של האדם נמדד לפי האדם בלבד, דהספינה חשיבא כקבועה במקומה, ולהכי לית ליה יותר מ'ד"א.

יד ולפמשנ"ת ניחא נמי הא דאקשינן לעיל (אות ח') בדברי הריטב"א דכתב לאתויי ראייה מסוגיין גבי קופץ מספינה לספינה, דאף היוצא לדעת אית ליה לר"ג את כל ההיקף (ודלא כהרמב"ן), ואקשינן דהא התם לרבי זירא הוא דאית ליה את כולה, וטעמא דרבי זירא משום 'הואיל ונוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע', ומאי שייכא להלכתא דדיר וסוהר דמהלך את כל ההיקף מכח המחיצות, ולפמשנ"ת י"ל דהא דס"ל לרמב"ן דביוצא לדעת לית ליה אלא ארבע אמות היינו משום דס"ל דכל שיצא לדעת לא שייכא דאיהו יבטל מקומו הראשון ויזכה שוב במקום שביטה בתוך השבת, והד"א דשרו ליה רבנן ביוצא לדעת אינן אלא 'היתר הילוך', וא"כ שפיר הוכיח הריטב"א מדברי רבי זירא דהא דמהלך את כולה בספינה ע"כ היינו משום דד"א שהוא זוכה בהם הוא בתורת 'מקום שביטה' ולא היתר הילוך בלבד, דאל"ה לא היו נמדדים לפי קרקעית הים אלא לפי מקום הילוכו בספינה, וא"כ חזינן דשפיר שייך למיקני מקום שביטה אף ביוצא לדעת.

טו ולפי"ז מדוקדק הוא לשונו הזהב של רש"י דכתב בפירושו השלישי בדברי רבי זירא ד'הואיל ונוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע' דהו' ליה כמי שהוציאהו נכרים, ואקשינן לעיל (אות ז') למאי הוצרך רש"י להוסיף דדמי למי שהוציאהו נכרים, הא כל שיצא חוץ לתחומו ואפילו בדעת אית ליה ארבע אמות אחרות, ולפמשנ"ת ניחא דהא רש"י (מ"ב): אית ליה דביצא לדעת אינו מהלך את כולה אף לר"ג, אלא ד"א הוא דאית ליה, והיינו ע"כ משום דביצא לדעת לא הו' ד"א אלא היתר הילוך, וא"כ הנהו ד"א לפי מקום הילוכו בספינה הוא מודד, וא"כ היאך הוא יהלך את כולה, ע"כ פרש"י דהו' כמי שהוציאהו נכרים דבכה"ג הוא דאמרינן דזוכה בד"א מדין 'תורת מקום שביטתו', ולעולם מודדים אותם לפי קרקע עולם, וממילא נמצא הוא מהלך את כולה, ודו"ק.

טז ובזאת ארווחנא נמי לבאר את שיטת המהרש"ל, דהנה פליגי המהרש"ל והמהרש"א בדברי רש"י בלישנא בתרא אי עמדה הספינה פעם אחת והמשיכה בהילוכה אי מהלך את כולה או דאין לו אלא ד"א, דמהרש"ל ס"ל דאין לו אלא ד"א, והמהרש"א פליג עליה דהא טעמא דרבי זירא להאי פירושא משום דדמי למי שהוציאהו נכרים דיש לו ד"א אחרות, וא"כ מאי אכפת לן אי עמדה זימנא חדא, ודברי המהרש"ל תמוהים.

ולפום ריהטא היה נראה לומר בדברי המהרש"ל דכל דעמדה הספינה חשיבא כמקום קבוע, וממילא זכי לד"א על הספינה ותו לא פקע, הלכך אע"ג דבתר הכי הפליגה הספינה אין לו אלא ד"א בגב הספינה.

אולם לפמשנ"ת יש לומר דס"ל למהרש"ל דהא דאמרינן לרבי זירא דמהלך את כולה היינו משום דהני ארבע אמותיו בתורת מקום הן, הלכך ס"ל למהרש"ל דהיכא דקנה שביטה פעם אחת במקום קבוע, תו לא מצי לזכות בארבע אמות אחרות בתורת מקום, כיון דכבר נקבע לו 'מקום שביטה' לשבת זו, ורק בספינה דמהלכת כל שעה דמעיקרא הו' ד"א מקום ארעי אינם מעכבות אותו מלזכות בארבע אמות אחרות, אך אי עמדה פעם אחת תו לא מצי לקנות ד"א מדין מקום אלא מדין היתר הילוך, וא"כ על גב הספינה מדדינן ליה, ובמי שהוציאהו נכרים למקום מוקף מחיצות דמהלך את כולה אע"ג שקנה שביטה במקום אחר בתחילת שבת, י"ל דכיון דהו' מוקף מחיצות חשבינן ליה לכל המקום כמקום הילוכו, אך מ"מ לגבי ספינה דלרבי זירא דחשיבא דלית לה מחיצות, ובהני ארבע אמות לא שייכא כלל סברת רבי זירא כיון דמדדינן להו לפי מקום הילוך האדם בספינה, וכמשנ"ת.

חיוב תורה עד שיהלך משם י"ב מיל, ורבנן הוא דגורגור שלא לצאת אפילו אמה אחת.

וגדולה מזו אמרו (ר"ה כ"ג): בראשונה לא היו זזין משם כל היום כולו, התקין ר"ג הזקן שיהיו מהלכין אלפים אמה לכל רוח, ולא אלו בלבד אלא אף חכמה הבאה לילד והבא להציל מן הגייס ומן הנהר ומן המפולת הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפים אמה לכל רוח, והרי העדים הללו הלכו שלש פרסאות עד מקום הועד שעל מהלך לילה ויום אחד מחללין את השבת, ואם היוצא חוץ למקום שבינתו שלש פרסאות על כל פסיעה ופסיעה הוא עובר מן התורה משום אל יצא איש ממקומו, אלו שנעשית מצותן היאך ר"ג מתיר להם אלפים אמה, והלא עוברים הם מן התורה בכל יותר מד"א, שהרי כבר הלכו שלש פרסאות חוץ למקום שבינתו שלהם, ומכאן ואילך בחמש אמות אני קורא בהן אל יצא איש ממקומו, וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה, אלא בשב ואל תעשה וכו', ושי"מ אין לוקין על תחומין דבר תורה אלא במהלך שלש פרסאות באיסורי תחומין לדברי האומר כן, או במהלך אלפים אמה באיסור תחומין לר"ע, הא אילו הלך בהיתר כל היום אע"פ שיצא לכמה חוץ מתחומו אינו חייב עד שילך מאותו מקום כשיעור תחומי שבת, וכ"ש היושב בספינה שאין הליכת הספינה בהיתר מתחשבת לו מן התורה, ואין חיובו אא"כ הלך ממקום שיצא לשם כשיעור תחומין.

ועוד אמרינן לקמן גבי ליקנו שבינתו באוקינוס ואיבעית אימא ספק דדבריהם להקל, ואע"פ שהשמים הללו חוץ למקום שבינתן כמה פרסאות הן, וכו' ושי"מ שאין תחומין מן התורה אלא כשיצאו מתחלת תחומין לסופן באיסור, ועוד שכבר ביררנו בפ"ק (י"ז): שאין תחומין איסור של תורה לעולם בראיות ברורות, אבל הנהיגין איסור ביציאתן מן הים ליבשה טועין באיסוריהם, וראוי הוא להתיר להם ואין בזה בית מיחוש, עכ"ל הרמב"ן [וכ"ה שיטת הרא"ש (פ"ק ס" כ"ז) דכתב דדוקא לשיטת הירושלמי י"ב מיל היו דאורייתא, אך לגמ' דידן אף ביותר מ"יב מיל היו מדרבנן, וכן כתבו המרדכי (סי' תפ"ד), ודלא כהרמב"ם (פכ"ז משבת ה"א) והר"ף (ה'). דפסקו ד"ב מיל היו מדאורייתא, ועיין בלבוש (סי' שצ"ז סעי' א') דלשיטת הני ראשונים אי עבר ונפיק חוץ ל"ב מיל חייב חטאת, אולם במלבושי יו"ט (שם סק"ג) פליג עליה וכתב דאינו חייב אלא מלקות, דאין חיוב חטאת אלא בשגגת כרת, וכן מבואר בשבת (קנ"ג): דלר"ע דתחומין דאורייתא אפילו באלפים אמה אין חייב חטאת אלא מלקות, וכ"כ במנ"ח (מ' כ"ד ס"ק א') עיי"ש].

[ז] ובאבי עזרי (תליתאה פכ"ז מהלכות שבת ה"א) כתב לבאר דבריו, דס"ל לרמב"ן דיסוד גדר איסור תחומין אינו רק היציאה מן התחום, אלא הוא עצם ההליכה של י"ב מיל, והוא כאיסור מלאכה וכהעברה ד"א ברה"ר, ולכך בעינן שתהא כל ההליכה כולה באיסור, וכל שהיתה תחילת הליכתו בהיתר וכגון לעדות או לפיקוי"נ אין איסור מן התורה ללכת למקו"א [ועיי"ש שכתב דמש"כ הרמב"ן שעובר על פסיעה ופסיעה היינו רק למאי דס"ד לרמב"ן בקושייתו, אך לפמש"כ הרמב"ן בתירוץ דיסוד דין עירובין דמי להעברת ד"א ברה"ר, ודאי דלא שייך להתחייב פעמיים על הליכת י"ב מיל, אלא דנתקשה שם לפי"ז מאי שייכא דינא דתחומין גבי כלים, ועיין דא"ל דיסוד תחומין הוא עצם ממשטות דברי האבי עזרי שמעמך דס"ל דיסוד תחומין הוא עצם ההליכה מצד עצמה בשטח של י"ב מיל, ואי היו בבין השמשות בסוף תחומי שרי ליה להלך ולצאת מתחומו כל זמן דלא נמצא מהלך יותר מ"ב מיל, והנה מלבד הדוחק שבדבר לכאורה תקשי היאך שרי ליה לאיניש להלך מצד אחד בתחומו לצידו השני, הא נמצא מהלך כ"ד מיל, ובפרט צריך ביאור היאך מהני עירוב תחומין אף בדאורייתא, הא נמצא האדם מהלך יותר מ"ב מיל, וע"כ צ"ל דאין האיסור הוא רק ההילוך מצד עצמו, ואכתי צ"ב בגדר האי הלכתא [ואין לומר דלמ"ד תחומין דאורייתא לא מהני עירוב, דכבר כתב הרמב"ן לעיל (י"ז): בדה"ה ותחלה להוכיח דעירוב תחומין מהני אף למ"ד תחומין דאורייתא, וביאר שם (בד"ה אלא י"ל) בתירוץ הראשון שהעירוב הוא הלכה למשה מסיני [וכ"כ המנ"ח (מ' כ"ד סק"ב) מדנפשיה], עוד כתב הרמב"ן משום דעי" העירוב במקום פלוני עשאו לביתו, ומשם אני קורא אל יצא איש ממקומו, עיי"ש].

[ח] ובחזו"א כתב (סי' קי"ב סק"ב) וז"ל: "ונראה דמודה הרמב"ן שאם היה ביה"ש בסוף תחומי אינו יוצא חוץ לתחום מה"ת, אף שאינו הולך אלפים אמה בשבת, דכיון דקנה שבינתו כל תחומו הוא מקומו, וקרינן בו אל יצא איש ממקומו, ואין דברי הרמב"ן אלא כשהוא במקום דלא קנה שבינתו שם, ואז קרינן בו אל יצא איש ממקומו כשיצא ממקומו אלפים אמה", עכ"ל. ומבואר מדברי החזו"א דמש"כ הרמב"ן דגדר האיסור בתחומין הוא כהעברה ד"א ברה"ר, דה"נ בתחומין בעינן הליכה של אלפים אמה, היינו במי דלא קנה שבינתו, אך במי דקנה שבינתו באמת גדר איסורו הוא איסור יציאה מתחומו, וצ"ב מנא לן האי תרי הלכתא בדין אל יצא איש ממקומו, וצ"ע.

[ט] עוד יש לעיין בסוגיין, דהנה מדברי הרמב"ן הנ"ל מבואר דמקום הים בכלל איסור תחומין הוא, אלא דהילוך הספינה ביים לא חשיב לחייב איסור תחומין אף אי נימא דתחומין דאורייתא, אולם שיטת הרמב"ם דאף ד"ב מיל היו תחומין מדאורייתא (פכ"ז ה"א), מ"מ ים לאו מקום תחומין הוא, דהנה במגיד משנה (ה"ג) הביא מתשובות הרמב"ם דבים ליכא תחומין דאורייתא, וכן בכס"מ מיייתי נמי תשובות הרמב"ם במקו"א דס"ל הכי, דבעינן דומיא דדגלי מדבר, וצ"ב במאי תלי יסוד ושורש פלוגתייהו [ועיין בבית מאיר (סי' ת"ד) דהקשה במש"כ הרמב"ם דבעינן דומיא דדגלי מדבר, ממש"כ (שם ה"ג) דלמעלה מעשרה הרי זה ספק, וכתב במגיד משנה דלענין תחומין דאורייתא נקטינן לחומרא, ולגבי תחומין דרבנן ספיקא לקולא, והקשה הבי"מ דהא בעמוד גבוה עשרה לא הוי דומיא דדגלי מדבר, ואף ברחב ארבעה על ארבעה אינו נידון כרה"ר ואמאי ליתסר, והניח בצ"ע, אולם עיין בלשון השו"ע הרב דכתב דשאני עמוד דהוי כמהלך על הארץ, וכלשון הגמ' דהוי כארעא סמיכתא, והא דהוזרוהו ישראל שבמדבר לא לצאת מהמחנה צ"ל נמי

ראויה לו ועתידה לבא אצלו בשבת וכו', ובירושלמי פירשו טעמא דרבי יוחנן בן גורי מאחר שאילו היה ער היה קונה לו שבינתו ישן ולא קנה לו שבינתו יש לו אלפים אמה לכל רוח, ואמר רב נחמן בר יצחק מקשי גוי שטבל לאחר שיאיר המזרח מאחר שאילו היה גר היה קונה לו שבינתו, מה אמר בה רבי יוחנן בן גורי, וזה ענין נוטה למה שפירשנו אנחנו שכל אדם שהוא זוכה באלפים אמה שלו, אבל הגר שאין לו זכיה אינו זוכה בהן באמצע שבת, הרי פירשנו השיטה הזו כהוגן וכראוי, עכ"ל. הרי דנקט הרמב"ן דהקנין שבינתו חייל בתחילת השבת.

שיטת התוספות

[ד] עוד כתב הרמב"ן וז"ל: "ובתוספות מצאתי שאמרו כיון שבתחילת היום היו למעלה מעשרה ולא קנו שבינתו בשום מקום, כשבאין תוך עשרה קונים שבינתו ויש להם אלפים אמה לכל רוח, ונראה מדבריהם שאפילו ביוצאין ליבשה חוץ לתחומין דעיר יש להם אלפים אמה, ובשעת יציאתן הן קונין אותה, ואפשר כדבריהם דגבי ישן לרבנן כיון שאינו קונה אלפים אמה שלא מדעת קונה לא ד"א, לא זכה מקומו ד"אל יצא איש ממקומו יתקיים בו 'שבו איש תחתיו', אבל המהלך ביים שאינו בכלל מדה ואין שם לא דין אלפים אמה ולא דין ד"א לפי שאין כאן תחומין כלל, כשיצא ליבשה הוא קונה אלפים אמה דהוה תחילת היום שלו וקונה לו עירוב", עכ"ל. הרי דס"ל לתוס' דהיכא דקאי איניש במקום שאינו ראוי לשבינתו מצי שפיר למקני שבינתו בשבת.

שיטת הריטב"א

[ה] והנה בריטב"א בסוגיין מבואר דס"ל נמי דכל שלא היה במקום שבינתו מצי שפיר למיקני שבינתו בשבת, דז"ל הריטב"א: "בעי רב חנניא יש תחומין למעלה מעשרה, פירוש ונפק"מ שאם לא קנה שבינתו בבין השמשות אלא למעלה מעשרה, דאי אמרת אין תחומין למעלה מעשרה שיכול לילך בקפיצה או בספינה כמו שירצה, וכשיעמוד בשום מקום לקנות שבינתו יש לו אלפים אמה לכל רוח", עכ"ל.

והכי מבואר בדברי הריטב"א לקמן (מ"ה). בד"ה מנתג' מי שישן, וז"ל: "וחכמים אומרים אין לו אלא ד"א, דס"ל שהישן אינו קונה שבינתו, וכיון שלא קנה שבינתו בבין השמשות שוב אינו קונה אחר שחשיכה ואע"פ שניעור, וא"ת ומ"ש מספינה שאע"פ שלא קנתה שבינתו בבין השמשות לפי שהיתה למעלה מעשרה שהוא קונה שבינתו בשבת כשהגיע לרקק או ליבשה, כדמוכח שמעתא דלעיל דאמרין "ואי סלקא דעתך אין תחומין למעלה מעשרה כי לא היו בתוך התחום מאי הוי", י"ל דשאני התם שהיו בבין השמשות למעלה מעשרה מקום שאינו ראוי לקנות שבינתו, אבל בכאן שהיה במקום הראוי לשבינתו אלא שאבד שבינתו מפני שישן לו, מכיון שלא קנה בבין השמשות שוב לא יקנה", עכ"ל.

אולם שיטת הריטב"א אינה כשיטת התוספות ממש, דאף דמהני לקנות שבינתו בשבת, מ"מ בעינן שיהא בדעתו בבין השמשות לקנות שבינתו בשבת, אלא בעינן שיהא בדעתו בבין השמשות, דעיין שם בריטב"א בד"ה ואם ירדו וז"ל: "וא"ת ומ"ש מאדם הבא בספינה למעלה מעשרה בבין השמשות שלא יקנה שבינתו מפני שהיה במקום שלא היה ראוי לקנות שבינתו למ"ד אין תחומין למעלה מעשרה, ואעפ"כ הם קונין שבינתו כשיגיעו למטה מעשרה, וה"נ נימא הכי כיון שהיו הגשמים בבין השמשות במקום שלא היו יכולין לקנות שבינתו, וי"ל דשאני התם אדם שהוא הולך אחר דעתו ועצמו, וכל שאינו ראוי לקנות שבינתו מתחלת שבת, 'הוא קונה אחרי כן כיון שדעתו עכשיו לקנות שבינתו', אבל מים וכלים שאינם לדעתם שלא קנו שבינתו בבין השמשות לא יקנו שבינתו לעצמן, והרי הם נגררין אחר אדם המוצאן", עכ"ל. וכע"ז כתב ברשב"א עיי"ש, ויש לעיין במאי תלי יסוד ושורש פלוגתת הני ראשונים.

דברי הרמב"ן

[ו] והנה כתב הרמב"ן בסוגיין וז"ל: "ומ"מ למדנו שהנכנס לנמל בשבת אע"פ שלא היה בתוך התחום כשחשיכה מותר לירד וליכנס לעיר ויש לו אלפים אמה, דהא מ"מ מימר קאמרין בגמ' 'אלא אי אמרת אין תחומין כי לא היו בתוך התחום מאי הוי', דאלמא מותרין הן, וכיון דבעיא דיש לו תחומין או אין תחומין למעלה מעשרה לא איפשיטא ספק דדבריהם הוא ולהקל כדאיתמר גבי עבים, וקיי"ל נמי דהלכה כדברי המיקל בעירובין, וסוגיין בכולה תנויין בעירובין לקולא, ואני תמה על מה שראיתי במפרשי ימים כשמגיעין ליבשה בשבת מהן שאין יוצאין מן הספינה, ומהן שבעלי ספינה גויים משליכין אותן לחוץ ואין זזין מד"א שלהם, ולא ידעתי מי שהנהיג אותם בחומרא זו", עכ"ל. ועיי"ש ברמב"ן דמיייתי לדברי הרמב"ן דכיון דאיבעיא דלמעלה מעשרה לא איפשיטא נקטינן לחומרא, ושמא עפ"י דברי הרמב"ן דהנהיגו מפרשי הים חומרא זו, ודחי הרמב"ן לדברי הרמב"ן עיי"ש.

ובסו"ד כתב הרמב"ן: "ויש מחזירין אחר האיסור לומר דתחומין של י"ב מיל דבר תורה הן, וכמ"כ בהלכות פכ"ק, וכיון שכן אם הלכה ספינתן שלש פרסאות ביים אסורין הם לצאת, דהשתא הויה לה ספיקא דיש תחומין למעלה מעשרה ספק בשל תורה, וספיקא דאורייתא לחומרא, וגם זה אינו נכון ולא ראוי לחוש, מפני שהליכתן בספינה ביים בין למעלה בין למטה ודאי מותרת היא וכו', ואין אני קורא בזה אל יצא איש ממקומו, כיון שלא הלך שלש פרסאות ברגלי, שהרי הילוך הספינה אינו קרוי הילוך כלל, ותמה על עצמך הוא יושב ברשות היחיד שלו שהספינה רשות היחיד היא גבוה עשרה ורחבה ארבעה וכדאיתא בפ' הזורק, ואתה חושש לו משום מהלך שלש פרסאות, איהו מינח נייח וספינה הוא דקא מסגיא, וחצר מהלכת היא ולא אדם מהלך כלל.

וא"ת כיון שיש לחוש דלמא קנה שבינתו בין השמשות במקומו ביים דיש תחומין למעלה מעשרה, והרי יוצא לו מחוץ לתחום שלש פרסאות אסור מן התורה לצאת ברגלי חוץ לד"א, לאו מילתא היא, דג' פרסאות בהילוך של תורה כארבע אמות של העברה ברה"ר, כל שמעביר מתחלת ארבע לסוף ארבע באיסור חייב, וכל שמהלך שלש פרסאות באיסור לוקה, הא בשלא הלך ואין ביציאתו חוץ לתחום איסור אין בהילוכו משום

סימן ד'

בענין תחומין למעלה מעשרה

[א] איתא בגמ' (מ"ג). "בעי רב חנניא יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה, עמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה לא תיבעי לך דארעא סמיכתא היא, כי תבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה, א"נ דקאזיל בקפיצה, לישנא אחרינא בספינה מאי וכו', ת"ש פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשיכה וכו' אי אמרת בשלמא יש תחומין שפיר, אלא אי אמרת אין תחומין כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי, אמר רבא במהלכת ברקק", ע"כ.

פלוגתת הראשונים אי קונה אדם שבינתו בשבת

והקשה הרמב"ן וז"ל: "קשיא לי כי לא היו בתוך התחום דין הוא שלא ירדו, דבים לא קנו שבינתו כדאמרין לקמן (מ"ה): ליפשוט מינה דאין תחומין למעלה מעשרה דאי יש תחומין ליקנו שבינתו בעבים, אלמא אם אין תחומין למעלה אין אדם קונה שם שבינתו, וכשבאין בשבת ליבשה אינו יכולין לקנות שבינתו שאין אדם קונה שבינתו בשבת, כדאמרין לקמן (מ"ה). ביטן לרבנן דאין לו אלא ד"א דקסברי נכסי הפקר אין קונין שבינתו, ולא אמרינן כשניעור משחשיכה יקנה אלפים אמה, וגבי גשמים נמי כי אין קונין שבינתו בעבים מעי"ט לא אמרינן יקנו שבינתו במקום נפילתן ביו"ט, ויהא להם אלפים אמה לכל רוח, אלא כרגלי כל אדם, וה"נ מוכח לקמן (מ"ט): בשמעתא דמי שבא בדרך והיה מכיר אילן או גדר, דכל שלא קנה שבינתו בין השמשות לא יזוז ממקומו, וכן פירש רש"י בפרק כיצד מעברין (ס'). אלמא לא קני בשבת כלום, וכן מוכח בכמה מקומות, ודבר פשוט הוא דתחילת יום קונה עירוב ולא בחצי היום", עכ"ל.

שיטת הרמב"ן

[ב] וכתב הרמב"ן ליישב קושיה זו בג' אנפי, חדא דכשם שאם היה בתוך התחום קנה שבינתו בעיר, כך כשהיה רחוק ביים אלף אמה מן התחום הרי הוא כסמוך לעיר בתוך התחום שאין הים נמנע לו בתחומין וקונה שבינתו בעיר, דכל מה שבתוך התחום בתר קרתא גריד, ולפי"ז מיידי רק באופן שבאו לעיר שתחומה בתחילת היבשה.

[ג] עוד תירץ הרמב"ן וז"ל: "עוד י"ל דכיון שהם מהלכין ודעתן ליבשה הוה ליה כהחזיק בדרך (נ"ב), וקנה עירוב באותו מקום שיצא ביבשה על שפת הים, ואע"ג דלא אמר, דק"ל החזיק לא בעי לומר, ואפילו למ"ד בעי לומר ה"מ במוחזר, אבל זה שמהלך ודעתו ליבשה ומצפה לה כמאן דאמר דמי, וכי רהיט מטי (נ"א). הוא ברוח שאינה מצויה דים [ויש לעיין מהו השיעור בשכיחות של הרוח דבעינן כדי שישב שיכול הוא להגיע ליבשה], וכיון דאין תחומין ביים קונה שבינתו מעכשיו ביבשה, ואם יש תחומין למעלה אין אדם מערב חוץ לאלפים אמה שלו [ומשמע בלשון הרמב"ן דלא שייך למיקני תחום ע"י עירוב חוץ לאלפים אמה ידידה, וכן מבואר בלשון רש"י לקמן (ס'). בד"ה ואסור, וז"ל: דבמקום פלוני לא יכול לקנות דרחוק מאלפים הוה וכו' אין לו שבינתו כלל, ולפיכך לא יזוז ממקומו, עכ"ל. ועיי"ש אף בריטב"א דכתב נמי דלא מצי למיקני שבינתו ע"י עירוב חוץ למקומו, אולם צ"ב דבלשון רש"י לקמן (נ'): דאי דאי מוקמת מבואר דשפיר חייל עירובו אף חוץ לתחומי אלא דלא מצי למיזל להתם, דכתב שם וז"ל: "דאי מוקמת ליה באידך גיסא דאילן קם ליה לבר מתחומא, שאם אתה נתון לו שבינתו תחת הנוף שבעבר השני נמצא מקום רגליו שהיה עומד שם בשעה שחשכה לו חוץ לתחומו וכו', הלכך סיים לו ד"א בצד זה של אילן שפיר, אבל לא סיים לו י"ל בעבר השני בחר, והרי עכשיו 'חוץ לתחומי' ואין לו אלא ד"א, וכי אמר שמואל דליקני שבינתו תחת האילן אע"ג דלא סיים 'ומצי אזיל', כגון שכל תחתיו של בתוך אלפים וד"א וכו', עכ"ל. ומבואר דאף חוץ לתחומי שפיר חייל שבינתו ידידה אלא 'דלא מצי אזיל' להתם שהרי חוץ לתחומי הוא, וכן מבואר בלשון הריטב"א, וצ"ב, וביותר צ"ב לדבריהם דאי נימא דחייל שבינתו אף חוץ לתחומי אי"כ תקשי מ"ש מכל מערב בפת דמבואר במתניתין דלעיל (פ' בכל מערבין) דבעינן שתהא הפת במקום דמי לנטולה ולמיכל לה, וא"כ כל דמערב חוץ לתחומי הוא לא מצי למיזל להתם והיאך חייל עירוב דיליה, ואפ"ל כמש"כ בדברי יחזקאל (סי' ט' אות כ"ד) דעירוב דפת כיון דענינו הוא דע"י הנחת העירוב הרי דעושה מקום הפת כביתו, הלכך בעינן שתהא הפת ראויה לאכילה וכל דלא מצי לאוכלה הרי דא"י מקום ביתו, משא"כ המערב ע"י שהוא אומר 'שבינתו במקום פלוני' ענינו ויסודו כמערב ברגליו [וכמבואר במשנה לקמן (מ"ט): "וזהו שאמרו העני מערב ברגליו", ומבואר בגמ' (נ"א): דלרב יהודה רוב חסדא היינו באומר שבינתו במקום פלוני, וקרי ליה בתנתי" מערב ברגליו], והיינו דחשיבנן כאילו איהו גופיה נמצא שם באותו מקום בביה"ש, ובה שפיר שייך למיקני אף חוץ לתחומי, וא"כ תו לא תיקשי סתירה בדברי הריטב"א דמש"כ לקמן (ס'). איירי גבי עירוב בפת, אולם בדברי רש"י אכתי צ"ב דאיהו איירי לקמן (ס'). אף באומר שבינתו במקום פלוני, ואעפ"כ כתב דלא יכול למיקני שבינתו, וצ"ע], והאי נמי כיון דאיהו לא מצי אזיל לא קני שבינתו חוץ לתחומי, ואף על פי שהספינה מהלכת לנמל בשבת", עכ"ל. ומבואר דס"ל לרמב"ן דדבר פשוט הוא דלא שייך למיקני שבינתו בשבת, שאין חצי היום קונה עירוב, וכ"כ בהמשך דבריו בד"ה ויש מן המפרשים וז"ל: "ולפי דעתי (בנוסחא שלפנינו איתא 'ולפי דעתם', אולם בספר זכר דבר לגר"ד לאנדו שליט"א הגיה 'ולפי דעתי', דהא בודאי אי"ז דעת תוס' דס"ל דקונה שבינתו באמצע שבת, וכן אי"ז מוכרח לדעת ה"ש מן המפרשים, דהא י"ל דאף לדעתם בעינן שיהא בדעתו מער"ש לקנות שבינתו בעיר) שכל אדם קונה שבינתו בעולם וזוכה באלפים אמה, ואין העומד למעלה מעשרה שאין בו תחומין חמור מן העומד למטה אלא קל ממנו, הלכך ממקום שהגיע בו למטה מעשרה משם מוודין לו אלפים אמה שזכה בהן מערב שבת, ואין למעלה מעשרה שהיה שם בין השמשות מפסיד ממנו השבינתו שהיא

דסביבות המחנה נידון כרה"ר, ואע"ג דכתב בכס"מ (ריש פי"ד) משמיה דרבנו אברהם בן הרמב"ם דבזמן שהיו ישראל במדבר לא היה נידון המדבר בכללותו כרה"ר, מ"מ סביבות המחנה היה נידון כרה"ר, וכמש"כ בשו"ת המהר"ם שיק (סי קכ"א) בד"ה ועתה. אך אכתי יש להקשות כדקשה בביאור הלכה (סי ת"ד) דלמ"ד דתחומין מדאורייתא הוה באלפים אמה, ויליף לה ממגרישי העיר דהוה אלף למגרש ואלף לתחום, והתם האלף השני לא הוה אלא כרמלית דנועדו לשדה ולבהמותיהן, ואעפ"כ לוקין עליו לר"ע, ועיי"ש דכתב דאין להקל כהרמב"ם אלא גבי ים דאינו דומה כלל לדגלי מדבר, ולולי דבריו היה אפ"ל דלא בעינן דתיהו כל אמה ואמה מה"ב מיל דומיא דדגלי מדבר, אלא סגי בהא דהוה הי"ב סביבות רה"ר דזה הוה דומיא דדגלי מדבר, ומ"מ מבואר מדברי הביאור הלכה דהרמב"ם לא אתא לאפוקי אלא ים, וצ"ב מ"ש משאר מיילי דלא דמו לדגלי מדבר, ודו"ק.

דברי הרשב"א

[י] עוד איכא לעיוני בסוגיין, דהנה אתינן לעיל (אות ו') מש"כ הרמב"ן בשם הראב"ד דהך איבעיא דתחומין למעלה מעשרה כיון דלא איפשטא נקטינן בה לחומרא, ופליגי עליה הרמב"ן וס"ל דכיון דהוה ספיקא דרבנן נקטינן בה לקולא, וכ"כ הר"ז, אולם בחי' הרשב"א הקשה על דבריהם וז"ל: 'ואני תמיה א"כ מה הועיל בעל הגמ' כשדחה היא ברייתא דנזיר ואוקמא בספיקא כיון דלא נפקי מינה מידי לענין דינא לא לגבי נזיר ולא לגבי תחומין, דבין דפשיט ליה ובין דמספקא ליה זיל גבי נזיר ואסור זיל לגבי תחומי שבת ושרי, ועל כן נראה לי אלא שאני ירא להכניס ראשי בין המחלוקות דנפק"מ לענין שבת להיכא דשבת ביבשה ורוצה להפליג ביס ולצאת דרך אוניה למעלה מעשרה א"נ בקפיצה, דאי אמרת מפשיט פשיטא ליה לתנא דאין תחומין שרי, אבל השתא דמספקא ליה, מספיקא אסור לצאת מתחום ביתו דהא איכא חזקה דתחום ביתו, דכי אזלינן בעירוב להקל ה"מ בשאין שם חזקה דביתו וכו', אבל ודאי משמע דהיכא דלא קנו שביתה ביבשה דליכא חזקה דביתה, בכי הא אמרינן ספיקא לקולא', עכ"ל.

ודברי הרשב"א צריכים ביאור טובא, וכדקשה בישועות יעקב (סי' ת"ד) דהא אי אמרינן אין תחומין למעלה מעשרה א"כ אין זה סותר כלל לחזקת ביתו, דהא אין אסור בזה דלא קרינן ביה 'אל יצא', ולא דמי כלל למאי דמייתי התם הרשב"א מהגמ' לעיל (ל"ו). גבי עירב בתרומה ספק טהורה דאזלינן בתר חזקת ביתו, דהתם הלא ממה נפשך הוה העירוב מתנגד לחזקת ביתו, להכי אמרינן דחזקת ביתו מסייעת לצד שלא חל העירוב, משא"כ הכא אין החזקה מסייעת כלל לצד דיש תחומין למעלה מעשרה, וצ"ע.

ולפום ריהטא היה נראה לומר דכיון דאי נימא דאין תחומין למעלה מעשרה, נמצא דהאי גברא פקע מיניה תחום ביתו, להכי אית לן נקוט דאיכא תחומין למעלה מעשרה כדי שישאר בחזקת תחום ביתו.

אולם זה אינו, חדא דא"כ נמצא דדבר תלוי הוה בהא דדנו האחרונים אי מהני חזקה בספיקא דינא, דהנה במל"מ (פ"ב מהלכות טומאת צרעת ה"א, ובפ"ו מהלכות עדות ה"ז) ובשו"ת הגרעק"א (מהדו"ק סי' ל"ז) כתבו 'דעל ידי חזקה לא ישתנה הדין' (ד"סוד דין החזקה הוא לנקוט בצד אחד, והיכא דהוה ספק בדין לא שייך למימר דחזקה תכריע בדין), ובפרי"ח (י"ד סי' ק"י כלל ס"ס ס"ק י"ז) והמשמ"ר בנימין (סי' ג' בד"ה ואכתי) כתבו דאין חזקה מועילה בספיקא דינא, משום דספיקא דינא לא חשיב ספק כלל, אלא הוה חסרון ידיעה, דהא אי איכא חכם טפי מצי להכריע את הספק, ולא מצינו שהוכיחו מהרשב"א דמהני חזקה בספיקא דינא.

וביותר יש לעיין דאף אי לפי השיטות שהביא בשו"ת הגרעק"א (שם) דמהני חזקה בספיקא דינא היינו דוקא למימר דהנהגת הגברא היא צריכה להיות עפ"י החזקה, אבל הכא דליכא אסור תחומין למעלה מעשרה אלא מחמת דעצם הדבר לומר שאין כאן תחומין זהו סותר לחזקה, וא"כ נמצא שהחזקה באה להכריע את שורש הספק שיש תחומין למעלה מעשרה, בזה לא שמענו שחזקה תכריע בשורש הספק בספיקא דינא, ובאמת עיין במאירי דאיתיה לדברי הרשב"א, אך לא הזכיר את ענין החזקה כלל, ויליף א"כ מ"ש משאר ספיקות דיני עירוב דאזלינן בה לקולא, וצ"ב.

ביאור שמעתא דידן

[יא] והנראה בביאור הדברים, דהנה יש להסתפק בהא דאמרינן דאין תחומין למעלה מעשרה' מהו גדר הדבר, דיש לומר דכל שעולה למעלה מעשרה אף אם יתרחק ממקומו הראשון לא חשיב שיצא ממקומו, והיינו משום דהמקומות מחולקים הם לפי הילוך בני האדם, אך כל שהוא למעלה מעשרה חשיב כל המקום כיחידה אחת של מקום, וא"כ אכתי משתייך הוא למקומו הראשון, או דלמא י"ל דכל שהוא למעלה מעשרה אף דלא משתייך הוא למקומו הראשון מ"מ כל האיסור יציאה הוא אינו רק מה דאינו עומד במקומו, אלא בצירוף מה דנפקי ממקומו למקום אחר, וכל דקאי למעלה מעשרה אינו נמצא ב'מקום', דלא קרינן 'מקום' אלא היכא דהוה מקום הילוך בני האדם.

[יב] והנה כבר הובא לעיל (סי' י"א אות ה') מש"כ בקה"י (סי' ט"ז) לבאר פלוגתת הראשונים בדין איסור תחומין, דהרשב"ם והרמב"ן ס"ל דגדר האיסור הוא כמלאכה, ולהכי ס"ל דמדין תחומין ליכא איסור להפליג בשבת דאיהו לא עביד מידי, דספינה ממילא אזלא, ואילו רבו של ספר תרומה והרמב"ם [בתשובה הובא בב"י (סי' רמ"ח)] ס"ל דגדר הלכתא דתחומין הוא דרצון התורה היא שיהא האדם נמצא במקום שביתתו, והוא מדין כבוד שבת או עונג שבת או משום מנוחת השבת [ואתינן לעיל (שם) בערה דמלשון החינוך (מ' כ"ד) מבואר דהוה משום 'מנוחת השבת', ומלשון הרבנו יהונתן (סוף פירקין) מבואר דהוה משום 'כבוד שבת'], דלהכי אף היכא דלא עביד מידי, אלא דאיהו נכנס לספינה, וספינה ממילא אזלא, נמי אסור מדין תחומין כיון דמ"מ נמצא הוא מבטל את רצון התורה שיהא האדם שובת במקומו.

והנה לפמשנ"ת בשיטת הרמב"ם ורבו של ספר התרומה דגדר האיסור תחומין הוא דרצון התורה שיהא האדם נמצא במקום שביתתו, א"כ אי אמרינן דאין תחומין למעלה מעשרה, ע"כ צ"ל דאין הפירוש דלמעלה מעשרה אינו חשוב מקום אחר, דאף אי אינו נמצא במקום אחר, מ"מ אף במקומו הראשון אינו נמצא, והרי רצון התורה שיהא האדם במקומו, אלא פירושו דחשיב דלא נפיק כלל ממקומו, אולם לשיטת הרמב"ן והרשב"ם דגדר האיסור הוא כמלאכה דלא לעביד מעשה יציאה, א"כ מסתברא דאי אמרינן דאין תחומין למעלה מעשרה' פירושו דלא חשיב מלאכת יציאה אלא ככה"ג דנפיק ממקומו למקום אחר, כמלאכת הוצאה דבעיא עקירה ממקומו והנחה במקום אחר, והאי למעלה מעשרה לא חשיב דוכתא אחרת, ודו"ק.

ביאור שיטת הרמב"ן

[יג] והנה אתינן לעיל (אות ו') את שיטת הרמב"ן דס"ל דאיסור תחומין הוא כהעברה ד"א ברה"ר, דבעינן שתהא כל הליכתו באיסור, ולכך אי הלך י"ב מיל ע"י ספינה דלא חשיבא הליכתו, אינו חייב עד שילך ממקום שיצא לשם כשיעור תחומין, ואיתנין לעיל (אות ז') את דברי האבי עזרי דמשמע בדבריו דביאר לדברי הרמב"ן דהוה איסור תחומין מצד עצם ההליכה, ואקשינן דא"כ היאך מהלך הוא מצידו האחד של תחומו לצידו השני, וביותר צ"ב היאך מהני עירוב תחומין בדאורייתא, עוד איתנין לעיל (אות ח') דהחזו"א ביאר בדברי הרמב"ן דבאמת כל דנמצא במקום שביתתו גדר איסורו הוא היציאה ממקומו, והרמב"ן לא איירי אלא במי שלא קנה שביתה, וכגון דנמצא הוא מחוץ לתחומו, ואקשינן לדבריו א"כ נמצאו תרי גדרים באיסור תחומין, דהיכא דקאי במקומו הוה 'איסור יציאה', והיכא דלא קנה שביתה הוה 'איסור הילוך' ביותר מ"ב מיל, וצ"ע.

ולפמשנ"ת י"ל דלעולם ס"ל לרמב"ן דגדר האיסור הוא היציאה ממקומו, ושיעור מקומו הוה י"ב מיל או אלפים אמה, וכל דנפיק מינייהו חשיב 'וצא ממקומו', והוה דומיא דמלאכת העברה ד"א ברה"ר, דהוה משום מלאכת הוצאה, דה"נ אסרה התורה על האדם לעשות פעולת יציאה, ולכך בעינן שאותו מעשה יציאה יהא כולו באיסור, והלכך כל שהוא מהלך ויוצא חוץ לתחומו, אפילו אם היה עומד בביה"ש בסוף תחומו ופסע פסיעה אחת הרי עבר על איסור תחומין, ומאיך גיסא אי הלך מביתו בתחילה בהיתר ואכתי לא נפיק מתחומו ואמרו כבר נעשה מעשה, והמשיך בהליכתו ונפיק מתחומו, אינו חייב שהרי אותו מעשה יציאה מורכב הוא אף מהליכת היתר, ואין בכוחה לחייב אלא ככה"ג הוה כל מעשה היציאה כולה באיסור, ד'מעשה היציאה' מוגדר לפי צורת הליכתו, דכל שמהלך ברצף הרי שכל ההליכה כולה מצטרפת למעשה הליכה אחת של יציאה [וכדוגמת מלאכת יציאה דמורכבת היא מעקירה מרה"ר והנחה ברה"ר, ובהכי נשלמת היא מלאכת הוצאה, ה"נ כל מעשה ההליכה נכלל הוא באיסור תחומין], והא דבעי הרמב"ן שיהא מהלך י"ב מיל איירי בסתם אדם העומד במקומו דאינו חייב עד שיצא ממקומו באיסור, והיינו עד שילך י"ב מיל באיסור, ודו"ק.

[יד] ומעתה נבוא לבאר הא דאיתנין לעיל (אותיות ב-ה) דפליגי הראשונים אי קונה אדם שביתה בשבת, דהרמב"ן ס"ל דלא מצי איניש למיקני שביתה בשבת, והריטב"א והרשב"א ס"ל דאף בשבת מצי למיקני שביתה בשבת כל שהיה בדעתו לכך בביה"ש, והיינו דהרמב"ן לשיטתו אזיל דגדר האיסור תחומין הוא כמלאכת הוצאה, וא"כ כל שלא זכה בשביתה בביה"ש הרי כל שהולך טפי מד"א נמצא שהוא יוצא ממקומו, דהא האיסור קאי על כל אדם כשאר מלאכות, אלא דאמרו חז"ל דכל דאית ליה אלפים אמה לא חשיב דנפיק ממקומו, לכך נתקשה הרמב"ן דכל דלא קנה שביתה בביה"ש היאך יצא מד"א בשבת, לכך ס"ל לרמב"ן דיקנה שביתה כבר בביה"ש, משא"כ הריטב"א והרשב"א י"ל דס"ל דגדר האיסור תחומין הוא דרצון התורה שיהא האדם נמצא במקום שביתתו, וכדברי הרבנו יהונתן והחינוך [וכמשנ"ת בשבתם לעיל (אות ח')], וא"כ יסוד דין תחומין מתחיל הוא מדין 'מקומו', דקבעה התורה תורת מקום לאדם שבו ישבות שבתו, הלכך ס"ל דהיכא דלא קנה שביתה בביה"ש הרי שיכול להלך כמה שירצה, ולא שייכא ביה כלל איסור תחומין, וכשיגיע ליבשה חייל ביה השתא תורת מקום שהוא ד"א ואלפים אמה, אלא דבעינן שיהא בדעתו בביה"ש לקנות שביתה בשבת שלא יפסיד זכות של אלפים אמה דזוכה בהם כל אדם בביה"ש.

[טו] ומעתה נבאר הא דאיתנין לעיל (אות ט') דפליגי הרמב"ן והרמב"ם אי ים הוה מקום דאית ביה תחומין או לאו, דהרמב"ן ס"ל דאף ים מקום תחומין הוא, והרמב"ם ס"ל דמקום הים לית ביה תחומין, ולפמשנ"ת נמצא דאזיל לשיטתם, דהרמב"ן דס"ל דגדר איסור תחומין הוא בעצם מעשה היציאה ממקומו של האדם וכמלאכת הוצאה דמי, הלכך מה לי יבשה ומה לי ים, כל היכא דקאי האדם אין לו לצאת ממקומו, משא"כ הרמב"ם דס"ל דגדר הלכתא דתחומין הוא דרצון התורה שיהא האדם נמצא במקום שביתתו, וכל הדין תחומין יסודו ותחילתו רק לאחר דאית ליה 'מקום', לפיכך ס"ל לרמב"ם דים לאו מקום תחומין הוא, כיון דים אינו ראוי מצד עצמו למיהו מקום קיום לאדם [וא"ש מש"כ הביאור הלכה (דאיתנין לעיל אות ט') דהרמב"ם לא אתא לאפוקי אלא ים, אך לשאר מיילי לא בעינן דתיהו דומיא דדגלי מדבר], ומש"כ הרמב"ם דאיי"ז דומיא דדגלי מדבר, כוונתו נמי דהתם חזינן דבעינן שיהא מקום הראוי לבנ"א דהוה מחנה ישראל, ודו"ק.

[טז] ולפמשנ"ת נבוא לבאר נמי לדברי הרשב"א דאיתנין לעיל (אות י') דס"ל דכיון דאיבעיא דלמעלה מעשרה לא איפשטא, הלכך היכא דקנה שביתה בביתו אל יצא מתחומו אף למעלה מעשרה, אך אי הוה קאי למעלה מעשרה בביה"ש שרי ליה להילוכי כדבעי, ואקשינן לעיל מ"ש מכל ספיקא דרבנן דנקטינן בו לקולא.

והנה תחילה איכא לאתויי הא דאשכחנא בשו"ת הריב"ש החדשות (סי' כ"ב) דכתב לבאר את דברי הרשב"א מדין אין ספק מוציא מידי

ודאי, וז"ל: 'אבל אם שבת משחשיכה ביבשה ויש לו חזקת שביתה בביתו, אסור לו להכניס עצמו בספק ולהפליג בספינה בשבת שהרי שביתתו ודאית, וספק אם יצא חוץ משיעור מקום שביתתו, והו"ל כספק וודאי, דאין ספק מוציא מידי ודאי [והנה הא דנקט הריב"ש דאין ספק מוציא מידי ודאי אף באיסור דרבנן, באמת האי מילתא בפלוגתת הראשונים תליא, עיין במשנה למלך (פ"ב מהלכות חמץ ומצה ה"ח) דכתב דהרמב"ם (שם) ס"ל דאסמכו'ו אף באיסור דרבנן, והתוס' בפסחים (ט.) בד"ה כדי ס"ל דרבנן לא אמרינן אסמכו'ו], דע"כ לא קאזלינן בספיקא דרבנן לקולא אלא באיסורי תערובות שכבר נתערב ונעשה מעשה, או נולד ספק איסור, אבל בספק קנה שביתה כספק נאכל עירובו מבעוד יום או ספק נטמא, וא"נ שבת בספינה שנכנס לאותו ספק קודם שקידש היום, דבכל האי ליכא חזקת שביתה, אבל היכא דקנה שביתה ודאית ומספק אתה בא להוציאו, אל תתירו מספק', עכ"ל.

והנה כל דברי הריב"ש יתבארו בדברי הרשב"א רק אי נקטינן דהלכתא דתחומין כל יסודו וענינו הוא דרצון התורה דיהא האדם נמצא במקום שביתתו בביה"ש, בזאת שייך למימר ד'חזקת ביתו' הוא גופא האיסור, והרי הוא במצב של 'ודאי', הלכך אין לו לצאת מתחומי ביתו דהוה 'ספק' [וכדאשכחן גבי ודאי חמץ בבית וספק נאכל דעצם מצב של חמץ בבית הוא החפצא דאיסורא, וכן גבי ודאי טומאה בבור וספק נאכלה, דמצב הטומאה הוה גופא דאיסורא (עיין משל"מ פ"ב מהמץ ומצה ה"ח)], אך אי נימא כהרמב"ן דאיסור תחומין הוא כשאר מלאכות ד'מעשה היציאה' אסר רחמנא (אלא דתחומי הוה היכי תמצי להגדיר את מקומו, אך אינו החפצא דאיסורא), א"כ אכתי תקשי מ"ש משאר ספיקא דרבנן דשרינן אף בקום עשה אע"ג שע"י מעשיו נמצא מכניס עצמו לספק, אע"כ דשאני איסור תחומין דלאו איסור מעשה הוא, אלא אדרבא בעי רחמנא שיהא נמצא במקום שביתתו, בזאת אמרינן שפיר דאין ספק מוציא מידי ודאי, ואל יצא ממקום שביתתו.

סימן ה'

בענין הבלעת תחומין

[א] תני במתני' (מ"ד): 'מי שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה, יש לו אלפים אמה לכל רוח, אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא', ע"כ. ואיתא בגמ' 'מאי אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא, אמר רבה הכי קאמר אם היה בתוך תחום שלו כאילו לא יצא, פשיטא, מהו דתימא הואיל ועקר עקר קמ"ל [עיין בלשון רש"י דמשמע דלפי הקס"ד הוה אמרינן דלא הפסיד מקומו הראשון אלא דיהיבנן ליה תחום נוסף, אולם בפ"י ה"ח מבואר דקס"ד דיפסיד תחומי הראשון, ואין לו אלא ממקומו אלפים אמה (וע"ע בלשונות הריטב"א הרי"ו והמאירי (בחי' ובבית הבחירה) דנחלקו בזה)], רב שימי בר חייה אמר הכי קאמר אם הוה תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו כאילו לא יצא מתחומי, במאי קמיפלגי, מר סבר הבלעת תחומין מילתא, ומר סבר הבלעת תחומין לאו מילתא היא, א"ל אביי לרבה ואת לא תסברא דהבלעת תחומין מילתא היא, ומה אילו שבת במערה וכו' [והנה בעיקר דינא דמערה עיין בגור אריה דכתב להוכיח מינייה דעיר גדולה המוקפת מחיצות ויש לה פתח אחד אסור לו לאדם להיכנס בה לילך לצדי' העיר, אלא רק מהפתח יש לו ב' אלפים אע"פ שאינו מתרחק מהעיר אלפים אמה, ולכאורה הוה חידוש גדול ולא מצינו דין זה בפוסקים, ולו"ד היה נראה דמערה שאני כיון דתחת פני האדמה לא הוה מקום דיורין, הלכך כל שמתרחק מפתח המערה חשיב כמתרחק ממקום שביתתו, משא"כ בעיר הנמצאת על פני האדמה שהוא מקום ישוב בני"א כל שנמצא סמוך אליה הרי שלא יתרחק ממקום שביתתו, אע"ג שנתרחק מפתח העיר. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' מ"ח) מאי דיליף מדינא דמערה לגבי תחומין בסניגיה ברכבות מתחת האדמה, ועיין במדרש רבה (איכה פ"ג) עה"פ 'גדר דרכי בגזית', ובעץ יוסף שם], א"ל ולא שני לך בין היכא דשבת באויר מחיצות מבעוד יום להיכא דלא שבת במחיצות מבעוד יום, והיכא דלא שבת באויר מחיצות לא והתנן ר"א אומר שתיים יכנס ג' לא יכנס, מאי לאו רבי אליעזר דטעמיה דאמר והוה באמצען, וארבע אמות דיהיבו ליה רבנן כמאן דמבליען דמו וקאמר יכנס, אלא הבלעת תחומין מילתא היא, א"ל רבה בר בר חנה לאביי ודרי"א קמותבת ליה למר, א"ל אין דשמיע לי מיניה דמר עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרי"א אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מודו ליה', ע"כ.

[ב] וברש"י הביא שני לישנות בהאי שמעתא ד'הבלעת תחומין, דלישנא קמא ס"ל דרבה ס"ל דלאו מילתא היא, הלכך כיון דנפק מתחומי הפסיד שביתת ביתו וקנה ממקום שנאמר לו [ולפ"י] כתב רש"י דרבה לית ליה הא דנהרדעי לעיל (מ"א): דאמרי גבי מי שהוציאיהו נכרים חוץ לתחומי והוצרך לנקביו 'ואי פקח הוא עייל לתחומי וכיון דעל על', ורב שימי בר חייה סבר ד'הבלעת תחומין מילתא היא, וחשיב כחד תחומא, הלכך הרי הוא כמי שלא יצא מתחומי והולך עד ביתו והרי הוא כבתחילה, ולישנא בתרא ס"ל דרבה ס"ל ד'הבלעת תחומין לאו מילתא היא, היינו דלא חשיב חד תחומא שיהיו כל היום כולו ח' אלפים, אלא כי ממטו ליה תחומין הניתנין לו עד תחומי הוה כאילו לא יצא מביתו כלל, ולא קנה שביתה במקום אחר, אלא רק מצי למיהדר לתחומי והרי הוא כבתחילה [ועיין לקמן (אות ז') משנ"ת בתרי אנפי בדעת רבה אליבא דלישנא בתרא], ורב שימי בר חייה סבר דאף אמנם דחשיב דיצא מביתו ולכך קנה שביתה במקום אחר, אך לא חשיב דיצא מתחומי ולכך לא הפסיד את תחומי הראשון ויש לו קרוב לחי' אלף אמה, וחשיבי כולהו תחומי כחד תחומא.

[ג] ובתוס' בד"ה מר הביאו לדברי רש"י דלישנא קמא רבה לית ליה הא דנהרדעי דאמרי 'אי פקח הוא עייל לתחומיה וכיון דעל על', והקשו על דבריו דא"כ לנהרדעי תקשי מרבנן דר"א דאמרי אפילו אמה לא יכנס, ואע"ג דע"י ארבע אמותיו נכנס לתחומי הראשון ולא אמרינן כיון דעל על, וע"כ פירשו דלעולם אית ליה לרבה הא דנהרדעי כיון שנכנס בתחומי מפני כבוד הבריות ויצא מארבע אמותיו, כיון שצריך

לתת לו ד"א חדשות יכול לחזור ולקנות את תחומו הראשון, אבל הכא כיון שיצא חוץ מתחומו וקנה לו תחום אחר לא הותר ליעקר מתחום שקנה, עכת"ד.

ד] ובשיטת רש"י י"ל עפ"י מש"כ איהו לקמן (נ"ב:): ב"ה מי שיצא, דהא דאסרי רבנן ליכנס איירי 'במזיד ומדעת שלא לשם מצוה', ובהא מודו נהרדעי דלא יכנס, ולא קאמרי כיון דעל על אלא גבי מי שהוציאוהו נכרים חוץ לתחומו והוצרך לנקביו דלא נפיק מתחומו באיסור [ורבה ס"ל דאף היכא דנפק מתחומו בהיתר כבסוגיין נמי הפסיד את תחומו הראשון], וכ"כ בגאון יעקב.

ה] אולם אכתי תקשי לדברי רש"י מהא דאיתא לעיל (מ"ג:): גבי מעשה דנחמיה בריה דרב חנילאי דמשכתייה שמעתא ונפק חוץ לתחום, ואמר רב נחמן דליעבדו ליה מחיצה של בני אדם ויכנס, וקאמר בגמ' דאי מיירי דמלו גברי פשיטא שיכנס אף לרבנן דפליגי על ר"א, ובשלמא לפי סברת התוס' דהיכא דנכנס לתחומו ובעינן למיהב ליה תחום חדש, יהיבין ליה כבר את תחומו הראשון, ה"נ התם דנכנס ע"י מחיצות ונפק מארבע אמותיו בהיתר, יהיבין ליה את תחומו הראשון [וכמש"כ תוס' (שם) ב"ה או דלמא], אך רש"י ודאי פליג על סברא זו ולכך סבר דרבה לית הא דנהרדעי, א"כ נמצא דלרבה לית ליה נמי להני אמוראי דהתם, ולא משמע הכי ואף רש"י לא קאמר אלא דלית הא דנהרדעי, ואף אם תמצא לדחוק ולומר דסוגיית הגמ' דלעיל לא איירי אליבא דרבה אכתי תקשי דאף כרב שימי בר חייה לא א"ש, דאליבא דידיה מאי מקום יש לחלק בין מלו גברי ללא מלו גברי, ובגאון"י הניח זאת בקושיה.

ו] עוד יש לעיין דהנה משמע בדברי רש"י דלרבה כיון דנפיק מתחומיה הפסיד שבינתו הראשונה, ולרב שימי בר חייה כיון דס"ל הבלעת תחומין מילתא היא ממילא חשיב דלא נפיק מתחומיה, ולהכי לא הפסיד שבינתו הראשונה, ומשמע דבהא כ"ע מודו דהיכא דנפק מתחומיה בטל והפסיד שבינתו הראשונה, ולא פליגי אלא אי חשיב דנפיק מתחומיה, וא"כ תקשי מאי האי דכתב רש"י דלרבה לית ליה הא דנהרדעי, ומשמע דלרב שימי בר חייה ניחא, והלא התם מיירי דהוציאוהו נכרים מתחומיה לגמרי, וא"כ מאי אהני ליה דעייל לתחומיה בהיתר דכבוד הבריות, הא מ"מ כבר בטל מיניה תחומיה קמא, דהא ודאי נפיק מתחומו הראשון.

ז] ובלישנא בתרא דרש"י איכא לעיוני, ותחילה יש להקדים דמצינו תרי אנפי בביאור האי לישנא, דהנה מקשה הגמ' מר"א דאמר שתיים יכנס ג' לא יכנס, ופרש"י דל"ב אף דרבה נמי מודה דמצי למיעל לתחומיה בהבלעת תחומין, מ"מ הכי קמקשה דהתם איירי דלא הוה מובלעות אלא דבוקות ואפילו הכי שרי, שמע מינה הבלעה דבר גדול הוא, והיכא דמביבלען חד תחומא הוי, עכ"ד. ועיין בלשון הר"ן דכתב לבאר דהא דשרי רבה למהדר לתחומיה לאו משום הבלעת תחומין הוא, דהא ס"ל דהבלעת תחומין לאו מילתא היא, אלא משום דס"ל דאפילו בכה"ג אמרינן כיון דעל על, והאי טעמא שייכא רק כשהתחומין מובלעין ולא דבוקות זה לזה, אבל ר"א דשרי אפילו דבוקות ע"כ משום הבלעת תחומין הוא, ולהכי פריך מיניה לרבה, עכ"ד.

ונמצא לפי"ז דהא דס"ל לרבה דמצי למיעל לתחומיה קמא הוא משום 'כיון דעל על, וכע"ז ביאר בדברי יחזקאל (סי' ט' סק"כ) דכתב דבתר דעייל לתחומיה קמא ממילא בטל מעצמו התחום השני שהוסיפו לו חכמים, דהתחום השני שהוסיפו לו נולד מחמת דהוי "יוצא חוץ לתחום", וכיון דהדר לתחומיה בטלה סיבת הזכיה בתחום השני, וזהו הביאור בדברי נהרדעי דאמרי 'כיון דעל על, משא"כ רב שימי בר חייה סבר דהכל חשיב חד תחומיה, ושפיר מוכיח הגמ' מדר"א דשרי דבוקות, ש"מ דחד תחומיה.

אולם בלשון התוס' ב"ה מדרבי מבואר דללישנא בתרא טעמא דרבה משום הבלעת תחומין הוא, דכתבו "דרבה אית ליה הבלעת תחומין מילתא היא לענין ליכנס", ולפי"ז תקשי באמת מאי מקשה הגמ' מדר"א ולא ניחא אליבא דרבה, הא איהו נמי מודה דמצי למיעל לתחומיה קמא, ולכאורה אף דבוקות נמי לישתרי ליה דהא איהו ס"ל דהבלעת תחומין מילתא היא לענין ליכנס, וצ"ב.

ח] ועוד צריך ביאור ללישנא בתרא (לשיטת התוס') מאי מקשה הגמ' ממערה לרבה, דהא רבה סבר דמצי עייל לתחומיה היכא דמובלע הוא בתחומו הראשון, והוי כעין סברת רב שימי בר חייה ללישנא קמא, ובמאי ניחא לרב שימי בר חייה לליק הא דמערה טפי מרבה ל"ב.

ט] ואף לפמש"כ הר"ן בשיטת הלישנא בתרא יש לעיין מאי קמקשה רש"י על לישנא בתרא מקושיית הגמ' מדר"א, דהא אף אי נימא דס"ל לרבה דהבלעת תחומין מצי למהדר לתחומו הראשון, היינו משום דכיון דנפיק בהיתר מתחומו יהיבו ליה רבנן אלפים אמה כדי שיוכל למהדר לתחומו הראשון [ואפ"ל דהוי כחחום ארעי עד דהדר לתחומו, וכיון דעייל לתחום ביתו פקע מיניה דין תחום הארעי, והדר דינו לתחום ביתו העיקרי דידיה], אך אי"ז מחמת הבלעת תחומין דהא רבה הוא דסבר 'הבלעת תחומין לאו מילתא היא', וא"כ היכא דנפק מתחומיה באיסור לית לן למיהב ליה זכות חזרה למקומו הראשון, דהא אף אי יחזירוהו נכרים לתחומו אין לו אלא ד"א, וא"כ א"ש בפשיטות קושיית הגמ' מר"א דחזינן דהבלעת תחומין אי"ז רק זכות חזרה לתחומו הראשון, אלא מעיקרא דדינא הוא דהבלעת תחומין מילתא היא.

י] וביותר י"לע בדברי התוס' ב"ה ומדרבי אליעזר, דכתבו וז"ל: "משמע בגמ' דרבה אמר אנא דאמרי כרבנן, וזה קשה ללשון השני דרש"י דרבה אית ליה הבלעת תחומין מילתא היא לענין ליכנס, ולרבנן לית להן הבלעה כלל", עכ"ל [ובעיקר קושיית תוס' בלישנא בתרא עיין בדברי יחזקאל (סי' ט' סק"כ) דכתב לבאר בתרי אנפי, דהא דהתם ליכא הבלעה דחכמים היינו ר"י (כמש"כ הראב"ד) דס"ל בורר לו רוח שירצה, ומיירי כגון שבירר לצד החיצון, ואם כן אין לו לצד תחומו כלום, או כמש"כ הגאון יעקב דמדברי הירושלמי דנתנו על פתח הדיר מוכח דמי שיצא חוץ לתחום אמה אחת לא יכנס לצד תחומו דדלמא יהלך בכל התחום, ורק ביצא ברשות הקילו, וא"כ איש קושיית תוס'. ועוד כתב

לבאר (שם ס"ק כ"א) באו"א דהאיסור ד"שבו איש תחתיו" אינו בעצם ההילוך אלא מאי דמבטל דירתו הראשונה, משא"כ האיסור ד"אל יצא איש ממקומו" הוא בעצם מעשה ההילוך דידיה דנפיק ממקומו, והנה היכא דנפיק מתחומיה בהיתר דיהיבו ליה רבנן תחום חדש וקאי עליה ב"אל יצא איש ממקומו", א"כ ליכא איסורא במאי דמבטל תחומיה קמא אלא בעצם מעשה הילוכו, וא"כ כל כמה דליכא איסור בהליכתו כיון דאינו עוקר ממקומו, ובתר הכי ממילא בטל תחומיה הראשון, משא"כ רבנן דאיירי היכא דנפיק מתחומיה באיסור וחיייל עליה דינא ד"שבו איש תחתיו" דגדר איסור הוא דבל יבטל תחומו, הלכך לא יכנס לתחומו הראשון כיון דע"כ מבטל הוא את מקומו השני [ורק בנהרדעי דהותר לו ליכנס מפני כבוד הבריות וליכא איסור מצד 'שבו איש תחתיו' אמרינן ביה כיון דעל על], אולם עיין בלשון רש"י לקמן (נ"ב:), וצ"ב]. וזה ודאי תימה הוא, דהא איכא למימר בפשטות דחכמים לא אסרו אלא היכא דנפק באיסור הפסיד תחומו, ורבה לא שרי אלא היכא דנפק בהיתר, וצ"ע.

יא] עוד איכא לברורי ולעיוני בלישנא בתרא דרש"י, דהנה בלשון הגמ' גבי מערה מבואר דבעינן דתיהו הני ב' פתחי המערה מובלעין זה בזה, וצ"ב דהא בקושיית הגמ' מר"א משמע דאף בדבוקות אמרינן 'הבלעת תחומין', ועיין במהרש"א דנתקשה בזה וכתב בזה"ל "דצריך לומר ללישנא קמא דאנן לא קיי"ל כרבי אליעזר אלא בהבלעה ממש ולא בדבוקה", עכ"ל, והנה מש"כ לבאר רק אליבא דלישנא קמא מבואר הוא משום דאליבא דלישנא בתרא כל קושיית הגמ' מר"א לא הוי אלא מחמת דיקא דאיירי בדבוקות, ומדברי רבה דאמר דאף רבנן מודו ליה לר"א היכא דנפק דלרב מצוה, דאי איירי במובלעות לא קשה ולא מידי לרבה דהא אף איהו מודה דמצי למיעל לתחומיה קמא, וא"כ תקשי ללישנא בתרא אמאי גבי מערה בעי הגמ' דתיהו תחום פתחיהם מובלעות זה בזה, דהא אף אי הוה דבוקות נמי תשתרי מטעם הבלעת תחומין.

יב] והנה כתב בשער הציון (סי' ת"ז סק"ד) דמאי דקיי"ל דיצא ברשות דאיכא הבלעת תחומין ומצי למיעל לתחומיה, מסתברא דכל זמן דלא שב למקומו אין לכופו לחזור לתחומו ויכול לילך באלפים שנתנו לו חכמים, וכ"כ בגאון יעקב, ודלא כדמשמע באליה רבה דאסור לילך לצד השני באלפים החדשים, עכ"ד. וע"ע בשפ"א דנסתפק בזה, אולם מריהטת לשון רש"י משמע כדברי האליה רבה דכתב רש"י בזה"ל "דלרבה לא יהיבין ליה ב' שביתות, אלא או האי אית ליה או האי אית ליה, אם מובלעות אית ליה שביתת ביתו, ואין לו ממקום שנאמר לו אלא כדי לבוא וליכנס בתחומו", עכ"ל. והנה אף אמנם דאין הכרח דכופין אותו למיעל לתחומיה, אך מ"מ מבואר דליילך לצד השני ודאי לא מצי דלא יהיבין ליה 'אלא כדי לבוא וליכנס בתחומו', ודלא כדברי השער הציון והגאון"י דשרו ליה לילך אף לצד השני, אולם בלשון הרבנו פרץ מבואר כדברי הגאון"י והשעה"צ דכתב בדברי רבה אליבא דלישנא בתרא דבשביל הבלעה לא מצי לחזור לאותו מקום שנתנו לו חכמים 'שנתבטל מיד כשנכנס לתחום ביתו', עכ"ל. הרי דכל זמן דלא חזר לתחומו הראשון אכתי אית ליה זכיה ממש בתחום השני, וצ"ב במאי פליגי.

ביאור שמעתא דידן

יג] והנראה בביאור הדברים דלישנא קמא סבירא ליה דעיקר היתרו דרב שימי בר חייה הוא משום דע"י הבלעה חשיב כאילו לא יצא מתחומו, כיון דאית ליה היכי תמצא למהדר לתחומו, וממילא קרינן ליה 'חד תחומא', אך לא יהיבין ליה ממש תרי תחומין, ולכך בתר דהדר לתחומיה פקע ובטל האי תחומיה דיהיבין ליה, ורבה ס"ל דמ"מ חשיב 'יוצא' דיהיבו ליה רבנן תחום חדש, ולכך הפסיד את תחומו הראשון, וכמש"כ בגאון יעקב "דכי יצא מדעת ואפילו דלרב מצוה עקר דעתיה ברצוניה מתחום ביתו למיפק חוץ מתחומו ותו לית ליה תחומיה", עכ"ל.

יד] ומעטה נראה דתו לא תקשי ממעשה דנחמיה דאקשינן לעיל (אות ה') ללישנא קמא, ונראה ליישב זאת בתרי אנפי, דהא דהתם מיירי דיצא בלא דעת דמשכתייה שמעתיה, ועיין בשעה"צ (סי' ת"ה) דכתב דיוצא בשוגג חשיב כהוציאוהו נכרים, הלכך לית ליה שם 'יוצא', ולא דמי ליוצא לנקביו דאף דהתם נמי בתחילה הוציאוהו נכרים, מ"מ עתה דאזיל מדנפשיה ויוצא מארבע אמותיו לד"א אחריוני אית ליה שם 'יוצא', דלא עדיף מיוצא לפיקו"ג דלרבה אית ליה שם 'יוצא', ולכך הפסיד את תחומו הראשון, והתם במעשה דנחמיה דמשכתייה שמעתיה ועשו לו מחיצות ע"י בנ"א, הרי דע"י המחיצות הרחיבו לו את מקומו שבא לתוכו בשוגג ולכך לא חייל עליה שם 'יוצא', ובכה"ג מודה רבה דאמרינן כיון דעל על, כיון דלא עביד איהו שינוי מקום מדעתו, וממילא לא עקר את תחומו הראשון, ורק בכה"ג דאית ליה שם 'יוצא' הוא דבטל תחומיה קמא, ותו לא שייך ביה 'כיון דעל על'.

עוד אפ"ל באו"א דהא דס"ל לרבה דכל דיצא מתחומו הראשון פקע מיניה תחומו הראשון אי"ז מצד עצם היציאה ממקומו, אלא מחמת דזכה במקום חדש, וזה גופא דאית ליה תחום חדש הוי סיבה דליבטיל מיניה תחומיה קמא, הלכך י"ל דהתם גבי מעשה דנחמיה דעבד ליה מחיצות ע"י בנ"א כדי למהדר לתחומו, מודה רבה דהוי תחום ארעי ולא חשיב כדי לבטל מיניה את תחומו הראשון, ובפרט לפמש"כ רש"י לעיל (מ"ב:): ב"ה מהלך דהאי הלכתא דהמחיצות מרחיבים מקומו של האדם 'קולא' היא, הלכך לא הפסיד את מקומו הראשון, דחשיב מקום המחיצות כנספח ובטל לתחומו ראשון, משא"כ בנהרדעי כיון דזכי בארבע אמותיו אע"ג דמשום כבוד הבריות שרינן ליה למיזל ממקומו, ואי החזירוהו נכרים למקומו חשיב כאילו לא יצא ואית ליה את תחומו הראשון, מ"מ כל היכא דאיהו אזיל מדנפשיה דין ארבע אמות עליה רמי, ולא כל כמיניה להפקיע עצמו מהאי דינא, ובכגון דא ס"ל לרבה דאינו חוזר וניעור זכותו בתחום הראשון, ורק אליבא דרב שימי בר חייה א"ש דאיהו ס"ל דכל

דמצי למהדר לתחומו הראשון לית ליה שם 'יוצא', ולפיכך לא הפסיד את תחומו הראשון, ומיושב הא דאקשינן לעיל (אות ו'), ודו"ק.

טו] ולישנא בתרא ס"ל דיסוד פלוגתייהו הוא דרב שימי בר חייה ס"ל דהבלעה בעצם משווי ליה כחד תחומא, ומאי דתנן 'כאילו לא יצא', היינו הפועל היוצא מהאי הלכתא, דנמצא שלא הפסיד את תחומו הראשון, אך עיקר האי הלכתא ענינה הוא דמצרפינן להני תרי תחומי למיהוי תחומא חדא, והכי מבואר בלשון רש"י דכתב "דרבה אינו מפרש 'כאילו לא יצא' לומר תחומו לא הפסיד, אבל יוצא חשבינן ליה לקולא", ומבואר דרב שימי הכי מפרש למתני דעיקר ההיתר הוא מחמת דקרינן ליה 'יוצא' זכינו ליה בתחום הנוסף, ואף תחומיה קמא לא בטל מחמת ההבלעה, ותרוייהו נעשו 'חד תחומא', וזהו יסוד דינא דהבלעת תחומין מילתא היא היינו דהוה הני תרי תחומיה 'חד תחומיה', ורבה ס"ל דכאילו לא יצא מתחומו לגמרי, דכיון דיהיבין תחום חדש ליוצא לדבר מצוה כדי למהדר לתחומו הראשון, חשבינן ליה כאילו לא נפיק מתחומו הראשון, אך אי"ז דחשבינן להני תרי תחומיה כחד תחומא, אלא דעיקר תחומו הוא ביתו אלא דיהיבין ליה תחום ארעי כדי שיוכל לחזור למקומו.

ואף לדברי התוס' דכתבו דללישנא בתרא אליבא דרבה אית ליה הבלעת תחומין מילתא היא לענין להכנס, אין כוונתם דהוי 'חד תחומא' אלא דיהיבין ליה תחום ארעי דמצי למהדר לתחומו הראשון, ולפיכך רק בכה"ג דהוה התחומין מובלעין הוא דמהני לאחשובי ליה כאילו לא יצא, דנמצא מקומו מעורה עם תחומו הראשון, אך בדבוקות אף דסמוך מקומו לתחומו הראשון אך מ"מ חשיב דנפיק מהתם, ולפיכך שפיר הקשתה הגמ' מר"א דחזינן דהוי 'חד תחומא', ומיושב הא דאקשינן לעיל (אות ז'), ודו"ק.

טז] ומעטה נבוא ליישב הא דאקשינן לעיל (אות י') מאי מקשו התוס' דרבה לא א"ש כרבנן, דאיהו ס"ל ללישנא בתרא דמצי למהדר לתחומו ורבנן ס"ל דלא יכנס, והלא התם עסקינן דנפיק במזיד וכמש"כ שם רש"י, ואילו רבה איירי דנפיק לדבר מצוה, וראשית יש להקדים דהאי הלכתא ד'הבלעת תחומין' הוי מעיקרא דדינא, ולא קולא או היתר בשעת הדחק, וכשם דמקח וממכר אסור בשבת ואעפ"כ אי עביד קנין בשבת קני, כמבואר בש"ך (ח"מ סי' ר"ח) עיי"ש, ה"נ אי זכי בד"א ואיכא הבלעת תחומין א"כ אין שום דין להפקיע מיניה זכות על מקומו אף שהוא ע"י איסור, ולפיכך קשיא להו לתוספות ללישנא בתרא דרבה לא מתיישב אף אליבא דרבנן, דאינהו ס"ל דלא יכנס, ואיהו ס"ל דמצי למהדר לתחומיה, ומה לי אי יצא בהיתר או באיסור, ודו"ק.

ולפי"ז יש ליישב הא דאקשינן לעיל (אות ט') מאי מקשה רש"י בקושיית הגמ' מר"א, דהא רבה מודה דמצי למהדר למקומו וא"כ איהו נמי ס"ל כר"א, והלא לרבה קולא היא דשרינן ליה למהדר לתחומו, א"כ במזיד אינו שייך, ושפיר קשיא עליה מר"א דשרי אף במזיד, ולפמשנ"ת י"ל דרש"י נמי מודה בהא מילתא דדינא דהבלעת תחומין לאו קולא היא אלא עיקרא דדינא, ולפיכך שפיר הקשה בקושיית הגמ' מרבי אלעזר, דהא ללישנא בתרא כל דהוי הבלעת תחומין הרי מעיקרא דדינא שרי ליה למהדר למקומו, ואף אי לרבה דהבלעת תחומין לאו מילתא היא היינו לענין דליהוי 'חד תחומא', אך מקום ארעי למהדר למקומו הראשון שפיר אי ליה.

והא דלא קשיא ליה לרש"י קושיית תוס' אתינן לעיל (אות י') מש"כ בדברי יחזקאל ליישב בתרי אנפי עיי"ש, אולם לפמשנ"ת י"ל באו"א, דהנה נתבאר לעיל דללישנא בתרא יסוד דברי רבה הן דדיינינן ליה 'כאילו לא יצא לגמרי', וכיון דלית ליה שם 'יוצא' לפיכך תחום ביתו עיקר אלא דמצי למהדר לתחומו, אך אי"ז 'חד תחומא', אולם כל זה היכא דנפיק לדבר מצוה לא חייל עליה שם 'יוצא', אך כל היכא דנפיק במזיד וחיייל עליה שם 'יוצא', שפיר איכא למימר דהפסיד מקומו הראשון, ולפיכך ס"ל לרבנן דלא יחזור למקומו.

יז] ועתה נבוא ליישב הא דאקשינן לעיל (אות ח') מאי קשיא לגמ' ממערה ללישנא בתרא, הא לרבה נמי מהני הבלעת תחומין למהדר לתחומו, ועוד אקשינן לעיל (אות י"א) אמאי גבי מערה מבואר בגמ' דבעינן דתחומי פתחיהן יהיו מובלעין זה בזה, ואילו מדינא דר"א חזינן דאמרינן הבלעת תחומין אף בדבוקות.

ולפמשנ"ת דללישנא בתרא אליבא דרב שימי בר חייה ס"ל דע"י הבלעת תחומין נעשו הני תרי תחומי 'חד תחומא', ויש לו קרוב לח' אלף אמה תחום, והאי מילתא משייך רק בכה"ג דנתוסף לו תחום באמצע שבת כגון בהולך לדבר מצוה, דכיון דנתחדש אצלו סיבה לזכות בעוד תחום הרי שמצטרף הוא לתחומו הראשון, ושפיר שרינן אף בדבוקות משום דחשיבי תרוייהו כחד תחומא, משא"כ במערה דבעינן למיהב ליה תרי תחומי מבניה"ש.

סימן ו'

בענין קנין שביתת תחומין בכלים ובחפצי הפקר

א] תני במתניתין (מ"ה): "מי שישן בדרך ולא ידע שחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי רבי יוחנן בן נורי, וחכמים אומרים אין לו אלא ארבע אמות".

ואיתא בגמ' (מ"ה:): "בעי רבא מאי קסבר רבי יוחנן בן נורי מסבר קסבר חפצי הפקר קונין שביתה ובדין הוא דליפלוג בכלים וכו', או דלמא קסבר רבי יוחנן בן נורי בעלמא חפצי הפקר אין קונין שביתה, והכא היינו טעמא הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה וכו", ע"כ, ומבואר בגמ' דלרבי יוחנן בן נורי חפצי הפקר קונין שביתה, והיינו דתני בברייתא "גשמים שיידו מערב יו"ט יש להם אלפים אמה לכל רוח", וכן הא דתני "בור של שבתים יש להם אלפים אמה לכל רוח", משא"כ לרבנן חפצי הפקר אינם קונים שביתה, והיינו דתני במשנה דביצה "בור של עולי בכל כרגלי הממלא".

ב] וכתבו התוס' ב"ה ביום טוב דהא דתני לרבנן בור של עולי בכל כרגלי הממלא, היינו כמי שזכה בהם ראשון, ואפילו נתנן לאחר הרי הן

כרגלי הראשון, וכן כתב רש"י בביצה (ל"ט), וטעמא דאמרינן כרגלי הממלא שזכה בהם ולא אמרינן כרגלי כל אדם ולא יקנו שביטה כלל, פירש רש"י משום דאמרינן יש ברירה לחומרא, וא"כ הוברר דלהאי גברא חזו וברשותיה קיימי, וכע"ז כתב ברשב"א בסוגיין [אלא דכתב דיש ברירה בדרבנן בעיקר הדין ולא משום חומרא].

אולם שיטת הראב"ד (הביאהו הרשב"א והריטב"א) דבור של עולי בבל כרגלי הממלא היינו דוקא בעודן שלו, ולא נתנן לאחר, הא נתנן לאחר הרי הן כרגלי האחר, והביא ראה מהא דאיתא לקמן (צ"ז): גבי חבית של הפקר ומים של הפקר דרבי יהודה אומר דנותן אדם לחבירו וחבירו לחבירו אפילו חוץ לתחום ומוקי לה כרבנן, הרי דלרבנן דחפצי הפקר לא קונין שביטה אף לא קנו שביטה גמורה ביד המגביה.

הקשה הרשב"א לדבריו הראב"ד דהרי הן כרגלי האחרון א"כ לא קנו שביטה כלל, דאם איתא דקנו שביטה ביד הממלא היאך נתבטלה אותה שביטה באמצע יום טוב, וקנו שביטה אחרת הא לא אפשר, ואת"ל דלא קנו שביטה אף ביד הראשון א"כ אף בעודן ברשותו של הראשון יהיו כרגלי כל אדם, והביא הרשב"א דהראב"ד נשמר מקושיה זו וכתב דהא דתני במתניתין דביצה 'בור של עולי בבל הרי הן כרגלי הממלא' לאו מטעמא דברירה הוא, דהא לא שייך ברירה בדבר שאדם זוכה מן ההפקר אלא בחלוקת שותפין וכיו"ב, אלא טעמא דמילתא משום דכיון דהוה ניהי בין השמשותף אלא שלא היה להם בעלים, עכשיו שיש להם בעלים הכניסום בכלל נכסיו, וכשנתנן לאחר הרי הם גם כן בכלל נכסיו של שני.

ג עוד פליגי הראשונים גבי נהרות המושכין ומעיינות הנובעין וגשמים שירדו ביו"ט, דשיטת התוס' בד"ה ביום טוב דהרי הן כרגלי הממלא דהיינו הזוכה בהן ראשון, וכ"כ הרשב"א, אולם שיטת רש"י בביצה (שם) והראב"ד בסוגיין דבהני לא קונין שביטה כל עיקר, ואפילו אי זוכה בהם אדם ביו"ט לית להו שביטה כלל, וטעמא דמילתא כתב הראב"ד דהכל יודעים דלא עדיפי מגופו דאינו קונה שביטה אם לא היה נח בין השמשות, והילכך אפילו מילא מהוה אין להם שביטה כלל.

ד והנה יש להתבונן בסוגיין בכמה מילי, ראשית בשיטת הרשב"א דס"ל דבור של עולי בבל כרגלי הממלא הראשון, והוברר הדבר דלדידה ניהו והרי הן כרגלי, וכתב שם בסו"ד "והא דקתני גבי ירדו ביו"ט הרי הן כרגלי כל אדם, ותנא נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם, כרגלי כל אדם הממלא מהו קאמר", עכ"ל. ומשמע מדבריו דהתם נמי מהאי טעמא הוא דהוברר הדבר דלדידה ניהו, ודבר זה צ"ב טובא דמאי מהני ברירה ככה"ג הא כיון דניידי הוי גרעיותא בעצם, ואינם ראוים לקנות שביטה במצבם זה, וכמש"כ הרשב"א גופיה לקמן (מ"ו). בד"ה מים בעבים דאף בור של יחיד ומעיינות של יחיד כל דהוי ניידי לא קנו שביטה, וא"כ מה יתן לך ומה יוסיף לך דין ברירה להאי דינא דמעיינות הנובעין, וצ"ב.

ה ועוד יל"ע בשיטת הרשב"א, דהנה כתב הרשב"א בד"ה ביו"ט הרי הן כרגלי כל אדם וז"ל: "ואת"מ מ"ש מישן לרבנן דאמרי במתני' דכיון דלא קנה שביטה ביה"ש לא יזוז ממקומו, ועד כאן לא פליגי עלייהו רבי יוחנן בן נורי אלא משום דס"ל דחפצי הפקר קונין שביטה, וביה"ש קנה לו שביטה, הא לא הכי לא קנה שביטה ביה"ש שוב לא קנה שביטה לאחר שיעור משותפה, ובין לרבי יוחנן בן נורי בין לרבנן כיון שלא קנה שביטה לא יזוז ממקומו, וה"נ בגשמים שירדו ביו"ט לא יזיזם ממקומם, וי"ל דשאני התם דכיון שהוא במקום שראוי לקנות שביטה והוא אינו ראוי לקנות שביטה שוב אינו קונה, וכיון שאינו קונה אף הוא אינו נגרר אחר אחרים שהוא לדעתו הוא עומד, אבל במים שאינן ביה"ש במקום הראוי לקנות שם שביטה ולא קנה ביה"ש הרי הם נגררים ביו"ט אחר אחרים, והרי הן כרגלי כל אדם", עכ"ל. וצ"ב בקושינו אמאי המתין מלהקשות קושיה זו עד עתה, והוצרך הרשב"א להעמיד קושינו אליבא דרבי יוחנן בן נורי, הא מצי כבר לאקשווי הכי בתחילה אליבא דרבנן דס"ל דחפצי הפקר אינן קונין שביטה והרי הן כרגלי המוצאן (וכמש"כ הרשב"א איהו גופיה לעיל מיניה בד"ה והא דנקט), מ"ש מישן דאין לו אלא ד"א, ובאמת בריטב"א כבר לעיל כתב כן דלרבנן הרי הן כרגלי המוצאן משום דנגררים הן, וצ"ב.

ו ועוד יל"ע במש"כ הרשב"א ליישב דגבי כליים אמרינן דנגררים הן אחר אחרים, משא"כ אדם שלדעתו הוא עומד אינו נגרר אחר אחרים, ולכאורה צ"ב אמאי לא סגי לרשב"א בטעמא דברירה דכתב איהו גופיה לקמן בד"ה ושל עולי בבל כרגלי הממלא, דאמרינן בהו נמי הוברר הדבר דברשותיה קיימי וכרגלי ניהו [ואף דאקשינן כבר לעיל (אות ד) מאי שייכא ביה ברירה, מ"מ הכי מבואר ברשב"א].

ז עוד יל"ע בשיטת הרשב"א, דהנה מבואר בדברי הרשב"א דגשמים שירדו ביו"ט הרי הן כרגלי כל אדם משום דנגררין ביו"ט אחר המוצאן, ואי לאו משום דנגררין הרי דלא יזיזם ממקומם, דכל דלא קנו שביטה לא יזיזם ממקומם, ואילו לגבי חבית של הפקר כתב הרשב"א דאיירי דכל אחד נתכוון לזכות במה שישתה, ומשמע דשרי לטלטלה אף אחר שנטל חלקו אע"ג דשאר החבית הפקר גמור ולא קנתה שביטה, וצ"ב.

ח ובשיטת הראב"ד דס"ל דהא דבור של עולי בבל הרי הן כרגלי הממלא, היינו כל זמן דעודן ברשותו, ואי נתנן לאחר הרי הן כרגלי האחר, וטעמא משום דנכללים הן בכלל נכסיו ונגררים הן בתר שביטתו, ולכן תלוים הם בבעלותו, א"כ יל"ע אמאי גבי נהרות המושכין ומעיינות הנובעין וגשמים שירדו ביו"ט לא נימא בהו נמי דנגררים הן בתר מי שזכה בהו, ויכללו בכלל נכסיו כל זמן שהן ברשותו.

ט עוד צריך ביאור בשיטת הראב"ד דס"ל דנהרות המושכין ומעיינות הנובעין וגשמים שירדו ביו"ט לא שייכא בהו כלל שביטה והרי הן כרגלי כל אדם, ולא מהני בהו ברירה לומר דהוברר הדבר דברשותיה קיימי, א"כ לדבריו תקשי קושיית הרשב"א הנ"ל דהקשה מ"ש מישן דאמרי רבנן דאין לו אלא ד"א, ותירץ הרשב"א דשאני אדם דכיון שהוא עומד לדעתו אינו נגרר אחר אחרים, משא"כ מים כיון שהם במקום שאינו ראוי לקנות שביטה ולא קנו בביה"ש, הרי הם נגררים ביו"ט אחר אחרים והרי הן כרגלי כל אדם, עכ"ל. ולדברי הרשב"א דגשמים שירדו

ביו"ט לית ביה דין שביטה כלל ואף אינן נגררים אחר אחרים, א"כ לא יזיזם ממקומם כלל, וצ"ב.

י ועוד צ"ב בשיטת הראב"ד מש"כ דנהרות המושכין אינן קונין שביטה כלל, דלא עדיפי מימיו של אדם מגופו, והרי גופו אילו היה מהלך ביה"ש לא קנה שביטה כלל, לפיכך אף נכסיו כן, דכיון דניידי לא קנו שביטה, והנה זה פשוט וברור דכל דהוי בעירו אף אי הוי מהלך קנה שביטה, דעצם מציאות העיר חשיב מקום קבוע, ולא אשכחן מאן דפליג בהא מילתא, וא"כ אמאי לגבי מעיינות הנובעין לא חילקו בזה, דאי הוה בתוך העיר יש קביעות של העיר, ובפרט דהראב"ד תלה טעמו דלא עדיפי מימיו של האדם מגופו, וא"כ מ"ט חמירי מגופו, וצ"ע.

יא ועוד יש להתבונן בסוגיין, דהנה כתב רש"י גבי בור של אותה העיר הרי הן כרגלי אותה העיר, ויש להם אלפים אמה לכל רוח, ואם עירב אחד לצפון או לדרום אינו יכול להוציאן חוץ לאלפים, אולם ברשב"א והריטב"א כתבו דכיון דיש ברירה הרי דהן כרגלי מי שיזכה בהן מאנשי העיר, ועיין בתווי"ט בביצה (פ"ה מ"ה) דר"ל דרש"י ס"ל כהראשונים דהרי הן כרגלי הזוכה בהן דיש ברירה, אולם בחי' הגרעיק"א (שם) תמה עליו דלא משמע הכי ברש"י, וכתב דס"ל לרש"י כהטור דאף דבני העיר אוסרין עליו מלהוציא חוץ לאלפים שלהם, מ"מ מי שעירב אינו אוסר על בני העיר מהלולך לרוח השניה של העיר שלא עירב שם אלפים אמה, והקשה מאי טעמא דאחרים מעכבין עליו, והוא אינו מעכב עליהם, והניח בצ"ע.

יב עוד יש לעיין בסוגיין, דהנה הקשה בקרן אורה לפמש"כ הראשונים דטעמא דבור של עולי בבל הרי הוא כרגלי הממלא' משום ברירה הוא, א"כ תקשי אליבא דרבי יוחנן בן נורי אמאי אמרינן דיש להן אלפים אמה לכל רוח, והרי הוברר הדבר דברשות זוכה הוה קיימי, ועי"ש שכתב דהוי ברירה זו היא רק לחומרא, ולכן לרבי יוחנן בן נורי דהוי לקולא לא אמרינן לה, דאין כאן ברירה ממש דלא זכה בהן אלא בשעה שמוצאן, עכ"ל. והנה אף אמנם דהכי מבואר בלשון רש"י בביצה (ל"ט), מ"מ דבריו הראשונים בסוגיין לא משמע הכי, דהא הקשו על רש"י במש"כ ושל אותה העיר הרי הוא כאנשי אותה העיר, דהא קיי"ל בדרבנן יש ברירה, וא"כ הרי הן כרגלי הממלא מאותה העיר, וכן ממש"כ הרשב"א בסו"ד דמצא דברי הראב"ד שכתב דלא שייך ברירה אלא בחלוקת שותפין וכיו"ב, אלמא דס"ל לראשונים דשייך דין ברירה ממש, וקשה א"כ לרבי יוחנן בן נורי נמי נימא הרי הן כרגלי הממלא.

יג עוד יש לעיין בהא דאיתא בגמ' 'אמר ליה רב ספרא לאביי ודלמא בגשמים הסמוכין לעיר עסקינן, ואנשי אותה העיר דעתם עלייהו, והקשה בשפת אמת דא"כ אף אי ירדו ביו"ט נמי נימא דדעתייהו עלייהו, וכתב דצריך לומר דאין דעתם על מה דאכתי לא ירד, וכתב ע"ז 'ודוחק' ועי"ש.

יד והנראה בביאור שמעתא דידן, וראשית יש להקדים ג' הקדמות וכדלהלן, הקדמה ראשונה הנה כתב הרמב"ם (פכ"ז מהלכות שבת ה"ד) "וכן השוכה בבקעה אפילו היה ישן בשעה שנכנס השבת שלא קנה שביטה יש לו להלך ממקומו אלפים אמה לכל רוח בריבוע", עכ"ל. ולכאורה הרי קיי"ל לגבי ישן כרבי יוחנן בן נורי שישן קונה, דהואיל ונייעור קנה ישן נמי קנה, כמש"כ תוס' לקמן (מ"ו). בד"ה קמ"ל, ואמאי כתב שלא קנה שביטה, ועוד צ"ב ששינה הרמב"ם מלשון המשנה "מי שישן בדרך", וכתב "וכן השוכה בבקעה", וצ"ע.

ובהשגות הראב"ד (שם ה"י) השיג על מה שכתב הרמב"ם דין הישן בדרך ונייעור מצא עצמו בתוך תחום העיר דזוכה בתחום העיר כרבי יהודה, וכתב הראב"ד "חסר מכאן מי שישב לו בדרך ולא ידע עד שחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח, וכן חפצי הפקר קונין שביטה כרבי יוחנן בן נורי, ויש להם אלפים אמה לכל רוח", עכ"ל. והנה בחפצי הפקר כבר פסק הרמב"ם (פ"ה מהלכות יום טוב ה"י) כרבנן, אבל בישן ביאר המג"מ דקיי"ל דקונה שביטה כשאר הפוסקים, וא"כ ע"ז קיימת השגת הראב"ד מ"ט לא אייתי הרמב"ם את דברי רבי יוחנן בן נורי כצורתם במשנה גבי מי שהיה ישן בדרך.

והנה במג"מ (פכ"ז מהלכות שבת ה"ד) הביא את דברי הרשב"א ששבת ברה"י דקיי"ל דמהלך את כולה, וכולה נחשבת כד"א, דהיינו דווקא במקום לדידה או בפחות מבית סאתים, אבל אינו מוקף לדידה והוא יותר על בית סאתים אין לו אלא ד"א במקומו, ומשם מתחיל למדוד האלפים, וכתב המג"מ דמדברי הרמב"ם (כפ"ז מהלכות עירובין) נראה שאין חילוק זה אלא במערב, ושם אבאר, ויעי"ש במג"מ שביאר לדעת הרמב"ם שלא נאמר חילוק זה אלא בקונה שביטה ע"י עירוב כגון שהלך שם וחזר, או שאמר שביטתי במקום פלוני או שהניח פת עירוב, אבל בשוכה ממש כל שהוא ה"י הרי הוא כד"א, ולכן לא חילק הרמב"ם בשבת בדיר וסוהר אם יש בהם יותר בית סאתים או לא, ונראה מזה שהשוכה יש לו גדר דירה גמורה ובוה חשיב לעולם שדר בכל מקום.

טו ומבואר מדברי הרמב"ם דתרי גוויי שביטה איכא, דאיכא קנין שביטה, ואיכא מצב שביטה' [ואיכא לאתווי עוד דמות ראה, דהנה מבואר בשו"ע (סי' ת"ח סעי' א) דאי הניח עירובו בתוך אלפים של עירו אף חוקו מביתו טפי מאלפים אמה, אע"ג דמצי למיזל למקום עירובו, מ"מ לא שרי למהדר לביתו אלא עד מקום דכלתה מידתו, וברמ"א (שם) פליג וס"ל דלעולם מהלך את כל העיר, וטעמא דידיה ביאר לן במשנ"ב (סקי"א) דהואיל ולן בתוך העיר נחשבת כל העיר כד"א, וכתב השואל ומשיב (ח"ה סי' ג) דדוקא בבית שבעירו דהוי מקום שביטתו מאלו הוי דאמרינן דכל העיר כולה כד"א, אף השוכה בספינה שאין מקום זה חשוב מקום שביטתו א"כ יתכוון למיקני שם שביטה, הא לא מצי 'למיקני' תרי דוכתא לשביטתו, עי"ש, הרי לן דאף דלמיקני שביטה בתרי דוכתא לא מצי, מ"מ היכא דהוי ב'מצב שביטה' במקום אחד שפיר מצי 'למיקני שביטה' בדוכתא אחרתין], והיינו דהיכא דמניח פת או שמערב ברגליו וחזר למקומו, וכן באומר שביטתי במקום פלוני, הרי דהוי 'קנין שביטה', והיכא דהוא שוכה בפועל הרי שהוא ב'מצב שביטה', ובכה"ג חשיב דהוא דר בכל המקום אף היכא דהוי יותר מבית

סאתים, ואף הרשב"א אפ"ל דלא פליג בעצם, אלא דסובר דכל דהוי יותר מבית סאתים הוי חסרון בחפצא של המקום דלא חשיב מקום אחד, ואין חילוק בין קונה עירוב לשובת, א"נ י"ל דס"ל דלעולם קנין שביטה עדיף משובת דהוי מצב שביטה' גרידא.

טז ומעתה נראה דלרבי יוחנן בן נורי חפצי הפקר קונין שביטה, שיש להם קנין כקונה עירוב ע"י פת שעושה בזה קנין שביטה, וכמבואר בשאלות (מ"ח) דרבי יוחנן בן נורי סבר דהשבת היא דקניא' ליה לשביטה, ולהכי קניא אף בישן ובהפקר, אבל אנו קיי"ל כרבנן דאדם הוא דקונה השביטה לעצמו, ולא שייך 'קנין שביטה' בלא דעת, ולהכי קיי"ל דחפצי הפקר לא קונין שביטה, משא"כ לגבי ישן אמרינן 'הואיל ונייעור קנה ישן נמי קנה', היינו דאיכא מצב שביטה, ואף בישן איכא קביעות מקום, ולהכי זוכה באלפים אף בישן, מצד דלגבי שוכה אינו מצד קנין אלא ממילא חשיב מקומו דזוכה בו [ועיין בבית מאיר (סי' ת"א) דכתב דטעמא ד'הואיל ונייעור קנה ישן נמי קנה', משום דאנו סהדי דניחא ליה למיקני שביטה, ובהעמק שאלה (ש' מ"ח) כתב משום דהשבת מקניא ליה שביטה לישן כיון שהוא בר קנין, ולפמשנ"ת אינו משום דין 'קנין' שביטה, אלא דחשיב איהו במצב שביטה, דאיהו שוכה במקומו, ודו"ק], והשתא איש דהרמב"ם הביא דין זה דוקא על שוכה בבקעה, ולא על מי שהיה ישן בדרך' כבמתניתין, דמתני' נקטה ישן בדרך משום דאזלא כרבי יוחנן בן נורי דטעם רבי יוחנן בן נורי משום דגם חפצי הפקר קונין שביטה, אבל לדידן דקיי"ל דחפצי הפקר לא קונין שביטה דלא שייך 'קנין שביטה' בלא דעת, ורק בשוכה בבקעה מהני משום שביטה שהוא מקום מצד עצמו, לכך נקט הרמב"ם בלשון 'שוכה בבקעה' ולא 'מי שישן בדרך', דבעינן 'מקום' שיהיה שוכה בו, ובכה"ג הוא דמהני מצב שביטה' לזכות במקומו.

יז הקדמה שניה, הנה כתב הרמב"ן לעיל (מ"ג). בד"ה ויש מן המפרשים, וז"ל: ולפי דעתי (הנוסחא שלפנינו 'ולפי דעתם', אך בספר זכר דבר להגר"ד לאנדו שליט"א הגיה 'ולפי דעתי', וכן נראה דהא בודאי אי"ז דעת תוס' דס"ל דקונה שביטה באמצע שבת, וכן אי"ז מוכרח לדעת היש מן המפרשים, דהא י"ל דאף לדעתם בעינן שיהא בדעתו מער"ש לקנות שביטה בעיר) שכל אדם קונה שביטה בעולם וזוכה באלפים אמה, ואין העומד למעלה מעשרה שאין בו תחומין חמור מן העומד למטה אלא קל ממנו, הלכך ממקום שהגיע בו למטה מעשרה משם מודדין לו אלפים אמה שזכה בהן מער"ש, ואין למעלה מעשרה שהיה שם בער"ש מפסיד ממנו שביטה שהיתה ראויה לו ועתידי לבוא אצלו בשבת, ואין למעלה מעשרה שהיו שם המים ביה"ש מפסיד מהם השביטה שעתידי לבוא אצלו בשבת, לפי שאין תחומין למעלה מעשרה, וזהו הנכון, עכ"ל.

ומבואר בדברי הרמב"ן דכל אדם מקבל בביה"ש זכות שביטה' בשבת בכל מקום שהוא, ואף אי נמצא למעלה מעשרה, אלא שאין הוא מממש את זכותו עד שגיע למטה מעשרה שהוא 'מקום שביטה', ואף שהוא יורד באמצע שבת מ"מ מקבל הוא את מקומו מחמת זכות השביטה שזכה בביה"ש.

יח הקדמה שלישית, הנה במש"כ הרשב"א דבור של עולי בבל לרבנן דהוי כרגלי הממלא טעמא משום ברירה, דהוברר הדבר דלהאי גברא חזו וברשותיה קיימי, בפשטות משמע דברירה זו היינו דמתברר עתה בעלותם הממונית של מים אלו דכבר מביה"ש ברשותו הוה קיימי, ובאמת דבר זה שייך רק בדבר שיש בו בעלות משותפת, וכעין בור של עולי בבל דמבואר ברמב"ם בפיה"מ (נדרים פ"ה) דהוי כבעלות משותפת, אך בחפצי הפקר ממש לא שייך ברירה.

אולם זה אינו, דהנה כתבו הראשונים בשם הראב"ד דהא דתני 'בור של עולי בבל הרי הן כרגלי הממלא' היינו בעודן ברשותו, אך אי נתנן לאחר הרי הן כרגלי האחר, והביא הראב"ד ראה לדבריו מחבית של הפקר דלקמן (צ"ז): "דנותן אדם חבית לחבירו וחבירו לחבירו אפילו חוץ לתחום", ומבואר התם דאליבא דרבנן דחפצי הפקר אינן קונין שביטה אף לא קנו שביטה גמורה ביד מי שזכה בהן, וכתבו הרשב"א והריטב"א למדחי להאי ראה התם מייירי דלא נתכוון לזכות בהם אלא במה שישתה מהן וכן כולה, ואי נימא דבכח חפצי הפקר ממש לא שייכא ברירה, א"כ הוי להו להני ראשונים למדחי לראיית הראב"ד בפשיטות דמהתם ליכא כלל ראה לבור של עולי בבל, דהתם איכא ברירה דהוברר הדבר דברשותיה הוי קיימי.

ומוכח מיניה דהאי 'ברירה' דכתבו הראשונים אין זה בירור על הבעלות הממונית של החפץ, אלא דכל אדם קונה שביטה לעצמו ולחפציו בבין השמשות, וכל חפץ דלית ליה שייכות עם אדם לא שייכא ביה דין שביטה כלל, אולם חפץ דחזינן דאתא ליד איניש בשבת אמרינן דהוברר הדבר דחפץ זה היה עומד לשימוש של האדם, הלכך לגבי דין שביטה אמרינן דברשותיה הוי קאי וכרגלי מוקמינן ליה, ומער"ש כבר זכ' ב'זכות' שביטה.

יט ומעתה נבוא לביאורי שמעתין דס"ל לרשב"א דטעמא דרבנן גבי בור של עולי בבל, וכן גבי נהרות המושכין וגשמים שירדו ביו"ט דהוה כרגלי הממלא משום 'ברירה', ואקשינן לעיל (אות ד) בשלמא בור של עולי בבל שייך ברירה דהוי כנכסים המשותפין, אך נהרות המושכין וגשמים מאי ברירה איכא התם, ולפמשנ"ת (בהקדמה השלישית) י"ל דכיון דהאי 'ברירה' לאו גבי בעלותם הממונית של החפצים אתינן עלה, אלא דגבי זכות השביטה אמרינן דכל חפץ שיעמוד לתשמיש האדם במשך השבת זוכה הוא בזכות שביטה בביה"ש, הלכך אמרינן דהוברר הדבר דברשותיה קאי, ושייך שפיר אף גבי נהרות המושכין וגשמים, ודו"ק.

כ והא דאקשינן לעיל (אות ה') בדברי הרשב"א אמאי הוצרך להעמיד קושינו גבי גשמים שירדו ביו"ט הרי הן כרגלי כל אדם, דמאי שנא מישן דאין לו אלא ד"א, ואף רבי יוחנן בן נורי לא פליג אלא משום דס"ל דחפצי הפקר קונין שביטה, הא לאו הכי מודה דאין לו אלא ד"א, וא"כ מ"ש גשמים דלא קנו שביטה בביה"ש דהרי הן כרגלי הממלא,

כ"ט] והנה במש"כ הגרא"ל מאל"ן להוכיח מהא דתלי הגמ' דינא דחפצי הפקר בדין ישן, הרי דע"כ דין שביתת הכלים הוא הלכתא באנפי נפשה ולא סניף מדין שביתת הבעלים, איכא למדחי דיינו דוקא בחפצי הפקר (לריב"ג) הוא דהוי דין בפניע, אך היכא דאיכא בעלים לכלים אפשר דדין שביתת הכלים מחמת שביתת הבעלים הוא דאתא.

וע"ע בספר אשר לשלמה (סי"א) דכתב להוכיח נמי דדין שביתת הכלים הוא הלכתא באנפי נפשה, מהא דאיתא בביצה (ל"ז). המוסר בהמתו לרועה הוי כרגלי הרועה, ועיי"ש ברש"י (בע"ב) כ"ה כאן ברועה אחד, דהיכא דאיכא רועה אחד הרי דדעת העלים שתקנה הבהמה שביתה כרגלי הרועה, ולכאורה שייך אי לבהמה והכלים אית להו דין שביתה בפניע אלא דגררי בתר מקום הבעלים, אמרינן שפיר דמצי איניש להעמיד בהמתו וכליו ברשות גבאי אחריני, וממילא שביתתם בתחומי הוי, אך אי נימא דכל דין שביתת הכלים מחמת דין שביתת הבעלים הוא וכסניף משביתתם, א"כ היאך שייך שתהא שביתת הכלים נפרדת מהם, ומה מהני דעת הבעלים ורצונם שתהא שביתת הכלים כרגלי אחרים, עת"ד.

ומ"מ אכתי איכא למדחי דאף אי נימא דדין שביתת הכלים הוי כסניף משביתת הבעלים, מ"מ 'מקום' הכלי מוגדר הוא מצד עצמו במקום, אלא דנגרין הן בתר 'מקום הבעלים', ובהא הוא דמצי איניש בדעתו וברצונו להגדיר את 'מקום' הכלי שיחא נגדר בתר רגלי הרועה.

ל] ומעתה יש לומר דבהאי מילתא תליא פלוגתא הרשב"א והריטב"א, דהרשב"א ס"ל דדין שביתת הכלים הוי כסניף משביתת הבעלים, ולפיכך ס"ל בדעת רבנן דסבירא להו דחפצי הפקר אינן קונין שביתה, נקט הרשב"א דלא חייל עליהו כלל דין שביתה, משא"כ הריטב"א ס"ל דדין שביתת הכלים הוי דין בפניע, הלכך נקט בדעת רבנן דסבירא להו דחפצי הפקר אינן קונין שביתה, דזוהו דוקא רק לגבי 'קנין' שביתה, אך מ"מ 'מצב שביתה', ולהכי לולא דנגרין להו בתר הזוכה בהן הרי שהיה אסור להוציאן חוץ לד"א.

ל"א] ולפי"ז יש לומר דאולי הני ראשונים לשיטתם גבי 'בור של עולי בכל כרגלי הממלא' דאיינן לעיל (אות ב') דפליגי הראשונים, דרש"י הרשב"א והריטב"א ס"ל דיינו כרגלי הראשון שזכה בהן, אולם הרשב"א ס"ל דהרי הן כרגלי מי שנמצאין ברשותו, ואי נתנן לאחר הרי הן כרגלי האחר, וטעמא דמילתא משום דמצי דוכי איניש בתוך השבת נכללין הן בנכסיו, ולכך מתלו וקיימי ברשות הזוכה בהן. והנה ברשב"א אחר שביאר טעמו של הרשב"א לא הסיג על דבריו מידי, אך הריטב"א כתב בזה"ל "ואינו מחוור בעיני רבותי", ולא ביאר לן מפני מה אינו מחוור, ולפמנש"ת י"ל דבשלמא אי נימא כמשנ"ת בשיטת הרשב"א דשביתת הכלים הוי כסניף משביתת הבעלים שפיר אמרינן דבביה"ש נקבע מקום הבעלים לכל השבת, והיכא דהו חפצי הפקר בביה"ש זוכי בהו איניש בשבת, הרי תחום שביתתם מתלי תלי כל שעה בבעליהם, ולפיכך אי נתנן לאחר הרי הן כרגלי האחר, אך אי נימא כמשנ"ת בשיטת הריטב"א דשביתת הכלים הוי דין בפניע, אלא דס"ל לרבנן דלא חדי לן רחמנא דין שביתה בכלים אלא היכא דאית להו בעלים, א"כ היכא דוכי בחפצי הפקר בשבת ודאי ליכא למימר דליהו הני כלים תלויים כל שעה בבעליהם, דהא האי הלכתא הוי דין שביתה בכלים בפניע ולא מחמת שביתת הבעלים, וא"כ או דנימא דמהני לקבוע את תחום שביתתם כרגלי הזוכה בהן דמיד דוכי בהו איניש חייל עליהו דין שביתת כלים, או דנימא דלית להו כלל דין תחומין ככה"ג דחייל עליהו מביה"ש, לכך כתב הריטב"א "ואינו מחוור בעיני רבותי", ודוק.

ל"ב] ובזאת יש לבאר עוד הא דפליגי הראשונים לקמן (מ"ז): גבי 'הכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להם אלפים אמה לכל רוח', דכתב רש"י 'ואפילו הן של הפקר', וכתבו התוס' דמשמע דלא מיבעיא אם יש להם בעלים, והקשו בתוס' דהא אי אית להו בעלים הרי הן כרגלי הבעלים, וכתבו התוס' דאייירי שלא היו הכלים בתחומן של הבעלים, וכיון שכן הרי אינן כרגליו, ואפ"ה קונין הן שביתה לעצמן שפי מנכסי הפקר דכיון דאית להו בעלים דהו בני שביתה דין הוא שיקנו שביתה ג"כ הם שביתה, אולם דחו התוס' לפירושו דא"כ מה לי בתוך התחום ומה לי חוץ לתחום, ואמאי קוני' ששבתו בתוך התחום' דוקא, וברשב"א כמה ליישב פרש"י, דהא דקתני 'ששבתו בתוך התחום' לרבותא נקטה משום נכסי הפקר, דאע"ג ששבתו בתוך התחום יש לעצמן אלפים אמה לכל רוח, ולא אמרינן דעת אנשי העיר עליהם ויהיו כאנשי אותה העיר.

[ועיי' בחי' הגרעק"א ובאבן העוור ובהגהות הגראמ"ה וברש"י שהקשו דהא בביצה (ל"ט): מבואר דאי הוה הפירות חוץ לתחום הבעלים דינן כרגלי הבעלים, וכמו שפרש"י שם, וכ"כ הרמב"ם (פ"ה מ"ו"ט הי"ג) והשו"ע (ס"ו שצ"ג סעי' י"ז), וע"ע בבית"ל (סי' ת"א) כ"ה כרגלי. ובאמת דהכי מבואר ברשב"א בשם הרשב"א דאי הוה הכלים חוץ לתחום בעליהן לא יזיזם ממקומם, ואמנם עיי' במאירי דכתב משמיה דרש"י דאין דין הפירות כהבעלים אלא יש להם אלפים אמה לכל רוח, והא דקתני התם שלא יביאו אליו את הפירות, היינו משום שהוא לאלפים אמה שלהן, מ"מ ברש"י שלפנינו איתא להדיא דינן כדין הבעלים. וביותר צ"ב בחי' הרשב"א דמיי' לרברי הרשב"א דאי הוה הפירות חוץ למקום בעליהן לא יזיזם ממקומם, ואף פסק כוותיה בעבודת הקודש (ש"ה פכ"א), וא"כ היאך פירש כאן כפרש"י דבתוך תחום העיר אית להו אלפים אמה לכל רוח, אע"פ שהן מחוץ לתחום של הבעלים. ואשכחנא בזה כמה אנפי בישוב קושיה זו, א] באבן העוור כתב דהאי הלכתא דמבואר בביצה מתלי תלי הוא בפלוגתא ריב"ג ורבנן, דלרבנן דחפצי הפקר אינן קונין שביתה א"כ תחום שביתת הכלים לעולם הוה כרגלי הבעלים, ולכך אי הוה הכלים חוץ לתחום בעליהן לא יזיזם ממקומם, אולם הברייתא דהכלים והאוצרות כריב"ג אולא דאיהו ס"ל דחפצי הפקר קונין שביתה, הלכך היכא דהוי הכלים בתחום בעליהן הרי דנגררים הן בתר בעליהן, אף אי הוה חוץ למקום הבעלים אית להו אלפים אמה לכל רוח, ולא גרעו מחפצי הפקר, והנה אף אמנם דמשמע הכי בלשון התוס' דכתבו דחפצי

אדם עדיף מינייהו דשייך ביה 'מצב שביתה', דאיהו 'שובת' במקום דירתו [וכע"ז כתב בדברי יחזקאל (סי' ח' אות ה') בדעת הרשב"א דס"ל דהא דאדם קונה תחום ביתו אינו כלל מתורת 'קנין שביתה' שיהא תלוי בדעתו וכונתו, אלא דזוהו מקום שביתתו במציאות, ולא שייך בזה ענין עקירה כלל, יעיי"ש], ולכך אף אי הוי מהלך בעירו בביה"ש מ"מ אכתי שם 'שובת' אית ליה, אולם בכלים דלא שייך בהו מציאות של דירה, וממילא אינן מוגדרים ב'מצב שביתה', אלא דנכללים הן בכלל נכסיו של הזוכה בהן ונגררין בתר קנין שביתתו, הלכך כל דהוי נייד דלא שייך בהו קנין כלל, אף אי הוה בתחום העיר לא תהיני להו למקני שביתה.

כ"ה] ובזאת ארוחנא נמי ליישובי לקושיית הגרעק"א דאתינן לעיל (אות י"א) דהקשה לשיטת רש"י אמאי גבי בור של אנשי העיר, בני העיר אוסרין על מי שעירב לצפון להוליך את המים לצפון, ואילו איהו לא אסר על בני העיר להוליך המים עמהם לתחום העיר בצד דרום, ולפמנש"ת י"ל דהנה בור של אנשי העיר אין זה בעלות ממש על המים, דמסתמא ביד כל אדם להזמין אורחים לעיר ויכולו ליקח מהמים, ועל כל המים בפניע אין בעלות לכל אחד מבני העיר, אלא המים הם בגדר מזומנים ומיוחדים עבור בני העיר, ולהכי לא שייך בהו 'קנין שביתה' במים אלו, אלא שם שביתה גרידא, דכיון דברשות אנשי העיר קיימי, וברשותם נמצאים הם ב'מצב שביתה', ממילא נקבע מקומם לפי תחום העיר, ולהכי לא שייך לומר שאם אחד עירב לצפון שיעכב על האחרים מלהוציאן לדרום, דהא לא 'קנו שביתה' כרגליו, אלא שם שביתה חייל עליהו ביחס לכל אנשי העיר, וממילא העיר הוא מקומם.

כ"ו] ולפמנש"ת יש ליישב נמי הא דהקשה הקר"א אמאי לא אמרינן לרבי יוחנן בן נורי בבור של עולי בכל דיש ברירה, וא"כ ליהוי כרגלי הממלא, דהובר הדבר דברשותו קיימי, הובא לעיל (אות י"ב), דנראה דהא דמהני ברירה אינו בגדר 'קנין שביתה', דהא בשעת ביה"ש לא הוה קיימי בבעלות אדם, וכל אדם הוי מצי לזכות במים אלו, אלא דהוה במצב שביתה כלפי הממלא, והוי כעין שובת במקצת, ולכך לרבי יוחנן בן נורי דס"ל דהשבת 'מקניא' שביתה, הוי אלים טפי קנין השביתה דקנו בביה"ש מהברירה שאינה קובעת גדר קנין, וע"ע במכתבי תורה (מכתב קל"א) דמבואר כע"ז.

כ"ז] וא"ש נמי הא דהקשה השפ"א דאתינן לעיל (אות י"ג) גבי הא דאמר ליה רב ספרא לאב"י ודלמא בגשמים הסמוכים לעיר עסקינן ואנשי אותה העיר דעתם עליהו, דאמאי לא מהני א"כ דעת אנשי העיר אף על גשמים שירדו ביי"ט עצמו. ונראה דגדר 'דעת אנשי העיר' נמי לא מהני בתורת 'קנין שביתה', שהרי אינו שלהם בבעלות ממש, אלא בגדר דבכה"ג דאיכא דעת אנשי העיר מהני מצב שביתה דידהו לקבוע את מקומם, ובהו י"ל דשביתה נקבעת רק בתחילת השבת ולא באמצע שבת, ורק קנין שביתה שייך אף באמצע שבת, אבל מצב שביתה דענינו עצם המציאות של שם דירה, זה מתלי תלי ונקבע רק בתחילת השבת.

כ"ח] והנה במשנ"ת לעיל (אות כ') דפליגי הרשב"א והריטב"א אליבא דרבנן דסבירא להו ד'חפצי הפקר אינן קונין שביתה', דהרשב"א ס"ל דחפצי הפקר לא שייך בהו כלל תורת שביתה, והריטב"א ס"ל דאף דאין 'קונין' שביתה, מ"מ הוה במצב שביתה, ולכך בעינן לרבנן לטעמא דנגרין אחר הזוכה בהו.

ונראה להוסיף עוד ולבאר בזה דהנה חקר בחי' ר"ל מאל"ן (ח"א סי' פ"ח) בהא דאיתא בביצה (ל"ז). 'הבהמה והכלים כרגלי הבעלים', דיינו שביתת תחומין דנאמרה בכלים, אי הוי דין שביתה בפניע, דחידשה התורה דין שביתה בכלים כשם שחידשה גבי אדם, או דלמא דינא דשביתת כלים כל יסודו וענינו מחמת שביתת הבעלים הוא, ושביתת הכלים הוי כסניף משביתת הבעלים [וע"ע במנח"ש (סי' ט"ו) דנסתפק באדם דנפיק מתחומו בהיתר לצורך פיקוח נפש, אי שרי ליה ללבוש בגדים שאינם חיוניים לו, וכתב דדבר זה תלוי בהאי ספיקא, דאי הוי דין הכלים מחמת שביתת הבעלים א"כ אף אינהו נכללים בהיתר ידידה, אך אי הוי דין שביתה באנפי נפשיהו, א"כ אף ולדידה שרי למיפק, דאף מאי דינו מוכרח ליטול לא שרי ליה למיפק]. ובתחילה ר"ל דבזה תלי פלוגתא רבנן ורבי יוחנן בן נורי, דרבי יוחנן בן נורי ס"ל דהוי דין בפניע ולהכי שייך הוא בחפצי הפקר, ורבנן ס"ל דדין שביתת כלים הוא סניף מדין שביתת הבעלים ולכך חפצי הפקר לא קונין שביתה, אולם דחי ליה התם דא"כ היאך תלי הגמ' אי חפצי הפקר קונין שביתה בפלוגתאיהו אי ישן קונה שביתה, והא אדם ודאי הוי שביתה בפניע, אלא ע"כ שביתת כלים ודאי הוי דין שביתה בפניע, אלא דפליגי אי הוי מילתא דחייל ממילא או דלמא הוי כחלות קנין דבעינן דעת.

ולפי"ז כתב (שם) דהרשב"א ס"ל דבביה"ש הוה דאמרינן דהוי קנין שביתה בפניע לכלים, אך חפצי הפקר לרבנן דלא קנו שביתה בביה"ש א"כ בשבת לא הוי קנין שביתה בפניע אלא רק נגררים הן אחר הזוכה בהם, ולהכי מתלי תלי הוא בבעלות מי שנמצאים הם אצלו, ותוס' הרשב"א והריטב"א דפליגי ס"ל דאף בשבת הוי שביתה לכלים בפניע, הלכך כל שזכה בהן אדם הרי הן כרגליו.

והוסיף עוד שדרש פלוגתאיהו בחפצי הפקר תלי בגדר חסרון הדעת אי כלים דלית בהו בעלים דמו לאדם הנמצא למעלה מעשרה דאינו ראוי לקנות שביתה כלל, או דלמא דמי לישן דחשיב ראוי לקנות שביתה אלא שלא היה מי שיקנה עבורם שביתה, דהראשונים ס"ל דהוי כנמצא למעלה מעשרה, הלכך כל דוכי בהו איניש בשבת הוי קנין שביתה בפניע ותו לא פקע, אך הרשב"א ס"ל דמי לישן דהיה ראוי לקנות שביתה, אלא שלא היה מי שיקנה עבורם שביתה, הלכך אף כזוכה בהן אינו קנין שביתה בפניע אלא רק נכללים הן בנכסיו, ונגררין בתר שביתתו כל זמן שהן ברשותו, עת"ד הגרא"ל מאל"ן [וע"ע בדברי יחזקאל (סי' ז' ענף ג' אות י"ג), ובחזו"א (סי' ק"י סק"ה) כתב דפליגי בזה הרמב"ן והבעה"מ לקמן (מ"ט), דהבעה"מ כתב 'לפי שהחלוק תלוי בבעלים', והרמב"ן פליג עליה וכתב 'ועל כרחק החלוק עצמו קונה הוא שביתה', עיי"ש].

ולכאורה הוי מצי לאקשווי הכי כבר לעיל בדעת רבנן גרידא מ"ש חפצי הפקר מישן, ובאמת דבריטב"א הכי מקשה וכתב דחפצים נגררים אחר המוצאן, ומשמע דלהרשב"א לא בעינן לטעמא דנגררים אלא אליבא דרבי יוחנן בן נורי, אך אליבא דרבנן ניהא ליה בלאו הכי, וצ"ב במאי פליגי הרשב"א והריטב"א.

ולפמנש"ת לעיל (בהקדמה הראשונה) י"ל דהרשב"א ס"ל דלרבנן כיון דסבירא להו דחפצי הפקר אינן קונין שביתה, א"כ נמצא דחפצי הפקר מופקעים הם מצד עצמם מדין שביתה כלל, בין מקנין שביתה' ובין מ'מצב שביתה', ולכך אף דינא דד"א ליכא בהו, ולא קשיא ליה לרשב"א מ"ש מישן אלא אליבא דרבי יוחנן בן נורי דאיהו ס"ל דחפצי הפקר קונין שביתה, דהשבת היא דקניא ליה שביתה, ולהכי קשיא ליה אמאי גשמים שירדו ביי"ט הרי הן כרגלי הממלא, ולא נימא דליהו כישן דאית ליה ד"א [דהא דפליג עליהו דרבנן משום דס"ל דחפצי הפקר קונין שביתה, הא לאו הכי מודה דאית ד"א], וא"כ ה"נ גשמים שירדו ביי"ט ליהו להו ד"א, אך אליבא דרבנן פשיטא הוא דלית להו כלל שביתה ואף ד"א לית להו, ורק משום ברירה אתינן עלה דין שביתה, דכיון דהובר הדבר שהיו עומדים הם להיות לתשמיש אדם ממילא מאי דהו ב'מצב שביתה' בביה"ש מהני לזכות בזכות שביתה, וכשיבאו לידי הזוכה בהן הוה ליה כרגליו [אך 'קנין שביתה' לא שייך אף ע"י ברירה וכדלהלן (אות כ"ז) עיי"ש].

והריטב"א ס"ל דאף לרבנן דחפצי הפקר אינן קונין שביתה, היינו דלית בהו 'קנין שביתה', אך מ"מ 'מצב שביתה' אית להו אף בלא דין ברירה, הלכך ס"ל דכל דלא קנו שביתה א"כ היה ראוי דליהו להו ד"א, ולכך כתב הריטב"א דטעמא דרבנן משום דנגררין הן אחר המוצאן, ואפ"ל דגדר הדבר הוא דכיון דחפצים ענינם הוא שהם משמשי האדם ונטפלים אליו, הלכך ליכא חשיבות וקביעות למקומם מצד עצמם אלא דנגררין בתר הזוכה בהו, ולכך ס"ל לרבנן דהרי הן כרגלי הממלא, משא"כ הרשב"א ס"ל דאליבא דרבנן כלים לא שייך בהו 'מצב שביתה', הלכך כל דלא קנו שביתה בביה"ש לית בהו הלכתא דתחומין [ועיי' לקמן אות כ"ח].

כ"א] ולפי"ז מיושב נמי הא דאקשינן לעיל (אות ו') אמאי הוצרך הרשב"א בגשמים שירדו ביי"ט לטעמא דנגררין אחר המוצאן, ולא איה ליה בטעמא דברירה, ולפמנש"ת בשיטת הרשב"א י"ל דבאמת טעמא דנגררין לא אצטריך ליה לרשב"א אליבא דרבנן אלא אליבא דרבי יוחנן בן נורי, ולקמן יתבאר (אות כ"ז) דלרבי יוחנן בן נורי לא מהני ליה טעמא דברירה, ולשיטת הריטב"א י"ל נמי כמשנ"ת דטעמא דנגררין בעינן לבאורי מ"ט לית להו לגשמים ד"א מיד כשירדו, וטעמא דברירה מהני ליה דלאחר דוכי ביה מקבלים הגשמים את מקום שביתת הממלא, והני תרי טעמי אצטריך ליה, ודוק.

כ"ב] ולפי"ז א"ש נמי הא דאקשינן לעיל (אות ז') בדברי הרשב"א מ"ט גבי חבית של הפקר שרי ליה לטלטוליה כאוות נפשו, והא איהו ס"ל דכל דלא קנה שביתה לא יזיזם ממקומם, ולפמנש"ת בשיטת הרשב"א א"ש, דכל מש"כ דלא יזיזם ממקומם כשלא קנו שביתה היינו אליבא דרבי יוחנן בן נורי דחפצי הפקר קונין שביתה מצד עצמם, אך לרבנן חפצי הפקר כל דלא קנו שביתה בביה"ש לית להו כלל דין שביתה, ושרי ליה לטלטוליה כדבעי.

ולשיטת הריטב"א דס"ל דאף אליבא דרבנן בעינן לטעמא דנגררין, דאל"ה מודו רבנן ד'מצב שביתה' שייך אף בחפצי הפקר, וא"כ ליהוי להו ד"א, א"כ תקשי מ"ט גבי חבית של הפקר שרי לטלטלה חוץ לארבע אמותיה, וצ"ל דס"ל דכל דמשמש בחפץ כאוות נפשו בתר ידידה נגדר החפץ, ואיהו קובע את מקומו באותה שעה [וכעין סברת הרשב"א בגשמים ומעינות הנובעין], ועיי'.

כ"ג] ומעתה נבוא לבאר את שיטת הרשב"א, דהנה אקשינן לעיל (אות ח') מ"ט לא אמרינן גבי נהרות המושכין נמי דנכללין הן בנכסיו ונגררין בתר מקום שביתתו, דמ"ש מחפצי הפקר דס"ל לרב"א דאמרינן דנכללין הן בנכסיו מי שזוכה בהן, ולפמנש"ת לעיל (בהקדמה השניה) א"ש ד"ל לרב"א דחפצי הפקר אף דלית להו דעת בביה"ש, מ"מ אף אינהו מקבלים 'זכות שביתה' מצד עצמם, אלא דאינן קונין 'מקום שביתה' בפועל, ורק כאשר זוכה בהן אדם בשבת דנכללין בכלל נכסיו, וממילא אית להו אף 'מקום שביתה' בעליהם ושפיר שיכא הלכתא דתחומין, אולם כל זה דוקא בכלים דנייחי, אך כל דהו נייד דהוי מצב המתנגד והיפך שביתה, ככגון דא אף 'זכות שביתה' אינם זוכים, וממילא לא יועיל דיזכה בהן אדם בשבת ויכללו בכלל נכסיו, דאף דתהא להם 'מקום' אך דין שביתה לית להו, ולכך ס"ל לרב"א דהני חפצים לית להו כלל דין שביתת תחומין.

וא"ש נמי הא דאקשינן לעיל (אות ט') לשיטת הרשב"א מ"ש נהרות המושכין מישן דלית ליה אלא ד"א, וא"כ ה"נ בנהרות המושכין דאינן נגררין אחר המוצאן נימא נמי דלא יזיזם ממקומם, ולפמנש"ת ניהא דאדם אף דהוי ישן ולית ליה דעת לקנות מקום שביתה, מ"מ זוכה הוא ב'זכות שביתה', הלכך שייך הוא הלכתא דתחומין ולהכי לא יצא מד"א, משא"כ חפצים דניידי לא הוה כלל בתורת שביתה כל עיקר, ודוק.

כ"ד] ובהא דאקשינן לעיל (אות י') בשיטת הרשב"א דאי טעמא ידידה דנהרות המושכין אינן קונין שביתה דלא עדיפי מגופו של האדם, והלא אדם פשיטא דאי הוי מהלך בתוך תחום עירו דקונה שביתה, וא"כ מים דניידי נמי נימא בהו דאי הוה בתוך התחום דליקנו שביתה, ומ"ט חמירי מגופו של האדם, ולפמנש"ת לעיל (בהקדמה הראשונה) י"ל דהרשב"א דס"ל דלא שייך ברירה בחפצי הפקר אלא בחלוקת שותפין וכיו"ב, היינו משום דס"ל לרב"א דבכלים לא שייך שביתה בלא 'קנין שביתה' [וללא כמשנ"ת ברשב"א לעיל (אות כ') דס"ל דע"י ברירה הובר הדבר דהו קיימי הני חפצים לתשמיש האדם, ולכך מצב שביתתם בביה"ש מהני להו לזכות בזכות שביתה, דהו כעין 'שובת' במקצת, אך קנין שביתה לית להו, אף לא ע"י ברירה וכדלהלן (אות כ"ז) עיי"ש], ולכך לא שייך ברירה בדבר, אלא דהיכא דהם נגררין בתר הזוכה דאית ליה 'קנין שביתה' מצד עצמו, ממילא נכללין הן בכלל קנין שביתתו, אולם

דאית להו בעלים הוו בני שביתה 'ותר' מחפצי הפקר, משמע דאליבא דריב"נ איירי דחפצי הפקר קונין שביתה, וכ"ש חפצים דאית להו בעלים, מ"מ בדברי התורא"ש מבואר להדיא דאפילו לרבנן נמי איירי, דאי הוו הכלים חוץ למקום בעליהן אית להו אלפים אמה לכל רוח. ב] ובבית מאיר (סי' ת"א) כתב לחלק דהתם בביצה איירי בפקדון, אולם כתב דאינו מובן טעמא דהאי חילוקא, דהואל"ה היכא דהוו פיקדון ואיכא איניש דמעמיד את הכלים לצורך בעליהן לכך הוו כרגלי בעליהן, ולא יזיז ממקומם, וצ"ע. ג] ועוד י"ל דשאני כלים ואוצרות דהוו מילי דלא קפיד איניש אי טלוס בני העיר, והרי הן עומדים לתשמיש אנשי העיר אע"ג דלא הוו הפקר [ועיין ברשב"א (שם) דקרי להו נכסים המשותפין], ולהכי מדדינן להו אלפים אמה לכל רוח, משא"כ מילי דהוי קפיד איניש עלייהו ברשותו קיימי הוו נמי כרגליו. ד] ובא"ו"א היה נראה דכלים ואוצרות דקבע להו בעליהן את מקומן, הרי דשם מקומן ומשם משערינן להו תחום אלפים אמה דידהו, משא"כ בביצה דאיירי דהשאל כליו לאחרים באופן ארעי הוא (דחזינון אף דרצו להחזיר לו בתוך השבת), הלכך אינם קובעים מקום לעצמן שם, אלא הרי הן כרגלי הבעלים, ודו"ק].

אולם ברשב"א כתב ליישב פרש"י וז"ל: "ונראה לי לתרץ לפי דברי רש"י ז"ל דתוך התחום דקאמר דאינו תוך תחום העיר, וקמ"ל דדוקא כשהם בתוך תחום העיר דדעת הבעלים מן הסתם שיקנו כליו שביתה עם אנשי אותה העיר, אבל חוץ לתחום העיר לא, וכדסביר רבנן דריב"נ בישן בעיר, וצ"ע דסבירא להו דבישן בדרך לא יזוז ממקומם", עכ"ל. הרי דמבואר לשיטת הרשב"א אי לאו הכי דדעת הבעלים שיקנו הכלים שביתה כאנשי העיר, הרי דלית להו אלא ד"א ולית להו כלל דין שביתה [ובפרט דהרשב"א גופיה כתב בעבודת הקודש (ש"ה פכ"א) כהראב"ד דכל דהוו הכלים חוץ לתחום בעליהן לית להו אלא ד"א], משא"כ בריטב"א מבואר דס"ל דכל דהוו הכלים של בעלים הוו 'בני שביתה' ספי מחפצי הפקר, והרי הן קונין שביתה במקומן, ולפמשינת נמצא דאולו לשיטתם דהרשב"א ס"ל דדין שביתת הכלים הוו כסניף משביתת הבעלים, ולכך אי לאו הכי דדעת הבעלים שיקנו שביתה כאנשי העיר הרי דלית להו אלא ד"א, משא"כ הריטב"א ס"ל דדין שביתת הכלים הוי הלכתא דקיימא באנפי נפשה, הלכך כל דהוו הכלים שלא במקום בעליהן הרי דמשערינן להו את תחומן ממקומן.

ל"ג] ובזאת ארווחא לבאורי עוד דאזלי הני ראשונים לשיטתם, דהנה אייתנן לעיל (אות י"א) גבי בור של העיר הרי הן כרגלי אותה העיר, דרש"י פירש דאי עירב אחד מבני העיר לצפון אינו יכול לקחתם חוץ לתחום אנשי העיר, וברשב"א והריטב"א פליגי עליה וס"ל דיש ברירה והרי הן כרגלי כל אחד ואחד מאנשי העיר, ואי עירב אחד מבני העיר יכול לקחתם כפי תחומו. וכן לקמן (מ"ז): גבי 'הכלים ואוצרות ששבתו בתוך התחום יש להם אלפים אמה לכל רוח', פירשו התוס' דאיירי בכלים של הפקר, וברשב"א הקשה דהא במילי דרבנן יש ברירה, וא"כ הוי להו למיהוי כרגלי מי שזוכה בהן, אולם בריטב"א (שם) מייית נמי לדברי התוס' ושתיק, ולכאורה איהו נמי הוי ליה לאקשווי דהא יש ברירה, וכדסבירא ליה איהו גבי בור של אותה העיר, וצ"ב.

ובספר זכר דבר (סי' י"ט) עמד בזה וכתב לבאר דהאי מילתא תליא בריב"נ ורבנן, דאליבא דריב"נ דחפצי הפקר קונין שביתה, הלכך כיון דקנו שביתה בביה"ש תו לא תיהני ליה ברירה להעמידו כתחום הוזכה בהן, משא"כ לרבנן דחפצי הפקר אינו קונין שביתה, הלכך כל תחומם של הכלים הוי כתחום מי שיזכה בהן, והברייתא דהכלים והאוצרות דלקמן כריב"נ אזלא, עכת"ד. אולם לפי"ז תקשי דא"כ מאי מקשה הרשב"א הא האי ברייתא כריב"נ אזלא, ולדבריו לא מהני ברירה, וכמשינת"ל לעיל (אות כ"ו) עיי"ש.

ולפום ריהטא היה נראה דפליגי הרשב"א והריטב"א בשיטת התוס' בטעמא דהכלים והאוצרות של הפקר יש להם אלפים אמה מהעיר, אי הוי משום 'דעת אנשי העיר' או משום דבתר קרתא גרידי, דהתוס' והריטב"א ס"ל דטעמא משום דעצם המציאות של העיר גורת היא את הכלים הנמצאים בתחומה, הלכך לא שייך הכא למימר דיש ברירה, משא"כ הרשב"א ס"ל דטעמא משום 'דעת אנשי העיר' הוא, ובה שפיר איכא למימר דיש ברירה דקיימי ברשות מי שיזכה בהן.

אולם זה אינו, דהנה בתוס' רבנו פרץ כתב כהתוס', ומבואר בדבריו דטעמא משום דדעת אנשי העיר, וברשב"א נמי לא משמע דטעמא 'דבתר קרתא גרידי', דאיהו מייית לבדרי הר"ם בר שניאור דכתב להאי סברא, ומשמע דעד התם לא סבר הכי, וצ"ע.

ולפמשינת"ל י"ל דלעולם טעמא דהוי כאנשי אותה העיר משום 'דעת אנשי העיר', אלא דפליגי כמשינת"ל, דהתוס' והריטב"א ס"ל דדין שביתת הכלים הוי הלכתא בפני"ע, ולפיכך אליבא דריב"נ דחפצי הפקר קונין שביתה אי"כ אינן תלויים כלל בבעלים, וממילא לא שייך בהו ברירה, משא"כ הרשב"א ס"ל דדין שביתת הכלים הוי סניף מדין שביתת הבעלים ומחמתו חייל עלייהו נמי, ואף לריב"נ היכא דאיכא בעלים שביתת כליהם מחמת הבעלים הוי, הלכך שפיר שייך בהו ברירה, ודו"ק.

הרב משה חליוה

אופקים

המשך קונטרס ענפי משה בעניני והלכות עירובין בהא דא"א קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, ובמאי דדנו אם יש לגרוס עירובי תחומין או חצירות והמסתתף

מתני' סופ"ד דקידושין (דף פ"ב א') מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, שנא' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתו מצותי חוקותי ותורותי, ע"כ.

ובימא (דף כ"ח ב') אמר רב קיים אברהם אבינו את כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו', א"ל רב שימי בר חייה לרב ואימא שבע מצוות הא איכא נמי מילה, ואימא שבע מצוות ומילה, א"ל אי"כ מצותי ותורותי למה לי, אמר רב (=צ"ל רבא) ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין שנאמר תורותי, אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה, ע"כ.

ופירש"י (שם, ד"ה אפילו עירובי תבשילין) וז"ל: שאינו הלכה למשה מסיני אלא תקנת סופרים שעתידין לתקן, עכ"ל. (וע"ע מ"ש רש"י בפירושו עה"ת (בראשית כ"ו, ה' ד"ה ותורותי) ע"ש).

ודכוותה נתבאר במדרש רבה (בראשית צ"ה ג') ר' יונתן שר הבירה אמר אפילו עירובי תבשילין היה אברהם יודע, שנאמר (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע אברהם וגו'. ע"כ.

מיהו במד"ר (בראשית ס"ד) א"י וישמור משמרתו מצותי חוקותי ותורותי, ר' יונתן משום ר' יוחנן אמר אפילו הלכות עירובי חצירות היה אברהם יודע, תורותי שתי תורות שקיים אפילו מצוה קלה שבעל פה, ע"כ.

וכן נמי מבואר במד"ר (בראשית מ"ט ב') 'רבי אחא בשם רבי שמואל בר נחמן בשם רבי נתן אמר אפילו הלכות עירובי חצירות היה אברהם יודע', ע"כ.

עוד זאת יעויין בשו"ת הרשב"א (ח"א, סימן צ"ד) דאיהו גריס להא באופ"א וז"ל: 'דע כי אמרו ז"ל קיים אברהם אפילו עירובי תחומין, דכתיב וישמור משמרתו מצותי חקתי ותורותי', עכ"ל. הרי לפנינו שלושה גירסאות בהאי ענינא, וצ"ע.

והנה בח"א למהרש"א ז"ל עמ"ס יומא (שם, ד"ה עירוב תבשילין) כתב וז"ל: כתב בת"י נסתפק ר"י אמאי נקט עירוב תבשילין טפי מכל מצוות דרבנן, ונראה דהיינו קילותא שאינה אלא לזכר בעלמא שיברור מנה יפה לשבת כו', ובספר יוחסין כתב בזה סוד כו' שהוא אברהם חידש העולם שנאמר הרימותי ידי וגו', וכבר ידוע כי טעם עירוב משום זכור את יום השבת מאחר שבא להשכיחו כדי שיברור מנה יפה גם לשבת כו', ע"ש באריכות. עכ"ל. ועי' בריטב"א, ובהערות למרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל (שם), ודוק.

אמנם ע"י בהגהות הגאון מהר"צ חיות ז"ל (שם) דכ' וז"ל: ועי' ריש יוחסין דהגיה כאן עירוב חצירות מפני שהודיע תוקפו של הש"י"ת שהוא הודיע החידוש בעולם וקב"ה שלט בעולמו, ולי נראה להגיה עירובי תחומין מפני כי עקב היינו שאדם דש בעקביו וזה תחומין, שהמצוה מונח בפעמי רגלים שלא ילך בשבת יותר מן אלפיים אמה. עכ"ל.

ועי' מדרש תנחומא (ריש סדר לך לך) 'אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אפילו עירובי תבשילין שמר בביתו של אברהם אבינו, שנאמר וישמור משמרתו מצותי חוקותי ותורותי (בראשית כ"ו), וכי תורות הרבה והרי כבר נאמר (שמות י"ב) תורה אחת יהיה וגו', וכתבי תורה אחת ומשפט א' (במדבר ט"ו), אלא ותורותי אלו דקדוקי מצות שדקדק אברהם. א"ל הקב"ה אתה מדקדק במצותי ואתה יושב עם עובדי כו"ם, צא מבניהן לך לך מארצך וגו', ע"כ. ובענף יוסף (שם) כ' דבספר ת"א (ח"ב ד' כ' ב') מייית לגמ' דיומא, וכ' דהוא לפלא היכן נרמו בהאי קרא עירובי תבשילין. ועל כן כ' דהג"ה הנכונה היא עירובי תחומין, ומדרש זה נרמו יפה במלת עקב, דע"י עירובי תחומין אדם דש בעקביו חוץ לאלפיים אמה בשבת, ומייית דהכי גריס הרשב"א ז"ל (והבאנוהו לעיל, ע"ש) ודכן גריס הגאון מו"ה יהונתן ז"ל ע"ש, אמנם תמה בענף יוסף אהא דבתנחומא ג"כ א"י עירובי תבשילין ויליף כן מ"מש תורותי, ע"ש. [ומאי דתמה בס' ת"א הנזכר היכן נרמו עירובי תבשילין בהאי קרא, עי' בחדושים דסביב העין יעקב בימא (שם) מ"ש בזה מהמשיביר ע"ש באורך].

ובעץ יוסף (שם) כ' משום השלשלת הקבלה דמאי דנקיט המד"ת ע"ת [=כפי הנראה כוונתו כאמור לעירובי תבשילין] יש בזה סוד, ע"ש. וע"ע במדרש תנחומא (פ' בהר, א') א"ר שמואל בר נחמן משום ר' אלכסנדראי אפילו עירובי תבשילין שמר אברהם, שנאמר (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע וגו'. ע"כ.

ועיין עוד בזה"ק (פרשת כי תצא, ט"ו) פתח ואמר רעיא מהימנא האי כלה דילך, קב"ה ייב ליה לאברהם לגדלא לה לגבך, ובגין דאיהו נטיר לה אתקראית ברתיא, ה"ד בת היתה לו לאברהם ובכל שמה, ובה קיים כל אורייתא כלה ואפילו עירובי תבשילין, ה"ד וישמור משמרתו וגו', עכלה"ק וע"ש בכ"ז. וע"ש בנו"כ מאי דפירשו בזה, ומהא תשכיל על אשר כתבו בס' יוחסין (לפמ"ש המהרש"א ז"ל, ויל"ע מהא דמייית משמ"י דמהר"צ חיות ז"ל דמיייתנן לעיל) ובס' שלשלת הקבלה דהג"ה הויא "עירובי תבשילין" ודאיכא בזה סוד, ודוק בזה. [הצינונים למד"ת ולזוה"ק נתעוררתי להם מהא דציין הגאון בעל יד יוסף ז"ל בצינוני הנרפסים סביב העין יעקב עמ"ס יומא (שם), וע"ש דהוסיף לעיוני באגדת בראשית פ"ג דשם א"י ארשב"ג משום ר' יונתן אף עירובי תבשילין קיים אברהם, ע"ש. ובמדב"ר פי"ד ושוחר טוב פ"א, ואכמ"ל כעת].

ברם בתורה תמימה (בראשית, כ"ו ה') מייית לגמ' דיומא (שם) אמר רבא קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין שנאמר ותורותי, אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה, וכתב אהא וז"ל: ובנוסחא ש"ס כת"י הגירסא אחת דברי תורה ואחת דברי סופרים, והיא גירסא יותר רצויה, יען כי עירוב תבשילין הוא מדברי סופרים כמבואר בביצה (ט"ו ב') ברש"י, יעו"ש, ויש מגיחים במקום עירובי תבשילין - עירובי תחומין, ודעתם שסמכו בדרשא זו על המלה עקב מלשון צעד, והיינו שלא יצא באיסור חוץ לתחום, אבל לפי נוסחת ש"ס כת"י הנזכרת וכפי שבאירונו יותר נכון הגירסא עירובי תבשילין יען כי איסור תחומין לדעת רוב הפוסקים הוי מדאורייתא וי"ל, עכ"ל (מיהו במ"ש התו"ת בסו"ד הרבה יש להאריך, ועמ"ש הגר"ח סופר שליט"א בספרו ברכת יעקב עמוד נ"א, ואכמ"ל).

והכי מבואר בבעל הטורים (שם) דכ' וז"ל: עקב אשר שמע אברהם בגי' קיים אף עירובי תבשילין, ונתוסף לו ה"א יתירה על שמו כנגד בקולי

משמרתו מצותי חוקותי ותורותי, עכ"ל. ומהא נראה דהבעה"ט גריס "עירובי תבשילין".

ועיין בפירוש מהר"זו לבי"ר (פרשה ס"ד) דכתב אמ"ש (שם) שקיים אברהם אפילו מצוה קלה שבעל פה, דקרי ליה לעירובי חצירות מצוה קלה, דבמקום שיתופי מבואות אי"צ עירובי חצירות ע"ש - מיהו ביפה תואר (שם) כתב וז"ל: "ויליף מדכתיב וישמור משמרתו, וזה על הגדרים וסייגים ושמרתם את משמרתו עשו משמרת למשמרת, וזה על הגדרים וסייגים שהם מדרבנן לשמור את דיני דאורייתא, ולכן אמרו על ע"ח שהוא לסייג שלא להוציא מר"ה לרה"י ומרה"י לרה"י, ומרבייא תורתו דרשו אפילו מצוה קלה שבע"פ וזה עירובי תבשילין וכדאיתא בפרק הממונה", עכ"ל. והוא דלא כמהר"זו ז"ל דמיייתנן דפירש דהאי מצוה קלה קאי אעירובי חצירות.

ולכאורה מאי דהכריח להיפה תואר לפרש הכי הוא דאי נימא כמהר"זו ז"ל דהאי מצוה קלה קאי אעירובי חצירות, הא לכאורה כבר א"י כן בהדיא בריש דברי המדרש "אפילו הלכות עירובי חצירות היה אברהם יודע", ומאי קמוסיף לן המדרש בהא דקאמר "שקיים אפילו מצוה קלה שבעל פה" - ועכ"ל דקאי זה אעירובי תבשילין. ואפשר דמהר"זו ז"ל קסבר דבריש דברי המדרש נקיט הלשון "אפילו עירובי חצירות היה אברהם יודע", ומנ"ל דגם פה"ו וצ"ע, אלא דהוא דוחק. [וכבר עמדו בספרי דרבנן מאי קמ"ל גמ' דיומא אחר דמשנה ערוכה היא בסופ"ד דקידושין. ועיין מ"ש בזה במהרש"א וס' בן יהודע בימא (שם) בחילוק הלשונות דאדכרו "עשה" ו"קיים", ע"ש ודוק, ועיין נמי במרומי שדה סופ"ד דקידושין].

והלום עיינתי במדרש שוחר טוב לתהלים (פרק א', דציין לו היד יוסף דמיייתנן לעיל) וז"ל: ור' שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן אמר קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין ועירובי חצירות, שנאמר (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי, ע"כ. (ואפשר דאיכא מהא סיעתא לפי המהר"זו ז"ל דמיייתנן לעיל דיליף מהאי קרא לתרוויהו, וצ"ע כעת.) ומצאתי בפירוש הרוקח עה"ת (בראשית שם) דכ' "וישמור משמרתו" בגי' עירובי חצירות שמר, ע"כ. (ולעיל הבאנו הגי' דהבעה"ט דקמפרש לה אערוכי תבשילין, ע"ש).

נחר דאפנין לשיטת"י דהרשב"א ז"ל דקגריס "עירובי תחומין", ודכוותי' כ' בספר ת"א מדנפשי' ומהגאון רבי יהונתן ז"ל - ועתה ראיתי בספר פריו בעתו להרה"ג רבי יעקב ישראל הלוי קעללער ז"ל (בפתח דבר דספרו) דכתב לפרש קרא "וישמור משמרתו מצותי חוקותי ותורותי" דהוי בר"ת תחומים, וכתב דהכי מצא משמ"י דרבינו הגר"א ז"ל. ועוד כתב לפרש "שמע אברהם בקולי" דעולה בגי' "עירוב דתחומין" ע"ש.

ותנא דמסייע להו מצאתי בספר קול אליהו מרבינו הגר"א ז"ל (בראשית, שם) דכ' וז"ל: בפסוק עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתו וגו', הנה מהפסוק הזה דרשו חז"ל במס' יומא (דף כ"ח) דקיים אברהם אבינו ע"ה אפילו עירובי תבשילין ע"ש. ובהשקפה הראשונה יפלא מאד היכן מרומנו במקרא עירובי תבשילין. וי"ל דהגירסא הנכונה היתה קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תחומין, והדרש הזה נרמו יפה במלת עקב מפני שעל ידי עירובי תחומין אדם דש בעקביו חוץ לאלפיים אמה בשבת. אך שבעל הדפוס השני כתב שתי המלות עירובי תחומין בראשי תיבות כזה ע"ת, והמדפיס השלישי דמה וטעה שהראשי תיבות מרומזים על עירובי תבשילין, וכתב הטעות באר היטב, ע"כ. ועיין נמי בספר פנינים משלחן הגר"א (שם) דציין עוד איהו מקורות לזה מהגר"א ז"ל, ומייית דהכי גרסו האשכול ה"ל תפלה (סימן י'). וע"ע שו"ת הרדב"ז (ח"ב), סימן רצ"ב) ובבאר אברהם להגר"א פוסובילער ז"ל קונטרס נסכא דר' אבא (סימן ה') ובהערה דשם, ע"ש.

ושו"מ בספר נחלי אפרסמון עה"ת להגאון רבי רפאל בלום זלה"ה (שלהי פרשת בשלח) דמייית לפרש כדברי הגר"א ז"ל משמ"י דהחתי"ס ז"ל, וע"ש מאי דכתב לפרש פעי"ז, ע"ש.

וע"ע בספר פרדס יוסף עה"ת להגאון רבי יוסף פאצאנאווסקי ז"ל (בראשית, שם) דהביא להג"ה דעירובי תחומין, וכתב לפרש האי גירסא לפמ"ש בערובין (ס"א, ב') במתני' הדר עם עכו"ם וכי רב"י אמר לעולם אינו אוסר ליד שיהיה ב' ישראלים, ואמרינן בש"ס (ס"ב ב') הלכה כראב"י ור' יוחנן אמר נהגו, ועי' רש"י ותוס' (ד"ה ורבי יוחנן) דהלכה דרשינן וכי ומנהגא אורווי מורינן, ונהגי אורווי נמי לא וכו', וישראלים הדרים יחידים בין עכו"ם שרי לטלטל וכו', וא"כ לדידן א"א דקיים אאע"ה עירובי חצירות דהא כיון דכל דורו לא קיימו ע"ח דהכל היו בני נח, אי"כ למאי ה"י צריך ע"ח כיון שאין שם ישראל עמו שקיימו מצות ע"ח דהלכה כראב"י, אבל לר"י דאיהו קאמר במדרש רבה דקיים ע"ח שפיר כיון דסבר ליה לא מורינן כראב"י, אפשר שה"י צריך לעירובי חצירות, ע"ש בדבריו.

ואין להעיר אדברי הפרד"י מהמדרש תנחומא דמיייתנן לעיל דקאמר לי קוב"ה "א"ל הקב"ה אתה מדקדק במצוותי ואתה יושב עם עובדי כו"ם, צא מבניהן לך לך מארצך" וגו' - דמשמע דלא ישב בין עכו"ם, דאדרבה משמע דאף כשישב ביניהו קיים דקדוקי מצוות, וק"ל.

ועיין בספר האשכול (ס"ו) דציין לו בפנינים משלחן הגר"א הנ"ל דאמנם גריס "עירובי תחומין", וחזי הוי"ת בנחל אשכול להגרצ"ב אויערבאך זצ"ל דכ' שם וז"ל: "ויותר נכון לגרוס תחומין, שזה נלמד מעקב אשר שמע מצות שבעקב, וכדומה כ"כ בתשו' רשב"א. וברבה תולדות גרס ערובי חצרות. והשנוי בא מכתבת ר"ת ע"ת, אחד קרא ערוב תבשילין והשני ערוב תחומין, ולהשלישי נראה התיו"ת כח"ת וקרא ערוב חצרות, ויש לפרש מאמר זה לפעמים מתנגדות ב' מצוות זו לזו, וירא שמים יתאמץ להסיר התנגדות לקיים שניהם. ואם בבשול מיו"ט לשבת מקיים מצות עונג שבת, מ"מ נדחה שביתת יו"ט, וציוו חכמים לקיים שניהם לבשל קצת מעי"ט לשבת ומקיים שניהם כדאי' ביצה ט"ו, וכן ה"י אברהם מדקדק עם קונו שלא בא בפירצה דחוקה לדחות מצוה א' מפני חברתה, או י"ל מצות שבת לחזק אמונת חדוש עולם והשגחתו, דבר זה נוגע למין אנושי כולו. אבל ימים טובים מיועדים לישראל להזכיר נסים שנעשו לו,

לוקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה, ואמר שמוכח מכאן שמסירה היא בעצם חלק של התורה, וממילא צריך לזהר מאד במסירתו איך למסור ומי ימסור, וזוהו ביאר הוא למה לא הובא בש"ס כלום בשם "אחר", משום שאפי' אם תורתו היתה אמת מ"מ חסר במסירת התורה, ולכך כיון שבא מאחר אין אומרים בשמו, עכ"ל.

ברם לפענ"ד יש לעיין בזה ממתני דאבות (פ"כ מ"ד) אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש, והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק, ע"כ וע"ש, והא קמ"ל דהובא משמ"י שמועה בהדיא, וצ"ב. ואולי י"ל דזוהו דכיון המלאכ"ש דמיייתנן לעיל דדייקא פ"א הוא דאיכר שמועה משמ"י דאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ודוק. אי נמי י"ל דכוונת הגר"ש קוטלר זצ"ל דלא הובאה שמועה להלכה הימנו, רק דבר חכמה הנראה לעין כל (ועי' בפיחה"ש להר"מ ז"ל, ודוק).

בהא דשבת בקמה קצורה ושיבולות מקיפות אותה

דחשיב כד"א עד סאתים

כתב הטור סי' שצ"ו בכל מקום שקדש היום עליו אם הוא מוקף לדירה אפילו אין בו עתה דיוקן חשוב כולו כארבע אמות, ואפילו שבת בתל גבוה עשרה ובקמה קצורה ושיבולות מקיפות אותה חשיבי כארבע אמות עד סאתים, ע"כ. וכ"פ השו"ע ז"ל (שצ"ו, ב), ובמ"ב (שם, ס"ק ט"ז ד"ה ושבלים מקיפות אותה) כ' וז"ל: שהניח גבוליה סביב מלקצור [רש"י]. והוא שקשר השבלים יחד בענין שאין רוח מצויה מנידה אותו, שכל מחיצה שרוח מניד אותה אינה מחיצה [סוכה כ"ה], עכ"ל. וכ"כ הכה"ח (שם, ס"ק ט"ב) ובערוה"ש (שם, ס"ק ג'), ע"ש בדבריהם.

והא דלא פירש הטור ז"ל להא מילתא בהדיא, י"ל דקסמ"ך אמ"ש איהו גופיה לעיל סימן שס"ב דהתם כ' וז"ל: כל מחיצה שלא נעשית לדור בתוכה אלא לצניעות או לשמור מה שיתנו בתוכה או לישב בה כדי לשמור השדות, היא מחיצה להתיר לטלטל בתוכה, אבל לא היא מחיצה לעשות מה שבתוכה מוקף לדירה אם הוא יותר מסאתים, הילכך אילן שענפיו יורדין למטה אם אינן גבוהים מן הארץ שלשה טפחים ועיקרן שמחוברים לאילן הוא גבוה עשרה חשיב מחיצה ומותר לטלטל בכלו, והוא שימלא האויר שבין הענפים בעצים או בקש ויקשור הענפים שלא ינידם הרוח, שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה. ודוקא עד בית סאתים, אבל יותר מסאתים לא אפילו אם נטעו לכך כיון שאינו עשוי לדור בתוכו אלא להסתופף בצילו לשמור השדות, עכ"ל.

וכתב עלה מרן הב"י (ד"ה כל מחיצה) וז"ל: בסוף פרק ב' דערובין עלה כ"ו (ע"א) אמר ליה רב פפא לרבא והאמר רב אסי מחיצות אדרכלין לא שמה מחיצה משום דלצניעותא עבידא, ופירש"י אדרכלין, בנאים שעושים מחיצה לכל סביבותיהם כשבונין בחמה, כיון דלצניעותא היא, ולמחר סותרין לה לאו כלום היא, ואמר רב הונא בריה דרב יהושע לרבא והאמר רב הונא מחיצה העשויה לנחת לא שמה מחיצה, ופירש"י לנחת, שלא לדור שם אלא להשתמר מה שיניחו שם, ומדברי הרמב"ם בפ"טו (שבת ה"ט) משמע דמחיצה העשויה לנחת או לצניעות לאו מחיצה היא כלל, ואפילו היא מקפת פחות מבית סאתים אין מטלטלין בה, דהא נקיט להו הרמב"ם שם בהדי מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה ושאינה גבוהה י, והנהו לאו מחיצה ניהו כלל, וכבר כתב שם הרב המגיד שאין כן דעת הרשב"א (עבה"ק ש"ג סי' ג') דודאי בפחות מבית סאתים מחיצה היא, וכן גם דבר תורה מחיצות גמורות הן, ודעת רבינו כהרשב"א, עכ"ל.

עלה בידן דכל מאי דפליג הטור אשית"י דהר"מ ז"ל הוא דייקא במחיצות דעבידי לשם צניעות או לשמור השדות, דבזה ס"ל להר"מ ז"ל דאף עד ב"ס לא היא מחיצה כלל אף לטלטל בתוכה, והטור והרשב"א ז"ל ס"ל דעד ב"ס היא מחיצה לטלטל בתוכה, ברם לכר"ע פשיטא דמחיצה דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה לא הוי מחיצה כלל וכמ"ש בסוכה (דף כ"ה), וזוהו גופא הא דהתנה הטור ז"ל דימלא האויר דבין הענפים בעצים או בקש ויקשור הענפים שלא ינידם הרוח, ודכן העלה בערוה"ש סימן שס"ב (סוסי"ב) בדעתיהו, ע"ש ודוק. ולזה העמידו רבותינו נושא כלי השמ"ע ז"ל לדבריו בשבת בקמה קצורה ושיבולות מקיפות אותה, דמייירי בקשר השיבולים שלא תנידן רוח מצויה, ופשוט.

ידון בכמה קראי אי מוכח מינייהו דיציאה חוץ ל"ב מיל

הוי דאורייתא

שו"ע סימן שצ"ז (סעיף א') כל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח חוץ מ"ד אמותיו או מהמקום ששבת בו, ע"כ. וכתב עלה המ"ב (שם, ס"ק א' ד"ה אלפים אמה) וז"ל: והוא תקנת חכמים דמן התורה מותר להלך עד י"ב מיל כשיעור מחנה ישראל במדבר שהחזיקה י"ב מיל, וביותר מזה אסור וכדכתיב אל יצא איש ממקומו, והאי ממקומו קאי על המחנה, והרבה פוסקים חולקים ואומרים דגם חוץ ל"ב מיל אינו אסור מה"ת, והאי אל יצא אינו אלא אזהרה לענין הוצאת כלים מרשות לרשות, עכ"ל. ועיין בעירובין (נ"א א') דאמרו "הני אלפים אמה היכן כתיב, דתניא שבו איש תחתיו אלו ארבע אמות, אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה, מנא לן, אמר רב חסדא למדנו מקום ממקום ומקום מניסה וניסה מניסה וניסה מגבול וגבול ומגבול ומגבול חוץ חוץ חוץ, דכתיב ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה", ע"כ וע"ש. [ועי' רש"י שמות ט"ז כ"ט ובלבוש ריש סימן שצ"ז מש"כ בזה, ע"ש].

והנה בספר מנחת אשר על התורה להגאון האדיר רבי אשר זעליג וייס שליט"א גאב"ד דרכי תורה (שמות, סימן כ"ט, אות א') שדן ביסוד איסור תחומין בשבת אי הוי דאו' או דרבנן, וכמה הוא שיעור התחום, ומייתי דהר"מ ז"ל (ס"ה"מ, ל"ת שכ"א) כ' וז"ל: שהזהירונו שלא להלך חוץ לתחום המדינה בשבת, והוא אומרו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, ובאה הקבלה שגבול ההליכה שהיא אסורה מה שנוסף על אלפיים אמה חוץ מן המדינה ואפילו אמה אחת וללכת אלפיים אמה לכל צד מותר,

שבתין דפירש עה"פ (בראשית י"ב, ו') ויעבר אברהם בארץ, דתיבת ויעבור אתון עירוב, רמז למשאחז"ל דקיים אאע"ה אפילו עירובי חצירות (התם גרים ע"ה, ברם לדרכו לכאז"ל יש לרמוז זה גם על עירוב תחומין, וק"ל).

[ועי' בליקוטי הערות לאוה"ח הקי' מהדו' מכוון המאור (ויקרא א' ט' ס"ק ט') דהביאו מספר סגולת משה (בראשית י"ד י"ח) דכ' וז"ל: שמעתי פירוש על דרך צחות עירובי תבשילין לערב התבשילין כי מכניס אורח היה [=אברהם אבינו ע"ה], וכאשר איש אחד רצה עוד מלח בתבשיל או פלפלין עירב בעצמו עד שהוטעם לו לאכול, עכ"ל, וע"ש].

וידידנו הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושאי"ס ציין לן לעיוני במ"ש המאירי בפתיחתו למסכת אבות (ד"ה) ונשוב לענינו) דכ' בתו"ד וז"ל: "והוא אצלי מ"ש ב"ר פס"ד קיים אברהם אע"ה כל התורה כולה אפילו עירובי חצרות, רומזו על הדבר הקל שבכל איסורי שבת, כלומר שכל הענינים נמסרים בענין השבת שבהם אמונת החידוש שהיא הפינה הגדולה שבפינות הדתיות למד ומסר לעם הקודש, וזוהו ג"כ אצלי מה שאמרו ז"ל במקום אחר יומא כ"ח ע"ב בזה הענין בעצמו קיים אברהם אע"ה את כל התורה כולה אפילו עירובי תבשילין, שהוא הדבר הקל שבכל עניני המועדות, רומז להיות ענין מועדות נגדר אחר אמונת השבת", וכו', וע"ש בכ"ד - הרי דהמאירי ז"ל קגרים לעירובי חצירות עירובי תבשילין בהדי' לקמפרש להו לדעתו, ודוק היטב, עוד ציין לן וידידנו הנ"ל שליט"א לעיוני בספה"ק בני יששכר (מאמרי השבתות, מאמר ה') מש"כ באורך בהא, ע"ש היטב. ועי' בספרו אגרא דכלה (פ' תולדות, ד"ה במדרש עקב), ואכמ"ל יותר.

בעובדא דאחר דשיער בעקבי סוסו תחום שבת

חגיגה (ט"ו א') ת"ר מעשה באחר שהיה רוכב על הסוס בשבת והיה רבי מאיר מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו, אמר לו מאיר חזור לאחריך שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תחום שבת, ע"כ וע"ש. ופי' המהרש"א ז"ל (שם, ד"ה שכבר) וז"ל: ודאי ר"מ שהלך אחריו ברגליו יותר היה יודע לשער בעקבותיו דאלפים אמה הם אלפים פסיעות של אדם, ואפשר דדרך לגלוג אמר לו כן ששיער כן בעקבות הסוס ולא היה עדיין תחום שבת, ע"כ, וע"ש בכל דבריו.

ובירושלמי דחגיגה (פ"ב ה"א) א"י להאי עובדא בשינויא, וז"ל: א"ל דייק מאיר עד כאן תחום שבת, א"ל מן הן את ידע, א"ל מן טלפי דסוסיי דהוינא מני והולך אלפיים אמה, א"ל וכל הדא חכמתא אית ביך ולית את חזר בך, א"ל לית אנא יכיל, א"ל למה, א"ל וכו', ע"ש כל הענין. ולדברי הירו' משמע דלא אמר לו זה אחר דרך לגלוג, מהא דר"מ סבר וקיבל לדבריו (ועי' בקרבן העדה (שם, ד"ה ע"כ תחום שבת) דפי' דלהראות חכמתו אמר כן אחר ע"ש).

ועי' מדרש רבה (רות פ"ו ד') דמייתי להך עובדא וכג"י הירו', ובפירוש עץ יוסף (שם, ד"ה עד כאן תחום שבת) כ' וז"ל: אע"פ שהוא לא היה חושש לחטא לא רצה שיעטער ר' מאיר כשיירגש שעבר התחום, אי נמי להראותו חכמתו אמר כן, ומה שרבי מאיר מעצמו לא חש לזה אפשר שע"י שהיה להוט בפלפולו לא שת לבו, ע"ד באהבתה תשגה תמיד [יפ"מ]. ואפשר דדרך לגלוג אמר לו כן ששיער בעקבות הסוס ולא היה עדיין תחום שבת, עכ"ל.

והנה בביצה (ל"ח, ב') א"י ולא רוכביך על גבי בהמה גורה שמה יצא חוץ לתחום (מתוך שאינו מהלך ברגליו אינו רואה סימני התחומין, רש"י), ש"מ תחומין דאורייתא אלא גזירה שמה יחתוך זמורה, ע"כ. ובהגהות המרדכי (רפ"ק דעירובין, ס"ו תקכ"ח, דפוס וילנא דף ל"ט א' מדה"ס) מייתי למ"ש בגמ' ומאי דפי' עלה רש"י, וכ' וז"ל: "ואין להקשות מההיא דאחר [חגיגה ט"ו ב'] דאמר שיערתי בטלפי סוסי עד כאן תחום שבת, דמופלג בחכמה שאנ"י, ע"כ, וע"ש בכ"ד, ומדברי המרדכי ז"ל ג"כ משמע דלא אמר לו כן דרך לגלוג רק דמופלג בחכמה היה.

והגאון רבי אברהם שיעוהו קניבסקי שליט"א כתב לי בהאי ענינא וז"ל: לק"מ דהמרדכי איירי בהא דאי אפשר למדוד תחום שבת כשרוכב על בהמה אלא חכם גדול, והמהרש"א איירי איך רבי מאיר לא ידע ע"פ פסיעותיו תחום שבת, וע"ז מתרץ דעדיין לא עברו התחום, ואחר א"ל דרך לגלוג כו' ושני הדברים נכונים, עכ"ל, ודוק היטב.

והלום מצאתי בספר מגדים חדשים עה"ת להג"ר דוד יואל ווייס שליט"א (בראשית, פ' תולדות, עמוד שצ"ז) דכתב דהא דלא שיער רבי מאיר בפסיעותיו גופי', הוא לפי דבבאוה"ל (ריש סי' שצ"ז) נתבאר דמשערין הני פסיעות בדאדם בינוני דעלמא ע"ש, והרי ר"מ ארוך בדורו היה כמ"ש בנהג (כ"ד ב'), ולזה לא שיער בעקבותיו ידיה, ודפ"ח.

שו"מ בליקוט ביאורים (מהדו' עוז והדר) דהביאו משו"ת תורת רפאל (ח"ג, סימן י"ד) דכ' ליישב דר"מ לשיטתו בעירובין (נ"ז א') דנותנין קרפף לעיר, ופרש"י (שם, ד"ה נותנין) דכשבא למדוד התחומין אין מודדין מן החומה, אלא מרחיק ע' אמה ושיריים כחצר המשכן ומתחיל למדוד ע"ש, והכא עדיין לא עברו להאי שיעורא, ולהכי רק אחר הוא דקאמר ליה חזור לאחריך, ודוק בזה.

עוד ציינו שם למ"ש המלאכת שלמה (אבות פ"כ מ"ד) אלישע בן אבויה אומר וכו' וז"ל: מצאתי כתוב בפ"י ספר קהלת שחיבר החכם השלם היר"ר משה גלנטי נ"ע על פסוק טוב אחרית דבר וז"ל, בא וראה כמה איכא בין ת"ח שסרח לעם הארץ, שכששמע אלישע אחר מטלפי הסוס שר' מאיר הגיע עד תחום שבת לא רצה שיחטא על ידו. וראיתי כתוב בספרי הגאונים שבשכר זה זכה שיזכר שמו בפרקי אבות אלישע בן אבויה נקוב שמו אצל חסידי עולם, ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ע"כ. וע"ש. ומהא נראה דלא קאמר ליה דרך לגלוג, ויל"ע בזה.

והנה אחר זמן מצאתי בספר עץ ארז להר"ג רא"י סג"ל דייטש שליט"א (פרשת ויגש, עמוד כ"ה) דכ' בתו"ד וז"ל: והנה שמעתי מראש ישיבת לייקווד מו"ר הגאון רבי אריה מלכיאל קוטלר שליט"א שאמר בשם אביו מרן ר' שניאור זוקללה"ה פשט במה שפותחין פרקי אבות עם סדר מסירת התורה משה קיבל תורה מיסני ומסרה ליהושע ויהושע

ובע"ת נתקיים מצות שבת וי"ט, וכן עשה אברהם שלא גרע מחובתו לכל העולם בעבור חובתו למשפחתו, עכ"ל.

אמנם יש לעיין בכל מאי דכתבו דהוא ט"ס, ונתחלף להמדפיסין ר"ת דע"ת, ותחת לכתוב ערובי תחומין כתבו ערובי תבשילין - דדחיקא למימר דכל הני דוכתין דנקיטנא לעיל מהמדרשים נתחלף להו זה בזה, ובפרט דבמדרש שוח"ט (תהלים א') הגי' "ערובי תבשילין וערובי חצירות", ואף אם נאמר דתחת זה יש לגרוס "ערובי תחומין וערובי חצרות", לפום קושייתם עדיין צ"ב היכי נרמז ערובי חצרות בהאי קרא. ועוד זאת דרבים מהראשונים ואחרונים ז"ל ס"ל דהגי' "ערובי תבשילין" כדמייתנין (ועמשי"כ בס' כמוצא שלל רב בראשית (שם) לפרש משום האבנ"ז להגי' דערובי תבשילין), ובפרט דעפ"י סודן של דברים הכי הוא לפום מ"ש לעיל מהזוה"ק (פ' כי תצא), וע"ש בביאור מתוק מדבש, וצריך עיון בזה.

תו יש לעיין בדברי הסוברים דהגירסא היא "עירובי תחומין", מהא דאיתא במד"ר (בראשית י"א, ז') ר' יוחנן בשם ר' יוסי בר חלפתא אמר אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת ירש את העולם במדה, שנאמר (בראשית י"ג י"ז) קום והתהלך בארץ לאורכה ולרוחבה וגו', אבל יעקב שכתוב בו שמירת שבת שנאמר (שם ל"ג י"ח) ויחן את פני העיר, נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום, ירש את העולם שלא במדה שנאמר (שם, כ"ח י"ד) והיה ורעך כעפר הארץ וגו'. ע"כ. ובפירושי ידי משה (שם) כתב וז"ל: פ"י דבדואי קיים אברהם מצות שבת, שהרי אחז"ל שקיים אברהם אפילו עירוב תבשילין, רק שאברהם לא קיים עירובי תחומין ולא עשה המצוה רק במדה, לכך זכו בניו בשבילו ובזכותו את הארץ במדה, ויעקב שקיים המצוה בלא מדה זכו בניו לירש הארץ בלא מדה, עכ"ל. וצ"ע בזה, (מיהו למ"ש במהרז"ו ז"ל ובעץ יוסף על אתר אי"ז מוכרח, ויל"ד בהא).

יש לדון בזה ממ"ש בספר בית האוצר להגאון רבי יוסף ענגיל זלה"ה (חלק א', דף י"א ב' מדה"ס) בהא דלא קבע אאע"ה תחומין רק יעקב אע"ה, דיעקב אע"ה יצא מכלל ב"נ והיה ישראל ממש, ועשה זה עבור הגרים שגייר דנעשו כישראל גמורין, ע"ש באורך.

עוד מצאתי לרבינו הגה"ק רבי חיים בן עטר זלה"ה דבפירושו אוה"ח הקי' עה"ת (ויחי מ"ט ג') כתב בתו"ד וז"ל: והאבות לצד חביבותם בה' וחשקם באושר עליון קיימו הכל כאומרו (לעיל כ"ו ה') עקב אשר שמע וגו', ואמרו ז"ל (יומא כ"ח ב') קיים אברהם אבינו אפילו עירוב תבשילין, ע"כ, וע"ש בכד"ק - הרי דגרים האוה"ח הקי' להדי' "עירוב תבשילין", ודוק בזה, וכזאת באוה"ח פ' ויקרא (א, ט) ע"ש, מיהו כששאלתי ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אם לדברי הגר"א ז"ל יש לגרוס בכל הנך גמ' ומדרשין תחת עירובי תבשילין לגי' עירובי תחומין, אמר לי דהוא (=הגר"א ז"ל) אומר דהיה כתוב ע"ת, והי' צ"ל ערוב תחומין, ותחת זה שינו המדפיסין לערובי תבשילין, והסכים דאמנם לשי' הגר"א ז"ל כן צ"ל בכל הני מדרשים דנקיטנא, עכת"ד, וצ"ע בזה, (ובפרט למאי דכתיבנא דבמדרש שוחר טוב (תהלים א') הגי' ערובי תבשילין ועירובי חצירות, ואף אי נגרוס בהא ערובי תחומין מ"מ חזינן דאיכא ג"כ גי' דערוב חצירות, וצ"ע).

והנה למאי דגרים בגמ' דימא "עירובי תבשילין", מצאתי בספר בן יהודע לרבינו הגרי"ח ז"ל (שם) דכ' וז"ל: נ"ל בס"ד דרך הלצה דמ"ש ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם, היינו משום דאין להניח על שלחן אחד בשר וחלב אע"ג דאוכל החלב תחלה, ולאחר רחיצה וקינוח פה אוכל הבשר, גורה שמה יאכל משניהם, אבל אם יש אחד שומר אותו לא חיישינו, וכיון שנתן לפניהם חלב ובשר הוצרך לעמוד עליהם תחת העץ לשומרם, ולז"א קיים ערובי תבשילין ו"ל גם חששה של עירוב תבשילין שהם נגדיים והפכיים על שלחן אחד קיים לעשות תיקון לזה ע"י שמירה שלו, עכ"ל.

וראה זה מצאתי בעז"ה בשו"ת חתם סופר (חי"ו), סימן ע"ג ד"ה ולשלימות, ונתעוררתי אליו אגב עיוני בספר אור הישר עמ"ס יומא להגרש"י הילמן ז"ל) דכתב קרוב לזה, וז"ל: דכירנא כד הוינא טלי' אמינא וזאת מה פני מ"ו הגאון מו"ה נתן אדלער כ"ץ זצ"ל וישרו הדברים בעיניו, והוא מה מצאתי בתוספת על החומש שכתבו אהא דאחז"ל קיים אברהם אבינו כל התורה כולה אפי' עירובי תבשילין, שפירושו שהיה נוהר מלערב תבשילי חלב עם תבשילי בשר, דהרי כתיב חמאה וחלב, והדר בן הבקר, ולא בהיפוך, ע"ש. ואמרתני אני דלפי"ז י"ל היינו רבותי דב"נ מצווה על אמה"ח, וממילא נאסרה להם חלב עד שניתנה תורה ונתחדשה היתירה, ואז גם ב"נ מותרים מטעם מי איכא מידי, אבל קודם מ"ת נאסרה, שוב מצאתי שעל מדוכה זו כבר ישב בס' כרו"פ, וא"כ מהאכיל אי"ע ע"ה חלב ש"מ שכל כך נתעצם בשמירת התורה עד שלא ניתנה עד שיצא מכלל ב"ג אפי' להקל, ולא הוא לבדו אלא כל האורחים ומשו"ה אכל חלב. אלא לכאורה אין להוכיח כלום, דדלמא חלב שחוטה הוא וליכא משום אמה"ח, ע"כ הוכיח הש"ס מדהקפיד על עירוב תבשילין תבשיל חלב עם בשר ש"מ דחלב מבהמה חיה היה ולא שחוטה, דא"כ לית ביה משום בב"ח דאורי", ואין להקפיד לאכל חלב אחר בשר כדמשמע ממ"ש ט"ז סי' צ' סק"ב, ומוכח מעירובי תבשילין דלא היה חלב שחוטה וא"כ איך אכלוהו כלל הוא נאסר מאמה"ח, אע"כ יצא להקל, וחדוש זה קמ"ל רז"ל שקיים אאע"ה אפי' ערובי תבשילין - ונהי דקטנותא היא מ"מ קלסוהו מ"ו הגאון זצ"ל, עכלה"ק, ודפ"ח.

אחר זמן רב מצאתי בשו"ת להורות נתן (חלק י', ס"ס מ"ח) דיישב מנדפשיה קו' התו"י מאי רבותי' בהא דקיים אאע"ה אפי' ערוב תבשילין - די"ל דע"ת אינו חיוב כשופר ומצה וכדו', דאף אחר מתן תורה אפשר דיפטור מלהניח ע"ת, וכגון אם בישל הכל מעריי"ט וא"צ לבלש ביו"ט, וקמ"ל דגם בזה הידר אאע"ה להכניס עצמו לחיוב, וכהא דאשכחן במשה רבינו ע"ה, עיי' סוטה (י"ד א'), ומלבד מאי דהברכה גופי' אף היא מצוה, ע"ש היטב.

עוד זאת מצאתי רמז נחמד בספר שלחן מלכים (בראשית, עמוד קי"ז) דמייתי מספר מחמדי שמים להג"ר יעיש קוריני ז"ל אב"ד מועיצריה

ולשון מכילתא אל יצא איש ממקומו אלו אלפיים אמה, ע"כ. ומבואר מהא דאלפיים אמה בשבת דבר תורה הן, והיוצא חוצה להן קעבר בלא של תורה.

מיהו הר"מ ז"ל גופי הדר ביה, וכתב בהלכות שבת (ריש פרק כ"ז) חז"ל: היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנאמר אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, מקום זה הוא תחום העיר, ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה, אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל, וכן אמר להם משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה. ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפיים אמה, אבל חוץ לאלפיים אמה אסור שאלפיים אמה הוא מגרש העיר, ע"כ. ומקורו מהא דאמרו בירושלמי דעירובין (פ"ג ה"ד) "רבי שמעון בר ביסנא בשם ר' אחא אין לך מחזור מכולן אלא תחום שנים עשר מיל כמחנה ישראל", ע"כ. והא קמין דציאה חוץ ל"ב מיל היו דאו, וחכמים גזרו דלא יצא אדם מתחום העיר אלא עד אלפיים אמה. ובהערה שם כתב המנח"א דאית לן לאוקומי הלכתא כמ"ש הר"מ ז"ל במשנה תורה, ותו ציין לתשו"ה הר"מ ז"ל (סימן קנ"ו) דעמד בזה, ע"ש היטב הדק, אמנם הרמב"ן ז"ל בהשגותיו לסה"מ פליג אדברי הר"מ ז"ל וס"ל דאין איסור מה"ת ביציאת אלפיים אמה חוץ לתחום, ואף י"ב מיל לאו דאו הוא אחר דלא הוזכר בתלמודא דידן, ושיעורא דא מדבריהם. וכ"כ איהו גופיה במלחמות שלהי פ"ק דעירובין, ודכן ס"ל לבעה"מ (שם) ולהרא"ש בעירובין (פ"ק, סי' כ"ד) דאיסור תחומין מדבריהם, ע"ש.

והמנחת אשר כתב לאוכחי כשיטת הר"מ ז"ל מג' דוכתין, א. דביבמות (מ"ו, ב') א"י אמר רבי אלעזר מאי קראה דכתיב (רות א') ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחול לדבר אליה, אמרה לה אסור לך תחום שבת באשר תלכי אלך, אסיר לך יחוד באשר תליני אליך, ע"כ. הרי דאף בימים הראשונים נהג איסורא דתחומין ול"ה תקנה מדבריהם, דאי נימא דאיסור תחומין בכלל תקנת עירובין הוא, הא לא מצינו דנתקנה עד מלוך שלמה על ישראל (ועי' עירובין (כ"א ב') וברש"י שם), ומדנקיט קרא גבי רות ש"מ דאורייתא הוא, אמנם כתב דהרמב"ן בהשגותיו לסה"מ (שורש א') עמד בהא, וכ' ליישב זה חז"ל: "או שישבו שאמרה לה ברוח הקודש אפילו מצוות העתידות להתחדש כמו שאמרו (ביבמות שם) שפדיקין אתחום שבת והיא מצוה מדבריהם, ואני חושב שהיא תיקון שלמה ובית דינו מכלל עירובין", ע"כ. ודוק.

ב. ביהושע (פ"ג ד') כתיב "אך רחוק יהיה ביניכם ובינינו כאלפים אמה במדה אל תקרבו אליו למען אשר תדעו את הדרך אשר תלכו בה כי לא עברתם בדרך מתמול שלשום", ופרש"י (שם) דנצטוו שיהא ארון ברית ה' רחוק מן העם משום כבודו של מקום וכשיעור אלפיים אמה "כדי שתהיו יכולין לילך ולהתפלל לפניו בשבת", כך מפורש במדרש תנחומא "לפי שידע שעתידין להיות צרים לפני יריחו בשבת", ומבואר כה"מ ז"ל דתחומין דאו וכשיעור דאלפיים אמה, אלא דאמנם מדהדר ביה הר"מ ז"ל מההיא וכ' במשנה תורה דאין איסור דאו אלא כשיעור י"ב מיל, על כרחין אית לן למימר דאלפים אמה דיהושע לאו דאו, ודיבר יהושע אל העם ע"ש העתיד ברוח"ק, ונהגו ישראל חומר בנפשם לזיהר אף בזה עדימ"ש הרמב"ן גבי קרא דרות.

ג. עה"פ ויחן את פני העיר (בראשית ל"ג י"ח) אחז"ל דנכנס עם דמדומי חמה וקבע בה תחום שבת, ומכאן דיעקב שמר שבת, ע"ש במד"ר (פ' ע"ט ס"ו) וברמב"ן, וכבר כ' הגר"א ז"ל דהא דאי דקיים אאע"ה כה"ת ואפי' ערובי תבשילין צ"ל עירובי תחומין, עכת"ד דהגאון בעמח"ס מנח"א שליט"א, ודפח"ח.

והנה בעיקר מאי דמייתי המנח"א מיבמות (מ"ו, ב') דקאמרה נעמי לרות "אסור לך תחום שבת", ומהא הכריח דאף בימים הראשונים נהג איסורא דתחומין ול"ה תקנה דדבריהם, אמנם כן נבאר בערוך לנר (שם) דכ' חז"ל: "ק"ק הא תחומין דרבנן ורק לר"ע דאורייתא, ואיך אפשר דנעמי הזכירה לרות דין דרבנן, ומוזא לכא"ר ראה לדעת הר"י"ף ד"ב מיל לכ"ע דאורייתא, עכ"ל. ומיהו יש להעיר אהא דהרמב"ן ז"ל פירש הא דרות דאמרה לה נעמי ברוח"ק מצוות העתידות להתחדש, ע"ש היטב. ותו יל"ע בזה דהנה בדמיון מהר"צ חיות זלה"ה ביבמות (שם) כ' בריש דבריו לפרושי הא דאמרה נעמי לרות דקאי א"ב מיל דהוי דאו"ש כשיטת"י דהר"י"ף הר"מ ז"ל, וע"ש מאי דהוכיח כן ע"ש, אמנם העיר אהא דבתרגום לרות (א' ט"ז) א"י "אמרה נעמי אתפקדנא למיטר שביא ויומי טבא בדיל דלא להלכא בר מתרין אלפין אמין", ע"כ. הרי דהתרגום מפרש זה אאלפיים אמה, וזה לכ"ע מילתא דרבנן, ע"ש. ולכא"ר עכצ"ל בזה כמ"ש הרמב"ן ז"ל, ודוק בזה היטב הדק, וע"ע בטעמא דקרא (רות, שם) מש"כ דברים יקרים בהאי ענינא. וע"ע בכלי חמדה (פרשת בשלח) ובתורה תמימה (פ' בשלח פרק ט"ז הערה מ"ה) מש"כ בזה.

ועיין בספר דרך פיקודיך להגה"ק מהרצ"א מדינוב זלה"ה (מל"ת, כ"ד) שכ' חז"ל: והנה אודיעך בקיצור טעם המצוה עפ"י סוד בכתבי האריז"ל כי בשבת וכו' וכו' והנה בגלות וכו' וכו' ע"כ גזרו חז"ל אלפים שהוא וכו' (הג"ה הדברים תמוהין לדעתי, דנראה דזה דגורו חז"ל בגלות, והנה נאמר ביהושע (ג' ד') שאמר לישראל אך רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה וכו', ודשו חז"ל [במ"ד פ"ב] כדי שיהיה יכולין לילך אל הארון בשבת, אלמא בית דין של יהושע כבר גזרו אלפים אמה, וכן מהא דשלמה תיקן עירובין משמע דכבר גזרו תחום, וצ"ע), עכ"ל.

והרבה יש לדון בדברות קדשו לפום מאי דכתב המנחת אשר לדרכו דהרמב"ן ז"ל, ויל"ע בזה, ועי' בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח, סימן צ"א סק"א) מש"כ לדון מקרא דיהושע, ע"ש. [ועי' בס' דברי טובה להג"ר אברהם טוייב שליט"א (יהושע ג' ד') מ"ש לפרש הא דכתיב בקרא כאלפים, ע"ש ודוק].

והא דאי בתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות ט"ז כ"ט) ולא יפוק אינש מאתריה לטיילא לבר מתרין אלפין גרמידי ביומא שביעאה ע"ש, עי' בספר חידושי רבינו הגר"מ למרן הגאון רבי יחיאל מיכל פינשטיין זצוקלה"ה (פ' בשלח עה"פ אל יצא) דכ' דהויב"ע ס"ל כר"ע בסוטה (דף כ"ז) דס"ל דהוא דאו, ע"ש היטב.

והא דכ' המנח"א דמצינן ביעקב אבינו ע"ה דקבע תחום שבת, וכן באברהם אבינו ע"ה מצינו הא דאי קיים אאע"ה כה"ת ואפי' ערובי תבשילין, דהגר"א ז"ל גריס ערובי תחומין ע"ש, הנה יש לפלפל בזה דאי נימא דקיימו האבות הק' אף מצוות ואיסורין דרבנן שוב ליכא לן ראי' מהא, ויש להעיר בזה מ"ש מרן הגר"ה"ד ז"ל בספרו פתח עינים עמ"ס חולין (שלהי דף ה' א') דמשמע מיני' דיצחק אע"ה הגם דקיים כה"ת כאאע"ה, מ"מ אפשר דלא קיים גזרות דרבנן דעתידין לגזור לפי שנות דור ודור, ע"ש. ושאינו ערובי תבשילין דהוא מצוה לכבוד שבת או לכבוד י"ט, ע"ש בכ"ד, ולדרכו אפשר דאף אין לן הכרח דיעקב אע"ה קיים הא דתחומין מה"ת, רק דשמר אדרבנן דהי' נוגע לכבוד שבת, ודוק, [ולכא"ר בעצם הא דתחומין ג"כ שייך כבוד שבת לפמ"ש כ' בס' החינוך מצוה כ"ד, ע"ש].

שוב מצאתי בספר ברכת אבות להרה"ג מוה"ר ברוך רוקבסקי שליט"א (עמוד ט"ו) דציין למ"ש מרן האוה"ח הק' (פ' לך לך פ"ד פ"ח) חז"ל בתו"ד: "עוד ירצה על דרך אומרים ז"ל קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין שהם תיקוני רבנן, ולזה הודיענו הכתוב כי אברהם שר וגדול ומכובד בעיני הכל היה, וכשיצא לקראתו מלך סדום מן הסתם יקביל פניו בתשורת לחם לו ולעבדיו ואנשי מלחמתו, ולצד כי אברהם פירוש מנאכלם מהלחם משום פת של נכרים והיין משום סתם יינם, לזה נתחכם ונשתדל מלך סדום שיעשה תשורת האכילה על יד נאמן שהוא שם, ומידו של שם לידו של אברהם, וחידוש השמיענו הכתוב שאפילו לחם ויין שאינם אלא מדרבנן הקפיד אברהם, ומכל שכן שאר דברים שיש בהם חשש איסור תורה", עכ"ה"ק.

והרי דשפתי מרן האוה"ח הק' זלה"ה ברור מללו דאאע"ה קיים ושמר אף מצוות וגזירות דרבנן, וא"כ הי' י"ל ביצחק אבינו ע"ה ויעקב אבינו ע"ה. וכפי זה אין לן הכרח דהא דשמרו האבות הק' אתחומין הוא לצד דהי' זה מקודם ומדאו', רק אפשר דשמרו ע"ז ככל גזרות ואיסורין דרבנן דשמרו עליהן בדקדוק, ודוק.

ועי' בספר חקקי לב לרבינו הגר"ח פאלאגי זלה"ה (ח"א, חאו"ח סימן י"ח) מש"כ דפליגי הפו' אי תחומין דאו' או דרבנן, ע"ש. ועיין בספר גבורת יהודה למור' מרן הגאון רבי יהודה שפירא זצוקלה"ה (חאו"ח, סימן מ"א) דן בהאי ענינא ובשיטת' דרבי עקיבא בהא ע"ש, ובתו"ד כתב חז"ל: תקנת תחומין משמע דהיא תקנת נביאים ראשונים, ואסמכה רבנן אקראי דתורה ודנביאי [עירובין ג"ב ב', ואפשר דבימי משה כבר תקנוה, והיינו דפרקי ג"ה ב' מקרא דויחננו, ועי' ברמב"ן ז"ל]. והחמירו רבנן בה יותר מבעירוב חצירות כמ"ש תו' ל"א ב' ד"ה כאן, עכ"ל. [וע"ש עוד דכ' דנראה דהלכה דתחומין דרבנן לא הוכרעה בימי התנאים ובחתימת המשנה, ע"ש בכ"ד]. וע"ע בספר דברי אהרן להגר"ש פולונסקי זלה"ה (סימן א'). ועי' בספר חיי נפש להגר"א זלמנוביץ זלה"ה (פרשת וישלח, עמוד ק"ז). ובס' מילואים לאפוד ליידינו הר"א גרין זל"טא (תלמוד בבלי, עמוד ר"פ ד"ה אמנם יש לציין) כתב איזה ציונים מש"כ וכו' בהאי פלוגתא אי תחומין דאו' או דרבנן, ע"ש. וע"ע בספר אוצר מפרשי הרמב"ם (הל' שבת פכ"ז ה"א) דהאריכו בהאי ענינא להפליא ע"ש, ואכמ"ל.

בדינא דשבת בבקעה ואינו יודע תחום שבת דמהלך אלפיים פסיעות דהוה תחום שבת, ואוקי המ"ב ז"ל בגוונא דצריך ללכת לאיזה צורך שבת דמקרי מדידה

של מצוה והמסתעף

שו"ע סימן שצ"ז (סעיף ב'): קדש עליו היום בבקעה ואינו יודע תחום שבת, מהלך אלפיים פסיעות (בינוניות) (טור) שהם תחום שבת, ע"כ. וכתב עלה המ"ב (שם ס"ק ה' ד"ה פסיעות בינוניות) חז"ל: היינו חצי אמה מקום מצב הרגל, וחצי אמה הוא בין רגל לרגל בפסיעה בינונית, ומיירי שהוא צריך ללכת לאיזה צורך שבת, ומקרי מדידה של מצוה דשרי כדלעיל בסימן ש"ו סעיף ז', ע"כ.

ועי' בשו"ע הל' שבת סימן ש"ו (סעיף ז') דכ' חז"ל: מותר למדוד בשבת מדידה של מצוה, כגון למדוד אם יש במקוה ארבעים סאה, ולמדוד אזור מי שהוא חולה וללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים מותר דהוי מדידה של מצוה, ע"כ. וכ' המ"ב (שם) ס"ק ל"ד ד"ה מדידה של מצוה) חז"ל: ואף על גב דלא הותר שבות אפילו במקום מצוה וכמו שכתבנו לעיל בסעיף קטן כ"ח, שאני מדידה דלא הוי איסור כל כך אלא משום דהוי כעובדא דחול, ולהכי שרי במקום מצוה, ע"כ. עוד כ' המ"ב (שם) ס"ק ל"ה ד"ה כגון למדוד וכו') חז"ל: והוא הדין דמותר למדוד חור שיש בכותל המפסיק אם יש בו פותח טפח להביא הטומאה מהחדר שהמת בו לחדר הסמוך לו, ואף על גב שיכולין ההננים לצאת ממנו, מכל מקום כיון שמועד שיעורי תורה לא מחזי כעובדא דחול, והוא הדין דמותר למדוד כדי לשער שיעור שישים לבטל איזה איסור, דכיון דהוא להתלמד על דבר הוראה לא הוי כעובדין דחול [פמ"ג], עכ"ל.

ומבואר מהא לכאורה דאף אם יכול ליעביד האי מדידה ביום חול, מ"מ כל דקעביד מדידה בשיעורי תורה לא מחזי כעובדא דחול. אמנם עיין בשו"ת אגרות משה (כרך שמיני חאו"ח ח"ה סימן י"ח, עמוד מ"ח) דכ' חז"ל: לדברי המג"א (=ס"י ש"ו ס"ק ט"ז) גבי מדידה נמצא שגם ביכול למדוד המקוה וכדומה בשיעורי תורה בחול לאחר השבת, משום דיהיה צריך להמקוה בחול רק אחר הזמן שסיפקו למדוד, גם כן מותר. ולכאורה מנלן זה, דלכאורה הוא מותר אף שאינו לצורך שבת, אבל רק אם איירי שלא יספיקו למדוד בחול כיון שצריך תיכף אחר השבת שזה מותר כלהחשיך על התחום, אבל כשיכול למדוד אחר השבת יש לאסור כיון דאין צורך להמצוה שימדודו בשבת אין להחשיב מדידת השבת למדידת מצוה, וזה שיכול לצאת מן הבית פשוט לכאורה שלא נחשב זה אפשר, שכל אדם רוצה להיות בביתו, ובפרט בשבת יותר מלגלות אצל אחרים, ולכן צ"ע דברי המג"א בתרוויהו, האחד שהגדיר שיכול לצאת מהבית כשאפשר לו בלא המדידה, והשני שהתיר למדוד שיעורי תורה גם כשאין במדידה צורך, עכ"ל. ומיהו מהא דכ' המ"ב ז"ל הכא נראה דכיון דמדוד

שיעורי תורה שוב לא שייך בהא דמחזי כעובדין דחול ועל כן שרי, ודוק היטב [ועי' בשו"ת הלכות סימן ש"ו דהעיר אדברי המ"ב מהא דכ' איהו גופיה בסימן שכ"ג (ס"ק ל"ז) ע"ש, והניח בצ"ע].

והנה בספר שמירת שבת כהלכתה (הגדמ"ח, פרק כ"ט, ס"ק מ') כתב חז"ל: מותר למדוד ולשקול לצורך מצוה, ולכן מותר למדוד גביע אם אמנם מחזיק כשיעור הדרוש לקידוש ולהבדלה, מותר לשקול את כמות המצה שעליו לאכול למצות ליל הסדר, מותר למדוד שיעור תחום שבת דהיינו אלפיים אמה מן הבית האחרון של העיר וכיו"ב, ומכל מקום טוב לעשות כל זה מבעוד יום, עכ"ל. והא דכ' דטוב לעשות זה מבעודי מקורו מהכה"ח (סי' תרי"ח, ס"ק ל"ז ומי) ומהמ"ב (שם, ס"ק כ"א), ע"ש.

ולפענ"ד יש לעיין בזה, דהנה כ' השו"ע הל' יום הכיפורים (תרי"ח, ז) חז"ל: כשמאכילין את העוברות או את החולה מאכילין אותן מעט מעט כדי שלא יצטרף לשיעור, הלכך מאכילין אותו כשני שלישי ביצה בינונית וישהו כדי אכילת ארבע ביצים, והשתיה יבדקו בחולה עצמו כמה היא כדי שישלוקו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו, ע"כ. וכ' המ"ב (שם, ס"ק כ"א ד"ה יבדקו בחולה עצמו) חז"ל: רוצה לומר דלענין שתיית מלא לוגמיו צריך לשער בדידיה ולא בדעלמא, וכתבו האחרונים יש להחולה לבדוק זה מערב יום כיפור דהיינו שיכניס לתוך פיו משקין ופילטם לתוך כלי, וכן ישער מערב יום כיפור, ויבית על המורה שעות (זייגער) כמה מינוטין הוא שוהה בשיעור אכילת ארבע ביצים, וכשיעור הזה ישא ביום הכיפורים בין אכילה לאכילה וכן בין שתיה לשתיה וכדלקמיה, עכ"ל, וע"ש.

ודבזה י"ל דכיון דיש להחולה לבדוק זה בעצמו, י"ל דניחוש דילמא תוך כדי בדיקתו ישתה וכיו"ב, אך שאר מדידות דמצוה לית לן למיחש, ואף אי יכול ליעביד כן מערב שבת לא איכפ"ל ושרי כיון דהוי מדידה דמצוה דלא מחזי כעובדין דחול, ומיהו מהכה"ח (שם, ס"ק ל"ז) דכ' "ויש לכל מורה לשקול מערב יוה"כ כדי לדעת השיעור אם נצרך לשאלה", וממ"ש הכה"ח (שם, ס"ק מ') "ומ"מ הנכון לשקול ולמדוד מערב יוה"כ ולראות השיעור כדי שלא יצטרך לזה ביוה"כ" ע"ש. נראה דס"ל דלכתחילה ראוי לעשות כן מבעוד יום. אמנם עכ"ז אפשר דיש לדחות זה לפימ"ש בשמירת שבת כהלכתה (הגדמ"ח פכ"ט הערה נ"ז) מש"מ מרן הגר"ש ז"ל זלה"ה דנראה דשקילה חמיר במדידה, עי' שו"ע סי' ת"ק (סעיף ב') ודוק, ועל כן כיון דהכה"ח מיירי גם בשקילה על כן החמיר בהא דלכתחילה טוב לעשות זה מערב יו"כ (ואולם עי' בששכ"ל (שם, ס"ק ק"ג) דמרן הגר"ש ז"ל זלה"ה גופי' קמתמה למה תגרע שקילה הנכרת דהויא לצורך מצוה ממדידה לשם מצוה ע"ש, וצ"ע בזה).

ועכ"פ לפי"ד נראה דבשאר מדידה דמצוה ל"ש מחזי כעובדין דחול לפ"ד המ"ב ז"ל, ודוק היטב [ועי' מה"ח סימן ש"ו ס"ב וסימן של"ט סקכ"ב, ויל"ע בזה], ואפשר דבמדידה דתחומין לכ"ע י"ל דלכתחילה יש לו למדוד מער"ש, דהנה בביאור הלכה סי' שצ"ט (ד"ה אין מודדין) כ' בתו"ד חז"ל: "דלא מצינו בגמרא לסמוך על פסיעות כי אם כששבת בבקעה ואינו יודע תחום שבת [דף מ"ב] שאי אפשר לו בענין אחר, אבל עיקר מדידה לכתחילה הוא בחבלים כמו דאיתא בעניננו", עכ"ל. ולפי"ז ודאי כשאיתא לו אפשרות למדוד מער"ש יש לו למדוד כעיקרא דדינא בחבל של פשתן של ממשים אמה, ולא פחות שהוא נמתח ביותר, ולא ארוך יותר מפני שאינו נמתח כראוי כמ"ש בשו"ע (שם, סעיף א').

והנה בספר אילת השחר למור' מרן רשכבה"ג הגרא"ל שטינמן שליט"א עמ"ס שבת (דף קנ"ז א' ד"ה ומודדין) כ' בתו"ד חז"ל: והנה המשני"ב (סי' שצ"ז סק"ה) כתב דמי ששבת בבקעה ואינו יודע היכן גבול תחום שבת, מותר לו למדוד אלפיים אמה בפסיעות בינוניות, ואין בו איסור מדידה משום שהולך לדבר מצוה והוי מדידה לצורך מצוה, והעירו מדוע לא אמר דהוי מדידה מעצם הדבר שצריך להזהר לא להכשל ביציאה חוץ לתחום, וי"ל דאי משום זה יכול לעמוד במקומו ולא ילך ולא יכשל, ורק משום דהולך לדבר מצוה חשיב מדידת מצוה, עכ"ל. ואיכא לעיוני במאי דכ' מור"ד מרן שליט"א בדברי המ"ב "ואין בו איסור מדידה משום שהולך לדבר מצוה", דהא המ"ב ז"ל כ' בלישני "ומיירי שהוא צריך ללכת לאיזה צורך שבת ומקרי מדידה של מצוה דשרי כדלעיל בסימן ש"ו סעיף ז", עכ"ל, והרי דזכר המ"ב בלישני דמיירי בחולך לצורך שבת ולא לצורך מצוה בדייקא.

ועוד דמקור דברי המ"ב מהתוספת שבת משום הריטב"א ז"ל, והתם כ' התו"ש חז"ל: וכתב הריטב"א וכל זה היינו אם צריך לילך בשבת לאיזה צורך מונה אותו דהוי כמדידה של מצוה דשרי כמ"ש סימן ש"ו ע"ש, עכ"ל. והרי דאף לא נקיש דהוי צורך שבת רק דצריך ללכת בשבת "לאיזה צורך", והמ"ב קמוסיף "לאיזה צורך שבת", ואמנם מצאתי בריטב"א גופי' דכ' בעירובין (מ"ב א' ד"ה מהלך) חז"ל: אם הוא צריך ללכת אותם בשבת לשום צורך שבת וכו' והויא לה כמדידה דמצוה דשריא, עכ"ל. ועפ"ז כ' המ"ב "לאיזה צורך שבת", וק"ל. ועכ"ז עדיין תקשי דלא נקט הריטב"א ז"ל דמיירי בגוונא דצריך לילך לצורך מצוה, ואפשר דהאילת השחר פרושי קמפרש להא דכ' המ"ב ז"ל "לאיזה צורך שבת", ר"ל לצורך מצוה הנוגעת ליומא דשבתא, דא"כ מהו צורך שבת הול"ל לצורך גרידא, ומשמע דבלא צורך צ"ל מצוה אסור, וכדמפרש האילה"ש דיכול לעמוד במקומו, ודוק. ומיהו קצ"ע מ"ל התו"ש דלא זכר בלישני צורך שבת, ומשמע דאף לצורך גרידא שרי, והיה מקום לדון אם אמנם רוצה להתלמד בעצם השיעור דאלפים אמה מי נימא דשרי דנחשביה כמדידה דמצוה כמ"ש המ"ב סי' ש"ו מהפמ"ג ז"ל דהמודד להתלמד ע"ד הוראה לא הוי כעובדין דחול, א"כ הי' הכא כמודד שיעורא דתחומין, ויש לעיין בזה.

עוד יש לעיין בעיקרא דדינא דשבת בבקעה ונמצא במקום שמש וחפץ לעבור לצל, דלפי מש"כ האילה"ש לכא"ר כיון דל"ה מצוה אסור [ואולי בגוונא דהשמש קופחת שרי מדינא דנושמתם, ויל"ע בכל זה], אחר שכתבתי כל זה מצאתי בגליון אליבא דהלכתא (גליון נ"ו, עמוד ע"ד) דהאריך ידידנו האברך המופלג ר"א שקלאר שליט"א בעמח"ס בירורי משנה בענינא דאיסור מדידה בשבת, והתם (שלהי אות ז') מייתי דשמע ממור"ד מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א דבגוונא דמתענג

וע"ע בהערותיו הגאון האדיר רבי משה שטרנבוך שליט"א לספר תורת היולדת הדעיר בזה וז"ל: מסבא פשוטה נראה שאם נדחה אצלו איסור תחומין אין בכלים שלובש אף איסור ריבוי שיעורים שבטלים לגביה, דוגמא לזה בתוס' שבת (צ' א) גבי קופת רוכלים שכולם בטלים לקופה ע"ש, וגם כאן כשנדחה לאדם איסור תחומין מפני פיקוח נפש לא אסרין כליו שלבשו שבטלים לגביה, ובמשנ"ב שאוסר כלים שלבשו בהם היינו היכא שאין בו איסור תחומין כלל, ולבשו כלים של אחר שיש בו איסור תחומין, אבל כשנדחה לגביה האיסור הוא הדין לכליו, עכ"ל.

ועי' בספר ארחות שבת (חלב ב', פרק כ' ה' הערה קכ"א) דכתבו דאין להוציא חפצים מיותרים שאינם נצרכים לצורך פיקו"נ אל מחוץ לתחום, אמנם לגבי הבגדים שלבשו בהם כתבו דמסתבר דיש להקל בזה, דלא מצינו לאחד מהראשונים והפוסקים דיעורר בזה, ע"ש היטב. ולכא"ו משמע דס"ל להפ"י דבגדים דלבוש בהם ונחוצים לו שפיר ביטלו לגופו. ועדיין יש לעיין בכל זה טובא.

תו הראני ידידנו האברך המופלג רבי חיים ליברמן שליט"א בספר חוט שני למרן הגר"נ קרליץ שליט"א (הל' שבת חלק ד' עמוד רמ"ה) דכ' וז"ל: אם הם נוסעים בשבת מחוץ לתחום או תוך התחום, ואין במקום עירוב שאפשר לסמוך עליו והנהגה הוא יהודי, מותר להם ליקח רק דברים שהם נצרכים לפיקוח נפש, ושאר דברים אף שנצרכים להם לשבת אם אין בהם צורך לפיקוח נפש אסור. ולכן אסור להם ליקח יין לקידוש, ספר ללמוד וכו' או בגדים ליולדת לאחר הלידה [אלא תלכשם לפני נסיעתה], עכ"ל. ולכא"ו משמע מדבריו דס"ל דבגדים דעליו ואפי' כובע וחליפה בטלין לגופו, ויל"ע.

ועיין נמי בשו"ת להורות נתן להגאון הצדיק רבי נתן גשטעטנר זלה"ה (חלק ד', סימן ל"ו) דהאר"ק בהאי סוגיא, ומסיק לדינא דהיוצא חוץ לתחום משום פיקו"נ אין עליו חיוב לדקדק שלא ילבש אלא בגדים המוכרחים, דמדולא הזהירו בזה הפוסקים מוכח דליכא בהא קפידא. וטעמו ונימוקו דהיכי דהיוצא ברשות עשאוהו כאלו קנה שבתה במקום שנמצא וכסברת המ"מ (הל' שבת פכ"ו ה"טז), וממילא גם בגדיו וכליו נגדרים אחריו וקנו שבתה במקום בעליהם. ובאופ"א ביאר שם ד"ל עדמ"ש הרמב"ן ז"ל דכשיצא ברשות אין זה בגד יציאה ממקומו כלל, וממילא לא חשיב דמוציא בגדיו ממקום שבתתם, וע"ש בכל דבריו, ולפי"ז ודאי דשרי להוציא כובע וחליפה וכיו"ב דלבוש בהם, ודוק.

וע"ע בספר תחומי שבת (מהדורת ביקורת פרק ט' הערה כ"א, ושם במילואים עמוד תקכ"ז) מ"ש בהאי ענינא. וכשדברתי בזה עם מו"ר הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושאי"ס, ה' דעתו בזה דכל בגד דדרך ללבוש ביומא דשבתא מותר ללבוש, ואין בו משום איסור תחומין (כשיצא בהיתר), ובכלל זה כובע וחליפה וכיו"ב.

וידידנו האברך המופלג ר"ל ברזילי שליט"א נסתפק בקראוהו להציל וכיו"ב בזמן תפילת שחרית, אם יש לו להוריד טליתו, או בתפילות ר"ה ויוה"כ"פ בעת שלבשו בקיטל אם ישאר עמו. ושאלתי זה ממור"ר הגה"צ בעמח"ס משנת יוסף שליט"א, ואמר לי דהא ודאי שרי לילך עם הטלית או הקיטל, ומספקא ל' בהיכא דהי' זה בליל ש"ק אי שרי ליקח עמו הטלית, ויל"ע בזה.

ואעיקרא דמילתא אי בגד בטל לגוף, עי' סנהדרין (ק"ב א') אי דמחובר בגופה כגופה דמאי ע"ש, ובספר גלינוני הש"ס להגר"י נגילי זלה"ה (שם) כ' אהא וז"ל: מבואר כאן דמלבוש של האדם חשיב גוף, וזכה בתוס' חולין ע"א ב' ד"ה למאי הילכתא במלבושי האדם בטללים לגופו, ומכוח זה להם הטומאה בהיותו בבית המנוגע, ולכן צריכים שיהי' ע"ש. וע"ע ירושלמי שבת פ"ב ה"ה אבל אם ישן עליו מאתמול כגופו הוא, ובק"ע כאילו הוא מלבושו על אדם כו', ומבואר ג"כ דהמלבוש קרוי גוף. וע"ע חולין קכ"ה ב' מת בכסותו מבטל ל' וכו', ומוכח לכאורה דהמלבוש נחשב גוף רק כשמבטלו לגופו, ולענין מגע טומאות נמי בעי' שיגע בגופו ממש לא במלבושו כמבואר ברש"י עירובין ל"ה א' ד"ה טמאים ותוס' ב"מ ק"ה ב' ד"ה על אדם ועוד בכמה דוכתי. וע"ע רש"י ב"מ ט' א' ד"ה ובית פג"י דכ' מה שבראש החמור וכחמור דמי, והיינו ג"כ משום דהוא מלבושו לו ובטל לגופו. וע"ע ב"מ ק' ב' סד"א כסות עבד כעבד דמי עש"ה. וע' רש"י ב"ב ט' ב' ד"ה טומאה בחיבורין דכ' כגון בגדי לבושו הרי הן כמיהו, וע"ש בתוס'. והנה סברא דאמר' כאן א"ד כיון דעילה נפקה כלבושה דמי, דהיינו דכיון דרגילה ללבוש לכן גם בשעה שאינה לבושה נחשב כאילו הי' לבושה בו והוא על גופה, ולכן ניצול גם אז בכלל גופה, עי' יומא ז' ב' פלוגתא אי ציץ מרצה כשאין עושהו על מצחו, דחד מ"ד דריש על מצח ונשא, הא אינו על מצח אינו מרצה, ואידך מ"ד דריש תיבת תמיד דתמיד מרצה עש"ה, וי"ל דאלו ואלו דא"ח, דבאמת רק על מצח, ואם כיון דרגיל ללבשו על מצחו ואינו מסירו משם רק בשינה והליכה לביה"כ וכדומה, לכן גם בשעה שאינו על מצחו נחשב שהוא על מצחו והך דכאן, ודו"ק היטב. ויש להאריך בזה שם ואכ"מ, עכ"ל. וע"ע בספרו בית האוצר בכ"מ דהאר"ק בהאי כללא, ואכמ"ל.

וע"ע ברמב"ם הל' יום טוב (פ"ה ה"ח) ובמ"ש אהא בספר צנפת פענח (שם) לדון אמאי לא בטיל החלוק לגבי האדם. וע"ע בקובץ שיעורים (ביצה, ר"פ משילין אות ע"א) ובקהלות יעקב (עירובין, סימן ט"ז) ובספר אבני אש להג"ר אברהם יעקב זילברשטיין שליט"א (חלק א', עמוד קנ"ג) מש"כ בהא, ע"ש (וע"ע בספר מצות איש לידידנו הרה"ג ר"י שטיינמן שליט"א (עיר הנדחת, סימן ז' סק"ז) מש"כ בסוגי דסנהדרין (ק"ב, א') דזכר הגה"ש, ע"ש).

[וע"ע בשו"ת אור לציון (חלק ג', פ"ג סק"ד) דכ' דחייל המוכרח ליכנס להר הבית משום פיקו"נ והצלת נפשות, יטבול מקודם שיכנס ויסיר מעליו כל בגד או חפץ שאינו מוכרח לו, וכגון טלית קטן או שעון וארנק וכיו"ב, וע"ש בכל פרטי הדינים דבזה, והתם הוא לצד שלא יכניס בגדים וכלים הטמאים בטומאת מת ומקדש, ע"ש].

דמ"ה ע"א) ומדברי הש"ע (סי' ת"ז ס"ג) דהיכא דהולך חוץ לתחום לצורך הצלה דתחמומו עמו. ולכאורה גם הבגדים בכלל, ורא"י מדברי הר"ן ז"ל שם כאשר הארכתי בתשו' שם ע"ש, כנלענ"ד. עכ"ל.

והולם מצאתי לגאון ישראל מרן הגרש"א זלה"ה בשו"ת מנחת שלמה (הנדמ"ח, קמא סימן ט"ו) דהאר"ק בדינא דהבהמה והכלים כרגלי הבעלים, ובתור"ד העיר בהא דמבואר בסימן רמ"ח (סעיף ד') דהיוצאים בשיירה ביותר מג' ימים לפני השבת דיכולין אח"כ לילך אפי' יותר מ"ב מיל, מאי טעמא לא נזכר שחייב לצמצם בבגדיו ומלבושיו עד כמה דאפשר, כיון דלהר"ף והר"מ ז"ל בתחומין דכלים עובר באיסור תורה, ואף ביו"ט דליכא כלל איסור הוצאה, מ"מ להסוברין דגם ביו"ט נוהג איסור תחומין מה"ת הא צריכין להזהירו שלא יצא במלבושיו כי אם באלו שצריך להם משום פיקו"נ, וכן נמי בהא דס"י שד"מ (סעיף א') בהולך במדבר ואינו יודע מתי שבת, שרי ל' לילך אפי' כמה פרסאות, ודנו ב' באחרונים לענין תפילין, ועי' באוה"ל (שם ד"ה אפילו) דהכריע דחייב בהנחתן אפי' ביום שמקדש בו, ותימא דמסתבר דאף בשאר ימים אסור להוליכן חוץ לתחום מחמת הספק כדמצינן בשופר דר"ה (עי' ר"ה ל"ב ב') דאין מעבירין עליו את התחום, וכן יש להזהירו שלא ילבש כלל טלית דמצוה שלא יעבור תחומין ד"י"ב מיל דהוי מה"ת, דאף דלבושו דרך מלבוש מ"מ חשיב מרבה בשיעורין דלדעת כמה פו' אסור מה"ת, וכן במ"ש בעירובין (מ"א ב') ביצא חוץ לתחום ואין לו אלא ד"א, דאי הוצרך לנקביו דינא הוי דיוצא מפני גדול כבוד הבריות, ואמאי לא אידכר דחייב לצמצם במלבושיו בכל מאי דאפשר, וכן במשלח השעיר ביוה"כ דהולך ג' פרסאות לא נזכר דחייב לצמצם בבגדיו. וכהנה יש להעיר מכ"מ בשי"ס וש"ע דלא נזכר זה, ולזה כתב המנחת שלמה וז"ל: ונלענ"ד דהואיל ודייקי רבנן ואמרי בלישנא דהבהמה והכלים כ"רגלי הבעלים", אפשר דאיסורן לעולם תלוי בבעלים, ולא אסור להוציאם כי אם במקום שגם הבעלים אינם יכולים לילך, אבל כל שהוא עצמו מותר משום פיקו"נ או בדרבנן משום כבוד הבריות גם ממונו נגדר אחריו ושרי. ואפילו להסוברים דפיקו"נ רק דוחה שבת ולא הוי היתר גמור, אפי"ה לענין תחומין אפשר דממונו רק בתר גופא גריר, ובכל מקום שהוא מותר לילך יהיה מאיזה טעם הפקר יכול שפיר להוליך אתו גם את רכושו, ולא מבעיא להלכה דחפצי הפקר אינם קונים שבתה וכל קנינה הוא רק מחמת בעלים, אבל אפי' למ"ד שגם חפצי הפקר קונים שבתה מ"מ אם יש להם בעלים הם נגדרים רק אחריו, ואין להפריד בין הדבקים.

ואם כנים אנו בזה אתי שפיר מה שלא נזכר כלל בפוסקים להזהיר את ההולכים חוץ לתחום מפני הסכנה שלא יקחו אתם את רכושם, כיון דלדברינו מותר שפיר להוציאם אפילו בידים ולא רק דרך מלבוש, אולם כל זה דוקא בממונו דידיה [גם בזה צ"ע אם הותר אף לאחרים או רק לבעלים], אבל אם לובש בגד שאינו שלו שפיר נראה דאסור, כי מהיכ"ת נימא דפקע בכה"ג איסור תחומין גם מממונם של אחרים. וסעד לדברינו ממה שמסתפק הגאון יעקב (עירובין מ"ה ע"ב) במי שהוציא חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות, מה דינם של הכלים והחפצים שנשארו בביתו, אי גרירי בתר בעלים וגם הם לא יזוהו ממקומם, או כיון שהם במקומם אמרינן דהואיל והותרה הותרה. הרי חזינו דמסתבר ל' שהממונו נגדר אחר הבעלים והחמיר שלא יזוהו ממקומם, וה"ה נמי להקל. גם ראיתי שם בגאון יעקב (עמוד א') והוא מפרש גם ברמב"ן הנ"ל (י"ז ע"ב) לענין היוצאים ברשות חוץ לתחום, כגון חכמה הבאה לילד או להציל נפשות, דיש לכם אלפים אמה לכל רוח אע"פ שכבר הלכו יותר מג' פרסאות, והקשו דהא תפ"ל שהיוצא מתחמומו עובר באיסור תורה על כל אמה [ראה בעמודי אור (סי' י"ד) ובבית אברהם מטשעכנאו (למס' עירובין) ובמנ"ח (מצוה כ"ה) ובבנין שלמה (סי' ט"ז)], וכתבו דכל מה שהלך בהיתר לא חשיב כלל בגדר הליכה, ולכן יש לו אלפים אמה לכל רוח, עי"ש ובאור שמח (פכ"ז משבת), ופשוט הדבר שאינו חייב כלל להחליף בגדיו, וגם להם יש אלפיים אמה לכל רוח כאילו לא הלכו כלל, וא"כ אפשר דהאי כללא אינו דוקא בבגדיו שהוא לבוש בהם אלא כל ממונו נגדר אחריו, ובכל מקום שהוא הולך גם רכושו הולך אתו, וצ"ע בדבר זה כי הוא נחוץ מאד הלכה למעשה, עכ"ל. [ובהערה דשם ציינו למנחת שלמה עמ"ס ביצה (ל"ט ב'), ע"ש בזה]. ומבואר דס"ל להמנח"ש כהמנח"י.

תו עיינתי בספר תורת היולדת להגר"י זילברשטיין שליט"א (פרק ב' ס"ק ד' הערה ו'), והתם האריך טובא בהאי ענינא, וביאר זה לדרכו באיזה אופנים ודחה לחלקו, ע"ש באורך, ובסו"ד מיייתי ממרן רשכבה"ג הגר"ש אלישיב זצוקלה"ה דביאר הא דאין חייב לפשוט בגדים מיותרים עפ"ימש הראב"ד ז"ל בעירובין (דף צ"ז) דאיפלגו רבנן ורבי יהודה בחבית שקנתה שבתה והיו בה מים דלא קנו שבתה, דלר"י בטלה חבית לגבי המים ומותר להוציא חוץ לתחומה, וחכמים אסורים, ובטעמיהו דחכמים כתב הראב"ד ז"ל דהחבית חשיבא טפי מהמים, ועפ"י ז"ל דאין חייב לפשוט הבגדים המיותרים לפי דהבגד טפל לאדם, והגר"י שליט"א העיר בזה ממ"ש בקוב"ש דביצה (אות ע"ב) לאקשווי אשיטת הראב"ד ז"ל מהא דאי' בביצה (ל"ז ב') שניים ששאלו חלוק בשותפות הרי הוא כרגלי שניהם, ואסור להוציא חוץ לתחום דתרוויהו, ומבואר מהא דהבגד לא נעשה טפל לאדם, ברם מרן הגר"ש זצוקלה"ה יישב בהא דהראב"ד ז"ל יפרש דאסור להוציא החלוק בידו, אך בדרך לבישה מותר, ומיהו העיר שם הגר"י שליט"א ממ"ש המ"ב (שצ"ז, ז) דאסר להוציא בגדים חוץ לתחום גם בגוונא דלבוש בהם.

עוד הביא שם ממרן הגר"ש זצוקלה"ה דאפשר דבגדים הנחוצים שדרך כל העולם ללבושם דבטלים הם לגוף, והא דאי' בביצה גבי חלוק שאני דמייירי בחלוק שאין דרך רוב העולם ללבוש תמיד דאו אינו בטל לאדם, אך כאמור בגדים נחוצים בטילו לגוף האדם ומותר לצאת בהם, ולא משום כבוד הבריות או מחמת דהתירו סופן משום תחלתן, אלא דמעיקרא דדינא שרי לפי דבטלן הם לגוף האדם. עכת"ד. וצ"ע בזה. וע"ע בהערות מרן הגרש"א זלה"ה לספר תורת היולדת מש"כ להעיר בדברי התו"ה, ובסו"ד כ' דעכ"פ לענין תחומין מפורש במג"א (שצ"ז, ב') ובדוכתינן סגי'אין דאין הבגד טפל לאדם, וחלוק הוא בזה מהוצאה ע"ש.

בהליכתו כאותם בחורים המתענגים במרוצתם דהתירו להם לרוץ בשבת כדאי בשו"ע סי' ש"א (סעיף ב'), וצריך למודד השיעור [וכפי הנראה בכדי שלא ירוץ טפי מאלפים אמה], חשיב מדידה של מצוה כיון שיש בה צורך שבת, עכת"ד וע"ש.

ומהא נראה דס"ל למו"ר מרן שליט"א דהא דכ' המ"ב ז"ל "צורך שבת" היינו לאו דוקא "צורך דמצוה", וסגי במאי דהוי "צורך שבת" למקרי מדידה של מצוה. ברם לפום מאי דמיינתין לעיל מהאילת השחר נראה דהחפץ למדוד התחום בכדי לידע עד היכן מותר לו לרוץ אסור לו למדוד, דלא הוי צורך דמצוה אלא צורך שבת, ואפשר יש לדחות זה לפי דגם ריצה דמתענג בה חשיב צורך דמצוה דבכלל עונג שבת הוא, ויל"ד בזה. [ומיהו יש לעיין לדברי מו"ר מרן הגר"ק שליט"א אמאי מדידה לצורך ריצה דתענוג מקרי צורך שבת, ולמאי נצרך לרוץ בתחום דאלפים דייקא אם יוכל בפחות, וצ"ב. אמנם י"ל דדרך ריצה דתענוג לרוץ בשטח רחב כידוע, ואי הוי בצמצום ודרך רצוא ושוב פחות מתענג בזה, ועי' בספר החינוך שלהי מצוה כ"ד, ויל"ע בהא].

שוב נתבוננתי דיש להוכיח כדקאמר מו"ר מרן הגר"ק שליט"א דריצה דתענוג חשיבא צורך מצוה, ושרי למדוד תחומין עבודה, מהא דכ' הרמ"א ז"ל (תט"ו, א') וז"ל: מי שרוצה לילך לטייל ביו"ט או שבת כפרדס שיש בו שמחה בזה מקרי דבר מצוה (תה"ד סי' ע"ז), עכ"ל. והוא דכתיבאנא לעיל בבעה"ת דכל דהוי עונג שבת מקרי צורך מצוה, ויכון זה אף לדברי מו"ר מרן הגר"ק שליט"א, ודוק היטב.

ועיין נמי בגליון אליבא דהלכתא (גליון נ"ג, עמודים פ"ט וצ') במש"כ הרה"ג רבי יוסף קסלר שליט"א לדון באורך נפלא בביאור דינא שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול, והתם (ס"ק ב') חקר בטעם ההיתר דכתב השו"ע בהל' שבת (ש"א, ב') בחורים המתענגים בקפיצתם וכו', ע"ש באורך ותורה נחת, ויש לפלפל בכל זה ממ"ש מו"ר מרן הגר"ק שליט"א דלעיל.

ומידידנו הרה"ג ר"א"י הכהן הלר שליט"א שמעתי לבאר הא דכ' המ"ב ז"ל הכא דלאחשובי למדידה דפסיעות כמדידה של מצוה בעינן דילך לצורך שבת, ולעיל סי' ש"ו כתב דשיעורי מצוה מותר למדוד אף בגוונא דמתלמד, דהא דסי' ש"ו שפיר יש ענין דיתלמד וידע השיעור האמיתי להלכה, ומכש"כ כשד"ו נוגע לו ולאחרים למעשה לפי דעסיק בשיעורי מצוה קבועין. ברם גבי מדידת פסיעות א"י"ז צורת מדידת התחום לכתחילה (כאשר נתבאר בסי' שצ"ט ס"א דמודדין בחבל של פשתן וכו', ע"ש כל פרטי ההלכות בזה), רק קל הוא שהקילו רבנן למאן דשבת בבקעה וצריך לילך לצורך שבת ד"מדוד כך, ומעתה רק כשהולך לצורך שבת שפיר י"ל דמדידת פסיעותיו חשיבא מדידה של מצוה דהולך הוא לדבר מצוה, אך שא"צ לילך לדבר מצוה ל"ש למקריא מדידה דא שמא דמדידה של מצוה, דלא התיירה כלל, ואין ענין בידיעת שיעורה דאינה מהשיעורין הקבועין רק היתר כאמור, וקורב לזה כתב ידידנו הנ"ל שליט"א בספרו לראות טוב בהלכות עירובין, ודפח"ח.

היוצא חוץ לתחום בהיתר אם יש לו לפשוט בגדיו

שאינם מוכרחין לו קודם שיצא

שו"ע סימן שצ"ז (סעיף ג'): כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת ובי"ט אלא אלפים אמה לכל רוח, כך כליו ובהמתו אין יכול שום אדם להוליכם חוץ לאלפים אמה של בעליהם, ואם עירבו בעליהם לרוח אחת אין שום אדם יכול להוליכם לרוח האחרת אפילו פסיעה אחת במקום שאין הבעלים יכולים לילך, ע"כ. וכתב עלה המ"ב (שם, ס"ק ז' ד"ה כליו) וז"ל: וה"ה פירותיו וכל דבר השייך לו, ומייירי ביו"ט דלית ביה משום איסור הוצאה כ"א משום תחומין, דבשבת הלא אסור להוציא חוץ לד"א. א"נ מייירי במלבוש שלובש האדם עליו, דבזה ליכא משום הוצאה כ"א משום איסור תחומין, דהמלבוש נגדר אחר בעליו, עכ"ל. (וע"ע בשעה"צ (שם ס"ק ד') ע"ש).

והנה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט', סימן ל"ז) נשאל מהגר"א דינר שליט"א בגוונא דצריך ליסע חוץ לתחום בהיתר, אי שרי ליה ליסע בכל בגדיו שאינם מוכרחין וכגון יציאת כובע חלוק וכה"ג או דלא, ולא שמענו מאן דקפיד בהא, ומי נימא דכמו שיש איסור על האדם שיצא חוץ לתחום בשבת כן כליו אסורים להוציא חוץ לתחום, דאפי' ראובן דקעביד עירוב מ"מ אסור לו לצאת בבגד דשמעון שלא עשה עירוב, ולא אמרינן דבטל הבגד לגופו, ועי' מ"ב (שצ"ז, ז), וא"כ י"ל דאף דמותר לראובן לצאת לצורך הצלה, מ"מ מותר לו לצאת רק בבגדיו דהו"ל ל' צורך להצלה ולא בכל בגדיו.

והשיבו המנח"י וז"ל: הנה לכאורה כפי הנראה מדברי הש"ס (עירובין דמ"ה ע"א) ודברי הש"ע (סי' ת"ז) דהיכא דהולך חוץ לתחום לצורך הצלה דתחמומו עמו, כמבואר שם במתני' ובשו"ע שם (סעי' ב') בהי' יוצא ברשות והוא הולך בדרך, ואמרו לו כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות, יש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח, עיי"ש. גם הבגדים בכלל, וראיה מד' הר"ן שם שכתב על מה דאיתא במתני' שם שכל היוצאין חזורין למקומן, וכתב ע"ז הר"ן וז"ל: ואפילו טובא וברישא יהיב שיעורא, ומשום דקשיא רישא אסיפא אוקימנא חזורין בכלי זינן למקומן, "ולא חיישינן להעברת ד' אמות ברה"ר ולא להכנסה", לפי שסכנת נפשות ה" בדרבן אם ינחום חוץ לתחום וכו', עכ"ל. ומדחשב איסורי העברה והכנסה מרה"ר לרה"י ולא חשב נמי איסורא דרמי' עלי' דחפצא של הוצאה חוץ לתחום, דאף מקודם ה' מותר מטעם סכ"נ כמו שהותר איסורי דהעברת ד"א והוצאה מרשות לרשות, אבל כאשר כבר נעשית המצוה חזר האיסור דחוץ לתחום למקומו, אלא עכ"ח דזה בכלל היתר גופו, כנלע"ד. ומתוך טרדותי הרבים אין לי עכשיו פנאי לחפש בפוסקים אולי נמצא מזה בדבריהם עוד, ויל"ע עוד למעשה, עכ"ל. והכי נמי כתב המנח"י בתשובותיו (חלק י', סימן ל"א סק"א) להגר"י זילברשטיין שליט"א, וז"ל בפ"ב הערה ו' [=מספרו תורת היולדת]: נסתפק מע"כ בדין יציאה מחוץ לתחום כבגדים שאינם נחוצים, והיינו לאחד שמתור לו לצאת חוץ לתחום, הנה בתשו' מנח"י (ח"ט סי' ל"ז) העלתי בס"ד דזה נכלל בכלל היתר גופו, והוכחתי כן מהגמ" (עירובין

בדינא דכלים המיוחדים לאחד מהאחים שבבית הרי הם כרגילי

שו"ע סימן שצ"ז (סעיף ח'): כלים המיוחדים לאחד מהאחים שבבית הרי הם כרגילי, ושאינם מיוחדים אין יכולים להולכים אלא למקום שכולם יכולים לילך, עכ"ל. ומקורו טהור ממתני דביצה (ל"ז א), ע"ש. והתם כתב בחי המאירי (ד"ה המשנה החמישית) וז"ל בתו"ד: אמר המאירי המשנה החמישית, ואמר שכלים המיוחדים לאחד מן האחים, ואין האחרים משתמשים בו אע"פ שיש להם חלק בו ממילא חלה עליו שביבת זה שהוא מיוחד לו, ואין לאחין כח להקנות עליו את שביבתם ולאסור לזה הולכתו במקום שעירב, וי"מ אותה בשאין לאחין חלק בו, ואין נראה כן שאם כן לא הוצרך לנו ביאור על כך, ושאין מיוחדין לאחד מהן הרי הן כרגילי כלם ולחומרא ר"ל שאין אחד מהם יכול להולכה אלא למקום שכלם רשאים לילך בו, עכ"ל.

והרשב"ש ז"ל בהגהותיו למתני ביצה (פ"ה מ"ג) ציין למ"ש איהו גופי בהגהותיו ליומא (י"א, ב), והתם כ' בתו"ד וז"ל: ונ"ל דלזה תכוון המשנה בבדיצה (ל"ז) כלים המיוחדים לאחד מן האחים שבבית הרי אלו כרגילי, דר"ל אף דעדיין לא חלקום וכולם שייכים בהם, רק דבאותה שבת או יו"ט מיוחדים לאחד מהם להשתמש ואח"כ ישתמשו השאר כ"א יומו, דאלת"כ תקשה פשיטא, עכ"ל (וכונתו ברורה דאילו נימא דלאו לכי"ע איכא זכותא בזה מאי חידושה איכא בהא אחר דהוא רק של חד מן האחים, וכמ"ש המאירי ז"ל). ועי' בתפארת ישראל אמתני דביצה (שם), יכין ס"ק ל' דכ' וז"ל: אע"ג שאינו לובש משלו רק מתפוסת הבית, ולכשירצו אחים יכולים למחות בו ביו"ט [כח"מ רפ"ו ס"ב], עכ"ל. וכע"ז מצאתי בערוך השולחן (שצ"ז, ט') דכ' וז"ל: והוה באחין לאחר מיתת אביהן שהם יחד בתפיסת הבית של אביהם, דכשאביהם חי הכל ברשותו ובתחומו, עכ"ל. וכ"כ מדפנשיה בספר נתיבות שבת (פרק מ' הערה נ"ה) ע"ש. ועי' בכף החיים (שצ"ז, ל"ז) דכ' וז"ל: משמע דגם לשאר האחים יש להם חלק בבואו הכלים, אלא רק שהם הם מיוחדים לא' מהאחים להשתמש בהם הוא לבדו, דאם אין חלק בהם זה פשיטא שהם כרגילי, וגם כבר אמר התנא הבהמה והכלים כרגילי הבעלים, ולמה ליה לתנא לחזור ולשנות כלים המיוחדים, אלא קמ"ל רבותא דאע"ג שיש להם חלק בהם שמייוחדים לא' הם כרגילי, דלא גרע משואל מעיו"ט, עכ"ל. ועי' נמי במ"ב (שם, ס"ק י"ט) דכ' וז"ל: ר"ל שאין האחין משתמשין בהן אע"פ שיש להן חלק בהם, מ"מ חילא עליהו שביבת זה שמשתמש בהם, ואין לאחים כח לאסור ולהקנות עליהם את שביבתם, עכ"ל. ובשע"צ (שם, ס"ק ט"ז) הביא דכ"כ המאירי ז"ל, ובסו"ד כ' וז"ל: והרמב"ם השמיט דין זה לגמרי, ואע"פ אין ראיה דפליג אמאירי, דאפשר דס"ל דבכל אופן נכלל זה בדין שאלה שהוא כרגילי השואל, עכ"ל.

מיהו יש להעיר במ"ש השע"צ לפרושי בדעתו דהר"מ ז"ל דאכתי תקשי למאי איכפ"ל תנא לאשמועינן הני תרי דיני, וצ"ב. וכעין זה מצאתי בספר עבודת יום טוב להרה"ג מוה"ר דוד זכריה ניומאן שליט"א (ביצה ל"ז א' ד"ה משנה כלים וכו') דהביא להא דכ' הרשב"ש ז"ל ביומא דף י"א (ומייתנין לעיל), והקשה אהא וז"ל: ולפי פירושו יל"ע מאי קמ"ל המשנה, וכי גרע זה משואל דהרי הוא כרגילי, ומה החידוש שהשמיענו התנא, עכ"ל. וצ"ע.

ברם עי' בספר תולדות יעקב עמ"ס ביצה למהריק"ש ז"ל דכ' אמתני' (שם) וז"ל: הבהמה והכלים לא מבעיא בהמה דהלוכה שמייה הלוך וברשותיה דמרה היא דלא תהלך אלא כרגילי הבעלים, אלא אפי' כלים שאין להם הילוך שמוליכן הוא המהלך, סד"א דהוי כאילו לא זז ממקומן, אי' דלא תימא שאני בהמה שמצווה על שביבתה, קמ"ל כרגילי הבעלים, ול"מ בשלא מסרן אלא אפי' מסרן, ולי"מ הא שאינן של הרועה אלא אפי' היוו של כל האחין אם נתייחדו לאחד הרי הן כרגילי, ולא מבעיא הא שסוף סוף יש לו בהם חלק, אלא אפי' שואל שאין לו בגוף הכלי כלום אם שאלו מעי"ט הרי הוא כרגילי, ולי"מ הא דאיתיה בעיניה אלא אפי' מים ומלח ותבלין שדרכן לערבן לא נאמר דבטילי אגב שארא, אלא הרי הן כרגילי שתייהן, וחידוש מים מתבלין היינו דתבלין איתניהו בעיניהו, מלח ממים דמלח שמימים מעט והוה אמינא דבטיבל לגבי עיסה, ועוד דאמנם מינכרי בעיסה במראית העין משאי"כ במלח, עכ"ל. וחזוין מהא דאמנם איכא רבותא וחידושה בכל מאי דנקט התנא, ואכתי תקשי אמאי לא מייתי הר"מ ז"ל להך הלכתא.

בדינא דשניים שלקחו בהמה בשותפות ושחטו ביו"ט דאע"פ דלקח כ"א מנתו הרי כל הבשר כרגילי שניהם והמסתעף

גרסינן בבדיצה (דף ל"ז ב') אתמר שניים שלקחו חבית ובהמה בשותפות, רב אמר חבית מותרת ובהמה אסורה, ושמואל אמר חבית נמי אסורה, מאי קסבר רב, אי קסבר יש ברירה אפי' בהמה תשתרי, ואי קסבר אין ברירה אפילו חבית נמי אסורה, לעולם קסבר יש ברירה ושניא בהמה דקא ינקי תחומין מהדר, אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב לאיסור מוקצה לא חששו לאיסור תחומין חששו, שתיק רב, ע"כ. וע"ש בכולא סוגיא, ועי' בירושלמי דעירובין (פ"ג שלהי ה"ה), ע"ש.

והר"מ ז"ל בהל' יום טוב (פ"ה ה"כ) פסק לדינא וז"ל: וכן שניים שלקחו בהמה בשותפות ושחטו ביום טוב, אע"פ שלקח כל אחד מנתו הרי כל הבשר כרגילי שניהם, אבל אם לקחו חבית בשותפות וחילקו אותה ביום טוב הרי חלקו של כל אחד כרגילי, הואיל ותחומין מדברי סופרים יש ברירה בהן, ונחשוב כאילו חלק שהגיע לזה היה ברור לו ומובדל בחבית מערב יום טוב, וכאילו לא היה מעורב, ואין אתה יכול לומר כן בבהמה שחלק זה שהגיעו אפילו נחשוב אותו שהיה מובדל בבהמה מערב יום טוב וכאילו היה ברור, הרי ינק מחלקו של חבירו כשהיתה הבהמה קיימת, שכל איבריה יונקין זה מזה, ונמצא כל אבר ואבר מעורב מחלקו וחלק חבירו לפיכך הן כרגילי שניהם, עכ"ל.

אמנם הטור ס"י שצ"ז כ' וז"ל: שנים שלקחו חבית או בהמה בשותפות וחלקו ביום טוב, כל אחד יכול להוליד חלקו למקום שיכול לילך, ולא אסרינן בבהמה מפני חלקו של זה שיונק משל זה, ע"כ. וכ' עלה מרן הבית יוסף ז"ל וזה לשונו: גם זה שם (ביצה ט"ז ב') רב אמר חבית מותרת ובהמה אסורה, ושמואל אמר אפילו חבית אסורה, ואמרינן בגמרא דרב כהנא ורב אסי אקשו עליה דרב בדינא דבהמה לומר דאפילו בהמה מותרת ושתיק רב, וכתב הרא"ש (ביצה פ"ה ס"ז) שהעיסור (ח"ב נ"ז א') והרז"ה (שם כ"א א') פסקו דבהמה נמי מותרת, ודקדקו כן מסוגיית הגמרא כפי שיטתם, והסכים הרא"ש לדעתם, ולזה נוטה דעת הר"ן זכרוננו לברכה (שם), אבל הר"ף (שם) פסק כרב, וכן דעת הרמב"ם בפרק ה' מהלכות יום טוב (ה"כ), ורבינו סתם דבריו לדעת הרא"ש, והרב המגיד כתב שהעלה הרשב"א (עבה"ק ש"ה דיני תחומין סכ"א) שיש לחוש לדברי הרמב"ם ולדברי הגאונים שסוברים כן, וכיון שהר"ף והרמב"ם מסכימים לדעת א' הכי נקטינן, עכ"ל.

והכי נמי העלה מרן ז"ל בשלחנו הטור (שצ"ז, י') כדעתו דהר"ף והר"מ ז"ל, וז"ל: שנים שלקחו בהמה בשותפות ושחטו ביו"ט, אע"פ שלקח כל אחד מנתו הרי כל הבשר כרגילי שניהם, אבל אם לקחו חבית של יין וחלקוהו ביו"ט חלקו של כל אחד מהם כרגילי, עכ"ל.

והנה בבאיור הלכה (שם), ד"ה הרי כל הבשר כרגילי שניהם) כתב וז"ל: דע דדין זה אף שהמחבר העתיקו בלי מחלוקת, מ"מ נראה דיש להקל בו לצורך גדול כי דין המחבר הוא רק דעת הר"ף והרמב"ם, אבל שארי ראשונים פליגי על זה, היינו רש"י והמאור והעיסור והרי"ז והרא"ש והטור, וכ"כ הרא"ה בחידושיו להקל, וכן משמעות הר"ן כמ"ש בב"י, וכן דעת הריטב"א מובא בשיטה מקובצת פ' איהו נשך, דהיכי דמקשי ר"כ ור"א לרב ושתיק אודויי אידי להם, וכ"כ הנימוק"י בפ"ק דבי"ק בשם הרמ"ה, ועיין בתוס' ב"ב ד' ס"ב שכן גם דעתם, וגם הרשב"א בעצמו כתב לעיקר דהלכה כמקילים, עיין בחידושיו למ"ס ביצה ובעבוה"ק, אלא שמיסיים ומ"מ יש לחוש להחמיר כדעת הראשונים, וע"כ במקום צורך בודאי יש להקל ובפרט שהוא מילתא דרבנן, עכ"ל. וע"ש.

וכעין זה כתב הכף החיים (שצ"ז, ט"ל) וז"ל: הרי כל הבשר כרגילי שניהם, ר"ל שאין יכולין להוליד הבשר אלא במקום ששניהם יכולין לילך, והטעם כתוב שם בגמ' ובפירוש"י שם משום דבהמה היתה בחיה ביה"ש, וכל אבריה בחיה יונקין זה מזה, ומשחשכה ינק כל אבר ואבר מתחבירו ואין כאן לברור, יעו"ש. משא"כ בחבית הואיל ותחומין מד"ס אמרינן יש ברירה, ונחשוב כאילו חלק שהגיע לזה היה ברור לו ומובדל בחבית מעי"ט וכאילו לא היה מעורב, כמ"ש הרמב"ם סוף פ"ה מה' יו"ט יעו"ש. וכ"ז לדעת השו"ע דפסק כהר"ף והרמב"ם דפסקו כרב, וכ"פ הלבוש והר"ז אות י"ד, אבל בעל העיסור והרז"ה והרא"ש והטור והר"ן פסקו כסברת החולקין על רב דגם בבהמה אמרינן יש ברירה כמו בחבית, כמבואר בטור וב"י יעו"ש, ונראה דלצורך גדול יש להקל, עכ"ל.

ובעני צ"ע אצלי הא דכתב רבינו הביאוה"ל ז"ל [דע דדין זה אף שהמחבר העתיקו בלי מחלוקת, מ"מ נראה דיש להקל בו לצורך גדול כי דין המחבר הוא רק דעת הר"ף והרמב"ם, ע"כ (ולעיל העתקנו כל דבריו ע"ש), דהנה עי' בחידושי רבינו נחמן בן הרמב"ן ז"ל בבדיצה (שם) דכ' בסו"ד וז"ל: "והאי דשתיק רב משום דלא חש למא דאקשי ליה הוא, ויש הרבה כיוצא בזה, וכן פסק הר"ף ז"ל שהלכה כרב בניקת תחומין", עכ"ל. הא קמן דס"ל בהדיא כהר"ף והר"מ ז"ל, ודכן נמי מצאתי בחידושי המאירי לביצה (שם) דפסיק כהר"ף והר"מ ז"ל, וכ' דהא דשתיק רב הוא לצד דלא חשש לדבריהם דר"א ור"כ, ע"ש היטב. וכבר האריכו רבותינו גדולי האחרונים ז"ל לבאר שיטתייהו דהר"ף והר"מ ז"ל באורך, ועי' בספר ים של שלמה (ביצה, סי' י"ב) ובספר ראשון לציון למרן הגה"ק רבינו חיים בן עטר וזה"ה עמ"ס ביצה (ל"ז, ב') מש"כ בהא. וע"ע בשער המלך על הר"מ ז"ל הל' יום טוב (הלכה ט"ו וה"כ) ועי' בספר שמתח יום טוב להגרא"ל צינץ וזה"ה מפלאצק (שם) ובספריו גור אריה ופני אריה (רפ"ה דביצה). ועי' בחידושי חת"ס לביצה (ל"ז, ב') ובספר בגדי יום טוב להגר"ש קלוגר וזה"ה (שם) ובספר רביד הזהב להגר"י רוענבורג וזה"ה (הלי עירובין דף כ"ו א' מדה"ס) ובספר שושנת יעקב עמ"ס ביצה (שם). ועי' בקהלות יעקב עמ"ס ביצה (סימן כ"א) [ועי' רש"ש סנהדרין דף ק"יב ד"ה מ"ט]. ולעיל הבאנו דהכה"ח ז"ל כ' דהכי פסקו הלבוש וש"ע הרב, והכי נמי מצאתי דקפסקו בערוה"ש סימן שצ"ז (ס"ק ח' וי"ז), ע"ש. וכהא יש להעיר אלישנא דהכה"ח ז"ל, וא"כ יל"ע מ"ט העלו הבאוה"ל והכה"ח ז"ל דבמקום צורך (או עכ"פ צורך גדול) יש להקל בזה, אחר דהר"ף והר"מ ז"ל לאו יחידאי ניהו בזה, ותו קשיא דחזוין הכא דרמ"א ז"ל לא העיר אדברי השו"ע ז"ל ולא מידי, ומהא משמע דס"ל לדינא כוחתי היינו כדפסקו הר"ף והר"מ ז"ל כרב, וצ"ע (ושוב הראני יידינו האברך המופלג ר"א הכהן טויל שליט"א דבכה"ח (ש"ס"ה, מ"ב) כ' להדי' דמהא דלא הגיה הרמ"א ז"ל התם משמע דס"ל כהשו"ע, ויל"ע בזה).

ובחופשי בספרי דרבנן מצאתי בעזה"י דרך העברה בשו"ת קול אריה להגאון האדיר רבי אברהם יהודה הכהן וזה"ה הגאב"ד דבערעגסאז ומאד (סימן ט"ו) דמייתי לדברי השו"ע דהכא ודפסק כהר"ף והר"מ ז"ל, ובתו"ד כתב וז"ל: אולם הראשונים כתבו לתמוה טובא ע"ז דהא רב אידחי מפני קושי ר"כ ור"א, ורב שתיק להו משמע הדודה להם כי לא מצא מענה, ועי' ברא"ש שם ובטור ס"י הנ"ל שפסקו משום זה באמת דגם בהמה מותרת, וכן שי' רוב הראשונים, רק דהרשב"א כ' דיש לחוש לשי' הר"ף והרמב"ם, ובס' קרבן נתנאל תמה על הרמ"א שלא הגיה כלום בכאן על הב"י שסמך עצמו על שי' הר"ף והרמב"ם כדרכו במקום שרוב הפוסקי הראשונים חולקים עליהם, ובפרט הרא"ש והטור, והרמ"א בכל מקום סתם ההלכה כמותם, ע"ש.

והנה מה שהק' שהמחבר סמך עצמו רק על הר"ף והרמב"ם, הנה עמדם סיעת מהראשונים דפסקו כן, הרמב"ן במלחמות וכן שי' הראב"ד בהשגותיו על הרז"ה הסכימו לדעת הר"ף והרמב"ם, והרשב"א בחי' כ' דיש לחוש לדבריהם, ועיין בהל"מ על הרמב"ם הנ"ל, וגם גוף הקו שהקשו הראשונים הנ"ל מהא דשתיק רב נ"ל ג"כ ליישב בדרך נכון מאוד,

ושיטת הר"ף והרמב"ם יש להם פנים בהלכה ולק"מ, עכ"ל דהקול אריה, וע"ש דכתב איזה ישובים בזה (וכבר ציינו לעיל לאיזה ספרי דרבנן דדנו בהאי ענינא).

ובעייני בקרבן נתנאל (ביצה פ"ה ס"ק ש') קחזינא ל"י דכתב וז"ל: נמצינו למדין רש"י והרז"ה ובעל העיסור והר"ן ורבינו (=הרא"ש) וטור כולם בשיטה אחת דבהמה נמי מותרת, וכן מצאתי בחידושי רמב"ן בבבא בתרא דף ס"ב כתב ר"ח דשתיקה כהודאה דמיה, וכן שמעתי דכל היכא דשתק להו לרב כהנא ורב אסי מודה להו, ולא אמרינן משום דלא חש לה, כיון דרב כהנא ורב אסי לגמרי דרב צריכי', לסברי' לא הוי צריכין, מיחש הוא חייש להו, וכי שתיק אודויי אודי להו, עד שלבסוף מסיק הרמב"ן דספיאק היא, ובדיני ממונות קולא לנתבע ובאיסורא לחומרא, נראה היינו איסורא דאורייתא, אבל איסורא דרבנן לקולא, והנה בש"ע סימן שצ"ז פסק דבהמה אסורה, כאלו הלכה מקובלת היא, ולא זכר כל הני רבנותא דמקילין ובפרט באיסור דרבנן, לכן מי שהקילו ומתירי בבהמה לא הפסיד, וראוי לסמוך על הני עמודי הוראה, וביותר אני תמה על סברת תוספות ואנחנו בני אשכנזים נגררים אחריהם, ולמה לא הגיה כאן כלום על הב"י שסמך על שני העמודים ר"ף ורמב"ם כדרכו, עכ"ל. ולא זכיתי להבין דברות קדשו במאי דמייתי דברי רבינו הרמב"ן ז"ל דב"ב וקמסתמך עלי' להתירא בסוגיין, הא הרמב"ן ז"ל גופי' במלחמות העלה לדינא כהר"ף והרז"ה דהלכה כרב בניקת תחומין, וכמ"ש בקול אריה, ותו יש להעיר אהא דכ' דהשו"ע ז"ל קסמך אדברי הר"ף והר"מ ז"ל, דהן אמת דכן הוא דרכו בקודש, ברם הכא חזוין דהר"ף והר"מ ז"ל לאו יחידאי ניהו בהאי פסקא, מדכן העלו לדינא רבותינו הרמב"ן ז"ל במלחמות ובנו רבינו נחמן ז"ל בביצה (שם) והמאירי בביצה (שם) והראב"ד בהשגותיו על הרז"ה (והרשב"א ז"ל גופי' כתב דאין דבריו למעשה דיש לחוש לדברי הר"ף ז"ל, ע"ש).

ואת"ל דלכני אשכנז דקאזלו בדעתו דהרא"ש והטור ז"ל יש מקום להקל בהא במקום הצורך, לכאורה אית לן לעיוני בהא טובא אחר דהרמ"א ז"ל לא השיג אדברי השו"ע ז"ל ולא מידי, ומשמע דס"ל כוותיה, וכן הבאנו מגדולי האחרונים ז"ל דנטו כפסק הר"ף והר"מ ז"ל וביארו שיטתם באר היטב, וכן נמי מפרשי השו"ע לא העירו בהא ולא מידי, וצ"ב.

והולם מצאתי בספר אלפסי זוטא להגה"ק רבי מנחם עזריה מפאנו זלה"ה (פ"ה דביצה) דאף איהו העלה להלכתא כרב, ע"ש.

ברם עי' בקובץ שיעורים להגה"ק רבי אלחנן וסרמן וזה"ה הי"ד שלהי מס' ביצה (אות ע"ה) דכ' אמרינן בגמ' דביצה (ל"ז ב') חבית מותרת דיש ברירה, ובהמה אסורה משום דינקי מהדר, וז"ל: ובשלהי סנהדרין אמר רב חסדא, עיסה חציה של עיר הנדחת ומותרת ובהמה אסורה, ופירש"י דלא מהני שחיטה לסימן של עיר הנדחת, ובהמה אינה ניתרת בסימן אחד, וקשה דבלאו היינו טעמא נמי הא ינקי איברין מהדר, ואפשר דרב חסדא ס"ל כרב כהנא ורב אסי ולא כרב, אבל תיקשי מזה להפוסקים כרב, עכ"ל. ושוי"מ בספר מרגליות הים עמ"ס סנהדרין (דף ק"ב ט"ו) דמייתי דכבר הק' כן הערוך לנר (בסנהדרין (שם), וציין לשו"ת אבני נזר (חיו"ד, סימן כ"ב בהגהה) ולתשו דמהר"צ חיות ז"ל (סימן מ"ט), ועי' נמי בספר מצות איש לידידו הרה"ג ראי"י שטינמן שליט"א (עיר הנדחת, סימן ו', סעיף ג' ס"ק א' וס"ק ד') מש"כ בסוגי' דבהמה דחציה של עה"נ וחציה של עיר אחרת, ומ"ש בתו"ד דכשדבר בזה עם וקנו מור"ר שרשכבה"ג הגרא"י"ל שטינמן שליט"א ביאר לו דהא דא' בגמ' (שם) דבהמה לא מפלג פלגיה הוא כמ"ש בביצה (ל"ז ב'), ושניא בהמה דקא ינקי תחומין מהדר, והיינו דכל אבריה יונקין מהדר, ע"ש. ועי' במנחת חינוך מצוה תס"ד אות ל"א וברש"י דסנהדרין, ע"ש.

[ועי' בספר מר קשישא לרבינו יאיר חיים בכרך וזה"ה (ערך שתק רב) דמייתי משלהי ספר יונת אלם להרמ"ע ז"ל דכתב דבכל דוכתי דאיתא דשתיק רב היה לו בדבר ההוא סוד נעלם ולא רצה לגלות, ודכ"כ בכנפי יונה, ועי' במר קשישא (שם) מש"כ לדון בכל זה, ומאי דהאריך לציון דוכתינן סגי' דשתיק רב, ואכמ"ל].

בענין שתיית מים שאולין

שו"ע סימן שצ"ז (סעיף י"ב): האשה ששאלה מחברתה מים ומלח לעיסתה ותבלין לקדירתה ביו"ט, הרי העיסה ותבשיל כרגילי שתיהן, ע"כ. והוא מהא דביצה (ל"ז א'), ע"ש היטב.

והנה בפסחים (ק"יא א') קאמר ריש לקיש "ארבעה דברים העושה אותן דמו בראשו ומתחייב בנפשו אלו הן וכו' והשותה מים שאולין" וכו'. השותה מים שאולין לא אמרן אלא דשיילינהו קטן, אבל גדול לית לן בה, ואפילו שיילינהו קטן נמי לא אמרן אלא בשדה דלא שכחי, אבל בעיר דשכיחי לית לן בה, ואפילו בשדה נמי לא אמרן אלא מיה, אבל חמרא ושיכרא לית לן בה, ע"כ.

והנה כל הנך ד' דברים הוו משום רוח רעה כדפרש"י ורשב"ם ז"ל (שם, ד"ה ארבעה), ומיהו יש לעיין בזה דהא ניחא למאי דפי' רשב"ם ז"ל (שם, ד"ה ולא אמרן) דהר"ר שורה על המים דוקא בשדה דלא שכחי מיה ומסרה נפשם לשתות, דלפי"ז פשיטא דל"ש חששא דמים שאולין בהא דהאשה ששאלה מחברתה מים דבפשיטות הוי בעיר, אך למאי דפרש"י (שם, ד"ה ולא אמרן) וז"ל: דרוח רעה שורה על המים אלא בעיר המקום צר הן שואלין ושורה עליהן, ע"כ (ועי' דמייתי לישנא אחרתא וכדפרש"י ז"ל, ע"ש), צ"ע מ"ט לא חיישינן דתשאל מים מחברתה.

ולפום ריהטא י"ל דלישנא דאשה משמע דגדולה היא, ודבזה נתבאר בפסחים (שם) דליכא למיחש, ודוק, (הגם דמצוין דבימי קדם נישאו ול"ז אף בקטנותן), ושוב העירני יידינו הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושאי"ס דבספר ערכי הקודש לדודו הרה"ג ראנ"ש ווינצנדרלר זצ"ל (ח"א עמוד ס"ז) כ' מס' ע"ה דאין אשה נקראת כן עד שתנשא, ויל"ע.

אי נמי יש ליישב זה עפ"י מאי דמצאתי בס"ד בספר משנת אלעזר עמ"ס ביצה להגאון רבי אלעזר קליין וזה"ה הגאב"ד"ק באר שבע (דל"ז

ליחשב כולה כד' אמות שאין ישיבתן שם נחשבת קבוע שקלה היא ליעקר משם, עכ"ל. ונראה מהא דעצם ישיבת צריפין (ונראה מלישני דדייקא בשנעשו מהוצין וערבה) לא מקרי קבוע אף בגוונא דיהוי שם זמן זמנים טובא לפי "שקלה היא ליעקר משם", דלפי"ז אי"א להחיל קביעות ישיבה שם דהוי חסרון בעצם הבית.

ברם עיין במגן אברהם (שם, ס"ק ט"ו ד"ה באהלים) דכ' וז"ל: שאין קבועים במקום אחד אלא יושבים כאן זמן מה, ואחר כך הולכים למקום אחר (ש"ל רש"י) כ"מ בגמרא, אבל אם קבועים במקום אחד הוי כעיר, עכ"ל. וכוונתו דבספר שבלי הלקט (סימן צ"ז) כ' וז"ל: "בפרק כיצד מעברין אמר רב הונא יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן, פירש רבינו שלמה זצ"ל שאינן קבועין במקום אחד אלא יושבין כאן עד שכלה המרעה לבהמותיהן ואחר כך הולכים למקום אחר", עכ"ל. וע"ש בכ"ד (וכן הביאו מרן הב"י ז"ל, ע"ש). הא קמן דהמג"א ז"ל פליג אדברי הלבוש וס"ל דאין הגרעיותא בעצם הבית אלא בעצם הישיבה, דלא הויא דקביעות לפי דיושבים בכאן זמן מה ואח"כ הולכין למקום אחר, ודוק היטב. וע"ע בא"ל רבה (שצ"ח, י"ד) דכ' דמהלבוש משמע אף דקבועין במק"א, אך כ' דכהמג"א ז"ל דפירש דהחסרון לא הוי בהבית עצמו אלא במה דהולכין ממקום למקום מבואר בעבודת הקודש להרשב"א ז"ל (בית נתיבות שער חמישי) וברבינו ירוחם (דף צ"ח א' מדה"ס, נ"ב ח"י"ח), ע"ש.

וכן מצאתי בפ"י רבינו חננאל בן שמואל ובפסקי ריא"ז ובתניא רבתי סימן י"א, ופי' רבינו ישמעאל בן חמון ז"ל (הו"ד בקובץ שיטות קמאי עמ"ס ערוכין נ"ה ב', ע"ש), דכולהו סברי דגרעיותא דיושבי צריפין דלא חשיבא ישיבתן כעיר לפי דהולכין ממקום למקום, ומבואר דהא לאו הכי חשיב קבוע (ויל"ע דמ"מ לא מצינו בראשונים דאי הוי קביעות יגני, ולישנא דגמי דיושבי צריפין משמע בכל גוונא וא"כ אמאי ל"א לא פלוג, ויל"ע).

והנה בחידושי המאירי ז"ל לערוכין (שם) כתב וז"ל: אמר רב הונא יושבי צריפין, פי' לאו משום צורתה קאמר אלא שאותן אהלים נעשו מהוצין וערבה שלא בקביעות, עכ"ל. וכתב אהא הגרש"ז ברודא זצ"ל בהערותיו (שם) וז"ל: משמע הא אם עשוין לקביעות דינם כעיר, ועי' מג"א ס' שצ"ח סקט"ו שכתב כן, עכ"ל. ויש לעיין אם שייך לדברי המאירי ז"ל ליעבד קביעותא בצריפין דהוצין וערבה, דאפשר דהא גופא מורי דל"ה קביעותא, וצ"ע. ועי' בספר נתיבות שבת (פמ"ב, הערה ז') שכי' דמ"ל השו"ע והמאירי משמע דהחסרון בבית, דל"ש למקרי אבית שזזה (העשוי מהוצין וערבה) שמא דקביעות, אך מהמג"א משמע דהחסרון דבזה הוי דאינן קבועין במקום אחד, ע"ש בדבריו. ויל"ע בכל זה טובא. ולמעשה המ"ב ז"ל (שם, ס"ק מ"ט) הכריע כהמג"א ז"ל דאם קבועין במק"א הוי כעיר, ועי' בפמ"ג (שם) דמסק"ל בכמה זמן מקרי קבוע, ועמ"ש"כ בזה בכף החיים שלהי ס' שצ"ח. ועי' בספר נחל איתן למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (סימן ו' סעיף א' סוס"ק ג') דמייתי לספיקא דהפמ"ג ז"ל, וכתב עלה "ונראה לכאורה דכל דתלמי במרעה לא מקרי קבוע", עכ"ל, וע"ש בכל דבריו.

בהא דמודדין תחום העיר בחבל דפשתן מדכתבי

"ופתיל פשתים בידו"

ידו דערובין (פ"ה ה"ג) א"ר יהושע אין לך מידה של אמת אלא שלש, אבל מה אעשה וכתבי בניביאים חבלים ופתיל פשתים בידו וקנה המידה, ע"ש. ועי' בגמ' דערובין (נ"ח א') ע"ש. ובשו"ע (שצ"ט, א') קפסיק דאין מודדין תחום העיר אלא בחבל של פשתן של חמשים אמה כו', ע"ש. ובמ"ב (שם, סק"א ד"ה של פשתן) כ' אהא וז"ל: ואף דאין לך יפה למידה משלשלאות של ברזל, כך קיבלו חז"ל דבחבל של פשתן מודדין מדכתבי [ביחזקאל מ'] ופתיל פשתים בידו, עכ"ל.

ועי' בחידושי מהר"ץ חיות ז"ל בערוכין (שם ד"ה אבל מה נעשה שהרי אמרה תורה ובידו חבל מדה) דכתב וז"ל: נ"ב מקרא זה הוא בזכריה, והתלמוד מכנה אותו בשם תורה, ומכאן מוכח דדברי קבלה מכונה אצלם בשם תורה, וכן אמרו (בכורות נ' ע"א) בקשו לגנוז כספא ודהבא משום כספא ודהבא שבירושלים, עד שמצאו מקרא בתורה ובאו בה פריצים וחללוהו, ובחיבורי הארמית בזה הרבה ואכ"מ, עכ"ל. ועי' נמי בחידושי הגריעב"ץ ז"ל (שם), ודוק.

ולפענ"ד צ"ב היאך ילפינן מהאי קרא דחזקאל, הא קי"ל לא בשמים היא (ע' בי"מ נ"ט ב'), וצ"ע. ושאלתי זה מהגאון רבי יוסף אריה לורינץ שליט"א בעמח"ס האיר יוסף, והשיבני די"ל דהוי גילוי מילתא בעלמא, עוד אמר לי די"ל בזה לפימשי"כ בכ"מ דילפינן מנביאים לפי דהכי קיבלו בהללמ"ס, ועי' סוגי' דיבמות (ע"א ב') ובתוס' (שם, ד"ה סוף מילה כו'), ודוק. ועי' בספר פלאות עדותיך האיר יוסף (חלק א', סימן א') מאי דהאריך בסוגי' דלא בשמים היא, ותרוה נחת [א"נ אפשר דהיכא דהלימוד הוי בדרך אגב שפיר למדינן, והעירני ידידנו האברך המופלג ר"א פלקוביץ שליט"א לשרות נוב"מ מהדו"ת חי"ד סי' קס"א].

הולום זכיתי לשאול מקמי' מור"ר מרן רשכבה"ג הגרא"ל שטינמן שליט"א להאי שאלתא (שיק פרשת קרח תשע"ה לפ"ק), ותיכף ומיד השיבני פה קדשו "הקודש ברוך הוא אמר את זה למשה (=נדצ"ל ליחזקאל), והוא כתב את זה בנביא", עכ"ק.

והיינו דכיון דנכתב זה בנביא לא אמרינן ביה לא בשמים היא, ודוק היטב דוק. [ואף אי נימא דהכונה בזה למשה כפשוטו י"ל בזה עפמי"ש בכרכות (ה' א') ארשב"ל מאי דכתבי ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם וכו', אשר כתבתי להורותם אלו נביאים וכתובים, ע"כ. ועי' הרי דניתנו נביאים וכתובים בסני, ודוק, ועמ"ש בהגהות מהר"צ חיות ז"ל ובצפנת פענח להגר"א מגרידיץ ז"ל (שם) בהא, ועי' נמי מש"כ רבינו האוה"ח הק' ז"ל בפירושו עה"ת (פרשת תזריע י"ג ל"ז ובפי' בלק כ"ד ז'), ובמ"ש בזה בספר עיטורי חיים (פ' תזריע עמוד רס"ט), ע"ש. וא"ש היטב. ועי' בקונטרס לקט ממשנת רבינו די"ל ליום השלושים לפטירת הגרי"ש קוטלר זצוק"ל מש"כ בהאי ענינא

אם היו בתוך שבעים אמה ושיריים, ומאותו הבית היוצא רואים כאילו חוט מתוח על פני כל העיר, ומודדין חוץ מאותו החוט אלפים אמה, ע"כ. והנה בספר חידושים וביאורים להגר"ח גריינמן זצוק"ל (עירובין, ר"פ כיצד מעברין) שכ' וז"ל: בבה"ל סימן שצ"ח ס"ו ד"ה שיש פירש דהיינו שיש בתוך ביהכנ"ס חדר המיוחד לדירה, אבל לא שביהכנ"ס עצמו משמש לדירה, ולמד ז"ל מזה דאף ביהכנ"ס מתעבר ע"י הדירה, וכ"ה במאירי בריש פירקין כגון שיש בו חצר שבתוכו בית דירה, אבל מרן זללה"ה במעשרות סימן ה' סק"י וכן בעירובין בליקוטים סימן ב' ס"ק כ"ח פירש דביהכנ"ס עצמו הוא הדירה, וכן מבואר ביו"ד סימן רפ"ו ס"ג בענין מזוזה, הביאו מרן ז"ל שם, ובחד לישנא תנינהו בגמרא שיש בהן בית דירה, וצ"ע, עכ"ל.

וע"ע בחר"ב (שם) מש"כ לדיוקי הכי מאיזה ראשונים, ועי' בבה"ל (שם) דכ' לדיוקי כדבריו מהא דאי' בגמ' עירובין (נ"ה ב') "בית הכנסת שיש בו בית דירה", דמשמע דהבית דירה נפרד מהבהכנ"ס, ע"ש. ועי' בחי' המאירי לערוכין (נ"ב ב') מש"כ בהא, ומאי דהעיר בזה הגרש"ז ברודא זצ"ל בהערותיו למאירי, ויל"ע בזה.

והנה בעירובין (שם) פירש"י (ד"ה ובית הכנסת) וז"ל: סתם ביהכ"נ לאו לדירה עביד, הלכך אי לית בה דירה לחון הכנסת לאו דירה היא, ע"כ. ועפ"י כ' המ"ב (שצ"ח, סקכ"ה ד"ה לחוננים) "סתם בית הכנסת לאו לדירה עביד", ע"כ. (כמ"ש בשע"צ, שם י"א). ולכאורה לפום ריהטא משמע כהבה"ל ז"ל דאיכא בביהכנ"ס בית דירה לחון בנפרד ולא דרר החון בביהכנ"ס גופא, דאל"כ מהו דכ' רש"י ז"ל "הלכך אי לית בה דירה שחון הכנסת לאו דירה היא", אטו שייך לקרוא ליחוד מקום מגורים בבי כנישתא דהוי דירה דחון, הא בביהכנ"ס נשאר בצבינו, רק דהחון הוא דרר בו, אך כאמור לא הוי גדר דאיכא בי' דירת חון, אמנם אפשר יש לדחות זה מלישנא דרש"י ז"ל גופי' דכ' בריש דבריו "סתם ביהכ"נ לאו לדירה עביד, הלכך אי לית בה דירה לחון הכנסת לאו דירה היא", ע"כ. דמהא דכ' רש"י ז"ל סתם ביהכנ"ס לאו לדירה עביד, משמע דישנם בביהכנ"ס דשייך לייחד לדירה, וא"כ כל זמן דלא נתייחד בה מקום מגורים דחון ל"מ, אך אילו יחדו הגם דלא הוי חדר נפרד מ"מ דירת חון מקרי, וכעין דמייתי הגרש"ז ברודא זצ"ל בהערותיו למאירי (שם) מהני בהל' מזוזה דבהכנ"ס דכפריס דירי' בי' אורחים, וה"נ י"ל בכאן, ועכ"פ אכתי ליכא לאוכוחי מרש"י ז"ל, וצ"ע בזה. ושור"מ בערוך השלחן (שם, י"ד) דכ' וז"ל: וכן ביהכ"נ שיש בו בית דירה לחוננים, אבל ביהכ"נ עצמו כיון דלאו לדירה עביד אין עושין אותו עיבור לעיר, ע"כ. ומהא דס"ל כהבה"ל ז"ל.

ועי' נמי בספר תחומי שבת (פ"ד, הערה מ"ב) דכתבו דכהבה"ל דס"ל דמיידי בחדר נפרד, מבואר בשו"ת משיבת נפש להגה"ק מהרא"ל צינץ ז"ל ואינו לפני לעיני ביה, והתם נסתפקו לדברי הבה"ל בגוונא דהדירה בתוך ביהכנ"ס אי מהני לעברו עם העיר, או"ד כיון דביהכנ"ס אינו עומד לדירת החון לא מהני, ע"ש.

ולפענ"ד י"ל דזיל בתר טעמא, דכיון דסתם ביהכנ"ס לאו לדירה קעביד כמ"ש המ"ב גופי' (ס"ק כ"ה), א"כ בעינן דיהיה בית דירה נפרד מביהכנ"ס להחון, ולפי"ז מאי אכפת לן אי בית דירה זה דהחון בתוך הביהכנ"ס, דסו"ס נפרד הוא ולא כחלק מביהכנ"ס, ודוק.

וכבר האריכו בספרי דרבנן להביא מקורות לשיטת"י דהבה"ל והחזו"א ז"ל מדברי הראשונים ונו"ב בדבריהם, ועי' בספר קרית אריאל (פ"ד, עמוד פ"ו) ובספר תחומי שבת (שם) ובמ"ב מהדורת דרשו (שם), ואכמ"ל בזה.

בהא דיושבי צריפים אין מודדין להם אלא מפתח בתיהן

עירובין (נ"ה ב') אמר רב הונא יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן, מתיר רב חסדא ויחנו על היירדן מבית הישימות, ואמר רבה בר בר חנה (אמר רבי יוחנן) לדידי חזי לי הווא אתרא והוי תלתא פרסי על תלתא פרסי, ותניא כשהו נפנין אין נפנין לא לפנינהו ולא לצדיהן אלא לאחריהן, אמר ליה רבא דגלי מדבר קאמרת כיון דכתבי בהו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, כמאן דקביע להו דמי, אמר רב חיננא רב רב כהנא אמר רב אשי יש שם שלש חצירות של שלש בתים דוקבעו, ועי' פירש"י (שם, ד"ה צריפין) וז"ל: דירה של הוצין וערבה אינו קבוע, הלכך אפילו יש הרבה במקום אחד כשיעור מהלך מאה אמה אין חשבינן עיר להיות כארבע אמות, וכל אחד מודד מפתח ביתו אלפים לכל רוח אם בא לצאת, עכ"ל. ולפום ריהטא נראה דסבירא ליה לרש"י ז"ל דגרעיותא דיושבי צריפין הוי בעצם הבית העשוי מהוצין וערבה הוי דבר שאינו קבוע בחפצא.

ובירושלמי דערובין (פ"ה ה"א) רב אמר עיר שהיא בנויה אהלים כל אחד ואחד מודד מאהלו, ע"ש. ופי' הפני משה (שם, ד"ה עיר) וז"ל: 'ואין בה בתים קבועים אין העיר נחשבת כולה כארבעה אמות להיות נמדד התחום מחוץ להעיר, אלא כל אחד ואחד מודד אלפים מאהלו', עכ"ל.

[ויל"ע במאי דבבבלי מיידי בצריפין ובידו באוהלים, ועי' לקמן. ועי' בירד' שם דאמרו הוי שם שלשה צריפין ושלשה בורגנין מודד מן החיצון ע"ש, ויל"ע בזה].

והר"מ ז"ל בהלכות שבת (פכ"ח ה"י) נקט בלישני' יושבי צריפין, ולא ביאר ממה עשוין הני צריפין, ואולי דס"ל דאין נ"מ בזה דעצם מבנה דצריף לא הוי קבוע, וכענין הא דאמרו בירו' אוהלים, ודוק. ברם הטור (סי' שצ"ח) כ' בהדיא "יושבי צריפין פי' אלו שעושין סוכות מהוצין וערבה", דמשמע דס"ל דייקא בעשוין מהוצין וערבה הוא דלא חשיבו קבוע, ודכן נמי יש לעיין בהא מלישנא דהשו"ע ז"ל (שצ"ח, י') דכ' וז"ל: "יושבי צריפים דהיינו שיושבים באהלים שעושין מהוצין וערבה אין להם דין עיר", ולדבריו הא דאי' בירו' אהלים אין הכרח דמיידי בכל אהל, דאיכא לפרושי בעשוין מהוצין וערבה כמ"ש השו"ע ז"ל וצ"ע, אמנם עי' בפ"י רבינו ישמעאל בן חמון ז"ל לערוכין (שם) דיש שעושין מהוצין או מקנים וכיוצא בהן כגון זו, וע"ש בכ"ד.

ובחופשי בהאי ענינא מצאתי להלבוש ז"ל (שצ"ח, י') דכ' וז"ל: יושבי צריפים דהיינו שיושבים באהלים העשוין מהוצין וערבה, וגם אין להם היקף מחיצה עשרה או חריץ י' אמות סביב אהלים, אין להם דין עיר

(א' דכ' אמתני' דשם וז"ל: הנה לענין שאילת מים גם בחול מצאתי בד"ת [=בדרכי תשובה] וז"ל (יור"ד סי' קט"ז סעיף ע'), עיין מילי דחסידותא שם שכי' אודות הקפיא' שלא לשתות מים שאולים, נראה שאין זה רק כשהם בעינם בלי בישול, משא"כ כששאל מים ובשלם אח"כ, ואצ"ל אם בישל בהם איזה דבר אין קפיא', אך גם אם לא בישל בהם שום דבר רק בישלו בפ"ע ג"כ אין קפיא', כיון שיש שינוי מכפי מה ששאלם (=נדצ"ל ששאלם), וכן אפילו לא בישלם כלל רק שעירב אותם ברוב מים שלו דשפיר בטל ברוב אפילו כשאינו מינו, ובמינו בודאי בטל ברוב ואין שום קפיא', עכ"ל הדר"ת, עכ"ל.

אשר עפ"י נלפע"ד דאף אי נימא דמיידי באשה קטנה, מ"מ ליכא למיחש למים שאולין לפי דשואלתן "לעיסתה" וכלישנא דמתני', וכיון דאופה העיסה ליכא למיחש, ותו דבטילו מיא ברובא, ופשוט.

והגם דבביצה שם מבואר דהאי עיסה חשיבא כרגלי שתייהן, ובגמ' ופי' דנו אמאי לא בטילו מיא בעיסה, מ"מ לכאורה לא תקשי מהא, ואכמ"ל.

וע"ע בספר שמירת הגוף והנפש להגר"ח לרנר שליט"א (חלק א', סימן מ"ב ס"ק ב') מש"כ בהאי ענינא, ועי' בספר הערות עמ"ס פסחים למרן רשכבה"ג הגר"ש אלישיב זצוק"לה"ה (דף ק"יא א') מש"כ דיי"א דהא דר"ל מיידי בשלא הורתחו מעולם, ע"ש היטב.

[ובעיקר סוגי' דהאשה ששאלה והמסתעף עיין מ"ש בזה בספר תורת רפאל להגאון רבי רפאל שפירא זצוק"ל הגאב"ד דוולאזין (סימן נ"ח) באורך נשגב, ע"ש].

בהא דהגחלת כרגלי הבעלים

שו"ע סימן שצ"ז (סעיף י"ג): לקח מחבירו ביום טוב גחלת לא ויליכנה אלא כרגלי הנותן, אבל אם הדליק נר או עץ משלהבת חבירו הרי הוא כרגלי זה שהדליק, ע"כ.

והנה בשיטמ"ק (ביצה ל"ט א') כ' בהא דגחלת וז"ל: הגחלת כרגלי הבעלים, פי' אפי' עוממו וכן כולה מתני', עכ"ל, ויל"ע מאי קמ"ל בהא.

ועי' בספר ראשון לציון להגה"ק רבינו חיים בן עטר זצוק"לה"ה עמ"ס ביצה (דף ל"ט א') דנסתפק באפר אי אמרינן דדינו כגחלת, או כדאמרינן דפנים חדשות באו לכאן וכאילו לא קנה שביטה אצל שום אדם, וע"ש בכל מאי דן בהאי ענינא.

בהא דעיר אריכא וקטינא ומרובעת ולא לריבוע העולם

דמניחין אותה כמות שהיא

עירובין (נ"ה א') תנו רבנן כיצד מעברין את הערים, ארוכה כמות שהיא עגולה עושין לה זווית מרובעת אין עושין לה זווית וכו', אמר מר ארוכה כמות שהיא פשיטא (וכי' תעלה על דעתך שיקצרנה, רש"י), לא צריכא דאריכא וקטינא (קצרה ברחבה, רש"י), מהו דתימא ליתן לה פותיא אאורכה (ירחיבנה לזמורח ולמערב עד שתהא מרובעת יפה, רש"י), קמ"ל (כמות שהיא מניחין אותה שהרי יש לה פאות, רש"י), ע"כ. ובשו"ע (שצ"ח, א') הבא למדוד אלפים אמה של תחום העיר, אם היתה העיר אריכא וקטינא או שהיתה מרובעת ולא לריבוע העולם, הואיל ויש לה ד' זוויות שוות מניחים אותה כמות שהיא ומודדים לה אלפים אמה לכל רוח מד' רוחותיה, ע"כ.

ועיין בערוך השלחן (שם, ס"ק ט') דביאר בהא בתו"ד וז"ל: דהנה מה שאנו מצריכין מרובע למדנו מהגבולין שנאמר בהם פאת, ופאת היא זווית שוות, וכיון שיש להם זווית שוות תו לא חיישינן אם אין רחבו כארכו, עכ"ל (וזהו גופא הא דכ' רש"י דמיינתין לעיל דמניחין אותה כמות שהיא "שהרי יש לה פאות", ע"ש ודוק).

ברם איכא לעיוני דאי ילפוטא היא דסגיא לן בפאות, והיינו זווית שוות, מהו הוי' דגמרין דניהב לה פותיא אאורכה, וצ"ב.

ושאלתי זה מידידנו הרה"ג מוה"ר אברהם יחיאל הכהן הלר שליט"א בעמח"ס לראות טוב בהלכות עירובין ושא"ס, וביאר לן דהנה בכמה דוכתינן מצינן דבעי שיעורא דאורך כרוחב וכגון במקוה דהוי אמה על אמה וכו', הגם דלקושתא דמילתא סגי ברוחב פחות טפי מן האורך דגבהו דאדם לאו כרוחבו, והא הוא דהוי"א לגמ' דיון דנבעי ריבוע דארכו כרוחבו, ואהא קמ"ל דבכל דוכתא דינא דאורך כרוחבו הוא לפי דהוי זה דין בהשיעור, ברם הכא אי"ז דין בשיעור דיש לעיר, רק דבעינן זווית שוות מדינא דפאת וכו', ועל כן הוא דמניחין אותה כמות שהיא, ודוק בזה.

[ובעיקר ענין שיעורא דאדם עי' באילת השחר למו"ר מרן רשכבה"ג הגרא"ל שטינמן שליט"א (שמות ט"ז כ"ט) דכ' וז"ל: שבו איש תחתיו פרש"י מכאן סמכו חכמים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום, ג' לגופו וא' לפישוט ידים ורגלים, והנה אם גודל האדם בלי פישוט ידים ורגלים הוא ג' אמות, הרי בצירוף ידיו ורגליו ה' צריף להיות יותר מד' אמות, ועוד דבשלמא על הידים שייך פישוט, אבל מה שייך פישוט על הרגלים הרי הם פשוטות ועומדות (וז"ל הראב"ד בפ"י הת"כ מצורע ט"ו ט"ז מים שכל גופו עולה בהם, וכמה הם אמה על אמה ברם ג' אמות, והא דקי"ל דגבהו של אדם ד' אמות ההיא בפישוט יו"ר כשהוא פושט זרועותיו למעלה מראשו, ופושט כמו כן אצבעות רגליו למטה אז הם ד' אמות), וכשמחשבים ג' אמות לפי השיעור הקטן לו מידת אדם מנוון (ועי' שיעורין של תורה סי' ד'), עכ"ל. [ועי' סי' שמ"ט ס"א ובמ"ב שם, וסי' שצ"ז ס"א ובמ"ב שם ואכמ"ל בזה]. והולום ראיתי בספר תחום שבת להג"ר עורך שמואלי שליט"א (סימן ל') דהאריך טובא בענין גופו של אדם ג"א ושיעור האמה, ומשם תדרשנן].

ביהכנ"ס דאית ביה בית דירה אי הכונה חדר נפרד

בהביהכנ"ס

שו"ע (שצ"ח, ו'): היה בית קרוב לעיר בשבעים אמה, ובית שני קרוב לבית הראשון בשבעים אמה, ובית שלישי קרוב לשני בשבעים אמה, וכן עד מהלך כמה ימים, הרי הכל כעיר אחת, וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון, והוא שיהיה בית דירה זה ארבע אמות על ארבע אמות או יותר, וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה וחוננים וכו', כל אלו מצטרפין עמה

(עמוד ט'), ודוק לדברינו]). וכששאלתי זה ממר"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א יישב לן והפסוק מגלה המציאות. ובדברי בזה עם הגאון הגדול רבי משה הלל הירש שליט"א, אמר לי דאפשר דהיה מקובל כן ביד חז"ל עוד מלפני כן כענין דברי קבלה, ורק הפסוק הוא מקור לזה, ודוק היטב.

בגוונא דאין לו חבל דפשתן במה ימדוד

שו"ע סימן שצ"ט (סעיף א'): אין מודדין תחום העיר אלא בחבל של פשתן וכו', ע"כ. ויש להסתפק בגוונא דליכא ליה חבל בפשתן במה ימדוד, ונראה דיש לזון בהא ממאי דכ' המאירי ז"ל בחידושי לערובין (נ"ח א') וז"ל, תניא א"ר יהושע לחנניא אין לך דבר יפה למדידה יתר משלשלאות של ברזל, אבל מה אעשה שהרי אמרה תורה ובידו חבל מיידה, ומפרשי לה אין לך דבר שיפה וכו' מפני שאינן נמתחות יותר מדאי אלא בשוה, ואם כן היה ראוי לפסול כל שאר הדברים, אבל מה אעשה וכו' ובידו חבל מדה, פי' ואי אפשר לפסול חבל למדידה, עכ"ל.

ומהו נראה דס"ל דגמרין קמ"ל דאחר דכתיב בקרא חבל דפשתן, ש"מ דשרי למדוד בו הגם דלא דייק כשלשלאות דברזל, ותו הוסיף בזה המאירי ז"ל (שם) וז"ל: ושל פשתן למדידת תחומין, וכן פסק הר"ף והר"ם ז"ל דלמדידת תחומין אין מודדין אלא בחבל של פשתן, והוא הדין בשל קנב"ס, ומיהו שיטתו לומר דכל שכן דבשלשלאות של ברזל מודקא אמרי הכא אין לך דבר שיפה למדידה יתר משלשלאות של ברזל, אבל מה אעשה, פי' שאע"פ שמן הדין היה לנו לפסול כל שאר דברים, הא כתוב ובידו חבל מדה, והואיל והכתיב הכשירה אין לנו לפסולה, אבל דאי שלשלאות של ברזל יותר הם ראויות, ויש פוסלין בשלשלאות של ברזל כשיטת הר"ף והר"ם ז"ל, ואיפשר שהדין עמהם מפני ששלשלאות הם כבודות ומתמעט השיעור מפני כפיפת השלשלאות, ע"כ. וע"ע בהערות וחי' הגרש"ז ברודא זצ"ל מ"ש"כ בהא.

והנה לפום ריהטת לישנא דהמאירי ז"ל נראה ברור דס"ל דשלשלאות דברזל עדיפא אחבל דפשתן, וממילא אין שום עדיפותא למדוד בחבל דפשתן כלל, ולכתחילה יכול למדוד בשלשלאות דברזל, איברא לדעת הר"ף והר"ם ז"ל משמע דמודדין דייקא בחבל דפשתן, וכל דלית לי חבל דפשתן לא מהני למדוד במידי אחרנא (וזלת קנב"ס כמבואר בלישני, ע"ש), אלא דאמנם לענין דינא אף המאירי ז"ל חייש לדעתיהוה דהר"ף והר"ם ז"ל, וכתב דאפשר שהדין עמהם מפני ששלשלאות דברזל כבודות ומתמעט השיעור מפני כפיפת השלשלאות.

מיהו לכאורה אכתי אית לן לעיוני, דהא לדעת" דהר"ף והר"ם ז"ל דמייטי המאירי נראה דכל דלא מדד בחבל דפשתן לא מהני ולא מידי, אך למאי דכ' המאירי ז"ל דאפשר שהדין עם הר"ף והר"ם ז"ל "מפני ששלשלאות הם כבודות" וכו', משמע דמודי דרק בשלשלאות דברזל איכא חסרון לצד כובדן, וא"כ יש לעיין אי לדעת" בהיכא דלית לי חבל דפשתן יוכל ע"כ למדוד בחבל ממדי אחרנא דאינו כבד, או דלא ולכ"ע נבעי מדידה דפסיעות, וצ"ע לדינא.

[ועי' בפיהמ"ש להר"ם ז"ל (ערובין פ"ה מ"ד) דכ' וז"ל: זה החבל ראוי להיות מפשטים, ע"ש. ועי' בר"מ הל' שבת (פ"כ"ח ה"א) דכ' וז"ל: אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה לא פחות ולא יותר, ובחבל של פשתן כדי שלא ימשך יותר, ע"כ].

שוב מצאתי בספר נחל איתן למר"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (סימן ה', סעיף ה', ס"ק א') דהאר"ך טובא בכל האי ענינא, וע"ש בכל דבריו.

אי סמכינן אמדידת עכו"ם מומחה

שו"ע סימן שצ"ט (סעיף ז'): אין סומכינן אלא על מדידת אדם מומחה שהוא יודע מדת הקרקע, ע"כ. וכי המ"ב (שם, ס"ק כ"ח) וז"ל: וגם יהיה בקי בדיני המדידה, עכ"ל.

ונסתפקתי אי מהני לסמוך על מדידת תחומין דגוי המומחה לעניני מדידות וכדומה (באופן שלמדוהו דיני ואופני המדיה) [ועי' במדרש רבה אסתר (פ"ד, ב') אדמתא שהיה ממונה על אטונם שבארץ, ופירשו הרד"ל והע"ף יוסף שם דהיינו שהי' ממונה על מדידת הארץ בחבלים, ולשון המקרא הוא (שם) ז' אטון מצרים שאין מודדין אלא בחבלים ע"ש, ונתעוררתי למודש זה מספר אור תורה לידינו האברך המופלג רבי איתמר וינרב שליט"א (פ' וירא עמוד ג"ב), ע"ש בדבריו. ולכא"ו מהא משמע דאף אצל עכו"ם מדדו בחבלים, ודוק בזה]. והגם דגבי נאמנות אתחומין לא סמכינן אעכו"ם, מ"מ יל"ע במומחה אי י"ל בזה דאומן לא מרע נפשיה, והרבה יש להאריך בזה ממי"ש המגן אברהם (או"ח, סימן כ'), ע"ש. ובמ"ב (שם, ס"ק ד') ושעה"צ (שם, ג') ובשדי חמד (כרך ח' דף ע"ו ב' אות י"ט) דן באורך דבריו המג"א ז"ל דמייטינן, וע"ע בשד"ח (שם, דף מ"ז ב', אות ב'). ועי' במאי דהארנבו בהא בספרנו ענפי משה בהלכות מאכלי עכו"ם (סימן כ"ט וסימן ל"א), ע"ש באורך. ודון באתרין.

[וכעין זה האריכו בספרי דרבנן לדון אי סמכינן על רופא עכו"ם בדיני נדה, ועי' מ"ש בזה בשיעורי שבט הלוי למרן הגר"ש הלוי ואנר זצוק"ל (עמודים ע"ח וק), ועי' בספר חוט שני למרן הגר"י קרליץ שליט"א (הל' נדה, עמוד ע"ח) מש"כ בזה, ע"ש, ואכמ"ל]. וממו"ר הגאון הגדול צ"ע רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמ"ס ש"ת משנת יוסף שמעתי דמסתברא דבגוונא דהגוי מומחה לעניני מדידה, ולימדוהו אופן והל' המדידה ומוד, מהני.

בהא דאין סומכינן במדידת תחומין אלא על המומחה

שו"ע סימן שצ"ט (סעיף ז'): אין סומכינן אלא על מדידת אדם מומחה שהוא יודע מידת הקרקע, ע"כ. וכתב עלה המ"ב (שם, ס"ק כ"ח) וז"ל: וגם יהיה בקי בדיני המדידה, עכ"ל.

ועי' שו"ע (שם, סעיף ט'): אם באו שני מומחים ומדדו את התחום אחד ריבה ואחד מיעט שומעין למרובה, ובלבד שלא ירבה יותר ממידת אלכסונה של עיר, ע"כ וע"ש בכ"ז. ובמ"ב (שם ס"ק ל"ב ד"ה שני

מומחים) כ' וז"ל: אבל אם האחד אינו מומחה אין הולכין אחריו כלל, עכ"ל.

ויש לעיין מאי קמ"ל בהא אחר דלעיל סעיף ז' כתב השו"ע ז"ל בהדיא דאין סומכינן אלא על מדידת אדם מומחה וכו', וצ"ב. והנה בכה"ח (שם, ל"ד) כ' אדברי השו"ע דסעיף ז' "שהוא יודע מכת הקרקעות", וז"ל: שיהיה חכם בתשבורת ומהיר במדידת הקרקעות, הרמב"ם בפ"י המשנה, אלי רבא (אות ט'), וגם יהיה בקי בדיני המדידה, רבינו יהונתן על הר"ף, ומ"מ בשעת הדחק מי שסומך על המתירין במדידת הדיט לא הפסיד, נזירות שמשון א"ח אות א', ע"כ. ואמ"ש השו"ע ז"ל דסעיף ט' אם באו ב' מומחין, כ' הכה"ח (שם, ס"ק מ"ב) וז"ל: משמע אבל אם אחד אינו מומחה אין הולכין אחריו, עכ"ל. ולשיטתי' דהכה"ח ז"ל יש ליישב זה דכיון דבשעה"ד סמכינן אמדידת הדיט הוי"א דאף נגד מומחה סמכינן עלי' וקמ"ל, איברא דבדעת המ"ב ז"ל א"א לאוקמי הכי, דהא לא קאמר דבשעה"ד סמכינן אמדידת הדיט, וצ"ב.

בהא דנאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים

בשבת כשהייתי קטן

שו"ע סי' שצ"ט (סעיף י"א): אפילו עבד אפילו שפחה נאמנים לומר עד כאן תחום שבת, אבל קטן לא בעודו קטן, אבל נאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים בשבת כשהייתי קטן, וסומכינן על עדותו, עכ"ל. ועי' במ"ב (שם, ס"ק מ"ג ומ"ד) דהוא לצד דתחומין דרבנן, ועי' הוא דנאמן הגדול לומר וכו' וסמכינן עליה, ועי' בסוגי' דכתובות (כ"ח א' וב'), ע"ש היטב.

והנה בקובץ שיעורים עמ"ס כתובות (שם, אות ע"ז) כ' וז"ל: עד כאן היינו באים בשבת, קסבר תחומין דרבנן, אבל למ"ד תחומין דאורייתא אינו נאמן להעיד בגודלו מה שראה בקוטנו, וקשה כיון דע"א נאמן באיסורין כל הפסולין נאמנין, וא"כ גם תחלתו בפסול כשר, וכן כתב בשו"ת ר"ח אור זרוע סי' צ"א לענין עדות אשה דגם תחילתו בפסול כשר, מה"ט דע"א נאמן, והביא ראיה מדברי תוס' גיטין כ"ג. מיהו חלוקין עליו חבריו דלא מהני תחילתו בפסול בעדות אשה, והוא בשו"ת ר"י בן הרא"ש סי' צ"ב באורך. ולדעת ר"ח א"ו"ז צ"ל דהא דלא סמכינן באיסורין על מה שראה בקוטנו אינו משום גזוה"כ דבעינן תחילתו בכשרות, אלא דילמא לא דק שפיר בקטנותו, עכ"ל.

ועיין נמי באלת השחר עמ"ס כתובות לאדמו"ר מרן רשכבה"ג הגר"א"ל שטימנן שליט"א (כ"ח א', ד"ה ואלו) דכ' וז"ל: ואלו נאמנין להעיד בגודלן ומוקמינן דזה רק דרבנן נאמן הגדול להעיד מה שראה בקוטנו, והנה ע"ד שרוצה להעיד בדבר שצריך עדות גמורה בעינן תחלתו וסופו בכשרות, דאם תחלתו בפסולות הוא פסול, אבל באיסורין לא יתכן דצריך תחלתו בכשרות מדין מיוחד כיון דלכל היותר יהי' עליו אז דין פסול עדות, והא אין שום פסול עדות פוסל להעיד באיסורין, ועי' דמה שראה בקוטנו יש חשש נוסף דקטן לא דייק, לכן גם באיסורין לא מהני מה שראה בקוטנו ובדרבנן הקילו. ויש להסתפק אם מה דבאיסור דאורייתא לא מהני להעיד בגודלו מה שראה בקוטנו הוא מדין תורה דיש חשש שלא דייק, או דמה"ת אין כזה חשש אלא דמדרבנן החמירו וחששו דלא דייק, וחשש זה החמירו רק על איסור דאורייתא ולא על איסור דרבנן. והנה להמבואר ברש"י ב"ק דף פ"ח ד"ה פשוטה לעדות דיש שני טעמים להא דקטן פסול לעדות, או משום דכתיב ועמדו שני אגשים ולא קטנים, או משום דהא עדות שא"א יכול להוימן, ולא נזכר עוד טעם דלא דייק, משמע דאין כזה פסול מה"ת, ועי' דכאן אינו אלא דהחמירו רבנן בדאורייתא לא לסמוך על דברי הקטן אפילו כשהגדיל, עכ"ל. [ומשא"כ בהיכא דהוי דרבנן שפיר סמכינן עלה, וכדביאר מו"ר שליט"א לעיל, ודוק].

וכדבריהם נתבאר בשיטמ"ק (שם, וצ"יין לו באהל תורה ע"ש) דכ' (ד"ה כיון דרוב נשים וכו') וז"ל: גילוי מילתא בעלמא הוא אין פירושו דכיון דגילוי מילתא הוא לא משקר, דהא אין אנו חוששין שישקר מדעת אלא שיטעה במחשבתו משום דבקטנו לא דק, עכ"ל, וע"ש בכ"ז. ועי' באהל תורה (שם) מאי דנ"ג בהאי ענינא. ועיין נמי בחידושי הגר"ד פוברסקי זצ"ל (שם) מש"כ בזה, ע"ש. (ועי' בספרנו ענפי משה בהלכות מאכלי עכו"ם סי' ל"ז (עמודים ר"ג-ר"ח) מאי דכתבנו בהא דסמכינן אקטן לענין חליבת עכו"ם והמסתעף, ואכמ"ל).

אמאי לא אמרינן בחר"ץ המלא מים דבין תחומי שבת

דינא דביטול ברוב

שו"ע סי' ת"ב (סעיף א'): חר"ץ מלא מים מכונסים שהוא בין תחומי שבת מקצתו בתחום עיר זה ומקצתו בתחום עיר אחרת, שתי העיריות אסורות למלאות ממנו אפילו בתוך תחומם, שהמים שבתוך התחום קונים שביתת העיר ומתערבים אלו עם אלו, וצריך לעשות מחיצה בסוף התחומין להפסיקן, ואפילו היא תלויה שאינה מגעת לקרקע החר"ץ, ושל קנים בעלמא סגי, ע"כ, וע"ש בכ"ז. ועי' בנ"כ דשם ובמאמר מורכי (שם, ס"ק ב') דדן דכיון דהוי דרבנן מ"ט לא אמרינן יש ברירה, ע"ש ודוק, ויש לעיין אמאי לא אמרינן בהא דינא דביטול ברוב דמטע המים דבין התחום הראשון מתערבין בתחום השני ומתבטלין, וכן להיפך, וצ"ב. ויש ליישב בהא עפ"ימ"ש בביצה (דף ד' ודף ל"ז) דדבר שיש לו מתירין ל"א ביה ביטול ברוב, ועי' שו"ע סי' שצ"ז (סעיף י'), ודוק היטב. ועי' בספר מועדים וזמנים להגאון האדיר רבי משה שטרנבוך שליט"א (חלק א', סימן ל"ח) מאי דדן בענין דשיל"מ גבי תחומין, ע"ש ודוק.

בדינא דשבת בבקעה והקיפוח גוים בשבת מחיצות

לדירה דשרי ליה לטלטל בכולה ע"י זריקה אפי' חוץ

לאלפים, אי מיירי גם אחפצים דיליה

שו"ע סימן ת"ג (סעיף א'): שבת בבקעה והקיפוח אינם יהודים בשבת מחיצות לדירה, אינו הולך בה אלא אלפים אמה, שאינה כולה כארבע אמות כיון שלא שבת באויר המחיצות, ומטלטל בכולה על ידי זריקה

שיכול לזרוק אפילו חוץ לאלפים, שהרי רשות היחיד גמור הוא כיון שהוקף לדירה (אבל לטלטל ממש חוץ לארבע אמות אסור אפילו תוך אלפים) (בית יוסף בשם תוספות והג"א פרק מי שהוציאווהו), עכ"ל. ועי' היטב סוגי' דעירובין (מ"ב א'), ודוק.

וכתב עלה המגן אברהם (שם, ס"ק ב' ד"ה לזרוק) וז"ל: דוקא בחפצים של אדם שיש לו תחום אחר, דאם לא כן הרי אסור להוליכה חוץ לתחום כמו שכתוב סימן שצ"ז סעיף ג', עכ"ל.

וכוותיה העלו לדינא רבותינו גדולי הפוסקים, עי' בבלי רבה (שם) ובפמ"ג (שם, א"א ס"ק ב') ובתו"ש (שם, ד') ובמ"ב (שם, ס"ק ז'), וע"ש דכ' דה"נ בחפצים דהפקר ע"ש, ודכ"כ בכה"ח (שם, ס"ק י"א) ובערוך השלחן (שם, ג') ובס' שו"ת הלכות (שם) וכהנה רבות.

ברם עי' בספר לראות טוב לידינו הרה"ג ר"א הכהן הלר שליט"א דעמד בהאי ענינא, ומחמת איזה קושיות ודקדוקי לשונות ובשגם תמה אהא דלא נזכר האי חילוקא בראשונים נטה לפרש דלא כהמג"א ודעימי, וחדית דאף בחפציו גופא שרי לזרוקן חוץ לתחום דזריקה לא מקרי חילוק, וע"ש מאי דהרחיב בזה.

מיהו בחופשי בזה בדברי רבותינו הראשונים ז"ל מצאתי בפסקי הרי"ד עמ"ס עירובין (מ"ב א') דכ' וז"ל: ואני רב נחמ' אמי שמואל שבת בבקעה והקיפוח גוים בשבת מהלך בה אלפים ומטלטל בכולה על ידי זריקה, פי' מהלך בה אלפים ולא אמרי' שיהא לו כל ההיקף כד' אמות דומיא דנתנוהו בדיר וסהר שמהלך אות כולה אע"פ שלא שבת באויר מחיצות, דהתם אין לו אלא ד' אמות, וכל ההיקף הוא לו כד' אמות, אבל זה שיש לו אלפים אמה לא יהא אלא מודד דאמי לקמן המודד אלפי' אמה וכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר, ומטלטל בכולה על ידי זריקה שלדירה הוקפה, ודוקא מטלטלין המוצא שם, אבל חפציו קנו שביתה עמו, וכמו שהוא אסור לצאת גם חפציו אסורין לצאת חוץ לאלפים אמה, ורב הונא אמי מהלך באלפיים ומטלטל בד' אמות ותולא [ר"ל ותו לא], וניטלטל בכולה על ידי זריקה שמהלך אחר חפצו, באלפים מיהת נטלטל כי אורחי' משו' דהויא כמחיצה שנפרצה [=צ"ל במילואה] למקום האסור לה, עכ"ל. הא קמן דנתבאר בפסקי הרי"ד להדיא כהמג"א ודעימי, והא דלא הביאו זה רבותינו הראשונים ז"ל אפשר דפשיטא לי' הא, וכרהיטת סוגי' דביצה (ל"ז א') דהבהמה והכלים כרגלי העולם, ע"ש ודוק.

ומאי דהקשה בקונטרס הנזכר אלישנא דאי' בגמ' שמהלך אחר "חפצו", ואת"ל דלא מיירי בחפץ פידיה מהו דאמר "חפצו", יעוין בגאון יעקב עמ"ס עירובין (דף מ"ה ב') דאוקי להא דמטלטל ע"י זריקה דחפצי דאחריני דבתוך תחומו, וכ' בתו"ד "והא דאמר רב הונא שמהלך אחר חפצו, כיון דיהבי לי' ושאלו חפצו מיקרי", עכ"ל. ועי' בס' משנת יעקב עמ"ס עירובין (מ"ב א'), וא"ש היטב. [ויל"ע ממאי דמייטי בקונט' הנזכר מהרמב"ם ז"ל בעירובין (מ"ב ב' ד"ה ומעתה), ועי' בקהלות יעקב עירובין סי' ט"ו, ואכמ"ל].

יברר שיטות הסוברים דאין מקדשין הלבנה בליל שבת

ויז"ט דאין להקביל פני שכינה חוץ לתחום

שו"ע סימן ת"ד (סעיף א'): המהלך חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים, כגון שקפץ על גבי עמודים שנבנהים עשרה ואין בכל אחד מהם ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה או לאו, ומה שיהיה דרבנן ספיקו להקל, ע"כ. וע"ש בכ"ד (ועי' סוגי' דעירובין מ"ג א' ומ"ה ב').

והנה בשו"ת הרשב"א ח"ד (סימן מ"ח) כתב וז"ל: מה שאמרת שמצאת לרב רבי משה מקוצי זלה"ה שאין מברכין ברכת הלבנה בלילי שבת דשמא יש תחומין למעלה מעשרה, והוי כמקבל פני רבו למעלה מעשרה, ושאלת מה אני אומר בזה. תשובה, לעיקר תחומין דעת רבותי נוחי נפש שאין תחומין למעלה מעשרה דתחומין דרבנן הם, ובעי' דלא איפשטא היא וכל ספק דרבנן להקל ואפילו לכתחילה, אלא שאני יש לי בו דעת אחרת שם בעירובין בר"פ מי שהוציאווהו, והנה ספרי יש בידיכם ספר עבודת הקדש גם עירובין וחי' עירובין לשם תמצאון בכל, ומכל מקום לענין ברכת הלבנה לא ייעתי מה ענין זה של תחומין בברכת הלבנה, וכי אם לא היה באפשר להקביל פני רבו אלא ממרחק גדול שיהיה ביניהם לא יקבל פניו, ואם תאמר אם כן אף בחול לא יברך. שאין המברך קופץ למעלה עד מקומה של לבנה, ועוד שגם המברך אינו מברך אל הלבנה אלא ליוצרה ברוך הוא, והוא יתברך אינו למעלה מעשרה ולא למעלה מן התחומין שהוא למעלה מכל זה מילוי רב, אלא שאנו כמקבלין פני השכינה בדמיון הלבנה שברא ומחדשה בכל חדש ושאינה משנה את תפקידה, ועוד יש בזה ענין פנימי למי שזיכחו השם לעמוד עליו, ובדקנו בספר המצות של הרב ולא מצאנו בו כן. ואפשר כי יש מי שקצר וכתב כן מעצמו, עכ"ל. [=כוונתו דהרשב"א ז"ל דחיפש בסה"מ להר"מ מקוצי ז"ל ולא מצא דכתב הך טעמא, והאז כתב דאפשר יש מי דקיצר וכתב כן מעצמו, ומאי דפי' הרשב"א ז"ל אלא שאנו כמקבלין וכו' עי' מהרש"א סנהדרין דף מ"ד א', ודוק].

וכענין זה איתא במהרי"ל (שלהי הלכות שבועות, בדפוסים הישנים דכ"ב א' מדה"ס) "מהרי" סג"ל לא היה מקדש הלבנה בשום י"ט שחל במוצאי שבת כגון חג השבועות כי חל א"ב, ויהיב טעמא כשם שיש תחומין למטה כך יש תחומין למעלה, ואין להקביל השכינה ב"ט חוץ לתחום, ועוד דנראה ברכת הלבנה כעין תחינה ואין לומר ב"ט, אמנם העיד על רבו המובהק מהר"ש דלא היה מקפיד והיה מקדש גם ב"ט מוצאי שבת", עכ"ל.

וראה זה מצאתי בעזה"י לפום ריהטא בשו"ת מהרי"ל החדשות (או"ח סימן מ"ו, מהדורת מכון ירושלים עמוד נ"ז) דנשאל בזה"ל: שמעתי שלכך אין מקדשין הלבנה תחת האילן והגג כי רה"י עולה עד לרקיע, וא"כ הוי רשות בני אדם ולא אורח ארעא, וראייה קצת דלכן אין מקדשין בע"ש כשתחשך במקבל שכינה מלמעלה מעשרה, דלעולם לא ירדה שכינה למטה מי' כו', והיא רפי' בידי אם כדברי השמועה, ע"כ. והשיב

ושבו מצאתי בספר פלאות עדותיך האיר יוסף להגרי"א לורינץ שליט"א (חלק א', סימן ד') דהאריך טובא בסוגי דאשתמש בתנא, ופלפל בזה מדוכתיך סגיאיין בש"ס ופוסקים, ע"ש ותורה נחת, ועי' מ"ש בזה בספר אור תורה עה"ת לידידנו האברך המופלג רבי איתמר וינר שליט"א (פרשת שמות, עמוד קנ"ו) עה"פ זה שמי לעלם זה זכרי לדר דר, ע"ש באורך.

והנה בספר קובץ שיטות קמאי עמ"ס ערובין (מ"ג א') דמייתי מרבניו חננאל בן שמואל ז"ל דכתב דבהא דאמרו בגמ' (שם) דקאזיל בקפיצה, אפילו המפרשים ז"ל: "ר"ש אומר דקפיצה זו בשם המפורש היא, ורבי נסים ז"ל אומ' דקפיצה זו בנס היא, אי נמי כגון אדם גיבור שיכול לקפוץ למעלה מ' טפחים ויוצא חוץ לתחום בקפיצה", עכ"ל. ובערוך (ערך קפץ ג) כתב ז"ל "פי' ע"י קמיע", וע"ש דכ' עוד דא"נ כגון דקפץ ע"י נס וכענין קפיצת הדרך, ע"ש. ועי' סנהדרין ד"ה א' ובספר מרגליות הים (שם), ואכמ"ל.

ומספקא לן לפום מאי דכ' מרן האוה"ח הקדוש ז"ל (בראשית כ"ט א') בתו"ד זוליק: "עוד יצאה כי לא הוצרך ללכת אלא נשא רגליו ותיכף הלכה אצלו ארצה בני קדם, ולזה לא אמר לארץ בני קדם", עכ"ל. ודמשמע מדבריו אופן דקפיצת הדרך דהארץ מגיעה אליו, ויש להסתפק בגוונא דאירע לו נס שכזה דהוא לא קעביד ולא מידי, דרק עמד במקומו והגיעתו הארץ שהי' נצרך לילך אליה אם חשיב דהפסיד תחומין ואין לו אלא ד"א, וצ"ע כעת.

בהא דכתב הרמ"א ז"ל דאי הוא ספק אם הוא למעלה

מעשרה או לא אולינן לקולא

כתב הרמ"א ז"ל ס' ת"ד (סעיף א'): ואם הוא ספק אם הוא למעלה מ"י או לא אולינן לקולא (המגיד פכ"ז), וכ' המ"ב (שם, ס"ק י"ג ד"ה אם הוא למעלה מעשרה כו') ז"ל: קאי אשיעור י"ב מיל דימים ונהרות, וה"ה לענין שיעור דאלפים דיבשה, ושם (ס"ק י"ד, ד"ה אולינן לקולא) כתב ז"ל: ותלינן דמשנכנס השבת עד שהגיע לנמל היה למעלה מעשרה משום דספיקא דרבנן לקולא, עכ"ל. ובשעה"צ (שם, ס"ק י') כתב דאף דאיכא הכא ס"ס להחמיר דשמא הוא למטה מעשרה ושמא יש תחומין למעלה מעשרה, ועי' בספר בית מאיר, עכת"ד, וע"ש.

וחזי הוית בספר שלחנו של אברהם להגה"ק רבי אברהם הכהן יצחקי זלה"ה (שם) דכ' אדברי הרמ"א ז"ל: לפי מה שהעלה המש"ל בפ"ח מה' שאר אבות הטומאה דהיא דהוי ס"ס להחמיר אפי' בדרבנן אולי לחומרא ע"ש, גם בד"ז יש להחמיר, ועיין להשע"ה בה' מקוואות ענף ה' ע"ש, עכ"ל, וצ"ב.

ומיהו עיין בכף החיים (שם, ס"ק כ"ט) דכ' בהא ז"ל: מכאן מוכח דאפי' איכא ס"ס להחמיר ולא הוי ספק שקול כי הכא, דאת"ל הוה למעלה מ"י"ט שמא איכא איסור תחומין אולינן לקולא באיסור דרבנן, וכ"כ הרב שער המלך בפ"ז דאישות ע"ש, ודלא כהרב פ"מ ח"א ס' ע"ה והפ"ר בי"ד ס' ס"ט יעו"ש. ומיהו י"ל דהקילו באיסור תחומין טפי משום דאינו שוה בכל, ער"ה אות ג' יעו"ש ובשש"א ודוק, עכ"ל.

והלום מצאתי בספר תיבת גמא להפמ"ג ז"ל (פרשת בשלח) דכ' לדון אם דרבנן דאיכא ב"י אסמכתא ספיקו לקולא, ז"ל: בפסוק שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו (שמות ט"ז כ"ט) תחומין דרבנן (עירובין ל"ו ע"א נ"א ע"א), ואסמכתא אקרא (רש"י שם ל"ד א' ד"ה בעירוב), ופריי לאו"ח בפתיחה כוללת (ח"א, אות ב' וכו') חקרנו כל מידי דאסמכתא אקרא י"ל דין תורה יש להם וספיקו אסור, דבדרבנן הכי אתני כמ"ש במגילת אסתר (בשורש ראשון) דלא תסור (דברים י"ז י"א) ד"ת, והכי אתני להקל בספיקו, משא"כ היכא דאסמכתא אקרא דעתם דלהוי דין תורה ממש ואחמרו בספיקו, ועיין טהרות (פ"ד מ"ז ותו"ט שם) וידים (פ"ב מ"ד) ספק ידים טהרו חכמים, הא כל ספק דרבנן לקולא, וי"ל דכאן טהרו חכמים אף דאסמכתא אקרא, ומיהו תחומין למעלה מעשרה (עירובין מ"ג ע"א), וספק עירוב כשר (עירובין ל"ה ע"א) אף דאסמכתא אקרא, ולמ"ד ספק מן התורה לקולא ומדרבנן אסרו (רמב"ם פ"ט מהלכות טומאת מת הלכה י"ב) א"כ בדרבנן בלא "הכי אתנ"י אין כח ביד חז"ל לאסור דבר ולגזור אף בספיקו, דהוה כעין גזירה לגזירה ושמרתם את משמרת (ויקרא י"ח ל'), לא הורשו יותר משמרת למשמרת, ולמ"ד ספק מן התורה אסור (הרשב"א בתה"א) לפעמים יש כח לאסור ספיקו, ומיהו כתבנו במקום אחר (בלק ב') דאף למ"ד ספק מן התורה אסור היינו בלא שלוקין עליהם, דיליף מדאצטרך קרא להתייר ספק ממזר כו' (קידושין ע"ג ע"א), הא עשה דקיל מל"ת כמ"ש ריש יבמות (ד' א') דאין למדין מזה, ונשאר סברא חיצונה דספק מדרבנן, וה"ה לאוין שאין לוקין עליהן ה"ה זה, והבן, עכ"ל [ועמ"ש הפמ"ג ז"ל גופי' אדברי הרמ"א ז"ל דסי' ת"ד (משב"ז, ס"ק א'), ובכאן נתפרש בדבריו באריכות טפין].

ועיין נמי בספר רב ברכות למרן הגרי"ח ז"ל (מערכת השי"ן סק"א, במהדו' הר"ש יאיר נ"י עמוד רס"ה) דנראה מדבריו להדיא דכל היכא דאיכא ס"ס לחומרא אולינן לחומרא אף באיסור דרבנן, ובהערת ברכות יעטה (שם, ס"ק י"ג) כתבו דכ"כ מרן הגרי"ח ז"ל גופי' בשו"ת רב פעלים (ח"א ח"ו"ד סימן כ"ח), והיינו כהמשל"מ (פ"ד דבכורות ופ"ה דאבות הטומאה) דהעלה דאע"ג דספיקא דרבנן לקולא, היכא דהוי ס"ס להחמיר אסור אפי' בדרבנן, וע"ש במאי דצינו בהא ובספר יחי יוסף להגרי"ח סופר שליט"א (סימן ד'). ויש לדון בכל הא מדכתיבנא, ובפרט ממאי דכתב הכה"ח ז"ל דמייתנין לעיל ד"ל דהקילו באיסור תחומין טפי דאינו שווה בכל, ויל"ע בזה.

בהא דרגלו אחת תוך לתחום ורגלו אחת חוץ לתחום

דיכנס והמסתעף

שו"ע סימן ת"ה (סעיף ב'): היתה רגלו אחת תוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס, ע"כ. והוא כלישנא בתרא דר"ח בערובין (נ"ב ב'), ע"ש ה"טב.

וחדש דיים, אמר אביי נימרינהו מעומד, ע"כ. ופירש"י (שם, ד"ה אמר אביי) ז"ל: הואיל ומקבל פני שכינה הוא מעומד בעי לברוכי מפני כבוד שכינה שהוא מקבל, ע"כ. וכיון דנתחדשו בקידוש לבנה דינים והנהגות מחמת הקבלת פני שכינה, והרי דשכינה נמצאת במקום מילוי רב במקום עשרה ומקום תחומין כמ"ש הרשב"א ז"ל, הרי דכביכול כשבא להקביל פ"ש יש לו לילך כדרך המקבלין מרחק עצים מעבר לתחומו, רק דא"א ליעביד הכי בפועל דמאן ידע איה מקום כבודו. ברם עכ"ז כלפי המקביל אית לן למידן ב"י צורת ההנהגה, דחפץ להקביל וכפי דכתבו הפו' לבאר מה דיש לצאת חוץ לביתו, ע"ש. ולפום האי מחשבה חשיב כיצא חוץ לתחום. ומיהו הני פו' דפליגי אהא ס"ל דמ"מ לא אשכחן מחשבה גרידא דנחשבי' כמעשה דבפועל, ופשט.

וכשדברתי עם מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בהאי ענינא, אמר לי לבאר שיטות האוסרים לקדש הלכנה בליל שבת דקחשיב דיוצא חוץ לתחום לפי דהוא עושה מעשה, והיינו שמדבר כנגד הלכנה (הנמצאת חוץ לתחום), ומהגאון הגדול רבי משה הלל הירש שליט"א שמעתי דבפשטות אין בזה "איסור" ממש, רק מנהג שלא לקדש הלכנה בליל שבת, וענינו בהרגשה דמקבל פני שכינה, ועל כן חשיב כיצא חוץ לתחום, ודוק.

בענין הקופץ חוץ לתחום ע"י שם ומענין שימוש

בשמות הקדושים

עירובין (מ"ג א') בעי רב חנניא יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה, עמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה לא תיבעי לך דארעא סמיכתא היא, כי תיבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה, אי נמי דקאזיל בקפיצה וכו', ופירש"י (שם, ד"ה בקפיצה) ז"ל: בשם, מי הוי הילוך או לא, ע"כ.

והנה בשו"ע ס' ת"ד (סעיף א') כ' ז"ל: המהלך חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים, כגון שספץ על גבי עמודים שגבוהים עשרה, ואין בכל אחד מהם ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה או לאו, ומה שיהיה בדרבנן יהיה ספקו להקל. הגה. מיהו אם היה הולך בדרך זה או על ידי קפיצת שם מתוך שנים עשר מיל חוץ לשנים עשר מיל, אולינן לחומרא למאן דאמר תחומין שנים עשר מיל הוי דאורייתא (דעת עצמו, ותשובת רמב"ם), עכ"ל.

וכתב הגריעב"ץ ז"ל בהגהותיו לעירובין (שם) ז"ל: מן הכתוב נראה שאפי' הנביאים לא היו משתמשין בשם לילך בקפיצה, שהרי אליהו הנביא הלך נבוכ במדבר ארבעים יום (עמ"ש בס"ד פ"ק דברכות). וכן יש להוכיח עוד, ואפי' להציל עצמן ממיחה לא רצו לעשות ע"י שם, שא"כ לא יבצר מירמיהו עושהו כשהשליכוהו אל הבור, וכמה נביאים הומתו בלא שביקשו למלט נפשם ממות ע"י שימוש בשם, וישעיהו שעשה כן (יבמות מ"ט ע"ב, ע"ש) לא הועיל לו ונמסר ביד מבקשי נפשו, שכן א"ח כל המשתמש בתנא חלף, עכ"ל [ועי' מתני' אבות פ"א משנה י"ג ובמפרשים דשם].

ובזה יישבתי מאי דשאל קמן ידידנו הרה"ר רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושאי"ס מאי טעמא לא השתמש רשב"י זיע"א בשמות הקודש למלט נפשו, והוצרך לברוח למערה מפני הרומאים (עי' שבת ל"ג), ודוק בזה.

ובשגם חזי הוית בספה"ק שערי אורה להגה"ק רבי יוסף גיקטיליא זלה"ה (בפתיחת המחבר) דכ' בתו"ד זוליק: ועתה בני שמע בקולי ותהינה אוניך קשובות לעצתי, בני אם יפתוך חטאים אל תאבה (משלי א' י'), אם יאמרו לכה אתנו ונמסור בידך שמות והזכרות שתוכל להשתמש בהם בני אל תלך בדרך איתם מנע רגלך מנתיבתם (שם, ט"ו), כי אותם השמות והשימושים כולם מיני רשת ומכמורת לצודד בהם הנפשות וללכת לאבדון, ואם באמת היו ביד החכמים הראשונים שמות הקדושים מקובלים מפי הנביאים כגון שם של ע"ב, שם של מ"ב ושם של י"ב ושאר שמות הקודש הרבה, והם יכולים לחדש בהם אותות ומופתים בעולם לא היו משתמשים בהם לצרכם, רק בעת הגזירה לפי שעה או על צד קידוש השם כגון רבי מאיר שהציל אחות אשתו מקובה של זונות, ואמר לאותו הכותי השמר בכל שעה שתראה עצמך בצער אמור "אלהי מאיר ענני" ואתה ניצול. ואף על פי שאמר כך לאותו הכותי, בשעה שנצרך רבי מאיר וראה עצמו בסכנה לא נשתמש בשם אלא ברח לו כדאיתא בפרק קמא דעבודה זרה (י"ח ע"א), או בענין חוני המעגל או בענין רבא עם שבור מלכא כדאיתא בפרק סדר תענית (תענית כ"ג ב' כ"ד ב'), או בענין דוד כשכרה שיתין וקפא תהומא ובעא למשטפא לעלמא כדאיתא פרק החליל (סוכה נ"ג ע"א) ובסנהדרין, עכ"ל [ובעיקר הא דמשתמרין כהאינדא לעת צרה וכי"ב רח"ל ואומרים אלהא דר"מ ענני, עי' משי"כ בזה מרן הגריד"א ז"ל בספרו פתח עינים עמ"ס עבודה זרה דף י"ח ב', ובספרו מראית העין עמ"ס ע"ז (שם) ומשם בארה), וא"ש ה"טב.

מיהו מצינו בדוכתיך סגיאיין דקעביד רשב"י זיע"א נסים ונפלאות, ובהדיא אמרו במעילה (י"ז א') דעובדא דבן תמליון י"לך רבי שמעון בן יוחאי שהוא מלומד בנסים", וכהנה רבות (ועי' בספר מאמרי התנאים - רשב"י דה"ד שם מקורות רבים לניסי רשב"י זיע"א, ומתוכם לירי' ברכות ט' ב') ובר' (ל"ה) ושמו"ר (נ"ב) ומדרש תהלים (צ"ב) דהיה אומר בקעה בקעה התמלאי דיניי זהב והיתה מתמלאת, ועי' זוה"ק (פ' בשלח ס"א ב') ושיה"ש רבה (פ"א) ופסיקתא דרב כהנא (כ"ב) ע"ש, ואכמ"ל. אמנם מזה זמן רב דמצאתי דנרפס בקובץ "נרות" דאמר הגאון הקדוש רבי מאיר אביחצירא זצוק"ל למרן פוסק הדור הגרי"ש הלוי ואזנר זצוק"ל תחת אחד השיחים בזה"ל: הלא הרשב"י ע"ה נתן עינו בו ועשאו גל של עצמות, וכי ח"ו היה בעל עין הרע חלילה, אבל מרוב קדושתו, צלם אלוקי שהיה על פניו ודבריו שהיו קדושים היה עושה כל מה שהיה יכול לעשות, עכ"ל הק'. ודאי דליכא לאקשו"י דמי"ט לא קעביד הכי בכאן דמי, יעמוד בסוד קדושים (ומעין זה יש להאריך ממאי דפי' האוה"ח הק' בכ"מ בהא דנתן עיניו בו).

מהר"ל ז"ל זה לשונו: אין מקדשין הלכנה תחת הגג אלא במקום טהרה, כן כתב הר"ח בשם הר"ם פוליר, והטעם כי תחת הגג אין מקום טהרה כולי האי (כפכה"נ כאן חסר איזה תיבות) שם שכינה באוהל, עכ"ל. [ועי' מהר"א שלהי הל' ר"ח ניסן, ע"ש].

ובהערות דשם הביא מהגהות מנהגים (דף ג"ד אות קפ"ב) מהר"ו ששמע מהר"א כ"ץ (עי' מטה משה סי' תקל"ז) טעם דומה לטעם השואל, והוא בכ"י אוטספורד ז"ל: "בהיות מה"ר אברהם כהן מהל"א ש"י עמנו בנורנברק בחדש מרחשון שנת קצ"א (לפרט) וקדשו הלבנה, ושמעתי ממנו שהי' מקובל מוהה"ר הלל ז"ל מארפורט שלא לקדש הלכנה בתוך הבית אפי' ע"ג עלייה שאינ' מכוסה בגג, ואמ' הטעם כיון דמקדש הלבנה כאילו קבל פני השכינה, א"כ סבר' הוא לצאת חוץ ממחיצות הבית, ק"ו היוצ' לקראת מלך בשר ודם יוצא חוץ למחיצו' לשהי' ק"ו לזה, ומהאי טעמ' אין מקדשי' החדש בלילי שבת וי"ט משו' דבעינן לקדש בעת שיכול לצאת חוץ לתחום, דלפעמ' יוצא' לקרא' המלך חוץ לתחום", עכ"ל. ודוק היטב.

[ובמאי דהביאו ממה"ר הלל ז"ל דאין לקדש הלכנה בתוך הבית אף ע"ג עליה שאינה מכוסה, עיין מ"ש הרמ"א ז"ל (תכ"ו, ז') ובמ"ב (שם, ס"ק כ"א) ועי' במ"ב מהדו' דרשו (שם) מאי דהביאו בזה מספר ארחות רבינו (ח"א), עמוד קע"ח) וספר אשי ישראל (פ"מ הערה ט"ו), וכן נמי כשהתפלתי פ"א במוצ"ש בבית מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, אחר התפילה יצא עם הציבור למרפסת ביתו המקורה ופתחו הגגון ואמרו קידוש לבנה ברוב עם, והיינו כמ"ש בארחות רבינו (שם) דהיוצא למרפסת מראה בזה דיוצא לקבל פני שכינה, ועי' בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח סימן ל"ח סק"ג), וע"ע מ"ש לקמן משו"ת הב"ח, ויש לעיין בזה].

ברם בשו"ת הרדב"ז (חלק ד', סימן אלף כ"ג) כתב ז"ל: שאלת למה אין מברכין על הלכנה בליל שבת, והרי אותה שעה ראויה להקבלת פני שכינה וגם הוא מבושם. תשובה, ראיתי בטעמו של דבר דשמא יש תחומין למעלה מעשרה, והוי כאילו הלך להקביל חוץ לתחום, ולכן אין מברכין עליה בלילי שבתות וימים טובים, וכמה חלוש טעם זה, והנראה לעניות דעתי כי בלילי שבתות אנו מקבלין פני המלך בקידוש היום והוא שעת הזיווג, ולא אורח ארעא דשכינה פני השכינה באותה שעה, אבל במוצאי שבת שאנחנו מלין את המלך בהבללה אז ראוי להקביל פני שכינה, משום דאזלא לה נפש יתירה, וראוי להקביל פניה ליתובי דעתה ולפייסה, עכ"ל.

מיהו חזי הוית בשו"ת הב"ח (סימן פ') דכתב ז"ל: "ורצונו לומר דכיון דצריך אדם לראות את עצמו כאילו יצא לקראת רבו לקבל פניו, הלכך יצא לחוץ ולא יעמוד אפילו תחת הגג חוץ לביתו, [אלא צריך לצאת] לחוץ ולעמוד ברחוב לקבל פני השכינה כדיון היוצא להקביל פני רבו שיוצא מרשותו לגמרי להקביל פניו, אם כן במחשבה זו מעלין עליו אם יתא מקדש הלכנה בליל שבת או בליל יו"ט כאילו יצא חוץ לתחום להקביל פני השכינה, וכל זה אינו אלא קפיצא בעלמא חזירות יתירא לכתחילה היכא דאפשר לברך אחר כך, כגון בליל יו"ט דשבועות דליכא אלא ששה ימים בחדש, ואף בזה העיד מהר"ל כעצמו דלא היה רבו מהר"ש מקפ"ד, והיה מקדשה בליל יו"ט דשבועות כ"ז אבה להחמיץ המצוה, ולא היה חושש להקפיד ולומר דנראה לפי המחשבה כאילו יצא להקביל פני השכינה חוץ לתחום, עכ"ל. וע"ש במאי דהאריך בהא מילתא. ועיין נמי בשו"ת הרמ"ע מפאנו ז"ל (סימן ע"ח) משי"כ בזה, ע"ש היטב.

ועיין בתפארת ישראל (מו"ק פ"א מ"ו), וציין לו השד"ח ח"ו מערכת ברכות סק"ח) דכתב בתו"ד ז"ל: ויש שרצו לאסרו לקדשה בשבת וי"ט משום שנהנה ומברך על מה שמחוץ לתחום כמ"ש האחרונים, ואני בעניי לא הבנתי מ"ש מרעמים וברקים שמברכין עליהן בשבת וי"ט, ותו דהיכן מצינו דנודו איסור לברך על מה שהוא מחוץ לתחום, והרי אפילו נימא יש תחומים למעלה מ"י מותר אפילו לשתות ממי גשמים מדמאי נידי ולא קנו שביחה [כעירובין מ"ו א.], ה"נ הלכנה ואורה מינד נידי תמיד כ"ש דמותר דמצוות לאו ליהנות ניתנו [כר"ה דכ"ח א.], אבל באמת יש טעם אחר בדרך הנעלם, ועכ"פ ביש חשש קל שלא יוכלו לקדשה אח"כ שרי לקדשה בשבת וי"ט ולא להחמיץ המצוה, עכ"ל. (ולע"ע לא מצאתי את האחרונים דכיון להו התפא"י סד"ל דאסור לקדש הלכנה בשו"ת לפי דנהנה ומברך על דבר שהוא חוץ לתחום. ולדבריהם לכא' אילו יראה לחכמי ישראל שלא ראם ל' יום העומדים חוץ לתחום אין לו לברך עליהם שחלק, או בגוונא דרואה רעהו שלא ראהו ל' יום אין לו לברך שהחיינו וכי"ו, וצ"ב. ובפשטות נראה כהתפא"י דשרי, ואכמ"ל. ועי' בשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן ל"א דכ' כהתפא"י דמאי נ"מ בין ברכת הלכנה לברכת הרואה קשת או הרואה רקיע בטהרתו דמברך ביומא דשבתא, ע"ש היטב).

שוב מצאתי בשו"ת ישכיל עבדי להגאון המקובל רבי עובדיה הדאיה זלה"ה (חלק ז', השמטות סימן ז', עמוד שט"ו) דהאריך בהאי ענינא, והתם מייתי מהשבות יעקב (שם) דהאריך שם הגרי"ד אופנהיים זלה"ה לדחויי להטעם דאין מקדשין הלכנה בשם משום תחומין, דהנה בגמ' הוי בעי' דלא אפשטא, ותו דמה מעשה קעביד זה דמקדש הלכנה דנחשבי' כיצא מן התחום למ"ד עקמת שפתי לא הוי מעשה, ואפי' למ"ד דעקימת שפתיו הוי מעשה מודה בנ"ד דלא הוי מעשה דמה מעשה קעביד, ע"ש דבריו, והשב"י השבח השביח לדבריו, ע"ש באורך. וע"ע בישכיל עבדי מאי דהאריך לדון בטעמי דהרדב"ז ז"ל, ומי יעמוד בסוד קדושים.

הן אמנם ממאי דביארו הב"ח והרמ"ע ז"ל נראה ברור דאף הם ס"ל דעפ"י הלכה ליכא בהא מעשה דבפועל, אלא דדיינינן ליה דע"פ מחשבתו נראה כיצא חוץ לתחומו. ולפענ"ד נראה לבאר בעיקר מאי דהכא חשיבנן למחשבתו טפי מכל דוכתא דמחשבה דל"ש בה מחזי וכי"ב, לפי מ"ש בסנהדרין (מ"ב א') א"ר אסי א"ר יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה, כתיב הכא החדש הזה, וכתיב התם זה אלי ואנוהו, תנא דבי רבי ישמעאל אילמלא (לא) זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש

והנה בב"ב (כ"ג ב') גבי ניפול הנמצא אמרו דהכא במאי עסקינן במדדה, דאמר רב עוקבא בר חמא כל המדדה אין מדדה יותר מנ' אמה, והתם בעי רב ירמיה רגלו אחת בתוך נ' אמה ורגלו אחת חוץ מחמשים אמה מהו, ועל דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא ע"ש. ובתוס' (שם, ד"ה ועל דא אפקוהו) כתבו וז"ל: דוחק לפרש משום דקבעי מילתא דלא שכיחא כלל דהכי איתרמי רגלו א' תוך לנ' אמה ורגלו א' חוץ לחמשים אמה בצמצום, דהא אשכחנא נמי במתני' דקתני מחצה על מחצה יחלוקו, ונראה לרבינו תם דמשום הכי אפקוהו משום דמדדה אינו מדדה כלל יותר מחמשים אמה אפילו רגלו אחת, דכל מדות חכמים כן הוא, עכ"ל.

וצ"ב מאי טעמא לא הקשו התוס' מסוגי דעירובין (שם) דדמי לנד"ד טפי, והם הם הדברים, ואפשר דטפי ניחא לי' לאקשויי ממתניתין מדגמרינן. ועיין בהגהות דהגאון רבי גדליה ליפשיץ זלה"ה בב"ב (שם) דכ' אדברי הגמ' דשם וז"ל: נ"ב דר"ל דשאל דבר שאינו והו"ל ח"ו כחוכא ברבו, ובפ"ג דמנחות ל"ז ע"א בבעיא דפליגו מרבי בתניוק שנולד עם ב' ראשין וכו', ואף דבעי כה"ג ספ"ב דעירובין דנ"ב ע"ב רגלו אחת בתוך התחום וכו', והכא לא אפשר דקים להו דאינו מדדה יותר, עכ"ל. וכפי הנראה דכוונתו בזה למאי דתריץ לה ר"ת בתוס' שם, ודוק.

והן עתה מצאתי מציאה רבתי בספר אור הישר להגאון רבי שמואל יצחק הילמן זצ"ל עמ"ס זבחים (דף כ"ו א' ד"ה בעא) וז"ל: בעא מיניה ר' ירמיה מר"ו הוא בפנים וציציתו בחוץ מהו כו', והנה כמו דהכא בעי ר' ירמיה מר"ו על מילתא דלא שכיחא כ"כ בצמצום המקום, כמ"כ בעי הוא גופיה מיניה לעיל ספ"ק בצמצום הזמן, היה מזה ונקטעה ידו של מזה עד שלא הגיע דם לאויר המזבח כו', ולפ"מ דמבואר בסוגיין ולעיל ספ"ק דר"ז השיב לו מקראי, הרי בדעת תורה היו מונחים גם ספיקות כאלו הרחוקים מן המציאות, יחד עם ההכרעה לכ"א מהספיקות לדינא, ומזה מוכח דיש לנו לדון גם על מציאות הרחוקות מאד אם רק יצוייר דבומן מן הזמנים אפשר לעולם שיזדמן, והא דאפקוהו לר' ירמיה מבי מדרשא על שאלתו דרגלו אחת בתוך חמשים אמה ורגלו אחת חוץ מחמשים אמה, הוא משום דנגע בשיעורא דרבנן דכל המדדה אינו מדדה כלל יותר משיעור זה, כדעת ר"ת בתוס' ב"ב כ"ג ע"ב ע"ש. והא ראיא דבדין זה גופיה דרגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום פליגי ס"פ מי שהוציאוהו גבי תחומין אם יכנס או לא, ותרווייהו דרשי מקרא דאם תשיב משבת רגלך, אי דכתיב, או דקרינן רגלך ע"ש, הרי דלכל חד עכ"פ רמז הנביא ישעיה לאותה מציאות הרחוקה דרגלו אחת כו' כיון דנוגע לדינא דתחומין, הלא דאין מקום לאמר דחטא של ר' ירמיה היתה בשאלתו משום דלא שכיחא, אמנם לר"ת דנגע בשיעורא דרבנן חטא זה לא על עצמו יצא רק על הכלל כולו, דבזה יחפץ כל שיעורי חכמים כדאמרינן במנחות ק"ג ע"ב גבי ששים ובלבין ככלי אחד, ששים ואחד אין ובלבין, דכל מדת חכמים כן הוא, ע"ש. ולכן מצאו חכמי דורו שמגיע עונש ובזיון כזה, ומכ"ש לפ"מ דמצאו בהדיא בדברי ר' ירמיה שהיה מזולזל בשיעורא דרבנן כדאמר איהו לר"ז ברה"י י"ג ע"א, וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש, ומה מדויק בזה דברי ר"ז שהשיבו לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא, כל מדות חכמים כן הוא, בארבעים סאה הוא טובל כו', וכן א"ל ר"ז לר' ירמיה בסוטה ט"ז ע"ב לא תפיק נפשך כו' בצפור דרוו שיערו רבנן ע"ש, ותשובת לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא יתכן רק היכא שהיה לחכמי דורו שיעור מוקדם ומוחלט מרבנן קשישאי, משא"כ בסוגיין ולעיל ספ"ק דשאלת ר"י היה בסתם דבר המצומצם במקום או בזמן הזה לא הוכיחו כ"ז רק השיב לו בניחותא מקראי כנ"ל, אולם אף שחכמי הדור מצאו לנכון לענוש ע"פ ספיקותיו העלולים לקרקע בזה עמודי מדות חכמים ושיעורי דרבנן, בכ"ז לפי ערך גדולת תורתו רצו ג"כ לקרבו בזו, ולהכי שלחו לשאל ממנו במה שנסתפקו הם ולראות דרכי תשובתו, וכאשר השיבם אני איני כדאי ששלחתם לי אלא כך דעת תלמידכם נוטה, מזה הבינו שנטה מדרכו וקבל מרות חכמי דורו, ומכ"ש דורות שלפניהם, ועל דא עיילוהו ליה לר' ירמיה בבי מדרשא כדאמרינן בב"ב קס"ה ע"ב, עכ"ל ודפח"ח.

והן אמת דהרבה יש להאריך בהא ממש"כ מרן הגרי"ח ז"ל בספרו בן יהודע עמ"ס ב"ב (כ"ג ב') משער הגלגולים, וממאי דפי' איהו גופי עפי"ז ע"ש, ובמק"א הארכתו ואמנ"ל כעת.

ובעיקר סוגי דעירובין (שם) דאי' אמר ר' חנינא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס, וכ"ש בשו"ע דמייתנין לעיל, עי' בספר נחל איתן למור"ר מרן הגרי"ח קניבסקי שליט"א (סימן י"ג, סעיף ב') דכ' וז"ל: מאימתי נאסרת (=עגלה ערופה) בהנאה, דעת רוב הראשונים דירידתה לנחל איתן אוסרתה, ונראה דהיינו משתכנס רוב ראשה ורוב גופה לתוך הנחל, עכ"ל. ועמ"ש בזה בשית הר"מ ז"ל.

והתם (ס"ק ג' ד"ה ונראה דהיינו משתכנס כו') כ' וז"ל: הנה בכל מקום מצינו כניסה בראשו ורובו [היינו רוב ראשו ע"י נדה כ"ח א'], כגון גבי סוכה צריך שיכנס ראשו ורובו. וגבי בית המנוגע דתנן בפ"ג דנגעים דאין טמא עד שיכנס ראשו ורובו, ובת"כ מצורע דריש לה מדכתיב והבא אל הבית שיכנס ראשו ורובו, וכתב רובו משום דבציר מהכי לא מקרי ביאה, ובפ"ק דשבת הבא ראשו ורובו במים שאובין וטהור שנפלו על ראשו ורובו ג' לוגין מים שאובין, ובפסחים פ"ט א' הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכך ראשו לירושלים, כיון שהכניס הראשון ראשו ורובו וזכה ומזכה את אחיו עמו, ולענין הנכנס לבית ע"ז אמרי' בתוספתא סוף זבים דעד שיכנס ראשו ורובו וכן גבי הנכנס לארץ העמים בתוספתא סוף אהלות ובידו רפ"ט דשבת, ובפ"ג דע"ז ה"ו יליף לה נתיצה נתיצה מבית המנוגע, ואיכא דיליף לה מדכתיב צא תאמר לו אין אומרים לו לאדם צא עד שיכניס ראשו ורובו [ובמנחות מ' ב' טלית שמתכסה בה ראשו ורובו חייב בציצית], ובזבחים כ"ו א' הכניס ראשו ורובו לצפון כאילו נכנס כולו, פירש"י כדק"ל בכה"ח רובו ככולו, ולא פי' מנ"ל דבעי גם ראשו, ושמא הלל"מ הוא או סברא של חז"ל דלא מקרי כניסה עד שיכניס ראשו ורובו, וכמו שאמרו בירו' הנ"ל אין אומרים צא עד שיכניס ראשו ורובו, ובת"י פ"ג מ"ח דנגעים כ' בשם ק"א דייקא בת"כ גבי בית המנוגע מדכתיב אל

הבית ולא לבית, אלמא דבעי גם ראשו, ובמשנה אחרונה שם כתב משום דלאו ביאה הוא בבציר מראשו ורובו כמו דרך אחריו בשבועות י"ז ב', וצ"ע דהא בכל הני נמי בעי ראשו ורובו אע"ג דלא כתיב בהו ביאה כמו בסוכה, ופשיטא שאם נכנס לסוכה דרך אחריו דמקיים מצות סוכה אפי' נכנס רק רובו. ואפשר לדעת הת"י דילפי' כולוהו מבית המנוגע וגילוי מילתא בעלמא הוא, דבהכי מקריא כניסה, והא דגבי שחיטה בעזרה בעי כולו בעלמא לפי' לה בזבחים כ"ו א', וכן הא דבלידה סגי בראשו או רובו נמי יליף מקרא בבכורות מ"ו ב', ויל"ע דבעירובין נ"ב ב' אמרי' רגלו א' תוך התחום ורגלו א' חוץ לתחום למקום שרובו הוא נזקר, ולא הוזכר דתלי גם בראשו כמו בכל מקום. ואין לומר משום דשם אפי' כלים קונים שביתה, ובכלים פשיטא דאולי' בתר רובו, וא"כ אדם ג"כ קונה גופו מדין כלים ולא מדין אדם, דהא גבי בית המנוגע ג"כ הדין כן דכלים ברובו כדתניא בתוספתא פ"ז דנגעים, ואפ"ה אדם בעי ראשו ורובו, וכן גבי ע"ז כדאי' בתוספתא סוף זבים, וכן גבי ארץ העמים בתוספתא סוף אהלות, ונראה שיש חילוק שבכל המקומות הנ"ל דמיירי לענין כניסה אם נכנס בסוכה או בבית המנוגע או בצפון העזרה או בבית ע"ז או בארץ העמים או בא במים שאובין או בירושלים, וכל הני אמרי' דכ"ז שלא נכנס גם ראשו לא מקרי עדיין שנכנס למקום ההוא, אבל כאן דמיירי לענין יציאה חוץ לתחום אין לנו נ"מ אם נכנס חוץ לתחום או לא, אלא הנידון אם נמצא עדיין בתחום או לא, בזה אדרבה אמרי' כיון שיצא רובו הרי הוא לא נמצא כבר בתחום ראשו ורובו, וממילא כבר אבד זכות תחומו לחזור [ולפ"ז ה' צריך להיות דאפי' יצא חציו או ראשו לבד כבר לא נמצא ראשו ורובו בתחום, אך י"ל כיון דתחומין דרבנן לא גזרו בכה"ג], עכ"ל. וע"ש בכל מאי דהאריך בהאי ענינא.

בגוונא דיצא חוץ לתחום שלא לדעת והוצרך לנקביו

חדיש הראב"ן ז"ל דיכול לילך לביתו ליפנות

והמסתתף

כתב הראב"ן ז"ל (עירובין מ"א ב') וז"ל: מי שהוציאוהו גוים בעל כרחו מחוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות ממקום שהניחוהו, החזירוהו בע"כ לתוך תחום כאילו לא יצא ויש לו כל תחומי כבתחילה, הוליכוהו לעיר אחרת או נתנוהו בדיר וסהר רבן גמליאל ור' אליעזר אומרים מהלך את כולה, ור' יהושע ור' עקיבא אומרים אין לו אלא ד' אמות, ואמר רב הלכה כרבן גמליאל בדיר וסהר וספינה, ואמרינן נמי (צ' ע"א) ספינה רב אמר מותר לטלטל בכולה, ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא בד' אמות, וא"ל רב חייא בר יוסף לשמואל הלכתא כוותיך או הלכתא כוותיה דרב, א"ל הלכתא כוותיה דרב, והלכתא כרב באיסורי, ש"מ דישאל ההולך בספינה ממגנצא לקולוניא, וכשבאת ספינה לקולוניא היה יום שבת, ולא רצו בני הספינה להמתחין שם ביום השבת כי רצו ללכת לדרכס, והטילוהו לתוך ספינה העומדת שם בנמל או אל שפת הנהר, אין לו שם בספינה ששמוהו שם כי אם ד' אמות כי לא שבת באויר ספינה זו, וכן על שפת הנהר אין לו אלא ד' אמות, אבל אם הוצרך לנקביו ואין יכול לפנות שם מפני בני אדם העומדין שם על שפת הנהר או בספינה אשר שמוהו שם נראה לי שיכול ללכת עד בית היהודים [לביתו] להפנות שם, כדבעא מיניה אביי מרבה מי שהוציאוהו גוים ואין לו אלא ד' אמות והוצרך לנקביו מהו, א"ל גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה ומצי' נפיק, ואמרי' נהרדעי' אי' פיקח הוא נפיק לתחומיה, דכיון דנתנו לו רשות לצאת חוץ לד' אמות ילך עד תחומו ויכנס וכיון דעל על, הכא נמי כיון דברשות מצי' נפיק מד' אמות ילך עד לביתו, אבל לא יזוז כל היום מד' אמות ראשונות הסמוכות לבית הכסא, דלא עדיף האי משבת בבקעה וכלתה מידתו בחצי חצירו דאין לו אלא חצי חצירו, והא דאמר כיון דעל על ויש לו תחומין כבתחילה משום דשבת באותה העיר וקנה שם שבתיה, אבל זה שנכנס לביתו להיפנות לא שבת בזו העיר הלכך לא יזוז מד' אמותיו, עכ"ל.

והנה בשו"ע (ת"ו, א') כ' וז"ל: מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת שאין לו אלא ארבע אמות והוצרך לנקביו, יכול לצאת מהם עד שימצא מקום צנוע לפנות וכו', ע"כ. וכתב עלה המג"א (שם, ס"ק א' ד"ה מקום צנוע) וז"ל: ויכול ללכת עד בית היהודים לפנות שם (ראב"ן), עכ"ל.

והגם דבראב"ן ז"ל נתבאר דיכול לילך לביתו, ומשמע דאף דהגיע לבתי היהודים מ"מ א"צ לפנות שם, אלא יכול לילך עד לביתו, יש לומר דהמג"א ז"ל מיירי הכא בגוונא דנמצא בעיר דאינו גר בה, ודבזה יליף מהראב"ן ז"ל דחזינו דהתיר לילך לביתו מדיניח"ל שם טפי, א"כ י"ל דודאי אף אם אינו גר שם יש לו היתר לילך ולפנות ע"י בני היהודים מאשר לפנות ע"י בני גוים, דטפי ניח"ל לאיניש להיות ביומא דשבתא ע"י אחיו מאשר ע"י נכרים, ובפרט שיש לו לישאר בתחום ד"א כל השבת, ולזה כיון דעל להעיר בהיתר איכא לי' היתרא לפנות היכן דניח"ל. וליכא לדחויי בדפוסים הראב"ן הרגילים נדפס "נראה לי שיכול ללכת עד בית היהודים", ולא כתיב לביתו, ובמהדורו הרה"ג ר"ד דבליצקי שליט"א הוסיף זה במוסגר עפ"י כתה"י דהוי לפניו, ד"ל דגם בלא זה המעין הישר יחזו פנימו דהראב"ן ז"ל כתב איהו פעמים בלישני בהמשך "לביתו", ודוק. ולהאמור נראה דזהו דכיון הפמ"ג ז"ל (שם א"א, סק"א) במאי דציין להמג"א, וכתב אהא וז"ל: "כי טוב יותר ממקום [=נדצ"ל מקום] מוצנע אצל יהודים", עכ"ל. והיינו דטפי ניח"ל לאיניש לפנות בין יהודים ולהיות ביום השבת בין אחיו מאשר נכרים (וכגון דיכול לפנות ע"י בית הסמוך לביהכ"נס ולענות אמון וקדושה ולשמוע קריה"ת וכיו"ב, ודוק).

אמנם ע"י בכף החיים (ת"ו, ד') דמייתי להפמ"ג בהאי לישנא "וכגון שיותר טוב מקום מוצנע אצל היהודים", ולפענ"ד יש לעי' הדעמיד בזה דברי הפמ"ג ז"ל באוקימתא, והיינו דהפמ"ג מפרש דברי המג"א משום הראב"ן דייקא היכא דהמקום המוצנע דהיהודים טוב יותר מדעכו"ם, ולמאי דכתיבנא י"ל דכוונת הפמ"ג ז"ל דבכל אופן ניח"ל ליהודי להיות בין אחיו ביום השבת, וזהו דכ' הפמ"ג "כי טוב יותר" וכו', ר"ל דבתמידות עדיפא מקום מוצנע בין היהודים מאשר בין נכרים, וצ"ע.

וכן נמי יש לעיין במאי דכ' המ"ב ז"ל (ת"ו, ב') דמייתי למ"ש האחרונים משום הראב"ן ז"ל, וכ' לבאר בטעמא דמלתא "שמה העכו"ם יכוחו או יפחידוהו", וכ"כ בכה"ח (שם) באופן שני, ע"ש היטב. ולהמבואר בדברי הראב"ן ז"ל נראה דלא משום הכי הוא, דא"כ הא כשהגיע לבית היהודים שוב ליכא ליה היתר לילך לביתו, דשוב אין חשש שיכוחו גוים או יפחידוהו. והרי דהראב"ן ז"ל היתר בכל גווי' לילך לביתו כשא"א לו לפנות על שפת הנהר מחמת צניעות.

וכפי זה המג"א ז"ל דהביאו ברירא מילתא דנתכוון דאחר דנכנס להעיר איכא לי' היתרא בכל גווי' לילך לבתי היהודים אף בלא חשש דיכוחו או יפחידוהו, רק דניח"ל טפי, וכיון דבהיתרא נכנס שרי לי', וצ"ע, ודוק היטב [ומסתברא דמרן המ"ב ז"ל לא ראה דברי הראב"ן ז"ל בעצמם דמדייתו להו משום האחרונים, וה"נ הכה"ח ז"ל, וגם לא הי' מצוי בזמנם].

ונפק"מ לדברינו אי שרי לי' לילך לבית קרובו או אוהבו למאי דכתיבנא, וצ"ע לדינא. אמנם בעיקר חידושו דהראב"ן ז"ל ע"י בהגהות הרה"ג ר"ד דבליצקי שליט"א (שם) דהעיר דבקרנן נתנאל פ' מי שהוציאוהו (ס"י א' אות ס') כ' דמתשו' הרה"ג דמייתי ברא"ש ומל' הרא"ש דשם ל"מ כהראב"ן ז"ל ע"ש, וע"ע בכל דבריו.

ושו"מ בספר תחומי שבת (ח', כ"ג) דהביאו מס' אורחות חיים להרא"ה ז"ל הל' ערובין בסמ"ן ו' דכ' "אבל אם נצרך לנקביו הרי זה יוצא ונכנס למדינה והולך לביתו או לבית חבירו", עכ"ל. ולפ"ז י"ל כן גם בדעת הראב"ד למאי דפירשנו בעזה"י לעיל. ודוק.

בבעיא דירושלמי בהא דכל היוצאין להציל חוזרין

למקומן אי הוא דייקא כשיצא בשוגג או אף במזיד

מתני' עירובין (פ"ד מ"ג) מי שיצא ברשות אמרו לו כבר נעשה מעשה יש לו אלפים אמה לכל רוח אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא, שכל היוצאין להציל חוזרין למקומן, ע"כ.

והנה בר"מ הל' שבת (פכ"ז הט"ז) כ' וז"ל: כל מי שיצא ברשות בית דין כגון העדים שבאו להעיד על ראיית הלבנה וכיוצא בהן ממי שמותר לו לצאת לדבר מצוה, יש לו אלפים אמה לכל רוח באותו מקום שהגיע לו, ואם הגיע למדינה הרי הוא כאנשי העיר, ויש לו אלפים אמה לכל רוח חוץ למדינה, ע"כ.

וכתב עלה בספר הקובץ (שם) וז"ל: וגריסין בירושלמי עירובין דף י"ג ע"א) [א"ה, לא מצאתי שם כי אם בדף כ"ח א' ע"ש] עד כדון כשיצא שוגג אפי' יצא מזיד, אר"פ מתניתא אמרה כך שכל היוצאין חוזרין למקומן, ופי' מזיד כתבתי בש"י כגון שראה שכבר הלכו הרבה בני אדם ויש כל צורכו להציל ואעפ"כ הלך הוא, והפוסקים שהשמיטוהו דבר פשוט להתיר שכל הזרין וכו', ועוד דהוא בכלל דכל היוצאין, ועי' בפ"ו מה' מלכים ובס' כנה"ג בשו"ריו באו"ח בהגהת הבי"י סימן ת"ז אות ב', עכ"ל.

מיהו ע"י בפירוש פני משה אירושלמי דשם דפי' וז"ל: עד כדון שיצא בשוגג ונזדמן לו להציל, ואם אפילו יצא במזיד חזר למקומו הוא, עכ"ל. ויש לעי' היכי מפרש ס' הקובץ להא דיצא בשוגג, וצ"ע.

תו מצאתי בפירושו דמור"ר מרן הגרי"ח קניבסקי (שם) דנראה דמפרש להא באופ"א, וז"ל: עד כדון כשיצא שוגג ביוצא להציל דתנינן שחוזרין למקומן, מיבעי לי' עד כדון כשיצא שוגג שהי' סבור שצריך להציל אלא שאח"כ אמרו לו כבר נעשה מעשה, ואפי' יצא מזיד שיצא במזיד באיסור ואח"כ נזדמן לו להציל כה"ג מי יש לו נמי אלפיים, וכה"ג מי שרי ליה לחזור לביתו אם הי' בתוך התחום, עכ"ל. ולכאז' מהפני משה נראה דפי' דשוגג מיירי דיצא בשוגג ונזדמן לו להציל (ובדברי ס' הקובץ נראה דאף ביצא במזיד מיירי דלא הציל, דהיו רבים דיצאו מכבר להציל ולא הי' צריך לדידה).

ועי' במ"ב (ת"ז, ג') דכ' בטעמא דתיקנו ליוצאין ברשות אלפיים, וז"ל: אף לאחר שכבר עשה המצוה ההיא דהתיקנו לו זה, דאם לא יהיה רשאי לזוז ממקומו ימנע עצמו שלא לצאת עוד, עכ"ל. ונראה דה"ט שייך אף בדברי הירו', הגם דיצא בכאן בשוגג או במזיד, ודוק היטב.

הרב משה אנגלרד
כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק

ביאור יסודות הלכות תחומין בקצרה מלווה

בדוגמאות מעשיות

א. תחומין דאורייתא או דרבנן

מקור הלכות תחומין, נלמד בגמרא (עירובין דף נא.) מדכתיב "שבו איש תחתיו, אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טו, כט), למדו חז"ל מגזירה שוה שהשיעור הוא אלפיים אמה, מדכתיב בערי הלויים "ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפיים באמה" (במדבר לה, ה), שנתנו לערי הלויים מגרשים סביב לעיר בשיעור אלפיים אמה לכל רוח, כמ"כ לענין מקומו של אדם בשבת, כל תוך אלפיים סביב לעירו או למקום שבתתו, מותרים בהליכה, ומעבר לכך אסור. תחום זה ניתן בטבלה מרובעת, שבכיוון ישר הוא אלפיים אמות, באופן זה יש בפינה באלכסון יותר מאלפיים. [תוספת האלכסון הוא עוד 40%, ובאלכסון של 2000 נוסף עוד 800 אמות]. דין זה נלמד ג"כ מערי הלויים, ועי"ז מרויחים שבפינות העיר אפשר ללכת 2800 אמה. כמ"כ מותר ללכת בתוך טבלה זו סביב העיר אפילו כמה קילומטרים, ואין זה יציאה מהתחום.

הראב"ד (הובא ברשב"א וריטב"א עירובין דף יז:) הוכיח מגמרא זו להלכה שדין תחומין הוא איסור דאורייתא, שהרי סתמא דגמ' למדו את האיסור מפסוקים, אבל ראשונים אחרים חולקים ואומרים שדרשת הגמ' היא אסמכתא, כמ"ש הריטב"א שם וברש"י על התורה שם. ומ"מ יש שיטות ראשונים שעיקר איסור תחומין הוא דאורייתא, אלא שהשיעור מדאורייתא הוא רק כשיצא י"ב מיל [24,000 אמות], ומדרבנן אסור

הישובים הנ"ל סמוכים מאוד וכמעט נושקים זה לזה, לא נראה ששייך בכך איסור תחומין. כשהגיע בשבת בבוקר לבית הכנסת, פנה אליו אחד המתפללים והתעניין בשלומו, והיכן נמצא בשבת, אמר לו כי נמצא בחזון יחזקאל. אמר לו אותו מתפלל, כיצד הגעת עד כאן, הרי יצאת מחוץ לתחום. הלך אותו אדם לרב הקהילה הגרמני מנדלסון זצ"ל ושאלו אם אכן כך הוא, ענה לו הרב כן, התחום של חזון יחזקאל מסתיים בככר שבצומת לפני בית הכנסת, וא"כ אתה צריך להישאר בתוך בית הכנסת עד צאת השבת, שהרי אתה נמצא מחוץ לתחום שלך, ורק בית הכנסת עצמו שהוא רשות היחיד, כולו כד' אמות. [ועי' בהערה מדוע לא הורה לסמוך על היקף העירוב המקומי, אע"פ שיצא בשוגג].

התיישב אותו אדם ופתח משנ"ב, אמר אם אירע לו כזו טעות חמורה, לפחות ילמד קצת הלכות תחומין, במוחו מתרועעין מחשבות כיצד בני המשפחה ידאגו לו, והאם יבואו לחפש אותו. ובתוך כדי לימוד עלה ברעיונו לעשות מחיצה של בני אדם, באופן שלא ידעו שהם משמשים למחיצה. פתרון זה מסופר בגמ' (דף מג): על רב חניאל גופסקי בשו"ע (סי' ת"ה ס"ד). הציע את הרעיון לרב הקהילה, ואמר לו הרב שאין להשתמש בפתרון זה אלא בשעת הדחק כמ"ש הרמ"א (סי' שס"ב ס"ו), אולם במצב זה באמת מוגדר כשעת הדחק, וכך עשו. המתין עד אחרי התפילה, ואמר לאנשים שצריך ללוות את הת"ח הזה, הרב דאג שלא יהיה הפסק בין האנשים, אך הוא עצמו לא שימש כאחד מהם מכיון שהוא ידע את הדין. עד שהגיעו לככר מקום שנמצא בתוך התחום, ומשם היה מותר ללכת לביתו, כיון שיציאתו מהתחום היתה בשוגג, וכניסתו לתחום היתה באופן המותר.

ח. ג' אפשרויות למקום השביתה מלבד האלפיים

חישוב האלפיים [ה"י"ב מיל] מתחילים מחוץ למקומו של האדם, ומקום השביתה אינו בחשבון. כגון אדם ששבת בעיר, כל העיר נחשבת לו כמקומו [כד' אמותיו], ורק מחוץ לעיר מתחיל למנות אלפיים לכל צד, ויש ג' אפשרויות במקום השביתה:

א. השובת בשטח פתוח, מקום שבייתו ד' על ד' אמות [וי"א ח' על ח' אמות].

ב. השובת במקום המוקף מחיצות ודינו כרשות היחיד, כל המקום המוקף כד' אמות.

ג. השובת בתוך עיר, אף אם אינה מוקפת מחיצות, כל העיר כד' אמות. מסוף ג' מקומות אלו, מתחיל למנות אלפיים אמה.

לפי"ז אדם השובת בעיר יכול ללכת בכל העיר, אפילו אם העיר גדולה מאוד, פי כמה וכמה מתחום שבת.

ט. מה נחשב עיר אחת - שכונות מחולקות מהעיר

מה מוגדר כעיר אחת, בנושא זה יש טעות מאוד מצויה. אם נשאל בני אדם מה נחשב עיר לענין תחום, שמותר ללכת בכלה כד' אמות, יש שיאמרו כל הרשות המקומית, לדוגמה בני ברק כוללת כל מקום שנקרא בני ברק, וירושלים כוללת את כל שכונותיה כגון בית וגן והר נוף, רמות וכו'. יש אנשים שיאמרו תלוי אם רואים את הבתים, או שאין ביניהם אלפיים אמה וכדומה. אבל בגמרא ובכל הפוסקים מבוואר שצריך רצף בתים שאין ביניהם 70 אמה [ועוד משהו], שהם כסה"כ 41-32 מטר לשיטות השונות. ואם מדובר בשני גושי בתים או שתי שכונות סמוכות, הן מצטרפות להחשב עיר אחת עד רווח של 70 לכל אחד, וביחד הם 141.3 אמה, שהם 64-81 מטר בלבד. פחות מדקה הליכה בין שכונה לשכונה. אמנם מותר להמשיך ללכת לאחר הפסק כזה, כיון שעדיין לא הלך אלפיים אמה [שזה בסביבות 1 קילומטר], מ"מ כבר מתחילים לחשב אלפיים אמה, ואין את הדין שכל העיר כד' אמות, ובעוד קילומטר צריך לעצור אף אם יסתיימו האלפיים באמצע העיר.

נושא זה יש בו קולא וחומרא. מצד אחד מצוי בימינו ערים הסמוכות זו לזו, לדוגמה בני ברק סמוכה ברצף בתי מגורים לרמת גן, ורמת גן לגבעתיים ולחלק מתל אביב [כמסומן במפה], ולפי הדין הנ"ל יוצא שכל אלו הם עיר אחת. השובת בבני ברק יכול ללכת עד תחילת תל אביב [עד נתיבי איילון] בלי לחשב אלפיים, ורק משם להתחיל למנות אלפיים אמה.

לעומת זאת תל אביב עצמה מחולקת לשנים ושלושה חלקים. מפני שבשעה שהרחיבו את כביש נתיבי איילון הרסו בתים, וכעת המבד שבמקום הכי צר יש לפחות 90 מטר בין בית שבצד אחד לבית שבצד השני, ולכן הורו הפוסקים [עי' ספר דרור יקרא בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל] שההפסק סביב כביש זה מחלק את העיר לשנים, וההולך מצד אחד לצד השני אינו מותר ללכת אלא אלפיים אמה.

כביש ראשי כגון כביש גהה בין ב"ב לגבעת שמואל, אע"פ שהוא רשות הרבים והוא מקלקל את העירוב חצרות שעושים על גביו, מ"מ לענין רצף העיר לגבי תחום ההליכה [בלי לטלטל שום חפץ], אינו נחשב הפסק, כיון שבין הבתים שבשני הצדדים אין הפסק של קמ"א אמה [במקום אחד], והרי זה כעיר אחת גדולה שרשות הרבים עוברת בתוכה. משא"כ בנתיבי איילון יש הפסק של קמ"א אמה, לכן נחשב הפסק גם לענין תחומין, לגבי סיום העיר.

רשות היחיד הרי הוא כלפיו כד' אמות. אבל כלפי מי שיצא במזיד אין כל ההיקף כד' אמות.

דין זה מאוד מצוי, מאחר ואנשים לא מודעים כמה קטן הוא שיעור התחום, ולקמן יבואר בע"ז שאפילו בתוך מקום שנקרא בלשון בני אדם עיר אחת יתכן ויהיה איסור יציאה מחוץ לתחום. ולכן מצוי שפוגשים באדם ומתענינים בשלומו, היכן נמצא בשבת, ותוך כדי דיבור מתברר שהגיע מחוץ לתחום.

במקרה כזה צריך להורות לו שישאר באותו מקום שנודעה לו הטעות, כדין היוצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמותיו. אבל אם נודע לו בשעה שנמצא בתוך בנין או חצר מוקפת, מותר לו ללכת בכל אותה חצר. ואם יש באותו מקום היקף של צורות הפתח של עירוב חצרות כשר שאפשר לסמוך עליו, מותר ללכת בכל היקף העירוב.

מעשה שהיה באדם שהגיע מעיר אחרת לבית החולים, בעבור דבר שאם היה מברר היה יודע שאין צורך להגיע לבי"ח, וא"כ נמצא שיצא שלא כדין מחוץ לתחום, אבל היה שוגג. [יש לציין שזה דבר מצוי, במקרה של פציעה אנשים מאבדים את שלות הנפש, וסבורים שכל דבר שביום חול הולכים למוקד חירום, מותר לחלל עליו שבת מדין ספק פיקוח נפש. אולם במקרה שהדבר כרוך באיסור יציאה מחוץ לתחום [או חילול שבת בנסיעה באמבולנס או בטיפול], צריך לברר האם זה מוגדר כספק פיקוח נפש. לדוגמה, פציעה המצריכה תפירות, אף אם ישרא סמ"ן אינו מותר לחלל שבת. ויש רופאים שכדי להמריץ ללכת אומרים שזה ספק פיקוח נפש אולי יהיה ח"ו יזהום וכדומה. וצריך לברר בכל מקרה אם החשש נכון].

והנה כיון שהוא הגיע לבית החולים בשוגג, מותר לו ללכת בתוך בית החולים כולו. אבל במתחם בית החולים, ברוב המקומות אין היקף המחיצות מסודר [מחמת הפתחים שרוחבם יותר מ"א אמות, וכן יש מקומות שיש גם קרפיפות (שטחים גדולים שאינם ראוים לשימוש) כמו במתחם ביה"ח תל השומר], ולכן במקומות אלו אותו אדם שהגיע מחוץ לתחום אינו יכול להסתובב בחצירות ובחניות שסביב הבנינים, אבל בבית החולים מעיני הישועה שיש סביב בית החולים עירוב טוב [של שכונת רמת אהרן], יכול להסתובב בכל שטח העירוב. ולמהדרים שלא לטלטל גם בעירובים שכונתיים [וכן ראינו לנהוג], ראוי להחמיר גם לענין זה, אבל בשעת הצורך יש להקל [ע"פ צירוף דעת הרמב"ן שעיר נחשבת כד' אמות [גם בלי מחיצות] גם לגבי היוצא בשוגג].

ו. היוצא מהתחום וחזר למקומו

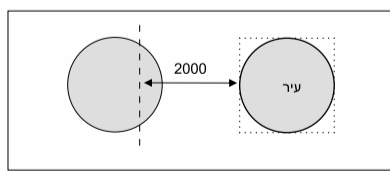
הבדל נוסף בין היוצא מתחומו בשוגג ליוצא במזיד, באופן שחזר לתוך תחומו. מי שיצא במזיד וחזר לתוך התחום, הפסיד את תחומו ואסור לזוז מחוץ לד' אמותיו [מלבד אם חזר לתוך העיר ששבת בה, מותר ללכת בתוכה בלי לצאת ממנה (סי' ת"ה ס"ח, ע"ש ברמ"א ובה"ל)]. אבל מי שיצא בשוגג וחזר לתוך התחום בעודו עדיין שוגג, נשאר לו דין התחום שהיה לו אלפיים לכל רוח מבייתו או מעירו שהיה בהם ככניסת שבת. דין זה מצוי מאוד שאנשים לא יודעים כמה קטן הוא שיעור התחום, ויוצאים לטייל וחוזרים לביתם, ושם מתברר שלצערנו יצאו מחוץ לתחום. לא נאסר עליהם להסתובב בעיר ובתחומה כפי שהיה מותר להם אילו לא יצאו. אבל אם הדבר נודע להם באמצע הדרך בהיותם מחוץ לתחום, ובכ"ז נכשלו וחזרו לביתם, יש מצב המוגדר כמזיד ואין להם ללכת מד' אמות שהם נמצאים בו באותו רגע. [ומותר רק ללכת לבית הכסא ולצאת ממנו, וכן לשאר דברים שהם כבוד הבריות בדרגה כעין זו].

ז. אלפיים המסתיימות באמצע העיר

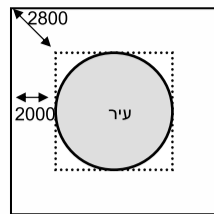
היוצא מעירו והולך לעיר סמוכה, שחלק מהעיר בתוך אלפיים, כיון שכלה מדתו באמצע העיר, אינו מהלך אלא חצי העיר (שו"ע סי' ת"ח ס"א). וכן אם כלו האלפיים באמצע בית, אסור להמשיך לחצי הבית השני (בה"ל סי' ת"ג ד"ה כיון). ולפיכך בערים של זמנינו שבדרך כלל גודל העיר יותר מ-2 קילומטר [שהם כ-4000 אמה], א"כ בשום אופן אינו יכול להגיע אפילו למרכז העיר.

בהלכה זו הטעות מצויה, כמו שהעיר הגר"א בוקוולד שליט"א בספר דרור יקרא אנשים רבים סבורים שאם לא הלכו בין הערים אלפיים אמה, אין איסור תחומין. ויש סבורים כך מסיבה אחרת, משום שכאשר נכנסו לעיר הסמוכה [תוך אלפיים] כל העיר כד' אמות, ומחליפים דין זה עם דין השובת בכניסת שבת בתוך העיר שאומרים לו כל העיר נחשבת לו כד' אמות. ושני הדברים אינם נכונים, ברגע שהאדם התנתק מהעיר ששבת בה בכניסת שבת, מונה אלפיים אמות ועוצר, אף אם נמצא בתוך עיר או בתוך בית, ואפילו אם רוב האלפיים הלך בתוך מקום ישוב.

מעשה שהיה באדם מבני ברק שהתארח בשבת ב"ב בשם "חזון יחזקאל", לצורך שמחה שהיתה בישוב הסמוך - "קוממיות". אותו אדם בקי ומדקדק בהלכות, אבל הלכות תחומין אף פעם כמעט לא נגעו לו למעשה, אדם מן הישוב שלא מסתובב בשבת לערים סמוכות, לכן גם כאן לא בא לרעיון שיהיה איסור תחומין. כידוע שני

אפילו 2000 אמה. וכך פוסקים השו"ע והרמ"א (סי' ת"ד ס"א) להחמיר כשיטות שיציאה מחוץ ל"ב מיל אסורה דאורייתא, ואלפיים אמות הם דרבנן. ונפק"מ בספק ב"ב מיל שהוא דאורייתא, ספיקו לחומרא.

ב. נפק"מ ביולדת

נפק"מ נוספת מעשית בזמנינו, ליולדת הבאה בשבת מאלעד לבני ברק ל"מעיני הישועה". הנה מותרת היא לנסוע לביה"ח

מדין פיקוח נפש, אבל מה שאפשר למעט באיסור צריך למעט. ולפי"ז היו ת"ח שחישבו שמכ"ב עד אלעד יש י"ב מיל, לעומת זאת עד ביה"ח "בלינסון" שבפתח תקוה אין י"ב מיל [שהוא קרוב יותר בשני מיל], נמצא שעד בלינסון א"צ לדחות איסור תחומין דאורייתא אלא רק דרבנן, ולב"ב צריך לדחות איסור דאורייתא ולפי"ז הורו בעבר שהיולדת צריכה לעצור בבלינסון ולא להמשיך לב"ב [באופן שאינה צריכה דוקא את "מעיני הישועה" כדי ליישב דעתה בלידה, אלא רק כדי להיות קרוב לבני המשפחה שיבקרו אותה בימים שאחרי הלידה]. אבל בשנים האחרונות עשו חישוב יותר מדויק ע"י מפה מיוחדת, ומצאו שהמרחק מעט פחות מ"ב מיל [לפחות עכשיו שמגיעים דרך כביש מכביית ולא דרך רח' ז'בוטינסקי], ולכן מותר להמשיך ל"מעיני הישועה". והיינו דוקא כשנוסעים ע"י גוי, אבל ע"י ישראל צריך לעצור במקום הכי קצר, מצד ירבי באיסורי הבערה שבנסיעה].

ג. יציאה מהתחום אינו דבר רחוק

הלכות תחומין נראה לאנשים דבר רחוק, מתי קורה שאדם יוצא מחוץ לתחום, רק כשנוסע עם יולדת או דבר דומה, או אם ילך כמה שעות מחוץ לעיר. אולם באמת הדבר מצוי מאוד, אלא שלא כולם מודעים לכך. איסור תחומין מדרבנן הוא אלפיים אמה. מרחק זה הוא כ-960 מטר לשיעור הגר"ח נאה, וכ-1152 מטר לשיעור חו"א. בהליכה בנחת זה פחות מ-20 דקות, ובהליכה מהירה זה יכול להיות פחות מעשר דקות. לדוגמה, אדם נוסע לשבת לישוב כלשהו, והולך בשבת אה"צ לטייל סביב למושב, יתכן שבטויל של 20 דקות בלבד כבר יצא מחוץ לתחום. ובפרט אם הולך לישוב הסמוך, שאז הליכה למרחק של רבע שעה זה כמעט כלום, ובקלות אדם יוצא מחוץ לתחום.

כמו כן בזמנינו גם בערים הגדולות יש ישובים קרובים יחסית, במרחק 10 דקות הליכה, שאסור ללכת אליהן בשבת, כי בעשר דקות כבר אדם עובר אלפיים אמה. וראה לקמן שיבואר בס"ד שגם כשהישוב סמוך יותר והוא מתחיל בתוך אלפיים אמה, בכל זאת אסור להיכנס בתוכו יותר מהאלפיים.

יש ערים שהשכונות רחוקות קצת מהעיר, והם נחשבות כעיר בפני עצמה לענין תחומין, וההולך אליהם למרחק 10 דקות הליכה, יוצא מחוץ לתחום. ואפילו באמצע עיר יתכן נחל או כביש רחב שמחלק את העיר לשנים, ויש איסור ללכת מצד אחד לצד השני יותר מאלפיים אמה, כמו שמבואר לקמן לגבי תל אביב וכביש נתיבי איילון.

ד. חקירה אם האלפיים הם חלק

מהמקום או שיעור ביציאה

בספר דברי יחזקאל (סי' ז' ענף ד' ס"טו) חוקר בגדר האיסור יציאה מהתחום, האם הוא איסור עקירה ממקומו, והיינו ששיעור האלפיים [וה"י"ב מיל] הם חלק ממקומו, וכשיצא מעבר לכך האיסור הוא שיוצא ממקומו [וזה כעין איסור הוצאה מרשות לרשות], או שמא מקומו של אדם זה רק מקום השביתה, והאלפיים [וה"י"ב מיל] הם השיעור המותר ללכת מחוץ למקום, ואסור ללכת יותר מכך מחמת שזו יציאה גדולה ממקומו [וזה דומה לשיעור של איסור העברה ד' אמות ברשות הרבים], וכתב להוכיח ממחלוקת התוס' והרמב"ן בני שיצא חוץ ל"ב מיל, דמבואר בתוס' שאין יותר הגבלה מדאורייתא, ומכאן והלאה אינו עובר שוב באיסור. אבל ברמב"ן מבוואר שאם ילך עוד י"ב מיל, יעבור עוד איסור נוסף. ולכאורה דבריהם תולים בחקירה הנ"ל, ל"ה תוס' התחום הוא מקומו והאיסור הוא יציאה מהתחום ועקירה ממקומו, ולכן אחר שיצא שוב לא שייך איסור בהליכה נוספת, משא"כ הרמב"ן סובר שהאיסור הוא שלא ללכת שיעור גדול [י"ב מיל] מחוץ למקומו, ולכן אף אחר שיצא מ"ב מיל, יש איסור שלא ללכת שוב שיעור זה.

ה. דין היוצא בשוגג או במזיד מחוץ לתחום - להישאר באותו מקום או בכל רשות היחיד

אע"פ שמדאורייתא היוצא חוץ לתחום יכול להמשיך [לפחות עוד שיעור תחום], מ"מ מדרבנן לכו"ע הדין שמי שיצא מחוץ לתחום [אלפיים אמה] אסור לזוז מד' אמותיו, בין יצא במזיד ובין יצא בשוגג, בין יצא בכוחות עצמו, ובין אם הוציאוהו אחרים בעל כרחו.

אולם שני הבדלים ישנם בין מי שיצא במזיד, לשאר המקרים. הבדל אחד, שמי שיצא בשוגג ונזכר כשהוא בתוך מקום מוקף, וכן כשהוציאוהו בעל כרחו ונתנוהו במקום מוקף מחיצות [כגון בית, או מתחם כלשהו, או אפילו היקף של העירוב במקום שאפשר לסמוך עליו], הדין הוא שמותר ללכת בכל ההיקף, רק לא לצאת ממנו, משום שכל מקום שהוא

3. הטעם שלא הותר לו ללכת בכל היקף העירוב [אפילו אם נאמר שההיקף כשר], מבוואר בביאור הלכה (רס"י ת"ג ד"ה אלא) שאם מקצת מההיקף שנמצא בו עכשיו בתוך האלפיים של תחומו, לא אומרים שכל ההיקף כד' אמות, אע"פ שיצא בשוגג או באונס [וכ"פ החזו"א סי' ק"ט סק"ג]. וכיון שחלק מההיקף של קוממיות בתוך אלפיים לחזון יחזקאל, לא אומרים שהיקף זה יאחז כד' אמות. ולכן יש לו רק ד' אמות. ואם הוא בתוך בנין שכל הבנין מחוץ לאלפיים, הרי זה כהיקף נפרד שיש לו את כל ההיקף הזה כד' אמות. [שמעתי שהגר"ל שליט"א הק' שגם בתוך הבנין יאחז אסור להסתובב, כי הבנין והיקף העירוב הכל רשות היחיד אחת, ואין רשות היחיד חלוקה בתוך רשות היחיד. וצ"ל שאע"פ שלגבי רשויות אין חילוק, מ"מ לענין תחום שתלוי בשיעור אלפיים יש חילוק, וצ"ע ואכמ"ל].

1. לשיעור הקטן החדש ע"פ מציאת הדרה של הרמב"ם, כפי שהאר"ך להוכיח שיטה זו בספר קריית אריאל (פרק ט') ובעוד ספרים, שיעור האמה הוא כ-45.5 ס"מ, ולפי"ז שיעור תחום אלפיים הוא 908 מטר בלבד.

2. יש להדגיש שמקרה זה אינו דומה למי שהולך אלפיים אמות ממקומו והם מסתיימים בתוך בית, שאסור לו להמשיך ללכת, משום שלא אומרים שכל הבית כד' אמות אלא לגבי אדם ששובת בתוך הבית או לאדם שיצא מחוץ לתחום ונותנים לו ד' אמות חדשים במקומו שהם כעין קניית שבייתה נוספת. אבל אדם שלא יצא מתחומו, נשאר לו השביתה במקומו, ולא דנים את הבית שבסוף האלפיים כד' אמותיו.

כמו"כ בירושלים יש הרבה שכונות המרוחקות מהעיר יותר מ-81 מטר, כגון שכונת גבעת שאול והר נוף, בית וגן, קריית יובל, רמות, רמת שלמה, והן נחשבות (כל גוש) כעיר בפני עצמה לענין תחומין, וההולך ממרכז העיר אליהן אסור להתרחק מקצה הגוש המרכזי יותר מאלפיים אמה. וכן ההולך מאותן שכונות למרכז העיר אינו יכול להגיע למרכז, אלא רק למקום שבתוך אלפיים לקצה השכונה שבו היה בכניסת שבת. וכן יתכן ישוב שכולו לא נעשה עיר כלל. יש ישובים שהבתים מפוזרים ויש סביב כל בית שטח ריק, באופן שבין בית לבית יש 40 מטר, ועכ"פ אין ששה בתים רצופים בצפיפות בשיעור זה. במקרה כזה כל הישוב אינו עיר אלא כבתים נפרדים, וכל אחד מונה אלפיים אמות מפתח ביתו. וכמדומה כן המציאות ב"כפר אור" הסמוך לבני ברק [ליד רמת אפעל]. אמנם אם המקום מוקף במחיצות או בעירוב כשר כהלכה, נעשה הכל כד' אמות, אך לא מדין עיר אלא מדין רשות היחיד.

י. אזורי תעשיה וביתני השמירה

בנושא זה יש להבהיר דבר נוסף שהאריכו בספרי זמנינו לגבי בתי חרושת ומפעלים ואזורי תעשיה, והעלו להלכה שאינם מצטרפים עם העיר, כמבואר בחזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה נראה), כיון שרק דירות מגורים מצטרפות עם העיר. ואע"פ שהפועלים אוכלים שם בקביעות, אין זה קביעות דירה, אלא מחמת הכרח העבודה.

כמו"כ לגבי דירת השומר האריכו בספרים, ובמשנה (דף נג.) מבואר לגבי גשרים ונפשות שיש בהם בית דירה לשומר, מצטרפים עם העיר, מ"מ בזמנינו זה לא מועיל כי אף אם בתי השומרים נחשבים דירה, אך כיון שהמפעלים כיום פרוסים על שטחים נרחבים, כמעט תמיד יש מרחק 70 אמה [41 מטר] בין חדר השומר במפעל אחד לחדר במפעל השני. [כדי לקרב את המציאות מרחק 40 מטר הוא פחות משטח של שני בניי מגורים]. כמו"כ יש אומרים שבשומרים המדוברים במשנה היו שומרים יום ולילה, לכן זו היא דירתן, אבל היום שכל שומר יש לו משמרת של מספר שעות בלבד, אי"כ כל אחד מהשומרים עיקר דירתו בביתו, ואין המקום משמש דירה למישהו מסוים.

לכך הסכימו רוב הפוסקים שאין אזורי תעשיה מצטרפים להרחיב את שטח העיר, וכמו שרואים במפה - פתח תקוה מסתיימת ליד ביה"ח בלינסון, וכל השטח משם עד קריית מטלון הוא אזור תעשיה שאינו מצטרף עם העיר.

יא. עיבור העיר וריבוע העיר

לאחר שהגדרנו שהעיר נמדדת לפי גושי בתים המגורים, נמצא שגוש דן מחולק בערך כפי המפה המצורפת. וצריך להתחיל למנות אלפיים אמה מקצה כל גוש וגוש. וכאן הוסיפו חכמים דין עיבור העיר וריבוע העיר, הגורם להרחיב את העיר.

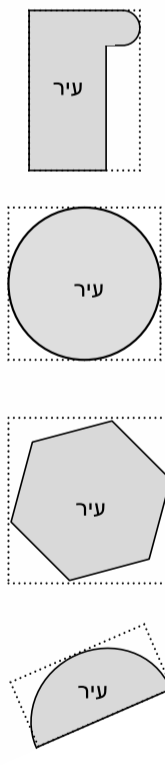
א. עיבור העיר, כאשר העיר לא מסתיימת בקו ישר, מיישרים קו לפי הבתים האחרונים שבעיר, וכל השקעים הנוספים על העיר הם חלק מהעיר [כאשה מעוברת שהעיבור חלק ממנה (עירובין דף נב:)]. כמו"כ

אם יש בית בולט, מאריכים את העיר כנגד הבית הבולט בקו ישר.

ב. לאחר מילוי השקעים מרבעים את העיר, כלומר מחשיבים אותה כמורבעת לקולא, שמוסיפים עליה עד שתהיה מורבעת. לדוגמא עיר עגולה, מחשיבים אותה כמורבעת, ורק מסוף הריבוע מתחילים למנות אלפיים אמה, שלפ"ז מי שהולך בצידי העיר מרויח עוד הרבה מעבר לאלפיים אמה (עירובין דף נב.).

כיוון הריבוע אינו לפי מה שהאדם בוחר [כהכרעת המשנ"ב סי' שצ"ח סק"ז והחזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ג], אלא יש בזה כמה כללים. הכלל הראשון הוא לרבע לפי ריבוע העולם, דהיינו קו ישר מרקבל למזרח העולם וכן למערב, צפון ודרום. את הקוים עושים סמוך לעיר, עד שנוצר ריבוע סביב לעיר שכולו נידון כעיר עצמה. ולדוגמא עיר בצורת משושה, ואין הצלעות מכוונות לרוחות העולם, נמצא שמרויחים הרבה יותר מהצורה העגולה, והריבוע מתרחב לפי השפיצים של העיר. אבל עיר מורבעת או אפילו בצורת מלבן, לא מוסיפים לרבע אותה לריבוע העולם, אלא משאירים אותה כמות שהיא.

הכלל השני נחלקו בו הראשונים ואחריהם הפוסקים האחרונים. כאשר יש לעיר צלע אחת ישרה לאורך כל העיר, מרבעים את העיר לפי כיוון אותו צלע [כן דעת החזו"א, ו"א כן בדעת המשנ"ב, ודלא כח"י אדם והגר"ן].

וכל שכן כשיש שתי צלעות בוזית של 90 מעלות, מרבעים לפיהן, שהרי יש כאן תחילת ריבוע.

ע"פ שני כללים אלו נולדו הרבה ספיקות בריבוע העיר, כאשר יש שתי צלעות ארוכות, בזוית לא שווה [שהצלעות אינן מקבילות], מתי מרבעים לפי ריבוע העולם, ומתי לפי הצלע, ולפי איזו צלע. ורבה המבוכה בהכרעות אלו. ועליהם נוסף הדין הבא.

יב. עיר העשויה קשת

בזמנינו שהערים גדולות מאוד, ומוסיפים סביב לעיר שכונות היצרות ורועות ארוכות לעיר, כמו"כ הערים מתרחבות ונסמכות לערים הסמוכות, על כן נוצר בהרבה מקומות עיר בצורת קשת.

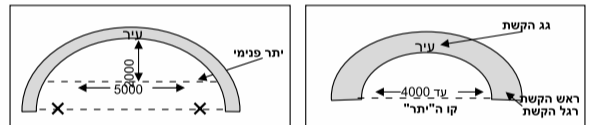
אמרו בגמ' (דף נה:): עיר העשויה קשת, דנים את החלל כאילו מלא, עד מרחק של 4000 אמה בין רגל לרגל. והגדר בשיעור זה, משום שעד 4000 יש אפשרות להגיע לכל נקודה בחלל בלי לעבור 2000 אמה, שכן אדם הנמצא בצד אחד [בקצה רגל הקשת] יכול לצאת עד אלפיים, ואח"כ לחזור לעיר וללכת בכולה עד קצה הרגל השני [שהרי כל העיר כד' אמות], ולצאת אלפיים אמה להגיע לכל המקום שלא היה יכול להגיע מקודם. אבל אם המרחק יותר מ-4000, לא ממלאים את החלל, והיוצא מהעיר מודד אלפיים ממקום יציאתו [ואין שום דין ריבוע בצד הפנימי, אבל יש ריבוע לצד החיצוני]. וכתבו הראשונים שמי"מ בעומק החלל במקום שכבר אין מרחק 4000, ממלאים את החלל, וזה נקרא "יתר פנימי".

עוד הוסיפו הראשונים שאם המרחק בין רגלי הקשת יותר מ-4000 אבל אינו רחוק מגג חלל הקשת 2000 אמה, שבאופן זה ניתן להגיע לכל מקום ע"י יציאה מגג הקשת, ממלאים את כל החלל ונעשה כחלק מהעיר. אבל באופן שהמרחק יותר מ-2000 נחלקו הפוסקים האם עושים "יתר פנימי" בסוף ה-2000 כאשר הרחוב באותו מקום יותר מ-4000 (ראה ציור). לדעת המשנ"ב (בה"ל סי' שצ"ח ס"ד) לא ממלאים, ולדעת החזו"א (סי' פ' ל"ד נה:): ממלאים. וזה נפק"מ מאוד גדולה בזמנינו שהערים גדולות ויש קשתות שטוחות וארוכות. לדוגמא, אם בני ברק מחוברת לקריית אונו [ראה במפה], והיא מגיעה עד כפר מעש [אחרי קריית אונו וגני תקוה], נוצרה קשת גדולה מאד, ולפי החזו"א ניתן למלאות את רובה ע"י יתר פנימי שאינו רחוק אלפיים מקצה הערים.

יג. דינים מיוחדים ברגל הקשת

בקשת גדולה שכאמור נותנים לה יתר פנימי, נותר החלק של רגל הקשת שלא נכנס בריבוע העיר, והוא מתחיל מנבול קו היתר הפנימי. ויש ברגל זו דין מיוחד המגביל את תחום הרגל.

מי שיוצא מהעיר בחלק שבתוך היתר הפנימי [חלק זה של העיר נקרא גג הקשת], יכול להסתובב בכל החלל שבתוך היתר הפנימי וכולו כד' אמות [מדין ריבוע העיר], וכן יכול להסתובב בכל האלפיים הסמוכים לקו היתר הפנימי מבחוץ, שהם תחום העיר [כטבלה של תחום]. אבל

כלפי היוצא מרגל הקשת אין את ריבוע תחום זה ואינו יכול ללכת בכל האלפיים הסמוכים ליתר, אלא רק באלפיים שקרובים לרגל, ויתכן שאף אם יכנס אח"כ לתוך קו היתר, נשאר עליו דין יוצא מרגל הקשת, ואינו יכול ללכת אלא עד אלפיים ממקום יציאתו. ונמצא שהיוצא אמה לפניו מקו היתר, יכול ללכת לכל אורך הקו, ובכל האלפיים הסמוכים לקו מבחוץ, והיוצא אמה מחוץ לקו היתר, אינו יכול ללכת אלא אלפיים אמות בלבד. ויש אומרים שאף אם יכנס אח"כ לתוך קו היתר, נשאר עליו דין יוצא מרגל הקשת, ואינו יכול ללכת אלא עד אלפיים מנקודת יציאתו. דין נוסף שנחלקו בו רבני זמנינו [ויסודו בדברי הראשונים] האם יש דין ריבוע ומילוי השקעים לרגל הקשת, יש אומרים ע"פ המבואר ברשב"א שהקשת מחולקת לשלושה ערים, אי"כ רגל הקשת היא עיר בפני עצמה, ומרבעים אותה, וכן עושים לה טבלת תחום, נפק"מ שממלאים את השקעים שבקצה הבתים, וגם שבתוך האלפיים שסביב לרגל מותר ללכת אורך ורוחב אף יותר מאלפיים אמה [כציור המופיע בתחילת החוברת בעיר עגולה]. אבל יש אומרים (קריית אריאל עמ' ע"ר הערה י"ז) שרגל הקשת אינה עיר, ואין לה שום דין ריבוע ודין טבלת תחום, אלא כל מי שיוצא מונה אלפיים ממקום יציאתו. ולפ"ז אין גם דין הבלעה [שאם עיר מובלעת בתוך אלפיים כולה נחשבת רק כד' אמות], אלא רק למי שהולך דרך העיר עצמה.

יד. מדידת תחום אלפיים

לאחר שידוע צורת העיר, וצורת ריבוע העיר, מתחילים למדוד ממנה את התחום, שהוא אלפיים אמה לכל רוח. התחום ניתן בצורה מרובעת, כדוגמת טבלה מרובעת שצלעותיה מרוחקות אלפיים אמה מהריבוע הדמויני של העיר ששבת בה [או כששבת מחוץ לעיר, מודדים מסוף הבית והמתחם ששבת בו, או הדי' אמות ששבת בהם].

מותר ללכת בכל שטח התחום שבטבלה, אף שההולך באלכסון מהולך יותר מאלפיים אמות, וכן להסתובב סביב העיר בלי לצאת מהטבלה של התחום, אע"פ שהולך פי כמה מאלפיים אמות. ולכן צריך למדוד את התחום לפי מי שהולך מהעיר בקו ישר, למרות שכל הדרכים ששייך ללכת סביב אותה עיר, כולן מפותלות וארוכות.

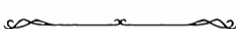
חישוב האלפיים אמות אינו לפי מרחק אירי, אלא מרחק הליכה, ולכן צריך למדוד אותו לפי פני הקרקע שהיא מקום הילוך האדם. ונמצא שכאשר יש שיפוע עולה או יורד, התחום מתקצר [כי האלכסון ארוך יותר מקו ישר]. אבל הקילו חז"ל בכמה אופנים למדוד לפי הקו האירי, ע"י כמה צורות מדידה, והם: הבלעה, עקיפה - צופה ומביט, קידור, אומד, דילוג, חישובים אלו מבוארים בשו"ע סי' שצ"ט, אולם כיום שיש אמצעי מדידה אירית, לא שכיח שימדדו באמצעים אלו, אלא מודדים במפה או בתצלומי לוין.

אמנם גם לאחר הקולות הנ"ל אין החישוב שיה ממש לחישוב האירי, כי בכל זאת בשיפוע שאינו תלול [בשיעור שעולה (או יורד) פחות מ"י טפחים מתוך ה' אמות, כלומר פחות מגובה 1 מטר מתוך 3 מטר, ובמעלות עד 17.5 מעלות], מחשבים את אורך פני הקרקע. כמו"כ בקידור יש אופנים שהשיפוע משתנה והמדידה היא אלכסונית. לכן כאשר אנו מחשבים היום במדידה אירית, צריכים לקזז את ההפרש הזה. וע"י בספר קריית אריאל (עמ' ר') שחישב שההפרש המקסימלי שיכול להיות הוא 6%, ולכן כשמודדים במפה יש לנכות 6% ממידת התחום.

טו. צורת המדידה

חז"ל לומדים מפוסקים שצורת המדידה היא דוקא בחבל של פשתן שארכו חמישים אמה, לא פחות ולא יותר. וכדי למדוד אלפיים אמה, יש למתוח את החבל ארבעים פעמים. ואמרו בגמ' (עירובין דף נח.) אין לך יפה למדידה כשלשלאות של ברגל, ומ"מ חז"ל קיבלו למדוד בחבל של פשתן [אע"פ שהמדידה פחות מדויקת], וכן פוסק השו"ע (סי' שצ"ט ס"א).⁸

לפי זה קשה כיצד היום מודדים את התחום ע"י מפות ומדידות איריות, ולא מקיימים דין מדידה בחבלים. התשובה לכך היא ע"פ המבואר בביאור הלכה (סי' שצ"ט ס"א) שאם לא מודד את התחום במדויק, אלא עד היכן מגיע קצת פחות מאלפיים, אינו צריך למדוד עם כל דיני המדידה, אלא כל בירור שהוא מועיל [משום שאינו בא לקיים את מדידת התחום של חז"ל, אלא מברר שעד מקום פלוני אין שאלה של תחומין]. ולכן אפשר למדוד במפה, כל שאינו מודד בשיעור מצומצם. וכיון שבלאו הכי אי אפשר כ"כ למדוד במפה שיעור מדויק [כי במילימטר אחד במפה יש 12.5 מטר בשטח, וא"כ חייבים למעט קצת מחשש לטעות], לכן ניתן כיום למדוד במפה באופן שאינו מצמצם את המדידה.

דיני עירוב תחומין

טז. מהו עירוב תחומין

הנה כבר כתבנו פעמים רבות שהתחום המותר לאדם ללכת בשבת, הוא אלפיים אמות לכל צד של המקום ששבת בו בכניסת שבת. לפ"ז אמרו חכמים שאדם שצריך ללכת לדבר מצוה⁹ הרחוק ממנו יותר מאלפיים אמה [עד ארבעת אלפים אמה], יש לו פתרון, לעשות עירוב תחומין שע"י יקבע את שבתו באמצע הדרך, וכיון שמותר לו ללכת לכל צד של מקום השבתה 2000 אמות, נמצא מהלך 4000 אמות. 2000 מביתו עד מקום השבתה - מקום הנחת העירוב תחומין, ו-2000 מאותו מקום והלאה.

יז. העירוב תחומין מתיר רק 4000 אמה

לפי ההסבר הנ"ל, פשוט וברור שגם מי שעשה עירוב אינו מותר ללכת אלא 4000 אמות, ולא יותר. ושיעור זה אינו גדול כלל, והוא בסה"כ כ-2 קילומטר [1920 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 2304 מטר לשיעור חזו"א]. בזמנינו שהערים גדולות, וכל ישוב קטן מתפרס על יותר מקילומטר, נמצא שהמניח עירוב בדרך בין הישובים, אינו יכול להגיע לסוף הישוב הסמוך אלא עד אלפיים ממקום הנחת העירוב תחומין. ובפרט בעיר ממש שברוך כלל גודל העיר יותר מ-2 קילומטר, אי"כ אפשר להגיע אפילו למרכז העיר. וכאמור לעיל מי שכלה מידת אלפיים שלו באמצע עיר אינו יכול ללכת אלא עד אמצע העיר, ואפילו כלו באמצע בית, אינו יכול ללכת אלא עד חצי הבית.

יח. פתרון הנחת העירוב בתוך העיר הסמוכה

כדי למצוא פתרון ללכת לעיר הסמוכה, אע"פ שהיא גדולה, ניתן להניח את העירוב בתוך העיר, ובאופן זה נידון כאילו שבת בתוך העיר דהיינו במקום העירוב תחומין, וא"כ כל העיר לגבינו כד' אמות. ואינו דומה למי שהניח עירוב תחומין בדרך תוך אלפיים לעיר, מפני שאותו אדם שהניח בדרך, מקום שבתו הוא רק ד' אמות, לכן משם והלאה מודד אלפיים בלבד גם אם הולך בתוך העיר, משא"כ במקרה שהניח

7. יש מקילים באזור המרכז לחשב את התחום די בצמצום, מפני שאין באזורים אלו הרים וגבעות כ"כ תלולים, וצ"ע למעשה.

8. יש מדייקים בלשון הרמב"ם שהמדידה בחבל פשתן היא לכתחילה ולא לעיכובא, וכן דעת המאירי. אבל בלשון הטור והשו"ע שכתבו אין מודדים אלא בחבל של פשתן, מבואר שזה לעיכובא.

9. אין מערבים אלא לדבר מצוה (גמ' ושו"ע סי' תט"ז), ומ"מ כתב הרמ"א שגם טיול לשם עונג שבת נקרא דבר מצוה לענין זה, וכל שכן לבקר חולים או לכיבוד הורים, ומותר לעשות עירוב תחומין, אם המרחק לא יותר מ-4000 אמה כדלקמן.

4. הסברא במילוי החלל, כתב הרשב"א שמסתמא נבנה על דעת למלאות את החלל בבתים. משא"כ אם החלל גדול, לא שייך לומר שנבנה על דעת למלאות כ"כ הרבה, והרי זה כצורת עיר נפרדת ע"ש. והגדר בשיעור 4000 דוקא, הוא כמבואר למעלה.

5. הסברא בדין זה, כי רגל הקשת כביכול עיר נפרדת, וא"כ היוצא ממנה אין ראוי שיקבל את התחום של אנשי גג הקשת. אמנם יכול הוא ללכת לגג הקשת דרך בתי העיר, או להיכנס אליהם דרך חלל הקשת באופן שאינו מתרחק אלפיים אמה ממקום יציאתו ברגל, ושוב יקבל את דין הגג, כי בסה"כ זו עיר אחת ששבת בתוכה וכולה לפנינו כד' אמות.

6. יתכן מצב נדיר שיהיה הפרש יותר משיעור זה, באופן שהשיפוע יותר מ-45 מעלות, או שעומק הגיא מתחילת הריבוע עד סופו [כלומר בתוך שיעור התחום] יותר מ-522 אמה. עיין בקריית אריאל שם שביאר כל החשבונות.

כב. סוג המזון ושיעורו

לצורך העירוב מניחים מזון בשיעור שאדם אוכל בשתי סעודות, ואין צריך דוקא פת, אלא הוא הדין דברים המלפנים את הפת, בשיעור שאדם אוכל מהן בשתי סעודות שאוכל בהן פת, ולכן השיעור שלהם יותר קטן משיעור המניח פת. לדוגמה, יש מניחים צנצנת דבש (בקרית ספר), או צנצנת ריבה (בתל אביב), או שמן (בדרך לבלינסון), שהשיעור שלהם לכאורה הוא כמות שאדם מורח על הלחם שאוכל בשתי סעודות¹⁴, וכך צנצנת אחת יכולה להספיק להרבה אנשים.

השיעור במידות של זמנינו. בפת, לכתחילה 800-900 סמ"ק [נפח קרוב לשקית חלב, שהיא 1000 סמ"ק]. ביין השיעור 300 סמ"ק (שתי רביעיות), בשמן 150 סמ"ק (רביעית אחת).

שיעור זה צריך שיהיה עבור כל אחד ואחד מההולכים, ואפילו אב ובנו צריכים שני שיעורים, משפחה עם שמונה ילדים צריכים עשרה שיעורים. לכן עדיף להשתמש ביין ושמן שהשיעור שלהם מועט יחסית. וכן בעירוב תחומין של אגודת עזר מציון [מב"ב לבלינסון] מניחים שמן [המשמש אח"כ למדורת ל"ג בעומר].

כג. זיכוי המזון, והפתרון בהנחת עירוב תחומין ציבורי

צריך לזכות את המזון לאותו אדם שעבורו מניחים את העירוב, וצריך לזכות ע"י אדם אחר שאינו סמוך על שולחנו¹⁵.

צריך שיהיה השיעור הנצרך [שיעור שתי סעודות] עבור כל אחד ואחד מההולכים, אפילו אב ובנו צריכים שני שיעורים [ואינו כמו עירוב חצרות, שמספיק מזון שתי סעודות עבור כל בני העיר]. לכן בהנחת עירוב ציבורי אי אפשר לזכות לכל ההולכים, כי יתכן שילכו אנשים רבים ולא יהיה שיעור מספיק לכולם [וממילא לא יועיל לאף אחד, ע"י ביאור הלכה סי' ת"ג ד"ה וצריך], אלא מזכים לכל מי שיתקשר ויודיע לו עד העירוב, או מזכים לכל מי שילך למקום פלוני [כגון בעזר מציון מזכים רק להולכים לבלינסון ולא לפתח תקוה], ומשערים ההולכים רק למקום זה בשבת אחת בלבד אינם יותר מהשיעור עירוב שהונח.

ומכל מקום עדיין יש בעיה בהנחת עירוב ע"י אגודה כלשהי, המניחים כמות מסוימת עבור כל שבתות השנה, באופן שהכמות מספיקה עבור האנשים ההולכים בכל שבת בפני עצמה. אי"כ מאחר וזיכו את המזון ההולכים בשבת הראשונה, המזון נשאר שלהם גם בשבתות הבאות, וכיצד אפשר שאותו מזון יעבור אח"כ לבעלות אנשים אחרים ההולכים בשבת השנייה והשלישית. כאשר המזון מונח בבית של אדם כלשהו, יכול לבקש כל ערב שבת משכינו שיעשה קנין חדש בעירוב, יזכה מאותם שהלכו בשבת הראשונה, ויקנה עבור ההולכים בשבת הבאה¹⁶, אמנם זו טירחה אבל זה אפשרי. אבל בעירוב המונח באמצע הדרך, כגון העירוב שמניחים עזר מציון בדרך לבלינסון [ברחוב הסיבים באזור התעשייה פתח תקוה], כיצד יהיה שם אדם שיגיבה את המזון, מי ילך למקום מרוחק זה כל יום שישי.

לשם כך המציאו הת"ח בבני ברק שאפשר להקנות את המזון עם תנאי של "אחרי" פלוני¹⁷, והיינו שמה שישאר מהמזון ביום חמישי, יעבור לבעלותו של ת"ח פלוני¹⁸. עכשיו אותו ת"ח הוא בעלים גמור ויכול להקנותו בקנין אגב וחצר ושטר וכו', ועשו לכך שטר עם כל הקנינים האפשריים, והמזכה מוסר אותו כל יום שישי לאיזה אדם שעושה עמו את הקנין [ויש להאריך הרבה בנושא זה ואכמ"ל].

כד. נוסח עשיית העירוב

לאחר הנחת מזון העירוב במקומו, יש לומר את הנוסח דלהלן: "בזה העירוב יהא מותר לי [וכשמניח עבור אחר יאמר: לפלוני] ללכת ממקום זה אלפיים אמות לכל רוח¹⁹".

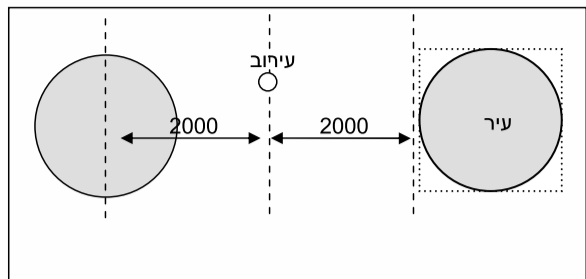
מברכים על העירוב, אבל בזמנינו בדרך כלל אין לברך על העירוב, כי הערים צפופות, ובהרבה מקרים יש שיטות מסוימות שאין צורך בעירוב תחומין [כגון כאשר נפגשים הריבועים, או בחיבור עירובים].

כה. מקום הנחתו - תוך אלפיים או בכל העיר

יש להניח את העירוב תחומין תוך אלפיים למקום שביתתו, ואם שבת בעיר יכול להניח עד אלפיים אמה מקצה העיר [וע"י לעיל אם יכול לשהות גם באמצע העיר שנמצא במרחק יותר מאלפיים מהעירוב].

באופן שמניח את העירוב תחומין בתוך עיר, מספיק שקצה אותה עיר נמצא תוך אלפיים למקומו בכניסת שבת, אפילו שהפת נמצאת במרחק באמצע העיר רחוק ממנו יותר מארבעת אלפים אמה, כיון שלאחר שחל העירוב נעשית כל העיר כד' אמות, ונמצא שהוא עומד תוך אלפיים לד' אמות של מקום שביתתו²⁰. לדוגמה, אדם שנמצא בבני ברק ומניח עירוב תחומין בפתח תקוה, שמקצה גבעת שמואל [המחוברת לב"ב] עד תחילת פתח תקוה אין אלפיים אמה. ממילא יכול להניח את העירוב

נועם שעל ידי תקנת חכמים יצטרך ללון חוץ לביתו, וכיון שלן בעיר הקילו עוד יותר שיהיה נחשב לו כל העיר כד' אמות.

לפ"ז לדוגמה, אדם שגר בבני ברק והניח עירוב תחומין בפתח תקוה, וישן בלילה בבני ברק, יכול בבוקר ללכת לפתח תקוה [מצד שזו העיר ששבת בתוכה ע"י העירוב], וכל פתח תקוה [שהיא פי ארבע מתחום שבת] כד' אמות של מקום שביתתו, ויכול ללכת לשכונת שמסביבה עד מרחק אלפיים אמות מקצה גוש הבתים המרכזי של העיר. ומלבד זה יכול לחזור ג"כ לבני ברק ולהסתובב בתוכה, למרות שהוא מתרחק אלפיים ממקום הנחת העירוב תחומין [שמפני שישן בה כל העיר נחשבת כד' אמות], ויכול ללכת בכל רמת גן וגבעתיים עד כביש נתיבי איילון, שכל זה עיר אחת לענין תחומין.

אבל לתל אביב שמעבר נתיבי איילון אינו יכול ללכת, למרות שהשובת בבני ברק יכול ללכת, משום שהיתר לצאת מעבר לנתיבי איילון הוא מחמת שמותר עד אלפיים אמות מסביב לעיר ששובת בה, אבל מי שהעיר ג"כ מותרת לו רק מחמת דין עיר שלן בה, זו קולא כלפי העיר עצמה, אבל אין לו עוד אלפיים מסביבה.

להלכה כתב הביאור הלכה (שם ד"ה רחוק) שהרבה ראשונים חולקים על קולא זו, ולכן אפשר לסמוך עליה לענין השהייה בכניסת שבת בכל העיר ובביתו [והנושא המוזכר בקטע הקודם] שלגבי זה ניתן לצרף דעת המג"א הנ"ל, אבל לענין לחזור אחרי שהלך משמע שאין להקל²¹. אמנם החזו"א נקט לעיקר כדעת הרמ"א, ולכן מורים מורי ההוראה שבשעת הצורך אפשר להקל לסמוך על דין זה, וכשאין צורך ראוי להחמיר [שלא לחזור לעיר מעבר לאלפיים מהעירוב].

כא. בזמנינו זקוקים מאוד לדין עיר שלן בה

בזמנינו אין כמעט תועלת בעירוב תחומין בלי הקולא של עיר שלן בה, מאחר והיום הערים גדולות מאוד, ואפילו בני ברק שבתיה צפופים והיא על שטח קטן, אורכה פי שנים משיעור התחום, ולכן מי שהניח עירוב תחומין מחוץ לעיר לא יכול לחזור ולהיכנס לביתו לרוב תושבי העיר, מאחר ורוב העיר מחוץ לאלפיים של שביתתו, שהוא המקום שהניח עירוב תחומין.

ולכן לנוהגים כדעת השו"ע שלא סובר דין עיר שלן בה, כמעט אי אפשר לעשות עירוב תחומין ולחזור לביתו בעיר, הדבר אפשרי רק למי שגר בקצה העיר ולא לרוב תושבי העיר. רק אם הולך ואינו חוזר, י"ל שיש להקל כדעת המג"א הנ"ל בדעת השו"ע, שיכול ללכת לכיוון העירוב [אבל לא ללכת לכיוון הנגדי, ראה לעיל בהערה].

ולנוהגים כדעת הרמ"א ניתן להרויח הרבה בעשיית עירוב תחומין, בתנאי שישן בלילה בביתו. ולפ"ז גם לרמ"א האופן המועיל שיוכל אח"כ לחזור לביתו הוא דוקא כשהולך ביום, אבל אם בלילה נמצא מחוץ לעיר של ביתו, אין לו דין עיר שלן בה ולא יכול לחזור לביתו.

לדוגמה מי שהולך לבלינסון על סמך העירוב של עזר מציון המונח באמצע הדרך, לשו"ע יכול לחזור רק לשכונת הסמוכות לקצה העיר [שיכון ה', אור החיים רמת אהרן], ולרמ"א באופן שישן בב"ב כליל שבת ואח"כ הלך לבלינסון, יכול לחזור לכל העיר בני ברק. אבל אם הלך בלילה והיה כל הלילה בבלינסון, אינו יכול לחזור לב"ב אלא לשכונת הנ"ל, אפילו לפי דעת הרמ"א. [והסתפק החזו"א אם יכול ללכת בלילה ולחזור בלילה, על סמך שאח"כ ישן בב"ב].

אופן עשיית עירוב תחומין

עשיית עירוב תחומין אינו דבר מסובך כלל, אולם צריך לדעת כמה פרטים חשובים.

בתוך העיר, אי"כ שביתתו היא בעיר, והשובת בעיר שביתתו בכולה ולכן כולה כד' אמות.

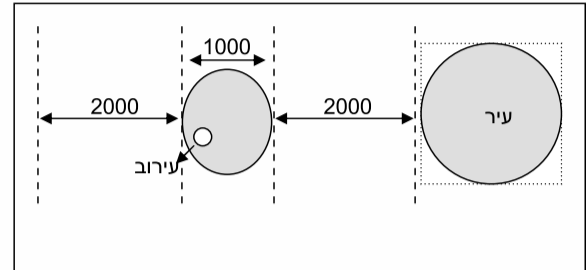
לפ"ז יכול ללכת בכל העיר שהניח בה את העירוב, ועוד אלפיים אמות לכל רוח. אמנם פתרון זה יכול להיות רק במצב שהעיר אינה רחוקה 2000 אמה מביתו או מקצה עירו.

לדוגמה, אם אדם מבני ברק הניח עירוב תחומין בתוך בית בפתח תקוה²², יכול ללכת בכל פתח תקוה, וכולה כד' אמותיו²³, ובנוסף יכול ללכת מחוץ לעיר עוד אלפיים אמה לכל צד, ויכול ללכת לקצה גני תקוה, ורוב משכונת גני הדר. וכן לכיוון בני ברק יכול ללכת עד אלפיים אמה.

יט. ההפסד בהנחת עירוב תחומין

- מפסיד את ביתו בעירו

לפי המבואר בדין הקודם, נמצא שמי שמניח עירוב תחומין מחוץ

לעיר, אינו יכול לחזור לעיר שלו אלא עד אלפיים ממקום הנחת העירוב. לדוגמה, אדם שהניח עירוב מחוץ לבני ברק בדרך לפתח תקוה [או בפתח תקוה עצמה], אינו יכול להכנס בתוך בני ברק אלא עד אלפיים ממקום העירוב [או מקצה פתח תקוה], כי כל מה שאדם יכול ללכת את כל העיר שלו [בני ברק] זהו משום ששבת בתוכה, לכן כל העיר נחשבת כד' אמות, אבל ברגע שהניח עירוב מחוץ לעיר האומר שנחשב ששבת במקום העירוב [כמבואר לעיל], נמצא שאינו שובת בעירו [בני ברק] אפילו שבמציאות הוא עומד בתוכה בכניסת שבת, וא"כ אין כל העיר [בני ברק] נחשבת לו כד' אמות, ואינו יכול ללכת אלא עד המקום שבתוך אלפיים למקום הנחת העירוב. וזה חסרון גדול מאוד בעשיית עירוב תחומין.

והנה בבעיה זו יש שני חלקים, א. כיצד יחזור לביתו שבמרכז העיר שיוצא ממנה [בעיר בני ברק בדוגמה הנ"ל]. ב. כיצד יניח את העירוב במרחק אלפיים אמה מקצה העיר, הרי ברגע שיקנה שביתה בחוץ והוא במרכז העיר, נמצא שהוא רחוק ממקום שביתתו יותר מאלפיים, ויהיה דינו כמי שנמצא מחוץ לתחומו שאין לו לזוז מד' אמותיו. או לחילופין כיון שאינו בתוך אלפיים לעירוב, לא חל העירוב כלל, כיון שאין לו אפשרות להגיע למאכל של העירוב בדרך היתר [וכן פוסק השו"ע סי' ת"ח ס"ד].

והרי מבואר בגמ' ובשו"ע (סי' ת"ח ס"א) שאפשר להניח עירוב תחומין במרחק אלפיים אמות מקצה העיר, ובהכרח לא מדובר רק במי שגר בבית האחרון שבעיר, אי"כ בהכרח שהדבר מותר, ומדוע.

בתשובה לשאלות אלו נחלקו הראשונים והפוסקים. המגן אברהם (הובא במשנ"ב סי' ת"ח סק"ג) ביאר דעת השו"ע לתרץ את השאלה הב', שאע"פ שבכניסת שבת היה במרכז העיר רחוק ממקום הנחת העירוב יותר מאלפיים, מ"מ מועיל העירוב, ונחשב שיכול להגיע למקום העירוב, כיון שאילו לא היה קונה שביתה היתה לו כל העיר כד' אמות, נמצא שכאשר באים לקנות שביתה יש לו היתר ללכת למקום העירוב, וממילא גם בשבת מותר לו ללכת לכיוון העירוב.

אך לפ"ז עדיין אסור לחזור לעיר ולביתו, אחר שהלך לכיוון העירוב²⁴. וכן הדין למעשה לנוהגים כדעת השו"ע. ולדוגמה מעשית, מי שגר בב"ב ברח' חזון איש והולך בשבת לבלינסון על סמך העירוב של עזר מציון, ושביתתו היא באמצע הדרך [ברחוב הסיבים בסמוך לפתח תקוה], אינו יכול ללכת לשיבת פנובוז' שהיא בכיוון הנגדי ממקום שביתתו. וכמו כן אחרי שהלך לבלינסון וחוזר לבני ברק יכול לחזור רק עד רחוב השומר [בערך], לשכונת שיכון ה', אור החיים ורמת אהרן [וספק על רמת אלחנן], אבל לא לביתו ברח' חזון איש או לשאר העיר. אבל הרמ"א כתב קולא נוספת כדלקמן.

כ. דין עיר שלן בה

הרמ"א (סי' ת"ח ס"א) הביא חידוש שחידשו הראשונים (רש"י ועוד) שאם ישן בלילה בביתו בעירו, אע"פ שביתתו היא במקום הנחת העירוב, יש לו ג"כ קצת שביתה בביתו, ונעשית לו כל אותה העיר כד' אמות, וביאר החיי אדם (כלל ע"ז ס"ג) טעמו של דבר, כי אין זה דרכי

כפי שאדם טובל בסעודה זה הרבה פחות, וא"כ לכאורה גם בדבש וריבה צריך שיעור חשוב, לא פחות מתבלין ששיעורו חצי רביעית, ואולי יותר.

15. בדיעבד מועיל גם ע"י גדול הסמוך על שולחנו, וגם ע"י קטן שאינו סמוך על שולחנו, אבל לא ע"י קטן הסמוך על שולחנו (ע"י שו"ע סי' שס"ו ס"י).

16. באמת צריך עיון מי התיר לו לקחת את המזון השייך להם, ובשלמה בעירובי חצרות מותר לאכול את פת העירוב, כי זה יסוד העירוב שמותר לכל אחד מהשותפים לאכול ממנו, אבל בעירובי תחומין אינו כן, אלא לכל אדם יש מנה מיוחדת ושיעור נפרד, ומי אמר שהוא מסכים לתת אותו אחר שזכה בו. ויש לומר כיון שזיכו לו בחינם על דעת כן, וגם הוא חפץ שהענין יעבוד בצורה כזו, כדי שיוכל להתקיים גם בשבתות הבאות, מוחל על חלקו. והחידוש שאפילו שאינו יודע שצריך לתת רשות לקנות ממנו זה מועיל, ולא אומרים יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש.

17. כמו"כ עשו תנאי בקנין שיהיה מתנה על מנת שאם יצטרך להחזיר. והנה אי אפשר לעשות סתם מתנה על מנת להחזיר, משום שא"כ נמצא שאין לאדם אפשרות לאכול את המזון, שאם יאכל לא יחזיר ונמצא הקנין בטל מעיקרו, אלא מקנים בתנאי שמה שישאר אחרי שבת יחזור לנותן.

18. נוסח זה ע"פ ההוראות שכתב החזו"א להולכים מב"ב לתל אביב, הובא בקרית אריאל (עמ' קנ"א).

10. שהמרחק בין קצה בתי המגורים של פתח תקוה, לבין קצה בתי המגורים של גבעת שמואל המחוברת לבני ברק, הוא פחות מאלפיים אמה. [ואם הולך דרך רח' זבוטינסקי שהמרחק הוא יותר מאלפיים אמה, יש לרדן לאסור מחמת שיוצא מהמקום המותר ואכמ"ל].

11. מטעם זה יכול להניח את העירוב תחומין בכל העיר פתח תקוה, אף אם כעת הוא רחוק מאותו בית יותר מאלפיים, כיון שלאחר שיקנה שביתה תהיה כל העיר כד' אמות ויתחיל חישוב האלפיים מקצה העיר, לכן מספיק שהוא תוך אלפיים לקצה העיר [פתח תקוה].

12. נחלקו המחברים, האם כאשר עדיין לא התקרב תוך אלפיים לעירוב, מותר להסתובב במרכז העיר הלוך ושוב, או שמא גם באופן זה מותר לו ללכת רק לכיוון העירוב ולא לכיוון הנגדי. ואם בית הכנסת נמצא בכיוון הנגדי, אינו יכול ללכת וצ"ע.

13. וכן בשער הציון שם.

14. יש לציין שבכל זאת השיעור אינו קטן כמו שחושבים, שהרי כתב המשנ"ב (סי' שס"ו ס"ק ל') ששיעור תבלין (כגון פלפל שחור) הוא חצי רביעית, אע"פ שאף אדם לא משתמש אפילו בעשירית רביעית, נראה שמ"מ צריך שיעור חשוב, וכן מוכח בשעה"צ (שם ס"ק כ"ט) ששיעור שמן י"א ברביעית, אע"פ שכתב שם שלתוס' שהשיעור

בכל מקום בפתח תקוה, כמו שכתב בספר קרית אריאל. [ובלבד שיהיה מונח בגוש המרכזי, ולא בשכונות הצדדיות הנפרדות מהעיר מבחינה הלכתית].

ולפ"ו אפשר להתקשר לדיד הגר באותה עיר בכל מקום שהוא, ואמר לו שיזכה לו ע"י שכונו בקבוק יין או שמן, ויניחנה עבורו לשם עירוב.

כו. הנחת עירוב תחומין אינו דבר מסובך

הנחת עירוב תחומין אינו דבר מסובך, רק מכיון שלא רגילים בו קשה לדעת מה צריך לעשות וכיצד, ולשם כך יש לשאול בכל מקרה לגופו, או לעיין במאמרים [מוסמכים] המתאמים לחישוב התחום של אותו מקום, ולעשות על פיהם.

לדוגמא מוהל ותיק, נודע בזמן האחרון לשאלת התחומין שבהליכה לבריות בערים הסמוכות לבני ברק, ולמרות שאנשים מורגלים ללכת, אין זה אומר שאכן הדבר מותר, לפחות לא לכתחילה. ועל כן בא בשאלה כיצד יוכל לעשות עירוב תחומין בצורה הפשוטה ביותר. תוך כדי משא ומתן וחיפוש אחר האפשרויות השונות, העלה פתרון פשוט, לצרף לתיק המוהלים [שאותו הוא מניח בכל מקום מערב שבת], שני בקבוקי יין קטנים הנמכרים בחנויות, שבשני בקבוקים יחד יש יותר מ-300 סמ"ק, וכך יהיה לו תמיד עירוב תחומין בכל מקום שצריך. וכאשר יש ספק אם עדיף לעשות עירוב [כי יש מקרים שלפי צירוף השיטות העירוב יכול לגרע], עושה תנאי ואומר, אם עדיף שאעשה עירוב, יהא זה לעירוב, ובהו העירוב יהא מותר וכו'.

בירור דיני התחום לערי גוש דן ובתי החולים כולל ביאור דינים רבים בריבוע העיר ומדידות התחום ועשיית עירוב תחומין

הקדמה

כו. על מה אנשים סומכים ללכת

הנה מידי שבת נזקקים אנשים רבים ללכת לערים סמוכות הנמצאות במרחק כלשהו. נקח לדוגמא מבני ברק לפתח תקוה, מרחק גדול הוא שיש בו כפול מתחום אלפים אמה, ועם כל זאת אנשים הולכים ולא מעלים על דעתם לשאול האם מותר ללכת, ואם מותר האם יש דרכים עדיפות מבחינה הלכתית. והנה לרוב המקרים ניתן למצוא איזו דעה מקילה שמתירה ללכת ע"י חיבור הערים והארכת התחום בדרך כלשהי, אלא שכמובן לא כל צד שהוא ראוי לסמוך עליו לכתחילה או בדיעבד. ויש קולות שאינם אלא לימוד זכות על האנשים שאינם בקיאים ועושים בשוגג.

במקרה דנן לא צריך להביא דוגמאות רחוקות, אלא ניתן ללמוד מנושא זה עצמו. עד לפני כמה שנים לא היה שום חיבור בין העירוב העירוני של פתח תקוה לבין העירוב העירוני של בני ברק, אך לצערנו היו אנשים שלא ידעו מכך, והיו עוברים מבני ברק לפתח תקוה עם חפצים ועגלות. זאת אומרת שאנשים לא רק הולכים ברגלם שזו שאלה של תחומין, אלא גם מטלטלים במקום שאין בו שום עירוב, ואין שום צד או שיטה רחוקה שמותר לטלטל בקטע שבין ב"ב לפ"ת, כמובן מחוסר ידיעה.

מאחר וזו היתה מציאות כאובה, נטל על שכמו הרב מזכה הרבים האחראי על העירוב של פ"ת להתקין עירוב בקטע מסוים לחבר בין הערים, והשקיע בכך סכום גדול מאוד כ-30,000 ש"ח. והנה מבחינה הלכתית, גם אם מתקנים צורות הפתח במקומות כאלו, אינו מועיל לפי רוב שיטות הפוסקים, כיון שכביש גהה הוא כביש בין עירוני ומשמשי לשישים ריבוא, וכן רח' זבוטינסקי מצד עצמו, מחסבר שהוא בגדר זה, ודינו כרשות הרבים כמעט לכל הדעות, והרי פסק הש"ע (סי' ש"ד) וכן פסקו כל הפוסקים שאי אפשר לערב את רשות הרבים אלא אם עושים דלתות [דהיינו שערים] ונועלים אותם כל לילה, ולכן אין לנו אפשרות להתיר את כביש גהה וזבוטינסקי. וא"כ אע"פ שעשו צורות הפתח אין זה מועיל להתיר לטלטל.

נשאלת השאלה איך מדוע השקיעו כ"כ הרבה לעשות עירוב, מכיון שיש שיטה אחת הכתובה בש"ע (סי' שמה" ס"ו בשם יש אומרים) שרק במקום שעוברים שישים ריבוא "בכל יום" נחשב רשות הרבים, ואמנם המשנ"ב שם כותב שלא מצא שיטה הסוברת כך [כי הראשונים שכתבו דבר זה, הם אלו שאינם סוברים כן, ורק הקשו מזה, וליישב קושיהם י"ל שבאמת רש"י וסיעתו לא אמרו שדוקא כשעוברים בו "בכל יום"], מ"מ כיון שבלשון הש"ע כתוב כן, א"כ יש שיטה אחת שאין הכביש נחשב רשות הרבים וניתן לעשות בו עירוב, וא"כ שוה השקיעו כ"כ הרבה כדי שאותם אנשים יהיה להם לפחות צד רחוק להינצל מדינה של גיהנום, אבל ח"ו לסמוך ע"ז אפילו לא בשעת הדחק, שכן מדובר באיסור דאורייתא²⁰.

ועתה כשיבוא אדם וישאל האם אפשר לטלטל מב"ב לפ"ת, תלוי את מי הוא ישאל, יש רבנים שיאמרו שיש עירוב בלי להיכנס לפרטים ההלכתיים, ויש רבנים שיאמרו שזה יותר חמור מספק דאורייתא, שכן רוב השיטות שכביש גהה וזבוטינסקי הם רשות הרבים דאורייתא, ולפ"ו לא מועיל העירוב כלל. כל שכן אם יברר אצל אנשים סתם, יש אנשים שלא יודעים מאיסור טלטול אף במקומות שלא נעשה עירוב כלל, יש אנשים שיודעים לומר שיש עירוב, ויש אנשים שיודעים את הצדדים ההלכתיים בנושא, שגם מקום שעשו עירוב, יתכן והוא רק על מנת להציל את אותם מטלטלים שאינם יודעים ואי אפשר להסביר להם, אבל לאדם מן השורה, וכל שכן לאברך בן תורה, אין צד ללכת לטלטל שם.

למדים אנו מוצאת שיש דברים בנושא עירובין שאפשר לשמוע מרבנים מסויימים שמותר ללכת ומותר לטלטל, למרות שההיתר מסתמך על צדדים ושיטות מסויימות שלא נפסקה הלכה כמותם. והנה מטרותינו במאמר זה להעמיד את הדברים בצורה הנכונה, על מנת שנודע כיצד נוכל להימנע מהדברים שאין ראוי לסמוך עליהם, הן לכתחילה והן בדיעבד. מהי שורת הדין, ובמה ראוי להדר. והנה היה מן הראוי שלא להביא כאן את דעות המקילים בקולות שאין ראוי לסמוך עליהם לכתחילה, אלא שכדי שלא יאמרו שיש דבר כלשהו עלום הגורם היתר מרווח ומותר ללכת או לטלטל, על כן נביא כאן את כל הצדדים הידועים, ואנו תקווה שהקורא יבין מעצמו שיש דברים שאין ראוי להקל בהם.

כח. איסור תחומין אינו דבר רחוק,

בפרט במקומות נופש

טעות נוספת, נפוצה מאוד אצל אנשים רבים, הסבורים שיציאה מהתחום היא דבר רחוק. שיעור התחום הוא אלפיים אמה, ובמידות של זמנינו, לשיעור הגר"ח נאה 960 מטר, לשיעור חזו"א 1152 מטר [לשיעור החדש ע"פ הרמב"ם 908 מטר]. בסה"כ כקילומטר אחד בלבד.

וכבר עמד על כך השערי תשובה בתחילת הלכות תחומין (סי' שצ"ז סק"א) בשם ספר חוט השני שהיתה בזמנו טעות דומה, שהיו מניחים עירוב תחומין והולכים ע"ז למרחק שעה של הליכה, וכתב עליהם תיפח רוחם, כי לפי חשבון מהלך אדם בינוני אינו אלא מרחק 18 דקות הליכה רגילה. בזמנינו אנשים ממהרים יותר, ובהליכה מהירה אדם הולך שיעור תחום בפחות מ-10 דקות.

בדרך כלל אדם נמצא בעירו ואינו נזקק לצאת ממנה. בתוך העיר מותר ללכת מקצה אל קצה, ולכן אדם מורגל שאין איסור תחומין דבר מצוי. אבל ברגע שאדם נוסע לנופש, הרי הוא מחפש להסתובב למקומות קרובים מחוץ לעיר, ובפרט כשנוסע למושב, שבתוך המושב אין כמעט מרחק הליכה, בסיבוב קצר של חצי שעה או פחות, יתכן שכבר הספיק לצאת מהתחום ואף לחזור, וצריך זהירות יתירה במקומות אלו²¹.

יש לציין שאף כאשר יש ישוב סמוך לישוב, ואין ביניהם מרחק אלפיים אמה, מ"מ יש איסור תחומין בהליכה בתוך המושב, משום שהדין שמותר ללכת בכל העיר ללא הגבלה, הוא דוקא בעיר שהיה בה בכניסת שבת, אבל כשעובר לישוב אחר, נשאר הדין שאסור ללכת למרחק אלפיים מהישוב שהיה בו, כלומר במרחק של 10-15 דקות מהישוב שיצא ממנו נגמר התחום, ואסור להמשיך אפילו מסתיים התחום באמצע בית.

כט. "כולם הולכים"

בספר דרור יקרא (עמ' תקכ"א) כתב הג"ר אריאל בוקוולד שליט"א מעשה שהיה בזמן החזו"א, קבוצה של ת"ח הלכו בשבת מבני ברק לתל אביב כדי לשמוע שיחה מוסרית מאת המגיד ממינסק זצ"ל, בחזרתם לבני ברק במוצאי שבת, נכנס אחד מהם מהתלמידים החביבים של החזו"א זצוק"ל לבקש מרבו הגדול יין להבדלה. כששאלו החזו"א היכן היה, סיפר על הליכתו לתל אביב, שאלו החזון איש: "מי התיר ללכת מבני ברק לתל אביב", השיב התלמיד "כולם הלכו", הוכיחו החזון איש. "כיון שפעם לא היו כאן בתים, אי אפשר להניח שקיימים בתים המחברים את הערים, בלי לברר היטב, חוששני ממגעך ביין". שוב הרגיעו החזו"א, ומזג לו כוס יין להבדלה. הוסיף הגר"א בוקוולד, שאכן בצילומי איר מאותה תקופה רואים שלא היה מקום אפילו להוה אמינא של היתר הליכה מבני ברק לאמצע תל אביב, ובכל זאת זה לא נמנע את מה ש"כולם הלכו".

למעשה אנו רואים בזמנינו, גם כאשר אדם מברר אם יש עירוב לגבי טלטול חפצים, או אם מותר ללכת מצד הלכות תחומין, מספיק שמישהו יאמר לו שיש עירוב, בלי לברר אם זה בהשגחת הבה"ד" או בהשגחת הרבנות או המועצה הדתית, מי אחראי. הרב רב הישוב [דת] בודאי דואג שיהיה כשר. נניח שבאמת הרב דואג לכך, אבל מאכלים בכשרות שלו אף אדם לא יאכל, מלבד זה כמעט בשום מקום אין הרב אחראי לעירוב, ולא שואלים אותו בנושא, אלא האחראי מטעם המועצה הדתית מקבל משכורת על מנת שישתדל משהו, בכל שבוע יבדוק שעה שעתיים, כדי שהמועצה הדתית תצא ידי חובה. בהרבה מקומות האחראי בעצמו אומר שהיה רוצה לתקן דברים נוספים, אלא שאינו מחויב לעשות מעבר למה

שמשלמים לו. ודאי שאינו משאיר חוטים קרועים, אבל בהרבה הלכות נוספות מסתפק במה שיש משהו שאמר לו פעם שמותר. ועל עבודה זו הוא מוכרח לומר שמותר לטלטל, שאל"כ עבור מה מקבל משכורת. כך הם פני הדברים, כידוע לכל המתעסקים בעירובים.

גם בענין התחומין, אנשים הולכים דרכים ארוכות, שכל מי שקצת מבין יודע שלא יתכן ללכת מרחק של חצי שעה מחוץ למושב, אפילו אם יעשה עירוב תחומין²². ובכל זאת מסתפקים בשמועה שמוותר ללכת, או שכולם הולכים, ואפילו אנשים חשובים מסתפקים בכך.

ל. מדוע סומכים על שמועות שאינם מהימנות

הסיבות שהנושא כ"כ מוזנח, נראה כי הוא משתי סיבות, א. אנשים סבורים שלא מצוי שאדם יצא מחוץ לתחום. איסור זה אולי למי שהולך שעתים, לא ברבע שעה. או יש סבורים שהאיסור שייך רק כשהולכים בכביש הבין עירוני, לא כשהולכים לישוב סמוך שרואים את קצהו מהבית. אולם כאמור, אפשר לעבור את התחום אפילו בעשר דקות, והאיסור הוא גם בישוב הנמצא במרחק 82 מטר בלבד. מאחר והישוב מנותק מחבירו, ממילא כאשר נכנס בתוכו קילומטר אחד, עובר באיסור תחומין²³.

ב. איסור הטלטול ואיסור יציאה מחוץ לתחום, באמת מגבילים את האדם, וזו המטרה, כדי שאדם ינוח בשבת במקומו בלי להתעסק יותר מידי, ואפילו טיול ממושך בלי לטלטל שום חפץ, מוציא את האדם משלוחו. אדם שיוזע שאין לו מה להסתובב אלא בסביבה הקרובה ממש, מטייל חצי שעה עד שעה סביב ביתו ושכונתו [בלי להתרחק למרחק 10 דקות מסוף הבתים], ממילא בשאר הזמן הוא נח, לומד, ומעיין בדברי תורה והשקפה.

אולם כיון שאנו לא מורגלים לחיות במצב כזה, ומחפשים לטייל ולקחת את הילדים לפה ולשם, קשה להישאר בבית, וקשה לא ללכת למרחק, ליהנות לראות את הישבים הסמוכים נראה כי שבת זה הזמן הכי טוב לכך שיש שעות רבות פנויות [מעסקי המלאכות האסורות]²⁴. בפרט בקיץ, ובמיוחד בנופש, שאין את כל העיסוקים והמשחקים שיש בבית. מכיון שזו ההרגשה אדם מחפש להקל איכשהו על המצב, והולך וסומך על שמועות שבכל חלקי התורה לא היה סומך עליהן.

לא. החיזוק

בסיעתא דשמיא דורנו מתחזק גם בנושא זה, וע"י לימוד מסכת עירובין ולימוד ההלכות אנשים נודעים יותר ויותר לשכיחות הדינים, ושכיחות השאלות ההלכתיות, בעירובי העיר ובין דיני התחומין, עד כדי שגם כאשר יש עירוב שנבדק כל שבוע, אינו בטוח שאפשר לטלטל על סמך זה. יתכן שהבודק עושה כפי המוטל עליו, אבל הצורך הוא לעשות יותר מכך, ועוד סיבות שאי אפשר לפורטן. כמו כן יתכן ש"כולם הולכים", ועם כל זאת אינם עושים מתוך ידיעה, והנושא נתון בשאלה הלכתית קשה שראוי להחמיר בה.

במאמר זה הבאנו נידונים הלכתיים רבים ומעשיים, מהערים שאנו גרים בהם ומכירים את המקומות מקרוב, כך שההלכות והמושגים ייקלטו יותר. שמנו דגש מיוחד על הסברת הדינים, יותר מאשר על הדיוק בחישובים ובמידות הרבים, כדי להקל על המעיין בהבנת הדברים. והי רצון שנוכח ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים, את כל דברי תלמוד תורתך באהבה.

לב. חיבור העירוב

בענין חיבור העירוב, כבר ביארנו לעיל שהעירוב העירוני אינו יכול להועיל לפי רוב רובם של הפוסקים, למרות שמשיקיעים הרבה בפיקוח עליו, מפני שהוא כולל כבישים מרכזיים ובין עירוניים שלרעת הפוסקים הם רשות הרבים, ואין אפשרות לערב אותם. העירוב נעשה בכדי להציל את המטלטלים, בכך שיש להם שיטה אחת להצילם מדינה של גיהנום, והוא טוב ללימוד זכות על ההולכים, ולא בשביל שיהיה מותר לסמוך עליו. וכל זה מלבד הקושי הגדול לתקנו מידי שבוע [בפרט בערים גדולות שמדובר בעמודים וחוטמים המשתרעים באורך של יותר מ-10 ק"מ].

יש אומרים שיש דברים שאף אם העירוב אינו מתוקן כהלכתו בנושאים מסוימים ואסור לטלטל בו, ניתן לפעמים לסמוך עליו לגבי החיבור להלכות תחומין ללכת בתוכו, ויש לחלק בין סוגי הבעיות השונות²⁵.

צורת ריבוע העיר בני ברק

הנה ראיתי מתוך השאלות של המעיינים, שהשאלה המרכזית העומדת בפני מי שמברר את ההלכה המעשית, היכן נעלם ריבוע העיר. מדוע בכמה מקומות מחשבים את האלפיים מקצה הבתים כגון

²⁰ נפסק כל החיבור. ויותר מכך, אפילו אם יש בנין אלא שאינו בנין מגורים, כגון בית כנסת, בית ספר, חנות וכדומה, ובצידו רווח של עוד בנין אחד, כבר יש רווח של קמ"א אמה [81 מטר], וכן בצד שמעבר לכביש ג"כ יש רפת וכדומה, נעשה הפסק בישוב. והרי זה כשני ערים, שכל גוש צריך לחשב אלפיים אמות מסוף הגוש.

²¹ כיון שעירוב תחומין מתיר עוד אלפיים רק פעם אחת, ע"י שקובע את מרכז השביתה באמצע הדרך, וא"כ אפשר ללכת רק 4000 אמה בלבד, ואדם רגיל הולך מרחק כזה ב-30 דקות.

²² אף בתוך עיר אחת שייך שיהיה ניתוק הגורם לכך שאסור ללכת משכונה לשכונה. כגון בירושלים, שכונות רמת שלמה, רמות, גבעת שאול, בית וגן ועוד, מנותקות מהעיר. ועיין בספר דרור יקרא (עמ' תקמ"ב) שביאר כי ירושלים מחולקת ליותר מעשרה ערים, מבחינה הלכתית.

²³ גם רצון התורה בכך שאסרה להתעסק במלאכות האסורות, הוא מטעם זה, כנאמר למען ינוח וגו'. אכן אנו מרגישים את הפנאי והמנוחה, אלא שאנו מחפשים להפיגם בתעסוקות שונות, כי איננו יודעים מה עושים עם השלוח והמנוחה.

²⁴ הנה יש ארבע בעיות כלליות בעירובים עירוניים, שהם קיימים אף אם אין שום תקלה בפיקוח על העירוב, א.

¹⁹ כן כתבו בהוראות החזו"א לעשיית עירוב תחומין לתל אביב (הובא בקרית אריאל עמ' קנ"א). ודין זה הוא חידוש, שמתחילים למצב שיהיה אחרי קניית השביתה, היפך ממש"כ המג"א והמשנ"ב (הובא לעיל אות י"ט) שהמניח עירוב יכול לשהות באמצע עירו, כי מתיחסים כפי שהיה לפני קניית השביתה שכל עירו היתה כדי אמות. וצ"ע אם אין החזו"א לשיטתו שחולק על המג"א שם.

²⁰ יש לציין ששמעתי מאחד מאלו שהיו מעורבים בעשיית העירוב של הקטע המחבר הזה, שכאשר עשו אותו דיברו שלא יפרסמו אותו כדי שלא יבוא משהו לחשוב שאפשר לסמוך עליו, מטרם היתה רק להציל את המטלטלים בלאו הכי. אמנם אחרי שעשו, התפרסם הדבר בחוברת המועצה הדתית. מלבד זה יש להדגיש התיקון נעשה רק בשטח קטן, ובכל היציאות מב"ב לכביש גהה אין אפילו את התיקון הזה.

²¹ בהרבה ישובים יש רווחים יפים בין הבתים, ומצוי מאוד שהישוב מחולק מבחינה הלכתית, עד כדי שיש מקומות שלאחר בירור יסודי גילו שכדי ללכת מהבתים בקצה הישוב עד בית הכנסת, צריך לעשות עירוב תחומין. והדברים ידועים. בערים רגילות הבניה צפופה, ואע"פ שיש מקומות שיש רווחים, מ"מ יש התחברות ע"י הבתים שברחוב המקביל, והם סמוכים בצד האחורי לבתים המרווחים. או שהבתים הצפופים מקיפים את המקום המרווח. אבל בישובים, מצוי שיש רחוב אחד ארוך ללא רחוב מקביל סמוך לו, ולכן ברגע שיש רווח של 64-81 מטר הרי

מצד מערב סמוך לנתיבי אילון יש צלע ארוכה מאוד [הנזכרת לעיל], אך היא לא כנגד כל העיר [כיוון שאינה מגיעה עד כנגד קרית הרצוג], לעומת זאת יש את הצלע הצפונית שגם היא קו כמעט ישר, והיא אמנם יותר קצרה אך היא כנגד כל רוחב גוש הערים, מנתיבי אילון ועד סוף קרית הרצוג, ואיך מסתבר שצריך לקבוע את הריבוע לפי צלע זו, ולא לפי הצלע המערבית.

ולפי ריבוע העיר יקבע בצורה אלכסונית, לפי כיוון הצלע הצפונית, ונורית הרבה יותר בריבוע העיר. אבל מצד שני לא יכללו המקומות שהיו בריבועים הקודמים [באזור גני יהושע, ובאזור קרית מטלון], אלא מקומות אחרים כמסומן בקו מס' 3 במפה שלפנינו.

והנה יש לדחות גם צורת ריבוע זו, כיון שכאשר יש שתי צלעות ישירות שיש להסתפק בצורת הריבוע אם צלע זו או כזו, בתחילה כתב החזו"א שיש להחמיר כפי שני הריבועים, ואח"כ כתב החזו"א ומסתבר לרבע לפי הריבוע שמוסיף הכי פחות, דהיינו שיש לקבוע ריבוע לפי מה שמוסיף הכי פחות [והסברא לכאן כי זה הכי קרוב לצורת העיר], ולפי"ו יש להקל באותם מקומות שנוספו ע"י ריבוע של נתיבי אילון [המוסיף פחות], אף אם בריבוע אחר [הגדול יותר] אינם נכנסים [מחמת שהוא מרבע לכיוון אחר]. ושוב כתב (בסי' ק"י ס"ק כ"ו) שכאשר יש ספק בריבוע מרבעים לפי ריבוע העולם [והסברא לכאן כי אם יש ספק בלתי מוכרע, זה מראה שאין לעיר צורה עצמית של ריבוע מוכרע]. ולפי"ו צ"ע האם הספק כאן הוא שקול, ואיך נרבע לריבוע העולם, או שמא אין זה ספק, אלא ודאי שיש לרבע לפי הצלע שכנגד כל העיר, ולא צלע שאינה כנגד כל העיר, אף אם היא יותר ארוכה.

לח. דין העיר לשיטות שקשטות מחברות

הנה עד כה נקטנו שבני ברק מחוברת לגבעת שמואל, ושם היא מסתיימת. אולם יש שני צדדים הלכתיים לומר שהעיר מתחברת וממשיכה גם לקרית אונו ואפילו עד פתח תקוה. הצד הראשון הוא לפי חיבור הערים ע"י חיבור עיר הנכנסת לחלל הקשת.

לט. דין פגישת ריבועים וחלל הקשת

יסוד הנידון הוא מה שהסתפק החזו"א בעיר הנכנסת לחלל הקשת, והנה לכל עיר נותנים ריבוע, ודין הריבוע הוא קביעת צורת העיר ולא רק מידת התחום, כמש"כ החזו"א (סי' פ' ל"ד נה): לענין שהשוכת במקום הנוסף ע"י הריבוע דינו כשוכת בעיר ויש לו כל העיר כד' אמות, והסתפק החזו"א אם דין הריבוע מועיל אף לחבר שני ערים שהריבוע של עיר א' נפגש בבתי עיר ב' או בריבוע של עיר ב', אם נעשה כערים נושקות זו לזו ומצטרפות להיות עיר אחת. החזו"א סתר משנתו בזה דשם כתב שאינו מחבר, ואח"כ (בסי' ק"י ס"ק ט"ז) נקט שהריבוע מחבר, והוסיף בסוגריים שהדבר צריך הכרע. ובש"ת מחזה אליהו (סי' ע"ז) נקט שהעיקר בדברי החזו"א הוא שפגישת ריבוע מחבר ערים, ואחריו נמשך ספר מחנה ישראל, אולם אח"כ כתב שמרן הגר"ש אלישיב זצ"ל הורה שאין להקל בזה, ובספר קרית אריאל (פרק ה') האריך להוכיח שאין הרבועים מחברים ע"ש.

יותר מזה יש להסתפק בעיר העשויה כקשת, שדין מילוי החלל שלה הוא דין יותר חזק, דמצינו בגמ' שאמרו ע"ז "רואים כאילו מלא בתים וחצרות", והבה"ל כתב בשם המהר"ל שספינה שנכנסה ללשונית ים המובלעת בשקע בעיר [בין שני פגומים בולטים] דינה כנמצאת בתוך העיר. וא"כ אפשר שגם יועיל לחיבור ערים, שאם עיר אחת נכנסת לתוך חלל הקשת, שדנים אותו כאילו מלא בתים [לפי השיעורים המבוארים לעיל] נעשו שתי הערים כעיר אחת. אמנם גם בדין זה נחלקו רבני זמנינו, יש מקילים בכך, אבל למעשה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל הורה להגר"א בוקוולד שליט"א (בעמח"ס קרית אריאל) וכן לבעמח"ס מחנה ישראל²⁷ שאין לסמוך על חיבור כזה. וגם מורי ההוראה במקומינו מורים שאין להסתמך ע"ז לקולא אלא בצירוף היתרים נוספים.

נידון זה של חיבור הערים הוא נפק"מ לשני דברים, א' השוכת בעיר אחת יכול ללכת לעיר השניה [לפחות דרך הבתים במקום שמתחברים]. ב' צורת ריבוע העיר צריכה להיקבע ע"פ הצורה שנוצרה משתי הערים יחד.

מ. חיבור רוב ערי גוש דן

ולפי"ו כשנבוא לדון על הערים בגוש דן, כיון שהערים סמוכות כ"כ, ולכל עיר יש שקעים ובלטות, נמצא שכל הערים המרוכזות מתחברות זה עם זה. החשבון לחבר את פתח תקוה לגוש הערים של בני ברק הוא כדלהלן, גבעת שמואל מחוברת כעת לבני ברק ברצף בתים שאין ביניהם יותר משבעים אמה. נוצר קשת מגבעת שמואל, ב"ב ורמת גן, שבתוך הקשת נכנסת שכונת רמת אילן. רמת אילן מחוברת ברצף בתים לקרית

לפי"ו יוצא ריבוע מאוד רחב, כדוגמת קו מס' 1 המסומן במפה דלקמן. ולפי"ו ריבוע העיר כולל את רמת אפעל וחלק מתל השומר [והשאר תוך אלפיים לריבוע העיר]. וכן כולל את כל קרית מטלון, וחלק מגני יהושע. וכל אלו נחשבים כחלק מהעיר, ומותר עוד אלפים מחוץ להם. ומ"מ אין בני ברק מתחברת לפתח תקוה, וההולך לפתח תקוה יכול להיכנס לתוכה רק אלפיים אמות מסוף הריבוע של בני ברק [שהן בפשטות לא מגיעות אפילו לבלניסון].

לו. ריבוע לפי צלע נתיבי אילון - צלע ישרה

אפשרות אחרת שריבוע העיר נידון בכיוון אחר, ע"פ מה שנחלקו הפוסקים בדין עיר שיש לה צלע אחת ישרה ושאר צלעות אינן ישירות, האם מרבעים לפי ריבוע העולם, או לפי הצלע הישרה מפני שהיא תחילת ריבוע, וכמו שריבוע שיש בו פגם ממלאים בצורת הריבוע [זה נלמד מדין עיר שצלע אחת ארוכה ואחת קצרה, שמאריכים את הקצרה כשיעור הארוכה, ולא לריבוע עולם]. שיטת הרמב"ם [והשו"ע] שמרבעים לריבוע עולם, וכ"ד הגר"ז וחי' אדם, אבל שיטת הרשב"א שמרבעים לפי הצלע הישרה, וכ"מ במשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ה' ו'), וכן הכריע החזו"א (סי' פ' ל"ד נד; וסי' ק"י ס"ק כ"ו).

והנה בספרי זמנינו (קרית אריאל, מנחת ישראל ועוד ספרים, כ"א לפי דרכו) ביארו שיש שני דינים בריבוע העיר, א' מילוי הפגמים, השקעים שבקצה העיר, דנים אותם כמלאים שהעיר תסתים בשוה [זה מסברא], ב' ריבוע העיר, לתת תוספת זווית ופינות לעיר עד שתהיה כמורבוע או כמלבן [ודין זה נלמד מגזירה שוה מערי הלויים]. ונפק"מ בזה שלפני קביעת צורת הריבוע ממלאים את הפגמים, ומילוי זה יכול לשנות את קביעת צורת הריבוע.

בגוש הערים של בני ברק, בסמוך לנתיבי אילון, יש כמה שקעים קטנים מחמת שהמבנים הבנויים בהם אינם בתי מגורים אלא אזורים תעשייה, ואינם מצטרפים לעיר כמ"ש החזו"א, ולכן ממלאים שקעים אלו [מהדין הא' של מילוי השקעים המבואר לעיל], ומותחים קו ישר מקצה הצפוני לקצה הדרומי, ונמצא שיש כאן צלע ישרה וארוכה, וזו סיבה שצריך לרבע את גוש הערים לפי הצלע הזו [לפי הכרעת החזו"א הנ"ל]. יתכן ויש לדון את מתיחת קו זה ומילוי השקעים כדין עיר העשויה כקשת, כי יתכן והשקעים אינם קטנים כ"כ, והם לא סתם בליטות אלא קובעים את צורת העיר. מ"מ גם מדין קשת מותחים קו "יתר" וממלאים את השקע, ואע"פ שהשקע ארוך מ-4000 אמה, מ"מ הוא אינו עמוק 2000 אמה, ולכן ממלאים את החלל כמ"ש הרמ"א (סי' שצ"ח ס"ד). ולפי"ו ג"כ יש לרבע את גוש הערים לפי קו ה"יתר" של מילוי שקע הקשת. ובוזה יש יותר שיטות שמרבעים לפי כיוון הקו של מילוי הקשת. לכן נראה לרבע את גוש הערים של בני ברק ורמת גן לפי כיוון הצלע הסמוך לנתיבי אילון.

ריבוע לפי קו זה קרוב מאוד לריבוע העולם, אולם נפק"מ קטנה בריבוע, היא נפק"מ גדולה בהליכה בשבת. ולפי"ו יוצא הריבוע כקו מס' 2 במפה שלפנינו.

לו. ריבוע לפי הצלע הצפונית

אפשרות נוספת לרבע את בני ברק ע"פ הדין הנ"ל שאם יש צלע ישרה, היא קובעת את כיוון הריבוע, לפי"ו יש לדון במקרה שלנו שאמנם

בבני ברק בצומת ז'בוטינסקי, או ממילוי קשת מגבעת שמואל וכו', ולא מוסיפים ריבוע לפי ריבוע העולם, אשר בודאי יוסיף לעירנו עוד טווח ארוך בתחום. והתשובה היא שבודאי לא נעלם דין זה מהעוסקים בתחום. אלא מכיון שיש בזה כמה צדדים, לכן לענין מעשה צריך לקחת את כולם בחשבון. ולקמן יבוארו בס"ד הצורות השונות בריבוע העיר, שלפי"ו יוצא שצריך למדוד בכמה צדדים מהבתים.

וענין זה מצינו בראשונים שכיוון שהיה קשה להם למדוד ולדעת צורת הערים, שלא היו מפות ותצלומי אוויר כבזמנינו, ולכן היו מודדים אלפיים [פסיעות] מקצה הבתים [ע"י ביאור הלכה סי' שצ"ט ס"א בשם הכל בן]. בזמנינו המצב הפוך, שיודעים את הצורה באופן כל כך מדויק שכל זוית ושינוי קטן של בתים הבולטים מעורר ספקות שלא מצאנו אף מקצת מהם בפוסקים.

לג. מה מוגדר כחלק מהעיר

הנה כשבים למדוד מידת התחום של העיר, יש לדון לפני כן מהו שטח העיר. דין עיר לענין תחומין אינו תלוי בשטח שיפוט הרשות המקומית [מועצה אזורית], ולא בשם העיר בלשון בני אדם, אלא ברצף הבתים בלבד, כמבואר בשו"ע (סי' שצ"ח ס"ה ו'). רצף הבתים צריך להיות בסמיכות של שבעים אמה ושיירים [40.6 מטר לשיעור חזו"א, 34 מטר לשיעור הגר"ח נאה], ובין שני גושי בתים אפשר עד כפול משיעור זה [קמ"א אמה, 81 מטר לשיעור חזו"א, 64 מטר לשיעור הגר"א נאה]. ובסה"כ זה שיעור מאוד קטן, ובמקום שיש כביש רחב ואין הבתים בצדדים סמוכים ממש לכביש, בדרך כלל שיש מרחק זה והוא מפסיק את הרצף.

לפי"ו יש מקרים שחלק משכונות העיר מובדלות מהעיר במרחק קטן יחסית [81 מטר הן כשטח של 3-4 בנינים בלבד], וכבר הן נחשבות כעיר בפני עצמן, ומותר לצאת מהן רק עד גבול אלפיים אמה. עד כדי שיש אופנים שאפילו למרכז העיר אי אפשר ללכת בשבת. כגון שכונת גבעת שאול בירושלים מנותקת מהעיר, וכדי ללכת ממנה למרכז העיר, יש אומרים שצריך עירוב תחומין. לעומת זאת יש ערים גדולות שאינן קשורות זו לזו, ומ"מ לענין תחומין נחשבות עיר אחת. וזה מה שקורה כאן בעיר בני ברק, הבתים של בני ברק סמוכים לרמת גן בפחות משבעים אמה, וכן רמת גן לגבעתיים, ולכמה שכונות בתל אביב. אבל נתיבי אילון רחב יותר מקמ"א אמה [פעמיים שבעים אמה ושיירים], והוא מחלק את תל אביב לשתי ערים נפרדות.

לכן יש להקדים ש"בני ברק" אינה עיר מבודדת, אלא היא מחוברת עם "רמת גן" גבעתיים ומקצת מ"תל אביב" עד נתיבי אילון כמסומן במפה שבסוף החוברת, ולכן בכל מקרה שנדון על ריבוע העיר בני ברק, הכוונה לכלל גוש הערים הנ"ל יחד.

לד. היקף העירוב

אמנם כאשר יש עירוב חצרות מהודר המקיף את השכונות הסמוכות יחד עם העיר, יש להחשיב את כולן כמקום אחד [כד' אמות], וזה לא מדין עיר אלא מדין רשות היחיד, כלומר כלפי מי ששבת בכניסת שבת במקום מוקף מחיצות שדינו כרשות היחיד, נחשב לו כל ההיקף כמקום שבתו ומותר להסתובב בכולו [ועוד אלפיים אמות סביבון].

אך לצורך זה צריך שמחיצות העירוב יהיו כהלכה, ומכיון שבכל היקף עירוני יש צורך להסתמך על הרבה קולות, ואף כאשר משתדלים ככל האפשר בתחזוקת העירוב, ואולי היה ניתן לומר בערים מסוימות שמתקנים כל שבוע את כל הנזקים שנעשו²⁸, עדיין אין אפשרות שיהיה כשר לתחילה [מכיון שכוללים בעירוב רחובות שהם רשות הרבים לדעת הרבה פוסקים, כגון רח' ז'בוטינסקי המשמש לשישים ריבוא, וכן כוללים שטחים זרועים שהם קרפיפות ודינים ככרמלית, וכן אזורים תעשיה ובהם מחסנים שדינם כקרפיפות ויש בהם פירצות האוסרות (ע"י בה"ל סי' ש"ח ס"ט)], ואע"פ שבכל דבר אפשר למצוא איזו שיטה המתירה, מ"מ לבני תורה אסור לסמוך ע"ז כלל, ולכן כאשר דנים מהו תחום העירוב, אין אפשרות להסתמך על העירוב העירוני, ושוב צריך לדון לפי שטח הבתים התלוי רק ברצף בתים.

לה. ריבוע העיר לפי ריבוע העולם

אפשרות א' הפשוטה לכאורה, לרבע את גוש הערים לריבוע העולם, כיון שגוש הערים של בני ברק אינו בצורת ריבוע או מלבן, יש לרבע לפי כיוון ריבוע העולם.

ריבוע זה יש להרחיב לפי בליטת גבעת שמואל, כדין פגום [בית בולט] היוצא מן העיר, כיון שנוקטים שגבעת שמואל מחוברת ברצף בתים לבני ברק [עיי' מה שהתבאר בה לקמן בדין ההליכה לתל השומר].

נושא השכירות מגוים ומומרים, שלפי החוק בזמנינו אין לממשלה סמכות להיכנס לבתים, ולכן מבחינה הלכתית אין בכוחה להשכיר את הבתים, אלא צריך לשכור מכל אחד באופן פרטי. דבר זה אינו יכול להיעשות בעירוב עירוני מחמת התושבים הרבים שבתוכו. אבל נושא זה רק אוסר בטלטול, ולא מהווה חסרון לגבי תחומין.

ג. רשות הרבים לא ניתן לעשות עליה עירוב [אלא ע"י דלתות ושערים הנעלים], ובמקום שיש רשות הרבים מתבטלת צורת הפתח העוברת שם [מדין אתו רבים ומבטלי מחיצתא], ונעשה בזה פירצה וקלקול לכל היקף העירוב, כמ"כ שטח העיר פרוץ למקום שהוא רשות הרבים וכל העיר נאסרת בטלטול. יש נוקטים שהיקף העירוב נחשב כחומה לעיר, ולפי"ו אין הפירצה בשיעור זה מהווה חסרון לענין תחומין אלא לענין טלטול (ע"י במכתב הגר"ש איערבאך שליט"א בתחילת ספר קרית אריאל שנקט כן, אלא שכתב שלא לסמוך ע"ז למעשה), אבל הקהילות יעקב כתב שאין היקף העירוב נחשב כחומה, וכן דעת הגר"ן קרליץ והגר"ח קניבסקי שליט"א, שאין העירוב עושה את העיר כעיר אחת אלא רק נותן דין רשות היחיד, ולכן כיון שיש פירצה במקום שההיקף עובר על רשות הרבים, מתבטל דין רשות היחיד, וא"א ללכת אלא אלפים אמה ממקום שמסתיימים הבתים, וכיון שהרבה עירובים עירוניים כוללים רחובות שיש בהם רוב שיטות שהם רשות הרבים, לא ניתן לסמוך עליהם גם לענין תחומין.

ג. בענין הקרפיפות הכלולות בהיקף העיר [על סמך שיטת הדבר שמואל שכתב הבה"ל שכשאי אפשר לתקן הדבר אפשר להקל, והחזו"א סובר שאף בשעת הדחק אין להקל]. הנה בספר קרית אריאל צידד שאין זה מגרע לענין

תחומין, כיון שהאיסור של העיר כולה היא רק מחמת שהיא פרוצה למקום האסור, אבל מצד עצמה היא רשות היחיד, והוי כולה כד' אמות, אבל אחרים חולקים דמשמעות הפוסקים שהצריכו מקום מוקף לדירה, היינו מקום שבפועל יש לו היתר של רשות היחיד.

ד. מצד החשש שיש פסול במחיצות או בצורות הפתח, הרי זה מהווה פסול גם לענין תחומין, כיון שכאשר יש פירצה אין דין המקום כרשות היחיד. [ולדעת האומרים שנחשב כחומת העיר, מספיק שהרוב טוב לענין תחום, וצ"ע].

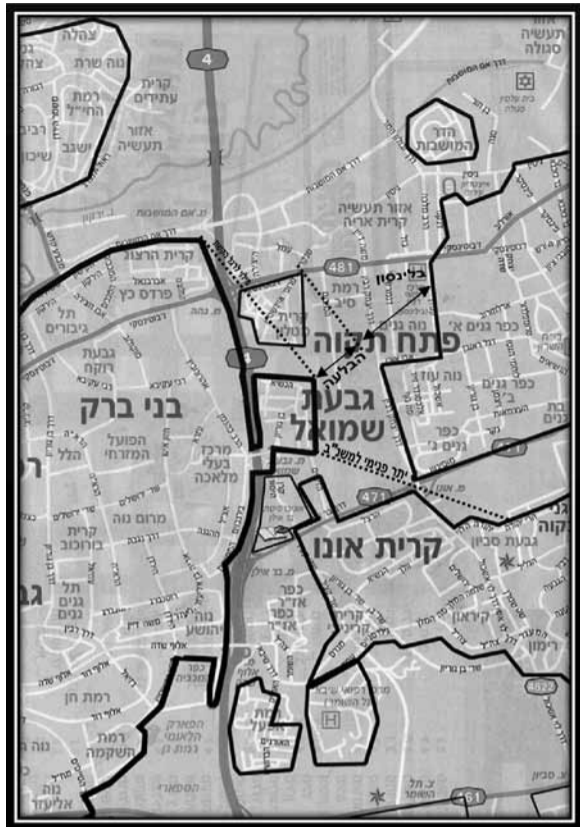
26. אמר לי אחד מגדולי האחראים על העירוב באחד הערים באזור זה, שכאשר אחד מרבני העיר מבקש לעבור איתו לראות את מצב העירוב, הוא לא לוקח איתו ביום חמישי ושישי [בזמן הבדיקה השבועית], כי אם יגלה בעיה רצינית הוא לא יספיק לתקן אותה עד שבת, ויצטרך להודיע שלא לטלטל בשבת וכו', ביום שישי יכול רק לקשור חוטים או עוד מעט תיקונים, לכן הבדיקה עם הרב היא רק ביום ראשון או שני שיש זמן לתקן. [כלומר, ביום חמישי ושישי אין אפשרות לתקן את הכל, צריך להעלים עין מחלק מהבעיות...].

27. אע"פ שבספרו (עמ' כ"ב) כתב שהגר"ש"א חילק בין פגישת ריבועי העיר שאינם מחברים, לבין קשתות שכן מחברות, מ"מ אח"כ קיבל הוראתו שגם קשתות ספק אם הן מחברות, ואין לסמוך ע"ז להתיר. וכן כתב אח"כ בקונטרס מחנה ישראל (תשס"ט), וכן שמעתי ממנו.

מה. מחלוקת במילוי לרגל הקשת

בגדר דין רגל הקשת, כתב רש"י (דף נה.) שהיוצא מרגל הקשת מודד מפתח ביתו, ותמורה הרשב"א והריטב"א שהרי ודאי כל בתי הקשת עיר

אחת והכל כד' אמות, וכן פסק המשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ט"ו) שמודד אלפיים מקצה העיר, ולא מביתו באמצע העיר. אמנם עדיין יש לזון כאשר העיר לא נגמרת בקו ישר אלא יש שקעים בקצה העיר, בית נכנס ובית יוצא, האם מחשבים את הרגל הזו בקו ישר וממלאים את השקעים, וכן האם יש דין ריבוע לרגל זו בפני עצמה.

דעת הקרית אריאל (פרק ז' עמ' קס"ו) שאין דין ריבוע לרגל הקשת, ואין מוסיפים מילוי השקעים, אלא מודדים ממקום היציאה, משום שהרגל הנותרת נחשבת כחלקי עיר (ע"ש עמ' קס"ב הערה א'), אבל דעת הגר"י ברטלר שליט"א (הובא שם עמ' ע"ה הערה י"ז) שיש ריבוע לרגל בפני עצמה, מפני שהגדר במילוי הקשת שדנים כאילו עיר הקשת מחולקת לג' ערים, והרגל בפני עצמה ג"כ עיר, ויש לה דיני ריבוע.

ולפ"ז אם נקח את הדוגמא הנ"ל בקשת של בני ברק, שלדעת המשנ"ב היתר הפנימי של גג הקשת הוא מאוד קטן, ונשאר מחוץ לו גבעת שמואל, שיכון ה' וקרית הרצוג, יש לזון כאן עוד קשת קטנה, ולזון בה מילוי החלל (כמסומן במפתח). ולפ"ז יש תוספת על העיר והיוצא מרח' ז'בוטינסקי מתחיל למנות אלפיים רק אחרי כמאתים מטר. משא"כ אם לא נותנים ריבוע לרגל הקשת, צריך להתחיל אלפיים מיד בסיום הבתים של בני ברק.

ולפי שיטת החזו"א, שהיתר הפנימי של הקשת הגדולה כולל את גבעת שמואל, ממילא אין מה להוסיף על רגל הקשת במקום זה. ומ"מ יש נפק"מ במחלוקת זו גם לדעת החזו"א, משום שבנידון זה תלוי גם האם יש דין הבלעה של עיר המובלעת בתוך אלפיים, והנה לגבי מי שהולך דרך העיר המובלעת בתחום ודאי יש הבלעה, ומאריך את תחומו כפי גדול העיר פחות ד' אמות [מפני שכולה כד' אמות], אבל מה שנוקטים [ע"פ החזו"א דלא כנודע ביהודה] שעיר המובלעת מרחיבה את תחום כל אותו צד של העיר, זה אין לרגל הקשת לפי שיטה זו. ולכן אם הולכים [לכיוון פתח תקוה] דרך קרית מטלון, התחום מתארך בעוד כמה מאות מטרים. וכן יש לומר אם הולכים ברחוב ז'בוטינסקי במדרכה הדרומית, ג"כ יחשב כהולך דרך קרית מטלון, כמ"ש החזו"א שתוך שבעים אמה לעיר ג"כ הוי כהולך דרך העיר. אבל אם הולך ברח' ז'בוטינסקי בצד הצפוני [הסמוך לקרית הרצוג], אינו נחשב כהולך דרך העיר ואין לו דין הבלעה, אא"כ ננקוט כשיטת שיש טבלת תחום לרגל הקשת.

מו. סיכום אפשרויות ריבוע גוש הערים של בני ברק

- א. לפי ריבוע העולם, עם הרחבת הריבוע לכלול את גבעת שמואל [כדין פגום היוצא מן העיר].
- ב. ריבוע לפי הצלע הסמוכה לנתיבי איילון, שהיא צלע ישרה [ע"י מתיחת יתר] והיא ארוכה.
- ג. ריבוע לפי הצלע הצפונית של גוש הערים, שגם היא צלע ישרה [לאחר מתיחת יתר], ומעלתה שהיא לאורך כל הערים, למרות שאינה ארוכה כ"כ כבאות ב'.
- ד. חיבור כל הערים ע"י עיר הנכנסת לקשת, [אם קשתות מחברות], ונעשו כל הערים כקשת גדולה. לפ"ז מצד צפון יש קשת בין ב"ב לפ"ת, שממלאים אותה עד סמוך לכביש ז'בוטינסקי או מעט אחריו. ומצד דרום

לחומה, וכיון שמהבית בגבעת שמואל עד החומה אין קמ"א אמה הרי הם מחוברים.

לפי זה ב"ב מחוברת לגבעת שמואל, וגבעת שמואל מחוברת לבר אילן, ובר אילן מחוברת לקרית אנן, וקרית אנן מחוברת לגני תקוה ולכפר מעש. בכפר מעש מסתיים רצף הבתים של בני ברק, ונמצא שיש כאן עיר העשויה כקשת מכפר מעש וקרית אנן, גבעת שמואל ובני ברק עד קרית הרצוג. קשת זו גדולה הרבה יותר מרוחב 4000 אמה, ויותר מעומק 2000 אמה, ולכן לא מותחים יתר בסוף ראשי הקשת, אלא יתר פנימית, ויש כמה צדדים היכן מותחים את היתר הפנימי במקום זה.

מג. מחלוקת בגדר חומת בר אילן

בעיקר החיבור יש מחלוקת הת"ח בעירונו, האם חומת בר אילן דינה כחומת עיר המרחיבה את שטח העיר. יש אומרים שאפילו היקף כלשהו המשמש לעיר, נחשב כחומה, אפילו היקף העירוב שאינו משמש אלא להתייר לטלטל, ואין אנשי העיר מרגישים בו כלל, דינו ג"כ כחומה (ע"י במכתב הגר"ש אויערבאך שליט"א, המובא בתחילת ספר קרית אריאל). אבל בחזו"א (סי' ק"י ס"ק ד"ה ואמנם) כתוב שרק חומה המגינה על העיר נחשב חומה, אבל מסיפס אינו נחשב חומה. ובשונה הלכות העתיק דבריו שמחיצה אינה חומה, וכ"כ הקהילות יעקב (קריינא דאיגרתא) שהיקף העירוב אינו נידון כחומה.

ומכל מקום לכאורה חומת בר אילן יכולה להיחשב חומה לכו"ע, שהרי נעשתה על מנת להגן ממחבלים, וכן דעת הקרית אריאל כמ"ש בספרו, ועפ"ז מתיר ללכת בשבת מב"ב לסביון ויהוד וגני תקוה וכו', ללא צורך בעשיית עירוב תחומין. אבל דעת הגאון ר' יחזקאל ברטלר שליט"א (הובא בדברור יקרא עמ' תקכ"ח בהערה) שאין חומה אלא חומה שהיתה בזמן חז"ל ובכל הזמנים הקדומים שהגינה על הערים גם מפני אבנים ובלטיסראות [ויריות], ומעלה זו אין בגדר של בר אילן [שאם תעמיד גדר כזו במשמר הגבול, אינה מונעת כלום, אלא שכאן היא מועילה ע"י השומר הסובב עליה, לענין החשש הקיים במקום מיושב זה], ולפ"ז אין חיבור מגבעת שמואל לבר אילן.

מד. האפשרויות במתיחת ה"יתר" לפי חיבור בר אילן

לפי הסוברים שחומת בר אילן מחברת [שכן הוא לכאוי השיטה היותר עיקרית], נמצא שיש כאן עיר העשויה כקשת גדולה כאמור לעיל, יש כמה שיטות היכן מותחים את קו היתר הפנימי במקרה כזה.

יש ד' שיעורים בעיר העשויה כקשת, א. כאשר בין קצה ראשי הקשת אין חלל 4000 אמה רואים כאילו כל החלל מלא בתים והוא חלק מהעיר, ומתחילים למדוד אלפיים מהקו [ה"יתר"] המתוח מקצה לקצה (ש"ע סי' שצ"ח ס"ד). ב. כשיש יותר מ-4000 ברוחב, אבל עומק החלל פחות מ-2000, רואים כאילו הכל מלא (רמ"א שם). ג. כשיש גם בעומק יותר מ-2000, ממלאים חלק מהחלל במקום שכבר אין ברוחב 4000. ד. דעת הטור שממלאים גם חלק מהחלל שאינו רחוק 2000 בעומקו, אף במקום שברוחב יש יותר מ-4000 בקו הפנימי [ראה מה שביארנו דין זה עם שירטוטים לעיל אות י"ב]. הביאור הלכה כותב שאין להקל בזה, והחזו"א מיקל.

לפי זה שיטת הביאור הלכה מותחים את קו היתר הפנימי רק במקום שאין בחלל רוחב 4000 אמה. לשיטת החזו"א מותחים את קו היתר הפנימי אפילו יותר רחוק, במקום שרחב יותר מ-4000, כל שאינו רחוק מהישוב 2000. לשתי השיטות יש עוד ספיקות האם לחשב את הקו בוית שוה לקו שהיה ראוי למתוח מקצה לקצה של הערים - ראשי הקשת הגדולה, או ביחס לעיקר העיר [או צדדים נוספים]. בשלב זה נבאר את הצד שממלאים יחסית לקו הגדול.

לפ"ז לשיטת הבה"ל מותחים את הקו מאמצע גבעת שמואל עד אמצע גני תקוה. כדוגמת הקו במפה מס' 3 [הקו לא מדויק], ולשיטת החזו"א מותחים את הקו משכונת אור החיים עד סוף גני תקוה (בערך), ולפ"ז היתר כדוגמת הקו במפה מס' 4. בשני שיטות אלו יש לחשב עוד כל קו לפי שיעור חזו"א (לקולא) ולפי שיעור הגר"ח נאה (לחומרא), ויש ביניהם הבדל גדול כ-200 מטר. [החישוב הנזכר כאן הוא קרוב לשיעור חזו"א].

הנפק"מ למעשה בין קו כזה לקו כזה, הוא לא רק האם ללכת עוד 100 מטר, אלא מה נחשב גג הקשת ומה נחשב רגל הקשת, וכאמור לעיל אות י"ג, שכלפי מי שיוצא מגג הקשת יש דין ריבוע העיר וטבלת תחום, ויכול להסתובב בכל האלפיים הסמוכות לגג הקשת, לעומת זאת היוצא מרגל הקשת מודד אלפיים אמה מנקודת יציאתו, ואף אם ילך במקביל לעיר אינו יכול ללכת אלא אלפיים אמה. וכן יש אומרים שאין דיני הבלעה להרחבת התחום ברגל הקשת [ע"י משנ"ת לעיל שם].

לדוגמא היוצא מרח' ז'בוטינסקי שלפי החשבונות הנ"ל נחשב רגל הקשת, צריך למדוד אלפיים מסיום בתי העיר בנקודת המוצא מהעיר - דהיינו צומת ז'בוטינסקי גהה. לעומת זאת מי שיוצא מרמת אלחנן שהוא בתוך גג הקשת הארוכה [לשיטת החזו"א הנ"ל], יכול ללכת בכל האלפיים הסמוכות לקו ה"יתר", ואם ביה"ח בלינסון נמצא בתוך אלפיים ליוצא מגבעת שמואל, גם היוצא מרמת אלחנן יכול ללכת עד שם. משא"כ היוצא מז'בוטינסקי לא יוכל ללכת לפי חשבון זה בלי עירוב תחומין.

אונן, ומשם לכפר מעש. קצה קטן מישוב גת רימון נכנס בתוך קשת שבין כפר מעש לקרית אנן, והקצה השני של הישוב הזה, נכנס בתוך קשת של הצד הדרומי של העיר פתח תקוה.

וכן אפשר לחבר ע"י את תל אביב, מפני שבתל אביב המערבית [מעבר לנתיבי איילון] יש קעין קשת בסמוך לנתיבי איילון, וע"י מתיחת קו ישר מקצה לקצה [שארכו יותר מ-4000 אבל עומק החלל פחות מ-2000], נכנס בתוך קו זה מעט משכונת התקוה הנמצאת בקצה גוש הערים של בני ברק, מכאן והלאה נראה כי יפו מחוברת לתל אביב ברצף בתים [ע"י לקמן בדין העיר בת ים], ויפו מחוברת לבת ים, ובבת ים יש שקע שבו נכנס קטע גדול מחולון.

נמצא לפי הסוברים שקשת מחברת את עיר הקשת עם העיר הנכנסת לחלל הקשת, שגוש הערים של בני ברק מתחיל בפתח תקוה, ונגמר בחולון.

אמנם כאמור עיקר הנושא אם הקשת מחברת, הוא מחלוקת הפוסקים, ונחלקו רבני זמנינו מהי ההכרעה בשאלה זו, או שאין הכרעה ברורה ויש להחמיר, וכן דעת הרבה מורי ההוראה, וכמ"ש הגר"א בוקוולד בספר דרוך יקרא בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכן שמעתי מבעמח"ס נחלת ישראל.

מא. שתי קשתות בריבוע גוש הערים

לשיטות הסוברות שקשתות מחברות וכל הערים הנ"ל מחוברות, נמצאת צורת הערים כקשת גדולה מאוד לשני כיוונים. **קשת אחת**, בין ב"ב לפתח תקוה, [צד צפון] נמצאת קשת שרחבה [בקצה האחרון] יותר מ-4000 לכל הודעות, כיון שהקשת יוצאת מקצה קרית הרצוג עד שכונת סגולה בפתח תקוה. ולגבי יתר פנימי [למלאות חלק מהקשת], אם נחשב אותו בקו ישר, יוצא שלשיעור הגר"ח נאה המקום שאפשר למלאות ולמתוח קו "יתר" [שאין 4000 מצד לצד] הוא כנגד קרית מטלון²⁸, אבל בכביש ז'בוטינסקי יש כבר יותר מ-4000 מצד לצד ואין זה בכלל ה"יתר" שבחלל הקשת. ולשיעור חזו"א, בכביש ז'בוטינסקי ועוד מעט אח"כ החלל פחות מ-4000 ונכנס בקו היתר, בחלל הקשת המותר, ומעבר לכך אסור.

לפ"ז יוצא נפק"מ מאוד מיוחדת, שיש הבדל בין מי שיוצא מבני ברק באזור שיכון ה²⁹ לבין מי שיוצא מרחוב ז'בוטינסקי. מי שיוצא משיכון ה' דינו כמי שיוצא מגג הקשת, דהיינו מהמקום שרואים אותו כאילו מלא בתים וחצרות, ודינו כחלק מהעיר בני ברק, ומותר לו ללכת בכל החלל, ואף בתוך האלפיים הסמוכים למחוץ לקו היתר, שכן תחום העיר, שמותר ללכת בתוכו לכל האורך. וכיון שכביש ז'בוטינסקי בתוך אלפיים אמה לקו היתר, א"כ היוצא משיכון ה', יכול ללכת גם ברחוב ז'בוטינסקי לכל ארכו. לעומת זאת מי שיוצא מרחוב ז'בוטינסקי שדינו כיוצא מרגל הקשת במקום שאין ממלאים את החלל, ולפ"ז צריך למנות אלפיים אמות ממקום יציאתו מן העיר, כאמור בגמ' מודד מפתח ביתו³⁰, ואם כן אינו יכול ללכת ברחוב ז'בוטינסקי אלא עד אלפיים אמה, שזה יוצא באמצע האזור העשירה שבין בני ברק לפתח תקוה.

קשת שניה בצד השני של הערים המחוברות מכיוון דרום, הקשת מתחילה ביהוד, סביון, וממשיכה לאורך קרית אנן, רמת גן, תל אביב, בת ים, חולון. בקשת זו צריך עיון גדול היכן למתוח יתר פנימי, אם בסמוך לתל אביב וחולון, שזה המקום הפנימי שבחלל, או בסמוך לרמת גן [שצד זה עומד ביחס שוה לקו סיום הקשת של כל הקשת יחד מחולון ליהוד]. ועפ"ז יש לזון האם נותנים מילוי הקשתות הקטנות, כלומר לשקעים הקטנים במקומות שמעבר לקו היתר, כגון אם ממלאים את השקע שבין בני ברק לקרית אנן, או שמא אין דין ריבוע ומילוי לרגל הקשת בחלקי העיר שאינם בתוך קו היתר הפנימי, ונחלקו בזה רבני זמנינו.

אפשרות זו היא קולא גדולה, אבל במקרה דנן היא גורמת את החומרא הגדולה ביותר, כי לפ"ז אין ידוע מקום היתר הפנימי, ולרוב הערים בטל דין ריבוע העיר. ונפק"מ אם ההולך לתל השומר דרך כביש גהה נמצא בתוך שטח ריבוע המסתפח לעיר [ע"י שיש בו דין יתר פנימי], או שמא אין ממלאים חלל זה ואסור לאותו אדם ללכת יותר מאלפיים מנקודת יציאתו מהעיר, אפילו שהולך במקביל לעיר, כי זה דין רגל הקשת. וראה מה שכתבנו בזה לקמן בדין ההליכה לתל השומר.

מב. ריבוע נוסף לפי חיבור הערים ע"י חומת בר אילן

אפשרות נוספת שבה יתחברו רק חלק מהערים, אם ננקוט שקשתות לא מחברות [כלומר עיר הנכנסת לתוך חלל הקשת של עיר אחרת, לא נעשית כמחוברת לה, ואינן עיר אחת], שכן הורה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (לבעמח"ס קרית אריאל, ולמח"ס נחלת ישראל) להחמיר ולהחשיב צד זה רק כספק, ולפ"ז תל אביב וחולון לא מחוברים לגוש הערים של בני ברק [המסתיים בנתיבי איילון כהוראת הגר"ש א"א], וכן פתח תקוה לא מחוברת לב"ב, ומ"מ יש לזון שקרית אנן מחוברת לב"ב.

דהנה "גבעת שמואל" מחוברת לבני ברק ברצף בתים [כמבואר לקמן בדין ההליכה לתל השומר ע"ש], בסמוך לה נמצא המתחם של בר אילן שיש בתוכו יותר משהה בתי מגורים ודינם כעיר, אך הבית הראשון שלהם רחוק מהבית האחרון בגבעת שמואל יותר מקמ"א אמה, וא"כ אין חיבור ברצף הבתים מגבעת שמואל לבר אילן. אולם סביב לבר אילן יש גדר המיועדת להגן מפני מחבלים כדרך שעושים היום למוסדות, והדין הוא שחומת העיר מרחיבה את שטח העיר, ולפ"ז יש חיבור לגבעת שמואל, משום שלפ"ז מספיק שהבית האחרון בגבעת שמואל סמוך

30. בלשון הגמ' נחלקו הראשונים אם מודד מביתו ממש, או מקצה העיר. ולהלכה כתב השו"ע (סי' שצ"ט ס"ד) שמודד מן הקשת, כלומר מסוף הבתים. ולפ"ז במקרה זה מודד מהצומת [ז'בוטינסקי - גהה] מקצה הבתים של שיכון ה'.

31. אמנם זה פשוט שאע"פ שתמיד אדם יוצא מבין שני בתים, מ"מ מודד מסוף הבתים, ולא מהבית השקוע כנגדם, ושיעור המרחק בין הבתים להחשיבים כאחד לכאורה הוא עד קמ"א אמה, שעד מרחק זה נחשב כרצף

28. רוחב החלל במקום זה יותר מ-4000, אלא שקרית מטלון מובלעת בתוך אלפיים לצד בני ברק, והיא מועילה להוסיף על הרוחב כמ"ש החזו"א. אבל מיד אחרי קרית מטלון [בכביש ז'בוטינסקי] כבר אין הבלעה, ונמצא שהרוחב בין הערים [שהם רגלי הקשת] יותר מ-4000 ואין אפשרות למתוח יתר. וצ"ע לחשב אם יהיה מספיק הבלעות ע"י המפעלים שהם רשות היחיד, ויהיה יתר גם מעבר לכביש ז'בוטינסקי].

29. כיון שיש קיר אקוסטי לכל אורך כביש גהה, היציאה היחידה שיש היא מרחוב גני גד בשיכון ה'.

לאלפיים ממקום שבינתו, והאלפיים של תל אביב מסתיימות באמצע רמת גן ואיך יוכל לחזור לבני ברק.

על שני שאלות אלו כתבו הפוסקים שתי תשובות [הובא באריכות לעיל אות י"ט, ונחזור עליהם בקצרה]. המג"א תירץ וכך ביאר המשנ"ב (סי' ת"ח סק"ג) את דעת השו"ע, שכלפי ההליכה למקום העירוב רואים אותו כפי שהיה דינו לולי העירוב, כלומר, מאחר ולולי העירוב היתה כל העיר שעומד בה [בציוור זה היא עיר בני ברק ורמת גן] אמנות, והיה יכול ללכת בכל גוש זה ועוד אלפיים והיה מגיע לעירוב [המונח בתל אביב] בהיתר, אמרינן שגם עכשיו מותר לו ללכת. אולם לפ"ז מותר רק ללכת דרך הלוך לתל אביב המערבית, ואסור לחזור לבני ברק, וכן הלכה לנוהגים כדעת השו"ע.

הרמ"א (שם) פסק כדעת הראשונים שיש דין "עיר שלן בה", שחז"ל הקילו מלבד השביתה במקום העירוב, יש לו ג"כ את מקום לינתו, את ביתו ואת עירו [כאשר מקצת מהם בתוך אלפיים לעירוב], ונחשב לו כל העיר כד' אמות ומותר להלך בכולה, לפ"ז מותר ללכת בכל תל אביב מכח שזו מקום שבינתו, וגם מותר ללכת ולחזור בכל בני ברק ורמת גן מכח עיר שלן בה. אבל לשם כך צריך שיהיה בכניסת שבת ובלילה, בגוש הערים של בני ברק ורמת גן.

נמצא שלנוהגים כדעת השו"ע מותר ללכת בין ביום ובין בלילה, אבל אסור לחזור בכל אופן לבני ברק, שהיא מעבר לאלפיים של תל אביב.

ולנוהגים כדעת הרמ"א מותר ללכת ולחזור³⁵, אבל רק ביום ולא בלילה, כלומר צריך שיהיו בבני ברק בליל שבת [בכניסת שבת ובשינה בלילה (שעה"צ סי' ת"ח ס"ק י"א)], והסתפק החו"א אם מותר ללכת בלילה ולחזור, על סמך שישינן אח"כ בבני ברק].

נה. דין ההליכה מב"ב לאיכילוב

לפ"ז מותר ללכת לבית החולים איכילוב בשבת, אך לא מצד שהוא מחובר עם בני ברק בתור עיר אחת, אלא משום שהוא תוך אלפיים אמה לקצה גוש הערים של בני ברק. מותר ללכת ולחזור ללא הגבלה, רק לא להתרחק אחרי בית החולים איכילוב, באופן שייצא מהאלפיים אמה.

נו. דין ההליכה לנמצאים בכניסת שבת בתל אביב ובאיכילוב

אבל הנפק"מ המעשית לפ"ז היא כאשר אדם נמצא באיכילוב בכניסת שבת, ורוצה בשבת לחזור לב"ב, דהנה מכיון שנמצא בעיר נפרדת [ת"א המערבית], אין לו את גוש הערים [ב"ב ר"ג וגבעתיים] כד' אמות, אלא צריך למנות אלפיים מנתיבי איילון [עם תוספת קטנה עד המקום שמסתיים ריבוע העיר של ת"א מערבית], ולפ"ז אינו יכול להגיע עד ב"ב. ולכן באופן זה צריך לעשות עירוב תחומין בבני ברק [או ברמת גן, באחד המקומות בגוש הערים הנה], כדי שעיקר שבינתו תהיה בגוש הערים של ב"ב וכולו כד' אמות, ומה שנמצא באיכילוב, זה מדין תוך אלפיים לב"ב.

ואם נמצא בתל אביב בחלק המערבי (מעבר לקו מס' 5), יעשה כנ"ל ע"י הנחת עירוב תחומין בגוש הערים של ב"ב, אבל במקרה זה נכנס לשתי השאלות הנ"ל כיצד מותר לשהות מעבר לקו 5 הרי הוא מעבר לאלפיים מעיר ששבת בה ע"י העירוב תחומין, שהיא העיר בני ברק. ולפיכך נמצא זה צריך לסמוך על דין עיר שלן בה, ולכן צריך שיהיה בכניסת שבת ובלילה בתל אביב [יכול להיות אף במקום שבתוך אלפיים לגוש של בני ברק, דהיינו בכל גוש העיר המערבית עד נתיבי איילון], וע"י נעשית תל אביב כד' אמות מכח עיר שלן בה, ורק ביום יכול ללכת לבני ברק ולכל מקום שבתוך אלפיים לגוש הערים של ב"ב [כולל תל השומר], וכן יכול לחזור לתל אביב [אם יש צורך בכך].

נז. הנצרך לעירוב תחומין כיצד יעשה

מי שנמצא באיכילוב ורוצה לקנות שבתה בבני ברק, כיצד יעשה, אם הוא תושב ב"ב או רמת גן, מספיק שיאמר לפני שבת "שבינתי בבית", ואינו צריך להניח מאכל לצורך זה. אבל אם אינו גר בב"ב אלא מתארח אצל אדם אחר, צריך להניח עירוב ממש, ע"י מאכל ששייך לו או שמישהו יזכה עבורו, במאכל בשיעור שתי סעודות (כמבואר לעיל). וכן יש עירוב תחומין שמוכה הרב הפר"ח שליט"א (מקוונץ), לאנשים במקרה כזה ההולכים מתל אביב המערבית לב"ב. וצריך לברר אצל הרב הנ"ל אם אפשר לזכות ולסמוך על מה שמניח.

נח. אם לא עשה עירוב תחומין

אם אחר שנכנסה שבת נודעה לו שאלת התחומין, נראה להקל שאם היתה כונתו לחזור לביתו בב"ב, אף אם לא עשה עירוב בב"ב, אמרינן שמסתמא דעתו לקנות שבתה בביתו, כדון מי שבא בדרך ונמצא תוך אלפיים לעיר, שאם דעתו להיכנס לעיר קונה שבתה בעיר לטובתו (שו"ע סי' ת').

כמו"כ אם נרבע לפי ריבוע העולם, יהיה הריבוע דומה מאוד לשיעור זה, ורק בפניה הצפונית מערבת יתרחב התחום מעט.

נא. גבול התחום ודין ההליכה מבני ברק לתל אביב

לאור האמור, מי שנמצא בכניסת שבת בבני ברק, ורוצה בשבת ללכת לתל אביב, יכול ללכת רק עד המקום שמסתיימים אלפיים אמות מבתי גוש הערים בני ברק, שהם בערך כמסומן במפה בקו 5.

אם נוקק ללכת מעבר לקו זה, צריך לעשות עירוב תחומין כדלקמן. ואע"פ שהמרחק מקצה רמת גן עד תחילת תל אביב הרבה פחות מאלפיים, וא"כ העיר תל אביב כביכול נמצאת בתוך התחום. אינו כן, אלא רק חצי מהעיר בתוך התחום, ואסור לצאת אל החצי שאינו בתוך התחום.

התחום.

נב. אין אומרים כל העיר כד' אמות

בדבר זה יש טעות נפוצה אצל אנשים רבים, הסבורים שמאחר והמרחק בין גוש בני ברק לעיר הסמוכה תל אביב, פחות מאלפיים אמה של תחום שבת, א"כ מה האיסור ללכת לכל תל אביב, הרי ידוע שכל העיר כד' אמות.

התשובה לכך שדין כל העיר כד' אמות, נאמר רק לגבי מי ששבת בכניסת שבת בתוך העיר³⁶, אבל מי שבא מחוץ לעיר ורק האלפיים שלו מסתיימות בתוך העיר, אין לו כל העיר כד' אמות, אלא עד היכן שמגיעים האלפיים יכול ללכת ולא אמה אחת מעבר לכך, וכמו שאמרו (גמ' ושו"ע סי' ת"ח ס"א) המוחד תחום שכלה מידת אלפיים שלו באמצע העיר, אין לו אלא חצי העיר, ואפילו הסתיימו האלפיים שלו באמצע בית, צריך לעצור, ואסור להמשיך לחצי הבית האחר³⁷.

נג. דין ההליכה למערב ת"א, מעבר לאלפיים, ואופן עשיית עירוב תחומין

אדם הנצרך [לצורך מצוה או עונג שבת] ללכת בתל אביב מעבר לאלפיים הסמוכים לבני ברק [מעבר לקו מס' 5 המסומן במפה], צריך להניח עירוב תחומין. אפשר שילך בעצמו ויניח מזון שלו, אפשר להתקשר לקרוב או ידיד שגר בתל אביב, שיזכה לו מזון לעירוב ע"י שכן וכדומה.

שיעור המזון הוא, בפת 800-900 סמ"ק לחומרא (נפח קרוב לשקית חלב שהיא 1000 סמ"ק), יין בשיעור 300 סמ"ק (שתי רביעיות), שמן בשיעור 150 סמ"ק (רביעית אחת).

לאחר הנחת המזון במקום הרצוי יאמר "בזה העירוב יהא מותר לי [או לפלוני] ללכת אלפיים ממקום זה לכל רוח". אם מניח בשביל אחרים, צריך לזכות להם את המזון ע"י אדם אחר.

מקום הנחת המזון, יכול להיות בכל מקום בעיר, בין בתוך אלפיים לגוש של ב"ב, ובין מחוץ לאלפיים. כי לאחר חלות העירוב, כל אותה עיר כד' אמות. וע"ע פרטי הנחת עירוב תחומין, לעיל אות כ"ב-כ"ה.

נד. השהיה בכניסת שבת בביתו והחזרה לביתו

בהנחת העירוב יש שאלה גדולה, כיצד האדם ששבינתו במקום העירוב יכול להיות בבני ברק, הלא היא רחוקה יותר מאלפיים ממקום שבינתו, דהיינו מהעיר שהניח בה את העירוב שהיא במקרה דנן העיר תל אביב המערבית. כמו כן יש לשאול אחר שהלך למקום העירוב [לתל אביב המערבית] כיצד יכול לחזור לביתו, הרי אסור לצאת מחוץ

יש קשת גדולה מאוד עד חולון, וספק היכן ממלאים, אם ליד בת ים או ליד ר"ג. ולפ"ז יתכן שבין בני ברק לתל השומר אין תוספת של ריבוע העיר כדון רגל קשת רחבה שלא ממלאים אותה.

ה. חיבור קרית אונו וכפר מעש ע"י בר אילן, ולפ"ז יש קשת בצד צפון, שממלאים חלק ממנה. לשיטת הבה"ל עד מקום שאין 4000 אמה רוחב, ולפ"ז הקו הוא מגבעת שמואל לגני תקוה, ולשיטת החו"א עד מרחק 2000 אמה מהערים, ולפ"ז הקו משכונת אור החיים לסוף גני תקוה. ומי שיוצא מהעיר במקום שהוא מעבר לקו זה, יתכן שאין לו תוספת של ריבוע העיר.

לפ"ז נבוא בס"ד לבאר את הדינים המעשיים, אשר בתוכם יבוארו עוד הרבה הלכות וחשובים, א. בתחילה מבוארים את החלק הפשוט בהליכה לתל אביב, התלוי בג' צורות הריבוע, ב. דיני תל השומר התלויים בחיבור בין ב"ב לקרית אונו ובחיבור הקשתות. ג. דיני ההליכה לפתח תקוה התלוי בגדרי מילוי הקשת. ד. דיני ההליכה לגני הדר וכמה ישובים התלויים בדיני עשיית עירוב תחומין.

בענין ההליכה מבני ברק לתל אביב ולבית החולים איכילוב

מז. העיר כד' אמות - הגדרת העיר

הנה קי"ל השבות בעיר, כל העיר כד' אמות, ויכול ללכת בכל העיר אף אם היא גדולה מאוד, ומחוץ לעיר מתחיל למנות אלפיים אמות (מבואר בשו"ע בכל סי' שצ"ח).

דין עיר לענין זה, אינו תלוי בשם העיר בלשון בני אדם, ולא במועצה האזורית לענין מיסים וכדומה, אלא ברצף בתים שאין ביניהם מרחק של שבעים אמה ושיריים (עוד שני שלישי אמה), שהם 40.6 - 32 מטר בלבד. ואם יש שני גושים של בתים [שבכל גוש יש ששה בתים], נותנים שבעים אמה שני שלישי לכל גוש, ולכן הם יכולים להצטרף ולהתחבר עד מרחק קמ"א אמות ושליש אמה, שהם 64 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 81.2 מטר לשיעור חו"א³⁸.

מח. חיבור ב"ב עם ר"ג ומזרח ת"א

בהגדרה זו יש קולא וחומרא. מצד אחד, הערים "בני ברק" וחלק מ"רמת גן", "גבעתיים" וחלק מ"תל אביב" [שכונות נחלת יצחק, יד אליהו, התקוה], כולם מחוברים ברצף בתים ונחשבים עיר אחת כמסומן במפה, וכדלעיל (אות ט' ול"ג). ולכן מי ששבת בכניסת שבת בתוך אחד מערים אלו, יכול לטייל בכולם אע"פ שהמרחק בתוכם הוא פי כמה מתחום שבת, ומתחיל למנות אלפיים אמה של התחום, מקצה כל גוש זה.

מט. חילוק ת"א מערב

לעומת זאת העיר תל אביב עצמה מחולקת לשנים ושלושה חלקים, שאין חיבור ביניהם. הנושא העיקרי הוא כביש נתיבי איילון עם הנחל וכו', שהיום לאחר הרחבתו [והריסת הבתים סביבו] יש בו שיעור המפסיק את הרצף, כי לכל אורך תל אביב יש יותר מ-81 מטר רווח בין הבתים שבצד אחד לבתים שמצד שכנגדם³⁹. נושא זה נוגע גם לגבי קריאת המגילה ביום ט"ו בבני ברק, וכידוע הגאון רבי שריה דבילצקי שליט"א הוציא חוברת "האגרת הזאת" לבאר שנתיבי איילון מחלק את תל אביב לשנים, וממילא בני ברק מחולקת מיפו [שגם היא נמצאת מעבר לנתיבי איילון], והובא שם מכתב המאשר שהמקום הכי צר בנתיבי איילון הוא כ-90 מטר.

לפ"ז גוש הערים הנ"ל [ב"ב ר"ג וגבעתיים ומקצת מתל אביב] מסתיים בנתיבי איילון, והמשך מערב תל אביב ויפו זה עיר נפרדת, ואין היא נחשבת כד' אמות לנמצא בגוש הערים ב"ב וכו'. אלא צריך למנות אלפיים אמה מקצה הבתים לפני נתיבי איילון, ואסור להמשיך מעבר לכך בלי עירוב תחומין.

נ. תוספת ריבוע הערים

הנה לכל עיר יש תוספת כלשהי ע"י ריבוע העיר, ורק אחרי הריבוע מתחילים למנות אלפיים, א"כ מדוע כאן מחשבים את האלפים מקצה הבתים?

התשובה לכך, כיון שיש כמה אפשרויות לרבע את גוש הערים ב"ב ור"ג כמבואר לעיל, ואין הכרעה ברורה בדבר, יש להחמיר שהצלע של נתיבי איילון היא צלע ישראל [ע"י מילוי השקעים], וצריך לרבע את העיר לפי צלע זו (כמבואר לעיל אות י"א), ולפי זה יוצא שיש צד שבכיוון הזה אין הריבוע מוסיף אפילו משהו, אלא ניתן רק למלאות את השקעים בקו ישר מקצה לקצה [מקצה שכונת התקוה עד שכונת נחלת יצחק או עד שיכון עילית], קו מס' 4 במפה שזה ודאי תוך הריבוע [או חלל קשת], ומקו זה למנות אלפיים.

בתוך תחום האלפיים של העיר הסמוכה הרי כלפי היצא מהעיר הסמוכה נחשבת כל העיר כד' אמות, ומשלים את מידת התחום פחות ד' אמות, כמבואר בס"י ת"ח ס"א.

35. חו"א, וכן מבואר במשנה (דף סא.) בדיון קלתה מדרתו בתוך מערה. עוד יש שמדמים דין זה לדין של מי שהוציאוהו גוים מחוץ לתחום ונתנוהו בתוך בית או חצר, מותר ללכת בכל הבית והחצר, אפילו שהם מחוץ לתחום, א"כ גם באופן זה יהא מותר עכ"פ בכל הבית. התשובה לכך שיש חילוק גדול בין המקרים, כי שם מדובר שהאדם יצא מתחומו והתנתק ממקומו, והדין הוא שיש לו ד' אמות חדשים במקומו שבהם מותר להסתובב [רק לא לצאת מהם], וכיון שבאותה שעה שנתנים לו ד' אמות נמצא בתוך בית או חצר שהיא רשות היחיד כולה כד' אמות, חו כעין קנין שבינתו חדש. משא"כ בנידון דידן שאדם לא יצא מתחומו, אין סיבה שיקבל ד' אמות חדשים, הד' אמות שלו הם בעירו, ואסור לו להתנתק מהם, ולכן כלפיו אין הבית כד' אמות.

36. יש לציין שהמשנ"ב (בשעה"צ שם ס"ק י"א י"ב) פקפק מאוד בהיתר של עיר שלן בה, ובביאור הלכה כתב להקל בזה רק בצירוף דברי המג"א, כלומר שלפ"ז מותר רק דרך הלוך ורק ביום, והחו"א נקט להקל בעיר שלן בה גם לחזור. לכן לתחילה הורו הרבנים שאין ראוי לסמוך על עיר שלן בה לחזור לביתו, אלא בשעת הצורך.

בתים, והמקום המובלע כחלק מהרצף. ורק כאשר השקע יותר מקמ"א צריך להגיע לדין מילוי השקעים, והיוצא מודד מנקודת יציאתו.

32. המידות המדויקות כדלהלן: לשיעור הגר"ח נאה, מידת טפח - 8 ס"מ, אמה 48 ס"מ, 70.6 אמה - 33.88 מטר. לשיעור חו"א מידת טפח - 9.6/9.8 ס"מ, אמה 57.6 ס"מ, 70.6 אמה - 40.66 מטר. לשיעור החדש ע"פ מציאת הדרהם של הרמב"ם, מידת טפח - 7.5 ס"מ, אמה 45.5 ס"מ, 70.6 אמה - 32.1 מטר.

33. אע"פ שלאחר ריבוע העיר [לדון את העיר שמסתיימת בקו ישר לפי הבית האחרון] נוצר כמין שקע בעיר הנידון כחלק מהעיר, ויש בתים מהעבר השני שנכנסים בשקע זה. אין סומכים ע"י להחשיבם כעיר אחת, כמבואר בחו"א שהסתפק בזה, והגר"ש אלישיב זצ"ל הורה לגבי שאלה זו בתל אביב, שאין הצדדים מתחברים בכך, כמ"ש הגר"א בוקולד שליט"א בספר דרוו יקרא.

34. יש עוד שני אופנים שכל העיר כד' אמות, א. מי שהניח עירוב בעיר אחרת ולן בליל שבת בעירו, כל העיר כד' אמות אע"פ שחלק ממנה מעבר לאלפיים ממקום העירוב. ב. כשיש עיר שלמה [או קרן של העיר] הנמצא כולו

אבל אם לא היתה דעתו לחזור אלא לשהות באיילוב לכל השבת, ואח"כ התחרט, ויתכן שאפילו אם מתחילה כבר חשב שיחזור חשב שיחזור רק באמצע השבת, אבל כלילה וברוב השבת יהיה באיילוב, קונה שבתתו באיילוב, ולא יכול ללכת עד בני ברק. אלא צריך לפרש לפני שבת שיקנה שבתה בב"ב, כדי שיהיה מותר לו לחזור עד ב"ב.

בענין ההליכה מבני ברק לביה"ח תל השומר

נט. דין ההליכה לתל השומר בעבר - ובזמננו

נושא ההליכה מבני ברק לבית החולים תל השומר, היה בעבר שאלה גדולה. בזמן שנקטו שבני ברק מחוברת לתל אביב יפו ולחולון, נמצא שיש קשת גדולה בצורת הערים האלו, ובאמצע חלל גדול יותר מ-4000 אמה, לכן אין מרבעים את הערים האלו אלא בפנים הקשת במקום שאין רוחב החלל 4000 אמה [סמוך ליפון]. ולכן היוצא מבני ברק מונה אלפיים אמה ממקום יציאתו מן העיר, ואף אם ילך במקביל לעיר [לאורך כביש גהה] בלי להתרחק למרחק אלפיים, ג"כ אינו יכול ללכת יותר מאלפיים אמה.³⁷

ולפי"ו הורו שכדי להגיע לתל השומר בלי צורך בעירוב תחומין, צריך ללכת ברח' חזון איש עד הסוף ולצאת דרך כביש אלוף שדה הנמצא מול תל השומר, ומשם ניתן למדוד אלפיים [ולהבליע את שכונת רמת אפעל], ולפי"ו יוצא שהבנין המרכזי של תל השומר בתוך אלפיים לגוש הערים ב"ב ורמת גן [ושאר הבנינים מחוץ לתחום]. משא"כ אם יוצאים מצומת קוקה קולה או דרך גבעת שמואל, יוצא שהולכים יותר מאלפיים אמה מחוץ לעיר, ויש בכך חשש איסור יציאה מחוץ לתחום.

כמו"כ נקטו בעבר שגבעת שמואל אינה מחוברת לבני ברק, והעיר מסתיימת בכביש גהה. לפי"ו [אף אם אין ב"ב מחוברת לת"א וחולון] צריך למדוד אלפיים מקצה ב"ב או רמת גן,³⁸ וא"כ האלפיים מסתיימת בתחילת תל השומר בבנין היולדות [אפילו לשיעור חזו"א לקולא], וכדי ללכת לשאר הבנינים בתל השומר, צריך לעשות עירוב תחומין [וללון כלילה בב"ב].

אבל כיום השתנו כמה דברים, ואחד השינויים העיקריים הוא שמוסכם כמעט לכולם שיפו וחולון אינם מחוברים לגוש של ב"ב [ברצף בתים], ואם הם נחשבים מחוברים [רק ע"י חיבור קשתות] א"כ גם גבעת שמואל וקרית אונו ותל השומר ג"כ מחוברים עם בני ברק [שגם להם יש חיבור ע"י קשתות]. ולפי"ו יש ממה נפשך, או שתל השומר ובי"ב עיר אחת, או שאינם עיר אחת אבל יש ריבוע לב"ב [כי אינה מחוברת ליפון], ולפי הריבוע יוצא צומת קוקה קולה וחלק גדול מכביש גהה נכנס בתוך ריבוע העיר, ואין מחשבים את האלפיים אלא מאמצע הדרך. כמו"כ השתנו כמה דברים בחישוב החיבור של גבעת שמואל, ובחישוב התחום ע"י הבלעת רמת אפעל. באופן שלפ"ו כל מתחם בית החולים נמצא לפחות בתוך האלפיים אמה לקצה ריבוע העיר בני ברק, אף אם הולכים דרך צומת קוקה קולה וכביש גהה או דרך גבעת שמואל [חוץ מהדרך שאחורי גבעת שמואל דרך כביש שדרות אהרן קציר, שיתכן שבקצה מסוים נשאר בספק].

במאמר זה נשתדל לבאר בעז"ה את הצדדים והמדידות השונות, אשר לפיהם מותר ללכת לתל השומר, כל חישוב וההיתר שלו.

ס. כיצד גבעת שמואל מחוברת לבני ברק

הנה רוב החשבונות בנויים על כך שגבעת שמואל מחוברת לבני ברק ונעשית עיר אחת, שהשוות בב"ב כל העיר כד' אמותיו, כולל גבעת שמואל, וצריך ביאור כיצד גבעת שמואל מחוברת, הרי כביש גהה רחב מאוד ומפסיק בין הערים.

סא. עירוב חצירות ועירוב תחומין

- טלטול בכביש גהה

יש חילוק בין "עירוב חצרות" לבין "עירוב תחומין", ואם מדמים אותם הרי זה הוא "עירוב פרשיות". בעירוב חצרות, אם יש באמצע ההיקף רחוב ראשי שהוא רשות הרבים, כגון כביש גהה שהוא גם כביש בין עירוני [סרטיא], והוא גם משמש לשישים ריבוא [שהוא רה"ר כמעט לכל הדעות], הרי הוא מקלקל את היקף העירוב חצירות, וממילא גם כל שאר ההיקף אינו רשות היחיד [אלא כרמלית], ואפילו אם יעשו עליו צורות הפתח עם חוטי העירוב לא יועיל, ואסור לטלטל שום חפץ בכביש

37. משום שסברו שברגלי הקשת [בחלקים שאין ממלאים את החלל], לא נותנים טבלת תחום [שאו היוצא מהעיר יכול ללכת בכל האלפיים הסמוכים לעיר], אלא כל אדם מונה אלפיים ממקום יציאתו. כן דעת בעמח"ס קרית אריאל. ויש חולקים ואומרים שגם לרגלי הקשת נותנים טבלת תחום, והכי נקטינן להקל.

38. כלומר, לפי צד זה אין הבדל אם יוצאים מצומת קוקה קולה או מצומת אלוף שדה ברמת גן, אלא הנושא שאי אפשר ללכת לכל תל השומר, כי חלק ממנו רחוק מאלפיים [גם מצומת אלוף שדה].

39. חשוב להדגיש דבר זה, שגם כשאומרים שמותר ללכת לתל השומר בכביש גהה, אין היתר לטלטל שום חפץ, ואין במקום זה שום עירוב, אפילו עירוב עירוני. מעשה שראו אדם חרדי יוצא מבני ברק לכביש גהה בשבת עם שקית לחמניות וסעודת שבת לחולה שאושפז בתל השומר, ואמרו לו הרי אין כאן עירוב, אמר להם אנחנו בב"ב לא מחמירים בעירוב. אדם זה מחוסר מודעות לענין, חשב שכמו שאינו מקפיד בב"ב שלא לטלטל, מותר לטלטל בכל מקום אף במקום שאין עירוב, ובפרט כביש גהה שהוא רשות הרבים כמעט לכל הדעות, והטלטול בו [ד' אמות] אסור מדאורייתא.

40. משום שבת הבולט מן העיר [הנקרא "פגום"] מצטרף ומחבר לעיר רק עד 70.6 אמה. משא"כ שיעור קמ"א הוא כאשר הרווח בין שני גושי בתים שלכל גוש יש דין עיר, נותנים לכל גוש 70.6 אמה, וביחד הם 141.3 אמה.

41. הדירה בבית זה היא בקומה שניה, ולכן יש מחמירים ע"פ מש"כ החזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה נראה) שבת על עמודים לא נחשב שטח העיר, ולא מרחיב את העיר, וא"כ בית זה לא מועיל לחיבור, ונמצא שבת הזקינה מנותק מהעיר, וממילא אין חיבור בין ב"ב לגבעת שמואל. אמנם כבר הסכימו העוסקים במדידות שיש עוד צירופים שגם

גהה. ובפרט שכיום אין שום עירוב אפילו עירוני על כביש גהה. ועיין הערה³⁹.

לעומת זאת לגבי תחומין, שמדובר בהליכה בלבד בלי לטלטל שום חפץ, דבר זה מותר בכל העיר אף אם יש בה רשות הרבים. והגדרת העיר היא לפי רצף הבתים [ולא לפי הרשות המקומית] כמבואר לעיל (אותיות ט', מ"ז), א"כ אם יש רצף של בתים מב"ב לגבעת שמואל, נחשב הכל כעיר אחת. רצף הבתים צריך להיות עד מרחק של 70.6 אמות בין בית לבית, וכאשר מדובר בין שני גושי בתים מחשבים שבעים אמה לכל גוש, שביחד זה 141.3 אמות. ובמדידות של היום, שיעור 70.6 אמות הם, 34 מטר לשיעור הגר"ח נאה, ו-40.6 מטר לשיעור חזו"א. ושיעור 141.3 אמות הם, 68 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 81.2 מטר לשיעור חזו"א. שיעור זה אינו גדול כלל, ובמושגים פשוטים מרחק קמ"א אמה הוא בסה"כ בנודל שטח של שלשה עד ארבעה בנינים לא גדולים. לפי"ו נבוא למדוד את החיבור לגבעת שמואל.

סב. חיבור ע"י הבית שאחורי המסעדה

החיבור בין בני ברק לגבעת שמואל מסתמך בעיקרו על בית אחד הסמוך לכביש גהה, ונמצא תוך קמ"א אמה לבתי גבעת שמואל. בית זה נמצא אחרי הדלק מאחורי המסעדה, וגרה בו אשה זקינה. לגבי חיבור בית זה לבני ברק, הוא בצמצום גדול, כי לגבי החיבור לב"ב צריך רצף של שבעים אמה [ולא קמ"א]⁴⁰ שהם 40.6 מטר לשיעור חזו"א, 34 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 32 מטר לשיעור הקטן (לפי הדרהם של הרמב"ם כמ"ש בקרית אריאל פ"ט). ומאחר ואזור זה אינו מיושב ומשמש לחנויות ומסחר, אין כ"כ בתים שיתחברו לבני ברק.

הבית הנ"ל סמוך לבית החסידות לינסק ברח' הרב כהנמן. אולם בבנין זה ובית זה קרוב לבית החסידות לינסק ברח' הרב כהנמן. אולם בבנין זה עצמו יש רק שתי דירות מגורים, דירת מגורים אחת, בעבר היא הגיעה עד קצה הבנין, אבל כעת חל שינוי והיא בחלק הקדמי של הבנין [הסמוך לב"ב], משא"כ החלק האחורי משמש כמשרד. בבדיקה שנעשתה לאחרונה [ע"י סליל מטר ארוך] נמצא שהמרחק מדירת הבעה"ב של חומרי בנין לחדרים שבשימוש אכילה ושינה בדירה זו הוא 41 מטר שזה יותר משבעים אמה אפילו לשיעור חזו"א. אך אם נצרף את המטבח לדירה יהיה פחות משיעור חזו"א, ועדיין יותר משיעור הגר"ח נאה. ואם ננקוט כשיטות שמצרפים חצר לעיר ומוודים ממנה [וחצר זו כעין מרפסת שעושים בה את הסוכה, אבל בשאר השנה כמעט אינה משמשת]. לפי"ו המרחק הוא רק 29.5 מטר שהם פחות משבעים אמה אפילו לשיעור הקטן. כמו"כ אם נחשיב את המשדר כחלק מהדירה, יהיה פחות משבעים אמה לשיעור הגר"ח נאה.

הדירה השניה סמוכה לבנין זה מן הצד, דירה זו מגיעה עד קצה הבנין ומתחברת לשיעור ר"ח נאה [המרחק הוא 32 מטר] בלי לצרף חצרות ומשרדים, ואם נצרף חצרות יהיה חיבור אף לשיעור הרמב"ם. ורק אם נחמיר בדין חצרות כחזו"א שאינן מצטרפות וגם נחמיר לשיעור הקטן של הרמב"ם, תהיה בעיה בחיבור, אבל מקובל שא"צ להחמיר בשני אלו יחד, אלא מספיק שלפי כל צד בפני"ע יש חיבור⁴².

ע"י חישוב זה מתחברת בני ברק עם הבנין שאחורי המסעדה, ומשם עד גבעת שמואל יש פחות מקמ"א אמה, וגבעת שמואל מתחברת עם בני ברק להיות אחד⁴³. והנה כל החיבור הזה מסתמך על שלשה מבנים שאם יחול שינוי באחד משלושת המבנים הנצרכים לחיבור, יתכן שיתבטל כל החיבור לגבעת שמואל, ולא היה ראוי לסמוך על חיבור כזה, אם לא שאחד מהממומחם בעירובי תחומין עובר במקומות אלו בתדירות גבוהה, ויודע להבחין אם יחול שינוי מהותי⁴⁴.

אפשרות נוספת לחבר את בית הזקינה לב"ב, ע"י בית נוסף הנמצא יותר דרום [אחרי מגרש החניה בתוך המוסך], ובית זה סמוך לשכונת נוה אחיעזר, אך בית זה סמוך רק לפי שיעור חזו"א.

סג. חיבור ע"י בית הכנסת אורחים

חיבור נוסף שניתן לדון בו שיחבר את בני ברק לגבעת שמואל, ע"י בית הכנסת אורחים הנמצא על הכביש הראשי ביציאה מהעיר בסביב לכביש גהה (מול מי ברק). מבית זה עד הבתים בגבעת שמואל יש פחות מקמ"א אמה, אבל מבית זה עד בתי המגורים בב"ב יתכן שיש יותר. והנה כאן יש חידוש, בית זה יכול להתחבר לב"ב עד קמ"א אמה, ולא רק שבעים, משום שלבית זה יש דין עיר בפני עצמו, יש בו שלש כניסות נפרדות, ובכל כניסה יש שתי דירות, הרי הם שלש חצרות וששה בתים

כשיעור עיר. ולכן גם לבנין זה נותנים שבעים אמה, ואם השבעים אמה של הבנין נפגשים בשבעים אמה של סביבות העיר בני ברק, הרי הכל כרצף אחד.

ובמדידות שנערכו התברר שכיוון שבסביבות בית זה אין עוד בתים, אלא הבית הקרוב הוא ברח' אברהם בן דוד, א"כ לפי שיעור הגר"ח נאה יש מרחק יותר מקמ"א. ולשיעור חזו"א אין מרחק קמ"א ויכול להתחבר. אבל לאחרונה השתנה גם יעוד הבנין הפינתי שברח' אברהם בן דוד, והפך מבית מגורים לחנויות מסחר, ונוקטים שבאופן כזה נעקר ממנו שם דירה, א"כ צריך לחשב את המרחק מהבית שאחוריו, ומרחק זה לא עלה בידינו לבדוק, אמנם אם נחשיב את הסמינר שבסביבו (מול רח' אברהם בן דוד) כבית המשמש לדירה, יהיה רצף מבני ברק לבית הכנסת אורחים, ולפי"ו יהיה לנו עוד נקודת חיבור לגבעת שמואל. אבל דין סמינר ובית הספר, אינו דבר מוסכם, ואנו מחמירים כשיטות שבת הספר לא נחשב דירה, ולא מועיל לחבר על ידו [ומ"מ אפשר שזה מצטרף לצד הלכת].

לאור האמור [בחיבור ש"ע"י בית הזקינה] נוקטים הרבנים שגבעת שמואל מחוברת לבני ברק, והעיר מתרחבת עד קצה גבעת שמואל הישנה. ומכאן יש לדון על חיבור נוסף מגבעת שמואל לרמת אילן ולקרית אונו.

סד. דרכי ההליכה

יש להקדים שיש ג' אפשרויות ללכת לתל השומר, 1. דרך גבעת שמואל, פונים ברח' ז'בוטינסקי, והולכים בשדרות אהרן קציר עד הכניסה הישנה⁴⁵. 2. דרך כביש גהה, עד מחלף אלוף שדה, פונים שמאלה בכביש דרך שיבא עד ביה"ח (בכניסה החדשה). 3. דרך רמת גן, עד צומת אלוף שדה, שם עוברים על הגשר וממשיכים [בכביש דרך שיבא] עד ביה"ח. בדרך השלישית, יש שתי אפשרויות להגיע לצומת אלוף שדה, כיצד, א. [דרך ארוכה וקצרה], ממשיכים ברח' חזון איש עד הסוף [הרחוב מתחלף לרח' בן אליעזר מסתובב קצת ומגיע עד רח' הירדן], פונים שמאלה [כמאתיים מטר] מגיעים לרח' אלוף שדה, ושוב פונים שמאלה [לכיוון כביש גהה], באמצע הכביש עולה על הגשר וממשיכים ישר עם הכביש עד בית החולים. וסימנך, רח' חזו"א ישר עד הסוף, שמאלה, ושמאלה. ב. אפשרות אחרת, שהיא דרך קצרה יותר, וחשובה יותר למי שגר באזור רח' השומר [שלא יצטרך ללכת לרחוב חזו"א] אך דורשת קצת התמצאות. להולכים ברח' חזון איש, פונים שמאלה ברח' הכוכבים [הכביש מסתובב], ואח"כ פונים שמאלה ברח' הארז, והולכים כל הדרך קרוב לקיר אקוסטי [של כביש גהה] [ימינה] לכיוון תל השומר, הרחובות והשביל הסמוך לקיר מובילים ליציאה בצומת אלוף שדה. להולכים מרח' השומר, ממשיכים בכירובים ישר [הרחוב מתחלף לרחוב התפוצות], ושם יש פניה המגיעה לרח' הכבאים הנזכר לעיל, שממנו פונים שמאלה לרח' הארז, והולכים בשביל הסמוך לקיר האקוסטי שהוא מסתיים ויוצא ממש בצומת אלוף שדה. עולים על הגשר וממשיכים ישר עד בית החולים.

הדרך המומלצת מכל הבחינות, היא הדרך השלישית, שהיא גם קצרה, וגם לא במקום סכנה. [מצומת אלוף שדה והלאה יש מדרכה בצד הכביש], ובפרט מבחינה הלכתית היא מותרת לכי"ע⁴⁶.

סה. דין ההליכה מב"ב לתל השומר לסוברים

שהם מחוברים כעיר אחת ע"י חומת בר אילן

לאחר שביארנו את ג' הדרכים האפשריות להגיע מב"ב לתל השומר, נבוא לדון על חישוב התחום, ויש קצת נפק"מ בין הדרכים.

הנה הובא לעיל (אות מ"ג) שנחלקו הרבנים בדורנו האם יש חיבור מגבעת שמואל לישושים הסמוכים לה - רמת אילן, קרית אונו, קרניצי, סביון ועוד. יסוד השאלה היא האם יש לדון את הגדר של בר אילן כחומת עיר המרחיבה את גבול העיר, כי מאחר ויש שטח ריק במתחם של בר אילן בסמוך לגבעת שמואל, א"כ אין רצף בתים שיחברו אותם לעיר אחת, א"כ ננקוט שהגדר של בר אילן נחשבת חומה, והיא מרחיבה את העיר של בר אילן [דכל ששה בתים נחשבים עיר], ואז מודדים את חיבור הבתים מהחומה, ומכיון ששתי גבעת שמואל סמוכים לחומה זו נחשבים חיבור המחבר את גבעת שמואל עם בר אילן, ומכאן והלאה יש רצף בתים לקרית אונו ולכל הישושים הנ"ל. משא"כ אם הגדר הנ"ל אינה כחומה, אין חיבור בין גבעת שמואל לבר אילן, וכאן [בסוף גבעת שמואל] מסתיים גוש הערים של ב"ב ורמת גן, ומכאן צריך למדוד אלפיים.

לחוששים לחזו"א הנ"ל יש לצדד שיש חיבור, משום שאפשר לחבר בית זה ע"י שנכנס בתוך שקע העיר שבין רמת אלחנן לנוה אחיעזר [שדעת החזו"א נוטה שקשת מצרפת].

42. החסרון בחיבור זה משום ששמענו שעומדים לעבור משם.

43. יש עוד אפשרות לחבר את הדירה בחומרי הבנין לב"ב, ע"י דירה של אדם בודד הנמצאת אחורי המרפדה ברח' בירנבוים שממנה עד לדירת החומה בנין יש מעט פחות משיעור הגר"ח נאה. [וצ"ע אם המדידה הזו מספיק מדויקת, אך עכ"פ לשיעור חזו"א היא מחוברת]. אמנם לחיבור דירה זו לב"ב ג"כ אינו חיבור ישיר אלא החיבור שוב ע"י בנין החסידות הסמוך אליה מאוד.

44. אין חשש למקרה שהבעלים יעבור מהדירה וישאיר אותה עזובה, מפני שכה"ג לא מתבטל מהדירה שם בית דירה, והיא עדיין מועילה להרחבת העיר. ורק אם הדירה תהפך לחנות וכדומה, אז יתבטל דין בית דירה.

45. עד לפני כמה שנים היתה דרך יותר קצרה בגבעת שמואל, שהיה אפשרות לעבור ישר לכניסה החדשה הקרובה יותר, אבל בשנים האחרונות נחסם כביש זה וצורף לשטח בר אילן, ולכן אפשר ללכת רק דרך אהרן קציר, וזו דרך ארוכה בהרבה מהדרכים האחרות, ולכן אינה מומלצת מבחינה פרקטית. אמנם יש אנשים שהתמצאותם בדרכים קשה, וחוששים להסתכן בהליכה דרך רמת גן, ובכביש גהה חוששים לסכנה, לכן יכולים להעדיף דרך זו. כמו"כ למי שצריך להגיע לבנין של שיקום המבוגר הנמצא בקצה הרחוק [ליד הכניסה הישנה], הרי דרך זו מגיעה ישר למקום זה.

46. גם למי שצריך להגיע לשיקום המבוגר הנמצא בסוף מתחם תל השומר, שההיתר העיקרי של הוא מכח השיטות שתל השומר מחוברת ונחשבת כעיר אחת, מ"מ מה שיוצא לחלל שבין רמת גן לתל השומר [שאולי אין

קוקה קולה, כי ודאי שלפ"ז יש טבלת תחום לעיר, ומותר ללכת באלפיים שכנגד העיר לכל אורך העיר.

אלא השאלה היא שלפ"ז אין תל השומר נחשב כד' אמות שהרי אינו חלק מהעיר [ולא דומה למש"כ לעיל לשיטות שיש חיבור בתים לתל השומר], וא"כ צריך למדוד אלפים מקצה העיר - מכביש גהה, ולפ"ז נמצא שהאלפיים אמות לא מגיעים לכולו. לפי שיעור החזו"א האלפיים מגיעים עד הבנין של יולדות, ולשיעור הגר"ח נאה האלפיים לא מגיעות אפילו לתחילת תל השומר.

אמנם ע"י הבלעה של חלק מרמת אפעל [החלק הנמצא בקטע שבין רמת גן לתל השומר, כנזכר לעיל] מתארך התחום בעוד כ-1000 אמות, ולפ"ז לשיעור חזו"א כל בית החולים בתוך התחום, ולשיעור הגר"ח נאה רוב ביה"ח בתוך התחום, רק אינו כולל את שיקום המבוגר והכניסה הישנה.

עב. סיכום החישובים להליכה מבני ברק לתל השומר

א. לפי ריבועי העיר, דהיינו אם אין שום קשת, ובני ברק מחוברת לגבעת שמואל אך לא לבר אילן, לקרית אונו ותל השומר. מ"מ לפי שלושת צורות הריבוע נמצא בית החולים בסמוך לריבוע העיר, בתוך אלפיים. [ולפי חישוב ריבוע עולם, רוב תל השומר בתוך הריבוע עצמו]. וא"כ מותר ללכת לתל השומר בכל הדרכים, שרובם בתוך ריבוע העיר, ומעט מהדרך מחוץ לריבוע אבל תוך אלפיים.

אמנם לפ"ז מי שנמצא בכניסת שבת בתל השומר, צריך לקבוע שביתתו בב"ב כדלקמן, משום שתל השומר לא מחובר לב"ב, רק הוא בתוך התחום.

ב. לפי חיבור חומת בר אילן, דהיינו שבני ברק מחוברת לבר אילן ולקרית אונו, סביון וכו', ותל השומר, א"כ יש בצד של תל השומר קשת ארוכה, אבל נותנים יתר פנימי שבדאי כולל את השקע שבין ב"ב לתל השומר, וממילא מותר ללכת בכל הדרכים, שהכל בתוך מילוי הקשת [שדינה כעיר], ותל השומר היא עיר אחת עם ב"ב.

ג. לפי חיבור הקשתות, דהיינו שרוב ערי גוש דן מחוברים כי בכל מקום יש איזה קצה הנכנס לשקע של העיר הסמוכה כמבואר לעיל [וי"א שמתחברות להיות עיר אחת], אע"פ שבעיקרון צד זה הוא קולא גדולה, כאן י"א שהוא יוצר חומרא שאין בצדדים האחרים, וגם לפי צד זה נעשית קשת גדולה שיתכן מאוד שהיתר הפנימי שלה נמצא באזור רמת גן - חולון, ואינו מגיע לשקע שבין רמת גן לתל השומר, ומקום זה נחשב רגל הקשת.

וא"כ לסוברים שאין מילוי השקעים ברגל הקשת (כמ"ש בקרית אריאל פרק ז'), ונאמר ג"כ שאין דין טבלת תחום ודין הבלעה ברגל הקשת (כמ"ש שם), א"כ נצטרך למדוד אלפיים מנקודת היציאה מהעיר. ולפ"ז תלוי מהיכן הולך, א. אם יוצא מצומת קוקה קולה והולך בכביש גהה, הרי הוא הולך יותר משיעור תחום מחוץ לעיר. ב. ואם יוצא מצומת אלוף שדה, עדיין לשיעור הגר"ח נאה יש יותר מאלפיים [אם לא עושים הבלעה], ורק לשיעור חזו"א יש פחות מאלפיים עד תחילת תל השומר, וכשמגיע לתל השומר כבר חוזר לתוך בתי העיר ומותר ללכת בכל תל השומר [כי לפי צד זה כל הערים מחוברות, והבעיה רק כשהולך מחוץ לבתי העיר]. ג. ואם הולך דרך גבעת שמואל, ודאי מותר ללכת לכל תל השומר, שהרי כל הדרך הולך דרך בתי עיר הקשת, וגם אם בקצה מסוים [סוף שדרות אהרן קציר, בכניסה הישנה לתל השומר] יוצא מבתי העיר, ודאי שאינו יוצא אלפיים אמות, ואין בדרך זו שום חשש לפי צד זה.

עג. מי שהיה בכניסת שבת בתל השומר חוזר לב"ב

יש חילוק חשוב מאוד בין החישובים השונים שהוזכרו, אם בית החולים מחובר לעיר ונחשב כעיר אחת, או שבית החולים אינו מחובר לעיר אלא רק בתוך תחום אלפיים לעיר. כי אם אינו כעיר אחת, א"כ רק מי שהיה בכניסת שבת בבני ברק מותר ללכת ולחזור, כי כלפיו בכל צורה אינו יוצא מהתחום, משא"כ מי שהיה בכניסת שבת בבית החולים תל השומר [וקנה שם שביתתו לשבת זו, ראה לקמן מתי קונה שביתתו שם] אינו יכול להגיע לבני ברק, כי בני ברק אינה בתוך תחום אלפיים של תל השומר.

וביאר הדברים הוא, אם נקח לדוגמא עיר קטנה הסמוכה לעיר גדולה, העיר הקטנה כולה בתוך אלפיים של העיר הגדולה, נמצא שבני העיר הגדולה יכולים ללכת בכל העיר הקטנה בלי לחשב [כי העיר ששבתים בה היא כד' אמות], ואח"כ מתחילים למנות אלפיים מקצה העיר שזה כולל את כל העיר הקטנה. לעומת זאת בני העיר הקטנה, שהאלפיים שמתחילים מקצה העיר שלהם הקטנה, מסתיימים באמצע העיר הגדולה, אסור להם ללכת בכל העיר הגדולה, אלא רק עד כלות האלפיים מקצה העיר הקטנה ששבתו בה. כמו"כ בנידון דידן, תל השומר היא העיר הקטנה שמובלעת בתחום אלפיים של בני ברק [שהיא עיר גדולה ע"י מחוברת עם רמת גן המגיעה קרוב לתל השומר], משא"כ למי שהיה בתל השומר מתחילים למנות אלפיים ממקומו, מגיעים רק לרמת גן ולא לבני ברק.

והנה צד זה הוא בעצם קולא גדולה, אבל בנידון דידן הוא יוצר את החומרא, כיון שלפ"ז נוצר כאן כעין עיר גדולה מאוד העשויה בצורת קשת, המתחילה בחולון ובת ים, ממשיכה בתל אביב ורמת גן, קרית אונו עד סביון, מכיון שהקשת כה גדולה, אין מותרים "יתר" הממלא את כל החלל, אלא רק "יתר פנימי" [וכן נקרא "יתר חלקיין"], והיינו במקום שאין החלל רחב 4000 אמה. כעת יש לדון באיזה מקום בשקע נעשה את היתר הפנימי הזה, האם בחלל שלידי בת ים, או בחלל הסמוך לרמת גן [שהוא מקביל לקו דמיוני הנמתח מסוף ראשי הקשת]. ועכ"פ בין לפי צד זה ובין לפי צד זה, אין מילוי הקשת מגיע לחלל שבין רמת גן לתל השומר, וא"כ לחלל זה אין מילוי. וא"כ באה השאלה האם אין כאן איסור תחומין.

ע. דין ריבוע ומילוי לרגל הקשת

לפ"ז באנו לדין היוצא מרגל הקשת [כלומר החלק שבקצה העיר הבולט מעבר לקו מילוי הקשת, ראה בציורים בסוף החוברת], הדין הוא שמועד אלפיים ממקום יציאתו מהעיר. יש אומרים שהכוונה שמפסיד רק את התחום של היוצא מהגג, שהיוצא מהגג יכול ללכת בכל היתר הפנימי ועוד אלפיים סמוך ליתר, לכל רוחב החלל, לעומת זאת היוצא מהרגל מותר רק באלפיים ואינו מגיע לכל החלל הסמוך ליתר. ומ"מ בסמוך לרגל עד מרחק אלפיים, יכול ללכת הלוך ושוב לכל אורך הרגל, אף יותר מאלפיים.

יש אומרים שאפילו אם הולך במקביל לרגל הקשת אינו יכול ללכת אלא אלפיים אמה, כי כל נקודה ברגל הקשת נחשבת בפני"ע, ואין חיבור להגדיר הכל כעיר אחת [א"כ הולך דרך בתי העיר עצמם], וכן דעת הגר"א בוקוולד שליט"א (קרית אריאל פרק ז'). לפ"ז מי שיוצא מבני ברק לתל השומר דרך קוקה קולה, והולך לאורך כביש גהה, הרי הוא הולך יותר מאלפיים אמות מחוץ לעיר. ואע"פ שכל הזמן הוא סמוך לעיר, מ"מ זה נחשב יציאה מחוץ לתחום, לפי שיטה זו שמוודים ממקום יציאתו מהעיר.

ולפ"ז יש בעיה גם אם ילך בתוך העיר עד רמת גן, ויצא בצומת אלוף שדה, שהרי דינו למנות אלפיים מנקודת יציאתו, ולפי החישוב יוצא שאלפיים אמות לשיעור הקטן [לשיעור הרמב"ם ולשיעור הגר"ח נאה] מסתיימים לפני תל השומר, ואי אפשר להגיע עד תל השומר. אבל לפי שיעור חזו"א האלפיים מגיעות עד הבנין הראשון של מחלקת יולדות, וא"כ אפשר להגיע עד תל השומר. ואחרי שהגיע לתל השומר בהיתר, מותר גם להמשיך ולהיכנס עד סוף תל השומר, מאחר ובעצם תל השומר נחשב עיר אחת עם בני ברק, וכל הבעיה רק כשהולך מחוץ לעיר [בחלל שבין הבלטות שברגל הקשת] יותר מאלפיים, אבל באופן זה שבחלל שמחוץ לעיר הולך רק פחות מאלפיים, ואח"כ כשמגיע לתל השומר נידון כמו שכנס חזרה לעיר, שוב מותר ללכת בכל העיר.

החישוב הזה הוא מקור החומרא שהיתה ידועה, שכדי ללכת לתל השומר יש צורך לצאת דוקא מצומת אלוף שדה, וגם ליוצא מצומת זה מגיעים האלפיים רק עד הבנין של יולדות רק לשיעור חזו"א. אבל לפ"ז לא מצאנו היתר לפי שיעור הגר"ח נאה. [ומה שסברו שאסור להמשיך אחרי בנין היולדות, היינו בתקופות שלא היה חיבור לגבעת שמואל].

אבל כל זה רק לשיטות הסוברות שאין שום טבלת תחום לרגל הקשת, אבל לשיטות שיש טבלת תחום לרגל הקשת, דהיינו שכל הרגל נחשבת כעיר בפני עצמה [וכאילו הקשת היא ג' ערים, רגל, גג, ורגל], יש דין טבלת תחום לרגל. ולפ"ז יש לחשב כאן דין הבלעה, כלומר עיר המובלעת כולה בתוך האלפיים, כולה כד' אמות ומשלימים אחריה את הנותר. ולפ"ז רמת אפעל השוכנת בסמוך, ויש לה לשון רחבה העוברת כנגד בתי רמת גן, וכולה בתוך האלפיים של רמת גן, והדין הוא שעיר המובלעת בתוך אלפיים [והוסיף החזו"א שגם אם רק לשון של עיר מובלעת, אע"פ שאין כל העיר מובלעת] כל המובלעת נחשבת כד' אמות, והתחום מתארך בעוד מידת רוחב הישוב [פחות ד' אמות] (ראה ציור 6 בסוף החוברת). לפ"ז התחום של בני ברק מגיע עד קרוב לסוף מתחם תל השומר, אמנם יתכן ששיקום המבוגר, והכניסה הישנה הנמצאים בקצה המתחם הם מחוץ לתחום [לפי חישוב זה].

מאחר וצד זה [שקשתות מחוברות] הוא צד חשוב, ואע"פ שהוראת הגר"ש אלישיב זצ"ל שאין לסמוך עליו להתיר אלא בצירוף טעמים נוספים, מ"מ הרי ודאי שזה בגדר ספק, ולכן לכאורה יש מקום להחמיר לצאת דוקא דרך צומת אלוף שדה, ולא דרך צומת קוקה קולה בהליכה על כביש גהה או אחורי גבעת שמואל מחשש לשיטה שאין ריבוע תחום לרגל. אולם רבים מהרבנים מצדדים כשיטה שיש ריבוע לרגל הקשת, וא"כ גם אם קשתות מחוברות עדיין י"ל שכל החלל שבין תל השומר לב"ב ורמת גן נידון כאילו מלא בתים וחצרות, כחלק מהעיר. ולכן א"צ להחמיר ללכת דוקא בדרך זו.

עא. חישוב התחום ללא חיבור גבעת שמואל

אם נחשוש שגבעת שמואל לא מתחברת לבני ברק⁴⁹, א"כ גוש הערים בני ברק ורמת גן מסתיים בכביש גהה, ולפ"ז יש לחשב את התחום מהכביש. לפ"ז אין הבדל אם יוצאים מצומת אלוף שדה, או מצומת

לפי הסוברים שחומת בר אילן נחשבת כחומה ומחברת את קרית אונו וכו' לבני ברק, נמצא שתל השומר [שגם הוא מחובר לקרית אונו] נחשב כעיר אחת עם בני ברק, והשובת בבני ברק יכול ללכת לתל השומר ללא עירוב תחומין, ואינו נחשב כלל כיוצא מן העיר. ואף החלל שבין בני ברק ורמת גן לבין תל השומר [כביש גהה, כפר אור וכו'] הרי הוא כשקע בעיר או כעיר העשויה כקשת, ורואים את החלל כאילו מלא בתים והרי הוא כחלק מן העיר. רוחב החלל כ-1100 מטר שהוא פחות מ-4000 אמות, ולכן ודאי שממלאים אותו. ולפי חישוב זה מותר ללכת ג"כ עוד אלפיים אמה מעבר לתל השומר, שהוא קצה גוש הערים של ב"ב. ולפ"ז מותר גם לחזור מתל השומר לבני ברק, בין ביום השבת ובין בליל שבת, כי הכל עיר אחת.

כמו כן מי שהיה בכניסת שבת בתל השומר, יכול ללכת בשבת לבני ברק ללא צורך בעירוב תחומין [אבל פרט זה הוא רק לסוברים שיש חיבור, ולא לחולקים כדלקמן].

סו. קשת גדולה יותר פנימי

והנה לכאורה גם לפי שיטה זו יש לעיין, שמא כל זה כשהולך דרך הבתים, כלומר שהולך דרך העיר ולא יוצא מהעיר, או יכול ללכת אפילו מקצה אחד לקצה השני במרחק כמה קילומטרים. אבל כשיוצא הולך מחוץ לעיר, צריך לחשב מהו תחום העיר. והנה לפי צד זה [שהחומה מחברת] נמצא שיש כאן רצף ערים היוצר קשת גדולה מאוד המתחילה ביהוד, סביון, קרית אונו, גבעת שמואל, בני ברק, רמת גן, וחלק מתל אביב. קשת זו ארוכה מאוד, ואם נמתח קו מקצה לקצה, הוא יהיה ארוך מאוד יותר מ-4000 אמה, ואף רחוק מהעיר יותר מ-2000, ולכן לא ניתן למלאות את כל החלל, ומ"מ יש למלאות חלק ממנו, במקום שאינו רחב 4000 [או לחזו"א שאינו רחוק מהעיר 2000]. ובדין זה יש לדון בכמה כיוונים כיצד למתוח את הקו [הנקרא "יתר"], אמנם בכל מקרה כמעט ברור שהשקע הפנימי שבין קרית אונו וקרינצי לרמת גן נמצא בתוך היתר הממלא את העיר [רוחב השקע כאלפיים אמות].

וא"כ לפ"ז מותר ללכת בכל דרך שהיא, בין אם הולך דרך גבעת שמואל וקרית אונו, שאו נמצא כל הזמן בתוך העיר⁴⁹, ובין אם הולך דרך רמת גן ויוצא בצומת אלוף שדה, שאו הולך דרך מילוי הקשת בתוך קו היתר. ובין אם הולך דרך כביש גהה, שאמנם מיציאתו מהעיר מהלך כמה קילומטרים, מ"מ כל זה בתוך מילוי הקשת בתוך קו היתר.

סז. לסוברים שאינם מחוברים, חישוב ריבועי העיר

לפי הסוברים שחומת בר אילן אינה מחברת, וא"כ יש הפסק אחרי גבעת שמואל, ובני ברק אינה מחוברת עם תל השומר, מ"מ יש לדון להתיר ללכת לפי כל צורות הריבוע שהוזכרו לעיל [בריבוע העיר ב"ב], משום שבכל אופן תל השומר נמצא או בתוך הריבוע או בתוך האלפיים של תחום ב"ב.

לפי אופן א' שהריבוע לכיווני ריבוע העולם, נמצא שכמעט כל תל השומר בתוך הריבוע, מלבד הכניסה הישנה ושיקום המבוגר. גם מקומות אלו סמוכים מאוד לריבוע, ובודאי שהם בתוך אלפיים אמות. [וראה לקמן נפק"מ הלכתית בין מקום שנמצא בתוך הריבוע, למקום שנמצא מחוץ לריבוע רק בתוך אלפיים].

לפי אופן ב' שהריבוע לפי צלע נתיבי איילון, נמצא כל תל השומר מחוץ לריבוע [ממזרח לריבוע], אבל כולו בתוך אלפיים אמות לריבוע, וכולו בתוך התחום של בני ברק.

לפי אופן ג' שהריבוע לפי הצלע הצפונית, לכאורה נמצא תל השומר מחוץ לריבוע מכיוון אחר [מדרום לריבוע], ומ"מ גם לפי צד זה כל תל השומר בתוך אלפיים לריבוע.

מאחר וכולו בתוך הריבוע או בתוך האלפיים, הדין הוא שאפשר ללכת בתוך האלפיים, וכל שכן בתוך הריבוע לאורך ולרוחב אפילו כמה קילומטרים, רק לא לצאת מהטבלה. לכן לפ"ז גם אם יוצאים מבני ברק מגשר קוקה קולה והולכים חוץ לעיר, לאורך כביש גהה עד בית החולים קרוב ל-4 קילומטר, הרי כל זה בתוך ריבוע העיר, ואינו עולה לחישוב התחום. כמו כן אם הולך דרך גבעת שמואל [בכביש שדרות אהרן קציר, עד הכניסה הישנה לתל השומר] שזו הנקודה הכי מרוחקת שיש, וזה מחוץ לכל הריבועים, מ"מ כל הדרך תוך האלפיים אמות לריבועים, ואין חשש בהליכה בכל ג' האפשרויות שהוזכרו [אבל ראה לקמן אפשרויות נוספות בחישוב הריבוע והתחום].

סח. דין ההליכה מב"ב לתל השומר לסוברים שקשתות מחברות

יש עוד אפשרות שהוזכרה לעיל, לדון את רוב ערי גוש דן כמחוברים וזה ע"פ השיטות שקשתות מחברות, כלומר אם מעט מעיר א' נכנס לתוך חלל (שקע) בעיר ב' [וי"א אף לתוך ריבוע העיר] נעשים עיר אחת, אף כאשר נשאר מרחק יותר ממקמ"א אמה בין גושי הבתים. עיין לעיל (אות ל"ט) שהבאנו דעות הפוסקים בזה, והוראת הגר"ש אלישיב זצ"ל שלא להתיר לחבר ע"ז אלא הרי זה כספק. ומ"מ לפי צד זה, בני ברק מחוברת לתל אביב ולבת ים וחולון, ועוד.

49. יש הבדל ההלכתי בין אם תל השומר בתוך ריבוע העיר של ב"ב, או מחוץ לריבוע ובתוך אלפיים, דנפק"מ האם נחשב כשוכנת בבני ברק, וביאר הדבר ע"פ מש"כ בחזו"א שהשובת בבית שנמצא בתוך ריבוע העיר, הרי הוא כשוכנת בעיר, וכל העיר נחשבת לו כמקום שביתתו כד' אמות. ואפילו אם הבית מחובר לעיר אחרת, כגון במקרה זה שבית החולים לכאורה מתחבר לקרית אונו, מ"מ כיון שהוא בתוך הריבוע של ב"ב, א"כ מי שנמצא בו בכניסת שבת קונה שביתה בשתי ערים יחד, גם בקרית אונו המחוברת לו ברצף בתים, וגם בבני ברק מצד שהוא נמצא בתוך ריבוע העיר [חידוש זה כתב החזו"א, ומ"מ צידד שאע"פ שיש טשט משותף זה לא עושה שהערים מחוברות, ואכמ"ל]. לעומת זאת אם תל השומר אינו בתוך ריבוע העיר, רק בתוך אלפיים, א"כ הנמצא בכניסת שבת בתל השומר וקונה שם שביתתו, אין העיר ב"ב כמקום שביתתו, ואינה כד' אמות אלא מונה אלפיים ממקום שביתתו. ולפ"ז אם תל השומר מחובר לקרית אונו, מונה אלפיים מקצה קרית אונו [ובר אילן] הסמוך לבני ברק, ולפ"ז יכול להיכנס מעט לתחילת בני ברק. אבל אם גם לקרית אונו אין תל השומר מחובר [כי חיבור זה ג"כ מסתמך

ממלאים אותו כקשת], לא מקלקל בהיתר, כי עכ"פ שכנסנו לתל השומר חוזר לעיר עצמה, ומותר ללכת בכל המתחם שהוא חלק מבתי הקשת. [מלבד אם נחשוש שתל השומר מנותק מקרית אונו, אבל זה לא יתכן, כי לפי הצדדים שקרית אונו מחוברת לבני ברק [ע"י קשתות, או ע"י חומת בר אילן] ודאי שגם תל השומר מחוברת [בין ע"י קשתות ובין ע"י שגדר המתחם סמוך תוך קמ"א].

47. מלבד הכניס הדרך אהרן קציר, שאינה בתוך העיר, ואולי גם לא בתוך היתר, מ"מ אינו יוצא אלפיים אמות (מקו היתר הפנימי) אלא מעט מאוד, ומיד נכנס לתל השומר, שחוזר לתוך העיר. ולכן אין חשש כלל.

48. חשש זה הוא רק אם נחמיר בכמה מחלוקות, א. שיעור הגר"ח נאה או הרמב"ם, כי לשיעור החזו"א יש חיבור גמור. ב. בלי לצרף חצרות. ג. קשתות לא מחברות. או אפשרות נוספת, א. בית על עמודים לא נחשב בית, שלפ"ז אין מחשבים את הבית של חומרי הבנין. ב. שיעור הגר"ח נאה או הרמב"ם. ג. קשתות לא מחברות.

עד. הפתרון - קניית השביתה בבני ברק

הפתרון לכך הוא שמי שנמצא בתל השומר יקנה שביתתו בבני ברק ע"י עירוב תחומין. והנה אם ביתו בבני ברק, יכול לומר **"תהא שביתתי בביתי"**, ואינו צריך להניח עירוב מיוחד. אבל מי שאינו גר בבני ברק, רק מתארח בעיר וכדומה, צריך להניח עירוב תחומין באיזה מקום בעיר, ואז מותר ללכת בכל דרך כדין מי שהיה בכניסת שבת בבני ברק [שהוא תושב העיר הגדולה].

אם לא גר בב"ב ולא הניח עירוב תחומין, עדיין יש מקום לדון שאם התכוון מערב שבת לבוא לבני ברק בליל שבת [ואולי י"ל אף כשהתכוון לבוא רק ביום השבת], שנחשיב אותו כמי שהתכוון לשבות בבני ברק [ע"פ השו"ע סי' תנ], וצ"ע למעשה.

אבל אם לא התכוון מערב שבת לבוא לבני ברק, אלא אחר כניסת השבת התחדשה לו סיבה ללכת לב"ב, אסור ללכת מפני שב"ב מחוץ לתחום האלפיים שלו. ובשעת הצורך יעשה שאלת חכם אם יכול לסמוך על הסוברים שתל השומר מחוברת לבני ברק [ע"י חומת בר אילן, כפי הצד שהוזכר לעיל⁵⁰].

עה. מעשה בת"ח שחזר מתל השומר לב"ב

מעשה שהיה לפני כמה עשרות שנים באחד מגדולי תלמידי החזו"א, שהוצרך לקבל טיפול בתל השומר ושחרר באמצע שבת. לאחר שיחררו חזר לבני ברק והגיע לבית הכנסת לדרמן לתפילת מנחה. בביהכ"ס שאל אותו הגר"י בויאר שליט"א היכן היה ומהיכן הגיע, וסיפר לו שהיה בכניסת שבת בביה"ח תל השומר ובי"ה שוחרר מביה"ח ובה. אמר לו הגר"י א"כ הרי יצאת מהתחום ואתה כעת מחוץ לתחום שלך, והנמצא מחוץ לתחום אסור לצאת מיד' אמותיו. אמנם כל רשות היחיד שנמצא בה כד' אמות, א"כ אתה יכול להסתובב בבית הכנסת, אבל אינך יכול ללכת לביתך.

שוב חזר ואמר לו שבמקום הצורך מבואר בשו"ע שאפשר לעשות מחיצה של בני אדם במעגל, ועי"ז ביניהם נהיה רשות היחיד, ומותר ללכת בתוכם, עד שהמעגל יגיע לביתו. אך זה דוקא כשהאנשים לא יודעים שהם משמשים למחיצה (עיין בשו"ע פרטי הדינים). ולכן פנה אחרי מנחה לילדים ואמר להם שצריך לעשות לו מעגל לכבוד חזרתו מבית החולים [ולא גילה להם שהם משמשים כמחיצה], וכך ליוו אותו במעגל עד ביתו, ונשאר בו עד צאת שבת.

דין תחום העיר פתח תקוה, והמקומות סביבותיה

עו. השכונות המובדלות מעיקר העיר

בבואנו לדון על תחום העיר פתח תקוה, יש לדון תחילה מהו השטח המוגדר עם העיר, וכאמור לעיל הוא נידון ע"י א' הגדרת גוש הבתים שיש ביניהם רצף תוך 70.6 [או 141.3] אמות. לפ"ז נמצא ששכונות הדר גנים, עמישב, גני הדר, מופסקות בכביש 40, מאחר ואין הבתים שבשני הצדדים סמוכים לכביש, ויש רווח של קמ"א אמה. אבל שכונת יוספטל אינה מופסקת, כי בחלק הצפוני יש בתים סמוכים משני צידי הכביש, ואין ביניהם קמ"א אמות, ומאחר ובמקום אחד יש חיבור, הרי זה מחבר גם את כל השכונה בשרשרת בתים.

על דרך זה, הישובים הסמוכים - נחלים, כפר מעש, גת רימון, גני תקוה, כולם מובדלים מהעיר בשטח ניכר, ע"י כביש המכביה המפריד ביניהם, מאחר ואין הבתים בשני הצדדים סמוכים לכביש.

ולפי דעת החזו"א גם שכונת הדר המושבות נפרדת מהעיר, כיון שסביבותיה יש שטחים פתוחים אזורי תעשייה שאינם מצטרפים.

כל אלו אינן כחלק מהעיר, ומכל מקום מותר ללכת מפתח תקוה עכ"פ לתחילתן, שהרי השוכנת בעיר מותר ללכת עד אלפיים אמה מסוף העיר. ולשם כך יש לבדוק היכן מסתיים תחום אלפיים אמה מסביב לעיר.

עז. ג' אפשרויות בצורת ריבוע העיר פתח תקוה

לאחר שהגדרנו מהו גוש הבתים הנחשב עיר, דהיינו רוב העיר פתח תקוה, ללא אזורי התעשייה קרית אריה, וללא השכונות הדר המושבות והדר גנים, כעת יש לרבע את העיר.

והנה **אפשרות א'** לרבע לפי ריבוע העולם, ולפ"ז יוצא ריבוע העיר קצת שונה מהריבוע המסומן במפה המצורפת.

אפשרות ב' לומר שיש לפתח תקוה שתי צלעות כמעט ישרות, ועם מילוי השקעים ומתיחת קו שפה, נעשית העיר כמעט חצי מרובעת [שתי צלעות בזוית קרובה ל-90 מעלות], וא"כ ראוי לרבע לפי צלעות אלו, ועדיין יש להסתפק אם כפי הצלע זו או כצלע זו, אלא שההבדל ביניהם קטן מאוד, ואינו משמעותי כ"כ.

הצלעות הישרות הם **א** צד דרום לאורך כביש המכביה העובר מקצה לקצה, ואמנם יש קצת שקע, אבל הדין הוא שרואים אותו כאילו מלא בתים וחצרות, ואע"פ שהשקע ארוך מ-4000 אמה, מ"מ אינו עמוק 2000 אמה, והוא לעיל (אות י"ב) שכתב הרמ"א שממלאים את החלל. **ב** בצד מזרחי לאורך כביש 40, נגמרת העיר בקו כמעט ישר, אולם שכונת יוספטל בולטת, וצריך ליישר קו לפניו [מצומת כביש 40 פינת המכביה, לסוף שכונת יוספטל]. באופן זה יוצא קו ישר שהשקע בו קטן, ולכן צד זה ג"כ ישר מצד עצמו.

עה. אפשרות ג'

יש הסוברים שהעיר פתח תקוה מחוברת לבני ברק לגבי הלכות תחומין, למרות שיש ביניהם שטח גדול ללא מגורים. החיבור נעשה בכמה שלבים, ע"פ ההלכה שכל עיר שאינה מסתיימת בקו שפה, מרבעים אותה. ואם יש בה שקעים גדולים ונמצא שהעיר עשויה כעין קשת, ממלאים את השקע ודנים אותו כאילו הוא מלא בתים וחצרות [עד שטח של 4000 אמה]. בנושא זה הסתפקו האחרונים האם חלל הקשת נידון ממש כעיר עצמה עד כדי שיער אחרת שנכנסה מקצתה לחלל הקשת, תהא כמחוברת עם עיר הקשת עצמה, וכולה תחשב כד' אמות לשובת בתוכה.

לפי הסוברים שקשת מחברת את עיר הקשת עם העיר הנכנסת לחלל הקשת, אפשר לדון את פתח תקוה מחוברת לבני ברק [החשבון הוא כדלהלן, גבעת שמואל מחוברת כעת לבני ברק ברצף בתים שאין ביניהם יותר מרבעים אמה. נוצר קשת מוגבעת שמואל, ב"ב ורמת גן, שבתוך הקשת נכנסת שכונת רמת אילן. רמת אילן מחוברת ברצף בתים לקרית אונו, ומשם לכפר מעש. קצה קטן מכפר מעש, נכנס בתוך קשת של הצד הדרומי של העיר פתח תקוה⁵¹].

ולפ"ז פתח תקוה מחוברת לבני ברק, ונעשה ביניהם חלל קשת גדולה, לפ"ז מתקלקל לגמרי צורת הריבוע של פתח תקוה, ויש צדדים לעיר שאין מרבעים אותם, וצ"ע דין הריבוע לפי צד זה, ועי"ן מה שפרטנו את החישובים לפי שיטה זו, לקמן בדין העיר בני ברק.

ומ"מ לגבי המרחק שבין פתח תקוה לבני ברק, הרי זה כחלל של עיר העשויה כקשת, ומאחר ובקצה החלל יש יותר מ-4000 אמה, לא ממלאים את כולו, אלא רק חלק ממנו במקום שכבר אין רחב 4000. ולכן שיעור ר"ח נאה ממלאים עד אחרי קרית מטלון, לא כולל רח' ז'בוטינסקי, ולשיעור חזו"א ממלאים גם את ז'בוטינסקי ועוד מעט אח"כ, ונפק"מ שלפי שיעור רח"ו אי אפשר ללכת מב"ב לפ"ת דרך ז'בוטינסקי, ולשיעור חזו"א אפשר לפי צד זה.

עט. חישוב התחום

לאחר קביעת הריבוע של פתח תקוה, ניתן לחשב עד היכן מגיע תחום אלפיים אמה. והנפק"מ בעיקר להולכים מהעיר לשכונות שמסביב, או להיפך.

יש הבדל גדול בין דין מי ששבת בכניסת שבת בפתח תקוה, והולך מפתח תקוה לשכונות המבודדות, לבין מי ששבת בשכונות המבודדות והולך מהן לפתח תקוה, ההבדל הוא ע"פ דין עיר גדולה ועיר קטנה המבואר לעיל (אות פ"ג), שההולך מהעיר הגדולה [הגוש המרכזי] לעיר הקטנה [השכונה המבודדת] אינו צריך להתרחק הרבה מעירו, אלא עד סוף השכונה, והרבה פעמים כל השכונה תוך אלפיים לעיר המרכזית, או לפחות רוב השכונה תוך אלפיים. לעומת זאת להיפך, ההולך מהשכונה המבודדת לעיר המרכזית הגדולה, שהיא עצמה פי שלש משיעור אלפיים אמה, ואותו אדם אינו יכול להתרחק משכונתו אלא אלפיים, נמצא שאינו יכול ללכת אלא מעט מהעיר הגדולה, ואל רוב העיר אינו יכול ללכת.

הפתרון במצב כזה הוא ע"י הנחת עירוב תחומין שמניח עירוב בעיר המרכזית ונעשה כמי ששבת בעיר המרכזית, שיכול ללכת בכל העיר ובכל האלפיים הסמוכים לעיר, וא"כ מה שנמצא בביתו בשכונה המבודדת, הרי זה מכח שהוא תוך אלפיים לשביתתו בעיר.

לפ"ז נכתוב את התחום למי ששבת בעיר המרכזית, ומחישוב זה נלמד שמי שנמצא בשכונה המבודדת בתוך תחום זה, יכול להניח עירוב בעיר כדי להתיר ללכת לכל העיר, ויהיה מותר גם בשכונתו בתוך תחום זה. אבל אם לא הניח עירוב, אינו יכול ללכת אלא מעט מתחילת העיר המרכזית.

ישוב נחלים. מנותק מהעיר פתח תקוה, ואין שום בתים שיחברו ביניהם (המרחק יותר ממאתים מטר). ולכן אסור לצאת אלא עד אלפיים אמה מקצה העיר. יש להוסיף שלגבי ישוב זה אין שום צד להקל ללכת בשבת יותר מאלפיים, כיוון שהישוב מנותק גם מהעירוב [כמי"ש גם בחוברת של המועצה הדתית], וגם אין חיבור ע"י פגישה בחלל קשת או ריבוע העיר וכדומה.

אך כאן יש קולא בחישוב התחום, ע"י דין ריבוע התחום. מאחר ומחשבים את התחום בריבוע, יוצא שבאלכסון של העיר אפשר ללכת

עד 40% שהם 2800 אמה בקירוב, וכיון שישוּב נחלים נמצא בדיוק בפניה שכנגד העיר פתח תקוה, אפשר ללכת לכיוון זה יותר. לפ"ז יוצא שחלק גדול מהישוב נמצא בתוך התחום של מי ששבת בפתח תקוה, והמעט שנשאר יתכן מאוד שג"כ נכלל בתחום ע"י דין הבלעה של שכונה אחרת המובלעת בתוך התחום [וכשיטת החזו"א שמרחיבים עי"ז את כל רוחב התחום, אך זה לא מתיר לשיטת הנוודע ביהודה ושערי תשובה שכתבו שהרחבה רק כנגד אותה עיר המובלעת].

וא"כ מי ששבת בפתח תקוה יכול ללכת לחלק מנחלים, דהיינו חוץ מהרחוב המזרחי, וחוץ מהרחוב הדרומי, ויתכן ואפשר לחשב הבלעות להתיר ללכת גם לרחובות אלו. אבל לא לצאת מעבר לכך [לזנב הדרומין]. ולעומת זאת להיפך, מי ששבת בנחלים, לא יכול להיכנס למרכז פתח תקוה, אלא עד אלפיים מקצה נחלים⁵². והפתרון הוא להניח עירוב בפתח תקוה, ואז נמצא בנחלים מחמת שהוא תוך אלפיים לפתח תקוה, וממילא מותר ללכת בנחלים ובכל פתח תקוה ובכל האלפיים שסביב פתח תקוה. [וכיון שיש רחובות בנחלים שיש להסתפק אם הם תוך אלפיים לפתח תקוה כנזכר לעיל, לכן אם ישן בליל שבת בנחלים יש יותר סיבה להקל לגבי ההליכה בנחלים ברחובות הנ"ל, כי נעשית עיר שלן בה שמותר ללכת בכולה לפ"ד הרמ"א⁵³].

כפר מעש. ישוב זה כמעט כולו בתוך האלפיים אפילו לשיעור הגר"ח נאה [לאחר מילוי השקע של פתח תקוה הסמוך למכביה, כדין עיר העשויה כקשת]. ואפשר להרחיב את התחום [ע"י הבלעה] ולהחשיב את כל כפר מעש בתוך האלפיים.

לכן מי ששבת בפתח תקוה יכול ללכת לכל מקום בכפר מעש, רק לא לצאת ממנו והלאה.

אבל מי ששבת בכפר מעש אינו יכול ללכת לתוך פתח תקוה אלא עד אלפיים אמה, ולכן במקרה כזה יניח עירוב תחומין בפתח תקוה, ויכול ללכת בכל פתח תקוה [מדין עיר ששבת בה ע"י העירוב], וכן מותר להיות בכל כפר מעש [מדין אלפיים הסמוכות לפתח תקוה].

גת רימון. כולו בתוך אלפיים אמות לפתח תקוה, אפילו לשיעור הגר"ח נאה, ודינו כנזכר לעיל בכפר מעש, שמותר למי ששבת בפתח תקוה ללכת לגת רימון, אבל להיפך מי ששבת בגת רימון, צריך להניח עירוב תחומין בפתח תקוה כדי שיוכל ללכת בפתח תקוה בכל העיר.

קרית אונו, גני תקוה, ישמח משה. מקומות אלו נמצאים על גבול התחום של פתח תקוה, חלקם בתוך האלפיים ומותר ללכת לשם ללא צורך בעירוב תחומין. וחלקם מחוץ לאלפיים, וצריך לעשות עירוב תחומין כדי ללכת בשבת מרחק זה.

במפה המצורפת מסומן גבול האלפיים לשיעור הגר"ח נאה. יש לדון להרחיב מעט ע"פ שיעור חזו"א, וכן ע"י הבלעות, ולכן במקרה שצריך ללכת למקום קרוב לגבול ניתן להתקשר ולברר כל מקום לגופו. אבל מעבר לכך אסור ללכת, וצריך לעשות עירוב תחומין.

ולפ"ז תושב פ"ת שהולך בשבת לקרית אונו [מעבר לגבול אלפיים] יניח עירוב תחומין באיזה מקום שירצה בקרית אונו, ותושב קרית אונו שהולך בשבת לפ"ת יניח עירוב בפ"ת.

והנה כל היתר העירוב מוגבל, שהרי ע"י העירוב שמניח לדוגמא בפ"ת נחשב כשוכנת בפתח תקוה, וא"כ כיצד מותר להיות בביתו בקרית אונו במקום שהוא רחוק מהעיר ששבת בה יותר מאלפיים. וכן להיפך כשמניח עירוב בקרית אונו כיצד מותר להתחבב בפ"ת⁵⁴. בתשובה לכך נחלקו הפוסקים, לדעת השו"ע [ע"פ המג"א והמשנ"ב סי' ת"ח סק"ג] הותר ללכת רק לכיוון העירוב. ובאמת אחרי שהלך למקום שהניח בו העירוב, לדוגמא מביתו בקרית אונו לפ"ת שבה הניח עירוב, אסור לחזור לביתו לקרית אונו. ולדעת הרמ"א (שם) אם ישן בליל שבת בעירו מותר לחזור לעירו, כי הוסיפו לו את כל "העיר שלן בה". ועי' הערה⁵⁵.

ולפ"ז היתר העירוב תחומין תלוי בזה, מי שנמצא בתוך אלפיים לעיר שהניח בה את העירוב, יכול ללכת ולחזור, בין בלילה ובין ביום [כי אינו נזקק לשאלה הנוכרת, שהרי הוא תוך אלפיים לעיר ששבת בה ע"י העירוב, והעירוב הועיל להוסיף לו שיוכל ללכת את כל העיר שהניח בה עירוב]. אבל מי שצריך להיות מעבר לאלפיים מהעיר שהניח בה את העירוב [בדוגמא זו, נמצא בקצה הדרומי של קרית אונו, רחוק מפ"ת], צריך לישן בלילה בקרית אונו, ועי"ז יש לו שתי ערים המתרות, העיר פ"ת מותרת מכח העירוב, שע"י נחשב כשוכנת בה. והעיר קרית אונו [עם הישובים המחוברים אליה, גני תקוה, קרניצי, רמת אילן ועוד] מותרת מכח דין עיר שלן בה.

תל השומר, קרניצי. כולו מחוץ לאלפיים אמות מקצה פתח תקוה, ואין אפשרות ללכת אליו בלא עירוב תחומין. יש להניח את העירוב בגוש הערים קרית אונו גני תקוה וכו', ואפשר להניחם בכל מקום שהוא בגוש זה, משום שע"י העירוב כל גוש הערים [המחוברות ברצף בתים] נחשב כעיר אחת וכד' אמות ששבת בהם.

אין כ"כ נפק"מ בחישוב זה. אבל כלפי החלק הדרומי של רחוב, שהוא מחוץ לאלפיים של פ"ת, צריך לברר את רצף הבתים בישוב.

53. עדיין הדבר טעון בדיקה, אם בנחלים עצמה יש רצף בתים בכל הישוב, ואין רווח של קמ"א אמה המחלק את העיר. וצ"ע למעשה.

54. בעיה זו אינה קיימת בישובים כפר מעש וגת רימון, מפני שכל הישוב בתוך אלפיים לפ"ת, וא"כ גם כשקנה שביתה בפ"ת נמצא תמיד תוך אלפיים לפ"ת. משא"כ בקרית אונו וגני תקוה וכו', יתכן ונמצא מחוץ לאלפיים של פ"ת שבה קנה שביתה ע"י העירוב.

55. עיין מה שהתבאר לעיל שיש הרבה ראשונים שחולקים על קולא זו, ודעת הבה"ל (סי' ת"ח ד"ה רחוק) שאפשר לסמוך ע"ז לגבי דרך הלך [למקום שהניח בו את העירוב], ולא לחזור. ודעת החזו"א להקל גם לחזור. ולכן ראוי שלא לחזור אלא בשעת הצורך. [ולבני ספרד הנהגים כשו"ע, אסור לחזור אף אם ישנים בעיר שלהם].

לפ"ז יש בערים הגדולות הרבה שכונות שאינן נחשבות עיר אחת עם מרכז העיר, ולפעמים ההולך מהשכונות שבמרכז העיר לשכונות שבקצוות העיר, או להיפך, יכול לעבור על איסור תחומין.⁶²

כמו"כ חתי חולים שנמצאים בקירבת מקום לעיר, אפילו כשנקראים חלק מהעיר, יש מקומות שהם מעבר לתחום שבת⁶³, וצריך לעשות עירוב תחומין. ויש מקומות שגם עירוב תחומין אינו עוזר בכל מצב, אא"כ מניחים אותו במקום מסוים והולכים בדרך מסוימת. וצריך לברר אצל הת"ח הבקיאים.

ט. טעות נוספת שאף היא נפוצה מאוד. רבים סבורים שכאשר האלפיים אמה מסתיימות בתוך מקצת העיר השניה, מותר להמשיך ללכת בכל העיר. אלא שהם טועים בדבר משנה, שהרי מפורש בגמ' ובשו"ע שאף כאשר מסתיימות האלפיים אמה באמצע בית - אסור להמשיך וללכת בשאר הבית.

עשיית עירוב תחומין אינו דבר קשה, ומכל מקום צריך הדרכה נכונה לשני דברים, והם, כיצד עושים את העירוב, וכמה העירוב מתיר ללכת.

י. עשיית העירוב היא ע"י זכיה בכמות מזון המספקת לשתי סעודות, מומלץ לקחת שמן ששיעורו 150 סמ"ק (רביעית), או יין ששיעורו 300 סמ"ק (שתי רביעיות), ובפת השיעור 800-900 סמ"ק (לחומר) [שהוא נפח פחות לשקית חלב שהיא 1000 סמ"ק]. שיעור זה לכל אחד ואחד בנפרד, אפילו בני משפחה אחת.

מתקשרים לידיד שגר בשכונה או ביישוב המרוחק, שיזכה ע"י שיתן לשכן להגביה עבור אותו אדם שרוצה ללכת, ויאמר שזה יהא לעירוב תחומין לפלוני להתיר לו ללכת בשבת ממקום זה אלפיים אמה לכל רוח.

יא. העירוב מתיר ללכת רק 4000 אמה. זה לא הרבה בכלל [בהליכה מהירה יכול להיות פחות מ-20 דקות]. אלא שמכיון שמודדים מסוף העיר, ומוסיפים ריבוע העיר, וגם מניחים את העירוב בתוך השכונה [כנ"ל שמוכה ע"י מי שגר בשכונה], וע"י כל השכונה והיישוב מותרים בלי למעט מחשבין אלפיים [כנ"ל אות ב]. באופנים אלו אפשר ללכת הרבה מאוד. אבל כדי לדעת כמה ואיך, קשה מאוד להכריע, וצריך לברר היטב, לדעת אצל מי לברר.

חישוב התחום [היתור מאלפיים] הוא נושא מורכב ומסובך ביותר, הרבה חיבורים נתחברו על כמה מקומות בעיר ב"ב וירושלים, כגון על ההליכה לבלינסון, לשכונות בפתח תקוה, לתל השומר, לתל אביב. וכל החשבונות מלאים ספיקות ומחלוקות, ולמרות שעמלים על כך שנים רבות לא הגיעו לעמק השווה. וגם הדברים שהוכרעו, נפלו בהם שינויים [עקב שינוי הדירות לבתי מסחר]. ולכן אין למהר להקל או לסמוך על חישוב עצמי, אלא צריך לשאול לת"ח הבקיאים ביותר בתחום זה, שכבר ישבו על הענין.

הלכות תחומין המצויים בזמנינו

פרק א'

כללי ויסודות הלכות תחומין

תחומין דאורייתא או דרבנן

א. איסור תחומין: אסור לאדם לצאת בשבת וביום טוב יותר מאלפיים אמה מהמקום ששבת ב"ב. נחלקו הראשונים אם עיקר איסור תחומין הוא מהתורה, שמהתורה אסור אם לצאת מחוץ ל"ב מיל, ומדרבנן אסור לצאת יותר ממיל אחד שהוא אלפיים אמה, או שכל איסור תחומין הוא מדרבנן ושיעורו מיל. ולהלכה, נקטו השו"ע והרמ"א להחמיר, שבמקום שיש ספק [או באמידה לגוי], אם הנידון הוא על י"ב מיל, יש להחמיר⁶⁴. ולפ"ז איסור תחומין עיקרו דאורייתא.

63. דהיינו באופן שהעיר קשת רחבה, שלא מרבעים אותה כדלקמן פרק ח', ולכן אפילו הולך במקביל לעיר, אינו יכול ללכת יותר מאלפיים מהמקום שיצא מבתי העיר. עוד שייך בעיר קשת, שאם הולך דרך שכונה שנמצאת בדרך, כולה כד' אמות ומרויח להוסיף על האלפיים את כל השכונה [פחות ד' אמות], משאיכא אם הולך בכביש הראשי אין לו אלא אלפיים. וברוב הערים הגדולות מצוי דין קשת רחבה מכיון שהשכונות שבקצוות מרוחקות זו מזו, ויש חלל ביניהם שמחברות שתי ערים ונוצר כעין ר'.

64. מפני שכלפי השוכנים בעיר יש דין ריבוע העיר המוסיף על האלפיים, ויש דין קרפף המוסיף על האלפיים [לשיטת הרמ"א], ובעיקר ההבדל הוא, שבית החולים הוא שטח קטן וכולו בתוך האלפיים של העיר [או של העירוב תחומין], אבל העיר גדולה מאוד, ואפילו כשהיא בתוך התחום רק הקצה שלה בתוך האלפיים, ורוב האנשים הגרים באמצע העיר וכדומה, הם מחוץ לתחום בית החולים [או העירוב].

65. נושא זה מבואר בסוף פרק ב', ובתחילת פרק ד'.

66. שני הסעיפים דלהלן, לקוחים ממאמר הג"ר אריאל בוקוולד שליט"א, בספר דרוו יקרא עמ' תקמ"א.

67. יש לציין שאילו היה עירוב כשר המפוקח כראוי, הוא מחבר את השכונות להיות כעיר אחת [מדין רשות היחיד אחת] גם כאשר המרחק יותר מהשיעור הנ"ל, אלא שהעירובים שמחברים שכונות הם עירובים עירוניים שיש בהם הרבה בעיות [הן מצד שמסתמכים על שיטות שאינן עיקר להלכה, כדי להציל את המטלטלים בלא"ה מאיסור, והן מצד שמקיפים שטחים גדולים המטילים בספק את הכשרות הטכנית, ולפעמים מחוסר תקציב ועוד סיבות ישנן תקלות לעיתים קרובות כידוע]. ולכן למעשה צריך לדרו על כל מקום לפי מרחק הבתים.

68. מצוי מאוד בבתי חולים שלפי ההלכה הם מנותקים מהעיר, מפני שיש לפניהם שטחים גדולים לחניה וליופי וכי. אולם עדיין אפשר להגיע אליהם אם הם בתוך אלפיים אמות, אבל באופן שגם השכונה הסמוכה לה מנותקת וגם היא ממועטת מאלפיים אמות. לדוגמא, ביה"ח בלינסון, כפי הנראה יתכן שאינו מחובר לפתח תקוה ברצף בתים, אבל הוא סמוך אליה מאוד, משא"כ כלפי ההולך מגני תקוה ומיישמח משה, ביה"ח נמצא מחוץ לאלפיים, כי שכונות אלו אינן מחוברות לעיר ולכן מודדים מסוף השכונה.

69. שיעור אלפיים אמה הוא, 960 מטר לפי שיעור הגר"ח נאה, 1152 מטר לפי שיעור החזו"א. ולמחמירים כשיעור החדש (7.5 ס"מ, עי קרית אריאל פ"ט) שיעור התחום הוא 908 מטר. גם לשיעור החזו"א, אין זה מרחק גדול

ב. אם מניח עירוב תחומין במרחק עד 2000 אמה מהעיר, נחשב ששוכת במקום העירוב, ויכול ללכת מהעירוב לצד עירו 2000, ולצד שכנגד עוד אלפיים, ובסה"כ יכול ללכת מהעיר 4000.

אבל אסור להיכנס לכל העיר, אלא רק עד 2000 ממקום העירוב. כמו"כ אינו יכול להיות בעירו במקום המרוחק 2000 ממקום הנחת עירובו, ולפ"ז יכול להיות בשבת רק בקצה העיר.

אם הניח עירוב תחומין בתוך שכונה או עיר, כל אותה עיר נחשבת לו כד' אמותיו, והתחום 2000 מתחיל מסוף העיר והשכונה. ובדרך כלל עושים את העירוב באופן זה⁶⁵. ומ"מ לגבי לחזור לביתו, עדיין בהרבה מקרים הוא מעבר לאלפיים מהעיר שהניח בה עירובו.

ג. לדעת הרמ"א יש להקל לחזור לביתו באופן הנ"ל (אות ב'), אם היה בליל שבת בעיר וישן בביתו שנת לילה, מותר ללכת גם בתוך כל העיר רק לא לצאת ממנה לכיוון שאינו בצד העירוב [וזה נקרא "עיר שלן בה"ן]. ולדעת השו"ע אסור, אלא צריך להיות בקצה העיר במקום שתוך אלפיים לעירובו.

ד. במקום שמונחים עירוב כללי לבני העיר, ע"י ועד העירוב או אגודה כלשהי, העירוב מועיל רק למי שהתכוון לכך מערב שבת, דהיינו שידע שילך או שיתכן שילך ורצה לסמוך על העירוב.

אפשר לעשות תנאי שיחול רק אם לבסוף ילך. ולכן יש אומרים שבמקום שועד העירוב עושה עירוב, טוב שכל אדם יאמר פעם אחת לכל החיים שעושה אותם שלוחים לעשות לו עירוב בכל שבת שילך בה למקום המדובר [כגון מבני ברק לבלינסון], ואם לא ירצה בעירוב או שהעירוב יקלקל לו, שלא יחול עבורו⁶⁶.

ה. יש לברר דרך איזה מקום ללכת, מפני שלפעמים אמצע הדרך יוצא מחוץ לתחום, למרות שבסוף חוזר לתוך התחום. וכן לפעמים יש ג"כ הבדל הילכתי מהיכן יוצא מהעיר, למרות שמגיע לאותו מקום⁶⁷.

ו. יש מצבים שלאילו שהיו בעיר בכניסת השבת, מותר ללכת לבית החולים או ליישוב הסמוך, ולאילו שהיו בכניסת השבת בבית החולים או ביישוב, אסור ללכת לעיר.

וברוב המקרים, גם כשמוותרים ללכת מבית החולים ומהיישוב אל העיר, אסורים להיכנס לכל העיר אלא רק בכמה רחובות שבקצה העיר⁶⁸.

ז. יתכן שמותר לאדם ללכת ואסור לו לחזור, כגון שהניח עירוב תחומין [או סמך על העירוב של עזר מציון], והעירוב פחות מאלפיים מקצה העיר אך בדרך כלל יותר מאלפיים מהבית. אם לא לן בליל בשבת בעיר, יש מתירים ללכת, אבל לחזור לכ"ע אסור [אלא רק לקצה העיר שבתוך אלפיים לעירוב]. ואם לן בליל שבת מותר ללכת, אבל לחזור לרמ"א מותר, ולשו"ע אסור⁶⁹.

גוש הערים הזה מחובר לתל השומר ונחשב עימו כעיר אחת. וגם לסוברים שאינו מחובר ממש, מ"מ תל השומר תוך אלפיים לגוש הערים, וכיון שהניח בהם עירוב, מותר ללכת בכל האלפיים שסביבם.

באופן זה ההיתר להיות בפתח תקוה, הוא רק כאשר ישן בליל שבת בפ"ת, והולך לתל השומר ביום בלבד [כמו דין הנזכר בקרית אונן].

רמת אפעל. לגבי מי ששבת בפתח תקוה, כל הישוב רחוק מאלפיים, אבל ע"י שיניח עירוב בגוש הערים של קרית אונן וגני תקוה [כמבואר לעיל לגבי תל השומר], יכול ללכת כמעט לכל רמת אפעל, מפני שהיא תוך אלפיים לגוש הערים.

בכיוון הפוך, מי שהיה בכניסת שבת ברמת אפעל, יכול ללכת לקרית אונן ולגני תקוה רק ע"י הנחת עירוב תחומין בקרית אונן או גני תקוה. אבל לפתח תקוה אסור ללכת אפילו עם עירוב.

גבעת שמואל. גבעת שמואל החדשה בתוך אלפיים לפתח תקוה. ואע"פ שנראה שהיא מחוברת לפתח תקוה, אין זה אלא במראה כללי, אבל מאחר ולענין תחומין מספיק הפסק של 81 מטר בלבד, הרי שיש הפסק ברור בין הערים.

כמו כן גבעת שמואל הישנה נחשבת בתוך אלפיים לפתח תקוה, ואע"פ שהמרחק מקצה פתח תקוה [כולל הריבוע] עד סוף גבעת שמואל [הסמוך לכביש גאה] הוא יותר מאלפיים אפילו לשיעור חזו"א, מ"מ ניתן להרחיב את התחום ע"י הבלעה [של גבעת שמואל החדשה], או קרית מטלון הנמצאת בצד צפון⁷⁰]. ויש להחמיר לגבי הבתים שבסוף גבעת שמואל הקרובים לכביש גאה, שלא ללכת בלי עירוב תחומין.

לפ"ז מי ששבת בפתח תקוה יכול ללכת לגבעת שמואל, אבל מי ששבת בגבעת שמואל ורצה ללכת לפתח תקוה, יכול להיכנס רק עד אלפיים אמה. וכדי להיכנס יותר, יניח עירוב תחומין בפתח תקוה, כעין המבואר לעיל לגבי כפר מעש.

קרית מטלון. הנה אם נחשב את המרחק מבתי פתח תקוה שכנגד קרית מטלון, יהיה המרחק הרבה יותר מאלפיים אמה, מפני שלענין דין עיר יש לצרף רק בתי מגורים, ובתי המגורים מסתיימים ברח' קפלן ליד ביה"ח בלינסון. משם ועד קרית מטלון אינו אלא אזור תעשייה. אבל ע"י דין ריבוע העיר מחשיבים את העיר כאילו מגיעה עד רחוב רבין, מאחר ובצד דרום [סמוך לכביש המכבי] בתי המגורים מגיעים עד רחוב זה, לכן מרבעים את העיר בגבול זה לכל רוחב העיר. ואע"פ שכתבנו לעיל שיש שלש אפשרויות לרבע את העיר, אך בכל מקרה הגבול מגיע בסביבות רח' רבין. ומרחוב זה יש פחות מאלפיים עד תחילת קרית מטלון⁷¹.

כדי להגיע לסוף קרית מטלון [הסמוך לכביש גאה] יש צורך להבליע כמה מקומות, והחישוב קצת מצומצם, ומ"מ בשעת הצורך אפשר לסמוך ע"ז.

מקריית מטלון לפתח תקוה, צריך להניח עירוב תחומין בפתח תקוה [בתוך גוש בתי המגורים⁷²].

קרית אריה. כולו אזור תעשייה ואינו נחשב כחלק מהעיר. כמו"כ העירוב העירוני לא כולל שטח זה אלא מסתיים בסמוך לרחוב ז'בוטינסקי. לכן ההליכה בשטח זה מותרת רק עד גבול אלפיים מפתח תקוה. אבל אין צורך לפרט דין מקום זה, כי אין מה לחפש בו בשבתות ובמועדים.

תימצות יסודות דיני תחומין הנוגעים למעשה

א. לכל אדם השוכת בעיר, מותר ללכת את כל העיר, ומחוץ לה 2000 אמה [ונממדים כטבלה מרובעת, שההולך בפנינות מתרחק יותר מאלפיים].

מרחק זה אינו גדול כלל, שיעור אלפיים אמות הוא כ-908 מטר לשיעור הקטן, כ-960 מטר להגר"ח נאה, וכ-1152 לחזו"א. בהליכה בנחת זה פחות מ-20 דקות. ובהליכה מהירה זה יכול להיות פחות מ-10 דקות⁷³.

56. גבעת שמואל החדשה נחשבת מבחינה הלכתית כגוש בפני עצמו, מפני שפארק רמון מפסיק [81 מטר] בין גבעת שמואל החדשה לגבעת הישנה. ולכן ניתן לומר שיש כאן עיר קטנה המובלעת בתוך האלפיים של פתח תקוה, וע"י מתרחב התחום עוד מעט, וכולל את כל גבעת שמואל. [אמנם יש לדון על הבתים האחרונים הסמוכים לבני ברק, אם נכנסים לפי שיעור הגר"ח נאה].

57. אמנם קרית מטלון נמצאת בצד, ומי שהולך בגבעת שמואל לא עובר דרך קרית מטלון. מ"מ במדידת התחום מתחשבים בכל הדרכים לקולא, וכיון שמי שהולך בצד צפון יתארך תחומו ע"י הבלעת קרית מטלון. ממילא מרחיבים לכל רוחב העיר. כן דעת החזו"א. אבל דעת הנודע ביהודה [ש"ת תנינא סי' ס'] שאין מרחיבים אלא להולך דרך העיר המובלעת, ולפ"ז יתכן ואי אפשר להגיע לקצה גבעת שמואל הסמוך לב"ב, אלא ע"י עירוב תחומין.

58. יתכן וצריך להוסיף הבלעה ע"י גבעת שמואל החדשה, וע"פ שיטת החזו"א הנזכרת בהערה הקודמת.

59. לא מספיק להניח באמצע הדרך ממטלון לפתח תקוה, באזור התעשייה, כי באופן זה יתכן ואינו קונה את כל העיר כד' אמות אלא כמי ששוכת מחוץ לעיר שמפסיד מכל הכיוונים, ואין לו אלא אלפיים ממקום הנחת העירוב. אלא יניח בתוך גוש בתי המגורים שזה נחשב שוכת בתוך העיר, וכל פתח תקוה כד' אמות. [אמנם אם הניח באזור תעשייה במקום שתוך ריבוע העיר פתח תקוה [לפי שלושת האפשרויות], יש לצדד שדינו כמניח בתוך העיר ע"פ החזו"א שריבוע העיר נעשה כחלק מהעיר גם למניח עירובו. ולצד שהקשות מחברות, בלא"ה זה תוך הקשת המלאה].

60. בשערי תשובה (סי' שצ"ז ס"א) כבר עמד על טעות נפוצה זו, וכתב שאנשים משערים בשעה של הליכה, ושיעור מיל אינו אלא 18 דקות הליכה.

61. בדרך כלל המרחק בין העיר לשכונה המנותקת מהעיר, או ליישוב הסמוך, הוא פחות מתחום 2000, אלא שהתחום הזה מסתיים בתחילת הישוב, ורוצים ללכת בכל הישוב, ולכן יש להניח את העירוב בתוך הישוב עצמו [ובלא"ה באמצע הדרך אין מקום טוב להניח], ואז כל הישוב כד' אמות, ויכול ללכת את כל הישוב ועוד 2000 מקצה הישוב. רק לעיר שיצא ממנה אינו יכול להיכנס למקום שמעבר ל-2000 מקצה הישוב, אא"כ לפי המבואר באות ג'.

62. בעירוב של עזר מציון לבלינסון א"צ להתנות שאם יקלקל לו לא יחול, כיון שהם כבר עושים את כל התנאים האלו, כל מה ששייך לעשות.

ב. האיסור מהתורה הוא רק כאשר מהלך ביבשה ולא בימים ובנהרות, והכרעת הביאור הלכה שגם בכרמלית איסור תחומין הוא דאורייתא [כשהולך י"ב מיל]. כבישים בין עירוניים של ימינו, הם רשות הרבים [כדין סרטיא] ויש בהם איסור תחומין מן התורה לכל הדעות.⁷¹

תחומין למעלה מי

ג. המהלך **למעלה מי** טפחים מעל פני הקרקע, כגון נוסע בספינה במים עמוקים [או במטוס] הסתפקו בגמי אם יש לו איסור תחומין. ופסק הש"ע שעד י"ב מיל מותר, יותר מי"ב מיל אסור.⁷² אבל אם מהלך על עמודים שעל גביהם יש מקום רחב ד' על ד' טפחים, יש איסור תחומין כיון שהמקום נח להילוך.⁷³ ולפ"ז כתבו הפוסקים שהנוסע בעגלה או ברכבת או ברכב, יש לו איסור תחומין גם באלפיים אמה.⁷⁴

לדוגמא, כאשר יש חולה שאין בו סכנה, ומותר להסיעו ע"י גוי, מ"מ לכתחילה אסור לו לעבור על איסור תחומין, וכיון שהנסיעה ברכב לבית החולים [כשאינו בתוך העיר] היא יציאה מהתחום, אסור לנסוע, אא"כ יש צורך מיוחד ע"פ הוראת חכמם.⁷⁵ [וכן לכתחילה יש להעדיף בית חולים שבתוך י"ב מיל].⁷⁶

בין כשיצא ברגליו ובין כשמישהו אחר מוציאו כגון ע"י רכב וכדומה, יש לו איסור תחומין, ויש חולקים.⁷⁷

תחומין ביום טוב

יש איסור תחומין בימים טובים כמו בשבתות, וכל דיני תחום כליו של אדם נשנו לגבי יו"ט. ואין בזה היתר של צורך אוכל נפש. וראה הטעם בהערה.⁷⁸

יש לעיין בבן ארץ ישראל שנמצא בחו"ל ביו"ט שני, דבישוב ובתחומו אסור לעשות מלאכה מפני המחלוקת, ומחוץ לתחום הישוב מותר, האם מותר לו לצאת, וברגע שיצא היא מותר. ואם אסור לצאת האם מועיל לו עירוב תחומין?⁷⁹

קניית השביתה כשנמצא למעלה מי, ובנוסע בבין השמשות

ד. הנמצא בכניסת שבת [בספינה או במטוס כשהוא באויר] למעלה מי, אינו קונה שביתה במקומו, ואינו עובר איסור תחומין במה שהספינה מוליכה אותו בשבת. אבל כאשר יגיע באמצע שבת לקרקע יקנה שביתה, ואם יעבור משם אלפיים אמה, יעבור באיסור תחומין. ואחרי שקנה שביתה רגע אחד, והמשיך אלפיים אמה, אף אם ההליכה תהיה למעלה מי, אסור לזוז ממקומו, כי עכ"פ הוא מחוץ לתחום של המקום שקנה שביתה.⁸⁰

ה. אדם מהלך כל זמן בין השמשות, קונה שביתה. וכן מי שנמצא ברכב הנוסע כל בין השמשות [שאינו נחשב למעלה מי כמבואר לעיל], קונה

שביתה בבין השמשות, ולא רק כשיעצור.⁸¹ וצ"ע לפי איזה רגע מבין השמשות יקבע שביתתו.

לדוגמא, לפ"ז הנקלע ח"ו לטיסה שהתאחרה ונחתה בשבת, אינו קונה שביתה כשנמצא באויר בכניסת השבת, אלא כשנחת ומגיע לקרקע. ואז קונה שביתה מיד בתחילת מסלול הנחיתה, וכשמגיע ליציאה מהמטוס הוא מחוץ לתחומו, ואין לו אלא ד' אמות. אמנם מכיון שיצא באונס [שאין באפשרותו לעצור במקום שהמטוס נוחת], כל ההיקף כד' אמות, ובדרך כלל שדה התעופה מוקף מחיצות ומותר להלך בכולו, אך לא לצאת לשטח הפתוח שבכניסה לשדה התעופה. ויש אוסרים, משום שהשטח גדול ולא הוקף לדירה ודינו כקרפף [שאע"פ שהוא מוקף מחיצות דינו ככרמלית] ולא אומרים שכולו כד' אמות, ולפ"ז אסור לצאת מד' אמותיו אלא כשנצרך לנקיבו או שאר אונס.

מקום השביתה אינו בכלל התחום

ו. התחום המתור בהליכה הוא אלפיים אמה, אבל מתחילים למדוד אותו רק מחוץ למקומו של האדם. המקום שהאדם שבת בו אינו בחשבון, ומותר ללכת בכולו אפילו הוא גדול, כדלהלן.

ג' אופנים בהגדרת מקום השביתה

ו. השבת בשטח פתוח, מקום שביתתו הוא ד' אמותיו. ומסוף הד' אמות מותר אלפיים אמה לכל צד.

יש אומרים שיש רק ד' אמות, ויש אומרים שיש ד' אמות לכל צד, שהן ח' על ח' אמות.⁸²

כיוון הריבוע של האמות הללו, הוא נפק"מ גדולה למשך התחום, כי תמיד באלכסון של הריבוע נוסף 40%. דעת המשנ"ב שהצורה הסתמית לקביעת הכיוון היא לכיוון שפניו מועדות ללכת. ומ"מ יכול לברר שיחול בצורה אחרת.⁸³

יש להסתפק אם אדם אחד יכול לברר ולקבוע את צורת השביתה עבור אדם אחר. ונפק"מ לעירוב תחומין הציבורי המונח בדרך לבלינסון שאינו במקום ישוב, ויש תועלת גדולה אם יקבעו את הד' אמות באלכסון.⁸⁴

עוד יש להסתפק אם צריך לדעת את המקום והצורה האלכסונית, או יכול לומר שיקבע בכיוון הטוב לי שאוכל ללכת יותר למקום פלוני.

ז. השבות ברשות היחיד [אף שאין לה דין עיר], דהיינו מקום המוקף מחיצות, כגון חצר מגודרת או היקף של עירוב, כל המקום נחשב מקום שביתתו, ומותר ללכת בכולו אפילו אם הוא גדול מתחום שבת [ועוד אלפיים מחוץ לו]. ובלבד שיהא היקף המתיר דהיינו שהוקף לשם דירה, אבל אם הוקף שלא לשם דירה ויש בו יותר מבית סאתים, אינו מועיל, שהרי דינו ככרמלית, ואז מקומו של השבות בו הוא ד' אמותיו בלבד.⁸⁵ וע"ע לקמן בדין היקף העירוב.

ט. השבת בעיר⁸⁶, אף אם אינה מוקפת מחיצות, כל העיר היא מקום שביתתו, ומותר ללכת בכל העיר אפילו גדולה ביותר.⁸⁷ ומחוץ לעיר מותר עד אלפיים אמה.

הגדרת עיר לענין תחומין - רצף בתים

י. צירוף עיר לענין זה, צריך שיהיה ברצף של בתים שאין ביניהם שבעים אמה וד' טפחים ומשהו (כ-40.6 מטר לחזו"א), ואם הן שתי ערים או שכונות סמוכות, מצטרפים עד פעמיים שיעור זה שהוא קמ"א אמה (81.2 מטר לשיעור חזו"א), משום שלכל עיר נותנים שבעים אמה שנחשבים כחלק מהעיר. אבל זה לא תלוי בשם העיר הנקרא בפי בני אדם או ברשויות המקומיות.

בהלכה זו יש קולא וחומרא, מצד אחד מצוי בימינו ערים הסמוכות זו לזו, לדוגמא בני ברק, רמת גן, גבעתיים, וחלק מתל אביב, סמוכים ברצף בתים וכולן נחשבות כעיר אחת, וכולן כד' אמות למי ששובת בתוכן.

לעומת זאת תל אביב עצמה מחולקת לשנים ושלשה חלקים ע"י כביש נתיבי איילון המפסיק באמצע יותר מ-81 מטר. וכן מצוי חומרא כדלהלן. וכן מצוי בזמנינו בערינו הגדולות, שיש שכונות שאינן מתחברות עם העיר, וההליכה אליהם מותרת רק עד היכן שכלה אלפיים אמה. המכשול בדין זה מצוי מאוד, ולפעמים בטיוול של עשרים דקות אפשר לעבור על איסור תחומין.⁸⁸

אזורי תעשיה ומפעלים

יא. רצף הבתים הוא רק ע"י בתי מגורים, ולכן אזורי תעשיה אינם מצטרפים לעיר, ודעת החזו"א שאפילו אם הפועלים אוכלים בהם, אין אכילתם נחשבת דירה. ואף לטוברים שאכילתם נחשבת דירה, מ"מ כיון שהחדרים שאוכלים בהם רחוקים יותר משבעים אמה אחד מחבירו, ובהרבה מקומות אף בין הבנינים יש חניות ומחסנים יותר משבעים אמה, לכן אין לצרף אזורי תעשיה. ויש מקילים באופנים מסוימים, שיש חדרי אוכל והבנינים סמוכים תוך שבעים אמה.

בעקבות דין זה מצוי אפילו בעיר רצופה במבנים, שאזור התעשיה מפריד שכונה מסוימת מהעיר. כגון שכונת הר נוף בירושלים, שרצופה במבני תעשיה עד גבעת שאול, ומ"מ לשיטת החזו"א אינה נחשבת עיר אחת עם העיר. וע"י הערה.⁸⁹

איסור תחומין בהליכה בתוך העיר

יב. איסור תחומין הנזכר הוא המצוי ביותר, אשר הטעות בו נפוצה מאוד, מאחר והערים הגדולות בזמנינו מחולקות מבחינה הלכתית לכמה ערים, כאשר יש בין גושי השכונות מצוי שיש הפסק יותר מקמ"א אמה [שהם בסה"כ 81 מטר לשיעור חזו"א לקולא, כגודל השטח של שלשה ארבעה בנינים לא גדולים]. וא"כ ההליכה ממרכז העיר לסוף השכונה,

דשבתון. והביא עוד סברת האבני נזר סי' שצ"ב ודחאו. וכתב לבאר ע"פ הרמב"ם (רפ"ג דביצה) שקצירה וצידה אסורים דלא הותר מה שאינו ברשותו, ולפ"ז י"ל שגם תחומין שנקרא חוץ למקומו לא הותר. ועדיין צ"ב.

79. לכאור' הרי אינו חייב במצות יו"ט, ואינו מתפלל של יו"ט אלא של חול, רק שאסור במלאכה מפני המחלוקת, ואסורוהו אף בצנעא (כמ"ש השו"ע סי' תצ"ו ס"ג), אך אין לו קידוש ושאר היו"ט וא"כ אין לו שביתת עירוב. ושמא י"ל דלא יהא חמור ממי שחייב ביו"ט, וכן נראה.

עוד יליע אם צריך לשתפו בעירוב חצרות. אבל ודאי שמותר לו לטלטל במקום שיש עירוב כשר.

80. שו"ע שם, שאם הספינה הגיעה באמצע שבת למים רדודים שאין י' טפחים מתחתית הספינה עד הקרקע, קנה שביתה באותו מקום. ואם ימשיך לנסוע משום יותר מאלפיים, אף אם נסע למעלה מי, אסור לזוז מד' אמותיו כדין היוצא מחוץ לתחום, שאע"פ שהדרך לא היתה באיסור מ"מ הרי עכשיו הוא מחוץ לתחומו.

81. מבואר בה"ל סי' ת"ד ד"ה ממקום, שאפילו בספינה מהלכת צידד שקונה שביתה.

82. בשו"ע (סי' שצ"ו ס"א) כתב שיש לכל אדם ד' אמות, והרמ"א הביא בשם י"א שלגבי תחומין יש לו ד' אמות לכל צד, והיינו ח' על ח' עם הזווית דכל שיעורי שבת מרובעים (שעה"צ סק"ז). דעת המשנ"ב שם שיש לסמוך להקל כדעה זו, ודעת החזו"א (פי' לדרך מחו), שמשמע בגמי' שהלכה כשיטה שיש רק ד' אמות.

83. המשנ"ב (סק"ו) כתב שהצורה הישרה של הד' אמות היא לכיוון שפניו מועדות ללכת, ובאלכסון יש לו עוד שני חומשין מאחר שהד' אמות מרובעות. ולפ"ז גם את האלפיים אמה מודד באותו כיוון, שלעבר פניו יכול ללכת 2000 אמות, ובאלכסון 2800 אמות. אבל אח"כ (בסק"ח) מבואר שיכול לברר לאיזה כיוון יהיו ד' אמותיו. וכ"כ החזו"א (סי' פ' לדרך מה): והוסיף שמשמע שיכול לברר במחשבה וא"צ בהליכה.

84. הת"ח הסתפקו והתחבטו בזה, ואמרו שאם הסומכים על העירוב יעשו אותם שלוחים, יכולים הם לקבוע עבורם. אבל כאשר יש רק ניהוחת ולא שליחות, או שהאדם חושב שהוא בעצמו קובע את העירוב במחשבתו, יתכן שאין בכוחם לקבוע את הצורה, ולכן למעשה עושים תנאי שאם יכולים לקבוע קובעם, ואם לאו יחול כפי שיכול לחול ע"פ הלכה.

85. שו"ע (סי' שצ"ו ס"ב וסי' ת"ח ס"ב) שכל ההיקף כד' אמותיו [ואפילו עיר שנחרבה אך בתנאי שראויה לדירה]. ובמשנ"ב (סי' ס"ק כ"ו) כתב שדוקא מוקף לדירה או שיש בו רק סאתים.

86. עיקר דין זה לא מפורש בשו"ע, ועי' בה"ל (סי' ת"ה ס"ח ד"ה אם) שכן מבואר בטור. ובחזו"א (סי' ק"י סק"ז) כתב שהוא הדין הנותן עירוב בתוך עיר, אפילו אינה מוקפת מחיצות, ואפילו יש בה רשות הרבים, שאסור לטלטל בעיר זו, מ"מ כלפי השבות או המערב כל העיר כד' אמות [כדאמרו רבנן בגמ' דף סא: שדין המניח עירוב כדין השבות]. וכן מבואר בשעה"צ (סי' ת"ח ס"ק י"ג).

87. מבואר בשו"ע סי' שצ"ח ס"ה ו' שבתים היוצאים מן העיר שכל אחד רחוק עד שבעים אמה מחבירו, מרחיבים את העיר אפילו מהלך כמה ימים, ואע"פ שאינם מוקפים מחיצות.

88. יש מקרים שיוצאים לשטח פתוח או לכביש מחוץ ליישוב, שהבעיה היא חוסר הידיעה מעיקר איסור תחומין שהוא כ"כ קרוב, הליכת מיל בהליכה רגילה היא 18 דקות בלבד, ובהליכה מהירה אף פחות מ-10 דקות. ויש מקרים שהבעיה היא חוסר הידיעה שהשכונה מנותקת מהעיר, ומה שהיא נקראת חלק מהעיר, או שאפשר ללכת מהשכונה לעיר בחמש דקות, אינו מועיל לבטל איסור תחומין. אם יש בין הבית האחרון שבצד זה לבית הראשון שבצד השני 141.3 אמה (כ-81 מטר, בערך דקה וחצי בהליכה רגילה) אינם כעיר אחת. אמנם אם שתי השכונות מוקפת יחד בצורות הפתוח של העירוב, ויש עליו השגחה קפדנית כראוי, נחשב הכל כרשות היחיד אחת, ומותר [לסומכים על העירוב] להלך בכולה (כמבואר לעיל).

89. בהר נוף יש בעיה נוספת, שגם אם בניני התעשיה מצטרפים כאשר הפועלים אוכלים בהם בקביעות, מ"מ כשהרחיבו את הכבישו הרסו בנין סמוך לכניסה לשכונה, וכעת יש הפסק קמ"א אמה בין השכונה לאזור תעשיה. ועי' מש"כ בדרך התחומין ח"ג בענין הפתרון לכך.

במושגים של ימינו, ובהליכה רגילה זה כ-18 דקות בלבד, ובהליכה מהירה יכול להגיע ל-10 דקות. בנסיעה ברכב מחוץ לעיר, זה פחות מדקה אחת.

70. שו"ע (סי' ת"ד ס"א) לגבי תחומין במי שהולך למעלה מי טפחים מעל הקרקע, שהוא איבעיא דלא איפשטא בגמי, וכתבו שבמה שהאיסור מדרבנן יש להקל, ומבואר דבי"ב מיל היו דאורייתא (משנ"ב שם).

71. שו"ע ורמ"א (סי' ת"ד ס"א) שבימים ונהרות אין איסור תחומין דאורייתא, מפני שאינו דומה לדגלי מדבר. המ"מ רע"א והגר"ז כתבו שלפ"ז גם בכרמלית אין איסור דאורייתא. והביאם הביאור הלכה (שם ד"ה והואיל), ותמה שא"כ למה השמיט הרמ"א שדעתו שבזמנינו כל הרחובות הם כרמלית מפני שאין בהם שישים ירבוה, דה"ה שאין תחומין בזמן הזה. והב"ל האריך לדחות דברי האחרונים, ודוקא בימים ונהרות שאינן דומים לדגלי מדבר כלל אין איסור תחומין. ולכן גם בכל דרך שהיא יש איסור תחומין מן התורה. ובקריית אריאל (פ"א הערה ז) כתב לפי מש"כ הבה"ל (סי' שמי"ה ס"ו ד"ה שאין) שדרך בין עירונית היו ר"ה אף אם אין בה שישים ירבוה כמ"ש הרמב"ן, א"כ המהלך חוץ לתחום בדרך בין עירונית, יש בזה איסור דאורייתא לכ"ע [ביותר מ"ב מיל].

חקרו האחרונים (דברי יחזקאל סי' ט"ז) האם יסוד האיסור הוא לצאת מתוך התחום אל מחוץ לתחום, וכעין איסור הוצאה מרשות לרשות, או שמא האיסור הוא ההילוך יותר מ"ב מיל ממקומו, וכעין איסור העברה ד' אמות ברשות הרבים, שנאסר לעבור מרחק כזה. וכתבו לתלות במחלוקת הראשונים בדין מי שיצא חוץ לתחום, שלדעת תוס' אין יותר איסור במה שמוסיף להתרחק, ודעת הרמב"ן שאם יתרחק שוב י"ב מיל יעבור שוב על איסור תחומין. וע"ע באחרונים בזה.

72. שו"ע סי' ת"ד, שכיון שנשאר הדין בספק, מה שאיסורו מדרבנן ספק דרבנן לקולא. וביארו הרמ"א והפוסקים כונתו שסובר ש"ב מיל אסור מדאורייתא, ולכן כתב שרק עד כמה שהאיסור מדרבנן מותר מספק, אבל י"ב מיל אסור אף למעלה מי.

73. משנ"ב שם סק"ג.

74. בה"ל שם ד"ה ואין.

75. כלומר, אע"פ שהנסיעה מותרת כשהיא ע"י גוי, אף לצורך חולה שאין בו סכנה [דהותר אמירה לנכרי במלאכה דאו' לצורך חולה], מ"מ איסור תחומין הוא עובר בעצמו ע"י שנותן לגוי להוציאו מהתחום, ואיסור שעובר בעצמו אף באלפים שהוא דרבנן, לא כל דרבנן הותר לחולה שאין בו סכנה. וצריך שאלת חכם.

76. משום שיכול להתרפאות בביה"ח שבתוך י"ב מיל בלי לעבור באיסור תחומין דאורייתא, עפ"ז היתה הוראה לתושבי אלעד הרחוקים מב"ב מאוד, שיוולדת הבאה בשבת צריכה ללכת לבלינסון שהוא בתוך י"ב מיל לאלעד, ולא למעניי הישועה שמרוחק בעוד 2 קילומטר והוא מחוץ ליי"ב מיל. אולם לאחרונה התברר שגם מעיני הישועה נמצא בתוך י"ב מיל לאלעד כשנוסעים דרך כביש מכביית החדש, ואם נוסעים דרך ז'בוטינסקי יש צד שבפינת השומר יוצאים מ"ב מיל. ולכן יולדת יכולה להגיע למעניי הישועה דרך כביש מכביית.

77. הרשב"ם (הובא בתוס') התיר להיכנס לספינה שתפליג בשבת, דאין איסור תחומין כשאחר מוציא אותו, והראשונים חלקו עליו, ויש שכתבו מהטעם הזה. ועי' באריכות בספר קרית אריאל שהאריך בזה.

78. שו"ע סי' תצ"ו וסי' תקכ"ח שיש תחומין ביו"ט, ועי' משנ"ב (סי' תקט"ו ס"ק י"ב) ושעה"צ (סי' תרנ"ה סק"ג) שיש תחומין דאו' ב"ב מיל גם ביו"ט. ובביצה דף לו, דהבמה והכלים כרגלי הבעלים, וגם לגבי אוכל נפש תנן שם האשה ששאלה מים ומלח לעיסתה הרי אלו כרגלי הבעלים, ושם דף לו: מי שהיו פירותיו בעיר אחרת, לא יביאו לו מפירותיו. וכבר תמה המהרש"א (כתובות דף ז'): מה הטעם שלא התירו תחומין משום אוכל נפש, והקרינן ראם שם תירץ דלקרב המאכל אל האדם היו מכשירי אוכל נפש. ועדיין קשה לדין שמכשירין שלא ידע מערב יו"ט מותרים ביו"ט. ובחתי"ס בתשובה (או"ח סי' קל"ט) תירץ שרק מלאכה הותרה לצורך אוכל נפש, ותחומין אינו מלאכה אלא איסור. ובספר הלכות חג בחג (יו"ט, עמ' של"א) תמה דק"ו הוא, אם מלאכה הותרה ק"ו איסור שנאסר רק בעשה

להסתמך על עדות של אדם ששמע שמותר ללכת למקום פלוני, או על מה ש"רגילים ללכת", כי יתכן שאינו לכתחילה, ולפעמים גם אינו מדויק [יש הרבה מקרים שאסור ודאי]. אלא אפשר לסמוך רק על שמיעה מהמומחה עצמו או ממי ששאל את המומחה. מעבר לכך התשובות משתנות שינוי נוסף בכל אדם שמעביר את הידיעה, וקשה לסמוך ע"י⁹⁰. בנוסף הרבה דברים משתנים במשך השנים, עקב בניה נוספת, או הריסת מבנים ישנים, וגם אלו שכתבו חיבורים על תחומין, שינו הוראתם אחרי הוצאת הספר על כמה מקומות שכתבו בספריהם.

בהרבה מקרים יש דרכים שבהם ההליכה בדרך מסוימת מותרת, ואם הולכים בדרך אחרת אסור ללכת, אפילו שמגיעים לאותו מקום⁹¹, וצריך לברר היטב את פרטי הדין.

פרק ב'

דיני עירוב תחומין

לשם מה מערבים

א. מקום השביתה של האדם נקבע באופן סתמי בביתו, במקום שעתידי לאכול בשבת⁹², וממקום זה יכול ללכת אלפיים אמה לכל צד. אולם מי שרוצה ללכת יותר מאלפיים אמה [עד ארבעת אלפים אמה], יכול לקנות שביתה במרחק אלפיים מביתו [או מעירו], וכך יכול ללכת ארבעת אלפים אמה, שהרי מותר באלפיים ממקום שביתתו ועד ביתו, ואלפיים לצד שני ממקום שביתתו והלאה. אבל הוא מפסיד את התחום אלפיים שהיה לו מביתו לכיוון הנגדי.

לדוגמא, אדם רגיל, יש לו מביתו אלפיים לצד מזרח ואלפיים לצד מערב, אם רוצה ללכת ארבעת אלפים לצד מזרח, קונה שביתה במרחק אלפיים מביתו לכיוון מזרח, ואז יש לו ממקום עירובו אלפיים לצד מערב שהם האלפיים שמביתו עד העירוב, ועוד אלפיים מעירובו לצד מזרח, נמצא שיש לו ארבעת אלפים לצד מזרח.

עירוב תחומין אינו עירוב חצרות

ב. גם במקום שיש עירוב תחומין, זה אינו עירוב חצרות, ואע"פ שמותר לאדם ללכת, אסור לטלטל עמו חפצים. ברוב המקרים כשהולכים בכביש מחוץ לישוב, איסור הטלטול הוא אפילו מדאורייתא לפי רוב השיטות. וכבר ארעו מקרים שאנשים טעו בדבר פשוט זה⁹³. והטעם שנקרא בלשון "עירוב", לפי שהוא מערב תחום שלא היה יכול לילך, עם התחום שהיה יכול לילך⁹⁴.

ג' אפשרויות כיצד מערבים

ג. יש ג' אפשרויות לקנות את השביתה במקום המרוחק, **א** ע"י שיעמוד במקום המסוים בכניסת השבת [כל בין השמשות], וזה נקרא "עירוב ברגלו".

ב חכמים הקילו ונתנו אפשרות להניח מזון שתי סעודות במקום המסויים, ולחסוך ללכת ולעמוד שם. וזה נקרא "עירוב בפת" [למרות שאפשר גם בשאר מיני מאכל]⁹⁵.

שאפשר לסמוך עליו, ולכן אין להתיר על סמך עירובי הערים שיש בהם הרבה בעיות, ועיין הערה⁹⁶.

אין להיקף העירוב דין שטח העיר, כיון שאינו מגן כחומת העיר, ואינו אלא דין רשות היחיד, ולכן אין להוסיף לתחום עוד שבעים אמה על היקף העירוב, כמו שמוסיפים על העיר כדלקמן.

לגבי דין ריבוע העיר, מרבעים לפי צורת העירוב [כאשר העירוב מוסיף על העיר], כיון שלמעשה השביתה מתרחבת, ויש ריבוע גם לשביתה של רה"י⁹⁷.

עיבור העיר וריבוע העיר

בדיני "עיר" ישנם פרטים רבים, ממתי נחשבת עיר, היכן כלה העיר, ומה מצטרף עם העיר. כמו כן יש דין עיבור העיר וריבוע העיר, שמחשיבים את העיר כמרובעת, ובכך מרויחים את הפניות הריקות שגם הן לא נמדדות באלפיים של התחום. דינים אלו יבוארו א"ה בפרקים הבאים.

קרפף לעיר

טו. אמרו חז"ל שהשטח שסביב לעיר, עד 70 אמה וארבעה טפחים ומשהו, נחשב עיבור העיר וחלק מהעיר, מפני שזהו צורך שימוש העיר, וזה נקרא "קרפף"⁹⁸.

יש אומרים שדין זה נאמר רק כשיש שתי ערים סמוכות, שאם אין ביניהם 141.3 אמה, נחשבות מחוברות, ויש אומרים שגם בסתם עיר אמרו ששטח זה הוא חלק מהעיר, ומודדים את האלפיים של התחום רק מעבר ל-70.6 אמה מקצה העיר. הביאור הלכה כתב שאין למחות ביד המקילים בזה, ולדעת החזו"א אפשר להקל בזה להוסיף את השבעים, ועי' הערה⁹⁹.

ריבוע התחום

טז. התחום נמדד בצורת טבלה מרובעת, כלומר שבפניות יש יותר מאלפיים אמות, וההולך מהעיר באלכסון יש לו 2800 אמות¹⁰⁰.

יז. מותר להסתובב בתוך התחום לאורך ולרוחב, אף אם צועד הרבה יותר מאלפיים אמות¹⁰¹.

נאמנות על התחום

יח. מדידת התחום יכולה להיעשות רק ע"י מומחה בדיני המדידה, שהם הבלעה וקידור וכו' ודיני ריבוע העיר¹⁰².

אחר שהמומחה בדק, נאמן עד אחד לומר עד כאן תחום שבת, והקילו עוד שאפילו עבד ושפחה נאמנים, וכן אדם גדול המעיד על פי ידיעה שהיתה לו בקטנותו נאמן. אבל קטן אינו נאמן לומר עד היכן התחום¹⁰³.

בזמנינו מתוך שרגילים להסתמך על הכשרויות שדואגות להכשיר את כל השטחים שבעיר בטלטול, ובכל הדרכים והכבישים ששייך להתיר לפי איזו שיטה [אפילו שיטה יחידה] עושים עירוב, והאדם השואל אינו יודע מה לכתחילה, ומה בדיעבד גדול או פחות מזה. וכן בענין התחומים, יש רבנים שמתירים על סמך היקף עירוב אפילו במקומות שאינו כשר לכתחילה, ובמקומות שנתון בשאלות הלכתיות קשות. על כן קשה

או מהשכונה אל מרכז העיר, בהרבה מקומות היא מעבר לתחום אלפיים אמה, כאמור לעיל שאם כלתה מדת אלפיים באמצע העיר, אסור להמשיך מעבר לכך. ולפ"ז אסור ללכת בשבת מהשכונות המנותקות, אלא ע"י עשיית עירוב תחומין.

לדוגמא, שכונות רמות, רמת שלמה, בית וגן עם שערי צדק, גבעת שאול עם קריית משה ובית הכרם, מנותקות ממרכז העיר [וגם וזו מזון] ביותר מקמ"א אמה. וכן בבני ברק, יש גוש ערים מחוברות - ב"ב רמת גן גבעתיים וקצת מתל אביב, אבל פתח תקוה מנותקת מב"ב וגבעת שמואל, וכן שכונות הדר יוסף וצהלה שברמת גן מנותקות מגוש הערים. תל אביב המערבית מנותקת מתל אביב המזרחית. ובפתח תקוה עצמה כמה שכונות מנותקות כגון גני הדר, הדר המושבות. כמו"כ הישובים הסמוכים לה, גני תקוה וקרית אונו, נחלים, מנותקות מפתח תקוה, וחלקן מחוץ לאלפיים אמה. וא"כ לחלקים שבתוך אלפיים אמה מותר ללכת, אבל מעבר לכך אסור [אלא אם עשה עירוב תחומין].

היתר עשיית עירוב תחומין מוגבל

יג. ברוב המקומות הקרובים יש פתרון להתיר ללכת ע"י עשיית עירוב תחומין, ואע"פ שעירוב תחומין לא מתיר ללכת בלי הגבלה, ולא ניתן לעשות פעמיים עירוב, א"כ אפשר ללכת רק 4000 אמה שהם כ-2 קילומטר, והערים שלנו גדולות יותר מכך. בכל זאת ניתן להניח את העירוב תחומין בתוך העיר (עיר ב') [הסמוכה תוך 2000 לעיר שגר בה (עיר א')], וע"י העירוב קונה שביתה בעיר ב' וכולה כד' אמותיו. לפ"ז יכול לצאת מביתו ללכת קרוב ל-2000 עד העיר שהניח בה עירוב (עיר ב'), ואת כל עיר ב', ועוד אלפיים אחרי העיר.

אבל במקומות שיש ג' ערים בשורה, או עיר המחולקת לג' גושי בתים אי אפשר אפילו ע"י עירוב להגיע מהגוש הראשון לגוש השלישי [מעבר לאלפיים מהגוש השני].

לדוגמא, העיר ירושלים מחולקת לכמה גושי ערים, יש גוש מרכז העיר, גוש בית וגן שאול, גוש בית וגן, וגוש רמות [ועוד גושים]. והנה בין רמות למרכז העיר ובין מרכז העיר לבית וגן יש קרוב ל-2000 אמות, וא"כ אי אפשר להגיע מאחד לחבירו, כיון שהתחום מסתיים בבתי הראשונים. אבל ע"י הנחת עירוב תחומין בתוך הגוש, כגון שאדם מרמות יניח בגוש המרכז, יחשב כל המרכז כד' אמותיו, ויהיה מותר בכל המרכז [אף שהוא יותר מאלפיים] ועוד אלפיים סביבו. אבל אינו יכול להניח עוד עירוב בבית וגן, וא"כ אין לו אפשרות להגיע לבית וגן. משא"כ אדם ממרכז העיר יכול להניח בבית וגן וללכת בכל השכונה ואלפיים סביבה, או ברמות וללכת בכל רמות. אבל לא יכול באותה שבת להיות בשניהם¹⁰⁴. [ומי' צריך עיר שלן בה כדלקמן].

היקף העירוב

יד. היקף העירוב מועיל לתת דין רשות היחיד לכל המקומות המוקפים, ולכן השובת בתוך העירוב יכול ללכת את כולו¹⁰⁵. באופן זה יש לפעמים היתר ללכת לשכונות שאין ביניהם רצף בתים, כיון שהכל תוך רשות היחיד אחת. אולם כמובן מדובר רק בעירוב המתחזק היטב, באופן

90. יש לציין שיש עוד פרטים רבים בדיני השכונות, והארכנו בהם בחוברת דרך התחומין חלק ג', וכאן הבאנו רק לדוגמא.

91. מבואר בשו"ע סי' ת"ח ס"א, ובכמה מקומות.

92. כידוע יש כמה קולות מפקקות מאוד בעירובים הכלליים, שאפילו אם היו מתחזקים היטב קשה מאוד להכשיר אותם, ויש לדון על כל דבר האם הוא מהוה בעיה גם לענין התחום. ועי' קרית אריאל (ריש פרק ג') שהאריך וכתב לחלק בין ד' דברים, א' מצד הפסול שיש גוים שלא שכרו מהם, אינו פסול לענין תחום, משום שהמקום הוא רשות היחיד רק שאינו מעורב (עפ"י דרכי משה סי' ת"ו). ב' מצד החשש שיש פסול במחיצות או בצורות הפתוח, פסול אף לענין תחום, שהרי אין למקום דין רשות היחיד. ואע"פ שלגבי חומת העיר שנפרצה אף ביותר מעשר מועילה להחשיב את העיר כד' אמות, הרי כתב החזו"א (סי' ק"י סק"כ ד"ה ואמנם) שזה רק בחומה ממש שהיא מגינה על העיר, ולא בהיקף של צורות הפתוח. ג' מצד הבעיה שיש רחובות שהם רשות הרבים לכמה שיטות, האריך הקרית אריאל לתלות במחלוקת ראשונים האם הגדר באתו רבים ומבטלי מחיצתא, היינו שבטלו המחיצות ויש פירצה, או שנאמר בזה רק שהמחיצות לא מבטלות שם רשות הרבים, ולפ"ז העיר מוקפת אלא שיש בה מקום האסור בדין רה"י [ומחמת זה נאסרת כולה לענין טלטול מדין פרוץ למקום האסור], וצידד שפוסקים כשיטה זו, ולפ"ז אין בכך חסרון לענין תחום. ועי' לקמן שרבים חולקים בפרט זה. ד' מצד הבעיה שכוללים קרפפות [בית סאתים ורוע, או שאי אפשר ללכת בו אלא ע"י הדחק], וזה מצוי בעיקר במצב זה שרוצים לכלול ולצרף שכונות מרוחקות בתוך ההיקף, כתב שם שבמקום הזרוע ודאי אינו נחשב כד' אמות [ואסור לצאת בו מחוץ לאלפיים אמה], אבל כלפי מקום הישוב, יתכן ודין נפרץ למקום האסור הוא איסור בעלמא ואינו מבטל שם רשות היחיד, וכלפי התחום יחשב כד' אמות. וכתב לחלק שלענין מי שיצא חוץ לתחומו באונס או בשוגג והגיע למקום מוקף, אסור בכה"ג, ולגבי השובת בתוך ההיקף נטה להקל בצירוף דעת הדבר שמואל שאין קרפפות פוסלים את היקף העיר. ולסיכום לדעת הקרית אריאל (שם עמ' ר"פ), אם יש פיקוח קפדני על שלימות העירוב ואין בעיות במחיצות, יש להקל לענין תחומין, למרות שלענין טלטול ראוי שלא לסמוך עליו מכמה טעמים הנ"ל.

אמנם ת"ח רבים השיגו על מש"כ בענין ג' וד', וסוברים דכיון שכאשר יש רשות הרבים אין למקום דין רה"י, וממילא אין המקום כד' אמות. וכן לענין קרפפות מבואר בגמ' שקרפף שדינו ככרמלית אין לשובת בו אלא ד' אמות, ואין כל ההיקף נידון כד' אמות אלא כאשר יש דין רה"י, וא"כ ה"ה כאשר רק פרוץ לקרפף, הרי עכ"פ אינו רה"י. ולפ"ז אין לסמוך על עירוב עירוני של הערים הגדולות, שבהכרח יש בהם קרפפות, וכבישים בין עירוניים שדינם כרה"י לרוב השיטות. וזה מלבד השאלה הקשה אם העירוב מפקח כראוי.

93. כן כתב בחזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"א), ועי' מה שהבאנו בחוברת דרך התחומין ח"ב בדיני קרית ספר, מדברי שאר פוסקים, והנפק"מ בקרית ספר שהעירוב כשר, ולולי העירוב היתה נעשית שלש ערים. וכן העירוב משנה את צורת הריבוע.

94. במשנה (עירובין דף נו), נחלקו ר"מ ורבנן אם נותנים קרפף לעיר סתם, או רק כדי לחבר שתי ערים סמוכות, השו"ע (סי' שצ"ח ס"ב) פוסק כחכמים שדין זה נאמר רק לחבר ערים, אבל הרמ"א (שם סעיף ה') מוסיף שתמיד נותנים קרפף סביב העיר, וממנו מתחילים למדוד אלפיים. ועי' לקמן. והנה דין קרפף זה אינו שייך כלל לדין קרפף הנזכר בהלכות הוצאה, שחז"ל אסרו מגרש מוקף שיש בו יותר מבית סאתים ולא הוקף לידה, ועשאוהו ככרמלית. אלא יש בהם דמיון בשיעורים, שבשניהם אמרו שהם שבעים אמה וד' טפחים ומשהו [בבית סאתים היינו שבעים על שבעים, וכאן בתחומים היינו שבעים לרוחב כל העיר].

95. לדעת השו"ע דין זה נאמר רק לגבי חיבור שתי ערים, ולדעת הרמ"א נאמר גם לגבי עיר סתם, כמבואר בהערה הקודמת. ובביאור הלכה כתב שכן דעת המהר"ם והרא"ש והמרדכי והרשב"א, אבל דעת השו"ע היא דעת הרמב"ם והסמ"ג והריטב"א וכ"ד הגר"א, ולכן הנוהג להקל כרמ"א אין למחות בידו. והוסיף שמה שהיקל הרמ"א עוד שנותנים קרפף, גם מעבר לבית הבולט מן העיר (דין פגום), בזה ודאי יש לחוש לשיטות החולקות שאין מוסיפים קרפף. ועי' חזו"א (סי' ק"י ס"ק ט"ו) שתמה ע"ז, שהרי לבית הבולט יש דין עיר לכל דבר, ולכן כתב שלכ"ע באופן שלבית יש דין בית מוסיפים עוד קרפף מחוץ לו [מלבד הרחבת ריבוע העיר], אבל בבית שאין בו דיורים או בורגנין שהן רק תוספת לעיר ולא נחשבים לעיקר עיר, הם נחשבים עיבור, ועליהם לא מוסיפים עוד קרפף. [ולד' החזו"א בעיר עצמה מוסיפים קרפף לכתחילה, ולא כבה"ל].

96. ולפי חכמי החשבון יש באלכסון 2828 אמות, וכמ"ש תוס' בכמה מקומות שאין החשבון שבגמ' בענין זה מדויק.

97. חוץ מעיר העשויה כקשת, שהתבאר לקמן שבתוך הקשת לא נותנים תחום לענין זה.

98. שו"ע סי' שצ"ט ס"ז ומשנ"ב ס"ק כ"ח. ומש"כ השו"ע שיודע מידת הקרקע, לכא"י הכוונה שיודע למדוד מידת הקרקע.

99. שו"ע סי' שצ"ט ס"א, וכתב הביאור הלכה (ד"ה עד) שאין הכוונה שהעבד והשפחה מדדו, שהרי אין סומכין אלא על מדידת מומחה, אלא שיודעים שהיו מוחזקים ללכת עד מקום זה, ומסתמא היה ע"פ מומחה. אמנם בזמנינו שהמציאות שאנשים טובים מוחזקים בחוסר ידיעה בענין זה, והולכים שלא ע"פ ידיעה מוסמכת, אי אפשר להסתמך על סברא שמסתמא הולכים ע"פ מומחה, ואפילו כשאומרים ששאלו על כך קשה לסמוך כדלהלן.

100. למרות שע"פ דין יתכן שלא בטל הדין שעד אחד נאמן, אך המציאות שבנושא העירוב [בין עירוב תחומין ובין עירוב חצרות] אנשים מגבבים שמעות להקל, והרבה דברים אינם דברים הכשרים ע"פ ההלכה. ועיקר הסיבה לעיוותים הרבים, מפני שאינם מבינים למה המותר מותר והאסור אסור, והכל נראה להם אותו דבר.

כמו"כ יש לציין שיש הבדלים עקרוניים בפסקי רבני זמנינו בכמה ענינים [כגון חיבור ערים ע"י ריבועים וקשתות, ודין מחיצות העירוב כחומה או כחצר או כרשות היחיד, ועוד], ולכן על כל אדם המכיר את ההלכה, לפנות לרב הבקי בנידונים אלו.

101. הסיבה לכך בעיקר מפני שבמקרים רבים יש שקע בעיר שנדון כדין עיר העשויה בצורת קשת, ואם השקע 2 על 1 ק"מ בערך, קשת, אין מרבעים אותו ואף לא נותנים טבלת תחום במקום של השקע, ולכן היוצא מן העיר הולך במקביל לעיר מותר ללכת רק אלפיים אמה, למרות שאינו מתרחק מן העיר כ"כ. ואילו היה הולך בתוך העיר ויוצא מהעיר יותר מאוחר, היה לו אלפיים אמה ממקום היציאה. עוד אופן שייך שיהיה הבלד בין הדרכים, כיון שהדרכים מתעקמות, ולפעמים יש כביש אחד שיוצא בשלב מסוים חוץ לתחום ואח"כ חוזר לתוך התחום, ואסור ללכת בקטע שיוצא [כידוע יש מקומות שאומרים ללכת רק בצד אחד של הכביש ולא בצד השני, ולפעמים יש לזה עוד סיבה, כי צד אחד של הכביש נמצא תוך שבעים אמה לעיר, וההולך שם כמי שלא יצא מהעיר לכמה שיטות, וזה לא נחשב לו מהאלפיים [כנ"ל במקרה הראשון].

102. כן מבואר בגמ' דף עב. (ושו"ע סי' ת"ט ס"ז) דמקום פיתא עיקר נאמר גם לגבי תחומין. ורק תלמידים האוכלים אצל בעה"ב וישנים אצל רבם דאנן סהדי דניחא להו שהיו אוכלים במקום לינה, או מקום לינה עיקר.

103. הדבר פשוט שבשביל היתר טלטול צריך שיהיה מוקף במחיצות כדין, וללא מחיצות דין המקום ככרמלית או רשות הרבים, ואינו שייך להיתר עירוב תחומין.

104. משנ"ב סי' ת"ח סק"ו (ת"ש בשם המ"מ).

ג) אדם שנמצא בדרך, הקילו עליו ביותר, שיכול לומר בפיו "שביתתי במקום פלוני", וקונה שביתה במקום המסויים למרות שאינו עומד שם ואין לו מזון המונח שם, אך זה רק למי שנמצא בדרך.

הדרך המצויה לעשות עירוב תחומין בזמנינו

ד. הדרך המצויה והיותר קלה לערב ולקנות שביתה בזמנינו [שהמזון בשפע], היא ע"י הנחת מזון בשיעור שתי סעודות [אופן ב' הנ"ל], וזה נקרא "עירוב תחומין"¹⁰⁶.

נוסח הנחת העירוב וברכתו

ה. מניחים את מזון העירוב מערב שבת, ואומרים "בזה העירוב יהא מותר לי לילך למחר [או לכל השבתות] ממקום זה אלפיים אמה לכל רוח"¹⁰⁷.
ו. מברכים אשר קדשנו וכו' על מצות עירוב, אולם היום מחמת ריבוי הספיקות במדידת ריבועי הערים והתחומין, אין לברך על הנחת העירוב¹⁰⁸.

מתי מותר לערב

ז. עירוב תחומין בצורה זו [ע"י שמניחים מזון], מותר רק לצורך דבר מצוה, כגון ללכת לבקר חולה או לשמחת נישואין או לבית האבל, וכן לתפילה במניין, או לטיול לשם עונג שבת¹⁰⁹.

בדיעבד אם הניח עירוב לצורך דבר הרשות מועיל. ואם מערב ברגליו [ע"י שעומד במקום העירוב בבין השמשות של כניסת השבת] יש אומרים שמותר אף לדבר הרשות¹¹⁰.

עשייתו מערב שבת

ח. העירוב חל בזמן בין השמשות של כניסת השבת¹¹¹, ולכן צריך שהמזון יהא מונח כבר בתחילת בין השמשות [ייהיה קיים עד סוף בין השמשות], ואם לא היה מונח מתחילת בין השמשות נחלקו הפוסקים אם מועיל בדיעבד¹¹².

ט. אחרי שחל העירוב והשביתה אי אפשר לבטלו [להתחרט ולהיות כמי ששבת בביתו, כדי שיהיה מותר ללכת לצד השני של ביתו]¹¹³.

וכן להיפך, מי שקנה שביתה בכניסת שבת בביתו אינו יכול לקנות שביתה באמצע שבת במקום אחר.

אין זכין אלא למי שהתכוון מערב שבת

י. בקניית השביתה יש קצת חוב, שהרי נאסר ללכת לכיוון ההפוך, ואין חבין לאדם אלא מדעתו, לכן גם במקומות שיש ועד העירוב שמניחים עירוב עבור כל מי שילך, אין זה מועיל אלא למי שהתכוון לכך לפני שבת ורצה בעירוב, וע"י שחפץ בכך אפשר לזכות לו את העירוב¹¹⁴.

לכן הרוצה ללכת יותר מאלפיים על סמך העירוב שהניחו ועד העירוב, מותר רק כאשר חשב על כך בערב שבת ורצה בעירוב, או עכ"פ שהסיבה להליכתו היתה קיימת והיתה סבירות שילך, ויודע שאם ילך יסמוך על העירוב [ואפשר להתנות שרק אם יצטרך ללכת יזכה בעירוב]. אבל אדם שלא היתה לו סיבה ללכת, אלא התחדשה סיבה באמצע שבת, אסור ללכת, מכיון שהוא לא קנה שביתה בעירוב.

חולה שהתפנה באמצע שבת

יא. דין זה מצוי מאוד, כאשר חולה התפנה באמצע שבת לביה"ח שמחוץ לתחום, אסור ללכת לבקרו למרות שקיים עירוב תחומין, כיון שהעירוב מועיל רק למי שחשב על כך מערב שבת, או שהיתה לו סבירות שילך וכנ"ל. אבל אם יעשה מראש תנאי שכל שבת שיצטרך ללכת יחול עבורו עירוב המונח במקום פלוני [כגון העירוב של עזר מציון לבלניסון] יכול לסמוך עליו אע"פ שלא ידע מערב שבת¹¹⁵.

וכן מי שנסע עם החולה לביה"ח שמחוץ לתחום העיר, אבל יש עירוב תחומין להגיע לשם [כגון מבני ברק לביה"ח בלינסון], כיון שיצא לצורך פיקוח נפש יש לו אלפיים אמה לכל רוח, אבל אין לו עירוב תחומין, ולכן אם המרחק מביה"ח לעיר יותר מאלפיים, וההולכים לשם בשבת הולכים רק ע"י עירוב תחומין, אסור לאותו אדם לחזור לעירו, שהרי אין לו עירוב. אמנם כאשר היה בעיר ההיא בכניסת שבת יש סיבה אחרת להתיר [משום שהיוצא לפיקוח נפש מותר ללכת אלפיים מביה"ח, וע"ז נכנס לתחום שהיה לו בכניסת שבת, וחוזר לו תחומו הראשון]. אבל כשבא עם החולה מעיר אחרת, אסור ללכת עד העיר אלא אלפיים בלבד. [ואם חזר ע"י גוי, ראה הערה¹¹⁶].

דיני מזון העירוב - איזה מזון ושיעורו

יב. המאכל שמניחים לעירוב אינו דוקא פת, אלא כל המינים כשרים חוץ ממים ומלח ופטריות. ושיעורו, כמות שדרך בני אדם לאכול מאותו מין בשתי סעודות, לכן בפת השיעור גדול, ובשמן ודבש וכדומה הנאכלים יחד עם פת ומלפתים אותו, השיעור קטן. אבל בפירות וכדומה שאינם מלפתים את הפת משערים לפי אדם האוכל כל סעודתו מפירות, שהוא שיעור גדול מאוד.

בפת השיעור הוא י"ח גרוגרות, ובמידות של זמנינו [לפי החזו"א לחומרא] 800 סמ"ק [וי"א ט' ביצים 900 סמ"ק], ובשמן השיעור רביעית [שהוא 150 סמ"ק] וביין שני רביעית [שהם 300 סמ"ק]¹¹⁷. לכן הדבר המצוי והרצוי להניח יין או שמן שהכמות קטנה והמאכל לא מתקלקל, וכן בעזר מציון עושים בשמ"ק¹¹⁸.

יש מניחים תבלין פלפל שחור, שלכאורה מספיק שיעור מועט מאוד, שיעור שמטבילים בו מזון שתי סעודות. ואין נכון לעשות כן, כי נחלקו הפוסקים אם מערבים בתבלין, וגם לשיטות שמערבים צריך שיעור כחצי רביעית¹¹⁹ [כמעט תבילה שלימה לכל אדם]. כמו"כ אלו המניחים צנצנת ריבה, יש להעיר שהשיעור אינו קטן כמו שחושבים.

זיכוי המזון

יג. צריך שמזון העירוב יהיה בבעלות מי שמערבים בשבילו. לכן המניח עירוב עבור אנשים אחרים, צריך לזכות להם ע"י מישוה שאינו מבני ביתו הסמוכים על שולחנות¹²⁰. ויש שכתבו שאפשר בשעת קניית המאכל בחנות, לכוון לזכות עבור האנשים הצריכים לעירוב¹²¹. ועיי' לקמן כיצד מזכים את העירוב משבת לשבת.

יד. צריך שלכל אדם יהיה שיעור מזון שתי סעודות, ואפילו לילדים קטנים [מגיל ארבע או שש ומעלה] ולאורחים¹²² [ולא כמו בעירוב חצרות שמזון שתי סעודות מספיק אפילו לאלף אנשים שלכל אחד יש רק חלק קטן]¹²³.

לכן מניחים לעירוב דבר שדרך בני אדם לאכול ממנו מעט בכל סעודה, כגון שמן או בצל, שהכמות הנצרכת לאדם ממין זה באכילת שתי סעודות הוא מועט, וכך בכמות לא גדולה יש מספיק עבור כל ההולכים.

הנחתו ע"י שליח או ע"י אגודה ציבורית

טו. אפשר להניח אף ע"י שליח. וכן אדם יכול להניח עבור כל מי שירצה מבני העיר¹²⁴, רק צריך לזכות את המזון שיהיה שייך לכל האנשים שילכו על סמך העירוב [כלומר לכל מי שילך בשבת, שהוא צריך שהעירוב יקנה לו שביתה]. אמנם בקניית השביתה יש קצת חוב, שהרי נאסר ללכת לכיוון ההפוך, ואין חבין לאדם אלא מדעתו, ולכן העירוב מועיל רק למי שרצה בו בכניסת השבת, כדלעיל.

טז. בצורה זו נוהגים היום בכמה מקומות שמצוי שאנשים רוצים ללכת בשבת, שאחד מבני העיר מניח כמות מזון המספקת למספר האנשים שיתכן שילכו, מזכה את המזון כל ערב שבת לכל מי שילך בשבת זו יותר מאלפיים לכיוון העירוב, ומניחו ואומר "בזה העירוב יהא מותר לכל [מי שילך בשבת מעירו למקום פלוני], ללכת ממקום זה אלפיים אמה לכל רוח".

אבל צריך שיהא בעירוב כמות מספיקה לכל ההולכים, וכיון שקשה להניח כזו כמות גדולה, לכן מגבילים את הזיכוי רק למי שיתקשר ויודיע בערב שבת לאחראי, או למי שיתכוון לסמוך על העירוב, או שהולך דוקא לצורך מסויים וכדומה, וצריך לברר בכל מקום מה התנאים של העירוב.

לדוגמא, בצורה זו עושים אגודת "עזר מציון" עירוב תחומין להולכים בשבת מבני ברק לביה"ח "בלינסון", העירוב כולל כמות גדולה של שמן בשיעור המספיק לכ-180 איש למזון שתי סעודות, ועושים תנאי שהעירוב יחול רק להולכים לבלניסון, ומשערים שזה המקסימום של כמות האנשים ההולכים. ומוסיפים להתנות שאם ייווצר מצב שילכו יותר מ-180 איש, ההיתר יחול רק לחלק מהאנשים¹²⁵.

כיצד מזכים את המזון פעם נוספת לשבתות הבאות

יז. והנה עדיין יש בעיה בהנחת העירובים המשמשים לכל בני העיר, שהרי מניחים אותם להרבה שבתות, ומאחר ובשבת ראשונה זיכו את המזון להולכים בשבת ראשונה, המזון נשאר שלהם גם במשך השבתות הבאות, וכיצד אפשר שאותו מזון יעבור אח"כ לבעלות אנשים אחרים ההולכים בשבת השניה. לדוגמא, אם מניחים מזון למאה איש, מתוך הנחה שהולכים בשבת בין שלושים למאה איש, אי"כ יתכן שכל המזון כבר זוכה להולכים בשבת ראשונה, וצריך כעת מזון חדש, או עכ"פ לעשות קנין ולזכות את אותו מזון המונח באמצע הדרך באיזה מקום,

- 105. מבואר ריש סימן ת"ח ומשנ"ב סק"א.
- 106. כתב המשנ"ב (סי' ת"ח סק"ו) שנקרא עירוב תחומין, לפי שהוא מערב תחום שלא היה יכול מתחילה ללכת בו עם התחום שהיה יכול ללכת בו.
- 107. שו"ע סי' תט"ו ס"ד, ותיבת למחר, או לכל השבתות, הוסיף המשנ"ב (ס"ק ט"ז). ואפשר להתנות שיחול העירוב לכל השבתות שארצה לילך, כי בעירוב דרבנן יש ברייה (סי' ת"ג ס"א ומשנ"ב סק"ח). אם לא אמר כלום, אינו מועיל. ואם אמר רק "יהא זה לעירוב", מועיל בדיעבד, ובשעה"צ הסתפק אם מספיק שביד ע"ז. ואם מערב ברגליו מספיק מחשבה (משנ"ב סי' ת"ט ס"ק ל"ז, וסי' תט"ו ס"ק ט"ו).
- 108. בשו"ע (סי' תט"ו ס"ד) כתב לברך. ומה שכתבתי שלא לברך אינו דין, אלא המציאות בזמנינו היא שברוב המקרים יש איזו שיטה להתיר, אלא שאין לסמוך עליה למעשה. ועכ"פ לענין ברכה יש להחמיר.
- 109. שו"ע (סי' תט"ו ס"א) כתב רק לבית האבל או לבית המשתה או להקביל פני רבו או חבירו שבא מן הדרך [שכשכבא מהדרך הוי כבוד הבריות, וי"א דוקא חכם (משנ"ב ס"ק ו' ושעה"צ)], או שצריך לברוח מהגויים וכדו'. והרמ"א הוסיף גם אם רוצה לטייל ביי"ט או שבת בפרדס שיש בו שמחה [המשנ"ב הדגיש דוקא שמחה של היתר ולא הוללות והתערבות זכרים ונקבות, שזה דבר עבירה]. עוד הוסיף המשנ"ב שמוותר לערב ע"מ ללכת לברית מילה או להתפלל במניין [ואמנם המהרי"ל הסתפק בלצורך מנין, אבל כיון שהרמ"א התייר אף לטיול כדעת תרו"ד, כל שכן למנין]. ולפ"ז צ"ע מה לא נקרא דבר מצוה. וי"ל אדם שמטייל להנאתו ואינו חושב לעונג שבת, או שאין לו הבדל אם מטייל בתחום או חוץ לתחום, הוי דבר הרשות.
- 110. עירב בדיעבד מועיל, כ"כ שו"ע שם. ולגבי מערב ברגליו משנ"ב סי' תט"ו סק"א וכתב דבמקום צורך יש להקל.
- 111. שו"ע סי' תט"ו ס"ג. וכשמעבר לבי' ימים יחד, כגון יו"ט ושבת או שני ימים טובים של גלויות, הזמן שחל כלפי היום השני הוא בבין השמשות של כניסת היום השני, ויכול לערב יום ראשון למזרח ויום שני למערב. אבל שני ימים טובים של ראש השנה, הם כיום אחד, והעירוב חל בתחילת היום הראשון עבור שני הימים (שו"ע שם ס"א). מצוי שאדם רוצה להיות חזן ביום ראשון של ראש השנה בביכ"ס בצד מזרח וכיום שני בצד מערב, אינו יכול לעשות שני עירובים ללכת יותר מארבעת אלפים. מי שלא קנה שביתה בכניסת שבת, כגון שהיה בספינה המהלכת למעלה מי טפחים, הוא יקנה שביתה באמצע שבת בשעה שיגיע לקרקע [כשיצא ליבשה, או שהספינה תהיה במים רדודים שאין תחתיה י טפחים].
- 112. שו"ע סי' תט"ו ס"ב ג', ומשנ"ב סק"י.
- 113. משנ"ב סי' ת"ח סק"ז.
- 114. שו"ע סי' ת"ד ס"א, כלומר שבלי העירוב מותר ללכת מביתו או מעירו אלפיים למזרח ואלפיים למערב, ע"י העירוב מותר ללכת ד' אלפים למזרח אבל אסור ללכת למערב. ואם הניח את העירוב בצד מזרח במרחק 1600 מביתו, יכול ללכת 3600 למזרח ו-400 למערב.
- 115. כמבואר לעיל שבדרבנן יש ברייה, וא"כ התברר שמלפני שבת חל עבורו העירוב תחומין. משא"כ כשלא התנה לא חל, דאין חבין לאדם ואם היו שואלים אותו בכניסת שבת [שלא ידע שיצטרך ללכת] לא היה מערב.
- 116. יש מצבים שכחים ביותר שנוסעים עם חולה לביה"ח ומקבל טיפול ללא אישפוז, וכך נשאר באמצע שבת בביה"ח ללא מקום לשהות וללא אפשרות לחזור, מכיון שברוב הפעמים החולה עדיין בגדר חולה שאין בו סכנה,

לאנשים שילכו בשבת השניה זו¹²⁶. לפתרון בעיה זו מחפשים תחבולות שונות, שיש ת"ח המפקקים בהם¹²⁷.

שימור המזון וקיומו לאורך זמן

יח. צריך שהעירוב יהיה ראוי לאכילה, ואם המזון התקלקל, אינו כשר לעירוב. ולכן כשמניחים עירוב להרבה שבתות אי אפשר להשתמש בפת [שהיא מתקלקלת מהר], אלא משתמשים בדרך כלל בבצל או שמן או דבש וכדומה שמחזיקים לזמן ארוך. [ויש עוד מעלה במינים אלו, שהשיעור הנצרך לעירוב במינים אלו אינו גדול כ"כ, כיון שהכמות שדרך אדם לאכול מהם בשתי סעודות הוא מועט כדלעיל].

קיומו והנחתו בבין השמשות

יט. צריך שהמזון של העירוב יהיה קיים כל זמן בין השמשות. ואם נאבד או נגנב או נלקח באמצע בין השמשות, כשר, ואם לפני בין השמשות, פסול¹²⁸. וכשמניח עירוב לכמה שבתות צריך שיהיה קיים בבין השמשות של כל שבת ושבת, ולכן צריך להניחו במקום המשתמר. [אמנם אי אפשר להניחו במקום נעול שאין אפשרות לגשת אליו, כדלהלן].

אפשרות להגיע לעירוב

כ. צריך שתהיה אפשרות להגיע למזון העירוב ולאוכלו בזמן בין השמשות של כניסת השבת, ואם הניחו בבית או בארון נעול ואבד המפתח, אם יש איסור דאורייתא בסתירתו לא חל העירוב¹²⁹. וכן יהיה המאכל מונח במיכל שניתן לפותחו בלי לעבור איסור שבת מן התורה.

בדבר זה מתקשים אלו שעושים את עירובי התחומין הכלליים בזמנינו. כיון שמניחים עירוב לזמן רב וצריכים שיהיה מקום המשתמר שאנשים לא יסלקו אותו, ומצד שני צריכים להניחו במקום שכל האנשים שהולכים על סמך העירוב יוכלו להגיע אליו. ואף אם יניחו מפתח, צריכים שלא יגנבו את המפתח אנשים שאינם מהוגנים, ותלוי בזה כל כשרות העירוב. לשם כך מחפשים תחבולות שונות.

כא. כמו כן צריך שתהיה אפשרות להביא מזון העירוב למקום השביתה, כלומר אם התכוין לשבות על רשות הרבים, והניח את המזון על עץ שהוא רשות היחיד, כיון שאסור לטלטלו מהעץ לרחוב מדאורייתא, לא חל העירוב. אבל אם האיסור לטלטל רק מדרבנן כגון שהרחוב באותו מקום הוא כרמלית, חל העירוב¹³⁰.

פרט זה אינו מצוי בזמנינו, כיון שבדרך כלל דעת האדם לשבות היכן שתהיה הפת, ובפרט כשמונח ע"י ועד העירוב שהם מכוונים לכך בצורה הטובה.

הנחתו תוך אלפיים למקומו בכניסת שבת

כב. צריך שיוכל להגיע לפת המונחת לעירוב, מקום השביתה, מהמקום שעומד בו בכניסת השבת, ולכן אפשר להניח את העירוב רק עד מרחק 2000 אמות. אבל אם מניח את העירוב במרחק יותר מאלפיים מהמקום שנמצא בו בכניסת שבת, לא קנה עירוב, שהרי אסור לו ללכת עד העירוב¹³¹.

הנחתו בעיר שמקצתה בתוך אלפיים

כג. אם מניח את העירוב בתוך עיר, מספיק שמקצת מהעיר בתוך אלפיים למקום שנמצא בכניסת שבת, כיון שמתחשבים במצב שיהיה אחר שיחול העירוב, ואז כל אותה העיר שהעירוב מונח בה כד' אמות [ומותר עוד אלפיים סביבה], וא"כ מותר ללכת ממקומו עד מקום הפת¹³².

לדוגמא, ההולך מבני ברק לפתח תקוה, צריך להניח עירוב תחומין בפ"ת כדי שיוכל להיכנס למרכז העיר [שהוא מעבר לאלפיים מסוף ב"ב]. ואינו צריך להניח את העירוב במקום שתוך אלפיים לב"ב, אלא יכול להניח בכל פתח תקוה [כגון בבית שמתארח], כי לאחר קניית העירוב כל העיר כד' אמות ומותר ללכת בכל אותה עיר אף יותר מאלפיים.

הנחתו תוך אלפיים לעיר כשהוא באמצע העיר

כד. דין נוסף וחשוב מאוד, הנוגע לכל אחד שסומך על עירוב תחומין, אף כשאגודה מסודרת עושה את העירוב על הצד הטוב ביותר, עדיין צריך לברר עד היכן מותר וכמה מותר ללכת כשחוזר לעיר שיצא ממנה [כשחוזר לביתו בעיר], שהרי כיון שמקום שבינתו הוא במקום העירוב, מותר ללכת רק עד מקום שנמצא בתוך אלפיים לעירוב, והרי העירוב מונח במרחק כאלפיים מהעיר, א"כ יכול להיות רק בקצה העיר. לפתרון הילכתי לנושא זה, ראה בפרק ד' דיני עיר שלן בה.

פרק ג'

דין סוף התחום שכלה באמצע העיר, ושני

חסרונות בהנחת עירוב תחומין

דין הבלעה כשתחום אלפיים כולל עיר אחרת

א. אם האלפיים של התחום נגמרים אחרי העיר, וכל העיר בתוכם, נחשבת העיר ההיא כד' אמות ואינה ממעטת משיעור האלפיים אמה אלא ד' אמות, ומשלים את התחום אחרי העיר.

לדוגמא, אם מעירו עד העיר האחרת 1000 אמה, והעיר קצת פחות מ-1000 אמה, נמצא שכל העיר מובלעת בתחומן נחשבת כד' אמות, ומשלים אחרי העיר עוד 996 אמות¹³³.

כלה תחום אלפיים באמצע עיר אחרת

ב. ההולך את תחומו אלפיים אמה, והם נגמרים בתוך עיר או אפילו באמצע בית, מותר ללכת רק עד חצי העיר וחצי הבית, היכן שמסתיים התחום, ואסור לצאת לחציו השני אפילו אמה אחת¹³⁴.

ג. לפ"ז בערים שלנו שהן גדולות, אף כשיש שתי ערים קרובות מעט, ניתן ללכת מהעיר השניה רק חלק קטן. וכגון כשהולך מהעיר לישוב שרחוק מהעיר 1800 אמה, מותר ללכת בתוך הישוב רק 200 אמה [שזה כ-115 מטר בלבד].

וכן יותר מצוי שהולך לישוב סמוך במרחק 200 אמות, יכול להיכנס לישוב עוד 1800 אמה, אך זה מאוד קצת, פחות מקילומטר אחד [כ-10 דקות הליכה בלבד].

עוד נפק"מ מצויה בבתי חולים, שבהרבה מקומות מנותקים מהעיר ע"י כבישים ושטחים ריקים שמשאירים סביב ביה"ח, וא"כ כשהולך מהעיר לבית החולים, לפעמים רק חלק משטח ביה"ח נמצא בתוך התחום, ואז מותר ללכת רק למקומות שהם בתוך התחום. אבל גם אם ביה"ח נמצא בתחום העיר, וכל אנשי העיר מותרים ללכת אליו אף מקצה העיר במרחק רב, מ"מ מי ששבת מכניסת שבת בביה"ח, אינו כשוכת בעיר, וצריך למנות אלפיים מביה"ח. וכאשר הולך בשבת הולך לעיר, והרי העיר גדולה פי כמה מהתחום, אינו מותר ללכת אלא מעט בתחילת העיר, עד המקום שנשלם אלפיים אמה ממקום שבינתו כני"ל [דהיינו מהבנין שהיה בו בביה"ח, או מסוף קבוצת הבנינים או היקף המחיצות [מה שיותר גדול], משם מודדים אלפיים אמה].

כיצד המניח עירוב יכול לשהות בביתו באמצע העיר

ד. לפ"ז הקשו הפוסקים על מה שכתב השו"ע¹³⁵ שאפשר להניח עירוב תחומין עד מרחק 2000 אמות מהעיר, כיון שהמניח עירובו רחוק יותר מ-2000 ממקומו בכניסת שבת אינו מועיל, א"כ רק מי שגר בבית האחרון בעיר יכול להניח במרחק אלפיים, אבל רוב התושבים שלא גרים בקצה העיר, אינם יכולים להניח רחוק מקצה העיר, דהרי נמצא שהם רחוקים מהעירוב יותר מאלפיים אמות. ובפרט בערים גדולות שיש יותר מאלפיים מביתו עד קצה העיר לא יוכל להניח עירוב כלל, ומסתימת השו"ע משמע שאפשר.

ה. דעת המג"א שמותר להיות בביתו בכניסת שבת אפילו רחוק יותר מאלפיים, ויכול בשבת ללכת לכיוון העירוב תחומין, אבל אסור ללכת לכיוון ההפוך, כלומר אסור להתרחק מהעירוב תחומין, כל שאינו בתוך אלפיים אמה למקום העירוב. וכן דעת המשנ"ב בדעת השו"ע, אבל בביאור הלכה כתב להחמיר [אא"כ לן בלילה בביתו], והחזו"א חולק על המג"א ואוסר [אא"כ לן בלילה בביתו].

ולפ"ז אין ללכת בליל שבת על סמך עירוב תחומין, אא"כ גר בקצה העיר שאין אלפיים אמות מביתו [ובית הכנסת וכו'], עד מקום הנחת העירוב ושבינתו. משא"כ ביום מותר בצירוף דין עיר שלן בה, וראה לקמן פרק ד'.

כיצד מותר לחזור לביתו באמצע העיר

ו. באופן המבואר בסעיפים הקודמים, שרוב תושבי העיר המניחים עירוב תחומין מניחים אותו רחוק אלפיים אמות מביתם שבאמצע העיר, יש שאלה נוספת כיצד אח"כ יחזרו לביתם, הרי אינם יכולים ללכת אלא עד אלפיים ממקום העירוב, ואע"פ שהאלפיים נכנסים במקצת לתוך העיר, אסור ללכת בכל העיר אלא עד מקום שכלה התחום, ואפילו כלו באמצע בית כנזכר לעיל. וא"כ גם אם העירוב מועיל לדרך הלך, אינו מועיל לחזור. וזה חסרון גדול בהנחת עירוב במציאות בת ימינו שרוב הערים גדולות, ורוב תושבי הערים גרים במרחק תחום מקצה העיר.

והנה לדעת השו"ע כך הוא הדין למעשה, מותר ללכת ואסור לחזור [אלא רק לקצה העיר שבתוך אלפיים לעירוב]. אבל לדעת הרמ"א יש קולא של "עיר שלן בה" כמבואר בפרק הבא.

פרק ד'

דיני עיר שלן בה

המניח עירוב תחומין, נעקר מקום שבינתו מביתו ומעירו, ונקבע מקום שבינתו אצל העירוב, ולכן יש לו אלפיים ממקום העירוב [ואם העירוב בתוך עיר, יש לו כל אותה העיר ומוחוץ לה אלפיים אמה], וכאשר כלים האלפיים, אסור ללכת אפילו אמה אחת, אפילו כלו באמצע עיר או באמצע בית¹³⁶.

נמצא שאדם הנמצא בעיר ומניח עירוב במרחק 1900 אמה מהעיר, מותר לו ללכת רק ב-100 אמה האחרונים שבקצה העיר, ואסור להיכנס בשאר העיר. ולפ"ז לא מצאנו דינו ורגליו להשתמש בעירוב תחומין בערינו הגדולות, כי לרוב התושבים שאינם גרים בקצה העיר אין אפשרות להרחיק את העירוב מהעיר.

אולם דעת כמה ראשונים שהקילו חז"ל ואמרו שאם לן בליל שבת בעירו, נשאר לו גם היתר הליכה בכל עירו, למרות שחלק ממנה מחוץ לאלפיים מעירובו¹³⁷. ולפ"ז יכול בלילה ללכת בכל עירו, ובבוקר יכול ללכת לעירובו ועוד אלפיים מחוץ לו [שהם ד' אלפים], ואח"כ לחזור את כל הדי' אלפים ובנוסף ללכת בכל עירו [רק אסור לצאת מהעיר, במקום שחוץ לאלפיים מעירובו, אפילו אמה אחת].

דעת השו"ע כדעת הרבה ראשונים שאין את הקולא הזו, אבל הרמ"א הפוסקים האחרונים הכריעו להקל. דעת המשנ"ב שנכון להחמיר שלא לסמוך על קולא זו, ודעת החזו"א להקל. [וראה הערה¹³⁸]. ולולא קולא זו כמעט אין תועלת בעירוב תחומין לרוב תושבי ערינו הגדולות¹³⁹.

התנאים הנצרכים להיתר זה

- א.** כדי שתחשב עירו ל"עיר שלן בה" ויהיה מותר ללכת בכל העיר, **1.** להיות בשעת כניסת שבת בעיר שלן בה¹⁴⁰.
- 2.** ללון בעיר זו, ולא מספיק שהיה בכניסת שבת¹⁴¹.
- 3.** בחזו"א הסתפק שמא אסור לצאת מהעיר בלילה [ומשמע מדבריו שיאכל סעודת הלילה בעיר שלן בה]¹⁴².

136. שו"ע בסי' ת"ח ס"א.

137. החזו"א (סי' ק"ט ס"ק ט"ז ד"ה מ"ב) ביאר טעם דין מחודש זה, שגם המניח עירוב, עיקר דירתו היא בביתו, ורבנן שתיקנו שע"י עירוב תחומין מפסיד את תחום ביתו [לכיוון הנגד] לא תיקנו להפסידו את ביתו ועירו עצמם, אע"פ ששבינתו במקום עירובו. וכע"ז מצוינו בחיי אדם (כלל ע"ז ס"ג) שביאר הטעם, שאין זה דרכי נועם שע"י תקנת חכמים יצטרך ללון חוץ לביתו, וכיון שלן הקילו בכל העיר וכו'. ובמהרש"ם (סי' ת"ח ס"א) הביא מהשוואל ומשיב (חמישה ס"ג) "וכיון ששם ביתו ומקומו ממש, לא נעקר ממקומו אף שקנה שבינתו במק"א".

138. הרמ"א (סי' ת"ח ס"א) פסק קולא זו, וכמו שביאר דבריו במשנ"ב, ובמשנ"ב (ס"ק י"ב) כתב ע"ד הרמ"א "ויש להקל", ו"כ"כ הב"ח ושאר אחרונים", ולא חשש להזכיר דעת המחמירים, אבל בשעה"צ שם (ס"ק י"ב) הביא שהא"ר כתב שיש להחמיר שהיא דעת רוב הפוסקים שאסור, וצ"ח למש"כ בשעה"צ לפני כן (ס"ק י"א) שקולא זו רפאי מאוד, דרוב הפוסקים חולקים ע"ז כמ"ש הא"ר וה"מ וכו', ונהי דאין לנו למחות ביד המקילים אחרי שכל הרמ"א דיש להקל וכו'. וכן בביאור הלכה (ד"ה רחוק) משמע שיש להחמיר, שכתב להקל רק לענין שא"צ להיות בלילה סמוך לעירובו, שיש לצרף ד' המג"א (הנ"ל סופ"ב), אבל גבי לחזור משמע שיש להחמיר. ומ"מ במשנ"ב סתם כדעת המקילים. וכן בחזו"א (סי' ק"ט ס"ק ט"ז ד"ה מיהו וד"ה גם) הכריע להקל [והביא שדעת הביאור הלכה נוטה להחמיר]. וע"י קרית אריאל (פ"ב הערה ס"ו) שיישב השגות הא"ר מדעת הטור, והוכיח שכ"ד הרא"ש.

139. כיון שהעיר גדולה הרבה יותר מאלפיים אמה (קילומטר אחד), ורוב תושבי העיר גרים במרחק אלף אמה מקצה העיר שבצד העירוב תחומין, ומכיון שהעירוב מונח במרחק יותר מאלף אמה מהעיר, א"כ רוב התושבים כשישתמשו בעירוב, יהיו אסורים לחזור לבתיהם לולי הקולא הזאת שמותר ללכת בכל העיר אם בלילה ילונו בעיר.

140. הכרעת השעה"צ (סי' ת"ח ס"ק י"א), שהביא שהחיי אדם כ' שאם לן בביתו מותר אפילו אם בבין השמשות נמצא במקום עירובו ולא בביתו, אבל השעה"צ הכריע להחמיר כד' הבית מאיר, כיון דבלא"ה כל דין זה הוא מחלוקת. וע"י קרית אריאל (פ"ב הערה ס"ז) שנחלקו בזה הראשונים.

141. כן משמע ברוב הראשונים, וכן הכריע השעה"צ שם, כי העיקר זה אם לן בביתו. דלא כתוס' רבינו פרץ (דף מב: ד"ה מלבד) שמספיק להיות בכניסת שבת. ובקריית אריאל (שם הערה ס"ח) הסתפק אם צריך לישון, או מספיק שנמצא בשעות של עיקר הלילה, ונפק"מ בליל שבעות.

142. חזו"א סי' ק"ט ס"ק ט"ז ד"ה גם הסתפק אם יכול ללכת בלילה, על סמך שאח"כ יחזור וישן בביתו, או שמא מאחר ויצא אסור לחזור כל זמן שלא נעשית עיר שלן בה. [ומ"מ כתב שאם ישן בקצה העיר בתוך אלפיים לעירובו, נעשית עיר שלן בה, ובבוקר יוכל ללכת בכל העיר]. ומלשון החזו"א (שם ד"ה מ"ב) שכתב כל שקבע פיתו ולינתו, די"ק הקרית אריאל (עמ' מ"ב אות ג) שצריך שיאכל גם סעודתו בביתו.

126. ע"י שו"ת שבט הלוי שהתקשה בזה כיצד מועיל שמניחים עירוב תחומין ציבורי, והעלה שא"צ בעלות ממונית במזון העירוב, אלא מספיק שעומד לאכילת אותם אנשים, ולכן אפשר לכתחילה לזכות לכולם, ומה שיש להולכים בשבתות אחרות זכות בפת אינו מגרע מהזכות של ההולכים.

127. הפתרון שעושים בעירוב של "עזר מציון", שבשעה שמזכים להולכים בשבת הראשונה אומרים, שאחרי ששה ימים תעבור הבעלות על המזון [השמן] לאדם פלוני [מד"ן "אחר"ך לפלוני"], ואז ביום שישו שבשבע הבא האדם ההוא בעלים על השמן ויכול לזכותו בקנין כסף, אגב, אודיתא ועוד. ועושים כמעט את כל הקנינים ששי"ך. אבל אילו לא היו עושים את התנאי של "אחר"ך לפלוני", לא היה אפשר לזכות אלא ע"י שילכו לשם ויגביהו את השמן, כיון שאין לפנינו את הבעלים שיש בידו להקנות.

128. שו"ע סי' תט"ו סעיפים ב' ג', וע"ש במשנ"ב (סק"ח ו"א) ובביאור הלכה שעירובי תחומין חמור מעירובי חצרות, ואם הניח באמצע בין השמשות דעת הרבה ראשונים שאינו מועיל. ולכן אין להניח לכתחילה בבין השמשות.

129. שו"ע סי' ת"ט ס"ה. וכיצד יתכן שיהיה איסור דאורייתא, הלא מקלקל הוי דרבנן. וי"ל כשצריך כלי מלאכה חשמליים.

130. שו"ע (סי' ת"ט ס"ב). והטעם שבאיסור דרבנן חל העירוב, כי לא גזרו על שבות לצורך מצוה בבין השמשות, וכיון שהעירוב חייב להיות לצורך מצוה, היה מותר להביאו בבין השמשות, בין כשהאיסור מצד טלטול מרה"י לכרמלית, ובין כשהאיסור מצד משתמש באילן. אבל אם הונח על שיהיה קטנים, לא חל העירוב, כיון שקרוב לוודאי שיתלוש כשיקח את העירוב (שו"ע שם ס"ג ומשנ"ב סק"י).

131. שו"ע סי' ת"ח ס"ד. ודין זה שייך גם כשהולך בדרך ואומר שבינתו במקום פלוני, שצריך שהמקום יהיה בתוך אלפיים למקום שנמצא בכניסת השבת (שו"ע סי' ת"ט ס"א).

132. כ"כ בקרית אריאל שכן מבואר בהוראות החזו"א לעשיית עירוב תחומין להולכים לתל אביב, מובא בספר שם עמ' קנ"א. וכן משמע בפשטות בחזו"א (סי' ק"י סק"ח), ודלא כמנחת פיתים.

133. שו"ע סי' ת"ח ס"א, והביא שם דוגמא זו. ובמשנ"ב סק"ט כתב שאף אם העיר 1000 ממש, שהתחום מסתיים בסוף העיר, נחשבת מובלעת וכולה כד' אמות. אבל הביא ש"א שדברי השו"ע דוקא, כי אי אפשר לצמצם במדידה המסורה לכל אדם, ויש להחמיר, ובשעת הצורך יש להקל.

134. שו"ע סי' ת"ח ס"א. ובאופן זה לא אומרים שכל העיר כד' אמות, אלא רק בשבות בתוכה, או כאשר כולה בתוך התחום כדלקמן בסוף סעיף זה.

135. סי' ת"ח ס"א.

גבולות העיר לענין היתר זה

ב. ההיתר של "עיר שלן בה" הוא רק ללכת בתוך העיר, בין בתי העיר, ולא מחוץ לה, אפילו בתוך תחום העיר¹⁴³.

בחזו"א משמע להקל שמותר אף בתוך קרפף העיר [70 אמה הסמוכות לעיר], וכן תוך השקעים הקטנים שבין הבתים בקצוות העיר, נחשב כגוף העיר ומותר ללכת בהם, וכן בשטח שכלול בריבוע העיר, יש אוסרים¹⁴⁴. ולחוש לדעת האוסרים יש להיזהר ללכת רק בין הבתים של העיר ולא מחוץ לבתים.

יש להסתפק אם מותר ללכת בשטח הסמוך לעיר המוקף ונכלל בתוך עירוב העיר¹⁴⁵. והנפק"מ הגדולה בזה במקומות שהשכונות מנותקות והחיבור שלהן רק ע"י העירוב, כגון בקרית ספר שהשכונות גרין פארק [וברכפלד] מחוברות רק ע"י העירוב, אם לא יהיה דין עיר שלן בה לכל ההיקף לא יוכלו האנשים שהניחו עירוב תחומין מחוץ לעיר [כגון בחשמונאים] ללכת לשכונות הנ"ל.

ג. החזו"א הסתפק האם מותר גם בלילה ללכת מעירי למקום עירוב ולחזור לביתו, או שמא עדיין לא נקבע לעיר שלן בה, ואם יצא יהיה אסור לחזור לעירו מעבר לאלפיים מעירובו, ובכמה ראשונים מוכח שמותר¹⁴⁶.

ד. אם לן בעיר במקום שאינו בית, או בית שאינו ראוי לדירה [כגון בית הכנסת], יש שכתבו שאין לו את הקולא של עיר שלן בה¹⁴⁷.

פרק ה'

דין מי שיצא חוץ לתחום

שיעור היציאה מחוץ לתחום

א. מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת, לא יכנס חזרה לתחום, ואין לו אלא ד' אמות במקום עמידת רגליו¹⁴⁸. אם הוציא רק רגל אחת מחוץ לתחום, מותר להחזירה כיון שרובו בתוך התחום¹⁴⁹.

ב. אם יצא בשוגג, אם יציאתו עד ד' אמות, יכול לחזור ד' אמות, וכיון שנכנס לתחום בהיתר חוזר לו דין תחומו כאילו לא יצא [שיש לו אלפיים אמה ממקום שבייתתו]¹⁵⁰. אבל אם יצא יותר מד' אמות, אסור לחזור לתחומו, ואם יחזור, לא יחזור לו דין התחום כיון שחזר במזיד [כדלקמן].

ג. בזמנינו שלא מודדים את התחום בחבלים כפי שהיה בזמן חז"ל, אלא מודדים ע"י מפות, אי אפשר לדייק כ"כ במידת התחום ואין אפשרות לדעת אם יצאו אמה אחת או ד' אמות, כמ"כ יש הרבה ספיקות מהיכן למדוד מריבוע העיר [ע"י לקמן פרק ח'], וכן אי אפשר לדייק במדידת

יש להסתפק אם דין עיר שלן בה נאמר גם בלי הנחת עירוב תחומין, דהיינו שיוכל לקבוע שבייתו בביתו, ולהיות בכניסת שבת ובלילה בעיר הסמוכה שיהיה לו היתר בכל העיר שלן בה, מלבד שיהיה לו כל האלפיים הסמוכים לעירו. והדבר מצוי כשנמצא בבית חולים בכניסת שבת, וקובע שבייתו בביתו, וביה"ח מדין עיר שלן בה, ד"ל שהסברא שלא תיקנו עירוב להפסידו ביתו, משא"כ בלי עירוב [דהיינו שקניית השביתה היא מקום אכילתו באמת, ולא ע"י עירוב], יש לו את ביתו באכילתו לא מתקנת עירוב, וצ"ע.

143. משנ"ב סי' ת"ח ס"ק י"א, ש"אסור להלך חוצה לה כלום".

144. יסוד הנידון בשני דינים אלו הוא, האם קרפף העיר וריבוע העיר נחשבים בכלל שטח העיר ומותר, או שהם מדיני מידת תחומין של שבת, ואינם מותרים בדין עיר שלן בה שאינו היתר אלא על העיר ולא על תחום העיר. בחזו"א (סי' ק"י סק"ח ד"ה וכשאנו) מוכח ששניהם נחשבים שטח העיר, אבל בקרית אריאל (עמ' מ"ב) הביא שלגבי קרפף כתב המהר"ם בנעט שאינו בכלל העיר, וכתב הקרית אריאל שמצינו בדעת המשנ"ב (בה"ל סי' שצ"ח ס"ה) שכתב שכל הדין קרפף לעיר [כשאנו לצורך חיבור הערים] זו קולא מאוד מפוקפקת, וכשיש ספק או מחלוקת באיזה דבר יש לאסור, ולפ"ז צידד הקרית אריאל לאסור גם כאן, לגבי הוספת הקרפף למי שסיבת ההיתר רק מכח עיר שלן בה [בפרט שגם בקולא של עיר שלן בה מפקפק המשנ"ב]. ולגבי ריבוע העיר כתב הקרית אריאל (פ"ב הערה ע"ג) שלדעתו מוכח במהר"ם מרוטנבורג וברא"ש וריטב"א ומאירי שהריבוע לא נקרא שטח העיר, ולכן כתב להחמיר בשני אלו. ומ"מ שמעתי שנוקטים להקל בשקעים שבין הבתים, כי דין זה אינו רק ריבוע העיר, אלא סברא הוא שזה דין העיר ולא רק צורת מדידה.

145. בקרית אריאל (פ"ב הערה ע"ו) כתב תלודת דין זה במחלוקת האם היקף העירוב בכוחו להרחיב את העיר, או רק נותן דין רשות היחיד, שדעת מרן הקהילות יעקב (קריינא דאגרתא ח"ב סי' ק"ה), וכן משמע בחזו"א (סי' ק"י ד"ה ואמנם) שאינו מרחיב את שטח העיר, ולפ"ז אינו מתיר עיר שלן בה, אבל דעת מרן הגרש"א זצ"ל ובמכתב הגר"ש איערבאך שליט"א (הנדפס שם) צידד שמרחיב את שטח העיר (עיי' בקרית אריאל שם הערה מ). והנה הוא נקט בפשיטת שברשות היחיד שאינה עיר אין דין עיר שלן בה, וכ"ד הגר"י גרוסברד שליט"א. אבל הגרמ"ל שליט"א צידד שגם ברשות היחיד שאינה עיר יש דין עיר שלן בה, שהרי מצינו שרה"י יותר חזקה מעיר לגבי מי שהוציא אוהו מתחומו ונתנוהו בדיר וסוהר מותר לילך בכלו, משא"כ בעיר שאינה מוקפת יש מחלוקת ראשונים, וצ"ע למעשה.

146. החזו"א סי' ק"ט ס"ק ט"ז הסתפק, ובקרית אריאל (פ"ב הערה ע' ע"א) כתב שמכמה ראשונים ומהח"י אדם מוכח שמותר. ולדעת החזו"א עדיין יוכל לחזור וללון בעיר במקום שתוך אלפיים לעירובו, ועי"ז תיקבע לעיר שלן בה ויהיה למזר מותר בכלה.

147. כן הביא בקרית אריאל (פ"ב הערה ע"ו) שכ"כ השואל ומשיב (חמישה סי' ג), והובא במהרש"ם (סי' ת"ח ס"א), משום שדוקא על לן בביתו הקילו שלא להפסידו את ביתו שהוא עיקר דירתו, וכמ"ש בהערות לעיל בטעם דין זה, משא"כ כשלן בחצר או בבית הכנסת או פרוודור שמשמש כניסה לבית אחר, שאין להם דין בית [לענין עירובי חצרות כמבואר בסי' ש"ע ס"א וסי' שס"ו ס"ג], אינו דירה ולא עיקר דירתו, ולא התירו לו ללכת את העיר.

148. שו"ע סי' ת"ה ס"א. בשו"ע כתב שיש לו ד' אמות רק מעמידת רגליו לכיוון חוץ [בכיוון הליכתו]. ולא יכול לברור שד' אמותיו יהיו לכיוון פנים, אבל המשנ"ב הכריע ע"פ הרמ"א (סי' שצ"ו ס"א) שיש לו ד' אמות לכל צד, שהן ח' על ח' אמות, והוא באמצעה, ולפ"ז יש גם ד' אמות לכיוון פנים. ודעת החזו"א לפסוק כשיטת השו"ע, ואע"פ שלפי המשנ"ב היוצא אמה אחת יכול לחזור ג' אמות לאחוריו, וא"כ הוא בתוך התחום שהיה לו, מ"מ אם יצא במזיד הפסיד תחומו, ואין לו אלא ד' אמותיו, ואם יצא בשוגג דינו כדלקמן.

149. שו"ע שם סי"ב.

150. משנ"ב שם סס"ב, וזהו דין הבלעת תחומין, דכיון שהתחום החדש דהיינו ד' אמותיו חלק מהם מובלעים בתחום הקודם, יכול לחזור וחזור לו התחום.

151. שו"ע (סי' ת"ה ס"א וסי"ו), ובמשנ"ב (סי' ק"ד וכו') ביאר שאפילו נכנס למקום מוקף מחיצות. אמנם בביאור הלכה (שם ס"ו ד"ה אבל) הביא שהראשונים חולקים בזה, ומ"מ כתב שלמעשה בודאי יש להחמיר כשו"ע.

152. השו"ע (סי' שצ"ו ס"א) כתב ד' על ד', והרמ"א הביא דעת החולקים שיש ד' לכל צד דהיינו ח' על ח', וביאר בשער הציון (סק"ז) שאע"פ שד' לכל צד אינו ח' על ח' שהרי חסר בפניו, מ"מ ידוע שכל שיעורי שבת הם מרובעים עם הזווית שלהם. ובמשנ"ב (סק"ט) כתב שיש לסמוך ע"ד הרמ"א למעשה. וכ"כ בסי' שצ"ו בשע"צ

ייפועי ההרים והגבעות [ע"י לקמן פרק י'], וכן יש שני שיעורים במי דות האמה [הגר"ח נאה והחזו"א], וא"כ קשה לדעת היכן הגבול המדויק עד כדי מי שיצא פחות מד' אמות. לכן במדידות שלנו יש לסמן מהיכן מתחיל הספק ויש להחמיר שנחשב יציאה חוץ לתחום, ומהיכן ודאי יצא חוץ לתחום. ומי שיצא למקום המסופק, צריך שאלת חכם היודע את חשיבותם ההלכתיים באותו מקום, באיזה מצב מוגדר כספק דרבנן לקר לא, ומתי נחשב כקרוב לודאי שיצא מחוץ לתחום. וצריך זהירות יתירה.

דין מי שיצא ונמצא חוץ לתחומו

ד. מי שיצא מהתחום ונמצא חוץ לתחומו, האם מותר לו להסתובב במקום בו הוא נמצא. יש לחלק בין שלשה אופנים:

א. אם יצא במזיד [כלומר מתוך ידיעה], אפילו יצא רק אמה אחת, יש במקומו ואסור לו להלך אלא בד' אמותיו, אף אם הוא נמצא במקום מוקף מחיצות או בתוך בית¹⁵¹. יש אומרים שהכוונה ד' אמות לכל צד, שהם ח' על ח' אמות, וכן צידד המשנ"ב, ויש אומרים שהכוונה ד' על ד' אמות בלבד, וכן צידד החזו"א¹⁵².

ב. אם יצא בשוגג [שהיה טרוד ולא שם לב לתחום]¹⁵³, או שהוציאוהו גוים בעל כרחו, אם התעורר ושם לב כאשר נמצא בתוך מקום מוקף, או שהגוים נתנוהו בתוך מקום המוקף מחיצות, כגון בית, חצר, עיר מוקפת חומה לשם דירה, או מוקפת במחיצות העירוב, יכול ללכת בתוך כל ההיקף, רק לא לצאת ממנו. ואם הניחוהו במקום ללא מחיצות אין לו אלא ד' אמות¹⁵⁴. יש אומרים שאם הניחוהו בתוך עיר מותר ללכת בתוך כולה, אף אם אינה מוקפת מחיצות ואין בה עירוב, ובשעת הדחק יש לסמוך להקל¹⁵⁵.

ג. אם יצא באופן המותר, כגון לפיקוח נפש¹⁵⁶ [ללוות יולדת או חולה לביה"ח], יש לו אלפיים אמה מהמקום שהגיע אליו, כדין השוכנים באותו מקום. דהיינו שאם הגיע לבית החולים ואין חיבור בין הבנינים, מודד מפתח הבנין. ואם הבנינים סמוכים או מוקפים גדר מודד מהגדר, ואם ביה"ח בתוך שכונה או עיר, יש לו את כל העיר [אפילו אינה מוקפת מחיצות], ועוד אלפיים מחוץ לעיר¹⁵⁷.

אם היו מקצת מהאלפיים החדשים נכנסים בתוך האלפיים שהיו לו בכניסת שבת, יכול לחזור לתחומו, ואז חוזר לו התחום שהיה לו בכניסת השבת [ויכול ללכת למקומו אע"פ שזה יותר מאלפיים מהמקום החדש]¹⁵⁸.

ה. לדוגמא אדם שהגיע בשבת מקרית ספר לבני ברק למעיני הישועה, ללוות את היולדת, ולקח עמו את בנו [בן שבע¹⁵⁹], האם מותר לו ולבנו להסתובב בבנין בית החולים או בכל העיר.

הבעל המלווה שהיה מותר לו להגיע מחמת צורך פיקוח נפש, נתנו לו דין כמי ששבת בבני ברק, ולכן מותר ללכת בכל העיר ועוד אלפיים אמות סביב לעיר. אבל לגבי הילד שאין היתר להביאו [אלא צריך להשאירו אצל ידידים], הרי דינו כיצא בשוגג, ואפילו אם אביו ידע שאסור ולקח אותו באיסור ח"ו, מ"מ כלפי הילד שאינו יודע את הדין הרי הוא שוגג או אנוס¹⁶⁰, וא"כ מותר לו להסתובב בכל ההיקף, דהיינו בכל הבנין. ואם המתחם סגור [כולל השער של בית החולים שלא יהא פתוח ו' אמות, שהם 5-6 מטר], מותר להסתובב בכל המתחם, ואם היקף מחיצות העירוב מתוקן כראוי יכול להסתובב בכל שטח העירוב. [וכיון שלילדים אפשר לסמוך על העירוב השכונתי באזור זה, יכול להסתובב בכל שטח העירוב].

אבל אם ח"ו הצטרף בן שכבר יודע שיש בכך איסור יציאה מהתחום, ודינו כמזיד, אסור להסתובב בכל ההיקף, אלא צריך להישאר באותן ד' אמות שנמצא בשעה שנודעה לו ההלכה שאסור מחמת זה לזוז ממקומו¹⁶¹.

הוצרך לנקיבו - כבוד הבריות

ו. אדם הנמצא חוץ לתחומו [באופן שאין לו אלא ד' אמות] והוצרך לנקיבו, התירו לו משום כבוד הבריות ללכת למקום צנוע הנמצא בקירבת מקומו¹⁶². לאחר שעשה צרכיו התירו לו להתרחק ממקום שנפנה עד שיכלה הריח, ושם יש לו ד' אמות [ולא שיחזור דוקא לד' אמות הקודמים]¹⁶³.

אם יציאתו מהתחום היתה בשוגג, יש לו עצה להרויח עי"ו, להתקרב לכיוון תחומו, שאם לא ימצא מקום צנוע עד שיכנס לתחומו, יחזור לו דין התחום ויכול לחזור לביתו, כיון שחזר לתחומו בהיתר. אבל אם יציאתו היתה במזיד, לא מועיל שחזר בהיתר כמבואר לעיל¹⁶⁴.

מי שיצא חוץ לתחומו וחזר ונכנס

ז. מי שיצא חוץ לתחומו וחזר ונכנס, א. אם חזר במזיד [אפילו אם יציאתו היתה בשוגג], אין לו אלא ד' אמות, אפילו נכנס למקום המוקף מחיצות [כגון בתוך בית], אסור ללכת בבית אלא ד' אמות שעומד בהם, מלבד אם חזר לאותה העיר ששבת בה, שאז כל העיר כד' אמות [אך לא יצא מחוץ לה אפילו תוך התחום]¹⁶⁵.

סק"א שכבר כתבנו שהלכה כדעת הרמ"א. אבל החזו"א (סי' פ' לוף מזח). כתב שבגמ' משמע שלהלכה יש רק ד' על ד' אמות.

153. הוא הדין אם היה סבור שמותר ללכת ואין איסור תחומין במקום זה. אבל אם ידע שיש ספק וצריך לברר את הנושא, והלך בלי לברר, י"ל שאינו כשוגג.

154. שו"ע (סי' ת"ה ס"ה ו', ומשנ"ב ס"ק כ"ב). וכתב שה"ה אם נתנוהו בשטח המוקף למרעה בהמות, אמנם דוקא במקום שהוקף לדירה, או שהוא פחות מבית סאתים אפילו לא הוקף לדירה, דהוי רשות היחיד, אבל יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה שמדרבנן הוי כרמלית, אינו מהלך את כולה אלא ד' אמות (משנ"ב ס"ק כ"א). אם נזכר קודם שנכנס, או שהניחוהו בחוץ ונכנס לדעת, דינו כיצא מתחומו במזיד [שהרי היה אסור לו להיכנס]. ואין לו אלא ד' אמות (משנ"ב ס"ק כ"ד). אבל אם היה צריך להיפנות ולא היה לו מקום צנוע אלא בתוכו, שנכנס בהיתר, מותר להלך בכל ההיקף.

155. ביאור הלכה סעיף ו' ד"ה מוקפת.

156. יש להסתפק האם דוקא ביוצא לפיקוח נפש או להציל וכדומה, שהם הדברים המזכירים בגמ' ובשו"ע, או שמא כל מי שהותר לצאת מקבל אלפיים חדשים. ונפק"מ כגון היוצא לצורך חולה שאין בו סכנה, שלא הותר לדחות שבת אלא בדרבנן [ובשינוי], האם יהא דינו כמי שנמצא חוץ לתחומו [ואין לו אלא ד' אמות או כל ביה"ח], או מקבל תחום אלפיים חדש. ועי' שער הציון סי' ת"ק בהלכו לקבור את המת ביו"ט שני, שכיון שיצא בהיתר יש להן ד' אלפים, דהיינו אלפיים חדשים מעבר לאלפיים הקודמים, וצ"ע.

157. שו"ע סי' ת"ז ס"א ב'. ומשי"כ שיש לו את כל העיר אפילו אינה מוקפת מחיצות, היינו כדין השוכת בעיר [ואינו דומה ליוצא חוץ לתחום בשוגג והגיע לעיר הנזכר לעיל אות ב' שיש בזה מחלוקת]. אמנם יש להדגיש שבהרבה מקומות בית החולים מנותק מהעיר אפילו כשנראה סמוך לשכונה, כי לענין זה מספיק שיש רווח של 64-81 מטר בין בנין לבנין, דהיינו בין בנין בית החולים לבנין המגורים שבעיר, ויש מקילים למדוד מהגדר המקיפה את בית החולים עד בנין המגורים, אך עכ"פ זה רווח מאוד קטן, וצריך לברר היטב את המרחק.

158. שו"ע שם. ובאופן שחזר לתחומו הראשון, מתבטל ממנו התחום החדש, ומותר רק בתחום הראשון (משנ"ב סק"ז).

159. מש"כ בגיל שבע, משום שעד גיל שש יש אופנים ששבייתו כשבייתת אמו, ולפ"ז יתכן שכיון שאמו מותרת במקום זה, גם הוא מותר בכך, כפי הסברא המחודשת של הגרש"ז אויערבך לגבי חפצים, ע"י לקמן פרק ו'.

160. יש ללמוד דין הילד בק"ו מפירות של אדם, שאפילו הוציאן במזיד דינם כיצאו באונס, כיון שהפירות אנוסים ולא אומרים שיאסרו מחמת דעת הבעלים, כל שכן בילד שיש לדון אותו לפי ידיעתו ולא לפי ידיעת אביו. ומ"מ אע"פ שנידון כאנוס, אסור ללכת לכל מקום, משום שעכ"פ הוא מחוץ לתחום שהיה לו בכניסת שבת, ואפילו באונס יש לו רק ד' אמות.

161. אם נצרך לנקיבו מותר ללכת למקום המיועד לכך משום כבוד הבריות, אבל כשיצא צריך להישאר בד' אמות הסמוכים לחזרונו זה (שו"ע סי' ת"ז ומשנ"ב ס"ק ח) וכמבואר לקמן פרק ה'.

162. שו"ע סי' ת"ו. וסיים השו"ע שנחלקו הראשונים אם הותר רק לצורך עשיית צרכים גדולים או גם לצורך הטלת מים, וכתב המשנ"ב (סק"ט) שיש להחמיר כסברא זו. ונראה שזה דוקא כשנמצא בשדה שאז אין כ"כ חסרון כבוד הבריות בענין זה, אבל במקום ישוב [ובפרט כשנמצא במקום מרוצף] יש חסרון גדול בכבוד הבריות, ומותר. ועי' במשנ"ב (סק"ב) שאם נמצא בין בתי גוים, מותר ללכת כשנצרך לנקיבו עד בתי היהודים, שמא הגוים יכאוהו על מעשיו.

163. שו"ע שם. והיינו שאין היתר לחזור לאותן ד' אמות, אלא מקבל ד' אמות חדשים במקום שנמצא.

164. שו"ע שם ומשנ"ב סק"ח, וכתב שמ"מ גם זה שיצא במזיד, אם ע"י חזרתו בהיתר נכנס ממש לתוך העיר ששבת בה, מותר ללכת בכל העיר בלי לצאת ממנה, כמבואר בסי' ת"ה ס"ח.

165. שו"ע סי' ת"ה ס"ח ומשנ"ב סי' ת"ו סק"ח. לדעת השו"ע אם העיר לא מוקפת מחיצות [כגון שלא סומך על העירוב], אע"פ שכלפי השוכת בה כולה כד' אמות, מ"מ כלפי זה שיצא במזיד חוזר אינה כד' אמות, ובביאור הלכה (סי' ת"ה ס"ח ד"ה אם) צידד להקל אף כשאינה מוקפת מחיצות.

יא. חפצים שהובאו ע"י גוי, דינם כנ"ל, שהרי חפצי גוי קונים שביניהם¹⁸¹. ולגבי השתמשות, מותר לאחרים להשתמש, רק לא למי שהובאו בשבילו. ואם הביא כוונה כללית בשביל בני העיר היהודים שיקנו ממנו, אסור לכולם¹⁸².

...

דיני צירוף העיר, ריבוע העיר, ומדידת התחום

פרק ז'

דינים המיוחדים בעיר, ומה נקרא עיר

דינים המיוחדים בעיר

א. מי ששבת בעיר, יש לו כמה דינים מיוחדים, המרחיבים את המקום המותר בהליכה.

א' מי ששבת בתוך העיר, כל העיר נחשבת לו כד' אמותיו, ולכן יכול ללכת את כל העיר, אפילו אם היא גדולה מאוד מהלך כמה ימים. וכן אין העיר נחשבת לו חלק מהתחום, אלא מתחיל למנות את התחום מהמקום שהעיר מסתיימת. בין אם העיר מוקפת מחיצות, ובין אם אינה מוקפת מחיצות¹⁸³.

אבל מי שלא שבת בעיר, ונכנס לעיר, אע"פ שתחומה מגיע לחלק מהעיר, אסור להלך במקום שחוץ לתחום האלפיים, אפילו שהכל עיר אחת, ואפילו מסתיים באמצע בית¹⁸⁴.

ב' מי שהניח עירוב תחומין בתוך עיר, כל העיר נחשבת לו כד' אמות וככל הדינים הנ"ל, שהרי נעשה כמי ששבת בעיר¹⁸⁵.

ג' מי שהוציאוהו מתחומה באונס והניחיהו בתוך עיר אחרת [כגון שהוציאוהו גויים או משטרה, או רוח רעה שלטה בו], וכן מי שיצא בשוגג ונוצר כאשר נמצא בתוך עיר אחרת, כל העיר כד' אמותיו, ויכול להלך את כל העיר, אבל אסור לצאת ממנה [שהרי נמצא חוץ לתחומו]. בדין זה יש אומרים דוקא כשהעיר מוקפת מחיצות, ובשעת הדחק יש להקל כשיטות שאפילו אם אינה מוקפת מחיצות¹⁸⁶.

ד' בתים הסמוכים לעיר תוך 70.6 אמה, מצטרפים ומרחיבים שטח העיר. יש בתים שמצטרפים זה לזה אף ללא דין עיר ותנאיה, ויש בתים שמצטרפים רק כשיש דין עיר [כגון צריפים, בתים חרבים, בתים ללא תקרה, ובורגנין, כמבואר לקמן].

ה' מוסיפים קרפף לעיר, דהיינו שהשטח של 70.6 אמה הסמוכים לעיר, נחשב חלק מהעיר.

יש אומרים שדין זה נאמר רק לצורך חיבור בין שתי ערים, שעד שאין שבעים אמה לעיר זו ושבעים אמה לעיר זו [סה"כ 141.3 אמה] מתחברים להחשב עיר אחת, ויש אומרים שגם בעיר סתם מוסיפים קרפף, ומתחילים למדוד את התחום מאחרי השבעים אמה¹⁸⁷.

ו' חומת העיר [המגינה על העיר] מרחיבה את תחום העיר, ומתחילים למדוד תחום האלפיים מחוץ לחומה.

כאמור יש חלקים מהדינים הנ"ל שנאמרו אף בכל רצף של בתים שאין לו דין עיר, ויש שנאמרו רק אחרי שיש דין עיר.

ב. מה נחשב עיר

א. שיעור עיר הוא, שלש חצרות, ובכל חצר שני בתים¹⁸⁸.

שביתת כלים מושאלים

ד. אם השאיל את חפציו לפני שבת, דינם כמי שמושאל לו. וכן אם הפקידים ביד אדם, שבייתתם כשביתת אותו אדם¹⁷¹.

הוצאת בגדים מתחומם בדרך לבישה

ה. הלוכש בגדים שקנו שבייתה במקום רחוק והם חוץ לתחומם, אסור לו לילך כדין המטלטלים בידיים¹⁷².

לפ"ז נתחבטו הפוסקים מדוע מותר להולך לצורך פיקוח נפש [כגון המלוה יולדת או חולה לביה"ח] ללכת עם בגדים שלובש, הרי יש בהם איסור הוצאה חוץ לתחום, ויש שכתבו לחדש מאחר ושבייתת כליו כמוהו, מותר להוציאם מהתחום כאשר מותר לו לצאת, וע"י לעיל סעיף ג', וצ"ע.

כלים של גוי

ו. כלים של גוי קונים שבייתה למרות שהבעלים אינו בר שבייתה [גזירה אטו כלים של ישראל]. ושבייתתם לפי המקום שהיו בבין השמשות, ולא לפי מקום בעליהם [ואינם ממש כמו כלים של יהודי]¹⁷³.

כלים של הפקר, ודין המים שבאים מחוץ לתחום

ז. כלים של הפקר, וכן מים שעומדים לרשות הציבור, אינם קונים שבייתה, ומותר לטלטלם כפי מה שמותר למי שזוכה בהם ראשון במהלך השבת¹⁷⁴. ואם לא זכה בהם, מותר להוליכם לכל מקום, דהיינו שיכול האדם והזוכה לקחתם בסוף תחומה ולהעבירם לאדם אחר שתחומה ממשיך רחוק יותר.

ח. דין מים שבבורות ובבארות, כדין כלים של הפקר. אמנם מים שמיועדים לבני עיר מסיימת, שבייתתם כבני העיר, ואסור לטלטלם למקום שאסור לבני העיר ללכת, אף אם לאותו אדם שזוכה בהם מותר ללכת יותר¹⁷⁵. מי נהרות שהם כל הזמן בתנועה ולא נחו בכניסת השבת, אינם קונים שבייתה כלל, אפילו אם הם של בני עיר או של אדם פרטי, ומותר לטלטלם כפי מה שמותר למי שזוכה בהם ראשון¹⁷⁶.

מים בזמנינו

ט. המציאות בזמנינו שהמים שמוגיעים בברזים אינם הפקר בכניסת שבת, אלא שייכים ל"מקורות" או בעלות כלשהי. וחלק מהמים אינם נמצאים בתנועה בכניסת השבת [אלא במאגר המים], וא"כ הם קונים שבייתה. אך כיון שמיועדים לחלוקה לתושבים, אינם קונים שבייתה כמקום בעליהם, אלא כפי המקום של אלו שיקבלו אותם להשתמש בהם¹⁷⁷. ולכן מותר לטלטלם [ביו"ט] מחוץ לבית של הזוכה בהם. וכן מותר לפתוח את הברז [אף בשבת] אע"פ שע"ז מוליד מים בצינורות יותר מד' אמות¹⁷⁸.

חפצים שהובאו בשבת מחוץ לתחום

י. בין חפצים שהובאו בשוגג ובין חפצים שהובאו במזיד, החפצים הם אנוסים, אלא שמ"מ הם חוץ לתחומם, ולכן דינם כמי שיצא מתחומה בשוגג, ומותר לטלטלם רק בתוך ד' אמותיהם. ואם הם בתוך מקום מוקף מחיצות, כגון בית וחצר או עיר המוקפת מחיצות של העירוב, מותר לטלטלם בכל ההיקף, ובשעת הדחק יש מתירים בעיר אף שאינה מוקפת מחיצות¹⁷⁹.

אבל לגבי השתמשות בחפצים או אכילתם, תלוי, אם הובאו בשוגג מותר אף לזה שהוציא, ואם הובאו במזיד אסור אף לאחרים, ואף לאחר שלא הובא בשבילם¹⁸⁰.

ב. אם חזר בשוגג, או שהחזירוהו גויים, או שאר אונס, תלוי, אם גם יציאתו היתה בשוגג, חוזר לדין התחום שהיה לו בכניסת השבת. ואם יציאתו היתה במזיד, אין לו אלא ד' אמות, מלבד באופן שהחזירוהו לתוך העיר ששבת בה שיש אומרים שכל העיר כד' אמות [אך לא יצא חוץ לעיר אפילו בתוך תחום העיר].

ג. אם חזר ברשות, כגון לצורך פיקוח נפש, או שיצא לצורך פיקוח נפש, ומותר לו ללכת אלפיים אמה כאמור לעיל, ונכנס לתוך תחומה, חוזר לו התחום הישן כמבואר לעיל (בסוף סעיף ד').

פרק ו'

דין תחומין של כלים

תחום כלים

א. כליו של אדם קונים שבייתה, ושבייתתם לפי מקום שבייתת האדם, ולא לפי המקום שהכלים נמצאים. ואסור גם לאדם אחר להוציאם מחוץ למקום שבייתת בעליהם¹⁶⁶. אבל בתוך חצר או מקום המוקף מחיצות, וכן בכל העיר אם היא מוקפת בעירוב שמותר לטלטל בו, מותר לטלטלם¹⁶⁷.

השתמשות בחפצים של מי שנסע לשבת

ב. מי שיש לו כלים או מאכלים השייכים לו ונמצאים בעיר אחרת, שבייתתם כשביתתו, וכיון שהם מחוץ לתחומם אסור לטלטלם אלא בתוך המקום שנמצאים [בתוך ד' אמותיהם, וכשהמקום מוקף מחיצות מותר בכל ההיקף].

לפ"ז משפחה שנסעה לעיר אחרת ונתנה רשות לשכנים להשתמש להניח דברים במקור וכדומה, הרי שבייתת הבעלים בעיר אחרת, והכלים שלהם הנמצאים בדירה נמצאים חוץ לתחום בעליהם. ומ"מ מותר בשבת להוציא חפצים שלהם כסאות וכדומה [כשנתנו רשות לכך], משום שמטלטלם רק בתוך מקום שהוא רשות היחיד, אבל ביו"ט שמותר לטלטל גם מחוץ לרשות היחיד, יש לשים לב שחפצים אלו מותר לטלטלם רק למקום המוקף מחיצות [שמותר בשבת לטלטלם]¹⁶⁸.

כמו"כ נפק"מ בחבריים בישיבה, שאחד נסע לשבת וחברו רוצה ללבוש את העניבה של חברו ולצאת בה לרחוב [כשאינו סומך על העירוב], אסור להוציא אפילו דרך מלבוש, משום שמטלטלם למקום שאסור לטלטל בידי.

נשיאת חפצים כשנוסעים ללידה וכדומה

ג. כשנוסעים בשבת ללידה [או שאר פיקוח נפש], אין לקחת חפצים שאינם נצרכים ללידה [כגון טלית ומזון כשר], משום שגם את הכלים אסור להוציא חוץ לתחום, ולא הותר לאדם אלא מה שצריך לפיקוח נפש. והפוסקים התחבטו כיצד מותר לקחת עמו חפצים מינימליים [שאינם נצרכים לפיקוח נפש, וע"י להלן סעיף ה']. אמנם לפעמים זהירות יתירה שלא להוציא חפצים מיותרים מחוץ לתחום בנסיעה ללידה, גרמה לעיכוב וללידה בבית, ומוטב להחמיר בספק פיקוח נפש מאשר באיסור תחומין¹⁶⁹.

אם הביא עמו חפצים, דינם ככלים שנמצאים חוץ לתחומם בשוגג, ואסור לטלטלם מחוץ לרשות היחיד שנמצאים בהם, ויש מתירים¹⁷⁰.

166. שו"ע סי' שצ"ז סי"ז, וביאור הלכה סי' ת"א סי"א ד"ה קונים.

167. בנושא זה ידוע תשובת השבט הלוי (חי"א) שכתב לעורך לאסור להוציא חפצים מדירת השכן. ובספר הליכות יצחק על עירובין [להגרי"י בורדיאנסקי] שלח לשאל שכל בני הכולל תמחו כיון שמטלטל מדירה לדירה בתוך הבנין, הרי קי"ל שפירות שנמצאים חוץ לתחומן דינם כיצאו באונס אפילו אם בעליהן הוציאן במזיד, ומותר לטלטלם בכל רשות היחיד שהם נמצאים בו. והשיב מרן הגר"ש וואנר שליט"א (נדפס שם), ותוכן דבריו לכאן שנחשב כיצאו במזיד, כיון שהאדם יצא מדעת בערב שבת. ואם זו כונתו הרי זה פלא, דהאיסור ביצא במזיד הוא קנס למי שעבר איסור, משא"כ ביצא בערב שבת בהיתר. ועוד שאפילו יצאו במזיד פירות אנוסים הם, וצ"ע. ולפ"ז בשבת לא שייך נפק"מ, כי בלא"ה אסר להוציא מרשות היחיד, ומי שמטלטל ברחוב על סמך העירוב, על כרחך שסומך שהכל רשות היחיד. אלא נפק"מ ביו"ט שאין איסור הוצאה יש איסור תחומין. וכ"כ במשנ"ב מהדורת דרשו (סי' ת"ה) בשם הגר"ד לנדו שליט"א. וכן כתב שם נפק"מ דרך מלבוש כדלקמן.

168. הגדרה זו שאסור להוציא למקום שאסור בשבת לטלטל, אינה מדויקת, משום שבמקום שמחיצותיו כשרות כהלכה, והחסרון רק שלא שכרו מהגויים והמומרים, אסור לטלטל בשבת, ומ"מ לגבי איסור תחומין מותר, כיון שאין חסרון בדין רשות היחיד.

169. עיין בספר תורת היולדת (להגרי"י זילברשטיין שליט"א) שהאריך בזה, והביא כמה מכתבים מגדולי ישראל שנשלחו אליו בנושא זה. ומתוך דבריהם ותשובותיו, נשאר רק סברת הגר"ש איוערכב זצ"ל שיתכן שכמו ששביתת בעליו השתנתה דע"י שהגיע בהיתר פיקוח נפש תקנו לו שבייתה במקום זה ואלפיים לכל רוח, כן גם כליו מותרים במקום זה. אמנם לא הכריע כסברא זו למעשה. עוד כתב שם עצה, כאשר מערב שבת צפויה נסיעה לפיקוח נפש, יכול להפקיר את החפצים שצריך לקחת וכיון שלא לזכות בהם, וכיון שחפצי הפקר אינם קונים שבייתה אין איסור בהוצאתם, וגם לא יהא איסור אח"כ במקום שיגיע בשבת. אבל להפקיר באמצע שבת אינו מועיל, שכבר נקבע עליהם התחום בכניסת שבת.

170. עיין בהערה הקודמת, ולפי סברת הגר"ש"א מותר.

171. הדין משאיל מבואר בשו"ע סי' שצ"ז סי"ב. ודין מפקיד מבואר בשו"ע סי"ז, ובביאור הלכה (ד"ה כשיחיד) הביא שיש ראשונים שכתבו שרק אם הנפקד קיבל שמירה, ובשו"ע משמע שרק אם ייחד להם מקום בבית הנפקד.

172. שו"ע סי' שצ"ז סי"ח ט', ואין זה כדין הוצאה מרה"ר לרה"ר שמותר בדרך מלבוש. ופרטי הדינים ראה בשו"ע שם.

173. שו"ע סי' ת"א סי"א, ובביאור הלכה הכריע שקונים לפי מקומם ולא לפי מקום בעליהם.

174. דין חפצי הפקר מבואר בשו"ע שם. [ואף אם יתן אותם לאדם אחר כמתנה, כבר קנו שבייתה כדין הזוכה בהם ראשון. ואם שנים זכו בחפץ ביחד, ואדם אחד עירב למזרח והשני למערב, מותר לטלטלו רק למקום שמותר לשניהם ללכת בו. (ביאור הלכה שם ד"ה כרגלי). ודין מים, מבואר בשו"ע סי' שצ"ז סי"ז. ואם ראוהו מילא מים בשביל שמעו, הרי הם כרגלי הממלא, אע"פ שהתכוון לחבירו (שו"ע שם).

175. שו"ע סי' שצ"א סי"ד.

176. שו"ע סי"ז.

177. יש לדמות דין זה לטבח שלוקחים ממנו בשר ביו"ט, דכתב השו"ע סי' שצ"ז סי"ו שמותר לקונים לקחת את חלקם לכל מקום המותר להם, כי דעת הטבח היתה לחלק למי שיבוא.

178. יש לדון שבלא"ה דין הצינורות כרשות היחיד אחת ארוכה, ובתוך רשות היחיד מותר לטלטל אף חפצים שהובאו מחוץ לתחום [בפירות אנוסים הם]. אמנם מגדל המים גדול יותר מבית סאתים יתכן שדינו ככרמלית [ויל"ע בזה ואכמ"ל], אלא שא"כ היה אסור להוציא ממנו באיסור הוצאה גם בלי איסור תחומין. וי"ל.

179. מש"כ שאסור לטלטלם, שו"ע סי' ת"ה סעיף ט', וביאר המשנ"ב ס"ק מ"ט שהרי אפילו אדם שהוציאוהו באונס אין לו אלא ד' אמות, ובס"ק נ' שה"ה בעיר מוקפת. ולפי מש"כ בסעיף ו' בביאור הלכה (ד"ה מוקפת) מחלוקת גדולה בעיר שאינה מוקפת, וכתב שבשעת הדחק אפשר שיש להקל, אא"כ ה"ה לענין חפצים [ושמעתי לצרף שיטה זו לחפצים שהגיעו לעיר שיש בה עירוב טוב, שלהתיר ללכת האדם עם הבגדים אע"פ שאינו סומך על העירוב, כיון שבאופן זה אין איסור הוצאה אלא משום תחומין, ולתחומין יש שיטות שמתירות בעיר ללא מחיצות, וצ"ע למעשה]. ומש"כ שגם חפצים שהובאו במזיד, כ"כ המשנ"ב (ס"ק נ'), וביאר בשעה"צ (ס"ק מ"א) כי הפירות אנוסים, והוסיף בשעה"צ שם (ס"ק מ') למה אין בהם איסור מוקצה, הרי אסור לאוכלן כדלקמן, ותיירץ משום שבבין השמשות היו מותרים באכילה שהיו מונחים בתחומם, ועוד תירץ המג"א הואיל ואם הוחזרו למקומם בשבת הם מותרים.

180. שו"ע סי' ת"ה ס"ט, ומשנ"ב ס"ק מ"ח שבשוגג מותר אף למוציא, וע"ש בשעה"צ ס"ק ל"ט שהאריך להוכיח כן. ובמזיד יש מחלוקת בשו"ע אם מותר למי שלא הביא בשבילו, והמשנ"ב (ס"ק נ"ב) הכריע שאסור, שכן דעת רוב הפוסקים.

181. כמבואר לעיל. ואף אם זכה בהם מההפקר באמצע שבת [כגון שצד דגים מהים], הרי יש להם שבייתה מיד כשזוכה בהם. אבל אם הביא פירות שקטף בשבת, הפירות הם מוקצה ואסור לטלטלם אפילו כל שהוא [מדין גזירת הנושרים].

182. שו"ע סי' תקט"ו סי"א וס"ה.

183. מבואר מהדין של בתים היוצאים מהעיר שכל אחד פחות משבעים אמה מחבירו, מרחיבים את העיר אפילו מהלך כמה ימים (שו"ע סי' שצ"ח סי"ה ו').

184. סי' ת"ח סי"א. וע"י מה שהארכנו בזה לעיל פרק ג'.

185. חזו"א סי' ק"י סק"ז, וכתב שאפילו יש בה רשות הרבים שאסור לטלטל בה, מ"מ כלפי השבות או המערב כל העיר כד' אמות.

186. שו"ע סי' ת"ה ס"ו. והוא הדין אם הניחיהו בדיר וסרה המוקף מחיצות שדינו כרשות היחיד [למעט קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, שדינו ככרמלית].

187. סי' שצ"ח סי"ה וס"ז, וכמבואר לעיל פרק א' בדין קרפף לעיר.

188. גמ' עירובין (דף נה:): לענין צירוף צריפים שמצטרפים רק לעיר. רע"א ומשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ל"ח) לענין קרפף שניתן רק כשיש דין עיר, וכ"מ בחזו"א (סי' ק"י רס"ק י"ט סק"כ). קריית אריאל (פ"ב הערה כ"ז).

משמע בחזו"א שאפשר גם ששה בתים שלכל אחד חצר, ואפשר שיש חולקים¹⁸⁹.

ששה דירות בבנין אחד, לא נחשבים עיר משום שצריך לפחות ג' חצרות. אבל אם יש לבנין ג' כניסות [ובכל כניסה שתי דירות], מוטו משמיה דחזו"א שנחשב כג' חצרות¹⁹⁰.

ישיבה, בית אבות או בית מלון שיש הרבה חדרים נפרדים לשינה, אבל מקום אכילה לכולם יחד, י"ל שנחשב כבית אחד, וצ"ע¹⁹¹.

עוד יש להסתפק האם הלובי שבתוך הבנין נחשב כחצר, או שהוא חלק מהבית. ויש לחלק שחדר מדרגות משותף נחשב כחצר, וחדר כניסה פרטית הוא חלק מהבית. ושמה תלוי בשימושים וא"כ גם זה נחשב חצר¹⁹².

ג. כל בית צריך שיהא בית שדרים בו, שאוכלים בו, ואפשר שצריך גם שישנים בו¹⁹³. ויש להסתפק בבית שרק ישנים בו [כגון בנין פנימיה שאין בו חדר אוכל]¹⁹⁴.

צריך שיהיה בבית חדר שיש בו ד' על ד' אמות¹⁹⁵, ויש לו ג' מחיצות ותקרה.

בית על עמודים, וכן דירה שבקומה שניה, מחדש החזו"א שאינו נחשב בית שמצטרף לעיר. ואין נוקטים כדבריו¹⁹⁶.

בית חולים, יש אומרים שאע"פ שאוכלים וישנים בו אינו כעיר, וגם לא כבית, כי אינם דוירים חשובים, ומ"מ מצטרף לעיר כמו בורגן.

ג. כל חצר, צריך שתהיה מוקפת לפחות בג' מחיצות¹⁹⁷, ובחזו"א כתב שיהיה בה לפחות ד' על ד' אמות¹⁹⁸. ומועיל אף כשהחצר רק אחורי הבית ולא בכניסה לבית¹⁹⁹.

יש להסתפק כאשר יש בנין ארוך עם ג' חדרי מדרגות ודירות אך הכניסה לבנין הוא אחד, האם נחשב כג' חצרות או חצר אחת²⁰⁰. עוד יש להסתפק בבנין שיש חדר מדרגות אחד, ויש כניסה למטה לרחוב

התחתון, וכניסה בקומות העליונות לרחוב העליון, האם אפשר להחשיב בנין זה כב' חצרות עם בתים²⁰¹.

ג. מה נחשב בית לענין הרחבת העיר לגבי תחומין

הנה לענין עירוב חצרות רק בית שדרים בו באותה שבת נחשב בית שצריך לערב, אבל לענין תחומין אינו דוקא כשדרים בו בשבת, ומכל מקום לא כל מבנה עם ארבע קירות נחשב בית. אי"כ מהו הגדר האמצעי של בית לענין תחומין.

לענין קביעות שם עיר, צריך דוירים בפועל שאוכלים וישנים בששה בתים הנ"ל, רק לא דוקא בשבת, אבל אחרי שיש כבר עיר והנידון רק לגבי הרחבת העיר, ישנם גדרים אחרים כדלהלן.

בחתם סופר (שו"ת או"ח סי' צ"ד) כתב שכל מקום שחייב במזוזה, או מוקף לשמש לדירה, נחשב בית לענין תחומין, ולפ"ז חידש שאפילו אורות סוסים מצטרפות להחריב את שטח העיר. אבל בחזו"א (סי' ק"י סק"ה ד"ה ובח"ס) כתב שדוקא בית שדרים בו בפועל או שדרו בו בעבר, באכילה ושינה [ולא דוקא בשבת], ולמעט בית שלא נעשה לדור בו למרות שאפשר לדור בו, וכל שכן למעט חצר, אפילו משמשת לבית והכי נקטינן²⁰².

ד. מחסנים - אוצרות. אינם מתעברים עם העיר, אלא אם יש בתוכם דירת מגורים (שו"ע סי' שצ"ח סי"ו)²⁰³.

ה. בית השומר, בורגנין. הבורגנין מתעברים עם העיר, והם סוכות לשומרי השדות ולשומרי העיר, ואע"פ שאין בהם ד' על ד' אמות ובתנאי שלא שכיחים גנבים ושטפונות²⁰⁴.

דעת החזו"א שצריך שיהיו אוכלים בבורגנין, ואפשר שגם ישנים שם²⁰⁵.

שומר הדר בחדרו יומם ולילה, עדיף מבורגן סתם. אבל כאשר השומרים מתחלפים במשמרות ואין המקום משמש דירה לאדם כלשהו, צ"ע אם נחשב דירה²⁰⁶.

ו. מפעלים - בתי הרושת. עצם המפעל אינו שימוש דירה, ואינו מתעבר²⁰⁷. וכן חדר המנהל אע"פ שיושב שם כמה שעות בכל יום, אינו דירה ואינו מתעבר²⁰⁸.

הסתפק החזו"א כאשר הפועלים אוכלים במפעל סעודה אחת ביום בקביעות, וצייד שאינו דירה ואינו מתעבר²⁰⁹.

כאשר יש חדר של השומר שנמצאים בו יום ולילה, ראה בענין בית השומר. ומ"מ לכאורה זה יועיל רק להחשיב את חדר השומר לדירה, ולא את כל הבנין, וכל שכן לא את כל שטח המפעל, וכיון שבדרך כלל חדר השומר רחוק מבתי העיר ומבית השומר שבמפעל הסמוך 70.6 אמה, אינו יכול להצטרף, למרות ששטח המפעל מחובר לעיר²¹⁰.

ז. בית הכנסת. אם אין בו דירה, אינו מתעבר עם העיר²¹¹. ואם יש בו דירה לחזן וכדומה [שגר שם], מתעבר.

לדעת המשנ"ב באופן שיש בו דירה כל הביהכנ"ס מתעבר [ומודדים מקצה הבנין], ולדעת החזו"א היינו רק כשדר בתוך ביהכנ"ס עצמו, אבל כשדר בחדר נפרד, רק אותו חדר נחשב דירה ומודדים מהחדר בלבד²¹².

בית המדרש, דינו כבית הכנסת²¹³.

בתי חיפלה של הגויים, אם יש בהם דירה לכמרים מתעברים, ואם לא אינם מתעברים כנ"ל²¹⁴.

ח. בית הספר. באופן שהמלמדים והתלמידים אוכלים בו, יש שכתבו שנחשב דירה מצד המלמד שאוכל, וצ"ע דאולי היום השתנתה המציאות ואין כ"כ קביעות למלמדים. ומצד התלמידים משמע שאין קביעות, ויש שכתבו שנחשב קביעות²¹⁵.

189. קרית אריאל (שם הערה כ"ח) הוכיח מהחזו"א (סי' ק"י ס"ק י"ט) שכתב שיעור חצר ד' אמות שזה שיעור לבית אחד, וכן שככתב לתמוה על ששה קומות ובכל קומה חדר אחד שיחשבו עיר, משמע שבאופן דומה לזה על הקרקע מועיל. ועוד כתב הקרית אריאל מסברא שהרי הענין בחצר משום דבית בלא חצר לא עבידי אינשי דדיירי (כגמי עירובין דף כו:), וא"כ כשיש חצר לכל אחד לא גרע. אבל אח"כ (בהערה כ"ט) הביא דברי הגר"ז לגבי עירובי חצרות שצריך דוקא שותפות שני בתים בכל חצר, והסתפק שמה ה"ה לענין עיר.

190. הובא בחוברת "שכונת רמות ותחומה" (להגר"י איתן שליט"א) פ"ב הערה מ'.

191. עיין בקונטרס הנ"ל שדן בזה מצד שיתכן שגם בית שרק ישנים בו נחשב בית, ולענ"ד כיון שאוכלים יחד י"ל שאפילו אם נחשב בית מ"מ זה בית אחד עם כמה חדרים, ואמנם זה מרחיב את העיר אך אין לזה דין עיר בפני"ע. והנפק"מ בזה מאוד מצויה האם אפשר לתת לישיבה ולבית אבות וכדו' קמ"א אמה לחברו לעיר, שאם אינו כעיר החיבור רק בע' אמה.

192. גם דין זה הוא נפק"מ בישיבות שאין לבנין חצר, וכיון שכל הבחורים כבני משפחה אחת ומשתמשים בפרוודורים ובחדרי המדרגות כמו שאדם משתמש בפרוודורי ביתו, י"ל שההל נחשב בית ואין כאן חצר.

193. חזו"א (סי' ק"י סק"כ ד"ה ובח"ס, וס"ק כ"ג) שלגבי נתינת דין עיר דוקא אם דרים בו בפועל, ורק לגבי עיבור העיר [להצטרף לעיר הקיימת] מועיל אף שחרב מדוירים. ומש"כ שאפשר שצריך גם לינה, יש בזה סתירת בחזו"א, דשם הוכיח שאוכלים וישנים שם, ובסו"ד כ' שאוכלים, ובסוגריים הוסיף ואפשר שגם ישנים. ולעיל לגבי בית לעירובי חצרות קי"ל מקום אכילה הוא בית ולא מקום שינה. ועי' קרית אריאל (פ"ב הערה ל') שמועיל לשאוכלים בחדר א' וישנים בחדר ב' אף לחזו"א (בסי' צ' ס"ק מ"א) שהחדרים כשני בתים, ורק חדר שאוכלים בו נחשב בית, ונראה שלענין תחומין א"צ שיאכלו בבית בשבת אלא סגי בימי החול ואינו כלענין עירובי חצירות.

194. עי' בקונטרס שכונת רמות ותחומה הערה מ' שהאר"ק, דלכאו' מבואר בחזו"א כמה פעמים שתלה דין זה במקום פיתא או לינה המבואר בגמ' דף עג. והרי קי"ל דמקום פיתא עיקרו ולא לינה, ומ"מ לגבי מוקף לדירה כתב החזו"א (סי' פ"ז ס"ק י"ח) דסגי בלינה לבד.

195. שו"ע (סי' שצ"ח ס"ו), ובביאור הלכה כתב שאם הבית ארוך וצר, תלוי במחלוקת אם האורך יכול להשלים לרחוב. והחזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה כ') הכריע שאינו נחשב בית באופן זה. וצריך שיהיה חדר אחד שיש בו ד' על ד', ולא מצטרפים שתי חדרים (שם ס"ק י"ט ד"ה וצירוף). והסתפק החזו"א שמה דברים הקבועים בקרקע ממועטים, וצריך שיהיה שטח ד' אמות פנוי (שם ס"ק כ"ח ד"ה עוד).

196. חזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה נראה) משום דילפינן מערי הלויים, ומוכיח ממערה שמבואר בגמ' שאינה מצטרפת עם העיר, אא"כ יש בית דירה מעליה, ומבואר שמה שאינו על פני הקרקע לא מתחשב. ולמעשה דבריו הם חידוש, ולא נוקטים כך בחישובי התחומים. [עי' חו"ב סי' ס"ו סק"ב שתמה דמערה לא ניכרת משא"כ בית על עמודים, ועוד שבמערה הקרקע שט"ג (קרקע עולם) לא משמשת חלק ממנה, משא"כ בבית שהקרקע ג"כ משמשת].

197. קרית אריאל (פ"ב הערה ל"ג) שללא מחיצות אינה חצר, כי חצר יעודה לתשמישים צנועים. ומה שמספיק ג' מחיצות, היינו משום דלא גרע מבית שכשר בג' מחיצות.

198. כ"כ בחזו"א (סי' ק"י ס"ק י"ט ד"ה וצירוף), והוסיף שחצר של שני בתים צריך לכל אחד שיעור זה, וסיים שאינו מוכרע. ובקרית אריאל (פ"ב הערה ל"ו) תמה שהפוסקים כתבו שיעור לבית ולא הזכירו שיעור לחצר, וסיים שאפשר שגם החזו"א בסו"ד שצ"ע לסי' שס"ג סכו' כונתו ששם מבואר שאין צריך שיעור לחצר. ונפק"מ אם חדר המדרגות יכול להחשב חצר, כשאין חצר נוספת לפני הבית.

199. קרית אריאל (פ"ב הערה ל"ה) מסברא, דלגבי מבוי מצוין שנחלקו הראשונים שמה צריך שהבית לא יהיה סמוך למבוי, ופסקינן שאינה כחצר, אבל לגבי עיר אין נפק"מ, שהרי עכ"פ יש לבית מקום להשתמש, ולא שייך לומר בית בלא חצר לא דיירי אינשי.

200. דבר זה מצוי בבתי מלון ובבתי חולים, מצד אחד לכל שני בתים יש חצר נפרדת, אך היא אינה פתוחה לרחוב אלא לחצר של כולם ואפשר שהכל חצר אחת. אמנם קשה במש"כ החזו"א שבנין שש קומות לא נחשב כעיר מחמת שבנין על עמודים אינו נחשב לעיר, ולמה לא כתב הואיל וכולם בחצר אחת. אך באמת אנו לא חוששים להחמיר בבנין על עמודים, ומה שפוסלים בנין אחד משום שהכל חצר אחת. ולפ"ז יש להסתפק במה שכתבנו.

201. דבר זה מצוי בקרית ספר ובירושלים ועוד, ובזה יותר מסתבר שנחשבים כשנים כיון שכל כניסה וקומה פתוחה לרחוב.

202. במשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק י"ט) נראה שדוקא בית הראוי לדירה, אבל אע"פ שאין דרים בו. וצ"ע אם כוונתו אע"פ שלא דרו בו כלל. ועי' בשערי תשובה שם (סק"ה) שמי שעושה צריפים [בורגנין] רק בשביל להאריך את התחום ולא ע"מ שידורו בהם שומרים, לאו כלום הוא, וזה פשוט מאוד בעיני, עכ"ד.

203. ע"פ קרית אריאל עמ' פ', ע"ש באריכות ובפרטי הדינים.

204. גמ' עירובין (דף נה:): שבורגנין מצטרפים, והובא במשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ל"ג). ופירש"י (בדף טו.) שבהם מתגוררים שומרי השדות. ובגמ' (דף כא.) אמרו תנאי זה שאין בורגנין בבבל דשכיחי גנבי וכו'. וברש"י פירש לכאו' שהשטפונות והגנבים לוקחים את הסוכה, והחסרון הוא בגוף המבנה, ועי' קרית אריאל (פ"ד הערה י') שביאר בדעת הרשב"א שהחסרון שאינם ראוים לדור בהם בקביעות. ויש לעיין בביתן שמירה שאין לו מנעול ויש חשש שיגנבו ממנו, אבל אין חשש שיגנבו את הביתן עצמו, ולכאו' הוא חסרון בדירה.

205. חזו"א (סי' ק"י סק"כ סוף ד"ה ובח"ס). ואע"פ שלגבי מפעלים כתב החזו"א שאפילו אוכלים בהם אינם כדירה, כיון שאוכל בעל כרחו, והכא נמי דירתו בעל כרחו מחמת צורך השמירה, ביאר בספר קרית אריאל (עמ' ס"ו) שצ"ל שעיקר טעמו שם שאין המפעל נעשה לאכילה אלא לעבודה, משא"כ בורגן עיקרו לצורך הדייר ולהגנתו.

206. דין זה מבואר במש"כ הפוסקים (רס"י שני"ח וס"ב) שאע"פ שבורגנין לא מוקפים לדירה, דירת שומר יום ולילה הוא מוקף לדירה, דהיינו שנחשבת דירה ממש. והובא בבה"ל (רס"י שס"ב ד"ה כד), וכן בבה"ל (רס"י שני"ח) מדברי רבינו יונתן. והנה שם מיייר בשומר אחד קבוע ליום ולילה, וזה מסתבר שנחשב דירה שלו. אבל בב"ח ובתו"ש (שהביא בסי' שס"ב) שהוכיחו מתוס' (דף כג.) שע"י שומרי ביהמ"ק הוא מוקף לדירה, מבואר שאפילו בשומרים מתחלפים, ולפ"ז הסביר כי המקום משמש ליום ולילה, וזה צ"ע שהרי כלפי אף אחד מהם אינו שימוש דירה וצ"ע. וצ"ע מדברי החזו"א שהצריך שישנים בבורגנין.

207. חזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה נראה.

208. חזו"א שם ד"ה ואם. והוסיף שאפילו אם אוכל שם עראי אינו דירה, כדן הפועלים דלקמן. ובקרית אריאל (פ"ד הערה ל"ה) ביאר מדוע אינו כבית המדרש שלולי קדושתו היה נחשב דירה מחמת שנמצאים בו מבוקר עד ערב, משום שללמוד תורת ה' זה תכלית האדם והוא תשמיש לחייו, כי הם חיינו, משא"כ עבודה שהוא דבר נפרד ליצירה ולפרנסה ולא לשימוש דירה. וכמו שלענין סוכה, לימוד תורה, צריך לכתחילה ללמוד בסוכה [אם לא משום שמפריע בעיון], משא"כ עבודה לא שמענו שיצטרך סוכה.

209. חזו"א שם, וביאר טעמו כיון שעיקר הבנין לא נעשה לדירה אלא למלאכה, וגם אין השולחן ערוך כדרך המסובין ואכילתם מחמת הכרח עבודתו, אינו נחשב דירה. והוסיף בקרית אריאל (הערה ל"ו, ל"ז) שלפי מש"כ הגר"ח"ק במסכת מזוזה (ס"ק י"ח) שאפילו אם הפועלים ישנים במפעל פטור ממזוזה, וצ"ע שכי"כ הביאור הגר"א, ה"ה לענין עיבור אינו מתעבר.

בזמנינו יש מפעלים שנותנים הפסקה לאכילה, ויש חדר אוכל מיוחד לכך, יש שכתבו שבאופן זה השולחן ערוך לפניהם ומצטרף עם העיר. ויש חולקים דמ"מ המפעל לא נעשה לדירה ולאכילה, אלא רק מחמת אילוץ שלא לבזבז זמן ללכת לביתם לאכול. ומ"מ גם לסוברים שחדר אוכל כזה נחשב דירה, עדיין יש לדון אם כל המפעל מצטרף או רק חדר זה, ולכאו' תלוי במחלוקת המשנ"ב והחזו"א לגבי ביהכנ"ס כדלקמן. ולמעשה בדרך כלל עדיין יש מרחק בין מפעל למפעל יותר משבעים אמה, ואין מפעלים מצטרפים לעיר.

210. בחזו"א שם ד"ה ואם (הראשון) שאף באופן שבית השומר נחשב דירה, אין כל בית החרושת נעשה בית דירה בשביל זה, דלא עדיף מבית הכנסת וכו'. והנה לגבי בית הכנסת דעת המשנ"ב (הובא לקמן) שכל הבהכנ"ס מצטרף עם העיר, ולא רק חדר הדירה (עי' לקמן בזה), וא"כ גם בבית חרושת ייעשה כולו כבית דירה. אמנם י"ל שבית חרושת גרע מבהכנ"ס, משום שמדובר שנכנס דרך ביהכנ"ס לחדרו, משא"כ כאן אפשר לומר שכל הבנין משמש לדירת השומר. וכן העיר בקרית אריאל ובמחנה ישראל, ע"ש מש"כ בזה.

211. שו"ע סי' שצ"ח ס"ו. החזו"א (סי' ק"י סק"ה ד"ה והנה) למד שביהכנ"ס נחשב מוקף לדירה, והוכיח מזה דלא כחת"ס שכתב שאפילו אורות סוסים אם נחשבים מוקפים לדירה מתעברים. אבל הפמ"ג סובר שבית הכנסת [שמחוץ לעיר] אינו נחשב מוקף לדירה, ולפ"ז אין קושיא על החת"ס. ואף אם הוא מוקף לדירה כ' בקרית אריאל (עמ' ע"א) ש"ל בדעת החת"ס דשאני ביהכנ"ס שאסור לדור בו מחמת קדושתו, לכן אינו מתעבר, כדאמרינן לענין שאינו כבית להניח בו עירובי חצרות.

212. בה"ל סי' שצ"ח ס"ו ד"ה שיש, וחזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה במ"ב.

213. עיין קרית אריאל עמ' ע"א. והביא שבערוך השולחן (סי' שצ"ח ס"ד) שבבית המדרש שהלומדים אוכלים וישנים בו נחשב בית דירה ומתעבר. אבל בימינו לא מצוי מציאות כזו.

214. שו"ע סי' שצ"ח ס"ו.

215. הפוסקים דימו דין זה למש"כ הירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ג) שבית הספר קובע למעשרות כדן בית, אבל רק למלמד שאוכל שם בקביעות ולא לאדם אחר, ומשמע שגם לתלמידים אינו קובע, והנה מזה שקובע למלמד, ובורגנין לא קובעים לבעליהם (רמב"ם פ"ד ממעשרות ה"ד), מבואר שעדיף מבורגנין, וא"כ כל שכן שיתעבר עם העיר. אבל העיר בספר מחנה ישראל (סי' ז' אות ה') שיתכן שהמציאות השתנתה והיום אין המלמדים קבועים באכילתם, אלא כפועלים בבית חרושת שכ' החזו"א שאינו חשוב דירה. והביא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שאם אוכלים סעודה קבועה היא דירה. ולענין התלמידים, עיין בקרית אריאל (פ"ד הערה ל') שתמה למה לא יחשב קביעות, וצייד לומר שרק לענין מעשר אינה קביעות, אבל לעיבור העיר היא קביעות, וצ"ע. ומ"מ כתב שם שכל זה

ד. עיר ארוכה מצד אחד ורחבה מצד אחר, כלומר עיר בצורת מלבן שאין צלעותיו בצפון ודרום (או מזרח ומערב) שוות. מאריכים את הצד הקצר עד שיהיה כפי הצד הארוך, ועי"ז נעשית בצורת מלבן [או מרובע, לפי אורך הצד הארוך], וזו צורתה. לא מוסיפים לרבע אותה או לכווץ את צלעותיה לרוחות העולם, אלא היא כדון מרובעת ומלבן²³⁶.

ה. עיר בצורת מחומש, מוששה או מתומן. אם הצלעות שוות, מרבעים את העיר לריבוע עולם, כלומר עושים ריבוע דמיני בגודל שכל העיר תיכנס בתוך ריבוע, שצלעותיו מכוונות לפי כיווני רוחות העולם, ולא מתיחסים לצלעות הקיימות²³⁷.

אם יש צלע רחבה וארוכה נחלקו הפוסקים אם מרבעים לפי ריבוע עולם כנ"ל, או לפי הצלע הרחבה.

בספר קרית אריאל (ריש פרק ה') יסד יסוד, והוא כלל יסודי בחישוב העיר. בכל דין ריבוע יש שני חלקים. שלב ראשון למלאות את הפגמים שיהיה קו ישר לשפת העיר, שלב שני לרבע את העיר באופן שניתן. ולפי"ז במקום שלא מרבעים, בכל זאת משוים את קצה העיר להיות קו אחד.

ו. עיר בצורת קשת. בעיר כזו נאמרו כמה דינים, על כמה צורות שונות:

1. אם בין שני ראשי הקשת, החלל פחות מ-4000 אמה, 'מעברים' את העיר, כלומר רואים את החלל כאילו כולו מלא בתים וחצרות, והוא חלק מהעיר, ורק מהקו החיצוני [הנקרא "יתר"] מתחילים למדוד את התחום²³⁸.

בנוסף מרבעים את שאר צידי העיר החיצוניים, וריבוע זה משמע שהוא לפי כיוון קו היתר²³⁹.

2. אם יש בין שני ראשי הקשת חלל 4000 אמה, אבל קצה ראשי הקשת [דהיינו קו ה"יתר" הנמתח מראש לראש] אינו רחוק מהמקום הפנימי שבחלל הקשת 2000 אמה, מעברים ורואים כאילו החלל מלא בתים וחצרות כנ"ל במס' 1, ומתחילים למדוד את התחום מהקו החיצוני [קו ה"יתר"]²⁴⁰.

3. אם יש בין שני ראשי הקשת 4000, ויש בעומק החלל 2000, לא מעברים. והיוצא מן העיר מודד אלפיים מהמקום שיצא. ומכל מקום בתוך הקשת במקום שכבר אין מרחק 4000 מצד לצד, מעברים כאילו מלא בתים וכנ"ל במס' 1 [וזה נקרא "יתר פנימי"]²⁴¹, אבל לא מעברים את כל כל מה שבתוך אלפיים לעומק הקשת כמס' 2, שדין זה נאמר רק כאשר כולל את כל החלל²⁴². ודעת החזו"א להקל גם כשהם חלק מהחלל, שעד אלפיים משתייך לעיר.

כשמעברים בפנים נותנים קו יתר פנימי רק אחד, ולא מכל זווית לכיוון האמצע. לגבי כיוון היתר הפנימי, יש להסתפק אם הוא לפי הנקודה האמצעית של פנים הקשת, או לפי יחס עיקר העיר²⁴³.

יש לצדד שגם חומה מסורגי ברזל חזקים נחשבת חומה המגינה, כשנעשית להגן מפני חדירת מחבלים, למרות שאינה מגינה מירי כדורים וכדו²²⁹. ויש להסתפק בקיר אקוסטי שנבנה להגן מפני הרעש, ולא מפני היזק של מחבלים וכדומה²³⁰.

דין חומה נאמר גם כשיש פירצה ל' אמות, למרות שאינו מועיל לענין דין רשות היחיד וטלטול בתוכה. אבל לגבי מי שיצא מתחומו ונכנס לעיר בשוגג, אינה מועילה באופן זה, אלא רק כאשר כשרה לעשות את העיר כרשות היחיד²³¹.

פרק ח'

דיני ריבוע העיר בקצרה

מי ששבת בעיר יכול להלך את כולה, אפילו היא גדולה פי כמה מתחום שבת, ועוד יכול להלך מחוץ לה אלפיים אמה, כיון שכל העיר היא מקום השביתה, וכולה כד' אמותיו, לכן התחום מתחיל מחוץ לה.

עוד יש קולא בעיר, והיא ריבוע העיר. חז"ל למדו (מערי הלויים) שאם יש עיר עגולה וכדומה, מחשבים אותה כמרובעת, והפינות הריקות נחשבות חלק מהעיר, ומוודדים את התחום רק מקצה הריבוע. ונמצא שההולך לכיוון הפינה יכול ללכת יותר מאלפיים אמה.

בדיני ריבוע העיר יש הרבה פרטים, לאיזה כיוון לרבע את העיר, ועד איזה מרחק מרבעים, ויש אופנים שלא מרבעים. ונוסף על אלו הרבה מאוד שאלות המתחדשות מחמת צורות שונות של הערים. בראשית דברינו נעמוד בעז"ה בקצרה על עיקרי הדינים והאופנים המפורטים בשו"ע ובפוסקים, שהם היסוד לכל המקרים המתחדשים.

א. עיר עגולה

עיר עגולה נותנים לה זווית כדי שתהיה מרובעת. כיוון הריבוע הוא לפי רוחות העולם, מזרח למזרח, צפון לצפון וכדו²³².

במה דברים אמורים, בעיר עגולה ממש, אבל בדרך כלל אין שפת העיר חלקה בעיגול, אלא מעט יוצא ומעט נכנס, ולכן בשלב ראשון ממלאים את הפגמים [מחשיבים כאילו הם מלאים בתים והם חלק מהעיר] ואח"כ רואים את צורתה, ואם אינה עגולה, צריך לראות אם עונה על אחת מההגדרות האחרות²³³.

באופן שהעיוגול גדול ונמצא שהפינה מוסיפה לעיר שקצה הריבע רחוק מהעיר יותר מארבעת אלפים אמה [שלא יתכן להגיע לשם בהיתר לולי דין ריבוע]. הסתפק החזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ו) האם נותנים ריבוע גדול כ"כ, או שמא לא נותנים כלל [כמ"ש בעיר העשויה קשת], והכריע שמרבעים.

ב. עיר מרובעת. לא מוסיפים לרבע אותה לפי כיווני רוחות העולם, אלא מוודדים אותה כמות שהיא²³⁴.

ג. עיר בצורת מלבן. לא מוסיפים לרבע אותה בריבוע, ולא לפי כיווני רוחות העולם, אלא מוודדים אותה כמות שהיא, כדון עיר מרובעת²³⁵.

וכל זה לענין החדר שאוכלים בו, אבל עדיין יש לדון אם אפשר לצרף את החצר, ובהרבה מקומות אם נמדוד מהחדר או מהבנין יהיה מרחק יותר משבעים אמה²¹⁶.

ט. חנות ומסעדה. יש שכתבו שמבואר בראשונים שהנויות שמוכרים מזונות לעוברים ושבים, מתעברים עם העיר. וצ"ע היאך יבאר החזו"א דין זה²¹⁷.

מסעדה יש לעיין אם מה שאוכלים בתוכה נחשב מקום פיתא ונחשב דירה, או שמא כלפי כל אדם האכילה היא עראית, ואינה מצטרפת עם העיר שאינה כדירה גמורה²¹⁸.

י. חדרי הבית וחצרות. בית שיש בו ב' חדרים, בפנימי אוכל ולן, ובחיצון משתמש כשימוש חצר לבית, גם החיצון בכלל הבית [ומודדים מקצהו]²¹⁹.

יא. חצר שאינה מקורה וסמוכה לבית. הירושלמי מסתפק, ודעת החזו"א להכריע לחומרא שאינה מצטרפת, אבל במשנ"ב יש אומרים שדעתו שמצטרפת ומתעברת עם העיר²²⁰.

חצר מקורה, הסמוכה לבית, גם החזו"א מודה שמצטרפת ומתעברת עם העיר²²¹.

חצר שאינה סמוכה לבית, אף אם יהיה דינה כמקום המוקף לדירה, אינה מתעברת עם העיר²²².

חצר בית מלאכה, מסתבר שגם לסוברים שיש להחשב כחצר אולם לעוברים נחשב מקום דיורים, אין החצר נחשבת חצר לדיורים, מפני שכל תשמישיה לתעשייה²²³.

מגרש חניה של בית החולים, יתכן שאע"פ שהוא מקום דיורים לחולים, אך החניה אינה משמשת אותם כלל, אלא רק את העוברים והמבקרים²²⁴.

יב. חומת העיר והיקף העירוב. חומת העיר מרחיבה את שטח העיר [בין לענין מדידת קרפף לעיר בתור תוספת לתחום, ובין לענין חיבור שתי ערים]²²⁵. אולם הכרעת החזו"א²²⁶ שאין דין זה אלא בחומה המגינה על העיר, אבל מחיצה במסיפס לא. כלומר מחיצה שאינה חומה המגינה, אינה מרחיבה את שטח העיר. ולפי"ז גם היקף העירוב הנעשה ע"י צורות הפתח, אינו מרחיב את שטח העיר, ויש למדוד את חיבור הערים והקרפף רק מבתי העיר²²⁷.

לענין מדידת תחום אלפיים של השוכת בעיר, ניתן למדוד מסוף היקף העירוב [אם הוא מתוקן ומפוקח כראוי]. כיון שלענין זה א"צ שיהא להיקף דין עיר, שהרי אפילו השוכת ברשות היחיד שאינה עיר, כולה כד' אמותיו ומתחיל למדוד מחוץ לה. אבל צריך שיהא היקף כשר כהלכה. ואין מצוי בזמנינו היקף עירוני שיהא ראוי לסמוך עליו, אלא רק היקף שכונתי באופן שיודעים מי אחראי עליו.

דין חומה נאמר גם כאשר אינה אלא ברוח אחת של העיר. וצ"ע אם גם כאשר אינה לכל אותו צד, אלא על כמה בתים שיש בהם שיעור עיר²²⁸.

228. הדין שאפילו ברוח אחת, מבואר בכמה ראשונים, ע"י קרית אריאל עמ' ל"ב. והספק כשאינה לכל אותו צד, כתב שם עמ' ל"ה.

229. ע"י קרית אריאל עמ' ל"ד שנקט שנחשב חומה המגינה, וכן צידדו עוד ת"ח [לענין חומת בר אילן הסמוכה לב"ב, ובדין זה תלוי החיבור של חל השומר עם ב"ב, דהיינו חיבור קרית אונו עם רמת אילן]. והג"ר יחזקאל ברטלר שליט"א סובר שאין לזה דין חומה המגינה. עיין בדרור יקרא עמ' תקמ"ב.

230. שמעתי מבעל קרית אריאל שאינה חומה המגינה.

231. קרית אריאל שם עמ' ל"ה.

232. שו"ע סי' שצ"ח סעיף ב'.

233. עיר עגולה שבצד אחד אינה עגולה, אלא יש לה צלע ישרה [שאינה בשיעור הקוטר של כל העיוגול]. הסתפק החזו"א אם מרבעים לפי כיוון צלע זו או לריבוע עולם, והקרית אריאל (פ"ה הערה י"ז) כתב שנראה שמסקנת החזו"א לריבוע עולם.

234. שו"ע שם סעיף א'.

235. שו"ע שם סעיף ד'.

236. שו"ע שם סעיף ד'.

237. שו"ע שם סעיף ב' ג'.

238. רמ"א שם. וגם בשיעור זה הטעם מפני שהיה יכול להגיע לכל מקום בהיתר, ע"י שיצא מגג הקשת וילך עד אלפיים, למרות שאם יצא מראשי הקשת לא יוכל להגיע לכל מקום שבחלל, שאם ילך אלפיים לא יגיע עד האמצע שהרי החלל יותר מארבעת אלפים.

239. דין זה הוא גם כשלא מרבעים בפנים הקשת, כדלקמן מס' 4.

240. תוס' והראשונים, וכ"פ הרמ"א סי' שצ"ח ס"ד.

241. בשו"ע שם כתב שכשיש ד' אלפים אין מעברים, והרמ"א כתב (ע"פ תוס' וראשונים) שבפנים במקום שמתקצר מעברים. ויש קורם לקו זה "יתר חלקי", וכ"כ בחזו"א.

242. נחלקו בזה הפוסקים, לדעת הטור והמג"א והחזו"א (סי' ק"ח רס"ק ט"ו וס"ק י"ז) כן מעברים את כל האלפיים אפילו אם החלל רחב יותר מד' אלפים, אבל הביאר הלכה (סעיף ד' ד"ה וי"א) כתב שיש לחלק בפשיטות ואין להקל בזה, והוסיף שכן משמע מהשמטת הרמ"א והלבוש והחיי אדם. ובקרית אריאל (פ"ו הערה כ"א) ביאר שנחלקו בגדר הדין, דלמשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ט"ו) הסברא בדין מס' 1 שכשאין ד' אלפים רואים כאילו מלא בתים, וזה חלק מהעיר, אבל בדין מס' 2 אינו מדין כאילו מלא, אלא ששטח מובלע והוא פחות משיעור תחום בטל לעיר, ולכן בזה כשיש יותר מאלפיים אמה בעומק הקשת, אי אפשר לומר שאלפיים מתוכם יהיו בטלים, כיון שיש יותר מתחום זה שיעור חשוב. משא"כ לחזו"א גם הדין שפחות מד' אלפים לרוחב מעברים זהו רק מדין שמעברים את תחום העיר, ואם אומרים דין זה גם כלפי חלק מהשטח על כרחק הסברא משום שבתים החיצונים לא מפסידיים לפנימיים את התחום שהיה להם לולי הבתים החיצונים שבהמשך הקשת, ורואים כאילו ניטלו (כ"כ החזו"א סי' פ' לדרך נה:), וא"כ גם כלפי הדין מס' 2 אומרים כאילו ניטל החלק החיצון, ולכן החזו"א לשיטתו כתב שאין מקום לחלק, והמשנ"ב לשיטתו כתב שיש לחלק בפשיטות.

243. עיין קרית אריאל (פ"ס עמ' קע"ב), ולכאן צריך להיות לפי כיוון הנקודה האמצעית של הקשת, שזה הכיוון של היתר החיצוני. אבל לעומת זאת כ' בקר"א שם דלפי מש"כ החזו"א (סי' פ' לדרך נ"ה) שטעם היתר הפנימי הוא אין הבתים היתרים מפסידיים לעיר, א"כ יש לחשב מי הבתים היתרים לפי עיקר העיר.

בבתי ספר ללימוד תורתנו הקדושה, אבל ב"ס ללימוד מקצועות חול, הרי זה כבתי חרושת המיועדים למלאכה, שאין זה צרכי דירת האדם, ולא מתעברים עם העיר.

216. בקרית אריאל (עמ' ע"ב) כתב שאין חדר האוכל מועיל להחשיב את כל הבנין כדירה, ואפילו למשנ"ב שבהכנ"ס כולו הוי דירה ע"י דירת השומר [דהתם בהכנ"ס משמש כניסה לדירה, משא"כ בבית ספר אי אפשר להגדיר שכל הבנין משמש לחדר זה], ועוד שאין חדר זה דירה גמורה, ובכה"ג לא מועיל להחשיב את החצר, והסתפק לגבי הפרוודור.

217. בקרית אריאל כתב שכן מבואר בערוך ובריטב"א (סוכה ג:) לענין בורגנים. שהוא מקום שמוכרים מזונות לעוברים ושבים. וכן כתב רבינו יואל (הובא בראביה סי' שפ"ו, ובאו"ז סי' ו' אות ד') שהנויות מתעברים עם העיר ומוודדים מן החיצון. וצ"ע לפי"ד החזו"א שכתב שגם בורגנין צריך מקום שאוכלים ואולי גם ישנים בו. ואין לומר שלחזו"א יחשב עמידת התוננים כדירה, שהרי זה דומה לבית חרושת שכתב שאפילו אם הפועלים אוכלים בו אינו מתעבר, כיון שאכילתם מחמת ההכרח ולא נבנה לצורך אכילה. [וכידוע נחלקו הפוסקים לענין חיוב מזוזה, הט"ז (י"ד סי' רפ"ו ס"ק) פוטר, והיד הקטנה מחייב, מ"מ יתכן גם לט"ז שיתעבר עם העיר, כדון בורגנין שמתעברים למרות שפטורים ממזוזה]. ובספר מחנה ישראל (סי' ז' אות ו') נקט שאין חנויות ומסעדות מצטרפים אא"כ האורחים ישנים שם לינת לילה אע"פ שהוא עראי.

218. ע"י קרית אריאל שם (פ"ד הערה ס') שהאר"ך שלכאו' הרי זה כבנין העשוי לצניעות [שהיה מקום צנוע. סגור], כמו מקום אכילת הבנאים, שכתבו הפוסקים (ה"ד במשנ"ב סי' שס"ד ס"ק"א) שאינם מוקפים לדירה, וכ"ש שאינם כבית. ודוקא מחיצות ללינה [או לאכילה בקביעות] הן מחיצות הנקראות דירה, שהן מיועדות לשמור על האדם. אך כתב שאם מיועדות לשמור מחום או מקור, עדיפים ממחיצות לצניעות, ומ"מ לפי מש"כ החזו"א שרק מקום המיועד ללינה בקביעות נחשב מוקף לדירה. וע"ע במחנה ישראל (עמ' ע"ב) שג"כ כתב שרק אם ישנים בה מתעברת, ולא באכילה שהיא עראית. [וע"ש שדן לפי רש"י דהוי מוקף לדירה, אם יצטרף, היינו לחת"ס].

219. חזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ח (קט"י). בירושלמי כ' שעובי הקיר מצטרף עם העיר.

220. הירושלמי (עירובין פ"ה סוף הלכה א') מסתפק, והחזו"א (סי' ק"י ס"ק ד"ה והנה) כ' שהיה צ"ל ספק לקולא, אלא שמזה שביט שנפרץ מרוח שאחת וניטלה תקרתו שאינו מצטרף כל שכן חצר, וכן דייק מסתימת הר"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הזכירו חצר. אבל בדעת המשנ"ב הוכיח בקרית אריאל (עמ' פ"ג) שפסק (סי' שצ"ח ס"ק כ"ח) שבית הקברות שיש בו בית דירה מצטרף גם כל בית הקברות, ובודאי כונתו אף לביה"ק שבזמנינו שאינו מקורה, כל שכן חצר של בית. והביא שכ"כ הרשב"א והריב"ש. אמנם דוקא לעיר מצטרפת החצר ולא לבתים שאין להם דין עיר.

221. חזו"א שם (ד"ה מהא). ואע"פ שדעתו שבית כנסת שיש בו חדר לדירה אין כל ביהכנ"ס מצטרף [וחולק על המשנ"ב בזה], י"ל שאני ביהכנ"ס שאינו נטפל לדירה, משא"כ חצר נטפלת לבית (קרית אריאל עמ' פ"ג).

222. ע"י קרית אריאל (עמ' פ"ד) דלא מיבעיא לדעת החזו"א, אלא גם למשנ"ב הרי זה כאורוות הסוסים שכתב בבאיור הלכה (סי' שצ"ח ס"ו ד"ה האוצרות) שאינם מתעברים, ואע"פ שדיר וסוהר הוי מוקף לדירה.

223. בספר מחנה ישראל (עמ' ס"ט) העיר על הבדל זה, ובכ"ז אח"כ היקל בזה, וצ"ע. ודעת שאר הרבנים שלכו"ע אין זה כחצר של דיורים.

224. נידון זה הוא נפק"מ מאוד בענין חיבור שכונת גבעת בית הכרם בירושלים לבית החולים שערי צדק [שעי"ז תתחבר גבעת שאלו עם בית וגן]. והסתפקו הרבנים בזה.

225. קרית אריאל עמ' ל"א, ע"פ ב"י סוסי" שצ"ח.

226. סי' ק"י ס"ק כ' ד"ה ואמנם אם.

227. קרית אריאל שם. וע"ש שהביא כמה ראיות לדינו של החזו"א.

אם קצה העיר בצד הפנימי של הקשת אינו חלק אלא יש שקעים ובלטיטות, אם זה במקום שיש דין עיבור, דנים אותם כמלאים וכחלק מהעיר, אבל אם זה במקום שלא מרבעים לא מיישרים. 4. באופנים שלא מעברים בפנים הקשת, מכל מקום מרבעים את הצד החיצוני של הקשת²⁴⁴.

עוד כתבו הפוסקים, א' מותר ללכת בתוך העיר בכל הקשת, אף יותר מאלפיים מבת²⁴⁵. ב' מהיכן שיצא מהעיר, משם ימדוד אלפיים אמה²⁴⁶. ג' לא נותנים טבלה של תחום אלפיים בצד הפנימי, כלומר אפי' יוצא והולך במקביל לעיר, וכל הזמן הוא בתוך אלפיים לעיר, אסור ללכת יותר מאלפיים²⁴⁷.

ז. עיר בצורת טבעת. עיר שבתוכה יש חלל ריק, והעיר מקיפה את החלל מכל הצדדים כטבעת, דין החלל כדין עיר בצורת קשת.

אם אין בחללה 4000 אמה מצד לצד, דנים כאילו מלאה בתים, וכל תוכה כחלק מהעיר.

אם יש בחלל 4000 מצד לצד [מכל הכיוונים], אין החלל כחלק מהעיר, ומותר ללכת בתוכו עד אלפיים מציאת האדם²⁴⁸.

ח. בצורת גאם [כאות כ' בינונית, שזה כאות ר' שלגן]. דינה כעיר העשויה קשת. ולכן:

1. אם אין בחלל בין שני פינותיה 4000 אמה [בקו אלכסוני], מרבעים אותה, כלומר רואים כאילו כל החלל מלא בתים. יש שכתבו שרק מותרים קו אלכסוני כדין עיר בצורת קשת, אבל הביאור הלכה כתב שמחשיבים אותה בריבוע כמו אות ס' שתומה כמבואר בראשונים, וכ"כ החזו"א²⁴⁹.

יש שכתבו שמרבעים לריבוע עולם, אבל במשנ"ב מבואר שמרבעים לפי הכיוון של שתי הצלעות של העיר. והחזו"א²⁵⁰ חילק בין ג' אופנים:

א. אם העיר בצורת ר' והיא בזווית של 90 מעלות, מרבעים אותה לעשותה כמו ס'.

ב. אם העיר בזווית רחבה, כגון בזווית של 100 מעלות וכדומה, מרבעים לריבוע עולם.

ג. אם העיר בזווית קצרה, כגון בזווית של 80 מעלות וכדומה, רק ממלאים את החלל כדיני עיר בצורת קשת.

2. אם יש בשטח הפנוי בין שני פינותיה 4000 אמה [בקו אלכסוני], לא מרבעים אותה. ומכל מקום מרבעים את השטח שבפנים במקום שכבר אין מרחק 4000 מצד לצד²⁵¹.

ט. דיני עיר שיש לה צלע אחת ישרה. דעת הראב"ד שכאשר יש צלע אחת ישרה, לא מרבעים לפי ריבוע העולם, אלא לפי כיוון צלע זו [ההיינו שהיא צד אחד, ולפ"ז מוסיפים עוד ג' צדדים]. ובטעמו נאמרו שני ביאורים, א' מדין רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד, שמשמע בגמ' שרואים את הקצר כאילו שווה לרחב, ולא מרבעים. ולכן כל עיר שיש לה צלע אחת ישרה דינה כג'²⁵². ב' משום שלפני שמרבעים יש דין למלאות את הפגמים, וכיון שממלאים את הפינה החסרה ממלא נעשית עיר מרובעת, ועיר מרובעת היא מוסיפים לה ריבוע לריבוע עולם²⁵³.

דעת הטור שאפילו ארוכה מצד אחד וקצרה מצד אחד, מרבעים לריבוע העולם. וכ"כ הגר"ו והחיי אדם. דעת הרמב"ם והשו"ע שארוכה מצד אחד, מרבעים לפי הצלע ולא לריבוע העולם, אבל שאר צורות עם צלע ישרה משמע שמרבעים לריבוע העולם. ודעת החזו"א שבמקום

שיש צלע ישרה, מרבעים לפי הצלע הישרה [כדעת הראב"ד], אך כתב כמה אופנים שמרבעים לריבוע עולם.

החזו"א האריך להסתפק בהרבה צורות שלא הוזכרו בפוסקים לפניו, והסיק שכאשר יש ספק כיצד לרבע, מרבעים לריבוע עולם²⁵⁴. ולפ"ז כתב ג' דינים בצורת המשולש, וג' דינים בצורת גאם.

י. עיר בצורת משולש. מרבעים את העיר, ומשמע בשו"ע שמרבעים לריבוע העולם, ובמשנ"ב נראה שמרבעים לפי הצלע הארוכה מביניהם²⁵⁵, והחזו"א כתב לחלק בין ג' אופנים:

א. כאשר אין שתי צלעות מכוונות לאותו ריבוע, ויש להסתפק אם לרבע צלע זו או זו, מרבעים לריבוע העולם.

ב. כאשר שתי צלעות שוות באורכן והשלישית ארוכה משתיהן, מרבעים לפי הצלע השלישית.

ג. אם יש שתי צלעות בזווית ישרה [90 מעלות], לא מפורש בחזו"א, אך נראה שמרבעים לפי אותן צלעות ולא לריבוע העולם²⁵⁶.

יא. פגום, בית נכנס בית יוצא. ברוב הערים אין סוף העיר ישר כסרגל, אלא בית נכנס בית יוצא. ולכן מיישרים את העיר לקולא כפי הבתים היוצאים, וממלאים את הפגמים [רואים כאילו מלאים בתים].

ויותר מכך, אפילו כשכל העיר ישרה פחות או יותר, ויש בית אחד שיוצא, וסמוך לבתי העיר בתוך 70.6 אמה, מרחיבים את העיר בקו ישר כאילו עד קצה הבית האחרון, אפילו אם רצף הבתים היוצאים הוא יותר מאלפיים אמה, וזה נקרא פגום.

פרק ט'

חיבור ערים

הנפק"מ בחיבור הערים

א. כאשר יש שתי ערים [או שתי שכונות] סמוכות מאוד, מתחברות שתיהן להיות עיר אחת. ונפק"מ לכמה דברים כדלהלן:

א השוכת באחת מהן מותר ללכת גם בכל העיר השניה, ומווד אלפיים מסוף העיר השניה.

ב לענין ריבוע העיר דנים את שתיהן כעיר אחת, ומרבעים לפי הצורה שנוצרת משתיהן יחד. [מחמת זה נוצר בהרבה ערים בזמנינו, דין עיר העשויה קשת²⁵⁷, שאין מרבעים את הקשת כאשר הוא יותר מד' אלפים, כמבואר בדיני ריבוע העיר].

ג מי ששבת מחוץ לערים אלו, ואחת מהם נכנסת כולה בתוך האלפיים של תחומו, אילו היו כשתי ערים והאחת בתוך תחומו, אין עיר זו ממעטת מתחומו אלא ד' אמות, ומשלים את התחום אחריה. אבל כיון שמתחברות לעיר אחת, דינו כמי שכלה תחומו באמצע העיר, שמוותר ללכת רק עד אותו מקום שבאמצע העיר.

חיבור ע"י רצף בתים

ב. באיזה אופן מתחברות הערים. במשנה נזכר שהערים מתחברות רק כאשר אין ביניהם קמ"א אמה ושליש אמה, משום שנותנים קרפף [70.6 אמות] לכל עיר וזה כחלק מן העיר, ונמצא ששתיהן נוגעות זו בזו²⁵⁸.

ג. נחלקו הפוסקים מהיכן מוודים את שיעור הקרפף, האם רק מבתי העיר, או גם מעיבור העיר, והאם מחומת העיר, או אפילו מהיקף עירוב העיר.

ד. כאשר ריבוע הקרפף [הפינה שמרבעים אותה, שבזווית יש קצת יותר משבעים אמה] נוגע בקרפף של העיר הסמוכה, נחלקו האור שמח והחזו"א האם מועיל לחבר את הערים.

עיר הנכנסת בתוך השקע של עיר העשויה קשת

ה. חיבור נוסף שמצאנו בחזו"א [שהסתפק בו], באופן שיש עיר העשויה בצורת קשת, ואין בחללה מרחק בין שתי קצות הקשת 4000, שהדין הוא שרואים את החלל כאילו מלא בתים וחצרות, נוקט החזו"א ששטח זה נחשב חלק מהעיר עצמה²⁵⁹, ולפ"ז אם תהיה עיר אחרת שקצה שלה נכנס בתוך חלל הקשת [אשר הוא גידון כחלק מהעיר], ייחשבו הערים כמחוברות²⁶⁰. ואפשר שגם כאשר העיר השניה נפגשת בשבעים אמות הסמוכים לקו מילוי הקשת [כלומר לקרפף הנמדד מקו היתר שבין שני ראשי הקשת].

עיר הנכנסת בתוך הריבוע של בתים

היוצאים מהעיר [פגום]

ו. עיר הנכנסת בתוך הריבוע של בתים היוצאים מהעיר [פגום], אם נכנסת רק בתוך הריבוע, יש לצדד שאינה מתחברת עם העיר²⁶¹.

אבל אם נכנסת בתוך השקע, משמע בחזו"א שדין זה דומה לדין הקודם בעיר הנכנסת לחלל הקשת שיש לצדד שנחשב כחלק מהעיר, וממילא עיר הנכנסת במקום זה מתחברת. וסיים שהדבר צריך הכרע, ובאופן זה כן מצינו הרבה ראשונים שסוברים שאינו כחלק מהעיר²⁶².

פגישות ריבועי הערים

ז. באופן שרק ריבועי הערים נפגשים, כלומר שאין הערים מובלעות זו בזו, אלא רק בריבוע הנוסף מחוץ לעיר [כגון בזווית הנוספת לעיר עגולה], גם בזה יש להסתפק אם מתחברות להיות עיר אחת, כעין הדינים הנ"ל. ומ"מ קשה לומר שהערים שלא מתחברות באופן זה כיון שדין ריבוע העיר הוא דין בדיני תחומין, ואין מקום הריבוע נחשב עיר לשאר דברים. יש אומרים שאף למה שהסתפק החזו"א [בסי' ק"י ס"ק ט"ו], היינו כשנכנסת תוך שקע העיר כנ"ל, ולא כשנכנסת בריבוע שמחוץ לעיר כמו בעיר משולשת ועגולה. ויש ת"ח שרוצים ללמוד מדברי החזו"א להקל אף בריבוע של עיר עגולה, ולמעשה לא מקילים בזה²⁶³.

חיבור ג' ערים המשולשות

ח. מבואר במשנה שכאשר יש ג' ערים בצורת סגול, ואם תכניס את העיר שלמטה בין השניים, יהא פחות מקמ"א אמה ושליש, בין הראשונה לאמצעית, ובין האמצעית לאחרונה, הרי כולן מצטרפות לעיר אחת. ובתנאי שהעיר שלמטה מתחילה בתוך אלפיים לקצה שתי הערים שלמטה²⁶⁴.

העיר המשולשת [האמצעית] צריכה להיות מול הרווח שבין הערים, ובגודל מספיק כדי למלאות את כל החלל עד שלא ישאר יותר מקמ"א אמה באחד הצדדים²⁶⁵. ואסור שתהיה רחבה יותר מהרווח שבין הערים. ולפ"ז האפשרות לקיים דין זה מאוד מצומצמת.

"שמושכין הריבוע להשוות צד הקצר כפי צד הארוך", כדכ' הרשב"א בעבוה"ק, ובקריית אריאל (שם הערה י"ג) תמה שבשו"ע משמע להדיא שמרבעים לריבוע עולם, וכ"מ בביאור הגר"א, ואיך המשנ"ב מפרש דבריו שמרבעים לפי הצלע הארוכה. וכ' דאפשר שלשונו לאו דוקא וכונתו שהריבוע מתרחב עד כפי הצלע הארוכה, והניח בצ"ע.

256. קריית אריאל (פ"ה סוף הערה ט"ז), וזה מדין ממלאים את הפגום, וכעין דין עיר העשויה בצורת גאם (כמבואר במשנ"ב ס"ק י"ג) [ולא מהדין שמרבעים לפי צלע ישרה].

257. מאחר והעיר הגדולה ארוכה, ומתחברת עד עיר קטנה יותר [או צרה ומאורכת] העומדת בצידה, נוצר כעין ר. **258.** שו"ע סי' שצ"ח ס"ז.

259. עיין בקריית אריאל עמ' קל"ב, שמשמע במשנ"ב (בה"ל סי' ת"ה ס"ג) ומפורש בחזו"א (סי' ק"ט ס"ק ט"ו) שנחשב כעיקר העיר ולא רק כעיבור העיר. וכן משמעות לשון חז"ל כאילו מלא בתים וחצרות. וכן משמע במהרי"ל, וע"ש עוד. ודלא כמג"א (סי' ת"ה סק"ו) שמשמע שנחשב רק כעיבור העיר בלבד.

260. בתחילה כתב החזו"א (בסי' פ' לוף נה): שאין הערים מתחברות באופן זה, ואינן נחשבות כעיר אחת. אבל אח"כ (בסי' ק"י ס"ק כ"ו) נקט שמתחברות ונעשות כעיר אחת, אבל הוסיף בסוגריים "והדבר צריך הכרע". לפ"ז נשאר הדבר בספק. וכן הורה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל לבעמח"ס קריית אריאל ולמח"ס מחנה ישראל, שדין זה מוגדר כספק, ואין להתיר על סמך זה לבד.

261. עיין בחזו"א (סי' ק"י ס"ק ט"ו) שדין בענין חיבור ערים ע"י ריבוע, וכתב שהדבר צריך הכרע. ועי' בקריית אריאל (עמ' קל"ג) שברבינו יואל מבואר שספינה הנכנסת בשבת למקום זה נחשבת שנכנסה לעיר, ומבואר שנחשב כחלק מהעיר, אבל במהרי"ל מבואר שדוקא כשנכנסת בין שני חלקים של העיר, מקום שמובלע מג' צדדים, ולא בריבוע בלבד, וכן יש לצדד שהוא בהנראה והביאו המג"א (סי' ת"ה) וכ"מ בחזו"א ע"ש. וע"ע בקריית אריאל (עמ' ש"ט סק"ב) שהחזו"א דן רק באופן של עיר העשויה כמין גאם שאז העיר הסמוכה נכנסת בשקע, וכלשון החזו"א "עיבור שבתוך העיר" [וה"ה כשיש פגום יוצא המרחיב את העיר], אבל בריבוע של עיר עגולה שהוא ריבוע שמחוץ לעיר, פשיטא שאינו מחבר את העיר העומדת בריבוע.

262. עי' בקריית אריאל שבפינה"מ לרמב"ם (נדרים פ"ז מ"ד) משמע כחזו"א (סי' ק"י ס"ק ט"ז), אבל במהר"ם מרטנובורג והרא"ש והריטב"א והרשב"א והר"ן והמאירי משמע שאינו כקרפף ואינו כחלק מהעיר. וכן צידד (שם עמ' קמ"ט) בסיכום הפרק, שאין להקל לומר שהערים מתחברות באופן זה. אלא שכתב שהמניח במצב כזה עירוב לא יברך עליה.

263. בקריית אריאל (ריש פרק ו') הביא ד' המקילים (מחזה אליהו, קונטרס ריבוע העיר, תחום שבת ומדידתה), ומקורם ע"פ דברי החזו"א, והאריך בכל הפרק שכל מה שהחזו"א בסוף נטה להקל, היינו רק במקום הנכנס תוך השקע, ולא בריבוע בלבד. וכן שמעתי מת"ח העוסקים בדבר, שלא מקילים למעשה בדבר זה.

264. שו"ע סי' שצ"ח ס"ח.

265. עי' בה"ל שם ד"ה רס"ג, שהסתפק אם העיר האמצעית אינה מכוונת באמצע אלא נוטה לצד אחד, באופן שבצד אחד ישאר יותר מקמ"א ובצד השני הרבה פחות, אבל בסה"כ לא נשאר רווח רפ"ג אמות [פעמיים קמ"א ושליש], מלבד העיר האמצעית, והסיק שצריך שיהיה מכוון לאמצע.

244. קריית אריאל (פ"ז הערה ט"ז) ע"פ עבוה"ק לרשב"א (ש"ה ס"י"ב), מור וקציעה (סי' שצ"ח) וחיי אדם (ככל ע"ז ס"ד).

245. ברש"י (דף נה.) כתב שמודדים מפתח ביתו, ותמנה הרשב"א והריטב"א שהרי ודאי כל בתי הקשת עיר אחת וכד' אמות, וכ"כ שאר ראשונים. וכן פסק המשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ט"ו), אלא שהוסיף שגם בשבעים אמה הסמוכים לבתים, אבל אם מתרחק יותר אפילו שהולך כל הדרך מקביל לעיר [ולא מתרחק 2000 מבתי העיר] אינו יכול ללכת אלא אלפיים מציאתו מהעיר. והטעם כי אין נותנים ריבוע וטבלה של תחום בפנים.

246. כן מבואר במשנ"ב ובחזו"א בהערה הקודמת.

247. דין א' ובי' מבוארים בגמ' (דף נה.) שאמרו שגם בלי ריבוע הקשת יכול ללכת לראש הקשת ולצאת משם אלפיים אמה, ולחזור לראש השני ולצאת ממנו אלפיים אמה, וכ"כ המשנ"ב (סי' ק"ט ט"ו). בדין ג' הכוונה שבכל עיר נותנים טבלת התחום, וההולך מקביל לאורך העיר תוך אלפיים לעיר, מותר אפילו הרבה יותר מאלפיים ממקום שיצא מהעיר, אבל בקשת אינו כן, ואף אם הולך כל הזמן סמוך לעיר אסור ללכת יותר מאלפיים מהמקום שיצא. ודעת החזו"א (סי' ק"י סק"ב י"ג ורס"ק ט"ו) ג"כ כנ"ל אבל והיקל כשהולך בתוך שבעים אמה ושייכים לעיר, שנחשב שלא יצר מהעיר, וגם שמוסיפים לאלפים שיעור זה [כדין נותנים קרפף לעיר אחת לד' הרמ"א].

248. קריית אריאל ע"פ רש"י (במדבר ב, ב) שבמחנה ישראל היה סביבות המשכן כאלפיים אמות [מעט פחות] כדי שיוכלו לבוא בשבת, מבואר שאע"פ שמחנה ישראל הקיפו מכל צדדיו [כמ"ש בעירובין (דף נ"ה) שהיו יוצאים לאחורי המחנה כדי להיפנות], מ"מ אם היה אלפיים היה אסור ללכת בתוכו [וע"ע עוד בדברי המושב זקנים].

249. דעת החת"ס (או"ח סי' צ"ד) שמתוחים רק קו אלכסוני, והביאו הביאור הלכה (סעיף ח' ד"ה רפ"ג), ותמה שברשב"א ובריטב"א כתבו להדיא שעושים לה ריבוע. וכ"כ החזו"א (סי' פ' לוף נד.), ובסימן ק"י ס"ק כ"א).

250. סי' ק"י ס"ק כ"ו.

251. שו"ע ורמ"א שם סעיף ד' ושער הציון סק"ה. והחזו"א (סי' ק"י ס"ק ט"ו ד"ה עיר העשויה כמין ח') הקשה לפי מה שהרמ"א היקל בקשת שאף אם יש מרחק מצד לצד יותר מד' אלפים, אם אינו רחוק מעומק הקשת אלפיים מעברים, הרי בנידון דידן אף אם יש בקו אלכסוני מרחק 5600 אמה, עדיין כל השטח בתוך אלפיים לקצה העיר. ורצה לומר שבאמת לאו דוקא נקטו ד' אלפים, אלא הכוונה לדין ד' אלפים שהזכיר בקשת. אבל כתב בקריית אריאל (פ"ה הערה ל"ג) שבשעה"צ (סי' ק"י ט"ט) מבואר שנקטו ד' אלפים דוקא, וכן הוכיח שם מהראשונים.

252. כן ביאר הקריית אריאל (פ"ה הערה ח') ע"פ המאירי.

253. כ"כ בקריית אריאל (שם הערה י"ד) ע"פ החזו"א (סי' פ' לוף נד.), והוכיח שם שלד' החזו"א יש את שני הטעמים, ונפק"מ כאשר מילוי הפגמים אינו גורם שהעיר תהיה מרובעת, עדיין יש את הדין הראשון לרבע לפי הצלע הישרה. וכאשר בדין זה [השני] אין הכרע כיצד לרבע, ע"ז כתב החזו"א שמרבעים לריבוע העולם.

254. בדבר זה יש סתירה בחזו"א (סי' ק"י), שבס"ק כ"ג כתב שמרבעים בצורה שיהיה מה שפחות להוסיף שטח, ובס"ק כ"ו הסיק שמרבעים בריבוע עולם. ומשמע שחזר בו מס"ק כ"ג, וכן נקט בקריית אריאל (פ"ה הערה י"ד י"ז) ועוד ספרים, שהעיקר כס"ק כ"ו שמרבעים לפי ריבוע העולם.

255. בשו"ע סוף סעיף ב' כתב דין ריבוע בעיר משולשת ומחומשת, ומיד אח"כ בסעיף ג' כתב "כשהוא מרבעה ברבעה בריבוע העולם". מבואר שגם משולש מרבעים לריבוע העולם. המשנ"ב (סק"ה) כתב בדין משולשת

פרק י'

מדידת התחום

לאחר שידוע מקום השביתה, והריבוע של המקום, מודדים ממנו אלפיים אמות לכל צד, והוא התחום המותר בהליכה. אלפיים אמות אלו גם הן נמדדות בריבוע [כדוגמת טבלה מרובעת], שצלעותיו מרוחקות אלפיים אמות מהריבוע הדמיוני של המקום ששבת בו [כלומר מהקו שדנים כאילו העיר מרובעת]. ומותר ללכת בכל שטח התחום, אף שההולך באלכסון מהלך הרבה יותר מאלפיים אמות [שזה 2800 אמות].

חישוב פני הקרקע או מרחק אוירי

א. חישוב התחום אינו לפי מרחק אוירי, אלא מרחק הליכה, ולכן צריך למדוד אותו לפי פני הקרקע שהיא מקום הילוך האדם. ונמצא שכאשר יש שיפוע עולה או יורד התחום מתקצר. אבל הקילו חז"ל בכמה אופנים למדוד לפי הקו האוירי ע"י כמה צורות של מדידה²⁶⁶.

מדידה בחבל

ב. חז"ל דרשו שמדידת התחום תיעשה דוקא ע"י חבל פשתן שארכו חמישים אמה, לא יותר ולא פחות²⁶⁷.

א. מדידה יפה

ג. אופן המדידה הרגילה היא, ע"י שאדם אחד עומד ומחזיק בחבל בגובה ליבו, ואדם שני עומד במרחק חמישים אמה ומותח את החבל בגובה ליבו. חוזרים על פעולה זו ארבעים פעמים ומקבלים את מקום סוף האלפיים אמה²⁶⁸.

הקרקע נחשבת כחלקה, עד שיפוע תלול באופן שבהליכת חמש אמות עולה עשרה טפחים. מתלילות זו ואילך מקילים למדוד את המרחק האוירי בקידור ואומד כדלקמן.

ב. הבלעה

ד. משתמשים במדידה יפה אף כאשר פני הקרקע אינם חלקים, וישנם תלוליות [גבעה, הר] או שקעים [עמק, גיא], שההולך בתוכם מהלך יותר מהקו האוירי של החבל. מותר להבליע אפילו שקע עמוק [עד אלפיים אמה], אם רוחבו משפתו העליונה לשפתו האחרת פחות מחמישים אמה, שאפשר למדודו בחבל במדידה אחת. בתלולית גבוהה יותר מגובה ליבו של המודד, ניתן להעמיד עמודים בשני הצדדים ולקשור את החבל בראשם²⁶⁹.

באופן זה ניתן להבליע גם נהר העובר בתחום העיר²⁷⁰.

אם רוחב התלוליות או השקעים יותר מחמישים אמה, יש להשתמש באחד מהאופנים דלהלן.

ג. עקיפה - צופה ומביט

ה. אם מול המקום שמודד יש תל או עמק רחב שאי אפשר להבליעו בחבל אחד כנ"ל, יכול לעקוף אותו ע"י שיוז לצד בקו ישר [מאוזן] למקום שמתקצר התל והשקע [וצופה ומביט שיעמוד כנגד המקום שהפסיק למדוד], ושם הוא פחות מחמישים אמה, וניתן להבליעו במדידה יפה. ולכאורה הוא הדין כשצד מסתיים התל לגמרי והקרקע שם ישרה, וניתן להמשיך למדוד את התחום כרגיל במדידה יפה, ויש אוסרים²⁷¹.

266. תוס' (דף נח: ד"ה אבל) כתבו שמן הדין היה למדוד כל השיפוע וכו', אלא שבתחומין הקילו להבליע.

267. גמ' עירובין דף נה. ושו"ע סי' שצ"ט סעיף א'. שאם הוא ארוך יותר אינו נמתח כ"כ והתחום מתקצר, ואם החבל קצר נמתח מידי התחום מתארך. אמנם באופן שמודדים ע"י קידור הקילו חז"ל למדוד בחבל של ד' אמות. עוד אמרו בגמ' אין לך יפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל [שאינם משתנים לפי מתיחתם]. ומ"מ חז"ל קיבלו שמודדים דוקא בחבל של פשתן. [ותמוה לי מה שכתב באחד החיבורים למדוד עם חוט פלדה שהוא נח למתיחה, הרי עמדו על רעיון זה בגמ' ואסרוהו].

268. שו"ע שם סעיף ג'. וכתב שימתחנו בכל כוחו.

269. שו"ע שם סעיף ד' ה'. ויש לבאר למה לא מחשבים את פני הקרקע, הרי ההולך שם הולך יותר מאלפיים אמה, וצריך לומר שדברים קטנים שהם פחות מחמישים אמה אינם בעלי חשיבות, כמו שלא יחשבו יותר להולך על גבשושיות עפר קטנות. ובקריית אריאל (פ"ח הערה ל"ג) כתב לבאר שאין בזה גילוי שמודדים מרחק אוירי, אלא קולא להתעלם מההר כשאפשר למדוד בלי שהוא יפריע. וכן דין עקיפה דלקמן, הוא דין שכאשר אפשר למדוד בלי להאריך את התחום הקלו להתעלם מההר. ולפ"ו כתב שבלי למדוד בפועל יתכן שאין את קולות אלו.

כאשר שתי רגלי ההר או שתי שפות העמק אינן בגובה שוה, כתב בקריית אריאל (פ"ח הערה ל"ב) שמבליעים משפה לשפה, ויוצא קו אלכסוני שהוא קצת פחות מהמרחק האוירי. אמנם הקריית אריאל כתב שרק באופן שהקו האלכסוני שנוצר אינו מושפע בדרגה המצריכה קידור [17.5 מעלות ויותר], ובקונטרס אל יוציא (הערה 277) כתב שתמיד מודדים באופן זה.

270. שו"ע סי' שצ"ט סעיף ב'.

ואמרו בגמ' דף נ"א הרי אין לך יפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל [שאינן נמתחות או מתקצרות, ומדתן קבועה], מכל מקום כך קיבלו חז"ל שמודדים בחבל של פשתן שנאמר ופתיל פשתים בידו, ומובא במשנ"ב (סי' שצ"ט סק"א). ופלא על אחד המחברים שכתב שכיום ניתן למדוד בחוט פלדה מגולבן שהוא נמתח היטב.

271. דהיינו לא רק כאשר בצד יש עדיין עמק קטן שצריך להבליע, אלא גם כשצד הקרקע ישרה וימדוד רגיל בלי הבלעה. כן משמע במשנ"ב סי' שצ"ט סק"ח, ולכא"ו אין סברא לחלק ולאסור, אבל ראייתי בקריית אריאל (פ"ו בהערה) שכתב שבאופן זה לא הקילו למדוד בצד, אלא רק כשגם בצד ישתמש בהבלעה, וצ"ע.

272. שו"ע שם סעיף ו'.

273. הדין שלא להבליעו ברוח אחרת של העיר, כתב הרשב"א בעבוה"ק ש"ה פ"א ה"ה, ע"פ עירובין דף נח. כפרש"י ותוס'. והביאו בקריית אריאל (עמ' קצ"ב). והדין שלא מועיל לבדוק בקו מאוזן בלי להבליע, כן למד הקריית אריאל מדברי הגמ' והשו"ע שצריך שגם בצד ימדוד ע"י דין הבלעה (ע"ש הערה ל"ג ל"ד).

274. שו"ע סי' שצ"ט ס"ד ה'. ובאופן שהשיפוע יותר תלול ונמצא שהחבל לא עומד במאוזן, כתב בספר קריית אריאל (עמ' קצ"ז) שאז אין המדידה בקו האוירי ממש, אלא מודדים ע"י הקידור כנ"ל, וככל מה שהשיפוע מזדקף יותר, כן מקטצר התחום מהקו האוירי.

275. ביאור הלכה (סעיף ד' ד"ה ומתלקט).

276. דין זה דוקא בשיפוע של הר, ולא בשיפוע של עמק כדלהלן.

מותר לזוז למדוד בצד, רק במקום שהוא כנגד העיר או כנגד תחום האלפיים שבצדי העיר, ולא מעבר לכך, שמא הרואים אותו מודד יאמרו שהתחום מגיע עד שם²⁷². וכן אין לזוז להבליעו ברוח אחרת של העיר [כלומר לחזור אחורה יותר מפני העיר לצד המדידה, דהיינו לצדי העיר], וכן יש אומרים שאם השקע מסתובב לא מועיל לעקוף ע"י שיעבור עליו בקו ישר מאוזן²⁷³.

ד. קידור

ו. כאשר שיפוע הקרקע תלול באופן שבהליכת חמש אמות המדרון יורד או עולה עשרה טפחים [יחס שעולה 1 מתוך 3, 17.5 מעלות] או תלול יותר, כבר אינו נחשב כקרקע ישרה, והקילו למדוד אותו בקו אוירי.

אם יכול להבליעו בחבל של חמישים אמה, יבליעו כנ"ל. ואם אינו יכול להבליעו ואינו מעונין לעוקפו, מודד ע"י "קידור", דהיינו שמתח חבל של ד' אמות במורד ההר, האדם שעומד במקום הנמוך אוהז את החבל סמוך לליבו, והאדם שעומד במקום הגבוה אוהז אותו סמוך לרגליו, מתוך השתדלות שהחבל יחוזק ישר [במאוזן], וכך נמצא שמודדים את השטח בקו אוירי²⁷⁴.

כאשר השיפוע אינו תלול בשיעור הנ"ל, נחשב כקרקע ישרה, ומודדים במדידה יפה. ואז אם כל התל או השקע נכנסים בחבל של חמישים אמה, אין צורך למדוד את פני הקרקע ממש, אלא מה שנכלל בחבל אחד כלול במידה, אבל אם אינו נכנס בחבל אחד, מודדים לפי פני הקרקע²⁷⁵.

ה. אומד

ז. כאשר שיפוע הקרקע תלול הרבה יותר, עד כדי שבהליכת ארבע אמות עולה²⁷⁶ עשרה טפחים או יותר [יחס שעולה 1 מתוך 2.4, 24.6 מעלות], או יותר תלול, המדרון נחשב שאינו נח להילוך, והקילו בו יותר.

אם רוחב הגבעה כולה [בקו אוירי] עד חמישים אמה, אינו צריך למדוד ע"י קידור הנוכר לעיל, אלא מותר לאמוד את המורד כמה הוא בקו אוירי, ולחשבו לפי אומדן דעת²⁷⁷.

נחלקו הראשונים והפוסקים האם קולא זו נאמרה גם בתל או שקע שהוא רחב יותר מחמישים אמה²⁷⁸.

בשיפוע של עמק [גיא] לא נאמרה קולא זו, וצריך למדוד את המדרון ע"י קידור²⁷⁹.

ו. דילוג

ח. כאשר המדרון זקוף ביותר, עד כדי שתחתית המורד אינה מתרחקת מראש המורד ארבע אמות [וצורת המדידה הנזכרת במשנה, היא שחוט המשקולת יורד כנגדו²⁸⁰], הקילו חז"ל יותר שאין מחשבים את המורד כלל, אלא מודד רק את המישור שבראש ההר או בתחתית העמק²⁸¹.

אלו עיקרי הדברים, ויש להאריך עוד הרבה בדיני המדידה, אולם בזמנינו לא מודדים באופנים אלו אלא ע"י מפה, ודינייה כדלהלן.

מדידת מומחה ומדידה במפה

ט. כתב השו"ע אין סומכים אלא על מדידת אדם מומחה שידוע מידת הקרקע, וכתב המשנ"ב שצריך שהיה בקי בדיני המדידה²⁸². בזמן חז"ל המדידה היתה מתבצעת רק ע"י מדידה על פני השטח, והצורך בדיני המדידה הם בעיקר לדעת מתי להקל למדוד בקו אוירי²⁸³. לעומת זאת

277. שו"ע שם ס"ד.

278. דעת השו"ע שם שביותר מחמישים מודד תוכו ולא מבליעו, ובמשנ"ב ס"ק י"ז ובה"ל ד"ה ואם הביא שדעת הרא"ש והטור וכמה פוסקים שגם ביותר מחמישים אמה הקילו לאמוד בלי מדידה.

279. שו"ע שם ס"ה. והטעם ביאר המשנ"ב שבמדרון יותר קל למדוד, ולכן לא ראו להקל בזה באומד, אלא רק בשיפוע של הר.

280. פירוש, שאם לוקחים מקל באורך ארבע אמות ותולים בראשו חוט עם משקולת [שיורדת ישר לפי כח המשיכה], ומחזיקים בו בראש המורד, המשקולת שיורדת ממנו מגיעה אחרי המורד כולו, ונמצא שאורך המורד בקו אוירי הוא ארבע אמות בלבד. לעומת זאת כאשר אין חוט המשקולת יורד כנגדו, הפירוש שהמשקולת שהולכת עד סוף המורד לא יורדת כנגד קצה המקל, אלא נמשכת למרחק, וזה מפני שהמורד ארוך יותר מד' אמות.

281. שו"ע שם סעיף ד'.

282. שו"ע סי' שצ"ט ס"ז, ומשנ"ב ס"ק כ"ח.

283. עיין בשעה"צ (שם ס"ק י"ד) שביאר שהטעות יכולה להיות רק להחמיר, שימדוד את פני הקרקע ללא הבלעה וקידור וכדו', וחיפש אפשרות שיכול לטעות להקל, וכתב שיטעה בריבוע העיר וכדו', והיינו מפני שבזמנם אפשרות המדידה היתה רק על פני הקרקע, משא"כ היום עיקר הטעות היא להקל יותר מידי כדלקמן.

284. בלשון השו"ע (סי' שצ"ט ס"א) אין מודדים "אלא" בחבל של פשתן, משמע דוקא בחבל זה, ופירש דברי הגמ' (דף נח.) שאמרו שיותר מדויק למדוד בשלשלאות של ברזל שאינם מתקוצצים ונמתחים, ומ"מ קיבלו חז"ל למדוד דוקא בפשתן. וכן נקט בבה"ל שם.

285. עיין בספר מחנה ישראל (סי' ט' אות א') שהקשה דמצינו בגמ' (דף מג.) שרבן גמליאל מדד בשפופרת, וברש"י משמע שגם ביבשה היה דרכו למדוד ע"י. וכתב דצ"ל שעשה כן במקום הצורך שלא היה ניתן למדוד בחבל, וכמ"ש הבה"ל (לקמן) לענין מדידה בפסיעות.

286. קריית אריאל (פ"ח הערה מ"ה) שכן מוכח בתוס' (עירובין דף נח: ד"ה אין) שכתבו שלא ימדוד בצד העיר במקום חלק, מפני שיש נקומות שהיה צריך להבליע אע"פ שהמידות הן שוות בין חלק להבלעה, מוכח שיש דין להבליע. ועי' מש"כ בקונטרס אל יוציא הערה 309.

287. סי' שצ"ט ס"א ד"ה אין, שביאר דברי הכל בו שאסר למדוד בפסיעות, משום שדין מדידה הוא בחבל. ומ"מ משמע מלשון הכל בו שאם לא מודד אלפיים בצמצום מותר. והביאור בזה לכא"ו, משום שאינו בא לקיים דין מדידה של חז"ל, אלא מברר שעד מקום פלוני אין שאלה וספק של תחום שבת. משא"כ אם מודד את השיעור המדויק, הרי מודד את התחום, וצריך למדוד כהלכה.

288. מקובל במשך כמה עשרות שנים להשתמש במפות של המרכז למיפוי ישראל, במפה בקנה מידה של 12,500 שבכל ס"מ במפה יש 125 מטר. מפה זו מאוד מדויקת, עד סטיה של עשר מטר לקילומטר אחד (בערך). אולם בשנים האחרונות יש משתמשים בצילומי בתים, הנמצאים במאגרים הממוחשבים, שבהם המדידה נעשית ע"י המחשב.

289. ביאור הלכה סי' שצ"ט ס"א ד"ה אין.

יש לציין שפטיעה רגילה בזמנינו היא יותר מאמה, ורק ההולכים בנחת דרך טיול הולכים בפטיעות של אמה.

הדבר מצוי מאוד כשנמצאים במקומות נופש, ורוצים לטייל שעה שעתיים מחוץ ליישוב, צריך מאד להיזהר שלא לצאת חוץ לתחום, שזה דבר בכלל לא רחוק. אדם הולך אלפיים אמות בהליכה רגילה ב-18 דקות בלבד, ובהליכה מהירה יכול להיות שב-10 דקות יוצא מחוץ לתחום. האיסור לצאת חוץ לתחום הוא גם כאשר הולך בתוך ישוב סמוך, או שכונה סמוכה, אם הישוב והשכונה אינם מחוברים ברצף של בתים למקום ששבת בו²⁹⁰.

הרב אברהם ישעיהו גריינימן ירושלים

איסור תחומין

"שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טז, כט). ובגמ' (עירובין נא, א) תניא "שבו איש תחתיו" אלו ארבע אמות [ליוצא חוץ לתחום], "אל יצא איש ממקומו" אלו אלפים אמה. הרי שנאמרו ב' הלכות: **א. אל יצא איש ממקומו** - שלא יצא אדם חוץ לתחום אלפים אמה ממקום שבתו. **ב. שבו איש תחתיו** - שאם נמצא חוץ לתחום לא יזוז מארבע אמותיו.

ישעור התחום נמדד ממקום שבתו של האדם. השבת בעיר, כל העיר נחשב כמקומו, ויש לו אלפים אמה לכל רוח מחוץ לעיר. ואם שבת בדרך, מקום שבתו הוא ארבע אמות, ומשם יש לו אלפים אמה לכל רוח. דינים אלו יתבארו בהמשך.

מדאורייתא ומדרבנן

איתא במשנה (סוטה כז, ב) בו ביום דרש ר' עקיבא "ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה" (במדבר לה, ה), ומקרא אחר אומר "מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב" (במדבר לה, ד) וכו'. הא כיצד, אלף אמה מגרש, ואלפים אמה תחום שבת. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי

290. כמבואר לעיל. וישעור הרצף הוא שלא יהיה הפסק של מאה ארבעים ואחת אמה ושליש.

291. ראה שבת סט, א. קנג, ב. עירובין לו, א, לו, ב. מא, ב. מו, א. נט, א. סא, ב. ביצה לו, ב.

292. כן דעת בעה"מ (עירובין ה, א), רמב"ן (ז, א. ובמלחמות ה, א), רשב"א (שם. ובעבודת הקודש ה, א), ריטב"א (ז, א), תוס' (חגיגה יז, ב), רא"ש (פ"ק כד), מרדכי (תפד). וכן נראה ברש"י (עירובין נט, א) ד"ה לא, ובפ"י עה"ת שמוות טז, כט. וע"ע מנ"ח מצוה כד).

293. כן דעת הרמב"ם (שבת כז, א), וכן נקטו הרבה ראשונים בדעת הר"ף (ה, א), וכתב המגיד משנה שכן היא הסכמת הגאונים. וכן דעת הסמ"ג (ל"ח טו), ארחות חיים (הל' עירובין נא), ראב"ה (תז), מאירי (ז, ב), כל בו (לד). לדעת רבינו אפרים הובא ברמב"ן (ז, ב) דיש לחוש שאף תחום אלפים מדאורייתא כר"ע. [ובמאירי שם נראה דרבינו אפרים ספק בודא כר"ע]. וכן דעת בה"ג (הל' עירובין). וע"ע שאילתות (בשלח מח. ובהעמק שאלה שם אות ג). אך לא הובאה שיטה זו בפוסקים כלל.

[והרמב"ם בספר המצוות (ל"ח שכא) נקט ג"כ ישעור אלפים אמה, ונראה שסובר שתחום אלפים מן התורה. ואכן הרמב"ן (בהשגותיו שם) השיג עליו, וכתב שבספרו חזר מזה. אך הרמב"ם עצמו בתשובה (שי. מהדורת בלאו) כתב "אמרנו בספר המצוות וכו' ולא ביארתי שם ההפרש שיש בין אלפיים אמה ובין י"ב מיל, לפי שאין כונת אותו הספר לדעת תלמוד המצוות, אלא עניניהם בלבד, ואמנם בחיבור ביארנו זה כפי כונת הספר"].

294. וראה שואל ומשיב (תנינא ח"ג צט) מה שדן עוד לדקדק מלשון הפסוק "איש". וע"ע בהגהות מהר"ז זק (לסמ"ג. ל"ח טו. מהדורת מכון ירושלים), תו"ט (שבת יח, ג), דרך תמים (שצז, ג).

295. והמקבל עליו תוספת שבת ויום טוב מבעוד יום, אסור לצאת מחוץ לתחום אלפים אמה. תיכף משעה שקיבל על עצמו תוספת שבת ויום טוב.

296. גמ' (נא, א), וראה שם שגם ישעור אלפים נלמד מהפסוקים.

297. רמב"ם (שבת כז, א), וכן דעת כמה ראשונים כפי שנתבאר לעיל הערה ג'. והמשנ"ב (תד, ז) כתב דמדברי השו"ע (תד, א) משמע שמצדד להחמיר כשיטה זו.

וראה מנ"ח (מצוה כד) שדן לשיטה זו דתחומין דאורייתא, אם היוצא חוץ לתחום י"ב מיל עובר גם על מצות עשה ד"תשבות", ותלה הדבר במחלוקת ראשונים.

והנה ראשונים תמהו על שיטה זו דתחומין ד"ב מיל אסורים מן התורה, מסוגיית הגמ' (לו, א) שמבואר דספק עירוב לקולא כיון דתחומין אין להם עיקר מן התורה. ובהג"א (סוף פ"ק כד) כתב "מיהו י"ל כיון שאין כתובה בפירוש, חשיב לה אין לו עיקר, כדי שלא יחלוק תלמודנו על הירושלמי". [וכ"ה בראב"ה (תז) או"ז (פד) ובהגהות מרדכי (קידושין רמז תקסה)]. ובנועד ביהודה (אהע"ז קמא ב. וראה או"ח תנינא מה) הבין בכונת הג"א דאף דתחומין ד"ב מיל דאורייתא, לא ילפי ליה מקרא ד"אל יצא איש ממקומו", אלא הלכה למשה מסיני הוא. וכתב על כך שבדעת הרמב"ם נראה שסובר שתחומין יש להם עיקר מהתורה, שהרי מנה (סה"מ ל"ח שכא. שבת כז, א) לאו זה ד"אל יצא איש ממקומו" מכלל התרי"ג מצוות, וכתב דאם יצא חוץ לתחום לוקה, ועיי"ש מש"כ ביישוב הסוגיא לדעת הרמב"ם.

אבל בספר נחל איתן (שבת כז, א) כתב שמדברי הגהות מרדכי (הנ"ל) לא משמע כדברי הנוב"י, וגם אליבא דהרמב"ם תחומין מיקרי אין להם עיקר מן התורה כיון שישעור תחומין לא נתפרש בתורה [וע"ע בלשון הרמב"ם (כפי המשניות סוטה ה, ג. ובה"ל שבת כז, א) ובדברי ר"א בן הרמב"ם (שו"ת ברכת אברהם יב)]. וכן נראה בדעת המג"א (תקטו, יח) שהביא את דברי תרומת הדשן (פג) להקל בנכרי שהביא חפץ מחוץ ל"ב מיל כיון שתחומין אינו מפורש בתורה, ולא מסתבר שדבריו לא נאמרו לפי הרמב"ם שאיסור תחומין נלמד מ"אל יצא איש ממקומו" [וכן הוא במשנ"ב (שצז, א) ושאר פוסקים].

[ויעיף עוד ברשב"א ובריטב"א (לו, א) מש"כ ליישב את סוגיית הגמ' (שם) לשיטה זו, ד"ב מיל גופייהו אית להו עיקר מהתורה, ומ"מ לתחום אלפים אין עיקר מהתורה, כיון שחכמים לא גזרו תחום אלפים אטו תחום י"ב מיל].

298. כן דעת הרא"ש (פ"ק כד) ועוד הרבה ראשונים כפי שנתבאר לעיל הערה ב'. ובמשנ"ב (תד, ז) כתב שכן נוטה דעת הגר"א בביאורו.

299. בשו"ע וברמ"א (תד, א) מבואר לענין תחומין למעלה מעשרה, שכיון שהוא ספק, יש להחמיר בו בהילוך יותר מ"ב מיל, וכמש"כ המשנ"ב (תד, ז). ואמנם המשנ"ב (שם) הביא דעת הגר"א נוטה להקל בזה [וכן במשנ"ב (שצז, א) הביא ב' דעות בזה], אך מסתימת לשונו בביאור הלכה (תד, א) ד"ה והואיל משמע דיש להחמיר ד"ב מיל דאורייתא [ואף בכרמלית, ראה הלן סעיף ט"ו]. וכן מדבריו (ד"ה למאן) שלא היקל בתחום י"ב מיל אלא בכלים - בצירוף השיטות שתחום כלים לעולם דרבנן [ראה הלן סעיף כ"א], משמע דבאדם יש להחמיר בזה. וע"ע שו"ת חת"ס (ליקוטים צז-צח) מש"כ לענין נסיעה ברכבת מחוץ ל"ב מיל. וכן נקטו הרבה פוסקים בדעת הטור והשו"ע

אומר, אלף אמה מגרש, ואלפים אמה שדות וכרמים. ואמרו בגמ' (סוטה ל, ב) במאי קא מפלגי, מר סבר תחומין דאורייתא ומר סבר דרבנן.

סתיומת הגמ' בכל מקום שאיסור תחומין הוא מדרבנן²⁹⁹ [וחכמים הסמיכוהו על הפסוק "שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו"], וכך פסקו כמה ראשונים²⁹². אבל יש מן הראשונים שחידשו על פי הירושלמי [הובא בר"ף עירובין ה, א] דזהו דווקא בשיעור אלפים אמה, אבל כאשר יוצא ממקום שבתו יותר מ"ב מיל [והיינו ג' פרסאות, שהפרסה היא ד' מיל], יש איסור תחומין מן התורה²⁹³.

ויש שכתבו שגם לשיטה זו איסור "שבו איש תחתיו" - למי שכבר יצא חוץ לתחום [אף חוץ ל"ב מיל], הוא רק מדרבנן, ויש חולקים, כאשר יתבאר בפנים.

והנה לשון הפסוק הוא "אל יצא איש ממקומו", ויש שדקדקו מזה שאין איסור תחומין נוהג בכלים ובהמה מהתורה אלא מדרבנן.

וכמו כן יש שדקדקו מלשון הפסוק "**ביום השביעי**" דביום טוב איסור תחומין אינו מדאורייתא אלא מדרבנן²⁹⁴. אך יש חולקים בכל זה, וכמו שיתבאר.

אלפים אמה

א. אסור לאדם לצאת בשבת חוץ לאלפים אמה ממקום שבתו²⁹⁵. איסור זה הוא מדרבנן, והסמיכו אותו חכמים על הפסוק "שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טז, כט)²⁹⁶.

אבל עד אלפים אמה ממקום שבתו, יכול לילך לכל רוח. ונמצא שיש לו לאדם טבלה של ארבעת אלפים אמה על ארבעת אלפים אמה [מלבד מקום שבתו] שבהם יכול להלך לאורך ולרוחב.

הערה למעשה: רבים נכשלים בהלכות תחומין לפי שאינם מעלים בדעתם שבטיול קצר מחוץ ליישוב, הם עלולים לצאת מחוץ לתחום. אך באמת בהליכה של פחות מעשרים דקות בנחת, יתכן שיצא חוץ לתחום. ובהליכה מהירה, כבר אחרי עשר דקות יש לחוש שיצא חוץ לתחום.

י"ב מיל

ב. יש אומרים דאף דקיימת לן דאיסור תחומין הוא מדרבנן, היינו לענין יציאה חוץ לתחום אלפים אמה, אולם מחוץ לתחום י"ב מיל אסור לצאת מן התורה²⁹⁷.

ויש אומרים שאין חילוק בין אלפים אמה לבין י"ב מיל, ובכל אופן אין איסור מן התורה אלא מדרבנן²⁹⁸.

לענין הלכה, מבואר בפוסקים בכמה מקומות שהחמירו כדעת הסוברים שאיסור תחומין חוץ ל"ב מיל הוא מן התורה. ונפק"מ לענין ספק [וכגון לענין הילוך למעלה מעשרה, כדלהלן סעיף י"ח], וכן לענין אמירה לנכרי במקום מצוה [כדלהלן סעיף מ'²⁹⁹].

ג. כשם שלענין תחומין דרבנן יש לו לאדם אלפים אמה לכל רוח ממקום שבתו, כך לענין תחומין דאורייתא אין שיעור י"ב מיל כולל את כל תחומי מקצה לקצה, אלא יש לו י"ב מיל לכל רוח ממקום שבתו³⁰⁰.

תחומין בכלים ובהמה

ד. גם בכלים ובהמה שייך איסור תחומין. ונחלקו הפוסקים לדעת הסוברים שאיסור יציאה חוץ ל"ב מיל הוא מהתורה, אם גם בבהמה וכלים יש איסור מדאורייתא להוציאם חוץ ל"ב מיל³⁰¹.

תחומין ביום טוב

א. אף שאין איסור הוצאה ביום טוב [כשמוציא לצורך יום טוב], יש בו איסור תחומין³⁰².

ב. לדעת הסוברים שיש איסור תחומין בשבת מן התורה, גם ביום טוב איסורו הוא מן התורה³⁰³. ויש אומרים דביום טוב לכל הד"ע הוא מדרבנן³⁰⁴.

תחומין ביום טוב שני

ג. גם ביום טוב שני יש איסור תחומין מדרבנן³⁰⁵.

תחומין בחול המועד

ד. אף שחול המועד אסור במלאכה [שאינה לצורך המועד, או דבר האבד], אין בו איסור תחומין³⁰⁶.

לענין תחומין במחנה מלחמה. ובפוסקים מבואר דאף באמירה לנכרי לצורך מצוה יש להחמיר מחוץ ל"ב מיל [כדלהלן סעיף מ']. אך בשעת הדחק הסכימו הפוסקים להתייר אמירה לנכרי להביא שופר ולולב מחוץ לתחום י"ב מיל [כדלהלן שם].

ויש עוד נפק"מ אם תחום י"ב מיל דאורייתא, לענין התיירו סופם משום תחילתם, וכן במקום פיקוח נפש לענין הקל הקל תחילה. [ויעיין בספר תורת היולדת (סוף פרק ז) שדן בענין העדפת בית חולים קרוב שיש בו טומאת מת דרבנן, או רחוק חוץ מ"ב מיל].

300. כך מפורש ברמב"ן (ז, ב) דלדעה זו "מניח אדם עירובו בסוף ג' פרסאות, ומזה ג' פרסאות אחרות". וכ"כ האור שמח (שבת כז, א). [וכך מבואר במנ"ח (מצוה כד, ב). וע"ע שו"ת לבושי מרדכי (או"ח תנינא צה) שתמה מדוע יש לו י"ב מיל לכל רוח, כיון שמחנה ישראל כולו היה רק י"ב מיל מרובעים]. ודלא כדעת הקרית ספר (שבת כז) שכתב דהני י"ב מיל הם לצד אחד בלבד, ויכול לברור לאיזה צד שירצה. אבל אם הלך י"ב מיל למזרח העיר, אינו יכול לחזור ולילך למערב העיר אף לא אמה אחת. ויעיי"ש שנקט דקונה שבתה מדאורייתא במקום רגליו, ואף אם היה בתוך י"ב מיל ממדינתו.

301. דעת מהר"ב"ח (כח) שתחום בהמה וכלים אינו אלא מדרבנן, ובמהר"ם אלשקר (מא) נראה שחולק. [הובאו דבריהם במג"א תד, א]. ובישועות יעקב (תד, ב) כתב שלא נחלקו אלא בבהמתו, ומשום דאדם מצווה על שבת בהמתו, אבל בכלים לכל הדעות אינו אלא מדרבנן. אך באמת כבר נחלקו בזה הראשונים, דהרשב"א (צז, ב) כתב דאין בכלים איסור תחומין מן התורה. [וכן צידד מסברא הקרן אורה מה, ב]. וברמב"ן (מג, א) מפורש שלדעת הסוברים דתחומין דאורייתא, אף בכלים הוא מן התורה. וכן הוכיח הבית מאיר (תקטו) מדברי הר"ן (ביצה יג, ב מדפי הר"ף). אלא שלכאורה אין ראייתו מוכרחת. [ויעיין חזו"א (ק"ב, יב) שהביא ראייה מסוגיית הגמ' (עט, ב). וראה בספר עבודת עבודה (על עבוה"ק להרשב"א ש"ה תוספת ביאור א, ב) שדחה הראיה לפי הריטב"א שם. וכבר עמדו בזה במנ"ח (מצוה כד, ח), ובדעת תורה (תד) מהמהרש"ם. וע"ע אור גדול (משניות עירובין ז, ה)].

302. גמ' (ביצה טז, ב). שו"ע (תקכח, א). ובכמ"ק (ביצה כה, א. לט, ב. מ, א. עירובין מז, ב) מבואר דאין תחומין ניתרין לצורך אוכל נפש.

303. כן מבואר בשו"ע (תקפו, כב), ראה מג"א (שם, כד) והגהות רעק"א. וכך דעת רוב הראשונים.

304. כ"כ הר"א בן הרמב"ם (מעשה ניסים יב). וכן כתב המאירי בביצה (יב, א) בשם יש אומרים. וכן צידד השאג"א בספריו גבורת ארי (יומא סז, א) וטורי אבן (חגיגה יז, ב). וכ"כ המרכה"מ (שבת ו, ו). וכן דעת העמודי אור (יד, טו), עיי"ש שחילק בין תחום אלפים, לתחום י"ב מיל. [וראה שעה"צ (תקפו, קכב) שצירף דעה זו להלכה בשעת הדחק].

305. גמ' (פסחים נב, א). רמב"ם (י"ט א, כב), שו"ע (תצו, א) ומשנ"ב (תצו, ב).

והנה בגמ' (סוכה לח, א) מוקמי הא דתנן התם מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב לטול, לכשיכנס בביתו יטול על שולחנו, דאירי ב"ט שני שחייב לולב הוא רק מדרבנן, ואעפ"כ צריך להפסיק את סעודתו אם אין שהות לטול אחר גמר הסעודה. ודייקו כן התם מדתנן "מי שבא בדרך", ואי ב"ט ראשון, מי שרי. ור"ל משום איסור תחומין. ולפום ריהטא משמע דב"ט שני אין נוהג איסור תחומין. וזה תימה. וכבר עמדו בזה הריטב"א והמאירי שם, וכתבו דיי"ש שני דאמרו, לאו דווקא, ור"ל חוה"מ. וכ"כ היעב"ץ והרש"ש שם.

306. כן מפורש בארחות חיים לרא"ה (חוה"מ ס" ד) שמותר לילך בחוה"מ כמה פרסאות [ומשמע דאף כשאינו לצורך המועד או דבר האבד, עיי"ש]. וכן ריהטת הרמ"א (תקלו, א). [ועיי"ש בביאור הלכה (ד"ה ומותר) לענין איסור מחמר. וצ"ע].

והנה המנ"ח (מצוה שכג) צידד דלדעת הראשונים דחוה"מ עיקרו מן התורה, נוהג בו איסור תחומין למ"ד תחומין דאורייתא - כשאינו לצורך המועד או דבר האבד. אמנם בארחות חיים כתב (חוה"מ ס" א) דרוב החכמים סוברים שאיסור עשיית מלאכה בחוה"מ הוא דאורייתא, וגם פסק (עירובין ס" נא) דיש איסור תחומין מדאורייתא בג' פרסאות, ואעפ"כ כתב שאין איסור תחומין בחוה"מ [וכנ"ל]. וע"ע שו"ת ציץ אליעזר (חי"ז נט), ושו"ת תשובות והנהגות (ח"ד ק"ט).

[ומחברי זמנינו הביאו כמה ראיות מהש"ס (סוכה לח, א. מו"ק יב, א) ומרש"י (חגיגה יז, ב) דאין תחומין בחוה"מ. אך אין אלו ראיות מוכרחות, ד"ל דהיינו כשיצא חוץ לתחום לצורך המועד או דבר האבד, ולכן מותר, דלא חמיר משאר מלאכות. אבל כשאינו לצורך המועד או דבר האבד, י"ל דאסור].

ולענין איסור תחומין באבלות, ראה ספר דברי סופרים (סוף סי' שפ. וכן בקיצור הלכות אבלות לא, רפח) שאף שאבל אסור במלאכה כמבואר בשו"ע (י"ד שפ), אינו אסור לצאת חוץ לתחום בימות החול מחמת דיני אבלות, ונימק ד"כיון דבחוה"מ לא אסרו תחומין הוא הדין באבל מותר". וע"ע דעת קדושים (י"ד שפ, א).

לתחום מן התורה הוא רק בתנאי שהלך גם כן שיעור י"ב מיל, ובלא זה אינו עובר באיסור תורה אף אם יצא מגבול תחום מקום שבייתתו³¹⁸.

ט. יש מי שכתב שהיוצא חוץ לתחום י"ב מיל אינו עובר באיסור תורה אלא בתנאי שהלך את כל הי"ב מיל, ולכן אם עמד בתחילת שבת בריחוק ממקום שבייתתו [בתוך התחום], ויצא מגבול תחומו על ידי הילוך פחות מ"ב מיל, אינו עובר באיסור תורה. וכן אם הלך להציל, אין הליכתו בהיתר עולה לחשבון י"ב מיל, ואינו עובר באיסור תורה כאשר יוצא מגבול תחום י"ב מיל של מקום שבייתתו הראשון³¹⁹.

אולם יש מי שכתב שכל היוצא חוץ לתחום י"ב מיל של מקום שבייתתו עובר באיסור תורה, ואף אם הליכתו עד קצה הגבול היתה בהיתר. וכן אם עמד בתחילת שבת בקצה תחום אלפים, עובר באיסור תורה ביציאה מגבול תחום י"ב מיל, ואף שלא הלך י"ב מיל³²⁰.

תחומין ביים ובכרמלית

כתב הרמב"ם בתשובה (סי' ש"ח-ש"י, מהדורת בלאו) שאין בימים ובנהרות איסור תחומין דאורייתא, לפי שהם כרמלית, והטלטול בהם אינו אסור אלא מדרבנן. ולא יתכן שיהיה המעביר על פני המים אסור מדרבנן, והמהלך לוקה מן התורה.

ובשו"ת חתם סופר (ליקוטים סי' צ"ח) ביאר שכיון שבי' ההלכות [הוצאה ותחומין] נלמדים מפסוק אחד - "אל יצא איש ממקומו", ודרשו חכמים "אל יוציא", יש לפרש את לשון "מקומו" שנאמר בפסוק באופן

מתרחק עוד ממקום שבייתתו הראשון, או גם כאשר הוא חוזר לעבר מקום שבייתתו הראשון³¹³.

יצא חוץ ל"ב מיל בהיתר

ח. יש מי שכתב שאף לדעת הסוברים שהיוצא חוץ לתחום י"ב מיל אסור לצאת מארבע אמותיו מן התורה, אם יציאתו מחוץ לתחום היתה בהיתר - לצורך פיקוח נפש, אינו עובר באיסור מן התורה אלא אם כן ילך עוד י"ב מיל³¹⁴. [ומדרבנן יש לו אלפים אמה לכל רוח ממקום ההצלה]. וראה הערה³¹⁵.

ובדין מי שיצא חוץ ל"ב מיל באונס, אם דינו כיוצא בהיתר לענין איסור תחומין מן התורה, ראה הערה³¹⁶.

יציאה מגבול י"ב מיל

הנה לענין תחומין דרבנן, אסור לאדם לצאת מגבול אלפים אמה שסביב מקום שבייתתו³¹⁷. ואין נפק"מ כלל אם הלך אלפים אמה, או אמה אחת. שאם קנה שבייתה בעירו, ועמד בזמן כניסת השבת סמוך לגבול תחום העיר, אסור לצאת מגבול תחומו, ואף שאינו מהלך אלא אמה אחת.

אולם לענין איסור תורה [לדעת הסוברים שתחום י"ב מיל הוא מדאורייתא], נחלקו האחרונים אם עובר באיסור תורה תיכף ביציאתו מגבול תחום מקום שבייתתו - ואף אם לא הלך בפועל י"ב מיל [וכגון שלא עמד במקום שבייתתו בתחילת שבת], או שאיסור יציאה חוץ

מי שיצא מתחומו

ה. היוצא חוץ לתחום אלפים שלא ברשות, אסור לזוז ממקומו, ואין לו אלא ארבע אמות. ואין חילוק בין אם מתרחק בהילוכו ממקום שבייתתו, או שחוזר לכיוון מקום שבייתתו, בכל אופן אסור לו לילך יותר מארבע אמות³⁰⁷.

אבל היוצא חוץ לתחום ברשות [לצורך הצלת נפשות], יש לו אלפים אמה לכל רוח³⁰⁸.

יצא חוץ ל"ב מיל

ו. דעת הרבה ראשונים שאיסור תחומין מן התורה נוהג גם אחר שכבר עבר ויצא מגבול י"ב מיל ממקום שבייתתו [להסוברים שתחום י"ב מיל הוא מן התורה], ובכל ארבע אמות שמתרחק עוד עובר ב"אל יצא איש ממקומו" מן התורה³⁰⁹. [ומכל מקום בתוך ארבע אמותיו מותר לו להלך³¹¹].

ויש אומרים שאינו עובר באיסור תורה אלא כשמתרחק עוד י"ב מיל³¹¹. ויש אומרים שאיסור תחומין מן התורה הוא רק שלא לעבור את גבול התחום, אבל אחר שיצא מתחומו שוב אין איסור מהתורה להתרחק³¹².

[ובדין היוצא חוץ לתחום י"ב מיל בהיתר או באונס, האם אסור לזוז ממקומו מן התורה, ראה להלן סעיף ג'].

ז. נחלקו הפוסקים בדעת הסוברים שיש איסור תחומין מן התורה גם אחר שכבר עבר את גבול תחום י"ב מיל, האם הוא רק כאשר

307. משנה (מא, ב) מי שהוציאוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ארבע אמות. שו"ע (תה, ה).

308. משנה (מד, ב), שו"ע (תז, א).

309. כן איתא ברמב"ן (מג, א) שמי שהלך באיסור ג' פרסאות, "מכאן ואילך בחמש אמות אני קורא בהן אל יצא איש ממקומו" מדאורייתא. [אמנם באבי עזרי (שבת כז, א) כתב דלמסקנת הרמב"ן אינו עובר אלא בעוד י"ב מיל]. וכן נקט האבני נור (או"ח שו, א), ובלשונו נראה שעובר בכל פסיעה. וכן הוא גם לשון הרמב"ן בתחילת דבריו. אך נראה שסוף לשון הרמב"ן עיקר, ואינו עובר אלא כשיצא מארבע אמות. ובטעם הדין נראה, ד"שבו איש תחתיו" - שממנו לומדים שהיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות, אינו דין בפני עצמו, אלא הוא שיעור באיסור "אל יצא איש ממקומו", שאחר שיצא מתחומו, מקומו הוא ארבע אמות, וא"כ אינו נחשב כיוצא עוד ממקומו עד שיצא מארבע אמותיו. וכן מבואר במנ"ח (מצוה כד, ה) שכתב דהיוצא מארבע אמותיו, לוקה. והיינו משום "אל יצא איש ממקומו". [וע"ע בעל הטורים שמות טז, כט].

וכשיטה זו שיש איסור דאורייתא כשמתרחק ממקומו גם כשהוא כבר מחוץ ל"ב מיל, כן מפורש לדינא בספר הבתים (שערי הוצאה יז, ב), ובקריית ספר להמב"ט (שבת כז). וכן מבואר בגאון יעקב (מד, ב) בתי"א.

וכן משמע ברש"י, ריטב"א (מא, ב) ורשב"א בעבוה"ק (ה, ח), שכתבו דהא דהוצרך לנקביו יוצא מארבע אמותיו, היינו למ"ד תחומין דרבנן. ומשמע דלמ"ד תחומין דאורייתא, לא. וע"כ משום שאסור לזוז מארבע אמותיו מדאורייתא. וכבר עמדו בדקדוק זה בספר דברי יחזקאל (ז, ד) ובספר עבודת עבודה (על עבוה"ק להרשב"א שער ה תוספת ביאור א, א), וכן מבואר בדברי האו"ז (קנב) דלמ"ד תחומין דאורייתא, גם "שבו איש תחתיו" היא דרשא גמורה. וכן מבואר בריטב"א (רי"ה כג, ב) שכתב דהא דהתקין ר"ג ליתן אלפים אמה לכל רוח ליוצא חוץ לתחום בהיתר, היינו רק למ"ד תחומין דרבנן. [אמנם יש מקום לחלק בין מ"ד תחום אלפים דאורייתא, לבין הסוברים שתחום י"ב מיל הוא מדאורייתא. ראה דברי יחזקאל (ז, טז)].

וכן נראה בשו"ע (תד, א) שכתב דמי שבא בספינה בשבת למעלה מעשרה טפחים מחוץ ל"ב מיל, מותר לירד מהספינה כיון שהוא ספק דרבנן - הואיל ואין בימים ונהרות איסור תחומין מדאורייתא. ומשמע דאם בא ביבשה - שיש שם איסור תחומין מדאורייתא, אסור לירד כיון שהוא ספק דאורייתא.

310. כן מפורש ברמב"ן (מג, א) שגם לדעת הסוברים ש"ב מיל דאורייתא, אינו עובר באיסור תורה בהילוך בתוך ארבע אמות. וכ"כ המנ"ח (מצוה כד, ד). וכן משמע מסתימת המשנה (מא, ב), הרמב"ם (שבת כז, יב), והשו"ע (שצו, א).

311. קרן אורה (מד, ב), גאון יעקב (מד, ב) בתי"ה, ואו"ש (שבת כז, א). [וכ"כ האבי עזרי בדעת הרמב"ן, וכנ"ל הערה י"ט].

312. כן דעת שו"ת חתם סופר (ח"מ השמטות קצד), עמודי אור (יד, יט) והגר"פ פערלא (סה"מ לרס"ג ל"ח קעט דף רב, ד), דאיסור יציאה חוץ לתחום מדאורייתא הוא על היציאה מחוץ לשטח התחום [דומיא דאיסור הוצאה מרשות היחיד לרה"ר], והאיסור להתרחק אח"כ יותר אינו מהתורה אלא מדרבנן, וקרא ד"שבו איש תחתיו" אסמכתא בעלמא הוא.

וכ"כ המאירי (בית הבחירה מג, ב), וספר המאורות (ז, א) בשם ההשלמה, דאיסור יציאה מארבע אמותיו - אף מחוץ ל"ב מיל, אינו אלא מדרבנן. [אך לא נתפרש בדבריהם אם בהילוך י"ב מיל נוספים יעבור איסור דאורייתא]. וכן צידד החזו"א (סוף פי' ד"ה מ"ב סי' תד). [ועיי"ש שנסתפק אם יש איסור דאורייתא כשמתרחק שיעור תחום שלם נוסף].

313. בספר הבתים (הנ"ל הערה י"ט) מפורש שאסור לזוז ממקומו מדאורייתא. ונראה שגם לחזור לעבר מקום שבייתתו אסור. וכן מבואר בקריית ספר (הנ"ל שם), וכך היא גם המשמעות הפשוטה מרש"י ושאר (הנ"ל שם) לענין הוצרך לנקביו [אך אין הדברים מוחלטים]. וכן מבואר בדברי האו"ז (קנב) דלמ"ד תחומין דאורייתא, גם "שבו איש תחתיו" היא דרשא גמורה. וכן נראה לכאורה גם בדעת הרמב"ן, מדכתב שהאיסור הוא רק כשהולך ארבע אמות, ואם "שבו איש תחתיו" אינו דאורייתא, מהיכי תיתי לאסור בארבע אמות דווקא. ולכן נראה שכיון שיצא מחוץ לתחום, חל עליו "שבו איש תחתיו" מדאורייתא, ושוב עובר בכל ארבע אמות ב"אל יצא איש ממקומו", וכנ"ל הערה י"ט. וא"כ לכאורה גם לחזור אסור.

והתוס' ישנים (יומא סז, א) הקשו אך התיירו למשלח השעיר ביום הכיפורים לחזור מהצוק ד' אלפים אמה עד הסוכה האחרונה [למ"ד תחומין דאורייתא]. ותיירצו ד"כיון שלא היתה שם שבייתתו קבועה עוד מתחילת היום, אם חוזר לו אין כאן איסור מן התורה. ורבנן נמי לא גזרו בכי האי גוונא". [וכ"ה גם בריטב"א ובתוס' הרא"ש שם]. והמנחת חינוך (מצוה כד, ו) הביין ככוונתו, דאף שמי שיצא חוץ לתחום עובר בכל ארבע אמות באיסור תורה, היינו דווקא כאשר מתרחק בהילוכו ממקום שבייתתו הראשון. אבל כאשר הוא חוזר לכיוון מקום שבייתתו הראשון, אין בזה איסור תורה. והחזו"א (סוף פי' ס, פ) ד"ה מ"ב סי' תד) נסתפק בדעת התוס' ישנים אם כוונתם שמדאורייתא אין איסור כלל לצאת מארבע אמותיו כאשר הוא חוץ לתחום [וכדעת הפוסקים הנ"ל בהערות הקודמות], או שרק כאשר חוזר לכיוון מקום שבייתתו אין איסור.

וכתב החזו"א דדברי התוס' ישנים מוכרחים מהסוגיא שם, שאין איסור תורה ליוצא מארבע אמותיו חוץ לתחום - עכ"פ כשחוזר למקומו. אולם לכאורה נראה דאין הדבר מוכרח.

314. כן כתב הרמב"ן (מג, א) "דג' פרסאות בהלוך של תורה, כארבע אמות של העברה ברשות הרבים. כל שמעביר מתחלת ארבע לסוף ארבע באיסור, חייב. וכל שמהלך שלש פרסאות באיסור לוקה וכו'. הא אילו הלך בהיתר כל היום אף על פי שיצא לו לכמה חוץ [מתחומן] אינו חייב עד שילך מאותו מקום כשיעור תחומי שבת". ויישב בזה

איך התיירו חכמים לעידי קידוש החודש להלך אלפים אמה לכל רוח, ואף כשבאו מחוץ ל"ב מיל. וכ"כ הגאון יעקב (מד, ב בתי"א). [וברמב"ן שם נקט דגם הפלגה בספינה אינה עולה לשיעור איסור תחומין דאורייתא].

אבל שם אין כ"כ מצוה (כד) כתב דבאמת לא התיירו לעידי קידוש החודש ללכת אלפים לכל רוח, אלא כשהם תוך י"ב מיל שאין בזה אלא איסור דרבנן. [ודוחק]. ומבואר דסובר דהליכת היתר עולה לחשבון תחום י"ב מיל. וראה עוד להלן הערה ל' בדעת רש"י בזה.

315. הנה הרמב"ן הוכיח את שיטתו [שהילוך בהיתר אינו עולה לחשבון י"ב מיל] מתקנת ר"ג ליתן אלפים אמה לכל רוח לעידי קידוש החודש שבאו מחוץ לתחום, ולא הוזכר במשנה (רי"ה כג, ב) שזוהו דווקא כשלא הלכו י"ב מיל. וכן הוכיח מסוגיית הגמ' (מה, ב) גבי גשמים שירדו ביו"ט ויש ספק אם באו מחוץ לתחום, והיו ספק דדבריהם, ומשמע שזוהו גם כשיש חשש שבאו מחוץ ל"ב מיל. אמנם הריטב"א (רי"ה כג, ב) כתב דתקנת ר"ג היא רק למ"ד תחומין דרבנן. וכן בב"י הגר"א (תד, א) הוכיח מסוגיית הגמ' דגשמים שירדו ביו"ט דתחומין דרבנן. וסיים שהיא ראייה גדולה. ומוכח מדבריהם שסוברים שלמ"ד תחומין דאורייתא, גם הילוך בהיתר עולה לחשבון התחום, ודלא כהרמב"ן. ומ"מ לדינא לא מציינו מי שמחמיר יותר מהרמב"ן, שהרי לדברי הריטב"א והגר"א מוכח דקיי"ל דכל איסור תחומין אינו מן התורה אלא מדרבנן. ונמצא שלדינא היוצא חוץ לתחום י"ב מיל בהיתר, אינו צריך לחוש לאיסור תורה ביציאה מארבע אמותיו, אלא אם כן ילך עוד י"ב מיל, וכדברי הרמב"ן.

316. בהעמק שאלה (שאלתא כו סוף אות ד) כתב דלדעת הרמב"ן מי שהוציאוהו נכרים חוץ לתחום י"ב מיל, אינו אסור לזוז אלא מדרבנן, כיון שלא הלך י"ב מיל באיסור. וכן נקטו הגרא"ז מלצר בהגהותיו לרמב"ן, והחזו"א (ק"ב, יב). [וי"ע אם הוא גם ביוצא בשוגג, וראה עוד להלן]. אך בספר עבודת עבודה (על עבוה"ק להרשב"א שיה' תוספת ביאור א, א) העיר מלשון רש"י, ריטב"א (מא, ב) ורשב"א בעבוה"ק (ה, ח), שכתבו דהא דהתיירו למי שהוצרך לנקביו לזוז מארבע אמותיו - כשהוא חוץ לתחום, הוא מחמת שאיסור תחומין אינו אלא מדרבנן. ומשמע דלמ"ד איסור תחומין מדאורייתא, אסור לזוז מארבע אמותיו. ואף שאירי שם בהוציאוהו נכרים [כמפורש ברש"י וריטב"א שם], ולא יצא חוץ לתחום באיסור.

ולכאורה היה אפשר לחלק דיצא באונס לא דמי ליוצא בהיתר. וקצת משמע כן ברמב"ן עצמו, מדלא נימק דאין איסור תורה לירד מהספינה שהפליגה יותר מ"ב מיל, מחמת שהיה אנוס בהפלגה, ודמי להוציאוהו נכרים [וכמש"כ רש"י מב, ב ד"ה נוטלתן]. וע"כ דכיון דהגברא אסור לצאת, אף שהיה אנוס, חשיב יציאה חוץ לתחום, וחל עליו דינא ד"שבו איש תחתיו". [אמנם בתוס' רבינו פרץ (מה, ב) הביא ראייה מהוציאוהו נכרים דאין לו אלא ארבע אמות, דהוא הדין ליוצא חוץ לתחום למעלה מעשרה דכשירד אין לו אלא ארבע אמות. ולהנ"ל היא יש לחלק].

317. כן מפורש במשנה (ס, א) לענין נותן עירובו. וכן פשוט בכמה מקומות.

318. ומ"מ לכ"ע אין ריבוע תחומו נקבע לפי מקום עמידתו, אלא לפי מקום שבייתתו. ולכן אם יחזור לכיוון מקום שבייתתו, יכול ללכת יותר מ"ב מיל ממקום עמידתו, ומשום שהילוכו ממקום עמידתו עד מקום שבייתתו אינו נידון כהתרחקות ממקומו, אלא כחזרה למקומו, ומשם יש לו עוד י"ב מיל לכל רוח מדאורייתא. אמנם בקריית ספר (שבת כז) כתב דמדאורייתא אדם קונה שבייתה ממילא במקום רגליו, ואף אם הוא עומד בתוך תחום עירו.

319. כך הבינו האור שמח (שבת כז, א) והגרא"ז מלצר (בהגהותיו על הרמב"ן) בדעת הרמב"ן (מג, א). וכך נראה בפשטות, שהרי אם נאמר שיש איסור מהתורה לצאת מגבול י"ב מיל, הדרא קושיית הרמב"ן לדוכתא, איך התיירו לעידי קידוש החודש להלך אלפים לכל רוח, והא יש לחוש שמא הלכו קרוב ל"ב מיל, ובהילוך אלפים אמה עלולים לצאת משטח תחומם מדאורייתא. וכבר העיר בזה הגרש"ז איערבאך (מנחת שלמה ח"א ח).

320. כן צידד האור שמח (שבת כז, א). והחזו"א (ק"ב, יב) נקט כן גם בדעת הרמב"ן. [ודברי הרמב"ן צ"ב לפי"ז, כנ"ל בהערה הקודמת]. והוכיח כן מדברי הגמ' (עט, ב) "וכן אתה אומר בגוב של תבן שבין ב' תחומי שבת. פשיטא, לא צריכא לר"ע דאמר תחומין דאורייתא, מהו דתימא ליגזור דלמא אתי לאיחלופי, קמ"ל". ופירש"י דההיא היתה שנגזור שמא יבואו ליקח מתחום שאינו שלהן, וקא עברי דאורייתא. [ואף שהכלים היו מונחים מערב שבת בקצה התחום].

ולפי דברי החזו"א נמצא שיש ב' אופנים לעבור באיסור "אל יצא איש ממקומו" מדאורייתא: א. ביציאה מגבול תחום דאורייתא [אף שאינו מהלך י"ב מיל]. ב. כאשר הולך שיעור י"ב מיל. ונפק"מ כשיצא בהיתר מגבול תחום דאורייתא, שעובר באיסור אם ילך עוד "שיעור תחום" דאורייתא [דהיינו י"ב מיל]. וע"ע קהלות יעקב (טז, ב). ומדברי הגרש"ז איערבאך (מנחת שלמה ח"א ח, ששי"כ מ הערה קמב. ובמהדורה החדשה הערה קסט) נראה ג"כ שנקט כדברי החזו"א. [וראה דברי יחזקאל (ז, טו) שנקט בפשיטות שאסור לעבור את גבול התחום - אף אם לא הלך י"ב מיל באיסור. ותמה מכה זה על הרמב"ן מדוע לאחר שיצא מתחומו אינו עובר באיסור אלא בהילוך י"ב מיל באיסור. אמנם י"ל שלאחר שכבר יצא מגבול תחומו הקבוע, אינו עובר אלא בהילוך "שיעור תחום" באיסור, וכנ"ל. וכעין זה מצאנו לענין איסור העברה ארבע אמות ברה"י, שיש ב' אופנים לעבור באיסור זה: א. בהוצאה מארבע אמותיו הקבועות. ב. בהעברת חפץ בשיעור ארבע אמות ברה"י. ראה רמב"ם (שבת יב, טו-טז) ובי' הגר"א (שמט, ב)].

ובאמת מעיקר הסוגיא שם אין ראייה לזה, דאפשר לפרש את סוגיית הגמ' כמו הריטב"א דהחשש היה שמא יצא הוא בעצמו כדי ליטול מהתבן שחוץ לתחום [ואין איסור ביציאה מגבול התחום]. וראיית החזו"א היא רק לפי רש"י הנ"ל, ואפשר שרש"י חולק על הרמב"ן וסובר דלמ"ד תחומין דאורייתא, הילוך בהיתר עולה לחשבון, ומש"ה אסור לצאת מגבול התחום אף בלא הליכה. ובאמת למ"ד תחומין דאורייתא, אף היוצא להציל אסור לזוז מארבע אמותיו. ותקנת ר"ג שהתיר ללכת אלפים אמה לכל רוח, הוא רק למ"ד תחומין דרבנן, וכמש"כ הריטב"א (רי"ה כג, ב). [ונצטרך לומר דס"ל לרש"י דלמ"ד תחומין דרבנן, ליכא תחום מדאורייתא כלל, ואף ב"ב מיל].

אחד. וכמו שלענין הוצאה בעיני דומיא דמחנה ישראל, הוא הדין לענין תחומין. וכמו שמצינו ששיעור איסור תחומין - י"ב מיל, נלמד משיעור מחנה ישראל, כן יש ללמוד לענין איכות המקום דבעיני דומיא דמחנה ישראל³²¹.

אבל ברמב"ן (מג, א) מפורש דלדעת הסוברים דתחום ד"ב מיל דאורייתא, גם בים שהוא כרמלית הוא איסור תורה³²².

י. נחלקו הראשונים לדעת הסוברים שיש איסור תחומין מן התורה ביציאה מחוץ ל"ב מיל, האם הוא נוהג גם בימים ונהרות³²³.

ויש שכתבו דלדעת המקילים בימים ונהרות, הוא הדין בכל כרמלית אין נוהג איסור תחומין מן התורה³²⁴. ויש חולקים³²⁵.

ולהלכה פסק הש"ע שבימים ונהרות אין נוהג איסור תחומין מן התורה, אלא רק מדרבנן. ולענין כרמלית הכרעת הביאור הלכה שיש להחמיר לחוש לאיסור תורה ביציאה מחוץ ל"ב מיל.1.

תחומין ברשות היחיד ובעיר

יא. יש מי שכתב שאין רשות היחיד עולה לחשבון התחום מן התורה. ולכן אם כלתה מדת י"ב מיל שלו בתוך מקום המוקף

מחיצות, אין ההיקף נמדד במדת תחומין מן התורה, ומשלים מדת תחומין לאחריה³²⁶. אבל מדרבנן רשות היחיד עולה לחשבון התחום³²⁹ [אלא אם היא מובלעת בתוך תחומין]. ולענין עיר שאינה מוקפת מחיצות, ראה הערה³³⁰.

יב. ססור לצאת חוץ לתחום אף כשיושב בתוך ספינה או רכב המור קפים מחיצות - שיש להם דין רשות היחיד, ולהסוברים שאיסור תחומין ביציאה מחוץ ל"ב מיל הוא דאורייתא, גם באופן זה יש איסור מדאורייתא.

תחומין למעלה מעשרה

הגמ' (מג, א) מסתפקת אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים, והיינו אם מותר לצאת חוץ לתחום למעלה מעשרה, על ידי קפיצה³³¹, או על גבי עמודים שאין בהם ארבעה על ארבעה טפחים³³². [ונפק"מ לטיסה, הפלגה בספינה, ונסיעה בשאר כלי רכב, וכמו שיתבאר]. אבל המהלך על גבי עמוד שיש בו ארבעה על ארבעה טפחים, נחשב כמהלך על גבי הקרקע, דכארעא סמיכתא היא.

ונחלקו הראשונים לענין הלכה, יש אומרים דמספק אזלינן לחומרא³³³. ויש אומרים דאזלינן לקולא כיון דתחומין דרבנן³³⁴. ויש מי שכתב דאף דאזלינן לקולא בדרבנן, היינו כשלא קנה שביטה למטה מעשרה, אבל אם קנה שביטה, אסור לו לצאת, דאזלינן בתר חזקת ביתו³³⁵.

ובשו"ע (תד, ד) פסק על פי הרמב"ם (שבת כז, ג). ובתשובה שח-שי. מהדורת בלאו), שלענין תחום אלפים יש להקל שאין תחומין למעלה מעשרה, כיון שתחום אלפים הוא מדרבנן. [ולא חיישינן לחזקת ביתו³³⁶]. אך מחוץ לתחום י"ב מיל אסור לצאת למעלה מעשרה, לפי שיש לחוש לאיסור תורה [וכנ"ל סעיף ג'³³⁷].

יציאה למעלה מעשרה

יג. יציאה חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים, ספק אם יש בה איסור תחומין. [ולהלן יתבאר האופנים המצויים בזה בזמנינו].

ולכן עד י"ב מיל שאין כאן ספק דאורייתא, יש להקל שאין איסור תחומין למעלה מעשרה [אף ביבשה], דספק דרבנן לקולא³³⁸.

והנה לעיל נתבאר שדעת כמה פוסקים, שאין תחומין מן התורה בכרמלית. ולדבריהם פשוט שאין איסור תחומין מהתורה ברשות היחיד. והביאור הלכה הכריע להחמיר שנוהג איסור תחומין מהתורה בכרמלית. ולשיטתו נראה שגם ברה"י נוהג איסור תחומין מן התורה. ומ"מ נראה שגם הוא מודה שאין רשות היחיד עולה לחשבון התחום מן התורה, וכדברי הקרית ספר. ואין דינים אלו תלויים זה בזה, וכמו שיבאר במילואים (בענין שיטת הרמב"ם בתחומין בימים ונהרות). וכן נראה דעת הפמ"ג, שהרי מדבריו (א"א רמו, ט) משמע שסובר שיש איסור תחומין מהתורה בכרמלית [וכמו שציין בספר מנחת פתים (א"ח תד)] ואעפ"כ כתב שרשות היחיד אינה עולה לחשבון התחום מדאורייתא, וכנ"ל. וכן יש לדקדק מסתימת הפוסקים שכתבו שהיוצא חוץ לתחום בשוגג ונכנס למקום מוקף מחיצות, מהלך את כל ההיקף, ולא אישתייט אחד מהם לומר דהיינו דווקא כשאינו יוצא מ"ב מיל שלו.

329. כן מפורש במשנה (סא, א) דמי שכלתה מדתו במערה, אין לו אלא מדתו. וכן מבואר בגמ' (מב, א) דמי ששבת בבקעה והקיפוהו נכרים מחיצה, אין לו אלא אלפים. וכן (מג, א) שהעולה על עמוד שגובהו י' ורוחבו ד' יוצא חוץ לתחום עובר על איסור תחומין.

והנה יש מן האחרונים שהבינו שלפי הרמב"ם שתלה דין תחומין בדין טלטול, לא שייך איסור תחומין ברשות היחיד אף מדרבנן, כיון שאין בו איסור טלטול. [ראה מרכבת המשנה שבת ל, יג]. וכן יש שתמהו על הרמב"ם מהא דנסתפקו בגמ' אם יש תחומין למעלה מעשרה, והלא איסור טלטול אינו נוהג במקום פטור. [ראה מור וקציעה (תד, א). וע"ע להלן הערה מ"ב]. ונראה שאף הרמב"ם מודה שצריך לחלק בין דאורייתא לדרבנן, דחכמים אסרו לצאת חוץ לתחום אף במקום שאין בו איסור טלטול כלל. [ואין האיסור בכרמלית מחמת שמדרבנן דנו אותו כרה"י].

330. מסתימת הפוסקים בכמה מקומות נראה שגם מי שכלתה מדתו בחצי העיר [שלא שבת בה] ואינה מוקפת מחיצות, אף שהיא רשות הרבים, אינו עובר באיסור תורה בהילוך בתוך העיר כולה, ואף מחוץ לגבול תחומין. וצ"ע לדינא.

331. רש"י (מג, א ד"ה קפיצה) פי' ד"קפיצה" היינו ע"י שם. ובערוך (ערך קפץ ג) הביא פירוש נוסף דהיינו בקפיצת הדרך ע"י נס. וכן נראה כוונת רבינו חננאל בן שמואל בשם רבינו ניסים.

ובפסקי הרי"א³³², ובפי' רבינו חננאל בן שמואל, וכן בערוך, פירשו ענין קפיצה "כגון אדם גבור שיכול לקפוץ למעלה מי טפחים ויוצא חוץ לתחום בקפיצה". וצריך לדקדק שבנקודת המעבר יהיה כל גופו למעלה מעשרה. ולא שייך דין זה אלא כשמכיר את גבול קצה תחומין במדויק. והדין מצוי יותר בכלים, שאם זורק אותם למעלה מעשרה, נידון כלמעלה מעשרה, כמבואר בגמ' (מז, ב). [אמנם אם נושא אותם בידו או על כתיפו מסתבר שנידון כלמטה מעשרה, כדלהלן הערה נ"ד].

332. וטעם הדין, דלמעלה מעשרה אינו מקום הילוך. משנ"ב (תד, א). וכ"ה לשון רש"י (מג, א ד"ה בעמוד, וד"ה ואין). אבל רבינו חננאל בן שמואל וכן הראב"ן כתבו "דכל למעלה מעשרה מקום פטור הוא". [וכן המאירי הזכיר בלשונו דעמוד שאין בו ד' על ד' הוא מקום פטור].

והנה אם כלתה מדת תחומין באמצע רשות היחיד [שאינו מהלך את כולה] והיה בקצה תחומין עמוד שאין בו ד' על ד' טפחים, לדעת רש"י לכאורה דינו כמהלך למעלה מי, כיון שאין תשמישו נח. אבל לדעת רבינו חננאל בן שמואל והראב"ן לכאורה דינו כמהלך למטה מי, כיון שאינו מקום פטור. אך יתכן שלא כתבו דהוי מקום פטור כטעם לזה שאין איסור תחומין נוהג שם, אלא כסימן ודוגמא לזה שעמוד שאין בו ד' על ד' טפחים לא ניחא תשמישתיה. וכן מבואר בלשון הלבוש (תד, א, וראה רמח, ב).

אמנם הגאון יעקב (מה, ב ד"ה ובלבד) כתב דברשות היחיד יש תחומין אף למעלה מעשרה, דביתא כמאן דמליא דמיא. [ולדבריו צ"ב מה שדנו בגמ' (מג, א) אם יש תחומין בהילוך בספינה, וכן למהלך בתוך ספינה, ואף שברוך כלל הספינה מוקפת מחיצות, והוי רשות היחיד. וראה ספר ח"ו"ב (מג, א). וע"ע גאו"י (לג, א) שכתב כעין זה לענין הנחת עירוב על גבי מקום ד', דברה"י אין חילוק בין הנחה למטה מי ללמעלה מי. אמנם הרשב"א (לג, ב) כתב דגם ברה"י יש חילוק בין למטה מי ללמעלה מי, ולא אמרי' ביתא כמאן דמליא לענין זה. וע"ע].

333. ראב"ד (הובא ברמב"ן ושאר"מ, א). ר"י אלברגלוני (הובא ברמב"ן שם. וכ"ה בספר העינים סי' לג). רש"י (כן דקדק הרשב"א מג, ב מלשונן). רא"ש (פ"ד סוף ג' ט). טור (תד). וכן פסק הב"ח (שם), וכתב דאף דק"י"ל כדברי המיקל בעירוב, זהו דווקא במחלוקת - שיש מי שמיקל, אבל בספק אזלי לחומרא. והחתי"ם (ליקוטים צח) הוסיף דאף דהוי ספק דרבנן, ס"ל דאזלי לחומרא כדין כל תיקו דאיסורא, [עיי"ש בטעם הדבר].

334. רמב"ן (מג, א), רא"ה (הובא בריטב"א שם), וכן דעת הרמב"ם בתשובה, כדלהלן. וכן דעת רבינו ירוחם (יב, יח), וכתב שכן נראה דעת הרי"ף שהשמיט בעיא זו. [וברמב"ן משמע דק"י"ל דאין תחומין למעלה מעשרה בתורת דאי, וא"כ אף בספק דאורייתא מותר].

335. רשב"א (מג, ב. ובעבוה"ק ד, ח). וכן צידדו בשו"ת מהר"ם חלאהו (קכו), ובשו"ת הריב"ש (מיוחסות כב). [ובספר ישועות יעקב (תד, א) תמה מה שייך כאן ענין חזקה, שהרי הספק כאן הוא אם מותר לצאת למעלה מעשרה. ואין היציאה חוץ לתחום סותרת את חזקת ביתו. וע"ע בלשון שו"ת מהר"ם חלאהו (הג"ל)].

336. ובטעם הדבר, יש אומרים דאין "חזקת ביתו". ויש אומרים דבספק דרבנן אזלי לקולא אף נגד חזקה [עכ"פ בתחומין שאין להם עיקר מן התורה, דבעירוב הקלו יותר משאר ספיקא דרבנן]. ובינינו זה בלא"ה יתכן שלא שייך ענין חזקה, וכמו שתמהו הישועות יעקב (תד, א), וכנ"ל הערה מ"ה.

337. בקונטרס נועם מגדים (להפמ"ג. אות ז ד"ה עוד ראיתי) העיר שיל"ע מדוע פסק הש"ע להחמיר בספק תחומין למעלה מעשרה ב"ב מיל, כיון שלענין דאורייתא יש כאן ספק ספיקא לקולא. שמא אין תחומין מדאורייתא כלל, ואף את"ל שיש איסור תחומין מדאורייתא מחוץ ל"ב מיל, שמא אין תחומין למעלה מעשרה.

338. שו"ע ורמ"א (תד, א). ויש הרבה ראשונים שחולקים וסוברים שיש להחמיר בספק זה [כנ"ל בהקדמה], אולם לא הוזכרו דבריהם בש"ע. [אמנם בברכ"י (תד, א) הביא מתשובת מהר"ש קאסטילץ (עב) דאין להקל בזה].

ובלבוש (תד, א) משמע דכיון ד"ב מיל ביבשה דאורייתא, יש להחמיר ביבשה אף בפחות מ"ב מיל. ודווקא בימים ונהרות דלעולם אין איסור דאורייתא, יש להקל. וכן הסכים בספר קובץ (על הרמב"ם. שבת כז, ג). וכן צידד בשו"ת שבט הלי (ח"ט קז). אבל הא"ר (תד, א) כתב שמדברי הש"ע משמע להקל תוך י"ב מיל אף ביבשה. וכן עיקר. וכן מפורש בבי" (תד). וכן דקדק הפמ"ג (משב"ז תד, א) מלשון הרמ"א. וכן פסק המשנ"ב (תד, ה). וראה להלן הערה

ובספר שש"כ (מ הערה קמב. ובמהדורה החדשה הערה קסט) כתב בשם הגרש"ז איערבאך, שהיוצא להציל ומקום ההצלה מרוחק י"א מיל ומחצה ממקום שביטתו, אף שלדעת הסוברים דתחום י"ב מיל הוא מן התורה אסור לו להתרחק עוד אלפים אמה, מ"מ לדינא אפשר שיש להקל כיון שדעת הרבה ראשונים שתחומין דרבנן אף ב"ב מיל, וגם להרמב"ם י"א דאיסור תחומין דאורייתא הוא רק ברה"י ולא בכרמלית. [אולם ראה להלן סעיף ט"ו שהביאור הלכה חשש לאיסור דאורייתא בתחום י"ב מיל בכרמלית].

321. והנה יש מן האחרונים שהבינו שכונת הרמב"ם להשוות את עצם איסור תחומין לאיסור מעביר ארבע אמות ברה"י, ואינו עובר באיסור תורה אלא כשמהלך י"ב מיל כאחד, אבל אם עמד באמצע לפוש, פטור מן התורה לדעת הרמב"ם, וכמו בדין מעביר ארבע אמות ברה"י. [ראה מרומי שדה להנצי"ב (מו, א). וראה עוד אגרות משה (א"ח ח"ה כח) בדעת הרמב"ן]. וכן שאין איסור תחומין אלא כשהיתה עקירה והנחה באיסור, אבל אם התחיל ללכת קודם שבת, או להיפך שהתחיל בשבת ולא הפסיק עד סוף שבת, אין איסור תחומין מדאורייתא. [ראה שו"ת ישועות מלכו א"ח נב].

וראה מנחת שלמה (טו) שהוכיח שאין כוונת הרמב"ם להשוות איסור תחומין לאיסור טלטול, שהרי מצינו שאיסור תחומין נוהג גם בבגד דרך מלבוש, ואף שאין בו איסור טלטול. אלא כוונת הרמב"ם שאין נוהג איסור תחומין מדאורייתא אלא במקום שנוהג איסור מעביר, וכדעת החת"ס. וכ"ה להדיא במהר"ם שיק (מצוה כד, ב). [וכן עולה לשיטת הפוסקים להלן סעיף ט"ו שאף בכרמלית יש איסור מן התורה, ורק בימים ונהרות אין איסור תחומין מהתורה כיון שאין המקום דומה כלל לדגלי מדבר].

322. וכן המאירי (לו, א) תמה על שיטת הרמב"ם בזה, וכן סתם לדינא (שבת סט, ב) שתחום י"ב מיל נוהג במדבר מהתורה [ואף שסובר (שבת ו, א) שמדבר בזמן הזה הוא כרמלית]. וע"ע מגיד משנה (שבת ב, כב; יד, א). וכן במור וקציעה (תד) האריך דודאי נוהג תחומין דאורייתא בכרמלית ובימים ונהרות, ו"הלכה זו מקופחת היא, אף על פי שנמשכו אחריה כל המחברים הבאים אחריי". וסיים "מכל הלין פשיטא לי דבורכא היא הך תשובה, ולא דסמכא, לא מר חתים עלה". [וראה גם בספרו לחם שמים על המשניות ד, ד].

323. כנ"ל בהקדמה.

324. כ"כ שו"ת הרדב"ז (ח"ד פז), גליון רעק"א על הש"ע (תד, א), והגר"ז (תד, א). וכן מבואר במאירי בדעת הרמב"ם (לו, א). וכ"ה בבית הבחירה לו, א. יז, ב). וכן נראה מלשון הריב"ש (יח). וכ"כ בשו"ת זרע אמת (ח"ג לד) וחלקת יעקב (א"ח קח).

325. בביאור הלכה (תד, א ד"ה והואיל) כתב דמסתמת הש"ע משמע דדווקא בים אין איסור מן התורה. [וכן משמע בחידושי רבינו פריה (שבת יט, א) [בדעת הרמב"ם] שרק בימים ונהרות אין איסור תורה]. ובביאור הלכה כתב עוד דברמ"א משמע דשייך בימינו איסור תחומין דאורייתא, ואף שדעת הרמ"א (שמו, ג) שבימינו ליכא רה"י. [ועיי' שו"ת ישועות מלכו (א"ח כב) שתירץ ע"פ המבואר ברמב"ן (נט, א) דהדרכים שבין עיר לעיר הינם רשות הרבים - אף אם אין בהם שישים רבוא].

326. שו"ע (תד, א).

ובנועד ביהודה (תנינא מו) כתב דלשיטה זו, הוא הדין שאין קונים שביטה בים מדאורייתא. וכן כתב בספר ישועות מלכו (א"ח לא). וכן משמע מלשון החיי אדם (עו, ג) וערוך השולחן (תד, ח). ודבריהם צ"ב, דנהי דאין נוהג איסור תחומין בהילוך בימים ונהרות, למה לא יקנה שם **שביטה**. ונראה שדימו דין ים לדין למעלה מעשרה, שאין קונים בו שביטה, כיון שאינו דומה לדגלי מדבר, וכמו שיתבאר במילואים.

327. ביאור הלכה (תד, א ד"ה והואיל). עיי"ש שתמה על עיקר שיטה זו. ולכן כתב דאף שנגקוט להקל כמו הרמב"ם, אין להקל אלא בים שאינו מקום הילוך ואינו דומה לדגלי מדבר כלל, אבל בכרמלית יש להחמיר ואף שאינו דומה לגמרי לדגלי מדבר. וכן נראה דעת הפמ"ג (א"א רמו, ט) להלכה, שיש תחומין מדאורייתא בכרמלית [כמו שציין בספר מנחת פתים (א"ח תד). וכן בשו"ת בית יצחק (א"ח מב, יב) הביא דברי הזרע אמת [הג"ל הערה לד] שכתב שבימינו אין תחומין מדאורייתא כיון שאין רשות הרבים שבוקעים בה שישים ריבוא, ובכרמלית אין איסור מהתורה. וכתב על זה הבית יצחק דלשיטת רש"י שרה"י היא רק במקום שבוקעים שישים ריבוא, בהכרח שיש איסור תחומין מן התורה גם בכרמלית, ומ"מ בים שאינו ראוי לרה"י, אפשר שאין איסור תחומין אלא מדרבנן. וראה מהר"ם שיק (מצוה כד, ד) שכתב כע"ז דאף שדעת הרמב"ם להקל אף בכרמלית, לדינא נראה דיש איסור תחומין מהתורה גם בכרמלית, ומ"מ בהפלגה בספינה הוא דרבנן מחמת שאינו עושה מעשה - כסברת רשב"ם].

ויל"ע אם ימים ונהרות אינם עולים לחשבון התחום מדאורייתא, ומשלים מדת תחומין לאחריהם, או שהם עולים למדת התחום. [וכן יש לדון לענין כרמלית, לדעת הסוברים שאין בהם איסור תחומין מדאורייתא]. וראה להלן הערה ל"ח דרשות היחיד אינה עולה לחשבון התחום מדאורייתא, ומלשון הגר"ז (תד, ב) נראה שגם כרמלית אינה עולה לחשבון התחום מדאורייתא [היינו לשיטתו לעיל הערה ל"ד שאין בהילוך בכרמלית איסור תחומין מן התורה]. וראה עוד להלן הערה ע"ז בדעת הש"ע בזה.

וכן משמע ממה שהוכיחו הפמ"ג (קונטרס נועם מגדים אות ז ד"ה עוד ראיתי) והביאור הלכה (תד, א ד"ה והואיל) שיש איסור תחומין מן התורה בכרמלית, מהא דלדעת ר"ע עוברים באיסור תחומין ביציאה מגבול אלפים של מגרש העיר, ואף שהוא כרמלית. ואי כרמלית עולה לחשבון התחום, עדיין משכחת לה איסור תורה ביציאה מגבול התחום [אם יש שם רה"י].

אמנם לפי מה שנתבאר לעיל סעיף י"ד שיש אומרים שהילוך בהיתר אינו עולה לחשבון התחום מן התורה, י"ל דכרמלית עולה לחשבון התחום, אלא שאם אין איסור תחומין מדאורייתא בהילוך בכרמלית, אי"כ נמצא שהילוכו בכרמלית היה בהיתר מדאורייתא, ואינו עולה לחשבון התחום מן התורה. אבל באופן שהלך מקצת תחומין בכרמלית, וכעת הוא עומד בתוך תחומין ברה"י, עדיין יש נפק"מ אם כרמלית עולה לחשבון התחום, שהרי מי שהלך בהיתר ולא יצא מתחומו, י"א שאסור לו לצאת מגבול י"ב מיל ממקום שביטתו [כנ"ל הערה ל'].

328. קרית ספר (שבת כז). פמ"ג (א"א שצו, ח). [ובספר מילי דאבות (ח"ג ח) כתב דמ"מ עולה לחשבון התחום כארבע אמות, ואם קצה תחומין כלה שלש אמות בתוך רשות היחיד, אסור לו לצאת מתחומו. עיי"ש ראיותיו]. וע"ע ספר מאיר נתיבים (ח"א ז).

וכאשר המים גבוהים עשרה טפחים, אך הספינה שקועה בתוכם ואין עשרה טפחים בין תחתית הספינה לקרקע עולם, נחלקו הפוסקים אם המפליג בה נידון כמהלך למעלה מעשרה, או כמהלך למטה מעשרה³⁵⁰.

ובשעת הצורך יש לסמוך להקל אם הוא יושב בתוך הספינה למעלה מעשרה מקרקע עולם, ואף שאין בין תחתית הספינה לקרקעית הים עשרה טפחים. אבל אם אין בינו לבין קרקע עולם עשרה טפחים, הרי הוא נידון כמהלך למטה מעשרה³⁵¹.

אבל היושב למעלה מעשרה, ורגליו תלויות למטה מעשרה, הרי הוא נידון כמהלך למטה מעשרה³⁵².

מלבד איסור תחומין, יתכנו עוד איסורים בהפלגה בספינה בשבת, ואין כאן מקומם.

הילוך בתוך ספינה

כב. ספינה העומדת למעלה מעשרה, מותר להלך בתוכה [אף כאשר אין לספינה מחיצות, והיא עומדת במקום אחד], שההילוך בתוכה נידון אף הוא כהילוך למעלה מעשרה³⁵³.

רכיבה על גבי בהמה

כג. נחלקו הפוסקים בדין הרוכב על גבי בהמה למעלה מעשרה, אם הוא נידון כמהלך למעלה מעשרה, או שנידון כמהלך למטה מעשרה כיון שהילוך הבהמה הוא למטה מעשרה [וניחא תשמישתיה]³⁵⁴.

ואם רגליו תלויות למטה מעשרה, נידון כמהלך למטה מעשרה. וראה הערה³⁵⁵.

הוא רחב ארבעה על ארבעה טפחים, הרי הוא כקרקע, ואף אם העמודים עצמם אינם רחבים ארבעה טפחים³⁵⁶.

ית. בבל עמוד גבוה עשרה טפחים שאין בו שיעור ארבעה על ארבֿ עה טפחים, המהלך על גביו נידון כמהלך למעלה מעשרה, ואף אם העמוד ארוך הרבה³⁴⁶.

הילוך על גבי קרח

יט. נהר שקפאו מימיו והפכו לקרח, ופני הקרח גבוהים עשרה טפחים מקרקעית הנהר, נחלקו הפוסקים אם המהלך על גבי הקרח נידון כמהלך למעלה מעשרה, וראה הערה³⁴⁷.

טיסה במטוס

כ. טיסה במטוס מחוץ לתחום, דינה כיציאה מחוץ לתחום למעלה מעשרה. ולכן עד י"ב מיל אין איסור תחומין בטיסה [אף מעל היבשה], דספק דרבנן לקולא.

וכאשר הטיסה היא מעל הים - שאין בו תחומין מן התורה [כנ"ל סעיף טו], אין איסור תחומין בטיסה אף חוץ ליי"ב מיל, דספק דרבנן הוא.

אבל בטיסה יותר מי"ב מיל מעל היבשה, יש לאסור משום שיש לחוש לאיסור תחומין מהתורה³⁴⁸.

מלבד איסור תחומין, יתכנו עוד איסורים בטיסה במטוס בשבת, ואין כאן מקומם.

הפלגה בספינה

כא. המפליג בספינה המהלכת במים, ויש בין תחתית הספינה לקרקעית הים עשרה טפחים, הרי זה כמהלך למעלה מעשרה, שהספינה הצפה במים כעומדת באויר³⁴⁹.

נ"א שהא"ר והמשנ"ב נקטו שיש להקל ביבשה תוך י"ב מיל אף כשיש ספק ספיקא להחמיר. [ובשו"ת מהר"ם חלאוה (קכו) נראה שלדעת הסוברים דתחומין דיי"ב מיל דאורייתא, אף בפחות מכך אולי לחומרא, משום דחשיב עיקרו דאורייתא, וכדעת הלבוש. אבל בהגהות אשר"י (סוף פ"ק) כתב דחשיב אין לו עיקר מן התורה, כיון שאינו כתוב בפירוש. וע"ע רשב"א, ריטב"א ומאירי לו, א. וראה מה שכתבנו לעיל הערה ז' בענין זה].

339. שו"ע ורמ"א (תד, א).

ובשו"ת מהר"י הלוי (יא) כתב דאפי' ביו"ט שני יש להחמיר בספק דתחומין למעלה מעשרה חוץ ליי"ב מיל, עיי"ש טעמו. וכן צידד בספר דרך תמים (תד, ה).

ובלבוש (רמח, ב) כתב דאף אם יש תחומין למעלה מעשרה, אין זה אלא ביבשה ומדרבנן, אבל בימים ונהרות אין איסור תחומין למעלה מעשרה כלל, דכיון דגם ביבשה אינו אלא מדרבנן, בימים ונהרות לא גזרו כלל. אך בשו"ע וברמ"א (הג"ל) מפורש דביבשה הוי ספק דאורייתא, ובימים הוי ספק דרבנן. וכבר תמה הפמ"ג (א"א רצה, א) על דברי הלבוש בזה. וגם מדברי הגמ" שדנה אם יש איסור תחומין בספינה שלמעלה מעשרה מבואר שגם בימים ונהרות יש נידון אם יש תחומין למעלה מעשרה. [והלבוש עצמו בסי' תד, א כתב להיפך מכל דבריו בסי' רמחן], ודבריו צ"ע. אמנם בלשון הרמב"ם בתשובה (הג"ל בהקדמה) משמע לכאורה שאין צד איסור תחומין למעלה מעשרה בים, וכדברי הלבוש. ורמא בית מאיר (תד, א) שעמד בזה, וכתב שצריך לדחוק את לשון הרמב"ם, עיי"ש.

340. שו"ע ורמ"א (תד, א). ולדעת הרמב"ן (מג, א) יש בים איסור תחומין מן התורה [למד' תחומין דאורייתא], אלא שלדעתו אין בהפלגה בספינה ספק דאורייתא, כיון שאיסור תחומין דאורייתא הוא דווקא במהלך ברגליו. אך בספר הבתים (שערי הוצאה יז, ב) כתב שגם בספינה אם הפליג יותר מיי"ב מיל, לא יזוז ממקומו, דספיקא דאורייתא לחומרא. [ולא נתפרש בדבריו אם סובר שהילוך ספינה מיקרי הילוך מהתורה, או שא"צ כלל הילוך, וכל שהוא חוץ ליי"ב מיל אסור לזוז, וסובר דאיסור "שבו איש תחתיו" הוא דאורייתא].

341. כ"כ הרמב"ם בתשובה (הג"ל בהקדמה), והביאוהו המגיד משנה (שבת כז, ג) והרמ"א (תד, א).

ואף שיש כאן ספק ספיקא לחומרא. מקילנין דרבנן. שער המלך (מקוואות י, ח). פמ"ג (א"א רצה, א). רעק"א (בגליון השו"ע רמח, ב, תד, א). שעה"צ (תד, י). [וראה חזו"א (קט, יד) דמ"מ אין להקל כאשר "ראוי לחוש" שהספינה הולכת למטה מעשרה]. והבית מאיר (תד) כתב דלפמש"כ התוס' (מה, ב ד"ה איבעית אימא) שהקילו בספק בתחומין אף שיש לו מתירין, אין להוכיח מדין תחומין לשאר איסורי דרבנן להקל כשיש ספק ספיקא לחומרא. ועיי"ש עוד מה שהעיר מלשון הרמב"ם בתשובתו. והלבוש (רמח, ב) כתב ד"סתם נהרות הם עשרה ואולינן לקולא". וע"ע קונטרס נועם מגדים (להפמ"ג. אות ז ד"ה דין חדש).

ובספר קובץ (על הרמב"ם שבת כז, ג) כתב דה"מ בימים ונהרות דאין שייך בהם איסור תחומין מדאורייתא, אבל ביבשה אולי' לחומרא בספק ספיקא אף בתחום אלפים דרבנן. אבל האי"ר (תד, ה) כתב דדין זה נוהג גם ביבשה בתחום אלפים דרבנן. וכן פסק המשנ"ב (תד, יג). [וכך עולה לדינא גם מהחת"ס (ליקוטים צח) שכתב בטעם הדין, דאין כאן אלא ספק אחד האם במקום זה שהוא נמצא בו יש איסור "אל יצא איש ממקומו", ואין כאן ספק ספיקא לחומרא].

342. אבל אם הוא מחוץ לתחום י"ב מיל, יש אומרים שאסור לזוז מארבע אמותיו מדאורייתא, כנ"ל סעיף י"א, ויש להחמיר בספק תחומין למעלה מעשרה.

343. כן מפורש בפסקי ריא"ז (מג, א) שמותר לצאת ולחזור על ידי קפיצה. ואף דכשיצא, חל עליו דין "שבו איש תחתיו" [וכדלהלן סעיף ל"א]. והמהרש"ל (מה, ב, תד"ה ליקנו) נסתפק בזה.

344. ביאור הלכה (תד, א ד"ה למאן). והגאון יעקב (מה, ב) כתב דזריקת חפץ למעלה מעשרה, נידון כ"הילוך למעלה מעשרה". אבל המהלך למטה מעשרה, ומגביה חפץ בידו למעלה מעשרה, או שנושא אותו על כתפו, מסתבר שנידון כמוציאו למטה מעשרה, וכעין שמצינו לענין דין טלטול ארבע אמות ברה"ר (שבת צב, א).

345. גמ' (מג, א). שו"ע (תד, א). ומה שכתבנו שדין זה הוא גם כאשר הבסיס אינו רחב ארבעה טפחים, כ"כ בשו"ת שואל ומשיב (חמישהא ג). ודין זה מתבאר מתוך דברי הפוסקים לענין נסיעה ברכב, וכדלהלן.

346. גמ' (מג, א). שו"ע (תד, א). ומה שכתבנו שאף אם העמוד ארוך הרבה, כ"כ המשנ"ב (תד, ד) בשם א"ר. וראה שעה"צ (תד, ג) שנסתפק בדין גשר שאינו רחב ד טפחים. וספיקו צ"ב. [ובערוך השולחן (תד, ה) כתב "וכן מקומות הגבוהים כגנין והרים וגבעות, אין זה למעלה מעשרה. מיהו נלע"ד דאם ההר זקוף מאד, עד שקשה לעלות עליו, ג"כ הוי בכלל למעלה מעשרה וכו', ויש להתיישב בזה, וצריך עיון"].

והנה הרמ"א (תד, א) כתב שאם קופץ י"ב מיל על גבי עמודים, יש לחוש לאיסור תורה. ובספר בית מאיר (תד, א) תמה איך שייך צד איסור תחומין מדאורייתא ביציאה חוץ לתחום על גבי עמוד גבוה עשרה שאין בו ד טפחים, שהרי הוא מקום פטור. ויתריך דמ"מ בין עמוד לעמוד הוא אויר רה"ר. [והאירי הוא מקום אחד עם הקרקע שתחתיו. וכיון שבקרקע עולם אסור להלך, אף למעלה מי' אסור - אם יש תחומין למעלה מעשרה]. ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קכ"ב) ביאר דגם על גבי העמוד עצמו שייך איסור תחומין מדאורייתא, כיון שאין בו ד' על ד' ואינו נידון כמקום לעצמו, והרי הוא כמהלך באויר המקום שסביבו שהוא רשות הרבים. [ועי"ע לעיל הערה מי"ב אם דין תחומין למעלה מי' תלוי בדין מקום פטור].

347. בשו"ת רעק"א (תינא ב) כתב שדין זה תלוי במחלוקת הפוסקים אם קרח מבטל מחיצות - ופני הקרח כפני הקרקע, או שאין הקרח מבטל המחיצות - והקרח דומה לעמוד שאין בו איסור תחומין. ואף שיש בקרח יותר מד' על

ד טפחים, לא דמי לעמוד רחב ד' דניחא תשמישתיה - שיש בו איסור תחומין, כיון שהרבה מפחדים ללכת על גבי הקרח. ודעת רעק"א שם להקל בזה. אך המשנ"ב (שסג, קכא בסו"ד) לענין מחיצות, הביא ב' דעות. ונראה שחושש לשיטות המחמירות. ויל"ע אם יש להקל כאן טפ'.

348. ואם הטיסה עוברת מעל מקומות מוקפים, אין שטח זה עולה לו לחשבון יי"ב מיל, כפי שנתבאר לעיל סעיף ט"ז. [וראה שם שיתכן שגם ערים שאינם מוקפות מחיצות אינם עולות לחשבון].

ובשעת הדחק אפשר שיש להקל לדון שאין בזה אלא ספק דרבנן. ראה להלן לענין סעיף ל"ד בדין ירידה ממטוס, וחלק מהסברות שייכות גם כאן. [וההילוך בתוך המטוס מותר בכל אופן, שהרי הוא מוקף מחיצות, ואף באופן שאסור לו להלך בכל ההיקף, מ"מ אינו אסור מהתורה אלא מדרבנן, ויש להקל בו למעלה מעשרה].

349. גמ' (מג, א) לישנא אחרינא בספינה מאי. שו"ע (רמח, ב). ואף שמי הים עצמם נידונים כמונחים למטה מי' - ואף אם הם גבוהים הרבה מקרקעית הים כמבואר בגמ' (מה, ב), היינו משום שהמים כולם מחוברים, ונחשבים כמונחים ע"ג הקרקע, משא"כ ספינה השטה על פני המים נידוינית כלמעלה מעשרה. תוס' (מה, ב ד"ה ליקנו).

350. בדין זה יש ג' דעות: הב"ח (רמח, ז) כתב בדעת תוס' בשבת (ק, ב ד"ה גמירי) דאם המים גבוהים עשרה טפחים, אף שהספינה שוקעת, הוי כמהלך למעלה מי', ואף כאשר הוא יושב בקרקעית הספינה למטה מעשרה. וכן הוא פשוטו לשון הרמב"ם בשו"ת (שח. מהדורת בלאו).

אבל מלשון השו"ע (רמח, ב) משמע שצריך שיהא בין תחתית הספינה וקרקע עולם י' טפחים. וכן הסכים המג"א (רמח, ז), וכתב דאף אם הוא עצמו יושב למעלה מעשרה טפחים, נידון כמהלך למטה מי', ומטעם דהוי כעמוד רחב ד' על ד'. [והוי כמהלך בגובה קרקע הספינה - והיא למטה מעשרה. משא"כ כשהספינה כולה למעלה מעשרה, אף שהיא רחבה ד', הוי כמהלך למעלה מעשרה. מחצית השקל].

ובשם ספר יראים (סוף סי' רעד) כתב המג"א, דתלוי במקום ישיבתו, האם יושב למטה מי' או למעלה מי'. ואף שהספינה רחבה ד' טפחים, אין דינה כדיו עמוד רחב ד', כיון שהיא מנוקתת מהקרקע, ואי אפשר לדון את העומד על גבה כעומד על גבי קרקע עולם. כן ביאר הגר"ז (קונטרס אחרון רמח, ב). [והא"ר (רמח, ו) כתב דספינה לא ניחא תשמישתא, ואינה דומה לעמוד. והחת"ס (ליקוטים צח. חו"מ קצד) ביאר דלא דמי לעמוד, כיון דנייד. ונפק"מ בכל זה לענין קרון, וכדלהלן סעיף ל' והערה ס"ט].

351. כ"כ הגר"ז (רמח, ג. ובקונטרס אחרון אות ב), והמשנ"ב (רמח, יד). אבל כשאין בין שולי הספינה וקרקעית המים ג' טפחים, כתב הגר"ז (הג"ל) דיש להחמיר.

352. כ"כ הגר"ז (רמח, ג), והמשנ"ב (רמח, יד). וראה להלן סעיף כ"ח והערה ס"ה שנחלקו בזה הפוסקים לענין רכיבה.

353. משנ"ב (תה, לא) בשם עולת שבת ובית מאיר. וכ"ה בב"י בבדק הבית (תה) בשם הרשב"ש (תח). וכן מבואר בתוס' (מג, א ד"ה האי) וברמב"ן (מג, א).

אבל הגר"ז (תה, ז בסוגריים) כתב שדינו כמהלך למטה מי', כיון דניחא תשמישתיה. ולא אמרו בגמ' אלא ההילוך הספינה עצמה הוי כקפיצה [וכן אינו קונה שביטה כאשר הספינה עומדת למעלה מי', וכדלהלן סעיף ל"ב]. ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח קפה, ג), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד ה, א אות ד. חיי"ט כ, ד. ובספרו שביטת הים ג, ד) דקדקו שכן דעת המג"א (רמח, א), ועי"ע חזו"א (קט, יח), ושונה הלכות (תה, ח). ועי"ע להלן סעיף ל"א והערה ע"א לענין העומד למעלה מעשרה אם מותר לירד.

354. דעת הב"י (סוף סי' רסו) דנידון כמהלך למעלה מעשרה. וכן משמע בתרומת הדישן (ח"ב סא). וכן צידד האבן העזר (רמו, ג).

אבל המג"א (רסו, ז) כתב דכיון דרכוב כמהלך, לעולם נידון כלמטה מעשרה. וכן דעת הרדב"ז (ח"ג תקמ. ח"ד פא). וכן פסק הגר"ז (רסו, ז). ועיין בית מאיר (רסו) שהבין שכן הוא ג"כ דעת הריב"ש (יח). [ולשון הריב"ש (קא) צ"ב].

והנה לענין יושב בספינה פסק המשנ"ב (רמח, יד) דבשעת הצורך יש לסמוך על דעת היראים שאם יושב למעלה מעשרה, נידון כמהלך למעלה מעשרה [ואף שאין בין קרקעית הספינה וקרקע עולם י' טפחים], וכנ"ל סעיף כ"ז, ולכאורה ה"ה ברוכב. [ואפשר שרוכב קל מספינה שרחבה ד']. וכן משמע לכאורה במשנ"ב (רסו, י) שהזכיר את סברת הב"י. אולם מקור דברי המשנ"ב לגבי היושב בספינה, הם מהגר"ז (רמח, ג), והגר"ז עצמו (רסו, ז) החמיר לענין רוכב אף כשרגליו למעלה מי'. ובטעם הדבר יעויין בדבריו בקונטרס אחרון (רמח, ב).

355. בדעת הב"י (רסו) נראה לכאורה שגם כאשר רגליו תלויות למטה מעשרה, אם הוא יושב למעלה מעשרה, נידון כמהלך למעלה מעשרה. אבל המג"א (רסו, ז) והחת"ס (ליקוטים צח) נקטו דאף הסוברים דרוכב נידון כמהלך למעלה מעשרה, ה"מ כשאין רגליו תלויות למטה מעשרה. וכן נראה דעת האבן העזר (רמו). וכן משמע מסתימת החיי אדם (נח, ט) שכתב שהרוכב חוץ לתחום עובר גם משום תחומין. וכן משמע לכאורה מהתשב"ץ (ח"א כא) ומהרשב"ש (תח, תכב). וכן פסק המשנ"ב (רמח, יד) לענין יושב בספינה, כדלעיל סעיף כו והערה סב, ולכאורה ה"ה בניד"ד. [ואמנם הבית מאיר (רסו) כתב דאין סברא שיהא הדין נקבע לפי מקום רגליו, שהם טפלים לגבי הגוף. אך לדינא הסכים הבית מאיר לאסור אף כשרגליו גבוהות מאדאץ י' טפחים, וכמסקנת המג"א]. וכן דעת כמה פוסקים, כנ"ל בהערה הקודמת. וכן ריהטת הגמ' בביצה (לו, ב) בחגיגה (טו, א) שיש ברכיבה איסור תחומין, וסתם רכיבה גופו למעלה מי'. ולכן נראה דאין להקל בזה.

והנה, אף בלא איסור תחומין, רכיבה על גבי בהמה אסורה מדרבנן בשבת וביום טוב. וכל הנידון כאן הוא בשעת פיקוח נפש, לענין למעט באיסור, וכמו שיבואר בהערה³⁵⁶.

רכיבה על אופניים

כד. הרוכב על גבי אופניים, הרי הוא נידון כמהלך למטה מעשרה, ייון שרגליו מונחות למטה מעשרה, וכנ"ל סעיף כ"ח³⁵⁷. [ובש"ב, בלאו הכי יש איסור ברכיבה על גבי אופניים מצד איסור הוצאה והעברה ארבע אמות ברשות הרבים או כרמליה³⁵⁸].

נסיעה בכלי רכב

כה. הנוסע במכונית או ברכבת וכדומה שיש בהם ארבעה על ארבעה טפחים, אף כשגבוהים עשרה נידון כנוסע למטה מעשרה³⁵⁹. [ואף שאין בנגלגלי הרכב רוחב ארבעה טפחים, כיון שקרקעית המכונית רחבה ארבעה טפחים על ארבעה טפחים].

מלבד איסור תחומין, יתכנו עוד איסורים בנסיעה בשבת, ואין כאן מקומם.

דין מי שיצא מתחומו למעלה מעשרה

כו. אף באופנים שמותר לצאת חוץ לתחום בהילוך למעלה מעשרה [כמו שנתבאר בסעיפים הקודמים], לאחר שירד למטה מעשרה אסור לו לזוז ממקומו כיון שהוא מחוץ לתחומו, ואין לו אלא ארבע אמות³⁶⁰.

ומכל מקום נראה שהירידה עצמה למטה מעשרה חוץ לתחומו, מותרת, וראה הערה³⁶¹.

קניית שביטה למעלה מעשרה

דעת הרמב"ן ושאר ראשונים (מג, א) שאם אין תחומין למעלה מעשרה, כשם שמותר לילך חוץ לתחום למעלה מעשרה, כמו כן אין קניית שביטה למעלה מעשרה³⁶². וכן כתבו המגיד משנה והכסף משנה (שבת כז, ג) בדעת הרמב"ם.

אבל אם המטוס טס י"ב מיל [או י"א מיל ומחצה] מעל היבשה, דין הירידה מהמטוס [כשאין המקום מוקף מחיצות כדין] תלוי במחלוקת אם איסור תחומין הוא מן התורה, ויש להחמיר [כנ"ל סעיף ג]³⁶⁹.

אך בשעת הדחק מסתבר שיש להקל בזה³⁷⁰.

וכל זה הוא רק באופן שהמטוס לא התרחק יותר מאלפים אמה ממקום נגיעת גלגליו בקרקע, אבל באופן המצוי המטוס נוסע על גבי קרקע יותר מאלפים אמה, ונמצא שהוא חוץ לתחום, ואין לו אלא ארבע אמות, ואסור לירד מן המטוס³⁷¹. [אולם אם שדה התעופה מוקף לדירה סביב כדון, וכן אם המטוס מתחבר לשרוול הירידה, והוא יורד מהמטוס ישר לתוך הבנין, מותר לירד, שבאופן זה נמצא שמהלך כל הזמן בתוך היקף מחיצותיו, ואינו נידון כיצא מארבע אמות שלו].

אמירה לנכרי

כתב הרמב"ם (שבת ו, א) אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת, אף על פי שאינו מצווה על השבת, ואף על פי שאמר לו מקודם השבת, ואף על פי שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת. ודבר זה אסור מדברי סופרים, כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן³⁷².

ומבאר בגמ' (שבת קנא, א. ביצה כה, א) שאיסור זה נוהג גם באיסור תחומין דרבנן.

וכתב המרדכי (שבת סי' ש"ד) שאסור לומר לנכרי ללכת בשבת מחוץ לתחום לקרוא לקרובי המת כדי שיבואו אחר שבת להספידו. ונפסק דין זה בשו"ע (שו, ט). ומבואר מזה שיש איסור אמירה לנכרי בתחומין, גם כאשר אינו אומר לו להוציא חפצים שקנו שביטה מחוץ לתחומם, אלא רק מצווהו ללכת מחוץ לתחום³⁷³.

ל. אסור לומר לנכרי להוציא חפץ מחוץ לתחום מקום שביטת החפץ, או לומר לו לטלטל חפץ שהובא מחוץ לתחום [שאין לו אלא ארבע אמות] מחוץ לארבע אמות³⁷⁴.

ולכן אדם שהיה למעלה מעשרה בשעת בין השמשות, אינו קונה שביטה למעלה מעשרה, וכשיגיע למטה מעשרה באמצע שבת קונה שביטה, ויש לו אלפים אמה לכל רוח משם³⁶³. [והיינו כשהספק הוא מדרבנן, דאזלינן להקל. אך כשיש ספק דאורייתא, יש להחמיר שקנה שביטה למעלה מעשרה, וכמו שנתבאר לעיל סעיף י"ח].

אבל הרדב"ז (שו"ת ח"ד סי' פ"ו, וחי"ג סי' תקצ"ב) כתב בדעת הרמב"ם³⁶⁴, שאף אם מותר לילך חוץ לתחום למעלה מעשרה, יש קנין שביטה למעלה מעשרה³⁶⁵.

כז. הנמצא למעלה מעשרה, ספק אם הוא קונה שביטה. ולכן מי שהיה למעלה מעשרה בזמן כניסת השבת, והגיע למטה מעשרה באמצע שבת, כל שהוא ספק דרבנן [וכגון תוך י"ב מיל], אזלינן לקולא שלא קנה שביטה בעודו למעלה מעשרה, וכשהגיע למקום בו הוא למטה מעשרה קונה שביטה, ויש לו משם אלפים אמה לכל רוח³⁶⁶.

ואם הוא ספק דאורייתא [חוץ ל"ב מיל ביבשה], יש לחוש שקנה שביטה כבר בתחילת שבת. [וגם אם הוא עומד כבר מחוץ ל"ב מיל, יש לחוש לדעת כמה ראשונים שיש איסור דאורייתא ביציאה מארבע אמותיו, וכנ"ל סעיף י"א].

כח. מי שהיה בכניסת שבת בספינה למעלה מעשרה [והייתה מתחילת שבת כל הזמן למעלה מעשרה], והגיעה הספינה לנמל באמצע שבת, מותר לרדת מהספינה ויש לו אלפים אמה לכל רוח ממקום שירד בו למטה מעשרה - אף אם באה מחוץ לתחום י"ב מיל, כיון שאין תחומין ביים אלא מדרבנן [כנ"ל סעיף ט"ו]³⁶⁷.

כט. כמו כן מי שהיה בכניסת שבת במטוס למעלה מעשרה, ולא טס י"ב מיל מעל היבשה [שאין חשש לאיסור תורה כנ"ל סעיף ט"ו], יש לו אלפים אמה לכל רוח, ממקום נגיעת גלגלי המטוס בקרקע³⁶⁸. [ואם המקום מוקף מחיצות לדירה כדון, יש לו אלפים אמה סביב ההיקף].

356. לדעת הסוברים שברכיבה למעלה מעשרה נידון כמהלך למעלה מעשרה, אם נצרך לצאת מחוץ לתחום די"ב מיל משום פיקוח נפש, אפשר שעדיף לרכוב מלכת ברגליו. לפי שאנו חוששים שתחום י"ב מיל דאורייתא, ואם ילך ברגליו עובר בודאי על איסור תורה של תחומין, אבל אם ירכב למעלה מי ספק אם עובר באיסור תחומין, וכמש"כ הב"י (רסו). [והיינו כשיצא מתחום י"ב מיל, אבל עד י"ב מיל שאיסור תחומין הוא רק מדרבנן, ודאי עדיף שילך ברגליו].

ויש לצייר עוד נפק"מ לענין נכרי שהביא כלים מחוץ לתחום לצורך ישראל ע"ג בהמה, דאם הוא נידון כלמטה מעשרה, אסור בהנאה לאותו שהובא עבורו, אך אם הוא נידון כלמעלה מעשרה אין כאן "מעשה שבת" דתחומין [אך אסור להזיז הכלים מארבע אמותיהם]. ומ"מ גם אם אין כאן איסור "מעשה שבת" מצד ה' תחומין, פעמים שיש לאסור מצד "מעשה שבת" דמחמיר.

357. ראה לעיל הערה סי' שאין דין זה מוסכם. ומ"מ להלכה נראה דאין להקל בזה, וכמו שכתבנו שם.

358. אך יש נפק"מ בדין זה ביו"ט שאין בו איסור הוצאה [או בשבת בתוך רה"י, וכגון כשכלתה מדתו בחצי היקף], ולענין מיעוט באיסור במקום חולה וכדו', אבל לכתחילה בלא"ה נהגו לאסור את השימוש באופניים בשבת וביום טוב. ראה ספר ארחות שבת (ח"ב יט, סז).

359. בית יוסף (סוף סי' רסו), מג"א (רסו, ז) ומשנ"ב (רסו, י). וכן מפורש בריטב"א (מג, ב). [וע"ע לשון רש"י מג, א ד"ה סתם ספינה].

והחת"ס (ליקוטים צח, חו"מ קצד) פקפק בזה לדעת היראים המובא לעיל סעיף כ"ו בדין הפלגה בספינה, ד"ל דכל דנייד אינו נידון כעמוד אף אם רחב ד' טפחים. וכן העולת שבת (שה, טז) נקט דגם בקרון נידון כמהלך למעלה מעשרה. [וע"ע שו"ת שם אריה (אהע"ז לג), וספר תורת היולדת (עמ"פ)]. אך הגר"ז (קונטרס אחרון רמח, ב) חילק בין קרון לספינה. וכן משמע במשנ"ב שלענין קרון פסק כמו הב"י שנידון כמהלך למטה מעשרה, ולענין ספינה כתב דבשעת הצורך יש לסמוך על שיטת היראים שנידון כמהלך למעלה מעשרה, וכדלעיל (שם). וע"ע שו"ת מהר"ם שיק (או"ח קה).

ויל"ע בדין רכבת הרים התלויה ע"ג כבלים למעלה מעשרה טפחים, דכיון שאינה עומדת על גבי עמודים העומדים על הקרקע, אלא תלויה באויר, לכאורה אי אפשר לדון אותה כארעא סמיכתא. [וע"ע ריטב"א (שבת צב, א) בדין המעביד ארבע אמות למעלה מעשרה ע"ג מוט. ויתכן לחלק].

360. כן דעת הרמב"ן ושאר (מג, א). וכן משמע בשו"ע (תד, א), וכמש"כ המשנ"ב (תד, י). אמנם המאירי (בית הבחירה מג, א) הביא שיטה שאין הליכת למעלה מי עולה לחשבון מדת תחומו. וכן נראה בתי"א בתוס' רא"ש (מה, ב).

361. בפסקי הרי"א, ובפי' רבינו חננאל בן שמואל, וכן בערוך, פירשו ענין קפיצה "כגון אדם גבור שיכול לקפוץ למעלה מי טפחים ויוצא חוץ לתחום בקפיצה". ולפירוש זה עולה שמותר לצאת חוץ לתחום למעלה מי, ושוב לירד למטה מי מחוץ לתחום. וכן משמע לכאורה ברמב"ן (מג, א) שכתב דמי שירד מלמעלה מעשרה לתוך עיר, הרי כולה כארבע אמות. ואף דשיטת הרמב"ן דביצא לדעת אין לו אלא ארבע אמות. [וע"ע תוס' רבינו פרץ מה, ב]. וכן משמע במשנ"ב (תה, כב).

וראה חזו"א (קט, יח ד"ה מ"ג ע"א) שנסתפק אם מותר לצאת מספינה העומדת למעלה מעשרה. וכתב דבמשנ"ב (תה, כו) מבואר דפסיקא ליה דמות לירד. [ולכאורה אין ראייתו מוכרחת. ואולי כוונתו לדברי המשנ"ב (תה, כב) הנ"ל]. ולכאורה ספיקו הוא בנידון הנ"ל. אמנם בספר שונה הלכות (תה, ח) ביאר דברי החזו"א באופן אחר. וראה לעיל הערה סי"ג.

362. וטעם הדבר יש לבאר ע"פ מש"כ הלבוש (רמח, ב) דעיקר תשמישו של אדם הוא בפחות מעשרה סמוך לקרקע.

363. ובתוס' רבינו פרץ (מג, א) כתב דמי שהיה כל בין השמשות למעלה מי, יכול להלך בשבת כל מה שירצה, ואף למטה מי. [וע"ע תוס' רבינו פרץ מה, ב].

364. כן הביא משו"ת הרמב"ם (שח. מהדורת בלאו). וכן פירש בדברי הרמב"ם (שבת כז, ט).

365. ומ"מ כתב הרדב"ז, דאין למחות ביד המקילים, שיש להם על מי שסימכו. וראה שו"ת מהר"ם אלשקר (קח), ושו"ת ציץ אליעזר (חי"ט יט, כד-כז).

366. שו"ע (תד, א), וכדעת רוב הראשונים (הנ"ל בהקדמה).

ונראה דהנמצא בתחום ביתו, כיון דבלא"ה אינו קונה שביטה במקום עמידתו [אף כשעומד מחוץ לבית] אלא בביתו, אף אם היה עומד למעלה מעשרה, קונה שביטה בביתו. וכן מבואר ברמב"ן (מג, א) לענין שובת סמוך לעיר שקונה שביטה בעיר אף אם עמד למעלה מעשרה.

והנה ברמב"ן (שם) מפורש דה"ה לענין כלים הנמצאים למעלה מעשרה, שכאשר הם נמצאים בתוך תחום עיר, קונים שביטה בעיר. אמנם לענין כלים דניידי מצאנו שאינם קונים שביטה אף כאשר בעליהם לא ניידו, ואף כאשר

הם בתחום עיר [ראה גמ' (מו, ב)]. ומדברי הראב"ד (הובא ברשב"א ובריטב"א מח, א) והמג"א (תד, ג) משמע שגם כלים הנמצאים למעלה מעשרה אינם קונים שביטה למטה מעשרה במקום הבעלים. [וכן עולה משיטת רש"י (ביצה לט, א. עירובין מה, ב) שסובר שחפצי הפקר שזכה בהם אדם באמצע שבת, קונים שביטה כרגילו, דהוברר הדבר דמעיקרא היו עומדין לזה. וגשמים שהיו בעבים למעלה מי וירדו ביו"ט, אינם קונים שביטה באמצע שבת אף אם זכה בהם אדם, כיון שבתחילת שבת לא היו במקום הראוי לקניית שביטה. ומבואר שחפץ הנמצא למעלה מי אינו ראוי לקניית שביטה אף כאשר יש לו בעלים]. וצ"ע.

ויש לעיין בדין אדם העומד על גבי עמוד גבוה עשרה שאינו רחב ד' טפחים - שנידון כלמעלה מעשרה [כנ"ל סעיף כ"ב]. אם קונה שביטה למטה מעשרה מחמת שארבע אמותיו מתפשטים מחוץ לעמוד, או שאינו קונה כיון שהוא עצמו למעלה מעשרה. והחזו"א (פ לוף ג, ב) נקט שהקונה שביטה ע"ג מגדל קצר [שאין בו ארבע אמות], עיקר מקום שביטתו הוא רק ע"ג המגדל, אף שיש לו ארבע אמות לכל רוח. ולפי דבריו בנידו"ד לכאורה לא יקנה שביטה.

367. שו"ע (תד, א). ואף שעכשיו הוא עומד חוץ ל"ב מיל ממקום עמידתו בשעת בין השמשות, אין כאן חשש לאיסור תורה, לפי שאין קניית שביטה מהתורה ביים, וכמש"כ הנוב"י כנ"ל הערה ל"ו. ועוד י"ל שהים אינו עולה לחשבון התחום וכנ"ל הערה ל"ז. ועוד י"ל עפ"י דעת הרמב"ן [לעיל סעיף ג], דההילוך ביים אינו עולה לחשבון התחום כיון שהיה בהיתר. אמנם בתשובת הרמב"ם (שח. מהדורת בלאו) נראה שסובר שגם המפליג בספינה למעלה מעשרה טפחים, אסור לו לירד ממנה אם הוא חוץ לתחום אלפים מהמקום שהיה בו בבין השמשות, וכמו שעמד בזה הרדב"ז כנ"ל בהקדמה.

368. כן עולה מדברי הרמב"ן הנ"ל סעיף י"ג לענין יצא בהיתר, שאין הילוכו בהיתר עולה לו לחשבון י"ב מיל מדאורייתא. ולכן אף אם קנה שביטה למעלה מעשרה ביבשה, אין כאן ספק דאורייתא, שההילוך מעל הים אינו אסור אלא מדרבנן, ואינו עובר באיסור תורה אלא בהילוך י"ב מיל שיש בהם איסור מן התורה, כנ"ל שם. ועוד, ד"ל שאין הים עולה לחשבון התחום מהתורה, וכנ"ל הערה ל"ז. [אמנם אם טס קרוב ל"ב מיל ביבשה, אם ילך עוד אלפים אמה יצא מגבול י"ב מיל, ויתכן שיעבור באיסור תורה וכפי שנתבאר לעיל סעיף י"ד].

ומה שכתבנו שקונה שביטה מיד בהגיע המטוס לקרקע [אף שלא נעצר עדיין], כך נקט הביאור הלכה (תד, א ד"ה ממקום).

369. ואם שדה התעופה מוקף מחיצות לדירה - המועילות לטלטול, ההיקף כולו נידון לו כארבע אמות, ומותר לו לירד מהמטוס. [וכן ההילוך בתוך המטוס מותר בכל אופן, שהרי הוא מוקף מחיצות].

וראה ציץ אליעזר (ח"א כא, יח) שצידד להתיר לרדת מהמטוס אף כשאין היקף מחיצות, מטעם שאינו קונה שביטה בזמן שהוא נד. ואף שהביאור הלכה (תד, א ד"ה ממקום) צידד להלכה דקונה שביטה בעודו מהלך, היינו במפליג בספינה ד"ל ספינה מינח ניחא ומיא הוא דקא מסגי תותה. אבל במטוס לא שייכא סברא זו, ואינו קונה שביטה. והנה מלבד שיש לפקפק בסברתו לחלק בין ספינה למטוס בזה, הנה ברשב"א בעבוה"ק (ה, כא) מפורש דאדם קונה שביטה אף בעודו מהלך ברגליו.

370. כך כתב לנו הג"ר ישראל דזימטורובסקי שליט"א, ומשום שיש כאן כמה צירופי שיטות: א. דעת הראשונים דאין איסור תחומין מדאורייתא כלל. וכן נקט הגר"א לעיקר, כמש"כ המשנ"ב (תד, ז), וכנ"ל (סעיף ב' והערה ח').

ב. דעת הפוסקים שגם ביבשה אין תחומין מדאורייתא בכרמלית, כנ"ל (סעיף ט"ו והערה ל"ד). ג. דעת הרמב"ן (מג, א) ועוד ראשונים, דהיושב בספינה מהלכת אינו קונה שביטה. ד. דעת הרמב"ן (מג, א) שהנוסע בתוך רשות היחיד, אינו עובר על איסור תחומין מדאורייתא. ודעת רשב"ם (בתוס' מג, א) שכשאינו עושה מעשה, אינו עובר באיסור תחומין [וכתב מהר"ק (מה) דאף החולקים מודים לענין דאורייתא]. ולפי דבריהם נמצא שבזמן הטיסה לא עבר איסור תחומין [עכ"פ מדאורייתא]. והרי הרמב"ן הוכיח דכל שלא הלך י"ב מיל באיסור תורה, אין הילוכו עולה לו לחשבון י"ב מיל, ולא חל עליו עדיין דין "שבו איש תחתיו" מדאורייתא. וכנ"ל סעיף י"ג והערה כ"ד. ונמצא שאין בירידתו מהמטוס נידון איסור דאורייתא. ובתחומין דרבנן, קי"ל להקל דאין תחומין למעלה מעשרה, ולא קנה שביטה עד שהגיע לקרקע.

371. אגרות משה (או"ח ח"ג צו).

372. ומצאנו בראשונים טעמים נוספים לאיסור זה. יעו"י רש"י (שבת קנג, א ד"ה מאי) שכתב שהוא משום שהנכרי נעשה שלוחו. ובמקום אחר (ע"ז טו, א ד"ה כיון) כתב שהאיסור הוא משום ממצאו חפצך ודבר דבר. ויש נפק"מ בין הטעמים, וכבר האריכו בזה האחרונים. וראה ספר ארחות שבת (ח"ב כג הערה ג והערה ה).

373. ויש בזה חידוש בהל' אמירה לנכרי, שהרי נכרי אינו קונה שביטה, וא"כ מותר לישראל עצמו להוציא את הנכרי חוץ לתחום. וצריך לומר שכל שהצויה הוא לצורך ישראל, יש לחוש שיבואו לזלזל באיסור תחומין על ידי ישראל, וכמש"כ הרמב"ם בטעם איסור אמירה לנכרי.

374. כך עולה מהמבואר בגמ' (שבת קנא, א. ביצה כה, א) שחפצים שהובאו מחוץ לתחום ע"י נכרי לצורך ישראל אסורים בהנאה. ונפסק בשו"ע (שכה, ח, תקטו, ה). וכן מפורש במג"א (תקטו, יט) לענין חפצים שהובאו מחוץ לתחום, שאין לומר לנכרי להוציאם מארבע אמותיהם.

מיל, דלכתחילה אסור לומר לו להביא משם, דאיסור דאורייתא הוא. וכתב בהגהות רעק"א (שם) דמבואר מזה דגם ב"י"ט הוא איסור דאורייתא.

ד ובאמת כן מפורש בירושלמי (פסחים ט, ב), דל"ר"ע דתחום אלפים דאורייתא, גם ב"י"ט הוא כן. והובא בתוס' בפסחים (צג, ב ד"ה רב יהודה).

אלא שה"י מקום לומר דאין להביא ראי' מדעת ר"ע דתחום אלפים דאורייתא, לדידן דאלפים דרבנן ורק יש אומרים ד"ב מיל הוא דאורייתא. והנה עיקר טענת הר"א בן הרמב"ם היא דלא יתכן שיש איסור ב"י"ט כיון שהתורה אמרה בפירוש "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". וא"כ יתכן שלר"ע שסובר שתחומין אלפים מן התורה - ומקורו ממגרש אלפים דערי הלוויים, יש איסור גם ב"י"ט. אבל לדעת הסוברים ש"ב מיל דאורייתא מקרא ד"אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", אולי האיסור מהתורה הוא רק "ביום השביעי" ולא ב"י"ט. וכ"כ לחלק בקונטרס אחרון לשו"ת הב"ח החדשות (ז).

אמנם ברמב"ן במלחמות (ה, ב) כתב דגם ר"ע סובר דאיסור תחומין נלמד מקרא ד"אל יצא איש", אלא דשיעור איסור היציאה נלמד מאלפים מגרש. וכן נקט הטורי אבן (חגיגה ז, ב) מדפנשיה, יעוי"ש ראויותיו. ולפ"י שפיר יש להוכיח ממש"כ הראשונים אליבא דר"ע, שאיסור תחומין ב"י"ט הוא מן התורה.

אלא שבשו"ת עמודי אור (יד) כתב לחלק בין תחום אלפים אליבא דר"ע, שהוא בגדר "מלאכה", ולפיכך נוהג גם ב"י"ט. אבל תחום י"ב מיל לדידן, אינו בגדר "מלאכה", וא"כ אינו בכלל "כל מלאכה לא יעשה בהם" שנאמר ב"י"ט.

ה ובספר עבודת עבודה (על עבוה"ק להרשב"א ה תוספת ביאור א, ג) הביא דבהרבה הראשונים מבואר דתחומין ב"י"ט הוא מדאורייתא כמו בשבת, ולהסוברים ד"ב מיל בשבת אסור מן התורה, ה"ה ב"י"ט. יעוי"ש רש"י תוס' (חגיגה ז, ב). [וראה בספר יום תרועה למהר"ם חביב (ר"ה לב, ב) שנסתפק בדין זה, וסיים "וכעת לא מצאתי גילוי לזה. ושוב ראיתי פ"ב דחגיגה על פסוק ופנית בבוקר דיראה מדברי רש"י שם דתחומין ב"י"ט הוי דאורייתא"]. רמב"ן במלחמות (ביצה יד, א מדפי הרי"ף), ובחידושי (עירובין מג, א). ר"ן על הרי"ף (ביצה יג, ב; טו, ב). מאירי (ביצה כה, א; כח, ב). תמים דעים להראב"ד (קכא). ראב"ה (תז). וכן מוכח מהמרדכי והגיא הנ"ל. תשב"ץ (ח"ב ריב). וכן נקט בפשיטות בשו"ת הב"ח החדשות (ז). [ובקונטרס אחרון (שם) ר"ל דהוא רק מדרבנן, אך סיים "אבל ממש" הרמב"ן במלחמות בביצה גבי אין מראין סכין לחכם וכו' מבואר דאף ב"י"ט אסור, וכן מוכח ממש" התוס' (חגיגה ז, ב), והמרדכי (עירובין פרק הדר) לענין להתיר לומר לכותי להביא לו אתרוג ב"י"ט, ועיין במג"א (תקפו, כד) בשם הלבשו"י].

ו ובהגהות רעק"א הוסיף וז"ל: ונלענ"ד ראה לדידין כן מדברי הרמב"ם (עירובין ח, י) והרב המגיד (שם), דלענין תחומין אין חילוק בין יוה"כ ליו"ט. ועיין מש"כ בגליון לעיל (מג"א רמו, יב), עכ"ל. וכוונתו למשי"כ שם לענין שביבת בהמה ומחמר, וז"ל: נראה לי ראי' דהרמב"ם ס"ל לאיסור דהא וודאי אם אמרי' אין שבייתה בבהמה ב"י"ט דלמען ינח כתיב רק בשבת, ממילא גם ביוה"כ ליכא שביית בהמתו ומחמר, והרי הרמב"ם כתב (עירובין ח, י) יראה לי יוה"כ שחל בע"ש או לאחר שבת שהן כיום א' וחדא קדושה להם. וכתב הרב המגיד הטעם כיון דכל מה שאסור בשבת אסור ביוה"כ, ע"ש. והרי אין זה כלל, דהא בשבת אסור

תחומין - שאף ב"י"ט אסור לצאת מן התחום], ואי אתה אוסרו בדבר המותר לו [אין כח בידך לאסור לו מלתקן למחר דבר שהוא מותר בו ביום, ואיסור טלטול חצרות ליתיה ביום טוב]. הרי מבואר להדיא בסוגיא זו, דיש איסור יציאה חוץ לתחום ב"י"ט.

ויש לדון האם איסור זה הוא מדאורייתא [להסוברים דבשבת הוא מן התורה]. וטעם הספק, לפי שמקור איסור תחומין הוא מקרא ד"אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טז, כט), ולא נזכר שנוהג גם ב"י"ט. ואמנם אם איסור תחומין היה בכלל "מלאכות שבת", לא היה צריך פסוק מפורש לאסור גם ב"י"ט, כיון דכתיב "כל מלאכה לא יעשה בהם" (שמות יב, טז). אלא שהרבה פוסקים נקטו דאין תחומין בכלל "מלאכה", כמבואר בהגהות מרדכי (קידושין תקסה) דמה"ט אין דין שביית בהמתו בתחומין [כמבואר בסוגיא בשבת (נג, ב) וברש"י שם]. ומעתה אין לנו מקור לאסור תחומין ב"י"ט מהתורה, כיון דאין תחומין בכלל "כל מלאכה לא יעשה בהם", ועיקר מקור הדין נאמר רק "ביום השביעי".

ז וכן איתא אליבא דאמת במאירי (ביצה יב, א) בשם י"א [אך בשאר מקומות סתם לא כן, כדלהלן], וכ"כ הר"א בן הרמב"ם (מעשה ניסים יב) על מה ששאלו רבינו דניאל הבבלי על לשון הרמב"ם (עירובין ח, ד) "כשם שאסור לצאת חוץ לתחום בשבת כך אסור ביום טוב וביום הכפורים", דמשמע דאין חילוק ביניהם, והרי ב"י"ט אין איסור אלא מדרבנן, והשיב לו ר"א בן הרמב"ם וז"ל: תמיה וכי יכנס במוח בעל שכל כי איסור תחומין ב"י"ט או יוה"כ מן התורה עם היית לשון הכתוב הנלמד ממנו איסור תחומין הוא "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". וכן צידד לדינא השא"ג בטורי אבן (חגיגה ז, ב), והאריך בזה באבני מילואים (שם), וכן בגבורת ארי (יומא טז, א). וע"ע בפר"ח (תצה, ג, תקפו, כב).

וכעין זה מצאנו בתוס' (פסחים ה, ב ד"ה לחלק) לענין הבערה, דלמ"ד "לא תבערו אש" (שמות לה, ג) ללא יצאה [שאין בה סקילה כשאר מלאכות שבת], אין איסור הבערה ב"י"ט, כיון דאין שם מלאכה עליה. וברמב"ן (סה"מ שורש יד) כתב דאין איסור מחמר ב"י"ט, וכ"כ בכלבו (נח) בשם י"א לענין לענין מחמר ושביית בהמתו.

ח והנה הב"י (תצה, ג) הביא שיטה זו, וכתב על כך וז"ל: ואיני יודע טעמו של המתיר וכו', ומיהו בהא איכא למימר דשביית בהמתו ומחמר לאו בכלל "לא תעשה מלאכה" נינהו, שהרי אינה מכלל ארבעים אבות מלאכות ולא מתולדותיהן, אלא לאו בפנ"ע ייחד לו קרא, והילכך אפשר דכיון דלא כתביה רחמנא ב"י"ט, מישירי שרי. אבל אין נראה שתהא כן דעת הפוסקים, שהרי סתמו דבריהם לומר ש"י"ט שיהו לשבת לכל דבר חוץ מהוצאה והבערה וכו', ולא הוציאו שביית בהמה ומחמר מן הכלל. אלמא סבירי להו דב"י"ט נמי אסורים, עכ"ל.

וכן נראה דעת השו"ע גם לענין תחומין, שאיסורו נוהג ב"י"ט מהתורה, דבה"ל שופר (תקפו, כב) כתב השו"ע "אם נכרי הביא שופר מחוץ לתחום תוקעין בו", ומקור הדין הוא מהמרדכי (עירובין תקיד), והגהות אשר"י (ר"ה פ"ד ו. וכן הוא באו"ז רסה), ושם מבואר שטעם ההיתר הוא משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו. ובמג"א (תקפו, כד) תמה הלא גם לכתחילה מותר לומר לנכרי לילך ולהביא שופר מחוץ לתחום, דה"ל שבות דשבות לצורך מצוה, ולא שייך לדון כאן כלל איסור הנאה ממלאכת שבת. ותיריך בשם הלבוש (תקפו, כב) דאירי שהביא הנכרי את השופר מחוץ ל"ב

לא. וכן אסור לישראל לומר לנכרי הנמצא עמו לצאת חוץ לתחום לצורך ישראל, ואף מחוץ לתחום אלפים שאינו אלא מדרבנן, ואף כשאינו מצווה לטלטל עמו חפצים כלל³⁷⁵.

לב. מותר לצוות נכרי לעשות פעולה במקום בו עומד הנכרי [כאשר אינו מוציא חפץ מחוץ לתחום], ואף אם מקום זה הוא מחוץ לתחומנו של הישראל המשלח [וכדלהלן סעיף מ"ב לענין ישראל]³⁷⁶.

לג. בדין אמירה לנכרי לצאת חוץ לתחום העיר, למקום שהישראל עצמו מותר ללכת לשם - וכגון על ידי עירוב, ראה הערה³⁷⁷.

לצורך מצוה

לד. מותר לומר לנכרי לצאת חוץ לתחום עד י"ב מיל לצורך מצוה [או חולה או קטן], שהרי עד י"ב מיל איסור תחומין הוא רק מדרבנן, והוי שבות דשבות³⁷⁸.

לה. אבל אסור לומר לנכרי לצאת מחוץ ל"ב מיל לצורך מצוה, שיש לחוש ולהחמיר לדעת הסוברים שיש ביציאת ישראל חוץ ל"ב מיל איסור מדאורייתא³⁷⁹.

ובשעת הדחק יש להקל לצורך מצוה, אם בלא זה תחבטל המצוה³⁸⁰.

לו. כשם שמותר לישראל לומר לנכרי לצאת מחוץ לתחום לצורך קיום מצוה שלו, כך מותר לומר לנכרי לצאת חוץ לתחום לצורך ישראל אחר³⁸¹.

היתר זה הוא בתנאי שאותו ישראל לא פשע במה שלא הכין עצמו לקיים המצוה כראוי. אבל אם פשע בדבר, וכגון שהיה ביכולתו לקנות ד' מינים ולא קנה, אסור לשלחם על ידי נכרי³⁸².

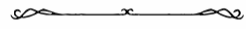
אמירה לישראל

לז. מותר לומר לישראל לעשות פעולה במקום בו עומד אותו הישראל, אף שהוא מחוץ לתחום המשלח, והמשלח בעצמו אינו יכול לעשות המעשה בהיתר³⁸³.

לח. כמו כן מותר לישראל שלא הניח עירוב תחומין לומר לישראל שהניח עירוב תחומין לילך לתחום עירובו לעשות פעולה עבורו, אף שלמשלח עצמו אין היתר ללכת לשם³⁸⁴.

ויכול לומר לו להביא משם חפץ של השליח [או של הפקר]. אבל חפץ של המשלח אסור, שהרי החפץ קנה שבייתה אצל בעליו, והרי הוא עומד חוץ לתחום ואין לו אלא ארבע אמות.

וכן אם החפץ שייך לאדם שדר בעיר הסמוכה, אין השליח יכול להוציאו מחוץ לתחום העיר שהבעלים של החפץ קנו בה שבייתה, אף אם השליח עצמו הניח עירוב תחומין.

מילואים

בדין תחומין מן התורה ביום טוב

סעיפים ו-י. בדין תחומין ב"י"ט דנו הפוסקים אם הוא מדאורייתא [לדעת הסוברים דתחומין דאורייתא], וכדלהלן:

א ביצה (טז, ב) ת"ר יום טוב שחל להיות בערב שבת אין מערבין לא עירובי תחומין ולא עירובי חצרות. רבי אומר מערבין עירובי חצרות אבל לא עירובי תחומין, מפני שאתה אוסרו בדבר האסור לו [כח יש בידך לאסור עליו מלעשות צורך מחר דבר שהוא אסור בו ביום, והיינו

ויש להעיר, שבמרדכי (שבת רמז שיד) נראה דטעם הדין שאסור לשלוח נכרי לקרוא לקרובי המת הוא משום שאין זה כבוד המת שיחללו שבת עבורו, שהרי אפי' כשהביא הנכרי מעצמו חליין מחוץ לתחום, אין לספור בהם. [וע"ע מג"א (שיא, יג) מה שהביא מהרמב"ן בתורת האדם]. ולפי זה לכאורה אסור לומר לנכרי לילך אף מחוץ לתחום אלפים. וע"ע תהלה לדוד (שכה, מזה) מה שכתב בזה.

380. משנ"ב (תרנה, ג) לענין הבאת לולב מחוץ לתחום, כאשר אין מצוי לולב אחר בעיר. וכ"כ בשעה"צ (תקפו, קכב) דבשעת הדחק אפשר להתיר הבאת שופר [ועיני"ש שהוסף "ובפרט לענין יו"ט". ראה לעיל סעיף ז והערה י"ד]. וטעם ההיתר מבואר בא"ר (תקפו, כט), משום שבאופן זה יש לצרף את דעת הראשונים הסוברים שיש להתיר אמירה לנכרי במקום מצוה אף באיסור דאורייתא.

אבל אין לשלוח נכרי ביום טוב ראשון של סוכות להביא לולב מחוץ לתחום י"ב מיל לצורך קיום המצוה ביום טוב שני. משנ"ב (תרנה, ג). ובטעם הדין כתב בשעה"צ (תרנה, ג) כיון דביום טוב שני מצות לולב היא רק מדרבנן, וחוף ל"ב מיל לכמה ראשונים הוא איסור דאורייתא לישראל, ושייך בזה אמירה לנכרי שבות. ויותר טוב לדחות המצוה דרבנן בשב ואל תעשה, מלעבור בידיים על איסור שבות. [אך כשחל יו"ט ראשון של סוכות ביום א', כתב בשעה"צ (תרנה, ד) שיש להתיר בשעת הדחק לשלוח נכרי בשבת להביא לולב מחוץ ל"ב מיל לצורך מחר].

381. משנ"ב (תרנה, ג). וכן כתבו רבינו יואל (הובא בראב"ה ח"א הל' עירובין תז. מרדכי ס"י תקיד. או"ז פד. אגור תקנג), ושו"ת הרי"ד (פח).

382. משנ"ב (תרנה, ג). ומקורו מדברי המג"א (תרנה), והחיי אדם (קמז, יח). ובשעה"צ (תרנה, ה) תמה על דבריהם שהרי גם המשלח מצוה מטעם ערבות ראות שגם חבירו בן ישראל יעשה מצוות התורה. ונהי שחבירו פשע מתחילה במה שלא קנה הד' מינים, מ"מ בדיעבד שלא קנה הרי חבירו מחוייב עכשיו לשלוח סביביו על ידי נכרי כדי להשיג ד' מינים. וכיון שהוא מחוייב בזה, כך גם שאר ישראל מחוייבים לסייעו בכך. וסיים "יש ליישב קצת, מכל מקום צריך עיון בדברי". וע"ע בתשובת רבינו יואל (הנ"ל בהערה הקודמת) ובלשון בה"ג (הל' מילה). והובא ברי"ף שבת נה, ב).

383. גמ' (שבת קנא, א) אמר רב יהודה אמר שמואל, מותר לאדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתומך, ואני אשמור לך פירות שבתחומי. ונפסק בשו"ע (שז, י). [ההרשב"א למד מדין זה, דישארל שקיבל עליו שבת קודם חשיכה, מותר לומר לישראל חבירו - שלא קיבל שבת, לעשות עבורו מלאכה, הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה. והר"ן דחה הראיה, דשאני התם דגם עבורו אינו איסור בהחלט, שאם היה בורגנין, היה מותר להלך שם. משא"כ במי שקיבל עליו שבת, דלגבי האומר המלאכה אסורה בהחלט. וראה שו"ע ורמ"א (רסג, יז) שפסקו כהרשב"א. ועי"פ לענין תחומין גם הר"ן מודה, כמפורש בגמ'].

384. נלמד מהדין הקודם. וכן מבואר בבית מאיר (תצה, ג) ובמשנ"ב (תצה, טו) דישארל שעירב והביא חפץ [שקנה שבייתה כמיהו] עבור ישראל אחר, הוא מותר באכילה ובשימוש. וכן מבואר מדברי רעק"א (בהשמטות לגליון השו"ע שצז, ונדפס גם בחי' ביצה לו, א), עיי"ש. [וע"ע שו"ת מהר"י אשכנזי (או"ח כד) ושו"ת הריב"ם (או"ח כא). ודבריהם צ"ב].

375. שו"ע (שו, ט). והנה בשו"ע מפורש שאסור לישראל לומר לנכרי הנמצא עמו לילך חוץ לתחום לצורכו. [ויל"ע אם איסור זה הוא בכל אופן שמבקש מהנכרי לילך יותר מאלפים אמה חוץ לתחום הישראל המשלח, או רק כשאומר לו לצאת חוץ לתחום ביתו של הנכרי - ולפי שגדר הדין הוא לדון את הנכרי כאילו קנה שבייתה בביתו. וראה ארחות שבת (ח"ג בירורי הלכה יט סוף אות ג').]

376. רשב"א (שבת קנא, א). [ויל"ע אם היתר זה הוא בכל אופן שמבקש מהנכרי לילך פחות מאלפים אמה, או רק כאשר אותו מקום הוא בתוך תחום ביתו של הנכרי - ולפי שגדר הדין הוא לדון את הנכרי כאילו קנה שבייתה בביתו. וראה ארחות שבת (ח"ג בירורי הלכה יט סוף אות ג').]

377. רעק"א בתשובה (בהשמטות לגליון השו"ע ס"י שצז, ונדפס גם בחי' ביצה לו, ב) נסתפק בדין זה. ובספר אמרי בינה (דיני שבת יב) ובספר מנחת פתים (ס"י שכה, י) צידדו להתיר בכהאי גוונא. שאמירה לנכרי אינה אסורה באופן שלישראל המצווה היא פעולה מותרת, ואף שלישראל אחר הפעולה אסורה. [וע"ע בספר דרך תמים (שצז, יג) מה שהעיר על דברי רעק"א]. וכעין זה כתב בשו"ת חלקת יעקב (או"ח פז) שמוותר לישראל לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה בזמן שאצל הישראל הוא חול ואצל הנכרי הוא שבת, דכל שאצל הישראל המצווה מותר, אין איסור אמירה לנכרי. ואף שבסעיף הקודם נתבאר שבציוור הפוך [שלגבי הישראל המצווה הוא מעשה איסור, ולגבי הנכרי הוא מעשה היתר], יש להתיר, ומבואר שהולכים אחר הנכרי, צ"ל דכדי לאסור אמירה לנכרי בעי' תרת, שיהיה כאן "מעשה איסור" גם לגבי הישראל המצווה, וגם לגבי הנכרי העושה. וראה ספר ארחות שבת (ח"ב כג, כז-קכח והערה רכ).

378. שבות דשבות הותר לצורך מצוה, חולה או קטן, כמבואר בשו"ע (שז, ה. שכה, זי). והפמ"ג (משב"ז שז, א) רצה לומר דתחומין חמור משאר שבותין, הואיל ואסמכויהו רבנן אקרא. אך סיים ד"מסתימת הפוסקים לא משמע כן". וכן כתב המג"א (תקפו, כד. תקצה, ב) לענין הבאת שופר מחוץ לתחום, שעד י"ב מיל מותר לומר לנכרי להביאו. וכן כתב המג"א (תקטו, יט) לגבי מאכל שהובא מחוץ לתחום, שמוותר לומר לנכרי להוציאו מארבע אמותיו כדי לבשלו לצורך יו"ט. והובא במשנ"ב (תקטו, ס). וביאר דהוי שבות דשבות לצורך מצוה דשרי.

ומ"מ מבואר במשנ"ב (שכה, ס; סב) דמטעם שבות דשבות אין מתירין לכתחילה רק בצורך גדול, או לדבר מצוה גמורה. וכגון שהוא צריך משקה לקידוש, או להביא את התבשיל החם שהוכן לסעודת שבת. אבל מאכל שאינו מעיקר הסעודה, אין להתיר לטלטלו על ידי נכרי, ואף אם הוא רוצה להתענג בו לכבוד שבת. [וע"ע משנ"ב (רעו, כ) ובשעה"צ (רעו, כז). וצ"ע]. ואף בהביא הנכרי מעצמו מאכל מחוץ לתחום לצורך ישראל, אסור באכילה, כדאיתא בשו"ע (שכה, ח. תקטו, ה). [ואף ב"י"ט אין להתיר להביא מאכל מחוץ לתחום משום אוכל נפש].

379. הנה בשו"ע (שו, ט) איתא דאסור לומר לנכרי שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת כדי שיבואו להספידו. והפוסקים תמהו, הא הוי שבות דשבות לצורך מצוה. ובהשמטות לגליון רעק"א על השו"ע (שם) כתב דצ"ל דאירי חוץ ל"ב מיל [וכדעת הסוברים שהוא מן התורה]. א"נ דלא הוי מצוה כל כך. וכן כתב המג"א (תקפו, כד. תקצה, ב) לענין הבאת שופר מחוץ לתחום, שחוף ל"ב מיל אסור לומר לנכרי להביאו.

שבייתת בהמתו ומחמר, משא"כ ביוה"כ. [אלא על כרחך דגם ביוה"כ] יש שבייתת בהמתו ומחמר, ממילא ה"נ ביו"ט, ודו"ק, עכ"ל.

וכן נראה מפשטות לשון הרמב"ם (עירובין ח, ד) "כשם שאסור לצאת חוץ לתחום בשבת כך אסור ביום טוב וביום הכפורים", [וכן מהשו"ע טז, ד-ה]. ומש"כ הר"א בן הרמב"ם הנ"ל שדבר שא"צ לאמרו הוא, ולכן סתם הרמב"ם בדבר הגלוי לכל, הוא דוחק, אחרי שרוב הראשונים סוברים לא כן, וכנ"ל.

[אמנם בשו"ת שואל ומשיב (תניא ח"ג צט) כתב לדקדק מלשון הרמב"ם (שבת כז, א) דאין תחומין נוהג ביו"ט מדאורייתא, מדכתב "היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה", והביא דכתב מהרלב"ח דכל מקום שכתב הרמב"ם בה"ל שבת "בשבת", בא לאפוקי יו"ט, שהרי כל ה"ל אלו עוסקות בשבת, ומדהוסיף מילת "בשבת" משמע דבא לאפוקי יו"ט. והק"ק אורה (מג, א) הבין ג"כ דלדעת הרמב"ם שאין אסור תחומין נוהג בכרמלית מן התורה, ה"ה ביו"ט אין נוהג מן התורה].

[ז] סוף דבר, רוב הראשונים והפוסקים סוברים דלמ"ד תחומין דאורייתא, גם ביו"ט יש אסור תחומין מהתורה, ובטעם הדבר, לדעת הסוברים דגם שבייתת בהמתו ומחמר נאסר ביו"ט, דכל לאוי דשבת בכלל מלאכה נהנה - ואף שאינם מל"ט אבות מלאכות ואין חייבים עליהם כרת וסקילה, אי"כ ה"ה תחומין. ואף לדעת הסוברים דכל לאוי דשבת דאין חייבים עליהם כרת וסקילה אינם בכלל מלאכה, ולא הוזהרו עליהם ביו"ט, יעוי" חת"ס (או"ח קמט; קנב) שכתב דמ"מ על תחומין הוזהרו. וז"ל (או"ח קמט): ולק"מ דלמאן דנפקא ליה מ"אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", הן מדאורייתא הן מאסמכתא, עכ"פ כיון דקרא בכמן כתיב שלא יצא האיש ממקומו י"ב מיל, כיון דלא ירד מן ב"ט אי"כ יום השביעי לאו דוקא, כי היכי דמ"ההכיניו את אשר יביאו" [ילפי] אסור הכנה ב"ט מן התורה כמו בשבת משום שלא ירד מן ב"ט, כמש"כ תוס' ביצה דף ב, ב (ד"ה והיה ביום הששי), אע"ג ד"ביום הששי" כתיב, מ"מ מפרשים יום חול הראוי להורדת מן. וכן קי"ל דבעי לחם משנה ב"ט משום שלא ירד מן ב"ט. אם כן מאותו טעם עצמו אסור תחומין ב"ט כמו בשבת ממש, או מדאורייתא או מאסמכתא, עכ"ל.

תחומין לצורך אוכל נפש ביום טוב

טעפ"ם ו-י. ונבאר לעיל [בדין תחומין מן התורה ביו"ט] שלדעת רוב הראשונים שוה דין תחומין ביו"ט לדין תחומין בשבת. ולדעת הסוברים שיש אסור תחומין מן התורה בשבת, ה"ה ביו"ט. והנה ביו"ט הותר לעשות מלאכה לצורך אוכל נפש, ואעפ"כ מבואר בכמה מקומות שאסור תחומין לא הותר לצורך אוכל נפש, וכדלהלן:

א] משנה (ביצה לט, ב) מי שהיו פירותיו בעיר אחרת ועירבו בני אותה העיר להביא אצלו מפירותיו, לא יביאו לו [מפירותיו, הואיל והוא לא עירב לשם הדכל כרגלי הבעלים]. ואם עירב הוא, פירותיו כמוהו. מי שזימן אצלו אורחים [מעיר אחרת ויבאו אצלו על ידי עירוב] לא יוליכו בידם מנות, אלא אם כן זכה להם מנותיהם מערב יו"ט. ומשמע דאין אסור תחומין ביו"ט ניתר לצורך אוכל נפש.

וכן מבואר בגמ' (ביצה כד, ב. עירובין מז, ב) דפירות שבאו מחוץ לתחום ע"י נכרי, אסורין באכילה, ומפורש בגמ' דדין זה נוהג אף ביו"ט.

וכמו כן מבואר בסוגיא בביצה (טז, ב), דאיכא למ"ד דיו"ט שחל להיות בער"ש, מערבין עירובי חצירות אבל לא עירובי תחומין, מפני שאתה אסור בדבר האסור לו [כח יש בידך לאסור עליו מלעשות צורך מחר דבר שהוא אסור בו ביום, והיינו תחומין - שאף ביו"ט אסור לצאת מן התחום], ואי אתה אסור בדבר המותר לו [אין כח בידך לאסור לו מלתקן למחר דבר שהוא מותר בו ביום, ואיסור טלטול חצרות ליתיה ביום טוב].

והתוס' בכתובות (ז, א) הביאו מזה ראי' דהא דאמר' בהוצאה דמתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, ר"ל אפי' שלא לצורך כלל. ודחו דהא דאמרו שם "ואי אתה אסור בדבר המותר לו", היינו משום דמותר להוציא לצורך - אפי' כשאינו צורך אוכל נפש. ולפי"ז כשאמרו לענין תחומין "שאתה אסור בדבר האסור לו", היינו אפי' כשהוא לצורך יו"ט.

ב] וצ"ע מאי שנא תחומין מהוצאה שהותרה לצורך אוכל נפש, ומתוך זה הותרה לכל צורך יו"ט. וכבר תמה בזה המהרש"א (כתובות ז, א).

ובהגהות רעק"א לשו"ע (תקפו, כב), מבואר דס"ל דמדאורייתא באמת יש להתיר תחומין לצורך אוכל נפש. דיעוי"ש שכתב דממה שמבואר בשו"ע דאסור להביא שופר מחוץ לתחום ע"י גוי, ע"כ תחומין דיי"ב מיל הם דאורייתא אפי' ביו"ט. וכתב ע"ז, וז"ל: ומ"מ קשה לי הא מדאורייתא מותר מדין מתוך כמו הוצאת שופר לתקוע בו, וצ"ע, עכ"ל. הרי נראה דהיה פשוט לו דלצורך אוכל נפש ממש אין אסור מדאורייתא, ולזה תמה דא"כ גם לצורך יהיה מותר מדאורייתא מדין מתוך. וכיון דאינו אסור אלא מדרבנן, למה אסור לומר לגוי להביא שופר מחוץ לתחום.

וכן יש לדקדק ממה שתמה הרעק"א (פסחים ג, ב) עמש"כ התוס' (שם ד"ה רב יהודה) אליבא דרב יהודה דמי שהיה חוץ לתחום ירושלים בבין השמשות של ליל ט"ו, נידון כמי שהיה בדרך רחוקה אף שיש שהות בכדי שיכול להגיע עד סוף זמן אכילה, לפי שהוא מנוע מליך מחמת אסור תחומין. ותמה רעק"א למה אינו יכול לילך חוץ לתחומין לצורך אכילת הפסח, ומאי שנא מצליית הפסח שמוותרת לצורך אכילת קרבן פסח.

ולפ"ז דבריו צ"ע, דהלא משניות ערוכות הם דאין אסור תחומין ניתר לצורך אוכל נפש, וכנ"ל, ומה מקום יש לתמוה על דברי התוס' בזה. וע"כ דעל עצם הדין דאין תחומין ניתר לצורך אוכל נפש לא קשה, ד"ל דמדרבנן הוא. אבל על מש"כ התוס' דאם ה"י חוץ לתחום נחשב שהיה

בדרך רחוקה, ונדחה לפסח שני, ע"ז תמה הא מדאורייתא מותר לצאת חוץ לתחום לצורך אכילת קרבן פסח.

אמנם בשו"ע הנ"ל בדין שופר, ומהתוס' הנ"ל בדין אכילת קרבן פסח נראה שגם מדאורייתא אין אסור תחומין ניתר לצורך אוכל נפש. וצ"ב מאי שנא תחומין מהוצאה שהותרה לצורך אוכל נפש, ומתוך זה הותרה לכל צורך יו"ט [ואף לדעת רעק"א צ"ב מדוע לא הותר אסור תחומין מדרבנן לצורך אוכל נפש].

ג] והקרני ראם (כתובות ז, א) תירץ, דאה"נ אסור תחומין ביו"ט ניתר לצורך אוכל נפש, ומותר להביא מאכל מחוץ לתחום לצורך יו"ט. אבל אסור לאדם לצאת מחוץ לתחום כדי לקרב את עצמו אל המאכל, משום דקירוב עצמו אל המאכל דומה למ"ש התוס' (שם ד"ה א"ל) גבי מכבה את הנר בשביל דבר אחר, דמחשב כמכשירי אוכל נפש. וכבר תמהו על הקרני ראם דבסוגיות בביצה ובעירובין הנ"ל מבואר דגם הבאת מאכל מחוץ לתחום [ע"י אחר שעירב או ע"י נכרי] אסורה, ואין האיסור ניתר משום צורך אוכל נפש.

והישועות יעקב (תצח, כג) כתב ליישב כע"ז דלא התירו מלאכה לצורך אוכל נפש אלא כשעושה את המלאכה באוכל, ולפיכך מן הראוי היה להתיר את הבאת המאכל מחוץ לתחום, אלא שפעולה זו אסורה כיון שהאדם המביא את המאכל מוציא את עצמו מחוץ לתחום, ואין להתיר את הוצאת האדם מתחומו מחמת שמולך בידו דבר מאכל, כיון שאין האיסור נעשה באוכל עצמו. ולפי דבריו באופן שאין אסור תחומין אלא מצד תחום החפץ, היה ראוי להתיר להוליכו לצורך אוכל נפש. אמנם במשנה בביצה (לט, ב) הנ"ל, מבואר דגם כה"ג יש לאסור. והישועות יעקב עצמו עמד בזה, וכתב "ואמנם בהא דקיי"ל דדבר שיש לו בעלים נאסר הליכתו חוץ לתחום הבעלים, אף שהאיש המוליכן הוא תוך התחום, היינו דגזרו רבנן שיצא הוא בעצמו חוץ לתחום".

ובעיקר מה שכתב דלא התירו מלאכה לצורך אוכל נפש אלא כשעושה את המלאכה באוכל, לכא"ו דין זה תלוי בפלוגתת הראשונים (ביצה כב, א) אם מותר לכבות דליקה בביתו ביו"ט, כשאין לו בית אחר לאכול בו סעודת יו"ט, כיון דאין הכיבוי מסייע כלום לאוכל נפש, אלא שמונע ההיזק, והשו"ע (תקיד, א) פסק כדעת האוסרים. ואף דעכ"פ לא גריעא דבר זה ממכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן מבעוד יום, ס"ל לדעה זו דנהי דמדאורייתא מותר, חכמים אסרו מכשירי אוכל נפש, ולא התירו אלא דווקא אותן שהן קרובין לתיקון האוכל, כמש"כ המשגיב (תקיד, ד). אבל הרמ"א (תקיד, א) פסק דמותר לכבות.

מעתה, בשלמא לפי השו"ע י"ל דלא התירו מלאכה לצורך אוכל נפש אלא כשעושה את המלאכה באוכל [ואף דמדאורייתא יש להתיר תחומין לצורך אוכל נפש כשלא היה אפשר לעשותו מאתמול, מ"מ מדרבנן גם זה אסור, דלא התירו אלא מכשירי אוכל נפש הקרובים לתיקון האוכל]. אבל לפי הרמ"א דאף מניעת נזק לצורך אוכל נפש מותר, ואף שאינו מתקן כלום באוכל נפש עצמו, הדרא קושיא לדוכתא למה לא התירו אסור תחומין לצורך אוכל נפש.

ד] והפני יהושע (כתובות ז, א) כתב וז"ל: ולענ"ד משנה שלימה היא בפסחים ריש פרק אלו דברים (סה, ב) דאמר ר' יהושע יו"ט יוכיח שהתירו משום מלאכה ואסרו משום שבות, והתם אתחומין קאי, והטעם דתחומין היא כמכשירי אוכל נפש ואפשר לעשותו מעיו"ט, עכ"ל. וביאור כוונתו דבמשנה שם רבי אליעזר למד בק"ו להתיר איסורי שבות דרבנן בשבת לצורך קרבן פסח אפי' כשהיה אפשר לעשותם מאתמול, ממה שהתירה תורה איסורים דאורייתא - עכ"פ כשאי אפשר לעשותם מאתמול, ד"כיון דליכא אלא שבות בעלמא יותר יש להתירם לשחיטה עצמה דהיא מלאכה גמורה אף על גב דאי אפשר לעשותה מבערב" [כ"כ תוס' סח, ב ד"ה ומה שחיתה]. ור' יהושע דחה דבריו מכח מה שמצאנו בדין אוכל נפש ביו"ט, דמלאכות גמורות שהם צורך אוכל נפש ממש ניתרות, ומכשירין דאפשר לעשותן מאתמול, אינם ניתרין אף שאינם אלא שבות - כמו תחומין. הרי להדיא דהטעם דאין אוכל נפש מתיר אסור תחומין, הוא משום דהו"ל מכשירין דאפשר לעשותן מאתמול.

ובשו"ת חת"ס (או"ח קמט) תמה על הפני יהושע, דמאי שנא אסור תחומין ממלאכת הוצאה, דאיסור הוצאה נידון כצורך אוכל נפש, ואילו אסור תחומין נידון כמכשירי אוכל נפש.

ובספר מלאכת יו"ט (ק"ז) כתב ד"ל דבאמת גם הוצאה נחשב מכשירין, ואעפ"כ הותר ביו"ט משום שהוא מלאכה גרועה [ראה יש"ש (ביצה פ"ק ל) ושו"ת חת"ס (או"ח קמז)], וכמש"כ המג"א (תצח, כח) בדעת הרא"ש (דלהלן) דמריט נוצה לצורך שחיטה אסור, כיון דמחיים אינו נידון עדיין כאוכל, ואעפ"כ מותר להוליך בהמה או סכין זה אצל זה אף קודם שחיטה, משום דהוצאה מלאכה גרועה היא. משא"כ אסור תחומין אינו ניתר לצורך אוכל נפש כדן כל מכשירי אוכל נפש. וכ"כ בספר מחזה אברהם (קכב).

אמנם עדיין לא נתיישב הענין על בוריו, דלפי"ז אם לא היה יכול להביא את המאכל מעיו"ט, יהיה מותר לעבור על אסור תחומין לצורך אוכל נפש, כדן מכשירין שאי אפשר לעשותן מאתמול, [ויעוי" רש"י (ביצה כח, ב ד"ה הלכה) דאפי' ה"י טרוד מאתמול, חשיב מכשירי אוכל נפש שלא ה"י יכול לעשותן מעיו"ט. וכמש"כ המשגיב בהקדמתו לסי' תקט]. ובאמת לענין תחומין מבואר דאפי' לא ה"י יכול לעשות מעיו"ט, אינו ניתר משום צורך אוכל נפש, וכמש"כ האבני נור (או"ח שפ"ד), וכגון אם גוי הביא לו דורון ביו"ט, נאסר הדורון באכילה כמבואר בשו"ע (תקטו, ה), אף שלא היה הדורון שלו מעיו"ט, ולא ה"י יכול להביאם.

ובספר חוט שני (יו"ט ח סוף הערה א) כתב דתחומין לא הותרו לצורך אוכל נפש, דדווקא דברים שעפ"י הרגילות נזקקים לעשות לצורך אוכל נפש, מותר. אבל יציאה חוץ לתחום היא מקרה נדיר, ולא ה"י בכלל מכשירי אוכל נפש.

ה] והחת"ס (הנ"ל) ביאר הטעם שאין תחומין ניתרים ביו"ט לצורך אוכל נפש בדרך אחרת, והוא ע"פ מה שהבאנו לעיל (בדין תחומין מן התורה ביו"ט) משמו דאף שתחומין ביו"ט אסורים מהתורה, אינם בכלל "אל יצא איש ממקומו" נאמר גם ביום טוב, ואף שלשון הפסוק הוא "ביום השביעי", וכנ"ל], וכיון דאין תחומין בכלל "מלאכה", גם אינו בכלל ההיתר ד"אך אשר יעשה לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" שנאמר במלאכת יו"ט.

והקהילות יעקב (ביצה כ) יישב ע"פ מש"כ הרמב"ן במלחמות (ביצה ג, ב מדפי הרי"ף) לענין צידה, דלא שרי ביו"ט אלא לתקן מה שכבר יש לו בתוך ביתו, וכע"ז כתב הט"ז (תקב, א) לענין המצאת אש, דאסור ביו"ט מן התורה. וה"ה שאין בכלל היתר אוכל נפש להמציא את המאכל לתוך תחומו.

אלא דבאמת יש לתמוה על דברי החת"ס והקה"י מהמשנה בפסחים (סה, ב) שם נראה דתחומין לא הותרו משום שהיו מכשירין שאפשר לעשותן מאתמול, וכפי שהוכיח הפני יהושע. וכבר עמד בזה בשו"ת מחזה אברהם (קכב)³⁸⁵. [וע"ע שו"ת אבני נור (או"ח שפ"ו, ג-ד) וביחודי מנחת שלמה (פסחים סח, ב) מה שיישבו בזה]. ועל תירוץ הקהילות יעקב יש להעיר עוד, דלענין צידה השו"ע (תצח, ב) פסק דאם נעשה לצורך אוכל נפש אין בזה איסור תורה, ודלא כדעת הרמב"ן. ומהיכי תיתי להחמיר בהוצאה חוץ לתחום יותר ממלאכת צידה.

ו] הרא"ש בבכורות (פ"ג ה) הביא שיטת הרמב"ן דתלישת נוצה לצורך שחיטה ביו"ט שריא, דהא אי לא תליש ליה מחיים, סופו עומד ליתלש לאחר שחיטה לצורך אוכל נפש [ויש אסור בגזיזה לאחר מיתה כמו מחיים]. וכיון שכן, אם רוצה להקדים ולגזוז מחיים לצורך אוכל נפש שרי. והרא"ש השיג עליו וז"ל: דודאי לאחר שחיטה כיון דכבר הותרה לאכול, ואי אפשר לאוכלה בלא תלישת נוצה, מותר לתולשה, כמו שמותר לצלותה ולבשלה, אבל בעוד שלא נשחטה כל מה דעביד, מכשירי אוכל נפש דאפשר למיעבד מאתמול הוא, ואסור. מידי דהוה שאסור להביא הבהמה מחוץ לתחום כדי לשוחטה, ואפי' אם הביא עובד כוכבים לצורך ישראל אסור, כדאמר' בעירובין (מז, ב) הנהו דיכרי דאתו למברכתא. ומידי דהוה שאם אין לו עפר מוכן לא יחפור בדקר ויכסה (ביצה ב, א), וימנע מלשחוט, עכ"ל.

ונראה מדברי הרא"ש דדווקא בבהמה בחייה, כל מאי דעביד בה נידון כמכשירי אוכל נפש כיון דאסורה באכילה, ולכן אסור להביאה מחוץ לתחום, כיון דאפשר לעשותו מאתמול. אבל אם היתה הבהמה כבר שחוטת, אה"נ דהיה מותר להביאה מחוץ לתחום, דלא היה נחשב "מכשירין". וזה תימה מהמשנה בפסחים הנ"ל דנראה דלעולם אנו דנים היציאה חוץ לתחום כמכשירין. ובאמת באותה סוגיא בעירובין שהביא הרא"ש מפורש דגם פירות שבאו מחוץ לתחום ע"י נכרי אסורים, ולשון הרא"ש שתלה האיסור כמה שבהמה בחייה אסורה באכילה, צ"ע. וכבר תמה בזה הישועות יעקב (תצח, כג)³⁸⁶.

והנה הרמב"ם (יו"ט ג, ג) פסק ג"כ כמו הרא"ש דבעוף אסור למרוט לצורך שחיטה. וכתב על זה המגיד משנה וז"ל: ואני אומר שכן בדין, שכיון שקודם שחיטה אינו אוכל, וכמו שאמרו בהמה בחייה בחזקת אסור עומדת עד שיועד לך במה נשחטה, אינו ראוי לדחות אסור אלא דבר המכשיר בהכרח, והיא השחיטה, אבל התלישה כיון שאין הכרח לעשותה קודם השחיטה, אינו מן הדין שתדחה עד שיהיה אוכל גמור, עכ"ל. הנה הוסיף המ"מ טעם על דברי הרא"ש, דאין ראוי לדחות אסור אלא דבר המכשיר בהכרח. ואין דבריו מובנים, דאם אפשר לשחוט בלא תלישה, אי"כ גם אם כבר ה"י אוכל גמור לא ה"י ראוי להתיר הגזיזה, ולמה הוצרך לטעמו של הרא"ש שבהמה בחייה בחזקת אסור היא עומדת.

והחזו"א (בכורות כא, ז) הביא את דברי המ"מ, וכתב על זה וז"ל: ומש"כ המ"מ כיון שאין הכרח לעשותה קודם שחיטה, אין כוונתו משום שאפשר לשחוט בלא"ה ולמה נתיירו, שאין ענין לדבריו כלל. אלא כוונתו אילו היתה המריטה מוכרחת תמיד, היתה המריטה בכלל שחיטה ולא בכלל מכשירין. אבל כיון דיש דאין להם שיער מעכב השחיטה, ויש שהן גוזזין כבר, א"כ הגזיזה מכשירין. ואי אפשר לכוללה השתא במעשה של אוכל נפש, דהשתא אכתי לאו אוכל הוא, והלכך אסור, עכ"ל.

ונראה מדבריו שיש מקום להתיר הגזיזה מב' פנים: א. כחלק מן השחיטה. וע"ז כתב המ"מ דכיון דלפעמים אין צריך לגזוז, אין זה נחשב חלק מן השחיטה - שהיא מלאכת אוכל נפש. ב. ע"י שגזזו דהגזיזה עצמה היא מלאכת אוכל נפש, דעכשיו כשעומד לפנינו עוף שאי אפשר לאוכלו בלא גזיזה, ה"י הגזיזה צורך אוכל נפש. וע"ז שייך טעמו של הרא"ש דכיון דהגזיזה נעשית בשעת חיותו של העוף, אי אפשר לדון הגזיזה כמלאכת אוכל נפש, כיון דעדיין אין כאן אוכל.

ולפי"ז יתכן לומר דכוונת הרא"ש שאין לדון להתיר את הגזיזה משום שהיא חלק מן השחיטה, כיון דאין זה תמיד צורך השחיטה [וכמבואר במגיד משנה]. ועל כך הביא ראייה מהא דחז"י שההבאה מחוץ לתחום אינה נחשבת כתחילת מלאכת השחיטה, וכדמצינו דלא התירו לחפור ולשחוט אם אין לו עפר מוכן, דכיון דאין מלאכות אלו נצרכות תמיד לצורך שחיטה, אינם נחשבות כחלק ממנה. [אבל אין כוונתו להביא ראייה על כך שמריטת הנוצה אינה "מלאכת אוכל נפש" מצד עצמה, כיון דהיא נעשית בעוד העוף חי - כמו דלא שרי' ההבאה מחוץ לתחום

385 ואמנם ברש"י לא נזכר שהוא מכשירין, אלא רק שאפשר לעשותו מעיו"ט. וכע"ז כתב רש"י (ביצה כג, ב ד"ה אין) דצידה אינו ניתר לצורך אוכל נפש, משום דאפשר מאתמול. וכבר תמהו עליו התוס' (שם) הא היתר אוכל נפש הוא גם כשאפשר לעשותו מעיו"ט.

386 וי"ט ז).

מצד עצמה, דבאמת הבאה מחוץ לתחום דיניי לה כמכשירין שאפשר לעשותן מאתמול גם לאחר שהבמה נשטחה.

יציאה מארבע אמותיו מדאורייתא

סעיף יב הערה כג. הבאנו בפנים את דברי התוס' ישנים (יזמא סז, א) שהקשה על המבואר בגמ' (שם) שהמשלח את השעיר לעזאזל חוזר ב' מילין [עד הסוכה האחרונה], והא עובר באיסור תחומין מהתורה למי"ד תחומין מן התורה, ותירץ דכיון דלא שבת שם מער"ש, מותר לחזור מדאורייתא. והמנ"ח (מצוה כד, ו) הבין שדווקא לחזור מותר. אבל העמודי אור (יד, יט) הבין דה"ה להתרחק [והתוס' ישנים נקט בחזרה משום דאירי' ביה התם].

והמנ"ח (הנ"ל) והחזו"א (סוף סי' פ, ד"ה מ"ב סי' תד) כתבו שדברי התוס' ישנים מוכרחים, דאין לומר דסוגיא דהתם כמי"ד תחומין דרבנן, שהרי מתני' התם ר"מ היא, ור"מ הא ס"ל תחומין דאורייתא.

אמנם בדעת הרמב"ן וכמה ראשונים נראה שיש איסור מדאורייתא לצאת מארבע אמותיו אחר שיצא מתחומו, ואף כאשר חוזר לכיוון מקום שבינתו, וכמו שנתבאר בפנים. ולשיטתם הדרא קושיית התוס' ישנים למקומה, איך התירו למשלח השעיר לחזור ד' אלפים אמה מהצוק עד לסוכה האחרונה.

ובישוב שיטתם י"ל דדברי התוס' ישנים נאמרו למי"ד תחומין אלפים דאורייתא. ומאן דס"ל הכי, יליף לה (סוטה כז, ב) מאלפים מגרש דערי הלויים. ויתכן לומר שכל האיסור הוא ביציאה אל מחוץ לתחום, ועכ"פ לחזור אין איסור. אבל למי"ד תחום אלפים דרבנן, ורק י"ב מיל דאורייתא, הא ע"כ ילפי' ליה מ"אל יצא איש ממקומו", וא"כ מסתברא דכמו דדינא ד"אל יצא" הוא דאורייתא, גם דינא ד"שבו איש תחתיו" הוא דאורייתא. ובדין "שבו איש תחתיו" י"ל שאין חילוק בין התרחקות ממקומו הראשון, לחזרה למקומו.

אמנם ברמב"ן במלחמות (ה, ב) מבואר דגם לר"ע איסור תחומין נלמד מקרא ד"אל יצא איש ממקומו". וכן נראה ברש"י, ריטב"א (מא, ב) ורשב"א (עבוה"ק ה, ח), שכתבו דהא דהוצרך לנקיבו יוצא מארבע אמותיו, היינו למי"ד תחומין דרבנן. ומשמע דלמי"ד תחומין דאורייתא, לא. וע"כ משום שאסור לזוז מארבע אמותיו מדאורייתא. והדרא קושיית התוס' ישנים לדוכתא.

והיה אפשר לומר דר"מ דאמר דמותר לחזור ב' מיל, סובר דתחום אלפים דרבנן. ואמנם ריהטת הסוגיא (עירובין לה, ב) נראה דר"מ ס"ל תחומין דאורייתא, וכ"כ תוס' בכמ"ק. אבל תוס' (שם ד"ה אמר רב ירמיה) כתבו דלתי' רבה ורב יוסף אין הכרח דר"מ סובר תחומין דאורייתא. [ויעי' מהרש"א שכתב כן בדעת רש"י גם לתירוץ רבא. וראה שו"ת אגודת אזוב (יד, יד) שעמד על זה דאפשר דר"מ ס"ל תחומין דרבנן]. ולפי"ז סרה קושיית התוס' ישנים. [ואף אם תחום י"ב מיל דאורייתא, י"ל דהצוק לא היה חוץ ל"יב מיל, וכמשי"כ המנ"ח הנ"ל]. אמנם הרמב"ן עצמו כתב (ז, ב) שר"מ סובר שמתחום אלפים דאורייתא.

יש ליישב ע"פ מש"כ הרמב"ן (מג, ב) דהליכת היתר אינה נמדדת, ואם יצא מתחומו בהיתר, מותר לזוז ממקומו מדאורייתא. וא"כ זה השליח שהלך בהיתר, הרי לא עבר אדינא ד"אל יצא איש ממקומו", וממילא דאינו בכלל "שבו איש תחתיו", ולכך מותר לחזור לכיוון מקומו. אבל בעלמא היוצא חוץ לתחומו, חל עליו דין "שבו איש תחתיו", וי"ל דאסור לזוז ממקומו מדאורייתא, אף כאשר חוזר למקומו הראשון.

ובאמת יתכן שגם התוס' ישנים מודים לזה, אלא שתמהו למי"ד תחום אלפים דאורייתא, איך יחזור ב' מילין, ואף הדלך עד עכשיו בהיתר ולא חל עליו "שבו איש תחתיו", מ"מ הא אסור לילך יותר מאלפים מדין "אל יצא איש ממקומו". ולזה כתבו דמצד דינא ד"אל יצא" אין איסור אלא להתרחק ולא לחזור. ו"שבו איש תחתיו" הרי עדיין לא חל עליו. [ויעי' בפסקי הרי"ד (ז, ב) ובשו"ת הרי"ד (פט) שהקשו גם כן למי"ד תחום אלפים דאורייתא איך התירו לו לחזור ד' אלפים אמה, והיה להם לתקן לו סוכה לישב בה במרחק אלפים אמה מהצוק. וזוהי יתיישב מה שתמה השואל ומשיב (תנינא צ"ט) על תמיהת התו"י, דמאי גרע שליח זה מעדי קידוש החודש שהתירו להם אלפים לכל רוח, דקושייתם היתה איך הולך יותר מאלפים למי"ד תחום אלפים דאורייתא].

ולפי"ז יוצא שגם לדעת התוס' ישנים, יתכן שהיוצא חוץ לתחום י"ב מיל, וחל עליו דינא ד"שבו איש תחתיו", אסור לו מדאורייתא לצאת מארבע אמותיו, ואף כשחוזר לכיוון מקום שבינתו. וכן הדעת נוטה, ד"שבו איש תחתיו" משמע שאסור לזוז ממקומו החדש לכל רוח. [ודוחק לומר שהוא רק הגבלה בתחום "אל יצא איש ממקומו" - דעובר בכל ארבע אמות שממשך ומתרחק].

והמנחת חינוך שנקט דחילוק זה של התוס' ישנים הוא גם ביצא באיסור, ואף שחל עליו "שבו איש תחתיו" אינו אסור מדאורייתא לחזור, הוא לשיטתו שכתב שלא התירו ליוצאים להציל אלפים לכל רוח, אלא כשהם בתוך י"ב מיל ממקום שבינתם. (והבאנו דבריו בפנים הערה כ"ד). ולא ראה דברי הרמב"ן בזה דהליכת היתר אינה עולה לחשבון י"ב מיל.

שיטת הרמב"ם בתחומין בימים ונהרות

בהקדמה לסעיפים טו-טז. הבאנו בפנים את דברי הרמב"ם בתשובה (ש-ש). מהדורת בלאו) שאין איסור תחומין מן התורה בימים ונהרות. ועל פי זה פסק השו"ע (תד, א) להקל בתחומין בים למעלה מעשרה אף

מחוץ ל"ב מיל, כיון שהוא ספק דרבנן. והרמ"א (שם) הוסיף ע"פ דברי הרמב"ם בתשובתו (הנ"ל), דאף כשיש ספק אם הוא למעלה מעשרה, אז"ל לקולא. והפוסקים העירו על זה שהרי כאשר יש צד שהוא מהלך למטה מעשרה, יש ספק ספיקא להחמיר. והבאנו כל זה בפנים להלן סעיפים י"ח-י"ט.

והבית מאיר (תד) העיר שמלשון הרמב"ם בתשובה משמע שספק הגמ' אם יש תחומין למעלה מעשרה נאמר רק ביבשה ולא בים. וכ"כ הלבוש (רמח, ב) שתחום י"ב מיל ביבשה למעלה מעשרה, אינו אסור אלא מדרבנן [גם לפי הצד שיש תחומין למעלה מעשרה]. ובים שעיקר האיסור [אף למטה מעשרה] הוא מדרבנן אטו יבשה, לא גזרו למעלה מעשרה כלל, כיון שאיסור תחומין למעלה מעשרה אף ביבשה אינו אלא מדרבנן. וכ"כ בשו"ת מהרי" הלוי (יא). ולפי"ז במקרה שמפליג בים ויש ספק אם הוא למעלה מעשרה, אין כאן ספק ספיקא לחומרא, שהרי אם הוא למעלה מעשרה, אין צד שעובר באיסור תחומין.

אך הבית מאיר כתב שלא יתכן לומר כן, שהרי בגמ' (מג, א) הביאו ראייה לנידון אם יש תחומין למעלה מעשרה מדין ספינה המהלכת בים למעלה מעשרה. וע"כ שגם בים יש ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה. [ולפנינו בגמ' איתא נמי בספק הגמ' "לישנא אחרינא בספינה מאי", ומפורש להדיא שספק הגמ' היה גם בספינה. אך יתכן שהרמב"ם לא גרס כן בגמ', וכמבואר בספר העתים (לג), עיי"ש]. ולכן כתב הבית מאיר שצ"ל שמש"כ הרמב"ם שהספק הוא רק בים, רצונו לומר שמה שאנו צריכים להסתפק בו למעשה הוא רק ביבשה מחוץ ל"ב מיל, ומשום שהוא ספק דאורייתא, אבל בים שאין תחומין אלא מדרבנן, כיון שהגמ' הניחה הדין בספק, אפשר להקל, דספק דרבנן לקולא.

אמנם בחי' רבינו פרחיה (שבת יט, א) [בדעת הרמב"ם] דן לענין תחום אלפים אמה, וכתב דאם הוא ביבשה יש ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה, אבל בים אין ספק. ובדבריו אי אפשר לבאר שכונתו שבים אין ספק למעשה, כיון שספק דרבנן לקולא [וכמשי"כ הבית מאיר בדעת הרמב"ם], דא"כ גם ביבשה עד אלפים אמה אין להחמיר, שהרי תחום אלפים אינו אסור אלא מדרבנן. [ולפי מה שכתב הלבוש (תד, א) שביבשה יש להחמיר בספק תחומין למעלה מעשרה, אף בתחום אלפים, עדיין אפשר לדחוק בלשונו, כמו שדחק הבית מאיר בלשון הרמב"ם בתשובה. אך הא"ר (תד, א) השיג על דברי הלבוש דאין לחלק בין תחום דיבשה ותחום דים, וכל היכא דהוי ספק דרבנן יש להקל בספיקו, וכדמשמע מלשון השו"ע. וכן מפורש באמת בכ"י. וכן פסק המשגיב (תד, ה)]. ולפי"ז מוכרח שמש"כ רבינו פרחיה שיש ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה ביבשה בתחום אלפים, אין כוונתו להוראה למעשה, אלא לביאור ספק הגמ', ועי' כתב דבים ליכא ספק, וכפסטות לשונו. וצ"ב. [ולענין שאלת הבית מאיר מסוגיית הגמ' הנ"ל שנראה שיש ספק גם בים, ראה מש"כ בזה הרדב"ו (ח"ג תקמ)].

וז"ל רבינו פרחיה: אבל פחות מ[י"ב מיל] מותר מן התורה. אבל רבנן אסרוהו ולא התירו הילוך בשבת חוץ מן העיר או מן המדינה אלא שני (מילין) [אלפים] בלבד. בד"א כשיהלך אדם ביבשה, אבל אם אפשר לאדם להלך באויר, כגון שידלג על עמודים נעוצים שהיו גבוהים עשרה טפחים ורוחב בכל אחד מהם פחות מארבע (אמות) [טפחים], ה"ז ספק אם מותר לו לדלג יתר מאלפים ונאמר שאין דין תחומין מדרבנן במהלך למעלה מעשרה, שהרי לא גזרו אלא על הילוך ביבשה שהיא דומה למדבר שהיה מחנה ישראל חונה בו, אבל זה שמדלג למעלה מעשרה טפחים הואיל ובמקום פיטור הוא מהלך לא גזרו עליו שהרי אינו מהלך ברשות הרבים כלל. או נאמר שיש דין תחומין מדרבנן למעלה מעשרה, ואין המהלך באויר יכול לצאת חוץ לאלפים אמה, שהרי הוא דומה למהלך ביבשה. וזה הוא הספק. אבל אם יהלך אדם באויר הים למעלה מעשרה טפחים אין לשם איסור תחומין כלל, שהרי אין זה דומה לדגלי מדבר, ואפילו רבנן נמי לא גזרו בו. לפיכך יש לנו ללמוד שמותר להלך בספינה שמהלכת על גובה עשרה טפחים מים כל מה שיכול להלך. אבל אם נתברר לנו ודאי שאין בגובה הים עשרה טפחים, כיון שדין מקום זה בימות החמה כרשות הרבים, כדתנן (שבת ק, ב) רקק מים ורשות הרבים עוברת לתוכו וכו', לא התירו להלך בו כי אם שיעור שמוות להלך ביבשה, דהיינו שני אלפים [אמה]. לפיכך יש לנו ללמוד שהנהרות והאגמים הקטנים שלא ידענו בוודאי שמימיהם פחותים מגובה עשרה אלא הדבר אצלנו ספק, ה"ז מותר להלך בהם בשבת, כמו שמוותר להלך בים הגדול, משום דהוו להו ימים אלו הקטנים ספק דבריהם וספק דבריהם לקולא. הכי מוכח בגמרא ומדברי הרב הגדול רבינו משה ז"ל בעל החיבור, עכ"ל.

ונראה שדעתו שלמעלה מעשרה בים אין צד איסור תחומין, וכדעת הלבוש (רמח, ב) הנ"ל. אלא שלפי הלבוש הטעם הוא משום שעיקר תחומין למעלה מעשרה הוא דרבנן - אף ביבשה, ולא גזרו חכמים בים אטו מה שתקנו ביבשה. ולפי רבינו פרחיה נראה שהטעם שאין תחומין בים הוא משום שאינו מקום הראוי להילוך כלל, ואף אם ביבשה יש תחומין למעלה מ'י, בימים ונהרות הגבוהים י' אין תחומין. והא דבים שאין בו עשרה יש איסור תחומין מדרבנן, הוא מחמת שהוא ראוי להילוך שכן "דין מקום זה בימות החמה כרשות הרבים". [ודבריו צ"ע, שהרי בגמ' (שבת ח, ב) ק, ב) אמרו דרקק מים שאין בו עשרה ורשות הרבים מהלכת בתוכו, דינו כרה"ר בין בימות החמה ובין בימות הגשמים].

ומתבאר מדבריו גדר חדש בענין תחומין למעלה מעשרה בים, וכדלהלן. הדנה הבאנו בפנים סעיף כ"ו שהב"ח (רמח, ז) כתב בשיטת התוס' דהמפליג בספינה במים גבוהים עשרה טפחים, אף שהספינה שוקעת בהם, הרי זה כמהלך למעלה מעשרה. ויעי' ש"ש שהביא סימוכין לזה גם מלשון הרמב"ם בשו"ת (שח. מהדורת בלאו). [והמג"א (רמח, ז) דחה את ראייתו, דהרמב"ם שם איירי ברפסודה של עצים שאינה שוקעת במים, ודבריו צ"ב, דלהדיא כתב שם הרמב"ם "ואין הפרש בין ההליכה בספינה ובין ההליכה ע"ג סוואר של קורות והדומה להם הכל מותר, אא"כ לא יהיו עמוקים, ויהיה בין שטחם ובין שטח הארץ פחות מעשרה טפחים"]. וכן משמע גם מפשטות לשון שו"ת הראב"ן (ס). ודין זה טעון הסבר, דמה איכפת לן בהא דהמים עמוקים עשרה, כיון שהספינה למטה מעשרה, והאדם היושב בה למטה מ'.³⁸⁷

ולפי מה שמפרש רבינו פרחיה הנ"ל מתבאר הענין, שחכמים לא גזרו איסור תחומין אלא ביבשה הראויה להילוך בני אדם, דומיא דמחנה ישראל. אבל בים שאינו מקום ראוי להילוך, לא גזרו איסור תחומין כלל - אף כאשר מהלך למטה מעשרה, וזהו דווקא כאשר המים גבוהים עשרה טפחים, אבל כשאין במים עשרה טפחים, אין זה אלא "רקק" בעלמא, והוא ראוי להיות רשות הרבים. ולכן גזרו גם בו איסור תחומין.³⁸⁸

והנה הנובי" (או"ח תנינא מז) כתב דלשיטה זו דאין איסור תחומין מדאורייתא בים, הוא הדין שאין קונים שבינתו בים מדאורייתא. ולפי"ז דבריו צ"ב, דנהי דאין נוהג איסור תחומין בהילוך בימים ונהרות, כפי שאין נוהג איסור טלטול בימים ונהרות כמש"כ הרמב"ם, למה לא יקנה שם שבינתו. וכמו שפשוט שהנמצא ברשות היחיד, קונה שם שבינתו מדאורייתא [לענין יציאה מחוץ לתחום ברה"ר שסביב מקום שבינתו].

ולפי מה שפירש רבינו פרחיה הנ"ל מתבאר הענין, שמדבריו נראה שהטעם שאין איסור תחומין בים, הוא מאותו טעם שאין תחומין למעלה מעשרה - שאינו מקום הראוי להילוך [והצד שיש איסור תחומין למעלה מעשרה, הוא משום שיש מקום לדון אותו כמקום אחד עם היבשה שתחתיו]. והרי בגמ' מבואר שכמו שאין איסור תחומין במהלך למעלה מעשרה, ה"ה שאין קונים שם שבינתו, וא"כ ה"ה בים שאינו מקום הראוי להילוך, אין קונים בו שבינתו. [וטעם הדבר יתבאר ע"פ לשון הלבוש (רמח, ב) דתחומין אינם נוהגים למעלה מעשרה משום שעיקר תשמישו של אדם הוא למטה מעשרה, ומטעם זה גם אין קונים שבינתו למעלה מעשרה, וה"ו בימים ונהרות]. ואינו דומה כלל לרשות היחיד, שהוא ממקום הראוי להילוך ולקניית שבינתו, שאף אם אין נוהג בו איסור תחומין, אינו משום שאינו ראוי להילוך, אלא משום שההילוך בתוכו אינו נידון כהתרחקות, כיון שכולו מוקף מחיצות, וכאילו הוא עומד באותו מקום.

וידוקדק בזה לשונו של הקרית ספר (שבת כז) שחילק את דין תחומין ברה"ר מדין תחומין בכרמלית, וז"ל: ואיסורא דתחומין לא הוי אלא ביבשה, דומיא דמחנה ישראל. אבל בימים ונהרות ובכרמלית, אפילו אלף מיל מותר מדאורייתא. ורשות היחיד המוקף מחיצות, נראה דאינו נחשב בתוך שנים עשר מיל, לא בתחילה ולא באמצע ולא בסוף, אלא בענין עשר מיל כדגלי מדבר, עכ"ל. ולפי"ז נראה שדין הרה"ר וכרמלית הוא אחד, והכל הוא מחמת דבעי' שיהיה דומיא דמחנה ישראל. וצ"ע א"כ למה חילק הדין לשנים, וגם למה כתב ש"נראה" שאין ברה"ר איסור תחומין, והלא דברים ק"ו הם מכרמלית.

ולהנ"ל באמת הם ב' דינים חלוקים. דבימים ונהרות [וכרמלית], אין איסור תחומין. כיון שאינו מקום הילוך רבים, אבל רשות היחיד אין בו חסרון מצד המקום, אלא ששטח המוקף מחיצות אינו עולה לחשבון התחום.³⁸⁹ ונפק"מ אם כלתה מדת תחומו סמוך ממש לרה"י, שעדיין אסור לצאת מתחומו ולהלך בתוך רה"י. אבל אם כלתה מדת תחומו סמוך לים עמוק עשרה טפחים, מן התורה מותר לו לצאת מתחומו ולהלך בתוך הים, שאין איסור תחומין מדאורייתא בימים ונהרות. וכבר עמד בזה בספר מילי דאבות (ח"ג ח).

ויתכן שיש נפק"מ גם לאידך גיסא, שימים ונהרות עולים לחשבון התחום, והיינו שאם שבת למטה מעשרה, והלך למעלה מעשרה בים, אינו רשאי לילך חוץ לתחומו מעבר לים, ואף שלא הלך עדיין אלפים אמה ביבשה.³⁹⁰ [משאי"כ רשות היחיד, שאינה עולה לו לחשבון התחום]. אך באמת אינו מוכרח, דאף שכתבו הראשונים (מה, ב) שהמהלך למעלה מעשרה יורד, ההילוך למעלה מעשרה עולה לו לחשבון התחום, זהו רק במהלך למעלה מעשרה ביבשה, שיש שם איסור תחומין למטה מעשרה [וה"ה בים - לשיטת הראשונים שיש איסור תחומין בהילוך בים למטה מעשרה אף בים עמוק עשרה], אבל בים עמוק עשרה לשיטת הרמב"ם, שאין בו איסור תחומין כלל, יתכן שאינו עולה למדת התחום כלל [וראה מה שכתבנו בפנים הערה ל"ז].³⁹¹

ולפי מה שעולה מתוך דברי רבינו פרחיה שהשוה הטעם שאין תחומין בימים ונהרות לטעם שאין תחומין למעלה מעשרה - משום שאינם ראויים להילוך, נראה שדין זה שייך רק בימים ונהרות שהם מקום שאינו ראוי להילוך כלל. אבל שאר כרמלית שהוא ראוי מצד עצמו להילוך, אין סברא שיהיה דינו שווה לדין למעלה מעשרה, וכהכרעת הביאור הלכה (תד, א ד"ה והואיל). [ובפסר לפי מה שכתב הנובי" ש"ימים ונהרות אף אין קונים בהם שבינתו מהתורה כדין למעלה מעשרה, ואילו בכרמלית אין סברא שלא יקנו שם שבינתו, וכדין רה"ר שקונים בה שבינתו].

³⁸⁷ ד"כרמלית" עולה מן החשבון, דאל"כ פשוט שגם רה"ר אינה עולה, דלא גרע מכרמלית. א"כ נימא דמש"כ "כרמלית", היינו רק כרמלית דומיא דים, שאינו ראוי להילוך.

³⁸⁹ ועי' בלשון הרמב"ן (מג, א) שמשמע שסובר ג"כ שההילוך בים למעלה מעשרה אינו עולה לחשבון התחום. אך הרמב"ן סובר שיש איסור תחומין בים מדאורייתא [ודלא כהרמב"ם, כמו שדקדק הביאור הלכה תד, א ד"ה והואיל], וא"א לבאר את דבריו כנ"ל.

³⁸⁷ ולפי דבריו יש מקום לומר, שאין הדין תלוי אם נמצא במקום שהים גבוה עשרה או שאינו גבוה, אלא שכל שהוא ים שיש בעומקו עשרה, גם בקצוות אינו נידון כ"רקק". ובוה א"ש יותר שאינו ספק שאפשר לבררו.

³⁸⁸ וסיוע לשון הקרית ספר לענין רשות היחיד "אלא בעינן שנים עשר מיל כדגלי מדבר", צ"ב לפי"ז.

³⁸⁹ וכן משמע לכאורה דעת הקרית ספר, שכתב שנראה ש"רשות היחיד" אינה עולה לחשבון התחום. ומשמע

כלתה מידתו בחצי העיר לענין תחום דאורייתא

סעיף טז והערה מ. במשנה (סא, א) איתא ולמודד שאמרו נותנין אלפים אמה, שאפילו סוף מדתו כלה במערה. ופירש"י כגון שבא מעיר אחרת או ממקום שבינתו, וכלתה מדתו של אלפים פסיעות בינוניות אפילו במערה [שיש בה] דיוורין, שאינו נכנס להלן ממדתו כלום. ובפנים הבאנו דברי הקרית ספר (שבת כז) והפמ"ג (א"א שצז, ח) שרש"י אינה עולה לחשבון התחום מדאורייתא. וא"כ כאשר כלתה מדתו בתוך רה"י, יכול להלך כולה. [ובספר מילי דאבות (ח"ג ח) כתב דמ"מ עולה לחשבון התחום כארבע אמות, ואם קצה תחומו כלה ג' אמות בתוך רשות היחיד, אסור לו לצאת מתחומו. עיי"ש ראיותיו].

ועדיין יל"ע בהא דאמר רבי אידי אמר רבי יהושע בן לוי (ס, ב) היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר, אין לו אלא חצי העיר, האם דין זה הוא מדאורייתא או מדרבנן. ובפשטות היה נראה שהוא אף לענין תחום י"ב מיל דאורייתא [כשאין העיר מוקפת מחיצות, ועכ"פ כאשר העיר היא רה"י].

אך מסתימת הפוסקים בכמה מקומות נראה שאין לחוש לאיסור דאורייתא בכלתה מידתו בחצי עיר, וכמו שיתבאר:

[א] בכמה מקומות מצאנו שהקילו לדון בענין תחומין דין ברירה, כיון שהוא דרבנן. וכגון לענין מניח עירוב על תנאי ולא נתרצה עד שחשיכה, וכן במזכה עירוב לאחר והודיעו מבעוד יום דאף אם לא נתרצה עד שחשיכה הוי עירוב. והרי מניח עירובו בעיר, כל העיר נחשבת לו כארבע אמות, ואפילו גדולה יותר מ"ב מיל מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמות לכל רוח. ולא העיר מי מהפוסקים דאם עירובו חל מכח ברירה, אין העיר נחשבת לו כארבע אמות מדאורייתא, וצריך ליוזר שלא יתרחק י"ב מיל ממקום הנחת העירוב [ואם העיר גדולה הרבה, אפי' בתוך העיר לא יוכל להלך].

כמו כן הקילו לדון דין ברירה לענין שותפין שחלקו ביום טוב, ולענין חפץ העומד למכירה דקונה שביתה כרגיל הלוקח מדין ברירה, ולענין מסר לבהמתו לרועה כשיש בעיר ב' רועים. וגם כאן סתמו הפוסקים ולא הזהירו שאם העיר גדולה שיש בה י"ב מיל, לא סמכי אברירה להוליד הבהמה והכלים בכל העיר.

[ב] השוכת סמוך לעיר בתוך תחומה, אם היה דעתו לעיר, קונה שביתה בעיר ומהלך את כל העיר ותחומה. ובמשנ"ב (ת, ב) משמע שדין זה הוא קולא דרבנן שהקילו עליו לטובתו. ולפ"ז צ"ע איך סתמו הפוסקים שיכול לילך בכל העיר ואלפים חוצה לה, שהרי אם העיר גדולה הרבה, יתכן שיצא חוץ ל"ב מיל ממקום עמידתו.

[ג] דעת הרמ"א (תח, א) שאף הקונה שביתה מחוץ לעירו ע"י עירוב, אם חוזר ולן בעירו, יכול להלך בכולה, ואף אם היתה גדולה הרבה. ואם מי שכלתה מדת תחומו בתוך העיר אין לו אלא חצי העיר אף מדאורייתא, איך הקילו לו חכמים להלך בכל עירו, והרי יכול לצאת מתחום י"ב מיל של עירובו ולעבור על איסור תורה.

ואם נאמר דהעירוב לא מהני אלא מדרבנן, ומדאורייתא העיר שלן בה הוא עיקר מקומו, א"כ יקשה בכל מניח עירובו בעיר, איך הקילו לילך בכל העיר כארבע אמות.

ומכל הני ראיות מבואר שאם כלתה מדת התחום, אין לחוש לאיסור תחומין מדאורייתא בהילוך בתוך העיר, ואף שלא שבת בה. ויתכן שטעם הדבר הוא שמדאורייתא נחשבת העיר כולה כמקום אחד, ואף כשלא שבת בה. [וכעין שמצאנו בפוסקים לענין רשות היחיד, וכמו שכתבנו בפנים. וע"ע ח"י"ב ו, א].

אמנם יתכן שבאמת אם כלתה מדתו בתוך עיר, אסור לו להלך בכולה אף מדאורייתא, אלא שברדק כלל אין איסור תחומין מהתורה בתוך העיר מפני שהעיר מלאה בתים שאינם עולים לחשבון התחום, ולא משכחת לה שילך י"ב מיל באיסור דאורייתא בתוך העיר. [ואף אם יהיה בעיר רה"י באורך י"ב מיל, הרי כנגדה מהצדדים יש הרבה בתים שאינם עולים לחשבון התחום, וכאשר הם כנגד מקום השביתה הם ממעטים מידת התחום אף להולך ברה"י, כמש"כ החזו"א (ק, יד) לענין תחומין דרבנן, ומסתמא ה"ה לענין דאורייתא].

יציאה מארבע אמות למעלה מעשרה

סעיף כ הערה נג. הבאנו בפנים דברי הרא"י דמותר לצאת ולחזור לתוך התחום ע"י קפיצה. ומבואר מזה דאף שיצא ועמד חוץ לתחום - ולא הי' לו אלא ארבע אמות, מותר לחזור למקומו ע"י קפיצה. אבל המהרש"ל (מה, ב תד"ה ליקנו) כתב וז"ל: וצ"ע אם שרי לחזור לעקבו דרך אויר למקומו הראשון, עכ"ל. והיינו לפמ"ש התוס' (שם) שאף שמוותר לצאת חוץ לתחום למעלה מ"מ, מ"מ כשירד אין לו אלא ארבע אמות. ומעתה יל"ע אם מותר לו לחזור למקומו ואף ע"י הילוך למעלה מעשרה.

ולפ"י כוונת מהרש"ל דיש מקום לחלק בין איסור יציאה מתחום אלפים, שמוותר בהילוך למעלה מעשרה, לאיסור יציאה מארבע אמות שיש לנמצא חוץ לתחום, שאסור אף בהילוך למעלה מעשרה. ונראה

ביאור החילוק, דמקרא ד"אל יצא איש ממקומו" נלמד שיש איסור לצאת מ"חוץ לתחום", ולמעלה מעשרה אין תחומין, ונמצא שאינו מהלך "חוץ לתחומי". אבל לגבי היוצא חוץ לתחום נאמר "שבו איש תחתיו", וחל עליו חיוב שלא לזוז כלל. ולכן יתכן שכל שמהלך מחוץ לארבע אמות אלו, הרי הוא מבטל הציווי ד"שבו איש תחתיו", ואף בהילוך למעלה מעשרה.

וכעין סברא זו מצאנו בדברי רש"י (מג, א לליק, וכמש"כ מהרש"א) דהמפליג בספינה מחוץ לתחום מותר לו להלך בתוכה בזמן הילוך הספינה מחוץ לתחום. אבל אם הספינה עמדה פעם אחת, אסור להלך בה אף כאשר היא מהלכת, כיון שקנה ארבע אמות בשעת עמידת הספינה. ומבואר דחלוק דין הילוך חוץ לתחום קודם קניית ארבע אמות, מדין ההילוך אחר שקנה ארבע אמות חוץ לתחום. והיינו כנ"ל, דהיוצא חוץ לתחום, חל עליו דין "שבו איש תחתיו", ויש עליו ציווי חיובי שלא לזוז, ולכן אפי' כאשר הספינה מהלכת וכבר יצא מארבע אמותיו, אסור לו לזוז כלל. [ומ"מ ארבע אמות מצי להלך, כמבואר במשנה, דבפחות מכך לא מיקרי הילוך].

ומ"מ לענין הילוך למעלה מעשרה לא החליט המהרש"ל לאיסור, ואולי הוא משום ד"ל דלמעלה מעשרה אין דיני תחומין כלל ואינו מצווה אף בדין "שבו איש תחתיו" ולכן יכול להלך. [ולדינא מותר להלך בכל הספינה בשעת הילוכה אף אם עמדה פעם אחת. אמנם במהרש"ל (מג, א) נראה שסובר שאם עמדה הספינה פעם אחת שוב אינו יכול להלך בתוכה אף בשעת הילוכה].

והמאירי כתב בביאור האיבעיא אם יש תחומין למעלה מעשרה, דאיירי שהלך תוך תחומו למטה מעשרה, וכשהגיע לסוף תחומו יצא לחוץ דרך מעלה מעשרה ושוב לא ירד למטה מ"י, וקא בעי אי הוי הילוכו דלמעלה מעשרה יציאה חוץ לתחום ולא יכיל למהדר, או לא יוכל למהדר. ויל"ע מדוע צייר שלא ירד למטה מ"י מחוץ לתחום. ואולי סובר שאם ירד, אסור לחזור, ואפי' למעלה מעשרה, וכמו שנסתפק מהרש"ל.

אך יתכן שכתב כן משום שסובר שאסור לירד למטה מעשרה חוץ לתחום מדין אל יצא איש ממקומו ואף שאינו מתרחק יותר בירידתו, כיון דע"י ירידתו נמצא שהוא חוץ לתחום, והובא נידון זה בפנים להלן סעיף ל"א והערה ע"א.

והג"ר יעקב דוד אילן בהגהותיו לרשב"א (מג, א הערה 30) כתב דנראה שזהו ג"כ כוונת מהרש"ל, דודאי מותר לצאת מארבע אמותיו למעלה מעשרה, דאין חילוק בין איסור "אל יצא איש ממקומו" לאיסור "שבו איש תחתיו" לענין הילוך למעלה מעשרה, אלא דהמהרש"ל נסתפק אם יהיה מותר לו לחזור למקומו ע"י כך, והיינו אם יהיה מותר לו לרדת מלמעלה מעשרה למקומו הראשון, כיון דע"ז נמצא חוץ מארבע אמותיו שחוץ לתחום.

אמנם בלשון המהרש"ל לא נראה כן, דא"כ הי' לו למהרש"ל לדון על עיקר היציאה אם מותר לו לירד שם למטה מעשרה, ולמה דן רק על החזרה. ויעוי"ש שכתב על דברי התוס' שהיוצא חוץ לתחום למעלה מעשרה וירד לא יזוז ממקומו, "ולפי זה מוכרחים אנו לפרש לעיל גבי אליהו ז"ל שאם יבא לארץ לא יכול לילך חוץ מד' אמותיו", ולמה לא כתב דלפי דברי התוס' אסור לו לירד כלל למטה מעשרה, דע"ז נמצא שהוא חוץ לתחום. וע"כ שנידון המהרש"ל הוא אחר שקנה לו ארבע אמות, ואז הוא מזהר באופן חיובי לשבות במקום זה, ולכן אינו יכול לחזור למקומו. [וגם לשון המאירי נוטה יותר שכוונתו כן. וכן נראה מלשונו בבית הבחירה].

ועכ"פ מדברי הרא"י שהתיר לצאת ולחזור למקומו הראשון ע"י קפיצה, מתבארת דעתו בכל הנידונים האמורים: א. היוצא חוץ לתחום ואין לו אלא ארבע אמות, מותר לצאת ממקומו ע"י למעלה מעשרה, ולחזור למקומו. ב. אין איסור לרדת מלמעלה מעשרה כשאינו יוצא מארבע אמותיו שנמצא בהם עתה. וכן נראה מדברי המשנ"ב (תה, כז), וכן מוכח מדברי הרמב"ן, וכמש"כ בפנים להלן (שם). וכן משמע קצת מלשון הריטב"א (מג, ב והובא בב"י רמח, ג) שכתב לבאר טעם המנהג לשבות בספינה למעלה מעשרה, משום שאם ישבתו ביבשה כשיגיעו מחר לנמל "לא היו זזין ממקומן מתוך הספינה, שהרי חזרו למטה מעשרה והרחיקו מתחומן". ומשמע מלשונו דהחשש הוא שהספינה עצמה תגיע למטה מעשרה, ולא יוכלו לצאת ממנה. ואם נאמר שאסור לרדת למטה מעשרה, א"כ הי' אסור להפליג בספינה באופן זה, שהרי מוציא עצמו מחוץ לתחום, והריטב"א הי' צריך לבאר שזהו טעם המנהג לשבות למעלה מעשרה. וע"כ שבידידה עצמה אין איסור, אלא שאח"כ אסור לזוז מארבע אמותיו.

מדידת גובה י' טפחים לענין תחומין למעלה מעשרה

סעיף כח הערה סה. הבאנו בפנים את דברי המג"א (רסו, ז) והחתם סופר (ליקוטים צח) שנטקו בפשיטות שהרוכב ע"ג בהמה והיו רגליו תלויות למטה מ"י, דחשיב כמהלך למטה מ"י.

אולם מסברא היה מקום לדון בזה, דכיון שהרוכב יושב למעלה מעשרה, אף שרגליו משתלשלות למטה מעשרה, אין מודדין לו אלא ממקום הנחתו, וחשיב כמהלך למעלה מעשרה.

וכן נראה לכאן בדעת הב"י (רסו, יג), דיעוי"ש במחצית השקל שהבין שכוונת המג"א (הני"ל) להשיג על הב"י שכתב דרוכב נידון כמהלך למעלה מעשרה, וע"ז השיג המג"א דהלא רגליו תלויות למטה מעשרה, ולא אזלי בתר מקום ישיבתו אלא בתר מקום רגליו. וכפי הנראה שזה פשוט דעל דרך הרוב רגלי הרוכב הם למטה מ"י [וכן נראה מהפמ"ג (א"א רסו, ז) שכתב לחלק בין רגליו נגריים להיאכ דכולו עליה ורגליו למעלה מעשרה. הרי דברגליו נגריים אינו מצוי שיהיו רגליו למעלה מעשרה].

וא"כ מדברי הב"י שכתב שהרוכב נידון כמהלך למעלה מעשרה, למדנו שסובר ג"כ דאזלי בתר מקום ישיבתו, ולא בתר רגליו התלויות, וכנ"ל. והבית מאיר (רסח) השיג ג"כ על סברת המג"א דכיון דגופו למעלה מעשרה, "מה בכך שרגליו המחוברים בו והם טפלים לגבי הגוף תולים למטה מעשרה". ומ"מ לדינא מסכים עם המג"א שיש איסור תחומין ברכיבה אפי' אם גם רגליו למעלה מעשרה, והוא מכח סוגיית הגמ' בביצה (לו, ב) שם איתא ולא רוכבין על גבי בהמה גזירה שמא יצא חוץ לתחום. שמע מינה תחומין דאורייתא, אלא גזירה שמא יחתוך זמורה. ומבואר שיש איסור תחומין ברכיבה, וכן הוכיח הריב"ש (יח). והנה סתם בהמה גבוהה י' טפחים, ומקום מושב האדם הוא למעלה מעשרה. וע"כ דאף שהוא למעלה מעשרה, כיון דניחא תשמישיתיה, והבהמה מהלכת ע"ג הקרקע למטה מעשרה, נידון כמהלך למטה מעשרה.

ובאמת דברי הב"י שאפי' כשרוכב ורגליו תלויות למטה מעשרה, נידון כמהלך למעלה מעשרה תמוהים לכאן מסוגיא ערוכה.

ואפשר לדחוק דאף דרוכב נידון כמהלך למעלה מעשרה, הרי הסוגיא שם אזלא למ"ד תחום אלפים דאורייתא, ולדידה אסור לרוכב על גבי בהמה חוץ לתחום כיון שיש להחמייר בספק תחומין למעלה מעשרה, וכן פ"י רבינו יהונתן אייבשיץ בספרו בינה לעיתים (על הרמב"ם יו"ט ד, ט), [עיי"ש שיישב בזה דעת הר"י" (ביצה טו, ב) שכתב הטעם שאסור להראות סכין לחכם ביו"ט, שמא יצא מחוץ לתחום. ולפ"י זהו נגד גמ' ערוכה בביצה הני"ל, שם מבואר דאם תחום אלפים דרבנן לא גזרו על רכיבה שמא יצא חוץ לתחום. וכמו"כ הקשה בהגהות מרדכי (פ"ק דעירובין) על הרשב"ם שכתב דאין לנסוע בקרון שמא ירד יוצא חוץ לתחום. ולהני"ל תירץ, דשאני רוכב שהוא למעלה מעשרה וספק אם עובר באיסור תחומין, וא"כ בשלמא אם תחום אלפים דאורייתא, גזרו משום ספק תחומין דאורייתא. אבל אם תחום אלפים דרבנן, הרי גם אם יצא חוץ לתחום אין כאן אלא ספק דרבנן, אבל כל שמהלך למטה מעשרה להראות סכין לחכם יש לגזור שמא יצא חוץ לתחום ויעבור על איסור דרבנן. אבל במחצית השקל (רסו) הבין דלא מסתבר שגזרו משום ספקא דאורייתא].

ובהגהות מרדכי (פ"ק דעירובין) נראה שפי' בדעת רשב"ם, דכוונת הגמ' בביצה שאף שאין איסור תחומין ביציאה חוץ לתחום ע"ג הבהמה, מ"מ יש לחוש שמא יצא חוץ לתחום וירד מן הבהמה וילך ארבע אמות ברגליו. ומה"ט גזר רשב"ם (מג, א תוס' ד"ה הלכה) שלא לנסוע בקרון, שמא ירד מהקרון וילך ארבע אמות ברגליו. וכ"כ האבן העזר (רמו) בפ"י א'. עוד כתב האבן העזר ד"ל שהגזירה היא משום איסור תחומין דבהמה עצמה.

ובע"כ צ"ל כן לדעת מג"א (רמו, יב) וא"ר (רסו, ח) שכתבו דלדעת רשב"ם אין איסור לרכב חוץ לתחום ע"ג בהמה - ואפי' למטה מעשרה, כיון שאינו מהלך ברגליו. ולפ"י אין מובן לדברי הגמ' בביצה. וכבר תמה בזה הא"ר (שם). והניח בקושיא, ואעפ"כ לא חזר בו. וע"כ צ"ל בא' מב' פנים הני"ל, וכדברי האבן העזר. והנ"י ל"ל לדעת הב"י דמותר מטעם דחשיב כמהלך למעלה מעשרה.

והנה לענין רכיבה הבית מאיר הסכים לדינא שיש בזה איסור תחומין כריהטת הגמ' בביצה, אולם עדיין יש נפק"מ לענין היושב בספינה, לדעת היראים שסובר שאין הספינה נידונת עמוד רחב ד', ואם הוא למעלה מעשרה, נידון כמהלך למעלה מ"י. דלדעת המג"א והחת"ס אם יושב ורגליו תלויות למטה, מודדין ממקום רגליו. אבל לדעת הבית מאיר (והב"י) מודדין מגובה מקום ישיבתו. ונפק"מ ג"כ לנסוע ברכב להסוברים שאינו נידון כעמוד ד', ראה בפנים סעיף ל'.

ומ"מ לדינא פסק המשנ"ב (רמח, יד) להדיא לענין ספינה, דאם רגליו תלויות למטה מעשרה, נידון כמהלך למטה מעשרה - אף שהוא יושב גבוה. ואין לומר דשאני התם דרגליו מונחות, אבל הרוכב שרגליו תלויות גרע, ומודדין לו ממקום ישיבתו, דלשון המשנ"ב (שם). ומקורו מהגר"ז (דאם רגליו "תלויות" למטה מעשרה אינו נידון כמהלך למעלה מעשרה. ופשוט שמקור הדין הוא מדברי המג"א לענין רוכב.

[תדפיס זה מתוך ספר "תחומי שבת"

העומד לראות אור בקרוב בעזה"י]

אברכי ורבינו הנולים אליבא דהלכתא"

יציא ראשו (שוב התבוננתי שגם בלי שיוציא ראשו יש להסתפק אם ר"ר שלנו וכרמלית הוי כב' רשויות - בתוך ד"א כמובן), ויל"ע בכל זה.

בענין הני"ל

במ"ב סימן ש"ן ס"ק כ' דכשיש בהן דע"ד דהוי כרמלית, ויש להסתפק ע"פ ההערה הקודמת שכאן הי' לוקא כגון אם עומד בכרמלית, דהוי כרמלית לכרמלית, וצ"ע. שוב התבוננתי לצד שני, שכמו בפחות מדע"ד וגבוהה י' גזרינן

הערות והארות

סימן ש"ג

היורק לרה"י דידן

כ' המ"ב סימן ש"ן ס"ק י"א שלדעת הגר"א אפשר להקל בכרמלית ודלא כמשמעות המחבר, אבל ברה"י ממש הוי ספק דאורייתא. והנה בב"ה"ל ד"ה ברה"י, שקאי על סעיף ג', דן על ר"ה שלנו שדינה ככרמלית, והסיק שאע"פ

שאפשר לסמוך בכרמלית על הדעות המקילין ברה"י, בכל זאת אין להקל ברה"י דידן שהיא ר"ה דא"ו לכמה פוסקים, וק"ק למה בסעיף ב' בס"ק הני"ל לגבי לרוק שהוי ספק בגמ' לא כתב על ר"ה דידן (ואין לדמותו כמו שהמחבר חילקו, והשיטות בהם שונות כנראה למעיינו). בקיצור יש ספק גדול לדינא, אדם ההולך ברה"י דידן, וצריך לרוק לכרמלית ברורה (כלומר שדינה ברור ככרמלית), אסור לעשות כן, ואם מוציא פיו לכרמלית ספק ולא נזכר בב"ה"ל, ולכאן עדיף שלא

הערות והארות | קצא

פרוץ כעומד בערב

בביה"ל ד"ה פרוץ כעומד מותר בין בשתי בין בערב, נשאר בקושיא אדברי הב"י האיך שייך פרוץ כעומד בערב, לדעולם אתי אוירא דהאי גיסא אוירא דהאי גיסא ומבטלי ליה להעמוד, וצ"י כגון דאיכא ג' למטה דבלאו הכא לא הוי מחיצה, דא"כ הוי מחיצה שהגדיים בוקעין בה, ולמעלה מזה שלש ומחצה אוירא ושלש ומחצה עומד, דע"יז אתי האוירא ומבטלי ליה להעומד, שהרי למעלה מן השלש ומחצה איכא אויר עד לרקיע, ויש להקשות דלכא' אמאי אין מחשב העומד והאויר מחצה על מחצה עם השלש שיש למטה, וכמו לגבי פרוץ כעומד בשתי דהוי מחצה על מחצה ממש, וא"כ אף הכא יצויר באופן דאיכא שלש למטה ונשאר עוד ארבע יען כי יש אויר ג' כנגד העומד, ויחלקם טפח אויר וטפח עומד כך כמה פעמים ושפיר הוי פרוץ כעומד, דאין מתבטל העומד דליכא אויר כנגדו יותר ממנו. ובעוד אופן אפשר ליישב אפי' לצויר שצויר בביה"ל, דאיירי שהכותל גבוה מ"ו ויש עומד רחב מהפרוץ ביותר מ', אמנם לגבי ה' שמכשיר המחיצה איכא פרוץ כעומד, ומ"מ אינו מתבטל יען שממשיך הוא בגובה ואינו מתבטל העומד.

ברוך שלזינגר - חיפה

בדין עומד מרובה מב' רוחות

בדין עומד מרובה מב' רוחות בס"מין שס"ב ס"ח, במ"ב העתיק את הדעה המקילה בשם "יש אומרים", ואע"פ שלא כתב בזה הכרעה ברורה שטף הדברים משמע שמקיל כן למעשה, ואפי' מקיל כשיש פרוצות בתוך ה"עומד" הזה, ומצטרפים להיות "מרובה" על הפרצה המרכזית, ולכן פלא שע"י לבוד שהוא שיעור הרבה יותר קטן (ג"ט) החמיר בשעה"צ לגבי פרצה אמה לקל.

שאלו קסטנבוים - אשדוד

סימן שס"ג

עיר המוקפת נהר מכל הצדדין

כתב הביאור הלכה בס"מין שס"ג סע' כ"ט (ד"ה ויש) דעיר המוקפת נהר מכל הצדדין, כיון דנעשה היקף זה קודם שנתייבשה העיר הוי כקרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, ואסור לטלטל בו. ואפילו אם יעשה עתה מחיצה ע"ג המזוזה או ג"כ לא מהני, כדאיאת בס"י שני"ח ס"ח, עכת"ד. והנה כל הרואה עומד משתומם, שהרי כ' שם השו"ע בזה"ל: בנה מחיצות על הראשונה להקיפו על ידם לדירה, אינו מועיל. ואם נבלעו התחתונות ונשארו העליונות מאליהם, נותר על ידם. **אבל חל יותר מסאתים ועשה מחיצות, אפי' על שפתו, לדירה, מועיל, שהרי דר באויר מחיצות שעשה עתה**, עכ"ל. ולכאורה נידון דידן הוי ממש כבונה על תל דמהני המחיצות. ושור"ר שכך הקשה גם החו"א בס"י ס"ח סקל"ד (ד"ה כתב), והניח בצע"ג.

ולחומם הקושיא נראה לומר דמה"ב מיייר בבונה את המחיצה על גדת הנהר הרחוקה מהעיר, דהשתא אי אפשר לומר דבאויר המחיצות החדשות הוא דר, כיון דהעיר נמשכת עד הגדה הרחוקה, ונמצא שבאויר הגדות הרחוקות של הנהר הוא דר. ודוק.

אילן טלקר - רכסים

בדין קורה ע"ג מבוי

סי' שס"ג סעי' י"ד: צריך שיניח הקורה ע"ג כותלי מבוי, אבל אם נעץ בתידות וכו' פסול. והוא מהגמג' עירובין ח' ע"ב. ויש לברר בקורה שחלקה ע"ג מבוי וחלקה חוץ למבוי.

ונראה דאם אין שיעור קורה ע"ג מבוי ודאי לא מהני, אבל בגוונא שיש שיעור קורה ע"ג מבוי נראה דתלי במה שנתבאר בגמ' שם בס"ד דאיכא פלו אי מותר להשתמש תחת הקורה, ותלי דינו אי אמרינן דחוד חיצון מהני או חודו פנימי [והתם איירי שכולו דכבר למבוי, דהתי דבעינן קורה ע"ג מבוי, אבל בהג"ל עדיין יש לדון], ולפ"ז בנידון דידן י"ל דתלי בזה.

ולענין הלכה בשו"ע סי' שס"ה סעי' ד' כי דתחתי הקורה הפתוח לכרמלית אסור, והיינו דסבר דחודו פנימי סותר, ורק בפתוח לרה"י שרי דטפל תחת הקורה לתוך המבוי. ובמשנ"ב שם סקכ"ז ובבה"ל שם מבוי דעת הראב"ד דבקורה בכל גווני שרי, והיינו דסבר דחודו חיצון סותר.

ולפ"י להשו"ע דחודו פנימי מהני, היני בגוונא הנ"ל דחודו פנימי תוך המבוי ולהראב"ד, וכן משמעות הכרעת המשנ"ב לא יחני דחודו החיצון שהוא חוץ למבוי אינו מועיל, ולא מסתבר לומר דל חלקו החיצון ודיינינן באמצע הקורה דיורד וסותרם.

ואפשר דגם אי סברינן דחודו פנימי סותרם היינו בקורה שע"ג מבוי, אבל קורה שחלקו חוץ למבוי אין זה קורה שמייוחד למבוי, ולא יחני חודו הפנימי לסתום, ויל"ע.

בדין עומ"ר ע"י צוה"פ

סי' שס"ג סעי' ו': צריך שלא יהא הלחי רחוק מהכותל ג"ט. ובבה"ל ד"ה צריך כ' לדון בצוה"פ הרחוק ג"ט מכותלי המבוי אי מהני בדין עומ"ר, והיינו כבה"ג שעומד תוך כותלי המבוי, אבל חוץ לכותלי המבוי אינו מועיל דיקצרו דרכם שם, כמבוי סי' שס"ה סעי' א' [וצ"ע מש"כ הבה"ל שם ד"ה אסור להוכיח מהגי' בס"י שס"ג סעי' ל"ד "לרבא" דמהני צוה"פ בראש המבוי, הא התם אינו מקצר דרכם, משא"כ הכא איכא תרתי לריעותא דגם אין הקורה בראש המבוי]. ואין לומר דהיינו דוקא בראש מבוי אבל בסוף מבוי מהני, וכך לכאו' מבוי מדברי החו"א סי' פ"ו סק"ד שהביא מדברי תוס' עירובין כ"ד ע"ב ד"ה ליעבד צוה"פ דמבי דמהני צוה"פ חוץ למבוי רחוק מכותלי מבוי בדין עומ"ר, דזה אינו למשי"כ החו"א שם דהא דלא חשיב דבקעי רבים בנהר שבין הצוה"פ למבוי דבנהר ליכא דרך וחשיב כגיודי, ולכך אינו פירצה לשימושי בקיעת רבים בו, ולכך גם מהני צוה"פ בריחוק, אבל בעלמא אין להוכיח דמהני. והנראה יותר דל"מ, דרק תוך כותלי המבוי חזקוקים להגדה של פתח מהני ה"ב לחיין וקורה ע"ג לאשווי צורת פתח, אבל חוץ למבוי שאינו זקוק לפתח אין משמעות ל"ב לחיין וקורה להיות נידון כצורת פתח. [וכן מוכח דאל"ה אינו מוכן הריטב"א המובא בבה"ל ריש סי' שס"ה דל"מ צוה"פ בראש מבוי בנפרץ בראשו].

ולפ"י יש לבאר מה שנסתפק הבה"ל אי מהני צוה"פ בריחוק ג"ט בתוך כותלי המבוי בדין עומ"ר, היינו אי נימא דמקום זה זקוק לצורת פתח מהני בכל גווני וממילא נידון בעומ"ר, דא דוקא סמוך לכותלי מבוי חשיב שזקוק להמשך בתורת פתח, אבל באמצע חלל המבוי אין הלחי עומד כהמשך הכותל לקבוע לפתח צורת פתח אלא עומד לעצמו, וזה אין לו משמעות [ול"ד לכלאים דמהני בפנ"ע, דהתם אין ענין לגדור מקום ולתקנו רק להבדיל, ולזה ע"י שנידון המעבר ממקום אחד לשני דרך פתח נידון כנבדל מהשני, אבל בתיקון מבוי זה ל"ש דהאי הבדלה אינו אלא במקומו, ואין סברא להיות נידון ע"יז בעומ"ר, ורק אי חשיב תיקון פתח למבוי י"ל דהמיעוט טפל דיש תיקון בראש מבוי, ובתורת תיקוני מבוי מהני דין עומ"ר, וענין צוה"פ אחד הוא להגדיר כניסה ומחודשת

דאפילו דמלאה מים [באופן שאדם מסתכל בהם ורואה מה שבתוך המחיצות] יחשב רשות היחיד כשעמוקה עשרה ורחבה ארבעה].

וא"כ צ"ב אמאי כתב בשער הציון הכא דכשלא עמוק עשרה (ורחב ד"ט) הוי רה"י, דהלא בגונא עם מים ברה"י משלוש עד עשרה אם רחבה ד"ט הוי כרמלית, ואם אינה רחבה ד"ט הוי מקום פטור. [ולא מסתבר לחלק בין גומא לאמת המים, דהלא באמת המים פחות מסתבר לחושבו כרה"י כי הוא יותר גדול מגומא].

ויש ליישב עפ"י מה שכתב רש"י שם בהמשך [ויתכן דזה עיקר כוונת שער הציון בהא דכתב דרש"י מביא ראיא לדבריו דבמים הוא בטיל רה"י], וז"ל: שאין מים נעשין רשות לעצמן בפחות מעומק י' ברוחב ד', ואם עוברת ברה"י הויין רה"י כדתנן בהזורק הזורק ד' אמות בים פטור דכרמלית היא, ואם היה רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו חייב דרה"י הוא, וכמה הוא רקק מים פחות מ" טפחים וכו', עכ"ל. דלפ"ז שפיר משום דמייירי באמת המים שרה"י מהלכת בו, ולכן חשיב כרה"י כד"ן רקק מים שרה"י מהלכת בו.

יהונתן פייזקוב - אופקים

סימן שני"ח

בענין פי תקרה יורד וסותם

סי' שני"ח סעי' י"ב: קרפף בית ג' סאין וקירה ממנו בית סאה מותר, אפי' אם הקירוי משופע, ובמשנ"ב סקצ"ב כתב שחילקו האחרונים דל"ד למשנת" ס' שס"א סעי' ב' דל"מ פ"ח בשיפוע, דהכא מן התורה הוי רה"י, ורק מדרבנן בעינן למעטו, לכך הקילו שמהני בשיפוע, משא"כ שם לד"ן דא"י.

וכן צריך לומר לענין הא דהכא מהני פ"ח מד' רוחות, ובס"י שס"א כ' הרמ"א דמהני רק בב' מחיצות דבזקוק, וכן הביא בב"י בשמעתין מהרה"מ בשם הרשב"א דגם הכא מהני רק בב' רוחות, אבל לרמב"ם מהני בד' רוחות, וצ"ב. וכתב הר"מ סי' שס"א אות ג' דהיינו טעמא כיון דהכא הוי רה"י, וצ"ב טעם דברים אלו.

ועוד יש לברר מה שנסתפק בדרך אמונה [כלאים פ"ז הי"ח בהה"ל ד"ה פ"ח] אי הא דבעלמא ל"מ פ"ח בשיפוע היינו מדרבנן והכא לא אחמור רבנן, או דבעלמא ל"מ מדאו"ר רק בקרפף אקילו, ונ"מ אי מהני בכלאים בשיפוע. והנראה לבאר דעיקר דין פ"ח יורד וסותם דבעינן תקרה הראויה לקבל מעזיבה [משנ"ב סי' שס"ה סקכ"ז] דבכך הוי עליה שם תקרה הראויה למחיצות שע"י פירה היורד וסותם, דהיינו כיון שעל ידי תקרה נקבע המקום להיות מסוים לעצמו חזקוק למחיצות, אלא שלדון דין מחיצות ע"י התקרה בעינן שיהיה איזה ראשית והתחלת מחיצה, ולזה בעינן ביושר [לא שיפוע] שיש כאן צורה של התחלת מחיצה [ובתוס' עירובין פ"ו ע"ב ד"ה גוזזטרה כ' דבעינן פ"ח שיר בלא פגימות, וגם צריך שיהיה ערובי התקרה טפח, דבכך חשיב צורה של רושם פגימה, ועי' חו"א או"ח סי' ק"ג סק"ג דנקט דבעינן בלא פגימות, ובמשנ"ב לא הזכיר מזה, ובס"י ע"ט סק"א משמע דא"צ עובי טפח], וכן בעינן שלמקום זה יהיו כבר איזה מחיצות [ותלוי בדעות הראשונים ובסוגית הגמ' עירובין צ"ד ע"ב] דע"יז נקבע שמקום זה צורתו במחיצות, וממילא יש לדון את פי התקרה שיורד וסותם מצד שמוכח צורתו בכך.

ולפ"י יש לבאר בהקדם ביאור [משנת" במק"א] דינא דקרפף יותר מב"ס דאסרו חכמים לטלטל כשלא הוקף לדירה, דאף שמצד צורתו הוא נבדל משאר מקומות, אבל אינו קובע לעצמו שימושי דירה של רשות היחיד מחמת גדלו אא"כ הקיפו לדירה, ולכך מבואר הא דמהני תקרה בקרפף לד"ן פ"ח יורד וסותם גם בא"ן מחיצות וכשהתקרה בשיפוע, דלגבי חיסרון של הקרפף דבעי לקבוע מקום מיוחד לעצמו מהני גוף התקרה כפי שהוא, והא דבעינן שיהיה ביושר ויהיו מחיצות היינו כדי לדון מחיצות ע"י התקרה להבדילו מבחוץ, אבל בקרפף לא בעינן להבדילו דכבר מובדל, רק לקובעו לשימושים מסוימים של יחיד ולזה מהני התקרה בלי התחלת מחיצה, ומהני בשיפוע ובלי מחיצות, ולפ"ז לענין כלאים דבעינן מחיצות ודאי בעינן לכל פרטי דין פ"ח להיות מחיצה, ורק בקרפף שאינו דין מחיצה רק דין לקבעו כמקום מסוים לשימושי דירה מהני ע"י תקרה עצמה.

אברהם שונברג - גבעת שאול

סימן שס"ב

מחיצה ע"י בני"א יותר מב"ס

בסי' שס"ב ס"ה כתב המחבר דעושין מחיצה בכל, ואפי' באנשים שעומדים זה אצל זה בפחות מלשלה, והוא שלא ידעו שהועמדו לשם מחיצה וכו'. ויש לעיין אי איירי בדאיכא יותר מבית סאתים שייך לעשות מחיצה ע"י אנשים, דהרי נתבאר לעיל בס"א דביותר מבית סאתים צריך לעשות המחיצה ל'דור', ולא סגי אי עשה המחיצה לצניעות או לשמור מה שבתוכה, ובכאן אם יעשה המחיצה לדירה ידעו האנשים דלשם דירה הם כאן, ואז תיפסל המחיצה יען כי יודעים האנשים שהועמדו שם לשם מחיצה.

ובפשטות יש לתרץ זה דא"צ שהאנשים ידעו שלשם דירה עושין המחיצה, אלא זה שעשה המחיצה צריך לסבב שיבואו האנשים להתם לעשות מחיצה לשם דירה [או אפי' האדם שמשתמש במחיצה, ותלוי בפלוגתא בס"ן].

איברא דיש לעיין אי שייך לעשות מחיצה לדירה ע"י בני"א, דאפשר שע"יז שיש הרבה בני"א במקום דירתו שוב נתבטל שם דירה התם, דמאי שייך לאדם לדור במקום שרבים מצויין בדירתו, דאטו אדם דר ברה"י, דהרי אדם דר בדירה שיהיה לו מקום אישי, והכא זהו היפך זה, וא"כ לא שייך כלל במציאות שיעשה מחיצה ע"י בני"א לשם דירה, וכן ביותר מבית סאתיים לא שייך לעשות מחיצה באנשים ומהטעם הנ"ל. אך כ"ו תלוי מהו גדר מחיצה לשם דירה, דאפשר דההגדרה אינה ככ"ל.

ולכאורה תיקשי להא ממה דאיאת לקמן סי' ת"ה ס"ד דמי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת מותר לעשות לו מחיצה של בני"א, וכתב התם המשנ"ב ס"ק ח' שעושה אפי' ב' מחיצות של יותר מאלפיים אמה, והרי הכא הביא הבה"ל ב"דה ואפי' באנשים וכו' בשם הב"ח דסתם אדם רחבו אמה, וא"כ ב' מחיצות של בני"א הוי לפחות ג' אמות, דאמה דאדם מכאן ואמה דאדם מכאן ועוד אמה אחת למקום הלוח האדם הרי ג', נכפילים באלפיים הוי שיעור יתר מבית סאתים שמידתו מאנה אמה באורך ותמישים אמה ברוחב, שיהיו הם חמשת אלפים אמה מרובע, והכא הוי ששת אלפים אמות מרובעות.

ואולי יש לתרץ בכמה אופנים: א'. דאין עומדין ברוחב אלא באורך, ותופס האדם פחות מקום. ב'. או אפשר שאין משאירין רווח דאמה לכל האורך כדי שיעבור בו האדם, אלא רק היכן שצריך לעבור השתא, וודאי דזה דוחק דהאיך יצטרף כ"כ הרבה תנאים והאנשים עדיין לא ירגישו שעומדין לשם מחיצה, וצ"ע אי נכון הנכתב לעיל.

שיהי' רה"י [ועיין בה"ל ד"ה אפילו], ה"ה בדע"ד ונמצא בכרמלית, שכל מה שכי' המ"ב דהוי כרמלית הוא כדי להחמיר את האיסור, אבל במקרה שעומד בכרמלית שייך לגזור שיהי' גבוה י' ויהי' רה"י והוי מרה"י לכרמלית, וצ"ע בכל זה (מיהו הכל מיתלא תלי וקאי בספק הקודם אם בכרמלית ל"ג גזירה זו).

שאלו קסטנבוים - אשדוד

סימן שני"א

מוחילה בכרמלית

כתב השו"ע סי' שני"א: לא יעמוד אדם ברה"י ויחבר ידו וכו', ולא נזכר מה הדין בכרמלית (ובשלב שני מה הדין ברה"י שלנו, אם נימא שבר"ה אסור ובכרמלית מותר), והנה בבה"ל דן בדעת רש"י אם זה דאו, שלב"י הוי דאו' ולש"יה ולרמב"ם הוי דרבנן, ולכאו' אם ברה"י זה דאו' אי"כ צריך לגזור בכרמלית כמו כל גזירת כרמלית כמש"כ המ"ב עצמו בס"מין ש"ן ג', אבל א"נ שבר"ה עצמו זה דרבנן, יל"ע אם בכרמלית ייחשב גזירה לגזירה או שכולה גזירה אחת, וכמו שמצאנו בעוד מקומות שאע"פ שזה גזירה דרבנן, השוו הגזירה גם בכרמלית (מלבד בס"י שמו"ט במ"ב סק"ט בשם הגר"א ובבה"ל שם), אי"כ הכא נמי קיימת הגזירה.

שאלו קסטנבוים - אשדוד

סימן שני"ה

מחיצה התלויה מעל המים

לסימן שניה ס"ק ד' וס"ק ה', הנה יש ג' אפשרויות היכן לבנות את המחיצות (גבוה י', א) צמוד לגוזזטרא למעלה. ב) צמוד לגוזזטרא למטה. ג) צמוד למים (כמובן מלמעלה), והנה אופן ב' מהני לכוי"ע, לרש"י וסיעתו נקרא בגמ' "למטה", ולרשב"א וסיעתו נקרא בגמ' "למעלה", באופן א' מהני לרש"י, וכ' המ"ב לזוהר לכתחילה מפני שיטת הרשב"א וסיעתו שלא מהני, באופן ג' כ' המ"ב ושה"צ סק"ד שמהני לכוי"ע, ונסתפקתי האם הכ"ש הוא לדעת רש"י עצמו או לשאר הפוסקים, דהנה א"נ שלרש"י גופא זה מהני במכל שכן, אי"כ לרש"י כל הג' אופנים מהני, אי"כ הא"ר שמובא בשה"צ סק"ה שהיקל באופן א' (מעיקר הדין) כרש"י, אי"כ למה כ' "ונראה דשניהם הלכתא", הרי למעשה רק ש"י רש"י העיקר להלכה, ואי נימא שרש"י עצמו לא ס"ל באופן ג', אי"כ למה כ' המ"ב בשה"צ סק"ד שהוא לכולי עלמא, ויל"ע. שוב העירוני ש"ונראה דשניהם הלכתא" דא"ר, קאי על פירוש הגמ' ד"למעלה ולמטה", ששני הפירושים בגמ' הם אלו לרה"י (וכענין זה בשה"ע סי' שס"ב ס"ק י"ד כ' בשם הגר"א שהטור נקט את שני הפירושים להחמיר, והרבה זמן לא הבנתי למה זה ב' הפירושים, עד שנדפסו השו"ת ע"ז [מבחן קצ"ג שאלה ב-3], ושם כ' אגב שיטפיה שהגר"א מפרש את דעת ר"ת אחרת ממש שפירשהו הרשב"א והמאירי, ולכן לדעת הגר"א זה חשש ל"שני הפירושים" אע"פ שלשא"ר הכל החמרה כשיטה אחת).

גוזזטרא למעלה מן המים

כ' הבה"ל סימן שני"ה ד"ה וחלון פתוח, שאם לא ה"י חלון פתוח מהבית לגוזזטרא הוי הבית רה"י והגוזזטרא כרמלית, ואסור להוסיף ולהכניס מזול"ז, והק' אם אין חלון פתוח כיצד יוציא מזול"ז, והתשובה פשוטה ע"פ מש"כ הבה"ל: לעיל סי' שמה"ט ט"ז ד"ה ואם חלון, בשם הרא"ש שבעי חלון דעד"ט, אי"כ שם מדובר ש"יש חלון" פירושו חלון דעד"י, ו"אין חלון" פירושו שאין בחלון דעד"ט, אבל יש בו שיעור כדי פעולת הוצאה והכנסה, וע"ז פוסק כאן הבה"ל שאסור.

בענין הנ"ל

בבה"ל סימן שני"ה ד"ה וחלון פתוח כ' ואף לפי משמעות וכו' דבקיעת דגים אינה בקיעה, קשה הרי בס"מין שמה" סעיף ב' אחד מתנאי רה"י שיהי' לו מחיצות, ואפי' שבקיעתן אינה בקיעה, אבל מקום זה לא מוקף מחיצות כלל, ודו"ק.

טלטול מקרפף לים

בבה"ל סימן שני"ה ד"ה וחלון פתוח כ' דמ"מ כ' התו"ש שמותר לטלטל מהים (כרמלית) לגוזזטרא, כיון שמדרבנן יש עלי' שם כרמלית גם לראשונים הנ"ל, עכ"ד. והנה יש ספק גמור במובא כמה פעמים במ"ב ובה"ל, האם מקום כזה שהוא מדאו"ר רה"י, ורבנן גזרו עליו איסור טלטול לכרמלית, כמו תחת הקורה ובין הלחיים (בסי' שס"ה סעיף ד' בה"ל ד"ה מפני), האם גם בזה נאמר דינא דקרפף יותר מב"ס שהתירו לטלטל ממנו לכרמלית בתוך ד"א, כדי לחזק את איסור הטלטול בתוכו יותר מדאי' כרה"י והפקוהו לכרמלית, כמבואר במ"ב סי' שמ"ו ס"ק ט"ו י"ז לפרש דינא דשו"ע ס"ג, ומבואר שם בב"י ובטור שהטעם הוא ששכיח יותר לטלטל בכזה קרפף מאשר מכוזה לכרמלית עיי"ש, ולפי הבנתם הספק הוא האם גם במקומות של"ש הטעם הנ"ל להפוך רה"י דאו' לכרמלית גם לקולא. בכל זאת לא פלוג דהוי כרמלית לא לקולא, אי"כ כמו ששם הבה"ל נשאר בו"ש לעיין, גם קולתו דהתו"ש הוא בספק הנ"ל, ויש ליישב (אולי כיון שזה רק חשש לש"י הראשונים שמדאו' הוי רה"י, דהעיקר שהגוזזטרא מכרמלית כשאין חלון דעד"י לבית).

שאלו קסטנבוים - אשדוד

סימן שני"ו

בדין אמת המים העוברת בחצר

כתב השולחן ערוך סי' שני"ו ס"א וז"ל: אמת המים העוברת בחצר עמוקה עשרה ורחבה ארבעה, אין ממלאין ממנה בשבת אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוהה עשרה בכניסתה וביציאתה, ויהיה טפח ממנה משוקע במים (וכו'), עכ"ל. ובשער הציון אות ג' כתב וז"ל: עיין באר היטב שכתב דאם אין רחבים ארבעה אף שעמוקין עשרה בטל הוא לרשות שעומד בתוכה, ואי ברשות הרבים הוי רשות הרבים, ודייק זה מלשון מגן אברהם שהעתיק מרש"י ערובין פ"ו דיבור המתחיל שלא, אבל באמת הדין פשוט דאם הוא עמוק עשרה ואינה רחבה ארבעה ועומדת ברשות הרבים הוי מקום פטור, דמאין לנו עומק עשרה ברשות הרבים שיחשב כרשות הרבים, וכן מוכח ברמב"ם וכו'.

ורש"י בעירובין הנ"ל שכתב ואם עוברת ברשות הרבים הויין רשות הרבים וכו', על כרחך דלא קאי רק אלא על היה עמוק עשרה, דבעלמא כרמלית הוא ובמים הוא בטיל לרשות הרבים, ועל זה מביא הראיה מגמרא בסוף דבריו, עיין ע"ס, אבל בעמוק עשרה ואינו רחב ארבעה פשוט דלא הוי אלא מקום פטור, עכ"ל.

ועיין בס"מין שמה" ס"יא דכתב השולחן ערוך גומא ברשות הרבים אם אינה עמוקה שליש הוי רשות הרבים, משלוש עד עשרה אם רחבה ארבעה הוי כרמלית, ואם לאו הוי מקום פטור, עכ"ל.

ולכאורה מיירי אף במלאה מים צלולים כדכתב המשנה ברורה כן באות מ"א, באופן שהבור עמוק י"ט ורחבה ד"ט דהוי רשות היחיד [והגם דנקט המ"ב שם דמיירי אף במלאה מים, ולא נקט כן באופנים אחרים, הוא משום דרצה לחדש

למקום, אלא דכל מקום לפי ענינו בכלאים, היינו לדון במקומו שהוא חידוש לגבי המקום שמעבר לצוה"פ והמבוי היינו לדון תיקון פתח בראש מבוי דמהני בתקינזי מבוי, ולענין לעשות רה"י היינו שמצטרף לשאר כותלים לדון כניסה לרשות אחרת, ולענין שבת התכלית הוא התאחדות הרשות, ולכן הפתח היא פתח רשות קיימת, ובכלאים הוא פתח למקום נבדל, ובמבוי הוא פתח של תיקון מבוי.

ולפ"ז בתיקון פירתצ רשות היחיד בעומד חוץ לכתלים או תוך הכתלים ל"מ בעומד" [משא"כ במחיצה ממש], ורק אגב הכתלים י"ל דמהני, ולכאו' תלוי בספק הבה"ל. ואפשר דהכא ודאי לא יחני, דהכא אין פתח הזקוק לקבוע לו צורה כמו בראש מבוי, דהכא רק ע"י הלחיין וקורה ע"ג נוצר צורת פתח, וזה אינו משמעות לענין שבת רק בפתח רשות, וכיון שאינו מצטרף לכותלי מבוי תוך ג"ט אי"ז מקום הזקוק לצורת פתח, ורק הכתלים זקוקים להשלים תיקון המקום בפתח, אבל אין המקום עצמו מקום של פתח, ויל"ע.

ונראה דהיינו טעמא דבבבקה ל"מ צוה"פ בד' צדידן בפרוץ מרובה, עכ"פ מדרבנן, דדוקא בחצר שהוא מקום של דירוין יש עליו שם רשות, רק בעי להיות נבדל לעצמו, ולזה מהני צוה"פ לדון בכניסה לרשות מסוימת בפתח, אבל בבבקה שצריך לקובעו במקום של רשות לשימושי יחיד, מדרבנן לא מהני צורת הפתח לזה דאין רשות הזקוקה לפתח שע"ז יהיה נידון הצוה"פ כפתח, משא"כ בחצר שיש רשות הזקוקה לפתח.

ולדעת הרמב"ם ברשות שיש תרתי לגריעותא דפרוץ מרובה והוי פירצה יותר מ"י, לא חשיב כרשות הזקוקה לקבוע לה צורת פתח בפרצותיו, אלא נחשב כמקום פרוץ בלא מחיצות [עכ"פ מדרבנן]. ולכן ל"מ הצוה"פ לקבוע שם פתח.

אברהם שונברג - גבעת שאול

ספינה שכפאה לדור תחתיה

דעת הרא"ש (והטור) הובא בב"י סימן שס"ב ס"ד "דתחתיה לעולם מותר מאחר שעיקר המחיצות נעשות לדירה", והסברא קשה לי להבין כיון שלענין על גבי הספינה אמרינן שלא הוקף לדירה, אי"כ למה לא אמרינן גוד אסיק מחיצתא אם יש סברא הנ"ל לגבי תחת הספינה, וכעת שהספינה כפואה אי"כ המחיצות נעשות לשם זיפות ולא לשם דירה.

לחיים הקטנים הרבה רצופים

כ' המ"ב סימן שס"ג סעיף י"ג שאם הלחיים שעומדים פחות מנ"ט א' מהשני, והלחי הראשון הוא מוטה כלפי פנים מעט, מהני מדין לחי, משא"כ בשוה לכותל היו כלחי יותר מנ"ט שהוא שיעור מבוי ול"מ, ומקור הדברים בב"י. וצריך לימוד למה אם הלחי הראשון ובולט לצד החוץ לא יועיל כמו שמועיל צד הפנימי, ורק בשווה יפסל, כזה* ויעיל כמו**.* שניכר לעומדים מבחוץ מול פתח המבוי החסרון בדופן (ואולי לא היו היכר כלל במבוי).

קורה מעצי אשרה

כ' השו"ע סימן שס"ג סט"ז שכתותי מיכתת פוסל בקורה, וכ' המ"ב שה"ה פס ד"ט שצריך לחצר, או טפח מכאן וטפח מכאן ג"כ פסול, מהטעם שכתותי מיכתת ואין בזה שיעור, וכל דבר שצריך שיעור נפסל. וק' שמבואר בסעי' ב' שטפח מכאן הוא לאו דווקא אלא ב' משהויין, משהו מכל צד, וגם למי"ד שטפח דווקא על דבר בנשתייר, אבל כשמעמד לכתחילה סגי במשהויין, אי"כ כמו שלגבי לחי נפסק בס"ח שכשר מב' טעמים, ה"ה בעמודי חצר שיתכשר, וצ"ע.

לחי מעצי אשרה

בסי' שס"ג ס"ח הביא ב' טעמים להכשר לחי למרות שהוא עצי אשרה, א'. לא החמירו חכמים בשיעור זוטא כ"כ, ב'. שגם אם הי' מגבלו לאפר וכי הי' מועיל, וכ' המ"ב ב' נפ"מ, א'. בב' מחיצות ולחי, שלטעם א' יש להסתפק אם הוא חומרא דרבנן וכאן ג"כ לחומרא, או דלמא שכאן ג"כ להקל ולא היו רה"י דאו', ולטעם ב' בודאי היו לחי. ב'. בקנה של צוה"פ שלטעם הב' ודאי לא מהני, ולטעם האי' לכאו' מהני. אמנם קצת י"ל שגם בזה לא יועיל אפי' לפי הטעם הראשון (השעה"צ בשם הפמ"ג כ' שלטעם ב' ודאי לא מועיל, ולא דן בטעם הראשון), והנה לא הכריע ולא הזכיר המ"ב איזה טעם הוא העיקרי לדינא בנפ"מ שביניהם, וכן לא הזכיר כאן את ב' תירוצי התוס' פ' ע"ב, ונחלק בזה הרע"א על הפמ"ג שהובא כאן בשו"ע, והובאו להלן בה"ל בסעי' ט"ז, ולא הצלחתי ליישב הדברים שם בשם הרע"א עם הטעמים והנפ"מ שכאן, מיהו חזינו מכל הסעיף שפסולא דכתותי מיכתת לא היו כמי שאינו, אלא שחסר בשיעורן של דברים הטעונים שיעור (וכה"ה בב"י שתירץ בזה שלא בעי' שיעור מדין שיעור, ולכן לא היו חסרון במה שלא ראו לקבל דלת של קנים קשי).

תיקון למבוי יותר מכ' אמות

בכל הדוגמאות שהביאו המחבר סימן שס"ג בסעיף ל"ד והמ"ב, וכן בסימן שס"ב סעיף ט' במשנ"ב ובבה"ל, נאה שנוהר המ"ב מלדבר על מקרה כדלהלן: אורך הכותל ט"ו אמה ובאמצע פרצה ז' אמות, וכל ה"עומדים" בב' הצדדים ע"י שהעומדים הסמוכים לפרצה הגדולה הם של אמה כל אחד, ואח"כ פרצה אמה בכל צד, ואח"כ עומד ב' אמות בכל צד (במ"ב הדוגמא שה"עומד" שאצל הפרצה הוא הגדול ב' אמות והעומד הקצה הוא אמה, ובמקרה דידן איפכא), ויש להסתפק ממה מתחילים, האם קודם נבטל את הפרצה הקטנה ע"י עומד" מצד אחד שווה מצד השני ויש לנו כותל של ז"א, וכן בצד השני והוי עומד" (מב' צדדים), או דלמא קודם מתבטל ה"עומד" שבין הפרצות שהרי הוא שווה לפרצה אחת, ופרצה השני רבה עליו, ושבו אין לנו כלל עומד אלא ב' אמות מכל צד, וצ"ע, וכה"ה יש להסתפק ב"ערב" שהי' אצל הקרקע מחיצה ד"ט, ואח"כ פרצה ג"ט ואח"כ עומד ד"ט, אי נבטל את הפרצה הקטנה ע"י עומד" מלמטה ושווה אליו מלמעלה, או דלמא קודם מתבטל העומד העליון ע"י פרצות שווה לו מלמטה ואויר העולם מלמעלה, וצ"ע.

לחלק מבוי או חצר לשנים

מתבאר במ"ב בכמה מקומות שחלק מבוי או חצר לשנים בעי' פס ד"ט או ב' משהויין, משא"כ לחלק מבוי מחצר אסורה או איפכא, להפריד חצר שלא תאסור על המבוי, סגי בלחי (או קורה), כן בחצר בס"י סל"א (שבעי' לערב יחד דווקא) ובסי' שס"ד ס"א (מתחלקת החצר שא"מ מהמבוי) ובסי' שס"ה ס"ג (שאפי' גיפופין מהני למבוי מדין לחי להתחלק מהחצר).

לחי ע"י אדם

בסימן שס"ג ס"ג בשה"צ סקי' תימה, הרי כל הקשירה היא שמא ישכח, אי"כ למה בעינו לקושרו מבע"י, הרי עשיית המחיצה היא שהאדם עומד שם, וזה בודאי בעי"ש כמבואר בסעי' י"א שצריך לסמוך על הלחי מע"ש, אי"כ בודאי שעומד שם מע"ש ולא בגלל הקשירה שאסור לעשות מחיצה בשבת (וכן אסור לקשור), הרי בהכרח מצד הלחי הוא שם, ולא מצד איסור עשיית מחיצה, וי"ל.

לחי הרחוק מן הכותל

בסימן שס"ג ס"ד בה"ל ד"ה צריך, בהשגת הבה"ל ע"ד הח"א, הכרעת האחרונים היא בסי' שס"ה סק"ד, והמ"ב לא כתב מה הדין בדיעבד ברחוק ד"ט, אלא שבאמת אין הבדל כלל בין ג"ט לד"ט וכמשי"כ בתו"ד (מצד הלבוז), ורק יתכן שישנו דין נוסף של לחי, אבל כשכותב להקל בשעה"ד, כלול בזה לסמוך להקל גם בד"ט, ולכן גם בשה"צ סקמ"ו לא חילק בין ג"ט לד"ט, ופשוט.

פי תקרה באשרה

בסימן שס"ג בה"ל ד"ה פסולה וד"ה לפיכך, כ' שכמו שלרשב"א מהני ביתר מכ' אמה ה"ה שיהני כשהנוחה שלא לשם קורה, לכאו' ה"ה שיועיל פתיו"ם גם באשרה, וי"ל.

קורה רחבה ארבעה

בסימן שס"ג בה"ל ד"ה חזקה, דייק בלשונו "פסק בשו"ע", אולי משום קושיית המאמר"י על המחבר למה לא הזכיר דעת הרי"ף והרמב"ם (שהביאם בב"י) שגם ברחבה ד"ט בעינן חזקה לקבל אריח, וסתמו ולא חילקו, ולכן כ' לפמשי"פ השו"ע.

ב' קורות זו בצד זו

בסימן שס"ג בסעי' כ"ב וכו' לדעה הב' שבעי' מרחק עד טפח, יש לדון מה קורה בטפח בדיוק, והנה לגבי הרוחב הסתפק בזה בשה"צ סק"ג (וי"ל שאם יעמוד גם בטפח ורבע, ושאר הרביעי יתחלק לב' הקורות, ג"כ מהני), אמנם במרחק הגובה ג"כ לא מסתבר שמוכרחות להיות "בדיוק-בדיוק", וכ' המ"ב עד טפח, ושם ל"ש כל כך הסברות של רבע טפח טיט מכאן ורבע טפח טיט מכאן כי זה ענין של הפרשי גובה, וכבר בהפרש מועט הוא מתעקם, וצ"ב.

קורה שהוקפה במחצלת

קורה שהוקפה במחצלת יל"ע ממתי נקראת שבטלה ממנה "היכר" קורה, שהרי אם עטופה בנייד צמוד לא מסתבר שמתבטלת, ומאימתי מתבטל היכר הקורה. ועי' ב"י שפשיטא לי' נדון הרא"ש והרשב"א בלמעלה מ"י.

שאול קסטנבוים - אשדוד

סימן שס"ד

מבוי העשוי כנדל

בסי' שס"ד ס"ה לגבי מבוי העשוי כנדל כ' השה"צ שהשו"ע לשיטתו, וכוונתו מבוארת שלהרשב"א הנוכר בה"ל יש להקל שא"צ תיקון בפילוש, וכן הקיל שם הרע"א במבואות שלנו שהוי כעוד "סניף", וכמדומה שמצוי מאד בזמנינו.

דין הדלתות ברה"י

בסימן שס"ד בשה"צ סק"ט לומד הח"ח שכיון שהרמ"א לא השיג על השו"ע כמו שהשיג בד"מ על הכרעת הב"י, ש"מ שחזר בו, ואילו בסימן שס"ג ס"ק ק"ז לומד המ"ב (כשמחשב את ההכרעה בין השיטות למעשה) שהדר"מ חולק הרי על הב"י ושי' השו"ע שם, ולא התחשב בזה שהרמ"א לא השיג על השו"ע "שי"מ שחזר בו" (ובחי' אדם הקשה הכ' גם שם למה לא השיגו הרמ"א כמו בד"מ). והתשובה פשוטה, שבסימן שס"ג הנדון במבוי שאין בפתחו (או בכולו עיין בה"ל ריש סי' שס"ג וכאן במ"ב) ג"ט או ד"ט, וע"ז הכריע השו"ע לדעה ראשונה כסתמא להחמיר ג"ט, ודעה שני' בשם י"א להקל בד"ט, והדעה הא' היא הרמב"ם והרי"ף, ולמד הב"י שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעה אחת והכי נקטינן, והשגת הדר"מ היא יואין נ"ל, וכדאי הם אלו המתירין (המרדכי בשם רבינו מאיר, הראב"ד, והרא"ש הסכים לדבריהם, והרה"מ בשם הרשב"א י"ש מגדולי המורים", ולזה דעת הרשב"א נוטה) לסמוך עליהם אפי' באיסור דאורייתא, כ"ש באיסור דרבנן הקל כמו עירוב", עכ"ל הדר"מ, ולכן אע"פ שהקושיא למה לא השיג הרמ"א על המחבר בשו"ע, אבל הקושיא אינה מספיקה לייסד שחזר בו מקולתו בדרכ"מ, אבל בסי' שס"ד שם הנושא אי' בעי' ברה"י דלתות כדי לערבה, ודעת הב"י שנקטינן "כיון שהרי"ף והרא"ש מסכימים לדעה אחת", וכן פסק כדעה ראשונה כסתמא (בס"ב), ודעת הרמב"ם הובאה שם בשם י"א, וע"ז השיג הדר"מ שכיון שהטור והרב המגיד כתבו שהעיקר כהרמב"ם (שמדאו' אי"צ דלתות כלל, וגם מדרבנן סגי בראיות ליעגל ולא נעולות ממש) "אין לזוז מדבריהם", ומיד אח"כ הביא מחלוקת הראשונים ר"י ומהר"ם מרוטנבורג, שהובאו במרדכי, אם סגי בלי נעילת דלתות (בוה"ז שאין רה"י רק כרמלית, וזה גופא במח' שנוי ואכמ"ל), או בעינן נעולה ממש, אי"כ תוקף ההשגה של הדר"מ על הב"י אחרת לגמרי מבסימן שס"ג סעי' כ"ח, ולכן כאן למד השה"צ בשם הפמ"ג שחזר הרמ"א מהשגתו. שוב ראיתי לגבי ענין אחר לגמרי (חומרא שהביאה הדר"מ והשמיטה מה"מפה"ש שוב השו"ע) שהביאו ליקוט הכללים בענין זה בהגהות הטור החדש (סי' שס"ג אות פ"ח), והדברים עתיקין בעינין זה. מיהו לגבי שני מחלוקות אלו הנושאים נתבחרו בס"ד, לולא דברי הפוסקים וכלליהם.

מבואות הפתוחים אלו לאלו

בסי' שס"ד ס"ד כ' המ"ב לבאר שאע"פ שהמבואות הפנימיים לא פתוחים כלל לרה"י, כיון שההיצוניים הראשון והאחרון פתוחים לריה" צריך תיקון בכל עקמומית של כל אחד מהו", ולכאו' נשאר דינו של כל מבוי ומבוי בפני"ע, שבעי' בצד אחד צוה"פ ובצד השני לחי או קורה (מדינא, ומצד המנהג מחלוקת), ולכן פלא על הרמ"ז סלובס שצייר צוה"פ בכל עקמומית כלומר ג' צוה"פ באמצע, ולענ"ד באמצעי' סגי בלחי או קורה, וכמו שבכ' הקצוות סגי בלחי או קורה כיון שבצד השני יש צוה"פ, כמבואר במחבר סעיף ג'.

שאול קסטנבוים - אשדוד

סימן שס"ה

מבוי שנפרץ לחצר

כ' השה"צ סימן שס"ה ס"ק י"ג שאם הפרצה עשר לכיוון רה"י נאסרת גם החצר (ולא רק המבוי), אבל אם לכיוון רה"י הוא לא יותר מעשר, אם לכיוון המבוי יותר מעשר תלוי אם עירבה החצר עם המבוי, דאם לא עירבה נאסרת, ואם עירבו החצר ומותרת, ולגבי המבוי עיין בשו"ע, דהיינו שלמבוי יש עוד ג' תנאים להתירה (מלבד העירוב עם חצר), אבל החצר לא תלוי בזה, והנה מבואר במ"ב בס"ק י"ד ט"ו שעד עשר היו פתח, ואין חילוק עם עירבה או לא, ואי"כ כיון שבעשר המבוי נאסר, שוב החצר פרוצה למקום האסור כמו בעירבה אינה כן כשלא עירבה איתה, ואיך תותר החצר ויאסר המבוי, ואחרי שנתבאר לי קושיא זו, ראיתי שכבר עמד בזה בחזו"א.

לישב בראש החצר וחפץ בידו

סי' שס"ה ס"ה: אע"פ שאסור כנגד הלחי ותחת הקורה במבוי, מותר בחצר, והטעם שיש היכירא, ויש לעיין לפי מה שנפסק בסי' שס"ג סכ"ז דמבואות שלנו יש להם דין חצירות לפי שאין בתים וחצירות פתוחות לתוכו, האם גם לגבי זה

יהא שרי לטלטל (תחת הקורה) ובין הלחיים (ולפי המנהג תחת צוה"פ), והנה בסקי" לגבי פרצת החצר כ' ואפי' בקעו, ופרצת המבוי בד' ובלא בקע, המ"ב נוטה להחמיר, ודעת החזו"א להקל. ויעוין בס"י שס"ג ס"ק ק"יא ושה"צ סקפ"א פ"ב פ"ג לגבי תיקון פילושי מבואותינו שרינם כחצרות, וא"כ יל"ע במבואות של זמנינו אם יהא להם קולא דהיכר חצר, ומיהו משלא הזכיר המ"ב ע"ז י"ל שכיון שדן בצוה"פ שלנו ששרי בלא"ה גם במבוי, אי"כ שרי, שוב החמיר המ"ב בצוה"פ גבוהה שאין היכר, אי"כ י"ל שגם בחצר שההיתר הוא ההיכר בימינו אין היכר, והוא ספק גדול לדינא למעשה.

מבוי שנפרץ כלפי ראשו

במ"ב סימן שס"ה סק"ו מבואר באורך שסעיף ב' פירושו של סעיף א', והיינו שנפרץ בצידו כלפי ראשו, היינו שהפרצה קרובה ד"ט לכותל שבו הפתח, ושלא כלפי ראשו הוא כשיש ד"ט מהכותל עד קצה הכותל שבו הפתח, ובמשנ"ב מהדרי דרשו ציירו ציור מטעה מאד, בס"א ציירו "שלא כלפי ראשו" והצטרף ד"ט, ובס"ב (ציור 7) ציירו כאילו הפתח עמוק עמוק בפנים המבוי, בעוד שהמ"ב טרח להסביר שהוא הוא גוונא דסעיף א', ושלא כלפי ראשו פירושו שנשאר ד"ט, ולא שהפרצה בעומד.

שאול קסטנבוים - אשדוד

בדין להוציא לחוץ במקום שמצטרף לכרמלית

עיין סי' שס"ה ס"ד בה"ל ד"ה מפני שמצטרף לכרמלית וכו', שדן לגבי להוציא לחוץ, שהביא דלפי מה שמבאר לעיל בסי' שמו"ו ס"ג לכאו' מותר, ויל"ע. ולכאו' התם משמע שמותר וכמשי"כ שם בהב"ל ד"ה ומותר וכו', ואי"כ אמאי הכא נשאר בזה בספק (ושו"מ במשנ"ב מהדרי דרשו שהקשו זאת).

איברא דיש לחלק דהתם אם נאסור להוציא תוך המחיצות יסברו שהוא רה"י גמור, ויבואו לטלטל בכולו, ומתוך זה יבואו שאר אנשים לטלטל גם מהר"ד לרה"י וכמשי"כ המשנ"ב, משא"כ הכא דבין הלחיים ודאי ל"ד לרה"ד, וליכא חשש שיבואו לטלטל ברה"ד, ומשו"ה שפיר שייד למיגור שלא יוציאו לחוץ, ודו"ק

נתנאל יעקובוביץ - צפת

סימן שס"ו

פת שע"ג השולחן לעירוב

נפסק בשו"ע סימן שס"ו סעיף י"א שפת שעל השולחן מהני לעירוב, ויעוין בב"י ב' פירושים בראשונים של מי היתה הפת שגבו מכולם (קמח או מעות או פת, כלומר שכי"א הביא לסעודה פת משלו שהרי לא תכננוה לעירוב) או של בעה"ב. והנה המ"ב סקע"ג ביאר הרבותא השני שהיתה של בעה"ב, ואח"כ הק' הרי בעי' פת שלמה, ות"י או שבאמת עדיין הפת שלימה, או אפשר שכיון שבעה"ב זימנן לסעוד אצלו דינו דומה לס"ז שבמוכה לכולם אי"צ פת שלימה, וסיים "אבל באמת יש לחלק ביניהם" וצ"ע, וכיון שכל הדין הוא "לא פלוג" כיון שבשלימה אפי' אי' מביא קטן וא' גדול מהני ולא אתי לאינצויי, ואילו כולם מביאין פרוסות ל"מ דאתו לאינצויי, פי' ויחזור הדבר לקלקולו כשא' יביא שלימה, וכן בחיבורו ע"י קוסם וניטל כדי חלה (ויעוין בב"י ובהוצ' הטורי, החדש בהגהות מה שהביאו מדברי הפוסקים בזה, ונוגע למעשה לגבי לחם משנה, ואכמ"ל).

ואי"כ כיון שכאן דימהו הח"ח לסעיף ז' יש להסתפק לב' האופנים, א'. שאפי' הביאו פת כ"א מביתו, כיון שזימנן בעה"ב לאכול אצלו, ועכשיו כולם אוכלים משולחן בעה"ב, הוי כמוכה להם, ולי"ש אינצויי כיון שעכשיו אוכלים משולחנו, ומעיקרא הביאו לאו אדעתא דעירוב ויעיל בפרוסה (אמנם הפשטות שבאופן כזה ודאי לא מהני, וצ"ע). ב'. בהביא רק בעה"ב את הפת, הסברא שדומה לס"ז שהוא מוכה לכולם, וגם פה נתון לכולם ולי"ש אינצויי, והצד שלא מועיל (ולזה כ' הח"ח "באמת יש לחלק") כיון ששם הוי העירוב מדין שהוא שלו ומוכה להם לצורך העירוב, משא"כ כאן הוא מוכה להם לאכול אי"כ הם כולם שותפים בסעודה ולא שותפים **בפת העירוב**, והזיכוי הוא הרשות לאכול ומהני מדין "פת של שותפין" (נוכרה כאן ברמ"א), לא מדין פת של איש א' שזיכה אותה לכולם לצורך העירוב, ועי"ז הוי כפת של כולם, והנפ"מ בנידון הוא האם גם באופן שכולם הביאו יהי' צד להקל כבס"ז (ובאמת אפשר להעמיס במ"ב את זה שלחלק ביניהם יועיל אפי' כ"א הביאו פתו, ודחוק מאד), והמ"ב אפי' לא הזכיר כזה פירוש (אע"פ שזה הרה"מ בפירוש דעת הרמב"ם) רק ל"רבותא".

בית שאין בו לרבע ד' על ד'

לסימן שס"ו סעי' ג' מ"ב ס"ק כ"ב ושה"צ ס"ק י"ג, הנה להחמירים שאין להניח העירוב בכזה בית, יתכן שזה לא חשוב "דירוין", אי"כ אם כל הבתים בחצר הם כאלו יש לומר שאין כאן כלל חיוב וצורך בעירוב, וצ"ע (ואף א"ג שיש חיוב עירוב, בכה"ג ודאי יועיל להניחו בכזה בית דממ"ג סגי ומהני). שוב מצאתי כן בנשמ"א כלל ע"ג אות ט"ו (ובח"א אות י"ד), ולכן כתב שיניח בלי ברכה, יעוין שם אם קאי בדיוק גם על מקרה כזה.

בית גדול שבתוכו בית קטן

סימן שס"ו ס"ג בבה"ל בשם התו"ש כ' שמניחין בבית גדול שבתוכו בית קטן שאצל מחיצות פנימיות, והשיגו הבה"ל שאינו מוכרח ונשאר בצ"ע למעשה, ודווקא בחצר שבעי' אויר המשתמך סגי. ובשו"ת הנדפסים ע"י הכוללים (מבחן ר"ח מעשיות תשובה א') כתבו ע"פ הרמ"א שאם העי"ח יחד עם הש"מ יחני, ויש להעיר שדבר זה אינו מוכרע להקל, יעוין בה"ל בסעי' ו' שנסתפק בדעת הרמ"א אם יועיל בפרוסה, דהיינו שלצד שלא מועיל פרוסה הוא אע"פ שמועיל להניחו בבית הכנסת, וגם להבנתו של ביאור הגר"א החזו"א מסבירו באופן קצת שונה מהבה"ל, אי"כ מנ"ל שלגבי בית דע"ד יועיל. ועוד יש לחלק שביהכ"נ מה שמהני הוא שממילא שייך לכולם, ולכן סגי אע"פ שאינו בית דירה, אבל לא שכל דיני ותנאי חצר סגי לעירוב כזה (כמו בית צר שלא ראוי לדירה רק משתמר במחיצות החיצונות), ויל"ע בכל זה. עוד יש להעיר שהושמט בתשובה הנ"ל הדין להניחו במקום גבוה משאר כלי החצר, וחשש הבה"ל לכתחילה לשי' הרמב"ם זו, שיהא ניכר שהוא לשם עירוב, ובארון מטבח סגור ליכא היכרא. עוד יש לציין שהחזו"א מסתפק במקום הארונות והשיש שקבועים שם, ממעטים בשיעור דע"ד הנצרך למטבח, וכמבואה.

נתוספו דירוין

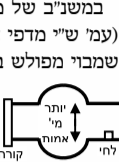
בסי' שס"ו ס"ט כ' וי"א וכו' שאמרינן לב' ביי"ד מתנה וכו', והיינו שאפי' נתוספו דירוין מהני העירוב הישן ואי' להוסיף עליו מחמתן, והעמדתי שם ע"פ המ"ב שדין זה הוא לכר"ע, ורק שלכתחילה מודים כולם שאין לעשות כן, ובדיעבד כיון שנהגו לעשות פ"א לכל השנה, סמכינן על סברא זו, דלב הקהל מתנה שיהיו גם הנוספים שותפים. וכעת ראיתי בשה"צ סימן שיע' סקל"א בשם הפמ"ג, שטוב לכתחילה להתנות בפירוש "משום דעה קמייאת בסימן שס"ו", ולכאו' גם לדעה בתרא לכתחילה צריך להתנות בפירוש, ורק בדיעבד סומכין על סברא דלב

אצלן א"צ לתת חלק בעירוב, אבל במוליכן עירובן למק"א כאו"א נותן חלק בעירוב, וכאו"א יש לו פעולת דיוו בפנ"ע הזקוקה להשתתף בדיווי העירובין בבית שמניחין בו העירוב, והתערבות בהנחת העירוב נעשה ע"י צירוף פעולות הדיוו לפעולה אחת של דירת עירובין, וממילא נעשית הדירה כדירת עירובין, וכל החצר ובתיה מתרים בטלטול דכולה דירת עירובין אחת, ואין כאן מי שנבדל.

אברהם שונברג - גבעת שאול

מבוי מפולש

במשנ"ב של מהדורת הרב מ.ד. סלובס ציורים לדף רכ"ז של המ"ב ציור 4 (עמ' ש"י מדפי הספר) צייר לבה"ל ד"ה וצריך צוה"פ בעקמימות, שכי הבה"ל שמבוי מפולש ביושר*, אע"פ שרחב שם יותר מ"י אמות בודאי א"צ להסתכל על אמצעות המבוי אלא על הקצה, וצייר כך "מבוי מפולש ביושר" ולענ"ד יש כאן טעות (ואולי טעות הדפוס) כי מבוי זה ודאי נשאר דינו כ"מפולש" שבכעי בצד אחד צוה"פ מדינא, ובצד השני לחי או קורה (מדינא), ומצד המנהג נחלקו אם צוה"פ ג"כ או ב' לחיים), וכל הקולא של הבה"ל היא שבפילוש הרחב שבאמצע א"צ תיקון, וכן מוכח מזה שנסמך על קולת מהר"ם מרוטנבורג שהביא קודם לכן, ופשוט.

גוסס שמת בשבת אי נפסל העירוב

במ"ב סימן שע"א ס"ק ל"ד כ' בשם המג"א שאם הגוסס מת בשבת, העירוב לא מהני, ואוקמיה המ"ב למ"א רק במקרה שבא הירוש לבית בשבת, ונאסר מצד הירוש, ול"א הותרה מצד המוריש, אבל במקרה שלא הגיע הירוש לבית כתב המ"ב שפשוט שמותר, וכמו שנבאר לעיל בריש ס"ד שאע"פ שמת מבעי"י ולא חל עירובו, או כשמת בשבת ולא עירב, אם לא בא הירוש לבית מורישו הו"ל דירה שלא בבעלים שלהלכה אינה אוסרת, וקשה שהרי שם כתב הבה"ל בשם הרשב"א, ושלוח נוטה דעת הגר"א (ונשאר שלמעשה צריך עיון) שאמרינן הואיל ונאסרה נאסרה, והיינו כיון שהי' המוריש חי בכניסת שבת ולא עירב, אע"פ שעכשיו מת והוה דירה בלי בעלים שאינה אוסרת, בכל אופן אוסר, המצב הקודם שהי' דירה בבעלים ללא עירוב, וא"כ כיון שלדעת המג"א גוסס שמת בשבת העירוב הו"ל כמי שאינו, א"כ לרשב"א אמרינן נאסרה, ולמה כאן כ' המ"ב בפשיטות להיתר אחר ששם נאסר בצ"ע (מיהו לגבי למעשה גם כאן היקל המ"ב כעצי אלמוגים, א"כ כל שבלא נכנס הירוש לבית המוריש שלדעת השו"ע שרי לגמרי).

שאול קסטנבוים - אשדוד

סימן שע"ב

בשמעתתא דעירוב ב' חצירות יחידו (סי' שע"ב ס"ג - סי' שע"ח - סי' שפ"ז)

א. הנה קי"ל דהי' שגבו א' מוליך עירובן לחצר אחרת, יעוי סי' שע"ב ס"ג, והנה לכאז' פשוט שאין היחידוש שיכול להוליך עירוב כולן מודעת כולן לחצר הב', שזה כמו שמערכים מלכתחילה ב' חצירות יחד, שלכאז' פשוט שיכולים כמה חצירות לקבוע דירתן ע"י הנחת פת של בתי כל החצירות בבית א' שבא' החצירות, ובחכרז צ"ל החידוש שמוליך שלא מודעת, אך באמת צ"ע לדערב ב' חצירות לכאז' א"א שלא מודעת, עכ"פ א"א ליטלו פת שלהן שלא מודעתן, עי' סי' שע"ח [ובערהו"ש כ' שהחידוש כשמוליך מודעתן, וזה צ"ע דהוא לכאז' פשיטא]. ושמא י"ל דרק בתחילת עירוב א"ר לעשות כן שלא מודעתן, אך אחר שכבר נתערכו וכבר נעשו תבונה אחת, וכשם שרשאי לאכלו כך רשאי ליטלו להעירוב של כולם ולהוליך שלא מודעתן לחצר אחרת, ולכאז' כך פי' מרן ז"ל בסי' פ"ג קט"ו, דעיי"ש שהקי' על גונא דמוליך עירובן שלכאז' נתבטל כל חבורתו, שהרי ביטל מקום קביעותם כשהוציא פתן ממקום שנתנו לשם, וכונתו דבהוצאת פיתן שלא מודעתן לכאז' ביטל כל חבורתן, דאם זה מודעתו הרי קובע מקום פיתן וחבורתן בבית שבחצר השני [ועי' סי' צ' ס"ק כ"א], ומבז' דס"ל דעושה כן שלא מודעתן, עיי"ש.

ועיז' בשו"ע ובחזו"א סק"ו דיש עוד אופן שמוליך פת משלו מלבד פת של העירוב שנשאר במקומו, ולכאז' ג"ז נעשה שלא מודעתן ועי"ד הנ"ל, וגדר הדברים הוא כנמו"כ בחזו"א שם סק"ו דקבעו דירתן בבית שבחצרים, וחוץ מזה נעשה להם עוד מקום דירה בבית שבחצר ב'.

ב. ויל"ע לפי כ"ז בדינא דג' חצירות שבסי' שע"ח שנתערכו חיצונות עם אמצעות, אמאי אין אמצעות שליח של חיצונה שמצד א' לערב עם חיצונה שמצד שני, דאחרי שנתערכו תעשה שליח, ובגמ' מבז' דהכא כמי שגילו דעתן שאין רוצים לערב, ויל"ע הדתינא אם יודיעים זה מזה י"ל שכמי שמחו על כך להדיא, ואי' להיות שליח בע"כ, אך כשנעשה שליח מודעתן מאי איכא למימר, ובשלמא כשאז' ליתן עירוב באמצעות ולא הניחו בבית א' י"ל שלהדיא לא נתערבו חיצונות וע"ז, אך כשחזרה אמצעות והוליקה לחיצונה שבצד ב' בלי להודיע לחיצונה שבצד א' היכן הוא הגילוי דעת, ומי'ש מהך דהי' שגבזו שמוליך שלא מודעתן, ושמא כל שעסקו בעירוב ב' חצירות ולא עירבו עם חצר ג', בכך איכא גילוי דעת שאין רוצים בכך, ומשא"כ התערבות כל הבתים שבחצר זה ולא עסקו בעירוב עם חצר אחרת אין זה כגילוי דעת שאין רוצים בכך, ועי' יכולה להיות פתוחם [ובשמי"ש שבמניחין ב"ב בתים שבחצר אמצעות פשיטא דלא מהני, דהרב שנוי במחלוקת המ"ב סי' שע"ב ס"ק כ"ז עם החזו"א סי' פ"ג סק"ח, וכ' מזה במק"א שד' החזו"א צ"ע לכאז', ולהדיא משמע בגמ' דבכה"ג לא הוצרכו לטעם דגילוי דעת, אלא שבלא"ע על כה"ג לא נאמר כלל דין דהי' שגבו, וכ"ש מה שהחזו"א למד מזה לעשות עירוב בחצר אחת בכמה קבוצות בוודאי צע"ז, וכבר העירי שברטיב"א מפז' כהמ"ב, ואכמ"ל].

ג. ובזמנינו מערבין מלכתחילה הרבה חצירות ומבאות יחדיו, וי"ל דחשיב כמודעתן, א"נ שבזמנינו שחאה הצלת הציבור ממשלת אחרי שהורגלו לטלטל לכו"ע חשיב זכות, ואפי' למחמירים בסי' שס"ח שריא, ועכ"פ צורת העירוב ע"י הנחת פת עבור כולם בבית שבא' החצירות, ועי"ד שכי' החזו"א שם סק"ו.

ד. ובבה"ל סי' שפ"ז כתב על משי"כ השו"ע אם עירבו דרך פתחים כל החצירות יחדיו, דמוכרח לומר שגם עירבו הבתים תחילה דאלי"כ לא יוכלו להוציא כל בתים, ובחזו"א סי' צ' ס"ק כ"א תמה דבודאי הכוונה שכל הבתים של כל החצירות נתנו פת לבית שבחצר א' שהרי אין דרך אחרת לערב כל החצירות, ובכה"ג א"צ לערב שתיבה הבתים. ולכאז' צ"ל שהמ"ב בא לפרש דמיי"ר שנעשה כאן עירוב חצירות ע"י נציג של כל חצר, דמכל חצר נתן א' פת לבית שבא' מן החצירות, וזה מהני רק אחרי שבכל חצר נתערבו כל הבתים יחדיו, דאז הו"ל כהי' שגבו שאי' מהן מוליך עירוב לחצר אחרת, אך באמת א"כ היה לו לציין לסי' שע"ב ס"ג, ולשונו שכי' דאלי"כ לא יועיל להוציא מהבתים משמע שפי' שיש עירוב בתים ויש עירוב של חצירות, ועי"ז קאמר דעירוב של

חצירות לא נצרך, דלא יועיל לכלי בית, ולכלי חצר לא נצרך, עיי"ש. אלא שצ"ע מה"ת לפרש כן, וכסבור הייתי לפרש כוונתו שא"א לערב בתי כל החצירות ע"י נתינת עירוב בבית שבחצר א' עד שיערכו קודם בתי כל חצר בפנ"ע, ויחזרו אח"כ לערב כל החצירות בכלל ה' שגם שמוליכין עירובן, אך זה חידוש גדול, ובודאי דלא נהוג הכי. ועי' עוד בסי' שפ"ז למ"ד דשיתוף מהני במקום עירוב, דיי"מ שמניחו לשם עירוב באופן המועיל לעירוב, וא"כ מפז' דא"צ לעשות כן, וסוף דבר שד' רבינו המ"ב לכאז' צע"ג דמאי' קסבר ומאי' אתי למימר, וכאשר תמה מרן ז"ל, וצע"ג. [ועי' עוד במש"כ במדור שיח הלכה שבאליבא הדלכתא בגליון ע"ז].

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

בענין שער חשמלי המפסיק בין ב' חצירות ונסגר בשבת

סי' שע"ב סעיף א' וסי' שעיד' ס"א [עיקר הדברים בסי' שע"ב], יש לדון בשער חשמלי המפסיק בין ב' חצירות, וביה"ש הוא פתוח, ומכוון להסגר לאחר ביה"ש, אי שרי לערב דאזלי בתר ביה"ש והרי היה פתוח, או"ד דמערבין שנים דאולי בתר כולא שבתא.

והנה בסי' שעיד' ס"א מבואר דאם נסתם הפתח בשבת, אמרי' שבת הואיל והותרה הותרה, ולדיעה קמא שרי לטלטל אפי' מחצר לחצר, ולדעת הרמב"ם לא נאסרה החצר שאין עירובה אצלה אלא בשניה, אבל נידו"ד ל"ד להתם, דהתם בביה"ש היה השער ראוי לכל השבת, אבל בנידו"ד בביה"ש גופא ידענו שאחר ביה"ש יסגר, ויעוי' במ"א סו"ס שע"א דגוסס שמת בשבת ל"מ עירובו, דל"מ קאי לכל השבת [ויעוי' בעצי אלמוגים שחולק ע"ז], ולכאז' טעמו לי"ש הכאן].

ולעצם הענין נקדים דלכאז' פתח שבין ב' חצירות וכעת הוא נעול, לכאז' אם אפשר בביה"ש להביא המפתח בלא איסור דאז' שפיר נחשב פתח אף שנועל, ואם א"א להביאו חשוב כסתום, וכענין שמצינו בעירובי תחומין בסי' ת"ט ס"ד, וה"נ י"ל גבי שער חשמלי דתלוי אם פתיחתו או כינונו להיות פתוח כל השבת בביה"ש היא דאז' או לרבנן, דאי היא דאז' חשוב כסגור בשעה שנסגר, ואי היא דרבנן חשוב כפתוח לכל השבת כיון דביה"ש יכל לפותחו לכל השבת, ואי"ה יבאר לקמן חידוש גדול בזה.

והנה בסי' שע"ב סט"ו אפילו דיעה ראשונה והרא"ש באילן שבין ב' חצירות אי חשוב פתח, וכן באשירה, לדליעה קמא אילן חשוב פתח ואשירה לא, ולהרא"ש איפכא, והוא פלוגתא דאמוראי בעירובין ע"ח ע"ב.

ובכדי לעמוד על עומק הדברים צריכים להקדים הסוגיא, דהנה הגמ' הסתפקה באילן א' הוי פתח, די"ל לרבי דביה"ש לי"ג שבת ה"מ ביה"ש, אבל פתח דלא חזי לכוליה יומא ל"ח פתח [ע"פ רש"י], או"ד פיתחא הוא ואריא הוא דרביע עליה. וכן באשירה מבעי"ל אי שרי מטעם אריא דרביע עליה. ודיעה קמייתא ס"ל דאילן שרי [כיון דשרי ביה"ש] ואשירה אסור [דאין שעה דשרי בשבת], וכן פסקה דיעה קמא בשו"ע. ודיעה ב' כסרא דכל שאיסור שבת גורם אסור, וכל שאיסור דבר אחר גורם שרי. וכ"ד הרא"ש. עוד יש מ"ד דאילן תלי בפלוגתא דרבי ורבנן, ואשירה תלי בפלוגתא אחרת. [ויעוי' ברב המניד פ"ג מהלכות עירובין ה"ח דדיעה אחרונה ס"ל כדיעה קמייתא. ויעוי' ברשב"א דפליגי].

ובמ"ב (סי' שע"ב ס"ק קי"ד) ביאר טעם הרא"ש דאילן אסור, דכיון שאסור לעלות בו בשבת והאיסור בא מכח שבת ואיך יתיר דבר לשבת, והוי כמו ב' דברים סותרים, ומאז צ"ב בזה, הא אפי' אשירה אמרי' אריא דרביע, ומי'ש בדבר שאיסור שבת גורם לו נמי נימא אריא דרביע.

ומי"מ מוכרח דהך שיטה ס"ל כהצד הראשון בגמ' דכיון דכוליה יומא אסור לעלות בו, ממילא לאו פיתחא הוא אף דשרי ביה"ש. ודיעה קמא ע"כ ס"ל דאזלי בתר ביה"ש גופיה, דאי אז שרי אף דנאסר אח"כ אפי"ה שרי. ויעוי' לקמן עוד בעזהו"שית.

ובס"ד נראה ביאור הדברים דס"ל לדיעה בתרייתא גדר אריא דרביע היינו דאמרי' דפתח יש כאן, רק דבר חיצוני חוסם את שם הפתח שבו, ע"כ שפיר אשירה שרי דיש דבר חיצוני המונע עליה, אבל אילן כיון דכל איסורו הוא משום שבת ובא להתיר לשבת, א"כ איך שייך לומר שהאיסור "שבת" שהוא ה"אריא" דרביע עליה הוא חיצוני כלפי הלכות "שבת" גופה, הא אינו חיצוני, והו כוונת המ"ב דהוי תרתי דסתרי, דהיינו שנאמר דכלפי עירוב דיני שבת הם כשבת, וכלפי עליה לאילן דיני שבת הם חיצוניים לשבת.

דלפ"ז צ"ל דמש"כ המ"ב הטעם דתרתי דסתרי, לא כי כן להסביר למה אילן אסור ול"א הואיל והותרה, דזה ס"ל הטעם כני"ל דל"א הותרה בדבר שאמור ליאסר בכלי מיני יומא וכמבואר בגמ' להך מ"ד. אלא עיקר הענין להסביר מ"ל באשירה אמרי' אריא דרביע ובאיסורי שבת ל"א אריא דרביע, והיינו כני"ל דכשהוא כלפי דיני שבת אין כאן פתח כי השבת רובצת עליו ואומרת שאינו פתח כלפי שבת.

נמצא נידו"ד תלי בהך פלוגתא, דלדעת הרא"ש כל פתח שהוא פתח רק לביה"ש לי"ש פתח, וה"ז הך פתח לי"ש פתח כיון דלכולי יומא אינו פתח, ולדיעה קמא לכאז' אזלי רק בתר ביה"ש, וכיון דביה"ש חשיב פתח א"כ אמרי' שבת הואיל והותרה הותרה. אך אינו ברור כאשר יבואר בס"ד לקמן, דתלי בפלוגתת האחרונים.

והנה המ"א דלעיל גבי גוסס הביא מקור לסברתו מסי' שפ"ג, ושם כ' (בס"ק א') בזה"ל: דמתחילה כשנעשה העירוב אין סופו להתקיים כל השבת וכו', ולא שייך לומר כאן שבת הואיל והותרה ולא יתבטל וכו' דהא ביה"ש עומד לאיסור. ולכאז' מאד יוקשה אי"כ למי"ד דאילן שרי מ"ט אזלי בתר ביה"ש, הא אחר ביה"ש יאסר.

והיה מקום לחלק בין 'בעלות', שאינה נקבעת לפי ביה"ש אלא לפי כל השבת, לבין 'פתח' שהוא מדיני מחיזה ונקבע רק לפי תחילת שבת [וכן רצו לחלק אריות דבי' עילא' בחבורתינן]. והגם שלשון המג"א אינו סובל זה, שכי' דהא ביה"ש עומד לאיסור", גם סברא זו היא נגד גמ' מפורשת, בדבדף י"ז ע"א אפילו אמוראי בשלשה שהיו בתוך שטח יותר מב"ס, ושרי להו משום דהם ג' ומת א' בשבת, אי אמרי' שבת הואיל והותרה הותרה, או אזלי בתר דיורין, ותלתה הגמ' פלוגתא זו בדינא דסי' שע"ד דנסתם הפתח דאמרי' שבת הואיל והותרה הותרה, ע"ש. [וכ"מ להדיא בגמ' דף ע' ע"ב כל שהותר וכו' כגון וכז]. וכינותי' ואורו עיני' דהרעק"א על המ"א בסי' שע"ב ס"ק כ"ד הך כן עי"ד המג"א להדיא והניח בצלע"ג.

שרי' בפמ"ג שם שהק' כן, וכ' דעי' בתו"ש ויפה כתב. וראיתי שהעתיקו תי' התו"ש, וזה תו"ד דמחלק דאם הפתח בביה"ש גופיה נתון בספק שמא יסתר בתוך ביה"ש [כגון שמא ימות הגוסס או שמא יבא הנכיר וכה"ג], בזה לא אזלי בתר ביה"ש. ואי בביה"ש גופיה הוא מתוקן ורק לאחמ"כ יסתר [כגון באילן דודאי ביה"ש שרין], אמרי' הואיל והותרה, ואין הספר כעת תח"י, וצ"ב בזה.

ויתכן לפרש בזה דס"ל דודאי אזלי בתר ביה"ש והוא הקובע, כיון דאז חלות העירוב, ומה בכך דאח"כ יסתר [והיינו לדיעה קמא ולא להרא"ש], אלא דמי"מ אי"ה לערב בעירוב שיש עליו עצמו ספק, דאין בכח העירוב להתיר אלא כשהוא

בודאי מערב, וע"כ כל שביה"ש אנו מסופקין שמא לא חל העירוב כי אזלי לא יהיה ראוי לביה"ש גופא, א"כ יש חסרון בעירוב עצמו, ואולי אם בסוף יתגלה שלא נסתר ביה"ש, הא לא חזי לביה"ש בודאי אלא בספק, ע"כ גרע כוחו ואינו מועיל. ועי' לקמן.

עוד נוסח אחר יש לפרש דבריו, דלעולם ביה"ש קובע כני"ל דהוא שעת חלות העירוב, אלא דביה"ש אנו דנים את כל השבת אם תוכל להתקיים כך כדיני ביה"ש, דאילו היה מותר בכל השבת לעשות מה שמותר כעת [שהרי זה זמן קניית העירוב] שפיר הוי עירוב. ואי אחר ביה"ש היה אסור ולא מדיני ביה"ש אלא כי התקלקל, אי"כ ביה"ש עצמו אין יכול להתיר מה שבשבת אסור.

והסברא מתוקה מדבש, דכיון דביה"ש הוא המתיר ע"כ דנים את הלכות ההיתר כשעת ביה"ש עצמו, ואז דנים את השבת כאילו כולה ביה"ש בדיניה, ואי היתה מותרת ה"נ שרי. אבל בקלקול שבעירוב שהוא מגרע את העירוב בביה"ש, כי ביה"ש כולל כל זמן השבת, וביה"ש ככה"ג לא היה מתיר כיון שנתקלקל, ה"נ אסור ול"א הואיל והותרה, דמה בכך שקרה אח"כ בשבת הרי כל השבת א', ודו"ק.

והנראה יותר כהפי' השני, דהפי' הראשון מאד מוקשה דא"כ אפי' לא נאסר אח"כ כיון שהעירוב היה יכול ליאסר לא יועיל, ויש לדחוק בזה. ומיהו גם על הפי' השני יש להקשות מסוגיא דדף י"ז ע"א שהובאה לעיל, דמת א' מהשלשה בשבת אמרי' הואיל והותרה, הרי ביה"ש נמי יכל למות, וזה סותר עצם דברי התו"ש ולא את הפי' לדבריו. אמנם לק"מ, דדוקא כשראוי להתקלקל העירוב אז פסול אף שהתקיים העירוב, אבל באדם דמוקמינן בחזקת חיים ודאי לא נאסר אם מת, ורק בגוסס אז חוחר למחלוקת המ"א והעצי אלמוגים הנ"ל אי מוקמינן בחזקת חיים או אמרי' רוב גוססים למיתיה.

ובמחצה"ש כ' לבאר דכיון דביה"ש שרי, וגם בשבת אפשר לעלות אלא דאריא הוא דרביע עליה, מהני הנך ב' הסברות יחד להתיר אף דאחר ביה"ש יאסר. וכעיי"ז כ' החזו"א סי' צ"ו סקל"א בזה"ל: דלרבי כיון דביה"ש פתח ראוי לתשמיש הוא אמרי' כולי יומא פתחא הוא ואריא הוא דרביע עליה, אבל לרבנן דאין ראוי לתשמיש אפי' שעה א' לאו פתחא הוא.

ובאמת מאד צריך תלמוד איך מצטרפות כאן ב' סברות שכל א' בפ"ע לא מהני, דסברת אריא דרביע ל"מ בפ"ע מדל"מ באשירה, וסברת דביה"ש שרי נמי ל"מ בפ"ע, ואיך ביחד מועילים. אמנם קצת משמע מלשון החזו"א דפתח שיש לו משמעות ליום זה אפי' בשעה א', שם פתח לו לענין שכשיהיה דין שאסור לעלות עליו נמצא דהוי פתח שאריא רביעי עליה, אבל כשא"א להשתמש בו ביום זה כלל אינו פתח כלל אף דליום אחר פתח הוא. ויתכן דהסיבה דבעי' שהפתח יועיל ליום זה, כיון שבא להתיר בשבת, וע"כ אנו צריכין פתח לשבת, וע"כ אם יש עליו שם פתח ממילא כשאסור הוי פתח דרביע עליה אריא, אבל כשאין שם פתח אין פתח כלל, וצ"ע.

ומי"מ מבואר יוצא דלחזו"א בנידו"ד כשנסגר השער אין פתח, ואפי' בגדר אריא דרביע אינו, אלא בטל לגמרי, ודאי וודאי דל"מ, דלא רק דבעי' שיהיה פתח בביה"ש, אלא בעי' פתח בכל היום, רק דביה"ש מגלה דפתח הוא. ויתכן עוד דאפי' לתו"ש ל"מ בהכי אף דביה"ש היה יכול ליכנס בו, דלפי ההסבר דבביה"ש דנים אין היה הדין אם ביה"ש היה מתמשך על כל השבת כדיני ביה"ש, הרי כיון ידיעה אין דאחר ביה"ש יסגר ל"מ מידי אף דביה"ש היה פתוח, ולצד הראשון דבעי' עירוב ודאי בביה"ש מסתברא דמהני בהכי. וכתבנו לעיל דהפי' הראשון דחוק, והעיקר כהפי' השני. ואם השער פועל ע"י עין אלקטרונית, וביה"ש היה עומד שם אדם ולכן לא נסגר, בזה גם לפי קמא לדברי התו"ש ל"מ כיון דביה"ש עצמו בספק שמא יסגר, וק"ל.

ע"כ נראה לדינא דלא אזלי בתר ביה"ש כיון דלהרא"ש ודאי ל"מ, ולדיעה קמא לחזו"א ודאי ל"מ, ואף לתו"ש מסתבר לומר דל"מ לאסור, ע"כ ל"א בתר ביה"ש כלל.

אלא דיל"ע כשהפתח רחב י"א אמות, ויסגר אחר ביה"ש, דהשתא נקלענו לשאלה חמורה, דאי נימא דהם א' אז חייבים לערב א', ואם הם שנים חייבים לערב ב', האם ככה"ג אזלי' בתר רוב השבת אם סגור סגור ואם פתוח פתוח, או אזלי' בתר כל שעה ושעה דבשעה שסגור סגור ובשעה שפתוח פתוח, ואין בידי תשובה ע"ז, וצ"ע.

ניהדר אנפי'ן לדון בדלת שבין ב' חצירות והמפתח אינו נמצא כאן, דהנה לעיל כתבנו דלכאז' כל שאפשר ליטלו ע"י איסור דרבנן מהני ליחשב כפתח כיון דביה"ש היה מותר ליטלו לצורך מצוה, כמו דמחלקינן בעירובי תחומין בין איסור דאז' לדרבנן.

והנה מהאמור לעיל יש לדון בדבר חדש, דלכאז' לדברי החזו"א דודאי לא אזלי' בתר ביה"ש גופיה, א"כ ל"מ מה דביה"ש היה אפשר להביא מפתח, דזה מהני לענין שנחזיקנו בביה"ש כפתוח, אבל אחר ביה"ש הא לא נוכל לפותחו אף ע"י איסור דרבנן, וכיון דביה"ש אנו יודעים דהוא אח"כ ישאר באיסורו ל"מ, אלא די"ל דכיון דביה"ש יוכל לבא לשם "פתח" ע"י איסור דרבנן, אי"כ בהמשך יקרא פתח סגור דאריא דרביע עליה הוא המנועול, דלפי החזו"א כל ששעה א' קרוי פתח ואח"כ נסתם מחמת מונע שפיר חשוב פתח. ויל"ד בפשיטות, ויותר מסתברא לאסור.

ולחסבר השני והעיקרי בדברי התו"ש מסתברא דכיון דכל השבת אילו היה דינו כביה"ש הוי שרי ליטלו ע"י איסור דרבנן, ה"נ מהני הכא כיון דביה"ש שרי ליטלו.

ואי נימא דמהני מאי דביה"ש היה אפשר להביא מפתח, אי"כ י"ל דאפי' כשא"א להביאו אלא מרשות אחרת והוי איסור דאז', מהני בעירובי חצירות כיון שאפשר להביאו ע"י עכ"ים דהוי דרבנן, דהנה גבי עירובי תחומין כל שא"א להביאו ע"י איסור דאז' לא הוי עירוב. ואף דאפשר להביאו ע"י אמירה לעכו"ם, צ"ל דכיון דא"א לעשות כן אלא ע"י אחר, ל"ח דירה שיקנה לו מקומו, דדירה הוא כחשי ע"פ עצמו לא כשתלוי באחרים. [וייתרה מזו דעת האור זרוע דשבות בשניו מותר ביה"ש, ואפי"ה ל"מ ליחשב דירה דאינו צורת דירה, והרא"ש פליג עליו דביה"ש אסור דקרוב לדאז', ומסתברא דבהנ"ל מודה], ואכמ"ל.

אבל אין כ"ז שייך אלא בעי"ת דתלוי בקנין דירה, אבל בעי"ת דאין דין צורת קנין דירה אלא רק תלוי אם יכול להיות א', בזה מהני אפי' כשיכול להביאו ע"י עכו"ם. היוצא מכל האמור לדינא:

א. דשער חשמלי הנסגר אחר ביה"ש, לכו"ע לא נחשב כפתח לערב א' [ויל"ע ששרחב י"א אמור כיצד יערבון], ועי' בפנימ.

ב. דלת שבין ב' חצירות ואפשר להביא המפתח ביה"ש ע"י איסור דרבנן, לדברי החזו"א מסתבר לאסור בזה כיון דאחר ביה"ש לא יוכלו להביאו ואין דנים את ביה"ש בפ"ע, ולדברי התו"ש כיון דביה"ש אפשר להביאו מהני, דאין דנים את השבת כדיניה אלא כדיני ביה"ש.

ג. כשאפשר להביאו ביה"ש רק ע"י נכרי, מסתברא דלתו"ש מהני, אף דבעירובי תחומין ל"מ בזה. ולחזו"א ודאי ל"מ וכנ"ל.

דוד מנשה - רמת שלמה

הערות וארות | קצה

בתוך ב' טפחים, דתרי בתרי לא יתיב. הא קמן שנקטה הגמ' שהמציאות היא שכל שיש בהיקפו ו' יש ברוחבו ב', ולא ידעה דלפי החשבון המדוייק רוחב הספר הוא פחות מב' ושפיר יתיב בב"ט, ע"ש. (ופלא על הערוך השלחן הנ"ל שלא הרגיש שבדבריו מיושבת רק הקושיא בדאורייתא. ובפרט שיש לפרש דר' יוחנן יע קושייתם מבי' הנ"ל). והשתא יש מקום לומר דאע"פ שהש"ס בסוכה הנ"ל הקיל אף בדאורייתא, מ"מ אפשר שזה משום שחז"ל לא ידעו את החשבון האמיתי [ע"ג רש"י ור"טב"א בסוכה ח: שכ' דדייני דקסרי טעו בחשבון. ועי' בתוס' שם שכ' דהש"ס טעה בחשבון ולא דייני דקסרי. והמאירי שם כ' דאף אחד מהם לא טעה, ע"ש. ועי' גם בראשונים בעירובין ע"ו.], אבל אגן דידעינן החשבון האמיתי יש לנו להחמיר בדאורייתא. ובפרט שיש לפרש דר' יוחנן יע את החישוב האמיתי כמו שכתבנו לעיל, אלא דהש"ס לא ירד לסוף דעתו. (ואף שר' יוחנן טעה לענין היקף חלוץ עגול דסוגיין בעירובין ע"ו ע"א, וכמו שכ' שם התוס', וסבר שכל אמתא בריבועא תרי אמתא באלכסנא, מ"מ י"ל דבתר הכי נפק דק ואשכח את החשבון המדוייק, ודלא כמו שכ' התוס' בסוכה דגם בסוכה טעה ר' יוחנן).

ומיהו לקושטא דמילתא אין הכרח כלל מהגמ' בב"ב לומר שחז"ל לא ידעו שחישובם אינו מדוייק, שהרי כבר יישב החת"ס בחי' לב"ב בשם הקקיון דיונה את קושיית תוס' ואמר דהיקף הספר ו' טפחים הוא בלא העמוד שנכרך עליו, אבל בארון הונח הספר עם העמוד ועלה רוחבו לב"ט, והשתא שפיר פריך הש"ס דתרי בתרי היכי יתיב. ועי' גם בפירוש השניות לרמב"ם (שהובא כאן בשעה"צ) שכ' דודאי חז"ל ידעו שחישובם אינו מדוייק, וא"כ דוחק לומר שהגמ' והמ"ב יפקפקו בזה.

על כן צריך ליישב דברי המ"ב והמ"ב ולומר דהם מסופקים שמא מאי דמצריך ר' יוחנן שיהא שיעור הסוכה דע"ז אמות כדעת רבי, כל זה רק מדרבנן, אבל מה"ת סגי במחזקת ראשו ורוחו ושלחנו כדעת ב"ש דפסיק הש"ס כוותם בדף ג' שם. ולכן שפיר פריך ליה הש"ס דכיון דרק מדרבנן בעינן שיהא בסוכה העגולה בכדי לרבע דע"ז, יש לנו להקל בחישוב האלכסון וההיקף וא"צ לחשב במדוייק, אבל במילי דאורייתא אפשר דידעה הש"ס דאין להקיל.

ומיהו עי' בב"י ובמ"ב בס"י תרל"ד ס"ד לענין סוכה עגולה, שכתבו שלדידן צריך שיהא בה בכדי לרבע זע"ז טפחים נקט, ועולה היקפה כ"ט טפחים וב' חומשים (3x1.4x7=29.4). הא קמן דהמ"ב נקט שם בפשיטות שגם בדאורייתא אפשר לחשב לקולא, ואילו כאן כ' דהדבר מסופק, וצ"ב.

ונ"ל דהנה שם בביה"ל ובשעה"צ אות ט' מסופק המ"ב אם בעינן בסוכה זע"ז טפחים מה"ת, או שמה"ת מגי בו טפחים ורבנן הם שהצריכו ספח נוסף מחשש שמא ימשך אחר שלחנו, ע"ש. ולפ"ז אפ"ל דהמ"ב הקיל שם בשיעור קטן משום ס"ס, ספק שמא בעינן ז' רק מדרבנן, ואפי' את"ל דבעינן ז' מה"ת מ"מ יש ספק שגא' גם בדאורייתא סגי בשיעור זוטא, ודוק.

ג. והנה איתא במנחות (לה). תנא: תפילין מרובעות - הלכה למשה מסיני. אמר רב פפא בתפרין ובאלכסונן, ופרש"י שיהא ריבוען מכוון ארכו כרחבו כדי שיהא להם אותו אלכסון שאמרו חכמים (סוכה דף ח') כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסנא, ולא היא ארכו יתר על רחבו שאפי' יש להו זויות ספולין. וכ' השולחן ערוך באו"ח (סי' ל"ב סעי' ל"ט): תפילין בין של ראש בין של יד, הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות בתפרין ובאלכסונן, דהיינו שיהיו ריבוען מכוון ארכו כרחבו, כדי שיהיה להם אותו אלכסון שחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסנא, וצריך לרבע מקום מושבן וגם הבתים, עכ"ל.

והנה בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב' סימן קמ"ו, וכן ביורה דעה חלק ג' סימן ק"ח אות ח') כ' הרב דאין בנמצא ריבוע שאלכסונו יתר על צלעו בתרי חומשי מצלעו, וכמו שכ' התוס' בסוכה, אלא ע"כ דאתי כאן השו"ע לאשמועינן שא"צ שיהיו התפילין ריבוע ממש, דהיינו שכל צלעותיו שוות וכל זוויתיו ישרות (90 מעלות). ונראה מדבריו שר"ל איש להכשיר גם תפילין שאין זוויתיו ישרות, אלא סגי שיהיו צלעותיו שוות, ואחד האלכסונים יהיה פי אחד ותרי חומשי מצלעותיו דהיינו מעויין (ואו יהיו ב' זוויותי בנות 88.85 מעלות, וב' האחרות בנות 91.15 מעלות), או שאפשר גם לעשות תפילין מלבניות שב' אלכסונן פי אחד ותרי חומשי מאחת מהצלעות (שאו צלע אחת יתירה על חברתה רק באחת מחמשיים). ודעה כזו הובאה גם באורל"צ ח"א סי' ד' בשם אחד הגדולים.

הא קמן דגם בדאורייתא סמכינן על החשבון דידן לקולא, ובאמת כ' שם האג"מ דלשון שעה"צ סימן שע"ב אות י"ח הוא תמוה, וברור שסומכין אף במדות דאורייתא כדסובר בעצמו, עכ"ל. ועי' גם בערוך השולחן אורח חיים סי' ל"ב סעי' ע"ה שכ' על דברי השו"ע: ואף על גב שחשבון דאמתא ותרי חומשא באלכסנא אינו מכוון לגמרי לפי חשבון חכמי המדות כידוע, מ"מ התורה גורה שימדודו ע"פ חשבון זה כמ"ש בי"ד סי' ל' סעי' י"ג ע"ש [ומהורף קושית תוס' עירובין י"ד.], ודע שאף אם נאמר שא"א לצמצם בידי אדם לעשות ריבוע ממש, מ"מ התורה אמרה עשה כפי מה שביכולתך לצמצם ובוזה תקיים המצוה, וכן אמרו חז"ל בכבורות [י"ו:]: לענין מדות המזבח וכלי בהמ"ק שאמרה תורה מדה, חז"ל הגמ': רחמנא אמר עבד, ובכל היכי דמצית למיעבד ניחא ליה ע"ש. וה"ו בתפילין כן הוא, עכ"ל.

ובישוב דברי המ"ב נ"ל, דהנה כבר כ' המג"א שם על דברי השו"ע שאין השיעור מדוייק, הא קמן שהבין שלא בא כאן השו"ע להקל אלא שנקט לשון חז"ל, אבל באמת בעינן תפילין שהן ריבוע ממש עד כמה שבדי אדם לכון בזה. חז"ל נראה גם כוונת המ"ב שם שב"ק קע"ה בשם הט"ז שכ' בזה"ל: פי' בריבוע גמור שארכו כרחבו ממש, ושיערו חכמים כל השיעור שיש לו יש לו באלכסון ב' חומשים נוסף על אותו השיעור, וגם כן צריך שיהיה מרובע ממש, אבל אם לא יהיה מרובע ממש לא יהיה באלכסון שלו כשיעור ב' חומשים תוספות אלא שיעור אחר, עכ"ל. וקשה והרי גם אם היא לאלכסונן אותו שיעור של פי אחד וב' חומשים מהצלע אכתי לא יהיו ריבוע ממש, וכמו שכ' שעה"צ כאן בערובין בשם התוס'. אלא ע"כ דהט"ז והמ"ב נקטו רק לשון חז"ל, אך לאו דווקא הוא אלא צריך שיהא ארוך קצת יותר, ואין להכשיר תפילין מלבניות כלל. ועי' גם לשון הרמב"ם בהלכות תפילין פי"ג ה"א שכ': שיהיו מרובעות. וכן תפירתו ברבוע, ואלכסונן ברבוע עד שיהיה להן ארבע זויות שוות, עכ"ל. הא קמן שלא הזכיר כלל שיעורם של חז"ל, אלא כ' שצריך שיהא להם אלכסון של ריבוע ממש חויות שוות, ונראה דבא לאפוקי מעויין שאע"פ שצלעותיו שרים מ"מ אין אלכסונו חויותיו שים. ועי' גם באורל"צ ח"א סי' ד' שכ' דהשו"ע בא לאפוקי מעויין ומלבן, (ומיהו קצת נתקשתי בדבריו דמשמע מהם שמרובע שאלכסונו כשיעור חז"ל בהכרח שארכו כרחבו ממש, והדבר תמוה שאין בנמצא ריבוע כזה כמו שהביא בעצמו את דברי התוס' לעיל מיניה, אלא א"כ נאמר דאמתא ותרי חומשי לאו בדוקא נקט).

ועוד י"ל שאף אם נקבל את דברי האג"מ וערוה"ש שחז"ל הכשירו תפילין שאינם ריבוע ממש לפי החשבון האמיתי. י"ל דזה דוקא בתפילין ששיעורם קטן ואין ההפרש בין הצלעות ניכר כ"כ. ודרך משל תפילין שארכן 5 ס"מ ואלכסונן 7 ס"מ, תהא הצלע השניה באורך 4.9 ס"מ, דההפרש הוא במ"מ אחד בלבד,

מפני שקשה לצמצם העודף, ואולי היה מקבל להם מסיני שיש לסמוך על השיעורים האלו אף בשיעורי תורה, ואיך שיהיה, **במלתא דרבנן בודאי יש לסמוך על השיעורים אלו**, וכמעט קן משמע מהרמב"ם שם, עיין שם, עכ"ל.

הא קמן שהשעה"צ מסופק אם גם במילי דאורייתא אפשר לסמוך ולהקל בשיעורים אלו או רק במילי דרבנן, ובאמת דובר זה שני מחלוקת הראשונים, דהנה המ"מ בפ"ז משבת הכ"ו כתב שרק בשל דבריהם הקילו חז"ל בחשבון רוחב העיגול, אבל לעומת זה מתוס' הרא"ש בעירובין (יד.) משמע שא"צ לחשב במדוייק גם במילי דאורייתא, שהרי ביאר שכוונת הגמ' שם לומר דמהים של שלמה למדנו שהתורה גילתה דא"צ לחשב במדוייק [אמנם עי' במש"כ לקמן בשם התשב"ץ, ואפשר שגם תוס' הרא"ש יסבור כמותן]. וכ"כ גם בהגהות חשק שלמה שם. וכך פי' את הגמ' גם הערוך השולחן באו"ח סי' שס"ג סעי' כ"ב ובי"ד סי' ל' סעי' י"ג. וע"ש בש"ך שיש מקום לטעות ולפרש דהש"ך פליג על הבי"ו וסובר שיש להחמיר לענין טריפה דאורייתא, מ"מ ע"ש בנקה"כ דמוכח דאיהו נמי מסכים לב"י דאפשר להקל במדידה שם, אע"פ שטריפה היא איסור תורה, ועי' בשבת (ח.) לענין כוורת דמשמע מהר"ח שם (הובא גם בתוס' שם) דאולינן בתר חשבון חז"ל גם להקל בדאורייתא, שהרי כ' דכוורת שיש בחללה קוטר של ה' טפחים וג' חומשים, הוזקה לרה"י פטור דהוי זורק רשות. ומיהו י"ל דלאו דווקא נקט זה השיעור, אלא כוונתו לטפי פורתא. ובחזו"א (סי' קל"ח ס"ק ד') כתב וז"ל: יש לומר דמצינו קיוצא בזה, בריבוע יותר על העיגול, ובאלכסנא תרי חומשא, דהוה בכלל שיעורין, ונתנה ההלכה לחשוב בקירוב, שלא נתנו המצוות אלא לצרף הבריות ולדקדק בצוואותיו יתברך, לקבלת מלכותו יתברך. וגם לקיים חכמת התורה הכלולה בכל דיני המצוה, ולסוד הפנימיות. ולכל הני אינו מפסיק אם הקביעות הללו בגבולי הצמצום יהיה בקירוב כדי שיוכלו לקיים מצוות המעשיות אף בחלושי הדעת, עכ"ל.

והנה במלכים א' פ"ו פס' כ"ג כתיב "וקוה שלשים באמה יסב אתו סביב", אבל קרינן קו שלשים באמה יסב אתו סביב. ואומרים העולם בשם הגר"א ביחס לקרי והכתוב בכל התנ"ך, דהכתוב מבטא את האמת לאמיתה, והקרי מבטא את התיחסות בני האדם לדבר. ועפ"ז אמר מי שאמר דהכא נמי היחס בין קו לקוה (דהיינו 106/111) הוא בדיוק היחס שבין 3.14/3 שהוא היחס בין חישוב הבניא לחישוב האמיתי.

וז"ל ספר החינוך מצוה רנ"ח: ותזכור עם זה כי הכללים שכללו חכמים וזכרונם לברכה בעניני החשבון, כגון מה שאמרו [עירובין נ"ז ע"א] כל אמתא בריבועא, אמתא ותרי חומשי באלכסנא, וכן כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפה, וכן כמה מרובע יתר על העיגול, רביע, וכיוצא בכללים אלו, **שלא אמרו וזכרונם לברכה על הכיוון הגמור כי אם בקירוב, ולכן אל חסמוך בזה בחלוקת הדברים כי בני אדם**. ואל תתמה, איך יכתבו דבר בלתי מכוון והם אנשי אמת אשר אלהים נצב בעדתם, **כי הם לא נצרכו אל החשבונות כי אם בחשבון תומת שבת או ביריעת הכלאים ונטיעתם וכיוצא באלו הדברים, ובה מה שלא כיוונו בו מביא אותו ליד חומרא ואינו מוּזק לשום אדם בממונו**, ואף על פי כן העידו ברוב מקומות אלו שאין החשבון מדוקדק שם, שאמרו בכל מקום ומקום כפי הראוי בו, היינו דלא דק ולחומרא לא דק, וכיוצא בזה, שהודיעונו בכל מקום שלא נתלה בהם מיעוט ההשגחה וידיעה בדבר מכל הדברים, עכ"ל, מוכח דס"ל דאפי' במילי דרבנן יש ללכת אחר חשבון חז"ל רק לחומרא ולא לקולא. וכן נראה גם דעת השו"אל בשו"ת התשב"ץ ח"א סי' קס"ה. וכך ראיתי שכ' גם בהערות מכוון י"ם שם בשם ר' אברהם ב"ר חייא בספר "המשיחה והתשובות" (עמ' 5 ועמ' 111).

אבל בתשב"ץ שם הקשה ע"ז ממה ששנינו בעירובין (יג.) לענין קורת מבוי עגולה וכל שיש בהיקפה ג"ט יש ברוחבה טפה, הא קמן שבדרבנן אולינן לקולא בחשבונות. ושוב הוכיח שאפי' בדאורייתא אולינן בחשבונות לקולא, דהנה שנינו באהלות (מ"ז): עמוד שהוא מוטל לאויר אם יש בהיקפו עשרים וארבעה טפחים מביא את הטומאה תחת דפנו, ואם לאו טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, עכ"ל המשנה. הא קמן שהקילו חז"ל שאינו מביא את הטומאה עד שיהא בהיקפו כ"ד טפחים, ואילו לפי החשבון האמיתי סגי בכ"א טפחים ומתצה בקירוב כדי להביא את הטומאה. (ועי' גם לשון הרמב"ם בהלכות טומאת מת פרק י"ב הלכה ח' שכ': וכן עמוד עגול שהוא מוטל לאויר ומונח על הארץ, אינו מביא את טומאה תחת דפנו עד שיהיה בו היקף כ"ד טפחים, ואם אין בהיקפו עשרים וארבעה טפחים טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, זה שהצריכו עשרים וארבעה טפחים על העיקרין שסומכים עליהן חכמים בחשבון כל המשפטים, שכל שיש בהיקפו שלשה יש בו רוחב טפה, וכל טפה על טפה ברבוע יש באלכסונו ספח ושני חומשין, לפיכך אם היה בהיקף העמוד עשרים וארבעה טפחים נמצא תחת כל דפנו טפה על רום טפה מרובע ויתר מעט, שחשבונות אלו בקרוב הן). אמנם לראב"ד יש דרך אחרת בביאור המשנה של עמוד הנ"ל.

ג. ולכאורה יש להקשות על המ"מ ושעה"צ אמאי לא הוכיחו מנוגית הגמ' בסוכה דף ז' סוע"ב דגם במילי דאורייתא אפשר להקל, שהרי אמר שם ר' יוחנן דסוכה עגולה שיש בהיקפה בכדי להושיב כ"ד בני אדם כשרה. וקס"ז דהש"ס דלהושיב בה כ"ד אנשים מכפנים קאמר, ושקיל וטרי הש"ס בדבריו, ומסיק הש"ס דלהושיב בה כ"ד מבחוץ קאמר, ור' יוחנן מקום גברי לא קחשיב ונמצא קוטר הסוכה העגולה ו' אמות, ופריך הש"ס והא אפי' לרבי בעי לרבע בסוכה דע"ז אמות, לא בעינן כולי האי, וסגי שיהא בקוטר ה' אמות וג' חומשים (דהא אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסנא), ועולה זו היקפה לט"ז אמות וד' חומשים (דכל שיש ברוחבה טפה יש בהיקפה ג' טפחים). ומשני הש"ס דלא דק ר' יוחנן ולחומרא לא דק, ע"ש. הא קמן דאפי' בסוכה דאורייתא אפשר להקל בשני החישובים, דהיינו גם בחישוב אלכסון ריבוע וגם בחישוב היקף עיגול ולהסתפק בט"ז אמות וד' חומשים.

ודע עוד דכיון דר' יוחנן להושיב כ"ד בניא מבחוץ קאמר, נמצא דדברי ר' יוחנן ותואמם במדויק לחשבון האמיתי של האלכסון וההיקף, שהרי הקוטר האמיתי של העיגול החיצוני שהיקפו כ"ד אמות הוא 3.14/24=7.64, וכיון דר' יוחנן מקום גברי לא קחשיב יש לחסר אמה מכאן ואמה מכאן (דגברא באמתא יתיב), ונמצא שהקוטר של העיגול הפנימי הוא 5.64 אמות, וזה תואם לחישוב האמיתי של אלכסון ריבוע של דע"ז (שהוא קוטרו של העיגול החוסם ריבוע זה) 1.41x4=5.64, הא קמן דאע"פ שדברי ר' יוחנן תואמים לחשבון האמיתי והיה אפ"ל דס"ל דבדאורייתא צריך לחשב במדוייק, אפי"ה נקט הש"ס מלתא דפשיטא דגם בזה א"צ לדייק, וקאמר דר' יוחנן לא דק ולא בעינן שתחזיק הסוכה כולי האי. ואחר שכתבתי כל זאת שמחתי לראות בתשב"ץ ח"א סי' קס"ה שכבר העיר כנ"ל שדברי ר' יוחנן תואמים לחישוב האמיתי, ואפי"ה ס"ל לשי"ס שגם בדאורייתא אפשר להקל בחישוב.

ובתחילה עלה במחשבה ליישב דברי המ"מ והמ"ב ע"פ מש"כ התוס' בערובין (יד.) שמדברי הגמ' בב"ב (ד:.) משמע שלא ידעו חז"ל שהחישוב אינו מדוייק, שהרי טענה שם הגמ' בב"ב שאי אפשר שספר תורה שהקיפו ו' טפחים ישב

ב' הצרות שרוצות לערב

במשנ"ב סימן שע"ב ס"ג מבואר שבעי שהחצר השני' (שאל"י מביאין העירוב או פת אחר מהראשונה) ג"כ תערב לעצמה קודם שיתערבו ב' החצרות יחד, ובש"צ סק"יג הסביר דבלא"ה לא יועיל העירוב דל"א שחל העירוב למפרע, ויש להבין בשלמא החצר הראשונה כיון שרק א' נותן עירוב פת אחר, א"כ בלי שיערבו קודם לאו שלמותיהו קעביד, ועכ"פ מועיל לסמך ע"ז אח"כ וכמו שכ' המ"ב עצמו, ולמד כן מבני חבורה המסוכין ויש פת על השולחן, אבל החצר השני' היא בעצמה מקום שמניחין בו העירוב וא"צ ליתן פת, וכיון שזמן קניית העירוב הוא ביהש"מ, א"כ למה יקרא "למפרע", הרי נתנו כל בני החצר הא' (ע"י שליחותיהו קעביד), ובני החצר הב' ג"כ מעורבין (בביהש"מ), ואינם צריכים ליתן פת, א"כ למה בעינן דווקא שיערבו "קודם" (וכאן המ"ב לא חזר ע"ז שיהינן לסמוך שוב, ולשיטתו מסתמא דהוא הדין), ולמה יחשב למפרע.

סולם גבוה שבעה ומשהו

בבה"ל בסי' שע"ב סעיף ח' ד"ה סולם כ' הא"ז דייק וכי, ובמהדורת לשם וכן במהדורת דרשו פתחו הר"ת (ע"פ לוח הר"ת שנדפס בתחילת המ"ב) האליה זוטא, אמנם אע"פ שלא כתוב או"ז אלא א"ז, אבל דין זה נמצא באור זרוע סי' קנ"ט (וכן פתחו בעוז והדר), על כן לא כל הרוצה ליטול את ההדפסה וההדרה יטול.

כותל שבין ב' הצרות

בסימן שע"ב ס"ו מבואר שהכותל שבין ב' החצירות הוא כרמלית, ואם אין בו רוחב ד' הוא מק"פ, וקשה הרי כתלים המקיפין רשות היחיד, על גבן רשות היחיד, וכן נפסק בשו"ע, וא"כ קשה הרי לא שייך שיהי' מקום פטור ברשות היחיד, והתשובה לזה היות וגזירת הערובי חצירות היתה שלגבי כלים ששבתו בבתים החצרות שאינם מעורבות יהיו כמו כרמלית - אטו רה"ר - א"כ גם לכתלים אין דין של כתלים המקיפים את רה"י, וכן בהמשך לגבי מקום פטור, וכן עמוד שהוא גבוה י' שדנים בסי' שע"ב סעיף ב' למי לתתו, ונתבאר ששייך שם מקום פטור, היינו מהטעם הנ"ל שעשאוהו לחצר שאינה מעורבת ככרמלית ולא כרה"י, ממילא שייך שמה מק"פ, ולא הוי כמק"פ ברה"י המבואר (סי' שמה"ה סי"ט) שא"א שיהי' ברה"י מק"פ, וכן במ"ב (סי' שעה"ה סק"ד) כ' שהזוים בטלי להכא ולהכא, פירוש אע"פ שכל חצר בפנ"ע מעורבת, אבל כיון ששניהם לא ערבו יחד נשאר הדין של כרמלית ביניהם (לגבי כלים ששבתו בבתים), ולכן שייך שם "מקום פטור", ופשוט.

בית שבין ב' הצרות

סי' שע"ב טעי' ו' ושה"צ סקכ"ה, אע"פ שהוי' "להחליף" אסור, ורואים שהבית הזה אין לו דין של מקום פטור אלא של בית ששייך לכל חצר לבד, ולכן כלפי כל החצר הוא של החצר השני', וחשיב המוציא מהבית לחצר כמוציא מחצר לחצר, אבל בהמשך הסעיף בכותל גבוה י' ואינו רחב הוי כמקום פטור מע"פ ששייך לבעלותם, כיון שהוי כגג שאינו מעורב שדינו ככרמלית ושייך שם מק"פ וכנ"ל, ולכן שייך שם המוח' ראשונים אם שרי להחליף דרך מק"פ ברשויות דרבנן (פירוש בחצרות שלא עירבו מזה לזה)

סולם שלמעלה אין שיעור

בסי' שע"ב סעיף י"ד כ' המ"ב כמה דינים בשם הפמ"ג, ויסודם הוא בא"א ס"ק כ"ג, שכל שיש למטה רוחב ד"ט גבובה י"ט, הסולם מהני לפתח אפי' לערב יחד וכ"ש לפתח, ולכן אפי' למעלה אין שיעור מהני, בתנאי שהסולם יגיע לפחות מג"ט מגובה הכותל, משמע אפי' סולם כל שהוא (ואולי חוט ג"כ) יועיל לפתח לערב יחד, וקשה מסברא מה יועיל הפתח שלמטה ומעליו הכותל גבוה ו' אמה מה מועיל הי"ט ברוחב ד"ט, ואם מהני למה צריך שהסולם יגיע למעלה בעובי כל שהוא, וי"ל.

שאל קסטנבוים - אשדוד

בענין שביתת חפץ ברה"י לגבי רשות שותפין

עיין בסי' שע"ב ס"ו דפירות ששבתו בבית, אם הכותל רחב ארבעה אסור להעלות לו ולא להוריד ממנו, ואם אינו רחב ארבעה מותר ובלבד שלא יחליפו, וכ' המ"ב ס"ק מ"ט שלא יחליפו היינו להעלות מן הבתים על הכותל ולחזור ולהורידם לחצר השני', משום דלמא אתי לאפוקי להדיא מן הבתים לחצר השני' בלא הנחה בינתים, ועיין לעיל בסי' שמ"ו סוס"א דהמחבר הביא שם שתי דעות בזה, ומל' הרמ"א כאן משמע דחשב להחמיר, עכ"ל.

ויל"ע מ"ש מריש השט"ף האסור להחליף מבתים שבחצר זה לחצר זה ע"י בית האמצעי, וכ' השעה"צ ס"ק כ"ה דאפילו אם לא הוליכן להדיא לחצר השני רק שמתחילה הניחן בזה הבית ואח"כ הוציאן לחצר השני ג"כ אסור, דהא מ"מ הם כלים ששבתו מתחילה בבית שבחצר אחר, וקו דאי"כ ה"נ אע"פ שסובר דרך מקום אך אפשר להתיר כיון שקנה שביתה בבית שבחצר אחת (וגם למ"ד שאסור זהו רק גזירה דלמא יחליף בלי הנחה בינתים).

ובעיקר יל"ע דלכא' ל"ד כלל לסי' ס"א, דהתם זהו איסור הוצאה ולא שייך כלל לשביתה, משא"כ הכא דמריי' בכלים ששבתו בבית שהאיסור משום השביתה, וע"כ דגם בשביתת כלים בבית האיסור בזה זה רק ההוצאה מרשות לרשות, ולא עצם זה שכלים ששבתו במק"א יהיו במק"א, כיון שלהוציא ממקום פטור לרשות אחרת לא נקרא הוצאה בלא מרשות לרשות משו"ה מותר [אמקום פטור לא מיקרי רשות כלל כדמוכח מזה שבמקום פטור ל"א קלוטה כמי שהונחה, דאל"כ בכלל הוצאה שהיתה למעלה מי' והניח צריך להיות פטור למ"ד קלוטה כמי שהונחח].

ועיין בסי"א בבה"ל ד"ה שמא וכי דדן אם אסרו רק את ההוצאה מרשות לרשות או שאסרו גם בטלטול בחצר השותפין, ע"ש, ולכאוי מוכח דאסרו רק את ההוצאה דהכא נמצא בכלל ברשות אחרת לגמרי, ואע"פ מותר בטלטול, ויל"ע.

תנאל יעקובוביץ - צפת

כל שיש בהיקפו ג"ט יש ברוחבו טפח

א. כתב המשנה ברורה בסימן שע"ב סק"ל דאם החלון שבין החצרות עגול, אם יש בו כדי לרבע בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים הרי הוא כמרובע ויכולים לערב יחד. ושם בשעה"צ אות י"ח כ' וז"ל: ושיעור היקף עיגולו הוא ששה עשר טפחים וארבעה חומשי טפח, דבכשיעור זה יש השיעור של ד' טפחים על ד' טפחים מרובעים [גמרא, עיין שם, והעתיקו המגן אברהם]. ואף דבאמת לפי מה שכתבו התוספות בסוכה דף ח', דמה שאמרו כל אמתא ברבוע אמתא ותרי חומשי באלכסנא, אין החשבון מצמצם כל כך אלא יש מעט יותר, ונמצא לפי זה העיגול צריך להיות יותר [לפי החשבון האמור בגמרא, עיין שם], ובפרט לפי מה שכתב הרמב"ם בעירובין פרק א (משנה ה) דמה שאמרו כל שיש ברחבו טפח יש בהקפו ג' טפחים, הוא גם כן שלא בדקדוק אלא יש מעט יותר, ונמצא לפי זה יתרבה עוד יותר. אלא האמת נראה לעניות דעתי דאין לדקדק בזה יותר, דסמכו חכמים על אלו השיעורים על הענינים שבתורה

ארבעה פנים

ארבעה פנים

ארבעה פנים

ואין הפרש זה ניכר, ולכן פסיר סמכו חז"ל על זה כיון דקשה לרבע במדוייק כמו שכי הרמב"ם במשנה בפ"ד מעירובין, כמו שהובא ברעק"א בהלכות תפילין שם, ובוה אמר רחמנא עביד כל דמיצת למעבד כמו שכי ערוהו"ש עצמו, אבל במילי דאורייתא כשההפרש ניכר בין החשבון האמיתי לחשבון חז"ל, ובגוונא שביד האדם להתקרב לחשבון המדוייק, בזה מסופק המ"ב שמא בזה אין להקל, והמ"מ פשיטא ליה דאין להקל.

ד. והנה כי התשב"ץ: יש לנו לומר אחד משני דברים, או שקבלתן כך היתה ללכת ע"פ דרכים אלו ואף על פי שיש בהם קירוב, דהא שיעורין הלכה למשה מסיני הם כדאי בערובין (ד' ע"א) ובסוכה (ה' ע"ב) ובדוכתי אחרתי. ואפ"ל שכן נאמרה הלכה למשה מסיני כמ"ש בקדושין (ל"ט ע"א) על ענין אחר, והטעם בזה לפי שלא ניתנה התורה למלאכי השרת כמ"ש בברכות (כ"ה ע"ב) ובקדושין (נ"ד ע"א) על ענינים אחרים, ושמן כך נמסרה להם הלכה שיתנהגו על עיקרים אלו אף על פי שיש בהם קירוב כאלו הם מדוקדקים, ויש סמך בזה מים שעשה שלמה שהלך בו הכתוב על דרך קירוב, כמו שביארתי זהו אחד משני דברים שאפשר לומר בזה, **או שנאמר** שהם כשנשאו ונתנו בזה על עקרים אלו עשו זה לקרב ההבנה אל התלמידים, לפי שלעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה לדאיתא בפ"ק דפסחים (ג' ע"ב) ובפרק אלו טרפות (ס"ג ע"ב), אבל לענין מעשה יש לנו לדקדק הענין ע"פ הדקדוק האמתי, ומסרוהו לחכמים יודעי השיעורים, נמצא כי ההלכה מסורה לתלמידים המתחילים, והמעשה מסור אל החכמים לדקדקו על פי האמת, וזה הדרך ישר בעיני לתתן דבריהם ז"ל, וכן יוכיח מה שהקלו בזה בעמוד המוטל לאויר במס' אהלות (פ"ב מ"ז), שאף על עיקריהם לא דקדקו והקלו בהם [שהרי אפי' לפי חשבון חז"ל סגי בעמוד שקוטרו ז"ט והקינו כ"א טפחים, ע"ש בתפא"ר. ועי' ברי"ש ובר"ש שם שכתבו שחז"ל נתנו שיעור גדול יותר כיון שחלק מהעמוד המושכב לארץ דרכו להיות שקוע קצת באדמה]... שאין בכל דברי רז"ל דבר שיפול ממנו ארצה כי הם אמת ודבריהם אמת, ואחר שהתוס' פתחו לנו זה הפתח אף אנו נאמר כי מ"ש בסוכה העשויה ככבשן לחומרא לא דק הם דברי התלמידים שלא הבינו דברי ר' יוחנן, אבל ר"י ע"פ הדקדוק ההנדסי אמר דבריו כמו שפי' למעלה, וכן יתפרש בכ"מ שלא דקדקו ע"פ הכללים שמסרו לנו לפי שסמכו על הדקדוק האמיתי או קרוב לו הרבה, עכ"ל.

אילן שלקר - רכסים

סימן שע"ד

דין גיפופי בגוד אסיק

א. בשו"ע סי' שע"ד ס"ד מבואר דגן קטן הפרוץ לגדול הגדול שרי, ומותר להוציא כלים ששבתו בבית הגדול לגנו, והקטן אסור כיון שפרוץ במילואו, ואסור להוציא כלים ששבתו בבית קטן לגג. והק' הביאה"ל ד"ה שנפרץ דאמאי לא אמרינן דהעומד בגדולה רואה גיפופי לגבי קטנה, וכמו שאמרנו לגבי חצר גדולה וקטנה ש"נראה מבחוץ ושהו מבפנים" דמהני הגיפופי לקטנה, א"כ אמאי כאן לא יהיני גיפופי הגג גדולה לקטנה. ותי' דלגבי גוד אסיק לא אמרינן הכי אלא רק להתיר הגדולה, ולא להפריד בין הקטנה לגדולה, וצ"ע.

והנה ראשית מאי סברא איכא בזה, הרי עד כמה שהגוד אסיק הוא סיבה להתיר הגדולה כיון דאית ליה מחיצות אי"כ המחיצות קיימות, ומ"ל להתיר הגדולה מ"ל להפריד מהקטנה.

ב. והיה נראה לומר שהסיבה להתיר כאשר "נראה מבחוץ ושהו מבפנים" הוא כמבואר במ"ב סק"ט משום שע"י שעומד מבחוץ ורואה גיפופי גדולה, הרי שע"י הגיפופי הקטנה הוי כפתח לגדולה ולא חצר אחת, וממילא לא מקרי הקטנה פרוצה למקום האסור לה, ולכן שרי לטלטל בקטנה לבד אפי' כלים ששבתו בבית הקטנה, ואין הגדולה אוסרת על הקטנה, ברם במקום שהגיפופי ע"י גוד אסיק לא שייך לומר שהקטנה נידונית משום פתח כיון שאין פתח ע"י גיפופי, ואין לזה "שם" פתח אפי' שיש שם מחיצות.

ברם הא וצ"ע דמקור הביאה"ל הוא הריטב"א בכל גנין דף פ"ט ע"ב חז"ל: וא"ת למ"ד נראה מבחוץ ושהו מבפנים נדון משום לחי, קטן נמי ונשתי בגיפופי גדול, י"ל דכיון דגיפופי גדול אינם ניתרים אלא ע"י גוד אסיק מחיצתא, ולדידיה מצילי אבל לגבי קטן לא מצילי. אבל משמע מלשונן ההחיסרון לא בדין פתח, אלא עצם הגוד אסיק מתיר לגבי היתר טלטול בגדולה ולא לגבי הגיפופי להציל את הצג הקטן, וצ"ב.

ג. ונראה דגדר גוד אסיק שמצינו דהוי דין מחיצה הוא כאשר הוא בא להתיר, וכגון סוכה, דמקור הביאה"ל גבי עירוב וכו', אבל לא כל מקום שיש קיר נימא גוד אסיק אלא כאשר צריכים אנו להגיע לדין מחיצות אמרינן הלכה למשה מסיני שהמחיצות אפי' שלא ניכרות יש לזה דין מחיצה, דרואין כאילו הוא עולה עד לרקיע. ברם הגיפופי ודאי שאין לו דין מחיצה להתיר, דבשלמא מחיצות הגג הגדולה באים דליהו האי גג רה"י דהרי אין לה מחיצות, אלא ע"י מחיצות הבית, ולכן אמרינן גוד אסיק דהוי עי"ז רה"י, ברם הגיפופי הדגדולה אין לה שום משמעות דיבא המחיצות להתיר דבר נוסף.

ד. לפי"ז י"ל דלכן לא מהני לגבי קטן דלא באו להתיר מידי, אלא רק דכאשר יש גיפופי בחצר גדולה אמנא דנראה מבחוץ ושהו מבפנים הוי כפתח לגדולה ולא פרוץ, וכמ"כ בדבר הניכר שייך לומר דנקרא נראה מבחוץ כיון שיש כאן מציאות גיפופי, משא"כ כשאירינן רק להחשיבו בדין גוד אסיק הרי אין זה מחיצה מציאותית אלא דינית, אלא אנו באים לומר שנמשיך את הגוד אסיק לגבי ההפריד בין הקטנה לגדולה שיקרא פתח, בזה י"ל דכיון שאין משמעות לגיפופי לגבי היתר מחיצה בעלמא, דאי משום רה"י תפ"ל במחיצות שאר הבית, ואין לגיפופי הזה שום היתר חוץ מאשר להפריד בין גג הגדולה לקטנה, דזה י"ל דלא אמרינן הלכתא דגוד אסיק. כניל לפור', וה' יצילנו משגיאות.

ה. ושוב התבוננתי ונראה דגיפופי הוא סברא דהוי "תחילת מחיצה", ונראה דלגבי תחילת מחיצה לא מהני הלכה דמחיצה דינית של גוד אסיק, כיון דבעי לגבי גיפופי מחיצה מציאותית דוקא, דע"י מחיצה זו חלוק הקטנה מהגדולה, ולגבי זה גוד אסיק לא מהני.

אליהו רפאל - בני ברק

לחי הנראה מבחוץ

בסימן שע"ד בה"ל ד"ה כשכתלי מבואר שלחיים כל שהוא (ולחד דעה טפח, בה"ל הקודם ד"ה וקטנה אסורה) מועילים מב"חוח" ע"י שנראה לעומדים מול החצר כזה"ה השטח עם הנקודות הוא כמלא ע"י לבוד, והוי לחיים, והרי הם מבחוץ חצר, ואעפ"כ מועילות, אי"כ יש לעיין לדעת הגר"א אם

עובי הכותל יהי ב' טפחים, והחלל שאחריו ג"כ ב' טפחים, ואמרינן לבוד, אי"כ נמצא שיש כאן פס ד' טפחים מצד אחד, שאמור להועיל (ומפשטות בה"ל משמע שלא יועיל), ואולי פס ד"ט צריך דוקא שיהי כלפי החצר ולא לצד האחורי. וצ"ע מה ההבדל בין פס ד"ט לב' משהויין (טפח מכאן ומכאן) שמועיל מבחוץ, ואולי בכה"ג לא יועיל מצד

שבי"ט על ידי לבוד וב' טפחים ע"י עובי הקיר לא חשוב פס ד"ט, ויל"ע. ועיין סי' שס"ג מ"ב ס"ק י"ג שחצר צריכה מחיצה לתשמישי הצנע, ואולי לכן לא סגי לכיוון החוץ, אבל צ"ע מ"ש מב' משהויין, ועוד עיין בס"י שס"ג סי"א סקמ"ב דבעי "היכרא שהוא לחי", וע"ש שה"צ סק"ח, שמשמע מכלל הדינים שאע"פ שלחי משום מחיצה, ומחיצה העומדת מאל"י כשרה, עכ"פ בעי קצת היכר, אי"כ כ"ש בלחיים של חצר בעי היכר, אי"כ הדרא קושין מ"ש ב' משהויין מפס ד"ט.

גוד אסיק בגג הבולט

סימן שע"ד ס"ד, הנה בסימן שמ"ה סט"ז בבה"ל לכאו הביאור הפשוט הוא שלדעת התוס' אמרינן גוד אסיק למחיצות הבית עד הגג, גם כשהגג בולט, ואין הבדל כמה הוא בולט, ועל הגג הוי רה"י כבכל מקום המוקף מחיצות ע"י גוד אסיק, ואם יש בליטה ד"ט הוי הבולט כרמלית, ונמצא שהרה"י פרוצה לכרמלית במלואה (אע"פ שיש כאן גו"א מחיצות, וק"ק למה חשיב פרוצה, וי"ל), ולכן אסור בבליטה הכרמלית, ועל הגג שפרוץ לכרמלית, אבל אם הבליטה היא פחותה מד"ט הוי מק"פ ושרי לטלטל שם, וכן הגג הפרוץ למק"פ שרי לטלטל בו, ע"כ מה שאפשר להבין במ"א בשם התוס', וכן נראה כוונת הבה"ל, אבל כאן בסי' שע"ד ס"ה במ"ב ס"ק כ"ח כתב חז"ל: דווקא כשבולט ד"ט, אבל אם אין בולט ארבעה טפחים הוי כמחיצות ניכרות [מ"א וא"ו, ועיין במה שכתבנו לעיל בסימן שמ"ה סט"ז בבה"ל], עכ"ל. רואים כאן מהלך אחר בדעת התוס', שעד ד"ט הוי 'מחיצות ניכרות', ובד"ט הוי מחיצות "שאנים ניכרות", וצריך קודם כל להבין את הגדר בזה, ואח"כ להבין איך צירף (בבה"ל של סי' שמ"ה הנ"ל) את דעת הגר"א - שא"כ כרמלית מעל י' כלל - להקל כשלא בולט ד"ט בצירוף שי' המ"א, דבשלמא למש"כ לעיל שפי"ר הוי ב' דעות שאין כאן כרמלית אלא מק"פ, והוי הגג רה"י, אבל אי"נ שה"מחיצות ניכרות" אי"כ הוי גם הבליטה רה"י (כלומר יש להבין להיכן הם "ניכרות", מעל המחיצות הקיימות בבית, או בגג הבולט טפח, או דלמא "אינם ניכרות" כלל אלא בהלכה חזוין כניכר, ועוד יש להבין בזה טובא), ומ"ש לצרף שי' הגר"א לכאן.

שאל קסטנבוים - אשדוד

סימן שע"ה

קל לזה וקשה לזה

בסימן שע"ה סעיף ב' מחלוקת בסמוך לשניהם בתוך י' טפחים, ומופלג מהמרפסת ד' טפחים בין הטור ורמב"ם, אם שניהם אסורין או שמותר לבני החצר. ומחלוקת בין הט"ו לרשב"א במרוחק משניהם י' טפחים ומופלג מהמרפסת ד' טפחים, אם שניהם אסורים או שמותר לחצר.

ואפשר שאין המחלוקות תלויות זו בזו, דאפשר דכשמופלג ורחוק יחד מתנתק העמוד מהמרפסת, משא"כ בסמוך לשניהם ומופלג. ומאידך כשסמוך ומופלג נוח לחצר מאוד התשמיש בעמוד, ולכן לטור בעל החצר מותר, אך המ"א נח לגמרי לחצר שניהם אסורים, גם כשלמרפסת מאד לא נח להשתמש.

שלמה אקרמן - קרית ספר

סימן שע"ו

בגדר דינו של רשות שמשתמשין שם מן הבתים ע"י שלשול

א. הנה לכאו' מוכרחין לומר בהא דבאר שבשביל שבין שתי חצירות, דמיירי שאין דרך להשתמש, דאף לרמ"א דמיירי שאין החצירות פתוחין והבאר מופלגת ד', אך מי"מ אמאי לא נהפך השביל להיות חצר של שניים שלא עירבו, ומ"ש בין השביל שאפשר להשתמש בו ע"י שלשול מחורבה הסמוכה לב' בתים [והרי זה ברור שאסור לטלטל ממק"פ לבית דרך חצר שאין מעורבת כמפו' בביה"ל סי' שע"ב], ובהכרח צ"ל דהכא מיירי שלא היו רגילים להשתמש בשביל [התח' בעירובין מובא בשע"צ צ"ל דאעפ"כ נידון כחצר של ב', ולא קיי"ל כותייהו כמוש"כ בשע"צ], וצ"עק על הפוסקים שסתמו בזה.

שוב עלה בדעתי לומר דבר חידוש דכשם שכ' רש"י דבחורבה כיון שאין משתמשין אלא ע"י שלשול לא נאסר חורבה הפרוצה אליה, והיינו שאי"ז רשות ששניים דרים בה וא"י רשות ששני בתים לה, אלא שהיא רשות המסועפת לבית, וכשמכניס לשם כמכניס לרשות הבית, וכשניש בתים משתמשים שם הרי זה נחשב לכל א' מהם כמכניס לבית חבירו, אך המקום מצד עצמו אינו מקום דירת שניים, לפי שאינו מקום תשמיש עצמי, ומעתה י"ל דבכה"ג ליכא ג"כ איסור להעביר דרך זה, דאחרי שאי"ז רשות עצמי אי"ז כמעביר מרשותו למק"פ דרך רשות אחרת, ולא נאסר אלא להניח שם דע"ז כמי שמכניס לרשות חבירו, אך להעביר ממק"פ דרך שם לביתו שרי כיון שאי"ז רשות עצמי שנאסור את עצם ההעברה דרך זה, ועדיין צ"ע אם ניתן גיטת נאסר כן.

ואם כנים הדברים ארוחנא ריווח גדול מאוד, והנה נקשתיה זה זמנים טובא בהא דריש סי' שע"ו דמנ"ב דבקורה ע"ג בור שבין ב' חצירות דכיזן דרחב ד' ולא אויל דלי להדיא לחלק חבירו שרי, ולכאז' צ"ע דמה בכך דלא אויל לחלק חבירו דהא מי"מ אויל לחלק המשותף, ולכאז' להר"מ עיקר דין האיסור הוא לטלטל למקום המשותף שדומה לרה"ר, וא"כ איך החמירו בחשש טלטול לרשות חבירו, ולא החמירו בחשש טלטול למקום משותף לב', אך להני"ל אי"ש דרק בור שב' החצירות דולינ ממנו ואינו מקום דירה י"ל דלכו"ע אינו בגדר חצר שב' בתים פתוחים לשם, ולא דמי לרה"ר אלא שיש בו הסתעפות לבית א' ולבית ב', ואי"כ פשיטא דקיל מחצר חבירו או מבור השייך רק לחבירו, וע"כ הקילו בנראה או חשש שהדלי הולך לשם, ודו"ק היטב.

ב. ובעיקר ד' רש"י בחורבה הפרוצה לחורבה, הנה לכאז' מיירי בפרוץ יותר מ"ל אמות דא"כ לא איצטר"ך לחדש חידושו הנ"ל [וצ"ע מי דחקו לרש"י לאוקמי בכה"ג וצ"ע], ומכז' שאע"פ שפרוץ ביותר מ"ל חשיבא ב' מקומות חלוקים אלא שהם פרוצים זל"ז, ואשכחן כע"ז בסי' ש"ס לגבי ג' ששבתו בבקעה וכל א' גזור בפני"ע ופרוצים זל"ז ביותר מ"ל, דאיכא פלוגתא בין השי"ע למנ"א אי חשיבי ע"ז כשי"רא, או כג' שכל א' ברשות לעצמו ופרוצים זל"ז, ולכאז' יש ללמוד מכאן דחשיבי כנפרדים, ואין הפירצה יותר מ"ל גורמת להקל להחשיבן כמאוחדין, וע"י היטב. [ואולי יש לחלק בין ב' פסין שיש ביניהם פירצה יותר מ"ל לעומד' שיש בו פירצה יותר מ"ל, וצ"ע].

ויעוי' מחצה"ש סוף סי' שע"ב בב' בתים שכל א' דר בפנ"ע ויש ביניהם פירצה יותר מ"ל, שלא נעשו כבתי א' להקל שא"צ עירוב אלא כב' בתים הפרוצים זל"ז, וזה כד' רש"י הנ"ל [ואמנם החזו"א לכאז' לא ס"ל ככל דברינו, עיי' בדבריו סי' צ"ג סק"ט וסי' ק"ו סק"ב דס"ל דע"י פירצה יותר מ"ל כמאוחדין ממש דמי, ואף דאיהו מכריע שפירצה יותר מ"ל אינו אסור אלא מדרבנן].

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

סימן שע"ז

בענין ב' עליות שרק אחת עשתה עוקה

בהא דאי' בסי' שע"ז דב' עליות שאחת עשתה עוקה ואחת לא עשתה עוקה, נר' לכאז' דלא תלוי מי עשה את העוקה, דהא מצד דינא דסי' שני' שלא יאה ככווח לרה"ר סגי שא' יעשה עוקה לכולם, וכלפי החשש דשלא יוציא כליו לחצר שאין מעורבת בסמיכות העוקה לעליה תליא מילתא, דכל שהעוקה סמוכה באופן שנשפך מהעליה לתוך העוקה ליכא חשש, וכל שנשפך לרקק ומשם מהלכן לעוקה איכא חשש שלא יתראו בכך כדי שלא תטנף חצירו, וע"כ יבואו להוליך הכלים עם המים למקום העוקה ויטלטלו כלי בית לחצר שאין מעורבת, ולפ"ז לכו"ע גם אם זאת שעשתה העוקה עשתה את העוקה סמוך לעליה שניה, נמי דינא הכי דלסמוכה שריא ולרחוקה אסורה, ועיי' היטב ל' המ"ב סק"א דכ' דההיתר כשסמוך לעלייתה, ועיי' סק"ו דטעם האיסור לעליה האסורה לפי שהעוקה רחוקה ממנה, ונמצא דאינו תלוי אלא בסמיכות או מרחק בלבד, ולא תלוי מי עשה את העוקה [ועיי' בפרישה מש"כ להר"מ, אך דברי הנ"ל אליבא דהתו' שקיי"ל כוותייהו כמוש"כ בביה"ל, וק"ל].

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

סימן שע"ח

דריסת רגל של חצר האסורה מחמת שיש שם עכו"ם

בנו"ב מהדו"ת סי' ל"ט חידש דדריסת רגל של חצר שא"י לערב משום שיש שם עכו"ם, אינה אוסרת על חצר ב' לפי שא"י לערב, ובחזו"א תמה ע"ז מעירובין ע"ה ע"ב, ועד"ז לכאז' יש לתמוה מעירובין ס"ה ע"ב דמשמע שדריסת רגל של חצר שיש שם עכו"ם אוסרת. אך באמת יש ליישב דהתם מיירי שהעכו"ם עצמו דורס בחציונה, והנו"ב מיירי כשרק הישראלים דורסים בחציונה, והעכו"ם שבאותה חצר יוצא מצד אחר, יעוי"ש היטב דהעכו"ם אינו כגז עם הישראלים שבחציונה, וע"כ אין אוסר, והישראלים אינם אוסרים לפי שאין יכולים לערב, ודו"ק היטב.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

ביטול רשות

סימן שע"ח שה"צ סק"ב, לכאז' אם יבטל גם רשות ביתו לרבים, ואח"כ יחזיקו הם הראשונים (פי' לפניו), ויוכל גם הוא להוציא מביתו לחצר ולהכניס מהחצר לביתו, אי"כ הוי רגל הנותרת במקומה שאינה אוסרת שלא במקומה, וכבר אינו צריך לבטל "רשות דריסת רגלו" לבני החיצונה, וכן בסעיף ג', ובטל רק לפנימית כתחילת ס"ק י"ד, ואינו אוסר על החיצוני.

שאל קסטנבוים - אשדוד

סימן שע"ט

בענין הוליכו עירובן דרך בית לבית אחר

א. מבז' בסי' שע"ט שב' חצירות שמוליכין עירובן דרך בית שביניהם, אותו בית פטור מליתן עירוב דנעשה בית שער, עוד מבז' שחצר שבצדה אי"ל ליתן עירוב בבית זה דהא נידון כבית שער ואינו ראוי לדירה, והו"ל תרתי דסתרי [ומבז' שכאן החמירו לדון תרתי דסתרי גם בתרי גברי, אע"פ שלגבי ביה"ש הקילו, יעוי' סי' שצ"ג, והתי' פשוט שהוה תרתי דסתרי לגבי הך בית גופא אם להצטרף לחצר א' או לחצר ב', וק"ל].

ויל"ע אם כ"ז רק כשהוצרכו לקולת בית שער, או גם כשהוצרכו להוליך דרך ביתו עירוב לבית שבצדו, אך גם הוא עצמו נתן פת לעירוב של בני חצר א', ולא סמך על היותו בית שער דאולי בכה"ג לישתרי, דהא באמת אינו בית שער גמור כי אם כלפי העירוב, וא"כ י"ל דרק כשהוצרכו להקל על סמך זה הוצרכו גם להחמיר [ובאמת צ"ע דהא אשכחן שאמרו דיריין להקל ולא להחמיר גבי חיצונות שנתנו עירובן בב' בתים שבאמצעית, עיי' סי' שע"ח ס"א, וא"כ ה"נ נימא בית שער להקל ולא להחמיר, דכדריים ועוברים דרך הבית להקל, ולא כדריים ועוברים דרך הבית להחמיר שלא יוכלו ליתן עירוב, דהרי כשם שהתם הותרו לטלטל לפי שהם כדריים שם, ואעפ"כ אינם כדריים שם לאסור, ה"נ אע"פ שהם לבית שער להפטר מעירוב לא יהיו כבית שער לענין שא"א ליתן עירוב בביתם, וצ"ע].

ב. במ"ב דן ב' בתים שבין ב' חצירות שנתנו בבית שבצד חצר א' ולא באמצעית, וכ' שיש אומרים שגם בכה"ג ב' הבתים שעברו דרכם נידונים כבית שער, ולכאז' מאי רבותא איכא בזה ואמאי אינו מוסכם, דהרי יש מושג של כמה בתים שכולם בית שער, עיי' סי' שע"ט ס"ו, ואטו יש צד שדינא דהש"ע לא נאמר בה' בתים שבין ב' חצירות והניחו באמצעית, וא"כ מאי שנא, וצ"ע.

בענין תרתי דסתרי בעירוב

הנה בסי' שע"ט מבז' שב' חצירות וכיניהם ב' בתים, ונתנו חצר א' עירוב בבית הסמוך לחצר ב' דרך בית הסמוך לחצר א', ונפטר מליתן פת מדין בית שער, אין בני חצר ב' יכולים ליתן אצלו עירוב נידוןן כבית שער שאין נותנים בו עירוב. ויל"ע אמאי לא נימא שלא להחמיר דיריין להחמיר אלא להקל כבעירובין דף מ"ח ע"ב, ונפסק בשו"ע סי' שע"ח סתיף א' לגבי ב' חצירות שנתנו עירובן בב' בתים שבאמצעית, שאף שהחיצונות קבעו מקום פיתא באמצעית וע"ז כך נשתתפו עם האמצעית מ"מ אינן כדרין שם, ואין מחוייבין לערב יחדיו ב' החיצונות זע"ז, ולא אמרינן שאם הם כמי שדרים שם יאסרו זע"ז, דלא אמרו דיריין להחמיר אלא להקל, והי"נ נימא הכא שאינן כמי שדרים בבית ב' ועוברים דרך בית א' אלא להקל ולא להחמיר, ולישתרי ליתן בבית א' עירוב של חצר ב', וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

סימן ש"פ

בענין החזיקו בביתו

עיינ' בסי' ש"פ במ"ב ס"ק י"ב שכ' שמה שמוותרים בין הוא בין הם להוציא לחצר בין מביתו בין מבתיהם, מיירי לאחר שהחזיקו אנשי החצר את רשותו שהוציאו מבתיהם לחצר, דקודם שהחזיקו אם יוציא מביתו לחצר אז חזור מביטולו, וממילא אוסר עליהם והן עליו, וכן יזהר שלא יכניס מחצר לביתו קודם שיכניסו הם מהחצר לביתו וכו'.

וק' אמאי לא מהני נמי כשיוציאו מביתו לחצר דיהיה בזה החוקה בביתו וכדלקמן בסי' שפי"א ס"א, דבשביל להחזיק בחצר מהני בין אם יוציאה מבתיהם לחצר ובין שיכניסו מחצר לבתיהם, והי"נ להחזיק בביתו יהיה מהני להוציא מביתו לחצר.

^[1]

ושמא יש לחלק דדוקא מרשות שלהם ורשות משותפת מהני להחזיק בהוצאה והכנסה, אבל ברשות שלו ורשות משותפת ל"מ להחזיק ברשותו עד שיכניסו אליו, וצ"ע.

נתנאל יעקובוביץ - צפת

סימן שפ"א

הערות בענייני ביטול רשות

א. י"לע אם אפשר לבטל מחצר לחצר כשאין ביניהם פתח, וא"י להשתמש אלא דרך ע"ג כותל גבוה י"ט, ועיני בפרישה סי' שפ"א ס"ק י"ג דמשמע שכיון שא"י לערב גם א"י לבטל, דליכא דין ביטול אלא כשיכולים לערב, ועי"יש במש"כ לגבי נפרצה המחיצה באמצע שבת שג"כ א"י לבטל כיון שלא יכלו לבטל ולא לערב בביה"ש, עי"יש, ומשמע מזה שגדר ביטול דומה לעירוב שהוא דרך להתאחד ע"י שהופך את בני החצר כעיקר והוא נטפל להם, ועי'.

ב. י"לע אם מהני ביטול לזמן דהיינו כשנתכוון להדיא לבטל רק לזמן, והנה קי"ל בסי' שפ"א דכשחוזר בו מביטולו קודם שהחזיקו אוסר, ולא אמרינן הותרה דאגלאי מילתא שעמד לכך, ויל"ע אם הביאור שזה גילוי שהביטול לא היה ביטול טוב, או שזה רק סברא שלא לומר הותרה מיזמן החזרה, ונפק"מ אי נחשב שהיה ביטול עד זמן החזרה, או שאגלאי שלא היה כאן ביטול מעולם, וצ"ע.

ג. קי"ל בסוף סי' שפ"א הדיכא שלא היה יכול לערב ולא לבטל בביה"ש בשכירות שלא היה תלוי בהם וע"כ לא חל כלל עירוב, וא"כ אמאי יכול לבטל באמצע שבת, והא לא יכלו לבטל בביה"ש והשכירות לא היה תלוי בידם, ובפרט כשהנכרי לא היה בער"ש בעיר ולא יכלו לשכור ממנו, וביותר י"לע הא חזינן דמה"ט העירוב אל חל, ואף לאחר השכירות לא מהני העירוב, ולכאוי טעם החילוק בין ביטול באמצע שבת שע"יז העירוב מועיל משום שהיה בידם לעשות כן, וע"כ חל עירוב דמתלא תלי וקאי (וכמוש"י' במק"א), ומשא"כ בשכירות שלא היה תלוי בהם וע"כ לא חל כלל עירוב, וא"כ אמאי יכול לבטל באמצע שבת בכה"ג ולא נחשיבו כלא יכלו לבטל או לערב מער"ש, וצ"ע.

ובאמת י"ל דלעולם מיקרי שהיו יכולים לשכור וכו', אלא דטעם החילוק בין ביטול לשכירות דביטול מתיר העירוב שנעשה כמי שאין כאן ישראל נוסף כלל, ומשא"כ בשכירות דבעינן שיחול העירוב על הרשות ששוכרים, דכח השכירות להכניס רשות העכו"ם לתוך העירוב, וזה א"א רק בביה"ש ולא באמצע שבת, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

סימן שפ"ב

ביטול רשות לנכרי

בבה"ל סי' שפ"ב ס"א ד"ה ואינו מועיל כתב בשם הרמב"ם (פ"ב ה"י) דאין מועיל שיבטלו רשותם לנכרי, והיינו דלא תימא דהוו כאורחים ולא חשיב שרדים ישראלים עמו, ובשו"ע ס"ב כ' דלא סגי שיבטלו לישראל אחד להיות יחיד במקום נכרי, וקמ"ל הכא אפי' בטלו כולם לא נחשב כמו שאינם. וצ"ע אפילו היה מועיל הא הו"ל רבים שבטלו ואינם נעשים כאורחים, אי"כ אסורים להוציא.

עירוב קודם השכירות מגוי

בבה"ל סי' שפ"ב סעיף א' ד"ה צריך שישכירו דן אם צריך לערב קודם השכירות כדאמר מה מערב אחד מוערב לכולן, ה' השו"ינן בחצר שעירבו ואחד מוליד עירוב לחצר אחרת, עירובו מועיל לכל בני חצרו, אף שוכר אחד שוכר לכולן, שמא ג"כ צריך שיערבו מקודם כדי שתועיל השכירות לכולם. אך מוכיח מדברי הראשונים שאינו כן, ואדרבה צריך שישכרו קודם.

מה שהיה סבור דצריך לשכור אחר העירוב דוקא כדי שתועיל השכירות לכולהו, הן אמת דכן מוכח מדאמרו אחד שוכר לכולם דלא סגי במה שאחד שוכר לעצמו, אכן צ"ע בטעמא דמלתא, ועוד לכאורה איפכא מסתברא דכמו בביטול אין מועיל ביטול לאחד מבני החצר אלא קודם העירוב כמ"ש הבה"ל בסי' שפ" ס"א ד"ה צריך לשי' רש"י שהביא שם, שיערב אדעתא דהאי חולקא. ונראה מזה דלא סגי שדוירי הנכרי משתייכים לישראל ששכר, דאכתי שם דירת נכרי על הדיורים כי לא מסתלק הנכרי בשכירות, אלא שדוירי טפלים אצל דוירי השוכר, ולכן צריך שישכור אחד מבני החצר דוקא [ואולי גם אחד שאינו מבני החצר יכול לשכור בשליחותם], ע"כ צריך שתאה מתקיים בהצטרפות זו תקנת חכמים, ובוה חזר הדין שאפשר שיעול תקון הרשות ע"י עירוב כישראל, ומועיל לכל הרשות אף שמקצתה של נכרי. הלכך אין די במה שהוא שוכר אם אין ההיתר מועיל בשליחות כל בני החצר, דנהי דצירופו עם הנכרי אינו אוסר עליו, עדיין הם אינם מצורפים בעירוב אלא עם דירת ישראל, אבל עם דירת הנכרי שאין הצירוף רק ע"י שהוא מצורף עמו, ואם לא נחשב השכירות שמועיל להתרת הרשות גם עבורם לא יועיל צירוף כזה, שאין צירוף לדירות נכרי מועיל אלא באופן שיש בו קיום התקנה, וזה החידוש דאחד שוכר לכולם. ודמו בבמ" לדין שליחותיהו בעירוב שחלה הצטרפות המערב בחצר השניה לצרף גם כל המצורפים עמו בחצרו, ומש"ה סבר הבה"ל דדוקא אחר העירוב שנצטרפו זה עם זה שייך ששכירות האחד תתיר רשות הנכרי לכולם, ומסקנתו דכמו בבטול שאחר שזכה בחלק שבטלו לו ומערב, חל העירוב גם אדעתא דהאי חולקא, וזה כעין שליחותיהו וכמו שכתבתי בסי' שפ" ס"א בבה"ל ד"ה צריך, כמו כן הכא אחר שמערב אהני ההיתר שחל עמו שאף שאר המעורבים עמו ניתרים בוה, כיון שעכשיו נצטרפו לרשותו והמתא.

אבל לכאורה הו"ל להוכיח דע"כ צריך לשכור תחלה, וכמו בביטול לשי' רש"י הנ"ל כדי שתאה הרשות שזכה בה השוכר בכלל העירוב, בשלמא לשי' הרא"ש שהביא שם דסגי שבשעת חלות העירוב בין השמשות כבר ביטל לאחד מהני לכולם, שפיר י"ל דצריך שיערבו כולם תחילה ואח"כ כשישכור אחד ממילא חל עבור כולם. מיהו אין זה קושיא, דשפיר הביא ראה מדברי הראשונים המפורשים דמוכח כן אליבא דכו"ע.

שכירו ולקטו אי צריך להשכיר

בב"י בסי' שפ"ב ביאר מחלוקת הראשונים בסעיף י"ב בשכיר ולקט ומושיל דזכתא אם יכול לערב או שצריך להשכיר, דזה ודאי דחל ההיתר כלפי השואל עצמו, אבל שיועיל עבור כל בני החצר כדין אחד שוכר לכולן, גם בשאלה, בוה נחלקו אם חשיב שמתקיימת בוה התקנה כיון דהוא שאלה בעלמא, ולכן סברו המחמירים דמסתייה שמתיר לעצמו ולא לכל המעורבים עמו, ונראה שזו כוונת הב"י במה שפירש דעת המתירים דשאלה כשכירות, אבל לא בא לומר דתרווייהו חד מלתא.

חצר נכרי הפתוחה לחצר ישראל

בבה"ל סי' שפ"ב ס"ג ד"ה וא"צ נראה שמפרש דיש ב' נדונים, סברת מהר"ם דפתח בין הישראל לנכרי שכיהי זה עם זה ואסור לטלטל לרשות הנכרי, וע"ז

פליג הרא"ש, ובפתוחים למבוי אחד הטעם שאוסר מהר"ם משום דחשיב רשות אחת. וצ"ל דדעת הבה"ל דאין כאן טעם דשכיהי דדיירי, רק כשמטלטל מרשותו לרשות הגוי בלא הפסק רשות אחרת. והשתא על הך סברא דרשות אחת לא שמענו שחולק הרא"ש, ומסתבר דכו"ע מודים בה. ודעת הגר"א שהביא הבה"ל דהרא"ש פליג גם כשפתוחים למבוי אחד, ע"כ דסובר דטעמיה דמהר"ם גם בדין השני משום דשכיהי זה עם זה, אבל סברא דרשות אחת כו"ע לא שמיע להו.

ולפ"ז הכרעת הבה"ל להחמיר בפתוחים למבוי אחד אם יש גם פתח בין חצר הישראל לנכרי, היא דלא כמאן, דלדעת הבה"ל בפתוחים למבוי אחד לחוד אסור, וכר"ע סברי הכי דהוי רשות אחת וכולה אסורה, ואי כהגר"א דהרא"ש חולק הא לפ"ז מוכרח דהמבוי כפתח בין חצרות ושכיהי זה עם זה דלדעת מהר"ם אסור מהאי טעמא, ואעפ"כ נקטינן בזה לקולא, ומה יוסיף שהחצרות ג"כ פתוחות ול"ז, אין כאן תרי טעמי לחומרא יותר מהפתח שע"י המבוי. ושמא מ"מ החמיר כפתח בין חצרות דעכ"פ יש עדיפות בשכיותהם זה עם זה, אף שאין כאן תוספת חומרא לפי שיטות הראשונים גופייהו.

אך שיהיה ריהטת המרדכי ודאי משמע כהבנת הגר"א דהכל ענין אחד, דע"י הפתח בין החצרות או דרך המבוי שכיהי דיירי. אמנם מסברא לכאורה צדקו דברי הבה"ל דמאי שנא מבית ישראל לבית הנכרי דודאי אסור, וע"כ כיון שהם רשות אחת בחצר הבתים רשותא דחצר ניהו, והוי ישראל שדר עם הנכרי, וזה מבואר בסוגיא בדף ס"ב ע"ב דאף אם בליתיה לנכרי אינו אוסר בחצר מ"מ ביתו אסור, הרי שלא דנים הבית כרשות אחרת, וה"נ נימא דהחצר עם המבוי חד רשות.

הח"צ השיג על הרמ"א בסי' שצ"א דכיון ששכרו רשות החצר ממילא מותר גם בית הנכרי דזה הרשות אחרת, ובקו"א להב"ח מבעל בית אפרים השיג מהסוגיא הנ"ל דאע"פ שאינו אוסר בחצר מ"מ ביתו אסור. ומ"מ אם הנכרי אינו רגיל בחצר זו ודאי שאינו אוסר אלא דליתיה, אף שמצד הדין אינו אוסר עכ"פ דוירוי כאן.

שכירות ממומר בפחות משהו פרוטה

סי' שפ"ב סעיף ה' שוכרין מנכרי אפילו פחות משהו פרוטה, ובמ"ב ס"ק כ"א כתב הטעם בשם ה"ט"ו דלגבי נכרי חשיב ממון, דב"נ נהרג אפי' בפחות מש"פ. ולפ"ז במומר אפילו אם יצא מכלל ישראל להיות ניתר בשכירות כמבואר ברמב"ם פ"ב ה"ט"ו, מ"מ לענין שיעור ממון ודאי לא הוי כנכרי, ועי' בט"ז בסי' ש"פ סק"ב שכתב כן גם במומר, וצ"ע.

רגל המותרת במקומה

סי' שפ"ב סעיף י"ז: ב' חצרות זו לפנים מזו, וישראל וא"י בפנימית וישראל בחיצונה, או שישראל וא"י בחיצונה וישראל בפנימית, אוסר. בבה"ל ד"ה אוסר הביא שיטת ראשונים כפשטות הגמ' בדף ס"ה ע"ב דלרבנן דרגל המותרת אינה אוסרת שרי. נראה פירושו שהחיצון מותר לעצמו, שיכול לומר לפנימי לאו לעוותי שתפתך, ואפילו בדין השני שהנכרי בחיצונה ואין כאן פשיעה מבן הפנימית. מ"מ לא חל העירוב כלל כשיש נכרי, וכמ"ש הבה"ל בסעיף א' ד"ה צריך, ומש"ה אין הפנימי אוסר. אבל לטלטל מחצר לחצר נראה דאסור, דהא מעיקר הפנימי היה ראוי לאסור על החיצון, אלא מטעם אחדא דשא מסלקינן ליה, והכא כיון שאינו מסתלק אלא אדרבה מערב עם החיצונה ממילא דריסת רגלו אוסרת, ועי' מה שכתבתי לעיל בסי' שע"ח סעיף א'.

אברהם אשר זלץ - אלעד

אינו יהודי החוזר מהשכירות

המשנה ברורה סימן סעיף ו' מבין שלב"ח לפני שבת ראשונה לא יכול לחזור גם אם יתן כסף. ואחרי שבת ראשונה לא צריך ליתן כסף כדי לחזור. וקשה, שבב"ח לא מפורש כך, והיה אפשר לפרש שהחילוק בין לפני השבת הראשונה לאחריה הוא האם ע"י החזרת כסף יכול לחזור בו, או האם ללא החזרת כסף יכול לחזור בו ולא להקצין את הדינים זה מזה.

שלמה אקרמן - קרית ספר

בחילוק שבין קבלת פרס לתפיסת די

כריש סי' שפ"ב מב' בשו"ע לפי פי המ"ב שם סק"ג [ומקורו מב"י] דאב ובנו וכדו שמקבלין פרס, כחד חשיבי לענין שאין עכו"ם אוסר עליהם, וברמ"א כ' לגבי משכיר שיש לו תפס"י אצל השוכר דחשיבי כחד לגבי עכו"ם, ועי' בביה"ל שהגר"א ז"ל תמה דלכא' שניהם שוים ומה הטעם לחלק ביניהם, וכנ"י דהרמ"א ז"ל ס"ל שיש חילוק ביניהם בגדר הדין דקבלת פרס משווי להו כבני בית א' דנעשו כמי שדרים יחדיו, אך תפס"י לא משווי ליה לשוכר כבן בית אלא שהוא נטפל לבעה"ב, ורשותו נידון כרשות בעה"ב וכמו שגר ברשות בעה"ב, ואין כאן כוונות, ומשא"כ קבלת פרס לא משווי לכל הרשויות כרשותו של הנותן פרס, אלא שיש איחוד בהדירון כמי שדרין יחדיו, ועכ"פ שיש בית א' שעניי כל המקבלים נשואות לשם ודעתם קבוע שם, ועי"ז כמי שיש להם שייכות בעיקר הדירון, ועפ"י י"ל דבמה שנוגע לענין אם להחשב כא' או כשניים לגבי עכו"ם תלוי בוה, דכשהם משותפין בהדירון הרי הם חשובים כא' ממש, אך כשדויריהם חלוקים אלא שהם ב' דוירים ברשות אחת שפיר חשיבי לשניים, והעכו"ם אוסר עליהם, ודו"ק.

[ולד' מרן החזו"א דגדר תפס"י אינו כנתערבו, אלא שהשוכר כאורח, וגדר קב"פ כנתערבו היה ראוי להיות הדין בהיפך דבתפס"י ייחשבו כא', ובקב"פ כב' שנתערבו דהיינו כשניים, ועי'ן]. ואשכחן חילוק ביניהם לענין עכו"ם, דהנה בסי' שפ"ד מב' דתפס"י המשכיר אצל שוכר עכו"ם מהני שלא יאסור העכו"ם, אך עכו"ם המקב"פ מב' בפמ"ג שאוסר, וכבר תמה ע"ז מהרש"ם בדעת תורה, אך להניל איש דתפס"י דמשווי שהשוכר גם ברשות משכיר ואין לו כח לאסור שייך גם בעכו"ם, אך קב"פ שסידוד שמתאחדים בהדויריים לא שייך לומר שהמשרת העכו"ם המקב"פ ייהפך להיות א' מב"ב של הישראל, ושיתאחדו דוירוי עם דוירי הישראל, ולהכי משרת נכרי שמקב"פ מאדונו הישראל שפיר אוסר, ודו"ק.

בענין שכירות קודם או אחר העירוב

א. רבינו הביה"ל כריש סי' שפ"ב חקר אי בעינן שכירות דוקא קודם עשיית העירוב או גם לאחר מכן, ולכאוי מסקנת דבריו דאך שיערש יועיל, אלא שלא יוכלו לברך אלא אם ישכרו לפני עשיית העירוב [ועיננו"ש הטעם דמסתמא לא יסכים העכו"ם, אך לכאוי בסכמו עם שול"ק שישכיר וידוע שיסכים אפשר לברך תחילה, דומאי דעירוב שאפשר לעב בתחילת הקיבוץ, וא"צ לחוש שמא א' לא יסכים דסמכינן בוה אסתמא, וכל דברי שא"י לברך רק משום דמסתמא לא יסכים העכו"ם, אך לו יצוייר שאינו כן רשאי לברך. ובמ"ב הוצ' דרשו כ' דהיה שרשאי לערב ולשכור ואח"כ להניח במקומו ולברך, אך באמת עי' סוף סי' שס"ו דמב' שם במ"ב וביה"ל שהמיקל לברך אחר זיכוי קודם הנחה אינו אלא בגדר המיקל אין למחות בידו דהפרישה מיקל, ומשמע שלא זו הדרך הכבושה להורות לרבים לעשות כן לכתחילה, עי"ש היטב].

הערות והארות | הצד

חצרות ישראל

חצרות ישראל

הנהגה יש שפירשו דבריו דטעמא דמהני שכירות אחר עשיית העירוב רק מכח דבלא"ה שותפין הם, ולא גרע מבעה"ב שנשתתף עם שכניו, ולפ"ז לא אתיא כד' החזו"א דס"ל שלא נאמר הך כללא כשוכו ע"י זיכוי, ולא מהני לאותן שנתוספו אח"כ, ועי' סי' צ' ס"ק כ"ט וס"ק כ"ד, אך באמת המעיין היטב יראה שא"י כוונתו, דלא אמרו אלא לרווחא, וכן לגבי הא דסעי' ז' בשכרו לזמן שכעירבו לזמן דמי, אך בעירבו להדיא ע"ד שישכרו אח"כ מהני מתורת עירוב ולא מתורת שותפות גרידא, דלדינא אפשר לערב ע"ד שישכרו אח"כ ובתנאי שישכרו לפני שבת, דאלי"כ לא חייל עירוב ובעינן ביטול כמפוי בסי' שפ"ג, ובפרט למש"כ בסוף סי' שס"ו ובריש סי' ש"פ בביה"ל דאם סומך על העירוב קודם ביה"ש הרי שמאותה שעה חייל עירוב בתורת עירוב, ולא איכפ"ל ממה שלא היה יכול לחול תחילה, ושוב נידון ככל גדרי ודיני עירוב המונח לשם עירוב, ולא רק כשותפות בעלמא [ומש"כ שם בסי' שע"ב ס"ג דלא גרע משותפות, לכאוי לרווחא קאמר לה, אך באמת לדינא א"צ לזה דעדיפא מינה, ועי' היטב].

ב. אמנם באמת י"לע בוה, דלכאוי יש חילוק גדול ביניהם, דהנה אמרינן בגמ' שא' שוכר לכולן, ולכאוי ד"ז אינו מדין זכייא [שהרי כ' תוי ב"מ ע"א ב' דלא שייך זכייא כשכא לזכות מעכו"ם לצורך ישראל, דבעינן שלוחו של בעה"ב ולכא, ובעעה"ב העכו"ם א"י לעשותו לזכות לחבריו הישראלים], אלא זהו סברא לעצמו דאחרי שעירבו הרי הם כבית א', וסגי בשכירות א' מהן, ובגמ' דף ס"ו מדמינן ד"ו' לאה דה' שגבוי שא' מוליד עירוב לכולן לחצר אחרת הנוכר בריש סי' שע"ב, עי"יש היטב. ועי' שו"ע הרב סי' שפ"ב ס"ב שכתב כן להדיא, עי"יש, ולכאוי ד"ז שייך רק בה' שעירבו שאח"כ א' בא לשכור, הא לא"ה לא שייך לומר כן, אלא דיכול להועיל מצד אחר שא' ישכור ונעשה רשות העכו"ם רשותו, ויביתלו לערב את רשות העכו"ם כשם שמערב את רשותו, ואדרבה שכשכבר עירבו ולא עירב את רשות העכו"ם לא יועיל מה ששוכר עכשיו את רשות העכו"ם, שעל רשות זו לא חיילא עירוב, דומאי דזוכה באמצע שבת ברשות מורישו, עי' סי' שע"א, ולזה בעינן שיערבו תחילה ושכירות חשיבא שכירות כולן, ומשא"כ בשוכר ואח"כ מערבין א"צ לזה דעירובו חייל על רשות ששכר מן העכו"ם.

אלא שלפ"ז במערב ואח"כ שוכר בער"ש א"צ לסברא דא' שוכר לכולן, שהרי עדיין אפשר להחיל העירוב על רשות ששכר מן העכו"ם וכמב' בביה"ל ריש סי' שע"א, ובאמת שבגמ' ס"ו לא נזכר דין א' שוכר לכולן אלא לגבי שכרו בשבת, עי"יש בסוגיא, ולדינא נצרך ג"כ כששכרו בשבת ואח"כ יבטלו [וצ"ל] דאף שהעירוב לא חל, דאנן קי"ל שצריך ביטול, מ"מ אהני עירוב לענין שנוכל לומר א' שוכר לכולן, אלא שמ"מ לא מהני לומר הותרה, ואכמ"ל].

ולכאוי יש נפק"מ מזה באופן שהשוכר יצא מן החצר, דלכאוי באופן ששכר לכולן ואח"כ יצא מן החצר לכאוי מה איכפ"ל להשרי הם ג"כ כמי ששכרו בעצמן, אבל בשוכר ואח"כ מערב לכאוי כל התירא דידהו לפי שהוא שכר ועירב את רשות העכו"ם, וכיון שיצא מן החצר באופן שעירובו עמהם בטל [דהיינו לד' החזו"א כל שאינו בחצר, ולמ"ב עכ"פ כשהוא בעיר אחת], א"כ התינח רשותו שאינו דר בה בשבת זו א"צ עירוב, אך רשות העכו"ם מאן מערב לה.

אלא שיעוי' בסי' שפ"ב ס"ק מ"ב שמפוי במ"ב ששוכר מן העכו"ם שיצא מן החצר צריך ליתן פת לעירוב, וצ"ל דצריך לערב את דירת העכו"ם, שהעכו"ם שדר בבית הרי הוא אורחו, ועי"ז נחשב כאילו הישראל דר שם וממילא מחויב לערב את ביתו, אלא שהדבר צ"ע דהתינח מה שצריך לערב כיון שכאלו דר ע"י העכו"ם, אך כיצד מערב והוא א"י להגיע בשבת זו לפחו שבבית שהעירוב שם [ודחוק להעמיד ד' המ"ב דדוקא בנמצא בעיר או תוך התחום אלא שלא באותו חצר, דס"ד שא"צ לערב אך יכול לערב, וקמ"ל שצריך לערב, דהיה לו לחלק [בוה], וא"כ איך ייחשב כקבע מקום פיתא ודירתו בבית שהעירוב שם והוא א"י להגיע אליו, וזה בוודאי לא מסתבר שכיון שהעכו"ם יכול להגיע לשם סגי, דהעכו"ם לא שייך בעירוב כלל, וצ"ע.

ג. שוב התבוננתי דבבר דמש"כ דשכירות שקודם העירוב מהני, לפי שאח"כ מערב את מה ששכר, הנה י"לע בוה דמ"ט דבביטול לא אמרינן שאם ביטל לא' יחזור הזוכה ויערב את הרשות שזכה עם חבירו, ובשלמא דלא אמרינן שזוכה לכולם י"ל לפי שאינו תלוי בו אלא במבטל, והוא לא ביטל אלא לו, אך מ"מ שיערב את מה שזכה בביתו. וצ"ל דביטול שאני שלא זכה ממש, אלא שיש התייחסות של המבטל, והזוכה שהמבטל כאורח שלו ואין לו כח לערב עי"ז, וכדחזינן שגם אין לו כח להעביר זכות זו לאחר כשביטלו לא תוך ב' שלא עירבו, ויותר נו' דגדר ביטול הוא כעין גדר עירוב, אלא שאינו ע"ד התערבות אלא ע"ד ביטול, שמבטל רשותו לשאר בני החצר וכך נתערב עמהם, שנעשה אורח שלהם והטפיל רשותו לרשותם, ולפ"ז בעינן שיהא דומה לעירוב שיעשה כן עם כל בני החצר, ודו"ק.

[ובמק"א כתבתי דמיון בין ביטול לעירוב לענין כשיש מחיצה מפסקת ולענין כשלא היה יכול לבטל ביה"ש, ואכמ"ל].

בענין טלטול לרשותו של העכו"ם

הנה ישראל הדר יחידי עם עכו"ם רשאי לטלטל לחצר ואף לבית העכו"ם, וכן ב' ישראלים הדרים בפנ"ע ולידם חצר עכו"ם הדר יחידי, אם אין ביניהם פתח וגם אין לעכו"ם פתח פתוח למבוי (או שעכ"פ ליכא ב' חצירות של ישראלים הפתוחים למבוי), רשאים לטלטל מחצר הישראלים לחצר ובית העכו"ם, והיינו שדירתו דירת בהמה, ואינו אוסר אפי' להכניס לתוך רשות, שאינו אוסר אלא כשדר ביחד עם ישראלים. ועי' סי' שפ"ב ס"ט ב' ישראלים שפתוחים ול"ז דרך חלון, דהוי יכולים מצד עיקר הדין לערב ביניהם ולהוציא אח"כ לחצר שבו דרו העכו"ם הישראל יחידי [ולא נאסר אלא מחמת שאין עושין ישראל יחיד אצל עכו"ם, ואכמ"ל], ומבוי שרשות העכו"ם מצד עצמה מותרת.

ומי"מ לכאוי פשוט שכשעכו"ם וישראלים דרים בחצר א' נאסר החצר ואפי' בית העכו"ם, והיינו שבכה"ג העכו"ם אוסר עליהם את ביתו ורשותו, ולכאוי נו' שלא רק שאסורים להכניס לבית העכו"ם דרך החצר, אלא גם לו יצוייר שיהא לישראל א' פתח אצל בית העכו"ם ג"כ יאסר עליו לטלטל לבית העכו"ם, שבה"ג שדר עם ישראלים בחצר אוסר העכו"ם את ביתו על הישראלים. ויעוי' בסי' שצ"א דכששכרו רק רשות המבוואת או החצירות מטלטלים במבוואות ובחצירות ולא לבית העכו"ם, ומבוי שאף אחר שהותרו המבוואות ע"י שכירות, מ"מ בכה"ג שדר עם ישראלים כבר אוסר גם ביתו שדר שם לבדו, ואף כשמקום שותפתו עם הישראלים הותרה עדיין רשותו הפרטי אוסר עכ"פ להכניס לשם, דבכה"ג שדר עם ישראלים החשיבו חז"ל דירתו לדירה שנאסר ואוסר עד שישכרו גם את ביתו.

ולפ"ז י"לע מה סברת הרא"ש המובא בסי' שפ"ב ס"ג דאף כשג' חצירות ב' מהם של ישראלים וא' של עכו"ם פתוחים למבוי, והמבוי נאסר, מ"מ חצר העכו"ם לא נאסר, דלכאוי מ"ש בית העכו"ם כשדר עמהם בחצר מבית וחצר העכו"ם כשפתוח עמהם למבוי, דאמאי לא יגרעם שותפותם במבוי סיבה לאסור את ביתו וחצירו [ובאמת ד' המרדכי וכמה אחרונים להחמיר בוה, ועי"ש ביה"ל מש"כ בר' השו"ע, אך עכ"פ ד' הרא"ש צ"ב], וצ"ע.

חצרות ישראל

חצרות ישראל

חצרות ישראל

חצרות ישראל

חצרות ישראל

חצרות ישראל

ישראל שהשכיר ביתו לעכו"ם

כתב הרמ"א ריש סי' שפ"ב, ומקורו מד' הרשב"א, דישׂראל שהשכיר ביתו לעכו"ם אמרינן דלא השכיר לו ע"ד שיאסור עליו, וע"כ אינו אוסר [ואמנם הגר"א ז"ל חולק ע"ז, וע"י שעה"צ וביה"ל סי' שפ"ד, ובאמת בתשו' המיוחסות לרשב"א סי' ר"כ שנדפסו מחדש מכתב"י הביאו תוספת מכתב"י שכתוב שם לאחר שהביא היתר זה כתב: אמנם ד"ו צ"ע, והיינו שאי"ז פשוט לסמוך ע"ז, עיי"ש], ויל"ע מאי טעמא דהך מילתא דמאיזא דין הוא היתר זה.

ולפ"ר הכונה ע"ד שכ' החזו"א לגבי סברת לא השאיל ע"ד שיאסור עליו האמור בישראל בסי' ש"ע, הדכונה שרצונו שייחשב נטפל אליו וכדר אצלו ויקרא שמו עליו, ולא ייחשב כדירי בפנ"ע.

אלא דלפי"ז הדבר פשוט שלא שייך סברא זו רק אם המשכיר דר שם בחצר, דאלי"כ לא שייך להטפיל למשכיר, ובביה"ל הביא מד' הח"א שכ' לדון כן גם כשהמשכיר אינו דר בחצר, אלא שהביה"ל חולק וס"ל דבכה"ג ליכא להך אומדנא. ומשמע לכאו' שאם דרכו לדור בחצר ואיכא להך אומדנא, תו מהני גם לשבת שאינו דר בחצר בשבת זו שכבר נאמרה הך אומדנא, ובהכרח שאי"ז מצד שנטפל לבעה"ב וכדר אצל בעה"ב.

ולכאו' מב"י שהוא כגדר שיער משמיר לעצמו זכות לגבי עירוב, אך באמת קשה לומר כן, דמי עדיף משותפין שגם לרמ"א להלן סט"ו בחדרים נפרדים אוסר העכו"ם, ואולי נדון אך שיעור כשכירות זכות הנחת חפץ, ומ"מ צ"ע שזה לא שכירות זכות מהשוכר אלא שיעור כח הבעלים. ואולי הרמ"א ס"ל שא"צ זכות מבח הבעלים (כדס"ל בסט"ו) להקל בשותפין באותו חדר, אף שאין לאף א' זכות מכח זכות חבירו, וה"נ גידון כשכירות.

אלא דעדיין תקשי דהא אי"ז שכירות אי"ז, והו"ל כשאלה דתלוי בפלוגתת רש"י והר"מ להלן סי"ב א' מהני בלי להשכיר רק ע"י תנינת עירוב, וא"כ מפו' ברמ"א להקל כרש"י, וצ"ע מה שסתם בזה להלן סי"ב.

ולכאו' נר' לומר באופ"א, דהרמ"א ס"ל דפלוגתת רש"י והר"מ בשכר זכות הנחת חפץ א' ולא שכר את כל רשות העכו"ם, והכא חשיבא כשכר כל זכות העכו"ם מן העכו"ם, ודוהו גדר השיעור שלגבי עירוב יאה חשוב כאילו אין העכו"ם בעלים, אלא הישראל נשאר הבעלים והעכו"ם אורח שלו, וזהו פשוטו גדר השכירות מעכו"ם להחשיב כאילו הישראל בעה"ב, ועכו"ם אינו אלא אורח שלו, וה"נ לגבי עירוב שיער לעצמו זכות להתייחס כן, וס"ל לרמ"א דכה"ג מודה הרמב"ם לרש"י, ומפרש פלוגתת רש"י והר"מ באופן אחר ממה שמפרש הבי"י.

בענין לשכור משול"ק שיש לו זכות הנחת חפץ בחדר א'

הנה ד' הבי"י סי' שפ"ב שאי"א לשכור משול"ק שיש לו זכות בחדר א' את שאר החדרים, וכ"ש שאי"א לשכור משול"ק שיש לו זכות רק בחצר [ובבי"י משמע שאפי' את החצר א"א לשכור, ואפי' כשיש לו זכות בכל החצר א"י לשכור חצר, ואכמ"ל]. אכן האחרונים ז"ל המובאים במ"ב ס"ל דעי"י שיש לו זכות בפינה אחת יכול להשכיר רשות כל הבית, ובחזו"א מב"י שאפי' יש לו זכות בחדר א' יכול להשכיר כל החדרים, ומ"מ לכאו' יש לו זכות בחצר א"י להשכיר רק החצר ולא הבית, וכדמוכח בסי' שצ"א ששר שיש לו זכות רק במבוי א"א לשכור ממנו הבתים וחצירות, ולכאו' היה יש לו זכות בחצר ואי"א לשכור ממנו זכות הבית. ויל"ע ביש לו זכות בבית א' אי שוכרים זכות בבית אחר, ולכאו' כמה בתים בחצר א' ככמה חדרים בבית א' דמי וסגי, ובחזו"א כ' שמ"מ זכות בבית בחצר א' לא מהני להשכיר בית שבחצר א'.

והנה לכאו' מ"מ אם לא העיר מוקפת מחיצות כדן, הוה כל העיר כחצר א', וזכות בבית א' מהני להשכיר בתים אחרים.

אלא שלכאו' מ"מ פשוט דכ"ז רק בבתים של אדם א', וזכות השול"ק בבתים של אדם א' לא יתנו לו כח להשכיר בתים של אדם אחר.

אך יל"ע בהא וגובר המלך, ד"ל שהמלך אינו כשול"ק של התושבים אלא כבעלים, וזכות בבית א' מכח המלך מהני להשכיר מכח המלך את כל הבתים שבאותה חצר או אותה עיר אם היא מוקפת חומה, וראיה לדבר הדאחרונים ז"ל דנו שהגובר היה צריך ליתן המעות למלך, ולכאו' אילו המלך ג"כ אינו אלא שול"ק, ועבדיו כשול"ק של שול"ק, א"כ מה"ת שהסכפך ילך למלך, דלבעלים בעי למיזל, ובהכרח שהמלך כבעלים, ועבדיו כשול"ק של בעלים [ואף שהתושבים הם הדרים בבתים, הו"ל כשוכר שנשאר זכות לבעלים שהבעלים יכול ג"כ להשכיר את בית השוכרים, ואינו כשליח השוכרים אלא שיש לו כח להשכיר וזותם, ועדיף משול"ק של השוכרים וכמוש"נ במק"א, וממילא גם שול"ק של הבעלים בביתו יכול להשכיר את בית השוכר אם בית הבעלים ובית השוכר באותה העיר].

ומ"מ כ"ו לגבי מלך ולא לגבי שר העיר וכו' שאינם אלא כשול"ק, ושול"ק דידה כשול"ק של שול"ק, וע"כ פשוט ששול"ק של כמה אנשים ששכר שול"ק לא מהבתים של א' מהאנשים, אף שהשול"ק יכול להשכיר כל הבתים של כל האנשים מ"מ שול"ק שלו א"י להשכיר רק בתי האנשים שבהם הוא שול"ק, ולא את שאר הבתים שיש למשכיר שלו זכות בהם, וזה ברור.

והנה ד' החזו"א דגדר גזבר המלך שהמלך נתן לו סמכות לעשות בשמו, וכאילו המלך משכיר ע"י באי כח המלכות, ולפי"ז יכול גם גזבר שאין לו זכות שימוש בבתים כלל להשכיר, וזה לכאו' סברת הרמ"א שאפי' עבד שמקבל פרס משכיר, שלגבי זה כל הנקרא עבד המלך משכיר בשם המלך, אך למ"ב רק עבד שהוא בגדר שול"ק של המלך משכיר, ולפי גדרי זכויות שול"ק וכאשר האריך בביה"ל, וע"כ רק שכיר ולקטן שיש לו זכות שימוש ובתים של מי שיש לו בבתים שלו זכות שימוש הוא שיכול להשכיר. אך להג"ל סיג' זככות בא' מן הבתים שבחצר או בעיר המוקפת, כיון שהמלך כבעלים של כל הבתים וכמוש"נ באורך, וק"ל. [ומ"מ גם לדי' החזו"א לא נאמרו דבריו בכל פקידי שר העיר, כמפו' בדבריו סי' פ"ב ס"ק ל"ד וס"ק ל"ה, ואכמ"ל].

ועיקר ד' החזו"א הם נגד ד' השו"ע שלמד מדין גזבר המלך שעבר מתפקידו לשכירו ולקטנו שעבר מתפקידו, וש"מ דשווין הם, וכבר עמד ע"ז בדבריו שם, עיי"ש.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

בדין ישראל שהשכיר או השאיל ביתו לעכו"ם

בסי' שפ"ב ס"א כ' הרמ"א דישׂראל שהשכיר או השאיל ביתו לאינו יהודי אינו אוסר עליו, וכ' בשעה"צ סק"ו ועל כן לדינא נראה דצדקו ד' הגר"א שלא חלק כלל בין ישראל לכותי, רק בין יכול לסלקו לאין יכול לסלקו וכו', ומשמע שדעת המ"ב כהגרי"א.

ויל"ע דבבה"ל ד"ה אינו אוסר עליו וכו' הכריע לדינא כהחמד משה דדוקא הדר בחצר אין הנכרי אוסר עליהם (דכ' דעיקר כחמד משה דדי לנו להקל השכיר עצמו בחצר), וע"כ דלא כד' הגר"א דבמצוי לסלוקי אין חילוק בין דר בחצר ללא דר בחצר.

ועיין בסי' שפ"ד בבה"ל ד"ה אינו אוסר וכו' שכ' ולדינא צ"ע אם יש להקל בלא יכול לסלקו, ולכאו' בשעה"צ דידן הכריע כהגר"א, וצ"ע.

בענין משכיר שלא החזיר דמים

בסי' שפ"ב כ' המ"ב בס"ק כ"ו דבשכר ממנו סתם ומת מסתברא דנתבטל ממילא השכירות וכו', וכ' השעה"צ בס"ק כ"ו דהא לרמ"א בעי' חזרת דמים, וכ"ז שלא החזיר דמים אינו יכול לחזור, וא"כ אפילו מת כל זמן שלא חזרו הדמים עדיין השכירות במקומו עומד.

ויל"ע אמאי לא הק' כן כבר לפני"ז בדברי הט"ז גופא שהביא המ"ב דאפילו בשכר לזמן אם מת העכו"ם נתבטלה השכירות משום דמצ"י למהדר ביה, וק' דיק' דלפי"ד ודאי בעי' חזרת דמים דהא שכרו לזמן, ואעפ"כ ל"מ במת, וע"כ דמת חמיר וכמשי"כ בשעה"צ בס"ק מ"ז דהשכירות שהשכיר לו דוקא כשבתוקפו, ולא עי"ד שיהיה מהני גם אחר סילוקו או מיתתו, וא"כ אמאי הק' המ"ב לדבריו דמיי"ד בשכרו בסתם ומת דבעי' חזרת דמים, ויל"ע.

בשכירו ולקטנו בעל כרחו

בסי' שפ"ב ס"ק ל"ד הביא ד' הגר"א דמה דמהני לשכור מאשתו או משכו"ל אעי"פ שהוא מוחה, זהו רק לדעה הראשונה בסי' שפ"ו ס"א, אבל לדעת הי"א שם גם באשתו אינו יכול לשכר ממנה אם הבעל מוחה בה בפירוש שלא תשכיר. והנה לעיל בסי' שס"ז בבה"ל ד"ה וי"א וכו' נשאר בצ"ע, ועיין הכא בסי' שפ"ב סט"ו בבה"ל ד"ה אם יש וכו' שכ' דקו"ל דמשכירו ולקטנו שוכרין אפי' בע"כ וכו'. וע"כ כדי שלא יסתרו דברי הבה"ל אהדדי, מוכרחים לומר דס"ל דלא כהגאון דהכא תליא במח"ב בסי' שס"ו, ועיין.

תנאל יעקובוביץ - צפת

סימן שפ"ד

הערות בענין עכו"ם שנכנס בחזקה בבית ישראל

א. במ"ב סי' שפ"ד סק"ג הביא פלוגתא לענין עכו"ם שנכנס שלא ברשות בעד חובו אי אוסר או לא, ויל"ע מה טעם המקילים שהרי משועבד לו, וכי"ת משום דמצ"י לסלוקי בוזי, זה אינו דהא מצ"י לסלוקי בוזי לא מיקרי מצ"י לסלוקי כמפו' בשו"ת הרשב"א ח"ה סי' ד', עיי"ש. וצ"ל דכיון שנכנס ע"ד עצמו שלא בכח הערכאות ע"כ ס"ל שאי"ז בגדר שנחלט לו, אלא שממשכנו ומחזיקו בעד חובו, ושפיר מיקרי שלא ברשות דאין לו ע"ז שיעבוד ואין לו זכות לעשות כן, ואידך רבוותא ס"ל דסוכ"ס כיון שזה בעד ממונו כברשות דמי, ועי'.

ב. ובשעה"צ שם כ' דאם נכנס לדור בקביעות אוסר מיד, ואם להתאכסן בעד חובו תלוי בזמן ל', והנה לפ"ר מחלק בין מחלטי הבית כנגד החוב לנוטל דירת זמן כנגד ערך החוב, וכגון אם חובו שמה חמש חודשי שכירות הולך לדור תמשה חודשיים. אך באמת אי"א לומר כן, דאי"כ ג"כ אוסר מיד אם נכנס ע"ד להתאכסן בעד חובו כונתו לדור עד שישלם לו, וא"כ אין לו מלכתחילה דעת עד אימתי יישב שם, ויתכן שלמחר או בעוד שבוע ישלם לו ויצא, וע"כ אין אוסר אוסר מיד או אח"כ, אלא שע"ד קביעות ודאי אוסר שהרי זה ע"ד לעולם, וע"ד שכירות תלוי בזמן, ומאי לישנא ד"מיי"ד דקאמר.

וצ"ל בכונת המ"ב באופ"א, דנכנס לדור בקביעות כולל ב' הציורים, בין החליט הבית לצמיתות ובין קבע עצמו ליקח חדשי שכירות כנגד החוב, ומשא"כ להתאכסן בעד חובו כונתו לדור עד שישלם לו, וא"כ אין לו מלכתחילה דעת עד אימתי יישב שם, ויתכן שלמחר או בעוד שבוע ישלם לו ויצא, וע"כ אין אוסר עד שישלה ל' יום, שאם שהה ל' יום אף שיתכן שלמחר יפרע לו אוסר [ולא נחשב מצ"י לסלוקי, דמצ"י לסלוקי בוזי לא שמייה מצ"י לסלוקי וכנ"ל].

ושמא עדי"ז יש לבאר גם ד' המ"ב סק"ט דמיי"ד כשלא היה לו תכנית מסודרת מלכתחילה עד אימתי ישעה, ובכה"ג אוסר מששהה ל' יום אף שיתכן שיעווב למחרת, דסוכ"ס הבעלים לא מצ"י לסלוקי, ובוהו יתיישב התמיהה מסי' ש"ע ס"ק נ"ה דבעומד לשהות ל' יום אוסר מיד, דהכא לא עמד לשהות ל' יום, וק"ל.

ג. עי' מ"ב סק"ו מש"כ בשם המשכנו"י דאפי' הנכנסים בזכות המלכות אין אוסרים, וצ"ב מ"ט דהא דינא דמלכותא דינא, ושמא ס"ל שאין המלכות מחייבת ליתן להם זכות דירה כי אם לארח אותם, וממילא נקרא שמם ע"ש הבעלים וכאורחים שלו חשובים, משא"כ שוכר או משאל שנתן הבית לשוכר או שואל, ועי' [ועדיין צ"ע דדיני ע"ז לאו בבעלות תליא כי אם בדירה בפועל, והרי דרים בפנ"ע].

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

סימן שפ"ה

בדין מומר

סימן שפ"ה סעיף ג', יש לדון במתבייש לעשות בפני אדם גדול שנפטר אם מה שהיה כאן אדם שהיה נמנע מלחלל שבת לפניו מועיל שלא יחשב מומר, ומשמע שלא מהני דא"כ כל אדם ינמנע מלחלל שבת בפני משה רבינו.

שלמה אקרמן - קרית ספר

מומר הדר בחצר עם ישראל

סימן שפ"ה ס"ד: "אבל אם יש לו פתח אחר לשכונת האינו יהודי, אפילו הוא פתח קטן שלא היה רגיל בו מתחילה דוחין אותו אצל פתח הפתוח לשכונת האינו יהודי", וביאר המשנה ברורה ס"ק י"א "דכופין אותו על מדת סדום כדי שלא יאסור עליהן".

ולכאורה יש לעיין בדבריו שמקורם בדברי הגמרא עירובין מ"ט, דהרי לכאורה הדין של כופין על מדת סדום הוא היכא דאין לו שום הפסד בדבר, וכ"כ השו"ע בסימן שפ"ו סוף סעיף ט' "כיון שהוא אינו מפסיד דבבר שהרי לא שתף עמהם ויש רוח לאחרים שעל ידי זה יהיו מותרים כופין אותו על מדת סדום", משמע שבאופן שהוא מפסיד בדבר לא יכפו אותו על מדת סדום, דאינו נחשב מדת סדום ככהאי גוונא. וא"כ קשה על דברי המ"ב שכתב בס"ק " שאפילו שיש חלון ד' על ד' דוחין אותו שם, וזה ודאי הפסד בשבילו. וכן במקור הדין של כופין על מדת סדום במסכת ב"ב י"ב ע"ב כתב רש"י שהטעם שאמרינן כופין הוא בגלל ששתיהן שוות. וכ' החזו"א שאין הכוונה כאן לדין הרגיל שכופין על מדת סדום, דזה לא שייך כאן כמו שכתבנו, אלא הכוונה שבדין עירובין מקילים להחשיב אותו כאילו הפתח השני הוא פתחו, אבל באמת לא כופין אותו לעבור דרך שם אלא עצם זה שאנו רואים אותו כאילו זה פתחו זה מספיק, והלשון כופין הוא לשון מושאל. אמנם דבריו מוקשים מאד, היות ובסימן שפ"ו כתב השו"ע שיש מקרים שלא ניחא ליה בפתח השני, ובכהאי גוונא לא דחינן ליה, כגון אם זה פתוח למקום פחות מבית סאתיים וכדומה, אם כן מוכח שם שהדין כופין הוא מניקק הדין, ולא רק קולא לגבי עירובין, וכן מוכח במשנה ברורה סי' שפ"ו ס"ק נ"ט שמונעים ממנו לעבור על השני ולאסור עליו, א"כ דברי החזו"א מוקשים מאד, וצ"ע.

בענין הנ"ל

מ"ב סי' שפ"ה ס"ק י': "דבעינן שיהיה בו ד' על ד' וסגי בזה להחשב פתחו", ולכאורה קשה מאד שדבריו סותרים למה שכתב בביאור הלכה בסימן שע"ב

סעיף ד' ד"ה אא"כ, שבתחילה הביא את דברי החיי אדם שמהני להחשב פתח גם כשיש רק ד' על ד', ואח"כ הביא שדעת רבינו חננאל אינו כן אלא צריך שיהיה בגובה י' טפחים ולא מהני ד' על ד', וללא זה לא מקרי פתח, והסיק שם שצריך לחוש לדבריו, וא"כ קשה למה שצ"ל שג"י על ד' להחשב פתח. ואולי אפשר לומר בדוחק שאצלינו שזה כדי לסלק המומר מעליו שלא יאסור מקליטנן טפי, וצ"ע.

משה לנדאו - רמת שלמה

בדין צדוקי ומחלל שבת בפרהסיא בזמן הזה

איתא בגמ' במסכת עירובין (בדף ס"א ע"ב) אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עימנו במבוי בירושלים וכו'. ובגמרא (בדף ס"ח ע"ב) צדוקי מאן דכר שמייה, חסורי מיחסרה והכי קתני, צדוקי הרי הוא כגוי, ורבי גמליאל אומר אינו כגוי.

וכתב המרדכי (סימן תקט"ז) שהלכה צדוקי הרי הוא כגוי, וכן דעת המהר"ם מרוטנבורק (פסקים עירובין סי' קנ"ו) שצדוקי הרי הוא כגוי. וכן פסק בעל הגמרו"ז (בדף כ' ע"ב) שהלכה כתנא קמא דצדוקי הרי הוא כגוי. אולם הרמב"ם (בפ"ב מהלכות עירובין הט"ז) כתב דצדוקי אינו כגוי, וכן פסק הרא"ש (בסימן י"ג) דאין צדוקי חשיב כגוי. וכן פסק הריטב"א (בדף ס"א) דהלכה כר"ג, וזהו מפני שהלכה כדברי המיקל בעירוב. וכן פסק הטור (בסימן שפ"ה) צדוקי הרי הוא כישראל ומבטל רשות. ופסקו מרן השו"ע (בסימן שפ"ב ס"א) צדוקי הרי הוא כישראל ומבטל רשות.

וכ' הלבוש והוא הדין קראים, ואע"ג שכ' השו"ע (בס"ג) ישראל מומר לעבודת אלילים או לחילול שבתות בפרהסיא, אפילו אינו מחללו אלא באיסור דרבנן הרי הוא כגוי, אעפ"י דעוברים בפרהסיא אמילי דרבנן, דמוזיד דידהו כאונס דמי, דמעשה אבותיהם בידיהם, ונחשבים כתינוק הנשבה בין הגוים. והובא כך בב"י ובט"ז (סק"א) ומ"א (סק"א). אולם דעת כמה פוסקים דאף צדוקי כשמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי, כן הורו בשו"ת המבי"ט, וכן דעת הר" בצלאל אשכנזי, דהני צדוקים לכר"ע חשבינן להו כגוים גמורים, וכן הסכים הש"ך והפר"ח (יור"ד סימן ב'), וכ"כ בשלטי גיבורים פ' הדר בשם הרי"א"ז דאם מחלל שבת במידי דרבנן בפרהסיא הרי הוא כגוי, ואינו ראוי לערב ולא לבטל רשות, אלא צריך לשכור ממנו כגוי, וכן הובא באליה רבה (ס"ק ב'). ונפ"מ בכל זה לענין קראים של זמננו, דצריך לשכור מהם דוקא כמו כגוי. וכן פסק המשנ"ב (בס"ק א'), והובא ביותר ביאור בשער הציון (אות ב') ובכף החיים (ס"ק ג'). וכן הובא במאירי (מס' עירובין בדף ס"ט ע"א) דכל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי. אולם לענין מחלל שבת דהאידינא, יש לדון טובא על פי דברי הבי"ח (ד"ה או מחלל שבת), דמחלל שבתות דקמיי"ד הינו שעשה זאת משום פריקת עורף, אבל אם הוא מוטעה בדבר שחשב שמותר לעשות כן מסתברא שאין זה בכלל מומר.

וכתב מרן החזו"א (יור"ד סימן ב' בס"ק ט"ז) שבזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם אין במעשה ההורדה גדר הפרצה, ואין רשאין לשנאתם ודיינינן להו כאנוסים. וכתב הגר"נ קרליץ שליט"א בחוט שני (הל' שבת בח"ב פ"מ) דהיינו רק בזמן מרן החזו"א, ובזמנינו שבעונותינו הרבים ישנם רבים מעמנו שאנשים שומרים תורה ומצוות מגדירים עצמם שהם יהודים, ויש ששומרים על קלה כבחמורה, ממילא מי שלא חונך בתורה ויר"ש אינו יודע שהאמת היא עם המקיימים את תורתנו הקדו', ורוצה להיות כאותם שאינם מקיימים את התורה, ועל זה כתב בחזו"א שיש לדונם כתינוקות שנשבו, עכ"ד.

ובמקום אחר כתב החזו"א (יור"ד ס"א סק"ו) תינוק הנשבה לבין הגוים דינו כישראל, אולם אחר שהשתדל איתו והוא מויד, וממאן לשוב דינו כמומור. ושיעור ההשתדלות עמו כאשר יופיעו ברוח קודשם בהכרעת דינו, וסיים החזו"א ובאמת צריך לדון כל איש ויש בפרט, וכמו כן אותן שאבותיו פירשו מדרכי הציבור והוא נתגדל בלא תורה דינו כישראל לכל דבר, ולמוד שיעור ידיעתו אי לא חשיב מויד, ואותו שדיינינן ליה כאונס זוכין עירוב עבורו, עכ"ל. מכל הלין נשמע דהכל תלוי דכיצד נתחנך ומה טיבו, דאם נתחנך בחינוך של גוים ולא ידע כלל מדת ישראל המחייבת דת השבת דינו כתינוק שנשבה. אולם אם השתדלו עבורו, בניסיונות שהחזירו לדרך המוטב והוא עומד במרוצו, מבואר בחזו"א דהוי כמזיד, ועוד פורקי עול שיודעים שהתורה תורת אמת, והתורה מחייבת כל אדם לקיים כל מצותיה או שנתחנך בדרך התורה ופירש, או שכך נהגו אבותיו וכך התרגלו לחיי הפקר, יש לחוש שדינם כמומרים, ובוהו יש לדון כל אחד ואחד בפני עצמו כמבואר בחזו"א. וכתב בחוט שני (שם ס"ה) אדם שהוא ספק אם דינו כתינוק שנשבה או מומר או אדם שחסר לו בחינוך היהדות כראוי, ולא נודע מה דינו, יש להחמיר שאין דינו כמומור, ולכן אסור לשונוא ומחללים עליו את השבת, ולא להקל לפטרו מן החליצה, ולכן תלונת דרכים שארעה במכוננית שנסעה תוך חילול שבת, והנוסעים בתוך פיקוח נפש, צריך להצילם ולחלל עליהם את השבת לפיקוח נפש, כיון שאין אנו יודעים אם מחלץ מחלל שבת הוא או מומר, ואין ראייה ממה שנסע בשבת נחשב כמומור.

אביחי קשני - אופקים

סימן שפ"ו

חצר שמניחין בו השיתוף

כתב בבה"ל סי' שפ"ו סעיף א' ד"ה מכל חצר וחצר דאותו חצר שמניחין בו השיתוף אי"צ ליתן חלק בזה, וכמו הבית שמניחין בו העירוב לענין ע"ז לעיל בסי' שס"ו ס"ג.

מלשון הטור בסימן זה נראה שענין השיתוף כענין עירוב שרואין כאילו כל המבוי לאותו פתוח חצר, ועפ"ז כתב הבה"ל דבריו דהחצר שמניחין בה אין צריכה ליתן חלק, אבל זה תמוה מאוד, דמפורש בגמ' בדף פ"ה ע"ב ומביאה הטור בסמוך, דהטעם שאין נותנים השיתוף במבוי רק מפני שאינו משתמר שם, ומוכרח דענין השיתוף שבני המבוי משתתפין לו עם זה ולא עי" קביעות מקומם במקום אחד, וא"כ כולם צריכים ליתן שיתוף.

ולפ"ז נראה עוד נפ"מ שיכולים לשתף המבוי לבד, ואינו כמו בעירוב חצרות שצריכים לקבוע דירתם בבית אחד, נהי דהאיסור במבוי נראה שהוא על ידי שדויריהם בחצרות נפרדות זה מחלקם במבוי, דומיא דחילוק הבתים וזקק עירוב החצרות, אבל כיון שההיתר אינו ע"י שקובעים מקומם בחצר אחת אי"כ יכולים לעשות השיתוף במבוי לחוד, ולכן אם חצר אחת אינה יכולה לערב עם שאר החצרות, כגון שדר שם ישראל יחיד עם נכרי והנכרי יש לו פתח לעצמו ואינו אוסר במבוי, וכן בחצר השניה יש נכרי שאינו אוסר במבוי, ואם ישתפו רשות החצרות יאסור עליהם, יכולים לשתף רק רשות המבוי, ויוכלו להוציא עי"ז מהבית והחצר למבוי, ואם סומכין על שיתוף במקום עירוב ויכולו להוציא אף מחצר לחצר. [אם רק חצר אחת א"י לערב, היה מהני אף אם היה ענינו של השיתוף לקבוע הדויריים, דיכולים לשתף חלקם במבוי לקבוע דויריהם בחצר השניה, דכה"ג ע"ח נמי מהני כמשי"כ החזו"א בסי' צ"ו ס"ק ל"ז].

אברהם אשר זלץ - אלעד

הערות והארות | קצט

עמוד 100

עמוד 101

עמוד 102

עמוד 103

עמוד 104

עמוד 105

עמוד 106

עמוד 107

עמוד 108

עמוד 109

עמוד 110

עמוד 111

עמוד 112

עמוד 113

עמוד 114

עמוד 115

עמוד 116

עמוד 117

עמוד 118

עמוד 119

עמוד 120

עמוד 121

עמוד 122

עמוד 123

עמוד 124

עמוד 125

עמוד 126

עמוד 127

עמוד 128

עמוד 129

עמוד 130

עמוד 131

עמוד 132

עמוד 133

עמוד 134

עמוד 135

עמוד 136

עמוד 137

עמוד 138

עמוד 139

עמוד 140

עמוד 141

עמוד 142

עמוד 143

עמוד 144

עמוד 145

עמוד 146

עמוד 147

עמוד 148

עמוד 149

עמוד 150

עמוד 151

עמוד 152

עמוד 153

עמוד 154

עמוד 155

עמוד 156

עמוד 157

עמוד 158

עמוד 159

עמוד 160

עמוד 161

עמוד 162

עמוד 163

עמוד 164

עמוד 165

עמוד 166

עמוד 167

עמוד 168

עמוד 169

עמוד 170

עמוד 171

עמוד 172

עמוד 173

עמוד 174

עמוד 175

עמוד 176

עמוד 177

עמוד 178

עמוד 179

עמוד 180

עמוד 181

עמוד 182

עמוד 183

עמוד 184

עמוד 185

עמוד 186

עמוד 187

עמוד 188

עמוד 189

עמוד 190

עמוד 191

עמוד 192

עמוד 193

עמוד 194

עמוד 195

עמוד 196

עמוד 197

עמוד 198

עמוד 199

עמוד 200

עמוד 201

עמוד 202

עמוד 203

עמוד 204

עמוד 205

עמוד 206

עמוד 207

עמוד 208

עמוד 209

עמוד 210

עמוד 211

עמוד 212

עמוד 213

עמוד 214

עמוד 215

עמוד 216

עמוד 217

עמוד 218

עמוד 219

עמוד 220

עמוד 221

עמוד 222

עמוד 223

עמוד 224

עמוד 225

עמוד 226

עמוד 227

עמוד 228

עמוד 229

עמוד 230

עמוד 231

עמוד 232

עמוד 233

עמוד 234

עמוד 235

עמוד 236

עמוד 237

עמוד 238

עמוד 239

עמוד 240

עמוד 241

עמוד 242

עמוד 243

עמוד 244

עמוד 245

עמוד 246

עמוד 247

עמוד 248

עמוד 249

עמוד 250

עמוד 251

עמוד 252

עמוד 253

עמוד 254

עמוד 255

עמוד 256

עמוד 257

עמוד 258

עמוד 259

עמוד 260

עמוד 261

עמוד 262

עמוד 263

עמוד 264

עמוד 265

עמוד 266

עמוד 267

עמוד 268

עמוד 269

עמוד 270

עמוד 271

עמוד 272

עמוד 273

עמוד 274

עמוד 275

עמוד 276

עמוד 277

עמוד 278

עמוד 279

עמוד 280

עמוד 281

עמוד 282

עמוד 283

עמוד 284

עמוד 285

עמוד 286

עמוד 287

עמוד 288

עמוד 289

עמוד 290

עמוד 291

עמוד 292

עמוד 293

עמוד 294

עמוד 295

עמוד 296

עמוד 297

עמוד 298

עמוד 299

עמוד 300

עמוד 301

עמוד 302

עמוד 303

עמוד 304

עמוד 305

עמוד 306

עמוד 307

עמוד 308

עמוד 309

עמוד 310

עמוד 311

עמוד 312

עמוד 313

עמוד 314

עמוד 315

סולם אי כפתח או לא נחשב הצד שאין לה פתח כקולא ולא כחומרא, והיינו שמה שאין לה אלא פתח א' לא גורם חומרא כי אם קולא וכמוש"ג. שו"ר מש"כ מרן ז"ל בחזו"א סי' פ"ו סקט"ו שבר"ד נסתפקו בהגה"א ולא הבתני מסקנתו שם עיי"ש.

הערה בלשון השעה"צ סק"ב

ב. יעוי' בשעה"צ סק"ב במש"כ דאם נעשית רה"ר, ולכאז"ט ס"ס שאי"ז נתינת טעם למחמירים במכר לרבים, ושייד' לסק"ג כמקור למקילים בנשתקע שם היחיד, וגם בזה צ"ע מה שהוסיף מנעשית רה"ר דאי' צ" לזה, דגם בלא"ה אם נשתקע שם היחיד נידון כשל רבים, וצ"ע.

האם לאחר מכירה נשאר שם ראשון

ג. עי' סק"א וסק"ו ושעה"צ סק"ו דעיר של יחיד שמכר לרבים תלוי בפלו', אך רבים שמכרו ליחיד לכי"ע נידון כשל רבים, וגר' לומר בכונתו דיותר יש לחוש שהיחיד ימכור לרבים מאשר שכל הרבים ימכרו ליחיד, ויתכן שברבים שמכרו ליחיד אי"ז גזירה רק אטו יחזור למכור להרבים הללו, אלא גם רבים אחרני', ואף דבשל יחיד מתחילה לא גזרו, הכא שהיתה בניה ע"י רבים והיחיד לא בנאה אלא לקחה מצוי מאוד שקנה ע"ד למכור או עכ"פ בהמשך ימכור, ועי' היטב ל' השעה"צ. ומשמע עוד הדמחלוקת ביחיד שמכר אינו מצד גזירה אלא אי מיקרי שם ראשון עליו, ולהכי בנשתקע שמו שרי'. ומה דכו"ע מורו ברבים שמכרו ליחיד הוא משום גזירה, ויל"ע לפי"ז אי מהני מה שישתקע שמו, וצ"ע.

אי דין זה תלוי בגדרי רה"ר

ד. הנה רבינו הביה"ל בס"י שמה"כ כ' דפלו' דרש"י והר"מ בפי' דין עיר של יחיד וכו' תלוי בפלו' דרה"ר אם ע"י ס' רבוא, והוכיח מזה שהשו"ע ס"ל להלכה דלא בעינן ס' רבוא, והמג"א המובא כאן סק"ו ס"ל לשיטתו להקל בדין רה"ר. ובאמת דבריו חידוש, שהיה אפשר לומר שרה"ר בס' רבוא, אך הכא לאו בגדרי רה"ר תליא מילתא כי אם בגדר יחיד ורבים לענין אם רגילים להתחלק, אך באמת התינת כלפי היתר להתחלק, אך החיוב לשייר שפיר תלוי בשם רבים הדומה לרה"ר, ועי"כ לרש"י כל שאין ס' רבוא ליכא שום צד דמינן לרה"ר ואין כאן שם רבים דרה"ר, ואם השו"ע מחמיר בדין דרבנן להצריך שיור בהכרח דס"ל דשייד' רה"ר בלי ס' רבוא, וק"ל.

והנה באור לציון כ' הדשו"ע החמיר מספק ומיקל בדרבנן, ועפי"ז ביאר ד' השו"ע סי' ש"ג, ויל"ע דהכא מחמיר בדרבנן, ואולי הכא נידון כרתתי דסתרי דיש קולא וחומרא בכל צד, ועי"כ אי"א להקל בספיאק דרבנן הכא, וק"ל.

בהערת השונה הלכות בד' השעה"צ שהצריך

לחקן כל מבואות עיר מוקפת חומה

ה. בשונה הלכות בהערות שבסוף הספר הקשה ע"ד השעה"צ סק"ה שכ' לתקן כל מבואותיה של העיר ע"י לחי וצוה"פ, ותמה דהמבואות אינן מפולשין עיי"ש. אך לכאז"ה הכא מיירי שיש ב' פתחים, דבעיר של יחיד מיירי אפי' איכא ב' פתחים, והו"ל עיי"ז כל העיר כמבואות עקומים, עי' סוף סי' שס"ד שצריך תיקון בכל עקמימות, אלא דאי בעינן שבכל מבוי יהיה גם צוה"פ, או דסגי בצוה"פ בפתחי החומה הפונים לרה"ר ובלחיים בכל עקמימות תלוי בפלו המ"ב. וסק"ג דס"ל דס"ל דסגי בלחי בכל עקמימות, לחזו"א או"ח סי' ס"ה סק"ו וסקמ"א דס"ל שצריך שבכל מבוי יהיה גם צוה"פ, והמ"ב סתם כאן ולא נכנס לפרטים, וק"ל.

שיור בית בלי חצר

ו. בשו"ע ס"א ובביה"ל מבואר דבית שמשייך צריך שיהא לו חצר (לד' השו"ע עכ"פ), ויל"ע דלהלן ס"ג מכו דמהני גם לשייר בית הבקר, ולכאז"ה כלפי בית הבקר מה שייד' חצר, ולכאז"ה מה החילוק בין בית לחצר, דהא בתרווייהו ליכא ידרת אדם, וצ"ע. ובאמת גם בלא"ה צ"ב מה הטעם דבעינן חצר, וצ"ע.

ויל"ע בעיקר ד' הביה"ל דבעינן בית וחצר, דהא בלא"ה אין משייר בית לחוד כי אם בית עם חלק מהמבוי, וכמכו בד' הרמ"א סוף ס"א ומ"ב שם, ואי"כ הרי שייר גם חלק מהמבוי ואמאי לא סגי בזה, ושמה הנידון במשייר בית ע"י הנחת מציבה בפתח הבית, וצ"ע אי מהני כה"ג. אי"נ הנידון כשבעה"ב ביטל רשותו בחצר במבוי ולא רשות ביתו, דאז אפשר לשייר ביתו בלי לשייר חלק מן המבוי, ובכה"ג אמרינן דלא סגי בהכי להחשב שיור עד שישייר גם חצירו, ולא יבטל רק חלקו במבוי.

שיור בית הבקר

ז. בעצי אלמוגים תמה דהא קי"ל דבית הבקר אין אוסר, וד' השו"ע סי' שע"ו כד' תוס' דמות' להכניס לשם דעולות בלי דירה אין אוסר אפי' את הבית גופא ואי"כ מאי שיורא. ולכאז"י ל"ל דהבב"ע דהדרך להגיע לבית הבקר הוא דרך כרמלית שמחוץ לעירוב, והו"ל שפיר שיורא שיש מקום שא"א להגיע אליו בטלטול, ואף אם יש אפשרות להכניס דרך חלונות אך מי"מ אי"א להכניס דרך פתח, אך לפי"ז צ"ע כשכבית הבקר כולו תוך היקף המחיצות אלא שעושה צוה"פ ברחוב שלפניו להבדילו לגבי ע"ח, ואולי אה"נ דכה"ג לא חשיבא שיור שאין שום איסור לטלטל לשם אפי' כלי בית, ובשו"ע נזכר ד"ז אחרי שנוכר דין דסגי בשיור בתים שפתחו במחוץ, ויל' דדווקא בכה"ג מהני בית הבקר.

גדר מציבה

ח. הנה מבוי בסימן זה דמציבה מהני בעיר של יחיד בפתחי המבואות כמפ"ו בשו"ע סוף ס"ד, וכן בעיר של רבים באמצע מבוי כדמוכח במ"ב סק"ג. שמפרש ד' הרמ"א שם על אמצע מבוי ומפרש דמהני מציבה, ויעוי' בשעה"צ סק"כ ובביה"ל ס"ו דעיקר ההלכה שמציבה רחבה ד"ט, אך במבוא רחב יותר מי' איכא פלו' בין האחרונים דס"ל דאז בעינן י"ט להגר"א דס"ל דגם בזה סגי בד"ט, ולכאז"ה גם להאחרונים אין הכונה לעשות עומי"ר אלא י"ט ברוחב ד"ט שאין כאן דין מחיצה אלא דין מציבה, ויש בכ"ז חידוש גדול דלכאז"ה נמצא שיש כאן ב' מקומות פרוצים ול"ז שכל מקום מעורב לעצמו, וצ"ע אמאי אין אוסרין ועי"ז, דנהי דהמציבה מחלקת אותם לב' רשויות שכל א' משתמש מן המציבה ולפנים, והוא היכר שיכולו להתחלק בעירובם, אך מי"מ לו יהא שזה ב' רשויות נפרדות אך גם ב' חצירות ממש שכל א' משתמש רק בשלו אם פרוצים ול"ז ליתסרו, דפרוץ למקום האסור לו, והאיך חומרתו נעשה קולתו, דנהי דהחמירו להצריך מציבה ולא לסמוך על לוי"ק כיון שהורגלו לערב יחיד וצריכים להפרד עיי' מציבה, אך גם אחרי שהם נפרדים ויכולים לערב בנפרד אך מי"מ האיך הגיע הקולא להתיר על אף היותן פרוצים ול"ז, ולהדיא משמע שלא היה חוץ מזה עוד תיקון, ואפי' לא לוי"ק ובפרט ברחב יותר מי', שלו"ק לא מהני [וצוה"פ ודאי ליכא דאי"כ אי' מציבה], וצ"ע.

סיכום כללי התחלוקות בשל יחיד ובשל רבים

ט. א]. הנה לדי' השו"ע מבוי, (1) שבשל יחיד אפשר להתחלק רק בפתחי המבואות, וגם בזה רק בתיקוני חצר או מציבה. (2) ובשל רבים בפתחי המבואות אפשר בלוי"ק [אם יש לו דין מבוי כמובן], ובאמצעו בתיקוני חצר או מציבה [ומש"כ במ"ב סק"ד דאפשר בשל יחיד באמצעו במחיצה י"ט, לכאז"ה כונתו עיי'

לזה ביין ולזה בשמן

בב"ח סימן שפ"ו ד"ה בעל הבית מבאר לדעת הטור שמה שכתוב במשנה לזה ביין ולזה בשמן צריכין לערב, פירושו בשני כלים, אבל בכלי אחד גם יין ושמן מצטרפין, אבל בחצר שבין ב' מבואות גם יין ויין בכלי אחד לא מצטרפים, וקשה למה לא פירש גם בחצר שבין ב' מבואות שיין ושמן בכלי אחד מצטרפים, וכל החילוק הוא בין כלי אחד לב' כלים דהרי ממילא פוסקים כר"ש בדין חצר שבין ב' מבואות, ופוסקים כרבנן רק בדין צירוף יין ושמן. ואמנם ברש"י מבואר פירוש זה, ובאמת קשה למה לפרש כך, דגם מסברא לא מובן למה יהיה חמור חצר שבין ב' מבואות, ואולי קשה יותר לצרפו, אך למה הוצרך לפרש כך, דלהקל ביין ושמן בכלי אחד לא שייד' לחומרא דחצר שבין ב' מבואות.

שלמה אקרמן - קריית ספר

אמר על ככר היום חול ולמחר קודש

סי' שפ"ו ס"ט: "אמר על ככר היום חול ולמחר קודש משתתפין לו בה, שבין השמשות עדיין לא נתקדשה וראויה היתה מבעוד יום". ולכאורה הדברים קשים שהרי באופן שאנחנו יודעים בודאות שהפת תאסר בשבת בודאי לא מהני מה שמותרת בבין השמשות, שהרי למדנו לעיל שכל הדין של כיון שה

בענין עירוב ושבות בזמן קבלת שבת ותוספת שבת

ב. עי' שו"ע סי' שצ"ג ס"ב דמייתי פלוגתא בענין עשיית עירוב לאחר שקיבל שבת, ועי' ב"י שבגמ' מבי' שלאחר תקיעה וזמן ביה"ש שרי, אלא דפליגי אי עי' קבלת חמיר טפי, ונר' דהמחמירים ס"ל דהתם לא היה קבלה אלא שפרשו מנכ דין תוספת שהוא זמן האסור ממילא במלאכה ואי' קבלה, וממש לפני השקיעה מתחיל ספק זמן תוספת המחוייב, ועל תוספת לא גזרו, אך קבלה חמירא טפי שהיא קבלת עיצומו של שבת, והמקילים ס"ל שגם כשמקבל אינו מקבל עיצומו של יום אלא מרחיב את התוספת, וכבר נודעו ד' האחרונים לחלק בקבלה גופא בין קבי' לקבלת יחיד [דקבי'צ הוא קבלת עיצומו של שבת, ובפרט עי' מעריב שהוא שייך לעיצומו של שבת, משא"כ קבלת יחיד שיסודו קבלת תוספת, וראיתי למי שתמה דאדרבה הכא חזינו' דקבלת ציבור עי' תקיעה קיל טפי דלכו"ע שרי, אך קושייתו טעות דאי"ז סברת המחמירים דהם פי' דהתם לא היה קבלה כלל וכמושי"נ, ועוד שלא היה קבלה שע"י תפילה כי אם החלטת הפרוש בלבד וילי"פ קבלת תוספת].

ולמעשה בקבלת יחיד סתימת השו"ע להקל וכד' הרבה אחרונים, וד' הגר"א להחמיר וכמוש"כ בביה"ל סי' רס"א ומ"ב סי' שצ"ג, ובמקום צירוף נוסף שרינו [ומסתמא בקבי'צ שלהאחרונים אסור ליכא להקל כלל, ועי' שונה הלכות כאן מש"כ בזה]. ובהו נתיישב קו' החי'צ' המובא בב"מ דאך יתכן שאיסור עשה חמור מספק סקילה, ודלה"ל איסור עשה לא חמור יותר, אך קבלת שבת הוא כנדר לקבל עיצומו של שבת ולנהוג ככל משפטי שבת עצמה ולהכי חמירא טפי, וכ"ז בקבלת עיצומו של שבת ולא בתוספת דממילא ולא בקבלת הרחבת התוספת וכמושי"נ.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

סימן שצ"ד

הניח את העירוב במגדל מלבנים סדורות שאינם טיח בטיט

סי' שצ"ד ס"ג: נתנו במגדל וכו' אם אי אפשר להוציא העירוב איי"כ יעשה מלאכה גמורה ביה"ש, הרי"ז כמי שאבד ואינו עירוב שהרי אי אפשר לאוכלו, ובבה"ל (ד"ה מלאכה) כ' חז"ל: כן הוא לשון הרמב"ם (פ"א הכ"ב ובפ"ו ה"י), והשמיט סוגיא עירובין דל"ד דאוסר אף במגדל של לבנים סדורות בלא טיח טיט דאין בו אלא שבות.

ומבואר דהבין הבה"ל שהמחבר ס"ל כהרמב"ם דדוקא אם היה מונח במגדל מלבנים טיח בטיט, אז אם נאבד המפתח ל"ה עירוב, אבל אם מונח במגדל מלבנים סדורות שאינם טיח בטיט הוי עירוב, ודלא כהטור, וילי"ע מהיכן הוכיח הבה"ל דכן היא דעת המחבר.

ובמשכל ראשון היה נ"ל שכונת הבה"ל להוכיח ממש"כ השו"ע לשון "מלאכה גמורה", וסתירת מגדל מלבנים סדורות שאינם טיח בטיט לא הוי בכלל מלאכה גמורה, אלא דהנה בהמשך דבריו הק' הביה"ל דלסתור מגדל מלבנים טיח בטיט גי'כ אינו בכלל מלאכה גמורה, כיון דהוי סותר שלא ע"מ לבנות, ובתירוץ בתרא פירש דהוי "שבות הקרוב". ומעתה לפ"ז מש"כ השו"ע מלאכה גמורה אין הכונה מלאכה דאורייתא דוקא, אלא אף דבר שהוא שבות הקרוב הוי בכלל מלאכה גמורה - שאם מונח העירוב במקום שצריך לעבור על שבות הקרוב ל"ה עירוב.

והנה גבי מגדל של לבנים סדורות שאינם טיח בטיט, פי' הבה"ל עפ"ד הריטבי"א דהוי גי'כ בכלל "שבות הקרוב שהוא דומה לסתירת בנין". ואי הכי יקשה מה הראיה דהמחבר חולק על הטור וס"ל דאם היה מונח במגדל מלבנים סדורות שאינם טיח בטיט הוי עירוב, הא שפיר י"ל דהוי בכלל מש"כ המחבר דאם העירוב מונח במקום דבעי "מלאכה גמורה" כדי להוציאו לא הוי עירוב, דהא על כרחך כוננת המחבר בהך מלאכה גמורה הוי גם למה שהוא באיסור שבות הקרוב, דלבנים טיח בטיט ולבנים סדורות ואינם טיח בטיט תרויהו הוי רק בכלל שבות הקרוב, ולא מלאכה דאורייתא.

(סופו של דבר, אם כנים אנו בכל דברינו הנ"ל, ישנה ראיה לתירוץ הראשון, והוא מה שיסד הבה"ל דכה"ג הג"ל הוי סותר ע"מ לבנות).

ובשיטת הרמב"ם גי'כ ילי"ע מה הראיה, דהנה ז"ל הרמב"ם בפ"א הכ"ב: נתן הערוב או השיתוף במגדל ונעל עליו ואבד המפתח קודם שחשכה, אם אי אפשר לו להוציא הערוב אלא אם כן עשה מלאכה בין השמשות הרי זה כמי שאבד ואינו עירוב, שהרי אי אפשר לאכול, ועכ"ל. ובפ"ו ה"י כ' חז"ל: נתנו במגדל ונעל ואבד המפתח, אם יכול להוציאו בלא עשיית מלאכה הרי זה ערוב, שאין אסור לעשות בין השמשות במקום מצוה אלא מלאכה.

והנה לא מבואר ברמב"ם להדיא דדוקא מלאכה דאורייתא, והיה מקום לומר דכל מלאכה שאסור לעשותה בביה"ש אם העירוב מונח שם ונאבד ל"ה עירוב. אכן המג"מ בפ"ו ה"י נקט להדיא דרק אי איכא איסור מלאכה דאורייתא, אז לא הוי עירוב.

ומצאתי שהקרי"א הקשה על הרמב"ם הנ"ל את קושיית הבה"ל (דאף בבנין של לבנים טיח בטיט ל"ה מלאכה דאורייתא, כיון דהוי סותר שלא ע"מ לבנות) חז"ל: והרמב"ם כ' האי דינא דנתנו במגדל בסתם אם יכול להוציאו בלא מלאכה הרי"ז עירוב, ואי"כ אליביה מותר לפותחו ביה"ש דל"ה אלא שבות, אלא דאי"כ אינו מיושב לשונו ז"ל בפ"א מה"ל עירובין (הכ"ב) מש"כ אם אי אפשר לו להוציא איי"כ עשה מלאכה, והיכא מצינו לאשכוחי כה"ג כיון דאפי' אם ישברנו אינו אלא משום שבות, אפי' במגדל של אבן, דסותר שלא ע"מ לבנות אינו אלא שבות, וצ"ע, עכ"ל.

אכן בעבודת הקודש שהביא הבה"ל איתא להדיא דדוקא אם צריך לעבור על מלאכה "דאורייתא" כדי להגיע אל העירוב, אז לא הוי עירוב.

נתן קצנבלוגן - אשדוד

סימן שצ"ה

ברכה כשמקבץ העירוב

הנה ד' השו"ע סוף סי' שס"ו וסי' שצ"ה שמשעה שמתחיל לקבץ יכול לברך. וצ"ע דלכאו הקיבוץ אינו מעשה המצוה אלא הכשר מצווה, ועיקר מצוותו רק בהנחתו בביתו דבוה קובעים הדירה, ואי"כ הו"ל עובר דעובר, ורבותינו ז"ל בסי' שצ"ה ובמ"ב סי' שס"ו לא שקרי"ט אלא ביכולת לברך אחר קיבוץ, אך לכאו צ"ע היכולת לברך בתחילת הקיבוץ וצ"ע.

וראיתי בכף החיים סי' שס"ו שכי' לדמות קיבוץ עירוב לבדיקת חמץ לענין לרבר באמצע. והנה בבדיקת חמץ מבי' שאפשר לרבר מעיקר הלכות הפסק, ורק שצריך ליהזר שלא יפריע לו לבדוק היטב, עיי"ש. אך לכאו' שאני התם שבכל משהו שבדוק מקיים מצוה, ועי"ז כבאמצע סעודה דמי וכמוש"כ הרא"ש בפסחים, אך הכא עדיין לא קיים מצווה עד שהביאו לביתו, והו"ל כהפסק בין ברכה למצוה עצמה, ופשיטא שאסור להפסיק בדיבור וזלת צרכי הקיבוץ לחוד,

ונמצא שהמכרך בתחילת קיבוץ עלול לבוא לידי מכשול, ויותר תמוה לפי"ז אמאי הקילו לברך בתחילת קיבוץ, וצ"ע.

דברבי החזו"א לענין העושה שיתוף וקראו עירוב

בחזו"א סי' צ' סקכ"ד כתב שכשמערבין העיר צ"ל שהוא שיתוף, ואם אמר שהוא עירוב פסול, ועיי"ש עוד בסקמ"ב ע"ז, ומשמע גם כשאמרו בהדין עירובא וכו', ועי"כ הצריך לעשות תנאי וכו'. והדבר תמוה מאוד, דהא שיתוף נמי מיקרי עירוב וכדמבכרים על מצות עירוב, ועי' סי' שצ"ה ובמ"ב שם סק"ב, ועד כאן לא אשכחן פלוגתא אלא לגבי המשתף בפת שבבית ולא נתכוין לשם עירוב [ועיקר ההלכה דמהני עי' סי' שפ"ז, ורק לרווחא כ' שם במ"ב סק"ב לכיון לשם עירוב גי'כ, וכי"ד החזו"א שם להדיא בסי' צ' בכ"מ], אך היינו דווקא בשיתוף שאינו כולל עירוב, אך עירוב הוא בגדר בכלל מאתים מנה, ושיתוף נמי מיקרי עירוב כשאמר להדיא שמערב להתיר סלטול דרך המבואות וכו' כנוסח בהדין עירובא, מה איכפ"ל שקראו בשם עירוב, וצע"ג.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

סימן שצ"ו

בשיעור האמה

בשו"ע (סי' שצ"ו ס"א) איתא, שבו איש תחתיו, מכאן שכל אדם יש לו ד' אמות בכל מקום, אפילו יצא חוץ לתחום. ומודדים לכל אדם באמה שלו, ואם היה ננס באיבריו נותנים לו ארבע אמות בינונית של כל אדם, שכל אחת מהן ששה טפחים, עכ"ל.

והנה ידועה המחלוקת בשיעור האמה, ומפורסמת כיום כ"שיטת החזו"א" ו"שיטת הגר"ח נאה". שורש היחוכ נעוץ בסתירה הקיימת בין מידות הביצים לבין מידת האגודל, שבגמ' מבואר דשיעור רביעית, שהוא ביצה ומחצה, הוא כמידת כלי של אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע. בפועל, ביצה בינונית שבזמננו עולה נפחה כ-50 סמ"ק, ואילו האגודל בזמנינו הוא כ-2.4 ס"מ, ואם נעשה כלי ע"פ חשבון האגודלים הנ"ל, יחזיק הכלי בשיעור של ג' ביצים של זמנינו. הצל"ח ואחריו החזו"א תירצו דהביצים התקטנו, וביצים שבזמן הגמ' היו כ-100 סמ"ק. ולעומת זאת הגר"ח נאה הוכיח מהרמב"ם והגאונים ששיעוריהם תואמים את שיעור הביצים כפי שהם כיום, ועפ"ז כ' דיש להקטין את שיעור האגודל ל-2 ס"מ (ובאמת הוא יותר קטן: 1.9 ס"מ, וכבר העירו בזה ואכ"מ).

ובאמת יש מקום גדול לדון, דאפילו אם נתקטנו הביצים, מ"מ יש לילך אחר הביצים שבאותו הדור, וכבר הביא החזו"א עצמו מתשובת הגאונים שמבואר כן [וכן נקט החזו"א גופיה לענין שיעור פדיון הבן לשער לפי משקל השעורה שבכל דור, ולא חשש להכפילו לשיטתו, גם לענין שיעור כזית מפורסם הוראת החזו"א למעשה דיש לילך כל דור לפי הזית שבזמנו], והטעם שלענין שיעור הרביעית שהוא ביצה ומחצה החמיר בזה החזו"א, נראה מדבריו (א"ח ס' ל"ט סק"ה) דעל שיעור הרביעית עצמה יש לנו ב' שיעורים סותרים, ששיעור הרביעית ניתן גם באצבעות בגמ' בפסחים, וכתב שאם נתברר לנו על סתירה בין ב' השיעורים יש לתפוס את האגודל לעיקר, וחז"ל: והנה חז"ל בעלי הגמ' שהן סנהדרין לכל ישראל, מסרו לנו שני מודדים לדעת את המדה בשיעורי תורה, האחד הוא הביצה, כדאמר עירובין פ"ג א' דשיעור חלה יוצא מ"ג ביצים וחומש ביצה, ועפ"ז יש למודד הרביעית, שהרי הלוג ו' ביצים, נמצאת רביעית ביצה ומחצה. ויש עוד מודד בגמ' פסחים ק"ט א', האצבע, שמודד את הטפחים והאמות... ואמנם אם נתברר לו מדה מן המדות או צ"ע שני החשבונות ואינם שוין, יש לתפוס את מדת האגודל לעיקר, שהרי מדת אמה וטפח הוכרו בקרא, וכש"כ כשנראה שמדת האצבע משתוית עם מדת חז"ל, והביצים שלנו קטנות, עכ"ל.

ובאמת דברי החזו"א תמוהים, חדא דעיקר שיעור רביעית ודאי הוא בביצים, דרביעית הוא רביעית הלוג, והלוג ששה ביצים, חהו עיקר שיעורו בלי ספק, אלא שנתנו לנו חז"ל עוד אפשרות לשער כן ע"פ האצבעות, אבל מהיכא יתתי שכונתם לקבוע שיעיקר שיעור הרביעית יהיה ע"פ האצבע. ועוד, דאפילו לפי שיטתו, דניתנו לנו ב' משערים לשיעור הרביעית, מ"מ מש"כ להעדיף האצבע הוא תמוה טובא, דהטעם שכתב דאמה וטפח נזכרו בקרא, הנה אדרבה הרי שיעור אגודל לא הזכר בקרא בשום מקום, ולא נזכרו אלא אמה וזרת וטפח, שהם כולם שיעורים טבעיים בעצמותם ללא קשר לאגודל (ויבואר לקמן), מאידך אף ששיעור הביצה לא הוזכר בקרא, מ"מ כל שיעורי הנפח שהוזכרו בקרא, הן ולוג, הינם שיעורים שיסודם בשיעור הביצה, ואינם תלויים באיזה משער אחר מלבד.

וטעם שני שכתב דמדת האצבע משתוית עם מדת חז"ל והביצים שלנו קטנות, כנראה כוונתו לקבל את תירוץ הצל"ח שבאמת חז"ל שיערו בביצים גדולות, והוא מיוסד על ההנחה שהדורות הולכים וקטנים, ולמעשה אין דבר זה ברור כלל, ועכ"פ כיום ידוע בבירור דהביצים בזמן הגאונים (שלא היו רחוקים הרבה מוזן הגמ') היו באותו גודל כפי שהם כיום, ויש הטוענים שישנם גם ביצים מוזן חז"ל (שנשתמרו בפרימידות וכן מהעיר פומפיי שבאיטליה) והם בגודל הרגיל כיום.

והנה לטעם ראשון שכתב, דיש לילך אחר הנזכר בקרא, אדרבה ואדרבה נראה שיש להקטין השיעורים, דמלבד שיעורי מידות הנפח שבקרא, שנתבאר שכולם הם ע"פ שיעור הביצה, הרי שיעור אמה וזרת גם הוא מסייע לשיעור הביצים, שהרי שיעור האמה לפי המבואר ברש"י (כתבות ה:,, מנחות יא.) ועוד, הוא מן המרפרע עד האצבע הריבועית אמה, ושיעור זה בזמנינו מתיאם רק לשיעור הקטן, וכמו"כ שיעור הזרת, שהוא ג' טפחים לפי המבואר בתוספתא (כלים ב"מ פ"ו ה"ד), הוא מן הזרת עד האגודל כשמותחים את האצבעות, ושיעור זה מתאים רק להשיעור הקטן. [ומצינו בראשונים שכתבו לשער בורת זו הלכה למעשה, עי' ספר האורה לרש"י (ח"א סי' מ"ו), ומחזור ויטרי (סי' תק"י), ושבליל הלקט (הל' ציצית)], ולפי מה שיסד החזו"א דיש לילך אחר הנזכר בקרא, ה"ה כאן יש לילך אחריהם ונזכרו בקרא. [ולענין מידת הטפח עי' בס' קרית אריאל (עמ' רט"ו) ד"יא שהוא עומד יותר מהטפח הטבעי, גם יש לדון היאך משערים אותו, ולכן קשה להוכיח ממנו].

ועוד יש להוכיח שאין שיעור האצבע שיעור יסודי, מהמבואר בגמ' בככורות (לט:), תנא אצבע שאמרו אחד מארבעה בטפח של כל האדם. למאי הלכתא, אמר רבה לענין תכלת וכו', רב הונא בריה דרב יהושע אמר לשתי אמות וכו', רב תנמן בר יצחק אמר וכו', ע"כ. ואי נימא דהאגודל הוא עיקר השיעור, וששיעור טפח ואמה (ואף הביצים לדי' החזו"א) הכל תלוי באצבע, מהו הלשון האצבע הוא אחד מארבעה בטפח, הרי כל הטפח הוא ארבעה אגודלים, וכשם שלא שייך לומר שאמה היא "חצי מב' אמות". וכמו"כ מה הקושיא למאי הלכתא, וג' התירוצים שתירצו לענין הלכות שונות, הרי האצבע הוא עיקר השיעור שכל בנין השיעורים של כל דיני התורה עומד עליו, והלכתא רבתי הוא. ומוכרח שאין שיעור האגודל שיעור יסודי שהכל עומד עליו כמש"כ החזו"א.

עכ"פ, אף אם לא נקבל את דברי החזו"א שהאגודל יכריע לשיעורי הנפח, מ"מ יש לדון להחמיר בשיעורי האורך, שהאגודל הוא חלק ממערכת זו, ואף שהאמה והזרת מורים על השיעור הקטן, מ"מ האגודל מורה על השיעור הגדול.

ומצינו באמת דאף במקומות שנהגו בשיעורי הנפח כשיעור הקטן שע"פ הביצים, מ"מ בשיעורי האורך נהגו להחמיר כשיעור הגדול, ולהני"ל ניהא, דאף שבשיעורי הנפח הקובע הוא מידת הביצים שבכל דור, מ"מ בענין שיעורי האורך יש להתחשב באגודל, ועי' בשו"ת אור לציון (ח"ג במבוא שיעורי המצוות אות י"ז) שכתב שאף שבני ספרד נהגו לפי שיעור הרמב"ם בשיעור הרביעית, מ"מ ראינו שנהגו לשער את מידות הטפח, כגון את מידת האמה, בשיעור הגדול, ולפי זה שיערו שיעור מקוה, וכן ראינו הרבה חכמי ספרד שהחמירו לענין ארבעת המינים להחשיב את הטפח בכ-10 ס"מ, ולא ב-8 ס"מ כפי שיוצא לשיעור הקטן, ע"כ. ושם בחי"ב (עמ' ח') כתב, אנו נוהגים להחמיר שלא לברך על סוכה שאין בה ז' טפחים כשיעור הטפח הוא 10 ס"מ וכד' החזו"א, ע"כ. ושם כתב הטעם, דמכיון שיש בזה מחלוקת, לכן חששו לחולקים בנוגע לדאורייתא, כגון שיעור סוכה ולולב ומקוה. והוא תירוץ דחוק, דלפי"ז גם בשיעורי הנפח היה עכ"פ מקום להחמיר עכ"פ למדקדקים, ולא נשמעה חומרא כוז כלל וכלל. (וכמו"כ גם בשיעורי הנפח יש פעמים שהם רק מדרבנן, וכ"ש שיש לצרף בהם גם את דעת מרן בסתם דמשערים בטפחים קטנים, ואעפ"כ החמירו). אולם להאמור הדבר מיושב כמין חומר, דדווקא בשיעורי האורך יש לחוש לחשוב כפי האגודל שבזמנינו, משא"כ בשיעורי הנפח אין מקום לחוש לשיעור האגודל, ומשערים אך ורק לפי הביצים שבאותו הדור.

ובאמת מצינו בעוד אחרונים מבני ספרד, שאף שהדבר היה ברור וידוע ופשוט אצלם לשער שיעורי הנפח כד' הרמב"ם, והיינו כשיעור הקטן, מ"מ בשיעורי האורך נקטו כשיעור הגדול (או קרוב לו), ולאו דווקא בנוגע לדאורייתא, עי' בס' קרית אריאל (עמ' רמ"ה ואילך) שכ"ד הגר"ח פאלאגי, הובחי' צדק, והבא"ח, (ויש להוסיף על דבריו, ולע"ע אקצ"ר). ולהני"ל מיושב היטב.

ומי"מ לא היה המנהג פשוט כן בכל המקומות, שיש מקומות שגם בשיעורי האורך נקטו בפשיטות לשער כשיעור הקטן, וכפי שעולה מהבית דוד (א"ח סי' ק"ל, וכפי שנתבאר יפה החשבון בס' קרית אריאל (עמ' רמ"ז), שלדבריו עולה האגודל 2 ס"מ), וכי"ה בחסד לאלפים (סי' שצ"ט ס"ה), ובפתח הדביר (ח"ד דף ש' שע"ב), וכן הובא שיעור זה בפשיטות בס' לחם שלמה לר' שלמה בולה (שאלוניקי תקנ"ה, דף ק"ג ע"ד), וכתב שכן המנהג, ובס' שמן המשחה (קושטנדינה ת"ר, דף ט' רע"א), ובס' ויקרא יהושע לר' יהושע פרחיא (שאלוניקי תתמ"ב, דף ט"ד ע"ב), וכנראה שכ"ד ר' יצחק מאגריטו בילקוט מעם לדוע (פ' שלח עמ' קפ"ט). ועי"ע בקו' בענין מקוואות לחסם א' מיוצאי שאלוניקי מהתקופה האחרונה, בקובץ זכור לאברהם תשס"ה (עמ' קל"ה ואילך). [ציינתי כ"ז לאפוקי מאותם שסברו שבכל מקום נהגו בשיעורי האורך כשיעור הגדול]. עכ"פ לדינא לפי כל זה, הנה בשיעורי נפח המנהג ברור להקל כשיעור הקטן, ואף בדאורייתא, כגון שיעור כביצה לאתרוג וכזית מצה, וכבר נתבאר שאין מקום לתערער עי"ז, וכן עיקר לדינא. ולענין שיעורי האורך יש לדון, דלפי מש"כ החזו"א דיש לילך אחר מידה העיקרית, אזי גם בשיעורי האורך יש לתפוס את שיעור האמה הזרת, שהם עיקריות לגבי האגודל מטעם דהזכרו בקרא, ובפרט שהם תואמים גם את מידות הנפח העולות משיעורי הביצים. ומי"מ אחר שלמעשה אין מנהג ברור להקל בזה, נראה דיש להחמיר במקום שנוגע לדאורייתא לשער כשיעור הגדול.

אכן כ"ז במקום שהשיעור הגדול הוא חומרא, אבל במקומות שהשיעור הקטן הוא החומרא, כגון בשיעור לבדו, או א' אמות של פרצה וכי"ב, אי בודאי שיש להחמיר כשיעור הקטן אף בשיעורי האורך, ואין להקל בזה כלל, וכן העידו שאף החזו"א גופיה הורה להחמיר כן, ואף בדרבנן (עי' מעשה איש חי"ב עמ' קי"), ובמימנו נתברר שהשיעור המדוייק של האגודל לפי הרמב"ם והגאונים הוא 1.9 ס"מ (ולא 2 ס"מ כפי שחשב הגר"ח נאה), ויש להזהר בזה מאד (וכפי שהורה הגר"ש אלישיב צ"ל, מובא בס' שבות יצחק), ובפרט בסוכות העשויות מרצועות לבדו, שהמכשול שם מצוי מאד.

אחד מבני החבורה - ירושלים

שכל אדם יש לו ד' אמות בכל מקום

בטור סימן שצ"ו תניא שבו איש תחתיו, מכיון שכל אדם יש לו ד' אמות בכל מקום אפילו יצאו חוץ לתחום וכו', ופסק רב אלפס שאין לו אלא ד' אמות והוא באמצעו, והי"ר ורז"ה הלוי פסק שיש לו ד' אמות בכל רוח שהן שמונה על שמונה.

וכתב בב"י: ודעת רבינו דלא קיימ"ל כר"א דאמר והוא באמצעו, שהרי כתב בסימן ת"ה מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס להיות כבני העיר ואין לו אלא ד' אמותיו, ואילו לר"א כיון שיש לו ב' אמות לכל רוח אפילו יצא ב' אמות עדיין הוא בתוך תחומו, וגם הרמב"ם בפכ"ז מהלכות שבת פסק דאפילו אמה אחת לא יכנס, וכתב הרב המגיד דס"ל כר' יהודה דאין לו אלא ד' אמות לרוח אחת, ואע"ז דרבי יהודה לאיזו רוח שרצה אמר אלא שאם בירר אינו יכול לחזור בו, ואי"כ זה שלא בירר לו עדיין יכול לברור. ומדברי רבינו נראה שכיון שזה מהלך ורוצה לילך, נראה כבורר אל עבר פניו, וזה דחוק, והרשב"א (עבודת הקודש ש"ה סי"ג) כתב שדעת רבינו הוא כשבירר לצד החיצון אלא שהיה לו לפרש, עכ"ל.

והב"ח (ד"ה ופסק) תמה דאי הטור אינו סובר כר"א, אי"כ אינו סובר לא כהר"ף ויש לו ד' אמות והוא באמצעו (דהיינו ר"א), וגם לא כהר"ה שיש לו ח' על ח' כדכתב רבינו הכי, דאין לפרש דס"ל כר' יהודה כמו שפירש הרב המגיד לדעת הרמב"ם דמזה הטעם אינו יכול להיכנס, דאי"כ היה לו לרבינו לגלות דעתו כאן שככתב דעת הר"ף ודעת הר"ז, והיה לו לפרש שהוא תופס סברא שלישית כר' יהודה.

ועוד הקשה דהלא הר"ף והרא"ש פסקו בהך משנה מי שיצא חוץ לתחום כת"ק דאפילו אמה אחת לא יכנס, ולא כר' אליעזר דאמר שתים יכנס ג' לא יכנס, ולדברי הרבי כיצד פסק הר"ף כר"א דיש לו ד' אמות והוא באמצעו, ופסק דאפילו אמה אחת לא יכנס.

ונראה לענ"ד ליישב קושיות הב"ח על הב"י, דהנה האחרונים (דרישה וט"ז סק"ג) תמהו על הגירסא שלפנינו מנא ליה להטור דהר"ף סבירא ליה דיש לו ד' אמות והוא באמצעו כיון שיש מצינו שהר"ף פסק כר' אליעזר, ואדרבה הרא"ש כתב שהר"ף פסק כת"ק דריש פרקין שאין לו אלא ד' אמות, ועוד דברמיזם לא כתב הטור בודעת הר"ף אלא שיש לו ד' אמות ולא שהוא באמצעו.

ומחמת כן כתבו (הט"ז והקרבן נתנאל סימן י"א סק"ג והגר"א) שמה שכתב הטור "והוא באמצעו" אין מקומו לאחר דברי הר"ף, אלא לאחר דברי הר"ה דיש לו ד' אמות לכל רוח. ומעתה יש לומר דגם הב"י סבר כן, או שנוסחא אחרת היתה ולא גרס לו כלל (וכך יותר מסתבר) [ועי' בתוספת שבת ובחמד משה שהקשו שבלשון הטור אי'צ לכתוב שהוא באמצעו, שכיון שיש לו ד' אמות

ג. ויליע עם הרמב"ם

ג. ויליע עם הרמב"ם

ג. ויליע אם הרמב"ם גדרו שאנו תולין שמחשבתו היתה לכך מער"ש או שנחשב שעומד להתברר, וזו דעתו מתחילה להעמידו בתחום מי שיברר למחרת.

והנה במסר לב' רועים מער"ש ובידר למחרת, מבוי במ"ב סק"ג דאינו עומד ברשות הרועה כיון שלא בירר מער"ש, ולכאזי צ"ע אמאי לא נימא שהיה דעתו למי שיברר למחרת, ומשמע דבעינן לפרש שנחשב שכמו שבידר לעצמו מער"ש למי יתן מחז, וצ"ע איך יהא הדין כשהוא באמת לא חשב ע"ז [ועוד צ"ע דהא הרועה לא חשב ע"ז, ושמא נאמר שד' הרועה על כל בהמות העיר, אך קשה לומר כן דלכאזי לא סמכה דעתיה שביבאי לו, ולכאזי עיקרו מחמת שבעה"ב החליט ליתן לרועה ולהעמידו ברשות, וד' הרועה מסכמת שמי שירצה ויכל להעמיד שורו ברשותו], דאטו בכה"ג יהא דינו שונה, ושמא כשגילה דעתו דמספק"ל מגרע גרע, ועי' היטב.

ד. וכשמסר לשני רועים דאי" בשו"ע שנשאר ברשותו, כבר ביאר בשעה"צ שזה טובת הבעלים שלא יעמוד ברשות שניהם, אך עי' במ"ב דריב"ם ס"ל שעומד ברשות שניהם אלא א"כ מסר להם בשבת, דאו נחשב שעדיין לא בירר למי משניהם ומתחילה עמד להנתן לא"י ועדיין לא בירר, דמתחילה אינו עומד להמסר לשנים וע"כ נחשב שלא נתברר, אלא א"כ להדיא מסר לשנים מערי"ט [ונמצא דמחלוקתם תלויה אם זהו סברא שכשמוסר לשניים אין דעתו להוציאו מרשותו, או שזו רק סברא דלא נחשב שנתברר וכמוש"ג, והראב"ד הנוכר בשעה"צ סק"י"ד ס"ל כדקשיא לן לעיל סק"א].

בענין בור של עיר

הנה בב"י סי' שצ"ז ס"ד מבוי דיש מחלוקת בין הרשב"א לטור אי בור של עיר כתחום העיר, ואפי' עירב א' מן העיר א"י להוליך כתחומו, דזה ד' הטור, אך ד' הרשב"א וכן פסק המ"ב דאם עירב א' הרי הוא כתחומו [והנה סברת הרשב"א שהרי זה כחבית של שותפין, ויל"ע מה סברת הטור דמ"ש משותפין, ואמאי לא נימא שעומד לכולם ועומד כל חלק וחלק להתברר למי זה שייך, וצ"ע].

ועי' מ"ב ס"ק ל"ד דאם בא א' מעיר אחרת א"י להוליך רק כתחום כולם, והיינו משום שזה בשותפות כולם ועדיין לא נתברר, וגו' לכאזי שבוה לטור אולינן להקל, שלדבריו תחומו ברור כתחום העיר, אלא שהמ"ב מחמיר ולשיטתו שפסק כהרשב"א, וק"ל.

בענין תערובת לגבי תחומין

הנה מד' הגמ' בביצה דף ל"ח שהקשו דנבטיל מים ומלח לגבי עיסה, מוכח דלגבי תחומין לא תליא בטעם כעיקר אלא ברוב ומיעוט לפי שאינו מידי דאכילה, ומ"מ למסקנא מבוי ב' דרכים בגמ', או שתבלין ולכאזי ה"ה כל מעמיד של עיסה אין מתבטל, או שכל דבר לא מתבטל כיון שהוא דשיל"מ, ונפק"מ לתערובת בדבר שאינו מעמיד. ולכאזי י"ל שרבא שלא תי' מצד דשיל"מ לפי שס"ל ההכא כמין בשאינו מינו, ולא ניח"ל בחידושי התוס' שם בד' רב אשי בטעם שנידון כמב"מ, ונפק"מ דבמב"מ ממש יודה רבא לר"א, וכל המחלוקת רק במין בשאינו מינו שאינו מעמיד של העיסה, דלרבא יתבטל ולרב אשי לא יתבטל לדלידיה נידון כמב"מ בדשיל"מ.

ומה"ט תמוהין לי ד' הפנ"ג סי' שצ"ז משבצות זהב סק"ב שכ' לגבי חבית של שותפין שמתחלקין בשבת, דאף אם א' קיבל יותר מחבירו אמרינן דחלק חבירו מתבטל ברוב, דלפי המבוי בגמ' בכה"ג לכ"ע לא אמרינן ביטול וכמוש"ג, וצ"ע [ועיקר התי' על קו' שנעיקרא מחולין זל"ז, וכעומד מלכתחילה לכל א' מה שיתברר בסוף שיבא לרשותו בשבת, וק"ל].

ובמש"כ לגבי מבשא"מ כשאינו מעמיד של העיסה, עי' מש"כ בדגול מרובה כאן עיי"ש.

בגדר האיסור של הליכה מחוץ לתחום

יל"ע אם גדר האיסור הליכה חוץ לתחום בעצם היציאה מן התחום, או שהליכה שהיא מחוץ לתחום אסורה, שבתוך התחום רשאי לילך, ומחוץ לתחום אין רשאי לילך, וי"ל עוד שיסודו שרשאי לילך שיעור עד התחום, ויותר אין רשאי לילך.

והנה שי' התי"ז יומא ס"ז דכיון שכבר יצא חוץ לתחום אין בו איסור מה"ת, ורק מדרבנן נתנו לו ד"א ואסרו לו לצאת מהם, ומבוי שאם לא זכה בד"א היה רשאי לילך כרצונו [ועי' חזו"א סי' פ], אך ברמב"ן בעירובין דף מג' מבוי שאסור לילך דאזי לילך שיעור אחת, ומשמע אף פחות מד"א, אלא שביצא בהיתר או שהוציאהו רשאי לילך עוד ב' מיל מה"ת.

וגו' דבהכי קמיפלגי, דלתו' האיסור הוא היציאה, והרי כבר יצא ויותר אין בו שום איסור מה"ת [ונם מדרבנן גדר האיסור לפי שזכה במקום חרט], אך לרמב"ן גדר האיסור לילך חוץ לתחום, והרי הולך כשהוא חוץ לתחום, אלא דמדמיקל הרמב"ן כשלא הלך לשם באיסור משמע שגדר הדברים שהאיסור הוא לילך שיעור כזה, וכשלא הלך שיעור כזה לא עבר איסור. אך באמת אי"ז ראייה, די"ל דזה מסברא שכשהולכייהו או יצא בהיתר נתחלף תחומו ממילא, ולעולם גדר האיסור הליכה שהיא מחוץ לתחום. וכן מבוי בחזו"א סי' קי"ב ס"ק י"ב שגם לרמב"ן הנמצא ביה"ש סמוך לסוף תחומו אסור לצאת לחוץ, ולא אמרינן דשרי כיון שלא הלך כל תחומו [וסברא זאת בדיוק הוא שבא מרן ז"ל לשלול], דסוכ"ס הליכה חוץ לתחומו אסורה, ודו"ק.

ריבוע העולם או ריבוע עצמי והמסתעף

א. בשו"ע סי' שצ"ז ס"ב וס"ג אי' דין עיר עגולה ומשולשת או שיש לה צלעות רבות דמרבעיץ אותה כריבוע העולם כמוש"כ בס"ג, ובס"ד מבוי דין עיר שרחבה מצד א' וקצרה מצד ב' ודין עיר כגאם או כקשת שמרבעיץ אותן, ובהג"ד ס"ד בודאי שמרבעיץ אותן לפי עצמן ולא לפי ריבוע העולם, והדבר מוכרח מצד עצמו דאלי"כ למאי נפק"מ כל נידון היתר שבקשת, ולהדיא משמע שמודדין מן היתר ולא מריבוע העולם, ובהכרח כמוש"כ בחזו"א שלאחר שעושין יתר מרבעיץ גב הקשת לפי היתר, וכן מבוי במ"ב ס"ק י"ג לגבי גאם, ועי' ביה"ל בס"ח שהוכיח כן עוד מרשב"א וריטב"א. ובאמת שהדברים מפורשים לכאזי בריש"י שכתב כאילו כל החלל מלא בתים ממזרח למערב ומדרום לצפון, עיי"ש שמרבעיץ אותה כמ"ם סתומה, והיינו ריבוע עצמי ולא כריבוע העולם, וכן הוא לכאזי ברישא דס"ד ברחבה מצד א' וקצרה מצד אחר שכ' הב"י שרואין כאילו חוט משוך מצדה הרחב עד לצדה הצר וכז', ועי' ל' המ"ב ס"ק ח', והיינו ריבוע עצמי ולא כריבוע העולם דבוה מרבעיץ באופ"א לגמרי.

אלא שיליע' דלכאזי מ"ש הג"ד דס"ב דמרבעיץ כריבועו של עולם והג"ד דס"ד שמרבעיץ כריבוע עצמי, וצ"ל כמוש"כ מרן החזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ג דכל שיש לעיר צלע ישרה מרבעיץ אותה בריבוע עצמי, ולזה סגי אפי' בצלע ישרה שע"י היתר של הקשת וכ"ש בשניים של כמין גאם או של רחבה מצד א' וצרה מצד אחר.

ב. אלא שיליע' לפי"ז מ"ט דמשולשת שבס"ב שלכאזי ג"כ יש לה צלעות ישרות, וצ"ל בהכרח כמו שראיתי בתשובות מרן הגר"ח"ק שליט"א לאאמור"ד שליט"א [ודפס בשיח הלכה כאן], והוא מיוסד עפ"י ד' החזו"א סי' ק' ס"ק כ"ז,

כהפקר עד חלוקת אברי הבהמה

כהפקר עד חלוקת אברי הבהמה

כהפקר עד חלוקת אברי הבהמה [ועיי"ש בשעה"צ דנר' שלרמב"ם הבעלים עשאו כהפקר, ולתוס' שהביא המ"מ הוא מותקנת חז"ל עיי"ש].

ויש לעורר דמקור הדברים במ"מ פ"ה מהלכות יו"ט מבוי שד' הר"מ שנעשה כשור של הפקר קאי גם על שור של פטם או של רועה, עיי"ש בלשונו, וכן מבוי שם בד' תוס' דס"ל שזה תקנת חז"ל דקאי אכולהו עיי"ש, וצ"ע אמאי נטה מזה המ"ב.

ב. עוד ויל"ע דהנה לכאזי שור של הפקר אין קונה שביתה עד שיבא ליד הזוכה באמצע שבת, וחזינן דשייך שביתה באמצע שבת בדבר שלא קנה שביתה קודם לגבי מעיינות הנובעין, עיי' ט"ו ומ"ב שם ס"ק ל"ז להדיא, אך בהפקר גופא מבוי ומ"ב ס"ק ל"ה דמהני משום שהוברר הדבר למפרע שמכניסת שבת עמד להך אדם ונקנה שביתתו לזוכה בו עיי"ש, ולד' המ"ב צ"ע מה הרווחנו בשור הנ"ל שנעשה כהפקר, דמ"מ גם הפקר מיוסד על ברירה, ובהמה דאבריה ינקי מאהדדי לא שייך לומר ברירה, ואחרי שזוהו דקשיא ליה כמוש"כ בשעה"צ אי"כ לפי דרכו לא הרויח כלום. וצ"ל דבדעת הרמב"ם מודה שיש דרגת הפקר שדומה למעיינות הנובעין, ולרש"י באמת נצטרך לומר דהכא עדיפא מהפקר מכת תקנת חז"ל, והמ"ב סתם בכ"ז, וצ"ע.

ג. ויליע' לפי דרכו של המ"ב בשור של פטם או של רועה כיצד מוליכו הרועה או הפטם מחוץ לעיר בתחילת היום, והלא שמא עומד להתברר שמקום זה הוא חוץ לתחום משיתברר שהשור עומד להיות שלו. ובשלמא ברועה י"ל דניזיל בתר רובא, דמלכתחילה יש לתלות שא' מרוב אנשי העיר יקנה את השור, ויתברר שדינו כתחום העיר, ואפשר לנהוג כן עד שיתברר שאחד מן המיעוט שעירב לרוח אחר קנאו, אך בפטם שעומד לכל העולם מאי איכא למימר. ואולי גם אצלו איכא דבר רובא שעל הרוב תושבי עיר זו יקנו, וצ"ע אי חשיבא רובא, ואולי שייך בזה גדר רוב וקריב הלך אחר הקרוב, דהיינו בן עיר זאת [ובהקריוב גופא בתר רובא דידהו], ועי'.

ובביה"ל כתב דאם הרועה לא מכרה שהרי היא כרגילי דלא גרע מא' מאנשי העיר, וגו' שאין דן לגבי כשעדיין עומד למכרה אלא לגבי כשהחליט שלא למכרה אלא להחליטה לעצמו דאיהו לא גרע משאר לקוחות, אך כל שלא מכרה תלוי בסברא הנ"ל.

ועיינ"ש בביה"ל משי"כ לדון באופן שלקחה אחד שאינו מבני העיר שדינו כאנשי העיר, ולכאזי הרי לא נתברר עדיין, ואילו יש א' מאנשי העיר שעירב לצד אחר ליתסר, וליהוי ככור של העיר שבא א' מעיר אחרת ושאב שכ' המ"ב להלן ס"ק ל"ד דאי" לטלטלו אלא במקום המותר לכולם, וצ"ל דהתם הוה שותפות ושייך באמת לכ"ע, וכאן אינו בשותפות אלא שעומד לא' מאנשי העיר, ועכשיו לא לקחה אף א' מאנשי העיר, וצ"ל שהוא נידון כמי שעמד לא' מהם וא"י מ' ועל חשבונו לקחה ואולינן בתר רובא, דומיא דמש"כ לגבי הרועה כשעדיין לא מכרה [ולו"ד המ"ב היה לנו לדוננו כמי שלקחה הרועה ומכרה וליהוי כרגלי הרועה, אך אינו מוכרח וד' המ"ב ברורים יותר].

ד. ולכאזי לשי' הטור דס"ל דבור של עיר כרגלי כל העיר, ואם עירב א' לכדו א"י להוליכו כרגליו, א"כ תקשי דבשור של רועה נמי נימא הכי, ובהכרח דגם שור של רועה כהפקר וכהמ"מ, ואולי אין הכרח מזה דיש לחלק דהתם עומד לכולם, והכא עומד לא' מאנשי העיר וא"י למי, ועי'. ובלא"ה ד' הטור צ"ע דמי"ש בור של עיר מחבית של שותפין, ואכמ"ל.

ה. ויליע' דהנה אדם ששחט פרתו וחילקה אמרינן שהיתה כהפקר, ואולינן בכל חלק של הפרה בתר מי שלקחו, ולכאזי בשור של פטם או של רועה הרי ג"כ עומד להמכר לצורך תשיטה, ולכאזי אטו הלוקח יאכלנו כולו והלא בודאי יחלקו, וא"כ אמאי אמרו דבתר הלוקח, דלכאזי נחכה לראות לכשישחט למי יחלק את האברים. ודוחק לומר דמיירי בקנה לשחוט ולאכול את כולו, וצ"ל דבטבח וחושב על מה שעומד לשחוט ומעמידו להפקר, אך הפטם אינו חושב ע"ז אלא להעמידו ללוקח, והלוקח עדיין אינו שלו שיחשוב להעמידו כהפקר, אך התינוק להר"מ שנר' מדבריו דבד' הבעלים להעמידו כהפקר תליא מילתא, אך למש"כ המ"מ בשם תו' שהוא תקנת חז"ל לכאזי אין מקום לחלק בזה, וצ"ע.

בענין שביתה בדבר שעומד להכנס לרשות חבירו בשבת

א. הנה קיי"ל דאפי' דבר שהוא בביה"ש בבעלות אדם א' ועומד ליתנו לחבירו בשבת, דין שביתתו כתחום המקבל, וכמבוי בס"ה שאם יש רועה א' ועומד למסור לו ביו"ט לכ"ע שביתתו כשביתת הרועה, וכן מבוי בס"יא לגבי מי שאמר לחבירו מערי"ט שישאיל לו כלי בשבת שתחומו כרגלי השואל, אכן חזינן בס"י"ח דמי שימנן אצלו אורחים אף שתכנן ליתן להם מנות ליקח לביתם, מ"מ לא נידון כתחום האורחים אלא א"כ זיכה להם בער"ש, והטעם לפי שליכא סמיכות דעת גמורה ובכדי שיכנס ברשות השואל בעינן סמיכות דעת גמורה, וגו' שאם דברו על כך להדיא מערי"ט אה"נ שא"צ לזכות לו, אלא דהכא מיירי שלא דברו ביניהם על כך, וכן חזינן גם בס"ז דברגילות לשאול לא סגי דבעינן שישכמו ע"ז להדיא מערי"ט ותרווייהו שווים.

ויליע' דלכאזי רשאי בעה"ב להשתמש בתחילת היו"ט, אלא שנחשב שעומד כבר מעיקרא להכנס לרשות השואל, אך לו צייירי שבעה"ב בדוקא לא רוצה לתת לשואל ולרועה רק באמצע היי"ט, דבתחילת היי"ט נצרך לה בעה"ב לכאזי, וחשב כשניים ששאלו זה שחרית זה ערבית דנידון בתחום שניהם, וא"א להוליכו רק במקום ששניים יכולים להוליכו.

וכן מבוי בשו"ת אבני נור חו"מ סי' ק"ט שא"א לדון אתרוג העומד לרשות הרבה אנשים שיהא רק שביתת א' ואח"כ יקנה לשאר האנשים, דכיון שעומד להיות חלק מהיי"ט ברשות זה וחלק ברשות אחר יד כולם שווה, וממילא אי"א להוליכו רק בתחום שניהם.

ב. הנה בשואל לא סגי ברגיל לשאול אבל ברועה אם יש רק רועה א', או אפי' ב' רועים ורגיל להשאיל לא' כמבוי בס"ק י"ב, ועיי"ש שעה"צ ס"ק ט' להדיא. וצ"ל דיש בזה יותר ממיכ"ד מאשר שאלה שיתכן שמישהו יזדקק לכך ויהא לו סיבה להקדים להשאיל לו, וק"ל.

ובב' רועים מבוי במ"ב שיש מחלוקת, ד"א דלעולם אינו ברשות הרועה אלא אי"כ בירר להדיא מערי"ט [וזו ד' רש"י ורשב"א וכז' כמבוי בשעה"צ סק"ח], וי"א דאם מברר בשבת אמרינן דאגלאי מילתא למפרע שעמד מלכתחילה להנתן לרועה זה, וזו ד' השו"ע כמו שכ' במ"ב שם, וזו ד' הר"מ והר"ף כמוש"כ בשעה"צ סק"ז, יעוי"ש בכל דבריו.

ויליע' להר"מ והר"ף דמי"ש משואל דכל שאינו מוחלט למי ישאיל לא חשיבא גמ"ד להעמידו בתחום שואל, ואמאי ברועה אמרינן דמספקא עומד ברשות השואל. וצ"ל דבשואל או במזומין אורחים אינו בהכרח לצאת מרשותו כלי ומספקא נשאר ברשותו, אך ברועה להמב"ם והר"ף נחשב כודאי עומד להעמידו ברשות הרועה שהרי הוא צריך לכך, אלא שלא החליט למי, ובוה אמרינן שעומד להתברר בשבת [וכבר נתבאר דגם לרש"י ברועה איכא סמיכ"ד טפי, אך לרש"י מ"מ בעינן שיברר לעצמו מער"ש למי, ובלא"ה חזר להיות כבשואל, ומשא"כ להרמב"ם נחשב כודאי עומד להנתן לרועה, ומה שא"י למי לא איכפ"ל בזה].

לכל רוח פשיטא דהוא באמצען,

לכל רוח פשיטא דהוא באמצען,

לכל רוח פשיטא דהוא באמצען, וכן בשו"ע עצמו לא הזכיר כלל המילים והוא באמצען]. ותימיה וי"א חוץ לתחום" וכו', ובהג"ה "ובאלו הדי"א מודדין לו מרווחות הלכה כיון שברשיף והרמב"ם מסכימים לדעה אחת הכי נקטינן", והרמב"ם ס"ל כז' יהודה וכמש"כ הרב המגיד הביא הב"י, וכ"כ הרב המגיד בפ"ב (הט"ו) ובפכ"ז (הר"א) שדעת הר"ף והרמב"ם שוה, והשתא לק"מ קושת הב"ח.

אליהו מזריב - ביתר

בענין הגי"ל

כתב בשו"ע סי' שצ"ז סעי' א' וז"ל: "ישבו איש תחתיו, מכאן שכל אדם יש לו ד"א בכ"מ אפי' יצא חוץ לתחום" וכו', ובהג"ה "ובאלו הדי"א מודדין לו מרווחות והוא באמצען, וי"א דמותר להלך ד"א לכל צד, אבל לטלטל אין לו רק ד"א עם אלכסונו" וכו', עיי"ש. ובמשנ"ב ס"ק י' כתב הדי"א פליגי רק אהילוך, אבל לענין טלטול כ"ע מודו דאין מותר רק עד ד"א עם אלכסונן.

והנה לעיל בבשנ"ב הביא דפליגי אי הוי ליה ד"א, או דאמרי' דהוא שמונה על שמונה, דהיינו לכל צד, וא"כ יש לעיין אמאי לענין טלטול לא אמרי' ג"כ דהוי ליה שמונה על שמונה שיוכל לטלטל, ורק בהילוך אפילונו ואמרי' שיש לו שמונה על שמונה, דסו"ם כל כמה דהוי ליה שמונה על שמונה מהיכי תיתי לחלק בן הילוך לטלטול, וצ"ב.

שלמה אלמלם - טבריה

סימן שצ"ז

מדידה של מצוה

סימן שצ"ז סעיף ב': קדש עליו היום בבקעה ואינו יודע תחום שבת, מהלך אלפיים פסיעות בינונית שהם תחום שבת - וכתב המ"ב בסק"ה דכל ההיתר לילך אלפיים פסיעות בינונית זה רק כשצריך לילך לאיזה צורך שבת דאז מיקרי מדידה של מצוה. וראיתי מקשים ממה שפסק המ"ב בס"י ש"ו סק"ה דמדידת שיעורי תורה מותרת בכל אופן אף שלא לצורך שבת, משום דכל מדידת **שיעורי תורה** הוי מדידת מצוה, וא"כ היה לו להתייר כאן מדידת אלפיים בכל אופן. ונ"ל ליישב דהרי מדידת אלפיים ע"י פסיעות אינה מדידה אמיתית, שהרי הרבה דינים נאמרו בהל' מדידה ואין מודדים אלא ע"י מומחה, דבעינן מדידה מדוייקת בחבל של חמישים אמה וע"י מומחה למדידה, ורק כאן הקילו עליו למדוד בהליכתו אף שאינה מדידה מדוייקת הואיל ושבת במקרה בבקעה, והואיל וזה **קולא** פרטית לאדם זה לילך אלפיים באופן זה משה"ה זו חשיב מדידה של תורה שתהא מותרת בכל אופן, שהרי אדרבה מדידה זו אסורה למדוד בעלמא לגבי תחומין ואינה מדידה של תורה, ודו"ק.

שור של פטם

סימן שצ"ז סעיף ו': שור של פטם... כל אחד מהלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא הולך - וביאר המ"ב בסקט"ו והרי זה ככור של הפקר, ובשעה"צ סקט"ו ביאר שבוה מיושב הקושיא מסעיף י' דבהמה לא אמרינן ברירה, משמע שבהפקר לא צריך להגיע לדין ברירה, וצ"ע"ג מהמ"ב בסק"ה שביאר שגם בהפקר חייל ע"י דין ברירה. ונראה שבאמת הרמב"ם [שהוא מקור דין זה] חולק על זה שהפקר חל מדין ברירה, ויסבור שהפקר גם בלא ברירה הוי כרגלי מי שזכה בו, וזלא כרש"י בחידוש שגם הפקר צריך לברירה.

גמ"ח חפצים להשאלה ובא אדם מתחום עיר אחרת לקחת חפץ מהגמ"ח, האם הוי כמו שור של פטם, ולפי הטעם של השעה"צ דהוי תקנת הטבח והלוקחים ומשום שמחת יו"ט האם אפשר לדמות תקנות חכמים זה לזה, דאולי רק לצורך אכילת בשר שהיא מצות שמחת יו"ט הקילו חז"ל, וגם שהטבח רוצה למכור בהמותיו, אבל טעמים אלו לא שייכים בגמ"ח.

שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר

סימן שצ"ז סעיף ז': שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר - וכתב הבה"ל י'ואם בא בן עיר אחרת שעירב לכאן יכול להוליך עד אלפיים אמה, דעכ"פ לא גרע מאנשי העיר, עכ"ל. והעירונו מאי שנא ממה שכתב המ"ב בסק"י"ד דאם אחד מאנשי העיר עירב לצפון אוסר על זה שאינו מבני העיר להוליך לצד השני, וא"כ גם כאן אמאי פשיטא שיש לו כבני העיר, ואולי הכא שאני שהשור יהיה רק לאחד מבני העיר, ולכן זה שעירב לצד אחר ולא קנה את השור אינו יכול לאסור על הקונה, אבל מ"מ צ"ע להבין היאך קנה השור כאנשי העיר, היה לו לקנות שביתה הבעלים הואיל ולא עלה על דעת הבעלים שיבוא מישהו מעיר אחרת, ולא חשב ליתן לשור שביתה כאנשי העיר בכללותם אלא כאחד מהם שיבוא ויקנה. שוב ראיתי בר"ן בביצה שמבואר שאתונו דין שיש ככור של אותה העיר יש בשור של רועה. ולפי"ז דברי הבה"ל יתפרשו רק באופן שאף אחד מבני העיר לא עירב לאיזה צד, וצ"ע"ג.

תחומין של כלי שואל

סימן שצ"ז סעיף י"א [תחומין של כלי שואל]: השואל כלי מחברו מערי"ט אפילו לא לקחו עד הלילה הרי הוא כרגלי השואל - ומבאר המ"ב בסק"ו שהמשאיל מוקי ליה ברשות השואל לענין קניית ערוב. ויליע' האם מיירי דוקא באופן שהמשאיל **יודע שהשואל מתכנן לצאת** מחוץ לתחום, דלכאורה אלא המשאיל לא חשב על צד כזה שהשואל יצא חוץ לתחום, כגון שזה חפץ שלא רגילים ליטלו למקום רחוק או שהשואל עצמו לא ידע שיצא חוץ לתחום, ומה הדין אם המשאיל ג"כ מתכנן לצאת לצד השני של התחום, וכי ברור לנו שהוא מעמיד את החפץ שלו ברשות השואל לענין תחומין אפילו שהוא מפסיד בזה לעצמו, וצ"ע.

והנה נראה לי לדינא דחלוק של אדם אחד שהשאילו לחצי יום לראובן ע"מ **שיחזירונו** לו באמצע שבת, דבוה דאי שאין דעת הבעלים שיקנה החלוק שביתה אצל השואל לחצי שבת ויאסור מן הבעלים, ולכן נקטה הברייתא שנים משאילו חלוק, ולא נקטה השואל חלוק על הבעלים לחצי יום. וצ"ע על הערוך השולחן בס"י שצ"ז סעיף י' שלא חילק בוה.

אברהם יחיאל הלר הכהן - אופקים

הערות בענין שור של פטם ושל רועה

א. בס"י שצ"ז ס"ו וס"ז הנה יש כאן ג' ציורים שור של פטם, שור של רועה ובעלים ששחט את שורו, ובמ"ב מבוי דשור של פטם וכן שור של רועה עומדים מלכתחילה לצורך מי שיקנה אותם, דלכשיקנה אגלאי מילתא שעמד אליו, והחילוק ביניהם שבפטם כל העולם בכלל הספק, וברועה רק אנשי העיר, יעוי' היטב ס"ק ט"ו וס"ק י"ח. ובעלעים ששחט מפורש דבריו בס"ק ט"ו שנעשה כהפקר שמי שזיכה בו ענשה כרגליו, וכל חלק מי שזיכה בחלק זה, ויעוי"ש בשעה"צ סקט"ו שהוכרח לכך כדי שלא יקשה ע"ז דמ"ש מבמהה של שותפין דכרגלי שניהם כיון דינקי מהרדי וכמבוי בשו"ע ס"י, וע"כ מוכרח לפרש שהוא

דמשולש גרע טפי כיון שאין אנו יודעים איך לרבע ריבוע עצמי שלה דאפשר לעשותה בכמה צורות, ועי"כ אוליגן בתר ריבוע העולם, עיי"ש בחזו"א.

שי"ר בלשון המ"ב ס"ק ח' שכי לגבי משולש המושך צד קצר כצד ארוך עיי"ש, ומשמע שגם בזה מרבעין ריבוע עצמי, ומשמע עוד שצד האורך הוא הקובע צורת הריבוע העצמי, ובאמת שהציור בחזו"א מיידי באופן שיש ב' צידי אורך ש כל א' נמשך לצד אחר כזה ‏◁ ולא כזה ‏△ שצד האורך ברור ואידך צדדים קצרים יותר, ואולי באמת איכא בינייהו נפק"מ לדינא [ועדיין צ"ע דהמ"ב בס"ק ד' מברא ד' השו"ע ס"ב ששם כונתו לריבוע העולם כדפי" בעצמו מיד אחי"כ בס"ג דקאי על כל ס"ב לכאו', ואי' למה הנכניס שם פי" זה].

ובמ"ב הוצ' דרשו אוקמוה באוקומתא של משולש שיש לה ב' צדדים היוצרים ריבוע עצמי כזה: ‏◁ אך ל' המ"ב מורה כדברינו וס"ל דצד אורך קובע לצד קצר וכמוש"כ.

ואאמור"ר שליט"א נתקשה בד' החזו"א שם ס"ק כ"ו בסופו לגבי כמין גא"ם, דבעשייה כזה ‏∇ דינה כעיר העשויה קקשת ועושין לה יתר, ותמה עי"ז לדלויה כמשולש שמרבעין כריבוע העולם כיון שיש לנו כמה צורות לרבעה [החסכים עמו הגר"ח שליט"א, ורמו לזה בשונה הלכות וכמוש"כ בשיח הלכה עיי"ש]].

ושמא י"ל דהחזו"א מיידי באופן שלאחר היתר יתא כאן צד אורך שהוא יהיה הקובע, וכמוש"כ בד' המ"ב, וק"ל.

ומ"מ נר' דיש אופנים שבהם לא נלך בתר צד האורך, דהא בכמין גא"ם מבו' דעבדינן תחילה יתר באלכסון, ואחי"כ מרבעין את העיר המ"ם שתומה, ולכאו' היתר ארוך יותר מב' צדי הגא"ם, ובהכרח שכשיש ב' צדדים המכוונים לצורת הריבוע אוליגן בתרייהו, ומרבעין את העיר לפי זה ולא לפי צד האורך, ודו"ק.
ג. ועיני' בחזו"א ס"י פ' לרף ג'נד ב' שכי' כן גם לגבי פגום יוצא שמותחין קו כנגד הפגום עד סוף העיר, ולכאו' מבו' שהדין כן גם אם יתא בכל צד פגום יוצא, ואף שאין כאן צלע אלא בליטה הנתפלת לעיר. [ובטור אי' כשיש בליטה למורה לבליטה למערב, אך לכאו' ה"ה ביש בליטה לדרום ולצפון]. ולכאו' צ"ל שיש אופן שאנו רואים את צורת העיר ומתייחסים לפגום כבליטה היוצא, ואי"ז שינוי צורת כל העיר וממילא מרבעין ריבוע עצמי.

וכבר אשכחן סברא זו בראשונים שכי' לבאר דבפגום יוצא מותחין קו יותר מד' אלפים, וקיל"ט טפי מקשת לפי שקשת היא עיר בצורת קשת, ומשא"כ זה שאינו אלא בליטה הנתפלת לעיר. אלא שבאמת הרא"ש מספק"ל בזה, וברמ"א ס"ו נפסק דאין מרבעין אותה טפי מקקשת, ועיי"ש בביה"ל שבשעה"ד יש להקל כרשב"א וריטב"א, עיי"ש.

ולכאו' הא בזה תליא, דאם הפגום נחשב לשינוי צורת העיר להיות כמין גאם, ממילא גם יוכל לבטל את הריבוע עצמי אם יתא כן לכל צד עד שלא ישרא צד ישרה, ויהפך לעיר שיש לה צלעות רבות.

ובאמת שגם לרשב"א וריטב"א יל"ע מהו השיעור שנחשב כבליטה, ומאימתי נחשב כצלע, ואולי תלוי ברוב ומיעוט, ובאמת עני' בחזו"א ס"י ק"י ס"ק כ"ג שכי' יל"ע אם הצלע ישרה אינו כנגד כל רוחב העיר מה דינו עיי"ש, ואולי תלוי אם זה בית דירה ממש או רק בית שנהרס וכי"כ שאינו עצם העירי אלא מתעבר עם העיר, ואין בכוחו לשנות צורת העיר כי אם להגדיל ריבועו, וק"ל.

בענין חיבור ערים עיי' שנפגשים ריבועיהם

בחזו"א ס"י פ' לרף ג'יה ע"א פשיטא ליה שעיר כמין גא"ם דרום ומורח שנכנס עיר כנגדה בצד צפון ורחוק קמ"ב אמה מן העיר, אף באופן שעושין טבלא מרובעת ומנצא שהעיר שטגגדה נכנסה לתוך הטבלא מ"מ אין הערים מתאחדים עיי"ז, ואמנם בס"י ק"י ס"ק ט"ז חזר מרן ז"ל להכריע דשפיר מתחברים ליעשות עיר אחת [ובסוגרים חזר להסתפק בדבר, ועי' שונה הלכות, ואכמ"ל].

ויל"ע דבס"י ק"י ס"ק כ"ה כתב כדבר ברור שב' ערים שריבוע הקרפף שלהם נפגשים בקרנות כזה* אינם מתאחדים, וש"מ שאין מאחדים הערים עיי' שנפגשים הריבועים זכ"ו. ומ"ש זה מזה.

וכסבור הייתי לומר שהנידון בס"י ק"י ס"קט"ז כשנכנס לתוך אלכסון הגא"ם, דהיינו לתוך היתר כזה** ולא כשנכנס לתוך הטבלא כזה*** תוך היתר כמאן דמליא דמיא וכתוך העיר דומה, משא"כ תוך הטבלא שאינו אלא מדין ריבוע כמוש"כ במק"א.

אך באמת לשון מרן ז"ל שם משמע להדיא שהנידון בנכנס לתוך הריבוע, עיי"ש היטב, ועוד שלכאו' בנכנס לתוך היתר פשיטא דכיון שיסודו משום דכמאן דמליא בודא* מתחברים ב' הערים עיי"ז דנכנס לתוך העיר דמי, ועי' ל' החזו"א ס"י ק"ו ס"ק ט"ו דנידון כמאן דמליא מותר.

ואולי צ"ל באופ"א דשאני ריבוע העיבור מריבוע העיר, דהרי כל דין עיבור חידוש הוא להטפילו לעיר ולחבר עיי"ז ב' הערים, ובה לא אהני לן ריבוע דידיה לחבר ערים

אחרות, ולכאו' כן מבו' במאירי י"ז בשם גדולי המפרשים דנר' מדבריו דרק ריבוע עיבור אינו מחבר ב' ערים, אך באמת אי' מהתם ליכא הוכחה, דייל שגודלי המפרשים לשיטתם ס"ל שם במאירי דאין נותנים קרפף לעיר אחת, והיינו שאי"ז כעיר ממש, ואינו אלא דרך לצרף עירוב ועי"כ אין להם ריבוע, אך לדידן דנותנים קרפף לעיר אחת שזה כהעיר עצמו שזה סוף העיר, הדר הו"ל ריבוע העיבור כריבוע העיר עצמה, ואם מתחברים ב' ערים עיי' שנפגשים בריבועיהם נחברם עיי' שנפגשים ריבוע עיבוריהם.

ויותר נר' לחלק בד' החזו"א בין שמהעיר עצמה נכנסת ריבוע לבין כשריבוע נכנס בריבוע, דעיבור שנכנס כשהעיר עצמה ב' הערים ולא ריבוע בריבוע, אך עיר שנכנס בריבוע שפיר יתכן שיצרף ב' הערים, שאין כאן תחום שנכנס בתחום אלא עיר שנכנסת בתוך המקום שכד"א.

ובספר קרית אריאל כתב לחלק בין ריבוע עיר עגולה לריבוע עיר כנגד הפגום, דריבוע עיר עגולה וכדו' יסודו רק ריבוע התחום ולא המשך העיר, וריבוע עיר כנגד הפגום הוא בכלל המשך עיר. והדבר צ"ע, דלכאו' אין ב' מקורות לב' גדרי הריבוע בזה, ואם י"ל כן הוא לחלק בין ריבוע העיבור לריבוע העיר, שריבוע העיר הוא המשך העיר, אך ריבוע העיבור שהעיבור עצמו אינו העיר עצמה אלא נטפל לעיר הו"ל ריבועו רק ליישב התחום בלבד, דאינו אלא נטפל לנטפל [וזה דואי שלדידן מרבעים את העיבור כלשון הטור ורמ"א ס"ה והחזו"א ס"י ק"י סקכ"ה והמאירי בשם גדולי המפרשים לשיטתם וכנ"ל].

ועיי"ש בספר הנפ"ל שטטטו"ד רוב ראשונים שריבוע אינו אלא לישר התחום, ואי"ז המשך העיר ככל ואין כאן חיבור הערים זה בזה, ובפשטות גרע מעיבור העיר, ולכאו' גם בריבוע כמין גא"ם כן מה שמתוך ליתר. וכך הוא פשיטא ליה לחזו"א, אלא שחזר בו מכח ד' רש"י בעיר שנפרצה, ולכאו' יש לדחות הוכחתו שלא רצה להכנס לציור שבו נכנס מחצית אחת ביתר של מחצית ב', ועי"כ נקט הציור שאין בו ספק, ועי' בחזו"א מבוטגר עוד חילוק, ואי"כ לדינא קשה להקל בזה בכל גווני, ולכאו' להני"ל נלמד מריבוע עיבור לריבוע עיר להחמיר אחרי שלא מסתברא לחלק ביניהם וכמוש"נ [ועדיין יל"ע עוד בכי"ז].

הערות בענין מוקף חומה

א. בס"י שצ"ז ס"י"א אי' דין מוקף חומה דשאני בין הוקף ולבסוף ישב לישב ולבסוף הוקף, ויל"ע דגם בהוקף ולבסוף ישב דאין לו תורת חומה מ"מ ייחשב רה"י, ורה"י נמי כד"א ומודדין ממנה ולחוץ. ושמא י"ל כמוש"כ בתשובת מרן הגאון בעל דרכי שמואל שליט"א [שנדפסה בראש ספר קרית אריאל] דדין חומה נפק"מ גם היכא דלא משוי רה"י עיי"ש, ובוזה בעינן ישב ולבסוף הוקף.

שי"ר שבמ"ב ס"ק נ"ב כתב כן גם לגבי מחיצה סביב צריפין שאינו מתורת חומה אלא מתורת רה"י, ובהכרח צ"ל דמיידי ביותר מב"ס דבהוקף ולבסוף ישב אינו נחשב לרה"י, וכמפו' בס"י שני"ח וסי' רכ"א, וממילא אין כאן גם דין כד"א של רה"י כלל, וק"ל.

ב. בחזו"א ס"י ק' ס"ק כ"א כתב כדבר פשוט דמקום מוקף מחיצות ג"כ מרבעין אותו, וצ"ע מה נסתפק אחי"כ בס"ק כ"ג לגבי עיר מוקפת חומה אי' מרבעין לפי העיר או לפי החומה, והכריע שמרבעין לפי החומה עיי"ש, ושמא כונתו במקפת חומה שאין בה תורת רה"י וכד' הדרכי שמואל הני"ל, ועי'.

ג. ומ"מ ד"ו פשוט דלגבי שיהא כולה כד"א אין שום חילוק בין צוה"פ לחומה, ולד' מרן ז"ל אף לא לענין שמרבעין, ומ"מ חלוקים המה לענין שיעור ע' אמה חוץ לחומה שאין נותנין אלא לחומה ולא לצוה"פ, וכן דלענין חיבור ערים אם יש יותר מקמ"ב אמה ע"י המקום שמכפנים בין הצוה"פ לבתים לא יצטרפו ב' הערים להיות כא', משא"כ בחומה כפי פשטות ד' החזו"א וכמוש"כ במגיא [ועי' מש"כ מרן הדרכי שמואל בתשו' הני"ל, ומ"מ גם לדבריו צוה"פ המקיף צריפין וכדו' אינו נעשה כעיר וכמוש"כ בשעה"צ, אך גם בחומה כה"ג דינא הכין]. ולכאו' גם חלוקים הם לענין רה"ר מפסיק ומבטל תורת רה"י, וכן שאר פירצות ומבטלות תורת רה"י, אך תורת חומה אינו מפסיק אם אי' הפירצה קמ"ב אמה, וכמוש"כ בתשובת מרן הרד"ק שמואל שם דחומה אי'צ שיועיל לענין רה"י דיש בה חשיבות לעצמה, אך צוה"פ או מחיצה שאינה כחומה אי' לא משויא רה"י לא מידי קחשיבא, ואפילו היכא דרק מדרבנן אינה כרה"י נמי לא מהני מידי כדחזינן ביותר מב"ס שלא הוקף לדירה [ומ"מ הך דיותר מב"ס שלא הוקף לדירה נאמר גם לגבי חומה וכנ"ל, ויל"ע בפחות מב"ס וכשאין לזה תורת רה"י מחמת הפסק או פירצה אך מ"מ יש לזה תורת חומה, דלמ"נ נבעי הוקף ולבסוף ישב כדי שיהיה לזה חשיבות חומה, וגם כשיש לזה תורת רה"י בכדי שיהיו לזה מעלות חומה הני"ל, וק"ל].

והנה הדבר ברור דלגבי חומה יתכן דסגי במה שדרכו להיות חומה ועומד לתקוה ועיי"ז יחשב עיר אחת, אך צוה"פ דמהני לאשוויי רה"י וכולה כד"א מתורת רה"י לא משוי לה לעיר אחת בעצם, וממילא נבעי שיהא בכל שבת בפנ"ע מתוקן כראוי כדיון רה"י, ואם לאו אין כאן רה"י, ולא סגי במה שדרכו לתקנו דזה רק סברא להחשיבים עיר אחת, אך זה לא נעשה כלל לעיר אחת אלא לב' ערים שהם כרה"י, וכל צירופם אינו מחמת שהם מצורפים אלא לפי שנמצאים כה"ז באותו רה"י, ואם לרגע בטלה תורת רה"י מדרבנן תו אינו כד"א, וזה ברור.

ולפי פשוטו כאשר למדונו חז"ל ונפסק בס"י ת"א שאם הוא יותר מב"ס ואינו מוקף לדירה אינו רה"י, ה"ה אם באמצעו יש מקום יותר מב"ס הזרוע וכדו' שנחשב כולו כאינו מוקף לדירה מחמת זה, ובספר קרית אריאל רוצה לחדש שנידון כרה"י אלא שיש בו איסור לטטול גזירה שיטלטל במקום הזרוע, אך בפשטות גדר פרץ למקום האסור יסודו שאינו נחשב גזור מדרבנן, ומדרבנן כולו לא נחשב כרה"י וממילא אין כולו כד"א. וכן ס"ל למור"ד הגר"נ הכהן קופשיץ שליט"א, וכאשר הוכיח גם בספר הני"ל מד' החזו"א.

ד. ולגבי מגילה יעוי' בספר שבו"י מש"כ לדון דאולי א"צ שהפכו להיות לעיר אחת, וסגי במה שמקום שכולה כד"א תחילתה סמוך לעיר, אך להני"ל בעינן שביום הפורים עצמו יהיו נידונים כד"א דהיינו שיחשב רה"י, דהא לאו מתורת עיר אחת אתינן עלה.

ועוד יל"ע אי' מקום שדינו כד"א שתחילתו אינו סמוך אלא תחילתו מובלע בסמוך, ונמצא שהוא עצמו אינו סמוך אלא שמחובר לסמוך [או מחובר למחובר לכרך שגם זה מדין סמוך כמוש"נ במק"א], ויל"ע דשמא כל מה שמקום שכולו כד"א שתחילתו קורין זהו גדר של סמוך, ואי"כ הכא הו"ל כסמוך לסמוך, ובפרט למה שמבו' בד' החזו"א ס"י ק"י ס"ק כ"א דקרפף המובלע בעיר יוצא מן העיר חשיבי כשני מיני ד"א נפרדים, ואי"כ הו"ל כסמוך לסמוך, וצ"ע בזה [ועיקר הדבר שמקום שתחילתו כד"א הסמוך נידון כולו כסמוך גם אם אינו בגדר יש הרבה לדון בו, ועי' בספר הני"ל מש"כ בזה]. אך אם היקף הרה"י כולל בתוכו את הכרך עצמו לא איכפ"ל מן המחובר לכרך שבינתיים, דדל מהכא נמי יש לנו מקום שהוא כד"א הסמוך לכרך וכמוש"נ.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

מסר לשני רועים בערב שבת

סימן שצ"ז סעיף ה', מח' רש"י ורי"ף במסר לשני רועים בערב שבת אם כרגלי שניהם או כרגלי הבעלים, דלר"ף כרגלי הבעלים. ואף שקי"ל יש ברירה בדרבנן, לא הוברר למפרע למי רצה מבניהם, כי כיון שלא ברור לו בעי"ש משאיר בשליטתו את הבהמה, ולרש"י כרגלי שניהם.

ובמסר ביו"ט לרועה ויש שני רועים בעיר, לרי"ף כרגלי הרועה ולרש"י כרגלי הבעלים. וקשה למה שינה רש"י מדתו, וכן קשה לרי"ף.

והיל דלרש"י במוסר לשנים רוצה את שניהם, אך במוסר לרועה אחד אפשר לומר שסיון שלא ברור מה רצה, והוא עצמו לא יודע מה יחליט, מעמיד הבהמה ברשות עצמו. ולרי"ף כשמוסר לשנים ולא מברר, מוכח שלא החליט סופית להוציא מרשותו. אבל כשלא מסר מעיו"ט הרי רוצה בהחלטה למפרע, משא"כ במוסר לשנים מראה שבפועל אין לו משהו ברור, ובוזה לא תועיל ברירה, דברירה מועילה רק במצב סתום מעצמותו ולא במצב שהוא עצמו מסופק, וקשה מהרי זו ויטך לכשארצה אגרש דשייך לדין ברירה, והלא מראה שלא ברור לו. ואפשר שדווקא פה מעדיף להשאיר את הבהמה אצלו, ויכול להועיל מדין ברירה, אלא שאינו מעוניין בחלות הברירה למפרע.

שלמה אקרמן - קרית ספר

ביאור ענין שור של פטם, ואמאי אין בו ניקת תחומים

ס"י שצ"ז סעיף ו': שור של פטם הרי הוא כרגלי מי שלקחו ביו"ט וכו', ובמ"ב ס"ק י"ז כ' והוי זה כבור של הפקר שהוא מסור לכל, והוא כרגלי הממלא וכלקממיה בס"ד.

ובבעל המאור ביצה פ"ה ד"ה א"ל רב ספרא וכו' כ' בהטעם משום ברירה, דכיון דנסתלקו הבעלים מהם אפי' שמואל מודה. ובמלחמות ובר"ן כ' שהוא משום דהוי כבור של הפקר שהוא כסף הזוכה, ולא משום ברירה.

ועי' בחידושי הרשב"א (ל"ט) שהביא בשם תוס' שהקשו על פרש"י שפי' הטעם בשור משום ברירה, שא"כ הגמי היתה צריכה להקשות מכאן על שמואל שסובר שאין ברירה. ועי"כ פי' שהוא ככל אדם, והפנ"מ בין הטעמים היא, לדעת

הרמב"ן שיש עירוב ליי"ב מיל לסוברים שהם מהתורה ואחי"כ קנה שור של פטם, דאם הטעם שהוא כבור של הפקר הרי הוא כרגליו לגמרי, אבל אם הטעם משום ברירה יוכל להוליכו כרגליו דאין ברירה בלאט ע"א ד"ה כרגלי וכו') הוא משום

ורש"י בביצה שפי' הטעם משום ברירה (ל"ט ע"א ד"ה כרגלי וכו') הוא משום דקשיא ליה הלשון כרגלי הממלא, ולא אמרו כרגלי כל אדם, ועי"כ כ' דיש ברירה י"ל דחמיר ואמרינן הוברר הדבר דמאתמול נמי להאי גברא חזו וכו', נראה שמה שהוסיף תיבת להחמיר כונתו שאפי' שמואל שסובר בחית אסורה (דף ל"ז ע"ב) דאין ברירה, מ"מ אינו חולק על המשנה דיש ברירה להחמיר ולומר שהרי היא כרגלי הממלא בלבד (ובזה מיושב קושית הרשב"א בשם התוס' הני"ל). ועי' מה שכתב בחו"ב ל"שון זה, ומבואר עוד ברש"י דיש חילוק בין נהרות המושכין שהרי הם כרגלי כל אדם, לבור של הפקר, ד"נהרות המושכין" אין להם שבייתה כלל והרי הם ככל אדם, משא"כ בור הפקר שהמים נחים יש להם שבייתה רק לא ידוע למי, ועי"כ עיי' שזוכה בהם התברר שהשבייתה בשבילו (ומ"מ הפוסקים לא פסקו כרש"י). והרא"ש בביצה דף ל"ט חלק על רש"י ופי' שכרגלי הממלא, או כרגלי כל אדם, הכל אחד (וכ"ה בתוס' עירובין מ"יה ע"ב מ"ו ע"א צ"ו ע"ב), והוא כדברי הר"ן והרמב"ן לעיל.

ובמ"ב בס"ק ל"ה העתיק דברי רש"י שקונה מטעם ברירה בבור הפקר, ובס"ק ל"ו בנהרות המושכין פי' כיון דנידיי לא קנו, רק עיי' שנפסקו קונים כשבייתו (ולא משום ברירה), ובמ"ב מהדורת דרשו הוסיפו שם לבאר שבור של הפקר שכבר קנה מעצמו שבייתה חייבים להגיע לברירה, משא"כ נהרות מושכין שלא קנו כיון שהיו מושכין קונים עכשיו כרגלי מי שממלא (ומ"מ אינו כרש"י דבדר זה, דלרש"י מטעם שהיו מושכין אין לו שבייתה כלל והכל מולכים אותו), ומ"מ יש תימה קצת דהמ"ב העתיק פי' רש"י, ולא כהראשונים החולקים שהם לכאורה הרוב.

וטעם הראשונים החולקים על רש"י, דכיון דקיל"ל דלא כר' יוחנן בן גורי דחפצי הפקר אין קונין שבייתה כלל, אי"כ איהו שייכות שבייתה כלל כל בין השמשות כמו נהרות המושכין, ועי"כ הזוכה בהם הוי כרגליו לגמרי, אבל לרש"י כיון שיש להם שבייתה בעצם מי שזוכה בהם הוא מברר למי שבתו עיי' ברירה, משא"כ נהרות המושכין אין להם שבייתה כלל.

ולפי"ז יוצא חידוש גדול, דהתוס' בעירובין צ"ז ע"ב בד"ה הכא וכו' שכי' שבאופן שאין מתכוין לזכות בהפקר יכול להעבירו מחבירו לחבירו כל שלא זכו בהם, עיי"ש. ולכאורה לרש"י כיון שאומרים ברירה אי"כ יתכן ויהא אסור להוליכו גם מי שלא זוכה בו, שמא יזכה בו אחר שעירב לרוח אחרת ויתברר שעבר איסור, והוא חידוש.

העולה מכ"ז דלרש"י כרגלי הממלא מטעם ברירה, ולתוס' דהוי כבור הפקר וכל הנקודם זה, ובנהרות המושכין לרש"י מי שלוקח לוקחם כרגליו, ולתוס' כמו בתופס הראשון.

עוד מבואר דלתוס' בעירובין צ"ז אם לא זכה אף אחד כולם מוליכין מאחד לחבירו, וברש"י משמע לכאורה שאף שלא זכו יהא אסור דשמא יוברר שיהא שייך לאדם אחר, ולמ"ב שהעתיק דברי רש"י לכאורה יהא אסור (רק אם נאמר דכל עוד שלא זכו בו אין בו איסור, וכשיזכו אז יהא ברירה ויחול שבייתו, וכו"ב). ובאמת יל"ע דהמ"ב כ' דשור של פטם כבור של הפקר כדי לתרץ למה אינו כשור של שותפים, עיי"ש. ובאמת דבר זה קשה עדיין מי"ש זה מזה, וגם שור של רועה קשה אמאי כרגלי הלוקחין, הא ינקי מהדדי כשור השותפין.

ולעני"ד עפי' הנתבאר לעיל דשור של פטם כבור של הפקר משום שהבשר קנה שבייתה בעצם זה שאינו זו כמים הנובעין, וביו"ט יוברר שמי שיתפוס יתברר שהוא תפס את השבייתה של אתמול, משא"כ בשור השותפין יוברר שהוא חלקו משהע ראשונה, דהיינו שיוברר שעצם הבשר היה לו כבר מאז וכאילו חלקו מאז, אי"כ יונקים חלקי הבהמה אחד מהשני בזמן בין השמשות, משא"כ בשור של פטם רק יוברר מי תפס את השבייתה שהיתה ולא בעצם הבהמה, ועי"כ אין ניקת תחומין, ודו"ק.

בן עיר אחרת כמה יוכל להוליך בשור של רועה

ס"י שצ"ז סעיף ז': שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר, ובמ"ב ס"ק י"ח כ' כרגלי אנשי אותה העיר אלפים אמה לכל רוח וכו'. ובביה"ל ד"ה אנשי וכו' כ': ודע דמה דאמרינן כרגלי אנשי אותה העיר היינו אם הלוקח לא עירב, אבל אם הלוקח עירב יכול להוליכו למקום שעירב, ואם בא בן עיר אחרת שעירב לכאן ולקחו ביו"ט, יכול להוליך עד אלפים אמה, דעכ"פ לא גרע מאנשי אותה העיר, כן מבואר בר"ן ע"ש.

ולכאורה בן עיר אחרת יש לו אלפים בכל גווני, ואי"כ סתירה בדברי המ"ב, שבס"ק ל"ד כ' דבור של אנשי העיר כרגלי אנשי אותה העיר, ואם מילא אינש אחרינא שאינו מאנשי אותה העיר, לא מצ"י מפיק אלא כאנשי העיר, דאי לא עירבו כלל אלפים לכל רוח, ואי עירב חד מבני העיר אוסר עליו שלא יהא יכול לטלטל לכל רוח אלא אלפים למורח וכו', ושור של רועה לכאורה דומה לזה ממש, שהרי הוא כשייך לכל בני העיר, ועכצ"ל דבן עיר אחרת יש לו אלפים רק כשאף אחד מבני העיר לא עירב.

ונראה שכן מוכרח מהר"ן (שהוא המקור של הביאה"ל) שכתב בשור של רועה, אבל לוקח מעיר אחרת אינו יכול להוליכו אלא למקום "שכולן הולכין".

ישראל כהן - מודיעין עילית

סתירה באחד שלא מהעיר שלקח חפץ של העיר

עיין ס"י שצ"ז ס"ז בבה"ל ד"ה אנשי אותה העיר וכו' דכ' ואם בא בן עיר אחרת שעירב לכאן ולקחו ביו"ט, יכול להוליך עד אלפיים אמה דעכ"פ לא גרע מאנשי העיר. וק' דלקמן בס"ק ל"ד (וע"ש בשעה"צ ס"ק כ"ד) מבואר דגרע טפי מבני עיר, ואם אחד מבני העיר עירב לדרום לא יכול לזוז למורה, אע"פ שאם היה מבני העיר אכתי היה לו אלפיים אמה לכל צד, וצ"ע.

תנאל יעקובוביץ - צפת

בהמת השותפין לענין תחומין

ס"י שצ"ז סעי' י': בהמת שותפין הבשר כרגלי שתיהן דינקי תחומין מהדדי, וכ' הבה"ל דהיינו דעת הר"י"ף והרמב"ם, וצ"ב מ"ט לא נימא ברירה ואמרי דינקי. ועוד יל"ע מ"ט אינו בטל ברוב. ובשעה"מ פ"ה מהל' יו"ט ה"כ כתב דבהכרח שפסק הרמב"ם כתי' בתרא בגמי ביצה ל"ט ע"א דהוי דבר שיש לו מתירין ואינו בטל, אבל לאידך תי' דמשום דהוי תבלין או גזירה אטו שותפות אינו בטל, הכא ל"ש ול' והו"ל ליבטל. וצ"ב דאינו משמע שתלוי בזה.

ויש לומר בהקדם ביצור דעת ר"מ בממלא מים לחבירו מבור של הפקר דהוי כרגלי הממלא, וכ"פ השו"ע סעי' ט"ו, וביאר המשנ"ב דהיינו כיון שחבירו ל"ק רק מכחו לכך הוי כרגליו, וגדר הדבר היינו דהא דקני חבירו במיגו דזכי לנפשיה היינו שהממלא בהגבתו שולט ומעמיד [ומכ"ס] המים ברשותו, ומכח שליטה זו קובע הבעלות לחבירו, ודין השבייתה הוא מצד מצב החפץ לשליטת מי הוא עומד וזהו מקומו של החפץ, וכיון שבשבת נכנס לשליטת הממלא בזה

שני ילדים מניחין את ידיו של הוריהם

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

לרשות שהוא נמצא בו, והיינו הרשות הכללית שיד כולם שוה בו, ובשבת רק נשלם הגדרת אותו רשות כללית בחלקי הבהמה, וכשלוקח מהפטם אינו לוקח את חלקו הפרטי שבביה"ש, אלא לוקח את חלקו שקיים כעת ברשות הכללית, ולכן אין חל שביבתו למפרע שנאמר דינקי מהדדי, כיון שאינו כשותפות של בעלים פרטיים, והבן, [ואי"ו נחשב שקונה שביטה בשבת דלרש"י לא מהני, אלא קונה ביה"ש לרשות הלוקחין מהפטם, ובשבת נקבע חלק כ"א כפי שהוא].

ולפ"ז שור של פטם קודם שמכרו היו כשביבת הפטם, שאצלו היו כרשות כללית, ורק כשמוכרו משתנה מקום רשות הבהמה, וכן הוא לכאו גם לשא"ר, ומצבו ביה"ש אינו קובע את מקום שביטת החפץ אצל הפטם אלא ברשות הכללית, ותלוי במקומו ושעתו אם אצל הפטם או איזה מהלוקחין. [ובשור של רועה לרש"י בכל גזוני הוי אלפיים אמה לכל רוח לאותו העיר, וכפירש"י בבור של אותה העיר דהוי כרגלי אותה העיר, ואינו מובן השגת הבה"ל ד"ה אנשי אותה העיר על דברי הא"ר בדעת רש"י].

אברהם שונברג - גבעת שאול

דין נכסי הפקר וברירה בהפקר

א. דין שור של פטם כרגלי הקונה, והיינו מטעם ברירה, ולכא"ו יה"ק מ"ש מדין שור שמסרו לרועה, דהיכא שיש ב' רועים אמרי לפרש"י דל"א ברירה ביו"ט, וטעם הדבר נל"ב דל"א ברירה ביו"ט אלא בהפקר דליכא בעלים, אבל ל"א ברירה להפקיע מבעלים, וא"כ קשה דה"ה בשור של פטם ל"א ברירה להפקיע מבעלים.

ועי' ב"י וה"ר"ד בשעה"צ (קט"ו) ב' תי', תירוץ א' דהוי כשור של הפקר, ונל"ב הטעם דהוי כשור של הפקר דאע"ג שיש לו בעלים מ"מ ענין השביטה אינו נקבע ע"פ בעליו אלא ע"פ מי שהחפץ מיועד עבורו כד"א לענין כרגלי הרועה, וא"כ ה"ה כאן כיון שהשור של הפטם עומד למכירה אי"כ אינו נחשב כעומד לתשמיש בעליו, ועי"כ הוי כהפקר. ותירוץ הב' תירץ הב"י שהוא קולא לצורך שמירת יו"ט.

אמנם יה"ק מ"ש, ומייתי דשליטת הממון קיים חוץ לגופו, ודחי דהכא בטל שליטתו לענין השביטה דאינו שובג הממונות, ורק בממונות אמרינן דלא ביטל [ולכן לא מייתי מדין ביטול ברוב בעלמא רק מדין דר"ח שמוכר דין דשחוטה אינה בטילה בנבילה דחסר בהתנגדות, שזה שייך גם בסוגיין, ומ"מ קאמר דליבטל], ומייתי מנכסי הפקר דקני שביטה דאין מציאות של מקום של בעלות בגוף החפץ, ורק מצד שמשמש ומיועד לשימושי המשמש בו במקומו לכך קונה שביטה במקומו, וה"ה בכל שביטה שתלוי במצב יעוד השימוש בדבר, והוא דבר שאינו בגוף הדבר שביטל ליבטל. ודחי דאין לדמות איטורא לממונא, דממונ תלי בזכות הבעלים, אבל איטורא שביטה כלים דתלי במצב שימושי החפץ שייך שיבטל, כיון שכעת אין בו חשיבות לעצמו.

בור של הפקר כרגלי הממלא

שו"ע סי' שצ"ז סעי' י"ד: בור של הפקר כרגלי הממלא, ובמשנ"ב סק"לה דאמרינן הוברר הדבר למפרע ביה"ש דלהאי גברא חזי וברשותיה קיימא. ומקורו ברשב"א עירובין מ"ה ע"ב ד"ה ושל עולי בבל, דקני שביטה משום ברירה. והק' בנאו"י שם מ"ש דלענין נהרות המושכן ס"ל לרשב"א דהוי כרגלי הממלא אף דל"ש ברירה, כיון דהיה נייד בביה"ש, והיכא דרק משום ברירה הוי כרגלי הממלא [וכן צ"ב בדברי המשנ"ב סק"ו] בנהרות המושכן דהוי כרגלי ממלא בלא דין ברירה]. ועוד הק' שלא מסתבר דבור של הפקר כרגלי הממלא הוי רק למ"ד יש ברירה.

וי"ל דדוקא בור של הפקר שבביה"ש עומד במקום הראוי לשביטה, ואם לא יקנה ביה"ש שום לא יקנה, ולכן בעי לברירה להקל שיקנה שביטה למפרע ביה"ש, אבל בנהרות המושכן דל"ש שביטה ביה"ש שפיר קונה שביטה בשבת. וכעיי"ז מבו' ברשב"א בעירובין שם ד"ה ביו"ט ליישב הא דישן ל"ק שביטה לרבנן דל"ו למים היורדים בשבת דהוי כרגלי הממלא [משנ"ב סק"ח], דהתם ביה"ש אינו במקום הראוי לשביטה משא"כ בישן.

ובזה יש לבאר מה שצ"ב בכונת השעה"צ סקט"ו ליישב הא דאין חסרון דינקי תחומין מהדדי בשור של פטם, דדמי לבור של עולי רגלים שמסור לכל, ולכא"ו הא גם שם בעי לדין ברירה וכנ"ל, וכמו בשור של שותפין דקונה שביטה ע"י ברירה ואמרינן דינקי תחומין מהדדי, ולהנ"ל יש לבאר דהא דינקי תחומין היינו דוקא בשותפין דהוי בידם וקונה שביטה בבירור, רק צריך שיתברר חלקי הבהמה למי, אבל ההיא ברירה דשור של פטם ובור של הפקר לבור חלקי מי למי, אלא שלולי הברירה אינו קונה שביטה כלל כיון שמסור לכל, ואינו קונה שביטה ביה"ש רק מכח שעתידי ליתברר למי מיועד עי"ז קונה שביטה, אי"כ כל שביטתו הוא כפי מה שיתברר ועי"ז ל"ש ינקי מהדדי [ומצד מצבו כעת אינו קונה שביטה דאינו מיועד לאדם מסוים], משא"כ בשותפין שקונה בודאי שביטה ביה"ש והברירה רק לבור החלקים, עי"ז י"ל דבביה"ש כבר נקבע עצם השביטה לתרויהו וינקי תחומין מהדדי.

ובשיטת רש"י בסוגיא דביצה יש לברר, דבדף ל"ט ע"א כתב רש"י לענין בור של אנשי העיר כרגלי אנשי אותה העיר, דהיינו אלפיים לכל רוח [ובר"ן ורשב"א פ"י כרגלי הממלא מאותה העיר, וכ"כ במשנ"ב סק"ד], וצ"ב מ"ש מחבית של שותפין דאמרינן ברירה [כה"ק בעולת שבת סק"ט].

עוד צ"ב לדעת רש"י בנהרות המושכן דהוי כרגלי כל אדם, היינו דל"ק שביטה כלל דל"ש שיקנה שביטה בשבת [שם בד"ה הרי הן כרגלי כ"א, ובשו"ע סעי' ט"ו פסק דהוי כרגלי הממלא כרא"ש ותוס' בעירובין מ"ה ע"ב ד"ה ביו"ט], והק' רש"י שם בד"ה כרגלי הממלא מ"ש בור של עולי בבל של הפקר דהוי כרגלי הממלא, ותי' דאמרינן ברירה ולכן קני שביטה, משא"כ בנהרות המושכן דל"ש ברירה, ומכ"ו ברש"י דהוי מדין ברירה ממש, ובלי ברירה היה מותר לטלטל בכל מקום [ודלא כמשנ"ב בדברי הרשב"א בגדר הברירה דהוי כדי שלא יהא דינו שלא יזיזו ממקומן].

ולפ"ז לא מצאנו גדר ברירה כהרשב"א, וא"כ בשור של פטם דהוי כעין בור של עולי רגלים דמהני משום ברירה צ"ב דנימא דתחומין ניקי מהדדי, דהא לרש"י אין קנין שביטה בשבת [ולכן נהרות המושכן ל"ק שביטה], ול"ש לומר שקונה שביטה בשבת ולכן לא אמרינן דינקי מהדדי, והברירה רק להחשיב שעמד לזה ביה"ש, ולרש"י ל"ש כ"ו.

וי"ל שיש חילוק בין שור של פטם ובור של אנשי העיר לשותפות רגילה, דשותפות רגילה קונה שביטה ביה"ש, ועי' ברירה מתברר החלקים ושייך ינקי תחומין, אבל בשותפות של בני העיר או בהמה של פטם דאוקמיא ברשות הלוקחין אין כאן איזה בעלים פרטים מסוימים, ול"ש לומר ברירה שנתברר חלקו המסוים, דמתחילה אינו עומד לאדם מסוים, ולכן בבור של אנשי העיר אין ברירה, והוי אלפיים לכל רוח של רשות אנשי העיר שהוא העיר ואין אחד מעכב על חבירו, וכן בשור של פטם לא ינקי תחומין מהדדי, דאין מיוחד בביה"ש חלקי הבהמה באופן מסוים לאנשים פרטיים, ולכן ל"ש כאן ענין של ברירה לומר דינקי תחומין מהדדי, והוי ברשות כולם וקונה שביטה בביה"ש

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

ילד מניח את ידיו של הוריו

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

והתירו לו אח"כ לחזור לסוכה אחרונה, והטעם מפני שיוצא ברשות, ולכאוי כיון שיצא חוץ לרשויות דאו' ל"ש היתר זה.

ועי' תו"ר שתי', ותירוצם אפ"ל בבי' אופנים, או שכיון שכבר יצא נפקע וליכא איסור מדאו' להלך כלל, והדברי" פ"י בע"א שכל האיסור הוא להמשיך להתרחק, אבל לחזור למקומו הראשון ליכא איסור. ולכאוי ב' התירוצים הללו הם ב' הצדדים שפירשנו האם האיסור הוא של היציאה, או שהאיסור הוא על ההתרחקות.

ה. ואפ"ל עוד נידון בזה, הדנה המהלך בספינה מהלכת מותר ללכת את כולה, ואפ"י אינה מוקפת מחיצות כמבוי בפ"ד (מיד ע"ב) (וכן אפי' לרזן מזה לענין נוסע באוטובוס בשבת חוץ לתחום אם מותר לצאת בתוך האוטובוס מד"א).

ופרש"י ב' טעמים מדוע מותר, או מפני שבלא"ה יוצא ממקומו הראשון, או מפני שאין לו קנין שביתה דד"א כיון שאין הספינה עומדת. ולכאוי ב' הטעמים הם נפ"מ לפמשי"כ, דלהטעם הבי' כל הטעם לאיסור לזוז היינו דוקא כיון שקנה ד"א במקומו, אבל בל"ז אין אסור לזוז, משא"כ לטעם האי' אינו תלוי בזה.

ו. והנה במהלך חוץ לתחום למעלה מי' שאין לו תחומין, אם יצא מתחומו בשבת לעולם דינו כד"א, אבל אם יצא מע"ש בספינה מיד כשנוחת נקבע תחום שלא היה מע"ש ונקבע לו אלפים אמה.

ויל"פ דעת התור"פ שלזה לא נקבע תחום כלל, וליכא גם דין ד"א, ומותר לילך לכל צד שירצה, ולכאוי הביאור בדבריו שהוא סובר דלעולם יוצא חוץ לתחום הטעם שאסור לו לצאת היינו מפני ריחוק מתחומו. והדיון של ד"א הוא קולא וטפי לא הקילו, ועי"ז כי שאם היה למעלה מי' דליכא שום דין של שביתה ע"כ ליכא איסור שמתרחק ממקומו, א"כ אין לו תקנת ד"א ולא שום איסור להתרחק שדיון ד"א הוא קולא והוא א"צ לקולא זו.

ענף ב'

ז. יש עוד לחקור (הובא בדברי" שם ענף ד') בביאור הדין שנתקשינו שכל קונה שביתה יש לו ד"א (או כל העיר כד"א), וחוזן מזה יש לו אלפים אמה, דמה הם ב' השיעורים אלו, דלכאוי כיון שילפ"י מקרא דבתי הלויים שעיר היינו אלפים, א"כ ה"ה הכא דוקא אלפים ומהו הדין הנוסף דד"א, ואפ"ל שגם שם הוא אלפיים מחוץ לעיר.

ונר' דאפ"ל בבי' אופנים, אופן א'. שלעולם ילפ"י מערי הלויים דהשיעור דקונה הוא שביתה ואלפים, וכל הדין דישן או מי שיצא חוץ למקומו שאין לו אלא ד"א הוא דין נוסף דיש ב' שיעורי שביתה, דיש שביתה דקונה שביתה דהיינו אלפים נוספים של ד"א, ויש דין למי שלא קנה שביתה ששיעור מקומו שונה והוא רק ד"א, והיינו דילפ"י מתרי קראי.

אופן ב'. אפ"ל בע"א לגמרי שלעולם מקומו של אדם היינו ד"א בכ"ג, אלא דילפ"י מאל יצא ממקומו שהוא שיעור בהרחקה שעד אלפיים אמה אינה הרחקה כ"כ שהוא שיעור הביאור הרחקה. [ועי' בדברי" שחקר שאם כל האיסור הוא שיעור בהרחקה, א"כ יתא איסור של ח"ש ששיעור הרחקה אף פחות].

ולהאופן הזה של הדין במקומו הוא ד"א, והדין אלפים הוא שיעור עד כמה מותר להתרחק, א"כ יל"ע מדוע בישן או ביוצא חוץ לתחומו שנתנו לו ד"א לא נימא שיש לו שיעור אלפים שאסור להתרחק ממקומו, ופחות מכאן ליכא איסור.

ועי"ז צ"ל כמש"כ לעיל שהדין של ד"א ביוצא חוץ לתחום אינו כדיון ד"א דקונה שביתה, דהתם זהו מקומו ועי"כ יש לו שיעור הרחקה, ומשא"כ ביצא חוץ לתחום ובישן אין לו מקום כלל, ועי"כ אע"פ שתקנו לו חכמים התם לזוז ד"א מי"מ אי"ז נחשב למקומו, ועי"כ אין לו התם להתרחק משם כלל.

וזהו ג"כ הסבר למאי שפירשנו לעיל שעיר שאינה מוקפת חומה נח' כד"א לקונה שביתה, ואינה נחשבת כד"א ליוצא חוץ לתחום, משום דיוצא חוץ לתחום ענינו משום תקני"ח ול"ש ד"א אלא בהיקף, ומשא"כ בקונה שביתה הדין דד"א משום שזהו מקומו, ועי"כ הדין כמקום אחד נחשבת כמו בערי הלויים. וכן הנפ"מ שפירשנו אי' יש לו ד"א לכל רוח או ד"א ותו לא.

ואיכא נפ"מ מכ"ז לענין קידור בהרים דהיינו השוואת השטח למישור, שמצינו שמקדרים בהרים, ולענין עגלה ערופה ומגרש ערי הלויים אין מקדרים, ובפשוטו

דלענין דרבנן מקדרים ולענין דאו' אין מקדרים.

אך הדברי" הוכיח מד' השאליות שאף אם תחומין דאו' מקדרים, ואפ"ל ששורש הנידון האם מקדרים או לאו תלוי בזה, שאם הוא שיעור תחומו א"כ הרי מבואר בגמ' עירובין (לפי ע"ב) שאם קנה למטה ועירובו למעלה תוך ד"א הי' חשי' ברשות אחת, משום שמקומו היה כרה"י שעולה עד לרקיע. וא"כ אם הוא ענין של מקום אפ"ל שאולינן לפו' אויר, אמנם אם הוא ענין של הרחקה אפ"ל שהוא נקבע ע"פ הדרך ואין מקדרין. ועיי"ש שר"ל בסופו בהיפך שאם הוא הרחקה הוא ע"פ אויר, ואם הוא מקום אינו נקבע ע"פ אויר, דהא כעת הלויים עצמן שילפ"י ענינו של מקום ל"ה ע"פ אויר, ועיי"ש משת"ל פ"י ד' השאליות. [ויל"ע דהא אשכחן לק' סי' שצ"ט ס"ד וה' שאע"פ שאין מודדים השיפוע, מי"מ יש אופנים שכן מודדים השיפוע, כגון אם הוא שיפוע שמתלכף י' מתוך ו' כמש"כ הבה"ל שם, וכן בגי' עמומי יותר מאלפים מודדים השיפוע מדידה יפה כמבוי סי' שצ"ט ס"ה, וא"כ ע"כ אינו משום השיעור דאויר אלא שמודדים השיעור דהילוך, אלא דכל שיפוע שאינו עומד להילוך אינו נח' כמקום הילוך, ומשא"כ השיפועים האלו דנחשבים כמקום הילוך].

ולגופו של נידון הוא שייך לנידון הקודם, דאי נפרש שהוא איסור יציאה א"כ עי"כ צ"ל כהאופן הראשון שהוא הגדרה של מקום אלפים אמה, והאיסור הוא איסור יציאה, ואם הוא איסור הרחקה לפ"י שפיר י"ל שהוא שיעור בהרחקה. וג"כ זהו מש"כ שאם יצא חוץ לתחום אין לו התם אלפים, דשיעור אלפים הוא הרחקה ממקומו, אבל אותם ד"א אינם מקומו אלא תקני"ח שהקילו שיכול לזוז ד"א, ומשא"כ בד"א דקונה שביתה זהו מקומו.

ומשא"כ אם נפרש שהיציאה זהו גופא האיסור, א"כ א"א לומר את ב' הגדרים הללו, דאם זהו מקומו א"כ בהכרח שדינו כמקום, ואם אינו מקומו ליכא איסור לצאת משם, שבאופן שהוא רק איסור יציאה ממקומו א"כ ע"כ שהדי"א הוא מקום איסור בפ"ע, והוה לו הטעם שאסור לצאת ממקומו דאל"כ ל"ש איסור חוזו דאיסור הרחקה ליכא.

ח. והנה דעת התוס' שכל החיוב ביוצא חוץ לתחום הוא רק על היציאה, אבל אינו חייב על ההתרחקות מהמקום שאין תוספת על מה שממשיך ללכת חוץ למקומו. והרמב"ן ס"ל שהאיסור על כל הרחקה, ונסתפק האם חיובו על כל אמה שמתרחק או שרק על כל אלפים אמה.

ולכאוי זהו פלוגתתם האם האיסור הוא רק על היציאה, וכיון שכבר יצא אין עליו עוד איסור (מדאו') או שחיובו על ההתרחקות, ועי"כ יש מקום להסתפק כמה הוא השיעור להתחייב בהתרחקות, האם הוא אלפים דזהו גדר השיעור דאלפים כמה מתרחק ממקומו, ועי"כ כל אלפים נוספים נחשב לעוד התרחקות, אי"ז שאחרי שנתרחק מאלפים הראשונים כל אמה איכא איסור התרחקות.

ט. ולפ"י שפיר משה"ק דענין שבו איש תחתיו היינו ד"א ליוצאים חוץ לתחום, שלהם לא הותר ההרחקה כלל שענין מקומם הוא בדוקא, ומשא"כ אל יצא איש

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

אריאל פולק

ממקומו היינו לשובתים במקומם דאע"ג שגם להם יש ד"א, מ"מ להם רק הותר ההרחקה, ודוקא יציאה מופלגת נאסרה עליהם, ועי"כ אע"ג דלכולם יש ד"א מי"מ האיסור יציאה מהד"א לא נאמר אלא ביוצאים חוץ לתחומם.

ענף ג'

י. דעת רשב"ם שמותר להכנס לספינה שתוציאנו בשבת חוץ לתחומו, והתוס' נח' ואוסרים מפני איסור שט, ומשמע שהתוס' מודים שאין איסור משום עצם היציאה חוץ לתחום. והסוה"ת ס"ל דאיכא איסור אף מפני תחומים. (תוס' עירובין מ"ג ע"א ד"ה הלכה).

ומבואר שפלוגתתם היינו על כל מי שיוצא חוץ לתחום מאליו בלא מעשה שלו אי איכא איסור בתחומים ככה"ג, דהסוה"ת ביאר בדעת הרשב"ם (ה"רד בקה"י עירובין סי' ט"ז) שאיסור דתחומים האיסור על המעשה, וכל שהוא אינו עושה המעשה הי' כמה שהתבשל ע"ג האש מע"ש ומתבשל בשבת שאי"ז מעשה בדידה (וכן מניח את התבשיל בשבת ואח"כ אחר הדליק האש שאי"ז מעשה דידה). והסוה"ת שנחלק הוא מפני שאין איסור בתחומין מצד המעשה, אלא שהוא מצווה להשאר במקומו, וא"כ אע"פ שאי"ז במעשה דידיה מי"מ מצותו להזהר שלא יצא חוץ לתחומו.

דהנה יש איסורים שכל איסורם הוא המעשה, כגון מלאכת שבת שגדר האיסור הוא עשיית המלאכה ולא גרימת התוצאה שהמאכל יתא מבושל, ויש איסורים שגדרם הוא המנעות ממצב מסוים כגון טומאה ככהן שאין האיסור תלוי במעשה הטומאה אלא במצב. ועי"ז נחלקו האם האיסור בהוצאה הוא מפני המעשה, וכל שמאליו ל"ש לחייבו, או שהוא מפני המצב ואפ"י מאליו אסור.

[ואפ"ל באופן אחר דעת הרשב"ם להתיר כל שיוצא מאליו, שאע"פ שהאיסור בתחומים אינו על המעשה אלא על המצב, מ"מ גדר האיסור הוא מפני הטרוד שיוצא חוץ למקומו בשבת, ואיכא פגם במנוחת שבת ביציאתו, וכל שיוצא מאליו אין טורח ביציאתו ואינו נר' כציאת תחומין כלל, שהאיסור אינו על השטח שנמצא אלא על טורח ההליכה].

ולכאוי אפ"ל שב' הצדדים הללו הכל תלוי בנידון מהו גדר יציאה חוץ לאלפים, דאי נימא שאלפים הוא מקומו והאיסור הוא היציאה, אי"כ ע"כ שגדר הדין דתחומין היינו משום המצב שתהא במצב מסוים כל משך השבת, ולכן אף מאליו אסור לצאת בשבת כיון שדין תורה הוא לדאוג להשאר במקומו.

אבל אם גדר הדין הוא איסור התרחקות, א"כ אפ"ל שאינו דין לדאוג להשאר בלא להתרחק, דהאיסור על המעשה התרחקות שלא יתא בשבת טורח ההליכה, ועי"כ כל שהוא מאליו ואינו מעשה דידיה אינו איסור, שאין הענין להשאר בסמיכות מקום לד"א של מקומו, אלא הענין שהוא איסור על מעשה ההליכה, וכל שהוא מאליו ליכא איסור.

יא. דעת הרמב"ן להתיר טפי שאם מקצת משיעור התחום הלך בספינה, ומיעוט המקום הלך ברגליו, אע"ג שהיציאה מחוץ לתחום הוא

וכן מצינו בסי' ת"א ס"א שחפצי הפקר אינם קונים שביתה, אבל חפצי ישראל כ' המשני'ב כרגלי הבעלים, דכלים מעצמן לא קנו שביתה דלאו בני דעת הם לעולם.

א"כ מבאר דכלים נחשבים אנוסין גם אם אדם הוציאן במזיד, ואולי גם אם נאמר דהאח יבוא במזיד לעיר זו לגבי הכלים נחשב כאלו נכנסו באונס, ויוכלו להלך בכל העיר אפי' שאינה מוקפת.

ובאמת עיין שבט הלוי (ח"ט ס' ע"ט) דס"ל דגם אם נחשיב את הבעלים כנכנס לעיר באונס, מ"מ הראשונים (ריטב"א רשב"א ותוס') ס"ל דבכל גווי נותנים לו את כל המקום המוקף כד"א, וא"כ בעיר מוקפת יוכל האח לטלטלה בכל העיר.

אמנם הבית הלוי (ח"ו ס' מ' אות ד') כ' חפציו של אדם כרגליו, וכיון שאין לו שם אלא ד"א ואפי' בעיר מוקפת נחשבת לו העיר כלא שבת בה, ומותר להזיז החפץ ד"א בלבד, וממילא יחויב האח להוריד את העניבה ברגע שנזכר.

וכ' הריטב"א (דף מא'): בשם רבו הרא"ה דמה שאמר רב פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפי' במזיד לא הפסידו מקומם, לא נצרכא אפי' שיצאו במזיד ע"י הבעלים, דסד"א בתריהו גריד, וכמו שלבעלים יש ד"א גם לפירות יהיו ד"א, קמ"ל פירות נופייהו אניס' ולא פירות מוקמן. לפי"ז פירות וכלים תמיד נחשבים כאנוסין, ויהיה לחפצים דין של בעלים שבא באונס אפי' שבא במזיד, ויוכל לטלטל את כל העיר.

אמנם השו"ע לא פסק דין זה שגם אם הבעלים יצא במזיד הפירות אנוסין, והשאלה האם השו"ע התכוון גם שהבעלים שיוצאו הפירות יהיו אנוסין, או שאם הבעלים יוצאו פירות ויחזרו לעיר יקבלו את הדין של הבעלים וכרגליהם כשהם רק ד"א.

אכן הבה"ל (שם) כ' דמלשון השו"ע משמע שדווקא ישראל אחר ההחזיר פירות במזיד לא אבדו מקומם, אבל כשהחזירם אותו ישראל לפירות יש רק ד"א כרגליו. אבל מוסף דכיון שהראשונים (ריטב"א משם רבו ורשב"א רימב"ן) וכן הגר"א והגר"ז פסקו דיש לחפץ אלפיים לכל רוח, לפיכך יש להקל.

אמנם כל הדין שם זה בפירות שבעליהם קנה שביתה בעיר, וקנו כרגליו בכל העיר, ועכשיו שיצא ס"ל לראשונים שלא הפסידו מקומן שכבר קנוי להם, אבל שבעליהם אינו בעיר בבין השמשות להקנות להם שביתה האם גם ס"ל דיש להם את כל העיר, כיון שבמקרה כזה הם כרגליו והוא אינו כאן, וחפצי ישראל אינם קונים שביתה מעצמם דאין חולק, רק חפצי עכו"ם קונים שביתה ואין חולקין אחר העכו"ם.

אמנם מצאנו לגבי עכו"ם (בסי' ת"א) שאם אינו בעיר יש מחלוקת כמה יש לחפץ, שמלשון השו"ע משמע דנותנים לחפץ קנין בלי קשר לבעליו, אבל יש דס"ל דאולינן בתר העכו"ם, וכן כ' התוספת שבת בשם הגהות אשר"י שראה באו"ז, וכן כ' הגאון יעקב דגורין עכו"ם אטו ישראל, ואם העכו"ם אינו במקומו יש לחפץ רק ד"א כישאל, ופסק המשנ"ב דכיון שמסתפק התוספת שבת לדינא אולינן בתר עכו"ם כישאל, ושאינו בעיר יש רק ד"א, ולפי"ז בעכו"ם מצינו דלשו"ע לא אולינן אבתריה, ולמשנ"ב יש להחמיר דאולינן אבתריה, ובישראל שאינו בעיר שרי רק ד"א לחבירו. וכן משמע מהשו"ע ס' שצ"ז שאם פירותיו בעיר אחרת ברשותו אסור להביאם אליו כיון ששם הם כרגליו, ושם הרי לא קנה שביתה, אמנם מהתוס' (עירובין מז'): משמע שכלים ששבתו בתוך העיר יש להם אלפיים לכל רוח, אפי' ששייכים לאדם שאינו בתחום, וכ' הרעק"א שמשמע שאם אין האדם בעיר אין הכלים נגררים אחריו, אלא יש להם אלפיים לכל רוח.

ונראה דודאי יש להחמיר כשו"ע והמשנ"ב דיש להם רק ד"א, אבל בשעת הדחק יש לסמוך על הבית הלוי דכלים היו תמיד כרגליו של האדם שבא באונס דנותנין לו את כל העיר, או לסמוך על שיטת רעק"א דיש לו לכל הפחות אלפיים לכל רוח.

ש. מ. אלמליח - בני ברק

בענין תחומין י"ב מיל מה"ת

כתב במ"ב ס' שצ"ז סק"א דע"י י"ב מיל מותר מן התורה. וקשה למה לא יאסר אלפיים אמה גם מד"א מדין חצי שיעור, וי"ל שבתחומין מד"א כל התחום שלו זה י"ב מיל, ולא שייך לומר שכשיצא חוץ אלפיים יצא מתחומו דאו, ורק אחרי שיצא מ"ב מיל אז מתחיל אצלו איסור דאי של יוצא חוץ לתחומו.

אורי שרגל - נוה יעקב

בור של הפקר

א. במ"ב ס' שצ"ז ס"ק ל"ה כתב דהדין של המים שנתמלאו מהבאר כרגלי הממלא, דמידי דהפקירא מאן דמגבה ליה קני ליה, ואמרינן **הובר הדבר למפרע** ביה"ש דלהאי גברא חזי וברשותיה קנא, עכ"ל.

דהיינו שע"י דין ברירה נקבע הדין שביתה של אותם מים, ואילו בסי' ת"א מבואר **דחפצי הפקר אינם קונים שביתה**, וה"ה כרגלי הוזהב בהם תחילה, ומשמע שכל כאן כולל דין ברירה, ובתוך השבת נגררין אחר הוזהב בהם תחילה. והחילוק בין שני המקרים לדלעיל איירי בדברי שעתידין לזכות בו, כגון בור של מים, שהמים עומדין לכך שיזכו בהם, ולכן שייך ברירה לברר למי שייכים כבר מתחילת השבת. אבל חפצי הפקר סתמיים אינם עומדים לזכיה ואין בזה דין ברירה, והם מקבלים שביתה כמי שנטפלין אליו.

ונפ"מ אפש"ת א). ראובן זכה בתוך השבת בחפצי הפקר והעבירם לשמעון, או שהפקיר שנית ושמעון חזר וזכה, האם כעת נעשים כמו שמעון. ב). ראובן היה בבית"ש למעלה מעשרה דלא קנה שביתה ואח"כ ירד מתחת לעשרה, ושבו זכה בחפץ של הפקר, דאם זה מדין ברירה הרי גם הבעלים לא קנה באותה שעה, ואם זה נטפל אליו כעת הרי יש לו שביתה חדשה כעת.

ב. יש לחקור בדין שביתה כלים, מה דגורו רבנן שביתה בהם, האם זה **דין עצמי על הכלים**, ונחוץ בעלים כדי להגדיר עד היכן מקומם, דבלא בעלים לא שייך הליכה גבם. אך אין להם דין עצמי, ורק **בגלל שנטפלים לבעלים** נעשו כמורה ומותר לטלטל כרגליו.

יש הוכחה לצד השני מגזירת חכמים בכלים של עכו"ם דגורו אטו כלים של ישראל, דאם זה דין עצמי על הכלים למה לי אטו כלים של ישראל, תיפ"ל דהגם שלנכרי אין דין שניהם אבל יכול מיהא לגלות לי עד היכן אפשר להוליכם, דסו"ס הוא בעליו. אלא מוכח שזה רק בגלל **טפילות לבעלים**, וכיון שנכרי לא גר אין גם שביתה לכליו, ולכן צריך להגיע לגזירת חכמים אטו כליו של ישראל.

ג. קנין שביתה בתוך השבת - הרמב"ן (מ"ג): מוכיח מהדין של ישן לרבנן שא"א לקנות שביתה בתוך השבת מי שלא קנה לפני"כ, וממילא מתקשה גבי ספינה אמאי מותר לירד בשבת ולילך אלפיים, ומתוך דחשיב התעסק בדרך, עיי"ש.

ומביא תוספות שסוברים שמי שלא קנה גביהם יכול לקנות בתוך השבת, ולכן מובן ספינה. ולגבי ישן מבאר הרמב"ן דכיון שהיה בקרקע בתחילת השבת הרי שקנה מקומו מדין שבו איש תחתיו, וכבר לא מקבל אח"כ דין מקומו ונכרי

אלו עם אלו, המ"ב שם בסק"ב ביאר דהמים קונים שביתה כל עיר אשר הם בתחומה משום שהדין אנשי העיר עליהם, ולכן לא היה חפצי הפקר שאינם קונים שביתה, והרי אותה מיירי שהחריץ הינו בסוף תחומי העיריות, ואפי"ה מועילה דעת אנשי הכנה העיר להחשיב המים לתחומם, וזו ראייה לדיעה א' שהבאנו בשעה"צ דלעיל וקושיא לדיעה ב', וצ"ע.

אברהם בנבנישתי - טבריה

אי מהני הפקר במקום זיכוי בשעת הדחק

כ' השו"ע ס' שצ"ז ס"ח דאורחים אסורים לטלטל מנתם דהוי כרגלי הבעלים, אא"כ זיכה להם מערב יו"ט ע"י אחר, ונסתפקנו האם יהני להפקיר את המנות ולזכות להם כשאין אחר, דהנה כ' השו"ע בחו"מ ס' שע"ג ס"ז דמפקיר בפני אחד הוי הפקר והמחזיק קנה, ומדברי סופרים בגי' ג', וכ' הרמ"א י"א דאפי' בינו לבין עצמו הוי הפקר, ועיין או"ח ס' רמ"ו ס"ג בעיבבה הגוי בשבת שיפקירנה בינו לבין עצמו להנצל מאיסור דאו'. ועיין שעה"צ דכ' דיש שרצו לומר שדעת השו"ע בהפקר בינו לבין עצמו, אבל בתוספות שבת ת"י שבשעת הדחק יראה על כל פנים לצאת לדעת הרא"ש דסני בינו לבין עצמו. א"כ האם מקרי שמחת יו"ט שעת הדחק, ושנמצא לבד ולא יוכל לזכות שיפקיר בינו לבין עצמו, או שנאמר שאם אי"א זיכוי שלא יקחו עמם למקומם.

אמנם ניתן להביא ראייה מבור של הפקר דפסק השו"ע ס' שצ"ז סט"ז דהוי כרגלי הממלא, והביא הבה"ל (שם) דעות החולקים דס"ל כיון דמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו הוי כרגלי מי שנתמלאו לו, א"כ רואים דמגביה לחבירו לדעת השו"ע קודם כל הוא קונה, ומשמע שלזכות לחבירו בעי קודם כל שהמגביה קנה חו"ח יקנה. לפי"ז גם אם יפקיר הבעה"ב את מנותיו ויזכה לאורחיו קודם הוא יזכה ויהיה כרגליו, ולא יוכל לזכות להם אלא ע"י אחר.

אבל זו אינה ראייה, כי בנידון של בור הפקר המים לא קנו שביתה (הפקר לא קונה שביתה), וא"כ כשהמגביה מילא את הבור זה לא חלות קנין שהמגביה קונה ראשון, אלא כיון שהגביה מהפקר שבת ביד הממלא, ואפי"ה שמגביה לחבירו קנין השביתה הוא אצלו, ולדעת השו"ע לא יוכל להעביר קנין שביתה לחבירו ולכן הוי כרגליו.

ולפי"ז במגביה לחבירו באמת קנה חבירו, ולא חלק על השו"ע אלא דס"ל דאפי"ה שקנה חבירו את קנין השביתה קונה המגביה **בלבד** ולא מי שנתמלאו לו. א"כ בנידון דידן שמוכה לאורחיו מערי"ש קודם הם יזכו, ובבין השמשות הוי ברשותם, וקנין השביתה יהיה כרגלם, וצ"ע.

מסרה לב' רועים וחזר בו אי מהני ברירה

כ' השו"ע ס' שצ"ז ס"ה דמסרה לב' רועים (אפי' מערב שבת) כרגלי הבעלים, דאין דרכו למסור שיהיה ברשותם לענין קנין שביתה. וכ' המשנ"ב דהראשונים (בעל המאור, המלחמות, הראב"ד והר"ן) ס"ל דמסרה מערי"ש כרגלי הרועים. והוסיף דמסרה לב' רועים ובשבת בירר לאחד מהם, כרגלי הבעלים כיון שלא בירר מערי"ש.

וצ"ב הרי לולא ברירת הבעלים בשבת היתה עומדת השביתה כרגלי שניהם, ואי מהני ברירתו שיהיה גם להוציאה מרשות אחד לרשות השני, ואף לא מהני ברירתו, מדוע מוציא את קנין השביתה לרשותו והיה צריך להשאר ברשותם. ועיין שם ס"ו דבשור של פטם הוי כרגלי הלוקח, והטעם שדעת בעליו מאתמול לאוקמי ברשות מי שיקחנו כיון שידוע שיבאו לקנות כזה בשר גם מחוץ לתחום, ובנידון דידן שניהם רועים ושומרים ובביריתו לא רצה להקימו ברשותו אלא ברשות אחד מהם, אי חשיב מערי"ש לברור לאחד מהם בשבת צריך להיות הדין כרגלי אותו רועה, ומדלא מצינו חילוק משמע שתמיד חוזר לבעלים.

ובמקרה שלא חשב מערי"ש לברור ודאי שכוונתו על **שניהם** שהרי מסר להם, ומדוע ברירתו בשבת תקלקל את קנין שביתה שניהם ותחזור לרשותו.

בגדר קנין ד' אמות

יש לחקור בקנין שביתה של ד' אמות בדין וסוהר, האם שבו איש תחתיו אומר שבדין וסוהר התחתיו הוא כל הדיר והסוהר, או שהקנין הוא מה שתיקנו חכמים ד"א בלבד ואת זה קנה, ומה שמהלך בכל הדיר וסוהר הוא מכח דין חז"ל שכל מקום מוקף הוי תחתיו.

והנפק"מ היא בשאלה ששבת בדין וסוהר ולאחר בין השמשות נפלו המחיצות, אי יכול להלך את כולה כי קנין שביתתו קנה לו את כל המקום, או דילמא עכשיו שאין מחיצות יוכל ללכת רק ד"א. ונראה כיון דהרי לא היה בכל המקום בבין השמשות, אלא דקנה ע"י שנחשב מקומו, מתי שנפלו המחיצות אין לו את מקומו וילך רק ד"א. ואולי אפשר"ל כיון שמקומו הוא עכשיו קודם נפילת המחיצות בכל המקום, קנה את כל המקום הזה לשביתתו.

ואפשר לדחות עפ"י התוספת שבת שכי' שלא מצינו במחיצות כיון שהותרה הותרה, א"כ שנפלו המחיצות אין לו חידוש חז"ל של "תחתיו" כנגד כל המקום המוקף כיון שאינו מוקף, ובפשוטו צ"ל שיוכל להלך רק ד"א. ועיין שו"ע ס' ת"ה ס"ו אם נכנס בשבת למקום מוקף ע"י אונס או שוגג מהלך את כולו, אבל ביצא לדעת יש לו רק ד"א אפי' במקום המוקף, ומשמע שאפי"ה שאין לו קנין שביתה בבין השמשות מהלך את כולו כי חז"ל נתנו לו ד"א וזה מוקף, או חקילו עליו להלך את כולו, וכפסק הגמ' דף מב'. דנחשב המקום כד"א אפי"ה שלא שבת, וא"כ גם אצלנו אולי נתנו לו אפי"ה שנפל, וצ"ע.

נוצר ברחובה של עיר בשבת שענב עניבת אחיו שאינו בעיר

פסק השו"ע ס' שצ"ז ס"ח דכלים המיוחדין לאחד מהאחים שבבית הרי הן כרגליו, וכ' המשנ"ב אף על פי שיש להם חלק בהם חיילא שביתה זה משמשם בהם. ובסי"א כתב השו"ע דהשאל כל מערי"ש כרגלי השואל והמשאיל, בשבת כרגלי המשאיל כיון שקנה שביתה אצל המשאיל.

לפי"ז במקרה שאדם לקח עניבת אחיו בשבת, ואחיו מקפיד שלא ישתמש בה והוי כלי המיוחד, ואחיו מחוץ לעיר ונוצר ברחובה של עיר, שהעניבה כרגלי הבעלים, ולבעלים אין פה קנין שביתה, מחויב להורידה, והשאלה אי יש לה ד"א או לא, עיין שו"ע ס' ת"ה ס"ה דהוציאאוהו עכו"ם או שגג אין לו אלא ד"א, ובחזר לדעת יש לו רק ד"א, ואם חזר לעירו כ' המשנ"ב דיש לו את כל העיר.

ובס"ו כ' אם נתנוהו עכו"ם במקום אחר מוקף, או שגג ונכנס לעיר אחרת, מהלך את כולו, וכ' הבה"ל דמקילים עליו דאפי' בעיר שאינה מוקפת אם נאנס או שגג ונכנס אליה נתנו לו את כל העיר כאלו קנה שביתה מערי"ש. אבל אם הלך לעיר אחרת מועת, אפי' נכנס לעיר מוקפת אין לו אלא ד"א בלבד, ועיין בה"ל דהביא דהגרא"א מקי"ה, אך הוא עצמו כ' להחמיר בוזה.

לפי"ז אם נדון אם האח שנמצא חוץ לתחום כנכנס במזיד, גם לעניבה שיש לה דין של רגליו יהיה רק ד"א בלבד, אך אם נדון את האדם כנכנס בשוגג אפי' בעיר שאינה מוקפת יוכל להלך את כולה, והוא הדין כליו. אמנם עיין ס' ת"ה ס"ט לגבי פירות שנתגלגלו חוץ לתחום דדין אנוסין להם, ואף שאדם הוציאן במזיד נחשבין כאנוסין ולא הפסידו מקומו.

אינם נידונים כקשת, ולא איכפ"ל שיש יותר מד"א ביניהם, ועפ"י דיינו משום שכל הנידון דקשת הוא משום שיעור צירוף לעיר, והפגומים שאינם נכללים בעיר אלא רק בטלים לעיר ל"ש בכלל הנידון הזה.

וכן מה שנסתפק הרא"ש בסו"ד דבריועו העיר ל"ש אלו השיעורים מפני שהוא עיקר העיר, ועי"ש שנסתפק בזה. ולכא"ו זהו גופא הספק כמש"כ האם השיעור דר"א הוא שיעור בצירוף ב' חלקים בעיר, וא"כ ל"ש אלא כרגלי הקשת שאינם עיר אחת מצ"ע אלא משום צירוף ב' חלקים, אבל בעיקר העיר ל"ש כ"ז, או"ד שהוא שיעור בריבוע, וא"כ הוא שייך גם בעיר רחבה מד"א וקצרה מד"א.

וגם מש"כ הבה"ל ס"ו (ד"ה ואם היו) בשם הראב"ד שפגומים היוצאים באמצע העיר לא איכפ"ל שרחוקים יותר מאלפיים כיון שהם כנגד עיקר העיר, עיי"ש. ולכא"ו קשה דמאי איכפ"ל שהוא באמצע העיר, דמ"מ נחשיבו כב' גאמים לב' צדדין כזה אע"כ שכיון שהוא יוצא ממנגד אמצע העיר ל"ש לנידון דקשת כיון שהוא חלק מעיקר העיר, וכמש"כ הרא"ש לענין ריבוע העיר דכיון שהו העיר עצמה לא שייך לקבוע השיעור עד ד"א ולא יותר.

ולפי"ז יוצא שכל דין עיר העשויה כקשת או כגאם שאין מרבעים ביותר מד"א, היינו בדברים שהם בקצה העיר, אבל אם בעיר עצמה נעשה גם ל"ש כ"ז כגון עיר כזו ל"ש לומר שימדדו כגאם, דהדין הכללי של ריבוע העיר לא אזל אלא במקום שיש לדון שאינם מצטרפים לעיר, אבל היכא שודאי מצטרפים לא איכפ"ל. וע"כ דין גם ל"ש אלא באופן כזה שהם כב' חלקים נפרדים, ולי"ע.

ח. וגם יש לדון לדעת הסוברים שמודדים במקום המתקצר האיך נמדוד אותו, דלכא"ו יש כמה אופנים האיך למודדו כגון* וכן באגם** וא"כ האיך נדע לקבוע היתר, וצ"ל דלב' האופנים בין לאופן שהוא משום צירוף לעיר ובין להאופן שהוא משום שיעור במדידה, כל קו שיכול לעשותו עושהו, ואינו סותר לעשות כמה חוטי יתר ואינם סותרים זל"ו, דכל שיש צורה לצרפן או למודדן אנו מודדים, ולי"ע.

ט. כ' הבי" (ד"ה ולענין) ב' תירוצים בתוס' האם לבני ** ראשי הקשת (היינו רגלי הקשת) מותר ללכת מזו לזו אף ביותר מד"א ביניהם. ולכא"ו צ"ע דהא כ"ד התוס' היינו לרב, אבל לרבה ברי"ה ס"ל שכל שיש פחות מאלפיים בין גג הקשת ליתר אין נפ"מ ביותר מד"א דבלא"ה מותר, ל"ש כ"ד התוס' כלל (וכן הק' הפרשיה).

וצ"ל שהיינו השו"ע לשיטתו דס"ל דלא קי"ל כתוס', ואף לרבה ברי"ה בעי' פחות מד"א בין רגלי הקשת, ואפי' במקום שיש פחות מאלפים בין קשת ליתר, ע"כ שייך הנפ"מ מב' התירוצים בתוס' אף לרבה ברי"ה.

משה פורים - אלעד

מסר בהמתו לב' רועים מערב יו"ט

המ"ב בסי' שצ"ז סק"ג כתב שאם מסר בהמתו לב' רועים מערב יו"ט, וביו"ט בירר שרוצה שאחד מהם ישמור, הבהמה כרגלי הבעלים הואיל ולא בירר מערב יו"ט. ומקור הלכה זו היא במ"א בשם הר"ן בבבאור דעת הר"ף בסוגיא, והק' הר"ן אמאי כרגלי הבעלים הרי בדרכנן יש ברירה, א"כ נימא שביו"ט הוברר למפרע שמסר לאותו רועה, ושתקנה הבהמה שביתה כרגלי אותו רועה, ות"י "כיון שעדין לא בירר למי ימסור שמירתה לא גמרה אדעתיה לאפוקה מירשותיה" ונראה כוונתו שדין ברירה גדרו שנעשה מעשה או חלות לא מבורר ולאחר זמן מתברר למפרע, אבל הכא המעשה שמחיל את קניית התחום זה הגמירות דעת שמסקל את השימוש בהמה לענין תחומין, וזה לא היה כלל בביה"ש. ועיין חת"ס על הגליון בשו"ע מה שכתב, ונראה שכוונתו לזה. (וקצת חימה שלא ציין החת"ס לר"ן שזה המקור לדין זה).

ויש להק' מהמג"ב בעירובין דף ס"ח ע"א שיתולה את המחלוקת של ב"ש ובי"ה לענין מת בבית ולא ידוע באיזה פתח יוצאו אותו, ואח"כ הוציאו אותו מפתח מסוים, ולדעת ב"ש כל הפתחים סתומים דאין ברירה, ולדעת בי"ה רק אותו פתח טמא דהוברר למפרע שזה הפתח דיש ברירה, והרי שם לא היה מעשה או חלות שמתברר לאחר זמן. ואפשר שבכדי להגדיר פתח של בית לומר שממנו יצא המת א"צ מעשה חלות או אמירה וכדו', לכך סגי גם ללא אמירה.

(אלא ידע להק' מהמג"ב שיתולה את המחלוקת בדין ברירה במחלוקת האם האחים שירשו לקוחות ומחזירים זל"ו ביובל, או יורשים ואין מחזירים ביובל, וצ"ב מה שייך שם לברר מעשה למפרע, ועיין עוד תוס' ישנים יומא דף נ"ו). ובעיקר תירוץ הר"ן יש להק' סתירה משור של פטם שאמרינן הוברר הדבר למפרע שרצה לקנות מהפטם, והבשר קונה שביתה כרגלי הקונה, הרי לא היה אמירה של המוכר או הקונה שרוצה לקנות שביתה, ואי נימא דאיכא אנו סודי וסגי בזה אף במסר לרועה, נימא דאיכא אנו סודי שהבהמה קונה שביתה כרגלי מי שימסור לא ביו"ט.

וי"ל שבמסר שורו לב' רועים מערב יו"ט ובידר שמירתו ביו"ט, מדובר שמערב יו"ט לא גמר בדעתו למסור לרועה ורק ביו"ט החליט למסור לאחד מהם, לכן לא שייך לומר שהיה אנו סודי שימסור לאחד מהם ביו"ט והבהמה תקנה שביתה כרגליו, וכך כתב הר"ן להדיא (וצ"ב על החת"ס שלא פירש), משא"כ בשור של פטם מערב יו"ט החליט שיקנה בהמה אצל פטם ורוצה שתקנה שביתה כרגליו, וביו"ט התברר למפרע מאיזה פטם קנה.

בהמה של ב' שותפין

שו"ע ס' שצ"ז ס"י בהמה של ב' שותפין שנשחטה ביו"ט כרגלי שניהם, ובגמ' מבואר הטעם הואיל ובביה"ש ינקי מהדי, וכתב במשבצות זהב שללא הטעם הזה לא שייך לאסור מחמת שאי אפשר לחלק ממש בשווה לכל אחד חצי, ונמצא לכל אחד יש חלק של חבירו שמעורב עם החלק שלו, כיון שזה בטל ברוב. ויש להק' הרי הגמ' לענין אשה ששאלה מחברתה מים או מלח לעיסתה שרגלי העיסה כרגלי שניהם, כתבה הטעם משום שחשיב דבר שיש לו מתירים שאינו בטל, ואפשר שזה טעמו של ר' אשי, אבל כיון שרבא פירש טעם אחר (משום שטעם לא בטל) פסקין כוותיה, וצ"ע.

יצחק אלחנן חורב - נוה יעקב

גשמים יורדים מערב יו"ט

המשנ"ב בסי' שצ"ז ס"ק ל"ח כתב דגשמים יורדים מערב יום טוב סמוכים לעיר זכו, הם כרגלי אנשי העיר, והטעם משום דאנשי העיר סמכו דעתם עלייהו. ובשעה"צ סק"א הביא מחלוקת בגדר "סמוכים לעיר", שכתב דדעת הרשב"א והריטב"א וכן המג"א הינה שכל שהוא חוץ לתחום של העיר חשיב סמוך, ויש שכתבו דדווקא כנוס הרבה בתוך התחום, אבל לא בסוף התחום, עכ"ל." והנה בסי' ת"ב בשו"ע מבואר דאם ישנו חר"ץ של מים בין ב' תחומי עיריות, מקצתו בתחום העיר זה ומקצתו בתחום עיר אחרת, שתי העיריות אסורות למלא ממנו אף בתוך תחומם, משום שהמים קונים שביתה העיר ומתערכים

אלפיים אמה. משא"כ ספינה למעלה מעשרה לא היה בכלל במקום שביטה, ובתוך השבת זהו תחילת דינו ולכן קונה. כללו של דבר לפי תוס' אדם קונה שביטה בתחילת היום **שלו**, ובספינה תחילת היום שלו הוא בתוך השבת, ואילו בישן תחילת יומו הוא בביה"ש על אף שישן. ודו"ק.

ד. לעבור מספינה לספינה - מבואר בשו"ע דאם היתה הספינה למעלה מעשרה במשך נסיעת הספינה והגיע לנמל, מותר לו לירד. וכ' המ"ב ס"ק י"א דאם הספינה רחוקה מן הנמל יורד דרך כבש. ולעבור דרך מעבורת השטה על פני המים, יש מתירין ויש אוסרין משום שנראה כשט, משום שלא שבת עליו מבעוד יום, לדעת הגר"ז אם לא יצא מן הספינה מכניסת השבת עד עכשיו מותר לו לעבור במעבורת.

וביאר הדברים: דיש נידון לעיל סי' רמ"ח באדם שירד מן הספינה בשבת ורוצה לחזור אליה, יש אוסרין דעתה שנכנס בשבת נראה כשט בה, ויש מתירין כיון **שהו ביתו** בכניסת שבת (ונראה כ"חוזר" לביתו).

אבל מוסיף הגר"ז דאם לא יוצא בכלל ליבשה, ובתוך הים רוצה לעבור מספינה לספינה, לכר"ע מותר. ונראה ההבנה בזה שבתוך הים זה לא נראה כשט, וכבר נמצא אצל חכמי ועובר במקום אחד משנהו. אבל להתחיל ליכנס למים, ואפי' אם הי' חוזר יש משום שנראה כשט משום שעשה פעולה שנכנס למים, ולכן במ"ב נראה שעכ"פ מיקל במעבורת לרדת מן הספינה עפי' הגר"ז, ודו"ק.

ניב אלמקיים - אופקים

אימתי מותר להלך אלפים פסיעות בשבת

איתא בגמ' עירובין (מב.) אמר ר"נ אמר שמואל היה מהלך ואינו יודע תחום שבת, מהלך אלפים פסיעות בניגויות וזו היא תחום שבת. וכ' הריטב"א (שם) וז"ל: ואפי' בשבת יכול למנות ולעשות כן אם הוא צריך ללכת אותו בשבת לשום צורך שבת, ומונה אותם בינו לבין עצמו, והו"ל כמדידה דמצוה דשריא כדאיתא בשלהי שבת. עכ"ל. והחם איתא עובדא בעולא דאיקלע לבי ריש גלותא, חזיה לרבה ב"ר הונא דיתיב באונא דמיא וקא משח ליה, א"ל (עולא) אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה, דלאו מצוה מי אמור, א"ל מתעסק בעלמא אנא, ופרש"י דאונה גומת מלאה מים, "מתעסק", שלא לצורך אלא לאיעסקי בעלמא. עכ"ד. ובר"ח הוסיף כלומר אני מודד ולא מתכוין למדידה אני, ומפורש כאן דמדידה דמצוה שריא לכתחילה, אבל מודד שלא לשום צורך כגון שא"צ ללכת לשם בשבת אסור למדוד דלא חשיב מדידה לצורך מצוה, ובמודד פסיעותיו שלא לשום צורך לא שייך היתר דמתעסק, דלא שייך שימדוד אלפיים פסיעות בדרך מתעסק.

והביא התוספת שבת (סי' שצ"ו) דברי הריטב"א הללו להלכה, והעתיקו המ"ב (שם ס"ק ע"ה) להלכה, וציינו למאי דאיתא בשו"ע (סי' שיו" ס"ו) דאימתי מותר למדוד בשבת ה"מ מדידה של מצוה כגון למדוד אם יש במקוה מ' סאה, וכ' המ"ב (ס"ק ל"ד) ואע"ג דלא הותר שבות אפי' במקום מצוה וכי שאני מדידה דלא הוי איסור כ"כ אלא משום דהוי כעובדא דחול, ולהכי שרי במקום מצוה, ומכ"ז יש ללמוד דכל מדידה שלא למצוה אסור משום עובדין דחול.

ומיהו ישנן קצת תעמול דאיתא במשנה (שם) ומזכריהם למדנו שפוקיעין ומודדין וקושרין בשבת. וכי רש"י להתלמד על דבר הוראה, ומפורש ברש"י דכל לימוד על דרך הוראה מותר למודדו בשבת אע"פ שאינו נוגע עכשיו למעשה, מ"מ כיון שיועיל לו לעתיד לידע הוראת הלכה זו מותר למודדו, ומעתה לפי"ז יש להעיר ע"ד הריטב"א למה כ' דוקא אם צריך ללכת אותם בשבת לשום צורך שבת אזי הו"ל כמדידה של מצוה דשריא, הלא כל מדידה בכל אופן שיהיה הוא מדידה כדי להתלמד על דרך הוראה, דהא אם לא היה לו ענין במנין לא היה סופר פסיעותיו, ומדמה ש"מ שיש לו ענין לדעת מהו שיעור תחום שבת, ונ"מ לידע שיעור תחום שבת לשכתות הבאים.

וביותר י"לע בדעת המ"ב ממה שכתב סי' שיו" ס"ק ל"ה בשם הפמ"ג וז"ל: והי' דמותר למדוד כדי לשער שיעור ששים לבטל איהו איסור, דכיון דהוא להתלמד על דבר הוראה לא הוי כעובדין דחול (פמ"ג), עכ"ל. הרי מפורש במ"ב להדיא דאם לומד ע"ד הוראה מותר למדוד אפי' אינו נוגע עתה למעשה, ואי אפשר לומר דהפמ"ג מיידי במודד הלכה למעשה כדי לבטל איסור לכתחילה, דהא איפסק לן בי"ד (סי' צ"ט ס"ו) בהגה דאין מבטלין שום איסור לכתחילה בין איסור דאורייתא בין איסור דרבנן, והן אמת שדעת השו"ע (שם) שאיסור דרבנן מרובה עליו ומבטלו, מ"מ זה דוחק להעמיד כ"ד הפמ"ג אליבא דהשו"ע, ועוד לשם מה הביאו המ"ב אם לא נוגע לדידן, ועוד דאפי' אליבא דהשו"ע א"א לאוקמי, דהא בשבת גם לדידי' אסור לבטל איסור דרבנן כמבואר במ"ב (סי' שכו"ג ס"ק ל"ז), וביותר שהדבר מפורש בפמ"ג שם לאיסור וז"ל: כ' בתורה"ה דאין לבטל איסור בשבת דאין לך תיקון גדול מזה, ואף דבי"ד (שם) ס"ל דאף בחול אין לבטל שום איסור להוסיף עליו עד ששים אפי' אם הוא איסור דרבנן, מ"מ נפק"מ לענין יבש ביבש שנתערב חד בתרי דבחול יכול להוסיף עליו עד ששים כדי לבשלו אח"כ כדאיתא בי"ד סי' ק"ט, ובשבת ויז"ט אסור משום דמקר, ומתקן וכו', ומותר לשער ששים אפי' נתערב בע"ש ולא נודע לו עד שבת, ודוקא לשער בדעת ובמראה עיניו, לא למדוד לא אע"ג דמדמיה דמורה שבת, הכא נראה כמתקן בעושה מעשה בידיים. עכ"ל. למדנו מדבריו הנך תרתי: א) דאין לבטל איסור בשבת לכר"ע אפי' למחבר באיסור דרבנן, או לדידן יבש ביבש. ב) ועוד למדנו דאפי' אם נתערב מאלו בששים דמתבטל ומותר באכילה, מ"מ אסור למדוד להדיא ע"י כלי מדידה, אלא רשאי למדוד רק בדעת ובמראה עיניו כיון דהמדמיה מחזי כמתקן, ואיסור מתקן אסור אפי' במקום מצוה.

ומעתה לפי"ז דברי הפמ"ג שלפנינו מיירי ע"כ באינו מודד כדי לאכול אלא רק כדי להתלמד להוראה, ודוחק לומר דמודד בשביל מצו"ש דגם זה מסתבר דאסור, דהלא הוא מכין משבת לחול דאם בדיבור יש הכנה משבת לחול כמבואר בגמ"א (סי' תק"ג ושם במחה"ש), א"כ כ"ש שיש איסור הכנה שעושה מעשה בידיים, והשתא לפי"ז הקי"ל למה המ"ב גבי מדידת תחומין לא התיר אלא במודד לצורך שבת ממש, הלא מדידה להתלמד פסק דשרי משום דהוה נמי בכלל מדידה דמצוה, וצ"ע לכאו דסתר המ"ב משנתו.

ונחזק קושייתנו מדברי אחרונים הללו דמוכח מדבריהם דבכדי להתלמד להוראה אין איסור עובדין דחול ולא איסור טלטול, והוא בספר שביית השבת (מלאכת בורר ע' י"ג) וז"ל: וראיתי בס' פקודת אלעזר וכו' כי כאשר למדו בש"ק שיעור רביעיית (יעוין סוגית הגמ' בפסחים דף קט) הביאו כמה ב"א כוסותיהם לראות אם יש בס שיעור הראוי, ומדדו בביצים ע"י כלי מלא מים, ואחר המדידה נטלו הביצים והטילו להחזירם לבעליהם, ונראה לו אז בהוראת שעה שאין בזה איסור בורר מה שנים הביצים מהמים, דדוקא דבר שהוא מעורב כבר מעצמו או שעירבו בידיים וכו', ועי"ש בכ"ד מה שדחה הנימוק והתיר מטע"א הדמים והביצים שתי דברים נפרדים ע"ש, עכ"פ למדנו דעצם המדידה שריא כיון שהיה להתלמד להוראה, ודו"ק.

וכן נראה להוכיח משו"ת מהר"י ברונא (סי' מ') שכ' לענין טלטול תפילין בשבת, וז"ל: דאף דאסור להניח תפילין בשבת אפ"ה שרי לטלטלם אפי' בלא הצלת דליקה ובלא בויון, משום דאיכא מילף מינייהו כמה דינים בקשר

ורצועות ובתים ודמי לספרים, יעו"ש (והביאו הדעי"ת סי' ש"ח ס"ד, וכ' דמבואר מיניה דגם בלא שום צורך שרי לטלטלי' דומיא דכתה"ק עי"ש), הרי מפורש היתר להתלמד מפקיע מניה איסור טלטול, ודו"ק. וביותר שהדבר מפורש ברמ"א (סי' ש"ו סט"ו) לענין טלטול ספרי מלחמות בלה"ק, ושם במ"ב משום דיכול ללמוד מתוכו הלשון. וכמו"כ יכול לטלטל גט משום דיכול ללמוד ממנו דיני גט, אע"פ שכתבו בלע"ז כמפורש ברמ"א (אהע"ז סי' קנ"ז ס"ו).

ואשר יראה בישוב דעת המ"ב ע"פ מש"כ איהו גופי' בריש סי' שצ"ט (ד"ה אין) וז"ל: ונראה ראיה לדבריו דלא מצינו בגמ' לסמוך על פסיעות כ"א כששבת בבקעה ואינו יודע תחום שבת שא"י לו בענין אחר, אבל עיקר מדידה לכתחילה הוא בחבלים כמו דאיתא בעניינו, יעו"ש. וביותר הוא מפורש במאיירי להדיא (דף נז: וז"ל: לא אמרוה אלא בשעה"ד כגון שיש לו לילך לדבר מצוה ולא היה פנאי מער"ש למדוד בכוון, ואמרו ז"ל שיסמוך בשעת הדחק לשיעור הפסיעות, אבל ודאי דלכתחילה צריך שימדוד מדידה יפה בכוון, עכ"ל. והשתא דברי המ"ב עולים כהוגן, דכיון דכל מדידת פסיעות הוא רק בשבות בבקעה דא"י לו בענין אחר, והוא רק מצב של דביעבד כמפו' במאיירי שלא הקילו במדידה זו, אבל לא הקילו לשער כן לכתחילה, אקר בשעה"ד לדבר מצוה, והשתא מבוארים היטב דברי הריטב"א דדוקא כאשר צריך ללכת לאיזה צורך שבת או מצוה מותר למדוד כה"ג, ד"ל דאף הריטב"א תפס כדברי המאיירי דלא מועיל למדוד כן בכל גווני, וע"כ אין לומר דאף באין לו שום צורך כ"א להתלמד להוראה יחשב כמדידה של מצוה כיון שאינו מדידה לכתחילה, אלא רק בשעה"ד, וכה"ג ל"ח מדידה של מצוה, ודו"ק.

כמה הערות במחלוקת ריב"נ וחכמים במי שישן בדרך

מתנ"י (עירובין דף מה.) מי שישן בדרך ולא ידע שחשיכה, יש לו אלפיים אמה לכל רוח דברי ריב"נ, וחכמים אומרים אין לו אלא ד"א.

ובביאר סיבות חכמים, פירש"י (ד"ה אין) את דעת חכמים וז"ל: אין לו אלא ד"א הואיל וישן היה לא נתכוין לקנות שביטה, עכ"ל. וצריך להבין לפי"ז טעמו של ריב"נ שיש לו אלפיים אמה לכל רוח, ובפשטות נראה דטעמו דגם בישן תלינן שדעתו לקנות שביטה במקומו לכל רוח, אבל במאיירי ביאר את דעת ריב"נ מטעם אחר וז"ל: מפני שהוא סובר שהישן אינו משמר עצמו והי"ה כנכסי הפקר, והוא סובר בנכסי הפקר שקונים שביטה במקומו שלא להיותם אצל המוצא כרגליו, וחכמים אומרים אין לו אלא ד"א שמאחר שהיה לו לתת אל לבו שמא תחשך ושנתו וישן היה לו לומר שביטתי במקומי, ואע"פ שבנעור אצ' אמירה וכו' בישן מיהו צריך, עכ"ל. וצ"ב במה נחלקו אלו הסברות, ומהו הנ"מ ביניהם.

ונראה לכאו' שנחלקו בעיקר דינא דישן, דלמאיירי כל הנידון הוא בישן בדרך, אבל הישן בעיר ודאי קונה שביטה כבני העיר, כיון שמן הסתם דעת כל בני העיר לקנות שביטה בתוך העיר אא"כ גילה דעתו שרצונו לקנות שביטה חוץ לעיר, אבל כ"ז שלא סילקו שביטתם מן העיר ודאי קונים שביטה בין בישן בין בניעור. וכן עולה ג"כ מדברי התוס' לעיל (לח: ד"ה כמאן), ובתוס' ר"פ (דף מח. ד"ה אילמתא) דריב"נ לא אמר אלא בישן חוץ לתחום, אבל תוך התחום הי"ה כרגלי אנשי אותה העיר משום דסתמא דעתו להיות כאנשי העיר, ורבנן יסברו סברתם אף בישן בתוך תחום העיר דמולא אמר בהדיא לא קנה שביטה. אבל לסברת רש"י לכאו' אין חילוק לעולם, אפי' הישן בעיר לא אמר"י סתמא דעתו להיות כאנשי אותה העיר.

ובריטב"א כ' (מז: דף ע"ב ד"ה תני ר"ח) בשם הר"ם בר שניאור בדעת רש"י, וז"ל: דמה שפירש"י דבתר קרתא גריר אינו משום דדעת בני העיר עליהם, אלא מפני שכל דבר שהוא בר שביטה והוא בתוך תחום העיר, העיר מושכתו לשביטתה, וכדאשכחן גבי הישן בתוך התחום שדינו כבני העיר, ואע"פ שאין כן כשהוא חוץ לתחום וכו', דכיון דבר שביטה הוא העיר מושכתו, עכ"ל. ומבואר מיניה דאליבא דריב"נ לאו דוקא אם ישן בתוך העיר, אלא הי"ה בישן בתוך תחומה שקונה, דהעיקר שלא נמצא מחוץ לתחומה, ורבנן סברי כיון דלאו בני שביטה ניגהו אין העיר מושכתה לשביטתה כל היכא דלא תימא דעת בני העיר עליהם.

אמנם בגאון יעקב העלה דאפי' לרבנן הישן בעירו סתמא לא יצא מחזקת ביתו, ואפי' לא נתכוין לקנות שביטה לא פקע חזקת שביטתו, דלא מסתברא דאצרכוה רבנן לכל אחד דליהו ער בביה"ש, אלא שנסתפקו בישן בעיר אחרת או בדיר וסהר דלר"ג ודאי כולה כד"א, מיהו לר"י איכא לספוקי מי אמרי' הואיל ולא נתכוין כמאן דלא שבת באורי מחיצותיה דמי, או"י שבת באורי מחיצות, ושוב העלה דע"כ לא פליגי רבנן עליה דריב"נ אלא בישן בדרך ולא גלי דעת"י מקמי הכי דרצונו ללכת בדרך זו, אבל אם גלי דעתיה דלא אויל מהכא עד שתחשך השבת, אע"ג דביה"ש בשעת קניה ישן מודו דמסתמא קני אדעת"י דמקמי הכי, ודו"ק.

מיהו מדברי הרמב"ן (דף מג. בתו"ד בשם התוס') לא משמע הכי, שכתב לכאר טעמי' דרבנן דהישן אין לו ד"א דמי"ש מהשבות בספינה כשירודת למטה מעשרה הדין הוא דאפי' ביוצאין ליבשה חוץ לתחום העיר דיש להם אלפים אמה, וביאר דיש חילוק בין המהלך ביים לשוברת ביבשה, דהשוברת ביבשה כיון דאינו קונה אלפיים שלא מדעת הרי לא זכה מקומו, דאל יצא איש ממקומו כתבי, ושוב נתקיים בו "שבו איש תחתיו" שאין לו אלא ד"א, אבל מהלך ביים שאינו בכלל מדה זו דאין שם לא דין אלפיים אמה ולא דין ד"א, והוא מקום המופקע מדין תחומין, הלכך כשנכנסין לתחום העיר יש להם אלפיים אמה, ומעתה לסברא יש מקום לומר דאפי' בתוך העיר לא זכה מקומו ואין לו אלא ד"א.

ועד"ז י"ל גם בדברי הריטב"א (והרשב"א לק' בדף מה: ד"ה ביו"ט] שגי"כ נתקשה בקושיא זו מ"ש ישן מספינה דר"ג, ות"י דשאני ישן שהיה בביה"ש במקום שראוי לקנות שביטה אלא שאיבד את שביטתו מפני שישן, שבוה אומרים שמכיון שלא קנה בביה"ש שוב אינו קונה, אבל בספינה שבביה"ש לא קנה מצד המקום משום שהספינה היתה במקום שלא ראוי לקנות שביטה, הלכך כשהגיעה אח"כ למקום הראוי לקנין קונה שביטה אף באמצע השבת.

ואליבא דריב"נ מבואר בגמ' דלריב"נ ישן קנה שביטה, וכדאמר"י טעמא הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה, ומבואר שיש מעלה לאדם ישן על חפצי הפקר כיון שבאדם ישן שייך לומר הואיל וניעור קנה ישן נמי קנה, והטעם דשייך באדם סברת "הואיל" מבואר במאיירי דכיון דבאדם אין בו תורת הפקר, לכך קונה שביטה אף בישן מפני שעשו ישן כניעור.

ומיהו מלשון הרמב"ם (פכ"ז מה"ש הי"ד) משמע על כן, שכ' וז"ל: וכן השוברת בבקעה אפי' היה ישן בשעה שנכנס בשבת, שאם קנה שביטה יש לו להלך ממקומו אלפיים אמה, לכאו' מריהטת לשון הר"מ מבואר דיש לו אלפיים אמה בלא קנין שביטה, ולכאו' מהיכי תיתי שיהיה לו ד"א מכלי שקנה שביטה במקום זה כלל. ונראה לבאר עפ"ד הרמב"ן (הנ"ל) דלריב"נ קונה שביטה בשבת כשניעור כיון שבביה"ש שהיה ישן לא היה יכול לקנות שביטה, והוכיח סברא זו מהירושלמי דפי' טעמא דריב"נ דמאחר דאילו היה ער היה קונה לו שביטה

יש לו אלפיים אמה לכל רוח, וכזאת הוכיח ג"כ בקרן אורה (שם), והוכיחו נמי מהא דאיתא בירושלמי דלריב"ן גר שטבל אחר שהאיר המזרח יהיה לו אלפיים אמה לכל רוח כמו בישן, הרי מבואר דבישן נמי אינו קונה שביטה בביה"ש אלא אח"כ כשניעור, ומעתה זהו נמי כונת הרמב"ם דאין ר"ל שא"צ קנין שביטה כלל, אלא כונתו שלא קנה שביטה בביה"ש אלא אח"כ כשניעור כההיא דגר שקנה שביטה בהאיר המזרח, ועולה מדבריו דלריב"נ בשעה שהוא ישן לא קנה מידי אלא רק כשניעור.

ואמנם מדברי הרשב"א (שם) מוכח לא כן, שהק' וז"ל: וא"ת מ"ש מישן לרבנן דאמר"י רמת"י דכיון שלא קנה שביטה ביה"ש לא יוזח ממקומו, וע"כ לא פליג עלייהו ריב"נ אלא משום דס"ל דנכסי הפקר קונין שביטה וביה"ש קנה לו שביטה, הא לא"ה אי לא קנה שביטה ביה"ש שוב לא קנה שביטה לאחר שיעור משחשיכה, ובין לריב"נ בין לרבנן כיון שלא קנה שביטה לא יוזח ממקומו, וה"נ בגשמים שירדו ביו"ט לא יזיזם ממקומם, ות"י וי"ל דשא"ה דכיון שהוא במקום הראוי לקנות שביטה והוא אינו ראוי לקנות שביטה, שוב אינו קונה, עכ"ל. ועולה מדבריו דהיה פשוט לרשב"א דא"א לומר שקונה רק בשעה שניעור, אלא לעולם קנין שביטה חל כבר בביה"ש, ורק כשניעור מתברר מקום שביטתו, דכל זמן שישן אין לו נ"מ היכן מקום שביטתו, ומיהו יש חילוק בין מים לאדם, דמים שבביה"ש לא שבתו במקום הראוי לקנות שם שביטה לכן הם נגזרים ביו"ט אחר רגלי הממלא, אבל אדם הנמצא במקום הראוי לשביטה ולא קנה שביטה אין לו אלא ד"א. וכן עולה מדברי הריטב"א שהוכיח כנ"ל.

ונ"מ טובא במי שלקחו אותו באמצע שנתו למקור"א, האם כשיהיה ניעור במקומו החדש יהיה לו אלפיים אמה חדשות לכל רוח, או"י כיון שלא נמצא במקומו שהיה בביה"ש אין לו אלא ד"א כחכמים, והגדלים תלויים דבברי הראשונים הנ"ל, דאם נלמד כדברי הרשב"א והריטב"א שקונה שביטה כבר מער"ש, ואם לא קנה שביטה ביה"ש שוב לא קונה שביטה לאחר שיעור זה משחשיכה, א"כ י"ל דאם העבירו אותו בשנתו למקור"א לא קנה שביטה במקומו אלפיים אמה לפי שאין זה מקומו שקנה בביה"ש. אבל אם כמבואר בירושלמי ודעימ"י דלא קנה שביטה בביה"ש אלא רק אח"כ כשניעור, א"כ שפיר י"ל שקנה שביטה במקומו החדש, דלדבריו אין נ"מ היכן התעורר משנתו דככ"מ שהוא בשעה שניעור קנה שם שביטה, ודו"ק.

עוד נ"מ טובא איכא בינייהו בדברי הרשב"א בעבוה"ק (ש"ה ס"ו), והעתיקו הה"מ (פכ"ז הי"ד) וז"ל: וכ' הרשב"א שאלפיים אמה אלו נמדדין חוץ לד"א שלו ויש לו ארבע אמות לכל רוח, וכ' עליו הה"מ ואין סברא זו מוכחת, עכ"ל. סתם ולא ביאר דבריו, ולכאו' צ"ע מהיכי תיתי שלא יקנה שביטת ד"א מלבד אלפיים שלו, והלא בעיא הוא בגמ' (דף נב.) הנותן את עירובו יש לו ד"א או לא עי"ש, והספק הוא האם גם נותן את הפת יש לו ד"א, אבל בשוברת ברגליו פשוט לן שיש לו ד"א, ולמעשה מסקי' דיש לו גם ד"א (ועי"ש ברעק"א), וכך נפסק להלכה (סי' שצ"ז ס"א) דכל אחד יש לו אלפיים אמה לכל רוח חוץ מרד"א, דמקומו שי"א בכ"מ ששוברת הוא ד"א, ומשם ואילך יש לו אלפיים לכל רוח.

ומעתה תגדל הקושיא על הה"מ למה כ' על דברי הרשב"א דאין סברתו מוכחת, דשמא לריב"נ יש לו רק אלפיים בלבד. וצ"ע טעמו. ובשו"ת מהרשד"ם (ח"א או"ח סי' ט') הביא דאיה לסברת הה"מ מלשון חכמים במשנה שאמרו אין לו אלא ד"א, ואם נימא שלריב"נ יש לו ד"א מלבד אלפיים אמה היה להם לחכמים לומר דאין לו אלא הדי"א, או לומר אין לו אלפיים אמה לכל רוח, וממה שאמרו אין לו אלא ד"א בהכרח שבאו לגרוע ולהוסיף שאין לו אלפיים אבל יש לו ד"א, וטעמו של ריב"נ שאין לו לישן קנין ד"א הוא כמבואר בגמ' שישן דומה לחפצי הפקר, ונדון ככלי שאין לו דעת לקנות שביטה וכדו', שלכלי אין תורת ד"א אלא מקום שביטתו הוא מה שתחתיו וממנו מודד אלפיים אמה, והי"ה ישן הפסיד מעלת אדם הניעור שקונה מקומו ד"א.

ובדברי יחזקאל כ' שאפשר מקורו של הה"מ הוא מדברי הירושלמי בפרקין שגרסו ישן לא קנה שביטה אין לו אלא אלפיים אמה לכל רוח עי"ש, ומיהו י"ל דשמא הירושלמי לא איירי גבי ד' אמות שהוא פשוט שיש לכל אדם, וצ"ב, ומיהו למבואר לעיל ברמב"ן בשם הירושלמי אי"ש דהירושלמי לשי' דלא קני מעו"ש אלא כשניעור בשבת, ודו"ק.

ומעתה עלינו להבין טעמו של הרשב"א שקונה גם ד"א, הלא אם ישן דינו ככלי הפקר מ"ש כלים שאין להם ד"א. ולפמשנ"ת לעיל אי"ש, דהרשב"א סבר דקנין שביטה קונה מער"ש בשקיעה ולא רק כשניעור, וכיון שכן קונה גם את מקומו שהוא ד"א וממנו אלפיים לכל רוח, אבל הה"מ למד בדעת הרמב"ם שקונה שביטתו רק כשניעור, ואשר ע"כ אין לו ד"א. דבשעה שישן הי"ה ככלי הפקר שאין לו ד"א כלל, וכשניעור בשבת קונה רק אלפיים אמה.

ושר"מ באור שמח (פ"ו מעירובין הי"ו) שעמד על דברי הה"מ והרשב"א, והעומד"י שתלה דברי הרשב"א במאי דסבר לן דאף ישן קנה שביטה וכמו שנתבאר, יעו"ש ודו"ק.

אברהם שקלאר - מודיעין עילית

סימן שצ"ח

שלושה כפרים משולשים

סימן שצ"ח סעיף ח': הרי שלושתן כמדינה אחת ומודדין להם אלפיים אמה לכל רוח מחוץ לשלושתן - ובבה"ל כתב לפרש כפשוטו דלכל אחת מהערים מודדים אלפיים מהשתיים האחרות, ובחזו"א [סי' ק"י סק"ט] ראיתי שהוסיף דמרבעים אותן כעיר משולשת, עי"ש. אמנם משולש ל' הבה"ל נראה שאין מרבעים, שכתב "דהדר בקצתה אחד מותר ללשני **צאות** האחרות ומחוץ להם אלפיים", משמע דדוקא מהקצוות האחרות יכול לילך אלפיים, ואם היו מרבעים את המשולש אז התחום של כל עיר היה מתרחב הרבה יותר מאלפיים. והנה יש לדון גם בסעיף ז' בדין שתי עיירות הסמוכות זו לזו במאה וארבעים אמה שנידונים כעיר אחת, האם ג"כ יאמר החזו"א דמרבעים אותם [כעיר שהיא ארוכה ומתרחבת בסעיף ד'], ולפי"ז היו הפוסקים צריכים לכתוב חידוש גדול לדינא דמודדים לכל עיר כפי **רוחב** העיר השניה, ואילו השו"ע כתב רק "חשובים שניהם כעיר אחת, ונמצאת כל עיר מהלכת את **כל העיר השניה** וחוצה לה אלפיים אמה", ולמה לא הוסיפו נפקותא גם למי שהולך קדימה או אחורה מאחת העיירות **שמרויח את רוחב העיר** השניה הואל ומרבעים אותם, והרי זה נפקותא מאוד מצויה שכל עיר מהשניים הללו נוסף לה רוחב חברתה ע"י שריבועי אותם, ולכאורה מוכח מזה שאע"ג שדנים אותם כעיר אחת זה רק לגבי לילך לעיר השניה, אבל לא חשיבא עיר אחת ממש בחשיבות של עיר גדולה שיהיה לה גם דין שמרבעים אותה.

אברהם יחיאל הלר הכהן - אופקים

עיר היושבת על שפת הנחל

סימן שצ"ח, נחל נחשב חלק מהעיר כשטח שמשמש את יושבי העיר, והמ"א כ' דספק אם מותר, והא"ר כ' דאין להקל ולא מצטרף לעיר. ובסימן ת"ה בביה"ל

לדון האם זה מועיל גם לענין צירוף של ב' ערים, כגון באופן שנכנסים בתים של עיר אחת בתוך קשת של עיר אחרת, האם גם לענין זה אנו מקילים ואומרים שמאחר ואנו רואים את הקשת כאילו היא מלאה בתים, ממילא אפשר לצרף אליה גם את העיר השנייה הרב כשהיא בתוך קמ"א ושליש לחלל הקשת המלאה בתים כביכול.

שאלה זו היא שאלה כללית (לאו דווקא בקולא של קשת אלא) בכל הקולות של ריבועי העיר ופאות חזויות שיש הרבה חשבונות כיצד מחשבים את ריבוע העיר, והשאלה היא האם לענין צירוף ב' ערים אנו מתחשבים רק בבתים ממש או גם בכל מקום שדנים אותו כאילו הוא מלא בבתים. שאלה זו נפק"מ לדידן שאפשר להכניס את שועפת בתוך קשת.

כשמדברים על קשתות באזור שכונות הצפון צריך לדעת שיש קשת אחת כללית שכל השכונות יוצרות יחד כמין קשת, אנו לא עוסקים בזה, אלא בנוסף יש קשתות קטנות בתוככי השכונות, כמו בנידון שלנו יש כמין קשת של בתים החל מהגבעה הצרפתית דרך שכונות גבעת המבתר, רמת אשכול עד לסנהדריה המורחבת. רצף הבניינים אינו בנוי בקו ישר אלא בצורת חצי עיגול כמין קשת, אם נמתח קו דמיוני בין הבניין החיצוני ביותר של סנהדריה המורחבת (ברחוב 'מעגלי הרי"מ לויך) לבניין הקיצוני של הגבעה הצרפתית, (ברחוב 'העשרה') נגלה שנכנסים אל מעבר לקו כמה בתים ערביים בפאתי שועפת. (הבתים הסמוכים לרמזור צומת הגבעה הצרפתית במקום מעבר הרכבת הקלה).

כיצד דנים למעשה בשאלת צירוף ב' ערים על ידי קשת, עיקר דעת החזון איש הייתה להקל כבגון אלו אלא שכתב ש'הדבר צריך הכרע'. ולמעשה, דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א בתשובה שאפשר להקל בזה (וכן דעת ר' משה פיננשטיין). מאידך דעת הרב אלישיב שצריך להחמיר, אלא שכנראה דעתו היתה שזו חומרא בתורת ספק ואפשר לצרף לספקות אחרים (כך שנתיים לפני פטירתו בבירורים שנעשו ע"י הרב אפרת).

ג. חיבור ע"י עירוב

כאמור, עירוב עצמו הוא סיבה לצירוף ב' ערים או שכונות ולהחשיבם כעיר אחת. ויתכן שאף עירוב שאינו לכתחילה לענין טלטול, יש לצרפו לענין תחומין דרבנן.

בתוך היקף העירוב של הרבנות נכנסות גם נוה יעקב ופסגת זאב יחד עם השכונות בירושלים, העירוב עובר לימין הכביש הראשי לכיוון נוה יעקב. בג' רוחות משתמשים בחומה של גדר ההפרדה, ובצד הרביעי העמידו צורות הפתח. (שמתוחזק כיום בצורה סבירה).

החיסרון שבעירוב זה הוא מה שיש לדון בשטחים שוממים גדולים מאד שאינם ראוים לדירוין, ולא להליכה בשטח שבין גדר ההפרדה לצורות הפתח. (בעיה זו קיימת גם במקומות מסוימים בעירוב של הבר"צ).

ד. חיבור מדין ג' כפרים המשולשים

דין ג' כפרים מוזכר בסוגיות בעירובין, ונפסק בשולחן ערוך סי' שצ"ח ס"ח: "היו שלשה כפרים משולשים... הרי שלשתן כמדינה אחת ומודדים להם אלפים אמה לכל רוח מחוץ לשלשתן".

גם כאן נוכל לראות את שועפת וסנהדריה המורחבת כב' כפרים, וביניהם נכניס את רמת שלמה שיושבת כנגדם בחלל שביניהם.

מה שיש לדון כאן הוא בתרת: תחילה יש לדון (כנ"ל לגבי עיר העשויה כקשת), האם הקולות שנאמרו לגבי חשבון תחום אלפיים מועילות גם לצירוף ב' ערים. בנוסף דנו הפוסקים באופן שהכפר השלישי רחב יותר מהמקום אליו נכנס כביכול במקום הריווה שבין ב' הכפרים, וגם כאן רמת שלמה רחבה מהריווה שבין השכונות שנגדה. (ויש בזה פרטים שצריך לדון בהם).

כל אלו ועוד, נידונו בטעם רב ובעיון מקיף, הלכה למעשה, הן בנוגע להלכות תחומין והן לענין דין פורים דמוקפין, בהשתתפות מלאה של האברכים המופלגים שליט"א.

שעה ארוכה לאחר השיעור נשאו ונתנו בני הכולל עם הרב בסבך ההלכות המורכבות, כאשר הרב מצידו מביע התפעלות רבה מהידעיות וההבנה שרכשו האברכים בסוגיות מורכבות אלו, וזאת על ידי לימוד מושקע ויסודי בכלול בערב, בעיון וליבון שיטות הראשונים והאחרונים באסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

יעקב שטראוס - נוה יעקב

בדין יושבי צריפין אין מודדים להם אלא מפתח בתיהם, ואם יש שם שלש חצירות של שני בתים הוקבעו (סימן שצ"ח סעיף י')
גמ'. א"ר הונא יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן וכי' אמר רב חנינא בר רב כהנא אמר רב אשי אם יש שם שלש חצירות של שני בתים הוקבעו.

הנה בהא דאמר דאם יש ג' חצירות של שני בתים הוקבעו, צ"ב מהו הטעם בזה למיחשב הכל כעיר, דהוי שאר הבתים אינם קבועים, ומתחילה עלה בדעתי לומר דהו"ל מדין בורגנין, והיינו ד"ל דכל החסרון דיושבי צריפין הוא לענין חלות שם עיר מצד עצמו, אבל תורת בורגנין מיהת איכא עלייהו, ואין זה כמו בורגנין שבבבלי לעיל כ"א א"ר דלא חשיבי בורגנין, הדהת זה חסרון קביעות טפי. אלא דל' הרשב"א בעבוה"ק ועוד ראשונים נראה דע"ז נחשב הכל כקבוע, ומשמע דלאו מטעם בורגנין אתינן עלה אלא דחשיב הכל בשם קביעות. וצ"ב הטעם בזה.

בגדר בית דירה לענין צירוף לעיר בתוך ע'

אמה ושיריים (סי' שצ"ח סעיף ו')

הנה מבואר בברייתא דבורגנין מועיל לעיבור, והיינו סוכות השומרים, ומאידך מבואר בברייתא דארוות הסוסים אין מתעברים א"כ יש שם בית דירה. ולכא'ו יל"ע מדוע לענין דין הוקף לדירה מבואר לעיל כ"ב ע"א דאם יש בתוך ההיקף בורגנין לא חשיב הוקף לדירה, כיון שאין תשמישו אלא לאויר שחוצה לו.

והנה מאידך יל"ע להיפך מדוע ארוות סוסים לא מועיל לעיבור, ואילו לענין הוקף לדירה מועיל דיר וסוהר, וכמבואר במשנה ריש עושין פסין, ובאמת דבחת"ס סי' צ"ה עמד בזה ולמד ק"ו מבורגנין דלא חשיב היקף לדירה ומועיל לענין עיבור, ולכן כתב דמזה שהשמיט הרמב"ם והשו"ע דין ארוות סוסים שי"מ דלהלכה מועיל לעיבור, וכתב דהגדר הוא מה דנחשב בית לענין מוזה, יעושה". [וצ"ע דהרי אצורת אייביים במוזה, ואילו באוצרות צריך בית דירה לענין עיבור וכמבואר בברייתא ובחת"ס שם. ומשמע עכ"פ דלענין דין היקף לדירה לא תלי במוזה רק לענין עיבור. ונפ"מ לבורגנין דאפשר שחייב במוזה]. ובחזו"א (סי' ק"י) מייית ד' החת"ס וחלק עליהם יעושה", אלא שצ"ב הגדר בזה מדוע לענין עיבור שאני מהיקף לדירה. [לקולא לענין בורגנין, ולחומרא לענין דיר וסוהר וכנ"ל].

ואשר נראה בזה בעה"י דיש ב' גדרי דירה, לענין דין עיבור הגדר הוא "יידת אדם" שדר בה הוא עצמו, והטעם שבוה הגדר הוא לחשוב חלק מהעיר, וחלות

ועיין בחזון איש סימן ק"י ס"ק ב' אות כ"ח ד"ה והלכך, וזה לשונו: והלכך ב' עיירות וביניהם קמ"ב אמה כשמודדין מבית לבית, אבל יש בית חרושת הנכנס לתוך הבניינים, ואם נמדוד מבית החרושת אין קמ"א אמה ביניהם, אין מתעברין מטעמים האמורים וכו', עכ"ל. והיינו מטעם דלא הוי שמיה דירה, ע"ש, לפי זה מבואר דאי איכא שם בית מתעברין העיירות משום דהוי בית דירה.

יהונתן פייזקוב - אופקים

בית שבספינה

במ"ב סי' שצ"ח סק"ל"ד כתב לענין בית שבספינה שאינו מצטרף לשיעור תחום העיר כיון שלא קביעא, ופעמים שהולכת חוץ לשבעים אמה. ויש לדון באוטו (שיש בו שיעור דע"ד ועומד לדירום) האם מצטרף לתחום העיר. ונראה לדמות את זה לספינה, ואין לחלק שספינה זוה גם בשבת משא"כ אוטו, כיון שיתכן שמדובר גם בספינה שאינה זוה בשבת.

יצחק אלחנן חורב - נוה יעקב

צירוף נוה יעקב לירושלים

התעניינות מרובה בקרב אברכי שכונת נוה יעקב בכלל ואברכי "אליבא דהלכתא" בפרט, בשיעור בענייני תחומין שנמסר על ידי הרב הגאון ר' ישראל צבי דזימטורובסקי שליט"א. השיעור נמסר במסגרת העמקת והרחבת הידיעות בנושאים הנלמדים כבולל ערב שע"י רשת הכוללים הנודעים לשבח ולתהילה "אליבא דהלכתא".

הרב דזימטורובסקי מתמחה בענייני תחומין הן מהוויות ההלכתית בידע רב בשטחים הפוסקים וההלכה למעשה, והן מהפן המעשי במידות והכרת השטח בשכונות ירושלים, כפי שאלו באים לידי ביטוי בספרו הנכבד "מחנה ישראל".

לקראת השיעור התאספו אברכי "אליבא דהלכתא", משני הסניפים שבשכונה, אליהם הצטרפו רבים מרבני ואברכי השכונה. בעת השיעור גילו האברכים כיצד מושגים עמוקים שעמלו עליהם בחודשים האחרונים בהלכות תחומין, יצאו מצורתם המופשטת וקיבלו צורה חדשה הלכה למעשה כאן ועכשיו בשכונות ירושלים.

מושג כמו 'עיר העשויה כקשת' הפך להיות מוחשי בעיגול הבתים שבין הגבעה הצרפתית לסנהדריה. דין ג' כפרים המשולשים' חל הלכה למעשה כאשר ב' הכפרים הם סנהדריה המורחבת מכאן ושועפת מכאן, והכפר השלישי הלא היא רמת שלמה הושכנת כנגדם. כך גם דין 'עיר המוקפת חומה' נידון למעשה ביחס לקיר התמך שבמורדות שכונת הגבעה הצרפתית.

להלן נסכם את עיקר השיעור במהלכו דן הרב דזימטורובסקי בצירוף נוה יעקב לירושלים.

הקדמה

א. בהלכות תחומין נאמר דין מיוחד שכל עיר אפילו היא גדולה כאנטוכיה נידונת כד' אמות בלבד, ואינה בכלל חשבון אלפיים אמה לתחומין. ויש להדגיש שעניין זה אינו תלוי בדיני רה"י ודיני מחיצות, אלא גם כשאין מחיצות כלל יש דינים שונים של צירוף מקום אחד לד' אמות בדיני של תחומין.

ב. אלא שיש דין נוסף שדין רה"י מועיל גם לענין צירוף תחומין, דהיינו שמקום שיש בו עירוב נידון כמקום אחד, אף שבתוך ההיקף יש מרחקים רבים בין הבניינים.

ג. דין תחומין עצמו מתחלק לשנים: שיעור תחום אלפיים אמה של מקום אחד, ודין צירוף של ב' ערים (או ב' שכונות בימינו) לעיר אחת. דהיינו, שיעור תחום אלפיים אמה נאמר כיצד מודדים שיעור אלפיים אמה, ונאמרו בזה קולות ודינים מסוימים באופן המדידה (כמו דיני ריבוע, וקשת וכו'), מלבד זה יש דין של 'עיר אחת' שכל העיר נידונת כד' אמות. וצריך לדעת אם אותם הכללים והקולות שנאמרו בדין חישוב תחום העיר מועילים גם לענין צירוף ב' ערים לעיר אחת. כפי שנראה בהמשך בנידון צירוף נוה יעקב אל ירושלים לענין תחומין.

שכונת נוה יעקב וחיבורה לעיר

נוה יעקב מחוברת ברצף בניינים עד אזור צומת הגבעה הצרפתית (וזה על ידי צירוף לפסגת זאב, בית חנינא, ושועפת הערבית), שם יש נתק של יותר מהשיעור הנדרש לבין השכונות הסמוכות לה (הגבעה הצרפתית, גבעת התחמושת, רמת אשכול ורמת שלמה).

אפשרויות החיבור הן ארבעה: (א) חיבור בין שועפת לגבעה הצרפתית דרך קיר תמך. (ב) חיבור ע"י כניסת בתים בתוך קשת. (ג) חיבור ע"י עירוב. (ד) חיבור מדין ג' כפרים המשולשים.

א. חיבור בין שועפת לגבעה הצרפתית דרך קיר תמך

בין החצר האחורנה של שועפת לחצר הראשונה של הגבעה הצרפתית יש יותר משיעור קמ"א אמה, אלא שלמרגלות שכונת הגבעה הצרפתית הבנויה על הר גבוה, יש קיר תמך, שהוא בתוך השיעור הניתן לצירוף.

השאלה היא האם אפשר לצרף את קיר התמך, שכן החיבור צריך להיות חיבור של בתים או חצרות אלו לאלו, לתת לקיר זה דין מחיצה של חצר א"א שלאחריו אין מקום שימוש לבני השכונה, ויש מעליו קיר תמך נוסף שמוחוץ לשיעור. (ה.א.) אני בזמנו שמעתי מהרב אגסי, שהלכו לבדוק שם וראו שם בני השכונה מטילים מעבר לקיר התמך, ועל סמך זה סמך הרב ובר להקל לדון אזור זה כחלק מהשכונה).

אלא שהמרא דאתרא הרה"ג ר' צבי ובר סבר לצרפו מדין חומת העיר המצטרפת אל העיר.

והנה חומה זו אינה מקיפה מג' רוחות אלא יש שם ב' מחיצות כמין גא"מ (שהקיר תמך הולך באלכסון לב' רוחות) והבתים נכנסים בתוכו, ואף שבדיני מחיצות אין משמעות לב' מחיצות, ענין תחומין שאני כמבואר בהקדמה שדין 'עיר אחת' אינו תלוי ברה"י אלא תלוי האם נידון כחלק מהעיר, וקיי"ל שאם יש חומה לעיר מחשבים את חשבון הצירוף והתחום מן החומה ואילך.

מה שיש לדון בזה הוא, שקיר התמך לא נעשה מלכתחילה לצורך הגנה ושמירה כחומה אלא למניעת סחף עפר ואבני ההר, ועוד שמעליו בנוי קיר תמך נוסף, שהוא כבר רחוק משיעור הצירוף, ואולי העליון נחשב כחומה ולא התחתון. אלא שיש לומר שסו"ס במציאות משמש הקיר כהגנה מהעורבים, ויש לדנו כדין חומה.

ב. חיבור ע"י כניסת בתים בתוך קשת

דין קשת נאמר בגמרא ובשולחן ערוך שיער העשויה כמין קשת, וראים את כל החלל שבתוך הקשת כאילו מלא בתים וחצרות (באופנים מסוימים שיהיה בין קצות הקשת שיעור מסוים וכן בין היתר והקשת וכו').

וראה לעיל בהקדמה שיש ב' דינים בתחומין, דין חישוב התחום ודין חיבור צירוף בתים לענין עיר אחת, והנה הדין של קשת נאמר בגמרא לגבי חישוב התחום של העיר עצמה שכל שעשויה כקשת, מקילים בשיעור לענין זה, ויש

ד"ה מוקפת משמע שלרמב"ן בנתוהו גוים מחוץ לתחום בעיר נחשב העיר לר"א גם כשרה"ר עוברת בתוכה, ולא משמע דווקא כשרה"ר פחות משבעים אמה ושיריים. ויתכן שרק ר"ת העיר העוברת בתוך העיר מצטרפת לעיר דדומה לחלל, משא"כ כבישים בין עריוניים, אך לא"ר אין להקל.

עיר שהוקפה לדירה

סימן שצ"ח סעיף י"א, יש לעיין בהוקפה לדירה ובתוך ההיקף הזה יש שטח שלא מיושב, האם מודדין מחומתה דההיקף הוא לדירה אבל כולל בתוכו שטח שלא ראוי לדירה, וגם אם נאמר שבכהאי גוונא מודדין מחומתה יש לעיין מה הדין אם בתוך ההיקף הגדול יש שטח מוקף לא לדירה, אם ככה"ג מודדין מהחומה החיצונה, וזה כשהשטח שלא ראוי לדירה מפריד בין החומה לעיר.

שלשה כפרים משולשים

כ' בביה"ל ד"ה מחוץ: ולענ"י יש לפרש... דאף לחיצונים מודדים... מהאמצע - צ"ל מהאמצעית.

שלמה אקרמן - קרית ספר

בענין עיבור

בשולחן ערוך סימן שצ"ח סעיף ה' כתב וזה לשונו: כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר, אם היה בינו ובין העיר שבעים אמה ושני שלישים שהוא צלע בית סאתיים המרובעות או פחות מזה, הרי זה מצטרף לעיר ונחשב ממנה, וכשמודדין לה אלפיים אמה לכל רוח מודדין חוץ מבית דירה זה. הגה - ויש אומרים שאין מתחילין למדוד מיד עם הבית, אלא מותחין חוט על פני רוחב העיר נגד הבית ומרחיקין משם שבעים אמה ושיריים ומתחילין, וכן בכל מקום שמודדין, וכן נראה לי להקל, עכ"ל.

וכתב המשנה ברורה סקכ"א וזה לשונו: וכן בכל מקום שמודדין, פירוש כשאין שם בית דירה בתוך שבעים אמה, ונתנין גם כן שבעים אמה ושיריים לעיר ואחר כך מודדין התחום, ולדעה ראשונה אין נתנין שבעים אמה ושיריים לעיר אחת כלל, ומודדין האלפיים מתמחה, ורק בשתי עיירות סמוכות נתנין ביניהן קרפיפות כמבואר בסעיף ז', עכ"ל.

ובביאור הלכה כתב וזה לשונו: וכן נראה לי להקל וכו', ולמעשה הנוהג להקל כדעת המקילין בודאי אין למחות בידו, ובפרט שהרמ"א מיקל בדבר, אולם מה שהעתיק הרמ"א את דעת הטור להקל בשנמצא בית בתוך השבעים אמה ושיריים שנותנין לו משם עוד שבעים אמה, צריך עיון בדבר, דדעת הראב"ד וכו' דאף לדעת הסוכרין דנותנין קרפף לעיר אחת הוא רק בשאין שם בית בתוך השבעים אמה וכו', ובודאי יש לחוש לזכריהם וכו', עכ"ל ע"ש.

[ומה דנקט הביאור הלכה בא"ד אולם וכו' בשנמצא בית בתוך ע' אמה ושיריים, לכאורה צריך לומר דלאו דוקא בתוך ע' אמה ושיריים, אלא אפילו צמוד לע' אמה ושיריים כמבואר בשולחן ערוך, דהא הרמ"א לא פליג בפרט זה, ע"ש.

ובמשנה ברורה הוצאת דרשו מובא בזה הלשון: וכשהבית הוא במרחק ע' אמה וב' שלישים בצמצום מהעיר אינו מובלע בהם. כתב הערוך לגר (סוכה ג' ע"ב) שנחלקו הראשונים בדבר, ששיטת המב"ם (פ"כ"ח מה"ל שבת ה"א) שגם באופן זה מצטרף הבית עם העיר, וכדעה זו משמע מלשון השו"ע כאן, ודעת הריטב"א (סוכה שם ועירובין נ"ו ע"א) וכן משמעות דברי רש"י ותוס' בשם ר"ת (סוכה שם ד"ה ואין עושין), שדוקא אם הבית מובלע תוך שבעים אמה אלו מצטרף הוא אל העיר, אבל אם אינו מובלע בהן אינו מצטרף.

אמנם החזו"א (א"ח סי' ק"י ס"ק כ') כתב בדעת הריטב"א, שיש לחלק בין צירוף שתי עיירות שבוה אפילו אם יש ביניהם שיעור קרפף שלם הרי הן מצטרפות, וכן לענין בית שמעבר את העיר די שיהיו בינו לעיר שבעים אמה בצמצום, אבל לענין צירוף בתים זה לזה להיעשות עיר, צריך שיהיו דוקא מובלעים בתוך היקרפף (ובדעת התוס' כתב החזו"א שאין חילוק בדבר זה, אכן להלכה כתב בשונה הלכות (ס"א) שיש לחלק בזה)].

ובסעיף ז' כתב השולחן ערוך וזה לשונו: היו שתי עיירות זו סמוכה לזו קמ"א אמות ושליש, כדי שיהיה שבעים אמה ושיריים לזו ושבעים אמה ושירים לזו חשובים שתייהם כעיר אחת וכו', הגה - וכן חומת העיר שנפרצה משני רוחותיה זו כנגד זו, וחרבו הבתים שביניהם עד קמ"א אמה ושליש, דינו כסתום, אבל בית אחד אפילו גדול הרבה אין לו דין עיר לתת לו שבעים אמה ושירים, עכ"ל. ובמשנה ברורה סקל"ז כתב וזה לשונו: דינו כסתום וכו' אבל ביותר מזה נחשב כשתי עיירות נפרדות, עכ"ל.

ונראה דגבי חומת העיר שנפרצה משתי רוחותיה זו כנגד זו וחרבו הבתים שביניהם יותר מקמ"א אמה ושליש, ונשאר בית אחד באמצע באופן שיש מהבית שבעים אמה ושיריים לכאן ושבעים אמה ושיריים לכאן, דתחשב כעיר אחת משום דהויא כחלק מהעיר הוּו וכחלק מהעיר הוּו, מכל מקום יש לדון כשהבית נמצא תוך ע' אמה ושיריים לצד אחד ורחוק טפי מע' אמה ושיריים מצד השני, או כגון שנמצא הבית בתוך ע' אמה ושיריים לעיר אחת ירחיק טפי מע' אמה ושיריים לעיר השניה, אי אמרינן דמאחר והבית מצטרף לעיר שקרוב לה בתוך ע' אמה ושיריים נמדוד עוד קמ"א אמה ושליש מהבית עד לעיר השניה כדין המדידה בין עיר לעיר, כי הבית כבר חלק מהעיר האחת.

ויעיין לעיל דנתבאר בביאור הלכה (סעיף ה') דלרוב השיטות כשנמצא הבית בתוך השבעים אמה ושיריים לא נתנין לו מבית עוד שבעים אמה, ודעת הטור שמוסיפין, ויש לחוש לשיטות שלא מוסיפין עוד ע' אמה ושיריים מהבית, ולכאורה שייך זה נמי כאן. מכל מקום יתכן לחלק, דבסעיף ה' מיירי בעיבור בית לעיר, דכבר יש את העיר במקומה וכבר הוספנו ע' אמה ושיריים לעיר, אבל כבגון בית בין ב' עיירות יתכן דמצטרף כשהבית בתוך ע' אמה לעיר אחת ורחוק מהעיר השניה עד קמ"א אמה ושליש, משום הדשתא הוא דין צירוף עיירות, ודומה לזה קצת מצינו בס"ו דיש דין קרפף אפילו כמה פעמים, כגון שיש עיר וברחוק מהעיר תוך ע' אמה ושיריים יש בית, וכן מבית זה בריחוק תוך ע' אמה ושיריים יש עוד בית, הגם דמהבית האחרון שמצטרף לעיר לא מוסיפים עוד שיעור קרפף לפי רוב הפוסקים דמייית הביאור הלכה הנ"ל בסעיף ה', אם כן יתכן דהוא הדין בבית הסמוך לעיר האחת בתוך ע' אמה ורחוק מהעיר השניה יותר מע' אמה ושיריים ולא יותר מקמ"א אמה ושליש דיחשב עיבור מדין עיבור עיירות, הגם דאינו ככהאי גונא דסעיף ו' דמכל בית יש רק ע' אמה ושיריים, מכל מקום מצינו דלא אמרינן תמיד דכיון דהוספנו עיבור לעיר לא מוסיפים שוב עיבור, דמשום הכי יתכן דלענין צירוף ב' עיירות כגון שהבית קרוב לעיר אחת תוך ע' אמה ושיריים ודל רחוקה מהעיר השניה יותר מקמ"א אמה ושליש נמי היא עיבור נוסף, ולא יגער מדין ב' עיירות שהיגיל שנותנין לכל עיר שיעור קרפף [ודעת השולחן ערוך כרוב הפוסקים דלא מוסיפין מחוץ לבית הקרוב לעיר עוד שיעור קרפף, רק כשיש עוד בית סמוך לבית הראשון תוך ע' אמה ושיריים, וכן כשסמוך כך לבית השני, ומכל מקום לא נתנין קרפף מחוץ לבית האחרון שנתעבר לעיר (כמבואר בסעיף ה' ו'), אם כן גם בדעת השולחן ערוך יש לדון נידון הנ"ל].

ציון סוף האלפים קודם ציון תחום זה, מ"מ ודאי אזלי' בתר מדידת תחום במקום א', והיאך אפשר שכל א' יצטרך למדוד ברוח א' בכל המקומות שבאותו רוח, אלא כמש"ש שמותחין חוט שוה לכל אותו רוח".

הרי שנחלקו הרא"ש והגרא"א לדינא באופן שבצד מוצרז יש מקומות חלוקים, האם מותחים קו ישר או מודדים בכל מקום כנגד מקומו.

והנה זה ברור לכ"ע שיש דין ריבוע העיר, והיינו שבדרך כלל אין הבתים עומדים בקו ישר בכל הרוח אלא יש בית יוצא ובית נכנס, והדין הוא שמוציאים את המידה כנגד הבית החיצוני ומשם מודדים בקו ישר כנגד כל הרוח, אלא שנחלקו הרא"ש והגרא"א בכה"ג שבמקום אחד יש קרקע ישרה ובמקום אחר יש קרקע הררית שאופן המדידה אינו שוה לשניהם, האם אנו הולכים בכל מקום כמקומו, או שאנו מודדים במישור וכנגד זה מותחים קו ישר לתחום.

והנה העמדת הדברים כאן היא לכאורה שנחלקו בדין הזה שניתנו דינים מיוחדים לצורת המדידה בהרים, ודינים אלו באו כדי להקל על טורח המודד, ונחלקו מה הדין בכה"ג שיש לו ידיעה חיצונית מה מידת השטח, האם יכול הוא לסמוך על ידיעתו הוא שהוא צריך למדוד כפי הצורה המיוחדת שנקבעה בחז"ל למקומות אלו, אף שלא שייך בו טעם הדין של קולא משום טרחה שהרי אין צריך לטרוח. וזה אולי גם נפק"מ לדידן שיש לנו צורות אחרות למדידה ללא טרחה.

ד. חילוק בין מחלוקת הרא"ש והגרא"א לינידון דידן

ואולם יש לחלק בין הנידונים, וזה לב' הצדדים, מחד י"ל שטענת הרא"ש היא שבכל מקום צריך למדוד כנגד אותו המקום, ולא לסמוך על מדידה מהצדדים (והיינו היכא דאפשר כמבואר בגמרא ובשו"ע שלפעמים מודדים דוקא מהצדדים), וממילא בימינו שאתה יכול למדוד באותו מקום ללא טרחה לא ישתנה אמת המידה.

ומאיידך י"ל שעד כאן לא נחלק הגרא"א אלא באופן שהידיעה היא גם בדרך שנקטו חז"ל שמדד כפי שמבואר בגמרא ובשו"ע, אלא שכאמור יש דינים חלוקים כיצד מודדים במישור ובהרים, וכאן נאמר דין שבאותה הרוח עצמה מודד במישור ומותח קו כנגדו, וכל זה עדיין לא מוגדר כידיעה מה התחום בדרכים אחרות מן המדידות שנתנו ע"י חז"ל, וזה חלוק מהנידון שלנו שאנו באים לסמוך לחלוטין על צורות מדידה חדשות שלא נמסרו ע"י חז"ל.

יעקב שטראוס - נוה יעקב

מדידה כנגד העיר דוקא

סימן שצ"ט סעיף ד': "לא ימדוד אלא כנגד העיר, אפילו אם יש הרים וגאיות כנגדה לא ילך מכנגדה בצדה שהוא ישר המדוד שם, ויחזור כנגד העיר לפי מדה שמדד שם, אלא ימדוד כנגד העיר". ופירש המ"ב סק"ז הטעם בשם הרא"ש משום לפעמים יש כנגד העיר הרים וגאיות, שיש לו לקצר או למדוד מדידה יפה וכדלקמיה בס"ו, ובוה שמודד בצדה שהינו ישר מרבה מדת התחום.

וצ"ע מש"כ הטעם דיש לו לקצר ולכן אינו רשאי למדוד מן הצד הישר, הלא דינא הוא לקמן ס"ו דכשאינו יכול להבליע כגון שיש יותר מחמשים אמה אם יכול להבליעו בתוך אלפים של צד צפון או דרום ילך שם ויבליעו, ורק אם אינו יכול אז יקצר.

אליהו מזריב - ביתר

אופן מדידת המישור שבראש החר

בשו"ע סי' שצ"ט ס"ד כתב בענין הר זקוף שאם יוריד את חוט המשקולת אין חוט המשקולת יתרחק ד' אמות, אינו מודד את שפועו אלא רק את המישור שבראשו. ובביה"ל כתב אף אם הוא פחות מנ' אמה. ויש לדון באיזה אופן מודדים את המישור שבראשו. ונראה לדמות את זה לסוף הסעיף בענין הר שמתלקט ד' אמות בגובה עשרה טפחים, שאם הוא פחות מנ' אמה, מודדו ע"י אומד.

יצחק אלחנן חורב - נוה יעקב

למדוד בחבל פשתן

בשו"ע סי' שצ"ט ס"א פסק למדוד בחבל פשתן, ובמ"ב הביא דאע"פ ששלשלאות של ברזל יפה יותר למדידה מ"מ כתיב "ופתיל פשתים בידו". ובס"א ביאר דחבל פשתן אינו רק מגוה"כ אלא טעמו ונימוקו עימו, וק"ק איך שלשלאות טפי עדיף למדידה דהרי כבדות הם, וכשימתחם אל ליבו בחוזקה אפי"ה ימשכו לאדמה באמצעם, ועוד אם ישתחם על הקרקע כמבואר בבה"ל ד"ה ישם אל ליבו דשפיר דמי למעבד הכי, מה יאה הדין בגוונא כשהקרקע אינה ישרה ותלמים ובקעים בה או סלעים דבכה"ג ממעט התחום, אם לא שומתח באויר כנגד החוז, וגם בחבל פשתן יש לעיין אמאי לשוטחו בקרקע אם לא שנכריח דהבה"ל קאי על קרקע ישרה לחלוטין.

אריה לוי - טבריה

בדין מדידת הר רחב עד חמישים אמה

כתב השו"ע סימן שצ"ט סעיף ד': ואם חוט מתרחק מכנגדו ארבע אמות ומתלקטים מתוך ה', והיינו שבהילוך ה' אמות של שיפוע עולה עשרה טפחים, אז רואים אם אין משפתו אל שפתו אלא נ' אמה מבליעו בחבל של נ' אמה, שזוקף עץ גבוה בשפתו מזה ועץ אחר כנגדו בשפתו מזה ומותח חבל מזה לזה. וכתב ע"ז המ"ב (ס"ק י"ד) וז"ל: ואם ההר קצר ברוחבו אין צריך לזקיפת עצים, אלא יעתיק עצמו מן ההר "לצידו", וימדוד שם בחבל על הקרקע חלקה.

ויל"ע היכן הוא "לצידו". ולכאורה פשוט דלא איירי שהמקום ההוא הוא נגד העיר, דאם כן זהו הדין שהביא המ"ב בס"ק ט', דאם נגד העיר גופא יש מקום מישור בלא הרים וגאיות צריך למדוד במקום המישור.

אלא דאיירי כדלקמן סעיף ו' דהוא נגד תחום העיר מן הצדדים, והתם איירי בהר שהוא יותר מחמישים אמה, ואשמועינן דאם בצידו הוא פחות מחמישים יוכל לילך לשם ולהבליע, והריטב"א מחדש דהוא הדין אם ההר פחות מחמישים יוכל לילך לצדדיו ולמדוד.

ועדיין צריך תלמוד למה יוכל בכהאי גוונא הנ"ל למדוד בחבל על הקרקע, ולא צריך לשום החבל נגד ליבו, ולמתוח בכל כחו.

נתן קצנלבונון - אשדוד

מדידת הר כנגד העיר

שו"ע סי' שצ"ט ס"ד: ואם משופע יותר שבהילוך ד"א כבר עולה י"ט וכו', ואם יש בו יותר מנ' אמה צריך לקצר. ובמשנ"ב שם סק"ז פסק שאפשר לשער באומד גם ביותר מנ' אמה. וצ"ע מה הדין בגיא כה"ג שרחבו יותר מנ' אמה ומתלקט י"ט בד"א, האם גם שם יועיל אומד כמו בהר לדעת המשנ"ב, או שצריך דווקא לקצר. וא"ת שצריך לקצר, מה ההבדל בין הר לגיא שבהר

מקילים באומד. וא"ת שמספיק באומד, למה המ"ב לא כתב גם לגבי גיא (בס"ק כ') שיש מקילים באומד כמ"ש בהר.

בענין הנ"ל

שו"ע סי' שצ"ט ס"ד: אם אין בו אלא נ' אמה ישערנו באומד הדעת. וצ"ע האם כשמשער באומד הדעת ישער את כל העלייה והירידה של ההר, ונמצא מפסיד יותר מקידור, או שישער כאילו חותך תחת ההר בקו ישר ונמצא משתכר יותר מקידור.

בענין הנ"ל

שו"ע סי' שצ"ט ס"ד: א' עומד ברגלי ההר וא' למטה ממנו בריחוק ד"א וכו', וצ"ע לגבי כל הדין של קידור, האם זה גזירת חז"ל שגזרו שאם יגיע להר ימדוד דווקא ככה ולא פחות ולא יותר, אע"פ שידעו שקידור זה לא מדידה כ"כ מדויקת (כגון שההר משופע יותר מדא'), וגזרו דווקא בצורה זאת (כמו שגזרו שימדדו בחבל פשתן, אע"פ ששלשלאות ברזל מדויק יותר), או שכל דין קידור זה רק היכי תמצוי שיוכלו להאריך את התחום ולחשבן כאילו חותכים תחת ההר בקו ישר. ונפק"מ היום כשאפשר ע"י מפות ולויין וכי"ב למדוד במדויק כמה יש מקצה ההר ועד קצהו, האם זה יועיל, או שצריך לחשב דווקא לפי כללי קידור ואז התחום יתקצר קצת יותר.

אורי שרגל - נוה יעקב

סימן ת'

אם יכול להחליט על קניית שביטה בשבת

שו"ע סי' ת' סעיף א': מי שהיה בא בדרך ליכנס לעיר וכו' ולא ידע שהוא בתחום העיר וכו', קנה שביטה בעיר. ובמ"ב ס"ק ב' ביאר כיון שמתחילה דעתו לעיר, ואילו היה יודע שהעיר תוך תחומו לא היה חפץ לקנות שביטה אלו עם העיר וכו'. ונראה פשוט דכ"ו כשרוצה עכשיו לילך לעיר ולטובתו הקילו עליו, אבל אם רוצה לישאר במקומו שקנה שביטה הרשות בידו, ע"כ. מבואר שיכול בשבת להחליט היכן שוכת, ואיך בשבת עצמה קובע ד"ו.

ובריטב"א כ' שהטעם שהוא כבני העיר דאנן סהדי שרוצה להיות כבני העיר, ולמ"ב צ"ל שמכרר שלגביו אין את האנן סהדי כשרוצה להיות מחוץ לעיר (וכשמתחדש סיבה בשבת צ"ע).

וראיתי באור שמח שביאר דברי המגיד משנה שנתנו לו רשות, "לברר" ולקבוע שביטה בשבת, ומדמה זאת להיה בספינה למעלה מ"י שיכול לקנות שביטה בשבת, ע"ש (ובאמת נחלקו בזה, דהמהרש"א עירובין מ"ה ע"ב ד"ה ליקנו וכו' כ' שאינו קונה בשבת גופה רק מה שקנה קודם, ולמהרש"ל שם קונה בשבת, והרמב"ן ביש תחומין למעלה מ"י הביא ב' תירוצים, והאחד כמהרש"א והאחד כמהרש"ל כמו שהעירו האחרונים).

ובשו"ע הוסיף, אבל אם לא היה דעתו ליכנס למדינה זו קנה שביטה במקומו וכו', וברמ"א כ' וזה"א אם היה דעתו ליכנס לעיר ואמר שביטתי במקומי נמי דינא הכי.

ובפמ"ג בא"א סק"ב ביאר דאף שהיה בדעתו ליכנס לעיר, מ"מ אמירתו הוי חזרה, וחוזר בו בין השמשות שאינו רוצה להיות כבני העיר.

ומקור הדברים מדברי הרשב"א והריטב"א כמש"כ בשעה"צ ס"ק ג', ודלא כרבינו יונתן שמיקל אף באמר בפיו (שהוא כבני העיר). ובחיודשי הרשב"א והריטב"א הביאו את הראב"ד שהוא מקור לשיטה זו, ולמד זאת מדף מ"ט מי שהיה בא בדרך וכו' וזה לו במקומו וכו', ומבואר שם שאם אמר שביטתי במקום פלוני הפסיד את העיר, ע"ש.

ורבינו יהונתן י"ג ע"ב דפי הרי"ף בד"ה זכה וכו' נראה שתי' לשיטתו דשאני כאן ססמוך ולא ידע ניכר לכל ששביטתו בטעות היתה (ולראב"ד אמירתו מועילה אף נגד אנן סהדי), ומ"מ חשב לבד לכ"ע לא מגרע, ודלא כב"ח ופרישה כמש"כ בשעה"צ סק"א.

ישראל כהן - מודיעין עילית

בדין קניית שביטה ליושב בתחום העיר ולא ידע שהעיר בתחומו

במשנה עירובין (דף מ"ה), איתא, מי שישב בדרך ועמד וראה הרי הוא סמוך לעיר, הואיל ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס דברי רבי מאיר, ר' יהודה אומר יכנס. ופירש רש"י, מי שישב בדרך לנוח שהיה עייף, ולא היה יודע שהוא בתחום העיר, וחשכה לו שם, וכשעמד ראה שהוא סמוך לעיר ובתחומו, לא יכנס לעיר להיות כאנשי העיר, אלא במקום שחשכה לו מודד אלפים פסיעות בניגונת, ועד מקום שכלו יכנס, עכ"ל. ופסקו הפוסקים הלכה כרבי יהודה שיכנס לעיר.

וכתב הבית יוסף (סימן ת) שאע"פ שהתכוין לקנות שביטה במקומו, מ"מ הואיל ולא ידע שהוא בתחום העיר, ואילו היה יודע שהוא בתחום העיר היה מתכוין לקנות שביטה עם בני העיר, לכן הדין הוא שקנה שביטה בעיר, ויכול ליכנס לעיר ולהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח.

והבית יוסף (שם) הביא דבר חידוש שכתב הרב הנגיה (פרק כ"ז מהלכות שבת הלכה י') בשם הראב"ד והרשב"א, שכאשר אמר בפירוש בפיו ששביטתי במקומו, הרי עקר שביטתו מאנשי העיר, וקונה שביטה במקומו (וכ"כ הריטב"א בד"ה ר' יהודה, והמאירי בד"ה מעשה, ובחיודשי הרי"ן בד"ה מיהו). אך דין זה צריך ביאור, דהרי הטעם שקנה שביטה עם אנשי העיר ולא במקומו, כיון דמחשבתו בטעות היתה, ואילו היה יודע שהעיר בתוך תחומו יש אומדנא שודאי היה קונה שביטה עמום, ומעתה השתא נמי שאמר בפירוש שקונה שביטה במקומו, ובזמן שאמר לא ידע שהוא בתחום העיר, יש אומדנא שאלו היה יודע שהוא בתוך תחום העיר לא היה אומר כן שרוצה לקנות שביטה במקומו, אלא עם אנשי העיר, ומדוע בזה אמרינן דקנה שביטה במקומו. ואכן דעת ר' יונתן (בד"ה מי שישב) דמתני' איירי במי שאמר שביטתי במקומי, וא"כ ר' יהודה שפסק דקנה שביטה עם אנשי העיר, זה אף באופן שאמר שביטתי במקומי, ודלא כהראשונים הנ"ל, והיינו משום דס"ל שאמירתו בטעות היתה, אולם דעת הראשונים הנ"ל דלא סברי כן צריכה ביאור. ועיני דבדרי יחזקאל (סימן ח' אות ד') מה שביאר בזה, ואף אני אענה את חלקי בזה.

ונראה לבאר ע"פ מה שכתב במשנה ברורה (סימן ת' ס"ק ב') וזה לשונו: ונראה פשוט דכל זה כשרוצה לילך עכשיו לעיר ולטובתו **הקילו עליו**, אבל אם רוצה לישאר במקומו שקנה שביטה הרשות בידו, עכ"ל. ומבואר דבבריו שאין זה תלוי מה היה דעתו בכניסת שבת, ואף אם אז כוונתו היתה ליכנס לעיר, מ"מ אם כעת רוצה לישאר במקומו ומשם לילך אלפים לכל רוח, הרשות בידו, אבל מצד שני אם רוצה ליכנס לעיר ומשם ללכת אלפיים לכל רוח ג"כ יכול, והטעם לכך משום **שהקילו עליו**.

ומעתה נראה לומר כך, שמעיקר הדין אף כשלא **אמר** שביטתי במקומי אלא **חשב** כן, ג"כ היה צריך להיות הדין שקונה במקומו ולא עם אנשי העיר, ולא אולינן בזה בתר אומדנא, בפרט דאין זה אומדנא דבליבו ובלב כל אדם, דדילמא סוף סוף כל שלא הגיע לעיר ונמצא כאן בכניסת שבת, נוח לו שיהיה לו אלפיים

הערות והארות | רע

לכל רוח ממקום שנמצא (אי נמי משום דלא אזלינן בתר אומדנא להחיל דין אף שזה אומדנא דמוכח, וכפי שביארו האחרונים את הדין של יאוש שלא מדעת דק"ל כאפ"י דלא הוי יאוש, משום דאין כח באומדנא להחיל על החפץ שם של יאוש והפקדי, עיין בזה בקובץ שיעורים ח"ב סימן י"ז אות ה', ובחיודשי הגר"ט סימן קנ"א, ובשיעורי ר' שמואל ב"מ ח"ב סימן ז). ושוב ראיתי שיסוד זה שע"י אומדן דעתא ניתן לבטל מעשה שעשה, אבל אינו מועיל להחשיב כאילו עשה דבר שבפועל לא עשה. מפורש בטור חושן משפט סוף סימן רפ"א, ומקורו מתשובת הרא"ש (כלל פ"ג סימן ה'). אלא שכשם שמצינו בכמה ענינים בדיני עירוב שחכמים הקילו, כיון שהוא מדרבנן, על כן גם הכא הקילו **שאם רוצה** יכול להחשיב עצמו כבני העיר, אבל ודאי שכשאינו חפץ בכך הרי הוא קונה שביטה במקומו.

ומעתה מבוארת בפשיטות שיטת הראשונים הנ"ל שסוברים שנשאר אמר בפיו שקונה שביטה במקומו, אינו יכול להחשיב עצמו כאנשי העיר, כיון שעיקר דין זה שיכול להחשיב עצמו כאנשי העיר זה קולא של חז"ל, על כן סברו הראשונים שחז"ל לא הקילו כן אלא רק באופן שזה היה רק במחשבתו לקנות שביטה במקומו, משא"כ שהוציא את הדבר בפיו, בזה לא הקילו שיוכל להחשיב עצמו כאנשי העיר נגד מה שהוציא במפורש מפיו שקונה שביטה במקומו.

רפאל בן לולו - נוה יעקב

בענין מי שישב בדרך

מתני' (דף מה), מי שישב בדרך ועמד וראה ה"ה סמוך לעיר, הואיל ולא היתה כונתו לכך לא יכנס דברי ר"מ, ר"י אומר יכנס. אר"י מעשה היה ונכנס ר"ט בלא מתכוין, ועלה איתא בגמ' תניא אר"י מעשה ברי"ט שהיה מהלך בדרך וחשכה לו ולן חוץ לעיר, לשהחית מצאוהו רועי בקר, א"ל רבי הרי העיר לפניך כנס, נכנס וישב בביהמ"ד ודרש כל היום כולו, א"ל משם ראייה שמא בלבו היתה, או ביהמ"ד מובלע בתוך תחומו היה.

ויל"ע בהך דינא דמתני' ובפלוגתא דר"מ ור"י, ובעובדא דר"ט כמה וכמה הערות:

א. האם פלוגתת ר"מ ור"י הוא רק במי שישב בדרך וראה שהוא סמוך לעיר וחשכה לו הלילה ולן במקומו, ולמחרת ראה שהוא סמוך לעיר, אבל אם ישן בדרך ועמד וראה שהוא סמוך לעיר האם בכה"ג כ"ע מודים דשביטתו במקומו ומודד לו ממקומו אלפיים אמה, או"ד לא שגג וגם בכה"ג שישן דינו הכי דלר"מ לא יכנס ולר"י יכנס.

ב. עוד צריך להבין מהו שורש המחלוקת בין ר"מ ור"י, דלכא' תינח דעת ר"י דיש לו ליכנס כיון דאיכא אומדנא דמוכח דסתמא דעתו להיות כבני העיר, אבל דעת ר"מ צריך להבין, מהו שאמר הואיל ולא היתה כונתו לכך, הרי לשם כך יצא מעירו כדי ללכת לעיר שלפניו.

ג. עוד צריך להבין איך יתיישב לר"מ מתני' דר"ג בספינה שהתיר להם ר"ג לירד מן הספינה.

ד. עוד צריך להבין בעובדא דר"ט דאם סבר לה כר"י למה לא נכנס לעיר, ואפ"י אם סבר לה כר"מ היה יכול ליכנס לביהמ"ד שהוא בתחומו כדדחי לה בגמ', ועוד צריך להבין למה ישב בביהמ"ד ודרש כל היום מה ענינה לכאן.

ה. עוד צריך להבין חילוק הדינים בין מתני' דידן דבסמוך דמי שישן כדרך ולא ידע שחשיתה, דנחלקו בו תנאי, דלריב"נ יש לו אלפיים אמה לכל רוח ולחכמים ד"א.

ועתה נפן אל הראשון ראשון:

א. הנה הצדדים לחלק בין ישן להלך וחשכה לו הוא לענין תליה, שבהולך ומתקרב לכיוון העיר יש לנו יותר תליה לתלות שדעתו היתה להיות כבני העיר קודם השבת, אלא שבעודו מהלך לכיוון העיר חשכה לו השבת ושבת במקומו ולא הספיק להתקרב לעיר, אבע"א משום הכנות לשבת, אבע"א משום טלטול חפציו שהם מוקצה, והלכך כשרואה שהוא בתוך התחום יש לנו אנן סהדי שדעתו היתה לשבות כבני העיר, אלא שחמתם שהגיע זמן שבת שבת במקומו, אבל מי שישב נוח בדרך לאגור כוחות להמשך הדרך, ואירע שחשכה לו הדרך, ושוב לא יכול להמשיך וילך לעיר עד שבת ע"כ שבת במקומו, בכה"ג לא נתכוין לשבות שביטה בעיר כיון שבזמן שקונים שביטה ישן, וכ"ז דומה ממש לדינא דמתני' לקמן דמי שישן בדרך דלחכמים כיון שלא קנה שביטה אין לו ד"א, וה"נ כיון שבזמן שקונין שביטה ישן אין לו ליכנס לכ"ע.

מיהו זה אינו, דהא דכל ישן לא קנה שביטה כלל למה יש לו אלפים אמה לכל רוח, הלא לחכמים דלקמן אין לו אלא ד"א כדמי מי שלא קנה שביטה כלל ששבת במקומו, ויש לו רק ד"א. ובאמת אינו נדון דין משנתנו לדינא דלק, דהתנא הכא מיירי לכ"ע בשוכת בתוך תחום העיר, ולקן מיירי במי ששבת מחוץ לתחום העיר, דבהא נחלקו ריב"נ וחכמים. והחילוק מפורש בתוס' לעיל (דף לח: וד"ה כמאן) וז"ל: וא"ת והא ריב"נ לא אמר אלא בישן חוץ לתחום, אבל תוך התחום ה"ה כרגלי אנשי אותה העיר, עכ"ל. ומעתה הדרא לן בעיין דאימא לן דרק בהולך ונייעור דינא הכי ולא בישן.

והנה רש"י (דף מ, פ') מי שישב לנוח שהיה עייף, ולא היה יודע שהוא בתחום העיר וחשכה לו שם, וכשעמד ראה שהוא סמוך לעיר ובתחומו, עכ"ל. הנה לכא' מלשון רש"י מוכח כאופן השני דגם בישן נחלקו ר"מ ור"י, והוא ממה שפ"י דעמד לנוח שהיה עייף, ולכא' למה היה צריך להוסיף כ"ז, היה לו לפרש לו שישב בדרך מחמת שחשכה מן הדרך, שהוא היה סבור שסיפיק ליכנס עד שבת לתחום העיר, ולבסוף חשכה לו הדרך וישב במקומו, דבהא איכא למימר שכוין שיהיה עומד ונייעור אנן סהדי שסתמא דעתו להיות כאנשי אותה העיר ולכן לר"י יכנס, אבל ממה שהוסיף ופי' דישב לנוח מחמת שהיה עייף, ומחמת כן חשכה לו שם הדרך, וכשעמד ראה שהוא בתחום העיר, מוכח דאפי' בישן תלינן הך אומדנא שסתמא דעתו להיות כבני העיר, וממה שישב לנוח שם במקומו אינו גילוי מילתא להיפך שדעתו היתה לשבות שם.

ומלשון הריטב"א בפ"י מתני' משמע דרק בנייעור הדין הכי, שפי' וז"ל: מי שישב בדרך ביה"ש ניעור, אלא כי מפני שהיה יושב לא הכיר שהיה קרוב לעיר, וכשעמד על עמדו אחרי שחשיתה ראה שהיה בתוך תחום העיר ביה"ש, עכ"ל. מבואר דרק משום שהיה ניעור באנו למחלוקת ר"י ור"מ, וכפי שהמשך הריטב"א לבאר בדעת ר"מ דס"ל לר"מ זכוין דנעור היה ולא נתכוין להיות כבני העיר הרי שביטתו במקומו, ומשמע לכא' דבישן דאין לו דעת כלל לשבות בעיר כ"ע יודו דלא יכנס. וכן לכא' היה מקום להוכיח נמי מפ"י בדעת ר"י דהטעם שיכנס דאנן סהדי דכיון שדעתו ללכת אל העיר כי רצונו להיות כבני העיר, ואילו היה יודע שהוא בתוך התחום היה נכנס, וכזאת נמצא ג"כ ברישב"א בדעת ר"י, ומכ"ז מוכח לכא' דלא כשאלותיו והרמב"ם דרק בנייעור י"ל שאילו היה יודע היה נכנס, אבל בישן והחשיך לו התחום אימא לן שאין לנו אנן סהדי שידעתו להיות כבני העיר. ומיהו יש לדחות דאדרבא ישן ניהא טפי, דאם בנייעור הדין הוא לר"י שיכנס כ"ש בישן, ונבאר דברינו דבנייעור י"ל דאם שבת במקומו עיקר מחשבתו להיות כבני העיר, וניחא על מחשבתו להספיק לשבות קודם

השבת בתוך תחום העיר, אבל בישן שלא היתה כאן מחשבה הפכית לשבות כאן אלא מחמת עייפותו ישב לנוח, שפיר י"ל דמחשבתו להיות כבני העיר לא נתבטלה, ואנן סהדי דכונה לבו לקנות שביטה עם בני העיר, ומה שישן כאן לא בשביל לקנות שביטה אלא בשביל לאגור כח בהמשך בדרכו. ולכשון הזה נקט במאיירי וז"ל: מי שישב בדרך ועמד, פי' כעת היה מהלך בדרך והיה יגע מעוני הדרך, ומתוך עיפותו ישב או עמד במקומו שלא היה מהלך, שאלו היה מהלך לא היה יכול לקנות שביטה, אבל זה היה יושב או עומד מלהלך וחשכה לו עד קדוש היום בהיותו וקנה שביטה, וה"ה סמוך לעיר, עכ"ל.
הרי מפורש בדבריו שהוכיח סברא זו שעמד לנוח מחמת יגיעות הדרך, ואפ"ה לר"י יכנס ודס"ל דמה שעמד שם כדי לקנות שביטה בטעות היתה, דאילו ידע שבזמן שנח מיגיעת הדרך היה בתוך העיר ודאי היתה כונתו לקנות שביטה בעיר, מיהו מש"כ המאיירי שאליו היה מהלך בדרך והחשיך לו הדרך בעודו בדרך לא היה יכול לקנות שביטה, הוא דברים מחדושים שלא נמצא לו חבר בראשונים.

ובאמת כדברי רש"י מפורש הוא בשאלתות דר' אחאי, דהיתה לו גי' משנתנו כך, מי שישן בדרך ועמד וה"ה סמוך לעיר, הואיל ולא היתה כונתו לכך לא יכנס דברי ר"מ, עכ"ד. והנה לגי' השאליות במשנתינו מפורש להדיא דמתני' מיירי בישן סמוך לשבת, וע"כ חשכה לו הדרך, וע"כ סבר לה ר"מ דהואיל ולא היתה דעתו לכך, ר"ל שלא היתה דעתו מפורשת ליכנס לעיר, לכך לא יכנס להיות כבני העיר, משמע מיניה דאילו מיירי דהוה קאים באורחא ובעודו בדרכו חשכה לו הדרך והוא בתוך התחום, בהא ר"מ נמי מודה דיכנס לעיר להיות כבני העיר לפי שכונתו לכך, והיה מוכרח השאליות לגרום כך, דאל"כ אלא מהלך בדרך וחשכה מיט' דר"מ דלא יכנס, הלא כל הליכתו בדרך הוא לשם כך ליכנס להיות כבני העיר, וכי משום שלא דרכה כף רגלו בתוך העיר ממש יפסיד להיות כבני העיר, אלא ודאי הביאור הוא כדרך שנתבאר.

ומעתה מש"כ השאליות בהקדמת דין זה, וז"ל: ברם צריך אילו מאן דהוה קאים באורחא וחשיכה ליה בתוך תחומא דמתא, והוא לא ידע דסמיך למתא היא, וגנא אדוכתיא ודעתיה למייקנא שביטה התם, ולמחר קא חזי דסמיך למתא הוא וכו', עכ"ל, ומריהטת לשונו משמע דגם בקאים באורחא וחשכה לו הדרך בתוך תחום העיר פליגי בה ר"מ ור"י, ומש"כ תו וגנא אדוכתי' לכאר ר"ל דאחר שחשכה לו הדרך שבת שם שבתו וישן שם, ולמחרת באייר יום חזי דסמוך למתא, ופי' זה לא משמע לגי' השאליות במשנה, ועוד איך יפרש טעמו של ר"מ, ועוד למ"ל למימר גנא אדוכתי', מה איכפ"ל מה עשה בלילה, אלא ע"כ צ"ל דלאו דוקא הוא והכי קאמר, מאן דהוה קאים באורחא וגנא אדוכתי' וחשיכה ליה בתוך תחומו דמתא, והוא לא ידע דגני סמוך למתא, פליגי בה ר"מ ור"י, ודו"ק. והשתא הכל מתיישב על נכון כמשנ"ת.

איברא בפ"י העמק שאלה כבר חש בדבר, אך כ' בפירושו שלא כדברינו ח"ל: פ"י שכיון לקנות שביטתו כאן, ופי' וגנא אדוכתי' שלו שמה מחמת שלא ידע שהוא קרוב לעיר, ולא שמשכתו שינה עד עבור ביה"ש כהא דלעיל בבלוגתא דריב"ז ורבנן, דהתם המפי' ביה"ש ולא קנה שביטה כלל, והכא מיירי שנתכוין לקנות שביטה בכאן, ומשום ששהי' גי' רבינו במשנה מי שישן בדרך וכו' משהיה כ' רבינו בשאלתא הכי וכו', עכ"ל, והוכיח כוותי' מדברי הרמב"ם ודלא כהראב"ד, יעו"ש. ולכאז' דבריו תמוהים, דאדרבא לגי' השאליות משמע שהישן בדרך הוא הסיבה שלא נכנס לעיר קודם השבת, ולא שהישן הוא התוצאה שמחמת שלא נכנס לעיר נאלץ לישון מחוץ לעיר, ולכן רק למחרת שעמד בהאייר היום ראה מקומו, וכמו שכבר נתבאר. ובאמת אף שלשון השאליות בהק' מורה על כך, מי"מ אין לזה משמעות כלל, ואפשר שבא לזה מעובדא דר"ט דהכי משמע כוותי' דה"ק, מעשה בר"ט שהיה מהלך בדרך וחשכה לו ולן חוץ לעיר לשחרית וכו', הרי מפורש דסיבת היותו מחוץ לעיר הוא לא משום שישן אלא מהלך היה, ולא הספיק ליכנס לעיר קודם השקיעה ולכן שבת במקומו [ומיהו קצת יש לעיין לפ"י], דאם נימא דבניעור ומהלך כ"ו"ע מודו דנכנס לעיר, וכן בישן נחלקו ר"מ ור"י, למה דחו בגמ' הך עובדא דר"ט דשמא בלבו היתה או משום דביהמ"ד מובלע בתחומו היה, הא יכלו לדחות גם באופן זה שר"ט ניעור היה, ודעתו היתה ליכנס לעיר להיות כבני העיר, ומשאי"כ משנתנו בישן מיירי (הא תינה לגי' הגמ' שלפנינו, אבל לגי' השאליות צ"ב). ואולי באמת זהו גופא תי' הגמ' שמא בלבו היתה, דכיון שניעור היה בודאי בלבו היתה, ואם כנים הדברים יצא נ"מ למעשה דבישן וחשכה לו הדרך אין היתר ליכנס לעיר, וחזרו דברי הנצי"ב למקומם דלפ"י באמת אין מ"ד שמתיר בישן ליכנס לעיר, ועדין צ"ע [ואם נפרש שנצרך לכך הנצי"ב הוא בכדי לחלק בין הך פלוגתא דר"מ ור"י לפלוגתא דריב"ז וחכמים, לאו מדי' הוא, דגם אם נפרש בתרווייהו דמיירי בישן וחשכה לו הדרך אכתי ניתן לחלק ביניהם, דפלוגתא דריב"ז וחכמים הוא במי שישן חוץ לתחום כמפורש בתוד"ה כמאן (לח):].

וכדברינו כן הוא מפורש בדברי התוס' הנ"ל דגם בישן באנו למחלוקת ר"י ור"מ, דהא בפלוגתא דריב"ז וחכמים כ"ו"ע מודים דמיירי בישן, ועו"י גופא כ' התוס' דאף משנתנו מיירי בישן אלא שישן בתוך התחום, וס"ל למ"ד יכנס דסתמא דעתו להיות כאנשי אותה העיר, ודו"ק.

ובאמת שכך מורה לשון הרמב"ם (פכ"ז מה"ש הי"י) להדיא וז"ל: היה בא למדינה וישן בדרך, ולא נעור אלא בשבת, וכשנעור מצא עצמו בתוך התחום, ה"ז יכנס לה ויהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמות לכל רוח מפני שדעתו היתה להלך למדינה זו וכו', עכ"ל. למדנו מדבריו דפלוגתת ר"מ ור"י הוא בישן, ומחמת השינה לא הספיק ליכנס לעיר, וקיי"ל כר"י מפני שדעתו היתה על מדינה זו (ומלשון הרמב"ם בפיה"מ לא משמע כן להדיא). והראב"ד בהשגות הרגיש בזה, וכ' עליו וז"ל: או שישב ולא ידע שהוא סמוך לעיר, עכ"ל. וכל לב מרגיש שכונתו להשיגו במה שנסתפקנו לעיל האם בעמד וישב כ"ו"ע מודו דיכנס לעיר, או שגם בזה נחלקו ר"מ ור"י, ולדברי הראב"ד הללו מוכח להדיא שנקט כגי' משנתנו דאף בעמד וישב באנו למחלוקת ר"מ ור"י, ומיהו סתם ולא פי' שעמד דר"מ, ובאמת אינו נ"מ לדידן דבכל גווני קי"ל כר"י דיכנס [ולא אם נפרש שהראב"ד להקל בא, קצת תימה מה רצה בהשגתו, הלא גם אם מתני' בעמד וישב קי"ל כר' יהודה, ושמא רצה להעמיד לכ"ו, אבל אליבא דהפרישה והב"ח ועוד לאו קושיא היא כלל]. והה"מ כ' עליו וז"ל: והוו מה שהוכיח רבינו וכו', וכן פי' בהלכות בשם ר"א משבחה [ובר"ף לפנינו ליתא דברי ר"א משבחה בענין זה אלא בענין אחר לאפוקי מפ' הר"ח, וכו'] בהגהות מימוניות אות ו' יעו"ש], ותפסו פי' זה בעיקר, וכ"כ הרשב"א, עכ"ל. אך המשך דברי הה"מ צ"ב יעו"ש (ויעוין בסמוך), ומכ"ז עולה מפורש דלא כנצי"ב, וצ"ע.

שוב ראיתי שאין הדברים מחוזרים כ"כ, דבביאור דברי הרמב"ם והראב"ד באנו לידי מחלוקת אחרונים, ובהקדם דברי הרשב"א והראב"ד דמי שהיה ניעור והוציא בשפתיו ואמר תהא שביטתי במקומי, הרי עקר שביטתו מאנשי העיר (והה"מ כ' על דין זה דאע"פ שהרמב"ם לא הוכירו אבל נכון הוא, ואין לפרש ככונת הראב"ד דבא להשיג שאפי' עקר בפ"י לר"י יכנס כמו שהעלה רבינו יהונתן, דהווא תימא כמו שדחה השעה"צ צד זה וע"ש).

ובפרישה (ס" ת') דייק מדברי הרמב"ם שחולק על רש"י שרק בישן שאין לו דעת דינו כן, אך אם היתה דעתו לשבות כאן אין דינו כבני העיר ע"ש, ומעתה לפי"ד כונת הראב"ד תתפרש כך, דר"ל דאפי' בישב ולא ידע שהוא סמוך לעיר ונתכוין לקנות שביטה במקום הזה, אפ"ה כיון שלבסוף מצא עצמו בתוך התחום ה"ה כבני העיר, וכונתו לאפוקי מדברי רש"י בהמשך המשנה (ד"ה דלא) בעובדא דר"ט, וז"ל: שלא היה יודע שכשחכה לו שהוא בתחום העיר, ולא נתכוין להיות שביטתו בעיר אלא במקומו, עכ"ל. הנה מפורש ברש"י להדיא דהיתה כונתו של ר"ט לקנות שביטה במקומו, ואפ"ה כיון שהודיעהו לבסוף ששבת בתחומי העיר נכנס לעיר, מוכח להדיא דאפי' אם נתכוין לקנות שביטה (ולא הוציא כן בפיו) ה"ה רשאי ליכנס לעיר, משום שאמדינן דעתו דכל מה שנתכוין לקנות כאן הוא לפי שהיה סבור שלא הספיק ליכנס לתחומי העיר, אבל אם מידע ידע שנכנס ודאי היה רוצה לקנות שביטה בעיר.

וכך הוא מפורש בב"י שפירש את המשנה כדברי רש"י, וז"ל: רי"א יכנס, כלומר שאע"פ שלא היה יודע שהעיר בתוך תחומו ונתכוין לשבות במקומו, כדקתני שלא היה היתה כונתו לכך, כיון שאליו היה יודע שהעיר תו"ת לא היה קונה שביטה אלא עם בני העיר, ה"ה כמי שקנה שביטה עמהו וגננס לעיר, עכ"ל. ושוב הביא את דברי הרמב"ם והה"מ וז"ל: ומדברי הר"מ נראה דהבי"ע בשהיה דעתו לילך למדינה זו, ולפיכך קנה שביטה עם בני המדינה כמותן שהרי נכנס עמהם בתחום וכו', עכ"ל. ומסתיתמ דבריו נראה שלא ראה ה"ה מקום לחלק בין ישב ועמד לישן ועמד, אלא בתרווייהו הדבר תלוי בהיה דעתו לילך למדינה שנכנס לתחומה, דאם היה דעתו ליכנס יכנס, ואם לא היה דעתו לא יכנס, ולא חילק אין היה מצבו של ההולך בשעת חשכה, ומשמע להדיא דלא כפרישה [וגמה שתמה בפרישה על הבי"י שלא ראה לישן רש"י, ז"א, דאדרבא משמעות לשון הבי"י הוא מרש"י, ודו"ק], ומעתה אם ננקוט כן בב"י אולא השגת הראב"ד, דהראב"ד נקט כפרישה דדעת הרמב"ם דרק בישן שאין לו דעת כלל מודה ר"י דיכנס, אבל לכ"י בדעת הרמב"ם אין חילוק, דגם בניעור והיתה דעתו ליכנס ס"ל לר"י דיכנס.

ישו"מ בקרן אורה (שם) שדייק מהרמב"ם כפרישה, ח"ל: אבל גי' בה"ג מי שישן בדרך וה"ה סמוך לעיר, ולפי"ז אי"ש לישנא דלא יכנס דר"מ ס"ל כרבנן דאין לו אלא ד"א, ובעיר ג"כ לא נתכוין לקנות, וכנ"ו מלשון הר"מ, ולפי"ז י"ל דאם ישב בדרך סמוך לעיר ונתכוין לשבות במקומו מודה ר"י דלא יכנס, והרמב"ם כ' בזה ב' דינים, **הא'** אם הוא הולך לעיר ובא ביה"ש בתוך התחום דהוי אנשי העיר, והוא פשוט ממעשה דר"ג' בנמל. **הב'** מי שישן בדרך, ולא ביאר דין מי שישב בדרך וצ"ע וכו', עכ"ל, למדנו בדבריו דלפי גידסתם גשרסו שהיה ישן, אי"כ במי שהיה ישב מודה ר"י שלא יכנס, אך הוא תימא דאי"כ הו"ל לרמב"ם לדבר מענין זה ולא לסתום, וע"כ הניחו בצ"ע.

ובשעה"צ ישב ג"כ על מדוכה זו, ודחה סברת הפרישה ודעימי' לדייק מהרמב"ם דדוקא בישן, וזהו תו"ד דעמש"כ השו"ע מי שהיה בדרך ולא ידע, העתיק המ"ב דברי הב"י דאפי' בנתכוין לקנות שביטה במקומו יכנס לעיר, והביא מקורו מדברי רש"י בעובדא דר"ט, ושכן דעת הראב"ד הרשב"א והריטב"א, ושוב כ' ח"ל: ואפי' הרמב"ם שהעתיק הדין בישן וכגי' השאליות במשנה, ג"כ אינו מוכח דסדר להיפך, וכמו שהגי' עליו הראב"ד דה"ה ישב וכמש"כ אחרונים (עין מא"מ), וכן משמע מכרייתא במעשה דר"ט שחשכה ולן, ומסתמא נתכוין לקנות שביטה במקומו ודלא כפרישה וב"ח, ולפלא על הב"ח שהוציא כן מדברי רש"י, וברש"י מבואר להיפך, עכ"ל.

נמצינו למידין דאף המ"ב דרך בביאור דברי הר"מ כמשנ"ת, ודלא כפרישה הךרן אורה, וכונתו לתמוה על הב"ח שדייק מלשון רש"י (ד"ה מי) ומלשון הטור שכ"מ שקונה שביתת העיר לר"י היינו דוקא אם כונתו לנוח בלבד, אבל אם דעתו היתה לקנות שביטה במקומו קונה במקום שישב, ואפי' בלא שביתתי במקומי, ונקט הב"ח שדינו של הראב"ד שבאמר בפ"י שביטתי במקומי הוא לאו דוקא בהוציא בשפתיו, אלא גם ע"י מחשבתו לשבות באו"מ עוקר עצמו משביטת בני העיר, ודחה השעה"צ דיוקו מלשון רש"י, דאדרבא מלשון רש"י ניתן לדייק להיפך דלר"ט נתכוין לקנות שביטה במקומו, ואפ"ה קנה שביטת בני העיר.

אברהם שקלאר - מודיעין עלית

סימן ת"א

זכו שנים בהפקר

שו"ע סי' ת"א סעיף א': אבל חפצי הפקר אינם קונים שביטה, והם כרגלי הזוכה בהם תחילה. ובביה"ל ד"ה כרגלי וכו' כ' ואם זכו בו שנים, אחד עירב למורח ואחד עירב למערב, הרי הוא כרגלי שניהם ואסור לזוז אותו ממקומו [תוספת שבת ומאמר מרדכי וש"א דלא כט"ז]. ובתוספת שבת מבואר דתמיהתו על ה"טו"ז איך פסק להקל גם שחפצי הפקר כרגלי הזוכה, וגם בשנים שמצאו חפץ דיש להם אלפים כהחפץ עצמו דיש לו אלפים (כר"י בן נורי).

וע"י ברמב"ן כ' להדיא שאף שפוסקין כר"י בן נורי, פוסקין גם דחפצי הפקר אין קונין שביטה, אף שהוא תרתי דסתרי פוסקין לקולא בעירובין כל שאינו בבת אחת (בפסק אחד), ומי"מ תמיהת התוספת שבת קיימת, דהתוס' ד"ה קמ"ל וכו' כ' להדיא שאין לפסוק קקולי דמר וקקולי דמר, וכו"ה ברא"ש, וכנ"ו מדברי השו"ע עפ"י הגר"א.

[ובביה"ל קונין וכו' מבואר דחפצי ישראל ודאי הם כרגליו אפי' נמצא בעיר רחוקה מכאן הרבה (וכ"ה ברשב"א בעבותה"ק דיני תחומין כ"א), ובתוס' ורש"י עירובין (מ"ז ע"ב) מבואר שהחפץ אינו כרגליו וקונה שביטה במקומו ויש לו אלפים ממקום שביטתו. ובאחרונים דנו א' מותר להשתמש ולהוציא בחפצי שכנו שנמצא בעיר אחרת כשמסכים, ובשבה"ל חלק ט' נוטה להתיר. ובס' חו"ב ביצה מצדד שאם רגיל להשאל יש לדמותו לשור של רועה ופטם].

ישראל כהן - מודיעין עלית

בטעמא דמבצרים לא חשיבי מוקפיין לדירה

מבו בשו"ע ומ"ב בסי' ת"א שאם הקיפו עיר תחילה ואח"כ בנו בתוכה בתים, חשיבא לא הוקף לדירה עיי"ש, ויל"ע דבמ"ב סי' שני"ח ס"ק י"ט אי' דבעומד לבנות בתוכו בית וחשב על כך בשעת ההיקף חשיבא הוקף לדירה, וא"כ ה"נ ליהוי הוקף לדירה, ואטו במבצרים לא היה דעתם לבנות בתוך ההיקף בתים, וא"כ אמאי לא חשיבא הוקף לדירה, וצ"ע.

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

עירוב תחומין בעבד כנעני

כתב המ"ב סי' ת"א ס"ק ב' דחפצי ישראל שיש להם בעלים כרגלי הבעלים. וקשה למה עבד כנעני צריך שיערב עליו במוון ב' סעודות נפרדות, ולא נגזר אחרי בעליו דהיה כשורו וחמורו, ומה ההבדל. וי"ל שעבד חייב במצוות מצד עצמו, ואיסור התחומין שלו ג"כ מצד עצמו, ולכן צריך לקנות שביטה בקצה

התחום (אע"פ שכיון שנגזר אחרי רבו א"צ שיזכה לו רבו בעירוב, אבל עכ"פ צריך שיניח לו רבו עוד בי"ס חוץ ממה שמניח לעצמו), משא"כ בהמה וכלים שלא מצווים בתחומין אלא אסורים רק בגלל בעליהם, וע"כ ניתרים בעירוב בעליהם.

סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה

שו"ע סי' ת"א: סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה. וקשה שהרי ודאי שבנו המבצר ע"ד שהשומרים והחיילים יצטרכו לדור בו, ונחשב כמקום שהוקף ע"ד ליישבו שנידון כישב ולבסוף הוקף כמ"ש במשנ"ב סי' שני"ח ס"ק י"ט, ודינו כדירה ולא כקרפף, ואמאי פסק כאן שאינו מוקל"י. וי"ל שלא בנו אותו ע"ד שיהיו בו שומרים שדרים בקביעות, אלא שהכינו מבצר למקרה שיבוא אויב שיתבצרו בו כל אנשי העיר, ומה שלא בנו לדירת קבע לא חשיב דירה כלל.

אורי שרגל - נוה יעקב

סימן ת"ב

חריץ מים שבין ב' תחומין

סימן ת"ב, קשה למה אסור למלא מהחריץ מים, הרי כל האיסור כי סומכים בני העיר על המים, וכיון שיודעים שאם יסמכו שניהם על המים יאסרו למלא, נמצא שרוצים לא לסמוך על המים כדי שבסופו של דבר יהיו מותרים למלא.

חריץ מים רחב שבין ב' תחומין

סימן ת"ב ביה"ל ד"ה מלצתו, לא ביאר הבה"ל מה באמת החילוק בין חריץ רחב הרבה לצר. וצ"ל שחריץ בשליטת בני העיר מקבל את דין בעלותם, ואין בזה בטלה דעתם דבשליטתם הוא, אך ללא סברא זו קשה הלא די בקצת מים שיאסרו את כל המים, דאין ביטול בתחומין. אך למסקנא דביצה ל"ח ע"ב יש ביטול בתחומין. אך מכל מקום לרב אשי שם דבר שיש לו מתירין במינו לא בטל, וכן נפסק (מג"א סי' שצ"ח ס"ק ט').

שלמה אקרמן - קרית ספר

שטח גדול בין ב' עיירות

סי' ת"ב סעיף א': חריץ מלא מים מכונסין שהוא בין תחומי שבת וכו', שתי העיירות אסורות למלאות ממנו וכו' וצריך לעשות מחיצה וכו'. ובביה"ל ד"ה מקצתו וכו' כ' דאם החריץ רחב הרבה ויש שטח גדול שאין שייך לא לתחום זה ולא לתחום זה, יהא מותר וכו'. ולא נתבאר בדבריו כמה הוא הרבה, ואולי הוא קמ"א ושליש כבין שתי עיירות (בסי' שצ"ח ס"ז).

חריץ מלא מים סמוך ליחיד

בשעה"צ סי' ת"ב אות ז' דדוק מדברי הפמ"ג שאם סמוך ליחיד הוא ישראל אוסר, ותמה עליו איך יאסור והרי הוא הפקר, ובור הפקר כרגלי הממלא, ולא נזכר חילוק אם סמוך ליחיד או לא עיי"ש, ולכאורה כדברי הפמ"ג כ"ה בב"ח דדוקא יחיד גוי אינו אוסר וישראל אוסר.

וליישב נ"ל עפ"י הפרישה שחילק דבור של הפקר כל הנוטלו מוליכו כרגליו כי יד הכל שולטת בו, משא"כ מים בתחום ב' עיירות שחלקם כאן וחלקם כאן, ועכצ"ל דגם הפמ"ג מודה בבור הפקר הסמוך ליחיד כיון שיד הכל שווה בו כרגלי כולם, ורק הוא מיירי באופן שסמוך ליחיד חלק מהבור [וכנראה מיירי בבור גדול שניכר שליטת היחיד עלין]. באופן שאין לאחרים שליטה עליו כמו מים בין ב' עיירות, ודו"ק. ומי"מ דעת השעה"צ נראה דיחיד לא חשיבה דעתו לאסור כלל, ורק דעת אנשי העיר.

ישראל כהן - מודיעין עלית

טלטול מים מחריץ בשבת

סי' ת"ב בביה"ל ד"ה חריץ כתב דמיירי ביו"ט, דבשבת בלאו הכי אסור בטלטול, ועיין בפמ"ג שתי' דמיירי בשבת וע"י פסים או חריץ עיי"ש. ובא"ר ציין שפסים זה לבהמה עיי"ש.

ולענ"ד אפשר לומר דמיירי בשבת והיתה מחיצה או צוה"פ על המים או אפי' שהחריץ אינו על פני כל צלע העיר אלא על המיעוט, ובשאר אותו צד איכא מחיצה ואיכא עומד מרובה על הפרוץ. ואין לדחות שכיון דאיכא מחיצה או צוה"פ א"צ מחיצה תלויה, דעיין בסי' שעו"ז ס"א לענין בור שבין ב' צורות שהפסק השו"ע דבעינן מחיצה העשויה לשם היתר מילוי. ונראה שה"ה הכא דבעינן מחיצה להיתר מילוי (ובמ"ב סק"ה דימה אותם).

בור מים העומד בין יחיד לעיר

בשעה"צ סי' ת"ב סק"ד הביא דברי הפמ"ג בבור מים העומד בין יחיד לעיר צריך מחיצה כמו חריץ העומד בין ב' עיירות, ותמה עליו השעה"צ שהרי זה לא הוזכר. (אלא הוזכר רק בין ב' עיירות). וקצת תימה על השעה"צ הרי מסברא אין לחלק בין יחיד לעיר.

יצחק אלחנן חורב - נוה יעקב

מים הסמוכים לעיר

המשנ"ב בסי' ת"ב סק"ב כתב דהמים בתוך התחום כרגלי אנשי העיר משום שדעתם עליהם, ולכן לא הוי כחפצי הפקר, והוסיף דאם ישנה רק עיר א' ובסוף תחומה ישנו חריץ של מים, אף שהמים נמשכים הרבה מחוץ לתחום ומתערבין עם אלו, מ"מ מותר למלאות בתוך התחום משום דהמים שמחוץ לתחום מכיון שאינם סמוכים לעיר ואין עליהם רשות אחרת הרי הן כחפצי הפקר, דאינם קונים שביטה כלל.

הנהגה לפי הנ"ל יש להאיר ולהעיר כמה נקודות:

א. דין המים שבתריץ הנמצא בתוך התחום כדין בור הנמצא בתוך העיר, שהינו כרגלי אנשי העיר המבו' בסי' שצ"ז סעי' י"ד, והמים מעבר לתחום דינם כבור של הפקר שדינם כרגלי הממלא (שם).

ב. אם א' מבני העיר עירב בסוף התחום ליד חריץ המים, יכול לטלטל המים עד מקום עירובו, דהיינו עד סוף ארבעת אלפים אמה מסוף העיר, ואף המים המצויים חוץ לתחום העיר דכרגלי הממלא הויין.

ג. אדם שאינו מבני העיר שעשה עירוב המאפשר להגיע לחריץ המים אף בתוך תחום העיר לכאז' כך דינו, המים דמחוץ לתחום העיר הרי הן כרגליו, ושבתחום העיר הרי הן כרגלי אנשי העיר שניתן לילך עימם אף לאלפיים מחוץ לעיר לכיוון ההפוך, אך כיון שהוא עצמו לא יכול לילך לשם משום שנגמר תחום עירובו קודם, לכן אינו יכול להוליכם לשם, וכן אם א' מבני העיר עירב לכיוון הנגדי של המים שאם היו בסוף תחום מזרח והוא עירב בסוף תחום מערב, דין אותו שאינו מהעיר שאינו יכול כלל להזיזם כמכו' בשעה"צ בסי' שצ"ז סק"כד ע"ש.

אברהם בנבנישתי - טבריה

ובריטב"א רואים מהלך שונה בדעת רש"י, חידוש הריטב"א דעיקר מאי דאמרינן דכל העיר כד' אמות היינו כשקונה שבייתה בעיר, דכיון דקונה כעת שבייתה בעיר אמרינן דאין קונה רק ד' אמות, אלא אם קונה כאן שבייתה עכשיו חשבינא ליה כמקום שבייתו וכאילו שובת בכל העיר, והנ"מ כשהוציאורו נכרים דע"י שעוקר תחומו שוב לא שייך לומר שמקומו הוא הראשון, וצריך לקבוע מקום חדש, וכיון שקובע מקום חדש שקובע שם שבייתה ממילא קונה את כל המקום כדין שבת בעיר, משא"כ בשבת בבקעה והקיפווה נכרים מחיצות בשבת ששם כבר יש לו ד' אמות ולא עקרם מעולם, ממילא לא קונה מקום חדש עכשיו בשבת, ולכן אין לו את כל העיר כד' אמות, שכל העיר כד' אמות הוא דוקא כשקונה שבייתה בשבת, וכתב דלפי"ז היה נראה שם יוציאורו נכרים מחוץ לאלפים אמותיו תוך המחיצות צריך לקבל את כל ההיקף, שהרי עכשיו קונה שבייתה חדשה, אלא שהביא בשם רבו הרא"ה שכיון שכבר היה היקף המחיצות אלא שלא ניתר ע"י כך, אי"כ שייך כאן סברא דכיון דנאסרה נאסרה, ונפק"מ בין רש"י לריטב"א יכולה להיות דלריטב"א דעיקר הטעם דבעינן לקנות שבייתה בשבת, אי"כ אפשר דאף אם יצא במיזד מתחומו נמי יקבל את כל ההיקף, שעיקר הטעם הוא שכיון שהוא קנה שבייתה קונה את כל ההיקף.

אבל לרש"י שעיקר הטעם שמקבל את כל ההיקף בדיר וסוהר הוא משום שהקילו עליו כיון שאין לו אלא ד' אמות, היה נראה שזה דוקא כשיצא באונס, אבל כשיצא בשוגג נראה שיפסיד את ההיקף שלא יקילו למזיד.

ובאמת מבואר כאן בר' יהונתן שכתב כדברי רש"י, וכתב בהדיא הדקילו על היוצא חוץ לתחום כיון שבאונס יצא מתחומו, אבל במיזד מבואר דלא הקילו.

ובריטב"א לקמן מבואר לענין פלוגאת דרבה ור' זירא ההלכה כר"ג בספינה, ונפק"מ בקופץ מספינה לספינה כתב בריטב"א לדשוך קבל משמע קפץ במיזד, ומשמע מהכא דאף היוצא מתחומו במיזד יש לו את כל העיר כד' אמות, ואע"ג דראייתו שם צריכה עיון מצד עצמה, עכ"פ מבואר בדבריו דאף היוצא במיזד מתחומו יש לו את כל העיר, דעיקר הטעם לריטב"א הוא דכיוון דקונה שבייתה בשבת קונה ממילא את כל העיר.

אלא שבתוס' רי"ד מבואר שיטה שלישית מחודשת, דכתב תוס' רי"ד דלא דמי שבת בבקעה להוליכוהו עכו"ם לר"ג שיש לו את כל העיר, משום שכשהוציאורו נכרים שיש לו ד' אמות ולא אלפים אמה אמרינן דכל העיר לו כארבע אמות, משא"כ כששבת בבקעה שאין לו ד"א אלא יש אלפים אמה, לא שייך לומר דכל העיר לו כד' אמות כיון שאין לו ד"א.

ויש להבין דבריו בתרתי, ראשית מאי שנא אם יש לו אלפים אמה או ד' אמות מודוע הדין דכל העיר כד' אמות תלויה דוקא הדין דד' אמות, ועוד צ"ע דהא כל השובת יש לו ד' אמות מלבד האלפים אמה, אי"כ גם השובת בבקעה יש לו ד' אמות.

ולכאורה היה נראה דדברי התוס' רי"ד דהכא תואמא את דברי תוס' רי"ד לקמן דף נב: דמבואר בגמ' דא מספקא ליה לגבי אם המניח עירובו יש לו ד' אמות או שאין לו ד' אמות, והקשה תוס' רי"ד מאי מספקינן, הא להדיא מבואר במשנה דהנתון עירובו בעיר יש לו את כל העיר וחוצה לה אלפים אמה, ומדוע יש לו את כל העיר וחוצה לה אלפים אמה אם לא משום שכל העיר לו כד' אמות, ותירץ תוס' רי"ד דהטעם שיש לו את כל העיר איננו מטעם דכל העיר כד' אמות, אלא שכל המקום הזה חשוב כמקום שבייתו, וכמו שבי"ת אנו דנים את הבית כמקום אחד גם בלא דינא דכל הבית כד' אמות, ה"ה בעיר.

וכתב שם עוד דכל דינא דד' אמות התחדש רק ביוצא חוץ לתחום, דילפינן ליה מאל יצא איש ממקומו, אבל בתוך תחומו אין לאדם ד' אמות מלבד אלפים אמותיו, וכתב דרש"י תב דיש לו אלפים לבד מהד' אמות, והקשה דמנלן כולי האי שיהיה לאדם אלפים ושמונה אמות, עיי"ש.

ועכ"פ מבואר מדבריו דבעצם אין דין של מקום לאדם שיש לו אלפים אמה, אלא יש לו רק תחום, ותחומו נקבע בערב שבת, אבל ד' אמות זה חידוש שמקבל ד' אמות כשיוצא מחוץ לתחום, אבל בתוך התחום אין לו אלפים.

ולפי"ז אפשר לחלוק גדר דין אלפים מגדר דין ד' אמות, דגדר אלפים אמה אינו בגדר אלפים אמה חשוב מקומו, אלא שאלפים אמה הוא שיעור הילוך שנתנו לאדם ללכת בשבת, אם משום שכך דרך ללכת או מטעם אחר. אבל גדר דין של ד' אמות הוא דד' אמות כיון שהם מקומו של האדם, אי"כ כשיצא חוץ לתחום ואיבד מקומו הראשון נתנו לו ד' אמות.

וממילא יש לומר דדין כל העיר כד' אמות גדרו הוא שכל העיר חשובה כמקום האדם כיון שהיא מוקפת מחיצות, וממילא כשקונה מקום אינו קונה רק ד' אמות אלא קונה את כל העיר. משא"כ דין אלפים אמה שהוא דין תחום של האדם ולא מקומו אין שום סיבה שיקבל את כל ההיקף, ולדברי תוס' רי"ד אין לו ד' אמות מלבד האלפים אמה שמקבל כששבת שם, ולכן אין לו דין דכל העיר כד' אמות, והא דהשובת בעיר יש לו את כל העיר וחוצה לה אלפים, ולא אמרינן דכיון דיש לו אלפים אין לו ד', ואם אין לו ד' מדוע יש דין דכל העיר כד' אמות, נראה דתוס' רי"ד לשיטתו דס"ל דבשבת שם לא צריך לדון העיר כד' אמות, אלא דחשבינא לעיר בעצם כמקום אחד, ולכן יש לו את כל העיר, וכמו מניח עירובו בעיר דיש לו את כל העיר גם בלא דינא דיש לו ד' אמות, דהנתון עירובו אין לו ד' אמות. ולכן שפיר תירץ תוס' רי"ד שבשבת בבקעה והקיפיה מחיצות שם אמרינן דכיון דקנה אלפים שוב אין לו דין דכל העיר כד' אמות, משום שבאמת אין לו דין מקום ואין לו ד' אמות, דדין ד' אמות לא נאמר אלא ביוצא חוץ לתחום, משא"כ בהוציאורו נכרים שיצא חוץ לתחום שם אמרינן דכל העיר לר"ג כד' אמות.

אך הדברים קצת קשים, דבתוס' רי"ד בסוף דבריו במהדורא תנינא חוזר בו וכותב דכל דברי אינם כלום, והעיקר כדעת רש"י, וכן במהדורא תליתאה כתב דלא כדבריו במהדורא תניינא, ואי"כ דווקא לומר דכל דבריו בדרך מב. מוסכסין רק על הה"א שלו דלא כדברי רש"י דאין לו ד' אמות מלבד האלפים, מלבד דהוכיח בהדיא מהגמ' בדרך נ: דהמעבר יש לו אלפים אמה וד' גרמידי, אי"כ בהדיא דיש אלפים וארבע.

ואולי יש לבאר על הדרך הנ"ל בצורה קצת שונה, דהנה תוס' רי"ד הביא מדברי רש"י בדרך נא. דדין דד' אמות נאמר ליוצא חוץ לתחום ולא לנמצא בתוך התחום, ומאיך דעת רש"י דאף השובת ברגליו יש לו ממקום רגליו ד"א מלבד האלפים אמה כמבואר בגמ' דף נ: וכומו שהוכיח תוס' רי"ד, ולכאורה הדברים סותרים.

ונראה לבאר הדברים דיש ב' סוגי קניין שבייתה של ד' אמות, אחד היוצא חוץ לתחום ואחד לנמצא בתחום, והגדר הוא דהשובת בתחום יש לו ד' אמות באותו מקום מדין מקומו דד' אמותיו של אדם חשובים כמקומו, ולכן אם באנו למדוד את התחום אנו צריכים למדוד את התחום ממקומו, ומקומו הוא ד' אמות, ולכן אנו מודדים תחומו מסוף הדי' אמות כאילו שם מתחיל תחומו דעד שם זה מקומו, ואי"כ הגדר בד' אמות כשיש לו אלפים אמה הוא מגדרי תחום, דמה דיש לו ד' הוא משום שמשם ואילך מתחיל מקומו, וממילא גם הדי' אמות הללו הם בכלל תחומו, וכן בעיר שכל העיר כד' אמות בשבת שם הוא מטעם דע"י

חוץ לאלפיים מצד שלא שבת באויר מחיצות היאך יטלטל שם, אי"כ אין איסור על הטלטול עצמו, ואדרבה מצינו היתר כגון שאנסוהו עכו"ם לילך חוץ לאלפיים שם, ודאי מותר בטלטול מצד איסור טלטול או, כיון שאנוס על ההליכה", עכ"ל. והבה"ל למד שכונת הט"ז שאחרי שהוציא אותו מאלפיים מותר לטלטל בכלל ההיקף שכולו כד' אמות, ובאמת לפי זה תמוהה מאוד שאלת הט"ז, שהרי אם הוציאורו גויים חוץ לתחום והוא קונה **תחום חדש של ד' אמות**, זה מצב חדש ופנים חדשות, ומה שייך להקשות מזה ולהוכיח שאין כאן גדר של נפרצה לגבי התחום עכשיו שהוא רק אלפיים. וגם לי הט"ז כיון שאנוס **על ההליכה** לא משמע שכונתו לדין הוציאורו חוץ לתחום, דאי"כ היה לו לומר כיון שהוציאורו באונס, ולפרש כונתו שזכה בדין חדש של כל ההיקף כד' אמות. ולכן נראה לפרש קושיית הט"ז באופן אחר, שבא להקשות שאם יכריחו אותו גויים להלך חוץ לאלפיים יהיה מותר לו ליקח **בהליכו** חפצים עמו, כיון שאין איסור טלטול אלא איסור גברא לצאת חוץ לתחומו, אי"כ בורגע **שהגברא יוצא באונס מותר הוא בטלטול חפצים עמו**.

אברהם יחיאל הלר הכהן - אופקים

נפרצה למקום האסור לו

בסי' ת"ג מבר' ברמ"א ומקורו בהסוגיא ריש פרק מי שהוציאורו דמי ששבת בבקעה והקיפווה מחיצות, ועי"ש בגמ' שכן הוא כמי שכלתה מדתו באמצע מקום מוקף מחיצות אמרינן לגבי טלטול דהוי"ל נפרצה למקום האסור בטלטול, ואי' לטלטל גם בתוך תחומו [ועי' במ"ב שהאחרונים המתיירים לא חלקו אלא משום דס"ל דליכא איסורא אסורא חוץ לתחומו, ולכאוי' דבריו ברורים דהרי מפני בגמ' דלמאן דאסר זריקה בוודאי נידון כפשוטו למקום האסור, ועי' בבית מאיר מש"כ בזה, אך בוודאי שזו פשטות הסוגיא]. והנה לא אשכחן שגורו רק במקום מוקף מחיצות, שהרי לא אסרו בטלטול ביו"ט סמוך לסוף התחום משום פרוץ למקום האסור, וכבר כ' ריטב"א דכל איסורו רק בשבת ולא ביו"ט, והעתיקוהו הגאון החוזו"א.

ומבוי' מזה שזו הלכה בהלכות רה"י שרה"י צריך להיות גדור ממקום האסור בטלטול, ואי לאו אינו גדור, שאילו היתה גזירה בעלמא שמא ימשך לא הוה טעם לחלק ביניהם, וזה כמו שכי' בחזו"א בכ"מ שגדר ההלכה של נפרצה למקום האסור יסודו שאינו בגדר מקום גדור, וזה מהלכות מחיצות מדרבנן.

והלכך נר' פשוט וברור דמקום מוקף לדידה שבאמצעו שטח יותר מב"ס זרוע או מלא קוצים וכדו' שאינו ראוי לדידה דנאסר לטלטל בכל המקום, משום דפרוץ למקום האסור נחשב שאין המקום גדור מדרבנן, וממילא גם לגבי תחומין אין יאה כולו כד"א, וזה דלא כקולת ספר קרית אריאל שנמשך לחמיו בספר שבי"י, אלא כהוראת מו"ר הגר"נ הכהן קופשיץ שליט"א שחושש להחמיר שאין כולו כד"א שחסר כאן בגדרי רה"י מדרבנן וכמוש"נ [ומש"כ בספר הנ"ל מלשונות כמה רבוותא שטעמו משום גזירה, מ"מ י"ל דכדזינן בדוכתי טובא שמתמת טעמים חז"ל קובעים דינים בגדרים מסוימים שאין צמודים לטעם הגזירה אלא שכך צורת התקנה, ואין לנו ללמוד מזה את גדר הגזירה, ומסוגיין מוכח גדר הגזירה וכאשר כ' מרן החזו"א וכמוש"נ].

בן ציון גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

הקיפווה מחיצה עכו"ם והוציאורו או שהוא עצמו יצא

סי' ת"ג סעיף א': שבת בבקעה והקיפיה עכו"ם בשבת מחיצות לדידה, אינו הולך בה אלא אלפים אמה שאינה כולה כב' אמות, כיון שלא שבת באויר המחיצות. ובמ"ב כ' שאינו דומה לנתנהו בדיר וסוהר וכו', משא"כ כאן שכבר יש לו אלפיים אמה לא יתנו לו יותר ע"י היקף מחיצות.

וברעק"א צידד דאי"כ אם אחר שהוקף מחיצות הוציאורו חוץ לאלפים יש לו את כל ההיקף, וכ' אבל בריטב"א כ' בשם רבו שכיון שנאסר באותו היקף נאסר לכל השבת. ובביאור הלכה כ' בשם הבית מאיר דדברי הריטב"א נעלמו מדברי התוספת שבת והט"ז, ובס' גאון יעקב פסקע על דברי הריטב"א הללו להלכה. ולכאורה יל"ע אמאי אין נותנין לו את כל ההיקף ככל אדם שנתנהו בהיקף שכי' התוס' שכיון שנותנים לו ד' אמות נותנים לו את כל ההיקף, אף שהיה אסור קודם במקום זה, וצ"ב [וכנראה ס"ל דמקום אחר אינו בתורת היתר כלל, אבל ההיקף שהיה מקום להחזיר ונפסק שאסור נאסר לעולם].

ובר"ן כ' לדבר פשוט שאם הוציאורו עכו"ם נותנים לו את כל ההיקף (והמעייין בריטב"א יראה שגם הוא ס"ל להחזיר, ואח"ז הביא בשם רבו שאסור).

ועי' אבני נזר סי' ש"ח שכי' שלא שייך לומר כיון שנאסר מחמת מחיצות יאסר לכל השבת, וזה אומרים דוקא בדבר שנאסר מתחלת השבת ולא בדבר שנאסר בשבת גופה, עיי"ש [וכנראה לא ראה דברי הריטב"א]. ושם באות ב' כ' דאם חזרו והכניסוהו עכו"ם לאלפים הקודמים, ומצדד דשוב אסור ללכת רק אלפים ולא אומרים כיון שהותרה הותרה, ושם באות ג' מצדד דלפי' ב' ברש"י מותר, אך קי"ל כפי' א' עיי"ש [וצ"ב מה איכפת לן בנטילת העכו"ם אחר שהותר בכל השטח, והוא עצמו יכל ללכת בכל אותו המקום והרי הוא כנטלוהו עכו"ם באותו בית ממקום למקום, ואולי דקדק כן מהא דאמרו בהחזירוהו עכו"ם החזירוהו, כאילו לא יצא].

ולדברי האבני נזר יתכן דאף שהוא עצמו חזר לתוך האלפים יחזור להיות רק באלפים, והרי הוא כהחזירוהו למקומו שהדין נפסק כאילו לא יצא.

ישראל כהן - מודיעין עילית

בענין שבת בבקעה והקיפווה מחיצות בשבת

בגמ' מבואר דמי ששבת בבקעה והקיפיה נכרים מחיצות בשבת, מהלך אלפים אמה ומטלטל בכולה ע"י זריקה שמא ימשך אחר חפצו. ומבואר דאע"ג דעכשיו הוא מוקף מחיצות אין דינו שמהלך את כל העיר כדין דיר וסוהר, אלא יש לו אלפים אמה בלבד.

ובתוס' הביא בשם הירושלמי דאתיא אליבא דר' יהושע דס"ל דבדיר וסוהר לא מהלך את כולה בהוליכוהו נכרים, אבל לר"ג כשהקיפו נכרים מחיצות בשבת לא גרע מהוליכוהו לדיר וסוהר שיש לו את כל העיר.

וברש"י ד"ה מהלך בה אלפים כתב דאפי' לרבנן נגמליאל דאמר בהוציאורו נכרים ונתנהו בדיר או סוהר אע"ג דלא שבת באויר מחיצות מהלך את כולה, התם הוא דמי שהוציאורו נכרים אין לו אלא ד' אמות הקילו חכמים אצלו להיות לו היקף מחיצות בארבע אמות, אבל הקונה שבייתה שיש לו אלפים אמה לא הקילו חכמים אצלו להיות לו היקף מחיצות בארבע אמות אי"כ שבת באויר.

ובפשטות כונת דבריו היא דבעצם האי דינא של דיר וסוהר היינו רק קולא דרבנן, דמעיקר הדין אין לו אלא ד' אמות, אלא שהקילו לתת לו את כל המקום כיון שהוא כעת באויר מחיצות, ולזה כתב דקולא זו היא רק כשאין לו אלא ד' אמות, אבל אם בלאו הכי יש לו אלפים אין צריך להקל עליו לתת לו את כל העיר כד' אמות.

סימן ת"ג

חידוש דין נפלא באיסור תחומין בחפציו

סימן ת"ג: ומטלטל בכולה ע"י זריקה שיכול לזרוק אפילו חוץ לאלפיים - וכתב המ"ב בסק"ו "ודוקא בחפצים של אדם אחד או חפצים של הפקר, דאל"ה הרי אסור להוליכם חוץ לתחומי", עכ"ל. וקשה לי שזה אוקימתא מאוד רחוקה ומשונה שאדם נתקע מחוץ לעיר ושובת באיזה בקעה, ויש שמה חפצים של אדם אחר או של הפקר [שאינם מוקצה], והוא לוקח את החפצים הללו וזורק חוץ לתחומו, ומה יש לו להתעסק בויריקה פרוק שאינם שלו [שהרי אינו יכול לזכות בחפצים אלו, שא"כ הייין כתחומו וגם אסור לקנות בשבת]. ובגמרא בעירובין דף מב. מבואר דעת רב הונא שאסור לו לזרוק חוץ לתחומו גזירה דרבנן שמא ימשך אחר **חפצו**, משמע מפשטות הלשון שזה חפץ שלו, וגם מסברא נראה שאדם נמשך אחרי חפציו ולא אחרי חפצי הפקר או חפתים של אדם אחר, וגם זה גזירה במילתא דלא שכיחא, וצ"ע.ג. ובעיקר קשה לי תכימת כל הפוסקים הראשונים שהעתיקו את ההלכה הזו בסתמא, ואף אחד לא טרח לכתוב שהכונה היא על חפצי הפקר.

עוד ראיתי מקשים למה לא דנו הפוסקים לפי הרמ"א שסובר דין נפרצה לרשות האסורה לו כשהאיסור הוא מחמת אפשרות טלטול חוץ לתחום, אי"כ לגבי כל חפצים ידידה שאסור לו להוציאם אפילו בויריקה הוי"ל נפרצה למקום האסור לו, ויהיה אסור לו לזרוקם אפילו תוך אלפיים, והיה לו לרמ"א להשמיע חידוש הרבה יותר מעשי' שאסור לו להלך שם ד"א מ"מ יכול לטלטל חפצים.

ובאמת עיקר סברת הרמ"א לידון זאת כרשות האסורה קשה מאוד, דמה עיקר יש לדון את הרשות לגבי שימוש בטלטול כאורחיה, הרי יכול לזרוק ולהושיט שם חפצים או לטלטלם במקל ארוך וכדו', ואיזה טעם יש ליקח את הטלטול ע"י הילוך ולעשות ממנו נידון בפני עצמו. וביותר קשה הרי יכול הוא להגיע חוץ לאלפיים ע"י שיעלה מעל י"ט ע"ג עמוד שאינו רחב ד"ט, ואי"כ יכול הוא למעשה להגיע לשם ולטלטל שם, אלא דכשיגיע יורד שם יהיה אסור לו לצאת מד"א ידידה, ועכ"פ אף אם יהיה אסור לו להלך שם ד"א מ"מ יכול לטלטל חפצים יותר מד' אמות, כגון שילך ג' אמות וחצי עם חפץ שיטול אותו ממרחק חצי אמה מאחוריו ויניחנו חצי אמה לפניו, ואי"כ יכול הוא לטלטל יותר מד' אמות בהיתר, ואי"כ למה זה נחשב רשות האסורה לו.

והנראה לומר דבר חדש באיסור תחומין בחפציו של אדם, שאין איסור **לזרוק** חפציו מחוץ לתחומו, ורק לטלטלם **בהליכתו** אסור אבל בויריקה מותר. וטעם לזה ע"פ דברי הרמב"ם גבי ספינה שכתב דאדם היישוב בספינה והיא שטה בים אינו עובר איסור תחומין כלל, וז"ל: "ואין אני קורא בזה אל יצא איש משמקומו כיון שלא **הלך** ג' פרסאות **ברגליו**, שהרי הילוך הספינה אינו קרוי הילוך כלל... איהו מינח נייח וספינה הוא דקא מסניא, וחצר מהלכת הוא **ולא אדם מהלך כלל**", מבואר ברמב"ן דפשיטא דגדר האיסור תחומין אינו במה שהאדם גורם לעצמו שיצא חוץ לתחומו, אלא גדר האיסור הוא בהילוך האדם דוקא. ומעתה נראה לומר דהא דאמרו חז"ל הדכלים **כרגלי** הבעלים האסור להוציאם חוץ לתחום בעליהם, הוא דוקא כשמוציאים דרך הילוך, אבל כשמשליך את החפצים דרך זריקה אין בזה איסור דאין זה דרך הילוך, ולא יהיו החפצים חמורים יותר מהאדם עצמו שמוותר לו להוציא את עצמו חוץ לתחומו, כגון שמוותר לו להפליג בספינה הואיל ולאו דרך הילוך, הוא הדין לגבי חפצים אין בהם איסור כשממשליכם וזורקם באויר שאין על זה שם של הילוך ע"ג קרקע. ובאמת דייקו חז"ל בלשונם לומר הדכלים **כרגלי** הבעלים, ולא אמרו הכלים כבעליהם דבאזו לרמוז על ענין זה דדוקא הילוך ברגליו הוא אסור, ודו"ק [ועיין ל' רש"י בבבצה דף ל"ט בד"ה הרי הן כרגלי כל אדם שכתב בזה"ל: "כל אדם מוליכין ברגליו", ונראה לדייק דמלשונו דבויריקה ודאי מותר, ודו"ק, עוד היה אפשר לדקדק הא דקתני בהמה והכלים כרגלי הבעלים, ולמה קתני לבהמה בפני עצמה, היה לה להמשנה לכתוב כל החפצים כרגלי הבעלים. ולפמשנ"ת אי"ש הטיב, דבאמת לולקיים גורם לביניהם זה מזה, דבהמה גם כשהולכת מעצמה הוי' הילוך, ואסור לבעליה להגורם לה שחלך מחוץ לתחומה גם אם אינו נושא אותה בידיו, אבל בחפציה אסור רק כשמוליכים עמו לכן קתני להו בתרתי. אמנם עצם הדייק במשנה אפשר לפרשו באופן אחר, דהיה הוי"א דבהמה שהולכת מעצמה אין בה כלל איסור תחומין דאינה ככלים הנטפלים לבעלים, ולכן הוצרך התנא לכתוב בהמה בפירוש להשמיע שאף היא כרגלי הבעלים [ולפי תי' זה החידוש הוא בבהמה יותר מכלים, ולפי דרכינו אז החידוש הוא דאפילו כלים הוו דרך הילוך ואסורים, והוי לא זו אף זו]. ועיין בל' השו"ע בסי' צ"ז סעיף ג': כשם שאין אדם רשאי **להלך** בשבת וביו"ט אלא אלפיים אמה לכל רוח, כך כליו בהבמתו אין יכול שום אדם **להוליכם** חוץ לאלפיים אמה של בעליהם. ויש לדקדק דלא כתב השו"ע אסור **להוציאם** חוץ לתחום בעליהם, ומשמע דדוקא דרך הילוך אסור, ודו"ק [שוד"ק דדקדוק זה כבר בל' המשנה בדרך צ"ה ע"ב לא **תהלך** זו יותר מרגלי בעליה. ועיין בל' רש"י שם בדרך צז: [ד"ה פוסר] אין העיסה **הולכת** אלא למקום שתייהם מותרות. ועיין בסוגיא בעירובין מג. דלפרש"י משמע דהטעם דאין תחומין למעלה מעשרה דלאו דרך **ההילוך** הוא].

והנה עוד יש מקום להחזיר זריקה באופן שזורק את החפץ **למעלה מיי"ט**, שהרי בדרבנן אנו מקילים שאין תחומין למעלה מעשרה, ואי"כ יכול להוציא את החפץ מחוץ לתחום למעלה מעשרה. [וזה רק אם ננקוט דלא כהגאון"י שכתב דברה"י יש תחומין למעלה מין]. וגם כשירד החפץ ויגזר תוך י"ט וימשך בהילוכו מכח הזריקה, אם לא ילך ד' אמות ליכא איסורא כלל, ואפילו אם ימשך הילוכו ד' אמות אפשר דלא קעבר איסורא, דהואיל והחפץ לא ניחל לא קנה עדיין ד' אמות חוץ לתחומו, והוי כמו ספינה שיוצאת חוץ לתחום דבשעה שהיא מהלכת אין לו דין ד' אמות, כמבואר ברש"י דף מ"ב ע"ב ד"ה נוטלתו, ודו"ק [והעירויני דיש לחלק ולומר דכל זמן שאינו קבוע במקום שלמעלה מיו, וכגון שקופץ ומיד נופל אין בזה היתר של למעלה מיו, וצ"ע. ומ"מ הראשונים בסוגיא דתחומין למעלה מעשרה שהעתיקו את הגמ' דקאילו בקפיצה, ולא פירשו שהכונה ע"י שם כמו שפרש"י, לכאוי' הם פירשו כפשוטו דקופץ הוא מעל י"ט, ומה שרש"י פירש ע"י שם י"ל משום שזה דבר קשה מאד לצמצם ולקפוצ' מעל י"ט, ולהוהר שיש משך בעודו מעל י"ט הוא יעבור את התחום בדיוק בנקודת סוף התחום, והואיל וזה דבר רחוק לכן לא פירש רש"י כן].

ובאמת יש להקשות למה כשהגמרא דנה אם יש תחומין למעלה מעשרה, לא הביאה הגמרא נפקותא פשוטה אם מותר לאדם לזרוק את חפציו למעלה מעשרה, וזה יותר מצוי מהנפק"מ של הגמרא בהילוך ע"י קפיצה וכדו'. ולפמשנ"ת שבעולם מותר לאדם לזרוק חפציו חוץ לתחום, וכל האיסור הוא דרך הילוך, אי"ש שהגמרא לא נקטה נפקותא זו כי זה באמת לעולם מותר, ויל"ע בחידוש נפלא זה.

בהב"ל [ד"ה אלא אלפיים] כתב שמהט"ז נעלם דברי הריטב"א שאם הוציאורו אסור, אמנם העירויני שהמעייין בל' הט"ז יראה שאפשר לפרש אחרת ככוונתו, שהט"ז מקשה על דעת הרמ"א שנחשב נפרץ למקום האסור לו משום שאינו יכול לצאת מתחומו ולטלטל שם, והקשה בזה"ל: "כיון **דאי אפשר** לו לילך שם

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

ששבת שם חשבינן לכל העיר כמקומו, ותחומו מתחיל בסוף מקומו, וממילא גם מה שיש לו את העיר הוא חלק מגדרי תחומו, ואם יאבד תחומו יאבד גם את כל העיר כדי אמות.

אבל היוצא חוץ לתחומו מה שיש לו ד' אמות משום שהקנו לו בכה"ג ד' אמות, שכיון שאין לו תחום הקנו לו ד' אמות, ובהקנאה זו של ד' אמות ביוצא חוץ לתחום חידש ר"ג דכיון הוציאוהו נכרים יש לו את כל העיר כולה כדי אמות, משא"כ בשבת בבקעה דשם יש לו אלפים אמה א"כ הד' אמות שיש לו הם בגדר מקומו וחשובים כחלק מתחומו, ממילא לא שייך לדון כל העיר כדי אמות בשבכר שבת שם ואח"כ הקיפוהו נכרים, ובכה"ג לא ס"ל לר"ג דכל העיר כולה כדי אמות.

אביעד גורן - מעלות דפנה

בביאור השר"ע "בקעה שהקיפوه גוים מחיצות לדירה בשבת"

כתב השולחן ערוך (סי' ת"ג ס"א) וזה לשונו: שבת בבקעה והקיפיה אינם יהודים בשבת מחיצות לדירה, אינו הולך בה אלא אלפיים אמה (וכו'), עכ"ל ע"ש. ובמשנה ברורה ס"ק ג' כתב וזה לשונו: שהקיפיה לדור בתוכה (וכו'), עכ"ל ע"ש.

ועיין בשולחן ערוך סימן שני"ח ס"ב דכתב וזה לשונו: ומה נקרא מוקף לדירה, זה שבנה בו בית דירה או שפתח לו פתח מביתו ואחר כך הקיפו (וכו'), עכ"ל ע"ש. ושם במשנה ברורה סקי"ט כתב וזה לשונו: ואחר כך הקיפו קאי גם אבנה בו בית דרישא, וכלומר דבין שבנה בית באותו מקום ואחר כך הקיפו לאותו מקום ונמצא הבית באמצעייתא ובין וכו' דבכל זה נחשב מוקף לשם דירה דלשם תשמיש דירה הקיפו וכו', ודע דאם חשב בפירוש בשעה שהקיף למקום הזה שיבנה בו בית אחר כך, והקרפף הזה יהא כמו חצר או בשבת בנה מתחילה וכו', אפשר שיש להקל ולומר דמקיף מוקף לדירה שהרי הקיף אותו לשם דירה, עכ"ל. ובשער הציון אות כ"א כתב דדעת הרמב"ם הוא, ע"ש.

ולפי זה אפשר דמתבאר היאך שייך הא דכתב השולחן ערוך בסימן ת"ג שבת בבקעה והקיפיה אינם יהודים בשבת מחיצות לדירה, דהגם דבפשטות בבקעה אין בתים, דהא מקום שדות היא (כמבואר בסימן שמ"ה ס"ד ובמ"ב אות מ"ט), ולבנות בית ואח"כ מחיצה בשבת יתכן דלא יספיקו [דהגם דבית יחשב גם כשהוא ד' אמות על ד"א וא"כ יספיקו, מ"מ מן הסתם כשאדם בונה בית הוא בונה בית גדול טפי מד' אמות על ד"א], מ"מ לא יהא חסרון של הוקף לדירה כשהקיפו מחיצות על מנת שיבנו שם בית אחר כך וההיקף יהא כמו חצר. ועיין ברמב"ם פכ"ח ה"ה מהל' שבת דלא חילק בין הלכות תחומין לדין טלטול בבין היקף לדירה. [ואם יקשה היאך יבנו מחיצה בבקעה גדולה תוך השבת, יש ליישב על פי מה שכתב בשיבולי הלקט דאפילו מחיצה קלה של שתי או ערב חשובה מחיצה, אך שלא יהא בין קנה לחבירו או בין חבל לחבירו ג' טפחים ע"ש, דא"כ מצו עבדי מחיצה תוך השבת כי בניית המחיצה בקלות, ולפי זה אפשר נמי בניית הבית באופן כזה דאז במהירות יבנה בית, מ"מ אין דרך אדם לעשות בית כזה].

א"נ מירי באופן שהיו הרבה פועלים (ובנו בית ומחיצה בבניה מאבן). א"נ אפשר לבאר על פי הא דכתב בשולחן ערוך סימן שצ"ח ס"ו וזה לשונו: יושבי צריפים הדיינו שיושבים באהלים שעושין מהוצין וערבה אין להם דין עיר (וכו'), עכ"ל. וכתב המשנה ברורה ס"ק מ"ט וזה לשונו: ואם קבועים במקום אחד הוי כעיר (וכו'), עכ"ל ע"ש.

דלפי זה אפשר דמיירי דבנו צריף והיינו אוהל דבנייתו קלה ועשאוהו לקביעות, וכיון דהיושבי צריפים קבועים חשיבי כעיר, וא"כ כשקיף מחיצה לאחר שבנה את הצריף לזמן קבוע יחשב הוקף לדירה, ועכ"פ לא יוכל לילך בה אלא אלפיים אמה כששבת בבין השמשות בבקעה בלי מחיצות כדכתב השר"ע סי' ת"ג (ולפ"ז מיירי שבנו אהל). [ולגבי המחיצה אם מיירי בבקעה קטנה יתכן דאפשר דיספיקו לבנות מחיצה בבניה ממשית (מאבן) תוך השבת, ואם מיירי בבקעה גדולה אפשר שעשה מחיצה ע"י חבלים [וכמו"כ אפשר לומר נמי בבקעה קטנה], כנתבאר בשיבולי הלקט כמוכא לעיל].

ועיין בשולחן ערוך שם דכתב בשם השיבולי לקט דבהקיף את הצריפין חשיב כל השטח כדי אמות, ומודדין האלפיים מסביב ההיקף, ומשמע דבכה"ג דהקיף לא צריך שיהיו הצריפין קבועין, אך יתכן דכיון דהקיפם סימן דקבועים הם, ואם כן הוי כנ"ל דמיירי בעשאן קבועים ואחר כך הקיפם, מ"מ בבית יוסף מביא את שיבולי הלקט דכתב דבהקיפם חשיב כל השטח כדי אמות, ולא צריך שיהיו האוהלים קבועים. [ויש להעיר דבכהאי גוונא דיושבי צריפים הוקפו לדירה אינו מועיל לענין עיבור, אך לענין תחומין מועיל דלא גרע מבית אחד שהוקף לדירה סביב לו ומודדין האלפיים מחוץ למחיצה, ואפילו השטח גדול יותר מבית סאתיים (שער הציון שם אות כ"ו)].

א"נ שהיה שם בית אחד ורוב השטח מלא בשדות ולכן חשיב בקעה, וא"כ נשאר רק לעשות היקף, וכיון דהקיפו את הבקעה במחיצה חשיב הוקף לדירה כי לשם תשמיש דירה הקיפו.

ועיין בטור סי' ת"ט אות ז' דכתב וזה לשונו: אבל התלמידים האוכלים אצל בעלי בתים ובתיהן בשדה וחוזרים ולנים בבית רבם, מודדין להם תחומם מבית רבם מקום לינתן שהוא להם עיקר, שגם בבית רבם היו חפצים יותר לאכול אילו היה שם מזונות, עכ"ל. דנראה מהטור דסתם בתיהם של בעלי בתים היו בשדה (ולפ"ז מיירי בבית אף מבנייה ממשית מאבן). [ולגבי המחיצה יש לבאר כנתבאר לעיל גבי בקעה קטנה ובקעה גדולה, דבבקעה קטנה יתכן דמספיק לבנות מחיצה בבניה ממשית (מאבן) תוך השבת, ואם מיירי בבקעה גדולה אפשר שעשה מחיצה ע"י חבלים [וכמו"כ אפשר לומר נמי בבקעה קטנה], כנתבאר בשיבולי הלקט כמוכא לעיל].

היונתן פייוקוב - אופקים

בדין שהקיפוהו בשבת ושיר לזרוק חפץ של אחר בתחומו

במ"ב סי' ת"ג ס"ק ז' כתב דהא דמתירים שבת בבקעה והקיפוהו מחיצות לזרוק כבולה, מיירי בחפצי הפקר או בחפצים של אדם אחר שמגיע תחומו להלן מאלפים שלו, דאל"כ הרי אסור להוליכן חוץ לתחום דהא הכלים כרגיל הבאים. וצ"ע דאם ההיקף הוא גדול מאוד אי"כ גם אם החפצים של אחר לא יוכל לטלטל בכל העיר, ומה כתב המחבר כבולה. ואם נפרש הכוונה בכל חפץ לפי בעליו, ונסכים שישנו מקום שנאסר, מדוע לא יחשב כנפרץ למקום האסור שהרי יש ודאי מקום שאסור להוליכן.

יעקב שפיגל - נוה יעקב

בסברת נפרץ למקום האסור בתחומין

במ"ב סי' ת"ג ס"ק ז' מבואר דיכול לטלטל חפציו רק בתחומו ולא יותר, וכן מבואר במ"א, ועיין בסי' שצ"ז בשעה"צ ס"ק ד' שבכלתה מדתו באמצע העיר מטלטל רק עד סוף תחומו, וצ"ע דא"כ ליחשיב כנפרץ למקום האסור. שהרי נאסר בטלטול ובוזיקה מחוץ לתחומו, ואפילו להחולקים על הרמ"א כאן בסעיף

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

שבת בלילה

זה שלא נחשב נפרץ למקום האסור כשמותר בזריקה זה מחמת ביאור המ"ב שזה מקום המותר בעצם לחפץ, רק להגבירא אסור, זה דווקא שם שמיידי בחפץ לא שלו שהחפץ מותר בזריקה, אבל כה"ג שזה חפץ שלו ונאסר בכל גווני מצד החפץ יחשב כנפרץ למקום האסור.

ומצאתי להבית מאיר שדיבר בזאת, אולם הוא רצה להתיר לגמרי במקום זה מחמת שעד כמה שנאסרנו כאן א"כ יהיה לו רק ד"א, ואז דינו כהוציאוהו לזיר וסהר שמקבל כולו במקום שאין לו רק ד"א, אבל במ"ב כתוב כאן ובסי' שצ"ז שם ובמ"א שמקבל רק תחומו, אי"כ יחשב כנפרץ למקום האסור ע"ש, וצע"ג.

יעקב שפיגל - נוה יעקב

בקעה שהקיפיה אינם יהודים בשבת

בבה"ל סי' ת"ג ד"ה אלא אלפיים הכריע דמי שלקחוהו גויים ממקום ששבת ונתנהו בקצה התחום שהוקף לדירה בשבת, אין לו מאיפה שנתנהו אלא אלפיים אמה אע"פ שבדיר וסהר מחלק את כולו. ונראה לבאר החילוק בזה משום שבשבת בבקעה והקיפיה גויים בשבת, הרי בפועל נשאר באותו מקום, ולגבי אותו מקום כבר נגזר דינו שיש לו כאן רק אלפיים אמה, וכיון שכך היה לו במקום זה בביה"ש ונשאר באותו מקום, אי"א להוסיף לו באותו מקום יותר ממה שקנה שם שביתה בביה"ש, משא"כ בנתנהו באמצע שבת בדיר וסהר שזה מקום חדש לגמרי, ולגביו לא הוכרע בביה"ש כמה שביתה יש לו במקום זה, אז אפשר להוסיף לו את כל ההיקף שנמצא בו כיון שזה לא סותר לשביתה שקנה בביה"ש.

בענין הנ"ל

מ"ב סי' ת"ג ס"ק ט': תוך אלפיים נמי אסור לטלטל כאורחיה, משום דנפרץ למקום האסור לו בטלטול כאורחיה. ומשמע דאע"פ שמותר בטלטול, כיון שלא אסור אז אסור לו כלל במקום הפרוץ לאותו שטח. וקשה שלפ"ז בכל עיר שתחומו מגיע עד לאמצע העיר יהיה אסור לו לטלטל גם בשטחו המותר, משום שנפרץ להמשך העיר שאסור לו בטלטול, וצ"ע.

אורי שרגל - נוה יעקב

סימן ת"ד

מצטער יכול לילך חוץ לתחום

ברמ"א סימן ת"ד שאם מצטער בגשמים יכול ליכנס לעיר, והנהגה חידוש גדול זה מקורו בדברי האר"ז שכתב ללמוד מסוכה שיש בה פטור מצטער מן הגשמים והתמה דה"ה ליוצא חוץ לתחום, והדברים צ"ע מה ענין סוכה שיש בה דגם תשבו כעין תדורו, ולכן המצטער אינו מצווה לישב בה, וגם אם יושב אינו מקיים מצוה בשעה שמצטער, ומה זה קשור לדין יוצא חוץ לתחום. ודוחק לומר דגם ביוצא חוץ לתחום דרשינן "שבו איש תחתיו", והיינו תשבו כעין תדורו, ודא האר"ז לא הזכיר ודשא כזאת בדבריו, ואם זה יסוד דינו המחודש היה לו להביא מקור לזה, וגם נראה דשבו תחתיו היינו לשון עכבה, היינו שמעוכב ונאסר לצאת מד"א, לא לשון דירה ומגורים כבסוכה, ועוד הרי כל הדין הזה של עמדיה מחוץ לתחום בלא לוח מ"ו אמותיו כפרהסיא לעין כל בלא מחיצות סביביו וגם מעליו, כל המציאות הזאת היא סתירה לשיבה כעין דירה, וא"כ מה יוסיף לנו צער חמה או גשמים לפטרו מאיסורו לזוז מד"א.

ולכן נראה שכונת האר"ז לקולא באיסור דרבנן, כעין שמצינו בכמה דוכתי בדמקום צערא לא גזזר רבנן. [ונראה להביא מקור לחידוש דין זה מרש"י ביומא דף סז. ד"ה בא, שכתב בזה"ל "אע"פ שהיוצא חוץ לתחום אפילו ברשות אין לו אלא אלפיים אמה, לזה התירו לפי שהוא מעונה וחלש, ועוד שירא לעמוד יחידו במדבר משתחשך", עכ"ל].

אלא דצריך להוסיף בזה דזה ודאי שאין זה פטור תמידי בכל מצוה דרבנן, כגון אם יצטרך לעבור במקום גשמים לטול לולב בחמה"מ לא יוכל להפטר מדין מצ

וברשב"א וריטב"א ס"א א' כ' דמצטרפי לעיר בית דירה או הראוי לדירה, ומשמעות הלשון ראוי לדירה טפי ע"י מחיצות ותקרה ולא הזכירו לשון מוקף לדירה, וכעין לשון הירושלמי המובא ברשב"א לגבי בית דקרוי מוקף לבית דירה ולא סתם מוקף לדירה וכדלהלן, ובקריית אריאל אשמתטיט' לשון הירושלמי הנ"ל.

ובפשטות אין שייכות בין הנך תרי עניינים של מוקף לדירה, דדין מוקף לדירה לטלטול הוא מדרבנן שהחמירו שלא דימה לכרמלית, ולזה מהני דרגא קלישתא של שם דיורים, ולענין עיבור העיר בעינין שם דירה מעיקר הדין [ואולי אף מדאו לעגלה ערופה ולעיר מקלט וכדו'] כדי ליחשב עיבור והרחבת העיר, ולזה בעינין טפי שם דירה.

וראי' לזה, שהרי בחומה לענין תחומין נמי אמרו דבעינן שיהא ישב ולבסוף הוקף, והרי אין שם ענין להחמיר משום דדומה לה"ר או לכרמלית ואינו גזירה אטו כרמלית, ומה שהוצרכו שיהיה היקף לדירה הוא מעיקר הדין שתחשב החומה כחלק מגוף דיורי העיר.

ותדע דקרפף פחות מבי"ס שלא הוקף לדירה הוא הו"ר גמורה לטלטול מדרבנן, אבל לענין עיבור העיר ודאי אינו עיבור דאין בו כלל ענין דירה, ודין רה"י לא מעלה ולא מוריד, וצ"ע בשר"ת בית שלמה שהשווה דין עיבור לדין רה"י, ולכן פשיטא ל"י גם לחומרא דזרעים מבטלין החומה [ואמנם באמת כן מסתברא כדיון גדרו חכמים דאינו רה"י לטלטול ה"ה דאינו כד"א לתחומין, אבל מי"מ אין הדברים תלויים זה בזה], והרי כבר הוכחנו בגדרי חומה שאי"צ רה"י וא"כ אין הדברים תלויים זב"ו, וא"כ כלל אין מקור דרה"י הוא עיבור לעיר, וכן מצינו בראשונים שיש דין היקף לדירה לעיר לענין תחומין אף כשאינה רה"י.

ולדינא כיון דרבנן בתראי המשנ"ב והחזו"א פשוט להו דבעינן בית דירה לעיבור ולא סגי בהיקף לדירה, והפוס' מפרשי השו"ע לא דנו בזה כלל, והוא פשוטו הע"ס הראשונים, וכן מפורש בראב"י ובאו"ז וכ"כ בד"מ, וכן משמע ברמב"ן ובשבלי הלקט, וכן מפורש בחת"ס, הרי ההלכה בזה ברורה ואין עושין מזה שום סניף לא לקולא ולא לחומרא.

וכן הגר"ש במכתב בריש ס' קרית אריאל, כל דבריו שם דינהי הצהו"פ של העיר מדין חומת העיר שחשיבותה שמשמשת את כל בני העיר כעין נחל, אבל לא היה הו"א דרה"י המוקף לדירה הוא עיבור [וכמבואר החילוק בריטב"א דיש ב' סוגי עיבורים כמובא במשנ"ב ס' שצ"ח סקמ"ו], והרי נטה להקל אף כשיש פרצות, וזה ודאי לא שייך מדין רה"י המוקף לדירה אלא רק מדין חצר או חומה, וזה הרי גם הלבית שלמה פשיטא דקרפף שיש לו ג' מחיצות אינו עיבור, ובד' הגרשו"א כבר כתבנו דכלל לא חידש בדיני תחומין רק בדין רה"י לענין מגילה. ויעוין היטב ברמב"ן בריש פ' מי שהוציאוהו, וז"ל: אלא ה"ק הוליתוהו לעיר אחרת והיה בה באותה העיר דיר וסהר, יוצאין ממנה ונכנסין לתוכה מהלך כל העיר שהרי בתוך מחיצות הוא עם העיר, ורבותא קמ"ל לא מבעיא נתנוהו בתוך העיר ממש דעיר כולה נעשית לו כד"א, אלא אפי' לירי וסהר שהיו מובלעין בתוכה כיון שמוקפין מחיצותיה הם ואויר שתשמישו לדירה הם, הרי הם כבית, ונעשין לו הני והעיר כולה כד"א.

וצ"ע היכן מקום הדיר וסהר, האם בתוך ע' אמה לעיר, או שהעיר עשויה כקשת קטנה והדיר וסהר בתוך הקשת, או שהדיר וסהר מקצתן בין בתי העיר ונמשכין ויוצאין מחוץ לעיר.

אם נפרש שהדיר וסהר בתוך ע' אמה, ויהיה החידוש דדיר וסהר הוא עיבור אף שאין בהם בית דירה, ועוד יהיה החידוש שנחשב כנתנוהו בתוך העיר ולא כנתנוהו בעיבור, כי הרי ל' הרמב"ן אם נתנוהו בעיבור אינו נכנס לעיר, אבל ברמב"ן מפורש דהדיר וסהר מובלעין בתוך העיר, והם בתוך מחיצות עם העיר, נכנסין לתוכה ויוצאין ממנה [לכא"ו הכוונה שהדיר וסהר נכנסין לתוך העיר].

אם נפרש שהדיר וסהר הם בתוך קשת קטנה של העיר, ויהיה החידוש שקשת קטנה נחשבת כתוך העיר ולא כעבור העיר, אך י"לע' למה אמרו נתנוהו בדיר וסהר, ה"ה נתנוהו בחלל הקשת, ומיהו י"ל דהו"א הדדיר וסהר מפקיעין את הטפיליות של השטח לעיר ונחשבין כמקום בפ"ע (עי' חזו"א ס' ק"ט סקט"ו) ולא כחלק מהעיר, שהרי אינם עבור לעיר, קמ"ל דחשיב כתוך העיר, ועדיין לשון נכנסין לתוכה ויוצאין ממנה צ"ב.

והיתר משמע הדדיר וסהר מובלעין במקצת בין בתי העיר, והחידוש יל"ד אי נימא דדיר וסהר הם הרי כבית דירה קלישתא כידוע, וכמו שדנו בה הראשונים אי הוא דירה אף בלא שידור בה השומר, וכמו שהאר"ך בביה"ל ס' שני"ח, וחידשו כאן דבגוונא שהם מובלעין במקצת בתוך העיר אז טפי טפלין לעיר ונחשבים כבית כבתי העיר ולא הוו כעיבור, דהרי בעינן שיששב נתנוהו בתוך העיר אלא כביתו כלשון הרמב"ן שהרי הם כבית.

ועו"לפ' דכלל לא חדשו דין בגדרי עיבור, ובאמת אין מתעברין עם העיר, אלא החידוש הוא שהרי אם נתנוהו בדיר וסהר במקום המובלע בתוך העיר הרי נחשב שנתנוהו בתוך העיר וגם נתנוהו ברה"י, ונמצא יכול להלך בכל העיר ובכל רהה"י, והשתא חדשו דכיון דהדיר וסהר חשיב רה"י נמצא שאם נתנוהו בדיר וסהר במקום שמחוץ לעיר הרי יכול להלך בכל הדיר וסהר, וכשיעמוד בחלק הדיר וסהר המובלע בתוך העיר הרי יהיה לו כל העיר כד"א, וכיון דנתנוהו ברה"י שחלק ממנה מובלע בעיר נחשב שנתנוהו בתוך העיר, ואין כאן הלכה בדיני עיבור אלא בדיני נתנוהו, ואפ"י יל"ד גם לאידך גיסא אם נתנוהו בעיר הרי יכול ליכנס לתוך הנתנוהו, וא"כ האם יוכל להלך בכל הדיר וסהר, וזה דלא כחזו"א ס' פ'.

ולהאמור, הרמב"ן לא איירי כלל לגבי דיר וסהר אי חשיבי כעיבור לעיר אלא אי חשיבי כעיר עצמה, ולפי' א' מבואר דדיר וסהר קרובים לגדרי בית ומובלעין במקצת בעיר אז חשיבי כעיר עצמה, ולפי' ב' כלל לא איירי בגדרי עיר רק בדין נתנוהו [וזה פשיטא דדיר וסהר מיוחדים בהיותם קרוב לגדר בית וכמוש"כ הרמב"ן דהוו כבתי, ועדיפי אפי' מחצר, ולמה לא אמרו במשנה נתנוהו בחצר שהיא כל חצר שבקצה העיר מובלעת במקצת בתוך העיר, אלא פשיטא דזה ודאי לא עדיף מנתנוהו בעיבור].

ואת"ל דד' הרמב"ן שאם נתנוהו בחורבה שבעיבור נחשב כנתנוהו בתוך העיר, אי"כ אדרבה יהא מוכח ברמב"ן דסתם רה"י אפי' שנכנסת מקצתה לעיר אינה עיבור לעיר, וכ"ש כשכולה בתוך ע' אמה דאינה נחשבת עיבור לעיר, ולכן לא מהני נתנוהו ברה"י שבעיבור רק בגוונא של דיר וסהר ורק באופן דמובלעין, דרק אז חשיבי כנתנוהו בתוך העיר.

ומה שיש לדון הוא בחצר הסמוכה לבית ומשמשת טובא את דיורי הבית אי מתעבר עם העיר, וגם בזה הקשה בחזו"א היאך יתכן דלא תפרש דין זה לא בראשונים ולא בפוס' והרי הוא הדבר המצוי ביותר, ולא יתכן לומר דפשוט להו להיתר, שהרי בירושלמי נסתפקו בזה והובא בחי' הרשב"א ולא כ' הכרעה [ונמה שביאר חת"ס דברי הירושלמי ע"י להלן], ומוכח דבגשר וביהכניס' וכי' פשוט דמתעברין טפי מחצר, ומדלא פירשו דין חצר ע"כ דסברו דנקטינן ספק הירושלמי לחומרא ואין מתעבר אלא המקומות שהוזכרו, אבל חצר אינה עיבור,

וזה טענה אלימתא, וא"כ נדחוק דלא ראו הירושלמי ולכן סברו דחצר עדיפא [וחי' הרשב"א שהביא את היר"ו לא נרפס רק בזמן חיבור המשנ"ב].

והעירו דקבר לא מוכרז בירו' אלא בבבל', ולכא"ו היינו כבית הקברות דידן, ולכא"ו זה גרע מחצר דידן, וא"כ מוכח דד' הבבלי דחצר מתעברת, אבל באמת לא נזכר בית קברות רק קבר יחיד שהוא בית צמוד עם הקבר או על גביו או תוך מערת כוכין כדאיתא במאירי, וזה עדיף מחצר.

ונראה דחצר גרע כיון שאינו מקורה ואינו בגדרי בית כלל, וכל המתעברין הן מקורין, או שדרין בהן עצמן, ע"י בריש"ש לענין הגשר, וגם אפשר דדירת השומר שנעשית כולה לצורך הדיר והקברות חשיבא כחדא ממש טפי מחצר ובית שיש להם ב' שימושים.

ומיהו בנוב"י המובא בשע"ת מבואר דחצר מתעברת, וגם במשנ"ב דפי' בית הקברות, וכן באורוות פ"י ההשומר דר בחדר בפ"ע, ולכא"ו שאר האורווה ובית קברות אינם מקורים, וא"כ לכא"ו משמע דס"ל דחצר מתעברת עם העיר, אמנם י"ל דבית קברות עדיפא מחצר כנ"ל, ואין ראי' מוכחת בד' המשנ"ב.

(ומה שאמרו רואין כאילו מלא בתים וחצירות אין ראי' דחצר הוא חלק מהעיר, והוא לישנא בעלמא, וכאילו אמרו הרי היא כאילו מלאה בתים ואוירין שבין הבתים שאי"צ בתים צפופים וזה צורת עיר).

זה ברור דאף אם חצר מתעברת עם העיר הרי כבר נתבאר דעיבור עניינו שם דירה אלימתא, וחצר דמתעברת היינו רק בפתוחה ממש לבית משום דמשמשת טובא לשימוש דיורי הבית, והרבה משימושי הבית נעשים בחצר.

וזהו כל חצר שבש"ס כמבואר במעשרות פרק ג' מ"ה דחצר הקובעת למעשר היינו מקומות פריטיים ומשמשיים כחלק מדיורי הבית, עד שאין הבעלים בוש לאכול בתוכה או שהנכנס לתוכה נתפס עליו כגגב, דהיינו שאין מצוי שיכנסו שם סתם בני"א, או שהכלים נשמרים בתוכה, וכל מקום שאינו שימוש דיורין טובא לקוי קרפף או רחבה או מוקצה או גינה, וכן מבואר ב"ב ב' א' שחצר הוא מקום שיש בו תשמישי הצנע ויש בו חזיק ראי', וכמו שכ' רש"י שם כל חצירות ששנו חכמים לפני הבתים, ורוב תשמישן בחצר כמו שכ' בחזו"א או"ח סי' ס"ה סקנ"ב וביר"ד ס' קס"ח סק"ו ובעוד מקומות.

והעומד לנגדניו הוא לשון הרשב"א בעבוה"ק, וז"ל: דברים אלו שאמרנו בשאין מקיר העיר וחוצה לה בתים או קרפפות מוקפין לדירה או שאר בניינין וכו', אם היה בנין שהוקף לדירה וכו' כל שהן תוך ע' אמה ושיריים וכו', פשטות הלשון משמע דכל קרפף המוקף לדירה שהוא רה"י לטלטול, ה"ה דמעבר את העיר.

אבל יותר נראה כוונתו לקרפף הפתוח לבית דירה ממש, דהיינו שימוש צמוד לבית וכחלק מהבית, שהרי פתח בבתים והמשיך בקרפף מוקף לדירה, וסיים בשאר בניינין דהיינו סוגי הבתים הנזכרים במשנה ובגמ', דהיינו ביהכניס' והאוצרות וכו', ואם כוונתו קרפף דעלמא אי"כ ראוי להזכירו אחרי שאר בניינין, ובאמת לא לשונו בחידושים שהביא את ספק הירו' אם חצר של בית מעברת את העיר, וכ' בירו' דאינו נזמה לבית שנחרב ולא שאר ב' מחיצות ותקרה, דהתם הוקף לבית דירה, מבואר כאן דלשון מוקף לבית דירה היינו פתוח לבית ממש, וכיון דהביא בחי' את ספק הירו' ולא הכריע, לכן יל"פ לשונו בעבוה"ק כמו בחי', והכוונה חורבה הפתוחה לבית ממש או שדרים בהם עצמם ממש וכמו שפי' בחזו"א.

ובתשני הריב"ש הביא את לשון הרשב"א הנ"ל בעבוה"ק, ואח"כ כ' דגונת ופרדסים שיש להם ג' מחיצות מעברין את העיר, ובפשטו הוא תימא הא גינות היינו זרעים דמבטלי היקף לדירה ולא חשיבי מוקף לדירה, וכן הדין בפרדסין שאינם סמוכין לבתים דאינם מוקפים לדירה, עוד צ"ע אי הוא עיבור מטעם דהוי רה"י מוקף לדירה, הרי כאן יש רק ג' מחיצות ואינו רה"י, וגם הבית שלמה לא עלה על דעתו לעבר שטח של ג' מחיצות, וכמפורש בשבלי הלקט שהואבא ברמ"א דיושבי צירפין מודדין מהמחיצה, ובלבד שלא יהא פירצה יותר מי'.

וע"כ צ"ל דהך גנות ופרדסין היו באופן מיוחד, ולא ביאר הריב"ש מה היה, וא"כ ל"פ שהיה בתי דירה בתוך הגנות והפרדסים, והיו משמשין בהם בשימושי חצר או שדרו בגינה עצמה וכמו שפי' בחזו"א, והרי זה מוכרח מקף הב' שהרי לית מאן דמכשיד ג' מחיצות מטעם קרפף המוקף לדירה, וע"כ כאן דינו כעין בית או עכ"פ כעין חצר אי נימא דבחצר סגי ג' מחיצות.

והרי מוכח דחומת העיר שפירצה בטלה, ולכא"ו מאי גרע מנשתירו ג' מחיצות, וע"כ דאין היתר ג' מחיצות אלא בבית או בחצר המשמשת טובא שימושי בית, ולא סתם לבית ואפי' לא בחומה, והמשנ"ב לא היקל בג' שהיו מעיקריא, וכלל לא פסק דריב"ש הנ"ל (אגב - במשנ"ב לא הובא תשר' זו, אע"ג שכמעט כל תשו' הריב"ש מובאים בב"י כידוע).

עוד כ' בחזו"א דגונת שהן תוך ע' אמה נחשבים כקרפף אף ל' רבנן דס"ל דאין נותנין קרפף לעיר א', מ"מ כשיש גנות ופרדסים תוך ע' אמה הן מתעברין עם העיר, וכעין שמצינו בחומה ל'ד' יש מהראשונים והחזו"א שרק בתוך ע' אמה הם עיבור לעיר ל'ד' רבנן, וא"כ אין בזה נפקי'מ לדידן מוקלדין עיבור לעיר א'. אם חצר מעברת את העיר, יל"ע האם בעינן חצר שהיא רה"י, או סגי שיש עליה שם חצר המוקפת ופתוחה לבית [וסגי בני' מחיצות או ברוב הבתים ואפי' בפירצה יותר מעשר], ולכא"ו יש ללמוד מדברי הריב"ש דבג' מחיצות סגי, ומיהו שמא דווקא אם מתחילה היה מוקף כראוי דאז הוא כחורבה דסגי שנשאר מקצת מההיקף, וכעין המבואר במשנ"ב בבית שיש בו ג' מחיצות דמתעבר רק בגוונא דמעיקרא היה שלם ונפרץ.

ומבואר בגמ' דעיר שנפרצה חומתה ביותר מקמ"א אמה נחלקה לבי' ערים, ולא אמרינן דנחשבת כולה חוצר אחת, וא"כ לכא"ו מוכח דחצר בעי' שתהיה רה"י, אבל אין זה ראי', דבאמת חומה לאו מדין חצר וכמו שהארכנו לעיל, והטעם פשוט משום דבאמת רחובות העיר וכל השטח שבעיר עד החומה אינה משמשת שימושי דיורי חצר, ולית בה דין חצר, רק הוא עיבור כדיני חומה המיוחדים.

ולדינא לית מאן דמפרש חצר בעינין אחר, והלכך חצירות דידן המשותפים לדייריים רבים ואין בחצר כלל שימושי דירה אינם מתעברים עם העיר [ואפי' את"ל להקל בכל שטח הפתוח לבית ובפרט אם הוא מקורה, מ"מ זה רק בפתוח לבית, אבל בחצירות המצויים שפתוחים למבוא וממבוא לחדר מדרגות ומשם למבוא נוסף ואחריו לבית, א"א לחשבו כחצר דגרע אף ממבוא], ומטעם רה"י לדינא ההלכה ברורה דרה"י אינו עיבור עם העיר.

וכן פשוט דשטח גדול המקיף בית דירה אינו נחשב כחצר אף אם אינו זרוע, וכ"ש בורע, דודאי אין כולו חצר הקובעת למעשר אלא בהשטח המשמש את הבורע, ובפרט אם רוב השטח אינו משמש את הבית ודאי אין כולו חצר, וכ"ש בזרוע דנעקר ממנו שם חצר, וזה סברא אם מעיקר הדין מדאו' דרוב זרוע אינו בגדר חצר.

בדברי החת"ס או"ח סי' צ"ה שכ' דענין דירה לעיבור העיר קיל טפי ממוקף לדירה לענין טלטול, וכבר הקשה על דברי עצמו מהאורות והאוצרות וכי' דמבואר דבעינן דירה טפי מהיתר טלטול, ונדחק להגיה בברייתא ובר"ף וברא"ש ובטור, וכבר תמה ע"ז בחזו"א דכלל לא שייך להגיה כן.

והחזו"א הביא דהירו' נסתפק בחצר אי הוא עיבור, ומבואר דכל דגרע מדיורי חצר ודאי אינו עיבור, והחת"ס נדחק לפרש באופן אחר ההירושלמי ס"ל דחצר שיש לה ב' מחיצות הוא עיבור, והנה המשנ"ב כ' דג' מחיצות היינו רק בגוונא דהיה בית גמור מתחילה ודלא כהחת"ס [מוכחז נמי דלא ס"ל לפרש כן בריב"ש], ומה שכ' החת"ס שהראב"ד שהחמיר דבעי' ג' מחיצות הוא ד' יחיד, והוא לשיטתו דתחומין דאו', צ"ע, דגם הרשב"א ס"ל כן ואע"ג דס"ל תחומין דרבנן, וע"כ דלא פירש הרשב"א את הירושלמי כהחת"ס, ובשו"ת שיבת ציון למהר"ש בן הנוב"י הזכיר בלשונו בד' אבוי דדיר וסהר המוקף לדירה מצטרף עם העיר, והכוונה דנחשב רה"י יחד עם כל העיר ומהלך את כולה כד' אמות, ולא מדין עיבור שהרי הנוב"י לא איירי כלל מצד עיבור (וכבר כ' החת"ס דהנוב"י לא ס"ל כות"י').

ובאמת דגם לגבי מזוזה ד' החזו"א דבעי' דירה ממש ולא סגי בדירה קלושה, ומי"מ אף להסוברין דחייב במזוזה גם דירה קלושה מי"מ אינו ענין לקרפף המוקף לדירה דאי"צ מזוזה לכ"ע, וכנ"ל שלא חייבו בכל הרחובות והרחבות והקרפפות, ויל"ע היטב בה' מזוזה מהו רפת ולול, ומהו דיר וסהר, ומהו אוצרות יין ושמן, ומהו מתבן, ומהו בית התבן ובית הבקר, ומהו רחבה וקרפף, ובפשטות רק המקורים חייבים במזוזה, ובהו יש פלוגתת החזו"א והאחרונים אי בעי נמי שיהא משמש טפי בסמיכות לבית דירה ממש, ואלו שאינם מקורים פטורים ממזוזה אף דחשיבי בגדר מוקף לדירה [מלבד היכא דחשיב כשער וכניסה לבתים], ויל"ע בזה.

דינים העולים:

ד' סוגי היקף לדירה: א. קרפף או רחבה הפתוחים לבית באופן דפתח ולבסוף דהוקף הוא רה"י לטלטול ופטור ממזוזה ואינו עיבור לעיר, ודין זה פשוט בכל הסוגיא והפוס' ולא פסקו בו.

ב. רפת בקר ודיר וסהר הסמוכים לעיר, ד' הרבה פוס' דהוו היקף לדירה אף שאינו פתוח לבית, משום דשימושם העצמי חשיב כעין שימוש דירה והוי רה"י, ולמזוזה לא עיינתי' [וכמדומה שאם אינו מקורה פטור לכ"ע], ואינו עיבור לעיר.

ג. אוצרות יין ושמן שבתוך העיר חשיבי מוקף לדירה חמתת שסמוכים לשימושי הבית ונכנס שם תדיר, אף שאינו פתוח ממש לבית, נראה שנחלקו בזה האחרונים לענין מזוזה, ואינו עיבור לעיר [מלבד ל'ד' החת"ס].

ד. חצר הפתוחה לבית ומשמשת שימושי דירת הבית חייב במזוזה, ובפשטות הוא ספק בירו' אי הוא עיבור לעיר, והחזו"א הכריע דאינו עיבור לעיר, ובאחרונים מצינו דסוברים דהוי עיבור לעיר.

ה. דיר וסהר שתחילתו בתוך העיר וסופו חוץ לעיר, יל"ד לפי' א' ברמב"ן שחשב עיבור לעיר, ועדיף מחצר כיון שיש לו חשיבות עצמית קרוב לגדרי בית.

ו. חצר למ"ד דמעבר את העיר, יל"ע אם בעי' ד' מחיצות או סגי בג', ובריב"ש לכא"ו משמע דסגי בג', אך במשנ"ב משמע דג' מחיצות אינו עיבור אא"כ היה שיעקרא ד' מחיצות.

ז. בגדרי עיבור לעיר יל"ע האם אומרים בו ספיקא דרבנן לקולא, כיון שיעיקר הנדון הוא בדאו' לעיבור לעגלה ערופה ולעיר מקלט, וכמו שכ' הרשב"א לגבי ספק בג' מחיצות כיון שהוא נדון שיסודו בדאו', משא"כ ברוח ד' שעקרו דרבנן אז אמרינן סד"ד.

בדין חומת העיר לענין תחומין

יש דינים המיוחדים לעיר שאינם ברה"י גרידא, כגון נותנין קרפף לעיר, דהיינו שהשטח הסמוך לעיר עד ע' אמה ושיריים נטפל לעיר וכעין חצר לעיר, ומודדין אלפיים מהקרפף ולחוץ ולא מהבתים, אבל אין נותנין קרפף לרה"י כמבואר ברמ"א ס' שצ"ח ס"ז.

וכן דין ריבוע העיר דנחשב כעיבור העיר וכחלק מהעיר, וכגון שהנתון עירובו שם לא עשה ולא כלום דהוי כהניח בתוך העיר, וכן שאינו יכול לברור לו ד' אמות מרובעות כרצונו בעיבור, דריבוע העיבור כריבועה של העיר, ונתנוהו עכ"ם בשבת בעיבור העיר, י"א דהוי כנתנוהו בעיר, וריבועי ערים הנפגשים זב"ז נסתפק בחזו"א אם מתחברים הערים ליחשב כעיר אחת, וכן חומרת עיר העשויה כקשת דנחשבת כג' מקומות, כל אלו דינים המיוחדים לעיר, וליתנייהו ברה"י גרידא.

מהי עיר, כל שיש ג' חצירות ובכל חצר ב' בתים [של דירוי' גמורים], והבתים קרובים הא' אל רעהו תוך ע' אמה ושיריים, ואחר שיש תורת עיר כל בית הנוסף תוך ע' אמה הרי הוא מרחיב את העיר, ואף שלא ע"י בתי דירוי' גמורים יש מכניס וכיו"ב דשייכי לענין דירוי', וגם הם מרחיבים ומעברים את העיר, כגון חורבות ואורוות ואוצרות וכיו"ב, וכמבואר בס"י שצ"ח ס"ו ואילך.

עוד יש עיבור והרחבה לעיר ע"י חומת העיר, שנחשב קצה העיר מהחומה, ונותנין קרפף ע' אמה חוץ לחומה, וכן מרובעין העיר ע"פ חומתה, וכמבואר בס"י שצ"ח ס"א.

מקור הדין דחומה מעברת את העיר לא נתפרש בראשונים, דבגמ' רק איתא דעיר שישבה ולבסוף הוקפה דמודדין מחומתה, וזה אפשר לפרש רק לדין מדיאה ומשום דהוי רה"י, וכל רה"י מודדין אלפים מחוץ לרה"י, ומנ"ל דכת העיר מתרחב עד החומה, ומי"מ כ"כ הרשב"א דהחומה מעברת את העיר דאמרינן כאילו היא מלאה בתים וחצירות עד החומה, ונותנין קרפף חוץ לחומה.

המקומות המעברים את העיר מצינו בב' אנפי, או שהם מקומות דירי קלושים דאף שאינם עושים את גוף העיר מי"מ מעטרפים לעיר, או מקום המשמש את כל בני העיר שימוש חשוב שהוא מעיקר דיורי העיר, ובהו אף שאין כאן בית מגורים ממש'י נמי מתעבר עם העיר, וכזה מצינו בס"י שצ"ח ס"ט בנחל דמצטרף ומעבר את העיר אף שאין בו עצמיו דירוי', וכמו שביאר הריטב"א [את ב' אופני העיבור], והובא במשנ"ב סקמ"ו.

וחומה אין בה דירויין בעצמה, וצ"ע למה מצטרפת ומעברת את העיר, וגם אין בה שימוש חשוב של גוף צרכי הדירוי', ולא דמי לנחל המשמש לכביסה ושתיה של כל בני העיר, ואפי' אי נימא דחשיב כשימוש של דיורי העיר וכנחל, מי"מ הא בנחל גופא פליגי כמה ראשונים דלא מתעבר עם העיר, וכן ד' הרשב"א, וא"כ למה ס"ל להרשב"א דחומה מצטרפת לעיר טפי מנחל.

ועוד, דבמג"א כ' דאין להקל להחשיב עיבור והרחבה לעיר ע"י דברים המשמשים לכל בני העיר, דרק בנחל מצינו שהוא שימוש חשוב טובא לגוף הדירוי' של כל בני העיר, ולכא"ו מכיון שגם חומה מעברת את העיר אי"כ שפיר יש לדמות לזה גם שאר שימושים חשובים.

וע"כ צ"ל דחומה שאני לגמרי מנחל ושאר שימושים, והיא מעברת את העיר מפני שהיא עצם מעצמה ובשר מבשרה, דהחומה הסובבת את העיר ומגינה על דיוריה היא טפי חשובה כגוף דיורי העיר לכ"ע [ולא מדין מחיצה ורה"י].

וכל זה פשוט, שהרי כ' הרשב"א שנותנין קרפף חוץ לחומה, והיינו דהחומה היא כגוף העיר עצמה ולא כעיבור לעיר [דהא אין נותנין עיבור לעיבור, וכן אין נותנין עיבור אחרי הנחל].

הערות והארות | רטו

חתונה בירוק

חתונה בירוק

חתונה בירוק

המחזקות את בטחון הדיירים ואת שימושי הדירור, ואם הוקף ולבסוף ישב נמצא שהחומה לא נעשית בהתאמה לשימוש הדירו, ואינו מבטא ואינו קובע את גבול שטח שימושי הדירו, אלא מהוה הגנה חיצונית בעלמא ולא מתאחד עם הוויית הדירור.

וכל אלו הנפק"מ הוא אף אם נפרש הדחומה מחשיב כל השטח כחצר, ובלבד שבאמת משתמשים מחמתה שימושי דיור ברחובות טפי מבלעדי החומה, ובוזה אתי הכל שפיר, ומוכח מזה כמו שכי בחזו"א שיעיקר ענין החומה הוא באופן המרחיב את שימושי העיר, והחזו"א צידד דתליא גם בכח ההגנה, ולכאו" הנפק"מ אי משום חצר אם משום הגנה הוא רק בשיעור עובי החומה ותיקונה. ובתחומי שבת צידד דחומה עניינה היקף מחיצות ולא חומה לשימוש דיור, וציידד ללא מהני חומה מג' רוחות, וכ' דכן נ' מהחזו"א שלא הוכיח דענין החומה להגנה מהא דמהני פרוצות, ע"כ דס"ל דבעי היקף אלא שהוא גם מגני, וגם מהא דאמרו בגמ' דכשם שחומה בעי ישב ולבסוף הוקף ה"ה כל מחיצות רה"י, והקשה הרי חומה עניינה הגנה, וכלל אין מובן למה צריך ישב ולבסוף הוקף, והיאך למדו מזה לדין רה"י.

ולהאמור כ"ז ל'ק"מ, דבגמ' הוכיחו בכל שכן שאם חומה שעניינה חיזוק לדירורין ובעי ישב תחילה, כ"ש היקף מחיצות גרידא שאין בו כלל מעלת הגנה ודאי לא חשיב, אא"כ נעשה לצורך הדירורין והיינו שיהא הוקף תחילה, ומהחזו"א ליכא ראי' מידי, דזה הוה פשיטא לחזו"א דחומה אינה ענין לרה"י, ופשוט לי דבעי הרחבת השימושים, רק נסתפק אי בעי כח הגנה, והרי בחזו"א סי' ק"י סק"יט מוכח דהבין דנפרצה החומה באופן שנעשית כקשת ע"י החומה, ומה שהביאו מהגרשו"א כבר כתבנו בזה לק, ובדברי רבינו יואל באו"ז ה' ע"ש ג"כ משמע דחשיבות חומה יש אף היכא דאינו רה"י.

ולגבי אכילת קדשים קלים בירושלים כ' התו ב"מ דסגי ברוב חומה שנשתיירה [ומסתברא דווקא בנשתיירה ולא בהוקפה מעיקרא בג' ברובה, וצ"ע]. וכ' בחזו"א במכתבים דמהני אף פירצה יותר מי', ואף פירצה בקרן זוית דמדאו' אינו רה"י מ"מ חומה חשיב, ובפשטות ה"ה דמהני חומה תלויה כל שעדיין משמשת עיקר שימוש הגנה, ובפשטות ה"ה לתחומין, ומאיךד חומה העשויה כולה ד' עומד ג' פרוץ ד' עומד ג' פרוץ דהוי עומ"ר מעלייתא, מ"מ כיון שאינה עושה כלל שימוש הגנה לאו שם חומה עליה, ולא סגי בדין מחיצות.

ובפשטות מג' רוחות אינו בדין חומה, וכמו לענין מגילה ובתי ערי חומה דבעינן מד' רוחות [כמבואר מגילה ה' ב' לענין טבריה דדנו אם ימה חומתה, והיינו משום דבעינן מד' רוחות], אמנם בעיר שנפרצה יותר מקמ"א מבואר דחשיבי כב' עיריות עם חומה, והרי כל א' יש לה חומה רק בג' רוחות [דמשמע שכל הריעותא מחמת פירצת החומה, והיינו שהבתים רחוקים טפי מקמ"א והחומה היא שמחברת או מפרדת, וכן פי' בחזו"א ה"ל], ויתכן כן בסברא דבג' רוחות יש לה עיקר מעלת מוקפת חומה, אבל אין מקור לחדש כן, ודווקא היכא דמתחילתה היתה מוקפת חומה מד' רוחות כראוי, אז לא בטל מינה שם חומה אף השתא הוא רק מג' רוחות.

ויותר נראה דכיון שמתחילה היתה כולה עיר אחת מוקפת ומוגנת כראוי, אף הדשתא נפרצה החומה ונפרדה העיר לב' עיריות, מ"מ הא ודאי עיקר שימושה והגנתה משמשים כדמעיקרא, וכל החומה כולה נמניה כאחת על ב' העיריות מכל ד' רוחותיהם, הלכך אף דהשתא תו אינם בדין עיר אחת כיון שצורתם כב' עיריות, מ"מ שם חומה נקבע ע"י שימושה בפועל, ולא בטל מינה חשיבות חומה.

בס' קרית אריאל כ' דמהני חומה מצד א', ואף א"צ חומה אלא כל מילי דהוו כעין חומה, וכ' דיש מן הראשונים שפי' דנחל מהני משום דהוי כחומה, וכ"ז נראה דאינו כן, ולא נמצא בראשונים מאן דפי' דנחל הוי כעין חומה, ולא מאן דס"ל דחומה מצד א' מהני.

[בגמ' יעירובין ס"א א' עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה מודדין לה משפת הנחל וכו', בבאיור הסוגיא מצינו ב' שיטות עקרויות, לרש"י אין הנדון להרחיב את שטח העיר רק הנדון אם העיר עצמה יש לה דין עיר כשאר עיריות, או כיושבי צריפין שכל א' מודד מפתח ביתו כיון שהנחל שוטף את העיר ואין ישיבתה קבועה לגמרי. להר"ף הוי עיר מעלייתא, והנדון להרחיב העיר עד שפת הנחל השנית שכל הנחל יתעבר עם העיר מחמת שימוש עם העיר, וע"ז הקשה הרשב"א דרק בית מתעבר, ונחל אינו מתעבר כיון שאינו ראוי לדירור, לבעה"מ שיטה ממוצעת דהנחל אינו מתעבר, אבל כל השטח שבין העיר להנחל מתעבר עם העיר מחמת שימושם את בני העיר, וכעין ד' הר"ף, ואם הנחל שוטף את העיר אז הוי כיושבי צריפין וכפירש"י, ולא נזכר בבעה"מ דמתעבר משום חומה אלא משום שימוש העיר, דכל שהנחל שוטף הרי אין בו שימושים מעלייתא וגם כל העיר גריעא, וכל שאינו שוטף חזרו השימושים בפועל [ולא משום חשיבות הדקה שמגינה], וזהו הנזכר בראב"ד דסגי שאינו שוטף [ע"י מחיצת הדקה] דכבר ישובו השימושים, ולאו משום דהוי כמחיצה וחומה, ובלא"ה יש לפרש לבעה"מ דאיריי שכל השטח עד הנחל הוא בתוך ע' אמה לעיר [דהריי אירינן ביושבת על שפת הנחל משם וכמפורש בירו' ובראשונים], אבל וס"ל נותנין קרפף לעיר, ולכן השטח עד הנחל מתעבר עם העיר מדין ע' אמה [ולאפוקי הנחל עצמו כיון שאינו ראוי כלל לשימושי דירה אינו עיבור עם העיר אף בתוך ע' אמה, וכדלקמן בד' הרשב"א], ועכ"פ כוונת בעה"מ דעד הנחל הוי עיבור או מטעם קרפף ע' אמה או מטעם שהוי שימוש חשוב ומתעבר לעיר, אבל אין כאן ענין חומה כלל, ובשיטת רש"י לא נזכר כלל נדון של הרחבת העיר, ואמנם יש לשנות בראשונים שמודדין מהדקה, ונראה כוונתם שהיה חומה לעיר, והדקה שמצד חוץ של החומה היא נחשבת חלק מעובי החומה, והיכא דלא מתפרש שהיה חומה הא עכ"פ אירינן בעיר היושבת ממש על שפת הנחל, והיינו דכתלי הבתים והחצירות או שאר דברים המתעברים מגיעים עד הנחל ממש, והדקה הסמוכה להם נחשבת כחלק מגוף עובי הכתלים, ולכן מודדין מקצה הדקה, ובקרית אריאל עמי ל"ב הביא מעבوه"ק להרשב"א שמודדין לה משפת הנחל שהוא (בקיר) כקיר החומה כדרך שמודדין לעיריות, וביאר ההרשב"א חידש כאן ההעיר מתרחבת עד שפת הנחל כדין חומה, אבל צ"ע למה הגיה ברשב"א ולא פ"א כפשטו שמודדין משפת הנחל הנמצאת בקיר החומה, דהיינו בשפת הנחל הצמודה לעיר ולא בשפת הנחל השניה, ולאפוקי מהראשונים הסוברים כן, והרי לשון הרשב"א הוא מדברי רש"י שכ' דמודדין משפת הנחל ששם כלה העיר כדרך שאר עיריות, ולא באו לחדש טפי מקצה עיר בעלמא. ואמנם יעויין בח' הרשב"א ושם הלשון משמע דמודדין משפת הדקה דווקא ולא מחומתה וקצה העיר, ועפ"י זה מקום להגנה הנ"ל בבעה"ק, אמנם בבאיירי ובטור כתבו מודדין מחומתה ועומתה היא שפת הנחל, וזה מתיישב היטב עם הלשון בבעה"ק וא"צ להגיה, והרי באמת הא אירינן בעיר שהיא על שפת הנחל, וכלל לא נזכר שיש מרחק בין קצה העיר להנחל, ואדרבה משמע טובא דאין כל תוספת לעיר [ואולי הדר ב' הרשב"א מהתי' או שיש לדחוק לשונו בחי', או כוונתו דכשדקה סמוכה לחומה נחשבת הדקה כמו חלק מעובי החומה, וממילא הוי חלק מחומת העיר הנמקפת את כל העיר, וזה

גוף טעם דין חומה שהיא גורמת להרחיב ולהחשיב את שימושי הדירורין שעד החומה כשימושי דירורין, ולכן שייך לומר כאילו מלאה בתים. [והלכך בעינן ישב ולבסוף הוקף, דהיינו שיהא נעשה לצורך דיורי העיר, דאו החומה נחשבת כגבול שטח שימוש הדירורין, אבל אם היה סגי בהגנה גרידא א"כ היה מהני אף בהוקף ולבסוף ישב דמ"מ עד כאן הם מוגנים, אלא ע"כ בעינן הגנה שמאלמת ומחזקת את שימושי הדירור].

תמצית הדברים, להגנה הגורמת ומהוה ומחזקת את הרחבת שימושי הדירורין של העיר חשיב כל השטח שלפנים הימנה כעצם דיורי העיר, וזה מג' טעמים, הא' שהיא מחזקת ומאלמת את עצם קביעות הדירורין בעיר בהשקט ובבטחה, הב' שבאמת מחמת ההגנה מתרחבים שימושי העיר עד החומה, הג' שע"י החומה מוגדר היטב יחס סוף וגבול העיר, וכל זה קובע שהשטח נטפל להיות כגוף א' עם העיר.

ויש מי שפי' דחומה עושה את כל שטח פנים העיר כחצר, וכד' המפרשים דחצר מתעברת עם העיר, ולא היה בזה ספק בירו' [כעין ד' החת"ס ודלא כחזו"א], וזה קרוב למה שפירשנו דנתחזקו ונתרחבו שימושי העיר עד החומה וכעין חצר, ומיהו דווקא אם השטח שמאחרי סוף הבתים עד הגדר משמש שימוש חשוב ודירוי' ולא היקף מחיצות גרידא, דפשיטא דחצר המתעברת עם העיר היא דווקא בשימושי חצר דווקא הקרובים לשימושי בית, וכעין חצר דמתני' דמעשרות, ולא רה"י גרידא כנ"ל וכמו שביארו במקום אחר, וגם פשיטא דאם מדין רה"י אתינן עלה אז פשיטא דבעינן ד' מחיצות שלילמות בלא פירצת י', אבל חצר המשמשת שימושי דירורין שפיר י"ל דג' רוחות נמי סגי דכבר משמש שימושי חצר, ולפי' זה א"צ כח הגנה כ"כ, ובוזה נסתפק בחזו"א דשמא חומה מהני כדן חצר, וציידד דלא מצינו חומה שאינה להגנה ואין לחדש טפי מזה, ובפרט אם נפרש כהפשטות בירושלמי שנסתפקו אם חצר מתעברת עם העיר, ולא למודה מדין חומה, וע"כ דחומה לאו מטעם חצר.

ולהאמור נראה ברור דיש גבול וקצה לריחוק החומה מבתי העיר, דחומה הרחוקה כמה מילין מהעיר אף שנמגינה עליה אבל אינה מרחבת את שימושי העיר עד אליה, ונחשב אצל בני העיר שיש חומה מחוץ לעיר המגינה על העיר [ואין לשיעור כמו ברה"י כל שרואה עצמו תוך המחיצות, דהכא בעינן לראות העיר מתרחבת ממש בשימושיה עד החומה].

ולכן ב' וג' עיריות שהקיפום בחומה אחת יחד, ולא נתרחבו כלום בשימושיהם, וכל א' יש לו חלקו ואין הא' קרב אצל חבירו, אין החומה מחברת ומעברת אותם, ואע"ג דב' עיריות סמוכות בקמ"א אמה נעשות כעיר א' גם בלא שימוש זה אצל זה כלל, מפני שעיר עניינה שטח רצוף דירורין ואפי' אויבין זל"ו, אבל החומה מהניא רק כאשר היחס הוא שהעיר ושימושיה נתרחבו, וכמו דפשיטא דנחל הסמוך לעיר ואין משתמשין בו דודאי אינו מתעבר עם העיר, וכמבואר בראשונים דדוקא בעשד דקה שיהא נח לשימוש טובא, אבל שימוש מועט לא סגי, וכ"ש בלא שימוש כלל אף אם ראוי בעצם לשימוש.

והלכך גדר ההפרדה המקיף י"שובים רבים אין בו ענין עיבור כלל, ולא נחשב שהעיריות נתרחבו עד החומה ולא נעשו לעיר א', דהא חזינן שלא נתרחבו השימושים ולא נתאחדו העיריות, והגע עצמך ב' עיריות שהם אויבים זל"ו, והקיפו עצמם בחומה לינצל מאוייב אחר, מה מהני שיש להם הגנה מהאוייב האחר, אבל מ"מ ביניהם הם מנותקים לגמרי ולא הורחבו שימושיהם. ותדע שהרי גדר ההפרדה נועדה להקיף את האוייבים, וכלל לא עשוי להיות הקיף להעיריות של ישראל, וא"כ פשיטא שאין בו מהות חומה והיקף לעיריות הישראל.

[וש"י' בגאו"י דף נ"ח שהביא מהירו' שחריץ עמוק י' רחב ד' מפסיק בין העיריות, אף שסמוכים זל"ו תוך ע' אמה כיון דבע"כ הם נפרדים בשימושיהם, ומיהו חידוש זה לא נזכר בפוס].

ויש לעיין אם בעינן חומה שלימה ומעלייתא המקיפה מד' רוחות, או סגי במקצת חומה. והנה חומה מצד א' ודאי לאו כלום היא, ואין בה מהות חומה, והיא רק כסוללת טילים שמחוץ לעיר, הגע עצמך, עיר שיש לה אויב שדרכו רק מן הצפון [שאינם חוששים להגנה משאר רוחות] והעמידו חומה בצפון בלבד, לאו כלום הוא, דכל מעלת חומה הוא מפני שעיר המוקפת חומה כסיב ומוגנת סביב מכל מיני פגעים נעשה העיר חסונה ומחוזקת, ויש יחס וחשיבות לכל העיר בתיה חצריה ושימושיה עד חומותיה, אבל חומה מצד א' אינה נותנת חשיבות לכל דיורי העיר.

וגם באמת השימושים בצפון אינם מתרחבים ע"י החומה, שהרי מה שניצולו מהאוייב שבצפון אינו טעם להרחיב שם את שימושיהם, שהרי אילו לא היה אוייב לא היו מרחיבין השימוש, וכמו בשאר רוחות שכלל אין להם אוייב ג"כ לא מתרחב השימוש, וכי מפני שניצולו מן האוייב ירחיבו שם את שימושיהם בצד זה יותר משאר צדדים, ואדרבה ירחיבו בשאר רוחות טפי את שימושם דכלל אין שם אוייב.

ורק הגנה כללית הסובבת את כל העיר ומקיפה ומגינה מכל רוחותיה, זה מהוה את העיר כיחידה אחת, וגורמת להם במציאות להרחיב שימושיהם עד החומה [וגם אילו סגי בהגנה גרידא בלא הרחבת השימושים, מ"מ רק בהגנה כללית המחזקת את כלל דיורי העיר בשיבתם בטח, ומאחדת את כל העיר כיחידה א' שלימה בחשיבות של כרך מוקף].

ובס' קרית אריאל כ' דסגי בחומה מצד א' לעבר ולהרחיב את העיר, והוכיח כן מנחל לפי דעתו ונחל מהני כדין חומה, ובסברא ודאי אינו כלום, ומה שהביא מנחל הארנבו הלחל שאין רמז בראשונים לדמותו לחומה הוא ענין אחר.

ובס' דרור יקרא הביא מילקוט פקודי שהנחלים המהלכים בין השבטים היו מתירים את ההליכה בשבת למשכן, כי מהבתים עד המשכן היה יותר מאלפיים, אבל מהנחלים עד המשכן היה פחות מאלפיים, ופי' דהנחל היה לו דין חומה.

אבל אין מזה ראיה כלל, דדילמא כדין נחל המשמש לשתי' וכביסה ולא מדין חומה, ועוד שהרי לא היה שם כלל ענין של הגנה, ובלא"ה י"לפ כוונת הילקוט משום שהבטים נעשה רה"י ע"י הנחל שהקיפם והיה עמוק י', וכל שבט נעשה לרה"י ומודד מהנחל, ובין הנחלים למשכן היה רה"י או כמלית, ולכן מודו אלפיים מחוץ לנחל, וכלל לא איירי לא בדין חומה ולא בדין עיבור של נחל.

ובשעה"צ אות כ"ז משמע דעיר המוקפת מחיצות או חריץ נותנין לה קרפף של ע' אמה, ובפשטות משמע ע' אמה חוץ למחיצות שהרי איירי לענין מדידת אלפיים, והרי לעולם מודדין חוץ למחיצות, וא"כ העי' אמה הם חוץ למחיצות, וא"כ מוכח דמחיצה או חריץ חשיב כחומה לעיר, אבל אין לבנות הלכות מחודשות ממשמעות גרידא, דעיקר כוונתו דכיון שיש דין עיר יש דין קרפף, אבל נותנין העי' אמה מקצה הבתים ולא מקצה הרה"י.

ובס' תחומי שבת נתחבט טובא אי חומה עניינה היקף מחיצות וכרה"י, אי"כ אמאי מהני חומה מג' רוחות, ואי עניינה בנין העיר וגבול שימושי העיר אי"כ מ"ט בעינן ישב ולבסוף הוקף. ולהאמור לא קשיא מידי, דיסוד ענין החומה אינו ענין לדין רה"י אלא הוא הגנת הדירורין וקביעת ישיבתם לבטח, והרחבת שימושי דיורי העיר וקביעת גבול הדירורין עד החומה, ולזה בעינן חומה המגינה

חתונה בירוק

חתונה בירוק

חתונה בירוק

ובמכתב שבריש ס' קרית אריאל כ' דכמו דחומה היא צורך לעיר ולכן מתעבר עמה, כך כל צורך גדול לעיר מתעבר עמה, וכגון שהוקפה צוה"פ העשוי להתיר טלטול, וצע"ג דהא דהוי צורך ושימוש לעיר אין זה היתר כמבואר במג"א, וצוה"פ המשמש את כל בני העיר להתיר טלטול לא עדיף משאר שימושים, וחומה ע"כ שאני דלאו משום שימוש גרידא, דהא הרשב"א כלל לא ס"ל דנחל ושאר שימושים מעברים את העיר, וע"כ חומה שאני שיש בה ענין מיוחד שנעשית כהעיר עצמה ממש, וזה רק משום שמגינה על עצם הדירורין וכנ"ל, וכדיבואר עוד להלן.

ומה שהעיר חייל עליה מחמת החומה דין רה"י וחשיבא כד"א, אינו ענין לדין חומה ולא זהו מעלת החומה, דהרי דין רה"י אינו ענין לדין עיר, דדין רה"י הוא רק מכח היקף המחיצות ולא משום שיש בו חשיבות דירורין ממשיים בכל השטח, ולא שייך לומר ע"ז כאילו מלאה בתים וחצירות עד המחיצה, דסברא זו שייכא רק בשטח המשמש בפועל את גוף הדירורין.

והא פשיטא דרה"י גרידא ודאי אינו מעבר את העיר, כי אינו בית דירורין ואף לא דירורין קלושים, ולא עלה ע"ד הפוסקים מעולם לומר שכל רה"י מעברת את העיר, וכמבואר בד"מ סי' שצ"ח ובחת"ס אבהע"ז ח"ב סי' ל"ג, וכדמוכח בשו"ע ובביה"ל סי' שצ"ח דרק מקומות מסויימים הסמוכים ומצורפים לבית דירה וכדהארכתי במקרא' ופשוט, וכל הנדון כאן הוא אם רה"י המקפת את כל העיר ומשמשת לו היתר טלטול אי חשיב שימוש של כל בני העיר וכעין נחל חומה, וגם זה אינו וכנ"ל וכדהלן.

ויותר צ"ע, דהא ענין עיבור העיר [בסוג השני, דהיינו] בדברים המשמשים את כל בני העיר, היינו משום דזה שימוש תדירי לעצם הדירורין, ממילא ע"כ נתרחבו דיורי העיר עד שם, וכעין נחל, הדליכתם ושהייתם שם לכביסה ולשאיבת מים וכדו' נחשבת כשימוש בתוך העיר וע"כ נתרחבה העיר עד שם, אבל היתר טלטול אין בו מהות של הרחבת שטח הדירורין עד מקום הצוה"פ, ואין שום אדם משתמש שם במקום של הצוה"פ ואף אין הולכין לשם כלל, ואין שום טעם וסברא להחשיב הדירורין עד שם.

ובלשון אחרת, הצוה"פ יכולה שתהיה רחוקה מחוץ לעיר, ואינה מורה שעד שם נתרחבה העיר, וכמו דאשפה של כל בני העיר או סוללת טילים המגינה על כל בני העיר אינה מרחבת את העיר עד מקום האשפה והטילים, שאינם בהכרח חלק משטח העיר אלא משמשים את העיר מבחוץ, ואינם מרחיבים את שטח שימוש הדירורין, וה"נ הצוה"פ אף שהיא צורך לעיר אבל הרי אינה מרחיבה את שטח שימושי הדירורין, והיא כעומדת חוץ לעיר ומועילה אל תוך העיר.

ואף אילו נימא דכח החומה הוא משום שהוא ציון וסימון גבול העיר, וכדהלן, עכ"פ אינו ענין לצוה"פ ומטעם הנ"ל דהצוה"פ אינה ציון לקצה העיר, דיתכן שהיא מחוץ לעיר, דרק חומה היא דבר שטבעו וממשו מהוים גבול מציאתי ומוחשי לעיר, והיתר הטלטול בשבת אינו שימוש עיקרי של דיורי העיר שנאמר דהשטח המותר בטלטול בשבת הוא גבול העיר, כי רק בו משתמשין בשבת, דודאי היתר טלטול אינו שימוש דירורין מהותי כ"כ, וגם כלל אינו שימוש עד גבול הצוה"פ.

[ובחזו"א כ' דדווקא חומה ולא מסיפס בעלמא, דהיינו לא מחיצה קלישתא (אבל מסיפס שאינו בגדר מחיצה כלל א"צ למטע), ופשיטא דמיעט לכה"פ דצוה"פ לא מהני ליחשב כחומה, ולקוטטא כוונתו חומה המגינה ממש ולא גדר קלושה אפילו שהיא מליאה, ולא משום סימון גבול ולא משום שמהני כשימוש קלוש לבני העיר].

והצורך לבאר מהו כח המיוחד בחומה, ולכאו' יש לפרש דא' מענייני עיקר בנין החומה הוא לתחם את גבולות העיר, ושעד החומה העיר עשויה להתרחב בבתים וחצירות [ואף דכל עיר עשויה להתרחב תמיד, מ"מ בחומה מינכר ומוחשי טפי תכנית העתיד, והוא גבול מבורר, ושייך מעתה לקבוע שזה גבול העיר], ולפי"ז סגי בכל מימון גבול לעיר לפי הנהוג לגבול את הערים.

אך לא זה כוונת הראשונים, א. דנמ"ל לחדש דתוכנית וסימון מהני, והרי בעינן מקום דירורין, ובראשונים משמע דהוא דבר פשוט בתכלית ואינו צריך מקור, והוא מובן ע"פ המבואר בש"ס דמקום דירורין מעבר את העיר, ולא הזכירו דהוא איהו ענין מיוחד. ב. דבעינן סימון המיעוד ע"פ בני העיר לגבול את העיר, אבל מחיצות העשויות להיתר טלטול ודאי אין עניינם כלל כגבול העיר, ואינו נעשה לפי גבולות העיר כלל (ופעמים הוא תוך העיר ופעמים חוץ לעיר במקום שלא ראוי כלל לשימוש, וודאי אין העיר עשויה להתרחב אליו). ג. כל גדר פשוטה מעביריין אותה ממקום למקום כפי הצורך, וכלל לא שייך לומר דהיא גבול קבוע לעיר.

אבל באמת סברא פשוטה היא, דודאי עיר בצורה חומה גבוהה ומוגנת מהאוייבים אין לך גבול עיר גדול מזה, וכמה מזור יהיה להחשיב את העיר כמפוסקת בתוך החומות, מפני שהגנת החומה נותנת קביעות דירורין לבטח לכל עצם דיורי העיר, ועל ידה נעשים כל דיורי העיר אלימים ויציבים טובא.

ואכתי צ"ב מ"ט הגנת החומה מרחיבה את עצם העיר, אטו יש הכרח שהגנה נעשית בתוך העיר ולא חוצה לה, דהרי הגנה אינה גוף דיורי העיר אלא הוא צורך של דיורי העיר, ואינו ענין למושג גוף העיר, ומ"ש מסוללת טילים המוצבת חוץ לעיר.

ונראה דמעלת החומה הוא ע"י צירוף כמה כחות שיש בה, א. שהיא גבול לעיר. ב. שהיא מגינה על העיר. ג. שהיא מרחיבה את שטח שימוש בני העיר, שבכל עיר שימושי דירויה מתרחבין מעט לחוץ, אבל בלא גבול ברור ומוכרח, וכל שמרחיקין טפי מתמעטין שימושי בני העיר, והלכך כל שאין גבול מוכרח הרי הוא נחשב כשימושים שחוץ לעיר ולא כשימושים תוך העיר, ועד ע' אמה אמרה תורה דהוי טפל לעיר כחצר לעיר, אבל טפי מזה אינו מתייחס כשימושי דיור ממש.

אבל חומה שישב ולבסוף הוקף דהיינו שעושין חומה לצורך דיורי העיר, ע"יז באמת בדעת בני העיר מתרחב שטח השימוש של צרכי הדירורין, ומחשיבין את השימוש כשימוש בתוך העיר, ולא משום סימון גבול גרידא, דסימון בעלמא אינו נתפס כמוחש ובמחולט בדעת בני העיר, וגם מפני שאינו קבוע בהחלט, אלא רק משום דע"י החומה העיר מוגנת טובא ממפריעים ומויקים שמבחוץ, ונעשה להם כל ישיבתם בעיר ישיבה לבטח טפי ונתחזק כל דיוריהם וישיבתם בעיר, וגם כל השטח עד החומה מוגן טפי ונח טפי לשימוש דיורים, הלכך חשיב גבול העיר עד החומה.

דהיינו לא משום שמשמש בפועל ממש את שימושי הדירורין עד החומה וכמו נחל, שהרי לא השוו חומה לנחל, ולא מדין שימוש בפועל קאתינן, אלא שהחומה מחזקת את יחס השימושים שלפנים מהחומה כשימושים שבתוך העיר ולא כשימושים שמחוץ לעיר, ומתחזק היחס שעד החומה הוא גבול העיר ממש.

ולשון הרשב"א רואין כאילו מלאה בתים עד החומה, ונראה שכונתו (לא בדרך משל, לומר שדין העיר כמו הדין אילו היו בתים עד החומה, אלא) שהוא

לה דין חומה בפ"ע, ואם רחוקה יותר מד' אמות שמא כבר מודדין מהחומה]. ועכ"פ בעבוה"ק אין ראי' לדין חומה מצד א', ואין ראי' דנחל חשיב כעיון חומה, וגם בפוס' לא נזכר כלל ענין הרחבת העיר בין החומה להנחל לשיטת שו"י, ואי' לבנות ולחצר יסודות על תיבה א' בלא מקור ברור. שו"י לפרש דברי הרשב"א בפשיטות, דהרי ד' הרשב"א דנותנין קרפף לעיר אחת, ויל"ע קרפף דע' אמה שהוא כעין חצר לעיר האם בעינן שיהא עכ"פ שטח הראוי לשמש את דיורי העיר, וכונן נחל אם אינו ראוי לשימוש דיורין והוא תוך ע' אמה האם מ"מ היו קרפף לעיר, או דבכה"ג הוא מכלל התחום ולא מכלל העיר. [והראשונים שהקשו דאיך נחל מתעבר עם העיר הרי אינו ראוי לדירויק, י"ל דזה כוונתם דאף כקרפף אל שאין לה, וגם הרשב"א שהקשה להנחל אינו בית ולא מתעבר יל"פ כוונתו שאינו לא כבית ולא כקרפף]. וניחא דברי הרשב"א דמ"מ השטח עד הנחל מתעבר עם העיר בתורת קרפף כיון שהוא בתוך ע' אמה, שהרי איירינן בסמוך ממש לעיר [וניחא לשון תלמיד הרשב"א דכשאין דקה אין מודדין אפילו מקיר העיר, ומשמע דיש שטח בין הנחל לקיר העיר, ולהאמור היינו דכל הע' אמה אין מתעבר עם העיר]. שו"י שכי"כ בשו"ת משיב דבר ח"ד דנחל כשאינו משמש לדירויק פקע מיניה שם קרפף אף שהוא בתוך ע' אמה. [ואגב - כוננת הרבא"ד בהקושיא על בעה"מ, יש לפרש דהקשה על המאור למה צריך עובי ד"א, אם לחזוק הדקה הרי סגי אמה ויותר, ואם הכוונה להרחיק את הדקה מן העיר ד' אמות הרי סגי מה שבמצאיאות הדקה מגינה [ואין כוונת הרבא"ד לדין השטח שבין הדקה להעיר, אלא כוונתו שדין הדקה שתהיה רחבה כדי להרחיק הנחל המעיר ד"א], ובאמת כן פי' הרשב"א דבעינן להרחיק שטף הנחל מהעיר ד' אמות, ולכאוי' דאף שהדקה גבוהה אין הנחל שוטיפ צריך להרחיק מרוצת המים מכתלי העיר ד"א אף שיש דקה, ולפי"ז כלל לא נזכר רבאב"ד נדון על עיבור השטח שבין הנחל להעיר, ומיהו בבעה"מ מבואר נדון כזה ופירשנוהו לעיל].

וזה מוכח בגמ' הג"ל, שהרי העיר הא' כל ג' רוחותיה הם כמו חומה מצד א' לעיר הב', ואי"כ מה לי שרחוקה קמ"א מעיר הב', הרי מהני חומה הרחוקה מהעיר, ומה שפרוץ בצדדים שאין חיבור לעיר הב' לא אכפת לן כמו כל חומה מצד א' שאין לה חיבור עם העיר, אלא ע"כ דלא שייך עיבור חומה לעיר מצד א' [לכה"פ ברחוקה מן העיר שיעור קרפף].

ובס' ארחות שבת פ"ל"ב הע' ל"ג העתיקו דין זה דסגי חומה מג' רוחות ע"ש, ואין לזה ראי' וכנ"ל, עוד כ' דזרעים אין מבטלין ההיקף כמו דרה"ר אינה מבטלת ההיקף, ולא דמי, דרה"ר אינה עקירת שם דירויק אבל זרעים מבטלים שם דירה, והרי בפרשטות מדא"ו בעינן ישב ולבסוף הוקף, שהרי לענין תחומין לא אכפת לן דמי לרה"ר ולמה בעי היקף לדירה, דאין שייך כאן גזירה אטו רה"ר כמו לגבי טטל"ס בב"ש שלא הוקף לדירה, וע"כ דזרעים מבטלי שם דירה מעיקר הדין ולא מגזירה, וכ"כ בס' מנחת פתים ס"י ת"ח [ואמנם בסברא יש מקום לומר דחומה היא כח אלימתא לעיר כי"כ עד שאין הזרעים מבטלין אותה, דהוי כאילו הזרעים ארעי, ומיהו בנוגע רובה מסתברא דודאי בטל שם היקף לדירה].

עוד כתבו לודן דיהני חומה בחצר, וזה תימה, דחומה עניינה מיוחד כעיבור לעיר שהוא שימוש מיוחד של כל בני העיר, ואטו נחל יהני להרחיב מקום של יחיד, ואין חומה לחצר כמו שאין קרפף לחצר.

ואם כוננת חומה מהני משום דנעשה עי"ז חצר, ולכן יש מקום לומר דסגי מג' רוחות [ומובן קצת שביארו ע"ז דברי הריב"ש], אבל זה פשטא רק כשהשטח משמש בשימושי חצר דאו נחשב כמקום של שימושי דירה, ולא סגי בג' מחיצות גרידא דאין זה לא רה"י ולא חצר וכנ"ל, ובהו מסתברא דזרעים מבטלין המחיצות כיון שמעכבים שימושי חצר ואין כאן כח מיוחד של חומת עיר, וכ"ש בשטח גדול כשרובה אינה משמשת שימושי דירה וחצר לא שייך לחשב כולו כדירויק וכעיבור לעיר [ומדק"ה ר"י נמי ליכא שהרי יש בו פרצות וגם דרה"י אינה מתעברת עם העיר]. וצע"ג.

[ואגב - שם בהע' י"ב כתבו דכשמגיע אל קו העירוב ישלך כלאחר יד ע"ש, וצ"ע דבגוף הדין כתבו דרק כשנעמד לפני הדלת היו הנחה, ולכן ישלך כלאחר יד כיון שעצר בדרכו, אבל כשמגיע לקו העירוב עדיין הוא מהלך ואצ"כ כלל להשליך].

עוד הביא בקריית אריאל בהערה מ' בשם הגרש"ז דמחיצות הסביב לעיר מצרפין את השטח ליחשב כדין העיר גופא, וכ"כ במכתב שכריש הספר דסכר צדוה"פ מרחיב את העיר וכמוקף חומה, ובמכתב לבעל הקה"י [נפס' מנח"ש תניינא ס"י נ"ט] דן הגרש"ז בענין הרחבת היקף של עיר המוקפת חומה לענין מקרא מגילה בטי"ו, וציידר שכל המוקף בצוה"פ נחשב כבתוך העיר, ודבריו אינם מבוארים כי"כ, וז"ל: מבואר בס' שצ"ח לענין תחומין בשבת דכל שישבה ואח"כ הוקפה מודדין מהחומה, ועיין במג"א ס"י ת"א צדוה"פ ג"כ חשיב לענין זה כישב ולבסוף הוקף, ומעתה כמו שלענין תחומין חשבינן ל"י כעיר אחת ומודדין מהצוה"פ, ה"נ לענין מגילה, ולכן לא ידעתי מה טעם לומר צדוה"פ כל מהני אלא לעשותו רה"י, אבל לא לעיר אחת, וכמדומני דבתחומין מוכח שזה חשיב כעיר א' וחשיב כד' אמות, גם לענין תקוני מבוי נחשב כמוקף חומה, עכ"ל.

ואינו מובן, דהא במג"א ס"י ת"א עניינו שהוא רה"י ומקום א' וכד"א, ולא איירי כלל על דין עיר, ומה כוונתו דכמדומני דבתחומין מוכח שהוא כעיר א' וכד' אמות, היכן מוכח בתחומין דע"י צוה"פ הוי דין עיר, וד' אמות ועיר הם ב' דינים, ואם ס"ל דענין א' הם הרי לא הביא לזה ראי', וזה היה עיקר טענת הצה"י, וצע"ג. והקה"י כ' לענין קריאת המגילה, וז"ל: במושלכ אראשון אין הצוה"פ מועיל לשווייה מוקף חומה, דאטו אם יעשו סביב כל א"י צוה"פ יהפכו כל עיירות שבא"י למוקף חומה, וכונתו שהרי צוה"פ אינה מרחבת דין עיר וכמו בתחומין. ובגמ' עירובין כ"ב סברו לומר דכל א"י היא רה"י משום סולמא דצור ומחנתא גדרה, ולכא"ו לפי"ז כל א"י הוי עיר אחת מוקפת חומה, וזה קה' הקה"י דדין רה"י אינו עושה כולה לעיר א'.

ועכצ"ל דעיקר כוונתו רק דהוי רה"י אחת והוי כלו כד"א ולכן קורין בטי"ו, ואין כוונתו לדין המיוחד לעיר כי כלל לא הביא שום רמז לענייני עיר, וכל מה שהביא הוא רק ענין של רה"י אחת שהיא כד' אמות ומודדין מהצוה"פ. ובהו ניחא הראיות שהזכיר, ולא נחית להסכים לסברת הקה"י שלמגילה מהני רק צירוף בדיני עיר ולא צירוף עי' רה"י, אלא ס"ל שרה"י שהיא כד"א מהני אף למגילה, וניחא מה שכי' דכמדומני וכו' הרי העיר דלא נחית כי"כ לדיני תחומין, אלא עיקר כוונתו הסברא דהוי כד"א, ומה שהביא שם מתיקוני מבוי בעקמימות ג"כ אין מוכח צדוה"פ יש לה כל חומה, וכוונתו צדוה"פ סביב מחשיבה הכל כמקום א' [ומה שבסוף היתלב אף שנקרע העירוב ג"ז לא מדין עיר אלא מדין שמקום דנחשב תדיר כד"א, מפני שהוא רה"י נשאר דינו כמקום א' למגילה גם כשבארעי בטלו המחיצות, ואמנם זה סברא מחודשת מאוד, דהא עתה אינו רה"י].

ולהאמור אין מבואר בד' הגרש"ז שצוה"פ תחשב כחומה [ולכא"ו זהו דלא כהבנת הגר"ש במכתב], ולא שצוה"פ מתעברת עם העיר, ואילו כיון לזה הרי לא הביא לזה שום ראי'.

ואגב יל"ע לענין מגילה כמו דעיר הסמוכה תוך אלפיים לכרך דחשיב סמוך, אם ה"ה רה"י הסמוכה לכרך חשיבא סמוך, דכיון דהרה"י היא כד"א נמצאת כולה כבתוך אלפיים לכרך, אלא דיל"ע אם אמרו דין סמוך בעיר הסמוכה לכרך ולא בית יחיד הסמוך לכרך.

ויל"ע מה גדר החומה ותבניתה, והנה לענין ערי הלויים כתיב מקיר העיר וחוצה, ואמרו בגמ' דילפינן מאכן דנותנין קרפף לעיר, ויל"פ להכונה דנותנין קרפף חוץ לחומת העיר, אבל באמת אינו נלמד מזהא, דאין הכוונה מקיר העיר מחומת העיר אלא מקצה העיר [וכ"ה במשנ"ב סקמ"ח], דהא לא הויא שם חומה, שהרי ערי מקלט היו פרות, ואמנם קיר בכתובים היינו כותל, ואי"כ אולי נפרש דמקיר העיר היינו איזה גדר או מחיצה כלדהו, ויש לה דין חומה לענין תחומין וגבול העיר, ומ"מ אינה חומה גמורה וחשיבא פרזים, אבל באמת בגמ' ובראשונים נזכר חומה, ולא מצינו בשום מקום סוג היקף אחר או גדר כלדהו דקורין לו חומה.

[ואמנם העיר מו"ר הגר"ל דכתיב דלעתיד לבוא פרוזת תשב ירושלים, ומאיידך כתיב דכל העמים יבואו לבנות חומות ערי ישראל, ויש דין בתי ערי חומה לעת"ל כמבואר ברמב"ם, ועכצ"ל דיש חומה דחשיבא מוקף חומה ומ"מ חשיבא פרזים, אמנם י"ל להמקראות איירי על זמנים נפרדים לעת"ל].

וכל עיר מוקפת חומה הנזכר בתנ"ך או בתלמוד ובראשונים לעולם הוא מקום מבוצר ומוגן מאויבים, ואין לנו בכל התורה מושג חומה אחרת, ולא נמצא לשון חומה על גדר מרושתת או על כתלי חצר, ובריש ב"ב מבואר שמנהג כתלי חצירות עביים אמה וגובהם ד"א, ולא מצינו בשום מקום דנחשב שהחצירות בונים להם חומה, וע"כ דחומה היא צורה מסויימת ומיוחדת מאוד, ולכן נטה בחזו"א דבעינן חומה ככל גדרי חומה שבש"ס, וטעמא משום ההגנה ולא הוי מדין חצר בעלמא.

ומיהו יל"ע דכיון דענין החומה להגנה, שמא סגי בהגנה המצויה והרגילה שהיא המספקת את עיקר ההגנה בכל זמן כמנהגו, דבומיננו נתחלפו סוגי הפגעים והמזיקין, דהא מפני אייב גדול הבא מן האויר אין כלל הגנה, ומהיחידים הפגער רשת גבוהה מעט כפי הרגילות, ומ"מ גם האידאנא חומה גבוהה ובצורה הם עיקר ההגנה דקשה על האוייב לכנס, אבל גדר המעכבת לבקורת עדיין קלישתא, וגם דרשת כלדהו אינה מעכבת קבוצת אנשים רק מרתיעה ומעכבת אנשים בודדים, וגם לא מהניא כנגד ירייה וכי"ב, ומה שאין עושין גדר גבוהה ואטומה ומבוצרת טפי, דסגי בהגנה מהדברים המצויים, ומשאר סוגי האויבים בלא"ה נלחמים באופן שונה.

ולדין בתי ערי חומה ועגלה ערופה ועיר הנדחת ושילוח ציפורים לכא"ו בעינן חומה גמורה, והרי בעינן שייחשבו כערים מוקפות ולא כערי פרזים, וזה ע"י הגנת החומה באופן שנותנת חשיבות לדירוי העיר, וההגנה שבומיננו אינה עושה חשיבות מוקף, וודאי חושבינן עצמם לערי פרות שיש להם הגנה כלדהו, ואי"כ ה"ה לתחומין דבעינן להרחיב חשיבות העיר ושימושי דירייה, ולזה י"ל דבעינן חשיבות הגדולה של כרכין המוקפין חומה, ולא מצינו ענין חומה באופן אחר.

תמצית הדברים: חומה המעברת את העיר יל"ד איזה כח עיבור יש בה, א. מדין היקף רה"י, ב. מדין חצר, ג. מדין נחל, ד. סוג עיבור מחודש המשולב מדין חצר ונחל הגנה.

מדין רה"י ליתא, שהרי רה"י אינה מעברת את העיר כדמוכח בכל הפוס', ועוד דהרי מהני חומה שנפרצה עד קמ"א אמה, והרי אינה רה"י, ואולי אפי' סגי מג' רוחות.

מדין חצר לכא"ו ליתא, שהרי חצר היא מקום שיש בה שימושים פריטיים קרובים לשימושי דירה ממש, והוי קרוב למהות של בית, ועוד דלכא"ו נסתפקו בירו"א אין חצר מתעברה עם העיר, והרבה רשבי"א, ולא מצאו דנסתפקו בחומה. מדין נחל ליתא, שהרי הרשב"א והרבה ראשונים ס"ל דנחל אינו מתעבר עם העיר וחומה מתעברת, ועוד שכי' המג"א דאין למדין מנחל, ואת"ל דחומה נמי מדין נחל, א"כ למה לא נדמה לתרווייהו.

וע"כ דהוא סוג מיוחד המשולב משימושי בני העיר, דאמנם פחות שימוש דירויך מחצר ולא שימוש דירויך כנחל, ומ"מ מחזק ומרחיב את שימושי העיר, ובצירוף שעיקר כחו הגנת בני העיר, וזה המחזק את ישיבתם ושימושם, ממילא זהו גבולו האמיתי והטבעי של העיר.

דינים העולים:

- א. עיר המוקפת חומה מד' רוחותיה נחשבת החומה כגוף העיר, ונותנין לה קרפף ע' אמה חוץ לחומה.
- ב. ענין החומה הוא רק באופן שחשיבות החומה מחזקת את שימושי בני העיר בכל השטח, ולכן משתמשין בשטח העיר עד החומה יותר מבלעדי החומה.
- ג. החומה אינה צריכה להיות רה"י, ומהני בה פרצות עד קמ"א אמה, ובלבד שדירויק קיים עיקר ענין ההגנה של החומה וחשיבות שימושי הדירויק בעיר.
- ד. החומה צריך שתחשב היקף של כל העיר, ולא מהני כלום מצד א', ויל"ע אם סגי מג' צדדים, ואין מקור להתיר, ואם היה ד' ונפרץ רוח א' יל"ד.
- ה. חומה הרחוקה מהעיר באופן שאינה מרחיבה את שימושי דיורי העיר עד החומה, אינה בדין חומה ואינה נחשבת עיבור והרחבה לעיר, אלא כגבול חיצוני מחוץ לעיר.
- ו. חומה המקיפה כמה עיירות יחד, באופן שלא נתרחבו שימושי כל אחת ולא נתאחדו לשמש כעיר אחת, אין החומה נחשבת כגוף העיר ואינה עיבור לעיר ואין הדיורין סמוך כצד א'.
- ז. אין עיבור לבית א' רק לעיר, ולכן אין שייך חומה לחצר אחת, אלא שאם החצר תשמש את הבית כשימושי חצר גמורים, כדין חצר במתני' דמעשרות, וכענין חצר שכריש מס' ב"ב אז תחשב כולה חצר ולא מדין חומה.
- ח. היקף של צוה"פ או מחיצות קלושות אינו בגדר חומה, ולא נחשב עיבור והרחבת העיר עד המחיצות, וגם הגרש"ז' לא נחלק בזה.
- ט. החזו"א נסתפק אם החומה עניינה שעי"ז כל העיר נעשית כחצר המשמש את הדירויך סמוך לבתים, או עניינה בתוספת כח הגנה דנעשה כעיר המוקפת חומה, וכך נקט לדינא, ולכן צריך חומה המגינה ובגדרי חומה בכל הש"ס.
- י. גדר בטחונתי המצוי כיום ביישובים רבים, אם שימוש בני העיר מתרחב ע"פ כל השטח מתמת הגדר, להצד דחומה מדין חצר מהני, ולהחזו"א דבעינן חומה המגינה יל"ע, ואם השטח מאחרי הבתים עד החומה עוזב כדמעיקרא ודאי אין כאן דין חומה, ואינה עיבור והרחבה לעיר.

יא. החומה צריך שתהיה ישב ולבסוף הוקף, אם נזרע בה בית סאתיים זרעים צ"ע א' בטל מהחומה שם דירה, ואם נזרע רוב השטח מסתבר דבטל שם דירה. יב. רה"י המוקפת לדירה אבל אינה משמשת בשימושי חצר, דהיינו שימושי דירויך כעין מתני' דמעשרות וכי"ב, אינה נחשבת מקום דירויך ואינה מעברת ומרחיבה את העיר, ואינה לא בדין חומה ולא בדין חצר, ולכן היקף סביב לעיר אף שנעשית רה"י אין דין עיר רק בע' אמה בסמוך לבתים, כן מפורש בהרבה פוס', וכן משמע בטושט"ע ומשנ"ב, ולא נמצא א' מגדולי הפוס' שנחלק בזה.

בענין שיחים סמוכים למחיצה [כעין פטרייה]

יש בזה ב' נדונים, א. דין צירוף חלקי מחיצה, ב. דין מחיצה שהתעבתה ונתכתה.

בנדון צירוף חלקי מחיצה, התרוה"ד ס"ל דמרחק ד"ט פוסל, והטעם משום דאז הוי המישור ד"ט כקרקע שצריכה גם היא מחיצה י' להבדיל אותה מן החוץ (והחזו"א נדחק טובא לפרש כן אף בד' הרא"ש), ולדעה זו אין נדון כלל בהני"ל [דבפטריה ליכא כלל שטח מישורי, ובכה"ג לא אכפת לן כלל בריחוק חלקי המחיצה].

אמנם פשטות ד' הרא"ש והובא במג"א דמרחק ג"ט פוסל, והיינו מטעם דטפי מג"ט אין צירוף חלקי מחיצה וליכא מחיצה שלימה, ולפי"ז יל"ד בהנ"ל, ואמנם הרמ"א העתיק ד' התרוה"ד הנ"ל, וצ"ע שהמג"א לא העיר דסותר עם הרא"ש, ועי' להלן היישוב ע"ז.

בנדון מחיצה שהתעבתה, יל"ד בסברא ובראי', בסברא טעם הפוסלין דלעולם מחיצה נידונית רק בפניה המגולים ולא בתוך עוביה, כי אין לאדם שום יחס ושייכות אל תוך העובי, והלכך חשבינן כקיים רק את פני המחיצה, ובהם צריך לודן דיני מחיצה, אבל קו י' שבתוך העובי חשיב כליתא.

[ולא מצינו מקור לסברא זו כלל, ואדרבה זכר לדבר עי' חזו"א ס"ח סק"יד דבחוד הפנימי מהני רק חוד הפנימי הגלוי דבעינן כח סותם [כמבואר בס"י ג' סקט"ז], אבל לגבי חוד החיצון כי' בס"י ט' סק"ב דלאו דוקא חוד החיצון ה"ה אמצע העובי, ולכן א"צ לדקדק שיהיו מכוונים ע"ש].

ברם מצינו שכאשר פני המחיצה שונים במהותם וצורתם מהעובי, אז חשיבות הדבר לפי הצורה החיצונית, כגון שמחיצה שנתכתה במדרון עפר בשיעור מתלקט י' מתוך ה', דמתבטל כל כח המחיצה כיון שנעשה כקרקע מישורית וכבר אין כאן כח חוצץ, וכן נראה דעמוד מרובע ד"ט פחות משהו על ד"ט פחות משהו אינו נחשב כמחיצה כיון שאין בו משך ד"ט, אע"ג דיש באלכסונו ד"ט אין דנין כמחיצה כנגד האלכסון כיון שצורתו החיצונית כמרובע ואינו מחיצה, וצורת האלכסון שבתוך העובי מכוסה ונעלמת, וכן ב' מחיצות כגא"ם אינם נידונים כג' מחיצות באלכסון כיון שצורתם הברורה היא ב' ולא ג'.

וכל הנ"ל רק כשהצורה החיצונית שונה ממהות הצורה הפנימית, ולכן נפקע יחס הצורה שבתוך העובי, אבל מחיצה זקופה ופניה ג"כ צורתה זקופה, ומשתים הפנימי והחיצון בצורתם, אז אדרבה ודאי כולה מחיצה זקופה, והפנים אינם מבטלים כלום את התוך, ואין זה אלא מחיצה שהתעבתה, ומאי גריעות יש ביה.

ואין כאן צורך כלל לצירוף חלקים כי יש באמצע קו י' זקוף, והעיבוי החיצוני אין בו כח הפוסל בחיוב, רק חסר לו כח מחיצה, ולמה יגרע את כח המחיצה הקיים בגוף העובי [אדרבה י"ל דבכה"ג מסתברא שהאמצע יש בו כח לאחד את כל חלקי המחיצה, ובכה"ג אמרינן גם צירוף חלקי המחיצה החיצוניים, כיון דבאמת כולו חלקים של מחיצה זקופה קיימת] - והחזו"א שתמה על השערי ציון שא"י לומר שיש קו י' בתוך עובי התל, היינו כשהנדון לחשב את התל עצמו כמוקף דאז העובי הוא קרקע ולא חציצה, אבל תל המשמש כמחיצה לחוץ בין השטחים המישוריים שמב' צידי התל אז גם העובי משמש כמחיצה.

וראי' פשטטה לזה מדין דיומין שענינם ד' זוויות, ועמוד מלא רואין כל שאילו יחקק בתוכו יהיה צורת דיומדין, וזה חידוש גדול דהא כלל ליכא עתה צורת דיומדין בפניה החיצוניים, ומ"מ כיון שאין צורה בהיפך ואפשר לראות בעמוד כח של זווית שפיר אמרינן רואין, וכ"ש בנדון הנ"ל דפטריה דודאי קיימת צורת מחיצה זקופה בפניה החיצוניים וודאי אמרינן רואין.

[וב' כתלים מב' צידי רה"ר לכל ארסם לא אמרינן רואין כאילו יש ד' עמודים בד' זוויות, משום דכאן הוי כצורה ברורה של ב' ולא ד', אבל ד' עמודים אינם צורה הסותרת ליחס של ד' זוויות].

ולעיל הבאנו הקו' ממג"א ס"י שמ"ה לסי' שנו"ח, והיישוב פשוט, דבחקק שהוא בעומק האדמה אין דופן י' באמצע העובי החוצץ בין הצדדים, ושם רק פני הדופן הם המחיצה כמו כל בור שהעובי הוא קרקע עולם, ואינו מבדיל בין ב' מקומות, ולכן רק פני המחיצה מבדילים ואז בעי' צירוף בתוך ג"ט, אבל בכותל חצר שבתרוה"ד דיש קו י' בתוך העובי אז חשיב עיבוי הכותל, ומהני טפי מג"ט רק שלא יהא מישור ד"ט דיהא בעי' מחיצה עכבור.

[אמנם הביה"ל הק' מתל לחקק, ומבואר דלא פי' סברת המג"א דווקא בחקק, ובלא"ה דברי הביה"ל לא נתבארו כה"צ, ועי' בדרך ישראל מה שביאר בזה, ועי' בחזו"א ס"י א' סק"ע בסברא שכ' בתחילה, וזה סברא אחרת].

ובמפתח עירובין דף ע"ז הביא דמשמע באבהעו"ז [וכן כ' לבאר בד' הגר"א] דמדף היוצא באמצע גובה הכותל מבטלו מדין מחיצה, והבין משום דהוי ב' חלקי מחיצה נפרדים [פני הכותל ופני המדף], אבל הפשטות אינה כן, דאף אם נימא דמשמע בהו שכך הדין כמדף ובטל המחיצה, אבל אין זה מטעם צירוף חלקי מחיצה, אלא דכל שהמדף גבוה פחות מ"י ממקורקע ורחבו דע"ד נעשה כקרקע, וצריך מחיצה שתחוק את השטח שע"ג המדף, וכמו דינא דהגביה כעפר כמבואר בתרוה"ד, ותו לא מדיי.

עוד הוסיף לודן האם החולקים מודו דהמחיצה מתבטלת, אלא דמכיון שיש עומרי' וגם אין דרך נוחה לעבור אז אינו פתח אף שאין מחיצה, וכי"ז מחודש שיהא דין שאין מחיצה ואעפ"כ אין מערבין יחד, וגם מחודש הצירוף דמחמת שיש עומרי' ושאין נח לעבור אז אינו פתח, ומהיכי תיתי להמציא כ"ו רק משום שאולי נימא דכ"ע מודו לדין ביטול מחיצה ע"י מדף.

ולקוטסא גם האבהעו"ז לא כי"כ, וכ"ש שבהגרי"א אין זה מבואר, ואי"כ אין מקור ב'ה' מכל הפוסקים לסברא זו, וכ"ש שאין להעמיס כן במי שלא כי"כ, ואדרבה מהחולקים למדנו שאין סברת ביטול מחיצה, וגם בסולם שרוחק מן הכותל מבואר דבכה"ג אין ביטול מחיצה [אף שהוא קבוע והוא לבוד לכותל] [וכן א'יצטבא סמוכה לכותל ואינה קבועה], ואי"כ יותר ריהטא הן בסברא והן ברא"י מדיומדין, והן מריהטת סוגיות דף ע"ז, דאין ביטול מחיצה, ואין תחילת מקור לחוש לא כך.

הא' פשטא דכשיש כותל גבוה כ' טפחים, ובגובה ה"ט יש יז בולט ד"ט וגבוה ה"ט, ולמעלה יש המשך הכותל התחתון בגובה י"ט ביושר, וודאי הוי מחיצה מעלייתא, דהרי י"ט התחתונים אינם בגדר אויר פרוץ אלא רק אין בהם כח מחיצה, וממילא הוי שלמעלה הוי מחיצה מעלייתא ואינה תלייה כיון שאינה עומדת ע"ג אויר, ונראה דה"ה מחיצה י"ט העומדת ע"ג מחיצה י"ט העשיה מאשירה אם נימא דהתחתונה פסולה מ"מ אינה אויר, והעליונה כשירה ואינה תלויה, ולפי"ז כתלים גבוהים כתללי בית וגדירות גבוהות לעולם אין נפסלים מחמת השיחים שבתחתיהם [כתי העשויים כמדיגה וכן העשויין כפטריה], וק"ו לא מחמת מזוגים בולטים וגם לא מרפסות בולטות באויר כיון שיש אח"כ דופן שאינה תלוי'.

[מבואר בש"ס בכמה מקומות דהאילנות ובע"ח חשיבי כמחיצה אם סותם החללין שביניהם ותחתם, ולא הזוהיר א' מהפי' דהסתימה שבתחתית תהא תוך ג"ט לצד הפנימי - במג"א ובשפ"א כ' דבית שאין תוכו עשרה מהני נמי חקק בתקרה, וזה ממש כפטריה והכשירו, מיהו י"ל דיש י' מבחוץ - ובעירובין ס' א'

אם המרפסת תלוּי באויר ע"ג אויר החצר, ועי"ז אמרו דאיירי שאין המרפסת גבוהה י' מהחצר, ואי"כ אין לחצר מחיצות להבדילה מהמרפסת, ועי"כ דב' חלקי מחיצה העושיין כארובה ולא כמדריגה מצטרפין להבדיל בין החצר למרפסת, ואם מבואר כן הר"ז פירכא לכל הנדון, ואין שום ריעותא בחיבור חלקי מחיצה רק באופן דמדריגה].

וכמדומה שבזיו מבואר להדיא אופנים שאין בהם ביטול מחיצה, והיינו לכה"פ או כמדף דנימא דכשיש אויר מלמעלה ומלמטה אינו נחשב כגוף הכותל, או שהוא רק בלבדו לכותל או שאינו קבוע ובוה כו"ע יודו, אך עי' בהנדפס בסוף קרית מלך רב מה שכי מו"ר הגרד"ל [לענין שבת], ועפ"יז סגרו את הדלת בכניסה לסוכת סלבווקה [לעשות דופן אחת] כי יש כיוור בתוך י"ט, ומיהו סוכה חמיר, וצ"ע בכ"ז למעשה כיון שד' כמה ת"ח מופלגים להסתפק בזה.

האם מותר להניח ילד או טלית מהרחוב על גדר רה"י

בנדון האם מותר להוציא חפץ מרה"י לכרמלית חלקל מהחפץ ישאר באויר רה"י, מצינו שהקילו בעומד ברה"י ונפל מידו חלק מהספר ונתגלגל לקרקע כרמלית כיון שעדיין החפץ אגוד בידו שרי להחזיר, אבל יליע שמא רק אחרי שכבר נתגלגל התירו להחזיר, ולא להוציא לכתחילה שמא יוציא כולה [וכמו דמצינו דעקירה חמיר מהנחה כיון דאיכא למיחש שסיים המלאכה, וכן מצינו דאסרו באופנים מסויימים לרוק מרה"י לרה"י שמא יפול ואתי לאתוניהו, ואמנם לגבי נפילה גזרו רק במקום דאיכא למיחש טפי, ובסי' שני"ד מצינו שאם זורק אשפה למרחוק חיישינן שמא יפול ויהא דומה למלאכה שנראה כמתכוין, וכ"ש כשיעיקר הכוונה שינוח בכרמלית, וכן הדין בחול להכניסו כך לרשות האחרת חיישינן שמא ימשיך כדרכו], וכ"כ בה"י סי' שני"ד, ואמנם בריטב"א דף צ"ט ב' שהובא בב"י ובפוס' סי' שני"ב משמע דשרי להוציא הדלי מרה"י לרה"י דרך אויר רה"י כיון שאיגודו בידו, ואף הדפוס' הכריעו דלא כהריטב"א מטעמים אחרים, ולא כי מטעם דאסור לכתחילה, אבל י"ל דמטעם זה לא היו חולקים על הריטב"א כיון שאין הדבר מבואר להדיא, ולכן פליגי מטעמים אחרים, וצ"ע.

והרי אסרו להוציא ידו מלאה לחוץ אף שאיגודו בידו, ואמנם שם כל החפץ בחוץ ורק יש אג' יד, ובריטב"א הני"ל שהתיר צ"ל דאיירי שקצה החבל מונח בתוך רה"י, וברש"י צ"ז ובראשונים א' דשרי להחזיר משום דלא נח, ומשמע דזה עיקר ההיתר משום דלא נח, ואין יחס גמור של הכנסה לרה"י, אבל אילו נח אסור אף דאיגודו בידו, וכן משמע בב"מ דדוקא משום דלא נח.

עוד יליע' הא דמצינו שאגודו בידו לא חשיב הוצאה גמורה, בין להרמב"ם טעמא משום שע"יז יכול להחזירו לרשות שהוציאה משם, ובין להחולקים טעמא משום שעדיין לא נעקר מרשות האחרת, עי' גליון רעק"א ריש סי' שני"ב, ושנא דווקא באגוד בידו, אבל אם יניחו על הרשות הב' חלק מהחפץ עדיין יהא מונח באויר רשות א' זה חשיב הוצאה גמורה, דאיגודו באויר לא כלום הוא, וכבר חקרו האחרונים בדין איגודו בידו אם הוא משום חסרון בשלימות ההנחה או דעדיין לא נעקר, ולכאז' כ"ז כשמונח בידו שהיא קבועה ומונחת ברשות הא', אבל כשמונח ברשות הב' ורק חלק באויר רשות א' הרי חפץ התלוי באויר ומחובר ומונח ברשות אחרת, מסתברא דחשיב כעקור מהרשות שהוא באוירה [כמו ידו של אדם הנמצאת תלויה מחוץ לרשות שהגוף עומד בה נחשבת הדי כעקורה], וגם לענין שלימות ההנחה בפשטות כל שהחלק שבחוץ נחשב כעקור תו אין זה מעכב חשיבות ההנחה.

יתר על כן, באמת אפי' גרר חפץ ברה"י והניח חציו בכרמלית לא נתפרש בשום פוסק להתיר להחזיר, דאפשר שדווקא אגוד בידו חשיב טפי שעדיין לא נסתיים המעשה, אבל מונח על הארץ שנסתיימה ההוצאה בחצי חפץ שמא חמיר.

ועי' בבית מאיר ובאחרונים שהאריכו למצוא גוונא להתיר הוצאת תינוק לבית הכנסת כדי למולו, ולכאז' יניחו ספסל חציו ברה"י חציו בכרמלית דשרי איגודו ברשות הא', וגם התינוק יניחוהו חציו כאן וכאן וכן בכניסה לבית הכנסת, ועוד הרי בסי' שמו"ו סי' ע"ב נחלקו אי שרי להחליף דבר"י לכרמלית דרך מקום פטור, ולא דן א' מהפוס' אי שרי מרה"י לכרמלית ע"י אגד יד או אגד חפץ או אגד אויר, אלא פשיטא דאסור גם מבלעדי איסור מחליף, דכלל לא הותר לכתחילה להוציא מרשות לרשות ע"י איגודו, ועוד שהרי אסרו חצי מלאכה היינו עקירה או הנחה, והרי חפץ עקור מבעי"ז ג"כ אסור לעשות העברה והוצאה, ומה שהתירו באגד יד שאני דחשיב שלא נסתיים אף חצי המעשה.

ולפי הני"ל נר' דלהוציא ע"י איגוד ולהניחו מידיו שיסתיים חצי ההוצאה, ואח"כ יקחנו אחר לרשות הב', זה ודאי אסור, וגם צריך להוכיח אם יש היתר להחזיר חפץ שחציו באויר רשות א' וחציו מונח ברשות ב' מטעם איגודו באויר, ואף באיגודו על הקרקע יליע', וסתימת הפוס' בכל זה משמע דאסור, ובפרט דאדרבה בכל מקום הוכירו היתר משום איגודו בידו, ולא אמרו שמצא חציו בחלל רשות הא', משמע שאין היתר להחזיר מצד איגודו באויר או בארץ, וכ"ש להוציא לכתחילה, וא"כ בריטב"א לא מצינו אלא לגבי איגודו בידו, וגם בזה הבי"ח אסר, וצ"ע א' הופס' הסכימו בזה להריטב"א, ובגאון יעקב צ"ט ב' ג"כ אסר, והגר"ז שהתיר איגודו בידו ונח בכרמלית אפשר כוונתו רק להחזיר.

למעט פירצה ע"י חבית

בספר חשוקי חמד בריש הספר ובדף כ"ד הביא שאלה ששלח להגר"ק, וצייר שם שאפשר למעט פירצה יתור מעדף אמות ע"י שיניח שחית באמצע, וצע"ג דהא אתי אוריא ומבטל לי, ואפי' אם יהיה חבית שהיא צוה"פ ד' התחז"א סי' ט"ו דא"י לחלק צוה"פ ע"י ב' צוה"פ קטנות דלא כהחת"ס. עוד צ"ע דהשאלה היא מבוארת להדיא בביה"ל סי' שנ"ח ס"ו ד"ה באורך עשר, ובחזו"א סי' ק"ז סקיד', ולא הוכירו מזה כלום.

מרכזי פרקש - בני ברק

סימן ת"ה

מי שיצא חוץ לתחומו אפילו אמה אחת

סימן ת"ה סעיף א': מי שיצא חוץ לתחומו אפילו אמה אחת - צ"ע למה לא קתני **אפילו מעט**. ולכאורה היה נראה לדייק דוקא כשיצא אמה, אבל פחות מאמה יכול לחזור, וכעין מה שהביא המ"ב לעיל בסי' שני"ח סק"ב דלא החמירו חז"ל בשיעור פחות מאמה, אבל אי אפשר לומר כן שהרי בסעיף ב' נפסק שאפילו **רגלו אחת** חוץ לתחום מותר ליכנס רק משום שרובו בפנים, ומשמע דאל"ה אסור לו ליכנס, ואי"כ צ"ע למה קתני אפילו אמה אחת. אך נראה ליישב שכונת השו"ע שהוא **עומד** באמה האלפיים ואחת, ולא **שיצא** והתרחק אמה שלמה מהתחום, ובוזה היה הו"א שהואיל ולא יצא אמה הקילו חז"ל להחשיבו כאילו הוא בתוך תחומו. וכן מבואר בסוגיית הגמרא בעירובין [דף נא:] שזה הפשט במשנה שם אפילו אמה אחת, ועל זה אומר ר"א שם אפילו שתי אמות יכנס, ומפרשת הגמרא שם שהוא **עומד** באמה השנייה.

לבאר הדעות הסוברות שאסור למוציא לאכול הפירות

סימן ת"ה סעיף ט': וכל זמן שלא החזירו והם חוץ למקומם אם הוציאם בשוגג מותרים לאכלם - וכתב המג"א בזה"ל **"אם** יש אדם שעירב לאותו צד או שיש עיר אחרת סמוכה לשם", עכ"ל. ומשמע במג"א דלאותו שהוציא אסור לו ליהנות מהאיסור שעשה ולאכול הפירות הנמצאים איתו. והנה בגמרא בעירובין דף מא: דאיחא בשוגג **יאכלו**, ופרש"י אם יש אדם שעירב שם, וביאר השע"ה"צ דכוונת רש"י לדייק מהלשון **יאכלו**, ולא קתני **יאכל** [לי יחיד], משמע שנאכלין גם לאחרים, ולכן פרש"י שאדם עירב לשם [ולכאורה בלשנו של השו"ע לא שייד לומר שיש איהו משמעות שמותרים הפירות לכל העולם שהוצרך המג"א לכתוב זאת, ולכן מה שכתב השע"ה"צ לפרש כן בדעת המג"א לא זייתי להבין, וצע"ג], אך זה צע"ג דמ"מ הואיל וכתב רש"י **אם** יש אדם שעירב, משמע שאם אין אדם שעירב אסורים באכילה, דאל"כ היה רש"י צריך לכתוב **יאכלו - למוציא ולאדם שעירב שם**, ומדגמנעו רש"י להוכיח את המוציא והזכיר רק **אם** יש אדם שעירב, משמע לכאורה כהמהרש"א דלמוציא עצמו אסור לאכול.

והנה מה שחלק השע"ה"צ על המהרש"א הוא מכח דברי הריטב"א שם בסוגיא, והנה יש לדון הרבה בדברי הריטב"א, ונעתיק לשונו שכתב בזה"ל: **"וכי** קאמרינן שיאכלו חוץ למקומן מיירי למי שקנה שביתה שם, אי נמי אפילו לבעלים שיצאו בשוגג או שהוציאום שלא לדעת". והנה בתירוץ הראשון נראה שסבר הריטב"א שאסורים למוציאן, וגם בתירוץ השני יש לודקדק באריכות דבריו למה לא כתב בקצרה **אי"א אפילו למוציאן [בשוגג]**, ומה זה שכתב לבעלים שיצאו בשוגג, הרי על זה אנו מדברים **פירות שיצאו חוץ לתחום בשוגג**, וגם צ"ב בזה שסיים **שהוציאום שלא לדעת**, אם כוונתו שהוציאו את הפירות שלא לדעת מה בא להוסיף בזה על מה שכתב שיצאו בשוגג, שהרי אין הוציאו הבעלים את הפירות שלא לדעת, **ואיך הם עצמם יצאו**. על כרחך בשוגג, אי"כ איהו אוקימתא הוסיף הריטב"א. ולכאורה נראה שכונת הריטב"א שלמד את המקרה בסוגיא של פירות שיצאו בשוגג, שאדם **אחר** הוציא את הפירות של חבירו חוץ לתחום [בשוגג, שזה מצוי יותר שבטעות לוקח עמו חפצים של אחרים, מאשר אדם שעובר איסור והולך מחוץ לתחומו], ולדידה היה פשוט לריטב"א שהפירות אסורים, ולכן התקשה הריטב"א למי הפירות יאכלו, ותיריך בת"י הראשון לאותם שמותרים לילך שם, והוסיף הריטב"א אי"נ שייד שיהיה מותר לבעלים [כשלא הם הוציאו את הפירות], אלא אם אח"כ יצאו הבעלים בשוגג או הוציאום גויים בע"כ מחוץ לתחום או מותרים גם הבעלים לאכלם, ודו"ק.

חידוש הראשונים באיסור מעשה שבת

פירות שהוציאום חוץ לתחום והחזירום מותרין באכילה במקומן - בבה"ל [ד"ה מא:] הביא בשם הרמב"ן דפירות שיצאו וחזרו למקומם אין בהם איסור הנאה ממעשה שבת, וצ"ב בסברת הרמב"ן דפירות שחזרו אין בהם איסור הנאה ממלאכת שבת, שהרי **היו בידו מע"ש**, האם גם הסותר בנין וחזור ובונה אותו ככתחילה ממש, וכן המלכלך בגד ומכבסו, האם מותר לו ליהנות ממנו, או דלמא חשיב דבר חדש הואיל ולולי מלאכת שבת לא היה ראוי כלל לשימוש, וצ"ע. וגם עצם סברת הרמב"ן צריכה ביאור מה לי אם היה אצלו הדבר **בתחילת השבת** או היה אצלו הדבר ביום **רביעי** [ואח"כ התרחק וחזר בשבת עצמה באופן שבע"ש לא היה בתחומו]. האם גם נימא דלא באיסור שבת באו ליודו, ולכאורה סברת הרמב"ן היא שגדר איסור הנאה ממלאכת שבת היינו כעין 'מי שטרח בע"ש יאכל בשבת', ולכן אם המצב הוא כמו שהיה בע"ש לא לא אסרו חז"ל, וגדר האיסור היה כעין הוכינא את אשר יביאו, דאדם לא ייגה ממלאכת שבת אם לא הכין עצמו לשבת, והוצרך לאיסור מלאכה בשבת כדי ליהנות, ולפי"ז אין סכרא לחלק בין המקרים. שוב התבוננתי דבבנין שסתרו חזרו ובנאו הואיל והוי דבר חדש, ומי שנדר מבנין זה מותר לו ליהנות מהבנין החדש שנבנה מאותם לבנים שסתו, ולכן גם לגבי שבת לא חשיב שהיה עמו בנין זה מבע"י, אע"ג דהחומר של הבנין היה עמו מע"ש. אבל בבגד שכבסו הואיל וגם לגבי נדרים חשיב אותו בגד, לכן נראה דלהרמב"ן לא יהיה בזה איסור מעשה שבת.

אברהם יחיאל הלר הכהן - אופקים

פירות שחזרו לתחומן מותרים באכילה

בביה"ל סי' ת"ה ד"ה אנוסים מביא ממי"א שמקשה מתוס', למה הפירות שחזרו לתחומן מותרים באכילה, ומכשל בשבת אסור באכילה, ומתריצים תוס' דרק באיסור דאו' אסור באכילה (עירובין מ"א ע"ב ד"ה לא הפסידו). ומקשה המ"א ממטביל בשבת שאסור מדרבנן ואסור בשימוש, וסובר המ"א שכשאין לו פירות אחרים מותר, וקשה למה לתוס' כשהפירות מחוץ לתחום אסורים, הרי נעשה בהם איסור דרבנן. וצ"ל דזה קנס מיוחד שנמצאים שלא במקומם, וקשה מאד.

והגר"ז כ' דתוס' שאלו ממכשל פירות הנאכלין חיין, ובוה כתבו לחלק בין דא' לדרבנן, אבל בפירות שלא נאכלין חיין אסור גם כשנעשה בהם איסור דרבנן, ודלא כמ"א.

ולמ"א כשאין לו פירות אחרים, מותר לאכול פירות שנמצאים מחוץ לתחומן. ויתכן שלמ"א רק באיסור דרבנן מותר כשאין לו פירות אחרים, וכן משמע קצת בבביצה י"ז ע"ב, וכן בביה"ל ד"ה אם עבר (סי' תקנ"ז סעיף כ"ג) כתב שלרמב"ם מותר מה שאפה לצורך שבת כשאין לו משהו אחר, וכשאפה לצורך חול אסור (לח"מ פ"א ה"ט מיו"ט), כי לרמב"ם הואיל ומקלעי אורחים פטר ממלקות ולא מתיר מודא' (ביה"ל ד"ה ועי' עוד סימן תקנ"ז), ובאיסור דאו' גם כשאין לו פירות אחרים אסור, אבל מיו"ט לשבת כיון שצרכי שבת נעשין ביוד"ט אסור רק מדרבנן. וקשה למה באופה לחול אסור באכילה בחול, הרי מבשל בשבת מותר לאחרים בחול, וי"ל שאסור לאופה עצמו עולמית, אך באורחות שבת (חי"ג פרק כ"ה הערה צ"ג) הוכיח שאופה לצורך חול אסור לכל באכילה בחול, כי תכניתו היתה לאכול בחול, ואם בחול יהיה מותר נמצא שלא קנסוהו כלל. וקשה למה בסיומן שי"ח לא כתוב שבונה בית לצורך חול אסור לכל לעולם, דסתם בניה לא נשלמת ביום אחד.

שלמה אקרמן - קרית ספר

מי שנמצא אמה אחת קרוב לאלפיים אמה סמוך לעיר

במ"ב סימן ת"ה ס"ק ה' מבואר שגם מי שנמצא אמה אחת קרוב לאלפיים אמה סמוך לעיר, ויש לו ג' אמות בעיר מחמת שלכל אחד יש ד"א ועוד אלפיים אינו יכול לילך בכל העיר. וקשה לי למה לא נאמר שיקנה שביתה בעיר כי יכול להגיע לעיר בשבת, וכמו שמצינו במי שבתוך אלפיים לעיר ורוצה להגיע לעיר מנ"ש דתחומו בעיר, וצ"ל שאין הטעם כי יכול להגיע לעיר, אלא הטעם כאן שהעיר בתחומו שנמצא בה ע"ש.

ישראל יעקב ליכטמן - ירוחם

הערות והארות | ריז

מי שיצא חוץ לתחום אך נשארה רגלו אחת בתוך התחום

כתב השו"ע בסיומן ת"ה סעיף א' ב' חז"ל: מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת, לא יכנס להיות כבני העיר, ואין לו אלא ד' אמות מעמידת רגליו ולחוץ, היתה רגלו אחת תוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס, ע"כ.

הנה לכאורה מפשט לשון השו"ע משמע שהדין הוא שיכנס אפילו אם רוב גופו בחוץ רק שנשאר רגלו אחת בפנים, אמנם מסוגיית הגמרא לא משמע כן, דז"ל הסוגיא בעירובין (דף נ"ב ע"ב) איכא דאמרי אמר ר' חנינא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס, דכתיב "אם תשיב רגלך", רגליך קרינן. והתניא לא יכנס, הוא דאמר [ופרש"י ר' חנינא] כאחרים דתניא למקום שרובו הוא נזקר.

אי"כ מפורש בגמרא הני"ל שר' חנינא סובר כ"אחרים" שלמקום שרובו הוא נזקר, וכיון שרובו תוך התחום נחשב שלא יצא מן התחום. וכן כתב המ"ב בס"ק ג' חז"ל: יכנס דבתר רובו שדינן, וכיון דלא הוי אלא רגלו אחת חוץ לתחום ועדיין רובו בתוך התחום הלכך יכנס [וכן פסק הרשב"א בעבוה"ק שער ה' ס"יג], ולפ"ז אם רובו חוץ לתחום אע"פ שרגלו אחת תוך התחום לא יכנס.

ולפ"ז קשה לשון הטו"ש"ע שסתמו בזה, וכתבו רגלו אחת בפנים ורגלו אחת בחוץ יכנס, ומשמע שאף אם רובו חוץ לתחום כל שרגלו אחת בתוך התחום יכנס.

וכן הקשה בספר תוספת שבת (סי' ת"ה ס"ק ב') כני"ל, ותיריך חז"ל: צ"ל (דמה שסתמו הראשונים) דכיון דע"פ הרוב רוב הגוף הוא תוך התחום, תו לא חלקו חז"ל בזה והתירו בכל ענין אף אם הוא לפעמים להיפך, וכ"מ בשי"ם דקאמר רב חנינא סתמא רגלו אחת חוץ לתחום יכנס דמשמע דבכל גוונא יכנס, עכ"ל.

ולעני"ד דברי קדשו נראים בעיני דחוקים לומר דלא חילקו חז"ל בזה והתירו בכל ענין, אף אם הוא לפעמים להיפך שרוב גופו בחוץ, דאם דינא הוא דשדינן גופו בתר רובו, איך שייד לומר דלא פלוג רבנן, וצ"ע.

והנראה לי ליישב בס"ד סתימת הראשונים ע"פ גירסת הרי"ח, חז"ל: איכא דאמרי אי"ר חנינא רגלו אחת בתוך התחום והאחרת חוץ לתחום יכנס, שנאמר "אם תשיב משבת רגלך", רגליך קרינן, והתניא לא יכנס, ההוא כאחרים הוא דאמר למקום שכולו הוא נזקר (כצ"ל), ע"כ.

ולפי הגירסא הני"ל טעמו של ר' חנינא דצ"ל דרגלו אחת יכנס הוא מקרא "דאם תשיב משבת רגלך", וקרינן רגליך, וגלי קרא דכל שעדיין אגוד הוא בתחומו אף שאינו אגוד רק ע"י רגלו אחת מותר להיכנס תוך תחומו, דנידון כאילו הוא בתוך התחום, וטעמא דברייתא דרגלו חוץ לתחום לא יכנס משום דאתיא כאחרים דס"ל למקום שכולו הוא נזקר, וכל שאינו כולו בתוך התחום מיקרי יוצא חוץ לתחום [אך לגירסא דידן קשה מה מביא ר' חנינא ראייה מהפסוק, הא בפסוק לא כתוב שצריך שרובו יהא בתוך התחום, אדרבא משמע כל שרגלו אחת בתוך התחום יכול להיכנס לתחומו וכאילו לא יצא. ויש ליישב דמשמע ליה לר' חנינא דהפסוק איירי בסתמא, דכשרגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום מסתמא רובו תוך התחום, וכמ"ש התוספת בשבת הני"ל].

ואי"כ שפיר סתמו הפוסקים שכל שרגלו אחת תוך התחום יכנס, ואפילו אם הוציא רוב גופו, דסבירא להו כגירסת הרי"ח.

ועיין ברמב"ם (פ"כ ה"א) שגם כן סתם שכל שרגלו אחת תוך התחום יכנס, אך בהשגות ובמ"מ (שם) משמע שהיתה לפנייהם גירסת רש"י, ועל כן פירשו כך גם את דברי הרמב"ם, אך בהיגלות נגלות גירסת ר"ח נראה שהרמב"ם לא גרס כגירסת רש"י אלא גרס כגירסת ר"ח, ועל כן סתם הרמב"ם שכל שרגלו אחת בתוך התחום יכנס.

וכן משמע מסתימות דברי הרי"ף שכתב מימרא דר' חנינא בלבד שרגלו אחת תוך התחום יכנס, ולא הביא ברייתא דאחרים, משמע שגם ברוב גופו חוץ לתחום יכנס לתחומו.

וכן יוצא מפורש במאירי בבית הבחירה, ובחידושיו (על עירובין החדש) שליהי שבפסיקתא, שהוציאהו, וכאילו אם הוציא רוב גופו שרגלו אחת תוך התחום, המגיה (בחידושיו על עירובין החדש) הרב כנמחה יסל ברידא וצ"ל תמה שם על המאירי שפסק זה לא כסוגיית הגמרא, אך לפי המבואר לעיל אין מקום לתמיהתו, דסבירא ליה כגירסת ר"ח הני"ל.

וכן יש להוכיח גם מרבינו יהונתן [דף ט"ו ע"ב מדפי הרי"ף] שס"ל כגירסת ר"ח, חז"ל שם: רגלו אחת בתוך התחום וכו', אפילו לת"ק דהילכתא כוותיה דקאמר אפילו אמה אחת לא יכנס (הכא שרגלו אחת תוך התחום יכנס). ואע"פ שבפסיקתא אחת בינונית יש אמה אחת, וכ"ש אם היתה פסיעה גסה [ר"ל שאם היה עומד בקצה התחום ופסע פסיעה גסה כלפי חוץ, אי"כ יוצא שמקצה התחום עד רגלו שחוץ לתחום יש אמה אחת ויותר, ואי"כ לכאורה לת"ק הרי יצא אמה אחת ולא יכנס, קמ"ל] אפי"ה כיון שלא עקר אלא רגלו אחת, אינו נקרא יוצא חוץ לתחום וכו', ע"כ. ומסתמא אם עשה פסיעה גסה כשהוא עומד על קצה התחום, רוב גופו יהא מחוץ לתחום, ואעפ"כ מותר לו להיכנס לתחומו, וכן משמע מהמשך ביאורו לפסוק שכתב שבקרא כתיב "רגלך", וקרינן רגליך בייוד שהוא לשון רבים, כלומר בששני רגליך חוץ לתחום צריך שתמנע עובד כבוד שבת שלא תלך אנה ואנה אלא עמוד במקומך, ע"כ. ומשמע שכל שעדיין רגלו אחת בתוך התחום מותר להיכנס, ורק כששתי רגליו מחוץ לתחום לא יזח ממקומו, ודו"ק.

ועל כן על פי האמור לעיל נראה שדעת השו"ע שסתם שכל שרגלו אחת בתוך התחום שמותר לו להיכנס, ומשמע אפילו אם רוב גופו חוץ לתחום הדין הוא שמותר לו להיכנס, וכגירסת ר"ח וכל הראשונים הני"ל דעימיה, זה שלא כמו שפסקו המ"ב [ס"ק ג'] והכה"ח [ס"ק ד'] (ואחרי כותבי כל זה ראיתי מ"ש בזה הדברי יחזקאל סימן ט' ס"ק ג' עיי"ש).

איתן רחמים - קרית גת

הנמצא במרחק אירי פחות מאלפים אמה מהעיר

סימן ת"ה במ"ב סק"ה באדם שהיה רחוק מתחום העיר אמה אחת, אע"פ שיכול להכנס לעיר שהרי נותנים לאדם אלפים אמה מלבד הד' אמות הראשונות, מ"מ אינו נחשב כבני העיר.

ויש לדון באדם הנמצא במרחק אוריי פחות מאלפים אמה מהעיר, אבל יש בינו לבין העיר הרים וגאיות, וכשמודד אותם כפי הדינים של הרים וגאיות יש לו יותר מאלפים אמה אבל נמצא בתוך תחום העיר, ויתכן באופן שההרים והגאיות לא עומדים כנגד כל העיר ומדרו את תחום העיר כנגד המישור ומשם מותרים חוט כנגד כל העיר, האם יש לו דין כבני העיר כיון שהולכים לפי אלפים אמה של העיר, או שאין לו דין כאנשי העיר כיון שהולכים אחרי האלפים אמה שלו.

ויש להוכיח מהמ"ב הני"ל שהדין אלפים אמה זה דין בעיר, שהרי אפי' אם מותר לו להכנס לעיר אינו כבני העיר כיון שלא היה בתחום העיר, ואם זה היה דין באדם הרי העיר בתחומו. (נתעוררתי לדון האם כל הלכות מדידה שנאמרו בגיא ובגאיות כגון קידור ואומד נאמרו רק במדידת תחום עיר ולא במדידת תחום אדם, או שזה נאמר בכל מדידה אפי' באלפים של כל אדם).

הוציא רגלו אחת חוץ לתחום יכנס

במ"ב סי' ת"ה סק"ג כתב בשם רש"י בטעם הדין שמי שהוציא רגלו אחת חוץ לתחום יכנס "וברתרו רובו שדינן ליה". ובפשטות כוונתו מדין רובו ככולו, א"כ קצת של להעיר למח' נפ"מ (נ"ב): מביאה הלמוד דין זה מהפס"י "אם תשיב משבת ורגלך", ונראה דיהיה הנפ"מ באופן שרוב נופו בחוץ ורגל אחת תוך התחום ורגל אחת חוץ לתחום (עיין משנה אהלות פ"א מ"ח). ועיין בתוספת שבת שכתב על כה"ג שחשיב שלא יצא ויכול להכנס, דל"פ רבנן. ויתכן שרש"י בא לאפוקי מדברי התוספת שבת. וראיתי שמביאים מספר דרך תמים סק"ב שחולק.

גידוד חמשה ומחיצה חמשה

במ"ב סי' ת"ה סקל"ה הזכיר בענין גידוד חמשה ומחיצה חמשה. ועיין בסי' שע"ב ס"ו משמע שמהני מדין מחיצה, ומאיידך בסי' שמי"ה סט"ז בענין גג שעל גביו חשיב רה"י, כתב המ"ב דמהני מדין גוד אסיק. (ובמאירי סוכה משמע שמהני אף בלי גוד אסיק). ויתכן שבגידוד חמשה לא צריך להגיע לגוד אסיק משום שיש מקצת מחיצה. ועיין עוד בגר"א בסי' ת"ה ס"ז שהעלה צד שגידוד חמשה מהני מדין חוקקין להשלים, ומ"מ דחה פירושו זה עיי"ש.

יצחק אלחנן חורב - נוה יעקב

בביאור דברי הרמ"א בשם הר"מ דבחור

לעירו בעינין מוקפת מחיצה

במשנה נחלקו ר"ג ור' יהושע בהוליקוהו נכרים לדיד וסהר, אם יש לו את כל הדיר והסדר או שאין לו את כל הדיר והסהר. לר"ג כל הדיר והסהר כדי אמות ולר"י לא אמרינן כן. ובגמ' מבואר לצד אחד דכי קאמר ר' יהושע היכא דלא שבת באויר מחיצות, אבל שבת שם באויר המחיצות מודה לר"ג.

וכתב רש"י דהא דהוליקוהו לעירי אחרת ונתנוהו בדיד וסהר דאמרינן דיש לו את כל העיר, היינו דווקא כאשר העיר מוקפת מחיצות שם אמרינן דכל העיר כדי אמות, אבל אם אין העיר מוקפת מחיצות לא אמרינן כן.

והקשו התוס' והרמב"ן הא בבשת בעיר מערב שבת לא אמרינן דבעינן מחיצות, דהא בבשת בעיר יש לו גם את עיבור העיר אע"ג דעיבור העיר אין מוקף מחיצות, ומ"ש שבת שם מ"ש הוליקוהו נכרים לשם, וישבו התוס' והרמב"ן דשאני לן בין שבת בעיר מבעוד יום ללא שבת שם מבעוד יום. ונראה כוונתם דבשבת שם מבעוד יום שקונה שביתה והגדרה למקומו, אנו מגדירים את מקומו בכל העיר, דכל העיר חשובה לו כמקומו, משא"כ בהוליקוהו לדיד וסהר ולא שבת שם, שם אין לבא מדין ששבת שם אלא אנו צריכים לדון את כל העיר בעצם כדי אמות, ובכה"ג דנים את כל העיר כדי אמות לר"ג.

וברא"ש כאן הביא בשם הר"מ חידוש דהיוצא מן עירו אפי' במזיד דאמרינן דאיבד עי"ך כך את תחומו, ושוב אין לו אלא ד' אמות, אם חזר לעירו במזיד או שהוציאוהו נכרים אע"ג שאין לו אלפים אמה לכל רוח כמעיקרא מ"מ אמרינן דיש לו את כל העיר, דכל העיר לו כדי אמות.

והיינו דס"ל דהיוצא במזיד לעיר אחרת אין לו את כל העיר, ובתוס' לעיל דף כט. הסתפק בזה אם יש לו את כל העיר ביצא במזיד או לא, ויבואר בהמשך ספיקם, וס"ל לר"מ דלא אמרינן דכל העיר כדי אמות ביצא במזיד, ומ"מ חידש דאם חזר לעירו ששבת שם בערב שבת אפי' שחזר במזיד, מ"מ אמרינן דכל העיר לו כדי אמות. ויש להבין דבריו מאי נפק"מ שחזר לאותה העיר, ומדוע שיהיה לו את כל העיר כדי אמות.

ובפשטות כוונתו לומר דאע"ג דבשבת לא נותנים לו את כל העיר ביצא במזיד לעיר, והיינו דלכתחילה לא נותנים לו, אבל כאן שכבר נתנו לו את הד' אמות וקיבל את כל העיר מערב שבת שוב דיינינן לכל העיר כדי אמות לכל השבת, והיינו כעין הותרה הותרה.

ויותר יש לבאר דבריו דס"ל דאע"ג דכשיוצא מתחומו מאבד מקומו הראשון, אין הכוונה שאיבד מקומו ועכשיו קבע במקום אחר, אלא דכוונתו דתמיד עירו חשובה העיר הראשונה ושם בעצם מקומו, אלא שעכשיו יש לו מקום אחר, אבל לעולם לא נעקרת שבייתה הראשונה שהרי דירום בעיר קובעים רק בערב שבת, ובשבת א"א לקבוע ידירים, אבל אם יצא מתחומו איבד תחומו ונתנו לו מקום אחר, אבל אין זה חשוב כאילו שבת שם ממש.

אלא שהרמ"א הביא לדברי הר"מ בסיומן ת"ה סעיף ח', וכתב דהחזירוהו נכרים לעיר המוקפת מחיצות דבעינן שחיזירוהו לעירו, אבל לא סגי בזה כדי לתת לו את כל העיר, אלא דבעינן נמי עיר המוקפת מחיצות, אבל החזירוהו לעיר שאינה מוקפת מחיצות אין לו את כל העיר.

ותמה הבית מאיר מ"ש אם החזירוהו לעיר המוקפת מחיצות או לעיר שאינה מוקפת מחיצות, בין כך ובין כך אם אמרינן שאיבד לגמרי מקומו הראשון ושוב לא חזר אליו גם במוקפת מחיצות יאבד מקומו, ואם איננו מאבד את מקומו הראשון א"כ גם שלא מוקפת מחיצות שלא יאבד את מקומו הראשון, שהרי בשבת בעיר אין נפק"מ אם העיר מוקפת מחיצות או שאינה מוקפת מחיצות, ורק בהוליקוהו נכרים לעיר שם חילקנו בדיד וסהר בין עיר המוקפת מחיצות לעיר שאינה מוקפת מחיצות.

ויש לדון בדברי הרמ"א מה הענין של עיר המוקפת מחיצות אם יש לה מעלה בעצם, או שעדין אנו צריכים לדון בה מדין דיר וסהר.

וברש"י גבי הקיפוהו נכרים מחיצה בשבת בבקעה, כתב דלר"ג הקילו לדון את כל העיר כדי אמות רק כאשר הוליקוהו לדיד וסהר שאין לו אלפים אמה שם יש לו ד' אמות, אבל בשבת בבקעה שיש לו אלפים לכל רוח לא הקילו לתת לו את כל המחיצות כמו שבת באויר מחיצות, משמע ע"כ שבת באויר מחיצות הקילו לתת לו את כל העיר, משמע מדברי רש"י שזו אותה קולא של לא שבת באויר המחיצות, דאותה קולא של לא שבת הקילו בשבת באויר המחיצות.

והיה נראה דס"ל לרש"י שודאי שהקילו חז"ל לדון את כל העיר כדי אמות, וזה דוקא במקוּף מחיצות, והטעם משום שכשהעיר מוקפת מחיצות א"כ חשבינן לכל העיר בעצם במקום אחד, היינו לא שחשבינן לו שהוא נמצא בכל העיר אלא דזה דין בעיר לגביו שבת באויר מחיצות, משמע ע"כ שבת בשבת מערב שבת בתחום אחד, משמע ע"כ לא יצא הגדר ששבת בעיר כל העיר חשובה כמקום אחד, אלא שכל העיר חשוב מקומו שמקומו מתפרס על כל העיר.

ולפי"ז אפשר לומר דלכו"ע בין לר' יהושע בין לר"ג היכא דשבת באויר מחיצות מבואר בגמ' דמודה, והטעם שמודה ר' יהושע בשבת באויר מחיצות הוא משום ששם יש גם לו לסברת דיר וסהר, שבדיד וסהר התחדש שחז"ל דנו את כל העיר כמקום אחד בעצם, ולכן בעינן של ע"כ דוקא מוקף מחיצות דכיון דהאדם לא שבת שם מערב שבת א"כ לא יצא הגדר ששבת בעיר כל העיר גדול וכמקום אחד, אלא רק אם העיר בעצם כאחת, דאם העיר בעצם כאחת או אמרינן דכל העיר לו כדי אמות, היינו שהעיר כל מקומה הוא מקום אחד, וכמו בית שכל הבית הוא אחד גם בלא דין דר"א ענין המבואר בתוס' ר"ד לקמן נב., ובזה חולק ר' יהושע שלא הקילו בהוליקוהו נכרים לעיר אחרת לדון את כל העיר כמקום אחד וכתיב אחד, אבל מודה ר' יהושע דשבת באויר מחיצות בזה

מודה לר"ג, וס"ל שבכה"ג מהני מדין דיר וסהר לדון את כל הספינה כולה כדי אמות, היינו לא שכל הספינה חשובה כמקומו דבכה"ג לא יהני אם הספינה זוה ממקומה, אלא שמועילות מחיצות הספינה לאשוויי לספינה כמקום אחד מצד עצמו כלפי האדם הנמצא בה, ולכן מותר לו להלך בכל הספינה כולה כדי אמות דאין חשובה ככמה מקומות.

ואולי לכן כתב הרמ"א דהא ודאי שכשיצא מהעיר בשבת במזיד, דעי"י יציאה זו איבד מקומו הראשון, ושוב אין חשוב שיש לו שביתה באותו מקום דכיון דיצא משם איבד מקומו, אלא שלוח חידש הרמ"א דדוקא לדון שביתה דמעיקרא דחשבינן ליה לכל העיר כמקומו, שם אמרינן שכיון שיצא ממקומו אמרינן שאיבד מקומו הראשון ושבייתו שם, ועכשיו כשהגיע בשבת לעיר חזרה כבר איבדה ולא מקבל מקומו הראשון שוב, משא"כ בשבת באויר מחיצות ששם קיבל את כל העיר כדי אמות מטעם אחר שכל העיר חשובה כדי אמות, ולא שהוא חשוב כעומד בכל העיר, שאם אע"ג שעקר מקום שבייתו הראשון מ"מ עדיין לא איבד את העיר, דלגבי העיר נעשתה כבר כולה כדי אמות, ועד כאן לא פליגי ר"ג ור' יהושע אם הקילו עליו האי קולא של כל העיר כדי אמות בהגיע אליה בשבת, אבל אם שבת שם מערב שבת מודים להאי קולא דס"ל לר"ג בהגיע לשם בשבת גם אם שבת שם מערב שבת.

אבל אם כבר קיבל את העיר שוב לא יאבד את העיר לאחר שיצא ממנה, ונפק"מ דלר"ג בהוציאוהו נכרים לעיר אחרת דאמרינן דלר"ג יש לו את כל העיר, אם יצא משם במזיד ויחזור לעיר לדברי הר"מ לביאור הנ"ל אה"נ קיבל את כל העיר, דכיון דכבר קנה בעיר שוב לא פוקע, וכל מחלוקתם אם קנה או לא קנה, אבל אם קנה לא פוקע, ולכו"ע בערב שבת קנה דמודים ר"י ור"ע בשבת באויר מחיצות.

בעוד אופן אפשר לבאר את דברי הרמ"א ולומר שודאי דין של שבת באויר מחיצות איננו דין של דיר וסהר, דמהיכי תיתי דר"י ור"ע יודו בשבת באוירן אם חולקים על דין דיר וסהר, אלא שבת באויר מחיצות הוא סברא בפני עצמה, דפשוט שעיר המוקפת מחיצות כל העיר נידונת בעצם כמקום אחד.

אלא שבוז יש לחלק כמו שכתב הרמב"ן גבי הוליקוהו נכרים לעיר אחרת, דמבואר שיש לו את כל העיר ואת עיבור העיר משום שעיבור העיר אגב העיר גררא, משא"כ בהניחווהו בעיבור העיר שם לא אמרינן דעיבור העיר בתר העיר גררא, דדוקא בני העיר עבורם עיבור העיר הוא חלק מהעיר, אבל עיבור בעיר מצד עצמו איננו חלק מהעיר.

חזינן דשייך שיקרא מקום אחד רק כלפי בני העיר, אבל כלפי אלו שאינם מבני העיר אין נחשבת העיר כמקום אחד, וממילא אפשר לומר דה"נ אע"ג דלגבי בני עיר זו חשבינן ליה לכל העיר כמקום אחד, ולכן אע"ג שאדם הי' יצא למקומו מ"מ חשוב הוא כבן העיר שממנה יצא, ואת זה לא איבד דזה נקבע דוקא בערב שבת, שם נקרא שמו כשייך לעיר זו, ולכן אם מוקפת מחיצות ידעינן מסברא דכל העיר כדי אמות.

משא"כ כשיוצא לעיר אחרת שם כיון שאין חשוב כבן אותה עיר שאין קונה בשבת שביתה שם לא להיות כבן העיר, א"כ שם אנו צריכים לדון רק מדין דיר וסהר, אבל אין לו את כל העיר מצד שכל העיר חשובה כמקומו, שכיון שאינו בן העיר איננה חשובה כמקומו.

אבל בעיר שאיננה מוקפת מחיצות שם הגדר שונה, שאין אנו דנים את העיר כלל כדי אמות מצד העיר, אלא שאנו דנים שכל העיר חשובה מקומו ומקומו זה, ובשני הפסיד אם יצא שכבר קנה מקום אחר בתורת מקומו, לכך בחזר לשם אין לו את כל העיר.

ולפי"ז יש אולי לבאר קצת את דברי המהרש"ל שכתב דבספינה שמחיצותיה עשויות להבריח מים אמרינן דלא דמשום כן לא חשוב מחיצה כלל, אלא שלהבריח מים חשוב כמחיצה, רק שמוריד את המעלה של שבת באויר מחיצות, ואם הגדר כנ"ל יש לבאר דבריו דעי"י שמחיצות אלו אינם מחיצות גמורות שנעשו להבריח מים, א"כ חסר כאן בזה שחשובה כל הספינה בעצם כאחת עי"י ששבת שם, וכיון שכן כשיוצאת הספינה ממקומה מאבד מקומו, אבל אם היתה מחיצה גמורה היתה הספינה מצד עצמה כמקום אחד, וחשוב שבת באויר מחיצות.

אבל אם הגדר בדיד וסהר הוא שע"י כן חשוב דיר וסהר שבו מודה גם ר' יהושע, מה שייך לחלק שמחיצות להבריח מים לא יהיה את המעלה של שבת באוירם, אבל את המעלה של לא שבת יש כאן, סוף סוף יש כאן מחיצות ולא שונים הם בהגדרתם, אלא שכאן חז"ל הקילו וכאן לא.

(ובאמת נפק"מ להגדרה זו דלר"ג שבהוליקוהו לעיר אחרת ונתנוהו בדיד וסהר יש לו את כל העיר, אם יצא מעירו זו במזיד ויחזר עליה לא נימא דעי"י כן יחשב כל העיר כדי אמות, דהא לא חשוב כבן העיר עי"י מה שהוציאוהו נכרים לשם, דבן העיר נעשה רק בעירב בשבת, אבל בשבת יש לו את העיר אבל לא נעשה כבן העיר).

אביעד גורן - מעלות דפנה

בענין קנה שביתה באויר מחיצות הספינה מבעוד יום

א. איתא בגמ' עירובין (דף מב.): דכונע מיהת הלכה כר"ג בספינה מ"ט, אמר רבה הואיל ושבת באויר מחיצות מבעו"י. ופירש"י הואיל ושבת הו"ל ספינה כדי"א, משר"ה מותר להלך את כולה, דאע"פ שהספינה הולכת בשבת ויוצאת מחוץ לתחום הי' כמי שיצא חוץ לתחום וניתן בדיד או בסהר שהספינה מחיצות לה, וכולה כדי"א חשיבא.

ובטעמא דר' יהושע ור"ע דאסרו לילך את כולה, כבר נתקשו הראשונים לפי"ז מה טעם אסרו לילך את כולה, וז"ל הרשב"א: ותמיהא לי א"כ מ"ט דר"י ור"ע דאסרי, ות"י בתרת"י. א. ואולי נאמר לפי שנכנס שם מדעתו על דעת שתהלך ותוציאנו מתחומו, וכזאת ת"י גם כן הריטב"א, וכונתם לומר דכיון שספינה עשויה לילך, וכל שבייתו שם הוא בשביל שתוליך אותו הספינה ממקומו למקו"א, הילכך לא חשיב שבת שם מבעו"י, וכפי שהוסף הריטב"א בת"י, וגם דספינה נייда מכיון דנפקא מתחומו בטל דינא דמעיקרא, והוי כאילו לא שבת שם, עכ"ז. ור"ל דכיון דספינה עיקר עשייתה הוא לילך ממקום למקום, הילכך לא שייך לקנות שביתה כי השבייתה מתייחס אל הקרקע שעליו עומדת הספינה, וכיון שנפקא הספינה מתחומה בטלה שבייתו דמעיקרא, ודוק.

עוד ת"י הרשב"א וז"ל: ועוד ו"ל ההשתא הדריןן למאז דאמר"י מעיקרא דר"ג ור"ע בגזירה פליגי אי גורנין דיר וסהר אטו בקעה או לא, דר"ג לא גזר, ור"י ור"ע גזרו, ושמואל פסק כותיהי דר"ג בספינה דליכא למגזר בה אטו נתנוהו בבקעה הואיל ושבת באויר מחיצותיה, אע"ג דר"ע גזר אפי' בהא הואיל ומ"מ כבר יצא מתחומו וכו', עכ"ל. והוכיח מפייה"מ לרמב"ם כותיה" דטעמא דר"ג משום דלא גזר הילוך דדיד אטו הילוך דבקעה יעו"ש, ולתי"י זה ספינה לא חשיבא דשבת במחיצותיה מבעו"י הואיל דניידא, ומאי דשבת באויריה מבעו"י מועיל רק לענין זה דלא ליגזר עליה אטו בקעה, אבל לא לענין ששבת בתחומה.

ומעתה לא קשיא קושית התוד"ה אבל, שהקשו: וא"ת והרי ספינה דשבת באויר מחיצות מילכך אפ"ג ופליגי בהא לקמן, ות"י דהך מ"ד סבר לה דמחיצות

להבריח מים עשויות ולכן אין עליהם שם מחיצה, ולהנ"ל א"ש דמשום טעמא דגזירה איתנין עלה, והילכך ספינה לא חשיב שבת במחיצותיה.

וכזאת הקשה נמי הגאון יעקב וז"ל: ק"ל לרבנן ספינה, ולדעתין התם נמי עקרה ספינה מחוץ לתחום, ול"ל לר"י ולר"ע כדי"א, אלא הכא בשבת באויר מחיצות וקיימי' בתחומי' כדבעי' מ"ט אדהלכתא כר"ג בספינה וכו', עכ"ל. והקשה את קושית התוס', ות"י דהא דמהני שביתה באויר מחיצות היינו שקנה שבייתו בתוך תחומו, אבל משא"כ ספינה שיוצאת מחוץ לתחומו לא מהני מה ששבת באויר הספינה מבעו"י, והוכיח הגאון"י כסברתו ממה שהק' הגמ' בסמוך מ"ט הלכתא כר"ג בספינה, ועי"כ דהוא חידוש בספינה דהשבייתה באויר מחיצות שלה מהני, ועי"כ מטעם הנ"ל.

ואף באבן העזר (שם) דרך בשיטת הרמב"ם בפיה"מ וכתשב"א בת"י השנ"י, והביא את דברי המהרש"ל על פירש"י (ד"ה הלכתא כר"ג) ואת דברי המהרש"א ותמיהתו עליו, וכ' עליהם וז"ל: עי"כ נלענדי' ברור דס"ל לרש"י לפמש"כ רבה לעיל הטעם הואיל ושבת באויר וכו', לפי"ז צ"ל דטעמא דר"ע החולק הוא משום דגזר אטו הילוך דבקעה כדלעיל, וכן נראה מפ"י הרמב"ם במשניות, ולפ"ז ס"ל לא דרצו להחמיר במהלכת ולא לאסור מדינא, היינו משום שהן שבתו בה מבעו"י דבעמדה גופא שרי מדינא, עי"כ לא החמירו לאסור במהלכת ולחוש שמא עמדה, כיון דבעמדה גופא לא אסרו אלא משום גזירה אטו הילוך דבקעה, אבל אם לא שבת בספינה מבעו"י דומיא דדיר וסהר, וכגון שהוציאוה גוים ונתנוהו בשבת בספינה או אם קפץ מספינה לספינה דבוה גם במהלכת אסור לר"ע מדינא שמא עמדה, ועי"ש בכל אריכות דבריו, ודו"ק.

ועפ"ד הרשב"א הללו סרה ממילא קושית התורעק"א על הרע"ב במשניות (שם ד"ה שרצו), שכ' הרע"ב בטעם השני למה ר"י ור"ע החמירו על עצמן, והרי הלא שבתו באויר מחיצות מבעו"י, ועי"כ מה שלא זזו מד' אמותם רק משום חומרא, ותמה הרעק"א וז"ל: דמסוגיין לא משמע כן אלא דלר"ע בעומדת מדינא אסור, ובמהלכת החמיר ע"ע שמא תעמוד ולא אדעת'י, והא דבאמת בעמדה אסור מדינא אף דמשמע היכא דשבת באויר מחיצות גם ר"ע מודה דהוי כדי"א, כ' התוס' בספינה ס"ל לר"ע דל"מ מוקף מחיצות, דהמחיצות להבריח מים עשויות וכו', יעו"ש. ותמה כן אף על התוי"ט, יעו"ש. ובאמת לפמשנ"ת לעיל דנקט הרע"ב בפירושו כפייה"מ, דלמסקנא דסוגיין ר"ע ור"י גזרו דיר וסהר אטו בקעה א"ש.

ב. כ' החזו"א (סי' ק"ט סק"י) אהך מימרא דרבה, וז"ל: משמע דוקא מבעו"י, אבל נכנס לספינה בשבת באונס והוליקוהו חוץ לתחום לשמואל אין לו אלא ד"א, ונ"מ לדידן בכנסם לדעת שאין לו אלא ד"א, ולא חשיבנן ליה כדיון שבת באויר מחיצות שהיה מקום להתיר כולה אף ביצא לדעת, עכ"ל. ושוב כ' החזו"א דמדברי המג"א (סי' ת"ה סק"ו) משמע לא כן, שכ' הכנסת לתוך הספינה שבת והוליקו הספינה מהלך את כולה, משום שבתחלת כניסתו היתה הספינה תוך התחום וקנה כולה, ולפיכך כשהפליגה חוץ לתחום נמי מהלך את כולה, ודברי המג"א הללו צ"ע דמנ"ל להתיר להלך את כולה אחר שיצא חוץ לתחום, הרי לדידן ה"ז לא גרע מנכנס לדעת שאין לו אלא ד"א דל"ח כדיון שבת באויר מחיצות שמוותר ללכת את כולה, והכא הלא מיירי שנכנס לתוכה בשבת.

וסיים החזו"א דצריך לעיין בגליון יד אפרים שם שכ' וז"ל: והא דקאמר הכא (המ"א) הואיל ושבת באויר מחיצות אין ר"ל שקנה שם שביתה ביה"ש, דהא ביה"ש קנה שביתה ביבשה, רק ו"ל כשתכנס לספינה ועמד באויר המחיצות עדיין לא יצא חוץ לתחום, והיה מותר בשעת ההוא להלך את כולה, והלכך אע"פ שהפליג אח"כ חוץ לתחום ג"כ מותר להלך את כולה, וכה"ג שבת באויר מחיצות קרי ליה כיון שקלטוהו מחיצות אלו בתוך התחום, והיה מותר מחמתם להלך את כולה וכו' [כמבואר כ"ז להדיא בשו"ע לק' ס"י"ב ובמג"א שם, דאפי' יצא לדעת וחזר לדעת אם חזר לעירו כל העיר כולה כדי"א, וכ' המג"א הטעם הואיל ושבת באויר מחיצות, אבל בעיר אחרת אין לו ד"א ע"ש], מ"מ סברא נכונה הוא דבכה"ג דספינה שנכנס בה בשבת שפיר מקרי שבת באויר מחיצות, כיון דבשעה שנכנס למחיצות אלו עדיין לא היה אסור יציאה חוץ לתחום כלל, והיה יכול להלך את כולה, לא בטלו מחיצות אילו אף שעתה הם חוץ לתחום.

ושוב כ' היד אפרים דכו"ז מיושב לולי דברי המג"א גופי' בסי' רמ"ח סק"י"א דמשמע דלא כות"י, שכ' שם ע"ד הרמ"א דר"א דאפי' יצא מן הספינה בשבת שרי לחזור לתוכו, דמאחר שקנה בה שביתה מע"ש מותר אח"כ ליכנס בה בשבת ולהפליג, וכ' המ"א טעם הדבר דמאחר שקנה שביתה הו"ל כביתו ומותר ליכנס בה בשבת, ועכ"פ כשמגיע ליבשה אסור לזוז מדי"א, אבל אם לא יצא מותר, ובספינה מהלך את כולה כמ"ש (סי' ת"ה), ואם לא שבת בה לא כיון דנכנס בה לדעת, עיי"ש. וכ' המח"ש דר"ל אפי' בספינה אין לו כ"א ד"א כיון שביה"ש לא קנה שביתה בספינה, ולא שבת באויר מחיצות הספינה, הוי כאילו יצא חוץ לתחום ונכנס לעיר אחרת שאין לו בעיר ההיא כ"א ד"א, יעו"ש. ועולה מדברי המ"א הללו דבאם לא קנה שביתה בתוך מחיצות הספינה בביה"ש אין היתר לילך את כולה אם נכנס לתוכה בשבת, ודלא כמו שהבין היד אפרים בדעת המג"א, וצ"ב.

ובא"ד (סי' ת"ה ס"ו) ג"כ נתקשה בדברי המ"א הללו, וז"ל: וצ"ע הא מיירי הכא שנכנס מבעו"י דהא שבת שם, והוא גופי' כ' אח"כ דאם נכנס בהיתר כגון שקנה שביתה אתמול הו"ל כיצא שלא לדעת, וצ"ל שיצא אחר שחשיןך מספינה לחצר ונכנס לתוכן וצ"ע, ור"ל דמיירי שקנה בה שביתה ביה"ש ואח"כ יצא לחוץ, ואח"ז חזר ונכנס לתוכו בשבת, דכה"ג חשיב דשבת באויר מחיצות ביה"ש, והביאו המח"ש שם וכו' עליו וז"ל: אלא כיון שיצא חוץ לדעת הרב"י לעיל סי' רמ"ח שוב אסור לכנוס לה בשבת, א"כ כניסתו בשבת לתוכו היא באיסור ולכן מקרי יצא לדעת, וא"כ לדעת הרמ"א (שם) דאם קנה בה שביתה אע"ג שיצא לחוץ מותר לכנוס בה בשבת, א"כ לדיד' חשיב יצא שלא מדעת, ואפי' בא לעיר אחרת לא, ועי"ש בגליון יד אפרים שכתב ע"ז שהוא דוחק.

ג. ובאמת הך דינא דהמג"א תליא באשלי רברבי בפלוגתא הראשונים לענין לעבור בספינה לספינה, דהנה כ' השלטי' גיבורים (דף יא: מדפי הרי"ף) בשם הרי"א"ו (והעתיקו בא"י שם) דאפי' קפץ מספינה לספינה עד שלא יצא חוץ לתחום, והספינה השניה הוציאתו חוץ לתחומו, ה"ז מהלך את כולה אף שלא שבת במחיצות שניה, אבל בא"י"ו (סי' קמ"ו) הביא פלוגתא דרבוותא בהך דינא, ומסיק לבסוף דמי שיצא חוץ לתחום וכו' וכל הספינה כולה הו"ל כדי"א כשנכנס בה מבעו"י ושבת באויר מחיצות של ספינה וכו', אבל משיצא חוץ לתחום אינו זו מדי"א, ואין הספינה לו כדי"א הואיל ולא שבת באויר מחיצה מבעו"י, וסיים האז"ו ומסתברא לי כהר"ש הואיל שנכנס במזיד שלא כדיון אין לו ד"א, עכ"ז. ועולה מדברי הש"ג הללו כסברת המג"א דאף אם נכנס במזיד לתוך מחיצות הספינה השניה מהלך את כולה, אבל באו"ז מפורש להדיא איפכא דהואיל ולא שבת באויר מחיצות מבעו"י אין הספינה לו כדי"א, והוה שלא כדברי המ"א.

ומיהו קצת תימא, דהנה המג"א (שם) כ' בשם הראב"ן (מט' עירובין אות ו') וז"ל: מותר לו ליכנס לספינה קטנה התלויה בו לפנות ולחזור לספינה גדולה כמ"ש סי' ת"ו, עכ"ל. ושם נתבאר דאף מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת שאין לו

דחשיב לכה"פ ג' רוחות, ומיהו אין ראי' לחלק מעגול, ואמנם בחלק א' מט"ז בעיגול שיש בתוכו דעי"ד אז גם אם נחלקו לג' רוחות הוי שינוי זווית פתוח משיעור תל המתלקט, וזה ודאי לא מהני.

ש"ר בשיח השדה דכלל לא איירי בגדרי חלוקת מחיצות, רק איירי לדין מבוי עקום דנחשב כב' מבואות מפולשים, וע"ז אמר החזו"א דעגול נחשב כמבוי א' ישר ולא כב' מבואות, כיון שבעיגול אין ניכר חילוק המבואות, ולא מחמירני כ"י לנדמה כשניים, ולפ"ז הדרנין לדמיעיקרא דעגול נחשב לכה"פ כב' מחיצות.

והחידוש לגבי מבוי עקום הוא, שהרי ביאר בחזו"א סי' ס"ה סק"ה דכל עיקר היריעותא דמבוי עקום שחסר בו כח עומ"ר כיון שנראה כעגול, ולכאז צ"ע שהרי אז הוא עגול ממש אמרינן דכלל אינו חילוק המבואות, וכונתו לכאז רק במבוי עגול מעט אז לא אמרינן דהוי כב' מבואות, אבל עגול כרי"ש ודאי הוי כשניים.

בעמי ל"ו אות ו, יש לציין שהסברא שמבוי א' נראה כפרוץ במלואו יש כעין זה בתשו רעק"א סי' ל"ו , ומה שהעיר בהע' 24 זה נכון ביסוד דיני מחיצות, אבל כאן זה ענין של היכר, ובוזה יש ריעותא דנראה שלמבוי א' אין תיקון.

עמי ס"ו סוף אות י"ח, לגבי עומ"ר אם צריך שיהיה המשך בישר, הנה לענין עומ"ר של פירצת י' בבקעה או לד' הרמב"ם שלא מהני צוה"פ ביותר מי' בפרוץ מרובה, נ' דודאי מהני ג' אבאלסוה, כי אין תיקון הפירצה ע"י העומ"ר, רק בעינן שיהא רוב הרוח גורז שזא שייך שם פתח, אבל אי בעינן מחיצת עומ"ר ודאי בעינן המשך ביושר, וודאי מחיצת כלאים אי"א לרון בעומ"ר אי"כ יש המשך כנגדו, ולענין רה"י של ג' מחיצות עומ"ר שאז לא אמרינן ארומ"מ בזה, יל"ע.

והנה בחזו"א כ' דפרצה בקרן זווית היא פסול מדאו' אף שהרי יש תמאן ומכאן מחיצות באלכסון, והיינו דלא חשיב ג' מחיצות וכ"ש א' ארומ"מ לא יחשב כעומ"ר, והצוה"פ לא מהני דהרי הצוה"פ כטילה בארומ"מ, ורק לד' המשכנו"י הצוה"פ מקשר את כח העומ"ר, אבל החזו"א לא ס"ל כן.

עמי ק"א במרפסן איגרי אות ד, לא מובן השאלה, דאם הקנה העליון הוא על כל אורך הפתח באלכסון, והיינו דלא חשיב התחתונים של הלחי, אי"כ אף שהחלק העליון של הקנים מתנדנד אין פסול כיון דהמשקוף העליון ע"ג התחתון והרי אי"צ ליגע, ומה שהמשקוף מתנדנד לא אכפת לי' שהרי ס"ל דהמשקוף אינו עיקר הצורה, אבל אם בעינן את החלק העליון של הלחיים חלקם ממלחיים אז הוא צריך שיעמוד ברו"מ, וכיון שמתנדנד ויוצא חוץ לפתח אינו בדין מחיצה.

באות ו, הביאור בד' המשנ"ב דהא בלחי בעינן גם שיהא היכר וכדין סמכו, וא"כ היה צריך להיות דווקא בין המחיצות וכדו'.

אות ז, שטח המוקף ג' מחיצות ויש בפתחו תקרה ברוחב ד"ט, זה נחשב פי תקרה מצד א' כי משתמשים בכח פי תקרה רק ברוח א', דהיינו שזה פי תקרה המוקפת מג' רוחות ואינו פי תקרה מפולש, ולכן הקורה מהני בתורת פי תקרה.

באות י, המשנ"ב איירי באופן שאינו יכול להיות פי תקרה, כגון שהוא ארוזילא או פיגמות.

באות י"ד, כונת הרמ"א דלכן לחי לא מהני אלא ב' לחיין, וגם בזה נהגו צוה"פ כי פעמים בעינן צוה"פ.

עמי ס"ו אות ד, כ' דחידש הגמ"א דמחיצות בידי"ש בטלים אף בלא גדרי ארומ"מ, כן מפורש בחזו"א שהביטול מחיצה הוא לא ע"י שהולכין על המחיצה אלא שהולכין בתוך המחיצות, וכן כ' בתו' רא"ש ובכנסת יחזקאל.

עמי קס"ד סוף סי' א' אות ה', מה שהחזו"א תלאו בביציאתא דמישן הוא רק כשרוב למטה פחות מדו"ט, אבל כשלמטה רחב יותר מדו"ט אי"צ לדין ביציאתא דמישן.

עמי ק"ב אות כ"ב, מפולש היינו שנכנסים מרה"ר למבוי ורואים יציאת בני"א לרה"ר אחר וסבורים שאין שם תיקון, ולכן במבוי כמין ח"ית" מה שצריך תיקון בעקמומית זה כלפי המבוי שברגל שצריך שיהיה לו תיקון, אבל המבוי שבגג אינו צריך כלל תיקון, כי מיהיב שנכנס אליו ראה שיש צוה"פ, ורק צריך לחי בסופו כדי שיבין שהצד השני מתוקן, וכמבואר בחזו"א ס"ה.

עמי ק"ג אות ה', השאלה לא הובנה, וזה היתה הכוונה, שמבואר במשנ"ב שצריך ב' קשירות, א' קשירות העלים, ב' קשירת הענפים, והק' המשנ"ב למה צריך ב' הקשירות, וע"י כתבתי ליישב דקשירת העלים כדי שלא יוצר באמצע חלל יותר מגי"ט באופן הפוסל, כגון ג"ט התחתונים או ד"ט בקרן זווית, או הרבה חורים של ג"ט עד שלא יהיה דין עומ"ר, ואולי נימא **דלא משנ"ב** שבענין משום חששות אלו.

עמי מ"ב אות ג' דה, כ' לרון שההול נחשב בית שער של בית של יחיד, ולהוציא אפרש דלא מהני, ובסלון פתוח הוי כל הסלון ב"ש, ואינו מובן, הרי עיקר הבית הוא מקום הפיתא שהוא הסלון, ושאר החדרים הם בית רק משום שהם טפלים לסלון, ולא היו הסלון בית שער להם דאדרבה הם טפלים לו, וכ"ש לחזו"א שהיה חשיב בית דירה, ושאר החדרים לא נחשב בית דוירים, וא"כ אין הסלון בית שער לדירה אחרת, ומה שעוברים שם בפועל אינו כלום דרק מעבר לבית דירה אחר מחשיב לב"יש, ובאמת גם כשההול נפרד מהסלון הרי להמשנ"ב כל הבית נחשב בית א' עם ההול, ואין כאן בית שער כלל אלא כולו בית א', ורק נשאר לדון אם ההול נחשב בית שער לסלון לד' החזו"א.

ונראה פשוט שאינו ענין כלל לבית שער, דהגריעותא דבית שער שאינו מקום ראוי לדוירין פרטיים כ"כ כיון שהוא משמש כמעבר לדיירים אחרים, אבל הול שדיירי אותו הבית משתמשין בו פעמים לא אכילה או לשיחה ולשימוש' דירה פרטיים הרי זה חלק מגוף דיורי הבית.

עמי קפ"ב אות ג' סוף ד"ה ציור ח, מה שסיים דאפי' במרוחקת בשיעור שיש עומ"ר מהני, יש לרון דזה הוי פיתחא בקרן זווית דאפשר לומר שאין לרון עומ"ר הנגמש באויר רה"י אלא צריך שיפגע בכותל, דדין פירצה בקו"י הוא שיהא חיבור

בין כתלי הרשות, ואמנם בחזו"א סי' ע"ב סק"ג הכשיר כע"ז בלחי, אבל יש לחלק בין לחי לעומ"ר, ויל"ע.

הערות לאליבא דהלכתא גליון ע"ו

עמי מ"ו מרפסן איגרי אות א - ב' האחרונים [כנסת יחזקאל וגדולי דורו המובאים שם, נוב"י, שטובה מאהבה, הגר"ז, רעק"א, הח"ס, ועוד כשלושים מגדולי האחרונים, מלבד המשכנות יעקב והבית מאיר וביאור הלכה שנקטו להלכה כרבי יהודה, ומלבד הגמ"א שלכאז אין מוכח בבירור דעתו [בוה] כתבו בפשיטות דהלכה כרבנן, וע"כ דפירשו בדברי השו"ע כד' החזו"א שהיו ב' מחיצות לרוחב שהגיעו עד החומה, ולכן לא היה שם ד' מחיצות, או שס"ל שפירצת עשר אמות היא מדאו' ולכן בטל כח העומ"ר.

עמי מ"ו אות י" - פ תקרה היינו שיש בה ד"ט ממשיים ואף שמצופרים ע"י לבוד, אבל אין האויר מצטרף להשלים שיעור ד"ט, וזהו האופן המבואר בגמ' שבת ט', וכן לגבי דין רה"ר מקורה דהוי כרמלית כשיש קירוי ד"ט, היינו דווקא כד"ט ממשיים אלא שהלבוד מצרפם, וזהו האופן המבואר בגמ' שבת צ"ז, דפשיטא חדשיבות תקרה נעשית ע"י מציאות ממשית, ואינו דין מחיצה גרידא שיהא סגי בחוטים ולבדו.

עמי מ"ח אות ט"ו - י אין כאן קושיא, דס"ק ק"י איירי מצד המנהג ובוזה נקט להחמיר, ומה שכ' שאפי' בשעה"ד אין להקל היינו דלכתחילה צריך לעשות כל טצדקי לקיים המנהג ולתקן צוה"פ, אבל ברור דמנהג אינו פוסל את העירוב, ואם נתקלקל בשבת או אף בע"ש שאלא לתקן ודאי העירוב כשר [ואפי' נתעצלו אז היודו ולא תקנו יל"ע דמ"מ בדעבד העירוב כשר], ובס"ק ק"א איירי מן הדין, והביא ע"ז פלוגתא ונקט דמיינא יש להקל, ולכן אם יפול התיקון בשבת יהא העירוב כשר, אבל אם ננקוט לדינא לחומרא אי"כ יהיה פסול אף בדעבד.

עמי מ"ח אות י"ז - יח החזו"א סי' ל"א סק" ג' י"א ט"ו ביאר דאין מחלקין רה"ר לחצאיין, והיינו המבואות הגדולים המשמשים לכל בני העיר, אבל מבוי המשמש רק לבני המבוי אפשר לחלקו לחצאיין, וכך יל"פ בד' המשנ"ב בסי' שצ"ב שב' דמהני רק בפתח ח"המבוי, כונתו להמבוי הגדול המשמש לכלום, וכמו שמבואר במג"א המובא שם בשעה"צ אות כ"א, אבל מבוי ששימשו פרטי מהני חילוק לחצאיין, וזהו המבואר בסי' שס"ג.

עמי מ"ח אות י"ט - יט במחיצה העשויה בידי"ש הביטול קל טפי, ולא צריך ס"ר, שהרי בלא"ה דברי התו' הם לד' רבנן דס"ל דלא אתו רבים ומבטל מחיצתא, ומ"מ במחיצה בידי"ש אמרינן ארומ"מ ואף בלא ס"ר [וכן לד' האחרונים המובאים בשעה"צ דס"ל כעין מש"כ בתו' הרא"ש דכשיש רבים המהלכים בתוך שטח גדול מאוד המוקף מחיצות בידי"ש, אף שאינם בוקעים כלל במקום המחיצה בטל חשיבות ההיקף, והוא ש ענין דומה של ארומ"מ, אבל אינו בגדרי ארומ"מ של רה"ר].

אות כ"ב - ב ביאר בחזו"א דהעושי כמין רי"ש שנכנסים בפתח א' נראה שהמבוי מפולש למקום אחר [דהיינו למבוי אחר, או לרה"ר שאחריו], ולכן צריך תיקון בעקמומית של המבוי, אבל גם המבוי העשוי כמין ח"ית" כיון שנכנסים אליו מרגל המבוי הרי הגג בפ"ע, נראה כמבוי שיש לו ב' פתחים באותה הרוח, ולזה אין דין פילוש.

עמי פ' - כ' לרון אם עובר נחשב ככלי ששבת במעי' אמו, והוכיח דמאה דשרי לאמה להוציאו לרה"ר ע"כ דאין בו גדר שכיבה, אבל אינו ראי' דאנו כלפי' אמו י"ל דלא חשיב דרך הוצאה כלל, וכמבואר במג"א סי' ש"יב דהבולע טבעת זהב [במתכיון, כדי להעלים המכס] אינו דרך הוצאה כלל ושרי, ולא משום דבטל לגוף, ולכאז' הנידון בעובר תליא בגדון המג"א סי' שנה"ה דצאה במעי אדם חשיב כלי ששבת, ורעק"א פליג, ויל' דלגבי"ה הוצאה עובר בטיל לגמרי לגבי אמו אף למ"ד עובר לאו ירך אמו, ובפרט לענין כלים ששבתו י"ל דאין חשיבות ויחס למקומו של העובר בביה"ש.

מרדכי פרקש - בני ברק

נשאלתי מידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף החדש של המועדים) בהא דכתב השו"ע סימן שפ"ד ס"ב, אנש חיל המלך שנכנסו בבתי היהודים בין בחזקה בין ברכות, איש יש לבעלי בתים באותן המקומות שנכנסו האינם יהודים, כלים שאסור לטלטלם בשבת, אינם אוסרים עליהם, ובספר שתילי זתים למאור גולת תימן מהר"ד משרקי זיע"א כתב שלא נתן להם על מנת שיאסרו עליו (לבוש), ועכ"פ אינם אוסרים פחות מלי' יום אם אין רגילין לבוא, ואם יש לישראל רשות להניח כלים בחדרים אין אוסרים, עי' סי' שפ"ב (מ"א), נלע"ד דדיבור זה המובן מדברי ההשב"א בב"י והתוס' והרא"ש שייך לעיל ס"א, גבי אכסניא בלי רשות, והלבוש והאחרונים כתבו בדרך אחרת עיין עליהם, אבל אם נכנסו בחזקה אין לתם כח לאסור גם אם אין לישראל שום כלים בחדרים (לבוש), ע"כ. וצריך ביאור דהשתילי זתים העתיק בפירושו מילה במילה את כל דברי הלבוש, ומאיךך משמע דהשתילי זתים מבאר את הלכה זו דלא כלבוש, וזה צריך ביאור, עכ"ל.

ואשר נלע"ד, דאפשר דכוונת רבינו השתילי זתים דלא כלבוש וכפי' שביאורוהו במקום מפורשי הלבוש, דכוונת הלבוש שנכנסו בין בחזקה בין ברצון אוסרים זהו שחלק נכנסו ברצון וחלק בחזקה ולכן אוסרים, אבל אם נכנסו כולם בחזקה אינם אוסרים, ולזה כתב רבינו שדיבור זה קאי על ס"א גבי אכסניא שלא ברכות, כלומר שאוסרים גם, ואחר נכנסו בחזקה חשיב ברכות דינא דמלכותא דינא, וחזור הדין שבס"א שאם רגיל לבוא אוסר מיד, ואם לא רגיל לבוא אוסר רק לאחר ל' יום, וגם אם יש לו רשות להניח כלים בחדרים אינם אוסרים. ויש להעיר שאין זה ברשות ממש שאז סגי לומר שאינם אוסרים כי י"ל נתן להם על מנת שיאסרו עליו, אלא שמצד הדין זה חשוב ככרשות ולכן צריך שיהא לו גם רשות להניח כלים בחדרם ואז אינם אוסרים, או שיש שם כלים שלו שאוסרים בטלטול, או שאי אפשר לטלטלם מחמת כובדם שנם בזה סגי, ועיין בפמ"ג שכתב שככה"ג גם אם הגוי

בא באמצע השבת אינו אוסר, ואפשר שלדעת רבינו השתילי זתים דברי הגמ"א מתאימים לדעת השו"ע, וכמו שידוע לכל לומד וצורב בספרי רבינו שאין רבינו מבאי בפירושו ממפרשי השו"ע רק מה שמתאים ולו בדוחק עם השו"ע, אם לא שהיכיר בהדיא שמפרש פלוני חולק על השו"ע ומביאו שכתב בביאור הלכה שדעת הגמ"א שבנכנסו בחזקה אוסרים לאחר שלושים יום, ולא כמו שמובן בב"י ובשו"ע שאוסרים מיד. ומה שהביא רבינו דברי הלבוש כשנכנסו בחזקה אינם אוסרים כלל, דרכו להביא פעמים רבות מדברי אותו פוסק ולא מטעמיה, וכונתו כאן שנכנסו בחזקה בלי רשות מהמלך או השר, ואז דינם שווה כשאר כל אדם שאינם אוסרים כלל. ואפשר להוסיף עוד, וכבר הבאנו כלל זה בסידורינו תכלאל שתילי זתים עם פירוש באר מרים חלק ב' לחג הפסח, דאפשר דכיון שרבינו השתילי זתים במהדורא קמא כתב לפרש את דברי השו"ע ורמ"א על פי דברי הלבוש, ובמהדורא בתרא חזר בו וכתב שאין זו הדרך, והביא משאר מפרשי השו"ע מה שמתאים לדעת השו"ע והמנהג, אפשר שבמהדורא בתרא לא השמיט דברי הלבוש רק מדוחק גדול, והיכא דהיה שייך להשאירו גם מדוחק לאן השמיטו רבינו כלל.

הרב חזקיה דחבש - רב ק"ק שתילי

זתים ראש העין, ומח"ס שתילי זתים

עם פירוש באר מרים ג' חלקים

ציור קס"ב בחזו"א

ראיתי בגליונות הקודמים שדנו בקו' גדולה בדברי החזו"א, ואף אני אכתוב את הנלע"ד.

הנה החזו"א בסימן ק"ו ס"ק ה'ח-ח' כתב את חידושו הידוע שמקום הפתוח לרה"י נהיה רה"י, ולפ"ז כתב שציור קס"ב ברה"י בשבילם, ע"ש במפרשים], וזרק מרה"ר לתוכו חי"ב. ו' שמואל בר רב יצחק בעי, לכשתרצי שיירה לאסור אסור, הא חי"ב חטאת אין כאן, ובפני משה למד שכונת הירושלמי שכיין שעכשיו אין שיירה שירים בה, לא נחשבת רה"י מפני שראויה לשיירה שתבוא, וממילא למעשה רק אסור לזרוק לתוכה וממנה מדרבנן אבל חיוב חטאת אין בוה, וכן לומד המצפה איתן בשבת דף ז' ע"א שלמסקנת הירושלמי קרפף שלא הוקף לדירה לא נחשב רה"י מדאורייתא. אבל בבין המשפטיים שבת סימן ח' למד שכיין שלמסקנת הירושלמי לא מועיל הסברא שראוי לדירון, ע"כ חזרו לגמרי וסוברים שלא צריך כלל דירון לרה"י, וקרפף רה"ר דאורייתא גם בלי דירון.

והיה נ"י ליישב שאם באמת נתייחס לרשות כדוגמת ציור ג' וד', אי"כ לא יחשב שיש כאן ג' מחיצות, שאע"פ שהוא סתום מג' רוחות העולם, מ"מ כיון שהוא רחוב אחד שמתעקם ופתוח בשני קצותיו, הרי הוא נידון כאילו אין לו אלא שתי מחיצות ארוכות בצידיו שמתעקמות איתו, ועדין חסר לו שתי מחיצות בשתי ראשיו. ודוגמת לרדב מבוי עקום כמין ר', שלפי רב אין מתירים את מקום העקמומית בעומ"ר, וכתב התוס' רי"ד שם דרב סבר כאילו היה הפתח בראשו של מבוי כך אנו מחשבים זו העקמומית, והיינו לכאז' שמחשיבים אותה כרשות אחת שמתעקמת כולה, וא"כ אין זה פתח בצידו אלא בראשו, וגם לשמואל שחולק וסובר שמבוי עקום תורתו כסתום, י"ל שזה רק מפני שאפשר לראותו כסתום באמצע העקמומית, וא"כ שוב לא רואים אותו כלל כרשות אחת שמתעקמת אלא כרשויות נפרדות, אבל כאן שלא סתמנו את הרשות באמצעה ונשארה רשות אחת ארוכה ומתעקמת, ממילא פתיחת שני ראשיו נידון כחסרון של שתי מחיצות [יתכן שכל זה רק ברוחב וכדו' שעשוי להליוך, ולכן מתייחסים אליו כרשות ארוך וצר שמתעקם סביב הבתים, אבל אם יהיה חצר וכדו' ככה"ג כגון ציור ה', יחשב כולו כרה"י של ג' מחיצות. שמתחיסים לתצר רכשוות גדולה מרובעת אע"פ שיש באמצעה חלק שאינה מכלל הרשות].

אבל עוד הקשו הגר"מ רוזנר שם, והגר"מ בלייכר במשכיל אל דוד סימן ב' סוף אות ד', שבדרך כלל יש כמה רחובות שחוצות זו את זו, דהיינו שחוץ מרחוב ב' יש עוד רחוב שחוצא את הרחובות א' וג' בציור ו', וא"כ אפשר להחשיב את כל הרשות כסתום ע"י עומ"ר גם בלי מחיצה ממשית בסוף רחוב ב', וכמו שמודגש בציור ז' [ועי' היטב בדבריהם מה שהקשו לפ"ז].

ותירצו הגר"מ רוזנר, וכן המשכיל אל דוד בשם הגר"ש אויערבאך, שמחיצה פנימית שיש מחיצה מקבילה מאחוריה, הרי המחיצה הפנימית מסלקת את החיצונה, ושוב לא שייך להתיר את הרשות הפנימית ע"י המחיצה החיצונה. וממילא בציור ז' הרחוב המרוחי' לא יכול להשתמש בעומ"ר של הרחוב המערבי, וכן לו הרחובות מסולקות מהעומ"ר של המחיצות שמקבילות להם.

והגר"מ רוזנר כתב שזוהו גם כונת הרא"ש, הובא בשו"ע סימן שנה"ח סעי' ו', שבציור ח' בניית המחיצה הקטנה מסלקת את אותו חלק שבמחיצת מערב שכנגדה, ועכשיו מגודר שהרשות ניתרת רק כמח המחיצה הקטנה [ולפ"ז נ"י שהשטח שבין המחיצה הקטנה לבין מחיצת מערב לא יחשב רה"י, לולי חידושו של החזו"א שמקום הפתוח לרה"י כרה"י, ודו"ק].

והגר"ב צ גרינהויז בגליון ע"ז עמוד ק"י, הק' על יסוד זה, שהרי מבוי בחזו"א בסימן ס"ו ס"ק כ"ד שעומ"ר לא עושה סילוק מחיצות, ולכן ציור ז' נחשב רשות אחת גדולה הגדורה כולה, ולדרך זו היה צריך להיות שבמחיצת עומ"ר שהולכות מזרח מערב יסלקו את המחיצות שמקבילות להם, ולא נוכל להתיר את הרשות בכללותו ע"י המחיצות החיצוניות.

ובאמת יש להק' יותר מזה שלפי יסוד זה גם ציור י', שכולו גדור במחיצות גמורות אלא שיש באמצעה עוד מחיצה שאינה עומ"ר, או שיש בינה למחיצות שבמזרח או במערב יותר מי', יתבטל כל הרה"י מכיון שכל צד לא יכול להשתמש במחיצה החיצונית שכנגדה, וזה ודאי אינה.

ולכן היה נ"י שלעולם אין מחיצה פנימית מסלקת מחיצה גמורה שמאחריה כגון בציורים ח' ט' וי', אבל מ"מ בציור זה שמחיצה החיצונה היא מחיצת עומ"ר, וכנגד מחיצה החיצונה שעושה עומ"ר יש מחיצה פנימית שמסלקה, שוב אין הרשות הפנימית יכולה להשתמש בעומ"ר של המחיצה החיצונה שמסולקת ממנה. ולפ"ז בציור י"א, אם במחיצה הפנימית א"א לרון עומ"ר מפני גודל הפירצות, ממילא לא

תוכל הרשות הפנימית להשתמש בעומ"ר של המחיצה החיצונה שמסולקת ממנה. אמנם הרשות החיצונה יכולה להשתמש במחיצה הגמורה של הפנימית, ונר' שע"ז כבר יותר כל הרשות, ודו"ק.

ולפ"ז בציור החזו"א דהיינו ציורים א' וב', אין סיבה שרחוב ג' לא תוכל להשתמש במחיצה הגמורה של רחוב א', וממילא לא נוכל ליישב ביסוד זה למה לא עושים עומ"ר כציור ג' וד', ונצטרך לומר כמו שהעלנו לעיל שמוגדר שחסר לו שתי מחיצות בשני ראשיו, א"כ"כ נאמר שאע"פ שרחוב ג' יכול להשתמש במחיצת דרום של רחוב א' שהיא מחיצה גמורה, מ"מ רחוב א' לא יכולה להשתמש עם מחיצת צפון של רחוב ג' שהיא רק מחיצת עומ"ר, ותלוי במה שהעלנו לרון לענין ציור י"א.

וע"ע בדברי הגר"מ רוזנר שם, ובהערות למשכיל אל דוד שנדפסו בסוף ספר תחום שבת ומדידתה עמוד 121 ו-125, שהביאו עוד תירוצים לקו' על דברי החזו"א.

בגליון ע"ג עמוד קפ"ו הזכרתי את שיטת רש"י המחודשת בקרפף שלא הוקף לדירה, ומאז נתוספו לי בזה הובה דברים. ואסכסם כאן את מה שראיתי ומה שיש להעיר רבה.

דעת רש"י בדין הקרפף מדאורייתא

בשבת דף ז' ע"א ועירובין דף ס"ו ע"ב, אמר עולא אמר ר' יוחנן קרפף יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה ואפי' כור ואפי' כוריים, הוורק לתוכו חי"ב, מ"ט מחיצה היא אלא שמוחסרת דיורין. ובעירובין שם הק' רב הונא בר חיננא על ר' יוחנן במרייתא, אבל בסוף הגמ' מיישבת, ונר' שמסקנת הגמ' כ"י יוחנן, וכך קי"ל לדינא.

ובירושלמי פ"ב מערובין ה"ד כתו' קרפף שיש בו עד בית סאתים [דהיינו בית סאתים או יותר], אמר ר' אבהו וואיל הוא ראוי לתר ע"י שיירה [דהיינו שאם יבוא לשם שיירה יחשב רה"י בשבילם, ע"ש במפרשים], וזרק מרה"ר לתוכו חי"ב. ו' שמואל בר רב יצחק בעי, לכשתרצי שיירה לאסור אסור, הא חי"ב חטאת אין כאן, ובפני משה למד שכונת הירושלמי שכיין שעכשיו אין שיירה שירים בה, לא נחשבת רה"י מפני שראויה לשיירה שתבוא, וממילא למעשה רק אסור לזרוק לתוכה וממנה מדרבנן אבל חיוב חטאת אין בוה, וכן לומד המצפה איתן בשבת דף ז' ע"א שלמסקנת הירושלמי קרפף שלא הוקף לדירה לא נחשב רה"י מדאורייתא. אבל בבין המשפטיים שבת סימן ח' למד שכיין שלמסקנת הירושלמי לא מועיל הסברא שראוי לדירון, ע"כ חזרו לגמרי וסוברים שלא צריך כלל דירון לרה"י, וקרפף רה"ר דאורייתא גם בלי דירון.

א. דברי רש"י

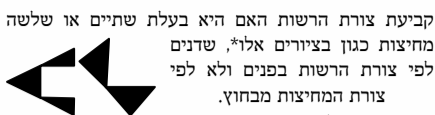
ומדברי רש"י בכמה מקומות מבוי שלמעשה קרפף אינו רה"י גמור מדאורייתא:

א. בשבת דף ז' ע"א דנה הגמ' במה שאמרו שאין כרמלית תופסת אלא עד עשרה, ואומרת אילימא דאי איכא מחיצה עשרה הוא דהוי כרמלית, ופי' רש"י כגון בקעה המוקפת גדר והיא יתירה על בית סאתיים ולא הוקפה לדירה. ותוס' הביא שרי"ש הק' שרה"י הוא, וכתב החת"ס שבאמת דעת רש"י שאינה רה"י מדאורייתא (וביאר ע"פ דרכו כמו שבניא לקמן). אבל באמת בפטשות אין צריך לזה, וקו' תוס' תמוהו כמו שהעירו הפנ"י והגצ"ב, שגם אם מדאורייתא היה רה"י מ"מ מדרבנן היא כרמלית, ולמה אי"א לפרש כך את כונת הגמ' [ואולי י"ל שתוס' הבינו שהגמ' באה להסכיר את הכרמלית דאורייתא כמו שידוע לומר שה"ר רשויות שבת הם חילוקים דאורייתא, אף אם מדאורייתא אין איסור לטלטל הכרמלית, וכן מוכיחים מהגמ' שם דף פ' ע"א, ועי' גם מהרש"א שם ח' ע"א בתודה"ה רחבה (השני), ודברי הגי"ד יעקב קמינצקי שנדפסו בכתבי בית ישראל מעמוד מ"ב ובאמת ליעקב מועד ס' סימן א', ועלה יונה מעמוד קע"ג].

ב. רש"י שם ד"ה דעד י' הוי כרמלית כתב, אויר של בקעה או של ים או של קרפף יתר על כל בית סאתיים תופס את שמו עד י', אבל למעלה מי' אין שם כרמלית על אוירו בדבר שאינו מסיים כגון פני לבניה או פני כותל, או קלט מן האויר למעלה מי', מותר להוציא לכתחילה משם לרה"י ולרה"ר, דאין רה"ר כרמלית עליו כי היכי דאויר למעלה מי' ברה"ר לאו רה"ר הוא. ובתשכבות בנין ציון החדשות סימן קנ"ד הוכיח מרבי רש"י אלו שקרפף אינו רה"י גמור מדאורייתא, שהרי מבוי שיכול להוציא מהקרפף למעלה מי' לרה"י, והק' למה התוס' שבת שהוכיח מדברי רש"י במקומות אחרים כמו שבניא לא הוכיח מדברי רש"י, אבל באתוס' יתר על דברי רע"א בגליון הש"ס באותו עמוד וכן החת"ס ושפי"א, שלא הוכירו כלל מדברי רש"י אלו אלא מדבריו בדף פ' ודף צ"ט. וצ"ל שהם סברו שאין ראי' מדברי רש"י כאן, שיש לפרש כונתו לצדדים, שבבקעה וים יכול להוציא לרה"י ולרה"ר, ומקרפף יכול להוציא לרה"י אבל לא לרה"ר.

ג. שם בדף פ' ע"א הוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת, לרשות אחת חי"ב, לשתי רשויות פטור, אמר רבה והוא שיש חיוב חטאת ביניהם, ופי' רש"י שהיינו שמופסקות סאתיים או בקעה חי"ב, דכיון דלא מפסקי לה רה"י חזא רשותא הוא. והק' רע"א בגליון הש"ס (שם ובדף ז') שהרי מפורש שהזרק לתוכה חי"ב, וכן הק' התוס' שבת בסימן שמו" ס"ק ח'. ובאמת הרשב"ם בב"ב דף נ"ו ע"א כתב רק בצקעה ולא הוכיר קרפף.

ד. שם בדף ע"ב ע"כ בעי' ר' יוחנן כותל ברה"ר גבוה י' ואינו רחב ד' ומוקף לכרמלית ועשאו רה"י, וזרק ונח על גביו מהו, מי אמרינן כיון דאינו רחב ד' מקום פטור הוא, או דילמא כיון דעשאו רה"י כמאן דמליא דמיא, אמר עולא ק"ו לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כ"ש. וכתב רש"י כו"יה מוקף לכרמלית, ובכותל זהה הקיפו בקעה שהיתה כרמלית ועל ידו נעשית רה"י, כגון שהוקף לדירה או לא הקיפו בו אלא בית סאתים. וגם כאן הקשו רע"א (בגליון הש"ס שם ובדף ז') והתוס' שבת שהרי הורק לתוכו חי"ב. ועי' שיח השדה לגרח"ק שם מה שכתב דרך מחודשת ליישב דברי

קביעת צורת הרשות האם היא בעלת שתיים או שלשה מחיצות כגון בצירוף אלו*, שדנים בקרפף הרשות הפנים ולא לפי צורת המחיצות מבחוץ.

אמנם יש להעיר מדברי הרי"ז, מובא בשלטי גיבורים סוכה דף ג' ע"א מדפי הרי"ף, שכתב נעץ ד' עמודים על ד' זווית גגו בשפתו וסיכך על גבן פסולה, לפי שאין מחיצות שתחת הגג מועילין לסוכה עד שיהיו ג' דפנות גבוהים על הגג י' טפחים, ונראה בעיני שאם היה עמוד עב, ויש בו כדי לרבעו ולחוק כדי רבועו עד שיהיו בו ז' טפחים מצד זה וז' מצד זה, עולין משום ב' דפנות, וכן אם ראו לחוק בתוכו עד שיהיו סביבותיו שיעור ג' דפנות, עולין לו משום ג' דפנות, והיושב בסוכה כנגדן יצא ידי חובתו, עכ"ל, ולכאן מבו' בדבריו דשייך לראות את כל המקום האטום של המחיצות כחלק מהרשות, וממילא כשמסכך כנגד עמוד שיש בו זע"ז (ויותר, כדי שישאר אחרי שיחוק) דנים אותו כרשות שיש לו ג' מחיצות כזה: [Diagram showing a square with three horizontal lines representing partitions]. ועי' מג"א סימן תר"ל ס"ק ח' שלא קי"ל כרי"ז, ובבב"ב יעקב שם ס"ק י"ט וב"ח שם כתבו בזה טעמים שונים, עיי"ש היטב, בגדר חוקקין לר"מ וחוקקין בדיומדין, ועי"ע היטב בפסקי הרי"ד שם בדף ד' ע"ב.

עוד יש לציין שבערוכין דף י"ט ע"ב מובא ברייתא לענין דיומדין, רשב"א אומר היתה שם אבן מרובעת ואין אותה כל שאילו חתלק ויש בה אמה לכאן ואמה לכאן נידון משום דיומד, ואם לאו אינו נידון משום דיומד, ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר היתה שם אבן עגולה ואין לו שאילו חתלק ותחלק אין לו, במה לא כאן ואמה לכאן נידון משום דיומד, ואם לאו אינו נידון משום דיומד, במאי קמיפלגי, מר סבר חד רואין אמרינן תרי רואין לא אמרינן, ומר סבר אפי' תרי רואין נמי אמרינן, ופי' רש"י עולה מחוסרת חקיקה, לחקוק וליטול בליטת עיגול ולהשוות אמצעה לפיאותיה ולהאמר מרובעת, ועיניו היא מחוסרת חלוקה.

ובשפ"א שם תמה מה ענין חקיקה, והרי אם הדיומד כראוי אלא שבצד החיצון הוא עגול מה חשש יש בזה, והג"ר מיכל פ"ן בכתב"ב בית ישראל עמוד ח' תב' להוכיח מזה שמחיצות של הרשות צריכות להיות מחיצות גם כלפי חוץ, ומכיון שצריך מחיצות כלפי חוץ "אנו צריכין לרבעו, לרבעו המחיצות נמסרו לעין האדם", ולכאן כונתו שצורת הרשות המחיצות נקבעת גם לפי היחס אליהם מבחוץ, אמנם י"ל שזה רק בדיומדין שענינם להחשיב את הרשות כגדרה ע"י שניכר הירבוע כלשון הרמב"ם, ועי' חו"א סימן ק"ח ס"ק י', וד"ק.

הוספה בענין רה"י שמחיצותיה עקומות (גליון ע"ב עמוד קמ"ה)

כתבתי להסתפק ברשות אשר מחיצותיה עקומות כזה [Diagram showing a square with a curved horizontal line representing a partition]. באופן שאפ"ש שיש כאן דע"ז בגובה י', מי"מ כל הרשות נטויה, ואין כאן שטח ישר ג' של דע"ז. וכן הסתפקתי בסופה ככה"ג שלא נשאר בה זע"ז שיש בהם גובה י' ביושר. (ויש מקום לחלק בין רה"י לסוכה, שסוכה צריכה להיות ראויה לדירת אדם, ואילו רה"י יש אומרים שהוא רק צריך להיות ראי' והשתמשו בו להנחש חפצים, כמו שהבאתי במקו"א מתשובות חת"ס א"ח סימן פ"ט ד"ה מ"מ, ואבנ"ז א"ח סימן נ"ד אות ו').

ושבו נתעוררתי להסתפק באופן שאין דע"ז בגובה י' ביושר, אבל לא מחמת עקמומיות המחיצות אלא עקמימות הקרקע, והיינו שהנה מחיצה בתחתית המדרון בפשטות מועילה אף אם היא רק בגובה י"ט, אף שיוצא שהיא לא גבוהה י"ט מכל הד"ט שסמוכים לה. וא"כ אם יש מחיצת י"ט בתחתית המדרון, ועוד מחיצת י"ט במחוק ד"ט בגובה המדרון כזה [Diagram showing a square with a curved horizontal line representing a partition]. נחשב רה"י (ובמקו"א דנתי האם ככה"ג צריך ד"ט בקו א"ר"י או שמספיק י"ט לפי שיפוע הקרקע), ואם יעשה תקרה לרשות, כזה [Diagram showing a square with a curved horizontal line representing a partition and a dashed line above it representing a ceiling]. נמצא שאין בו רשות ישרה יש דע"ז בגובה י', ועי' ע"ז על כל העבירות).

מנוח פגוש - אופקים

דין מומר בזמנינו

אודות מומר בזמנינו, כתבנו לרון בסיומן שפ"ה (הלכה ג') אם הם כתינות שושבו, ויש להחמיר [ונראה עוד להלן], אבל עדיין יש להקל בהם על פי המבואר בהלכה ב' באות ג' בפ"ט ו' שאם אינו מחלל בפני אדם גדול או אדם חשוב, אינו נחשב מחלל בפרהסיא, עיי"ש, ועפ"ז מצאנו תקנה לרבים מחללי, אבל שהרענו על ד' בסוף הלכה ב' שיעדין לא אפיק מחולש, כיון שגם העובר על רוב המצוות הרי הוא כנוי (מבואר שם באות ו'), ורוב החילונים עוברים על רוב המצוות, ובה אין חילוק אם זה בפרהסיא או לא, והרי הוא מומר גמור. (ועתה ראיתי שכבר העיר בזה באג"מ ח"א אה"עו" סנ"ב, דאנן שהדי שעוברים על כל העבירות).

אולם באמת נראה שיעדין אין בזה כדי לפוסלם, שהרי מצד זה שעוברים על רוב המצוות הוא בודאי נחשב להם כאנוס, שהרי אינם יודעים מזה כלל, ולא יודעים מהם העבירות הללו, ורק ענין שבת נשמע להם, ואולי גם סטרה וכשרות של בשר וכדו', אבל שאר דברים אינם יודעים כלל והרי הם כאנוסים להם, וה"ז כעין תינוק שנשבה לגבי אותם דברים, ובהו לכאורה כ"ע מודים, וגם הסוברים שכיום אינם תינוקות שנשבו, היינו לגבי חילול שבת, שידועים מהו אבל שאר דברים לא, וכיון שלגבי שבת הרי אינו בפרהסיא (מצד שמתב"ש), ושאר העבירות אינם יודעים אינם כאנוסים.

אמנם י"ע, א' א' הוי מומר, שהרי מ"מ הוא עובר על רוב העבירות שידוע, ובפ"י ל"מ כן, אך בסברא הלא נראה כפרק עול. ב'. א' אם עצם הידיעה שהוא יהודי מחייבת אותו לדעת הכל ואינו אנוס, אולם הרי אומר מותר שגג או אנוס וכדו', ועי' בכל אחד אם יודע עכ"פ מאורחות חייתם של יהודים שהולכים לכהנ"ס וטלית ותפלין וכשרות וכו', ותלוי לפי הענין, וכבר נתבאר שבלא"ה יש לנו לדון על כל אחד לגופו אם הוא כתינות שנשבה לפי מידת ידיעותו וסביבתו. (וכמו

רה"י דמצי מנח עלה מידי ומשתמש גם בלא קרקע, ה"נ בקרפף הוי רה"י בלא קרקע, דכל הוי לי מחיצות אי בעי תקין ליה לדירה, ומה איכפת לי דאין לו דיוורין, דל מהכא כל הקרקע עדיין הוי רה"י גם בלא קרקע כלל.

ו. והיה נר' לומר בדרך דומה לדברי המשנת אליהו בסיומן י"א ולדברי הגרש"ד אבל בלי להמציא שני דינים נפרדים לגמרי ברה"י, אלא שמעיקר תנאי רה"י שיהיה מקום שימוש או מקום דיוורין (והארכתי בזה במקו"א), וממילא במקום שהוקף לדירה, או שהוא פחות מבית סאתיים שהוא ממש צורת מקום דיוורין, יש כאן את כל החפצא והתכלית של רה"י, ובמקום שהוא יותר מבית סאתיים ולא הוקף לדירה סובר רש"י ממש כה"א של הירושלמי שהבאנו לעיל, הואיל והוא ראי' לתרי ע"י חשייה, והיינו שאע"פ שקעריין א"א לקרונו, מקום דיוורין מ"מ הוא מוגדר כבר עכשיו מקום ראויה לדיוורין, ועצם זה שיש לו את התנאי של דיוורין בכח (אך לא בפועל) זה מספיק לתת לו דיני רה"י, אבל מ"מ "חשיבות" של רה"י להפסיק בין רשויות ולגרור את המחיצות להחשיבם כחלק מהרשות אין לו, מכיון שמעיקר התנאי של רה"י קיים בו רק בכח ולא בפועל. ולפי"ז יתבאר לשון ר' יוחנן מחיצה היא אלא שמחוסרת דיוורין, שאין כונתו לשני דינים נפרדים, דין מחיצות ודין דיוורין, אלא הכונה שיש לו מחיצות, וממילא הוא ראי' לדיוורין אלא שחסר לו את הדיוורין בפועל.

ולפי כל מהלכים אלו, שלדעת רש"י קרפף הוא רה"י מדאורייתא אך לא רה"י גמור, מתיישב למה לא מועיל להפסיק בין הרשויות בשבת דף פ' ע"א, ולמה לא אומרים בו ק' לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כ"ש, ומה שאין איררו עולה עד לרקיע, ע"י בכל דברי האחרונים הנ"ל, [ולענין רה"י עולה עד לרקיע יתכן עוד בפשטות ובשכלל לא נאמר דין זה במחיצות גרועות, ע"י ח"י ה"רן שבת דף ק"א ע"א]. וכן יש לישב משמעות דברי רש"י בערוכין שאין דין חורי רה"י בקרפף, שהרי חורי רה"י הוא מחמת השתמשות בני רה"י כמבו' ברש"י תוס' שבת דף ז' ע"ב (ועי' שלום הרה"ה מועד סימן ז' בחדש, וכן"ה ביש בשני ד"ה ואש"ר), וקרפף אינו מקום שימוש דיוורין, אבל לא נתיישב לדרכים אלו דברי רש"י בסוכה שמשמע ממנו שהמציא מקרפף לרה"ר פטור, והרי לענין זה מפורש בדברי ר' יוחנן שהזורק לתוכו חי"ב, ואולי צ"ל שכונת רה"ר כשלא מונח בקרפף על הקרקע ממש אלא על משוהו יותר בניה, ומב"ב במשנת אליהו שלא רק שלא אומרים גוי"א בקרפף אלא לו אור כלל אף כנגד המחיצות.

ז. והג"ר מיכל פ"ן כתב בקובץ בית ישראל (מלומדי הכלל של ר' אייזק שר) עמוד ת"ט, שכיון שהקדמנו מקודם דהמחיצה [של רה"י] פועלת שני דברים, לגבי עצמה לעשותה רה"י וכן לגבי רה"י, והם שני דברים המחולקים, לולי דמספיקא הייתי אומר לשיטת רש"י דהא דאמר עולא הזורק לתוכו חי"ב, דוקא הזורק לתוכו, ולא כשזורק מתוכו לרה"י, והיינו דאמר עולא מ"מ מחיצה היא את שמחוסרת דיוורין, דלא תימא כשלא הוקפה לדירה אינה מחיצה כלל, קמ"ל דהוה מחיצה אלא שמחוסרת דיוורין, והיינו דגם עולא ס"ל דכשלא הוקפה לדירה אינה מחיצה, אבל רק כלפי פנים לפי שאין לה דיוורין, אבל לגבי רה"י הרי היא מחיצה.

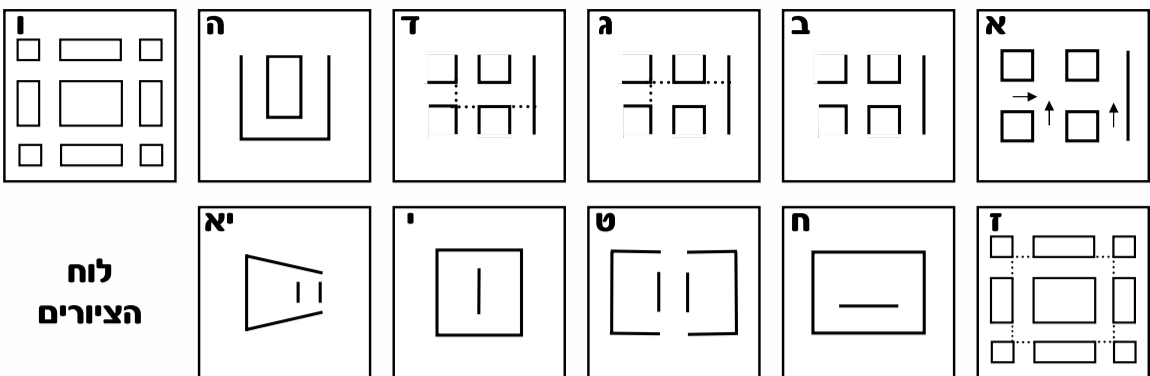
ושבו כתב דק"ק לפי הנחה זו דגם לעולא ס"ל דאיסור הוצאה דאורייתא רק מרה"ר לקרפף ולא מהקרפף לרה"י, א"כ מאי קמותר ליה רב הונא בר חנינא לעולא בעירובין היינו מסלע לים כיון דהסלע לגבי עצמו כרמלית, אלא מן הים לתוכו יהיה אסור לטלטל דלגבי מקום אחר ליה רה"י. אלא ממשמע עלי דיוקא דמטלטלין משניהם מהו ליה כמו בפחות מבית סאתיים דכתבו בהדיא בכרייתא דאין מטלטלין לא מתוכו לים ולא מן הים לתוכו, ועד כמה, עד בית סאתיים, אלא יתר מבית סאתיים מטלטלין, אלא רכמלית היא ותויב"א דר' יוחנן, ולפי דרכינו מאי תויב"א, הא נוכל לדייק יתר מבית סאתיים מטלטלין, היינו מסלע לים כיון דהסלע לגבי עצמו כרמלית, אלא מן הים לתוכו יהיה אסור לטלטל דלגבי מקום אחר ליה רה"י. אלא ממשמע עלי דיוקא דמטלטלין משניהם מהו ליה כמו בפחות מבית סאתיים דכתבו בהדיא בכרייתא דאין מטלטלין לא מתוכו לים ולא מן הים לתוכו, ועד כמה משמע דקאי אשניהם, דביתר מבית סאתיים מטלטלין אף מן הים לסלע. ועוד אי נימא דחשבינן לפי המקום שעומד שם [כמו שדן שם באות ו'], אם האדם בים אסור לו לטלטל משניהם אף מן הסלע לים, משום דלגבי ים הוה סלע רה"י, ומכרייתא לא מחלק בזה משו"ה קמותר ליה.

וסיים, אף שלדברינו דשיטת רש"י בקרפף הוי רה"י רק בהתייחסות למקום אחר והוא בעצמו הוה כרמלית, נצטרך לדחוק בכמה מקומות בעירובין ואף בדברי רש"י עצמו, אפשר שדאי זה כדי לתרץ הפליאות של רע"א על רש"י. ודו"ק שלפי דבריו גם דברי רש"י בסוכה מתיישבים מכיון שמוציא מהקרפף לרה"י.

הוספה בענין מקום המחיצות (גליון ע"ג עמוד קפ"ז)

כתבתי לדון אם אומרים שמקום המחיצות עצמם (ולא רק מה שעל גבם) הוא בכלל הרשות, האם הוא בכלל מקום המוקף מחיצות, או שהוא רק בכלל הרשות עצמה, שנטפל ונכלל ברשות אף שהוא עצמו א"א להגדירו "מוקף" מחיצות. וכתבתי נפק"מ לענין עומ"ר האם מודדים את המחיצה תוך הרשות או מבחוץ, והיינו האם הפניה שכנגד עובי המחיצה כזה [Diagram showing a square with a dashed line representing a partition and a solid line representing a wall]. מצטרפת לשיעור.

שו"ר שהג"ר גרשון כהן (בשיעורי לב יצחק ח"א עמוד ק"ס) נקט שודאי דנים רק לפי פנים הרשות, וכן כתב לענין

לוח הצירים

לסברא זו מדברי ה"ח, הביאו רה"י בפ"ג דברכות [ועי"ש בשיטמ"ק (ריטב"א) דף כ"ה ע"ב שיישב שיטתו עם פשוטת הסוגיא], דק"ל כרשב"א דכולא בית כד"א דמי [לענין צואה בבית] משום דשמעין ליה בעירובין דאמר התם דכל מקום שהוקף לדירה אפי' בית חמשת כורין מטלטלין ככולו, ואם לא הוקף לדירה אין משתמשין בו אלא כד"א, והנה נר' מדבריו שמפרש דאיסור טלטול ד"א בקרפף שלא הוקף לדירה הוא משום דחכמים אסרו טלטול ממקום למקום בכל רשות שיהיה, גזירה משום ה"ר, ורק במקום שהוקף לדירה לא חשיב במקום למקום דכולא ביתא כד"א דמי ומקום אחד נחשב (ופי' זה שמעתי זה מכבר מפי הגאון הק' מוהר"ז אוסובכ"ה הי"ד), ולפי"ז י"ל גם לענין האויר, במקום שלא הוקף לדירה חסר שם התאחדות הרשות, ודין אוירו הוא כאויר כרמלית, ואין רה"י שעולה עד לרקיע, וכן אפי' האויר תוך י' אינו רה"י משום, דאם נחשב אותו למקום אחר כמו אויר כרמלית שיש לו תורת מקום, אבל אינו נחשב כמקום הקרקע ממש שאין במקום זה מחיצות י' דהמחיצות נחשבות רק לגבי מקום הקרקע, ורק ברה"י שהוקף לדירה, דהאזיר נחשב כמקום הקרקע ממש מחמת התאחדות הרשות, אבל באינו מוקף לדירה יש להאזיר תורת מקום בפנ"ע ונחשב כמו אויר כרמלית, עכ"ל.

ד. במשנת אליהו שם סימן י"א מילואים ס"ק ד' כתב בנוסח אחר קצת מדבריו בסיומן ו', אבל אחרי דברי הבית אהרן אולי י"ל שהוא ממש אותו ענין, שהו לשוננו, דגבי רה"י ב' דינים איכא, חדא מאי הוויא רשות חלוקה ומובדלת מרה"ר, והיינו שם רה"י לענין חיובא דהזורק מרה"י לתוכה חי"ב, ותו איכא דין רה"י דחשיבא כולה כד"א, והיינו שם רה"י לענין התירא דמותר לטלטל בכלה, ולא היינו רק מפני דנעדר מינה שם רה"י, אלא אדרבה הוי חלות דין התירא בחיוב דהרה"י כולה כחדא חשיבא. וממילא דעת רש"י לענין קרפף דודאי לענין לחייב הזורק מרה"י לתוכה כיון דהוה רשות מובדלת ממחיצותיה חשיב רה"י גמור, משא"כ לענין לטלטל לתוכה בכלה, נהי דלא חשיבא רה"י ואין כאן איסור טלטול מהתורה, מ"מ אכתי ליכא נמי דין התירא לטלטול בחיוב, דמאי דשרי מהתורה לטלטל ברה"י כולה לאו היינו רק מפני דלא הוה רה"י, אלא דאיכא נמי חלות דין התירא לטלטל בחיוב דרה"י דהוה כעין ביתו כולה כד"א חשיבא, והיא דינא אינה אלא במקופת לדירה או פחות מבית סאתיים דככה"ג כולה רה"י כביתו דמאי וכד"א חשיבא, משא"כ היכא דמחוסרת דיוורין, ועי"ש שכתב עוד אופן שי"א שיש לה דין רשות כה"ג ורה"י רה"י לענין חיובא ולא לענין התירא.

וכדרך זה כתב בבין המשתפים שבת סימן ח', די' ב' אופנים ברה"י, חדא היכא דחילל שם רה"י על גוף החפצא של הרשות, ודהו"ל בכלל רה"י ממש ולא סתם מקום המוקף מחיצות, אלא דהו"ל בתורת רשות מיוחדת של רה"י, והמחיצות אהנו לגופו של מקום לאשווי תורת רשות מיוחדת של רה"י, אלא שיש גם סתם דין מקום המוקף מחיצה, וזה ג"כ הוי בכלל רה"י דקרא, וזהו חידושו של עולא אמר ר' יוחנן, והיינו דתורת רשות מיוחדת של רה"י אינה חיללא אלא אם המקום משמש בתורת שימוש של רה"י, וכגון דירה או שימוש שחבר פנאו, וכגון כלי, וכן אף מקום אבית סאתיים דג"כ ראויה הוה לשימוש צנוע ע"י המחיצה, וכן כגון בור וסלע ועמוד, דכולהו חזיא לשימוש צנוע ע"י הגדר של י', משא"כ בקרפף שאין בו דיוורין, ואינו ראי' מצד עצמו לשימוש צנוע, אינו רה"י בחפצא, ומכל מקום תורת מקום המוקף מחיצה יש כאן.

ה. הגרש"ד פינקוס בספר תפארת תורה על ענינים שונים, בקו"ב יציאות השבת סימן ז', ביאר דברי רש"י בדיוק להיפך מדרכו של המשנת אליהו הנ"ל בסיומן ו', שבתחילה כתב שלדעת רש"י בענין רה"י תרתי אית ביה, חדא תורת הרשות על השטח בפנים הרה"י, ועוד תורת רה"י מכה המחיצות המקיפות ועושות הרה"י, ומש"כ הגמ' דבקרפף חסר דיוורין, הוי באמת חסרון בעיקר התורת רה"י מדאורייתא, דאם חסר דיוורין לא הוי הרשות רה"י, אבל עדין אינו מפיק מהמחיצות תורת מחיצות לעשות רה"י, שמצד המחיצות הן מקיפות ועושות רה"י, ואע"ג שחסרון הדיוורין מפיק שם רשות מהקרפף, אלא אינו מפיק שם הרה"י מכה המחיצות, ושוב הבא דברי הגר"ח שהוכיח שלרש"י רה"י לא צריכה קרקע, וכתב שנר' בשיטת רש"י דאין הכונה דברה"י אין לו תורת קרקע כלל, אלא דהויין שתי גוונת של רה"י, אופן אחד של רה"י הוא היכא דיש לו קרקע וכל על קרקעיתו תורת רה"י, ואופן שני היכא דאין לו קרקע והוה רה"י מכה דמנח מידי ומשתמש, והיינו דאין כאן קרקע רה"י והוה רה"י לא מכה תורת הרשות שחל על הקרקע, דהיא אין כאן קרקע רשות, אלא מכה דכיון שיש היקף מחיצות, ואילו בעי יכול לעשות ממנו רשות, זה עצמו הוי ג"כ רה"י, ומעתה נר' דזהו יסוד דברי רש"י בענין קרפף, דמחמת דאין לו דיוורין מופקע מהקרפף תורת קרקע רה"י, אבל עדיין הוה רה"י, דה"ה באמת לא בעי קרקע רשות, אלא כיון דיש לו מחיצות הוה רה"י מכה דאי בעי עביד ליה רה"י, והוא דומה ממש כמו בור וחוליתו והוה

רש"י, אבל דבריו לא יועילו לבאר שאר המקומות שהבאנו מדברי רש"י.

ה. בערוכין דף פ"ז ע"ב דנה הגמ' האם חורי כרמלית ככרמלית, וכתב רש"י שם ב"ד"ה בסמוכה, כגון חור שבכותל המוקף לקרפף יותר מבית סאתיים, וכתב בשלמי יוסף על שבת ח"א עמוד תרל"ג, שגם מכאן יש להוכיח שלרש"י קרפף אינו רה"י גמור, דא"כ חוריו יאסרו מדין חורי רה"י, ואולי צריך לדחוק בכונת רש"י שהנידון בחורי קרפף הוא רק האם יכול להוציא ממנו לרה"י אחר, אבל לרה"י באמת אסור. [ובדרך אגב ע"י כתבי בית ישראל עמוד ת"ח מה שכתב לבאר למה רש"י העמיד סוגיא זו דוקא בקרפף יותר מבית סאתיים ולא בשאר כרמלית].

ו. בסוכה ריש דף מ"ג ע"א כתו שאין נוטלין לולב בשבת, גזרה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ועיברנו ארבע אמות ברה"י, וכתב רש"י שם ב"ד"ה ועיברנו, דה"ה דמצי למימר ויוציא מרה"י לרה"י, אלא שברוב מקומות וענינים אמרינן יש לחוש להעברת ד"א ואין לחוש להוצאה, כגון אם היה מונח בכרמלית או בקרפף או בנינה דאין כאן איסור הוצאה דאורייתא, והעירו הר"ש מדוסי שם, והמצפה איתן ושפ"א בשבת דף ז' ע"א, שקרפף הוא רה"י גמור שהזורק לתוכו חי"ב, וכבר עמד ע"ז התוס' ר"ד שם וכתב, אינו נר' לי מה שכתב דגינה וקרפף אין בהן הוצאה דאורייתא, דכל שיש לו מחיצות הוי רה"י דאורייתא, אלא רבנן שוויה כרמלית שלא יטלטל בו יותר מד"א משום דלא הוקף לדירה והוה יותר מבית סאתיים, וכדאמרינן בהלכתא קמייאת דשבת.

ב. ביאור דברי רש"י

הנה בגליון הש"ס נשאר בצ"ע על שיטת רש"י, וכן באבנ"ז א"ח סוף סימן רצ"ה כתב שעוד לא זכה לעמוד על כונת רש"י, אבל מצאנו באחרונים כמה מהלכים בביאור דעתו:

א. בתוס' שבת סימן ס"ק ח' ומצפה איתן שבת: דף ז' ע"א כתבו שרש"י ביאר את הסוגיות כשיטת ר' הונא בר חנינא שקרפף לא הוה רה"י מדאורייתא, אבל נתקשו בשבת דף צ"ט ע"ב בכותל המקף רה"י, ששם הוא ר' יוחנן עצמו שסובר שהזורק מרה"י לקרפף חי"ב, ולמה הדגיש רש"י שהוקף לדירה, שלא בתר"ש מה שנדחק בוה, ואולי י"ל שמה שרש"י ביאר את הסוגיות כרב הונא היינו שבאמת סובר כן להלכה, וממילא גם את דברי ר' יוחנן דגה לבאר באופן שמתאים להלכה, אף שר' יוחנן עצמו לא הוצרך לזה.

ב. החת"ס בשבת דף ז' ע"א, פ' ע"א וצ"ע ע"ב, ושפ"א שם דף ז' ע"א, ישבו את דעת רש"י שהוא סובר שקרפף שלא פתחו אליו בית דירה כלל לא נחשב רה"י אפי' מדאורייתא, אבל אם הוקף ולכסוף פתח אליו בית דירה נחשב רה"י מדאורייתא ורק נאסר מדרבנן. ובחת"ס דייק לשון רש"י שבת ריש דף ז' ע"א שהסביר את הדין קרפף שנחשב רה"י מדאורייתא, שלא הוקף לדירה, שאין ביתו סמוך ל קודם היקף, שמשמע שמדובר בשנה שם בית לאחר מכן. אבל שמעתי לתמוה על מהלך זה, שהרי בערוכין דף ס"ז ע"ב רה"י רב הונא בר חנינא על ר' יוחנן שסובר שקרפף הוא רה"י מדאורייתא, מכרייתא שסלע שבים גבוה י' ורחב יתר מבית סאתיים מטלטלים ממנו לים, אלא כרמלית הוא, ואם ר' יוחנן מודה שכאשר לא פתחו לו בית דירה אינו רה"י דאורייתא למה לא תי' בפשטות, וכמו שבאמת נר' שאין כלל דיוורין בסלע זו.

ועכשיו נביא כמה מהלכים מפורשים שהעלו האחרונים לומר שלדעת רש"י גם לר' יוחנן קרפף אינו רה"י גמורה מדאורייתא, אלא בין כרמלית לרה"י. ובכתבי בית ישראל עמוד ת"ח הביא קצת דקדוק כן מלשון רש"י שבת ז' ע"א ד"ה כדעולא שכתב לענין קרפף מחיצה היא "לקרות" רה"י, ולא כתב "להיות" רה"י (אבל ע"י רש"י עירובין דף ס"ז ע"ב שכתב דמדאורייתא, רה"י גמורה היא). ויש מתייקים כן גם בדברי ר' יוחנן עצמו שאמר מחיצה היא אלא שמחוסרת דיוורין, ומשמע שיש כאן חסרון בכל תורת רה"י במה שאין דיוורין אלא ש"מ"מ יש מחיצות, וכמו שיתבאר.

ג. במשנת אליהו סוכה סימן ו' אות ד' כתב בדעת רש"י, דקרפף יותר מבית סאתיים כיון שלא הוקף לדירה אין על אוירו דין רה"י מהתורה, דרק מקום הרשות דהיינו שטח פני הקרקע, הוא דאית ליה דין רה"י, ומשום דהוה מובדל ממכביבותיו במחיצות י', משא"כ האויר, דלענין שיחול נמי על אוירו שם רה"י בעינן שתהא המחיצה שהיה לדירה, דשם דירה הוא המחיל דין רה"י על האויר, וכמאמר הגמ' מחיצה היא אלא שמחוסרת דיוורין, דקרפף יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה כיון דמחוסר דיוורין ליכא על אוירו דין רה"י.

וכע"ז ביהר ביאור כתב הג"ר אהרן כהן בבית אהרן שבת סוף סימן ה', שיש לומר דבקרפף יותר מבית סאתיים שאינו מקום דירה, אף במקום הקרקע הוי רה"י מ"מ כל האויר אינו רה"י, ולא אמרינן שם רה"י עולה עד לרקיע, משום דדין זה הוא ע"י התאחדות הרשות, ודין זה הוא רק במקום דירה שהוא מקום השתמשות (ובפחות מבית סאתיים נחשב במקום השתמשות אף בלא הוקף לדירה). ויש להבא סמוכין

שעמדנו בד' החזיו"א בזה, ועי' גם בשד"ח מערכת מ' כלל (פ"ו).

עוד יש להוסיף שגם לגבי עצם הדבר במי משתבייש בפני אדם גדול שאינו נחשב מומר, אין זה פשוט, דאמנם כן כתב התורת חיים בעירובין (טו:), והו"ד בא"ר ותו"ש וח"א, וכן פסק המשנ"ב כאן בסימן שפ"ה סק"ו, וכן הביאו המהרש"ם בדע"ת ועוד, אולם כפי שיבואר אין הדברים פשוטים כלל.

חזא דהנה הדבר מחדש מאד, ולא נזכר בקדמונים, ואף התו"ח עצמו תירץ שם באופן אחר וכוזר, עיין שם. וכבר העיר ע"ז הדרכי תשובה (סימן קי"ט סקל"ד), אחר שהביא דברי התו"ח והאח' ושכ"כ בשו"ת יד יצחק, וכתב בזה"ל: ולפע"ד הפריז להקל מאד בדבר שלא נזכר בפוסקים וכו', וכל כי האי הוה להו לפוסקים לכתוב בהדיא וכו', ושכ"כ בספר טהרת הים שאין לסמוך על התו"ח אלא לענין חילול שבת באיסור דרבנן ורק לבטל רשות וכו', וכה"ג העיר מר בריה בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' כ"ד) באריכות, שאין לסמוך על התו"ח שהוא פרשן ולא פסקן, וגם בעצמו כתב עוד תירוץ, וישתקע הדבר וכו', והוסיף שמלבד כל זה י"ל שרק לענין ביטול רשות הקילו, ולא בכל התורה, ושכ"מ בחכמ"א, ע"כ. וה"ד בתפלה למשה (ח"ו סמ"א אות ח').

והוסיף שגם אילו היינו אומרים כן, זה רק כשראינו שבאמת הוא מתבייש מאדם גדול, וכמש"כ התו"ש דכיון שאנו רואים שהחלל שבת בפרהסיא, אמרינן דמסתמא לא ינחש מפני כל אדם, ואם הוא מתבייש מפני אדם גדול אז נחשב כישירא, וכ"כ המהרש"ם בתשו' (ח"א סי' קכ"א) שהדבר פשוט שרק בנתברר כן משמער את השבת בפני אדם גדול, ומי יודע אם בנידון יידון וכו', וע"כ. ולכן מן הסתם אין להקל.

עוד הערה כמה שהבאנו בסוף הערה 542, יש להעיר שהדבר ברור שישו הרשע היה מומר, בזה שאר דברים שעבר על כל העבירות [ואף את"ל שהוא התבייש לחטוא בפני אביו, מ"מ הבושה אינה ממעטת מהעוון, אלא באיסור שבת דווקא, ולא בשאר איסורים], וגם כפר באמונת ה' וכו', ולכן החיד"א הוצרך לתרץ באו"א, ופשוט.

[ואגב, כל הנידון שהארכנו בו לגבי מומר, אינו ענין לגבי כשרותו לעול, שכתב בשו"ת מהרש"ד (סימן ט"ו) שאפילו תינוק שנשבה וממשיך במעשים שהורגל בהם ה"ו פסול לעדות, עיי"ש. ועי' במבי"ט ח"א סל"ו ותשב"ץ ח"ג סמ"ו. ועודת שאני גם מעצם שאינו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ, כמש"כ הרמב"ם פ"א מעדות הרבב"ו בתשו' ח"א סי' ש"יב ועוד. וכה"ג כתב באגרי"מ ח"א חאהע"ז ספ"ב ענף י"א שאף להרמב"ם פ"א מעדות ופ"ג מממרים שהם כתינוקות שנשבו, מ"מ פסולים לעדות, ועי' גם בחי"ד סליב' אות ז' ועוד מקומות, וכ"כ עוד באח"ן, וכבר כתבנו שבלא"ה קשה לדון היום דין תינוק שנשבה, ועכ"פ אין להקל בזה בשום אופן למעשה.

ובהרחבת הדברים בכלל, בענין מומר וחילונים בזמננו, יצורף בזה כמה פרקים להלכה בדניי ריבית במומר, ומפרק ד' עד הסוף הוא קשור לדין מומר ותינוק שנשבה בזמננו, והם יסודות חשובים וכלליים במומר, היי"ע ע"י.

בענין הלואה בריבית למומר, ודין מומרים בזמננו
שאלה: האם מותר להלוות למומר בריבית או לא (ומה דינם של המומרים בזמננו).

פרק א

שיטת הראשונים בהלואת ריבית למומר

הנה בעיקר דין מומר אם מותר להלוות בריבית או לא נחלקו הראשונים, והרא"ש בבא מציעא בפ' אי"ג (סימן נ"ב) כתב דישראל שיצא מן הכלל וכפר בעיקר מותר להלוות בריבית וכו', וכן מוכח בירושלמי פ' בתרא דע"ז כותאי קיטרי בעון קמי דר' אבוה וכו', ומסיק התם בשם רבי חנינא כותאי דקסרין מותר להלוותם בריבית, ומ"מ אסור ללוות הימנו בריבית וכו', ע"כ. וכונ"ב כתבו התוס' בעי"ז (ל"ו) שמותר להלוות בריבית וכטעמו של הרא"ש, והביאו ג"כ ד' הירושלמי הנז', וגם הנימוקי"י בפ' אי"ג (מב. מדפי הרי"ף סועיא) הביא וששאל ר"ת אם מותר להלוות לבן המומרת והשיב להתיר, ושמעיה ר"ת ג"כ ראה מירושלמי הנז', והביא המניי"ק שגם דעת הרמב"ן להתיר, וכ"פ הטור (כ"ו קנ"ט), וכ"כ עוד הרבה ראשונים כמש"כ הבי" שם, וסיים ואע"פ שכתבו הגהות שיש אוסרים, וגם המרכ"ב כתב שיש"י בתו אוסר, וכ"כ הסמ"ג בשם רבי שמואל, מ"מ לא חיישין להן במקום לה פני רבנותא, ע"כ. ובד"מ שם כתב בתוה"י דבמהרי"ל פסק כרש"י ורואבי"ה וסמ"ג דאסור להלוות למשומד בריבית, ועי' בב"ח שם שפוסק להקל מעיקר הדין אלא דכיון שיש הרבה שאוסרים, לכך כתב שאין להקל אלא באותם שכפרו בעיקר דווקא.

ולדינא, הנה השו"ע שם (סי"ב) פסק בדומר מותר להלוות בריבית ואסור ללוות ממנו בריבית, אבל הרמ"א כתב שם דיש מחמירין במומר שלא להלוותו, וכתב וטוב להחמיר אם אפשר להשטמ ממנו, ע"כ. ומבואר מל' הרמ"א דגם הוא ס"ל מעיקר הדין שמותר להלוותו בריבית, ורק משום שיש חולקים לכך חשש וכתב בלשון טובו להחמיר [ומש"כ אם אפשר להשטמ ממנו, מדויק דאסור להלוותו בחינם, ואם מלווה לא ליהו לו אלא בריבית, וכן דקדק בפתחי תשובה כאן משם התפא"צ. ובאמת כיוצ"ב מצאנו בתוס' (ע'): ד"ה שכתן, אולם התם מייירי בגוי ומשום איסור דלא תחנם וכו', אבל לא בבואר הרי אין איסור דלא תחנם, וכבר העיר בזה הר"ס בהעמ"ד דצ"ע הטעם, ופשוט שאין לומר דכיון שהוא כנוי יהיה בו איסור דלא תחנם דו"א, וכן דווקא לפרש הטעם משום דבזה שנתנו לו ההלואה הוא מחיה אותו כפשטא דקרא וחי אחיק עמו, ואילו מומר הרי הוא מן המורדיין וכו', וי"ל. והלום ראיתי בחוט שם (הל' ריבית פ"ג) שכתב לבאר הטעם דאם ילוו לו ה"ז כמעלק, ואנן קיילי שמורדיין ולא מעלין עיי"ש, וע"ע בחו"ש הל' שבת סוף ח"ב מש"כ בזה].

ובטעם ההיתר להלוות למומר בריבית, הנה הרא"ש והתוס' (הנ"ל) כתבו הטעם כיון שאין אתה מצווה להחיותו, ולא

קרינא ביה וחי אחיק עמך, וכ"כ הטור הנ"ל (ועי' בגליון מהרש"א כאן מה שהקשה דלפ"ז נתיר ליתומים קטנים ריבית גמורה שהרי לאו בני מצוה ניהו, ולכאז' נר' לדי"ד תלוי במצוה זו אלא זה סימן אם היו בכלל הציווי שלא לקחת ריבית, ובפרט דהם אע"פ דלאו בני מיעבד מצווה ניהו מ"מ בודאי שיש בהם אע"פ שאינו בפועל, ועוי"ל). אולם הנמוקי יוסף הנ"ל מייתי בשם ר"ת דכיון דמומרין לעכו"ם דינם דמורדיין ולא מעלין (כמש"כ בע"ז כו:), אי"כ כיון דגופן כן ממונם לא כ"ש, וביארו דאע"פ דבב"ק (קיט.) אמרו דממונן של המסור לאנסים אסור לאבדו ביד וזה למרות שהם ג"כ בכלל מורדין, דלא דמי דהתם אמרו בה טעמא משום דחיישינן דלמא נפיק מיניה זרעא מעליא, אבל במומר לעכו"ם ליכא למימר הכי מאחר שנטמע בין העכו"ם. ושוב מייתי הנמוקי"י בשם הרמב"ן להתיר, וטעמו דכיון דקייל' דמורדין אי"כ לא מקרי אחיק, ובריבית כתוב אחיק, וההיא דמסור שמורדיין ואפע"כ אסור להלוותו בריבית, אינו משום דאינו אחיק אלא מפני שהוא כרודף וכו', ע"כ. הרי לנו ג' טעמים בעניננו, א'. הרצ"ש והטור ביארו מפני שאין מצוין להחיותו. ב'. הרמב"ן ס"ל מפני שאינו אחיק (והרא"ש והטור לא נחתי לסיפא דקרא ותפסו תחלתו ממש וחי עמך, וכן ילי"ד לשאר ראשונים ולע"צ, צ"ע). ג'. ר"ת המובא בנמוקי"י ס"ל דכיון שהוא מן המורדיין ק"ו שמותר לאבד ממנו [וליי"ל אחרי כל הטעמים האלה מה יענו כל הראשונים הנ"ל שתשש להם הרמ"א לאסור להלוות למומר בריבית, ויש ליישב בפרטיות לכל טעם דלא ס"ל בדברי הרמב"ן שאמר שאינו אחיק, אלא כהרא"ש והתוס' שלא למדו כן, ועי' להלן משם רע"א (ועי' בגידי"ת שבאמת דן דפליגי אי הוי אחיק וכו', ובמל"מ פ"ה מהל' מלוה תמה ע"ז, ולהנ"ל לכאו' הוי מח', ועי' באח' כאן בגליון ועו"א מש"כ בזה), ולא ס"ל לדון מצד מורדיין ממש הראשונים מדין מסור וכו', וי"ל.ב. אכן באמת ראיתי להגר"ז שכתב דאף להאוסרים מ"מ במומר שהוא אדוק לע"ז בודאי מותר דלאו אחיק הוא וכו"ן.

ואיכא נפ"מ בין הני טעמי, דבין טעם הרמב"ן דלא הוי אחיק ובין טעם הרא"ש שאין מצוין להחיותו כבר כתב הגאון רע"א בהגותו כאן ב' נפ"מ, חזא לענין אזהרת הלווה הנותן ריבית למומר לא עובר רק משום לפני עור או גם משום לא תשיך, ועוד נפ"מ לדינא אם מותר להלוות למסור וכו' (וציין לשו"ת ח"צ שבו"י שדנו בזה).

ובין טעמו של הרמב"ן שלומדים ק"ו מגופו שמותר לאבד את ממונו, לשאר טעמים, נראה הנפ"מ כדמבואר בהיתת ד' הנמוקי", לדרי"ת מפורש הדבר דהא דלא חיישינן דלמא נפיק מיניה זרעא מעליא הוא משום שנטמע בין העכו"ם, ומוכח איפוא דשאר מומר להכעיס שלא נטמע בהם ודאי איכא למיחש דללמא נפיק מיניה זרעא מעליא ואסור להלוותו בריבית, אבל לטעמו של הרמב"ן דלאו אחיק שפיר מותר להלוות לכל מומר שהוא יצא מכלל אחיק, ואע"פ שמ"מ אפשר שכתב ממנו זרעא מעליא מ"מ לדידהא לא נאמר איסור ריבית, וחיודו ש"ו שחידשה תורה לא נאמר מ"מ אלא באחיק, ושרי"י שכ"כ המשנה למלך (פ"ה מהל' מלוה ה"ב), וכן העיר החו"ד כאן (סי' קנ"ט), והיינו דאינו קנס ואיבוד ממון בעלמא שנחשו לזרעו אלא זה מצד שחידוש התורה דריבית לא נאמר כן כלל, ובפשטו זה שם הטעם הרא"ש שאינו מצווה להחיותו נמי מותר בכל אופן, ומטעם דמצות ריבית נאמרה בתורה לתלותה בחיות הלווה וכאן אין ד"ו, וממילא כל מומר אינו בכלל האיסור להלוותו בריבית.

פרק ב

בגדר דין ריבית לעומת איסור גזל

ויש להוסיף בזאת, דהנה היה מקום לומר דאף לסברת ר"ת הנ"ל אכתי אפ"ל דלא נצטרך לחוש לזרעו, דהא עד כאן לו מצאנו שחוששים דללמא נפיק מיניה זרעא מעליא אלא באופן שאנו מתירים איבוד ממונו, ובוה אמרינן דכיון שיש לו זרע מפטילא לא נאבדו, אבל כאן שנתון את הריבית מדעתו ומרצונו אין בזה כל חשש דהוי כמו שאר מכר, ואע"פ התורה אסרה זאת בעלמא מ"מ אינו כשאר איבוד ממון, והסברא חלוקה בזה, אולם באמת בתשו' ר"ת שהביא הנמוקי"י מפורש הדבר שגם בריבית יש לדון אם צריך לחוש לזרעו או לא. אשוב בעמתי"ו בשו"ת חכם צבי (סימן מ"ו) והביא דברי הב"ח שרצה לדמות ד"ו למסור דממונו אסור, והשיגו דדווקא באיבוד ממונו שלא מדעתו מצאנו כן, אבל בנותן מדעתו ליכא למימר הכי דאטו אם ירצה המסור לתת את שלו לאחיים מי לא מצוי וכו', ע"כ. וקה"ל עליו דאשתמלתא לפי שעה ע"ד ר"ת שהביאו הנמוקי"י ובהדיא תלה את הדברים זב"ז, ולא כתב כן הב"ח מדעתו, ומ"מ בעיקר סברתו האריך בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ע"ג) לדון בזה דממונו אסור לאבדו דלמא הו"ל זרעא מעליא, וה"ה שאסור לאבד ממנו ממון באופן שישק ממנו ריבית, ודל כה"ג הוי איבוד ממון בידיים, ולא דמי למה שדנו הראשונים גבי אבידה אם מותר לאבדה ממנו דהתם שאני שכבר היא אבודה אצלו וכו', וביאר כוונת המרכיז התם לפי דרכם, ושוב ציין לד' ר"ת המובא בנמוקי"י שכתב כן וגם בריבית יש חשש דללמא נפיק מיניה זרעא מעליא, וסיים ואע"פ שהח"צ ס"ל דמותר לקחת ממנו ריבית ואינו בכלל איבוד ממון, לא קייל' כן, והביא ראה ממש (בריש אי"ג) למסקנה דריבית אונאה וגזל שוים וכו', וא"כ כיון דהוי כדיון גזל אי"כ הוי כנוטל ממון בידיים (ובפשטות הסיבה קצת בעל כגול מפני שאתלו יכל להפטר לא היה ניתן והוי קצת בעל כורחו), וא"כ פשיטא דאסור לשיטה זו דחיישינן לזרעא מעליא.

אכן ביסוד דין ריבית, אם הוא דומה לאיסור גזל או לא, אין הדברים פשוטים וביאורו להלן, דהנה בפירקין דאי"ג (סא.) איתא גבי אונאה וריבית שהצד השווה שהבן שכן גזולו וכו', ואמרו דאנ"ל ולא היה צריך פסוק לאיסור גזל וכו', ומבואר אכן דאיסור ריבית הוא ממש כמו איסור גזל, אמנם יש לבאר בזה דלכאו' אינו בדווקא איסור גזל הורגיל, שהרי מדעתה הוא וה"ז מכמירה שמשלם בעל כורחו כרצון המוכר, אלא שגם במכירה אם היה בתשלום גבוה דהוי הונאה הוי גזל, ואף

שזה מדעתו, והדבר נקבע לפי התורה, שכל שע"פ ד"ת הוא יותר מן הראוי לקחת ה"ז גזל אף אם נתנו מדעתו, שאנו דנים אותו כאדם אלים שא"א לעומת כנגדו. ועי' להלן (סב.) ובב"ק (צד:): שאמרו כביאור הברייתא הנלוזת וע"ל בריבית דהיינו גולנין היינו מלוי בריבית, ומבואר דהוי כדיון גזל וכנ"ל.

ומאיךד מכמה מקומות מבואר שאינו כדיון גזל, והאריכו בכ"ז האח', ועיין בגמ' דאי"ג (סה.) בהא דנושה בחבירו מנה ונתן לו גלימא אין מוציאין ממנו את הגלימא לחד מ"ד (ואף החולק וסובר שמוציאין את הגלימא הוא משום דלא לימרו של וכו', והוי כחילול ה') אלא את שויה, וכתבו הראשונים הרמב"ן והרשב"א והריטב"א ועוד דלא דמי למה שאמרו לעיל מיניה דבנתן חמשה מפקיען מיניה חמשה דבריבית אתא לידיה, דהתם היינו דמי חמשה ולא הם עצמם, דהא קננהו במשיכה, דהא תלמודא ממון של ריבית ממון גמור הוא וקני ליה מאי דשקיל מיניה שהרי אין יורשו חייבין להחזיר (כמש"ש בדף סב.), ורק רחמנא רמא עליה לשלם ואילו קידש בו את האשה מקודשת וכו', ומייתי מתשובה לרב האי גאון שהמוכר פירות הקקנאות, המקח קיים אע"פ שנעשה באיסור ומחזיר היתר משום איסור ריבית [וכן נפסק בשו"ע הל' ריבית סימן קע"ה סי"ח שהמקח קיים, וכן בשו"ע סימן קס"א א"ח בעני"ז ממש, וכבר בחו"מ סימן ר"ח ס"א], ופשוט שאין להעיר דשאני הכא דמרייך שהלווה ומסכ"ס ולכן אינו גזל, דהא כל עניננו מייירי כשהלווה מסכ"ס ומסכ"ס או דנים זאת כגזל מעצם זה שנתחסר ממונו, וגם אילו היה נשאל לרצונו היה מעדיף שלא לתת, וכ"ו קשור לנידון זה אי הוי גזל, וכלשון תוס' בב"ק (קיב.) דלמרות שהלווה נתן הריבית מדעתו מ"מ הוי "כתיבנה בטעות", שלא נתן לשם תמנה אלא לשם ריבית, ע"כ. [ויש להוסיף ולבאר שכל חסרון בדעתו ורצונו ה"ז נחשב כטעות, ולא דווקא מצד טעות ממש בענינו אלא כל חסרון בדעתו שאינו בדעה מושלמת הוי טעות, והוי קצת דומה לאונאה אלא שהוא כטעות בחסרון דעתו, אמנם התם גרע טפי, ומ"מ הלמיון ברור שגם חסרון דעתו חלקי הוי כטעות], ועי' חיינו מהא דמקח בריבית קיים דאינו כדיון גזל, וכ"מ בד' הגמ' בב"ק (שם) דאין יורשי המלוה חייבים להחזיר ריבית שנבה אביהם משום שנאמר וחי אחיק, לדידה אזהר רחמנא וכו', ומבואר שאינו כגזל דאלו היה כגזל הוי לא עובר לירושים כלל ויצטרכו להחזיר, וכ"ה בחו"מ (סימן קס"א סיק"ה) וכן עוד כיוצ"ב טובא, וכנ"ז כ"כ בזה האח'.

והנה לפנינו צדדים לכאן ולכאן אי הוי גזל או לא, ואמנם בהערות הנ"ל היה אפשר לומר דאמנם נתנו לדיון ריבית דין גזל אולם, היינו דווקא מתחילה כשכא לעשות האיסור ואז אמרינן דיחשב כגזל ולכן אמרו דצ"ז ג' פסוקים וכו', אבל ההוכחות הנ"ל שהבאנו מהא דהמקח קיים באיסור ריבית, וכן הא דאין צריך להחזיר בנפלה לפנינה ירושה, היינו בדיעבד שכבר נטל את הריבית דאז אמרינן דשוב נעשה האיסור וכנסת לגדרי שאינם בעלמא, אמנם עדיין יש לדון בזה הן משאר ראשונים שמהו אינו כללי אם הוא איסור גזל או לא בין לפני הלקיחה ובין לאחר כך (עיין תוס' הנו"ו בב"ק קיב.), וגם קשה להרב לומר כן כסברא דיהיה לו דין גזל לפני הלקיחה, ואילו לאחר שלקח יחשב כאיסור בעלמא, חזא דגפשטות הכל בענין אחד ומהיכ"ת לחלקו, ותו דענין גזל גופיה הוא רק בעל שמשאר אחי"כ ביד הלוקח וזה גופא איסור הגזל, ואם אמרינן מתחלה שיש איסור גזל אי"כ ודאי שיצטרך להחזירו אח"כ, ואע"פ שאיסור גזל נלמד ביסודו מקרא דויגזול את החנית (כמש"כ ברש"י ריש סנהדרין וכד'), והיינו מעשה החטיפה, עמש"כ לעיל בזה, מ"מ ודאי דאיסור הגזל הוא איסור שמתמשך כל עוד נמצא אצלו, ח"פ.

ואם כן נשאר להבין את יסוד דין ריבית אם הוא מדין גזל או איסור מיוחד [ויש לציין ללשון הטור ביי"ד ר"ס ק"ס בהל' ריבית שכתב בלשונו ריבית כיון דאתא לידן נימא בהו מילתא וכו', וכתבו שם המפ' על הטור דכוונתו להסביר מה מקום לדיני ריבית ביי"ד, ולא בקוממו בחושן משפט, ומבואר דבעיקרו הוא צריך להיות בחו"מ, וכמו שבאמת סדרם רכינזו הרמב"ם בהל' מלוה ולווה, ועי' בב"ח ובאח"י שם, ומבואר דבעיקר שייך להל' חו"מ, וגם בש"ס הוא מסודר בתוך שמעתיאת דחור"מ, ועי' ע"ל, ויש לציין באמת עוד דהיא דמצאנו שנידון כאיסורא לענין פלוגתא דרב ושמואל דק"ל בבכורות (מט:): דהלכה כרב באיסורי, וכמו"כ הכריעו הפו כה"ג גם כאן לענין דיני ריבית כדונמת פלוגתא דרב ושמואל בסוגיה דפרדיא (עג.) ובשו"ע סי' קע"ו, וכדונמת הפו פלוגתא דשם (עד.) וכמש"כ לעיל המחזיר שו"ת ה"ב דהוא מטעם דהלכה כרב באיסורי, ועוד, ולכאו' משמע מזה דהוי כמילי דאיסורא, וזה למרות דאשכחן הרבה דיני חו"מ הקשורים לכל זה כדונמת היאה דיסימן קס"א וערוך].

ואמנם היה נ"ל דבאמת הוא דין ממון ככל דיני ממונות אלא שיש להם הלכות מיוחדות כדרך שיש בשאר הלכות חו"מ, ובאמת כל דיני חו"מ דממונות ואי אינו מתקיים הדין הוי כאיסור גזל, דכי אם לא ישלם שכירות או לא יקיים הקנין שנעשה, וכל דיני פועלים ושומרים שנקבעו בהם הלכות רבות וכי הוי איסור גרידא. הלא כולוה בכלל דיני ממונות כשאינו מתקיים הוי גזל, וה"ו הכא בריבית, אלא דמ"מ יש בזה הלכות מיוחדות, ואת"ו התם הטעם שיש בהם דינים מיוחדים ולא יצטרך להחזיר ממון שנטל וכו', עי' צ"ל פשוט דלא דמי לגזל גמור שלא נתנו מדעתו כלל, ובוה חידשה התורה לדלועם בעמוד החזוץ קאי, אבל כאן שנתנו מדעתו קיל טפי והיו הם הלכות מיוחדות בריבית, ודוי"ק, ואנ"ל י"ל על דרך הנ"ל שאיסור ריבית הוא איסור מיוחד שחידשה התורה דמ"מ בתחלתו הוא אסור לעשות כן מצד איסור גזל דהוי קצת כנוטלו בעל כורחו (וכמשנ"ת דאינו ברצונו לגמרי), או מצד דהוי כטעות (כמש"כ תוס' הנ"ל, וכמשנ"ת ד"ל דהיינו הך מחמת שאין לו ברייה אינו בדעה גמורה בתניהה זו), אולם אחרי שלקחו כבר אמרה תורה שיהיה כל דין מיוחד ומצוה מיוחדת להחזיקו, ולא מדין גזל מאחר שלקחו כבר, אלא דין מיוחד להחזירו שציתיה התורה ככל האיסורים (וכבר מצאנו גם באיסור גזל בעלמא דיש חילוקים

בין שעת הגזילה לאחר מכן, כגון אם עשה שינוי המועיל להוציאז מרשות הנגזל דאינו מחזירו כמות שהוא וכו'), ודוי"ק. ויש ב' ביאורים בזה אם הוא גזל ממש עם הלכות מיוחדת, או דהוי דין מדיני ממונות בעלמא שימוה בפרטיו לגמור.

נמצא איפוא לדלועם יש באיסור ריבית גם דין גזל וגם דין איסור בעלמא, ונתבאר בכמה אופנים, א'. דהוי דין ממון עם הלכות מיוחדות, וכל שלא מתקיים דין הממון כפי ההלכות שנקבעו בו שוב הוי גזל [ולכן בירורשים א"צ להחזיר, ואפע"כ בריבית קצוצה קיילי בב"מ (סא): דריבית קצוצה יוצאה בדיינים, וכמו שפסקו שם (סה): דהלכתא כר' אלעזר, דהכל לפי החיוב שנקבע]. ב'. דהוי דין גזל גמור, ומטעם שאינו ניתן ברצון הלווה לגמרי, אלא דכיון שמ"מ נתנו מעצמו אזי אם לקח כבר דינו שונה משאר גזל, ולא דמי לכיאר הקודם. ג'. יש לבאר ואולי ראיתי כן באיהו מקום דהוא איסור ככל האיסורים, אלא שדימוהו במהותו לאיסור גזל. אולם יותר מבואר כביאורים הנ"ל דהוי דין בדניי ממונות אלא שיש בו תנאים מיוחדים מחמת יחודו ששונה משאר דברים שאינם ברצון כלל וכו', ועי' ע"ל להלן בסוה"ד כביאר ד' החכ"צ עוד בענין זה. [שוב מצאתי במחנה אפרים הל' ריבית סימן ב' שדן בהאי מילתא דאיסור ריבית אי הוי מדין גזילה או לא, והביא סתירה בד' הרמב"ן (ויש לבאר ולדון בזה על דרך שנתבאר בס"ד ודו"ק)]. ועוד העיר בריתא מכ"ד יש להאריך בזה טובא, כיעוין שם, ובמשנ"ת ובחו"ד סימן קס"א סק"ה ועו"א]. ומעתה אחי"ז נבא ליישב דברי הגאון חכם צבי שכתב דמותר לאבד ממון המסור ע"י ריבית, והקשה השבו"י דהלא בגמ' דימו ריבית לגזל וכו', ולהנ"ל יש לדון ולומר דלפי ביאור אחד הנ"ל דאינו גזל גמור אלא דין בדניי ממונות שיש לו הלכות מיוחדות, וכמו שפיר הוי כמו אבידה שאם לא יחזירנה עובר איסור הרי היא דומה לגזל, וה"ו כ"ג שהוא שונה ומיוחד באיסורו מטעם שנתון מדעתו וכנו", וא"כ כל כה"ג אינו גזל גמור ושפיר יש לחלק ולומר שמתיר לאבדו, ואע"פ שדימויהו לגזל מ"מ כאמור אינו דין גזל ממש, אלא הוי חיוב לקיים דין הממון כמו גזל וכדו [ומה שאמרו למסקנה שאפשר ללמוד מריבית את דין גזל וא"צ פסוק, הוא נשאר לעולם, ואפילו אם ריבית הוי כמקצת גזל וקיל טפי, אכתי יש ללמד מזה לשאר גזל בק"ו, וההיא דלעיל שרצו ללמוד בהיפוך את דין ריבית מגזל ואונאה, באמת אמרו שא"א ללמוד זאת מפני שריבית הוא מדעתיה], דאכתי לא אשכחן לאיסור רק באיבוד ממון בעלמא ולא בריבית.

אכן באמת לא יעזור תירוץ זה כ"כ דאמנם אינו גזל ממש, אבל מ"מ כיון שיש לו חיוב לקיימו שוב אם לא יקיימו הוי ככל איסור גזל שנידון לפי הלכות שנקבעו בו בכל עינת בפרטיות (אם כי שגם בזה יש מקום לומר דבהלכה מיוחדת זו לא נאמרה הלכה זו לחוש לזרעו, ועיין), וק"ו לצד השני שהבאנו דבתחלתו הוא גזל גמור כיון שאינו מרצונו השלם, ולפ"ז לא יתורצו ד' הח"צ. איברא דאם נאמר כציודו שהבאנו לדלועם הוי ככל האיסורים שבחורה אלא שנתנו לזה דמיון בעלמא לגזל אזי יש מקום ליישב, דלענין איבוד ממון המסור וכו' כיון שאינו דין ממון ממש אלא שררשו הוא איסור בעלמא שפיר מותר לאבדו, וא"כ המקום ליישב ד' הח"צ הוא רק אם נתרץ דהוי בעיקרו דין איסור. ולכא"ה הוי אפ"ל עוד אם נתרץ דהוי דמיון גזל במקצת שלא לגמרי (ולכשון הרא"ש בתוספותיו בדף עא. דדמי קצת ריבית לגזל), אולם אם הוי מקצת גזל אכתי קשה דכיון דמ"מ יש בזה גריעותא בדין גזל אי"כ מה לי איסור גמור גזול או איסור חלקי גדול, וי"ל.

וכעת ראיתי ביראים (מצוה קנ"ו) גבי הלואה למומר שהביא מח' אם נלקא אחיק וכו', וכתב ונראה כדברי האוסרים ריבית במשמומו לתיבאבן, וראיה לירבייהם "יריבית הוי כעין גזל" כדאמרינן באיהו נשך ל"ל לאו בגזל וכו', וכשריבתה התורה לכל אבדת אחיק לרבות את המשומד הווהיה תורה על ממון חברך המשומד ריבית נמי כיוצ"ב דהא ממון חבריך משמך הווהיה התורה שלא לחלקו, ע"כ. ומבואר דבדין דריבית הוי כעין גזל (אמנם י"ל שאינו לגמרי כגזל), ומ"מ משמע בדבריו שזה לתא דיניי ממונות ולא איסור גרידא שנתחשב בו כדיני הגזל. (ועוי"ל בעיקר הדברים דאפילו אם נימא דהוי כגזל, מ"מ יש לדמותו לאבידה באופן המותר שלא להשיבו דמותר להפקיע ממנו, ואע"פ שגם בזה יש דמיון לגזל מ"מ ככה"ג לא אסרו, אולם באמת שאני אבידה דקודם שמחזירו הוי אבודה ממנו, אבל כאן גרוע טפי ובפרט אם נאמר דמתחלתו הוי גזל יהיה אסור), ואמנם כ"ז לפלפולא בעלמא אחרי שכבר הבאנו תשו' ר"ת שבנמוקי"י הרמב"ן שמפורש דלא כהח"צ, מ"מ הירוחתו בזה לבאר גדר איסור ריבית, ובוה נבין ג"כ את שיטת ר"ת לאיךד גיסא דלא כהח"צ דבאמת ס"ל דהוי כגזל וכמשנ"ת, ודוי"ק.

פרק ג

דין המומר להלכה

וניהדר להאי פלוגתא דקמאי הנ"ל מאיזה טעם התירו הלואה למומר, אם מצד דמיון לאיבוד ממונו או מטעמים אחרים, והנפ"מ בזה אם מותר בכל מומר, או רק במומר שנטמע בין העכו"ם ששוב אין חשש שיהיה לו זרעא מעליא. והנה בב"י (סי' קנ"ט) דקדק בלשון הטור והרא"ש שכתבו ההיתר בדין המומר בלשון מומר שכפר בעיקר, וכתב הבי" דמילתא פסיקתא נקטי דסתם מומר שכפר בעיקר הוא להכעיס, אבל באמת ה"א אם לא כפר בעיקר כל שהוא מומר להכעיס ה"א בכלל [וכ"כ במפורש בשאר הראשונים הנז' בב"י, ועי' תוס' בע"ז (כו): בענין אבידה וכו', וכן הביא הש"ך בס"י קנ"ט סק"ד מתשו' הגאונים שהשיב הרי"ף שאם הוא מומר דשביק היתירא ואכיל איסורא מותר להלוותו בריבית ורק מומר לתיבאבן אסור], ועי' שם בב"י גבי משומד שיצא מכלל ישרא' ועיין לא ראינותו דשביק היתירא ואכיל איסורא. וביאר דהוה גזל וכו' בכלל להכעיס, עיי"ש ובד"מ ש"א (ועי' במל"מ פ"ה ה"ב). וכבר ביארנו הדברים בהל' עירובין סימן שפ"ה, ודוי"ק.

והב"ח (שם) העיר בדקדוק לשון הרא"ש כנו', דנקט מומר שיצא מן הכלל וכפר בעיקר, וכתב הב"ח דבדווקא

מענטגים ותגובות | רגע

[ומש"כ "ושביק" וכו', לאו דווקא כי אף שמעולם לא נגע בה, מ"מ כיון שיודע ובידו להדבק בה, ולחזור לשרושו יהיחיד ואינו עושה כן, ה"ז כמו "שביק", ודוק].
ודברים אלו ובואו גם בסה"ת (שער מ"ו ח"א ס"ה), וכזה בחי' הר"ן שם, וע"ע גם בתוס' בעירובין (טט), ורא"ש ומרדכי שנראה דס"ל כן גבי צדוקי דהוי מומר, ורק הבי" (בסימן שפ"ה) כתב שהרמב"ם פליג עליה, עיין שם. וע"ע גם לרבינו שמשון שהובא בשו"ת המכ"ט ח"א סל"ח א"כ סל"ח דמוכח כן, ויוצא איפוא שדעת הראשונים דלא כהרמב"ם, וע"ע בשו"ת הרשב"ש סי' פ"ט בביאור מח' הרמב"ן והרמב"ם.

ומלבד כל זה, הרי חזינן הרבה פו' שכתבו בפשיטות שאף לפי שיטת הרמב"ם אם הוא מחלל שבת ה"ז מומר, וכיעוין בשו"ת הרשב"ש שם והרא"ם סנ"ו וסנ"ח, ובשו"ת המכ"ט שם והרדב"ז בסוף ח"ב בתשו' לר"ב אשכנזי (הזכירו השי"ך בנקה"כ יו"ד סי' קכ"ז), וכן מהריק"ש באהלי יעקב סל"ד, וע"ע באריכות בזה בשו"ת מהרש"ך ח"ג סט"ו, ובגינת ורדים כלל ב' סל"א ועוד רבים, וע"ע בבדק הבית יו"ד סי' רס"ו ובש"ך שם סק"ז, אלא שבבי" ל"מ כן, ויל"ד בזה מלשון הרמב"ם בהל' ממרים שם וסופ"ב דעירובין ובדבריו בתשו' סי' שע"א ועוד, ובפשטות הרמב"ם הרי משמע שבכל אופן גם כאנוסים, ואמר הוסיף הרדב"ז בזה שכיום הם מחפרים ומגדפים וכו', ופשה שגם בזמן הרמב"ם היה כן, אמנם בדבריו בתשו' מבואר שאף הרמב"ם כתב כן, וי"ל.

עוד יש להוסיף מה שהבאנו בהלכות שבת (סימן שפ"ה) בענין חילונים שבזמנינו ובהערה שם, דאשכחן ברמב"ם פ"ג מממרים שכתב שיש להשתדל להחזירן לאיתן התורה, וסיים "ולא ימהר להורגן", והיינו דאינן בכלל מורידין דאפשר שיחזרו בהם, אולם מומר שמו עליו (ונתבאר שם שאח"כ לא ראו את סיום הרמב"ם הנז', מפני שהושמט ע"י הצינורא, וכן ראיתי הרבה אחרונים שכתבו שהם מעתיקים את לשון הרמב"ם וסיימו כביילים לאיתן התורה, וגם בגדולי האח"כ הנזכרים לעיל מבואר גרסו ברמב"ם כפי שנדפס מחדש בתוספת ההשמטות), וכן כתבו גדולי האחרונים, והזכרנו מזה גם בפרק הקודם.

ומיהו מדברי הבי"ו (סימן קנ"ט) גבי הקראים שאסור להלוותם בריבית מוכח שבכל אופן דינם כתינוק שנשבה, ולא חילק בזה, והובאה שבעקבותיו כתב החווא"א באו"ח (סימן פ"ו סק"ו) (והנראה גם ביו"ד (פ"א סק"ו) שאינם מומרים ממש, ועיין בהלכות שבת שם מה שכתבנו בזה [ומיהו אכתי אין ראיה להקל בהם כאשר הם מחפרים ומגדפים שבוה אף הרא"ם סנ"ז מודה, וכמו שהערנו להלן בסוף הסימן ד"ה ואצ"י], ועוד הערנו בזה בפרק הבא.

וכעת נזכיר דברי האחרונים קמאי וכתראי:

א. הרדב"ז ע"ד הרמב"ם פ"ג ממרים כתב שאף להרמב"ם שלימד זכות על הקראים, בזה"ו בודאי מצוה להורידן בכל יום, שהרי בכל יום אנו מחזירין אותם למוטב והם מחרפין ומגנפין את בעלי הקבלה (היינו החכמים בתושבע"פ), ואין לדונם כאנוסים אלא ככופרים, ע"כ.
וזה הוא היטב לגירסת הרמב"ם הנ"ל שכל מיהו להורגן, ולא אה הוכחזו אותם והיו חוזרים מותר אף להורגם. ואמנם מזה אכתי א"א ללמוד לענין החילונים שהרי אין לנו בירור כמה ידעיה יש להם ואם הוכיחום כראוי וכו' (עיין להלן בפרק ו), והרמב"ם הרי כתב שמדובר על מי שמעל דתם וכו', והרדב"ז כתב שבכל יום אנו מחזירין אותם וכו', אבל באלה החילונים אפשר שחסר דבר זה שאנו מחזירין אותם כל יום, ואף אם מנסים להחזירם, האם אכן יש בידינו יכולת להחזירן בכלל, ועיין בשו"ת הרשב"ש (סימן פ"ט), ודוק".
ובש"ת בתשובת הרדב"ז הובאה בסוף ח"ב (ונדפסה מקדם בעו"ת רב"א סי"ג, וזהו רמז השי"ך בנקה"כ יו"ד סי' קכ"ז ועוד), ועוד האריכו בל"ד דינים אלו הרבה מגדולי רבותינו האחרונים אודות הקראים ודומיהם, וכיעוין במב"י"ט ח"א סל"ז וסל"ח, ומהריק"ש באהלי יעקב סל"ג ודעתו היא בסל"ד.
וגינת ורדים כלל ב' סל"א וכן מהרש"ו בשו"ת באר מים חיים סי' מ"ח עם עול תרי ורבנן חתמו לפסק הלכה שם גרועים ממומרים ומינים וכו', והיינו כל שהם מחללים שבת ומועד הרי הוא כמומר גמור, והרא"ם בתשו' סנ"ז ג"כ ס"ל כן, אלא שבפועל סבר שהם שומרי שבת וממכדים החכמים, כיעו"ש, ובדבריהם מבואר שאף לדעת הרמב"ם הדיו כן, כמו שחלקם כתבו בהערה ש"ח לדעת הרמב"ם ורה"ג, ומלבד כ"ז הרי להרמב"ן ודעימיה פשיטא שכך הדין וכמשנ"ת לעיל, הגם שיש לדון ולדחוק גם בדבריו הראשונים וכנ"ל.

ב. עת נזכיר דברי פוסקי זמנינו אודות הנקראים חילונים המצויים כיום בא"י, כי אף אם נאמר שלדעת השו"ע ע"פ הרמב"ם היו תניקות שנשבו למרות שרוב הראשונים חולקים ע"ז, וכמו שחבאנו לעיל, מ"מ הרי לכונ"ע אם נודע להם מדת ישראל וכדו' עליהם לשוב, וא"כ יש לדון על אלה אם הם בעיניו ידעיה זו ובחוקת שהיה עליהם לשוב והו מומרים או לא, והנה כתב החווא"א (ספ"ו סק"ד וביו"ד ס"א) שיש לדון על כל אחד בפני עצמו, וגם כתב שיש לדון בדבר כראות הדיינים באותו דור, והנה בחפשי באמתחות הספרים מצאתי שגדולים מחכמי הדור מחשיבים אותם כממרים, וכיעוין באגרות משה החזע"ו ח"א ספ"ב ענף י"א שכיון שהם במקומות שיש יהודים כשרים וכו', אמנם שם כתב שאבותיהם מאמינים והיו יכולים להתגר אחר הכשרים וכו', אך בדבריו במקומות אחרים משמע שבכל אופן הוא כמומר וכיעוין בחזע"ו ח"ד סנ"ט ובח"ח סל"ח אות כ"ב, וכ"כ באו נדבריו וחי"ט סי' ג"ה, וכ"מ מהגרש"ו"א במנחת שלמה ח"ב סי' ט"ד אות י' וביתר בייאור בהלכות שלמה פסח פ"ט, ולא בהגות ביצחק יקרא סי' שכ"ט ס"ד, וכן הגר"ש וואגנר בשבט הלוי ח"ב סי' קע"ב וחי"ט סי' קצ"ח וחי"ט סי' ס"ה, וע"ע בחרי"ש בהל' שבת ח"ב פ"מ אות ג' ודעתו כ"מ שכן שהביא הרמב"ן בב"מ (ע"א): בשם ר"ת שמות'ת הלוות לכן משומדת [אמנם התלמידיו של רש"י אמרו בשמו שאסור שאע"פ שחטט ישראל הוא, וע"ע שם מש"כ בזה, ומ"מ י"ל דהוי מומר בעלמא].
וכן הרמב"ן בהגשך כתב דלא דמי לתינוק שנשבה לבין הגויים שלא יודע כלל, משא"כ כאן דיועד ושביק תורת ישראל ומדבק בחוקות הגויים הרי הוא משומד גמור ומורידין ולא מעלין, ע"כ.

ה"ז מעולה יותר בידיעתו, ואם לא עשה כפי ידיעתו ה"ז גרע טפ].
וא"כ מש"כ השי"ך שעכשיו הם גרועים, יתפרש דיינו גרועים מצד שידועים יותר מתורת ישראל ומתערבים בהם, ואין זו ידיעה סתם, ואעפ"כ נשארים באיולתם ועוד מוסיפים שנאה על כל תוספת ידיעה, וה"ז גרע טפי, אולם הלשון מעלות טובות וכו' עדיין ק"ק לפרש כן, וגם יל"ע בזה אחרי דמ"מ הכל הוא מושך בגלל שושר הקלקול שהתחילו בו.

ועד"ז יש להוסיף עוד, דהנה לשון הרמב"ם (הני"ל) לאחר שכתב דין הקראים דנחשבים אנוסים, לפיכך ראוי להחזירן בתשובה וכו' עד שיחזרו לאיתן התורה, ע"כ, ויש מקום ללמוד דאם נתעסקו איתם ולא חזרו בתשובה דשוב אינם אנוסים, ואמנם מד' הרמב"ם אינו מוכרח, ד"ל שיעקר הקפידה אם למדו וידעו ועדיין מחזיקים במרים, ומ"מ כן ראיתי שם בפירוש הרדב"ז שכתב דאותן הנמצאים בזמנינו אם היה אפשר בידינו להורידן היה מצוה להורידן, שהרי בכל יום אנו מחזירים אותם למוטב ומושכין אותם להאמין בתורה שבע"פ והם מחפרים ומגדפי' את בעלי הקבלה, ואין לדון את אלו בכלל האנוסים אלא ככופרים וכו' (ולכאז' עיקר כוונתו יום אנו מחזירים אותם למוטב וכו', וכ"ו מוציא אותם מכלל אנוסים, ומה שהוסיף והם מחפרים וכו' אינו טעם נוסף דהא כבר נתבאר דבפשטות כל שעושים כן בגלל שהתחילו בטעותים וכו' בכלל אונם שלא ידעו מעולם דרך הטובה, והם משמ"שיו כפי הטעות שלהם, אלא הוסיף כן להורות תוספת גריעותם, ולמרות שנודע להם דרך ישראל ע"י שהמשיכום), וסיים שבתשו' שאלה האר"ך בענינים [ועיין תשו' הרדב"ז בסוף ח"ב לר"ב אשכנזי בתשו' סי"ג], ועיין להלן בפרק ה"ז שאכן נוצאת תוספת והמשך לדברי הרמב"ם, ועפ"י"ז מבואר עוד.

וכן מבואר במשנה למלך (שם) שכתב שדפרוס הרמב"ם עם מגדל עז' סיים כלשונו ולא ימהר להורגן, ומשמע שאם לא רצו לחזור לאיתן התורה אזי מותר להורגן, וכ"כ מהר"ם מטראני פ"א סימן ל"ז, וכ"כ הרדב"ז בתשו' הנ"ל בתשו' רבינו בצלאל סימן ב', וי"ח גם בתשו' הרשב"ש ספ"ט ובנימין זאב סי' ת"ו ועוד גדולים שכתבו כן בהדיא], ועפ"י"ז כתב המל"מ ליישב דברי הבי"ו שציון להרמב"ם בפייהמ"ש לחולין דאה"נ דמייירי כולל רצו לחזור לאיתן התורה ומש"ה מותר להורגם, ולפ"י"ז מותר להלוותם בריבית, וכ"כ הרדב"ז בתשו' סימן י"ב, ע"כ. [ובעיקר דינא דקראים דחזינון פלוגתא דהבי"ו והרמ"א אוסרים ואילו השי"ך ועוד מתירים, ראיתי להגר"ז שם שכתב דבשל תורה הלך אחר המחמיר עיין שם, ולכאז' צ"ע הלא אינו ככל ספק בהלכה, אלא יש לברר ענין המציאות ואיפו גריעותיהו'ם אם נחשבים כאנוסים או לא, וצ"ל דקאי על אותה דרגה מסוימת דמשמע דפליגי בה].

והנה יוצא מדברי גדולי האחרונים הנ"ל [וולת הבי"ו של"מ כן בפשטות], דכל הני הקראים וכו' אם הוכיחום והדריכום לאמורת ישראל ונשארו איולתם יצאו כלל אונס והם כדיון המומר (ועפ"י"ז שפיר היה אפשר להו' דברי השי"ך שכתב דאותם שלנו גרועים יותר מאן הרמב"ם, דכוונתם מצד שכיום הם יודעים יותר מדת ישראל והוכיחום, וזה כדרך הנ"ל, אלא שהערנו מלשונו שכתב דבזמנם היה להם מעלות טובות, ומשמע דלא תולה זאת בידיעתם).
ולכאז' היה אפשר לדון בהאי פלוגתא הרמב"ם והנמוק"י דלמית הבי"ו דיש לומר איפוא דלא פליגי, אלא הרמב"ם מייירי באותם תועים שמעולם לא הדריכום באמנות ה', ולכן אע"פ שידועים מתורת ישראל עדיין הם בכלל אנוסים, אבל הנמוק"י דמייירי באותם שלק שעומדים כן ישראל אפשר דכוונתם הוא במסתמא אלא שהם נמצאים בין היהודים מסתמא הם יודעים מתורת ישראל באופן שאינם בכלל אנוסים, וכעין אותם אלה שהביאו הרדב"ז והאח"י הנ"ל שאם דיכירו איתם על אמנות ה' ולא האמינו דאינם אנוסים, והה"נ אנו שנמצאים בינות היהודים א"א שלא ישעמו באמנות ה', ושוב היו כמו שהוכיחום ואינם בכלל אנוסים, דלפ"י"ז שפיר י"ל דלא פליגי [ובכלל יש לדון ולפלפל הן בשיטת הרמב"ם הדכל תלוי אם הגיעו לבסוף לידעיה, וגם בנימוקי"י י"ל לאידך גיסא, ויל"ב]. אמנם ריהטת לשון הנמוק"י היא השכל תלוי בידיעת תורת ישראל בעלמא אם לא, בלא קשר לתוכחה, ומהו למדו הבי"ו והרמ"א דפליגי".

[ונוסף בה עוד מילתא, דהנה הרמ"א (בס"ג) דן מהו תינוק שנשבה ומה כלול בזה וכו', ולכאז' קשה הלא לעיל (בס"ב) כתב דיש להחמיר שלא להלוות למומר בריבית, וא"כ הרי אפי"י אם לא הוי בכלל תינוק שנשבה נמי אסור להלוותו בריבית, ויש לבאר דהאי בכמה אופנים, ובפשטות צ"ל כמו שהערנו לעיל בתוך דבריו דאף להרמ"א אינו איסור מדינא אלא כלשונו וטוב להחמיר, אבל לעיקר דינא ס"ל כהשו"ע, וכעת מבאר מהו תינוק שנשבה דבכה"ג אסור מדינא, ועוד יש לבאר עפמ"ש לעיל לשיטת הגר"ז דאם הוא אדוק בע"ז גם להרמ"א מותר להלוותו בריבית דהוא מן המורידין, וא"כ באופן זה אם הוא תינוק שנשבה קיל טפי ואסור להלוותו בריבית דהוי כאנוס, ועוד יש לבאר לפי מה שדן בפתחי תשובה בשם התפא"צ לדון אם לדעת הרמ"א שאסור להלוות למומר בריבית הוא גם באבן קוביא, או דלמא דלא החמירו כ"כ, והשתא לצד דבאבן קוביא מותר להלוותו יבואר שפיר דבתינוק שנשבה יהיה אסור אפילו באופן זה, ועו"י"ל, ודוק".

פרק ה

דין תינוק שנשבה, והדין במחללי שבת בזמנינו

ובעיקר הדברים יש לבאר, ראשית, שיעקר הנידון הנ"ל הוא לדעת הרמב"ם, אבל הרי רוב הראשונים פליגי הלא הם הנימוקי יוסף הנ"ל שהביא הבי"ו, ונוסף ע"ז עוד ראשונים שלא הובאו בבי"ו כלל, מה שהביא הרמב"ן בב"מ (ע"א): בשם ר"ת שמות'ת הלוות לכן משומדת [אמנם התלמידיו של רש"י אמרו בשמו שאסור שאע"פ שחטט ישראל הוא, וע"ע שם מש"כ בזה, ומ"מ י"ל דהוי מומר בעלמא].
וכן הרמב"ן בהגשך כתב דלא דמי לתינוק שנשבה לבין הגויים שלא יודע כלל, משא"כ כאן דיועד ושביק תורת ישראל ומדבק בחוקות הגויים הרי הוא משומד גמור ומורידין ולא מעלין, ע"כ.

מן המורדים הוא, ע"כ. וא"כ יוצא דבשביל ההחשב תינוק שנשבה לבין הגויים צריך שיהא כך לגמרי שלא יכיר מתורת ישראל כלל.
אכן בבי" (סו"ס קנ"ט) מייית ליה, והוסיף דעל פי דבריו יצא שדין הקראים דינם כמשומדים ומותר להלוותם בריבית, אבל להרמב"ם בפירוש המשניות ריש חולין נראה שדינם כדיון תינוק שנשבה בין הגויים ואין להם דין משומדים, ע"כ. ומבואר דס"ל לבי"ו שדין תינוק שנשבה לבין הגויים לאו דווקא הוא, אלא גם בגדל ונשתרש בטעותו ע"י התועים נמי דינא הכי, ולמרות שהוא מכיר מתורת ישראל.
וכן בשו"ע שם פסק דהקראים אין להם דין מומרים ואסור להלוותם בריבית.
וכן הוסיף הרמ"א דתינוק שנשבה לבין העכו"ם ואינו יודע מתורת ישראל כלל דינו כקראים ואסור להלוות לו בריבית, ע"כ.
וזוין שם שכ"מ בבי"ו לדעת הרמב"ם, וקצת קשה אחרי דחזינון בבי"ו רבותא טפי לדעת הרמב"ם שאפילו לא נשבה ממש לבין העכו"ם דינא הכי, והיא גופא חידוש הדין בקראים, א"כ למה לא כתב רבותא טפי, ובכלל לשם מה הצורך להוסיף ד"ו, הלא בזה כולל יודו והוא דין פשוט וברור ויוצא בק"ו מדין הקראים, וגם צ"ב מהו הציון שנכתב שם שהם ד' הבי"ו לדעת הרמב"ם, הלא כונ"ע ס"ל הכי, ואדרבה דין הקראים נצרך ללמוד משם אם הוא דומה לזה או לא, וצ"ע.

ומ"מ לדינא ודאי דאף הרמ"א ס"ל כד' הבי"ו שפסק כדעת הרמב"ם והלא כהנמוק"י, כמו שסתם כד' השו"ע, וכן פסק בהדיא בהמשך דבריו בדיון מומרת בעבודת כוכבים שיש לה בן מן העכו"ם, שהבן כמותה ונקרא מומר ואסור להלוותו בריבית דהוי כתינוק שנשבה לבין העכו"ם.
ע"כ, ומקורו טהור מדברי המרדכי (סו"פ החולץ) כמו שהביא בדרכי משה, ואמנם בתחלה פירש המרדכי סובר להרמב"ם שאלה הלוות ואנוס בתיבית כלל, ושוב ביאר דכוונתו מוסעים אחר דכיון שאינו יודע רבונו ומתכוון למרוד בו א"כ אינו כדיון המומר אלא כשוגג גרידא ואין בו דין מורידין וכו', וכתב דלא כהנמוק"י שכתב בעג"ז ממש על בן המומרת שמותר להלוותו בריבית ואינו כשוגג וכו', שדעת הבי"ו לאסור כמש"כ לענין הקראים מדברי הרמב"ם, והואיל והקראים יש להם דין תינוק שנשבה ה"ה לכן המשומדת וכו', ע"כ, [וכן פירש הב"ח בפשטות שדעת המרדכי היא משום דהוי כתינוק שנשבה], ויוצא לדינא שדין תינוק שנשבה הוא גם במכיר דת ישראל כל שנתגלה על דתם, דאינו בכלל יודע רבונו ומתכוון למרוד בו, ובאמת צ"ב סברת הרמב"ן והנמוק"י המחלקים בין גדל בין העכו"ם ליועד מתורת ישראל, דהלא מ"מ הסכרא נוגתת דכל שאינו יודע ריבונו ומתכוון למרוד בו דהוי כשוגג, ומה לי נשבה לבין הגויים, לנשבה לבין המתנהגים כנויים, וצ"ל דמ"מ כיון דמייירי ביועד מתורת ישראל חמור טפי דאמרינן שיכול לחזור ואינו חוזר ועכ"פ אינו בגדר אנוס, ומ"מ לדינא להרמב"ם והפרי"ג הוא בכלל שוגג דמ"מ אינו כמורד.

ובמה שישד הבי"ו את דבריו להלכה כשיטת הרמב"ם בפייהמ"ש ריש חולין, כבר העיר בחידושי הגותה תטור דזה תמוה, דאדרבה נראה שם מדברי הרמב"ם שיש להם דין אפקיוסדים מגורים ומותר להורגן וכו', וכתב אשר על כן נראה לי שטעות סופר הוא ועיקר ראיית הבי"ו ממה שכתב הרמב"ם בהל' ממרים (פ"ג ה"ג) וזה לשונו: אבל בני התועים האלה ובני שבתם שהידיו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם, הרי הוא תינוק שנשבה בניהם וגדלוהו, ואינו זריו לאחוז בדרכי המצוות שהרי הוא כאנוס, ואע"פ ששמע אח"כ שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם כך אלו וכו', לפיכך ראוי להחזירם בתשובה וכו', וע"כ, והערה זו מקורה בדברי השי"ך למלך (פ"ה מהל' מילה ה"ב) ד"ח עוד כתב מרן, גם הוש"ך (סק"ו) העיר כן על הבי"ו דאדרבה מפיהמ"ש מוכח להיפך, אבל בנקודות הכסף כתב ומיהו בחיבור היד כתב הרמב"ם רפ"ג מהל' ממרים כן להדיא, ע"כ. אמנם הבי"ו כתב שכה"ה בפייהמ"ש גם כאן ובכס"מ, וצ"ל הדיתה' לו נוסחא אחרת בפייהמ"ש [וידוע רוב השיבושים שפגלו בפייהמ"ש, וכמו שכתבנו בסימן שס"ב בהערה בענין מחיצה הנדה ברוח, עיין שם], ועיין במהדורת הרי' קפאה, ואכמ"ל".

ובש"ך שם כתב דנראה להלכה שדין הקראים כדיון המומר ולא כתינוק שנשבה, והביא שכ"כ כמה פו', ובנקה"כ הנז' לאחר שהביא שאכן מצא כן להרמב"ם דהו כתינוק שנשבה, סיים דמ"מ לדינא צ"ע, ונראה כוונתו דאמנם כ"כ הרמב"ם, מ"מ הרי כתב בתשו' רבי בצלאל שאין הדיו כן, וסיים וגם הקראים שבזמן הרמב"ם היו בהם כמה מעלות טובות משא"כ עכשיו ע"כ, ודאי ס"ל דאה"נ דבוה"ז גריעי טפי, איבא דזה גופא צ"ב מ"מ, והלא דע"פ שהם נשתנו לגרעותא ומחפרים דת ישראל וכו', הלא אכתי כ"ז כלול בזה שהם אנוסים שכך גדלו בטעות זו ונשתרשו בזה (ועי' גר"ו ס"פ שכתב כלשונו שקלקלו מעשיהם ביותר והם כנויים מגורים ומותר להלוותם בריבית, ויש שהם כאלו הכופרים בכל התורה ואסור להחזירם, ואיסור ריבית תלוי במי שמצווין להחזירו וכו', ע"כ, וקשה לכאז' הלא הוו כאנוסין וכנ"ל), ועי' להלן בסמוך.

ונראה לבאר את הדברים, דהנה היה נראה ריהטת הדברים דאע"פ שכל מומר שנתגדל כטעותו נחשב כמומר ואפילו ביועד מתורת ישראל, מ"מ היינו דווקא שתורת ישראל אצלו ביידיעה בעלמא כתוספת מדע וכדו', וכך אם יודע מריבון העולם אלא שאינו מחשיבו כריבונו שלו א"כ שוב אינו מורד בו, שהרי לדעתו ולטעותו אינו ריבונו, אמנם בזה י"ל שכל שידוע ממנו ומכירו אלא שאינו סר למשמעתו ה"ז בודאי כמורד בו, ומ"מ צריך שתהא לו שייכות לדת ישראל ולא סתם בידיעה ממילא, וא"כ אם באמת הוא יודע שהוא יהודי ויודע דת ישראל, ובאופן שידוע שיהודי אמיתי צריך לנהוג כדת זו ואעפ"כ נשאר כמות שהוא ה"ז גרע טפי, ובודאי דהכל לפי הענין. [וכלשון הרמב"ם דאע"פ ששמע אנא"כ בגור יהודי ונראה את היהודים ודתם וכו', ומבואר דנשאר שהדין תינוק שנשבה הוא מפני שרק ראה אותם כראיה גרידא וידיעה בעלמא בלא השבחה לליבו ולדעתו, אמנם י"ל דמייירי הרמב"ם דמסתמא אם יודע שהוא יהודי וגם יודע דת ישראל דמסתמא יודע שעליו לנהוג כך, ומ"מ דברינו יבואר על נכון ע"פ דודאי דאם נוספה לו ידיעה והכרה שצריך לנהוג כך

נקט כן דאילו סתם מומר להכעיס ויש לו אשה ישראלית ובנים נוהגים דת משה ישראל התחיישין לחומרא ואסור להלוותו עשויים, דאע"פ שאינו נקרא אחיך ואין מצווין להחיותו, מ"מ לא גרע ממסור לחד מ"ד דגופו מותר וממונו אסור דילמא נפיק מיניה זרעא מעליא, אבל משומד שנטמע לא חוששים לזרעו ואפילו אשתו ישראלית [ויל"ע במש"כ חדושהו לזרעא מעליא ונקט באופן שבניו ואשתו נוהגים כדת משה ישראל, דמבואר דאילו הם לו נוהגים כדת אזי אין חוששים לזרעם, אע"פ שלא ננטעו לגמרי, ואולי ס"ל דכל כה"ג בכלל נטמעו, אמנם עדיין ק"ק דחזינון טובא שורעם חוזר לדת ישראל, ואמנם הוי ספק מ"מ יש לחוש, ואולי בזמנם היה גרוע טפי דהיו אותם הרשעים נבדלים מאד מכרם ישראל כידוע וכמעט כל באיה לא שבו, ועו"י"ל בזה, אבל בעלמא יש לחוש בפשטות אפילו לחשש לזרע שיצא ממנו בעתיד וכלשון הגמ' דלמא נפיק מיני[ן], ופסק הב"ח כדבריו שדעת הרא"ש לאסור במומר שלא נטמע, והוסיף דאע"פ שהרבה ראשונים התירו מ"מ אין להקל אחרי שהרבה גדולים אוסרים לגמרי במומר וכנ"ל, ובש"ך סק"ד כתב עליו דאע"פ שאין דבריו מוכרחים וכו' יש להחמיר ע"כ, ומבואר איפוא דלהב"ח יש להחמיר כשיטות הסוכרים לחוש לזרעא מעליא [וכ"כ החוור"ד סק"ג].

ונמצא איפוא ג' שיטות בהאי דינא דמומר, והנה הנם בשו"ע, א'. דעת מרן השו"ע שמותר להלוות למומר בריבית [ומשמע שמותר בכל מומר שהוא, והיינו גם במומר להכעיס למרות שלא נטמע בגויים ולא יצא מכלל ישראל (וכביאורו בבי"ו כן בדעת הרא"ש דכל מומר בכלל ההיתר, ולא חשש לד' ר"ת שבנמוק"י שאוסר כשאינו נטמע, ולכן סתם וכתב מומר סתמא), ומ"מ מומר לתיאבון גם לדעתו יש לאסור כדמוכח בכל דבריו בבי"ו וכן בדבריו הראשונים, ואמנם עי' בחוור"ד (סוף סק"ג) שהעיר דלפי טעמן של דברים שכל שאין מצוה לפרנסו אין דין וחי אחיך עמך, א"כ גם מומר לתיאבון יהיה הדיו כן, שהרי פסק להלן סי' ג"נ"א בהל' צדקה שמומר לתיאבון אין מצויים לפרנסו ואינו בכלל וחי אחיך (אכן עיין שם שכתב שגם זה אינו פשוט, ועי' בהג"ו על הטור אות ט"ז שהעיר דמוכח שם שאינו אלא פסור בגברא שאין מצוה להחיותו, אבל מ"מ שייך בו בעצם עג"ז דלהחיותו וכו', אכן נראה דמ"מ למעשה אינו בכלל וחי אחיך, ודוק], ומ"מ בראשונים מבואר כן להדיא וכן בתשו' הגאונים, וכן פשוט לדינא דמומר לתיאבון אסור להלוותו בריבית], ב'. הרמ"א שם ציין שיש מחמירים [וכמו שציוין ב"ד"מ שכן פסק המהרי"ל כותיהו'ן], וחי טוב להחמיר אם אפשר להשמט ממנו [וכבר הזכרנו ד' הפת"ש שם, ועמש"כ ע"ז לעיל], ומשמע איפוא מלשונו שכתב וטוב להחמיר דאינו מן הדיו הגמור. ג'. השי"ך (סק"ד) מייית ד' הב"ח הנ"ל שבמומר להכעיס יש להחמיר בו טפי ממומר שננטעו יוצא מן הכלל [וכנ"ל מטעם דחיישין דנפיק זרעא מעליא, והכל לפי ענינו אם יש חשש זה או לא], איברא דהשי"ך שינה מלשון הב"ח והביאו בלשון דטפי יש להחמיר, ונלענ"ד דהביאור הוא משום דקאי ע"ד הרמ"א שכתב דטוב להחמיר, ועי"ז כתב דבלהכעיס יש להחמיר טפי, אבל מדינא אכתי הוא מותר וכנ"ל בדעת הרמ"א, ואילו לדעת הבי"ח ה"ז איסור מוחלט, איברא דגם השי"ך סיים דיש להחמיר, ומי"מ י"ל דקאי ע"ד הרמ"א וכנ"ל, אכן יש לפרש לאידך גיסא דגם מש"כ לעיל כ"ש להחמיר לפי כוונתו להוסיף באיסור ע"ד הרמ"א ולומר דכאן חמור יותר, ואכן רגוב טוב להחמיר אלא אסור מדינא קאמרו, ואכתי אינו מוכרח, ודוק".
וע"ע ביד אברהם כאן לענין הלואה למומר.

וייש לבאר דכל הנידון הזה הוא לענין הלוות לו בריבית וטוקא, אבל ללוות ממנו בריבית ה"ז אסור לכונ"ע, וכמש"כ הטור משום דאע"פ שחטט ישראל הוא, והנתנו לו עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, וכבר כתב כן הרא"ש (סי' ב"ב) והוסיף אבל מומר הנותן ריבית לישראל אין עובר על לא תשדך כיון שמותר להלוותם בריבית, ע"כ, והדברים מבוארים יותר בנמוק"י (מב: מדפי הרי"ף) שהקשה דלפ"י מ"ט מותר להלוותו בריבית הוי מכשילו, וכתב שכיון שאין אנו מוזהרים שלא ללוות אף הוא אינו מצווה שלא ללוות ממנו, דמשום אזהרתיה דמלוה הוא דאזהריה דחמנא ללוהו דהא לא כתיב לא תלוה אלא לא תשדך תלוה אזהרה ללוה שלא יגרום למלוה לשידך, ע"כ.
וא"כ תהא אם הלווה גורם למלוה לנושכו שאז הוא אסור, וכן מייית לה ה"ט"ז כאן (סק"ג) משם סה"ת, ובחוור"ד שם כתב שהם הם דברי תוס' (בדף ע.) ד"ה מעות וכו' דלא מחייב לוהו משום לא תשדך אלא כשגם המלוה מוזהר, ע"כ [ואע"פ ששם כתבו זאת לאחד ר"ת ורצוא, מ"מ אפשר דלא פליגי, וגם נכתב במשולו אם גם משום הרי חזינון בתוס' בע"ז שכתבו בפשיטות שמותר לקחת מן המומר, וידוע בספרי הכללים דכשיש ב' תירוצים ובמק"א כתבו כתירוין אחד דהוא העיקר טפי, אלא שאין כלל זה מוחלט, ואכמ"ל), וע"ע שם ובבית הלל. ועדיין לא נתברר אם האיסור הוא רק משום לפני עור לא תתן מכשול או גם משום לא תשדך (ונפ"מ בזה בכל התנאים הנצרכים לאיסור דלפני עור, והנם נקבצו ובאו ביד מלאכי מערכת הל', ובשד"ח מערכת הוי, ועוד בספרי בעלי הכללים), ובנמוקי"י הנ"ל נקט איסור דלפנ"ע, אולם תוס' ע"ז (כו): ועוד נקטו שיש ג"כ איסור דלא תשדך, ועיין בפרש"ה דרדישא לא, וע"ע בט"ז הנ"ל, ובחי' הגאון רע"א כאן, ובמשנה למלך פ"ה מהל' מלוה ה"ב, ואכמ"ל".

דיני תינוק שנשבה ומומרים בזמנינו (סוכב על דין ריבית במומר, ומהו לשאר דיני התורה)

פרק ד

דין תינוק שנשבה ודוגמתו

וכעת יש לדון במומרים שנגדלו כך מקטנותם ונשתרשו בטעותם, אם הם כדיו המומר או לא, שהנמוק"י (שם) כתב דלא יחיבין דין תינוק שנשבה לבין הגויים שנגדלוהו לפי טעותם אלא למי שלא הכיר תבות'ת ישראל מעולם, אבל מי שעומד בין ישראל והולך ומתדבק בחוקותיהם של גויים

אהבת שלום

Gabriel Bildirici Cohen
Halachah Center

בית הוראה

מרכז להלכה
ע"ש גבריאל בילדיריגי כהן ז"ל

טבלת שיבוץ רבני בית ההוראה

שעה	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שישי
8:00-9:00	רבי דוד פנירי שליט"א רבי אשר חנניה שליט"א	רבי דוד פנירי שליט"א רבי אשר חנניה שליט"א	רבי דוד פנירי שליט"א רבי אשר חנניה שליט"א	רבי דוד פנירי שליט"א רבי אשר חנניה שליט"א	רבי דוד פנירי שליט"א רבי אשר חנניה שליט"א	רבי יהודה איטח שליט"א
9:00-10:00	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי שלמה זעפראני שליט"א	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי אשר חנניה שליט"א
10:00-11:00	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי שלמה זעפראני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי ראובן עבודי שליט"א רבי חיים כהן שליט"א	רבי אשר חנניה שליט"א
11:00-12:00	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי אברהם טופיק שליט"א רבי אליעזר כהן שליט"א	רבי מנחם דוידוביץ שליט"א
12:00-13:00	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי שלמה זעפראני שליט"א	רבי אשר חנניה שליט"א	רבי אשר חנניה שליט"א	רבי אשר חנניה שליט"א	רבי חיים כהן שליט"א
13:00-14:00	רבי משה אורי בלוי שליט"א	רבי אריה לייב גולדברג שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי צבי וובר שליט"א	רבי נתנאל סאפרין שליט"א	רבי אריה לייב גולדברג שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי בן ציון אלקיכר שליט"א
14:00-15:00	רבי אברהם גולדברג שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	מורנו ראש הישיבה שליט"א (בתיאום מראש במשרדי הישיבה)	רבי עזריאל אויערבאך שליט"א	רבי שבה צבי רוזנבלט שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי בן ציון אלקיכר שליט"א
15:00-16:00	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יוסף שוב שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי אברהם גולדברג שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי בן ציון אלקיכר שליט"א
16:00-17:00	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יוסף שוב שליט"א	רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א	רבי יעקב טופיק אביעזרי שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	
17:00-18:00	רבי נפתלי נוסבוים שליט"א	רבי מרדכי פרידלנדר שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יעקב טופיק אביעזרי שליט"א	רבי נפתלי נוסבוים שליט"א	
18:00-19:00	רבי ראובן מנדלוביץ שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי חיים כהן שליט"א	רבי יעקב אליעזר זונס שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי נפתלי נוסבוים שליט"א רבי אליהו ציון סופר שליט"א	
19:00-20:00	רבי דוד טבק שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב חכים שליט"א	רבי שלום טוויל שליט"א	רבי יעקב בן נאים שליט"א (גם לדוברי אנגלית, ספרדית וצרפתית)	
20:00-21:00	רבי דוד טבק שליט"א	רבי נתן בן סניור שליט"א	רבי יעקב חכים שליט"א	רבי שלום טוויל שליט"א	רבי יהודה איטח שליט"א	

רח' רבי נחמן מברסלב 7 טל': 02-6255567 מקס: 02-6255568 ת.ד. 5515, ירושלים hc@ahavatshalom.org.il

הופיע כרך ראשון בסדרת כתבי

מהר"ר אליהו סלימאן מני זלה"ה

היוצאים לאור מחדש ע"פ דפוסים ראשונים וכתבי יד
כולל

שלשה ספרים נפתחים

קרנות צדיק

ליקוט מפי ספרים וסופרים על גודל עון פגם הברית
ודרכי הטהרה והחסידות וההנהגה הישרה
לנהוג בה האדם בכל עת

ליקוטי אליהו

ליקוטי אורות במילי דאגדתא
וחידושים ערבים על דרך הדרוש
ספיר גזרתם מספרי הדרוש וגדולי החסידות זיע"א

מנהגי ק"ק 'בית יעקב' בחברון

מיסודו של מהר"ר אליהו סלימאן מני זלה"ה
בתוספת מקורות והערות נימוקים והכרעות
מאת הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א
ראש ישיבת 'חברת אהבת שלום'

מהדורה מפוארת ומתוקנת, מבואות, ומפתחות מפורטים

להשיג בהוצאת "אהבת שלום" טל: 02-5370970 פקס: 02-5370088

הופיע ויצא לאור כרך שלישי מסדרת הספרים

שמן ששון

חידושים, ביאורים וצינונים על הספה"ק עץ חיים
מאת גאון הקבלה, סיני ועוקר הרים, הרב החסיד

כמוהו"ר ששון בכ"ר משה זלה"ה

ראש מדרש חסידים בית אל

נדפס מחדש מוגה ומתוקן בתכלית עם הוספות מכת"ק

עם פירוש

שערי ששון

ובו הבאת המקורות וביאור כוונתו
והבאת דברי חכמי הדורות הדינים בדבריו
ובסופו נדפס לראשונה מכ"י ספר

אגן הסהר

להרב המובהק המקובל רבי אברהם גאלאנטי זלה"ה
סובב הולך על ספרי עץ חיים ושמן ששון

עם ביאור שערי הגן

והוא ביאור לדבריו וישושים על השגותיו בדברי הרב שמן ששון

ניתן להשיג במחיר מוזל לרגל ההוצאה

ירושלים: במשרדי ההוצאה, רח' לוי יצחק מברדיצ'וב 12

בני ברק: רח' טולידנו 6/6 טל': 03-5791824 0504160414

הגליון הבא יעסוק -בדיני עירובי תחומין, סימנים ת"ח - תע"ז

קטמונים - בבית המדרש "חניכי הישיבות" רח' רבי צדוק
נהריה - בביהמ"ד "אור נהריה" רח' רמב"ם 2
טבריה - בביהמ"ד המרכזי "אור תורה" רח' ורנר 20
קרית אתא - בבית המדרש "מעוז חיים" רח' פינסקר 7
קרית גת - בבית הכנסת "קהל חסידים" רח' גאון הירדן 33
טירת הכרמל - בבית המדרש "שאנת אריה" רח' ביאליק 5
אשקלון - בבית המדרש "שמן המשחה" רח' הר מירון 1
קרית יערים - בבית המדרש "נחלי דעת" רח' אוניס לתורה 7
בני ברק מערב - בבית המדרש "חניכי הישיבות" רח' הרצוג 31
רמת אהרן ב"ב - בבית המדרש "מנון בני תורה" רח' רוטשילד 87
ירוחם - בבית המדרש "בית פנחס" רח' יצחק שדה 1

קרית יובל - בבית המדרש לתורה ולתפילה גואטמאלה 18
צפת - בבית המדרש וזהר הגליל רמז דוד 91
מעלה אדומים - במרכז שלום לעם רח' צמח השדה 33
הקריה החדידית ב"ש - בבית המדרש "היכל אברהם" רח' הזון איש
דימונה - בביהמ"ד אהל משה, רח' נתיב ה"ה 2, דימונה
קרית הרצוג - בבית המדרש "אבן ישראל" רח' חי טייב 6
פודס כץ - בביהמ"ס התאחדות אברכים רח' המכבים 48
מעלות - בבית המדרש "עטרת שלמה" רח' אורים 37
נתניה - בבית המדרש "חניכי הישיבות" רח' יהודה הלוי 35
רמת אהרן ב"ב - בבית המדרש "בנין ציון" רח' בן זומא 29
רמת הפעיצה ב"ש - בבית המדרש "מנון אברכים" רח' בן איש חי 10

גבעת שאול - בביהמ"ד משכן יחיאל רח' בעל השאלות 30
גאולה - בבית המדרש "עץ החיים" רח' בני ברית 18
בני ברק - בבית המדרש חניכי הישיבות רח' עזרא 60
רכסים - בבית המדרש קטורת תמיד רח' הדקל 36
קריית ספר - בבית המדרש מאור חיים רח' נתיבות המשפט 2
רמת אשכול - מרכז תורני - מעלות דפנה 128
כרמיאל - בביהמ"ד המרכזי "כרם מיכאל" רח' נתיב הלזוסוס 11
נתיבות - בבית הכנסת "בית יצחק" רח' שלום בנייך
אופקים - בבית המדרש רינת יעקב רח' תרשיש 23
חיפה - בבית המדרש היכל התורה רח' מקור ברוך 2
אשדוד - בבית המדרש שבט הלוי ר' אליעזר בן הורקנוס 8

רמת בית שמש - בביהמ"ד "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20
בית וגן - בבית הכנסת "מנון אברכים" רח' חיד"א 21
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זולטי 8
כרכפלד - בבית המדרש "משכן תורה" רח' רבי עקיבא 30
אלעד - בבית הכנסת "היכל אור" רח' חני המעגל 34
רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פינה 6
ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12
רמות - בבית הכנסת "מנון אבות" רח' שירת הים 5
תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17
נוה יעקב - בבית הכנסת "שערי תורה" רח' זווין 67
נוה יעקב מרכז - בית הכנסת חניכי הישיבות רח' ויקטור וילוס

